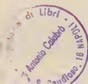
di Libri
Antonio Calabrò
18 NAPOLI

HISPANIA
AMERICA
SVBDIDIT OCEAN SCEP
TRIS ET MARGINE COELI
CLAVSIT
OPES
D. PHILIPP. IV. HISP. ET IND. REGI OPT. MAX.
IOANNES
DE SOLORZANO PEREIRA I.V.D.
Ex Primarijs olim Academiæ Salmanticensis Antecessoribus. Posteà Limensis Prætorij in Peruano Regno Novi Orbis Senator:
Nunc verò in Supremo Indiarum Consilio. & Fisci Patronus;
DISPVTATIONEM
DE INDIARVM IVRE,
Sive
De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, et retentione
TRIBVS LIBRIS COMPREHENSAM,
D. E. C.
Cvm privilegio. Matriti.
Ex Typographia Francisci Martinez. Anno 1629.
FIDES
RELIGIO

CENSVRA R. ADMODVM PATRIS *Philippi Fernandez de Meca Societatis IESV Presbyteri & generalis Procuratoris.*

EX commißione D. D. Ioannis Velasco Azevedo Vicarij generalis Matritensis Curiæ, vidi librum hunc eruditißimi utriusque Iuris, & Orbis utriusque Doctoris D. Ioannis de Solorzano Pereira, Regij olim Peruani Regni Limani Conventus Senatoris, nunc in Regalis Patrimonij Senatu causarum Fisci meritißimi Patroni, de INDIARVM IVRE, sive de INDIARVM OCCIDENTALIVM INQVISITIONE, ACQVISITIONE, ET RETENTIONE. In quo nihil Catholicæ Fidei, aut bonis moribus adversum inveni: imò omnia eximiâ pietate, & Orthodoxæ fidei zelo, ac prodignitate, & auctoritate Regum Hispaniæ, & totius Hispanæ gentis conscripta: varia, & multiformi eruditione condita, rerum varietate, dicendi proprietate, copiâ & elegantiâ perpolita, argumenti novitate & utilitate à quibusque bonæ notæ ingenijs expetenda. Ideoque meritò liber iste excudi permittetur, futurumque censeo maximè è re litteraria si excudatur. In Collegio Imperiali Societatis IESV Matritensi 28. Martij anno 1628.

Philippus Fernandez de Meca.

NOS el Licenciado don Iuan de Velasco i Azevedo Vicario general desta villa de Madrid i su partido, damos licencia por lo que à Nos toca, para que se pueda imprimir è imprima este libro, atento que por nuestro mandado se ha visto i examinado, i no consta aver en el cosa contra nuestra santa Fè, i buenas costumbres. En Madrid à 30. de Março de 1628. años.

Licent. Velasco i Azevedo.

Por su mandado.

Iuan Perogila Notario.

¶ 2 ALIA

ALIA ADPROBATIO, SIVE Censura Dom. D. Roderici ab Aguiar, & Acuña, ex commissione Regij ac Supremi Indiarum Senatus, cuius ipse meritissimus Decanus existit.

PERLEGI librum, cum istac oblatum Auctoris epistola, de INDIARVM IVRE inscriptum; elaboratum planè opus miror, multi iugâ eruditione refer:um, nostris haud minus indigenis gloriosè perutile, quàm ex:eris iucundè mirabile, & invidiosum. Pulchra in eo miscellanea rerum, & pervenusta ratio styli: nobilis, & selectus ordo dicendi, & qui tantum Virum (omnium ex consensu) redoleat. Quid mirum Genitori similem? cùm & Pat:es Latinos, & Consultos mirè sapiat. Senatus iccirco nostertypis mandari permittat, & alterum eiusdem instituti volumen, quod in huius calce emissurum Auctorpromittit, absolvendum hortetur, utpotè quod foro ac praxi pluris confe:at, & municipalia regiminis nostri iura contineat. Ea censui, Matriti 9. Februarij anno 1628.

Licentiat. don Rodericus ab Aguiar & Acuña.

ALIA EX COMMISIONE SVPREMI Hispani Senatus, Domini Licentiati Iosephi Gundisalvi, in eodem dignisimi ac fecundissimi Regij Fisci Patroni.

TRactatum de INDIARVM IVRE, sive de iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, & retentione à Doctore Ioanne de Solorzano Pereira, Primario olim Iuris Civilis Academiæ Salmanticẽsis Antecessore, posteà Regio in Limana Curia Novi Orbis Senatore, nunc in Consilio Regij Patrimonij dignisimo Patrono, elaboratũ, ex decreto Supremi Senatus perlegi. In quo nihil Orthodoxę Fidei, & Christianis moribus adversum reperio. Ideoque tam ad iustitiam Potentissimi Catholici nostri Regis commendandam, quàm ad detractorum temeritatem reprimendam, dignum censeo, qui typis mandetur. Nam si ad scientiam Iuris attendimus, in utroque magnum Doctorem se præbet. Si ad quæstiones Theologicas & lectionem Sanctorum, non hospitem, sed magistrum se ostendit. Si ad Historiarum, Geographiæ & Cosmographiæ notitiam, se diligentissimum præstat, ita ut nihil ad rem accuratius, seu illustrius excogitari valeat. Datum Matriti die 5. mensis Iunij ann. 1628.

Licentiat. Ioseph. Gonçalez.

SVMMA PRIVILEGIj PER SVPREMVM Senatum expediti.

CAVTVM est Regis nostri diplomate, ne quis intra decennij metas tractatum hunc DE INDIARVM IVRE, *D. Ioannis de Solorzano Pereira absque ipsius permissu typis mandare, vel venundare posit. Qui secus fecerit, pœnis subdatur legibus Hispanis indictis, & in eodem diplomate latius comprehensis. Dat. Matriti 20. Iulij anno 1628.*

Ioan Lasso de la Vega
Regius Secretarius.

SVMMA ALTERIVS PRIVILEGIj Consilij Indiarum.

IDEM cautum est quoad Indiarum Occidentalium Provincias alio privilegio supremi earundem Indiarum Senatus. Dat. Matriti 9. die mensis Martij ann. 1628.

Don Fernando Ruiz de Contreras.

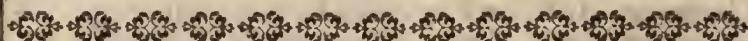

FIDES CORRECTORIS.

L*IBRVM hunc vidi, qui* de Indiarum iure *titulum præfert, & cum suo archetypo contuli, & nihil in eo notatu dignum inveni, quod ei fideliter non respondeat, pag. 45. num. 45. præsens, lege* prænsis, *pag. 46. num. 51. Caroloni, lege* Carolini, *pag. 390. num. 101. nitibus, lege* ritibus, *pag. 528. num. 37. natus, lege* natum, *pag. 636. num. 39. gentium, lege* genitum. *Dat. Matriti die xiix. Martij ann. 1629.*

Licentiat. Franciscus Murcia de la Llana.

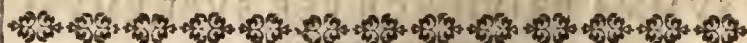

SVMA DE LA TASSA.

EN tres dias del mes de Abril de 1629. años, los Señores del Consejo tassaron este libro à cinco maravedis el pliego, segun consta por certificacion de don Fernando de Vallejo, Secretario del Rei nuestro señor, i su Escrivano de Camara mas antiguo del dicho Consejo. Tiene dozientos i veinte pliegos, que montan mil i cien maravedis.

D.PHI-

D. PHILIPPO IV.

HISPANIARVM, ET INDIARVM REGI OPT. MAX. IDEST, OMNIVM FERE NASCENTIS, OBEVNTISQVE SOLIS REGIONVM IMPERATORI SEMPER AVGVSTO, PIO, FOELICI, ET BONO REIPVBL. NATO, D. IOANNES DE SOLORZANO PEREIRA, EIVS IN REGIO LIMANO CONVENTV PERVANI REGNI NOVI ORBIS SENATOR S. P. D.

CVM Divi Parentis tui, Pij pariter ac Desiderati, honestissimis codicillis (REX omniũ, quos Sol usquã adspexit, AVGVSTISSIME & POTENTISSIME) ex Primarijs Salmãticẽsis Scholæ Cæsarei Iuris Antecessoribus ad Regiũ hoc, & egregiũ Peruani Regni Novi Orbis Prætoriũ, nihil tale ambiens, aut cogitans, fuerim delegatus, vel, ut alij fortè dixerint, relegatus, nihil prius, aut antiquius habui, quàm oblatam mihi Provinciam hilari atque alacri mẽte capessere, & omni studio curare, ut me non solùm tanti muneris, verùm tanti quoque Electoris dignum administrũ ostenderem. Nam si æquabilis (ut cum Cassiodoro loquar) prædicandus est, quem iustus elegerit, si continentiâ præditus, quem moderatus adscivit, omnium profectò capax debet esse meritorum, qui iudicem cunctarum meruit habere virtutum. Spartam igitur, quam nactus eram, ornare desiderans, multis primùm vigilijs indagare, & cognoscere cœpi situm, provincias, & terminos huius vastissimi & ditissimi Imperij, quod Catholicis Hispaniæ Regibus in Fidei, Pietatis & Religionis præmium Divinitùs datum, vulgò ementito, & suffurato vocabulo Americam nuncupant, alij tralatitio Indias Occidentales, & alij veriùs, & propriùs Orbem Novum appellant; cùm sola hæc globi terreni pars, tres alias, antiquis cognitas, magnitudine superet, efficiatq; ut MAIESTATIS tuæ opes, atq; fastigia, margine cœli claudatur, & eisdẽ, quibus terrarum Orbis, finibus terminentur. Deinde verò peculiares leges, schedulas, atque ordinationes inquirens, quæ

varijs temporibus, prout & ipsorum varietas, & rerum cursus exegit, ad eiusdem Novi Orbis detectionem, conquisitionem, & gubernationem expeditæ videntur, plurima sese mihi obtulerunt, quæ cùm in se nova, & gravissima essent, vel prorsus (etiam à peritioribus) ignorata, vel certè non satis pro necessitate & utilitate comperta, nedum pro dignitate tractata, & ex suis primordijs deducta, conspicerentur. Hæc me ratio movit, ut huius veluti municipalis Indiarum iuris speciales lucubrationes, & disputationes tam voto, quàm mente conciperem, & conceptas, subcisivis temporibus pro tenui facultate mea disponerem, summariumque illarum indicem Augustissimo Parenti tuo per litteras mittere, ut si meus hic labor utilis atque opportunus supremo eius Consilio iudicaretur, alacriùs & attentiùs in eisdem expoliendis, & expediendis incumberem. Is mihi perhumanè respondens, susceptum, atque oblatum studium non solùm probare, sed laudare etiam, & quàmcitius fieri posset, exigere dignatus fuit. Quo honore, mihi spontè currenti calcar admovit, & frigidam aquam (ut est in proverbio) suffudit, licet rei gravitas, & quotidianæ, atque adventitiæ huius muneris, quo fungor, curæ, & sollicitudines, aliquas comperendinationes extorserint. Inter prædictas autem disputationes, illæ, ut primum locum, ita & præcipuum laborem occupasse videntur, quæ de iustis titulis & rationibus agunt, quibus Catholici, & Gloriosi Hispaniæ nostræ Reges, hunc, ita longè ac latè patentem, & potentem Orbem Novum, detegere, acquirere, & retinere possunt, & potuerunt; in quibus quidem differendis, & asserendis, non potui non latiùs, quàm initio putaveram, calami cursum extendere. Nam etsi multi, & prudentes Viri sæpè censuerint, Regnorum iam diu constitutorum initia repeti non debere, neque amplius in disceptationem vocari, sed veluti præscriptum iam sit; optimâ fide agi oportere: cùm tamen in hoc, de quo agimus, Hæretici, Ecclesiæ & Hispanæ gloriæ ac Maiestatis perpetui hostes, & alij Scriptores malè feriati, & parum rebus & historijs nostris instructi, passim invidiæ suæ, ne dicam, impudentiæ, virus, potius quàm vires effundant: & non solùm importunis latratibus, sed lividis etiam, ac Theoninis dentibus quotidie Reges nostros impetere, & mordere conentur, & ut verbis Horatij utar, loliginis succum, atque salem nigrum inspergere, studiosè agendum fuit, ut eorum technis, sophismatibus, & obiectionibus satisfieret, ne quis silentium, & patientiam nostram in conscientiam duceret, & audaciæ ac procaciæ suæ commodum capientes, se solos sapere, & Minervæ arcem tenuisse putarent. Præsertim cùm nullus ex

Nostratibus hucusque illis plenè responderit, quin potius, ubi hunc articulum vel seriò, vel perfunctoriè tractandum susceperunt, frigidè nimis, ac ieiunè, & (absit iniuria verbo) oscitanter, vel hæsitanter scribant, quod iuxta Agellij sententiam, magis ad vituperationem, quàm ad laudationem, vel adprobationem spectat. Vt pleniùs in secundo huius operis libro, capite primo manifestamus. Vassallorum quippe munus, & veluti insita à natura conditio requirit, ut pro Domini honore, fama, & existimatione sarta, ac tecta tuenda, non minus quàm pro eius vita, aut pro aris, & focis pugnare debeant, & si verbis, aut scriptis proscindi, aut labefactari conspexerint, quibus possint modis, calumniantium iniquitatibus obviam ire conentur. Quo fit, ut si quid ego hac in parte præstiterim (quod planè exiguum esse fateor, & solà obsequij, & voluntatis ratione pensandum) non minus meruisse censeri debeam, quàm qui olim tibi, REX MAXIME, imperium hoc armis, laboribus, & sudoribus compararunt, vel hodie à continuis hostium classibus, invasionibusque tuentur. Nam & hostes ijdem, priùs quàm hæc tentent, libros illos emittunt, quasi causæ, quam fovent, & victoriæ, quam frustrà sperant, vades & antecursores futuros. Vnde qui hos frangit, atque convincit, ipsos quoque ut frangat, & vincat necesse est, tormenta per argumenta convellens. Rectè enim Propertius scribit:

Frangit, & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Et D. Bernardus: *Si bona fuerit causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse nõ poterit.* Quò fortè respiciens M. Tullius in oratione pro Murena, hanc curam respondendi, scribendi, cavendi, urbanam militiam appellat, & longè melius, & ad id, de quo agimus, accõmodatius, Leo, & Anthemius Imperatores nõ solùm pro Imperio eos militare testãtur, qui gladijs, clypeis, & toracibus nitũtur, sed eos etiã qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus, ac privatis, lapsa erigunt, fatigata reparant, & non minus humano generi provident, quàm si prælijs, atque vulneribus patriam, parentesque salvarent. Tractationem porrò istam, nunc cùm foras prodire, & publicã lucẽ aspicere parat, tuæ omnino MAIESTATI dicari, argumentum ipsius, & civilis ratio desiderabat. Cui enim nisi Regi, tanti Regni defensio iure consecraretur? maximè ab eo profecta, qui se tuum tot titulis libens agnoscit, & cernuus modis omnibus profitetur, in cuius ingenij partus, veluti ex re propria natos, posses rectè ex iure Quiritum manũ inijcere. In quo planè, est cur mihi, & meis lucubrationibus vehementer congratuler, cùm illum

Pa-

Patronum necessariò invocare teneamur, quo, quamvis spontanea foret electio, nullus inter mortales Augustior, aptior, & ornatior nullus eligi potuisset. In te enim Maiestas, & Regij solij auctoritas, & splendor, omnium quidem animos cogit, non, ut in alijs, oculos duntaxat perstringit; celsitudinis quippe gloriam cum mirabili quadam prudentia, & morum suavitate coniungis, teneram adhuc, & fluxam ætatem salutaribus prudentissimorum virorum consilijs, monitisque confirmas, & ita reliquis virtutibus defers, ut in te omnes, veluti in proprio domicilio consistant, iunctisque manibus, Gratiarum instar, ad commune Hispanæ, imò verius totius Christianæ Reipublicæ bonum, semper incedant. Tutanus Deus Romanis, & Tutilina Dea à tuendo, teste Nonio, nuncupabantur, eosque hac propter (ut inquit Varro) omnes, qui laborabant, invocare solebant. Colebatur eisdem tantâ veneratione Ceres, ut qui ad eius asylum ope indigentes confugerent, non tantùm securitatem, verùm & panes, quibus vescerentur, acciperent; unde verbum PANDERE, quòd nunquam Fanum talibus clauderetur, quasi à pane dando originem traxit. Quin & Romani Principes, non Deorum modò nomina, sed & religionem, ac iura sibi usurpantes, magnam adeò suis imaginibus vim, & auctoritatem esse voluerunt, ut qui secum eas prætulissent, præsidium & tuitionem ab aliorum iniurijs consequerentur. Vnde multòs ausos non fuisse, adversarium in ius ducere ob effigiem Imperatoris oppositam, Tacitus refert; & sub Tiberio impietatis quendam damnatum, quòd servum suum verberasset, qui drachmam argenteam, Tiberij imagine signatam, gestabat, Philostratus memorat. Sed & sic portari Principum imagines solitas, ut ex vestibus intexerentur, ex Ausonio, & alijs conijcimus. Quæ cùm ita se habeat, cur nõ ego, REX MAXIME, longè tutiùs mihi, ac securius patrocinium, sub tuo nomine, numineque pollicear? Vel cur favoris, sive Favonij tui dulci, & salutari aurâ non recreabor? cùm me, & mea tibi sacraverim, & ad tãtæ MAIESTATIS asylũ indigẽs ope confugerim, eiusque titulum, & imaginem lucubrationes istæ vel in limine ipso præferant, & ostendant. Quam non dubiè spero, rigidos Aristarchos, & improbos, atque invidos alienorum operum, & librorum censores, religiosè veneraturos, ut Vestæ olim, quæ in primis ingressibus, & spatijs domorum apponi solebat, unde & illa vestibula dicebantur. Apud vulgus enim, quæ potentiorum non sunt vallata præsidijs, valore carent, facilè contemnuntur: Principum verò oculi, veluti succina gemma, sive (ut digno compellem nomine) pretiosi carbunculi, iacentes humo paleas ad se trahunt, ele-

vant-

vantque,& exigua, vel minimis quibusque, pondus, Maiestatem, ac proinde æstimationē cōciliant. Humile igitur munus (INVICTISSIME, ET CLEMENTISSIME DOMINE) quâ tibi voluntate dicatur, aspicere & accipere, tueri, atque intueri dignare, & à calumniatorum iurijs,& adversariorum telis excelsæ MAIESTATIS tuæ scuto, longè septemplici illo Aiacis fortiori, defendere, quam Pia Numina sospitent, & multos annos, ad commune totius Orbis bonum,& Hispanæ gloriæ maximum incrementum, incolumem servent. Limæ 1. April. anno 1626.

D Ioannes de Solorzano Pereira.

Cedulas Reales por las quales se mandò al Auctor que escribiesse este libro.

EL REY.

DOCTOR *Iuan de Solorzano Pereira, Oidor de mi Audiencia Real de la Ciudad de los Reyes de las Provincias del Perù, en carta que me escribistes en ocho de Abril del año passado, dezis, que en el tiempo que os aveis desocupado del continuo exercicio de vuestro cargo, aviades compuesto un libro Latino* DEL DERECHO PARTICVLAR DE LAS INDIAS OCCIDENTALES, *i tratado de recopilar las cedulas, provisiones, cartas, e instrucciones i ordenanças, que los señores Reyes mis antecessores, i yo avemos mandado librar, i despachar para la buena governacion de essas Provincias, reduziendolas à titulos, i poniendolas en forma de leyes, i me suplicais lo mandasse aprobar, i que por tiempo de los años se os acuda con el salario de vuestra plaza, no embargante que no acudais à la dicha Audiencia*

I aviendose visto por los de mi Consejo de las Indias, i la suma de los capitulos, i titulos en que se reparten ambos libros, que me embiastes con la dicha carta: ha parecido mui bien el estudio i trabajo que en esto aveis puesto; i os lo agradezco, i encargo continueis el libro de Latin hasta ponerle en entera perfeccion: porque lo que toca à la recopilacion de las cedulas, està pendiente en el dicho mi Consejo de las Indias, el recogerlas, i ponerlas en orden, i assi no se os remite. Comoquiera que ha parecido bien vuestro cuidado i discurso: i ansi lo serà, en que me aviseis de lo que fueredes haziendo, que con vestra persona, estudios i trabajos se tendra la cuenta que es justo, para que recibais merced. De Madrid à veinte de Março de mil i seiscientos i diez, i nueve años.

YO EL REI.

Por mandado del Rei nuestro señor.

Pedro de Ledesma.

EL REI.

POR quanto por parte de vos el Dotor Iuan de Solorzano Pereira Oidor de mi Audiencia Real, que reside en la ciudad de los Reyes de las Provincias del Perù, se me ha hecho relacion, que aviendo ofrecido en mi Consejo de las Indias, componer unos libros Latinos, que trataban del particular derecho, i govierno de las Indias, i otros de la recopilacion de las cedulas i ordenanças despachada para el buen govierno dellas, se os ordenò los pusiessedes en limpio, i embiassedes al dicho mi Consejo con toda brevedad. I que aunque lo estavades haziendo, por ser mui grande el estudio que aviades de poner en ello, no lo podiades concluir en mucho tiempo, respeto de las grandes ocupaciones que teniades con la dicha plaça, i otras juntas que se os cometen. Supplicandome os diesse licencia para que por tiempo de dos años os pudiessedes escussar à su exercicio i ocupacion, i gozassedes del salario que con ella teniades, para que en ellos acabassedes los dichos libros, i aviendose visto por los de mi Consejo de las Indias, he tenido por bien de daros licencia, como por la presente os la doi, para que por tiempo de seis meses o podais escusar de ir à la dicha Audiencia, i de las demas cosas concernientes al exercicio de la dicha vuestra plaça, para que en ellos acabeis los libros en que estais entendiendo, como os encargo lo hagais; i acabados los embiareis al dicho mi Consejo, para que en el se vean: i mando al Virrei, Presidente, i demas Oidores de la dicha Audiencia, que no os obliguen à acudir a ella, ni os cometan ningun negocio que os estorve, i a los oficiales de mi Real Hazienda de la dicha ciudad de los Reyes, que durante el dicho tiempo os continuen la paga de vuestro salario, que yo lo tengo assi por bien. Fecha en Madrid à tres de Enero de mil i seiscientos i veinte i un años.

YO EL REI.

Por mandado del Rei nuestro Señor.

Pedro de Ledesma.

EXCELmo PRINCIPI DOM.
D. Gaspari de Guzman Comiti de Olivares, Duci de Sanlucar, &c. à Consilio Status & Belli Regis ac Domini nostri Philippi IV. Equilis eius Præfecto Maximo, Maiori Cubiculario, & Alcantarensis Equestris militiæ Ordinis Maiori Commendatario, &c. D. Ioannes de Solorzano Pereira I. C. in Regio Limano Prætorio Senator, S.

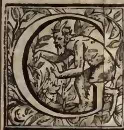

RAVES iuxtà ac difficiles de Indiarum iure disputationes (EXCELLENTISSIME PRINCEPS, quas nunc publicã lucẽ habituras, & periculosam tot iudiciorũ alcam subituras emitto, & veluti in gustum, & specimẽ aliquod aliarum mearũ lucubrationum exhibeo, Potẽtissimo Augustissimoq; REGI nostro dicari, & argumentũ ipsarũ, & ratio civilis expostulavit. Sed cùm mihi esset cũ eo per litteras colloquendum, animo quidẽ cadere, & auctoritate carẽre AD TANTAM MAIESTATEM interpellandam animadverti. Et tanquàm si propius ad ardentissimos Solis radios essem accessurus, æstuare cœpi, meque in omnes partes versare, & quid consilij capere possem, sedulò meditari, quousque illorum exemplum mente concipiens, qui ubi igneum Solis ardorem ferre non valent, se umbellâ oppositâ contegere solent, TV mihi unus occurristi, quem, ad eundem modum, illius clarissimi, nitidissimique Solis radijs opponerem, & cuius me umbræ, & protectioni securè submitterem:

——— Sicut Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subycit umbra.

Et verò non iniuriâ, cùm tu ferè solus sis, qui illustrissimam illam lucem non caligantibus oculis adspicere, & maximum illum calorem possis sustinẽre, quin & præclarâ consilij tui face, sub utroque Polo, per totum Hispanũ Orbem diffundere; cuius moles in tuis plus quàm Herculeis humeris ab eodem Maximo Atlante PHILIPPO deposita, securè quiescit, & cum summa, & mirifica quadam omnium ferè gentium, nationumque consensione, & alacritate movetur

vetur atque fovetur, lustratur, & illustratur, TE namque omnes ubique uno ore PATRIAE PARENTEM appellant, & eo, quem apud REGEM obtines, loco dignissimum prædicant, quod ego in summa tua fœlicitate, non immeritò reponendum existime. Conciliavit, coniunxitque TE ei quondam excellens tua, præstansque natura, quæ ad res quasque maximas à Deo ficta, & formata videtur, & postmodum, Regni susceptis habenis, amorem, & æstimationem adauxit, quod experiendo cognoverit TVAM in rebus agendis, & arduis quibusque negotijs capessendis, & expediendis dexteritatem, singularem prudentiam, ingenium ad miraculum maximum, consilium solers, & promtum, magnificum, ac munificum animum, Fidei, Pietatis, Religionis, Fortitudinis, & cæterarum virtutum dotibus exornatum; quæ omnes in TE cohonestando ita decertare videntur, ut cui primas deferre possis, haud facilè discreverit quispiam. Sed omitti non potest morum, quâ eas condis, Suavitas, Benignitas, & Humanitas, agere siquidem narraris (ut cum Sydonio loquar) in supremo hoc, quo fungeris, munere, sine superbia Nobilem, sine invidia Potentem, sine superstitione Religiosum, sine ineptia Gravem, sine asperitate Constantem, sine iactantia Prudentem, & sine popularitate Communem. Quibus magnis ac maximis humani TVI animi bonis ac donis, absque dubio demonstras, TE tanti Regis electione dignissimum: ille enim verè suis incrementis maior est, quem sublimitas patti honoris inclinat, & in quo nihil fortunæ amplitudinem mutasse videmus, nisi ut prodesse tantundem possit, quantum vellet, ut aliàs Plinius, de Tito loquens, scriptum reliquit. Sed verò, poterat quis ex Parentum virtutibus prolis iudicare successus, cùm origo nesciat deficere, quæ consuevit radicitus pullulare; fuit enim hoc insitum, innatum, & ut ita dicam, fatale, illustrissimæ Familiæ tuæ (PRINCEPS EXCELLENTISSIME) & iam inde ab heroicis, & antiquis illis temporibus usurpatum, ut Hispaniæ REGES vestro potissimum Auxilio, Consilio, & Auctoritate utantur, & gubernentur. Quod, vel me tacente, satis ostendent:

Fortia facta PATRVM, *series longissima rerum,*
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.

Quis enim amplissimi GVZMANIJ nominis non novit ornatum? Quis eius non vidit, & invidit gloriosa trophœa? Quis triumphos & historias non canit? in quibus tot numeras Principes, quot maiores, qui manu fortes, nec consilio minores Hispaniam

ro-

nostram Maurorum invasione penè vastatam, suis REGIBVS acquisierunt, & sibi maius Regno nomen, nullo unquam sæculo interiturum, pararunt. Et ut unum pro omnibus memoriæ nostræ proximum, & posteritatis dignissimum, specialiter designemus, quis Præclarissimi Comitis PARENTIS tui nomen, ac famam non extollit, ac veneratur? Quo nullus manu Promptior; prudentiâ Nobilior, gravitate Conspectior, & Belli atque Status Consilijs Vtilior tempestate suâ nostris REGIBVS adfuit, vel gravius & validius Hispanæ nationis decus, & æstimationem in Romana legatione, & Siculi ac Napolitani Regni gubernatione firmavit. Parum est quin laudes TVAS aggredi videar, & planè studium rapiebat, & obvia quoquoversus multa TVA magnaque decora id suo veluti iure citra ullum invidiæ, vel adulationis timorem desiderabant. Profanatur enim laus, & vilescit vulgo communicata, at merentem laudare (Senecæ verbis dico) iustitia est, & universis redditur, quod pro voto omnium Primatibus indulgetur. Sed attigisse tantùm sufficiat, quæ omnino persequi ingentis esset laboris:

Nec meus audet
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.

Præsertim cùm neque meâ TV indigeas celebratione, quem omnis eruditorum chorus unicum Mecænatem agnoscit & canit: & illi præcipuè, qui se inclytæ Salmanticensis Scholæ Alumnos esse gloriantur, quam TV olim Auditor ornasti, Rector, & Gymnasiarcha in tenera adhuc ætate, generis Splendore, ingenij Gloriâ, & morum Exemplo multifariam beasti. Quo tempore ego ibîdem Antecessoris, sive Nomodidactis officium, non sine publica adprobatione, & acclamatione gerebam, & in primorum Patrum Orchestra, non in imis subselijs honoratissimum locum meis mihi studijs, & indefesso labore pepereram. Cuius rei, cùm plures possem, TE unicum atque oculatum testem, omni exceptione maiorem, produco, qui Gymnasia nostra in publicis, & privatis relectionibus sæpissime frequentasti, litterarijs concertationibus interfuisti, & victoriæ triumphos de clarissimis, & validissimis antagonistis agentem, semel atque iterum salutasti. Perge igitur, & si quam de me adhuc iuvene opinionem habere cœpisti, nunc, ubi & mens, & mentum incanuit, neutiquam desere, quin potius ex sublimi hoc, quem occupas, loco, ad hunc in remoto Orbe orbum favore hominem oculos aliquando converte, oblitum semper TIBI oblatum humaniter respice, & laudabiles istos studio-

rum

rum meorum conatus hilari vultu prosequere. Neque enim cuiquam (ut Plinij Iunioris verba usurpem) tam clarum statim ingenium, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam, commendatorque contingat; & tantùm quis ex Proceribus cæteris præstat, quantum & moribus probis, & benè faciendi voluntate reluxerit. Quæ eadem, si Pythagoræ credimus, illos Deo simillimos reddit, & omnium populorum, sæculorumque memoriâ, & prædicatione commendat. LIBRVM verò istum, tanquam tuum, ut cætera soles, REGI nostro Potentissimo offeres, sin indignus videbitur, qui ad tantæ Maiestatis manus perveniat, tibi servabis, quod etiam mihi summo honori, ac gloriæ futurum existimo, & eo me ad maiora in dies molienda, & offerenda proculdubio excitabis. Faxit DEVS OPT. MAXIM. ut per multos annos REGI nostro, atque adeò Hispaniæ toti, & litteratorum auxilio incolumis, fœlix, florensque permaneas, & *Troica vincas sæcula, & Euboici transcendas pulveris annos*. Limæ 1. Aprilis anno 1626.

D. Ioannes de Solorzano Pereira.

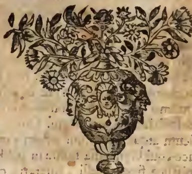

CLARISSIMVM ORBIS VTRIVSQVE LITTERARVM DECVS,

Doctorē D. Ioannem Solorzanū, Lycæi Salmanticēsis olim in vespertina Cathedra iuris sacri atque profani lumen: Limani columen, in hoc Regio Senatu Consulem, in omni disciplina Principē, non pro elogio, sed pro veritatis studio, & gratitudinis argumento, discipulus Præceptorem in prima fronte eximij sui operis sic profatur

Doctor D. Bartholomæus de Benavides & Cerda, Almæ Ecclesiæ Metropolitanæ Limensis Canonicus, & Academiæ Cancellarius.

DVM maturo fruges, dum grata thura è collibus Musarum paro, ut tuas aras imbuam, profanam libo vocem, Antistes Maxime litterarum; tu verò assurge, Calame, ad sacros, si vales, sonos, qui doctas deceant SOLORZANI aures, quod si laudum tantarum pondere cecideris, non tamen cadas animo, nam sic maximè ostentas, nullam esse orationem tantæ moli parem.

Ex Occidenti nostro oritur, novo miraculo, Phœbus utriq; mundo nō alternatâ luce lumina diffusurus, expectata tandiu Divini ingenij soboles oboritur, Liber Auctori suo compar, magnum dico, maius exclamare non potero; huic Lucina favet, Musarum chorus arridet, & universa litteratorum curia assurgit, veneratur. Procul abit invidia: nam livor alta culmina mortalibus studijs inaccessa non ferit. Nemo enim (docuit Stoicus) invidet, quod se facere posse desperat. Celsitudo verò eius ingenij tanta est, ut de ea, ac de Olympi vertice, an cœlestia atria perringat? an Divinum aliquid præseferat? dubitetur. Rea erat Hispania, & heu totus Orbis huic infœlici glebæ, se se alieno decoti exviscerandi, incredibilis auri, argentique copiæ, nec tam ingentes thesauros solvendo esse poterat, sed ecce fecit unico pignore debito suo cumulatè satis, mittit ad Nos SOLORZANVM, & quasi foret pretiū ultra sortem, Decumanos reditus libro isto rependit, & cum thesauro Regio operiosiores Orbi divitias remittit. O navis, quem tibi creditum debes thesaurum, serves incolumem precor, non solùm à ponti fluctibus, sed à longè sævioribus Hæreticorum thedis, vanè huic imperio, idest Fidei Catholicæ, minitantibus; etenim si contra invicta arma Catholica accensum furiarum flammis. Orbem audimus, ut hoc Imperium, quod fulcrum est, & columen veritatis labefactent, classesque solvuntur, ut oras nostras, infamibus olim carinis negatas, inquietent; liceat mihi iamiam victoriā canere tanto fœlici augurio, quando prima defensio iustæ retentionis, & piæ

conversionis Indiarum ab hoc libro exoritur, ut ab Herculis clava, ut prius, robustâ vi voluminis, Hæreticorum mentes confundantur argumentis, quàm corpora, arma, naves tormentis comprimantur. Discantque exitio suo, arma nostra, & Divina decreta revereri. Ad quod ex sacro, atque profano penu, tanquam in copioso armamentario iacula omnium notitiâ scientiarum imbuta continentur. Liceat ergo de te Indica tellus, quod olim de Ægypto cecinit Hieronymus: *Quod si nullum alium Divum protulisset Ægyptus, satis erat Antonius.* Cum hoc enim Nostri SOLORZANI libro poteras de principatu litterario cum cæteris Orbis oris decertare. In quo Sacer interpres arcana non arcana miratur, Iuris utriusque arbiter stupet erutus legum thesauros, & rediviva veterum nomina; Philosophus videt exhaustos physicæ fontes, Cosmographus emensos Orbes immensos, Historicus omnium retro sæculorum gesta revocata, Licurgos, Solones, Tullios, Augustinos, Aquinates promiscuè loquentes, & illa omnia veteris censuræ lumina, in solo hoc SOLORZANI Sole noviter splendentia. Quem Divina Providentia huic Orbi dedit, ut suo detrimento immortalia incrementa huic Imperio compararet. Et sicut olim inter custodes Angelos provinciarum, Persarum scilicet, & Hebræorum, in captivitate sua certabatur, altero libertatem, altero detentionem procurante, ut Persæ, qui Dei cognitione carebant, bono fidelium exemplo fruerentur: non aliter cùm huius litterarū Principis excelsas sapientiæ dotes, inauditamque prudentiam, severam in Civili Iure censutam, cæteraque propè Divina considero, quæ prima Regni subselia requirebant, mihi persuadeo, preces Angeli Custodis Indiarum, Peruano Regno consulentis, prævalere, in quo illum non Consulem, sed exulem potiùs compellabo. Loquatur si ego sileam Guancavelica rupes, cui, nisi illius cura, & indefessus labor præcaveret, non divitiarum cumulus, sed mortalium sarcophagus diceretur. Testes Peruani huius Regni subselia, Iuri dicundo Augusta, quę illius spectant oracula non responsa. Testis olim Salmantica, cuius si litterarium Orbem iuvenis sustentavit, breviotes digito motitabit sphæras: & si tanti Solis crepuscula meridiem fecerunt, nunc eius meridie Polus exardescet. Nobis equidem lucet, sed radios in omni Catholico Imperio iaculatur, qui enim plures Curias, consilia, sedes Consulares, Pontificialque administrant, radij illius sunt. Qui exercitus terrestres, classesque gubernant, radij illius sunt. Qui invictissimo semper Augusto Philippo (cui Deus Orbem unicam faciat insulam Philippinam) à Consilijs, à Cubiculis, penes quos imperij prora, & puppis, radij illius sunt, eique lumen, quod mortalibus deferunt, referunt acceptum. Inter quos, si me nullius notæ sileo, non meum sanguine fratrem, auctoritate parentem, quem sine philautia virum superioris censuræ, insignis prudentiæ, & rerum gerendarum Divinæ penè industriæ sensit Belgium, sensit Neapolis, utrobique in supremo Consilio, & Regalibus pensis intentum, sentiunt & Veneti, ad quos Legatus missus à Rege Catholico his difficillimis Italiæ rebus, gentis illius politicis Mæandris inspiciendo. Is mihi è legatione scribit, se eâ, quam ab eo accepit iuvenis disciplinâ, quasi Theseo filo, aut ramo aureo, per umbras, per Syrtes securum incedere. Sed si hæc omnia essent oratione perstringenda, ipsum SOLORZANUM requirebant Oratorem: nunc magna desinam modis tenuare parvis, dum cogar semper dicere:

NIHIL DIXI.

(***)

P.FRAN.

P. FRANC. DE AGVAYO E SOCIETATE IESV PRESBYTERI, ET THEOLOgiæ Lectoris ad Clariss. Senatorem, & utriusque Iuris Consultissimum Virum D. Ioannem Solorsanum Pereira

ANAGRAMMA.

SOLORSANVS.
SOLVS ORNAS.

PRAELA tuos sitiunt, musæaq́ docta labores,
Vrge iuris opus iure in utroque Potens.
Orbi pande sacros radios, & lucis honorem
Desine congestas abdere mentis opes.
Divitias Polus ecce suas manifestat amicus,
Terra suas aperit, detegit unda suas.
Ius amat ornari, propriamq́ extendere famam
Quâ Tagus auriferis, quâ meat Indus aquis.
Das utrumque, tuo ius ORNAS SOLVS, & illi
AEternum calamo nomen in Orbe facis.
Horreat ergo tuos Proserpina tangere crines,
Et meritum Libris gloria pandat iter.

P. Didaci de Avendaño è Societate IESV Presbyteri, & Artium Lectoris alterum ad eundem D.D.

ANAGRAMMA.

IOANNES SOLORSANVS.
SOLON SANVS ES, I ORNA.

Impia iura SOLON dum temperat, ornat Athenas,
Quas Draco sanguineis terruit antè notis.
Vnicus ingenio patria inter vulnera Sanus
Ornat Cecropios, & Salamina suo.
Ardet in imperium fidei contemptor Iberum,
Indorumq́ vetat margine iure frui.
Pande tuas Hispane Solon SOLORSANE curas
Ne nos infesto torqueat ore Draco.
I celer adversas ornaq́ interminus oras,
Cùmq́ volet celeri Sole Solonis honos,
SANVS ES, I, scriptisq́ SOLON sapientibus ORNA
Iura, meraq́ meros comprime lege legos,

P. Ignatij de Arbieto Societatis IESV, Vesperariæ Cathedræ Theologiæ Professoris in Limensi Collegio in laudem Auctoris & Libri

EPIGRAMMA.

HAVD cassura manet ter Magni Fama Colomi,
Quòd prior Occiduis litora legit aquis.
Quòdque arte instructus, male fida pericula Ponti
Cavit, & ignotas monstrat adire vias.
Tu, quem Doctorem coluit Salmantica Magnum,
Peruvij cautus litora nauta legis
Primus & ipse legis Peruanica litora iuris,
Et veluti charta pervia cuique facis.
Ergo Peruvij SOLORZANE *Magne Colomus,*
Inclytus aut Iason iure vocandus eris.

P. Ioann. Freilin è Societate IESV Presbyteri in laudem Auctoris

EPIGRAMMA.

MIRANTVR Superi primum, qui sydera novit,
Pondera labentis sustinuisse Poli,
Tu, quem torquentem studijs gens Hespera vidit
Semper Apollinei culmina Celsa Poli,
Mitteris Occiduis magni laturus Olympi
Pondera, cum reliquis regia iura dare.
Nec satis excelsi defendere culmina iuris
Sed referas calamo iuris utramque viam.
Inde tuæ Sophiæ fœtu ditione tenere
Orbem, tum leges dicere quisque potest.
Vtraque cùm præstes SOLORZANE *munera iure,*
Atlas Peruvij Maximus Orbis eris.

Licentiat. Don Fructus de Solorzano in Auctoris & Libri laudem Epigramma, cuius ultimum carmen Anagrammaticum est, & Auctoris nomen totidem litteris exhibet.

DOCTOR IOANNES SOLORÇANVS PEREIRA
PRISCA NOVO, RARO SALE, NITORE DOCENS.

TVTIVS est, inquit, de magnis dicere nunquam
Crispus, quàm multis pauca referre nimis.
Vnde nihil de te, Patrue ò Clarissime, dicam
Facta gennusq; tuum sacla priora canunt.
Scripta quid attingam, nequeam cùm claudere cuncta,
Quæ tua, vir Prudens, copia iuris agit.
India sola potest tantam reserare sophiam,
Quæ benè concepit, quod parit Hesperia.
Ergo vale, & semper vivas, SOLORZANE fælix,
Ter magnus, doctus terq; , quaterq; bonus.
Terq; , quaterq; bonus iuris, legumq; peritus
PRISCA NOVO, RARO, SALE NITORE DOCENS.

IN LAVDEM PRÆCLARI OPERIS CLARISSIMI Viri D. D. Ioannis de Solorzano Pereira Regij Fisci in Supremo Indiarum Senatu Patroni, Ludovicus Tribaldus à Toleto Primarius rerum Indicarum Historicus.

MIGRASSE in Sedes dicta est Astræa Deorum
Flagitijs offensa hominum, terrisque protervis
Incubuisse nefas, nullo sub iure relictis.
Tunc Acherontæas furialia monstra sorores,
Intortorum instar, cristatorumque Draconum,
Implicuisse ferunt populos, silvasque, ferasque.
Plura igitur passim sceleris monumenta pudendi

Cernere erat prorsus defoimia, nulla mariti
Vxorisve fides, fratrum concordia rara,
Extorris pietas, soboli reverentia patrum
Vix fuit, aut tecti species. Feralis Enyo
Imis summa diu miscens, mortale subinde
Attrivit sæclum infelix, immania donec
Tot scelera è summo Vindex speculatus Olympo
Non tulit ulterius, quin pulsis undique noxis,
Virtute afflavit mentes animosque virorum,
Vincirent totum validis ut legibus Orbem.
Hinc ortum regimen, sancita & iura videmus,
Tradidit arcano quæcunque volumine Minos.
Inde Ceres Siculis sanctum ius condidit, inde
Mileto Hippodamus, Lelegi, vaga gentibus Isis
Niligenis, frustraque olim quæsitus Osiris.
Cecropijs sua scita Solon, Spartæque Lycurgus,
Atque alijs alij leges cum laude tulerunt.
Nec veteris pars ulla Orbis caruisse putanda est
Hac arte innocua populos in pace regendi.
Nostrorum tandem felicia sæcula Avorum
Post gelidi metas atque imbriferi Capricorni,
Orbem alium, fœcundum auro, silvisque iugosis
Inventum, nobis pridem exhibuêre colendum,
Exlegem tamen, & rudibus, crucibusque frequentem
Agminibus bipedum sævo, qui more ferarum
Cædebant alios, avidamque recondere in alvum
Audebant: immane nefas, grave, turpe: sed ipsos
Non armis pubis domitavit robur Iberæ,
Magnâ ni indigenę Martis virtute coactum.
Quin docuit sacras venerari numen ad aras:
Legibus: at mentes horum frænare superbas
Nunc demum licuit, postquàm novus ecce Lycurgus
Actæusve Solon, maiorque SOLORZANVS Auctor
Edidit in lucem monumenta perennia iuris
Magna & docta simul, queis subsit IBERICA dives.
(Turpiter Ammeticen quam quis vocitaverit ultrà,
Iudice me: satis est externęve ambitioni,
Invidiæve datum. Nos hæc indigna feremus.
Discincti, ut nostro decorentur nomine Vetnæ?)
At prius hunc vidit Salmantica iura docentem;
Æmula, ubi doctæ superavit vota juventæ.
Reddidit Indigenis tandem sua iura Senator
Limensis lux Conventus, quà sceptra PHILIPPI
Imperitant, legesque ferunt bellacibus Indis.
Nunc igitur iudex Indæ telluris & undæ
Iustitiæ pariter lancem suspendit utramque,
Præcavet atque simul ne quid delitet amusis.
Quod si inventores rerum laudamus abundè,

Et meritò, quoniam præclara inventa dederunt
Terrigenis alijs quovis sub Sole, recentem
Hunc inventorem cur non laudabimus unà
Hesperij, vel qui lucos habitamus opacos
Quà pollet vernans, opulentaque IBERICA floret,
Quive Indi rapidi bibimus, Gangisque fluenta,
Quique Philippinas urbes, & amœna vireta
Incolimus, ferroque hostes excindimus? omnes
Huic ergo AVCTORI meritos tribuamus honores,
Tanto quoque Themis veneranda exultat alumno,
Perque mare & terras Indi hæc prudentia Iuris
Ornetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

IDEM AD EVNDEM EPIGRAMMA.

ET IVS & RATIO tegmen venere sub unum,
Hærerent vinclis, Hymen, ut inde tuis,
Quà Novus Occiduis latè patet Orbis Iberis,
Quàque sagitti potens Indica vernat humus.
Defuit auspicijs atqui genialibus auspex
Hactenus, & thalamis ultima meta pijs.
Noctifer his gelidam iam deserit Hesperus Oetam,
Spargere fagineas & licet usque nuces.
Sacra maritali dum læta, SOLORZANE, ritu
Hæc peragis, sancis fertile connubium.
IVS RATIONI etenim sociali est fœdere iunctum,
Redditaque est IVRI nunc RATIO ipsa suo.
Inde fidem Cornix stabilem, vitamque perennem
Fausto pollicita est omine coniugibus,
Complexu è quorum placido expectare licebit
Inviolata sacræ pignora iustitiæ.
Nunc ergo Hispanus tacitis sibi vindicet armis
Id quod adhuc bellis noluit armisonis.
IVS itidem (sileat quamvis arma inter) id omne
quod domitet, poterit dicere iure suum:
Quòd licet at nobis latum imperitare per Orbem,
Et rerum dominas carpere divitias.
Hoc dedit Auctoris tanti dictante Minerva
Acre, memor, vegetum, nobileque ingenium,

VIN-

VINCENTII MARINERII
Valentini de libro & libri Auctore Clarissimo

EPIGRAMMA.

Πάντα σοφὸν Μούσῃσι παρέδραμες ἐσθλὸν ἰόντα
Τόσσον γὰρ μαθὼν ἤνυεν ἔτι δρόμον.
Σοῖο ποτὴ μεγάλο μὲν τ' ἵκανεν οὐρανὸν εὐρὺν
Καὶ ποσὶ τῆς σοφίης ἀστέρας αὐτὸς ἄγαις.
Τῶν δὲ νόμων κατέχεις πάντων μέγα κῦδος ἀρ' ἶσον
Ἀστραίας μοῦνος παρθένου ἐσσὶ πατήρ.
Ἰνδῶν ἐσσὶ φάος πάντων καὶ ἅμα ἄκρον Ἰβήρων
Καὶ σοὶ μὲν φήμη ἄκρα νόμων παρέχει.

EIVSDEM INTERPRETATIO.

MVsarum levibus superas tibi quemlibet alis
Ceu tu, nam cursum denique nemo dedit.
Pertransit cœlos velox tuus inde volatus,
Et sophiæ pedibus tu simul astra teris.
Tu legum præbes divinum semper honorem
Astrææ es quoniam Virginis ipse pater
Hispanis, Indisque simul iubar ipse ministras
Atque tibi legum fama cacumen agit.

INDEX CAPITVM, SIVE SVMMARIA COGNITIO OMNIVM

quæstionum, & disputationum, quæ in his tribus libris de iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione, & retentione continentur, & discutiuntur.

LIBER PRIMVS.

LI-

LIBER SECVNDVS.

de-

LIBER TERTIUS.

PROTESTATIO.

SI quidpiam uspiam, hîc, aut alibi me ignaro elapsum, quod Catholicæ Fidei, & Christianæ Religioni aliquatenus adversari; vel ignavo, quod Doctioribus minus probari contingat. Id omne indictum, inscriptum, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ censuræ, ac cuiuslibet melius sentientis correctioni subiectum exdebito voveo, ex animo volo.

IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA DE INDIARVM IVRE,

SIVE

De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER PRIMVS.

In quo, quæ ad inquisitionem pertinent, specialiter pertractantur.

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 Operis huius institutum proponitur.

2 Præfationes inutiles, & verbosos commentarios facere stultum est.

3 Verbis qui abundant, in rerum substantia deficiunt.

4 Brevis est, qui non dicit plus quàm oportet, & inita tractatio desiderat.

5 Perfectum est, quod ex omnibus suis partibus constat.

6 Præfationum utilium necessitas, & laudatio.

Lex 1. D. de orig. iur. exornatur, ibidem.

7 Principium dimidium totius.

8 Adagium, quo illotis manibus, aut pedibus aliquid agere occamur, quid significet, & unde sumatur.

9 Mundus à Deo ex nihilo, sed pulcherrimus conditus.

10 Mundi appellatio generaliter sumpta, quid contineat?

11 Mundus an dicatur à movendo, vel à munditie?

12 Mundus Græcè dicitur Κόσμος, quod significat ornamentum.

13 Cosmeta ancilla quæ, & cur dicta?

14 Mundus muliebris quid significet?

15 Mundi climata, sive plagæ quæ, & quot?

16 Venti præcipui, & Cardinales dicti, qui sint?

17 Oriens & Occidens quid?

18 Septentrionalis mundi plaga quæ, & cur dicta?

19 Meridies, sive Meridionalis mundi plaga, quæ, & cur ita dicta?

20 Antarcticus polus solet vocari Meridionalis & Australis, & cur?

21 Septentrionalis pars cur etiam Aqui-

66 Tartarorum nomen, & Imperiũ quando extendi cœperit.
67 Tenebrarum regio dicitur pars Septentrionalis, & cur?
68 Aquilonares regiones plurimæ, in quibus Sol rarò, vel nunquam apparet.
69 Tenebrarũ regio dicitur quædam provincia in finibus Tartarorum.
70 Regio quædam est ultra Lapones perpetua caligine oppressa, ubi Pygmæi reperiuntur.
71 Cimmerij populi, & Cimmeria tenebræ.
72 Nebulosa provincia in Regno Georgiorum, & eius mirabilis historia.

CAPVT PRIMVM.

Quid propriè Indiarum nomine veniat? Vbi latè de Orientalium situ, & divisione tractatur; & de antiqua Orbis partitione.

EO VOLENTE, ET IV-
1 VANTE, de † iustitia &
iure dicturus, quæ Potẽ-
tes pariter ac Catholici
Hispaniarum Reges &
Domini nostri, nũquam
sine gloriæ & laudis titulis nominãdi,
Occidentales & Meridionales Novi
huius (ut vocant) Orbis provincias, &
longè, ac latè patentia Regna inquire-
re, & acquirere potuerunt, & acquisita
retinère: necnon de legibus, peculiari-
busq; sanctionibus, quibus eadẽ Reg-
na, Divino Numine parta, tuentur &
moderantur; arbitror è re esse, si quæ-
dam priùs de ipsorum nomine, situ &
2 inventione tractaverim. † Non quia
velim longos & verbosos commenta-
rios facere, aut tẽpus in præludijs, vel
parergis consumere, & in ipso opere
posteà succingi, quod stultũ esse doce-
mur lib. 2. Machab. c. 2. vers. ultim. &
optimè post Serarium exornat Marti-
nus Delrius in adagial. sacris, 1. tom.
adag. 1033. pag. 607. Vvesembechius
consl. 37. n. 12. † & Iust. Lips. institr. epist. 3
c. 7. ubi ait: *Vt corpore tenues veste se dila-*
tant, sic qui ingenij, aut sapientiæ inopes,
diffundũt se in verbis: cui simile est illud
Prov. 14. *Vbi verba sunt plurima, ibi fre-*
quẽter egestas. † Sed quia iuxta cõsilium 4
Quintil. lib. 4. institut. Orator. c. 2. *Nos*
brevitatem in eo ponimus, nõ ut minus, sed
ne plus dicatur, quàm oportet, Pliniumq;
iuniorem secuti lib. 5. epist. 6. *Primum*
Scriptoris officium esse existimamus, ut titu-
lum suum legat, & identidem interroget se
quid cœperit scribere, sciatque si materiæ
immoratur, non esse longum, longissimum si
aliquid accersit, atque attrahit. † Et cùm 5
illud perfectum sit, quod ex omnibus
suis partibus constat, incõveniens iu-
dicamus, iuris Indiarum tractationem
promittentibus, omissis initijs, atque
origine non repetita, protinus mate-
riam aggredi. † Præsertim ubi ipsæ 6
præfationes & libẽtiùs nos ad lectio-
nem propositæ materiæ perducunt, &
cùm eò venerimus, evidentiorem eius
præstant intellectum, prout in simili
scripsit Caius I.C. in l. 1. D. de orig. iur.
& Imp. in l. vnic. vers. *Nulla enim*, C. de
imponen lucrat. descript. Quorum di-
ctum ornari potest ex plurimis, quę de
præfationum utilitate, & rebus ex suis
primordijs deducẽdis & explicandis,
tradunt Doctores in d. l. 1. præcipuè
Zasius, Corras. Everdin. & novissimus
Anton. Mornacius, Bart. in l. 1. n. 16.
C. de novo Codice facien. idẽ Bart. &
Ias. per text. ibi in l. 3. §. fin. D. de pact.
& in l. Titia 133. §. idem respondit, D.
de verb. oblig. Tiraq. qui plures refert
in tract. de primog. in præfat. num. 64.
Mascard. de probat. lib. 1. in procem.
n. 4. Mieres in tract. de maiorat. in ini-
tio n. 1. Bobadilla in Politica lib. 1. c.
3. n. 3. Claud. Prat. Gnoseon general.
iuris lib. 3. tit. 1. c. 2. Ferdinand. Men-
doça lib. 3. disput. de pact. cap. 8. Mar.
Anton. Peregrin. de fideicom, art. 16.
Fusius in singulari 107. sub litter. P. &
Seraphinus de virtute iuram. privil. 75.
n. 9. † Vnde natum adagium, *Prin-* 7

cipium dimidium totius,quod ex Plato-
ne, Aristot.Ciceron.Polyb, Horatio,
Ausonio,& alijs deducunt & illustrāt
auctores suprà relati,Lucian. in Dia-
logo de Domo, Paul. Fulcns in tract.
de visit.lib.1.cap.1.n.2. & Aldus Ma-
nutius in adagijs pag.95. Nec latuit
Gaium in d.l.1.ibi:*Et certè cuiusque rei*
8 *potissima pars principium est.* ✝ Vbi al-
terius quoque adagij meminit,quo *il-
lotis manibus*,aliquid tractare vetamur,
hoc est,ex abrupto, & nullâ præfatio-
ne,imparatis adhuc audientium ani-
mis,rem quampiam,& præsertim gra-
vem & seriam aggredi: locutione sci-
licet proverbiali ex Deorum sacris du
ctâ,quæ manibus illotis peragere ne-
fas erat;cui similis est alia, *illotis pedi-
bus*,de quibus apud Hesiodum, Agel-
lium,Macrobium & Gregor. cogno-
mento Theologum, quos refert Ma-
nutius, sive Erasmus in adagijs pag.
mihi 388. & fusè explicat Maldona-
tus sup.Matthæi cap.27.num.24. Ge-
nebrat.sup.Psalm.25.Gasp.Sanct.sup.
Isai.cap.1.num.47.& Ioan.Steph.Du-
rātius de ritibus Ecclesiæ lib.2.c.28.
9 Sciendum ✝ est igitur, Deum Op-
timum Maximum Mūdum universum
pro immensa bonitate & sapientia
sua ex nulla præexistente materia cō-
didisse,& quidem pulchrum, prout est
& ipse pulcherrimus, ut habetur Ge-
nes.& Ioan.c.1. & tradit D.Paul.11.
ad Hebr.& ad Roman. Seneca lib.1.
qq.natural.ad Lucil. in princ.& lib.2.
cap.45. & eleganter Boëtius lib.3 de
consolat.Philosoph.metro.9.dum ait:
O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum,cœliq; Sator,qui tēpus ab ævo
*Ire iubes; stabilisque manens, das cuncta
moveri,*
Quem nō externa pepulerūt fingere causa
Materia fluitātis opus:verū insita summi
Forma boni,livore carēs:tu cūcta superno
*Ducis ab exemplo, pulchrum, pulcherri-
mus ipse*
*Mundum mente gerens, similique ab ima-
gine formans.*

Continet ✝ autē mundi appellatio,si 10
generaliter sumatur,cœlum,terrā, ma
re,& quæ in eis opera Dei sunt, cœle-
stes ac terrenas creaturas,sive natu-
ras,ut post Arist.lib.1.de cœlo & mū-
do,& Cleomedem in lib.de Orbiū cœ
lest.contempl.docet Origen.lib.2.Pe-
riarchon c.9. D.Aug.tract.2.in Ioan.
Possido.in metheor.Hygin.de Astron.
c.1. Cœlius Rhodigin.lib.1.antiq. le-
ctio.c.4.Chassan.in Catal.glor. mun-
di part.12.consider.10. Iustus Lipsius
omnino legendus in Physiolog. Stoic.
lib.2.dissert.6.& 7. & eleganter Festus
Pompeius de verb.significat.verb. *Mū-
dus*, D.Isidor.lib.3.Etymol.cap.39. &
lib.13.cap.1. Qui ✝ duo à movendo 11
dictū putant,quod in sempiterno mo-
tu consistat, licèt veriùs M.Varro, &
Plin.lib.2.de natur.histor. cap.2.& 4.
à perfecta,absolutaque elegantia vo-
catum dicant:quòd nihil eo mundius,
pulchrius,vel ornatius sit. ✝ Vnde il- 12
lum Græci Κόσμον dixerunt,quod sig-
nificat ornamentum, ✝ & Κοσμήτας 13
ancillas, quæ ornandis poliendisque
uxoribus deserviebant, de quibus Iu-
venal.Satyr.6,*Ponunt Cosmetæ tunicas*,
quæ Ornatrices Latinè dicuntur, in
multis locis congestis à Brisson. verb.
Ornatrices.Quam Etymologiam idem
etiam Isidor.præsensit d.cap.1. & alijs
reiectis magis probat Ioan. Fungerus
in Etymologico Latino-Græco,verb.
Mundus,pag.652.& Iustus Lips. d.c.6.
Et ✝ ob id ea, quæ mulieres ad sui 14
lauticiem & ornatum parant,sub mun
di muliebris appellatione contineri,
scripsit Varro lib.4.de ling.Latin.Ca-
to apud Livium lib.37. Seneca lib.1.
nat.qq.ad fin, Iul.Paul. lib.3. Sent. c.
6 & Vlpian.in l.argumento 25.§.*Mū-
dus*,D.de auro & arg.leg. & in alijs lo-
cis,quæ plenè congerunt Brisson. Pra
teius,& Ioan.Calinus in suis libris de
verb.signific.verb.*Mundus muliebris.*
Huius ✝ mundi climata,sive plagas 15
quidam septem esse dixerunt, maximè
Ptolemæus,& auctor libri de locorum

ac mirabilium mundi descript.cap.55. Easque & gentes,quæ sub eis habitãt, specialiter cõmemorat Chassaneus in Catalogo glor. mundi part.12.consi der. 16.&alij,quos refert Martin.Delrius in adag.sact.1.to. adag. 924. pag. 508.Sed alij magis communiter & ge neraliter in quatuor tantùm dividere solent,nempè Orientem, Occidẽtem, Septentrionem &Meridiem,ut docet Cicero lib.2.de natur.Deorũ , Hiero. in quæst.in Genes.cap.13. Servius ad illud Georg.1:

Mundus ut ad Scythiam Riphaasque ar-
duus arces.

D.Isidor.d.lib.13.Etymolog.c.1.Agellius lib. 2.noct.Attic. c.22.Cœl.Rhodigi.lib.1.lect.antiq.c.19.& 21.Chassaneus d.part.12.consider.13. ubi tractat,quæ ex his plagis nobilior sit,Carol. Stepha.& Ioan.Funget. in dictionarijs sub illis verbis,P.Ioã. Pineda in comment.in Iob c.23.vers.8.& novissimè & latissimè P.Ludovic.Ballestet. è Societate IESV in Hierologia lib.2. c.4.per totum,& eleganter insinuavit
16 Ovid.lib.1.Metamor. † Simul etiam primores vẽtos enumerans,qui ab his quatuor Orbis partibus, sive cardinibus irruere solẽt, qui cardinales ob id à quibusdam nominantur:

Eurus ad Auroram Nabathaaque regna
recessit,
Persidaq; & radijs iuga subdita matutinis.
Vesper,& Occiduo,qua littora soletepescũt
Proxima sunt Zephyro,Scythiã Septemq;
triones
Horrifer invasit Boreas:contraria tellus
Nubibus assiduis , pluvioque madescit ab
Austro.

17 Oriẽtalis,& † Occidẽtalis plaga,ut notũ est,& supradicti auctores advertũt,
18 à Solis ortu occasuque dicũtur.† Septentrionalis,quę inter polum Arcticũ, & Æquinoctialẽ circulũ interijcitur,à septẽ stellis nomen sumpsit, in ea cœli parte sitis,ex quibus quasi iuncti trio-
19 nes,id est boves,figurantur.† Meridionalis autẽ inde appellatur,quòd ad eã orbis partem inclinat,ubiSol facit medium diem,iuxta Varronis & Ciceronis etymologiã, velut addit D.Isidor. ubi suprà,quia tũc puriùs micat ęther,merum enim purum dicitur. Iacet autem hęc pars inter eundem ęquinoctialem circulum,& polum Antarcticũ,Arctico oppositum, qui terræ obiectus, ab ijs,qui superiorem eius partem habitant,cerni nõ potest , sed ut ille dixit:

Sub pedibus Styx atra videt , manesque
profundi.

Vnde † idem Antarcticus polus à no- 20
stris Meridionalis vocari solet , & frequentiùs etiamAustralis,ab Austro vẽto,qui à tropico Æstivali ad hanc plagam iacẽte suum flatũ emittit. † Quẽ- 21
admodum &Septentrionalis,communiter diciturAquilonaris,à vento inde vehementissimo volatu Aquilæ instar irruente.Quod apertè ostenditur Isaiæ c.43.*Ab Oriente adducam semen tuum,& abOccidente congregabo te.Dicam Aquiloni: Da;& Austro:Noli prohibere*,&Gen. 13.vers.14. *Leva oculos tuos in directum, & vide à loco,in quo nunc es,ad Aquilonẽ & Meridiẽ,ad Orientẽ & Occidentẽ*:& in multis alijs locis sacræ Scripturæ,quæ plenè congerit & illustrat Ballest. d.c. 4.& est videndus Agelli.d.lib.2.noct. Attic. c.22. † Qui dictorum,& aliorũ 22
ventorum nomina,situs &differentias elegãter prosequitur,& meliusChassaneus ubi sup.consider.14.Pontanus in Meteoris,Lilius Girald.in hist. Deorũ syntagm.5. ad finem,Cœlius Rhodig. lib.20.lect.antiq.cap.18.& 19.Simon Maiol.in dieb.Canic.to.1. colloquio 1.Levinus Lemnius de occultis naturæ miraculis lib.3. c.3. Hadria. Iunius in suo nomenclatore part.2.n.255. & 256.Pineda in Eccles.cap.1. vers.6.n. 7.8.& 9. Ioan.Fũgerus in Etymolog. verb.*Ventus*, Petr.Mexia in Sylva var. lect.4.part.cap.22.

Si verò † Mundi nomen ad inferio- 23
ra elementa contrahamus , scilicet aquam & terram,quæ simul unum corpus globosum constituunt, & Orbem

terrestrem vocamus,cõſtat eum à ve-
teribus in tres partes magis cõmuni-
ter fuiſſe diviſum, nempè Europam,
Africam & Aſiam,ut præter Ptolem.
Pompo.Melam,Strabonem,Herodo
tum,&Diod.Sicul.paſsim docent om-
nes antiqui & recentiores Coſmogra-
phi, quorum Cathalogũ apponit Poſ-
ſevinus2.tom.Biblioth.lib.15.cap.19.
pag.253.& ſeq.& optimè proſequitur
Plin.in princip.lib.3.de natura.hiſtor.
Paul.Oroſ.lib.1.hiſt.c.2. D.Iſidor.lib.
14. Etymolog.c.2.& Ioan.Boëm.lib.
1.de morib.omn.gent.c.3. Pet.Mexia
in Sylva 3.p.c.19.licètM.Varro lib.4.
de ling.Latin.Saluſt.in hiſt.Iugurt.Iſo
crat.in Panegyr. & Servius in lib.Ae-
neid.in duas tantùm ſecaverint,Aſiam
ſcilicet & Europam : Africam nimirũ
24 cũ Europa coniungẽtes.¶ † Has tres
orbis partes veteres non æqualiter di-
viſerunt:nam Aſia à Meridie per Oriẽ
tem uſque ad Septentrionẽ pervenit.
Europa à Septẽtrione uſque in Occi-
dentẽ porrigitur.Africa ab Occidẽte
25 in Meridiem iacet: † ac proinde ſola
Aſia dimidiũ totius orbis olim cogni-
ti tenêre videbatur,ut advertit D.Iſid.
ubi ſup. & Auctor libri de mirabilium
mũdi deſcript.c.1.Ideò autem hæc in
æqualitas contigit,& alterius dimidij,
duæ partes evaſerunt,quòd ab Ocea-
no,mare Magnum,ſive Mediterraneũ
26 ſe inſinuans,eas interſecuit.† De qua-
rum nominibus, ſitu,provincijs,mori-
bus,hiſtorijs,religione,& excellentijs,
plura quidẽ dicere poſſem,ſi id noſtri
inſtituti ratio pateretur,aut ab alijs di
ligenter præſtitum non fuiſſet,& præ-
cipuè à D.Iſidor.d.lib.14.Etymolog.c.
3.4.&5.Ptolem. & Gerard. Mercato-
re in ſuis tabulis Geographicis, Ioan.
Magin.Paravino in enarration.& illu
ſtration.ad eaſdem tabulas,Abraham.
Ortel. in Theatro magno orb.terrar.
tab.1.2.3.&4.ubi alios allegat.Eodem
Ortel.in Theſauro Geograph.in verbis
Africa,*Aſia*,& *Europa*,Carol.Stephan.
& Ioan.Funger.in eiſdem verbis,Ioan.
Boëm. de moribus omn.gent. lib.1.2.
&3.Auctore tabulæ Coſmograph.quę
habetur in pręfatio.ad relationes novi
Orbis. Chaſſa.in Cathalog.glor. mũdi
d.p.12. cõſider.17.Textore in officin.
1.tom.pag.371.Theatr.vitæ huma.lib.
3.vol.3.pag.695.Iacob.Ponta.in pro-
gymnaſ. Latinit.1.p.vol.3.progymnaſ.
18. ex pag 315.latiſsime Ioan.Borer.
in relation. univerſal.p.1.lib. 1.2.& 3.
Pet.Opmeer.in Chronograph. pag.19.
Ant.Poſſevin.in Bibliot.2.tom.lib.15.
ſect.5.6.& 7.& fr.Thom.à Maluenda
de Antichriſto lib.3.c.6.7 & 8.

Quibus ita breviter & opportunè prę
iactis,ut ad rem magis accedamus,rur
ſus ſciendũ eſt, † intra prædictos Aſiæ 27
terminos,latiſsimam quandam, & to-
tius terrarum Orbis nobiliſsimam re
gionem continêri,quæ India Orienta
lis vulgò cognominatur,licèt in ſacris
litteris Geneſ.2. & 10. & alibi paſsim
appellari ſoleat *Hevilath*,ab Hevila fi-
lio Iectan,qui aliquas eius provincias
primus incoluit,ut poſt alios doctè ob
ſervant Pererius,& Delrius ad Geneſ.
d.c.10.Pineda de rebus Salom.lib.4.c.
16.q.11.pag 217.Maluenda de Para-
diſ.c.41.pag.124.& noviſsimus,& eru
ditiſsimus Bernard. Aldrete de varijs
Hiſpaniæ & aliarum provinc.antiqui-
tatibus lib.4.c.9. † Sumpſit autem In- 28
diæ nomẽ ab Indo filio Gogi, Noë at-
nepotis,& Sabi nepotis,quẽ ipſe Noë
ad Arabiam Fœlicem,ſive Sabæam,&
Indiæ regiones incolẽdas miſit, ut tra
dit Beroſus lib.2.& Pineda in Monar
chia lib.1.c.24.§.2.Vel ut obſervat D.
Iſidor.lib.14. Etymolog.cap.3. & alij
auctores infrà citandi,ab Indo flumi-
ne,quòd Perſiæ limes eſt,& eã ab Oc-
caſu uſque ad Orientem alluit, tantâ
† magnitudine aquarum, ut cum Ni- 29
lo & Gange à multis contẽdere dica-
tur,& abſque dubio excedere,ſi ad cur
ſus longitudinem inſpiciamus,ut oſtẽ-
dit Cicero lib.2.de natu.Deorum,Dio
dor.Sicul.lib.5. Pompon.Mela lib.3.
c.4.D.Baſil.in Hexam.homil.3.& iatè

Plin. lib. 5. cap. 18. & lib. 6. cap. 17. ubi prodit, Alexandrum Magnum nullo die minus sexcenta stadia in Indo navigasse, nec potuisse ante menses quinque enavigare, adiectis paucis diebus.
30 † Et ibi etiam addit sexaginta perennes fluvios, & torrentes centum in se recipere, quamvis Arrianus in Periplo decem & novem ingentium fluminum mentionem duntaxat faciat, & septem ostijs magnam illam aquarum vim in Oceanum evomere tradat, quorum nomina sigillatim recenset Ptolemæus. A quibus tamen dissentiens Abraham. Ortelius in Thesaur. Geograph. verb. *Indi fluminis*, duo tantùm ostia illi assignat, secutus Melam, Strabonem & alios. Idque Lusitanorum attestatione confirmat, qui nostris temporibus eas regiones sedulò perlustrarunt, & plura alia de eodem fluvio comminiscuntur, prout & faciunt auctores suprà relati, & ultra eos Ioan. Funger. in Etymolog. verb. *India*, Simon Maiol. in dieb. Canicular. tom. 1. colloq. 11. pag. mihi 293. & Ioan. Baptist. Scortia de natura & incremento Nili lib. 1. cap. 5.

31 Orientalis † verò ea de causa India hæc appellatur, quia eius termini ad Orientem Asiæ, imò & totius orbis, ut plurimùm tendunt, & Eoo pelago clauduntur, hoc est, Oceano Orientali, sive Auroræ, quam Græci *Eoos* appellabant, ut tradit Pompon. Mela lib. 1. c. 2. A Septentrione autem Tauri montis iugis concluditur, & à Meridie Indico Oceano. Occupatque, teste Magino tabul. 32. fol. 251. maximum cœli tractum, tam in longum, quàm in latum: nam secundùm lõgitudinem complectitur circiter quinquaginta tres meridianos, quorum Occidẽtalissimus est in gradu 106. Orientalissimus in gradu 159. At verò iuxta latitudinem extenditur ab æquatore, quem propemodum attingit, usque ad gradum 43. latitudinis Boreæ: quamobrem ad medium usque sexti climatis expanditur, ubi contingit maxima æstatis dies horarum quindecim cum dimidio: atque una eius pars, quæ ad Meridiem vergit sub Torrida Zona, altera verò Borealis sub temperata cadit. † Vnde quidã
tradunt, ut ipse Maginus ait, hanc Orientalem Indiam adeò esse immensam, & tantum littoris occupare, quantum per quadraginta dies, noctesque velificantibus cursus est. Et Pomp. Mela lib. 3. cap. 7. sexaginta dierum, ac noctium navis velocissimæ cursum vix sufficere tradit. Nearchus quatuor mẽsium iter per campum habère ait. Et ex Cthesia affirmat Strabo, & Photius in sua Bibliotheca, non esse minorem reliquâ Asiâ, & Indos solos, cæteros ferè universos mortales superare: alij eam tertiam partem universi orbis cõtinêre affirmant, ut constat ex Plinio d. lib. 6. c. 17. Solin. in Polyst. cap. 55. Strab. in Geograph. lib. 15. P. Ioan. Masæio histor. Indic. lib. 6. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 12. & ex alijs infra citandis. Quibus addere licet Philostrat. lib. 6. de vita Apoll. cap. 1. ubi sic ait: *Magnitudine quidem India non conferenda est Æthiopiæ, neque ulla alia cõtinentis pars, quæ hominibus nota sit. Quòd si totam Æthiopiam toti Ægypto adijciamus, non tamen ambæ coniunctæ, magnitudinem India adæquabunt.* 32

33 ¶ Hinc † factũ est, ut in divisione huius tam vastæ & immẽsæ regionis, non satis inter auctores conveniat. Veteres namque, nempè Strab. lib. 15. Ptolem. lib. 7. cap. 1. in tabulis 10. & 11. Asiæ, & Pompon. Mela lib. 1. cap. 2. ex Gange fluvio nobilissimo, qui illam interfluit, in duas dividunt partes, & eam, quæ Occidẽtalior est, & flumini Indo proximior, Indiam intra Gangem appellant: alteram verò, quæ magis ad Orientem vergit, Indiam extra Gangem cognominant, & ad Sinas usque inclusivè protendunt.

34 Est autẽ † fluvius hic Ganges longè inter alios celebratissimus à Gange filio Gogi, & fratris Indi, ita dictus, si Beroso fidem habemus, & idem ille, qui in Scriptura appellatur Phison, & ex

Paradisi fontibus exire dicitur, quem Græci perperã INDVM vocant, ut constat ex Ioseph.lib.1.antiquit.cap.1. D. Hieronym.de locis Hebraic.verb.*Phison*, Augustin.lib.8.de Genes. ad litter. cap.7. Ambros.de Paradis. cap. 3. Epipha.in Anchoraro, & ex pluribus alijs, quos eruditè referr & illustrat Maluenda de Paradiso cap.39. Mulra alia satis notanda de eodem amne ibidem, & in
35 cap.seq. prætexens. † Alij autem, scilicet Pet. Niger, & Paul. Venerus lib. 3. c.43. ex relatione illorũ, qui ex Ægypto in hanc Indiam navigarunt, ipsam in tres partes diviserũt, Maiorem, Mediam & Minorem: sive Superiorẽ, Mediam & Inferiorem; quarum nomina antiqua, & noviora benè proscquirur Maginus d.rab.32. ubi alias divisiones adducit. Sed nemo sanus huic Veneti partitioni consentiet, quoniam Abassiam in illa comprehendit, & Indiã Mediam appellar: eam verò, quæ inrra Gãgem est, Maiorem, sive Superiorẽ: Minoris autem, sive Inferioris Indiæ ter-
36 minos neutiquam signat. † Constat autem Abassiam esse Orientalissimam Africæ partẽ, quæ Arabici sinus, & maris Rubri oris circundatur, & nullus unquam ex Historicis & Geographis Indiã Orientalem propriè extra Asiã collocavit: quamvis sint aliqui, qui, ut Venetum defendant, affirment, ante ducentos plus minus annos, quo tempore ille suas relationes vulgavit, verè Abyssinorum Imperium in Media India fuisse, posteà tamen ob bellorum eventus in eam Africæ partem, ubi hodie est, rransmigrasse, ut constabit ex Iacobo Navarcho in sua epist. Asiatic. & Gerard. Mercar. in sua rab. univers. & Abraham. Ortel. in theat. mag. tab. 108. de regione Abyssinorum. Sed hoc nullo satis fixo pedamento fulcitur: & quovis modo fiat, India intra Gangem Media deberer dici, nõ aurem Abassia, tum quia inrer alias duas medium tenet locum, rum etiam, quia inrer Citeriorem, quæ minor est, & Vlteriorem, quæ amplissima, & maior, media apud omnes magnirudine iudicatur.

Invenio quoque novam quandam Indiarum partitionem, sed obscuram satis, & à paucis animadversam apud Abdiam Babylonium lib.8. histor. Apostol. † qui & Salvatorem in carne vidit, & Simonem & Iudam in Persiam secutus, primus Babylonis Episcopus creatus fuit, à quo Babylonis nomen accepit, & Apostolorum viras, & virtutes Hebraico sermone conscripsit, quas in Græcum verrit Eutropius eius discipulus, & in Latinum Iulius Africanus, ut ipse idem Iulius testatur, & Iacob. Archiepiscopus Genuensis in lib. annuarum solemnit. & Petrus Episcopus Equilinus in lib.9. Carhalogi sanctorum. Et licèt non ignorem auctorẽ hunc in his, quæ de Apostolorum actis scribit, mulra pro arbitrio finxisse, vel ei à sectarijs impicta fuisse, ita ut incertum sit, an legitimus exter, atque adeò meritò, ur fide indignum, à Paulo Papa IV. inter scripta à se dãnata reiectum, ut refert Sixtus Senensis lib.2. Bibliothec. Alanus Coppus Dialogo 2. cap.1. pag.170. Illustris. Cardinal. Baronius in Annal. Eccles. rom.1. ann.44. num. 44. & ann.51. num.51. Bellarmin. de Script. Eccles. sæcul.1. Anton. Possevinus in apparatu verb. *Abdias*, & Iacob. Gualrerus in 1. sæculo à Christo nato, pag.18. Cùm ramen damnatus nõ fuerit in indice librorum prohibitorum Concilij Tridentini, & in hoc, de quo agimus argumento, historiam magis, quàm religionem, prosequarur, non verebor in eius verbis referendis & exponendis paulisper subsistere. Is ergo d. lib.8. vitam Divi Bartholomæi Apostoli scribere parans, sic exorditur: *India tres esse ab Historiographis asseruntur. Prima est India, quæ ad Aethiopiam vergit: secunda, quæ ad Medos: tertia, quæ finem facit, nam ex uno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum. In Indiam ergo veniens Bartholomæus Apostolus, &c.* In quibus verbis

primâ

primâ facie, non tã apertè, quàm obscurare & cõfundere videtur Indiarum Orientalium divisionem, & terminos ab antiquis & recentibus Geographis constitutos. Nam † Æthiopia, tã
39 inferior, quàm superior, propriè India dici non potest, neque Indiæ contermina, cùm sit Regio Africæ ab Æthiope Vulcani filio sic dicta, qui ei præfuit: seu potius à verbo Græco *παρὰ τὸ αἴθειν τὸ κάειν*, quod apud nos cremo sonat, vel faciem combustã habêre, quandoquidem ipsa regio sub Torrida Zona iacet, ardoribusque Solis maximè opposita est, ut latiùs prosequitur Plinius lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 30. Ptolem. lib. 4. cap. 7. Strabo lib. 15. Volaterra. lib. 12. Carol. Stepha. Abraham. Ortel. & Ioan. Funger. in suis thesauris, sive dictionarijs verb *Æthiopia*, & Maginus in tab. Geograph. tab. 23. vbi de Africa ex pag. 195.

Rursus quod Abdias subdit de secunda India, quæ vergit ad Medos, & tertia quæ finem facit, vix est ut intelligi queat, cùm neque nomina, nec situm earum aperiat, & nullus sit auctor, qui
40 huiusmodi confines admittat. † Etenim Media, licèt sit Regio Asiæ latissima, nullam Indiam vicinam habet, sed à Septentrione Hircano mari: ab Occasu maiori Armenia, & Assyria terminatur: à Meridie Persiam: ab Ortu Hyrcaniam, & Parthiam habet, quæ Caspiorum mõtibus ab ea excluditur, ut post Ptolem. observat Paul. Orosi. lib. 1. cap. 2. Ortel. in Theat. tab. 3. & 102. & in Thesaur. Geograph. verb. *Media*, Srephan. eodem verbo, & Magin.
41 sup. pag. 247. † Quòd si de Mædis cum *æ* Diphthongo Abdiam accipiamus, longè remotiores à qualibet Indiarum plagâ eos reperiemus, sunt enim Thraciæ populi, vicini Macedonibus, quos cõstat in Europæ finibus claudi, ut prædicti auctores testantur. † Sed nihilo-
42 minus si rem attentiùs consideremus, rectè defendi poterit hæc Abdiæ divisio, & eadem fermè cum illa censeri, quam suprà ex veteribus Geographis proposuimus; nisi quod rem antiquam verbis novis proponit, & insolitis limitibus signat, tripartitam Indiam faciens, quam illi bipartitam constituerunt. Etenim quod ait, Primam Indiam ad Æthiopiam vergere, Secundam ad Medos, non eâ mente dictum videtur, quasi in his regionibus Indię consistãt, aut illis omnino circunscribantur; sed duntaxat vergere, hoc est tendere, spectare, declinare, vel inclinare. † Hæc 43
est enim illius verbi vis, & proprietas, ut cõstat ex Iul. Cæsar. lib. 1. belli Gall. *Vergit ad Septentriones*: Cice. Philip. 11. *Et eius auxilium ad Italiã vergere, quàm ad Asiam maluissemus*. Lucan. lib. 1.

Nec Polus adversi calidus quà vergitur Austri.

& rursus lib. 9 *Libya quod fertile terræ est Vergit in Occasus.*

Et † est communis describendi mo- 44
dus, quo sæpiùs Geographi, & Historici utuntur, signantes vel Provinciam, vel cœli tractum, vel civitatem, vel montem, aut magnitudine, aut potẽriã, aut nomine, insignem, versus quam describenda regio magis declinet, ut illius situs certis signis commodiùs cognoscatur, quamvis alijs terminis propinquioribus, sed non adeò notis circunscribi potuisset, ut patet ex locis suprà relatis, & ex Strabone d. lib. 15. ubi inquit, Trapobanem insulam esse longitudine octo millia stadiorum versus Æthiopiam, quas tamẽ ob hoc nemo vel propinquas, vel cõterminas, dicet, cùm sint ferè immenso maris & terræ intervallo distantes. Et ut hæc deficerent, posset quoque Abdiæ divisio defendi, si animadvertamus, quòd ultra Indiam intra Gangem, & extra Gangem, quas ipse secũdam & tertiam appellat, ut infrà trademus; prior illa † 45
India, quam versus Æthiopiam constituit, à plurimis alijs Scriptoribus cognita etiam fuit, & Citerior appellata, quasi plures Provincias citra Indum comprehendens. Inter quas Plinius

lib. 6.

lib.6.c.2.Gedroſos, Arachotos, Arios
& Paropamiſadas nominat, & Indiæ
nomine donat,licèt,ut ipſe ait, ad Oc-
cidentem vergant, & Indo amne non
terminentur.His quintam addit Philo-
ſtratus lib.3.cap.15.& Volaterran.lib.
12.utramque ſcilicet Carmaniam.Eaſ-
que,quamvis non exiguo ſpatio, citra
Indum fluvium iaceant,Indiæ nomine
etiam hodie complecti affirmat Magi-
nus d.tab.32.& Nicolaus de Conti Ve
netus in ſuis relation. primam Indiæ
partem vocat,& Ormuciam regionem
addit,& reliquas, quæ à Perſide ad O-
46 rientem Indo flumine terminantur. ✝
Fœlicem quoque Arabiam,& Sabęos,
& Hometitas illam habitantes, Indiã,
Indoſque vocat Nicephor.lib.8.hiſtor.
Eccleſ.cap.35.& lib.9.c.18.Abraham.
Ortel.in Theſaur.Geograph.verbo *In-
di primum*: & quòd Vniverſæ Arabiæ
ad mare uſque Rubrum eodem etiam
nomine complectantur,auctor eſt An-
dreas Corſalis in epiſtola ad Iulianum
Mediceum magnum Hetruriæ Ducẽ,
quam ex India de rebus Indicis ſcrip-
ſit anno Domini 1515.
47 Poteſtque ✝ auctoritate QuintiCur
tij innixus videri,qui lib.8. univerſam
terram,quam abluit mare Rubrum,In-
diam etiam appellat,& ob hoc forſitan
mare Indicum,nunc vocat Ortelius in
tabula de Perſiæ Regno, ſive de So
phiorum Imperio,quod mare Rubrum
dicebat antiquitas.
48 Rurſus ✝ ſuperiorem Ægyptum In-
diam etiã vocat Higinius fabula 275.
nimirũ,quia iuxta hanc Ægypti Aſia-
ticam partem Aethiopes ab Indo flu-
mine conſurgentes conſederunt anno
mundi 3580. ut poſt Herodot. tradit
Euſeb. & Torquemada in Monarch.
49 India.lib.1.cap.6.pag.23. ✝ Et quod
generalius eſt, & ad locum Abdiæ ma
gis accommodatum, tam Æthiopiam
Orientalem, quæ ſub Aſia collocatur,
quàm Occidẽtalem,quæ in Africa ſub
Aegypto,& Rhizophagos,& alios Ae-
thiopas,qui ad Nilum,& omnes illos,
qui cis & citra fluvium Indum habita-
bant,licèt Aethiopes eſſent,Indiam &
Indos fuiſſe vocatos, apertè oſtendit
Virgil.lib.4. Georg. ubi hac de cauſa
illos,Indos coloratos appellat,& Ser-
vius explicans illud eiuſdem Maronis
carmen:

Sola India nigrum fert Ebenum.

Etiam in Aethiopia inquit Ebenum
naſci, ac propterea annotat, Indiam
intelligi à Virgilio,& alijs totã Aethio
piæ plagam. Cui aſſentiuntur Higin.
Theodoret. Procop. & alij, quos refe-
runt Ortel.in Theſaut. verb.*Rhizopha-
gi*,& verb. *Æthiopia*, & diligentiſsimi
& eruditiſsimi Patres Ioan.Pineda de
rebus Salom. lib.5.c.14. §.5.pag.405.
& fr.Thom. Maluenda lib.3. de Anti-
chriſt.cap.12.& lib.5.cap.9.& de Pa-
radiſ.cap.37.& 38.ubi etiam de prædi-
cta utriuſque Aethiopiæ diviſione per-
tractant;de qua item agit Herodo.lib.
7.Strabon.lib.7.Plin.lib.5. Seneca in
Hercul.furent. ſcen.1. Iſidor. lib. 14.
Etymolog.cap.5.Solin. c.26. Abulenſ.
in cap.5.epiſtol. D.Hieron.ad Paulin.
Ioan.Baptiſt.Scottia.lib.1.de natur.&
increm.Nili,cap.2.pag.16.& Torniel-
lus in annal.2.mun.ætate, anno 1931.
num. 25. Et iuxta hunc ſenſum be-
ne defendi poſſet Pauli Veneti opinio,
quam ſuprà reiecimus, dum Abaſsiam
intra Indiam conſtituit, licèt in reli-
quis à veritate, & aliorum Geographo
rum deſcriptione diſſentiat. Quinimò
✝ S. Epiphan. in Anchorato, & Ana- 50
ſtaſ.Nicœnus quæſt.24. in Script. to-
tam hanc Indiam Orientalem, de qua
loquimur, Magnam Aethiopiam ap-
pellant,& ſatis appoſitè,ut inquit Ma-
luenda de Paradiſ.c.39.pag.118. quòd
Indi colore ſint cremato,& aduſto fer-
mè,ut Aethiopes, teſte Plin. lib. 6.cap.
19.& Pompon.Mela lib.3.cap.7.
Iuxta ✝ quæ omnia, prima illa In- 51
dia,quam Abdias inquit ad Aethiopiã
vergere,hæc intelligi debet,quæ citra
Indum,& Occaſum perducta,ad mare
uſqueRubrum extenditur,ita ut maio-

rem partem Regni Cambaiæ comprehendat; per cuius medium Indus amnis præterlabitur, & provincias Patapamisam, Ariam, Aracosiam, & Gedrosiam, utramque Carmaniam, Ormuziã regionem, & maioris nominis insulas Persici sinus, & universas Arabias, atque ipsas etiam Æthiopias. Et
52 † in hac India, quæ, ut diximus, Citerior appellari solet, prædicavit D. Bartholomæus, quamvis id Abdias nõ satis aperiat, ut egregiè constat ex Eusebio lib. 3. histor. Eccles. cap. 1. qui cũ provincias enumeraret, quas Apostoli ad prædicãdum sortiti sunt, *Thomas*, inquit, *sicut nobis traditum est, sortitus est Parthos, Matthaeus Aethiopiam, Bartholomaeus Indiam Citeriorem, &c.* Et idẽ sub eodem nomine Indiæ Citerioris docet Origenes in Genesim lib. 3. D. Hieron. de Script. Eccles. in Panteno. Zozomen. lib. 2. c. 24. Theodoretus lib. 1. cap. 23. Nicephorus lib. 4. cap. 32. Rufinus lib. 1. continuation. histor. Eccles. Eusebij cap. 9. Surius in histor. Sanct. 24. die Augusti, Baronius in Martyrolog. sub eodem die, & anno Christi 44. num. 34. & Petr. Opmeerus anno mundi 4010. & Christi 44. Vbi
53 non solùm Citeriorem, † sed Fortunatam quoque hanc Indiæ partem appellat, in qua D. Barrholomæus evangelizavit, quemadmodum & Solinus c. 33. Beatam vocavit, quia Fœlix Arabia magna ipsius pars est. Et eam esse finitimam Æthiopiæ tradit Socrates lib. 1. histor. Eccles. c. 15. sic scribens: *Cùm Apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam obtinuit, Matthaeus Aethiopiã, Bartholomaeus Indiam, quae huic finitima est, sortitione coepit*, & Rufin. ubi suprà, dum ait: *Thomae Parthia, & Matthaeo Aethiopia, eique adhaerens Citerior India Bartholomaeo dicitur sorte decreta.*

54 Secunda verò India, † quam Abdias ad Medos vergere tradit, illa est procul dubio, quæ in communi aliorũ Geographorũ partitione interior, sive intra Gãgem vocatur, & ultra Indum amnem ab Occasu, ad Gangem ad Orientem extenditur, à Meridie Oceano Indico, à Septentrione, mõte Caucaso terminatur. † Et per hanc partem non multum distare India à Media videtur, cùm solùm intercedat, quę ab Aquilonę ad Meridiem est ipsius Caucasi latitudo, & Ecbatana Medorum Regum sedes à Caucaseis portis, non plus quàm viginti millia passuum distare dicatur, ut constat ex Philostrat. lib. 2. cap. 1. ubi tradit, Caucasum Mediam, atque Indiam terminare, & in mari Rubro alteto cubiru descẽdere, & ex Strabone lib. 2. & 15. Plin. lib. 6. cap. 17. & eodem Philostrat. d. lib. 2. cap. 3. & 4. ubi Alexandri Magni itinera referentes, quibus usus est cũ Bessum ex Parthia in Bactrianam persequeretur, post traiectum Caucasum, mox Indicas regiones ingressum testantur, adeò, ut à Caucaso ad Cofen fluvium Indiæ Septuaginta tantũ leucarum distantia extet, & ad Indum novem, iuxta eiusdem Plinij supputationem. Neque abest Quintus Curtius lib. 7. dum ait: *Tandem septemdecim dierum spatio Caucasum superavit Alexandri exercitus, ex Media versus Indiam profectus*, & Polybius lib. 11. num. 32. de Antiochi Magni expeditione Indica sic scribens: *Superato Caucasò Indorum fines ingressus amicitiam cum Sophagaseno Rege renovavit.* 55

Quòd si quis urgeat, prædictorum limitum propinquitate Mediam multo magis spectare Citeriorem Indiam, de qua primo loco, Abdiam exponentes, locuti sumus, quàm interiorem hanc, de qua nunc agimus, & ab ipso Abdia secunda esse dicitur: respondere potest, Abdiam non dicere, eam vergere ad Mediam, sed ad Medos, ut Medorum † nomine nõ provinciam, sed 56
universum Imperium intelligeremus: quemadmodum olim omnes gentes, quæ Romanorum Imperio subijciebãtur, vocabantur Romani, & hodie universi

versi Asiæ populi, qui linguâ loquuntur Persicâ, Persæ vocantur, ut refert Pater Trigaultius expeditionis ad Sinas lib.4.cap.3. Porrò † Medorum
57 Imperium Artabani temporibus, quibus Abdias Babylonius viguisse comperitur, latissimum quidem erat, & victricibus armis nomen, & fines suos usque ad ipsam Indiam dilataverat, Parthisque sub iugum missis, omnis illa Regnorum & Provinciarum congeries, quibus Parthica componebatur Monarchia, uno Mediæ nomine, & Regno cognoscebatur, ut constat ex his, quæ de eius magnitudine & potētia scribit Polybius lib.5. & 9. histor. Strabon.lib.11. Solinus cap.59. Plin. lib.6.cap.26. Philostrat. lib.1. de vita Apol.cap.8. Quod mirum videri non
58 debuit, † cùm tāta fuerit semper Medorum auctoritas & existimatio, ut etiam cùm à Parthis superati essent, ipsi Parthi honoris causâ Medi appellarentur, ut scribit Zonaras 2.tom. Annal. Turnebus apud Robert. Stephan. in Thesaur.liter. M. Horat. lib.1. carmin.Od.2. ad August.

Neu sinas Medos equitare inultos
Te duce, Cæsar.

Et eodem lib. Ode 29. ad Iccium:

Non antè devictis Sabææ
Regibus, horribilique Medo
Nectis catenas.

Et lib.3. Ode 3. de iusti constantisque viri præmijs:

——— *Stet Capitolium*
Fulgens, triumphatisque possit
Roma ferox dare iura Medis.

Super quibus locis, ex antiquis commentatoribus Mancinelus, & Ascensius, & ex novis Labin. Torrentius, & Cruchius Medorum nomine Parthos intelligunt, qui solùm tempore Augusti, cæteris Asiæ prouincijs iam subactis, ferè reliqui erant, ad solā Romani nominis & Imperij gloriam, ut ostendit Paul.Oros.lib.1.cap.2. † Vbi
59 etiam docet in sacra Scriptura omnia Persarum, Parthorum, Assyriorum, & aliarum prouinciarum adiacentium Regna Mediam vocari, prout & nos colligimus ex 4.lib. Esdr.cap.1. Danie. cap.5. Machab.lib.1.cap.14. & Ierem.51.

Superest, ut ad Tertiam Indiam accedamus, quam ultimo loco proponit Abdias, & finem facere dicit: *Nam ex uno latere tenebrarum regionem gerit, ex alio latere mare Oceanum.* † Quibus ver- 60
bis licèt obscuris, nisi meum me argumentum fallit, arbitror Abdiam designare voluisse Tertiam illam ulteriorē Indiam, quam suprà diximus ab alijs Geographis cōmuniter appellari, *extra Gangem*, quia ab hoc fluvio ad ultimos usque Sinas extensa, Indiarum, & totius terræ continentis, quæ ad Oriētem terminatur, finem facit. † Nam 61
ab Occasu Gange flumine, ab Oriente & Meridie, mare Indico Meridionali, & Eoo, ab Aquilone Septentrionalissimis Tartarorum regionibus cingitur. Quam adeò amplam limitum circunscriptionem non Abdias solus Indiæ Vlteriori tribuit, sed antiqui etiā, & nonnulli nostri temporis Scriptores, ut constat ex Strabo.lib.15. Pompon. Mela lib.3.cap.7. Cornel. de Iudæis, Mercator. Volaterran. Robert. Stephan. Ortel. & alijs, quos suprà retulimus, & ex Philostr.lib.6.cap.1. ubi sic ait: *Aethiopia totius terræ, quæ sub Sole est, Occidentale cornu occupat, sicut India id quod ad Orientem terminatur.* Magin.d.tab.32. dum inquit: *India extra Gangem, qua est provincia Mangi, sive Chinēse regnum amplissimum.* Atque hoc nimirum significare voluit Abdias, † 62
dum Indiam hanc finem facere dicit. Quid enim aliud est finē facere, quàm terram omnem, quæ versus Orientem habitabilis est Indiæ huius limitibus terminari? Sic enim Cthesias in Indicis, quem refert Photius in sua Bibliotheca, ultra Indos nullos habitare homines affirmat, & idem colligitur ex verbis Pompon. Melæ lib.1. cap.2. & Paul. Orosij lib.1. ubi Indos ultima

mundi

mundi occupare inquiunt,quia a Me-
ridie,& Occidente Eoo,& Indico O-
ceano terminantur, quod Abdias ex-
primere voluit in illis verbis: *Ex alio
latere mare Oceanum.* Et confirmat Cor
nelius de Iudæis in speculo Geograph.
ubi Sinarum Regnum,quod præcipuè,
ut diximus,per hanc Indiæ partem ex-
têditur,sic depingit: *Ingens,latissimum-
que Regnum Sina, & quod ab ortu Solis
ultimum terrarum meritò existimatur, ab
Occasu nouissimis Indiæ terminis defini-
tur, versus Septentriones à Scythis, quos
Tartaros appellant, mutuo metu aut mon-
tibus, quin & muro separatur: cætera O-
ceanus ambit latos sinus, & immensa spa-
tia complectens.* Idem latiùs tradit ele-
gantissimus & oculatissimus Sinen-
sium rerum scriptor Nicol. Trigaultius
lib.1. Christi expeditio. in Sinas, c.2.

Neque mirum videri debet, si ad
hanc partem India finem facere dica-
63 tur, † cùm & illa Arabiæ Fœlicis re-
gio,quæ Sabæa vocatur,& ad Indiam
Citeriorem pertinet, ut suprà retuli-
mus, eò quòd extremum Oceanum
Australem pertingit,finis etiam terræ,
& remota ac longinqua in multis lo-
cis sacræ Scripturæ appelletur,ut cô-
stat Ioël.3. Ierem.16. Isaiæ 43. Mat-
thæi cap.12. Vbi agitur de Regina Sa
bà,quam Christus Dominus de finibus
terræ ad potentiam Salomonis viden-
dam venisse inquit:ad quorum,& alio-
rum explicationem ita doctè obser-
vat Pineda de rebus Salom.lib.5. cap.
14.num.20.pag.404.& num. 33. pag.
409. Et conducunt quæ,de eâdem Sa-
bæa loquens, scribit Nicephor.lib.8.
cap.35. & meliùs de universis his In-
dijs S.Epiphanius in Anchorato, ubi
cùm Phisonis, sive Gangis fluvij cur-
sum describeret,& totam terram He-
vilath, id est Indiam parvam & mag-
nam circundare, ostenderet: *Penetrat
autem*, inquit, *magnam Aethiopiam, &
cadit ad Austrum, & subit intra Gadira
64 in magnum Oceanum.* † Etenim hoc lo-
co, per *Gadira* verbum fines terræ
significavit:antiquorum more, quibus
proverbiũ erat, *Non ultra Gades*, quan-
do terrarum finem significare vole-
bant, ut apertè constabit ex Manutio
in adagijs pag. mihi 879. Maluenda de
Antichrist. lib.3. cap.15. & de Paradis.
cap.39. pag.118. & ex his, quæ latiùs
tradimus infrà hoc lib. c.9. n.52.

Id autem † quod de Tenebrarum 65
regione adiecit Abdias, procul dubio
appositum esse videtur ad Aquilona-
res, sive Septentrionales huius Indiæ
partes denotandas, quas Tartaris cô-
terminas esse ostendunt auctores su-
prà citati: † Quorum tamen nomen, 66
& imperium Abdiæ tempore, nondum
Asiæ, vel Europæ populis innotuerat,
sed omnis ille terræ Septentrionalis
tractus, quo nunc adeò longè, ac latè
Tartari dominantur, utriusque Scy-
thiæ nomine & situ cognoscebatur,
& Nomades etiam dicebantur, qui ad
Orientale Indorum mare spectabant,
ut constat ex Strab.lib.1.& 11.& Ni-
cephor.Gregora.lib.2.histor. Roman.
Quousque Tartari, qui inter eosdem
Scythas magis Orientales & Asiati-
cos, parvam quandam regionem oc-
cupabant ultra Caspium mare, & in-
tra Imavum montem, ex ea instar tor-
rentis egressi, in Romanas Provincias
irruentes, Asiam penè omnem, & par-
tem Occidentis debellarunt, circa an-
num Christi 1220. ut latiùs refert Mar
tin.Chromerus de reb. Polonicis lib.
7. Nicephor. Greg. d.lib.2. Leonicus
Calcocondilas rerum Turcica. lib.3.
Genebrard. anno Domini 1222. Nau
clerus 2.vol.generat.41.& Abraham
Bzovius hist.Eccles.ann.1241.

Ideo † autem hunc cœli & terræ 67
tractum, quem nunc Tartari occupât,
quemque Borealem, Aquilonarem,
vel Septentrionalem appellare potuit
Abdias, tenebrarum regionem gerere
dixit; quoniã tam antiqui Scriptores,
quàm novi Septentrionales plagas te-
nebras appellarunt, ut latè & optimè
prosequitur Strab.lib.1.& 10.ubi Ho-

meri

meri carmina citat, cumque totius Geographiæ parentem appellat, qui de Ithaca Vlyssis patria, & de quatuor mundi climatibus agens, sic cecinit:

Hac humilis iacet ad tenebras multum aquora supra,
Hæ secus Auroram spectant, Solisq; nitorē,
Dextera sive adeant Auroram, & Solis ad ortum,
Sive petāt illi lavam obscurasq; tenebras,
Novimus haud socij tenebra loca, lucis & ortum,
Aut ubi Sol nitidus terra succedit ad imo,
Aut ubi conscendit.

Vbi manifestè per tenebrarum loca, quæ Septentrionalia sunt, intelligenda veniunt. Quo loquendi genere, non Poëtæ tantùm, sed alij etiam Historici, & probatæ fidei auctores uti
68 solent, † eò quòd multo per annum tempore in plurimis Aquilonaribus regionibus Sol non appareat, & nedum noctu tenebræ sint, verùm & interdiu aër in modum Crepusculi caliginosus, & quo unaquæque earum à cardinibus Septētrionum propinquior, vel remotior existat, dies ac noctes breviore, vel longiore dimensione transigantur, prout in Riphæis, Arimaspis, Hiperboreis, Arimphæis, Attacis, Hibernicis, & alijs contingit. Quas ideò Plin. lib. 4. c. 12. partem mundi appellat damnatam à natura rerum, & dēsā mersam caligine, neque in alio quàm rigoris opere, gelidisq; Aquilonis cōceptaculis, & lib. 2. c. 68. de extremis mūdi axibus, sive verticibus loquens, quorum unus Septentrio vocatur, & alter illi adversus Austrinus: *Perpetua*, inquit, *caligo utrobique, & alieno mollio-rum siderum aspectu, maligna, ac pruina tantùm albicans lux.* Et idem tradit Solinus in Polyst. cap. 12. Pompon. Mela lib. 3. cap. 2. & sequentibus, Cæsar lib. 5. de bello Gallic. Et de Suetia, Elsingia, Angermania, Noruegia, Scythia, Gothia, Moscovia, Livonia, Russia, Scandia, Engrovelandia, Andogitia, Novogrodia, Biarmia, Finmarchia, & alijs, quarum aliquæ unius diei, uniusque noctis integrum annum habent, aliæ trium, quatuor, quinqueve mensium dies continuos, & totidem cōtinuas noctes, Olaus Magnus in histor. Septentrio. Maginus tab. 24. de Tartarorū Imperio, Anton. Bonfinius rer. Vngar. lib. 1. Paul. Iov. in Moscovia, & Simon Maiolus, omnino videndus, in diebus Canicul. tom. 1. colloquio 17. de proprietat. locorum pag. mihi 393. & seq.

Quibus † adijcio Mar. Paul. Venetum, qui in suis relationibus lib. 3. cap. 69
49. circa ultimam partem Regni Tartarorum, se quandam regionem invenisse tradit, quæ peculiari nomine regio Tenebrarū dicebatur, à perpetua, quam ibi Sol habebat, obscuritate; & Paul. Iovius ubi suprà † aliam regio- 70
nem ultra Lapones esse scribit, inter Corū, & Aquilonē perpetuā caligine oppressam, in qua Pygmæi reperiūtur.

Vt sic interim Cimmerios populos 71
silentio prætéream, qui ad Occidua Asiæ supra Albaniam positi, adeò tenebris, densisque caliginibus circumsepti esse dicuntur, ut alter alterū oculis vix conspicere queat; de quibus loquitur Herodot. lib. 4. Plin. lib. 6. c. 6. Cicero lib. 4. Academ. quæst. Ovid. lib. 11. Metamorph. ubi apud eos somni Dei regiam domum constituit, Erasm. in adag. *Cimmeria tenebra*, Fest. Pompeius, Ortelius, & Stephan. verb. *Cimmerÿ*, Maiol. ubi suprà, & elegāter Homerus Odysseæ 11. sic inquiens:

Ast ille Oceani pervenit summa profundi,
Illic sunt populique, & mœnia Cimmeriorum
Nubibus & caca assiduè caligine tecta:
Illos haud unquā radÿs Sol aspicit ardēs,
Nec quando astriferum curru petit arduus axem,
Nec rursum ad terras magno devectus Olympo,
Sed nox incūbit miseris mortalibus atra.

Et qui velit † mirandam historiā, 72
de quadam alia Provincia nebulosa,

quæ vocatur *Hamsem*, & est etiam ultra Asiæ fines, in Regno Georgiorum, legat Haitonum de Tartaris cap. 10. Ortelium ubi suprà, & Maluend. de Antichrist. lib. 3. cap. 7. pag. 120.

Est autem adeò certum hanc Ulteriorem, & Sinarum Indiam, de qua nunc loquimur, ex hoc latere, quoad Septentrionem vergit, vel ad regionem tenebrarum, ut loquitur Abdias, esse admodum Borealem, sive Septentrionalem, ut à Borealissimis non multum distare videatur. Nam ingẽtes illi muri, quibus à Tartaris Sinæ disiunguntur, ad secundum, & quadragesimum versus Septentrionem gradum elevati Poli pertingunt, ut auctor est Pater Trigaultius d. lib. 1. expedit. ad Sinas c. 2. Nec dissimiles huius tractus hyemes cæterarum Aquilonarium regionum, rigidis brumis, & intolerabili frigore, ut ipse Pater lib. 4. cap. 4. *Sinenses omnes fluvij in Borealibus plagis sub ipsa hyemis initia, ita gelu concrescunt, ut navigijs pervadi minimè possint, ac plaustris etiam fidum transitum præbeant, &c.*

SVMMARIVM Capitis II.

1 Longa non sunt, quibus nihil demi potest.
2 Supervacua dicere satius est, quàm omittere necessaria.
3 Indiarum Orientalium divitiæ, & excellentia, & auctores, qui de eis agunt.
4 India Orientalis fœlicitas, & plura in ea naturæ miracula ex Plinio, Isidoro, & alijs.
Paradisus voluptatis in Orientali India positus dicitur.
6 India Orientalis est terrarum principium, & dextera mundi nanus.
7 India Orientalis monstra, quæ à Plinio, & alijs recensentur, fabulosa sunt.
8 Auctores antiqui, qui de India Orientali scripserunt, in multis fallunt.
9 Indicas mulieres aprinos dentes habere, & centis vicibus parere, quidã referunt.
10 Indus Orientales togati, & de quodam nostri temporis, qui 335. annos excessit.
11 Gigantes an hodie sint, vel olim fuerint in Orientali India, & in alijs regionibus, & plura de illis remissivè.
12 Salomonis vigiles erant Gigantes, & hodie Regis Sinarum.
13 Gigantes nostra ætate reperti apud Canibales & fretum Magellanicum.
14 Anthai proceritas excedebat sexaginta cubitos.
15 Gigantes an vi magica nasci possint? Alphonsus Carranza I.C. eximius laudatur, ibidem.
16 India Orientales olim cognita, & à quibus lustrata, & num. 29.
17 Bacchus in Orientalem Indiam penetravit.
18 Herculis expeditio in Indiã Orientalẽ.
19 Alexander Magnus quousque Indiarum Orientalium pervenit.
20 Sesostris Aegyptiorum Rex ultra Gangem processit.
21 Sesostris superba monumenta, quæ in India reliquisse dicitur.
22 Sesostris crudelitas in Reges victos, & trophæa inverecunda.
23 Antiochus tentavit expeditionem in Indiam Orientalem.
24 Brachmanes Indorum Philosophi ex Iudæis descendebant.
25 Indi Orientales Ierosolymis convenerunt in Pentecoste.
26 Indi Orientales Romam olim venerũt, & umbrãs suas mirabantur.
27 Indiarum Orientalium navigatio à quibus olim tentata.
28 Indi Orientales olim in Germaniam naufragio delati.
29 Antiqui cognoverunt Indiam Orientalem, Aethiopiam, & Trapobanam.
30 Apostoli, & præsertim D. Bartholomæus, Indiam Orientalem prædicando lustrarunt.
31 D. Bartholomæus Evangeliũ Matthæi in Indiam tulit, & Indicè transtulit.
32 D. Thomas maximos in prædicatione Indiæ interioris progressus fecit, & illius Apostolus meritò vocatur.

33 D.

33 *D. Thomas etiam apud Sinas, & Brasilienses prædicavit.*
34 *Socrates & Ruffinus conveniuntur, dũ tradunt, nullum ex Apostolis in India Vlteriori prædicasse.*
35 *Parthia olim generale nomen erat, & universas ferè nationes Asiæ denotabat.*
36 *D. Thomæ prædicationis in India Interiori multa vestigia nostris temporibus reperta.*
37 *D. Ioannem in India Orientali prædicasse aliqui tradunt.*
38 *D. Thomæ corpus Maliapuræ inventũ, & eius miracula.*
39 *D. Thomæ miraculũ insigne apud Indos.*
40 *D. Thomæ vaticinium de Lusitanorum adventu ad Indos Orientales. Et n. 44.*
41 *Crucis Maliapuræ à D. Thoma erectæ miracula.*
42 *Lusitani D. Thomã Apostolũ in India, ut patronum agnoscunt, & venerantur.*
43 *Christiani S. Thomæ in India quales.*

CAPVT II.

De earundem Indiarum Oriẽtalium dignitate, & excellentijs; & an, & quatenus ab antiquis cognitæ, & lustratæ fuerint?

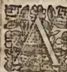

T quæ hæc quidẽ hactenus de vero & proprio Indiarum nomine, earumque situ & divisione.
1 In quo † si quis fortè me nimis lõgum sermonem texuisse succenseat, audiat precor Martialem dicentem:

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

2 Et Plin. Iun. lib. 6. epist. 2. † dum inquit: *At quædam supervacua dicuntur etiam, sed satius est & hæc dici, quàm ut dici necessaria.*

Fuerunt autem eiusmodi Orientales † Indiæ, tam soli, quàm cœli ratione, & ob divitias, temperiem, ubertatem, gentium mores, ac portentosas varietates, oppidorum & urbium incredibilem multitudinem, & alia plura, quæ in se continebant naturæ miracula, omni semper sæculo ab auctoribus commendata, ut constat ex Herodot. lib. 3. Ethesia Gnidio in lib. Indicorum, apud Photium in Biblioth. num. 66. 67. 69. Diodor. Sicul. lib. 3. & 5. Plin. lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 17. lib. 7. cap. 2. & lib. 37. cap. ult. Solin. c. 55. Strab. lib. 15. Arriano, Quinto Curtio lib. 8. Plutarc. in vita Alexand. Magni, Philostrat. lib. 3. de vita Apollonij, Põpon. Mela lib. 1. cap. 4. & lib. 3. cap. 7. D. Isidor. lib. 14. Etymolog. c. 8. Agellio lib. 9. noct. Attic. cap. 4. Nicephor. lib. 9. hist. c. 19. Paul. Orof. lib. 1. cap. 2. M. Paul. Veneto in relation. Oriental. lib. 3. Cœl. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. cap. 31. Ioan. Boem. de moribus gent. lib. 2. c. 8. Carol. Stephan. & Ioan. Funger. in dictionar. verb. *India*, Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. eodem verbo, & in Theatro magno tab. 94. ubi alios auctores, qui de eis scribunt, adducit. Quod & præstat Magin. tab. 22. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 16. § 9. num. 6. Maluenda omnino vidẽdo lib. 3. de Antichristo c. 21. & 22. & de Paradiso cap. 52. Iacob. Pontano in 1. tertij progym. 16. pag. 292. & seq. & de mõstris agens Franc. Torreblanca lib. 2. de Magia cap. 33. & nos infrà plures ex novioribus adducemus. 3

Quæ omnia sigillatim prosequi, & illustrare supersedemus, quia res quidẽ sine exitu esset, si cũcta huius fœlicissimæ regionis bona huc vellemus attexere, quam præ cæteris pulchritudine excellere, & omnibus, quæ ad vitã necessaria sunt, quævè ad delicias, atque opes spectant, eleganti sermone
tradit Diodor. ubi sup. & † Plin. non 4
minus eleganter, aliam illius cœli faciem esse, alios syderum ortus, binas messes in anno, binas æstates, mediam

inter illas hyemem, lenes ibi auras, mare navigabile, gentes, & urbes innumerabiles, & arbores, atque homines eximiæ proceritatis, quorum aliqui centenos & ducenos annos absque ulla ægritudine degunt, & quina cubita lōgitudine excedunt: alij aversas habent plantas, & octonos digitos in singulis pedibus: alij caninis sunt capitibus, & pro voce latratum edunt: alij singulis cruribus, qui Monosceli, vel Sciopodę dicūtur: alij sine cervice, oculos in humeris habētes: alij narium loco tātùm foramina: alij sine ore halitu tātùm viventes, & odore, quē naribus trahant: alij, qui se totos proprijs auribus contegant: alij Pygmæi, qui cum Gruibus bella gerunt, à quibus infestantur.

Sed præstat ut omnium vice, ac voce D. Isidor. sic loquentem audiamus: *India vocata ab Indo flumine, quo ex parte Occidentali clauditur: hæc à Meridiano porrecta, usque ad ortum Solis, & à Septentrione, usque ad montem Caucasum pervenit, habens gentes multas, & oppida, insulam quoque Trapobanam elephantis refertam, Chrysem, & Argyrem auro, argentoque fœcundas, Tilen quoque arboribus folijs nunquam carentem. Habet & fluvios Gangem, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Favonij spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis Ethesijs potitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephantos ingentes, Monoceron bestiam, Psittacum avem, ebenum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoque pretiosos, berillos, chrisopassos, & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas, & uniones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter Dracones, & Gryphas, & immensorum hominum monstra, impossibile est.*

5 Inter † quę huius Indiæ bona illud omittēdum non est, quod iudicio meo ad eius maximam commendationem spectat, ibi scilicet Paradisum voluptatis à Deo positum fuisse, secūdùm probabilem, & magis communem opinionem Lact. Firmian. lib. 2. divin. instit. c. 13. Isidor. d. lib. 14. Etymol. c. 3. Nicephor. d. lib. 9. hist. c. 19. Damasc. lib. 2. c. 11. S. Thom. 1. p. q. 102. art. 1. & aliorū multorum Patrum, quā eruditè refert, & illustrat Maluenda de Paradiso c. 51. Martinus Delrius in Adag. sacris Adag. 789. pag. 379. & Ludovic. Ballester. in Hierologia lib. 2. cap. 4. pag. 101. quibus consentit S. Alcim. Avitus lib. 1. de initio mundi, dum ait:

Est locus Eoo mundi servatus in axe,
Secretis naturæ tuis, ubi Solis ab ortu
Vicinos, nascens Aurora, repercutit Indos.

Ad eandem † quoque eiusdē Indiæ laudē pertinere videtur, quòd eā terrarū principiū, & universi Orbis manū dexterā esse, cōmuniter auctores testātur, ut patet ex D. Thom. d. q. 102. Aristot. lib. 2. de cœlo c. 15. Cœlio Rhodigin. lib. 1. antiq. lect. c. 21. Chassa. in Catalog. glor. mundi p. 12. consider. 4. ad finem, & consider. 10. fol. 246. Maluenda d. tract. de Paradiso c. 21. Optimè, ut solet, Pat. Ioan. Pineda in comment. in Iob, cap. 23. vers. 9. & Iacob. Pontano d. progymnas. 16. pag. 292. 6

Licèt non ignorem, nō omnia, quæ à Plinio & alijs antiquis de hac India traduntur, certa esse, † & præsertim quæ de illis monstrosis hominibus produnt. Hodiernâ quippe experientiâ contrarium nostri comperiūt, qui illas oras diligenter quotidie perlustrant. Neq; ipse Plinius adeò levis fuit, ut ea pro veris traderet, nā lib. 37. c. ult. agnoscit, multa, quæ de India scribūtur, fabulosa esse; & ea etiā irridet Strabo. lib. 2. Geograph. † Et idem generaliter de universis Indiæ Scriptoribus tradit Theatr. vitæ humanę vol. 6. pag. 1591. col. 1. in fin. quos, inquit, ut plurimū falsa locutos fuisse. Quale & illud videri potest, quod scribit Oderic. lib. 1. † Indicas scilicet mulieres aprorū more dētes prominētes habère, & cōpertas fuisse centūvicibus peperisse, & alia admodū portētosa, quę ex varijs auctoribus 7 8 9

recolit Sim. Maiolus in dieb. Canicul.
1. tom. colloq. 3. pag. 71.
10 Plane † quod de lõga & propagata
hominum Indicorum vita Plinius, &
alij recẽsent, ad Soli & cœli temperiẽ
referri posset; sed rarò quoq; id hodie
conspicitur, & portenti loco narratur
hominem quendam ibi è Gangaridum
gente, quam Bengalam vocant, annos
trecentos & triginta quinque excessisse,
cui aliquoties iam deciderant dẽtes,
alijs continuò subnascentibus, &
barba ubi prorsus incanuisset, in atrũ
denuò colorem, idque paulatim, semetipsa
vertebat, ut latiùs ex Ferd. Castañeda
lib. 8. & alijs Lusitanicis rerũ Indicarũ
Scriptoribus cõmemorat Maffæius
lib. 11. hist. Ind. pag. 259. Pet. Da
mariz de varia hist. Dialog. 5. c. 1. pag.
322. Fr. Anton. de SanRoman in hist.
Ind. Orient. lib. 3. c. 18. Mart. Delrius,
qui rẽ istã alijs exemplis confirmat lib.
2. disquisit. Magic. q. 23. Maluenda d.
tract. de Paradiso cap. 52. pag. 164. &
novissimè Anton. Vasconcel. in Anacephal.
Reg. Lusit. pag. 297.
11 Rursus † quod de Gigantibus eiusdẽ
Indiæ traduntur hodie talium esse experimur;
nam frequentius est, ut pusillo
corpore sint, licet negari nõ possit, in
aliquibus Insulis Oriẽtalibus, & Occidentalibus,
& in alijs regionibus Gigã
tes olim fuisse, imò & hodie esse, licet
non ita communiter, eò quòd mundus
homines nunc staturâ breviores ubiq;
educat, qui recens dũ esset, & florente
iuventâ, maximos & proceros protulit,
ut habetur apud Esdram lib. 4. c. 5.
De quo articulo, qui velit plura ad multa
sacræ Paginæ, & prophanorum auctorum
testimonia intelligenda & cõprobanda,
legat omnino Theod. Oleastrum,
Pererium, Delrium, & alios sup.
Genes. c. 6. Philonem in lib. de Gigãtibus,
D. August. lib. 15 de Civit. Dei c. 9.
& 23 & ibi Lud. Vives in addit. D. Isidor.
lib. 11. Etymol. c. 3 D. Greg. lib. 7.
Moral c. 11. Ioseph. lib. 1. antiq. Iudaic.
c. 10. & lib. 5. c. 2. Sũmam Tabien. post
D. Thom. verb. *Gigantes* Fũger. in Etymol.
sub eodem verb. Hieron. Magium
lib. 1. Miscellan. c. 4. Iustum Lipsium in
Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 5. Gasp.
Sãch. sup. Isai. c. 26. n. 34. & c. 35. n. 37.
Maluenda de Paradiso c. 57. Petr. Opã
meer. in opere Chronograph. pag. 9. Pi
nedã in Iob. 2. tom. pag. 419. & seqq. &
de rebus gestis Salom. lib. 5. c. 13. §. 13.
pag. 398. n. 26. † Qui vigiles & excubi 12
tores Salomonis Gigãtes fuisse tradit,
prout hodie esse dicit Regis Sinarũ ex
relatione Patris Melchior. Nunesij in
litteris de rebus Iaponicis, & Sinarum
ann. 1555. & plura miranda exempla
Gigantum omnium sæculorũ recenset
Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. c. 6. de mi
raculis fol. 52. & seq. Simon Maiol. 1.
tom. colloq. 2. pag. 47. & sequentib. &
tom. 2. colloq. 1. pag. 49. vers. *Fabulã de
Gigantibus*, & tom. 3. colloq. 3 pag. 547.
& Antonius Pigafetta, † qui affirmat 13
apud Canibales Armeniæ visum à se
Gigãtem, qui supra nostrates homines
à cingulo emineret. Et alios repertos
fuisse tradit sub Polo Antarctico ad fre
tum Magellanicum & in alijs partibus
nostrarũ Indiarum Occidẽtalium, de
quo nos peculiariter agemus infrà c.
10. n. 54 Videãtur † etiã, quæ de mõ 14
strosa Anthæi proceritate sexaginta
cubitos excedente refert Plutarch. in
Sertorio. Strab. lib. 17. Geograph. fol.
170. Pompon. Mela lib. 3. c. 11. Ioan.
Brodæus lib. 1. Epigram. Græc. & no
vissimus Bern. Aldrete antiq. Hispan.
lib. 4. c. 3. pag. 500. qui alia quoque notãda
de Gigãtibus tradit eodẽ lib. 4. c.
12. pag. 552. & 553. & latissimè Theatrũ
vitæ humanæ vol. 2. lib. 2. ex pag. 274.
ad 277. Fr. Ioa. Torquem. in Monarch.
Ind. lib. 1 c. 13 & Doct. Huert. in annot.
Plin. lib. 7. c. 2 fol. 16. & c. 17. fol. 42.
Et an † vi magicâ Gigantes nasci 15
possint, & alia plura de eis doctè & diligenter,
ut solet reliqua, tractat Mart.
Delrius lib. 2. disquis. magic. quæst. 15.
pag. 86 & eius trãscriptor, sive epitomator
Franc. Torreblanca, meus olim

Salmanticæ auditor, lib.2. de Magia,
c.32.Et novissimè,cùm iam hæc præ-
lo committebamus, eruditissimus Al-
phons.Carranza,in præclara Disputa-
tione de vera humani partus natura-
lis & legitimi designatione, c.17. pag.
591.ex n.50.ad 59.In qua nos quoque,
licèt immeritos, honotificis interdũ ti
tulis,interdum censorijs notis,& obe-
lis prosequitur,quibus sanè respondè-
re facile esset , nisi magis modestiæ,
quàm vanæ existimationis periculum
vereremur.Maximè cùm:

Nõ ego vel primus patiar,vel talia solus,
Sæpè premit magnos ista ruina viros.

16 Huiusmodi verò † Oriẽtales Indias
iã olim ab antiquis nõ tantùm cogni-
tas,sed & magna ex parte lustratas, a-
pertè cõstat ex auctoribus suprà rela-
17 tis. †Nã de Baccho,sive Libero Patre
legimus,illuc cũ exercitu cõmeasse, &
gentes illas anteà agrestes & feras, in
civilẽ & politicã vivendi formã redu-
18 xisse. † Herculẽ quoque Ægyptiũ eã-
dem Indiã appetijsse ex Magasthene,
& Plinio tradit Cœlius Rhodig.lib.18.
antiq.lect.c.31.Et idem ab eisdẽ & in
19 lib.1.Machab.c.1.narratur † de Ale-
xandri Macedonis expeditione, qui
magnã harũ Indiarum partẽ peragra-
vit,& subegit:& Plutarc.teste,nisi seg-
nities & vecordia militũ eius conatus
impedijsset,non priùs inde arma revo-
casset,quàm omnes illarũ angulos pe-
netrasset, & suo imperio subiecisset.
20 Sesostris † quoque Ægyptiorum Rex
septima post Merim Soboles,qui,Salo
mone defuncto, Ierosolymam cepit,
ut est 3.Reg.14. Asiæ magnã partem,
Thrachas,ac Scythas devicit;& in his
Indijs ultra Gangem processit,si credi
mus Diodor.Sicul.& Herod.lib.11.&
Thom.Bocio de sig. Eccles.lib. 23. c.
21 14.Qui referũt eũ,†multos passim ibi-
dẽ Cippos,suarũ victoriarũ monumẽ
ta,reliquisse, in quibus hęc erat inscri-
ptio:*Hanc ego regionẽ meis obtinui hume-
ris*,vel,*hanc provinciã subegit Rex Regũ,
& Dominus Dominorũ Sesostris*;sic enim
se appellare faciebat,regnoq; impotẽ-
ti insolẽs,eò ferociæ,& superbię pro-
cessit, † ut sorte ductos Reges annis 22
singulis ad curũ iũgeret:ut eâ pompâ
per omniũ ora triumphãs vectaretur,
ut ostẽdit Lucan, lib.10.cùm cecinit:

Venit ad Occasum,mundique extrema Se-
sostris,
Qui Pharios currus Regũ cervicibus egit.

Et si cũ hostibus,qui magno certa-
mine dimicassent, & præsenti animo
restitissent,rẽ gessisset;ibi trophæũ cũ
coleis,& virili mẽbro erigebat;si verò
remisso & lãguido animo, per ignaviã
segniter victi, aut nullo negotio pulsi
essent,cõtra eos,mulierũ instar,depin-
gebat,tanquàm desides & ignavos,&
ita in trophæũ ponere consueverat,ut
ex eodẽ Herod.lib.2.& Diod. lib.2. c.
1.tradit Alex.ab Alex.dier.genial. lib.
1.c.22.& ibi Titaq.in addition.

Anthiochus † etiã si Polybio credi- 23
mus,& alij Duces & Imperatores can-
dẽ expeditionẽ tentarũt, sed parum in
ea profecerunt,ut in c.seq. trademus.

Iudęos † in eisdẽ Indijs colonias po 24
suisse,quinimò & Brachmanes Philoso
phos Indorũ celebratissimos ex He-
bræorũ gentibus esse,& illorũ sectã &
disciplinam in multis rebus sequutos
fuisse,ex Megasthene observat Georg.
Vener.in harmon.mũdi tom.1.cãt.1.c.
1.Clearchus apud Ioseph.lib.1.contra
Apion.Gram.& diligẽtissimus P.Mag.
fr.Ioã.de la Puẽte Regius Chronista de
cõvenien.utriusq;Monarch.lib.2.c.17.

Et Oecumenius narrat lib.1.Actor.
Apostol. † Indos,& Scythas Ierosol- 25
lymis convenisse in die Pentecostes.
Quod mirũ videri nõ debet, † nam & 26
Romã petijsse tradit Plin.lib.6. c.22.
adijciens,quòd *ijs maximè mirum erat,
umbras suas in nostrum cœlum cadere, non
in suum, Solemque à læva oriri, & in dex-
teram occidere , potius quàm è diverso.*
Quod etiã de Arabibus prius eâdẽ ra-
tione Lucan.scripserat,lib.3.Pharsal.

Ignotum vobis Arabes venistis in Orbem
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

Idē etiā Plinius ibid. & lib.2.c.67.
27 aliquas † Hannonis,& aliorū naviga-
tiones scribit;quibus videtur,nō terra
tantùm,verùm & mari,commerciū cū
his regionibus institutū. Nam in sinu
Arabico res gerente Caio Cæsare,Au-
gusti filio,signa naviū ex Hispaniensi-
bus naufragijs cognita fuerūt;& Quin
to Metello Celeri C.Afranij in Cōsu
latu Collegæ,sed tū Galliæ Procōsuli,
28 Indi à Rege Suevorū dono dati, † qui
ex India commercij gratiâ navigātes,
in Germaniam tempestatibus abrepti
erāt.Quæ Plinij loca recēsens Ioseph.
Acosta lib.1.de natu.novi orbis c.11.
& 19.& fr.Greg.Garc.lib.1.de Indor.
orig.c.2.§.7.pag.42.& cap.4.§.1.pag.
67.non amplius modo à Lusitanis per
navigari inquiunt,quàm illo utroque
naufragio,& Indorum usque ad Ger-
maniam,& Hispaniēsium usq; ad Sinū
Arabicū percursum est. Et idē de alijs
ad easdē Indias navigationibus tradit
Maluenda de Antichristo lib.3. c.15.
pag.143. & novissimè post hęc scri-
pta Doct.Seraphinus Freitas de iusto
Imperio Lusitan. Asiatico cap.5.
29 Et generaliter † antiquos notitiā
Æthiopiæ,atque huius Orientalis In-
diæ, & Aureæ Chersonesus habuisse,
quamvis hæ provinciæ infra terminos
Torridæ Zonæ consistant , pluribus
probat Ioan. Boterus in relationibus
universal.1.p.vol.2.lib.1.ubi inter alia
citat illud Ovidij:

Quid tibi si calida prosit,laudere Syene,
Aut ubi Trapobanē Indica tingit aqua?

30 Apostolis † quoque curam fuisse in
his adeò latis,& vastis Indiarū Orien-
talium regionibus Christi Domini fi-
dem & Evangelium prædicare,D.Bar
tholomæus ostendit ; de quo scribit
Dionys.Areopagita in lib.de Mystica
Theolog.ad Indos profectum esse,il-
lucque lato secum volumine Evange-
lij D.Matthęi Christum annunciasse:
& consentit Venantius Fortunatus
de gaudio vitæ æternæ,dum canit:
Inde triūphantē fert India Bartholomæū.
Matthæum eximiū Naddaver alta virū.
Quam Indiam Citeriorem fuisse supra
cap.præced.num.52.pluribus compro-
bavi. † Quibus addit D.Isidor.in lib. 31
de ortu,& obitu S.Patr.cap.75. Indis
Evāgelium D.Matthæi in vernaculum
eorum sermonem vertisse.Et cùm po-
steà circa annum Christi 178.Indi le-
gatos misissent ad Demetrium Alexā-
driæ Episcopum , postulandorum Do-
ctorum gratiâ,& is Pāthænum Philo-
sophum demandasset, hic illud Evan-
gelium à S.Bartholomæo transcriptū
reperit,& in reditu Alexandriam de-
tulit,ut inquit D.Hiero.de Script.Ec-
cles.in Panthæno, & in epistol.84.ad
Magnum,Genebrard.in Sotere, & in
Victore,& novissimè fr. Io. de la Puē
te de convenient. utriusque Monar-
chi.lib.2.cap.28.§.2.
Sed qui † maiores in his Indijs O- 32
rientalibus fecit progressus , præcipue
in illa,quā Interiorē,sive Vlteriorē vo
cari diximus, & propriè eius Aposto-
lus vocari meruit,fuit D.Thomas cog
nomēto Dydimus.Is enim Provincias
Parthiæ in Orbis terrarū Apostolica
distributione sortitus, in has quoque
Interioris Indiæ regiones pervenit; &
cū omnes ferè earū populos perlustras
set,& in Christiana religione cū mira-
bili fructu instituisset,tandē Regis ius
su lanceis transfixus occubuit,ut testa
tur Martyr.Roman.die 21.Decēb.ubi
latè Baron.in notis.Idem Baron.ann.
Christi 44.n.35.Greg.Nazianz.in ora
tion.ad Artian.Greg.Papa hom.17.in
Evang.Isidor.ubi sup.c.76.& Niceph.
lib.2.hist.Eccles.c.40.ubi ait, quòd eū
viderūt,& audierunt quicunque in ex-
trema Orientis ora ad ultimū Oceanū
colūt:& idē affirmat Haytonus Arme
nius in hist.Tartarorū c.6.Eòque pro
ducit Maluenda lib.3.de Antichrist.c.
10. † Vt ad Sinas usque penetrasse cō 3
cēdat,sicuti Maffæius quoq; affirmare
videtur lib.1.hist.Ind.pag.45.& lib.6.
pag.142.Pet.Iarric.in Thesau.rer.In-
dic.lib.2.c.17.& P.Nicol.Trigaultius

de

de Christiana expedit.ad Sinas lib.1. c.ult.in fin.Seraph.Freit.ubi sup.c.4.

Nec desunt, qui scribant inter Brasilienses etiam aliquo tempore fuisse,& prædicasse, ut ex relatione Eman.Nobrigæ advertit Thom.Bocius lib.4.de sign.Eccles.Dei c.3.pag.132.& lib.5. c.12.pag.207.& Maluenda d.lib.3.c.
34 25.ad fin. † Quo fit, ut parum auctoritati Socratis deferre debeamus, dum nullam Evangelij lucem usque ad tempora Constãtini Interiori Indiæ illatã affirmat, lib.1.hist.Eccles.c.15. sic inquiens: *Cùm Apostoli sortito iter ad gentes suscepissent, Thomas Parthiam, in qua munere Apostolico perfungeretur, obtinuit, Matthæus Aethiopiam, Bartholomæus Indiã, quæ huic finitima est, sortitione cepit. India autem interior, quam permultæ gentes barbaræ accolũt linguis inter ipsas discrepantes, non ante tẽpora Constãtini verbi Christi, & eius religione illustrata est.* Et idẽ tradit Ruffinus lib.1. cõtinuat. hist.Eccles.Euseb.c.9.his verbis: *In illa divisione Orbis terræ, quæ ad prædicandum verbum Dei, sorte per Apostolos celebrata est, cũ aliæ alijs provinciæ obvenissent, Thomæ Parthia, & Matthæo Aethiopia, eique adhærens Citerior India Bartholomæo dicitur sorte decreta. Inter quam, Parthiãq; media, sed longo interior tractu, India Vlterior iacet, multis, varijsque linguis, & gentibus habitata, quam velut longè remotã nullius Apostolicæ prædicationis vomer impresserat.* Etenim certius longè est D.Thomam in hanc quoque Indiam penetrasse, ut cæteri auctores suprà relati testantur; & Socrates, & Ruffinus absolutam eius excursionem, & prædicationẽ ignorarũt, sortitionẽ nimirum solam inter Apostolos factã agnoscentes, & attendentes. Quamvis & hanc D.Thomas transgressus nõ vi-
35 deatur, † quoniam Parthia eo tempore generale nomen erat, & universæ ferè Asiæ nationes comprehẽdebat, ut ostendit Plin.lib.6.c.26.Solin. in Polystor.c.59.& Paul.Orosius lib.1.c.2. sic inquiens: *A flumine Indo, quod est ab Oriente usque ad flumen Tigrim, quod est ad Occasum, regiones sunt istæ Arachosia, Parthia, Assyria, Persis, & Media situ terrarum montoso & aspero. Hæ à Septẽtrione habent montem Caucasum, à Meridie mare Rubrum, & Sinum Persicum, in medio autem sui flumina præcipua Hidaspẽ, & Arabim. In his sunt gentes 32. Sed generaliter Parthia dicitur, &c.*

Et utcũque olim hæc D.Thomæ in Interiori India prędicatio in dubio es-
se posset, † hodie tamen extra omnem 36
controversiã posita est, cùm plurimi & gravissimi viri, qui eas regiones nostris tẽporibus peragrarũt, & alij, qui eorũ scripta, & epistolas recolũt, passim testentur extare in illis multa & aperta huius Sancti Apostoli, & fidei, quã propagavit, vestigia, & præcipuè tẽpla ab eo ædificata, cruces, & imagines sculptas, & Christianos qui eius nomẽ retinentes Sãcti Thomę vocãtur, ut cõstabit ex Iosepho Indo in sua navigatione pag.142.Pet.Alvarez in suis relat. pag.131.Lud.Vartomano lib.6.c.1.2.& 14.Hiero.Osor.lib.3.& 4.de rebus gest.Eman.Alano Copo Dialogo 3.c.19.pag.438.ubi alios affirmare tradit,
etiã † D.Ioan.Evangelistam apud eos- 37
dem Oriẽtales Indos prædicasse, Maffæio d.lib.1.pag.45.& seq.& lib.8.pag.191.& lib.12.ad fin.& alibi sæpè, fr. Ant.de SanRoman in hist.Ind.Oriẽt. lib.1.c.13.& lib.2.c.31.& lib.3.c.30. Illescas in hist. Pont.t.2.p.lib.6.c.22.§.1.& 3.p.lib.1.ex pag.159.Botero in relatio.universal.1.p.lib.6. Maluenda d.lib.3.de Antichristo c.7.& 10. Pineda in Monarch. lib.10.c.41.fr.Ioan. de la Puente in d.convenientia utriusque Monarch.lib.2.c.29.§.2.& larissimè Iarricius d.lib.2.cap.17.& 18.& Ioan.Lucena in vita S.P.Xaverij lib.1.& Freiras ubi sup.d.cap.4.

Qui etiam tradunt, † qualiter à Lu- 38
sitanis in ruinis antiquæ urbis insulę Maliapuræ venerandum huius Sancti cadaver invẽtum fuerit, & eidem insulæ ipsius nomẽ in posterum dederit, li-

ret Martyrologium Romanum,& alij auctores Calaminæ mactarum perhibeant,ac sacrū deinde corpus ad urbē Edessam Mesopotamiæ à Christianis translatum.Sed verius est Maliapuræ, aut integrum, aut maiorē illius partē repositam fuisse:nam id semper indigenæ affirmarunt,& propter innumera, quæ ibi edebat,miracula,eximie locus ille ab omnibus licèt in fidelibus colebatur,ut Ioseph.Indus,Petr. Alvarez, & alij in prædictis relationibus tradunt,& M.Paul.Venetus lib 3 de Oriental.region.cap.27.

39 Neque est omittēdum † quod Maffæius,Iarricius,& alij subiungūt;in eādē nempe urbe sacram ędem extruere aggressum Apostolum,cùm à Dæmonū sacrificulis,& à Sagamo Rege prohiberetur,rem interim insignē accidisse,ad Christi virtutem,& fidē Evangelij cōprobādam.Inusitatæ quippè magnitudinis truncum,ut fit,in littus eiecerat mare,quod eo tēpore leucas ferè decē ab urbe distabat.Eā Rex materiā cùm in usum ædificij cuiusdam vehementer expeteret,robusti primùm homines in cassum funibus,ergastisq; amovère conati;deinde adhibiti cōplures elephanti,cum toto connixi impetu nihil omninò proficerent,Apostolus Regi cōditionē tulisse fertur,si truncum illū sibi ad templum vero Deo ædificandū daret,nullis machinis, nullo mortalium adiutore,sese protinus ad urbē attractutū.Cùm Rex,insanire videlicet hominem ratus,per ludibrium annuisset, tūc D.Thomas zonā,quā erat præcinctus,ad prominentē è caudice ramusculū annexā,signo tantùm facto Crucis,immanem stipitem facili ductu sequentem,universā ad spectaculū effusā civitate, in ipso pomærio statuit;

40 ibidemque defixā lapideā Cruce, † vaticinatus est;cùm ad eum lapidē usque pertingeret pelagus,tūc divino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem,quæ ipse intulisset,sacta instauranda venturos.Neque fefellit prędictio;siquidem sub Lusitanorū appulsum, occultis tot annotū accessibus, locus Oceano demū albui cœptus, & 41
lapidea † illa crux,sive alia marmori insculpta,ad quam posteà genuflexus Apostolus interfectus fuit anno 1548. ab eisdē Lusitanis reperta est;quæ exinde,singulis propemodum annis, die vigesimā primā Decēbris eidē Sancto dicatā,splēdescit,ac liquorem fundit, perinde ac si oleo delibuta fuisset,& mox multas sanguinis guttas stillat,eo ipso tēpore,quo à Sacerdote Missam celebrāte,Evangelium recitatur.Quo miraculo adducti innumeri Indorum Oriētalium,quotannis ad Christi fidē convolare dicūtur,ut præter auctores suprà relatos refert Thomas Bocius de sign.Eccles.Dei lib.2.c.11.pag.81. Maluenda d.lib.3.de Antichrist.c.12. pag.136.& 137.Pet.Damariz Lusitan. in Dialogo 5.de varia histor.pag.328. Horat.Turselinus lib.1.de vita S.Fat. Xaverij c.16. Iacob. Gretserus lib 2. deCruce c.1.Iacob.Gualter.in Chronographia pag.741. & fr.Ioan. de la Puēte in d.Conven.utr.Monarch.lib. 2.c.29.§.2.in fin.pag.294 Et quòd † 42
Lusitani propter hęc miracula D.Thomam in India Patronum elegerint, illumque iussu Regis in prælijs simul cū D.Iacobo invocare soleant,auctor est Maffæius lib.13.pag.326.Maluēda ubi sup.c.7.& seqq.Iarricius d.lib.2.c.17. & 18.Freiras de Impet.Asiat.c.18.n.10. ubi alia congerūt de huius sanctissimi Apostoli in hac India prędicatione, † 43
& de varijs Christianorū populis, qui ibi etiam hodie fidem ab illo annūtiatā retinent,licèt multis erroribus obscuratā ¶Sed † audiamus elegātē quēdam nostri tēporis Poëtā illud D.Thomę oraculū his carminibus resonantē. 44

Pone modum lacrymis,nec tempora fausta doloris
Obducant nubes,Asiæ dum Regna micanti
Lysiadum splendore,novum sortita decorē.
Auroræ primos obscurant liminis ortus,
Quæ mihi consilio Superū sunt dedita cura

Regna

Regna Asiæ tradam sceptro dominanda potenti
Emmanuelis, amat sibi fœlix India nomen
Lysitanum: visura citò victricibus armis
Alphonsum Natem Mahometi in Tartara Regnum,
Quo pietas, & casta Fides in pristina surgant.

SVMMARIVM
Capitis III.

1 *India Orientales non satis antiquis cognita.*
2 *Marcus Paulus Venetus totum pene Orbem lustravit.*
3 *Mahometani quando primùm ad Indiam Orientalem accesserint.*
4 *Lusitani magis quàm reliqui Orientalem Indiam perlustrarunt.*
5 *Lusitanorum laudes ob navigationem, & acquisitionem Indiæ Orientalis.*
6 *Herculis & Alexandri expeditiones in Indiam Orientalem.*
7 *Semiramis Indicum bellum frustrà tentavit.*
8 *Sesostris Aegypti, & Tharco Aethiopiæ Rex nunquam Indiam viderunt.*
9 *Naboerodosorus, Idantyrsus, & Cyrus ad Indiam Orientalem non pervenerint.*
10 *Traianus habuit in votis expeditionē in Indiam.*
11 *Adrianus Imperator ad Eufratē tantùm pervenit.*
12 *Aemiliani expeditio in Indiam Orientalem parum proficua.*
13 *Casarion filius Cæsaris, & Cleopatræ in Indiam missus.*
14 *Indi Orientales nunquam bellum alijs moverunt, & raró susceperunt.*
15 *Lusitanorum navigationis in Indiam Orientalem initia.*
16 *Hēricus Portugalliæ Infans plures insulas adinvenit.*
17 *Tercera Insula quando detecta.*
18 *Madera Insula detectio, & magnitudo.*
19 *Insula de Arguin, & de Caboverde reperta.*
20 *Insula de Caboverde an eadem, ac Fortunatæ?*
21 *Hēricus Infans insulas à se detectas, & detegendas Lusitaniæ Regibus donavit.*
22 *Romani Pontifices qualiter successerint Lusitaniæ Regibus acquisitionem, & acquisitionem Orientalium Indiarum?*
23 *Alphonsus Lusitaniæ Rex quid in Africa, & India conquisitione præstiterit?*
24 *Insula de Ferran Po, Anni boni, Sancti Thomæ & alia quando reperta?*
25 *Ioannes Secundus Rex Lusitaniæ multum profecit in navigationibus Indiæ Orientalis.*
26 *Promontorium Ganariæ quando superatum, & cur Tormētosum, & Bonæspei dictum?*
27 *Ioannes Secūdus Lusitaniæ Rex mittit exploratores navigationis in Indiam.*
28 *Ioannes Secundus Rex Lusitaniæ mittit legatos in Indiam ad quærendum Preti Iannem.*
29 *Emanuel Rex Lusitaniæ plures classes in Indiam Orientalem misit.*
30 *Vasci Gama Lusitani fœlicissimæ navigationes, & expeditiones in Indiam.*
31 *Petrus Alvarez Capralis ingentem classem in Indiam ducit.*
32 *Brasilia Provincia qualiter à Caprali detecta, & Sancta Crucis dicta?*
33 *Malabaricum bellum cum Calecuti Regulo cur cœptum?*
34 *Francisci Almeida, & Alphonsi Albur querq; egregia facinora.*
35 *Goa urbs Imperij Lusitanici in Oriente sedes quando capta?*
36 *Insula sancti Laurentij quādo reperta.*
37 *Malaca urbs, & eius expugnatio.*
38 *Sumatra insula, & an eadem, quæ Trapobana, vel Aurea Chersonesus?*
39 *Zeilan insula detegitur, & eius ubertas, & an sit Trapobana?*
40 *Paradisus Terrenalis creditur fuisse in insula Zeilan.*
41 *Molucæ insulæ quales, & quando repertæ?*
42 *Sinarū latissimum, & ditissimū regnū, & quando à Lusitanis lustratum?*
43 *Abyssinorum Regis ad Pontificē Romanum, & Lusitaniæ Regem legatio.*

44 Aethiopiæ Africanæ partem antiquis incognitam habitat Abyssinorum Imperator, vulgò dictus Presbyter Ioãnes.

45 Insularum Iaponij, Lequij Bornei Iavarum, & Philippinarum detectio, & magnitudo.

46 Ormucij Regnum in confinibus Persiæ à Lusitanis captum, & eius emporij celebritas.

47 Auctores plurimi recensentur, qui de rebus, & historijs Indiæ Oriẽtalis scripserunt.

48 Emanuel Rex Lusitanorum scripsit historiam Indiarum Occidentalium.

49 Abyssinorum de rebus qui scribunt.

50 Lusitanorum virtus, & constantia in navigationibus, & expeditionibus Indiæ Orientalis à multis extollitur.

51 Lusitani Reges Indiæ Orientalis opes, & commercia in se transtulerunt.

52 Indiæ Orientalis commercium, & negotiatio semper fuit quæstuosa.

53 Indiæ Orientalis divitiæ admirabiles.

54 Lusitaniæ Reges quibus titulis usi sunt post Indiæ Orientalis acquisitionem.

55 Emanuel Rex globum sphæricum suis insignibus addidit.

56 Lusitaniæ Reges cur à Deo titulis Oriẽtalis Indiæ ornari meruerint?

57 Lusitaniæ Reges primam curam expeditionum Indiæ in propagatione Evãgelij collocarunt.

58 S. Franc. Xaverij in cõvertendis Oriẽtalibus Indis labores, & in vita, & post mortem miracula, & quàm iustè fuerit in numerum Divorum relatus.

59 B. Ignatij à Loiola eximius zelus conversionis Indorum Oriẽtalium, & pijssimæ litteræ, quas super hoc ad Abyssinorum Regem scripsit.

60 Emanuelis Lusitaniæ Regis cura conversionis Indorum, & pia legatio ad Leonem X. Pont. Max.

61 Ioannis Tertij Lusitaniæ Regis elegantissima & pijssima epistola ad eius in India Orientali Proregem.

62 Lusitanorum gloria & triumphus, ob detectam & subiugatam Indiã Oriẽtalẽ, carminibus venustissimis celebratur.

CAPVT III.

De eisdem Indijs Orientalibus, & fœlicissimis Lusitanorum in illis inquirendis, subigendis, & Christi fide illustrandis expeditionibus.

VIT quidem, ut vidimus, antiquioribus sæculis aliqua Orientaliũ Indiarum cognitio, confusa tamen illa, & multis fabulis, & errori
bus involuta. † Et sanè posteà magis 1
gis in obscuro esse cœperunt, & ferè
extra commercium, imò & notitiam
cæterarum Europę nationum consti
tui, propter navigationis ignorãtiam,
itinerum terrestrium difficultatem, &
propter pericula, quæ ex tot diversarũ
sectarum hostibus imminebant. Adeò,
ut vix fidem meruerit † Marcus Pau- 2
lus, natione Venetus; qui cùm ex an-
no ab Incarnatione Domini 1269.
totam penè Asiam, Africæque, & Eu-
ropæ magnam partem ausus fuisset lu-
strare, & circumnavigare, in patriam
tandem reversus, earum omnium re-
gionũ quas adiverat, & præcipuè ista-
rum Orientalium relationes scripsit.
Quẽ meritò hac de causa laudat Tho-
mas Bocius Eugubinus lib. 6. de sign.
Eccles. Dei cap. 6. pag. 236. & lib. 8. c.
1. pag. 291. † Post hunc Mahometa- 3
ni aliqui, ante ducentesimum quadra-
gesimum annum, ex Provincijs confi-
nibus paulatim in plures huius Orien-
talis Indię oras appulerunt, & per vim
compulsis ad montana incolis, mariti-
mã planitiem, & loca maximè oppor-
tuna commercijs occuparunt; & quod
peius fuit, suæ sectę pestem invexerunt,
ut refert Maffæius lib. 4. histor. Indi.
pag. 96.
Sed nulli unquam mortalium maio
res in hoc progressus fecerunt, † quàm 4

præclarissimi, & invictissimi Lusitani.
Hi enim patrum nostrorum memoriâ
Indicam navigationem tentâtes, nul-
lis sumptibus parcentes, nullisque la-
boribus, difficultatibus, aut periculis
territi, incredibili virtute & constan-
tiâ eò usque processerunt, ut extima,
& intima totius Orientis sedulò pe-
netrarent; & non tantùm vastas, & im-
mensas illius Provincias lustraverint,
verùm & Christi fidem docuerint, at-
que earum plures, à Saracenis possef-
sas, suæ ditioni & imperio subiecerint.
5 Quorum † laudes multis verborum
encomijs prosequitur Thom. Bocius
ubi sup. & lib. 21. cap. 2. pag. 372. & se-
quentibus; ubi eventa fœlicia prosa-
piæ Regum Lusitanicorum cõmemo-
rans, eorum navigationes ultra ducen-
tos gradus progressas considerat, &
nullam unquam gentem fuisse, quę na-
vali peritiâ Lusitanos excesserit, aut
tam diuturnas, & opulentas naviga-
tiones aperuisse legatur, commerciaq;
induxisse inter tot, ac tam barbaras,
efferatasque gentes, ita maximè faciẽ-
tia ad humani generis societatem de-
vinciẽdam, ut iam ridicula videri pos-
sint, quæ de Tyrijs, & Carthaginensi-
bus rei nauticæ peritissimis ab anti-
quis iactabantur, & quæ somniando
de Baccho, Hercule, & bis similibus
fabulæ prodiderunt. Idem latè & ele-
ganter memorat & extollit Paul. Io-
vius lib. 12. histor. qui anteà lib. 4. pau-
cis multa perstringens, sic scripserat.
*Indici maris emporia nobis Lusitanica
classis aperuit, cùm ab Atlantico Oceano
ultimum Aethiopiæ promontorium, ingen-
ti spe, unde ei nomen, inusitatoque ausu præ-
tervecta, ultra Arabicum, Persicum, &
Gangeticum vastissimos sinus, ad Auream
usque Chersonesum, extremaque Sinarum
littora coëmendis aromatibus negotiatio-
nem extenderet.* Et Ioan. Voerthusius
lib. sing. Phœnicis Augustæ fol. 21. dum
inquit: *Lusitani autem longum ab Afris
Numidisque provecti, ad Nili fontes, &
Rubrum ad usque mare progressi sunt: &
hinc Gangi, illinc Euphrati, Deo, ut par
est credere, auctore, & ipso invitante cœlo,
magna se tum nominis, tum famæ gloria
inseruerunt. O Reges dignos omnium favo-
re, dignos Antipodum, & adversi quaqua
patet Orbis imperio!*

Et reverà mirabilis & inusitata hęc
navigatio, & tanti Orbis subiugatio
appellari potest. Nam longo interval-
lo Indicas Herculis, † Alexandri, & 6
aliorum expeditiones excessit, quos
scimus, quàm parũ in illis profecerint.

Semiramis † quoquę, quæ bis hoc 7
bellum tentavit, semel ad Indum flu-
vium, iterum paulò inferiùs: priùs vi-
ctrix, sed deinde victa recedere coacta
est, ut ex Magasthene recensuit Stra-
bo, & Diodor. Sicul. lib. 3. & Ludovic.
Vives in annot. ad D. August. lib. 18.
de Civitate Dei, cap. 2. ubi subiungit, † 8
Sesostrim Ægypti Regem, & Tharco-
nem Æthiopiæ, licèt usque ad Euro-
pam, & Herculis columnas pervene-
rint, nunquam tamen Indiam vidisse.
† Neque Nabocodrosorum, quem 9
Chaldæi Herculi quoque præferunt.
Idantyrsum verò, licèt Ægyptum sit
ingressus, ad Indos tamen non venisse
constat: & Cyrum Massagetas solùm
armis sollicitasse, Indis intactis. Tra-
ianum † etiam legimus eandem expe- 10
ditionem in votis habuisse, iactasseque
se, ultra quam Alexander penetrasset,
in India progressurum; quod & Sena-
tui per epistolam significavit, ut refert
Dio, & Cuspinian. in eius vita, & Eu
trop. lib. 8. hist. Roman. sed certum est,
ad regiones tantùm, quæ citra Tigrim
sunt, pervenisse, † & Adrianum ad Eu- 11
fratem; quamvis hi duo longiores Ro-
manæ Monarchię terminos in his par
tibus collocaverint, ut optimè in eo-
rum vitis Sueton. Dion. Cassius, Petr.
Mexia, & alij Scriptores observant. 12
† Neque magis profecit Æmilianus
Imperij tyrannus, qui ut Trebellius
Pollio auctor est, in Ægypto agens,
aliam contra eosdem Indos expedi-
tionem paravit. † Aut Cæsarion filius 13

Iulij Cæsaris & Cleopatræ, quem te-
ste Plutarcho in Antonio, cum mag-
na pecuniæ summa miserat mater per
14 Æthiopiam in Indiam. Atque † hoc
est, quod ex Strabone lib. 15. tradit &
affirmat Cœl. Rhodigin. lib. 18. antiq.
lect. cap. 31. ab Indis nusquam foras
missum exercitum, & exteras gentes
bello appetitas, ne quid parum iusti
committerent; neque extrinsecus etiã
adversus eos bellum ingruisse, exceptâ
Herculis, Bacchi & Alexandri expe-
ditione.

15 Huius † Lusitanicæ navigationis
prima fundamenta Ioannes Portugal-
liæ Rex, eo nomine Primus, iecisse vi-
detur; nam anno millesimo trecente-
simo octuagesimo tertio maximam
classem instruxit, quã Septam, urbem
Mauritaniæ munitissimam, in ora ma
ritima Gaditani freti sitam, expugna-
vit: & inde fuit oblata occasio Lusi-
tanis, qui in illius urbis præsidio con-
stituti fuerant, armis latius evagandi.

16 Henricus † deinde, huius Ioannis
filius tertio genitus (quem Infantem
dicunt) alias classes ædificavit, quibus
Africæ littora, & eas Mauritaniæ re-
giones, quæ extra Fretum ad Austrum
pertinent, infestas redderet, & hoc pa
cto varias insulas ab hominibus nun-
quam habitatas adinvenit: & inter
17 alias, eas, quas † TERCERAS appellãt,
quę numero sunt septem, & ex his una
Angra nomine quadraginta milliari-
bus ambitur. Altera sancti Michaëlis
plusquàm nonaginta milliaria conti-
18 net; detexit etiam aliam, nomine POR
TVS SANCTVS, † nec procul inde
MADERAM anno millesimo quatercẽ
tesimo vigesimo, vino & saccaro præ-
stantissimam, quæ Regina Insularum
Oceani Atlantici est, & centum &
sexaginta milliaribus cingitur. Vnde
maiore cupiditate incensus, terras ig-
notas explorandi, dedit operam, ut ij,
quos classibus præficiebat, multò lon-
giùs progrederentur. Quo studio factũ
est, ut non solùm bona pars Africæ,
quę ad Æthiopiam pertinebat, verùm
& insulæ permultę in Oceano sub Im
perium Lusitaniæ redigerentur. An-
no † quippè millesimo quadringente- 19
simo quadragesimo tertio, sex aut sep-
tem parvæ insulæ repertæ sunt, quæ
vocãtur DE ARGVIN. & posteà anno
1460. ab Antonio Nelli Genuẽsi de-
cem aliæ, quæ dictæ fuerunt DE CABO
VERDE, quoniam ad Occidentem Pro
montorij huius nominis iacent, cen-
tum leucis distantes, † easque ab an- 20
tiquis Geographicis Fortunatas dici,
Ioan. Barrus testatur lib. 1. Decad. 1.
& eum sequitur Petr. Damariz in Dia-
log. 4. de var. hist. c. 4. in fine, licèt alij
aliter sentiant, ut alio loco dicemus.

Quibus & alijs, quæ procedente tẽ-
pore repertę sunt, mirum est, quantum
gloriæ & incrementi Lusitanæ ditio-
ni comparatum sit. † Nam Henricus 21
Infans eas, quas detexerat, & quas de-
inde detegendas conceperat, usque ad
Indiam inclusivè, Regibus Portugallię
in perpetuum donavit: & anno mille-
simo quatercentesimo quadragesimo
primo Martinum Quintum summum
Romanæ Ecclesiæ Põtificem eorum,
quæ gessit, & quæ gerere sperabat, cer
tiorem fecit, & ut prędictam donatio-
nem confirmaret, expostulavit, simul-
que, ut plenariam indulgentiam illis
omnibus concederet, qui in huiusmo-
di navigationibus & expeditionibus
decessissent. † Quod prædictus Pon- 22
tifex, rei gravitate & utilitate maturè
perpẽsâ, libens indulsit. Et posteà Eu-
genius Papa Quartus, & Nicolaus
Quintus idem suis plumbatis & Apo-
stolicis litteris confirmarunt. Et tan-
dem Sixtus Quartus, qui præ cæteris
excommunicationis & interdicti pœ
nas adversus alios Principes & perso-
nas indixit, qui oras illas absque Lusi-
tanorum Regum consensu ingredi, &
subiugare tentarent; ut præter alios
tradunt Maffæius lib. 1. hist. Indi. pag.
5. fr. Anton. de San Rom. in eãd. histor.
lib. 1. cap. 2. pag. 2. & cap. 3. pag. 10.

Petr.

Petr. Damariz in Dialog. 4. de var. histor. cap. 4. fol. 152. Thom. Bocius lib. 4. de sign. Eccles. Dei cap. 3. pag. 134. & P. Fernand. Rebellus de obligat. iustitiæ lib. 18. quæst. 23. Vbi progressum harum expeditionum perstringit, Calixti & Nicolai Bullas ad litteram refert, & titulos Lusitanorum Regum ad hanc Indiç Orientalis cōquisitionem, & prædicationem eleganter defendit, & novissimè post hæc scripta Seraphinus de Freitas de iusto Imperio Asiatico cap. 1. num. 1. & seqq. & August. Barbosa in Pastorali 1. part. tit. 3. cap. 2. num. 41.

Henrico autem sub anno salutis
23 1460. vitâ functo, † Rex Alphonsus Odoardi Regis, qui fuerat Henrici frater, filius, nihil ulterius potuit explorare, ob bella gravissima, quæ in Africa gessit, unde Africani nomen adeptus est: licèt verum sit, sub eius imperio detectas fuisse in Æthiopiæ, seu Guineæ
24 ora, † eas insulas, quas vocant De Fernan Pò, Capitis Catherinæ, Principis, Anni boni, & aliam, quæ dicitur Sancti Thomæ, quæ sub æquinoctiali linea iacet, & Madera aliquâto maior, saccari abundè dives est.

25 At † Ioannes Secundus Alphonsi filius, cùm incredibili cupiditate arderet Indicæ regionis penitùs explorandæ, novas classes instruxit, quæ maximam partem Æthiopiæ perlustravêre: & extra æquinoctialem circulum evectæ, cùm essent à conspectu Septentrionis remotissimæ, alia sydera in cœlo notarunt, ad quæ cursum dirigerent.

Iam cùm quilibet alium navigationis longitudine superare contēderet, factum est, † ut inciderent in Pro
26 monrorium, quo nullum unquam maius in terris apparuit; longitudine triginta & novem graduum, qui efficiunt supra duo millia & septingēta millia-ria: ab ortu verò latus illius multò longiùs est. In eo superando tantis tempestatibus iactari sunt, ut sæpenumero omnem spem salutis abijcerent. Quo factum est, ut illud Tormētosum appellarent, à *Tormenta*, hoc est, tempestate adversa, licèt antiquis Ganariæ promontorium diceretur. Reversi, cùm Ioanni eius situm & longitudinē demonstrarent, tantâ lætitiâ affectus est, ut existimaret, esse sibi iam aditum in Indiam patefactum: & quasi fœlicis eventus augurio cōmotus, Promontorium illud Bonæ spei nominare iussit, † & homines interim partim He- 27
breos, partim Christianos, Alexandriā misit, inde in Æthiopiam, quæ supra Ægyptum est, & in Indiam, ut quâ ratione commodiùs ille cursus post illū promontorij flexum, in Indiam confici posset, intelligerent. † Et etiam an- 28
no millesimo quatercentesimo octuagesimo sexto misit Alphonsum Paivā, & Ioannem Petreium Covillanium, ut inquirerent quendam Christianum Imperatorem, quem audierat Presbyterum Ioannem appellari, & Indias imperio continêre.

Sed hos Ioannis cōnatus mors oppressit. † Emanuel verò, qui ei succes- 29
sit, motus Ioannis consilio, multis licèt dissuadentibus, classem quatuor navium instruxit, & ei summum illum, & nūquam satis laudatum virum Vascum Gamam præfecit, † qui è portu 30
Lusitanico solvens nonâ die Iulij, anni millesimi quatercentesimi nonagesimi septimi, & superato Promontorio Bonæ spei, legit Orientalem orā Æthiopiæ, repertis ibi insulis Sofalæ, Mozābicæ, Melindæ, & alijs; quarum situs, mores, & instituta diligenter advertens, delatus posteà fuit in amplissimū illud Regnum Malabaticum, quod Calecurum vocant; ubi cum eius Rege fœdus perculsit, & alia gloriosa facinora gessit: ac tandem regressus, in Olysipponensem Lusitaniæ portum appulit, anno millesimo quatercentesimo nonagesimo nono.

Post hæc Emanuel classem tredecim navium anno millesimo quingen-

gesimo, mense Martio in eandem Indiam Orientalem destinavit, mille &
31 quingentos milites habentem, † eamque Petro Alvaro Caprali commisit, eique præcepit, ut quoad fieri posset, amicitiam cum Calecurij Rege firmaret, ab eoque peteret facultatem arcis prope urbem ædificandæ, quâ Lusitani possent vitam ab hostium immanitate tueri, & sine ullo periculo negotiari: si recusaret, bellum ei inferre minimè dubitaret. Eũdem cursum, quem Gama, tenuit Capralis, donec ad Insulam sancti Iacobi pervênit. Cùm verò ulterius progrederetur, ortâ tempestate, Occasum versus navigavit, & in terram incognitam descendens,
32 quã † Brasiliam appellant, & ipse Sanctæ Crucis nomine celebrari voluit, columnam marmoream ibi collocari iussit, in qua erat Crux cum Emanuelis insignibus incissa, & Gasparem Lemium in Portugalliã remisit, qui Emanueli de huius terræ situ nuntiaret, de qua illud dici posse, tradit Alanus Copus Dialogo 4. cap. 16. *Tu non inventa, reperta es*, & plura alia scribunt Maffæius histor. Ind. lib. 2. Ioannes Barros decad. 1. lib. 5. cap. 2. Petr. Damariz Dialog. 5. c. 2. & ex fol. 336. & fr. Anton. de SanRoman lib. 1. histor. Ind. Orient. cap. 11. pag. 57. & alij de quibus infrà cap. 6. num. 59. Inde profectus, tempestate quatuor naves amisit, & consueto iam itinere decimã tertiã die Augusti Calecutum pervenit.
33 † Vbi ob iniurias Lusitanis à Rege illatis, Arabum mercatorum æmulatione, bellum Malabaricum inchoavit, & accepta damna gravioribus damnis rependit; licèt hoc bellum vix tredecim annis subsequentibus finiri potuerit. Et tandem domum rediit pridie Kalẽdas Augusti anno millesimo quingentesimo primo.

Miserat autem eodem anno Rex Emanuel in Indiam aliam classem triũ navium; cui præerat Ioannes Nonius, quòd confideret in ea classe, cum qua Capralis anno proximo missus fuerat, satis præsidij fore, vel ad pacẽ cũ Calecurij Rege constituẽdam, vel ad spiritus Regis insolentis & elati comprimendos. Sed cùm è Caprali cognovisset insidias, quibus circumventus fuerat, misit rursus anno sequenti millesimo quingentesimo secundo Vascum Gamam in Indiam cum classe decem navium: & aliam prætereà classem instrui præcepit, cui Vincentius Soderius præerat, ut tenêret Indicum mare, bellumque Saracenis, qui in Indiam navigabant, inferret.

Aliam insuper classem quinque navium comparari iussit, cui Stephanum Gamam, Vasci Gamę fratrem patruelem præfecit, qui Kalendis eiusdem anni Olysippone profectus, eundem cursum tenuit. Et anno 1503. rursum sex naves in Indiam misit: tribus Alphonsum Alburquercium, alijs Franciscum illius fratrem patruelem præfecit. Et anno † sequenti primum Indiæ Protegem constituit Franciscum 34
Almeidam, sub quo, & prædicto Alphonso, qui posteà Almeidæ in officio successit, & ob egregia, quæ patravit, facinora, Magni cognomen consecutus est, insignes victorias Lusitani terrâ & mari in illis regionibus reportarunt; & fusis Calecutanis, & Cambaiæ Rege, vectigali Lusitano reddito, Goa
† urbs capta est, iam destinata Imperij Lusitanici in Oriente sedes, in- 35
sulaque † sancti Laurẽtij reperta, cu- 36
ius ambitus trecentas & amplius leucas complectitur.

Et tandem anno 1511. † Malacã 37
urbem expugnarunt, Regni Malacensis Emporium; circa cuius oras complures insulæ iacent, & inter eas † Su- 38
matra, quæ omnium totius Orientis maxima est, & à Septentrione in Austrum obliquè porrecta, ambitum 700. leucarum obtinet. Positaque est sub æquinoctiali circulo, ac sub Torrida Zona, & eam antiquorum Trapobanam fuisse, plures gravissimi auctores

con-

consentiunt, licèt alij nō minoris eru-
ditionis Auream Chersonesum esse
putent, & ob id antiquis ceu peninsu-
lam creditam, ut cōstabit ex Plin. lib.
6. cap. 22. Eliano lib. 15. histor. c. 17. D.
Isidor. lib. 14. Etymolog. c. 6. Ptolem.
lib. 7. Vartomano, Ramusio, Odoardo,
Barbosa, & alijs, quos refert Maiolus
in dieb. Canicul. colloq. 14. pag. 342.
Et ei magnam Britanniam cedere fa-
tetur Forcatulus lib. 7. de Gallor. Im-
perio.
39 In † sinu quoque Bengalico, qui
Ptolemæo est Angaricus, alia insula
præstans inventa fuit, quæ vocatur,
ZEILAN, & incolis Arabibus, TENA-
RISIM, quam Andreas Corsalus Pto-
lemæi Trapobanam fuisse existimat;
cui subscribūt Ioan. Barros Maffæius,
Gaspar Barretius, Laurent. Anania,
Blasius Viegas, Ortelius, & alij, quos
refert & sequitur Maluenda de Anti-
chr. sto lib. 3. cap. 23. & de Paradiso c.
10. Mercator verò, & Maginus Pto-
lemæi Naningerim esse putant; cuius
ambitus ad 240. leucas extenditur: &
licèt sub Torrida Zona consistat, cœ-
lo nihilominus temperatissimo, aëre
saluberrimo, agro uberrimo, & perpe-
tuò virescenti, & multis alijs divitijs,
40 & commodis fruitur; adeò † ut isthic
Paradisum terrestrem olim fuisse, mul-
ti auctores scribant, quos latè refert
Maluenda d. cap. 10. & d. cap. 23. & ul-
tra eos Laurētius Surius ann. Domini
1565. & Maiolus ubi sup. pag. 341.
Anno deinceps 1512. iidem invi-
41 ctissimi Lusitani ad † Molucas insu-
las penetrarunt; quarum, licèt nulla
ambitum sex leucarum excedat, cele-
bres tamen sunt ob ingentem aroma-
tum copiam, præsertim Gariophyllo-
rum, quam toti orbi subministrant.
42 Postmodum anno 1515. † ad extre-
mos usque Sinas navigationem inie-
runt, & cum illis commercia exercēre
cœperunt; cuius vastissimæ regionis
descriptionem, ubertatem, divitias, in-
colarum mores, & tributa, quæ Regi
præstantur, quæ milliones sex & trigin
ta quotannis excedere dicuntur, latis-
sime prosequuntur auctores, quos in-
frà referemus.
Et hoc etiam anno insignis illa le-
gatio cōtigit, † missa à Davide Abys- 43
sinorum Æthiopum Rege, & Helena
eius avia ad Romanum Pontificem, &
ad Emanuelem Lusitaniæ Regem cum
Sacrosanctæ Crucis fragmento. Hic
enim erat Imperator ille, quem Ioan-
nes, ut diximus, anno 1486. cōvenire
studuerat, quem Petreius tandem in-
venit, licèt nō in India, neque sub no-
mine Presbyteri Ioannis, ut tūc om-
nes opinabantur: † sed in Superiori, 44
sive Interiori Æthiopiæ Africanæ par
te: quam quòd esset vastis, horridisque
desertis, & feris & serpentibus infen-
sis intercepta, vix antiqui Cosmogra-
phi cognoverunt, ut ex Herodo. lib. 2.
Strabo. lib. 17. Plin. lib. 6. c. 29. Lucan.
lib. 9. Pharsal. & Thom. Bocio lib. 15.
de signis Eccles. Dei cap. 18. planè cō-
stare potest, & ex Abraham Ortelio in
Theat. tab. 108. Magino in tab. Afri-
cę 23. pag. 195. & seq. Vt sic appareat,
huius quoque amplissimi Imperij no-
titiam eisdem ferè Lusitanis deberi.
Qui institutum prosequentes, anno
1542. † Iaponiam Insulam detexe- 45
runt, quæ Marco Paulo, ZIPANGRI,
dicitur, & olim Chrise vocabatur, &
omnes alias Orbis insulas magnitudi-
ne superat, ut post Surium in Commē-
tar. anno 1552. concludit Maiol. d.
colloq 14. pag. 342. Denique Borneū,
Lequios, Philippinas, & utramque Ia-
vam pervestigarunt, quam Iulius Cæ-
sar Scaliger omnium rerum facili, ube-
reque proventu, Compendium Orbis
appellat.
Neque † in India tantum, verum 46
etiam in Asia, potiores oræ Occiden-
talis partes occuparunt: & inter eas
valdè potens Regnum Ormuzij in cō-
finio Persici Imperij iacens, Quod Ar-
musam Ptolemæi, & Armuciam Plinij
esse, quidam existimant, Eiusque caput

est Insula Ormuz prope fretum Persici Sinus, circa Arabiam Fœlicem posita, quæ ambitum cōtinet novem milliarium, & urbem eiusdē nominis, emporium celeberrimum, & licèt annonæ sterilis sit, & aquarum suavium potu, propterea quòd tota ex Sale esse dicitur, ut tradit Marc. Paulus lib. 1. c. 15. Surius in comment. anno 1565. & Maiol. in dieb. Canicul. colloq. 18. pag. 410. 1. tom. Omnibus tamen maritimis urbibus situs elegātiâ, & unionum copiâ præferri solet; adeò ut Arabibus in proverbium abierit:

Si terrarum orbis quaqua patet annulus esset,

Illius Armuziū gemma, decusque foret.

Huius Rex Saracenus est, qui tributi nomine quindecim ducatorum millia singulis annis Portugalensibus pēdet, qui isthic arcem munitissimam, & optimè provisam collocarunt.

Et denique nihil prorsus terræ, ac maris in Orientalibus regionibus reliquerūt, quod solerti curâ, & indefessâ constantiâ non perlustrarent, prout Stepha. Forcat. agnoscit lib. 7. de Gallor. Imperio, & Philosoph. Vbi tamen livorem, quem Hispanis habet, effundens, hæc tam præclara Lusitanorum facinora paupertatis odio gesta esse subiungit.

De quibus sanè, & de peculiari, atque hodierna istorum Orientalium Regnorum, Provinciarum, & insularum nomenclatura, situ & descriptione, & de diversis incolarum ritibus, ac moribus, plura adijcere supersedeo: quoniam ea nostri instituti ratio haud
47 quaquam expostulat, † & passim ab alijs tradita, & quâ oportuit diligentiâ illustrata reperiuntur, ut constabit ex relationibus M. Pauli Veneti, Lud. Patricij, aliàs Vartomani, Aloysij Cadamusti, & Iosephi Indi, & ex Cosma Indopleute, Petr. Gillio, Gerard. Mercatore & alijs pluribus auctoribus antiquis & modernis, qui de Geographia Indiæ scripserunt; quos latè recenset Anton. Possevin. in Biblioth. tom. 2. pag. 254. & seq. & lib. 16. sect. 6. c. 24. pag. 389. Abraham. Ortelio in Theat. magno tab. 93. ubi de China, & tabula 94. ubi de India Orientali, & alijs insulis adiacentibus, Ioan. Anton. Magino Patavino ad tab. Ptolem. part. 2. in descriptione Indiæ Orientalis tab. 32. ex pag. 251. usque ad 269. Haiton. Armenio, qui eisdem temporibus, quibus M. Paul. Venetus vixit, in relationibus Imperij Tartarorum, & reliquorum Orientis, quæ sunt in India, quas mandante Clemente V. Pontifice Maximo scripsit, Ioan. Boëm. de moribus omn. gent. lib. 2. cap. 8. ubi agit de India, & Indorum, ac Sinarum prodigiosis ritibus, moribusque vivendi. Ioan. de Barros Lusitano in Asia, qui egregium se Scriptorem nostrâ ętate ostēdit, licèt maternâ linguâ suas vulgaverit Decades; quibus quintam nuper addidit Didac. de Couto. Hieron. Osforio Episcop. Sylvens. in duodecim libris, quos gravi admodū, & eloquenti stylo conscripsit, de virtute & gestis Emanuelis Regis Lusitanię, Ioan. Pet. Maffæio è Societate Iesv in sexdecim libris historiarum Indicarum, qui meritò poterunt cum Tito Livio cōtendere, Damiano Goës in lib. satis etiam eleganti de rebus Lusitanorum in India gestis, Anton. Galvano, Ferdin. Lop. Castañeda, Gaspar. Barrerio, Odoard. Barbosa, Bernard. de Escalāte, in suis Indic. histor. Petr. Damariz Dialog. 4. de varia histor. Garcia de Horta, & Garcia de Resende. in Chronic. Regis Ioan. Secundi, Francisc. de Andrada in Chron. Regis Ioan. Tertij, Alphon. de Alburquerque, cognomento Magnus, in suis Commētarijs, quos, ut Cæsar alter, districto ense paravit, & docto calamo exaravit, prout & fecit insignis ille earundem Indiarum Prorex D. Ioan. de Castro. Plurima etiam elegantissimis carminibus Lusitano sermone cecinerunt Ludov. Camoës, & Hiero. de CorteReal, quos

non iniuria Virgilio,& Horatio pares
48 esse,quis dixerit. † Ipse quoque Rex
Emanuel, cuius virtute tot, ac tales
expeditiones in India factæ comperiuntur, luculentam earum historiam scripsit,ut testatur Zamalloa lib.1.c. 3.& ex eo refert Fr. Ioan.de la Puente in convenien.utriusque Monarch.lib. 1.cap.2.§.1.

Extant etiam de eodem argumento Italico sermone navigationes Ramusij,& relationes satis uberes Ioan. Boteri 2.part.lib.2. per totum, & 3. part.lib.2.Vbi specialiter recenset regna & provincias,quas Lusitani in Africa, Æthiopia, Asia,& India Vlteriori, & Citeriori perlustrarunt, & occuparunt, & progressum, ac statum, quem hodie in illis Christiana fides accepit: quod linguâ Gallicâ copiosius,& uberius exposuit Petr. Iarricius è Societate Iesv in suo Thesaur. rerum Indicar.quem nûc in Latinum sermonem transtulit M. Mathias Martinez; & Hispana,sive Castellanâ Oratione eãdem generalem Indiarum Oriẽtalium historiam prosecuti sunt P.Ludovic. Guzmã,& Ribadeneira ex eâdem Societate,& melius cæteris Fr. Anton.de SanRoman Monachus Benedictinus in quatuor libris, quos de eâdem historia conscripsit,omnia,quæ ante ipsum ab alijs dicta fuerant,pulchro ordine & stylo contexens.

Audio etiam Germanorum Bibliopolarum curâ plurimos auctores, qui de his Indijs Orientalibus agunt, congestos fuisse,& in decem volumina dispertitos,quæ tamen nec dum ad meas manus pervenêre Pervenit autem Nicol.Trigaultius Societatis Iesv, qui nuper libros quinque edidit de Christiana expeditione apud Sinas, ubi plurima de rebus Sinarum gravi & vero sermone pertractat. Et alius liber,qui complectitur peregrinationes Ferdin. Mendez Pinto Lusitani, nunc Castellano sermone donatas à Licent.Francisc.de Herrera,quæ,si veræ sunt, planè apparet Oriẽtalis illius Orbis exiguam adhuc partem perlustratam, præ Regnis & Provincijs,quas ibi recenset,& necdum à nostris cognitas esse tradit.

Multa quoque leguntur in epistolis annuis,& missionibus Patrum Societatis Iesv, & in aliorum commentarijs,qui de rebus Indiæ Orientalis, Sinarum, Iaponiorum,& similium, & de propagatione Fidei Catholicæ apud illos scribunt,præcipuè Francisc.Bencius in insigni poëmate quinque Martyrum,Fr.Gaspar de la Cruz,Fr.Ioan. Gonç.de Mendoza,in suo itinerario, & in histor.de la China,Fr. Hieron. Romanus in lib. de Republica Orientali, & Sinarum,Fr. Alphonsus Fernandez Dominicanus in hist. Eccles. nostrorũ temporum lib.2.per totum,Fr. Iaime Rebullosa in eâdem hist.lib.2. Fr.Marcel.de Ribadeneira in histor.Sinarum, Tartar.Cauchinchinæ,Malacæ, Sian, Camboxæ,& Iaponij, Anton.Possevinus in Biblioth. 1.tom. lib.9. cap.26. pag.404.& seq.ubi aliqua adducit de Sinensium historia,& quomodo iuvãdi sunt,ut ad Fidem Catholicam convertãtur.Et plurima quidem satis notanda,& admirãda recenset liber, qui continet vitam & gesta Illustris. & Reverendiss. Antistitis D.Fr.Alexij de Meneses Archiepiscopi de Goa, & postmodum Bracharensis, & alter quem nuper de rebus Sinarum vulgavit,& in Epitomen redegit dictus Licent. Francisc.de Herrera.

Et qui velit plura de Æthiopia Oriẽtali,& rebus Abyssinorum,& Imperio 49
Presbyteri (ut vocãt) Ioannis, videat cõmẽtaria Frãc. Alvarez,qui apud eos legatione functus,quæ diligenter observavit,non indiligenter scripsit, Damianum Goës in libello de fide, religione, moribusque Æthiopum Abyssinorum, ubi apponit tenorem legationis & epistolarum,quas suprà diximus Davidem illius Imperij Dynastem ad Romanum Pontific. & Regem Lusita-

sitaniæ misisse:& post eum Ioan. Ber-
mudez, Petr.de Mesquita, & Hieron.
Cherubin in historia & relationibus
Æthiopiæ,& novissimum Fr.Ioan.de
los Sanctos Dominicanũ in quatuor
libris, quos de varia historia eiusdem
Indiæ Orientalis Lusitano sermone
edidit,in quibus multa satis admiran-
da recenset, & P.Nicolaus Godignus
Societatis IESV in tribus libris, quos
in lucem emisit de rebus Abyssinorũ,
deque Æthiopiæ Patriarchis, Ioan.
Nonio Barreto, & Andrea Oviedo,
Sabellic. Enead.10.lib.8. Othofrisin-
gens.lib.7.cap.73. Vincent. Bellova-
cens. lib.31. Specul. cap.9. Abraham
Ortel. in Theatr. Magn. tab. 108. &
Maluenda lib.3.de Antichristo cap.8.

50 Sunt † quoque obvia apud varios
Historicos & Chronographos eiusdẽ
Indiæ Orientalis,& Lusitanicæ virtu-
tis in ea detegenda,& subigenda præ-
conia, ut præter Thom. Bocium, &
Paul.Iovium suprà num.5.relatos,cõ-
stare poterit ex Genebrardo lib. 4.
Chronog. ann.1492. Surio in Com-
menta.ab ann.1500.Zurita lib.3.An-
nal.c.4. Sabellico d.lib.8. Guicciard.
lib.17. hist. Tarcañota 3. part.histor.
mundi,lib.7.fol.335.& seq. Vbi etiam
agit de rebus Sinarum, & Iaponiorũ,
Theat.vitæ human. vol.20. lib.2. pag.
3653. Maluenda d.lib.3.cap.7.& de
Paradiso cap.42.44.45.& 46.& ple-
niùs cap.52.Pineda de rebus Salomo.
lib.4 cap.16.pag.217.& in Commen-
tar. in Iob,cap.28. Illescas in Histor.
Pontif.2.part.lib.6.cap.22. ubi etiam
apponit historiã Preti Iannis,& Abys-
sinorum, P.Gordono in Chronogr.1.
tom.cap.10.pag.165.& in 2.tom.pag.
442. cũ multis seqq. Opmeero in ope-
re Chronograph.pag.423.&437.Ma-
riana in histor.Hispan. 2.tom.lib.25.
c.11.& seqq.Didac.de Valdes de dig-
nit.Reg.Hispan.cap.12.num.7. Simõ
Maiol. in diebus Canicular. colloq.
14.de insulis, Rutil.Benzon. de anno
Iubil.lib.1.cap.10.Alan.Cop. Dialog.
6.cap.36.pag.951.& seq. Fr.Thom. à
IESV de proc.omn.gen.salute lib.7.p.
1.cap.7.& seq.Vbi non solùm agit de
India Orientali,sed etiam de natione,
erroribus,ac ritibus Abyssinorum, &
methodo illos iuvandi, D.Franc.Mos-
quera de Barnuevo in sua Numanti-
na c.10.fol.73.& 74.Et passim ex no-
vissimo Seraphino Freitas in d. lib.
de iusto Impet.Asiatico.

Ex hac † autem tot,tantorumque 51
Regnorum & Provinciarum commu-
nicatione & acquisitione,mirum est,
quantum gloriæ & potentiæ accesse-
rit inclytis Lusitaniç Regibus, ut pas-
sim prædicti auctores observant. Et-
enim totius Orientis opes, & imma-
nes mercium copias,incredibilemque
aromatum,& aliarum pretiosissimarũ
rerum opulentiam, & negotiationem
in se transtulerunt, ut benè advertit
Ludovic.Vartom.lib.5.cap.11. & seq.
Guicciardinus lib.17. histor. Theatr.
vitæ humanæ vol.20.lib.2. pag. 3653.
& Fr.Anton.de SanRoman lib.1.hist.
Oriental. cap.6.in fin.& c.9.pag. 49.
Thom.Bocius,& Paul.Iovius in locis
suprà citatis,quæ iam ab antiquis tem
poribus † ingenti quæstu, per omnes 52
Orbis partes comportari solebant, ut
constat ex Plinio lib.6 cap.20.ubi ce-
lebrat emporia Indica,& cap.23. ubi
ait,Romæ Indiæ merces centuplicato
venijsse, & in illam,& Seres, aliasque
adiacentes peninsulas, minimâ com-
putatione singulis annis millies S.H.
hoc est duos milliones & semis à Ro-
mano Imperio commercij gratiâ as-
portari solere, & latè prosequuntur,
plurima † satis admiranda de earun- 53
dem Orientalium regionum divitijs,
& fertilitate tradentes,alij auctores,
quos sup.cap.2.n.3.recensui, & Aloy-
sius Cadamustus in sua navigat.c.37.
Maiol.in dieb.Canicul.colloq.17.pag.
391.& colloq.23.pag.511.& 512.Pi-
neda de reb.gest.Salom.lib.4.c. 16. &
17.Gregor. Lopez Madera de excel-
lent.Hispan.cap.8.fol.63. & Maluẽda

omni-

omnino videndus lib.3.de Antichrist. cap.12. pag.134. & cap.22. pag.160. Vbi inter alia notat hanc Indiam ab Isaia cap. 18. versic. 1. ex versione Kimchij, metaphoricè appellatā fuisse obumbrantem alis, quòd suis mercibus totum fermè orbem compleat, & obumbret; & mirabiles narrationes adducit de eximijs divitijs, monilibus, & cultu Regis Calecuth, & Pegu.

54 Vnde factū † est, ut ipsi Lusitaniæ Reges hoc Dei donum venerantes & æstimantes, illud antiquis Regni sui titulis adiecerint. Nam Ioannes Secundus se Guineæ Dominum appellavit, ut ait Petr. Damariz in Dialog.4. de var.histor. cap.7. fol.192.& Aloys. Cadamustus ubi suprà cap.63. Et postea Rex Emanuel cùm ex reditu Vasci Gamæ navigationem Indiæ non detectam tantùm, verùm & fundatam cognovisset, his titulis uti cœpit: *Emanuel Dei gratia Rex Portugaliæ, & Algarbiorum citra, & ultra mare in Africa. Dominus Guineæ, & conquisitæ navigationis, ac commercij Aethiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atque Indiæ.* Globumque † sphæricum suis insignibus

55 addidit, quasi primus eius pervestigator extiterit. Et eisdem titulis, & insignibus deinceps eius in regno successores usi sunt, ut tradit Frat. Anton. de SanRoman d. lib.1. cap. 10. in fine, pag.54. quos splendidissimos esse, & à Deo gloriosè concessos, meritò restatur Ioan. de Barros decad. 1. lib.6. cap.1. & Alanus Copus Dialog.6. cap.36. pag. 951. & P.Rebellus de obligation. iustit. lib.13. quæst. 23. sectione 3. & Seraphin. Freitas d. tractat. de Imper. Asiatico cap. 8. &

56 cap.14. num.33. & sequentibus, † ob id, quod Reges ipsi non tam propria commoda, & temporalium Regnorum augmentum, quàm ipsius Dei laudem, & Catholicæ Fidei propagationem semper in votis habuerint: de quo plurima tradunt auctores suprà citati, præcipuè Boter. & Fr. Alphons. Fernandez, Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap.7. in fin. pag.123. Didac. Valdesius de dignit. Reg. Hispan. cap. 19. num.54. & seqq. † Nulla quippe 57
classis instructa, nullave expeditio inita fuit, in qua non primum locum Evangelicæ prædicationis cura obtineret, & ministrorum electio ex Dominicano, Franciscano, Augustiniano, & Iesuitarum Ordinibus, & alijs probatæ vitæ Presbyteris, per quos dignè res tanta tractari posset. Quod meritò multis laudibus extollit Thomas Bocius lib.4. de sign. Eccles. Dei, cap.2. pag.129. & 130. ubi connumerat viros religiosos, qui maximè in hoc munere profecerunt.

Et inter eos † præcipuam laudem 58
omnium consensu B. Francisco Xavierio Societatis IESV deberi ait. Is enim postulante Ioanne Lusitaniæ Rege à Paulo III. Pontifice Maximo ad id muneris designatus cum potestate Legati à Latere Vlyssiponā solvens anno 1541. cunctas oras, quas Oceanus ab Indico mari usque ad extremos Sinas circumfluit, & sic dimidium ambitum totius Orbis, Evangelij prædicatione illustravit. Et præsertim insulam Iaponij, in qua altissima religionis fundamenta iecit anno 1549. linguarum, & prophetiæ donis ab Spiritu sancto donatus, quibus plusquàm trecenta hominum millia ab impijs ritibus ad Christianum cultum perduxit, obijtque anno 1552. Indicæ peregrinationis undecimo, in insula Santiano, Sinis adiacente, multis miraculis in vita & post mortem conspicuus, corporeque & vestibus eius integris, & suaviter olentibus post plures menses ab humatione repertis, prout hodie etiam in urbe Goa maiori miraculo reperitur, ad quam ex Malacca translatum fuit; ubi tanquàm verus, & novus Indiæ Apostolus veneratur, & eodem ferè in honore apud Indos habetur, quo apud

Italos D. Francisc. de Assisio. Et hoc
ipso, quo hæc scribimus anno 1622.
sub die 12. mensis Martij à sanctissi-
mo D.N. Gregorio XV. Roman. Ec-
clesiæ Pontif. Opt. Max. summâ totius
Orbis alacritate & consensione inter
Divos relatus est, pijs ac gloriosis, &
admirandis eius gestis, atque virtuti-
bus id suo veluti iure iustissimè postu-
lantibus. De quibus qui velit plura, le-
gat Maffæium, Hect. Turselinum, &
Ioan. Lucenam, qui eius vitam lucidis-
simis commentarijs prosecuti sunt, &
omnes fermè auctores, quos suprà ci-
tavimus, & præcipuè Boterum, & San
Roman, & Fr. Alphons. Ferdinand. lib.
2. de histor. Eccles. nostr. temp. ex cap.
34. usque ad 39. Alan. Cop. Dialog. 3.
cap. 29. pag. 443. & sequentib. Pet. Da
mariz d. Dialog. 4. fol. 327. 332. & 335.
eundem Bocium lib. 6. cap. 3. pag. 220.
& lib. 12. cap. 21. pag. 547. ubi eius vi-
tam cœlestē fuisse affirmat, Rutil. Bē-
zan. de anno Iubil. lib. 1. cap. 9. pag. 48.
Theat. vitæ humanæ lib. 3. volum. 27.
pag. 4095. Ubi tradit ordinem, quem
summus hic vir in convertendis & ca-
techizandis Indis observabat, Frat.
Thom. à Iesu de proc. omn. gent. salu.
lib. 2. part. 1. cap. 5. P. Gualter. in Chro
nograph. pag. 739. & Pat. Gordonus
ex anno 1541. usque ad 1552. Iarri-
ciū in Thesaur. rerum Indicarum lib.
1. cap. 6. & sequentib. & novissimum
Ferdinand. Mendez Pinto in suis pe-
regrinat. ex cap. 203. usque ad 218. &
Mendozam lib. 1. Reg. cap. 2. pag. 675.
Freitas de Imper. Asiat. cap. 18.

59 Beatissimus † quoque vir Igna-
tius à Loyola, qui eiusdem Societatis
Iesu primus fundator & Præpositus
extitit, & propter eximium religionis
zelum, vitæ & instituti miracula, eā-
dem die, quâ Beatus Xaverius inter
Sanctos referri meruit, hanc Indiæ
Orientalis conversionem pro virili
sua ardentissimè procuravit. Nam ut
ait Maffæius lib. 16. histor. Indic. pag.
389. non solùm opi divinæ implo-
randæ assiduis per se, perque socios
votis & supplicationibus excubabat,
sed ministros in tam arduam expedi-
tionem, tamque laboriosum, atque
longinquum iter alacriter offerebat:
& etiam fessâ iam ætate, viribusque
suum ipse nomen & operam Summo
Pontifici spontè detulerat: cùmque
eius ætati & valetudini maximis præ-
tereà occupationibus parceretur, ac-
curatâ meditatione ad Claudium Æ-
thiopiæ Imperatorem, & Abyssino-
rum Regem, eius Davidis filium, cu-
ius suprà mentionem fecimus, gravis-
simas & pijssimas litteras scripsit, qui-
bus Patriarcham, & duodecim socios
commendavit, quos ad eum Aposto-
licâ auctoritate mittebat, & simul
missionis causas exposuit, & Prima-
tum, ac unitatem Romanæ Ecclesię
luculenter adstruxit, Regemque, ut
ad illam rediret, permovit. Quarum
litterarum tenorem hic libens insere-
rem, nisi Latino sermone legi possent
apud Maffæium d. lib. 16. ex pag. 389.
usque ad 394. & Hispano apud Fr. An
ton. de San Roman, lib. 4. histor. Indiæ
Orient. cap. 26. ex pag. 767. ad 773. ubi
etiam titulos addit, quibus ille utitur
Imperator.

Cùm autem hic zelus disseminan-
dæ, & propagandæ fidei in omnibus
Portugalliæ Regibus enituerit, maxi-
mus tamen fuisse conspicitur † in 60
Emanuele, ut multa, quæ circa hoc di-
xit, gessit, & sanxit, apertè demon-
strāt, de quibus passim prædicti aucto-
res mentionem fecerūt. Sed inter alia
dignissima scitu est pia illa & devota
legatio, quam anno 1523. ad Leonem
X. Pontif. Maxim. cùm elegantissimis
litteris misit, quibus de regionibus in
India detectis, Goa, Ormutio, Malac-
ca, & alijs urbibus à suis Ducibus sub-
iugatis, & à Mauris ereptis, illum cer-
tiorem effecit, & obedientiam, tanta-
rum Provinciarum nomine, Sanctæ
Apostolicæ sedi humiliter promisit.
Pretiosis simul donis oblatis rarisque,

& ex-

& exquisitis frugibus, aromatibus, & animalibus ab eâdem India adductis, cuius opum primitias religionis causâ libandas existimavit. Quæ omnia Romæ & novitatis, & pietatis ergò magnæ lætitiæ, & admirationi fuerūt: præsertim cùm Rex in prædictis litteris enuntiaret, inter bellicos illos successus, divino suffragāte Numine, per universam Indiam plurimos Spiritus sancti gratiâ, igneque afflatos, depositis gentilitijs erroribus, indies ad nostram Religionem cōversos, veram Dei Fidē agnovisse, & ob id summas ei gratias meritò referendas, quòd tam procul à nostro Orbe, in tam remotis regionibus, Lusitanorum operâ sedulò suam veram Fidem, cultumque celebrari, publicari, ac propagari dignatus esset: sperandumque fore, extremas Oriētis oras, quò & sacras Apostolorum voces intonuisse, compertum est, Occidentalibus propediem iungēdas, & ad Dei veri cultum, ipsius suffragāte Numine, traducendas, sanctæ sedi Apostolicæ, Christiani gregis more, debitum obsequium & obedientiam oblaturas.

Cuius epistolæ, & legationis meminerunt Dam. Goës, & Hieron. Ossor. lib. 3. de reb. gest. Eman. Paul. Iov. lib. 18. hist. cap. 8. Maffæius lib. 5. hist. Ind. pag. 123. Petr. Damariz Dialog. 4. de var. hist. cap. 19. pag. 301. Alphons. de Alburquerque in suis Comment. 3. p. cap. 31. ubi refert elegantem orationem, quam Camillus Portius tūc temporis coram eodem Pontifice habuit, expugnationem urbis Malacæ, & alia Lusitanorum in India præclara gesta commemorando. Illescas in histor. Pōtif. 2. p. lib. 6. cap. 22. Fr. Ant. de SanRoman lib. 2. hist. Ind. Orient. cap. 6. pag. 228. Petr. Opmeerus in opere Chronogra. pag. 449. & epistolæ verba ad litteram inveniuntur in relationibus Novi Orbis pag. 184.

Extat quoque aliud non minus nobile huius curæ & pietatis, quàm Lusitaniæ Reges circa Indorum Orientalium conversionem adhibuerunt, in
epistola illa, ✝ quā Ioannes Rex Ema- 61
nuelis filius, huius nominis Tertius, ad Ioannem Castrium eius in eâdē India Vicarium, sive Proregem, scripsit; ubi postquam ei serijs, ac gravibus præceptis plurima iniunxit, quæ ad Indorum idololatriam tollendā, Fidem promovendam, templa ędificanda, & Lusitanorū militum, ac mercatorū excessus cohibendos, pertinebant; tandem cōcludit: *Quandoquidem in ista mea ditione mihi primum omnium, & maximū est obsequium Dei, & Christianæ religionis amplificatio. Atque ut omni ex parte integri, incolumesque serventur, qui à dæmonum castris ad Christiana signa transierint: & citra tumultum ac vim, hoc præsertim initio, quam lenissimè populos rationibus, ac disputationibus edoceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamque vel perversum, vel impium sit, cultum uni debitum Deo, simulachris, lapidibusq; ab homine tribui.* Cuius epistolæ verba leguntur apud Maffæium d. lib. 12. pag. 300. & ab eo sumpsit Fr. Thom. à Iesv lib. 2. de proc. omn. gen. salu. 1. p. cap. 8. pag. 56. Lucena in vita S. Xaverij lib. 2. cap. 22. & novissimè Seraph. Freiras de iusto Imper. Asiatico cap. 18. n. 5. & Hispano sermone traduxit Fr. Anton. de SanRoman lib. 3. de hist. Orient. c. 29. pag. 589. qui se eā originalem reperisse tradit inter schedas, quas D. Ferd. Alvar. de Castr. Proregis Ioannis nepos, ut reliquias tanti avi, servabat.

Sed finiemus tādem hoc caput, si ei pro coronide elegātissima quædā carmina subiecerimus, quæ Lusitanorū in his expeditionibus virtutem & gloriam, in quadam Tragicomœdia Vlyssiponæ recitata anno 1619. coram potentissimo Rege nostro Philippo III. (immaturo heu fato nobis erepto) sic verè & luculenter sub devictarum nationum præconijs extollunt:

CHORVS TRIVMPHALIS.

Aurum ceu calidis fulget in ignibus,
Lucent ut gelidis sydera noctibus,

Ortu dum rutilo nubila dissipant,
Virtus Herculeie pressa laboribus
Fulget syderеis æmula sedibus.
Robur Lysiacum trans maris æquora
Insana Thetidos turgida belluis,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.
Frustra mamoreis mœnibus undique
Circunstat pelagus gressibus invium,
Nè tellus pateat dissociabilis
Mortali, superat marmora Lysius,
Neptuni rabidi dentibus inserens
Frænum: syderea tentat iter via,
Mortalem renuens, quærit Olympicum
Laude triumphum.
Natura validis claustra repagulis
Cedunt Lysiadis diruta fortibus.
Quid bello valeant brachia lugubri,
Expertus didicit Persa, leonibus
Cùm sentit gravidas littoris ostia
Naves, Ormusij mœnibus ultimam
Cladem pollicitas, colla iubentibus
Ni cives domino subdita Lysio,
Dedant, & properet victor in ardua,
Mortalem renuens, quærat Olympicum
Laude triumphum.
Romanis valuit Persa cohortibus
Deiectis acie, non semel urbium
E muris spolium tendere Martium
Devictas Aquilas. Lysiacum tamen
Aspectat pavidus signa, patentibus
Valvis Ormusij, mœnia dividit,
Ac tandem validis Persia viribus
Succumbens, meritum syderibus locat,
Mortalemque negans, quærit Olympicum
Laude triumphum.

Quibus carminibus alia addere licet, quæ novissimè ex Georg. Bucanano, & Iulio Scaligero adducit Seraph. Freitas ubi sup. cap. 5. num. fin.

SVMMARIVM
Capitis IV.

1 *India Occidentales cur ita dicta?*
2 *Indi, qui hodie dicuntur Occidentales, qualiter olim appellarentur.*
3 *India Occidentalis, secundùm Ortelium, potiùs debuit dici Amazonia, vel Orelania.*
4 *Indias Occidentales vocavit Columbus provincias à se repertas, ut earum divitias significaret.*
5 *America nomen falsò impositum fuit Orbi Novo à Columbo reperto.*
6 *Americus Vesputius quis, & qua arte sibi Novi Orbis detectionem adregaverit?*
7 *Christophorus Columbus, ut insulas, sic etiam continentem Novi Orbis primus aperuit.*
8 *Americi fraus, & impostura à Columbo coram Regio Senatu convincitur.*
9 *Alphonsus Oxeda magis quàm Americus Novi Orbis inventor dici debuisset.*
10 *Americi fraudem plures auctores aperuerunt.*
11 *Veritas, etsi aliquando obscuretur, tandem tamen emergit.*
12 *Americus ob rei nauticæ peritiã à Regibus Castellæ, & Lusitaniæ invitatur.*
13 *Indias Occidentales aliqui Atlanticam vocant.*
14 *Atlantica insula quæ? & Platonis de ea narratio mirabilis.*
15 *Platonis narrationem de insula Atlantica multi veram esse opinantur.*
16 *Insulas, & terræ tractus plures mare submergere solet, & alias etiã detegere.*
17 *Hispania ab Africa, & Sicilia ab Italia maris interruptione separata.*
18 *Ovidij elegãs locus de insulis mari submersis.*
19 *Rhodos, & Delos insulæ repentè è marinis fluctibus emerserunt.*
20 *Aegypti Regio olim occupabatur mari Mediterraneo, & qualiter detecta.*
21 *Peruani Regni planities, vulgò* los llanos del Perù, *olim erant mare.*
22 *Pharon insula qualiter à mari relicta.*
23 *Syrtes Libiæ quid sint, & unde procedant? cum Lucano.*
24 *Lex Relegatorum 7. §. est quiddam, D. de interdict. & relegat. illustratur, & emendatur.*
25 *Ovasis, sive Oasis insula quæ? & pœna deportationis in eam.*
26 *Oceanus Atlanticus multis sæculis innavigabilis iudicatus fuit.*

CAPVT IV.

De Occidentalibus, & Meridionalibus Novi huius (ut vocant) Orbis regionibus, & cur Indiae, & America dictae?

IDIMVS quae, quota, & qualis Orbis terrarum pars propriè sub Indiarum nomine veniat, & quantū in illis inquirēdis & cōquirendis Lusitani profecerint: nunc autem ad institutum nostrum magis accedentes, videamus oportet, cur idē nomē his etiā provincijs inditū fuerit, quae ad Occidentem & Meridiem vergūt, & quādo ac qualiter à Catholicis Hispaniarum Regibus inquiri, & detegi coeperint?

Et planè ✝ quod ad nomē pertinet, valdè mihi probatur opinio doctissi- 1

mi, & elegantissimi Pat. Iosephi Acostæ lib. 1. de natura Novi Orbis, c. 14. pag. 36. & in proœm. ad libros de procurãda Indorum salute, dum tradit, ob id Indias appellatas fuisse, quòd apud veteres India diceretur remotissima illa regio Orientalis, quæ fines Orbis terrarum claudere putabatur, ut suprà cap. 1. retulimus: ex quorũ imitatione Nostri nomen ad novas à se inventas regiones & gentes impropriè derivarunt, quæ etiam, ut plurimum, Occidẽtis extrema claudebant & occupabãt,
2 quanquam † initio non Indi, sed Insulani, aut Antiliani hi Occidentales Barbari vocarentur.

Quam sententiam repetit idem P. Acosta in sua historia naturali, & morali Indiarum, Hispanâ linguâ cõscripta, lib. 1. c. 14. & sequitur Thom. Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 162. Anton. Possevin. in Biblioth. 1. tom. lib. 9. c. 15. pag. 368. Camillus Bortellus in tract. de præstantia Reg. Cathol. c. 46. n. 217. Fr. Greg. Garc. Dominicanus in tract. de Indorũ origine lib. 1. c. 3. §. 5. D. Sebastian. Covarru. in Thesaur. ling. Castel. verb. *India*, P. Gaspar. Sanct. in Comment. in Isaiam c. 2. n. 19. pag. 36. ubi neminem ex prædictis referẽs, ait: *India à nobis communiter vocatur quæcũque regio anteà incognita, longéque dissita: quia ex incognitis, longinquisque regionibus ea, quam Indus fluvius perluit, primũ explorata est.* Et Abraham. Ortelius in Thesaur. Geograph. verb. *Atlantis insula*. Qui subijcit, falsò & impropriè ab Hispanis has regiones Indias esse ap-
3 pellatas. † Quibus si à flumine primario nomen imponere libuisset, ut in Orientalibus cõtigit, Amazonias, vel Orelanias potius, quàm Indiam indigitassent. Ne hanc tamẽ cum vera India cõfunderent, eã Occidẽtalem, aut Hispanicã cognominarunt, cũ altera, Oriẽtalis, aut Lusitanica vulgò vocetur, ab orbis plagis, & Regibus nempe, quibus subsunt, ascitis nomenclaturis.

Eandẽ rationem, alijs reiectis, sequi videntur Ant. Herrera in hist. general. Indiar. decad. 1. lib. 1. c. 6. pag. 23. & Fr. Ioan. Torquem. in Monarch. Indiana lib. 1. c. 7. Nisi quod ij adijciunt, † hoc 4
nomen ob id etiam à Columbo confictum, ut magis eius Orbis, quem detexerat, magnitudinem commẽdaret, & auro, argento, gemmis, & aromatibus alijs Indijs non esse inferiorẽ ostenderet, quæ iam tũc à Lusitanicis perquirebantur. Cui opinioni assentitur Fr. Ioan. de la Puente in cõvenient. utriusque Monarchiæ lib. 3. c. 7. pag. 53. dum ait, ob id tãtùm, quòd Americanæ Provinciæ in remittendis ad Hispaniam thesauris Orientalibus similes sint, Indiarũ nomen illis communicatũ fuisse.

Sed quãvis impropriũ hoc nostrarũ Indiarũ nomẽ esse fateamur, aut etiam falsum, ut Ortel. affirmat, † lõgè tamẽ 5
improprior, & falsior est alia locutio, quæ apud eundem Ortellũ, & reliquos Cosmographos, imò & apud omnes ubique gentes invaluit, teste Tho. Bozio de sign. Eccles. Dei, lib. 4. c. 3. pag. 131. & lib. 6. c. 7. vers. *Sed ne videamur*. Porcaccho in insulario lib. 3. pag. 162. Ortelio in Theat. mag. tab. 5. Magino Patavin. tab. 34. pag. 279. Pet. Opmeer in opere Chronograph. pag. 437. Iacob. Pontano in prima tertij progymnasmate 18. pag. 315. Didac. Valdes de dign. Reg. Hisp. c. 19. n. 55. & alijs communiter, dũ has in universum regiones Occidentales, & Australes, Americam uno ore appellare solent, † tracto ni- 6
mirum nomine ab Americo Vespucio Florentino, qui cùm esset Geographiæ, & rei nauticæ peritissimus, & Alphonsi Oxedæ, atque aliorum ducum in prioribus illis huius Novi Orbis navigationibus, & investigationibus socius, se primum in eo terram continentem quæ ad Pariam incipit, invenisse iactavit, & id vulgo persuasit, sparsis ubique relationibus, & tabellis Geographicis, quas ipse propriâ manu scitissimè exarabat, & nomine suo his provincijs, & alijs posteà reper-

tis,

tis, imposito. Hoc etenim falso, & per summam fraudem, & calliditatẽ ab eo confictum fuit. Nam † verius est, ut & 7
priores insulas, sic terram illam, & reliquam cõtinentem, quæ ad Cumanam usque protenditur, & oras, quæ *del Dragon*, & *de la Sierpe* dicūtur, jam priùs à Christoph. Columbo inventas, & signatas fuisse anno 1497. in tertia navigatione & expeditione, quam ad has oras Catholicorum Regū Ferdinandi & Elisabethæ jussu & nomine fecit. In
8 quorū † Senatu cùm de Americi fraude, & tanti tituli usurpatione Colūbus causam ageret, & eius partes Fisci quoque Advocatus defenderet, id manifestis & apertis probationibus cõstitit, testimoniū inter alios proferente prædicto Alphonso de Oxeda, cui, † si Co
9 lumbus deficeret, potius quàm Americo hæc gloria tribuenda meritò esset, cùm in illo itinere, in quo Vespucius se continẽtem invenisse iactavit, Oxeda ipse ducẽ ageret, & Ioannes de la Cosa clasis navarchū, uti refert, & ex Regijs Archivijs cõprobat Ant. Herrera in hist. genet. Ind. Occid. decad. 1. lib. 4. c. 2. 4. & 11. & lib. 7. c. 1. pag. 224. & decad. 4. lib. 8. cap. 12. & in descriptione earūdem Indiarum Occid. pag. 15.
10 Et de † eadem fraude, & impropria Americæ appellatione queritur Frat. Thom. Maluend. lib. 3. de Antichrist. c. 16. in princ. iniustum, & suffuratū hoc vocabulū dicens, cū hæc palma Christophoro Columbo Liguri, & Castellanis deferenda esset; & idem agnoscunt & fatentur Abraham. Ortel. d. tab. 5. Opmeerus d. pag. 437. Catol. Stephan. in dictionat. verb. *America*, Iust. Lips. de Physiolog. Stoic. lib. 2. dissert. 19. doctissimus Bern. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. c. 17. pag. 567. & Mosquera de Barnuevo in Numantina c. 10. fol. 74. qui totam hanc inventionẽ Colūbo tribuunt, & ab eo magis quàm ab Americo Novum Orbem, Coloniam, sive Columbaniam, nominari debuisse affirmant: ut sic appareat, detectā satis mūdo fuisse huius impostoris audaciā, & veritatem † terū gestarum erroribus 11
non mutari, l. illicitas, §. veritas, D. de officio Præsid. quin potiùs tantam semper potẽtiam habere, ut nullis machinis, aut cuiusquā hominis ingenio, aut arte subverti possit. Et licèt in causis nullum patronum, aut defensorẽ obtineat, tamen per se ipsa defendatur, ut pulchrè ait Cicero in orat. in Vatin. qui etiam non minus elegãter in orat. pro Coelio sic inquit: *O magna vis veritatis, quæ cōtra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque ficta omnium insidias, facilè se per se ipsa defendat.* Quapropter Thrive. apoph. 48. eam rectè Soli similem facit; qui quemadmodum à nubibus sæpè intercipitur, sed nunquam nubibus suffocatur: ita veritas aliquando laborare potest, extingui verò nunquam. Licèt negari non possit, Americum † quoque plurimū eā, quā 12
pollebat industriā in his profectionibus iuvisse, atque ideò à Ferdin. Rege Catholico ad eas invitatū, & nautarū examini, chartisque nauticis conficiẽdis præfectū, ut tradit idẽ Herrera d. decad. 1. lib. 6. c. 16. pag. 214. & lib. 7. c. 1. pag. 224. Et qualiter etiā ab Emanuele Lusitaniæ Rege vocatus fuerit, & iussu eius duas alias navigationes ad Austrū fecerit, & Brasiliam Provinciā exactissimè exploraverit, ipse idẽ Americus in suis relationibus cõmemorat, & alia de eo tradunt Theat. vitæ hum. vol. 20. lib. 2. pag. 3654. Maffæius lib. 2. hist. Ind. pag. 37. & Fr. Ant. de SāRomā in hist. Ind. Orient. lib. 1. c. 2. pag. 6.

Cùm ergo his regionibus à Colūbo detectis Indiarum nomen propriè nō conveniat, & multò minus illud Americæ, quod ementitū ostendimus: sunt alij, † qui putāt, melius & proprius to- 13
tam hāc Orbis partem Atlanticā appellari potuisse, & ita eam appellat Gerardus Mercator, & alij Cosmographi, quos refert & sequitur Ortel. in d. Thesauro Geograph. verb. *Atlantis insulæ*, Theat. vit. hum. vol. 5. lib. 3. pag. 1258.

Patavinus d. tab. 34. pag. 279. Ioan.
Fungerus in Etymolog. verb. *Atlas*, &
Opmeerus in opere Chronographic.
pag. 9. eo argumento moti, quòd exi-
14 stiment, † illam verè esse Atlanticam
insulam, de cuius ingenti magnitudi-
ne, ubertate, & divitijs nobilem illam,
& mirabilem narrationem, iam olim
scriptam, reliquit Plato in Thimæo,
sive Critia; ubi sic Athenienses allo-
quitur: *Traditur vestra civitas restitisse*
olim innumeris hostium copijs, quæ ex At-
lantico mari profecta, prope iam cunctam
Europam, Asiamque obsederunt. Tùc enim
erat fretum illud Columnarum Herculis
navigabile; habens in ore, & quasi vesti-
bulo eius insulam Lybia simul, & Asia
maiorem; per quam ad alias proximas
insulas patebat aditus; atque ab illis ad
omnem continentem è conspectu iacentem,
vero mari vicinam. Pelagus illud verum
mare, terra quoque illa verè erat conti-
nens. Verùm post hæc ingenti terræmotu,
iugique unius diei, noctisque illuvione fa-
ctum est, ut terra dehiscens, omnes illos ve-
stros bellicosos homines absorveret, & At-
lãtis insula sub vasto gurgite mergeretur.
Quapropter innavigabile pelagus illud
propter absorptæ insulæ limū relictū fuit.
Hactenus Plato, plura alia non mi-
nus admiranda de eadem insula adij-
15 ciens. Cuius † narrationem veram es-
se, non solùm prædicti auctores, sed
alij etiam plures sapientissimi viri sibi
persuaserunt, ut constat ex Plinio lib.
2. cap. 90. Strab. lib. 2. Geograph. Dio-
dor. Siculo lib. 4. ubi eam Tritoniam
vocat, Plutarc. in vita Sertorij, Amian.
Macel. lib. 17. Tertul. in Apolog. cap.
4. & lib. de Pallio, cap. 2. Arnob. lib. 1.
advers. gent. Proclo Philosopho Pla-
tonico apud Marsil. Ficin. in Commẽ-
tar. Thimęi, ubi citat Marcelum quẽ-
dam historiæ Æthiopicę Scriptorem,
eandem historiam egregiè confirman-
tem, Crantore, & Plotino, & nouissi-
mo Ioan. Serran. in Commentar. ad
Platon. Cœlio Rhodigin. lib. 17. antiq.
lect. cap. 18. Vgone Blosio in oration.
quodlibet. Ioa. Beeano in origin. An-
tuerpiens. lib. 3. Turnebo lib. 20. adver-
sar. cap. 11. Ludovic. Vives in not. ad
D. August. lib. 16 de Civit. Dei, cap. 9.
latè Pamelio in scholijs ad Tertul. sup.
annot. 528. Thom. Bocio de sign. Ec-
cles. Dei lib. 20. cap 3. Ludovic. Legio-
nensi Augustinian. in Commentar. sup.
Abdia, cap. ult. pag. 670. Petr. Mexia
Hispalens. in Sylva 4. part. cap. 3. Ma-
luenda de Antichrist. lib. 3. c. 16. pag.
149. Pineda de rebus Salom. lib. 4. cap.
15. pag. 205. Iust. Lips. lib. 1. de Con-
stantia c. 16. & in Physiolog. Stoic. lib.
2. dissert. 19. Fr. Greg. Garc. de Indor.
origin. lib. 4. cap. 8. & seq. ex pag. 351.
ad 406. & lib. 1. cap. 3. ex pag. 46. Basi-
lio Pōtio q. 8. expositiva, c. 1. pag. 467.
Maiolo in dieb. Canic. tom. 1. colloq.
1. pag. 30. & colloq. 14. pag. 337. Fr.
Ioan. de la Puente in convenient. a
utriusque Monarchiæ lib. 3. cap. 21. §.
3. ex pag. 143. & Ioan. Fungero in Ety-
molog. Latino-Græco, verb. *Atlas*,
pag. 97.
Et hanc continẽtem à Platone in-
dicatam, esse hunc Novum Orbem à
Columbo repertum, & insulas, quas il-
li vicinas facit, esse Cubam, Hispanio-
lam, Borriquenam, Xamaicã, & alias,
quas vocant *De Barlovento*, Colum-
bumque Platonis auctoritate ductum,
ad has regiones investigandas, permo-
tum fuisse, apertè tradunt Mercator.
Ortel. Turneb. Pamel. Vives, Bocius,
Maiol. Garcia, Funger. Opmeerus, &
Theat. vitæ humanę ubi suprà, & ultra
eos Gomara 1. tom. hist. Ind. fol. 120.
ad fin. August. Zarate in procem. hist.
Perus. Petr. Cieza 2. tom. rerum Indic.
Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi
orbis cap. 12. & Fr. Stephan. de Sala-
zar sup. symbol. Apost. discurs. 16. c. 3.
Neque mirum videri debet, quod in-
genti terræ motu, & maris illuvione
Atlanticam illam insulam absorptam,
& sub vasto gurgite mersam, comme-
morat Plato. Cùm † id frequentissi- 16
mum fuisse legamus, & divino iudicio

Ita disponente, maria, suis sedibus mi-
grantia, vastissimas insulas, & longos
terræ tractus occupasse. Cõtrà etiam
in ipso mari novas insulas, & multas
terræ plagas repentè emersisse, quasi
paria secum faciente naturâ, & uno lo
co reddente, quod alio hauserat; ut plu
rimis exemplis ostendit Plin. lib. 2. ex
cap. 85. ad 90. Titus Livius lib. 39. quẽ
refert Brisso. de verbor. signific. verbo
Insula, fol. 305. Pompon. Mela lib. 1.
cap. 5. & lib. 2. c. 7. Strab. lib. 1. ad me-
dium, Seneca lib. 6. natur. quæstio. cap.
31. Solin. in Polysth. cap. 8. & 36. Au-
ctor de mirabilibus Sanctorum inter
opera D. August. lib. 1. cap. 7. Bap. Ful-
gos. lib. 1. tit. 6. de mirac. fol. 54. & seq.
Genebrard. sup. Psal. 106. vers. 33. Bal-
duin. & Hotman. in §. insula, instit. de
rerum divis. Maluenda de Antichrist.
lib. 7. cap. 14. pag. 378. & seq. Fr. Greg.
Garc. d. lib. 4. de Indor. origin. cap. 11.
& 12. Fr. Ioan. de la Puente in d. con-
venientia lib. 2. cap. 29. pag. 294. & lib.
3. cap. 26. pag. 164. & 165. Florian. O-
campus lib. 1. histor. Hispan. cap. 4. 35.
& 40. Theat. vitæ human. vol. 23. lib.
1. ex pag. 3938. Auctor de mirab. SS.
inter opera August. lib. 5. cap. 7. Maiol.
colloq. 1. pag. 17. 30. & 31. & colloq.
10. ex pag. 270. & colloq. 14. ex pag.
335. & Iustus Lipsius d. lib. 1. de con-
stantia, cap. 16. ubi inter alia de Sici-
17 liæ † ab Italia, & Hispaniæ ab Africa
separatione, maris interruptionibus
factâ, meminerunt. Ovidius quoque
lib. 15. Metamorphos. hoc argumẽtum
elegantissimè iuxta Pythagoræ opi-
nionem illustrans, qui docêre solebat,
omnia in novas formas mutari, sic
18 canit: †

Vidi ego quod fuerat quondam solidissima tellus
Esse fretum: vidi factas ex aquore terras,
Et procul à pelago cõcha iacuere marina,
Et vetus inventa est in montibus anchora summis.
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit; & eluvie mõs est deductus in aequor,
Si quaeras Helicen, & Burim Achaidos urbes,
Invenies sub aquis, & adhuc ostendere nauta
Inclinata solẽt cũ mœnibus oppida mersis.

Philo etiã in lib. quòd mundus sit in-
corruptibilis † de Rhodo, & Delo cla- 19
rissimis insulis agens, scribit, eas è ma-
rinis fluctibus emersisse, unde à Pin-
daro θεόσμετος dicuntur, idest, *Divini-
tus condita*. Et Carol. Stephan. in di-
ctionar. verb. *Aegyptus* ait, † totum 20
eum tractum, quem hodie Ægypti re-
gio occupat, olim sinum maris Medi-
terranei fuisse, Niliique alluvione exag
gesto limo oppletum, & terram factã.
Quod etiam plurimi alij ex antiquio-
ribus & recentioribus tradiderunt,
quos refert Ioan. Goropius in Nilo
Scopio, & Ioan. Bapt. Scottia. lib. 1. de
natur. & inctem. Nili, cap. 1. & 8. asse-
rentes Nilum ita dictũ, quòd νέα ἰλύς,
idest, *Novus limus*, ab eo quotannis de
feratur. Memineruntque eiusdem rei
Vlp. in l. 1. §. ripa, D. de flumin. Imp. in
C. & Novellis sub tit. de alluvionibus,
& Cassiodor. lib. 3. epistol. 52. Michaël
quoque Cabello, Balboa in Miscellan.
Australi manuscripta 2. part. cap. 15.
tradit, ex constanti Indorum relatio-
ne, ab antiquis ad posteros derivata, &
ex alijs signis compertũ esse, † ingen- 21
tes istas terræ planities, quæ in hoc
Peruano Regno circa maris littora
adeò longè & latè diffunduntur, olim
salsis & undosis eiusdem pelagi flucti-
bus occupatas fuisse.

Quibus adstipulatur, quod de Insu-
la † Pharo, & alijs canit Lucanus lib. 22
10. Pharsaliæ:

Tunc claustrum pelagi cœpit Pharon, insula quandam
In medio stetit illa mari sub tẽpore vatis.
Protheos, at nunc est Pellais proxima muris.

Et Ovid. lib. 15. Metamorph.

Fluctibus ambita fuerant Antissa, Pharosque,

Et Phœnissa Tyros, quarum nunc insula nulla est.

23 Et de causa † Syrtium, quæ prope Lybiam conspiciuntur, idem Lucan. lib. 9. sic inquiens;

Syrtes vel primam mundo nascente figurā
Cùm daret, in dubio pelagi, terræque reliquit.
Sic malè deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui, vel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusq; natabat:
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens
Æquora subduxit Zonæ vicina perustæ,
Et nunc pontus adhuc Phœbo siccante repugnat:
Mox ubi damnosum radios admoverit ævum,
Tellus Syrtis erit: nam iam brevis unda supernè
Innatat, & latè periturum deficit æquor.

Tradūt alia Albericus Gentilis lib. 4. lection. cap. 14. & Stephan. Forcat. lib. 2. de Gallorum Imperio fol. 82. ubi
24 quod † Vlpianus scribit in leg. Relegatorum 7. §. est quoddam, D. de interdictis & relegatis: *Est quoddam genus quasi in insulam relegationis in Provincia Aegypto in novas insulas relegare.* Sic explicat, quasi illæ nativitate sint novæ, vel quia eas recenter investigatio solers hominum, aut insomnis avaritia navigantium periculi secura detexit. In quo tamen animadvertere debuit, textum illum secundùm veriorē emendatiorum Codicum litteram, non dicere, *In novas insulas*, sed *in Ovasin.* Est
25 autem, † *Ovasis*, sive *Oasis*, tam parva, quàm magna, locus desertus in medijs Lybię arenis ad Ægypti confinia versus Occidentem, culicibus & muscis grandioribus infestus, ut Græci interpretes notant, in quem nocentes olim relegari solebāt, ut benè docuit Duaren. lib. 2. disputat. cap. 39. qui infinitos locos ex omni genere Scriptorum huc pertinentes congessit, & ultra eum Cuiacius lib. 8. observat. cap. 27. Barnabas Brissonius lib. 3. de verb. signific. verb. *Ovasis* fol. 471. Prateius & Calinus eodem verbo, & Abraham. Ortelius in Thesaur. Geographic. qui hinc etiam intelligunt illud, quod de Oasena deportatione traditur in l. 1. C. Theodos. de Nili agger.

Id autem, quod à Platone in prædicto loco subijcitur, illud scilicet pelagus, ubi olim Atlātica insula absorpta fuit, innavigabile propter limum mansisse, ex eo cōfirmari potest, quòd multis † sæculis huius freti navigationem 26
pauci tentarunt, ut tradit Pineda de rebus Salom. lib. 4. cap. 14. pag. 196. & cap. 15. pag. 205. & nos infrà cap. 11. latiùs ostendemus. Atque item ex eo, quòd † Columbus, cùm per illud mare 27
primam navigationē instituit, per dierum aliquot iter tantā graminis ubertatem clasi occurrentem invenit, ut tandem tota circumsepta, tanquam in pratis herba virentibus, navigare videretur. Quæ graminis vis potuit ex reliquijs Atlantici limi, de quo Plato loquitur, permansisse, alijs iam scopulis & impedimentis, tanti temporis spatijs, & continuis maris agitationibus comminutis. Et de hoc gramineo mari à Columbo reperto locupletissimi testes sunt ij, qui eiusdem res gestas scriptis mandarunt, ac præcipuè Gomara 1. tom. histor. Ind. Ovetus in eadem hist. lib. 2. cap. 5. Francisc. Vlloa apud Ramusium in navigation. tom. 3. Anton. Herrera in histor. general. Indiar. decad. 1. lib. 1. cap. 9. & 10. & ultra eos idem referunt Pamelius in annot. ad Apologet. Tertul. scholio 528. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pag. 149. & Simon Maiol. in diebus Canicul. 1. tom. colloq. 10. pag. 262. & colloq. 20. pag. 451.

Verùm autem verò licèt his argumentis defendi posse videatur Atlanticæ nomen, quod nostro Novo Orbi suprà dicti auctores attribuunt: adhuc tamen † arbitror, ei parum aptè applicari. Nam si Atlantis insula tot retro 28
sæculis, ut ipse Plato scribit, submersa

fuit;

fuit; quâ ratione eius vocabulum ad
continentem hodie stantem, & longè
dissitam, extēdemus? Tum etiam quia
hocquod de Atlantica cum Platone
retulimus, etsi ut verum à multis ad-
mittatur, ut patet ex suprà relatis, me-
29 ritò tamen † ab eximijs alijs ipsius Pla
tonis sectatoribus fabulæ magis, quàm
historiæ tribuitur, allegoricèque ea
omnia à summo Philosopho dici vo-
lunt, ut constat ex Proclo, Porphirio,
Orig. & alijs relatis à Marsil. Ficino in
Commentar. sup. Thimæ. cap. 4. & in
Critia. cap. 1. Neque dissentiunt Plin.
Tertul. & Arnob. quos sup. citavimus;
nam licèt Platonis narrationem se-
quantur, sub mendacij tamen dubio, &
periculo, eam proponunt. Idemque fa-
cit Pat. Ioan. Pineda de rebus Salom.
lib. 4. cap. 14. pag. 201. & latius & ele-
gantius cæteris, & in nostræ Americę
terminis loquens Ioseph. Acosta lib. 1.
de natura Novi Orbis cap. 22. per to-
tum, & eruditissimus vir D. Greg. Lo-
pez Madera Regius, & dignissimus in
supremo Castellæ Senatu Consiliarius
in lib. de excellentijs Monarch. Hispa.
cap. 9. & Fr. Basilius Pontius Legio-
nens. 1. part. variar. disputat. 48. expos.
cap. 1. pag. 467. & novissimè post hæc
scripta Seraph. Freitas de iusto Impe-
rio Asiatico cap. 5. num. 20. Quorum
argumentis nunquam plenè respondē-
re potuit Fr. Greg. Garcia in d. tract.
de Indor. orig. lib. 4. cap. 9. cum seqq
quamvis in hoc multum olei & operę
collocaverit. Etenim Plato ipse à Cri
tia puero inter Cantilenas eam narra-
tionem traditam esse fatetur, & novē
mille annis ante illud tempus, quo scri
bebatur, contigisse: quod quàm sit à
vero alienum, nemo non videt, cùm
nec hodie à mundi creatione tot sæ-
cula præterierint.

Et rursus quia, quæ de immensitate
illius insulæ subdit, & templi in ea po-
siti divitijs, & magnitudine, Neptuni,
& Clytus amoribus, gemellis quin-
quies ab eis susceptis, colle in quinque
orbes diviso, & repentina tam vastæ
telluris subversione, & summersione,
quæ universam Asiam, simul & Africā
amplitudine superabat, nemo vel me-
diocriter sanus fabulosè dicta, & me-
ras nugas esse negabit. Præsertim † cū 30
quotidianā experiētiā comperiamus,
in eodem mari & situ, quem Atlanti-
cæ suæ Plato designat, alias minores
insulas remansisse, quales sunt Fortu-
natæ, sive Canariæ, & quæ vocantur
de la Madera, y de los Azores, & similes,
quæ cùm illuvionem à Platone confi-
ctam effugerint, non obscurè osten-
dūt, quid de eius hac in parte fide sen-
tire debeamus. Neque dixerit quispiā
eas insulas, quas hodie conspicimus,
post absorptam Atlanticam nasci, &
emergere potuisse, iuxta ea, quę suprà
retulimus: nam etsi hoc aliquando cō-
tigerit, † & præcipuè diluvij tempo- 31
re, quo alias, atque alias insulas ena-
tas, immutatasque tradit D. August. &
post eum Maiol. d. colloq. 10. pag. 266
rarum tamen est, & facilè non probā-
dum, ut inquit Imperator Iustin. † in 32
§. insula, instit. de rerum divis. & Theo-
doret. lib. 4. de curat. Græc. affection.
dum generaliter docet, *Mare quāquam
inde nubes vim aquarum incessanter ex-
hauriant, imbresque pariant, terrisque dif-
fundant, imminutum olim exhaustumvè
esse non cerni, neque ab his littoribus reces-
sisse, quæ olim fluctibus suis obduxit.*

Accedit his, nullum uspiam tantæ
insulæ monumentum, nisi fictitium il-
lud Platonis reperiri, nullumque sub-
versionis eius vestigium alicubi com-
paruisse. Nam quod de gramineo dixi-
mus mari, † sæpè navigantibus in alijs 33
etiam oris occurrit, ut multis exem-
plis ostendit Maiol. in locis suprà ci-
tatis.

Et quod quidā arguunt de † Ocea- 34
ni Atlantici appellatione, quam mare
illud ab illa Atlantica insula, quæ olim
in eo erat, traxisse opinantur, inter
quos Iustus Lipsius d. Physiolog. lib. 2.
dissert. 19. confutatione planè non

eget,

eger, cum certum & apertum sit ab
35 Atlantico mōte denominari: † quod scimus in extremæ Mauritaniæ terminis situm, trecentis plus minus millibus ultra Gaditanum fretum, & Herculis Columnas, è cuius regione sita est Atlantidis insula, parva tamen, & ignobilis; ut tradit Plinius lib.6.cap.5. & 31. & lib.5. cap.1. & alij relati ab Ortelio in Thesaur. Geograph. verb. *Oceanus Atlanticus*. Atlas autem mons
36 ab † Atlante Promethei fratre nomē accepit, qui antiquissimus Rex Africæ fuisse perhibetur, & Hesperidum pater, & primus Astrologiæ artem excogitasse, ob quod cœli machinam, atque astra sustinêre humeris fabulabātur, & à Perseo in montem eximiæ altitudinis, qui etiam cœlum tangeret, fuisse conversum, ut constat ex Diod. Sicul. lib.4.cap.5.& lib.5.cap.2. Cicer. lib.5. Tuscul. Herodot. lib.4. Ovid. lib. 4. Metamorph. Solin. cap.37. D. August. lib.18. de Civit. Dei, cap.8. D. Isidor. lib.14. Etymolog. cap.8. & ex plurimis alijs Græcis & Latinis Poëtis, atque Historicis, quos latissimè congerit Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib.4. ex cap.10. usque ad 15. & ab eo mutuatus Francisc. Torreblanca in epitom. de Magia, in defensione cap. 5. inter quos Virgil. lib.6. Æneid. sic canit:

——— *Iacet extra sydera tellus,*
Extra anni Solisq; vias, ubi cœlifer Atlas
Axē humero tollit, stellis ardentibus aptū.

Silius Ital. lib.1.

Nec patitur nomen proferri lōgiùs Atlas,
Atlas subducto tracturus vertice cœlum.

Et expressiùs Festus Avienus vers. 105.

Ultima proceras subducit ad astra columnas
Hic modus est Orbis, Gadir locus, hic tumet Atlas,
Arduus, hic duro torquetur cardine cœlū,
Hic circumfusis vestitur nubibus axis.

Reiectā ergo Atlanticæ appellatione, quam aliqui, ut vidimus, huic Novo Orbo tribuere voluerūt, multò magis reijciendum videtur nomen *Franciæ Antarticæ*, quod ei Galli imponere conati sunt, dum inaniter ostendere cupiunt, se primos illius inventores 37
fuisse sub Villagagnonis Domino, ut tradit Porcacchus in insulario lib.3. pag.162. Nam perijt in flore hæc calumnia, quæ in gloriæ Hispanorum invidiam à Gallis prætexebatur: neque uspiam terrarum tale virus vires accepit, † ut sic appareat, in Famæ tem- 38
plo non dedicari improba, & petulca monumenta, ut aliud agens tradit Iustus Lipsius in cent.2. ad Belg. epist.6.

Neque magis audiēdi sunt alij, qui, eodem Porcaccho teste, † has omnes 39
novas regiones Terram Sanctæ Crucis appellant, nimis quidem imperitè; cùm † hoc nomen solùm Brasiliæ cō- 40
veniat, quam ubi primùm Alvarus Capralis detexit, Sancto illo nomine & signo pijssimè communivit, ut diximus sup. cap. proximo, num.32. eoque multis annis appellata & cognita fuit, licèt posteà, dæmonis fortasse astu, Brasiliæ appellatio magis invaluerit, à ligno huius nominis tingendis pannis admodum apto, quod ex ea exportari solet, de quo graviter dolet & queritur Ioan. Barros decad.1. lib.5. cap.2. & Petr. Damariz Dialog.5. de var. hist. cap.2. fol.338. & Fr. Anton. de San Roman lib.1. histor. Indic. Orient. cap.11. pag.57. Quia non debuit ligni Crucis venerandum nomen, quo non solùm tincti, sed redempti fuimus, ob alterius ligni nomen omitti, quod eius comparatione vilissimum est.

Convenientior planè videtur alia appellatio, quam his regionibus communiter impositam tradit Camillus Borrellus de Reg. Catholic. præstantia cap.42. num.77. eas nimirum † vo- 41
cans *Orbem Carolinum*, à nomine invictissimi Imperatoris Caroli V. Hispaniarum Regis Optimi Maximi, sub cuius Imperio, & auspicijs, detectio & conquisitio, à Columbo & alijs Ducibus iussu Regum Catholicorum Ferdinan-

dinandi & Elisabethæ fœliciter cœpta, fœlicissimè ad Mexicanam & Peruanam Provinciam, & alias ditissimas, & latissimas extensa fuit, ut in cap.seq.tradetmus. Pro qua opinione licèt ipse Camillus nihil alleget, mihi considerari posse videtur, frequenrissi-
42 mum omni sæculo fuisse, † ut noviter invectæ, aut subiugatæ provinciæ à Rege, aut Imperatore nomen assumant, qui de illis cum maiore laude triumphavit, ut multis exemplis ostēdit Iosephi.lib.1.antiq.cap.6.D.Isidorus lib. 9.Etymolog.cap.2.Pereira, & alij sup. Genes.cap.6.& 10.M. Mantua in Enchiridio. lib.12.cap.273.Gregor. Lopez Madera de excellent.Hispan.cap. 3.pag.19.Gaspar Sanctius in Isai.cap. 2.num.20.& Fr.Ioan. de la Puente in convenient.Monarch.lib.3.cap.28.§. 2.pag. 174.Gregor.Garcia de Indor. origine lib.4.cap.18.& notabiliter Fabius Pictor lib.1.de aureo sæculo inquiens: *Denominare enim, aut imponere gentibus, & locis nomina tum Regum, Ducumque ius est.*
43 Rursus quia Carolus † ipse hunc titulum sibi assumere velle, apertè significavit, dum insignibus suis Herculis columnas adiecit, cum illa inscriptione PLUS ULTRA, sive PLUS OUTRE, ut legendum contendit Hieron. Ruiscellus lib.2.de le Imprese fol.28. quasi diceret, suæ virtuti & fortunæ Herculeum fretum non obstitisse, quamvis ibi Orbem finiri, nec ultra progredi licère veteres credidissent; sed aliū novum & maiorem Orbem detectum, & quæsitum fuisse, ad quem sui Imperij ac nominis fines, & famam extenderet. Tāti quippè Cæsaris virrus & gloria unius Orbis angustijs claudi non poterat. quin porius illis tāquam stricto carcere circumclusa, non minus
44 æstuabat, † quàm olim Alexāder Macedonum Rex, de quo Iuvenal. Satyr. 10. scriptum reliquit:

Unus Pellæo iuveni non sufficit Orbis,
Æstuat infœlix angusto limite mundi,
Ut giara clausus scopulis, parvaque Seripho.

Alludens nimirum ad illud, quod recenset Valer. Maxim. lib.8. cap. 15. Ælian.lib. 4.de var.histor.circa finem, Theat.vitæ humanæ volum.11. lib.4. pag.2573.& Maluenda lib.3.de Antichrist. cap.16. pag.150. Alexandrum nempe Anaxarcho Philosopho, ex auctoritate Democriti præceptoris, innumerabiles mundos esse, referente, sortem suam tanquam miseram deplāxisse, quòd ne uno quidem adhuc fuisset potitus.

Sed audiamus † pictæ Poësis au- 45
ctorem, qui ipsum idem Caroli symbolum, & utriusque Orbis Imperium, his carminibus egregiè declarat:

Carolus Occidua Princeps Austrasius ora
Divisum Imperium cum Iove Cæsar habet.
Iupiter in cœlo, terrarum Cæsar in Orbe,
Inter hic humanos imperat: ille Deos.
Nec mirum. Mars fortis enim, sapiensque Minerva
Dāt manibus præsens talibus auxiliū.
Parva foris sunt arma, Domi, nisi consilium sit
Magnanimus prudens Cæsar utroque viget,
Ut nunquam (his velut Herculeis firmata columnis)
Gloria Cæsarei corruat Imperij.
Nec dum finis hic est. Duce sed virtute sequentem
Fortunam eventis proferet ulterius.

Et eòdem pertinet expositio Ruiscelli suprà, Ioan. Horozcij Covar. in Emblemat.cap.10. Fr.Ioan. à Ponte in convenient.Monarch.lib.3.cap.21. in fine, & Martini Delrij in Adag. sacris, 2.tom. Adag.459. pag.576. ubi narrat, † quòd cùm Magnanimus ille 46
Franciscus Primus Francorum Rex, Matriti captus ab eodem Imperatore detineretur, & in pariete dictum eius symbolum, PLUS ULTRA, scriptum legisset, adscripsit, HODIE MIHI, CRAS TIBI, fortunæ vicissitudinem ostēdere

volens, quæ gloriosa illa trophæa mutare solet, & ab alijs in alios transferre. Quod cùm Cæsar Maximus perlegisset, ut se mentem adversarij intellexisse monstraret, subscripsit: FATEOR ME HOMINEM. Sed quamvis in alijs vera
47 esse soleat † illa sententia Quinti Curtij lib. 8. *Eximia gloria sæpiùs fortuna,*
48 *quàm virtutis est beneficium,* † in Carolo tamen, cùm pietate & virtute solidâ niteretur, Deo eius religioni, conatibusque favente, non solùm mutata nõ fuit, verùm indies magis ac magis extensa, & ad Imperium usque cœleste producta, ita ut meritò quidam imagini eius inscriptionem hanc dicare po-
49 tuerit. † *D. Carolus V. Imper. Cæs. cui, cùm unum vicisset mundum, adiectus est alter, cùm utrumque, vicit utriusque victorem. Nec virtus* PLVS VLTRA *progredi potuit, inter cælites vixit, antequàm inter homines esse desineret.* Et alter in tumulo hoc epitaphium:

PLVS VLTRA *famam extendi, nomenque decusque*
Quam capit tellus, quam capit Oceanus.
Nec mihi PLVS VLTRA, *quin parva conderer urna*
Profuit, aut magna Martia vis animi.
Quid Regna, Imperium iuvere, atque Indicus Orbis?
En gaudet spolijs trux libitina meis.
PLVS VLTRA *tamen, & tantarum gloria rerum*
Inter concessit sydera clara locum.
Invictumque animum cælo divina locavit
Virtus, & sanctæ religionis amor.

Et alius: *D. Carolo V. Imperat. Cæs. Aug. Max. Indico, Turc. Afric. German. Regi potentissimo & invictissimo, quod eius ductu, auspicijsque, ac nominis auctoritate, gentes Indicæ omnes, quæ à Septentrione ad Meridiem usque protenduntur, ut iure* NOVVS ORBIS *appellentur, tam longè, latèque patent, auro, argento, gemmis, aromatis, alijsque rarissimis rebus abundantissima, per legatos sint inventa: ac sub Imperium Hispaniæ Regum, magno Christianæ religionis commodo & augmento redacta, Ioanna Lusitaniæ Princeps, Hispaniarum gubernatrix Patri Optim. & Maxim. F. I.* De cuius Magni Cæsaris laudibus & egregijs facinoribus plura adijcere supersedeo, quoniã † id exa- 50
ctissimè præstiterũt Alphonsus Vlloa, Petr. Mexia, & Prudent. Sandovalius in eius vita, Promptuarium Iconum pag. 222. & plurimi alij auctores, quos refert Camillus Borrellus d. cap. 42. num. 78. & ultra eos Ioan. Voërthusius in lib. singul. Phœnicis, sive consecrationis Augustæ per totum, & Alanus Copus Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. vid. Valdes de dign. Reg. Hispan. cap. 20. num. 14.

Sed licèt hæc ita pro appellatione Orbis Caroloni defendenda & illustranda non incongruè dicta videantur, † adhuc tamen mihi magis sem- 51
per arrisit aliorum sententia, qui has omnes regiones Occidentales & Meridionales, de quibus loquimur, generaliter solent NOVVM ORBEM vocare. Non quia plures mundos esse opinentur, prout nonnulli malè fecerunt, quorum errorem infrà cap. 12. num. 75. convincemus; sed quia cùm veteres totius Orbis terrarum, & circumambientis Oceani effigiem in tres partes diviserint, Africam scilicet, Europam & Asiam, ut diximus sup. cap. 1. num. 23. Inventã denuò hac, quæ America dicitur, eam pro quarta numerare cœperunt, † & Novum Orbẽ, sive he- 52
misphærium appellare, ob immensam eius amplitudinem, quâ tres partes anteà cognitas superare videtur, atque etiam ob diversitatem morum, rituumque incolarum, & dissimilitudinẽ animalium, arborum & stirpium, ut benè observat Abraham. Ortel. in Theatr. Magn. tab. 1. & 5. & in Thesaur. Geographiæ, verb. *Atlantis insulæ*, Pet. Martyr in decadibus, quibus de Orbe Novo titulũ fecit, Epitom. navigat. Americi Vesputij in relation. Novi Orbis cap. 114. pag. 122. Præfatio Cosmograph. ad easdem relationes, §. 3. Epi-

triumphum Caroli V. sup. relatũ, Ioseph. Acosta in elegantissimis libris de natura & historia Novi Orbis, Latinâ & Hispanâ linguâ conscriptis, Iustus Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. 2. dissert. 19. Zurita lib. 3. Annal. Arag. cap. 4. Ioan. Mariana lib. 26. histor. Hispan. cap. 3. Scip. Ammirat. lib. 2. discep. Politic. discurs. 4. Genebrard. lib. 4. Cosmograph. anno 1497. Maginus tab. 34. pag. 279. Petr. Damariz Dialog. 4. cap. 2. fol. 338. Ioan. Boterus in relation. univers. 1. part. vol. 2. lib. 1. pag. 348. Porcacchus in insulario lib. 3. pag. 162. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 4. & in descript. Ind. lib. 1. cap. 1. Torquem. in Monarch. Indiana lib. 1. c. 2. Didac. Valdes de dignitat. Reg. Hispa. cap. 12. n. 7. & cap. 19. num. 55. Hericus Martinez in repert. tractat. 2. cap. 7. pag. 102. Bernard. Aldrete lib. 1. origin. ling. Castel. cap. 12. Doctiss. Ioan. Bapt. Valençuela consil. 82 num. 69. Nos infrà c. 16. num. 42. & seqq. passim Maiolus in diebus Canicular. ubi easdem regiones sub appellatione Orbis Novi comprehendit, &
53 præcipuè 1 tom. colloq. 10. pag. 266. Vbi ait, † Europam, si comparetur cum reliquo Orbe anteà cognito, exiguum eius angulum esse, comparatione autem habitâ ad hunc nostrum postea repertum, nihil esse, videri posse. Et idem sentit Gerard. Mercator in
54 suis tab. univers. in princip. & Boterus ubi suprà. † Vbi totum terrarum Orbem in tres continentes distinguunt primam faciunt eam, quam diximus, veteres in Europam, Africam & Asiã fuisse partitos. Secundam, quam hodie Americam, vel Indiam Occidentalem vocamus. Tertiam dicunt terram Australem, quam nõnulli Magellanicam nuncupant, paucis hactenus littoribus detectam.

55 Quod adeò verum est, ut iuxta eosdem auctores, † cùm universus Orbis contineat in circuitu, quò maximè patet, milliaria Germanica 5400. sive Italica 21600. hoc est 360. gradus altitudinis, sive elevationis Poli, qui si ad leucæ Castellanę dimensionem reducantur, constituunt 3600. leucas: hæc nova eius pars, quę America dicitur, & reliqua, quæ Regibus Castellæ & Legionis inquirenda obtigerũt, centum & octuaginta gradus complectantur, qui tria millia & nongenta leucarum Castellanarum efficiunt, de quo etiam latiùs agemus infrà cap. 6. ex num. 6. Atque huc respiciens Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 6. meritò inquit, nobis, quæ hactenus certâ fide comperta sunt, satis esse debere, ut Orbis terrarum portionem universâ Europâ, atque Asiâ & Africâ non minorem, ex altera hac parte iacere intelligamus: & utrumq; Mundi Polum æquè sibi, & terras & mare vindicare, quod antiquis, aut negare, aut dubitare impunè licuit. Et idem probat Thomas Bocius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. vers. ***Sed ne videamur***, dum tradit, ***Has regiones Antipodum recenter detectas continere dimidium totius Orbis terrarum, & omnium ferè quas Deus hominibus est fabricatus.***

Vnde † iustè reijciendus venit Iacob. Põtanus in prima tertij progymnasmate 18. pag. 315. dum nimis scrupulosè, aut etiam ineptè tradit, se non audere, Americam quartam mundi partem vocare, quia de ea neque tam multa adhuc, quod ipse sciat, neque tam fide digna extent litteris publicata. Etenim nihil iam eo tempore, quo scripsit, erat certius, aut vulgatius, ut ex superioribus satis apparet. Et cùm Scandinaviam † Germaniæ insulam versus Septentrionem, eò quòd maxima, & incompertę magnitudinis esset, alterum Orbem terrarum veteres appellarent, ut tradit Plin. lib. 4. cap. 13. & alij relati ab Abrah. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. ***Basilia.*** Necnon etiam Trapobanem, ut patet ex eodẽ Plin. lib. 6. cap. 22. ibi: ***Trapobanem alterum Orbem terrarum esse diu existimatũ*** 56 57

est

est Antichthonum appellatione. Quanto iustiori titulo idem nomen his vastissimis provincijs conveniet?

Et hæc planè sunt,quę ultra alios, pro inquirẽda vera & propria istarum regionum appellatione,elucubrare po
58 tuimus, † quas tamen in huius operis discursu nõ verebimur vulgari, & magis cognito Indiarum Occidẽtalium, vel Americæ nomine indigitare, pro-
59 pterea quòd,ut † admonet Quint.lib. 1.instit.orator. utendum est verbo ut
60 nummo,cui publica forma sit,& † vulgaris loquendi usus proprietate verborum potentior est,l.anniculus 132. de verbor.significat.l.Labeo, D.de supell.legat.l.talis scriptura, D.de legat. 1. ubi Doctores; cùm rude hominum vulgus de exactiori verborum interpretatione & significatione non magnopere laborare soleat,ut latè prosequuntur Alciatus,& Brechæus in rub. de verbor.significat. & plurimi alij relati per Ioan.Gutierrez lib.3. practic. quæst.14.à num.132. & Hieron. Zevall.commun.opin.1.tom. quæst.409. & novissimum Marium Burgium in tract.de laudimio part.1.cap.1.num. 24.& 25. ubi hoc etiam in verbis peritorum,imò & Principum, legum & statutorum admittunt.

SVMMARIVM
Capitis V.

1 *Hispani Duces,qui Novum Orbem detexerunt,laude dignissimi sunt.*
2 *Ioan.Bapt.Ramusius notatur.*
3 *Memoria eorum,qui pro Repub.præclarum aliquod facinus gesserunt, semper commendari debet,& quare?*
Occultator alienæ laudis furi par est, ibid.
4 *Columbi prima laus in detectione Novi Orbis,& eius patria & mores.*
5 *Columbus quibus argumẽtis ductus fuerit ad detegendum Novum Orbem.*
6 *Columbus à quodam hospite naufragiũ passo Novi Orbis notitiam accepisse dicitur.*
7 *Hospes,qui Columbo Novi Orbis notitiam dedit,cuius nationis fuerit?*
8 *Navigationes admirãdæ fortuitò factæ.*
9 *Ptolemæus Aegypti Rex qualiter ab Indo naufrago navigationem Indiæ Orientalis edoctus fuerit?*
10 *Eudoxij Gnidij ingens navigatio.*
11 *Trapobanæ insulæ certior notitia quando & qualiter à Romanis habita?*
12 *Navis ex India vi ventorum in Germaniæ portum delata.*
13 *Indi septem Occidentales in portatili cymba tempestate in Galliam delati, & eorum descriptio.*
14 *Columbus qualiter Angliæ, Lusitaniæ & Castellæ Reges adierit pro detectione Novi Orbis.*
15 *Columbus tandem à Regibus Catholicis ad Orbem Novum inquirendũ mandatur,& de eius classe & commeatu.*
16 *Novi Orbis ingens,& quæstuosa detectio ex parvis initijs processit.*
17 *Indiæ Occidentales Hispaniæ Regibus utilissimæ.*
18 *Initia rerum magnarum solent esse minima.*
19 *Columbi prima navigatio, & eius labores,& effectus.*
20 *Columbus plures insulas detegit, & pro Hispaniæ Regibus earum possessionem apprehendit.*
21 *Columbus cum primitijs insularũ,quas detexit,ad Reges Catholicos redijt.*
22 *Columbus à Regibus Catholicis honoratur,& remuneratur.*
23 *Admirali, sive Almirantis dignitas quæ? & de vocis etymologia.*
24 *Columbus repetit navigationem in Indiam,& plures alias insulas detegit,& eius obitus.*
25 *Columbi historia de ovo apud convivas.*
26 *Navigationes in Novum Orbem repetuntur.*
27 *Blaschi Nonij de Balboa laudes,& historia.*
28 *Mare* del Sur *primus nostrorum detexit,*

texit, & conspexit Balboa, & iter ad illud aperuit.

29 *Ferdinandi Cortesij laudes, & qualiter Novæ Hispaniæ Regna detexit, & subegit.*

30 *Ferdinandi Cortesij præclarum facinus in navibus perforandis.*

31 *Naves, qui duces perforaverint, aut incēderint, & qui equos, aut scalas ademerint, ut milites animosius pugnarent.*

32 *Ferdinādi Cortesij patria, & qualiter sortitus, & expertus fuit patrociniū D. Pet.*

33 *Ferdinandus Cortesius natus fuit eodem anno, quo Mart. Lutherus.*

34 *Ferdinandi Cortesij honores, præmia, & obitus.*

35 *Ferdinandi Magallani laudes, & historia in detegendo freto Magallanico.*

36 *Magallanicum fretum quando, & quomodo detectum?*

37 *Magallanus quid fecerit in insula Zebu, & qualiter occisus?*

38 *Magallani socij ad Moluccas perveniūt, & diverso itinere in Hispaniā redeunt.*

39 *Ioannis Sebastiani à Cano, & sociorum reditus in Hispaniam cum nave Victoria post universum Orbem circūdatum.*

40 *Diem unum Calendarij cur amiserint nautæ navis Victoriæ?*

41 *Ioan. Sebastiano à Cano honores, & insignia à Cæsare conceduntur.*

42 *Navis Victoriæ laudes, & memoria.*

43 *Frācisci Pizarro laudes & historia in detectione, & subactione Regni Peruani.*

44 *Milites tredecim qui cum Pizarro mā serunt in insula Gorgona privilegijs honestantur.*

45 *Atabualpa, sive Atabaliba Tyrannus Peru bello capitur, & temerè occiditur.*

46 *Præda capti Atabualpæ quanta fuerit, & inter quos distributa?*

47 *Auctores plurimi referuntur, qui ex professo, vel etiam obiter agunt de historia Indiarum Occidentalium.*

48 *Americæ historiæ libri, novem voluminibus comprehensi, & ab hæreticis publicati, cum cautione legendi sunt.*

49 *Gundis. Fernandez de Oviedo historia Indiarum Occidentalium laudatur.*

CAPVT V.

De initio, & progressu detectionis Novi Orbis, & ijs qui in hoc magis meruisse videntur.

N huius Novi Orbis indagatione, & acquisitione adeò enituit Hispanę gētis industria, virtus, atque cōstantia, ut Græci Herculis facinora, & labores superasse à multis meritò judicetur.
Quapropter † necessariū esse arbitror, 1
aliqua ex plurimis, quæ sese hac in parte dicēda offerebant, breviter delibare, & nostris quoque, licèt obscuris, monumentis, eorum Ducum nomina, & præclara gesta, in Memorię templo consignare, qui in re ita utili, pariter atque 4
ardua, magis excelluisse comperiuntur.
Nec enim scio, † quid, præter nostro 2
rum invidiam, movêre potuerit Ioan. Bapt. Ramusium, dum in procem. 3. vol. suarum navigationum Hispanos auctores irridet, quòd libris suis illorum nomina, & patriam sedulò inquirere, & commendare studuerint.

Semper † quippè iustum, & rationi 3
consentaneum visum est, ut bene gerentibus laudis tribuatur assensus, & ut gloriosa sit, & diuturna apud omnes eorū memoria, qui pro Republica præclarū aliquod facinus exhibuerint, ut & ipsi audaciores in posterum fiāt, & alij eorū exēplis permoveantur, ut tradit Arist. lib. 3. Ethic. cap. 6. & lib. 2. Polit. cap. 6. elegāter Cicer. in orat. pro Milo. & pro Arch. Poët. Theodos. Imp. in l. & virtu-
tum, C. de stat. & imagin. Iustinian. in §. 5
1. instit. de excusat. tut. Cassiodor. lib. 1. epist. 13. D. Gregor. lib. 22. Moral. cap. 7. & D. Basil. homil. in Gordia. Marty. ubi sic inquit: *Sicut enim aromata tunc maximè spirant, cùm vel confricantur, vel conteruntur, sic virtutum opera tunc maximè movent, cùm laudantis oratione explicantur, sicut etiam oves Iacob intuentes virgas maculosas, & varias, similes agnos pariebant,*

bant: sic iuxta exempla quæ cernimus, sive bona, sive mala voluntas hominis operatur. Idē quoq; Cicero Philip. 14. nos præclarè cū his agere tradit: *Quorū vivitē, nec oblivione eorū, qui sunt, nec reticētiā posterorū sepeliri patimur.* Et Plat. in lib. de legib. multū laudat Tyrtæū Poëtā, quòd suis carminibus viros bello præstantes extulerit: *O divine*, inquit, *Poëta Tyrtæe, sapiēs certè ac bonus nobis esse videris, quia excellētibus eos extulisti laudibus, qui in bello excelluerūt.* Cui cōvenit doctrina Ias. in fin. tit. inst. de actio. ubi occultatorē alienæ laudis, furi parem esse dicit, per tex. in l. hæreditatū in fin. D. ad leg. Falc. & Plin. Iun. epist. 8. lib. 5. ubi sic ait: *Mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus æternitas debeatur; aliorumque famam cum sua extendere.*

4 Prima † igitur tantæ detectionis laus omnium consensu Christophoro Colono, sive, ut alij vocant, Columbo, debetur. Hic natione Ligur, sive Genuēsis, ex vico Nervij, nō magnæ fortunæ, sed acris ingenij fuit, reiq; nauticæ perit ssimus, & Cosmographus solertissimus, & in Lusitaniā profectus, ut tabulis nauticis cōficiendis, & emendandis quæstū faceret, uxore ex insula Madera ductā, eò cōmigraverat. † Ibi, ut plures

5 existimāt, ex Astronomica disciplina, & nonnullis veterū monumentis, alijsque argumētis, quę variè varij auctores pro suo captu confingunt, & præcipuè Ant. Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. c. 2. & 3. secū cogitare, & tādem statuere cœpit, ultra noti Orbis terminos magna terrarū spatia, quemadmodū in Oriētem, ita etiam in Occidentem patere.

6 Alij verò † tradūt in hāc notitiam, & spē cuiusdā hospitis sui relationibus motū, qui naufragiū in Oceano Atlātico faciēs, vi tēpestatis ad terrā, nullis anteà Cosmographis cognitam, reiectus fuit; quam cùm diligenter delineasset, vix tandem ad Maderam appulit, & in domo, & manibus Columbi moriens, ei rē omnē in hospitij mercedem aperuit. Cui traditioni multū novissimè defert Torniel. in Annal. sacr. to. 1. ann. mūdi 1931. n. 48. etsi in Colūbi fraudē, & ut eū suā gloriā privarēt, ab Hispanis cōfictam esse, imprudenter afsirmet Hiero. Benzo. lib. 1. histor. Novi Orb. cap. 5.

Hūc † quidā Lusitanū fuisse affirmāt, inter quos Pet. Damariz Dial. 4. de var. hist. c. 4 fol. 151. qui inde Lusitanis huius Novi Orbis invētionem tribuer. dā contendit. Sed alij magis frequēter Bæticū, sive Andalusiū nautā, & mercatorē fuisse opinātur, eiusq; e nomē & patriā in obscuro latēte, Deo ita disponēte, ne alij, quā sibi negotiū adeò ingens homines tribuere possent, ut obsetvat Ioseph. Acost. lib. 1. de hist. Ind. c. 19. Fr. Greg. Garc. de Indor. orig. lib. 1. c. 4. §. 1. pag. 65. & Fr. Ioan. Torquem. in Monarch. Ind. lib. 18. c. 1. Quāvis nuper Garcia Lassus Inca in suis Cōment. de Incar. orig. lib. 1. cap. 3 quē refert, & sequi videtur Aldrete de antiq Hispan. lib. 4. c. 17. pag. 567. nullo, quod sciā, fundamēto ductus, Alphōsum Sanchez nominatū scribat, & eius naufragium circa annū 1484. contigisse. ¶ Nec † mirū, aut novum videri debet, huius detectionis initiū fortuitū fuisse. Nā præter alia nostrorū exēpla, de quibus infrà c. 9. n. 49. si Straboni fidē habemus lib. 2. Geogr. Plin. lib. 2. c. 67. Pomp. Mel. lib. 3. c. 10. similis casus in Indijs Orientalibus accidit. † Custodes quippè sinus Arabici Indū quempiā in navi solū mortuo similē littori appellētem invenerūt, eūque ad Ptolemæum Evergetē Ægypti Regē deduxēre. Is linguā Græcā eū curavit instituī, quā perceptā, ex India se tēpestatibus iactatū, amissis fame comitibus, in ea loca devenisse declaravit. Quòd si liber dimitteretur, assumptis comitibus, se Regi ad Indos usque facilem ostēsurum navigationem. Credidit homini Ptolæmeus, & inter alios Eudoxium quoque Gnidium Astrologum ei adiunxit. † Qui hac occasione usus, Indiam perlustravit, & in reditu ad Æthiopiæ littora Gaditanorum gubernaculo, cui equi figura insculpta erat

7 8 9 10

cognito,quod tempestatibus eò iactatū fuerat:ad Occidentē quoq; per Meridionalē Oceanū viā patere deprehēdens,Alexandriā reversus,inde per mare Mediterraneū extra colūnas Herculis evectus,littora Africæ circuivit.
11 Romanis † quoque certiorē notitiā insulæ Trapobanæ alterius naufragij occasione cōtigisse,Plin.lib.6.c.22.his verbis enarrat: *Nobis diligētior notitia,* scilicet Trapobanæ, *Claudij principatu cōtigit,legatis etiam ex insula advectis.Id accidit hoc modo,Annij Plocami,qui maris Rubri vectigal à fisco redemerat,libertus circa Arabiā navigans,Aquilonibus raptus præter Carmaniā quinto decimo die Hippuros portū eius invectus,hospitali Regis clemētia sex mensium tēpore imbutus alloquio percontanti posteà enarravit Romanos &*
12 *Cæsarē,&c.* †Quarū navigationū mētionem facit,sed fabulosas esse contendit Doct. Freitas ubi sup.c.5.n.13. & seqq.

Otto etiā Frisingensis auctor est,sub Friderico Æneo Barbio,navē ex India cū Indis negotiatoribus fortuitò appulisse Lubec Germaniæ portū ultra Cimbricā Chersonesum. Et Cōtinuator Palmerij anno Dñi 1509.quē refert Simō
13 Maiol.colloq.23.pag.534.tom.1.†delatā fuisse eo anno Rothomagū usque Galliæ Lugdunēsis oppidū cymbā quādam portatilē, similē his,quæ in Orbe Novo cōspiciuntur,& in ea septē ex ipsis Indis,qui fuligineo colore erāt,ceu homines sylvestres,grossis labris,stigmata in facie gerētes,ab aure admediū mētum instar lividæ venulæ per maxillas deductæ,& nudi incedebāt,solū balteū gestātes,in quo erat bursula ad verenda tegēda. Barba per totum corpus nulla,neq; pubes,neq; ullus pilus,præ
14 ter capillos,& supercilia. ¶ Sed utcumq; sit,cū Colonus incredibili huius rei experiendæ studio flagraret,simulq; videret,sine magno apparatu tētari nō posse,Bartholomæū fratrē ad Angliæ Regē Henricū VII.expedivit,cuius regnū eâ tēpestate pacatū erat & opulētum, ut exponeret,si sibi naves & facultates darentur,effectutū se,ut novis & auriferis regionibus repertis Angliæ regnū omniū regnorū totius Europæ florentissimū redderetur.Sed passus hic repulsam,nō tā odio rei,quàm quòd Italum hominē lucro inhiātem Angli suspectū haberēt:idē Christophorus de eodē negotio Alphōsum V.Lusitaniæ Regē cōvenit;qui nō modò negavit,quod petebat,sed tanquam inania & fabulosa afferret,eum,ut delirū hominē reiecit,& irrisit,persuasus à Calçadilla Episcopo Visecensi,& Roderico Magistro Theologiæ,præclaris alioqui Cosmographis, nec terras,nec aurū esse in Occidente. Tertiò igitur rem tētans, ad finitimos Castellæ,Legionis & Aragoniæ Reges Catholicos Ferdinādum & Elisabethā eodē cōsilio se se cōtulit,& ibi cū nihilo magis audiretur,Regibus præsertim id tēporis bello Granatēsi impeditis & exhaustis,invictâ quadā animi pertinaciâ totū fermè septenniū cōtrivit vorādo repulsas,urgēdo,instādoque per se,
& per amicos. †Quousque superatis tā 15
dem Mauris,ac totâ expulsis Hispaniâ, retulit quod voluit,& perbenignè à Regibus habitus,obtinuit,ut in occiduam illā navigationē,sive inquisitionē, tria sibi regio sumptu adornata navigia ad Hispalim oræ Bæticæ præberētur,cum cētum & viginti hominū comitatu, & septemdecim ducatorū millibus,ut sibi de his,quæ ad talē expeditionē necessaria iudicaret,cōmodiùs provideret: quā pecuniā Ludovicus Sanctangelus regiarū rationū scriba Colūbo numeravit,imò & Regibus mutuam dedit.
Quod ideò advertere volui, † ut in- 16
telligatur,hoc tā parvo apparatu, tantas,tamque inauditas posteà res,quātæ hodie de his Indijs cōstant,originē habuisse:& tantillā pecuniā, tātum eisdē Regibus Catholicis auri,argentiq; tulisse,ut † testante Ioan.Metello, quem
refert Theatr.vitæ huma.vol.10.lib.2. 17
pag.2417.in fine, eius summa præter margaritas & gemmas,quæ innumeræ fuerūt,sexaginta,quos vocāt,milliones

feratur excessisse, ut taceã incredibiles proventus subinde aliorũ Regũ tẽporibus in Hispaniã delatos, de quibus alio in loco dicemus: quorum maximè subsidio, ut ait Maffæius lib. 1. hist. Ind. pag. 18. postmodum tantos, tamq; assiduos terrâ, mariq; sumptus propè infinitã pecuniarũ erogatione sustinuerũt. Nimirũ † quia in hoc, ut in alijs, initia, sicuti & semina rerũ naturaliũ, solent esse minima, quæ tamen suis progressibus augentur, ut docet Cicer. lib. 5. de finibus.
18

19 Sed ut ad Columbũ redeamus, † is cũ exigua hac classe ex Hispanijs solvens anno à Christo nato 1492. tertio nonas Augusti, vastissimo se Oceano Atlãtico cõmisit, & Canarias primùm insulas pet jt. Inde, continuatã dierũ aliquot velificatione, gramineũ mare invenit, de quo c. 4. n. 27. locuti sumus, ut tanquã in pratis herba virẽtibus navigare videretur. Quo tandem superato, post multa pericula, post durã toleratã famẽ, in incognitas, quas quærebat regiones, nudã, barbarã, & inermi gente habitatas, sed auri divites appulit, trigintã triũ dierũ navigatione, Occiduũ semper Solẽ secutus, Primamque † insulã, quã invenit, quæ ab incolis *Guanabani* dicebatur, Sãcti Salvatoris appellatione insignivit, & in ea, aliarũ nomine, quæ posteà detegerẽtur, possessionẽ pro Catholicis Castellæ & Legionis Regibus apprehendit: eaq; de re publicũ instrumẽtum cõscribi curavit. Mox inde solvens, alias maiores insulas adinvenit, quas Conceptionẽ, Fernandinã, & Isabellã nuncupavit. & ulteriùs progrediẽs Cubã, & Hispaniolã lõgè maiores, & aurifodinis ditissimas, patefecit.
20

21 Castrisq; † ibi idoneo loco, & præsidio cõmunitis, incolas fermè duodecim, aurũ, Gallipavos, Psittacos varij coloris, & alia invẽtæ regionis argumẽta secũ in Hispaniã triũphabundus revexit, vix septẽ mensibus, postquã ex ea solverat, lapsis; ubi Catholicis Regibus, tũc Barchinonæ commorantibus, ea, quæ acciderãt, retulit, † & ab eisdẽ honorificè,
22

ut meruerat acceptus, Admirali & Proregis Indiarũ titulo, & multis alijs privilegijs, ac muneribus donatus fuit: Regijsque insuper armorũ insignibus cohonestatus, hoc addito elogio, *Por Castilla, i por León, nuevo mũdo hallò Colon.*

Admirali autẽ, † sive Almirantis, ut Hispanè vocamus, vox, & officium prò eo illustri præfecto usurpatur, cui maris imperiũ, & littorũ à Rege cõcreditum est: qui classes & navalia curat, uti sarta tecta sint, & ut exarmata reparẽtur, pictaque arceantur, aut fugentur, ut de eiusdẽ Colũbi historia loquẽs advertit Forcat. lib. 2. de Gallorũ Imperio fol. 83. & melius lex nostra 24. tit. 9. par. 2. & l. 3. tit. 24. eãdẽ part. Nomenque sub Oct. Augusto adinventum, & probatũ idẽ Forcat. tradit, ob id, quòd quẽdam Galliæ legatum, qui multa admiranda mari portẽta à se visa referebat, classi Gallicæ præfecit, & Admirandũ appellavit. Quod tamẽ ridendũ videtur, cùm teste Leone Africano, & alijs, quos refert Sebast. Covar. in Thesaur. ling. Castellanæ, verb. *Almirante*, hæc vox Arabica sit, quæ Architalasum, sive summũ maris Ducẽ, aut præfectũ significat: de quo etiã alia nõ contemnẽda novissimè tradit doctissimus vir Pet. de Salazar & Mẽdoça Canonicus Toletanus in lib. 2. de origin. & progressu dignitatum, & titulorum Hispaniæ cap. 15. & Barnab. Morenus de Vargas de nobil. Hispan. discurs. 13. num. 18. 23

Post hæc † autem idẽ Columbus ab eisdẽ Regibus cũ maioribus copijs & classibus iterũ, tertiò, & quartò ad easdẽ insulas incolẽdas, & gubernãdas, & ad alias inquirendas reversus est. Quod ita fœliciter gessit, ut post innumeras, quas detexit, & subegit, tandẽ in cõtinentem devenerit, & ostia totius Americani Orbis primus, ut diximus, reserata vetit. Obijtq; in Hispania anno salutis 1506. ubi constans † traditio est, quòd cùm fortè celebri quodã cõvivio exciperetur, in quo simul plures Hispaniæ proceres discumbebant, & orto inter 24

25

eos sermone de Novi Orbis derectio-
ne,essent nonnulli,qui præclarum hoc
Columbi facinus extenuarét.quasi ab
alijs quoque præstari potuisset: ille ad
ea nihil respondens, ovũ in mẽsam in-
ferri iussit,& convivas omnes experiri
rogavit,ut illud in apicẽ,nullis admini
culis fultũ,sive nixũ stans & erectũ in
mensa constituerent.Id nullus cũ pos-
set,ipse altero eius fastigio mensę illi-
so,& leniter quassato,rectum,firmum-
que constituit: quod cùm cæteri, se
etiam eodem modo facturos,offerrẽt,
Nunc,inquit,quia vidistis.Sic innuere
volens,inventam iam Indiam inven
tu facilem tunc videri,cùm priùs esset
difficillimũ,& vel à nemine cogitatũ.
26 Crescẽtibus verò † deinceps magis
atq; magis apud istos Occiduos Indos
Hispanorũ rebus,& iussu Ferdin. Reg.
Cathol.&Carol.V.Imp.Max.qui ei in
Regno,& virtute successit,classibus,
& auxilijs indies renovatis, plures alij
strenui Duces,& Navarchi claruerũt;
qui non minus gloriæ quàm divitiarũ
spe incitati, & allecti,Colũbi vestigia
premẽtes,aliquid novi aggredi semper
27 meditabãtur.Inter quos † magnã qui-
dem laudem mihi promeruisse videtur
Blasc.Nuñez de Balboa. Ab eo enim
diu pervagãte Pariæ terræ,&Datienis
regionis littora,anno tandẽ 1513.die
25.Septẽbris repertus est Isthmus ad
Vrabanũ sinũ,quo duo ingẽtia maria
dirimuntur,quę vulgò,*Del Norte*,y *del
Sur* appellantur.A Comagre siquidem
ingẽtis amnis ostio,Darienisque litto
re, per inaccessos prope montes mõ-
strãtibus iter Indigenis,Blaschus sum-
28 ma iuga tenuit, † & subiectũ in adver
so littore vastissimi pelagi sinũ conspe
xit;postquem ditissima auri,argẽti, &
unionũ regna, & insulæ repertæ sunt.
Itaque invento multo auro Blaschus
brevioré transitum quærens, quo duo
illa maria coniungerentur,nõ plus in-
ter se distare,quàm cẽtum milliaribus
deprehẽdit.Verùm itinere adeò dẽsis-
simis nemoribus,abruptis petris,& fre
quentibus fluvijs impedito,ut non nisi
magno cum labore, periculoque illac
Nostri permeare possent:præsertim cũ
passim inhospitæ, ac insidiosæ Barba-
rorũ gentes,venenatis instructæ sagit-
tis,occurrerẽt.Quibus de causis Blas-
chus eius tractus regulis,aut muneri-
bus delinitis,aut eruẽtâ acie subactis,
quatuor castella opportunis interval-
lis cõstituit,ut cõmeantibus ab utroq;
mari tutissimus esset receptus: ædifica
tâ etiam classiculâ in proximo portu,
cui D.Michaëlis nomẽ dedit. Quibus
egregijs & fœlicibus ausis ad Regẽ de
latis,Præsidis illarũ provinciarũ nomi
ne & honore remuneratus fuit,& mag
nã sui apud Hispanos & Indos existi-
mationẽ pepererat.Cæterùm,dira au
ri sitis,novique Imperij libido effecit,
ut Petrus Arias Davila Blaschi socer,
qui summũ in eisdẽ provincijs Regio
diplomate imperiũ exercebat, illũ per
duellionis accusatum in carcerẽ duce
ret,eo rerum exitu, ut affectati Regni
crimine damnatus,capite plecteretur.
Indignus herclè eo supplicio (quod
multi tradũt,iniuriâ & invidiâ magis,
quàm perfidię ratione perpessum)cùm
ad lævã maris à se primum reperti Pe
ruana,& Cuzcana regna auro & argẽ
to,ac gemmis scatentia Francisco Pi.
zarro,& Didaco Almagro successori-
bus demonstrârit.Et qualiter mare *del
Sur*, ab eo salutatum fuerit, tradit ad-
ditionator Benzonis pag. 110.
Sed longè magis † Nostrorũ,& ex- 29
terorũ historijs celebratur Ferdinãdus
Cortesius,qui,fœliciori ausu,& succes-
su,res maximè claras ac memorabiles
in eiusdẽ Novi Orbis indagatione , &
acquisitione perfecit.Etenim cũ anno
1517.à Franc.Ferdin. de Cordova, &
Did.Velazquez Havanã gubernãte,ad
dextrã terræ Pariæ navigãtibus,Iuca-
tana Provincia reperta esset,& aliarũ
notitia sumeretur,quæ tunc ab eis ple
nè inquiri nõ potuerũt. Anno sequẽti
1518.die 18 Novemb.missus fuit Cor
tesius ab eodem Gubernatore cũ un-

decim navibus,& quingentis hominibus,ut regiones illas penitùs perlustraret,& commodis locis Hispanorũ castra & colonias cõmuniret. In qua expeditione se ita prudenter & viriliter gessit,ut quamvis Didacũ Velazquez facti pœnituerit, & mandata , quæ ei dederat,revocaverit,adhuc Cortesius milites sibi parentes habuerit,& in postremum Occidui littoris sinum delatus,Iucataniã & Cozumeliam provincias inviserit, Tavascũ expugnaverit, & ulterius progrediens, alias ditiores & vastiores regiones patefecerit,quas NOVAE HISPANIAE titulo cõmendavit. Portuq; congruenti reperto, qui dicitur *San Iuan de V llua*,& ibi oppido
30 VeræCrucis ædificato,cùm † ad opulentissima Mexicana Regna terrestri itinere cõtendere niteretur , tu erectque ne milites de fuga cogitarent, naves,quibus vecti fuerant,& revehi poterant clanculum perforavit, ut omni spe reditus intercisã , fortiùs atq; animosius institutum iter adorirentur.
31 Quo in facto, † licèt aliquos ex antiquis Ducibus habuerit, quos sibi imitandos proponere potuit,nempe Alexandrum Magnum,victis ad Granicũ Darij Ducibus,captâque Mileto:Menecratem,Salaminẽ in Cypro capere volentẽ:Agathoclem Syracusiorũ tyrannum adversus Carthaginẽses pugnantẽ:Tymarchum Ætolum,dum locum Asiæ multitudine hominum abũdantẽ expugnaret : Quintum Fabium Maximũ,& alios , qui vel ti ne quã fiduciã navium, ad quas refugium erat, minus constanter pugnaret exercitus, incendi eas,vel solvi iusserunt , priusquã prælium inirent.Sicuti eâdem ratione equos dimittere solebat Caius Iulius Cæsar,& Philippus Macedo scalas amovère , per quas milites in muros iã ascẽdissent ut referũt Diod.Sicul.lib.17.& 18.Polyænus lib.4. & 5. Sueton.in Iul.Frontinus lib.1.c.5 1.& Theat.vitæ humanæ vol. 7.lib.3. pag. 1795. Negari tamen nõ potest , quin Cortesius quantũ tempore superioribus cedit,tantum magnitudine huius præclari facinoris illos antecellat,cũ in terris incognitis,&adeò remotis,& inter tot Barbarorũ millia,omni prorsus auxilij spe destitutus , & cũ paucis militibus, longinquis navigationibus fessis,tãtis se bellis &periculisexposuerit,&redeũdi viãvolũtariè præcluserit.

Sed nec eum fefellit eventus: nã varijs bellis prosperè gestis Tlaxcatecas & Mexicanos expugnavit,potentissimo illo Imperatore Motezumâ deleto.Et anno tãdem 1521.die Augusti 13.celebri illã Themistitanâ , seu Tenuxtitlanâ urbe potitus est,quã hodie Mexicũ vocant,& salso in stagno positã,ædificijs & incolarũ frequentiã Venetę urbi similem faciunt.Alia deinde Novæ Hispaniç Regna derexit &subegit,& per Occidentalem lineam terrestri itinere èMexicanã regione profectus,nõ longè abesse maria ab incolis didicit,paucisq; diebus ad littus exteriorisOceani,quod DEL SVR dicũt, pervenit. Vnde (nec frustra,ut posteà docuit experiẽtia)cõiecit,si classes adessent,peti posse per Antipodas Sinarũ Regna,Catainasq;oras ad Orientẽ nostrũ iã anteã Lusitanis aditasnecnõ & Moluccas insulas, multo aromate,atq; unionibus beatas, & ab omnibus expetitas , quæ sub Æquinoctiali linea sitæ esse dicerẽrur.Natus † fuit 32
summus hic vir anno 1485. in oppido de Medellin Provinciæ Bæturiæ , vel Vectonũ,quæ vulgò, ESTREMADVRA vocatur:& cũ in puerili ætate morbo quasi desperato laboraret,parentes eũ voverũt duodecim Apostolis, ductâq; sorte,exijt D.Petrus,cui solẽnes quasdã oblationes,aliaq;sacrificia fecerũt: & cùm ita servatus esset,semper Divũ hunc,quẽ patronum & tutelarem nactus fuerat,maximâ coluit veneratione,eiusq; auxilio in magnis & arduis negotijs clarus & victor evasit,ut post Gomaram cap.21.observat Cardanus de rerum varietate lib. 16. cap. 92

Theatr. vitæ humanæ vol.5.lib.4.pag. 1361.& volum.27. lib.3.pag.4153.& Mart.Delrius disquisit.mag.1.tom.lib. 4.cap.2.d.7.sect.3.pag.292. ubi benè advertit, decuisse Evangelium in illis adeò remotis regionibus plantatuto, rigatorem favêre, quo rigante nunquã non incremētum dat Christus Iesvs.

33 Et eòdem ✝ respiciens, considerat Fr.Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind.lib.4.in proœmio pag.373. eo ipso anno, quo Islebij apud Saxones exe crandus ille hæresiarcha Lutherus natus fuit, Cortesium quoque apud Hispanos in lucem prodijsse, veluti provi dente Deo, ut damnũ, quod illius malitiâ Ecclesia acceptura erat, huius vir tute, & industriâ uberrimè sarciretur.

34 In quorum ✝ præmium à Carolo V. Cæsare gubernationem, & præfecturã supremam Novæ Hispaniæ, tam togatam quàm militarem accepit, & Marchionatum Vallis de Guaxaca, & aliorum locorum cum viginti tribus millibus vassallorum tributariorum, de quo expeditum fuit Regium satis honorificum diploma Barchinonæ 6. Iulij anno 1529. & ipse postmodum anno 1547. in fata concessit, die secũdâ Decembr. in oppido de Castilleja prope Hispalim, ætatis suæ anno 63.

35 Dignum quoque est, ✝ vt silentio nõ involvatur memorabile & insigne incœptum, quod Ferdin.Magallanes natione Lusitanus tētare ausus est, cui fretum, quod ex eius nomine Magalla nicum vocant, unâ navigatione simul & immortalem gloriam, & mortē attulisse perhibetur, ut fusè & eleganter præter alios, quos infrà referemus, licèt in multis variãtes, enarrant Paul. Iovius lib.34.hist.Osor.de rebus Emanuel.lib.11.Maffæius lib.8.histor.Ind. Genebr.lib.4.Chronograph.pag.707. Hieron.Bēzo in hist. Novi Orb.lib.1. cap.15.ex pag.65.& Theat.vit.human. vol.3.lib.9. pag.985. vol.5.lib.2. pag. 1218. vol.8. lib.4. pag.2137. vol.12. lib.3 pag.2734.& volum.20.lib.2.pag. 3653.& seqq. Is enim à Lusitano suo Rege deficiens, quòd pro meritis se nõ satis remuneratũ quereretur, cũ priùs publico testimonio fidem, & Regi & patriæ debitam abiurasset, ad Carolũ V.Imper.Castellæ & Legionis Regem confugit, ei persuadens, si sibi socij, & naves darentur, nõ anteà à navigatione destituturum, quàm aut moreretur, aut fretum aliquod inveniret, quà Occidentem versus cõpendiosiore viâ, & omnino diversâ, quàm qua Lusitani na vigarent, ad insulas Moluccas aditum patefaceret, quas ad Castellæ limites pertinēte asserebat, & ab Emanuele Lusitaniæ Rege cõtra pactionem iam initam usurpari. Rex ergo ei quinque navium classem, commeatũ, armamenta, ducentos & viginti tres homines in comitatũ suppeditavit, & anno 1519. decimâ die Augusti mari vasto se commisit, ut terras, atque regiones perlustraret, quas neque viderat, neque ab illis exploratas audierat; sed suspicione tantùm adiri posse coniectabatur. Ad tractum itaque Peruanum cursum dirigens, inde Meridiem versus littora legens, post acerbas quasdam clades, amissâ unâ navi, & alterâ invito eo ad Hispaniam reversâ, ✝ fretum, quod co gitârat, invenit, quinquagesimo secundo latitudinis gradu ad Austrum, anno 36
1520. die octavâ Octobris, & post vigesimum septimum diem, ex quo sinũ intrârat, in apertissimum Oceanũ evectus est: indeque ad Moluccas Occasum versus deflectens, in diversas, nunquam visas, lectas, aut auditas insulas incidit. In quarũ una ✝ nomine Zebu, 37
cùm Magallanus regulũ sibi amicũ, & deinde Christianum, cũ uxore, ac liberis, & popularibus circiter octingētis, effecisset, atq; hic armis eo tēpore cũ finitimo Mathani Rege contēderet, & à Magallanio ferri sibi suppetitias postularet, ille & Christiano, & Hospiti eas negare nõ potuit; belloq; illato, semel, iterumq; hostes fuderũt: tertiò verò ex insidijs circumventus, cõfossus, &

dilaceratus à Barbaris, multis quoque ex suis desideratis, gloriâ, quæ tanto facinori debebatur, frui non potuit.

38 Nihilo † tamen segnius, qui supererant socij, iter institutum prosecuti sunt, & ad Moluccas pervenerunt anno 1521. die octavâ Novembris. Atque hic tertiâ nave ob remigium defectum crematâ, & Serrano amisso, qui Magallano suffectus fuerat, Cariophyli, & Cinnamomi, nucisque miryfticæ surculos ex natali solo colligentes, ut testimonij certam fidem referrent, ad duas, quæ restabant, quasque refecerant naves, se receperunt; quarum alteri Trinitatis, alteri Victoriæ nomen erat: Eurisq; vela dantes, non quà venerãt redire, sed totum Orbem circuire volentes ab Oriente in Occidentem rectâ procurrunt, omnes sinus, & emporia à Lusitanis in illis oris occupata prætervecti. Et Trinitas quidem in Novum Orbem properans, ut ibi reficeretur, circa Hesperides insulas contra Praxium promontorium à Lusitanis insulæ præsidibus capta fuit, ubi viginti duo nõ amplius homines, qui in ea vivi pervenerant, & totum undique ambitum Orbis emensi, Barbarorum mille insidias, & omnem maris sæviriam evaserant, custodiæ tradiri sunt.

39 † Victoriâ verò Lusitanis elapsâ, cum decem & octo vectoribus, quibus præerat Ioannes Sebastianus à Cano, insignis nauclerus ex oppido Guetaria Vardulorum ad Pyrenæum, post enavigata duodecies mille milliaria Germanica, hoc est, iter quatuordecim millium leucarum nostrarum, post sexies sine læsione transmissam Torridam Zonam, tertiò tandem anno, quàm ex Hispanis solverant, eòdem cum maxima Caroli Imperatoris Regisque Catholici voluptate redierunt, cùm diem unum in Calendario

40 anticipassent: nam diem illi Mercurij putabant esse, cùm esset dies Iovis. Cuius erroris causam eruditè exponit Ioseph. Acosta in histor. Ind. lib. 3. cap. 25. & Anton. Herrera decad. 3. lib. 4. cap. 1. pag. 140. † Sebastianus 41 autem à Rege arma, sive insignia gentilitia accepit, Orbem terrarum sphærico globo delineatũ, hoc addito symbolo, HIC PRIMVS GEOMETRES, sive TV PRIMVS CIRCVMDEDISTI ME.

Eius † verò navis reliquiæ Hispali 42 memoriæ causâ iure, meritòque posteritati reservantur: ut cum Ioan. Metello testatur Theat. vitæ humanæ volum. 3. lib. 9. pag. 985. Alanus Copus Dialog. 6. cap. 34. pag. 942. Stephan. Garibay lib. 3. hist. Hispan. cap. 5. pag. 70. Thomas Canus in suis Dialog. fol. 5. Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 464. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 25. Anton. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 3. & decad. 3. lib. 4. cap. 1. & cap. 4. & cap. 24. Vbi aliorum etiam nomina ponit, qui cum Sebastiano à Cano in eâdem navi redierunt: & qualiter à Rege accepti, & remunerati fuerint. Sed lubet Iosephi Acosta verba subijcere, qui lib. 1. de natur. Novi Orbis cap. 2. sic inquit: *Vna navis* VICTORIA *prorsus inclyta de toto terrarum Orbe, simul de veterum immenso inani triũphavit, Oceani magnitudinem cursu suo emensâ, minoremque terræ quantamcunque molem, vel ipsis vestigijs hominis exemplo novo declarans.* Sed posteà idem iter annis duobus & decem mensibus fecit Franciscus Dracus, & alij plures fœliciori etiam successu tentarunt: de quibus infrà cap. 8. ex num. 44. tractabimus.

Plurimi quoque alij, & præclarissimi Duces extiterunt, qui egregiam sibi laudem in eiusdem Novi Orbis detectione, & expugnatione pararunt, quorum si peculiarem sermonem habere vellemus, plus nimio ab instituto opere excedere videremur. Sed omitti tamen non potest † Franciscus Pi- 43 zarrus, vir animi fortitudine, peritiâ gubernandi, & inauditis expeditionibus, quas intrepidè, & fœliciter gessit,

sanè promeritus, ut ipsius, ac patriæ nomen nullus unquam casus, nulla temporis longinquitas obruat. Is enim anno 1524. cum Didaco de Almagro, & Ferdinando de Luque societate initâ in Panamēsi portu ad mare DEL SUR, quod, ut suprà retulimus, Blascus Nonius Balboa primus omnium detexerat, exiguam quandam classem cōstruxit, & Dux eius constitutus, multis periculis & laboribus exantlatis, Orientalem oram continentis Americanæ terræ perlustrans Peruanam hanc regionem invenit: quam cùm auri, & argenti nimis feracem cognovisset, in Hispaniam rediit anno 1528. ubi Carolo Cæsari, quæ viderat & gesserat, prolixè narravit. A quo benignissimè habitus, & multis honoribus sibi, & socijs, & militibus impetratis, præcipuè
44 tredecim illis, qui † secum in insula Gorgona manētes, tot ac tantas ærūnas & famem sustinuerunt: quorum nomina & privilegia refert Regia schedu. dat. Toler. 26. Iulij ann. 1529. quæ habetur in 2. to. impres. pag. 11. & Anton. Herrera decad. 4. lib. 6. cap. 5. ad eandem expeditionem prosequendam reversus est: priùs urbem Truxillo in Estremadura, in qua ortus erat, invisens, & quatuor, quos habebat, fratres secum adducens, nempe Ferdinandū, Gundisalvum & Ioannem cognomento Pizarros, & Franciscum Martinum de Alcantara.

Initio igitur anni 1530. ex Hispania solvens, & in Panamam fœliciter delatus, compositis quibusdam querelis, quæ inter eum, & Didacum de Almagro exortæ fuerant, & eandem, quā cœperat oram ulterius & penitius inquirens, tandem latissimo & ditissimo hoc Peruano Regno, & alijs provincijs ei adiacentibus sub auspicijs Caroli V. potitus est; † Bello capto eius
45 Tyrāno Atahualpa, sive, ut alij vocāt, Atabaliba, qui tunc adversus fratrem natu maiorem, & Regni verum hæredem, Guascarum nomine, exercitum moverat, illumque à suis ducibus captū interfici iusserat. † Fuit verò adeò 46
ingens victi Atahualpæ prēda, ut vel teste Pet. Opmeero in opere Chronograph. pag. 463. auri tricies cētum & sexagintà mille solidos superaverit, & argenti puri centum & quinquaginta mille marcas, pluraque indies Tyrannus in pretium libertatis, uti pactus erat, inferret, nisi à Pizarro & socijs ob suspicionem tentatæ adversus Hispanos conspirationis, capite damnatus fuisset, non parvâ Caroli Imper. iactura, ut tradunt Surius Comment. sub anno Domini 1558. Simō Maiolus 1. tom. dier. Canicul. colloq. 19. pag. 427. & Anton. Herrera d. histor. gener. Ind. decad. 5. lib. 3. per totum, ubi cap. 3. sigillatim commemorat eos omnes, qui in hac expeditione contra Atahualpam militarunt; & prædam cūm eo habitam, partiti sunt.

De quibus omnibus, † & de alijs, 47
quæ ad historiam huius Novi Orbis expectant, & ad cognoscēndos antiquos, & præsentes incolarum mores, & religionem, & quantum in eius inquisitione, & veræ fidei propagatione à nostris laboratum fuerit, qui pleniores Commentarios desideraverit, legat librum, qui inscribitur Relationes Novi Orbis, ubi ipsius Columbi, Americi, & Alberici Vespucij navigationes inveniet, Ioan. Bapt. Ramusium de eisdem, & alijs agentem, & eruditas octo decades Petr. Martyris de Angleria Mediolanensis, & ea, quæ Ferdinādus Columbus de vita genitoris sui, & Alphonsus Oxeda, Ferdinandus Cortesius, & Nunius Guzmanius de suis factis scripserunt: necnon libros Ioan. Metelli, Maximiliani Transylvani, Hieronymi Benzonis, & aliorū, † qui 48
continētur in undecim voluminibus, sive partibus diversis titulis, & editionibus distinctis de historia Americæ, qui tamen cautè legendi sunt; nā hæretici, qui illos scripserunt, congesserunt, & evulgarunt, nihil magis curasse

vi-

videntur, quàm ut verę fidei, & Hispanorum gloriæ, & præclaris facinoribus tenebras offunderent, sub prætextu aliquarum crudelitatum, quas in Indos commisisse recensent: & ita meritò in tertia clasi librorum prohibitorum Cathalogi anni 1612. Illustris. & Reverendis. Cardinalis Sandovalis numerantur, & expurgari iubentur ex pag. 49. ad 52. Et præcipuè legat Gun
49 dis. Fernandez de Oviedo, Petr. Ziezā Legionensem, & Franc. Lopez de Gomara, qui de eisdem historijs Hispano sermone plenisimos commentarios ediderunt, iam tamen varijs linguis traductos. Et Oviedus quidem ita luculenter, & eruditè, ut hunc solum inter historicos nostræ ętatis antiquis adnumerari dignum, censeat Cardanus de subtilitat. in lib. de metallis, & Theatr. vitæ humanæ volum. 6. lib. 2. pag. 1587. Fumus quoque Gallicâ linguâ Indiarum Occidentalium historiam edidit, & Augustinus de Zarate, Christophorus Stella Calvete, & Lævinus Apollonius de rebus Peruensibus. Extatque liber ex his, & alijs cōfarcinatus, qui inscribitur Chronica Peruensis tripartita, editus Venetijs anno 1560. Didacus Fernandez Palentinus de bellis civilibus, & seditionibus eiusdem provinciæ ègit: & Iosephus Acosta è Societate Iesv tum Latinis, tum Hispanis commentarijs naturalem & moralem harum Indiarum historiam elegāter prosecutus est. Extat etiam Latinum Poēma Ioan. Bapt. Stellæ, quod vocavit Columbeidem, sive de Christophori Columbi gestis, & navigationibus. Et aliud eiusdem nominis, & argumenti auctore Iulio Cæsare, duobus libris partitū, in quorum secundo aliquid non positum esse præstaret, ut ait Anton. Possevinus in Bibliothec. 2. tom. lib. 17. cap. 29. pag. 457. qui alios auctores de eodem Novo Orbe agentes connumerat in eodem tom. lib. 6. cap. 14. pag. 389. & in apparatu pag. 52. & 53. Plures etiam alios citavit Anton. de Herrera in initio suæ historiæ generalis Indiarum Occidentalium, qui cæteris plenius, & fidelius quatuor in hunc usque diem volumina edidit in octuaginta annorum decadas, & viginti libros distributa.

Nuper item de rebus Peruensibus, & Incarum origine, & Imperio Commentaria quædam Hispano sermone vulgavit Garcilassus Inca, qui se ab eisdem Regibus per maternam lineam prognatum esse cōmemorat. De quibus anteà tres libros non contemnendos scripserat Michaël Balboa Cabello Peruensis Presbyter sub nomine *Miscellanea Australis*, qui apud me manuscripti servantur. Et de eorundem Occidentalium Indorum origine in communi integrum tractatum edidit Fr. Gregor. Garcia Dominicanus. Novisimè quoque de historijs, & rebus huius Novi Orbis, & præcipuè de his, quæ ad Novam Hispaniam pertinent, viginti duos libros tribus voluminibus contentos, prælo & luci mandavit Fr. Ioan. de Torquemada Franciscanus, quibus Monarchiæ Indianæ titulum fecit. Et aliud ingens volumen Fr. Pet. Remesal de historia provinciæ Guathemalensis.

Atque hi quidem ex professo Americani Imperij historias contexuisse videntur. Cæterùm ex alijs, qui alias diversorum temporum, vel nationum scripserunt, nullus ferè est, qui, licèt obiter, aliqua ad idem argumentum spectantia non referat, ut constabit ex Paulo Iovio in elogijs illustr. virorum lib. 6. & lib. 18. & 34. histor. Petr. Bemb. lib. 6. histor. Venet. Mambrino Roseo de Fabriano 3. part. lib. 1. Tarcañota lib. 21. fol. 517. Natal. Comite in histor. sui temp. lib. 1. fol. 8. & lib. 21. fol. 445. Guiciardin. lib. 17. Theatr. vitæ humanæ volum. 20. lib. 2. pag. 3653. Bapt. Fulgos. lib. 8. memorab. cap. 11. in fin. Alphons. Alvar. in specul. Rom. Pontif. cap. 31. Alano Copo Dialog. 6.

cap.9.Anastas.Germon.de sacror.immunitat. lib.3. cap.13. num.30.& 31. Ioan. Laurent. Anania in fabr.mundi tract.4.Lucio Marinæo Sicul. in hist. Hispan.lib.19.cap.16.Ioan.Bodin.de Repub.lib.1.cap.9.Ioan. Nicolao Doliono in Compendio histor.lib.4. Gauden.Merulâ in Sylva var.lectio. lib. 5. per totum, Pet.Mexia in sua Sylva 4. part. cap.1.Fr.Hierón. Romano in libris de rebus pub.mundi 3. part.lib.1. de Republic.Indiarum Occidenr. pag. 125. Stephan. Garibai lib.19.& 28. cap.1.& Zuritâ in suis annal. Hispan. ex anno 1492.Maffæio in histor.Ind. Orient. lib.1.pag.17.& 18.& lib. 8. pag 172.Genebrard.lib.4.Chronogr. ex pag.1493.Laurentio Surio in suis Commentar. passim ex anno 1500. Petr.Opmeer.in operè Chronograph. pag.437.455.& 463. Hieron. Giglio de moribus gentium lib.4.& Fr.Tamarâ in eodem tractat.lib.3. Illescas in histor.Pontif.lib.6. cap.22. §.2. ex pag.279.usque ad 284.& cap.24.§.8. & cap.26.§.14.Ioan.Botero in relation.1.part.volum.2.& 3.ubi sex integros libros in hoc consumit,& 2.part. ex pag.217. Ioan. Marianâ de rebus Hispan.lib.26.cap.3. Pet Damariz de var.histor.Dialog.4.pag 211.Per.Gordonio in Chronograph. anno 1492. pag.441.& 450. Maluendâ de Antichristo lib.3.cap 15.ex pag.143. Tho. Bozio de stat.Ital.lib.4.cap.1. Didaco Valdesio de dignit Reg.Hispan. cap. 12.& cap.19.num.52. cum seqq. Camillo Borrel.de præstant.Reg.Cathol. cap.46.ex num.217. & cap.42. ex n. 38.Gregor.Lop.Maderâ in Monarch. Hispan.cap.6.fol.44.Rutolio Benzon de anno Iubil.lib.1.cap.10.& Mosquerâ de Barnuevo in Numantina cap. 10.qui omnes multa de prædictorum, & aliorum Ducū laudibus memorant, & progressum extollunt,quem Fides Catholica nostrorum Regum, & gentium curâ in his regionibus accepit. Quod argumentum latè etiam, & optimè prosequitur Boterus in dict.relation.4.part.lib.1.2.& 3.Fr.Augustin Davila in historia Mexicana Ordin. Prædicat.eleganti admodū stylo conscriptâ,Fr.Alphonsus Ferdin.Dominican.in hist.Eccles.nostri temporis lib. 1.per totum, Frat.Thomas à Iesv de proc.omn.gen.salute lib.2.part.1.cap. 5.pag.52.& passim Thom.Bozius Eugubinus in libris de signis Ecclef. Dei præsertim lib.4.cap.3.pag.131.& seq. lib.6.c.6.pag.236. & cap.7. pag. 240. & lib.20.cap.6.pag.353.

SVMMARIVM Capitis VI.

1 *Mundus puncti rationem obtinet.*
2 *Plinij, & Boetij gravis reprehensio adversus eos qui pro huius exigui mundi occupatione laborant.*
3 *Mundus quodammodo videtur auctus, post Novi Orbis detectionem, licet multa detegenda supersint.*
4 *Orbis Novi situs, divisio & descriptio generaliter proponitur, & plures auctores, qui de ea agunt, recensentur.*
5 *Orbis Novus videtur exprimere cordis figuram secundum Acostam.*
6 *Orbis Novus dividitur communiter in duas peninsulas, tenui isthmo distinctas, & qualiter illa appellentur?*
7 *Orbis Novi peninsula Septentrionalis & Meridionalis longitudo & latitudo qua? secundùm varios auctores, quorum dicta referuntur.*
8 *Navigationes longissima aliquorum ad Polum Antarcticum.*
9 *Insula Oceani Atlantici ab Hispanis detecta innumerabiles sunt, & aliqua amplissima, & opulentissima.*
10 *Insulæ Sancti Dominici, sive Hispaniola descriptio, & nominis error.*
11 *Iamaica insula describitur.*
12 *Cuba insula descriptio.*
13 *Insula dicta* Iardin de la Reyna, & los Lucayos *describuntur.*

14 In-

CAPVT VI.

De situ, & descriptione Novi Orbis, & de linea Meridionali, qua Alexand. VI. Roman. Pontif. Castellanorum, & Lusitanorum navigationes divisit.

MVNDVM universum, ad cœli spacium collatũ, puncti rationem † obtinere veteres Cosmographi tradiderunt. Inter quos Plin. lib. 2. cap. 68. † meritò homines ridet, & Christiano potius, quàm gentili stylo reprehendit, quòd pro re adeò parva, & vix in minima sui parte detecta, tot lites, & bella movere soleant, & nemo cogitet, cùm ad mensuram avaritiæ suæ terminos propagaverit, quam tandem portionem terræ defunctus obtineat? Idem quoque non minus piè, & eleganter tradit Seneca lib. 1. nat. quæst. in præfat. & ab utroq; mutuatus Boëtius lib. 4. de Consol. Philosoph. prosa 7. sic inquiens: *Omnem terræ ambitum sicuti Astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cœli spacium puncti constat obtinere rationem: idest ut si ad cœlestis globi magnitudinem conferatur, nihil spacij prorsus habere iudicetur. Huius igitur tam exigua in mundo regionis quarta ferè portio est, sicut Ptolemæo testante didicisti, quæ à nobis cognitis animantibus incolatur. Huic quartæ, si quantum maria, paludesque premunt, quantumque siti vasta regio distenditur, cogitatione subtraxeris, vix angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncto circumsepti, atque conclusi, de pervulganda*

ganda famà, de proferendo nomine cogitatis? At quid habet amplum magnificumque gloria, tam angustis exiguisque limitibus arctata? Et Iustus Lipsius lib.2. Physiolog. Stoic. lib.2. cap.18. in fin. ubi ait: *Et ipsa terra penè est nihilum universi comparatione, & velut punctum. O miseri, cœlum adspicite, & in terram despicite: punctum est illud in quo navigatis, in quo bellatis, in quo Regna disponitis: minima etiam cum illis utrimq; Oceanus occurrit.*

Sed licèt hoc verissimum sit, atque hodie etiam mundus eandem puncti rationem obtineat, & multę eius partes nondum cognitæ, aut exploratę sint, ut pluribus ostendit Ioseph. Acosta in hist. Ind. lib.3. cap.25. & Maluenda de Antichrist. lib.3. cap.14. pag.
3 141. & seqq. † Satis tamen omnibus constat, quantum extensionis, vel, ut ita dixerim, accessionis receperit, ex detectione huius Novi Orbis, de quo in superioribus capitibus sermonem
4 inivimus. Cuius situm, † longitudinē, & latitudinem, atque universalem divisionem, & descriptionem variè constituunt, & exponunt auctores suprà relati, & præcipuè Gerard. Mercator. Petrus Appianus, & Gemma Frisius in pluribus locis suæ Cosmograph. Abraham. Ortel. in Theatr. magn. tab.5. ubi de America in communi, & tabulis sequentibus, ubi de alijs eius provincijs specialiter agit. Ioan. Boter. in relatio. universal. 1. part. volum.2. & 3. ex pag. 347. usque ad 466. Thom. Porcacchus Anetinus in insulario lib.3. per torum, Carol. Stephan. in dictionar. Histor. & Poët. verb. *America*, Maginus in tab. Cosmograph. 2. part. tab.34. ex pag. 279. usque ad 292. Hieronym. Iarava Tarraconens. & Carol. Ventouvius in parallel. Didac. Valdesius de dign. Reg. Hispan. cap.12. Camill. Borrel. de pręstan. Reg. Catholic. cap.43. & cap.46. num.217. Gregor. Lopez Madera de Monarch. Hispan. cap.6. Maluenda de Antichrist. lib.3. cap.44. & 45. Ioseph. Acosta lib.1. de nat. Novi Orbis cap. 6. Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag.437. & 463. Anton. de Herrera in suis octo decad. hist. gener. Indiar. Occident. & melius in descriptione, & tabulis huius Novi Orbis, quas in calce quartæ decadis collocavit, Fr. Alphons. Fernandez in histor. Ecclesiast. nostri temporis lib.1. per torum, Frar. Ioan Torquemada in Monarch. Ind. lib.1. cap.6. Anton. Possevinus, qui alios recenset in apparatu, pag.52. & 53. Roder. Zamoranus in repertorio lib.1. cap.46. & Michel Balboa Cabello in Miscellan. Australi manuscriptâ part.2. cap.19.

Et quamvis nemini satis compertum esse possit, quænam verò sit forma, aut facies eiusdem Novi Orbis, quoniam extremi eius fines needum hodie cogniti, aut explorati sunt, utcunque tamen † aliquid concipiendo, cordis figuram aliqualiter exprimere videtur, ut tradit Ioseph. Acosta 5
lib.3. de histor. Ind. cap. fin. subdens, latissimam eius partem esse terram Brasiliam usque in Perù, terminum verò, sive apicem fretum Magallanes; basim, quâ perficitur, Terram firmam. Atque hinc paulatim usque in Floridam expandi, & ad illa loca, quæ nondum nota sunt.

Reliqui autem † magis communiter, & apertè, prætermissis insulis, quę 6
in Oceano Atlantico, sive (ut vulgò dicunt) DEL NORTE, à Columbo & alijs detectæ sunt, atque adeò ad hunc etiam Novum Orbem pertinère vidētur; universam eius continentem postea repertam & perlustratam, in duas maximas peninsulas dividunt, quæ ad Panamaticum saltū tenui isthmo connectuntur. Earumque illam, quæ Novam Hispaniam, & alias regiones continet, quas statim connumerabimus, Americam Septētrionalem appellāt, alteram verò, quæ ad Panamam incipiens, Peruanum Regnum, Brasiliam, & reliqua continet, quæ statim etiam recensebimus, vocare solent Americā

Me-

Meridionalem, eò quòd magis ad hûc cœli tractum respiciat. Et ut ex aliorum relatione scribit Vaidesius ubi supra † peninsula illa Septentrionalior
7 circiter quinquies mille ducentisque milliaribus longa est, quibus si coniungantur Mediterranea confinia Septentrionem versus, non minus quàm novem mille milliaria efficient. Meridionalior verò habet oræ maritimæ duodecies mille sexcenta milliaria, circulumque utrumque Arcticum, & Antarcticum perstringit, ut tradit Carolus Stephan.d.verb.*America*.

Surius autem in Commentar. anni Dom.1558. quem refert Simon Maiol.1.tom.dier.Canic.colloq. 10. pag 266. littora Borealia maris Novi Orbis ad triginta Italicorum milliariorũ millia protendi, ait: littora verò Australis maris eiusdem Orbis, ter mille & quingentas leucas continère, idest, quatuordecim Italicorum milliariorum millia. Quibus subscribẽs Ioseph. Acosta lib.1.de nat.Novi Orbis cap.
8 2. † aliquos eius exploratores usq; ad septuagesimum ad Antarcticum gradum, immẽsa navigatione progressos, commemorat.

Et Ioan.Boter.in d.relat.universal. 1.part.volum.2.lib.2.pag.348. inquit, dictam peninsulam Septentrionalem habère in circuitum sexdecim millia milliariorum, quatuor millia verò in longum ab ortu ad Occasum, & à Iacobo Cartiero anno 1535. per eius oram maritimam navigatum fuisse usque ad gradum quinquagesimum. A Gasparo CorteReali Lusitano usque ad sexagesimũ, à Sebastiano Gaboto Italo usque ad sexagesimum septimũ, neque ultra progredi potuisse eum, & Martinum Forficierum, qui eandem navigationem posteà tentavit, ob immensum frigus. Et in eâdem part.& volum.lib.3.pag.371. loquens de altera peninsula, quæ dicitur Australis, sive Meridionalis, tradit, quòd similiter habet sexdecim millia milliariorum in circuitum, & quatuor millia in longum, in latum verò admodum variare, propterea quòd terra, iuxta maris sinus interdum restringitur, & interdum multum ampliatur.

Maginus quoque tab.34. fol. 280. eandem divisionem, & dimensionem probans, subiungit, Americæ Septentrionalis regionem à Meridie, ubi tota circumnavigata est, duobus ingentibus Oceanis pulsari per spacium sexdecim millium milliarium, Septẽtrionalem verò eius limitem porrigi versus polum Boreum, nec hactenus circumnavigari potuisse: & fol.282. loquens de regionibus alterius Americæ Meridionalis ait; totius eius continentis circumnavigationem complecti alia sexdecim millia milliarium: & idem concludit fol.279. dum docet, totam Americæ circumnavigationẽ, ut tradunt probatiores, complecti circiter triginta duo millia milliarium, occupareque dimidium penè terreni globi spacium secundùm longitudinẽ. clauditur enim inter Meridianum gradu 190.& Meridianum gradu 360. & secundùm latitudinẽ expaciatur utrinque ab Æquinoctiali longo tractu; ad Austrum quidem, ubi prorsus patefactus est, ad gradũ usque 52. ad fretum scilicet Magallanicum; & à Septentrione ad gradum 67. latitudinis Boreæ. Et hoc etiam observant & sequũtur Abraham.Ortel.in Theat.d.tab.1. & 5. Herrera in histor. gener. Ind. decad.1.lib.1.cap.4. & in descript. Ind. cap.1.& seq. & novissimè Frat.Ioan. Torquemada in Monarch.Indian.lib. 1.cap.2.& 6 ubi sigillatim connumerat leucas, quibus Novus hic Orbis extenditur per utramque oram maris Borealis, & Australis, hoc est DEL NORTE, i DEL SUR, ut vulgò vocant, & nos etiam aliqua tetigimus sup.cap. 4.num.51.& seqq.

Atque hæc quidem in genere de forma, & latitudine Novi Orbis dixisse sufficiat, ut verò aliquam etiam, licèt bre-

brevem, & summariam cognitionem de eius provincijs, & regionibus specialiter habeamus, ab insulis Oceani Atlantici eidem Orbi adiacentibus,
9 sermonem incuntes, sciẽdum est, † illas tot numero esse, ut ferè cognosci non possint, & aliquas adeò amplas, & opulentas, ut vel grandi Regno constituendo sufficerent, ut præter auctores suprà relatos advertit Petr. Mexia in Sylva var.lect.5. part. cap.2. & seq. & Maiolus colloq.10.pag.266.& colloq.14.pag.338.cum multis seqq.

10 Inter quas † Principem locum obtinere videtur insula Sancti Dominici, quæ olim ab incolis HAYTI, & QUISQUEIA vocata fuit, à nostris autem LA ESPAÑOLA, quod nomen exteri Latinum reddere cupientes, & idioma nostrum non satis callentes, Hispaniolam verterũt, cùm verè Hispanam, sive Hispanicam vertere debuissent, ut optimè advertit Bernard. Aldrete de antiq. Hispan.lib.4. cap. 8. pag.521. Eius ambitus est 350. leucarum, seu mille & quadringentorũ milliarium, longitudo quingentorum milliarium, latitudo verò varia, sed ubi maior 300. milliaria capit. Medium que ipsius insulæ distat ab æquatore gradibus penè 19. versus Boream, & eius forma lõga est ab Ortu ad Occasum, gaudens eximiâ cœli temperie, soli ubertate, auri & argenti fodinis, sacchatique in primis immensâ copiâ, & alijs utilissimis frugibus, de quibus latiùs agunt Petr.Martyr. de Novo Orbe decad.1. & 2. Gomara 1.part. Paul.Iov.lib.34. Hieron. Giglius lib. 4.cap.1. Franc.Tamar. de mor.gent. lib.3.cap.7.& 8.Hieron.Benzo.& eius additionat.lib.1.histor.Novi Orb.cap. 29.in 4.part.histor.Americę pag.137. Ortelius tab.7.Maginus d.tab.34.fol. 290. Porcacchus in insulario lib. 3. pag.165.Boter.in relation.1.part.lib. 3.pag.461. Herrera in histor.gener. Ind.decad.1.lib.1.cap.3.4.& 5.ex pag. 84.& in descript.cap.5.& 6.ex pag.7. Fr.Augustin.Davila in histor.Mexicana lib.1.cap.101.& sequent. Fr. Gregor.Garcia de Ind. orig. lib.2.c.1. & Fr.Alphons.Fernand.in histor.Eccles. nostr.tẽpor.lib.1.cap.1.2.& 8. Urbes præcipuæ huius insulæ sunt Sancti Dominici, quæ Archiepiscopalis, & Præsidis ac Cancellariæ Regiæ sedes est: Sancti Ioannis à Meguana, Portus Platæ, Portus Regius, Cavana, Xaragua, & aliæ, quę Hispanorum sunt Co-
loniæ. Ab Occasu † autẽ Hispaniolæ 11
iacet insula Iamaica, quæ à nostris S. Iacobi vocatur, & ambitu suo 150. leucas, hoc est sexcenta milliaria complectitur, in longum verò 55. leucis patet, & in latum circiter 25. illis omnibus rebus abundans, quę in Hispaniola proveniunt. Et duo continens oppida, nimirum Oristan & Sevilla, in quo quidem est principalis Ecclesia, titulo Abbatiæ insignita, de qua etiam latiùs agunt auctores suprà relati, præcipuè Maginus d.fol.290. Boter. pag. 463. Porcacchus pag.175.Fr.Alphons.Fernand.cap.8. & Herrera in d.descript. cap.7.

Proxima his insula † Cuba ab Oc- 12
casu eiusdem Hispaniolæ conspicitur, relinquens à Meridie Iamaicam, quæ appellata fuit à Christophoro Columbo in honorem Ferdinandi Regis Catholici *Fernandina*, sive *Ferdinanda*, & extẽditur ab Ortu ad Occasum 300. leucis, hoc est 1200. milliaribus, eius verò maxima latitudo 65. leucas, seu 250. milliaria non excedit, sed pluribus in locis 20. leucas vix superat, multis utilibus rebus abundans, & præcipuè magnâ Rubiæ tinctorum copiâ, & quodam bituminis seu picis genere ad naves oppicandas idoneo. Continet autem sex Hispanorum colonias, quarum præstantiores sunt, S. Iacobi, ubi Episcopalis sedes, & Havana totius insulæ emporium, & navale, ad quod appellunt navigia, quæ ex Peruvia, & Nova Hispania in Europam redeunt, atque etiam aliquãdo, quæ ex Europa

ad

ad has Novi Orbis regiones proficiscuntur, ut latiùs scribunt Maginus, & Boter. ubi sup. Porcacchus pag. 172. Herrera d.decad.1. & d. descript. cap. 6. ex pag. 10. & Fr. Alphonsi Fernand. d.lib.1.cap.1.& 2.

13 Hãc Cubæ insulã † septingẽtę aliæ, eæque amœnissimæ in coronæ forma circũstant, quæ à Columbo, ob sui pulchritudinẽ & viriditatẽ, appellatę sunt *Iardin de la Reyna*, ut recolit Petr. Mexia d.5.part.cap.9. Herrera decad. 1. lib. 2. cap. 13. pag. 69. & Maiol. d. colloq. 14. pag. 343. qui etiam de vicinis alijs insulis agunt, quę vocantur *de los Lucayos*, & quadrigentas numero esse testantur, de quibus latè etiam tractat Boter. d. 1. part. lib. 3. pag. 465. & idem Herrera decad. 1. lib. 7. cap. 3. & lib. 9. cap. 11. & in descript. cap. 7.

14 Vicina quoq; est ab Ortu Hispaniolæ duodecim, vel quindecim leucis † insula S. Ioannis, quæ incolis dicitur *Borrisquen*, lõgitudinẽ trecẽtorũ milliariũ habens, sive 45 leucarũ, & latitudinẽ septuaginta milliariũ, sive viginti leucarũ. Affluit frugibus, fructibus, animalibus, & piscibus, ac auro præterea & Guaiaco ligno perfectissimo, quod vulgò dicunt *el Palo Santo*. Est in ea urbs præcipua S. Ioannis, optimo gaudens portu, quem hac de causa Hispani *Puerto Rico* appellarunt, & habet (ultra minores alias) tres nobiles Hispanorũ colonias, & Episcopalẽ, ac Gubernatoris sedẽ, ut latiùs videbis apud Herrerã d. cap. 7.

15 His insulis adiacent aliæ, † quæ Canibalorũ, seu Caribũ dicuntur, ex habitantium viribus, & ferinis moribus vocabulis sumptis; sunt enim bellicosi admodũ, & antropophagi insignes. Quorũ arma sunt sagittæ, & utũtur scaphis ex unico ligno excavato elaboratis, quas ipsi *Canoas* appellant. Iacent autẽ hæ insulę ab Ortu & Meridie Hispaniolæ duplici serie protensæ, è regione, seu in conspecta Terræfirmæ, & quæ magis cognitæ, & ab Hispanis perlustratæ sunt, licèt needum cultæ, vocãtur *Santa Cruz, las Vergines, San Eſtacio, San Bartolome, la Barbada, la Deseada, la Dominica, Todos Santos, Guadalupe, Marigalante*, & aliæ, quæ dicuntur *de Barlovento*, ad quas aquæ faciendę causâ appellere solent classes, quæ ex Hispania ad Americam veniũt. Circa Dominicam autem ad Meridiem repertæ sunt aliæ insulę, quæ appellantur *Matanino, Santa Lucia, los Barbudos*, & ad continẽtem Terræfirmæ magis accedunt. Illarumque † prior, maior & Orientalior nominatur *la Trinidad* ducentis circiter leucis ab Hispaniola, & sexaginta à Dominica, longitudine quinquaginta leucarum ab Ortu ad Occasum, & latitudine triginta, eamque detexit Christophorus Columbus anno 1498. & de illa & alijs Canibalorum plura tradit Maginus d. tab. 34. fol. 291. Boter. d.lib.3. pag. 459. & Herrera decad. 1. lib. 3. cap. 10. & d. descript. cap. 7. 16

17 Post has verò insulas † Cubagua iacet, quę olim Margaritarum Copiâ nobilis fuit; sed postea ob aquæ & Cõcharũ inopiam derelicta, translato huius piscationis emporio ad aliã insulam, ab ea unã tantùm leucã remotã, cui Margaritæ nomen inditũ est. Distatque viginti leucis ab insula Trinitatis ad Occasum, & 170. ab Hispaniola, habẽs in longũ sexdecim leucas, sive ut alij putant, viginti, & in latũ octo, aut decẽ, & duo oppida, unũ prope mare, ubi est arx, in qua residet Gubernator: alterũ interiùs, quod vocatur vallis Sãctę Luciæ, de quibus etiã latiùs agunt auctores sup. citati, & præcipuè Herrera d.c. 7. pag. 15. & 18. Hæ autẽ † insulæ omnes, & pars cõtinentis, quæ ad eas propiùs accedit, & cõprehendit Gubernationes, quas vocãt *de la Florida, i de Venezuela*, ubi est sedes Episcopalis, *de la Nueva Andaluzia, del Rio de à Hacha, à de Santa Marta*, ubi est altera sedis Episcopalis, subsũt iurisdictioni Regalis Prętorij, sive Cãcellarię, quę, ut diximus, residet in insula S. Dominici, sive Hispaniola, & prima fuit omniũ huius Novi 18

E Or-

Orbis,habetque sub territorio suo ab Ortu ad Occasum,quod vulgò dicunt, *de Leste,à Oeste* 550.leucas,& à Septentrione ad Meridiẽ,quod dicunt *Norte Sur* plus 300.ut latiùs refert Anton.de Herrer.dictarũ Insularũ & Provinciarũ peculiarẽ descriptionẽ & relationẽ apponens in d.descript.Ind.Occident. cap.5.6.7.& 8.& Fr.Alphons.Fernand. in hist.Eccles.nostr.temp.lib.1.cap.8.

Sed ut relictis insulis ad continentẽ
19 accedamus,pars eius,quæ † America Septentrionalis(ut diximus)vocari solet,quà ad Orientẽ vergit,tres amplissimas,& nondũ satis cognitas,aut Hispanis subiectas regiones cõprehendit, quę vocatur Estotilãdia,Terra laboratoris,& Noramberga,de quibus agunt Magin.fol.282.Boter.sup.pag.349.& seq.& Herrera in descript.c.8.pag.20.
20 Vicina est his terra, † quæ dicitur *de Bacallaos* à Sebastiano Gaboto Veneto sub nomine Henrici Regis Anglię primũ invẽta,& sic appellata, eò quòd in eius pelego tãta invenitur pisciũ huiusmodi copia,ut etiã navigia retardẽt, de cuius descriptione, & natura ultra prædictos auctores aliqua tradit Petr. Zieza tom.2.hist.Perù, Illescas in hist. Pontif.lib.9.c.22.pag.284.Theat.vit.
21 hum.vol.5.lib.2.pag.1218.Nova † quoque Frãcia iis succedit,quæ iuxta ripas fluvij Canadæ,vel S.Laurentij extẽditur,illamq; Galli primũ sub Francisco Primo eorũ Rege detexerũt;sed propter eius inopiã ad eã contendere desierũt,ut tradũt Magin.& Boter.ubi sup.

Sequitur alia regio ab incolis Apal-
22 chẽ vocata,ab Anglis verò † Virginia, qui aliquot in ea colonias fecerunt, & hodie etiã renovatis auxilijs, & expeditionibus retinẽt,exiguo tamẽ fructu,& successu,quia ut plurimũ est sterilis, & inculta,ut præter Magin.& Boter.sup. tradit Beierlinchius in opere Chronog. pag.306.& P.Gordonius in Chronog. pag.475.quãvis admirãdas historias,& cõmoditates huius regionis nobis suadere velit Thom.Hariot.Anglus in relationibus & Iconibus,quas de ea vulgavit,& habentur in initio primi tomi auctorũ,qui de historia Americę scripserunt,& Raphe Hamor Virginię Secretarius,& Ioannes Schmidt, in alijs descriptionibus & relationibus,usq; ad ann.1616.quæ novissimè prodierũt in 10.part.eiusdẽ Americæ sumptibus,ac studio Ioan.Theodori de Bri,ann.1619.

Succedit proximè provincia † Flori- 23
da vocata,quæ iuxta sinũ Mexicanũ,& mare *del Norte* in immẽsum extẽditur, & est quidẽ,ut plurimũ, satis amœna, ac omniũ fructuũ fertilis,oras tamẽ habens asperas,& scopulis ac brevibus refertas,& incolas barbaros,sordidos & inhospitales:Quo fit,ut parùm nostri in ea proficere potuerint,licèt aliquoties sub Pãphilo de Narvaez,Ferdinãdo de Soto,Petro Melẽdez de Avilès,& alijs ducibus eã penitissimè adierint,& perlustraverint.Galli quoque sæpè,irritis tamen conatibus, eius occupationem adorti sunt;de quibus ultra Magin.sup. fol.282.& Boter.pag.352.latè scribit Herrera decad.4.lib.4.c.4.& seq.& decad.6.lib.7.cap.9.cũ seqq.& decad.7. lib.1.ex cap.10.usque ad cap.8.lib.2.& lib.7.ex cap.1.ad 12.& Cabrera in vita Philippi II.lib.7.cap.8.& in descrip. cap.8.pag.19.Illescas in hist.Pontif.2. tom.pag.544.&793.Abrah.Ortel.tab. 8.Fr.Aug.Davila in hist.Mexic.Ordin. Prædicat.lib.1.ex cap.55.usque ad 69. Garcilassus Inca in hist.Floridæ,& hist. Americæ 2.part.ubi variæ relationes, & Icones apponuntur de rebus ad eãdem provinciam pertinentibus.Et rursus in 6.part.ubi Ioan.Ribauldi infœlicem expeditionem commemorat.

Post has regiones † Iucatania cõspi- 24
citur,peninsulæ formã referens,quæ in mare *del Norte* porrigitur,eiúsque ambitus patet milliaribus 900.& in præcipua urbe, quæ Merida dicitur, Cathedralis Ecclesia residet.Est autẽ segetũ, fructuũ,mellis,ceræ,ac animaliũ quorundam ferax,ut sunt anates, gallinæ lepores & cervi. Incolæ animo si sunt

ac bellicosi,qui arcubus utuntur,& cly
peis;& carnem humanam non vorant,
sed humani potius & hospitales sunt,&
Crucem etiam, ut multi tradunt, ante
Christianorum adventum venerabant-
tur:de quibus agunt Magin.fol.281.Bo
ter.pag.365.Herrer.decad.4.lib.3.cap.
4.& lib.10.cap.3.& in descrip. cap.10.
pag.27.& hist.Americ.part.4.circa fin.
25 Nicaragua † quoq; provincia in eadē
Americæ parte versus ortū, & Meridiē
reperitur,quæ quidē,ut plurimū,ateno-
sa est, ac calori æstivo obnoxia,sed iux-
ta fluvios admodū fertilis. In ea est la-
cus valdè ingens,qui 300. milliaribus
extēditur,& crescit,ac decrescit perin-
de ac mare; & mons continuò ardens.
Habet quinque Hispanorum oppida,in
quorum præcipuo,quod dicitur LA CIV
DAD DE LEON,Episcop'residet.Incolæ
huius tractus ad albedinem magis acce
dunt,quàm reliquæ Novi Orbis gētes,
suntque staturâ satis convenienti,& hu
mani,& ante Christi Fidem susceptam
iustitiæ quoque specimen aliquod habe
bant,ut post Magin. sup.& Boter. pag.
368.tradit Herrera decad.4.lib.8.cap.
3.& seqq.& in descript.cap.13.pag.35.
Fr.Alphons.Fernand.lib.1.cap.54.pag.
187.Et aliqua adducit Americę histor.
d.4.part. circa finē; ubi etiam agunt de
26 alijs vicinis provincijs,quæ † dicūtur
HONDVRAS,i COSTA RICA, in quibus
alter Episcopus residet in civitate,quæ
dicitur DE VALLADOLID.
Inter Iucataniā & Nicaraguā regionē
27 iacet † Guathemalensis urbs,& provin
cia in Mediterraneis,quæ agro potitur
fertili & amœno,aëreque salubri, & in
ea est sedes Episcopalis,& Regia Cācel
laria. Nec longè ab hac urbe sunt mon-
tes,qui ignē,fumū & lapides emittunt.
28 Et alia provincia appellata Chiapa,†&
alia,quæ dicitur LA VERA PAZ,ubi etiā
Cathedrales Ecclesię præfulgēt.de qui-
bus,& de territorio dictæ Cancellariæ
Guathemalēsis agit Bot.pag.366.Her
rera decad.4.lib.8.cap.8.pag.204.& in
descript.pag.26.32.& 34. Fr.Alphons.
Fernan.in hist.Eccles.nostr.temp.lib.1.
cap.37.& novissimè Remesalius,qui de
his provincijs integrū volumē scripsit.
Sed inter has omnes provincias caput
extollit ea,quæ † Nova Hispania voca 29
tur:est enim amplissima,& cæteris cul-
tior, amœnior,ac populis frequentior,
incipiensque à sinu Californiæ,quē vul
gò MAR BERMEJO dicūt, extēditur us-
que ad sinum Mexicanū ad mare DEL
NORTE,ad Iucatanā regionē:Fuit autē
ita appellata ab insigni illo Duce Fer-
din.Cortesio, qui illā primū occupavit
ann.1518.quoniā eius situs,cāperies &
dispositio Hispanię similis videbatur,ut
tradit Herrer.decad.3.lib.2.c.10.& de-
cad.4.pag.79:† Vel quoniā antiquā om 30
niū nationū consuetudinē sequi voluit,
quæ semper populis,aut provincijs à se
novè in alienis,& remotis finibus cōdi-
tis,propria suarū urbiū,aut regionū no
mina imponere solebāt,ut pluribus exē
plis ostēdit Fr.Ioan. de la Puēte in con
venien.utr.Monarch.lib.3.cap.23.§.4.
pag.153.& in hoc Novo Orbe passim
observatū invenimus.Cōtinet verò No
væ Hispaniæ appellatio plures alias sa-
tis celebres & utiles provincias, quas
latè recēsent Magin.fol.280.Pet.Mar-
tyr decad.4.& seqq. Abraham.Ortel.in
Theat.magn.tab.6.Boter.ex pag.354.
Herrera in descript.cap.9.ex pag.21.&
decad.3.lib.2.cap.10. & seqq. Ludovi-
cus Cabrera in vita Regis Philippi II.
lib.13.cap.11.& Fr.Ioan.Torquem. in
Monarch.Ind.1.tom per totum,ubi in
lib.5.ex cap.37.ad 40.tractat de rebus,
& expeditionibus ad Novū Mexicum,
& cap.41.& 42. de Californijs, & ex
cap.43.ad 58. de alijs expeditionibus
ad detegendum caput Mendocinum.
Sed præcipuę,† & magis cognitæ,& ha 31
bitatæ provincię sunt XALISCO,& CV
LIACAN,quę à nostris appellatur Nova
Gallecia,ubi est sedes Episcopalis,& Re
gia Cācellaria:de cuius districtu & pro
prietatibus tractat Magin. d.fol.280.
Abrah.Ortel.tab.7.Bote.pag.364.Her
rera in descript.cap.11.ex pag.29. & de

cad.4.lib.9.c.12.& 13. & decad.8. lib. 8. cap.12. Mechoacana, Guaxaca, & Tlaſcala, in quibus etiã proprij Epiſcopi reſident, & de eis agit idem Magin. ſup.fol.281. Boter.pag.362. Herrera in deſcript. cap.10.ex pag.25.& Frat. Alphonſ.Fernand.lib.1.ex cap.36.

32 Et † Mexicana civitas,& regio, quæ eſt cæterarũ Metropolis,& ſedes Proregis & Cancellariæ Novæ Hiſpaniç, & plurima alia cõtinet, quæ eã non ſolùm inter Americæ urbes, verùm & Europæ nobilẽ faciũt, ut latiùs proſequũtur Magin.ſup.fol.281. Porcacchus in inſulario lib.3.pag.157. Boter.pag.356. Herrera in deſcript.cap.9.ex pag.21.& decad.2. lib.7.cap.14.& ſeqq.Fr.Alphonſ. Fern. d.lib.1.cap 36.Fr.Ioan.Torquem. in d. Monarch.Ind.tom.1.lib.2.per totũ,& lib.3.c.22.& 23.Petr.Balbuena in carminibus Hiſpanis de laudibus Mexici, & Sim.Maiol.in dieb.Canic.tom.1.colloq.23.pag.506.& 507. ubi multa mirabilia refert de ſitu & magnitudine urbis Mexici,& incolarũ multitudine, & colloq.12.pag.304.ubi agit de lacubus, circa quos Venetiarũ inſtar ædificata eſt, qui cũ ſe proximè cõtingant,& alternatis vicibus procelloſis motibus aquas ſuas cõmunicent, unus tamẽ ſalſus,& alter dulcis eſt.

33 Fuit † autẽ hæc inſignis urbs ab indigenis olim appellata Tenuchtitlan, à lapide quodã,& Tuna in eo nata, quã in lacu invenerunt, ubi primũ illã ædificarũt. Qua de cauſa hodie hæc inſignia eadẽ civitas obtinet, poſteà verò Mexici nomẽ accepit, quòd maternâ eorũ linguâ ſcaturigines aquarũ ſignificat, ut tradit Herrera d.decad.3.lib. 7.cap.13. Torquem. d.lib.2.cap.11. & lib.3.cap.23.& Sebaſt.Covarr.in Theſ. ling.Hiſp.verb.*Mexico*, ubi etiam alias huius nominis etymologias adducunt.

34 Ad alterã verò † Americæ partẽ, ſive peninſulã accedẽtes, quã Meridionalẽ appellari retulimus, immenſi quidẽ operis eſſet, ſi omnia eius oppida, vel regiones ſigillatim deſcribere vellemus: ſunt enim innumeræ, & earũ nonnullæ vix nomen notũ habẽtes, ut benè obſervat Magin.d.tab.34.fol.283. Sed de præcipuis aliqua delibantes, imprimis occurrit † provincia Panamenſis, ſive Terræ 35
firmæ, quæ à noſtris vocata fuit CASTILLA DEL ORO, eã fortè ratione, quòd ibi aurũ plurimũ reperiebatur, adeò ut quidã † Bacchalarius Enciſus retibus in 36
multis fluminibus expiſcari publicaverit: quod in cauſa fuit, ut plures hac ſpe allecti, ad hanc regionẽ cũ Petro Arias Davila ann.1514. confluerẽt, ut refert Herrera in deſcript.cap.15.pag.41. Cõtinet hæc provincia ſub ſe gubernationes, quas vocant DEL DARIEN, VERAGUA, VRABA, i NATA, & alia minora oppida, & duas ſatis nobiles urbes, quç dicuntur PVERTOBELLO, y PANAMA. Prior ad mare DEL NORTE cõſtructa, commodiſsimũ portum habet, à quo & nomẽ accepit, relicto alio antiquo portu & oppido, quod vocabatur NOMBRE DE DIOS. Altera iuxta mare DEL SVR appoſita eſt, eo iſthmo à priore diviſa, quo has duas Novi Orbis peninſulas cõſtringi tradidimus, cuius quidẽ latitudo decẽ & octo leucas occupat, ſeu ſeptuaginta duo milliaria. † Et hæ urbes quæ- 37
cunq; vel è Peruana regione in Hiſpaniã, vel ex Hiſpania in Peruviã advehũtur, fido portuũ hoſpitio recipiũt: ſiquidẽ divitiæ, ac merces utrobique à navibus exonerandæ ſunt,& terreſtri itinere, aut per amnẽ, qui dicitur CHAGRE, per illas decẽ & octo leucas cõportandæ, ut rurſus navibus impoſitæ per unũ mare, vel alterũ traijciãtur. Qua de cauſa ob claſsiũ concurſum,& navale commercium, quod hic exercetur, Epiſcopalis Eccleſiæ Darienis ſedes ad hanc urbem Panamenſem tranſlata eſt, & ibidem Regia Cancellaria conſtituta, cuius Præſes ſimul Gubernatoris, & Capitanei generalis munus exercet.

Quo † pluribus annis ſumma cum 38
laude, & vitæ integritate functus eſt Dominus Don Franciſcus Valverdi de Mercado levir meus, hoc eſt, meæ ſororis maritus, poſtquàm dictam urbẽ &

portū DE PVERTOBELLO Regiā aucto-
ritate construxit & cōmunivit,& gra-
visimis alijs obsequijs,atque servitijs,
ad hunc & alios maiores honores sibi
aditū præparaverat:& obijt ibidē ann.
1614.adversariorū quorundā calum-
nijs impetitus, quas tamē iustiùs con-
39 temnere debuisset;cùm † semper calū
niatorū virus provocet ipsa virtus, &
ut locis lævibus,& politis ægrè sordi-
dū aliquid adhæresceit:sic maledictū se
dē vix inveniat in vita puriore,ut præ
clarè advertit Iust.Lipsi.in orat.de ca-
lumniat.& in hoc casu experiētia mō-
stravit,tanti viri fama,& virtutibus à
morte eius clarioribus redditis,& Re-
gij Indiarū Senatus ac bonorū omniū
approbatione,&acclamationē de fide
ratis.Et qui de hac provincia plura sci
re voluerit,legat Per.Martyr decad.2.
& 3.Magin.ubi sup.Borer.1.pat.vol.2.
lib.3.pag.371.& seqq.Herrer.in descr.
cap.15.& decad.2.lib.3.cap.5.& seqq.
Fr.Alphonſ.Fern.lib.1.c.54.pag.187.
40 Ad eandē † partē Americæ perti-
net alia nō minus celebris provincia,
quæ vocatur Novū Regnū Granatæ,
& sub se comprehēdit gubernationes
Popaiā,sanctæ Marthæ, & Carthagi-
nis,sive CARTAGENAE,ubi est civitas,
& portus ad Hispanienses classes exci
piēdas tutissimus.Abūdat hæc provin
ciā omniū fructuum copiā, & auro,&
Smaragdis,alijsque pretiosis lapillis di
tescit,habetque in longū trecētas leu-
cas,& in latū totidē ferè, & inter plu-
ra nobilia Hispanorū oppida eminet
urbs,quę dicitur SANTA FE DE BOGO
TA,quā Licētiatus Gundisalvus Ximé
nez de Quesada annò 1528. ædificare
cœpit,& in ea residet Præses & gubet
nator cū Regia Cancellaria,& Archie-
piscopus cū Metropolitana Ecclesia:
cuius suffraganei sunt Episcopus Po-
paianensis,Carthaginis,& Sāctæ Mar
thæ.Et plura alia de eadem provincia,
& incolarū moribus tradunt Gomara
in hist.Ind.1.part.mores gent. lib.3.c.
14.Hier,Gigl.lib.4.c.12.& 13.Botet.
d.lib.3.ex pag.375.usque ad 378. Her
rera in d.descript.cap.16.ex pag.41.&
decad.8.lib.4.ex cap.6.ad 12.& Frat.
Alphonſ.Fernand. d.lib.1.ex cap.46.
usque ad 50.ubi etiā agit † de mirabi- 41
libus,quæ in convertendis huius pro-
vinciæ Indis per integros septē annos
patravit Beatissimus ille vir Fr.Aloi-
sius Beltranus Dominicani Ordinis
fulgentissimū decus,qui in Beatorū nu
merū referri meruit ann.1608.de quo
etiā plura tradit Thom.Bocius de sig.
Eccl.Dei lib.6.sig.19.& lib.7.sig.25.c.1.
Sequitur † statim ea terræ pars,quę 42
PERV,sive Peruana dicta est,totius hu
ius Novi Orbis nobilissima,detecta
primū,ut alio loco diximus,à Frācisco
Pizarro anno 1525. & tota ferè intra
Æquatorē,& tropicū Capricorni ia-
cens:sunt autē eius fines à Septentrio
ne Nova Granata, & Castella aurea,
ab Occasu Oceanus, sive mare DEL
SVR,à Meridie provincia Chilēsis, &
ab ortu,montes altissimi.Occupat ve
rò longitudine suā mille & octingētas
plus leucas,& in latū usque ad Andes,
ut plurimū, quinquaginta,quarū decē
pertinent ad planities,quæ per totam
regionē ad orā maritimā reperiuntur,
viginti ad mōtana,quę per eādem re-
gionē lōgo tractu extendūtur à Septē
trione ad Meridiem mille circiter leu-
cis,& vulgò vocātur LA CORDILLERA
DEL PERV,aliæ viginti ad Vltramōta
na,quæ vulgò dicūtur LOS ANDES, &
sunt etiā montes,qui pariter à Septē-
trione in Meridiē incedunt continuā
serie producti,densissimi tamē,& abs-
que vallibus,cùm tamē inter alios DE
LA CORDILLERA multæ amplę valles
ac profundæ,fertilissimæq; & populo
numerosissimæ cōtineantur,cùm aëre
potiantur calidiore, de quibus omni-
bus,qui pleniorē historiā,& descriptio
nē desideraverit,legere poterit Levi-
nū Apolloniū de rebus Peruēsibus,Pet.
Ciezā,Aug.de Zarate,& alios quos ci
tavimus in fin.cap.præcedentis,qui de
historijs Regni Peruani ex professo tra

ctarunt Hiero.Benzo,& eius additionator.lib.3.per totum in 6.part.histor. Americæ, Ioseph. Acosta in hist.Ind. lib.3.cap.21. & seqq.Abrah. Ortel. in Theat.mag.tab.8. Magin.ex fol.283. usque ad 287. Ioan.Boter.d.lib.3.ex pag.386.Herrera in descrip.cap.16.in fin.pag.46.&seqq.& in hist.gener.Ind. decad.4.lib.9.cap.3.& decad.5. lib.1. c.1.& 5.Inter plurima verò Hispanorũ,& Indorum oppida huius latissimi Peruani Regni,quæ connumerare lon
43 gissimũ esset,præstãtiores sunt, † urbs DE SAN FRANCISCO DEL QVITO à Sebastiano Belalcaçar Francisci Pizarri cõmilitone anno 1534.fundata, quę æquatoris lineæ ferè subiacet,nec tamẽ fervido ac æstuoso cœlo,sed potiùs frigido poritur,eiusq; ager semper virens est,& omni frugum beatitudine floridus,atque etiã auri,& argenti vivi mineris scatens. Residet hac in urbe Quitensis Episcopus cum Ecclesia Cathedrali,& Præses cũ Regia Cancellaria,quæ ducentis & plus leucis in longum,& in latũ suũ territoriũ extẽdit, & gubernationes DE LOS QVIXOS, i LA CANALA, PACAMOROS, i GVALSONGO,& partem Popaianæ comprehendit,atque etiã urbes DE RIOBAMBA,CVENCA, LOXA,ZAMORA, IAAN, GVAYAQVIL, i PVERTOVIEJO,ut latiùs prosequuntur Magin.sup.fol.286. Boter.pag.396. Herrera in descripr. cap.17.&18.& decad.5.lib.6.cap.6.& lib.10.cap.10.cum multis seqq.& Fr. Alphons.Fernan.d.lib.1.cap.54.in fin.

Post QVITI verò provinciã eminet
44 alia urbs, † quæ à nostris D.Michaëlis,à Barbaris PIVRA vocatur,cui vicinus est portus,qui dicitur PAITA,ad quem naves per hoc Peruanum mare transfretãres frequẽter appellunt.Sed
45 magis nobilis est † TRVXILLO à Francisco Pizarro cõdita anno 1533.agrũ feracissimum habens,& plures Hispanorum domos,quæ tamen omnes ingenti terræmotu momento temporis conquassatæ fuerunt anno 1619. ita ut vix,& ne vix quidẽ, aliqua pristinæ urbis figura remanserit. In qua ob sui dignitatem & commoditatẽ,& plura Hispanorum & Indorum oppida,quę illi confinia sunt,Cathedralis Ecclesia cũ proprio Episcopo creata & erecta est anno 1612.& de ea peculiarẽ mentionem faciunt auctores suprà relati, præcipuè Herrera d.descript. cap.19. pag.56.& decad.5.lib.7.cap.6.

Longè verò nobilior,atque excellentior est alia urbs,quę octuaginta à Truxillo leucis in eãdem planitie Peruana conspicitur,sub duodecimo gradu adAntarcticũ,quę à Barbaris † LIMA 46
vocatur, non ex nomine Reguli, sive CACIQVE,qui ei dominabatur,ut putavit Herrera,sed corrupto vocabulo à RIMAC fluvio eam interluẽte,quod maternâ linguâ,sonãs,sive loquax interpretatur,à nostris verò dicitur *Civitas Regum*,sive quòd sub Epiphaniæ die à Francisco Pizarro ædificari cœpta anno 1533.sive quòd Magorũ Regũ patrociniũ sortita fuerit.& pro insignijs tres coronas in campo cœlesti, cum stella micanti,quæ Regibus eisdẽ apparuit, de quo Imperatoris Caroli V.diploma satis honorificum habet.

Iacet urbs hæc in valle amœnissima, mirâque aëris temperantiã gaudet, & agro rerũ omniũ fertili,præsertim frumenti, fabarũ, pisorũ,& omni ferè leguminũ,atque etiã fructuũ nostratium genere.Est prætereà populo frequẽtissima,ambitũ coprehendens valde spatiosum,in quo sunt latæ viæ,amplũ forũ,insignia tẽpla, illustris Cathedralis Archiepiscopalis Ecclesia, magnifica ædificia,nobilis Academia,& plura tribunalia & Collegia,prout decet tanti Regni Metropolim, & totius maritimi tractus excultissimum emporium. Portum quoque tutissimũ habet,duabus leucis ab ea semotum,qui dicitur EL CALLAO,ubi alterum oppidum ornatissimum cõstructum est.Et residet in ea † Prorex,qui supremam iurisdi- 47
ctionẽ,& gubernationẽ per plus mille

leu-

leucas exercet, & est Præses Regię Cancellariæ ibidem commorãtis, quæ duos Fiscales, quatuor criminum quæstores, & octo causarum civilium Senatores, sive Auditores habet.

48 In quorum numerum † ego iam inde ab anno 1610. nihil tale ambiens, aut cogitans, D. Philippi III. Regis ac Domini nostri Potentissimi honestissimis codicillis cooptatus, quã potui maximã fide, puritate & industriã suscepti muneris pensa explêre curavi, id tantùm mœroris habens, quòd tã longè à patria, & Regijs oculis studij & ingenij mei (quod scio, quàm sit exiguum) proventum & specimen edere, atque eodem semper loco manens, cõsenescere coactus fuerim, alijs intercà, quibus sors benignior arrisit, post plurium honorum gradus in supremis Cõsilijs meritissimè collocatis. Sed Deus, si oportuerit, nos quoq; ab inferis (ut aiũt) ad superos revocabit; cui semper meatum rerum curã, quã decet humilitate & veneratione relinquo, & ad patriæ desideriũ leniendum successivis horis opus hoc in prędicta nobilissimã Regũ urbe meditari, & scribere cœpi.

49 Cuius † Cancellaria, ut ad institutũ redeamus, trecentis plus minus leucis territorij sui habenas extendit; in quibus ultra urbes Pivra, & Trvxillo de quibus locuti sumus, & plures alias satis divites & frequentes Hispanorũ villas & colonias, Indorumq; oppida,
50 continentur etiam † urbes de los Chachapoyas, de Moyobamba, de Leon de Gvanvco, & alia quæ dicitur Gvamanga, sive san Ivan de la Frontera, de qua specialiter agit Herrera decad. 6. lib. 6. c. 9. à Frãcisco Pizarro primũ cõdita ann. 1539. & posteà in loco, ubi hodie cõspicitur, multis cœnobijs & nobilibus ædificijs decorata, & demum anno 1612. in Cathedralem erecta, diœcesi eius à Cuzquensi, cui anteà suberat, competenter divisã.

51 Et prope eam est † villa de Oropesa, alio nomine Gvancavelica argenti vivi ditissimis fodinis per totũ terrarum Orbem maximè nobilis; de quibus aliqua notat Acosta lib. 4. cap. 11. Pat. Lælius Bisciola lib. 16. horarum subsecivarum cap. 3. colum. 1165. & Nos alibi latiùs agemus.

52 Pertinet etiam ad eiusdem Cancellariæ districtũ urbs † Areqvipa, 130. leucis à Limẽsi remota, ab eodem Pizarro condita anno 1534. quæ duodecim à mari milliaribus fœcundo ac salubri in agro ædificata est, & ob portus & vinearum commoditatem multis nobilium ædificijs, Monasterijs, & frequenti populo aucta, & nuper Episcopali sede illustrata eodem tempore, quo Gvamanga, & Trvxillo.

Sexaginta autem leucis ab Areqvipa, & 125. ab urbe Regum, sive Lima, sub decem & tribus gradibus cum dimidio elevationis ad Austrum, & septuaginta octo longitudinis, iacet alia mediterranea urbs, † nomine 53 Cvzco, quæ cum Lima cẽtat de principatu contendere, & totius Regni Peruani se caput appellat, & fuit certè ante Hispanorum adventum Regia Incarum Regum sedes, magno procerum, & gregariorum Indorum commercio celebrata, munitissimis quadratorum saxorum maximæ magnitudinis ædificijs ornata, & inter Peruanas sola, quæ faciem urbis præferret. Easdem ædes, quas Incolæ quondam possedêre, politiore paulò ornatu instauratas hodie Hispani tenẽt, & templum admirandum Solis, Dominicani Monachi in Ecclesiam consecrarunt; octo parochias, & sex virorũ, & monialium Cœnobia habet, & propriũ Episcopũ cũ insigni Cathedrali Ecclesia, quæ ante divisionẽ aliarum de Areqvipa, & Gvamanga ditissima erat. De quibus omnibus, & alijs, quæ brevitatis causã prætereo, latiùs scribunt Levinus Apollonius, & alij suprà relati. Magin. fol. 286. Boter. pag. 389. & 393. Herrer. in descript. cap. 19. & 20.

& decad.5.lib.6.cap.2.4.& 12.& lib.
7.cap.6.10.& 13. Simon Maiolus in
dieb. Canicul. tom.1. colloq.23. pag.
506.& Fr. Alphons. Fernand. d.lib.1.
cap.50.51.& 54.& plura de urbe Cuz
quensi,& eius ædificijs tradés Garcias
Lassus Inca in suis Commentar. lib.7.
cap.8.& cap.27.& seqq.

Spectat quoque ad eandem Can-
54 cellariã † urbs DE SAN MARCOS DE
ARICA, & eius Provincia,licèt Her-
rera in d.descript. cap.21. pag.63. ad
Argenteam pertinêre tradiderit, ubi
est portus hoc in Regno pariter notus
ac utilis,in quo naves & classes Regiæ
commodissimè recipiuntur,dum mer-
ces ad superiores provincias evehere,
& earum divitias præcipuè Potosianas
revehere solent.

Supradictis urbibus meritò adijcié-
55 da venit ea, † quæ Argyropolis, seu
Argentea dici potest, & vulgò DE LA
PLATA vocatur,quæ licèt habitátium
copiâ cum LIMA, & CVZCO compa-
rari non possit, eximiâ tamen eorum
opulentiâ insignis est,& à Petro An
zures Duce Frãcisci Pizarri, iussu eius
condita fuit anno 1538.iacetque in
decimo nono gradu elevationis ad Au
strum,trecentis leucis distans à civita-
te Limensi,& decem & octo à celebri
illo & Imperiali oppido & monte, cui
56 nomen † POTOSI argenteis fodinis
supramodum referto,è quibus,& alijs,
eis vicinis, immensa eruitur argenti
copia, quæ universam Hispaniam, &
Europam implet,& in Asiam etiam,&
Africam magna ex parte dilabitur: de
quo pluribus agit Acosta lib.4.de Ind.
histor.cap.6.& sequentib. Quapropter
prædicta urbs Argentea dicta est, &
cùm anteà Episcopalem sedem habe-
ret,anno 1607.in Archiepiscopalem,
sive Metropolitanam erigi meruit, &
Regia Cancellaria in ea residet: cuius
districtus per trecentas, & amplius
leucas excurrit, & ultra plura alia In-
dorum oppida, & Hispanorum muni-
cipia,comprehendit nobilem urbem,
& provinciam,quæ dicitur CHVCVI-
TO,& DEL COLLAO, & aliam,quæ di-
citur CHVQVIABO, sive DE LA PAZ,
quã † anno 1549. Præses de la Gasca 57
cõdere iussit,& hodie proprium Epis-
copum habet cum satis ampla diocœ-
si,quæ ab Argentea divisa fuit.

Continet præterea dicta Cãcella-
ria sub territorio suo quatuor amplis-
simas gubernationes, † quæ dicũtur 58
DE SANTACRVZ DE LA SIERRA, DEL
TVCVMAN, DEL PARAGVAY, DEL
RIO DE LA PLATA, ò BVENOS AY-
RES, in quibus omnibus proprij etiam
Episcopi constituti sunt, & de eis, &
alijs ad montem Potosium,& Argen-
team Cancellariam pertinẽtibus, mul
ta specialiter tradunt Magin.fol.287.
& 289.Boterus.pag.385.392.397.
401.& 403.Herrera in descript. cap.
21.& cap.24.& decad.4.lib.1.cap.1.
& lib.8.cap.11.& decad.5.lib.10.cap.
15.& Fr.Alphons.Fernan.d.lib.1.cap.
54.pag.186.& 187.

His proxima est † Brasilia regio,li- 59
cèt iam Peruani Regni,& Proregis gu
bernationis fines excedat, quæ inter
duos ingentes fluvios iacet, nempe
Maragnonem à Septentrione, & Ar-
gyreum,vulgò RIO DE LA PLATA, à
Meridie,& partim ab Occasu; à qua
etiam parte ad altissimos Peruviæ mõ
tes accedit; sed tamen ab Ortu, mari
vastissimo (vulgò DEL NORTE voca-
to) pulsatur. Huius longitudo,quæ à
Septentrione in Austrum accipitur,
traditur mille & quingentorum mil-
liarium,sive 450. leucarum, latitudo
ab Ortu ad Occasum quingentorum
milliarium,sive 200. leucarum, & eius
circũnavigatio iuxta mare DEL NOR-
TE milliarium plus minus trium mil-
lium,sive 900.leucarum. Derecta au-
tem fuit,& à Lusitanis coli,& lustrari
cœpta eo modo & tempore,quo dixi
mus sup.cap.3.num.32.licèt priùs eam
iussu Regum Catholicorum Ferdinan-
di, & Elisabethæ detexisset Vincen-
tius Yañez Pinzon, & Didacus de Le

po.

pe. Et qui de eius descriptione, histo-
rijs, & incolarum moribus plura scire
voluerit, legat Maffæium histor. Ind.
Oriental. lib. 2. & 15. ex pag. 360. San
Romanum in eâdem histor. lib. 1. cap.
11. pag. 57. & lib. 4. cap. 14. pag. 689.
Magin. d. tab. 34. ex fol. 287. Boterum
d. lib. 3. ex pag. 378. usque ad 383. &
rursus 4. part. lib. 4. per totum ex pag.
104. ad 119. Herrera in descript. cap.
25. & decad. 1. lib. 4. cap. 7. & decad. 4.
lib. 8. cap. 12. & 13. Repertor. Mexi-
can. fol. 225. & 271. Pet. Gordon. in
Chronograph. pag. 443. Benzon. de
anno Iubil. lib. 1. cap. 10. Possevinum
in Bibliothec. 1. tom. pag. 390. & hi-
storiam & epistolas aliquot naviga-
tionis in Brasiliam à Gallis, & Germa-
nis auctoribus, parum tamen fidedig-
nis, scriptas, quæ habentur in fine ter-
tiæ partis histor. Americæ, & novissi-
mè D. Thomas Tamaio de Vargas in
libro vulgari linguâ, sed non vulgari
eruditione, & diligentiâ conscripto de
eiusdē Brasiliensis Provinciæ ab Hol-
lādis interceptæ restauratione cap. 5.

A Meridie autem eiusdem Peruā-
næ regionis iacet ingens alia provin-
60 cia, sive Regnum, † quod de Chile
vocatur; quo nomine incolæ frigus sig-
nificant, quia reverâ cæteris Peruanis
frigidior est, & sub ea Zonæ parte sita,
quam antiqui hac de causa inhabita-
bilem iudicabant; sed nihilominus ex-
perientia monstravit, non solùm habi-
tabilem, verùm coeli & terræ tempe-
rie commodissimam esse, & Hispaniæ
nostræ in omnibus ferè simillimā, cui
opposita, sive Antipoda est; cùm à gra-
du Australi 27. usque ad 52. excurrat,
& bellicosos, ac robustos homines gig-
nat, qui in hunc usque diem nostros
continuis bellis exercent, & fidem, ac
pacem multoties susceptam, & obla-
tam durâ cervice, & protervo corde
reijciunt. Sunt tamen hoc in Regno à
nostris plusquam 300. leucæ in lōgum,
& viginti in latum possessæ, & pluri-
bus colonijs, & urbibus illustratæ, præ-
cipuè Valdivia, la Serena, la
Imperial, quæ ab hostibus destructæ
fuerunt, & la Concepcion quæ ho-
die viget, ubi sedes Episcopalis reful-
get, & alia nobilior de Santiago,
quæ Metropolis regionis iudicatur, &
in qua alter etiam Episcopus residet,
& Regia Cancellaria, quatuor Audi-
toribus, & Fiscali ac Præside cōstans,
qui etiam Capitanei generalis munus
in omnibus ad bellum necessarijs exer-
cet, de quibus & alijs ad huius Regni
historias, & pleniorem descriptionem
pertinentibus, latiùs tractant Gomar-
ra in histor. Ind. 1. part. Acosta in hist.
Indiar. lib. 7. cap. ult. pag. 531. Mores
Gent. lib. 3. cap. 10. Nobilis eques ac
Poeta D. Alphons. de Arcilla in Arau-
cana, Boterus d. lib. 3. pag. 385. Magin.
fol. 287. Herrera in descript. cap. 22.
& decad. 7. lib. 1. cap. 6. & 7. & Fr. Al-
phons. Fernand. lib. 1. cap. 55.

Denique post hoc Regnum Chilen-
se, & flumen, quod Argenteum, sive
de la Plata vocatur, iacet famige-
ratum illud fretum, dictum † Magalla- 61
nicum; de cuius inventione plura di-
ximus sup. cap. proximo ex num. 35. &
post illud versus Antarcticum Polum
vastissima illa terræ pars, Magallani-
ca etiam nuncupata, quam licèt nul-
lus hucusque penitùs perlustraverit,
plures tamē opinantur, Europâ, Asiâ,
atque Africâ maiorem esse, ut tetigi-
mus d. cap. præced. num. 54. & pleniùs
scribūt Boter. pag. 403. & 404. & Her-
rera d. descript. cap. 23.

Et cum his planè absolvi id omne
videtur, quod ad prædictas duas Ame-
ricæ peninsulas pertinet. Verùm † cū 62
aliæ insulæ, & continentis regiones re-
periantur, quæ licèt ab America di-
stinctæ, & remotæ sint, atque ad Oriē-
tem declinent, intra fines tamen oc-
cidentales clauduntur, quibus naviga-
tio, & conquisitio Indiarum Regum
Castellæ, & Legionis circumscripta
fuit, iuxta pactionem cum Lusitanis
Regibus initam, nempè Malucæ, sive

Mo-

Moluccæ, Philippinæ, Lequij, Iaponiũ,
Sinarum littora, Insulæ Salomonis, &
aliæ; sunt nonnulli, qui eas, veluti ter-
tiam partem Indiarum constituant, &
sub nomine Occidentalium compre-
hendant; de quibus in genere aliqua
notavimus sup.cap.3.num.41.& 45.
63 Et quod attinet † ad Malucas, ea-
rum nomina, descriptionem, detectio-
nem, aromata, titulos, ac iura, quibus
Castellæ Regibus competunt, specia-
liter prosequitur Petr.Martyr. decad.
7.cap.6.& decad.8.cap.8. Petr.Cieza
tom.2.histor. Perù cap.62.Paul. Iov.
lib.34.histor.Herrera d. descript.cap.
26.ex pag.72.& decad.3.lib.1.cap.10.
& 11.& lib.6.cap.3.ad 8.& lib.9.cap.
9.& seqq.& decad.4.lib.5.ex cap.6.ad
11.Petr.Maffæius in hist. Ind.Orient.
lib.5.pag.219.& 220. Porcacchus in
Insulario lib.3. pag.189. Magin. tab.
32.fol.265. & sequentib. Boterus in
relation.universal.1.part.volum.3.lib.
1.pag.424. Pat. Gordonius in Chro-
nograph.pag.450.Henric.Martin. in
repert.Mexican.fol.242. Bartholom.
Leonard. de Argensola in decem li-
bris, quos de natura & historijs dicta-
rum Insularum scripsit; & est etiam vi-
dendus elegantissimus Hieron. Osso-
rius lib.11. de rebus Eman.relatus à
Theatr. vitæ humanæ volum. 5.lib.3.
pag.1259. ubi de eisdem insulis agit,
& conatur ostendere, quòd ad termi-
nos Lusitanæ navigationis, & dete-
ctionis pertinent.
64 De † Philippinis autem, & quot nu
mero sint, & quando detectæ, & à no-
stris habitati cœptæ, & qualiter in eis
Regia Cancellaria constituta fuit, &
sedes Episcopalis in urbe Manila, quę
postea in Metropolim erecta est, & de
alijs historijs scitu dignis ad easdem
insulas pertinentibus, ultra Herreram
in d.descript.cap.26.pag.73. & decad.
4.lib.1.cap.6.plura tradunt Magin.d.
fol.265.Boter.pag.420.& sequentib.
Illescas in histor. Pontif. 4. tom. pag.
284. Henric. Martinez in Repertor.
Mexican.fol.252.Fr.Alphons.Fernan
dez in hist.Eccles.nostr.tempor. lib.2.
ex cap.34.ad 39. Benzonius de anno
Iubil.lib.1.cap.10.& Fr.Ioan. à Tor-
quemada in Monarch.Indian. 1.tom.
lib.5. cap.61.& 62. Cabrera in vita
Philippi II. lib.7.cap.8.Pleniùs cæte-
ris † Dominus D.Anton. de Morga 65
nunc meritissimus Præses Regiæ Qui-
tensis Cancellariæ, qui cùm in Philip-
pinis Gubernatorem, & Senatorem
ageret, luculentam de illis historiam,
& relationem scripsit. Apud quos au-
ctores, & alios, quos retuli in fine d.
cap.3. reperiuntur plura de Iaponio-
rum, & Sinarum vastissimis Regnis, &
insulis eis adiacentibus, & de expedi-
tionibus, quas nostri in illis fecerunt.
Et † de Nova Guinea, & insulis Sa 66
lomonis, & Latronum ab Alvaro Men
daña primùm repertis anno 1567. &
posteà ab eodem, & rursus à Petr.Fer
nandez de Quiros, vano tamen labo-
re, indagatis, plenam relationem ap-
ponit idem Dom.Præses Ant. de Mor
ga ubi sup.ex pag.29. Herrera d. des-
cript.cap.27.Torquem.in d.Monarc.
lib.5.ex cap.64.ad 70. & aliqua tradit
Ioseph. Acosta de natur.Novi Orbis
lib.1.cap.16.& lib.3.cap.11.& 25. &
Malvenda de Antichrist.lib.3.cap.15.
pag.142.& 147. Et ego apud me ser-
vo † manuscriptos commentarios di 67
cti Petri Fernandez de Quiros, preca-
rio concessos ab eius filio Don Fran-
cisco de Quiros Mathematicarũ scien
tiarum peritissimo, & Regio huius Pe-
ruani Regni Cosmographo, & nauta-
rum examinatore, quibus ea omnia,
quæ in dictis navigationibus contige-
runt, latissimè scripta reliquit, & simul
alias suas peregrinationes recenset,
non minus certè mirabiles, aut scitu
iucundas, quàm quæ de Vlysse olim, &
hodie de Emanuele Mẽdez Pinto Lu-
sitano circumferuntur.
Sed quoniam suprà mentionem fe-
cimus de limitum divisione, & pactio-
ne circa Indiarum navigationes, &
con-

conquiſitiones inter Reges Caſtellæ & Luſitaniæ celebrata, è re erit, ut eā paucis pro coronide huius capitis adij
68 ciamus. † Sciendum igitur eſt, quòd cùm Luſitaniæ Reges, poſt detectas Africæ interioris oras, ad Orientales Indias cum ſuis claſsibus penetrare cœpiſſent, impetrarunt à Martino V. Romanæ Eccleſiæ Pontif. Maxim. ut quidquid à Ganariæ promontorio (quod poſteà *Caput Bonæ ſpei* appellari iuſſerunt) ad ultimā uſque Indiam patefieret, id quàm optimo iure, & conditione Luſitaniæ ditionis eſſet: quam conceſsionem deindè alij Pontifices confirmarunt, ut diximus ſup cap. 3. num. 21. & 22. Cùm autem poſteà Chriſtophorus Columbus Regum Catholicorum copijs, & nomine, Occidentales inſulas explorare, & fœlici iuxta ac fructuoſo eventu detegere cœpiſſet, Ioannes Secundus Luſitaniæ Rex id ægrè admodum tulit, vel quòd efflorescenti, tum maximè ad maritimæ rei gloriam, nomini Luſitano, parrum ab alijs in eodem genere decus officeret; vel quòd relicto ſibi à maioribus inclyto navigationis iure ſpoliari, & vaſti Oceani poſſeſsione pelli, quodāmodo videretur. Qua de cauſa, cùm bellum utrinque imminêret, & plures hinc inde legationes, & pacis media tentata fuiſſent: tandem inter eos convenit, ut tota illius litis, ſive controverſiæ diſceptatio ad Alexandrum VI. tunc temporis Romanæ Eccleſiæ Pontif. Maxim. remitteretur:
69 qui † cognitā Regum cauſā, ut regiones definiret, quas quilibet explorare, & debellare ſine alterius iniuria poſſet, ultra Heſperidum inſulas, vulgò dictas, DE CABO VERDE, ad tricenteſimam fermè, & quadrageſimam leucam, ducto à Septentrionibus ad Au-
70 ſtralem polum circulo, ſive † lineā, quam Meridianum appellant, totum terrarum Orbem ex æquo biſariam diviſit; ita ut pars, quæ ad Orientem vergeret, Luſitaniæ ob iuris antiquitatem cederet; Occidua Caſtellæ Regi relinqueretur; ſtatuens, ut Caſtellani non viam à Luſitanis apertam, ſed diverſam ſequerentur, & hi ad Solis Ortum, illi ad Occaſum navigantes, orbem marium, atque terrarū ſecarent: & cùm hic cōſtet 360. gradibus, unuſquiſque centum & octoginta partes ad perveſtigandum, & debellandum ſibi depoſceret. Quæ diviſio in cauſa fuit, ut adeò anxie à Magallano, † &
71 alijs navigatio ad Moluccas, per maria extra Luſitanorum limites poſita quæreretur, & ut ſuper eiſdem † Inſu- 72
lis novæ lites ſuſcitarentur, dum uterque Rex eas ſuis finibus comprehendi contenderet, varijs rationibus, & prædicti Meridiani cōputationibus hinc inde perpenſis, quouſque convenit, ut Caſtellæ Reges illas Luſitanis pro trecentis & quinquaginta ducatorū millibus pignori darent.

De quibus † omnibus peculiatem 73
mentionem fecerunt Maffæius lib. 1. hiſtor. Ind. Orient. pag. 5. & 18. Hieron. Oſſorius lib. 11. de reb. Emanue. Fr. Anton. de SanRoman lib. 1. de hiſt. Orient. cap. 6. & lib. 3. cap. 13. Epiſcop. Chiapenſis in tractat. comprobat. fol. 30. Marquardus in tract. de Iudæ. & in fide. 1. part. cap. 14. Petr. Bembus lib. 6. hiſtor. Venetæ relatus à Baldeino in §. Inſula num. 5. & 6. inſtit. de rerum diviſione, Garibai lib. 28. Annal. anno 1493. Petrus Matthæus in addition. ad ſeptimum decretal. lib. 1. tit. 9. pag. 74. & in ſumma conſtitut. Pontif. pag. 152. Ioan. Boter. in Coſmograph. 2. part. lib. 4. pag. 384. & part 4. libro 2. pag. 49. Hieron. de Monte in tractat. de finib. regund. cap. 7. num. 8. Thom. Bocius de ſign. Eccleſ. Dei lib. 17. cap. 4. pag. 212. & de Italiæ ſtatu lib. 3. cap. 5. pag. 342. & ſeq. Doctor. Marta in tract. de iuriſdict. 1. part. cap. 24. num. 32. Molina Theologus de iuſtitia & iure tractat. 2. diſp. 103. pag. 424. Petr. Opmeer. in Chronograph. pag. 437. P. Gordonus pag. 441. melius & fidelius

cæte-

cæteris Anton. de Herrera in d. histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 5. 8. & 10. & decad. 3. lib. 6. ex cap. 3. ad 8. & decad. 4. ex cap. 6. ad 10. & alij, quos retulimus sup. hoc cap. num. 63. & infrà lib. 2. cap. 24. num. 18. & tetigit Anton. Possevinus in Bibliothec. lib. 1. cap. 7.

74 Vbi † benè considerat, has omnes contentiones cessasse, postquam Occidentales & Orientales Indiæ in unũ Regem coierunt, Lusitaniæ nimirum Regno Castellæ & Legionis, à quo exierat, copulato. Idque sapientissimè à Deo effectũ fuisse, tum, ut sub unius imperio facilior ratio esset religionis cum sapientia propagãdæ; cùm etiam, ne Philippinis Invẽtis, quæ proximiùs ad Lusitaniæ limites accedebant, novæ contendendi occasiones excita-
75 rentur, † quas Lusitani semper nimis superbè, & cum magno Castellanorũ despectu prosequebantur, ita ut teste Petro Martyre decad. 8. cap. 10. in fine, plures cordati viri, ruinam illis vẽturam, vel ex hoc vaticinarentur, & prædictam unionem, vel reductionem ad Castellæ coronam desiderarent.

76 Quæ † tandem quomodo, & quibus titulis facta fuerit, latè & optimè prosequitur Ioan. Anton. Viperanus in commentarijs de obtentâ Portugallia. Hieron. Connestagius Genuensis in decem libris, quos de eâdẽ unione Italico sermone conscripsit, Michaël ab Aguirre, Franciscus Alvarez à Ribera & alij quamplures, qui tractatus, & allegationes super eiusdem Regni successione ediderunt, & egregius nostri temporis Chronista, mihique, dum Matriti agerem, ob ingeniũ, & variarum literarum studium, admo-
77 dum familiaris † Ludovic. Cabrera in vita Regis Philippi II. lib. 12. & 13. & obiter Parlador. lib. 2. ter. quotid. cap. 21. in fine, Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 210. & novissimè Salazar de Mendoça de origin. dignit. Hispan. lib. 4. cap. 4. §. 4. fol. 169. ubi ex Hispaniæ annalibus, & historiographis probant, Regnum illud Castellæ & Legionis feudum fuisse, & Comitatus titulo ab illis separatum, de quo etiam benè agit Mariana de rebus Hispan. lib. 1. cap. 4. & lib. 10. cap. 13. Ioan. Tarcagnota 2. part. lib. 12. Stephan. Garibai lib. 5. suæ histor. & Petr. Damariz in Dialogo 2. de varia historia cap. 3. Tamaio de Vargas in defens. Petr. Ioan. Marianæ pag. 42. & D. Ioan. Briz Martinez in histor. S. Ioan. de la Peña lib. 5. cap. 2.

SVMMARIVM Capitis VII.

1 Repetere, aut transcribere quæ ab alijs benè tractata sunt, otiosum est.

2 Novi Orbis excellentias cur Auctor notare voluerit?

3 Novi Orbis provinciæ, ut plurimùm, amœnissimæ & temperatissimæ sunt.

4 Terra elemẽtum inæquale, & cum aliquibus defectibus, etiam ante diluvium à Deo creatum fuit, & quare?

5 Tellus eadem non parit omnia, sicut nec mare.

6 Terræ defectus Deus induxit ad cohibendam idololatriam secundùm Theodoretum.

7 Columbus putavit Paradisum voluptatis in Novo Orbe inveniri.

8 Paradisi locum sub Æquatore positum, multi senserunt.

9 Regiones plurimæ admodum temperatæ, & habitabiles reperiuntur sub linea Æquinoctiali contra veterum opinionem.

10 Paradisi locus ubi sit, incertum est, & Deus occultum esse vult.

11 Novi Orbis temperies & amœnitas describitur & comparatur Tempe, aut campis Elysijs secundùm Acostam.

12 Homines beatissimi in Novo Orbe vivere possent, si pecunijs congerendis non inhiarent.

CAPVT VII.

De natura, & excellentijs Novi Orbis: & aliqua de terræmotibus, montibus ignivomis, & eorum causis.

PERSTRINXI quidem, & maiori, quà potui, brevitate ea omnia delibavi, & ni fallor, aliquatenus illustravi, quæ de Novi Orbis, sive utriusque Americæ regionibus à varijs scriptoribus tradita sunt, & omnino observatione digna ad susceptæ tractationis scopũ videri poterunt. Etenim si peculiariter singula prosequi vellẽ, non solùm nostras paginas onerare,

verùm & alienas transcribere necessarium esset; † Quod semper fugiendum censui, sequutus Polybij sententiam lib. 1. histor. dum ait: *Profectò neminem puto iudicaturum, necessarium fuisse, ut de his, quæ rectè, & à multis dicta sunt, denuò sermo haberetur.*

Sed ne aliquis arbitretur prædictas provincias longitudinis & latitudinis suæ immensam vastitatem, cœli, aut soli infœlicitate, vel sterilitate pensare, † operæpretium duxi, aliqua etiam sub eâdem brevitate connectere, quibus earum ubertas, salubritas & utilitas aperiatur.

Et planè quamvis negari non possit, multa in eis loca fabulosa, aut saxosa reperiri, & præruptis collibus, opacis nemoribus, aut altissimis & infructuosis montibus occupata, & ob nimium calorem, vel frigus parùm habitationi hominum commoda; hoc neutiquam † impedit, quin cætera, quę, ut plurimùm, amœnissima & temperatissima sunt, celebrare debeamus.

Hæc † enim terrarũ inæqualitas in omnibus mundi partibus invenitur, non solùm post diluvium, ut aliqui erroneè senserũt, sed ab ipso suæ creationis die, & summi Opificis immensitatem, ac benignitatem ipsâ varietate commendat, quando tot locorum diversas proprietates effecit, alijs quędam, alijs alia tribuens, alijs alia negans; tum, ut pateret omnibus, quę fecerit, voluntatis suę fuisse, non necessitatis: cùm etiam, ut multa hominibus, cæterisque animalibus bona præstaret, quæ ex prædicta varietate descendunt, prout egregiè probatur in Psalm. 103. ex vers. 8. usque ad 19. & Proverb. cap. 8. vers. 25. & prosequitur Aristotel. lib. de Mundo cap. 2. Virgil. lib. 1. & 2. Georgicor. Strabo. lib. 3. de situ Orbis, † Ovidius lib. 1. de Arte amandi, dum ait:

Nec tellus eadem parit omnia vitibus illa
Convenit, hæc oleis; hic benè farra virent.

Horatius eadem de mari scribens lib. 2. Satyr. 4.

Sed non omne mare est generosa fertile testa
Murice Baiano melior lucrina peloris,
Ostreà Circeis, Miseno oriuntur echini:
Pectinibus patulis iactat se molle Tarētũ.

D. Chrysost. ad cap. 13. epist. 1. Corint. homil. 34. Hug. de Sancto Victore lib. 1. de invisib. Dei, §. 1. relatus à D. Antonin. 3. part. histor. tit. 18. pag. 2. Albert. Magn. de Problem. lib. 1. tractat. 2. cap. 4. Abulensis sup. Genes. cap. 1. Maiol. collog. 17. de propriet. locorum in princip. vers. *Cogitemus*, Acosta de proc. Ind. sal. lib. 2. cap. 13. Pat. Salazar sup. d. cap. 8. Proverb. Pat. Lorinus sup. d. Psalm. 103. Augustin. Torniellus in annal. sacris, 3. die Mundi, num. 3. pag. 38. & anno 1956. n. 21. pag. 167. Fr. Ioa. à Ponte in convenient. utriusq; Monarch. lib. 3. cap. 14 §. 2. pag. 94. & Iust. Lips. de Physiolog. Stoic. lib. 1. dissert. 13. quibus arridet Theodoret. lib. 3. de curand. Græc. affection. in principio. † nisi quòd hos terræ defectus ad 6
cohibendam hominum idololatriam à Deo inductos fuisse opinatur, sic inquiens: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiens, nonnullos defectus elementis adiunxit, ut illorum quidem species ac magnitudo intuentes homines, ad Opificem demirandum, attolleret; ipsæque vicissim labes ac patientia homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adoranda censerent.*

Talis est ergo, ac tanta Americanarum insularum, & regionum continentis pro maiori parte fœlicitas, ac temperies, † ut primus earum inve- 7
stigator Christophorus Columbus, hâc consideratione ductus, ferè opinatus sit, Paradisum terrestrem in illis inveniri, ut tradit Gomara in histor. Ind. lib. 1. quem refert Martin. Delrio in adag. sacris 1. rom. adag. 789. pag. 378. & latiùs prosequitur Anton. Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 3. cap. 12. pag. 106. Ad quod suspicandum, il-

8 latum ✝ sententiâ non ineptè moveri potuit, qui Paradisi locum sub æquatore, sive æquinoctiali linea plantatum existimarũt; quos sequuntur D.Thom. 2.2.quæst.164.art.2.ad 5. S.Bonaventura, & Durand. in 2.sentent. distinct. 17. Nicolaus de Lyra, & Ludov. Istella sup. Genes.cap.2. Cœlius Rhod.lib.1. lect.ant.cap.22. & alij relati à Ludovic. Vives in addition.ad D.Augustin. lib.13.de Civit.Dei,cap.21.& Maluẽda de Paradiso cap.10.pag.25.& 26.

9 Circa & infra quam ✝ lineam, & sub Zona præusta, plures Novi huius Orbis insulas & provincias iacêre, satis compertum est, & contra antiquorum opinionem eas admodum temperatas, fertiles & habitabiles esse, ut benè probat idem Maluenda ubi sup. & lib.3.de Antichrist. cap.14. Benedict. Pererius sup. Daniel.lib.4. ad illa verba, *Benedicat terra Dominum*, Ioseph. Acosta lib.1. de natura Novi Orbis cap.10.in fine, & lib.2.cap.1. cum sequentib.& Fr.Ioan.à Ponte in d.Monarch.lib.3.cap.19.§.1.& nos repetimus infr.cap.11.

Sed licèt hoc, quod de Paradiso dicitur, admitti sine temeritate nõ possit, teste Acostâ d.lib.2.cap.14.& Del-
10 rio d. pag.378. ✝ Cuius situm multi opinantur post diluvium evanuisse, & alij in India Orientali, vel sub Zeilana provincia, & in alijs varijs locis constituunt, & alij de eius loco disputare inanem quæstionem esse; quoniam Deus omnibus occultissimum esse voluit, nec nisi Divinâ revelatione cognosci, nec nisi Divino auxilio adiri potest, ut tetigimus sup.cap.2.num.5.& cap.3.num.40.& latiùs docent D. Augustin. de peccato origin.contra Pelagium lib.2.cap.23. Mag.Sentent.d. distinct.17. Chassan.in Catalog.gloriæ mundi part.12.considerat.4. Maluenda d.tract.de Paradiso per totum, Simon Maiol.colloq.17.ex pag.381. Delrius d.adag.789. Rutil. Benzonius de anno Iubilæi lib.2.cap.43.& August. Torniellus in dictis annal.sacris die mundi 3.num.13.ex pag.41.ad 52. & Pat.Ludovic.Ballester.in Onomathograph.verb.*Paradisus*,pag.305.ubi plurimas quæstiones de Paradiso proponunt, & prosequuntur: adhuc tamen idem Acosta concludit, ✝ considera- 11
tâ quamplurium regionum huius Novi Orbis temperie, & veluti perpetui Veris benignitate, tãquam voluptatis hortum & alteram Tempe meritò reputari posse. Cùm neque hyems premat frigore, neque æstas caloribus coquat, adeò ut parvo cespite iniuriæ omnes satis propulsentur, vestiumque vicissitudine vix opus sit. Ita ut si homi- 12
nes cupiditatis, pravarumque opinionum vinculis expedirẽtur, & ingenuâ libertate dominari potiùs, quàm servire pecuniæ decrevissent, facilè hîc iucundam, ac beatam vitam fuissent victuri. Nam quod Poëtæ de Elysijs, quod de Tempe, quod Plato de sua illa Atlantide, vel fingit, vel narrat, id certè in his regionibus reperirent. De quibus etiam nõ ineptè ea omnia prædicare possumus, quæ eleganti stylo, de fœlicibus illis insulis in Oceano sitis canit Horatius lib. Epod.Ode 16. quas licèt omnes eius expositores pro Fortunatis accipiant, Bernard. tamen Aldret. Hesperides esse dicit lib.4. de antiq. Hispan. cap.17. pag.566. quæ huius Novi Orbis partem cõstituunt; verba autem Horatij sic habent:

Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Hetrusca præter & volate littora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus, arva divites & insulas:
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret usque vinea:
Germinat & numquam fallentis termes olivæ,
Suamque pulla ficus ornat arborem:
Mella cava manant ex ilice: montibus altis

Levis crepante lympha desilit pede.
Illic iniussæ veniunt ad mulctra capellæ,
Refertque tenta grex amicus ubera:
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile,
Nec intumescit alta viperis humus.
Pluraq; felices mirabimur, ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis,
Vtrumque rege temperante cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem.
Non huc Sidonij torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Vlyssei.
Nulla nocent pecori contagia, nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.
Iuppiter illa piæ secrevit litora genti,
Vt inquinavit ære tempus aureum.
Ære, dehinc ferro duravit sæcula: quorum
Pijs secunda vate me datur fuga.

Vnde quemadmodum olim collatis inter se tribus Mũdi cogniti partibus,
13 Europâ ✝ scilicet, Asiâ & Africâ, de earum præstantia & excellentia disputari solebat, ut constat ex traditis à Chassaneo in Catal. glor. mundi part. 12. considerat. 17. Iacob. Pontano in 1. part. volum. 3. progymnasmate. 18. ex pag. 315. & alijs, quos retulimus sup. cap. 1. num. 26. Ita nunc detectâ hac, quæ quarta vocatur, an illis præstantior, & excellentior censeri debeat? in quæstionẽ adduci solet. Et ferè in om-
14 nibus ✝ præstare, Novumque hũc Orbem antiquo præponi debêre, apertè concludit Ioseph. Acosta in lib. 3. & 4. de histor. natur. & moral. Indiar. & Anton. Herrera in eâdem histor. decad. 1. lib. 1. cap. 5. pag. 11. Quibus ego non gravatè subscriberem, si ita cultus, & habitatus ut antiquus reperiretur: cùm & ingenti magnitudine & temperie,
15 ut diximus, lõgè superior sit, ✝ & aquarum, fontium, lacuum, ac fluviorum mirabilium, & navigabilium copiâ, de quibus plura tradit idem Acosta d. lib. 3. cap. 18. 19. & 20. Fr. Gregor. Garcia de Ind. origin. ex pag. 163. ad 172. Simon Maiol. colloq. 10. pag. 264. Maffæius lib. 2. histor. Indiar. Boterus d. lib. 3. pag. 377. ubi de insigni flumine dicto ORELLANA, ò EL MARAÑON, & 383. ubi de altero non minore, quod Argenteum, sive RIO DE LA PLATA vocatur, Garcilassus Inca in suis Commentarijs lib. 8. cap. 22. & Ioan. Bapt. Scortia lib. 1. de natur. & increm. Nili cap. 5. ubi Nilum, qui fluminum Rex ab antiquis iudicabatur, teste Sil. Ital. lib. 6. & Agellio lib. 10. cap. 7. longè superari fatetur à prędicto Orelanio Novi Orbis flumine, cuius tanta est aquæ abundantia, ut in fine ad nonaginta quinque leucas pateat, adeò, ut in medio navigans, nonnisi cœlum & aquã conspicias. Vnde meritò dixit Hieronym. Cardanus, esse maximum totius Orbis flumen, *Vincitur etiam* (inquit) *ab Argenteo fluvio in eadem America, qui ostio patente ad quadraginta leucas adeò violentus currit in Oceanum, ut nautæ prius quàm tellurem ex alto conspiciant, dulces latices hauriant.* Pascuis etiam, fructibus, & varijs arboribus, quin & plurimis radicibus, ad vitæ sustentationem utilissimis, abundantior: & auri, & argenti, aliorumque metallorum, & pretiosiorum lapidum ditior reperiatur.

Quæ omnia sigillatim prædicti au-
ctores prosequuntur, ✝ & manifestiùs 16
constare poterunt ex relationibus & descriptionibus, quę Regum nostrorum repetitis decretis & schedulis fieri iussæ sunt de omnibus huius Novi Orbis insulis & regionibus, & de his, quæ in unaquaque earum procreantur, & peculiari animadversione digna videntur. Inter quas schedulas, una
expedita est sub anno 1606. ✝ Ex- 17
cellentissimo Lemorum Comite Domino ac Domino meo semper colendo, & venerando D. Petro Ferdinandez à Castro in Regio Indiarum Senatu Præside, quæ tanti auctoris curam, prudentiam, & solertem indagationẽ satis ostendit, cùm nihil, vel minutissimum, excogitari possit, ad provincia-

rum litus,gentes, mores, maria, littora,fluvios,fontes, montes, valles, pascua,itinera,pecudes, aves, fructus, arbores,metallorum fodinas,& denique ad cœlum & solum huius Novi Orbis spectans,de quo distinctam & peculiarem notitiam ab eorum Prætoribus, & Gubernatoribus nō exegerit. Exē-
18 plo † forsitan ducto à Romanorum libris, sive laterculis, quibus utriusque Imperij vires & rationes similiter ordinabant;circa quos luculētos & eruditos commentarios scripsit Alciatus,
19 & Guido Pancirolus: † vel ab Augusto Cæsare, de quo scribit Priscianus in prīnc.suæ Cosmograph.Philip.Bergomēs. in suo supplem. Chronic.lib.7. Chassan. in d. Catal.glor. mund.part. 12.consider.10.in fin.& Simō Maiol. d. colloq. 10. pag.262. & pag.266.& colloq.16.de insulis pag.342.quòd per omnem terrarum Orbem,per triginta continuos annos dimensores legatos viros doctissimos, & in Geometrica arte peritos,ad Præsides,Duces,& Iudices provinciarum misit,ut describerent,mēsurarentque terras,aquas,nemora,plana,concava, montes, colles, itinerarium,atque etiam maria, & maritima loca,& quidquid ubique vel arte,vel naturâ mirandum,aut prodigio sum occurrisset,eaque omnia Senatui diligenter notata, & fideliter scripta, nuntiarent.

Et quāmvis Ioan.Boter.in relatio. univers.1.part.vol.2.lib.1.cap.4. & 5. ex pag.339.hoc, quod de excellentia NoviOrbis asserimus,in dubiū vocare
20 velit, † Europeis regionibus,cæterisque primas deferens,quę ad Arcticū
21 Polum spectant.Quod etiam † Hispaniæ nostrę laudes exaggerās,sentire videtur Fr.Ioā.à Pōte in conven.utriusque Monarch.lib.3.cap.11.& 30. Paniam,sive Iubaliam dictam fuisse cōsiderans,quasi omnia bona,quæ in reliquis Orbis partibus divisa conspiciuntur,in ea cumulatissimè reperiātur,de quo pluribus agit Plin.lib.3. cap.1.& seqq.& lib.ult.cap.ult.Strabo lib.3.Iustin.lib.44. Latin. Pacat. in Panegyr. ad Theodos.Claudian.de laudibus Serenę,Apian.Alex.lib.2.cap.22.Lucius Flor.lib.2.Archiep.Tolet.1. part. hist. Hispan.cap.1.3.& 4. Philip. Bergom. in supplem.Chron.lib.2. Lucius Marinæus Siculus de rebus Hispan.lib.1.& 5.Ioan.Vasæus in Chron.Hispan.cap. 9.Zamalloa lib.1. Chassan. in Catal. glor.mun.part.12.consider.17.Ambr. Moral.in descript.Hispan.tom.2.Cœl. Rhodig.lib.18. antiq.lect.cap.12. Didac.Davalos in Miscellan.Austral.colloq.37.Conradus in templo Iud.lib.1. cap.2.§.3.Camill.Borrell.de præstan. Reg.Cathol.ferè per totum,Pineda de reb. Salom.lib.4.cap.14 §.5.Madera, & Valdesius in libris,quos de excellentijs, & dignitate Hispaniæ luculenter scripserunt.Tandem tamen ipse idem Pater temperiem,& communem ubertatē Americani Orbis extollit:& Botetus etiam fatetur, † hodierni tempo 22
ris consideratione habitâ, negari non posse,quin antiquum Orbem excedat, eùm animalibus, arboribus & fructibus,quibus anteà abundabat, illi ferè omnes accesserint,qui apud Europeos in usu erant.Quorum † in his regioni- 23
bus ingens,& propè incredibilis fœcūditas, & ubertas passim experitur,& multorū testimonijs celebratur,ut cōstat ex mirabilibus relatis à Pet.Martyre in decad.deNovo Orbe,Dida.Fernand.de Oviedo in summa rer.Indic. cap.79.& 81.& in hist.lib.9.cap.16.& lib.11.cap.1.Aloisio Cadamusto,Aluinno Cottesij,& alijs,qui relationes Novi Orbis scripserunt,Acosta d.lib.3. & 4.per totum.Per.Mexia Hispalens. in Sylva var.lect.5.part.c.26.& 27.Herrera decad.1.lib.10.cap.9.& alibi sępè, Simon Maiol.in dieb.Canicul. tom. 1. colloq.14.de Insulis ex pag.340.& colloq.17.de propriet.locorū ex pag.391. & passim colloq.20.& 21. ubi de herbis & plantis,Torquem. in Monarch. Ind.lib.14.ex c.36.ad fin.libri,& Gar-

cilas.

cilaſſus Inca in ſuis Commentar.lib. 8.ex cap.9.ad 21. & lib.9. ex cap.16.
24 ad 30. † Vbi inter alia referunt,pepones in Hiſpaniola inſula in tãtam amplitudinẽ inaugeri, ut vix unus homo, unicum peponem humeris ferre poſſit,totoque ibi anno ſemper matureſcere,ſemperque ſapidos, & ad veſcen-
25 dum gratos eſſe: † fœnum quoque falce abſciſſum,quintâ die ad cubiti proceritatem turſum adoleſcere. Et in eâdem inſula , & plurimis circa illam alijs,& in aliquibus continentis eiuſ-
26 dem Novi Orbis regionibus, † ex una ariſta frumenti bis mille grana numerata fuiſſe,ſpicas adeò ingentes eſſe,ut
27 humano brachio ęquentur, † tres fructus quotannis reddi,& cucumeres,pepones,ac cucurbitas poſt vigeſimam à latione diem maturas colligi: lactucas,betas,bugloſſa,caules,decimâ:fru-
28 mentum † verò noſtrum, intra duos menſes. At illud Indicum, cui *Maiz* nomen eſt,ſemper centuplum referre, biſque in anno ſatum,bis meti.

29 Denique † totum hunc Novum Orbem tum in continenti,tum in inſulis, toto anno penitus virere:nulla enim arbor frondibus unquam deſtituitur, præter paucas quaſdam.

30 Quæ exactè perpendens † Maiol.d. colloq.17.pag.391.meritò concludit, feracitatẽ Novi Orbis feracitati,quę de India Orientali,& alijs Aſiæ regionibus celebrari ſolet,proculdubio præferendam eſſe.Non enim (inquit) *ita paſſim in illis hac fructuum exuberantia eſt ,ſed alicubi tantùm in locis,immenſis inter ſe intervallis,disiunctis.* Idem quoque Auctor d.colloq.21.& alij ex ſup.
31 relatis plura miranda recenſent † de natura,& ingenti magnitudine arundinum , & aliarum arborum eiuſdem
32 Orbis,& præcipuè † de ligno quodam Novæ Hiſpaniæ;in quo cùm vetuſtior putredo eſt,lux quædam , ſplendorque nocturnis in tenebris enaſcitur,& noctu itinerantibus percommodum eſt, ut comitem quiſque ſuum videat , & abſque errore ſequatur. Et de alia arbore,nomine, † Magvei , quæ una 33
omnium rerum officia præſtat ; ex ea enim parantur aquæ,vina,oleum, acetum,mel,ſyrupi,fila,acus, tigna, & domorum tecta,& res aliæ infinitæ,ut latiùs recenſet Acoſta d.lib.4.cap.23.& Garcilaſſus Inca in ſuis comment.lib. 8.cap.13.Nec minus memorabilis videtur alia quę in Peruvia reperitur materie ſpongioſa , quæ venereos ſtimulos perdomat.Eamque ob cauſam Indi nunquam ex ea ignem ſtruunt, ne eius calore fumóve impotentes in venerem reddantur,ut ex Ioan. Metello narrat Theat.vitę humanę volum.23. lib.2.pag.3973.

Quantum † verò animalia ex Hiſ- 34
pania adducta multiplicent,vel ex eo cognoſci poterit, † quòd cùm in inſu- 35
la Hiſpaniola ante Noſtrorum in eam adventum tria tantùm quadrupedum genera naſcerentur,ut ait Magin.tab. 34.pag.290. vel quinque,eaque minutiſsima,cuniculorum inſtar,quorũ nomina refert Ovetus lib.12. hiſtor.Ind. cap.1.& 5.& Maiol. d.colloq.17.pag. 391. nunc verò innumerabilibus domeſticis animalibus ſcatet, & armentis præcipuè, † ita ut hinc ingens co- 36
riorum,ac pellium copia in Hiſpaniã cõportetur,ut præter alios tradit Acoſta d.lib.4.cap.33.& eadem fœcũditas in equis,porcis, capris,ovibus, & avibus Caſtellæ in eâdẽ inſula,& reliquis ferè Americæ regionibus invenîtur,ut obſervat idẽ Acoſta d.cap.33. & ſeqq. & Ant.de Herrera decad.4. lib.9.cap. 5.pag.231.& cap.14.pag.250. † Vbi 37
tradit,in quadam valle prope Mexicũ ex duabus ovibus cuidam Hiſpano homini, nomine, *Camargo* , intra decem annos quadraginta mille,& plures natas fuiſſe.Et Pet.Ciez.2. tom.hiſt.Ind. c.35.Cardan.de variet. rer.lib.7.c.27. &Theat.vit.hum.vol.3.lib.1.pag.611. narrant in d.inſula Hiſpaniola vaccarũ carnes mercedis loco offerri excotiare volẽti,& Decanũ Rodericũ Bap-

tiſtam, ex una vacca octingentos ducatos aureos viginti annorum ſpacio collegiſſe, cū quovis anno bis pareret.

38 In ſolis prætereà † Peruanis montibus animal reperitur, *Vicuña*, ab indigenis appellatum, quod rufum colore eſt, hircis Indiæ Orientalis ſimile, cornua non habens, & curſu ſuper reliqua velociſsimum. Hoc animal herbis ſalutiferis, quæ ſunt ibi plurimæ, nutritur, & lapides Bezaares in marſupio quodam latenti gignit, in quo herbas ruminandas reponit. Quorum lapidum uſum, & utilitatem puer annorum duodecim, invitis Indis Hiſpanos admonuit, & ob id à ſuis mox ſacrificatus fuit. Adeò Hiſpanis ſua myſteria invident, ut tradit Ioan. Mettel. relatus à Theat. vitæ humanæ volum. 1. lib. 1. pag. 106. Ioſeph. Acoſta in hiſt. nat. & moral. Indiar. lib. 1. cap. 21. & lib. 4 cap. 41. & 42. & Doct. Huerta in annot. ad Plin. lib. 8. cap. 53. folio 289. Et Auctor libri qui de lapide Bezaar noviſsimè prodijt, Herrera decad. 5. lib. 4. cap 9. pag 123. & Camill. Borrellus de præſt. Reg. Cathol. cap. 28. num. 40. qui pluribus probat hunc lapidem in aliquibus partibus fodinalem, aut mineralem reperiri.

39 Et † ut alia mirabilia prętereamus, quæ natura in metallis & lapidibus earūdem regionum auxiſſe videtur, de quibus videndus erit Acoſta in d. hiſt. Ind. lib. 5. per totum, & Garcilaſſus Inca in d. commentar. lib. 8. cap. 23. 24. & 25. omitti non poteſt, quod de inſula Cuba narrant Ovetus lib. 17. hiſt. Ind. cap. 7. & in ſum. Ind. cap. 5. Pet. Mexia in d. Sylva, 5. part. cap. 9. Porcacchus in Inſular. lib. 3. pag. 173. Magin. d. tab. 34 fol. 290. & Maiol. colloq. 17. pag. 391. & colloq. 18. pag. 418. In qua vallis eſt, ad duodecim millia paſſuū porrecta, quæ tota referta viſitur lapideis globis, ſive ſilicibus ſphærotundis à natura ipſa perfectè ad ſphæricam formā tornatis, perinde ac ſi arte nimiā fuiſſent confecti, extant minimi, magni, maiores, maximi, ampliſsimi, ut ſingulis tormentorum æneorum, ſive bombardarū formis aptari poſsint, ceu de induſtria ad hoſtes profligandos parati, ad quem effectum ingētem illorum copiam Hiſpalim adduci à Catholicis Regibus iuſſam, ſcribit Petr. Martyr decad. 7. cap. 7.

Et quod admirabilius eſt, † teſtante eodem Pet. Mexia d. 5. part. cap. 23. & Maiol. d. colloq. 18. pag. 418. natura, velut quę expectaſſet Chriſtianorū in has regiones adventum, poſt globos adeò ingenti copiâ, adiecit, non minore tormētarium pulverem, etiā ſulphuream materiam ſuppeditans, in provincia Quautemallan, mirumque eſt, nullâ arte egēre, ut conficiatur is pulvis, quandoquidem ſulphur eâ naturâ ibi inditâ naſcitur, ut idem opus, efficaciamque præſtet in ipſis bombardis, quam apud nos abſolutiſsimus tormentarius pulvis præſtare ſolet. 40

Eſt quoque in eiſdem regionibus, & præſertim † in iſtis Peruanis nimis mirabile, quod intra breviſsimum terræ ſpacium, magna climatis, aut temperamēti variatio, & diverſitas invenitur, & prout loca ad mōtana, vel ad valles reſpiciunt, frigoris vel caloris, & Hyemis, ac Veris differentiam, & effectus præſentiunt, ut cognoſci poteſt ex traditis ab Acoſta d. lib. 4. cap. 32. Pet. Mexia in Sylva 5. part. cap. 25. & Boter. in relatio. univerſ. 1. part. vol. 2. lib. 3. pag. 590. † Vbi ex hoc deſcēdere dicunt, ut arbores uno ſemeſtri ex uno latere, ſeu parte, altero ex alia fructus producāt, qualē eſſe ficulneā produnt in valle DE MALA tredecim leucarū intervallo ab hac civitate DE LOS REYES, quæ parte dimidiâ, quâ Auſtrū ſpectat, frōdet, & fructus fert eo anni tēpore, quo in montanis æſtas viget, alterâ verò, quæ ad planities maritimas reſpicit oppoſito, aut contrario anni tempore, quo illæ vernant, viret, atque fructificat. Cuius diverſitatis cauſa à diverſo aëris temperamento dimanat, ab hoc

41

42

vel illo latere arborem afflantis,& percutientis.

43 Sed neque minus mirabile est,quod in eisdem planis, ✝ sive maritimis oris totius Peruani Regni quotidie experimur, &. præter alios plures scriptis suis commendant Augustin.Zarate in histor.Peru lib.1.cap.7. Acosta d.lib. 3.cap.22.& 23.Boterus in relation.d. lib.3.pag.387. Petr. Mexia d.cap.25. Simon Maiol. colloq.16.pag.378.& colloq.1.pag.18. Anton.Herrera decad.4.lib.9.cap.3.& in descriptio.cap. 19. Michaël Balboa Cabello in Miscellan.Auttr.M.S.part.3. cap.4. & D. Didac. Davalos & Figueroa in sua Miscellan.colloq.35.ex fol.157. scilicet, quod in illis nunquam pluat, aut ningat,nec tonitrua,fulgura, aut fulmina sentiantur, cùm tamen in montanis,quæ ab his oris decem (ut plurimùm)milliaribus distant,& sub eâdem linea & gradibus iacent, hęc omnia frequentissima sint.Cuius rei cùm plures philosophicas rationes prædicti auctores excogitaverint, in eam tamen magis conveniunt,ut id siccitati horum littorum tribuatur, ex quibus nulli humores,aut vapores crassi suscitantur, qui faciendis pluvijs idonei sint; sed tenues nimis halitus, qui solùm nebulas, sive, ut loquuntur, GARVAS causare possunt. Et præterea, quia Australis ventus,qui vocatur, SUR,& perpetuo flatu in eisdem littoribus dominatur, nubes in montanis exhalatas repellit, & cùm hic contrarium non habeat,vapores ibi elatos solus in altum promovêre non potest, sed eosdem,in inferiore statione relictos,tantùm in nebulas disponit.

44 ✝ Quæ tamen nebulæ apprimè utiles sunt,quoniam & gramini intrementum præstant, & fruges producunt. Nam etsi universa huius terræ loca undarum ex fluminibus eductarum magnam copiam habeant, eos tamen, & nativa cœli humiditas plus efficaciæ possidet,præstatque,eo enim solo,arenosa admodum, & aliàs arida, & sterilia nō solùm splendidè virent, sed pabulum etiam uberrimum nanciscuntur, quo pecora promptè & facilè pinguescūt.

A quibus ✝ non multum abesse videtur,quod de Hyrcaniæ montibus ex Onesicrito commemorat Plinius lib. 31.cap.3. tradens in illis à Meridiano latere nunquam pluere, sylvasque ab Aquilonis tantùm parte nasci, fertilissimam tamen regionem esse, & idem de alijs regionibus Ægypti, Babylonis, & Arabiæ scribit Strabo lib.16. Mela lib.1.cap.5. & alij, quos refert Simon Maiol.d.colloq.17.pag.386.& 387.& d.colloq.1.de meteoris pag.18. 45

Verumtamen est, hæc tot ac talia cœli & terræ bona,quæ in his Americanis regionibus reperiuntur, terræmotuum ✝ damnis,& ruinis prægravari,qui in illis,ac præsertim in maritimis,valdè frequentes & aliquando vehementissimi esse solent,qualis in hac Regali Regum urbe illi fuisse perhibentur,qui annis 1582.1586.& 1609.acciderunt,& alius in urbe Quitensi anno 1587. & in urbe Arequipa annò 1582.quo omnes ferè eius domus prostratæ sunt, interemptis tantummodo viginti duobus viris,& alius in Regno Chilensi ✝ anno 1562. qui ita vehemens fuit, ut per 300. oræ maritimæ leucas pereurrens,montes suis sedibus moverit,fluminum alveos præcluserit, maria suos terminos exire coëgerit,& urbes quassaverit,de quibus & alijs latiùs agit Acosta d.lib.3.cap.28. Boterus d.lib.3.pag.386.Fr.Gregor.Garcia de Indor.orig.pag.385.Herrer. in descript.Ind.cap.20.pag.59.& in hist.gener.decad.5.lib.10.cap.6. Magin.tab. 34.fol.285.& Fr.Ioan.Torquemad.in Monarch.Ind.lib.14.cap.35. 46 47

Et his ultimis annis ingens alius terræmotus accidit in urbe TRUXILLO, qui momento temporis omnia eius ædificia funditùs subverrit,& alter in urbe Panamensi,die 2.Maij,ann. 1621. quo plures etiam domus prostratæ

48 sunt; & inter reliquas, ea, ✝ ubi præ-
stantissimus, mihique amicissimus vir
D. Ioannes à Sancta Cruce, Regius
eiusdem urbis Senator morabatur, qui
dum matrem ægram, & luxatam, lecto
iacentem, ut Æneas alter, à tanto pe-
riculo eruere satagit, labentis trabis
ictu miserè collisus interijt. Dignus
profectò ob talem pietatem, & vitam
49 anteactam exitu fœliciore, ✝ si rem
humanis oculis inspiciamus, ut Atheus
ille fecit, qui dixit:

Cùm rapiant mala fata bonos, ignoscite
fasso,
Sollicitor nullos esse putare Deos.

At si divinæ mentis arcana animo,
& cogitatione lustremus, parui referre
iudicabimus, igne quis, aquâ, ferro, fa-
50 me, aut quavis aliâ ✝ morte moria-
tur, cùm hæc mala dici non possit, ni-
si cùm mala vita præcessit. Neque
enim facit malam mortem, nisi quod
sequitur mortem: & ijs, qui necessariò
morituri sunt, non multum curandum
est, quid accidat, ut moriantur, sed mo-
riendo, quo ire cogantur, ut piè docet
D. Augustin. in lib. de dono disciplinæ,
& lib. 1. de Civitate Dei, cap. 11. D.
Ambros. in orat. de obitu Valentinia-
ni, tom. 5. ibi: *Nec putes aliquis, meritis*
eorum, obitus celeritate detractam, &c.
& latè prosequitur Seneca in lib. qua-
re bonis viris mala accidant. Muretus
ibidem in oratione de provident. Iu-
stus Lipsius de Physiolog. Stoic. lib. 1.
dissert. 13. & sequentib. & Francisc. Pe-
trarcha de remed. advers. fort. Dialog.
54. ubi ait: *Nescio quid terribilius adeò*
sit, in aquis mori, quàm in terris, quando-
quidem in alterutro moriendum est; seu
quid optabilius, vermium cibum esse, quàm
piscium.

51 Quorum sententijs, ✝ & exemplo
Divi Simeonis Stylitis, quem Sophro-
nius in Prato spirituali narrat, fulmi-
ne percussum interijsse, ingentem mœ-
rorem leniebam tristis nuntij, in hanc
urbem, ipso, quo hæc transcribimus
tempore, allati, de plurimis eius civi-
bus, ✝ qui in Hispaniam navigantes, 52
horribili, & tremendo naufragio cir-
ca Havanam periêre. E quibus unus
fuit ✝ insignis ille Pater Paulus Ioseph 53
ab Arriaga è Societate IESV, quem
omnes ob vitæ puritatem, religionis
observantiam, morum sanctimoniam,
atque etiam ob variam eruditionem,
cum maxima humilitate coniunctam,
reverenter suspiciebamus, & nunc
etiam magis venerari debemus: cùm
fidedignis testibus compertum fuerit,
paulò ante navis submersionem, con-
cionãdo, & audiendis naufragantium
confessionibus fessum, Christi Domi-
ni Crucifixi imagini innixum, piam
animam exhalasse. Sed valet hîc illud,
quod apud Homerum Iupiter effatur,
Habeo cura & pereuntes, quasi diceret,
tunc quoque cùm pereunt, non negli-
gi à Deo, sed bono aliquo fine perire.
Vnde ut D. Damascen. docet lib. 2. de
fide Orth. cath. 29. *Omnia admirari, om-*
nia laudare, omnia sine inquisitione suscipe-
re Providẽtiæ opera debemus, etiam si mul-
tis iniusta videantur, quia scilicet ignota
est, imò comprehendi nobis impotens Divi-
na Providentia.

Dictorum ✝ autem terræmotuũ cau- 54
sas aliqui ignivomis mõtibus tribuũt,
vulgò dictis VOLCANES, quorum plu-
res in hoc ✝ Novo Orbe apud Mexi- 55
cum, Tlascalam, Nicaraguam, Guathe
malam, Terenatem, Pastum, Quitum,
Atequipam, & alibi passim reperiun-
tur, non minus Ætnâ, ac Vesuvio mi-
rabiles, de quibus, & de causis, quòd ig
nis & fumus in eis tamdiu duret, post
Aristot. de admiran. cap. 36. Plin. lib. 2.
cap. 106. & lib. 3. cap. 8. Solin. cap. 10.
& 11. Trogum lib. 4. D. August. lib. 21.
de Civit. Dei cap. 4. & Ludov. Vives in
notis, Paul. Oros. lib. 5. cap. 10. & 11. &
lib. 7. cap. 9. D. Isid. lib. 14. Etymol. cap.
8. plura tradit Acosta lib. 3. de hist. Ind.
cap. 26. & 27. Petr. Mexia in Sylva, 5.
par. cap. 23. & seq. Ravis. Textor in offi
cin. 2. tom. ex pag. 379. Maluend. de An-
tich. lib. 1. c. 35. pag. 50. Simon Maiol.

colloq.16. ex pag.368.& 373. ubi de montibus ignivomis utriusque Orbis multa congessit,& colloq.17. pagina 396.& colloq.22.ex pag.498.Georg. Agricola lib.1.& 2. de ortu & caus. subterraneorum,& lib 4.de natur. eorum quæ effluunt ex terra,Cardan.lib. 2.de subtilit.Herrera in descript. cap. 18.pag.53. Torquemada d.lib.14. ex cap.30.ad 34.& Basil.Pontius Legionens.1.part.variar.disput.quæst.8. exposit.cap.4.ubi de his montibus ignivomis Novi Orbis exponit illud Iob cap.28. *Terra,de qua oriebatur panis in loco suo,igni subversa est*, de quo latiùs agimus infrà cap.15.num.62.

56 Sed quoniam ✝ multoties accidit, ut etiam in regionibus ab huiusmodi montibus, & eorum eruptionibus nimis distantibus,& præcipuè in planis, & littoralibus locis, terræmotus sentiantur, ut suprà retulimus, sunt alij, qui eorum causas esse opinantur,quòd pori & cavernæ terræ, per quas halitus egressuri erant, maris aquâ obturentur, atque etiam superficiei humiditas efficiat,ut ferventes vapores,humoresque interiùs conclusi, & quasi captivati maneant; qui si post nimi opere incaluerunt, latissimè diducuntur,& quasi difflantur,eo maiori impetu,quo exhalatio maior fuerit. Atque ita nonnulli observarunt, terræmotus tum potissimum excitari,cùm siccum annum frequētes pluviæ insequuntur.

Quas rationes aperuit Aristot.lib. 2.Meteor. Seneca lib.6. natur.quæst. cap.1. 12. 21.& 23.& lib.7.capit.25. ubi.*Spiritus*,inquit,*intrat terrā per occulta foramina, quemadmodū ubique, ita & sub mari. Deinde cùm est obstructus ille trames, per quem descenderat,reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit,huc & illuc fertur, & sibi ipsi occurrens,terram labefactat. Ideò frequentissimè mari*
57 *opposita vexantur*, ✝ *& inde Neptuno hæc assignata est movendi potentia. Quisquis primas litteras Græcas didicit, scit illum apud Homerum* Ἐννοσίγαιον *vocari*, idest,terræ motorem,aut cōcussorem.

Eandem rationem, & causam nominis Neptuni exponit Plutarc.in lib. de Homer. & in vita Cimonis, Ammian. Marcellin.lib.1. Natal.Comes in mitol.lib.2. cap.8. & Iuvenal.satyr. 10.dum ait:

Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum.

Et ✝ plurima simul de alijs causis, & de varijs terræmotibus congerentes, qui in varijs Orbis partibus contigerunt, prolixiùs prosequuntur Plinius lib.2.cap.80.83.& 84. Lucretius lib. 6.de natur.rer.idem Seneca lib.2. natur.quæst.cap.30.& 31. & lib.9. cap. 25.Diodor.Sicul.lib.15. Biblioth. Nicephor. lib.13. cap 36. & lib.14.cap. 46.& lib.18.cap.13.D.Antonin.tit.6. cap.21.§.2.& tit.22.cap.14. §.2 & 3. Acosta d.lib.3.cap.28.Torquemad. d. lib.14.pag.35.Petr. Fab.lib.1.Semest. cap.9.& lib.3.cap.4.pag.63.& 64. Simon Maiol.omnino videndus colloq. 1.de Meteoris ex pag.29.& colloq.13. de fontibus pag.319.& colloq. 17. de propriet.loc.ex pag.397.Rutil. Benzonius de ann.Iubil.lib.6.cap.12.ex pag. 675.Bernard.Aldret.de antiq.Hispan. lib.3.cap.6.ex pag.349. Maluenda de Antichrist.lib.7.cap.14.Pined. in Iob cap.9.vers.6.& in Eccles.cap.1.vers.4. Ludov.Ballester. in Hierologia lib.2. cap.10.& alij relati à Torreblanca de Magia divinatr.lib.1.cap.2.ex nu.21. & cap.6.per totum,& lib.2.cap.11.ex num.28.Theatr.vitæ hum.vol.3.lib.2. pag.632. 636.637.& 646.& seq. Fr. Greg.Garcia de Ind.orig.lib.4.cap.12. & Nos sup.c.4.num.16.& Ioan.Bapt. Scortia de nat.& increm.Nili, lib.1. cap.8.ubi causam exponit cur in Ægypto nunquam intremiscat, & P.Ioan. Ludov.Cerda in comment.sup.Virgil. lib.8. Æneid. vers.241. not.5.ubi sex terræmotuum species commemorat. 58

Neque ✝ absunt nostri I.C.qui de eisdem terræmotibus mentionem faciūt in l.fluminum 24.§. hæc stipulatio, & 59

§.Servius,D.de damn.infect.l.propter
incendium 4.D.de pollicitat.l.ex cõ-
ducto.15.§.Si vis tempestatis,l.si mer
ces 25.§. vis maior.l. Martius 59.D.
60 locati. † Inter quas tamen aliquod
dissidium esse videtur. Nam priores il-
læ, terræmotum inter casus fortuitos
numerant,& ex ira, sive indignatione
Dei provenire docent, indeque illum
ΘΕΟΥΒΙΑΝ, hoc est *vim Divinam* ap-
pellant. Posterior autem vi naturali
tribuit,causas nimirum,& rationes na
turales,ut apparet,cõsiderans,ex qui-
bus terræmotus oriri retulimus. Ne-
que placet concordia Petr.Fab. d.lib.
3.cap.4.ad finem,qui vim Divinam, &
naturalem pro synonomis à Iurescon-
61 sultis usurpari putant, † cùm Natura
Deus ipsa sit,iuxta illud Ovid.1. Me-
tamorphos.
*Hanc Deus,& melior litem Natura dire-
mit.*
Et Senecæ lib. 4. de benefic. capit.7.
*Quid enim aliud est Natura,quàm Deus,
& Divina ratio toti mundo , & partibus
eius inserta?* cum alijs, quæ eleganter
congerit Iustus Lipsius de Physiologia
Stoic.lib.1.dissert.5.
62 Quare † verius esse arbitror, quòd
etsi naturali aliqua vi,aut ratione ter-
ræmotus causari, & impelli possit, at-
que hoc inspecto ad vim naturalem
eum referat Iavolen.in d.l.Martius: id
tamẽ nihil vetat,quominus alij Iuris-
consult. ipsum quoque Dei iræ ad-
scribant,atque adeò vi Divinæ, quam
& vim maiorem appellant. Quoniam
63 cùm † terram firmam,stabilem,& im-
motam Deus manere iusserit, iuxta
illud Eccles.cap.1.vers.4. *Terra autem
in æternum stat.*& Psalm.133. *Fundasti
terram super stabilitatem suam* , cum
alijs,quæ ibidem eruditè tradit Pine-
da,& sup.Iob cap.28.vers.7.& cap.38.
vers.4.& Iustus Lipsius ubi sup. lib.2.
dissert.19.Benzonius d.lib.6. cap.27.
pag.696.nunquam eiusdem terræ cõ-
motiones,quantumvis ex causis natu-
ralibus fluant, nisi in signum Divinę
potentiæ,aut indignationis accipere
debemus, quibus vel peccatores pu-
nit, vel commonet,ut convertantur,
ut ostendit sacra Pagina Iob 9.versic.
6.Ecclesiastici 16.18.& alibi passim.
Quare † Philiastrius in lib.de hæresib. 64
appellat hæreticos,& vanos illos Phi-
losophos , qui terręmotum rerum, &
elementorum naturę adscribunt,non
Dei peculiari iussioni, & indignatio-
ni.Et † prodigiosum semper extitit 65
antiquitati , atque adeò Divinum, *si
terra movit*,& ad portenti significatio-
nem aucupandam libros Sybillinos
adibant,ut tradit Livius lib.34.Sene-
ca lib.6. nat.quæst.ferè per totũ, Agel.
lib.2.noct.Attica.cap.28.Ludov.Car-
rion lib.1.emend. cap.11.& 12. Lo-
rin.in Act.Apostol. cap.4.vers.31.Cla
vius ad cap.1.Sphęræ. † Et plura exẽ 66
pla Divinæ indignationis & vindictæ,
per terræmotus sumptæ,adducit Ma-
iolus d.colloq.1.pag.29.& 30.
Ferias † quoque,cùm moveri ter- 67
ram senserant, eius rei causâ edicto im
perabant Romani,teste eodem Agell.
ubi sup.*Dei tamen*,inquit,*nomen,ita uti
solet,cui servare ferias oporteret,non edi-
cebant, ne alium pro alio nominando , fal-
sa religione populum alligarent. Eas fe-
rias si quis polluisset, hostiam immolabat.
Idque ita ex decretis Pontificum observa-
tum Marc.Varro dicit, quoniam & quâ
vi,& per quem Deorum,Dearumve terra
tremeret incertum esset.* ¶Ad quarũ fe-
riarum imitationem,& aliarum, quæ
ob alios † prodigiosos,aut repentinos 68
casus indici solebant, de quibus agit
text.in l.sed etsi, §.si feriæ,D.de ferijs,
l.1.C.eodem,l.38.tit.2.part.3.Covarr.
lib.4.var.cap.19.Anton. Thesaur.de-
cis.39.num.6.Brissonius in l.Domini-
co,C.de spectacul.& Rosinus de anti-
quit.Roman.lib.4.cap.3.
Nos, † qui unum & verum Deum, 69
ut omnium causarum causam in eius
Sanctis veneramur,solẽnia vota emit-
tere,& anniversaria festa celebrare so
lemus,illis diebus,quibus violentiores

ali-

aliqui terræmotus contigerunt, ut in
hac Limēsi urbe observatur in die Vi-
sitationis Deiparæ, & D D. Crispini
& Crispiniani, & olim in Gallia Ma-
mertum Episcopum observasse legi-
mus apud Iornandes in Annal.Sigon.
lib. 14.Imper.Occident. & lib.4. Reg.
Ital.& Theat.vitæ humanæ volum.16.
lib.2.pag.3049.Et ad Dei iram,atque
70 indignationem placādam † illa etiam
verba foribus,& parietibus nostrarum
ædium affigi curamus, CHRISTVS NO
BISCVM, STATE, quibus quasi cœlitus
missis Antiochenæ urbis ingentē ter-
ræmotū sedatum fuisse tempore Iusti-
niani Imperatoris commemorat An-
ton.Contius in eius vita, & Nicepho-
rus Calist.lib.17. histor.Eccles.cap.3.
Et de eiusdem urbis Limensis terræ-
motibus agens litteris mandavit eru-
71 ditissimus † Doctor Franciscus Car-
rascus del Saz, qui postquàm in ea plu-
ribus annis honorificum advocatio-
nis, & adsessoris Dominorum Prore-
gum officium exercuit, Regij Pana-
mensis Senatus Consul creatus fuit,
in suo lib. pract.quæst.sup. novam Re-
cop.cap.2.ex num.18.ad 24.

Sed ut his, quę de terræmotibus di-
ximus, finem imponamus, lubet hic no
72 tabilem, † & admirandum casum cu-
iusdam terræmotus, & ignivomi mon-
tis eruptionis huius Peruani districtus
inserere, qui præter quàm quòd in eo
omnibus notissimus est, Reverendi Pa
tris Martini Delrio asseveratione cō-
munitur lib. 4. disquisit. magic. cap. 3. q.
2. pag. 299. ubi sic ait: *Anno superiore 1600. die 18. Februarij prope Arequipam ex illis, qui multi in Peruanā sunt montes ignivomi, (Vulcanos vocant) unus eorum, Guaina Putinā, principio candidam nubem visus pecorarijs è longinquo eructare, quam consecuta est procella fragminum ingentium, quasi avulsorum à rupibus, sed ignitorum: hæc paulum spacij progressa comminuebantur in minores lapides, & paulatim, centesimo fermè passu à cratere, in cinerem. Vbi saxa decidebant, cuncta revulsa, diruta, comminuta, interempta: ubi lapides, pauci mortales evasere, vel iumenta. Fors Hispanus iter faciebat eques, cùm vim grandinis lapillaceæ non ferret, descendit, & se sub equo locat; sed equus nō valebat subsistere præ vi ictuum. Herus videns, nec tutum, nec quietum sibi sub equo refugium, ephippium aufere, equum deserit, capiti sellam imponit, sic agrè evasit crani fragium. Torrentes & fluvij, ac fontes nonnulli penitus exaruere, alijs lapsus facultas intercclusa, cineris multitudine, idque per leucas plus trecentas. Arequipæ primùm orta clara luce tenebræ, integrum ferè mensem durarunt. Intereà initio cœlum fulminibus visum dehiscere, & audiri tonitrua, flammeique globi, instar artilleriæ bellicæ aciebus hinc inde dispositis mutuò explosæ, vicissim huc illuc discurrere. Ingens globus semel decidit, & à templo in proximum ambitum, inde in viam publicam patente porta erupit, & subito disparuit, relicto sulphureo nidore. Terræmotus iugis fuit, adeò ut multæ domus conciderent, reliquæ quasi tripudiarent nutantes. Nec cessavit interea pluere terram albam instar cinerum, seu calcis tritæ, ut nemo per plateas incederet, quin mox digiti spissitudine cooperiretur, Domus quæ minimum tectæ essent, crassitudine semipedali: sic pleræque sub onere gemebundæ subsiderunt. Malum durabat, luce per intervalla potius ostentante se, quàm diem præbente. Mense ferè exacto cessatio fuit, & nonnulla intermissio, ut nostri, qui illic degunt perscripsere; sed adhuc metus manebat graviorum. Magnam morum in melius tum timor expressit commutationem, omnes ad pedes Sacerdotum devolvi, adeò, ut quies nulla daretur, & vi in cubicula pœnitentes irrumperent. Sic Deo lucrum animarum multarum accessit. Sed nec Satanas neglexit occasionem; nam cùm Indi Pagani viciniores flammis, solita superstitione, Magos accessissent, & simul ad montem illum properarent, & malis cantibus, ac sacrificijs procurarēt, Magos, & viciniores quoque flammæ consumpserunt, cæterè omnes malè mulctati.*

dis-

desperabundi, pars suspendio, pars aliter
73 *sibi mortem consciverunt.* † Quibus addo ex relatione multorum, qui huic spectaculo interfuerunt, cineres torrentium more magno impetu per plures leucas, etiam transvadatis fluminibus decurrisse, & domos aliquas in agris positas, illęsis habitantibus, suis sedibus motas, & in alias exportatas.

74 Addere † etiam libet ingens aliud naturæ miraculum, quod narrat Acosta d.lib.3.cap.28. in fine, & post eum Herrera in descript.Ind.cap.20. pag. 59. scribens anno 1581. circa urbem Chuquiavo, aliàs DE LA PAZ, magnam partem altissimæ rupis ad Indorum pagum respiciẽtis, qui dicitur Ango Ango, subitò corruisse, & eorum plures, qui idololatræ, & malefici erant, obtrivisse. Et quod maius est, rupem ipsam non secùs ac undam, aut ceram liquefactam, ad sesquileucæ spacium procurrisse, aut profluxisse, lacumque vicinũ, & omnem illum ambitum terrã expletum fuisse.

In alia quoque provincia Petuana,
75 quæ Chumbivilcas † appellatur anno 1612. iuxta oppidum DE ALCA repentè parvus torrens, qui illud alluit, in magnum fluvium erupit, & regionem universam per dies aliquot cum maximo incolarum damno inundavit, ingentia saxa rapidissimè volvens, nullis aquis pluvijs adauctus, sed ijs, ut apparet, quæ, dehiscente ibidem tellure, ex intimis eius penetrabilibus effluxerũt:
76 iuxta † quæ de aquis terrę immixtis, & fluminibus, & abyssis sub ea latentibus, ex aliorum Philosophorum sententia commemorat Plinius lib.2.cap. 68.& Seneca omnino videndus lib.3. natural.quæst.per totum, & pręcipuè cap.8.19.& 30.& lib.5.cap.14. & lib. 6.cap.7.& Simon Maiol.d.colloq.10. de mare pag.262. Vt sic appareat un-
77 dique, † & ubiq; hominibus pericula imminêre, l.Senatus 35.§.mortis causa, D.de donat.caus.mor.l.1.§.cùm tamen, D.depos. Deumque eiusmodi naturæ potentia, ut timeatur, ordinasse, sicuti docemur Psalm.33. ita ut Arist. lib.3.Moral.Nicomach.docuerit, non esse † fortes appellandos, sed insanos 78
potius, ac sensu vacantes eos, qui non habitu virtutis, sed immanitate quadam naturę, terræ concussionem non perhorrescerent, quæ videtur inferorum ad superorum sedem eruptionem minitari. Vnde ad stupidæ conditionis hominem designãdum in Proverbium abijt: *Neque terramotus timet, neque fluctus.* De quo plura post Erasmum scribit Paul.Manutius in adagijs pag.mihi 1160.

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 Oceani etymologia.
2 Oceanus terrã cingit, non terra Oceanũ.
3 Oceanus terram omnem quasi insulam coronare, cingere, ambire, concludere, & circumfluere dicitur.
4 Mare utrum connumerari debeat inter bona, vel inter mala?
5 Mare nihil bonum producit secundùm Plat. & Homer. & dicitur quasi amarum, & ab Ægyptijs pernicies vocatur.
6 Mare dicitur Tharsis, quasi egenum, & eiectum.
7 Adagium Neptuni, sive maris filij, quid significet?
8 Maris plurima bona, & commoda recensentur.
9 Navigationis, & cõmercij navalis utilitas expenditur.
10 Maria ferè omnia navigabilia sunt.
11 Senecæ quoddam veluti vaticinium navigationis ad Indos.
12 Navigatio, & navis apud Oneirocriticos bona portendit.
13 Mare, & aqua marina Regem & Regias opes significat.
14 Maris mentio in Scriptura sacra ponitur pro loco pleno thesauris. Et inter benedictiones, habitare loca maritima, & commercijs opportuna.

15 Or-

15 *Orbis Novus undique Oceano Atlantico, & Australi abluitur, & maritimis commoditatibus gaudet.*

16 *Mare ad Polum Antarcticum maximè diffunditur. Sed terra tamen magna spassa relinquit, contra opinionem antiquorum Philosophorum.*

17 *Terra à mari vix unquam distat plus mille leucis Hispanisis.*

18 *Mare in universum plus multo occupat huius globi inferioris, quàm terra.*

19 *Australis plaga sub nomine* maris *soles dsnotari in sacris Litteris, & quare?*

20 *Oceani propria sedes est in Meridie.*

21 *Novus Orbis à multis insula esse dicitur.*

22 Insulæ *nomen quid propriè significet, & unde dicatur?*

23 *Orbis universi partes non tantùm peninsula, sed insula à veteribus dicebantur.*

24 *Creta insula qualiter dividit Europã, Asiam & Afrisam.*

25 *Oceanus Atlanticus quis & unde dictus? & quare etiam Borealis, &* del Norte *dicatur?*

26 Norte *nomen est Belgicum, & significat Septentrionem.*

27 *Oceanus Australis, sive* del Sur, *quis, & unde dicatur?*

28 Sur *nomen est Belgisum, aut Gallicũ, & significat ventum Australem.*

29 *Mare* del Sur, *sive Australe, dicitur etiam Mare Pacificum, & quare?*

30 *Mare* del Sur, *cur adeò tranquillum sit? & de maris fluxibus & refluxibus, & eorum causis remissivè.*

31 *Mare diversas appellationes habet, pro varietate provinciarum, quas alluit, sed unum tamen est.*

32 *Maria omnia inter se mutuò perforata sunt, & cum Oceano varijs modis communicantur, & quid in Hyrsano, Caspio, Mediterraneo & Rubro.*

33 *Mare Mediterraneum cur ita dicatur? & cur etiam Magnum vocetur, cur Oceanus, maior, & re vera Magnus, imò & Maximus sit?*

34 *Oceanus Atlanticus, sive* del Norte, *qualiter coëat cum Oceano Australi, sive* del Sur.

35 *Magallanus aperuit fretum diu desideratum, quo uterque Oceanus adiri posset.*

36 *Naves Commendatoris Loaysæ, & Episcopi Placētini post Magallanum, fretum ab eo inventum transierunt.*

37 *Francisci Draque Angli ad Magallanicum fretum, & alias provincias Novi Orbis expeditiones, & eius obitus.*

38 *Thomas Cãdisib Anglus fœliciter fretum Magallanicum transijt, & in patriã opimis spolijs onustus reversus est.*

39 *Risbardi Asbint Angli expeditio ad fretum Magallanicum, & qualiter captus fuerit?*

40 *Oliverius Vandernort Batavus varijs fortunæ casibus iactatus, post traiectum fretum Magallanicum in Amsterdamũ redijt; & etiam Guilhelmus Schouten.*

41 *Batavorum sex militares naves anno 1615. fretum Magallanicum transierunt; & cum nostris bis navale certamen inierunt; primò victrices, secundò victæ, perierunt.*

Hollandensium, & aliorum sectariorum relationes de rebus in Indijs gestarum tractantes, cautè legendæ sunt, & quare? ibidem.

42 *Fretum novum ultra Magallanicum anno 1619. à fratribus Nodalibus supremi Indiarum Senatus iussu, quæsitum, & inventum fuit, & eius descriptio.*

43 *Fretum non esse ad terram Magallanicam, sed mare apertum pluribus insulis disiunctum, multi opinantur.*

44 *Magallanicum fretum quando & qualiter ex parte maris* del Sur *lustraverint, & transierint Ioannes Ladrillerus, Petrus Sarmientus, & Ferdinandus Lamirus.*

45 *Didacus Flores de Valdes mittitur ad ostium freti Magallanici muniendum, & incolendum.*

46 *Fretum aliud, quo uterque Oceanus coniungatur versus Polum Arctisum esse nonnulli opinantur, & in vastissima*

Abyssinis, in Terram Sanctam religionis causa venientibus.
82 Isaiæ locus expenditur, & exornatur.
83 Cyrus Persarum Rex quare, & qualiter Gangem diviserit?

CAPUT IIX.

De Oceano, quo Novus Orbis undique cingitur, & eius utilitatibus, & nominibus, & naturali Atlantici & Australis per fretum Magallanicum communicatione & an hominũ industria Isthmus aliquis perforari possit, quo hæc duo maria facilius, & commodius iungantur, & adeantur?

1 CEANUM † mare secundùm Solinũ in Polysth. cap.26. de Hispan. D. Isidor. lib. 13. Etymolog. cap. 15. pag. 256. & Ioã. Funger. in Etymolog. verb. *Oceanus*, quidam à celeri fluxu, quasi ocyus currentem, dictum existimãt, etenim ὠκὺς est celer, νάειν est fluere, vel natare. Sed alij veriùs tam Græci, quàm Latini Scriptores, ut idẽ Isidor. observat, ita nominari tradunt, quòd in circuli modũ Orbem terrarũ ambiat, & universas eius oras amplectens, alternis æstibus accedat, atque recedat. Quam etymologiam Eratosthenis, & doctissimorum quorumque Philosophorum opinio confirmat, qui
2 rectè profitentur, † Oceano potiùs terram cingi, quàm illum ab ea circũdari, ut benè advertit Martin. Delrio in adag. sacr. 1. tom. adag. 789. pag. 378. & de Oceano huius Novi Orbis loquens, Acosta lib. 1. de histor. Indi. cap. 6. & lib. 3. cap. 10. & 27. Eóque respexit Dionys. Alexandr. Cosmographus sub initium sui poẽmatij de situ Orbis, † dum universam terram nihil aliud esse dixit, quàm INSULAM OCEANO CORONATAM, & Orpheus in hymno Iovis & Iunonis, dum laudat circulum indefessi pulchrè fluentis Oceani, quorum Græca carmina adducit Forcatulus lib. 2. de Gallor. Imper. & Philosoph. fol. 82. & Petr. Fab. libro 3. Semestr. cap. 25. pag. 403. & Iustus Lipsius omnino legendus in Physiolog. Stoicorum lib. 2. dissert. 16. & 17. Nec abest M. Tull. lib. 6. de Republic. ubi inquit: *Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, angustis verticibus, lateribus latior, parva quædam insula est, circumfusa illo mari, quod* ATLANTICUM, *quod* MAGNUM, *quod* OCEANUM *appellatis in terris.* Quem imitatus Iulius Firmicus lib. 1. Mathes. tradit: ATLANTICUM MARE *terræ spatium in modum* INSULAE *undarum suarum circumfusione concludere.* Idem quoque sentit Catullus de nupt. Pelei & Thet. dicens: 3

OCEANUSq; *pater* TOTUM *qui* AMPLECTITUR ORBEM.

Et Horatius in Epod. Ode 16. qui Homericum epithetũ mutuatus, ut Lambinus ibidem observat, illum circumvagum vocat:

Nos manet OCEANUS *circumvagus, &c.*

Et expressiùs Manilius lib. 4. Astronom. inquiens.

Ipsa natat tellus PELAGI *lustrata coronâ*
CINGENTIS *medium liquidis amplexibus* ORBEM.

& Seneca in Oedipo:

Lucida dum current annosi sydera mundi
OCEANUS *clausum cum fluctibus* AMBIAT ORBEM.

Utrum verò † mare inter mala, vel inter bona connumerari debeat? in quæstionem vocari solet. † Et sanè nihil memorabile, vel Iove dignũ producere, Plato in Phædone scriptum reliquit, cui cõsentiens Homerus, mare nullius frugis esse dixit, & arridet 4
5

no-

nominis etymologia, siquidem mare, quòd amarum sit, dictum putat Honorius, quem refert Ioan.Fnnget. in etymolog. verb. *Mare*, vel quòd aquæ eius amaræ sint, secundùm D.Isidor. lib. 14. etymolog. cap. 14. atque adeò Ægyptij Sacerdotes illud perniciem appellare soliti sunt, ut testatur Pierius in Hierogl. lib. 31. pag. 285. Et Simon Maiol. colloq. 10. pag. 264. & pagina 277. inquit, mare malum esse, & mala significare iuxta illud Isaiæ 57. *Cor impij mare fervens*. Eâdem † quoque de
6 causa mare THARSIS appellatum putant Forerius, atque Mercerus, quos refert Maluenda lib. 5. de Antichristo cap. 14. pag. 283. à verbo Hebræo RASAS, vel RVS, quod pauperem, eiectũ, destiturum, desertumque esse significar, quasi nimirum omnia eijciat, exterminet, depauperet, vel potiùs, quod ipsum sit egenum, inops, pauper, exterminatum, & eiectum. † Quod & sentit Agellius lib. 15. noct. Attic. cap. 21. & alij relati à Paul. Manut. in adag. filij maris, vel Neptuni pag. 1404. & Fr. Ioan. à Ponte lib. 3. de conven. utriusque Monarch. cap. 7 §. 1. pag. 50. dum docent, nihil benevolum, aut mite in mari gigni, & ideò ferocissimos, immanes, & alienos ab omni amore, & ingenij suavitate Neptuni filios dicere Poëtas consuevisse.

7

8 Sed in contrarium † plurima esse, & magni quidem semper faciēda commoda & bona, quæ ex Oceano, & eius terræ circuitu proficiscuntur, latè & eleganter ostendunt D. Ambrof. lib. 3. & D. Basil. lib. 4. Hexamer. & Pat. Ludovic. Ballester. in Hierologia lib. 2. cap. 9. pag. 146. Primùm, quia terras necessario suffulcit humore, quibus per venas quasdam occultè succum quemdam haud inutilem subministrat. Est etiam bonum mare tanquam hospitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulentur, quo prœliorum removeantur pericula, quo barbaricus furor clauditur; subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compēdium, transfugium laborantium, subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluvia in terras transfunditur, siquidem de mari radijs Solis aqua hauritur, & quod subtile eius est, rapitur: deinde quanto altiùs elevatur, tanto magis etiam obumbratione frigescit, & imber fit, qui non solùm terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arva fœcundat.

Hactenus ex Ambrosio & Basilio, qui benè inter alia † utilitatem navigationum considerant, quę per hanc ingentem aquarum congregationem, quam Oceanum appellamus, iniri ab hominibus possunt: quarum medio facilis eis reddita est regionum, quantumvis longè distantium, communicatio, quæ terrestribus itineribus difficilis, & quandoque impossibilis esset. De quo etiam optimè post alios agit Boter. in relation. universal. part. 1. vol. 2. lib. 1. pag. 340. & Anton. de Herrera in histor. general. Ind. decad. 1. libro 5. cap. 8. pag. 172. Atque † inde DEVM OPTIM. MAX. omnia ferè maria navigabilia fecisse, licèt in aliquibus aliqua impedimenta sese navigantibus offerant, pluribus probat Simon Maiol. d. colloq. 10. circa finem, & multa exempla magnarum navigationũ omnium sęculorum recensens Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 15. † Vbi inter alia refert Senecæ verba in præfat. ad lib. natural. quæst. Qui quasi hanc navigationem, quæ hodie à nostris in utramque Indiam initur, inspiceret, inquit *Quantum enim est, quod ab ultimis littoribus Hispaniæ usque ad Indos iacet? paucissimorum dierum spatium si navem suus ventus impleverit*. Quibus conveniũt plurima alia, quæ de utili, & necessario navigationum usu congerit Arist. lib. 1. Politicor. cap. 7. l. 1. §. si is qui 9

10

11

na-

navem, D. de exercit. act. lex 24. tit. 9. part. 2. Angelus consf. 290. Benvenut. Stracha in tract. de mercatura tit. de navigatione, part. 1. num. 1. Camill. Borrel. de praest. Reg. Cath. cap. 8. num. 4. Perr Fab. lib. 1. Semest. cap. 25. pag. 171. D. Marta in tract. de iurisdict. 2. part. cap. 24. num. 27. & Callistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 14. & novissimè post hæc scripta Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiat.
12 cap. 1. num. 16. & sequentib. Et † iudicium Oneirocriticon, sive eorum, qui somnia interpretantur, apud quos navigatio, & navis bona portendit: at-
13 que etiam † mare ad Regis personam refertur, in quod se opes universæ, quasi universi amnes exonerent. Atque adeò aqua marina Regias opes repræsentet, & qui aquam marinam bibat, divitias ex recondita pœnu, aut ex Regalibus promptuarijs haurire possit, ut tradunt Artemidor. lib. 2. Oneirocrit. cap. 23. Achmetes cap. 198. & sequentib. & Pat. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap. 3. pag. 166. & in Cômentar. in Iob cap. 28. vers. 14. num.
14 3. pag. 497. † Vbi maris mentionem ibi factam ostendit, propter reconditos rerum pretiosissimarũ thesauros, qui vel in mari sunt, vel per mare advehuntur. Et eodem modo intelligit illam Zabulonis benedictionem Deuter. 33. 19. *Inundationes maris quasi lac suggent, & thesauros absconditos arenarum*, ubi Septuaginta legunt, *Divitiæ maris lactabunt te, & emporia maritimã habitantium*, & simplicius Theodoret. *Divitias maris suggent, & mercaturam habitantium iuxta mare*, quasi dicant, beatissimos illos esse, quorum provinciæ mari vicinæ sunt, & navigationum commercijs fruuntur. Prout etiam similis ex mari abundantia, & opulentia indicatur Ezech. 31. 4. *Aqua multæ nutrierunt illum, Abyssus elevavit eum*, & Genes. 49. 13. *Zabulon in littore maris habitabit, & in statione navium pertingens usque ad Sydonem*; unde de Alexandria dicitur Nahum. 3. *Cuius divitiæ mare, & aqua muri eius*, & de Tyro Ezech. 27. *Perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita.*

Hæc cùm ita se habeant, iam planè apparebit, non solùm terræ bonis hũc Novum Orbem excellere, ut in superiore cap. ostendimus; † sed maritimis 15
etiam commodis, & navigationũ utilitatibus frui, cùm omni ex parte vastissimi pelagi undis abluatur. Habet quippè ab ortu Solis Oceanum illum, qui Atlanticus dicitur, sive, ut vulgò loquuntur, mare DEL NORTE. Ab Occasu autem ingentiori alio, & vastiori æquore circumdatur, quod Australe, & vulgò DEL SUR, nuncupari solet, ut prætet alios auctores, quos passim in præcedentibus capitibus recẽsuimus, optimè observant Abraham. Orrel. in Theat. mag. tab. 1. 5. & sequentib. Acosta d. lib. 1. cap. 6. & d. lib. 3. cap. 10. & 29. Maginus in Cosmograph. part. 2. tab. 34. fol. 279. Boter. d. lib. 1. 2. & 3. per totum, & Anton. de Herrera in descript. Ind. Occid. cap. 2. in princip. pag. 3. † Experientiâ nimirum ostendente, veram fuisse opinionem anti- 16
quorum Philosophorum, quos refert Plutarc. lib. 3. de placit. Philosoph. cap. 9. 10. & 11. & D. August. lib. 16. de Civitat. Dei, cap. 9. dum existimarunt, ad Polum Antarcticũ mare quaquà versum esse diffusum: falsam tamen, dum putabant, nullum uspiam terræ locum ibidem relictum. Constat namque ita aquas terræ vicissim cedere, ut non tota huius cõgeries hinc, tota illarum inde se teneat, sed mutuis excursionibus sese per omnia complectantur, ut dicemus infrà cap. 11. n. 9. & 11. Adeò, ut † plenè observatum sit, vix unquam 17
terram à mari amplius quàm viginti quatuor millia stadiorum distare, idest, leucas Hispanicas mille, sicuti ex aliorũ relatione advertit Acosta d. cap. 6.

Quamvis † negari non possit, multò maximam terreni globi partem 18
aquas possidêre, & præcipuè in hac

Austra-

Australi plaga, ut post alios bene notat Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 10. cap. 4. pag. 337. Quapropter
19 ✝ tota ipsa sæpè in sacris Litteris mare vocatur, & sub hoc verbo Aquilonari regioni opponitur, appellatione scilicet sumptâ à parte, quæ in ea magis excellit, iuxta illud Psalm. 88. *Aquilonem & mare tu creasti*, & Psalm. 106. *A Solis ortu & Occasu, ab Aquilone & mari.* Quæ loca, & alia ita exponi posse testantur D. Basil. Theodoret. Iansen. & Lorin. ibidem, & Genebrard.
20 huius ✝ rei rationem reddens: *Quòd propria sedes* OCEANI *est in Meridie.* Pat. Gaspa. Sanctius in Isaiam cap. 49. num. 54. & doctissimus Pat. Ioan. Pineda in Commentat. in Iob capit. 23. vers. 9. num. 3. & 4.

Et ob hunc nimirum Oceani ambitum, cuius undis hunc Novum Or-
21 bem undique cingi probavimus, ✝ sunt qui illum insulam appellent, ut tradit Torquemada in Monarchia Ind. lib. 1. cap. 6. pag. 18. Proprio enim & vul-
22 gati nomine ✝ insula locum significat, qui undique aquis ambitur, & inde originem sumpsit, quasi in salo, idest, in mari posita sit, ut observat D. Isidor. lib. 14. Etymolog. cap. 6. in princ. Martian. Capella lib. 6. de nuptijs philolog. Ripa in l. si insulam num. 22. D. de verbor. obligat. Peregrin. de iure fisci lib. 8. num. 61. & Brisson. de verbor. signif. lib. 9. fol. 304. in fin.

23 Neque ✝ hoc mirum videbitur ijs, qui cognoverint, reliquas etiam mundi partes, Europam nempè, Asiam & Africam, eâdem ratione, quòd mari tandem ex omni latere proluantur, nõ tantùm peninsulas, verùm & insulas veteribus appellatas fuisse, ut constat ex locis Dionysij, Tullij, & Firmici suprà relatis, Isocrate in Panegyrico, Iusto Lipsio d. lib. 2. Physiolog. dissert. 17. & ex Ioanne Episcopo Gerũdensi lib. 1. rerum Hispan. in princip. ubi ait, in Orbis divisione sub Noë, filio Iapeto Europam pro insula in portione cõtigisse, cùm alijs fratribus aliæ quoque insulæ partitæ fuissent, Asia scilicet Sẽ, & Africa Cham. Intra quas tres Orbis partes illud ut mirandũ ex Bocatio refert Simon Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 14. in fin. ✝ na- 24
turam nempè Cretam insulam collocasse, ut omnes ipsa sola distermina-ret, velùt umbilicus, cùm ab Oriente Asiam, à Meridie Africam, ab Occidente, & Aquilone Europam teneat.

Appellatio autem ✝ Oceani Atlan- 25
tici, quo diximus, Americam nostram ab Ortu circumflui, originẽ traxit ab Atlante antiquissimo Africæ Rege, & à monte, & insula eiusdem nominis, non multum à Gadibus in extremæ Mauritaniæ terminis sita, ut sup. cap. 4. num. 34. & 35. notavimus. Eoque nomine veteres propriè illud mare significabant, quòd Europam & Africam ab Occidente alluit, & largè & improprié interdũ etiam pro universo Oceano accipiebant, ut patet ex verbis Tullij & Firmici ubi sup. Macrob. lib. 1. de somn. Scipion. Plin. lib. 3. cap. 5. Herodot. Strab. Suid. Zosim. & alijs, quos refert Abraham. Ortel. in thesau. Geograph. verbo, *Oceanus Atlanticus*, Funger. in etymol. verb. *Oceanus* pag. 697. & passim ex Strabone, qui scribit, Indiam desinere ad mare Orientale, & ad Austrinum Atlantici partem, & alibi, eius Australe & Orientale latus in Atlãticum pelagus procurrere. Borealis verò, sive DEL NORTE, idem ipse Oceanus vulgò appellari cœpit secũdùm Acostam d. cap. 10. quoniam harum Indiarum Occidẽtalium terra, per illius navigationẽ à nostris primũ reperta, tota ad Polũ Arcticũ & Aquilonẽ, sive Septẽtrionem sita sit. Quam cœli plagam, nautæ ✝ sub hoc nomine 26
NORTE significare solent, quod propriũ esse linguæ Belgicæ NOORT, vel NORTH scribit Goropius Becanus in originibus Antuerp. & Carolus Bobilius de different. vulg. linguarum, cap. 10. & Don Sebastian. Covarru. in The-

ſaur. ling. Hiſpan. verbo, NORTE.
27 ALTERVM autem † mare, ab Occa-
ſu hunc Novum Orbē interluens, ideò
Auſtrale appellatur, quoniam poſtquā
BlaſcusNuñez de Balboa primus illud
poſt Panamenſem tractum detexit,
iuxta ea, quę diximus ſup. cap. 5. num.
27. & 28. eò noſtri navigare cœperūt,
quouſque lineam Æquinoctialē tranſ-
greſsi, & in alterum hemiſphęrium de-
lati, Septentrionis ſtellas, & Arcticum
Polum è ſuo conſpectu amiſerunt, &
pro illo Antarcticum nacti ſunt, qui
Auſtralis etiam ab Auſtro vento, ex ea
parte perflante, vocari ſolet, prout te-
tigimus ſup. c. 1. num. 20. & alio nomi-
ne SVR, ut advertit Acoſta. d. cap. 10.
Magin. d. fol. 279. & Abrah. Ortel. in
Theſaur. Geograph. verb. *Mar del Sur*,
ubi etiā idē mare, & reliquū ad Sinas
uſque pertingens, *Chryſe* dictū ſcribit.
Et quamvis maxima huius Novi
Orbis pars ad Septentrionem vergat,
prout in univerſa ora Novę Hiſpanię,
& plurimis alijs provincijs videmus,
quarum mentionem fecimus ſup. cap.
6. ex num. 19. ad 34. totus tamen iſte
Oceanus Antarcticus, etiam ubi vltra
utriuſque Americæ terminos exſpa-
tiatur, Auſtralis appellationē ex præ-
dicta ratione retinuit: & DEL SVR ex
28 ea, quia † Belgæ, à quibus, & alijs gen-
tibus Septentrionalibus, nautę noſtri,
ut plurimùm, ventorum nomina mu-
tuati ſunt, quos in triginta duos par-
tiuntur, Auſtralem ZVYDT vocant,
Galli autem SV, aut SVD, ut tradit Bo
bilius ſuprà, Levinus Lemnius de oc-
cultis natur. mirac. lib. 3. cap. 3. Oron-
tius Finæus lib. 5. Geograph. cap. 5. de
ventis, & Hadrian. Iunius in ſuo no-
menclatore 2. part. ſub tit. de elemen-
tis, verb. *Auſter*, pag. mihi 255.
29 PACIFICI quoque † nomē idē ma-
re uſurpat, ut notant Magin. & Ortel.
ſup. quod ei à Ferdinand. Magallanio
impoſitum fuit, ut teſtatur Anton. de
Herrera. d. hiſtor. general. Ind. Occid.
decad. 1. lib. 9. cap. 12. pag. 319. eò quòd
tranquillum & pacatum ut plurimùm
ſit, & per ingens illius pelagus naves,
ut per placidiſsimum fluvium, fœlici,
& indeſinenti aurâ vehantur. Cuius
tranquillitatis † cauſas, & alia, quæ 30
pertinent ad Oceani fluxus, & reflu-
xus, & diverſos alios motus cognoſ-
cendos, optimè proſequitur Overa-
nus in ſum. Ind. cap. 9. Petr. Mexia in
Sylva part. 5. cap. 1. idem Herrera. d.
cap. 12. Acoſta. d. lib. 3. cap. 16. & 29.
Roderic. Zamoranus in ſuo repertor.
lib. 3. cap. 14. & ante eos Plinius lib. 2.
cap. 97. D. Auguſt. de miracul. ſacræ
Script. lib. 1. cap. 7. D. Baſilius in He-
xam. homil. 6. D. Thom. 1. part. q. 105.
artic. 6. Simon Maiol. colloq. 10. pag.
268. & ſeq. & noviſsimè Ioā. Bapt. Scot
tia lib. 2. de nat. & incremen. Nili c. 9.
Sed quamvis diverſas iſtas † maris 31
Oceani appellationes connumeravec-
rimus, & alias plures alij Auctores cō-
miniſcantur, præſertim poſtquàm hic
Novus Orbis, & Sinarum & Iaponio-
rum regiones detectæ ſunt, ut conſtat
ex Plinio lib. 6. cap. 23. Pompon. Mela
lib. 3. Solino cap. 26. Seneca lib. 3. nat.
quæſt. cap. 8. & 19. Macrob. libro 2. de
ſomn. Scipion. cap. 9. Martian. Capel.
d. lib. 6. de nupt. Philolog. Theodoret.
q. 12. in Geneſ. Pererio, Delrio, Marti-
neng. & alijs ibidem, Acoſta. d. lib. 3. de
hiſt. Ind. cap. 10. Priſcian. & Bergoma-
te apud Maiol. colloq. 10. pag. 262. Ge
rard. Mercat. in Europa, Paul. Merula
in ſua Coſmograph. part. 1. lib. 3. cap. 7.
& ſeqq. Balleſter. in Hierologia. lib. 2.
cap. 9. Pineda de reb. Salom. lib. 4. cap.
9. & in Eccleſiaſt. cap. 1. verſ. 7. num. 4.
pag. 151. Verius tamen eſt, vnum ubi-
que mare eſſe, quod tamen pro regio-
nibus, quas alluit, vel alijs de cauſis, va
rijs nominibus nūcupatur; ſicut etiam
terra, cùm una ſit, pro diverſis locis
varia nomina ſumit, ut rectè, ultra ali-
quos ex ſuprà relatis, obſervavit Ho-
merus libro 12. Iliad. dum ait: ***Pro-
fundi magna potentia Oceani, ex quo
omnes fluvij, & totum mare, & omnes***

fontes & putei alti fluunt, Strabo relatus ab Ortelio.d.verb.*Oceanus*,qui uno in loco Austrinum Oceanum Atlantici partem facit, & alio in se utrunque coire testatur,D.Isidor. libro 13. Etymolog. cap.15.& 16. D.Ambros. lib.3. Hexam.cap.3.& Gregor.Nissenus ibidem,apertè concludens, quòd licet innumerabilia maria esse videantur, & sub numero multitudinis appellentur Genes.1. 10. dum dicitur: *Congregationem aquarum appellavit maria*, unum tamen, & continuum est mare, in sese per universum Orbem commeans, nec ullo pacto à coniunctione sua divulsum.Idem docet ex nostris Peregrinus lib.8.de iure fisci,num. 1. & luculentiùs prosequitur D. Basilius in eod. Hexam. homil.4. ubi ait, quòd etsi multa sint nomina propria, variaque marium, ut Caspium,Hyrcanum,Mediterraneum,Rubrum, Septentrionale,Austrinum,Orietale, Occidentale,Euxinum, Hellespontiсum, Ægeum, Ionium, Sardonicum, Germanicum,Britannicum,Siculum,Tyrrhenũ, & infinita alia genera pelagorum,quæ nimirum à regionibus, quas alluunt,varia nomina sumunt,& ob id Deus congregationem aquarum Ma-
32 ria nominaverit: † credendum tamen est Geographis asserentibus,ea omnia inter se mutuo perforata esse, & per meatus suos commisceri, ac simul ad Maximum mare, hoc est Oceanum, ostijs suis confluere, quemadmodum etiam Rubrum mare dicunt, ad id, quod ultra Gades est,connecti. Eandẽ sententiam sequitur D.Theodoret. & Pineda ubi sup.docẽtes,hanc mariũ communicationem,vel deorsum fieri per occultos & latẽtes terræ meatus, veluti per tubulos, & canales, aut siphones subterraneos, vel secundùm superficiem terræ,dum ex alijs in alia proprijs & apertis ostijs in Maximum mare Atlanticum,vel Oceanum derivantur.Et priore modo communicari putant mare Hyrcanum & Caspium, quantumvis Aristot. Herodot. & Ptolem.tradant,ea per se suis undique littoribus circumscripta esse, & nullam eum Oceano coitionem habêre: quod probare etiam videntur Conimbricenses tract.8.in Meteor. cap.3. Merula d. lib.3. cap.5.6.& 7. Bened.Peretius lib.1.comment.in Genes. Casaubonus in not.sup.Strabonem lib.2. & lib. 11. in princ.& Scaliger. cõtra Cardanum exercit.46.Posteriore autem Mediterranei, & aliorum pelagorum in illud desinentium commixtionem & confluxum ad Oceanum fieri docent,cùm circa Gades per fretum, quod Herculeum vocant,coniungantur,vulgò EL ESTRECHO DE GIBRALTAR. Atque etiam maris Rubri, quod ab alijs Mediterraneis divulsum per se in Oceanum Indicum influit. Vnde cautè legẽdus est D.Basil.ubi sup. qui Rubrum cum Mediterraneo confundit, & ad Gades connecti testatur.

Porrò Mediterraneũ † mare sic di- 33
ctum est,quia per mediam terram ab Occasu ad Orientem usque perfunditur,& in Meridiem vergens,deinde ad Septentrionem tendit, Europam, & Africam,Asiamque disterminans.Qua propter Magnum appellatur,quia cætera maria in comparatione eius minora sunt,ut ait D.Isidor.d.lib.13.cap. 16. Paul.Merula ubi sup. cap.7. & in comment.ad lib.17. Annal.Ennij,Põtan. & Cerda in illud Virgilij Æneid. 5.vers.628:

Syderaque emensæ ferimur,dum per mare Magnum.

Ianus Douza in præceden.pro Catullo cap.6.Robert.Titius lib.6.locorum controvers.cap.6.& plures alij Auctores sacri,& profani relati à Pineda. d. lib.4.de reb.Salom. cap.11. pag.179. num.5.& d.cap.1.Eccles.vers.7.num.4. pag.152.Quod tamen,ut rectè observat idem Pineda,intelligẽdum est respectu internorũ mariũ,hoc est,quę terræ internas regiones interluunt,nõ tamẽ respectu Oceani,in quẽ ipsum Me-

di-

diterraneum, & reliqua, ut diximus, influunt, & reverâ MAGNVS, imò & MAXIMVS dicitur, ut constat ex Tullio d.lib.6.de Republic.Plinio d.lib.3. cap.5. D.Basil.d. homil.4. in Hexam. & Ludovic. Balletter. in d. Hierolog. lib.2.cap.9.pag.144.

Potuit quoque ab eisdem Auctoribus nobilius aliud exemplum coitionis, sive perforationis unius maris ad alterum in hoc, de quo agimus, reperiri. † Etenim Oceanus ille Atlanticus, qui reperta continenti Americani Orbis finiri videbatur, postea vastior & ingentior ultra illam protendi ad Panamaticum Isthmum inventus fuit, in eo mari, quod Australe, vel DEL SVR

34

35 appellatum diximus. Cùmque † homines diu hærêrent, quærêtes, unde nam tantum pelagus originem sumeret, vel per quem locũ cũ illo Oceano Atlantico, sive DEL NORTE communicari posset, tandem Ferdinand. Magallanes famigeratum illud ostium, sive fretum, ab eius nomine deinde vocatum, invenit anno 1519. de quo latiùs egimus sup.cap.5.ex num.35.& hàc utrumque mare coire, & quod magis fuit, utrumque Orbem indesinenti navigatione adiri & perlustrari posse, manifestavit, veram reddens illam Macrobij coniecturam d.lib.2.in somn. Scipio. cap.9. qui quasi præsagiens hanc utriusque maris coitionem aperiendam fore, sic scripsit. *Nec dubium est in illam quoque Australis generis temperatam, mare de Oceano similiter influere, sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseverat.*

36 Eandem † navigationem postea fecisse dicitur altera navis Commendatarij D.Fr.Garcia de Loaysa, & alia Episcopi Placentini D. Gutierrij de Carvajal, eiusque malum diu miraculi causâ in Regia hac Limensi urbe pro foribus Palacij servatum scribit Acosta d.lib.3.cap.10.& tetigit Anton. de Herrera in histor.gener.Ind.lib.1.cap.6.pag.12.

Franciscus † quoque Drachus insignis Pyrata, natione Anglus, idem iter cum quinque navigijs tentavit anno 1577. sub auspicijs Elisabethæ Angliæ Reginæ, & duobus annis & decem mensibus, per hoc Magallanicum fretum delatus, totum Orbem, utrunque Oceanum navigans, circuivit, ut tangit Acosta ubi suprà, Nicolaus de Iudæis in nova totius Orbis terrarum descriptione, latè Hieronym.B.nzo, & eius Additionator. lib.1. histor. Novi Orbis, cap.15. Bartholom. Leonard.de Argensola in histor. Malucarum lib.3.pagina 105.& sequentibus, Doctor Christophorus Suarez de Figueroa de vita & fact. Marchionis de Cañete lib.5.pagina 209.& 210. Ludovicus Cabrera in vita Reg. Philip. II, lib.12.cap.23. Henricus Martinez in Repert.Mexicano folio 271. historia Americæ, 8. parte per totam, ubi latissimas relationes reperies, & Laurent. Beierlinch. in suo opere Chronograph.pagina 66.qui postea pagina 149.tradit, qualiter anno 1586.idem Pyrata insulam Hispaniolam cepit, & devastavit, & pagina 238. qualiter anno 1597. miserè cum pluribus socijs apud Portum Bellum occubuerit, dum Panamam urbem aggredi tentat, quod & refert Pat.Gordonus in sua Chronograph. anno 1595. pag. 482.Et de eiusdem Drachi expeditione in Hispaniolam, & Carthaginem extat etiam peculiaris narratio Noribergæ typis excussa anno 1594.& optimè agit Fr.August. Davila in histor. provinc. Mexicanæ lib.1.capit.105. 106.& 107. 37

Drachi deinde vestigijs † Thomas Candisch popularis ipsius, anno 1587. fœliciore paulò successu institit: navim enim quandam ex Philippinis in Novam Hispaniam redeuntem, multis divitijs onustam, expilavit: cuius sericeis telis sui navigij vela, & carbasa cooperiens, superbo fastu in patrium Londini portum rever- 38

ſus fuit, ut ijdem Auctores recenſent, præcipuè Doct. Figueroa d. libro 5. pag. 211. & Dom. Præſes Morga in ſua hiſtor. Philippin. fol. 10.

39 Anno † rurſus 1594. Richardus Achines natione itidem Anglus per idem Magallanicum fretum ad has Peruenſis Oceani oras transfretavit, qui tamen à noſtris petitus, & navali bello ſuperatus, in Hiſpaniam ſub vinculis remiſſus fuit ab Excellentiſsimo, & multis ſemper honorum titulis commendando Prorege Dom. D. Garcia Hurtado de Mendoça Marchione de Cañete, ut in eius vita & geſtis latiùs commemorat d. Doct. Figueroa lib. 5. ex pag. 211. ad 220.

40 Iterùm † anno 1600. Oliverius Vã dernot è Batavis vera Neptunia prole, in eodem curſu caſuum varietate alijs palmam præripuit. Nam cũ per Magallanicum fretum in noſtrum mare DEL SVR fœliciter delatus fuiſſet, non minus fœliciter effugit impetum claſsis, quàm adverſus eum inſtruxit, & miſit excellentiſsimus Prorex D. Ludovicus à Velaſco Salinarum Marchio, cuius Prætoria navis cum eius Architalaſſo D. Ioanne de Velaſco, & alijs pluribus militibus circa Californias naufragio abſorpta fuit. Et poſteà idẽ Pyrata circa Philippinas aliâ noſtrorum claſſe petitus, unâ ex duabus navibus navali conflictu demerſâ, cum altera ſemiquaſſata diſceſsit, & in Amſterdamum 26. die Auguſti anno 1601. cum novem tantùm ſocijs repedavit, ut exactiùs refert dictus Dom. Præſes Morga in d. hiſtor. Philippin. ex fol. 71. & rurſus ex fol. 132. Et idem Oliverius in narratione, quam de ſua expeditione Anglico ſermone conſcripſit, quam poſteà Latino donatam typis excuſsit Theod. de Bri Germanus Francfurti anno 1602. & extat in hiſtor. Americæ 9. part. Vbi etiam in undecima parte refertur noviſsima alia & certè notabilis navigatio altetius freti, quod Guilhelm. Schouten Hollandus detexiſſe dicitur ex anno 1615. ad 1616.

Anno † deinde 1615. idem fretum fœliciſsimè traiecerunt ſex naves Batavorum, ſeu Hollandẽſium mercatorum, & militum, ad Philippinas, ut apparuit, ſuæ navigationis ſcopum protendentes, duce Georgio Spelbergio, quibus cum obviam noſtra claſsis exiret, iuſſu excellentiſsimi Proregis Marchionis de Monteſclaros, & circa littus oppidi, quod DE CAÑETE vocant, navalis conflictus acerrimus initur, duas naves, & plures ex militibus noſtris amiſimus, adverſarijs licèt tunc victoribus, non leviter comminutis, qui tamen poſteà apud Manilam anno 1617. alterâ noſtrâ claſſe petiti, cuius Architalaſſus, ſive dux generalis fuit D. Ioannes Ronquillo, audaciæ ſuæ pœnas cum fœnore perſolverunt, omnibus ferè, quas ſecum duxerant, navibus & militibus bellicâ noſtrorum virtute occiſis, atque ſubmerſis, ut omnibus notiſsimum eſt. Quamvis nuper in lucem prodierit longiſsima huius expeditionis relatio à Batavis ipſis ſcripta, & ſub nomine appendicis undecimæ partis hiſtoriæ Americæ typis excuſſa à dicto Ioanne Theodoro de Bri, anno 1620. In qua omnes ſalvos, & ſpolijs opimis triumphantes, in patriam rediſſe commentantur, & plura alia pro libito confingunt, ut ſuæ gentis gloriam extollant, & Hiſpanæ detrahant. Qui præcipuus ſcopus omnium illarum relationũ fuiſſe videtur, unde cum hac cautione legendæ ſunt, ut iam ſup. cap. 5. num. 48. notavimus, & infrà lib. 2. cap. 25. in fin. repetimus. 41

Denique † anno 1618. die Sept. 27. iuſſu ſupremi Indiarum Cõſilij, atque id enixè curante eximiò eius Præſide Dom. D. Ferdinando Carrillo, duo fratres peritiſsimi naucleri nominè Petrus & Gundiſalvus de Nodal, cum Didaco Ramirez inſigni Coſmographo, & duabus celocibus Regio ſumptu conſtructis, & inſtructis, Vlyſsipona 42

ſol-

solventes, vastissimo se Oceano commiscerunt, ad quærendum & describendum novum aliud fretum, quod ultra Magallanicum Belga ille, sive Batavus nauta Schoulten invenisse dicebatur, & cum 19. die mensis Ianuarij anni sequentis 1619. ostium freti Magallanici derexissent, ulterius progredientes 22. die eiusdem mensis inter duo promontoria, quibus sanctorum Vincentij & Bartholomæi nomina indiderunt, aliud novum & magis apertum ostium invenerunt, sub 55. gradibus & 13. minutis elevationis ad Polum Antarcticum iacens, quod quinque in lõgum leucas, & in latum tres, & in profundo canalis sexaginta ulnas habere iudicarunt, & per illud facili cursu ad mare DEL SVR delati, eius insulas & adiacentia loca considerantes, & depingentes, per antiquum Magallani fretum rursus in mare DEL NORTE redierunt, & tandem septimâ die Iulij in Hispaniam reversi sunt, novem duntaxat mensibus, & paucis diebus in adeò ardua navigatione consumptis, cuius ephemericam narrationem typis excussam eidem Domino Præsidi consecrarunt.

43 Ex qua, † & ex his, quæ iam pridem multi prudentes Cosmographi tradidêre, quos referunt Ioseph. Acosta d.lib.3.cap.10. Herrera decade 1. lib.1.cap.6.pag.12. & in descript.Ind. cap.1.& 23.pag.67. Boterus in relatio.universal.1.part. volum.2. libro 3. pag. 404. non ineptè opinari possumus, nullum verum fretum ibi inveniri, sed insulas aliquas Oceani circumfusione disiunctas, ad quarum finem si pervenire licêret, in latissimum pelagus deduceremur, quo Oceanus utrumque coniungitur, vel, ut melius loquar, unus & idem esse, qui Orbem utrumque ambiat, ostenderetur.

Atque hi quidem ex parte maris DEL NORTE Magallanicum fretum

44 transisse reperiuntur, † ex parte autem maris DEL SVR, idem fretum quærere, & describere cum duabus navibus præsidiarijs, & sexaginta hominibus missi fuerunt dux quidam nomine Ioannes Ladrillerus, & Didacus Gallecus insignis nauclerus anno 1558. iussu Domini Don Garciæ Hurtado de Mendoça, qui tunc Regnum Chilense moderabatur, qui varijs naufragijs, & periculis iactati, tandem illud derexerunt, & in Chile cum tribus, aut quatuor duntaxat socijs reversi sunt, reliquis fame, & navigationis labore confectis, ut tangit Acosta d.lib.3. capit.10. qui se huius expeditionis notabilem relationem legisse testatur, & eam nuper scriptis suis latiùs inseruit d. Doct.Suarez de Figueroa in vita Marchion. de Cañete lib. 3. in princip. Deinde verò anno 1579. cùm Franciscus Drachus, hoc fretum emensus, in has Peruanas oras, ut diximus, delatus esset, Excellentissimus ille, & nunquam pro meritis laudatus Prorex Dominus Don Franciscus de Toledo, cupiens eundem Pyratam punire, & in posterum eiusdem freti transitum alijs intercludere, ad illud recognoscendum &, si possibile esset, muniendum, insignem alium ducem nomine Petrum Sarmiento, & nauclerum nomine Ferdinandum Lamerum cum duabus alijs præsidiarijs navibus, & ducentis hominibus misit. E quibus Sarmientus, & suę navis socij, licèt varijs tempestatibus agitati, ita perstiterunt, ut tandem fretum invenerint, & omnes eius sinus, canales, & insulas annotantes, ad mare Atlanticum, sive DEL NORTE, & per illud in Hispaniam delati fuerint. Cuius navigationis mirabilem historiam recenset Acosta d.lib.3.cap.11. & longè pleniùs, & luculètiùs Argensola omnino legendus in d.hist. Malucarum, lib. 2.& 3.ex pag.109. usque ad pag.137. Cabrera d.lib.12.cap.23. Martinez d. repert.Mexican.fol.471. Et alia de eodem freto, & eius signis adducens, historia Americæ 2.tom.part.8.& 9. ubi

extant relationes Anglorum, qui hoc iter fecerunt, Anton. de Herrera in d.
45 descript. Ind. cap. 23. † ubi addit, anno 1582. suasionibus Petri Sarmienti missam fuisse ex Hispania aliam classem satis instructam, Duce Didaco Flores de Valdes, ut in dicti freti ostio ad mare DEL NORTE atces aliquas conderet & muniret, quod tamen, licèt ab eo tentatum fuerit, ob nimiam illius regionis frigiditatem & intemperiem durare non potuit.
46 SUNT etiam † qui putēt, multis, & satis philosophicis argumentationibus ducti, quemadmodum Oceani Borealis ad Australe, versus Polum Antarcticum, repertus est aditus per dictum Magallanicum fretum, ita necessariò aliū quoque aditum, & utriusque maris communicationem ad Polum Arcticum reperiendam, cùm hic nobilior sit, & recto naturæ ordini cōvenire videatur, ut ei nō negetur, quod in altero reperitur. Atque hoc quidem fretum in regione Floridæ iacêre coniectabatur Præfectus Petrus Melēdez vir rei militaris, & nauticæ peritissimus apud Acostam d. lib. 3. cap. 12. & eo non relato, idem tradit Herrera d. decad. 1. lib. 1. cap. 6. pag. 12. & novissimè Licent. Anton. de Robles Cornejo in suo examine herbarum simp. medicin. lib. 5. cap. 21. Nimirum, quia regio illa ita latè protenditur, ut usque adhuc quò ultimi eius fines pertingāt, penitus ignoretur, & quidam ad mare Germanicum, alij ad extremos Europæ fines pervenire contendant. Et, ut idem Acosta testatur, huius freti aliqualem notitiam habuisse videtur insignis ille Pyrata Franciscus Drachus, de quo sup. loquuti sumus, & quod plus est, alij per illud Thomam Candisch in hoc mare DEL SUR delatum existimarunt.

Sed cùm Floridæ fretum, si quod est, nondum cognitum fuerit, & Magallanicum adeò sit remotum, & ingētibus
47 difficultatibus plenum, † nulla commodior via à Nostris hucusque reperta est, qua ex uno Oceano in aliū trāsire, & navale commercium in his Occidentalibus Indijs, præsertim Peruanis, exercēre possint, quàm si onerariæ naves in Portubello maris DEL NORTE ad Panamaticum saltum exonerentur, & merces terrestri itinere transferantur ad contrariam oram maris Australis, sive DEL SUR, atq; ibi aliâ classe susceptæ, quò libitum fuerit, dirigantur. † Ibi namque utrumque mare tenui Isthmo secernitur, qui septem duntaxat leucis rectâ, & diametrali lineâ ductâ, distare cōperitur, licèt propter itineris vortices, gyros, & anfractus, octodecim communiter dimetiantur, 48
quarum tamē tredecim, vel duodecim per fluvium *Chagre* dictum, biremibus, & scaphis, aut oratijs naviculis, qui volunt, ascēdere possunt, ut diximus sup. capit. 6. num. 36. & 37. & latiùs tradit Acosta d. lib. 3. capit. 10. Herrera in d. descript. Ind. c. 1. pag. 2. & cap. 15. pag. 40. & decad. 4. lib. 1. cap. 9. pag. 20.

Qui etiam † d. descript. cap. 13. pag. 49
31. de alio itinere & transitu loquitur, qui est per provinciam dictam de Honduras ex portu dicto DE CAVALLOS ad Baiam dictam DE FONSECA. Et decad. 3. lib. 5. cap. 12. pag. 216. & decad. 4. lib. 3. cap. 2. pag. 53. proponit alios angustos terræ tractus, per quos prædicta duo maria facilè adiri, imò & canalibus quibusdam labore & industriâ hominū confectis, mutuò intermisceri & cōmunicari possent, videlicet per dictū flumen *Chagre*, aut per septē illas leucas Panamatici Isthmi, vel per ingentem illā lacunā, quę iacet in provincia Nicaraguæ, & cū tribus, vel quatuor leucis ab Australi mari originē sumat, postea in magnū quoddā flumen prolabitur, & in Oceanum Atlanticum, sive DEL NORTE suas aquas post lōgum cursum exonerat. Aut per flumen Novæ Hispaniæ, VerçCrucis vocatū, usque ad oppidū Tecoâtepec, per quod incolæ scaphas mercibus ple-

plenas ex uno mare ad aliud traijcere solent. Eandem relationem dictorum locorum, & itinerũ facit Ioannes Boter. in relat. universal. 1. part. volum. 2. lib. 2. pag. 369. & Acosta d. cap. 10. loquens tantùm de illo Panamensi, & qualiter à multis multoties de eo aperiendo, & mare utrinque communicãdo sermo habitus fuerit, & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 33. pag. 202.

50 Sed ipsi † Auctores subiungunt, hoc opus neutiquam tẽtari debere. Primò, quia per quamcunque ex suprà dictis partibus, & quantumvis magnâ hominum vi, & perseverantiâ illud aggrediamur, difficile, & penè impossibile esse arbitrantur, durissimos illos, inaccessos, & impenetrabiles mõtes, ac rupes succindere, quibus Deus utriusque maris impetus dividere, & infringere voluit.

51 † In cuius rei confirmationẽ considerat Boterus ubi sup. Nicanorem Syriæ Regem potentissimum nunquã perficere potuisse fossam, sive canalẽ, quam ex Caspio mari ad Euxinum designaverat, de qua Plin. lib. 6. cap. 11.

52 Nec Romanos † aperire illud breve quinque milliarium spacium, quod inter Ægeum & Ionium mare ad Peloponnesum, nũc vulgò MOREA, reperitur, & efficit, ut naves longo & ancipiti ambitu, iuxta illam peninsulam circumagantur. In quo opere post Demetrium Poliorcetem, plurimũ laboravit Dictator Caius Cæsar, & omnium maximè Domitius Nero, ut prodit Plin. lib. 4. capit. 4. Strabo. lib. 1. & Sueton.

53 in eius vita capit. 19. † Vbi inquiunt, quòd hunc Isthmũ perfodere tentans, Prætorianos pro concione ad inchoãdum opus cohortatus est, tubâque signo dato, primus rastello humum effodit, & corbulę congestam humeris extulit. Sed eius conatus tãquam imperfectos, & nunquam ad optatum finem perventuros, meritò irrisit Apollonius Tyanæus apud Philostrat. in eius vita, lib. 4. cap. 8. & lib. 5. cap. 2. & Lucianus in Dialogo Nero, sive de fossione Isthmi, fol. mihi 338. ubi alia similia opera ab alijs frustrà tentata commemorat.

Et hinc † adagium originem sumpsit, quo Isthmum perfodere dicebãtur, qui magno quidem conatu, sed irrito, aliquid molirentur, de quo agit Erasmus pag. 1064. & Cœlius Rhodigin. lib. 21. lect. antiq. cap. 19. 54

Xerxes † quoque Persarum Rex, nõ magis fœlici successu, pontem navium facere tentavit, quo Asiam Europæ coniungeret, ut post D. Isidor. & alios Græcos Scriptores recenset Ioan. Fũgerus in Etymol. verb. *Asia*. Et Athon montem absque ullo fructu, solâ iactãtiæ gratiâ, & potentię ostentandi cupidus, à suis copijs sub verberibus effodi iussit, per vices alijs succedentibus, adiuvantibus etiam in effodiendo accolis, uti latiùs commemorat Herod. lib. 7. Brisson. de Regno Persar. lib. 3. pag. 335. & Bapt. Fulgos. lib. 9. memorab. cap. 5. de superbia fol. 326. 55

Herodotus † etiam lib. 2. relatus à Petro Opmeero in Chronograph. pag. 98. & Maluenda de Paradiso cap. 35. pag. 98. narrat, Nechaum, seu Nechepsum Ægypti Regem fossam ex Nilo ad Rubrum mare fodere cœpisse, in qua centum viginti millia Ægyptiorum re infectâ periere. Et idem scribit Paul. Iovius lib. 36. histor. ubi subiungit, in medio eius opere Nechaum destitisse, territum Oraculo eum id Barbaro prę munire. Et alia similia exempla congerit Theat. vitæ humanæ volum. 10. lib. 2. pag. 2400. & sequentibus. 56

Secundò: Acosta & Boterus prædictum opus eâ consideratione dissuadère conantur, quòd licet fossarum, aut canalium constructio non ita difficilis esset, homines tamen ab ausu tam arduæ & periculosæ rei, meritò, tũ pietas honestasque, tum impendentis pœnę metus avocare debèret, † ut quibus probrosum omnino, & piaculare futurum esset, si opera, quæ Deus inexhaustâ suâ sapientiâ, & infinitâ providẽtiâ 57

in creando mundo, ita cōdita & constituta voluit, eadem nos temerario & nefando molimine, destruere, evertere, & in Creatoris contumeliam emendare satageremus. Pro qua ratione exornanda,
58 † ego illud, quod vulgò circumfertur de Alphonso X. Castellæ & Legionis Rege perpendo, qui Regni privatione, & alijs supplicijs à Deo punitus dicitur, quòd inanis suæ sapiētiæ persuasione inflatus, Divina opera norare & emendare ausus fuerit, & cū Momo illo Lucianico asserere, se, si à creationis exordio Divinæ menti affuisset, de multis rectiùs creandis admoniturum fuisse, ut refert Roderic. Sanct. part. 4. cap. 4. & 5. Thom. Bozius de ruinis gent. lib. 7. cap. 4. pagina 636. Theatr. vitæ humanæ volum. 17. lib. 7. pag. 3196. & Mariana de rebus Hispan. lib. 14. cap. 4. pag. 685. licèt hoc falsò pijssimo illi Regi à calumniatoribus eius sæculi impictum, satis doctè prober novissimus D. Ioannes Btiz Martinez in histor. S. Ioan. de la Peña lib. 5. cap. 27.

59 Adduco etiam † aliam mirabilem historiam, quæ habetur apud Herod. lib. 1. Pausan. in Corinth. & Erasm. d. adagio, dum narrāt, Gnidios Isthmum quà angustissimo spacio, nempe quinque stadiorum, spectabat continentē, perfodere adortos, quo insulam facerent, cæterùm ictos scopulos in fodiētium oculos resilijsse. Deinde Delphicum Apollinem ab eis consultum, trimetris respondisse:

Neque cingite Isthmum mœnibus, neque fodite,

Nam si Iovi id visum, locasset in salo.

Æmilius etiam lib. 2. & Aimoinus lib. 4. cap. 84. rerum Franc. & Avenrin.
60 lib. 4. annal. Boior. tradūt, quòd † cùm Carolus Magnus fossam ex Rheno in Ararim, & subsequentes fluvios facere tentasset, ut sic ex Mediterraneo navigari posset, & commercia rerum in promiscuo forent, & iam opus processisset ad trium millium passuum longitudinem, trecentorum latitudinem, quò longius tendebatur, eò magis velut palustri limo in se residente, quidquid inter diu egerebatur, noctu humo relabente subsidebat, noctibusque audiebantur voces mugientium, & lascivientium confusi strepitus circum superiorem fossam, quo quasi miraculo pavefactæ operæ ac curatores, id religiosum rati, tandem pervicēre, ut Rex a conatu desisteret. Atque ita facies rerum naturæ, quam mutare Francus statuerat, ut ab ævo fuerat, permansit.

Terriò considerant, quòd † si prædictum opus perficeretur, universa illa 61
regio absque dubio aquis submergenda esset, cùm unus Oceanus altero mul to pressior, & humilior decumbat, quā ob causam † dicunt Sesoostris primū 62
tempore, & posteà sub Turcarum Imperio, cœptam maris Rubri in Nilum deductionem intermissam fuisse, quia excelsius tribus cubitis Rubrum mare, quàm terra Ægypti compertum erat, ut scribit Herodot. d. lib. 2. Plinius lib. 6. cap. 29. D. Basil. homil. 4. in Hexam. D. Ambros. ibidem lib. 3. cap. 2. Procop. in 1. Genes. S. Thom. 1. par. quæst. 69. artic. 1. ad 2. Acosta d. cap. 10. Maluenda de Antichrist. lib. 5. cap. 7. & de Paradiso cap. 35. pag. 98. licèt contradicere videatur Strabo lib. 17. de situ Orbis.

Et addere potuerunt exemplum aliquorum Romanorum Imp. † qui Eu- 63
ropam, quæ peninsulam facit, in insulam prorsus hominum industriā redigere voluerunt, verùm id fuit prætermissum, quòd Oceano aditus aperiebatur ad Orbem illum nimijs inundationibus affligendum, ut tradit Simon Maiolus colloq. 14. ad finem, pag. mihi 350.

Etenim licèt † aliquorum senten- 64
tia fuerit, mare nec quidem in prono ultra littus excurrere posse, nisi ita impetet Deus, ut colligitur ex verbis Ieremiæ cap. 5. vers. 22. Iob cap. 38. vers. 10. & 11. *Circumdedi illud terminis meis*

& po-

& posui vectem, & ostia, & dixi: Vsque huc venies, & non procedes amplius, atque hic infringes tumentes fluctus tuos. Solini cap.27.ubi de Hesperidum hortis agens, inquit, illud in eis mirum videri, *quod solùm inferiore licèt libra depressius, nunquam tamen accessus freti superlabitur, sed obstacula naturalis repaguli in ipsis marginibus habet unda, & intimis orarum supercilijs spontè fluctus in gyrum resistunt. Ita spectando loci ingenio nimirum planities manet sicca, quāvis prona superveniant æquora.* Et D.Basilij in Hexam.hom.4.qui piè non Naturæ, sed Dei iussui id tribuens, scribit, *Furiosum sæpè ex ventis mare, & in maximam altitudinem per undas exurgens, ubi littora tantùm contigerit, impetu in spumam desoluto, retrocedit, debilissima in arena, id quod violentia intolerabile est, frenatur. Alioqui quod prohiberet Rubrū mare omnem Ægyptum caviorem, ac depressiorem ipso existētem invadere, & cum Ægyptio pelago coniungi, si non præcepto Conditoris ligatum esset, &c.* Hoc tamen ita accipiendum est, ne maria, in suo naturali alveo relicta, littora præter-
65 grediātur, † at si aliud mare alij pronū
sit, & interiacentis Isthmi impedimentum auferatur, dubio procul in illud influet, nec redibit, ut perspicuè docet Seneca lib.4.nat.quæst.cap.2. *Pontus,* inquiens, *in inferum mare assiduè fluit rapidus, non ut cætera maria alternatis ultro citroque æstibus, in unam partem semper pronus, & torrens:* & idem recolit Maiol.colloq.10.pag.274. Hinc aliud memorandum miraculum animadvertens cum eod.Seneca lib.3.cap.5. † Vt
66 adeò verum sit, mare nullis unquam
aquis crescere, ut neque alio mari illuente possit augeri. Et est videndus eruditissimus Pat.Ioan.Pineda in cōment.in Iob cap.26.vers.10. & d.cap.38.vers.10.& 11.ubi elegāter tractat, an mare sit inferius, & depressius terrâ? & an † miraculo, vel naturali aliquâ ratione contineatur, ne exundet? & idē tractat Pat. Ioan. Bapt. Scortia lib.2.de natur.& increm.Nili, cap.11. resolvens mare nunquam esse altius terrâ, & eius superficiem semper esse in æquilibrio, & Augustin.Torniel.in annal.sactis, 1.tom.3.die Mundi, num.4. & 5.

Sed licèt hæc ita considerari possint. † Ego tamen hanc utriusque 68
Oceani communicationem, ut rem universo Orbi, & præcipuè Hispanis utilissimam absque ulla hæsitatione Potentissimis Regibus nostris consulerem, si id alicuius ex prædictis locis qualitas & conditio, licèt difficulter, fieri pateretur. Nihil est enim, quod non labori & industriæ hominum cedat. † Neque usquam Deum offensum 69
iri putarem, si ingenio, & arte, quam illis beneficentissimâ suâ pietate concessit, naturalem cursum, & statum aliquarum rerum, aut locorum aliquando & aliquatenus mutent, & eorumdem necessitate, aut utilitate suadente, montes, flumina & maria ipsa suis usibus aptare conentur. Sic † enim vi- 70
demus inchoatam illam à Sesostri ex Rubro mari ad Nilum fossam, & navigationem, posteà ab alijs eius successoribus vanis timoribus derelictam, tandem à Ptolemaicis Regibus perfectam fuisse, quæ latitudinem habebat cubitorum centum, profundum quātum navigio satis esset decem millia ferenti. Et hunc Euripum clausum fecisse, ut cùm vellent, in exterius mare navigarent, ac rursum sine periculo reverterentur, ut tradit Diodor. lib.1.cap.3. Strabo d.lib.17. & Plutarc.in Antonio, ubi ait, Cleopatrā † ab Augusto victam, per hunc locum reseratâ 71
fossâ transferre classem instituisse in Arabicum sinum, & cum auro & argento, & magna suorum manu in ignotas sedes commigrare, fugiens bellum, ac servitutem.

Nerone † etiā III.& Valerio Messala Consulibus, Lucius Verus, quem 72
exercitui præfecerant, in Gallia ex Mossella navigabilem alveum perdu-

cere in Aratim aggressus est, ut sic ex Rhodano per Ararim fossam, Mosellam in Rhenum ad Oceanum posset navigari, & perfecisset, nisi ab hoc tam utili conatu eum deterruisset Iulius Gracilis Belgicæ Legatus, ut recolit Pineda Franciscanus in Monarch. Ecclesiast. 2. part. lib. 11. cap. 4. §. 4. pag. 96. & lib. 18. capit. 11. §. 3. ubi agit de Carolo Magno idem opus tentante, & Petrus Opmeer. in opere Chronograph. pag. 223.

73 Herculem † quoque, Gaditanum fretum, quo Africa ab Hispania dividitur, claudere olim voluisset, tradit Diodor. Sicul. lib. 4. cap. 3. Mariana lib. 1. histor. Hispan. cap. 2. & Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 25. §. 4. pag. 165. ni-
74 mirum † quia eo tempore angustissimum erat, ut constat ex Plinio in præfat. lib. 3. Solino cap. 36. imò & olim fuisse terram continuatam tradit Eratosthenes apud Strab. lib. 1. de situ Orbis ad medium, Seneca lib. 6. natur. quæst. cap. 29. Pompon. Mela libro 1.
75 cap. 5. & Puente ubi sup. §. 3. Alia † similia eiusdem Herculis opera, quibus Charybdis, & Scyllæ nocivos scopulos sustulit, Achelonm fluvium in alium cursum divertit, Nilum altissimis aggeribus ductis compressit, & Tempe, & Thessaliæ stagnantes regiones, apertis ingentibus fossis, utiles & fertiles reddidit, latè scribunt & laudant Diodor. lib. 1. cap. 2. & d. lib. 4. cap. 2. Sabellicus lib. 6. Enead. 1. Cœlius Rhodiginus lib. 7. antiq. lect. cap. 20. Natal. Co-
76 mes lib. 8. Mythol. cap. 17. † & plurima congerens de huiusmodi Isthmis perfossis, & aliis mirabilibus operibus hominum operâ, industriâ & labore confectis Theat. vitæ humanæ omnino videndum vol. 10. lib. 2. per totum, Simon Maiol. 1. tom. colloq. 15. & 23. Cœlius Rhodiginus d. lib. 21. cap. 19. Ravis. Textor. in officina, 2. tom. ex pag. 222. & Maluenda lib. 5. de Antichrist. cap. 17. & lib. 6. cap. 13. ubi inter alia de insigni opere † illarum por- 77
tarum agunt, quas Caucasias, sive Caspias dicunt, & Tartaros à Georgianis, & aliis nationibus dividunt, de quibus etiam plura tradit Plinius lib. 6. cap. 11. & 14. D. Hieronym. in epistol. ad Ocean. de epitaph. Fabiolæ tom. 1. Iornandes in lib. de gestis Goth. Marcus Polus lib. 1. cap. 5. Paul. Iovius lib. 17. histor. cap. 5. & Fr. Ioan. à Ponte in cōvenien. utriusque Monarch. lib. 2. cap. 18. pag. 205.

Et † de cloacis urbis Romanæ, quas 78
Plin. lib. 36. cap. 15. operum omnium maximum vocat, suffossis montibus, atque urbe pensili, subterque navigata, & Cassiodor. lib. 3. var. epistol. 30. stuporem visentium, cùm possint aliarum civitatum miracula superare, de quarum etiam laude & admiratione multa scribit Tit. Livius lib. 1. & 5. Eutropius lib. 1. Alexand. ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 14. pag. 366. & Iustus Lipsius de admir. mag. Urbis Romæ, lib. 3. cap. 12.

Neque † potest silentio involvi in- 79
gentis, & penè incredibilis fabrica illius muri, quem Sinæ fecerunt, ut Regnum suum à Tartarorum invasionibus tutarentur; durat enim adhuc per quingentas leucas extēsas, ut ex variis Auctoribus, qui de rebus Sinarum scripserunt, recolit Maiolus d. colloq. 23. pag. 515. & post eum P. Nicolaus Trigaultius de Christ. in Sinas expeditione lib. 1. cap. 2. in fin. & lib. 5. cap. 13. in princip. & longè melius testis oculatus Ferdin. Mendez Pinto in suis mirab. peregrinat. cap. 95. ubi leucas longitudinis muri 350. esse dicit, altitudinem sex ulnarum, latitudinem quadraginta palmorum, & in eo construendo, & montibus ac rupibus, quę se offerebant, cum illo coniungendis & complanandis, viginti quinque continuis annis, septingenta & quinquaginta hominum millia indesinenter laborasse.

Clarissimum † quoque Lusitaniæ 80

Ducem

Docem Alphonsum Alburqueciū ani-
mo concepisse operâ Abyssinorum
uti, & Nili fluenta novo & breviori
alveo in Arabicum sinum avertere, ut
sic totam Ægyptum Turcis Christia-
næ nostræ Fidei hostibus prorsus in-
fructuosam redderet, & tame sitique
extinguerer, aperte scribit, & vel so-
lum conatum multis laudibus extol-
lit Maffæius lib.5.histor.Ind. Maluen-
da de Antichrist. lib.2. cap.5. pag.70.
& de Paradiso capit.35. ubi addit ex
Laurent.Anania in fabric. mundi tra-
81 ctar.3. Turcarum † Sultanum Abyssi-
nis peregrinis religionis ergò in ter-
ram Sanctam venientibus leviora tri-
buta, quàm alijs Christianis imperare,
quod in eorum potestate sit, Nilum in
Rubrum mare derivare, atque ita ne
in Ægyptum descendat efficere.
82 Sed finiamus hoc caput † adiecto
Isaiæ Prophetæ loco cap.4.vers.4. ubi
similia opera non solùm non damnat,
sed potiùs homines ad ea facienda co-
hortatur, sic inquiens: *Omnis vallis exal-
tabitur, & omnis mons & collis humilia-
bitur, & erunt prava indirecta, & aspera
in vias planas*, quasi diceret, iuxta pa-
raphrasim Gaspar. Sanctij ibidem: In-
iecto aggere, & congesta humo attol-
latur vallium depressa profunditas, &
contrà deiectis scopulorum fastigijs,
demittantur colles. Et quod anfra-
ctuosum est, dirigatur ad regulã, quod
verò clivosum & inæquale, in plani-
ciem æquetur, ut fecisse dicitur Anni-
bal, dum obstantes Alpium rupes ape-
ruit, & Vespasianus, cùm castra movê-
ret contra Ierusalem, de quo Ioseph.
lib.3. de bello Iudaico, capit.5. Eâdem
83 quoque † licentiâ, sed culpabili ta-
men superbiâ usus est Cyrus Persarum
Rex, ut post alios refert Baptist. Ful-
gosus lib.9. memorab. cap.5. de super-
bia, fol.326. Nam cùm ad Babyloni-
cam expeditionem proficisceretur, flu-
vium Gangem immensæ magnitudi-
nis, rapidumque, in trecentos ac se-
xaginta parvos alveos divisit, quòd in
eo eques Persa unà cum equo absor-
ptus esset. Superbè rei insolens quoq;
verbum addens, affirmans, se ita dimi-
nuturum amnem, qui equiti suo se per-
vium facere noluerat, ut etiam prægnans
fœmina pedibus sine labore eum
traiectura esset.

SVMMARIVM Capitis IX.

1 Hominis primi de ortu, & creatione variè Philosophi sentiebant.

2 Homines omnes ab Adamo originem ducunt.

3 Cap.17. Actor. Apostol. exponitur, & illustratur.

4 Adam fuit auctor totius generis humani.

5 Adam idem significat Hebraicè, quod Latinè homo, & cur ita vocatus?

6 Adami ad formationem Deus terram ex quatuor mundi partibus sumpsisse dicitur, & quare?

7 Adami inter filios, & descendētes qualiter Orbis dividi cœperit?

8 Noë post diluvium constitutus fuit à Deo veluti parens cæterorum hominum, & qualiter illis provincias diviserit?

9 Homines qualiter sub Noe, & post confusionem linguarum divisi fuerint?

10 Plato quo sensu dixerit Deos singulatim Orbis regiones sortitos fuisse?

11 Noe à veteribus sub Iani nomine colebatur, & quare etiam Consuvius, & Chaos mundi diceretur?

12 Noe velut mundi hæres à Deo constitutus, qualiter Orbē inter filios divisit?

13 Adami ossa in Arca servavit Noe, & qualiter illa inter filios cum Orbe divisit?

14 Noe posteri solum tres antiquas Orbis partes divisisse, & habitasse leguntur.

15 Indi in Novo Orbe reperti unde originem ducant? difficilis quæstio. & n.19.

16 Iapheti filios insularum incolas fuisse, quo sensu in sacra Scriptura dicatur?

54 Ge-

CAPVT IX.

De origine gentium in Novi Orbis Regionibus repertarũ, & quomodo ad eas trãsire potuerint?

RELICTIS variãtibus Philosophorum Ethnicorũ sententijs, † qui de primo Hominis ortu vanas iuxta ac prolixas disputationes habuerũt, 1
de quibus plura tradit Plutarch. lib. 5. de plac. Philosoph. cap. 18. Lucret. lib. 2. & 5. de natur. rerum, Ovid. lib. 1. Metamorphos. Censorinus de die Natali cap. 2. & 3. Lactan. lib. 2. Divin. Instit. cap. 12. & lib. 7. cap. 7. & Iustus Lipsius omnino videndus in Physiolog. Stoicorum lib. 3. cap. 4. Apud nos quidem, qui Catholicam Fidem agnoscimus, ut certissimum, ita & vulgatissimum est, omne † mortalium genus, per quascũque Orbis partes diffusum existat, ex 2
primi illius parentis nostri Adami semine propagatum, quẽ Deus de terræ limo formavit, ut totius Orbis terrarum pater existeret, & eorum omniũ, quæ erãt super terram, potestatem acciperet. Hoc expresè colligitur ex Genes. cap. 2. Sapient. cap. 10. Ecclesiasti-

ci cap. 17. & D. August. lib. 16. de Civitate Dei, cap. 8. in fin. ubi concludit, ea, quæ de monstrosis gentibus à nonnullis Auctoribus proferuntur, omnino nulla esse: *Aut si sunt, homines non sunt: aut ex Adam sunt, si homines sunt.*
3 Et idem apertiùs probatur † ex cap. 17. Act. Apostol. vers. 26. ubi sic habetur: *Fecit Deus ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum.* Quem locum, etsi Arias Montanus de Noë, & temporibus post diluvium acceperit, verius tamen est, multò magis Adamo
4 convenire, † qui propriè fuit auctor omnium hominum generis, ut ibi glossa Interlinealis, Lyranus & alij senserunt, & sequitur Ioan. Lorin. pag. 669.
5 Et ea propter † nullo proprio, sed specici duntaxat nomine fuit appellatus, cùm idem sit Latinè Homo, quod Hebraicè Adam; siquidem omnes, ab eo descendentes, homines nuncupantur, ut benè considerat D. Epiphanius initio Panarij, Pineda sup. Iob capit. 40. vers. 9. & August. Torniellus in Annal. sacr. 1. tom. die 6. Mundi, num. 6. in fine.
6 Quibus addo † notabilem illam doctrinam D. Cypriani in lib. de monte Sion & Sina contra Iud. & Augustin. tractat. 9. in Ioan. quæst. 10. qui tradunt, Deum ad creationem Adami ex quatuor cardinibus Orbis terrarum limum pugno comprehendisse, sicut scriptum videtur apud Isai. capit. 40. vers. 12. secundùm Septuaginta: *Palmo mensus sum cœlum, & pugno comprehendi terram, & formavi hominem ex omni limo terræ*, eâ fortè ratione, quia ad easdem etiam quatuor eiusdem Orbis partes illius succesio iugiter propagari & extendi debebat. Quemadmo-
7 dum † verè extendi cœpit in generali illa & priori mundi divisione, quę Adami temporibus inter eius filios facta fuit, de qua præter alios optimè agit Ioseph. lib. 1. antiq. cap. 2. D. Aug. lib. 15. de Civitate Dei, cap. 8. Genebrard. lib. 1. Chronic. Anton. Possevinus in Biblioth. tom. 2. lib. 15. cap. 19. pag. 252. & Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 7.

Quamvis negari nō possit, † deleto 8
postea per diluvium Orbe, & omnibus, qui in eo habitabant, exceptis Noë, & eius uxore, & filijs Sem, Cham & Iaphet cum uxoribus suis, & animalibus, quæ ex præcepto Domini in arca servata sunt, ipsum Noë à Deo veluti universalem parentem cæterorum hominum, qui ab illo processerunt, constitutum fuisse, & aucto nimis humano genere, alias alijs subinde stationes, provincias, civitates; ac populos designasse, in quibus commodè vitam degere possent, ut docemur Genes. cap. 9. vers. 19. ibi: *Tres isti filij sunt Noë, & ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terrā.* Qui † etiā 9
deinde magis divisi sunt, & in septuaginta duas Respublicas mundū partiti, post linguarum confusionem, quæ in ædificatione turris Babylonicę contigit, ut habetur Genes. cap. 7. 10. & 11. Deuteronom. cap. 32. & latè prosequuntur Berosus, & Ioan. Annius lib. 2. & 4. Ioseph. & Genebrard. ubi sup. D. Augustin. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 4. 5. & 6. Philo Iudæus in libro de confusion. lingua. Diodor. Sicul. lib. 1. Bibliothec. Origenes homil. 11. sup. Numeros, D. Isidor. de origin. Goth. in princ. Archiepisc. Toletan. in Chron. Hispan. lib. 1. cap. 3. Episcop. Tudens. ibidem lib. 3. Abulens. cap. 14. Genes. quæst. 1. D. Antonin. 1. part. Chronic. cap. 3. Ado Archiepiscop. Viennens. in Chronic. ætate 2. anno 1758. Istela, Pererius & Delrius in Genes. cap. 11. Arias Montanus in Phaleg. quæ vox divisionem significat, Pineda Francisc. in Monarch. lib. 1. cap. 16. & sequentib. Anton. Possevinus in Bibliothec. 2. tom. lib. 15. cap. 16. pag. 252. & 253. Thom. Bocius Eugubin. de ruinis gentium lib. 4. cap. 1. 2. & 3. Mariana

de

de reb. Hispan. lib. 1. cap. 7. Petr. Opmeerus in d. opere Chronograph. pag. 17. ubi satis distinctas tabulas huius divisionis apponit, & melius Augustin. Torniellus in Annal. sacris, 1. tom. anno mundi 1909. num. 2. & 3. & 1931. ex pag. 201. ad 238. & Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib. 3. cap. 33.

10 A quibus † non valdè abest Plato in Critia, dum ait: *Dij quondam universæ terræ Orbem singulatim sortiti sunt, in regiones singulas distributum, &c.* Deos enim appellat Principes, ac præcellentes in Republica viros, qui, ut manifestum est, Dij antiquitus dicebantur, Exod. 7. & 21. Psalm. 46. & 81. Iud. 5. & Ioan. 10.

11 Vnde veteres † Noë sub Iani nomine celebrantes, omnium Deorum maiorum & minorum patrem appellaverunt, necnon etiam Consuvium, à conserendo, idest, generis humani propagine, ut tradunt Beros. d. lib. 2. Macrob. post Cicer. lib. 1. Saturnal. cap. 9. & Opmeerus ubi sup. pag. 18. Et, quod plus est, doctissimus Grammaticus Festus Pompeius lib. 3. de verbor. significat. Chaos, & semen mundi illum fuisse scribit, sic inquiens: *Chaos appellat Hesiodus confusam quandam ab initio unitatem hiantem, patentemque in profundum: ex eo & χάινειν Grati, & nos hiare dicimus. Vnde Ianus detracta aspiratione nominatur, ideò quòd fuerit omnium primus, & à quo rerum omnium factum putabant initium.* Arridet † prædictis Epiphanius in Anchorato, dum

12 ait, Noë velùt mundi hæredem à Deo constitutum, tribus filijs suis universum mundum sub sortem misisse, & unamquamque partem iuxta sortem singulis distribuisse. Quibus in verbis aliud mysterium ex traditionibus Syrorum latère putat Torniellus ubi sup. & anno 930. num. 4. pag. 128. post Andream Masium in Comment. in Iosue

13 circa finem, † nempe Noë, ossa primi parentis Adami religiosè in arcam ad se recepisse, & post siccatum à diluvio Orbem terrarum, illa inter suos tres liberos cum Orbe ipso distribuisse: Semoque, quem anteferebat cæteris, calvariam donasse; & cum ea regionem illam, quam modò Iudæam appellamus.

His ergo suppositis, cùm omnes homines ab Adamo, sive Noë, & eius posteris originem ducant, † quos 14
scimus intra illas tres partes, Asiam scilicet, Africam & Europam, quæ olim duntaxat cognitæ erant, se continuisse, iuxta ea, quæ tradunt Ioseph. & D. Hieronym. ubi sup. Arias Montanus in Phaleg. Torniellus anno mũdi 1931. num. 45. pag. 230. meritò in dubium à doctissimis viris vocari solet, † unde hi Occidentales & Australes Indi originem ducant, & quomodo, quâ viâ, quóve duce gens adeò innumerabilis in has provincias pervenire potuerit, quæ, & ab alijs toto fermè Oceano dividuntur, & ab antiquis penitus ignoratæ videntur. Nam, ut præclarè inquit Ioseph. Acosta lib. 1. de natura Novi Orbis cap. 16. neque alteram Noë arcam hùc appulisse cogitare possumus, neque Angelum quẽpiam (ut olim Habacuc Prophetam ex Palæsthina in Babylonem) suspẽsos per aëra transvexisse Indicæ gentis progenitores. Non enim quid Deus potuerit, quæritur, sed quid humanarum rerum ratio, atque ordo patiatur. 15

Rursus, † quia licèt constet Mosem Genes. 10. vers. 5. ubi de Iapheti filijs verba facit, eos insularum incolas fuisse, affirmare, omnes tamen consentiunt, quòd eo loco Moses Græciã, Galliam & Italiam designavit, quas regiones, quòd interiectum sit mare, insulas appellavit, & minimè consentaneum esse, illud ad Americam referre, præter alios advertit Ioan. Lerius Burgund. in histor. navigat. in Brasiliam cap. 15. Et † multò minus putare debemus, maximo illo diluvio sub Noë temporibus contingente, hos 16 17

ho-

homines salvos mansisse, si qui tunc in his regionibus habitabant: nam hoc Catholicæ veritati repugnaret, quæ omne humanum genus aquis suffocatum docet, excepto Noë cum familia sua, quæ in arca liberata est, & aquas prævaluisse nimis super universam terram, opertosque esse montes excelsos sub universo cœlo, ut refertur Genes. cap.7. & affirmat Berosus lib.1. antiq. Philo Iudæ. de vita Mosis lib.2. Ioseph. lib.1. antiq. Iudai. cap.3. & in nostris terminis de his Indis Occidentalibus loquens, & quod, ut reliqui alij, generali cathaclysmo perierint, Camillus Borrellus de præstantia Reg. Carhol. cap.43. num.2. & Acosta. d. lib.1. cap. 25. & in histor. Ind. lib.6. cap.19. pag.
18 431. † Vbi apud eos aliquam diluvij generalis memoriam reperiri fatetur, quod etiam cum Augustin. de Zarate, & Francisc. Lopez Gomara testatur Iustus Lipsius in Physiolog. Stoicorum lib.2. dissert.21. Ioan. Boterus in relation. univers. 4. part. lib.2. pag.35. & de incolis Cubæ Anton. de Herrera in histor. gener. Ind. decad.1. lib.9. cap. pag.296.

19 Quibus † de causis meritò concludit idem Acosta d. lib.1. capit.24. facilius esse aliena improbare, dum de origine Indorum differitur, quàm certi aliquid de suo afferre, & idem sentit eruditissimus Pat. Ioan. de Pineda lib. 4. de reb. Salom. cap.16. §.4. pag.212. & Fr. Gregor. Garcia Dominicanus, qui cùm de hoc argumento libros quatuor non vulgari studio, quamvis vulgari linguâ conscripserit, postquàm in referendis duodecim diversis opinionibus insudavit, nullam tamen earum admittit, & rem sub eodem, aut maiori dubio relinquit.

De quo tamen parum mirari debe-
20 mus, † cùm eadem difficultas adeò torserit D. Augustin. d. lib.16. de Civitate Dei, cap.9. ut affirmare maluerit, impossibile esse, has Australes plagas ab hominibus habitari, quàm argumento ram molesto pressus fateri, aliquos ullibi terrarum homines reperiri posse, qui ab Adami semine non descenderent. Nimirum, quia summus ille vir valde absurdum esse putabat, ut dicatur, aliquos homines in illam partem, Oceani immensitate traiectâ, navigare & pervenire potuisse.

Quòd si ab ipsis Indis † suæ propagationis exordia inquirere & perscrutari conemur, nullius pretij id esse videbitur, ut rectè inquit Acosta d. lib. 1. caipt.25. Nam cùm nullam prorsus memoriam habeant, unde hùc commigraverint primi ipsorum auctores, somnia potiùs quædam, atque ęgri deliria narrare videntur: & ut variæ sunt eorum nationes, varias etiam fabulas suæ generationis confingunt. Quæ tamen eò ferè recidunt, ut sese in eodem Orbe, quem habitant, natos & conditos opinentur, & vel à Sole, vel à mari, vel à certis antris, lacubus, fontibus, montibus, aut rupibus primos eorum parentes creatos fuisse, vel exijsse, inaniter credant, ut constabit ex ijs, quæ de Indis Hispaniolæ tradit Petr. Mart. in decad. Novi Orb. lib.10. Fr. Gregor. Garcia. d. tractat. de Ind. origin. lib.5. cap.2. Anton. Herrera in histor. gener. Ind. decad.1. lib.3. cap.3. pag.86. de Mexicanis, Chichimecis, Mistechis, Chapanechis & alijs Novæ Hispaniæ Acosta d. lib.1. cap.25. & lib. 7. cap.2. Fr. Hieron. Romanus 1. part. Rerumpub. lib.2. cap.15. Fr. Gregor. Garcia ubi sup. cap.3. cum tribus sequentibus, Henricus Martinez in Repertor. Mexicano tractat.2. capit.10. ex fol.106. Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib.1. cap.11. & 12. & Fr. Anton. Remesal. de provincia Guatemal. lib.1. ex cap.3. Et de origine Cuzquensium, Xauxensium, Andaguilensium, Collaorum, Chiriguanensium, & aliorum Peruanorum, idem Acosta. d. lib.1. cap.25. & lib.6. cap.19. Ioan. Betanzus & Fr. Gregor. Garcia, qui eum refert. d. lib.5. c.7. 8. & 9. Franc. Lopez 21

Gomara 1.part.histor.Ind.fol.68. Levinus Apollonius lib.1.de reb.Peruens. Petr.Cieza 1.part.Chronic.Perù cap. 99.Ioan.Boterus in relation.univers. 1.part.vol.2.lib. pag.344.Michaël Cabello Balboa in Miscellan.Australi manu scripta 2.part. cap.18.& 19. & Anton.de Herrera in hist.gener.Ind. decad.1.lib.1.cap.6.pag.12.

Et plane mirandum non est, Indos, qui ut plurimum Barbari erant, huiusmodi figmenta suæ originis credidisse,
22 cùm † Romani,& aliæ magis cultæ nationes sibi persuaserint, post diluvium Deucalioneum hominum genus ex lapidibus reparatum fuisse, ut latè canit Ovid.lib.1.Metamorph.& Ludovicus Vives, fabulæ causam aperiens, in not. ad D.August.lib.18.de Civit.Dei, cap.
23 10.Et † Æginę colonis morbo assumptis, Æaci precibus, qui solus superstes in ea insula mansit, Iovem formicas, quæ in annosa quercu vagabantur, in homines mutasse, qui inde Myrmidones dicti sunt, ut tradit idem Ovid.lib. 7.Metamorph.& Natal.Comes lib.3. Mythol.cap.9.

24 Sunt † etiam, qui Corybātes, ac Curetes natos ferunt ex Ida Cretæ monte, in quem Opis, sive Rhea fugiēdo delata, monti manus impegit, ac inde emersisse Curetas, quibus à montis nomine,& facti qualitate Dactylorū nomen inditum fuit,& Curetæ etiam ex oculorum formosa specie nuncupati, ut observat Cœlius Rhodigin. lib.17. lect.antiq.cap.12.

25 Atheniēses † quoque litterarum & Philosophiæ Principes in similē stultitiam inciderunt, iactantes, se omnium hominū primos,& Terrigenas, sive ex ipsa terra, quam incolebant, procreatos & enutritos, ut produnt Isocrat.in Panegyr.& in Panath.Lysias in funeb. orat.Plat. in Menexen. Herod. lib.7. Aristoph.in avibus, Apule.lib.11.Sophocles in Aiace, Strab.lib.8.Laërtius de vita Philosoph.lib.3.cap.1.in Antisthene,& expressius omnibus M.Tullius in orat. pro Lucio Flacco, & Auson, Gallus in Catalogo urbiū, dū ait:

Nunc & Terrigenis patribus numeremus
ATHENAS.

Qua de causa pro capitis ornamento cicadas ex auro, capillis implicatas, gestare solebant, indigenas se esse, non advenas, significātes. In † ea siquidem 26
regione vivunt, & moriuntur cicadæ, in qua genitæ sunt, non aliunde cōmigrant, sicut pleraque alia animalia: unde Proverbio ansam præbuerunt τεττιγοφόροι, sive τεττίγων ἀνάμεστοι, idest, *Cicadis operti*, quod in gloriosos ac stultos olim, aut obsoletis, ac iam desitis utētes, usurpabatur, ut ex Thucydide, Aristophanis Scholiaste,& alijs observat Erasmus in adagijs, pag.847.Cœl. Rhodig.lib.12.lect.antiq.cap.6.Alciatus Emblem.136.& Ioan.Fungerus in etymol.verb.*Indigena*; licèt Natal.Comes lib.4.Mythol.cap.10. ideò Athenienses cicadis uti tradiderit, quoniam cùm musicæ sint Appollini sacratæ sunt, qui patrius Deus,& defensor illorum erat.

Et † eandē terrigenij laudē sibi usurpasse Arcades, Aeginetas & Thebanos, scribit Suidas in dictione αὐτόχθονες, Apollon.lib.4.Argonauticôn,& de Parnasijs idē cōmemorat Strab.lib.9. de Germanis, Cornel.Tacitus de moribus German. & de Ægyptijs, Indis Orientalibus,& Æthiopibus Diod. Sicul.lib.1.cap.1.lib.2.c.10.lib.3.cap.1. 27

De Saturno etiam legimus, † Terræ filium dictum fuisse, quòd apud Italos esset ignotis parentibus proditus. Unde & adagium originem traxit, quo homines ignobiles,& qui certum patrem ostendere nequeunt, γηγενεῖς, idest, Terrigenæ, sive Terræ filij dicuntur, ut ex Alexi Comico, & Minutio Felice in Octavio docet Paul. Manut. in adag. *Lutea proles*, pag.1360.& ex Cicer.Lactan.Tertul. Persio, Iuvenali, & alijs, Angelus Politian.lib.1.Miscellan.cap. 18.& Adrian.Turneb. lib.26. advers. 28
cap.22.ubi etiā declarant, † cur ijdem 29

H spurij

spurij Gigantum fratres, & Favonij
30 dicerentur. Quod † notare licebit ad illustrationem text. in §. si adversus, institut. de nupt.

31 Supradictis etiã adjici potest, † apud istos Indos Occidẽtales nullas litteras in usu fuisse, neque certa aliqua maiorũ monumenta, quibus primordia suę propagationis ad posteros transmittere possent, cùm picturæ illæ, quibus Mexicani utuntur, & filorũ nodi, quibus Peruani (vulgò QVIPOS vocati) vix quadringentorũ annorũ memoriã retinere possint, & ultra id ætatis nihil aliud, quàm densæ tenebræ ignorationis occurrãt, ut benè advertit Acosta. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 25. & in hist. Ind. lib. 1. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. 3. 4. 7. 8. & 9. Hieron. Romanus de Rep. Ind. lib. 2. cap. ult. Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 11. Henric. Martinez in repertor. Mexican. tract. 2. cap. 9. Garcilassus lib. 6. de Incarum orig. cap. 8. & lib. 2. cap. 22. & 23. & Fr. Alphons. Ram. Gavilan in hist. Virgin. de Copacavaria lib. 1. cap. 11. Vbi simul eorũ Calendarium, & annorũ cõputandorũ rationẽ diligẽter exponũt.

32 Et idẽ differtè sentit † de incertitudine originis Britannorũ Cornel. Tacit. in vita Agric. post init. & reliquarũ historiarum, quas omnes Indi ex antiquis sæculis repetunt Fr. Ioan. à Ponte in convenien. ntr. Monarch. lib. 3. cap. 2. adducens illud Strabonis lib. 1. Geograph. dum ait: *Sanè quicunque de India scripserunt, pleraque mentiti sunt.*

33 Semper † enim antiqua obscura, & confusa ad posteros derivãtur, & quia difficile est eorum memoriam & notitiam habere, levioribus probationibus adstringuntur, l. census, & monumẽta, & l. penult. D. de probation. cap. olim de censib. cap. veniens, de testib. cum latè traditis à Craveta de antiq. temp. part. ult. primæ part. princip. ex num. 30. Mascard. de probat. vol. 1. conclus. 103. & seqq. & Fulvio Paciano in eod. tractat. lib. 2. cap. 38. ex num. 39.

Et cùm à multis, & persæpè laudata sit illa Sacerdotis Ægyptij increpatio, qui (sicuti Plato in Timæo refert) Soloni respondit, † Græcos nihil aliud, 34
quàm pueros esse: res enim antiquas eos ignorare. Quid mirum, † si ab In- 35
dis ignorentur? qui, ut tradit Acosta. d. lib. 1. cap. 24. & 25. in fine, ab hominibus Sylvestribus & palantibus propagati videntur, & etiam si ex culta & benè morata Republica aliquando profecti essent, ipsã tamen diuturnitate, & desuetudine, humana penè omnia oblivione deleverint, cùm tales esse in ipsa Hispania & Italia hominum greges, nihil præter os, & figuram hominis habentes, notius sit, quàm ut testibus egeat.

Aliud † quoque recens exemplum 36
ad eiusdem rei comprobationem addit Fr. Basilius Pontius Legionensis in 1. part. var. disput. q. 6. expositiva cap. 1. de antiquis illis Hispanis, qui Maurorum invasionem fugientes, se intra illam locorum planitiem abdiderunt, quã BATVECAS vocant, altissimis undique mõtibus & rupibus naturâ vallatam, & ferè inaccessam, in qua octingentis fermè annis latuerũt, aliam atque aliam subinde prolem generãtes, quousque proximis temporibus, ab Albano Duce illàc venatũ exercente, reperti sunt, ita iam Barbari, & suæ originis obliti, ut nullum ferè Christianorum vestigium apud illos remanserit.

SED VT vanis Indorum traditionibus insuperhabitis, aliorum opiniones de illorũ origine & propagatione expendere incipiamus, non minùs stolida, & erronea illa iudicari debebit, quã quidã ex doctrina Avicennę proponunt, tradentes, † primos istarũ re- 37
gionum accolas ex terra, vel putri aliqua materia, mediante Solis calore, generari potuisse, quod saltim quoad corpus possibile esse, multis probare conatur Andr. Cæsalpinus lib. 5. Peripatet. quæst. q. 1. Nam hoc rectè confutatum est ab Averroë lib. 8. Physic. text. 46.

& ab omnibus cordatis Theologis & Philosophis, quos referunt Conimbricenses in 2. de cœlo, cap. 3. q. 6. art. 3. & 4. & in nostris terminis à Camillo Borrello in tract. de Reg. Cathol. præ-
38 stantia, cap. 43. num. 3. Etenim † licèt animalia imperfecta, utpotè muscæ, vermes, ranę, & huiusmodi insecta, sæpè ex putrefactione nascantur, ut docet Aristot. lib. 5. de hist. animal. cap. 1. & cap. 19. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 5. de insectis, & Diodor. Sicul. lib. 1. cap. 1. ubi ait, Ægyptios prima animãtia apud se orta esse,
39 eâ coniecturâ probare, † *quòd nũc etiã in Thebaidis agro certis temporibus multi ac magni ex terra generẽtur mures, qua ex re plurimum stupent homines, cùm videãt quorundam anteriorem usque ad pectus, & priores pedes murium partem animatã moveri, posteriori nondum incohoata, sed informi*, quod & tradit Plutarc. q. conviual. cap. 4. & Macrob. lib. 7. Saturnal. cap.
40 ulc. Animalia tamen † perfecta, & pręsertim hominẽ, qui omnium terrenarũ creaturarum perfectissimus est, l. iustissimè, D. de ædilit. edict. §. in pecudum, instit. de rer. divis. ex putrefactione nasci non posse, longè verius est, nec nisi ex prolifico parentũ semine ab Adami posteris, ut diximus, propagato, ut pręclarè post alios sup. relatos observant Abulensis paradox. 1. cap. 36. Mariana de rebus Hispan. lib. 14. cap. 9. in fin. Martin. Delrius lib. 1. disquisit. magicar. cap. 5. quæst. 4. circa finem.
41 Qui † ex hoc reprobant, tanquam stultam, impiam & hæreticam, opinionẽ Arnaldi de Villanova, Iulij Camilli, & Thom. Garzoni in foro univers. discursu 41. qui hominem verum per Alchimiæ artem produci & formari posse putarũt, imò & tentarunt, humano semine vase cum quibusdam simplicibus medicamẽtis incluso. Neque abest Macrob. d. cap. ulc. ubi: *Natura* (idest Deus, inquit) *primùm singula animalia perfecta formavit; deinde perpetuam legem dedit, ut cõtinuaretur procreatione succes-sio*. Quod in hominibus etiam ex Stoicorum disciplina certissimum esse, pluribus probat Iustus Lipsius in Physiolog. Stoic. lib. 3. dissert. 6. & 7.

Vnde idem Delrius lib. 2. q. 14. pag. 82. & seq. & eius Epitomator Torreblanca lib. 1. de Magia, cap. 4. ex num. 9. & lib. 2. cap 32. & cap. 33. ex n. 36. ex eâdem † ratione concludit, etiam 42
per Magiam dæmoniacam verum hominem creari non posse, neque ex coitu cum simijs, canibus, vaccis, aut alijs brutis animantibus, prout & tradit Aristot. lib. 5. de hist. animal. cap. 18. & lib. 4. de generat. animal. cap. 3. Lucretius lib. 5. de natura rerum, Manilius lib. 4. Astronom. Licentiat. Huerta in commenr. sup. 7. lib. Plin. cap. 2. & respondent ad plurima exempla, quæ in cõtrarium adduci solent, de aliquibus hominibus, qui ex brutis animalibus, vel concepti, vel editi esse dicuntur, de quibus agunt Plin. d. cap. 2. Aelian. lib. 1. cap. 6. & lib. 6. cap. 42. Lycosthenes de prodig. Saxo Gram. lib. 10. hist. Dan. Ioan. Magnus lib. 18. cap. 2. Alexand. ab Alex. lib. 2. dier. genial. cap. 31. Cardan. lib. 16. de rerum variet. Levin. Lẽmius lib. 1. de occult. nat. mirac. cap. 8. Pet. Cieza in hist. Perù, 1. part. cap. 95. Ferdin. Castañeda in hist. Ind. Orient. 2. part. Ioan. de Barros decad. 1. qui lo-
quitur † de Pegusianis, & Sianitis Indiæ Orientalis, & ait, originem ducere 43
à cane, qui cum muliere corpus miscuerat, quòd verum esse sibi persuasit Michaël Balboa Cabellus in Miscell. Australi m. s. part. 2. cap. 11. & alia similia recolit Torquemada in hortu flor. Dial. 1. Fr. Raph. de la Torre in D. Tho. 2. tom. pag. 328. Pet. lib. 2. rer. iud. tit. 4. cap. 8. Pet. Caball. variar. resolut. casu 139. num. 3. Per. Garc. de locis affectis q. 73. cap. 3. Lælius Bisciola horar. subseciv. lib. 12. cap. 4. tom. 2. Gasp. Bauhinus de Hermaphrod. lib. 1. cap. 16. Ioan. Huarte in exam. ingen. cap. 21. Theatr. vitæ humanæ vol. 9. lib. 3. pag. 2298. & novissimè atque eruditissimè

Alphons. Carranza in Disput. de part. hum. cap. 17. num. 91. vers. 5. qui tandem resolvit & probat ex eiusmodi commixtionibus aliquando monstrosos fœtus gigni & edi solere.

44 Superiore igitur opinione reiectâ, & dānatâ, † veritati propriùs accedere videntur, qui docent, primos Indorum Auctores vel certo cursu, fixoque consilio in hunc Novum Orbē ex antiquo, instructis ad id navibus, cōmeasse, ut nunc nostris Hispaniēsibus accidit, quia, ut ait Cornel. Tacit. de moribus German: *Nō terra olim, sed classibus advehebantur, qui mutare sedes quærebant.* Vel saltim ex illis fuisse, qui dū ad proximas civitates, vel provincias mercimonij gratiâ, sive alia de causa navigarent, vi vētorum & tempestatis per vastum Oceani pelagus iactati, fortè fortunâ in aliquā ex his regionibus appulerūt, ex qua paulatim in reliquas illiviciñas progressi sunt. Quod satis probabile esse scribit Acost. d. lib. 1. de nat. Novi Orb. ex cap. 16. ad 20. & apertè sequuntur Goropius Becan. in Hispanicis, Barrerius in libello de regione Ophira, Maluend. lib. 5. de Antichrist. cap. 14. Fr. Greg. Garc. d. tract. de Ind. origine lib. 1. ex cap. 1. ad 4. Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 15. §. 4. pag. 206. novissimus August. Torniellus in Annal. sacr. anno Mundi 1931. n. 48. & Bernard. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 4. cap. 17. in fine, & idem generaliter tradit Berosus lib. 4. & ibi Ioan. Ann. & Cornel. Tacitus ubi sup. de reliquis omnibus, qui olim terras, & insulas incoluerunt, ad quas occupandas, mare traijciendum erat. Potestque non leviter confirmari ex his, quæ prædicti

45 Auctores † de longis antiquorū navigationibus tradunt, tū datâ operâ initis, tum maximè inopinato peractis, de quibus Nos etiā plura cōgessimus sup. cap. 3. ex num. 5. & cap. 5. ex num. 6.

Et potest afferri aliud exemplū, quod

46 est † apud Gomaram tom. 1. hist. Ind. cap. 53. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 25. pag. 169. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 3. cap. 5. pag. 20. qui narrāt in provincijs de Cozumel & Iucatā à nostris (ubi primùm illuc delati sunt) cruces ligneas, & æreas repertas fuisse, indeque in eam suspicionem multos devenisse, ut putarent, tēpore Hispanicæ cladis per Arabes sub Roderico Rege in eas terras aliquos Hispanorū in summa desperatione profugos, ac tēpestatibus delatos appulisse, illicque tandem vitæ cōcedēres, curasse supra busta sua cruces erigi. Et eòdem respicit † historia illa 47
insulæ Septē urbiū sæpiùs à Lusitanis, & alijs, sed frustrà quæsitæ, quā existimarūt à septem Episcopis & Hispanis eandem cladē fugientibus, fortuitò inventam, atque ibi urbes illas, propriam unicuique sedē erexisse & habitasse, ut latiùs refert Anton. de Herrera. d. decad. 1. lib. 1. cap. 2. in fin. & Iulianus del Castillo in histor. Reg. Goth. discursu; ubi has insulas invisibiles esse inquit, & *Antilias* vocari, quod tamen fabulosum esse censeo, & Antiliarum nomē ad insulas Occidentales pertinēre, de quibus diximus sup. cap. 4. num. 2.

Sed adhuc † ego cum eodē Acosta 48
& Anto. de Herrer. decad. 1. lib. 1. cap. 9. huic opinioni acquiescere nequeo. Nā primū de navigatione certo & fixo cōsilio in has regiones susceptâ, credibile nō est, cùm earū nulla olim notitia haberetur, & usus atque peritia navigādi deficeret, qua vastissima æquora, quibus ab alijs disiunguntur, homines traijcere possent, ut latè in sequentibus capitibus ostendemus. Secundum autem, quòd fortuitò à naufragium facientibus inventæ & occupatæ sint, etsi probabilius videatur, ex eo tamē difficile redditur, quòd ut demus viros & fœminas, unde hominum genus propagaretur, eo modo in has provincias appellere potuisse, cùm tamen in eis plurima etiam animalia reperta sint, non modò hominibus utilia, verùm etiam fera, & illis noxia, ut sunt

lupi,

lupi, vulpes, pãntheræ, leones, tigres, & alia similia, nusquã satis cõstare poterit, qualiter in remotas adeò plagas delata fuerint: nam absurdum erit dicere, aut opinari, naufragos illos ea secum adsportasse. Et tamen constat, sicut
49 † hominibus, ita & belluis alijsque animantibus, quæ perfecta dicuntur, ex veteri Orbe in hunc Novum viam quærendam esse, cùm divinorum librorum auctoritate tradente doceamur, in magno illo mundi cataclysmo, non homines tantùm, verùm & terrena quæque animalia perijsse, ijs exceptis, quæ in Noë arca servata leguntur, ut patet ex Genesi c.7. & 8. & ex his, quæ ibidem Interpretes latè notarũt.

50 Quam difficultatem † in simili casu de animalibus post diluvium in insulis longinquis repertis, graviter movit D. August. de Civit. Dei, lib. 16. cap. 7. nec se satis ab ea explicare potuit, sicuti neque Ludov. Vives in eius annotat. & in nostris terminis d. Fr. Greg. Garcia lib. 2. de Ind. origin. cap. 4. ubi per undecim §§. ei respondere conatur, &
51 tandem concludit, quòd † sicut Angelorum ministerio omnia animantia ad conspectum Adæ perducta fuerunt, ut eis convenientia nomina imponeret, ut tradit D. Augustin. lib. 9. sup. Genes. cap. 14. & D. Thom. 1. part. quæst. 102. art. 2. ad 2. & similiter ex omnibus Orbis partibus adducta sunt ad Noë, ut diluvij tempore ea in arcam includeret, iuxta sententiam D. August. lib. 15. de Civit. Dei, cap. 7. Philon. lib. 2. de vita Moysis, Per. Comest. in Genes. cap. 33. ita post diluvium per eosdem Angelos in easdem Orbis regiones unde advenerant, & ubi creata fuerant, Deo iubente reducta fuisse, quod etiam variando tetigit D. August. d. cap. 7. & sequuntur alij Theologi communiter post Abulens. sup. Genes. cap. 6. & 7. novissimè Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 8. in fin. & de animalibus ad Adam, & Noë adductis Didacus Matute de prosap. Christi, 1. ætate mundi, cap. 6. §. 5. fol. 39. & 2. ætate, cap. 5. §. 8. pag. 103. † Vbi ex Moyse 52
Barcephas in lib. de Paradiso deducit, initio mundi, & innocentiæ statu durante, animalia Hebræam linguã quodammodo intellexisse, & Græcorum item fabulam refert ex Philone lib. de Confusione linguarum, qui etiam eo tempore locuta fuisse putarunt, atque ideò Evam non exhorruisse, cùm dæmonem in serpentem versum, in Paradiso loquentem audivit.

Verùm hæc evasio propositam difficultatem non tollit, quia, ut sup. dictum est, hic non quærimus, quid Deus per miraculũ facere potuerit, sed quid secundùm ordinem & rationẽ naturalem rerũ humanarum contigisse videatur. Quo fundamento August. Torniel. ubi sup. num. 49. † aliam etiam opinionem D. August. d. cap. 7. meritò notat, 53
qui in his insulis, & novis regionibus animalia Dei ordinatione de novo post diluvium à terra producta esse arbitratur, iuxta illud Genes. cap. 1. vers. 24: ***Producat terra animam viventem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundùm species suas.*** Hoc enim secluso miraculo fieri non potuit. Et ille Genesis † locus de prima animaliũ 54
perfectorum productione necessariò intelligi debet. Posteà namq; naturaliter non nisi per sui seminis propagationem procreari potuerunt, ut diximus sup. hoc cap. num. 40. & patet ex d. cap. 7. Genes. vers. 3. ubi hâc ratione de cunctis animalibus masculum, & fœminam in Noë arcam assumi Dominus iussit: ***Vt salvetur semen super faciem universæ terræ,*** quod sanè frustrà factum, iussúmve fuisset, si posteà Deus eadem animalia iterum à terra mirabiliter produci vellet.

Quare alij varijs, sed incertis tamẽ, coniecturis & argumentationibus ducti, † has Novi Orbis nationes à Phœ 55
nicibus & Carthaginẽsibus, vel à Romanis & Italis, vel à Tartaris & Sinis originem sumpsisse opinantur, quorum

H 3 fun-

fundamenta latissimè prosequitur Fr. Gregor. Garcia. d. lib. 2. per totum, & lib. 4. ex capit. 18. & breviter recolit Pat. Ioan. Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 16. §. 4. pag. 212.

56 Sunt etiam, † qui eximiam illam Atlanticam insulam à Platone in Timæo, vel Critia, descriptam & celebratam, veram fuisse putantes, ex ea facili admodum transitu, ut idem Plato ait, primos homines ad insulas, & continentes regiones huius Novi Orbis pervenire potuisse, affirment, necnon animalia tam domestica, quàm fera, quæ in illis reperta sunt; quod multùm placère video Gomaræ in hist. Ind. 1. part. folio 120. Augustin. de Zarate in procem. histor. Perù, Gregor. Garc. d. lib. 2. ex cap. 8. ad 16. Fr. Stephan. de Salazar sup. Symbol. Apostol. discurs. 16. cap. 3. & omnino probandum esse contendit Iustus Lipsius in Physiolog. Stoicorum lib. 2. differt. 19. & lib. 1. de Constantia cap. 16. Sed mihi nullâ ratione pervincit, maximè cùm illam Platonis narrationem fabulosam esse pluribus testimonijs, & argumentis ostenderim sup. cap. 4. ex num. 28. ad 37. prout novissimè etiā facit August. Torniel. in Annal. sacris, anno 3314. num. 11. in fin. pag. 181. Seraph. Freit. de iusto Imp. Asiatico cap. 5. num. 19.

57 Ac † si divinandum est, magis verosimilis videri debet opinio Maluendæ lib. 3. de Antichrist. cap. 18. in fine, qui ait, Tubalem Iapheti filium, & Noë

58 nepotem, † qui post diluvium mortalium primus in Hispaniam venit, ut ex communi omnium consensu restantur Berosus lib. 5. antiq. Euseb. lib. 9. demonstrat. Evang. cap. 3. D. Hieron. in quæst. Hebr. super Genes. & in Isai. c. 66. Roderic. Tolet. lib. 1. de reb. Hispan. cap. 3. Florian. lib. 1. cap. 4. Vasæus in princip. Marin. Sicul. lib. 1. cap. 1. Mariana lib. 1. cap. 7. Tarraph. de Reg. Hispan. cap. 1. Philip. Bergom. in supplement. Chron. lib. 2. Chassan. in Catal. glor. mund. 5. part. consid. 28. & Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib. 2. cap. 36. §. 2. pag. 368. & lib. 3. cap. 33. pag. 201. & Nos infrà cap. 15. num. 51. postquam Hispaniæ provincias multis colonijs implevit, per Oceanum illis finitimum novos colonos in Occiduum etiam istum Orbem misisse, cuius fortè à parte, aut ab avo notitiam accepit.

Et sanè si hoc alicui non suadeatur, aspernari tamē non usquequaque debebit iudicium Ferd. Gund. ab Oviedo 1. part. hist. Ind. lib. 2. cap. 3. † ubi tentari posse inquit, saltem ab Hespero duodecimo eiusdem Hispaniæ Rege initium incolendi & habitandi primas huius Novi Orbis insulas datum fuisse. Quo præiacto, facilis transitus ad alias illis vicinas redditus fuit, & ad continentis regiones posteà repertas. Quam coniecturam optimè exornat Fr. Gregor. Garc. d. lib. 4. cap. 17. & 18. & sequi videtur doctissimus Bernar. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 4. cap. 17. in fine. 59

Hinc notātes, † optimo iure, Deo ita disponente, postliminio quodam has provincias ad Hispani Regni Coronā redijsse, cùm Hispani primi earum inventores, & habitatores fuisse reperiātur iam inde à temporibus Hesperi, qui † secūdùm Berosum lib. 5. & Ioan. Ann. de Reg. Hisp. cap. 13. & alios sup. relatos 1658. annis ante Christum natum in Hispania regnavit, atque ita hodie 3280. fluxisse videntur. 60 61

Hesperum porrò, & Hispanos ab eo missos, insulas huic Novo Orbi finitimas incoluisse, ex eo efficaciter probant, † quòd illæ, quæ hodie dicuntur DE BARLOVENTO, nempe Hispaniola, Cuba, Borriquena, & similes, eędē verè sunt ac illæ, quas veteres Hesperides appellarunt, & in mari Atlantico sitas, quadraginta dierum navigatione à Gorgadis distare tradebant, ut cōstat ex Plin. lib. 6. cap. 31. Plutarc. in vita Sertorij, Solino in Polystor. c. ult. Pompon. Mel. lib. 3. cap. 11. Ptolemęo lib. 4. cap. 7. D. Isidor. lib. 14. Etymol. 62

cap.

cap.6. Nonio Marcello ex auctoritate Sallusti de num. & casib. Abraham. Ortel. in Thesau.Geog. in verbis, *Atlantis insula, Fortunatæ, Gorgones,& Hesperides*,& Additionat. Hieronym. Bezonis lib.1.histor.Amer.cap.5. in fine, pag.28.& 29.licèt Abulensis in Euseb. de tempor.lib.3.cap.79. Alexius Venegas lib.nat.quæst.cap.21. Mariana de reb.Hispan.lib.1.cap.22. Postellus in Geograph. Iodius Hondius in globo terrestri, & Henricus Alegren. in Mappa generali, perperam eas confundant cum Fortunatis, quæ verè sunt LAS CANARIAS, aut cum Gorgadis, sive Gorgonis, quæ sunt LAS DE CABOVERDE, ut ex suprà dictis Auctoribus constat.

63 Hæ autem ✝ Hesperides insulę nomen sumpserunt à prædicto Hispaniæ Rege Hespero, Atlantis Mauritaniæ Regis fratre, sub cuius Imperio primùm detectæ, & cultę esse videntur, ut expresśè affirmat Abulensis ubi sup. Calepinus in Thesaur.linguæ Latinæ, verb. *Hesper*, Carolus Stephan. verb. *Hesperia, Hesperides*, & *Hesperus*,& ostēdit antiqua consuetudo nominum provincijs novis imponendorum, de qua egimus sup.cap.4. num.42. Quemadmodum & ab eodem Hespero, aut ab Stella, in quam conversus natratur, ITALIA & HISPANIA, quarum summum Imperium tenuit, HESPERIA etiam nominari solent; & HESPERIDUM horti illi, in quibus à dracone pervigili aurea mala servari Poëtæ fabulantur, ut constat ex traditis à Diodoro Sicul.lib.5.cap.2. Higinio apud Annium in lib.de Reg.Hispan.cap.15. Floriano lib.1.capit.19. Nat. Comite in Mytholog. lib.4.cap.7.& lib.7.cap.7. Ioan.Funger. in Etymol. verb. *Hesperia,& Hesperides*, Carol.Stephan. Garcia & Aldrete ubi sup.eodem Aldrete lib.4.cap.4.cum sequentib. ubi latè de Hesperidum hortis, Francisco Torreblanca in defensione ad suos libros de Magia cap.5.per totum, & Fr.Ioan.à Ponte in.d.convenient.utr.Monarch. lib.3.cap.32.§.2. pag.199. ¶ ✝ Extat 64
quoque expresśius aliud earundem insularum ab Hispanis iam olim possessarum testimonium apud Dionys.Alex. in sua Geograph.vers.564:

Νήσους δ' Ἑσπερίδας, τόθι κασσιτέροιο γενέθλη,
Ἀφνειοὶ ναίουσιν, ἀγαυῶν παῖδες ΙΒΗΡΩΝ.
Insulasque Hesperidas, ubi stagni origo
Divites habitant illustrium filij IBERORUM.

Quæ carmina ita exposuit Andreas Papius:

——*Et Hesperidum stagni fœlicibus oris*
Magnanimum dites nati dominantur IBERUM.

HISPANOS ✝ enim IBEROS olim 65
dictos fuisse, apertisśimum est, & ex Plinio, Strab. & alijs latè probat Ortel.in.d.Thesau.verb. *Hispania*,& verb. *Iberia*, Funger. in Etymolog. eisdem verb. Puente.d.lib.3.capit.33.& latiùs Maluend.lib.1.de Antichrist. cap.12. Quod ✝ si verum est, manifestè corruet 66
opinio, quam ut certiorem probat Anton.de Herrera in hist. gener. Ind. decad.1.lib.9.cap.4.in fin.docens, prædictas omnes insulas à Floridensibus illis vicinis primùm habitatas fuisse.

Sed licèt hæc ita probabiliter considerari potuerint, frequentiùs tamen receptam video illam aliorum opinionem, quæ habet, ✝ totum hoc Indorū 67
Occidētalium genus ab Hebræis illarum decem Tribuum originē trahere, quæ sub Osea Rege Israël à Salmanasare Assyriorū Rege bello captæ,& in novas regiones translatę dicuntur 4. Reg.cap.17.& 18.& apud Ioseph. lib. 11.antiq.c.5.D.August.lib.17. de Civitat.Dei, cap.23.Paul.Oros.lib.3.cap. 7.& latiùs in lib.4.Esdræ c.13.Ubi inter ✝ alia tradit, Tribus illas divinitùs 68
in terram aliā fuisse deductas, ubi nunquā habitavit genus humanum, regionemque, quā incoluerūt, adeò esse remotā, ut haberet iter anni unius & dimidij, quod nostræ Americæ cōvenire

inquiunt, & ad eam per summam Tartariam, & Mexicanam plagam ex Media aliquando pervenisse. Prætereà considerant, gentem illam ab eodem Esdra appellari Pacificam, quòd aiunt in his Indis Occidentalibus reperiri, sicut & plura alia, quæ certum indicium præbere putant ad probandum, ex Iudæorum gente descendere,
69 † nempe quòd meticulosi, quòd fracti, quòd ingrati, quòd mirè superstitiosi, quòd acuti, mendacesque sint, & in ipsis vestibus, imò & in loquendi genere plurima Iudaicæ nationis
70 vestigia retineant. Quibus † & alijs coniecturis hanc sententiam amplectitur Genebrar. lib. 1. Chronograph. pag. 159. tradens, se mirari, quòd hoc à nullo fuerit animadversum; sed priùs idem tentasse videntur Isidorus de Isolanis Mediolanensis lib. 1. de Imper. Milit. Eccles. tit. 6. quæst. 2. Frider. Lumnius in libello de extremo Dei iudicio, & alij quos refert Acosta lib. 1. histor. Ind. cap. 23. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 9. ubi dicit, à se quasdam schedas repertas, quarum auctorem fuisse putant insignem illum Episcopum Chiapensem Fr. Balthas. de las Casas, in quibus eadem opinio, non solùm relata, verùm & luculenter exornata conspicitur, & Michaël Cabello Balboa in Miscellan. Austr. manu scripta 1. part. cap. 5. testatur, se idem Salmanticæ excepisse à doctissimo illo viro Licentiat. Ioanne del Caño Almæ illius Ecclesiæ Canonico Magistrali, dum illum David Psalmum exponeret: *In omnem terram exivit sonus eorum*, & novissimè, & diligentissimè de eâdem opinione agunt Malvenda lib. 3. de Antichrist. cap. 18. Gregor. Garcia in dicto tractatu de Ind. originis lib. 3. per totum, qui nihil omisisse videntur, quod vel ad eam affirmandam, vel infirmandam spectet, & eis non relatis, illam eximiè laudat, & multis sacræ Scripturæ locis communite intendit Camill. Borrell. de præst. Reg. Catholic. cap. 43. per totum. Quibus adijcio optimum locum D. Severi, lib. 2. sacræ histor. ubi de eisdem decem Tribubus sub Salmanasare dispersis hæc habet: *Decem verò Tribus priùs ductæ, per Parthos, Medos, Indos, atque Æthiopes dispersæ, nunquam in solum patrium sunt regressæ, hodieque Barbarorũ Imperijs coërcentur.* ¶ Verùm autem verò † ego adhuc huic opinioni 71
assentire non possum, adversus quam urgentissimè pugnant plures rationes & argumenta, quibus eam manifestè convincunt Acosta, Malvenda, & Torquemada ubi suprà, Cabello in d. Miscellan. 2. part. ex cap. 3. ad 7. Fr. Hieronym. Romanus 3. part. in Republic. Ind. lib. 2. cap. 9. Ioan. Boterus in relatio. universal. 4. part. lib. 2. pag. 27. & 28. novissimus Augustin. Torniellus in Annal. sacris, 2. tom. ann. 3314. num. 11. pag. 180. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. libro 2. cap. 18. pag. 203. & cap. 25. pag. 258. & Fr. Seraphinus Freitas dicto cap. 5. num. 19. neminem referens. Certius quippe est, † Iudæos illarum decem 72
Tribuum eandem nunc, quam anteà captivitatem, servare, ibique usque ad ultima tempora mansuros, nec nisi per eosdem angustos Euphratis aditus, per quos venerant, redituros, sistente iterum Deo fluminis venas, ut in eodem Esdræ loco apertè subijcitur, & tradit Ioseph. d. lib. 11. antiq. cap. 5. & lib. 9. capit. 15. D. Hieron. in Ezech. cap. 22. in princip. & cap. 27. & sup. Zachar. cap. 2. Paul. Orosius lib. 3. cap. 7. & novissimus Pomarius Iudæus in lib. de germ. David, ubi tradit, hodiernis temporibus illos Iudæos ibi consistere, quæ & alia de illis, & cur à multis clausi dicantur, optimè refert Malvenda, & Ioan. à Ponte ubi sup. & novissimè Barradas in tractat. de peregrinat. filiorum Israël.

Et prætereà nusquam certa via assignari potuit, per quam gens illa in

Americam traijcere posset, nam si per Occiduam, Euphrate iterum transmisso, incessisse dicamus, ut apertè citatus Esdræ locus indicare videtur, necessarium fuit, eos vel universæ Syriæ, Arabiæ, Africæque latitudine longis itineribus peragratâ, ad Atlanticum usque Oceanum, & inde, eo magnis navigijs, ac longâ admodum navigatione dimenso, tandem ad Americam pervenisse, vel ab Assyria ad Occiduos Syriæ fines terrestri itinere, mox navibus totâ Mediterranei longitudine usque ad freti Gaditani exitum emensâ, inde per vastissima, & tunc omnino incognita Oceani maria ad Novi Orbis oras postremo appulisse. Quod (ut benè observat Torniellus ubi sup.) profectò tam longam tàri populi navigationem, utpote magnum quid, & novum, & nunquam anteà auditum, nullatenus Esdras silentio involvisset.

74 Vt omittam ✝ librum illum quartum, qui eius nomine circumfertur inter apocryphos connumerari ab eodem Genebrard. lib.2. Chronic. pag. 188. Sixto Senens. lib.1. Biblioth. sanct. sectio.3. Nicol. de Lyra in 3. lib. Esdr. cap.1. Bellarm. lib.1. de verb. Dei, cap. 20. Acosta. d. cap.23. & Anton. Possevin. in Apparatu 1. tom. verb. *Esdras*, licèt verum sit ab Ecclesia non reprobari, sed potiùs eam, & Sanctos eius Patres, eiusdem libri auctoritatibus uti solère, ut refert à Ponte. d. libro 2. cap.18. in fin. pag.206.

75 Et cùm hæc ✝ de superiore opinione iudicemus, longè magis eam reijcere debemus, quæ placuit viro alioqui doctissimo Petro Ruicio Bejarano, olim primi nominis in Curijs Regalibus causarum Patrono, & posteà in Argentino Conventu huius Regni Peruani meritissimo Senatori, dum in quibusdam manu scriptis scholijs, quæ de Indij adscriptitijs, sive ut vulgò loquuntur, YANACONAS, elucubravit,

76 Indorum ✝ progeniē ab Issachar quinto Iacobi filio, & eius Tribu originem ducere tradit, motus eò quòd Genes. 49. vers.14. & 15. sic de eo, atque eius posteris pater prophetasse videtur: *Issachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem, quod esset bona, & terram, quod optima, supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens.* Quam opinionem ex paraphrasi Nicolai de Lyra ad illum locum confirmare contendit, & eam multum laudat, & extollit Doct. Cartascus in suis interpret. ad ll. Novæ Recop. cap.6. §. 3. n.4. pag.65. Eò quòd ✝ omnia, quæ 77
de Issachar ibi dicta sunt, his Indis omnino conveniant, cùm inter utriusque Oceani terminos iaceant, optimas & feraces admodum terras possideant, & otio & ignaviæ valdè dediti sint, & ad serviendum, & onera ferendum nati videantur. Sed animadvertere debuissent, aliud esse, Indos Issachar similes videri, aliud ab eo originem ducere, quod novum est, & nullo fundamento subnititur. Præsertim ✝ cùm ex 78
eâdem Sacra Pagina constet, Issachar terram totius Chananeææ optimam, atque supra modum fertilem in sortem obvenisse, & in ea patris benedictionē impletam, ac propterea Tribum illius ita se ultrò agriculturæ operibus addixisse, ut ab his divelli posse non videatur, & mallet tributa maiora pendère, quàm de terra sua, sive ad bella gerenda, sive ad alia Principum servitia exire. Et in huius rei significationem Tribus illa pro insigni sui vexilli asinum posuit, ut implèret præceptum à Domino traditum Numer. cap.2. sicuti produnt Ferdinand. Mexia in Nobiliario lib.3. cap.4. Fr. Hieronym. Romanus Rerump. lib.6. capit.4. Salazar super symbol. Apostol. discursu 1. cap. 3. & novissimè Barnabas Morenus de Vargas de nobilit. Hisp. discursu 18. in principio.

SVMMARIVM Capitis X.

1 Indorum de origine nihil certè affirmari potest, & quòd multis modis initium habere potuerint.

2 Orbis Novus per aliquam partem est antiquo coniunctus, aut vicinus.

3 Indi Novi Orbis, & reliqua animalia, quæ in eo reperta sunt, ad eum pervenire potuerunt terrestri, vel brevi navali itinere, & quomodo?

4 Terrarum primariæ plagæ etsi vastissimo mari dividantur, alicubi tamen coniunctæ, vel valdè proximæ sunt: & exempla.

5 Auctores recensentur, qui Indos Occidentales terrestri itinere ad eas regiones pervenisse dicunt.

6 Hominum per Orbem dissemінatio magis frequens, & ordinaria terrestri itinere, aut brevi mari traiecto facta est.

7 Terras ita Deus disposuit, ut facilè homines de aliјs ad alias transire possent, cùm iusserit eos Orbem replere.

8 Insulas maris cur hîc, atque illîc Deus collocaverit ab initio Mundi?

9 In insulis Dei sapientiam elucere cur dixerit Augustinus?

10 Noe posteri brevi tempore nimìs aucti, & sparsi sunt.

11 Homine ex uno, & ex eius coniuge quot liberi procreari possint spatio 250. annorum?

12 Noe plus decem annis per Mediterraneum navigavit, posterorum suorum familias, seu colonias invisens.

13 Humanum genus semper dilatationi, & propagationi studuit, & qualiter paulatim omnes Orbis regiones, & insulas etiam longè positas occuparit?

14 Theophili Antiocheni elegātissima verba de hominum propagatione.

15 Tertulliani de eadem propagatione hominum duo loca elegantissima proferuntur.

16 Franciscus Vallesius insignis Medicus & Philosophus, quid senserit de hominum per universum Orbem disseminatione?

17 Iosephus Acosta putat habitatores Novi Orbis non esse valdè antiquos, & ab hominibus sylvestribus propagatos: & id qualiter accipiendum.

18 Homines sylvestres, & omnino bruti reperiuntur in aliquibus locis.

19 Homines veri reperiuntur, qui sylvas, & antra habitantes, brutis assimilantur, sed rectè instituti rationales evadunt.

20 Migrationes, & coloniæ variarum nationum, & auctores plurimi, qui de illis scribunt.

21 Dom. D. Laurentius Ramirez de Prado Regius Consiliarius laudatur.

22 Orbis Novus ubi antiquo coniungi, aut proximus esse credatur?

23 Orbis Novus supra Floridam creditur extendi ad Polum Arcticum usque ad Grotlandiam, Lappiam & Noruegam.

24 Curlansia provincia Septentrionalis in Regno Poloniæ habet gentes Indis Occidentalibus simillimas.

25 Annian fretum ultra promontorium Mendocinum dividit Indiam Orientalem & Occidentalem.

26 Orbis Novus ex parte Poli Antarctici ultra fretum Magallanis plures regiones nondum detectas habere creditur.

27 Arctico sub Polo sunt plures regiones habitatæ, & sub Antarctico alias reperiendas esse verosimile est.

28 Septentrionales nationes plurimæ, & qui de illis scripserint.

29 Regio in qua iuxta Æthiopiam Asia & Africa iungebantur, & alia Narbonensis, Polybij tempore lustratæ non erant.

30 Indos Orbis Novi ex pluribus partibus ad eum transire potuisse, & maximè ex Orientalibus, aut Sinis, & Tartaris.

31 Indos Occidentales, sicuti & Orientales ab Ophir genus ducere putat Arias Montanus, & alij.

32 Indiam Orientalem fuisse olim coniun-

ctam

ctam Occidentali Auctor quidam scribit.
33 Indi Occidentales in omnibus ferè similes sunt Orientalibus.
34 Indi Novi Orbes possunt procedere ex filijs Sem, aut Iaphet, & etiam ex filijs Cham secundùm Torniellum.
35 Indos Occidentales originem ducere ex posteris Chami filij Noe, aliqui tradunt.
36 Ioannis Lerij Burgundi levis coniectura de origine Indorum Occidentalium.
37 Indi Occidentales, & Orientales quem colorem communiter habeant? Et numero 52.
38 Cubæ insulæ incolæ historiam Noe, & filiorum eius narrabant.
39 Coloris Indorum, & Æthiopum causa.
40 Homines varios colores habere non est ita mirandum, quàm ex Æthiopibus albos nasci, vel è contrario.
41 Mexicani homines nimis albos servabant, & mirabantur.
42 Homines in monte Zantone India Orientalis, quà vergit ad Orientem nascuntur albi, quà ad Occidētem nigerrimi, & de quodam homine bicolori.
43 Coloris & crispaturæ Æthiopum causam Soli tribuit Theodectes.
44 Indi cur non sint ita nigri & crispi, sicut Æthiopes.
45 Coloris hominum causas non pendere ex temperie Soli, aut Cœli, sed ex habitudine, & similitudine parentum, multi opinantur, & quibus rationibus?
46 Æthiopes, & Indi, & eorum liberi nunquam mutant colorem, etsi ad frigidas regiones transferantur.
47 Cham cur destitutus fuerit paterna benedictioni; & Chanaan eius filius cur maledictus?
48 Chus filius primogenitus Cham fuit nigerrimus, & Æthiopum auctor.
49 Mizraim filij deformes.
50 Getuli nigri sunt, & ore putidi, unde salem semper in eo portare solent.
51 Phut tertiogenitus Cham quales liberos genuerit?
53 Æthiopem dealbare adagium, & alia de Æthiopibus remissivè.
54 Gigantes in Novo Orbe viguisse, & hodie vigere aliqui tradūt, & latè de eis.

CAPVT X.

De eadem Indorū origine, & quòd verosimilius videatur, terrestri, aut brevi navali itinere per has regiones disseminatos fuisse. Et an à posteris Chami descendant? & aliqua de colore eorum, & Gigantibus, qui in aliquibus locis reperti dicuntur.

HÆc fermè sunt, quæ à doctissimis viris circa Indorum Occidentaliū originem, & propagationem considerati solent, in quibus tamen congerendis & illustrādis, an Nos aliquid præstiterimus? videtint alij. Et quidem † in te adeò lubrica & antiqua nihil omnino respuēdum est; nam si in id incumbete acrius quodvis humanum ingenium perrexerit, in quāvis rem ludet potiùs, quàm firmas rationes inveniet. Quo fit, ut minus displicere debeat iudicium Gregor. Garciæ ubi sup. lib. 4. cap. ult. qui in dubio positus, cui ex prædictis opinionibus adhærētet, tandem affirmari posse inquit, non ab una tantùm gente, neque unâ tantùm viâ, sed ab illis omnibus, quas commemoravimus, casu, & consilio, mari, ac terrâ primos huius Novi Orbis habitatores propagari potuisse. 1

Ergo fruatur unusquisque sententiâ suâ. Et † ut ego meam sub aliorum etiam correctione proponam, semper verosimilius arbitratus sum, hunc Novum Orbem nō esse penitùs ab altero 2

illo

illo divisum, quin potiùs aliqua in par-
te, vel hærête, vel sanè valdè vicinum
esse, arcto aliquo duntaxat freto dis-
iunctum, eòque, utl assolet, alijs atque
alijs insulis interrupto, per quæ loca fa
3 cile, † prõptumque est, existimare, ge-
nus hominum, & simul reliqua perfe-
cta animantia paulatim terrestri, vel
brevi navali itinere defluxisse, ac sedes
subinde, & novas quærendo, & inven-
tas mutando, pro varia regionum com
moditate tot populos & nationes ef-
4 fecisse, quemadmodum † etiam Divi-
næ providentiæ dispensatione factum
est, ut primariæ aliæ terrarum plagæ,
tametsi, ut plurimùm, vastissimis dis-
iunctæ maribus, alicubi tamen aliquo,
vel tenui Isthmo copulatæ sint, vel
exiguo freto inter se distinctæ. Vide-
mus enim in universalibus Orbis ter-
rarum descriptionibus, Asiam cum
Africa, Isthmo, qui est inter mare Me-
diterraneum & Arabicum, coniungi,
& in duabus Americæ nostræ penin-
sulis idem in Panamensi tractu contin
gere, ut diximus sup. cap. 6. num. 6. &
36. Videmus item Africam ab Europa
circa Hispaniæ, ac Mauritaniæ fines,
freto tantùm Herculeo, seu Gaditano
seiungi, & eodem modo Europam ab
Asia, Hellesponto, & duobus Bospho-
ris, Thracio scilicet, & Cymmerio,
quamquam eadem Europa supra palu-
dem Mæotidem, fluvio duntaxat Ta-
nai ab Asia dirimitur, & in parte ma-
gis Boreali invicem Asia, Europaque
copulantur, Isthmo satis amplo, qui à
fontibus prædicti fluminis rectà ad
Granicum Aquilonaris Oceani sinum
excurrit. Asia quoque à regionibus Ar
cticis ad novam Zemblam modico
freto secernitur, & ab America alte-
ro, nimirum Aniano, dirimi creditur.
Americam item Australem, seu Peru-
vianam certum est freto tantùm Ma-
gallanico separari, de quo egimus sup.
cap. 8. ex num. 35.
5 Quam † sententiam optimè propo-
nit & illustrat Acosta. d. lib. 1. cap. 20.
& 24. & alijs neglectis probat & se-
quitur Ioan. Boterus in relat. univers.
vol. 2. part. 1. lib. 1. pag. 343. & 344. do
ctissimus Arias Montanus tomo 7. in
lib. quẽ inscripsit Phaleg. hoc est, de pri
mis gẽtium sedibus, cap. 9. Genebrar.
in d. Chronogr. lib. 1. pag. 35. Maluen.
d. lib. 3. de Antichr. cap. 18. pag. 155. &
cap. 14. pag. 141. & 142. Cabello in d.
Miscell. Austral. m. s. 4. part. cap. 19. fol
98. & cap. fin. fol. 122. Gregor. Lopez
Madera in excellent. Monarch. Hisp.
cap. 8. pag. 70. Gregor. Garcia. d. tract.
de Indor. orig. lib. 4. cap. 1. & sequent.
Anton. de Herrera in hist. gener. Ind.
decad. 1. lib. 1. capit. 6. pag. 12. & 13.
Torquemada in d. Monarch. Ind. lib.
1. cap. 10. pag. 32. Ioan. Lorin. in Act.
Apost. cap. 17. vers. 26. pag. 669. & no-
vissimè ac doctissimè August. Torniel.
in Annal. sacris 1. tom. anno Mundi
1931. num. 47. pag. 232. Qui † hanc 6
viam ordinariam ac faciliorem esse di-
cit, ad hominum per cunctas Orbis
terras disseminationem. Quia † cùm 7
Dominus homines crescere, multipli-
cari, & terram universam habitatori-
bus replêre iussisset Genes. cap. 1. cre-
dendum quidem est, priùs omnes eius
regiones ita disposuisse, ut ab una ad
alteram, alicubi saltem, non incommo
dè transiretur.
Et ad hoc † certè nõ casu, sed mirâ 8
dispensatione & providentiâ ab initio
mũdi in medio maris plures hic, atque
illîc insulas collocavit, tum ut vastos
eius sinus speculari, & scrutari securiùs
homines possent, cùm etiam ut post di
luvium ab Armenia exeuntes, commo
diùs sese in altum conferrent, & paula
tim ac successivè à proximis ad remo-
tissimas quasque provincias dissemi-
narentur, quapropter † elucêre in in- 9
sulis Dei sapientiam meritò dixit D.
August. de mirab. Script. lib. 1. capit. 7.
quem refert & laudat Simon Maiolus
in dieb. Canicul. colloq. 10. pag. 266.
& colloq. 14. pag. 334.
Et posteri † Noë hoc modo totum 10

Orbem

Orbem varijs colonijs replere cœpe-
runt,ut sup.cap.proximo num.8. retu-
limus,ac brevi tempore ita creverunt,
ut secūdum Philonem lib.1.antiq.Iud.
& Pineda in Monarch.lib.1.cap.18.§.
2.decem annis ante eius mortem, qui
fuit 349.post diluvium,Principes fami
liarum,qui inter se Orbem diviserant,
suas familias numeraverint, invene-
rintque 7321702.quod mirum nō est:
11 nam † iuxta evidentem computatio-
nem August.Torniel.in Annal.sacr.1.
tom.ann. 2329.num.19.pag.394.unū
par coniugatorum in septimo tricen-
nario,hoc est in fine anni ducentesimi
decimi, potest generare plus quàm
sexies & decies centena millia, &
quadraginta septem millia hominum
12 1647186.Et de eodem † etiam Noë
tradit idem Philo in lib.de multip.gen.
hum.Annian.sup.Beros. lib.4.Gregor.
Garcia.d.lib.1.cap.2. §.1. & Torque-
mad. d.lib.1.cap.10.pag.33. plus decē
annis Mediterranei maris littora na-
vigasse,suos filios & nepotes invisens,
& familias & colonias requirens,quas
in varijs regionibus collocaverant.

13 Quod propagandi † studium, & no-
vas sedes quærendi,cùm discursu tem-
poris prætermissum nō fuerit, sed imò
quotidie magis auctum, augescente
etiam hominum genere,& sese inter-
necinis bellis exagitante,mirum non
est,si neque ab incolēdis insulis,&alijs
quantumvis longè positis regionibus
abstinuerint, ut præclarè ostendit D.
August.lib.16.de Civit.Dei,cap.6.tra-
dens,homines ex tribus filijs Noë pro
cedentes, multiplicato genere huma-
no,etiam insulas implevisse,*ad quas*(in
quit) *inhabitandas, navigio transire po-*
14 *tuisse,quis ambigat?* Idem † docet Theo
phil. Antiochenus lib.2.de Antol. in
hæc verba:*Cùm enim primis temporibus*
pauci forent homines in Armenia, & Chal
dæa;post linguarū divisionem aucti & mul
tiplicati paulatim sunt.Hinc quidam abie-
runt versus Orientem,quidam concessere ad
partes maioris continentis,alij porrò profe
cti ad Septentrionem sedes quæsituri.Post-
modum sensim inde progressi homines etiam
reliquas Orbis partes invaserūt:cœptaq;
sunt habitari insulæ maris,necnon reliqua
Orbis climata.Nec priùs desierunt terram
ubique occupare, quàm etiam Brittannos
in ultimis climatibus attigerint.

Et non minus eleganter † Tertul- 15
lian. lib.de Pallio,ubi Carthaginenses
alloquens,ita eandem diversarum na-
tionum per universum Orbem disper-
sionem & migrationem proponit: *Nā*
& primitus maiore ambitu terra cassa,&
vacans hominum,& sicubi aliqua gens oc-
cuparat,sibimet soli erat.Itaque cogitans
omnia sibi domum,intelligens alibi stipan-
tem copiam,alibi deserētem runcare,ac ru-
spare,ut inde velùt ex surculis & propagi-
nibus populi de populis, urbes de urbibus
per ubique Orbis pangerentur.Transvolāt
redundantium gentium examina, Scythæ
exuberant in Persas, Phœnices in Afri-
cam eructant,&c. elegantiùs lib.de ani-
ma cap.30. *Invenimus*(inquit)*apud com*
mentarios etiam humanarum antiquitatū
paulatim humanum genus exuberasse,dum
Aborigines vel vagi,vel extorres,vel glo-
riosi quique occupāt terras,ut Scythæ Par
thicas,ut Manidæ Peloponnesum,ut Athe
nienses Asiam,ut Phryges Italiam,ut Phœ
nices Africam,dum solemnes etiam migra-
tiones,quas μετοικίας *appellant, consilio*
exonerādæ popularitatis in alios fines exa
mina gentis eructant.Nam & Origines in
suis sedibus permanent,& alibi plus Gen-
tilitatis fœneraverant.Certè quidem ipse
Orbis in promptu est,cultior de die in diē,
& instructior pristino.Omnia iam pervia,
omnia nota,omnia negotiosa,solitudines fa
mosas retrofundi amœnissimi oblitteravo-
runt:Sylvas arva domuerunt,feras peco-
ra fugaverunt,harenæ seruntur,saxa pan-
guntur; paludes eliquantur,tantæ urbes,
quantæ non casæ quondam.Iam neque in-
sulæ horrent,nec scopuli terrent,ubique dō
mus,ubique populus,ubiq; Respublica,ubi-
que vita summum frequentiæ humanæ.One
rosi sumus Mundo,&c.

Insignis quoque ille † Medicus,& 16

Philosophus Franc.Vellesius de sacra Philosoph.cap.26.pag.209. magis ad nostrã quæstionẽ accedens, cum probasset, hominũ dispersionem nõ intra angustos duarumZonarũ fines stet.ste, ut veteres reputabãt, sed in universum terræ Orbẽ esse factã, sic subiũgit: *Atque quanquam alij aliorum ob magna locorum dissidia sint obliti, tamen Dei providentiam eos, more eius, qui seminat hàc, & illàc, quoquoversus diffudisse, ita ut nulla pars hominibus alendis idonea sine Adami semine relinqueretur.*

17 Iose.etiã Acosta † lib.1.de nat.No. Orb.c.24.& iterum lib.7.hist.Ind.c.8. in fin. hunc Novum Occidentalẽ Orbem non multis ab hinc annorũ millibus habitari cœptũ existimat, magisq; id ab hominibus Sylvestribus, & palantibus, quàm ab aliqua Republica obitũ: *Cùm errore*(inquit) *potiùs, aut patria angustijs, novas sedes paulatim habitare cœpissent, atque his assueti, nihil nisi naturalis lucis ductũ, eumque obscuratũ, aut patria fortassis gentilitia aliquas consuetudines retinerent.* Quod non est intelligendum

18 de † hominibus omnino Sylvestribus, quos nos *Selvages* vocamus, qui præter humanã effigiẽ, nihil hominum habent, & muti sunt, ac inter belluas cõputãtur, quales in Noruegia, & alibi repertos esse, tradit Hieron.Boëthius in Scotia, Theat.vitæ huma. vol.1. lib.1. pag.94.& Simõ Maiol.in dieb.Canic. 1.tom colloq.2.pag.60.& 61. Sed de hominibus veris ab Adamo profectis,

19 qui † tamẽ à suis divulsi, per Sylvas, & nemora, ac incultas regiones nudi, & sine certa sede pererrantes, hirsuto & villoso corpore facti sunt, & adeò brutis animãtibus similes, ut aliqui etiam proni quadrupedum more incedere, & antra, & speluncas habitare soleant, quorũ plures iã olim commemorantur à Plin.lib.5.cap.8.lib.6.cap.24.30. & 31.Solino c.32.33.& 35.Põpon.Mel. lib.3.cap.4.Agellio lib.9. cap.4. & D. Isidor.lib.11.Etymol.cap.33.& hodie in nostris Ind. Orient. & Occidental. passim reperiuntur, ut ex Pigaffeta, Oder.Barbosa, Petr.Martyre, Haittonio, & alijs tradit Maiol.ubi suprà, qui adhuc rationis mentisque vestigia in illis apparêre, rectissime tradit, & cùm veri homines sint, sensim in legitimum rationis usum, Dei gratiã, & melioris vitæ institutione accedente, posse traduci.

Vltra quos Auctores † de varijs variarũ gẽtium incremẽtis, migrationibus, & colonijs per Orbẽ extensis, plurima cõgerit M.Cato in lib. de Originibus, Seneca in lib.de consolat. ad Albin.c. 6.Strab.lib.1.& 15.Alex. ab Alex.lib. 4.gen.cap.10.Goropius Beccanus in libris peculiaribus, quos de hoc argumento conscripsit, Theat. vitæ huma. vol.3.lib.1.ex pag.586.Ioã.Vasæus in Chron.Hisp.lib.1.cap.11.Vvolfgango Lazio lib.12.de Rep.Rom.per tot.Simon Maiol.4.tom.dier.Canicul. colloq.4.Greg.Lopez Madera de excellent.Hisp.cap.8.pag.66.Pined.de reb. gest.Salom.lib.3.c.5.num.5. pag.101. & lib.6.cap.2.pag.423.num.1.& cap. 20.pag.476.Villalp.in Ezechie.in appar.tom.2.part.2.lib.5.disp.3.cap.57. & 58.Petr.Opmeerus in opere Chronogr.pag.18.Bernard.Aldret.de orig. ling.Hisp.lib.3.cap.1.& de antiq.Hispan.lib.1.cap.30.& lib.3.capit.27. Fr. Ioan.à Ponte in convenient. utr.Monarch.lib.2. cap.15. cum multis seqq. & lib.3.cap.5.pag.34.& seq.& † Dom. 21
D.Laurentius Ramirez de Prado Regius primùm & meritissimus rei Domnicæ Cõsiliarius, & nunc in Supremo Indiarũ Senatu iure optimo constitutus, & ad honorificã valdè erga Christianissimum Franciæ Regẽ legationẽ adlectus, mihique ob egregias animi dotes, & politissimas litteras magni semper, iã inde ab studijs Salmanticẽsibus habitus, in terso illo & satis docto libello, cui *Tessera legum* titulum fecit, sub explicatione l. certã formã 4. C. de iure fisci, lib.10. Et de colonijs Indorum Regni Peruani Garcias Las-

ſus Inca in ſuis commentarijs libro 3. cap.4.& 19.& lib.7.cap.1.
22 Vbi autẽ † eiuſmodi terrę vicinitas, vel continuatio reperiatur,per quã homines ex Orbis regionibus antiquitùs cognitis,ad has denuò detectas trãſire potuerint, latè præfati Auctores examinãt.Et ſunt † qui putẽt, forſitã illã
23 ad Polũ Arcticũ reperiri,cùm hactenus certo documẽto contrariũ nõ patuerit,nec omnis terrę ad eã partẽ rẽdẽris lõgitudo ſatis explorata ſit,quin potiùs multi dicãt ſupra Floridã latiſſimã eſſe terrã Septentrionalẽ,& Vulpellus tradat Grotlãdiam cũ Eſtotilãdia cõiugi,& à Terra laboratoris parũ diſtare.Quod ſi certum eſt, veroſimile ſit,ut ait Boterus.d.vol.2.part.1.lib.1. pag.343.Gomara 1.part.fol.7.& alij relati à Gregor.Garcia de Ind. orig.lib.1. cap.4.§.4.ex pag.79.Lappianas,&Noruegas gentes propagine ſuã,& ſedium mutatione paulatim in has partes per veniſſe. Quibus adſtipulatur, quod de
24 provincia Europæ, †Cutlãtia nomine tradit Henric. Martinez in repert.Mexican.2.part.cap.8.pag.104.quę iacet in 56.altitudinis gradibus, lõgitudinis autẽ 45.& peculiares Duces habet,qui Polonię Regibus ſubſunt,cuius incolę vultu,habitu & moribus Indos Novæ Hiſpaniæ ferè in omnibus referunt.
25 Vltra † Promontoriũ quoque Mẽdocinum,ut ait Acoſta.d.lib.1.cap.20. non eſt ſatis cognita terræ amplitudo, quam tamen oppidò ingentẽ eſſe pluri mi ferunt, & ibi fretum Regni Anian, quod non multum à Tartaris & Sinis, & à regionibus Indiarum Oriẽtalium diſtare cognoſcitur,& inde docẽt planam viam in has Americanas eſſe potuiſſe,ut cõſtat ex Genebrard.in Chronograph.lib.1.pag.150.Pet.Planc.Hẽrico Alegren,& alijs doctiſsimis Coſmographis,quos refert Fr.Greg. Garcia.d.§.4.& lib.3.capit.1.pag.181. & ſequentib.& lib.4.cap.2.pag.325.
26 Ex parte † quoque Auſtralis noſtri verticis,ſive Antarctici Poli,quem vocamus DEL SVR, nemo hactenus exploravit quouſque procurrat cõtinens ultra Patagones,& fretũ Magallanicũ poſita. Et quemadmodum † repertæ 27
ſunt regiones in altitudine Septuaginta,& amplius graduum ad Septentrionẽ,imò & ſub ipſo Arctico, & rigente cingulo habitatæ,ut ſunt Groenlãdia, Scandinavia, Iurha, Corelia, Gothia, Biarmia,Lapia,Finlãdia,Finmarchia, Strictinnia, & aliæ multæ, † quas Ior- 28
danus Gentiũ omniũ officinã, & quaſi vaginã nuncupat;de quibus plura tradunt Olaus,& Ioan.Magnus,qui de illis gentibus integra volumina cõdiderunt,Plin.lib4.cap.3.Mathias Michovienſis lib.1.de Sarmatia cap.14.Abraham.Ortelius in tabula Scãdię,& Scotię,Maluenda lib.3.de Antichriſt.cap. 14.pag.141. Magin. Paravinus in ſua Coſmograph.2.par.tabul.9. ex fol.96. Ita quoque aliæ ſimiles provinciæ reperiri poterunt ſub alia Zona frigida huius Poli Auſtralis,verſus quã cũ multi poſt Magallanũ conſtãtiſsimè navigaverint, de quibus ſermonẽ fecimus ſup.cap.8.ex num.35.nullũ planè terminũ oculis perluſtrarũt,quo per eam partẽ terra deficeret. Quod mirũ cuipiã videri non debet,† nam & Polybij 29
tempore, ut ipſe oſtendit lib.3.illa regio,quę iuxta Æthiopiã eſt,ubi Africa,atq; Aſia iunguntur,penitus ignorabatur, neſciebarurque, utrũ perpetua eſſet & continens,an clauderetur pelago?Et idẽ ait de eo,quod Narbonẽſis regio ad Septentrionẽ excurreret.
Apparet igitur † per has omnes partes facilẽ fuiſſe primis hominibus tranſitũ,quo in hunc Novum Orbẽ perducerẽtur. Et cùm extrema Oriẽtalis,& Occidentalis Indiæ hucuſque(ut diximus) explorata nõ ſint,mihi valde probabile videtur, huius priores accolas ab illa,& à redundãti fortè Sinarũ,aut Tartarorum copia originem duxiſſe, prout tenẽt multi ex auctoribus relatis ſup.num.5.præcipuè † Arias Montanus in Phaleg.qui inde Americanos 31

Ophi-

Ophiritas appellat, quasi à duobus filijs Iectan, scilicet Ophir & Hevila, initium suæ propaginis sumpserint, qui primi Indiam Orientalem tenuerunt, ut habetur Genes. 2. & 1. Reg. 9. atque deinde Ophir etiam Occidentalem, ut idem auctor probare nititur, *Non enim* (inquit) *aliam verosimiliorem originē Indis Occidentalibus assignare possumus*. Idē tradit Genebrard. ubi sup. Pet. Opmetrus in opere Chronogr. pag. 16. qui iuxta aliquos filios Hebri Iectanum con numerat, subditque huic tredecim filios fuisse, qui à Chaldæa ad Indiam usque migrarunt. *A quibus*, inquit, *Indorum, Sinarumque variæ gentes originem trahunt, ingenio, industria, arte, atque Philosophiæ studijs excellentes*. His subscribūt Michaël Balboa Cabello in Miscell. Austr. m. s. 1. part. cap. 12. & 3. par. capit. 15. & 20. & capit. 6. fol. 153. Vbi

32 quod † plus est, absque ullo certo fundamento suadère intendit, utramque Indiam olim coniunctam, & continuā fuisse, quousque maris fluctibus dividi cœperunt, Greg. Garcia lib. 4. capit. 1. & 23. Gregor. Lopez Madera de excellent. Hisp. cap. 8. pag. 70. & Ioan. Bo-

33 rer. d. lib. 1. pag. 345. qui † ad eandem sententiam fulciēdam similem ferè in omnibus conditionem, corporis habitudinem, ritus & mores, ac præcipuè colorem Indorum utriusque Indiæ tectè considerant. Quamvis Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. lib. 3. capit. 7. pag. 53. contrarium, scilicet Americanos ab Orientalibus nequaquam procedere, suâ tātum auctoritate nixus existimet. Sed prædictam opinionem, licèt in origine Ophir reijciat, in reliquis tamen sequitur etiam, & optimè exornat Torniellus. d. anno

34 Mundi 1931. num. 47. pag. 232. † Vbi ait, quòd si quæratur, ex quibus filijs, aut posteris Noë hic Novus Orbis impletus fuerit, possumus respondère, ex filijs Sem per partes Indiæ Orientalis, & Chinæ, & Iaponij provincijs atque insulis, quæ Americæ Aquilonari vicinæ sunt: aut etiam ex posteris Iaphet, qui postquam per plagas Asiæ Aquilonares, quas nunc Tartari incolunt, disseminati fuerunt, tandem ad Orientales eiusdem Asiæ fines, qui supra Chinam nonnihil flectunt, ad Aquilonem devenerunt, prope fretum Anian, quo ut diximus, parvo intervallo ipsa Asia ab America seiungi perhibetur: Ad illas autem Antarcticas provincias, quę nobis omnino Australes esse videtur, & contra extremum Africæ promontorium, quod *Caput Bonæ spei* appellant, respiciunt, licet nobis adhuc benè cognitæ non sint, probabiliter cōijci posse, primùm penetrasse posteros Cham qui prædictum Promontorium, cæterasque Africæ partes incoluisse dicūtur: hi enim à prædictis Antarcticis regionibus omniū minus remoti fuisse videntur, & consequenter ad eas potuisse commodiùs pertransi-

te. Quo † sensu accepta, vera esse po- 35
test opinio Gomaræ in hist. Ind. lib. 5. cap. 217. dum existimat, Peruenses à Chamo originē ducere, ac maledictionis Divinæ in Chamū hæredes esse, & idem de Brasiliensibus, & alijs Americanis tradit Ioan. Lerius Burgūdus in sua historia navigationis in Brasiliam, quæ habetur in 3. part. hist. Americę cap. 15. in fin. pag. 233. Qui tamen hoc

levissimâ † aliâ coniecturâ confirmat, 36
dicens, quòd cùm Iosue, iuxta promissiones Patriarchis factas, mandatumque sibi peculiariter datum, in terram Chanaan ingrederetur, testatur Scriptura, Iosue 2. 9. tantum terrorem irruisse super illius terræ incolas, ut difluerent metu Israëlitarum: unde etiā fieri potuit, ut Americanorum nostrorum maiores, Israëlitarum cōspectum fugientes, mari se commiserint, ac tādem in terram Americam appulerint.

Ioannes quoque à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 10. pag. 33 & latiùs lib. 14. cap. 18. & 19. Ioan. Lucena in vita Sanct. Xavierij lib. 1. cap. 13. & lib. 10. cap. 22. Hieronym.

Ossorius de reb. Emanu. lib. 8. pag. 320. Petr. Bertius in descript. Iavę, pag. 611. & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 5. num. 15. & 20. eandē originem constituit Indorum Orientalium & Occidentalium, putantq; eos ab aliquo ex filijs, vel nepotibus Chā
37 propagari cœpisse; atque † ideò colorem æneum sub fuscum habêre, siue oleastrinum, & ut plurimùm cineritium quibus adstipulatur, quod refert Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1.
38 lib. 9. cap. 4. pag. 296. Nempe in † Cuba insula veteres indigenas Nostris apertè Noë, & filiorum eius historiam retulisse, dicentes, se ex filio, cui ille maledixit, processisse, & ideò rudiores, & versicolores esse, ac nudos incedere. Nos verò ex altero, cui benedixit, & ideò vestibus uti, equis incedere, atque alijs cœli donis, & commoditatibus perfrui.

Quod ut melius intelligamus, sciendum est, † coloris Indorum causas, ut
39 & nigredinis, & crispitur̨ Aethiopum a plurimis doctissimis viris in Solis ardorem & temperamenta locorū, quibus habitant, referri solère, ut constat ex Ptolem. in op. quadripert. & ejus comment. Haly. cap. 2. Hippocrat. in tract. de aëre & aqua, Albert. Mag. de nat. cœl. lib. 2. & 3. Galen. lib. 2. de temperam. cap. 11. Cabello in d. Miscell. Austr. i. p. cap. 9. Fr. Gregor. Garc. d. tract. de Indor. g. lib. 2. c. 5. pag. 149 & seq. & Simon Maiol. in dieb. Canic.
40 tom. 1. colloq. 3. pag. 62. Vbi † tradit non esse monstro sum, quòd cutis adeò variæ formę, & colores in hominibus sint: nam cœli in id clima ita plurimum influunt: sed magis admirandū esse ex albis nasci Aethiopem, aut ex Aethio-
41 pibus album; ac propterea in † Mexico ab eius antiquis Tyrannis Motecchumis homines aliquos publicè alitos solitos, quibus ab ipso ortu cutis, crines, supercilia, ac palpebræ albæ fuerint, idque valdè ibi pro admirando habitum fuisse, ut tradit Cortesius in relat. 2. Et idem Maiol. colloq. 17. pag. 395. ex Oder. Barbosa, & alijs cōmemorat † in India Orientali tantam 42 esse climatis in unico monte Zantone vim variam, ut quà vergit ad Oriētem albi sint, qui & nascuntur, & incolunt: quà verò vergit in Occidentem, nigerrimi; cùm tamē omnes belluino more vivant.

Illud porro magis monstrosum videtur, quod de homine quodā bicolore à Ptolemæo Lagi filio in Aegyptum deducto narrat Cœl. Rhodig. lib. 7. antiq. lect. c. 18 cuius quidē medietas ex æquilibrio sūmè erat nigra, & reliqua portio eximiam albedinē præferebat.

Theodectes † etiam apud Strabo- 43 nē lib. 15. pag. 799. eandem coloris varietatem Soli his carminibus tribuit:

Quorum propinqua Sol adurens orbita
Fuliginoso corpora colore imbuit,
A Estuque totas sicco crispavit comas,
Maeremque adolescendi consumptam ab-stulit.

Vnde idem Strabo infert, † Indos O- 44 rientales non crispari, nec eorū colorem in totum aduri, sicut Aethiopum, propterea quòd sint humidi aëris compotes, & minus perpendiculariter radijs Solis feriantur.

Alij tamen putant, † neque Soli, 45 neq; solo id esse tribuendū, sed à spermatis naturā proficisci: quoniam sub æquatore, & locis utrique Tropico vicinis inter nigerrimos sparsi reperiuntur albi, vel cineritij, qui illic in sua albedine perseverant, ut in Regno Melinda & Mombaza, & benè observat Abraham Ortel. in comment. tab. 4. sui Theatri, & Auctor hist. Regni Congiani cap. 3. in calidioribus quibusdam locis sub eodem paralello; atque adeò, sub eâdem cœli constitutione vidimus nasci alicubi homines albos, ut in hac America, alicubi sub fusci coloris, ut in Abyssinorum regionibus, alicubi nigerrimos, ut in Asiæ Provincia, quam Malabaricam vocant. Et quia † Æthiopes etiam, & 46

Indi, si per multa sæcula in frigidas regiones transferantur, semper tamen nigros, vel oleastrinos liberos generant: sicuti & Hispani albos, quamvis in Indiæ, aut Æthiopiæ littoribus perseverēt. Et in insula S. Thomæ, quæ primùm à Lusitanis habitari cœpta est, non impedit calor quominus ipsorum filij usque ad centesimum iam annum albi sint, & maneant: cùm tamen Sol ibi ęquè ac in alijs insulis Æthiopicis calidus sit.

Quapropter affirmant à stirpe & 47 sanguine † Cham Æthiopes provenire, qui destitutus fuit patris sui Noë benedictione, ob culpam, quam contraxit in eius temulentia irridenda, & inde magnam plagam posteritati suæ attulit, ut & ipsa indignationem Dei in suum parentem testaretur, ut habetur Genes. cap. 10. & Paralip. 1. Chanaan enim filius Cham quarto genitus, quia patri avum temulentum ostendit, maledictus fuit, & iugo servitutis subiectus: & ideò Chananæi, & alię undecim gentes ab eo 48 descendentes, deletæ sunt. Chus † verò ipsius Cham primogenitus, quamvis multò ante patris impietatem natus fuisset, niget tamen ipse, velut in pœnam effectus, nigerrimos filios produxit, & Ætiopum auctor esse 49 perhibetur. Filij autem † Mizraim secundo geniti nigri, & deformes nati 50 sunt, ut Ægyptij, ac † Getuli præter nigrorem ore putidi, ut coganrur perpetuò salem in eo habêre. Filij deni- 51 que Plut † tertio geniti (ut Mauri) nigri, simi, labeones, alióve modo pro- 52 digiosè affecti. Ex quibus † coloribus utriusque Indiæ incolæ habent, & pręcipuè illius Oleastrini, quo, ut diximus, magis frequentet præditi esse videntur. Quod ultra Torquemadam d. lib. 14. cap. 18. & 19. ubi supr. apertè proponit, & prosequitur Anton. Possevinus in Biblioth. 2. tom. lib. 15. cap. 19. pag. 252. & 253. Didacus de Yepes in suis discurs. de var. histor. & August. Torniell. in annal. sacris tom. 1. ann. Mundi 1931. num. 26. & 27. Et † qui de Aethiopibus 53 plura voluerit, & de usu illius adagij *Aethiopem dealbare*, & *Aethiops non albescet*, legat Plinium lib. 5. cap. 8. & lib. 6. cap. 30. Erasmum in adagijs, Alciat. Emb. 59.

Abluis Aethiopem quid frustra? ab desine, noctis

Illustrare nigræ, nemo potest tenebras.

Vbi Sanctius Brocensis, & Claudius Minoës alios allegant, & eruditissimus pariter ac pijssimus vir Martin. Delrio in adag. sacr. 1. tom. adag. 851. pag. 448. & sequenti.

Illud † tandem pro huius capitis 54 coronide subijciemus, hodie Indos omnes, ut plurimùm, mediocristatura reperi, cuius rei causas examinat Torquemad. d. lib. 14. cap. 24. & 25. & Fr. Ioan. à Ponte in Monarch. lib. 3. cap. 9. pag. 75. Quamvis non ignorē, tam incolarum traditionibus, quàm multorum Scriptorum testimonijs, compertum esse, in aliquibus huius Novi Orbis regionibus quondam Gigantex magnitudinis homines viguisse, & hodie quoque vigē re, ut etiam de Indis Orientalibus diximus suprà capite 2. ex numer. 11. Nam Americus Vespucius in suis relat. navig. 2. tradit, se in quandam insulam appulisse a'tissimis hominibus cultam, quam ob id Gigantum appellarunt. Et Ant. Pigafetta, qui fuit socius Magallanis, dum nobile eius nominis fretum derexit, affirmat, se iuxta illud Giganteos populos conspexisse, quorum cervix ad brachij dimidium longitudine protenderetur. Qui Gigantes posteà sæpè ab alijs illud fretum navigātibus cōspecti sunt. Et de eis ita scribit Cardanus lib. 8. de rerum variet. capit. 43. telutus in Theatr. vitæ human. vol. 2. lib. 2. pag. 277. *Constat iuxta fauces freti Magallanici in Boreali littore ad quinquaginta duas partes altitudinis esse*

Patagones Gigantes, octo palmis longiores, magnis pro statura pedibus, qui crudis carnibus vescuntur, piscibus assatis, pane carent. Vna bucca libras duas carnis, aut piscium sumunt: tantùm aqua uno haustu bibunt, ut duodecim hominibus sufficere possit. Caterùm forma decenti sunt, membrisque pro altitudine commensuratis: cursus velocissimi, hilares, fortes, robustissimi etiam supra magnitudinis rationem. Furtis mirum in modum delectantur: crudeles tamen, quod mirum est, non sunt, nec humana carne vescuntur. Sagittas adeò profundè in gulam demittunt, ut in ventriculum pervenire existimentur, quod ipsi pro egregio spectaculo habent.

Idem de antiquis Iucatanę Provinciæ Indis monumentis suis mandavit Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 4. lib. 2. cap. 7. ad finem, pag. 44. & lib. 10. cap. 4. pag. 268. & de Chichimecis, & alijs gentibus Novę Hispaniæ Acosta in hist. Ind. lib. 7. cap. 3. pag. 457. ubi ait, se molam cuiusdam ex his Gigantibus pugno maiorem vidisse, & Fr. Ioan. de Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 13. ubi de alia testatur duobus pugnis maiore, quæ ex sepulcro jam diu hominis cadavere extracta fuit, cuius caput grandis dolij vinarij magnitudinem excedebat, quod & tradit Cardanus. & Theatrum ubi suprà, docens ex ossis horum Gigantum in sepulchris repertis, partium ad totum habita ratione constare, viginti palmos magnitudine excessisse, hoc est triplum iustæ magnitudinis fermè hominum nostrę regionis, & ævi. Apud eundem etjam Ioseph. Acostam lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 19. pag. 53. Petr. Ciezam. 1. part. histor. Perù. cap. 52. August. Zarate in eàd. histor. lib. 1. cap. 5. Maginum in 2. part. suæ Cosmogr. tab. 34. fol. 286. Torquemad. d. cap. 13. pag. 38. Fr. Gregor. Garc. lib. 1. de Ind. orig. cap. 4. §. 1. pag. 67. Garcilassum Incam in suis comment. lib. 9. cap. 9. fol. 234. Herreram decad. 5. lib. 3. cap. 1. pag. 64. & Ioan. Metellum relatum à Theatr. vitæ hum. ubi supr. reperimus, celebrem esse famam in hac Peruensi regione, ubi nunc Manta, & Portus Vetus oppidum perexiguum ab Hispanis ędificatum est, circa *Caput S. Elena*, reperiri ossa hominum Gigantea, tantę magnitudinis, ut duplo, aut certè semiduplo corpora eorum proceriora fuisse demonstrent, quàm sint communia præsentium Indorum. Illos autem Gigantes olim mari ad hæc littora esse delatos, ibi cum indigenis bella gessisse, & quædam extruxisse immania opera, cuius generis profundus puteus hodie visitur, lapidibus immensis ædificatus. Ac tandem homines illos sævos & portentosos, quòd nefariâ, & impurissimâ libidine abuterentur, cœlitus esse consumptos. De quibus Gigantibus mentionem etiam facit Did. Davalos & Figueroa in miscell. Australi colloq. 33. pag. 147. & subiungit, in valle de Tarija similia Gigantium ossa reperiri, seque unius mandibulam vidisse, quæ semiulnam excedebat, cum tribus dentibus pugno maioribus; & à Dom. Laurentio Suar. de Figueroa, Provincię Sanctę Crucis de la Sierra Gubernatore, audivisse, à se aliud integrum cadaver in eâdem valle iuxta cuiusdam torrentis ripam conspectum, adeò portentosę magnitudinis, ut ensis per oculi cava demissus, vix ad cerebrum perveniret.

SVMMARIVM Capitis XI.

1 *Orbis Novus an antiquis ullo modo cognitus fuerit?*

2 *Auctores, qui tenent, Orbis Novi nullã antiquis notitiam fuisse, latè recensentur.*

3 *Ioseph. Acosta, Abraham Ortelius, Ma-*

luenda & alij meritò mirantur, hunc Novum Orbem, adeò magnum & divitem, antiquos tot sæculis latuisse.
4 *Orbis Novi notitia si aliqua fuit apud antiquos, posteà in totum evanuit.*
5 *Franc. Vallesius sentit, Orbis Novi habitationem nulla memoria, vel historia ante Columbum cognitam.*
6 *Alani Copi sententia & verba de omnimoda ignoratione Novi Orbis apud antiquos.*
7 *Thomas Bozius Eugubinus laudatur, qui tradit, ne tenue quidem nomen Novi Orbis ad maiores nostros pervenisse.*
8 *Orbem Novum non fuisse antiquis sæculis cognitum, pluribus argumentis Auctor evincit.*
9 *Mundum ex una tantùm parte cœlum, & terram habere multi ex antiquis cũ Epicuro opinabantur. Alij cum Stoicis & Peripateticis contrariam sentiebãt. Et num. 11.*
10 *Lucretij carmina adversus eos, qui Mũdum rotundum esse putabant.*
11 *Terra constituta est à Deo in medio globi cœlestis, & duas superficies habet.*
13 *Terra cur dicta à Græcis, ἀκρόεσσα,*
14 *Globosa figura sive forma, perfectissima est.*
15 *Terra in medio cœlestis globi pendens, quomodo sustineatur?*
16 *Orbis Etymologia à rotunditate.*
17 *Manilij locus elegans de Orbis rotunditate.*
18 *Plinius qualiter aperiat ineffabilem rationem qua elementa inter se colligata sunt.*
19 *Australes mundi plagas, aquis omninò tegi multi, ex veteribus opinabantur; & quare?*
20 *Procopij Gazæi notabilis locus, terram in aquis subsistere, & infra nos nullam esse putantis.*
21 *Photius reprehendit D. Clementẽ, quòd putavit, terram reperiri ultra Oceanũ, & Phœnicem avem veram esse.*
22 *Australes & Occidentales regiones ultra Oceanum inhabitatas esse, multi ex antiquis putarunt: & quare?*
23 *D. Augustini locus expenditur.*
24 *Caietanus putat, nullo Scripturæ loco concludi, omnem terram esse habitabilẽ.*
25 *Antipodes, sive Antictones esse multi auctores constantissimè negarunt, & de horum nominum etymologia.*
26 *Antipodes Hispanis, & alijs Europæis sunt plures regiones Novi Orbis, remissivè.*
27 *Antipodes esse, qui olim ridebant, hodie magis ridendi sunt.*
28 *Lactantius Firmianus multũ invehitur in eos qui Antipodes esse affirmabãt.*
29 *Lucretius vanos & stolidos vocat eos, qui Antipodes agnoscunt.*
30 *D. Isidorus Antipodes fabulosos appellat.*
31 *Procopius Gazæus quasi contra Fidem esse inquit Antipodes dari.*
32 *Virgilius Episcopus Saleburg. reprehensus fuit, quòd Antipodes dari pro concione dixit.*
33 *Antipodes esse plures ex antiquis affirmarunt.*
34 *Antipodes esse, qui olim agnoverunt, putabant alterius generis esse, & aditũ ad eos non dari propter calorem Torridæ Zonæ.*
35 *Zonas quinque, quibus terra dividitur, qualiter describat Cicer. Plin. & alij, & num. 38.*
36 *Australem Zonam, & gentes sub ea habitantes à nobis agnosci non posse, multi putarunt.*
37 *Nili origo agnosci non potest ob æstum Torridæ Zonæ, cum Lucano.*
38 *Auctores plurimi recensentur, qui de Zonis Orbis scribunt.*
39 *Zonam Torridã esse impertransibilem, & inhabitabilem, hodie etiam aliqui nimis supinè scribunt.*
40 *Picus Mirandulanus publicè Romæ defendit Zonã Torridã inhabitabilẽ esse.*
41 *Zonas omnes habitabiles esse, & Torridam placidissimam, hodie certissimis experimentis compertum est, & auctores, qui de hoc agunt: & num. 43.*
44 *Philosophicis argumentis non est deferendum plus quàm oculis.*

CAPVT XI.

De Auctoribus & argumentis, quibus probatur, Hispanos omnium primos hunc Novum Orbem detexisse, & alijs ante eos prorsus incognitum, & certè nec leviter adumbratum.

Vius ergo adeò vasti, & immensi Orbis detectione, descriptione, & indigenarũ origine pa
1 tefactâ, superest † nũc, ut eâdẽ curâ, nobilẽ illã quæstionẽ examinemus; an scilicet ante Columbi, & Hispanorum in eundem Orbẽ adventum, ab aliquibus antiquorum sæculorũ hominibus cognitus, & lustratus fuerit, aut saltẽ certis, & constantibus litterarũ monumẽtis ostensus? Et planè mihi semper eorũ opinio magis arrisit, qui tantæ detectionis & cognitionis primã laudẽ ac gloriam Hispanis tribuũt, & aliis ante eos, has Occidentales & Australes regiones penitus ignoratas, esse testãtur.
2 Quod † multis rationibus defendunt, & extollunt Pet. Malferit. inter cõsilia Mandelli vol. 2. consl. 769. n. 17. Marquardus de Susanis in tract. de Iudę. & infidel. 1. par. cap. 14. in princ. Petr. Bellin. in tract. de bello, 2. par. tit. 11. Tarapha de Regib. Hisp. cap. ult. Victoria in relect. de Ind. insulanis in princ. Barrer. in libello de regione Ophira. Lud. Leo Augustinian. in cõment. sup. Abdiam cap. ult. pag. 662. & sup. Càr. cap. 8. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 1. & seqq. Perer. lib. 3. in Gen. Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Boterus in relat. universal. vol. 2. lib. 1. ex pag. 329. usq; ad 338. Ant. de Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. ca. 1. & cap. 6. pag. 12. in fin. Greg. Lopez Madera in lib. de excell. Hispan. Monarc. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. ex fol. 67. Iacob. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. n. 7. cum sequent. & cap. 19. ex n. 55. ad 63. Camillus Borrellus de præst. Reg. Cathol. cap. 43. num. 7. & 8. & c. 46. n. 225. & 226. Bern. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Hisp. c. 13. Pet. Opmeer. in opere Chronograph. pag. 417. Fr. Ioan. à Põte in Cõven. urr. Monarch. lib. 3. c. 7. §. 10. pag. 49. & c. 19. §. 1. pag. 152. & §. 2. pag. 125. Traian. Bocacin. in nuptijs Parnasi. centur. 2. cap. 90. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarc. Ind. lib. 1. c. 4. in fin. August. Torniell. in annal. sacris ann. mũdi 1931. n. 46. & 48. pag. 230. & seq. & ann. 3043. n. 7. & 8.

Idẽ tradit ipse Acosta eodẽ lib. c. 11.
Vbi † mõstri simile reputat, & alterum 3
Orbẽ esse tantũ quantũ hũc cernimus, & antiquos tot sæcula latuisse, & nullũ prorsus vestigiũ inveniri, quo ostẽdi possit, ex Europę nationibus aliquem ante Hispanos in has oras appulisse.

Abrahamus etiam Orrel. in Theat. Geograph. tab. 5. & Carol. Stephan. qui eius verba transcribit, in diction. Hist. & Poët. verb. *America*, in eâdẽ opinione sunt. Et ęquè mirũ sibi vidẽri dicũt, hoc Hemisphæriũ tãtę & tã immensę amplitudinis, veteribus tot sæculis incognitũ mansisse, & rãdiu potuisse latêre, cõsideratã pręcipuè cũ antiquorũ in describendo terrarũ Orbe diligẽtiã, & amplissimorum imperiorum ad perquirendas regiones commoditate, opportunitateq; tum humani generis dirã, atque insaciabili auro, atque argẽto inhiante cupidine, nihil non tentante, quo his potiatur, quibus hæ regiones incredibili copiâ abundant.

Doctissimus quoque Fr. Thom. Malvenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. in prin. apertè resolvit, veteres Scriptores, & quoscunq; qui ante Columbum fuerunt, nullã habuisse vel tenuẽ suspicionem istius tam vastæ, & immanis terræ portionis, quę per Hispanos patefacta est, ut planè sit inter maxima miracula computandum, voluisse

Deum, per tot sæcula ab Orbe condito maiorem partem totius Orbis terrarum ita in obscuro delitescere. Et in
4 fine eiusdem capitis subdit, quòd † etsi concedamus apud priscos aliquam quamvis confusaneã, atque interturbatam extitisse Novi istius Orbis notitiam, eiusmodi tamen cognitionis vel tenuem auram paulatim postmodum oblitteratam, ac penitus tandem evanuisse.

5 His adsentiẽs † eruditissimus Frãc. Vallesius in lib. de sacr. Philosoph. cap. 26. explicans illud Deuter. cap. 30: ***Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet***; inquit, tempus, omnium rerum magistrum, evidenter indicasse, omnes Mundi partes ad utrunque Polum habitabiles esse, & verè ab hominibus coli ab Adami semine disseminatis. Hanc autem disseminationem, nullâ neque memoriâ hominum, neque historiâ cognitam, nobis in hoc sęculo velùt digito indicasse Hispanos Christicolas, incarnati Verbi disseminationem procurantes.

6 Alanus † Copus natione Anglus, eidẽ opinioni semel & iterũ se subscribit. Nam in Dialog. 6. adversus Hęret. cap. 9. pag. 783. summam divinæ providentię curã extollens, quæ cùm Fides Catholica in Septẽtrionalibus regionibus labebatur, eiusdem prædicationem & agnitionẽ ad Australes Orbis Novi perduxit, sic addit: ***Quæ anteà ne extitisse quidem ullis unquam libris est traditum, ulla fama, & auditione acceptum.*** Et in eodem Dialogo cap. 34. pag. 642. Sleidani hæretici fraudem incusans, qui Catholicæ Fidei propagationem in Orbe Novo eo tẽpore ab Hispanis factam perfidioso silẽtio involverat, inquit: ***Incredibili Dei benignitate alterum quemdam Orbem, de quo nihil à Ptolemæo, nihil à veteribus Cosmographis, nihil ab alijs vel fando quidem prius accepimus, intra hominum memoriã repentè emersisse.***

Extant quoque † plurima eiusdem rei præconia, & testimonia in illis pijs pariter ac eruditis libris, quos insignis Thomas Bozius Eugubinus de signis Eccles. Dei in vulgus mandavit, & præcipuè lib. 17. cap. 1. sig. 74. ubi ait: ***Non ita pridem loca plurima, & latissima reperta fuisse navigationibus Lusitanorum & Hispanorum, quorum ne tenue quidem nomen pervenerat ad maiores nostros.*** Et lib. 6. cap. 7. ubi Divinitus hunc Novum Orbem, qui continet dimidium totius Orbis terrarum, Catholicis Regibus detectum ostendit, & idẽ tradit in lib. de robore belli, cap. 9. pag. 312. & cap. 13. pag. 337. 7

Pro cuius sententiae confirmatione, & illustratione, ego cum alijs, † & pręter alios, sequentia argumenta perpendo. Primum, quòd 8
Novus hic Orbis non videtur ullo prorsus modo antiquioribus sæculis innotescere potuisse, cùm eorum plurimi, & ij quidem gravissimi Scriptores extiterint, qui † mundum universum domui similem reputabant, 9
cui tectum ex una parte non quaquã versus immineat. Atque ita ad Polum Antarcticum, & Australes & Occidẽtales plagas nullo pacto cœlum extẽdi posse contendebant, & longè minus terrã, cuius gravem molẽ in medio aëre suspensam tenẽri, nulla ratio (ut ipsi sibi suaserant) patiebatur; quam opinionem sępesępius repetijt D. Chrysost. homil. 14. & 27. in epist. ad Hebr. & homil. 6. & 13. in Genes. & homil. 12. ad populum Antioch. irridens eos, qui cœlum rotundum & Sphæricum esse opinabantur, cũ Scriptura potius tabernaculum à Deo fixum cõmemoret. Cui etiam hac in parte assentiũtur Theodor. & Theophyl. in cõment. ad Hebr. cap. 8. & illis antiquior Lactan. Firmian. lib. 3. divin. institut. cap. 24. qui Epicuri probans sententiam Peripateticos, & Academicos circa cœli ambitum, & figuram damnat, & terrã ad Chaos quoddam immane definit,

illo divisum, quin potiùs aliqua in parte, vel hærêre, vel sanè valdè vicinum esse, arcto aliquo duntaxat freto disiunctum, eòque, uti assolet, alijs atque alijs insulis interrupto, per quæ loca facile, 3 † proptumque est, existimare, genus hominum, & simul reliqua perfecta animantia paulatim terrestri, vel brevi navali itinere defluxisse, ac sedes subinde, & novas quærendo, & inventas mutando, pro varia regionum commoditate tot populos & nationes effecisse, 4 quemadmodum † etiam Divinæ providentiæ dispensatione factum est, ut primariæ aliæ terrarum plagæ, tametsi, ut plurimùm, vastissimis disiunctæ maribus, alicubi tamen aliquo, vel tenui Isthmo copulatæ sint, vel exiguo freto inter se distinctæ. Videmus enim in universalibus Orbis terrarum descriptionibus, Asiam cum Africa, Isthmo, qui est inter mare Mediterraneum & Arabicum, coniungi, & in duabus Americæ nostræ peninsulis idem in Panamensi tractu contingere, ut diximus sup. cap.6. num.6. & 36. Videmus item Africam ab Europa circa Hispaniæ, ac Mauritaniæ fines, freto tantùm Herculeo, seu Gaditano seiungi, & eodem modo Europam ab Asia, Hellesponto, & duobus Bosphoris, Thracio scilicet, & Cymmerio, quamquam eadem Europa supra paludem Mæotidem, fluvio duntaxat Tanai ab Asia dirimitur, & in parte magis Boreali invicem Asia, Europaque copulantur, Isthmo satis amplo, qui à fontibus prædicti fluminis rectà ad Granicum Aquilonaris Oceani sinum excurrit. Asia quoque à regionibus Arcticis ad novam Zemblam modico freto secernitur, & ab America altero, nimirum Aniano, dirimi creditur. Americam item Australem, seu Peruvianam certum est fretò tantùm Magallanico separari, de quo egimus sup. cap.8. ex num.35.

5 Quam † sententiam optimè proponit & illustrat Acosta. d.lib.1. cap.20. & 24. & alijs neglectis probat & sequitur Ioan. Boterus in relat. univers. vol.2. part.1. lib.1. pag.343. & 344. doctissimus Arias Montanus tomo 7. in lib. quē inscripsit Phaleg. hoc est, de primis gētium sedibus, cap.9. Genebrar. in d. Chronogr. lib.1. pag.35. Maluen. d.lib.3. de Antichr. cap.18. pag.155. & cap.14. pag.141. & 142. Cabello in d. Miscell. Austral. m.s. 2. part. cap.19. fol. 98. & cap. fin. fol.122. Gregor. Lopez Madera in excelleut. Monarch. Hisp. cap.8. pag.70. Gregor. Garcia. d. tract. de Indor. orig. lib.4. cap.1. & sequent. Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad.1. lib.1. capit.6. pag.12. & 13. Torquemada in d. Monarch. Ind. lib. 1. cap.10. pag.32. Ioan. Lorin. in Act. Apost. cap.17. vers.26. pag.669. & novissimè ac doctissimè August. Torniel. in Annal. sacris 1. tom. anno Mundi 1931. num.47. pag.232. Qui † hanc 6 viam ordinariam ac faciliorem esse dicit, ad hominum per cunctas Orbis terras disseminationem. Quia † cùm 7 Dominus homines crescere, multiplicari, & terram universam habitatoribus replêre iussisset Genes. cap.1. credendum quidem est, priùs omnes eius regiones ita disposuisse, ut ab una ad alteram, alicubi saltem, non incommodè transiretur.

Et ad hoc † certè nō casu, sed mirâ 8 dispensatione & providentiâ ab initio mūdi in medio maris plures hic, atque illic insulas colloeavit, tum ut vastos eius sinus speculari, & scrutari securius homines possent, cùm etiam ut post diluvium ab Armenia exeuntes, commodiùs sese in altum conferrent, & paulatim ac successivè à proximis ad remotissimas quasque provincias disseminarentur, quapropter † elucêre in in- 9 sulis Dei sapientiam meritò dixit D. August. de mirab. Script. lib.1. capit.7. quem refert & laudat Simon Maiolus in dieb. Canicul. colloq.10. pag.266. & colloq.14. pag.334.

Et posteri † Noë hoc modo totum 10

Orbem

Orbem varijs colonijs replere cœperunt, ut sup. cap. proximo num. 8. retulimus, ac brevi tempore ita creverunt, ut secũdum Philonem lib. 1. antiq. Iud. & Pineda in Monarch. lib. 1. cap. 18. §. 2. decem annis ante eius mortem, qui fuit 340. post diluvium, Principes familiarum, qui inter se Orbem diviserant, suas familias numeraverint, invenerintque 7321702. quod mirum nõ est:
11 nam † iuxta evidentem computationem August. Torniel. in Annal. sacr. 1. tom. ann. 2329. num. 19. pag. 394. unũ par coniugatorum in septimo tricennario, hoc est in fine anni ducentesimi decimi, potest generare plus quàm sexies & decies centena millia, & quadraginta septem millia hominum
12 1647186. Et de eodem † etiam Noë tradit idem Philo in lib. de multip. gen. hum. Annian. sup. Berof. lib. 4. Gregor. Garcia. d. lib. 1. cap. 2. §. 1. & Torquemad. d. lib. 1. cap. 10. pag. 33. plus decẽ annis Mediterranei maris littora navigasse, suos filios & nepotes invisens, & familias & colonias requirens, quás in varijs regionibus collocaverant.
13 Quod propagandi † studium, & novas sedes quærendi, cùm discursu temporis prætermissum nõ fuerit, sed imò quotidie magis auctum, augescente etiam hominum genere, & sese internecinis bellis exagitante, mirum non est, si neque ab incolẽdis insulis, & alijs quantumvis longè positis regionibus abstinuerint, ut præclarè ostendit D. Augʋst. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 6. tradens, homines ex tribus filijs Noë procedentes, multiplicato genere humano, etiam insulas implevisse, *ad quas* (inquit) *inhabitandas, navigio transire potuisse, quis ambigat?* Idem † docet Theo-
14 phil. Antiochenus lib. 2. de Antol. in hæc verba: *Cùm enim primis temporibus pauci forent homines in Armenia, & Chaldæa; post linguarũ divisionem aucti & multiplicati paulatim sunt. Hinc quidam abierunt versus Orientem, quidam concessere ad partes maioris continentis, alij porrò profecti ad Septentrionem sedes quæsituri. Postmodum sensim inde progressi homines etiam reliquas Orbis partes invaserũt: cœptaque sunt habitari insulæ maris, necnon reliqua Orbis climata. Nec priùs desierunt terram ubique occupare, quàm etiam Brittannos in ultimis climatibus accesserint.*

Et non minus eleganter † Tertullian. lib. de Pallio, ubi Carthaginenses alloquens, ita eandem diversarum nationum per universum Orbem dispersionem & migrationem proponit: *Nã & primitus maiore ambitu terra cassa, & vacans hominum, & sicubi aliqua gens occuparat, sibimet soli erat. Itaque cogitans omnia sibi domum, intelligens alibi stipantem copiam, alibi deserẽtem runcare, ac ruspare, ut inde velùt ex surculis & propaginibus populi de populis, urbes de urbibus per ubique Orbis pangerentur. Transvolãt redundantium gentium examina, Scythæ exuberant in Persas, Phœnices in Africam eructant, &c.* elegantiùs lib. de anima cap. 30. *Invenimus* (inquit) *apud commentarios etiam humanarum antiquitatũ paulatim humanum genus exuberasse, dum Aborigines vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupãt terras, ut Scythæ Parthicas, ut Menidæ Peloponnisum, ut Athenienses Asiam, ut Phryges Italiam, ut Phœnices Africam, dum solemnes etiam migrationes, quas* ... *appellant, consilio exonerãdæ popularitatis in alios fines examina gentis eructant. Nam & Origines in suis sedibus permanent, & alibi plus Gentilitatis fœneraverant. Certè quidem ipse Orbis in promptu est, cultior de die in diẽ, & instructior pristino. Omnia iam pervia, omnia nota, omnia negotiosa, solitudines famosas retrosundi amœnissimi oblitteraverunt. Sylvas arva domuerunt, feras pecora fugaverunt, harenæ seruntur, saxa panguntur, paludes eliquantur, tanta urbes, quanta non casa quondam. Iam neque insula horrent, nec scopuli terrent, ubique domus, ubique populus, ubiq; Respublica, ubique vita summum frequentiæ humanæ. Onerosi sumus Mundo, &c.* 15

Insignis quoque ille † Medicus, & 16

Philoſophus Franc.Vellefius de ſacra Philoſoph.cap.26.pag.209. magis ad noſtrã quæſtionẽ accedens, cum probaſſet,hominũ diſperſionem nõ intra anguſtos duarumZonarũ fines ſtetiſſe, ut veteres reputabãt,ſed in univerſum terræ Orbẽ eſſe factã,ſic ſubiũgit: *Atque quanquam alij aliorum ob magna locorum diſſidia ſint obliti, tamen Dei providentiam eos,more eius,qui ſeminat hàc & illàc,quoquoverſus diffudiſſe, ita ut nulla pars hominibus alendis idonea ſine Adami ſemine relinqueretur.*

17 Ioſe.etiã Acoſta † lib.1.de nat.No. Orb.c.24.& iterum lib.7.hiſt.Ind.c.8. in fin. hunc Novum Occidentalẽ Orbem non mũltis ab hinc annorũ millibus habitari cœptũ exiſtimat,magiſq; id ab hominibus Sylveſtribus,& palantibus,quàm ab aliqua Republica obitũ: *Cùm errore*(inquit) *potiùs,aut patriæ anguſtijs,novas ſedes paulatim habitare cœpiſſent,atque his aſſueti,nihil niſi naturalis lucis ductũ,eumque obſcuratũ,aut patriæ fortaſſis gentilitiæ aliquas conſuetudines retinerent.* Quod non eſt intelligendum

18 de † hominibus omnino Sylveſtribus, quos nos *Selvages* vocamus,qui præter humanã effigiẽ,nihil hominum habent,& muti ſunt,ac inter belluas cõputãtur,quales in Noruegia,& alibi repertos eſſe,tradit Hieron.Boëthius in Scotia,Theat.vitæ huma. vol.1. lib.1. pag.94.& Simõ Maiol.in dieb.Canic. 1.tom.colloq.2.pag.60.& 61. Sed de hominibus veris ab Adamo profectis,

19 qui † tamẽ à ſuis divulſi, per Sylvas,& nemora,ac incultas regiones nudi,& ſine certa ſede pererrantes,hirſuto & villoſo corpore facti ſunt,& adeò brutis animãtibus ſimiles,ut aliqui etiam proni quadrupedum more incedere,& antra,& ſpeluncas habitare ſoleant, quorũ plures iã olim commemorantur à Plin.lib.5.cap.8.lib.6.cap.24.30. & 31.Solino c.32.33.& 35.Põpon.Mel. lib.3.cap.4.Agellio lib.9. cap.4.& D. Iſidor.lib.11.Etymol.cap.33.& hodie in noſtris Ind. Orient. & Occidental. paſsim reperiuntur, ut ex Pigaffeta, Oder.Barboſa,Petr.Martyre, Haittonio,& alijs tradit Maiol.ubi ſuprà,qui adhuc rationis mentiſque veſtigia in illis apparère,rectiſsime tradit,& cùm veri homines ſint,ſenſim in legitimum rationis uſum,Dei gratiã, & melioris vitæ inſtitutione accedente,poſſe traduci.

Vltra quos Auctores † de varijs variarũ gẽtium incremẽtis, migrationibus, & colonijs per Orbẽ extenſis,plurima cõgerit M.Cato in lib.de Originibus, Seneca in lib.de conſolat. ad Albin.c. 6.Strab.lib.1.& 15.Alex. ab Alex.lib. 4.gen.cap.10.Goropius Beccanus in libris peculiaribus, quos de hoc argumento conſcripſit,Theat. vitæ huma. vol.3.lib.1.ex pag.586.Ioã.Vaſæus in Chron.Hiſp.lib.1.cap.11.Vvolfgango Lazio lib.12.de Rep.Rom.per tot.Simon Maiol.4.tom.dier.Canicul. colloq.4.Greg.Lopez Madera de excellent.Hiſp.cap.8.pag.66.Pined.de reb. geſt.Salom.lib.3.c.5.num.5. pag.101. & lib.6.cap.2.pag.423.num.1.& cap. 20.pag.476.Villalp.in Ezechie.in appar.tom.2.part.2.lib.5.diſp.3.cap.57. & 58.Petr.Opmeerus in opere Chronogr.pag.18.Bernard.Aldret.de orig. ling.Hiſp.lib.3.cap.1.& de antiq.Hiſpan.lib.1.cap.30.& lib.3.capit.27. Fr. Ioan.à Ponte in convenient. utr. Monarch.lib.2. cap.15. cum multis ſeqq. & lib.3.cap.5.pag.34.& ſeq.& † Dom. 21
D.Laurentius Ramirez de Prado Regius primùm & meritiſsimus rei Dominicæ Cõſiliarius, & nunc in Supremo Indiarũ Senatu iure optimo conſtitutus,& ad honorificã valdè erga Chriſtianiſsimum Franciæ Regẽ legationẽ adlectus,mihique ob egregias animi dotes,& politiſsimas litteras magni ſemper,iã inde ab ſtudijs Salmanticẽſibus habitus,in terſo illo & ſatis docto libello,cui *Teſera legum* titulum fecit,ſub explicatione l. certã formã 4. C. de iure fiſci, lib.10.Et de colonijs Indorum Regni Peruani Garcias Laſ-

lus

sus Inca in suis commentarijs libro 3.
cap.4.& 19.& lib.7.cap.1.
22 Vbi autẽ † eiusmodi terrę vicinitas,
vel continuatio reperiatur,per quã ho
mines ex Orbis regionibus antiquitùs
cognitis,ad has denuò detectas trãsire
potuerint, latè præfati Auctores exa-
23 minãt.Et sunt † qui putẽt, forsitã illã
ad Polũ Arcticũ reperiri,cùm hacte-
nus certo documẽto contrariũ nõ pa-
tuerit,nec omnis terrę ad eã partẽ tẽ-
dẽris lõgitudo satis explorata sit,quin
potiùs multi dicãt supra Floridã latis-
simã esse terrã Septentrionalẽ,& Vul-
pellus tradat Grotlãdiam cũ Estotilã-
dia cõiugi,& à Terra laboratoris parũ
distare.Quod si certum est, verosimile
fit,ut ait Boterus.d.vol.2.part.1.lib.1.
pag.343.Gomara 1.part.fol.7.& alij rẽ
lati à Gregor.Garc.de Ind. orig.lib.1.
cap.4.§.4.ex pag.79.Lappianas,&No
ruegas gentes propagine suã,& sedium
mutatione paulatim in has partes per
venisse. Quibus adstipulatur, quod de
24 provincia Europæ, † Cutlãtia nomine
tradit Henric. Martinez in repert.Me
xican.2.part.cap.8.pag.104.quę iacet
in 56.altitudinis gradibus, lõgitudinis
autẽ 45.& peculiares Duces habet,qui
Polonię Regibus subsunt,cuius incolę
vultu,habitu & moribus Indos Novæ
Hispaniæ ferè in omnibus referunt.
25 Vltra † Promontoriũ quoque Mẽ-
docinum,ut ait Acosta.d.lib.1.cap.20.
non est satis cognita terræ amplitudo,
quam tamen oppidò ingentẽ esse pluri
mi ferunt, & ibi fretum Regni Anian,
quod non multum à Tartaris & Sinis,
& à regionibus Indiarum Oriẽtalium
distare cognoscitur,& inde docẽt pla-
nam viam in has Americanas esse po-
tuisse,ut cõstat ex Genebrard.in Chro
nograph.lib.1.pag.150.Pet.Planc.Hẽ
rico Alegren,& alijs doctissimis Cos-
mographis,quos refert Fr.Greg. Gar-
cia.d.§.4.& lib.3.capit.1.pag.181. &
sequentib.& lib.4.cap.2.pag.325.
26 Ex parte † quoque Australis nostri
verticis,sive Antarcticę Poli,quem vo
camus DEL SVR, nemo hactenus ex-
ploravit quousque procurrat cõtinens
ultra Patagones,& fretũ Magallanicũ
posita. Et quemadmodum † repertæ 27
sunt regiones in altitudine Septuagin
ta,& amplius graduum ad Septentrio-
nẽ,imò & sub ipso Arctico, & rigente
cingulo habitatæ,ut sunt Groenlãdia,
Scandinavia, Iurha, Corelia, Gothia,
Biarmia, Lapia,Finlãdia,Finmarchia,
Strichnnia, & aliæ multæ , † quas Ior- 28
danus Gentiũ omniũ officinã, & quasi
vaginã nuncupat;de quibus plura tra-
dunt Olaus,& Ioan. Magnus,qui de il-
lis gentibus integra volumina cõdide-
runt, Plin.lib4.cap.3.Mathias Micho-
viensis lib.1.de Sarmatia cap.14.Abra
ham.Ortelius in tabula Scãdię,& Sco
tię,Maluenda lib.3.de Antichrist.cap.
14.pag.141. Magin. Paravinus in sua
Cosmograph.2.par.tabul.9. ex fol.96.
Ita quoque aliæ similes provinciæ re-
periri poterunt sub alia Zona frigida
huius Poli Australis,versus quã cũ mul
ti post Magallanũ constãtissimè navi-
gaverint, de quibus sermonẽ fecimus
sup.cap.8.ex num.35.nullũ planè ter-
minũ oculis perlustrarũt,quo per eam
partẽ terra deficeret. Quod mirũ cui-
piã videri non debet,† nam & Polybij 29
tempore, ut ipse ostendit lib.3.illa re-
gio,quę iuxta Æthiopiã est,ubi Afri-
ca,atq; Asia iunguntur,penitus ignora
batur, nesciebaturque, utrũ perpetua
esset & continens,an clauderetur pe-
lago?Et idẽ ait de eo,quod Narbonẽ-
sis regio ad Septentrionẽ excurreret.
Apparet igitur † per has omnes par- 30
tes facilẽ fuisse primis hominibus tran
sitũ,quo in hunc Novum Orbẽ perdu-
cerẽtur.Et cùm extrema Oriẽtalis,&
Occidentalis Indiæ hucusque(ut dixi-
mus) explorata nõ sint,mihi valde pro
babile videtur, huius priores accolas
ab illa,& à redundãti fortè Sinarũ,aut
Tartarorum copia originem duxisse,
prout tenẽt multi ex auctoribus rela-
tis sup.num.5.præcipuè † Arias Mon- 31
tanus in Phaleg.qui inde Americanos

Ophi-

Osorius de reb. Emanu. lib. 8. pag.
320. Petr. Bertius in descript. Iavę,
pag. 611. & Seraph. Freitas de iusto
Imp. Asiat. cap. 5. num. 15. & 20. eandē
originem constituit Indorum Orienta-
lium & Occidentalium, putantq; eos
ab aliquo ex filijs, vel nepotibus Chā
37 propagari cœpisse; atque † ideò co-
lorem æneúm sub fuscum habêre, si-
ve oleastrinum, & ut plurimùm ci-
neritium. quibus adstipulatur, quod re-
fert Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1.
38 lib. 9. cap. 4. pag. 296. Nempe in † Cu-
ba insula veteres indigenas Nostris a-
pertè Noë, & filiorum eius historiam
retulisse, dicentes, se ex filio, cui ille
maledixit, procede te, & ideò rudiores,
& versicolores esse, ac nudos incede-
re. Nos verò ex altero, cui benedixit,
& ideò vestibus uti, equis incedere, at-
que alijs cœli donis, & commoditati-
bus perfrui.

Quod ut melius intelligamus, sciendum est,
39 dum est, † coloris Indorum causas, ut
& nigredinis, & crispiturę Aethio-
pum a plurimis doctissimis viris in So-
lis ardorem & temperamenta locorū,
quibus habitant, referri solêre, ut con-
stat ex Ptolem. in op. quadripert. & e-
jus comment. Haly. cap. 2. Hippocrat.
in tract. de aëre & aqua, Albert. Mag.
de nat. cœl. lib. 2. & Galen. lib. 2. de
temperam. cap. 11. Cabello in d. Mis-
cell. Austr. 1. p. cap. 9. Fr. Gregor. Garc.
d. tract. de Ind. orig. lib. 2. c. 5. pag. 149.
& seq. & Simon Maiol. in dieb. Canic.
40 tom. 1. colloq. 3. pag. 62. Vbi † tradit
non esse monstrosum, quòd cutis adeò
variæ formę, & colores in hominibus
sint: nam cœli in id climata plurimum
influunt: sed magis admirandū esse ex
albis nasci Aethiopem, aut ex Aethio-
41 pibus album; ac propterea in † Mexi-
co ab eius antiquis Tyrannis Mote-
chumis homines aliquos publicè ali
solitos, quibus ab ipso ortu cutis, cri-
nes, supercilia, ac palpebræ albæ fue-
rint, idque valdè ibi pro admiran-
do habitum fuisse, ut tradit Cortesius
in relat. 2. Et idem Maiol. colloq. 17.
pag. 395. ex Oder. Barbosa, & alijs cō-
memorat † in India Orientali tantam 42
esse climatis in unico monte Zanto-
ne vim variam, ut quà vergit ad Oriē-
tem albi sint, qui & nascuntur, & in-
colunt: quà verò vergit in Occiden-
tem, nigerrimi; cùm tamē omnes bel-
luino more vivant.

Illud porro magis monstrosum vi-
detur, quod de homine quodā bicolo-
re à Ptolemæo Lagi filio in Aegyptum
deducto narrat Cœl. Rhodig. lib. 7. an-
tiq. lect. c. 18 cuius quidē medietas ex
æquilibrio sūmè erat nigra, & reliqua
portio eximiam albedinē præferebat.

Theodectes † etiam apud Strabo- 43
nē lib. 15. pag. 799. eandem coloris va-
rietatem Soli his carminibus tribuit:

Quorum propinqua Sol adurens orbita
Fuliginoso corpora colore imbuit,
AEstuque totas sicco crispavit comas,
Materiemque adolescendi consumptam ab-
stulit.

Vnde idem Strabo infert, † Indos O- 44
rientales non crispari, nec eorū colo-
rem in totum aduri, sicut Aethiopum,
propterea quòd sint humidi aëris com-
potes, & minus perpendiculariter ra-
dijs Solis feriantur.

Alij tamen putant, † neque Soli, 45
neq; solo id esse tribuendū, sed à sper-
matis naturâ proficisci: quoniam sub
æquatore, & locis utrique Tropico
vicinis inter nigerrimos sparsi repe-
riuntur albi, vel cineritij, qui illic in
sua albedine perseverant, ut in Regno
Melinda & Mombaza, & benè ob-
servat Abraham Ortel. in comm nt.
tab. 4. sui Theatri, & Auctor hist. Re-
gni Congiani cap. 3. in calidioribus
quibusdam locis sub eodem paralello;
atque adeò, sub eâdem cœli constitu-
tione videmus nasci alicubi homines
albos, ut in hac America, alicubi sub
fusci coloris, ut in Abyssinorum regio-
nibus, alicubi nigerrimos, ut in A-
siæ Provincia, quam Malabaricam
vocant. Et quia † Æthiopes etiam, & 46

Patagones Gigantes, octo palmis longiores, magnis pro statura pedibus, qui crudis carnibus vescuntur, piscibus assatis, pane carent. Vna bucca libras duas carnis, aut piscium sumunt: tantùm aqua uno haustu bibunt, ut duodecim hominibus sufficere possit. Caterùm forma decenti sunt, membrisque pro altitudine commensuratis: cursus velocissimi, hilares, fortes, robustissimi etiam supra magnitudinis rationem. Furtis mirum in modum delectantur: crudeles tamen, quod mirum est, non sunt, nec humana carne vescuntur. Sagittas adeò profundè in gulam demittunt, ut in ventriculum pervenire existimentur, quod ipsi pro egregio spectaculo habent.

Idem de antiquis Iucatanę Provinciæ Indis monumentis suis mandavit Anton.de Herrera in hist. gener. Ind. decad.4.lib.2.cap.7.ad finem,pag.44. & lib.10. cap.4. pag. 268. & de Chichimecis, & alijs gentibus Novę Hispaniæ Acosta in hist. Ind.lib.7. cap. 3.pag.457.ubi ait, se molam cuiusdam ex his Gigantibus pugno maiorem vidisse, & Fr. Ioan.de Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap.13. ubi de alia testatur duobus pugnis maiore, quæ ex sepulto jam diu hominis cadavere extracta fuit, cuius caput grandis dolij vinarij magnitudinem excedebat, quod & tradit Cardanus. & Theatrum ubi suprà, docens ex ossis horum Gigantum in sepulchris repertis, partium ad totum habita ratione constare, viginti palmos magnitudine excessisse, hoc est triplum iustæ magnitudinis fermè hominum nostrę regionis, & ævi. Apud eundem etiam Ioseph. Acostam lib. 1. de nat. Novi Orb.cap.19. pag.53. Petr. Ciezam. 1. part.histor. Perù. cap.52. August.Zarate in eâd. histor. lib. 1. cap.5. Maginum in 2.part. suæ Cosmogr. tab.34. fol.286. Torquemad. d. cap. 13. pag. 38.Fr.Gregor. Garc.lib. 1. de Ind. orig.cap.4.§.1.pag.67.Garcilassum Incam in suis comment.lib.9. cap.9. fol. 234. Herreram decad. 5. lib. 3. cap. 1. pag.64. & Ioan. Metellum relatum à Theatr. vitæ hum.ubi supr.reperimus, celebrem esse famam in hac Peruensi regione, ubi nunc Manta, & Portus Vetus oppidum perexiguum ab Hispanis ędificatum est, circa *Caput S. Elena*, reperiri ossa hominum Gigantea, tantę magnitudinis, ut duplo, aut certè semiduplo corpora eorum proceriora fuisse demonstrent, quàm sint communia præsentium Indorum. Illos autem Gigantes olim mari ad hæc littora esse delatos, ibi cum indigenis bella gessisse, & quædam extruxisse immania opera, cuius generis profundus puteus hodie visitur, lapidibus immensis ædificatus. Ac tandem homines illos sævos & portentosos, quòd nefariâ, & impurissimâ libidine abuterentur, cœlitus esse consumptos. De quibus Gigantibus mentionem etiam facit Did. Davalos & Figueroa in miscell. Australi colloq. 33. pag. 147. & subiungit, in valle de Tarsja similia Gigantium ossa reperiri, seque unius mandibulam vidisse, quæ semiulnam excedebat, cum tribus dentibus pugno maioribus; & à Dom. Laurentio Suar. de Figueroa, Provincię Sanctę Crucis de la Sierra Gubernatore, audivisse, à se aliud integrum cadaver in eâdem valle iuxta cuiusdam torrentis ripam conspectum, adeò portentosę magnitudinis, ut ensis per oculi cava demissus, vix ad cerebrum perveniret.

SVMMARIVM
Capitis XI.

1. *Orbis Novus an antiquis ullo modo cognitus fuerit?*
2. *Auctores, qui tenent, Orbis Novi nullā antiquis notitiam fuisse, latè recensentur.*
3. *Ioseph. Acosta, Abraham Ortelius, Ma-*

luenda & alij meritò mirantur, hunc Novum Orbem, adeò magnum & divitem, antiquos tot sæculis latuisse.

4 Orbis Novi notitia si aliqua fuit apud antiquos, posteà in totum evanuit.

5 Franc. Vallesius sentit, Orbis Novi habitationem nulla memoria, vel historia ante Columbum cognitam.

6 Alani Copi sententia & verba de omnimoda ignoratione Novi Orbis apud antiquos.

7 Thomas Bozius Eugubinus laudatur, qui tradit, ne tenue quidem nomen Novi Orbis ad maiores nostros pervenisse.

8 Orbem Novum non fuisse antiquis sæculis cognitum, pluribus argumentis Auctor evincit.

9 Mundum ex una tantùm parte cœlum, & terram habere multi ex antiquis cũ Epicùro opinabantur. Alij cum Stoicis & Peripateticis contrarium sentiebãt. Et num. 11.

10 Lucretij carmina adversus eos, qui Mũdum rotundum esse putabant.

12 Terra constituta est à Deo in medio globi cœlestis, & duas superficies habet.

13 Terra cur dicta à Græcis, [illegible],

14 Globosa figura sive forma, perfectissima est.

15 Terra in medio cœlestis globi pendens, quomodo sustineatur?

16 Orbis Etymologia à rotunditate.

17 Manilij locus elegans de Orbis rotunditate.

18 Plinius qualiter aperiat ineffabilem rationem qua elementis inter se colligata sunt.

19 Australes mundi plagas, aquis omnino tegi multi, ex veteribus opinabantur: & quare?

20 Procopij Gazæi notabilis locus, terram in aquis subsistere, & infra nos nullam esse putantis.

21 Photius reprehendit D. Clementẽ, quòd putavit, terram reperiri ultra Oceanũ, & Phœnicem avem veram esse.

22 Australes & Occidentales regiones ultra Oceanum inhabitatas esse, multi ex antiquis putarunt: & quare?

23 D. Augustini locus expenditur.

24 Caietanus putat, nullo Scripturæ loco concludi, omnem terram esse habitabilẽ.

25 Antipodes, sive Antictones esse multi auctores constantissimè negarunt, & de horum nominum etymologia.

26 Antipodes Hispanis, & alijs Europeis sunt plures regiones Novi Orbis, remissivè.

27 Antipodes esse, qui olim ridebant, hodie magis ridendi sunt.

28 Lactantius Firmianus multũ invehitur in eos qui Antipodes esse affirmabãt.

29 Lucretius vanos & stolidos vocat eos, qui Antipodes agnoscunt.

30 D. Isidorus Antipodes fabulosos appellat.

31 Procopius Gazæus quasi contra Fidem esse inquit Antipodes dari.

32 Virgilius Episcopus Salesburg. reprehensus fuit, quòd Antipodes dari pro concione dixit.

33 Antipodes esse plures ex antiquis affirmarunt.

34 Antipodes esse, qui olim agnoverunt, putabant alterius generis esse, & aditũ ad eos non dari propter calorem Torridæ Zonæ.

35 Zonas quinque, quibus terra dividitur, qualiter describat Cicer. Plin. & alij, & num. 38.

36 Australem Zonam, & gentes sub ea habitantes à nobis agnosci non posse, multi putarunt.

37 Nili origo agnosci non potest ob æstum Torridæ Zonæ, cum Lucano.

38 Auctores plurimi recensentur, qui de Zonis Orbis scribunt.

39 Zonam Torridã esse impertransibilem, & inhabitabilem, hodie etiam aliqui nimis supinè scribunt.

40 Picus Mirandulanus publicè Romæ defendit Zonã Torridã inhabitabilẽ esse.

41 Zonas omnes habitabiles esse, & Torridam placidissimam, hodie certissimis experimentis compertum est, & auctores, qui de hoc agunt: & num. 43.

42 Philosophicis argumentis non est deferendum plus quàm oculis.

CAPVT XI.

De Auctoribus & argumentis, quibus probatur, Hispanos omnium primos hunc Novum Orbem detexisse, & alijs ante eos prorsus incognitum, & certè nec leviter adumbratum.

HVius ergo adeò vasti, & immensi Orbis detectione, descriptione, & indigenarũ origine patefactâ, superest † nũc,
1 ut eâdẽ curâ, nobilẽ illã quæstionẽ examinemus; an scilicet ante Columbi, & Hispanorum in eundem Orbẽ adventum, ab aliquibus antiquorum sæculorũ hominibus cognitus, & lustratus fuerit, aut saltẽ certis, & constantibus litterarũ monumẽtis ostensus? Et planè mihi semper eorũ opinio magis arrisit, qui tantæ detectionis & cognitionis primã laudẽ ac gloriam Hispanis tribuũt, & aliis ante eos, has Occidentales & Australes regiones penitus ignoratas, esse testãtur.
2 Quod † multis rationibus defendunt, & extollunt Pet. Malsetir. inter cõsilia Mandelli vol. 2. consl. 769. n. 17. Marquardus de Susanis in tract. de Iudę. & infidel. 1. par. cap. 14. in princ. Petr. Bellin. in tract. de bello. 2. par. tit. 11. Tarapha de Regib. Hisp. cap. ult. Victoria in relect. de Ind. insulanis in princ. Barrer. in libello de regione Ophira. Lud. Leo Augustinian. in cõment. sup. Abdiam cap. ult. pag. 662. & sup. Càr. cap. 8. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 1. & seqq. Peret. lib. 3. in Gen. Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Boterus in relat. universal. vol. 2. lib. 1. ex pag. 329. usq. ad 338. Ant. de Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. ca. 1. & cap. 6. pag. 12. in fin. Greg. Lopez Madera in lib. de excell. Hispan. Monarc. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. ex fol. 67. Iacob. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. n. 7. cùm sequent. & cap. 19. ex n 55. ad 63. Camillus Borrellus de præst. Reg. Cathol. cap. 43. num. 7. & 8. & c. 46. n. 225. & 226. Bern. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Hisp. c. 13. Pet. Opmeer. in opere Chronograph. pag. 417. Fr. Ioan. à Põte in Cõven. terr. Monarch. lib. 3. c. 7. §. 10. pag. 49. & c. 19 §. 1. pag. 152. & §. 2. pag. 125. Traian. Bocacin. in nuprijs Parnasi. centur. 2. cap. 90. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarc. Ind. lib. 1. c. 4. in fin. August. Torniell. in annal. sacris ann. mũdi 1931. n. 46. & 48. pag. 230. & seq. & ann. 3043. n. 7. & 8.
Idẽ tradit ipse Acosta eodẽ lib. c. 11. Vbi † mõstri simile reputat, & alterum 3
Orbẽ esse tantũ quantũ hũc cernimus, & antiquos tot sæcula latuisse, & nullũ prorsus vestigiũ inveniri, quo ostẽdi posset, ex Europę nationibus aliquem ante Hispanos in has oras appulisse.

Abrahamus etiam Ortel. in Theat. Geograph. tab. 5. & Carol. Stephan. qui eius verba transcribit, in dictione. Hist. & Poët. verb. *America*, in eâdẽ opinione sunt. Et equè mirũ sibi vidèri dicũt, hoc Hemisphæriũ tãtę & tã immensę amplitudinis, veteribus tot sæculis incognitũ mansisse, & rãdiu potuisse latère, cõsideratã pręcipuècũ antiquorũ in describendo terrarũ Orbe diligẽtiã, & amplissimorum imperiorum ad perquirendas regiones commoditate, opportunitateq; tum humani generis ditâ, atque insaciabili auro, atque argẽto inhiante cupidine, nihil non tentante, quo his potiatur, quibus hæ regiones incredibili copiâ abundant.

Doctissimus quoque Fr. Thom. Malurnda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. in prin. apertè resolvit, veteres Scriptores, & quoscunq; qui ante Columbum fuerunt, nullã habuisse vel tenuẽ suspicionem istius tam vastæ, & immanis terræ portionis, quę per Hispanos patefacta est, ut planè sit inter maxima miracula computandum, voluisse

Deum,

Deum, per tot sæcula ab Orbe condito maiorem partem totius Orbis terrarum ita in obscuro delitescere. Et in
4 fine eiusdem capitis subdit, quòd † etsi concedamus apud priscos aliquam quamvis confusaneã, atque interruptam extitisse Novi istius Orbis notitiam, eiusmodi tamen cognitionis vel tenuem auram paulatim postmodum oblitteratam, ac penitus tandem evanuisse.

5 His adsentiẽs † erudirissimus Frãc. Vallesius in lib. de sacr. Philosoph. cap. 26. explicans illud Deuter. cap. 30: *Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet;* inquit, tempus, omnium rerum magistrum, evidenter indicasse, omnes Mundi partes ad utrunque Polum habitabiles esse, & verè ab hominibus coli ab Adami semine disseminatis. Hanc autem disseminationem, nullã neque memoriã hominum, neque historiã cognitam, nobis in hoc sęculo velùt digito indicasse Hispanos Christicolas, incarnati Verbi disseminationem procurantes.

6 Alanus † Copus natione Anglus, eidẽ opinioni semel & iterũ se subscribit. Nam in Dialog. 6. adversus Hęret. cap. 9. pag. 783. summam divinæ providentię curã extollens, quæ cùm Fides Catholica in Septẽtrionalibus regionibus labebatur, eiusdem prædicationem & agnitionẽ ad Australes Orbis Novi perduxit, sic addit: *Quæ antea ne extitisse quidem ullis unquam libris est traditum, ulla fama, & auditione acceptum.* Et in eodem Dialogo cap. 34. pag. 642. Sleidani hæretici fraudem incusans, qui Catholicæ Fidei propagationem in Orbe Novo eo tẽpore ab Hispanis factam perfidioso silẽtio involverat, inquit: *Incredibili Dei benignitate alterum quemdam Orbem, de quo nihil à Ptolemæo, nihil à veteribus Cosmographis, nihil ab alijs vel fando quidem prius accepimus, intra hominum memoriã repentè emersisse.*

Extant quoque † plurima eiusdem rei præconia, & testimonia in illis pijs pariter ac eruditis libris, quos insignis Thomas Bozius Eugubinus de signis Eccles. Dei in vulgus mandavit, & præcipuè lib. 17. cap. 1. sig. 74. ubi ait: *Non ita pridem loca plurima, & latissima reperta fuisse navigationibus Lusitanorum & Hispanorum, quorum ne tenue quidem nomen pervenerat ad maiores nostros.* Et lib. 6. cap. 7. ubi Divinitus hunc Novum Orbem, qui continet dimidium totius Orbis terrarum, Catholicis Regibus detectum ostendit, & idẽ tradit in lib. de robore belli, cap. 9. pag. 312. & cap. 13. pag. 337. 7

PRO CUIUS SENTENTIAE confirmatione, & illustratione, egocum alijs, † & pręter alios, sequentia argumenta perpendo. PRIMUM, quòd Novus hic Orbis non videtur ullo prorsus modo antiquioribus sæculis innotescere potuisse, cùm eorum plurimi, & ij quidem gravissimi Scriptores extiterint, qui † mundum universum domui similem reputabant, cui tectum ex una parte non quaquã versus immineat. Atque ita ad Polum Antarcticum, & Australes & Occidẽtales plagas nullo pacto cœlum extẽdi posse contendebant, & longè minus terrã, cuius gravem molẽ in medio aëre suspensam teneri, nulla ratio (ut ipsi sibi suasetant) patiebatur: quam opinionem sępesępius repetijt D. Chrysost. homil. 14. & 27. in epist. ad Hebr. & homil. 6. & 13. in Genes. & homil. 12. ad populum Antioch. irridens eos, qui cœlum rotundum & Sphæricum esse opinabantur, cũ Scriptura potius tabernaculum à Deo fixum cõmemoret. Cui etiam hac in parte assentiũtur Theodor. & Theophyl. in cõment. ad Hebr. cap. 8. & illis antiquior Lactan. Firmian. lib. 3. divin. institut. cap. 24. qui Epicuri probans sententiam Peripateticos, & Academicos circa cœli ambitum, & figuram damnat, & terrã ad Chaos quoddam immane definit,

[lines marked 8 and 9 in the right margin: 8 beside "alijs, † & pręter alios", 9 beside "ptores extiterint, qui † mundum u-"]

10 prout & facit † Lucretius lib. 1. de nat. rerum, qui cum eodem Epicùro sic inquit:

Illud in his rebus lõgè fuge credere, Mẽmi.
In medium summa quod dicũt, omnia niti.
Atque ideò mundi naturam stare, sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse re-solvi
Summa atque ima, quòd in medium sint omnia nixa.

Quod attingere quoque videtur D. Hieronym. lib. 2. in Epist. ad Ephes. cap. 4. Auctor apud Iustin. q. 130. Orthod. Procop. Gazæus in cap. 1. Genes. & alij relati à Sixto Senensi lib. 5. Bibliot. annot. 3. Pererio lib. 2. in Genes. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 1. Maluẽda lib. 3. de Antichrist. cap. 14. pag. 141. Et licèt sub dubio proponit D. August. lib. 2. de Genes. ad litteram cap. 9. & sup. Psal. 135. *Quid ad me pertinet*, inquiens, *utrum cœlum, sicut sphæra, undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper veluti discus operiat?*

11 SECUNDÒ, † quia quàvis Stoici & Peripatetici in contrariam sententiã̃ euntes, cœlum rotundum esse, atque in circulum volvi affirmarent, & ter-
12 ram etiam † in medio huius cœlestis globi constituerent, duas superficies habentem, ut tradit Aristot. lib. 1. de cœlo cap. 3. Plutarc. de placit. Philosoph. lib. 1. cap. 2. Plin. lib. 2. cap. 5. & 65. Ovid. 6. fast. dum ait:

Terra pilæ similis nullo fulcimine nixa
Aëre subiecto, tam grave pendet onus.

Et ex multis sacræ Scripturæ locis probant & defendunt D. August. lib. Categor. cap. 10. D. Chrysost. sup. illud Psalm. 123. *Fundasti terram super stabilicatem suam.* D. Basil. in Hexam. homil. 1. D. Ambr. in eod. Hexam. lib. 1. cap. 6. Acosta ubi supr. cap. 2. 3. & 4. Cœl. Rhodig. lib. 1. antiq. lect. cap. 4. & 13.
13 Vbi † inter alia ait, terram hac ratione à Græcis, ἰσόῤῥοπον, aliquando appellari, id est æqui nutantem, & rectè mundum in globi figura fabricatum: quia † ut ab scientissimis proditur: 14

Hæc æterna manet, Divisque simillima forma,
Cui neque principium est usquam, nec finis in ipsa,
Sed similis toto remanet, perque omnia par est.

Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 16. pag. 367. & 368. Iustus Lipsius in Physiologia Stoicorum lib. 2. cap. 9. & 18. Pat. Ioan. Pineda in Eccles. cap. 1. vers. 4. num. 3. explicans illa verba: *Terra autem in æternum stat*, & sup. Iob 26. 6. explicans illa: *Appendit terrã super nihilum.* Vbi simul rationem exponunt, quomodo † terra, cui aërẽ 15
undique substratum dicimus, per se ipsa pendeat, nec nobiscum cadat. Quibus subscribens D. Isidor. lib. 14. Etymol. c. 1. & 2. & Higin. lib. 1. de Astrono. cap. ultim. Orbem † à rotunditate 16
circuli dictum putant, & terram in media Mundi regione collocatam, omnibus partibus æquali intervallo dissidentem, centrũ sphæræ obtinêre. Vnde eleganter † Manilius lib. 1. 17
Astron. sic cecinit:

Est igitur tellus mediam sortita cavernã
Aëris, & toto pariter sublata profundo,
Nec patulas distenta plagas, sed condita in Orbem
Vndique surgentem pariter, pariterque cadentem.
Hæc est naturæ facies, sic mundus & ipse
In convexa volans teretes facit esse figuras
Stellarum, Solisq́; Orbem, Lunamq́; rotundam
Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Non ageret cursus mũdi subeuntibus astris
Phœbus ad Occasum, & nunquam remearet ad Ortus,
Lunave submersos ageret per inania cursus.

Et Plin. † d. cap. 5. hanc ineffabilem 18
rationem, quâ inter se elementa colligata sunt, sic tradit: *Mutuo complexu diversitatis effici nexum, & levia ponderibus inhiberi, quominus evolent: contraque gravia ne ruant, suspendi levibus in-*

sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu vi sua quaeque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam, atque mediam in toto esse terram, eandemque uni veri cardine stare pendentem, librantem per quae pendeat, ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti; eidemque omnia inniti.

Adhuc tamen ipsi ijdem Auctores frequentiùs opinabantur, Australes
19 & † Occidentales Mundi plagas undis omnino tegi. Nam cùm ex duobus elementis terra, & aqua unus efficiatur globus, intelligebant ad Polũ Antarcticum mare quaquà versum esse diffusum, ut constat ex ijs, quæ tetigimus sup. cap. 8. num. 16. & latiùs adduxit Plutarc. lib. 3. de placit. Philosoph. cap. 9. 10. & 11. D. August. lib. 16. de civit. Dei, cap. 9. Lactan. Firmian. lib. 3. divin. instit. cap. 23. Greg. Nazianz. epist. 27. ad Pusthum. & in orat. funeb. ad Basil. & Procop. Gazæus in comment. ad cap. 1. Genes. Vbi
20 sic † inquit: *Quòd autem universa terra in aquis subsistat, nec ulla sit pars eius, quæ infra nos sita est, aquis vacua, & denudata, omnibus notũ reor. Nam sic docet Scriptura: qui expandit terram super aquas; & iterum, quia ipse super maria fundavit eã. Sola igitur superficies, quæ penes nos est, intelligitur, dum ait: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum unum. Nec decet, ut credamus aliquam terram infra nos cœli nostri Orbi oppositam.* Et hæc fuit
21 ratio, † ob quam Photius in excerptis ex Clemẽt. epist. ad Corint. 2. cap. 26. illi inter alia succenset, quòd aliquas terræ Provincias ultra Oceanum collocasset: *Reprehendat verò*, inquit, *hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet. Deinde fortè & illud, quod Phœniciẽ avem unicã tanquam pro verissimo adhibet argumẽto.*
22 Tertiò, † quia tametsi aquis nudum in parte aliqua hemisphærium Australe reperiretur, non tamen ideò necessariò sequi affirmabant, illud ab hominibus habitari. Præsertim cùm non perciperent, quando, aut quomodo posteri Noë ad has regiones transierint, à quibus certum est, omnes mortales fluxisse, ut sup. probavimus.
Qua propter † D. August. d. lib. 16. de 23
Civit. Dei cap. 9. *Nec attendũt* (inquit) *etiam si figura conglobata, & rotunda mũdus esse credatur, sive aliqua ratione monstretur: non tamen esse consequens, ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiam si nuda sit, neque hoc statim necesse est, ut homines habeat: quando nullo modo Scriptura ista mentitur, &c.*

Et Cardinalis † Caietanus expli- 24
cans illud Genes. 1. vers. 26. ubi Deus, hominem universæ terræ præesse mãdavit, nullam esse eius partem, docet, quę dominationi hominis subiecta nõ sit: *Non tamen ex eo* (inquit) *valet conclu di; omnem partem terræ esse habitabilem, vel habitandam esse ab homine.*

Atque hoc nimirum in causa etiam fuit, ut ipse idem Augustinus, & alij plures Ethnici, & Christiani Philosophi, quos sup. num. 19. retulimus, Antipodes, † sive Antictones esse, con- 25
stantissimè negaverint, sic appellatos, quòd contraria nobis vestigia figant, & oppositam terram incolant, distẽtque à nobis diametro, toto medio terræ centro interposito, ita ut cùm nobis est æstas, illos premat hyems: cùm nobis dies, illis nox sit, ut prætet alios observant Ambros. Calepinus & Carol. Stephanus in diction. verb. *Antictones*, & verb. *Antipodes*, Ioan. Funger. in Etymolog. sub eisdem verbis, & Malvend. de Antichrist. lib. 1. cap. 2. quod apertè ostendit, nullam illis huius Novi Orbis, & gentium in eo habitantiũ notitiam fuisse.

Constat † namque, Antipodes es- 62
se plurimos, qui aliquas eius Provincias inhabitant, quos plenè recenset Ovetus lib. 4. hist. Ind. cap. 2. Iosephus Iesuita de rebus Brasil. ann. 1560. Surius in cõment. ann. 1501. 1552. Ra-

musius 1. tom. luatum navigat. Petr.
Mexia in sylva var.lect.cap.25.Simon.
Maiol. in dieb. Canicul.1.to. colloq.
1. pag.36. & colloq. 17. pag. 395. &
396.& colloq.11.pag.281.Vt sic iam
27 satis appareat, † non tam ridendos
esse, qui olim Antipodes agnoverunt,
quàm eos, qui vanis suis coniecturis,
& argumentationibus ducti, illos irri-
28 debant, & præcipuè † Lactan. Firmia-
nus d.lib.3.cap.23. qui mirum est, quã
nimis longè in illis explodendis & re-
29 probandis provehatur. Quos † etiam
vanos & stolidos appellavit Lucretius
d.lib.1. sic canens:

Illi cùm videant Solem, nos sydera noctis
Cernere, & alternis nobiscũ tempora cœli
Dividere, & noctes pariles agitare diebus,
Sed vanus stolidis hac omnia parturit error.

30 Et † fabulosos D. Isidor. lib.14.Ety-
mol.cap.5. ubi ait: ***Extra tres autẽ partes Orbis quarta pars trãs Oceanum interior est in Meridie, in cuius fines Antipodes fabulosè inhabitare produntur.***

31 Procopius † etiam Gazæus in cõ-
ment.d.cap.1.Genes. eosdem Antipo-
des apertissimè negat: *Nam si Antipodes forent* (inquit) *certè Christus eò quoque profectus esset, & catera, qua pertinẽt ad salutem humani generis, ibi perfecisset. Sed & Adam prima generis nostri origo & serpens, qui humanum genus circumvenit, & diluvium quoque penes oppositam*
32 *regionem extitisset.* Quo † argumento
refert Aventinus in annal. Boiorum
lib.3.& Tobias Hallerus in oratione
quòd antiquitati non ubique creden-
dum sit, apud Ioan. Rosinum pag.488.
& novissimè Seraph. Freitas de Imp.
Asiat. in præfat. & cap. 4. num.5. Re-
prehensum & accusatum fuisse Virgi-
lium Episcopum Salæburgensem in
Germania à Bonifacio Episcopo Mo-
guntino, quòd pro concione dixerat,
Antipodes esse, eiusque opinionẽ dã-
natam & explossam fuisse circa annum
Christi 745.

Qvartò, quia illi quoque Aucto-
res & Philosophi, qui melius docti An-
tipodes sive Antictones esse affirma-
runt, utpotè † Cicero lib. 4. Acade- 33
mic. quæst. Pythagor. apud Laërt. in
eius vita, Plin. lib.2. cap. 65. & lib.6.
cap.22. Pomp. Mela lib. 1. cap.5. Ser-
vius in 6. Aeneid. Origenes lib.2. Pe-
riarch.cap.3.& plures alij, quos refert
Maiol. ubi sup. & Maluenda lib. 3. de
Antichr.cap.14. per totum. Fateban-
tur † tamen, tales Antipodes, & situs 34
terrarum, quas incolebant, nusquam
agnoscere licuisse, & non nostri, sed
alterius generis mortalium esse puta-
bant: propterea quòd ob ardorem in-
tercedentis mediæ Zonæ, quam Tor-
ridam vocavête, nemo nostrorum ad
illos, vel illorum ad nos potuerit com-
migrare, ut expresè ostendit Cicero
in fragmẽt. lib.6. de Rep. & in somnio
Scipion. Vbi hos, qui incolunt vtran-
que Mundi partem ita interruptos es-
se ait, ut nihil inter ipsos ab alijs ad a-
lios manare possit.

Et † ex quinque Zonis, quibus ter- 35
ra redimitur, duas maximè inter se di-
versas, & cœli verticibus ipsis ex utra-
que parte subnixas, pruina obriguis-
se: mediam autem, & maximam Solis
ardore terreri: duas autẽ esse habita-
biles. Earumque † Australem illam, in 36
qua qui insistunt, adversa nobis urgẽt
vestigia, nihil ad nostrum genus perti-
nête. Idem docet lib. 1. Tusculan. in-
quiens: *Globum terra eminentem è mari fixum in medio mundi universi loco duabus oris distantibus habitabilem & cultũ: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita sit ad septem stellas, unde horrifer Aquilonis stridor gelidas molitur nives: altera Australis ignota nobis, quam vocant Graci, ἀντάξεα, à contrario axe.*
Plinius etiam lib. 2. cap. 6. in eâdem
sententia est, & cùm pulcherrimè ea-
rundem Zonarum divisionẽ scripsis-
set, sic subdit: *Dua tantùm inter exustã, & rigentes temperãtur, eaque ipsa inter se non. pervia propter incendium syderis.*

Macrobius q ioq; lib. 1. Saturnal. cap. 19. & lib. 2. de somn. Scipion. cap. 5. postquam easdem Zonas depinxit, & terras illas Australes, quæ in tēperata iacent, habitari probavit, ita prosequitur: *Sed à quibus, non licuit nobis unquā, nec licebit agnoscere: interiecta enim Zona utrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi.* Quæ verba eo nō citato transcribit Philipp. Bergomensis in supplem. Chron. lib. 1. & sequitur Pomp. Mela d. lib. 1. cap. 1. his elegātissimis verbis eandē sententiā exponens: *Huius medio terra sublimis cingitur utique mari, eodemque in duo latera, quæ Hemisphæria nuncupantur, ab Oriente divisa ad Occasum Zonis quinq; distinguitur: mediam æstus infestat, frigus ultimam. Reliquæ habitabiles paria agunt anni tempora, verùm non pariter, Antictones alteram, nos alteram incolimus, illis situs ob ardorem intercedētis plagæ incognitus.*

37 Et † ad eandē causam refert Lucanus lib. 10. Pharsal. Nili originis ignorantiam, sic inquiens:

Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est,
Hac Pharijs, Persisque fuit, Macedumque Tyrannis
Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander Regum, quem Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terra
Æthiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit Nilū videre calētē. &c.

38 Quę opinio, & prædictarum † Zonarum natura & divisio ab alijs priorum, & posteriorum sæculorum Philosophis, Historicis, Poëtis & Theologis libenter, & frequenter usurpari videtur, ut constat ex Arist. lib. 2. Meteor. cap. 5. Cicer. lib. 1. de nat. Deorū. Plinio lib. 2. cap. 68. Strab. lib. 3. & 17. Geograph. Virgil. lib. 1. Georg. & 7. Æneid. & ibi elegāter Servio, qui per digitos manus totam Zonarum intelligentiam facillimam reddit, Lucretio lib. 5. de nat. rerum, Ovid. lib. 1. Metamorph. Horatio lib. 1. carmin. Ode 22. Tibull. lib. 4. de laudib. Messal. Claudiano lib. 1. de rapt. Proserp. D. Isidor. lib. 3. Etymol. cap. 44. Philon. in lib. quis rer. divin. hæres sit, Beda de ratione temp. lib. 11. cap. 32. D. Tho. 1. p. q. 102. art. 2. ad 4. Scoto & Durād. 2. sentēt. dist. 17. Ludov. Vives in notis ad D. Aug. d. c. 9. Ioachin. Vandiano in not. ad Pomp. Melam d. cap. 1. & plurimis alijs relatis à Chassaneo in Catal. glor. mundi par. 12. consider. 15. Acosta lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 9. & 10. & lib. 2. per totū, Thom. Bocio de sign. Eccles. Dei lib. 1. cap. 1. & lib. 15. cap. 18. Maluend. d. lib. 3. cap. 14. Fr. Gregor. Garcia lib. 2. cap. ult. §. 4. & sequent. pag. 162. & Seraph. Freitas d. cap. 4. num. 5.

Et adeò hominum animis hæsisse videtur, ut illi etiam hodie † aliqui Neoterici assentiantur, Torridam Zonam afflatu cōtinui caloris incensam nullo modo habitari, vel navigari posse affirmantes. Nam ut refert Maluenda ubi sup. pag. 139. Avorum nostrorum memoriâ † Ioannes Picus Mirandulan. Romæ in publico doctissimorum virorum cœtu coram Alexādro VI. P. M. propositis assertionibus ausus est, id acerrimè propugnare. Et idem tenet Petr. de Aliaco q. 3. super Sphęram, Apian. & Gemafrisius in Cosmograph. & Blasius Alvarez Miraval. in lib. Hispanâ linguâ Salmanticæ edito ann. 1599. cui titulum fecit De conservatione salutis corporis & animæ cap. 12. Quorum tamen errorem, sive desidiam, meritò notavit Hēric. Martinez in repert. Mexic. tract. 3. cap. 5. pag. 169. & ab eo sumens fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. pag. 8. Etenim † cum hoc posteriori sæculo tot, & tam certis experimentis constiterit, Antipodes esse, & omnes Orbis plagas, tàm quę ad glaciales Zonas, quàm quę ad Torridam pertinent, non solùm habitabiles

39 40 41

esse,

Philoſophus Franc.Velleſius de ſacra
Philoſoph.cap.26.pag.209. magis ad
noſtrã quæſtionẽ accedens, cum pro-
baſſet,hominũ diſperſionem nõ intra
anguſtos duarum Zonarũ fines ſtet.ſſe,
ut veteres reputabãt,ſed in univerſum
terræ Orbẽ eſſe factã,ſic ſubiũgit: *At-*
que quanquam alij aliorum ob magna loco
rum diſſidia ſint obliti, tamen Dei provi-
dentiam eos,more eius,qui ſeminat hàc, &
illàc,quoquoverſus diffudiſſe, ita ut nulla
pars hominibus alendis idonea ſine Adami
ſemine relinqueretur.

17 Ioſe.etiã Acoſta † lib.1.de nat.No.
Orb.c.24.& iterum lib.7.hiſt.Ind.c.8.
in fin. hunc Novum Occidentalẽ Or-
bem non multis ab hinc annorũ milli-
bus habitari cœptũ exiſtimat,magiſq;
id ab hominibus Sylveſtribus,& palan
tibus,quam ab aliqua Republica obi-
tũ: *Cùm errore* (inquit) *potiùs,aut patria*
anguſtijs,novas ſedes paulatim habitare cœ
piſſent,atque his aſſueti,nihil niſi naturalis
lucis ductũ,eumque obſcuratũ,aut patria
fortaſſis gentilitia aliquas conſuetudines
retinerent. Quod non eſt intelligendum
18 de † hominibus omnino Sylveſtribus,
quos nos *Selvages* vocamus,qui præ-
ter humanã effigiẽ,nihil hominum ha-
bent,& muti ſunt,ac inter belluas cõ-
putãtur,quales in Noruegia,& alibi re
pertos eſſe,tradit Hieron.Boëthius in
Scotia,Theat.vitæ huma. vol.1. lib.1.
pag.94.& Simõ Maiol.in dieb.Canic.
1.tom.colloq.2.pag.60.& 61. Sed de
hominibus veris ab Adamo profectis,
19 qui † tamẽ à ſuis divulſi, per Sylvas,&
nemora,ac incultas regiones nudi, &
ſine certa ſede pererrantes,hirſuto &
villoſo corpore facti ſunt,& adeò bru-
tis animãtibus ſimiles,ut aliqui etiam
proni quadrupedum more incedere,&
antra , & ſpeluncas habitare ſoleant,
quorũ plures iã olim commemorantur
à Plin.lib.5.cap.8.lib.6.cap.24.30. &
31.Solino c.32.33.& 35.Põpon.Mel.
lib.3.cap.4.Agellio lib.9. cap.4. & D.
Iſidor.lib.11.Etymol.cap.33.& hodie
in noſtris Ind. Orient. & Occidental.
paſsim reperiuntur, ut ex Pigaffeta,
Oder.Barboſa,Petr.Martyre, Haitto
nio,& alijs tradit Maiol.ubi ſuprà,qui
adhuc rationis mentiſque veſtigia in
illis apparêre,rectiſsime tradit,& cùm
veri homines ſint,ſenſim in legitimum
rationis uſum,Dei gratiâ, & melioris
vitæ inſtitutione accedente,poſſe tra-
duci.

Vltra quos Auctores † de varijs varia 20
rũ gẽtium incremẽtis, migrationibus,
& colonijs per Orbẽ extenſis,plurima
cõgerit M.Cato in lib. de Originibus,
Seneca in lib.de conſolat. ad Albin.c.
6.Strab.lib.1.& 15.Alex. ab Alex.lib.
4.gen.cap.10.Goropius Beccanus in
libris peculiaribus, quos de hoc argu-
mento conſcripſit,Theat. vitæ huma.
vol.3.lib.1.ex pag.586.Ioã.Vaſæus in
Chron.Hiſp.lib.1.cap.11.Vvolfgango
Lazio lib.12.de Rep.Rom.per tot.Si-
mon Maiol.4.tom.dier.Canicul. col
log.4.Greg.Lopez Madera de excel-
lent.Hiſp.cap.8.pag.66.Pined.de reb.
geſt.Salom.lib.3.c.5.num.5. pag.101.
& lib.6.cap.2.pag.423.num.1.& cap.
20.pag.476.Villalp.in Ezechie.in ap-
par.tom.2.part.2.lib.5.diſp.3.cap.57.
& 58.Petr.Opmeerus in opere Chro-
nogr.pag.18.Bernard.Aldret.de orig.
ling.Hiſp.lib.3.cap.1.& de antiq.Hiſ-
pan.lib.1.cap.30.& lib.3.capit.27. Fr.
Ioan.à Ponte in convenient. utr.Mo-
narch.lib.2. cap.15. cum multis ſeqq.
& lib.3.cap.5.pag.34.& ſeq.& † Dom. 21
D.Laurentius Ramirez de Prado Re-
gius primùm & meritiſsimus rei Domi
nicæ Cõſiliarius, & nunc in Supremo
Indiarũ Senatu iure optimo conſtitu
tus,& ad honorificã valdè erga Chri-
ſtianiſsimum Franciæ Regẽ legationẽ
adlectus,mihique ob egregias animi
dotes , & politiſsimas litteras magni
ſemper,iã inde ab ſtudijs Salmanticẽ-
ſibus habitus,in terſo illo & ſatis do-
cto libello,cui *Teſera legum* titulum fe-
cit,ſub explicatione l. certâ formâ 4.
C. de iure fiſci, lib.10.Et de colonijs
Indorum Regni Peruani Garcias Laſ-

sus Inca in suis commentarijs libro 3. cap.4.& 19.& lib.7.cap.1.
22 Vbi autē † eiusmodi terrę vicinitas, vel continuatio reperiatur, per quā homines ex Orbis regionibus antiquitùs cognitis, ad has denuò detectas trāsire potuerint, latè præfati Auctores examināt.
23 Et sunt † qui putēt, forsitā illā ad Polū Arcticū reperiri, cùm hactenus certo documēto contrariū nō pateuerit, nec omnis terrę ad eā partē rēdēris lōgitudo satis explorata sit, quin potiùs multi dicāt supra Floridā latissimā esse terrā Septentrionalē, & Vulpellus tradat Grotlādiam cū Estotilādia cōiugi, & à Terra laboratoris parū distare. Quod si certum est, verosimile fit, ut ait Boterus.d.vol.2.part.1.lib.1. pag.343. Gomara 1.part.fol.7.& alij relati à Gregor. Garc. de Ind. orig.lib.1. cap.4.§.4.ex pag.79. Lappianas, & Noruegas gentes propagine suâ, & sedium mutatione paulatim in has partes pervenisse. Quibus adstipulatur, quod de
24 provincia Europæ, † Curlātia nomine tradit Henric. Martinez in repert. Mexican.2.part.cap.8.pag.104. quę iacet in 56. altitudinis gradibus, lōgitudinis autē 45.& peculiares Duces habet, qui Polonię Regibus subsunt, cuius incolę vultu, habitu & motibus Indos Novæ Hispaniæ ferè in omnibus referunt.
25 Vltra † Promontoriū quoque Mēdocinum, ut ait Acosta.d.lib.1.cap.20. non est satis cognita terræ amplitudo, quam tamen oppidò ingentē esse plurimi ferunt, & ibi fretum Regni Anian, quod non multum à Tartaris & Sinis, & à regionibus Indiarum Oriētalium distare cognoscitur, & inde docēt planam viam in has Americanas esse potuisse, ut cōstat ex Geuebrard. in Chronograph.lib.1.pag.150. Pet.Planc. Hērico Alegren, & alijs doctissimis Cosmographis, quos refert Fr. Greg. Garcia.d.§.4.& lib.3.capit.1.pag.181. & sequentib.& lib.4.cap.2.pag.325.
26 Ex parte † quoque Australis nostri verticis, sive Antarctici Poli, quem vocamus DEL SVR, nemo hactenus exploravit quousque procurrat cōtinens ultra Patagones, & fretū Magallanicū posita. Et quemadmodum † repertæ 27
sunt regiones in altitudine Septuaginta, & amplius graduum ad Septentrionē, imò & sub ipso Arctico, & rigente cingulo habitatæ, ut sunt Groenlādia, Scandinavia, Iurha, Corelia, Gothia, Biarmia, Lapia, Finlādia, Finmarchia, Strichnnia, & aliæ multæ, † quas Iordanus Gentiū omniū officinā, & quasi 28
vaginā nuncupat; de quibus plura tradunt Olaus, & Ioan. Magnus, qui de illis gentibus integra volumina cōdiderunt, Plin.lib4.cap.3. Mathias Michoviensis lib.1.de Sarmatia cap.14. Abraham. Ortelius in tabula Scādię, & Scotię, Maluenda lib.3.de Antichrist.cap. 14.pag.141. Magin. Patavinus in sua Cosmograph.2.par.tabul.9. ex fol.96. Ita quoque aliæ similes provinciæ reperiri poterunt sub alia Zona frigida huius Poli Australis, versus quā cū multi post Magallanū constātissimè navigaverint, de quibus sermonē fecimus sup.cap.8.ex num.35. nullū planè terminū oculis perlustrarūt, quo per eam partē terra deficeret. Quod mirū cuipiā videri non debet, † nam & Polybij 29
tempore, ut ipse ostendit lib.3. illa regio, quę iuxta Æthiopiā est, ubi Africa, atq; Asia iunguntur, penitus ignorabatur, nesciebaturque, utrū perpetua esset & continens, an clauderetur pelago? Et idē ait de eo, quod Narbonēsis regio ad Septentrionē excurreret.
Apparet igitur † per has omnes partes facilè fuisse primis hominibus tran- 30
sitū, quo in hunc Novum Orbē perducerētur. Et cùm extrema Oriētalis, & Occidentalis Indiæ hucusque (ut diximus) explorata nō sint, mihi valde probabile videtur, huius priores accolas ab illa, & à redundāti fortè Sinarū, aut Tartarorum copia originem duxisse, prout tenēt multi ex auctoribus relatis sup.num.5. præcipuè † Arias Mon- 31
tanus in Phaleg. qui inde Americanos

Ossorius de reb. Emanu. lib. 8. pag. 320. Perr. Bertius in descript. lavę, pag. 611. & Seraph. Freit is de iusto Imp. Asiat. cap. 5. num. 15. & 20. eandē originem constituit Indorum Orientalium & Occidentalium, putantq; eos ab aliquo ex filijs, vel nepotibus Chā
37 propagari cœpisse; atque † ideò colorem æneum sub fuscum habêre, siue oleastrinum, & ut plurimùm cinetitium, quibus adstipulatur, quod refert Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1.
38 lib. 9. cap. 4. pag. 296. Nempe in † Cuba insula veteres indigenas Nostris apertè Noë, & filiorum eius historiam retulisse, dicentes, se ex filio, cui ille maledixit, procedere, & ideò rudiores, & versicolores esse, ac nudos incedere. Nos verò ex altero, cui benedixit, & ideò vestibus uti, equis incedere, atque alijs cœli donis, & commoditaribus perfrui.

39 Quod ut melius intelligamus, sciendum est, † coloris Indorum causas, ut & nigredinis, & crispitaturę Aethiopum a plurimis doctissimis viris in Solis ardorem & temperamenta locorū, quibus habitant, referri solêre, ut constat ex Ptolem. in op. quadripert. & ejus comment. Haly. cap. 1. Hippocrat. in tract. de aëre & aquis, Albert. Mag. de nat. cœl. l. b. 2. & † G. den. lib. 2 de temperam. cap. 11. Cabello in d. Miscell. Austr. 1. p. cap 9. Fr. Gregor. Garc. d. tract. de Ind. or g. lib. 2. c. 5. pag. 149
40 & seq. & Simon Maiol. in dieb. Canic. tom. 1. colloq. 3. pag. 62. Vbi † tradit non esse mirandum, quòd cutis adeò variæ formę, & colores in hominibus sint: nam cœli in id climata plurimum influunt: sed magis admirandū esse ex albis nasci Aethiopem, aut ex Aethio-
41 pibus album; ac propterea in † Mexico ab eius antiquis Tyrannis Motechumis homines aliquos publicè alitos solitos, quibus ab ipso ortu cutis, crines, supercilia, ac palpebræ albæ fuerint, idque valdè ibi pro admirando habitum fuisse, ut tradit Cortesius in relat. 2. Et idem Maiol. colloq. 17. pag. 395. & Oder. Barbosa, & alijs cōmemorat † in India Orientali tantam 42
esse climatis in unico monte Zantone vim variam, ut quà vergit ad Oriētem albi sint, qui & nascuntur, & incolunt: quà verò vergit in Occidentem, nigerrimi; cùm tamē omnes belluino more vivant.

Illud porro magis monstrosum videtur, quod de homine quodā bicolore à Ptolemæo Lagi filio in Aegyptum deducto narrat Cœl. Rhodig. lib. 7. antiq. lect. c. 18 cuius quidē medietas ex æquilibrio sūmè erat nigra, & reliqua portio eximiam albedinē præferebat.

Theodectes † etiam apud Strabonē lib. 15. pag. 799. eandem coloris varietatem Soli his carminibus tribuit: 43

Quorum propinqua Sol adurens orbita
Fuliginoso corpora colore imbuit,
A Estuque totas sicco crispavit comas,
Materiemque adolescendi consumptam abstulit.

Vnde idem Strabo infert, † Indos Orientales non crispari, nec eorū colorem in totum aduri, sicut Aethiopum, propterea quòd sint humidi aëris compotes, & minus perpendiculariter radijs Solis feriantur. 44

Alij tamen putant, † neque Soli, neq; solo id esse tribuendū, sed à spermatis naturâ proficisci: quoniam sub æquatore, & locis utrique Tropico vicinis inter nigerrimos sparsi reperiuntur albi, vel cineritij, qui illic in sua albedine perseverant, ut in Regno Melinda & Mombaza, & benè observat Abraham Ortel. in comm nt. tab. 4. sui Theatri, & Auctor hist. Regni Conglani cap. 3. in calidioribus quibusdam locis sub eodem paralello; atque adeò, sub eâdem cœli constitutione vidimus nasci alicubi homines albos, ut in hac America, alicubi sub fusci coloris, ut in Abyssinorum regionibus, alicubi nigerrimos, ut in Asiæ Provincia, quam Malabaricam vocant. Et quia † Æthiopes etiam, & 45 46

Patagones Gigantes, octo palmis longiores, magnis pro statura pedibus, qui crudis carnibus vescuntur, piscibus assatis, pane carent. Vna bucca libras duas carnis, aut piscium sumunt: tantùm aqua uno haustu bibunt, ut duodecim hominibus sufficere possit. Caterùm forma decenti sunt, membrisque pro altitudine commensuratis: cursus velocissimi, bilares, fortes, robustissimi etiam supra magnitudinis rationem. Furtis mirum in modum delectantur: crudeles tamen, quod mirum est, non sunt, nec humana carne vescuntur. Sagittas adeò profundè in gulam demittunt, ut in ventriculum pervenire existimentur, quod ipsi pro egregio spectaculo habent.

Idem de antiquis Iucatanę Provinciæ Indis monumentis suis mandavit Anton.de Herrera in hist. gener. Ind. decad.4.lib.2.cap.7.ad finem,pag.44. & lib.10. cap.4. pag. 268. & de Chichimecis, & alijs gentibus Novę Hispaniæ Acosta in hist. Ind.lib.7. cap. 3.pag.457.ubi ait, se molam cuiusdam ex his Gigantibus pugno maiorem vidisse, & Fr. Ioan.de Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap.13. ubi de alia testatur duobus pugnis maiore, quæ ex sepulcro jam d.u hominis cadavere extracta fuit, cuius caput grandis dolij vinarij magnitudinem excedebat, quod & tradit Cardanus. & Theatrum ubi suprà, docens ex ossis horum Gigantum in sepulchris repertis,partium ad totum habita ratione constare, viginti palmos magnitudine excesisse, hoc est triplum iustæ magnitudinis fermè hominum nostrę regionis, & ævi. Apud eundem etiam Ioseph. Acostam lib. 1. de nat. Novi Orb.cap.19.pag.53. Petr.Ciezam.1. part.histor. Perù. cap.52. August.Zarate in eád. histor.lib. 1.cap.5. Maginum in 2.part. suæ Cosmogr. tab.34. fol.286. Torquemad.d. cap. 13. pag. 38.Fr.Gregor. Garc.lib. 1. de Ind. orig.cap.4.§.1.pag.67.Garcilassum Incam in suis comment.lib.9. cap.9. fol. 234. Herretam decad. 5. lib.3. cap. 1. pag.64. & Ioan. Metellum relatum à Theatr. vitæ hum.ubi supr.reperimus, celebrem esse famam in hac Peruensi regione, ubi nunc Manta,& Portus Vetus oppidum perexiguum ab Hispanis ędificatum est, circa *Caput S. Elena*, reperiri ossa hominum Gigantea, tantę magnitudinis,ut duplo,aut certè semiduplo corpora eorum proceriora fuisse demonstrent, quàm sint communia præsentium Indorum. Illos autem Gigantes olim mari ad hæc littora esse delatos, ibi cum indigenis bęlla gessisse, & quædam extruxisse immania opera, cuius generis profundus puteus hodie visitur, lapidibus immensis ædificatus. Ac tandem homines illos sævos & portentosos, quòd nefariâ, & impurissimâ libidine abuterentur, cœlitus esse consumptos. De quibus Gigantibus mentionem etiam facit Did. Davalos & Figueroa in miscell. Australi colloq. 33. pag. 147. & subiungit, in valle de Tarija similia Gigantium ossa reperiri, seque unius mandibulam vidisse, quæ semiulnam excedebat, cum tribus dentibus pugno maioribus; & à Dom. Laurentio Suar. de Figueroa, Provincię Sanctę Crucis de la Sierra Gubernatore, audivisse, à se aliud integrum cadaver in eâdem valle iuxta cuiusdam torrentis ripam conspectum, adeò portentosę magnitudinis, ut ensis per oculi cava demissus, vix ad cerebrum perveniret.

SVMMARIVM Capitis XI.

1 *Orbis Novus an antiquis ullo modo cognitus fuerit?*

2 *Auctores, qui tenent, Orbis Novi nullâ antiquis notitiam fuisse, latè recensentur.*

3 *Ioseph. Acosta, Abraham Ortelius, Ma-*

44 Servius quid sentiat de Antipodibus, & eorum cum nostris communicatione?
45 Zonas tres anteà inhabitabiles, post Christi adventum habitabiles factas, piè probare nititur Thomas Bozius.
46 Christi Domini fœlicissimus adventus plurima bona mūdo attulit, & Sybillæ carmina de hoc.
47 Oceanum innavigabilem esse, veteres crediderunt, & loca Nazianz. Origen. & Cicer. num. 49. 50. & 51.
48 Antipodes negavit D. August. & alij Ecclesiæ Patres, quia ad eas regiones transiisse per Oceanum Adami posteros impossibile iudicarunt.
52 Adagium, non ultra Gadira, *sive,* quæ ultra Gades inaccessa, *explicatur & exornatur.*
53 Oceanus in sacra Pagina sumi solet pro fine totius Orbis.
54 Gades sumitur pro ultimo termino Occidentis.
55 Hercules columnas Gadibus fixit, tanquam illic esset suprema Orbis meta.
56 Imperatorum antiqua consuetudo fuit aliquas columnas, vel alia monimenta erigere in extremis locis, ad qua pervenissent.
57 Gades nomen terminum, seu finem Latinis significat.
58 Finis terra Promontorium Hispaniæ in Regno Galleciæ.
59 Hispania tota, & præsertim Provincia Bætica dicitur Occidens Occidentis, & id significare eius antiqua nomina Sepharad, & Spania.
60 Hesperi nomine à quo Hesperia dicta Græci totum Occidentem appellabant.
61 Epitaphia antiqua, quæ Hispaniæ oras terrarum ultimas faciunt.
62 Promontorium sacrum, id est, El Cabo de S. Vicente, *Orbis ultimum dicitur Straboni.*
63 Tartessus Bæticæ urbs eadē ac Gades.
64 Tartarum ubi defunctorum animas mitti credebant, in ultimis Hispaniæ oris, tanquam in extrema totius Orbis regione antiqui collocabant.
65 Elysij campi, & Beatorum sedes in Hispania finibus esse putabantur, secundū Homerum & alios.
66 Hesperidum horti, quamvis circa Hispaniam positi, ab antiquis ignorabantur, & quare?
67 Oceani navigatio ultra fretum Herculeum olim nimis periculosa, & quare?
68 Maria omnia innavigabilia olim Atlantica dicebantur.
69 Navigationes per altum olim incognita erant.
70 Navium & navigationis Inventio, & usus à Noë temporibus initium accepit.
71 Atlantem Lybicum primum naves fabricasse testatur Clem. Alex.
72 Navium forma, astrolabium, & alia nautica instrumenta, quibus hodie utimur, antiquis ignorabantur.
73 Magnetica acus, & eius præcisa necessitas ad navigationes per altum ineundas.
74 Navigationis aliquam peritiam, & certitudinem ex syderum observatione Phœnices nacti fuerunt.
75 Navigantes nubilo, aut procelloso tempore syderum observatione se iuvare nō poterant.
76 Virgilij elegans naufragij, & procellæ descriptio.
77 Magnetica acus inventum extollitur, & quòd priscis ignoratum fuit.
78 Navigandi peritia antiquorum cum hodierna, & præcipuè Hispanica conferri non potest.
79 Magnetica acus inventor quis? & de eius cōmodis & usibus, remissivè ad plures auctores.
80 Magnetis proprietates mirandæ, & unde ei nomen, remissivè.
81 Magnes cur semper Septentrionem requirat remissivè.
82 Magnetis novum, & mirum experimentum.
83 Magnetica acu multi etiam utuntur in terrestribus itineribus: & de montibus magneticis, qui attrahunt ad se navigia, quibus ferrum inest.

CAPVT XI.

De Auctoribus & argumentis, quibus probatur, Hispanos omnium primos hunc Novum Orbem detexisse, & alijs ante eos prorsus incognitum, & certè nec leviter adumbratum.

Vivs ergo adeò vasti, & immensi Orbis detectione, descriptione, & indigenarũ origine patefactâ, superest † nũc, ut eâdẽ curâ, nobilẽ illã quæstionẽ examinemus; an scilicet ante Columbi, & Hispanorum in eundem Orbẽ adventum, ab aliquibus antiquorum sæculorũ hominibus cognitus, & lustratus fuerit, aut saltẽ certis, & constantibus litterarũ monumẽtis ostensus? Et planè mihi semper eorũ opinio magis arrisit, qui tantæ detectionis & cognitionis primã laudẽ ac gloriam Hispanis tribuũt, & aliis ante eos, has Occidentales & Australes regiones penitus ignoratas, esse testãtur.

2 Quod † multis rationibus defendunt, & extollunt Pet. Malferit. inter cõsilia Mandelli vol. 2. cons. 769. n. 17. Marquardus de Susanis in tract. de Iudę. & infidel. 1. par. cap. 14. in princ. Petr. Bellin. in tract. de bello. 2. par. tit. 11. Tarapha de Regib. Hisp. cap. ult. Victoria in relect. de Ind. insulanis in princ. Barrer. in libello de regione Ophira. Lud. Leo Augustinian. in cõment. sup. Abdiam cap. ult. pag. 662. & sup. Cãt. cap. 8. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 1. & seqq. Perer. lib. 3. in Gen. Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Boterus in relat. universal. vol. 2. lib. 1. ex pag. 329. usq; ad 338. Ant. de Herrer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. ca. 1. & cap. 6. pag. 12. in fin. Greg. Lopez Madera in lib. de excell. Hispan. Monarc. cap. 6. fol. 44. & cap. 9. ex fol. 67. Iacob. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 12. n. 7. cùm sequent. & cap. 19. ex n. 55. ad 63. Camillus Borrellus de præst. Reg. Cathol. cap. 43. num. 7. & 8. & c. 46. n. 225. & 226. Bern. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Hisp. c. 13. Pet. Opmeer. in opere Chronograph. pag. 417. Fr. Ioan. à Põte in Cõven. utr. Monarch. lib. 3. c. 7. §. 10. pag. 49. & c. 19 §. 1. pag. 152. & §. 2. pag. 125. Traian. Bocacin. in nuptijs Parnasi. centur. 2. cap. 90. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarc. Ind. lib. 1. c. 4. in fin. August. Torniell. in annal. sacris ann. mũdi 1931. n. 46. & 48. pag. 230. & seq. & ann. 3043. n. 7. & 8.

Idẽ tradit ipse Acosta eodẽ lib. c. 11. Vbi † mõstri simile reputat, & alterum Orbẽ esse tantũ quantũ hũc cernimus, & antiquos tot sæcula latuisse, & nullũ prorsus vestigiũ inveniri, quo ostẽdi posset, ex Europę nationibus aliquem ante Hispanos in has oras appulisse. 3

Abrahamus etiam Ortel. in Theat. Geograph. tab. 5. & Carol. Stephan. qui eius verba transcribit, in diction. Hist. & Poët. verb. *America*, in eãdẽ opinione sunt. Et ęquè mirũ sibi videri dicũt, hoc Hemisphæriũ tãtę & tã immensę amplitudinis, veteribus tot sæculis incognitũ mansisse, & rãdiu potuisse latère, cõsideratã pręcipuè eũ antiquorũ in describendo terrarũ Orbe diligẽtiã, & amplissimorum imperiorum ad perquirendas regiones commoditate, opportunitateq; tum humani generis dirã, atque insatiabili auro, atque argẽto inhiante cupidine, nihil non tentante, quo his potiatur, quibus hæ regiones incredibili copiã abundant.

Doctissimus quoque Fr. Thom. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. in prin. apertè resolvit, veteres Scriptores, & quoscunq; qui ante Columbum fuerunt, nullã habuisse vel tenuẽ suspicionem istius tam vastæ, & immanis terræ portionis, quę per Hispanos patefacta est, ut planè sit inter maxima miracula computandum, voluisse

Deum,

Deum, per tot sæcula ab Orbe condito maiorem partem totius Orbis terrarum ita in obscuro delitescere. Et in
4 fine eiusdem capitis subdit, quòd † etsi concedamus apud priscos aliquam quamvis confusaneā, atque interturbatam extitisse Novi istius Orbis notitiam, eiusmodi tamen cognitionis vel tenuem auram paulatim postmodum oblitteratam, ac penitus tandem evanuisse.

5 His adsentiēs † eruditissimus Frāc. Vallesius in lib. de sacr. Philosoph. cap. 26. explicans illud Deuter. cap. 30: *Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, & assumet*; inquit, tempus, omnium rerum magistrum, evidenter indicasse, omnes Mundi partes ad utrunque Polum habitabiles esse, & verè ab hominibus coli ab Adami semine disseminaris. Hanc autem disseminationem, nullâ neque memoriâ hominum, neque historiâ cognitam, nobis in hoc sęculo velùt digito indicasse Hispanos Christicolas, incarnati Verbi disseminationem procurantes.

6 Alanus † Copus natione Anglus, eidē opinioni semel & iterū se subscribit. Nam in Dialog. 6. adversus Hęret. cap. 9. pag. 783. summam divinæ providentię curā extollens, quæ cùm Fides Catholica in Septētrionalibus regionibus labebatur, eiusdem prædicationem & agnitionē ad Australes Orbis Novi perduxit, sic addit: *Quæ anteà ne extitisse quidem ullis unquam libris est traditum, ulla fama, & auditione acceptum*. Et in eodem Dialogo cap. 34. pag. 642. Sleidani hæretici fraudem incusans, qui Catholicæ Fidei propagationem in Orbe Novo eo tēpore ab Hispanis factam perfidioso silētio involverat, inquit: *Incredibili Dei benignitate alterum quemdam Orbem, de quo nihil à Ptolemæo, nihil à veteribus Cosmographis, nihil ab alijs vel fando quidem prius accepimus, intra hominum memoriā repentè emersisse.*

Extant quoque † plurima eiusdem rei præconia, & testimonia in illis pijs pariter ac eruditis libris, quos insignis Thomas Bozius Eugubinus de signis Eccles. Dei in vulgus mandavit, & præcipuè lib. 17. cap. 1. sig. 74. ubi ait: *Non ita pridem loca plurima, & latissima reperta fuisse navigationibus Lusitanorum & Hispanorum, quorum ne tenue quidem nomen pervenerat ad maiores nostros*. Et lib. 6. cap. 7. ubi Divinitus hunc Novum Orbem, qui continet dimidium totius Orbis terrarum, Catholicis Regibus detectum ostendit, & idē tradit in lib. de robore belli, cap. 9. pag. 312. & cap. 13. pag. 337. 7

PRO CVIVS SENTENTIAE confirmatione, & illustratione, ego cum alijs, † & prętcr alios, sequentia argumenta perpendo. PRIMVM, quòd 8
Novus hic Orbis non videtur ullo prorsus modo antiquioribus sæculis innotescere potuisse, cùm eorum plurimi, & ij quidem gravissimi Scriptores extiterint, qui † mundum universum domui similem reputabant, 9
cui tectum ex una parte non quaquā versus immineat. Atque ita ad Polum Antarcticum, & Australes & Occidētales plagas nullo pacto cœlum extēdi posse contendebant, & longè minùs terrā, cuius gravem molē in medio aëre suspensam tenêri, nulla ratio (ut ipsi sibi suaserant) patiebatur: quam opinionem sępesępius repetijt D. Chrysost. homil. 14. & 27. in epist. ad Hebr. & homil. 6. & 13. in Genes. & homil. 12. ad populum Antioch. irridens eos, qui cœlum rotundum & Sphæricum esse opinabantur, cū Scriptura potius tabernaculum à Deo fixum cōmemoret. Cui etiam hac in parte assentiūtur Theodor. & Theophyl. in cōment. ad Hebr. cap. 8. & illis antiquior Lactan. Firmian. lib. 3. divin. institut. cap. 24. qui Epicuri probans sententiam Peripateticos, & Academicos circa cœli ambitum, & figuram damnat, & terrā ad Chaos quoddam immane definit,

10 prout & facit † Lucretius lib. 1. de
nat. rerum, qui cum eodem Epicùro
sic inquit:

Illud in his rebus lōgè fuge credere, Mēmi.
In medium summæ quod dicūt, omnia niti
Atque ideò mundi naturam stare, sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse re-
solvi
Summa atque ima, quòd in medium sint
omnia nixa.

Quod attingere quoque videtur D.
Hieronym. lib. 2. in Epist. ad Ephes.
cap. 4. Auctor apud Iustin. q. 130. Or
thod. Procop. Gazæus in cap. 1. Genes.
& alij relati à Sixto Senensi lib. 5. Bi-
bliot. annot. 3. Pererio lib. 2. in Genes.
Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Or-
bis cap. 1. Maluēda lib. 3. de Antichrist.
cap. 14. pag. 141. Et licèt sub dubio
proponit D. August. lib. 2. de Genes. ad
litteram cap. 9. & sup. Psal. 135. *Quid
ad me pertinet*, inquiens, *utrum cœlum, si-
cut sphæra, undique concludat terram in
media mundi mole libratam, an eam ex
una parte desuper veluti discus operiat?*

11 Secundò, † quia quāvis Stoici &
Peripatetici in contrariam sententiā
euntes, cœlum rotundum esse, atque
in circulum volvi affirmarent, & ter-
12 ram etiam † in medio huius cœlestis
globi constituerent, duas superficies
habentem, ut tradit Aristot. lib. 1. de
cœlo cap. 3. Plutarc. de placit. Philo-
soph. lib. 1. cap. 2. Plin. lib. 2. cap. 5. &
65. Ovid. 6. fast. dum ait:

Terra pilæ similis nullo fulcimine nixa
Aëre subiecto, tam grave pendet onus.

Et ex multis sacræ Scripturæ locis
probant & defendunt D. August. lib.
Categor. cap. 10. D. Chrysost. sup. illud
Psalm. 123. *Fundasti terram super stabi-
litatem suam.* D. Basil. in Hexam. homil.
1. D. Ambr. in eod. Hexam. lib. 1. cap.
6. Acosta ubi supr. cap. 2. 3. & 4. Cœl.
Rhodig. lib. 1. antiq. lect. cap. 4. & 13.
13 Vbi † inter alia ait, terram hac ratio-
ne à Græcis, *ἰσόῤῥοπον*, aliquando ap-
pellari, id est æqui nutantem, & rectè
mundum in globi figura fabricatum:
quia † ut ab scientissimis proditur: 14

Hæc æterna manet, Divisque simillima
forma,
Cui neque principium est usquam, nec finis
in ipsa,
Sed similis toto remanet, perque omnia par
est.

Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom.
colloq. 16. pag. 367. & 368. Iustus
Lipsius in Physiologia Stoicorum lib.
2. cap. 9. & 18. Pat. Ioan. Pineda in Ec-
cles. cap. 1. vers. 4. num. 3. explicans illa
verba: *Terra autem in æternum stat*, &
sup. Iob 26. 6. explicans illa: *Appendit
terrā super nihilum.* Vbi simul rationem
exponunt, quomodo † terra, cui aërē 15
undique substratum dicimus, per sè ip-
sa pendeat, nec nobiscum cadat. Qui-
bus subscribens D. Isidor. lib. 14. Ety-
mol. c. 1. & 2. & Higin. lib. 1. de Astro-
no. cap. ultim. Orbem † à rotunditate 16
circuli dictum putant, & terram in
media Mundi regione collocatam,
omnibus partibus æquali intervallo
dissidentem, centrū sphæræ obtinêre.
Vnde eleganter † Manilius lib. 1. 17
Astron. sic cecinit:

Est igitur tellus mediam sortita cavernā
Aëris, & toto pariter sublata profundo,
Nec patulas distenta plagas, sed condita
in Orbem
Vndique surgentem pariter, pariterque ca-
dentem.
Hæc est naturæ facies, sic mundus & ipse
In convexa volans teretes facit esse figuras
Stellarum, Solisq; Orbem, Lunamq; ro-
tundam
Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Non ageret cursus mūdi subeuntibus astris
Phœbus ad Occasum, & nunquam remea-
ret ad Ortus,
Lunave submersos ageret per inania cur-
sus.

Et Plin. † d. cap. 5. hanc ineffabilem 18
rationem, quâ inter se elementa colli-
gata sunt, sic tradit: *Mutuo complexu
diversitatis effici nexum, & levia ponde-
ribus inhiberi, quominus evolent: contra-
que gravia ne ruant, suspendi levibus in*

sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu vi sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam, atque mediam in toto esse terram, eandemque uni veri cardine stare pendentem, librantem per quæ pēdeat, ita solam immobilem circa eam volubili universitate, eandem ex omnibus necti; eidemque omnia inniti.

Adhuc tamen ipsi ijdem Auctores frequentiùs opinabantur, Australes
19 & † Occidentales Mundi plagas undis omnino tegi. Nam cùm ex duobus elementis terra, & aqua unus efficiatur globus, intelligebant ad Polū Antarcticum mare quaquà versum esse diffusum, ut constat ex ijs, quæ tetigimus sup. cap.8.num. 16. & latiùs adduxit Plutarc. lib. 3. de placit. Philosoph. cap.9. 10. & 11. D.August. lib. 16. de civit. Dei, cap. 9. Lactan. Firmian. lib.3. divin. instit. cap.23. Greg. Nazianz. epist.27. ad Pusthum. & in orat. funeb. ad Basil. & Procop. Gazæus in comment. ad cap. 1. Genes. Vbi
20 sic † inquit: *Quòd autem universa terra in aquis subsistat, nec ulla sit pars eius, quæ infra nos sita est, aquis vacua, & denudata, omnibus notū reor. Nam sic docet Scriptura: qui expandit terram super aquas; & iterum, quia ipse super maria fundavit eā. Sola igitur superficies, quæ penes nos est, intelligitur, dum ait: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum unum. Nec decet, ut credamus aliquam terram infra nos cœli nostri Orbi oppositam.* Et hæc fuit
21 ratio, † ob quam Photius in excerptis ex Clemēt. epist. ad Corint. 2. cap. 26. illi inter alia succenset, quòd aliquas terræ Provincias ultra Oceanum collocasset: *Reprehendat verò*, inquit, *hoc in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet. Deinde fortè & illud, quod Phœnicē avem unicā tanquam pro verissimo adhibet argumēto.*

22 Tertiò, † quia tametsi aquis nudum in parte aliqua hemisphærium Australe reperiretur, non tamen ideò necessariò sequi affirmabant, illud ab hominibus habitari. Præsertim cùm non perciperent, quando, aut quomodo posteri Noë ad has regiones transierint, à quibus certum est, omnes mortales fluxisse, ut sup. probavimus.
Qua propter † D.August. d.lib.16. de 23
Civit. Dei cap.9. *Nec attendūt* (inquit) *etiam si figura conglobata, & rotunda mūdus esse credatur, sive aliqua ratione monstretur: non tamen esse consequens, ut etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Deinde etiam si nuda sit, neque hoc statim necesse est, ut homines habeat: quando nullo modo Scriptura ista mentitur, &c.*

Et Cardinalis † Caietanus explicans 24
illud Genes.1. vers.26. ubi Deus, hominem universæ terræ præesse mādavit, nullam esse eius partem, docet, quę dominationi hominis subiecta nō sit: *Non tamen ex eo* (inquit) *valet concludi; omnem partem terræ esse habitabilem, vel habitandam esse ab homine.*

Atque hòc nimirum in causa etiam fuit, ut ipse idem Augustinus, & alij plures Ethnici, & Christiani Philosophi, quos sup.num.19. retulimus, Antipodes, † sive Antictones esse, con- 25
stantissimè negaverint, sic appellatos, quòd contraria nobis vestigia figant, & oppositam terram incolant, distētque à nobis diametro, toto medio terræ centro interposito, ita ut cùm nobis est æstas, illos premat hyems: cùm nobis dies, illis nox sit, ut præter alios observant Ambros. Calepinus & Carol. Stephanus in diction. verb. *Antictones*, & verb. *Antipodes*, Ioan. Funger. in Etymolog. sub eisdem verbis, & Maluend. de Antichrist. lib.1. cap.2. quod apertè ostendit, nullam illis huius Novi Orbis, & gentium in eo habitantiū notitiam fuisse.

Constat † namque, Antipodes esse 62
se plurimos, qui aliquas eius Provincias inhabitant, quos plenè recenset Ovetus lib.4. hist. Ind. cap.2. Iosephus Iesuita de rebus Brasil. ann. 1560. Surius in cōment. ann. 1501. 1552. Ra-

musius 1. tom. suarum navigat. Petr.
Mexia in sylva var. lect. cap. 25. Simon.
Maiol. in dieb. Canicul. 1. to. colloq.
1. pag. 36. & colloq. 17. pag. 395. &
396. & colloq. 11. pag. 281. Vt sic iam
27 satis appareat, † non tam ridendos
esse, qui olim Antipodes agnoverunt,
quàm eos, qui vanis suis coniecturis,
& argumentationibus ducti, illos irri-
28 debant, & præcipuè † Lactan. Firmia-
nus d. lib. 3. cap. 23. qui mirum est, quã
nimis longè in illis explodendis & re-
29 probandis provehatur. Quos † etiam
vanos & stolidos appellavit Lucretius
d. lib. 1. sic canens:

Illi cùm videant Solem, nos sydera noctis
Cernere, & alternis nobiscũ tempora cœli
Dividere, & noctes pariles agitare die-
bus,
Sed vanus stolidis hæc omnia parturit er-
ror.

30 Et † fabulosos D. Isidor. lib. 14. Ety-
mol. cap. 5. ubi ait: *Extra tres autẽ par-*
tes Orbis quarta pars trãs Oceanum inte-
rior est in Meridie, in cuius fines Antipo-
des fabulosè inhabitare produntur.

31 Procopius † etiam Gazæus in cõ-
ment. d. cap. 1. Genes. eosdem Antipo-
des apertissimè negat: *Nam si Antipo-*
des forent (inquit) *certè Christus eò quo-*
que profectus esset, & cætera, quæ pertinẽt
ad salutem humani generis, ibi perfecisset.
Sed & Adam prima generis nostri origo
& serpens, qui humanum genus circumve-
nit, & diluvium quoque penes oppositam
32 *regionem extitisset.* Quo † argumento
refert Aventinus in annal. Boiorum
lib. 3. & Tobias Hallerus in oratione
quòd antiquitati non ubique creden-
dum sit, apud Ioan. Rosinum pag. 488.
& novissimè Seraph. Freitas de Imp.
Asiat. in præfat. & cap. 4. num. 5. Re-
prehensum & accusatum fuisse Virgi-
lium Episcopum Salæburgensem in
Germania à Bonifacio Episcopo Mo-
guntino, quòd pro concione dixerat,
Antipodes esse, eiusque opinionẽ dã-
natam & explosam fuisse circa annum
Christi 745.

Qvartò, quia illi quoque Aucto-
res & Philosophi, qui melius docti An-
tipodes sive Antictones esse affirma-
runt, utpotè † Cicero lib. 4. Acade- 33
mic. quæst. Pythagor. apud Laërt. in
eius vita, Plin. lib. 2. cap. 65. & lib. 6.
cap. 22. Pomp. Mela lib. 1. cap. 5. Ser-
vius in 6. Aeneid. Origenes lib. 2. Pe-
riarch. cap. 3. & plures alij, quos refert
Maiol. ubi sup. & Maluenda lib. 3. de
Antichr. cap. 14. per totum. Fatceban-
tur † tamen, tales Antipodes, & situs 34
terrarum, quas incolebant, nusquam
agnoscere licuisse, & non nostri, sed
alterius generis mortalium esse puta-
bant: propterea quòd ob ardorem in-
tercedentis mediæ Zonæ, quam Tor-
ridam vocavêre, nemo nostrorum ad
illos, vel illorum ad nos potuerit com-
migrare, ut expressè ostendit Cicero
in fragmẽt. lib. 6. de Rep. & in somnio
Scipion. Vbi hos, qui incolunt vtran-
que Mundi partem ita interruptos es-
se ait, ut nihil inter ipsos ab alijs ad a-
lios manare possit.

Et † ex quinque Zonis, quibus ter- 35
ra redimitur, duas maximè inter se di-
versas, & cœli verticibus ipsis ex utra-
que parte subnixas, pruina obriguis-
se: mediam autem, & maximam Solis
ardore terreri: duas autẽ esse habita-
biles. Earumque † Australem illam, in 36
qua qui insistunt, adversa nobis urgẽt
vestigia, nihil ad nostrum genus perti-
nêre. Idem docet lib. 1. Tusculan. in-
quiens: *Globum terræ eminentem è mari*
fixum in medio mundi universi loco dua-
bus oris distantibus habitabilem & cultũ:
quarum altera, quam nos incolimus, sub
axe posita sit ad septem stellas, unde horri-
fer Aquilonis stridor gelidas molitur ni-
ves: altera Australis ignota nobis, quam
vocant Græci, ἀντάξονα, à contrario axe.
Plinius etiam lib. 2. cap. 6. in eâdem
sententia est, & cùm pulcherrimè ea-
rundem Zonarum divisionẽ scripsis-
set, sic subdit: *Duæ tantùm inter exustã,*
& rigentes temperãtur, eæque ipsæ inter se
non pervia propter incendium syderis.

Ma-

Macrobius quoq; lib. 1. Saturnal. cap. 19. & lib. 2. de somn. Scipion. cap. 5. postquam easdem Zonas depinxit, & terras illas Australes, quæ in tẽperata iacent, habitari probavit, ita prosequitur: *Sed à quibus, non licuit nobis unquã, nec licebit agnoscere: interiecta enim Zona utrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi.* Quæ verba eo nõ citato transcribit Philipp. Bergomensis in supplem. Chron. lib. 1. & sequitur Pomp. Mela d. lib. 1. cap. 1. his elegãtissimis verbis eandẽ sententiã exponens: *Huius medio terra sublimis cingitur uti que mari, eodemque in duo latera, quæ Hemisphæria nuncupantur, ab Oriente divisa ad Occasum Zonis quinq; distinguitur: mediam æstus infestat, frigus ultimam. Reliquæ habitabiles paria agunt anni tempora, verùm non pariter, Antictones alteram, nos alteram incolimus, illis situs ob ardorem intercedẽtis plagæ incognitus.*

37 Et † ad eandẽ causam refert Lucanus lib. 10. Pharsal. Nili originis ignorantiam, sic inquiens:

Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est,
Hæc Pharijs, Persisque fuit, Macedumque Tyrannis
Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander Regum, quem Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terræ
Æthiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit Nilũ videre calẽtẽ. &c.

38 Quę opinio, & prædictarum † Zonarum natura & divisio ab alijs priorum, & posteriorum sæculorum Philosophis, Historicis, Poëtis & Theologis libenter, & frequenter usurpari videtur, ut constat ex Arist. lib. 2. Meteor. cap. 5. Cicer. lib. 1. de nat. Deorũ. Plinio lib. 2. cap. 68. Strab. lib. 3. & 17. Geograph. Virgil. lib. 1. Georg. & 7. Æneid. & ibi elegãter Servio, qui per digitos manus totam Zonarum intelligentiam facillimam reddit, Lucretio lib. 5. de nat. rerum, Ovid. lib. 1. Metamorph. Horatio lib. 1. carmin. Ode 22. Tibull. lib. 4. de laudib. Messal. Claudiano lib. 1. de rapt. Proserp. D. Isidor. lib. 3. Etymol. cap. 44. Philon. in lib. quis rer. divin. hæres sit, Beda de ratione temp. lib. 11. cap. 32. D. Tho. 1. p. q. 102. art. 2. ad 4. Scoto & Durãd. 2. sentẽt. dist. 17. Ludov. Vives in notis ad D. Aug. d. c. 9. Ioachin. Vandiano in not. ad Pomp. Melam d. cap. 1. & plurimis alijs relatis à Chassaneo in Catal. glor. mundi par. 12. consider. 15. Acosta lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 9. & 10. & lib. 2. per totũ, Thom. Bocio de sign. Eccles. Dei lib. 1. cap. 1. & lib. 15. cap. 18. Maluend. d. lib. 3. cap. 14. Fr. Gregor. Garcia lib. 2. cap. ult. §. 4. & sequent. pag. 162. & Seraph. Freitas d. cap. 4. num. 5.

Et adeò hominum animis hæsisse videtur, ut illi etiam hodie † aliqui Neoterici assentiantur, Torridam Zonam afflatu cõtinui caloris incensam nullo modo habitari, vel navigari posse affirmantes. Nam ut refert Maluenda ubi sup. pag. 139. Avorum nostrorum memoriâ † Ioannes Picus Mirandulan. Romæ in publico doctissimorum virorum cœtu coram Alexãdro VI. P. M. propositis assertionibus ausus est, id acerrimè propugnare. Et idem tenet Petr. de Aliaco q. 3. super Sphęram, Apian. & Gemafrisius in Cosmograph. & Blasius Alvarez Miraval. in lib. Hispanâ linguâ Salmanticæ edito ann. 1599. cui titulum fecit De conservatione salutis corporis & animæ cap. 12. Quorum tamen errorem, sive desidiam, meritò notavit Hẽric. Martinez in repert. Mexic. tract. 3. cap. 5. pag. 169. & ab eo sumens fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. pag. 8. Etenim † cum hoc posteriori sæculo tot, & tam certis experimentis constiterit, Antipodes esse, & omnes Orbis plagas, tàm quę ad glaciales Zonas, quàm quę ad Torridam pertinent, non solùm habitabiles

39 40 41

esse,

esse, verum & humano genere cultas, atque etiam multis in locis, & præsertim sub ipsa Æquinoctiali refertissimas & placidissimas reperiri, atque habitationi & navigationi admodum pervias, emoti prorsus, & amentis iudicij erit, ea in dubium velle revocare, & † Philosophicis rationibus, quæ sæpè fallaces existunt, plus, quàm oculis nostris, deferre; ut optimè † advertunt Ludov. Vives, Acosta, Maluenda & Torquemada ubi sup. Iust. Lipsius in Physiolog. Stoic. lib. 2. dissertat. 19. Lambinus sup. Horatium d. Ode 22. Franc. Vallesius in libris de sacra Philosoph. cap. 26. Ioan. Borer. in relat. univers. vol. 2. 1. pat. lib. 1. pag. 229. & sequēt. Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 2. & 4. Conimbricenses in 2. lib. Arist. de cœlo, cap. 14. q. 1. Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 15. §. 2. Fr. Ioan. à Ponte in cō ven. utr. monar. lib. 3. cap. 19. pag. 121. Tobias Hallerus in d. orat. de antiquit. ap. Rosinum pag. 487.

42

43

Qui omnes latissimè de Zonarum (præcipuè Torridæ) naturâ & temperie latissimè agunt, & ex antiquis idē iam olim tentarunt Aristot. & eius cō mentator Averroës lib. 4. de cœlo, Avicen. fen. 2. doctr. 1. cap. 8. Posidonius apud Cleomedem, cuius verba refert Iust. Lipsius in d. Physiolog. Stoic. lib. 2. dissertat. 27. in fin. Albert. Magnus de nat. loc. cap. 6. & † Servius sup. Virgil. 6. Æneid. ubi elucidans illud: *Pelagi ne venis erroribus actus*, disquirit, qui potuerit dicere Virgil. Æneam erroribus maris ad inferos vivum devenisse? responderque hisce verbis: *Altius hoc intellige secundùm corographos, qui volunt terram sphæricam esse, & undique aqua & aëre sustentari. Quod si est, ad Antipodes potest navigatione perveniri, qui nobis inferi sunt, ut nos illis. Hinc est quod sub terram inferos dicimus. Tyberianus etiam dicit, epistolam esse ab Antipodibus ad nos vento allatam, quæ habet superi inferis salutem.* Et melius, & latius cære-

44

ris prosequitur Thom. Bocius d. tract. de sign. Eccles. Dei, lib. 15. cap. 18.

Qui † tamen pio quidem zelo, & subtilibus, licèt non usquequaque solidis rationibus ostendere conatur, tres illas terræ fascias, quas antiqui Scriptores, ut diximus, inhabitabiles esse, asseruerunt, reverâ ab Orbe condito ad Christum usque semper desertas mansisse, & semper, vel saltem ex maiori parte inhabitatas, & tales repertas eo tempore à pluribus fuisse, qui eas diligentissimo studio explorarunt: Post Christi verò fœlicissimum in mūdo Ortum, cœpisse illas hominibus incoli, quousque tandem iam nostris tēporibus cultoribus sunt repletæ: atque hanc † inter alias Christum in Mundum importasse fœlicitatem, ut eius præsentiâ terra melior, atque usibus humanis cōmodior sit reddita, sic explicans Psalm. 8. vers. 1. & 4. & locum Isaiæ cap. 35. vers. 1. & cap. 43. & Sybillæ carmina, quæ habentur apud Lactan. lib. 7. divin. instit. 45 46

Et tunc sanè gaudium magnum Deus hominibus dabit
Etenim tellus, & arbores & innumera pecora terræ
Debunt fructum verum hominibus
Vini, & mellis & candidi lactis,
Et frumentum, quod est hominibus optimū omnium.

QVINTÒ, quo magis ostendatur, hūc Novum Orbem antiquis penitùs ignoratum, aut certè inhabitabilem iudicatum fuisse, considero illos non solùm existimasse ob ardorem æstuantis Zonæ ad eius oras aditū omnino præcludi, sed eâ quoque ratione, quàm urgentiorem, imò & insuperabilem reputarunt, nempe totius † Oceani spacium inter ipsum, & alias mundi partes obversari, neque ullum modum reperiri, quo infinito illo abysso traiecto, homines huc cōmeare potuerint. Quod argumentum † adeò pressit D. August. d. lib. 16. de Civit. Dei cap. 9. ut nimis absurdum esse dicat, & sacræ 47 48

Scripturę contrarium, Antipodes in his regionibus habitare, cùm ex Adami, aut Noachi posteris, à quibus necessariò petenda est universi humani generis propagatio, nullus ad eas navigare, ac pervenire potuerit. Cui † ex
49 antiquis Ecclesiæ Patribus hęrêre videtur Gregor. Nazianz. in epist. 71. ad Posthumian. & in orat. funeb. Basilij, dū pro certo confirmat, ultra Gades mare esse hominibus impermeabile, & finē non habere, neq; tellurē penetrari
50 posse. Et † Origen. lib. 2. Periarch. cap. 3. ubi locū D. Clement. exponens, qui alios mundos trans Oceanum esse insinuavit, de quo in cap. seq. latiùs agemus, ait, illum Antichtones significare voluisse, atq; illius Orbis terræ partes, ad quas, quia Oceanus intrāsibilis est, nostrorū quisquā accedere nō potest.
51 Idem † etiam de impoßibile Oceani penetratione apertisimè scripsit Cicer. d. lib. 6. de Rep. & Plin. d. lib. 2. cap. 67. sic inquiens; *Maria circumfusa undique dividuo globo partem Orbis auferunt nobis, neque indè huc, neque hinc illò pervio tractu.*

Et hanc fuisse constantem veterum
52 omnium sententiam, † satis ostendit illud Pindari in Olymp. Ode 3. in fine, dum ait, quod ultra Gades est, ęquè sapientibus, & stultis inaccessum fuisse. Quod proverbij loco à cæteris usurpatum apparet, teste Pedone Albinovano apud Senec. Plin. in proœm. lib. 3. & alijs relatis à Paulo Manut. in adag. *Non ultra Gadira*, pag. 879. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 15. in princ. & de Paradis. cap. 39. pag. 118. Fr. Ant. de S. Roman. in hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 4. pag. 12. Theatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 3. pag. 1258. & noviss. Suarez de Salazar de antiquit. Gaditanis lib. 1.

53 Vnde † & Oceanum ipsum sacræ Paginę pro Occidentali plaga, & fine totius Orbis apponūt, Isai. 49. vers. 12. Ezech. 48. vers. 17. & in multis alijs locis relatis à Ludov. Ballester. in Hiero-
54 log. lib. 2. c. 4. in fin. Iuvenalis † quoq; Satyr. 10. in eodem sensu Gades accepit, cùm ait:

Omnibus in terris, quæ sunt à Gadibus usque
Auroram, & Gangem, pauci dignoscere possunt
Vera bona, atq; illis multū diversa remota
Erroris nebula.

Et propterea Hercules, † cùm bo- 55
ves Geryonis vestigans, ad Gades pervenisset, columnas ibi fixisse narratur, tanquā illic esset suprema Orbis meta, ut tradit idē Pindarus in Nemeis, Strabo lib. 3. circa finem, Pomp. Mela lib. 2. cap. 6. D. Isidor. lib. 13. Etymol. cap. 15. Dionys. in libello de situ Orbis his carminibus:

Obliquas narrate vias, mihi dicite Musæ
Oceani Hesperijs à gentibus incipientes,
Ad fines, ubi sunt erectæ fortè columnæ
Herculeæ (mirum) iuxta suprema Gadira.

Et Festus Avienus vers. 105. sic canens:

Vltima porrectas subducit ad astra columnas.
Hic modus est Orbis Gadir locus; hic tumet Atlas
Arduus; hic duro torquetur cardine cælum;
Hic circumfusis vestitur nubibus axis.

Fuit † enim antiqua Imperatorū cō- 56
suetudo, ad quę loca extrema cum exercitu, vel classe penetrassent, ibi aliqua suæ expeditionis monimenta relinquere; sicut Bacchus colūnas duas magnas erexit in Oriente, & Alexander Indicæ militiæ terminos aras apud extremos Indos instituit, atque ordinavit, super quibus vota Dijs persolvit, ut testatur Strabo lib. 3. & de eisdem Herculis columnis agens Natal. Comes lib. 7. Mythologiæ, cap. 1. pag. 582. Atque hoc ipsam † Gaditanæ
urbis, sive insulę appellationem ostendere, docet Arias Montan. in sua Geographia relatus ab Ortelio in Thesaur. 57
verb. *Gades*, ubi sic inquit: *Gades non sepem, sed terminum, seu finem Latinis*

dici mihi auctor est Arias Montanus, & apertius Stephanus in sua Geograph. dum inquit, Gadira urbi, & insula in mari Oceano angusta, & oblonga quasi fascia, sic dicta, velut γῆς δέρα, idest extremitas terræ.

58 Quod nomē, † *Finis terræ*, alteri quoque promontorio inditū fuit, quod in Galleciæ Regno mari adiacet, ut ait Florian. in hist. Hisp. cap. 2. Et † tota
59 Provincia Bætica, imò & ipsa Hispania in universum, ex eâdem ratione Occidens Occidētis, & angulus Occidentis vocata est, ut ex D. Hieronym. Theod. Bellarm. & alijs probat Pineda lib. 4. de reb. gest. Salom. cap. 14. pag. 196. & cap. 15. pag. 210. Idq; denotare videbātur antiqua nomina Hebræa, quibus appellabatur, nempè *Sepharad*, & *Spania*. Significant quippe terram absconditam, & in extremo terminò, sive fine mundi iacentem, ut benè advertit, & post alios probat Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 19. pag. 123. & Dom. Greg. Lopez Madera de excell. Hisp. c. 3. fol. 21. Vbi Hesperi † nomine, à quo Hispania & 60
Italia Hesperia vocārur, Græcos totū Occidentem appellasse considerat.

Extant quoque celeberrima quædam, & memoriâ dignissima † epitaphia in eâdē Hispania apud Caparrā, 61
Eboram & Gades, quæ citantur ab eruditiss. Ambros. Morales de antiq. Hispan. lib. 8. cap. 20. & 48. Petr. Apian. & Cyriaco Anconitano in libris antiq. inscrip. Fr. Roder. Yepes in antiq. Astigit. Salazar in d. antiq. Gaditan. Ponte ubi supr. & Matute in prosap. Christi 2. ætate, cap. 2. fol. 76. in quibus ultimas Orbis aras ibidem concludi, veteres fatebātur. Illa autē sic habēt:

QVAM. VARIA. HOMINVM. FATA. ORTVS. IN MARSIS. DOMICIVS. THORANVS. VLTIMAS. ADII TERRAS. ARMA. SEQVVTVS. INFOELICIA. GN. POMP. HIC. OCCVBVI. &c.

Aliud:

SERTOR. LVSIT. DVX. EXTREM. ORB. PLAGA D. IMMORT. VOVET. ANIM. BVSTO. CORPVS. &c.

† Aliud:

HELIODORVS. INSANVS. CARTAGINENSIS. AD EXTREMVM. ORBIS. SARCOPHAGO. TESTAMENTO. ME HOC. IVSSI. CONDIER. VT. VIDEREM. SI. ME. QVIQVAM. INSANIOR. A D. M E. VISENDVM. VSQVE. A D HAEC. LOCA. PENETRARET.

His adijcere possumus Strabonem
62 lib. 3. in princ. ubi † de sacro Promontorio loquēs, quod hodie dicitur, CABO DE S. VICENTE, hoc esse inquit nō Europę modò, sed Orbis universi in Occidentē remotissimum signum; &
63 coniecturā facit, † à Tartesio Bæticæ Provinciæ urbe (quā eandē esse cū Gadibus tradūt Ortelius in Thes. Geogr. verb. *Tartessus*, & plures alij antiquitates relati à Pineda de reb. Salomon. d. lib. 4. cap. 14. §. 2. pag. 187.) Tartarum esse † vocatū à veteribus locū illum 64
subterraneū, in quē defunctorum animas mitti credebant. Quasi hic in extrema illa Hispaniæ, sive totius Orbis parte cōsistere deberet: sicuti ipsi etiā Elysij † cāpi, ubi piorū sedē collocave- 65
runt. Sic enim Proteus Menalaū apud Homerum alloquitur lib. 4. Odyss.

Sed te quà terra postremus terminus extat
Elysium in campū cœlestia numina ducēt

Quem Rhadamantus habet, quà vita facillima multo
Ducitur: Haud operit campos nive Iupiter istos;
Hybernū tēpus, neq; multo prorogat anno
Nulli imbres. Spirat semper grata Aura Favonij
Missáq; ab Oceano nimios demitigat æstus.

Et eandē Homeri, & Strabonis sententiā, Elysios campos Hispaniæ tribuentiū, sequitur Ludov. Vives in not. ad D.Aug.lib.20.de Civit. Dei, c.27. Carol.Stephan.in d.verb.*Elysij campi*, Cœli.Rhodig.lib.18.lect.antiq. c.22. Ioan.à Ponte in d. cōven. lib. 2.c.24. pag.255.licèt alij in cavo lunaris globi eos statuant: alij in duabus insulis Atlanticis, Gaditano Freto vicinis, Canarijs, aut Fortunatis: alij in Paradiso, vel etiā circa Aegyptū, aut Lesbon, ut cōstat ex Plutarc.in Sertorio, & in libello de facie Orbis Lunę, Servio, Pōtan.&Cerda in illud Virgil.in 6.Æneid.

Devenere locos latos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum sedesque beatas.

Lucan.lib.9.Pharsal.Hesychio, Cœl. Rhodig.lib.1.c.4.& alijs, quos refert Vives ubi sup.Ortel.in Thesaur.verb. *Elysium*, Carol. Stephan.in d.verb.*Elysij cāpi*,& verb.*Atlātica insula*,& Ioan. Funger.in Etymolog.sub eodē verbo.

Sextò & ultimò, quia mirū videri non debet, has Occidētales & Austra-
66 les plagas antiquos latuisse, cùm † neque de Hesperidum hortis notitiā habuerint, qui prope ipsum Hispaniæ Oceanū, sive Atlanticū mare ad Lixi oras extitisse dicuntur, ut ex Hesiod.in Theog. Euripi in Hippolyt.coronat.& in Hercul. furen. & ex alijs plurimis Græcis & Latinis Auctoribus eruditè ostendit Natal.Comes lib.7.Mythologiæ cap.1.pag.583.& c.7.pag.619.& seqq. & Bern. Aldret. lib.4. de antiq. Hisp.c.6.& Lucret.lib.5.de nat.rer.in princ. Qui illā huius rei causam reddit, quòd nostrorū nemo ad eas navigasset, nec Barbari eo accedere propter Draconis metū ausi fuissēt, sic enim inquit:

Aureaq; Hesperidū servans fulgētia mala
Aspera, acerba tuēs immani corpore serpēs
Arboris amplexus stirpem? quid denique obesset
Propter Atlantæum littus, pelageq; severa
Quo nec noster adit quisquam, nec barbarus audet.

Fuit enim olim † navigatio freti Gadi 67
tani, & transmissio columnarū Herculis infrequens & intentata, propterea quòd nimis periculosa reputabatur, ut latè probat Pined.de reb.Salom.lib.4. c.6.pag.171.& c.15.§.3.pag.205. Cui addo Cornel. Tacit.in lib. de morib. Germ.qui Germanos indigenas esse, eo argumento ostendere nititur: *Quia immensus ultra, utq; sic dixerim, adversus Oceanus, raris ab Orbe nostro navibus aditur. Quis porro propter periculū horridi & ignoti maris, Asia, aut Africa, aut Italia relicta Germaniā peteret, informē terris, asperam cœlo, tristē cultu, aspectuque, nisi sibi patria sit.* Et Suidam, verb. *Atlāntica maria*, relatum & sequutum ab Ortelio in Thesaur.Geograph.verb.*Oceanus Atlanticus*, ubi tradunt, † *Omnia* 68
maria innabigabilia Atlantica vocari.

Huius autem periculi, sive difficultatis ratio in eo cōsistebat, quòd priscis illis temporibus, † nondum navi- 69
gationes per altum institutæ erant, & licèt † naviū inventio, & navigandi u- 70
sus cognosceretur, utpotè qui ab ipso Noë, & eius arca initium accepit, ut constat ex Genes.c.7.Ioseph.lib.5.antiquit. Philo. in lib.de multipl.gen.huma.Methastene, Fabio Pictore, & Annian.sup.Beros.lib.4.Polid.Virg.lib.3. de invēt.rer.c.15. Ravis. Text. in officina, 1. to.pag. 326. Carol. Steph. in dictión.verb.*Noë*, pag.319.Ioan.Funger.in Etymol.verb.*Navis*, pag.674. Camil.Borel.de præstan.Reg. Cath.c. 19.n.54.& 55.Theat.vit.hum.vol.20. lib.3.pag.1715. & vol. 20. lib.1. pag. 71
3628.& ex Clem.Alex.lib.1.stromat. c. 7. pag.336. Qui † Atlantē Lybicū primū naves fabricasse, & mare navigasse cōmemorat. Minimè † tamē na- 72

vium forma, astrolabiũ,& alia instrumẽta ad hoc necessaria ita hominibus innoruerant, ut sese tã immani abysso
73 committere auderent. Prȩsertim † sine ferrea acu magnere artacta, quam vulgò maritimã vocant, quæ perpetuò Septentrionẽ respicit; & eo uno navigationis præsidio sublato, certa magni Oceani traiectio prorsus impossibilis est, ut præclarè considerat Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 16. pag. 45. & Thom. Bozius loquens de Colũbi & Lusitanorũ navigationibus lib. 4. de statu Italiȩ, c. 1. n. 68. Nã etsi, ut Plin. lib. 8. cap. 56. de Phœnicũ na-
74 vigatione scribit, † ex Syderibus, Sole & Luna, ex terrarum promontorijs, littorumq; differentijs aliquid maritimȩ peritiæ habêri possit, quod latè etiam illustrat Pineda d. cap. 15. §. 5. pag. 208. cum Cicer. lib. 1. Academ. & Arato in Phœnomen. ubi sic habet:

Hic Iovis altrices Helice, Cynosuraq; fulgent,
Dat Graijs Helice cursus, maioribus astris
Phœnicas Cynosura regit; sed cãdida totis
Certior est Cynosura tamẽ sulcãtibus æquor,
Quippe brevis totam fido se cardine vertit.

75 Si ramen † hæc omnia nubilo tempore obducerentur, & in medio mari deprehensi, ut Virg. ait lib. 1. Aeneid.

Vnà Eurus Notusq; ruerẽt, creberq; procellis
Africus, & vastos volverẽt ad littora fluctus.

Fieri nõ poterat, ut nauta dẽpto magnetis usu, quo dirigeret protã noscerer, non magis quàm ut oculis captus, quid in monte procul posito emineat,
76 quid iaceat, digito ostenderet. Vt vel ipse † idem Virgil. egregiè insinuat lib. 3. Aeneid. sic canens:

Postquam altũ tenuere rates: nec iam amplius ullæ,
Apparẽt terræ: cœlũ undiq; & undiq; põtus
Cõtinuò vẽti volvũt mare, magnaq; surgũt
Aequora; dispersi iactamur gurgite vasto
Involvere diẽ nimbi, & nox humida cœlũ
Abstulit: ingeminãt abruptis nubibus ignes
Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis
Ipse diem, noctemq; negat discernere cœlo.
Nec meminisse viæ media Palinurus in unda:
Tres adeò incertos cæca caligine Soles
Erramus pelago, totidẽ sine sydere noctes.

Quapropter meritò Acosta d. lib. 1. cap. 16. & seqq. nimis extollit † ingẽs 77
hoc naturȩ miraculum, quod in acu magnetica reperitur, probatque veteribus ignoratã fuisse, neq; eam illos in navigando peritiam habuisse, † ut cũ 78
arte nautica hominũ nostri temporis, & præcipuè Hispanorũ, cõferri possit. Qua unà incredibili & celeritate, & certitudine Oceanũ undevis, & quovis enavigant, illiusq; regiones, & clymata accuratè callent, ut ubi ostendũ, ubi dextrorsum nonnihil inclinandũ, ubi lȩvorsum, non minus constantet noscant, quàm si per terrã progrederẽtur.

Huius autem adeò magni beneficij auctorem † incerti m esse dicit Polid. 79
Virg. d. lib. 3. de invent. rer. c. 13. sed alij magis frequenter id tribuũt Flavio cuidam Amalfitano circa annũ salutis 1300. De cuius laudibus & cõmodis, & usibus acus magneticæ ultra prȩdictũ Acostam plurima cumulant Pandulfus Collenucius hist. Neapolit. lib. 1. & 10. Bapt. Carraf. in eàdem hist. lib. 1. Petr. Zieza 2. tom. rer. Ind. cap. 9. Gomata 1. p. hist. Ind. cap. 10. Lævinus Lénius de occult. nat. mirac. lib. 3. cap. 4. Pet. Medina artis navigat. lib. 6. cap. 1. Hieronym. Osforius lib. 1. de rebus Eman. ubi pyxidem nauticam elegãter describit. Gilbert. de magnete, lib. 1. cap. 1. Iovius lib. 25. histor. Ioan. Barros in sua Asia, decad. 1. lib. 1. c. 4. Adrian. Turneb. lib. 20. adversar. c. 20. Guid. Pancirol. in novis repertis c. 11. Philander. comment. in Vitruviũ lib. 10 cap. 14. Abrahã Ortel. in Theatr. Geograph. tab. 5. Ioan. Boter. in relat. univers. 1. p. vol. 2. lib. 1. pag. 332. & seqq. Lil. Girald. lib. de navigat. cap. 1. Thom. Bozius lib. 6. de sign. Eccl. Dei,

cap.

cap.7.sign.24.pag.240.& seq. & lib.8. cap.1.sign.33.pag.291.& lib.20. sign. 87.cap.6.pag.334.& de Italię statu.d. lib.4.cap.1. Camill. Botrell. de præst. Reg.Cathol.cap.78.ex.num.22. Par. Guzmã in 1.part.hist.Iapon.Pet.Garcia Ferrandus & Andreas Crerensis in peculiaribus libris, quos de navigandi arte scripsère, Pet.Opmeerus in opere Chronog.pag.100.& pag.357.& 373. Ant.Possevinus in Biblioth.2.tom.lib. 15.cap.20.pag.257.Mariana de rebus Hispan.lib.1.cap.22.Maluẽda de Antichr.lib.3.cap.24.Theatr.vitę huma. vol.20.lib.1.pag.1628.ubi ait hoc ipso invento Hispanis Novi Orbis investigandi instrumentum datum fuisse, Fr.Anto.de San Roman in eâdem hist. lib.1.cap.2. Fr.Ioan.Torquemada in Monarch.Ind.lib.1.capit.10. pag.32. Ant.Herrera in hist.gener.Ind.Occid. decad.1.lib.1.cap.1.& seq. & in descriptione in dicto cap.1.pag.1.Simõ Maiolus in dieb.Canicul. 1.tom.colloq. 23. pag.540. & seq. & colloq.18.pag. 404.& seq.& pag.422.ubi alium acu magneticæ inventorem agnoscit, & plura de magnetis proprietatibus tra-
80 dit,quod † & præstat Plinius lib.36. cap.16.Lucret.lib.6.de nat.rerum, D. August. lib.21. de Civit.Dei, cap.4.& 6.ubi Ludov.Vives in notis,Goropius Becanus lib.3.Hispanic. Pineda.d.lib. 4.cap.15.§.4.ex pag.206.& capit.18. pagina 222.ubi etiam explicat,cur ita appelletur, & unde trahatur,Theatr. vitæ humanæ vol.5.lib.2.pag.1226.
81 Et causam, † cur magnes Septentrionem semper requirat,adducere conatur Fr.Ioan.à Ponte in conven.urr. Monarch.lib.2.cap.23.pag.249.& novum, & notandum magnetis experimentum Herrera in dict.descriptione
82 pag.2. † Nimirum magnetem ferro maiorem attrahẽdi vim communicare,quàm ipsa habeat;etenim si magneti ferrum iungatur, longè maius pondus alterius ferri elevabit, quàm si per se sola ad id peragendum accommo-
daretur.Et quod etiam in terrestribus itineribus † multi magnete utantur,& 83
quòd montes magnetici trahant ad se navigia circa eos transeuntia, quibus ferrum vehitur,recolit Maiolus ubi supra, & Aloys. Cadamust. in sua navigat.55. Vbi refert,non longè à mari Arabico ad insulas Calechut esse magnam magnetis copiam,adeò ut multæ ibi fiant naves absque ferro,quòd vim magnetis paveant.Idem tradit Ludov. Vives ubi sup.

SVMMARIVM Capitis XII.

1 *Opinionem aliquam probare non sufficit, nisi contrarijs satisfiat.*
2 *Auctores plurimi recensentur, qui Novum Orbem veteribus cognitum dicunt.*
3 *Iustus Lipsius quid senserit de notitia Novi Orbis?*
Basilius Pontius Legionēs. Augustinianus laudatur,ibid.
4 *Novum nihil est hodie,quod antea non præcesserit. Et num. 10.*
5 *Novus Orbis aliquando antiquis cognitus,& postea ignoratus,ac denuò à Columbo repertus.*
6 *Nova multa videri,quæ iam olim in usu fuerunt.*
7 *Arietis machinam invenit Carthago,& postea eius oblita stupuit contra se per Romanos admotam.*
8 *Fontei & Thuani carmina de novis antiquis.*
9 *Res omnes suas mutationes habent, & quæ ceciderc, resurgunt ,secundùm Horatium.*
10 *Novum nihil sub Sole Proverbiũ qualiter accipiatur?*
11 *Homines non omnia simul Iupiter docuit.*
12 *Erato,una inter Musas,à novis inventis nomen accepit.*
13 *Thaletis Milesij apophthegma.*
14 *Tempus est rerum omnium inventor & magister.*

15 *Inveniendis inventa non obstant secundùm Baldum.*

16 *Inventa de novo plurima, & utilissima omnibus saeculis leguntur, & aliqua eorum exempla.*

17 *Antipodum & Novi Orbis inventio instar omnium inventorum valet.*

18 *Munera maxima, & clarissima naturae fortuitò saepè reperta sunt, & aliqua exempla.*

19 *Fortuito quae apud nos fieri videntur, Dei consilio reguntur.*

20 *Magnes lapis fortuitò repertus.*

21 *Lyrae, sive Citharae inventio qualiter coeperit?*

22 *Purpurae inventio cum Cassiodoro.*

23 *Nili origo, & incrementum his ultimis temporibus à Lusitanis detecta.*

24 *Nili originis cognitio veteribus frustra tentata, & impossibilis reputata.*

25 *Navigationis per altum antiquitus in usu fuisse quidam tradunt, & earum exempla. Et num. sequentib.*

26 *Mare universum non solùm navigabile, sed de facto etiam antiquitus navigatum.*

27 *Hannonis navigatio similis fuisse dicitur tertia Columbi.*

28 *Carthaginenses olim per Atlanticum navigasse dicuntur.*

29 *Euthymenes Massiliensis olim Atlanticum navigavit.*

30 *Navigatio quem progressum olim habuerit, cum Claudiano.*

31 *Magnetis usum sunt qui veteribus tribuant. Et num. 42.*

32 *Plauti versoriam aliqui acum Magneticam fuisse putant. Et num. 46.*

33 *Navigandi peritia veterum cum nostra comparari nequit.*

34 *Navigationes per altum rara olim, & portenti loco habitae.*

35 *Hannonis navigationes parum fidei habuerunt, & Proverbium de eis.*

36 *Navigationes tantùm littorales priscos exercuisse, qui affirment? Et numero 37. 38. 40.*

39 *Navigationem sine remis veteres nusquam exercebant.*

41 *Astrolabij inventum, & utilitas.*

42 *Magneticae acus usum veteribus omnino ignoratum fuisse probatur.*

43 *Magneticae pyxidi Novi Orbis detectio debetur.*

44 *Trapobanenses qua industria in navigando uterentur.*

45 *Magneticae acus nullum extat nomen apud antiquos.*

46 *Versoriam capere apud Plautum significat* dar, ò tomar la buelta.

47 *Atlanticam Platonis quidam Novum Orbem esse putant, sed reijciuntur, n. 52.*

48 *Aristotelis locus de insulis à Carthaginensibus detectis à multis accipitur pro Novo Orbe, qui reijciuntur, num. 53.*

49 *Americanos à Carthaginensibus procedere aliqui putant, & quare?*

50 *Æliani optimus locus exponitur, ubi Novum Orbem depingere videtur, sed reijcitur, num. 56.*

51 *Novi Orbis incolas eosdem esse ac Hyperboreos tradit Goropius, sed reijcitur, num. 60.*

54 *Aristotelis, sive Theophrasti liber de mirabilibus auditionibus fabulosus est.*

55 *Luciani fabula de quadam navigatione à se in novas regiones facta refertur, & ridetur.*

57 *Sileni narrationem de Novo Orbe à Theopompo relatã, ut merã, & nugatoriã fabulã accepit Ælianus & Tertul.*

58 *Theopompus quis fuerit?*

59 *Goropius Beccanus audaciae, & levitatis notatur.*

60 *Hyperborei & Riphaei montes ubi sint, & unde dicantur? Et num. 62.*

61 *Riphaeos, & Hyperboreos montes incolentium mira foelicitas, & salubritas.*

63 *Novi Orbis scientiam videntur habuisse, qui & Antipodum: & respondetur, num. 70.*

64 *Novum Orbem agnovisse videtur Lucian. Plutarch. & Avitus: & eis respondetur, num. 71. & 72.*

65 *Divi Clementis Romani verba de mundis, qui sunt trans Oceanum, multi pro Novo Orbe accipiunt: & respondetur, num. 74.*

66 D. Clementis epistola ad Corinth. auctoritas.

67 Seneca Philosophus scripsit tragœdiam Medæa, & in ea vaticinari videtur de Novi Orbis detectione. Et num. 76.

68 Columbum, Senecæ auctoritate inter alia ductum, ad Novum Orbem quærendum, multi opinantur.

69 Hispanis adimi non potest vera gloria primæ detectionis Novi Orbis.

70 Antipodes esse licèt aliqui ex antiquis agnoverint, ignorabant tamen regiones eorum, & alterius generis mortalium esse putabant.

71 Plutarchi, & Luciani narrationes, quibus videntur Orbem Novum denotare fabulosæ sunt.

72 Avitus declamator Novum Orbem nô agnovit, sed potiùs apertè negavit.

73 Aviti elegantissima verba, quibus Alexandrum hortatur, ne novas terras ultra Oceanum quærat.

74 D. Clemens Romanus sub mundis trans Oceanum Antipodes significare voluit secundùm Originem.

75 Mundos plures esse, qui affirmant, graviter errant.

76 Seneca quo sensu, & modo Novos Orbes detegendos esse prædixerit?

77 Divinatio viris prudentibus familiaris quæ sit?

78 Seneca non secùs ac cæteri sui temporis Philosophi Oceanum finem Orbis esse putabat.

79 Pidonis carmina elegantissima apud Senecam, Oceanum mundi finem esse tradentis.

80 Poëtæ, & alij Auctores multa temerè vaticinatur, quæ posteà impleta videmus.

81 Senecæ locus alter, quo prænuntiasse videtur detectionem huius Novi Orbis.

82 Gentium plura examina repentè ex regionibus Aquilonaribus exierunt, & bellis Orbem turbarunt.

83 Virgilij vaticinium, quod trahi potest ad detectionem Novi Orbis.

84 Argonautarum fabulam qui tractaverint.

85 Aurei velleris Ordinis Equestris origo.

86 Ducatus Burgundiæ veri successores sunt nostri Reges Catholici.

87 Virgilij locus Aeneid. 6. exponitur contra Iust. Lipsium.

88 Aethiopia Maurorum cur à Virg. & Lucano dicatur iacere extra sydera.

89 Seneca in Medæa non loquitur de regionibus Occidentalibus, quales sunt Novi Orbis, sed de Septentrionalibus.

90 Thule insula ubi? Et plura de ea remissivè.

91 Nova terra, & insulæ repertæ sunt in Oceano Septentrionali.

92 Hunni, & Gothi in alio veluti Orbe ignoto habitare olim dicebantur.

93 Mare Septentrionale navigare, non ita mirum ac Oceanum Occidentale.

94 Mare ultra Groenlandiam unius diei cursu fertur innavigabile.

95 Navigationes mirandæ Battavorum per mare Glaciale remissivè.

96 Lucius Marineus Siculus debili argumento ductus tribuit Romanis Novi Orbis detectionem. Et num. 99.

97 In Regno Chile in valle Causen repertæ sunt figuræ aquilarum bicipitum. Et num. 102.

98 Clavus ferreus antiquus repertus lapidi cuidam inclusus dicitur in argenti fodinis de Caxatambo. Et num. 105.

99 Marinei figmentum de numismate Augusti Cæsaris in mineralibus Orbis Novi reperto à multis exploditur, & qualiter ibi esse potuerit?

100 Imposturæ plures sæpè fiunt sub prætextu antiquitatis.

101 Carmina quædam Indiarum Orientalium Inquisitionem suadentia Vlyssipone confecta sunt, antiquitatem simulantia.

102 Chilenses quo pacto potuerint effigiare aquilas bicipites.

103 Aquila Romanorum signum quando & quare biceps portari cœperit?

104 Germani cur sumpserint pro insigni aquilam bicipitem?

105 Clavus ferreus quo pacto pervenire potuerit ad fodinas Caxatambi, & lapidibus earum includi.

106 *Lapides intra, multa miranda reperta sunt, & exempla remissivè.*

107 *Naves in altissimis montibus, & longè à mari positis aliquando reperta sunt.*

CAPVT XII.

In quo latè auctores & argumenta contrariæ sententiæ referuntur, & refelluntur: & nullis ante Hispanos hunc Novum Orbem cognitum fuisse magis ostenditur.

1 Erum autem verò, quoniam † parũ est fundamẽta opinionis nostræ
iecisse, quæ totam laudem detectionis huius Novi Orbis Hispanis
tribuit, nisi contrarijs quoque satisfaciamus, ut in simili dicebat Baldus in
notabili cons. Schismatis, col. penult. quod est in titul. si quis aliquem testari
2 prohibuerit. Sciendum est, † plurimos
alios, & sanè doctissimos Scriptores, non extraneos tantùm, verùm etiã nostrates existere, qui dũ plus æquo antiquitati deferre volunt, eũdem Orbem priscorum monumẽtis manifestè insinuatũ, imò & à Carthaginensibus, Tyrijs, Phœnicibus, Romanis, Hebręis & alijs nationibus lustratum esse contẽdunt, ut constare potest ex ijs, quę latè tradunt Vatablus sup. 3. lib. Reg. cap 9. & 22. & lib. 2. Paralip. cap. 3. Arias Mõtanus in apparatu ad Phaleg. cap. 9. Genebrard. lib. 2. Chronog. pag. 158. Lud. Vives sup. D. August. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 9. Lucius Marinæus Siculus de reb. Hispan. lib. 19. cap. 16. Alexan. Vanegas lib. 2. natur. quæst. capit. 22. Adrianus Turnebus lib. 20. adverf. cap. 11. Pamelius in notis ad Tertullian. in Apolog. num. 528. Isaac Casaubonus in animadvers. ad Athenæ. lib. 3. cap. 7. Gorop. Becanus lib. 7. orig. Hispan. & in origin. Antuerpiens. lib. 3. & 9. pag. 1026. & seq. Ioan. Mariana de rebus Hispan. lib. 2. cap. 2. Stephan. de Salazar Carthusianus sup. Symbol. Apost. discurs. 16. cap 5. Gregor. Garcia Dominicanus in tractat. de Ind. orig. per totum, Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. Ioan. Pineda lib. 4. de reb. Salom. cap. 16. per totum, præcipuè §. 4. pag. 213. num. 4. & latè & eleganter
Iustus Lips. † lib. 2. Physiologiæ Stoi- 3
corum, cap. 21. & post eum, eo non relato, Mag. Fr. Basilius Pontius Legionensis Augustinian. quem ego Salmanticæ ob religionem, variam eruditionem, & incomparabilem memoriam, multũ suspexi, in lib. cui variarum disput. titulum fecit, & post hęc scripta ad meas manus pervenit, sub quæst. 8. expolit. capit. 1. & 2. ubi concludunt: *Fuisse iam olim istam partem mundi, & auditione acceptam, & ratiocinatione stabilitam, etsi inspectione fortasse non usurpatam.*

Pro cuius sententiæ confirma-
tione primò considerant, nihil † nunc 4
in mundo contingere, quod novum, aut recens vocari possit, quodque iam prioribus illis sæculis non præcesserit, licèt memoriã fortè eorum exciderit, ut habetur Eccles. 1. vers. 9. & 10. ubi plura novissimè congessit Pineda ex pag. 177. Martinus Delrio in adag. sacris 2. tom. adag. 292. pag. 366. & idem Pineda in nostræ quæstionis terminis loquens d. lib. 4. de rebus Salom. cap. 15. §. 4. pag. 206. & cap. 16. §. 5. pagina 214. Atque ita opinantur antiquis
planè temporibus † hunc Orbem, & 5
Oceani ad illum navigationem incõperto fuisse, posteà tamen temporum, & casuum varietate in usu, & memoria hominum esse desijsse, quousque rursus Divinâ providentiâ, Columbi industriâ, & Hispanorum virtute, res non tam nova, quàm antiqua inventa fuit, seu potiùs repetita, atque

in-

6 instaurara. † Quemadmodum in alijs
pluribus contingit, de quibus loquitur
Tertullianus lib. de Pallio, cap. 1. rela-
tus à Basilio Pontio. d. quæst. 8. cap. 3.
pag. 475. ubi sic notanter inter reliqua
7 inquit: *Nam † & arietem, nemini unquã
libratum, illa dicitur Carthago, studij as-
perrima belli, prima omnium armasse, in os-
cellum penduli impetus commentata vim
tormenti debile pecoris capite vindicãtis.
Cùm tamẽ ultimarent tempora patria, &
aries Romanus in muros quondam suos au-
deret, stupuere illicò Carthaginenses, ut
novum extraneum ingenium. Tantum avi
longinqua valet mutare vetustas.*

Atque eòdem respexisse videtur
8 poëtica † illa paraphrasis Fontei:

*——— Quæ nunc dici, fierique notamus
Vt nova præteritis iã dicta, aut gesta fuere
Tẽporibus, sed cũ semel interiere resurgũt,
Atq; renascitur quasi facta recẽtia, cũ sint
Antiqua, & Patribus iamdudum cognita
nostris.*

Et Thuani:

*——— Nempe omnia quæ nunc
Miramur, prisca ea visa, auditaque saclis
Temporis exacti veniens oblivia tempus
Inducit.*

9 Quod profectò illud est † Horatia-
num in arte Poët. Dum non solùm de
vocabulorum, sed de rerũ omniũ, at-
que humanarum consuetudinũ ætate,
ortu, interitu, mutationibus, iterumq;
redivivis vicissitudinibus, sic scripsit:

*——— Mortalia facta peribunt,
Multa renascentur, quæ iam cecidere, ca-
dentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet
usus, &c.*

Sed hoc argumentum parũ quidẽ iudi
cio meo evincit, cùm nimis generale
sit, nec certã aliquã & solidã ratione
muniatur. Non enim quærimus, an po-
tuerit Novus hic Orbis veteribus in-
notescere? Sed an reverà innotuerit? &
aliquod sufficiens testimoniũ ad id pro
10 bandũ reperiatur. Neque urget † pro-
verbialis illa Ecclesi. locutio, quâ nihil
sub Sole novũ esse docemur: nam hoc
varias expositiones habet, quas copio-
sè congerũt, & illustrant novissimi Pi-
neda, & Delrius ibidẽ. Et hyperbolicè,
vel argumẽto sumpto à cõmuniter ac-
cidentibus à Salomone dictũ esse vide
tur, ut cõprimeret & corrigeret insatu
rabilẽ illã hominũ libidinẽ videndi, ex
periẽdique novas ad voluptatẽ, & fœ-
licitatẽ vias, ostenderetque nõ succes-
suras fœlicius, quàm hucusque, vel ipsi,
vel priores alij in similibus casibus ex-
perti fuerint. Quis enim negabit † om 11
nino verũ esse, quod Aratus in lib. Phę
nomenon scripsit, *Παντα γὰρ ὅπω ἐκ Διὸς
ἄνθρωποι γινώσκομεν*, idest, non omnia si-
mul edoctos homines à Iove, sed ad-
huc pleraque occulta manère, quorum
aliqua inposterũ dabit. Vnde † & inter 12
Musas, quarũ cuilibet suæ artis, disci-
plinæve institutionem veteres assigna
runt, Erato, idest, *Εὕρων ὅμοιον* dicitur,
ut inquit D. Fulgent. lib. 1. Mytholog.
cap. de decem Musis, quasi simile inve-
niens, quia post scientiam & memoriã
nova invenire deceat, eaque cõmoda,
ut divinitatis opinio acquiratur.

Et † Thales Milesius referẽte Laër 13
tio lib. 1. c. 1. sciscitatus, quidnã in tota
rerũ natura esset sapientissimũ? respõ-
dit, † Tempus: invenit enim omnia: 14
quẽ sequutus Tertullianus in Apolog.
cap. 1. Tempus (inquit) *omnia revelat*;
& Senec. lib. 7. nat. quæst. cap. 31. velu-
ti præsagiens hanc tanti Orbis dere-
ctionẽ, de qua sermonem habemus, sic
scribit: *Multa venientis avi populus igno
ta nobis sciet. Multa seculis tũc futuris, cũ
memoria nostri exoleverit, reservãtur. Pu-
silla res mundus est, nisi in illo quod quærat
omnis mũdus habeat.* Quibus adsentiens
Sinesius Cyrenensis Episcopus epist.
57. *Multas*, inquit, *rerũ utiliũ tẽpus in-
venit, aut correxit, non omnia ad exempla
fiunt, sed singula, quæ facta sunt, initium
semel habuerunt*: & Baldus † in procœ- 15
mio Decretal. de se, ac suis scriptis obij
ciens, sic ait: *Ad quid loqueris, cũ tot scri
pserint, & mũdum illuminaverint? Adhuc
multum restat operis, multumque restabit*;

quia inveniendis inventa non obstant.

In cuius rei comprobationem plurima quoque exempla omnium sæculorum adduci etiam possent,
16 † in quibus aliqua recenter inventa in mundum prodierunt, de quibus latè agit Polidor.Virgil.in suis libris de invent. rerum, Theat. vitæ human. volum.21. lib.3.ex pag.3798.Ravisius Textor in officina 2.part.ex pag.97. Simon Maiolus in dieb. Canicul.1.tom.colloq. 23.Thom.Bocius de sign.Eccles.Dei,
17 lib.6.cap.7.Vbi † instat omnium esse posse inquit: *Quòd à nostris Antipodes certo atque explorato inventi, & aperti fuerint, & facillima, & expedita navigatio ad illos relicta, dimidium scilicet totius Orbis terrarum, & omnium rerum, quas Deus hominibus est fabricatus.* Et omnino legendus Iacobus Pomerus in oratione, quòd antiquitas non ubique novitati præferenda sit, apud Ioan.Rosinum, pag.mihi 490. ubi sulphurei pulveris, & æneorum tormentorum, Nauticæ pyxidis, saccari ex arundinibus excoquendi artem, & plurima alia superioris ætatis utilissima inventa, multis & meritis laudibus efferunt.

Et idem præstat Ioseph.Acosta lib. 1.de nat.Novi Orb.cap.19.illud etiam tanquam valdè mirabile rectè commendans in maximis clarissimisque
18 naturæ muneribus, quòd † casu, atque fortuito multoties repetta sint, non industriâ hominum conquisita: *Plerasque enim* (inquit) *herbarum vires, hominum vitæ salutares, & lapidum, & stirpium usum, & fossilium, quæ vocant, mineralia, gemmas quoque & auri venas, proprietates quoque magnetis, succini, adamantis, & cæterorum talium, casus potiùs ostendit mortalibus, quàm ulla industria, ut in ijs non hominum ingenium, sed Dei*
19 *providentia commendetur; quæ † enim fortuito apud nos fieri videntur, ea consilio Divino prorsus eveniunt.*

Et potuit adducere aliud exemplum
20 de fortuita inventione † magnetis ferrum ad se trahentis, de qua Plin.lib.36. capit.16.& lyræ, † sive citharæ, quam 21
Mercurius casu etiam repetisse, & adaptasse fertur, cùm testudinem mortuam ad ripas Nili invenisset, consumptâ iam carne, sed superstitibus nervis, & percussione digitorum sonum excitasset, ut latiùs commemorant Pausan. in Eliacis, Lucian. in Dialog. Appoll.& Vulca.& Natal.Comes lib. 5.Mythol.cap.5.pag.375.

Quibus adijcio † quod de invētione 22
purpuræ his elegantissimis verbis prodidit Cassiodor.lib.1. var.epist.2. pag. 11.*Verùm talis tantaque res, quàm facili legitur invēta compendio! Nam cùm fame canis avida in Tyrio littore proiecta conchilia impressis mandibulis contudisset, illa naturaliter humorem sanguineum desluentia, ora eius mirabili colore tinxerunt. Et ut est mos hominibus, occasiones repentinas ad artes ducere, talia exempla meditātes, fecerūt Principibus decus nobile dare, quod substantiam noscitur habere mediocrem.*

Nec omittere volo originis † incre- 23
mēti Nili cognitionem his ultimis tēporibus à Lusitanis detectam, dū navigandi peritiâ totâ Africâ circunvecti, extremâque orâ occupatâ, sibi aditum ad Abyssinos, aliosque populos in Africæ meditullio aperuerunt, eiusque fontes lustrarunt; de quo agunt Ioan.Barrus decad.1.lib.10.cap.1.Ioan.Boter. in relat.univers.1.par.lib.3.cap.de Nilo, Philip.Pigafetta lib.2.de Regno Cōgi cap.10.Damian.Goës lib.de morib. & relig.Æthiop.Ioan.Bapt.Ramusius in fine Æthiop.navigat.Francisci Alvarez, Simon Maiol.1.tom.colloq.11. pag.281.& 282. Nicolaus Godignus lib.1.de reb.Abyssino.c.11. Thom.Bozius in tract.imperia pendēre à virtut. c.12.& Ioā.Baptista Scottia lib.1.de nat.& increm.Nili c.2.Cū tamē † an- 24
tiquioribus sæculis hoc omnino latuisset, & frustra à potentissimis Regibus, & sapientissimis Philosophis quæsitū & disputatū, semper magis abstrusum manēret, ut notavit Lucan.lib.10.Pharsal.& Frāc.Petrarcha in fine itinerarij

Sy-

Syriaci, adeò ut quæsierit Lactan. Fir-
mian. lib. 3. divinar. instit. capit. 8. num
cœli, & Nili fontis cognitio hominem
beare posset? & ut Herodot. lib. 2. & 4.
Solinus capit. 34. Seneca lib. 4. natur.
quæst. capit. 2. Horat. lib. 4. Carm. Ode
14. Ovid. lib. 2. Metamorph. Proco-
pius Cæsariens. lib. 1. de reb. Goth. &
alij Auctores relati ab Scottia. d. cap.
2. impossibile prorsus esse putaverint
Nili fontes ullo tempore reperire. Vn-
de Ammian. Marcellin. lib. 11. *Origines*
(inquit) *fontium Nili, sicut adhuc factum
est, postera quoque ignorabunt ætates*, &
Claudian. Epig. de Nilo:

Secreto de fonte cadens, qui semper inani
Quærendus ratione latet, nec contigit ulli,
Hoc vidisse caput: fertur sine teste creatus.

Eâdéque de causa dixit Tibullus lib. 1.

Nile pater, quanã possum te dicere causa,
Aut quibus in terris occuluisse caput?

Et Lucanus. d. lib. 10.

Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam, sed vincit adhuc natura latẽdi.

Et post alia:

Et te terrarum nescit cui debeat Orbis
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, vide-
re, &c.

Et ad hoc idem allusit Auson. Epigr.
10. cùm ait:

Inveniet fontes hic quoque, Nile, tuos.

Secundò, quò suam sententiam ma-
gis confirment, & Orbis Novi notitiã
veteribus asserant, eâ ratione prædicti
Scriptores utuntur, & præcipuè Pine-
da. d. lib. 4. de rebus Salom. cap. 14. §. 4.
pag. 192. & Gregor. Garcia. d. lib. 1. de
Ind. orig. cap. 2. per totum, & libro 4.
cap. 2. Quod mirum nõ sit, eum ab an-
tiquis cognitum, & lustratum fuisse, li-
cèt ad hoc totius Oceani vastitas tra-
ijcienda esset, cùm constet etiam tunc
25 navigationes † per altum, & quidem
longissimas in ipso Oceano Atlanti-
co, & alibi sæpè iniri solère, ut adver-
sus Eratosthenem contendit Strabo.
lib. 3. & 16. de situ Orb. & pluribus exẽ-
plis sumptis ex navigationibus Pheni-
cum, Tyriorum, Sydoniorum, Gadita-
norum, Samiorum, Herculis, Bacchi,
Osiridis, Semiramis, Darij, Alexandri,
Hannonis & aliorum ostendũt Hero-
dot. lib. 1. & 4. Diodor. Sicul. lib. 1. cap.
2. Plin. lib. 3. cap. 1. & lib. 6. cap. 23. lib.
2. cap. 67. lib. 5. cap. 1. lib. 18. capit. 16.
Arrian. lib. 8. Solinus in Polysth. cap.
ult. Pompon. Mela lib. 3. cap. 10. Ælia-
nus lib. 5. histor. animal. cap. 39. & alij
plures relati à Pineda, & Garcia ubi
sup. & Maluenda lib. 3. de Antichrist.
cap. 15. ubi probare nititur † univer- 26
sum mare non solùm navigabile esse,
verùm & de facto navigatum, etiã an-
tiquorum attestatione, & cap. 16. Vbi
Hannonis † navigationem ab his au- 27
ctoribus commemoratam simillimam
fuisse existimat tertiæ, quam Colum-
bus in Novum Orbem fecit, cùm Pa-
triam aperuit anno Redempt. 1497. ut
patet ex relationibus Novi Orbis cap.
105. & Gomara in histor. Ind. lib. 1.

Idem quoque latè prosequitur Ber-
nard. Aldrete de antiquit. Hispan. lib.
1. cap. 24. ex pag. 107. & lib. 2. cap. 24.
& sequentib. & Isaacus Casaubonus
lib. 3. animadvers. in Athenæ. capit. 7.
ubi sic ait: † *Iam olim Carthaginienses* 28
*navigationem in Atlantico Oceano insti-
tuerunt, & terrarum aliquas plagas, mul-
tis postea sæculis incognitas, aperuerunt.
Classis præfectus fuit Anno, vel potius
Hanno è proceribus Carthaginiensium.*

Vltra quos addo Senecã lib. 4. nat.
quæst. cap. 2. Plutarch. lib. 4. de placitis
Philosoph. cap. 1. & Galenum libro de
histor. Philosoph. Qui † Euthymenem 29
Massiliensem referunt, testantem, se
Atlanticum mare navigasse, & expe-
rientiã comprehendisse, inde Nilum
fluere, eumque maiorem, quandiu Ete-
siæ tempus observant.

Et perpẽdi etiã possunt † elegantis- 30
sima Claudiani carmina in raptu Pro-
serpinæ, qui priscos illos nautas ex lit-
toralibus primùm navigationibus, pau
latim ad lõgissimas & altissimas proru
pisse, sic graphicè & disertè testatur.

Inventa secuit primus qui nave profundũ,
Et rudibus remis sollicitavit aquas.
Qui dubijs ausus committere flatibus alnũ,
Quas natura negat, prabuit arte vias.
Tranquillis primum trepidus se credidit undis,
Littora securo tramite summa legens.
Mox longos tentare sinus, & linquere terras,
Et leni cœpit pandere vela Noto.
Ast ubi paulatim praeceps audacia crevit,
Cordaque languentem dedidicere metũ.
Iã vagus irrupit pelago, cœlumque secutus,
Ægeas hyemes Ioniumque domat.

31 Magnetis † quoque sive acus nau-
ticæ usum veteribus tribuit idem Pi-
neda ubi sup. cum Lævin. Lemnio lib.
3. de occult. nat. mirac. capit. 4. & Go-
top. Becano in orig. Hisp. lib. 3. atque
ita magis commodè, & securè per al-
tum navigare potuisse contendunt.
32 Ad quod probandum † Plauti aucto-
ritate movetur Levinus, qui in Merca
tore, ubi de navigando sermo est, sic
Eutychum loquentem inducit:

Hac secundus ventus nunc est, cape modò versoriam,
Hic Favonius serenus est, istic Auster imbricus:
Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet

Vbi sub nomine *Versoria*, procul dubio
intelligendum dicit instrumentum nau-
ticum, non solùm cœli, sed ventorum
indicẽ, qualis est acus, sive pyxidicula
nautica, quam hodie CALAMITAM vo-
cant, quâ sine tutum non esset naviga-
tioni se committere. Eodem fermè mo
do Plautum interpretatur Ioannes
Baptista Pius, & Lambinus ibidem, Li-
lius Giraldus de navigijs capit. 1. Cœ-
lius Calcagninus in sua supellectile
nautica, & Stephanus in suo Thesau-
ro, verb. *Capio.*

Verùm hoc argumentum superiore
validius non videtur. Nam quod dici-
33 tur † de antiquiorum navigationibus
per vastum Oceani pelagus, insolens
quidem fuit, & eorum rei nauticæ pe-
ritia, cum hodierna ullo modo compa
rari nequit, ut latissimè ostendimus in
cap. præced. ex num. 47. Et ideò † por- 34
tenti loco excursiones illę memoran-
tur, quæ à prædictis auctoribus refe-
runtur; & † Hannonis præcipuè, quę 35
ita parum fidei apud eosdem antiquos
meruerunt, ut Democritus apud Athe
næum veluti Proverbij loco de eis di-
xerit: *Si quid horum retulit in libros suos*
Iuba, dignus est, quem oblectent Lybici li-
bri de erroribus Hannonis. Quod Pro-
verbiũ notat Casaubonus in animad-
vers. ad eundem Athenæ. lib. 3. cap. 7.
& addit simile illi: *Qui Bavium nõ odit,*
amet tua carmina, Mævi. Et inde natũ,
quòd neque Periplus ab Hannone edi
tus, neque libri de eodem argumento
ab alijs confecti, fidem apud homines
invenerunt. De quo invenio, post hæc
typis excudi cœpta, latè etiam agen-
tem Doct. Seraphin. Freitas de iusto
Imperio Asiat. cap. 5. ex num. 5. ubi si-
miles fabulas in longis alijs antiquo-
rum navigationibus notat.

His convenit sententia † Erato 36
sthenis apud Strabonem lib. 3. qui con
stater affirmat: *Priscos navigasse, & præ-*
datum, & mercatum, non ut in altum in-
veherentur, sed tantùm littus legerent: &
antiquitus Euxinum mare, neque iuxta
Africam, aut Syriam, aut Ciliciam quem-
quam navigare ausum. Et † Arrianus in 37
Periplo maris Erithræi, etsi Hippalũ
navigationes per altum invenisse tra-
dat, eas tamen certis locis & tempo-
ribus circumscriptas fuisse, his verbis
ostendit: *Vbi primus Hippalus guberna-*
tor animadverso emporiorum situ, de ma-
ris figura, invenit navigationem per altũ
mare, eo tempore, quo spirantibus ex Ocea-
no apud nos Etesijs, Libonotus in Indico
pelago existit.

Iosephus † etiam Acosta pruden- 38
tissimi iudicij vir lib. 1. de natur. Novi
Orb. cap. 18. ita scribit: *Equidem navi-*
gationem altissimo Oceano commissam, ne-
que apud veteres lego, neque ab illis aliter
Oceanum navigatum puto, quàm à nostris

39 *hodie Mediterraneum. Quo* † *circa docti viri sentiunt, veteres fine remis nusquam navigare solitos, quòd oras ferè terrarum legerēt: id quod divina Scriptura insinuat in longa illa navigatione à Iona suscepta, ubi ad terram nautas tempestate compulsos remigasse narrat.* Et idem probare potuit ex Virgil. 4. Æneid. dum Æneę naufragium recensens, ait:

Quarto terra die primum se attollere, tandem
Visa aperire procul montes, ac volvere fumum
Vela cadunt, remis insurgimus, &c.

40 His adstipulatur † Petr. Matthæus in notis ad lib. 7. Decretal. tit. 9. de Indis insulanis, pag. 79. Vbi explicans Bullam Alexādri VI. quâ detectas navigatione Columbi insulas, & alias in posterum post Oceanum detegendas Regibus Catholicis concesſit: *Navigandi verò,* inquit, *ante centesimum annum, vel apud Hesperios populos tanta fuit inscitia, maritimo videlicet usu Astrolabij nondum excogitato, ut ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent, Sed littora cautè legentes, ubi ad æstus maris, aut brevia periculosa pervenerant, quasi repagulis quibusdam à Natura, seu Numine obiectis, reciperēt illico sese, & longiùs tendere quodammodo*

41 *nefas arbitrarentur.* De cuius † Astrolabijs præclaro invento, & qualiter illud, cùm anteà ad colligendos stellarum motus duntaxat ab Astronomis adhiberetur, posteà ad usum rei maritimę à Lusitanis translatum fuerit, plura etiam eleganter scribit Maffæius lib. 1. histor. Ind. pag. 6. & 7. Petr. Damariz, Ioan. Barros, & Damian. Goēs in vita Regis Ioan. Lusitan. II. Fr. Anton. de San Roman in hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 2. & 3. & Freitas ubi sup. cap. 8. num. 6.

42 Sed neque † magis admitti debet, quod de acus magneticæ usu veteribus explorato præcitati Auctores cōijciunt. Nam verius est, novum id fuisse Amalficani cuiusdam inventum, circa annum 1300. ut probant plurimi alij doctissimi & gravissimi viri, quorum mentionem feci sup. capit. proximo ex num. 73. & ultra eos Iustus Lipsius lib. 2. Physiologiæ Stoicor. dissert. 19. ad finē, & Iacob. Pometus in orat. quòd antiq. non ubique præferenda sit novitati, apud Ioan. Rosin. pag. 491. ubi ait: *Quid dicam de nautica, atque in omnes universi oras navigatione, quæ tertia ætatis nostræ laus est. Hæc* † *enim magnetis, & pyxidis nauticæ beneficio (de quo veteres nihil ne fando quidem audierunt) renovata à Columbo anno 149 2. à Vespucio anno 1501. Antipodes, terrarumque, atque Oceani tractus omnes nobis aperuit.* 43

Et vel ex eo probatur, quòd cùm veteres Historici, aut Philosophi satis multa de magnete commemorēt, hoc tamen unum, & maximum, certè ac præclarissimum eius miraculum, attritu suo ferrum ad Septentrionem convertendi, nullo modo attingunt, ut cōstat ex Plinio lib. 36. cap. 16. & lib. 34. cap. 14. & lib. 37. cap. 4. Lucret. lib. 6. de nat. rer. & D. August. lib. 21. de Civit. Dei, cap. 4.

Deinde, quoniam etsi idem Plinius lib. 7. cap. 56. navalium rerum inventores, & reliqua, quæ ad rem nauticam eo tempore pertinebant, diligentissimè recenseat, magnetem tamen penitus tacet. Et quod plus est in libro 6. capit. 22. † Trapobanensium miram 44 industriam in navigando extollit, eò quòd cùm apud illos Septentrio non cernatur, volucres secum vehunt, easque sæpè emissas, terram petentes observant, & comitantur. Quod etiam tradunt Solinus in Polyhist. capit. 56. Marcian. Capella lib. 6. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. colloq. 6. pag. 139. & Pined. d. lib. 4. cap. 15. §. 5. pag. 209. Et certè necessarium non esset, si magnetis usus illis innotuisset.

Denique, † quia eiusmodi nautici 45 instrumenti, quod patrio vocabulo dicimus *Aguja de marear,* nullum extat

no-

nomen apud Latinos & Græcos, ne-
que etiam apud Hebræos. Quod si il-
lis nota esset, minimè peculiari nomi-
ne res tam præclara caruisset, ut rectè
argumentatur Acosta. d. lib. 1. de nat.
Novi Orb. cap. 16.

Neque adversatur locus Plauti, ver
soriæ mentionem faciens, quẽ ad nau-
ticam istam pyxidem Levinus & alij
46 traducunt. Nam ✝ verè & propriè de
ea intelligi non potest, ut benè obser-
vat Pineda. d. capit. 15. §. 4. ex num. 3.
pag. 207. & ante eum Turnebus libro
20. adversar. capit. 4. ubi alias expositio-
nes recẽsent; inter quas ego illam sim-
plicissimam æquè ac verissimam pro-
bo, ut *Capere versoriam*, idem sit apud
Plautum, quòd reverti, sive velificatio-
nem, aut viam mutare, Hispanè dici-
mus, *dar, ò tomar la buelta*. Nam id aper
tè locus ille significat, & alter eiusdem
in Trinummo, ubi cùm quis servum ab
hero fugientem, ut ad eum redeat, sua-
dere conaretur, sic præcipit:

Cape versoriam, recipe te ad herum.

& ita hæc vox accipitur ab Henrico
in suo Thesauro, & à Calepini aucto-
ribus in voce *Versorius*.

Tertiò aliqui ex citatis auctoribus,
47 ✝ præsertim Iustus Lipsius. d. lib. 2. Phy
siolog. dissert. 19. Fr. Gregor. Garcia
lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. & lib. 4. capit.
18. Fr. Stephan. de Salazar sup. Sym-
bol. Apost. discurs. 16. cap. 3. & eis non
relatis Basil. Pontius. d. quæst. 8. expo-
sit. capit. 1. probare contendunt, hunc
Novum Orbem priscis illis tempori-
bus cognitum & lustratum fuisse, ex
historia (sive ut veriùs loquar fabula
illa) insulæ Atlanticæ, quæ à Platone
in Thimæo & Critia refertur, ubi plu-
ra eius miracula cõgerit, & quòd post
illam ad alias proximas insulas pate-
bat aditus, & ad omnem continentem
alteri vero mari vicinam; quam No-
vum Orbem esse absque dubitatione
opinantur.

Et adijciunt idem, non minus aper-
48 tè insinuatum esse ✝ ab Aristot. in lib.
de mirab. auditionib. ubi ait: *In mari ex-
tra Herculis columnas, insulam desertam
inventam fuisse, silva nemorosam, fluvijs
navigabilem, fructibus uberem, multorum
dierum navigatione distantem, in quam
crebro Carthaginienses commearint, &
multi sedes etiam fixerint; sed veritos pri
mores ne nimis loci illius opes convalesce-
rent, & Carthaginis laberentur edicto ca-
visse, & pœna capitis sanxisse, ne quis eò
navigasse deinceps vellet.* Quem locum
de insulis Sancti Dominici, Cubæ, vel
alijs à Columbo repertis, intelligen-
dum esse, vel etiam de Brasilia, aut alia
parte continentis huius Novi Orbis,
non tantùm prædicti, sed plures alij
gravissimi Auctores existimarunt, ut
constabit ex Florian. de Ocampo lib.
Chron. Hisp. cap. 20. Gomara in hist.
Ind. 1. tom. ad finem; Oveto. 1. part.
lib. 2. cap. 5. Genebrard. lib. 2. Chrono
graph. pag. 258. Mariana lib. 2. de reb.
Hispan. cap. 2. Gregor. Garcia. d. lib. 1.
de Ind. orig. cap. 3. §. 2. pag. 48. Malvet
da de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pagina
148. Et eò progreditur Alexius Vane
gas lib. 2. natur. quæst. capit. 22. ut hac
Aristotelis narratione ductus ✝ etiam 49
putaverit, Americanas gentes ex Car-
thaginiensibus propagatas fuisse, illic
ex Africa ductis colonijs. Cuius dictũ
latè exornat, & multis argumentis cõ-
firmare & defendere nititur Gregor.
Garcia, ubi sup. lib. 2. per totum.

Extat quoque apud ✝ Ælianum lib. 50
3. de varia historia cap. 18. longa alia
narratio Theopõpi, quã Sileni & Mi-
dę colloquium comprehendit, in quo
Silenus videtur ostendere, Europam,
Asiam & Lybiam insulas esse; quas
Oceanus circumfluat. Continentem
verò unicam extra hunc mundum exi-
stere, & magnitudinem ipsius infinitã
& immensam esse, alereque diversa
animalia grandia, & homines duplo
nostris maiores, & vivaciores, alios
quidem nimis pacificos, alios admo-
dum pugnaces, auri, argentique maxi-
mam copiam possidentes, ut minoris

apud ipsos æstimetur aurũ, quàm apud nos ferrum. Eos etiam quodam tempore conatos fuisse in has nostras insulas transire, & traiecto Oceano mille myriadas hominum usque ad Hyperboreos pervenisse, cùmque audivissent hos populos inter nostrates esse fœlicissimos, contempsisse, tanquam vilem, humilemque, & minimè gloriosam vitam degentes, & idcirco indignum duxisse progredi ulteriùs. His plura alia, nimis meo iudicio ridicula & fabulosa miscet Ælianus. d. capit. 18. Cuius tamē narrationē cum ipsissima rei veritate, quam nostro sæculo in hoc Novo Orbe experimur, convenire, tradit Basil. Pontius ubi sup. pag. 468. & refert de eâdem historia multa non solùm ingeniosè, sed valdè verosimiliter deduxisse Ioan. Gorop. Becanum in origin. Antuerp. lib. 9. pag.
51 1026. & sequentib. Qui ✝ inter alia probare contendit, incolas huius Novi Orbis eosdem esse cum illis, quos veteres Hyperboreos appellarunt.

Sed argumento, quod ex his auctoritatibus sumitur, facilè respōsum præstabimus, si earũ fidē & constantiã examinemus. Et quidem primùm illud de
52 Atlantica ✝ Platonis, latissimè retulimus, & reiecimus sup. cap. 4. ex num. 13. usque ad 37. ita ut nihil desideretur, quod hîc addi posse videatur.

53 De loco autē ✝ Aristotel. sive Theophrasti, cui alij illum librum mirabilium auditionum attribuunt, non magis curandum est; tum, quia non loquitur de Novo Orbe, sed de quadam insula deserta, quales plures in Oceano nostris etiam tēporibus repertæ sunt, ut diximus sup. cap. 3. tum etiam, quia liber ille nullam habet auctoritatem,
54 cùm ✝ somnia potiùs, & aniles fabulas contineat, quàm res fide & historicâ auctoritate dignas, ut omnes Scriptores passim animadvertunt, teste Ant. Possevino in apparatu, 1. tom. verb. *Aristoteles*.

55 Sicut & alter ✝ Luciani, cui ipse historiæ veræ nomen inscripsit, in cuius initio se egressum olim ab Herculeis columnis similiter narrat, & in Occidentalem Oceanum secundâ navigatione delatum, animi curiositate, & novarum rerum desiderio, quòd scire cuperet, quis esset Oceani finis, quique homines ultra illum inhabitarent, & octuagesimâ navigationis die in insulam sublimem, & arboribus consitam pervenisse, & stadijs circiter tribus à mari, columnam quandam æreā reperisse, quæ indicaret eò usque Herculem, & Bacchum penetrasse, quod certius reddidit flumen vini totam insulam secans, & portentosæ vites, quæ in crasso trunco incipientes, superiore parte mulieres erant, ab utero ferè sursum perfecta omnia habentes, à quarum summis digitis exoriebantur palmites uvis pleni. Post quæ narrat, qualiter duo ex socijs, qui se his mulieribus copulaverunt, cum eis semper connexi, & in similes vites conversi manserunt. Reliqui verò inde solventes, turbine quodam in sublime elati supra Lunæ Cœlum deducti sunt, ubi alia longè mirabilia conspexerunt.

Sed hæc, ut videmus, iocosè & per fabulam à cane illo Atheo traduntur, neque tam impudentibus mendacijs docti viri moveri debuerunt, ut gloriã primæ detectionis huius Novi Orbis nobis adimerent. Nam potiùs contrarium ex his fabulis elici potest. Etenim cùm nugatores, qui eas scripserunt, inauditas & mirandas historias confingere intenderent, has navigati Oceani, & insularum trans illum repertarum, ut rem eo tempore impossibilem creditam, commenti videntur.

Et eodem modo, & sensu Sileni narrationem apud ✝ Ælianum accipio; plurima enim figmenta satis aperta & ridicula continet, & tanquam mera fabula reijcitur, & damnatur à Tertulliano adversus Hermogen. cap. 25. & lib. de Pallio cap. 2. Vbi ait, eam solùm ✝ Midæ auribus dignam esse; & 56 57

idem censuit, & satis luculenter expressit ipse Ælianus; nam postquam illam longo sermone recoluit, sic epilogum facit: *Hæc si cui fidedignus videtur Chius credat. Mihi egregius fabulator, tum in his, tum in alijs videtur.* Notans nimirum Theopompum eius auctorem, quem licet Bearus Rhenanus in notis ad Tertullian. d. cap. 25. † hi-
58 storicum fuisse putet, melius tamē doctissimus Pamelius ibidem, de alio, qui Poëta fuit, intelligit, cuius & Suidas meminit, asserens ipsum viginti quatuor fabulas scripsisse.

Quæ cùm ita se habeant, nescio certè † quid super fundamento adeò lu-
59 dicro ædificare potuerit Goropius Becceanus, de quo non immeritò dixit P. Ioan. Pineda de reb. Salom. libro 4. cap. 7. & 8. & in commentar. in Iob 2. tom. capit. 28. vers. 16. pag. 500. argutiorem & diligentiorem videri in novis regionum originibus, & nominum notionibus tentandis, aut somniandis, quàm fœlicem in iudicando, & eligendo, & nullum suæ doctrinæ solidum, firmúmve fundamentum præter suspiciones adducere.

60 Quod † vel ex eo constat, quòd Hyperboreos & Riphæos montes & gentes ad hunc Novum Orbem transferre voluerit, quos scimus Septentrionales & Scythiæ conterminos esse, sic dictos à flatuum vi, quòd vento Boreę sint expositi, sive quòd supra Boreæ flatum siti esse crederentur. Vel, ut Festus ait, quoniam humanæ vitæ modum excedant, vivendo ultra centesi-
61 mum annum. Ferunt quippe † magnam ijs de cœlo clementiam concessam esse, aüras spirare salubres, domos esse nemora, victum arbores ministrare, discordiam nescire, ægritudine non inquietari, ad innocentiam omnibus æquale votum esse, mortem accersere, & voluntario interitu obeundi tarditatem castigare, ut refert Plin. lib 4. capit. 12. Pompon. Mela & Ammian. Marcellin. lib. 26. histor. ubi ad eorundem Riphęorum montium defectum Arimaspos iustos homines, & placidos habitare scribit, Carol. Stephan. in diction. Ioan. Funger. in Etymolog. Abraham. Orrel. in Thesaur. Geograph. verb. *Hyperborei* & *Riphæi.* Quamvis † Ptolemæus lib. 5. Geogra. 62
cap. 9. quasdam Hyperboreos populos in Sarmatia Asiatica ponat, & Athenæus lib. 6. cap. 4. Riphæos mõtes pro Pyrenæis intelligere videatur, ex historia, quam de argenti rivis, ex incensa sua sponte sylva, procedentibus addit. Diodorus quoque Siculus insulam quandam esse scribit, oppositam Celtis Oceani accolis, haud multò Siciliā minorem, valdè fertilem, & biferam, hoc est, bis quotannis fructus ferentem, habitarique ab his, qui Hyperborei appellantur, eò quòd vento Boreæ sint expositi.

Quartum argumentum, † quo Iu- 63
stus Lipsius, & alij probare intendunt Novi Orbis non solùm notitiam, verùm perfectam etiam scientiam apud veteres inveniri, desumi solet ex locis Cicer. Pomponij Melæ, & aliorum, quos citavimus sup. cap. præced. num 20. & 23. Ubi Antipodes esse agnoverunt, eósque in terra Australi nobis opposita constituebant, quam ἀντίχθονα à contrario axe, sive ἀντιχθόνα, quasi adversam terram nuncupabant. Quod non nisi de hoc Novo Orbe verificari posse inquiunt. Cuius † etiam men- 64
tionem fecisse dicunt Lucianum in Hermotimo, sive de sectis, Plutarch. in lib. de Socrat. dæmo. & de facie in Orbe Lunæ, & 8. Symphosia, quæst. 9. & in lib. de defect. Orac. dum loquuntur de quibusdam Oceani insulis, post quas μεγάλη ἤπειρος, id est, *quædam magna continens* reperiatur.

Et eòdem expressius respicere putāt Avitum declamatorem, dum apud Senecam suasoriā 1. testatur: *Fertiles in Oceano iacere terras, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem.*

Et

65 Et † Divum Clementem Roman. Pontif. Quartũ à Divo Petro in epist. posteriore ad Corinth. ubi ait: *Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.* Quibus verbis nostram hanc Americam veluti digito ostendere voluisse fatentur Acosta lib. 1. de natur. Novi Orb. cap. 11. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 16. pag. 149. Gregor. Garcia lib. 1. de Indor. orig. cap. 5. §. 7. pag. 61. & Iustus Lipsius & Basil. Pontius ubi suprà, qui notant *Mundos* plurali numero dixisse Clementem, magnitudinem nimirum huius Novi Orbis indicantem, quę vel in terris notis & lustratis mirifica est, etsi tractus ille Australior, & trans fretum Magallani nondum innotuerit, nisi à prærernavigantibus libatus.

66 Et † huius Clementis epistolæ, quã se ignorare fatetur Acosta. d. cap. 11. celebris habetur mentio apud antiquos Patres, pluraque ex illis collecta reperiuntur apud Sixt. Senens. libro 2. Biblioth. in Clement. illustris. Cardin. Baronium tom. 1. Annal. anno Christi 95. & Anton. Possevin. in apparatu, 1. tom. verb. *Clemens*, & in specie apud D. Hieronym. in cap. 2. epistol. ad Ephes. ubi elucidans illa verba Pauli, *Secundùm sæculum mundi huius*; hæc habet: *Quærimus quid sit, quod ait Paulus secundùm sæculum mundi huius? Vtrùm nam & aliud sæculum sit, quod non pertineat ad mundum istum, sed ad mundos alios? de quibus & Clemens in epistola sua sic scribit: Oceanus, & Mundi, qui trans ipsum sunt.*

67 Senecam † quoque Philosophum, & Romanæ eloquentiæ Magistrum, in eandem sententiam adducunt: ei enim tragœdia illa Medææ tribuitur, ut tradit Iust. Lips. d. cap. 19. & in initio animad. ad trag. Senecæ, & Ianus Gruter. in præfat. ad eius opera, in qua actu 2. vers. 374. sic cecinit:

Venient annis
Sæcula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Typhisque novos
Detegat Orbeis, nec sit terris
Vltima Thule.

Quibus verbis non adumbrasse tantùm, verùm & expreſsisse has Novi Orbis regiones videtur, & eius detectionem posteà per Hispanos factam veluti præsagire. Eisque † tanquam 68
quodam oraculo motum fuisse Columbum, ad Indias Occidentales perquirendas, seriò tradit Pet. Cieza 2. tom. rerum Indic. relatus à Theatr. vitæ humanæ volum. 5. lib. 3. pag. 1258. & lib. 4. pag. 1376. & volum. 21. libro 3. pag. 3822. Abraham. Ortel. in Theat. mag. tab. 5. August. Zarate in histor. Perù, lib. 1. cap. 2. Acosta de nat. Novi Orb. lib. 1. cap. 11. Forcatul. de Gallo. Imperio lib. 2. fol. 83. Ioan. Boterus in relat. univers. vol. 2. part. 1. lib. 1. in princip. Stephan. Salazar sup. Symb. Apost. discurs. 16. cap. 3. Garcia de Ind. orig. lib. 1. cap. 3. §. 3. ex pag. 50. Maluenda de Antichrist. lib. 3. capit. 16. pag. 148. Anton. Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. & Bernard. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 4. cap. 17. pag. 567. Etenim ſeros annos, si à Seneca Philosopho, qui Neronis tempore vixit, usque ad Columbum dinumeremus, plus mille & quingentos inveniemus, si à Medæa, plus quàm bis mille. Oceanum quoque rerum laxasse vincula, omnibus incomperto est, cùm tot navigationibus per illum exactis, quas antiqui impoſsibiles reputabant, alios terrarum fines ostenderit, & Novi Orbes detecti sint, totâ certè Asiâ, Africâ & Europâ maiores.

69 Verùm † autem verò his quoque argumentis, & auctoritatibus non obstantibus, rectè adhuc affirmare possumus, Hispanorum gloriam in prima & vera tanti Orbis inventione, & cognitione illibatam manère, ut benè cõcludit Ioseph. Acosta ubi sup. & Greg. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 9. fol. 68.

70 Etenim quamvis † Cicero, & alij, quorum testimonia citavimus, philo-

sophicis coniecturis, & argumentationibus ducti, Antipodes esse affirmarent, eoque nomine verum sit, incolas huius Novi Orbis, ut plurimùm, designari ipsi tamen in eisdem locis apertè fatentur, Australes regiones ab illis habitatas prorsus incognitas fuisse, sive ob ardorem intercedentis Zonæ, sive quia interiectus Oceanus utrique hominum generi commercium ad se cómeandi denegabat. Vnde & alterius generis mortalium eos esse putabant, ut latiùs in cap. præcedent. ex num. 34. retulimus.

71 Plutarchi verò, † & Luciani loca, quæ in contrarium expendi solent, eodem modo vitari possunt, præterquam quòd meras nugas, & fabulosas narrationes continent, & nihil peculiare commemorant, quod nostris Occidentalibus Indijs magis, quàm Orientali conveniat.

72 Expressior quidem videtur † Aviti declamatoris auctoritas. Sed si integra perlegatur, se ipsam facilè prodet. Seneca namque in ea declamatione diversorum Rhetorum exercitationes, & suasiones congessit, quibus Alexandrum Magnum suadère conabantur, ut Orbe, quèm vicerat, contentus, ab alio per Oceanum quærendo, abstinêret. Cùmque omnes in eo convenirent, quòd neque Oceanus navigari posset, neque in illo, aut ultra illum terrarum aliquid reperiri, Avitus ingenij ostentandi causâ finxit, Alexandrum eò fortè moveri potuisse, quòd putaret, fertiles in Oceano terras iacêre, ultraque Oceanum rursus alia littora, alium nasci Orbem, neque usquam naturam rerum desinere, sed semper inde ubi desijsse videatur, novam exurgere. Sed statim quid ipse sentiret, enuntians, sic inquit: *Facilè ista finguntur, quia Oceanus navigari non potest. Sa-*
73 *tis. † sit hactenus vicisse Alexandro, quà mundo lucere satis est. Intra has terras caelum Herculis meruit, stat immotum mare; & quasi deficientis in suo fine naturæ pigra moles, novæ, ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda ista vastitas nutrit, confusa lux, alta caligine, & interceptus tenebris dies, ipsum verò grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota sydera. Ita est, Alexander, rerum natura, post omnia Oceanus, post Oceanum nihil.*

Ad auctoritatem verò † Divi Clementis Romani respondeo, eum quidem nullam magis certam huius Novi Orbis notitiam habuisse, quàm reliquos alios, qui eo tempore, & multis posteà sæculis viguerunt. Oceanum quoque intransibilem esse, ut cæteros existimasse. Atque adeò, quòd de mundis trans ipsum positis dixit, pro Antipodum gentibus dixisse credendus est, quos licèt dubio, & obscuro iudicio aliqui ex veteribus ethnicis & Christianis Philosophis agnoverunt, ut sæpè tetigimus. Et hanc fuisse Clementis sententiam, apertissimè ostendit Origenes lib. 2. Periarch. cap. 3: *Meminit sanè* (inquit) *Clemens Apostolorum discipulus etiam eorum, quos Antichtonas Græci nominant, atque illius partis Orbis terræ, ad quas nostrorum quisquam accedere potest, neque ex illis, qui ibi sunt quisquam transire ad nos, quos, & ipsos mundos appellavit, cùm ait: Oceanus intransibilis est hominibus, & hi, qui trans ipsum sunt mundi, qui ijs eisdem Dominatoris Dei dispositionibus gubernantur.* Accedit his, quòd nisi ita D. Clementem intelligamus, meritò notandus videbitur, quòd plures † mundos consti- 75
tuerit, prout re ipsâ illi hoc inter alia succenset Photius in excerptis ad eius epistol. capit. 29. ibi: *Reprehendat verò hos in illis quispiam, quòd extra Oceanum mundos aliquos collocet, &c.* D. Hieronym. sup. Paul. Ephes. 2. cuius verba sup. retulimus, ubi non confirmat Clementis sententiam, sed eam potiùs sub dubitatione refellit. Etenim licèt Anaximander, Leusipus, Democritus, Anaxarchus & alij Philosophi plures mundos esse opinati sint, eo-

rum

rum tamen errorem optimè convincit,& meritò damnat D. Augustin. de hæresib. cap.77. D. Isidor. lib.6. Etymolog. cap.5. Iustus Lipsius lib.2. Physiolog. dissertat.20. Martinus Delrio in adag. sacr. 1.tom. adag.789. pag.378. & refertur in cap. quidam, vers. *Sunt & alia*, 24. quæstio.3. & ante eos docuit Aristotel. lib.1. de cœlo capit.10. dum ait: *Nec plures mundi sunt, nec plures esse possunt, si modò hic ex universa materia constet, sicuti constat*, Tertullianus quoque adversus Hermogen. cap.25. & de Pallio cap.2. eundem errorem notat, sic inquiens: *Viderit Anaximander si plures mundos putat. Viderit, si quis usquiam alius mundus sit apud Meropas, ut Silenus penes aures Midæ blattit, aptas sanè grandioribus fabulis.*

76 Senecæ † autem verba, quę ultimo loco pro contraria opinione perpendimus, non magis nostrę adversantur, si cœli teremus, quòd Seneca novos illos Orbes, de quibus loquitur, non vidit, neque ab alio visos narravit, sed fortuitò id, ac temerè, & velut hyperbolicè cecinit, aut certè divinando, &
77 vaticinando, eo genere † divinationis, quod prudentes viri familiare habent, ut optimè tradit Acosta. d. libro 1. cap.11. & novissimè Francisc. Torreblanca in Epitome, disputatione de Magia, lib.1. cap.3. num.15. Et series ipsa verborum Senecæ satis ostendit: nam cùm in præcedentibus carminibus dixisset, iam illo tempore mare navigationibus inusitatis solicitari, & nihil industriæ, & audaciæ hominum impervium esse, aut intentatum relinqui, subiecit, eò fortè aliquando progressuros, ut magno Oceano enavigato, novos terrarum Orbes aperirent. Quod tamen apparet ab ipso tunc temporis impossibile reputari, qui
78 cùm † cæteris sentiebat, terrarum terminos in Hispania finiri, & non ultra Gades navigationem extendi, ut satis denotavit in illis verbis.

Quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, &c.

Et in carmine, quod de Corduba scripsit, ubi Oceanum, qui eam alluit, supremum vocat:

Et Gratare tibi, quod te natura supremo
Alluit Oceano.

Et expressiùs in lib. unico suasoriarũ cap. 1. Vbi ex multorum declamatorum opinione cõcludit, Oceanum navigari non posse, & nullas ultra illum terras existere, & inter reliqua, elegantissima Pedonis carmina refert, quibus Germanicum per Oceanum navigantẽ, ab incœpto desistere suasit, quę sic habent: 79

Iam pridẽ post terga diẽ, Solemq; relictũ,
Iam pridem notis extorres finibus Orbis,
Per non concessas audaces ire tenebras
Hesperij metas, extremaque littora mundi,
Nunc illum pigris immania monstra sub undis,
Qui ferat Oceanum! Qui sævas undique Pristis
Aequoreosque canes ratibus consurgere prensis,
Quo ferimur? Ruit ipse dies, Orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris,
An ne alio positas ultra sub cardine gentes,
Atque alium libris intactum quærimus Orbem?
Dij revocant, rerumque vetant cognoscere finem
Mortaleis oculos, aliena quid æquora remis,
Et sacras violamus aquas, Divumque quietas
Turbamus sedes.

Neque est novum † Poëtas, & alios Auctores hoc loquendi & vaticinandi modo aliqua protulisse, quæ posteà ipsis ignorantibus impleta videmus; ut apparet in alio loco eiusdem Senecæ lib.7. natur. quæst. capit.31. cuius mentionem fecimus sup. num.14. & † libro 5. earundem quæst. cap. ult. ubi *Nulla*, inquit, *terra tam longè remota est, quæ non mittere aliquò suum malum possit*: 80 81

unde

unde scio, an nunc aliquis magna gentis in abdito Dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret classes ignota molliens? Vnde scio, hic mihi, an ille ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanæ, maria præcludi. Quę quidem omnia in notitia, detectione & debellatione huius Novi Orbis evenisse videmus: & iam
82 olim similiter contigerunt, † cùm ex insulis, universisque regionibus Septentrionalibus tot, tantæque gentes innumeræ, & vix de nomine notæ, diversis temporibus velut aves egressæ fuère, ut fuerunt Gothi, Ostrogothi, Vestrogothi, Vvandali, Franci, Cimbri, Gepidæ, Dani, Hunni, Suedi, Heruli, Rugi, Alani, Longobardi, Alemani, & alij plures, qui Danubio & Rheno superatis, omnem Europam, & præsertim ipsam Italiam, altricem Imperij & Dominam, quadringentis & plus annis perpetuâ quadam Regnorum sucessione subiugarunt, ac Romani nominis gloriam ferè omnem extinxerunt.

83 Virgilius † etiam eodem vaticinij genere usus censeri potest, dum Ecloga 4. ait:

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Tethyn ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere sulcos:
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos Heroas: erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Hunc enim locum ex Sibyllarum libris Virgilium mutuatum, optimè considerat Thomas Bocius lib. 20. de signis Eccles. capit. 6. pag. 333. & lib. 22. capit. 1. pag. 416. eoque remotissimas navigationes designari, inquit, quæ post Christi adventum à varijs nationibus, & præcipuè ab Hispanis in Orientales & Occidentales Indias institutæ sunt, quibus gentes, & opes plurimæ ad Christi Ecclesiam augendam, & illustrandam adducerentur, veluti ab Argonautis illis aureum Vellus sub Iasone Duce & Typhi, eius in Colchica expeditione socio, & primæ navis, quæ Argo dicta fuit, gubernatore. De † qua fabula latè agit Orpheus lib. 84
1. Ovid. lib. 7. Metamorph. Propertius lib. 1. Statius lib. 5. Appollonius in Catalog. heroum lib. 2. Valer. Flaccus in suis Argonauticôn libris, Pontanus lib. 5. de Stellis, Textor in officina, 1. part. pag. 328. Natalis Comes in Mytholog. fabul. lib. 6. cap. 8. Micha. Boschius in Oratione de aureo Vellere, & Simon Maiolus in tom. 4. dier. Canicul. colloq. 5. pag. 377. & sequent. Vbi simul tractant † de origine, & institu- 85
tis Equestris Ordinis aurei Velleris, vulgò dicti, DEL TVSON DE ORO, quem Philippus cognomento BONVS Burgundiorum Dux anno 1429. instituit, & hodie nostri Potentissimi Hispaniarum Reges conservant, & moderantur, utpotè † veri, ac legitimi illius 86
status successores, iuxta ea, quæ fusiùs congerit Camillus Borrellus in tract. de præst. Reg. Catholic. capit. 46. ex num. 254.

Extat quoque † locus alter apud 87
eundem Virgil. lib. 6. Æneid. ubi Augusto Cæsari blandiens, novas terras & regna ei promittit, quæ ultra Oceanum, imò & Solis orbitam iaceant. Sic enim inquit:

— *Super Garamantas, & Indos*
Proferet Imperiũ, iacet extra sydera tellus
Extra anni Solisque vias, ubi cælifer Atlas
Axem humero torquet, stellis ardentibus aptum.

Quibus verbis Iustus Lipsius, d. capit. 19. ad hunc Novum Orbem respicere putat, & extra anni, & Solis vias interpretatur, idest, *Vltra Torridam Zonam.* Et quod de Atlante subijcitur, exponit, non de illo Africæ, sed de alio, qui regnavit in insula Atlantica à Platone descripta. Sed in hoc magnus ille

Vir, aut falli, aut fallere, velle videtur. Nam Virgilius id nullo certo argumento, sed similiter per Hyperbolem, aut vaticinationem Poëticam dixit, & in Cæsaris adulationem. Et nõ loquitur de Novo Orbe, sed de Maurorum Æthiopia, ubi est mons Atlas, Stellis aptum, sive vicinum, prout observat Servius, Cerda & Pontanus ibidem, & diximus sup. cap. 4. & ostendit ipse Virgilius eisdem fermè verbis utens lib. 4. Æneid.

Oceani finem iuxta, Solemque cadentem
Vltimus Æthiopum locus est, ubi maximus
Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus
aptum.

88 Hanc autem † Provinciam dicit esse extra sydera, non quia ulla sit tellus, quę non subiiceat syderibus, & cœlo nõ tegatur, sed quia extra maiora sydera fuerit, id est, duodecim signa, in quibus est circulus Solis, aut Planetas, qui intra Tropicos decurrũt. Quemadmodum & Lucanus de eadem regione loquens lib. 3. Pharsal. scriptum reliquit:

Æthiopumque solum, quod non premeretur
ab ulla
Signiferi regione Poli, nisi poplite lapso
Vltima curvati procederet ungula tauri.

89 Sed, ut ad Senecam † redeamus, advertendum etiam est cum Botero, Maldera, & Herrera ubi sup. eius vaticinium, ut ad istius Novi Orbis detectionem propriùs applicari posset, loco ultimi carminis, ubi de Thule loquitur, dicere debuisset:

Nec sit terris ultima Gades.

Etenim ad Occidentem, & ultra Gades, ut sæpè diximus, detectus est, non
90 ad Septentrionem, † ubi Thule insula iacet, quę ultima terrarum illius Climatis reputabatur, iuxta illud Virgilij lib. 1. Georg.

Tibi serviat ultima Thyle.

Et plura alia, quæ de eadem insula habent Plin. lib. 2. cap. 75. & lib. 4. c. 16. Pompon. Mela lib. 3. cap. 3. Solin. cap. 24. D. Isidor. lib. 14. Etymol. cap. 6. Procop. de bello Goth. lib. 2. Surius in comment. sub ann. Domin. 1537. Boter. in relat. univers. lib. 1. vol. 1. pag. 168. Ortel. in Theatr. Orb. tab. 97. & in Thesaur. Geogr. verb. *Thule*, Maginus Patavinus in tab. Geograph. fol. 96. & fol. 10. Tho. Bozius de sign. Eccles. lib. 22. cap. 9. pag. 495. & seq. & pag. 557. & Simon Maiol. in dieb. Canicul. colloq. 1. pag. 35. & colloq. 14. pag. 341. Vbi eandem esse docent, quã hodie Islandiam, aut Scandiam dicimus, in ditione Scotorum ad Septentrionem vergentem ultra Orcades, latitudinemque habère graduum 65. ad 69.

Et licèt negare non possimus, † etiam ultra Thulem, sive Islandiã, alias novas terras antiquis, & nostris temporibus repertas, in quibus ad litterã vaticinium Senecę impleri potuerit, ut sunt Groenlandia, Frislandia, Icaria, Nova Semla, Finamarchia & aliæ, de quibus agunt auctores suprà citati. Cùm † & Hunni & Gothi in alio veluti Orbe ignoto, & inaccesso ultra Mæotidem paludem habitare dicerentur, iuxta ea, quę tradit Plinius, loquens de Scandinavia, unde illi eruperunt lib. 4. cap. 13. Hoc tamen neque Americanæ Hispanorum detectioni, de qua agimus, nocet, neque ita † magnã admiratione dignum ullo sęculo iudicatum est. Nam ibi solùm Glacialis maris, & frigidæ Zonæ transitus, navigandi & progrediendi ulterius avidos retardabãt. Hic verò, & Torridæ æstus, & Oceani vortices deterrebant, quem semper, ut vidimus, ultra Herculis columnas inaccessum, & impertransibile iudicarũt. 91 92 93

Planè † etiam ad Septentrionem ultra Groenlandiam mare unius diei cursu fertur innavigabile, quia, caligãtibus ante ora mundi finibus, immane abyssi barathrum reperitur, ut constat ex mirandis relationibus, quas refert Cranzius in præfat. Norvegiæ, relatus in Theatr. vitæ humanæ, vol. 5. 94

L lib.

lib. 2. pag. 1216. & aliæ non minus
95 mirandæ † navigationes Batravorũ, sive Olandensium per mare Glaciale ad Novæzemlæ, & Lappianorum fines exrant in tertio tom. hist. navigar. Orient. circa finem.

Denique urgent adhuc alij, & Romanos in regiones huius Novi Orbis aliquando transfretasse auctoritate
96 Lucij † Marinæi Siculi probare conantur, qui lib. 19. de reb. Hisp. c. 16. scriptum reliquit, Catholicorum Regũ tempore, quo primùm prędictę regiones reperræ sunt, in ea, quæ vulgò Terra firma appellatur, repertũ fuisse à quibusdã hominibus, qui auri venas perscrutabantur, numisma quoddã cum nomine & imagine Augusti Cæsaris, quod cùm ad Dom. Ioannem Ruffum Archiepiscopum Consentinum devenisset, ille, ut rem mirabilem, Romam ad summũ Pontificem misit. Quæ res inquit Marinęus: *Hispanis gloriam & famã ademit, quã pepererant, dum se primos Indias Occidentales invenisse iactabant. Illo namq; numismate constitit, Romanos iã multis antea sæculis ad easdem oras pervenisse.* Eandẽ historiam refert Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. & levibus alijs coniecturis communit Fr. Gregor. Garcia de Indor. orig. lib. 4. cap. 19.

Quibus aliam adijcit Iust. Lipsius. d. lib. 2. cap. 19. & Basilius Pontius. d. q. 8. expos. cap. 1. ex Nostrorum relatio-
97 ne tradentes, † in Chile Provincia, in valle, quæ *Cauten* dicitur, urbem esse, quam Impe[r]ialem ab hac causa nominarunt, quoniã in plerisque domibus, & portis repererũt Aquilas bicipites, eodem modo effigiatas, ac illæ, quibus Romanum Imperium pro insignibus uti iam pridem consuevit. Vnde suspicari posse inquiunt à Romanis illuc ea insignia fuisse perlata, maximè cùm nulla eo in Orbe aquila, sive avis biceps reperiatur, quam indigenæ adũbrare potuerint.

Quibus argumentis simile etiã vide-ri potest aliud, quod rradit Didac. Davalos in Miscell. Austral. colloq. 36.
fol. 165. dicẽs, † triginta abinde annis 98
clavum quendã ferreũ, politè nimis fabricatum, repertũ fuisse in hoc Regno Peruano in argenti fodinis, quę iacęr circa oppidũ CAXATAMBO intra durissimi cuiusdam saxi argentei viscera circumclusum. Inde deducẽs, antiquã videri utriusque Orbis cõmunicationem, cùm clavus ille magnam præse ferret vetustatem, & a priscis huius terrę accolis fieri non potuerit, quibus nec ferrum eo tempore erat, neq; artifex, & instrumenta ad illum construendum necessaria.

Sed ab his argumentis faciliùs quidem, quàm à superioribus nos expedire possumus, Marinæũ imprimis † me- 99
ritò ridentes & reijcientes, qui adeò levi, & fallaci consideratione Hispanorum glorię tenebras offundere voluit, quem iustè illi omnes, qui eum citant, reprehendere solent, ut constat ex Lipsio, Maluenda & Basilio, ubi supr. Camillo Borrello de præst. Reg. Cathol. capit. 46. numer. 225. & 226. & August. Torniello infrà citando; & novissimè ex Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. capit. 5. numer. 16. & 17. ubi minus aptè subiungit potuisse numisma illud per manus Sinarũ facillimè a Trapobana in Americã Romanorum sæculo deferri. Imprimis namque negamus numisma illud ea in parte, quã Marinæus dicit, repertum, cùm id nullo satis certo testimonio constiterit. Neq; sufficit, quòd Archiepiscopus Cõsentinus, eo nomine, quasi ibi inventum acceperit, & ad summum Pontificem miserit. Nam cũ plures ex Italia viri simul cum Hispanis in prioribus illis classibus ad has partes navigassent, potuit eorum aliquis, ut gentis suæ gloriam augẽret, illius numismatis inventionem Archiepiscopo suadẽre. Aut etiam ex composito, quo maiorem sibi fidẽ conciliaret, latẽter in auri fodinas

deijcere, ut statim à fossoribus repertum, multis retrò temporibus ibi fuisse crederetur.

100 Novū † quippe non est, similes fraudes, & imposturas sub prætextu antiquitatis artificiosè confingi, & ad decipiēdos alios à nostri sęculi ingeniosis, & malè feriatis hominibus affabrè concinnari, ut benè advertit Tobias Hallerus in orat. contra Antiquarios apud Rosinum pag. 488. & in quodam casu, huic, de quo loquimur, admodum simili, contigisse videmus. Nam Valentinus Moranus, Iacob. Navarch. Iesuita, & Ferdinand. Lop. Castañeda in sua hist. Ind. Orient. lib. 1. cap. 28.

101 referunt † quædam carmina, quæ sub Emanuele Lusitaniæ Rege, anno Domini 1505. refossa fuerunt in promontorio Lunę, quod vulgò appellatur *Roca de Sintra*, insculpta in quadrata vetusti operis columna marmorea, quæ sic habebant:

Volventur saxa, litteris & ordine lectis,
Cùm videas Occidens Orientis opes.
Ganges, Indus, Tagus erit mirabile visu
Merces commutabit suas uterque sibi.

Quos versus Sibyllinos esse, prædicti Auctores sibi persuaserunt, eisq; quasi ex Sibyllæ antro profusis fidem præbuerunt. Cùm tamen posteà compertum fuerit confictos & impositos fuisse à quodam Hermo Charado Lusitano, qui illos marmori inscripserat, defoderatque, ut situ, humoreque terræ aliquantulum deformati, vetustatis indicium exhibērent, rursusque per mercenarias operas refoderat, ut hoc tam nobili, atque peregregio antiquitatis monumento Regis gratiam avidè in Orientis opes intenti, pecuniamque aucuparetur, ut testantur Cæsar Orlandius, & Gaspar Barrerius, quos refert Ortelius in Theat. mag. tab. 5. Novi Orbis, & ab eo mutuatus Maluēda d. lib. 3. de Antichrist. c. 16. pag. 150. & novissimus August. Torniel. in annal. sacris, 2. tom. ann. mundi 3043. num. 7. pag. 48.

Quod † verò de bicipite Chilentiū aquila diximus, quamvis verum esse fateamur, non multum stringit. Potuit quippe ab Indis eiusmodi avis, etiam citra Romanorum exemplum, excogitari & effingi, & ad rei longè distinctę signum usurpari, quemadmodum & à Romanis ipsis excogitata fuit, quibus etiam Princeps Proserpina, Cerberus & alia monstra nunquam similiter visa confingebantur. In obeliscis quoque Ægyptiorū narrat Ammian. Marcellin. lib. 17. *Scripta conspici volucrum, ferarumque, etiam alieni mundi genera multa*, id est, ignota ipsa, & Orbi, qui tunc lustrabatur invisa. 102

Aquila † autem Romani Imperij antiquissimum, & usitatissimum signum, teste Ioan. Rosin. lib. 10. antiq. cap. 5. pag. 445. & Alex. ab Alex. lib. 4. dier. gen. cap. 2. quare & quando biceps portari cœperit, varijs opinionibus ab scribentibus decertatur; de quibus agit Ioan. Curio, Ioan. Bocatius & alij, quos refert Simon Maiol. in diebus Canicul. to. 4. colloq. 5. pag. 365. Guardiola de nobil. c. 13. Vargas in eod. tract. discurs. 16. n. 4. Didacus Davalos in Miscell. Austral. colloq. 20. fol. 99. ultra quos ego addo Cuspianū relatum in Theat. vitæ hum. vol. 3. lib. 10. pag. 1029. qui ex Suetonio tradit, 103

signū hoc esse † apud Germanos antiquissimum. Illi enim Quintiliū Varū cum legionibus Romanis tribus apud Bructeos Frisijs conterminos delevēre: signaque, & aquilas duas cepēre, quas adhuc hodie possident: *Nō enim, inquit, biceps est aquila, sed duæ simul, quarum altera alteram expansis alis obtegit. Nec unquam hæ redditæ sunt Imperatoribus Romanis, sed semper in hunc usque diē servatæ.* 104

Deniq; narratio illa † de clavo ferreo in Caxatambi fodinis reperto, nō maiorem fidem, quàm Marinæi numisma meretur: nisi dicere etiam malimus, potuisse iam olim, ligno alicui navis adfixum, maris fluctibus ad hanc 105

Peruanam oram appellere, & illuc ad argentum commodiùs excavandū ab Indis transportari, & per oblivionem relinqui, indeque factum, ut intra lapidis viscera, lapide ipso crescente, concluderetur, prout multoties in alijs similibus rebus accidisse referunt,
106 & mirandis † exemplis demonstrant Alex. lib. 5. Geni. cap. 9. Bapt. Fulgos. lib. 1. rer. memor. cap. 6. fol. 55. Petr. Mexia in sylva var. lect. 2. par. cap. 13. & Simon Maiol. 1. tom. colloq. 16. pag. 379. & colloq. 18. pag. 419. Ubi inter alia commemorāt, in altissimis, & longè a mari positis montibus, dum
107 excavarentur, † compertas fuisse interdum naves, humore prope modum absumptas, cum instrumētis omnibus ferreis, & in alijs terrę visceribus erui solère lapides, in quibus sunt Conchylia redacta in duritiem lapideam, & ossa animantium, & quod magis mirū est pisces, bufones, & serpentes vivos.

SVMMARIVM. Capitis XIII.

1 *Novi Orbis mentionem & notitiam in sacris Litteris reperiri aliqui tradunt.*
2 *Salomon & Iosaphat classes mittere solebant in regionem Opbir, & quare?*
3 *Tharsis & Ophir navigatio à Salomone inita, an esset eadem, vel diversa? & num. 18.*
4 *Ophir regio secundùm Montanum, & alios est eadem cum Mexicana & Peruana Novi Orbis.*
5 *Christophorus Columbus ubi primū detexit Insulam Hispaniolam, Ophiram se reperisse iactabat.*
6 *Franc. Vatablus in Insula Hispaniola, & in Perù & Mexico constituit Ophir.*
7 *Perù, vel Pirù vox multis videtur eadem cum Ophir, aut certè maximè cum illa colludere.*
8 *Parvaym dictio, qua utitur sacra Pagina, est dualis, & duplex Perù signare videtur.*
9 *Nomina locorum, & Provinciarum facilè inverti & mutari solent.*
10 *Perù in Regno plura nomina reperiuntur affinia nomini Opbir.*
11 *Iobab filius Iectan videtur incoluisse regionem* Paria.
12 *Iectan secundùm Montanum nomen dedit Provinciæ Iucatan.*
13 *Sephar mons, dicitur idem cum montibus* Andes del Perù*, qui sunt totius Orbis longissimi.*
14 *Salomon fuit omnium mortalium sapientissimus, & non videtur Orbē Novum ignorare potuisse.*
15 *Salomon fuit cumulandarum divitiarum studiosissimus.*
16 *Ophiram regionem qui in Novo Orbe constituunt, communiter à viris doctissimis reprobantur.*
17 *P. Ioannis Pineda iudicium de regione Ophira.*
18 *Tharsis & Ophir Provinciæ, & navigationis earum diversæ erant.*
19 *Tharsis nomine in sacra Pagina quænam regio designetur?*
20 *Tharsis idem esse cum Tartesso plures opinantur, & in Hispania Bæticis oris constituunt. Alij verò hoc negant.*
21 *Tartessus urbs Hispaniæ olim ditissima & fœlicissima.*
22 *Pineda Franciscanus non satis iustè à Fr. Ioan. à Ponte notatus.*
23 *Ophir regio nullatenus pertinet ad Novum Orbem.*
24 *Peruana in regione non reperiiitur ea, quæ ex Ophira ad Salomonem asportabantur.*
25 *Salomonem, navigationem longam, & difficilem ob Novi Orbis divitias instituisse, credibile non est, relicta India Orientali ditiori & viciniori.*
26 *Asion gaber portus ubi? & quòd ex eo solvere nō opporteret classes Salomonis, si ad Novum hunc Orbem navigarent.*
27 *Ophira regio ubinā esset, varijs opinionibus decertatur, quæ breviter referūtur.*
28 *Sophala auri fodinis abundat, & ibi extare dicūtur libri ostēdētes, quòd Salo*

mon

mon ad eas suas classes mittebat.

29 Ophir regio propriè pertinet ad Indias Orientales.

30 Auctores recensentur, qui agunt de regione Opbira, & eam India Orientali tribuunt.

31 Peguſij dicuntur trahere originem à Iudæis damnatis a Salomone ad Opbirinas auri fodinas.

32 India Orientales trahunt originem ab Ophir, & Hevila, & sunt ditissima.

33 Aurū India Orientalis dicebatur Paruaijm, & erat probatissimum.

34 Obrizum aurum secundùm plures dicitur quasi Opbirizum, id est, à regione Opbir deductum.

35 l. 3. C. de vet. num. potest. & l. 1. C. de oblat. vot. de nummis Obryzatis loquētes explicantur & emendantur.

36 Olobèra vestes, id est, Olobrizæ in Rub. & l. temperent, C. de vest. olob. quæ? & alia emendantur.

37 Obrizum aurum potest deduci ex voce Græca, quæ sincerum & purum significat secundùm Plin. vel a colore obradiante secundùm Hier. & Isid.

38 Obrussa vox Latinis significat probationem, vel expugnationem auri, & inde dicitur Obryzum.

39 Ciceronis, Suetonij & Senecæ loca explicantur & emendantur.

40 l. 5. C. de suscept. & arcar. l. 2. C. de metallar. ubi habetur mentio Obryzæ emendantur.

41 Aurum Phaz, sive Ophaz, & alia eius appellationes in Scriptura remissivè.

42 Phez Regnum apud Arabes unde dictum?

43 Ophiram qui in Novo Orbe constituunt, levissimis coniecturis ducuntur.

44 Nominum similitudo, aut affinitas ad alicuius rei identitatem probandū fallacissima est.

45 Paruaijm dictio an verè in Scriptura reperiatur, & quid significet?

46 Perù, vel Pirù nomen Novum est in his regionibus Occidentalibus, & quae cō-prebendat.

47 Perù, vel Pirù nominis varia causa, sive etymologia refertūtur. Et num. 49. 50. 51. & 52.

48 Garcilassus Inca scripsit commentarios de origine & imperio Incarum, & quid sentiat de nomine Pirù?

53 Nomina qualiter Provincijs novè detectis, aut subactis imponi soleant?

54 Mexici urbis nomen unde mutuatum?

55 Iectan, aut Iobab, & Ophir ad Provincias Novi Orbis nunquam pervenerunt.

56 Iucatana Provincia non habet nomen à Iectan: & unde, & qualiter illud habere Hispanorum tempore cœperit?

57 Sephar mons nihil habet commune cum Andibus Peruanis.

58 Salomonem habuisse cognitionem peculiarem Novi Orbis nullo certo argumento probari potest.

59 Salomon quamvis sapientissimus, didicit navigationem Tharsis, & Ophir à servis Regis Hiram.

60 Tyrij diu servarūnt epistolas Salomonis, & Regis Hiram, quæ agebant de navigationibus in Tharsis & Ophir.

61 Hiram Rex ostendit Salomonis ministris navigationem longiorem, & sibi reservavit aliam breviòrem & utiliorem.

62 Tyrij & Phœnices fuerunt olim præstantissimi in arte navigandi.

63 Phœnices unde dicti secundùm Aristotelem.

64 Tyria maria Proverbium quid significet? Et unde originem traxerit?

65 Salomonis divitiæ & thesauri incomparabiles fuerunt.

66 Divitijs, & thesauris Salomonis, qui alios aliorum Regum æquare volunt, stultitia notantur.

67 Templi Ierosolymitani sumptus, & divitiæ omnē admirationem excedunt, & aliqua de eo.

68 Templum Ierosolymitanum Salomonis Barbari etiā, & hostes reverebātur.

69 Templum Salomonis cùm Crassus expilavit, aurum præ copia plus dimidio viluit.

CAPVT XIII.

De regione Ophira, cuius frequens est in sacris Litteris mentio, & an ea huic Orbi Novo respondeat, & appellationi Regni Pirù origine dederit?

1 VRGENT porro adhuc alij, † & ut hunc Novum Orbem priscis innotuisse defendant, cũ profanis testimonijs satis evincere nõ potuerint, sacris propugnare conantur, affirmantes, frequenrem eius mentionem, atque cognitionem in sacra Pagina reperiri lib. 3. Reg. cap. 9. & lib. 4. c. 22. & lib. 2. Paralipom. c. 9. & 20. &
2 alibi possim, † quatenus in illis de celeberrimis classibus agitur, quas duo illi potentissimi & sapienrissimi Hebræorum Reges Salomon & Iosaphat in regionem Ophir misisse memorantur simul cum navibus, & servis Regis Hiram, ut inde aurum & argentum, ebur, simias, pavos & alia preriosa asporrarent.

3 Quam expeditionẽ, seu † navigationem multi eandem faciunt cum illa, quę in eisdem sacrę Scripturæ locis semel annis tribus in Tharsis fieri solita, dicitur. Aut certè eodem itinere eandem classem appellere ad Tharsis & Ophir, ut constat ex relatis a Barrerio in libello de regione Ophira, Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 13. Barradas lib. 3. concor. cap. 11. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 20. & Pineda de reb. gest. Salom. lib. 4. cap. 16. q. 2. pag. 211. & ulrta eos Fr. Gregor. Garcia lib. 1. de Indor. orig. cap. 2. §. 3. & 4. & novissimè eis nõ telatis Fr. Basil. Pontius in q. 8. exposit. cap. 2.

4 Ophir † autem, sive Ophirã regionem Novum hunc Orbem esse, & prę cipuè ad præcipuas eius Provincias, Mexicanam scilicet, & Peruanam pertinère, apertè, & constanter tradit & defendit doctiss. Bened. Arias Mont. in apparatu in Phaleg. sive de primis gentium sedibus, in præfat. & in cap. 9. quem sequuntur Guillel. Postellus, & Goropius Beccanus relati ab Abraham. Ortel. in Thesaur. Geograph. verb. *Atlantis insulæ*, qui ab cãdem opinione non abhorret. Genebrard. in Chronolog. lib. 1. pag. 35. & lib. 4. pag. 705. Marinus Brixianus in sua arca in voce *Ophira*, & *Paruaijm*, Pomarius in lexico in eisdem verbis, Ioan. Avenar. in Epher. Anton. Possevin. lib. 3. Bibliot. cap. 5. Michaël Balboa Cabell. in Miscellan. Austr. m. s. 2. p. c. 3. & 16. Thom. Bozius de sig. Eccl. Dei lib. 20. c. 3. pag. 130. Panigatola in speculo belli, loco 146. advert. 4. Ioan. Funger. in Etymolog. verb. *Ophir*, & admittitur ab Eman. Saa, 3. Reg. 9. & argumẽtis nõ futilibus niti tradit Martin. Delrius in scholijs ad Medeã Senecę act. 2. & nervose eã proponit & tueri conatur Fr. Greg. Garc. ubi sup. & latiùs lib. 4. c. 1. & seq. doctiss. P. Ioan. Pineda d. lib. 4. c. 16. §. 3. 4. 5. & 6. ex pag. 211. usq; ad 215. ubi argumentis contrarijs respõdère intẽdit, & neminẽ referens Fr. Basil. d. q. 8. c. 2. & 3. & ante omnes sensisse videtur † clarissimus ille æquè, ac fœlicissimus. Dux 5
Christophorus Colũbus, qui cùm in navigatione Oceani Occidentalis ad insulã Hispanã, sive Hispaniolã (ut aiunt) appulit, Ophirã se reperisse dictitabat, ut ab illo sæpius narrante, se audivisse scribit Petr. Martyr. in decad. Novi Orb. lib. 1. Neque ab eis abest
Franc. † Vatabl. qui lib. 3. Reg. cap. 9. & 22. in eãdem insula ante ingressũ Perù constituit Ophir, quanquam idẽ etiam asserat, esse ipsum interius Perù, simulque Mexicum, 2. Paralip. cap. 3. vers. 3. annot. 16. 6

In cuius opinionis confirmationẽ à

mulris

multis ex prædictis auctoribus perpe-
7 di solet, † ipsam vocem *Ophir*, quæ e-
tiam aliquando *Ophire*, vel *Opire*, pro-
nuntiatur, per Metathesim, sive litte-
rarum transpositionem, in vocẽ *Perù*,
vel *Pirù*, quâ nunc utimur, permutatã
fuisse, & maximè cum ea colludere vi-
deri. Præsertim si adijciamus, quod u-
bi d. lib. 2. Paralip. cap. 3. dicitur Salo-
mon: *Texisse domum laminis de auro pro-
batissimo*, in Hebræo legitur: *Auri Par-
8 vaijm*. Quæ † terminatio, & inflexio
vocis videtur esse dualis, cuius singula
re sit *Perù*, vel *Perù*, ut iuxta Grãmati-
cos Hebraicæ linguæ canones obser-
vat Pineda in comment. in Iob c. 28.
vers. 16. pag. 500. & de reb. Salom. d.
lib. 4. cap. 16. §. 4. pag. 212. num. 3. un-
de duplex *Perù* illâ voce significari vi-
debitur, videlicet Peruana regio, & al-
tera Mexicana, illi contermina: licèt
illa tantùm nomen proprium *Perù* ho-
die retineat: prout novissimè etiã ad-
vertit P. Ludovic. Ballester. in Ono-
motograph. verb. *Ophir*, pag. 289. & ita
Vatablus super illum locum sic scri-
bit: *Paruaim numero duali dicitur apud
Hebræos fortasse locus ille, qui nostro tem
pore le grand Peron, & le petit Peron di-
cuntur, nam est maxima affinitas nomi-
9 num*. Quam † conjecturam magis ur-
gent, & extendunt Montanus ubi sup.
Maluenda d. lib. 3. de Antichrist. cap.
19. & Fr. Greg. Garcia d. lib. 4. de Ind.
origin. cap. 1. & sequent. consideran-
tes, frequentissimam esse huiusmodi
10 vocum depravationem: & † plures
alias in his Regnis *Perù* repetiri in flu
vijs, oppidis & montibus, quę cum vo-
ce *Ophir* eandem affinitatem habẽre
videntur.

Deinde superioribus additur ex sen
tentia Montani ubi suprà, & Posse-
vini libro 2. Bibliothec. capit. 5. Io-
11 bab, † cuius mentio est Genesis cap.
10. vers. 28. incoluisse videri regionem
huius Novi Orbis, quę *Paria* vocatur,
auro, margaritisque abundantem, &
12 Iectan, † de quo in eodem cap. versic.
26. nomen dedisse ingenti eiusdem A-
mericæ Chersoneso, dicto *Iucatan*, &
Sephar †. montem Orientalẽ, de quo 13
eod. cap. vers. 29. esse montes *Andes*,
Peruanæ regionis, longissimos omniũ
montium, qui hactenus in Orbe sunt
visi, ut tradit Acosta d. lib. 1. cap. 13. &
lib. 3. hist. Ind. cap. 22.

Denique † perpenditur ab eodẽ Pi- 14
neda & Gregor. Garcia in locis sup. re
latis, affirmari quidem oportère, Salo-
moni, qui fuit omnium mortalium sa-
pientissimus, & cui Deus ipse dedit ho
rum, quæ erant, scientiam veram, ut
sciret dispositionem Orbis terrarum,
& virtutes elementorum, ut habetur
lib. 3. Reg. cap. 4. & lib. Sap. cap. 7 vers.
17. minimè fuisse Novum Orbem ig-
noratum: quod imprimis erat scitu di-
gnissimum, atque iucundissimum.
Præsertim † si hanc cognitionem cõ- 15
iungamus cum studio, quod habuit cu
mulandi aurum & argentum, quorũ
eiusdem Novi Orbis natura facundis-
sima reperitur.

Sed quamvis prædicta sententia his
argumentis, & tantorũ virorũ auctori
tatibus muniatur, † meritò tamen ab 16
alijs doctis & diligentibus nostri sęculi
scriptoribus improbari solet, ut parum
solida, & potius novitatis, quàm verita
tis amore, & studio excogitata, ut cõ-
stabit ex traditis à Bened. Perer. lib. 3.
in Genes. ubi de Hevilat, Gaspar. Bar-
rerio in lib. de regione Ophira, Acosta
lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 13. & 14.
Barradas lib. 5. concord. c. 11. Mart.
Delrio sup. Genes. cap. 10. Maluenda
lib. 3. de Antichrist. c. 20. & 21. & seq.
& de Paradiso cap. 23. & 41. Ant. Her
rer. in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 1.
cap. 1. pag. 2. Bernar. Aldrete de orig.
ling. Hisp. c. 13. & antiq. Hisp. lib. 3. c.
9. pag. 360. August. Torniel. in annal.
sacris, 1. tom. anno mundi 1931. num.
45 pag. 229. & fusiùs 2. to. ann. 3043.
n. 7. & 8. Ioan. Drugo lib. 6. obser. c. 3.
& lib. 9. cap. 12. M. Ant. Palau in pa-
radox. clasis Salomonis, Ioan. Pineda

in comment.in Iob,cap. 28. vers. 16.
pag.500.& 501.& iterum de reb. Sa-
17 lom.lib.4.cap.16.§.4.5.&6. Vbi † ta-
men ab ijs,quæ anteà dixerat, aliquã-
tulum flectens,rem in medio relinquẽ
dam decernit, & id tantùm superiori
opinioni tribuit,ut minus levis,minus-
que deformis censeri debeat; & mini-
mè indigna,quæ à sapiẽtibus benignè
audiatur.

18 Et planè,quod pertinet † ad Thar-
sis,etsi à nonnullis cum Ophir confun-
datur,ut suprà retulimus,longè tamen
verius est, diversas per se esse naviga-
tiones & classes,quas ad eas Salomõ,
& Iosaphat mittere solebant,& ex di-
versis portubus, & per diversa maria,
ut latissimè probat doctiss.Ribera sup.
Ionam, cap. 1. & Thom. Bocius de
ruin.gent.lib.5. cap.7. pag. 483. licèt
verum sit,utranque regionem nihilò
minus eâdem navigatione, & eâdem
classe obiri potuisse,exportatis primũ
ex Ophir, auro, lignis, pavonibus, si-
mijs,ebore:ex Tharsis verò, etiam au
ro,argento,gemmis,ac rebus alijs pre
tiosissimis.In quibus omnibus probã-
19 dis, † & in vero loco designando,ubi
Tharsis illa consisteret, adeò latè &
doctè insistit Pineda d. lib. 4. de reb.
Salom.cap.5.cum multis sequentib.&
cap.16.§.1.& 2. pag.211.Fr.Gregor.
Garc.d.lib.1.de Ind. orig. cap.2.§. 4.
ex pag.34. ad 40. Acosta d.lib.1. cap.
14.Gaspar Sanctius in Isaiam, cap.2.
vers. 18, pag.38. & cap. 19. vers. 22.
pag.199. & cap.23.vers.26.pag.236.
Thomas Bocius d. pag. 483. & pag.
326.Maluenda d.lib.3. de Antichrist.
cap.20.pag.157.cum seq.& lib.5.cap.
14.pag.281.Ludov.Ballester.inOno-
motograph.verb.*Tharsis*, ex pag. 535.
& in Hierolog. lib.2. cap.9. Torniel.
d.anno 3043. num. 9. pag. 50. & Fr.
Ioan. à Ponte in conven. utriusque
Monarch.lib.3.cap.6.& 7.& lib.2.c.
23.pag.249.ut otiosum videri possit,
si Nos,qui ad alia tendimus, in eorum
scriptis transferendis subsistamus.

Illud † tamen in nostræ Hispaniæ 20
gloriam præterire nõ possumus, quod
Gorop.Becanus tradit lib.7. Hispani
corum,& ex pluribus alijs defendit Pi
neda ubi supr.cap.14.& 15.Bocius d.
cap.7.&de sig.Eccles.Dei lib.15.cap.
18.Mariana de reb.Hispan.lib.1.cap.
2.Ludo. Nonius in descript. Hispan.
cap.12.ad fin.& ante eos S. Athanas.
Synaita in Hexam. lib. 10. in 3. lib.
Reg.Tharsis scilicet ad Hispaniam,&
præcipuè Bethicas eius oras pertinẽ-
te,neque aliam regionem fuisse, quàm
Tartessum, † cuius beatam auri & ar- 21
genti, & aliarum rerum omnium co-
piam,tum veterum Scriptorum testi-
ficatio,tum præsens rerum status satis
declarat.Quod latè etiam,& non vul-
gari studio,licèt vulgari sermone pro-
sequuntur Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3.
cap.6. & Franc. Torreblanca in epit.
lib.de magia in defensione cap. 4. &
novissimè & eruditissimè Alphons.
Carranza in libro, quem edere parat
de monetarũ valore & augmento 1. p.
Quãvis contrariũ affectat alter Pineda
Francisc.lib.3.suæ Monarch. cap.22.
§.4. Quẽ † non satis iustè hac de cau- 22
sa reprehendit, & inscium & barbarũ
vocat à Pont.ubi supr.Nam id etiam
alij viri doctissimi negant, & novissi-
mè Aldrete de antiq. Hisp. lib. 1. cap.
24.in fine,pag.108.& latiùs Torniell.
d.anno 3043.num.9.pag.51.& 52.

Quod verò † ad Ophiram regionẽ 23
spectat, non posse illam ullo prorsus
modo cum Peruana, sive Novo hoc
Americano Orbe cõvenire,evidentis-
simis argumentis meo iudicio convin-
cunt Auctores suprà pro hac opinione
relati, presertim Acosta, Barretius,
Barradas,& præcipuè Maluẽda d.lib.
3. cap. 24. & Torniell. d.anno mundi
3043.num.7.& 8.à quibus se nunquã
satis expedire potuerunt Greg. Garc.
d.lib. 4.de Ind.orig.cap.1.& seq.Pine-
da d.cap.16.§.5.& Basil.Pont. d. q.8.
exposit. cap.3.Et ut omittam,quæ sæ-
pè à nobis in superioribus repetita

sunt

sunt de omnimoda huius Orbis apud antiquos ignoratione, & inaccessa Oceani magnitudine, & de insuperabili difficultate navigandi per altum, nec dum cognito acus Magneticæ usu: il-
24 lud certè unum † refellendæ isti opinioni satis superque esse videtur, quod constet in regione Peruana nec gemmas, nec elephantes esse, nec pavos, nec simias, nec ligna Thyna pretiosissima, qualia ex Ophir asportari solita narrat Scriptura.

Neque rationi consentaneum videri,
25 † Salomonem ex mari Rubro, relictâ Arabiâ, & Indiâ Orientali vicinioti, atque notiori, multarumque rerum pretiosissimarum fertiliori, immenso circuitu, & maiori dispendio, quàm quęstu, navigationem instituisse ad regiones Americanas, aut Peruenses. Quod evidentius erit, si animadvertamus ex eisdem locis sacræ Scripturæ
26 constare, prædictas classes † ex portu Asiongaber solvere solitas fuisse, qui portus in littore maris Rubri continebatur, ut post longam disputationem probat & concludit Pineda d. lib. 4. cap. 7. & 8. & sequentib. Abrah. Ortel. in Thesau. Geograph. verb. *Asiongaber*, quidquid dissentiat Basil. Pôtius d. cap. 3. Atverò si in Perù expeditio facienda erat, quorsum attinebat ex eo portu solvere, & per tot vastissima maria vagari, & universum Orbem laboriosissimâ navigatione, infinitis penè casibus, & laboribus obnoxiâ peragrare, cùm potuissent ex Ioppe, vel alio portu maris Mediterranei proficisci, & per illud & fretum Herculeum multo breviori, ac faciliori, magisque usitatâ navigatione, spacio circiter quinq; mésium ad Peruanam regioné pervenire.

27 Sed ubi terrarum † Ophira Provincia sita, & an alio etiam nomine cognita esset, hactenus ignotatum est, & variantes auctorum sententiæ rem incertam & dubiam, magis obscuram, & ancipitem reddiderunt. Nam quidem eam in Sophala constituunt sub ima Africa ad Oceanum Æthiopicum posita; quæ † regio etiam nûc adeò au- 28
ri fodinis abundat; ut nihil præter aurum exteris mercatoribus communicet, quemadmodum Lusitanorum peregrinationes testantur. E quibus Thomas Lopeclus scribit, Sophalenses habêre libros Indicâ linguâ conscriptos; in quibus legitur, Salomonem Regem tertio quoque anno hinc aurum tulisse, atque hodie etiam eam regionem habêre sui nominis auri fodinas.

Alij verò Ophirã collocãt in insula Armutia. Alij ad Philippinas, vel Moluccas reijciũt, aut certè ad insulas ann. 15. ab Alvaro Mendaña repertas, quas inde Salomonis appellatas existimãr. Alij denique frequentiùs, & certiùs cũ Ioseph. lib. 8. antiq. cap. 2. & 6. & D. Hieronym. epist. 140. de locis Hebraicis, † ad Orientales Indias pertinêre 29
scribunt, & pręcipuè ad nobilissimam earum insulam, quę Trapobane, sive Samatra dicitur, & hodie Malaca, veteribus Terra aurea, sive Aurea Chersonesus vocabatur, & ad ei adiacentes Pegusiorum Provincias. Quas † opi- 30
niones diligenter congessit & illustravit Gaspar Barrerius in d. libello de regione Ophira, Abrah. Ortel. ind. Thesaur. Geograph. verb. *Ophir*, Carol. Stephan. in dictionar. eodem verb. & plures alij relati a Ribera, Acosta, Delrio, Gregor. Garcia, Maluenda, Pineda, Torniello, Aldrete, & Ballestero in locis sup. num. 16. relatis, Pet. Cieza lib. 1. hist. Ind. cap. 3. Christian. Adricom. in Theatr. Terræ sanctæ in Tribu Phares, cap. 15. Ant. Herrera d. lib. 1. cap. 1. Thom. Bocius lib. 20. de sig. Eccles. Dei, cap. 3. pag. 320. Ioan. Boterus in relat. univers. part. 1. lib. 2. pag. 235. Camillus Borrell. de pręst. Reg. Cathol. cap. 19. num. 51. Fr. Ioan. à Ponte in d. conveniẽt. lib. 2. cap. 17. pag. 190. & 191. & Maffęius lib. 1. histor. Ind. pag. 20. qui etiam lib. 16. pag. 397.
Loquens † de Pegusiorum origine 31
ex Bonferri litteris tradit, stirpẽ eos

à Iu-

à Iudæis exulibus ducere, qui a Salo-
mone damnati ad Ophitinas auri fodi
nas, ea loca primi tenuerunt.
Facitque in confirmationem huius
ultimæ sententiæ, quæ Ophitam Indijs.
Orientalibus tribuit, quod scimus, eas
32 ab † Ophir, & Hevila nomen, & ori-
ginem incolarū accepisse, ut habetur
Genes. 10. & ijs rebus omnibus mirum
in modum abundare, quæ sacrâ Pagi-
nâ referente ex illis navigationibus ad
Salomonem adducebantur. Vt præter
id, quod hodiernâ experientiâ cognos
cimus, latè recolit, & usque ad porten-
tum extollit Maluenda d. lib. 3. cap. 21
& 22. & alij veteres, & recentes aucto
res, de quibus sup. capit. 2. ex numer.
33 3. Inter † quæ aurum laudatisimum,
& probatisimum erat, ut habetur Pa-
ralip. 2. cap. 3. ibi: *Porro autem aurum e-
rat probatissimum.* Vbi Pagnin. Vatabl.
Montanus, & Caiet. vertunt & legūt:
Aurum ex loco Paruaìm, vel de Paruaìm.
Vnde apud Romanos, & alias natio-
nes in maximo pretio semper extitit,
34 & corrupto vocabulo, † OBRYZVM
quasi *Ophirizum*, vel *Ophirisum*, id est,
à regione Ophir deductum, dicebatur.
Vt observant D. Hieron. sup. Ierem.
& sup. Daniel. Acosta d. cap. 13. Fun-
ger. & Steph. d. verb. *Ophir*, Pineda sup.
Iob cap. 28. vers. 15. & 16. & cap. 31.
vers. 24. Beroald. Torrent. & Casaubo
nus sup. Sueton. in Nerone cap. 44. dū
inquit: *Illum à populo exegisse argentum
pustulatum, & aurum Obryzum, ut ple-
rique omnes palàm collationem recusa-
rent.*
35 Et hinc † nummi, sive solidi Obry-
zati dicuntur in l. 3. C. de vet. num. po-
test. lib. 12. & in l. 1. C. de oblat. vot. lib.
10. quamquam in utroque loco men-
dum sit in antiquis Codicibus, & OB-
RYZIATI legatur. Quemadmodum &
36 in † rub. & l. temperent, C. de vesti-
bus oloberis & auratis, lib. 11. ubi pas-
sim legitur, *Oloberis*, & *Olobera*, cùm
Olobrycis, & *Olobryzas*, legendum sit,
quasi vestis, quę tota est ex Obryzo, &
ibi rectè Alciat. Cuiac. & Gothofred.
advertunt, & ad emendationem dicto
rum, & aliorum iurium, quę extant in
Codice Theodosian. observavit Bris-
son. de verb. sign. verb. *Obryza*, Ioan.
Prateius & Ioan. Calinus eod. verb. &
ante eos Catellian. Cotta in memo-
rab. iur. verb. *Obryzati solidi*, & Tiraq.
in l. 3. connub. num. 17. qui tamē præ-
dictam auri Obryzi etymologiam nō
omnino probant. Nam † magis vide- 37
tur ex Græco fonte descendere; quasi
ἄβρυζον, id est, sincerum, purum, deli-
catum, quod sępè igne excoctum est,
ita ut amplius in coctione non dimi-
nuatur, ut constat ex Plin. lib. 33. cap.
3. dum ait: *Aurique experimento ignis est,
ut simili colore rubeat, quo ignis, atque id
ipsum Obryzum vocant.* A quo non dis-
crepat D. Isidor. qui lib. 16. Etymolog.
cap. 17. ab eo dictum censet, quod obra
diet splendore, sitque coloris optimi,
& D. Hieronym. qui utràque etymo-
logiam complectens in epist. 140. ad
Principiam Virginem, sic ait *Ophir ge-
nus auri est, vel à loco Indiæ, vel a colore
nomine indito.* Et congerit alia Martin.
Delrio in commentr. in Cantica cap. 5.
Sunt etiam, qui Obryzi auri nomen
ex † Latina voce, *Obrussa*, deducant, 38
quam significare volunt examen, pro-
bationem, expurgationem & coctio
nem auri, ut latiùs probat Turneb. lib.
27. advers. cap. 18. Pineda de reb. Sa-
lom. lib. 4. cap. 18. §. 5. pag. 226. Qui
ita emendant † locum Suetonij sup 39
& explicant illud Cicer. de clar. Orat.
*Expurgandum esse sermonem, & adhiben-
dam rationem quasi obrussam*, & Senec.
lib. 4. nat. quæst. cap. 5. *Si omnia argu-
menta ad lancem cœperimus exigere, silē-
tium indicetur*, ubi Ioan. Opsopæus ex
optimis membranis legit, *Ad obrussam.*
Quæ omnia † conducunt ad explica- 40
tionem l. 5. C. de suscep. & arcar. & l. 2.
C. de metallar. lib. 12. ubi obryzæ mē-
tio habetur.
Et † de PHAZ, sive OPHAZ, & MV- 41
PHAZ, & alijs appellationibus, quibus

aurum

aurum in sacris Litteris appellatur, plura Lector, si velit, vidêre poterit apud Pined. & Delrium sup. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 24. & Bernard. Aldrete lib. 3. de antiq. Hispan. cap. 8.
42 ubi † addit, inde apud Arabes Regnum *Phez*, fuisse denominatum.

43 Constat † ergo (ut ad propositum redeamus) Ophiram regionem ad Americanum Orbem nullatenus pertinêre. Neque adversantur conjecturæ, quibus Auctores num. 4. relati in contrariam sententiam adduci videntur. Nam reverâ tenues & leves admodû sunt. Atque imprimis illa parum stringit, quę ab ipsis ut fortissima traditur, de affinitate, sive collusione nominum
44 Ophir & Pirù. Sæpè quippe deficiunt nomina, sæpè mutantur, & a sua primæva origine degenerant. Sæpè etiam nullo consilio, sed casu res diversissimę in uno, & eodem nomine apud remotas nationes, & varijs linguis utentes, conveniunt, ut latè docet Xenophon. In peculiari huius argumenti libello, quê de æquivocis nominavit, & in eâdem tractatione, de qua agimus, optimis exemplis ostendunt Barradas lib. 5. concord. cap. 11. Acosta d. cap. 13. Maluend. d. cap. 24. pag. 167. & 168. & Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 16. §. 4. num. 3. pag. 212. Vbi ple-
45 nè † respondent ad illud, quod dicitur de auro Paruaijm, & quid hoc nomen significet, & an in Scriptura reperiatur.

46 . Præsertim, quia verius est, † nunquam hanc vocem PERV, vel PIRV ab Indis Occidentalibus cognitam fuisse, ut has Provincias significarêt, sed postea ab Hispanis impositam, & ad id omne extensam esse, quod est post Panamam usque ad Provinciam de Pasto, & hinc usque ad flumen Maule, quod ultra Provinciam de *Chile* dilabitur, ut tradit Acosta d. lib. 1. cap. 13. Ant. Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. pag. 2. & decad. 3. lib. 10. cap. 2. pag. 356. & in descript. cap. 16. pag. 46. Maluend. d. lib. 3. cap. 24. pag. 167. Pineda sup. Iob, cap. 28. vers. 16. pag. 500. & 501. & Bernar. Aldrete lib. 3. de orig. ling. Castellanę cap. 13.
Vbi tradunt † veram huius nominis 47
rationem & occasionem casualem fuisse. Nam cùm primi Hispani post longam navigationem hæc littora tenuissent, atque indigenam quemdam piscationi intentum ex improviso cõprehendissent, gestu, ac signis rogare cœperût, quęnam illa terra esset, quibus ipse (quod naturalę est) de proprio nomine rogari suspicatus, frequenter respondebat & repetebat *Beru*, *Beru*, quod nomen familiarissimum est maritimis hominibus Peruanis. Indeque Hispani, vel responsione decepti, vel occasione sumptâ, regionem ipsam Perù appellaverunt, prout ipse Pineda,
& Aldrete se audivisse dicunt † à Gar 48
cilasso Inca, qui maternam originem ducebat ex Incarum Peruanorum sanguine, & eorum historiam parabat. Quam quidem posteà typis mandavit, & in eius lib. 1. cap. 4. & seq. hanc eandem narrationem proponit, & subdit, quòd Incarum tempore, eorû Regnû, appellabatur TAVANTINSVIV, quod quatuor Regni partes significabat.

Sunt etiam † qui putent, Hispanos 49
ubi primùm ad has oras pervenerunt, cùm auri cupiditate potissimùm ducerêtur, ab Indijs sibi obvijs ante omnia quęsijsse, an, & ubi in eis aurum inveniretur Hispanâ voce *Oro*, *Oro*, quam Indi non intelligentes, nec rectè pronunciare valentes, repetebant BIRV BIRV, ut tradit Maluęnda d. lib. 3. de Antichrist. cap. 24. pag. 167. & Sebast. Covar. in Thesaur. ling. Castell. verb.
Perù, fol. 586. Vbi † aliam etiam alio- 50
rum etymologiam addit, qui volunt, Perù nomen Hebræum esse, quasi *Pere*, deductum ex verb. *Parad*, quod partiri, dividere, seu separare significat, eò quòd terra hæc ita ab alijs remota & seiuncta sit.

Alij verò † has opiniones, ut ani- 51

les

les tabulas, meritò reijcientes, prædictum nomen non casu his regionibus impositum dicunt, sed sumptâ occasione ex nomine reguli, quem in tractu Panamatico circa littora maris DEL SVR invenerunt, qui appellabatur BIRVQVETE, indeque ad Provincias successivè lustratas appellationem derivasse, ut scribit Herrera in d. hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 14. pag. 27. & decad. 1. lib. 1. cap. 1. in fin. Aut certè
52 ex † prima Provincia, quam Fräc. Pizarrus & locij, prædictum mari traijcientes, occuparunt; vel ab amne quodam illam interluente, qui *Pirù*, sive *Piura*, dicebatur, qui duobus gradibus ab Æquinoctiali iacet, ducentis viginti leucis post Panamensem regionem, ut constat ex Gomara 1. par. hist. Ind. fol. 9. & 62. August. Zarate lib. 1. hist. Perù, cap. 1. Levino Apollonio lib. 1. de reb. Peruens. in princ. Acosta d. lib. 1. cap. 13. Herrera d. cap. 1. pag. 2. Fr. Gregor. Garc. lib. 4. de Ind. orig. cap. 1. pag. 321. & cap. 4. pag. 334. & pag. 348. Didac. Davalos in Miscellan. Austral. colloq. 27. fol. 114. Cabello Balboa in altera Miscell. m. s. 2. part.
53 cap. 6. Est enim † frequentissimum Provincijs noviter inventis, aut subiugatis, à loco, vel flumine earum primum explorato, vel ab earum Regibus, aut exploratoribus nomen imponere, ut ostendunt auctores, quos citavimus sup. cap. 4. num. 42. & de Mexici urbe observat Gregor. Garc. d. lib. 4. de Ind. orig. cap. 3. §. 3. pag. 507. di-
54 cens † nomen traxisse ab antiquo Indorum Duce dicto Mexi, qui olim eũ locum bellicâ virtute possedit.

55 Sed neque magis † obstat, quod ex sententia Montani & Possevini num. 11. & 12. retulimus de Iobab & Iectan, qui ad has regiones incolendas devenisse dicuntur: nam, ut rectè observat Acosta d. cap. 13. & Maluenda. d. lib. 3. capit. 24. in fin. pag. 168. hoc nullis solidis rationibus, auctoribus, aut coniecturis stabiliri potest; quin potiùs secundùm Torniellum. d. anno 1931. num. 45. verosimile non videtur Iectan, aut eius filios, Ophir scilicet & Iobab, sedes usque adeò remotas sibi deligere potuisse, aut voluisse, cũ præsertim tunc temporis non deessent aliæ regiones multò viciniores & commodiores, quas ratio prius incoli suadebat, deinde paulatim & successivè ad remotiores pertransire, ut reverâ factum fuisse videmus, siquidem filij Iectan in Orientalibus Asię partibus habitarunt, ut idem ipse Torniell. ostendit num. 51. Et illud de † nomine 56
Iectan, Iucatanæ Provinciæ indito vanissimum & futilissimum est, pręsertim si fidem habemus Ant. de Herrera in d. hist. Ind. decad. 2. lib. 2. cap. 18. in fin. pag. 64. qui docet, ante Hispanorum adventum nullum propriũ generale nomen eam Provinciam habuisse, & fortuitò impositum esse ex nomine radicis, quæ IVCA vocatur: ex quibus apud eos panis conficitur, & locis, ubi plantatur, quæ indigenæ ILATLI vocant. Vel quia cùm primi exploratores maritimos Indos de nomine terrę rogarent, illi responderũt, TOLOQVITAN, peculiare quoddam oppidum designantes; unde Hispani universam regionẽ LVCATAM, & postea magis corrupto vocabulo IVCATAN appellare cœperunt.

Et † pari, aut maiore levitate nititur illa montis Sephar & Andium Peruanorum cõmixtio à Montano cõmentã, quem etiam in hoc reijcit, & convincit Acosta d. cap. 13. 57

Denique non obstat, quod ultimo loco de Salomonis sapientia, & ingenti studio cumulandarum opum considerávimus. Nam, ut ait Pineda, d. cap. 16. §. 4. num. 4. pag. 213. † etsi ei concedamus absolutissimam Cosmographię, & Geographiæ, & totius Philosophiæ scientiam, ac proinde cognovisse, hunc Orbem esse Sphæricum, & ex parte nobis opposita ab Antipodis habitari. Nusquam tamen certo 58

argu-

argumento probabitur, quòd peculiariter Americam noram, vel exploratã habuerit, & vel capiendi experimenti, vel opes cumulandi gratiâ, classem in eam destinaverit. Illud quippe, quod de Ophir adducitur, jam satis superq; reiecimus.

59 Quibus non † incongruenter addere licet, ipsam in Ophiram, & Tharsis navigationem à Salomone non antè tentatam, quàm ab Hiram Rege Tyriorum, & eius servis illius notitiã habuisset, & cum eo societatem iniisset, quod plures tradunt post vicesimum quartum Regni sui annum contigisse, ut constat ex prædictis locis sacræ
60 Scripturę & ex epistolis † quas duo Reges sibi invicem scribebant, quę olim apud Tyrios religiosè observabatur, earumque meminit Dius in historijs Phœnicijs, & post eum Ioseph. lib. 1. advers. Appion. & Anton. Possevin. in apparatu, 1. tom. pag. 776. & ex alijs, quæ tradunt Caietan. Abulens. & alij, quos refert Pineda d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 4. pag. 167. & Bernard. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 1. cap. 24. pag. 107. & 108. & lib. 2. cap. 2. Vbi
61 addit, † Regem Hirã sibi & suis faciliorem & quæstuosiorẽ navigationẽ reservasse, & Salomonis classibus, & ministris longiorem & difficiliorem communicasse.

62 Tyrios autem sive Phœnices † fuisse eâ tempestate omnium hominum in navigandi arte, & navali militia prǽstantissimos, satis ex eisdem auctoribus constat, & ex Isaia cap. 23. Ezechiel cap. 27. Herod. lib. 1. Arrian. lib. 2. Strabo. lib. 16. ubi inquit: *Quantum classi potuerint, argumento evidenti est multitudo, & magnitudo coloniarum ab eis deductarum.* Aristot. lib. de mirab.
63 auscultat. dum tradit: *Aiunt † quidam Phœnices appellatos, quòd primi maria navigantes, quocunque appellerent, omnes necarent.* Et ex Festo Pompeio de verbor. signific. pag. 301. ubi inquit:
64 *Hinc † in proverbium deductum esse, Tyria maria, quòd Tyro oriundi Pœni adeò potentes maris fuerunt, ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa.*

Planè † ingentes Salomonis divi- 65
tias fuisse, & summo studio undique conquisitas, negare non possumus, cum id passim Scriptura testetur, quæ Paralip. 2. ait, illi à Deo promissum: *Divitias & substantiam, & gloriam dabo tibi, ita ut nullus in Regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui.* Et Reg. 3. cap. 10. inter alia inquit, quòd præ auro, gemmis & margaritis, quas congesserat: *Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis*; & 2. Paralip. cap. 9. tantam fuisse argenti copiam in domo Salomonis, ut in campestris lapidum. Quod latè prosequitur, & specialiter enumerat, atque exornat lib. 1. Paralip. cap. 22. Ioseph. lib. 7. antiq. cap. 12. Pineda Franciscanus in Monarch. lib. 7. cap. 19 §. 5. alter Pineda d. lib. 4. de reb. Salomon. per totum. August. Torniell. in annal. sacris tom. 2. ann. 3043. num 4. pag. 46. & Budæus lib. 4. de asse, ubi thesauros Regis David centum viginti trium millionum fuisse dicit, Salomonis autem eius filij decuplo maiores, hoc est, 1230. milliones.

Quapropter idem Pineda d. lib. 4.
cap. 19. pag. 232. eorum † ridet, & 66
reprehendit stulticiam, vel invidiam, qui divitias aliquorum Regum nostri temporis cum thesauris Salomonis volunt comparare. Quod & facit novissimè Franc. Torreblanca in epit. lib. de Magia in defensione cap. 4. per
totum. Soli enim † sumptus, & expẽ- 67
sę extructionis & cultus templi Ierosolymitani omnium Regum divitias, imò & omnem admirationem excedunt, ut constat ex ijs, quæ latissimè scribunt Arias Montanus, & Ribera in libris de Templi fabrica & ijs, quæ ad templum pertinent. Salmeron. to. 1. proleg. 42. Barradas tom. 2. cõcord. lib. 3. ex cap. 9. ad 52. Ioan. Azor tom. 1. instit. moral. lib. 6. ex cap. 24. usque

ad 56. Villalpand. in apparat. sup. Ezechiel. Pineda de reb. Salom. lib. 5. c. 5. cum seq. & compendiosè Torreblãca d. cap. 4. Et ultra relatos ab eis Simon Maiol. in dieb. Canicul. to. 1. colloq. 19 pag. 431. & colloq. 23. pag. 527. & seq. ubi inter alia tradit, totum templum, quod erat sexcentorum pedum longitudinis, latitudinis cubitorum centũ, à summo vertice usque in imum pavimentum, aureis laminis fuisse contectũ: & universum locũ, qui Sancta-Sãctorum dicebatur, ex puro auro fabricatũ, quòd sexcentis auri talentis æstimaretur. Et unam trabem inter alias in eo positam, penitus aureã, trecentarum minarũ auri, id est, septingentarũ & quinquaginta librarũ. Et quod clavis aureis omnia hæc affigebãtur, quorũ singuli ad quinquaginta siclos æstimatione pretij valuisse ferũtur. In eoque ædificando artifices centũ quinquaginta millia & sexcentos occupatos fuisse, ultra innumeros alios, qui terrã, mariq; operi necessaria cõquirebant & præparabant, deservisseque in eo Sacerdotum quatuor & viginti millia, & ut videtur alijs, quadraginta quatuor millia. Musicen profitẽtes sex millia, Levitarũ octo millia. Vnde memorat Ægesipp. lib. 5. de excid. Ierosolym. c. 43. tantam fuisse illius templi
68 maiestatem, ut † etiam Barbarorum gentes illud venerarentur, & inferrent munera prædones religionis. Adeò, ut eodẽ teste lib. 1. c. 17. Pompeius, cùm eò pervenisset, maluerit admirari, quã prædari. Quod tamen non fecit Crassus, qui rapacior fuit, illud expilans, ut constat ex Zonara to. 1. annal. ubi ait,
69 tantam † fuisse auri prædam, ut dimidio minus in Syria valuerit, quàm reverã alibi æstimaretur.

SVMMARIVM Capitis XIV.

1 Christi Fidem in Novo Orbe iam olim prædicatam plures affirmant. Et numer. 3.

2 Apostolos per universum Orbem Evangelij lucem diffeminasse, multi opinantur.

4 Ioan. del Caño Canonicus Salmant. laudatur.

5 Christus Dominus plurimos sua trium annorum prædicatione convertit.

6 Apostoli unde ita dicti; & quando, & ad quid a Christo delecti?

7 Apostoli brevissimo tempore totum Orbem prædicando penetrarunt. Et num. 11.

8 Psalm. 18. versus, & D. Pauli locus ad Rom. 10. exponitur & illustratur.

9 D. Paulus quo tempore scripserit epistolas ad Romanos & Colossenses.

10 Cap. Dominus 19. distin. & cap. fundamenta, de election. in 6. exornantur.

12 Christi vaticinium de consummatione ventura post universalẽ Evangelij prædicationem, plurimi exponunt de excidio & consummatione materialis Ierusalem.

13 Ierusalem destructio quo tempore contigit?

14 Apostoli triginta & octo annis, & ut aliqui intendunt, undecim tantùm post Christi mortem in universis mundi partibus prædicarunt.

15 Divi Marci locus exponitur cap. ult. & quando ille suam Evangelicam historiam scripserit?

16 Vbique dictio quid significet?

17 Lex urbana 166. D. de verb. sign. emendatur cum Cuiac.

18 Apostoli cur dicti fuerint sagittæ volantes Psal. 127. & Zachar. 9. & quadriga Habac. 3.

19 Apostoli dicti sunt nubes velocissimæ, & cœli, & pedes Domini. Et quare?

20 Maria Magdalena cur unguento unxerit pedes Domini?

21 Clementis Alexandrini insignis locus expenditur.

22 Apostolos Dominus multis donis, & gratijs insignivit ratione prædicationis.

23 Apo-

58 Mi-

58 Miraculum cuiusdā Apostoli, qui olim apud Peruanos prædicasse dicitur.

59 Effigies antiquissimæ hominum, habitū Apostolorum referentium, in Novo Orbe inveniuntur.

60 Brasilienses conservant memoriam prædicationis D. Thomæ.

61 D. Thomæ Apostoli pedum vestigia scopulo impressa ostendunt Brasilienses.

62 Christus Dominus in cœlum ascensurus pedum vestigia petræ impressa reliquit.

63 Crucis de Carabuco, quæ apud Peruanos hodie religiosissimè veneratur, historia.

64 Crucifixi imagines inventæ in ruinis urbis Goa historia.

65 Imaginum sacrarum usum improbant sectarij, contra quos plurimi ex Catholicis scripserunt.

66 Granadilla, frutex Novi Orbis in flore, & folijs omnia signa Passionis Christi repræsentat, & plures, qui de hoc scripsere.

67 Omnipotentiæ divinæ nihil occultum est, aut inaccessum.

68 Apostolorum temporibus, imò nostris, Fides Christi in toto Orbe prædicata nō est. Et num. 70. & 71.

69 D. Matthæi locus cap. 24. vers. 14. exponitur & illustratur.

70 Consummatio, de qua Christus apud Matth. de extrema mundi destructione accipienda est.

71 Evangelij prædicationem ante finē mūdi non perficiendam Orig. August. & alij plurimi docent.

72 D. Chrysost. sibi contrarius videtur in tempore, quo universalis Evangelij prædicatio implenda est.

73 Indis Novi Orbis nullatenus fuisse annuntiatum Evangelium usque ad Hispanorum adventum, plurimi tradunt, quorum dicta recensentur.

74 S. Vincentij Ferrer vaticiniū de Orbis prædicatione per Religiosos diversarum Ordinum efficienda & perficienda.

75 D. Ambrosij locus insignis Indorum conversionem quodammodo vaticinantis.

76 Apostolos per totum Orbem Evangelium prædicasse, Scriptura, & Auctores, qui docent, qualiter exponendi. Et num. 79.

77 Lex in Orbe 17. D. de ijs, qui sunt sui, illustratur.

78 Scriptura sacra sæpè utitur vulgaribus loquendi formis.

80 Apostolorum aliquē in regionibus Novi Orbis prædicasse, nullo certo testimonio, aut vestigio comprobari potest.

81 Apostoli ad prædicandum Evangeliū, quas Provincias, & qualiter sortiti sint?

82 Iacobi Christopolitani opinio rejcitur.

83 Oracula Idolorum, quæ gentibus Christi adventum annuntiarunt, ab ijs intellecta non fuerunt.

84 Evangelij prædicatio non fit per solam famam, & rumorem adventus, & Fidei Christi, sed per illustrationem & suasionem Gentilium ad eam capessendam.

85 Ecclesia verè dicitur Apostolica & Catholica, quamvis post Apostolorum prædicationem auctior indies, & universalior evadat. Et num. 88.

86 Urbem totam incendisse dicitur, qui eius partibus ignem iniecit, qui crescendo & serpendo eam absumpsit.

87 Apostoli totius Orbis prædicatores dici potuerunt.

89 Christi promissiones Apostolis factæ, etiam in eorum successoribus verificari possunt secundum August.

90 Evāgelij per Apostolos prædicati apud Indos Novi Orbis vestigia, quæ quidā commendant, alij vanissima esse docent.

91 Crux de Carabuco ab Hispanis fabricata fuit.

92 Indorum traditiones in rebus antiquis parū fidei habere debent, & quare?

93 Barbari ad historias retinendas minùs idonei sunt.

94 Diabolus est Dei simia, & sæpè Gētibus arrogando sibi divinum cultum, illudit.

95 Indi Novi Orbis si fortè olim lucē aliquā Evangelij habuerunt, eam prorsus suis vitijs vel barbariè obscurarunt.

96 Caroli V. Imp. epistola quædā ad Reges & gentes Novi Orbis missa perpēditur.

CAPVT XIV.

An in Novo hoc Orbe ante Hispanorum adventũ ullibi Evãgelium prædicatum fuerit?

SVPEREST ut alij aliorum argumentationi satisfaciamus, qui adhuc ostendere curãtes, Occiduas istas, & Australes plagas priscis etiam sęculis, ante Columbi & Castellanorum in eas adventum, cognitas, & lustratas fuisse, eò progrediũtur, ut quod
1 magis est, Christi † quoque Fidem, & Evangelij lucem in illis prędicatam affirment. In quo argumento proponendo, & promovendo, ultra ea, quæ
2 latè, & generaliter † de universali Apostolorum prædicatione loquentes tradunt D. Hylar. Chrysostom. Hieronym. Thomas, Ethym. Theophyl. Tostatus, Gagnæius, Iansenius, Maldonatus, & alij sup. Matthæ. capite 24. & 25. D. Ambros. in Luc. capite 10. Beda in Marc. capite 13. Adrian. Finæus libro 2. flagelli, capite 12. Pinstus in Daniel. capite 2. Leo Castrens. libro 1. Apolog. pagina 261. Genebrard. libro 2. Chronograph. pag. 223. 368. 369.
3 Specialiter † insistit, de nostra America agens, Fr. Stephan. de Salazar sup. Symbol. Apostol. discursu 16. capite 3. Acosta in histor. Ind. libro 5. capite 25. Fr. Ioan. à Ponte in convenienti. utriusque Monarch. libro 2. capite 2. per totum, Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indiana libro 15. capite 4. 7. 48. & 49. & quâ solet diligentiâ illud exornat Maluenda libro 3. de Antichrist. capite 2. & capite 25. & sequentibus, & olim idem Salmanticæ
4 affirmavit insignis † ille Canonicus sacræ Scripturæ interpres Ioannes del Caño, cùm publicè exponeret illud Psalm. 18: *In omnem terram exivit sonus eorum*, ut refert Michaël Balboa Cabello in Miscellan. Austr. 3. parte capite 6. Pro cuius sententiæ confirmatione hæc fundamenta, quæ sequuntur, præcipuè considerati posse videntur.

Primum, † quòd licèt Thomas Bo- 5
zius libro 20. de signis Eccles. Dei, capite 1. & Acosta libro 1. de procur. Ind. salut. capite 3. pagina 139. sentire videantur, Christum Dominum paucos ex mortalibus ad se suâ prædicatione traxisse, certius tamen est, copiosam & admirabilem Gentium conversionem operatum fuisse tribus illis annis, quibus Ierosolymæ, & alibi prædicavit, ut pluribus ostendit Illustris. Baronius in Annal. Eccles. tom. 1. anno 39. num. 144. Suarez 3. part. quæst. 41. disputatione 30. sectione 3. Ioan. à Ponte dicto libro 2. capite 4. 5. 6. 7. & 8. & ante eos Euseb. Cæsariensis libro 1. capite 13. qui ait: CHRISTI *Divinitas in omnes homines crebris sermonibus pervagata, infinitos propè, cùm ex longinquis regionibus, tum ex ipsa Iudæa ad se traxit*: quæ propagatio statim multò magis extendi cœpit, per discipulos
ab eodem Christo delectos, quos † & 6
Apostolos vocavit, idest, missos, legatos, vel nuntios, ut explicat D. Hieronym. in epist. ad Galat. capit. 1. & ante resurrectionem, & post resurrectionẽ per Orbem terrarum misit, sicut ipse à Patre missus fuerat, summâ curâ præcipiens, ut Evangelium in omni loco, & omni creaturę prędicarent, omnesque gentes docerent & baptizarẽt, ut habetur Luc. 6. 10. & 24. Ioã. 20. Marc. 3. & 16. Matth. 10. 18. & 28. & Actuũ Apost. capit. 1. & trasumptivè in cap. in novo, dist. 21. ubi Anacletus scribit, huiusmodi Apostolos, iubente Domino dispersos, in toto Orbe Evãgelium prædicasse. Quod Oraculum cùm deficere nequeat, & omnem prorsus Orbis regionem suâ generali prolatione cõprehẽdat, necessarium esse inquiunt, in

has etiam Americanas, quantumvis dissitas & remotas, aliquem ex Domini discipulis pervenisse, qui Catholicam Fidem Barbaris istis hominibus annuntiaret.

Neque hoc mirum, aut obscurum videri potest, cùm eâdem Scripturâ
7 tradente doceamur; † eosdem Apostolos brevissimo tempore Evangelij sono, & luce omnem terram implêsse, iuxta illud, quod longè antè vaticinatus fuerat David Psalm. 18. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines Or-*
8 *bis terræ verba eorum.* Quæ † verba de Apostolis intelligit Tertullian. lib. 4. adversus Marcion. cap. 43. ubi dictum Christi mandatum elucidans, ait: *Siquidem & Apostolos mittens ad prædicãdum universis nationibus, in omnem terrã exire sonum eorum, & in terminos terræ voces eorum, Psalmum adimplendo præcepit.* Et idem probât omnes Patres Ecclesiæ, ut observat Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 27. 28. & 29. Vbi varias eius loci versiones, & expositiones adducit, & est expressum D. Pauli testimonium in Epistol. ad Romanos capit. 10. vers. 18. Vbi probare intendens, nullum mortalium, sive Iudæum, sive Gentilem potuisse iam illo tempore iustam aliquam suæ infidelitatis causam prætexere, quòd Evangelium non audivissent. *Nunquid* (inquit) *non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines Orbis terræ verba eorum*; quod etiam repetit, quantum ad prædicationem in universo mundo, & universæ creaturæ, quæ sub cœlo erat, suo tempore factam, in Epistol. ad Co-
9 lossens. cap. 1. vers. 5. & 23. Quas † Epistolas D. Paul. scripsisse anno 24. & 26. post passionem Domini, benè considerat Maluenda dicto lib. 3. capit. 2. pagina 109. Leo quoque Papa epistol.
10 87. relatus † in cap. ita Dominus, distinctione 19. & ab eo desumens Nicolaus Tertius in cap. fundamenta de elect. in 6. disertè testatur, veritatem, quæ anteà legis, & Prophetarum præconio continebatur, per Apostolicam tubam in salutem universitatis exijsse.
Vnde † rectè dixisse videtur D. Chry 11
sost. homil. 76. in Matth. Theophylact. in Euthym. sup. eundem Matth. capit. 24. & Iacob. Gualtherus in sua Chronograph. annò 100. pagina 13. columna 6. prædicationem Evangelij brevissimo temporis spacio per totum Orbem quasi fulgur rutilasse. Idque maximum argumentum omnipotentiæ CHRISTI esse. *Viginti enim annis*, inquit Divus Chrysostomus, *aut ad summum triginta ad omnes oras Orbis Evangelium transcurrit.* Quod & tradũt D. Ignatius & D. Hieronym. in locis relatis à Maluenda. d. cap. 2. Tertullian. lib. contra Iudæos, cap. 7. Theodoret. lib. 4. de curat. Græc. affectio. Ægesip. lib. 2. de excid. urb. cap. 2. & Euseb. Cæsariens. lib. 2. hist. Evangel. cap. 3. & Nicephor. lib. 2. cap. 8. ubi notanter scribunt: *Cœlesti, divinaque virtute, & præsidio, repentè, nulla ferè mora interposita, tanquam quoddã Solis iubar salutare Dei verbum, universum terrarum Orbem suo splendore collustrasse, sac rarum litterarũ testimonio appositè respondens; in omnem terram sonus divinorum Evangelistarum & Apostolorum exivit, & in fines Orbis terræ verba eorum, &c.* Vltra quos Eleutherus de eodem fermè tempore loquens, inquit: *Fidem Thrax, Fidem Lybis, Fidem Hispanus, & omnes populi receperunt*, & Lactant. lib. 5. capit. 13. ita ait: *Cùm ab ortu Solis usque ad Occasum lex Divina suscepta sit, & omnis sexus, omnis ætas, & gens, & regio unitis, ac paribus animis Deo serviant, &c.*

Accedit his, † quod iuxta plurimo- 12
rum Sanctorum Patrum sententiam, quam latè proponit & exornat Maluenda dicto lib. 3. capit. 1. pag. 107. & capite 4. pagina 111. id quod Christus dixit apud Marcum capite 13. & Matth. capite 24. tunc futuram esse destructionem, & consummationem, quando iam in omnes gentes prædicatũ fuisset Evangelium, ad excidium

tan-

tantùm Templi, & materialis Ierusalem referendum videtur, quam tunc
13 præ oculis habebat. Quæ † destructio contigit anno Christi 72. ut prodit Baron.tom.1. eodem anno. Et si hoc
14 verum est, † apparet, triginta & octo annis post initium Evangelicæ prædicationis, iam fuisse ab Apostolis, & alijs Christi discipulis per universum Orbem propagatum. Quinimò & undecim annis post eius mortem idem etiam factum fuisse probare intendit Fr.Ioan.à Ponte.d.cap.2.§.3.pag.93.
15 considerans, † D.Marcum suam Evangelicam historiam scripsisse anno Christi 45. ut observat Baron.d.tom.1. in eodem anno, & tamen cùm legationem Apostolis iniunctam narraret, ita scribit cap.ult: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

16 Illa † quippe dictio, *ubique*, idem valet, quòd *ubicunque*, & in omnibus locis, ut apparet ex l. in lege 77.D. de contrahenda emptione, l.quod nisi in fine, D.de oper.libert. & ex Tito Livio lib.45: *Resque omnes, quæ ubique deposita essent, & pecuniam Regiam conferri.* Qui-
17 bus ex locis rectè Cuiacius † in l. Vrbana 166. D.de verborum significatione, pro *ibique*, legit, *ubique*, & idem observant Brissonius, Hotman. Prateius, & Calinus de verborum iuris significat.verb.*Vbique*. Et in nostris terminis Tertullian.d.lib. contra Iudæos capit.7. sic inquiens: *Christi regnum, & nomen ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter, &c.*

SECVNDÒ: in eiusdem opinionis cõfirmationem considerari potest, Apostolos, ut mandatum Domini implèrent, ipso præsertim, qui mandaverat, adiuvante, eà alacritate & velocitate per universum Orbem discurrisse, ut
18 meritò † sagittarum volantium nomen acceperint, iuxta illud Psal.127: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum*; quod sic explicat Titelman. ibidem, & Zachariæ 9.13. *Extendi mibi Iudam quasi arcum, implevi Ephraim: & exibit ut fulgur iaculum.* Quem etiam locum, & alia similia de eisdem Apostolis intelligit Pineda lib.5. de reb.Salom.cap.4.§.6.pag.283. & conducit illud D.Ambros.sup.Habac.cap.3. ubi exponens illa verba: *Ascendes super equos tuos, & quadriga tuæ salvatio*, sic inquit: *Agitavit Christus Apostolos suos, quos per diversa mundi direxit, ut toti Orbi Evangelium prædicarent.*

Dicti quoque sunt † nubes velo- 19
cissimæ, & cœli, qui perpetuo & indefinenti motu volvuntur, iuxta illud Isaiæ cap.60: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* quod Ecclesia de Apostolis canit, & illud Psalm.18: *Cœli enarrant gloriam Dei*, quod D.Paul. ad Roman. 10.de eis similiter accipit. Necnon etiam ob eandem rationem appellari sunt pedes Domini, † qui & à Maria 20
Magdalena in huius rei significationem unguento delibuti videntur, ut piè considerat † Clemens Alexandr. 21
lib.3. Pædag. capit.8. ubi de hac unguenti sparsione agens, sic inquit: *Potest autem hoc esse symbolum doctrinæ Domini, & eius passionis; pedes enim, qui unguntur unguento odorifero, doctrinam Divinam significant, quæ cum insigni gloria Orbem terræ pervadit. Ex ijs enim sonus eorum in fines terræ: Atque adeò pedes Domini sunt Apostoli prophetia delibuti, qui suave olentis unguenti, sancti scilicet Spiritus, sunt participes. Itaque Apostoli, qui universum terræ Orbem obierunt, & Evangelium prædicarunt, per allegoriam dicuntur pedes Domini, de quibus per Psalmographum quoque prædicit Dominus: Adoremus in loco, ubi steterũt pedes eius; hoc est, quò pedes eius pervenerunt, Apostoli, per quos prædicatus venit ad fines terræ.*

Vnde mirum non est, si ex alijs regionibus in alias transmigrãtes, & ubi opus fuit, mare etiam transfretantes,

adeò brevi spatio totum Orbem im-
22 pleverint. Manus † quippe, & zelus
Domini erat cum illis, qui eos, ut tan-
tæ legationi sufficerent, peculiaribus
gratiæ sanctitatis, & charitatis donis,
& divinorum, ac humanorum myste-
23 riorum notitiâ præmunivit: ita † ut
Christo, & eius Matri duntaxat ceden
tes, cum alijs Sanctis absque erroris, &
temeritatis nota comparari non pos-
sint, ut ait D.Thom. 1.2.quæst.16.art.
4.& sup.Ioan. cap.13.lectio.2. ad Ro-
man.cap.8.lectio.5. ad Ephes. capit.5.
lectio. 3. & Chassaneus in Catalogo
glor.mund.part.3.considerat.26.Præ-
sertim, quia ad prædicationis munus
obeundum, cùm viderent messem esse
multam, operarios autem paucos, iux-
ta illud Lucæ cap.10.& Matthæi cap.
24 9. † Septuaginta duos alios discipu-
los, & eorum comites & sectatores in
25 auxilium acceperunt, ut ait † text. in
d.capit.in novo, qui etiam aliquando
Apostoli nominantur per D.Paulum
ad Philip.cap.2.& ad Corinth.2. cap.
8.S.Irenæum lib.4.cap.37. Tertullia.
contra Marcion.cap.4.Lorin.in Acta
Apostol.capit.1.vers.2.licèt verius sit,
solos duodecim, & D.Paulum proprio
Apostolorũ nomine dignos esse, alios
autem non tam Apostolos, quàm Apo
stolicos esse dicendos, ut resolvit Sua-
rez in 3.D.Thom. quæst.28. disput. 5.
sect.4.ubi simul agit quantum illi præ
his in auctoritate, & potestate Aposto
lici muneris excederent, de quo etiam
tractat Glo.& Doct.in d.cap.in novo,
& Domin.Bañes 2.2.quæst.1. art.10.
Et cur prædicti discipuli septuaginta
duo numero fuerunt, vide quę tradit
Fr.Ioan.à Ponte.d.lib.2.capit.14.§.6.
pag.172.

Constat etiam ex Act.Apostol.cap.
26 8.& 11. Fideles † Christi, quòd eos
Ierosolymis igni, atque ferro perse-
querentur Iudæi, in varias terrarum
partes dispersos fuisse, quas sigillatim
enumerat D.Ambros. lib.2.de vocat.
omn.gent.Baron.ann.35.& ex nostris
Marquar.de Susanis in tractat. de Iu-
dæis, & infidel.3.part.capit.1.num.25.
In quibus partibus fidem, quam imbi-
berant, insinuasse ijdemmet auctores
ostendunt.

Tot igitur, & talibus operarijs, be-
nè potuit messis, licèt ita magna & dis-
persa, brevi tempore colligi, cùm unus
Paulus † tam longè, latèque Evange- 27
lium suâ prædicatione disseminaverit,
nempe à Ierusalem & Syria, & cir-
cum adiacentibus regionibus, usque
ad Illyricum & Hispaniam, ut ostendit
Maluenda.d.lib.3.capit.2.in fin.& Fr.
Ioan.à Ponte.d.lib.2. capit.11. & se-
quentibus.

Eò magis, † quòd peculiari Dei pro 28
videntiâ contigerit, ut quo tempore
Christus decessit, Romani per totum
fermè Orbem securè regnarent, ut sic,
commercijs inter omnes nationes in-
stitutis, faciliùs possent Apostoli, quà
vellet, discurrere & commeare, prout
eleganter advertit Eusebius Cæsariēs.
lib.3.de demonstrat.Evangel. capit.9.
Ioan.Boter.in relat.univers.4.par. lib.
2.in princ.Bernard.Aldrete lib.1. de
antiq.Hisp.cap.2. & ante eos † Pru- 29
dentius libro 2. contra Symmachum,
dum canit:

Discordes linguis populos, & dissona cultu
Regna volens sociare Deus, subiungier uni
Imperio quidquid tractabile moribus esset
Concordique iugo retinacula mollia ferre
Constituit.

Quapropter † Theodoretus de cu- 30
rand.Græc.affec.lib.9.in hũc modum
scribit. *At nostri illi piscatores, & publi-
cani, sutorque ille noster, cunctis nationi-
bus legem Evangelicam detulerũt. Neque
solùm Romanos, & qui sub Romano vivũt
Imperio, sed Scythas quoque ac Sauroma-
tas, Indos prætereà, Æthiopas, Persas, Se-
ras, Hircanos, Cymmerios, Germanos, &
Britannos, utque semel dicatur, omne homi
num genus, nationesque omnes introduxe-
runt, Crucifixi leges accipere.*

Idē quoque tradit S.Iustin.Martyr
in disputatione cōtra Triphon. cōclu-

dens triginta annis Apostolos. Evan-
gelicam Fidem, per universum Orbem
disseminasse. Ita ut neque Scytha, nec
Æthiops, neque alij Barbari, quamvis
valdè remoti, remanserint, qui illam
non audierint, & receperint. B. etiam
Beda in Marc. cap. 13: *Ecclesiastica*, in-
quit, *testantur historia, quòd Apostoli om-
nes multo ante excidium Iudaea provin-
cia toto fuerint Orbe dispersi.* Quas histo-
rias à Beda citatas, & sancti Evange-
31 lij † apud varias nationes progressum,
summâ fide, & diligenti, quâ solet, pie-
tate recoluit Illustrissim. Cardin. Ba-
ronius tom. 1. Annal. Eccles. anno 44.
Thomas Bozius de signis Eccles. Dei,
lib. 4. sign. 6. cap. 1. 2. & 3. Iacob. Pame-
lius in scholijs ad Tertulliam. d. libro
contra Iudæos cap. 7. Maluenda. dicto
lib. 3. de Antichrist. ex cap. 5. ad 9. Ca-
mill. Borrellus de præstan. Reg. Catho
lic. cap. 43. num. 8. & sequentibus, Bo-
ter. in relation. universal. 2. part. & Fr.
Ioan. de Ponte. d. lib. 2. per totum. Vbi
cùm provincias connumerent, quas
Apostoli, & eorum discipuli prædican-
do peragrarunt, nulla fermè ex toto
Orbe omissa videri potest, in quam
aliquis eorum non penetraverit.

Quinimò, quod plus est, in multis
32 earum † Ecclesias sacras Deiparæ, &
quibusdam Apostolis, adhuc viventi-
bus, erectas fuisse, commemorat Ma-
luenda ubi sup. capit. 3. Bozius libro 9.
cap. 6. & latè Iacob. Gretserus libro 2.
33 de Cruce cap. 1. Inter quas † illa ut
præcipua recolitur, & commendatur,
quam D. Iacobus in urbe Cæsaraugu-
stana ad ripas amnis Iberi Beatę MA-
RIAE sibi super Iaspideam columnam
apparenti, eiusdem monitu consecra-
vit, ut totius Orbis, & Hispaniæ cum
primis fidelis traditio est. Quam latè
& securè probant Guibertus in Chro-
nic. Reg. Aragon. prol. 3. Hartmanus
Schedel. in histor. ætat. mundi in vita
Sanct. Iacobi, Rapha. Volaterran. lib.
11. Geograph. fol. 110. Anton. Beuter.
1. part. histor. cap. 23. Ioan. Vasæus in
Chronic. Hispan. cap. 22. Ambros. Mo
rales in eâdem Chronic. lib. 9. capit. 7.
Ioan. Mariana de reb. Hispan. libro 4.
cap. 6. Ioan. Stephan. Durantius de ri-
tibus Ecclesiæ lib. 1. cap. 2. num. 4. Ca-
nisius lib. 5. de Virgin. Deipar. cap. 23.
Martin. Delrio. lib. 2. disquisit. magic.
quæst. 26. sectio. 4. Don Ferdinand. de
Mendoça de confirmando Concilio
Illiberitano lib. 2. capit. 45. Illescas in
histor. Pontific. lib. 1. Zamalloa libro
7. cap. 2. Gaspar Ortigas in patrocinio
pro gymnas. Cæsaraugust. 3. part. Pare-
des de adoratio. imag. lib. 2. cap. 4. Ce-
nedo in collectaneis sup. Decret. col-
lect. 43. fol. 62. num. 2. Valdes de dig-
nitat. Reg. Hispan. capit. 6. Madera de
excelient. Hispan. capit. 6. fol. 4. & de
Mõte Sancto Granat. discurs. 1. Mor-
lanes, qui alios plurimos refert, in al-
legatione DE NVESTRA SEÑORA DEL
PILAR, & Fr. Didac. Murillo, qui no-
vissimè integrum librum de historia
eiusdem Virginis DEL PILAR eruditè
conscripsit.

Quod ideò adijcere libuit, ut sic ob-
iter † eos reijciendos appareat, qui 34
cùm Divum Iacobum in Hispaniam
advenisse inficiantur, hanc quoque ità
constantem historiam Virginis DEL
PILAR subvertere tentant. In quorum
numero esse videtur Roderic. Xime-
nius Archiepiscop. Toletan. in collect.
Concil. Hisp. apud Garciam de Loay-
sa pagina 290. & apud Anton. August.
epistol. Iur. Cano. tom. 2. lib. 19. titulo
16. cap. 2. pag. 179. & 1. part. libro 1.
tit. 11. cap. 2. Ioan. de Bosco in sua Bi-
bliothec. Floriacens. qui ad hoc addu-
cit D. Gregor. lib. 1. registr. epistol. 64.
ad Episcop. & Reg. Hispaniæ, Cardin.
Baronius. d. 1. tom. anno 44. num. 30.
& tom. 9. ann. 816. & in notis ad Mar
tyrolog. Roman. 15. Maij, & Ioan. Lo-
rin. in Act. Apostol. capit. 12. versic. 2.
pag. 536.

Cõtra quos tamẽ validissimis testi
monijs & argumentis utrũque novis-
simè propugnarunt omnes ferè aucto-

res suprà relati, & ultra eos additio ad Beat. Isidor. lib. de ortu & obitu S. Pat. cap. 71. Thomas Bozius lib. 4. de sign. Eccles. Dei, capit. 1. pag. 123. Pat. Suarez de Religione lib. 2. cap. 6. ex num. 13. Ioan. Belethus in explicat. divin. Offic. cap. 140. Ioseph. Stephan. Valentin. in lib. de potestate coactiva Roman. Pontif. cap. 8. Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. capit. 6. pag. 115. & seq. Fr. Ioan. de Ponte. d. lib. 2. de conven. utriusque Monarch. cap. 14. & 15. Pamelius. d. cap. 7. schol. 41. Hieron. Romanus de Republic. Christian. libro 1. cap. 3. Fr. Ioan. de Pineda in Monarch. Eccles. 2. part. lib. 10. cap. 25. §. 3. Ex-
35 cellentiss. † Dominus Ioannes Ferdinand. à Velasco Magnus Castellæ Comestabilis, pietate insignis & armis, & ut cum Auson. dicam Epigram. 7:

Cuj[illegible] belloque bonus, quæ copula rara est,

in eruditissimis discursibus, quos de adventu D. Iacobi in Hispaniam adversus Baronium typis excusit, & Latiâ linguâ eleganter donavit Erycius Puteanus, illos vindicias tutelares Hispaniarum appellans, & Ioannes Mariana, Fr. Francisc. à IESV, & Didacus del Castillo in peculiaribus eiusdem argumenti libellis, Calistus Remirez in tract. de lege Regia in initio num. 42. & sequent. pag. 10. & 11. & Don Maurus Castella Ferrer in sua exactissima historia Divi Iacobi Hispaniarum Patroni lib. 1. per totum, & novissimè D. Ioan. Briz Martinez in histor. S. Ioan. de la Peña, pag. 569. & D. Salazar de Mendoça Canon. Toletan. in lib. 1. de orig. Dign. Hispan. cap. 5. fol. 5.

36 Quinimò † & Hiberniam, quã nunc Irlandam dicimus, D. Iacobum adijsse, ibique prædicasse, tradit Flavius Dexter in sua omnimoda historia, Hericus Fitsim. lib. 1. de Missa, & lib. contra Rider. in præfatio. Legenda nova Angliæ in vita S. Patricij, & Vincent. Belvacens. in specul. histor. lib. 4. cap. 3.

Et non solùm D. Iacobum, verùm
37 etiam † D. Paulum in nostra Hispania prædicasse, testis est Beatus Hieron. in Catalog. Vir. illustr. B. Chrysostom. 2. ad Timot. 4. Dorot. Athanas. & Epiphan. in locis relatis à Pamelio sup. Tertullian. d. lib. contra Iudæos capit. 7. schol. 41. Cæsar Baronius, qui latissimè loquitur, & respondet ad text. in cap. Beatus 22. q. 2. in 1. tom. Annal. Ecclesiast. anno Christ. 61. & in Martyrol. Rom. die 22. Martij, Pined. in d. Monarch. lib. 10. c. 33. Fr. Ioã. à Pōte. d. lib. 2. cap. 13. pag. 162. & Maluenda. d. cap. 6. pag. 116. vers. *Paulum quoque*.

Quinimò Divum etiam Petrũ Apostolorum Principem Hispaniã nostrã, suo advẽtu & prædicatione illustrasse, expressè testatur S. Innocẽt. Papa Primus in epist. ad Decentium Episcopũ. Nimirũ, quia ut ait Ioseph. Stepha. ubi sup. licèt alijs Apostolis secundùm cuiusque mensuram & regulã singulatim sua regio contigisset, solius tamen Petri auctoritas, nullis certis terminis circunscripta, non solùm singulas, sed omnes provincias moderabatur, omniaque auctoritate divinâ sibi commissa gubernabat.

TERTIÒ, quia hoc cõmodiùs peragi potuit, & citiùs ad omnes gentes veræ Fidei notitia pervenire, † si ut veram 38
admiserimus opinionem Iacobi Episcopi Christopolitani relatam à Maluẽda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 3. pag. 110. qui apertè docuit, non solùm per prædicationem Apostolorum, sed occultâ etiam Dei inspiratione, sanctorũ Angelorum annuntiatione, ac ipsorum quoque dæmonum oraculis, in omnes mundi partes Evangelium promulgatum fuisse, atque hoc pacto completa vaticinia Davidis d. Psalm. 18. Matth. 24. & Paul. ad Roman. 10.

In cuius rei confirmationem † perpendi quidem possunt plura Sibyllarum carmina; & Virgilij, Suetonij & 39
aliorum antiquorum loca, & testimonia, quæ adducit Maluenda ubi suprà, Thomas Bozius libro 1. de signis Eccles. Dei, cap. 4. in fin. pag. 12. & Simon

Maiolus in 3. tom. dier. Canicul. colloq. 1. de perfidia Iudæorum, pag. 307. & sequentib. Ex quibus constar, multa per totum terrarum Orbem Oraculorum responsa edita esse, quæ Christi fœlicissimum ortum prænuntiarent.

40 Et ego eis addo † historiam notabilem, quam ex Cedreno refert idem Bozius lib. 9. cap. 6. pag. 356. & Rutilius Benzonius de anno Iubilæi lib. 3. cap. ultim. pag. 396. & paucis mutatis ex Procopio Martyre, & Simeone Metaphraste, Surius tom. 4. mense Iulij die 8. & Ioan. Stephan. Durantius ubi suprà, qui tradunt ab Argonautis ædificatum fuisse templum omnium nobilissimum, quod Plin. lib. 36. cap. 1. maximè admirandum appellat; eo autem absoluto, ab ipsis Oraculum consultum, cuinam illud consecrari deberet? Responsumque accepisse his carminibus; quæ æneis litteris in ipsius templi fronte ab antiquis Gentilibus, cunctis legenda, æternæ memoriæ commendata sunt:

Assidua virtute decus sublime parate,
Atque unum (sic mando) Deum, qui cuncta gubernat
Cœlesti residens solio, colite, atque timete,
Illius æternum, atque ante omnia sæcula Verbum
Nescia Virgo viri nostras emittet in auras,
Quod velut igniferis impulsa sagitta procellis
Edomitum reddet Divino munere mundum
Huius, cui MARIAE *nomen, sanctissima Mater*
Agnoscet templum proprium sibi rectè dicatum.

41 Potest etiam hùc referri, † quod de Ara ab Atheniensibus primùm, & postea à Romanis Ignoto Deo erecta, narratur cap. 17. Act. Apostol. vers. 73. In cuius explicatione plura tradunt Chrysostom. Oecumen. & Lorinus ibidem Sixt. Senens. lib. 2. Bibliorh. sanctæ, Alex. ab Alex. lib. 6. Genial. ubi additio Tiraquel. pag. 1007. Cœl. Rhodigin. lect. antiq. lib. 22. cap. 2. Baronius tom. 1. anno 52. num. 8. Pat. M. Marquez in Guberna. Christ. lib. 2. cap. 32. pag. 346. & novissimè Calistus Remirez de lege Regia, §. 3. num. 41. & sequent. pag. 47.

Sed illud quidem, si verum fuit, maiori notâ dignum videtur, † quod Plutarchus commemorat in lib. 2. de defect. Orac. & post eum Euseb. lib. 5. de præparat. Evang. capit. 9. & in epist. ad Theodor. Episcop. Petr. Crinitus lib. 14. de honest. discip. 3. Petr. Crespetius in sum. Eccles. discipl. verb. *Idololatria*, Baron. d. 1. tom. ann. 34. num. 129. Simon Maiol. d. tom. 3. Canicul. colloq. 1. pag. 308. & Fr. Ioan. de Ponte lib. 3. convenien. utr. Monarch. cap. 29. pag. 185. Eo scilicet tempore, quo Christus Dominus pro humano genere Crucis mortem subire dignatus fuit, Æpiterfem cum alijs in Italiam navigantem, circa insulas, quas Echinadas appellant, flatu ventorum deficiente, noctu prope Paxas devenisse: cùmque omnes, qui simul navigabant, attentiores vigilarent, repentè à Paxis insula vocem magnam auditam fuisse, quâ ipsius navis gubernatori, Thamo, vel Thramno nomine mandabatur, ut quando iuxta paludem esset, tunc Pana Magnum mortuum esse annuntiaret. Quod cùm ipse, licèt ingenti terrore perculsus, ad paludem veniens præstitisset, magnus multorum gemitus, imò verò innumerabilium, miraculo quodam commixtus, subitò auditus fuit. Et hæc fama citò Tiberij Imper. aures, & totam Romanam urbem implevit. In qua variè & vanè, quis ille Pan esset, qui mortuus nuntiabatur, dubitatum fuit. Sed benè Eusebius, & Baronius sup. resolvunt, Panem illum, pro Christo universorum Domino intelligendum esse, eiusque mortem ut suam ipsorum cladem, luxisse dæmones, quippè qui adhuc eo vivente sæpiùs fuissent lamentati, se ab ipso torqueri. 42

43 Et planè, † si miraculosè factam Apostolorum prædicationem affirmare audemus, sicuti, ultra Auctores supra relatos, affirmat etiam Fr. Stephanus de Salazar. d. discursu 16. sup. Symbolum capit. 3. pag. 191. nihil erit, cur non fateamur, brevissimo tempore in omnes mundi partes, quantumvis longè dissitas, & illis sæculis ignoratas, penetrare potuisse, cum maiore celeri-
44 tate † Habacuc è Palæstina Babylonem Angelica manu deductus fuerit, ut esurienti Danieli in Leonum lacu succurreret, ut habetur Daniel. 14. & Philippus Diaconus ex Gaza in Azotum Actuum cap. 8. & in alijs admirandis exemplis relatis à Bapt. Fulgos. lib. 1. & Andrea Eborensi in tit. de miracul. & Theat. vitæ humanæ vol. 2. lib. 5. pag. 417.

45 Et cùm ipsi † Apostoli in transitu B. MARIAE Virginis, & Dominæ nostræ, ingenti quodam miraculo parvo temporis momento è toto Orbe nubibus assumpti Ierosolymis convenerint, ut funeri eius interessent. Quod licèt perfunctoriè, & velut apocryphũ referat Baronius, d. 1. tom. anno 48. num. 14. verissimum tamen fuisse ostẽdit ipsa antiqua & communis Ecclesiæ traditio, & ut certissimum scribũt S. Melito de transitu Virgin. cap. 4. & 5. S. Iuvenal. Ierosolymitan. Episcopus, qui vixit imperante Theodosio iuniore, Dionys. Areopagita libro 1. de divinis nominibus cap. 3. & explicatiùs Singellus in vita ipsius Dionysij apud Lyppeman. tom. 7. Nicephor. hist. Eccles. lib. 2. cap. 21. S. Ioan. Damascen. in sermone de dormitione Deiparæ sub finem, ubi sic ait: *Ex antiqua accepimus traditione, quòd tempore gloriosæ dormitionis Beatæ Virginis, universi quidem sancti Apostoli, qui Orbem terræ ad salutem gentium percurrebant, momento temporis in sublime elati, convenerunt Ierosolymis.* Et non esse de re huiusmodi dubitandum, apertè tradit Simon Maiolus in diebus Canicul. tom. 1. colloq. 1. pag. 21. & iterum colloq. 4. pag. 94. & Thom. Bozius lib. 15. de signis Eccles. Dei, cap. 4. pag. 107. & cap. 5. pag. 112. Vbi alia similia miracula tradit.

Quibus addo, quod de Regina Sabà scribunt aliqui, quos refert Raph. de la Torre in 2. tom. pag. 312. tradentes, eam ex relatione, & vocibus avium habuisse notitiam Salomonis.

Quartò ad confirmandam prædictam sententiam de Apostolica Evangelij per universum Orbem disseminatione, ipsius Ecclesię nomina perpenduntur, quæ † ex magni Concilij Ni- 46
cœni auctoritate, & definitione dicitur *Apostolica*, quasi per Apostolos, licèt in diversis gentibus, uno tamen ore, & spiritu congregata, ut latè prosequitur Salazar. d. discursu 16. capit. 14. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. cap. 1. & sequentibus. Simulque etiam † ab 47
Apostolis ipsis Catholicæ nomen accepit, quòd universalis esset, & in omnibus locis, personis, & temporibus æqualiter observanda, ut docet D. Augustin. cap. 7. de vera relig. & de utilit. cred. contra Manich. capit. 17. & contra epistol. Manich. capit. 4. tom. 6. & contra Faust. Manich. lib. 11. & contra litteras Petilian. lib. 2. cap. 51. cod. rom & serm. 131. & 181. de tempore, Doctores in rub. & l. 1. C. de summ. Trinitat. & Fide Cathol. Bañez, Aragon, & alij Theologi post D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10. Turrecremata in summa de Ecclesia lib. 1. capit. 14. Salazar. d. discursu 16. cap. 3. latissimè Thomas Bozius lib. 17. cap. 1. Anton. Possevin. in Biblioth. lib. 6. cap. 31. pag. 268. & sequentib. Balthas. Chavasius de not. veræ religionis capit. 3. Illustriss. Cardin. Bellarminus in eodem tractat. cap. 4. & seq. Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cathol. capit. 41. num. 51. & sequentib. Alanus Copus Dialog. 6. cap. 21. pag. 884. Vbi † inquit, multum 48
dolere hæreticos, quòd Fides, & Ecclesia Dei dicatur Catholica. Par. Gotdonius in controversi. de auctor. Ec-

clesf.controverf.2.capit.19. pag. 249. Par. Francisc. Suarez in defens.Fidei advers. Sectam Anglican. lib.1.capit. 15.& alij plurimi Auctores,qui de quatuor Ecclesiæ proprietatibus scripserunt, quos congerit Possevin. in apparatu sacro tom.1.verb. *Ecclesia.* Vnde

49 Sanctus Ignatius † Martyr in epistola ad Philip.inquit: *Vna est Ecclesia,quam suis sudoribus, & laboribus fundaverunt Apostoli à finibus terræ usque ad fines in*

50 *sanguine Christi.* Et † Vincentius Lyrinensis ait: *Fides Catholica ita dicitur, quia semper, quia ubique,quia apud omnes,quia tempore, loco multitudine, antiquitate, universitate consensu, novitati, arti & paucorum dissentioni antistat.* Et

51 Aurel. † Prudentius lib.2.contra Symmach.

—— . Deus undique gentes
Inclinare caput docuit sub legibus ijsdem,
Romanosque omnes fieri,quos Rhenus,& Ister,
Quos Tagus aurifluus,quos magnus inundat Hiberus
Corniger Hesperidum,quos interlabitur,& quos
Ganges alit, tepidique lavant septem ostia Nili,
Ius fecit commune pares,& nomine eodem
Nexuit,& domitos fraterna in vincla redegit,
Vivitur omnigenis in partibus haud secus ac si
Cives congenitos concludat mœnibus unis,
Vbi patria atque omnes lare conciliemur avito.

Et in eandem rem alia quoque perpendit Fr.Ioan. Bapt.Fernandez Minorita in demonstrat.Catholic. lib.3. discursu 6.& 7.Fr.Ludovic.Granatens.in Symb.Fidei, 2.part. capit.13.& 29. & Illust. Cardin.Bellarmin. de notis Ecclesf.cap.4.& 5.

52 QVINTÒ, † & vltimò,magisque in nostræ quæstionis terminis facit,quod aliqua satis vetusta testimonia, & vestigia prædicationis Evangelicę in his Novi Orbis regionibus reperiri videntur.Nam Tertullian. † d. libro contra 53
Iudæ.cap.7. cùm suâ ætate Apostolorum sonum,& Christi Fidem in omnes gentes propagatam affirmasset,specialiter enumerat Parthos, Medos, Elamitas Mesopotamiam habitantes, Armenios, Phrygios, Cappadoces, incolentes Pontum,& Asiam, & Pamphyliam, Ægyptios, Africanos, Romanos, Iudæos, Getulos, Mauros, Hispanos, Gallos, Britannos, Sarmatas, Dacos, Germanos & Scythas, & posteà subdit: *Et additarum multarum gentium,& provinciarum,& insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus, in quibus omnibus locis Christi nomen,qui iam venit,regnat, utpotè ante quem omnium civitatum portæ sunt apertæ,& cui nullæ sunt clausæ,ante quem seræ ferreæ sunt comminutæ, & valvæ æreæ sunt apertæ*: quibus verbis has ignotas, & inaccessas eo tempore provincias velut digito ostendisse videtur.

Et † cùm certum sit ad ultimas usque Indiæ Orientalis nationes, & ad 54
remotos, & ferè ignoratos eo tempore Sinas D.Thomam Apostolum, & alios eius discipulos prædicando penetrasse,ut inquit Nicephor. libro 2. cap.4.ibi: *Quicunque in extrema Orientis ora ad ultimum Oceanum colunt*; & latè tradunt Auctores suprà relati, præcipuè Thom.Bozius lib.5. cap.1.& 2. & sequentib.Ioan.Boter.in relat.universſ.3.part.pag.7.& 14.Maluend.lib. 3.de Antichrist.cap.7.& 10.Maffæius lib.6.histor. Ind. M.Paul.Venetus lib. 2.suarum relation.capit.61. Nicolaus Trigaultius de Christian. expeditione in Sinas lib.1.cap.ult. Ferdinand.Mendez Pinto in suis peregrinat.capit.96. & Nos sup.cap.2.num.32.& sequent. Mirum sanè videri non debet,si in has quoque Occidentales & Meridionales plagas lux Evangelij priscis illis temporibus fulserit.

Ad quod probandum, † plura Christianismi vestigia, quę in his partibus 55

reperta sunt, diligenter cõgessit Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 5. cap. 14. & sequent. Gomara tom. 1. eiusdem histor. cap. 53. & 121. Fr. Stephan. de Salazar. d. discursu 16. cap. 3. Boter. in dictis relatio. univers. 4. part. pag. 7. & seq. & Maluenda. d. lib. 3. de Antichr. cap. 25 per totum.

56 Inter quæ † illud, quod à prædictis refertur de Crucis imaginibus, & earum adoratione, & quibusdam sacrosanctæ Trinitatis, confessionis auricularis, Eucharistię, atque aliorum mysteriorum Fidei fulgoribus apud Iucatanos, Cumanenses, Mexicanos, Peruanos, & alios repertis, etiam traditur à Petro Martyre de hist. Novi Orbis decad. 4. Fr. Hieronym. Romano in Rebuspub. 3. part. lib. 1. de Repub. Ind. Iust. Lipsio in notis ad lib. 3. de Cruce, Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 17. & lib. 3. capit. 1. pag. 75. & decad. 3. lib. 4. cap. 11. pag. 163. & decad. 4. cap. 4. pagina 266. & 268. Fr. Gregor. Garc. lib. 4. de Indor. orig. cap. 21. pag. 471. & lib. 1. pag 95. & seq. ubi addunt, idem apud Indos suæ Diœcesis Episcopum Chiapensem comperisse, & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 15. capit. 49. ubi alia quoque indicia satis notanda commemorat.

57 Illud verò † quod dicitur de quibusdam barbatis, & candidis hominibus, quos Indi Mexicani & Cuzquenses, acceptâ per manus à maioribus relatione, tradebant, quondam has regiones perambulasse, novam quãdam doctrinam & religionem docentes, & idola subvertentes, simile est ei, quod Petr. Martyr sup. in Iucatana provincia accidisse narrat, & in Peruana Didac. Davalos in Miscellan. Austr. colloq. 23. fol. 162. Herrera decad. 5. lib.
58 2. cap. 6. pag. 77. Vbi tradunt, † quòd cùm quemdam ex his hominibus ob id, quod Fidem prædicabat, & idola destruebat, Indi lapidare vellent apud oppidum, cui nomen PACHACAMA, huic nobili urbi Regum vicinum, ipse in mare delapsus extẽnso pallio, tanquam securo navigio devectus, excessit. Et eundem, vel alterum ei similem iterum prædicasse in Cuzquensi provincia apud oppidum, cui nomen est CHACHA, & quia eius doctrinam non recipientes, de illo interficiendo tractabant, ignem de cœlo descendisse, quo omnes absumpti sunt, in quorum fidem hodie crematum quendam montem ostendunt; qui dicitur CERRO QVEMADO.

Idem narrat Michaël Balboa Cabello in sua Miscell. Austr. manu scripta 3. part. cap. 6. adijciens, † antiquas 59
effigies istorum virorum in aliquibus locis reperiri: & latiùs cæteris novissimè prosequitur Fr. Alphons. Ramus in histor. Beatæ Virgin. de Copacavana lib. 1. cap. 7. & sequentib.

Quod haud difficulter credet, qui legerit, in reconditis illis regionibus Brasiliæ † provinciæ conservari me- 60
moriam Beati Thomæ Apostoli, qui dicitur, ad eas oras appulisse, ostendereque † eosdem Brasilios vestigia pe- 61
dum divini Apostoli, scopulo impressa, quæ se vidisse testatur Emanuel Nobrega Societat. IESV in epistol. anno 1552. ex cuius relatione, ita produnt Thom. Bozius ubi sup & lib. 4. cap. 3. pag. 132. & lib. 17. capit. 1. pag. 196. & lib. 20. capit. 3. pag. 319. Maluenda d. cap. 25. Cabellus d. cap. 6. & Fr. Ioan. à Ponte. d. lib. 2. capit. 29. pag. 295. qui adijcit, hoc ideò factum fuisse, ut Christi verbum impleretur: *Opera, quæ ego facio, & ipse faciet*, cùm legamus † ip- 62
sum etiam Christum in cœlum ascensurum, pedum suorum vestigia in petra quadã impressa reliquisse, ut tradit D. Hieron. de locis Hebraic. Actuum 5. S. Paulin. Nolanus epist. 11. ad Sever. Sulpicius Severus lib. 2. histor. Sacrę, Beda de locis Sanct. cap. 7. Bracardus in Geograph. terræ Sanctæ, par. 1. cap. 7. Baron. 1. tom. anno 34. num. 232. Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 77.

Per-

63 Perhibent quoque † ipsimet Peruani Indi, iuxta relationem Didac. Davalos ubi sup. multis retrò temporibus alium hominem, qui ex PARAGVAI partibus ad eos accessit, secum attulisse ligneum quoddam, satisque venerabile signum Crucis, quod hodie in provincia DE LOS CHARCAS in oppido DE CARABVCO religiosissimè custoditur, & superioribus annis ex lacu quodam à quibusdam piscatoribus extractum fuit, in quem antiquâ Indorum perfidiâ proiectum fuisse dicunt, cùm illud prius frustrà comburere tentassent.

64 Quæ historia † similis illi esse videtur, quam de Cruce, cum pendente Christi simulacro in ruinis urbis Goæ inventa, tradit Maffæius lib. 4. historię Ind. pag. 106. Fr. Anton. de San Romã in eâdem histor. lib. 3. capit. ultim. pag. 594. & seq. Evidenti planè, ut ipsi inquiunt, argumento in ijs olim regionibus, non modò Christianam Fidem, sed cum ea salutarem quoque usum imaginum ex Apostolica traditione

65 viguisse: quem † recentes isti & deplorati sectarij, qui se nominant Pietatis antiquæ assertores, ac divinæ voluntatis interpretes, funditùs extirpare conantur. Contra quos piè & graviter agit S. Tridentina Synod. sess. 25. cano. 2. Alphons. à Castro lib. 8. adversus hæres. verb. *Imago*, Alanus Copus Dialog. 4. & 5. Simancas in Catholic. institution. capit. 33. Cardin. Bellarmin. in disputat. Fidei Catholic. lib. 2. controvers. 7. Simon Maiolus, & Pat. Vazquez in peculiaribus tractat. de sacris imagin. sive de adoration. imagin. Ferdinand. Mendoça in not. ad Concil. Illiberitan. lib. 3. cap. 5. per totum, P. Azonius lib. 9. Instit. Moral. cap. 6. & 8. P. Iacob. Gualtherus in sua Chronograph. 1. sæculo, ex pag. 69. & sæculis sequentib. in assert. 3. veritatis, Rutil. Benzon. de anno Iubilæi lib. 6. cap. 15. pag. 650. & sequentib. Magist. Fr. Anton. Perez in Laurea Salmant. certam. 2. de imaginum usu per totũ, Specul. Mag. exemp. verb. *Imago*, Ioan. Stephan. Durantius de ritib. Ecclesiæ lib. 1. cap. 5. & plures alij congesti ab August. Barbosa in remission. ad Concil. Trident. d. cano. 2.

Neque erit incongruum, si hîc illud etiam notaverimus, † in flore scilicet, & folijs cuiusdam fructicis in his Novi Orbis regionibus, & præsertim Peruanis, satis communis, quem GRANADILLAM vocamus, omnia passionis Dominicæ signa, pręter Crucem, expressa reperiri, nempe clavos, columnam, flagella, plagas, spineam coronã & lanceam. Quod efficit, ut flos ille aspectu elegantissimus, & consideratione pijssimus reputetur, ut tradit Carol. Clusius ex Nicolao Menardo in histor. plantarum lib. 10. exoticorum, Ioseph. Acosta in histor. moral. & nat. Ind. lib. 4. cap. 27. Ioan. Boter. in veris descriptione metro. 8. cuius carmina Latina fecit Iacob. Gretserus in hortis de Cruce, 5. part. pag. 282. referens etiã plura testimonia, & insignia poëmata, quæ in comprobationem & laudem huius arboris, & mysteriorum, quæ repræsentat, Bononiæ vulgata sunt, anno 1609. inter quæ unum sic habet: 66

O multum gratare tibi PERVANA *Deoque*
Grates innumeras nocte, dieque refer:
De radijs Fidei, tenebras hæc sola fugavit
Perfidiæ & vitij, quæ tibi numen erant,
De Cruce vera salus, eñ obtigit. En eadem Crux,
Per florem hunc cedit pignoris usque loco,
Crimen abundavit, successit gratia maior,
Hanc tibi adaugebunt cultra trophæa CRVCIS.

Et aliud:

Sic inculta Dei meminit natura dolores,
Vt CRVCIS *in multo stigmata flore notet,*
Non desunt clavi, columella, & spinea serta,

Nec fater à quino vulnere sanguis abest,
India ne paucos dicas CRUCIS *esse magistros,*
Pullulat in medio sponte magister agro.

Hæc sunt, quæ præcipuè considerari posse videntur, pro universali Apostolorum prędicatione asserenda, & ad istas etiam Novi Orbis regiones extendenda.

Ego verò, ut pio, quo decet, affectu
67 & animo fateor, † nihil usquam Deo occultum, aut eius omnipotentiæ impervium, & inaccessum, atque ita verum esse posse, priscis illis temporibus Evangelij lucem per omnes Mundi plagas, quantumvis remotas, & ignotatas, disseminatam fuisse; maximè si id miraculosè factum, cum Iacobo Christopolitano, & alijs sup. relatis concesserimus. Adhuc tamen si communes naturæ regulas attẽdamus, nihil esse video, cur id tanquam certum
68 admittere debeamus. Nam † si Divina Oracula, & Sanctorum Patrum doctrinam consideremus, multa quoque testimonia reperiemus, quæ apertè probant, nõ solùm Apostolorum tempore ubique terrarum Christi Fidem minimè propagatam fuisse, verùm etiã in hodiernum hunc diem plures Orbis partes superesse, quibus necdum Evangelium revelatum sit, imò neque usque ad mundi consummationem revelandum esse. Christus quippè Dominus hoc signum finis rerum indubitanter
69 apposuit, dum † Matthæ.24.vers.14. ait: *Prædicabitur hoc Evangelium Regni in universo Orbe in testimonium gẽtibus, & tunc veniet consummatio.* Et idem ostendit Marci cap.13. Quæ loca, etsi de clade, sive excidio templi, & materialis Ierusalem multi Patres & Doctores accipiant, ut diximus sup. num.
70 12. & 13. Plures † tamen ex antiquioribus, & recentioribus ad extremam rerum, & mundi consummationem referenda esse censent, ut constat ex relatis à D.Thom. in 1.2. quæst. 106. artic.4. Caietano, Iansenio, Titelm. Saa, Maldonato, & alijs in d.cap.24. Matthæ. Marquardo de Susan. in tract. de Iudæis & Infidel. 3.part. capit.1. num. 29. Federic. Lumnio lib.1. de extremo iudicio cap.11. Soto in 4. distinct. 49. quæst.1. art.1. Viguer. institut. cap.21. §.2. Honcala in Genes. cap.22. Sonio lib.2. demonst. Christ. relig. tractat. 8. cap.3. Martino Martinez lib.3. Hypotipos cap.2. Arboreo lib.2. Theosoph. cap.12. Sandero de visib. Eccles. Monarch. lib.8. capit.14. Ribera sup. Micheam cap.4. num.23. Enriquez de fine homin. cap.22. num.1. Cardin. Bellarmin. lib.3. de Roman. Pontific. cap. 4. Card. Toleto sup. epist. ad Roman. cap.10. annot.11. Ioseph. Acosta lib. 1. de novissim. tempor. cap.16. & libro 1. de procur. Indorum salute capit.2. pag.131. eruditissimè Maluenda dicto lib.3. de Antichrist. capit.1. & 4.31. & 32. Lorino in Acta cap.1. vers.8. Pat. Suarez in 3.part. D.Thom. to.2. quæst. 59. art.6. disputat.56. & in tract. de fide dispur.17. sectio.1. & Gaspar Sanchez in Isaiam cap.2. num.4. pag.30.

Inter quos † Origenes tractat.28. 71
in Matthæ. agens de mundi consummatione, ita inquit: *Et in hoc statu constitutis rebus Evangelium, quod prius non fuerat prædicatum in toto mundo; multi enim non solùm Barbarorum, sed etiam nostrarum gentium usque nunc non audierunt Christianitatis verbum: tunc autem prædicabitur, ut omnis gens Evãgelicam audiat prædicationem, & nemo derelinquatur, qui non audiat, & tunc erit sæculi finis.*

Et non minus expressè D. August. epistol.78. & 80. ad Hesychium sic habet: *Sed qui putant hoc, quod dicitur, prædicabitur* EVANGELIUM *Regni in universo Orbe; per ipsos Apostolos factum esse, non ita esse certis documentis probatum est; sunt enim apud nos, hoc est, in Africa, Barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum* EVANGELIUM *quotidie nobis addiscere in promptu est.*

Idem docet ipse D. Augustin. lib. 2. de serm. Domin. in monte, capit. 10. & contra epist. Donatist. & de unitat. Ecclesf. Cathol. cap. 15. & in lib. de nat. & graria, cap. 2. & pluribus exemplis, & rationibus traditis, probanr & sequuntur D. Anselmus sup. Matthæ. d. capit. 24. D. Damascen. lib. 4. cap. 27. D. Cyril. Carech. 15. D. Gregor. lib. 35. Moral. cap. 15. Ruffin. lib. 1. histor. Ecclesf. cap. 9. Socrates lib. 5. cap. 15. Niceph. lib. 8. capit. 35. S. Prosper. ad capitula Gallorum, cap. 4. & lib. 2. de vocat. gentium cap. 17. & de prædict. & promiss. Dei, part. 3. cap. 4. D. Bernard. lib. 3. de considerat. ad Eugen. D. Thom. in epistol. ad Roman. cap. 10. lect. 3. & Iuvencus Presbyter Hispanus Poëta clarissimus, qui illud ipsum Christi apud Matthæ. Oraculum hunc in modum suis carminibus reddidit:

Regnorum cœli celebratio per volitabit
In clictas terræ metas, gens omnis habebit
Testem luctifluo sanctæ sermone salutis,
Et tunc finis erit, currentia sæcula solvens.

72 Quinimò, † quod plus est, D. Chrysost. qui contrariam sententiam magis tutari videtur, in hanc quoque inclinavit in Acta Apostol. dum ait: *Nūc terra à Solis ortu & Occasu, ab Aquilone ad mare* CHRISTVM *resonat, & ad finem omnia mundi latera concurrent.*

73 Atque ita † in nostræ quæstionis terminis, quòd huius Novi Orbis infœlices nationes, immanium suorum peccatorum demeritis, iusto Dei iudicio à sua primæva propagatione relictæ fuerint in impietatis barathro volutari, nec usquam illis Evangelij iubar affulserit, quousque tandem Hispani illud ingenti Dei benignitate eò importavimus, expressè affirmant Viguerius ubi sup. vers. 8. Alciatus in rubric. C. de summ. Trinit. num. 7. & 8. Vbi ait, non esse verosimile, Apostolos ad Antipodas penetrasse, vel ad regiones ab Hispanis classe nuper repertas. Isidor. de Isolanis Ordin. Prædicator. de imper. militan. Ecclesf. lib. 1. tit. 6. quæst. 2. inquiens: *Ed propter sicut post Apostolos multa nationes ad Fidem Catholicam venere, ita fiet in novissimis diebus de his, qui habitant insulas remotissimas magni maris Oceani*, Fr. Luisius Legionensis in comment. sup. Abdiam cap. ulr. pag. 162. & 163. Vbi cùm multis de causis harum regionum derectionem ut mirabilem extollat, maximè tamen novum, & admiratione dignum sibi videri ait, ipsos earum incolas per tot annos in tantis iacuisse vitiorum tenebris, ut ne rumore quidem Evangelicæ doctrinæ afflati unquam fuerint, cuius clarissimus sonus ad aures credebatur pervenisse omnium, Paulus Palacius sup. d. capit. 24. Matth. inquiens, prædicationi totius Orbis, de qua ibi Christus Dominus locutus fuit, ab annis sexaginta nostris temporibus strenuam operam navari, cùm ignotæ omnibus sæculis nationes audierint Evangelium Christi. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. 15. in fin. Vbi ait, reverà quandiu finis mundi morarur, gentes restare adhuc, quibus Christus non sit annuntiatus, vereribusque plurimam Orbis partem incognitam fuisse, & nobis non minimam hodie quoque restare.

Idem etiam probat Nicol. Sanderus de visibili Monarch. lib. 8. cap. 14. Gaspar Sanctius sup. Isai. capit. 2. num. 4. Thom. Bozius lib. 17. de signis Ecclesf. Dei, cap. 1. pag. 196. Camillus Borrell. de præstan. Reg. Cath. cap. 43. num. 4. & 61. Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 25. in fin. & cap. 26. ubi dicit, se in hac opinione persistere, donec certiora argumenta pro contraria proferantur, latè Fr. Ioã. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 15. cap. 47. & 49. in fin. & Fr. Ioan. à Ponte sibi contrarius de conven. utr. Monarch. lib. 2. cap. 14. §. 3. pag. 166. & cap. 25. pag. 258. Rutilius Benzonius de ann. Iubilæi lib. 3. cap. 3. pag. 324. Vbi scribit, nostris quoque tēporibus in Novo Orbe Occidētali, & in plerisque Oriētis provincijs in dies gentes ad Fidem converti, quæ illam

nun-

nunquam audierunt. Licèt verum ut
plurimùm sit,quod spiritu prophetico
74 asseruit vir † ille Apostolicus S. Vin-
cent.Ferrer in epistol.ad Bened.XIII.
Rom.Pontif.relata à Maluend.d.cap.
26.pag.171.Mag.F.Vincent.Iustinia.
Antist.in opusculis S.Vincent. pagina
101.& Fr.Alphons.Fernandez in pro
log.ad hist.Ecclesi.nostri tempor.Nem
pe sacrum Christi Evangeliū per Fra-
tres Prædicatores,addo etiam Mino-
res, Augustinianos, Iesuitas, & alios,
ab eorundem Ordinum institutione
continenter prædicari,ac tandem ple
nariè,& generaliter prædicandum in
totius Orbis humano genere cultis re
gionibus, tam apertis,quàm aperien-
dis,tā in cognitis,quā in cognoscēdis.
75 Sed audiamus oportet † Divū Am-
brosium lib.2.de vocat.Gēt.cap.6. ita
loquentem:*Quòd si fortè etiam nunc in
extremis mundi partibus sunt aliquæ na-
tiones,quibus nondum gratia Salvatoris
illuxit, non ambigimus etiam circa illas
occulto iudicio Dei tempus vocationis esse
dispositū,quo* EVANGELIVM,*quod nondū
viderant,audiant,atque suscipiant;quibus
tamen illa mensura generalis auxilij, quæ
desuper omnibus semper hominibus est præ-
bita,non negatur;quamvis tam acerbo vul
nere humana natura sauciata sit,ut ad cog-
nitionem veri Dei neminem contemplatio
spontanea plenè valeat erudire, nisi obum-
brationem cordis lux vera discusserit* Qui-
bus profectò verbis Indorum,quos ho
die cernimus,causam à Divo Ambro-
sio veluti propheticè tactam,nemo nō
videat,ut præclarè advertit Acosta de
procur.Ind.salute lib.1.c.5.pag.153.
Hâc igitur sententiâ retentâ, quę
Evāgelij lucem affulsisse negat his No
vi Orbis nationibus ante Hispanorū
ad eas adventum. Non obstat primum
argumentum,quod suprà pro cōtraria
ex tot Scripturæ locis, & Sanctorum
Patrum testimonijs construximus,de
nimis copiosa & universali Christi &
Apostolorum per totum Orbem præ-
76 dicatione.Nam † ultra innumeras so-
lutiones & expositiones,quas ad prę-
dicta loca tradunt auctores sup.citati,
& præcipuè Maluenda,qui eas accura
tè congessit.d.lib.3.cap.26.&quatuor
seqq.Thom.Bozius. d.lib.17.c.1.pag.
103.F.Ioan.de la Puente. d.lib.2.cap.
2. Torquemada.d.cap.47.satis vera &
plana iudicio meo censeri potest illa,
quæ placuit Caietan. Iansen. Alciato,
Bellarmin.& alijs ubi sup.& Acostæ.d.
lib.1.de nat.Novi Orb. capit.8. & de
proc.Ind.salu.cap.2.pag.131.ut scili-
cet largo modo per figuram, quæ Hy-
perbole dicitur, universus mundus, &
omnes gentes per Apostolos conver-
sæ dicantur:vel per Synedochen, ab-
soluta illa, & generalis enunciatio ad
partes cōtrahatur,illas nimirum,quæ
tunc cognitæ erant, & Romanorum
Imperio,& commercijs patebant, at-
que integrum Orbem complecti cre-
debantur,iuxta † legem in Orbe Ro- 77
mano 17.D.de ijs,qui sunt sui,vel alien.
iur.& ea,quæ circa illam notat Alciat.
lib.1.dispunct.cap.21. & Franc.Iuret.
in notis ad Symmach.pag.184.
Quo loquendi schemate non semel
utitur Scriptura,quæ sæpè † se vulga- 78
ribus sentētijs,& dicendi modis accō-
modat,ut notat D.Chrys.homil.37.in
Genes. Acosta.d.capit.8. Franc.Valle-
sius de sacra Philosoph.per totū,Gasp.
Sanctius in Isai.cap.13. n.25. & cap.
23 num.29. & Doct.Huerta in notis
ad Plin.lib.7.cap.2.pag.17. & Nos in-
frà lib.2.cap.21.num.56.& seqq. Et in
simili patet ex illo Luc. 2:*Exijt Edictū
à Cæsare Augusto, ut describeretur uni-
versus Orbis.* Act.2. *Ex omni natione,quæ
sub cælo est,* & 1.Machab. ubi de Ale-
xandro Macedone dicitur pervenisse
ad terræ fines, & terram universam
cessisse illius Imperio.
Et † eodē modo responderi potest 79
ad illud Marci cap.ult.dum ait:*Ubique
Apostolos prædicasse;*& ad illud Pauli ad
Colossens.1.ubi ait:*Verbū veritatis præ
dicatum iam eo tēpore esse omni creaturæ,
quæ sub cælo est,& fructificasse, & crevis-
se.*

se. Vsitato enim,& hyperbolico more universus Orbis accipitur, portio illius maxima, ad illa usque tẽpora cognita. Vel, ut ait Bellarmi.d.lib.3.de Roma. Pontif.cap.4.non illud asserere voluit Apostolus, quasi iam actu ubique diffusum,& expansum fuerit Evangelium, sed virtute tantùm, ac potentiâ, quia nimirum iam per Apostolos iactũ fuerat semen Verbi Divini in mundum, quod paulatim fructificãdo, & increscendo per successores ministros, implecturum erat,& occupaturũ universum Orbem, ut infrà in solutione quarti argumenti latiùs aperiemus.

80 Non etiam obstat † secũdum argumentũ, quod de celeri,& mirabili Apostolorum,& aliorum discipulorum prędicatione confecimus,& de innumerabilibus provincijs, quas ad Fidem convertisse auctores enarrant. Nam fatemur quidem sedulam illos,& diligentẽ operam navasse in commisso sibi evangelicę propagationis officio: negamus tamẽ aliqua certa signa,& testimonia depromi, quibus sufficiẽter evinci possit, ad vastas & ignotas Austri & Occidentis regiones penetrasse, quàvis aliqui auctores ita latè & generaliter loquãtur.

81 Præsertim † cùm nõtum sit ex Divinis libris & alijs probatis historicis, atque Ecclesiasticis traditionibus, eosdem Apostolos post passionem Domini sortitos sibi fuisse provincias, quarum prædicationem susciperẽt, neque unum in alterius provinciam præter Divum Paulum se immiscuisse. In quibus hæ, quæ ad hunc Novum Orbem pertinẽt, nullo modo connumerãtur, ut constat ex ijs, quæ de prædicta sortitione & divisione latè scribũt Abdias Babylon.in vitis Apostol.D. Isidor. de ortu & obitu Patrum cap.78.& seqq. & lib.7.Etymol.cap.9. Nicephor. lib. 3.hist.Ecclesf.cap.1.Euseb.lib.3.cap.1. Socrates lib.1.cap.15.Flavius Dexter in suo Chronico ann.Christi 34.Chassaneus in Catalo.glor.mund.3.par.cõsid.29.& 30.Cardin.Baron.in Martyrolog.& tom.1.Annal. ex ann.36.fol. 319.Thom.Bozius lib.4.de sig.Ecclesf. Dei, cap.1.& seqq. Maluenda. d.lib.3. de Antichr.cap.5.6.7.& 8.Torquemada in Monarch.Ind. d.lib.15. cap. 47. Camill.Borrell.de præstan. Reg.Cath. d.cap.43.ex num. 9.ad 24. & latissimè Fr. Ioan.à Ponteid.lib.2.ferè per totũ, & Fr.Thom.à Iesv de procuran.omn. gentium salute lib.4. 1.par.cap.1.pag. 125. & Ioseph.Stephanus Valentinus omninovidẽdus in lib.de potest.coact. Rom.Pontific.cap.8. & novissimè D. Pet.Pantoja de Aiala in comment.ad l.fin.C.de Aleatorib.folio 147.& seq. ubi hanc divisionem, non per sortẽ humanam, sed providẽtiâ Spiritus sancti factam fuisse advertit, cum Socrate, Dextro & Baronio ubi suprà.

Deinde non obstat tertiũ † ex loco Iacobi Christopolitani,& aliorum, qui per miracula, divinas revelationes,& oraculorum prædictiones, lucẽ Evangelij ad remotas quaslibet gẽtes penetrasse, cõsiderant. Nam etsi id verum esse potuerit, nullo tamẽ certo testimonio cõprobatur. Et oracula, quæ referunt de Octaviano Cæsare,& alijs diversis modis à Romanis, & reliquis gentibus accipiebantur, ut constat ex Suetonio in vita Cæsaris,& in Octav. c.49.Virgilio & Servio 6. Æneid.ibi: 82

Huius in adventu iã nũc & Caspia regna
Respõsis horrent Divũ,& Mæotica tellus,
Et septẽ gemini turbant trepida ostia Nili.

Ita ut tenebras potiùs inducerent, quàm lucem ad Evangelij,& Fidei mysteria, ut oportebat intelligenda.

Praeterquam quòd nostræ quæstionis tractatio, † & loca sacræ Scripturæ, quæ pro eius examinatione perpendimus, nõ sunt accipienda de annũtiatione Fidei per solã famã,& rumorẽ sparsa; sed de prædicatione per proprios & pręsentes Apostolos & ministros, cũ Ecclesiarũ fundatione,& necessaria rei adeò novæ,& seriæ declaratione, atq; illustratione, ne ulla gens aliquẽ suæ infidelitatis prætextũ ostẽ- 84

dere posset, ut post D.Chrysost. Theophyla.& alios docet D.Thom.& Caietan.sup.Matth. d.cap.24. Abulensis ibidem,q. 92.& eruditè observat Maluenda.d.lib.3.de Antichr.cap.30. Fr. Ioan.à Ponte.d.lib.2.c.2.§.2. & ostendit Theodoret.lib.8.Græc. affectio.in princ.ubi de Apostolis loquens,sic ait: *Clara luminaria,quæ non unã modò gentẽ lumine illustrarunt,sed quotcũque Sol bit, quem cernimus,iubare suæ lucis illustrat.*

Rvrsvs non obstat quartum inde deductũ,quòd Ecclesia sancta iã tunc ab Apostolorũ tẽporibus Apostolica, & Catholica dicitur, quòd universalẽ fuisse,& ab ipsis Apostolis per totum Orbem plantatam insinuat.Nam hæc
85 nomina † iure,& meritò Ecclesiæ applicari potuerunt, quamvis non simul neque uno tẽpore per universum Orbẽ extensa reperiatur.Quia ex quo instituta est,ius & potentiam universalis prædicationis,& propagationis accepit,iuxta loca Matth.&Marci sæpè relata,& illud: *Eritis mihi testes in Ierusalẽ & Samaria,& usque ad ultimũ terræ.*
86 Et quemadmodũ qui † diversis partibus urbis ignẽ iniecit,dici sanè potest, urbẽ incendisse,quia ignẽ partibus supposuit,qui crescẽdo totam urbẽ corripuit,sic Apostoli iacto semine Verbi Divini in pluribus mundi partibus,to-
87 tius † Orbis prędicatores appellari potuerũt, ad fructũ &incrementum respiciẽdo,quod paulatim per alios eorum discipulos,& successores recepturum erat,quousq; universũ Orbẽ impleret.

88 Et quia † sciebant, promissionem Christi esse infallibilem, & non multò post perficiẽdam,ideò Ecclesiã,etiam tunc nascentẽ,Apostolicã & Catholicã vocaverunt,& ita de illa statuerunt ac si iã actu mundum occupasset. Quia in moralibus quod parũ distat,nihil distare videtur;& maximè apud illos,qui per Fidẽ rẽ futurã tanquã iã factã æstimabant. Quã docẽdi rationẽ elegãter adducit Bellarmin.d.lib.3.de Rom.Põtif.cap.4.Suarez tom.2.disput.56.sect. 1. & in defens.Fidei contra Sect.Anglic.lib.1.cap.16.n.5. Thom.Bozius. d.lib.17.c.1.pag.199.& 197.Maluenda.d.lib.3.cap.31.& ante eos prævidit Tertullian.lib.4.adversus Marcion. c. 43.iuncto cap.2.& D.August. d.epist. 80.ad Hesichium,ubi concludit, hanc
&alias † similes Christi Domini promissiones suis Apostolis factas, 89
intelligendas esse non de illis solis, quibus tunc temporis loquebatur, sed de eis quoque, qui in carne tunc erunt, cùm omnia compleri contigerit.

Deniqve non obstat ultimũ argumentũ de vestigijs prædicationis Evãgelicæ & Apostolorũ,quę in aliquibus ex istis Americanis regionibus reperta
esse dicuntur. Nam † ea parũ fidei ha- 90
bère rectè concludit Ant.Herrera in descrip.Ind.Occid.cap.10. pag.28.& decad.5.lib.3. cap.6. in fin.ubi docet, vanũ esse eorũ discursum,qui aliquem ex Apostolis ad Peruanas regiones per venisse arbitrantur.Quod etiam generaliter observat Torquemada in d.Monarch.Ind.lib.15.cap.49.in fin. & Didac.Davalos in d. Miscell. Austr. colloq.23.fol.164.& seq.ubi ait,pium & illustrẽ virũ D.Alphõsum Ramirez de Vergara Argẽtinæ civitatis Episcopũ diligẽtem inquisitionẽ fecisse,ut vestigiorũ,quę de hoc Peruano Regno referebãtur,veritatẽ agnosceret. Et tan-
dẽ vana omnia cõperta fuisse,& † Cru- 91
cẽ illam de Carabvco ab Hispanis, qui primi ad eã provinciã pervenerũt, fabricatam,& in aliquo loco relictam, ex quo Indi eam in lacum deiecerunt, ubi posteà à piscatoribus citra ullum miraculum inventa fuit.

Neque † ipsorum Indorum tradi- 92
tionibus in rebus adeò antiquis ulla fides haberi potest ex his, quæ diximus sup. capit.9.num.31. & 32. & in simili tradit Fr.Ioan.à Ponte. d.lib.2.capit. 29.pag.295.ubi benè notat cum Stra-
bone lib.15.Geograph.in princ. † hos 93
incultos,& Barbaros homines ad historiam minimè idoneos esse,& errare

sæpè,

sæpè, ubi de antiquis moribus & tēpo
ribus aliqua tradere volūt. Atq; ut hęc
deficerent, & prędicta Christianę reli-
gionis indicia, quę in his regionibus in
veniri dicū tur, maiore probatione cō-
94 starent, vereri tamē possemus † a dia-
bolo summi Dei simia, & improbo hi-
strione, excogitata fuisse, qui perpetuò
eisdē quibus Deus ritibus adorari cō-
cupivit ut pravo, ac detestabili supersti
tionis errore miseris Gētibus illuderet,
ut benè in proposito advertūt Acosta
in hist. moral. Ind. lib. 5. c. 23. Maluēd.
d. lib. 3. de Antichris. cap. 25. in fin. Bo-
ter. latè in relat. univers. 4. p. lib. 1. pag.
14. & seqq. & aliud agēs Franc. Valles.
de sacta Philosoph. cap. 30. pag. 252.
95 Illud tandem † certissimū est, quod
etsi concedamus, aliquam Fidei lucem
olim in his regionibus illuxisse, penitus
tamē incolarū memoriâ exciderat, vel
propter eorū incuriā & barbariē, vel
propter bella, & Regum, ac Regnorum
mutationes, ut tradit Thom. Boz. ubi
sup. Bened. Perer. in c. 10. ad Roman.
& novissimè Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 2.
cap. 31. §. 2. pag. 310. & apertè propo-
96 nitur † in egregia quadā epistola per
invictissimum Cęsarem, & Regem no-
strum Carolum V. ad gentes Occiden-
tales & Meridionales scripta Barchin.
1. Maij, ann. 1543. quę extat 4. tom.
Sched. pag. 221. ubi inter alia sic ha-
bet: *I porq̃ bemos entendido, q̃ entre otras partes del mundo q̃ carecē deste conocimiēto, en essas vuestras Provincias i tierras basta aora no ai noticia de nuestro Dios verdadero, ò porq̃ él con sus secretos, è incomprebensibles juizios no ba querido basta aora manifestarse en essas partes, ò por vētura por la negligēcia i flaqueza de vuestros antecessores se ba perdido la memoria de la predicacion de su nombre, i Fè, que en ellas se bizo en tiempos passados.*

SVMMARIVM
Capitis XV.

1 Orbis Novi detectio & cōversio Prophetarum vaticinijs prænuntiata videtur.

2 Auctores referuntur, qui Orbis Novi detectionem & conversionem in sacris Scripturis insinuari tradunt.

3 Scriptura divina ampla est, & mysterijs abundans.

4 Novi Orbis inventio & conversio adūbrari debuit à Prophetis, cùm fuerit res ita notabilis, & ad progressum Evāgelicæ historiæ maximè pertinens.

5 Deus solet magnarum rerum fundamenta multò antè iacere.

6 Prophetarum vaticinia licèt sub magna verborum obscuritate omnia includant, quæ ad futuræ Ecclesiæ historiam pertinent, & antequàm eveniant a nobis intelligi nequeunt.

7 Sibyllina oracula antè eventū rei quam designant, benè explicari non possunt.

8 Prophetiæ procedunt ex inspiratione divina, & absq; ea etiā aperiri nō possunt.

9 Psal. 71. verba expenduntur, & ad Novi Orbis conversionem & subiugatiōnē, per Hispaniæ Reges faciendā, trahuntur.

10 Isaiæ prophetiæ cap. 43. & 51. pro eadē conversione considerantur.

11 Hispaniæ Regibus concessa videtur eadem benedictio, quæ Ecclesiæ tribuitur per David & Isaiam.

12 Hispania olim dicebatur Thubalia, sive Pania, quod significat universa, quasi in vaticinium eius magnæ Monarchiæ. Et num. 51.

13 Psal. 3. expositio & illustratio de conversione Novi Orbis ex verbis D. Hilar.

14 D. Hilarius annuntiasse videtur cōversionē Antipodū, & regionū Novi Orbis.

15 Crux CHRISTI *annuntiavit cōversionem, & redemptionem totius Orbis.*

16 Crucis forma quid significaret ex sententia D. Hieronym. & Lact. Firmian.

17 Matth. cap. 24. à quatuor ventis colliget eos, *exponitur cum D. August. & Palacios.*

18 Isaias Propheta vocatur Apostolus & Evangelista, & eius scriptura multa continet Sacramenta.

19 Vaticinia ostendentia conversionē Novi Orbis passim reperiri videntur in

Isaia, Ieremia & alijs locis sacræ Scripturæ.

20 *Isaiæ locus difficillimus ex cap. 18.* Væ terræ cymbalo alarũ, &c. *latè explicatur, & elegãs eius Paraphrasis. n. 25.*

21 *Lusitanorum navigationes ad Indiam Orientalem Isaiæ vaticinio prænuntiatæ videntur.*

22 *Societatis* Iesv *Religiosi, & aliorum Ordinum Prædicatores apud Indos Evangelium prædicantes, dicuntur esse Angeli veloces, & Nubes volantes, de quibus loquitur Isaias.*

23 *Novi Orbis conversio per Hispanos facta, verè & propriè annuntiata videri potest per Isaiam cap. 18. ut affirmant plures, quamvis aliqui refragentur.*

24 *P. Gaspar. Sanctij opinio reijcitur.*

26 *Naves papyraceæ quæ, & ubi?*

27 *Indi Orientales quo sensu dici potuerint ab Isaia convulsi, dilacerati, conculcati, terribiles & expectantes.*

28 Væ, *sive* Veh *dictio quid in Scriptura significet?*

29 *Abdiæ Prophetæ vaticinium obscurum exponitur, & ad conversionẽ Novi Orbis per Hispanos factam accõmodatur.*

30 *Pauli Burgensis prædictio de conversione Novi Orbis.*

31 *Iudæi plures olim in Hispaniam transmigrarunt.*

32 *Apostoli & sancti in die iudicij cum* Christo *sedebunt iudicantes duodecim Tribus Israel.*

33 Sepharad *nomen apud Hebræos Hispaniam significat.*

34 *Hispania varia nomina olim habuit, & inter alia* Sepharad, *remissivè.*

35 *Iudæi Sepharadij qui, & quare dicerentur?*

36 *Hesperia dicta fuit Hispania litteris transpositis à nomine* Sepharad, *secũdùm Montanum.*

37 *Canticorũ cap. 8. vers. 8.* Soror nostra parvula est, &c. *explicatur, & ad gẽtes Novi Orbis recẽtè cõversas accõmodatur.*

38 *Indi Occidẽtales cur minores fructus fecerint in Fide, quàm aliæ nationes, quibus olim annuntiatum fuit Evangeliũ.*

39 *Conversionem Indorum arte, & interdum vi aliqua adiuvandam, videtur ostendi in cap. 8. Cantic.*

40 *Conversioni Indorum Novi Orbis, divitiæ, quæ apud illos reperiuntur, illecebras præbent; & loca Scripturæ, quæ hoc indicare videntur. Et num. 58.*

41 *Isaiæ vaticinium cap. 60. exponitur, & conversionem Orbis Novi prænuntiare probatur.*

42 *Columbi inventoris Novi Orbis mentionem apud Isaiam reperiri, affirmat Thomas Bozius.*

43 *Isaiæ aliud vaticiniũ ex cap. 66. expẽditur, & de eadẽ conversione Novi Orbis per Hispanos facienda explicatur, maximè secundùm editionẽ vulgatæ. Et n. 45*

44 *Signi nomine, sub quo Isaias gentes cõgregandas & convertendas dicit, intelligitur signum Crucis.*

45 *Lex Titia, §. Seia, D. de auro & argen. dum loquitur de signo Dei, illustratur.*

46 *Crucis signo plures Provinciæ Novi Orbis vocatæ, & plura miracula in illis edita sunt.*

47 *Hispani dicuntur Salvati, & Salvatores apud Isaiam; & quare?*

49 *Iavæ maioris & minoris, & Iaponij, sive Iaponis mẽtio fieri videtur ab Isaia.*

50 *Iaponensium insulæ* Christi *cultum agnoscunt, & legationes varias ad Romanos Pontifices miserunt.*

51 *Thubalia propriè, & verè dicitur Hispania, & quare?*

52 *Sophoniæ prophetia cap. ult. agere videtur de conversione Novi Orbis.*

53 Christvs *mortuus est, ut filios Dei dispersos congregaret in unum.*

54 *Æthiopiæ flumina, de quibus Isaias & Sophonias, quid significent?*

55 *Chus, apud Hebræos, quas regiones cõprehendat.*

56 *Fr. Basil. Pont. Legion. qualiter tractet argumentum de Prophetis annuntiantibus conversionem Novi Orbis.*

57 *Psal. 64. verba notãter expendũtur pro vaticinio conversionis Novi Orbis.*

58 *Divitiæ Orbis Novi maximæ sunt, & cur à Deo ibidem servatæ videantur.*

CAPUT XV.

De locis sacræ Scripturæ, quæ huius Novi Orbis detectionem & conversionem prænuntiare, & Hispanis reservare videntur.

SED quãvis satis (ni fallor) apertè superioribus disputationibus ostenderimus, nullam certã huius Novi Orbis notitiam, vel Evãgelij in eo prædicati vestigia in sacris, vel profanis auctoribus antiquitus reperiri, vix
1 tamen † negare possumus, plura esse sacræ Scripturæ vaticinia, quibus multis iam retrò sæculis, Spiritu sancto in Prophetis loquente, tantę detectionis & cõversionis gloria prænuntiari: & quod magis est, Hispanis Regibus &
2 hominibus reservari videtur. Quã † sententiã expresse probãt Federic. Lumn. in libris quos de extremo Dei iudicio, & Indorũ vocatione cõscripsit, Guid. Boderia. in epist. ad Philippũ II. Reg. Hisp. quę habetur tom. 5. Bibl. Regior. Zumarrag. in hist. Hisp. in princ. Arias Mont. sup. Abdiã cap. unico, Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. c. 15. & lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & de Christo revelato, c. 4. Th. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 4. cap. 5. sign. 6. pag. 122. & lib. 20. cap. 1. & 3. Fr. Luis. Legionẽs. qui elegantissimè & latissimè loquitur in cõment. sup. d. c. Abdiæ ex pag. 660. ad 682. & sup. Cant. cap. 8. pag. 432. & seq. Thom. Maluend. lib. 3. de Antichris. cap. 12. & seq. & c. 17. in princ. Camill. Bortell. qui neminẽ ex prædictis adducit, de pręst. Reg. Cathol. cap. 43. per tot. Fr. Greg. Garc. lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. § 6. Dom. Greg. Lop. Madera in hist. Montis sancti, cap. 16. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hisp. c. 12. n. 8. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. Mart. Delr. in adag. sacris, 1. tom. adag. 723. in fin. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 15. cap. 44. & Fr. Basil. Pont. var. disp. q. 8. expos. cap. 4. Pro cuius confirmatione & illustratione sequentia argumenta & testimonia, alijs levioribus omissis, efficaciter considerari posse videntur.

PRIMUM, quod, ut rectè observant Legionens. Acosta, Maluẽda, Madera, & Basilius ubi suprà, nõ est verosimile,
Scripturam divinam, † quæ adeò ampla est, & fœcunda, ac sublimibus mysterijs abundans, de tanti Orbis invẽtione, conversione & subiugatione aliquid Prophetarũ oraculis non adumbrasse, cũ † hoc in se maximũ, & omnino memorabile fuerit, & ad Ecclesię rationes, & Evãgelici cursus, atq; progressus historiã summopere pertinens.
Solet † quippè Deus magnarum rerũ fundamenta multò antè iacẽre, ut tradit Nazianz. orat. 18. earumq; mentionem † Prophetarũ suorum vaticinijs inclusas, licèt sub involucris verborũ,

Margin numbers (right column): 3, 4, 5, 6

posteris tradere,non antè cognoſcen-
das à nobis, quàm ipſi rerum eventus,
tanquam illato lumine, ſinuoſis & te-
nebroſis ſcriptis irradient. Quod ele-
ganter expreſsit D. Irenæus lib.4.con-
tra hęreſes, cap.43. inquiens: *Vatici-*
nia occulta ſæpè non intelliguntur, donec
7 *completa ſint*. Et de † Sibyllinis oracu-
lis docet Procopius lib. 1. de bello
Goth. dum ait: *Sibyllinorum oraculo-*
rum mentem ante rem geſtam aperire ho-
mini arbitror impoſſibile. Et generali-
8 ter confirmari poteſt ex ijs, † quæ de
inſpiratione Spiritus ſancti per Pro-
phetas loquente, & de nimia obſcu-
ritate & difficultate intelligendi & a-
periendi prophetias,niſi ipſe Deus ea-
rum intelligentiam concefferit,tradit
D.Petrus epiſt.2.cap.1.verſ.20.& 21.
D. Hieronym. lib. 14. in Ezechiel,
cap. 45. D. Auguſtinus in lib. quòd
apparuit Deus Moyſi, ad finem, D.
Iuſtin. Martyr in dialog. cum Tri-
phon. D. Irenæus lib. 2. cap. 4. D.
Chryſoſt. homilia 25. in Geneſi. D.
Gregor.homil.1.in Ezechiel. & Theo
doret. in prologo in Daniel. quos in
ſimili refert Bernard. Aldrete lib.2.de
antiquit. Hiſpan. cap.18.pag.296. &
297.Pat. Suar. tract. de Fide, diſp.5.
ſect.3.num.11.& 12.

Secundò: in prædictæ ſententiæ
confirmationem expendunt Thomas
Bozius, & Valdeſius ubi ſupr. & Ca-
millus Borrellus dicto cap. 43. num.
60.& Anton. Cervera in lib.de obitu
Reg.Philip.II. diſcurſ.2. cap. 20. ver-
9 ba illa † Pſalm. 71. *Et dominabitur à*
mari uſque ad mare: & a flumine uſque ad
terminos Orbis terrarum. Coram illo pro-
cident Æthiopes, & inimici eius terram
lingent. Reges Tharſis, & inſulæ munera
offerēt. Reges Arabum, & Sabà dona ad-
10 *ducent.* Iſaię † cap. 43: *Noli timere,*
quia ego tecum ſum, ab Oriente adducam
ſemen tuum, & ab Occidente congregabo
te. Dicam Aquiloni: Da; & Auſtro: No-
li prohibere. Affer filios tuos de longinquo,
& filios meos ab extremis terræ. Et cap.
49. *Dedi te in fœdus populi mei, ut ſuſci-*
tares terram, & poſſideres hæreditates diſ-
ſipatas, & diceres ijs, qui vincti ſunt: Exite;
& qui in tenebris ſunt: Revelamini. Et
rurſus cap.51. *Dilata locum tentorij tui,*
& pelles tabernaculorum ſuorum exten-
de, ne parcas, longos fac funiculos tuos,
& clavos tuos conſolida, ad dexteram e-
nim, & ad lævam penetrabis, & ſemen
tuum gentes hæreditabit, & civitates de-
ſertas inhabitabit. Quę loca & plurima
alia ſimilia, quæ de Regno Christi,
& Eccleſię propagatione in finibus ter
ræ,inſulis & mari loquuntur,nō obſcu
rè oſtendūt ad Auſtrales & Occidētales
les peninſulas,& incultas Novi Orbis
nationes aliquando producendam.

Eandemque † benedictionē ad Re- 11
gnū tēporale Noſtrorū Hiſpanię Re-
gum aptè etiā applicari poſſe, ipſimet
auctores advertunt,quaſi eiſdem prę-
nuntiata, & te ipſâ conceſſa fuerit ob
curā propagādę & conſervādę Catho
licę Fidei,quā ſemper habuerūt.Quod
ipſum † quoq; antiquū Hiſpanię no- 12
men non abſq; divino Numine deſig-
naſſe,litteris mandavit Fr. Ioan.à Pō-
te de conveni.utr. Monarc. lib.3.cap.
30.§.1.dicens: *Thubaliam*, ſive *Paniā*,
vocatā fuiſſe,quod Chaldaicè & Græ-
cè idē quod *univerſa* ſignificat,quaſi in
vaticiniū eximię & univerſalis totius
ferè Orbis dominationis,quam prædi-
candę Fidei cauſâ conſecutura erat.

Neque longè ab eodem vaticinij ge-
nere abeſſe videtur † illud Pſalm. 2. 13
Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæredi-
tatem tuam: & poſſeſsionem tuam termi-
nos terræ: maximè ſi D. Hilarij ibidē
expoſitionem ſequamur,qui obſervāt,
id forſitā dici pro ijs,qui in inferna ter
rę regione,vaſtaque abyſſu incolatum
habent, quos tanquam terminos ter-
rę,Christo in poſſeſsionē donatos,
Regius Propheta canit, ut iuxta Pau
lum: *In nomine Iesv omne genu flectatur*
cœleſtium,terreſtrium & infernorū. Qui-
bus ſanè † verbis, ut notat Maluenda 14
d.lib.3.de Antichriſ.cap.16.pag.150.

in-

ianuisse & annuntiasse videtur D. Hy-
larius Antipodas, atque Americanos
tandem ad Fidem CHRISTI fore re-
ducendos. Hi enim propriè sunt infer-
ni, vastęque abyssi, seu inferæ regio-
nis cultores, iuxta ea, quæ latiùs dixi-
mus sup. cap. 11. num. 26.
Et eandem Occidentis conversio-
nem & redēptionem in forma sanctis-
15 simę † Crucis, ex qua Sotera noster
pependit, agnoscunt Nissenus in orat.
1. de resurrectione, Nazianzenus in
Apologet. orat. 1. Damascen. lib. 4.
de Fide, cap. 12. circa medium, D.
Hieronym. super Marc. cap. 15. sic in-
16 quiens: *Ipsa species † Crucis quid est, ni-
si forma quadrata mundi? Oriens de ver-
tice fulgens, Arcton dextra tenet, Auster
in læva consistit, Occidens sub plantis fir-
matur. Vnde Apostolus dicit: Vt sciamus,
quæ sit altitudo, & latitudo, & longitu-
do, & profundum.* Et Lactan. Firmian.
lib. 4. de vera sapient. cap. 26. ubi de
CHRISTO DOMINO in Cruce pendē-
te sermonem instituens: *Extendit*, in-
quit, *in passione manus suas, Orbemque di-
mensus est, ut iam tunc ostenderet ab Ortu
Solis usque ad Occasum magnum populum
ex omnibus linguis, & tribubus congrega-
tum sub alas suas esse venturum, & signum
illud maximum, ac sublime frontibus suis
suscepturum.*
17 Atque † hùc etiam conferunt secū-
dùm Camill. Borrel. d. cap. 43. num. 52.
& 53. quæ dicit Matth. cap. 24. *A qua-
tuor ventis colliget eos*; quod interpreta-
tur Aug. in Ioan. tract. 118. *A quatuor
mundi partibus Aquilone, Meridie, Orien-
te & Occidente*, sive ex abditissimis ter-
ræ locis, ut subiungit Paul. Palac. ibid.
TERTIÒ, in comprobationem eius-
dem annuntiationis Evangelij in his
Novi Orbis regionibus per Hispanos
ultimis Ecclesię temporibus prędicā-
di, Gentiumque ibidem commorantiū
ad CHRISTI ovile deducendarū, pluri-
ma alia Isaiæ vaticinia cōsiderari pos-
18 sunt, † qui, ut dicit D. Hieron. in epist.
ad Eustochium, vocatur Apostolus &
Evangelista, & eius scriptura continet
omnia Sacramēta. Sed præcipuâ † ver- 19
ba, & expositiones eorū larissimo ser-
mone proponit Dom. Greg. Lop. Ma-
dera. d. cap. 16. ubi nimis extollit illud
cap. 42. vers. 10. *Cantate Domino canti-
cum novum, laus eius ab extremis terræ;
qui descenditis in mare, & plenitudo eius
insulæ, &c.* & cap. 24. vers. *Cùm glorifi-
catus fuerit Dominus hinnient de mari,
propter hoc in doctrinis glorificate Domi-
num, in insulis maris nomen Domini Dei, à
finibus terræ laudes audivimus gloriā iu-
sti*, Et Camil. Borrel. d. cap. 43. ubi etiā
expendit similes alias auctoritates Ie-
remię cap. 3. 23. 31. 32. 50. Ezech. cap.
37. Oseæ 3. Soph. 5. Ioan. cap. 10. *Alias
oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, &
illas oportet me adducere, & vocem meam
audient, & fiet unum ovile, & unus Pastor*,
Matth. cap. 8. & Luc. 13. *Quapropter
multi ab Oriente & Occidente venient, &
recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob
in Regno cœlorum.*
Verùm inter reliquas, admodū nota-
bilis est, & peculiari observatione di-
gnissima, illa obscura, & interpretū va-
rijs commentarionibus obscurior red-
dita, eiusdem Isaię prophetia cap. 18.
Vbi † inquit: *Væ terra cymbalo alarum*, 20
*quæ est trans flumina Æthiopiæ, qui mit-
tit in mare legatos, & in vasis papyri su-
per aquas. Ite Angeli veloces ad gentē cō-
vulsam & dilaceratā, ad populū terribilē,
post quem non est alius, ad gentem expectā-
tem, & conculcatam, cuius diripuerunt flu-
mina terram eius.* In quibus verbis ex-
ponendis valdè, & variè laborant an-
tiqui & recentes sacræ Scripturæ In-
terpretes, ut constat ex ijs, quæ addu-
cunt Pintus, Ferrerius, Vatabl. Arias
Montanus, Leo Castrius, & novissi-
mus Gaspar Sanchez ibidem, Federi-
cus Lumnius lib. 4. de extrem. iudic.
capit. 4. Ioan. Ferdin. in Thesaur. sa-
cr. Script. lib. 1. capit. 58. Ribera super
Sophon. cap. 3. Maluenda lib. 3. de An-
tichrist. cap. 12. Mart. Delrius in adag.
sacris, 1. tom. adag. 723. & sequenti,

Pined.de reb.Salom.lib.4.cap.14.§.3.
pag.191.& Fr. Ioan. à Ponte d. lib.3.
cap.1. cum multis sequẽtibus,qui nul-
lum non lapidem movet, ut vaticiniũ
istud de Hispaniæ nostræ conversione
accipiendum ostendat.

21 Sed † cõmunior interpretatio est,
sicuti ex eisdem Auctoribus constat,
ut accipiatur de navigationibus à Lu-
sitanis causâ prędicandi Evangelij ini
tis & susceptis ultra flumina Æthio-
piæ, in totam illam oram, & regionem
Orientalẽ Indię ac Sinarum, ab Indo
flumine ad extremam usque Chinã &
Iaponios, quod etiã securè admittit P.
Rebellus de obligat.iust. lib. 18.q.23.
sect.3.Par.Ioan.Lucena in vita S.Xa-
vierij,lib.5.c.21.& novissimè Seraph.
Freitas de iusto Imp.Asiat.cap.4.num.
8. & latius cæteris prosequitur Ma-
luenda d.cap.12.vers. *Cæterum*, ex pag.
131.qui hanc opinionem valdè proba
bilem dicit;&aptam & mirificè cohę-
rentem cum verbis, & instituto sacri
Vatis per duodecim integras colũnas
egregiè demonstrat. Qua in expeditio-
22 ne cùm multũ laboraverint † religio-
sissimi Patres Societatis Iesv, inquit
Lumnius ubi sup.lib.2.cap.6. eis con-
gruere appellationem Angelorũ velo-
cium,de quibus loquitur Isaias.d. cap.
18.& nubium volantium,de quibus a-
git cap. 6.& eum refert & sequitur Ru
tilius Benzonius lib. 1. de anno Iubi-
lęi,cap.8.pag.39. licèt D. Thomas in
opusculo de Religione,omnibus Reli-
gionibus Mendicantibus eadem ver-
ba Isaię optimè etiam,& pijssimè, ap-
plicet.

Quæ sententia & expositio alijs an
23 sam præbuit,ut non minus † propriè,
& verè,eundem locum accipiãt,& ex
ponant de inventione & conversione
huius Novi Orbis ab eisdem Hispanis
facta, ut constat ex Montan.ubi supr.
Delrio.d.adag.723.in fin.Ioseph.Acc-
sta lib.1.de nat.Novi Orb. c.15. Bor-
rel.d.cap.43.ex n.30.ad 46.Maluend.
d.cap.12.pag.137.in fin. Greg. Garc.
lib.1.cap.3.§.6.Thom.Bozio d.lib.20
cap.3.pag.321. & cap.6. ferè per tot.
Basil. Pontio. d.q.8.exposit. cap.4. &
omniũ elegantissimè Luisio Legionẽs.
in d.c.ult.sup.Abdi.ex pag.663. Quos
licèt reijciant Ribera & Rebell.sup.&
Gasp. † Sanch.in eod.cap.18.num.1. 24
pag.196.dicens, eorum expositionem
non solùm novam,sed etiam alienissi-
mam à toto textu,reliquis interpreti-
bus visam esse,& se non credere, quòd
ita eius asseclæ sentiant, sed quòd ela-
ti patriæ studio, eius laudi intemperã-
tiùs indulgeant, quàm sacræ historiæ
fides persuadeat: mihi tamen ab Isaiæ
verbis excedere non videtur. Quasi
sensus † eorum sit, Hispaniam, quam 25
per periphrasim, *Alarum cymbalum* vo-
cat,vel ut vertunt Septuaginta, *Na-
vium alarum*, id est, terram navigijs a-
bundantẽ,aut navigationibus, atq;
navigandi celebrem,quę naves & ea-
rum vela impulsa ventis sonitũ cym-
balorum imitantur, vel internavigan-
dum instar avium volantium perstre-
punt,ut cum Symmacho, & alijs ex-
ponit Pineda ubi sup. Dei iussu & mã-
dato *legatos* suos,id est,Evangelij nun-
tios,& prędicatores cum maxima ce-
leritate missurã ultra flumina Æthio-
pię,id est,ad huius Orbis nuper reper-
ti incolas: *In vasis papyri super aquas*, id
est, *in* † navibus velocibus & papyra- 26
ceis, quibus olim navigatio Indica &
Ægyptia fiebat, ut tradit Herodot.
lib.2. Plin.lib. 6. cap.22. & lib.7. ca
pit.56.& lib.13.capit. 11. Strabo lib.
17. Solinus capit. 56. & Lucanus
lib.4.

—— *Sic cùm tenet omnia Nilus,*
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Quos incolas huius Novi Orbis, etsi
proprijs nõ appellet nominibus, suis ta
mẽ coloribus ita pingit, ut eos prope
oculis subijciat. Nã † eos *gentẽ convul-* 27
sã vocat, quòd ab aliorũ antiqui Orbis
hominũ cõmercio longè divisi essent,
vel ipsi inter se dispersi viverẽt, aut per

im-

immensa terrarum spatia longè, latè-
que diffusi, *Dilaceratam*, verò, *conculca-*
tam & terribilem, ob corporis ipsorum
habitum & squalorem, abiectissimam
vitæ conditionẽ, ingeniũ ad serviendũ
natũ, & ob incultos, ac ferinos mores,
quibus ut plurimũ prędici erant: *Post-*
quã non est alia & expectantẽ, quòd ulti-
mi essent hi populi ex omnibus genti-
bus, quibus Evangeliũ promulgaretur,
& diu, multumq; à diluvio ad extrema
usq; mundi tempora lætum, & salutare
illius nuntiũ expectarent, id est, tanti
beneficij munere, quanquã necdũ sibi
cogniti, caruissent. Cui expositioni nõ
minus aptè respondent reliqua verba,
quæ posteà ab eodem Isaia in illo loco
subduntur, ut eleganter ostendunt Le-
gioneus. & alij ex suprà relatis. Nec re-
28 fragatur † particula VEH. quã exor-
ditur, quæ dolentis & cõminantis esse
solet, ac propterea non convenit Hi-
spanis, quibus potiùs iucundũ, & glo-
riosum erat, ac proinde gratulandum
magis quàm dolendũ & succensendũ,
dissitas illas nationes sui Regis impe-
rio subiugare, & intra Ecclesiæ septa
per Evangeliũ adigere. Nã responde-
mus, diversimodè dictionẽ illã in Scri-
ptura sacra usurpari solẽte, iuxta ea, quę
latè congerit Bercorius in suo dictio-
nario, verb. *Veh*; & aliquando signũ ad-
mirantis esse, ut ibidem intelligi docet
Adamus Delph. relatus à Borrell. d. c.
43. num. 31. Et alios, ut Sanctes Pagn.
Isid. or. Clarius, & Forer. pro VEH, po-
nere, aut vertere, O, vel HEVS, quasi
Hispanos, ad quos sermonẽ destinat,
attentos, & tanti nuntij premonitos
reddat, ut aiunt Maluenda, Rebellus,
& alij ex sup. relatis.

QVARTO, pro eâdem annũtiatione,
& promissione conversionis & subiu-
gationis Novi Orbis per Hispanos fa-
29 ciendæ, perpendi potest † aliud vatici-
niũ Abdię Prophetæ, cap. ult. ubi post
alia sic habet: *Et transmigratio Ierusalẽ,*
quæ in Bosphoro est, possidebit civitates
Austri, & ascendent Salvatores in montẽ
Sion, iudicare montem Esau, & erit Domi-
no Regnũ. Etenim quamvis contradi-
cant Forsterus, & Ribera ibidem num.
107. & seqq. & Pined. d. lib. 4. de reb.
Salom. cap. 14. §. 2. pag. 189. alij plu-
res Auctores ad hanc conversionem
Novi Orbis intrepidè applicãt, & prę-
cipuè Arias Montan. & Legionẽs. ibi-
dẽ, Guido Boderian. Zumarraga, Aco-
sta, & Greg. Garc. in locis sup. relatis,
& doctissimè Maluenda d. lib. 3. de An-
tichr. cap. 17. per totum.

Quibus facẽ prætulisse videtur † Pau- 30
lus Burgẽs. dũ multis annis ante eiusdẽ
Orbis detectionẽ scripsit, sibi videri eo
capite prædici gentiũ quarundam ipsi
ignotarũ extremo mundi tempore ad
fidẽ Christi conversionẽ futurã, quod
in nulla alia veriùs, aut cõmodiùs im-
pleri potuit. Iuxta quam sententiam,
Abdię sensus erit, fideles, qui Hispaniã
habitaturi erant, † quam ob veri Dei 31
cultũ & zelũ, transmigrationẽ Ierusa-
lẽ vocat, vel ob id, quod plures colo-
niæ Iudæorũ ad eam diversis tempori-
bus transmigrarũt, ut latè ostẽdit Ma-
luenda d. cap 17. & Fr. Ioan. à Ponte
de conveni. utr. Monarch. lib. 2. c. 16.
§. 1. pag. 184. & cap. 17. §. 1. pag. 188.
& cap. 24. §. 1. pag. 251. & seqq. & lib.
3. cap. 3. §. 4. pag. 21. & cap. 5. §. 4. pag.
36. & c. 13. §. 3. pag. 91. Civitates Au-
stri possessuros, id est, Novũ hunc Or-
bẽ, qui Hispanię Australis est, aut certè
in plurimũ sub Australi plaga constitu-
tus. Et ita demũ Evãgelio per universũ
mundũ prædicato, supremi iudicij diẽ
eventurum, quando † Deus publicè 32
de singulorum vita, atque factis sentẽ-
tiam feret, Salvatoribus, id est, Aposto
lis, reliquisque Sanctis ad iudicium se-
cum vocatis, quibus hoc Christus pro-
misit apud Matth. cap. 19. vers. 18.

Quæ interpretatio manifestior red-
ditur ex eo, † quòd iuxta Hebraicam 33
lectionem, ubi Vulgata *Bosphori* no-
men vertit & apposuit, reponitur no-
men SEPHARAD, quo Hebręi HISPA-
NIAM nominãre solebant: & idẽ Chal

daica paraphrasis magis etiam apertè
ostendit, dum transtulit: *Transmigra-*
tio Ierusalē, quæ est in Hispania.

Et quòd inter diversa nomina, qui-
34 bus Hispania † nostra olim vocabatur,
quorū latè meminit Lud. Nonius in Hi-
span. cap. 1. Maluenda lib. 5. de Anti-
christ. cap. 12. Gorop. Becanus lib. 4.
rer. Hisp. Mariana de reb. Hispan. lib.
1. cap. 1. Madera de excell. Hisp. Mo-
narch. cap. 3. Pineda de reb. Salom. d.
lib. 4. cap. 14. §. 2. pag. 188. & 189. &
Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 28. §. 2.
unum & satis nobile esset illud, *Se-*
pharad, quo Abdias usus refertur, op-
timè ultra suprà dictos, de eiusdem. e-
tiam Abdię expositione agentes, pro-
bant Biblioth. Hispan. tom. 1. cap. 1.
Lyranus, Burgens. Pagnin. Varabl. Cla-
rius, Zamorens. Marin. Palac. Arias
Montanus, & alij relati a Maluenda
d. cap. 17. pag. 153. Fevardentius in
notis ad D. Irenæum lib. 1. cap. 3. Pa-
raphras. Chald. Rabbi Ionath. Abēhu-
ciel, & Seder Holam Hebræorum, Mi
norita in triumpho Christi, tit. 19. fol.
211. Anton. Possevin. in Biblioth. 2.
to. lib. 16. cap. 14. pag. 356. Zamalloa
lib. 4. hist. Hispan. cap. 14. Fr. Ioan. à
Ponte d. §. 2. & lib. 3. cap. 17. pag. 53.
cap. 19. §. 1. pag. 122. & Didac. Ma-
rute in prosapia Christi, 2. ætate, cap.
3. fol. 78. & novissimè Fr. Ioan. Salaz.
in Polit. Hisp. annot. 9. pag. 391. Vbi
35 aiunt, † Iudæos olim per varias Or-
bis regiones dispersos, ex nomine Se-
pharad Sepharadios dictos, quòd illi
se ab ijs, qui in Hispanias transmigra-
runt, originem ducere, gloriarentur.
36 Et † Arias Montan. suprà solerti sa-
tis ratione ductus, existimat, transpo-
sitis litteris à *Sepharad* Hesperidam, si-
ve Hesperiam deduci, quo etiam no-
mine Hispania antiquitus vocabatur,
ut advertūt sup. citati, & diximus sup.
cap. 9. num. 63.

37 Qvintò, in † eandem rem adduci-
tur, & explicatur à Luis. Legionens. su
per Cantic. c. 8. pag. 432. & seq. illud,
quod habetur in eod. cap. vers. 8. *Soror*
nostra parvula est, & ubera nō habet: quid
faciemus sorori nostræ in die quando allo-
quenda est? Scribunt enim Hebræi qui-
dam Doctores, hęc dici de gente ultra
flumina Æthiopiæ ad Dominum tan-
dem adducenda. Quæ certè gens hæc
ipsa est, de qua agimus: eamque sponsa
intelligit sub persona sororis natu mi-
noris, & parum forma præstantis. De
cuius collocatione ideò sollicitari di-
citur, quia in die quādo alloquēda est,
id est, quando mediante Hispanorum
prędicatione vocanda est ad Fidem, &
ad cœlestes agni nuptias suadēda par-
vula est, & ubera non habet, id est, im-
becilla est, & mentis acumine, & rectę
institutionis, atque doctrinæ uberibus
caret, quibus ali possit. Eò quòd homi
nes isti agrestes, ac barbari, & duris in
plurimum moribus instituti, parū apti
Evangelio suscipiendo videntur. Quod
sicut in bona satum terra fructum edit
uberrimum, sic ineptæ commissum, ac
sentibus plenæ, malè provenit.

Vnde † gens ista, quę his omnibus 38
malis laborare dignoscitur, minus u-
beres fructus tulit, quàm olim tulerūt
gentes, quibus principio Ecclesiæ an-
nuntiatum est Evangelium. Atq; ideò
subiungit: *Si murus est, ædificemus super*
eum propugnacula argentea: si ostium, cō-
pingamus illud tabulis cedrinis; signifi-
cans, † ad prędictas difficultates tol- 39
lendas, cùm earum gentium conversio
nis tempus advenerit, quod in eis, aut
deest, aut pravum est, arte, & industriā
corrigendum esse, & interdum vim a-
liquam, & armorum terrorem adhibē-
dum fore.

Cuius rei, ut ipse Legionensis scri
bit, quædam significatio, atque prædi
ctio in prædictis metaphoris inest. Nā
neq; muro addi propugnacula possūt,
neque cedrinę fores confici sine fer-
ro, atque vi. Nisi dicere velimus, istis
argenteis & cedrinis propugnaculis,
atque ostijs, † divitias harum Novi 40
Orbis regionum significari, quarum
ille-

illecebrę maiores Hispanis animos addiderunt,& quotidie addunt, ut cōversionis earum curam susciperent, & susceptam cōservare,atque indies magis ac magis promovère conentur, ut pulchris verbis scripsit Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind. salute,cap. 18. pag. 352. Dei bonitatem,summamq; providentiam admirans; *Qui pro nostrorum hominum ingenio, ut gentes adeò remotas & barbaras Evangelio adiungeret, aurum argentumque his terris tā copiosè donavit, hisque veluti illexit nostrorum cupiditatem, ut si charitas non invitaret animarum, auri saltem cupiditas inesceret.*

41 Quo in sensu accipit etiam Thom. Bozius d.lib. 20. cap. 3. pag. 319. † illud vaticinium Isaiæ cap. 60. *Qui sunt isti, qui ut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Me enim insulæ expectāt, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longè; argentum eorum, & aurum eorum cū eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israel, quia glorificavit te.* His etenim verbis nihil propriùs significare potuit Isaias, quàm nova hæc, & insolita, ac penè aërea Hispanorum itinera, qui suis celerrimis, & continuis navigationibus, veluti aërem secantes, columbarum more ad has Occiduas, & ad Eoas Indias properarūt, ut Christi doctrinam disseminarent, eque, & eius Ecclesię de populis adeò longinquis tot filios adducerent: & simul argentum & aurum, quo, ut satis constat, hę Provinciæ affluentissimè gaudēt, & uberrimè Hispanas nostras oras quotannis adimplent.

42 Quinimò † aliud etiam expressius signum in verbis Isaiæ reperiri posse considerat Bozius ubi supr. si tentare velimus Prophetam sub vocabulo illo *Columba* voluisse quodammodo alludere ad Christophorum Columbum, qui nobis iter primus ad regiones illas aperuit. Has enim alludēdi formas Hebræis frequentissimas esse, ipse Bozius ostendit.

Sexto, non † minus aptè eadē huius Novi Orbis conversio designata videri potest ab eodem Isaia cap. 66. ubi cùm docère vellet, ad mundi finem omnes gentes congregandas esse, ut ad Domini gloriam videndam accedant, ut ostendat, qualiter hoc ad effectum perducendum sit, hæc in verba prorumpit: *Venio ut congregem eum omnibus gentibus & linguis; & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponā in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam & Græciā, ad insulas longè, ad eos, qui non audierunt de me. Et annuntiabunt gloriam meā Gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis Gentibus donum Domino.* Etenim † signi nomine, sub quo tot gentes congregandas esse, Isaias vaticinatur, signum Crucis haud dubiè intelligitur, de quo idem Isaias cap. 5. in simili dixit: *Et elevabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ & ecce festinus velociter veniet,* & Matt. cap. 24. *Tunc parebit signum Filij hominis in cœlo.* Vbi Hieron. inquit, signum esse Crucem. Et eodem † modo accepit glossa verba: *Signum Dei,* in l. Titia 40. §. Seia, D. de auro & arg. leg. & in tit. C. nemini licère signū Salvatoris Christi humi insculpere, aut pingere, ubi alia tradunt Cuiac. & Gothofred. idem Gothofred. in notis ad Novell. Leon. 72. Bernard. Walth. lib. 2. Miscel. cap. 2. & Iust. Lips. in notis ad lib. 3. de Cruce, cap. 15. 43 44 45

In quo sancto & salutifero † signo, ac ligno plures huius Novi Orbis Provincias vocatas, & plurima ibìdem miracula operata esse latè ostendit Ioan. Barros decad. 3. cap. 11. & decad. 5. c. 2. Gomara in 2. part. hist. Ind. Occid. cap. 34. 46. & 81. & Alanus Cop. dialog. 4. cap. 16. & nos infrà lib. 2. cap. 5. ex numer. 12. alia Deo dante dicemus. 46

Eorum autem nomine, qui salvati sunt † Hispanos significat Isaias, quorum 47

nunquam audierunt. Licet verum ut plurimum fit,quod spiritu prophetico
74 asseruit vir † ille Apostolicus S. Vincent.Ferrer in epistol.ad Bened.XIII. Rom.Pontif.relata à Maluend.d.cap. 26.pag.171.Mag.F.Vincent.Iustinia. Antist.in opusculis S.Vincent. pagina 101.& Fr.Alphons.Fernandez in prolog.ad hist.Ecclesi.nostri tempor.Nempe sacrum Christi Evangeliũ per Fratres Prædicatores,addo etiam Minores, Augustinianos, Iesuitas, & alios, ab eorundem Ordinum institutione continenter prædicari,ac tandem plenariè,& generaliter prædicandum in totius Orbis humano genere cultis regionibus, tam apertis,quàm aperiendis,tã in cognitis, quã in cognoscẽdis.

75 Sed audiamus oportet † Divũ Ambrosium lib.2.de vocat.Gẽt.cap.6. ita loquentem: *Quòd si fortè etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquæ nationes,quibus nondum gratia Salvatoris illuxit, non ambigimus etiam circa illas occulto iudicio Dei tempus vocationis esse dispositũ,quo* EVANGELIVM, *quod nondũ viderant,audiant,atque suscipiant;quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita,non negatur;quamvis tam acerbo vulnere humana natura sauciata sit,ut ad cognitionem veri Dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cordis lux vera discusserit* Quibus profectò verbis Indorũ,quos hodie cernimus,causam à Divo Ambrosio veluti prophetice tactam,nemo nõ videat,ut præclarè advertit Acosta de procur.Ind.salute lib.1.c.5.pag.153.

Hâc igitur sententiâ retentâ, quę Evãgelij lucem affulsisse negat his Novi Orbis nationibus ante Hispanorũ ad eas adventum. Non obstat primum argumentum,quod suprà pro cõtraria ex tot Scripturæ locis, & Sanctorum Patrum testimonijs construximus,de nimis copiosa & universali Christi & Apostolorum per totum Orbem præ-
76 dicatione.Nam † ultra innumeras solutiones & expositiones,quas ad prędicta loca tradunt auctores sup.citati, & præcipuè Maluenda,qui eas accuratè congessit.d.lib.3.cap.26.&quatuor seqq.Thom.Bozius. d.lib.17.c.1.pag. 193.F.Ioan.de la Puente. d.lib.2.cap. 2. Torquemada.d.cap.47.satis vera & plana iudicio meo censeri potest illa, quæ placuit Caietan.Iansen. Alciato, Bellarmin.& alijs ubi sup.&Acostæ.d. lib.1.de nat.Novi Orb.capit.8. & de proc.Ind.salu.cap.2.pag.131.ut scilicet largo modo per figuram, quæ Hyperbole dicitur, universus mundus, & omnes gentes per Apostolos conversæ dicantur:vel per Synedochen, absoluta illa, & generalis enuntiatio ad partes cõtrahatur,illas nimirum,quæ tunc cognitæ erant, & Romanorum Imperio,& commercijs patebant, atque integrum Orbem complecti credebantur,iuxta † legem in Orbe Ro- 77
mano 17.D.de ijs,qui sunt sui,vel alien. iur.& ea,quæ circa illam notat Alciat. lib.1.dispunct.cap.21. & Franc.Iuret. in notis ad Symmach.pag.184.

Quo loquendi schemate non semel utitur Scriptura,quæ sæpè † se vulga- 78
ribus sentẽtijs,& dicendi modis accõmodat,ut notat D.Chrys.homil.37.in Genes. Acosta.d.capit.8.Franc.Vallesius de sacra Philosoph.per totũ,Gasp. Sanctius in Isai.cap.13. n.25.& cap. 23 num.29. & Doct.Huerta in notis ad Plin.lib.7.cap.2.pag.17.& Nos infrà lib.2.cap.21.num.56.& seqq.Et in simili patet ex illo Luc. 2: *Exijt Edictũ à Cæsare Augusto, ut describeretur universus Orbis.* Act.2. *Ex omni natione,quæ sub cœlo est,* & 1.Machab. ubi de Alexandro Macedone dicitur pervenisse ad terræ fines, & terram universam cessisse illius Imperio.

Et † eodẽ modo responderi potest 79
ad illud Marci cap.ult.dum ait: *Vbique Apostolos prædicasse;* & ad illud Pauli ad Colossens.1.ubi ait: *Verbũ veritatis prædicatum iam eo tẽpore esse omni creaturæ, quæ sub cœlo est, & fructificasse, & crevis-*

se.

ſe. Vſitato enim, & hyperbolico more
univerſus Orbis accipitur, portio illius
maxima, ad illa uſque tẽpora cognita.
Vel, ut ait Bellarmi.d.lib.3.de Roma.
Pontif.cap.4.non illud aſſerere voluit
Apoſtolus, quaſi iam actu ubique diffu
ſum, & expanſum fuerit Evangelium,
ſed virtute tantùm, ac potentiâ, quia
nimirum iam per Apoſtolos iactũ fue-
rat ſemen Verbi Divini in mundum,
quod paulatim fructificãdo, & increſ-
cendo per ſucceſſores miniſtros, imple
turum erat, & occupaturũ univerſum
Orbem, ut infrà in ſolutione quarti ar
gumenti latiùs aperiemus.

80 NON etiam obſtat † ſecũdum argu-
mentũ, quod de celeri, & mirabili Apo
ſtolorum, & aliorum diſcipulorum prę
dicatione confecimus, & de innumera
bilibus provincijs, quas ad Fidem con
vertiſſe auctores enarrant. Nam fate-
mur quidem ſedulam illos, & diligentẽ
operam navaſſe in commiſſo ſibi evan
gelicę propagationis officio: negamus
tamẽ aliqua certa ſigna, & teſtimonia
depromi, quibus ſufficiẽter evinci poſ-
ſit, ad vaſtas & ignotas Auſtri & Occi-
dentis regiones penetraſſe, quâvis ali-
qui auctores ita latè, & generaliter lo-
81 quâtur. Præſertim † cùm notum ſit ex
Divinis libris & alijs probatis hiſtori-
cis, atque Eccleſiaſticis traditionibus,
eoſdem Apoſtolos poſt paſsionem Do
mini ſortitos ſibi fuiſſe provincias, qua
rum prædicationem ſuſciperẽt, neque
unum in alterius provinciam præter
Divum Paulum ſe immiſcuiſſe. In qui-
bus hæ, quæ ad hunc Novum Orbem
pertinẽt, nullo modo connumerãtur,
ut conſtat ex ijs, quæ de prædicta ſorti
tione & diviſione latè ſcribũt Abdias
Babylon.in vitis Apoſtol.D. Iſidor. de
ortu & obitu Patrum cap.78. & ſeqq.
& lib.7.Etymol.cap.9. Nicephor. lib.
3.hiſt.Eccleſ.cap.1.Euſeb.lib.3.cap.1.
Socrates lib.1.cap.15.Flavius Dexter
in ſuo Chronico ann.Chriſti 34.Chaſ-
ſaneus in Catalo.glor.mund.3.par.cõ-
ſid.29.& 30.Cardin.Baron.in Marty-
rolog.& tom.1.Annal. ex ann.36.fol.
319.Thom.Bozius lib.4.de ſig.Eccleſ.
Dei, cap.1.& ſeqq. Malnenda. d.lib.3.
de Antichr.cap.5.6.7.& 8.Torquema
da in Monarch.Ind. d.lib.15. cap. 47.
Camill.Botrell.de præſtan. Reg.Cath.
d.cap.43.ex num.9.ad 24. & latiſsimè
Fr.Ioan.à Ponteid.lib.2.ferè per totũ,
& Fr.Thom.à IESV de procuran.omn.
gentium ſalute lib.4.1.par.cap.1.pag.
125. & Ioſeph.Stephanus Valentinus
omnino videdus in lib.de poteſt.coact.
Rom.Pontific.cap.8. & noviſsimè D.
Pet.Pantoja de Aiala in comment.ad
l.fin.C.de Aleatorib.folio 147.& ſeq.
ubi hanc diviſionem, non per ſortẽ hu
manam, ſed providẽtiâ Spiritus ſancti
factam fuiſſe advertit, cum Socrate,
Dextro & Baronio ubi ſuprà.

DEINDE non obſtat tertiũ † ex lo- 82
co Iacobi Chriſtopolitani, & aliorum,
qui per miracula, divinas revelatio-
nes, & oraculorum prædictiones, lucẽ
Evangelij ad remotas quaslibet gẽtes
penetraſſe, cõſiderant. Nam etſi id ve-
rum eſſe potuerit, nullo tamẽ certo te
ſtimonio cõprobatur. Et oracula, quæ
referunt de Octaviano Cæſare, & alijs
diverſis modis à Romanis, & reliquis
gentibus accipiebantur, ut conſtat ex
Suetonio in vita Cæſaris, & in Octav.
c.49.Virgilio & Servio 6.Æneid.ibi:
Huius in adventu iã nũc & Caſpia regna
Reſpõſis horrent Divũ, & Meotica tellus,
Et ſeptẽgemini turbant trepida oſtia Nili.
Ita ut tenebras potiùs inducerent,
quàm lucem ad Evangelij, & Fidei my
ſteria, ut oportebat intelligenda.

PRAETERQVAM quòd noſtræ quæ-
ſtionis tractatio, † & loca ſacræ Scri- 84
pturæ, quæ pro eius examinatione per
pendimus, nõ ſunt accipienda de annũ
tiatione Fidei per ſolã famã, & rumo-
rẽ ſparſa; ſed de prædicatione per pro-
prios & præſentes Apoſtolos & mini-
ſtros, cũ Eccleſiarũ fundatione, & ne-
ceſſaria rei adeò novæ, & feriæ decla-
ratione, atq; illuſtratione, ne ulla gens
aliquẽ ſuæ infidelitatis prætextũ oſtẽ-

dere posset,ut post D.Chrysost.Theophyla.& alios docet D.Thom.& Caietan.sup.Matth.d.cap.24. Abulensis ibidem,q.92.& eruditè observat Maluenda.d.lib.3.de Antichr.cap.30. Fr. Ioan.à Ponte.d.lib.2.c.2.§.2. & ostendit Theodoret.lib.8.Græc.affectio.in princ.ubi de Apostolis loquens,sic ait: *Clara luminaria,quæ non unā modò gentē lumine illustrarunt,sed quotcūque Sol hic, quem cernimus,iubare suæ lucis illustrat.*

Rursus non obstat quartum inde deductū,quòd Ecclesia sancta iā tunc ab Apostolorū tēporibus Apostolica, & Catholica dicitur, quòd universalē fuisse,& ab ipsis Apostolis per totum Orbem plantatam insinuat.Nam hæc
85 nomina † iure,& meritò Ecclesiæ applicari potuerunt, quamvis non simul neque uno tēpore per universum Orbē extensa reperiatur.Quia ex quo instituta est,ius & potentiam universalis prædicationis,& propagationis acceperit,iuxta loca Matth.&Marci sæpè relata,& illud: *Eritis mihi testes in Ierusalē & Samaria,& usque ad ultimū terræ.*
86 Et quemadmodū qui † diversis partibus urbis ignē iniecit,dici sanè potest, urbē incendisse,quia ignē partibus supposuit,qui crescēdo totam urbē corripuit,sic Apostoli iacto semine Verbi Divini in pluribus mundi partibus,to-
87 tius † Orbis prędicatores appellari potuerūt, ad fructū &incrementum respiciēdo,quod paulatim per alios eorum discipulos,& successores recepturum erat,quousq; universū Orbē impleret.
88 Et quia † sciebant, promissionem Christi esse infallibilem, & non multò pòst perficiēdam,ideò Ecclesiā,etiam tunc nascentē,Apostolicā & Catholicā vocaverunt,& ita de illa statuerunt ac si iā actu mundum occupasset. Quia in moralibus quod parū distat,nihil distare videtur;& maximè apud illos,qui per Fidē rē futurā tanquā iā factā æstimabant. Quā docēdi rationē elegāter adducit Bellarmin.d.lib.3.de Rom.Pōtif.cap.4.Suarez tom.2.disput.56.sect.1. & in defens.Fidei contra Sect.Anglic.lib.1.cap.16.n.5. Thom.Bozius. d.lib.17.c.1.pag.199.& 197.Maluenda.d.lib.3.cap.31.& ante eos prędidit Tertullian.lib.4.adversus Marcion. c. 43.iuncto cap.2.& D.August. d.epist. 80.ad Hesichium,ubi concludit, hanc & alias † similes Christi Domini 89
promissiones suis Apostolis factas, intelligendas esse non de illis solis, quibus tunc temporis loquebatur, sed de eis quoque, qui in carne tunc erunt, cùm omnia compleri contigerit.

Denique non obstat ultimū argumentū de vestigijs prædicationis Evāgelicæ & Apostolorū,quę in aliquibus ex istis Americanis regionibus reperta esse dicuntur. Nam † ea parū fidei ha- 90
bēre rectè concludit Ant. Herrera in descrip.Ind.Occid. cap.10. pag.28.& decad.5.lib.3. cap.6. in fin.ubi docet, vanū esse eorū discursum,qui aliquem ex Apostolis ad Peruanas regiones pervenisse arbitrantur.Quod etiam generaliter observat Torquemada in d.Monarch.Ind.lib.15.cap.49.in fin. & Didac.Davalos in d. Miscell. Austr. colloq.23.fol.164.& seq.ubi ait,pium & illustrē virū D.Alphōsum Ramirez de Vergara Argētinæ civitatis Episcopū diligētem inquisitionē fecisse,ut vestigiorū,quę de hoc Peruano Regno referebātur,veritatē agnosceret. Et tandē vana omnia cōperta fuisse,& † Cru- 91
cē illam de Carabuco ab Hispanis, qui primi ad eā provinciā pervenerūt, fabricatam,& in aliquo loco relictam, ex quo Indi eam in lacum deiecerunt, ubi posteà à piscatoribus citra ullum miraculum inventa fuit.

Neque † ipsorum Indorum tradi- 92
tionibus in rebus adeò antiquis ulla fides haberi potest. ex his, quæ diximus sup. capit.9.num.31. & 32. & in simili tradit Fr.Ioan.à Ponte. d.lib.2.capit. 29.pag.295.ubi benè notat cum Strabone lib.15.Geograph.in princ. † hos 93
incultos,& Barbaros homines ad historiam minimè idoneos esse,& errare

sæpè,

ſæpè,ubi de antiquis moribus & tēpo
ribus aliqua tradere volūt. Atq;ut hęc
deficerent,& prędicta Chriſtianę reli-
gionis indicia,quę in his regionibus in
veniri dicūtur,maiore probatione cō-
94 ſtarent,vereri tamē poſſemus † a dia-
bolo ſummi Dei ſimia,& improbo hi-
ſtrione,excogitata fuiſſe,qui perpetuò
eiſdē quibus Deus ritibus adorari cō-
cupivit,ut pravo,ac deteſtabili ſuperſti
tionis errore miſeris Gētibus illuderet,
ut benè in propoſito advertūt Acoſta
in hiſt.moral.Ind.lib.5. c.23. Maluēd.
d.lib.3.de Antichriſ.cap.25.in fin. Bo-
ter.latè in relar.univerſ.4.p.lib.1.pag.
14.& ſeqq.& aliud agēs Franc. Valleſ.
de ſacra Philoſoph.cap.30.pag.252.
95 Illud tandem † certiſsimū eſt,quod
etſi concedamus,aliquam Fidei lucem
olim in his regionibus illuxiſſe,penitus
tamē incolarū memoriâ exciderat,vel
propter eorū incuriā & barbariē, vel
propter bella,& Regum,ac Regnorum
mutationes, ut tradit Thom. Boz. ubi
ſup. Bened. Perer. in c.10.ad Roman.
& noviſsimè Fr. Ioan. à Ponte d.lib.2.
cap.31.§.2.pag.310.& apertè propo-
96 nitur † in egregia quadā epiſtola per
invictiſsimum Cęſarem,& Regem no-
ſtrum Carolum V. ad gentes Occiden-
tales & Meridionales ſcripta Barchin.
1. Maij,ann. 1543. quę extat 4. tom.
Sched. pag. 221. ubi inter alia ſic ha-
bet: *I porq̃ hemos entendido, q̃ entre otras
partes del mundo q̃ carecē deſte conocimiē-
to, en eſſas vueſtras Provincias i tierras
haſta aora no ai noticia de nueſtro Dios ver
dadero, & porq̃ èl con ſus ſecretos, è incom-
prehenſibles juizios no ha querido haſta ao-
ra manifeſtarſe en eſſas partes, ò por ventura
por la negligēcia i flaqueza de vueſtros an-
teceſſores ſe ha perdido la memoria de la
predicacion de ſu nombre, i Fè, que en ellas
ſe hizo en tiempos paſſados.*

SVMMARIVM Capitis XV.

1 Orbis Novi detectio & cōverſio Prophetarum vaticiniјs prænuntiata videtur.

2 Auctores referuntur, qui Orbis Novi detectionem & converſionem in ſacris Scripturis inſinuari tradunt.

3 Scriptura divina ampla eſt, & myſterijs abundans.

4 Novi Orbis inventio & converſio adūbrari debuit à Prophetis, cùm fuerit rei ita notabilis, & ad progreſſum Evāgelicæ hiſtoriæ maximè pertinens.

5 Deus ſolet magnarum rerum fundamenta multò antè iacere.

6 Prophetarum vaticinia licèt ſub magna verborum obſcuritate omnia includant, quæ ad futuræ Eccleſiæ hiſtoriam pertinent, & antequàm eveniant à nobis intelligi nequeunt.

7 Sibyllina oracula ante eventū rei quam deſignant, benè explicari non poſſunt.

8 Prophetiæ procedunt ex inſpiratione divina, & abſq; ea etiā aperiri nō poſſunt.

9 Pſal.71. verba expenduntur, & ad Novi Orbis converſionem & ſubiugationē, per Hiſpaniæ Reges faciendā, trahitur.

10 Iſaiæ prophetia cap.43. & 51. pro eadē converſione conſiderantur.

11 Hiſpaniæ Regibus conceſſa videtur eadem benedictio, quæ Eccleſiæ tribuitur per David & Iſaiam.

12 Hiſpania olim dicebatur Thubalia, ſive Pania, quod ſignificat univerſa, quaſi in vaticinium eius magnæ Monarchiæ. Et num.51.

13 Pſal. 3. expoſitio & illuſtratio de converſione Novi Orbis ex verbis D. Hilar.

14 D. Hilarius annuntiaſſe videtur cōverſionē Antipodū, & regionū Novi Orbis.

15 Crux CHRISTI *annuntiavit cōverſionem, & redemptionem totius Orbis.*

16 Crucis forma quid ſignificaret ex ſententia D. Hieronym. & Lact. Firmian.

17 Matth. cap.24. à quatuor ventis colliget eos, *exponitur cum D. Auguſt. & Palacios.*

18 Iſaias Propheta vocatur Apoſtolus & Evangeliſta, & eius ſcriptura multa continet Sacramenta.

19 Vaticinia oſtendentia converſionē Novi Orbis paſſim reperiri videntur in

59 Claſſes plures mittũtur ad Indias Novi Orbis, & quare?

60 Indi Novi Orbis maximè perterriti ſunt ad primum Hiſpanorum adventũ, & Fidei inter eos promulgationem.

61 Indi Orientales & Occidentales ad Fidem converſi, Deo valdè grati & multis benedictionibus repleti ſunt.

62 Iob cap. 28. prænuntiaſſe videtur detectionem & converſionem Novi Orbis, & proponitur brevis eius Paraphraſis, & expoſitio.

63 Auctor cur laboraverit in congerendis, & exponendis prophetijs, quæ Novi Orbis poſſeſſionem & converſionem Hiſpanis prænuntiant.

64 Concionatores Indorum eis aperire debent prophetias, quæ eorum converſionẽ ab antiquo prædixerunt.

65 Alexander Magnus lætatus eſt, audiẽs de ſe loqui Danielis Prophetiã de everſione Imperij Perſarum.

66 Iudæos per totum Orbem diſpergi cur Deus ordinaverit?

CAPVT XV.

De locis ſacræ Scripturæ, quæ huius Novi Orbis detectionem & converſionem prænuntiare, & Hiſpanis reſervare videntur.

Ed quãvis ſatis (ni fallor) apertè ſuperioribus
diſputationibus oſtenderimus, nullam certã
huius Novi Orbis notitiam, vel Evãgelij in eo
prædicati veſtigia in ſacris, vel profanis auctoribus antiquitus reperiri, vix
1 tamen † negare poſſumus, plura eſſe
ſacræ Scripturæ vaticinia, quibus multis iam retrò ſæculis, Spiritu ſancto in
Prophetis loquente, tantę detectionis
& cõverſionis gloria prænuntiari: &
quod magis eſt, Hiſpanis Regibus &
2 hominibus reſervari videtur. Quã † ſententiã expreſsè probãt Federic. Lumn. in libris quos de extremo Dei iudicio, & Indorũ vocatione cõſcripſit, Guid. Boderia. in epiſt. ad Philippũ II. Reg. Hiſp. quę habetur tom. 5. Bibl. Regior. Zumarrag. in hiſt. Hiſp. in princ. Arias Mont. ſup. Abdiã cap. unico, Ioſeph. Acoſta lib. 1. de nat. Novi Orb. c. 15. & lib. 1. de procur. Ind. ſalu. cap. 1. & de Chriſto revelato, c. 4. Th. Boz. de ſign. Eccl. Dei, lib. 4. cap. 5. ſign. 6. pag. 122. & lib. 20. cap. 1. & 3. Fr. Luiſ. Legionẽſ. qui elegantiſsimè & latiſsimè loquitur in cõment. ſup. d. c. Abdiæ ex pag. 660. ad 682. & ſup. Cant. cap. 8. pag. 432. & ſeq. Thom. Maluend. lib. 3. de Antichriſ. cap. 12. & ſeq. & c. 17. in princ. Camill. Borrell. qui neminẽ ex prædictis adducit, de pręſt. Reg. Cathol. cap. 43. per tot. Fr. Greg. Garc. lib. 1. de Ind. orig. cap. 3. §. 6. Dom. Greg. Lop. Madera in hiſt. Montis ſancti, cap. 16. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hiſp. c. 12. n. 8. Ant. de Herrer. in hiſt. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. Matt. Delr. in adag. ſacris, 1. tom. adag. 723. in fin. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 15. cap. 44. & Fr. Baſil. Pont. var. diſp. q. 8. expoſ. cap. 4. Pro cujus confirmatione & illuſtratione ſequentia argumenta & teſtimonia, alijs levioribus omiſsis, efficaciter conſiderari poſſe videntur.

Primum, quod, ut rectè obſervant
Legionenſ. Acoſta, Maluẽda, Madera,
& Baſilius ubi ſuprà, nõ eſt veroſimile,
Scripturam divinam, † quæ adeò am- 3
pla eſt, & fœcunda, ac ſublimibus myſterijs abundans, de tanti Orbis invẽtione, converſione & ſubiugatione aliquid Prophetarũ oraculis non adum-
braſſe, cũ † hoc in ſe maximũ, & om- 4
nino memorabile fuerit, & ad Eccleſię rationes, & Evãgelici curſus, atq; progreſſus hiſtoriã ſummopere pertinens.
Solet † quippè Deus magnarum rerũ 5
fundamenta multò antè iacere, ut tradit Nazianz. orat. 18. earumq; mentio
nem † Prophetarũ ſuorum vaticinijs 6
incluſas, licèt ſub involucris verborũ,

posteris tradere, non antè cognoscendas à nobis, quàm ipsi rerum eventus, tanquam illato lumine, sinuosis & tenebrosis scriptis irradient. Quod eleganter expressit D. Irenæus lib. 4. contra hęreses, cap. 43. inquiens: *Vaticinia occulta sæpè non intelliguntur, donec*
7 *completa sint.* Et de † Sibyllinis oraculis docet Procopius lib. 1. de bello Goth. dum ait: *Sibyllinorum oraculorum mentem ante rem gestam aperire homini arbitror impossibile.* Et generali-
8 ter confirmari potest ex ijs, † quæ de inspiratione Spiritus sancti per Prophetas loquentur, & de nimia obscuritate & difficultate intelligendi & aperiendi prophetias, nisi ipse Deus earum intelligentiam concesserit, tradit D. Petrus epist. 2. cap. 1. vers. 20. & 21. D. Hieronym. lib. 14. in Ezechiel, cap. 45. D. Augustinus in lib. quòd apparuit Deus Moysi, ad finem, D. Iustin. Martyr in dialog. cum Triphon. D. Irenæus lib. 2. cap. 4. D. Chrysost. homilia 25. in Genesi. D. Gregor. homil. 1. in Ezechiel. & Theodoret. in prologo in Daniel. quos in simili refert Bernard. Aldrete lib. 2. de antiquit. Hispan. cap. 18. pag. 296. & 297. Pat. Suar. tract. de Fide, disp. 5. sect. 3. num. 11. & 12.

Secundò: in prædictæ sententiæ confirmationem expendunt Thomas Bozius, & Valdesius ubi supr. & Camillus Borrellus dicto cap. 43. num. 60. & Anton. Cervera in lib. de obitu Reg. Philip. II. discursu. 2. cap. 20. ver-
9 ba illa † Psalm. 71. *Et dominabitur à mari usque ad mare: & à flumine usque ad terminos Orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Reges Tharsis, & insulæ munera offerēt. Reges Arabum, & Sabà dona ad-*
10 *ducent.* Isaię † cap. 43: *Noli timere, quia ego tecum sum, ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; & Austro: Noli prohibere. Affer filios tuos de longinquo, & filios meos ab extremis terræ.* Et cap. 49. *Dedi te in fœdus populi mei, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres ijs, qui vincti sunt: Exite; & qui in tenebris sunt: Revelamini.* Et rursus cap. 51. *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida, ad dexteram enim, & ad lævam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & civitates desertas inhabitabit.* Quę loca & plurima alia similia, quæ de Regno Christi, & Ecclesię propagatione in finibus terræ, insulis & mari loquuntur, nō obscurè ostendūt ad Australes & Occidētales peninsulas, & incultas Novi Orbis nationes aliquando producendam.

Eandemque † benedictionē ad Regnū tēporale Nostrorū Hispanię Regum aptè etiā applicari posse, ipsimet auctores advertunt, quasi eisdem pręnuntiata, & re ipsâ concessa fuerit ob curā propagādę & conservādę Catholicę Fidei, quā semper habuerūt. Quod ipsum † quoq; antiquū Hispanię nomen non absq; divino Numine designasse, litteris mandavit Fr. Ioan. à Pōte de conveni. utr. Monarc. lib. 3. cap. 30. §. 1. dicens: *Thubaliam*, sive *Paniā*, vocatā fuisse, quod Chaldaicè & Græcè idē quod *universa* significat, quasi in vaticiniū eximię & universalis totius ferè Orbis dominationis, quam prædicandę Fidei causâ consecutura erat. 11 12

Neque longè ab eodem vaticinij genere abesse videtur † illud Psalm. 2. 13
Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ: maximè si D. Hilarij ibidē expositionem sequamur, qui observat, id forsitā dici pro ijs, qui in inferna terrę regione, vastáque abysso incolatum habent, quos tanquam terminos terrę, Christo in possessionē donatos, Regius Propheta canit, ut iuxta Paulum: *In nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorū.* Quibus sanè † verbis, ut notat Maluenda 14
d. lib. 3. de Antichris. cap. 16. pag. 150.

in-

innuisse & annuntiasse videtur D. Hy-
larius Antipodas, atque Americanos
tandem ad Fidem CHRISTI fore re-
ducendos. Hi enim propriè sunt infer-
ni, vastęque abyssi, seu inferæ regio-
nis cultores, iuxta ea, quæ latiùs dixi-
mus sup. cap. 11. num. 26.

Et eandem Occidentis conversio-
nem & redēptionem in forma sanctis-
15 simę † Crucis, ex qua Soterra noster
pependit, agnoscunt Nissenus in orat.
1. de resurrectione, Nazianzenus in
Apologet. orat. 1. Damascen. lib. 4.
de Fide, cap. 12. circa medium, D.
Hieronym. super Marc. cap. 15. sic in-
16 quiens: *Ipsa species † Crucis quid est, ni-
si forma quadrata mundi? Oriens de ver-
tice fulgens, Arcton dextra tenet, Auster
in læva consistit, Occidens sub plantis fir-
matur. Vnde Apostolus dicit: Vt sciamus,
quæ sit altitudo, & latitudo, & longitu-
do, & profundum.* Et Lactan. Firmian.
lib. 4. de vera sapient. cap. 26. ubi de
CHRISTO DOMINO in Cruce pendē-
te sermonem instituens: *Extendit*, in-
quit, *in passione manus suas, Orbemque di-
mensus est, ut iam tunc ostenderet ab Ortu
Solis usque ad Occasum magnum populum
ex omnibus linguis, & tribubus congrega-
tum sub alas suas esse venturum, & signum
illud maximum, ac sublime frontibus suis
suscepturum.*

17 Atque † huc etiam conferunt secū-
dùm Camill. Borrel. d. cap. 43. num. 52.
& 53. quæ dicit Matth. cap. 24. *A qua-
tuor ventis colliget eos*; quod interpreta-
tur Aug. in Ioan. tract. 118. *A quatuor
mundi partibus Aquilone, Meridie, Orien-
te & Occidente*, sive ex abditissimis ter-
ræ locis, ut subiungit Paul. Palac. ibid.

TERTIÒ, in comprobationem eius-
dem annuntiationis Evangelij in his
Novi Orbis regionibus per Hispanos
ultimis Ecclesię temporibus prędicā-
di, Gentiumque ibidem commorantiū
ad CHRISTI ovile deducendarū, pluri
ma alia Isaiæ vaticinia cōsiderari pos-
18 sunt, † qui, ut dicit D. Hieron. in epist.
ad Eustochium, vocatur Apostolus &
Evangelista, & eius scriptura continet
omnia Sacramēta. Sed præcipuā † ver- 19
ba, & expositiones eorū larissimo ser-
mone proponit Dom. Greg. Lop. Ma-
dera. d. cap. 16. ubi nimis extollit illud
cap. 42. vers. 10. *Cantate Domino canti-
cum novum, laus eius ab extremis terræ;
qui descenditis in mare, & plenitudo eius
insulæ, &c.* & cap. 24. vers. *Cùm glorifi-
catus fuerit Dominus binnient de mari,
propter hoc in doctrinis glorificate Domi-
num, in insulis maris nomen Domini Dei, à
finibus terræ laudes audivimus gloriā iu-
sti.* Et Camil. Borrel. d. cap. 43. ubi etiā
expendit similes alias auctoritates Ie-
remię cap. 3. 23. 31. 32. 50. Ezech. cap.
37. Oseæ 3. Soph. 5. Ioan. cap. 10. *Alias
oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, &
illas oportet me adducere, & vocem meam
audient, & fiet unum ovile, & unus Pastor;*
Matth. cap. 8. & Luc. 13. *Quapropter
multi ab Oriente & Occidente venient, &
recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob
in Regno cœlorum.*

Verùm inter reliquas, admodū nota-
bilis est, & peculiari observatione di-
gnissima, illa obscura, & interpretū va-
rijs commentationibus obscurior red-
dita, eiusdem Isaię prophetia cap. 18.
Vbi † inquit: *Væ terræ cymbalo alarum,* 20
*quæ est trans flumina Æthiopiæ, qui mit-
tit in mare legatos, & in vasis papyri su-
per aquas. Ite Angeli veloces ad gentē cō-
vulsam & dilaceratā, ad populū terribilē,
post quem non est alius, ad gentem expectā-
tem, & conculcatam, cuius diripuerunt flu-
mina terram eius.* In quibus verbis ex-
ponendis valdè, & variè laborant an-
tiqui & recentes sacræ Scripturæ In-
terpretes, ut constat ex ijs, quæ addu-
cunt Pintus, Ferrerius, Vatabl. Arias
Montanus, Leo Castrius, & novissi-
mus Gaspar Sanchez ibidem, Federi-
cus Lumnius lib. 4. de extrem. iudic.
capit. 4. Ioan. Ferdin. in Thesaur. sa-
cr. Script. lib. 1. capit. 58. Ribera super
Sophon. cap. 3. Maluenda lib. 3. de An-
tichrist. cap. 12. Mart. Delrius in adag.
sacris, 1. tom. adag. 723. & sequenti,

Pined. de reb. Salom. lib. 4. cap. 14. §. 3. pag. 191. & Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 1. cum multis sequẽtibus, qui nullum non lapidem movet, ut vaticiniũ istud de Hispaniæ nostræ conversione accipiendum ostendat.

21 Sed † cõmunior interpretatio est, sicuti ex eisdem Auctoribus constat, ut accipiatur de navigationibus à Lusitanis causâ prędicandi Evangelij initis & susceptis ultra flumina Æthiopiæ, in totam illam oram, & regionem Orientalẽ Indię ac Sinarum, ab Indo flumine ad extremam usque Chinã & Iaponios, quod eriã secure admittit P. Rebellus de obligat. iust. lib. 18. q. 23. sect. 3. Par. Ioan. Lucena in vita S. Xavierij, lib. 5. c. 21. & novissimè Seraph. Freiras de iusto Imp. Asiat. cap. 4. num. 8. & latiùs cæteris prosequitur Maluenda d. cap. 12. vers. *Caeterum*, ex pag. 131. qui hanc opinionem valdè probabilem dicit; & aptam & mirificè cohęrentem cum verbis, & instituto sacri Vatis per duodecim integras colũnas egregiè demonstrat. Qua in expeditione cùm multũ laboraverint † religiosissimi Patres Societatis Iesv, inquit

22 Lumnius ubi sup. lib. 2. cap. 6. eis congruere appellationem Angelorũ velocium, de quibus loquitur Isaias. d. cap. 18. & nubium volantium, de quibus agit cap. 6. & eum refert & sequitur Rutilius Benzonius lib. 1. de anno Iubilęi, cap. 8. pag. 39. licet D. Thomas in opusculo de Religione, omnibus Religionibus Mendicantibus eadem verba Isaię optimè etiam, & pijssimè, applicet.

Quæ sententia & expositio alijs ansam præbuit, ut non minus † propriè,

23 & verè, eundem locum accipiãt, & exponant de inventione & conversione huius Novi Orbis ab eisdem Hispanis facta, ut constat ex Montan. ubi supr. Delrio. d. adag. 723. in fin. Ioseph. Acosta lib. 1. de nat. Novi Orb. c. 15. Borrel. d. cap. 43. ex n. 30. ad 46. Maluend. d. cap. 12. pag. 137. in fin. Greg. Garc. lib. 1. cap. 3. §. 6. Thom. Bozio d. lib. 20 cap. 3. pag. 321. & cap. 6. ferè per tot. Basil. Pontio. d. q. 8. exposit. cap. 4. & omniũ elegantissimè Luisio Legionẽs. in d. c. ult. sup. Abdi. ex pag. 663. Quos licet reijciant Ribera & Rebell. sup. & Gasp. † Sanch. in cod. cap. 18. num. 1. 24 pag. 196. dicens, eorum expositionem non solùm novam, sed etiam alienissimam à toto textu, reliquis interpretibus visam esse, & se non credere, quòd ita eius asseclæ sentiant, sed quòd elati patriæ studio, eius laudi intemperãtiùs indulgeant, quàm sacræ historiæ fides persuadeat: mihi tamen ab Isaiæ verbis excedere non videtur. Quasi sensus † eorum sit, Hispaniam, quam 25 per periphrasim, *Alarum cymbalum* vocat, vel ut vertunt Septuaginta, *Navium alarum*, id est, terram navigijs abundantẽ, aut navigationibus, arteq; navigandi celebrem, quę naves & earum vela impulsa ventis sonitũ cymbalorum imitantur, vel interna vigandum instar avium volantium perstrepunt, ut cum Symmacho, & alijs exponit Pineda ubi sup. Dei iussu & mãdato *legatos* suos, id est, Evangelij nuntios, & prędicatores cum maxima celeritate missurã ultra flumina Æthiopię, id est, ad huius Orbis nuper reperti incolas: *In vasis papyri super aquas*, id est, *in* † navibus velocibus & papyraceis, quibus olim navigatio Indica & 26 Ægyptia fiebat, ut tradit Herodot. lib. 2. Plin. lib. 6. cap. 22. & lib. 7. capit. 56. & lib. 13. capit. 11. Strabo lib. 17. Solinus capit. 56. & Lucanus lib. 4.

——— Sic cùm tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.

Quos incolas huius Novi Orbis, etsi proprijs nõ appellet nominibus, suis ta mẽ coloribus ita pingit, ut eos prope oculis subijciat. Nã † eos *gentẽ convul-* 27 *sã* vocat, quòd ab aliorũ antiqui Orbis hominũ cõmercio longè divisi essent, vel ipsi inter se dispersi viverẽt, aut per

im-

immensa terrarum spatia longè, latèque diffusi, *Dilaceratam*, verò, *conculcatam & terribilem*, ob corporis ipsorum habitum & squalorem, abiectissimam vitæ conditionē, ingeniū ad serviendū natū, & ob incultos, ac ferinos mores, quibus ut plurimū prēditi erant: *Postquā non est alia & expectantē*, quòd ultimi essent hi populi ex omnibus gentibus, quibus Evangeliū promulgaretur, & diu, multumq; à diluvio ad extrema usq; mundi tempora lætum, & salutare illius nuntiū expectarent, id est, tanti beneficij munere, quanquā necdū sibi cogniti, caruissent. Cui expositioni nō minus aptè respondent reliqua verba, quæ posteà ab eodem Isaia in illo loco subduntur, ut eleganter ostendunt Legionens. & alij ex suprà relatis. Nec re-
28 fragatur † particula VEH. quā exorditur, quæ dolentis & cōminantis esse solet, ac propterea non convenit Hispanis, quibus potiùs iucundū, & gloriosum erat, ac proinde gratulandum magis quàm dolendū & succensendū, dissitas illas nationes sui Regis imperio subiugare, & intra Ecclesiæ septa per Evangeliū adigere. Nā respondemus, diversimodè dictionē illā in Scriptura sacra usurpari solêre, iuxta ea, quę latè congerit Bercorius in suo dictionario, verb. *Veh*; & aliquando signū admirantis esse, ut ibidem intelligi docet Adamus Delph. relatus à Borrell. d. c. 43. num. 31. Et alios, ut Sanctes. Pagn. Isidor. Clarius, & Forer. pro VEH, ponere, aut vertere, O, vel HEVS, quasi Hispanos, ad quos sermonē destinat, attentos, & tanti nuntij prēmonitos reddat, ut aiunt Maluenda, Rebellus, & alij ex sup. relatis.

QVARTO, pro eâdem annūtiatione, & promissione conversionis & subiugationis Novi Orbis per Hispanos fa-
29 ciendæ, perpendi potest † aliud vaticiniū Abdię Prophetæ, cap. ult. ubi post alia sic habet: *Et transmigratio Ierusalē, quæ in Bosphoro est, possidebit civitates Austri, & ascendent Salvatores in montē Sion, iudicare montem Esau, & erit Domino Regnū*. Etenim quamvis contradicant Forsterus, & Ribera ibidem num. 107. & seqq. & Pined. d. lib. 4. de reb. Salom. cap. 14. §. 2. pag. 189. alij plures Auctores ad hanc conversionem Novi Orbis intrepidè applicāt, & pręcipuè Arias Montan. & Legionēs. ibidē, Guido Boderian. Zumarraga, Acosta, & Greg. Garc. in locis sup. relatis, & doctissimè Maluenda d. lib. 3. de Antichr. cap. 17. per totum.

Quibus facē prætulisse videtur † Paulus Burgēs. dū multis annis ante eiusdē Orbis detectionē scripsit, sibi videri eo capite prædici gentiū quarundam ipsi ignotarū extremo mundi tempore ad fidē Christi conversionē futurā, quod in nulla alia veriùs, aut cōmodiùs impleri potuit. Iuxta quam sententiam, Abdię sensus erit, fideles, qui Hispaniā 30
habitaturi erant, † quam ob veri Dei cultū & zelū, transmigrationē Ierusalē vocat, vel ob id, quod plures coloniæ Iudæorū ad eam diversis temporibus transmigrarūt, ut latè ostēdit Maluenda d. cap 17. & Fr. Ioan. à Ponte de conveni. utr. Monarch. lib. 2. c. 16. §. 1. pag. 184. & cap. 17. §. 1. pag. 188. & cap. 24. §. 1. pag. 251. & seqq. & lib. 3. cap. 3. §. 4. pag. 21. & cap. 5. §. 4. pag. 36. & c. 13. §. 3. pag. 91. Civitates Austri possessuros, id est, Novū hunc Orbē, qui Hispanię Australis est, aut certè in plurimū sub Australi plaga constitutus. Et ita demū Evāgelio per universū mundū prædicato, supremi iudicij diē 31
eventurum, quando † Deus publicè de singulorum vita, atque factis sentētiam feret, Salvatoribus, id est, Apostolis, reliquisque Sanctis ad iudicium secum vocatis, quibus hoc Christus promisit apud Matth. cap. 19. vers. 18. 32

Quæ interpretatio manifestior redditur ex eo, † quòd iuxta Hebraicam 33
lectionem, ubi Vulgata *Bosphori* nomen vertit & apposuit, reponitur nomen SEPHARAD, quo Hebręi HISPANIAM nominâre solebant: & idē Chal-

daica paraphrasis magis etiam apertè
ostendit, dum transtulit: *Transmigratio Ierusalē, quæ est in Hispania.*

Et quòd inter diversa nomina, qui-
34 bus Hispania † nostra olim vocabatur,
quorũ latè meminit Lud. Nonius in Hi-
span. cap. 1. Maluenda lib. 5. de Anti-
christ. cap. 12. Gorop. Becanus lib. 4.
rer. Hisp. Mariana de reb. Hispan. lib.
1. cap. 1. Madera de excell. Hisp. Mo-
narch. cap. 3. Pineda de reb. Salom. d.
lib. 4. cap. 14. §. 2. pag. 188. & 189. &
Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 28. §. 2.
unum & satis nobile esset illud, *Se-
pharad*, quo Abdias usus refertur, op-
timè ultra suprà dictos, de eiusdem e-
tiam Abdię expositione agentes, pro-
bant Biblioth. Hispan. tom. 1. cap. 1.
Lyranus, Burgens. Pagnin. Vatabl. Cla-
rius, Zamorens. Marin. Palac. Arias
Montanus, & alij relati a Maluenda
d. cap. 17. pag. 152. Fevardentius in
notis ad D. Irenæum lib. 1. cap. 3. Pa-
raphras. Chald. Rabbi Ionath. Abēhu-
ciel, & Seder Holam Hebræorum, Mi-
norita in triumpho Christi, tit. 19. fol.
211. Anton. Possevin. in Biblioth. 2.
to. lib. 16. cap. 14. pag. 356. Zamalloa
lib. 4. hist. Hispan. cap. 14. Fr. Ioan. à
Ponte d. §. 2. & lib. 3. cap. 17. pag. 53.
cap. 19. §. 1. pag. 122. & Didac. Ma-
ture in prosapia Christi, 2. ætate, cap.
3. fol. 78. & novissimè Fr. Ioan. Salaz.
in Polit. Hisp. annot. 9. pag. 391. Vbi
35 aiunt, † Iudæos olim per varias Or-
bis regiones dispersos, ex nomine Se-
pharad Sepharadios dictos, quòd illi
se ab ijs, qui in Hispanias transmigra-
runt, originem ducere, gloriarentur.
36 Et † Arias Montan. suprà solerti sa-
tis ratione ductus, existimat, transpo-
sitis litteris à *Sepharad* Hesperidam, si-
ve Hesperiam deduci, quo etiam no-
mine Hispania antiquitus vocabatur,
ut advertũt sup. citati, & diximus sup.
cap. 9. num. 63.

37 QVINTÒ, in † eandem rem adduci-
tur, & explicatur à Luis. Legionens. su-
per Cantic. c. 8. pag. 432. & seq. illud,
quod habetur in eod. cap. vers. 8. *Soror
nostra parvula est, & ubera nō habet: quid
faciemus sorori nostræ in die quando allo-
quenda est?* Scribunt enim Hebræi qui-
dam Doctores, hęc dici de gente ultra
flumina Æthiopiæ ad Dominum tan-
dem adducenda. Quæ certè gens hæc
ipsa est, de qua agimus: eamque sponsa
intelligit sub persona sororis natu mi-
noris, & parum forma præstantis. De
cuius collocatione ideò sollicitari di-
citur, quia in die quãdo alloquẽda est;
id est, quando mediante Hispanorum
prędicatione vocanda est ad Fidem, &
ad cœlestes agni nuptias suadẽda: par-
vula est, & ubera non habet, id est, im-
becilla est, & mentis acumine, & rectę
institutionis, atque doctrinæ uberibus
caret, quibus ali possit. Eò quòd homi-
nes isti agrestes, ac barbari, & duris in
plurimum moribus instituti, parũ apti
Evangelio suscipiendo videntur. Quod
sicut in bona satum terra fructum edit
ubertimum, sic ineptæ commissum, ac
sentibus plenæ, malè provenit.

Vnde † gens ista, quę his omnibus 38
malis laborare dignoscitur, minus u-
beres fructus tulit, quàm olim tulerũt
gentes, quibus principio Ecclesiæ an-
nuntiatum est Evangelium. Atq; ideò
subiungit: *Si murus est, ædificemus super
eum propugnacula argentea: si ostium, cō-
pingamus illud tabulis cedrinis*; signifi-
cans, † ad prędictas difficultates tol- 39
lendas, cùm earum gentium conversio
nis tempus advenerit, quod in eis, aut
deest, aut pravum est, arte, & industriâ
corrigendum esse, & interdum vim a-
liquam, & armorum terrorem adhibẽ-
dum fore.

Cuius rei, ut ipse Legionensis scri
bit, quædam significatio, atque prædi
ctio in prædictis metaphoris inest. Nã
neq; muro addi propugnacula possũt,
neque cedrinę fores confici sine fer-
ro, atque vi. Nisi dicere velimus, istis
argenteis & cedrinis propugnaculis,
atque ostijs, † divitias harum Novi 40
Orbis regionum significari, quarum

illecebrę maiores Hispanis animos addiderunt, & quotidie addunt, ut cōversionis earum curam susciperent, & susceptam cōservare, atque indies magis ac magis promovēre conentur; ut pulchris verbis scripsit Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind. salute, cap. 18. pag. 352. Dei bonitatem, summamq; providentiam admirans: *Qui pro nostrorum hominum ingenio, ut gentes adeò remotas & barbaras Evangelio adiungeret, aurum argentumque his terris tā copiosè donavit, hisque veluti illexit nostrorum cupiditatem, ut si charitas non invitaret animorum, auri saltem cupiditas inescaret.*

Quo in sensu accipit etiam Thom.
41 Bozius d. lib. 20. cap. 3. pag. 319. † illud vaticinium Isaiæ cap. 60. *Qui sunt isti, qui ut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas? Me enim insulæ expectāt, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longè; argentum eorum, & aurum eorum cū eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israel, quia glorificavit te.* His etenim verbis nihil propriùs significare potuit Isaias, quàm nova hæc, & insolita, ac penè aërea Hispanorum itinera, qui suis celerrimis, & continuis navigationibus, veluti aërem secantes, columbarum more ad has Occiduas, & ad Eoas Indias properarūt, ut Christi doctrinam disseminarent, eique, & eius Ecclesię de populis adeò longinquis tot filios adducerent: & simul argentum & aurum, quo, ut satis constat, hę Provinciæ affluentissimè gaudēt, & uberrimè Hispanas nostras oras quotannis adimplent.

42 Quinimò † aliud etiam expressius signum in verbis Isaiæ reperiri posse considerat Bozius ubi supr. si tentare velimus Prophetam sub vocabulo illo *Columba* voluisse quodammodo alludere ad Christophorum Columbum, qui nobis iter primus ad regiones illas aperuit. Has enim alludēdi formas Hebræis frequentissimas esse, ipse Bozius ostendit.

SEXTÒ, non † minus aptè eadē huius Novi Orbis conversio designata vi- 43
deri potest ab eodem Isaia cap. 66. ubi cùm docēre vellet, ad mundi finem omnes gentes congregandas esse, ut ad Domini gloriam videndam accedant, ut ostendat, qualiter hoc ad effectum perducendum sit, hæc in verba prorumpit: *Venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis; & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponā in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam & Graciā, ad insulas longè, ad eos, qui non audierunt de me. Et annuntiabunt gloriam meā Gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis Gentibus donum Domino.* Ete-
nim † signi nomine, sub quo tot gen- 44
tes congregandas esse, Isaias vaticinatur, signum Crucis haud dubiè intelligitur, de quo idem Isaias cap. 5. in fini dixit: *Et elevabit signum in nationibus procul, & sibilabit ad eum de finibus terræ: & ecce festinus velociter veniet,* & Matt. cap. 24. *Tunc parebit signum Filij hominis in cœlo.* Vbi Hieron. inquit, si-
gnum esse Crucem. Et eodem † mo- 45
do accepit glossa verba: *Signum Dei,* in l. Titia 40. §. Seia, D. de auro & arg. leg. & in tit. C. nemini licēre signū Salvatoris Christi humi insculpere, aut pingere, ubi alia tradunt Cujac. & Gothofred. idem Gothofred. in notis ad Novell. Leon. 72. Bernard. Vvalch. lib. 2. Miscel. cap. 2. & Iust. Lips. in notis ad lib. 3. de Cruce, cap. 15.

In quo sancto & salutifero † signo, 46
ac ligno plures huius Novi Orbis Provincias vocatas, & plurima ibidem miracula operata esse latè ostendit Ioan. Barros decad. 3. cap. 11. & decad. 5. c. 2. Gomara in 2. part. hist. Ind. Occid. cap. 34. 46. & 81. & Alanus Cop. dialog. 4. cap. 16. & nos infrà lib. 2. cap. 5. ex numer. 12. alia Deo dante dicemus.

Eorum autem nomine, qui salvati
sunt † Hispanos significat Isaias, quo- 47

rum

rum opera, ut notum est ad remotissimas quasque nationes veræ Fidei lumen illatum videmus: & præsertim ultimis hisce temporibus ad Orientales & Occidentales, quarum miseri habitatores nunquam Dei Optim. Max. gloriam agnoverant, & in cæca tot errorum caligine pererrabant. Quo factum est, ut plurimi a servitute peccati, in Christianam libertatem asserti, ipsi Deo in donū adducerentur, quo nullum ei gratius offerri potest.

Quam expositionem expressè admittit Legionensis ubi sup. Ioseph. Acosta de proc. Ind. salu. lib. 1. cap. 6. Camill. Borrell. d. cap. 43. numer. 53. & Thom. Bozius d. cap. 3. pag. 320. qui ad eam magis constabiliendam, perpēdit, in editione vulgata † sic legi: *Mittam ex eis euasores ad gētes Tharsis, Phul trahentes arcum, Tubal & Iavan ad insulas longinquas.* Nam cū Sanctus sermo brevitatis amantissimus paucis multa etiam inter se dissimillima complectatur, nomine † Iavan, non Ioniam mudo, à qua Græci profecti sunt, designavit, sed quæcunque eo vocabulo regiones continentur. Constat porrò in his novis Provincijs ab Hispanis repertis, tres esse nominis illius amplissimas insulas, Iavam scilicet maiorem, ac minorem, quę Moluchis adiacent, & Iapam positam è regione Sinarum; de quarum situ, & descriptione aliqua diximus sup. cap. 3. num. 45. In † quibus cultus Christi Hispanorum religiosorum prædicatione maxima incrementa fecit, & in donum Domino per ductæ videntur: adeò, ut superioribus annis plures legati Romam venerint, ut obedientiam Pontifici Romano Iaponensium Regum nomine pollicerētur, & dona pretiosissima asportarent: de quibus meminit Bozius & Borrel. ubi sup. num. 55. & peculiarem historiam scripsit Guido Gualter. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 13. pag. 138. Petr. Matthęus in notis ad constitut. summ. Pontif. sub Gregor. XIII. pag. 843. & seqq ubi huius legationis annū hoc numerali disticho eleganter designat:

48 (margin)

InDIa tres Reges fIDeI ſVb pIgnore Papæ
ObtVlIt Iſta, IVbet, quI regIt aſtra DeVs.

Et de alia ultima anni 1615. missa ab Idate Massamune Rege Voxij in Imperio Iaponico ad Paulum V. P. M. plenam relationem facit Fr. Abraham Bzovius in continuat. annal. Baronij tom. 13. in fin.

51 Adstipulatur his, † quod de Thubal ab Isaia in prædicto loco subijcitur, quam vocem licèt Vulgata *Italiā* interpretetur, commodè tamen pro Hispania accipere possumus, quæ Thubalia verè dicta fuit, utpotè à Thubale nepote Noë, & quinto filio Iaphet coli & habitari cœpta, ut constat ex ijs, quæ diximus sup. cap. 9. num. 58. & ex Floriano lib. 1. hist. Hispan. cap. 4. Pineda in Monarch. lib. 1. cap. 18. Paralipom. Hisp. lib. 1. cap. de primis Hisp. incolis Anacephaleosis c. 3. Archiep. Roder. lib. 1. cap. 3. Tarapha de Reg. Hisp. cap. 1. Valera 2. part. cap. 1. Marian. de reb. Hispan. lib. 1. cap. 7. Madera de excell. Hispan. cap. 3. Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 68. num. 48. & plurimis alijs relatis à Fr. Ioan. à Ponte d. lib. 3. cap. 32. & 33. ubi in hoc codē loco Isaiæ explicando versatur, quamvis ei alias expositiones accommodet.

52 Septimò, † idem cum Isaia annūtiare videtur Sophonias cap. ult. ubi eandem mundi consummationem designans, & quomodo tunc omnes gentes congregandæ sunt, ut Deo uno, ore & humero uno deserviant, ita subdit: *Vltra flumina Æthiopiæ inde supplices mei, filij dispersorum meorum deferent munus mibi.* Quibus verbis significare voluit de ultimis Indiæ, Sinarum, Iaponiorum, & alijs huius Novi Orbis finibus supplices, oratores & legatos gentium dispersarum, & à vera Dei cogni-

gnitione alienarũ in Christi, & Ecclesię obedientiam venturos, magnificaque ei munera allaturos. Nimirum ipsis Evangelij luce per Hispanos, ut vidimus, aperta. Etenim † ad hos dispersos in unum congregandos IESVM mortuurum esse Cayphas prophetavit, ut habetur Ioan. cap. 11. *Sed cùm esset Pōtifex anni illius prophetavit, quòd* IESVS *moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.* Has autẽ gentes † ultra flumina Æthiopiæ esse, inquit Sophonias, prout & Isaias d. cap. 18. in Hebręo tamen est, † *Chus*, quo Hebręi eas omnes regiones significabant, quas magnis terrarũ spatijs versus Orientem filij Chus, & eius posteri occuparunt; in quibus non solùm Æthiopia interior, sed & aliæ iuxta Sinũ Persicum, atque ultra ipsum positæ usque ad Sinas, & Novi Orbis terras cõtinentur. Quod idem magis insinuat paraphrasis Chaldæa, quæ ut restatur Arias Montan. Varabl. & Ribera ibidem, & Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 13. loco illorum verborum: *Ultra flumina Æthiopiæ*, vertit, *ab ulteriori ripa fluviorum Indiæ*. Et ita licèt Ribera huic Sophonię explanationi, quã tradimus, parum æquas aures adhibeat; illam tamen securè probant Feder. Lumn. d. lib. 2. de extrem. Dei iudic. cap. 10. Ioseph. Acosta d. lib. 1. de nat. Novi Orbis cap. 15. pag. 41. Fr. Luisius Legionẽs. super Abdiam d. cap. unico, pag. 667. Thom. Bozius d. cap. 3. circa finem, Maluenda d. cap. 13. pag. 138. Camill. Borrel. d. cap. 43. num. 57. in fine: & novissimè † Fr. Basilius Pontius Legionensis in docto illo variarum disputationum libro, q. 8. expos. cap. 4. pag. 475. ad finem.

53 (margin, at "Etenim")
54 (margin, at "gentes")
55 (margin, at "18. in Hebręo")
56 (margin, at "ne: & novissimè")

Quo in capite, hoc idem argumentum conversionis Novi Orbis in veteri testamento varijs locis prænuntiatę, sibi tractandum proposuit, & cùm in suprà dictis exponendis, parum aut nihil immoretur, solâ Luisij Legion. Magistri sui allegatione contentus, ex eiusdem tamen doctrina & auctoritate subiungit, ad eandem prædictionem omnino spectare † Psalm. 64. ubi cùm Regius Vates animo volveret Iudæorum ad CHRISTI Fidem reditum post liminio, & Gentium extremis mundi temporibus vocationem, & ab omnibus in Ecclesia laudes Deo canendas, diceret; dum vocationis Gentium meminit, videtur has regiones Novi Orbis, & quod in earum conversione accidit mirificè in illis versibus delineare: *Exaudi nos Deus Salutaris noster, spes omnium finium terræ, & in mari longè. Præparans mõtes in virtute tua, accinctus potentia, qui conturbas profundũ maris sonum fluctuum eius. Turbabuntur gẽtes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis: exitus matutini, & vespere delectabis. Visitasti terram, & inebrasti eam: multiplicasti locupletare eam, &c.* Constat enim, Deum tamdiù expectatum his gentibus Americanis, læto Evangelij nuntio, se nunc manifestare voluisse, quæ in ultimis terræ finibus, & post longa maris intervalla occultæ iacebant. Et ad hoc † faciliùs consequẽdum, constat etiam, eundem pijssimũ Dominum ab antiquo virtute, & potentiâ suâ montes harum regionũ præparasse, id est, argento & auro, ac pretiosissimis quibusque replèsse, ut sic homines ad eos perquirendos illicerentur, & Evangelium annuntiarent, ut etiam probavimus suprà hoc capit. num. 40. & dicemus infr. c. seq. n. 96.

Quod in † causa fuit, ut profundum maris, & sonus fluctuum eius conturbaretur, hoc est, ut vastissimus, & anteà impervius Oceanus, copiosis & frequentibus nostrorum hominum casibus & navigationibus adiretur. Ad quorum † primum adventum, & signi Crucis, & Evangelij ostensionem & prædicationem, nemo ignorat, quantũ hę Indorum gentes turbarę & commoræ fuerint. Necnon etiam alijs signis, id est, miraculis, ac portentis, quę

in eiusdem Evangelij comprobationẽ
61 passim facta comperimus, de quibus alio loco tractabimus. Vnde † effe ctum est, ut exitus matutini, & vesperę delectabiles fuerint, id est, extremę Orientis & Occidentis regiones ad Fidem adductæ, Deo gratissimæ extite rint, & multis donis & beneficijs reple tę, quæ in sequentibus carminibus a Propheta Regio exponũtur, qui simul Evangelij cursum in illis locis sub metaphora anni fœcundi, & ubertatis aliarum rerum temporalium elegãter describit.

Expendit quoq; & exornat idẽ au-
62 ctor in cãdem rem † aliud vaticinium ex lib. Iob cap. 28. quod à nemine pręter Luis. Legionensem animadversum profitetur, cùm tamen illud olfecisse videatur Anton. Herrera in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 1. Eo enim in loco cùm Iob ostendere vellet, omnia quantumvis abdita, & ab oculis hominum remota fieri posse, ut aliquando vel temporis lapsu, vel hominum industriâ, & diligentiâ lucem accipiant, solam autem sapientiam nisi à Deo donetur, nec pecuniâ emi, nec arte humanâ comparari posse, sic ait: *Dividit torrẽs à populo peregrinante eos, quos oblitus est pes egentis hominis & invios. Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subversa est, locus saphyri lapides eius, & gleba illius aurum. Semitam ignoravit avis, neque intuitus est eam oculus vulturis. Non calcaverunt eam filij institorum, nec transivit per eam leæna, &c.* Quibus verbis, satis graphicè hic Novus Orbis, & eius gentes, & divitię depingi videntur, quæ cum ingentis Oceani spatijs (quem Iob metonymicè, vel per elatosin, seu diminutionem torrentem appellat) a nobis divisæ, tamdiù in oblivionis tenebris deli tuissent, & hominibus quantumvis curiosis, & navigationibus & negotiationibus deditis, ignoratæ essent: quinimo & avibus, & alijs animantibus impervię, tandẽ occultis & secretis Dei iudicijs, maiorum nostrorũ ętate Hispanæ nationi patuerunt, auri & argenti, saphyrinorum, aliorumq́ue preciosiorum lapidum, & margaritarum eximiam copiam habentes, licèt in aliquibus locis propter ignivomos mõtes, & vulcaneos flatus, qui in his regionibus reperiuntur, terras fructiferas flammis subverti contingat: de quo plura diximus suprà capite 7. numero 55.

Atque hęc † de sacrorum librorum 36
vaticinijs, & oraculis tradidisse sufficiat, quæ specialiùs Fidei, & simul Imperij semina per Hispanos in Novo isto Orbe iacienda esse, tot retrò sæculis annunciare videntur. In quibus cõgerendis & expendendis, non frustrà me laborasse arbitror; quoniam etsi aliqui collegerint aliqua, nullus tamen adhuc omnia proposuit, & consideravit ut singula. Et qui de Nostrorũ Regum iure in eiusdem Orbis occupatione & retentione muniendo & stabiliendo sermonẽ paramus, non parum profecisse credemur, si hæc divinæ vocationis cœmenta firmaverimus.

Præcipuè † cùm magni etiam mo- 64
menti videatur, ut Indi faciliùs ad Fidẽ protrahantur, si cõcionatores nostri eis inter reliqua has adeò antiquas sacrorum Vatum prædictiones, de ipsorũ conversione loquentes, aperiãt, ut benè advertit Maluenda. d. lib. 3. de Antichrist. cap. 10. in fin. adducens exemplum † Alexandri Magni relatũ 65
à Ioseph. lib. 11. antiq. cap. 8. qui Iudæis admonentibus, ipsum esse, quem Daniel Propheta longè antè præviderat eversorum Persarum Imperium, vehementer lętatus fuit.

Cui addere licet ob eandem maximè causam divino consilio factum esse, † ut Iudęi per omnes gẽtes usquequaq; dispersi habitent, ut, quæ à Christianis prædicantibus Evangeliũ Prophetarum vaticinia proferrenrur, ea 66
ethnici in Iudæorum libris legentes, non esse Christianorum figmenta in-

tel-

telligerent, quin potiùs Evangelium tot, tamque manifestis antiquorum Vatum oraculis confirmatum, pronjori assensu, studioque amplecterentur, ut testantur D. Hieronym. sup. Isaiã cap. 16. August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 46. & 47. Theod. orat. 10. de provident. & Fr. Thom. à Iesu de procur. om. gen. salute, lib. 4. c. 4. in fin. pag. 143.

SVMMARIVM Capitis XVI.

1 Patria propria unicuique præstantior alijs videtur.

2 Patriæ amor quàm dulcis & potens sit.

3 Auctor cur non vereatur Hispaniæ gloriam extollere?

4 Hispania non minùs laudari solet ab exteris, quàm a proprijs.

5 Hispania & Hispaniæ Reges summam laudem merentur ob solam detectionẽ, & conversionem Novi Orbis.

6 Rebus arduis & strenuis immortale nomen debetur.

7 Gloria virtutem comitari debet, & eius veluti umbra esse.

8 Auctores recensentur, qui summè laudãt Hispanos ob detectionem & conversionem Novi Orbis.

9 Ioan. Voërsbusij notanda verba de inventione Novi Orbis.

10 Navigationes & peregrinationes Hispanorum in Novo Orbe admiratione dignissima sunt.

11 Hispani ab antiquo bellicosi, & navigationũ, ac rerũ novarũ studiosi fuerunt.

12 Navigationes, & navigantes, ac peregrinantes multis nationibus exossi.

13 Locrenses res novas horrebant.

14 Ægyptij nautas alloquio non dignabantur.

15 Lacones, Sinæ, & aliæ nationes suos cives peregrinari vetabant.

16 Regni Var incolæ navigantes à ferendo testimonio repellunt.

17 Navigantes insanire, aut mori cupere, aut mendicos esse, aliqui dixerunt.

18 Navigationis in detestationem, plura remissiuè.

19 Mare non fecit Deus ad navigandum secundùm sententiam D. Ambros.

20 Mare cur periculis plenũ fecerit Deus?

21 Novarum rerum studium, & experimẽtum laudatur.

22 Heroës & sapientes antiqui ad scientiã consequendam peregrinabantur.

23 Homerus cur in Hispania peregrinatus fuerit?

24 Vlysses ob peregrinationum labores ab Homero laudatur.

25 Abrahamum cur Deus peregrinum esse voluerit?

26 Peregrinationum utilitas maxima esse solet, remissiuè.

27 Athenienses minoribus, qui biennio nõ peregrinassent, rerum suarum administrationem interdicebant.

28 Patriam interdum negligere expedit, ut sapientiam quis possit adquirere, cũ Cassiod. & Lipsio.

29 Antisthenes Atheniensis, domi semper manentes, qualiter exprobraverit?

30 Romani cur finxerint currum Cybeles à Leonibus trahi?

31 Navigationum usus utilissimus.

32 Hispani suis navigationibus omnes alias antiquorum superarunt.

33 Navigationum priorũ ad Novũ Orbẽ audacia, & pericula carminibus exprimuntur.

34 Regnũ nullũ reperitur, quod tot Provincias patefecerit, & lustraverit, ac Hispanum.

35 Vtilia, quæ alicui sint reperire, magnã laudem meretur ex Aristotele.

36 Deorum in numerum relati fuerũt plures apud antiquos, ob aliqua commoda, & beneficia, quæ invenerunt.

37 Hispanis maxima laus debetur, ob inventionem Novi Orbis, & tot bona, & commoda hominibus inde consecuta.

38 Petri Martyris verba de laude, & utilitate invẽtionis Novi Orbis expẽdũtur.

39 Maius nihil accidit à Mundi constitutione, quàm Novi Orbis detectio, ex sententia Fr. Luis. Legionens.

con-

conversionem Novi Orbis.

76 *Genebrardi testimonium, & consideratio de initio conversionis Novi Orbis.*

77 *Hispanorum opus esse videtur Mauros & Turcas profligare, & Indos convertere.*

78 *Indiæ Occidentalis expeditiones fieri cœperunt à Regibus Catholicis post Maurorum ex tota Hispania expulsionem.*

79 *Novi Orbis ad Fidem Catholicã conversio fieri cœpit, quando plures hæretici ab ea discedebant.*

80 *Reges Catholici per conversionem Novi Orbis plus Ecclesiæ dederunt, quàm hæretici adimere conati sunt.*

81 *Ecclesia nunquam defutura oracula quomodo impleantur?*

82 *Ecclesia, summa Dei providentia ita disponente, ubi in aliquã regione deficit, in alijs augetur.*

83 *Austriaca domus & familia augeri cœpit, quando Turcarum Imperium initiũ habuit.*

84 *Beatum Ignatium à Loyola, & eius Societatem videtur Deus contra Lutherum, & eius sequaces præparasse.*

85 *D. Hilarij verba elegantissima de Ecclesia in persecutionibus florescente.*

86 *Antichristo obviam iri per conversionẽ factam ab Hispanis in Indijs Orient. & Occident. Genebrardus & Maluenda affirmant.*

87 *Conversio Novi Orbis ubi in antiquo hæresis dominabatur, carminibus celebrata.*

88 *Hispanorum Regum maiestatem, & potentiam Deus auxit, quòd ipsi divinam augeri, & ad Indos extendi curaverint.*

89 *Machiavelli impium dogma dãnatur, tradentis, religionis curam Imperiorũ incrementis officere.*

90 *Deus se eorum gloriam & potentiam aucturum promisit, qui suam augeri curaverint.*

91 *Ethnici etiam, Imperij fœlicitatem in religionis cura constituebant.*

92 *Imperia nõ magis stare, vel augeri possunt sine religione, quàm homines sine uxorum consortio.*

93 *Austriaca domus ob religionis curam tot meruit incrementa; & quid eius insignia significent?*

94 *Invidia gloriæ, & virtutis comes semper præclarã aliorum facinora calumniatur.*

95 *Hispaniæ Regibus, & nationi aliqui detrahunt, quòd magis avaritiã, quàm religionis zelo Novi Orbis detectioni, & conversioni insudaverint.*

96 *Hieronymus Benzo in sua historia Novi Orbis ingens odium Hispanorum ostendit.*

97 *Hæretici multum Hispanorum gloriã in conversione Novi Orbis evacuare conantur.*

Traianus Bocalinus Novi Orbis detectionem imprudenter irridet, ibid.

98 *Honorati Fascitelli, & ulterius Poëtæ carmina Hispanorũ avaritiã notantia.*

99 *Calumnia eorum depellitur, qui Hispaniæ Reges avaritia notant.*

100 *Reges Hispaniæ semper ardentissimè Indorum conversionẽ curarunt, & omni lucro præposuerunt. Et num. 104.*

101 *Christophori Columbi pia oratio, & protestatio, ubi primam Novi Orbis insulam detexit.*

102 *Conversionẽ Indorum, & Fidei exaltationem & dilatationem, ut ante omnia curarent Duces ad Novum Orbem missi, semper in mandatis habuerunt. Et num. 100.*

103 *Reges Catholici si divitiarum tantùm amore in Indicis expeditionibus ducerentur, intra ipsa Hispaniæ regna non minores thesauros invenire possint.*

105 *Zelum purum, & ardentem Reg. Cathol. in conversione Novi Orbis plurimi auctores adversus calumnias hæreticorum defendunt, & extollunt.*

106 *Philipp. II. Reg. Catholici piissimum dictum circa conversionem Indorum.*

107 *Deus ad pia opera, & sibi placitura gerenda, non eligit, nec iuvat Principes avaros, sed pios & religiosos.*

108 *Reges Catholici, quo tempore Co-*

lumbum miserunt ad quaerendum Novū Orbem, divitiarum, quae in eo repertae sunt, notitiam non habebant.
109 Pietati & gloriae Hispanorum Regū non detrahit, quòd divitijs in Novo Orbe repertis utantur.
110 Vtilitatis specie obiecta omnes natura etiam ad pia & honesta, magis accēdimus.
111 Bella suscipere pro terris, aut rebus inutilibus operaepretium non esse, Herodotus scribit.
112 Laborem nemo suscipit, si utilitatis, & commodi alicuius spem non habeat.
113 Epigramma de Novo Orbe Hispaniae Regibus à Deo meritissime oblato.

CAPVT XVI.

De ingenti gloria & maiestate, quae Hispaniae Regibus & gentibus ob inventionē, lustrationem & conversionem huius Novi Orbis accessit.

1 Tsi unicuiq; † propria
patria maior, & praestā-
tior alijs videri soleat,
ut sit text. & glossa in l.
fin. C. si servus export.
veneat. Barbac. inter cō
silia Alex. cōs. fin. n. 6. lib. 4. Chassane.
in Catal. glor. mund. par. 11. cōsid. 24.
2 Nimirum † quia dulcis est eius amor,
& omni ratione valentior, ut canit O-
vid. lib. 1. de Ponto, eleg. 4. adeò ut a-
mori parentum, & liberorum praeferri
debeat, teste Cicer. lib. 1. & 3. Offic. &
lib. 1. & 6. de Repub. Valer. Max. lib. 5.
cap. 6. in princip. cum alijs, quae latè
tradit Stobaeus serm. 37. Fortun. Gar
cia in l. veluti, D. de iustit. & iure, Ca-
mill. Borrell. de praestant. Reg. Cathol.
capit. 32. numer. 92. Petr. Cened. col-
lect. 20. ad Decretum, num. 4. & ego in
meo tractat. de crimine parricidij, lib.
2. cap. 4. §. 123. & cap. 6. pag. 129. &
novissimè Cardin. Tuschus pract. con-
clus. iur. litter. P. conclus. 133. & Va-
lençuela cons. 36.
Parum tamen † vereor, ne quis te- 3
stimonium meū in nostra gloriosissim
Hispania extollenda & praedicanda,
ut domesticum, & pro patria latū reij-
ciat, cùm exteri quoque auctores eam
passim illustrent, & † omnibus coeli, 4
& soli donis, incolarūque virtute, in-
dustriâ, & laborum constantiâ beatis-
simā praedicent, eique primum locum
inter alias Orbis nationes concedant,
ut constabit ex ijs, quos plenè retuli-
mus sup. cap. 7. num. 21. Camill. Bor-
rell. de praestāt. Reg. Cathol. cap. 68.
ex num. 64. & cap. 82. ex num. 15. &
ex novissimo Ioan. Bapt. Valençuela
in discurs. status & belli 2. par. consid.
18. ex num. 54.
Et † ut alia deficerent, haec Novi 5
huius Orbis detectio, cōversio & sub-
iugatio, de qua in superioribus egimus
per se sola sufficere posset, ut sempiter
nis ad memoriam titulis, & monumē-
tis consignari debeant nomina Catho
licorum Regum Ferdinandi & Elisa-
beth, Caroli V. Imper. totis OPTIM.
MAX. & Philippi Secundi, Tertij &
Quarti, sub quibus res tanta foeliciter
incoepta, foelicissimè continuatur, &
adeò eximiū incrementū quotidie ha-
bere dignoscitur: simulque ipsa Alma
nostra Parens Hispania, quae tot prae-
claros duces, milites, nautas, & religio
sos viros produxit, qui se tantis labo-
ribus, & periculis exponentes, hoc in-
gens, & incōparabile facinus operati
sunt, & alterū prope terrarum Orbem
ipsi Orbi communicarunt, & in veri
Dei lucem, & cognitionem adduxe-
runt.
Rebus † quippe arduis, & strenuè 6
gestis, perpetuum & immortale nomē
debetur, ut doctè ostendit Alciat. Em-
blem. 131. & 135. ubi Brocens. & Mi-
noēs alia notarunt, nullāque † virtus 7
aliam mercedem laborum, periculo-

rum-

rumque desiderat, præter hanc laudis, & gloriæ, iuxta sententiam Ciceron. in orat. pro Archia Poëta, Senec. epist. 79. ibi: *Gloria umbra virtutis est, etiam invitos comitabitur.* Et alia, quæ adduximus sup. cap. 5. num. 1.

8 Et ita hanc tantæ detectionis laudem † multis nominibus extollunt, & omnibus encomijs maiorem esse fatentur Paulus Iovius libro 12. histor. Genebrard. libro 4. Chronic. anno 1492. Laurentius Surius in commentar. ab anno 1500. Adrian. Turneb. libro 20. adversar. capit. 11. Natalis Comes in histor. sui tempor. lib. 1. folio 8. & libro 21. anno 1570. folio 435. Alanus Coppus omnino legendus Dialog. 6. capit. 36. pagina 951. & 952. Hieronym. Osor. lib. 4. de gloria, Alphonsus Vargas de iurisdict. Episcop. confirmat. 10. Fr. Luisius Legionens. in commentar. sup. Abdiam capit. unico, ex pag. 662. Anastas. Germon. de sacr. immunitat. lib. 3. cap. 13. num. 30. Camillus Borrellus de præstan. Reg. Catholic. capit. 46. ex num. 217. & cap. 79. ex numero 34. late, & sæpe Thomas Bozius Eugub. in tractat. Imperia pendere à virtutibus adversus Machiavel. capit. 13. in fine, & capit. 14. de statu Italiæ libro 3. capite 5. & de ruinis gentium libro 8. capit. 5. & signis Eccles. Dei, libro 4. capit. 3. & 5. libro 6. capit. 6. & 7. libro 8. capit. 1. libro 17. capit 4. pag. 212. lib. 21. cap. 3. lib. 23. cap. 14. pag. 554. & 557. & in prætermiss. pag. 633. Zurita lib. 1. histor. Reg. Cathol. Gregor. Lopez Madera de excellent. Hispan. Monarch. cap. 6. fol. 44. & capit. 9. fol. 67. & sequent. Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispa. cap. 12. num. 6. & cap. 19. num. 52. cum sequentib. Marian. de reb. Hispan. lib. 26. capit. 3. Maluenda lib. 3. de Antichrist. cap. 16. in fine, Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 4. in fine, & Fr. Basil. Pontius Legionens. 1. part. variat. disput. quæst. 8. exposit. capit. 2. & plurimi alij, quos retulimus sup. cap. 5. num. 49. & capit. 11. num. 2. & sequentib.

Quibus addere licet † Ioan. Boërthusium in Phœnice Augusta, pagina 21. sic loquentem: *Occidentem porro, Mexicumque, & auri divites Antipodum tot insulas, quas Cæsaris ter Maximi virtus aperuit, quas fausta, fœlicique velificatione monstrorum domitrix Hispania reclusit, Orbis totius celeberrimi Scriptores, aut undante soluta vocis eloquio, aut immortali Musarum cantu illustrabunt.* 9

10 Verum ut specialiùs aliqua ex multis expendamus, quæ hoc singulare, & insigne facinus æternitati commẽdant: meritò imprimis admirari debemus † navigationes, & peregrinationes, quas Regum Hispaniæ classes, & gentes, multoties numero paucæ, per adeò vasta, & impervia maria, & per insulas, ac regiones adeò incognitas, & remotas fœlicibus eventis fecerunt, & quotidie novis ausibus facere tentant. 11 Antiquum nimirum morem eiusdem † Hispanæ nationis prosequentes, cuius homines armis, & novis rebus investigandis naturâ ipsâ assueti, nunquam otiosi esse potuerunt; quin potiùs semper huiuscemodi curis, navigationibus, & laboribus insudarunt, ut constat ex verbis Titi Livij libro 22. cap. 21. Plin. libro 2. capit. 27. Agellij libro 1. noct. Atticar. capit. 22. Strab. lib. 1. & 3. Geograph. Iustini libro 44. & ex plurimis alijs antiquorum, & recentiorum Scriptorum testimonijs, quæ refert Nonius in Hispan. capite 9. P. Pineda de reb. Salom. libro 4. capit. 14. §. 5. pagina 193. Bernard. Aldrete libro 1. de origin. ling. Castellanæ capit. 3. & 15. & de antiquit. Hispan. libro 3. capite 27. pag. 443. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. utr. Monarch. libro 3. capit. 3. pag. 19. & capit. 15. pag. 98. & 99. & capit. 17. & 18. ex pag. 116. & Valençuela in dict. discursu status & belli considerat. 18. num. 78. & sequentib.

12 Et quamvis aliquæ gentes † huiuſ-
modi navigationes, & peregrinatio-
nes odio habuerint,& ſuis finibus cō-
tentæ, novas res inquirere, mariáve
traijcere, ſuis civibus non permitte-
13 rent, † ut de Locrenſibus tradit Plu-
tarch.lib.de curioſit & Balduin. in §.
ſed naturalia, num.25.institut.de iur.
natur. De Indis Orientalibus Strabo
lib.15.& Cœl.Rhodig.lib.18. lection.
14 antiquat.cap.31.De Ægyptijs, † qui
hac de cauſa nautas alloquio non dig-
nantur, Plutarch.in quæſt.convival.&
Theat.vitæ human. volumin.20.libro
15 1.pag.3640.De † Laconibus,Seris,ſi-
ve Sinis,Tartaris & Moſcobitis idem
Plutarch.in Laconi. Solin. capit.53.
Maffæius lib.6.hiſtor.Ind. Boterus in
relation.univerſ. 1.part. libro 1. pag.
198.& part.2.lib.2.in princip.& par.
3.pag.154.& 239. Maluenda de An-
tichriſt.lib.3.cap,10.& 12. pag.137.
Freitas de Imper.Aſiat. capit.2. num.
8.& Fr.Ioan.à Ponte.d.lib.3. capit.3.
§.4.pag.22.Vbi inquit, apud Anglos
eandem conſuetudinem viguiſſe. Et
16 de † incolis Regni Var in partibus
Orientalibus M.Paulus Venetus lib.
3.de region.Orient.capit.25.Vbi ait,
apud eos in iudicio pro teſtimonio fe-
rendo repelli, qui in mari navibus ſe
committere auſi fuerint: nam aiunt
homines illos deſperati animi eſſe.
17 Quibus convenit † illud Alexis
apud Stobæum ſerm.19: *Quiſquis na-
vigat, aut inſanire, aut mori cupere, aut
mendicum eſſe*, & Plauti in Ruden. *Qui
homo ſeſe miſerum, & mendicum volet,
Neptuno credat ſeſe atque ætatem ſuam*:
& alia, quæ eleganter in deteſtatio-
18 nem † navigationis, vetitum nefas
eam appellans, tradit Horat.1.Carm.
3. Seneca. in Medæa, act.2.Propert.
lib.3.Eleg.5.Claudian. in præfatio.1.
de rapt.Proſerp.& graviter, & Philo-
ſophicè Franciſc.Petrarcha de remed.
utr. fortu. Dialog.54. & Menchaca
lib.1.controverſ.Illuſtriū, c.20.num.
11. unde D.Ambroſ. in lib.de Elia,
& ieiunio cap.19.relatus à Gregorio
Lopez in l.24.tit.9.part. 2. verb. *An-
dar por ella*, dicit, † quòd mare non 19
fecit Deus ad navigandum: *Sed pro-
pter elementi pulchritudinem pelagi fu-
dit æquora, certè ut freto includeret ter-
ras, ne longiùs tu vagus exul errares*.Et
Maiolus 1.tom.dier. Canicul. colloq.
10.pag. 267. dicit, † quòd Deus po- 20
ſuit pericula in mari,ne homines na-
vigarent.
Longè tamen utilior, † & lauda- 21
bilior videri debet Hiſpaniæ noſtræ,
& aliarum nationum conditio, quæ
novarum rerum cognoſcendarum, &
experiendarum deſiderio tenentur, &
ut id opere compleant, navigationi-
bus, & peregrinationibus uti ſolent.
Sic enim legimus veteres † Heroas, 22
ac ſapientes ſolo ſcientiæ, & Philo-
ſophiæ ſtudio omnem Orbem circuiſ-
ſe, ut tradit D.Hieronym. in epiſtol.
ad Paulin. & Strabo libro 1. dum in-
quit: *Poëtæ Heroas illos ſingulari prædi-
tos ſapientia fuiſſe declarant, qui ad mul-
ta peregrinantes loca, longis vagabantur
erroribus*. Inter quos, eodem Strabo.
lib.3. teſtante, cognoſcimus, † Ho- 23
merum in Hiſpaniam hac de cauſa
perveniſſe, qui lib.1.Odyſſeæ † ob id 24
Vlyſſem extollit:
*Quòd mores hominum multorum vidit, &
urbes.*
Et eadem ratio inter alias in cauſa
fuit, ut Deus Geneſ.12. † Abraha- 25
mum patriâ extorrem, & per varias
nationes peregrinum eſſe voluerit, ut
eleganter tradit Pererius ibidem to-
mo 3. in princip. plura † alia de uti- 26
litate peregrinationum adducens, &
Rutilius Benzonius lib.6. de anno Iu-
bilæi ferè per totum, & Petr.Andr.
Canonherius in comment.Politic. ad
aphor. Hippocr. pagina 347. & 528.
Neque hoc latuit † Athenienſes, qui, 27
ut refert Balduin.in prolegom.ad tit.
inſt. de curator. non aliter minoribus
rerum ſuarum adminiſtrationem ac-
cipere permittebant, quàm ſi biennio

vici-

vicinas regiones perambulassent, quia secundùm Philostrat. libro 1. de vita Apollonij cap. 13: *Maximè adolescenti convenit non secus ac si patria pulsus esset, quamlongissimè peregrinari.*

Quod Autel. Cassiodor. non minus eleganter scripsit lib. 1. var. epistol. 39.
28 Concludens, Vlyssis exemplo, † expedire interdum, patriam negligere, ut sapientiam quis possit adquirere, & illos semper sapientiores habitos esse, qui multorum hominum conversationibus probantur eruditi. Natura siquidè humana sicut duris instruitur, ita per otia torpentia fatuatur: quem imitatus Iustus Lips. in Cent. Miscell. epist. 88. *Peregrinatio*, inquit, *instrumentum est usui rerum, & prudentiæ*, & in Cent. 1. epist. 22: *Humiles & plebeiæ animæ domi resident, & adfixæ sunt terræ, illa divinior est, quæ cœlum imitatur, & gaudet motu.*
29 Atque † eapropter Antisthenes, ut refert Diog. Laërt. lib. 6. in princip. Atheniensibus, quòd indigenæ essent, gloriantibus, exprobrans, dicebat, illos brucis, & cochleis nihilo nobiliores, quæ in eisdem, quibus nascuntur, dom bus commoriuntur.

Neque omittendum est, quod tradit M. Varro, relatus à Pierio Valeriano lib. 1. Hierogl. pag. 13. ideò scilicet
30 Romanos finxisse currum † Magnę Deæ, quam Cybelem, sive Terram vocabant, à leonibus domitis trahi, quia leo utique terræ symbolum sit, & cùm id animalium genus in longinquis, & à nobis remotis regionibus inveniatur, significare volebant, nullam esse terræ partem tam remotam, quàm coli, subigique non oporteat.
31 Navigationum † verò usus, quàm sit utilis, & necessarius, & quot bona ex eo consequantur, ipsa rerum experientia satis ostendit, & latè diximus sup. cap. 8. num. 8. & sequentib. & novissimè tangit Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 11. num. 32. In quibus navigationibus tam ad Orientales, quàm ad Occidentales Indos susceptis, † Hispanos nostros Herculis, 32
Bacchi, Osiris, Alexandri & aliorum omnium, qui usquam navales expeditiones fecerunt, gloriam, industriam, & labores supetasse, multis probavimus sup. cap. 3. ex num. 4. & passim cómemorat Thomas Bozius. d. lib. 6. de sign. Eccles. Dei, cap. 6. & 7. & in reliquis locis sup. num. 8. relatis, Freitas ubi sup. cap. 8. ex num. 3. & alij plures auctores, quorum ibidem fecimus méntionem.

Quibus † addo carmina Iani Iacobi Boissardi, quæ extant in princip. 4. 33
patr. hist. Ameri qui de eisdem navigationibus loquens, sic canit:

Gloria prima tibi hæc debetur, magne Colvmbe,
Fama Magellano *deinde secunda venit.*
At tibi, qui invento fecisti nomina mundo
Vespvsi *Hetrusce laus celebrata plagæ,*
Hi primi curvis pelago se puppibus ausi
Credere, & Occidui ferre pericla maris.
Ignotam tentare Tethim, nec cognita cœli
Antipodum adversis astra subire polis.
Quā sæpè un sonis hærentes fluctibus ipsa
Exemit fid s Doris amica manu!
Exanimi quoties videre immania Cete
Cætera; æquorei mõstra pavēda freti.
Proteaque, & rauca squamosum clangere concha
Tritonem invita sustinuere mora.
Incolumes rediisse, sali soliquæ pericla
Iuvit, & emensas tot superasse vias
Intrepidis post hæc verret vada cærula tonsis,
Et classe assuetum nauta parabit iter.

Secvnda verò ratio, quæ non solùm impellit, sed cogit, ut immensa gloria Hispanis debeatur ob prædictas navigationes & peregrinationes, ad detegendum & subigendum hunc Novum Orbem adhibitas, ex eo sumi † potest, 34
quòd nullum unquam Regnum ab Orbis constitutione repetiatur, quod suis auspicijs tot regiones priùs incognitas, & inauditas hominibus aperuerit,

& omnino exploratas, & pervias reddiderit, ad instituenda societatis humanæ commercia, simulque inde aditum parefecerit, ad exploranda immensa alia terrarum spatia, longissimosque tractus perlustrandos, quos explorari, & perlustrari quotidie videmus. Quam considerationem piè & graviter prosequuntur omnes ferè auctores d. num. relati, & præcipuè Thomas Bozius. d. lib. 6. cap. 6. pag. 236. & cap. 7. pagina 240. & lib. 21. cap. 3. pag. 377.

35 Pro cuius confirmatione & illustratione perpendo, † quòd si iuxta doctrinam Aristotel. lib. 1. Ethic. cap. 10. præclarè nobiscum agitur, si quod uni soli sit utile, reperire possimus, longè profectò id pulchrius, ac divinius censeri debet, quod omnibus gentibus, & civitatibus usui est, quale ingens hoc beneficium fuisse constat, & reliqua, quæ illud insequuta dispiciuntur.

36 Quòd si olim † secundùm sententiam Ciceron. lib. 1. de nat. Deor. fructuosa solertia alicuius præclari inventi divinitatem quibusdam mortalibus communi gentium consensione adscripsisse perhibetur, qualis contigit Cereri dum frumentum, & leges prima monstravit, Herculi apud Eleos, quòd primus albas ulmos in Græciam induxit, Pixidoro pastori, quòd fortuitò in agro Ephesino marmorem album invenit, & aliquibus Regibus, qui utiles quasdam, & salutares herbas mundo communicarunt, de quibus agunt Plin. lib. 35. cap. 7. Pausan. libro 1. Eliacor. Lactant. Firmian. lib. 1. divin. inst. cap. 15. Dioscorid. lib. 3. capit. 3. Vitruvius lib. 10. capit. 7. Polid. Virgil. de invent. ter. in princ. Forcat. de Gallor. Imp. & philosoph. lib. 4. fol. 284. & plures referens Tiraquel. de nobilit. capit. 31. per totum, & Maiolus in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 23. & eleganter Franc. Petrarca lib. 1. de vita solit. capit. 6. his verbis: *Inventores artium quarundam post mortem, Divinitatis honore cultos, audivimus, gratè quidem potiùs quàm piè. Nulla est enim pietas hominis, qua Deus offenditur; sed erga memoriam de humano genere benè meritorum inconsulta gratitudo mortalium, humanis honoribus non contenta, usque ad sacrilegas processit ineptias, hinc Apollinem cithara, hinc eundem ipsum atque Æsculapium medicina, Saturnum, Liberumque, & Cererem agricultura, Vulcanum fabrica Deos facit. Hinc Ægyptus Osirim, Athena docta urbs Minervam coluere, quòd ille lini, hæc olei usum, artemque lanificij reperisse fertur. Longum est singula prosequi, quòd apud veteres huiusmodi vanitatum nullus est modus.*

Quantò maiorem † gloriam & laudem Hispaniæ nostræ deberi necesse est, sub cuius vexillis repertæ & detectæ sunt tot provinciæ, tot gentes, tot maria & flumina, tot divitiæ, tot herbæ & fruges, & innumera alia bona ad vitam & salutem hominum valdè proficua, ut in proprijs terminis argumentatur Thom. Bozius sup. Gregor. Lop. Madera d. tract. de excellent. Hispan. Monarch. cap. 9. fol. 69. & ante omnes Petr. Martyr Angleira in suis Decad. Novi Orb. decad. 1. in princ. ubi ita eleganter scribit: † *Solebat grata vetustas pro Dijs habere viros, quorum industria, & animi magnitudine ignotæ maioribus eorum terræ panderentur. Nobis autem, qui Deum habemus unicum sub triplici persona, quem colamus, restat, ut huiuscemodi genus hominum si non coluerimus, admiremur tamen. Reges verò observemus, quorum ductu, & auspicijs datum est illis cogitata perficere; utrosque etiam extollamus, & pro viribus illustremus iure merito.* 37 38

Idem quoque non minus eleganter observat Fr. Luis. Legionens. sup. Abdiam pag. 662. ubi ait: † *Quamvis superioris avi omnem historiam evolvamus, tamen nos reperturos non esse aliquid, quod vel magis sit, vel magis præter omnium opinionem & expectationem acciderit, quàm id quod patrum nostrorum ætate accidit, cùm novus, & hoc Romano non minor, sed latior fortasse, atque maior Orbis ab Hispanis, vastissimo navigato Oceano, repertus est. Alias* 39

enim terras esse, præter eas, quas colebamus, nemo putabat, & ut suspiceretur aliquis, tamen incoli eas, & frequentari ab hominibus posse, nemo credebat.

His addendum est, hoc tantæ dete-
ctionis beneficium, cùm nobis magnũ
40 fuerit, ex ipsorum † quidem Indorum
parte longè maius reputari debêre,
quibus præter Fidei lucem, de qua sta-
tim agemus, tot, & tam ingẽtia bona,
ex nostro Orbe traducta, communica-
vimus, & cùm omnes, ut plurimùm, di-
ris, & efferatis moribus uterentur, &
dispersam, & incultam vitæ formam
transigerent, ad humanitatem, atque
omnem civilem cultum nostrâ curâ
perduximus, latissima loca prius hor-
rentia exornare, terras excolere, op-
pida condere docuimus, & barbaros,
& omnis disciplinæ, litteraturæque ig
naros, bonis artibus instructos reddi-
dimus. In quo nullam fuisse gentem,
quæ tantum laboraverit, tantumque
de humano genere merêri debuerit,
apertè fatetur Thomas Bozius lib.7.
cap.4. per totũ, & d.lib.21.cap.3. pag.
377. & cap.4.pag.384.& lib.22. c.10.
pag.500.& in prætermiss.pag.633.

Atqui hæc, imò & alia leviora tan-
tæ fœlicitatis ab antiquis habita fue-
41 rũt, † ut ob ea quoque divinitatis glo-
riam multis communicaverint, ut te-
statur Horat. ita scribens ad August.
lib.2.epist.in princip.

Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus: aspera bella
Cõponunt, agros adsignant, oppida condũt.

Et in Arte Poetica:

Sylvestres homines sacer, interpresq; Deorum,
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus:
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosque leones,
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet. Fuit hæc sapientia quondam
Publica privatis secernere, sacra profanis
Concubitu prohibere vago: dare iura maritis:
Oppida moliri: leges incidere ligno:
Sic honor, & nomen divinis vatibus, atque
Carminibus venit.

Et lib.1.Carm.Od.10:

Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, & decoræ
More palæstræ:
Te canam magni Iovis, & Deorum
Nuntium, &c.

Tertia verò ratio, quæ eandem
Hispanorum Regum & Regnorũ glo-
riã, de qua agimus, mirum in modum
auget, † ex insigni maiestate, & poten 42
tiâ descendit, quam ob inventionẽ, &
subiugationem huius Novi Orbis sibi
compararunt. Nam cùm anteà in Eu-
ropa tot regna, & status obtinêrent, &
Africę quoque magnam partem occu
parent, & in Asia Indijs Orientalibus
dominarẽtur, adiectã posteà hâc quar-
tâ totius Mundi parte, quæ una reli-
quas fermè omnes magnitudine, uber-
tate, & divitijs superat, ut latè ostẽdi-
mus sup.cap.4.ex num.52. & cap.6. &
7.per totum, & novissimè ostẽdit Ioã.
Bapt. Valençuela consil.82. num.69.
pag.603.& in discurs.stat.& belli part.
1.consid.1.n.22.& 29. manifestũ fit,
nullum † unquam Regnum, aut Impe- 43
rium ab Orbe condito extitisse, quod
cùm Hispano ullo modo conferri pos-
sit, & adeò longè, ac latè sua confinia
protulerit, tot gentes tam remotas, &
inter se dissentientes, in suam potesta-
tẽ adduxerit, & tot denique locis au-
ro, argento, metallis omnibus, ac gem
mis quibuslibet abundantibus, potitũ
fuerit. Quæ omnia iure optimo † ex- 44
pendunt, & exaggerant auctores suprà
relati, & præcipuè Laurent. Surius in
comment.anno 1558. Alanus Copus

Dialog.6.cap.34.pag.942.& sequent.
Tho.Bozius.d.lib.21. cap.3.pag.377.
& lib.8.cap.11.pag.292. & capit.7. ex
pag.325.Abrah.Ortel. in Theat.Orb.
tabulâ de Hispan. Iacob.Mainold. in
tract.de titulis Reg.Philippi, Garibai,
lib.10.hist.Hisp.capit.11.& 21.Men-
chaca in præfat.quest.illust.per tot.Ca
mil.Borrel.de præstan. Reg.Catholic.
43.45.46.78.& sequentib.Madera de
excellen.Hisp.Monarch.cap.9.fol.63.
& 70.Valdes de dignit.Reg.Hisp.cap.
12.num.7.& Fr.Ioan.à Ponte de con
ven.utr.Monarch.lib.1. c.2.§.2.& 4.
& cap.9.pag.54.& seqq. Ioan.Bapt.à
Costa cons.44.num.22. Mastrillus de
magistrat.lib.1.cap.4.num.18. & no-
vissimè Fr.Ioan.de Salazar in Politi-
ca Hispan.proposit.1.per totam.
Vnde multi ex prædictis auctoribus
45 concludunt, † Potentissimis, & claris-
simis Hispaniæ Regibus, ac Dominis
nostris, vel hac de causa inter reliquos
totius Mundi Reges primũ locũ debe-
ri, cùm plures provincias, imò & regna
possideant, quàm alij civitates, & oppi
da, ex celebri doctrina Baldi in l.1.D.
de offic.præfect.Prætor.& in l.sed etsi
46 milites, D.de excusat.tut. Quæ † fulci-
tur illo Proverb.cap.4: *In multitudine
populi dignitas Regis, & in paucitate ple-
bis ignominia Principis*, & auctoritate
D.Thom.lib.2.de regim.Princip.cap.
fin.Sallust.D.Gregor.& aliorum, quos
refert Chassan.in Catalog.glor.mund.
5.part.consider.37.& Alvar.Pelag.de
planct.Eccles.art.62.concl.6. Quibus
47 addo † Franc.Petrarch.lib.3. Africæ,
ubi Scipionem Africanum inducit, Sy
phacem Numidiæ Regem alijs ob præ
dictos titulos preferentem:

Nomen fortasse Syphacis
Audisti, cunctos illum præcedere Reges
Fama refert opibus, nec avorum sanguine quisquam
Altior incedit, populis, vel ubere Regno.

Et idem potest cõfirmari ex multis
alijs, quæ de præcedentia, & excellen-
48 tia eorundem Regũ agentes, † tradũt
etiam Thom.Gramm. cons.civil.69.
num.10. Mar.Ant.Natta in cons.638.
19.in fin.vol.3. Philipp.Porcius cons.
167.num.85. Ioan.Bolognet. cons.1.
num.209.in fin. qui dicit ob hoc Regẽ
Catholicum esse maiorem Regẽ forte,
qui sit in mũdo, & idem dicit, & prose-
quitur Pet.Lindebergius, rerũ Europ.
memorab.lib.2. Marzarius consil.26.
Fulvius Pacian.de probat.lib.2.capit.
35.& 38.Simon Maiol.in dieb.Canic.
4.tom.colloq.5.ex pag.324. & novis-
simè Hieron.Zevallos in tract. de las
fuerças 1.par.glos.18.num.2. Neque
hoc † inficiari potuit Chassaneus in 5. 49
part.consid.27.& 37 dicet Galliæ par-
tes defenderet, & de hoc Americano
Imperio mentionem non fecerit. Elisa
becha † quoque impia illa Angliæ Re- 50
gina in edicto quodam anni 1591. de
Philippo II. Prudentissimo & invictis.
Hispaniæ nostræ Rege sermonem ef-
fundens, apertè professa fuit, plures
eum coronas, plura Regna, & natio-
nes, plures etiam divitias possidêre,
quàm ullus unquam Christianus Prin-
ceps habuerit, ut refert Camillus Bor-
rellus.d.cap.45.num.8.
Et † qui pleniorem notitiam Reg- 51
norũ, quæ Hispaniæ Reges in utroque
Orbe possidẽt, habère voluerit, adeat
Boter.in relat.univers.par.2.lib.2. Bor
rellum.d.cap.46. Maluendã.d.lib.3.de
Antichrist. cap.15.in fin. Bernard.de
Aldret.de antiq.Hispan.lib.3.cap.27.
in princ. & Bozium lib.8. de sign.Ec-
cles.Dei, cap.1.pag.291.& cap.7.pag.
325.& de ruinis Gẽtium lib.8. cap.5.
& de robore belli cap.4.pag.272. Ca-
stellũ de Bobadilla in Polit.lib.3.cap.
5.num.2. Anton.Cervera in lib.de obi
tu Reg.Philip.II.discurs.2.capit.20.&
novissimè Fr.Ioan. à Salazar in Poli-
tica Hispana per tot.præcipuè propo-
sit.1.§.5. † Vbi eos conferũt, cum Si- 52
nensibus, probantque potẽtiâ, & ma-
iestate imperij præstare, maximè post-
quàm illis hic Novus Orbis accessit,
& cum Romanis, † quorũ Monarchia 53

fuit

fuit omnium, quæ unquam extiterunt, amplissima, ut habetur Daniel. 2. & apud Dionys. Halicarnas. & Polyb. lib. 1. in princip. & concludunt, viginti ac pluribus etiam partibus ab Hispana
54 superari. Nam † circundat, ac planè cingit universum ipsum terrarum Orbem, & ab Oriente ad Occidentem diffunditur, ita ut possit quis totum Orbem circumnavigare Hispani semper Imperij terras pertingens.
55 Et cum per modũ hyperboles † in Sacra Scriptura, & in profanis auctoribus Solis Orientis & Occidentis termini proponantur, vel cœli à terra distantia, cùm ingens aliquod intervallum designare intendunt, ut patet ex Psalm. 5. & 112. Senec. in Hercul. furen.

Patrem probavit inde qua lucem premit
Aperitque Thetis.

Virgil. 6. Æneid.

Quantũ ad Æthereum cœli suspectus Olympum.

cum alijs traditis ab Erasmo in adagio, *Ingens intervallum*, & Mart. Delrio in adag. sacris 2. tom. adag. 112. & 113.
56 pag. 101. hoc tamen † non solùm hyperbolicè, sed verè de diffusa Monarchia Hispani Imperij affirmare possumus: nam nascentis, & Occidentis Solis terminos, ut diximus, perstringit, & consequenter longè etiam maior est, quàm cœli à terra distantia. Etenim, ut rectè notat Eugubinus sup. d. Psal.
57 5. longiùs distat † Ortus ab Occasu, quàm cœlum à terra: nam à cœlo ad terram est hemisphærium, ac dimidiũ diametri, ab Ortu ad Occasum tota diametros.
58 Quòd si † Persarũ Reges pro gloria ducebant, omnium fluviorum aquam, & omnium provinciarum glebam aliquam penes se habere, ut sic ostenderent, se omnem terram, & mare imperio possidere, veluti ex parte totum quærentes, ut prodit Plutarch. in vita Alexand. D. Cyrill. sup. Isaiam cap. 14. Gaspar Sanctius ibidem, num. 18. pag. 170. & Brissonius de Imper. Persarum lib. 1. pag. 61. Quantò † veriùs, & præstantiùs Catholici nostri Reges gloriari possunt, qui non glebas tantùm, & vascula aquæ, sed integras provincias, & regna in omnibus ferè mundi partibus suo imperio possident, atque coërcent. 59

Et ita † de Hispania nostra non solùm illud prędicari potest, quod de Roma olim Virgil. hyperbolicè dixit: 60

Imperium Oceano, famam qui terminet astris,

Sed illud etiam encomium, quod Claudian. in 4. panegyr. de Consul. Honor. licèt in alium sensum scripsit:

Subdidit Oceanũ sceptris, & margine cæli
Clausit opes.

Vel illud † Paulini Episcopi in epistol. 3. ad Auson. Gallum, inter ipsius Ausonij opera, dum eandem Hispaniã celebrans, veluti propheticè dixit: 61

Qua geminum fœlix HISPANIA *tendit in æquor*
Lataque distantis pelagi divortia complet
Orbe suo, fines ponens in limite mundi.

Non enim, ut anteà, Oceani tantùm & Mediterranei maris limitibus clauditur, ad quos Paulinus respexit, sed imò ipsum quoque Oceanum, & tot in eo repertas insulas possidet, & ultra illum, hũc Novum Orbem, adeò latè patentem, & novum etiam æquor Oceano anteà cognito longè maius, quod mare DEL SUR appellatur, ut alibi diximus.

Qua de causa si Reges nostri hac in parte aliorum ducum exempla sequerentur, quorum † antiquus mos fuit, à 62
gentibus, & provincijs subactis nomina mutuari, ut constat ex princip. inst. Iustinian. ubi Balduin. Hotmanus, Pichard. & alij, & ex latè traditis ab Alexan. ab Alexand. & eius additionat. Tiraq. lib. 2. dier. genial. cap. 11. Thom. Bozio de sign. Eccles. lib. 11. capit. 2. pag.
439. Ubi † superbos aliquos titulos adducit, quos sibi Gentiles Reges adscribunt, & Simon Maiol. d. 4. tom. 63

Canicul. colloq. 5. pag. 337. & 338. Vbi de vanis Turcarum Imperatorum titulis loquitur, plures
64 † profectò paginæ in illis specialiter numerandis implendæ essent. Quis enim recenseat, ut verba Poëtæ detorquam:

——Victas longo ordine gentes
Quàm varias linguis, habitu tam vestis, & armis,
Aut genus Occiduum, & discinctos numeres Indos.

Vel ut alter non minus verè, & poëticè dixit:

Oceani ingentes terras, vasta æquora, linguas
Hactenus ignotas, atq; aurea sæcula nosces,
Et gentes nudas expertes seminis atri
Mortiferi nũmi, populisq; auroque ferace
Torrentẽ Zonã. Parcat venerãda vetustas.

65 Quod cernens † invictiss. ille Rom. Imper. & Rex noster Hispanus Carolus V. satis habuit insignibus suis adijcere Herculis columnas cum nobili illa inscriptione *Plus ultra*, circa cuius expositionem & illustrationem, plura congessimus sup. cap. 4. ex num. 43. ad 51. & Alanus Copus Dialog. 6. capit. 34. pag. 942. addit, inter reliqua illa clarissima, atque ornatissima eiusdem Cęsaris trophæa, quæ in honoratissimis illis Bruxellensibus exequijs memorię eius posita sunt, meritò primum locum illud obtinuisse, quod Novum Orbi nostro Orbem patefecerit, exteris gentibus Christiano nomini additis, & multis Regnis, provincijsque aucto Hispano Impetio.

66 Et in idem respicit † symbolum aliud, quod in Ticinnensi Academia Regi Catholico Philippo II. aptè appositum fuisse scribit Camillus Gallinius lib. 10. de verb. significat. cap. 35. num. 18. & post eum Didac. Valdesius de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. globus videlicet inferioris Orbis terrarum, à stellari octavæ sphæræ coelo ęquinoctiali circulo distinctus, hâc litterâ, sive inscriptione adiecta, *Cum Iove*, ut significaret, quòd quemadmodum de Augusto Cæsare assentatoriè à Virgilio dictum fuit, divisum Imperium cum Iove habuisse, in illo distticho, quod vulgariter circumfertur:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane
Divisum Imperium cum Iove Cæsar habet.

Ita Deum, cuius omnia sunt, & per quem Reges regnant, coelum quidem sibi sumpsisse, Philippo verò, ut eius Vicario, totius Orbis temporalem gubernationem tribuisse, postquàm eum ultra alia, quæ possidebat, his Occidentalibus Regnis, & Provincijs pręfecit.

Quod † non minùs egregię Vlysiponæ expressum legimus in coronarione Desideratissimi Philippi III. anno 67
1619. dum Cybeles, & Neptuni effigies in triumphali arcu collocatæ fuerunt, Solis & Lunæ radijs insignitæ cum hac inscriptione:

Telluris, marisque simul, cui numina parẽt
Lunaque, Solque simul, lex est, famulentur ut illi
Quem colimus tuus est Sol quando illuminat Orbem
Antipodas (gens ista tua est) illuminat illa.

Et post hæc scripta, ad meas manus pervenit liber, cui titulus: *Theatro de las Grãdezas de Madrid*, Auctore Mag. Ægidio Goçalez Davila Regio Chronistâ, sive Chronographo, viro ob morum probitatem, & omnigenæ litteraturæ, ac præcipuè historiarum cognitionem, quavis laude dignissimo. Qui in præfatione hũc articulũ, relato dũtaxar Bocio Eugubino, breviter pũgit, & carmina illa Nasonis lib. 1. Faster.

Iupiter arce sua cùm totũ spectet in Orbẽ,
Nil nisi Romanum, quod tueatur habet.

Veriùs & propriùs de Hispana Monarchia, paucis mutatis, ita Christianè proferri posse eleganter animadvertit:

Cùm Deus ex alto totũ prospectet in Orbẽ
Vix nisi Iberiacum, quod tueatur habet.

QVARTA denique ratio, † quæ pręcipuè Hispanorum Regum, & Regnorum gloriam in hac tanti Orbis detectione commendat, inde peti potest, 68
quòd videamus, eorum iugi curâ, & nũ

quam intermissâ pietate effectum esse, ut tot, ac tales provinciæ, quot, & quales suprà commemoravimus, in unam veri Dei religionem divinique cultus consensionem adducerentur, & coniungerentur; ita ut ex omnibus mundi partibus legati cum donis, ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ præ-
69 standam, advenerint, & † nostrorũ diligentiâ, posteriori hoc sæculo, plures Christo nationes dederit, quàm superiora ferè omnia simul, ut passim considerat & ostendit Thomas Bozius in tract. Imper. pend. à virt. cap. 13. in fin. & cap. seq. & de Ital. stat. lib. 3. capit. 5. & in sæpè citato tract. de sign. Eccles. Dei, lib. 4. capit. 3. in princ. pag. 131. & cap. 4 pag. 137. & capit. 6. pag. 140. & lib. 7. cap. 6. pag. 282. & lib. 8. capit. 1. pag. 292. & lib. 17. capit. 4. pag. 212. & lib. 20. cap. 6. pag. 333. & 334. & libro
70 21. cap. 3. pag. 377. Alan. Copus † Dialog. 6. cap. 34. pag. 943. qui hanc religionis Novi Orbis immutationem his elegantissimis verbis sublimat: *Huius verò in Orbe Novo detegendo, & ad rectã Fidem traducendo, divini beneficij magnitudo tanta est, ut secundùm illud, quo mundi opifex atque ædificator Deus hunc condidit, & Incarnati Christi beneficium, nullum vel profanæ, vel sacræ litteræ illustrius complecti videantur.*

71 Ianus † etiam Iacobus Boissardus, nõ inelegãter eiusdẽ cõversionis magnitudinẽ fatetur, & laudat, sic canens:

Inter quos terra illa Notis Zephyrisque subacta,
Quæ toto à nobis dissidet Oceano;
Cui nunquam conspecta Helice septemque Triones,
Aut instat gelidis, qua Cynosura rotis.
Gens Ogygesata antiquo, Ianique nepotũ
Progenies, duris edita syderibus.
Gẽs patribus priscis incognita, suetaq; duri
Sub Dio quovis tempore corporibus.
Nunc Christo assertam maiore ex parte videmus
Puraq; thuri cremis dona adolere focis,
Nunc passim ingenijs melioribus esse politã

Cernimus, & mores erudijsse feros
Artes, & cultum versata discere terræ, &
Martia cõsulta Pallade bella sequi, &c.

Et idem tractant, † & extollunt Paul. 72
Iovius lib. 12. suæ histor. Zurita lib. 1. hist. Reg. Cathol. cap. 13. & 19. Camil. Borrell. de præstan. Reg. Cath. cap. 43. ex num. 58. Anastas. Germon. lib. 3. de sacr. immunit. cap. 13. num. 30. Didac. Valdes de dign. Reg. Hispan. cap. 19. num. 52. Dom. Greg. Lop. Madera de excellen. Hispa. Monarch. c. 6. fol. 44. Fr. Thom. à IESV de procur. omn. gẽt. salute lib. 2. 1. par. capit. 8. & alij, quos adducimus infrà, lib. 2. cap. 4. num. 25. Balthas. Chavasius de notis Eccles. lib. 3. cap. 3. pag. 738. & seq. Vbi ait, sic implerum fuisse illud: *A Solis Ortu usque ad Occasum laudabile nomen Domini.* Et sic Ecclesiæ † filios in circuitu mensæ Domini, per quatuor Orbis partes expansæ, & præparatæ, sedentes, Sacrorum sacramentorũ, Catholicæq; doctrinę fructibus oppiparè, ac dulcissimè perfrui. Et sic denique Ecclesiã Romanã sicuti abundantẽ vitim, omnibus in lateribus domus, idest, in universis terrarũ angulis, radices & ramos extẽdisse. 73

Quibus † adijci potest aliud, quod nõ minori veritate, quàm pietate notavit Bozius lib. 9. de sign. Eccles. Dei, signo 37. cap. 11. pag. 376. Videlicet mediãte Hispanorũ curâ, hodie effici, ut semper & in omni loco Deo piè preces fundantur, & quòd omnibus horis laudẽt cũ omnes populi, sacratũ Missarũ solẽnia celebrent, & illũ versiculũ canant: *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto*, supposito, quòd ubi in una parte Orbis Sol illucescit Catholicis, & prima vocatur, alibi occidit, vel est Solis hora Tertia, aut Sexta, aut Nona, Vesperi, aut Matutini, & preces istis horis asignatæ recitantur. Quo in sensu † accipit, & impleri dicit illud Psalmographi: *Dies diei eructat verbum, nox nocti indicat scientiam*; &: *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi*, & Habacuc: *Laudis eius ple-* 74 75

na est terra, & Isai.cap.6: *Plena est omnis terra gloria eius*, & Malach.1: *Ab Ortu Solis usque ad Occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

76 Genebrard. † quoque eandem nostrorum Regum curam, & diligentiam in Christi Fide extendenda, & disseminanda, multis nominibus laudat libro 4. Chronic. anno 1492. Vbi rectè inter alia considerat, quo anno bellum Hispanum perfectum est contra
77 Mauros, initium habuisse † expeditionem ad Indos Occidentales: *Quasi Hispanorum opus sit, expugnare Infideles & Paganos.* Quod etiam, ut peculiari animadversione dignum, notavit Antonius de Herrera in histo.gener.Ind. decad.1.lib.2.c.3.pag.51.& Alan.Copus.d.Dialog.6.cap.36.pag.952. Vbi cùm Regum Hispaniç admirabilem in Fide constantiam commendasset, & quòd Mauros tandem prorsus totâ Hispaniâ Granatensi bello fortissimè
78 exegerint, subdit: † *Qui gloriosus finis, initium fuit Novi Orbis pervestigandi, ita ut in eos nova Deus in dies beneficia veteribus accumularit, & in perfidos Mauros, licèt seram, iustissimam tamen vindictam rependerit.*

Sed non minùs in eodem articulo expendenda, & attendenda est alia
79 consideratio † eiusdem Alani Copi. dicto Dialog.6. capit.34. pag 945. & cap.39.pag.969.& 970. Thomæ Bozij dicto libro 4.de signis Eccles. Dei, capit.4.pag.135.& seq. Anton. Possevini 1.tom. Bibliothec. libro 1. cap.7. pag.5. in fin. Fr. Anton. de San Roman in histor. Ind. Oriental. lib.1. capit.1. Fr. Thomæ à Iesv in prolog. ad librũ de procur. omn. gent. salu. pag.2. & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. in prologo 3.tomi, & in libr. 18. cap.2. Qui advertunt, hanc Fidei propagationem, & per adeò remotas & Barbaras nationes prædicationem eo tempore factam fuisse, quo maiores adversus sanctam Dei Ecclesiam per hæreticos, & alios eius hostes tempestates concitatæ sunt, & quo plures ex antiquis eius asseclis à Fide semel ei data desciverant. Idque ad summa
Catholicorum † Hispaniç, Portugalliæque Regum ornamenta, egregiamque laudem referendum esse, per quos Deus Novum quendam Orbem ostẽderit, non tam fœlicem gemmarum, & auri, quibus abundat, copiâ, quàm quòd idolis excussis, verum Christi Evangelium magna ex parte susceperit, eòque beatiorem, quò longiùs maximo maris, & terrarum tractu ab istis 80
sectis divulsus est. Vt † sic divina oracula impleantur, quæ pollicentur, Ecclesiam nunquam defuturam, & in locum eorum, qui ei perfidè oblatrant, & resistunt, alios, atque alios colonos, & agricolas è Gentibus Deum evocaturum, quibus vinea ipsius, sacrarum scilicèt rerum observatio, administratio, & cultus commendetur, ut habetur in Psalm.2. & apud Isaiam cap.6. & Matth.cap.21. 81

Est † enim in hoc, ut in reliquis, Dei providentia summè admirabilis, 82
& quemadmodum in rebus naturalibus nihil interit, ut non aliud generetur, sic in Christiana religione, iam inde à fœlici ipsius ortu, usu venisse observatum est, ut nunquam alicubi interversa sit Catholica Fides, quin alibi fœliciter succrescat, quod illam decessionem resarciat, ut plurimis exemplis ostendunt auctores suprà citati, præcipuè Thomas Bozius. d. capit.4. per totum, & de ruinis Gentium lib.6. cap.9. Genebrard.lib.4. Chronic.anno 1297.& 1521.& elegantissimè Fr. Ioan. Marquez in Gubernato. Christian.lib.2.capit.24.in fine. Vbi inter
alia observant, † gloriosissimæ Austriacę familię trophæa eo tempore in Occidẽte augeri cœpisse quo in Oriẽte Turcarum Imperiũ radices agebat, & ubi Lutherus diram tot hæresium labem per Germaniam evomuit, † Bea- 83
84

tis-

tissimum Hispaniæ decus Ignatium à
Loyola suæ Societatis institutâ, & mi-
lites preparasse, qui adversus perfidum
illum Hæresiarcham, & eius sequaces,
& verbo, & scriptis, ut faciunt, & fece-
runt semper, acriter & fœliciter decer
tarent. Et hoc est, quod ante omnes
85 monuisse videtur † D. Hilarius, dum
inquit: *Ecclesia, dum persequitur, floret; dū*
opprimitur, crescit; dum contemnitur, profi
cit; dum læditur, vincit; dum arguitur, intel
ligit; tum denique stat, cùm superari vide-
tur.

Idem etiam Genebrat. sup. Psal. 67.
86 vers. 37. mirabiliter ostendit, † Anti-
christo obviam iri per hanc Fidei in
Orientalibus & Occidētalibus Indijs
dilatationem, illumque ab earum Re-
gibus, & incolis esse conficiēdum: *Cui*
mysterio (inquit) *Portugallenses & Hispa*
ni in suis ad illos populos navigationibus,
& conversionibus iam ab anno M. D. inser
viunt, Genebrardum refert & sequitur
Maluenda lib. 5. de Antichristo cap. 18.
pag. 290. & lib. 4. cap. 16. pag. 432. ubi
addocens verba Caietani sup. Lucam
cap. 18. dicentis, suo iudicio, Antichri
stum propè esse, cùm exiguus verè fi-
delium numerus iam apparêre videre-
tur, & magna mundi pars Mahumeta-
na esset, & parva Christianis relicta,
tot Hæresibus & Schismatibus, ac pra
vis usibus repleta esset, subdit Maluen-
da: *Sed ut minus eius* (Caietani scilicet)
eeu vaticinium pertimescamus, facit am-
plissima per Novum Orbem Fidei propaga
tio, & quæ etiam hoc tempore paratur Si-
narum conversio, plantato iam Evangelio
in Iaponijs, Philippinis & innumeris no-
vis, tum insulis, tum regionibus; atque etiā
nostris temporibus Ecclesiarum Ægypti,
& Æthiopiæ, atque Ruthenorum ad Eccle
siā mira Dei benignitate facta aggregatio.
87 Sed subijcere libet † duo ad eādem
rem spectantia incertorum auctorum
Epigrammata, quę extant apud Ia-
cob. Gretserū in horto S. Crucis, part.
5. pag. 289. & 291. & primum sic habet:
Posse Sol tenebras linquit, qua cedit ab ora
Umbris opacans hanc tegit caligine.
Hinc syncera fides retrahit sua lumina,
quare
Incumbit errorum gravis nox Ocyius.
Partibus è nostris sensim demigrat ad In-
dos
Gloria Crucis, dum furit, & ardet ha-
resis.
Antipodas sed adit, qui grato pectore lu-
cem hanc
Captāt, honorāt mēte pura, & simplice.
Secundum verò sic:
Hæresis heu pridem convicta est argumētis
Impia, mirandis, prodigijsque Crucis:
Et quia de templis insignia sancta salutis
Sustulit, & pessum, quā potis illa dedit:
En ex Orbe Novo mittit natura peregrè
Nostro Orbi sobolem, munera rara suā.
Hæc cùm ita se habeant, mirum videri
non debet, DEUM OPT. MAX. † His- 88
panorū Regum Maiestatem, & poten-
tiam extulisse, cùm ipsi Divinum eius
nomen, numen, & cultum tot sumpti-
bus, & laboribus inter has incultas &
ignoratas nationes extolli & propaga
ri curaverint. Quod rectè & piè consi-
derant Bozius & Thom. à IESU in lo-
cis suprà relatis, idem Thom. Bozius
de ruinis Gent. lib. 2. per totum, Valē-
çuela in monit. contra Venetos, 5. par.
num. 207. Camill. Borrell. de præstan.
Reg. Cathol. cap. 43. num. 60. idem Bo
zius lib. 20. de sign. Eccles. Dei, signo
32. capit. 1. & de ruinis Gentium lib. 2.
per totum, & magis in terminis lib. 7.
cap. 4. pag. 636. & seq. Ant. Possevin.
in Biblioth. 2. tom. lib. 16. cap. 9. pag.
270. Torquemada d. lib. 18. capit. 2. P.
Marquez in d. Gubernat. Christian.
lib. 2. cap. 30. & latè & elegāter P. Bal
thas. Chavasius de notis veræ religio.
lib. 4. cap. 4. Ubi vel hoc exēplo † ne- 89
fandum Machiavelli & Bodini dogma
convincunt, qui religionis Christianæ
curam, & fidelem observationem inter
præcipuas causas proponere ausi sunt,
quæ multa Regna, atq; imperia everte
rūt. Cōtra expressas diviniSpiritus pro
missiones, † qui se eos honorificaturū, 90

& glorijs, victorijs, atque Imperijs au-ctorũ, sępè pollicetur, qui Dei gloriã, & honorẽ quæsierint, & eius Fidei, ac nominis defensionẽ, & dilatationẽ suscepetint, de quibus agitur 1. Reg. 2. Proverb. 1. Levit. 26. & ad Hebræ. 11. vers. 32. 33. & 34. & dicam infrà lib. 2. cap. 16. num. 41. & 59. & cap. 22. num. 33.

91 Neque † hoc ipsos etiam Ethnicos latuit, quorum veteres, si Athenæo credimus lib. 12. ita vaticinati fuerunt:

Semper eris fœlix, venerans gens numina Divum,
Donec plus superis fueris venerata virum quam
Intima seditio tunc, & tibi prælia surget.

92 Et Poëta alter disertissimus, † imperiũ sine religionis cura nõ magis stare, vel augeri posse, quàm humanũ genus sine uxorũ consortio. Atque ob hanc

93 causam † Austriacam domũ tot incrementa habuisse, & pro armorum insignibus albam fasciam in campo sanguineo gestasse, sic elegantissimè ostẽdit:

Humanũ cũ Plasta genus sibi cõderet uni,
Nõ vidit satis esse hominẽ, nisi iũgeret illi
Consortẽ, sine qua nequeat cõsistere Regnũ,
Quod Medus, quod Persa habuit, quod Græcus, & inde
Romanus, genuit Mavors sine cõiuge prolẽ.
At Medus sic Persa ruit sic Græcus, & ipse
Romanus, Deus imperium sine fine daturus
Connubio Marti coniunxit Religionem;
Austriacamque habitare domum per sæcula iussit,
Et spargat cum Sole simul sua sceptra per Orbem.
Candida Religio est, rubet alter sanguine coniux;
Austriaca hinc insigne domus cum sanguine candor.

94 Sed cum invidia † semper virtutis, & gloriæ comes esse soleat, & præclara aliorũ gesta insectetur, teste Cicer. lib. 4. ad Heren. & lib. 2. de orat. Ammian. Marcellin. lib. 30. hist. Iust. Lips. in cent. 1. ad Belgas epist. 14. & in oper. crit. lib. 5. epist. 14. Auct. pictæ poësis, pag. 41. & alijs, quorũ dicta copiosè refert Ioã. Bapt. Valençuela in discurs. status, & belli, par. 2. consid. 18. ex num. 42. non

95 defuerunt † aliqui Scriptores parũ Regibus, & gẽtibus nostris affecti, qui eorũ gloriã inde evacuare conãtur, quòd magis auri, & argẽti cupiditate, quàm religionis zelo in prædicto opere laboraverint. In quo præsertim nimis nos

96 insectatur † Hieron. Bẽzo in tota sua hist. Novi Orbis, quã videtur ad Hispani nominis odiũ excitandum, dũraxat

97 scripsisse. Quapropter † hæretici eã festivè arripiẽtes quibusdã procemijs, ac minibus, & additionibus, quæ similes, & maiores alias Hispanorum iniurias continẽnt, locupletarũt, & Latino sermone donatã, typis, & iconibus excusserũt in 4. 5. & 6. part. hist. Americę. In octava etiã parte reposuerunt relationẽ quandã secundę navigationis factę à Britãnis in regionem Guianam sub Gualthero Ralegh ann. 1596. ubi pag. 90. alia in eandem rem procacissima verba reperiuntur. Quæ omnia meritò expurgari iussa sunt in ultimo indice librorum prohibitorum anno 1613. ut & suprà cap. 5. num. 48. monuimus.

Idẽ odium non obscurè detegit Traianus Bocalinus in suis nũt'js Parnasi cent. 2. cap. 90. dũ futilibus quibusdã rationibus motus, tãti Orbis detectionẽ, & detectores imprudentissimè (ne dicam impudentissimè) notat, & damnosam potiùs, quàm utilem hominibus fuisse ostendere nititur.

98 Honoratus † quoque Fasitellus epigram. ad Scipionẽ Capycium, 1. tom. deliciarum Italorum poëtarum, pag. 959. eiusdem avaritiæ crimen his carminibus Hispanis impingit:

O ego quid cesso? populique, urbesq; valete,
Et quæcunque levis cõpita vulgus amat
Vulgus, in extremis quæsita Themistita terris.
Cui placet, incertis, & Calicuta vijs.
Nescio quæ Calicuta novo sub Sole reposta
Æternum Hispana munus avaritia
Nẽpe parũ fuerat, nostris ditescere regnis,
Et versare avida fasque nefasque manu.

In-

Intactos nisi classe nova penetrasset ad Indos,
Intentata rudis Tethyos ad spatia,
Scilicet à curvo miles digressus aratro
Praeceps trās terras, & maria alta ruit;
Iamque super Solis cursusque aestusque perennes,
Audet in ignotum tendere vela salum.
Sic alius nobis alio micat Orbe Bootes
Mersaq; sub stygio gurgite terra patet,
Quid facis ah demens? gemmas, aurumque recondes,
Muneribus perdis teque, tuosque tuis.

Alter etiam Poëta non minùs acutè, circa idem argumentum sibi lusisse visus est, dum scripsit:

Celtiber Indorum sitiens (ut fama) salutē,
Et Christo multas quaerere certus oves:
It, redit, aedificat, templis imponit honorē,
Corporaque infusis Barbara lustrat aquis,
Nec labor incassum, & quid ni converteret Indos
Voce, manu montes vertere qui potuit?

99 Verùm huic † calumniae facilè responderi potest, quòd etsi plures vulgaris conditionis homines, qui in has olim regiones transfretarunt, divitiarū desiderio potissimè ducerētur, atque eis conquirendis intenti, plura mala mise-
100 ris Indis irrogaverint, † Gloriosissimi tamen & Pijssimi Reges, & Domini nostri, haudquaquam hūc sibi scopum praeposuerunt; sed Divini nominis honorem, & Fidei exaltationem, ac propagationem imprimis exoptantes, reliqua temporalia emolumenta accessoria esse iudicarunt: ad quod indesinenti curâ, & nunquam intermissâ pietate, innumera mandata, instructiones, ordinationes, & leges ab initio huius conquisitionis ediderunt, de quibus alio in loco specialiùs agemus, & adversus duces & milites, qui earum transgressores fuisse probati sunt, severissimè animadverti iusserunt.

101 Cuius pietatis, zeli, & mandati memor † insignis ille Dux Christophorus Columbus, simul atque excēdit in terram illius parvae insulae Guanahani, in genua procidit, atque sublatis ad coelum manibus, fusisque prae gaudio lacrymis, hanc ad Deum orationem habuit, ut narrat Petr. Martyr in decad. 1. Novi Orbis, & additionator Bezonis lib. 4. capit. 8. pag. 34: *Domine Deus aeterne, & omnipotens; sacro tuo Verbo coelum, terram, & mare creasti. Benedicatur & glorificetur nomen tuum; laudetur tua maiestas, quae dignata est, per humilem servum suum procurare, ut eius sacrum nomen agnoscatur, & publicetur in hac altera mundi parte.*

Eandemque † protestationem, ac 102
professionem reliqui sequentes Duces & Archiguberni in suis detectionibus eorundem Regum Catholicorum nomine fecisse reperiuntur, prout Anton. de Herrera in libris histor. gener. Ind. Occident. passim ostendit.

Quòd si † hi ad divitias, & thesau- 103
ros Indiae mentis aciem duntaxat intenderent, intra proprios Hispaniae limites alios profectò non minores invenire possent, iuxta ea, quę de uberrimis, & ditissimis eius auri & argenti fodinis latè tradit Pineda lib. 4. de reb. Salom. ferè per totū, & nos alijs in locis opportuniùs diximus, & dicemus.

Regnum igitur † Christi & Ecclesię 104
magis quàm propriū amplificare pręcipuè conati sunt, & non avaritia, sed religionis ardentissimus zelus, tantos animos occupavit, eximijs semper votis optantes, ut suo labore, sumptibus & industriâ veri Dei cultus ubi coaluit, altas radices mitteret, utq; eò protenderetur, quò antea nunquā pertigerat, & ut candidissimum Fidei Catholicae lumen ad eos transitum faceret, qui in tenebris, atque in umbra mortis per tot saecula iacuisse, comperti sunt.

Quam certam & verissimam † as- 105
sertionem adversus malè feriatos nebulones illos, quorum suprà meminimus, optimè tuentur reliqui doctissimi & gravissimi Auctores sup. numero 69. 72. & 84. relati, & graviter pro

ea

ea pugnat Greg.Lopez Madera de excellen.Hisp.Monarch.capit 6.fol.44. & cap.9.fol.74. Bartholom.Leonard. de Argensola in hist.Malucarum libro 2. pag.84. & 85. & novissimè Regius Chronographus Ludovic.Cabrera in vita Philippi II.lib.7.cap.8. pag.419.
106 & pag.424. † Vbi huius Regis piissimum dictum enarrant, qui cùm Philippinis insulis detectis, & plurimis indigenis aquâ baptismali lustratis, de eis deserendis ob terræ inopiam, & plures Regij ærarij sumptus rogaretur, respondit, se pro unius tantùm sacelli, aut Christiani conservatione, non solùm Indiarum proventus, verùm & Hispaniæ reditus omnes, si illi non sufficerent, libentissimè expensurum. Neque ullo pacto absque Evãgelij luce quaslibet provincias, quantumvis inopes & incultas, derelicturum, cùm Apostolici muneris vices sibi, & suis in hac prædicatione iniunctas agnosceret, quod reipsâ completum tam in his insulis, quàm in alijs provincijs, & plurimis Regijs schedulis cautum videmus, quarum alio in loco meminimus.

Potestque ex ipso opere, quod per actum est, satis evidenter ostendi. Et-
107 enim † Deus ad facinora ita præclara nõ tam eos eligere & iuvare solet, qui divitiarum cupiditate, & Regni proprij amplificandi ardore ducuntur, quàm qui Religionem totis nervis defendere & extendere conantur, iniurias propellunt, & divinum amorem, & timorem mentibus & animis subditorum incutiunt, ut probavimus sup. n.89.& seq. & apertè docemur Deuteron.cap.7.vers.7. & auctoritate D. Prosper.in lib.Sent.ex August. c.295. ubi inquit: *Fortitudinem Gentilium mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum Dei charitas facit.* Quibus alia adijcit P.Marquez in Gubernat. Christ. lib.2.cap.30.& 31.

Præterquam quòd eo tempore, quo
108 Catholici Reges Ferdinand. † & Elisabeth, Colũbo ductore, navales illas expeditiones cœperunt, divitiarum cumulos, qui in his regionibus latebant, penitus ignorabant, atque ita nihil de eorum gloria, & pietate † detrahere 109
potest, quod illos posteà forte oblatos acciperent, & in suscepto propagandæ Fidei voto huiusmodi veluti illecebris, aut retinaculis diligentiùs, & alacriùs perseverarent, cùm Deus forsitan hoc etiam fine tales divitias præparasse videri possit, ut notavimus sup.cap.prox. num.40.41. & 58. Et † omnes homi- 110
nes eâ naturâ sumus, ut etiam ad res pias & honestas magis accendamur, cùm aliqua simul species utilitatis obijcitur, ut præclarè docet M. Tullius lib.3.offic. Ovid.lib.2.de Põto, Eleg.3:

Nec facilè invenies multis in millibus unũ
Virtutem pretium, qui putet esse sui.
Ipse decor rectè facti si præmia desint,
Nõ movet, & gratis pœnitet esse probũ.

Et de bellicarum † expeditionum ma- 111
teria loquens Herodot. lib.5. inquit: *Operæpretium nõ est, suscipere prælia pro terra, neque multa, neque ita feraci, & pro exiguis finibus, adversus eos, quibus nihil est, neque auri, neque argenti, quarum rerũ cupiditate quis inducitur ad mortem periclitandum*, & Lactantius Firmianus lib. 7.cap.4.de præm.Divin. ita ait: *Quis est, † vel tam ineptus, vel tam otiosus, ut* 112
aggrediatur facere aliquid frustra, ex quo nullam utilitatẽ, nullum commodũ sperèt?

Maneat ergo gloria & maiestas Regum & Regni nostri adversus invidorum calumnias Dei providentiâ, directione, protectione, & tanti Orbis cõversione, & accessione suffulta, & ut virulentis illis poëmatijs, num.99. relatis, alio priori, & † veriori, satisfiat, 113
caput, & librum istum, sic REGEM, & HISPANIAM nostram alloquentes claudamus:

Magnus Alexander, quem frustra optaverat Orbem
Æqualem meritis Dì tribuere tuis.
Quem vincas, quem pace regas, cui sydera monstres,
Æternũ doceas sacrificare Deo.

IOAN-

IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA DE INDIARVM IVRE,

SIVE

De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER SECVNDVS,

In quo de acquisitionis titulis singulari studio, & diligentia disseritur.

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Auctor cur in primo libro Historicum, & Cosmographum egerit?*
2 *Scriptores librorum omnibus disciplinis uti debent.*
3 *Apes imitari debent, qui libros legunt, & scribunt.*
4 *Auctoris tractatio in hoc libro secundo circa quid versari debeat? & qualiter instituenda. Et num. 50.*
5 *Indiarum Occidentalium acquisitionis disputatio multis difficilis visa est.*
6 *Gloria maior ex arduis, & difficilibus comparatur.*
7 *Labor maior impendi debet, ubi maior utilitas speratur.*
8 *Regum Hispaniæ dignitas, & maiestas, ob Indiarum acquisitionem, temerè ab aliquibus calumniatur.*
9 *Subditi debent famam, & honorem dominorum sicut vitam tueri.*
10 *Vassalli qualiter iurent defendere vitam, & honorem Domini.*
11 *Auctor nunquam intẽdit aliorum scriptorum dicta supprimere, aut pro suis venditare.*
12 *Scriptorum priorum laus posterioribus quoque iustè aliquando debetur.*
13 *Librum suum quis illum appellare potest, in quo aliorum dicta benè, & distinctè congessit, etsi de suo nihil adijciat.*
14 *Accursius in Iuris glossis pauca de suo habet.*
15 *Speculator fatetur, se ex aliorum velleribus telam suam ordiri.*
16 *Græci Philosophi, & Poëtæ, plurima ab alijs dicta pro suis venditarunt.*
17 *Macrobij elegans locus expenditur.*
18 *Lucianus qualiter eos laudet, qui alienis scriptis commodè uti sciunt.*
19 *Auctores recensentur, qui generaliter tractant de dominio Infidelium, & an ab illis auferri possit?*
20 *Auctorum operosa nomenclatura proponitur, qui de iustitia acquisitionis Novi Orbis ex professo; vel perfun-*

ctoriè tractarunt. Et numero 39.

21 *Ioannes Lupus de Palacios Rubios omnium primus de iure acquisitionis Indiarum disputare cœpit.*

Chiapensis Episcopus laudatur, & plurima de eius vita, & virtutibus, & auctoribus, qui de eo agunt, ibid. Et n. 27.

22 *Bartholomæus de las Casas in seculo manens, & posteà Ordinem Prædicatorum professus, & Episcopus creatus, pro Indorum libertate, & utilitate anxiè laboravit. Et num. 26.*

23 *Episcopus Chiapensis, quos libros, seu tractatus de Indorum materijs ediderit? Et num. 25.*

24 *Episcopi Chiapensis tractatus de iure Indiarum, & præcipuè confessionarium, cur colligi iussi fuerunt?*

28 *Ioannis Ginesij à Sepulveda vita, & scripta, præsertim quæ de iustitia debellationis Indiarum vulgavit.*

29 *Ginesij Sepulveda libri de iustis causis belli Indorum, cur à Regio Consilio intercipi iussi fuerint?*

30 *Licent. Frias de Albornoz scripsit tractatum parum constantem de conversione, & debellatione Indorum.*

31 *Petrus Malferitus scripsit responsum Apologeticum pro iustitia debellationis Indorum.*

32 *Marquardus de Susanis specialiter egit de iuribus acquisitionis Novi Orbis.*

33 *Franciscus à Vargas aliqua tradit pro tuenda acquisitione Novi Orbis, & refert se longiora commentaria de hac quæstione edidisse, quæ auctor non vidit.*

34 *Dominic. à Soto quid scripserit, & scribere promiserit de iuribus acquisitionis Indiarum, & de ratione promulgandi Evangelij.*

35 *Ioan. Matiençus quos libros ediderit, & qualiter referat se in uno eorum de Indorum debellatione defendenda latè tractare.*

36 *Ioan. Matiençus scripsit librum Hispano sermone de moderatione Regni Perù, & quid de eo auctor censeat?*

37 *Fr. Francisc. à Victoria doctas relectiones scripsit de Indis insulanis, sive de veris, & affectatis titulis dominationis eorum.*

38 *Gregorius Lopez laudatur, & qualiter scripserit de iuribus dominationis Indiarum, refertur.*

39 *Acquisitionis, & retentionis Novi Orbis iura, & titulos multi Doctores varijs in locis examinant, qui numerantur.*

40 *Iosephi Acostæ scripta laudantur.*

41 *Iust. Heurnius scripsisse dicitur librum de legatione Evangelica ad Indos capessenda, quem auctor non vidit.*

42 *D. Marta scripsit latè de dominio Infidelium, & Indorum, & Romani Pontif. potestate super eos.*

43 *Hieron. Zevallos laudatur, & qualiter scripserit de iustitia acquisitionis, & retentionis Novi Orbis.*

44 *Novi Orbis acquisitionis, & retentionis tituli à præstantissimis Hispaniæ I. C. tractari debuissent.*

45 *Magnos in magnis occupari decet.*

46 *Auctor sperat, se aliquid in titulis acquisitionis Novi Orbis congerendis, & illustrandis præstiturum.*

47 *Primum locum in scribendo qui assequi non potest, non ideò intenti sui proventum continere debet, ex Cicerone.*

48 *Mare liberum, titulus est cuiusdam libri, ab Anonymo aliquo hæretico editi, contra iura acquisitionis & retentionis Indiarum.*

49 *Hæretici, & sectarij contumeliosi, & procaces sunt, ubi cum Catholicis certant.*

50 *D. Seraphinus Freitas Lusitanus laudatur, & eius tractatus contra alterum* Maris liberi.

51 *Bened. Ægidius etiam Lusitanus eidem libro, licèt non ita ex professo, respondet.*

52 *Mendax meretur, ut etiam cùm vera dicat, ei non credatur.*

53 *Adulatores sibi, & ijs, quibus adulantur, damnosi sunt.*

CAPVT PRIMVM.

Quàm sit nobilis, & difficilis hæc de iusta Indiarũ acquisitione tractatio, & à quibus fuerit seriò, aut etiã perfunctoriè agitata.

VBERIORE libro ea omnia (ni fallor) satis dilucidè exposui, & illustravi, quę necessaria visa sunt, ad cognoscẽdum nomen, situm, naturam, historiam, ac gloriam detectionis Indiarum Occidentalium, de quarum iure sermonem & tractationem
1 inivimus. In quo † parum vereor Aristarchorum censuram, si qui fortè me potiùs Historicum, aut Cosmographũ, quàm Iureconsultũ egisse causentur. Susceptum quippè opus id, ut apparet, desiderabat, neque aliter eius compago constare poterit; quàm si ex separatis, & diversis disciplinis, ædificij hu-
2 ius universitas cõstruatur. Vt in † simili scribit Iabolen. in l. eum qui ædes 23. D. de usucap. & Senec. epist. 74. dũ ait: *Invicem hæc studia commutanda esse, & alterum altero temperandum, ut quidquid lectione collectum est, stylus redigat*
3 *in corpus, apum imitatione, † quæ vagãtur, & flores, ad mel faciendum idoneos, carpunt; deinde quidquid attulere disponunt, ac per favos digerunt: & ut Virgil. noster ait:*

—— Liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

Quâ etiam eleganti similitudine usos reperio Lucret. lib. 3. de nat. rer. in princip.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libãt.
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta,
Aurea, perpetua semper dignissima vita.

Horat. lib. 4. Carmin. Ode 2. Simonidem apud Plutarc. in eius vita, Isocrat. in fin. orat. ad Demonic. ubi sic inquit: *Nam ut apes videmus omnibus quidem flosculis insidere, de singulis autem utilia carpere: sic eruditionis comparandæ studiosos, nihil inexploratum relinquere, sed profutura quæ sunt, undique colligere licet.* Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 1. ubi verba Senecæ ad litteram mutuatur, & tetigi ego in meo tract. de crim. parric. lib. 1. cap. 13. Neque abest D. Hieronym. adversus Vigilant. sic scribens: *Operis mei est, & studij, multos legere, ut ex plurimis diversas flores carpam; non tam probaturus omnia, quàm quæ bona sunt, electurus: assumo multos in manus meas, ut à multis multa cognoscam.*

Nunc † verò rerum ordine ita exi- 4
gente, Nomocanonicum sermonem (idest mixtum ex Civilis, & Canonici iuris disciplina) & maxima etiam ex parte Theologicum instituemus, dum in secundo hoc nostræ tractationis libro de iuribus, sive titulis agere destinamus, quibus fœlicissimi & potentissimi Hispanorũ Reges, & Domini nostri has NoviOrbis Provincias tot laboribus, & expensis (ut diximus) perlustratas, ditioni suæ subijcere, & adijcere potuerunt.

In quo planè agnosco, † arduum 5
me, & difficile onus meis humeris imposuisse, cũ hęc disputatio tot opinionum & argumentorum nodis, & anfractibus implicetur, & plures doctissimi & præstantissimi viri eã suscipere ausi non fuerint, vel susceptam, non satis pro dignitate & utilitate tractaverint. Sed vel hoc ipsum movère me potuit, & debuit, ut in hãc curam totis viribus & nervis intenderem. Nam, † ut ait 6
Ovid. lib. 4. Trist. eleg. 3.

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Et Propert. lib. 4. eleg. 11.

Magnũ iter ascẽdo, sed dat mihi gloria vires
Non iuvat ex facili lecta corona iugo.

Et Horat. lib. 1. Serm. satyr. 2.

Leporem venator ut alta
In nive sectatur, positum sic tangere nolit:
Captat, & apponit: meus est amor huic similis: nam

P Trans-

Transvolat in medio posita, & fugentia captat.

Quibus adjicio verba D. Petr. Chrysologi serm. 91. dum inquit: † *Aurum de terra legere qui noverunt, ubi divitem senserint venam, ibi quidquid artis est, quidquid laboris impendunt.*

Accedit his nostrorum Regum auctoritas & maiestas, † quæ cùm huius acquisitionis causâ ab exteris, & alijs nō bene instructis, nec res, & historias Indiarum satis doctis hominibus labefactetur, pro ea vindicanda, & sarta ac tecta tuenda, nō minùs quàm pro aris, & focis pugnare debemus. Subditorū quippe † munus, & veluti insita à natura conditio requirit, ut sicut vitā Domini, ita etiam honorem, famā & existimationem tueantur: & si verbis aut scriptis proscindi viderint, quibus possint modis calumniantium cavillationes repellant, ut habetur in cap. 1. de forma fidel. iurā. l. iusta, D. de manum. vind. & in cap. tibi Domino, dist. 36. & cum communi feudistarum Schola latè tradit Henricus Rosenthal. 2. tom. cap. 10. concl. 17. & Matth. de Afflict. in cap. 1. num. 19. qualiter iurare deb. vassal. dom. fidelit. ubi inquit: † *Sairamento fidelitatis contineri, quod vassallus dominum suum in totū exaltabit, quantū poterit, & nunquam vitam, aut membrū, neque honorem, quē habet, sua volūtate, cō silio, vel exhortatione perdet, sed in ijs omnibus adiutor eius erit secundū suū posse.*

Operi ergo manum admoventes, videamus imprimis oportet, quid in hoc argumento ante Nos præstiterint alij, † ut sua cuique gloria tribuatur, & sicut latentia cum laude sunt prodita, ita ab eis inventa cum vituperatione, aut ignoratione non videantur esse neglecta, ut utar verbis Cassiod. lib. 4. var. epist. 34. semper enim in more habui, sua cuique etiam minutissima reddere, & fateri malle per quos profecerim, quàm in furto deprehendi, iuxta consilium Plinij in præfat. ad lib. nat. hist. Cùm præsertim, ut ipse inquit, fors fiat ex usura & † laus, quę primis Scriptoribus iustè conceditur, non minor interdum posterioribus deferenda sit, qui multa invenctis addiderūt, vel quæ à primis arripuerunt, hauserunt que, illuminatiùs, & ordinatiùs posteris tradunt, ut novissimè advertit, & probat Pat. Ioan. Pineda in Eccles. cap. 12. versic. 12. num. 3. pag. 1206. & ante eū ex nostris, plura congerēs, Sim. de Pretis procemio ad lib. de interpret. ult. volunt. n. 16. ubi asserit, † hac solā ratione poss. Doctorem, suū appellare librum illum, in quo omnia dicta aliena repofuit, de suo autem nihil adiecit, arg. l. 2. circa princ. D. de orig. iur. ibi: *Non quia Papyrius de suo quicquam ibi adiecit, sed quòd leges sine ordine latas in unum composuit*; auth. ut cùm, de appellat. cognosc. §. aliud quoque capitulū, ibi: *Et dispersa*, † & corū, quę de glossis Accursi dicit Bart. in l. 2. D. de concussion. Paul. de Castro in auth. cessante, circa fin. C. de legit. hęred. & de suis operibus Speculator † in tit. de not. crim. §. ut autem, dicens: *Ut autem ex aliorum sparsis velleribus telam nobis ordiamur politam, &c.* Quod sumere potuit ex D. Hieronym. in præfat. comment. epist. ad Ephes. dū ait: *Nūquid aut Tertullianus Beatum Martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactātius Hilarium à scribendo deterruit? flamina & flamonnum, quā ponūt priores, ut posteri vestem inde conficiant.*

Quibus addo † Clement. Alexand. lib. 6. Strom. cap. 1. ubi ostendit Philosophos & Poëtas Græcos, quorum variæ sectæ fuerunt, confessos esse, præcipua sua de moribus dogmata à Socrate accepisse. Quin & plura alios ab alijs invicem surripuisse, & aliorum libros ab illis obletos tanquam suos sibi vendicasse. Macrob. ubi supr. qui ait, quòd quemadmodum apes succum varium in unum saporem misturâ quadam, & proprietare spiritus sui mutant: † *Nos quoque quidquid diversa lectione quæsivimus, committemus*

stylo, ut in ordinem eo digerente coalescat. Nam & in animo melius distincta servãtur, & ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo conditur universitas, in unius saporis usum libamenta confundit, ut etiã si quid apparuerit, unde sũptũ sit, aliud tamẽ esse, quã unde sumptũ noscetur, appareat.

18 Et Lucian. in Dialog. Piscator, sive reviviscentes in princ. † qui cum anti quis Philosophis loquens, sic ait: *Quin & hæc ipsa, quæ proloquor, unde quã à vobis accepi? ac instar apiculæ decerpens, hominibus ostendo? At illi laudant, ac uniuscuiusque florem, unde, & a quo, & quemadmodum collegerim, cognoscunt, meque orationem ob floriferam hanc messem commendãt. Sed vèrius vos ipsos, ac prata vestra amœnissima, qui tam varia, & versicoloria produxistis, extollunt.*

D. quoque August. q. de Trinit. cap. 3: *Vtile est* (inquit) *plures libros à pluribus diverso stylo etiam de eisdem quæstionibus fieri, ut ad plurimos res ipsa perveniat ad alios quidem sic, ad alios autem sic.* Et Hippoc. in lib. de arte: *Scientiæ*, inquit, *votum ac opus est, invenire aliquid eorum, quæ nondum inventa sunt, similiter & semiperfecta ad finem perducere & absolvere.*

19 Et ut omittam † celebrem illam Hostiensis, Innocentij, Abbatis, & aliorum disputationem in cap. quod super his devoto, ubi generaliter tractãt de dominio rerum, quę ab infidelibus possidentur; & an, & quando ab illis auferri possit? De quo etiam latè agũt omnes Theologi post D. Thom. in 2.2. q. 10. artic. 10. idem D. Thom. de regim. Princip. lib. 3. cap. 9. D. Anton. in 3. part. sum. tit. 22. cap. 5. §. 8. Sylvest. verb. *Papa*, q. 7. Franc. Topius in tract. de post Princip. sæcul. §. 7. num. final. Navarr. in cap. novit, de iudic. notab. 4. doctissimus Præses Covarrub. in regul. peccatum, 2. part. §. 10. Ferdin. Menchaca lib. 1. quæst. illust. cap. 24. Molina de iust. & iure, tract. 2. disput. 106. Ludovic. Turrian. de Fide, Spe, & Charitat. q. 10. per duodecim articulos, ex pag. 619. ad 662. & plures alij relati per Thom. Sanchez in sum. 1. part. lib. 2. cap. 1. & seq. & Sayrum in Clavi Regia, 2. tom. lib. 9. cap. 4.

Peculiariter † de his nostris Indis 20
Occidentalibus omnium primus disputare cœpit insignis ille † Doctor 21
Ioãnes Lupus de Palacios Rubios, edito in hanc rem tractatu, cui titulum fecit: *Insularum maris Oceani*, ad quem se remittit in tract. de obtemp. Regn. Navarr. 2. par. §. 1. in fin. cuius tamen copiam nusquam habère potui.

Posteà etiã in eodẽ argumento valdè insudavit notissimus ille Chiapensis Episcopus, D. Fr. Bartholomęus de las Casas, qui Hispali bonis parẽtibus natus, & post sacrorum Canonum studium Sacerdotij ordinem adeptus, cũ ad insulam Hispaniolam, sive Sancti Dominici inter primos illius ætatis homines traiecisset, & in sęculo manens, sæcularibus negotijs implicatus, militares adversus Indos expeditiones observasset, & damna, & iniurias quas illis fieri videbat. toto animo † doleret, 22
pio semper, & ardenti eorum tuendorum zelo, & charitate flagravit, & cũ parum suis consilijs, & sermonibus proficere cerneret, anno 1515. primũ, & iterum anno 1517. in Hispaniam redijt, & enixis ac repetitis libellis, & orationibus Indorum causam defendit apud Ferdin. Regem Catholicum, & eo paulò pòst è vita discedente, apud Caroli Cæsaris, tunc Flandriæ cõmorantis, Gubernatorem, & Consiliarios, & posteà eundemmet Carolum Barchinonę personaliter adiẽs, plura pro illorum libertate, meliori conversione, gubernatione, & tractatione proposuit, & aliquibus pro voto impetratis, alijs per illius temporis cõperendinationes suspẽsis, rursus insulã S. Dominici repetijt, ibiq; ordinẽ Prędicatorũ ingressus & professus, & multa pro eisdem Indis iuvandis constantissimè passus, ad Novam Hispaniam transitum fecit, in qua non minori curã suf-

ceptum Indorum clientelam prosecutus fuit.

Posteà verò Episcopatu *de Chiapa* donatus, prout maiori fulgebat auctoritate, maiori etiá ardore, & solicitudine in idem studium incubuit. Sed cùm ob militum duritiam, & auri, atque argenti semper crescentem cupiditaté, non ut oportebat, iustissimis & sanctissimis Regijs edictis in regionibus adeò longinquis obtemperari videret, suaque monita multis exosa, alijs verò difficilia, aut impossibilia iudicari, Episcopatui, quem hâc tantū causâ susceperat, consulto prius Romano Pōtifice, renunciavit, & iterum in Hispaniam reversus, anno 1539. nullum non lapidē movit, ut verbo, & scriptis iniurias & calamitates Indorū ostenderet, & ut eis obviam iretur expostularet.

23 Sumptâque † hinc occasione, & ut apologijs respondêret, quas eodē tempore Ioan. Ginesi. Sepulveda contra aliquas eius propositiones evulgaverat, libros quosdam scripsit, quorū primus continet tractatum comprobatorium supremi Imperij, & universalis dominij, quod Reges Castellę, & Legionis super Indis Occidentalibus habent, eique triginta propositiones, & aliqua principia ad idem argumentum pertinentia subiunxit.

Secundus, capita cuiusdam disputationis amplectitur, quæ anno 1550. coram Regio Senatu, & alijs doctissimis viris inter Episcopum & Ginesiū habita fuit eiusdem Senatus auctoritate, ab eruditissimo Fr. Mag. Dom. Soto, qui ibidē interfuit, in sūmā redacta.

Tertius, quartus & quintus de dānis, quę Indi patiebantur, eorum libertate asserenda, commendisque tollendis pertractant.

Sextus quoddam confessionarium continet, cuius tenore, ij, qui cum Indis versabantur, à confessarijs examinandi essent. Hi libelli Hispali typis excussi anno 1550. & 1552. per omniū ora, & manus vagati cœperunt. Sed postà † quia sine Regij Senatus auctoritate editi erant, & alijs iussis de causis colligi, & asservari iussi sunt, & præcipuè dictum confessionarium, ad quod intercipiendum Regia schedula expedita reperitur Vallisoleti 5. Septembr. ann. 1550. quę extat in 1. tom. sched. impr. pag. 231. 24

Vltra hos tractatus † aliū scripsit, quem appellavit testamentum, & aliū, cui codicilli nomē apposuit, quos ante mortem Regi Philippo II. præsentasse, auctor est Fr. Eman. Rodetic. 2. tom. quęst. Regul. q. 99. art. 4. Refert etiam Fr. Aug. Davila Padilla in hist. Mexic. Ord. Prędic. lib. 1. cap. 99. aliū librum scripsisse Latino, & Hispano sermone de promulgatione Evangelij, & alium ingentis voluminis, cui de iuvandis & fovendis Indis titulum fecit, & Mexici in Biblioth. Dominicani Cœnobij asservatur. 25

Et tandem summus hic vir, † libertatis Indorū usq; ad mortē propugnator acerrimus, plenus dierū & virtutū Vallisoleti occubuit, ut latiùs hæc omnia, & alia ad eius vitā, laudes & labores, quos pro Indis suscepit, spectātia, recēset † Hieron. Benzo hist. Ind. lib. 1. c. 16. Fr. Aug. Davila ubi sup. ex c. 97. usq; ad 107. Fr. Thom. Castell. in hist. Lat. Ind. 1. par. Fr. Vincēt. de las Casas in hist. Mexic. lib. 1. Fr. Alfons. Ferdin. in hist. Eccles. nostri temp. lib. 1. cap. 6. Ioan. Botet. in relat. univers. 4. p. lib. 3. pag. 63. Ant. Herrera in hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 11. pag. 20. & lib. 2. cap. 3. pag. 33. & 34. & cap. 6. pag. 40. & cap. 15. & 16. & 21. & lib. 4. cap. 2. 3. 4. & 5. & deca. 3. lib. 2. c. 3. 4. & 5. ubi notabiles orationes continētur, quas Barchinonæ ann. 1519. corā Imperatore Carolo V. Episcopus Darienis, & Licentiatus de las Casas habuerūt, de quibus etiam agit Hieron. Bēzo in sua hist. Novi Orb. lib. 1. cap. 16. & aliqua tāgit Ludovic. Cabrer. in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. pag. 419. 26 27

Episcopi Chiapensis temporibus

28 prædictus † etiam Ioan. Ginesius de
Sepulveda floruit, qui, ut præter alios
refert Ant. Possev. in apparat. 1. tom.
pag. 880. Cordubēsis fuit, Theologiæ,
& bonarum litterarū impensè doctus,
ac Caroli V. Imper. Historicus. Hic
annos 81. cœlebs, & in diversis studijs
versatus, insumpsit, & obijt ann. 1572.
sepultus in Putalbani municipij æde
maximâ prope Cordubā, & varia opera scripsit, quæ cùm sparsim varijs tēporibus fuissent à Typographis evulgara, demū ab Arnoldo Myllio cōquisita, simul in lucem edita sunt in officina Birmanica Coloniæ anno 1602.

Et inter reliqua, ut audio, peculiarē librum elucubravit de iustis causis belli cōtra Indos suscepti: cuius ratione, cū in pluribus Episcopi Chiapensis assertionibus cōtrairet, & inter illos, verbo & scripto, privatim & publicè multæ contentiones habitæ fuissent, apologiā quandā pro prædicti libri defensione vulgavit.
29 Horū librorū copiam usque adhuc habēre non potui, † fuerunt quippe auctoritate Regiâ in Hispaniæ, & Indiarū Provincijs interdicti, schedulâ ad id apud D. Martinum expeditâ 19. Octob. ann. 1550. quę extat in d. 1. tom. sched. imp. pag. 230. ubi huius prohibitionis ratio ea esse dicitur, quia extra Regnū typis excusi fuerant, & quia nō convenit, ut materiæ eiusmodi sine expressa & peculiari Regis licentia pertractētur, & publicę factæ, vulgi linguis, & manibus conterantur.

Accipio etiā ex relatione Fr. Aug. Davila in d. hist. Mexic. Ord. Præd. lib.
30 1. cap. 103. pag. 403. quendā † Licenciat. Frias de Albornoz in eodē argumento laborasse, & tractatum de conversione & debellatione Indorū scripsisse, qui tamen, quoniā aliqua continebat, quæ Evangelicis præceptis adversabātur, Quæstorū Fidei sedulâ diligentiâ interclusus fuerit.

31 Viguit quoque eâdem ætate † quidam Per. Malferitus I.C. Patricius Balearis, ad cuius manus cū confessionariū Episcopi Chiapensis pervenisset, & in eo aliqua perlegisset, quę iustitię Nostrorum Regū in occupatione harum Provinciarum nocēre poterant, copiosum quoddam, & non malè doctum consilium, sive apologeticum (ut ipse vocat) iuris responsum commentus est, quo intrepidè illā defendit, illudque ad potentiss. D. D. Maximilianum Bohemię Regem, Austriæ Archiducem, direxit, qui eā tempestate Carol. V. in Regnis Hispaniæ vices gerebat. Quod responsum extat inter consilia Iacobi Mandeli Albani, vol. 2. & est 769. in ordine.

Marquardus † etiā de Susanis tra- 32
ctatū eodē fermè tempore fecit de Iudæis & infidelibus, in cuius prima parte cap. 14. per tot. an, & quando infideles debellari, & proprijs bonis spoliari possint? pertractat, & de his nostris Indis, & eorum subijciendorum titulis speciatim nonnulla considerat.

Idē etiā licèt magis perfunctoriè te- 33
tigit † Frāc. à Vargas in tract. de auct. Pontif. & Episcop. iurisd. qui habetur inter tract. Doct. tom. 13. p. 1. ex pag. 113. ubi confirmatione 10. fatetur, multū in hac re Scriptores suę ætatis super conciliandis contrarijs Innocēt. & Hostiens. opinionibus dissentire, se tamen omnium eorum sententias omnibus collatis disputationibus ad cōcordiam, meramque veritatem reducere conatū in suis commentarijs; quos tamen ego vidēre non potui, & an typis excusserit, prorsus ignoro.

Doctissimus † itē Mag. P. Domin. 34
Soro aliqua hūc articulū concernētia doctè, & graviter pūgit in lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. & seq. & in 4. dist. 5. q. unicâ, art. 10. pag. 266. & seq. ubi addit, sibi in animo esse in lib. 4. de iust. & iur. tractatum edere de ratione promulgandi Evangelij, primum in obsequiū Fidei, deinde in gratiam Christianorum Principum. Quem tamen tractatum an ediderit, nescio; nunquā enim

illius copiā assequi potui, licèt eum citari videam à Ferd. Menchaca, lib. 1. quæst. illustr. cap. 10. num. 10.

35 Idē mihi cōrigit in scriptis † Ioan. Matieço, qui fuit in his Peruanis Provincijs Argētini Prętorij pluribus annis Senator, & ultra Dialog. Relatoris & accurata commentaria, quæ edidit sup. lib. 5. Recop. alium etiam librum, quem ipse in illis citat, paraverat, sub titulo de stylo Cancellarię, & refert se in eo plura pro defendēda Indorum debellatione & subiectione dixisse in tit. 1. præeminētia 17. casu 20. de clar. 9. §. 1. gloss. 1. Adquem etiā se remittit nonnulla eiusdē argumenti leviter tangēs, in alio libro manuscripto Hispani sermonis, quē penes me habeo, & inscribitur de moderatione, sive gubernatione Regni Perù; † qui tamen iudicio

36 meo tumultuariè ab auctore scriptus videtur, & pauca continet, quę nobis eandem rem pertractantibus usui, & adiumēto esse potuerint, ut ex utriusque operis collatione patebit.

37 Franciscus † etiam à Victoria, Dominicani Ordinis fulgenti simum Sydus, ultra celebres illas disputationes, quas de iure belli cōscripsit, duas alias elucubravit, quibus *de Indis insulanis*, titulum fecit, ubi plures rationes, sive causas enumerat, obquas illis bellū infligi possit, & veros dominationis Regum nostrorū titulos à falsis, & affectatis magistrali resolutione distinguit.

38 Dom. quoque Gregorius † Lupecius Regius in supremo Indiarum Senatu Consiliarius, & ob eximiā utriusque iuris peritiam, & indefessum laborē omni sęculo commendandus, ut aurea, & ardua glossemata, sive commentaria ostendunt, quę circa Hispanas septem Partitarum leges scripsit, sine quibus manca profectò Hispani fori iurisprudentia videri posset. Hic inquā talis, tantusque Præceptor, totis nervis in hoc idē argumentū dominationis Indiarum intendit, & cùm plura hinc inde allata tētasset, tandem relectiones Victorię, de quibus diximus, summopere probans, eas ad litteram transtulit, & viginti colūnis consumptis, vix, & ne vix quidem se ab hoc labyrintho extricare potuit in l. 2. tit. 23. part. 2. verb. *Acrecentar el pueblo a su Fè.*

Alia quoque † alij tam Theologi, 39 quàm utriusque Iuris, atque etiam historię professores de eodē articulo varijs in locis tetigisse reperiūtur, ut cōstabit ex Ioan. Maior. in 2. Sent. dist. 44. q. 3. Alfons. à Castr. de iusta hæret. punit. cap. 14. Alfons. Guerrer. in speculo Princip. cap. 3. num. 5. Pet. Bellino in tract. de bello, 2. part. tit. 12. Ioseph. Acosta in libris de procuran. Ind. salute, præcipuè lib. 2. cap. 2. Cuius doctissima † & elegantissima scripta meritò laudat Ant. Possevin. in apparat. 1. 41 tom. pag. 964. Ferdinand. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 10. n. 10. & 11. & cap. 24. per tot. Fr. Ant. à Corduba in suo quæstionario, lib. 1. q. 59. Dominico Bañez, Aragone, Salone, Lorca, & alijs Theologis recētioribus in 2. 2. q. 10. art. 10. Lud. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 105. & 106. Greg. de Valēt. in 2. 2. disp. 1. punct. 7. in resp. ad 2. & punct. 8. per totum, Ioanne Azorio lib. 8. instit. moral. cap. 24. & 25. Eman. Roderic. 2. tom. quest. Regul. q. 99. art. 4. & tom. 3. quest. 32. art. 4. Anastas. Germonio de sacror. immunit. lib. 3. cap. 13. per tot. præcipuè ex num. 29. Petr. Matthæo in lib. 7. Decretal. sub tit. 9. de insulis Novi Orb. pag. 74. & seq. illust. & eruditiss. Card. Bellarm. 1. tom. controvers. 3. de Rom. Pōtif. lib. 5. c. 2. & in recognitione suorum librorum in addition. eiusdē cap. §. 2. Camill. Borrell. de prestan. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 224. Ant. Possevin. in Bibliot. tom. 1. lib. 9. cap. 15. & seqq. ubi de conversione Indorum aliqua tradit Fr. Thom. à Iesu in tract. de procuran. omnium gentium salute, lib. 2. par. 1. cap. 5. & lib. 5. p. 1. P. Lud. Turriano in tract. de Fide, q. 19. disput. 51. & 52. & sequentib. P. Ioan. de

Salas de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 4. pag. 120. & q. 96. disp. 10. sect. 3. pag. 227. Ioan. Boter. in suis relat. univers. 2. part. lib. 4. ex pag. 238. ad 240. & 4. part. lib. 3. per totũ, præcipuè pag. 72. Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4 Lud. Cabrera in vita Philippi II. lib. 7. cap. 8. Ferdin. Rebell. de obligat. iust. lib. 18. q. 23. per tot. ubi licèt de titulis Indiarum Oriẽtalium dumtaxat pertractet, idem est ac si de Occidentalibus disseruisset, Lud. à Paramo de origin. Inquis. lib. 3. q. 1. opin. 3. n. 123. ubi citat, de eodem agentem, quẽdam auctorem nomine Vazquez cons. 8. quem invenire non
41 potui; † sicuti neque admonitionem quandam de legatione Evangelica ad Indos capessenda, quam audio his tẽporibus scripsisse Iust. Heurniũ Ioan. filium, & typis editam Lugdun. Batavor. apud Elzivericum in 8.

Videre autem licuit, & iuvit, quod latisimè, & multũ in nostris terminis
42 scribit † D. Marta in tract. de iurisd. lib. 1. cap. 24. ubi Romani Pontificis potestatem super Regnis, & bonis infideliũ intrepidè admittit, & Hieron. Zevall. 1. tom. pract. cõmun. q. 735. ubi occasione illius quæstionis, quam disputat, an filij infideliũ possint invitis parentibus baptizari, de titulo subiectionis Indorum aliqua tangit. Quod
43 idẽ † ipse auctor, quæ eius est diligentia, & studiũ de Republica litteraria, & Nostrorum Regũ dignitate benèmerendi, in eorum, ut inquit, gratiã, latiùs prosequutus est in quarto tom. eiusdẽ pract. cõmun. q. ult. ex n. 168. usq; ad num. 324. ubi num. 174. mutuatis verbis Petri Malferiti. d. cons. 769. insano labori se indulgẽte velle testatur, ut veritas huius quæstionis, & Indiarũ Regni retentio luce meridianã clarior omnibus illucescat, quod an impleve
44 rit, aliorũ iudicio relinquo. Meritò † tãmen ibidẽ ex num. 175. ad 182. ad hoc opus ex professo suscipiẽdũ desiderat, & appellat insignes illos, & præstãtes Iurisconsultos, & Regis nostri potentissimi Præsides & Consiliarios, quorũ nomina refert. Magnos † enim magna aggredi, & in magnis laborare ratio 45
suadet, ut latè docet Arist. lib. 4. & hic cap. 3. & egregio schemate ostendit Lucianus in dialogo 4.

Sed nos † eo tempore, quo Zevall. 46
hanc ultimã quęstionẽ in vulgus emisit, scripta hæc, quæ nunc in publicum edimus, in privatis schedis continebamus, gavisiq; sumus, & ingenio nostro gratulati, quòd post tantos viros, qui in hoc studio, sive stadio certarunt, & in hanc uberrimam messem manũ miserunt, prodire adhuc in lucem, Deo votis nostris annuente, non usquequaque contemnendi, possimus, & piam illam Moabitidem imitati, spicilegiũ, neque sterile forsitã, neque infructuosum conficere.

Et quamvis † summa illa eruditionis fastigia, quę Zevallos exoptat, æ- 47
quare non valeamus, neque in Orchestra, sed in imis istis subselijs locum habere meruerimus, non ideò tamen ab incœpto itinere desistemus. Potest enim non incõcinnè huc referri quod in Oratore Cicero ait: *Si quem aut natura sua, aut illa præstantis ingenij vis fortè deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem, honestum est in secundis, tertijsque consistere. Nam in Poëtis non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar) aut Archiloco, aut Sophocli, aut Pindaro, sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec verò Aristotelem in Philosophia deterruit à scribendo amplitudo Platonis: nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia & copia cæterorum studia restinxit.*

Alacrior quoq; ad hãc pugnã capessendam insurgo, quoniam audio etiam his ultimis annis librum quendã sine Auctoris nomine pervulgatum esse, de his Indicanæ dominationis iuri bus plura tractantem, † cui titulus 48

est, *Mare liberum*, cuius copiam hucus-
que nancisci non potui; nam in extre-
mas illas mundi plagas tarò similes li-
bri perveniunt, & huius nundinatio,
& relectio per sanctę Inquisitionis of-
ficium interdicta videtur, ut constat
ex ultimo indicę librorum prohibito-
rum ann. 1612. pag. 77. Nimirum,
quia ut a viro docto & pio, qui Hispa-
niæ ante prohibitionem illū legit, ac-
cepi, hæretici Auctoris manū & inge-
niū redolebat impiè in Reges nostros,
& quod gravius est, in Romanā Eccle-
siā debacchātis. Pro accepta scilicet
49 eiusmodi † Sectariorū inverecūdia, qui
nullam veritatis, aut decori rationem
in suis doctrinis asserendis & adstruē-
dis habentes, quidquid in buccam ve-
nit, affirmant, & contumelijs & iniu-
rijs magis quàm rationibus certant,
ut rectè observat Balth. Chavas. de
not. veræ relig. lib. 4. cap. 2. ut planè ad
eos pertineat illud Greg. Nazianz. in
orat. 1: *Veritatis doctrinam adulterant,
omnibus assentantur, ventriloqui sanè, &
vaniloqui, voluptatibus suis servientes,
verbis è terra prolatis, & in terram per-
sum euntibus, ut maximā apud vulgus glo-
riā, & nominis celebritatem consequātur.*
50 Cui † libro, postquam hunc nostrū
typis cudendum tradidimus, plenè res-
pondisse video, doctum pariter ac re-
verendum Patrem D. Seraphinū Frei-
tas Lusitanum in altero cui *de iusto Im-
perio Asiatico*, titulum fecit, ubi Indię
Orientalis navigationem, & conqui-
sitionem per Lusitanos factam, erudi-
tè defendit, & nonnulla etiam brevi-
ter pungit, quæ ego latiùs pro his no-
stris Occidentalibus disserueram, ut
Lectori facilè ex utriusq; tractationis
collatione patebit.

Eundem laborem, licèt non ita se-
rio, aggressus quoq; videtur alter no-
vissimus Lusitanus, cui nomen Bene-
dictus Ægidius, in commentarijs ad l.
ex hoc iure, D. de instit. & iur. 1. part.
cap. 3. ex num. 13. ad 32. sed neque hic
nostrum usquequaque inutilē reddet.

Pergam igitur macte animo, distinctis
capitibus singulos titulos, qui mihi in
hanc rem perpendi posse videntur tru-
tinans, & exornans, obsoletis nitorem,
ut cum Plinio loquar, fastiditis gratiā,
dubijs fidem, & vetustis novitatem ad-
struere curans, & in unoquoque quid
affirmandum, quid improbandum sit
ex animi mei sententia citra omnem
amoris, & lenocinationis speciem re-
solvens. Non enim ignoro, † menda- 51
cis hanc pœnam esse, ut etiam cùm
vera dicat, ei non credatur, sicuti apud
Laërti. lib. 3. Arist. tradit, &. D. Hiero-
nym. epist. 37. ad Iulian. & habetur Ec-
cles. 20. 26: *Opprobrium nequam in homi-
ne mendacium, & in ore disciplinatorum
assiduè erit.* Et adulatores † sibi, & ijs, 52
quibus arridere cupiunt, necem infer-
re, ut pręter alios optimè & novissimè
probat Dom. Regens Valençuel. cōs.
99. num. 76. & eleganti carmine osten-
dit Iacob. Billius Carthus. in Antho-
log. sacra, sic inquiens:

*Lingua assentatrix vitium loquentis a-
cerbat,*
Et delectatum crimine laude ligat.
Nulla sit ut lapso reparanda cura salutis
*Blanditur soniti dum malè suasus ho-
nor.*
Libera sit potius vox correctoris amici,
Serpere ne fibris cæca venena sinat.
Nec credens medici verbis fallacibus ager,
Noxia laudata vulnera pestis amet.

SVMMARIVM
Capitis II.

1 *Deus omnium rerum est auctor, actor &
moderator.*
2 *Deus non solùm praeest rebus omnibus,
sed interest, & inest.*
3 *Deus omnium Regnorum arbitrium in
sua manu habet.*
4 *Regna & Imperia omnia immediatè à
Deo proveniunt, & pendēt, & plurima
iura & auctores, qui de hoc tractant.*
5 *Reges omnes, & Imperatores cur in suis*

titu-

titulis scribant, se Dei gratia regnare?

6 Dei gratia se regnare dicunt aliqui Reges & Duces, ut ostendant, se nullum alium superiorem in terris agnoscere, & plurimi auctores, qui de hoc tractant.

7 Dom. D. Franc. de Alfaro, Senator Limensis meritissimus, laudatur.

8 Regna & Imperia omnia cur Deus caduca, & instabilia esse voluerit?

9 Regnum a gente in gentem potest transferre Deus cum causa, & sine causa.

10 Regnorum innumeri casus, & mutationes remissivè adducuntur, & plurimi auctores, qui de hoc agunt, latissimè recensentur.

11 Gens nulla reperitur, quæ certam suæ originis & Regni rationem & successionem reddere possit, præter Hebræam.

12 Romanorum Monarchia, sicut aliæ, cecidit; quamvis se æternam futuram iactaret.

13 Fortuna adversus imperia, & civitates idem iuri habet, quod adversus imperantes.

14 Regna suas ætates habent, sicut homines, & internas causas pereundi.

15 Manilij Poëtæ elegantia carmina de imperiorum mutatione.

16 Diogenis iocus in mutationem rerum.

17 Imperiorum & Regnorum mutationes & casus, qui Lunæ & Stellis tribuunt, graviter errant.

18 Fati, fortunæ, & sortis nomine Ethnici, Dei absolutam voluntatem significare volebant.

19 Mundi æterna lex est, ut omnia in eo morti, & mutationi sint subiecta.

20 Deus solus mortis & mutationis est expers.

21 Iusti Lipsij elegantissima verba de rerum & Regnorum mutationibus expenduntur.

22 Hispaniam summum Imperium Orbis habituram Vaticinij in modum proponit Iust. Lipsius.

23 Hispaniæ Reges titulum dominationis Novi Orbis ex promissione & concessione divina habere videntur. Et numer. 31.

24 Rem suam quilibet potest ad aliũ transferre.

25 Deo auctore & ductore quæ fiunt, iniusta censeri non possunt.

26 Cap. Dominus noster 23 q. 2. expenditur, & illustratur.

27 Moysis bella contra Amorrhæos, & alios ex sola divinæ voluntatis observatione excusant August. Abulens. & alij, quorum loca expenduntur.

28 Sapientiæ locus cap. 12. vers. 12. explicatur, & exornatur.

29 Deus iustè potest, omnes gẽtes etiã innocentes perdere, in ò & beatos damnare, si id sibi placeret.

30 Deus cur comparetur figulo, & creatura luto ab Isaia, & D. Paulo.

32 Repetitionis & prolixitatis vitiũ fugiendum.

33 Thom. Bozius securè admittit concessionem Novi Orbis à Deo Hispaniæ Regibus factam, ob zelum religionis, & alias virtutes. Et num. 35.

34 Cantic. cap. 4. de Austro perflante; & aromatibus fluentibus, intelligitur de conversione Indorum.

36 Sibyllarum carmina à Virgilio relata, commodè de Hispaniæ Regibus applicantur.

37 Alanus Copus titulum, quem Reges Hispaniæ in utraque India habent, multum extollit, tanquam à Deo concessum.

38 Reges Catholicos Hispaniæ videri electos, & vocatos à Deo ad reducendos; & gubernandos populos Indorum, sicut olim Moysis ad reducendum & gubernandum populum Israelit. Camill. Borrel. apertè testatur.

39 Benedictionem & promissionem dilatationis Imperij sui factã Ecclesiæ à Prophetis, posse etiam intelligi de Regibus Hispaniæ, docet D. Valdesius.

40 Indiæ Orientalis titulum Regibus Lusitaniæ ex divina approbatione & quasi concessione competere, docet Pet. Rebellus, & idem procedit in Occident.

42 Novi Orbis Imperium, & conversionem Hispanis Deum reservare, & ostendere voluisse multis prodigijs & os-

sentis prædictum fuit. Et numer. 47.

42 *Regnorum calamitates & mutationes solet semper Deus prodigijs, & portentis ostendere, quod plurimis exemplis, & auctoribus remissivè probatur, & quæ sit causa? Num. 43.*

44 *Calamitatum & suppliciorum imminentium Deus priùs homines monet, ut resipiscant.*

45 *Psalm. 59. versus expenditur.*

46 *Ieremiæ verba cap. 6. & 18. expenduntur.*

48 *Evangelij propagationem inter Gentiles faciendam multis vaticinijs, & carminibus Sibyllarum Deus prædixit.*

49 *Indi Insulæ Hispaniolæ habuerunt notabile oraculum de Hispanorum advẽtu.*

50 *Dæmon sæpè compellitur à Deo veritatem dicere.*

51 *Prodigia & ostenta plura notãda, quæ Mexicani habuerunt de adventu, & dominatione Hispanorum & auctores, qui de illis scribunt.*

52 *Mexici prædixit adventum, & dominationem Hispanorum quidã captivus, qui de more sacrificabatur.*

53 *Mexici ante adventum Hispanorum homines armatos, flebiles voces, cometes, igneos globos, & alia ostenta apparuisse.*

54 *Motezuma Monarcha Imperij Mexicani plura habuit oracula, & ostẽta suæ calamitatis, & adventus, & dominationis Hispanorum. Et num. 55. & 56. & sequentibus.*

56 *Avis nimiũ peregrina, & prodigiosa Motezumæ adducitur.*

57 *Papania Motezumæ soror, mortua revixit, & ei suum interitum, & Hispanorum adventum prænuntiavit.*

58 *Quaçalcoati vir prudens, Novæ Hispaniæ incolis priscis, temporibus, Hispanorum adventum, & dominationem prædixit.*

59 *Mexicani quatuor sæculis ante adventum Hispanorum, illius vaticinium habuerunt, & a maioribus in posteros derivarunt.*

60 *Iucatanenses vaticinium habuerunt, homines Crucis vexillum, & vaccas secũ afferentes, eorum dominaturos.*

61 *Misteca in regione reperitur notabile præsagium adventus, & dominationis Hispanorum à dæmonibus editum.*

62 *Argentei fluminis in regione, Origuara prænuntiavit incolis adventum Hispanorum, & Novæ Religionis Prædicationem.*

63 *Vaticinium notabile adventus Hispanorum, quod Rex Tidore, se habuisse, illis significavit.*

64 *Rex insulæ de Tidore voluntariè imperium suum Hispaniæ reliquit, se ita à Deo monitum dicens.*

65 *Peruano in Regno multa vaticinia, prodigia, & ostenta Hispanorum adventum, & dominationem prænuntiarunt, & quæ illa?*

66 *Mures & locustæ Peruanis nunquam visæ, in adventu Hispanorum, eos prodigiosè infestarunt.*

67 *Potosi montis argentei divitias Hispanis à Deo servari, vox cœlitus emissa prædixit.*

68 *Psalm. 64. versus, qui de gentibus signis Dei turbandis loquitur, de Indis Novi Orbis accipitur.*

69 *Fortunæ casibus omnia mundi bona, & Regna, etiam tunc, cùm maximè florent, subiecta esse.*

CAPVT II.

De primo debellationis & dominationis Indiarum Occidentalium titulo, quem gloriosissimi Hispaniæ Reges ex divinæ voluntatis cõcessione habere posse videntur, à qua omnium Regnorum iura dependent, & quibus illa vaticinijs, & prodigijs fuerit insinuata?

DEVS

1 DEvs † omnium rerum
est auctor & actor, æter
na & provida mens, quę
cœlorum perennes or-
bes, quæ syderum inæ-
quales cursus, quę elemẽ
torum alternas vices, quę deniq; om-
nes res superas, inferas, temperat, mo-
deratur, gubernat. Spargit quoquo ver
sum æterna illa lux suos radios, & uno
eodemque, ut ita dicã, ictu, sive nictu,
sinus omnes, & abyssos penetrat cœli,
2 terræ, maris. Nec † pręest solùm Divi-
nitas hæc rebus omnibus, sed interest,
imò inest, res omnes inspicit, adit, co-
gnoscit; & cognitas, immotâ quadã &
ignotâ nobis serie dirigit, ac gubernat,
ut pręclarè scriptum reliquit Iust. Li-
psius lib. 1. de constant. cap. 13.
Quo fit, ut pariter in sua voluntate
3 & potestate habeat † omniũ Regno-
rum & Imperiorum arbitriũ, & distri-
4 butionem, † nullusque temporalis sta-
tus, aut principatus reperiatur, qui à
Deo auctore naturæ immediatè non
proveniat, atque dependeat, licèt ipsi
Principes, & Monarchæ mediante hu
manâ voluntate & institutione ad eo-
rum fastigia provehantur, ut habetur
1. ad Rom. 13. Timot. 3. Proverb. 8. &
egregiè probat l. 1. l. inter claras, C. de
summ. Trinit. l. 1. C. de veter. iur. enuc.
in princ. l. ult. C. de quadr. præscript.
cum alijs, D. August. in cap. quo iure,
1. distinct. cap. Constantinus, cap. duo
sunt, cap. si Imperator. 96. distinct. cap.
si ex bono de pœn. distinct. 4. D. Chry-
sost. hom. 23. in d. epist. ad Rom. l. 5. 6.
& 7. tit. 1. par. 2. D. Thom. lib. 1. de re-
gim. Princ. Dom. Soto lib. 4. de iust. &
iur. q. 4. art. 1. Did. Perez in procœmio
ordinam. col. 7. Minchaca in pręfat.
controvers. illustr. num. 119. & 139.
Covarrub. in pract. cap. 1. Mich. Sa-
lon. de iust. & iur. tom. 1. tract. de Dom.
q. 2. art. 1. concl. 2. Omphali de civili
Polit. lib. 2. cap. 3. num. 1. & plurimi
alij relati à Bobadilla in Polit. lib. 2.
cap. 17. num. 2. vers. *Prudense*, Zevall.
in pract. lib. 4. q. fin. ex num. 237. P. M.
Fr. Anton. Perez in Laurea Salmanti-
na, certamine 5. exposit. de hom. præ-
fect. pag. 296. & seq. Pat. Franc. Suar.
omnino videndo in dęfens. cõtra sect.
Anglican. lib. 3. cap. 2. num. 10. & seqq.
& Petr. Andrea Canonherio in Apho-
rism. Hippocrat. polit. 1. tom. pag. 1.
& 2.
Qua de † causa omnes benè corda- 5
ti Reges & Imperatores suorum titu-
lorum initio, se Dei gratiâ regna, qui-
bus potiuntur, habêre, piè & humili-
ter profiteri solent. Quamvis † aliqui 6
ambitiosiùs, simul etiam sub hac præ-
fatione ostendere velint, nullum alium
in terris superiorem agnoscere. Vt cõ-
stat ex ijs, quę latè notant Castell. &
Burg. de Paz in procœm. leg. Taur. n.
30. Gregor. Lop. & eius additionat.
Barth. Humada in procœm. part. gloss.
7. Paris de Puteo in tract. de Duell. lib.
7. §. an Comes, num. fin. Redin. de ma-
iest. Princ. in princ. n. 22. Chassan. in
procœm. ad consuetud. Burgun. verb.
Par la grace, Francisc. Marc. decis. 163.
num. 1. part. 1. Petr. Foller. in tract. de
censib. fol. 15. n. 8. cũ seqq. Carol. Ta-
pia de constit. Princip. in rubr. num. 3.
Anton. Scappus de iure non scrip. lib.
2. cap. 2. ex num. 3. Menoch. cons. 2.
num. 104. Anastas. Germon. de Indul.
Apost. in initio, fol. 30. Camil. Borrel.
de præstan. Reg. Cathol. cap. 2. Zevall.
ubi sup. num. 267. & novissimè alios
citans Caldas Pereira in tract. de em-
ption. & vend. cap. 1. num. 4. Et † il- 7
lustris pariter, atque eruditus Dom. dõ
Francisc. de Alfaro huius Limani Con-
ventus Senator meritissimus, mihique
semper ob iustitię zelum, tuendorum
Indorum ardorem, probatissimos &
incorruptissimos mores, & alios ne-
cessitudinis, & familiaritatis titulos
plurimum observandus, in suo elegan-
ti tract. de offic. Fiscal. gloss. 2.
Et ad hanc supremam potestatem
ostendendam † eadem Dei providen- 8
tia disponit, ut Regna & Imperia ipsa

caduca,& instabilia sint, & sub perpe-
tua quadam mutatione, & volubilita-
te constituta,ne à nobis ipsis stare, ac
perdurare in scepcri sempet dignitate
existimaremut,sed ut standi,ita & ca-
9 dendi,resurgendique fatum,ex eius nu
tu,& voluntate pendêre, † quæ cum
causa & sine causa, illa ab alijs ad a-
lios,& de gente in gentem transferre
potest,& solet,ut apertè docemur Ec-
clesi.cap.10. Dan.cap.2. vers.21. ibi:
Deus mutat tempora,& ætates, transfert
regna,atque constituit,& cap.4.ibi: *Do-*
minatur excelsus in Regno hominum, &
cuicunque voluerit,dabit illud, Sap.cap
7.vers.27.ibi:*Omnia innovat*, 2.ad Co-
rinth.cap. 6. ibi: *Regnum à gente trans-*
10 *fertur*;& innumeris † exemplis ex sa-
cra Scriptura, quatuor Orbis Monar-
chijs,& omni antiquitate petitis, ostẽ-
dunt, & illustrant Doctores per text.
ibi in cap.translato de constitut. cap.
per venerabilem 34.de elect. auth. de
non alienan.rebus Eccles. §. ut autẽ,
Cicer.lib.1.offic. elegantissimè Ovid:
lib.15. Metamor.Propert. lib. 2.eleg.
9. Plutarc. in paralel. & apophtegm.
Valer.Maxim.lib.2.cap.7. lib. 6.cap.
9.Tacit.lib.6. annal. Ammian. Mar-
cell.lib.14.Trogus Pomp.lib.44.Luc.
Florus lib.2.cap.19.Polyb.lib.8. hist.
Paul. Æmil.in Dione, Auso.epig.8.&
in Lud.Sep.Sapien.in Solone,Tzetzes
Chil.4.Bocacius de casib. Princip. &
plurimos alios referens Petr. Gregor.
lib.18.Syntagm.c.1.& lib.21.de Rep.
per totum,& lib.6.cap.3.num.10.& in
syntax.art.mirab.lib.22. cap.4. Men-
chac.lib.1.quæst.illustr.cap. 20. num.
34.Balduin. qui eleganter loquitur in
§. item ea, quæ ex hostibus,instit. de
rer.divis.Thom.Bozius Eugubinus de
sign. Ecclesię Dei,lib.24.cap. 3. cum
tribus sequentibus,& latiùs in pręter-
missis cap.5.ex pag.627.& in integris
octo libris, quos de ruinis gentium &
Regnorum scripsit, Theatr. vit. hum.
vol.3.lib.4.pag. 734. & seq. Ant.Poss.
in Bibliorh.lib.2.cap.62. pag.92. ubi
ait † omnes mundi nationes, omnia- 11
que regna sæpè mutata fuisse, ita ut
nulla ferè gens inveniatur præter He-
bręam,quę certam sui originis ratio-
nem, suorúmve regnorum successio-
nem tradere valeat, doctè & copiosè
Fr.Thom.à Maluenda lib. 1. de Anti-
christ.cap.4.& lib.4.ex capit.8.ad 16.
Vbi inter alias † Monarchias, quæ 12
pessum ierunt, etiam Romanã consti-
tuit, quamvis stabilitatis,ac diuturni-
tatis suę plura testimonia,& vaticinia
iactaverit,& se ęternam appellare au-
sa fuerit. Lælius Bisciola lib. 1.horarũ
subsecivar. cap.1. Petr.Faber.lib.1.se-
mest.cap.8.& 9. Vbi eleganter † pro- 13
bat,fortunam adversus urbes,&impe-
riã idem ius habêre, quod adversus Im
perantes.Valdes de dignit. Reg. Hisp.
cap.12.num.9.Sim.Maiol.in dieb.ca-
nicul.tom.2.colloq.2. ex pag.104. &
tom.3.colloq.2. pag.338.& sequenti-
bus,Mart.Delrio in adag. sacr. 2.tom.
adag.286.pag.355. Fr.Ioã.Torquem.
qui in nostris terminis loquitur in Mo
narch.Indian.lib.4.cap.105.& noviss-
simè Pet.Andr.Canonher. in d.1.tom.
Aphoris. Polit. Hippoc. pag.543. ubi
post plures, quos refert, † comparat 14
Regna,& Regnorũ status cũ ætatibus
hominũ, & ortũ,infantiã,adolescẽtiã,
iuventutem, virilitatem, senectutem,
& interitum habêre,luculenter osten-
dit. Quod insinuavit etiam Iust. Lips.
in centur.3.ad Belgas epist. 31.dicẽs:
Magna Imperia limites suos habent, quò
cùm venerunt, sistunt, retrocunt, ruunt;&
meliùs lib.1.de constan.cap.15: *Vt fer-*
ro consumens quadam rubigo per naturã
adgnata est: ligno exedens caries, aut tere-
do, sic animalibus,oppidis,Regnis,interna
& sua causa pereundi. Sic adeò omnia
verti,ut Poëta ille eleganter scripsit:
Cernimus atque alias assumere robora gẽ-
tes
Concidere has.
Et elegãtiùs † Manil.lib.1.Astron. sic 15
istos Regnorũ casus, & vicissitudines
canens,vel ut veriùs dixerim, lugens:

Quot

Quot post excidium Troiæ sunt eruta Regna?
Quot capti populi? quoties fortuna per Orbē
Servitium Imperiumque tulit, variéque revertit?
Troianos cineres in quantū oblita refovit
Imperium, fatis Asia iā Græcia pressa est.
Sæcula dinumerare piget, quotiesq; recurrens
Lustraret mundum vario Sol igneus Orbe:
Omnia mortali mutantur lege creata,
Nec se cognoscunt terræ vertentibus annis
Exutas variam faciem per sæcula gentes.

16 Atque hùc etiam spectat † Diogenis iocus relatus à Laërtio lib. 6. Rogatus enim, quomodo sepeliri vellet? in faciem inquit: Percontāti causam quoniam, inquit, paulò pôst futurum est, ut inferiora fiant superiora: eò alludens, quòd id temporis Macedones rerū potirentur, atq; ex humilibus fierent excelsi. Quòd si inverterētur omnia, fore, ut cadaver etiā ex pronofieret supinū.

17 Vnde appatet, † graviter errare eos, qui harū mutationum, & variationum causas ad cœlestes circuitus, qui intra Lunā sunt, referendas putarunt, ut ex Plat. & Socr. resolvit Arist. lib. 5. Polit. cap. 12. vel ad aliorum stellarum decreta, ut tenet Ptolom. lib. 1. quadripart. oper. cap. 2. & Peucerus in lib. de divinat. gen. Est enim verius ex divina, ut diximus, voluntate & providentia pē-

18 dere, atq; ordinari, † quàm naturæ, fortunę, sortis, sive fati nomine Ethnici designabant, ut docet idem Arist. lib. de mundo, in fine, Arnob. lib. 2. adverſ. gent. D. August. & eius addition. Lud. Vives lib. 5. de Civit. Dei, cap. 9. & eruditè prosequitur Pet. Greg. d. lib. 21. de Repub. cap. 3. Mar. Ant. Muret. omnino legendus in orat. de fato apud Senecam pag. 279. & Iust. Lips. lib. 1. de constan. cap. 17. & 18 & sic est explicandus Manil. lib. 4. Astron. dum ait:

Fata regūt Orbem, certa stant omnia lege.
Longaque per certos signantur tempora cursus.

Lucan. lib. 1. Pharsal.

Invida fatorum series, summis qui negatum
Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus.

Et Seneca in Octavio:

Regitur fatis mortale genus,
Nec sibi quisquam spondere pōtest
Firmum, & stabile: perque casus
Volvitur varios semper nobis
Metuenda dies.

Alterna † quippe lex, ut inquit Iust. 19
Lips. d. lib. 1. de cōstan. c. 16. à principio dicta est omni huic mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quidquam stabile, aut firmum arbiter ille rerum esse voluit, preter ipsum, † cui Soli ut 20
Sophocles dixit:

Nunquā senectus, atra nec mors imminet
Sed alia miscet domitor ætas omnia.

Sed audiamus eundem † Iustum Lips. 21
qui in eod. m cap. post alia, quæ in hāc rem graviter, & philosophicè considerat, sic cōcludit: *O mira, & nunquā comprehensa necessitatis lex! Abeunt omnia in hunc nascendi, pereūdique fatalem gyrum: & longævum aliquid in hac machina est, nihil æternum. Attolle, & circumfert me cum oculos, & vide rerum humanarum alternas vices, & ut in Oceano æstus. Tu surge, tu cade. Tu impera, tu servi. Tu occultare, tu emerge, & eat hic rerum in se remeantium Orbis, quamdiù erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque populos Europæ. Britanni inculti, & inopes? Delicijs, ac divitijs Ægyptios provocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc serviat. Vos Gothi, vos Vandali, vos Fex Barbarorum prodite è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiā pelliti vos Scythæ, & potēti manu paulisper habenas tēperate Asiæ, atq; Europæ. Sed isti ipsi mox discedite, & ceptrū relinquite illi ad Oceanum genti: fallor enim? an Solem nescio, quem novi Imperij surgentem video ab Occidente.* Hactenus Iust. Lips. † qui hoc vaticinium dominationis gentis, ad Occidentem sitæ, quod de Hispanis intelligendum videtur, serio etiam repetijt lib. 1. de magn. 22

Rom.

omnia hîc nõ incongruè perpendi pos
32 sent,nisi repetitionis † & prolixitatis vicium vereremur,& in illud,quod Iuvenal.satyr.7.scribit incidere:

Nam quæcunque sedens modò legerat, hæc eadem stans
Proferre, atq; eadẽ cantabit versibus iisdẽ
Occidit miseros Crãbe repetita magistros:

De quo Erasmus, sive Paul.Manut. in Adagio,*Crambe bis posita mors*, pag.mihi 207.

Quę vaticinia latè congerens,&exponens
33 † Thom.Boz. de sign.Eccles. Dei,lib.4.cap.1.& seqq.& lib.20.cap.1.& 3.securè probat, populos, qui in illis ad Ecclesiam adducẽdi dicuntur, eos esse,qui ex Orbe Novo Indiarum, sive Orientalium, sive Occidentalium hodie Pontifici Romano parent, atq; humeto uno,utSophonias inquit,Deo serviunt,& Hispanos nostros esse illas nubes & colũbas, quæ divinitùs missę volarunt,ut ex insulis longinquis filios novos ad Deum adducerẽt, & simul Divini Tabernaculi,& sui Principatus pelles,tentoria,sive fines extenderent,& plurimâ copiâ auri, & argẽti potirẽtur,quę ex his Orbis Novi regionibus,& Antipodũ locis adducitur.

Et in eodem lib.4.cap.6.alias Prophetias ad idẽ adducit, & tandem con-
34 cludit, † illud Cant.4.*Surge Aquilo,& veni Auster, perfla hortum meũ, & fluent aromata*,significare eos omnes, qui ex Indijs,sive Orientalibus, sive Occidẽtalibus CHRISTI doctrinam sequũtur, & Hispanorum Regum curâ instat aromarum benè olentium cũctosChristianos intimâ voluptatis suavitate,cęteros autem iucũdissimo exempli optimi odore perfundunt.

Et lib.2.de imper.virt.advers. Ma-
35 chiavel.cap.12.in fin.hanc † tanti Orbis concessionem Hispanię Regibus à Deo factam affirmat,quod veris, & nõ simulatis virtutibus religionem colerent, & Pontifici Romano obsequentes,Crucis, heroicas, germanasq; virtutes designantis, vexillum Divinitùs acceperunt. Quod est signum,quod in nationibus procul elevandũ prædixit Isaias cap.5.&66.ut latiùs ostẽdimus: d. cap. 15. ex num. 43. Atque hoc nimirum † Sibyllas insinuasse,dũ CHRISTVM alloquentes,dixerunt: 36

Aggredere,ò magnos aderit iam tempus honores,
Chara Deũ soboles,magni Iovis incremẽtũ.
Aspice cõvexo nutantem pondere mundũ,
Terrasque,tractusque maris,cœlumque profundum,
Aspice,venturo lætentur ut omnia sæclo.

Quæ carmina cũ Virgil. Ecloga 4. de AugustoCæsare acceperit,lõgè veriùs & cõmodius ad inclytos nostros Hispaniæ Reges trãsferre possemus,quibus Dei munere contigit, imperiũ suũ per utrunque Orbem extendere, & ut ille dixit:

Solis in terra domibus negata.

Eandẽ Dei benignitatẽ &concessionem utriusq; Indię Castellanis, & Lusitanis Regibus factã,optimè considerat,& extollit † Alan.Cop. Dialog.6. 37
cap.34.pag.942.& seq.& cap.36.pag.951.& 952.dicens,hac de causa eorũ titulũ splendidissimũ censeri debêre, cùm Deus ipse eorum potissimũ navibus stupendã,&inauditam fortè hactenus ad extremũ usq; Orientẽ & Occidentẽ itineris rationẽ ostenderit,neq; ab ullis Christianorum, sed infidelium regionibus expugnatis, & à totius navigationis, expeditionis, & maritimi cõmercij abOceanoOccidẽtali ad Indicũ,& Australe latissimè patenti dominio amplificari,gloriosè cõcesserit.

Camillus etiam Bortel. de præstan. Reg.Cath.cap.43.num.60.apertè testatur,plurimas Prophetias, quas per totũ illud caput exponit, huic Novo Orbi per Reges Hispanos cõverso, & occupato convenire, † videriq; Regẽ 38
Catholicum,tanquã Moses,electũ, ad reducendos populos Indorum à servitute diaboli, cui hucusque fleterunt obstricti. Eidemque Regi conveniẽter dici posse verba Isaiæ, cap.49:*Dedi te*

in fœdus populi mei, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, & diceres ijs, qui vincti sunt, exite; & qui in tenebris sunt, revelamini.

39 Huic quoque sententiæ † subscribit Didac. Valdes de dignit. Reg. Hispan. cap. 12. num. 8. fol. 110. ubi Boziū secutus advertit, ob Fidei zelum & cōservationem concessam esse à Deo Regibus Hispaniæ hanc tanti Imperij dominationem, & illam multò antè annuntiatam & promissam per Isaiā cap. 43. & cap. 51. & in illa benedictione Ecclesiæ, quæ habetur Psal. 71: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usq; ad terminos Orbis terrarū*: & Psal. 3: *Postula à me, & dabo tibi gētes hæreditatē tuam: & possessionem tuā terminos terræ.*

40 Deniq; ut alios omittā, † eruditissimus P. Ferdin. Rebell. de oblig. iust. lib. 18. q. 23. sect. 3. n. 10. pag. 885. quæ quæstio adiecta est in libris impressis Lugdun. ann. 1608. & in alijs desideratur, agens de titulo Regum Lusitaniæ ad conquisitionem & commerciū Indiæ Orientalis, cuius eadem prorsus ratio, & causa est, ac Occidentalis, de qua nos sermonem habemus, apertè asserit ex Divina approbatione, & quasi cōcessione iustè sibi illos Reges præfatum conquisitionis, & cōmercij titulum adscribere: idque eos, ultra alias rationes humanas, ex sacris Litteris probare posse (si modò absit verbo invidia) & ad hoc adstruendum adducit, & latè exponit illum locum Isaiæ cap. 18: *Ite Angeli veloces, &c.* de quo, & alijs plurimis Nos pleniùs locuti sumus d. cap. 15. ex num. 29.

Sed & præter sacræ Scripturæ Oracula, quibus ut d. cap. ostendimus, hāc Novi Orbis inventionē, conversionē, & subactionē DEVS OPT. MAX. Hispanis promisisse, & præparasse videtur,
41 afferri † quoq; possunt alia nō contēnenda prodigia & vaticinia, quæ eandē summi rerum, & Regnorū omnium Parentis, ac Domini voluntatem, & dispositionem, manifestis quodammodo signis, demonstrasse videntur.

Solet † quippè Deus, cū aliquid novi, diri, vel adversi alicui Regno, vel nationi, aut eorū Regibus & Principibus imminet, portentis & prodigijs id futurum ostendere, venturasq; mutationes & calamitates nuntijs, prophetijs, minisque cœlestibus revelare, ut in excidio Ægypti sub Pharaone appatet Exod. & Sap. 7. & in diluvio Noë, Gen. 6. & 7. & in eversione Persici Imperij, & aliarum Monarchiarū, Dan. cap. 8. & in adventu Antichristi, 2. Machab. 5. & in alijs innumeris exēplis, quæ ex sacris & profanis historijs latè commemorat Ioseph. de bello Iud. lib. 7. cap. 12. Paul. Oros. Paul. Diacon. de gestis Longob. lib. 4. cap. 4. Euseb. Cæsariens. lib. 9. demōstr. Evang. cap. 1. & de hist. Eccl. lib. 1. Alex. ab Alex. & eius addition. Tiraq. lib. 2. Genial. cap. 31. ad mediū, & lib. 3. cap. 15. per tot. Theat. vit. hum. vol. 5. lib. 4. pag. 1479. cū multis seqq. Pet. Gregor. lib. 21. de Repub. cap. 3. ex num. 37. Richard. Dinothus de dictis & fact. memorab. lib. 6. cap. 3. Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. cap. 4. de prodig. Simō Maiol. in dieb. Canic. 2. tom. colloq. 2. ex pag. 19. & 4. tom. colloq. 4. pag. 269. Thom. Boz. de sign. Eccl. Dei, lib. 24. cap. 5. pag. 603. & passim in libris de ruinis Gentiū, præcipuè lib. 4. cap. 1. Fr. Lud. Granatens. loquens de signis excidij Ierosolym. in Symbolo Fidei, par. 4. cap. 14. pag. 490. & de hoc ipso Novo Orbe tractantes, Acosta lib. 7. hist. Ind. cap. 23. Henric. Mart. in Repertor. Mexicano, tract. 2. cap. 24. pag. 119. & Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Indian. lib. 2. cap. 90. & alij, quos statim referemus. Et plura congerens novissimus Petr. Andr. Canonherius in aphoris. Polit. Hippocr. 1. tom. lib. 2. Aphoris. 5. pag. 609. Cuius † rei causam licèt quidam 43
auctor, ab eodem Canonherio relatus se ignorare fateatur, Manil. tamen lib. 2. Astronom. de Cometis loquens, Dei miserationi eleganter attribuit: 42

Sive Deus instantis fati miseratus in Orbē
Signa per effectus cœlique incendia mittit.
Et idem sentiunt alij ex suprà cita-
44 tis. Neque enim † populum ferire, an-
tequàm moneat, intendit, & quos pu-
nire parat, his veluti minis pro sua pie-
tate ad pœnitentiam, & resipiscētiam
45 hortatur, iuxta † illud Psal. 59: *Dedisti*
metuentibus te signa, ut fugiant à facie ar-
46 *cus*. Et Ierem. † cap. 6. & 18: *Repentè lo-*
quar adversus gentem, & adversus Regnū,
& eradicem, & destruam, & disperdam il-
lud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo
suo, quod locutus sum adversus eam: agam
& ego pœnitentiam super malo quod cogi-
tavi, ut facerem ei.
47 Eodem igitur † modo, & ratione
Deus hanc mutationem, & subiectio-
nem Imperij Novi Orbis, & conver-
sionem per Hispanos faciendam præ-
nuntiasse, ut diximus, reperitur, quem-
48 admodum † & olim Christianæ Fidei,
& Evangelij propagationem inter Gē-
tiles multis Sacræ Scripturæ locis, Si-
byllarum carminibus, & alijs portentis
insinuavit, quæ passim Iustin. Martyr,
Lactant. Firmian, Athenagor. Arnob.
Clemens Alexand. & Thomas Bozius
49 suis libris interserunt. Etenim † paulò
antequàm Hispani de India cogitarēt,
& in insulam Hispaniolam, sive S. Do-
minici pervenissent, Rex eius Guario-
nex Idolum Zemi consuluit, ieiunio
quinque dierum religiosè observato,
flagellis etiam laceratus, quid de Reg-
no suo post eius obitum futurum esset.
50 Respōdit autem dæmon † (qui à Deo
veritatem dicere sæpè compellitur, ut
apparet Matth. 7. Luc. 4. Actor. 16. &
alibi passim) homines barbatos, & ve-
stitos ex Hispanis oris venturos, eóq;
potituros, & novum Deum, novamque
religionem introducturos. Quod Ora-
culum Rex ad placandum numen car-
mine comprehendi, & festis diebus præ-
sertim tristibus, cum solemni cæremo-
nia cantari iussit. Quapropter multi
incolarum, ubi primùm Hispanos ad-
ventantes viderunt, fuga sibi cōsulue-
runt oraculi memoriâ, ut narrat Petr.
Zieza 2. tom. rer. Ind. cap. 23. Gom. in
histor. Ind. 1. part. fol. 18. Petr. Martyr
de Angler. in decad. Novi Orb. lib. 10.
Hieron. Benzon. lib. 1. hist. Novi Orb.
cap. 8. pag. 35. Mores gent. lib. 3. capit.
8. Theatr. vitæ humanæ volum. 5. libro
4. pag. 1468. & 1479. Petr. Gregor. d.
cap. 3. num. 41. Anton. Herrera in hist.
gener. Ind. decad. 1. lib. 3. cap. 4. Fr. Al-
phons. Fernand. in histor. Eccles. nostri
temp. lib. 1. cap. 2. pag. 18. & Fr. Ioan. à
Torquem. in Monarch. Ind. lib. 18. c. 7.
Mexici † quoque & Tlascalæ plura 51
monstra, & ostenta circa Hispanorum
adventum apparuisse, latè recensent
Ioseph. Acosta d. lib. 7. de histor. Ind. c.
23. & seqq. Henricus Martinez. d. tra-
ctat. 2. pag. 125. & seqq. Rutilius Benz.
de anno Iubil. lib. 1. c. 10. pag. 53. Ioan.
Boter. in relation. univers. 4. par. lib. 2.
pag. 35. & seqq. Anto. de Herrera in d.
hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 6. cap. 15.
& decad. 3. lib. 2. cap. 8. & 9. & latissi-
mè Fr. Ioan. à Torquemada in d. Mo-
narch. Ind. lib. 2. capit. 90. & seq. Vltra
eos Cardanus lib. 13. de variet. rerum
cap. 78. Theatr. vitæ huma. d. vol. 5. lib.
4. pag. 1484. & Thom. Bozius lib. 5. de
signis Eccles. cap. 2. pag. 157.
Inter quæ illud valdè notabile est,
Mexici † nempe, ante invasionem per 52
Hispanos factam, captivo qui de more
dæmonibus sacrificandus, ubertim fle-
bat, Deumq; cœli invocabat, astitisse
quēdam, qui hortatus est eum, ne adeò
mortē formidaret. Deum misertū eius
esse, annuntiaret Sacerdotibus brevi
desiturum hoc genus sacrificij, venire
iam eos, qui terram essent mundaturi.
Sacrificarunt illum eo loco, ubi nunc
damnati suspēduntur, eoque anno ex-
cidium urbis initium accepit, nam ter-
tio pòst capta est. Notata autem fuêre
diligenter verba hæc: cùmque Mexi-
cani ab Hispanis victi, Angelos more
Christiano pictos vidêrent, dixerūt; ta-
lem fuisse, qui à damnato visus esset.
Iidem etiam auctores ubi suprà re-

53 censent,eodem tempore † Mexici per aërem visas fuisse hominũ armatorum Hispanis similiũ effigies, eòque factũ, ut publicâ voce Regnũ ab his evertendum prædicaretur.Apparuisse quoque ex Orientis parte,ubi cõdita est Colonia Hispanorũ,Veracrux dicta,flãmas igneas ascendentes,& hominẽ,qui capite cœlum attingere videbatur,quod nõ parum eos perterruit.Præsertim cũ eodẽ tẽpore duo præcipua maiorũ idolorum tẽpla subitò conflagrassent,& à mari pluribus diebus exoriẽtem lucẽ, sivè cometem,duabus horis ante diem conspicerent; qui cùm coeli medium obtinuisset,subitò evanescebat.

Tertiò etiam antè captam Mexicum anno,marè inundasse,commemorant,effusis maximis piscibus,& lacum iuxta Mexicum positum ebulliisse,vocem etiam quasi mulieris lamentantis aliquoties insonuisse, cum gravi fletu dicentis:Heu filij mei,vestrum iam ante fores exitium, quonam vos agere? ubi vos miseræ recondere potero, ne ita citò universim pereatis?

54 Motezumæ † quoque huius Mexicani Imperij Monarchę,plura alia auguria,vaticinia, & ostenta contigisse, quibus apertè Deus indicabat, se eum punire velle,& Imperium illius in Hispanos transferre, latè auctores suprà dicti recensent,præcipuè Acosta dicto cap.23. Herrera.d.capit.9.& Torquemad.d.cap.90.& lib.18.capit.7. Inter quæ illud valdè memorabile est. Agricolã quendam,seminarioni intentum, repentè ab ingẽti aquila per aëra raptum,& in spelũcam,sive antrum quoddam perductum,eiusdem aquilæ vocẽ audivisse,dicẽtis:Potentissime Domine,en ad te detuli quem iussisti.Nec vidisse agricolã cum quo loqueretur,vocem tamen se compellantem audijsse, quæ eum rogabat,an hominẽ ibi humi iacenrẽ agnosceret? Tunc verò se oculos quoquo versum contorquentẽ,hominem Regiâ veste indutum,solo tensum porrectumque vidisse,qui gravi sopore oppressus pastillum,seu fasciculũ fragrantem ellychiniorum manu premebat, & suffitum odoriferum, prout Indis in more est,naribus admovebat. Quem cùm attentiùs cõspexisset Motezumã esse cognovit,vocemque iterũ dixisse: Vide,quàm vecors & supinus iaceat,& dormiat,laborũ & ærumnarũ, quæ brevi ipsum manẽt oblitus,atque securus. Tempus tamen iam est,ut superbi fastus,ac tyrannidis suę poenas accipiat,& reliqua peccata,quę in Divinæ Maiestatis offensionẽ commisit, abundè luat,& expiet. Vt autẽ testari possis,quàm altè & securè dormiat,nihil horũ sentiens,aut timens, ardẽtem ellychiniũ è manibus eius evelle,& illud eiusdẽ fœmori applica.Cùmque rusticus,ob Regis metũ & reverẽtiam id facere recusaret,vocẽ denuò clamasse: Nihil metuas,ego enim Motezumâ lõgè superior & potentior sum,quem vel delêre,vel servare mei arbitri est,& teipsum destruere possum,nisi mandata mea illico exequaris.Quo audito ignẽ fœmori Regis admovit,nihil planè sentientis,nec quoquã semoventis.Tunc verò vocẽ dixisse,ut quando Regis veternũ,sive læthargũ agnosceret,eũ domi cõveniret,& à somno excitatũ, ipsi omnia,quæ viderat, sigillatim enarraret.Hisce dictis,iubente Domino, ictu oculi ab aquila in eundẽ locũ, ex quo asportatus fuerat,reductum esse,indeque Regem adijsse,& suo ordine omnia,quæ viderat & audierat, enarrasse. Qui his auditis,suum fœmur inspiciens & recentis ignis ulcera,sive stigmata ibidem inusta deprehendens,tristis admodum, & confusus novo illo & admirando prodigio remansit.

55 Rursus, † cùm iam insignis ille Dux Ferdinandus Cortesius cũ suis militibus prope Mexicũ pervenisset,Motezuma eius aditũ intercipere cupiens, plurimos ex suis Magis,& ariolis congregavit,utCortesio obviã eũtes,cũ vi nõ possent,saltim maleficijs, & carminibus exitiũ inferrẽt.Quibus ad hoc in

mon-

montem aſcendentibus,unum ex idolis,quod pręcipuè colebant,apparuit: Et quo tenditis?inquit, quidve Motezuma veſtris carminibus curat? ſerò iam pœnitentiam aget, decretum eſt quippe, ut Regno, & bonis omnibus, atque adeò vitâ etiam privetur,ob ſcelera, & tyrannidem, quibus ſubditos oppreſsit,atque vexavit. Et ut intelligatis,quid de Mexici urbe futurum ſit, in illam inſpicite. Cùmque ita feciſſent,illam undique conflagrantem viderunt. Quo facto, dæmon ab oculis eorum evanuit,ipſi autem ad Motezumam reverſi,quæ acciderant, enarrarunt,qui inde tantam animo triſtitiã, & dolorem concepit,ut per multum temporis vocem edere non valuerit.

56 Piſcatores † etiam lacus Mexicani avem in eo nũquam viſam Gruis magnitudine,ſpecie tamen omnino peregrinâ, & ignotâ comprehenderunt, quam Motezumæ oblatam,eũ triſtiorẽ reddiderunt.Habebat namque mõſtroſum,& infauſtum hoc animal ſupra caput cõcham quãdam,quæ pellucidi, & tranſparentis ſpeculi vicem exhibebar.In qua Motezuma mediâ diei luce pulchritudinẽ cœli,ac univerſas eius ſtellas,& aſtra cum ſtupenda admiratione primò conſpexit,& poſteà iterũ idẽ ſpeculũ inſpectans, illud ſtellis penitus orbum vidit,& grandem exercitũ,veluti ab Oriente ſurgentem, & fortiter cõtra Indos pugnantẽ, contuitus eſt.Quod cùm ipſe confuſus valdè perciperet,ariolos ſuos, & veneficos vocandos,& conſulendos putavit,qui licèt idem quod Rex,& cum eâdem admiratione conſpicerent,nullam tamẽ rationem tanti oſtenti reddere potuerunt,neque quid eſſet,aut ſignificaret, exponere. Avis autem illa,his viſis, ab eorum oculis magnâ Motezumæ contriſtatione diſparuit.

57 His addit Torquemada.d.lib.2.cap. 91.notabilem hiſtoriam ✝ de Papania, eiuſdem Motezumæ ſorore,quæ mortua,& ſepulta revixit, & à multis viſa, fratrem ad ſe accerſiri iuſſum,plura de Hiſpanorum adventu,& Regni ſui internecione commonuit.

Alia quoque portenta cõgeſsit Fr. Hieron.Roman in 3.par.ſuarum Rerũ public.lib.1.de Repub.Ind.cap.2.folio 128.Inter quæ tradit, † Novæ Hiſpaniæ incolas ſummâ veneratione priſcis tẽporibus hominẽ coluiſſe, cui nomen Quecalcoati,eò quòd prudentiâ,& reliquis virtutibus plurimùm eminẽret, eiuſq; auxilio,& gubernatione per viginti continuos annos fœliciſsimè uſi fuiſſent.Quibus tranſactis,cùm ab eis diſcederet, & eò unde venerat, reditũ faceret,ſeriò illis prædixiſſe,futuris tẽporibus albos,& veſtitos homines,prolixiſque barbis utentes, eſſe venturos, qui eorũ dominarentur.Quamobrẽ cũ primũ noſtros Hiſpanos conſpexerũt, vaticiniũ ſui Semonis impletũ fuiſſe reputarũt.Et hoc forſan eſt,quod ſcribit Torquemada.d.lib.2.c.90. ✝ Mexicanis nẽpe quatuor ante Hiſpanorũ adventum ſæculis illũ innotuiſſe,adeò,ut parẽtes filijs hãc veluti prophetiã per manus traderẽt,& ſigna, atq; effectus eiuſdẽ adventus apertè commonẽrẽt. 58

59

In † Iucatania etiam provincia, ut tradit Herrera decad.4.lib.10. cap.4. pag.264.antiquus quidã Indus nomine Chilã Cãbal prædixit,Crucis vexillũ in eã pervẽturum,& homines ſub illo militãtes eius imperiũ cõſecuturos. Et alter vaccas depictas in quodam libro reliquit,poſteris ſuis tradens,tunc ſuorũ Idolorũ cultũ immutãdum,cùm homines in eas regiones penetraſſent, qui ſecũ magnos illos cervos portarẽt. 60

In regione † quoque Miſteca circa oppidũ Cuextlavac,in abrupta,& eminenti adeò rupe,ut impoſsibilis fermè ad eã hominum aſcenſus videatur, repertos eſſe dicunt Hiſpanos milites ſatis eleganter depictos, equis inſidentes,& antiquo more veſtitos,& prope eos ingẽtem Gallinarum Hiſpanicarũ numerum. Memorãt autem indigenæ, picturam illam ibi ab eorũ dæmonijs, 61

quæ tunc pro idolis colebāt, collocatam, decem & septem annis antequàm Hispani in illas provincias pervenissent, quod iuxta computationem Torquemadæ ubi sup. fuit anno 1501.

Quo etiam referente, comperimus,
62 in † regione, quæ confinis est cum flumine Argenteo, vulgò *Rio de la Plata*, virum quendã nomine Origuara, multis ornatum virtutibus, vaticinatum fuisse, citò illis gentibus novam religionem annuntiandam esse per extraneos homines, illuc proximè perventuros, atque id quibusdam etiam carminibus expressisse.

63 Sed longè præclarius illud † vaticiniũ esse videtur, quod ex Maximiliano Transilvano refert Camillus Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 43. n. 64. Petr. Opmeer. in suo opere Chronog. pag. 455. Ant. Herrera decad. 3. lib. 1. cap. 11. pag. 22. & lib. 4. c. 2. pag. 141. & Barth. Leonard. de Argensola in sua hist. Malucar. lib. 1. pag. 4. & 20. Regẽ nimirum insulæ *de Tidore*, ad quẽ Imperator Carolus Quintus cũ Ferdinãdo Magallano, & socijs dona quædã cum epistolis miserat, legatione libẽter acceptâ, & in cœlum suspicientẽ, dixisse; iã bienniũ agitur, cùm vos à Maximo Rege Regũ ad inquirendas has terras dimissos cognovi. Quare adventus vester tam mihi gratior, iucũdiorque est, quantò diutius animi mei dubitatione præscitus. Et cùm nihil huiusmodi evenire sciã, quod non iã diu Supernorum
64 decreto statutum sit, † non ero is, qui supernis nutibus adversari moliar; sed volens, libensque post hac, deposito Regio fastu, me tantummodò Regis vestri nomine huius insulæ procurationem gerere existimabo.

65 Historijs etiã huius † Peruani Regni proditũ est, Viracochã Incã eius Imperatorẽ, multis retrò annis Hispanorũ advẽtum per somniũ, vel oraculum accepisse, & inter eius posteros hoc per manus traditũ esse, quousque Guainacap moriens, & extraneas gẽtes ad has regiones appulisse sciens, in illis Oraculum Solis impleri significavit, & testamento cõprehendit, ut eis obediẽriã, & famuliriũ præstarent, utpotè qui armis, viribus, religione, & prudentiã, cæteris nationibus antistarent, & à Sole, ipsorũ Incarũ parẽte, ad Imperiũ illud multis retrò sæculis destinati viderẽtur, ut tradunt Petr. Zieza lib. 1. hist. Perù, cap. 44. Gomara cap. 115. & Garcilassus Inca in sua hist. de Incar. orig. lib. 5. cap. 28. & lib. 9. c. 14. & 15. Vbi etiã tradit aliud augurium aquilæ, quæ ab accipitribus insecuta, ad pedes eiusdẽ Guainacapæ in urbe Cuzquensi solemnia Solis festa de more peragẽtis, implumis ferè, & scabiosa confugit, & brevi tempore expiravit. Quod omnes Arioli, exitiũ eius Imperij portendere, interpretati sunt, citò ab exteris hominibus debellandi. Et eodẽ modo explicuisse diversorũ cometarũ apparitiones, & tres circulos circa Lunã eo tẽpore visos, quorum primus sanguineus erat, secũdus ceruleus, tertius veluti fumosus, significantes, Regiũ Incarũ sanguinẽ intestinis bellis inter ipsius Guainacapæ filios fundendũ, Regni statum tristes, & ingentes clades, strages, & mutationes passurum, ac tandem omnia fumi instar disparitura.

Eandem † cladẽ & vastationẽ Peruanorũ Indorũ significasse ingentẽ, & 66
nunquam illis visum numerũ muriũ, & locustarũ, quæ repẽtè in eorũ regionibus apparuerunt sub adventum Blasci Nuñez Vela, qui eò à Carolo Quinto Imp. missus fuerat, auctor est Pet. Ziez. ubi sup. ex quo sumpsit Carda. & Thea. vitæ hum. d. vol. 5. lib. 4. pag. 1470. qui advertunt, non potuisse hæc animalia, navibus advecta, ita brevi adeò magnã in copiã multiplicari, ut maizũ, cãnas, arbores, cæteraq; sata corroderẽt.

Mirabilis quoque est alia prędictio, quam ex Hieron. Rom. ubi sup. observat Fr. Basil. Põtius Legionens. 1. part. var. disp. q. 8. exposit. c. 4. pag. 476. Et
enim † cũ Indi Peruani vellẽt celebrẽ 67

illum

illum montem effodere, cui nomen *Potosi*, & pretiosa argenti metalla, quę sub eo claudũtur, eruere, vox quædam cœlitus sonuisse narratur, quæ illos ab incœpto desistere iussit, & Hispanis eas opes à Deo reservatas admonuit.

Vnde non ineptè idē Basilius Psalmũ 64. de hac inventione, & conversione Indorum xponens, cōcludit, Ver
68 sum † eiusdem Psalmi: *Turbabuntur gentes, & timebunt, qui habitant terminos à signis tuis*, sic exponendum, quasi sensus sit, gentes huius Novi Orbis stupefaciendas esse prodigiorum multitudine, quæ antequàm imperium illarum mutaretur, intervenerunt.

69 Vt sic appareat, † quàm incertis fortunæ casibus omnia mundi bona, & imperia subiaceāt, & vel in ipsa eorũ fruitione, & possessione plura amara, & acerba ruinæ præsagia immiscēre solitam esse. Vnde Ovid. sic de ea meritò canit lib. 5. Trist.

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxque loco,
Sed modò læta manet, vultus modò sumit acerbos,
Et tantùm constans in levitate sua est.

Et non minus elegāter Politicus quidam: *Quod Regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & carnifex? Nec magnis ista intervallis divisa; sed hora momentum interest inter solium, & aliena genua.*

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Reges Hispaniæ ad Novum Orbem inquirendum & subiugandũ Divino impulsu, & revelatione ducti videntur. Et num. 16.*

2 *Impulsus, inspirationis, sive revelationis magna est vis, & de plurimis auctoribus, qui hoc latissimè tractant.*

3 *Revelatione, aut inspiratione Divina mediante, quæ fiunt, non subiacent regulis ordinariis. Et num. 12.*

4 *D. Paul. ad Rom. 8. & in aliis locis de Divina inspiratione tractantibus expenditur.*

5 *Cap. licèt 18. de Regular. & capit. duæ sunt 19. quæst. 2. expenduntur.*

6 *Facta multa ab hominibus improbari solent, quæ Dei testimonio approbātur, & laudantur secundùm D. August.*

7 *Cap. cùm ex iniuncto 12. de hæretic. explicatur. Et num. 37.*

8 *Electio Roman. Pontif. & aliorum Prælatorum, quæ per inspirationem fit, unde descendat?*

9 *Cap. quia propter, vers.* Nisi, *de electio. exornatur.*

10 *Lex 21. tit. 5. part. 1. explicatur.*

11 *Romani Pontificis in electione quæ forma, & solēnia servari solitā sint, remissivè.*

13 *Samsonis factũ dum se, & Philisthæos in tēplo occidit, ex Divina inspiratione, aut missione à peccato excusatur.*

14 *Moysis factum Ægyptium propria auctoritate occidentis, qualiter à peccato excusetur?*

15 *Phinees cùm Zambri interfecit, non peccavit, & quare?*

17 *Henricus Lusitaniæ infans habuit expressam, & repetitam revelationem, ut navigationem, & conquisitionē Indiarum Occidentalium prosequeretur.*

18 *Reges Cathol. Ferdinand. & Elisabeth Divina inspiratione, & afflatu tentasse detectionem Novi Orbis, plures auctores tradunt. Et num. 29.*

19 *Antonii Possevini gravissima, & elegantissima verba expenduntur, quibus probat in inquisitione & acquisitione Novi Orbis Divinum impulsum adfuisse. Et num. 20.*

21 *Signa plura, quæ ostendunt opus, manũ, & impulsum Divinum intervenisse in detectione & conversione Novi Orbis.*

22 *Thomas Bozius, Ioan. Boter. Rutil. Bēzonius, & alii agnoscunt Spiritus sancti afflatum in Alexandro VI. dũ concessit Indiarum Oriental. & Occident. conquisitionem Regibus Lusitaniæ & Castellæ magis quàm aliis.*

23 *Christoph. Columbum ad detegendum Novum Orbem Divinam spem, impulsum, sive inspirationem habuisse, ex testimoniis Bozii, & aliorum latè probatur, & quòd fuit ad hoc afflatus, & electus à Deo, num. 31.*

24 *Christoph. Columbus, & socii quot, & quantos labores ope Divina superaverint in detectione Novi Orbis.*

25 *Christoph. Columbus habuit in somno mirandam visionem de brevi conspectu terræ Novi Orbis.*

26 *Novi Orbis detectionem & acquisitionem divinitus fuisse operatam, ex praviis dispositionibus viri gravissimi conijciantur.*

27 *Rutilii Benzonii verba gravissima expenduntur, quibus latè probavit Divini consilii, & impulsus argumenta in detectione, & conversione Novi Orbis.*

28 *Indorum conversionem quàm appositè, & opportunè Deus ordinaverit tempore Reg. Catholicorum.*

30 *Nauta ille, qui dicitur Columbo notitiam Orbis Novi præstitisse, ab Angelis delatus esse ab aliquibus perhibetur.*

32 *Pat. Mag. Victoria putat, non esse securum titulum Divinæ revelationis, & quare?*

33 *Inspirationes & missiones, quæ Divinæ esse creduntur, multoties sunt diabolicæ, & fallaces.*

34 *Spiritus iuxta Verbum Domini sunt probandi, an à Deo sint? Et num. 44.*

35 *Miracula nulla, vel pauca in detectione, acquisitione, & cõversione Orbis Novi intervenisse Victoria, & alii putarũt.*

36 *Missiones & inspirationes, quæ non confirmãtur testimoniis Scripturarum, vel miraculorum, non sunt securæ.*

38 *Christus Dominus, D. Paulus, & alii suam missionem, & prædicationem ex miraculis comprobabant.*

39 *Hispanis Novum Orbem quærentibus, & convertentibus aliqui cupiditatem, & curiositatem, & damna Indis illata obiiciunt.*

40 *Cap. si quis præpopera, distinct. 50. expenditur.*

41 *Iusta tantùm quæ sunt à Deo mandari, & procedere, credendum est.*

42 *Titulus Divini impulsus, sive revelationis in detectione & conversione Novi Orbis à Victoriæ impugnationibus defenditur.*

43 *Inspirationes & revelationes non sunt respuendæ, quãdo circa res graves, sanctas & utiles interveniunt.*

45 *Deo vocanti & impellenti reluctari periculosum est.*

46 *Aristotelis elegans doctrina de cognoscendis Divinis impulsibus, & inspirationibus.*

47 *Inspiratio detectionis & conversionis Novi Orbis non destituitur Scripturæ, & miraculorum auctoritate, ut Victoria putavit.*

48 *Vocationes & inspirationes Divinæ multis modis contingunt, & confirmantur, neque semper miraculis egent.*

49 *Miracula rara esse debent. Et cur in Novi Orbis conversione pauca intervenerint? Et num. 52.*

50 *Indi ad suam conversionem non tam egent miraculis, quàm bonis, & prudentibus prædicatoribus.*

51 *Miracula Deus ut plurimùm per viros bonos, & sanctos operatur.*

53 *Lex 68. tit. 4. part. 1. explicatur.*

54 *Miracula aliquando fiunt à malis, & flagitiosis hominibus, & quare?*

55 *Miracula vera, & proficua nunquam fiunt ab hæreticis, Magis, & diabolis, neque fient ab Antichristo, sed quædam tantùm illusiones & præstigia.*

56 *Miracula plurima, quæ olim præcesserunt in fidei prædicatione, efficiunt, ut hodie plura passim fieri, necesse non sit.*

57 *Hispanorum gloria, & pietas in detegendo, & convertendo Novo Orbe non obscuratur ex avaritia, & malefitiis aliquorum militum.*

58 *Christiana professio non ideò bona, & divina esse definit, quòd aliqui inter Christianos vitiosi, & peccatores existãt.*

59 *Divina Sapientia laudatur ob religionem, & alia plura bona, quæ Novo Orbi ita brevi, & facilè communicavit.*

60 Orbis Novi detectio, & conversio ab Hispanis magis ob zelum religionis, quàm ob divitiarum cupiditatem operata est.
61 Deus sæpè solet per media humana, & aliquando humilia, & infirma, res magnas, & sanctas perficere. Et num. 64.
62 Deus summa providētia disposuit Hispanorum Regum, & hominum militarium, & religiosorum animos ad conversionem Novi Orbis.
63 Homines multoties Dei causam agunt, dum suam se agere putant.
65 Deus ex tenui principio res magnas operari, & deducere solet.
66 Hostis ignarus cōsilium exequitur Dei.
67 Deus etiam opera supernaturalia faciens, consuetas naturæ leges, quatenus potest, tuetur.
68 Miraculum illud magnum exsiccationis maris Rubri multa naturalia habuit.
69 Deus suaviter omnia disposuit.
70 Anni tempora cur ità Deus ordinaverit, ut inter Hyemem, Æstum, Veris, & Autumni benignitas interveniat.

CAPVT III.

De secundo titulo, qui ex Divino impulsu, & inspiratione colligi potest, quo Deus Hispaniæ Reges, & homines ad hunc Novum Orbem inquirendum, & acquirendum movisse videtur.

Ed quoniam non defuturos video scrupulosos aliquos Zoilos, parum rebus Hispanis affectos, qui superiorem Divinæ cōcessionis titulum minus plenè, & securè probari contendent, quamvis tot Sacræ Scripturæ, & aliorum auctorum vaticinijs, & testimonijs munitum, & illustratum remaneat. Addere † libet secūdo loco titulum alium, qui ex Divino impulsu, inspiratione, aut revelatione descēdit, quæ, ubi intervenit, eandem cœlestis Numinis voluntatem plenissimè aperit, & dubio procul Pijssimos Hispaniæ Reges, Duces & vassallos ad egregium istud, & omni ævo memorandum Novi Orbis inquirendi, & acquirendi facinus movit. 1

Primum † enim apertè liquet ex ijs, quæ de Divini Imperij potestate, & executione in præcedenti capite diximus, & quæ de vi, & effectu cœlestis impulsus, inspirationis, aut revelationis doctè, & graviter disputant Iustin. Martyr ad Orthodox. q.2.& q.146. Tertullian. in Apolog. cap.20. D.August. de consens. Evangelist. ex cap.28. usque ad finem, & lib.12. de Civit. Dei, cap.10. D.Chrysost. homil.18. in Ioan. Bened. Perer. lib.2. de magia, & lib.5. commentar. sup. Daniel. q.4. Franc. Picus Mirandul. lib.2. prænor. capit.3.& fin. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib.6. cap.2. pag.213.& seq. Mart. Delrio lib.4. disquisit. magic. cap.1.& 2. à quo habuit Franc. Torreblanca de magia divinat. lib.1. cap.1. ex num.30. P. Suarez in D.Thom. part.3. q.30. art.1. disp.9. sect.2.& novissimè in tract. de fide disp.1. sect.1. num.3.& disputat.3. sect.2.& 3 Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom.2. colloq.2. ex pag.89. Rutil. Benzonius de ann. Iubil. lib.6. cap.19.& 25. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib.3. capit.3. pag.131. latissimè, & eruditissimè Fr. Raphaël de la Torre in 2.2. tom.2. q.95. art.3. disput.2. per totam ex pag.177.& novissimè P. Rosignolus de discip. Christian. religion. lib.3. ex cap.13.& P.Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. cap. 25. pag.129.& sequent. 2

Qui omnes, & alij ab eisdem relati concludūt, † ea, quæ his inspirationibus, vel revelationibus mediantibus fiunt, nō esse ordinarijs aliarum rerum legibus, aut regulis æstimanda, iuxta 3

4 illud † D. Pauli ad Roman. capit. 28.
vers. 9: *Vbi spiritus Dei est, ibi libertas est*, & 1. Timoth. 2. Corinth. 5. ad Hebræ. 8. ad Roman. 2: *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.*

Quod in optimo proposito adducit
5 Innocent. III. in † c. licet 18. in princip. de Regular. & Vrban. III. in capit. duæ sunt 19. quæst. 2. ubi sic eleganter scribit: *Dignior est enim lex privata quã publica, spiritu quidem Dei lex est, & qui spiritu Dei aguntur, lege Dei ducuntur, & quis est, qui Spiritui sancto possit dignè resistere? Quisquis igitur hoc spiritu ducitur, etiam Episcopo suo contradicente, eat liber nostra auctoritate. Iusto enim lex non est posita, sed ubi spiritus Dei, ibi libertas, etsi spiritu ducimini, non estis sub lege.*

Idem non minus eleganter tractavit D. Augustin. lib. 4. confess. capit. 9.
6 ubi ait: † *Multa facta, quæ hominibus improbanda videntur, testimonio Dei approbata sunt, & multa laudata ab hominibus, Deo teste, damnantur.*

Et magis in nostris terminis Innocent. III. in capit. † cùm ex iniuncto
7 12. de hæretic. vers. *Quòd si fortè*, loquens de ijs, qui se officio prædicationis, & conversionis animarum immiscent, scribit, quòd sæpè *tales invisibiliter mittuntur à Deo, & si non visibiliter mittantur ab homine, cùm invisibilis missio multo sit dignior, quàm visibilis, & divina longè melior, quàm humana.*

8 Atque hinc descendit usitata † illa, & à iure approbata forma eligendi Romanum Pontificem, & alios minores Prælatos, quæ per inspirationem, vel quasi inspirationem dicitur, de qua
9 loquitur † text. in cap. quia propter vers. *Nisi*, de elect. ubi Abb. Hostiens. Ioan. Andr. & alij, & Oldrad. consilio 155. incip. *Quia de forma*, optimus
10 text. † de iure nostro Regio in l. 21. tit. 5. part. 1. ubi Gregor. Lopez, ibi: *E esta eleccion tienen por mas noble que las otras, porque non ay otro movedor de las voluntades de los omes, sino solamente el Espiritu santo.* Tradit Simon Maiolus in dieb. Canicul. 2. tom. colloq. 6. pag. 465. Vbi † omnia solemnia, 11
quæ in electione, & in auguratione Romani Pontificis observari solent, plenè & planè recenset.

Svnt etiam plurima alia, † quę 12
eiusdem Divini impulsus, & inspirationis ratione contra ordinarias iuris regulas defenduntur, de quibus latè agunt Doctores suprà relati, & exemplis ex Sacra Scriptura deductis abundè confirmãt. Inter quæ dignissimum relatu videri potest illud, † quod de 13
Samsone se ipsum, & populum Philisthæorum simul occidente, habetur Iudic. cap. 16. & 17. In quo facto communis est Theologorum opinio, illum minimè peccasse. Nam tacitâ quadam Dei inspiratione, & invisibili missione ad id ductus fuisse videtur, ut tradunt D. August. lib. 1. de Civitate Dei, cap. 21. D. Ambros. lib. 1. offic. cap. 40. D. Thom. 2. 2. quæst. 64. art. 5. ad 4. & ibi Aragon & alij, latè Soto de iust. & iur. lib. 2. quæst. 3. art. 8. & lib. 5. quæst. 1. art. 4. ad finem, Plaça de delictis capit. 23. num. 2. Ludovic. Lup. in instructor. 1. part. capit. 65. in fin. Lessius de iustit. & iur. lib. 2. cap. 9. num. 33. Gomez de Mescua in tractat. de potestate in seipsum lib. 1. capit. 8. num. 28. & novissimè Franc. Torreblanca de magia divinatr. lib. 4. cap. 31.

Afferri quoque potest aliud Moysis factum Exod. 2. † Vbi narratur, pro- 14
priâ, & privatâ quidem auctoritate Ægyptium occidisse, quòd Hebræum hominem acerbè vexabat. In quo licèt, illum peccasse, expressè affirmet D. Hieronym. epist. 142. ad Damas. in fine, cui assentiri videtur D. Augustin. lib. 22. contr. Faust. cap. 70. & D. Thom. 2. 2. quæst. 61. art. ult. veriùs tamen est contrarium, ut magis communiter omnes Doctores Theologi sentiunt, eò quòd in actu illo secretâ quadam Dei inspiratione motus; & honoris eius zelo ductus Moyses videatur. Sicut &
Phinees † cùm Zambri ad meretricem 15

Madianitam coram populo ingredientem transfodit, cuius facinus non solùm ut licitum, sed ut laude dignum Sacra Scriptura recenset, ut patet ex Psalm. 105. vers. 31. 1. Machab. 2. 26. Numer. 25. 7. 8. & ita probant D. August. à priore opinione discedens, q. 2. in Exod. tom. 4. Ambros. lib. 2. de offic. capit. 36. Hieron. in qq. Hebr. sup. lib. 1. Reg. in fine, D. Thom. 2. 2. quæst. 61. artic. ult. Burgens. sup. cap. 2. Exod. Pereira sup. idem cap. quæst. 10. & Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 6.

16 SECVNDVM autem, † videlicet quòd Hispaniæ Reges, Duces, & homines militares, & religiosi ad huius Novi Orbis detectionem, conversionem, & subactionem divinis impulsibus & inspirationibus invitati videantur, plurimi, & doctissimi viri suis scriptis testatum reliquerunt. Etenim quemadmodum

17 † Henrico Lusitaniæ infanti, novas illas navigationes disponenti, quarum medio Orientales Indiæ lustratæ sunt, fama est, per quietem cœlesti monito revelatum, ut cœpta perficeret, & iterum clementer increpitum, quòd cogitatâ cōquisitione tamdiu supersederet, remque adeò piam, & laudabilem ultrà differret, ut auctor est elegantiss. Ioan. Petr. Maffæ. lib. 1. histor. Ind. Orient. pag. 4. & Fr. Anton. de SanRoman in eâdem histor. lib. 1.

18 cap. 2. in fine. Ita alij † Scriptores nō solùm ex nostris, sed etiam ex exteris, qui de his Indijs Occidentalibus, & earum inventione, & conversione sermonem faciunt, eundem Divinum impulsum, & afflatum Ferdinando & Elisabethæ Regibus Catholicis tribuunt, & opus hoc omni ex parte Deo adscribendum esse, seriò & doctè proclamant, ut constat ex ijs, quæ tradit An-

19 tonius Possevin. † 1. tom. Bibliothec. lib. 1. cap. 7. pag. 5. sic inquiens: *At ut antiquiora omittamus, emersus penè ex Oceano ætate nostra Novus Orbis; quantam non gemmarum modò atque auri, verùm divitiarum sapientia Dei copiam exeruit? Inditum autem duobus Hispaniæ, ac Lusitaniæ Regibus desiderium eos remotissimos tractus pervestigandi, quantos veterum Philosophorum errores sustulit? & quot veritatis recessus abditos patefecit? tot quidem animarum myriades per id desiderium, tanquam per escam ad salutem allecta, non tam fecerunt, ut Ecclesia ipsa, quæ, hæresibus contaminata, videri iam poterat moribunda, reviviscere, quàm ut verissimum experiremur, quod vir sanctus Hilarius olim scripsit. Ecclesia, dum persequitur, flores; dum opprimitur, crescit; dū contemnitur, proficit; dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tunc denique stat, cùm superari videtur.*

Idem † auctor apertiùs eandem inspirationem, imò expressam Dei in hoc tam magno opere voluntatem, agnoscit. d. Biblioth. lib. 9. capit. 21. & 22. ubi ait: *Testantur autem plurima, factum infinita Dei elementia fuisse, ut fidem hoc sæculo Christianam Indi susciperent, ut prorsus de ipsius voluntate nullus restet ambigendi locus, id quod & de medijs divinitus ad tam insigne opus promovendum, negandum non est. Porrò illa Dei sunt † propria, quæ in id simul concurrerunt, Verbi Divini prædicatio, Domini* IESV *notitia, conversio plurium populorum, salus plurimarum animarum infantium, virorum, mulierum, ægrotorum etiam, qui diu lecto affixi; denique baptismo accepto ad cœlum illico evolarunt. Quæ omnia magno cum rerum variarum eventu, atque miraculis contigerunt, atque ad illos, ut audirent, & converterentur, missis concionatores, atque ut hi eò proficiscerentur, eos ipse, & reliquos impulit, à quibus denique missi, transvecti per maria, conservati, & custoditi sunt. Inde igitur universa huius conversionis moles, & ratio ortum progressumque cœpit, ut quidquid ex ea boni manaverit, id divinitus factum sit, quidquid autem mali acciderit, iustissimè id à Deo fuerit permissum, quippe qui hominibus semel traditam libertatem adimere non vult. Opus autem*

*divinum fuit, quoniam hæc tanta res abſ-
que eius voluntate, ac patrocinio nunquam
fieri potuiſſet; tot enim maria, atque
univerſæ terræ ambitum obire, ac ſan-
ctum eius nomen, & IESV CHRISTI Do-
mini fidem in tam adverſas gentes, eaſque
adeò barbaras & efferas, atque indomitas
inferre, ut in toto terræ ſpatio nullus ſit
locus, in quo Chriſti fama, & nomen non
percrebuerit, certè non potuit non eſſe di-
gitus ac dextera Dei, quæ tantam virtu-
tem fecerit, ut habetur Exod. 3. & Pſalm.
117. & affirmandum eſt, in hoc imprimis
Divinam cócurriſſe voluntatem, quæ Sum-
mo Pontifici deſiderium, Regibus zelum,
Religioſis ſolicitudinem & labores per-
multis probis, ac pijs charitatem indidit,
ut gentes, quæ longiſſimæ aberant, fierent
proximæ, &c.*

Hoc idem argumentum ſæpè repe-
22 tit † doctiſsim. Thom. Bozius, & præ-
cipuè lib. 10. de ſignis Eccleſ. Dei, cap.
13. cuius verba refert Fr. Thom. à IE-
SV lib. 2. de procur. omn. gent. ſalu. cap.
8. pag. 56. & latiùs proſequitur Ioan.
Boter. in relatio. univerſal. 4. part. lib.
2. pag. 48. 49. & 50. & Rutil. Benzo-
nius de anno Iubil. lib. 1. capit. 10. pag.
53. ubi Divino conſilio, ac Spiritus ſan-
cti afflatu factum fuiſſe docent, & pro-
bant, quod Alexand. VI. Roman. Pon-
tific. Orientales & Occidentales In-
dias inter Hiſpanię & Luſitaniæ Re-
ges magis quàm inter alios diviſerit.
23 Et † idem Bozius lib. 4. capit. 3. in
princip. cuius etiam meminit Thom. à
IESV ubi ſup. capit. 6. pag. 52. eundem
Divinum impulſum, & cœleſtem quã-
dam ſpem, ſive inſpirationem in Chri-
ſtophoro Columbo, ſuprà dictam ex-
peditionem tentante & exequente his
verbis expreſsit: *Anno milleſimo quadrin
genteſimo nonageſimo ſecundo Chriſtopho-
rus Columbus natione Genuenſis, Divino,
ut exitus oſtendit, impulſu afflatus, acce-
ptis à Regibus Hiſpaniæ Ferdinando &
Iſabella navibus tribus, Hiſpali ſolvens,
poſt longam multorum menſium naviga-
tionem, tandem pervenit ad inſulam quan-
dam, quam quòd ſancti Dominici die feſto
invenîſſent, eiuſdem nomine nobilitarunt.
Inde aditus patefactus ad ampliſſimas re-
giones, quæ proculdubio cõſtituunt tertiam
totius Orbis partem, in quibus longè, latè-
que varijs temporibus per noſtros Chriſti
cultus eſt diſſeminatus, & hodie maximè
viget, floret, & uberrimos fructus produ-
cit.*

Idem proſequitur lib. 5. capit. 2. in
princip. ubi mutuatis verbis à Petr.
Martyre in hiſtor. Novi Orb. decad. 1.
ſic inquit: *Avorum noſtrorum memoria
Chriſtophorus Columbus Indias Occiden-
tales aperuit nobis anteà ignotas. Aggreſ-
ſus eſt † autem tantam rem, non niſi Di- 24
vinitatis æternæ benigniſſimo impulſu,
quamvis à multis uſu rerum prudentiaque
valentibus irrideretur, cùm Principes vi-
ros, potentiſſimóſque Reges alloqueretur,
petens, ut auxilio ſibi eſſent, cogitanti Or-
bem Novum, novaſque terras priſcis ſæ-
culis ignotas, in lucem quodammodo pro-
ferre, aggredi iter inſuetum, emetiri ma-
ris vaſtiſsima, ex obvijs quibuſque peri-
culis enavigare. Vbi verò mari ſe cum ſo-
cijs commiſit altumque tenuit, & Oceani
fluctibus, remotiſsimi ab omni terra con-
ſpectu, undique iam nautæ cuncti circun-
darentur, parum ſæpè abfuit, quin à ve-
ctoribus corriperetur, & in undas projice-
retur, ſed mirabile viſu in ſomnis confir-
matus ſic & ipſe ſocios confirmavit, ut
tandem voti compos ampliſsimas terras
inveneri.*

Rurſus lib. 6. capit. 6. circa finem, &
in lib. de robore bellico capit. 13. eiuſ-
dem Columbi, Vaſquij Gamæ, & Fer-
dinandi Magallani longas, & priſcis
ſæculis incognitas navigationes mul-
tis nominibus extollens, ita conclu-
dit: *Hi proculdubio omnes ſola ſpe Divini
auxilij talia ſunt aggreſsi, qualia nemo
ante illos, & quibus maiora nemo aptius
ad ineundam, coniungendamque maximè
totius humani generis ſocietatem, commer-
ciaque in illius bonum commune inſtituen-
da, barbariemque, & feritatem ex innu-
meris nationibus tollendam.* Nam cuius

mens

mens non borreat, ait Scriptor quidam, immensos à Columbo exhaustos labores, cœli iniurias, atrocissimas tempestates, quibus sæpè penè est obrutus? Quis non admiretur incredibilem audaciam, constantem patientiam, nunquam infractum animi robur ad ea perficienda, quæ novis iste consilijs, atque ausibus est aggressus?

25 Petrus quoque Martyr † in quadam narratione, quam Italico sermone conscripsit, cuius meminit additionator Hieronymi Benzonis lib.1. hist. Ind. cap.6. in 4. part. Americæ pag.32. expressis verbis testatur: *Columbum triduo antequàm ullam terram conspiceret, mirandam in somno visionem habuisse, ut excitatus lætabundus, & alacris omnes convocari iusserit, eosque confirmaverit, brevi terram conspecturos.*

26 His conveniunt, † quæ aptè, & latè observat Nicola. Sander. libro 7. de visib. Monarch. per totum, Ioseph. Acosta in histor. Moral. Ind. lib.7. capit. 28. & Ioan. Boter. in d. relat. universal. 4. part. lib. 2. per totum, de prævijs dispositionibus, quas Divina sapientia, & providentia, cùm ex parte Regum, & Ducum nostrorum, tùm ex parte Indorum ipsorum ordinavit, & præcedere voluit tanti Orbis conversionem, & conquisitionem, ut faciliùs & commodiùs in eo Evangelium disseminaretur. Ex quibus apertè deprehendi inquiunt, Divino consilio, & inspiratione omnia, quæ illis temporibus acciderunt, ordinata, & determinata fuisse.

Quod argumẽtum post eos urgens,
27 & exornans † Rutil. Benzon. d. lib. 1. de ann. Iubil. cap. 10. pag. 52. & 53. ita concludit: *Hæc autem commemoravimus, ut liquidò cognoscatur, hanc Novi Orbis adinventionem Divino consilio, summaque Dei inscrutabili providentia his temporibus reservatam fuisse. Despiciens enim Deus, ut Act.17. Areopagitis dixit Paul. tempora ignorantiæ, cæcitatis, & deceptionis illorum populorum, qui à dæmone per Idolorum cultum fascinati erant, nunc illis annuntiare facit Evangelij veritatem, ut unusquisque illorum pœnitẽtiam agens, convertatur ad Dominum, qui fecit illos, quique in hunc mundum misit* IESUM CHRISTUM *filium suum, ut salvos faceret omnes homines, & ad agnitionem veritatis veniant. In manibus enim tuis, inquit David Psal. 30. tempora mea. Verùm quàm appositè † & opportunè Indorum con-* 28
versio hisce temporibus acciderit, ac Divino consilio determinata fuerit, deprehenditur ex multis prævijs dispositionibus, quibus Divina sapientia uti voluit, ut faciliùs, & commodiùs Evangelij prædicatio introduceretur, ac fides Christiana ab illis populis cum fructu reciperetur, multa impedimenta ab illis removendo, ut eos idoneos, aptosque redderet ad lucem Evangelij recipiendam, &c.

PLURIMA † quoque alia, ut hanc 29
Dei voluntatem, sive motionem, & inspirationem cõfirmet, & omni ex parte miraculosam, & soli Deo tribuendam horum Indorum inventionem, subactionem, & cõversionem esse probet, optimè considerat Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib.4. cap. 104. & sequent. & lib. 15. capit. 45. & 46. & rursus lib. 18. capit. 1. & 2. Vbi apertè † tradit, nautam illum, qui Columbo huius post Oceanum terræ notitiam præstitit, de quo diximus suprà lib.1. cap.5. num.6. & 7. non humano consilio, nec casu fortuito, sed Divino mysterio ab Angelis fuisse delatum, ut tantæ conversionis iret aperiretur, ipsumque Columbum ab eodem Deo afflatum, & electum, ut eius medio executioni mandari posset.

SED quoniam † eruditissimus no- 30
ster Theologus P. Franc. à Victoria in 1. relect. de Ind. insulan. num.38. vers. *Sed miracula*, & num. 40. vers. *Septimus titulus*, huic titulo parum fidendum esse monet, vidère oportet, quibus ille argumentis & rationibus moveatur. Et primò quidem considerat
huiusmodi † missiones, & inspiratio- 31
nes multoties fallaces esse, & per dia-

boli

boli suggestionem immitti, ut tradunt
auctores sup.num.1. relati, præcipuè
Delrius, Maiol. & Rosignolus capit.
210.& Torreblanca. d.lib.1. de Ma-
34 gia cap.29. Vnde ✝ meritò admonet
Dominus apud Marcum cap.13: *Vide-
te, ne quis vos seducat*, & D. Ioan. epist.4:
Nolite credere omni spiritui, & Canon.1.
cap.3: *Probate spiritum an sit à Deo.*

35 Secvndò subiungit, nulla ✝ mira-
cula proferri posse, quibus hanc His-
panorum missionem in Novum Or-
bem à Deo ordinatã, & occultis eius
impulsibus & inspirationibus fultam
affirmare valeamus. Idemque, quoad
paucitatem miraculorum, sentire vi-
detur Ioseph. Acosta lib.2. de procur.
Ind.salut.cap.9. Vbi quærit, cur mira-
cula in conversione Gẽtium nõ fiant
nunc, ut olim à Christi prædicatori-
bus, & Fr. August. Davila in histor. Me
xicanæ provin.lib.1.cap.80. pag.320.
Vbi affirmat, pauca miracula in his
36 provincijs visa fuisse. Atverò ✝ mis-
siones & inspirationes, quæ, vel spe-
cialibus Scripturæ testimonijs, vel a-
pertis miraculis non adstruuntur, pa-
rum fidei & securitatis habêre, latè
etiam docent, & probant Theologi
sup.relati, & præcipuè Pat. Raphaël
de la Torre in 2.2. 2.tom. pag.178.
col.2. & meliùs Innocent.III. quem
37 ipsi non referunt in.d.capit. ✝ cùm ex
iniuncto, de hæret. inquiens: *Quòd cùm
interiores istæ missiones, inspirationes, sive
revelationes sint occultæ, & incertæ, non
sufficit cuiquam nudè tantùm asserere, quòd
ipse sit missus à Deo, cùm hoc quilibet hæ-
reticus asseveret; sed oportet, quòd astruat
illam invisibilem missionem per operatio-
nem miraculi, vel Scripturæ testimonium
speciale. Vnde cùm Dominus Exod.7. vel-
let mittere Moysen in Ægyptum ad filios
Israël, ut crederent ei, quòd mitteretur ab
ipso, dedit ei signum, ut converteret vir-
gam in colubrum, & virgam iterum re-
formaret: Ioannes quoque Baptista specia-
le suæ missionis testimonium protulit de
Scriptura, dicens: Ego vox clamantis in
deserto: Dirigite viam Domino sicut ab
Isaia Propheta capit.40. &c.* Qua etiam
de causa Christus ✝ Dominus ut suam 38
à Patre missionem confirmaret, sę-
piùs obstinatis Iudæis sua obijciebat
miracula, dicens: *Si mihi non creditis,
operibus credite*, & iterum: *Opera, quæ ego
facio, testimonium perhibent de me*, & D.
Marcus cap.ult. de Apostolis à Chri-
sto missis sermonem habens: *Illi autem*
(inquit) *profecti prædicaverunt ubique,
Domino cooperante, & sermonem confir-
mante, sequentibus signis*; ut ostenderet,
illi missioni, & doctrinæ firmitatem
fore cœlestem, quam signa subseque-
rentur. Quod & Paulus Apostol. varijs
in locis de sua prædicatione testatur,
& pluribus alijs Sacræ Scripturæ testi-
monijs illustrat D.Chrysost.rom.3. in
2.Corinth. Tertullian. in Apolog.cap.
27. Arnobius lib.1. adversus Gent. D.
August.lib.10.de Civitate Dei, capite
12.& lib.16.& 17. Thomas Bozius de
signis Eccles.lib.5. cap.1. Fr.Thom. à
Iesv de procur. omn.gent. salu. lib.4.
cap.3. Balth. Chavasius de notis veræ
religio.lib.4. cap.ult. & Torreblanca.
d.cap.29.num.25.

Tertiò idem Victoria insinuat, &
alij magis apertè nobis obijcere solẽt,
videri non posse ex Dei inspiratione,
sive impulsu, aut voluntate, hanc In-
dorum detectionem, & conversionem
ordinatam fuisse, cùm † in ea plurimi 39
nostrorum tot scelera, & damna in
miseros Indos commiserint, & magis
auri & argenti quærendi, Regni pro-
prij ampliandi cupiditate, & rerum
novarũ investigandi curiositate, quàm
Dei, & animarum zelo ducti videan-
tur.

Pro quibus ego perpendo insignem
locum D.Cypriani in sermone de lap-
sis, relatum ✝ in cap. si quis præpope-
ra 27. distinct.50. Vbi tunc demum, 40
quæ Martyres, id est, Sacerdotes & Re
ligiosi viri mandant, facienda, & se-
quenda esse tradit: ✝ *Si iusta, si licita,* 41
si non contra ipsum Dominum à Dei Sa-

cer-

cerdote facienda, sed si scripta non sunt in Domini lege, qua mădant, antè est, ut sciamus, illos de Deo impetrasse, quod postulant, tunc facere quod mădant: neque enim statim videri potest de Divina Maiestate concessum, quod fuerit humana pollicitatione promissum.

VERVM AVTEM verò, prædictis ar-
42 gumentis non obstantibus, † defendi adhuc potest vis, & auctoritas tituli, de quo in hoc capite disputamus, quę si Victoria videret tot gravissimorum Scriptorum testimonijs, & rationibus comprobatum, forsitan de eius fide non dubitaret.

43 Et ad primum respondemus, † certum quidem esse, magnum periculum, & fallaciam in his inspirationibus, impulsibus & revelationibus imminêre, non ideò tamen prorsus, aut temerè damnandas, & respuendas esse, cum ne gari non possit, quin aliquando à Deo deriventur, maximè cùm in rebus & personis serijs, & gravibus accidunt, & effectus, qui illas sequuntur, in Dei obsequium, aut communem salutem, & utilitatem alicuius populi dirigun- tur, ut elegăter prosequitur D.Thom. & post eùm Theologi omnes, pręcipuè Fr.Barthol.à Medina in 1.2.quæst.9. art.4.& quæst.22.art.3. & Caietanus 1.par.q.82.art.4.circa tertium argu-
44 mentū: Dicit † enim D.Paul.ad Thessalon.5: *Spiritum nolite extinguere, prophetiam nolite contemnere, omnia probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos.* Et D. Ioan. *Probate spiri-*
45 *tus, utrum ex Deo sint.* Cui † vocanti, & impellenti reluctari, & non obedire, quàm sit periculosum, multis probat Gaspar Sanctius in Isaiam capit.14. num.8.

46 Quibus arridens † Aristotel. lib.6. Ethic.ad Eudemum circa finem, docet: *Quod sæpènumero nobis nihil cogitantibus venit in mentem cogitatio efficax, & impetuosa, quæ secum trahit voluntatem, quam motionem non possumus nobis tribuere, neque in nostram inventionem referre, cùm de hac re nihil unquă cogitaverimus. Neq; verò possumus eam referre in substantiam Angelicam, quæ non potest efficaciter movere nostram voluntatem. Vnde talis cogitatio in Deum est reducenda.*

Ad secundum autem respondeo, hũc impulsum, † missionē, sive inspirationem Divinam, de qua agimus, non destitui Sacræ Scripturæ testimonijs, & prophetijs, si ea omia in memoriă revocemus, quę suprà cap.pręced.& lib. 1.cap.15.cōgessimus. Et multo minus miraculis caruisse, ut Victoria, & alij malè putarunt, cùm potius innumera extiterint, & extent quotidie, quæ Divinam huius magni operis voluntatē, & penè dixerim voluptatem, evidenter ostendūt, ut ait Anton. Possevinus ubi sup de quibus in cap. sequenti copiosè tractabimus. 47

Quinimò, ut daremus in huius Novi Orbis conversione, nunc tot, ac tanta miracula non operari, quot & quanta olim initio nascentis Ecclesię à Christi prædicatoribus facta cernuntur, ob hoc tamen Divinæ vocationis vis excludi non posset, † quæ interdū signis 48
externis, aliquando etiam interno potiùs impulsu fit, & sive in singulis hominibus, sive in populis, atque in ipso genere humano, per temporum opportunitates operatur, & altæ & profundæ ordinationis est, ut præclarè tradit, & Sacræ paginæ exemplis illustrat D.August.lib.83.quæst.q.68. & † in lib. de 49
util. creden. ubi de eisdem miraculis agens scribit: *Cur ista modò non fiunt? quia non moverent, nisi mira essent, at si solita essent, mira non essent.*

Et in nostris terminis loquens Ioseph. Acosta.d.lib.2.de procur.Ind. salut.cap.9.& 10. Vbi doctè & elegăter hanc miraculorum paucitatem, partim naturæ, docilitati & ignorătiæ Indorum, quibus nūc prædicatur, attribuit, qui † tot miraculis nō egent, ut ad Fi- 50
dei receptionem à nostris suadeantur; sed prædicatoribus tantùm, quorū mores cum fide & lege, quam annuntiant,

con-

conveniant,ut optimè iam olim in simili scripsit D.Chrysost.homil.6.in 1. ad Corinth. Partim † exiguo ipsorum
51 prædicatorum zelo,& merito,cùm dubium nõ sit,ut quò quis fide,& sanctitate magis eminuerit,eò aptius instrumentum sit,per quod Spiritus sanctus tam præclara opera perpetret, qui ad suam potentiã,& gloriam declarandã, eius puritatis,atque humilitatis viros ut plurimũ exigit, & assumit,qui veris virtutibus,& incorruptis moribus niteant,& nihil sibi sumentes,totũ Deo, cuius est omne donum perfectum,& saluti proximorum syncerè refundant.

Quas rationes,Acosta nõ relato,ab eo desumpsit Ioan.Borer.in relar. univers.4.part.lib.2.pag.73.& 74.Fr. August. Davila.d.cap.80.pag.320.addens
52 forsitan † etiam in causa fuisse,quòd Evangelicæ prædicationis forma adamussim servata nõ fuerit. Martin. Delrius lib.4.disquis.magic.cap.4. q.5. sectio.2.pag.331.in fin. Ant. Possevin.in Biblioth.1.tom.lib.9.cap.24.pag.402. Fr.Thom.à Iesv d.lib.4. de procur. omn.gen.salut.cap.4.pag. 147.& 148.

53 Et conducit † lex nostra 68.titulo 4.part.1.quæ ex doctrina Hostiens. in summ.de reliq.& vener.Sanct.inter reliqua,quæ ad veri miraculi comprobationem requirit, merita sanctitatis,& bonitatis illius apponit,per quẽ Deus miraculũ operatur. Respiciens nimirũ ad id,quod magis cõmuniter accidere
54 diximus. Aliquando † enim à profanis & flagitiosis hominibus vera miracula fiunt;sed non nisi Divinâ virtute, & ad confirmationem veræ fidei,vel Dei laudem,& voluntatem ostendendam,aut exequendam,ut Nos sæpè in his ipsis regionibus contigisse, cap.seq. probabimus, & latè prosequitur D. August. lib.10.de Civit.Dei,cap.16. & lib.83. quæst.q.79.& habetur in capit.multæ, cap.teneamus,cap.prophetavit 1.q.1. cap.1.de reliq.& vener.Sanct.D.Tho. 1.par.q.110.art.4.ad 2.& 2.ad Thessalonic.cap.2.lect.2.& 2.2.q.178.art.2. D.Chrysost.hom.2.in Matth. capit.7. Viguerius inst.Theol. tractat. de virt. Dei,cap.10.Sotus 4 Sentent. dist. 43. q.2.art.23. Bapt. Fulgosius lib.1.memorab.capit.6. de miraculis,Malleus malef q.61.art.10.ad 8.Acosta.d.cap. 10.in princ.Zerola,qui plures refert, in praxi Episcop.verb. *Miraculum*,num.3. & ultra eos Pet.Gregor.lib.13.de Repub.cap.24.& 25.Ruril.Benzonius de anno Iubil.lib.6.cap.24.Francisc.Tolet.sup.Ioan.& Maldonat.sup.Matth. cap.7.Martin.Delrius lib.2.disquis.magic.q.7.pag.63.Simon Maiol. in dieb. Canicul.tom.2.colloq.2. pag.112. & seq.Maluenda de Antichrist.lib.6.cap. 1.q.5.& seqq.& lib.7. cap.15.& seqq. Camill.Borrell.de præstan.Reg.Cath. cap.55.Annæus Robert. lib.1. rer.iudic.cap.5.fol.18.Raph.de la Torre in 2.2.quæst.9.artic.2.disp.4.pag.751.& in 2.tom.de vitiis oppositis Religioni. q.95.in prælud.disp.2.Torreblanca de magia divinatr.lib.2.capit.11. & 26. Par.Suar. de fide.disput.4. sect.3.num. 8.& sect.4.Vbi de his miraculis agunt, quæ per profanos homines,aut malos, & peccatores fieri solent.

Et † simul concludunt,ab hæreticis 55
in comprobationem falsæ fidei, & à magis, & diabolis, & ab Antichristo nunquam vera,solida,consistentia,aut proficua miracula facta fuisse,nec fieri posse,sed quædam duntaxat præstigia phantastica,& simulata,semper perniciosa, aut inutilia, ad ludificationem sensuum humanorum : de quo etiam præclarè tractat idem D. August.in d. capit.teneamus 1.quæst.1. & lib.3.de Trinitat.cap.8.& lib. 18.de Civitate, Dei.cap.17.Orig. lib.2. cõtra Celsum Auctor vitæ D.Bernardi, lib.3. capit. 6. & elegantissimè D.Isidor. libro 8. Etymolog.cap.9. cuius verba habentur in cap. nec mirum 26.quæst. 5. & Thearr.vitæ humanæ volum.5.libro 4. ex pag.1512.ad 1531.Vbi plura exempla verorum,& fictorum miraculorum congessit.

56 Suprà dictis † adijcere possumus, prædicationem, & conversionem huius Novi Orbis pluribus miraculis nō eguisse, si attendamus celebrem illam doctrinam D.Chrysostom. 1.Corinth. 2.dum mōstrat, signa Evangelicæ prædicationis iam olim patrata, non illo tantùm sæculo, sed & futuris fidem peperisse. Quod etiam D.Thom. luculenter expressit lib.1.contra Gent.cap.6. dicens: *Hæc autem tam mirabilis mundi conversio ad fidem Christianam, indicium certissimum est præteritorum signorum, ut ea ulterius iterari necesse non sit, cùm in suo effectu appareant evidenter, quamvis non cesset Dominus, nostris etiam temporibus, ad confirmationem Fidei, per sanctos suos miracula operari.* Vnde meritò disputat D.Gregor. in homil. Ascension. & Ioan.Gerson. in 2.quæst. an hodie sint necessaria vel utilia miracula?

57 Denique † tertio argumēto, desumpto ex delictis, & excessibus ab aliquibus Hispanis in detectione, & conversione huius Novi Orbis cōmissis, & ex humanis medijs & finibus, qui hāc missionē præcelsisse & promovisse videntur, ultra ea, quę de hoc articulo latiùs inferius lib.3.cap.5.dicere destinamus, nunc facilè respondemus cū Ant.Possevin.1.tom.Biblothec.lib.9.cap.22. pag.401.Ioan.Boter. in relat. univers. 4.par.lib.2.ferè per totū, Thom.Bozio de sign.Eccles.lib.7.cap.5.in fine, non propterea negari posse hoc opus Dei fuisse, & ex Divino eius impulsu manasse, quod zelū, & pietatē, quæ in eo requirebatur, scelus avaritiæ, crudelitas, & impietas aliquorū militū maculaverit.
58 Alioqui † etiā inter Christianos nō liceret, vim ullā Divinā agnoscere, inter quos vivunt tot peccatores, hæretici multi, plurimi vitiosissimi, meretrices innumeræ. Sanè etenim, † quorum
59 mens in Divinæ Sapiētiæ vias acutiùs inspicit, flores inter spinas, triticū intra paleas, aurū sub terra dignoscens, Divinā eò magis bonitatē commēdat, quò magis ille tectam & sartam tuetur apud nos Fidem, pietatem Regum & Principum, disciplinam Antistitum, virtutem bonorum Christianorum, usum frequentem sanctorum Sacramentorum, Divini Verbi prædicationem, studia scientiarum, lucem atque notitiam Dei, hoc est totius boni. Nec reprobādus est hortus, qui totus nō sit floridus nec palea abijcienda, quæ tota non sit triticum, nec terra illa existimanda est inutilis, quæ universa non sit aurum. Quin & hinc tantò maior de misericordia Dei concipienda spes est, quòd inter gentes adeò barbaras tantam fidem plantaverit, fodinas, ut ita dicam, tot animarū aperuerit, Ecclesiam tot Archiepiscopis, Episcopis, Clericis, Religiosorum Ordinibus munitam excitaverit, tot item parœcias, Doctrinam Christianam, Scholas & Academias, totque Principes viros ibidem constituerit.

Et idem respondere possumus † ad 60
id, quod de avaritia, & divitiarum cupiditate nobis objicitur. Nam omissis ijs quæ sup lib.1.cap.16. num.94. tradidimus, verius est, Christi amorem, & animarum zelum in hoc opere primas partes tulisse, ut fatetur Thomas Bozius lib.12.cap.21.circa finem, sic inquiens: *Primumque horum sit hoc, nūquam tot homines ad exteras & ignotas terras è Christianis abiisse, ut Christi cultum latè propagarent, ut sæculo hoc nostro contigisse certò videmus. Id verò non nisi ab ardentissimo, ac longè diffuso Christi amore nasci potest. Et cùm hac de causa totus Orbis circumnavigatus sit, ventumque iam propè ab extremo Arcto ad Austrum supremum, igitur longissimè pertinet amor nostrorum in Christum.*

Et ut aliquatenus † verum esse fa- 61
teamur, divitiarum studio nostros permotos fuisse, non quidem ideò Divinę inspirationis, & missionis vis excludetur; sed longè admirabilior Divinā providentiā & sapientiā iudicari debebit, quæ tam infirmis usa sit medijs, ut tantam rem suaviùs, secretiùs, pacatiùs,

sine multis miraculis ac prodigijs, ac quasi sine sensu, quod ferè facit promo
62 vêret. Et † quanquam dena leucarum millia itineris, quina per Orientem, totidem per Occasum, & tot maris & terræ pericula superasse, sola ipsa videatur humana cupiditatis, certissimum tamen est, in hoc imprimis Divinam concurrisse voluntatem, quę Summo Pontifici desiderium, Regibus zelum, nautis & militibus animum & spem, religiosis solicitudinem & labores, permultis probis ac pijs viris charitatem indidit, ut gentes, quæ longissimæ aberant, fierent proximæ. Ac dum alijs maria cupiditas æquabat, ut aurũ consequerentur, eadem inserviebat Deo, ac servis suis, ut ipsamet illa maria traijcerent ad animas Christo lucrandas, ut etiam tetigimus sup. lib. 1. capit. ult. ex num. 99. & cap. 15. ex num. 40. Qui
63 bus † enim medijs homines sua negotia agunt, ijsdem nec cogitantes Divinum agrum excolunt, & findunt terram, ex qua cœlestis horrei seges Deo semper serente, & operante maturescat ad frugem.

64 Quam † eandem sententiam, licèt aliud agens, benè prosequitur & illustrat Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 44. num. 54. & 56. pag. 446. & cap. 51. n. 7. pag. 513. & cap. 13. n. 8. docens Deum multa, & magna per infirma instrumẽta, & interdum indigna præstare soli-
65 tum, & † ex tenui principio opera mirabilia, & eximij momenti futura dedu
66 cere, & aliquando † per hostes suos, etiam ignaros, sua consilia exequi.

Neque abest, quod ex communi omnium Theologorum placito resolvit eruditissimus Pat. Ioan. Pineda lib. 4.
67 de reb. Salom. cap. 13. pag. 184. † Videlicet, ita naturæ Auctorẽ res supra naturam efficere, ut quoad fieri possit, consuetas naturæ leges & ordinẽ tueatur. Vt satis demonstravit in exsiccatione maris Rubri, ut transitum per illud Hebræis Pharaonẽ fugiẽtibus ape
68 riret. † Quo in facto cùm ingentia miracula ederet, parcissimum se miraculorũm patratorem præbuit, ut ipse auctor benè considerat.

Et eandem † Dei providentiã & in 69 rebus magnis, atque arduis disponendis, & exequẽdis suavitatem in nostris terminis rhetoricè extollit Ioã. Boter. d. lib. 2. in princip. adducens illud Sapient. 8: *Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.* Et anni † tempora, inter alia, exempli gra- 70 tiã perpendens, quæ ordinante Deo ex Æstate ad Hyemẽ deducuntur; sed ita tamen, ut hinc Veris, inde Autumni benignitas interveniat, ne de uno extremo in aliud cum hominum damno prolaberentur. Quod benè agnovit Poëta, dum cecinit:

Nec res hunc tanta possent perferre laborẽ
Si non tanta quies inter frigusq; calorẽque
Iret, & exciperent cœli indulgẽtia terras.

SVMMARIVM Capitis IV.

1 *Deus miracula necessaria in Novo Orbe non prætermisit, quamvis in illis edendis parcissimus fit.*

2 *Deus semper res novas & magnas, novis & magnis miraculis iuvat, ex insigni loco D. Augustini.*

3 *Ecclesia primitivæ, & prædicationis Apostolicæ fundamenta Deus multis miraculis communivit.*

4 *Miracula si deficiant, rarò prædicantibus creditur.*

5 *Miracula tot ac tanta cur Deus initio nascentis Ecclesiæ patraverit, ex August. & Gregor.*

6 *Miracula multa & magna semper Deus edidit in conversione novarum provinciarum, & exempla Angliæ, Flandriæ, Holandiæ & aliarum.*

7 *Ecclesia Dei semper habuit, & habebit potestatem & cõtinuationem miraculorum, & est unũ de præcipuis eius signis.*

8 *Fidei Christianæ Deus tribuit, ut montes transferre possit.*

9 D.

9 D. Gregor. Thaumaturgus, & alij sancti viri multoties montes de uno loco in alium miraculosè transtulerunt.
10 Fides naturam superat.
11 Miracula in Novi Orbis conversione Deum omisisse credibile non est, cùm illis semper egeant tyrones in Fide.
12 Infideles non tenentur fidem sibi prædicatam credere, nisi rationibus, aut miraculis convincantur.
13 Credentes citò, leves sunt corde.
14 Fides mysteria an, & quatenus evidenter credibilia sint?
15 Miracula multa, & maxima in detectione, conversione, & acquisitione Orbis Novi intervenisse, latè probatur cōtra Victoriam, & alios.
16 Miracula aperta, & repetita Ecclesiæ qui negat, maius ipse miraculum facere dicitur, ex August. & alijs.
17 Indorū Novi Orbis ita facilis, & brevis ad fidē conversio, vicē obtinet plurimorū miraculorū, ex Balt. Chavasio, & alijs.
18 Hispani non potuerunt sine ope, & vocatione Divina, ita facilè & breviter Novum Orbem detegere, & convertere.
19 Ecclesiæ primitivæ Dei signum, & argumentum fuit facilis, & suavis multiplicatio credentium.
20 Indi innumeri brevissimo tempore Fidē, & Baptismum receperunt Mexici, & in alijs Novi Orbis provincijs.
21 Sacerdos quidam solus baptizavit septies centena Indorum millia.
22 B. Fr. Mart. Valēcia Franciscanus, & socij innumerabiles Indos converterunt & baptizarunt.
23 S. Franc. Xavier. solus plures homines ad Fidē cōvertit & baptizavit, quā hæretici omnes ad suas sectas traduxerūt.
24 Conversionis Indorum cursus & progressus semper Regibus Catholicis maximè in votis fuit.
25 Auctores recensentur, qui narrant, & extollūt miraculosum incrementū Christianitatis Novi Orbis.
26 Indos hyssopo aliquādo ab Hispanis Sacerdotibus baptizatos fuisse, an verū sit?
27 Hispanā gentē ob eximiā curā dilatāda Fidei inter varias Indorum nationes, multum laudat Thom. Bozius.
28 Miraculi instar videri debent prævia dispositiones, quibus Deus ordinavit detectionem & conversionem Novi Orbis.
29 Regum Catholicorum in audiendo, & iuvando Columbo mansuetudo, & liberalitas, miraculosa videtur.
30 Christophori Columbi constantia in proponenda & exequenda navigatione, & detectione Novi Orbis miraculum ingens à plurimis iudicatur.
31 Oceanus veteribus inaccessus, post Columbi ad Novum Orbem navigationes, miraculo quodam mitis, facilis, & navigabilis redditus esse videtur.
32 Pōtus Euxinus, olim Axenos, idest, inhospitalis dictus, posteà se navigantibus hospitalem & placidum præbuit.
33 Mare Pamphylium portentoso naturæ miraculo recessisse, & siccum iter præbuisse dicitur, Alexandro Magno cōtra Persas exercitum ducenti.
34 Cangio Cham Tartarorum Regi, & exercitui eius, dicitur mare miraculosum novem pedum transitum aperuisse.
35 Hispani Divino beneficio, & quasi per miraculū, ea omnia in detegēdo, & subigēdo Orbe Novo consecuti vidētur, quæ adulatoriè de suo Traiano Plin. recēset.
36 Ecclesiæ, & Fidei Christianæ veritas probari solet ex fœlicitate bellorū, quæ pro eius defensione, aut extensione susceptæ sunt, & auxilijs de cœlo per miraculum missis.
37 Theodosius Imperator auxilijs cœlestibus victoriam reportavit, & carmina Claudiani de hoc.
38 Auctores recensentur, qui plura exempla, & testimonia adducunt de prosperitate bellorum, & auxilijs cœlestibus à Deo Catholicis datis.
39 Hispaniæ, in bellis contra Mauros susceptis, omnia miracula contigerunt, quæ olim Deus Israelitis indulsit.
40 Bellis iustis, & ad Dei vocationem, & exaltationem susceptis, semper ipse exitus fœlices concedit.
41 Deus non secundùm armorū potentiā,

R sed,

sed, prout ipsi placet, dat dignis victoriã.

42 *Causa pugnandi, si bona est, pugnæ exitus malus esse non potest.*

43 *Miracula, & auxilia cœlestia in bellis nullibi magis frequentia fuerunt, quàm in expeditionibus Hispanorum, ad Novum Orbem factis.*

44 *Promissio Levit. cap. 26. in Hispanis in Novo Orbe præliantibus sæpissimè impleta fuit.*

45 *Milites Hispani duodecim in insula Hispaniola fugarũt duo millia incolarũ*

46 *Ferdin. Cortesius exigua valdè Hispanorum militum manu plurimas victorias reportavit, Motezumã cepit, & totius Novæ Hispaniæ Imperium adeptus est.*

47 *Franc. Pizarrus miraculosas victorias in Peruani Regni conquisitione habuit, & qualiter Atabualpam eius tyrannum superavit.*

48 *D. Iacobus Hispanorũ Patronus multoties pro eis contra Mauros pugnare visus fuit.*

49 *D. Iacobus sæpissimè Hispanorum partes defendere visus est in bellis, quæ cũ Indis Novi Orbis, & etiã cum Orientalibus habuerunt: & ideò in illis regionibus religiosissimè veneratur.*

50 *Historia mirabilis & peculiaris D. Iacobi pro Hispanis pugnantis apud Cintiam Novæ Hispaniæ oppidum, cùm ab Indis maximopere premerentur.*

51 *Beatissima Virgo* MARIA *Hispanis sæpè in Novo Orbe præliãtibus opẽ tulit, & præsertim cũ Mexici obsessi essẽt.*

52 *Tacubano in monte apud urbem Mexicum templum B. Virginis extructum fuit, & quare?*

53 *Cuzquensi in urbe Hispani numero pauci ab innumeris Indis obsessi, & graviter impetiti B. Virginis præsentissimo auxilio liberantur.*

54 *Araucanorũ exercitus, qui Hispanos in urbe Imperiali Regni Chilẽsis obsidere tẽtabat, ad cõspectũ B. Virginis retrocessit*

55 *Miraculum ingens, & notabile, quod initio detectionis Regni Peruani contigisse narratur.*

56 *Tumpiz, sive Tumbez oppidum Regni Peruani Indorum tempore erat nobilissimum, & munitissimum.*

57 *Petrus Candiã unus ex socijs Fr. Pizarri Crucis signo Tumbecinorũ insidias, & ferocissimũ leonẽ, & tigrim superavit.*

58 *Victorias ferè omnes, quæ ab Hispanis in Novo Orbe partæ sunt, cœlestibus auxilijs tribuũt plurimi, & gravissimi Auctores, qui de illis scripserunt.*

59 *Castellus à Bobadilla tribuit victorias Hispanorum in Novo Orbe militari eorum disciplinæ.*

60 *Impossibile fuisse ostenditur, Hispanos tot, & tam fœlices victorias in Orbe Novo habuisse, nisi Divina voluntate, & miraculosis auxilijs iuvarentur.*

61 *Victorias de Indis ab Hispanis partas quidam malè ex eo extenuant, quòd Indi Barbari, inermes, & pusillanimi essẽt.*

62 *Ferdinan. Cortesium eques quidam apud Argeriam derisisse narratur, quòd putaret, se cum Indis pugnare.*

93 *Indi nostrorum comparatione pusillanimi sunt.*

64 *Meridionales omnes gentes timidæ sunt; Septentrionales animosiores & robustiores.*

65 *Indi quàmplures non adeò timidi, & inermes erant, ut quidam generaliter tradunt.*

66 *Deus Indos magis politicos, & robustos inter se bellis intestinis divisit, ut à Nostris faciliùs subigi possent.*

67 *Deus hostes suos suis ipsorum manibus sternit.*

68 *Deus Hispanorum vires, & animos auxit, & Indis terrorem immisit.*

69 *Samsoni vires Deus miraculosè restituit, & auxit, ut de Philisthæis vindictã sumeret.*

70 *Amorrhæos, & Chananæos Deus timidissimos reddidit, ut terram eorum Israëlitæ faciliùs occupare possent.*

71 *Deuter. 2. vers. 25. verba expenduntur.*

72 *Panicus terror qualis esset, & plura de eo*

73 *Terror Divinus etiam fortes, & strenuos fugat.*

74 *Dæmon non potest alicui vires supra*

natu-

naturales contra alios concedere.

75 Indi plures ex fœlicitate & prosperitate Hispanorum in bellis, Deum verum pro illis stare agnoverunt.

76 Careta Reguli Terrafirmæ notabile dictum.

77 Hispanorum gloria nihil detrahitur ex eo quòd plures Novi Orbis victorias cœlesti auxilio, vel miraculosè partas dicamus.

78 Successus fœlices rerum omniũ, & maximè bellorum semper Deo à viris, & Ducibus pÿs, & prudẽtibus tribuũtur.

79 Superbia execrabilis Aiacis, Capanei, Mezentÿ & aliorum, qui à se ipsis victorias sperabant.

80 Titus Imper. victoriam à se de Iudæa partam in Deum omnino retulit, qui suis manibus Iudæos punire voluit.

81 Dæmonũ expulsio, & Oraculorũ defectus fuit in primitiva Ecclesia signum veræ fidei, & Divinæ vocationis ad eã.

82 Indiarum Occidentaliũ missio, detectio, & conversio à Deo esse probatur ex dæmonũ, & idolorũ expulsione, & ruina.

83 Dæmones post adventũ Hispanorũ in Novo Orbe ab Oraculis, & illusionibus cessarunt, quibus anteà Indos fallebant.

84 Crucis signum semper fuit dæmonÿs terrificum.

85 Virgilÿ carmina de excessu Oraculorũ accommodantur.

86 Auctores plurimi referuntur, qui agũt de excessu dæmonũ, & defectu Oraculorũ in Novo Orbe post adventũ Hispanorũ

87 Eucharistiæ Sacramentum, ubicunque in Novo Orbe consecratum fuit, statim dæmones fugavit.

88 Terræmotus & tempestates Novi Orbis magna ex parte cessarunt post Christi Fidem in eo receptam.

89 Sacerdotes in Indÿs maximè ab incolis reverentur, & quare?

90 Cumanensium Sacerdotum ritus in dæmonibus consulendis.

91 Pat. Fr. Petrus Corduba qualiter dæmonem apud Cumanenses eduxerit, & eiecerit?

92 B. Fr. Alois. Bertrandus miraculum in cuiusdam dæmonis expulsione.

93 B. Fr. Ioan. à S. Frãcisco notabilis historia circa cuiusdam dæmonis expulsionẽ.

CAPVT IV.

De pluribus miraculis, quæ in Novi Orbis detectione, conversione, & acquisitione intervenerũt, & Divinã tãti operis voluntatẽ, inspirationem & vocationem manifestarunt.

QVAMVIS † certum sit, 1
DEVM OPT. MAX. in
patrãdis miraculis parcissimum esse, adhuc tamen nõ minus certè affirmare poterimus, eâ in
detectione & conversione istarum gẽtiũ Occidentalium neutiquam omisisse, sicubi ad fidem introducendam,
stabiliendam, & propagandam, necessaria esse iudicavit. Semper †, quippè 2
Divina eius providentia, res novas & magnas, novis etiam & magnis signis iuvare & fulcire consuevit; ut in Solis cursu ad Iosue vocem subsistente videmus, & in conflagratione montis; in quo Moysi legis tabulas dedit; de quo D. Aug. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 13. sic habet: *Cũ enim lex dabatur populo, quia coli unus iubebatur Deus, in cõspectu ipsius populi mirabilibus rerum signis ac motibus apparebat Creatori servire creaturã.*
Et † quemadmodũ initio nascẽtis 3
Ecclesiæ eius incremẽta, & Apostolorũ, atq; aliorũ prędicatorũ auctoritatẽ miraculorũ potestate, & frequẽtiã disposuit, & cõstabilivit, sine quibus raro 4
prædicãtibus † creditur; e. cũ ex iniũcto de hæret. Matt. 10. Marc. ult. Actor. 2. Paul. ad Hebræ. 2. & 2. ad Corint. 12
& alibi passim. Quo † respiciẽs D. Au- 5
gust. lib. 22. de Civ. Dei, c. 8. necessaria

inquit, miracula fuisse, priusquàm crederet mundus, ad hoc ut crederet mũdus; & in lib. de utilit. creden. cap. 14: *Christus afferens medicinã humano generi primũ miraculis conciliavit auctoritatem, deinde auctoritate meruit fidem, fide contraxit multitudinẽ, multitudine obtinuit vetustatem, vetustate roboravit religionẽ.* Et cap. 16: *Ac primũ quidẽ facta sunt miracula, cùm Deus ipse in vero homine huic mundo apparebat, ut ijs tandem multitudine crescentium congregata, atque propagata in ipsos mores utilis converteretur auctoritas.* Et D. Greg. hom. 29. in Evãg. *Sed hæc signa in exordio Ecclesiæ fuerunt, ut enim ad fidem cresceret multitudo credentiũ, miraculis fuerat nutrienda.* Ita pa-
6 riter † in remotis quibusq; provincijs, quę posterioribus sæculis Evãgelij nũtios audire meruerunt, eisdẽ miraculis incolarũ animos prępăravit, ut in Anglia cõtigisse refert idẽ D. Greg. lib. 9. epist. cap. 58. Beda lib. 1. hist. Ang. c. 31. & lib. 2. cap. 2. & seqq. & in Flandria, Hollandia, & alijs incultis nationibus Illustr. Cardin. Baron. in annal. Eccles. ann. 632. n. 6. & ann. 666. n. 9. & 12.
7 Semper namque † hæc miraculorũ potestas, necessitas, & cõtinuatio in sancta Dei Ecclesia viguit, & vigebit; estq; unum ex precipuis signis, quod ad eius veritatẽ & auctoritatẽ confirmandã præstãtissimũ quiq; illius assertores notare, & perpendere solent. Vt constabit ex adductis ab illust. Cardinal. Bellarm. tom. 1. lib. 4. de not. Eccles. cap. 14. & tom. 2. lib. 2. de Sacram. Cõfirm. cap. 2. Ioan. Lorin. in Acta Apost. cap. 2. n. 44. Thom. Boz. de sign. Eccles. Dei, lib. 3. cap. 6. pag. 107. lib. 5. cap. 1. lib. 20. cap. 1. pag. 310. in fin. Ant. Possev. in Bibliot. 1. tom. lib. 2. cap. 37. pag. 77. Fr. Lud. Granat. in symb. Fidei, 1. p. cap. 27. cum seqq. ex pag. 260. ad 287. & 5. p. pag. 80. Balch. Chavas. de not. verę Relig. lib. 4. cap. ult. per tot. Bern. Aldrete, de antiq. Hisp. lib. 2. cap. 5. Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 15. c. 45. & Iust. Lips. in Diva Virg. Hallens. cap. 1. ubi ait: *Omni ævo fuere miracula plerisque omnibus locis: & erunt in ævũ, etsi parciùs, densiùsve, ut divinæ providentiæ visum.* Adeò † ut propaga- 8
tioni, & cõprobationi Christianæ Fidei hoc sit à Deo tributũ, ut mõtes ex uno loco in alium transferre possit, Matt. 17. & Marc. 11. quod † à D. Gre- 9
gor. Thaumaturgo, & ab alijs sanctis viris multoties factũ esse, historiarũ monumentis proditum est. Vt apparet ex relatis à D. Greg. Magno lib. 1. Dialog. cap. 7. Nicephor. lib. 6. cap. 17. Euseb. Cęsariẽs. lib. 7. hist. Eccl. cap. 2. Speculo exẽpl. exẽp. 145. Ruril. Benzon. de ann. Iubil. lib. 6. cap. 2. & Simone Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 6. pag. 375. & colloq. 4 pag. 79. Vbi inde cõcludit † quòd fides naturã superat, & 10
efficit, quę nulla ars, naturáve potest.
Vnde † credibile non est subigẽdis, 11
& convertendis tot, ac tantis infideliũ huius Novi Orbis provincijs, miracula defuisse. Nã planè, ut Iust. Lips. scribit in Diva Virg. Sichemiensi cap. 2: *Sicut pueris lac necessarium est ad alimentum, viris etiam utile, & iuvat: sic tyrones, aut errones in fide miraculis nutriuntur, viri, & robusti etiam oblectantur.* Et in Hallens. cap. 2: *Miracula cõmuniter religionem in animis excitant, & Deum credere, Deum colere suadent, & inducunt.* Pręter tim cùm Catholici omnes Doctores, & ipse † etiam Mag. Victoria in d. re- 12
lect. de Ind. num. 34. concludant, exteras gentes, quales Indi isti Occidentales erãt, & quoscunq; huiusmodi, nõ obligari ad ea credẽdã, quę Nostri de Fide Catholica prędicãt, nisi aut aperitissimis argumẽtis credibilia fiant ea, quę proponũt, aut si hæc argumẽta desint, miraculis, vel vitæ prædicantium illustrisimã puritate doctrinam commendẽt; quia † qui citò aliter credũt, leves 13
corde dicuntur Ecclesiast. 19. & in multis alijs locis ex omni litteratura congestis à Tiraq. in tract. de pœn. tẽp. caus. 51. & Neviz. in sylv. nup. lib. 4.
De quo articulo, & an, & quatenus

14 fidei † mysteria evidenter credibilia
sint, vidẽdus est D. Thom. 2. 2. q. 1. art.
4. Bañez, q. 10. art. 1. dub. 3. conclus. 2.
Aragon ibid. art. 1. pag. 255. vers. *Sed*
dubitabit, Tolet. in sum. lib. 4. cap. 2. n. 2
Petr. de Ledesm. in summ. 2. tom. tract.
1. cap. 5. concl. 4. Azor. lib. 8. inst. mor.
cap. 7. q. 6. Gab. Vazq. in 1. 2. q. 76. art.
2. disp. 120. cap. 1. num. 4. pag. 162. Fr.
Thom. à Iesu, de procur. omn. gen. sa-
lu. lib. 4. cap. 3. pag. 130. & cap. 4. pag.
141. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat.
Christ. lib. 2. cap. 34. pag. 362. novissi-
mus P. Thom. Sanch. in summa lib. 2.
cap. 1. ex n. 4. & Nos infr. cap. 10. in fin.
Sed ne coniecturis tantùm niti vi-
15 deamur; age precor; † & quoniã Vi-
ctoria nullum, & alij pauca miracula
in tanto hoc opere intervenisse scripse-
runt, ac proinde Divinę voluntatis, &
vocationis titulos, de quibus egimus,
in dubiũ revocarũt: ex historiarũ fide,
non quidem omnia (quod nimis proli-
xum esset) sed nobiliora tantùm profe-
ramus, & referamus, quibus eorũ con-
vincatur opinio, & prędicti tituli ma-
gis ac magis, cœlestibus signis muniti,
corroborentur. Quorum si quis adhuc
inficiator vel contemptor existat, ma-
16 ius † ipse miraculum fecisse videbitur,
ut in simili scripsit D. August. lib. 22. de
Civit. Dei, cap. 8. Scotus in 2. q. pro-
log. sup. lib. Sent. Ioan. Maldonat. sup.
Matth. cap. 7. col. 180. & in nostris ter-
minis Fr. Ioan. Torquem. in Monarc.
lib. 15. c. 46. & Balth. Chavas. de not.
veræ Relig. lib. 4. cap. ult. pag. 938. Vbi
17 ipsam † adeò brevẽ ac facilẽ tot ani-
marũ conversionẽ plurimorũ miracu-
lorum vicẽ obtinẽre posse, & debẽre,
his elegantissimis verbis ostendit: *Ter-*
tiũ sit, recens infinitorum Indorũ tam O-
rientaliũ, quã Occidentaliũ conversio, quæ
nisi admiratione digna videatur, quid vi-
deri possit nescio? Nã profectò minimè hu-
manarum est virium homines, qui terræ to-
ti prius affixi erant, & cupiditatum suarũ
inveterata mancipia, totos se dare contra-
rijs studijs, videlicet Christi obsequio, atq;
ut significantius loquar, se ipsos exuere, in
se ipsos armari, sibi ipsis bellum indicere, de
se ipsis triumphare. Hæc profectò mutatio
est dextera Excelsi, digitus Dei est hic. Hãc
mundi conversionem reponit D. August. in-
ter præcipua miracula. Et certè dilemma-
te isto uti possumus; Aut populi illi barbari
ad Christi fidem nullo interveniente mira-
culo conversi sunt, aut aliquo intervenien-
te? Si aliquo, est mihi quod volo: si nullo,
hoc ipsum magnum est miraculum, potuisse
converti sine miraculo, cùm multi eo etiam
posito non convertantur, sicut scriptum est,
Ioan. 12. Cùm tãta signa fecisset coram eis,
non crediderunt in eum.
Eandem consideratione, & argumẽ-
tationem fecerunt, & nõ minus gravi-
ter illustrarũt Ant. Possev. Thom. Boz.
Ioan. Boter. Rutil. Bonzon. & reliqui
Auctores, quorũ verba sup. cap. pręce-
denti ex num. 18. retulimus. Etenim, ut
ipsi rectissimè animadvertunt, † non 18
potest non Divinæ vocationis, & ope-
rationis miraculo tribui, quòd Hispa-
ni nostri adeò numero pauci per ter-
ras sibi prorsus ignotas, & linguis, ac
moribus admodũ varias incedẽtes, ita
ingentes progressus in disseminãda &
inducenda vera Dei Fide brevissimo
tẽpore fecerint, & tot barbaros, & in-
cultos homines relictis patrijs religio-
nibus, ad Christianã disciplinã cõver-
terint. Hoc enim † signo & argumẽ- 19
to tanquam fortissimo & evidentissi-
mo veritatem ipsius Fidei Catholicæ
in exordio nascentis Ecclesiæ, & vo-
luntatem Dei, ut mundus eam ample-
cteretur, apertè comprobavit D. Paul.
Corint. 2: *Videte fratres vocationem ve-*
stram, quia non multi sapientes, non multi
nobiles. Et eodem latè utuntur Iustin.
in Apol. 2. D. Chrysost. hom. 34. in Mat.
D. Aug. d. lib. 22. de Civit. Dei, cap. 5.
Damascen. lib. 4. de Fide orthod. cap. 4
& latissimè & eruditissimè Thom. Bo-
zius de sign. Eccl. Dei, lib. 4. per totũ,
Maiol. to. 3. colloq. 1, pag. 265. Chavas.
d. lib. 4. c. 1. & Fr. Ioã. Bap. Fernãd. Frã-
cis. in demõst. Cath. lib. 2. discur. 6. & 7.

20 In solo namq; † Mexicano Regno, paulò post eius detectionem, baptismum susceperunt quater, vel, ut aliqui asserunt, octo aut decem decies centena hominum millia. Et in archivijs Ca-
21 roli V. Cæsaris habetur, quendã † Sacerdotem baptizasse septies centena millia, alium tercena millia, alium cẽtena millia, & alios plures, alios paucio-
22 res. Cùmque posteà in easdẽ oras delatus fuisset B. Fr. † Martinus à Valencia ex Ordine Franciscano cũ duodecim socijs ann. 1524. incredibile est, quot ipse cũ suis Indos ad CHRISTI cultum perduxerit. Nemo enim ex illis duodecim fuit, qui usque ad annos 1531. plus quàm centum millia hominũ baptismali lavacro non lustrasset.

Quod mirum videri non debet, cùm
23 de † uno Beato, & iam meritò inter Divos relato S. Francisco Xaverio referat Thom. Boz. lib. 6. de sign. Eccles. Dei, cap. 3. pag. 221. in insulis Mauri ultra Malluccum in solo uno oppido, cui nomen *Tholo*, Christianorũ omnis ætatis amplius viginti quinque millia ab eo facta: & in alijs Indię Oriẽtalis, Sinarum & Iaponiorum locis plures homines ad CHRISTI Caulã annis undecim reduxisse, quàm innumera hæreticorũ millia ex omni gente & natione, & toto Orbe terrarum per annos 1500. ad suas sectas traduxerint: & dixi alia sup. lib. 1. cap. 3. num. 58.

24 Qui conversionis † cursus atq; progressus fœlici ętate Catholicorũ Regũ Philippi Secũdi, Tertij & Quarti haud quaquam intermissus esse videtur; sed potius eorum prudentiâ, piâque, & singulari gubernatione radia lucis Evangelicæ undique per inauditas anteà regiones diffunduntur, & Episcopis, Presbyteris, alijsq; egregijs, & Religiosis viris indesinenti studio, & expensis maximis cõmẽdãtur; qui, iuvãte Deo, quotidie colligũt fructus maximos & uberrimos, ut pręter alios tradit Torque. in Monarc. Ind. lib. 17. c. 19. & 20.

Et possem quidem latiùs in hoc argumẽto vagari, † nisi prædicti Aucto- 25
res pluribus encomijs, & exemplis miraculosum & magnum hoc Christianitatis Novi huius Orbis augmentum suis scriptis plenissimè prodidissent, præcipuè Thom. Boz. Boter. & Possevin. & alij de quibus sup. lib. 1. cap. 16. n. 69. & seqq. & ultra eos idẽ Ioan. Botet. in d. 4. p. lib. 3. pag. 55. & pag. 76. Nicol. Sander. de visib. Monarch. lib. 7. Laurent. Surius in comment. an. 1518. fol. 515. Alanus Cop. Dialog. 6. cap. 9. pag. 783. & cap. 34. pag. 943. & seqq. Simon Maiol. 1. tom. colloq. 23. pag. 506. Didac. Vald. de dignit. Reg. Hisp. cap. 19. n. 53. & seqq. Fr. Alfons. Ferd. in hist. Eccles. nostri tempor. in prologo lib. 1. pag. 3. & cap. 10. 11. & 44. Fr. Ioan. à Ponte de convenient. utriusq; Monarch. lib. 1. pag. 54. & Fr. Ioan. à Torquem. in d. Monarch. Ind. lib. 15. cap. 45. & 46. & lib. 16. cap. 1. & 8. Vbi
tractat † post Boterum. d. pag. 76. an 26
verum aliquando fuerit, quod quidam Sacerdotibus nostris impingunt, tradentes, eos hyssopo Indos interdum baptizasse.

Vnde rectè † dicere potuit idem 27
Thom. Boz. lib. 8. cap. 1: *Nulla unquam gens, ex quo Adamus habuit liberos, tot nationes moribus ac ritibus dissimiles ad unius Religionis cultũ, vel earundem legum studium perduxit, ut Hispana. Vix enim quisquam possit enumerare gentium varietatem, moresque illarum prorsus inter se dissidentes, quas Hispani sub Imperiũ suũ miserunt, & ad Christi venerationẽ perduxerunt, uniusq; Dei cultũ. Sunt in prõptu historia, legat qui volet*; & idem repetit lib. 12. cap. 21. circa fin. & lib. 21. c. 3.

Sed ut pergamus ulteriùs, meritò e-
tiã eisdẽ auctoribus † pro miraculo 28
sunt, pręviæ illæ dispositiones, quas Deus summã providentiã ad faciliorẽ huius cõversionis, & acquisionis exitũ ordinavit, ut in cap. preced. tetigimus:
necnõ Catholicorũ † Regũ Ferdinãdi 29
& Elisabeth in audiẽdo Christophoro Colũbo mãsuetudo, & in eo iuvando

& clas-

& classe, & militibus instruendo libe-
ralitas, eo præsertim tẽpore, quo Gra-
natensi bello totum fiscum exhause-
rant, & quo à multis usu rerum, pru-
dentiâque valentibus viris irridebatur,
& ab alijs Regibus, quos priùs ad-
ierat, tanquàm nugator, & delirus ex-
pulsus fuerat.
30 Miraculosam † quoque, nec imme-
ritò, iudicant ipsius Columbi in cõcep-
ta Novi Orbis inveniendi, & detegen-
di cogitatione constantiam, & per va-
stum, inusitatum, & procellosum Ocea
31 ni pelagus navigationes. Quod † non
minori miraculo, cũ antiquis prorsus
inaccessum, & impervium existimaretur;
& revetà esset, ut multorum expe-
rientia monstravit, iuxta ea, quæ latè
diximus sup. lib. 1. cap. 11. ex num. 47.
Posteà Deo ita disponente, mite, faci-
le, & permeabile redditũ esse videtur;
ita ut de eo illud dicere possimus, quod
32 de † Nigro, sive Constãtinopolitano
Ponto refert Strab. lib. 7. Carol. Ste-
phan. & Ioan. Funger. in suis dictiona-
rijs, verb. *Euxinus*, qui cùm olim nul-
lis navigationibus patuisset, ac proin-
de *Axenos*, idest, inhospitalis diceretur,
posteà, ab Ionibus eas oras habi-
tantibus, frequentari, & veluti domari
cœpit, ita ut deinceps *Euxinus* voca-
tus sit, quod hospitibus placidum, cõ-
modum, & pervium esse significat. Vn-
de Ovid. lib. 5. Trist.

Frigida me cohibent Euxini littora Põti,
Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

33 Magno † etiam Alexandro, & eius
militibus Pamphylium mare, porten-
toso naturæ miraculo, cessisse, sicut o-
lim Rubrum filijs Israël, Exod. 1. &
Sapient. 19. & illàc inter aperuisse, cũ
aliam viam non haberent, antiquitas
tradit, & setiò affirmant Ioseph. lib. 2.
antiquit. cap. 7. & Genebrard. lib. 2.
Chron. eam rationem reddentes, quòd
Deus eius operâ ad destruendum Per-
sarum Imperium uti decrevisset. Licèt
fabulosum fuisse ostendat Plutarch. in
vita eiusdem Alex. Strab. lib. 14. Perr.
Crinit. de honest. discipl. lib. 17. cap.
13. & Maluend. de Antichr. lib. 5. cap.
16, pag. 295. Vbi cũ Haithono in hist.
de Tartar. cap. 17. aliud non minus fa-
bulosum simile refert † de Cãgio Chã 34
Rege Tartarorum, cui mare per novẽ
pedes à montibus, quibus anteà adhæ-
rebat, retrocessit, ut latam viã ad trã-
seundum cum exercitu suo versùs Oc-
cidentem relinqueret,
Atverò † nostris Hispaniæ Regi- 35
bus, & eorum militibus, si Oceanus si-
cum transitum non dimisit, ita tamen
(Divino ut diximus beneficio) se placi
dum, & facilem præbuit, ut verè illis
in detegendis, conquirendis, & con-
vertendis his Barbarorum provincijs
illud applicari possit, quod adulatoriè
Plinius de Traiano suo in Panegyric.
scriptum reliquit: *Quòd si quis Barba-
rus Rex eo insolentiæ, furorisque processe-
rit, ut iram tuam indignationemque me-
reatur, ne ille, sive interfuso mari, seu flu-
minibus immensis, seu præcipiti monte
defenditur! Omnia hæc tam prona, tamque
cedentia virtutibus tuis sentiet, ut subse-
disse montes, flumina exaruisse, interceptũ
mare, illatasque sibi non classes nostras, sed
terras ipsas arbitretur.*
Rursus † nemo est, qui nesciat in- 36
ter præcipua signa & miracula, quę Fi-
dei Catholicæ, & Ecclesię Romanæ
veritatem ostendunt, constitui etiam,
& perpendi solere prosperitatem &
fœlicitatem, quam ferè semper eius
sectatores, & fautores habuerunt in
bellicis expeditionibus pro eius de-
fensione, aut propagatione susceptis:
& auxilia cœlitùs missa, quibus Deus
eum paucis plurimos fudit, & alia
multa miraculosè operatus est, quæ
mortales vires assequi non valêrent,
ita simul ostendens, eiusmodi bello-
rum causas iustas, & sanctas esse, & vi-
ctorias tales nõ solùm permittere, sed
iubere. Vt in illa † Theodos. Imper. cõ- 37
tigisse videmus, cùm adversus Eugeniũ
prope Aquileiam pugnaret, de qua
Claudian. vates, quamvis nõ Christia-

nus, sic cecinit in Panegyric. ad Honorium:

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obvius, adversas acies revoluta, quæ tela
Vertit in auctores, & turbine repulit hastas:
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas acies, cui militat Æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.

38 Et in multis † alijs exemplis, & gravissimorum Auctorum testimonijs, quę latissimè ad prædicta signa comprobāda, & exornanda tradunt Tertullian. & eius additionat. Pamelius in lib. contra Scapul. D. Chrysost. orat. 3. contra Iudæ. Medina lib. 2. de recta in Deum fide, Thom. Boz. de sign. Eccles. lib. 8. cap. 7. lib. 17. cap. 7. per tot. & lib. 20. cap. 10. & lib. 21. & 22. per tot. Bapt. Fulgos. lib. 1. cap. 6. Theatr. vitæ hum. vol. 3. lib. 3. pag. 1048. & seqq. Fr. Lud. Granat. in Symbol. Fidei, lib. 3. pag. 1. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 436. vers. *Et quidquid fœlici*, & 3. tom. colloq. 2. pag. 302. & 362. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gen. salu. lib. 2. cap. 3. pag. 136. Balth. Chavas. de not. ver. Relig. lib. 4. cap. 4. per tot. Fr. Ioan. Marquez in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 17. pag. 97. & lib. 2. cap. 25. pag. 310. Zevall. in practic. 4. tom. q. fin. ex num. 149. novissimè & eruditissimè Dom. Ioan. Bapt. Valençuela in discursu de iure stat. & belli. part. 2. consid. 22. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 1. & meliùs lib. 2. cap. fin. pag. 370. Vbi
39 vel † in solius Hispaniæ prælijs omnia miracula intervenisse ostēdit, quæ olim Deus populo Israëlitico clemēter indulsit.

40 Est enim sæpè † in bellis fœlix suc-cessus eorū, ad quæ Deus vocat, qui nō
41 secundū † armorū potentiā, sed prout ipsi placet, dat dignis victoriā, ut habetur 2. Machab. cap. 15. & 2. Paralip. 13. & 16. Vnde D. Bernar. serm. ad Milites
42 Templi, cap. 1. rectissimè inquit: † *Si bona fuerit causa pugnandi, pugnæ exitus malus esse non poterit*, & D. August. epist. 194: *Quando pugnatur, Deus spectat, & partem, quam inspicit iustam, ibi dat palmam.* Quibus conveniunt alia, quę ultra auctores suprà relatos tradit Sim. Maiol. 3. tom. colloq. 2. de bellor. even tib. pag. 359. P. Gaspar Sāctius in Isai. cap. 44. num. 66. pag. 447. Pat. Fr. Ioa. Marq. d. lib. 2. cap. 27. pag. 324. & Nos tetigimus sup. lib. 1. cap. ult. num. 89. & 90. & 107. & infr. lib. 3. cap. 2. ex num. 22.

Quæ cùm ita se habeant, † dubitari quidem non potest, hæc eadem miracula nullibi apertiùs, & frequentiùs cōtigisse, quàm in Indicis istis expeditionibus & debellationibus: cùm passim legamus, Hispanos nostros paucissimos numero, omni sociorum auxilio destitutos, in terris sibi prorsus incognitis, innumerabiles Indorum exercitus, quos vel ipsi adoriebantur, vel à quibus adorti erant, facilè Deo auxiliante fudisse, & eorum insidias, obsidiones, & incursus fœliciter superasse. 43
Ita † ut in illis impleta videatur promissio, quæ Deo inservientibus facta est in Levit. cap. 26. vers. 7. & 8: *Persequemini inimicos vestros, & corruent coram vobis: persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum de vobis decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro.* 44

Quod, vel exemplo † illorum duodecim militum comprobari potest, qui in insula Sancti Dominici in provincia Higuei duo incolarum millia fugarunt, & alibi ducenti, cētena millia, ut tradit Herrera decad. 1. lib. 2. cap. 17. & lib. 6. cap. 9. pag. 202. Et insignis illius, nunquamque satis laudati Ducis † Ferdin. Cortesij, qui exiguâ valdè militum manu tot nobiles victorias sępissimè reportavit; & tandem maximum illum Mexicani Imperij Monarcham Motezumam, tercentis & ampliùs suorum millibus stipatum, intra propriam urbem prostravit, & in vin- 45 46

cula

cula coniecit, totiusq; Imperij summá pari brevitate, ac fœlicitate potitus fuit.

47 Quod idé † in hoc Peruano Regnó strenuo alteri Duci Francisco Pizarro cũ Atahualpa supremo eius dominatore apud Caxamarcã contigisse compertimus, de quibus & similibus alijs evẽtibus pleni sunt libri Pet. Martyr. Pet. Ziezæ, Gomaræ, Oveti, Ioan. Merelli, Levini Apollonij, Ant. de Herrera, Garcil. Incæ, & aliorum quampluriũ, qui de rebus Novi Orbis scripserunt; & aliqua in nostris terminis notat Thom. Bozius.d.lib.8.cap.7.pag.329. Illescas in hist. Pōtif.lib.6.§.8.fol.212. & §.14.fol 337. Castill. de Bobadilla in Politica, lib.4. cap.1. num 6. & Fr. Ioan.à Torquem.in.d. Monarch. Ind, lib. 4. per totum.

48 Et similiter certum est, auxilia cœlitus missa in eisdem bellis frequentissimè intervenisse. Nam † D. Iacobus Hispaniæ nostrę gloriosissimus fidissimusque patronus, sicut in antiquis eius cõtra Mauros expeditionibus pro Hispanis potenter pugnare solebat, ut aperrè testatur Rex Ranimirus in diplomare cuiusdã donationis Ecclesiæ Metropolit. eiusdem Apostoli factæ Episcop. Palent. in anacephaleosi rer. Hispan. par. 3. cap. 26. Ambros. de Moral. lib. 9. c. 7. Th. Bozius ubi supr.

49 Sic † etiam multoties in his Indijs Occidentalibus visus est, non minori curâ dimicare, pro nostris, valdè a Barbaris opressis, & in maximo periculo constitutis, ensem, quem manu gestabat, adversus eos acerrimè movens, & illorum animis ingentem terrorem incutiens: unde sanctissimus hic Apostolus in omnibus his regionibus religiosissimè veneratur, ut refert Alanus Copus Dialog. 3. cap. 29. pag. 437. & seqq. & alij Auctores statim citandi. Et idẽ in Orientali India accidisse tradunt Lud. Roman. Patricius, lib. 6. suar. navigar. cap. 40. pag. 289. Petr. Maffei. in hist. Ind. Orient. lib. 4. pag. 106. & lib. 8. pag. 182. & Fr. Anton. de San-Roman. in eãd. hist. lib. 1. cap. ult. pag. 194. & lib. 3. cap. 23. pag. 560. Freitas de Imp. Asiat. cap. 18. num. 10.

Sed libet † peculiarem historiam 50 subijcere, quam ex nostris Scriptoribus accepit, & ut mirabilem recoluit Cardan. lib. 15. de rer. var. cap. 81. & Theatr. vit. hum. vol. 3. lib. 3. pag. 1051. Nam cùm Hispani pedites vix numero ducenti, à quadraginta Indorum millibus premerentur iuxta Ciciam, Novę Hispaniæ pagum, partim ob loci inæqualitatem, partim ob arborum copiam, supervenire visus est eques quidam, qui cuiusdam militis (nomine Franc. Morla) aspectum referebat, qui tot, tantaque urgendo, terrendoque peregit, ut Indi pedem retraherent. Mox & ipse abijt, & cùm Indi multitudine fret', iterũ premere Hispanos tentarent, cùmque iam in manifesto discrimine politi essent, supervenit denuò idem eques, ac Indos resilire coëgit; quòd cum tertiò fecisset, abijssetque, rursus instãtibus Indis supervenit Ferdin. Cortesius Dux Hispanorum cum tredecim equitibus, Indosque in fugã compulit, exercitumq; dissipavit. Cũ autem Hispani ad urbem, quam occupaverant, redijssent, constavit, equitẽ illum non fuisse Franc. Morlam, cùm ob viarum difficultatem illuc perveníre nõ potuisset. Equo vehebatur eques ille rubeo, & maculoso, & eius auxilio nullus ex Hispanis in tam diuturno prælio cęsus fuit, sed septuaginta tantùm vulnerati: ipse quoque eques nullum ex Indis occidit, nullum vulneravit, sed solùm turbavit, & perterręfecit, eumque Hispani Div. Iacobum communem ipsorum Patronum, Cortesius D. Petrum proprium eius tutelarem, & dominum esse affirmabat.

Idem † quoque cœleste, ac supernũ 51 auxilium Hispani nostri non minus frequenter, & opportunè Beatissimę Virginis Dei Matris Mariæ interventione experti sunt, & tunc

prę-

præsertim cùm Novę Hispanię debellatores multitudinem, & obsidionem Mexicani exercitus ferre non valentes, clanculum à civitate exierunt, ad Tacubanum montem confugientes, ut se ibi cōmodiùs defendere possent. Alma quippe hæc, & sanctissima Domina ante Hispanos adstans conspecta est, illos tanti numinis auxilio defendens, & in adorientes Indos terrā purissimis, & Virgineis manibus iactans, quâ eorum oculos excæcavit, & in fugam convertit. In cuius beneficijs me-
25 moriam Hispani posteà † templum eximiâ hodie devotione, conspicuum, super dictum montem ædificarunt, sub advocatione, *De nuestra Señora del Socorro*.

53 Similisque, propemodum casus † in urbe Cuzquensi, quæ huius Peruani Regni caput, & Incarum sedes habebatur, contigisse comperitur. Nam cū innumerabilis Indorum turba Hispanos inopinatò obsedisset, ipsi qui vix ducēti erant, in domum quandam se receperunt, ubi nunc Cathedralis Ecclesia ędificata est, & post varios incursus, & conflictus, in quibus D. Iacobi Apostoli visibili patrocinio miraculosè liberati sunt; cùm tandem Indi in tecta domus, quę ex palleis constabant, ardentes tædas validissimis conatibus mitterent; nullum tamen dānum, neque incendium inferre potuerunt, eò quòd mulier quędam, specie decorâ, supra tectum residens, ignem, mox ubi ardēre cœperat, extinguebat, & pulverem, sive rorem in Indorum oculos spargebat, quo excæcati, ubi essent, aut quò irent, penitus ignorabant, ut ipsi posteà testati sunt, & cum magno simul timore, & admiratione prædicarunt.

54 In † Chilensi etiam Regno eadem Domina, venerabili Sene comitata, retrocedere fecit ingentem Araucanorum exercitum, qui ad expugnandam urbem Imperialem, tunc omni auxilio, & munimine destitutam, alacriter properabant, & hâc Divinâ ope liberata fuit; cuius miraculum posteà ex ipsorum Araucanorum relatione cōstavit.

His aliud † non incongruè tet adij- 55
cere possumus, quo Deus initia conversionis & acquisitionis huius Peruani Regni disposuisse videtur. Etenim cū primò Franc. Pizarrus, & socij eius oras pręternavigātes ad oppidū *Tumpiz*, sive *Tumbez*, nomine pervenerunt: quod † tunc munitissimam arcem ha- 56
bebat, & a plurimis Indis plebeis, & militaribus incolebatur, ad tanti populi conspectum anxij animo substitēre, quidnam facerent dubitantes: quousque unus ex illis, † Petr. Candia vo- 57
catus, se in terram iturum obtulit, & Indorum vires, mores, & divitias exploraturum. Ad quod faciendum, suis armis indutus, Crucem prętereà ligneam hastæ loco dexterâ sumpsit, & scaphâ in littus delatus, intrepidè per medias Indorum turmas progredi cœpit; qui hominis proceritatem, habitum, & audaciā mirati, illum impetere ausi non fuerunt, Divinum quidpiā esse verentes. Sed posteà, mutato consilio, ut hoc securiùs experirentur, ferocissimum leonem & tygrim, quos in prędicta arce (& ad hunc effectū, ut fama est) à Guainacapę temporibus asservabant, in advenam immiserunt, existimantes illicò rabidis animalium dentibus, & unguibus dilaniandum, ut in alijs sępè viderant cōtigisse. At Cādia illorum impetum impavidus spectabat, CHRISTI Domini nomē, & auxilium fideliter invocans, & Crucis eius signum illis obijcens. Quo adeptus est, ut animalia, naturali feritate deposita, pedibus ipsius prosternerentur, & instar domesticorum canum blandiētia, & adulantia, eiusdem manibus per dorsa, & ora tractari, & demulcēri permitterent. Quod cernentes indigenę in priore opinione confirmati, illum quasi Solis filium genibus flexis venerati sunt, & ostensâ arce, templo &

Regiâ

Regiâ gazâ, quæ ibidem custodiebatur, salvum, & donis onustum ad suos redire permiserunt.

58 Quas miraculosas † cœlestis auxilij
in bellis Novi Orbis narrationes, & a-
lias eis similes, passim recensent Au-
ctores, qui de eiusdem Orbis historijs
scripserunt, & præcipuè Gomara 2. p.
lib. 2. Petr. Zieza 1. part. cap. 54. Io-
seph. Acosta in histor. moral. Ind. lib. 7.
cap. 7. & ab eo transcribens Ioan. Bo-
ter. in 4. part. suar. relat. univers. lib. 3.
pag. 84. & seqq. Anton. de Herrera in
hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 10. cap. 9.
& alibi sæpè, Thom. Boz. d. lib. 8. cap.
7. & lib. 17. cap. 7. Alan. Copi Dial. 3.
cap. 29. ex pag. 437. Henric. Mart. in
repert. Mexic. tract. 2. pag. 151. Fr. Ioã.
à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 4
cap. 69. pag. 542. Garcilass. Inca in 2.
part. commẽt. Reg. Peru, lib. 1. cap. 11.
& 12. & lib. 2. cap. 24. & 25. Vbi simul
concludunt, minimè dubitandum esse,
omnes ferè victorias, quas Hispani in
his provincijs habuerunt, per miracu
59 la partas. Quamvis † eas militari disci
plinæ tribuere videatur Bobadilla in
d. Polit. lib. 4. cap. 1. num. 6. Nam licèt
hæc, ut ipse ibidem probat, efficere so-
leat, ut à paucis strenuis adversus mul-
titudinem benè pugnetur: impossibile
60 tamen † erat, nostros adeò paucos,
advenas, & maris ac terræ sibi incog-
nitæ mutationibus fatigatos, tot dis-
crimina superare, & tot, ac tantas vi-
ctorias, ita facili, ac fœlici exitu de in-
numerabilibus Indorũ miriadibus cõ-
sequi, prævalidis quidem, & in proprijs
& natalibus sedibus constitutis, atque
ita æstui, frigori, & similibus cœli, &
Soli climatibus assuefactis, nisi Deus id
miraculosè pro eximia sua sapientia,
& potentia disponeret, cùm ut Religio
nem Christianam extenderet, tum e-
tiam ut Indorum peccata, & abomina
tiones puniret, ut benè considerãt Au-
ctores suprà relati, præsertim Acosta
d. lib. 7. cap. 7. & c. 24. 25. & 28. Thom.
Boz. d. lib. 8. cap. 7. pag. 329. Henricus
Mart. d. pag. 151. & Torquem. d. lib. 4.
cap. 69. & cap. 105.

Qui † eodem modo obiectioni ali- 61
quorum respondent, qui prædictas vi-
ctorias ignaviæ, barbariei, & pusillani-
mitati Indorum adscribunt. In quo a-
deò delirat Hieron. Benzo, malè sem-
per in res Hispanas affectus, lib. 1. sua
histor. Americ. cap. 24. ut asserere au-
sus fuerit, Hispanos in Occidente ni-
hil præter bruta animalia, & bestias
subegisse. Idque † quemdam Hispanũ 62
equitem optimè intellexisse videri, qui
cùm in Africa ad Argeriam sub Caro-
lo V. militaret simul cum Ferdinando
Cortesio, qui Mexicanum Regnum a
peruit, & subegit & reliquis fugienti-
bus ob Maurorum multitudinem, qui-
bus impares se esse cognoscerent, Cor
tesium videret, clamore fugientes siste
re, & hortari socios, ut in hostem versi,
eum strenuè exciperent. Bellua isthæc
inquit, putat sibi rem esse cum suis In-
dis, quorum viginti quinque millibus
fundendis decem equites suffecerint.
Etenim † licèt negari non possit, 63
Indos nostrorum comparatione pu-
silli animi esse; quod † omnibus Me- 64
ridionalibus accidere tradit Cæl. Rho-
dig lib. 18. lect. antiq. cap. 20. cum cõ-
trà Septentrionales robustiores, & a-
nimosiores sint. Adhuc † tamen, ut re 65
ipsâ in primis illis expeditionibus cõ-
stitit, & quotidiano experimento co-
gnoscimus, Indi non adeò imbecilles,
ignavi, & inermes erant; sed in multis
provincijs satis armati, fortes, & belli-
cosi, reique militaris peritiâ suo more
sufficienter instructi, & ubique copiâ,
numero, ac præliandi commoditate a-
deò nostris potentiores & superiores,
ut pro quolibet Hispano milite decies
centena millia Indorum numeraren-
tur. Vnde si nostris obsistere, & aditum
præcludere cognovissent, vix multis
annis in eorum regionibus pedem fi
gere possent.

Sed † Devs Omnipotens, qui illas 66
(ut sæpè diximus) Hispanis Regibus

rradere destinârat, ipsosmet Indos bellis intestinis inter se divisos, in Mexicano præsertim, & Peruano Regno,
67 propriâ ipsorũ manu prostravit: † ut contigit in Madianitis sub Gedeõ, Iud. 7. vers. 12. mutuò se ferro perimentibus, & in Philisthęis 1. Reg. 14. vers. 20. & in Ægyptijs, iuxta Propheticũ Isaiæ sermonem cap. 19. vers. 3. ubi Gasp. Sanch. num. 7. pag. 206. plura no
68 tavit. Et sicut † tam in his provincijs, quàm in alijs, Hispanorum vires, & audaciam supra modum adauxit; ita Indorum cordibus adeò magnum terrorem immisit, ut ad equi conspectum, vel æneі tormenti tronitum, formidarent, & facili invasione manus, & colla
69 submitterent. Non secùs atque † Sãsoni vires restituit, & corroboravit, ut de Philisthęis vindictã sumere posset,
70 Iud. c. 7. & è contrario † Amorrhęos & Chananæos timidissimos reddidit, ut filijs Israël eorum terram dare posset, quam illis iam inde ab Abrahami temporibus pactus erat, ut habetur
71 Genes. cap. 15. & † Deuter. 2. vers. 25. ubi Deus ad Moysen hæc verba locutus proponitur: ***Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cœlo, ut audito nomine tuo paveant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore contirantur.*** Quibus alia similia habentur Exod. 23. vers. 27. & Iosue 2. vers. 9. & 11. & cap. 5. vers. 1.

Est enim exploratissimum animum cadere ijs, contra quos Deus pugnat, ut benè prosequitur Gasp. Sanctius in Isai. cap. 13. num. 14. pag. 153. & cap. 17. num. 8. pag. 194. Martin. Delrius in adag. sacr. 1. tom. adag. 41. pag. 39.
72 Vbi † hunc terrorem ei similem facit, quem vetustas, falso Deorum cultu seducta, Panicũ appellabat; de quo Orph. in Panis hymno:

Panicum immittens astrum in fines terræ.

73 Et Pindar. in Nemeis, qui † etiam impavidis, & aliàs bello strennis, cõringere aliquãdo solêre, his verbis insinuat:

In Divinis enim terroribus
Etiam filij Deorum fugiunt.

Cum alijs, quę in hanc rem tradũt Angel. Politian. in Miscellan. cap. 26. Erasm. in adag. *Panicus casus*, pag. mihi 933. Lilius Gital. de Dijs Gẽt. syntagm. 15. & Theatr. vitę hum. vol. 1. lib. 1. pag. 92.

Quo in facto Dei virtus, atque potestas mirè conspicitur; † Dęmõ quippè non potest alicui vires supra naturales ad alios profligandos concedere, ut latiùs probat Martin. Delrius in disquis. mag. lib. 2. q. 12. pag. 77. & post eum Franc. Torrebl. de magia, lib. 2. cap. 13. num. 40. Et hoc ita ut dicimus verum esse, vel ipsi † Indi agnoverũt, 74 75
quandoquidem ex hac fœlicitate, & prosperitate Hispanorum in bellis, ad agnoscendam, & sequendam fidẽ Dei, quem prædicabant, se valdè provocari fassi sunt, ut de Nigritis loquens tradit Aloys. Cadamust. in relation. suar. navig. cap. 16. & 25. & de Cateta regulo Terræ firmę, post Ovet. Ant. de Herrera in histor. genet. Ind. decad. 2. lib. 1. cap. 10. Vbi † illum dixisse nar- 76
rat, se planè agnoscere, magis à Sole amari Castellanos, quàm Indos, cùm eis tot victorias concesserit, & cœli fulmina ad inimicos occidẽdos tradiderit, & musicę artem, quã languentes amicos levare possent.

Neque † existimet aliquis quidquã 77
officere, aut detrahere virtuti, & glorię, quàm Hispani nostri tot præclaris facinoribus in detegendo, & subigendo hoc Novo Orbe sibi compararũt, quòd victorias ab illis partas, ut plurimùm, in Dei specialem favorem, & cœlestium Numinum pręsentissimum auxilium referamus. Nam satis ipsi laudandi videntur, cùm se tot, ac tantis periculis impavidis animis semper obtulerint.

Et ut superiora Divini auxilij testimonia & argumenta deficerent, pij omnes, † & prudentes Duces, ac viri 78
omnium rerum successus, & pręcipuè

bello-

bellorum, in quibus fortuna, ut adagiū
ait, plurimum dominatur, Deo tribue-
re debent, ut habetur Isai. 14. vers. 31.
Esdræ lib. 1. cap. 1. & 2. Paralipom. cap.
16. ubi Hannani Propheta ad Asam
Regem Iuda inter alia ita ait: *Oculi Do
mini contemplantur super universam ter-
ram, & præbent fortitudinem his, qui in
corde perfecto credunt in eum.* Item illud:
*Hi in curribus, illi in equis: nos autem in
nomine Domini spem repositam habemus;
ipsi confracti ceciderunt: nos autem erecti
victoriam reportavimus*: & multis alijs
exemplis, & sacræ Scripturæ locis pro
bat Simon Maiol. in dieb. Canicul. 3.
tom. colloq. 2. pag. 361. & seqq. Gasp.
Sanct. sup. Isai. cap. 14. n. 52. pag. 175.
& doctiss. Mart. Delr. in adag. sacr. 1.
tom. adag. 57. pag. 52. & 53. Ne in exe-
79 crabilem Aiacis, & † aliorum Impera
torum superbiam incidere videantur,
quos Poëtę à suis dextris, & armis vi-
ctorias præsumētes, etiam Dijs iratis,
& adversis, inducunt, ut constat ex il-
lo Sophoclis in Aiace:

Adiuvante, mi pater, Deo
Victoria potitur ignavissimus:
At destitutus ops: Deorum scio
Belloque me confido habiturum decus.

Papin. 2. Thebai. de Capaneo loquēs;
——*Virtus mihi numen, & ensis,*
Quem teneo.
Et rursus lib. 10. iactantiùs:
——*Ades ò mihi dextra tantùm*
Tu præses belli, & inevitabile numen
Te voto, te solam Superûm contēptor adoro
Sic ait, & voti se se facit ipse potentem.
Et Mezentius apud Virgil. lib. 10. Æ-
neid.
*Dextra mihi Deus, & telum quod missile
libro.*

Quibus † planè longè cordatiùs, &
80 ad rē nostrā accōmodatiùs Titus Im-
per. cū devictis, Ierosolymâ captâ, se
victorem videret, admiratus tantā ur-
bem, tamq; munitam fuisse superatam,
dixit: *Planè Deo adiuvante pugnavimus*;
ut tradit Ioseph. de bello Iud. cap. 16.
Et ut refert Philostrat. lib. 6. de vita
Apollonij, propter illam victoriam co-
ronari noluit, quia Divinâ virtute o-
pus illud perfectum esse videbat, non
suâ. Sic autem Philostr. *Finitimæ gentes
ob victoriam coronare ipsum voluerūt; ille
verò tali honore indignum se esse respondit:
non enim se talium operum auctorem, sed
Deo, iracundiam contra Iudæos demon-
stranti, manus suas præbuisse.*

Deniq; † cùm dæmonum expulsio, 81
& Idolorū, sive Oraculorū silentiū, &
ruina, evidens signū Divinæ vocatio-
nis, & prædicationis veræ fidei in pri-
mitiva Ecclesia præstiterit, quod ipsi
quoq; dæmones, vel inviti, fateri coge
bātur, ut vidêre licet apud D. Chrysost.
hom. 26. in Matt. Hieron. cap. 9. Matt.
Lactan. Firmian. lib. 3. divin. inst. cap.
23. Niceph. lib. 1. hist. Eccl. c. 17. Ruf-
fin. lib. 10. c. 10. & 19. Porphyr. in lib.
de elogijs Philosoph. Thom. Boz. de
sign. Eccl. lib. 14. cap. 3. & 4. & lib. 23.
cap. 1. Maiol. d. tom. 3. colloq. 1. pag.
307. & Fr. Thom à Iesu de proc. omn.
gent. salu. lib. 3. cap. 3. pag. 135. ubi no-
tanda oracula, hoc apertè testantia, re
censent, & Nos infrà cap. 13. num. 38.
Sic † pariter in his Indijs Occidenta- 82
libus, ubi primùm Nostrorum prædica
tione Evangelicæ veritatis lumen illu
xit, dæmones, & idola eos a Deo mis-
sos declararunt, ut vidimus supr. hoc
lib. cap. 2. n. 49. Et has † provincias 83
cōtinuò relinquentes, nullum amplius
Oraculū reddiderunt, & ab spectris, &
illusionibus cessarūt, quibus anteà mi-
seros indigenas fallebāt, & deterrebāt;
videlicet tenebras dispellit lux, menda-
ciū veritas, & sanctæ † Crucis signum, 84
magnum illicò silentium dæmonum,
magnam fugam induxit, quod semper
illis terrificum fuit, ut, præter alios, plu-
ribus probat Petr. Fab. lib. 3. semestr.
cap. 1, pag. 20. ita ut cōmodè † hùc 85
Virgilian. illud applicare possimus:
*Excessere omnes adytis sacrisque relictis
Dÿ quibus imperium hoc steterat.*
Ut pluribus exemplis scitu iucundissi-
mis ostendūt † Pet. Martyr in decad. 86

de

de NovoOrbe, Gonçal.Ovetus in sua hist.Ind.lib.5. cap. 10. Gomara lib.3. cap.6. Ludovic. Vives lib.2. de verit. Fid.Christ.quẽ referr Teatr.vitæ hum. vol.5.lib.4.pag.1468. Hieron.Benzo in hist.Ind.lib.1.c.27.pag.119. Thom. Boz.d.lib.23.cap.1.pag.504.& rursus lib.2.cap.11.pag.81.& lib.5.cap.2. & lib.12.cap.21.pag.143.& lib.15. cap. 17.pag.146.Mart.Delr. lib.6.disquis. magic.cap.2.sect.3.q. 3. Thom. à Iesu lib.4. cap.5. pag. 143. & Torquem.in d.Monarch.Ind.lib.18.cap.7.

87 Vbi inter alia referunt, † hoc miraculum cõmune fuisse, ubicunq; Colũbus,& eius socij,& successores in his Occidentalibus insulis, & provincijs pedẽ fixerunt,& sacrosanctũ Eucharistiæ Sacramentũ collocarũt,autChristianę doctrinę magistris uti cœperũt; nam continuò dæmones obmutescebant, cũ anteà frequentissima respõsa

88 præstare solẽrent:& † terrę motus ac tẽpestates etiã cessarũt,quibus prędictę provinciæ ab eisdẽ dæmonibus cõquassari,& miserè deformari solebant.

Idem in Sinarum, & Iaponiorũ regionibus cõtigisse narrãt libri Societ. Iesv,& Fr.Ioan.Gõçal.de Mendoça, & Thom.Boz.ubi sup.referentes, dæmones ibi acerbè,& miris cruciaribus obsessos vexasse, nec inde priùs discedere solitos,quã obsessi iureiurãdo firmarent,se illis Divinos honores in om-

89 nibus præstaturos;quod cessavir † ubi Christi Sacerdotes in eas provincias pervenerũt,& minis torquêre,sanctisque verbis dæmones fugare cœperũt: ob quod ab incolis in honore maximo habiti sunt.

Narrat etiam Fr.Aug.Davila in hist. Mexic.Ord.Prędic.lib.1.cap.40.Ant. Herrer.in.d.hist.gen.Ind.decad.3. lib. 4.c.11.pag.164.& Fr.Alfons. Fernãd. in hist.Eccl.nost.temp.lib.1. cap.3. in

90 fin. apud † Cumanẽses,Sacerdotes eorum, Piaches dictos, in spelũcas intrare solitos,&post longã invocationem, & magicorum carminum recitationẽ veluri à dęmone obsessos, & constrictos in terrã cadere,tuncq; interrogãribus Oracula præbêre. Quod cũ in-

telligeret † Religiosus ille Pat.Fr.Pe- 92
trus à Corduba,velletque rẽ hanc penitus aperire,cruce,stolâ &aquâ benedictâ munitus in speluncã cum multis Castellanis ingressus,Piachẽ correptũ exorcismis liberavit,dæmonẽq;de pluribus interrogatũ,& aptè respondẽtẽ, tandem fateri cõpulit, se miseros illos eousq; suis imposturis fraudasse, eorũque animas in barathrum deduxisse.

De Beato quoq; † Fr.Aloisio Ber- 93
trando,qui maximè Religionẽ nostrã in his Occidẽtalibus provincijs amplificavit, & mortuos ad vitã revocavit, aliaque plura miracula edidit, refert Tho.Boz.lib.5.de sign. Eccl.Dei,c.2. pag. 157. quòd cũ incolæ cuiusdã vici ad eum cõfluerent,nomẽ Christo dare parati:interrogati quid eos ad hoc adduceret:respõderent,in publico quodã atq; universali eorum cõventu dæmonem adstitisse,quẽ cuncti specie horribili viderũt,ac dixisse; Quid me adstãtibus duobus Christianis invocatis? (aderant quippè fortè duo ab Aloisio ad fidẽ perducti) abripite eos hinc. Vbi hæc dixit,homo quidam ab Aloisio missus,repentè in mediũ cõventũ processit,& in cõspectu omnium,disputatione initâ,dæmonem cõvicit; quibus actis ex oculis adstantium evanuit.

Et idem Bozius lib.12.cap.21. nar-
rat † de B.Ioan. à S. Francisco, quòd 94
cũ in provincia Mexicana plurima idola Indorum multitudine ingenti vidẽte à pueris Christianis confringi iussisset,eâdem die dęmon facie deturpatã, mẽbrisq; mutilatis apparuit Indo cuidam,qui aberat passuum millibus sexaginta,dicens:En,ut à Ioanne malè habitus sum:remq;, uti gesta erat, explicavit,efflagitans, ut adversus Ioannẽ suam contumeliam ulcisceretur,se ipsi opẽ laturũ,docuitq; rationẽ, quâ flagitiũ perpetraret. Aggressus est rẽ Indus, expectatumq; Ioannem per insi-

dias adortus, prægrādi fuste percussit, aufugienſque, irrito eventu, & a perſequentibus nonnullis comprehenſus, rem detexit, & CHRISTO ſe dedit, ſic dæmone tanti viri meritis & pietate, templis & famulis ſpoliato.

SVMMARIVM
Capitis V.

1 *Miracula oſtendūt favorē, inclinationē, & vocationem Divinā, eum Lipſio.*
2 *Miracula plura, & ſpecialia Novi Orbis congeruntur: & oſtenditur, idem in eius converſione contigiſſe, quod olim in primitiva Eccleſia.*
3 *Spiritus ſāctusdona ſua partitur, utvult.*
4 *David Pſalm. 64. prænuntiaſſe videtur miracula, quæ in converſione Novi Orbis facienda erant.*
5 *Auctores recenſentur, qui plura miracula in Novo Orbe facta commemorant.*
6 *Linguarū variarū locutiō, & intellectiō fuit donum Dei Apoſtolis conceſſum.*
7 *Linguarū donum, & miraculū multis Novi Orbis prædicatoribus cōceſſū fuit.*
8 *B. Franciſcus Xaverius habuit donum linguarum.*
9 *B. Aloiſius Bertrandus, Martinus à Valentia, & alij Novi Orbis prædicatores habuerunt donum linguarum.*
9 *Chriſtus Dominus, Apoſtoli, & D. Vincent. Ferrer, una lingua loquentes, à varijs diverſarum linguarum populis intelligebantur: & idem accidit aliquibus concionatoribus Novi Orbis.*
11 *B. F. Ioan. à S. Frāciſco, & Fr. Hieron. de Mendieta linguā Mexicanā repētè, & nullo ſtudio adhibito aſſecuti, & locuti ſunt.*
12 *Crucis Chriſti ſigno plurima miracula in NovoOrbe operata ſunt, & in India Orientali, Num. 14.*
13 *Crucis ſanctæ laudes, & effictus mirabiles ex D. Ioan. Damaſceno.*
15 *Auctores enumerātur, qui agunt de miraculis S. Crucis in Novo Orbe.*
16 *Crucis inſula Hiſpaniola notabilis, & miraculoſa hiſtoria.*
17 *Crucis Chriſti fruſtrà, quæ præcidūtur, ſtatim in ea ſuccreſcunt. Et idem cōtigit in Cruce Hiſpaniola.*
18 *Crucis à Magallano in inſula Zibu poſita, & alterius provinciæ Nicaraguæ miracula.*
19 *Cruces inſuis agris odio Hiſpanorum defodiunt Indi Hiſpaniolæ, & frugis ibi natæ Crucis ſignum habuerunt.*
20 *Iſabella Roderici ſolo Crucis ſigno plures Cortiſij milites ſanavit, in Mexicano bello graviter ſaucios.*
21 *Lanzerus Peruanus miles Crucis ſignō agris, & saucijs adhibito, magnas curationes exercuit.*
22 *Alvarus Nunius Cabeça de Vaca, & eius ſocij ad Floridā naufragium facientes multa miracula in agrorum curatione patrarunt.*
23 *Crucis invocatione & adoratione ingētē pluviā Indis impetrat miles quidā ſacinoroſus in provincia Sanctæ Crucis de la Sierra.*
24 *Indorum Sanctæ Crucis de la Sierra miraculoſa converſio.*
25 *Miles, qui miraculum fecit, poſteà furcæ damnatus fuit.*
26 *Ferdin. Cortiſius in Mexicana provincia imbrem deſideratiſſimum Indis, oratione ad Crucem habita, impetrat.*
27 *Imbrem, & alia bona miraculosè cōſequuntur aliqui Religioſi viri in Nova Hiſpania per invocationē Sāctæ Crucis.*
28 *Crucis de Carabuco miracula remiſſivè.*
29 *Indi cuiuſdā miraculoſa ultio, quòd tēplo in Chriſtianorū cū uxore rē habuit.*
30 *Indi cuiuſdam notabilis, & miraculoſa hiſtoria & converſio, qui in faciem Crucifixi imaginis expuere auſus fuit.*
31 *B. Fr. Pet. à Corduba, & eius ſocius miraculosè ab Indorum inſidijs liberātur, & mare crucibus innixi traijciunt.*
32 *B. Virginis Mariæ imago, & devotio plura miracula in Novo Orbe fecit.*
33 *Reguli cuiuſdam inſulæ Cubæ notabilis, & miraculoſa hiſtoria, & victoria ob ſolam invocationē Virginis Mariæ.*
34 *Indus quidā, invocato nomine Virginis*

Mariæ,

Maria, à fulmine liberatur, tribus aliјs socijs eius ictu pereuntibus.

35 *Deiparæ imaginem ex altari, ubi eam Cortesius collocaverat, Indi nullo modo deturbare potuerunt, & conantes, cœlestibus supplicijs puniti sunt.*

36 *Baptismi, & aliorum Sacramentorum susceptio plura miracula in Novo Orbe causavit. Et Auctores, qui de eis agũt.*

37 *Ferdinan. Magallanius in Zebu insula Regis nepotem, & plures alios infirmos aqua baptismali sanavit.*

38 *Miraculosa historia fœminæ cuiusdam Indæ, quæ baptismum suscipere usq; ad mortis articulum recusaverat.*

39 *Indi cuiusdam Mexicani baptismus, & qualiter eius susceptione fuerit à dæmonis unguibus liberatus.*

40 *Eucharistia evolare è manibus Sacerdotis, & in os devotæ cuiusdam Indæ ingredi visa est.*

41 *Indus Christianus, pro mortuo iam deploratus, surrexit, & plurima, & miranda de vita futura narravit.*

42 *Curmacurialis, & Steelsius in ecstasi multa de gloria, & inferno viderunt.*

43 *Miraculum, quod Mechoacani accidit Indo cuidam confessionem paranti.*

44 *Inda quædam, quia peccata gravia in confessione celaverat, graviter à dæmone vexata & afflicta fuit.*

45 *Miracula plura operata in Novo Orbe per varios omniũ ordinũ religiosos remissivè ad Auctores, qui de illis scribunt.*

46 *Martyrum confessio, & passio est unũ ex signis veræ Fidei, & Ecclesiæ Dei.*

47 *Ioan. 2. 3. verba explicantur.*

48 *Martyres plures in Novo Orbe fuisse probatur.*

49 *Hieronymi Badesij epigrãma refertur de Martyribus Novi Orbis.*

CAPVT V.

De alijs magis peculiaribus, notandisq; miraculis, quæ in Indiarũ Occidẽtaliũ cõversione, & cõquisitione acciderũt.

POSSEM quidẽ signis, & miraculis, quę in cap. pręcedẽti recensui, Victoriæ scrupulo, atq; obiectioni satis fecisse videri, & Divinę voluntatis & vocationis in hoc egregio opere cõversionis, & acquisitionis Novi Orbis nõ levia argumenta considerasse, atq; † apposite cum Iust. Lips. in Virg. Hallens. cap. 2. & 5. exclamare: *Vbi ea miracula video, & tã certa, & crebra video, quid nisi favorẽ, & inclinationẽ Numinis agnosco? Quid etiã, nisi velut tubã, & classicũ audio, quod ad talẽ Fidem, & cœtũ appellat. Nõ certius Divinæ volũtatis argumentũ, quàm a miraculis, quæ Deus ipse homo factus, ut talẽ se assereret, atq; ostẽderet, palã exhibuit, & vulgavit.*

Sed tamen † adhuc alia non minus
certa, & magis specialia cõmemorare
operæpretiũ existimavi, quæ Lectorẽ,
ut arbitror, recreabunt, & evidentiùs
ostendent, signa & miracula, quę olim
in primitiva Fidei prædicatione innotuerunt,
his etiã temporibus & regionibus
non desiisse, quãvis charitas usque
adeò refrixit, & ita exactè, ut oportebat,
Evãgelicę prædicationis forma
alicubi servata nõ fuit. Spiritus † quip- 3
pè sanctus dona, & charismata sua partitur,
ut vult: & si credimus Fr. Basil. Põtio
Legion. in 1. p. suar. disp. q. 8. expo-
sit. cap. 4. iã † hoc olim per Davidem 4
prędixerat Psal. 64. dũ ait: *Turbabũtur
gentes, & timebunt, qui habitant terminos
à signis tuis.* Quẽ Psalmum de gentibus
huius Novi Orbis accipiendũ contendit,
ut latiùs diximus lib. 1. cap. 15. n.
57. & sic versum illũ exponit; quasi Regius
Vates cõmovendas dicat Indorũ
gentes ad Christi Fidẽ amplectendam
signis, atq; portentis, quę dũ eis annũtiatur
Evangeliũ, & facta sunt, & hodie
fiunt a religiosissimis viris. Ioseph.
etiam † Acosta, & Fr. Aug. Davila, qui 5
pauca miracula in hac cõversione intervenisse
dixerunt in locis relatis sup.
cap. 3. num. 35. plura quidem suis in libris
recensent, & plurima alia Alanus

Copus, Thom. Bozius, Ioan. Boterus, Anton. de Herrera, Fr. Alphonſ. Ferr. Fr. Ioan. Torquemad. & alij graviſsimi auctores, quorum peculiarem mentionẽ in huius capitis diſcurſu faciemus.

Et ut hinc eius initium ſumamus,
6 nemo planè ignorat, † diverſarum linguarum ſcientiam, & extraneorum ſermonum intellectionem, & interpretationem donum Dei eſſe, quo maximè Apoſtolorum miſsionem, ac Fidei prędicationem per eos factam confirmavit, ut patet Marc. 16. Paul. 1. Corint. 12. verſ. 4. Act. 24. & ultra Scribentes in his locis præcipuè Maldonat. Cornel. à Lapide, Lorin. & alios, latè proſequitur Thom. Bozius de ſignis Eccleſ. Dei, lib. 6. capit. 5. & Bernard. Aldrete omnino legendus de antiq. Hiſpan. lib. 2. cap. 16. pag. 288. & ſequent. & cap.
7 25. pag. 326. Atverò, † hanc quoque miraculoſam gratiam in primis huius Novi Orbis cõcionatoribus inveniri, idem Thom. Bozius ſignãter advertit. Nam omiſſâ admirandâ huius doni a-
8 bundantiâ, quam Deus † B. Franciſco Xaviero in India Orientali communicavit, de qua etiam aliquid notat Acoſta lib. 1. de procur. Ind. ſalu. capit. 9. in
9 fin. Idem ętate noſtrâ † in hac Occidentali contigiſſe legimus B. Aloiſio Bertrando ex Ordine Prædicatorum; & Martino à Valencia ex Ordine Minorum, qui nullo ſæpè intetprete, nullo adiumento, diverſarum linguarum populos, ſimul atque ad eos acceſſerãt, alloquebantur, & ita Deus per illos innumeros ad verum pietatis cultum traduxit, & plurima ſuæ liberalitatis beneficia his populis eſt impertitus.
10 Et quod † magis mirabile eſt, cùm unâ linguâ loquerentur, ad innumeros diverſarum linguarum homines in unum coactos, quorum multi haud percipiebant aliarum vim, nihilominus ab omnibus adſtantibus intelligebantur, & quilibet ex audientibus cum ſono vocis aſſequebatur etiam ſenſa verborũ, ut de CHRISTO Domino affirmat Arnob. lib. 1. contra Gent. & de Apoſtolis D. Cyprian. Chryſoſt. Oecume. Baſilius Seleucenſ. Arator, & alij, quos refert Lorin. ubi ſup. & de D. Vincen. Ferrer, Vincẽt. Iuſtin. Antiſt. in eius vita.

De † Ioanne etiam à Sancto Franciſco, & Fr. Hiero. de Mendieta narrat 11
idẽ Thom. Bozius lib. 12. cap. 21. pag. 548. Fr. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. ſalu. lib. 4. capit. 5. pag. 146. & Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarch. Ind. ſolis precibus, ac nullo prorſus ſtudio aſſecutos fuiſſe linguæ Mexicanæ cognitionem, ita ut maximè cunctis admirationi fuerit, cùm tepérè auditi ſunt, eâ linguâ innumeris præſentibus concionari.

Per † Crucis etiam ſignum, ac reverentiam innumera miracula Deus in 12
Indiarum regionibus operatus videtur. Et meritò quidem, nam ut piè, & eleganter ſcribit D. Ioan. Damaſcen. lib. 4. de Fide Orthod. cap. 4: *Nulla alia re peccatum † deletum, primi parentis delictum extinctum, infernus ſpoliatus, reſurrectio donata, vis contemnendarum rerũ præ-* 13
ſentium, atque ipſius quoque mortis nobis conceſſa, reditus ad veterem beatitudinem comparatus eſt, Paradiſi porta patefacta ſunt, natura noſtra ad Dei dextram conſidet, filij denique Dei, & hæredes facti ſumus, quã Crucis Domini noſtri Ieſu Chriſti beneficio.

Et ut ea, † quæ in Oriẽtalibus, & in 14
Regno Congiano acciderunt, ſilentio prætercam, de quibus ſolitâ eloquẽtiâ ſcribit Maffeius libro 1. pag. 11. & 15. pag. 121. & 122. Ioan. Barros decad. 3. cap. 11. Alanus Copus dial. 4. cap. 16. pag. 557. & Thom. Bozius lib. 5. cap. 2. pag. 160. plurima alia in his Occidentalibus reperiemus † apud Franc. Lop. 15
Gomar. in ſua earum hiſt. 2. part. capit. 34. 46. & 81. Theat. vitæ huma. vol. 5. lib. 4. pag. 1468. Tho. Boziũ de ſign. Eccleſ. lib. 4. c. 2. pag. 157. Idẽ de robore bellico c. 12. Ant. de Herrera in hiſt. gener. Ind. Occid. decad. 1. lib. 8. c. 10. pag. 314. & lib. 10. c. 12. pag. 361. Illeſcas in

histor. Pontific.lib.6.§.5.fol.283. Fr. Thom.à Iesv de procur.omn.gent.salu.lib.4.cap.5.pag.144.Camil.Borrel. de præst.Reg.Cathol.cap.43. ex num. 27.Fr.Alphons.Fernand.in hist.Eccl. nost.temp.lib.1.capit.2.pag.18. & Fr. Ioan.à Torquem.in Monarch.Ind.lib. 16.cap.26.& seqq.& lib.18.cap.7.

16 Inter quæ † legimus,quòd cùm Columbus in insula Hispaniola super excellam collem ligneam Crucem altissimam defixisset, ut ab itinerantibus procul inspici posset, & sub tali munimine urbs dicta la Concepcion de la Vega, quam ibi ædificavit,magis tuta consisteret,indigenę quadam die, eam validissimis ictibus & funibus cōvellere,& in terram prosternete conati sunt, nimis quippe Christianis infesti,maximam iniuriam se illis facturos existimabāt,si lignum illud penitus extirparent,quod ab eis magnâ veneratione coli solitum viderant. In quo cū nihil proficere potuissent, terrā ad illud eruendum excavare cœperūt,quæ tamen miraculosè ad locum,ubi educebatur, statim redibat,& maiori soliditate cōstipabatur. Vnde cùm se hoc etiam labore frustratos viderent,multis undique lignis congestis, Crucem comburere tentarunt. Quæ tamen, licèt satis arida esset,non conflagravit, neque admoti ignis aliquod vestigium exhibuit,nisi quādam veluti maculam fumi,quæ in eius inferiori parte remāsit. Procedentes verò Indi,eoque maiori furore perculsi,quo magis suis conatibus ludi cernebant, tandem securibus,& gladijs siliceis,quibus tunc tēporis pro ferreis utebantur, Crucem secare,& in frusta dividere proposuerunt,nihilo tamen magis voti compotes evadentes: nam quantum ex illa secabant,tantum miraculosâ Dei operatione crescebat. Quibus signis permoti multi eorum ad veri Dei fidem conversi sunt, & Hispanis narrarunt, in Crucis brachio venerabilem quandam fœminam stantem vidisse,quæ eā evellere,comburere,& scindere prohibuetat.Eademq; Crux multis alijs posteà miraculis claruit,& per annos plures, quidquid ex illa fuit Christianâ devotione præscissum,iugiter succrescebat;
ut de † ipsa Christi Cruce narrat S. 17
Paulin. epist.11.S. Cyril. cathec. 10. Cæs. Baron.in Annal.Ecclesiast.anno Christi 326.num.50.Simon Maiol. in dieb.Canic.1.tom.colloq.21.pag.477. & Pat.Iacob.Gretser. in comment.de Cruce lib.1.cap.78.qui etiā plura tradit de frustis eiusdem Christi Crucis diversis Principibus dono datis,& missis in 2.part.Horti S.Crucis pag.127.

De alia † etiam Cruce,quam Hispani,qui cum Magallano ad Zebu insulam pervenerunt,in eâdem insula ante Ecclesiam, quam ibi construxerant, collocarunt,refert Anton.de Herrera decad.3.lib.1.cap.9.pag.18. ab Indis nullo modo convelli potuisse,licèt expulsis Christianis id maximopere niterentur. Et idem narrat de alia in provincia Nicaragua eâd. decad.3.lib.5. capit.12.pag.216.cuius causâ,inquit, indigenas Cruces spontè petere, & baptismum desiderare cœpisse. 18

Illud quoque mirabile est,quod refert idem Herrer. decad.1.lib.3.cap.4. pag.88. in prædicta scilicet † insula Hispaniola,quosdam Indos Cruces,& alias Sanctorū imagines è tēplo Christianorum subripuisse, & in suis agris defodisse,dicentes,maiores nunc erūt vestri fructus,illisq; in locis semina radices egisse,Crucis in modū formatas, quod nusquam anteà ab Indis visum erat, quapropter miraculo tributum fuit. 19

Et cùm † Ferdin.Cortesius cū Tlascalensibus socijs adversus Mexicanos pugnaret,pluresque ex nostris, & auxiliaribus,multis lethalibusque vulneribus sauciati, sese in castra reciperēt, & ob medelæ defectum perirent, Dei beneficio,& ingenti miraculo factum fuit,ut Castellana quædam mulier,Isabella Roderici vocata, sanctissimum 20

Cru-

Crucis signum manu super vulnera faciens, & Divinæ Trinitatis auxilium implorans, illicò eos pristinæ sanitati restitueret, & bello aptiores, & fortiores remitteret, quod satis comptobabat huius pugnæ causam Deo gratissimam esse, ut hanc historiam narrans advertit idem Anton. de Herrera. d. decad. 3. lib. 1. cap. 22. pag. 49.

21 Eâdem † curationis formâ in Peruano Regno usum fuisse militem, cui nomen *Lanzero*, tradit Acosta in hist. Moral. Ind. lib. 7. cap. 27. & Ioan. Boter. in d. 4. part. suar. relat. lib. 3. pag. 85.

22 Vbi † etiam enarrant, in admiranda illa peregrinatione, quam fecit, & scripsit Alvarus Nuñez Cabeça de Vaca contineri, quòd cùm ipse, & alij duo, vel tres socij, quorum unus Æthiops erat, ex classe remansissent, quę ad Floridam naufragium fecit, ibique inter Barbaros per decennium vitam agerent, quousque ad oppositum mare del Sur penetrarunt, compulsos sæpè ab eisdem Barbaris sub necis interminatione fuisse, ut illis in varijs, quos patiebantur, languoribus & ægritudinibus mederentur. Quod cùm ipsi principio aggredi non auderent, quia nec artem medicam noverant, neque remedia morbis necessaria secum portabant, metu tamen perculsi, Evangelicum medendi modum capesserunt, & signum sanctæ Crucis super ægros facientes, aliasque Ecclesiæ orationes recitantes innumeros sanavêre, Domino mirabiliter eorum votis, & precibus annuente; ita ut ipsi de se ipsis maximè dubitarent, cùm nihil in se dignum tanto favore conspicerent, sed communem profanorum militarium hominum vitam egissent. Propter quas sanitatum operationes, vitæque quam eo tempore servaverant, innocentiam, tantum admirationis, & gloriæ apud Barbaros sunt consecuti, ut propemodum pro Dijs adorarentur, & quicquid imperarent, non aliter quàm de coelo profectum acciperetur. Quam historiam reperijt idem Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 9. in princip. & latiùs narrat Anto. de Herrera decád. 4. lib. 5. cap. 5. pag. 106. & Garcilas. Inca in hist. Floridæ lib. 1. cap. 3.

Idem quoque Acosta, & Boterus ubi suprà commemorant, † in remota 23
huius Peruani Regni provincia, cui ab eventu nomen sanctæ Crucis de la Sierra ab Hispanis inditum fuit, antequàm plenè deregi, & converti cœpisset, facinorosum quendam militem, metu Argentini Senatus iudicum, inter Indos delituisse, qui cùm eos nimis anxios ob annonæ & pluviæ defectum videret, & varijs pro more, superstitionibus uti, ad iram suorum idolorum placandam, bono animo esse iussit, & si impetata peragerent, præsentissimum ærumnarum suarum levamentum promisit. Cùmque illi annuissent, Crucem ingentem fabricari, & in eminenti loco constitui præcepit, utque genua ante illam flecterent, pluviamque postularent, admonuit. Quo facto, dictu mirum, imber adeò ingens descendit, ut pro votis sibi Crucis numen respondisse profiterentur, tantamque ei in posterum fidem, & venerationem exhibuerunt, ut in reliquis publicis, & privatis laboribus ad illam accederent, & quæ petebant, facili negotio consequerentur. Vnde † idolis reli- 24
ctis, & humi prostratis Crucis insignijs condecorati incedebant, ac paulò pòst Divini Verbi prædicatores voluntariè petierunt, à quibus doceri, & baptizari possent. Atque ut appareat, quo medio & modo Deus hæc miracula operabatur, † ille idem miles anti- 25
quam vitę consuetudinem repetens, & scelera sceleribus addens, tádem comprehensus fuit, & in Potosiensi oppido furcæ pœnam meritissimè pertulit.

Simile † miraculum in Mexicana 26
urbe accidisse tradit Fr. Ioan. Torquemada in d. Monarch. lib. 4. capit. 53. pag. 510. Nam cùm præstantissimus ille

Dux Ferdin. Cortesius à Rege Motezuma,& eius sacerdotibus ægrè obtinuisset,ut in maioris tẽpli fano Christi Crucifixi imago sublatis idolis collocaretur,& posteà Indi queruli ad eum accederent,causantes magnam,quam patiebantur,siccitatem, & fructuum sterilitatem eâ ratione contingere, quòd Dijs patrijs spretis, alienũ venerari cœpissent.Cortesius bono animo eos esse iussit,& ad diem crastinum facturos periculum, quantum sua illos opinio deciperet.Vocatisque ad se socijs,& sacris solemnibus de more peractis,cùm omnes cœlestium imbrium copiam ad Spiritus sancti ignem in Indorum cordibus accẽdendum, enixis, & devotis precibus postularent, vix oratione finitâ,cœlum anteà serenum nigris nubibus obscuratum, ingentes nimbos per aliquot dies effudit, quibus terra fœcunditatem desideratam accepit,& uberrimos eo anno fructus exhibuit.

27 Beati † quoque Toribius Motolinia,& Fr.Martinus à Valencia, ut refert Thom.Bozius lib.12. capit.21. in provincijs Tezcuco, & Tlascala eadẽ miracula in imbribus impetrandis, & alijs calamitatibus depellendis per invocationem,& supplicationem sanctę
28 Crucis fecisse repetiũtur.Crucis † quoque oppidi de Carabuco,quę in Peruano Regno religiosissimè colitur,notabilem historiam,& plura antiqua,& recentia miracula latè commemorat Fr. Alphonſ. Ramos Gavilan in hist. Virginis de Copacabana lib.1. cap.9.10. & 11.

29 Rursus † secundùm eundem Thom. Bozium.d.lib.5.cap.2. & Torquemad. d.lib.18.cap.7. cùm quidam è regulis Novæ Hispaniæ ausus fuisset cum sua cõiuge, ne quidquam repugnante,habere rem in templo ubi Crucẽ,& alias imagines sacras Christiani collocaverant, quibus illa orationem faciebat, protinus usu linguæ, ac membrorum spoliatus est.Ad mentem reversus, inde nunquam voluit egredi, neque sivit à quoquam templum verti;sed omnia à semetipso perficere volebat,ut omnibus palàm fieret,quid accidisset.

Et iterum, † cùm fortè in manus 30
Principis cuiusdam,qui non longè aberat à finibus Regni Perù,effigies Christi Crucifixi venisset,ille acceptã conspuere,ac multis modis irridère cœpit in conspectu plurimorum.Ibi mirabiliter imago,quasi verè spiraret, cœpit ex oculis lumẽ emittere, caput motare,& aspectu minaci Regem, cunctosque terrère.Quo circa pavore perculsi omnes,& tremore correpti,partim cecidère in terram,partim cùm se vidèrent obrigescere,neque posse loco recedere,exclamare cœperunt, factique pœnitentes,misericordiam suppliciter implorare.Ob id pristino statui protinus restituti, magnum Christianorum Deum palàm confiteri,& altissimâ voce rem cunctis,ut acciderat,enarrare. At Princeps unà cum multis è numero suorum,se Cuzcum contulit,& factum divulgans Christo devovit.Quã historiam latius narrat P.Anton.Valera in ann.Ind.Occid.soc.IESV,& Speculum Magn.exemplorum,verb. *Imago*, pag. 426.& seq.

Memorandum est etiam † miraculũ 31
aliud relatum à Fr. August.Davila in histor.Ordin.Prædic.Mexic. provinc. lib.1.cap.40.& Fr.Alphonſ.Fernand. in histor.Ecclesĩ.nostr.temp.lib.1.cap. 3.pag.21.de B.Fr.Petro à Corduba,& eius socio,qui cùm ex insula S.Dominici ad Margaritã Evangelij prędicãdi gratiâ,transfretassent,& ibi Indorũ insidijs Hispani omnes occisi essent, duo illi religiosi viri, singulas Cruces manibus capientes,& ira mortẽ suaviter expectantes,ab illis nunquã interfici potuerũt,quin potius salvi,& illæsi ad oras pelagi pervenientes,in navẽ desertã & dissipatã,quæ ibi fortè relicta erat,& solũ malũ habebat,ascẽderunt, & nullo humano ductore, intra viginti quatuor horarũ spatiũ,ducentarum

leu-

leucarum iter egerunt. Sed inter navigandum Christum Dominum in rostris navis, & B. Dominicum in puppi sedentes conspexerunt.

Hoc quoque sæpissimè in his ijsdem Occidentalibus Indijs contigisse, scribit idem Thomas Bozius libro 9. cap.
32 10. pagina 369. Vt † per imaginem Beatissimæ, & purissimæ Virginis Mariæ, maxima item miracula efficerentur, quibus latiùs Christiana religio propagaretur. Et inter alia recenset
33 quòd † in insula Cuba Regulus quidam multas victorias consequutus fuit adversus finitimos populos, non aliâ ratione, quàm quòd usus est Christiano quodam copiarum suarum duce. Is enim pergebat in hostes, portans in pectore imaginem Virginis, ac protinus illos in fugam versos superabat; cùmque dissensione ortâ inter Indos, præstantior ne foret imago Mariæ, an verò Indicorum Deorum, idcirco ad arma veniretur, convenêre, ut in lata quadam planicie duo iuvenes hinc inde brachijs ad terga ligarentur arctissimè, & duo quidem nomine Mariæ ab adversaria parte vinculis obstringerentur, duo verò Indicorum Deorum nomine similiter ab alia parte, quorum verò manus spontè solverentur, ij victores essent, ac pro veritate crederentur pugnare. Res ita acta, & continuò innumeris videntibus inclamante Regulo, AVE MARIA, astitit Matrona mirabili maiestate, quę ad suos adpropinquans, & virgâ manus tangens illos exolvit, vinculaque se ad alios duos ex adverso positos devinciendos, continuò cōtulerunt. Quo peracto visum est idem certamen renovari, ac rursus idem mirabiliter evenit. Hoc passim divulgatum plurimos ad Christum traduxit.

Torquemada item dicto lib. 18. ca-
34 pit. 7. tradit, iterum accidisse, † quòd cùm quatuor Indi ob imminentem pluviæ, & fulgurum tempestatem, in speluncam se recepissent, eorum unus fulminum metu Deiparæ nomen, & auxilium frequēter invocabat, quod cùm socij riderēt, ecce tres omnes uno ictu fulminis perierunt, Mariæ tantùm devoto illæso manente.

Et in illo Mexicano conflictu, cuius suprà cap. præcedent. num. 51. meminimus, cùm Indi † Deiparæ imaginem 35
ex altari templi, ubi eam Cortesius collocaverat, deturbarę voluissent, id nullo modo consequi potuerunt, quin potiùs conantibus illam apprehendere, manus hærebant, aut brachia rigebant, vel crura tumescebant, ita ut per templi gradus, multis modis sauciati conciderent, ut refert Herrera decad. 2. lib. 10. cap. 9. & Torquemada lib. 4. cap. 69. pag. 542.

Commune etiam in eisdem provin-
cijs fuit, ut per † baptismalis aquæ sus- 36
ceptionem, confessionemque & communionem sacramentalem multi à varijs languoribus sanarentur, & plura alia miracula fierent, quorum aliqua recenset Alanus Copus Dialog. 3. capite 29. pagina 437. & sequentibus, & Dialog. 2. capite 28. pagina 296. & sequentib. Acosta libro 1. de procur. Ind. salu. cap. 6. Thom. Bozius lib. 1. cap. 15. pag. 38. & lib. 5. cap. 2. pag. 159. Illescas in histor. Pontific. lib. 6. pagina 535. Fr. Augustin. Davila in d. histor. Ord. Prædicator. lib. 1. cap. 27. & capit. 71. pag. 177. & Torquemad. d. lib. 18. capit. 7.
Ferdinandus † enim Magallanius cùm 37
novum Isthmum, sive Euripum reperijsset, quo duo maria coniungerentur, & ad Zebù insulam pervenisset, Reguli eius nepoti, quem valdè ægrum, & anxium invenit, bonam valetudinem pollicitus est, si ad veram Dei fidem conversus, baptismali aquâ lustraretur; cùmque ille annuisset, statim ab ardentissimis febribus, quibus tenebatur, liber evasit, & posteà retulit cœlestia multa à se in somnijs maximâ animi iucunditate conspecta. Quocirca Rex, innumerique alij tum Christo nomen dederunt, & Magallanius, quæ fausto

initio cœperat prosequuturos, plurimos alios morti proximos eodem baptismalis aquæ mysterioso beneficio sanavit.

38 Fœmina † quoque in hoc Regno Peruano secundùm Acostam dicto capit. 6. in suę infidelitatis errore obstinata, & superstitioni cuidam veneficæ addictissima, quæ, cæteris omnibus in illa familia baptizatis, sola repugnaverat, morbo iam ultimo laborans, misit ad Sacerdotem, ut ad se festinaret, non enim se posse exire de vita, nisi aquâ prius salutari perfunderetur. Semel atque iterum accersitus, tandem venit, invenitque anum in extremis agentem, & baptismum magno affectu poscentem, rogat, cur tam diu distulerit? respondet illa, sibi nihil minus fuisse semper in animo, quàm fieri Christianam, oderat enim vel ipsum nomen; sed tamen morti iam propinquanti, astitisse sibi Iuvenem candidum, qui anteactam vitam acriter reprehenderit, & Christi religionem quantocyùs suscipere persuaderet; contrà verò teterum quendam Æthiopem ex altera parte patriam superstitionem diu inculcasse, & cùm anxia diu hęrêret, tandem vicisse iuvenem Christi, statimque tantum sibi baptismi desiderium accensum, ut nihil aliud lamentaretur, quàm se à prima ætate non fuisse Christianam. Quid multa? interrogata de fide pro more, & pœnitentiam anteactæ vitę, magno dolore significans, baptizatur, & baptizata protinus animam efflat, ipso Sacerdote cum cæteris, qui aderant, vehementer admirante.

39 In Mexicana provincia † alium fermè similem casum cuidam Indo ægroto accidisse refert Fr. August. Davila dicto libro 1. capit. 39. Nam cùm hic baptismum suscipere distulisset, & morti proximus esset, dæmon ei teterrimâ specie comparuit, inferni pœnas eam ob causam minatus. Quod æger animadvertens, humi serpens, ut potuit, se ad Monasterium contulit, & quæ viderat parocho narrans, ubi ab eo baptismum accepit, lætus admodum spiravit. Idem auctor † eodem 40
libro 1. capit. 29. ex fidedignis testimonijs commemorat in Mechoacana provincia anno 1540. sacratum Christi Eucharisticum corpus ex Sacerdotis manibus evolasse, & in os Indiæ miraculosè ingressum, quæ sacram synaxim ardentissimè præstolabatur.

Indus † alius baptizatus, & testi- 41
monium bonum habens in simplicitate, & sobrietate sua, ut narrat Acosta dicto capite 6. cùm mortuus omnino crederetur, triduum integrum iacuit, panno coopertus ab uxore, quæ in loco satis remoto degens, adiutorium alicuius ad sepulturam expectabat: tunc repentè movère se cœpit, & uxorem admirantem, ac paventem vocans, vera esse dixit, quæ à Christianis dicerentur de vita futura; nam se, perductum à quodam, multa ac stupenda vidisse, quæ postea coram Archiepiscopo, & alijs viris sapientibus interrogatus, ita aptè & apertè narravit, eâque vultus constantiâ, lacrymis, ac profundo quodam affectu, ut evidenter pateret, illa omnia non aliter sibi potuisse innotescere, quàm factâ super eum manu Domini, per mirabilem ecstasim, ut in illo † Curma- 42
curiali, de quo Augustin. scribit in lib. de cura pro mort. agen. cap. 12. vel altero Steelfio, de quo Beda in sua hist. Angl. lib. 2.

Neque abest notabilis relatio † al- 43
terius miraculi, quod in Mechoacana provincia cuidam Indo confessionem paranti accidisse, latè scribit Ioan. Boter. d. 4. par. lib. 3. pag. 86. & 87. Et pag. 91. & sequentib. multò latiùs enarrat aliud exemplum cuiusdā † Indiæ dictæ 44
Cathetina in provincia Sanctę Crucis de Monte, quæ quia protervè nimis in confessionis Sacramento gravia aliqua peccata conticuit, multis

mag-

magnisque dæmonum visionibus, & supplicijs in morte, & post mortem afflicta fuit.

45 His nō ineptè addere possem † plurima alia miracula, quæ passim operata legūtur à multis religiosissimis omnium Ordinum, & alijs Ecclesiasticis viris, qui ad has prouincias animarum zelo, & piâ Regum nostrorū curâ primis conuersionis temporibus transfretarunt, & præcipuè à venerandis patribus Toribio Motolinia, Ioanne à Sancto Francisco, Martino à Valencia, Andrea de Olmo, Ioanne ab Oueto, Francisco Colmenario, & alijs eorum socijs, & sequacibus ex Ordine Minorum, & Fr. Petr. à Corduba, Dominico Betanços, Aloisio Bertrando, Iuliano Garces, Dom. à Cruce, Domin. à S. Maria, Thom. à Rosario, Ludovic. Cancel, & alijs ex ordine Prædicatorum, nisi plenè satis & eleganter de eis scripsissent Franc. Gonçaga Episcopus Cæphalenus in histor. Minorit. ad finem, Marcus Vlysfipon. Episcopus Porti in 3. par. Chronic. eiusd. Ord. lib. 8. Thom. Bozius lib. 12. de sign. Eccles. Dei, sign. 57. cap. 21. Fr. August. Dauila in tota sua aurea hist. fundat. Ordin. Prædicat. prouinciæ Mexicanæ, Ioan. Borer. in suis relationib. uniuers. 4. par. lib. 3. ex pag. 51. Thom. à Iesv de procur. omn. gent. salu. lib. 4. cap. 5. passim Anton. de Herrera in d. histor. gener. Ind. Fr. Alphons. Ferdinand. in historia Eccles. nost. temp. lib. 1. per totum, & nouissimè, ac multum copiosè Fr. Ioā. à Torquemada in d. Monarch. Ind. lib. 17. ex capit. 14. usque ad 19. & lib. 18. cap. 8. & lib. 20. & 21. per totum, & Fr. Anton. Remesal in histor. prouin. Guatemalæ, & Fr. Ioan. Nuñez de Torres in instructione statuum Eccles. tracta. 6. cap. 4. §. 2. & 3. ex pag. 551.

46 Neque † eidem conuersioni, & vocationi ad eam factæ, defuit aliud signum, & testimonium quod Ecclesiæ Dei fidem inter alia confirmat, & Spiritus sancti assistentiam ostendit, scilicet continuata Martyrum series, & proprij sanguinis effusio pro Christi cultu inter gentes disseminādo, † iuxta illud 1. Ioan. 3: *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo Pater, Verbum & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt, & tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis.* Et alia quæ de prædicto martyrij signo eleganter congerit Thomas Bozius lib. 7. sign. 27. cap. 3. Suarez in tractat. de fid. disputat. 4. sectio. 3. num. 6. Nam idem Thom. Bozius ibidem, vers. *In Occidentalibus verò Indijs* † aliquos numerat, qui constanti animo, & religione pro Fide in illis prædicanda, & propaganda, martyrij coronam meruerunt, & alios quindecim addidit in lib. 12. cap. 22. & plures præter eos commemorat Torquemada dicto capit. 8. & dicto lib. 21. & Fr. Alphons. Ferdinan. d. lib. 1. cap. 4. pag. 23 & capit. 5. & capit. 45. pag. 156. & pagina 183. Et de his Martyribus sic Hieronymus Badesius † apud Boziū. dicto capit. 22. nimis verè, & poëticè cecinit: 47 48 49

Vos ò qui primùm extremos properastis ad Indos,
Vt nossent verum pectora cæca Deum.
Quàm benè pro tali vestrum pietate cruorē
Fudistis! maior se feret inde seges.
Nec quicquam ferro proscinderet arua colonus,
Semine ni grauidos spargeret imber agros.
Cernitis ut magno crescat iam fœnore messis,
Et vestra uberior sit labor ille nece?

SVMMARIVM Capitis VI.

1 *Diuina voluntas ubi certa est, plenissimum titulum Regnorum inducit.*
2 *Dei prouidentia, & dispositione etiamsi aliqui puniantur, & suis Regnis spolientur, non tamen ob id à culpa excusantur punientes, vel spoliantes.*

3 Babyloniæ Reges populum Dei ex Divina providentia, & consilio captivum duxerunt, & nihilominus in eo facto peccarunt.
4 Ieroboam peccavit avertendo populum à Roboam, quamvis Deus id praeordinavit.
5 Deus aliquando victorias concedit, non tam ob merita vincentium, quàm ob peccata eorum, qui debellantur.
6 Dona dantur ab Spiritu sancto ad perficiendas virtutes.
7 Fides, vel auctoritas sacra ubi ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona.
8 Miracula Divina facilè ad exemplum humanarum actionum producenda non sunt.
9 Hispani omnium primi Novum Orbem detexerunt, & occuparunt.
10 Titulus primæ inventionis, & occupationis iuvat Hispanorum Regum causam in dominatione Novi Orbis, eiusque meminerunt Victoria, & Gregorio Lopez.
11 Pat. Ferdinand. Rebellus in conquisitione Indiarum Orientalium per Lusitanos facta, multum probat titulum primæ occupationis.
12 Dominia rerum à naturali possessione cœperunt.
13 Primò invenientes, & occupant is rei aliquas mobiles, vel immobiles naturali iure earum domini fiunt.
14 Occupationis primæ alicuius rei titulus, omnibus aliis acquisitionis modis antiquior, & excellentior est, secundùm Aristot. Ciceron. & alios.
15 Libera quæ sunt, transeunt in ius occupantium.
16 Omnibus, quod nascitur, industriæ præmium est.
17 Inventionis primæ titulus solus non sufficit ad rem aliquam acquirendam, nisi eius etiam apprehensio, & occupatio sequatur.
18 Statuta quæ inventos cum armis puniri iubent, an etiam apprehensionem requirant?
19 Insulæ maris, & quæ postea in illis ædificantur, primò invenientium, & occupantium fiunt.
20 Venetorum Respublica semper libera fuit, & quare?
21 Insulæ maris dominium, licèt primo occupanti quæratur, suprema autem eius iurisdictio ei competit, qui in illo mari imperium habet.
22 Mari ille imperare videtur, qui in continenti proxima imperium habet.
23 Bello ab hostibus capta communi omnium gentium iure capientium fiunt, & plurimi auctores, qui de hoc articulo agunt.
D. Melchior de Valentia citatur & laudatur, ibid.
24 Bellicam artem secundùm naturam acquisiti am esse Plato, Aristotel. & alii Philosophi tradunt.
25 Victoria, inter præcipua genera rerum acquirendarum, à Cicerone connumeratur.
26 Bello capta capientium fiunt, etiam inspecto iure Divino ex doctrina D. Ambrosii.
27 Virgilii locus 9. Æneid. expenditur.
28 Novi Orbis plures regiones titulo iusti belli Hispanorum Regum effectæ sunt.
29 Reges & Principes supremi, licèt personaliter bellis non intersint, quæ à suis vassallis geruntur, earum tamen terrarum, quæ ab illis conquiruntur, dominium acquirunt.
30 Conquisitores Novi Orbis semper pacti sunt, provincias à se detectas, & subiugatas, Regum Hispaniæ Imperio, veluti eorum procuratores, acquisituros.
31 Protestatio facta à Columbo, & aliis ubi primùm novas provincias occupabant.
32 Fecisse non tam videntur, qui iussis parent, quàm qui iubent.
33 Testis dictum valet dicentis, Titium ligna amputasse, quamvis Titius id per alium fecerit.
34 Regis Fisco, aut Demanio cedunt terræ omnes, quæ à vassallis bello quæruntur, etiam si bella vassallorum expensis fiat.

35 Bello

35 *Bello capta qualiter dividantur, & plures auctores, qui de hoc agunt.*

36 *Lex si captivus 20. §. expulsis, D. de captivis explicatur, & illustratur.*

37 *Præda qualibet post exitum belli capta publicari solet.*

38 *Belli in ipso conflictu quæ capiuntur, qualiter dividantur?*

39 *Prædarum dividendarum varij modi, & mores, remissivè.*

40 *Princeps supremus ultra immobilia debet habere quintam partem prædarum moventium & semoventium, quæ bello capiuntur.*

41 *Regale ius est habere quintam partem moventium, & semoventium bello captorum.*

42 *Princeps non potest in perpetuum alienare regale ius sibi competens in bonis, quæ bello capiuntur.*

43 *Imperia & Regna mundi ferè omnia bello parta sunt.*

44 *Monarchia Romanorum & aliæ, quæ in Orbe maximæ fuerunt, per tyrannidem parta sunt.*

45 *Auctores plures referuntur, qui exempla adducunt Regnorum ambitiosè, & per bella captorum.*

46 *Regnorum iam diu constitutorum origo repetenda, & discutienda non est.*

47 *Imperium, ut inter animalia, valentioribus, & robustioribus sui generis datur: ita etiam inter homines, victores, & potentiores victis imperare debere, quidam docuerunt.*

48 *Legitimum dici non debet, nisi quod de iure, & legibus venit.*

49 *Bella ob nullam omnino causam movere licere, hæresis est, à multis pijs, & doctis viris damnata.*

50 *Bella, quæ iustè, & legitimè inferuntur probari debent, & ius acquisitionis victoribus præbent.*

51 *Bella iniusta, & per solam violentiam illata, nullo iure probantur, neque legitimum dominium præstant. Et auctores qui de hoc agunt.*

52 *Bellum ut iustum sit, quibus ex causis, & qua intentione inferri debeat?*

Lex ut vim, D. de iustitia & iure exornatur, ibidem.

53 *Cap. dispar. 23. quæst. 8. & cap. militare 23. quæst. 1. exornantur.*

54 *D. Isidor. & Augustin. qualiter bellum iustum definiant?*

55 *Cap. Dominus 23. quæst. 2. explicatur, & illustratur.*

56 *Alexandri Magni bella magna latrocinia vocantur à D. August.*

57 *Herodoti elegantissima verba adversus eos, qui iniusta bella inferunt.*

58 *Senecæ locus de latrocinijs Alexandri Magni expenditur, & emendatur.*

59 *Cineas qualiter Pyrrhum bella iniusta sola inani gloria moventem dissuaserit.*

60 *Antigonus expressè docuit, bella iniusta inferentes, iustitiæ amatores esse non posse.*

61 *Titulus primæ inventionis, & occupationis Novi Orbis parum sufficiens iudicatur à Victoria, & Greg. Lopez.*

62 *Regula iuris gentium, quæ primò invenientibus, & occupantibus dominia rerum concedit, qualiter sit accipienda.*

63 *Novi Orbis regiones & provinciæ non erant vacuæ & desertæ, quando ab Hispanis detectæ sunt.*

64 *Indi multò antè quàm Hispani provincias Novi Orbis invenerunt, & occuparunt, ac per consequens veri illarum domini effecti videntur.*

65 *Indi si fortè invenissent, & occupassent terras ab Hispanis anteà possessas, earum domini non efficerentur.*

66 *Ius naturale, & gentium omnibus nationibus commune est & æquale.*

67 *Lex 1. §. ius naturale, & §. ius gentium cum simil. perpenditur, & illustratur.*

68 *Ius gentium quibus nominibus designetur à varijs auctoribus?*

69 *Iure gentium introductæ sunt divisiones hominum, provinciarum, Regnorũ, & dominiorum, & quare?*

70 *Communio semper rixas, & discordias producit. Et num. 73.*

71 *Gentium, Vrbiũ, & Imperiorum separatio, & constitutio ante, & post diluvium quomodo cœperit?*

72 Lex ex hoc iure, D.de iustit.& iure, & similes illustrantur.
73 Lex cùm pater 69.§.dulcissimis, D. de legat.2.exornatur.
74 Auctores Philosophi, Theologi, & Iurisperiti, qui tractant de gentium, imperiorum, & dominiorum distinctione.
75 Dominiorum, & provinciarum distinctio ab aliquibus iure Divino constituta esse dicitur.
76 Fabula notabilis à Platone relata de dominiorum, & provinciarum distributione.
77 Ius Divinum immutabile, & invariabile est.
78 Iuris Divini praeceptum est aliorum bona, & possessiones non concupiscere.
79 Lucra honesta appellat Cassiodorus ea, per quae nemo laeditur, nec suis bonis exuitur.
80 Inventionis, & occupationis primae titulus, licèt non prosit Hispanis ad provincias Novi Orbis, quas ab Indis possessas, cultas, & habitatas invenerũt, proderit tamen quoad desertas, & vacuas.
81 Provinciae, & loca aliqua Novi Orbis deserta reperta sunt ab Hispanis.
82 Victoriae, & Molinae verba referuntur de iusta occupatione insularum, & provinciarum desertarum Novi Orbis.
83 Insulae de Caboverde, quas Hesperides aliqui appellant, & insula D.Thomae sub Æquinoctiali vacua, & deserta à Lusitanis inventae sunt & aliae, n.85.
84 Desertarum insularum, & regionum habitatio & cultura est unum ex signis, sive argumentis excellentiae Christianae religionis secundùm Thom.Bozium.
86 Isaiae Prophetia cap.32.35. & 59. de locorum desertorum habitatione, & cultura in Ecclesia Novi Orbis impleta est.
87 §.Ferae, inst.de rerum divis.expenditur.
88 Loca deserta, & inculta hodie etiam primo occupantium fiunt.
89 Fundi qui apparent nunquam fuisse culti, praesumũtur nullius in bonis fuisse, & occupantis fiunt.
90 Loca, quae non constat per aliquem fuisse occupata, & culta, nullius in bonis censeri, & occupantis fieri, censuit Aretin. etiamsi iaceant intra territorium alicuius civitatis, vel Principis: sed contraria opinio magis verior, & receptior est.
91 Possessione ex antiqua alicuius territorij, vel castri quidquid intra illud est terrarum, vel locorum ad castri dominum pertinere videtur.
92 Terrae omnes sive sint zerbidae, & incultae, sive montuosae ad Regem in dubio spectare censentur.
93 Rex fundat suam intentionem in omnibus terris, quae in suo Regno desertae, & incultae reperiuntur.
94 Aelius Pertinax Imperat. quidquid in Italia, aut alibi incultum, & desertum erat, occupantibus concessit.
95 Agrorum desertorum nomine, qui ad culturam redigebãtur, decima pars fructuum Reipubl. pendebatur.
96 Terrae & provinciae, quae à prioribus dominis deseruntur, occupantis fiunt.
97 Res suas, qui pro derelicto habet, eas primo occupanti donare videtur.
98 Res eisdem modis amittuntur, quibus acquiruntur.
99 Terras desertas, & incultas ex consuetudine in multis Castellae partibus acquirit is, qui primo eas occupat, & ad culturam redigit.
100 Consuetudo immemorabilis, ut terrae zerbidae fiant occupantiũ, servari debet.
101 Locorum desertorum, & zerbidorum alienatio facilior est, quàm aliorum.
102 Lex quicunque, & aliae plures tit. C. de omni agro deserto, lib.11.explicãtur.
103 Agri deserti novis possessoribus, & cultoribus post biennij lapsum in perpetuũ applicantur, & quare? num.105.
104 Agros desertos qui invadit, & colit, nõ incidit in poenam l.cùm quaerebatur, & l.si quis in tantam, C.unde vi.
106 Agri deserti praescriptio quo modo, & tempore currat?
107 Auctores recẽsentur, qui agunt de materia titul.C.de omni agro deserto lib.11.
108 Invẽtionis & occupationis titulus quo sensu acceptus securus, & legitimus sit.

CAP.

CAPVT VI.

De tertio titulo, qui ex iure inventionis, & occupationis huius Novi Orbis per Hispanos primùm factæ, desumitur. Et an, & quatenus iustus, & legitimus censeri debeat?

PATET ergo ex superioribus satis abundè, nec leves, nec improbabiles esse titulos acquisitionis, & dominationis huius Novi Orbis, quos ex Divina concessione, aut saltem inspiratione deduximus, tot signis, & miraculis insinuata. Et planè ✝ si de ex-
1 pressa Dei voluntate omnino constaret, nihil ampliùs quærere opus esset, cùm in ea omnium Regnorũ iura consistant, ut latè probavimus sup. cap. 2. ex num. 3. Atverò cùm argumenta, cõsiderationes & testimonia, quæ ad illam ostendendam, & comprobandam perpẽdimus, etsi efficacissima sint, possint tamen ad solam providentiam, & dispositionem Divinam referri, & evidenter probari prædicta concessio nõ possit, ulteriùs nos procedere convenit, & alios atque alios titulos indagare, quibus prædicta occupatio, & dominatio magis iusta, & secura reddatur, ut in simili, de occupatione terræ Amorrhæorum loquens, tradit D. Aug. quæst. 20. in Iosue, relatus à Suarez in tractat. de charit. disputat. 13. de bello sectio. 5. num. 2.

2 Etenim ✝ quamvis Deus suo peculiari iudicio istorum Barbarorum punitionem, & conversionem decreverit, atque ut in manus & potestatem Hispanorum inciderent, ex eo tamen nõ sequitur, quòd illi, qui eos punirent, & suis provincijs, & imperijs privarent, essent sine culpa, aut occupationem, vel invasionem hoc colore factam, iustam reddere possent, ut paret exemplo ✝ Regum Babyloniæ, qui ex 3
Dei providentiâ, & consilio contra Ieroboam pugnarunt, filiosque Israël in captivitatem duxerunt; & eiusdem Ietoboam, ✝ qui eodem modo avertit populum à Roboam, & tamen gravitet peccasse, & puniti esse dicuntur, 4
Reg. 3. cap. 12. & 4. 17. & 34. & ex alijs traditis à Marquard. in tractat. de Iudæ. & Infidelibus 3. part. capit. 1. num. 41. & in nostris terminis advertit Victoria d. relectio. 1. de Indis circa finem, vers. *Septimus titulus*, Covarru. in regu. peccatum, 2. part. §. 10. num. 2. vers. *Non obstat primum*, M. Dom. Bañez in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. col. 530. vers. *Sed est argumentum*, & procem. hist. Indiarum Hieron. Benzonis in 4. part. Americæ pag. 5. & 6.

Solent ✝ quippe aliquando Principum, & populorum peccata ita Dei animum commovère, ut magis propter eorum punitionem, quàm ob merita debellantium, victorias largiatur, iuxta celebrem doctrinam D. August. lib. 16. de Civitate Dei, cap. 43. ubi sic inquit: *A Moyse, & Iesu Nave duobus mirabilibus Ducibus bella prosperrima, ac mirabiliter gesta sunt, Deo contestante, non tam propter merita Hebræi populi, quàm propter peccata earum, quæ debellabantur, gentium, illas eis provenisse victorias.* 5

Rursus, ne prædictis titulis usquequaque fidamus, idem Victoria perpẽdit, quòd ex doctrina D. Thom. 1. 2. quæstio. 68. dona ✝ dantur à Spiritu 6
sancto ad perficiẽdas virtutes, ac proinde ubi ✝ fides, aut auctoritas, aut 7
providentia ostendit, quid agendum sit, non est recurrendum ad dona, neque Divina ✝ & admiranda miracula 8
ad humanarum actionum exemplum, vel excusationem facilè produci debent, capite ultim. §. ultim. in fine 4. quæst. 3. cum alijs traditis à Corras. in paraphras. Sacerd. 1. par. cap. 1. num. 4.

& Mai-

& Mainard. decis. Tholos. 93. num. 5. lib. 4.

Quamobrem ipse idem Mag. Victoria in d. relect. de Indis num. 31. versic. *Et ideò alius titulus*, ex aliorum opinione, alium titulum breviter refert, qui
9 dicebant, † iure inventionis, & occupationis ad eos rectissimè pertinere, cùm Hispani primi fuerint, qui ipsorum Regum iussu tot, ac tantis periculis superatis, has regiones detegere, lustrare, & occupare cœperunt, quas neque de nomine antiquitas noverat, ut docet Thomas Bozius in libro de robore belli cap. 9. pag. 312. & capit. 13. pag. 337. & latissime ostendimus sup. lib. 1. cap. 11. Subditque Victoria, nul
10 lum alium † titulum initio huius detectionis prætensum fuisse, eoque solo insignem illum Columbum Ianuensem primò navigasse.

Et eiusdem tituli verba Victoriæ ad litteram referens meminit Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. glos. mag. colum. 3. & colum. 9. vers. *Subdit etiam*, & probare videtur Fr. Thom. à Iesu de procut. omn. gent. salu. lib. 2. cap. 8. pag. 54. inquiens, rationi consonum fuisse, ut Hispaniæ Regibus à Roman. Pontificibus Indiæ concederentur: *Cùm & illorum auspicijs, atque ope primùm inventa utraque India sit, & navigationi Oceani opportunissima Hispania sit. Denique primi illi eam provinciam, & petiverunt, & studiosè curarunt.* Et ipsum Alexand. VI. huius concessionis diploma, quod (huc nimirum, ut apparet respiciens) sæpè sæpiùs repetit, has insulas & terras firmas ab alijs Christianis Principibus hactenus cognitas, repertas, & possessas non fuisse.

11 Neque abest † eruditissimus P. Ferdinand. Rebellus lib. 18. de iustitia & iur. quæst. 23. sectio. 4. in princip. ubi agens de simili indagatione, & occupatione Indiarum Orientalium à Lusitaniæ Regibus facta, eam iustam, & legitimam esse dicit: *Vel ex iure, ipso primæ conquisitionis, primæque occupationis non multò secus ac primi illi terræ habitatores, & occupatores in divisione terræ ius habebant ad maria, & provincias, quas indagabant, & primò occupabant; præsertim cùm longè difficilior fuerit Lusitanis Oceani omnino antea clausi apertio, & complurium Barbararum gentium, Christo Domino hostium, debellatio.* Idemque de eisdem Lusitanorum conquisitionibus agens novissimè probat Seraphi. Freitas de iust. Imper. Asiat. capit. 3. adducens Pet. Nanium in epist. ad Damianum à Goës, quæ habetur in princip. suæ Hispan. 1. tom. histor. Hispan. pag. 1160. Ubi post alia sic habet: *Denique Antipodum munera duplici ratione Hispanorum sunt, vel quòd ipsi hunc Orbem invenerunt, vel quòd soli inde omnia reportant in suas apothecas, &c.* Quæ omnia quanto magis validè, & securè procedant in hac Castellanorum Regū Novi Orbis detectione, conversione, & occupatione, nemo non videt.

Potestque cum ipsis, & ultra ipsos non inefficaciter idem titulus confirmari ex vulgata illa iuris regula, quâ docemur rerum † dominia à naturali 12
possessione cœpisse, l. 1. D. de acquir. possess. quæ possessio illis, naturali etiã & gentium iure inspecto, tribuitur, qui primi insulas, † vel alias terras, aut 13
res quaslibet invenerint, & occupaverint, d. l. 1. de acquir. possess. l. 1. §. 1. & legib. sequentib. D. de acquir. rer. dom. §. feræ, & §. insula, inst. de rerum divis. cap. ius naturale, cap. ius gentium, ibi: *Sedium occupatio.* 1. distinct. l. 17. cum seq. tit. 28. part. 3.

Et hunc esse † primum, & præcipuum rerum omnium acquirendarum 14
modum, eleganter agnoscit Aristotel. lib. 1. Polit. Cicer. lib. 1. Offic. Quint. declamat. 13. his verbis: *Multa, † quæ libera fuerant, trãsieunt in ius occupantium:* 15
& , † *Quod omnibus nascitur, industriæ præmium est.* Et tradunt alia Balduin. 16
& Vulteius in d. §. feræ, & in d. §. insula, Gifanius in d. l. 1. de acquirend. rer. dom. num. 13. Alexand. Turaminus lib.

sin-

singul.de legib.2.part. capit. 10. num. 27.Anton.Faber in Iurisp. Papinian. tit.2.princip.4.illat.4.& Osualdus in Donello Enucleato lib.4.cap.7.& 8.

17 Ideò autem diximus † *invenerint, & occupaverint*, quia solam inventionem non sufficere ad hunc naturalẽ quærẽdi modum, nisi & occupatio accedat, tenet Bart. Alexand. Ias. Ripa, Romuleus, & alij in dict. l. 1. de acquir. poss. arg. eiusdem text. in ultim. verb. l. 3. §. Neratius, D. eod. & l. si Barsatorem, C. de fideiussor. reiectâ sentẽtiâ glos. quæ contrarium existimavit in §. item Lapilli, & §. thesaurus, instit. de rer. divis.

18 Inde inferentes † ad statuta, quæ inventos cum armis puniri iubent, ut verè, cum eisdem captos, & apprehensos esse, requirere videantur. Quam doctrinam, etsi in dubium revocet Ias. in l. 1. §. hæc verba, num. 7. ff. quod quisque iuris, & absolutè reprehẽdat Cuiacius lib. 12. observat. capit. 38. sub aliquibus tamen distinctionibus cæteri magis communiter recipere solent, ut constabit ex Socino in d. §. Neratius, Hippol. de Marsil. sing. 303. & ex plurimis alijs relatis per Anton. Gomez in l. 45. Tauri num. 48. Redin. de maiestat. Princip. verb. *Armatam* ex num. 193. Iul. Clar. & eius additionatore Baiardo recept. senten. §. fin. quęst. 82. statut 6. versic. *Quæro, stat statutum*, Tiber. Deciano lib. 8. criminal. cap. 4. n. 5. vers. *Quid si stat*, Menoch. de arbitr. casu 394. num. 50. Bobadilla in Polit. lib. 4. cap. 5. num. 12. Flores de Mena in addition. ad Anton. Gamam decis. 167. Hieronym. Zevallos pract. commun. quæst. 651. & novissimè Ludov. Rodolphino lib. 2. quæst. q. 34.

19 Et est adeò verum, † insulas maris invenientium & occupantium fieri, ut nõ solùm insulæ ipsæ, sed etiam urbes, & oppida, quæ in illis posteà construũtur & ædificantur, proprię incolentiũ fiant, & ab omni iurisdictione liberę

20 maneant, ut de † Venetorum inclyta urbe, & sui semper iuris asserta Republica tradit Salicet. in l. 3. C. de naut. fœno. Cœpola in tractat. de servit. rustic. tit. de mari, cap. 29. Ias. Ripa, & alij in l. si insulam, D. de verb. obligat. idem Ias. in l. ex hoc iure num. 26. D. de iust. & iur. & Pereg. de iure fisci lib. 8. num. 62. & 63. & Freitas d. tractat. de Imp. Asiat. cap. 10. num. 32. & seq. Licèt alij doceant, † dominium quidem occupantibus quæri, superioritatem verò & iurisdictionem huiusmodi locorum ad eum pertinêre, qui in illo mari imperium habet. Mari † autem imperare videri, qui in continenti próxima imperat, ut argumento l. venditor, D. cõmun. præd. apertè scribit glos. in capit. ubi periculum, de elect. in 6. ubi Dominic. Angel. Aretin. in d. §. insula; arg. l. decernimus, C. de sacros. Eccles. Bart. in tractat. Tyberiadis, verb. *Insula*, Castrensis in l. insulę, D. de iudicijs, Felin. in cap. cùm olim de except. Decius in cap. licèt causam, de probation. Cœpola ubi sup. num. 14. Corneus cons. 322. vol. 1. & cons. 152. num. 1. vol. 4. Ant. Corset. in sing. verb. *Iurisdictio*, Hiero. de Monte in tract. finium regundor. c. 39. Angelus Matthæatius de via & ratione iuris lib. 1. cap. 36. Pereg. de iure fisci lib. 8. num. 25. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 46. n. 234. & novissimè alios citans idem Borrel. in summa decis. tit. 41. de iurisd. & imp. num. 125. fol. 158. pag. 2. Dom. Ioan. Bapt. Valençuela cons. 100. num. 55. & Nos infrà cap. 25. num. 70. 21 22

Accedit his, quòd secundùm communem aliam eiusdem iuris gentium introductionem, † ea etiã quæ ab hostibus bello capiuntur, propria capientium fiunt. d. l. 1. vers. *Item capta*, D. de acq. poss. l. naturalem, 5. §. ult. l. transfugã 51. D. de acq. rer. dom. l. hostes 24. l. si quid in bello 28. ff. de captivis, §. item ea, quæ ex hostibus, inst. de rerum divis. cap. ius gentium, 1. distinct. l. 1. & per tot. tit. 26. part. 2. l. 20. tit. 28. par. 3. cum latè traditis à D. Thom. 2. 2. quæstio. 40. artic. 1. & lib. 3. de regim. 23

Princ.

Princip.cap.11.Sylvest.in summ.verb. bellum, Alphons.à Castro de iusta hæret.punit.lib.2.capit.14.Victor. in relat.de iure belli, num.51.& sequentib. Covarru. in reg.peccatum 2.part. §.9.& §.11.num.1, Menchaca lib.1.de succes.creat.§.1.num.43.Alciato in l. hostes num.7.de verbor signif. Vaconio lib.1.declarat.iur.cap.21.& lib.2.cap.35.Conano lib.1.commentar.iur. cap.3.num.4.Anto.Concio lib.1. dispur.cap.12.Romuleo in d.l.1.de acq. posses.ex num.23.eruditiss.Petr.Faber. lib.2.semest.cap.3.& 4.Osualdo in Donel.Enucl.lib.4.cap.21.Cardin.Tusch. pract.concl.iur.rom.1.verb.*Bellum*,cõclus.39.40.& 41.Petr. Cenedo collectan.59.ad Decretũ, pag.84.Camillo Borrello omnino videndo in tract. de præst.Reg.Cath.cap.47. ex num.135. Calist. Remirez de lege Regia, §.26. num.64.& novissimè D.Melchior de Valencia illust.tract.iur.tract.2.cap.5. num.24.& sequent.Qui bellorum originem & effectus satis eruditè recenset, & se dignum Primariæ Cathedræ Iuris Civilis in Salmanricensi schola Nomodidactem ostendit, in qua ego eundem olim auditorem habuisse, & exercuisse, non parum lætor & glorior, Ægid.Bened.in l.ex hoc iure, D. de iust.& iur.tom.1.cap.1. per totum, & Seraph.Freitas de iusto Imp. Asiat. cap.9.num.11.

24 Et ante omnes † docuit Plato lib.1.de legib.Aristot.lib.1. Polit. cap.4.& 5.Thucydides lib.5.Cyrus apud Xenoph.lib.3.& Menalaus apud Libaniũ, quorum Græca verba referr Balduin. in d.§.item ea,& Ioan.Borcholt.in §. servitus, inst.de iur.person.Vbi hac de causa bellicam artem secundùm naturam acquisitivam esse inquiunt, & hác legem omnibus hominibus esse communem,& ex iure gentium profectam,

25 Cicer.d.lib.1.offic.Vbi inter † præcipua rerum acquirẽdarum genera, post occupationem, victoriam numerat, & D.Ambros.lib.1. de Abraham, cap. 3. Vbi inspecto etiam iure † Divino Genes.14. ad illum pertinuisse ait res illorum Regum, quos bello superaverat, quamvis eas accipere noluisset, cuius sententia refertur in cap.dicat aliquis 23.quæstio.5.Neque † abest Virgil. 9. Æneid.sic inquiens: 26 27

Si verò capere Italiam sceptrisque potiri
Cõtigerit victori, & præda ducere sortem.

28 Vnde † cùm hæ Occidentales & Meridionales regiones, non solùm invectæ & occupatæ, sed in multis etiam partibus per bellum, iustis de causis illatum, ab Hispanis subiugatæ fuerint, ut in capitibus sequentibus ostendemus, multò planius affirmare possumus, illarum possessionem, & medianre possessione dominium, iurisdictionem, & imperium communi omnium hominum iure Nostris Catholicis Re-

29 gibus acquisitum fuisse. Nam † licèt ipsi huiusmodi occupationibus, & militaribus expeditionibus personaliter non inrerfuerint, Christophorus tamẽ Columbus, & reliqui Duces, qui post illum ad has provincias navigarunt, veluti procuratores Regũ Hispaniæ erãt, & eorum nomine acquisierunt, quidquid uspiam terrarum occuparunt, & debellarunt.d.l.1.§.adipiscimur, D. de acq.poss.l.1.C.eod.l.1.C.per quas personas nob.acq.l.3.§.cùm igitur, D. de

30 vi & vi armata, cum similib. Sub † his quippe pactis, & conditionibus ad eas inquirẽdas semper missi sunt, ut refert Ant.de Herrera in hist.gener.Ind. decad.1.lib.10.capit.1.& 2. & decad.2. lib.3.cap.11.pag.99.& constat ex plurimis schedulis, mandatis & instructionibus Regijs, quæ habentur in tomo 4. ex pag.236.

31 Et ita † ipsi Duces protestari solebant, ubi primùm easdem provincias ingrediebantur, sequentes eiusdem Columbi exemplũ, qui simulatque in primam Novi Orbis insulam Guanahani dictam excẽdit, deiectâ arbore, Crucẽ ex ea factam in nomine D.Iesu Christi crucifixi in littore statuit, eiq; debitas

pro

pro tanto beneficio gratias agens, illius Novi mundi ius, ac possessionem Regum Catholicorum nomine coram tabellione publico cepit, cuius actus, formam, & aliorum similium tradunt Pet. Martyr in decad. 1. Hieron. Benzon. & eius additionator lib. 1. histor. Americæ cap. 7. Ant. de Herrera in histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 12. & alibi passim. In quo, ut in alijs, magnam Hispanorum erga suos Reges fidelitatem meritò extollit idem Herrera decad. 4. pag. 114.

Vnde mirum non est, si hæc omnia Regali iuri Nostrorum Principũ cesserint, † quia fecisse non tam videtur,
32 qui iussis parent, quàm qui iubent, & alicuius expeditionis faciẽdę auctores sunt, l. qui mandat. l. cum iussu, D. de solution. l. 1. §. penult. & fin. D. de legat. 1. l. 1. §. deiecisse, D. de ijs qui deiec. l. unum ex familia 72. §. si de Falcidia, D. de legat. 2. cap. qui facit per alium 72. de regul. iur. in 6. cum alijs, quę notanter congerit Menchaca in præfat. cõtroversi. illust. num. 112. Petr. Pechius in d. capit. qui facit, & Marian. Socin. cons. 135. lib. 2. Vbi ex hoc concludit,
33 valere † dictum testis dicentis, Titium ligna amputasse, etiamsi ipse Titius per se hoc non fecerit, sed per alium.

Præter quam quòd, ut isthæc omnia deficerent, Regali iure, quod Nostri potentissimi Reges in vasallos utuntur, idem consequi possent. Certissimum
34 namque † est ad Reges, & eorum fiscũ ac Demanium pertinere provincias, populos, arces, agros, & terminos, qui à subditis sibi hominibus occupantur, vel militari manu acquiruntur, etiamsi ipsi subditi id proprijs expensis effecerint,
35 † mobilibus duntaxat, & semoventibus bonis sub militum occupantium iure manentibus, ut elegãter docet
36 Pompon. l. C. in † l. si captivus 20. §. expulsis, ibi: *Publicatur enim ille ager, qui ex hostibus captus sit*, D. de capt. & postlimin. reversi. l. penult. D. ad leg. Iul. pecul. tradit glos. per tex. ibi in l. Divus 31. D. de iure fisci, l. 20. tit. 18. part. 3. l. 28. tit. 26. part. 2. ubi Gregor. Lopez. d. cap. dicat aliquis 23. q. 5. cap. ius militare 1. distinct. Bart. in l. si quid in bello, D. de capt. idem Bart. Alexan. Ias. & Romuleus num. 25. in d. l. 1. de acquir. poss. Martin. Laudens. in tract. de bello. §. 4. Roderic. Suarez alleg. 7. à num. 13. Menchaca de succes. 1. part. lib. 2. §. 17. num. 13. Valascus de iure emphyteut. q. 8. ex num. 38. Camill. Borrel. d. cap. 47. n. 139. & est communis Theolog. secundùm Victoriam, & alios sup. Petr. Navarram, qui plures allegat in tract. de restit. lib. 2. capit. 3. num. 287. Armillam in §. bellum num. 23. Greg. de Valencia tom. 3. disputat. 3. q. 16. de bello, puncto 3. col. 701. versic. *Quarta propositio*, & Iuristarum secundùm Covarru. in d. reg. peccatum, 2. par. §. 11. num. 6. Avendañ. de exequen. mand. 1. part. cap. 4. num. 2. Azeved. in l. 20. tit. 4. lib. 6. Recopil. Vaconium. d. cap. 35. Pet. Fabr. d. lib. 2. semest. cap. 4. & Ant. Pichard. in §. quod si fugerit, num. 10. instit. de empt. & vendit.

Quinimo † & quamlibet prædam, 37
etiam rei mobilis, vel semoventis in ipso prælio non captam, sed exiru belli postea occupatam, publicari solere, & in fiscum redigi, aliquibus exẽplis ostẽdit Agellius lib. 7. noct. Atticar. cap. 4. & lib. 13. cap. 24. Et ea † etiam, quæ in 38
ipso belli conflictu capiuntur, non aliter capientium fieri, quàm si ante Principem, vel Ducem exercitus afferatur, ut is ea secundùm virtutes, & merita militum inter illos distribuat, communis est omnium Doctorũ assertio post Bartolum in d. l. si quid in bello, ut testatur Balduin. in d. §. item ea, num. 7. & 8. Pet. Bellinus in tract. de re milit. par. 2. cap. 12. & 18. Romuleus in d. l. 1. de acq. poss. n. 26. licet ipse solus ab ea discedere tentet. Et iure nostro apertè deciditur in d. l. 45. & sequent. tit. 26. part. 2. Vbi † varij prædarũ par- 39
tiendarum modi connumerantur, de quibus solitâ eruditione fusè agit Pet.

Faber.

Faber.d.lib.2.Semeſtr.cap.3.& 4.Pet.
Gregor.lib.2.Syntagm.cap.4.num.6.
Pat.Suarez in rract.de Charir. diſput.
13.ſect.7.num.2.& 7. Ægid.Benedict.
d.l.ex hoc iure capit.1.num.9. & ſeqq.
Oſualdus in Donello Enucleat. lib.4.
cap.21.& Melchior de Valencia.dict.
cap.5.num.25. & ſeqq.

40 Ad ſupremum † autẽ Principẽ ultra
im mobilia,de quibus iã diximus,quin-
ta quoque pars aliarũ prædarũ moven
tium & ſemoventiũ pertinet,ut in præ
dictis legibus Partiræ diſpoſitum eſt,&
in l.20.tit.4.lib.6.novæ Recopil. Quæ
41 pars † adeò ad Imperij dignitatem ſpe
ctat,ut inter Regalia computetur,& à
42 Principe in perpetuum † alienari non
poſsit,ut cavetur in d.l.4.part.ubi Gre
gor.verb. *Non lo podrian fazer*, & in d.
l.20.recopil. Palac.Rubeus in repetit.
cap.per veſtras notab.2.verſic. *Sed eſt
pulchra dubitatio*,num.43. Rolandus à
Valle conſ.1.num.101.vol.2.& Ioan.
Garcia de nobilit.gloſ.1.§.1.num.21.

43 Ex quibus videmus † omnia ferè mũ
di Regna & Imperia bellorũ quidẽ evẽ
tibus parta,& ex alijs gentibus,& do-
minis ad alios translara.Quod Tertul.
in Apolog.relatus ab Hotma.lib.ſing.
qq.illuſt.cap.1.adeò verũ eſſe exiſtima
vit,ur ſcribat,ſe *arbitrari, Regnũ omne,
vel Imperiũ armis quæri,& victorijs pro-
pagari*.Et idem rradit Thucydides lib.
1.ubi Principatibus Græcorũ hoc ini-
tiũ attribuit & Cicer.lib.3. Rhetor.c.
44 3.Vbi ait, † Romanos partim enſe par
tim conſenſu potentiam adquiſijſſe, &
idem generaliter de reliquis Regnis,&
inſignibus illis quatuor Orbis Monar-
chijs docet D.Auguſt. lib.4. de Civit.
Dei,cap.6.Claudian.Panegyrico 3.ad
Stiliconem, his verſibus:

*Sic malè ſublimes fregit Spartanus Athenas
Atque idem Thebis cecidit,
Sic Medus ademit Aſſyrio,
Medoque tulit moderamina Perſes,
Subiecit Perſem Macedo,
Ceſſurus & ipſe Romanis,&c.*

45 Et inuumera † exempla ex Divinis &
humanis antiquis,& recẽtibus omniũ
gentium hiſtorijs petita refert Theat.
vitæ human.vol.11.lib.4.ex pag.2597.
Oldrad. conſ.68.Tiraq. de primog.q.
17.opin.4.num.25.Caſtaldus in tract.
de Imperat. q.4.n.3.Pacianus de pro-
bat.vol.2.cap.35.num.53.Merienç.in
Dialog.Relat.2.part.cap.4. ex num.2.
Balduin.in §.irem ea,inſt.de rer.diviſ.
ubi hac de cauſa cõcludit, † Regnorũ 46
iã diu conſtiturorum iniria repeti non
debẽte, Simõ Maiol.3.tom.dier.Cani-
cul.colloq.2.de bellorũ evẽtib.ex pag.
333.& tom.4.colloq.4.de orig.ſociet.
humanę ex pag.252.&noviſsimè alios
referens Hieron.Zevallos in tract.de
cognitio.per viam violent.gloſſ.18. ex
num.88.& Doct.Melchior de Valenc.
d.tract.2.cap.5.num.9.& ſequenrib.

Vnde quidã in ea opinione fuerũt,
ut † quemadmodũ neceſſariâ naturæ 47
lege in taurorũ,aprorũ,gallinaceorum
cæterarumque animanrium genere,
quæ corporis robore, atque audaciâ
alias ſui generis vincir,& excellit, eas
huc illuc ducit,ipſæque velut imperiũ
habenti obſequuntur,& parẽt:ſic etiã
inter homines is potiſsimum imperet,
regatque cæteros,qui corporis,animi-
que robore præſtantiſsimus ac valen-
riſsimus eſſe videatur.Id quod his om-
nino verbis à Polybio vetuſtiſsimo, &
graviſsimo auctore Græcè traditur in
initio lib.6.& Brennus Gallorum Rex
ferociter Romanis reſpondit apud Li-
vium lib.5.& Plutarch.in Camillo, &
Tencterorum legati apud Tacit. libro
20. Annal. & Ioſeph. Ieroſolymitanis
deditionem ſuadens lib.5.de bello Iu-
dai.capit.26.& Ariſtid.in pluribus lo-
cis,quæ ſolitâ eruditione cõgeſsit Pet.
Fab.lib.2.Semeſtr.cap.2.pag.25.&26.
& lib.3.cap.14.in princip.pag.191.

Sed licèt prædictæ iuris regulæ, &
auctorum ſententiæ, ita generaliter
ſumptæ veriſsimæ ſint,& titulum, de
quo agimus,ſufficienter probare,& ful
cire videantut:Nos tamẽ,qui illud tã-
tùm † iuſtum,& legitimũ iudicamus, 48

quod

quod iure, legibus & ratione ex omni sui parte subsistit, l. quemadmodum 7. C. de agric. & cens. lib. 11. l. legitima, D. de pactis, l. nec ex Prætorio, D. de reg. iur. Cassiod. lib. 9. epist. 2. nullatenus volumus, huius Novi Orbis imperium ob solam acquisitionem bellicã, de qua ultimo loco tractavimus, Regibus nostris asserere, nisi prius eadem bella iustè, & legitimè Indis inferri potuisse probaverimus; quod argumentũ in tota huius libri disputatione prosequimur.

49 Etenim † licèt damnemus & explodamus, ut re ipsâ damnamus & explodimus Manichæorũ hęresim, à Lutheranis renovatam, qui ob nullã causam bellum etiam adversus Turcas, hęreticos, & alios Fidei hostes inferre licère affirmarunt, quã evidentibus rationibus, & testimonijs convincunt Alfons. à Castro lib. 3. advers. hæreses, verb. *Bellum*, Sebast. Medices in sum. omn. hęres. 1. p. eod. verb. Lanzelot. Conrad. in templo omn. iud. lib. 1. §. 4. verb. *Infidelibus*, Ant. Rubeus lib. 2. assert. Cathol. advers. Erasm. errore 2. Gregor. de Valencia, qui latissimè, & elegantissimè loquitur, 3. tom. disp. 3. quæst. 16. punct. 1. Iulius Ferrer. in in reg. tract. de iust. & iniust. belli, Thom Boz. de sign. Eccl. lib. 17. cap. 7. Suar. tract. de charitat. disput. 13. sect. 1. Cam l. Bor el. de pręstã. Reg. Cathol. cap. 32. num. 113. cum multis sequẽtibus, Pat. Lorca in 2. 2. D. Thom. sect. 3. disp. 52. num. 8. & plures alij statim citandi, & relatiã Cenedo in d. Collectanea 59. super Decretum, & à Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat & bell. 2. p. consider. 3. ex num. 16. & in Monitorio contra Venetos, 7. part. num. 56. & seqq. & à Nobis infrà hoc lib. cap. 19. num. 37. & Freitas d. tract. de Imp. Asiat. cap. 9. n. 10.

50 Rectè † tamẽ, & certè affirmare possumus, & debemus, regulam illam iuris, quę statuit, ex cõmuni & naturali omnium gentiũ lege & introductione bella originem, & approbationem habuisse, & ut ea, quę in illis ab hostibus capiuntur, victoribus cedant, de bellis utique iustis, & legitimè indictis accipiendam esse.

51 Bella etenim † iniusta, & innocentibus atque immerentibus per solã violentiam, aut cupiditatem illata, nullo modo ius Divinum, Gentiũ, vel Civile approbavit, neque dominium, aut imperium aliquod legitimum inducere possunt, sed potiùs magna latrocinia reputari debent, & restituendi necessitatem important, ut latissimè probant, & resolvunt Theologi omnes post D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 8. Lucas de Pena in l. un. C. ut arm. usus, lib. 11. Petr. Malferit. apud Mandell. consil. 769. num. 13. cum sequentib. vol. 2. Alfons. à Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. per totum, Victoria in relect. de iure belli, Bañez 2. 2. q. 4. art. 1. Covarr. in d. reg. peccatum. §. 10. n. 3. Lanzelot. d. lib. 1. §. 3. verb. *Bellum*, Petr. Navarr. de restitut. 1. part. lib. 2. cap. 3. num. 258. Gregor. de Valencia ubi sup. punct. 2. per totum, Balth. Ayala de iure & offic. belli, lib. 1. cap. 2. reliqui Auctores, qui de bello scripserunt in tract. Doct. tom. Borrel. d. cap. 32. ex num. 38. Cuiacius in l. ut vim, D. de iust. & iure, Molin. in eod. tract. disput. 99. & sequentib. Lorca d. disp. 52. Cenedo d. collectan. 59. Gabr. Vazq. in 1. 2. distinct. 64. cap. 3. Cardin. Tuschus pract. cõclus. iur. rom. 1. verb. *Bellum*, concl. 34. & 35. Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venetos, 7. part. n. 60. 61. 65. 120. & seqq. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellor. event. ex pag. 359. Hieronym. Campanil. in diversorio iuris Canon. rub. 11. cap. 24. num. 11. & novissimè plures alios recẽsens Zevall. in commun. opin. tom. 4. q. ult. ex num. 117. & Calist. Remirez in tract. de lege Regia, §. 30. num. 55. & P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 2. cap. 35. pag. 369. & seqq. & D. Melchor de Valẽce. d. cap. 5. num. 13. & 14.

52 Quapropter † Vlpian. in d. l. ut vim, ita demũ bella probare videtur, si iniurias & damna, quæ nobis inferuntur, propulsent, vel illatas vindicent, & resartiant. Et idem docent † Pontifices
53 in cap. dispar. 23. q. 8. cap. militare 23. q. 1. ubi eam intentionem in bellis desiderant, ut ad malum vitandũ, & bonum promovendũ irrogẽtur; quod mirè cõvenit sentẽtiæ† D. Isidor. lib. 18.
54 Etymol. cap. 1. ubi bellum iustum definit: *Quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorũ hominum causa:* & D. Aug. lib. 6. quæst. q. 10. † relati in
55 cap. Dominus 23. q. 2. ubi sic ait: *Iusta autem bella diffiniri solent, quæ ulciscũtur iniurias, si qua gens, vel civitas, quæ bello petẽda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factũest, vel reddere, quod per iniurias ablatũ est.* & lib. 22. cõt. Faust. *Adversus iniuriam resistentium gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, siveDeo, sive aliquo legitimo Imperio iubente.*

56 Et non minus verè, & † eleganter idem D. August. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 6. reprehendens Alexandri Magni insatiabilem imperij sui propagandi cupiditatẽ, & bella, quibus iniustè totum Orbem hâc solâ consideratione vexabat, sic inquit: *Inferre enim bella finitimis, & inde in cætera procedere, & populos sibi non molestos, sola Regni cupiditate conterere, & subdere, quid aliud, quàm grande latrocinium, nominandum est?* Et posteà illud vulgatum Pyratæ dictum commemorat, qui coram eodem Alexandro adductus, cùm interrogaretur, qua de causa mare infestaret? respondit: *Quid tibi Orbem terrarũ habes infestum? sed quia ego exiguo navigio facio, latro vocor; tu autem, qui magna classe id facis, Imperator*, quod & narrat Policrat. lib. 4. in princip. & Palac. Rub. de obten. Navarræ in fine proœmij. Quam sententiam mutare potuit
57 D. August. † ex verb. Herodot. lib. 3. ubi similiter ait: *Qui iustus est, non alienam regionem affectat, sed sua est contentus; nec homines, a quibus nihil lacessitus est, in servitutem redigit.*

Neque longè est † Seneca lib. 1. de benefic. cap. 13. ubi de eodem Alexandro loquens, sic habet: *At hic à pueritia latro, gentiumque vastator, tam hostium pernicies, quàm amicorum; qui summum bonorum duceret terrori esse cunctis mortalibus.* Vbi melius esset, ut legamus, vel saltem intelligamus: *Tam amicorum pernicies, quàm hostium*, iuxta animadversionem Petr. Fabri lib. 1. Semestr. cap. 23. pag. 152. Eaque propter prædonis iudicium & infamiã nũquam effugiet, ut rectè observat Noster Matthæus Lopez Bravo in tersio illo, & eleganti tractatulo, quem de Rege & regendi ratione conscripsit lib. 1. fol. 7. ubi adducit illud Poëtæ: 58

Illic Pellæi proles vesana Philippi
Fœlix prædo iacet terrarum, vindice fato
Raptus, sacratis totum spargenda per Orbem
Membra viri posuere adytis.

Et conducit elegans oratio, quam Cineas † ille, magni ingenij, & eloquentiæ vir, apud Pyrrhum habuit, eum à bellis dissuadêre intẽdens, quibus nullo iure, aut bono, sed solâ inanis gloriæ voluptate Italiam primò, mox Siciliam, ac deinde totam Africam bello sibi subiicere conabatur, ut refert Plutarc. in vita eiusdẽ Pyrrhi, & ex nostris Botrell. dict. cap. 32. numero 87. 59

Et illud † Antigoni Macedonũ Ducis, de quo apud eundẽ Plutarch. lib. 4. apophthegm. qui Sophistæ cuidam librum de iustitia scriptum porrigenti: *Desipis, inquit, qui cùm me videas alienas urbes armis vexantem, tamen apud me de iustitia dissseris.* Sentiens, nimirum illos, qui bellum inferunt, nec posse, nec velle tueri iustitiæ leges; prout etiam ex Nostris observat Menchaca libro 1. cõtroverſ. illustr. cap. 10. n. 6. & seqq. unde Sallust. in Catil. lib. 1. hoc vitium notans eleganter dixisse videtur: *Libidinem dominandi causam belli habẽt* 60

& ma-

& maximum gloriam in maximo imperio
putant sua retinere privatæ domus, de alie-
nis certare Regiam laudem esse.
61 Qvod verò † spectat ad aliã ratio-
nẽ primo loco à nobis suprà relatã; &
exornatã, inventionis scilicet, & occu
pationis istarũ regionum, quâ mediã-
te legitimum earũ Imperium, quidam
Nostris Regibus tribuunt, parũ quoq;
sufficiens M. Victoriæ, & Greg. Lopez
esse videtur; eò quòd illa iuris cõmu-
62 nis † & naturalis regula, quæ dominiũ
rerum omniũ primis inventoribus, &
occupatoribus præbet, de rebus qui-
dẽ, & insulis, aut provincijs desertis in-
telligenda est, & quæ anteà in aliorum
hominũ potestatẽ, & possessionẽ neu-
tiquam pervenissent, ut constat ex d. l.
1. D. de acq. rer. dom. cum simillib. sup.
relatis, & ex d. §. feræ, inst. de rer. divis.
ibi: *Quod enim antè nullius est, id natura-*
li ratione occupanti conceditur: quod in
63 his † Novi Orbis insulis, & regionibus
practicari non potuit, quę desertę nõ
erant, sed ut plurimùm Barbaris istis
habitatoribus plenæ, & ab illis, primò
quàm a nostris, inventę, occupatę, cul
64 tæ, & possessæ. Qui ob hoc † verum, &
proprium earum dominiũ acquisijsse
censendi erant, cùm iam inde a primis
Mundi temporibus, Deo ita disponẽ-
te, eis in sortem obtigissent. Quaprop-
ter dicere non possumus, eas in nullius
bonis esse, vel Nostrorum Regum do-
minationem hoc dumtaxat titulo se-
65 curè defendere, non magis, quàm † si
ipsi Indi nos, & Regna nostra invenis-
sent, & occupassent. Ius enim natura-
66 le, † & gentium omnibus homini-
bus, & nationibus commune est, & ę-
qualiter inter omnes observari & con-
67 servari iubetur, † l. 1. §. ius naturale,
& §. ius gentium cum sequentib. D. de
iust. & iur. l. quod attinet 32. D. de reg.
iur. ibi: *Quia quòd ad ius naturale atti-*
net, omnes homines æquales sunt; l. hos ac-
cusare 12. §. penult. ibi: *Sed cùm natura*
communis est, similiter & in eos ani-
madvertitur, D. de accusationib. ca-
pite ius naturale, 1. distinctione.
Qua de causa † ius istud ab Isocra- 68
te, Seneca, Apuleio, Lactantio, & alijs
bonis Auctoribus, quorũ verba latè re
fert Petr. Faber. lib. 2. Semest. cap. 7. in
fin. passim appellatur: *Communis omni-*
um hominum lex; commune ius totius generis hu-
mani, & commune ius humanitatis. Et
ex † hoc iure separationem gentium, 69
provinciarum, Regnorum, atque urbiũ
occupationem & conditionem, domi
niorumque introductionem & divisio
nem initium habuisse, certissimum est,
rerum usu, & humanis necessitatibus
ita exigentibus, quę colluvionem mul
torum in unum locum coactam ferre
non poterant, neque eorundem bono-
rũ cõmunionẽ, quę † semper rixas, & 70
discordias producere solet, ut constat
ex † divisione urbium, & possessionum 71
facta per Cain ante diluvium, & per
Nembroth post diluvium, quę habe-
tur Genes. 4. & 10. & ex alia, quæ
intercessit inter Abraham & Lot, Ge-
nes. 13. & ex traditis à Beroso lib. 4. de
florib. Chald. Ioseph. lib. 4. antiquit. D.
Aug. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 17. Ter
tul. lib. de pallio, cap. 2. Pineda in Mo-
narch. Eccles. lib. 1. cap. 11. §. 3. fol. 37.
& ex nostris Iuriscons. † in l. ex hoc iu 72
re, D. de iustit. & iur. ubi novissimus
Ægid. Benedict. 1. tom. cap. 3. ex n. 5.
§. ius autem, inst. de iur. natur. cap. ius
naturale, & cap. ius gentiũ, 1. distinct.
iuncta † l. cùm pater 69. § dulcissimis, 73
D. de legat. 11. ibi: *Cùm discordijs pro-*
pinquorum sedandis prospexerit; quas ma-
teria communionis solet excitare; & alijs,
quę circa hoc congerit Tiraq. de pri-
mogen. q. 4. num. 27. Roxas in epit.
success. cap. 5. num. 37. Hieron. Savaro
in notis ad Sidon. Apollinar. pag. 223.
& Castel. de Bobadilla in Polit. lib. 1.
cap. 1. num. 19.
Idemq; observat, & ex professo dis- 74
serit † Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1. & 2.
& lib. 2. c. 3. lib. 3. cap. 11. & lib. 5. cap.
10. & ex Theologis, D. Thom. in 1. 2 q.
95. art. 4. & lib. 1. de Regimin. Princip.

cap. 1, & in 2.2.q.66. art. 2. ubi Caiet. & alij, Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 3. art. 1. cōcl. 3. Molin. in eod. tract. disp. 20. P. Ferdin. Rebell. de oblig. iust. lib. 1. q. 2. sect. 4. pag. 12. P. Ioan. Salas de legibus, dip. 2. lect. 3. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 12. & 13. & alij plures relati per Greg. Sayrum in Clavi Regia, lib. 9. cap. 8. num. 15. Ex iuris interpretibus, Bart. n. 9. Ias. 14. & eleganter Cuiacius, & alij antiquiores, & recentiores in d. l. ex hoc iure, Innocent. in capit. quod super, de voto, Bald. in l. in rebus, C. de iure dot. Alex. in l. cùm heredes, D. de acq. poss. Romuleus in l. 1. n. 16. eod. tit. Felin. n. 49. Decius n. 122. Beroi. 145. in cap. quę in Ecclesiarum de constit. Greg. Lop. in l. 2. tit. 1. p. 2. gloss. 6. Hieron. de Monte de finib. regund. cap. 3. & 4. Tiraq. d. q. 4. n. 27. Navarr. in cap. novit de iudicijs, notab. 3. n. 150. cū seqq. elegantissimè Franc. Conanus lib. 1. comment. cap. 5. 6. & 12. Pinel. in rub. C. de rescinden. vend. 1. p. cap. 1. n. 16. & cap. 2. n. 4. Menchaca in præfat. cō troversf. illust. num. 105. & cap. 1. n. 25. Alvar. Valasc. de iure emphyt. 1. p. q. 3. num. 4. Pet. Greg. lib. 1. de Repub. cap. 2. Molin. de primog. lib. 2. cap. 7. n. 29. Menoch. consf. 1. n. 396. & cons. 181. n. 54. & de præsumpt. lib. 3. præsumpt. 10. à num. 12. Carol. Tapia in rub. de constit. Princip. à n. 50. Bobadilla in Polit. d. lib. 1. cap. 1. n. 4. & sequent. & n. 19. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 4. colloq. 4. pag. 255. & novissimè Calist. Remirez in tract. de lege Regia, §. 30. n. 17. & 19. & in nostræ quæstionis terminis Episc. Chiapēsis in tract. comprobat. sump. dominj Indiarū, fol. 39. & sequent. M. Victoria d. relect. 1. de Ind. insulanis ex n. 4. & n. 29. vers. *Et ideò alius titulus*, Greg. Lop. in d. l. 2. tit. 23. p. 2. Hieron. Zevall. in pract. cōmun. to. 4. q. fin. ex n. 19. & Ant. Scappus lib. 2. de iur. non script. cap. 2. Vbi disputat, an hęc dominiorum divisio etiam infidelibus sit servanda?

Quòd si quis † altiorē, & antiquiorem originem dictæ divisionis provinciarum, & dominiorū sumere velit, eā non solùm naturali hominum iure, sed Divino potius constituram, & inductā existimans, ut ex Genes. cap. 1. Ecclesiast. cap. 17. Sapient. cap. 9. & alijs sacræ Scripturæ locis novissimè præter alios probare conatur D. Marta in tta ctat. de iurisdict. 1. par. cap. 1. & ante eū Episcop. Chiapens. in d. tract. comprobat. fol. 41. & sequent. Quibus alludit 75
fabula † illa Platon. in lib. Sophistæ, dū tradit, quòd cùm fatale tempus generationis hominū advenisset, Dij, qui eos ex igni, terraque finxerunt, Promethæo, Epimethęoque mandarunt, ut suas cuique generationi provincias, urbesque distribueret. Hoc † divinum 76
ius multo magis innumerabile, & invariabile est, & omnibus, & ab omnibus æqualiter observandum, cap. sunt quidam 25. q. 1. cap. 1. dist. 5. cap. quę cōtra mores, distinct. 8. cap. iubemus 16. q. 3. cap. celebritatē, de consecr. distin. 3. §. sed naturalia, inst. de iur. natur. cū alijs, quæ tradūt Doctores ibid. Claud. Prat. lib. 3. gnos. gen. iur. tit. 2. cap. 1. pag. 158. Pat. Suar. de legib. 2. cap. 13. & P. Salas in eod. tract. disp. 5. sect. 7. ex pag. 81. Atque adeò terras, quas infideles isti Divinā providentiā sortiti sunt, eis auferre non debuimus: sed potius † secundùm pręcepta eiusdē Divini iuris liberas, & salvas relinquere, 77
iuxta illud Exod. 20. & Deuteron. 5: *Non furtum facies, non concupisces domū, aut agrum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.* Cui conveniūt alia sacræ Scripturæ, & sanctorum Patrum testimonia à Gratiano congesta in causa 14. q. 5. & 6. & verba Cassiodori lib. 9. epist. 3. ubi ait: † *Aurum per bella quærere, nefas est, per maria periculū, per familiaritates opprobriū; in sua verò natura honesta sunt lucra, per quanemo læditur, bona benè quæ ritur, quādo de nullo domino abrogātur.* 78 79

Sed

80 : Sed quamvis † superior inventio-
nis,& occupationis titulus per se sum-
ptus,parū,ut diximus, prodesse videa-
tur, quoad illas Indiarum provincias,
& regiones,quę tūc,cùm ab Hispanis
detectæ,& occupatæ sunt,certos Re-
ges,& dominos habuerunt.Cùm tamē
81 in † lato hoc, & immenso terrarum
spatio, quod eorundem Hispanorum
labore,& industriâ repertum, & per-
lustratum est, multa loca inhabitata
essent,ad quę vel Indi ipsi nondū per-
venerāt,vel deserta & inculta relique-
rant,ut passimquotidianis experimen-
tis cognoscimus, & narrant auctores,
qui de eisdem provincijs scribunt: Af-
firmandum utique est,saltē quoad hæc
prefatum titulum,utilem &legitimum
82 esse,ut idem † Mag.Victoria conclu-
dit in relect.2.de Indis,circa finem,dū
ait:*Item multa etiam sunt,quæ ipsi pro de-
sertis habent, vel sunt communia omnibus
volētibus occupare*,&Pat.Molin.de iust.
& iur.tract.2.disp.34.col.165.& 168.
ubi de Lusitanorum navigationibus a-
83 gens,ait: † eos anno 1446. reperisse
insulas Viridis Promontorij, quas ve-
teres Hesperides appellarunt,easq; va
cuas invenisse,& colere,atq; habitare
cœpisse:*Quo fit*, inquit, *ut gentium iure
Lusitanorum dominio, tanquā primò occu-
pantiū legitimè accesserint*.Et ann.1473
suis navigationibus progredientes re-
perisse sub linea Æquinoctiali insulam
D.Thomę similiter vacuam: *Quam co-
lere, & inhabitare, gentiumque iure tan-
quam primò occupantiū legitimè possidere
cœperunt.*
84 Idem quoque tradit, † & illustrat
Thom.Boz.de sign.Eccl. Dei, lib. 20.
cap.7.sig.88.pag.338.ubi inter alia ar
gumenta,quibus EcclesiamDei excel-
lere probat, illud urgentissimum esse
inquit,quòd per eius alumnos, ac stu-
diosos innumera terrarū spatia prius
deserta,inculta,& horrētia, quæ fera-
rū potius erant cubilia,quàm sedes ho
minū,perlustrata,& occupata fuerint,
& castris,urbibusque ædificatis orna-
ta,& omni agriculturæ ratione excul-
ta.Videriq; Deū iter Catholicis ostē-
dere, ut quas ipse terras habitabiles
effecit,ipsi habitationibus repleāt. Et
ad hoc probandū, post enumeratas a-
lias regiones,luculentissima huius ve-
ritatis exē pla relucêre inquit, † in in- 85
sulis Tertiarijs,Canarijs,Capitis Viri-
dis,& in latissimis etiā regionibus In-
diarum,sive Orientem, sive Occiden-
tē,Solem vel Austrum,Boreámve spe- 86
ctantibus. Sicq; † impletū fuisse illud
Isai.58:*Et ædificabuntur in te deserta sæ-
culorū, fundamēta generationis & gene-
rationis suscitabis*:&cap.32:*Erit desertū
in charmel, & charmel in saltum repu-
tabitur, & habitabit in solitudine iudi-
cium, & iustitia in charmel sedebit*: &
cap.35: *Lætabitur deserta, & invia, &
exultabit solitudo, & florebit quasi liliū.
Germināns germinabit, & exultabit læta-
bunda, & laudās: Gloria Libani data est
ei, decor Carmeli, & Saron.*
In cuius verissimę doctrinæ cōpro-
bationem,ultra prędictos Auctores,&
ea,quæ generaliter de iure primæ invē-
tionis, & occupationis suprà retuli-
mus, † expendi potest magis speciali- 87
ter reg.tex.in d. §. feræ,inst. de rer.di-
vis.ubi Balduin.quęrit,an eadē semper
manserit libertas occupandi loca de-
serta,& inculta,cuiusmodi passim mul
ta sunt?& subdit: † *Et ego quidem cre- 88
diderim, & adhuc esse debere industria præ
mia,ut fiant occupantis, & excolentis,idq;
Reipub.utilius est.*
Quibus adstipulatur, quod notāret
insinuat Bartol. in l. rem quæ nobis,
num.4.D.de acquir.poss.& in l.si duo,
in fine princ.D.uti possid.nimirū, fun-
dos, † qui nunquam apparent fuisse cul- 89
ti, presumi debēre, in nullius bonis
fuisse, & sic primò occupanti conce-
di.Quā doctrinā sequitur Ias. ibidem
num.32.Bald.in rub.de præscript.col.
3.& eius auctoritate motus tenuit ma
gis notabiliter Aretin.in l.1. in princ.
2.notab. D.de acq. poss. Quod † etiā 90
si res immobiles sint intra territorium,

vel districtũ alicuius civitatis, vel Re-
gni, si tamen nõ extat memoria, quòd
prędicta bona fuerint per aliquem cul
ta, & occupata, non dicentur esse po-
puli, vel Principis, sed potius in nullius
bonis esse iudicabantur, & sic primo
occupanti concedentur. Atq; ita dicit
se consuluisse in causa Episcopi Man-
tuani, & de hac doctrina multum glo-
riatur, in d. l. rẽ, quæ nobis, & in cons.
15. incip. Reverẽdis. Domine. Quę ta-
men in specie ab eo proposita, & gene
raliter accepta, falsa quidẽ videtur, &
ideò semper in praxi damnatur, ut re-
solvunt Paul. Castrens. & Bart. Socin.
in d. l. 1. ex num. 17. idẽ Crastrens. cõs.
259. in causa quę vertitur, idem Socin.
91 cons. 89. & cons. 127. Quia † ex anti-
qua possessione, vel cõcessione terri-
torij, vel castri, quidquid intra illius fi-
nes includitur, ad Principem, vel urbẽ,
cuius est castrum, pertinêre videtur, ut
colligitur ex l. ęde sacrâ, §. fin. D. de cõ
trahend. empt. Ioan. Fab. in l. cunctos
populos, C. de sacros. Eccles. Bald. in
rub. C. de contrah. empt. vers. 22. quæ-
rò, Corneo cons. 247. vol. 2. Oldrad.
cõs. 121. Chassan. in cõsuetud. Burg.
rub. 9. §. 4. Gregor. Lop. in l. 7. tit. 20.
p. 3. Avendañ. de exequend. mand. 1. p.
cap. 4. num. 4. & 5. Bobadill. in Polit.
lib. 2. cap. 16. n. 52. & 53. & latissimè
Mieres de maiorat. 4. p. q. 20. ex n. 48.
92 ubi practicabiliter docẽt, quòd † si ci-
vitas, aut villa, vel dominus vassallorũ
non habet territorium specialiter de-
signatum, omnes terræ, sive sint zer-
bidæ & incultæ, sive montuosæ ad Re
gem in dubio spectabunt, quas Hispa-
no vocabulo, *Realengas*, nominare so-
93 lemus: & in eis Reges † suam inten-
tionem fundatã habêre vidẽtur. Quod
94 & † apud antiquos obtinuisse nõ ma-
lè conijcere possemus ex Herodiano
in vita Imp. Ælij Pertinacis, ubi re-
fert, eũ quidquid in Italia, aut usquam
gentium inculti soli esset, permisisse
occupantibus, colentibusq; donata sin
gulari beneficio immunitate decẽ an-
norum. Et ex Appian. Alexand. lib. 1.
cum scribit, † decimã partem fructuũ 95
Reip. solitam pendi pro vectigali eorũ
agrorum, qui deserti ad culturam redi-
gerentur.

Planè † si huiusmodi terras à Regi- 96
bus, civitatibus, vel alijs inferioribus
dominis omnino derelictas fuisse, pro-
bari posset: tunc absq; dubio dicendũ
esset, liberè & securè occupantibus ce
dere. Qui enim res suas † deserit, aut 97
pro derelicto habet, donare videtur:
ideoq; continuò occupantiũ fiunt, l. 1.
D. pro derelict. eisdem quippè † modis 98
nostræ esse desinũt, quibus adquirũtur,
l. 2. & 4 §. hoc amplius, l. quicunq;, &
l. quâ ratione, §. ult. D. de adq. rer. dom.
§. pen. & ult. inst. de rer. divis. l. quẽad-
modũ, §. 1. D. de noxal. action. l. quod
servus, ubi Bartol. D. de stipul. servor. l.
36. tit. 5. p. 1. l. 49. tit. 28. p. 3. ubi Gre-
gor. Lop. & in l. 26. tit. 31. p. 3. verb. *Po-
blassen*, Rip. in d. l. rem quæ nobis, num.
37. Aymo Parmens. in tract. de iure al-
luvion. lib. 1. cap. 6. num. 9. Petr. Greg.
lib. 20. Syntag. cap. 2. n. 3. Petr. Gilke-
nius in tract. de pręscript. 2. par. mẽb.
1. cap. 20. Califius Remir. de lege Re-
gia, §. 26. num. 55. Borrell. de Magistr.
lib. 4. cap. 12 Avendañ. d. cap. 4. n. 7.
vers. *Hodie verò*. Vbi resolvit † in mul- 99
tis Castellę partibus vigêre cõsuetudi
nẽ, quòd primò occupãs terras, quas de
sertas, incultas, sive, ut dicũt, zervidas
invenit, sibi eas in perpetuũ acquirat.

Eamq; † consuetudinẽ si immemo- 100
rialis sit, servandam esse affirmant plu
rimi Auctores, quos refert Aym. Crav.
in tract. de antiq. temp. 4. p. num. 148.
Covarrub. in regul. possessor. de regul.
iur. in 6. 2. p. §. 3. n. 7. Guid. Pap. & eius
additionator, decis. 408. Burgos de
Paz cons. 15. num. 12. cũ sequent. Mas
car. de probar. lib. 1. concl. 279. n. 11.
& Mieres d. 4. par. q. 20. num. 52. in ul-
tima impressione. Et esse † facilio- 101
rem alienationem, & acquisitionẽ hu-
iusmodi locorum, quàm aliorũ, tradit
Felin. in cap. ad audientiã, de pręscrip.

& Man-

& Mandell.conf.62. numer.33. lib.1. Eâdem quoq; ratione subsistit, quod
102 de agris desertis habetur † in l.quicũque 7.l.iura 14.C.de omni agro deser-
103 to, lib.11.dum † statuunt, novis possessoribus, & cultoribus post biennij lapsum perpetuo, ac privato iure applicandos esse, velut si essent domestica & avitâ successione quæsiti, ubi Bartol. Ioan. de Platea, Iacob.Rebuf. & alij, & Anton.Corset.in singul. verb.*Occupatio*, meritò notant, in eorũ
104 iurium specie non incidere † occupantem in pœnã l.cũ querebatur, & l. si quis in tantã, C. unde vi, cũ à prioribus dominis derelicta, & quoad possessioné, & dominũ amissa, impunè ab a-
105 lijs occupari potuerint. Et † quia agriculturæ favor, & tributorum, quæ ex illis prędijs solvenda erant Principi, vel Reipublicę, suadebat, ne ea vacantia, & inculta relinquerentur.
106 Quapropter † & illud inductũ fuit, ut etiam cum mala fide, aut saltem cũ scientia novi cultoris, qui alienũ prædium occupavit, retentio, & præscriptio illius per spatium biennij cõcedatur: etsi admonitio veteris possessoris præcesserit, sex tantùm menses habet ad repetendũ agrum, quẽ incultum dimiserat. Vt habetur in d.l. locorũ, & in
107 alijs sup. citatis. Circa quas † ultra Doctores ibidẽ., ita notant et signavit Bart.in l.Celsus, D.de usucap.Felin.& Doct.per tex.ibi in cap.1.de prescrip. & in rub. eod. col. 4. vers. *Nonò fallit*, Ias.n.33.Rip.37. in.d.l.tem quę nobis, idem Rip, in tract. de peste, num. 20. col.2.idem Ias.in §.omnium, num.72. inst.de action.Balbus in tract. de præscript. fol.231. col.2. Montalv.in l.1. tit.11.lib.2.fori, & in l.9.tit.29.par.3. Gregor.Lop.in d.l.49. tit. 28. part.3. Covarr.in Reg.possessor.2.part.§.11. num.8.Cuiac.de divers.prescript.cap. 18.& 21.& Petr. Gilkenius, d.tract. de præscript. 2.par. mẽb.2.cap.2.n.7.
108 Et hoc † modo ac sẽsu acceptus hic titulus inventionis & occupationis, de quo sermonem inivimus, satis quidem securus & legitimus esse videtur. Neque ei officiunt levia quædam & communia argumenta, quæ opponit Incognitus in libro, *Maris liberi*, cap.5. quibus aliter etiã respõdet Seraph. Freit. de Imp. Asiat. cap.3. 10. & 11. quem Lector adire, & cũ his nostris scripris componere facilè poterit.

SVMMARIVM Capitis VII.

1 Barbariem & feritatem Indorum iustũ titulum prabere, videri, ut bello domari, & suis Imperijs privari possint.
2 Auctores citantur, qui hunc titulũ barbarismi, & ferit atis Indorum probare videntur.
3 Barbarus nomen varias habet significationes.
4 Barbaria provincia, quæ hodie dicitur Berberia, *unde sic dicta? remissivè.*
5 Barbari propriè dicuntur, qui ingenio nimis obtuso & fero sunt, & à naturalũ rationis regulis deviant.
6 Barbarus nominis etymologia.
7 Barbari, ut bruta furioso impetu ducuntur ad ea, quæ appetunt.
8 Ferarum nomen cur impositum sit brutis animantibus?
9 Bruta animalia nihil habẽt rationis, aut prudentia, ut falsò quidã existimarunt.
10 Rever.P.M.F.Ant.Peretius Benedictinus, laudatur.
11 Bruta an loqui possint, vel humanum sermonem intelligere? remissivè.
12 Brutis propriè non dicitur inferri vis, aut iniuria.
13 Barbari, & impoliti homines brutis æquiparantur, & sub eorum appellatione in Scriptura, & alijs Auctoribus designantur.
14 Saracenos bestias appellavit Oldrad.
15 Alfonsus Aragoniæ Rex barbaros non homines, sed homones cum Ennio appellabat.
16 Homines non ex solo adspectu, aut for-

ma, sed ex ratione potius iudicādi sunt, qua eos Deo similes, & aliorum animalium dominos reddit.

17 Homo dicitur parvus mundus, quia de natura omnium creaturarum mūdi participat: & quomodo?

18 Auctores plures congerūtur, qui de natura, & diffinitione hominis agunt.

19 Lex in pecudum, D. de usur. lex iustissimè de ædil. edict. & §. in pecudū, inst. de rer. divis. exornantur, & numer. 55. Blasius Robles de Salzedo citatur & laudatur, ibidem.

20 Natura varias quotidie formas edere conatur.

21 Monstra plura, humanam effigiem referentia, reperta sunt, tum terrestria, tū marina, & aërea, & qui de eis agant.

22 Ciceron. locus expenditur, ubi hominū, & belluarum discrimen eleganter proponit.

23 Homines barbari, & indocti appellatione hominum digni non videntur, & lignis ac lapidibus comparantur. Et numer. 25.

24 Pœna tolerabilior est, vivere non posse, quàm scire.

26 Boëtij carmina referuntur, in quibus hominum, & belluarum discrimen apponit.

27 Indi Occidentales ut plurimùm barbari, sylvestres, & belluis ferè similes erant.

28 Indorum Occidentalium barbaries, feritas, & rusticitas testimonijs plurimorum auctorum comprobatur.

29 Iosephi Acostæ de Indorum Occidentalium ruditate, & feritate iudicium.

30 Ludov. Legionensis graviter exprimit feritatem, barbariem, & incultos mores Indorum Occidentalium.

31 Ioan. Boterus plura de Indorum Occidentalium barbarie, & incapacitate recensit.

32 Indi aliqui reperti sunt, qui ultra quinque numerare nesciebant.

33 Thom. Bozius Eugubin. Indorum Occidentalium barbariem, & incultos, ac ferinos mores sæpissimè exaggerat.

34 Indos omnes Occidentales barbaros, squalidos, & abiectissimos esse scribit Fr. Gregor. Garcia Dominican.

35 Ant. Herrera multa passim prodit de barbarie, & feritate Indorum Occidentalium.

36 Indi insulæ Hispaniolæ & Cubæ. & alij, ob ruditatem & memoriæ defectum nihil, aut parum in disciplina Christiana proficiebant.

37 Indi plures in montibus, & speluncis se abdebant, ne ad Christi doctrinam suaderentur.

38 Indos olim nonnulli veros homines non esse, nec Fidei Christianæ capaces, sibi persuaserunt.

39 Indorum eximiam, & insuperabilem barbariem, ac feritatem, & alia plurima animi, & corporis vitia coram Imper. Carolo V. Episcopus Darienū F. Thom. Orticius, & alij vehementer exaggerarunt.

40 Indi barbas sibi expilabāt, corpora pingebant, ægrotos deserebant, & ab humanis & politicis moribus adborrebant.

41 Caribes, Canibales, Chichimeci & Chōtales omnium ferissimi, & barbarissimi sunt.

42 Indi navigia Hispanorum valdè mirati sunt.

43 Equos, & Hispanos eis insidentes Indi unum corpus esse putarunt: & qualiter hunc errorem agnoverint?

44 Bombardæ, & scopleti magno terrori Indis fuerunt.

45 Indorum de litteris, & scriptura Hispanorum admiratio, & iudicium.

46 Hispanos saltantes Indi vehementer mirabantur.

47 Indorum simplicitas, & barbaries multum aliquando Hispanis profuit.

48 Eclypsis Lunaris observatione qualiter Indos deluserit Columbus.

49 Hispani ab Indis immortales habiti, & Solis filij reputati sunt.

50 Hispani cur ab Indis Peruanis dicti fuerint Viracocha.

51 Barbaries, & feritas antiqua Indorum Occidentalium cuiusdam Poetæ

car-

carminibus explicatur.

52 Barbari homines, ex sententia Aristot. & aliorum, servi sunt & ad serviendū nati, & cogi possunt, ut prudentioribus pareant.

53 Venatoriam bellicæ artis partem concedit Calcagninus adversus barbaros, qui feros mores deponere nolunt.

54 Aristotelis doctrinam, Barbaros natura servos esse, tradentis, plurimi Auctores explicant, qui recensentur.

55 Homo ob excellentiam mentis, & rationis cæterorum animalium dominus à Deo constitutus fuit.

56 Stulti & barbari sapientioribus, & politioribus subyci debent.

57 Servitutem nasci in manu imprudētis, quo sensu dicatur Proverb. 1. & 26.

58 Sapientes solos vera libertate gaudere, & insipientes eorum servos esse, graviter ostendit D. Ambros.

59 Cham cur effectus fuerit servus fratris suorum?

60 Iacob sapientiæ meritò prælatus fuit fratri seniori.

61 Esau idem significat, quod ignorans.

92 Insipientiam deteriorem servitute esse, quibus rationibus probet D. Ambros.

63 Populis semper præficiendi sunt Rectores sapientes, & quare?

64 Bella licita dicuntur ea, per quæ victis consulitur & pietatis, ac iustitiæ observatio procuratur.

65 Improbis, & barbaris hominibus melius, & utilius est servire, quàm dominari, ex D. August.

66 Indorum barbarie, & feritate suppositā iustum, & ipsis valdè utile fuit Hispanorum Imperio gubernari. Et num. 79.

67 Indi, qui nunc sunt, fortunatiores antiquis dici possunt.

68 Barbari ab Alexandro victi beatiores fuerant secundùm Plutarch. quàm qui eum effugerunt.

69 Æthiopum, qui à Lusitanis adsportantur, servitus, multis alijs bonis compensatur, quæ ea mediante recipiunt.

70 Iniuriæ sunt, quibus gratiæ debentur.

71 Manumissionis alapa, & iniuriæ fœlices vocantur Claudiano.

Lex ult. C. de emancip. liber. illustratur, ibidem.

72 Romani multùm laudantur ob gentes barbaras, & efferas, quas belluis domuerunt, & politicas reddiderunt.

73 Romani sui Imperij augmentum ob bonos mores, & leges, quibus subditos gubernabant, & excolebant, meruisse dicuntur.

74 Romanorum Imperium legitimum, & Dei permissione quæsitum, & ab Ecclesia approbatum fuisse, plures affirmant.

75 Gothi cur nomen & gloriam Romani Imperij abolere desierint?

76 Hispani longè superant Romanos in bonis, quæ subactis à se Indis communicarunt.

77 Indi, anteà barbari & efferi, hodie Hispanorum cura, Religione, & bonis moribus, atque artibus admodum pollent.

78 Hispana gens plures barbaras, & efferatas nationes excoluit, quàm reliqua mundi.

80 Indi supposito quòd natura servi essent, iustè suis imperijs, & bonis spoliari potuisse, videntur.

81 Servi nihil proprium habere possunt.

82 Servi sine domino, & pro derelictis habiti, a quocunque occupari possunt.

83 Lex quod servus, D. de stip. serv. & lex si usumfructum, D. de lib. caus. exornantur.

84 Indi etiam sub proprijs Regibus constituti ab illorum imperio eximi potuerunt.

85 Regere qui se ipsos non valent, alios regere non debent.

86 Lex sic eveniet, D. de adult. lex homo liber, §. fin. de acquir. rer. dom. lex ult. C. de legit. tut. expenduntur, & exornantur.

87 Cap. indecorum, de ætat. & qualit. ord. illustratur.

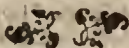

CAPVT VII.

De quarto titulo, qui ex barbaris, & incultis Indorum moribus ab aliquibus sumitur, ob id iustè debellari & subiugari potuisse censentibus. Pro quorum opinione plurima latè, & novè considerantur.

1 VPERIORI titulo † ille alter à nonnullis subijci solet, qui ex ipsa Indorum, has Australes, & Occidentales regiones habitantium, natura & conditione descendit. Aiunt nãque ita feros, barbaros, incultos, & agrestes, ut plurimùm, repertos fuisse, ut vix hominum appellatione digni viderentur; ac proinde & potuisse, & oportuisse Nostris Regibus subijci, & supremo Imperio, iurisdictione, & gubernatione suarum provinciarum, ac personarum privari, ut sic tandem ad humanitatem, & civilitatem adducti, Christianæ Fidei & Religionis capaces reddi valerent.
2 Quem † titulum inter præcipuos Apologiæ suę considerasse dicitur Ioan. Ginesius Sepulveda, & expresse refert & sequitur Marquard. de Susar is in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 15. num. 1. Ioan. Maior. in 2. Sentent. distinct. 44. opin. 3. Alfons. Guerrer. in Specul. Princip. cap. 31. num. 5. & sequentib. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 65. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 8. cap. 5. pag. 309. & lib. 10. cap. 13. Et de eius veritate sub quibusdam distinctionibus inquirunt Victoria in 1. relect. de Indis, num. 4. & num. 20. cum sequentibus, Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. 3. col. 2. vers. *Subdit etiam*, & col. 3. vers. *Præterea*, & col. 6. vers. *Et postea quàm*, & col. 14. versic. *Alius titulus*, Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. artic. 10. col. 533. vers. *Arguitur tertiò.* Egoque pro eius comprobatione, & illustratione hæc, quæ sequuntur, argumenta, satis, ni fallor, efficacia perpendo.

3 Primum, † quia licèt veteres hoc nomine *Barbarus* variè uti solèrent, pro ijs, qui linguam Græcam, vel aliã, quam loqui conabantur, nõ benè callebant, nec pronuntiabant: vel pro ijs, qui Græci non erant, aut Imperio Romano non parebant, ut constat ex D. Paul. ad Roman. 1. & 1. ad Corinth. 14. Platon. in Polit. Varrone lib. 6. de ling. Latin. Strab. lib. 14. Agellio lib. 5. noct. Atticar. cap. 2. l. penult. D. de bonis damnat. l. nulli 26. C. de Episcop. & Cler. l. ult. C. de postlimin. revers. cũ alijs, quę tradit Alciat. in l. scrinij, C. de Palatin. sacr. largit. lib. 12. Turneb. lib. 9. adversar. cap. 18. Gent. Hervet. in not. ad Clem. Alexan. pag. 4. Lorin. in Act. Apost. cap. 1. vers. 1. Ioan. Ferdin. in Thesaur. Script. verb. *Barbarus*, Ioan. Fũger. in Etymol. eod. verb. pag. 119. & Bernar. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 3. cap. 28. Vbi agit † de causa nominis provincię Barbariæ, quę hodie 4
Berberia dicitur. Propriùs tamen, † & 5
frequentiùs ad eos referri solet, qui rudes, & imperiti sunt, vel naturali quadam feritate, aut cæcitate ducti, à cõmunibus humanę vitæ regulis deviãr, rectum rationis usum non habent, nec ligibus & moribus naturali rationi cõsentaneis utuntur, ut apertè docet D. Thom. 1. Polit. lect. 1. & 9. ubi inquit: *Barbarus hoc signo declaratur, quòd homines non utuntur legibus irrationalibus*, Albert. Magn. 7. Ethic. tract. 1. cap. 1: *Barbari dicuntur, qui nec lege, nec civitate, nec alicuius disciplina ordine disponuntur ad virtutẽ*, Carol. Steph. in diction. verb. *Barbarus*: *Barbari etiam dicuntur illitterati, malis moribus, feri, crudeles*, & idem tradit D. Sebast. Covarrub. in satis docto thesauro lingue Hispanæ,

cos.vero.& de his nostris Indis agentes Ioseph. Acosta in prooem.ad lib.de procur. Ind.salu.Ioan. Boter. in relat. univers.4.par.lib.3.pag.65.& Fr.Ioan. Torquemad.in Monarch.Ind. lib.14. cap.28.

6 Quibus favet † eiusdem nominis etymologia, quam quidam deducunt ex Hebręo nomine *Babar*, quod brutū significat, vel ex verbo *Babar*, idest fu-
7 renter agere, † quasi Barbari quoque furenter agant, &, ut bruta solent, furioso impetu ducantur ad ea, quæ ap-
8 petunt. Vnde † & ipsa bruta ferarum etiam nomen acceperunt secundùm M. Varronem relatum à Balduin. in §. feræ, num. 1. inst. de rer. divis. quod naturali suo impetu ferantur, & ruant, nullo hominum commercio, mansue-
9 facta, vel imperio domita. Et † licèt aliqua faciant, quæ rationis & prudētię specimen habēre videātur, instinctu tamen magis quàm intellectu ad ea diriguntur, & finem propter quem operantur, non assequuntur. Vt contra vanam aliquorum opinionem, qui brutis aliquid rationis & prudētię inesse docuerunt, ex rectę Philosophię, & Theologiæ regulis concludūt Aristot. lib. 3. de anima, ubi Albert. Magn. Philopon, & Cardin. Tolet. q. 6. D. Thom. 1.2.q.13.art.3. Gregor. l.d.3.q. 1. Hieron. Fracastor. lib. de intellect. à fol. 191. Andr. Libanius in disp. de cōtemp. intellect. bestia. par. 2. eruditiss. Mart. Delr. lib. 2. disquis. magic. q. 20. pag. 101. Menchaca controvers. illustr.
10 lib. 1. cap. 21. num. 14. & sequēt. † Reverend. P. M. Fr. Anton. Perez, Benedictinæ congregationis fulgentissimū decus, in laurea Salmāt. certam. 7. per
11 totum, ubi etiam tractat, † an bruta loqui, aut sermonem humanum intelligere possint? & Sim. Maiol. in diebus Canicul. 4. to. colloq. 1. de dignit. hom.
12 pag. 105. ubi resolvit, † brutis hac de causa iniuriam & vim propriè inferri non posse, utpotè quę rationis iuris, atque dominij capacia non sint. Quibus similes † esse, meritò indicantur 13
prędicti Barbari, qui vel omnino rationis lumine destituuntur, vel illud ferociâ, aut stoliditate suâ adumbratum, & obscuratum habent, ut constat ex Isai. cap. 11.43. & 65. ubi eos sub appellatione bestiarum agri, luporū, pardorum, ursorum, leonum, draconum & struthionum designat, & ex Horat. lib. 1. epist. 2. à quo canes immūdi, & sues, vel porci nominantur:

Sirenum voces, & Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs latus, cupidusque bibisses,
Vixisses canis immundus, vel amica lutosus.

Et alibi:

Cùm videre voles Epicuri de grege porcū.

Et † eâdem ratione, multū in nostris 14
terminis, Saracenos, bestias appellavit Oldrad. cons. 72. num. 3. in princip. relatus ab Ant. Scapp. de iure nō scrip. lib. 2. cap. 2. num. 17. & Calisto Remir. de lege Regia, §. 32. num. 5. Et † bellissimè † Alfonsus Aragonię Rex, ut in 15
eius dictis & factis refert Ant. Panormit. lib. 1. §. 54. eos, quos videbat ex homine nihil pręter effigiem posside̅re, non homines, sed homones appellandos esse dicebat, Ennianum illud adducens:

Vulturis in sylvis miserum mandabat homonem.

Et Socrates homines sine ratione simias vocabat, ut Ego notavi in libello de crim. partic. pag. 79.

Non enim † ex solo adspectu, & for 16
ma homines iudicandi sunt, sed ex ratione potiùs, quæ eos ab alijs animātibus distinguit, & separat: & ob quam ad imaginem & similitudinem Dei homo formatus dicitur, Genes. 1. reliquorum animalium dominus, & Imperator cō stitutus fuit, & † μικρόκοσμος, 17
idest, *Parvus mundus*, appellatur, quasi de omnium mundi creaturarum natura participans; habet enim commune esse cum lapidibus, vivere cum plātis, sentire cum brutis, & intelligere cum

An-

52 Quapropter † Vlpian. in. d. l. ut vim, ita demũ bella probare videtur, si iniurias & damna, quæ nobis inferuntur, propulsent, vel illatas vindicent, & resartiant. Et idem docent † Pontifices
53 in cap. dispar. 23. q. 8. cap. militare 23. q. 1. ubi eam intentionem in bellis desiderant, ut ad malum vitandũ, & bonum promovendũ irrogẽtur; quod mirè cõvenit sentẽtiæ † D. Isidor. lib. 18.
54 Etymol. cap. 1. ubi bellum iustum definit: *Quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorũ hominum causa*: & D. Aug. lib. 6. quæst. q. 10. † relati in
55 cap. Dominus 23. q. 2. ubi sic ait: *Iusta autem bella diffiniri solent, quæ ulciscũtur iniurias, si qua gens, vel civitas, quæ bello petẽda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factũest, vel reddere, quod per iniurias ablatũ est*. & lib. 22. cõr. Faust. *Adversus iniuriam resistentium gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, sive Deo, sive aliquo legitimo Imperio iubente*.

56 Et non minus verè, & † eleganter idem D. August. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 6. reprehendens Alexandri Magni insatiabilem imperij sui propagandi cupiditatẽ, & bella, quibus iniustè totum Orbem hâc solâ consideratione vexabat, sic inquit: *Inferre enim bella finitimis, & inde in cætera procedere, & populos sibi non molestos, sola Regni cupiditate conterere, & subdere, quid aliud, quàm grande latrocinium, nominandum est?* Et posteà illud vulgatum Pyratæ dictum commemorat, qui coram eodem Alexandro adductus, cùm interrogaretur, qua de causa mare infestaret? respondit: *Quid tibi Orbem terrarũ habes infestum? sed quia ego exiguo navigio facio, latro vocor; tu autem, qui magna classe id facis, Imperator*, quod & narrat Policrat. lib. 4. in princip. & Palac. Rub. de obten. Navarræ in fine procemij. Quam sententiam mutuatè potuit
57 D. August. † ex verb. Herodot. lib. 3. ubi similiter ait: *Qui iustus est, non alienam regionem affectat, sed sua est contentus; nec homines, a quibus nihil lacessitus est, in servitutem redigit*.

Neque longè est † Seneca lib. 1. 58
de benefic. cap. 13. ubi de eodem Alexandro loquens, sic habet: *At hic à pueritia latro, gentiumque vastator, tam hostium pernicies, quàm amicorum; qui summum bonorum duceret terrori esse cunctis mortalibus*. Vbi melius esset, ut legamus, vel saltem intelligamus: *Tam amicorum pernicies, quàm hostium*, iuxta animadversionem Petr. Fabri lib. 1. Semestr. cap. 23. pag. 152. Eaque propter prædonis iudicium & infamiã nũquam effugiet, ut rectè observat Noster Matthæus Lopez Bravo in terso illo, & eleganti tractatulo, quem de Rege & regendi ratione conscripsit lib. 1. fol. 7. ubi adducit illud Poëtæ:

Illic Pellæi proles vesana Philippi
Fœlix prædo iacet terrarum, vindice fato.
Raptus, sacratis totum spargenda per Orbem
Membra viri posuere adytis.

Et conducit elegans oratio, quam Cineas † ille, magni ingenij, & eloquentiæ vir, apud Pyrrhum habuit, 59
cum à bellis dissuadẽre inrẽdens, quibus nullo iure, aut bono, sed solâ inanis gloriæ voluptate Italiam primò, mox Siciliam, ac deinde totam Africam bello sibi subijcere conabatur, ut refert Plutarc. in vita eiusdẽ Pyrrhi, & ex nostris Borrell. dict. cap. 32. numero 87.

Et illud † Antigoni Macedonũ Du- 60
cis, de quo apud eundẽ Plutarch. lib. 4. apophthegm. qui Sophistæ cuidam librum de iustitia scriptum porrigenti: *Desipis*, inquit, *qui cùm me videas alienas urbes armis vexantem, tamen apud me de iustitia dissèris*. Sentiens, nimirum illos, qui bellum inferunt, nec posse, nec velle tueri iustitiæ leges; prout etiam ex Nostris observat Menchaca libro 1. cõtroverſ. illustr. cap. 10. n. 6. & seqq. unde Sallust. in Catil. lib. 1. hoc vitium notans eleganter dixisse videtur: *Libidinem dominandi causam belli habẽt*

& ma-

& maximam gloriam in maximo imperio
putant sua retinere privatæ domus, de alie
na certare Regiam laudem esse.
61 Quod vero † spectat ad aliā ratio-
nē primo loco à nobis suprà relatā, &
exornatā, inventionis scilicet, & occu
pationis istarū regionum, quâ mediā-
te legitimum earū Imperium, quidam
Nostris Regibus tribuunt, parū quoq;
sufficiens M. Victoriæ, & Greg. Lopez
esse videtur; eò quòd illa iuris cōmu-
62 nis † & naturalis regula, quæ dominiū
rerum omniū primis inventoribus, &
occupatoribus præbet, de rebus qui-
dē, & insulis, aut provincijs desertis in-
telligenda est, & quæ anteà in aliorum
hominū potestatē, & possessionē neu-
tiquam pervenissent, ut constat ex d. l.
1. D. de acq. rer. dom. cum similib. sup.
relatis, & ex d. §. feræ, inst. de rer. divis.
ibi: *Quod enim antè nullius est, id natura-*
li ratione occupanti conceditur: quod in
63 his † Novi Orbis insulis, & regionibus
practicari non potuit, quę desertę nō
erant, sed ut plurimùm Barbaris istis
habitatoribus plenæ, & ab illis, primò
quàm a nostris, inventę, occupatę, cul
64 tæ, & possessæ. Qui ob hoc † verum, &
proprium earum dominiū acquisijsse
censendi erant, cùm iam inde a primis
Mundi temporibus, Deo ita disponē-
te, eis in sortem obtigissent. Quaprop-
ter dicere non possumus, eas in nullius
bonis esse, vel Nostrorum Regum do-
minationem hoc dumtaxat titulo se-
65 curè defendere, non magis, quàm † si
ipsi Indi nos, & Regna nostra invenis-
sent, & occupassent. Ius enim natura-
66 le, † & gentium omnibus homini-
bus, & nationibus commune est, & æ-
qualiter inter omnes observari & con-
67 servari iubetur, † l. 1. §. ius naturale,
& §. ius gentium cum sequentib. D. de
iust. & iur. l. quod attinet 32. D. de reg.
iur. ibi: *Quia quod ad ius naturale atti-*
net, omnes homines æquales sunt; l. hos ac-
cusare 12. §. penult. ibi: *Sed cùm natura*
communis est, similiter & in eos ani-
madvertitur, D. de accusationib. ca-
pite ius naturale, 1. distinctione.
Qua de causa † ius istud ab Isocra- 68
te, Seneca, Apuleio, Lactantio, & alijs
bonis Auctoribus, quorū verba latè re
fert Petr. Faber lib. 2. Semest. cap. 7. in
fin. passim appellatur: *Communis omniū*
hominum lex; cōmune ius totius generis hu
mani, & commune ius humanitatis. Et
ex † hoc iure separationem gentium, 69
provinciarum, Regnorum, atque urbiū
occupationem & conditionem, domi
niorumque introductionem & divisio
nem initium habuisse, certissimum est,
rerum usu, & humanis necessitatibus
ita exigentibus, quę colluvionem mul
torum in unum locum coactam ferre
non poterant, neque eorundem bono-
rū cōmunionē, quę † semper rixas, & 70
discordias producere solet, ut constat
ex † divisione urbium, & possessionum 71
facta per Cain ante diluvium, & per
Nembroth post diluvium, quę habe-
tur Genes. 4. & 10. & ex alia, quæ
intercessit inter Abraham & Lot, Ge-
nes. 13. & ex traditis à Beroso lib. 4. de
florib. Chald. Ioseph. lib. 4. antiquit. D.
Aug. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 17. Ter
tul. lib. de pallio, cap. 2. Pineda in Mo-
narch. Eccles. lib. 1. cap. 11. §. 3. fol. 37.
& ex nostris Iurisconf. † in l. ex hoc iu 72
re, D. de iustit. & iuri ubi novissimus
Ægid. Benedict. 1. tom. cap. 3. ex n. 5.
§. ius autem, inst. de iur. natur. cap. ius
naturale, & cap. ius gentiū, 1. distinct.
iuncta † l. cùm pater 69. §. dulcissimis, 73
D. de legat. 11. ibi: *Cùm discordijs pro-*
pinquorum sedandis prospexerit, quas ma-
teria communionis solet excitare, & alijs,
quę circa hoc congerit Tiraq. de pri-
mogen. q. 4. num. 27. Roxas in epit.
success. cap. 5. num. 37. Hieron. Savare
in notis ad Sidon. Apollinar. pag. 213.
& Castel. de Bobadilla in Polit. lib. 1.
cap. 1. num. 19.
Idemq; observat, & ex professo di- 74
serit † Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1, & 2.
& lib. 2. c. 3. lib. 3. cap. 11. & lib. 5. cap.
10. & ex Theologis, D. Thom. in 1. 2. q.
95. art. 4. & l. b. 1. de Regimin. Princip.

cap. 1. & in 2. 2. q. 66. arr. 2. ubi Caiet. & alij, Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 3. arr. 1. cócl. 3. Molin. in eod. tract. disp. 20. P. Ferdin. Rebell. de oblig. iust. lib. 1. q. 2. sect. 4. pag. 12. P. Ioan. Salas de legibus, dip. 2. sect. 3. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 12. & 13. & alij plures relati per Greg. Sayrum in Clavi Regia, lib. 9. cap. 8. num. 15. Ex iuris interpretibus, Bart. n. 9. Ias. 14. & eleganter Cuiacius, & alij antiquiores, & recentiores in d. l. ex hoc iure, Innocent. in capit. quod super, de voto, Bald. in l. in rebus, C. de iure dot. Alex. in l. cùm hęredes, D. de acq. poss. Romuleus in l. 1. n. 16. eod. tit. Felin. n. 49. Decius n. 122. Beroi. 145. in cap. quę in Ecclesiarum de constit. Greg. Lop. in l. 2. tit. 1. p. 2. gloss. 6. Hieron. de Monte de finib. regund. cap. 3. & 4. Tiraq. d. q. 4. n. 27. Navarr. in cap. novit de iudicijs, notab. 3. n. 150. cũ seqq. elegantissimè Franc. Conanus lib. 1. comment. cap. 5. 6. & 12. Pinel. in rub. C. de rescinden. vend. 1. p. cap. 1. n. 16. & cap. 2. n. 4. Menchaca in præfat. cõtroversi. illust. num. 105. & cap. 1. n. 25. Alvar. Valasc. de iure emphyt. 1. p. q. 3. num. 4. Pet. Greg. lib. 1. de Repub. cap. 2. Molin. de primog. lib. 2. cap. 7. n. 29. Menoch. consi. 1. n. 396. & cons. 181. n. 54. & de præsumpt. lib. 3. præsumpt. 10. à num. 12. Carol. Tapia in rub. de constit. Princip. à n. 50. Bobadilla in Polit. d. lib. 1. cap. 1. n. 4. & sequent. & n. 19. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 4. colloq. 4. pag. 255. & novissimè Calist. Remirez in tract. de lege Regia, §. 39. n. 17. & 19. & in nostræ quæstionis terminis Episc. Chiapẽsis in tract. comprobar. sump. dominj Indiarũ, fol. 39. & sequent. M. Victoria d. relect. 1. de Ind. insulanis ex n. 4. & n. 29. vers. *Et ideò alius titulus*, Greg. Lop. in d. l. 2. tit. 23. p. 2. Hieron. Zevall. in pract. cõmun. to. 4. q. fin. ex n. 19. & Ant. Scappus lib. 2. de iur. non script. cap. 2. Vbi disputat, an hęc dominiorum divisio etiam infidelibus sit servanda?

Quòd si quis † altiorẽ, & antiquiorem originem dictæ divisionis provinciarum, & dominiorũ sumere velit, eã non solùm naturali hominum iure, sed Divino potius constituram, & inductã existimans, ut ex Genes. cap. 1. Ecclesiast. cap. 17. Sapient. cap. 9. & alijs sacræ Scripturæ locis novissimè præter alios probare conatur D. Marta in tractat. de iurisdict. 1. par. cap. 1. & ante eũ Episcop. Chiapens. in d. tract. comprobar. fol. 41. & sequent. Quibus alludit fabula † illa Platon. in lib. Sophistæ, 7
dũ tradit, quòd cùm fatale tempus generationis hominũ advenisset, Dij, qui eos ex igni, terraque finxerunt, Promethæo, Epimethęoque mandarunt, ut suas cuique generationi provincias, urbesque distribueret. Hoc † divinum 7
ius multo magis innumerabile, & invariabile est, & omnibus, & ab omnibus æqualiter observandum, cap. sunt quidam 25. q. 1. cap. 1. dist. 5. cap. quę cõtra mores, distinct. 8. cap. iubemus 16. q. 3. cap. celebritatẽ, de consecr. distin. 3. §. sed naturalia, inst. de iur. natur. cũ alijs, quæ tradũt Doctores ibid. Claud. Prat. lib. 3. gnos. gen. iur. tit. 2. cap. 1. pag. 158. Pat. Suar. de legib. 2. cap. 13. & P. Salas in eod. tract. disp. 5. sect. 7. ex pag. 81. Atque adeò terras, quas infideles isti Divinâ providentiâ sortiti sunt, eis auferre non debuimus: sed potius † secundùm pręcepta eiusdẽ Divini iuris liberas, & salvas relinquere, 7
iuxta illud Exod. 20. & Deuteron. 5: *Non furtum facies, non concupisces domũ, aut agrum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.* Cui conveniũt alia sacræ Scripturæ, & sanctorum Patrum testimonia à Gratiano congesta in causa 14. q. 5. & 6. & verba Cassiodori lib. 9. epist. 3. ubi ait: † *Aurum per bella quærere, nefas* 75
est, per maria periculũ, per familiaritates opprobriũ; in sua verò natura honesta sunt lucra, per qua nemo læditur, bona benè quæritur, quãdo de nullo domino abrogãtur.

Sed

80 Sed quamvis † superior inventionis,& occupationis titulus per se sumptus,parũ,ut diximus, prodesse videatur, quoad illas Indiarum provincias, & regiones,quę tũc,cùm ab Hispanis detectæ,& occupatæ sunt,certos Reges,& dominos habuerunt.Cùm tamẽ
81 in † lato hoc, & immenso terrarum spatio, quod eorundem Hispanorum labore,& industriã repertum, & perlustratum est, multa loca inhabitata essent,ad quę vel Indi ipsi nondũ pervenerãt,vel deserta & inculta relinquerant,ut passimquotidianis experimentis cognoscimus, & narrant auctores, qui de eisdem provincijs scribunt: Affirmandum utique est,saltẽ quoad hæc prefatum titulum,utilem &legitimum
82 esse,ut idem † Mag.Victoria concludit in relect.2.de Indis,circa finem,dũ ait:*Item multa etiam sunt,quæ ipsi pro desertis habent, vel sunt communia omnibus volẽtibus occupare*,&Pat.Molin.de iust. & iur.tract.2.disp.34.col.165.& 168. ubi de Lusitanorum navigationibus a-
83 gens,ait: † eos anno 1446. reperisse insulas Viridis Promontorij, quas veteres Hesperides appellarunt,easq; vacuas invenisse,& colere,atq; habitare cœpisse:*Quo fit*, inquit, *ut gentium iure Lusitanorum dominio, tanquã primò occupantiũ legitimè accesserint*.Et ann.1473 suis navigationibus progredientes reperisse sub linea Æquinoctiali insulam D.Thomę similiter vacuam: *Quam colere, & inhabitare, gentiumque iure tanquam primò occupantiũ legitimè possidere cœperunt.*
84 Idem quoque tradit, † & illustrat Thom.Boz.de sign.Eccl. Dei, lib. 20. cap.7.sig.88.pag.338.ubi inter alia argumenta,quibus EcclesiamDei excellere probat, illud urgentissimum esse inquit,quòd per eius alumnos, ac studiosos innumera terrarũ spatia prius deserta,inculta,& horrẽtia, quæ ferarũ potius erant cubilia,quàm sedes hominũ,perlustrata,& occupata fuerint, & castris,urbibusque ædificatis ornata,& omni agriculturæ ratione exculta.Videriq; Deũ ipsũ Catholicis ostẽdere, ut quas ipse terras habitabiles effecit,ipsi habitationibus repleãt. Et ad hoc probandũ, post enumeratas alias regiones,luculentissima huius veritatis exẽpla relucère inquit, † in insulis Tertiarijs,Canarijs,Capitis Viridis,& in latissimis etiã regionibus Indiarum,sive Orientem, sive Occidentẽ,Solem vel Austrum,Boreámve spectantibus. Sicq; † impletũ fuisse illud Isai.58:*Et ædificabuntur in te deserta seculorũ, fundamẽta generationis & generationis suscitabis*:&cap.32:*Erit desertũ in charmel, & charmel in saltum reputabitur, & habitabit in solitudine iudicium, & iustitia in charmel sedebit*: & cap.35: *Latabitur deserta,& invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi liliũ. Germinãs germinabit,& exultabit latabunda,& laudãs: Gloria Libani data est ei,decor Carmeli, & Saron.* 85 86

In cuius verissimę doctrinæ cõprobationem,ultra prędictos Auctores,& ea,quæ generaliter de iure primæ invẽtionis, & occupationis suprà retulimus, † expendi potest magis specialiter reg.tex.in.d. §. feræ,inst. de rer.divis.ubi Balduin.quęrit,an eadẽ semper manserit libertas occupandi loca deserta,& inculta,cuiusmodi passim multa sunt?& subdit: † *Et ego quidem crediderim,& adhuc esse debere industria præmia,ut fiant occupantis,& excolentis,idq; Reipub.utilius est.* 87 88

Quibus adstipulatur, quod notãter insinuat Bartol. in l. rem quæ nobis, num.4.D.de acquit.poss.& in l.si duo, in fine princ.D.uti possid.nimirũ, fundos, † qui nunquã apparent fuisse culti, prę sumi debère, in nullius bonis fuisse, & sic primò occupanti concedi.Quã doctrinã sequitur Iaś. ibidem num.32.Bald.in rub.de præscript.col. 3.& eius auctoritate motus tenuit magis notabiliter Aretin.in l.1. in princ. 2.notab. D.de acq. poss. Quod † etiã si res immobiles sint intra territorium 89 90

vel districtũ alicuius civitatis, vel Regni, si tamen nõ extat memoria, quòd predicta bona fuerint per aliquem cultã, & occupata, non dicentur esse populi, vel Principis, sed potius in nullius bonis esse iudicabantur, & sic primo occupanti concedentur. Atq; ita dicit se consuluisse in causa Episcopi Mantuani, & de hac doctrina multum gloriatur, in d. l. rẽ, quæ nobis, & in cons. 15. incip. Reverẽdis. Domine. Quę tamen in specie ab eo proposita, & generaliter accepta, falsa quidẽ videtur, & ideò semper in praxi damnatur, ut resolvunt Paul. Castrens. & Batt. Socin. in d. l. 1. ex num. 17. idẽ Crastrens. cõs. 259. in causa quę vertitur, idem Socin.
91 cons. 89. & cons. 127. Quia † ex antiqua possessione, vel cõcessione territorij, vel castri, quidquid intra illius fines includitur, ad Principem, vel urbẽ, cuius est castrum, pertinere videtur, ut colligitur ex l. ede sacrã, §. fin. D. de cõtrahend. empt. Ioan. Fab. in l. cunctos populos, C. de sacros. Eccles. Bald. in rub. C. de contrah. empt. vers. 22. quærò, Corneo cons. 247. vol. 2. Oldrad. cõs. 121. Chassan. in cõsuetud. Burg. rub. 9. §. 4. Gregor. Lop. in l. 7. tit. 20. p. 3. Avendañ. de exequend. mand. 1. p. cap. 4. num. 4. & 5. Bobadill. in Polit. lib. 2. cap. 16. n. 52. & 53. & latissimè Mieres de maiorat. 4. p. q. 20. ex n. 48.
92 ubi practicabiliter docẽt, quòd † si civitas, aut villa, vel dominus vassallorũ non habet territorium specialiter designatum, omnes terræ, sive sint zerbidæ & incultæ, sive montuosæ ad Regem in dubio spectabunt, quas Hispano vocabulo, *Realengas*, nominate solemus: & in eis Reges † suam inten-
93 tionem fundarã habère vidẽtur. Quod
94 & † apud antiquos obtinuisse nõ malè conijcere possumus ex Herodiano in vita Imp. Ælij Pertinacis, ubi refert, eũ quidquid in Italia, aut usquam gentium inculti soli esset, permisisse occupantibus, colentibusq; donata singulari beneficio immunitate decẽ annorum. Et ex Appian. Alexand. lib. 1.
9 cùm scribit, † decimã partem fructuũ Reip. solitam pendi pro vectigali eorũ agrorum, qui deserti ad culturam redigerentur.

9 Planè † si huiusmodi terras à Regibus, civitatibus, vel alijs inferioribus dominis omnino derelictas fuisse, probari posset: tunc absq; dubio dicendũ esset, liberè & securè occupantibus ce-
9 dere. Qui enim res suas † deserit, aut pro derelicto habet, donare videtur: ideoq; continuò occupantiũ fiunt, l. 1.
9 D. pro derelict. eisdem quippè † modis nostræ esse desinũt, quibus adquirũtur, l. 2. & 4. §. hoc amplius, l. quicunq;, & l. quã ratione, §. ult. D. de adq. rer. dom. §. pen. & ult. inst. de rer. divis. l. quẽadmodũ, §. 1. D. de noxal. action. l. quod servus, ubi Bartol. D. de stipul. servor. l. 36. tit. 5. p. 1. l. 49. tit. 28. p. 3. ubi Gregor. Lop. & in l. 26. tit. 31. p. 3. verb. *Poblassen*, Rip. in d. l. rem quæ nobis, num. 37. Aymo Parmens. in tract. de iure alluvion. lib. 1. cap. 6. num. 9. Petr. Greg. lib. 20. Syntag. cap. 2. n. 3. Petr. Gilkenius in tract. de presc ript. 2. pat. mẽb. 1. cap. 20. Calistus Remir. de lege Regia, §. 26. num. 55. Borrell. de Magistr. lib. 4. cap. 12 Avendañ. d. cap. 4. n. 7. vers. *Hodie verò*. Vbi resolvit † in mul- 99
tis Castellę partibus vigère cõsuetudinẽ, quòd primòoccupãs terras, quas desertas, incultas, sive, ut dicũt, zervidas invenit, sibi eas in perpetuũ acquirat.

Eamq; † consuetudinẽ si immemo- 100
rialis sit, servandam esse affirmant plurimi Auctores, quos refert Aym. Crav. in tract. de antiq. temp. 4. p. num. 148. Covarrub. in regul. possessor. de regul. iur. in 6. 2. p. §. 3. n. 7. Guid. Pap. & eius additionator, decis. 408. Burgos de Paz cons. 15. num. 12. cũ sequent. Mascat. de probat. lib. 1. concl. 279. n. 11. & Mieres d. 4. par. q. 20. num. 52. in ultima impressione. Et esse † facilio- 101
rem alienationem, & acquisitionẽ huiusmodi locorum, quàm aliorũ, tradit Felin. in cap. ad audientiã, de pręscrip.

& Mandell.conf.62. numer.33. lib.1.
. Eâdem quoq;ratione subsistit,quod
102 de agris desertis habetur † in l.quicũ-
que 7.l.iura 14.C.de omni agro deser-
103 to, lib.11.dum † statuunt, novis pos-
sessoribus, & cultoribus post biennij
lapsum perpetuo, ac privato iure ap-
plicandos esse, velùt si essent dome-
sticâ & avitâ successione quæsiti, u-
bi Bartol. Ioan. de Platea, Iacob.Re-
buf. & alij, & Anton.Corset.in singul.
verb.*Occupatio*,meritò notant, in eorũ
104 iurium specie non incidere † occu-
pantem in pœnã l.cũ querebatur,& l.
si quis in tantã,C. unde vi,cũ à priori-
bus dominis derelicta,& quoad posses
sioné,& dominũ amissa, impunè ab a-
105 lijs occupari potuerint. Et † quia a-
griculturæ favor, & tributorum, quæ
ex illis predijs solvenda erant Princi-
pi,vel Reipublice, suadebat, ne ea va-
cantia,& inculta relinquerentur.
106 Quapropter † & illud inductũ fuit,
ut etiam cum mala fide, aut saltem cũ
scientia novi cultoris, qui alienũ præ-
dium occupavit, retentio, & præscri-
ptio illius per spatium biennij cóceda-
tur: etsi admonitio veteris possessoris
præcesserit, sex tantùm menses habet
ad repetendũ agrum,qué incultum di-
miserat. Vt habetur in.d.l.locorũ,&in
107 alijs sup. citatis. Circa quas † ultra
Doctores ibidé, ita notanter signavit
Bart.in l.Celsus,D.de usucap.Felin.&
Doct.per tex.ibi in cap.1.de prescrip.
& in rub. eod. col. 4. vers. *Nonò fallit*,
Ias.n.33.Rip.37. in.d.l.rem que nobis,
idem Rip, in tract. de peste, num. 20.
col.2.idem Ias.in §.omnium, num.72.
inst.de action.Balbus in tract. de præ-
script. fol.231. col.2. Montalv.in l.1.
tit.11.lib.2.fori,& in l.9.tit.29.par.3.
Gregor.Lop.in.d.l.49. tit. 28. part.3.
Covarr.in Reg.possessor.2.part.§.11.
num.8.Cuiac.de divers.prescript.cap.
18.& 21.& Petr. Gilkenius, d.tract.
de præscript. 2.par. méb.2.cap.2.n.7.
108 Et hoc † modo ac sésu acceptus hic
titulus inventionis & occupationis,de
quo sermonem inivimus, satis quidem securus & legitimus esse videtur. Neque ei officiunt levia quædam & communia argumenta,quæ opponit Incognitus in libro, *Maris liberi*,cap.5.quibus aliter etiã respõdet Seraph. Freit. de Imp.Asiat. cap.3. 10. & 11. quem Lector adire,& cũ his nostris scripris componere facilè poterit.

SVMMARIVM
Capitis VII.

1 *Barbariem & feritatem Indorum iustũ titulum præbere,videri, ut bello domari,& suis Imperijs privari possint.*
2 *Auctores citantur,qui hunc titulũ barbarismi, & feritatis Indorum probare videntur.*
3 *Barbarus nomen varias habet significationes.*
4 *Barbaria provincia, quæ hodie dicitur* Berberia,*unde sit dicta? remissivè.*
5 *Barbari propriè dicuntur, qui ingenio nimis obtuso & fero sunt, & à naturalis rationis regulis deviant.*
6 *Barbarus nominis etymologia.*
7 *Barbari,ut bruta furioso impetu ducuntur ad ea,quæ appetunt.*
8 *Ferarum nomen cur impositum sit brutis animantibus?*
9 *Bruta animalia nihil habẽt rationis,aut prudentiæ,ut falsò quidã existimarunt.*
10 *Rever.P.M.F.Ant.Peretius Benedictinus,laudatur.*
11 *Bruta an loqui possint, vel humanum sermonem intelligere? remissivè.*
12 *Brutis propriè non dicitur inferri vis, aut iniuria.*
13 *Barbari,& impoliti homines brutis æquiparantur, & sub eorum appellatione in Scriptura,& alijs Auctoribus designantur.*
14 *Saracenos bestias appellavit Oldrad.*
15 *Alfonsus Aragoniæ Rex barbaros non homines,sed homones cum Ennio appellabat.*
16 *Homines non ex solo adspectu, aut for-*

ma, sed ex ratione potius iudicãdi sunt, quæ eos Deo similes, & aliorum animalium dominos reddit.

17 Homo dicitur parvus mundus, quia de natura omnium creaturarum mũdi participat: & quomodo?

18 Auctores plures congerũtur, qui de natura, & diffinitione hominis agunt.

19 Lex in pecudum, D. de usur. lex iustissimè de ædil. edict. & §. in pecudũ, inst. de rer. divis. exornantur, & numer. 55. Blasius Robles de Salzedo citatur & laudatur, ibidem.

20 Natura varias quotidie formas edere conatur.

21 Monstra plura, humanam effigiem referentia, reperta sunt, tum terrestria, tũ marina, & aërea, & qui de eis agant.

22 Ciceron. locus expenditur, ubi hominũ, & belluarum discrimen eleganter proponit.

23 Homines barbari, & indocti appellatione hominum digni non videntur, & lignis ac lapidibus comparantur. Et numer. 25.

24 Pœna tolerabilior est, vivere non posse, quàm scire.

26 Boëtij carmina referuntur, in quibus hominum, & belluarum discrimen apponit.

27 Indi Occidentales ut plurimùm barbari, sylvestres, & belluis ferè similes erant.

28 Indorum Occidentalium barbaries, feritas, & rusticitas testimonijs plurimorum auctorum comprobatur.

29 Iosephi Acostæ de Indorum Occidentalium ruditate, & feritate iudicium.

30 Ludov. Legionensis graviter exprimit feritatem, barbariem, & incultos mores Indorum Occidentalium.

31 Ioan. Boterus plura de Indorum Occidentalium barbarie, & incapacitate recenset.

32 Indi aliqui reperti sunt, qui ultra quinque numerare nesciebant.

33 Thom. Bozius Eugubin. Indorum Occidentalium barbariem, & incultos, ac ferinos mores sæpissimè exaggerat.

34 Indos omnes Occidentales barbaros, squalidos, & abiectissimos esse scribit Fr. Gregor. Garcia Dominican.

35 Ant. Herrera multa passim prodit de barbarie, & feritate Indorum Occidentalium.

36 Indi insulæ Hispaniolæ & Cubæ. & alij, ob ruditatem & memoriæ defectum nihil, aut parum in disciplina Christiana proficiebant.

37 Indi plures in montibus, & speluncis se abdebant, ne ad Christi doctrinam suaderentur.

38 Indos olim nonnulli veros homines non esse, nec Fidei Christianæ capaces, sibi persuaserunt.

39 Indorum eximiam, & insuperabilem barbariem, ac feritatem, & alia plurima animi, & corporis vitia coram Imper. Carolo V. Episcopus Dariensis F. Thom. Ortizius, & alij vehementer exaggerarunt.

40 Indi barbas sibi expilabãt, corpora pingebant, ægrotos deserebant, & ab humanis & politicis moribus adhorrebant.

41 Caribes, Canibales, Chichimeci & Chõtales omnium ferissimi, & barbarissimi sunt.

42 Indi navigia Hispanorum valdè mirati sunt.

43 Equos, & Hispanos eis insidentes Indi unum corpus esse putarunt: & qualiter hunc errorem agnoverint?

44 Bombardæ, & scopleti magnò terrori Indis fuerunt.

45 Indorum de litteris, & scriptura Hispanorum admiratio, & iudicium.

46 Hispanos saltantes Indi vehementer mirabantur.

47 Indorum simplicitas, & barbaries multum aliquando Hispanis profuit.

48 Eclypsis Lunaris observatione qualiter Indos deluserit Columbus.

49 Hispani ab Indis immortales habiti, & Solis filij reputati sunt.

50 Hispani cur ab Indis Peruanis dicti fuerint Viracochæ.

51 Barbaries, & feritas antiqua Indorum Occidentalium cuiusdam Poetæ

ear-

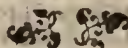

CAP.

CAPVT VII.

De quarto titulo, qui ex barbaris, & incultis Indorum moribus ab aliquibus sumitur, ob id iustè debellari & subiugari potuisse censentibus. Pro quorum opinione plurima latè, & novè considerantur.

1 SVPERIORI titulo † ille altet à nonnullis subijci solet, qui ex ipsa Indorum, has Australes, & Occidentales regiones habitantium, natura & condition e descendit. Aiunt nãque ita feros, barbaros, incultos, & agrestes, ut plurimùm, repertos fuisse, ut vix hominum appellatione digni viderentur; ac proinde & potuisse, & oportuisse Nostris Regibus subijci, & supremo Imperio, iurisdictione, & gubernatione suarum provinciarum, ac personarum privari, ut sic randem ad humanitatem, & civilitatem adducti, Christianæ Fidei & Religionis capaces reddi valèrent. Quem † titulum
2 inter præcipuos Apologiæ suę considerasse dicitur Ioan. Ginesius Sepulveda, & expresse refert & sequitur Marquard. de Susaris in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 15. num. 1. Ioan. Maior. in 2. Sentent. distinct. 44. opin. 3. Alfons. Guerrer. in Specul. Princip. cap. 31. num. 5. & sequentib. Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 65. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 8. cap. 5. pag. 309. & lib. 10. cap. 13. Et de eius veritate sub quibusdam distinctionibus inquirunt Victoria in 1. relect. de Indis, num. 4. & num. 20. cum sequentibus, Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. 3. col. 2. vers. *Subdit etiam*, & col. 3. vers. *Præterea*, & col. 6. vers. *Et postquàm*, & col. 14. vers. *Alius titulus*, Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. artic. 10. col. 533. vers. *Arguitur tertiò*. Egoque pro eius comptobatione, & illustratione hæc, quæ sequuntur, argumenta, satis, ni fallor, efficacia perpendo.

Primum, † quia licèt veteres hoc nomine *Barbarus* variè uti solèrent, pro ijs, qui linguam Græcam, vel aliã, quam loqui conabantur, nõ benè callebant, nec pronuntiabant: vel pro ijs, qui Gręci non erant, aut Imperio Romano non parebant, ut constat ex D. Paul. ad Roman. 1. & 1. ad Corinth. 14. Platon. in Polit. Varrone lib. 6. de ling. Latin. Strab. lib. 14. Agellio lib. 5. noct. Atticar. cap. 2. l. penult. D. de bonis damnat. l. nulli 26. C. de Episcop. & Cler. l. ult. C. de postlimin. reverf. cũ alijs, quę tradit Alciat. in l. scrinij, C. de Palatin. sact. largit. lib. 12. Turneb. lib. 9. adversar. cap. 18. Gent. Hervet. in not. ad Clem. Alexan. pag. 4. Lorin. in Act. Apost. cap. 1. vers. 1. Ioan. Ferdin. in Thesaur. Script. verb. *Barbarus*, Ioan. Fuger. in Etymol. eod. verb. pag. 119. & Bernar. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 3. cap. 28. Vbi agit † de causa nominis provincię Barbariæ, quę hodie *Berberia* dicitur. Proprius tamen, † & frequentiùs ad eos referri solet, qui rudes, & imperiti sunt, vel naturali quadam feritate, aut cæcitate ducti, à cõmunibus humanę vitæ regulis deviãt, rectum rationis usum non habent, nec ligibus & moribus naturali rationi cõsentaneis utuntur, ut apertè docet D. Thom. 1. Polit. lect. 1. & 9. ubi inquit: *Barbarus hoc signo declaratur, quòd homines non utuntur legibus irrationalibus*, Albert. Magn. 7. Ethic. tract. 1. cap. 1: *Barbari dicuntur, qui nec lege, nec civitate, nec alicuius disciplina ordine disponuntur ad virtutẽ*, Calep. Steph. in diction. verb. *Barbarus*: *Barbari etiam dicuntur illitterati, malis moribus, feri, crudeles*, & idem tradit D. Sebast. Covarrub. in satis docto thesauro linguę Hispanæ,

3 (right margin, beside "Primum")
4 (right margin, beside "Vbi agit")
5 (right margin, beside "Proprius tamen")

eo.verò.& de his nostris Indis agen-
tes Ioseph. Acosta in procem.ad lib.de
procur. Ind.salu.Ioan. Boter. in relat.
univers.4.par.lib.3.pag.65.& Fr.Ioan.
Torquemad.in Monarch.Ind. lib.14.
cap.28.

6 Quibus favet † eiusdem nominis e-
tymologia, quam quidam deducunt
ex Hebræo nomine *Babar*,quod brutū
significat,vel ex verbo *Babar*, idest fu-
7 renter agere, † quasi Barbari quoque
furenter agant,&,ut bruta solent, fu-
rioso impetu ducantur ad ea, quæ ap-
8 petunt. Vnde † & ipsa bruta ferarum
etiam nomen acceperunt secundùm
M.Varronem relatum à Balduin.in §.
feræ,num.1.inst.de rer.divis.quod na-
turali suo impetu ferantur, & ruant,
nullo hominum commercio,mansue-
9 facta, vel imperio domita. Et † licèt
aliqua faciant,quæ rationis & prudē-
tiæ specimen habêre videatur, instin-
ctu tamen magis quàm intellectu ad
ea diriguntur,& finem propter quem
operantur,non assequuntur. Vt con-
tra vanam aliquorum opinionem, qui
brutis aliquid rationis & prudētiæ in-
esse docuerunt, ex rectę Philosophię,
& Theologiæ regulis concludūt Ari-
stot.lib.3.de anima,ubi Alber. Magn.
Philopon, & Cardin. Tolet. q. 6. D.
Thom.1.2.q.13.art.3.Gregor.1.d.3.q.
1.Hieron.Fracastor.lib.de intellect. à
fol.191.Andr.Libanius in disp.de cō-
temp.intellect.bestia.par.2. eruditiss.
Marr.Delr.lib.2. disquis.magic. q. 20.
pag.101.Menchaca controvers.illust.
10 lib.1.cap.21.num.14.& sequēt. † Re-
verend.P.M.Fr.Anton.Perez, Bene-
dictinæ congregationis fulgentissimū
decus,in laurea Salmāt.certam.7. per
11 totum, ubi etiam tractat, † an bruta
loqui,aut sermonem humanum intel-
ligere possint?& Sim.Maiol. in diebus
Canicul.4.to.colloq.1.de dignit.hom.
12 pag.105.ubi resolvit, † brutis hac de
causa iniuriam & vim propriè inferri
non posse, utpote quę rationis iuris,
atque dominij capacia non sint. Qui-
bus similes † esse, meritò iudicantur 13
prędicti Barbari, qui vel omnino ra-
tionis lumine destituuntur,vel illud fe
rociâ,aut stoliditate suâ adumbratum,
& obscuratum habent, ut constat ex
Isai.cap.11.43.& 65. ubi eos sub ap-
pellatione bestiarum agri,luporū,par-
dorum,ursorum,leonum,draconum &
struthionum designat,& ex Horat.lib.
1.epist.2.à quo canes immūdi, & sues,
vel porci nominantur:

Sirenum voces,& Circes pocula nosti,
Quæ si cum socijs latus, cupidusque bibis-
ses,
Vixisses canis immundus, vel amica luto-
sus.

Et alibi:

Cùm videre voles Epicuri de grege porcū.

Et † eâdem ratione, multū in nostris 14
terminis, Saracenos, bestias appella-
vit Oldrad.cons.72.num.3.in princip.
relatus ab Ant.Scapp.de iure nō scrip.
lib.2.cap.2.num.17.& Calisto Remir.
de lege Regia,§.32.num.5. Et † belliss-
simè † Alfonsus Aragoniç Rex,ut in 15
eius dictis & factis refert Ant. Panor-
mit.lib.1.§.54. eos, quos videbat ex
homine nihil pręter effigiem possidē-
te,non homines, sed homones appel-
landos esse dicebat, Ennianum illud
adducens:

Vulturis in sylvis miserum mandabat ho-
monem.

Et Socrates homines sine ratione si-
mias vocabat,ut Ego notavi in libello
de crim.parric.pag.79.

Non enim † ex solo adspectu, & for 16
ma homines iudicandi sunt, sed ex ra-
tione potiùs,quæ eos ab alijs animā-
tibus distinguit,& separat:& ob quam
ad imaginem & similitudinem Dei ho-
mo formatus dicitur, Genes. 1. reli-
quorum animalium dominus,& Impe-
rator cōstitutus fuit,& † μικρόκοσμος, 17
idest, *Parvus mundus*,appellatur, quasi
de omnium mundi creaturarum natu-
ra participans; habet enim commune
esse cum lapidibus,vivere cum plātis,
sentire cum brutis, & intelligere cum

An-

18 Angelis, ut benè † in hominis diffinitione consideravit Plato, relatus à Theatr. vitę hum. volum. 4. lib. 4. pag. 1177. col. 1. Arist. lib. de mundo ab Alex. Plin. lib. 7. nat. hist. cap. 1. D. Greg. sup. Matc. c. 16. homil. 29. Cæl. Rhodig. lib. 1. lect. antiq. cap. 2. & 39. & lib. 24. cap. 50. Guillelm. Benedict. in cap. Raynutius, verb. *Adiecta*, num. 19. de testam. Chassan. in Caral. glor. mun. 2. part. consid. 1. & 2. Perr. Greg. lib. 7. Syntagm. cap. 1. n. 3. Gentian. Hervet. in Scholijs ad Clem. Alexand. pag. 8.
19 in princip. Doctores per text. ibi † in l. in pecudum 28. D. de usuris, l. iustissimè 44. D. de ędil. edict. §. in pecudum, inst. de rer. divis. Navarr. in cap. novit. num. 86. col. 104. de iudicijs, M. Ant. Camos in Mictocosmia, 1. par. dial. 2. & 3. Raimun. Sebundius in tractat. de nat. & cond. hom. dial. 1. per totum, Castillo de Bobadilla in Politic. lib. 2. cap. 21. num. 1. & novissimè alios allegans Calist. Remirez in d. tract. de lege Regia in initio, num. 3. & seqq. & eruditissimus Blasius Robles de Salzedo in egregio tractat. de repræsentatione, lib. 1. cap. 1.

20 Quapropter licèt Natura, † quę varias semper conatur edere formas, l. 2. §. sed quia, C. de vet. iur. enucl. inter alia monstra, † quædam etiam, humanam effigiem referentia, confinxerit, hæc tamen, si intellectu, & ratione carent, inter homines computari nō debēt, ut post Plin. d. lib. 7. observat Aul. Gellius lib. 9. noct. Atticar. capite 4. Strab. lib. 1. ad medium, D. August. lib. 16. de Civit. Dei, cap. 8. D. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 3. D. Antonin. 1. par. hist. tom. 1. cap. 1. §. 2. Ioan. Bohem. de motib. omn. gent. lib. 2. cap. 8. & de Satyris, Faunis, Sylvanis, Hypocētauris, Syrenis, Tritonibus, Nereadis, Harpijs, & alijs monstris terrestribus, marinis, & aëreis, idem Plin. lib. 10. cap. 49. Ælianus lib. 10. cap. 18. Alex. ab Alex. & eius locupletissimus additionator Tiraquel. lib. 3. Genial. cap. 8. Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. cap. 6. Petr. Mexia in sylva var. lection. 1. p. cap. 8. & 21. Simon Maiol. in dieb. Canicul. rom. 1. colloq. 2. pag. 55. & multis sequent. & tom. 2. colloq. 1. pag. 40 & 41. & novissimè Franc. Torreblāca lib. 2. de Magia, cap. 34.

Sed præstat, † ut Ciceronem audiamus, qui lib. 3. Offic. prædictum discrimen belluarum, & hominum ita elegāter expressit: *Inter hominem, & belluam hoc maximè interest; quòd hæc tantum quantum sensu movetur, ad id solùm, quod adest, quodque præsens est, se accōmodat, paulùm admodum sentiens præteritum, aut futurum: homo autem, quoniam rationis est particeps, per quam consequentia cernit, principia & causas rerum videt, earumq́; progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus adiungit, atque adnectit futuras; facilè totius vitæ cursum videt, ad eāque dirigendam præparat res necessarias. Eademque natura rationis hominem conciliat homini, & ad orationis, & ad vitæ societatem, ingeneratque imprimis præcipuum quemdam amorem in eos, qui procreati sunt: impellitque, ut hominum cœtus & celebrari inter se, & à se obiri velit, ob easque causas studeat parare ea, quæ suppeditent & ad cultum, & ad vitam: nec sibi soli, sed coniugi, liberis, cæterisque, quos charos habeat, tueriq́ue debeat. Quæ cura exsuscitat etiam animos, & maiores ad rem gerendam facit. In primisque hominis est propria veri inquisitio, & investigatio.* 22

Hoc idem non † minus eleganter notarunt Sallust. in princip. coniurat. Catilinæ, Horat. lib. 2. Serm. satyr. 6. & Ladislaus Rex Hungarię ac Bohemię relatus ab Æn. Sylv. lib. 3. comment. in Panorm. & in Theatr. vitæ hum. vol. 5. lib. 1. pag. 1198. col. 2. ubi homines barbaros, segnes, & indoctos appellatione hominum indignos, & brutis similes vocāt: & Senec. in Proverb. dū † ait: *Tolerabilior est pœna vivere non posse, quàm scire*, & D. Clemens Alex. in epist. adhort. ad Gent. pag. 2. 23 24

ubi

25 Vbi † inquit, non solùm belluas, verùm lapides, & ligna esse homines insipiẽtes, & quod lapidibus est minus sentiens, qui est tinctus ignorantiâ, idem etiam sentit Boëtius de consolat. Phi-
26 losoph. lib. 5. metro. 5. Vbi † ex recta hominis figura, animum quoque eius rectum, & cœlestium spectatorem esse debère, & in hoc à brutis differre, sic piè & graviter scriptum reliquit:

Quàm varijs terras animalia permeant figuris,
Namque alia extento sunt corpore, pulveremque verrunt,
Continuumque trahunt vi pectoris incitata sulcum.
Sunt quibus alarum levitas vaga, verberetque ventos,
Et liquido longi spatia atheris enatet volatu.
Hac presisse solo vestigia gressibusque gaudent,
Vel virides campos transmittere, vel subire sylvas
Qua varijs videas licèt omnia discrepare formis,
Prona tamen facies hebetes valet ingravare sensus.
Vnica gens hominum celsum elevat altius cacumen,
Atque levis recto stat corpore, despicitque terras.
Hac nisi terrenus malè despis, admonet figura,
Qui recto cœlum vultu petis, exerisque frontem.
In sublime feras animam quoque, ne gravata pessum
Inferior sidat mens, corpore celsius levato.

27 Secundò facit, † quòd Indi, de quibus loquimur, sub prædictis Barbarorum & belluarum notis comprehendi videntur, cùm pro maiori parte, ut diximus, eis similes reperti sint, & vix quidquam humanum præter effigiem hominum retinentes. Quod benè ostẽdit Adrian. Turneb. lib. 20. adversf. c. 11. & omnes Auctores, qui de eisdẽ Indis peculiares historias scripserunt. Inter quos † Ovetus lib. 3. cap. 6. & Amer. 28
Vespetius relatus à Maiolo, d. tom. 1. colloq. 2. pag. 61. apertè testantur, gẽtem huius Antarctici Poli sylvestrem esse, ferarũ more vivẽtẽ, palàm, & ubique fœminis commiscentem, nihil adorantem, nudamque incedentẽ, & Pet. Martyr in decad. 1. Novi Orb. idem scribit de Indis insulę Hispaniolæ, pręcipuè in provincia Guaccaiarima, quos inquit: *Sylvestres esse, antra, sylvasque habitare, absque ullo hominum societatis commercio, nudos, sineque loquela esse: captos, nusquam cicures fieri, sine ulla lege vivere, solaque de facie homines rationales videri.*

Doctiss. † etiam Pat. Ioseph. Acosta 29
eorundem Indorũ propugnator acerrimus lib. 1. de nat. Novi Orb. cap. ult. in fin. rationem ipsam persuadère ait, hoc genus hominum sylvestre fuisse ex Barbaris, profugisque hominibus maximè propagatum, & quòd licèt tẽpore procedente in Mexicano, & Peruano Regno aliqua forma Reip. introducta fuerit, Barbara quoque ipsa, sed à cætera barbarie Indorum plurimùm abhorrens, diutissimè tamen omnes nullos habuerunt Reges, nullam certam constitutam Rempublicam, sed promiscuè turmatim habitasse, ut modò Floridi, Brasilienses, & Chiriguani, & pleræque gentes Indorum, qui nullos habent certos Reges, sed prout belli, pacisve fortuna tulerit, subitò ac temerè Duces creant, atque eos mores probant, quos libido, furorque persualerit.

Eandem sententiã luculentiùs idem Auctor prosequitur in proœm. ad libros de procur. Ind. salu. ubi tres Indorum classes constituit, & barbariem earum sigillatim expendit, de quibus Nos inferiùs agemus: & rursus in eodem tractat. lib. 1. cap. 2. pag. 134. & 135. de omnium Indorum ruditate, & feritate, ex multorum iudicio, & opinione agens, & quàm difficilis ob id

illo-

illorum conversio censeri debeat, *At natio*, inquit, *Indorũ (etsi alijs alijs præstat) universa tamẽ est ab omni ingenuitate alienissima, tota sordida, tota servilis, ingenio ut plurimũ obtuso, iudicio perquam imbecilli, inconstans prorsus, & lubrica. Moribus infidi, ingrati, metu solùm cedere, & vi, honoris vix sensum habere, pudoris propemodum nullum. Neque servile tantùm ingenium est, verùm etiam quodammodo brutum: ut faciliùs putes feras cicurare, quàm istorum vel frænare temeritatem, vel excitare torporem: adeò ad percipiendum rudes, ad cedendum sunt duri, & pervicaces. Denique ut irrationalia pecora naturaliter in captionem, & in prædam apta in corruptione perpetua degunt: neque matrimonij leges, neque naturæ reveriti, libidine pro ratione utuntur.* Et post alia his similia, quę ibidem commemorat, & in cap. sequent. subdit: *Videas plerosque ferarum instar non urbes & oppida, sed rupes, atque antra incolere, neque gregatim vitam degere, sed sparsim sæpè incertis vagari sedibus. Itinera cervis, aut ibicibus tantùm pervia. Domus nulla, non tectum, non paries fundamento surgens, caulas pecorũ, aut vivaria dicas potius, quàm hominum cœtus.*

30 Idem non minus graviter, & disertè scriptum reliquit † M. Fr. Ludovic. Legionens. sup. Abdiam, cap. ult. pag. 668. & sequent. ubi exponens illud Isaiæ cap. 18. de quo latiùs locuti sumus sup. lib. 1. cap. 15. ex numer. 20: *Ite Angeli veloces ad gentem convulsam, conculcatam, & dilaceratam, ad populum terribilem, &c.* ait, hæc verba propriè de nostris Indis intelligi, qui convulsi dicuntur propter vivendi morem varium, & agrestẽ: maxima enim ex parte nullo communis, aut unius Reipubl. vinculo coniungebãtur; sed vel per agros dispersi ferarum more vitam degebant, vel qui urbes, & oppida colunt, pro urbium ferè numero, alij alios vitę mores, alias religiones, alias sequuntur instituta Reipublicę. Dilacerati verò, & conculcati ob corporis ipsorum habitum, & cultum horridũ, & squalidum, imberbem, & depilatum, & propter ingenium, & conditionem vitę ipsorum: sunt enim abiectissimi, & ingenio humili, & ad serviendũ nato. Terribiles autem ob incultos atque ferinos mores. Nam & humanis carnibus vesci soliti erant, & idolis humano sanguine sacrificabant, & ad bellum procedebant ora picti coloribus horrendum in modum. iusti porro, atque iniusti discrimen non tenebant, ac plerique eorum promiscuá, & masculá venere palàm utebantur.

Ipse etiam Legionensis idem repetit in comment. sup. Cantic. cap. 8. pag. 433. de eisdem Indis propter morum barbariem, & pravitatem exponens illud: *Soror nostra parvula est, & ubera non habet*, de quo etiam egimus d. cap. 15. ex num. 37.

Eandem quoque Indorum barbariem & feritatem adhuc magis in specie prosequitur † Ioan. Boter. d. 4. p. 31
relat. univers. lib. 3. pag. 66. & sequẽtib. Ubi connumerat ridiculos, & simplices, ac feros etiam impios & crudeles mores, & ritus quamplurium nationum, veluti Hispaniolorum, Popaianorum, Mexicanorũ, Peruensium, Chilensium, Salomoniorum, & aliorum similium. Et † in eád. 4. p. lib. 2. pag. 23. 32
in omnibus Indis, exceptis Mexicanis & Peruanis, eandem hebetudinem, & sylvestrem vivendi modum agnoscit, ita ut eorum plures ultra quinque numerare nescirent.

Thom. † item Bozius Eugubinus 33
in suis doctis, pijs, & sæpè à nobis citatis libris de sign. Ecclesiæ Dei, hoc argumentũ passim pertractat. Imprimis enim lib. 7. cap. 4. sign. 28. cùm ostendere vellet, barbaras, indomitas, & efferas gentes, per Ecclesiam CHRISTI, & eius Fidei susceptionem, ad humanitatis cultum perductas fuisse, ut implerentur plures Prophetię, quæ id prænuntiabãt: *Accedamus*, inquit, *ad Indias*

Occidentales, quarum si efferos omnes mores in medium adducere vellemus, nullus esset dicendi finis. Et posteà aliquos valde notabiles recenset, quorum peculiarem tractationẽ infrà cap. 10. prosequimur. Et iterum lib.8.cap. 5. pag. 309. de eisdem feris, & inhumanis gẽtibus agens, per Rempub. Catholicam omnibus sęculis pios, & humanos mores edoctis, sic ait: *Iam verò quis enumeret tot nationes in Africa, Asia, Indijsq; Orientalibus, & Occidentalibus? ut illa nihil habebant plerumque, nisi humanam figuram: nam cætera belluina omnia. Quo circa necesse fuit Hispanis interdum facere, quod illis agricolis, qui locum aliquem vepribus obsitum, dumetis undique implexum & obseptum, arboribus infructuosis, & venenatis abundantem, excolendum susceperunt, ferro, & igne terram purgare.* Et lib. 10. cap. 13. tractans, liberalitatẽ Ecclesiasticorum perfectum esse, ut efferatissimę gẽtes potuerint ad CHRISTVM adduci, in imperio contineri, & ad omne bonorum genus excoli, apponit exemplum in eisdem Indis Occidentalibus, quorum conversio mediãte Sedis Apostolicæ curâ, & Catholicorũ Regũ pietate, & liberalitate peracta fuit, & honestam contentionem inter Columbum, & Fr. Builium Catalanum sæpè intervenisse ait, an in gentes illas à nostris aliquo modo sęviri posset, cũ aliter ad veræ Fidei, imò nec ad rationis cultum adduci valẽrent? *Belluinis namque*, inquit, *factis belluas omnes superabant. Nam quæ bestiæ sui generis bestias devorant, ut illi mutuò sese comedebant? quæ bestiæ filios suos alunt, ut pinguiores & adultiores effecti, sint parentibus (horrendum dictu!) pro cibo, &c.*

Quam eandem feritatem, & proprios filios comedendi inhumanitatem idem auctor repetit lib.21.cap.3. & lib.22.cap.1. ad medium, & in tract. Imperia pendẽre a virtutib. cap.12. in fine pag.176. explicans eventa fœlicia prosapię Regum Castellanorum, eis à Deo ob Fidem Catholicę observationem & propagationem cõcessa: & generaliter concludit, quòd inter Indos nulla lex, nullus mos paulò humanior, disciplina nulla, aut ars nobilis vigebat.

Denique lib. 20. cap. 7. fig. 88. agens de locis desertis per Catholicos cultis, & ornatis, in eisdem Indijs exemplum proponit; in quibus ait: *Oppida innumera, & civitates pulcherrima passim conduntur, in quibus constituuntur cœtus hominum, excitantur fundamenta generationis, & generationis eorum, qui bestiarum modo prius incertis sedibus vagabantur, & in stabulis ipsis habitabant.*

Notanda etiam hac in parte sunt
verba † Fr. Gregor. Garcię in tract. 34
de origin. Ind. lib.3.cap. 4. in princip. pag. 237. ubi ait, Indos omnes communiter admodum rudes, atque hebetes esse, corporeque, & adspectu squalidos, & magis servilis atque abiectæ conditionis quàm Æthiopes, aut aliæ mundi nationes.

Sed qui plenius cæteris hoc pertra-
ctat, est † Ant. de Herrera in sua hist. 35
gen. Ind. ubi multa passim commemorat, ex quibus hęc barbaries ferè omnium Indorum colligi possit. Nam decad.1.lib.3.cap.3.& 4.& lib. 9. cap.7.
de Indis insulæ † Hispaniolæ, & Cu- 36
bę agens, eorum feros, spurcos, & inconstantes mores recenset, & à dæmone possessos fuisse, ita ut rationis vestigia vix tenẽrent, neque ullo modo domari, aut corrigi possent: & quòd adeò rudes erant, ut ultra decem numerare nescirent, ac multis annis nihil ex orationibus Christianorum discere potuerunt, præter illa verba salutationis Angelicę, AVE MARIA.

Et decad.2.lib.2. cap.3. pag.35. de eisdem Indis generaliter loquens, tradit, adeò rudes, & barbaros, & memoriâ fragiles fuisse, ut quod unâ aure à prædicatoribus accipiebant, aliâ exiret, & nihil in Christiana disciplina, & politicis moribus proficere possent.

Et lib. 2. cap. 15. pag. 56. quod cùm reverendi illi, & piissimi Patres Ordinis D. Hieronymi ad Hispaniolam accessissent, missi à Rege, ut de Indorum salute temporali, & spirituali curarent, experiendo cognoverunt, eos, propter naturalem hebetudinem, & ferociam, ac memoriæ defectum, parum aptos esse ad Fidem recipiendam, si liberi, & pro arbitrio suo vagantes, atque ab Hispanorum dominio, & communicatione separati, relinquerentur. Quia
37 eam † solâ ob causam, quòd ad Christianam doctrinam, & civiles mores audiendos, & imbibendos suadebantur, profugi in montibus, & speluncis latitabant; ita ut multi religiosi vi-
38 ri eo tẽpore extiterint, qui † illos veros homines non esse, nec capaces Eucharistiæ, & aliorũ nostræ Religionis mysteriorum opinarentur.

Et lib. 4. eiusdem decad. 2. cap. 3.
39 & 4. eadem † Indorum vitia ex quamplurium affirmatione recenset, & disputationes illas proponit inter Episcopum Darienis, & Licentiatum Barthol. de las Casas, coram Carolo V. Imperat. Barchinonę habitas; in quibus Episcopus seriò affirmavit, Indos omnes, quos ipse ad id usque temporis viderat, in insulis, quas vocant DE BARLOVENTO, & in provincia Darienis, quam dicunt DE TIERRAFIRME, mirum in modum barbaros & servos à natura esse. De quo etiam agit Petr. Martyr in decad. Nov. Orb. fol. 95. Hieronym. Benzo in histor. Ind. lib. 1. capit. 17. pag. 78. & sequentibus, & eius additio, & Ioan. Botet. in dict. relat. univers. 4. part. lib. 3. ex pagina 64.

Et rursus idem Ant. de Herrera decad. 3. lib. 8. cap. 10. pag. 312. & 313. refert, in eâdem sententia fuisse alios viros admodum Religiosos Dominicani. & Franciscani Ordinis, & inter eos Fr. Thom. Ortizium in supremo IndiarumConsilio, cui eo tẽpore præsidebat Fr. D. Garcia de Loaisa Episcopus Oxomens. oculato testimonio asseruisse, prædictos Indos antropophagos, & masculę nefandæ veneri ultra omnes nationes deditos esse, nullo pacto iusti, & iniusti discrimen agnoscere, nudos, & sine aliquo pudore bestiarum more vagari, nihili ducere alijs, vel sibi ipsis necem inferre, ebrios, ignaros, ignavos, impios, irreverentes, inconstãtes, infideles, ingratos, superstitiosos, religionis Christianæ incapaces & mendaces supra modum esse, & adeò sordidos, & sine politia, ut pediculos, araneas, vermes, & his similia comederent; † barbas sibi ex- 40
pilarent, facies & corpora varijs modis pingerent, aut potius fœdarent: ægrotos morti vicinos, quantumvis propinquos, in campis solos relinquerent: & denique nullam omnino gentem Deum creasse, tot vitijs imbutam, & ita a bono, & æquo, atque humanis & politicis regulis abhorrentem.

Denique idem Auctor decad. 2. lib. 1. cap. 8. pag. 15. lib. 2. cap. 22. pag. 72. lib. 9. capit. 7. pag. 289. lib. 10. cap. 5. pag. 328. & sequenti, & in descript. Indiarum pag. 14. hoc ipsum † de Indis 41
insulæ Guadalupæ testatur, & de alijs eis vicinis, qui Antropophagi, & omnino barbari sunt, & ob ingenitam ferociam, & crudelitatem Caribes, & Canibales appellantur, & multis decretis Regijs debellari, & in servitutem redigi permittuntur. Et decad. 3. lib. 2. pag. 75. & lib. 7. cap. 3. & in d. descript. pag. 30. idem refert de Chichimecis, & alijs Chontalibus Novę Hispaniæ, inde etiã sic dictis, quòd barbari, & sylvestres essent, & hodie sint, nullam religionem, nullumque superiorem habentes. De quibus agit etiam, & idem concludunt Botetus d. lib. 3. Acosta in d. proœm. lib. de procur. Ind. salu. Fr. August. Davila in histor. Mexic. Ordin. Predicat. lib. 1. pag. 243. Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 14. cap. 29. & addition.

Hieron.

Heron.Benzoni in hiſt. Amer.lib.1.c.
42 2.in fin.pag.13.¶ Neque † omitti po-
teſt,ut generaliter omniũ Indorũ ſim-
plicitas,& ruditas denoretur, quantâ
admiratione navigia noſtra ſine remis
43 ambulãria cõſpexerint:equos † itẽ,&
equas,cum quibus inſidentes homines
unũ corpus eſſe,cẽtauri ſpecie, etiam
Mexicani putarũt quouſque equi duo
cõfoſsi ſpatis,mactarique elavorũ icti
bus cõciderunt,& deprehenſo errore,
detractâ ſtatim equi ſcoriâ,uſq; adeò
exacte tomento repleverũt,ut vivorũ
effigiẽ repræſentarent,& in tẽplo tã-
quam admirabilis rei ſpectaculo ſuſpẽ
44 derũt.Bombardarũ † etiã & ſcoplero-
rũ iacula,ut cœli tonitrua, & fulmina
45 maximopere expaveſcebant: & † litte
rarũ uſum,quarum ſcripturâ,ſe veluti
quodã veneficio illigari, multi cenſe-
bãt,& alij id Divinitatis certiſsimũ ar
gumentũ eſſe putabant,vel rẽ viventẽ
& animatã,& in qua aliquis ſpiritus la
teret,cũ chartæ ſcriptæ vocẽ occultã
46 ineſſe vidêrent.Et pari † fermè modo
terrebãtur,cũ Hiſpanos homines,aut
fœminas ſaltãtes conſpicerẽt,eos inſa
nire putãtes,multòque magis eos tam
ſubitò ad ſe ſe redire mirati ſunt.

Quibus alia plura huiuſcemodi adij
cere poſſem,quæ tradũt omnes huius
Novi Orbis hiſtorici,præſertim Petr.
Martyr.decad.1.Pet.Zieza 2.tom.c.
34.Ovetus lib.2.c.6.Ant. de Herrera
d.decad.1.lib.2.c.3.& lib.3.c.6.& lib.
4.c.2.& lib.5.c.7.& 8.& lib.9.c.8.&
15.& lib.10.c.1.& alibi paſsim,Garci
laſſus Inca in ſuis comment. 1.part.c.
12.& 2.par.lib.9.c.16. Simon Maiol.
in dieb.Canicul.1.tom. colloq.23.de
reb.memorabil.pag.548. Paul.Iovius
lib.34.hiſt.relatus à Theat.vitæ hum.
vol.1.lib.1.pag.28.Ludovic.Vives de
Chriſtianæ fœm.inſtit.lib.1.relatus ab
eodẽ Theat.vitæ hum.vol.7.lib.6.pag.
2024.& vol.15.lib.1.pag.2956.& Hie
ron.Benzon.lib.1.hiſt.Americæ c.13.
47 Quæ Indorũ † ſimplicitas & barba
ries multũ Hiſpanis aliquãdo profuit,
ut alibi diximus,ut eos ad ſe faciliùs
perducerẽt,& iuxta relationẽ Ant.de
Herrer.d.decad.1.lib.6.c.6.eâ in opti
mo caſu uſus fuit † Chriſtophorus Co 48
lũbus.Nã cũ Lunæ eclypſim proximũ
eſſe obſervaſſet, id Indis prædixit,&
ob eã rationẽ eventurum ſuaſit,quòd
Luna eis irata erat,quia Hiſpanos gra
to hoſpitio non excipiebãt,neque an-
nonæ copiã ſubminiſtrabant,quẽ illi
tũc maximo riſu exceperũt;ſed cũ no
cte,& horâ à Columbo ſignatâ Luna
obſcurari cœpiſſet, pavidi & ululãtes
nihil nõ ei promiſerũt, & exhibuerũt,
ut pro eis Lunã exoraret: quod cũ is,
ſimulãs ſe eorũ precibus flecti, libẽter
cõceſsiſſet, & noſet,citò eclypſis vim
tranſituram,oratione patiret ſimula
tâ,bono animo eſſe iuſsit, & id quod
petierant,breviſsimè impetraturos re
nuntiavit.Quod cùm ſtatim impletum
viderent,magni poſteà Columbũ tan-
quã Deorũ amicũ æſtimare cœperũt.

Imò † & in eã plures opinionẽ ſæ- 49
pè delati ſunt, ut Hiſpanos immorta-
les,& Solis filios exiſtimarent,ut præ-
dicti auctores ſcribunt, & Hieron.Bẽ
zon.d.lib.1.cap.4.Vbi prolixè narrat,
qualiter Indi inſulæ Borriquenæ oc-
ciſo quodam milite,cui nomen *Sal-
zedo*,contrarium deprehenderint.

Et † eòdem ſpectat Peruanorum 50
iudicium, qui Hiſpanos cœlitus miſ-
ſos reputantes,maximè venerati ſunt,
& inde eos Viracochas appellarunt,
ut tetigimus infrà cap.12.num.22. &
noviſsimè tradit Fr. Alphonſ. Ramos
in hiſtor.Virg. de Copacavana lib.1.
cap.3.Quamvis alij alias huius nomi-
nis cauſas,& ſignificationes cõminiſ-
cantur,de quibus plenè agit Michaël
Balboa Cabello in Miſcellan.Auſtr.
m.ſ.part.3.capit.14.& Garcilaſ. Inca
in hiſtor.Incarum lib.5.cap.21.

Et tandẽ,ut hoc argumentũ de bar
barie † & feritate Indorũ claudamus, 51
notatu digna videntur cuiuſdam Poë-
tæ de re hac carmina,quę ſic habent:
Gens Ogyge ſata antiquo Ianique nepotũ

Progenies duris edita sydaribus:
Gens patribus priscis incognita, suataque nudis
Sub dio quovis tempore corporibus,
Quæ flava Cereris, nec Bacchi munera novit,
Cruda sed humana viscera carne replet,
Sola hominē faciē referēs risu atq; loquela
In reliquis similis vita, habituque feris.
Diuinū numē cognoscere nescia, quāque est
Præstigijs solitus detinuisse Satan.

TERTIÒ in cōfirmationē tituli de quo agimus, fortiter urget, quod si huiusmodi Occidentales Indi ita rudes, feri, & barbari erāt, ut ex superioribus patet, iure optimo ab Hispanis debellari, &
52 subiugari potuisse videntur, † cùm secūdùm doctrinam Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1. 3. & 4. & lib. 7. cap. 14. Platon. in Dial. 3. de legib. Ciceron. parad. 5. similes homines naturâ servi sint, & ad serviendū nati, ad idque ferarū more venari, capi, & etiā per vim, aut alijs modis adigi possint. Illa namque præcipitur, ut sicut corpus subditur animæ, sic hebetiores sapientioribus subijciātur, & ut qui doctrinâ, & ratione ad bonū & rectum duci non possunt, quasi belluæ quædam sub iugo ponātur, & legū auctoritate coërceantur, ut per hunc modum coacti recta operātes, virtutū actibus assuescant, & tandem in bonos viros evadant, ut præclarè idem ipse Aristot. tradit lib. 2. & 10. Ethicor. & d. lib. 1. Polit. cap. 5. ubi inquit: *Bellū iustū est natura contra eos homines, qui cùm nati sint ad parendum & obediendū, nolūt tamen parere.* Quæ loca explicans, &
53 exornans † Cęlius Calcagninus in paraph. ad Polit. Arist. cap. 32. ait: *Venatoriam bellica artis partem esse, qua nō modò adversus feras pugnemus; sed in eos etiā homines arma vertamus, qui ad parendum nati parere detrectant, & per cōtumaciam mores nō patiūtur. Huiusmodi bellū iustū est, utpote quod auspicijs naturæ geritur.*
54 Et circa eundē articulū † est vidēdus D. Tho. de regim. Princip. lib. 3. cap. 10. & 11. & quæ doctè tradunt, & prosequūtur Dominic. & Prępofit. in c. ius gentiū, n. 9. 1. dist. & ibi Cardin. Turrecre. art. 4. Imola in prooem. Greg. n. 4. Cepola in tract. de servit. tit. de servit. person. c. 1. n. 2. Ægid. Roman. in 3. p. lib. 2. de regim. Princip. cap. 13. & 14. Domin. Soto lib. 4. de iust. & iure, q. 2. art. 2. Cagnol. in l. quod attinet, de reg. iur. Alphōs. Guerrer. in Thesau. Christ. relig. c. 41. & in Specul. Princip. c. 31. ad fin. Menchac. lib. 1. controv. illustr. c. 9. n. 3. Andr. Tiraq. in lege 1. cōnub. num. 48. Covarru. in regul. peccatum 2. par. §. 11. num. 5. Montalvus in l. fin. tit. 6. glos. fin. lib. 3. fori, Capicius decis. 130. à n. 35. Chrysost. Iabel. in epist. lib. 3. Polit. tract. 5. c. 1. vers. *Secūda species*, pag. 193. Paleothus de sacro Cōsis. 2. p. q. 3. vers. *Quibus addimus*, Vacon. lib. 1. declar. iur. c. 26. n. 8. Ioan. Borcolthen. & alios in §. servitus instit. de iure person. ¶ Quibus etiā favet, quòd sicut † reliqua bruta animalia homi- 55
nibus natura, hoc est Dei ordinatione deserviūt, ob id tātùm, quia mēte præcellūt, iuxta illud Psal. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves, & boves, insuper & pecora campi*, l. iustissimè, D. de ædil. edict. l. in pecudum, D. de usuris, & Ovid. lib. 1. Metamorph. dum canit:

Sāctius his animal, mentisq; capacior altæ
Deerat adhuc, & quod dominari inter cætera posset,
Natus homo est.

De quo plura tradit D. Aug. lib. 19. de Civit. Dei, c. 15. & Simon Maiol. in dieb. Canic. 4. tom. colloq. 2. pag. 97. & pag. 137. & Calistus Remirez de lege Regia, §. 1. Sic etiā † homines barbari 56
qui brutis, ut suprà diximus, assimilantur, aliorū prudētiorum imperio subijci debent, à quibus doceri, & politicè gubernari possint, ut præclarè ultra alios docet Petr. Fab. lib. 3. Semest. cap. 14. pag. 191. intelligens namque gubernacula possidebit, & qui stultus est, serviet sapienti, † quia servitus nas- 57
citur in manu imprudētis, ut habetur Proverb. c. 1. vers. 10. & 26. Quæ verba

exponens D. Ambros. lib. 2. epistola-
58 rum, epist. 7. ad Simplicium † elegāter
ostendit, solos sapientes verâ liberta-
te gaudêre, & insipientes eorum ser-
59 vos esse, exemplum † Cham adducens
Genes. 9. qui quoniam insipiens erat,
& insipienter nudatum patrem irrise-
rat, fratrum suorum servus effectus
fuit, qui sapientiores, patris senectu-
60 tem honorandam putarunt. Et † in
Iacob, qui Genes. 25. Sapientiæ etiam
meritò prælatus est fratri seniori, qui
61 Esaù vocabatur, quod † nomen, Phi-
lone testante, idem significat, quod ig-
norans. Vnde sufficienter ostendi sub-
dit idem Ambros. *Deteriorem esse servi-*
62 *tute † insipientiam, ut remedio ei servitus*
sit, quia ad virtutem stultus se proprÿs
viribus erigere nequit, nec spontaneum
gressum attollere, & nisi moderatorem ha-
beat, præcipitatur proprÿs voluntatibus.
63 *Ideò † inconsultis populis sapientes quo-*
que adhibentur rectores, qui plebeiam in-
sipientiam vigore proprio regunt, ut poten
tiæ specie dominentur. Quo vel invitos au
ctoritate potestatis subÿciant ad obedien-
dum prudentioribus, & obsequendum le-
gibus. Imposuit igitur insipienti veluti in-
domito iugum, & cui in gladio suo vivẽ-
dum dixerat, libertatem negavit, ne teme-
ritate laberetur, præfecit ei fratrem, cuius
auctoritate, & moderatione subiectus pro-
ficeret ad conversionem.

QVARTÒ pro eodem titulo cõmu-
niendo, & illustrando considero, quòd
64 regulariter † licita ea bella dicuntur,
per quæ. ad pietatis, iustitiæque paca-
tam societatem, victis faciliùs consu-
litur, & pacis studio geruntur, ut ma-
li coërceantur, & boni subleventur,
ut in nostris terminis observat Mar-
quard. de Susan. in tract. de Iudæ. & in
fid. 1. part. cap. 14. fol. 57. & præclarè
scripsit D. Aug. relatus à Gratian. in c.
paratus, & in cap. apud veros 23. q. 1.
& in lib. 19. de Civit. Dei, cap. 21. ibi:
65 *Iustum esse, quòd talibus † hominibus sit*
utilis servitus, & pro utilitate eorum fie-
ri, cùm rectè fit, idest, cùm improbis aufer-
tur iniuriarũ licentia, & domiti se melius
habebunt, quia indomiti deterius se habue-
runt. Quemadmodum eadem ratione Deus
homini, animus imperat corpori, ratio libi-
dini, cæterisque vitiosis animi partibus.

Vnde positis ÿs, quæ de istorum In-
dorum barbarie, & feritate retulimus,
& quòd † non aliter ad humanos, & 66
politicos vivẽdi mores reduci, nec na
turæ, & Christianæ disciplinæ legibus
assuescere poterant, quàm sub iugum
missi, & Hispanorum ductu, & impe-
rio mansuefacti, non erit mirum, aut
novum, si iustum, licitum, imò & volũ-
tate Dei quæsitum, eiusmodi imperiũ
assereremus, quo mediante tot, ac ta-
lia animi, & corporis bona victis cõ-
tigerunt, eorum cultâ barbarie, ferita-
te frænatâ, mentis cæcitate Evange-
lÿ radÿs illuminatâ, dæmonum capti-
vitate depulsâ, præclaris, ac salutari-
bus legibus institutis, fœdis ac spur-
cis moribus in politicos commutatis,
& commercÿs, & artibus adeò neces-
sarÿs, quibus anteà carebant, commu-
nicatis.

Quare † iustissimè Thomas Bozius 67
lib. 22. de sig. Eccles. Dei, cap. 1. ad me
diũ, Indos, qui nunc sunt, præ antiquis
illis fortunatissimos vocat, ob cultũ,
& disciplinã, quã mediante Hispano-
rũ dominatione habuerũt. Et ut ante
Nos advertit Otalora in tract. de no-
bilit. 1. part. cap. 2. n. 23. de his nostris
Indis meritò dici potest, quod Plu-
tarch. in lib. de fortuna, & virtut. Ale-
xand. † de Barbaris ab ipso propugna 68
tis scripsit, scilicet: *Beatiores fuisse mul-*
to ab Alexandro victos & subactos, quàm
qui eum effugerunt, cùm hos, perditissimè
vitam agentes, nullus arcuit, nec à vitÿs
redemit, illos verò ad fæliciorem vitam,
& statum vel invitos traduxit, ut ipsi cum
Themistocle dicere iam possint: Perieva-
mus, nisi perÿssemus.

Quam rationem generaliter ad ex-
cusandam omnium Barbarorum ser-
vitutem expressit D. August. ubi sup.
& multi etiã considerare solent † pro 69

captivitate Æthiopum, qui ex Africa à Lusitanis adportantur, ut refert P. Ludovic. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disputat. 34. col. 167. litt. C. Pat. Rebellus de obligat. iust. libro 1. quæst. 10. sect. 2. num. 16. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. capit. 2. pag. 10. & Nos infrà lib. 3. capit. 6. n.
70 5. † Vbi iniurias esse, quibus gratiæ debeantur concludit, & illud Tertul. allegat lib. de Pallio capit. 1. num. 10. *Post iniuria beneficium.* Et potuit allegare Claud. in lib. de IV. Consulatu
71 Honorij, ubi † contumelias illas alapam & iniuriosa ῥαπίσματα quæ olim in servorum manumissionibus interveniebant, de quibus agitur in Novel. 18. & in l. ult. C. de emancip. liber. iniurias fœlices nominat, quòd earum interventu libertas concederetur:

Tristis conditio pulsata fronte recedit
In civicem rubuere gena, tergoq; removit
Verbera promissi fœlix iniuria voti,

prò ut benè observat Cuiacius lib. 5. observat. capit. 13. Pet. Fab. in l. 2. de orig. iur. & lib. 2. Semestr. cap. 20. pag. 304. Et Cassiodorum lib. 12. epist. 9. Vbi de exteris agens, qui ad Romana beneficia admittebantur: *Fœlix,* inquit, *& prædicanda captivitas, Romana civitate perfrui, & Afrorum privilegijs potuisse misceri.*

Et non minus aptè atque urgenter perpendi potest, quòd profani, & sacri Scriptores multis laudibus extollunt
72 Romanos, † eò quòd barbaras nationes bello domuerint, & ad naturę leges & politicam vivendi normã reduxerint, ut constat ex D. August. lib. 5. de Civit. Dei, cap. 12. 15. & 17. relato in capit. omnes §. ecce 28. quæst. 1. & ex D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 4. 5. & 6. Thom. Bozio de Imper. virtut. lib. 2. capit. 6. Rutil. Benzonio lib. 3. de anno Iubil. cap. 7. pag. 340. & seq. Iust. Lipsius de magn. Roman. Impet. lib. 4. capit. 1. & sequentib. Simon Maiol. 1. tom. colloq. 19. pag. 436. Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 1. capit. 2. & alijs novissimè congestis à Ioan. Bapt. Valençuela in discurs. stat.
& belli, part. 2. consid. 22. Vbi † propter præclaros mores, & instituta, quibus se, & subactos populos gubernabant, meruisse inquiunt, ut Deus verus, quamvis eum non colerent, sed dæmonijs, ut aliæ gentes immolarent, illorum augeret Imperium, ipsisque gentibus dominari voluerit, iuxta illud Virgil. 73

Tu regere Imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacisque imponere nomen,
Parcere subiectis & debellare superbos.

Et Sulpiciæ Poëtriæ relatæ à Pet. Fab. lib. 1. Semestr. cap. 19. pag. 119.

—— Duo sunt, quibus extulit ingens
Roma caput, virtus belli & sapientia pacis.

Quinimò, quod plus est, † prędictũ 74
Imperium, his rationibus comparatũ, legitimum fuisse, & permissione Dei ob egregias Romanorum virtutes eis in mercedem temporalem cõcessum, & posteà ab Ecclesia approbatum, idẽ August. & Thom. definire videntur, & ultra eos Baldus in l. Barbarius, 3. lect. ad finem, D. de offic. Pręt. Greg. Lopez in l. 1. verb. *Las gentes*, tit. 1. part. 2. latissimè Anton. de Rosellis in tract. de Cõcilijs fol. 96. Covarru. in Reg. peccatum 2. par. §. 9. num. 5. vers. *Tertiò, à iure divino*, Mieres de maiorat. 4. par. q. 1. num. 46. Bobadilla in Polit. lib. 1. capit. 2. num. 14. & novissimus Doct. Marta in tract. de iurisdict. 1. part. capit. 5.

Quod adeò verum fuit, ut teste D. Hieron. apud Paul. Oros. lib. 7. cap. 43.
ipsi † Gothi, quamvis Barbari & Romano Imperio admodum infensi, illius nomen, & gloriam abolere desierint, propter iustitiam, & utilitatem legũ, quas eò vigente in universum Orbem sparsas agnoverant. 75

In quibus omnibus, † quãtũ Hispani Romanos excellãt, & quãto utiliores, ac salubriores leges, mores, artes, & plu- 76

plurima alia ad humanam vitam humaniter ac civiliter transigendam Indis communicaverint, apertius est, quàm ut probatione aliquâ egeat, & vel ex suprà relatis liquidò constat, & ex alijs, quæ adduximus suprà libro 1. capit. ult. ex num. 34. & expressè do-
77 cet † eruditissim. Thomas Bozius libro 7. de signis Eccles. Dei, capit. 4. ad finem, ubi concludit: *At nūc populi omnes* (scilicet Barbarorum Indorum) *ad Christi cultum Hispanorum cura traducti, superant, vel aquant prope Europeos cunctis humanitatis ac religionis officijs, ut ex illis, qui diu per illas regiones vagati sunt, Roma audivi, & usu percepi; cùm noverim nonnullos ex ijs oriundos, & indigenas, eorumque confessiones in urbe audiverim,* & lib. 8. cap. 5. post. princip. ubi eandem curam commendans, sic inquit: *Ac sanè nunc illi populi mansuetudine, docilitate, religione, ac bonis moribus nos superant,* & lib. 21. capit. 3. ubi
78 ait: † *Neque legitur ulla gens tot nationes tam diris, & efferatis moribus ad humanitatem perduxisse, & excoluisse ad omnem civilem cultum, ut Hispanica. Quin si coëant cuncta nationes, haud poterunt ostendere tot populos, tam belluinis moribus horrentes ad humanum vivendi genus expolijsse, ut Hispani fecere.*

Quintò & ultimò, pro eâdem opi-
79 nione considerari potest, † quòd si Indi ob barbariem, & dementiam naturâ ipsâ servi erant, ut ex Aristot. diximus, neque illis ratio sufficiebat, ut se ipsos regere possent, iustius fuit, eos
80 servire, quàm imperare: quinimò, † & dominio particulari rerum suarum privari potuisse videbantur. Tum quia illius solùm est capax intellectualis creatura, ratione liberi arbitrij, ut infrà cap. sequent. dicemus: cùm etiam,
81 † quia, ut argumentatur idem Victor. sup. numero 4. si ratione insipientię erant servi, ea planè est servorum cōditio, ut neque rerum dominium, neque aliquid proprium habêre possint, sed quidquid acquirunt, illicò ad eorum dominos transeat, l. placet. D. de acquirendâ hæreditate, princip. instit. de ijs qui sunt sui, §. item vobis, instit. per quas person. Atque ita † ubi dif- 82
fusi per agros, & sine certo Rege, aut Principe, vel forma Republicæ reperti sunt, meritò tanquam servi sine domino ab Hispanis occupari, & imperio suo subijci potuerunt, † l. quod 83
servus, ubi Bartol. D. de stipulat. servor. l. si usumfructum, ubi glossa, D. de liberal. causa, circa quas plura notat idem Bartolus & Baldus in l. si servus, D. de noxal. act. Forcatul. in rub. D. de servit. num. 6. & 7. & Morla in empor. iur. tit. 6. in rub. num. 18. Quòd si † proprios Reges & Imperatores 84
habebant, ut in hoc Peruano & Mexicano Regno, & in alijs provincijs habuisse cognovimus, adhuc non minus licitè à barbaro & tyrannico eorum iugo eximi potuisse videntur. Nam cùm † hi quoque Reges, iuxta 85
eandem doctrinam Aristotel. naturâ servi essent, & sapientiorum dominio, & gubernatione egêrent, alios sub se habêre non poterant, neque eorum feritati, aut facilitati tanti Orbis imperium, & moderatio relinqui debuit, argument. † l. sic eveniet 21. D. 86
de adulter. ibi: *In sua enim potestate, non videtur habere, qui non est sua potestatis,* l. homo liber. 54. §. fin. D. de acquirend. rer. domin. ibi: *Quia nec possidere intelligitur, qui ipse possidetur.* Quibus arridet Seneca declamat. 1. dum ait: *Nec filio, qui est in patris potestate adoptare licet. Nec enim quisquam potest alium in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est.* Melior text. in l. ult. C. de legitim. tut. ibi: *Et naturalis ordo per omnia conservabitur, cui enim ferendum est, eundem esse tutorem, & sub tutela constitui, & iterum eundem esse curatorem, & sub cura agere,* † cap. inde- 87
corum 3. de ætat. & qualit. ordin. ibi: *Indecorū est, ut ij debeant Ecclesias regere, qui nō noverunt gubernare se ipsos.* Facit illud Paul. 1. ad Timoth. 3. *Qui domui*

sua praesse nescit, quomodo praerit alienis? Vbi D.Chrysostom.& D.Ambros. epist.82. *Quis ferat*, inquiens, *si ipse se gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit?* Et alia similia, quæ tradit Ioan.Nevizan. in sylva nuptia. lib.5. num.100. Simancas lib.5. de Republ. cap.14. Castillo de Bobadilla in Politica lib.1.cap.1.num.29. & Nos infrà cap.9.ex num.57.repetimus & lib.3. cap.4.num.5.

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 *Barbaries, & feritas Indorum absolutè considerata non praebet iustum, & sufficientem titulum ad eos debellandos, & spoliandos.*
2 *Auctores plures adducuntur, qui negant, infidelibus ob solam barbariem bellum inferri posse.*
3 *Dominij est capax solùm naturalis, & intellectualis creatura.*
4 *Homines licèt alicubi multum barbari, sylvestres, & corpore deformes repe-riantur, si tamen habent aliquem intellectum, inter creaturas rationales computari debent. Et num.6.*
5 *Monstra omnia hominũ rationaliũ reformatis corporibus resurrectura sunt.*
7 *Hominum monstrosorum varia species connumerantur.*
8 *Homines quantumvis sylvestres, & monstrosi, si tamen aliquod rationis habent, doceri, & excoli possunt.*
9 *Barbaris, cùm veri homines sint, ius gentium servari debet, & dominiorum distinctio eo introducta.*
10 *Deus fecit nos, non ipsi nos.*
11 *Homini imputari non debet, qua forma, regione, vel docilitate nascatur.*
12 *Homines ex natura soli, vel cœli, sub quo nascuntur, animi & corporis temperiem ut plurimùm sumunt.*
13 *Lex quod si nolit, §. qui mancipia, D. de aedil. edict. illustratur.*
14 *Nationem cœlo, & solo fœlicem sortiri gloriosum est.*
15 *Indis si ob barbaram, & sylvestrem vitam bellum inferre liceret, idem licuisse dicendum esset in alijs plurimis nationibus, quae olim non minus barbarae fuerunt.*
16 *Homines initio mundi sylvestrem vitam egisse, & sermonis usum non habuisse, quidam falsò affirmarunt.*
17 *Adam fuit sapientissimus, & eloquentissimus.*
18 *Cain Adae filius materialem civitatem aedificavit.*
19 *Humanum genus ubi augeri cœpit, & in varias regiones dividi, multi homines sylvestrem, & erraticã vitã egerũt.*
20 *Homines quo pacto ad urbes, & sociabilem ac politicum vivendi modum reduci cœperint, cum Cicerone, & alijs.*
21 *Lucretij carmina referuntur de statu, & conditione hominum antiquorum tractantia.*
22 *Nationes plurimae barbarae etiam hodie reperiuntur, quarum comparatione paucae sunt, quae politicè vivunt.*
23 *Barbari nominis commun em definitionem non ineptè notat Ioan.Boter.*
24 *Nationes aliae alijs semper barbarae visae sunt.*
25 *Anacharsis apophthegma.*
26 *Graeci, omnes nationes Barbaras, & Barbariam appellabant.*
27 *Latini Barbari, & Italia Barbaria dicitur à Plauto.*
28 *Germani, & aliae quamplures nationes Septentrionales olim non minus ferae, & barbarae, quàm Indi Occidentales fuisse perhibentur.*
29 *Saxonum & Hungarorum prisca feritas, & barbaries.*
30 *Scytharum quanta fuerit olim ruditas, & barbaries.*
31 *Scythas cur Horatius profugos & campestres appellet.*
32 *Batavi, qui hodie Hollandi dicuntur, olim nimis truces, & agrestes reputabantur.*
33 *Auris Batava proverbium unde.*

34 *Baotiorum ruditas, & crassities tanta olim fuit, ut in proverbium abierit.*
35 *Beodos Hispanè cur ebrios appellemus.*
36 *Asia pracipuè provincia Phrygia, Mysia, Caria & Lydia nimis barbara erãt, & plura adagia hoc denotantia.*
37 *Phryges per antonomasiam Barbari dicti fuerunt.*
38 *Tibia Barbara qua?*
39 *Barbaricarij dicebantur, qui vestibus Phrygio more acu pictis & auratis utebantur.*
40 *Lex 1. C. de excusat. artific. lib. 10. lex 1. C. de privileg. schol. lib. 12. & l. 1. de fabricens. in C. Theodos. exponuntur.*
41 *Phrygiones dicti, qui vestibus auro intextis induebantur.*
42 Franjas & Frãjones *Hispana voces, unde originem ducant?*
43 *Turcarum barbaries, & morum feritas maxima est, & fuit.*
44 *Afros, Gallos & Hispanos inter Barbaros, & feros collocat Cicero.*
45 *Hispanos antiquos tanquam agrestes, & inhumanos notat Strabo, & Trogus Pompe. & quare? Et num. 65.*
46 *Asturianorum barbaros mores refert Ammian. Marcellin.*
47 *Iberi, Cantabri & Galleci, quibus olim moribus fuerint?*
48 *P. Ioan. Mariana elegantissima verba de agrestibus, & feris moribus Hispanorum antiquorum.*
49 *P. Ioan. Mariana laudatur, & à reprehẽsione Fr. Ioan. à Põte defenditur.*
50 *Indos non esse veros homines, nec capaces Fidei Christiana, aliqui falsò, & erroneè principio detectionis Novi Orbis disseminarunt.*
51 *Indorum primo detectorum feritas effecit, ut illis, & reliquis multa damna inferrentur, & de omnibus in susceptione, & progressu Fidei, & morum politicorum parum speraretur.*
52 *Indorum natura, & differentia penitius animadversa, fidei, & quarumlibet artium capaces reperti sunt.*
53 *Indorum capacitas, & docilitas, & in Fide suscepta pietas, & progressus multorum Scriptorum testimonijs, & argumentis confirmatur.*
54 *Indi possunt dicere multis ex nostris illud Iob capit. 15.* Ergo vos estis soli homines, &c.
55 *Fr. Iulianus Garces Tlascalens. Episcopus laudatur.*
56 *Epistola F. Iuliani Garcesij Episcopi Tlascalensis ad S. P. Pauli III. pro Indorum defensione piè, & eleganter scripta ad litteram ponitur.*
57 *Indorum parvuli bonam, & suavẽ indolem habent, & Hispanis pueris dociliores, & frugaliores sunt. Et num 63.*
58 *Evangeliũ ex praecepto Domini omnibus indistinctè gentibus, & nationibus pradicari iubetur.*
59 *Ecclesia porta nulli est claudenda, qui ex fide spontanea baptismum petat. Et num. 80.*
60 *Satanica est vox eorum, qui Indos incapaces faciunt salutis aterna, & quo fine introducta.*
61 *Indos, qui incapaces esse dicunt, eos parum tractarunt, & agnoverunt.*
62 *Indis gravissima damna inferũt, & intulerunt, qui eos esse incapaces affirmãt.*
64 *Indi maiores, quo magis feri, & vitiosi sunt, eo magis ad Fidem suaderi debent.*
66 *Sertorius qualiter luserit Hispanos cerva fatidica?*
67 *Hispani post Fidẽ Christi receptã verã, & politicam nobilitatẽ assecuti sunt.*
68 *Indi si, ut oportet, in Fide instruantur, fortè non minores fructus, quàm Hispani prastabunt.*
69 *Indorum ruditas, & barbaries multis rationibus excusatur.*
70 *Indi Mexicani quibus picturis pro litteris uterentur? & plura de eorum artibus & ingenio?*
71 *Indi in confessionibus sacramẽtalibus, & alijs ad Dei cultum pertinentibus qualiter se habeant?*
72 *Romana sedis cura quanta esse debeat in procuranda Indorum conversione, & Fidei dilatatione.*
73 *Vaticinia aliqua Prophetarum referuntur, quibus Ecclesia de remotis*

CAPVT IIX.

De auctoribus, & argumentis quibus superior barbarismi Indorum titulus insufficiens videtur, & qualiter Aristotel. & alij, qui contrarium tenent, accipi debeant?

HÆc sunt, quæ pro fulciendo, & defendendo prędicto titulo, qui ex ruditate, & incapacitate Indorum desumitur, magis urgêre, & præstare videntur; † sed nihilominus 1
gravissimi alij, & eruditissimi viri reperiuntur, qui eum absolutè, & generaliter sumptum, parum firmum, & securum esse arbitrantur. Inter quos caput extulit † Episcopus de Chiapa, 2
prolixis, & repetitis apologijs, & antapologijs contra Ginesium Sepulvedam hoc erudirè defendens præcipuè in replicat. octavæ obiectionis, & in tractat. comprobat. fol. 66. Et in responsione, quam coram Imper. Carolo V. Barchinonæ fecit adversus orationem Episcopi *del Darien*, quæ habetur apud Anton. de Herrera in sua histor. gener. Ind. decad. 2. lib. 4. capit. 4. & 5. & idem docet Caietan. in 2. 2. quæst. 66. artic. 8. ad 2. Vbi deplorat damna sub hoc barbarismi prætextu miseris Indis illata, Domin. Soro in 4. distinct. 5. quæst. unic. art. 10. pag. 272. & libro 4. de iustitia & iure, art. 2. quæst. 2. Victor. in relect. de Ind. 1. part. ex num. 20. Gregor. Lop. in l. 2. tit. 23. part. 2. glos. 2. col. 2. 3. 6. & 14. Ioseph. Acosta omnino videndus lib. 4. de procurat. Ind. salut. cap. 3. 4. & 5. & lib. 2. cap. 5. Fr. Anton. à Corduba in quæstionario, Menchaca lib. 1. quęst. illust. cap. 10. ex num. 4. usque ad 14. & in præfa-

tione à num.5. Domin. Bañez in 2.2.
quæst.10.art.3.col.553.vers. *Arguitur
tertiò*, Fr.Eman.Roderic. in 2. tomo
quæst.Regular. quæst.99.artic.4.pag.
292.Mich.Salon.in 2.2. 1.tomo sub
tractat. de domin.quæst.2.art.1.& 2.
Pat.Ludovic.Molina de iustit.& iure,
tractat.2.disput.32.per totam, & disputat.105.vers.ult. Auctor. tractatus
Maris liberi, cap.2.quem refert Seraphin.Freitas de iusto Imperio Asiat.
capit.3.num.4. & novissimè eruditiss.
Pat.Francisc.Suarez, qui post hæc scripta ad meas manus pervenit in tract.
de Charit.disput.13.sectio.5. num.5.
Pro cuius opinionis confirmatione,
& exornatione ego ex eorundem auctorum mente sequentia argumenta
conficio, quibus simul contraria convelli videntur.

3 Primum, † quia licèt fateamur, falsam esse, & erroneam Gersonis, Sylvestri, Conradi, & aliorum sententiam,
qui verum dominium rerum, quas occupant, etiam in brutis animalibus
constituebant, certum quippe est, illud tantùm in creaturis rationalibus,
& intellectualibus considerari posse,
ut docent communiter reliqui omnes
Theologi post D.Thom. 1.2.quæst.1.
art.1.& 2.& quæst.6.artic.1.& lib.1.
contra Gent.capit.110. Caietan. ubi
sup.artic.1. Victoria d.num.20. Soto
d.distinct.5.quæst.unic.artic.2. & alij
relati à Rebello de obligat.iustit. lib.
1.quæst.7.sectio.1.num.4.& 5. Nega-
4 mus tamen † hominibus, quantumvis
Barbaris & Sylvestribus, & colore, aut
corporis habitudine, vel hebetudine
deformatis, ob hanc solam causam rerum suarum dominium adimi posse,
quia quamvis in multis ob suam feritatem, & ruditatem belluis assimilentur, ut concludunt rationes, & auctoritates in primo argumento contrariæ partis consideratæ: interim tamen
dum aliqualem rationis usum, mentisque vestigium habuerint, dubium non
est, quin inter creaturas intellectuales, & veros homines cōnumerari debeant, ut expressè resolvit D.August.
lib.16.de Civitate Dei, cap.8.sic inquiens: *Quisquis usspiam nascitur homo,
idest, animal rationale mortale, quamlibet
nostris inusitatam sensibus gerat corporis
formam, seu colorem, sive motum, sive sonum, sive quamlibet vim qualibet parte,
qualibet qualitate naturæ, ex illo Protoplasto uno originem ducere nullus fidelium
dubitaverit.* Et in Enchirid. ad Laur.
cap.87.& 91. † Vbi scribit, in die re- 5
surrectionis resurrectura esse monstra
omnia, reformatis membris in decotam, cœloque dignam formam.

Idemquoque de varijs alijs † syl- 6
vestrium, & monstrosorum hominum
formis sentire videtur D.Isidor.libro
11.Etymolog.cap.3.&Simon Maiol.
omnino legendus in dieb.Canicul.1.
tom.colloq.2.pag.55. & sequentibus.
Vbi ait, † etiam eos, qui usu linguæ
carêre, vel equinis, aut lunatis pedi- 7
bus, caudatis clunibus, sylvestribus, hirtis, & pilosis corporibus, caninis dentibus, labris pendulis, stridore terrifico reperti sunt, etiamsi nihil adorent,
& eò impietatis, & stoliditatis pervenerint, ut humani officij, & ritus obliviscantur, & propria nomina non habeant, & sine veste, ac fruge, sine pecore ac sedibus per campos ferarum
more reptantes potius quàm incedētes vagentur, ut de Atlantidis, Carmanijs, Arthabatritis, Mantopodis, &
alijs scribunt Mela lib.3.cap.4. Solin.
cap.32.& 33. † Non ideò statim irra- 8
tionales & belluinos esse censendos,
sed periculum fieri debêre, an rationis
humanæ lumen agnoscant, cùm possint ad meliorem frugem, si alliciantur, & edoceantur, converti, & sensim
persuasi ad rationis plenum usum traduci, *Vt in Antropophagis* (inquit) *tam
in Orientali, quàm in Occidentali Indicis
regionibus hoc nostro sæculo Iesuitarum
opera factum videmus.* Et idem ostendit
ipse Maiol.eodem 1.tom. colloq.19.
pag.439. docens, nulla adeò stupida

inge-

ingenia nasci, quæ solertiâ non possint maximum in modum excoli, & ad tantam frugem pervenire, ut maximis ipsâ naturâ ingenijs comparari possint.

9 Quo fit, † ut prædictis Barbaris,
tanquàm proprijs, & veris hominibus naturale & commune omnium hominum ius servandum etiam esse videatur, quo inspecto omnes æquè liberi, & rerum, ac provinciarum nostrarum domini nati sumus, l. ex hoc iure, l. manumissiones, D. de iustitia & iure, l. libertas 4. D. de stat. hom. cum alijs, quę in nostra specie considerat Domin. Soto. d. lib. 4. de iustitia & iure, art. 2. quæst. 2. & Menchaca dicto capit. 10. num. 4. & 5.

10 Etenim † cùm summus ille rerum
Opifex, ac Parens Deus, nos omnes
creaverit, non ipsi nos, ut habetur in
11 Psalm. 99. vers. 3. Nihil † illis impu-
tandum est, qui altiorem, aut acutiorem mentem artipere non potuerũt, vel meliorem, & elegãtiorem formam
assumere, aut hanc, vel illam cœli, aut
12 soli plagam sortiri: † ex cuius situ, &
intemperie multoties animi quoque vitia & morum feritas, aut ruditas generari solet, ut benè docet Ioan. Boemus de morib. omn. gent. lib. 3. cap. 1. pag. 184.

13 Et ostendit † Vlpianus in l quod si
nolit. 31. § qui mancipia, vers. *Præsumptum*, D. ędil. edict. dum ait *Præsumptũ etenim est, quosdam servos bonos esse, quia nationis sunt non infamatæ, quosdam malos videri, quia ea natione sunt, quæ magis infamis est.* Circa cuius illustrationem plura more suo congerit Tiraquel. in l. 7. connub. num. 12. & sequentib. & in tract. de nobilit. capit. 12. per totum, Marcus Mantua in glossar. iur. classi. 17. capit. 32. num. 1. Chassan. in Caral. glor. mund. part. 2. consider. 24. Menoch. de præsumpt. lib. 1. quæst. 16. num. 28. & lib. 6. præsumpt. 58. ex n. 1. Fr. Ioan. à Ponte in convenient. Monarch. lib. 4. cap. 1. pag. 214. & Franc. Iuret. in notis ad Symmach. lib. 1. epist.
88. pag. 70. † Vbi adducit Ammian. 14
Marcellin. lib. 14. histor. qui cum Simonide Lyrico docet: *Beatè perfecta ratione victuro ante alia patriam convenit esse gloriosam*, & Rutil. Claud. lib. 1. itinerar. ubi de Romanorum laudibus agens, sic inquit:

O quantum, & quoties possem numerare beatos
Nasci fœlicè, qui meruere solo,
Semina virtutum demissa, & tradita cœlo
Non potuere alijs dignius esse locus.

SECVNDÒ facit, † quia si ob solam 15
sylvestris vitę consuetudinem, & ingenij feritatem, ruditatem, sive barbariem licêret Indis bellum inferre, & eos in servitutem redigere, dominioque & imperio suarum rerum, & provinciarum privare, idem quoque in reliquis ferè universi Orbis nationibus licuisse probandum est, ut benè advertunt Doctores suprà relati. Quoniam
etsi † falsum sit, atque à Christiana re- 16
ligione alienum, quòd quidam nimis generaliter tradunt, homines scilicet initio nascentis mundi per sylvas, & campos erraticam vitam degisse, nec ullo inter se sermonis, aut iuris vinculo cohæsisse, cùm sacrâ docente Pagi-
nâ, † Adam, à quo omnes originem 17
ducimus, sapientissimus, & eloquentissimus fuerit, & sine dubio non permiserit posteros suos bestiarum more
vagari. Quin potius † Cain eius filius 18
materialem etiam civitatem ædificasse legatur, ut observat Lactan. Firmia. lib. 6. divin. institut. cap. 10. & eo non relato Card. Bellarmin. tom. 2. contr. 2. lib. 3. de laicis cap. 5. in fine, Maiol. in dieb. Canicul. 4 tom. colloq 4. pag. 252. & novissimè Calistus Remirez de lege Regia in initio num. 18. pag. 6.

Adhuc tamẽ receptissimum, & vulgatissimum est, & absque ullo pericu-
lo affirmari potest, † sequentibus sæ- 19
culis, ubi genus humanum augeri, & in varias regiones migrare, & dividi cœpit, ita naturam rerum tulisse, ut ho-

mines in agris passim bestiarum more vagarentur, & sibi victu ferino, rectique sylvestribus abdiri vitam propagarent, nec ratione animi quicquam; sed pleraque viribus corporis administrarent, nondum Divinæ religionis, non humani officij ratio colebatur, nemo legitimas viderat nuptias, non certos quisquam inspexerat liberos, non ius aquabile quid utilitatis habêret, acceperat. Ita propter errorem, atque inscitiam cœca ac temeraria dominatrix animi cupiditas, ad se explédam viribus corporis abutebatur,
20 perniciosissimis satellitibus, † quousque ab aliquibus, qui prudentiores, & sapientiores esse cœperunt, reliqui rudiores, primò propter insolentiam reclamantes, deinde rationem, atque orationem studiosius audientes, edocti, & persuasi tandem sunt in urbes congregari, ex feris & immanibus mites, & mansueros reddi, & ad unamquamque rem utilem, atque honestam induci, ut his prope verbis M. Tul. Cicer. scriptum reliquit lib. 1. de invent. & in orat. 32. pro P. Sextio, post medium, pag. mihi 475. cui consentiunt Plutarc. de placit. Philosoph. libro 1. capit. 7. Virgil. lib. 8. Æneid. de primis Italiæ gentibus loquens, Horat. in arte Poët. circa finem, Vitruvi. libro 2. cap. 1. Ioan. Boëm. in præfatio. ad lib. de moribus gent. Chassan. in Catalog. glor. mund. part. 12. consideratione 72 Simancas de Republ. lib. 1. cap. 3. num. 3. 6. & sequentib. Tapia de vera hom. nobilitat. lib. 2. pag. 187. colum. 2. elegantissimè Ioan. Mariana de Rege & Reg. inst. lib. 1. cap. 1. Foreat. in l. omnes populi, num. 1. de iustitia & iure, Afinius in praxi Iudic. tit. de mod. proced. in civil. capit. 2. num. 2. Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. capit. 22. & lib. 3. capit. 1. & 2. & ante
21 omnes † antiquissimus Poëta T. Carus Lucretius lib. 5. de natur. rerum sic inquiens:

Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset:
Multaque per cœlum Solis volventia lustra
Volgivagam vitam tractabant more ferarum,
Nec robustus erat curvi moderator aratri
Quisquam, nec scibat ferro molirier arva,
Nec nova defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibus ramos.
Quod Sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat corpora donum,
Nec dum res igni scibant tractare, nec uti
Pellibus, & spolijs corpus vestire ferarum,
Sed nemora atque cavos monteis, sylvasque colebant,
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare, imbreisque coacti:
Nec commune bonum poterant spectare, nec ullis
Moribus inter se sciebant, neque legibus usi,
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna ferebat
Sponte sua, sibi quisque valere, & vivere doctus.
Et Venus in sylvis iungebat corpora amantum,
Et manuum mira freti virtute, pedumque
Consectabantur sylvestria secla ferarum
Missilibus saxis, & magno pondere clava,
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris,
Setigerisque pares suibus sylvestria membra
Nuda dabant terræ, nocturno tempore capti,
Circumse folijs, ac frondibus involventes, &c.

Quæ priscorum hominum feritas, & cæca barbaries in aliquibus provincijs & regionibus prius, in alijs posterius,

rius,& magis ac minus coli,& tempe-
22 rari cœpit. Pleræsque † etiam hodie
reperiuntur,quæ vix humanæ rationis
usum percepisse videntur: ita ut non
ineptè dicere potuerit Ioannes Bote-
rus in relatio. univers.4.part.libro 3.
pag.65.admitti nô posse eorum Scri-
ptorum definitionem, qui barbaros
eos populos nominant: *Quorum mores*
longè à ratione,& communi hominum vi-
23 *ta abesse reperiuntur*. Nam si hoc, † in-
quit, ultimum verum est, Græci po-
tius, Latini & similes, qui nunc politi-
cè vivunt, barbari appellandi sunt,
cùm ij numero pauci diversam ab in-
numeris alijs gentibus vitam agant,
quæ adhuc in antiquo illo barbarismo
persistunt.

24 Et reverâ † semper illud obtinuit,
ut aliæ nationes alijs barbaræ videan-
tur, ut iam dudum apud Laërtium lib.
1.de vita Philosoph. capit.9. ostendit
25 Anacharsis, † qui cuidam obijcien-
ti, quòd esset barbarus: Certè, inquit,
apud Athenienses; sed vicissim Athe-
nienses barbari sunt apud Scythas.
26 Quinimò † Græci omnes nationes ge
neraliter Barbaras, & Barbariam ap-
pellabant, ut post Homer. Platon. &
Epinom. observat Strabo lib.14. Et
27 quod plus est, Plautus sæpè † ipsos
Latinos, qui inter prudentiores,& sa-
pientiores habiti sunt, eodem nomi-
ne donat, & Italiam Barbariam ap-
pellat, ut eruditè observat Lambin. in
illud prologi Asinariæ: *Demophilus scri*
psit, Marcus vertit Barbarè, & Curcu-
lion:

Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,
Fite mea causa Lydij Barbari,

& Mostellariæ:

Non enim hac pultifagus opifex opera fe-
cit Barbarus,

& in Pænulo:

Hoc pingues fiunt auro in Barbaria boves.

28 Germani † etiam, Saxones,& aliæ
gentes Septentrionales , ut fuerunt
Sarmatæ, Pannonij, Hungari, Poloni,
Suevi, Eruli, Russiani, Britanni, Go-
thi, Alani,& similes, quæ hodie quan-
tum spectat ad humanitatis cultum,
meritò nulli rationi cedunt, plurimas
vincunt , adeò feræ , & barbaræ non
multis ab hinc sæculis censebantur,
ut forsan in ipsis nostris Indis, Æthio-
pibúsve deterioris naturę viderentur,
ut constat ex illarum Scriptoribus, &
ex alijs, quæ latissimè post Cornel. Ta
cit. Strab. Procop. & alios tradit Cœl.
Rhodig. lib.18. lectio. antiq, capit.21.
Thomas Bozius lib.7. de sign. Eccles.
cap.4. lib.10. cap.13. lib.20. cap.7.&
lib.22. cap.11.& Fr. Thom. à Iesu de
procur. omn. gent. salu, lib.1. capit.11.
pag.37.& lib.4. 1. part. capit.1. Inter
quos Seneca lib. de gubernatio. mun.
Germani, inquit, *errant incertis sedibus,*
sunt apud eos perpetuæ hyemes, solum in-
fœcundum , nullæ ædes, venationibus vi-
vunt, ubicunque nox fessos laboribus de-
prehendit , cubant sub frondibus , aut in
speluncis foveisvè: non habent domos , sed
casas folijs , & culmis contectas. Incolæ
circumaguntur choriæantium more in co-
gelato mari victitantes carne ferina , gens
nuda,& pellibus solùm ferarum vestita,&
propterea vilis despectaque ab omnibus.
Et Fortunat. libro 3. ad Fœlicem Epis-
cop. Nannetens. † sic de Saxonibus 29
ab eo conversis, & mansuefactis scri-
bit:

Mitibus alloquijs agrestia corda colendo
Munere Fœlicis de grege nata seges.
Aspera gens Saxo, vivens quasi more ferino
Te medicante sacram bellua reddit ovi.

Rheginus quoque, qui sub annum
MLXXV. vixit, idem de Hungaris his
verbis scribit: *Vivunt Hungari non ho-*
minum, sed belluarum more, carnibus, ut
fama est, crudis vescuntur, sanguinem bi-
bunt, corda hominum, quos capiunt, parti-
culatim dividentes, veluti pro remedio, de-
vorant; nulla ratione flectuntur, aut mise-
ratione afficiuntur. Et Eginarthus Ca-
roli Magni scriba in eius vita, sic de
omnibus Germaniæ nationibus loqui
tur: *Saxones sicut omnes ferè Germaniam*
incolentes nationes, & natura feroces, &

cul-

cultui dæmonum dediti, nostræque religioni contrarij, neque divina, neque humana iura vel polluere, vel transgredi inhonestum arbitrantur.

Cæteri quoque populi ad Boream
30 positi, † qui Germanis Orientaliores
sunt, & ab antiquis communi nomine Scythæ vocabantur, secundùm Strabon. lib. 11. & Diodor. Sicul. lib. 5. cap. 9. eâdem barbarie, & rusticitate laborabãt, teste Herodot. lib. 4. qui sic ait: *Nulla sunt Scythis urbes, nulla mœnia structa, domos secum ferunt singuli, equestresque sunt sagittarij, non pane victitantes, sed ex pecoribus, pro domibus plaustra habentes, quid ni imbelles alioqui futuri, & ad dimicandum inhabiles.*

31 Quò respexit † Horat. lib. 1. Ode
35. dum eos profugos appellat, & lib. 3. Od. 24. dum canit:

Campestres melius Scythæ,
Quorũ plaustra vagas ritè trahũt domos
Vivunt, & rigidi Getæ:
Immetata quibus iugera liberas
Fruges & Cererem ferunt:
Nec cultura placet longior annua.

32 Et † de Battavis eiusdẽ Germaniæ
populis, qui nunc, ut plerisque placet, Hollandi nominãtur, narrat Cornel. Tacit. lib. 20. nimis agrestes, inelegantes, tetricosque fuisse. Vnde natum est
33 Proverbium † *Auris Battava*, quod
Erasmus pro pingui, crassaque, & indocta interpretatur, illud Martial. adducens lib. 6. epigram. 82:

Tu ne es, tu ne ait, ille Martialis,
Cuius nequitias, iocosque novit
Aurem qui modò non habet Battavam.

Vbi Domit. Calderin. Raderus & Marcilius plura notarunt, & conducit Lucanus lib. 1:

Vangiones Battavique truces, quos are recurvo
Stridentes acuere tubæ.

34 Bæotij † etiam, licèt in Græciæ fi-
nibus siti essent, eâ ingenij ruditate, & crassitie fuisse commemorãtur, ut hoc nomine proverbiali figurâ ignavi, stolidi, & supini homines notari solêtent & quidquid insulsum esset, ac stultum, id Bæoticum diceretur, iuxta illud Horatij lib. 2. epist. 1:

Bæotum in crasso iurares aëre nasci.

Et Plutarch. in comment. de esu carn, qui ipse Bæotus scribit, ab Atticis notatos Bæotos tanquam brutos & stupidos, ac pingues, tradit plura Erasm. in adag. *Bæoticum ingenium*, & in adag. *Bæotissare*, & in adag. *Bæotica aures*, & Carol. Stephan. in diction. verb. *Bæo-*
tica. Vnde † non inani coniecturâ di- 35
cere possumus Hispano nostro sermone vocem illam *Beodos* inductam, quâ ebrios, & voraces homines significamus, l. 5. tit. 8. part. 7. ut benè observat Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 4. pag. 27. quamvis D. Sebastian. Covarru. in Thesaur. ling. Hispan. aliam etymologiam comminiscatur, & *Beodo*, quasi *Bevido* dictum interpretetur.

In Asia quoque † præcipuę provin 36
ciæ erãt Phrygia, Mysia, Caria, Lydia, ut tradit Cicer. in oratio. pro Flacco, quæ tamen, eodẽ ibîdẽ testãte, barbariei, feritatis, & ruditatis nomine malè semper audierunt, ita ut nõ nisi flagris & verberibus ad doctrinam, & bonos mores allici possent, quod locum fecit adagijs *Phryx verberatus melior, Mysiorũ ultimus, Cùm Caro Carizas, Lydus in meridiẽ, Lydus in planiciẽ provocas.* De quibus optimè agit M. Varro lib. 6. de ling. Lat. Athen. lib. 12. Erasm. in eisdem adagijs, Cœl. Rhodig. lib. 2. lect. antiq. cap. 14. Lorin. in Act. Apostol. cap. 28. vers. 1. Puẽte in d. convenien. Monarch. lib. 2. cap. 11. §. 2. pag. 144. & cap. 26. §. 3. pag. 272. Vbi aiunt, has
nationes † per anthonomasiam Bar- 37
baras appellatas, iuxta illud Horatij:

Græcia barbariæ lento collisa duello:

& Maronis:

Barbarico postes auro spolijsque superbi:

Quod de Phrygia rectè accipiũt inter
pretes. Ita † ut musicum quoddam in 38
strumentum ab eisdem Phrygijs inventum, quo tristitiæ tempore uteban-

bantur *Tibia Barbara* diceretur, quò respexit Horatius:

Sonante mixtum tibijs carmen lyra,
Hac Lydium illis Barbarum.

39 Et similiter Imperatores † Barbaricarios eos nominarunt, qui vestibus Phrygio more acu pictis & deauratis
40 utebantur, ut apparet † ex l. 1. de fabricēs. in C. Theodos. l. 1. C. de excus. artif. lib. 10. ubi doctissimus Cuiacius l. 1. C. de præpos. agent. in reb. & l. 1. C. de privil. schol. lib. 12. & observat Pancirolus in notitia utriusque Imperij lib. 2. capit. 83 fol. 173. Donat. sup. Virg. 2. Æneid. Brisson. & Calinus de verb. iur. verb. *Barbaricarij*, & Turneb. lib. 5. advers. cap. 25. Vbi advertit, hos
41 ipsos, † Phrygiones etiā dictos, quòd Phryges vestes auro intexere, & acu pingere primi instituerint. Quod etiā notavit Alexan. ab Alex. lib. 4. Genial. cap. 8. Polidor. Virgil. lib. 3. de invent. rer. cap. 6. Chassan. in Catal. glor. mundi, par. 11. consid. 34. & D. Sebast. Covarru. in d. Thesaur. ling. Hispan. verb.
42 *Franjas*. Vbi † benè considerat, hinc fortè apud Hispanos vocem *Franjas* & *Franjones* originem ducere.

Has & alias plures maioris & mino-
43 ris Asiæ provincias hodie † occupant Turcæ, qui etiā tunc, cùm in Scythia pererrabant, & nunc quoque, cū adeò late Imperij sui terminos extēdisse cō petiuntur, ita Barbari, & feroces naturā sunt, ut nulla gens magis efferata, crudelis, libidinosa, infida, ac truculēta reperiri possit, quæque peioribus, & durioribus legibus ac moribus vitam agat, ut post Laonicum Calchocondilam, & alios qui de rebus Turcicis scripserunt, benè narrat Fr. Hieron. Romanus in lib. de Republ. Turca, Ioan. Boter. in relat. univers. 2. part. lib. 4. ex pag. 184. Busbequius in relat. suæ legat. ad Turcas, & Simon Maiolus in dieb. Canicul. tom. 4. colloq. 5. pagina 337. cum sequentib.

Denique ne in his plus temporis cō-
44 teramus, Afri, † Galli, & nos ipsi Hispani olim non minori barbarie, ruditate, & feritate laborare dicebamur, quàm hodie Indi, quos quidā hac tantum de causa servos efficiunt; sic enim de eis generaliter scribit Cicero in epist. ad Quint. Fratrem: *Quòd si te sors Afris, aut Hispanis, aut Gallis præfecisset immanibus, ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tua consulere eorum commodis, & utilitati salutique servire.*

Et de † Hispanis in specie, præcipuè Asturibus, Gallæcis, & Vasconibus, agens Strabo. libro 3. geograph. 45
eos agrestes vocat, & inhumanos eā ratione additā, quæ longè magis pro Indis militare videtur, sic enim inquit: *Agrestis autem eorum immanitas non solùm ex ipso bellādi usu, verùm etiam ex alia locorum longinquitate provenit. Longinqua enim ad eos est navigatio, longinqua etiam itinera, cùmque nullis commisceantur advenis, quæ inter homines cōmunia sunt abiecere, & omnem exsuerunt humanitatem.* Et posteà eodem lib. immansuetos, sylvestres & alienos à moribus humanis eosdem Hispanos appellat. Idem facit Trogus Pomp. libro 44. suæ hist. in fine, dum ait: *Nec prius perdomita provincia iugum Hispani accipere potuerunt, quàm Cæsar Augustus perdomito Orbe victricia ad eos arma trāstulit, populumque barbarum, ac ferū ad cultiorem vitæ usum traductum in formam provinciæ redegit.* Et Ammian. Marcellin. bella Lepticanorum cum Asturibus memorans tempore Imper. Ioviani, & initio Valentiniani, quod fuit anno Christi CCCLXIIII. & sequenti,
sic ait: † *Asturiani his cōtermini Barbari in discursus semper expediti veloces, vivere quo assueti rapinis & cædibus paulisper pacati in genuinos turbines revoluti sunt.* 46

Alia quoque similia † de Iberorum, 47
Cantabrorum & Gallæcorū moribus reperiuntur apud Cœl. Rhodig. d. lib. 18. capit. 22. & alios, post quos noster
Ioan. Mariana † lib. 1. hist. Hisp. cap. 48
6. sic inquit: *Veteres Hispani moribus fuere rudes sanè, & sine more, feris propriorā*

quàm

quàm hominibus ingenia, secreti etiã inter
tormẽta tenaces, inquieto animo, corporũ ce
leritate maxima, dediti religionibus, a sa-
pientiæ studijs abhorrentes: tametsi ingenio
maximo, quod translati in alias provincias
declararũt, neque mẽtis perspicuitate, neq;
memoriæ laude, ac ne orationis quidẽ copia
ab ulla gente superari. Armis aliquãto ad-
versus hostes, quàm cõsilio meliores fuerũt,
cultu vitæ agresti, victu copioso magis, quã
exquisito, vino parcissimo, aqua sæpè potu
contenti vitã propagabãt: adversus sontes
severi, in advenas humani & hospitales.
Quæ omnia verba transcribere volui,
49 quoniã priora tãtùm recẽsens, † hũc
nostræ ætatis auctorẽ, iudicio meo gra
vissimũ & elegantissimũ, graviter hoc
nomine reprehẽdit Fr. Ioan. à Põte in
d. conven. Monarch. lib. 3. cap. 21. pag.
134. Quasi propriæ nationi iniuriã ir-
rogaverit, eã ruditatis, & feritatis in-
cusans. Quod ipse multis argumentis
depellere tentat, cum Alphonso Mata
moros in lib. de Academ. Hisp. cùm ta
mẽ cõstet eo in capite Marianã plura
de laudibus, quàm de vitijs Hispanorũ
dixisse. Nec verè vitio illa antiqua ru-
ditas verti debeat, quæ illi ætati magis
quàm gẽti tribuẽda videtur, & tũc reli
quis ferè nationibus cõmunis erat, ut
ex superioribus patet. Vt omittã hæc
eadem, quæ in Mariana notat, & alia
longè graviora, ipsũ Fr. Ioan. fateri, &
Hispanis obijcere lib. 1. c. 2. §. 3. pag. 10.
50 Tertiò † pro supradictæ sentẽtiæ
cõfirmatione, & contrariæ reiectione
cõsidero, falsum utique esse, & semper
fuisse, quod quidã primis illis detectio
nis & cõquisitionis huius Novi Orbis
tẽporibus, pravã suggestione dissemi-
narũt, videlicet, Indos non solùm bar
baros esse, ut aliæ nationes, de quibus
diximus, sed prorsus inhumanos, stupi-
dos, atq; amẽtes, & per mõtes, & agros
ferarũ more vagãtes, ita ut vix homi-
nũ appellatione digni videri possent,
& omnino incapaces essent Fidei Chri
stianæ percipiẽdæ, & retinẽdæ. Etenim
51 licèt † aliquid horũ primã facie cẽseri
potuisset, inspectã naturã, & feritate In
dorum, qui in primis insulis, quas dicũt
de Barlobento, reperti sunt, & alio-
rũ, quos Caribes, & Canibales ap-
pellamus, atque hoc colore multa dã-
na miseris Indis generaliter à militi-
bus irrogata fuerint, qui eos bestiarum
instar tractabant, onerabant, & spolia-
bant, gravissimũ hac propter impedi-
mentũ eorũ conversioni generantes.
Re tamen † posteà maturius, & peni 52
tius inspectã, & pijs ac religiosis viris à
Regibus nostris cõmissã, manifestè cõ-
stitit, non esse omnes Indos eâdẽ lance
trutinandos, cũ alij, & quidẽ numero
plures, politicã vitã agerẽt, & pro cap-
tu suo proprijs legibus, ac Regibus ci-
viliter gubernarentur, ut in cap. seq.
dicemus, ac planè nullos adeò usu ra-
tionis & intellectus carẽre, ut ab homi
nũ appellatione, & Fidei prædicatione
excludi deberent; quin potius plerosq;
eorum, si rectè instituantur, faciles ad-
modũ, & supra omnes alias gentes do-
ciles esse ad Catholicã Fidẽ percipiẽ-
dã, recipiẽdã, & retinendã, & ad quas-
libet artes etiã liberales addiscendas,
quas etiã ante Hispanorũ adventũ suo
more, ac modo in aliquibus regioni-
bus plusquàm mediocriter exercebãt.
Quod † etiam multis exemplis, & ar 53
gumentis latè probavit pijssimus in In
dos Chiapensis Episcop. in fine suæ A-
pologiæ fol. 17. & in replicat. 8. ad ob-
iect. Sepulvedæ, Ioseph. Acosta omni-
no legẽdus lib. 1. de procut. Ind. salu.
cap. 1. & 8. 17. & 18. cum multis seqq.
& lib. 4. cap. 3. 4. 5. & in hist. moral.
Ind. lib. 6. cap 1. 8. & seqq. Vbi conclu-
dit, nullam nationem hominũ obsequẽ
tiorem esse, nullam subiectiorem: esse
que Indos, præcipuè Peruanos, & Me
xicanos, ingenio nequaquam duro &
obtuso, sed potius docili & mansueto,
imitandi quidquid viderint mirè cupi-
dos. In quibus potentiam, & regendi
auctoritatem conspiciunt, nimis vene
rabundos, dicto citius obsecundantes.
Bonorum, & Sacerdotũ amatores, &

obedientes, factos, opumq; contēptores, & quòd multi minus credūt, si semel serió, atque ex animo Religionē, virtutemq; susceperint, in sententia
54 constantes. Et † quòd fortè multis ex nostris id dicere possint, quod Iob cap. 15. amicis suis dixisse narratur: *Ergo vos estis soli homines, & vobiscum moritur sapientia, & mihi est cor, sicut & vobis: neque inferior vestri sum: quis enim ea, quæ nostis, ignorat?*

Idem ostendit Th. Boz. de sign. Eccl. lib. 7. cap. 4. & lib. 8. cap. 5. verſ. 58. ubi de efferatis Indorū gentibus loquens, quæ per nostros ad Fidem conversæ fuerunt, inquit: *Ac sanè nunc illi populi mansuetudine, docilitate, Religione, ac bonis moribus nos superās*, & lib. 10. c. 13. verſ. *Hinc ut legimus*, ubi per Episcopos & Religiosos viros Indorū ruditatē & feritatē emendatā fuisse commemorat.

Idem tradunt Ioan. Boter. in relat. univerſ. 4. p. lib. 3. pag. 58. 96. & seqq. Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. verſ. *Arguitur tertiò*, F. Auguſt. Davila in d. hiſt. Mexic. lib. 1. cap. 30. pag. 109. & cap. 42. Fr. Eman. Roderic. in queſt. regul. tom. 2. q. 99. art. 4. pag. 292. Fr. Alfonſ. Ferdin. in hiſt. Eccleſ. noſt. temp. lib. 1. cap. 21. Fr. Greg. Garcia de Ind. orig. lib. 3. cap. 4. §. 5. & cap. 5. & 6. & noviſsimè ac latiſsimè Fr. Ioan. à Torquem. in Monarc. Ind. lib. 11. 12. 16. & 17. per tot. ubi Indos a tarditatis & feritatis nota defendunt, & plurimorū facta, leges, mores, & instituta recēsent, quæ cum præceptis Decalogi, & aliorū nationū legibus in multis conveniebant, & eos nullo modo ingenij, & Catholicæ Fidei expertes fuisse cōvincunt, sed magna ex parte prudētes, subtiles, acutos, pios & religiosos, & regendi, ac gubernādi arte usquequaque nō imperitos. Idem etiā in sua generali huius Novi Orbis historia passim præstat Ant. de Herrera, & præcipuè decad. 3. lib. 2. cap. 18. & seq. decad. 4. lib. 10. cap. 1. & 9. lib. 8. cap. 3. lib. 9. cap. 12. ubi politiam, & mores Mexicanorum, Iucatanorum, Chiapensium, Nicaraguensium, & aliorum provinciarum Novæ Hispaniæ cōmemorat, & decad. 4. lib. 1. cap. 10. & seqq. ubi agit de Indis Terræfirmę, & lib. 5. cap. 9. ubi de moribus Malucorum, & decad. 5. lib. 4. cap. 1. & seqq. ubi de moribus Peruanorum.

Et ante omnes luculenter de eodē argumento disserit † Reverendiſs. 55
Pat. Fr. Iulianus Garcesius ex Dominicano Ordine, primus Ecclesiæ Tlaxcalensis Episcopus, qui cùm maximâ religione, & eruditione pollêret, & pluribus annis inter Indos Novæ Hispaniæ versatus fuisset, ac proinde idoneitatē eorū, & iniurias, quas sub prætextu incapacitatis immeritò patiebantur, simul explorasset, & deplorasset,
piā † quandam, & elegantē epistolam 56
misit ad Paul. III. fœlicis recordationis S.R.E.P. anno 1536. in qua multa verè, ac graviter de eorundē Indorum moribus, ingenio, docilitate, & in Fidē Catholicā propensione, & profectione recensuit, quam non pigebit candidis & Christianis Lectoribus ob oculos ponere, quoniam maximè ad nostrum institutum conducit, & cùm à suprà dictis Auctoribus multum laudetur, à Fr. Auguſt. Davila dumtaxat refertur d. cap. 42. ea igitur sic habet.

Sanctiſsimo D. N. Paulo III. Pōtif. Maximo, Fr. Iulianus Garces Ordinis Prædicatorū, Episcopus primus Tlaxcalensis in Nova Hispania Indiarum Cæsaris Caroli, salutem sempiternam dicit.

QVÆ circa novellū gregē, Ecclesiæ sanctæ aggregatū, tibi (Beatiſsime Pater) acquisitū noverim, declarare non pigebit, quatenus exultare valeat spiritus tuus in Domino salutare. Et ne pro

logi longâ enatratione, tibi præcipuè, qui tot, ac tantis totius Orbis negotijs providēte debes, fastidiū generē; rē ipsam in valvis aggredior. Nulla † sunt
57 obstinatione orthodoxæ fidei infesti, aut pervicaces (ut Iudæi, & Mahumetani) Indorū parvuli. Christianorū decreta non hauriunt modò, sed exhauriūt, ac veluti ebibunt: citiùs hi, & alacriùs articulorū Fidei seriem, & consuetas orationes, quàm Hispanorū Infantes ediscunt, & tenent, quidquid à nostris traditur. Alūtur intra Monasteriorū ambitū per suas classes, & contubernia per scholas & doctrinas ex ditioribus trecenteni, quadrigēteni, quingenteni, & sic de singulis ordinatim, secundū magnitudinē civitatū, & oppidorū. Non clamosi, non iurgiosi, nō litigiosi, non inquieti, non discoli, non tumidi, nō iniuriosi: placidi, pavidi, disciplinati, ad magistros obtēperatissimi, obsequiosi ad sodales, non querulosi, non mordaces, non contumeliosi, omni prorsus vitio (quod nostrates pueruli scatent) liberi: secundū quod illa ætas patitur, ad liberalitatē propensissimi; utrum uni, vel multis des, nihil interest, quia quod uni datū est, singulis impartiendum curant. Parcimoniâ mirabili, non bibaculi, nō gulosi, ingenitâ, & velut innatâ modestiâ, ac disciplinâ. Siquidē videri est, eos ordinatè, seriatimq; incedentes, seu sedēte, seu stare iubeantur, seu flexis poplitibus prosterni ad pulvinaria. Præter suum Tlacuali (sic enim communē escā appellant) post panē, seu Tlaxcali, nihil obnixè flagitantes. Habēt enim & nostrates fructus omnes, idest, quorū semina ab Hispania allata sunt: tanta est terrę feracitas, ac fœcundia. Habēt & suos fructus. Iā verò ingenij docilitas supra modū, seu cantare iubeas, seu legere, scribere, pingere, fingere, cæteraque id genus liberaliū artiū, & aliarū, ad rudimenta omnia perspicaces, & acutissimi intellectus dexteritate singulari, quod præter cœli clementiam, ac temperiē (ut sępè mihi animo revolvēti occurrit) pręstat mira in cibo simplicitas ac parcimonia. Cū intra monastetia Fratrū ad disciplinā arceantur, nulla a maioribus querimonia quæstióve fit, quòd inæquali spatia tetractētur, quòd severiùs castigētur, quod à pędagogis tardiùs ad domos dimittantur, quòd ęqualibus inæqualia, aut imparibus paria demandentur officia. Cōtradicit nemo, nullus obiurgat; sed parētū cura, ac solertia ad id tendit, ut quàm eruditissimus in Christianismo suus natus evadat. Iam verò Ecclesiasticus cantus, seu organicus, seu harmonicus, seu rhytmicus absolutissimè ab eis perdiscitur: ita ut extranei musici nō magnopere desiderentur. Qui in cāpo pugiles exercebantur, campestrati vocabātur (teste August.) quia fœmoralibus eorū pudēda velabātur, quę cāpestria dicebātur, & perizomata in litteris sacris, Indi Tomastli dicunt: Apud quos tanta cura, & verecundię observatio, ut in publicū etiā tantilli infantuli (de Mexico loquor) sine Thomastli, idest, subligari prodeat nemo. ¶ Nūc cōtra eos, quos de indigenis malè sensisse, cōperimus, dicendū erit: refellēdo vanissimā opinionē illorū, qui eos incapaces insimulāt, inculpantq́; atq; ex Ecclesiæ gremio abijciendos asseverant. Prædicate (ait † Dominus) Evangeliū 58
omni creaturæ, qui crediderit, &c. de hominibus planè loquebatur, non de brutis, nullā excipiens gentē, nullā nationē excludens, quippè in rete Evāgelico omne pisciū genus cōclausuris Apostolis, quibus pędixerat: Faciā vos piscatores hominū. Nā quod dicit, elegerūt bonos, malos foras miserunt: nō de hac militantis, sed de illa triūphantis Ecclesiæ piscatione loquebatur, quādo segregabit oves ab hœdis. Vnde in piscatione Petri ante passionē retia rumpebantur prę multitudine pisciū, etiam naviculæ penè mergebantur, sed post Resurrectionem (ait Ioannes) cùm tanti essent, non est ruptum rete,

quia de piscatione triũphantis loquebatur Ecclesiæ. Multi enim retia militantis Ecclesię pisces implent, rũpunt, & egrediuntur, sive hęresibus, sive pravis moribus, qui triumphãtis retia nõ intrabunt. Vnde de piscatione post Resurrectionem Dominicam numerum determinatum apposuit piscium: quia novit Dominus, qui sunt eius (ait Apostolus) quia hęc retia multi exituri intrant, illa nullus egressurus intrabit. Lauda Ierusalem Dominum (ait Psalmista) quia confortavit seras portarũ tuarũ: benedixit filijs tuis in te. Et ne putaremus in cœlum tantùm centũ quinquaginta tres, idest, beatorũ animas: mysticè usque ad decem: & septẽ ab uno ascendẽdo, ac intermedios numerando, is numerus surgit centum quinquaginta tres, quia decẽ præceptorũ observatores, & septenaris numeri in donis Spiritus sancti perceptores tantùm intrabunt: quia multi sunt vocati, pauci verò electi. Restat igitur, ut nulli apertũ, quod vidit Ioannes in Apocalypsi, ostium claudamus, quia ille, qui habet clavẽ David, qui aperit, & nemo claudit, solus novit numerum electorũ in fœlicitate superna. Nulli ergo hominum, qui † ex fide spontanea
59
perat Baptismum, Ecclesiæ est porta claudenda, iuxta Augustini sermonem 15. de verbis Apostoli, Cyprianũ super hac re citantis. Nullum ergo retrahat, quæso, ab hoc opere falsa talium assertio, qui diabolicis instigati suggestionibus, incapaces religionis nostræ asserunt Indos istos.

60 Hæc certè vox † Satanica est, & dolentis dæmonis suum subversum iri cultum, ac ex avarissimorum Christianorum faucibus erumpens; quorũ tãta est cupiditas, ut sitim eius explère volentes, rationabiles creaturas ad Dei imaginẽ factas, bestias, & iumenta esse contendant, nullo alio fine, nisi ut quibus illarũ cura cõmissa est, nulla sit liberandi eas è rabidissimis manibus cupiditatis suæ: quin potius illarũ obsequio uti pro arbitrio permittant. Quis enim tã impudẽti animo, ac perfricatã frõte incapaces fidei asserere audet, quos mœchanicarum artium capacissimos intuemur, ac quos etiam ad ministerium nostrorum redactos bonę Indolis, fideles & solertes experimur?

Etsi quando (Beatissime Pater) tua sanctitas aliquem Religiosum † virum 61
in hanc declinare sententiam audierit, etsi eximia integritate vitę, vel dignitate fulgère videatur is: non ideò quicquã illi hac in re præster auctoritatis, sed eundẽ patũ, aut nihil insudasse in illorum conversione certo certiùs arbitretur, ac in eorũ addiscenda lingua, aut investigandis ingenijs parũ studuisse perpendat. Nã qui in his charitate Christianâ laborarunt, non frustrà in eos iactare retia charitatis affirmant: illi verò, qui solitudini dediti, aut ignaviâ præpediti, neminem ad Christi cultum suâ industriâ reduxerunt, ne inculpari possint, quod inutiles fuerint, quod proprię negligentiæ vitium est, id infidelium imbecillitati adscribunt, veramque suam desidiam falsæ incapacitatis impositione defendunt, ac non minorem culpam in excusatione committunt, quàm erat illa, à qua liberari conantur.

Lædit † namque summè istud homi 62
num genus, talia asserentium, hanc Indorũ miserrimam turbã; nam aliquot Religiosos retrahunt, ne ad eosdem in Fide instruendos proficiscantur. Quamobrem nonnulli Hispanorũ, qui ad illos debellandũ accedũt, horũ freti iudicio, illos negligere, perdere, ac mactare, opinari solent non esse flagitiũ. Vnde apparet, quòd hoc Satan ille, humani generis hostis, in lucis Angelũ transfiguratus invenit, ut gentium illarũ differendo fidem, sibi exhibitum cultũ conservet. Nunc verò de horum sigillatim hominum ingenio, quos vidimus ab hinc decennio, quo ego in patria cõversatus, eorũ potui perspicere mores, ac ingenia perscrutari,

testificans corã te (Beatissime Pater, qui CHRISTI in terris Vicarium agis) quod vidi, quod audivi, & manus nostræ contrectarunt de his progenitis ab Ecclesia, per qualecunque ministerium meum in verbo vitę, quod singula singulis referendo, idest, paribus paria. Rationis optimę compotes sunt,
63 & integri sensus & capitis; sed † insuper nostratibus pueri istorũ, & vigore spiritus, & sensuum vivacitate dexteriori in omni agibili, & intelligibili præstantiores reperiuntur. De maioribus,
64 † quod barbarâ feritate, ac crudelitate ultra humanum modum fuerint, audivi: utpotè antropophagi, idest, humanarum carnium voratores, truces, ac cruenti: sed quanto crudeliores, & immaniores fuêre, tanto acceptius Deo holocaustum offeretur, si benè convertantur: cuius pars maxima nos sumus, si tales erga eos extiterimus verbo, & exemplo, manu, linguâ, quales eos nobis, si in similem casum incidissemus, voluissemus habère. Lucrifacere animas eorum laboremus, pro quibus CHRISTVS fudit sanguinem. Barbariem eis,
65 & idololatriã obijcimus, † quasi meliores habuerimus patres nostros àqui bus ductamus originẽ, quou'que B. Iacobus Apostolus eisdem prædicavit, eosque ad Fidei cultum convertit, ex pessimis optimos reddens: unde tot clarissima Martyrum, Doctorum, & Virginũ lumina emicuerunt, quos hic longum esset, & non necessarium recensere. Quis dubitat, durante sæculo, multos ex his sanctissimos futuros, & omni virtute conspicuos? Numquid
66 Sertorio † apud Hispanias res agẽte, submissa est cerva, quæ fatidica putaretur? Ecce cervam, idest, brutum animal Hispani prophetissam, idest, fatidicam, ac Deam adorabant. Feritas Hispanorum quondam tanta erat, ut Silius Italicus ex Italica Bęthicæ civitate oriundus, dicat de maioribus suis eulogium inclytum:

Prodiga gens animi, & properare facillima morte:
Namque ubi transcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi, spernens venisse senectam
Et fati modus in dextra est.

Viriatus ille, quem teste Iustino (de Gentilitate loquor) Hispania habuit clarissimum Ducem, pastor erat armentarius. At post † Christianismum 67
susceptum, cũ fide veram nobilitatem hęreditate possidemus, tot milites, tot Duces præclarissimos, quibus & Roma Imperatoribus usa, mirũ in modũ crevit, ac in id, quod de ea audivimus, provecta est. Si ram † inculta, & ve pri 68
bus errorum obsita Hispania ante Apostolorum prædicationem, postea tales fructus, sive in sæculo, sive in Ecclesia parturivit, quales futuros nunquam antè credidissent; quia hæc mutatio dexterę Excelsi: dent mihi tales pro eodem Omnipotentis Dei, ac Domini liberatoris cunctorum auxilio, favore, & patrocinio, mirabilẽ fortasse Indorum populum in hoc Novo mundo reperto futurum. Numquid (ait Isaias) abbreviata est manus Domini, ut salvare nequeat? Quo tempore Sertorius in Hispania apud semiferos homines Romanorum Dux erat, litteras Hispani, & Græcas & Latinas noverant, ab his nationibus subiugati: verũtamen est, quòd si Hispania proprias vires agnovisset (ait Trogus) nunquã Romanis colla dedisset: litteras ergo Hispani didicerant, nec eorum linguam minus callebant, & semibarbati adhuc erant. Quid mirum, † si miselli 69
isti in extremo terrarum margine constituti, nullo cultorum hominum commercio, nullas usque hodie litteras assecuti, belluarum instar essent, nullum animal habentes pro vectura, ipsi aselli bipedes omnia ruri, domique vectitarent, nullâ exterorum hominum notitiâ, nullo cultu, aut victu, aut vestitu, alijsq; humanę vitę ornamentis præditi, nullo litterarum

com-

commercio, nullo vehiculorum, aut navigiorum usu, inculti essent, ac penè barbari. Si omnibus ijs præditi Hispani, tales prisco tempore extitêre, quid de his desperandum, cùm de nobis a nostris minimè desperatum sit, cùm in ea regione tam illustres viri evaserint in utroque homine? Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum, ait Psalmista, & sequitur: Et videas filios filiorum, qui sunt homines Novi mundi indigenę, qui Fide, & virtutibus eos, quorum sunt ministerio, ad Fidem conversi, fortè superaturi sunt.

70 Et quoniam eos penitus † litteras nō didicisse prędixerim, palinodiam cano: pingebant enim, non scribebant, idest, non litteris, sed imaginibus utebantur, si quid absentibus seu tempore, seu loco memorabile vellent significare. Quod & Lucanus insinuat in hęc verba:

Phœnices primi, famæ si creditur ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris,
Nondum flumineas Memphis contexere Biblos
Noverat, & saxis tantum volucresque feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.

Nunc verò tāta est ingenij eorum fœlicitas (de pueris loquor) ut & Latinè, & Hispanè scribant, nostris pueris elegantiùs: Latinè sciant, atque loquantur non minùs quàm nostri, qui se eius rei studio dedidêre. Confessiones † ab
71 eis fiunt, quæ vel maximè novellis in Ecclesia difficultatem afferunt, & arduitatem pręseferunt, ubi fides pręcipuum locum tenet, cùm secreta cordis extrinsecùs revelentur, ac alteri pandantur lapsos humani, & peccata non minori perspicuitate ac veritate, quàm a Christianis natis (ne dicam propensiori) earumque frequētiā gaudent, imò aliqua vel minus enucleata, vel a confessoribus forsan non intellecta, quæ semel cōfessi sunt, examussim reperere spontaneè non verentur: columbinâ sanè simplicitate; ita ut quoad confessiones apud illos totus annus habetur, ut Quadragesima inter nostros, disciplinas ordinarias & à pueris, idest, flagella, non modò tenentes, sed & ultrò suscipientes, clam tēpore & loco, ultra communes, quę fiunt in die Veneris sancti, & omnibus sextis ferijs anni. Quodque adhuc difficilius existimatur à nostris (qui nec in abijciendis quidem concubinis dicto pareant prælatorum) tātâ facilitate uxorum pluritatem abijciant, quas in paganismo habuerunt, unicâque continēti, ut miraculi instar sit. Furta, quorum consuetudo (de parvulis loquor) genti innatâ est, apertissimè pro confessione accusant. Non restitutionem recusant, aut procrastinant. Construunt Ecclesias magnas, quas armis Regijs adornant, conventus Fratrū protectorū suorū, & domos devotarum mulierū ab Imperatrice domina Elisabeth missarū, quibus bono animo dant suas filias, sicut Fratribus filios, ut ex ipsis quantocius sancta Ecclesia augeatur. Cùm indigent aquâ, ad Fratres cū oblationibus veniunt, processiones petunt. Idē similiter faciunt pro pueris infirmis, petentes Evangeliū sibi dici, & manus sacras super ipsos imponi. Cùm infans nascitur, ad Sacramentum Baptismi suscipiendū à patre, vel matre portatur, & quando moritur ad Fratres cōcurrunt, ut sepeliatur. Cùm vir scit, uxorem nō Christianam, illam ad Baptismum ducit, & mulier virum, ut desponsentur ad modum Christianorum, & pater filium, mater filiam, frater fratrem, & vicinus vicinā. Quo circa quę per me ipsum, & à fidedignis Religiosis personis de fide, & moribus istorum acceperim, compendio dicam.

Rogatus quidam, cur extra tempus Quadragesimę confiteri vellet? respōdit: Se ægritudine pressum spopondisse confessionem Deo, si evaderet, ideò voti reum confiteri debere.

Item alius, ad quid tam citò confessionem repeteret, à confessore rogatus, qui sciret, eum paulò antè alij confessum: respondit: Verùm equidem esse; sed quòd confessorem eum non plenè intellexisse, suspicaretur, repetere se velle confessionem: insuper & posteà nonnullorum recordatum fuisse peccatorum, quæ fassus anteà non fuisset.

Petrus quidã, & Iacobus Neophiti ex primoribus eorum, post confessionem Sacramentalẽ, imaginatiã visione, duas vidêre videbantur vias: olidã alteram, alteram odoramentorum, atque rosarum refertam: contemplatosque Magdalenam & Catherinam; quarum simulacra ex pictura didicerant, fœtida dicentes, quam antea tenebatis, via est; rosarum spiramine odora, quam sequimini post Baptismũ. Quod in conspectu decem millium animarũ animoso & ferventi sermone referentibus, multi Baptismum petierunt.

Quâ nocte Salvator noster, secundùm Ecclesię repręsentationem, natus est: Gloria in excelsis Deo à cantantibus linguâ suâ auditum est à pluribus. Cùm tamen hymnus iste tunc in eorum linguam conversus non esset, ut pòst: unde arguitur, nõ humanâ industriâ, sed Divinâ virtute miraculum accidisse.

Anhelanti cuidam violentiâ cõprimere puellam, ait illa: Numquid nõ Christianus es tu? Cui respõdenti, sum: hoc quod agis (addidit illa) Christiana pietas prohibet. Quo audito, ille ab incœpto protinus resilivit.

In quadragesima admonitus pro Religione haberi ieiunium, cùm ægritudine laboraret, nullo modo persuaderi potuit à Christianis, ut carnibus vesceretur.

In confessione se accusavit eorum quidam, quòd cùm propriã cognosceret uxorem, alterius, cuius ardebat desiderio, recordatione fuerit voluptuosâ allectus.

Rogatus fuit a quodam religiosus quispiam, utrum orare deberet in sacris mysterijs, an cessare, atque attentius Verba Divina auscultare?

Alius similiter audito, quòd Iudas inconfessus, & impœnitens laqueo vitam finivetit, ait confessori: Ego sum Iudas, qui etsi confessus fuerim, non integrè tamen; ideò confessionem repetendam putavi.

Duo alij ex rubore peccatum pessimũ in cõfessione occultãtes, nimiâ ægritudine pressi, falsi Sacramentaliter crimẽ, cõpunctionis, & lacrymarũ imbre perfusi, utroq; morbo absoluti sũt.

Christiana eorũ, maritũ Gentilẽ fortita, rogat, num Baptismum acceperit, illo abnuente? debitum, imò indebitũ maritale negat, quousque lovacro sancto perfusum viderit.

Plures confessi ex eis non absoluti, vel quia in fornicatione erãt, vel quia restitutionem procrastinarent, quãtociùs adimpleto confessoris pręscripto recurrunt, & se repræsentant pro absolutione: quod, meâ opinione, fidei non exiguum argumentum est.

Si cõfessio eisdem ex occupatione confessoris; aliâve causâ denegatur, dolent, flent, gemituque ostendunt Sacramenti famem, sitimque iustitiæ.

Plusculi post Baptismũ petunt baptizari, quibus, cùm Christianã religione id nõ licere, dicatur, respõdẽt: Scimus id quidẽ, sed tunc nõ credidimus, aut verba baptizatoris nõ intelleximus.

Martinus vocabatur, qui in extremis paulò antequàm decederet, assistenti matri ait: Cede parens, nonne vides fratres advenire cum Cruce, & Dominam quandam per magnificam lineam mihi Rosarij offerentem?

Cùm in Thecoacan agerent Christiani in hospitio primùm, essentque aliò profecti, ait quidam eius oppidi indigena socijs: Nunc maximè Christianâ religione fratres vivendum est, cùm soli simus, & testes Fidei nostrę Christianos non habeamus.

Sed

Sed dices, nullo teste res gesta probatur, quasi & testes ipsi mentiri non possint. Rursum in iudicio humano res est nullius ponderis, aut momenti. Quasi verò super hoc humanum iudicium requiramus, & non Divinū potius admiremur, quo velit Omnipotens in novo nascentis Ecclesię cespite, fructū promittere, ac miracula suscitare, quę apud Sanctos, quos ab antiquo veneratur Ecclesia, penitus floruere. Suffragatur tamen huic nationi, maximè hic mos duplici de causa: tenuitate victus, vilitate, & simplicitate vestitus, humilitas & obedientia genti innata, quibus nullę regiones mundi abundant sicut ista.

72 Quia explicuisse videor, † Beatissime Pater, quę mea dicere, quęque tua audire intererat, super emporio Indico, idest, earum commercio rerū, quæ Creator, & Plasmator omniū suâ providentiâ præparaverat in termino iam labentis sæculi, in quo fines sęculorū devenerunt; reliquum est, contestari Sanctitatem tuam, Paule Beatissime, Doctor Gentium, ne tantam nactus occasionem, segnitiei, aut torpori locum des: quominus id agas, ut omnes nos commonefacias, exhorteris, excites, atque promoveas, ne in tam excelsi Opificis opere dormitare, sed vigilare, & nō segniter agere studeamus. Hoc tibi ipsi imprimùs persuadeas, Sanctissime Pater, velim, ex quo Evangelij veritas in mundum effulgere cœpit; idest, nostra fœlicitas declarari, quoque Dei in filios per gratiam liberationis adoptati sumus, post promulgatam per Apostolos duces, ac præceptores nostros salutis viam, nihil unquā pensi maioris (quod sciam ego) in Ecclesia extitisse Catholica, quàm hæc apud Indos talentorum dispensatio. Si enim pro caducis fragilibus huius miseræ vitæ rebus tantopere laboramus, quanto magis niti debemus universi, te duce, Paule Beatissime Pater, ne oblatam in presentiarum opportunissimam bene gerendę rei facultatem desidiâ, ac negligentiâ nostrâ perdamus? Videant universi in Apostolico pectore nihil gratiùs insidere, quàm huic tanto negotio vi omni, & nisu, nutu, voce, voto, te velle fideles tuos excubare, adesse, vigilare. Quâ parte nobis Verbi ostium (ut ait Apostolus) apertum est, illuc plurimos operarios destinare, quò in fœcundo huius Indię cespite centeno consurgat spica fructu, quę divitem spem alat, charitatem augeat, fidem sustentet. Tanto idololatras alacriori animo & ampliori ardore certemus ad nostrę professionis vexilla colligere in Asia, quanto Turcarum in Europa sęvitiam in nostros amplius cernimus debacchari. Hinc aurū eruamus ex visceribus fidei Indorū, istud autem mittamus in subsidium militum nostrorum, longè ampliores ab India terminos à diabolo arripiamus, quàm ipse cū Mahumetanis suis nobis subducat ex Europa. Duplici dæmonum muros ariete quatiamus, ut hinc ab eorum possessione antiquæ indigenas eruamus, & illinc auro eruto, eosdem ab Europæ finibus excludamus. Promoveantur, Rex Christe bone, fidelium tuorum termini, † Isaiæ vaticinium impleatur 73
iā. Ecce isti de longè venient: ecce illi ab Aquilone, & mari: & isti de terra Australi. Laudate cœli, & exulta terra: iubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suū: & pauperū suorum miserabitur. Et dixit Siō: Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Et infrà: Leva in circuitu oculos tuos, & vide; isti congregati sunt, venerūt tibi. Ego vivo (dixit Dominus) quia omnibus his velut ornamēto vestieris, & circūdabis tibi eos quasi sponsa: quia deserta tua, & solitudines tuę, & terra ruinæ tuæ nunc angusta erūt pro habitatoribus, & lōgè fugabūtur, qui absorbebant te. Si tantā diligentiā † Dn̄s Iesus Christus, Deus 74
ac liberator noster, Thomam Indos

adire persuadet renuentem, ac dicentem: quocunque mitte me, prçter quã ad Indos: & Bartholomęum, qui ibidem dęmones mirabiliter torsit, Indosque ad Fidem convertit, eorum divitias respuens, ac Fidei Evangelicæ potiores auro fodinas, quas sequerentur, ostendit: & te, sanctissime Pater, Imperatorem tuum Deum imitari, ęmulari, comitati convenit, cùm illum milites suos Apostolos in Indos destinantes, ac penè urgentem videas. Sed dices: Non credent Idololatrę CHRISTO, non parebunt Evangelio. Crediderunt (inquit in gestis Apostolicis Lucas) prædicante Paulo, quotquot prædestinati erant à Deo ad vitã ęternam. Nullus certè non credidit
75 ex prædestinatis. Quàm † verò libenter Fidem suscipiant, prædicatores revereantur, & audiant, Ecclesias ędificent, religiosis subdantur Indi istius Novæ Hispanię, testes sumus omnes, qui inter istos versati sumus: de valde autem distantibus ab huius provinciæ terminis, à venerabili Patre Fratre Bernardino de Minaya, nunc Priore sancti Dominici huius civitatis Tenuxtitlan, seu Mexico, verũ habemus testimonium, qui cum duobus socijs religiosis usque in Provinciam de Nicaragua, viam trecentum leucarum, & ampliùs peragravit, idololatras docẽdo, idola confringendo, & cõburẽdo, vexilla Regis CHRITI erigẽdo, & Ecclesias fundando. Ad quæ omnia libẽtissimos & promptos Indos (qui nunquam viderant Religiosos prædicantes eis) invenit: Baptismum sponraneè petentes, cum laureolis roseis, cibo, & potu ei obviantes, viasque ampliãtes, atque tergentes, & suo modo cum gratiarum actione dicentes: Benedictus, qui venit in nomine Domini. Stabilem
76 quippè † Comitem (quem Reges sæculi appellant) te supernus cæleitisque Rex constituit, ut circa stationem ruã pervigil semper insistas, hùc tamen, & illùc, ubi maior necessitas poscat trãs mittendos milites, ac comites tuos, vestimentaque, & alimenta gregarijs tuis distribuere debeas, ne si stipendiorum inopiã, equitum, peditumque penuria res militaris segniùs agatur, minusque procedat, Imperatori culpa adscribatur, id re agẽre, ut confidimus, coronam (sicut par est) reportaturo beatam.

HACTENUS epistola Episcopi Tlaxcalensis, cuius & aliorum auctoritas, & fida relatio eiusdem Romani Pontificis Pauli III. piam solicitudinem excitavit, † ut peculiare deplomate Indorum capacitatem, & libertatem asfereret, Divinique, & humani iuris nõ 77
secus ac nos, & reliquas Europæ, sive antiqui Orbis nationes participes esse definiret. Idemque † Piissimus, & 78
Catholiciss. Imp. Carolus V. pluribus legibus, edictis, & schedulis declaravit, contrarias abrogans, quæ illorum servirutẽ, aut vexationem quovis modo permittere videbantur, ut constat ex ijs, quæ scribũt Hieron. Benzo in hist. Amer. lib. 1. cap. 17. & sequen. Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. pag. 323. & 367. & decad. 2. pag. 7. 19. 91. 118. & 144. & decad. 3. pag. 312. & decad. 4 pag. 299. & 270. & seq. & alibi passim, & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. & Nos infrà lib. 3. cap. 5. & 6. diligentius trademus. Paulianæ autem sanctionis verba, quoniam gravissima sunt, & tractationi, de qua agimus, maximè conducentia, in lectorum quoq; gratiã hic inserere libet, quæ sic habẽt.

Paulus † *Papa III. universis* CHRISTI *Fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem, & Apostolicam benedictionẽ*, & infrà. *Veritas ipsa, quæ nec falli, nec fallere potest, cùm Prædicatores Fidei ad officium prædicationis destinaret, dixisse dignoscitur: Euntes, docete omnes gentes. Omnes dixit, absque omni delectu, cùm omnes Fidei disciplinæ capaces existãt. Quod videns, & invidens ipsius humani generis* 79

æmu-

æmulus, qui bonis operibus, ut pereãt, semper adversatur, modum excogitavit hactenus inauditum, quo impediret, ne Verbum Dei gentibus, ut salvæ fierent, prædicaretur: ac quosdam suos satellites commovit; qui suam cupiditatem adimplere cupientes, Occidentales, & Meridionales Indos, & alias gentes, quæ temporibus istis ad nostrã notitiam pervenerunt, sub prætextu, quòd Fidei Catholicæ expertes existant, uti bruta animalia ad nostra obsequia redigendos esse, passim asserere præsumant, & eos in servitutem redigunt, tantis afflictionibus illos urgentes, quantis vix bruta animalia illis servientia urgeant. Nos igitur, qui eiusdem Domini nostri vices, licèt indigni, gerimus in terris, & oves gregis sui nobis commissas, quæ extra eius ovile sunt, ad ipsum ovile toto nixu exquirimus: attendentes, Indos ipsos, utpotè veros homines, non solùm Christianæ Fidei capaces existere, sed ut Nobis innotuit, ad Fidem ipsam prõptissimè currere: ac volentes super his congruis remedijs providere, prædictos Indos, & omnes alias gentes ad notitiam Christianorum in posterum deventuras, licèt extra Fidem Christianam existant, sua libertate, ac rerum suarum dominio huiusmodi uti, & potiri, & gaudere liberè, & licitè posse, nec in servitutem redigi debere: ac quicquid secus fieri contigerit, irritum & inane: ipsosque Indos, & alias gentes Verbi Dei prædicatione, & exemplo bonæ vitæ ad dictam Fidem CHRISTI *invitandos fore, auctoritate Apostolica per præsentes litteras decernimus, & declaramus, non obstantibus præmissis, cæterisque contrarijs quibuscũq. Datũ Romæ anno 1537. quarto Nonas Iunij, Põtificatus nostri anno tertio.* Cuius decreti executio cõmissa fuit Illustriss. Cardin. Taveræ, ut videbis infrà lib. 3. cap. 8. num. 54.

80 QUARTÒ facit, quia etsi concedamus, omnes omnino Indos obtuso, hebeti, aut fero ingenio præditos esse, cũ tamen veri homines sint, valdè absurdum, imò & impium iudicari debuit, & semper debebit eorum iudicium, qui illos a Fidei Catholicæ participio, & sanctę Apostolicę Ecclesię consortio excludere voluerunt, cuius ianua omnibus pariter aperta est, ut Episcopus Tlaxcalensis, & Paulus III. meritò declararunt in epistolis suprà relatis. Etenim † cùm Prophetę, omnes insulas 81
gentium, & qui in extremis terrę habitant, Dominũ adoraturos, eiq; laudem cantaturos, & dona adducturos prædixerint, ut apparet ex Sophon. cap. ult. & Isai. cap. 42. & 64. & alibi passim, arbitrari non oporret † con- 82
temptos, ac sempiternæ oblivioni datos hos Indos apud pium Conditorẽ, & benignissimum Redemptorem, cùm sit unus omnium hominum Pater, ut cum Lucretio rectè tradit Lactan. Firmian. lib. 6. Divin. instit. cap. 10. & eodem sanguine, quo Græci, & Romani, isti Indi, quantumvis barbari, redẽpti fuerint.

Quapropter † ipsos CHRISTI A- 83
postolos scimus ad remotissimas quasque, & ferocissimas nationes Evangelij seminandi gratiâ penetrasse, neque earum belluinis motibus deterritos, neq; sensus stupore pertæsos; se crediti talẽti debitores Græcis pariter ac Barbaris, sapientibus atque insipientibus agnoscentes, ut scribit D. Paul. Rom. 1. & optimè prosequuntur Acosta. d. lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 1. & sequentib. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 1. cap. 11. pag. 37. & 38. & lib. 4. par. 1. cap. 1. & lib. 11. in præfat. pag. 759. & Thom. Bozius lib. 8. de sign. Eccl. cap. 4 & lib. 10. cap. 13. ubi latè agit de efferatis gẽtibus ad humanitatem, & Religionẽ disciplinâ Christianâ perductis, & novissimè post hęc scripta P. Suarez in tract. de Fide, disput. 6. sect. 9. num. 4. ubi indubitanter asserit, omnes viatores per se Fidei esse capaces.

Quibus addere licet D. August. qui 84
serm. 37. ad Fratres in Erem. tradit, se ad monstra sine capite, & oculos in pectore habentia, ferendi Evangelij causâ profectum, cùm nosset eos Gentili-

tilitatis errore implicitos, & rationel alicuius tametsi falsæ Religionis, duci. Quod etiam refert Bapt. Fulgos. lib. 1. memorab. capit. 6. de miraculis, fol. 53. & novissimus Alfons. Carranza in Disp. de partu humano, cap. 17. num. 80. ubi eiusmodi homines lamnios appellari, tradit, de quibus Agell. lib. 9. capit. 4. & D. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 3.

85 Et similiter † prædictę ruditatis & hebetudinis Indorum causa sufficiens iudicari non debuit ad eos debellandos, affligendos, onerandos, & spoliãdos, cùm potiùs ob eandem rationem illis ut hebetioribus magis miserendũ, quàm irascendum fuerit, magisque cõsulendum & subveniendum, quàm per
86 sequendum. Constat † quippe stolida hominum ingenia miserijs, ærumnis, & adversis, ac calamitosis rebus stolidiora fieri, ut Ovid. in epist. Sapho. his verbis ostendit:

Nunc vellem facunda forem, dolor artibus obstat,
Ingenium meis subsistit omne malis.

87 Et certum etiam est, † eiusmodi hebetudinem rusticitatem, aut feritatem Indorum nõ tã ex natalium, stirpisve; aut aëris nativi causis descendere, quàm ex prava, & diuturna educatione, & vitæ agrestis consuetudine, austeritate, doctrineque defectu, & ex nuditate, & ciborum crassitie, atque intẽperie, quâ ut plurimùm utebantur, ut in nostris rusticis, & agricolis Hispa-
88 nis quotidie experimur, & † generaliter de omnibus, qui rura, & agros inhabitant, tradit Arist. sect. 30. probl. 1. Galen. in lib. de temper. capitis, & in lib. quòd animi mores corporis tempetamenta sequantur, latissimè Tiraq. de nobilit. cap. 2. ex num. 57. & ultra relatos ab eo Otalora in eodem tract. p. 5. cap. fin. num. 20. Doct. Huarte in tract. de examine ingeniorum, cap. 4. & in specie de Indis nostris loquentes Ioseph Acosta d. lib. 1. de procur. Ind. salu. cap. 8. Fr. Ioan. Bapt. in dict. advertent. confess. 1. part. fol. 59. & Fr. Gregor. Garcia de Indor. orig. lib. 3. cap. 4. §. 2.

Quibus hebetudinis Indorum causis, addi etiam poteſt † idololatriæ cæcitas, cui maximè dediti erant, quâ in- 89
terveniente, homines hebetari D. Paulus ostendit, 1. Corint. 2. & 3. D. Greg. lib. 12. Moral. cui habetur in cap. Salomon 32. q. 4. & veluti lapides fieri Clemens Alexand. in Orat. hort. ad Gent. ubi sic eleganter scribit: *Testis nobis accedat vox Prophetica veritati concinens: potens est enim Deus ex lapidibus suscitare filios Abrahæ. Qui miseratus multã nescitiam, & cordis duritiem eorum, qui lapiduerunt adversus veritatem, excitavit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempè Gentibus, quæ crediderunt lapidibus*, & de nostris Indis in specie loquens Fr. August. Davila lib. 1. hist. Mexic. cap. 81. pag. 323.

Quæ omnia † non ferro ac flagris, 90
non servitute, & spolijs punienda fuerunt, sed doctrinã, mansuetudine, morumque nostrorum exemplo suaviter medicanda: cùm re verâ † nulla sit 91
tam Barbara natio, nulla tam stupida, quæ, si aliquâ temporis intercapedine accuratè, & generosè educetur, & instruatur, non deponat barbariem, induat humanitatem, & morum elegantiam, & ad tantam frugem perveniat, ut maximis ipsâ naturâ ingenijs comparari possit, ut videmus in rusticis ad scholas, aut curiam, vel celebres urbes traductis, qui mirę solertiæ, & ingenij præstantis effici solent, & in Æthiopibus, & eorum liberis in palatijs enutritis, qui adeò ingenio prõpti, & ad quidvis parati frequenter evadunt, ut si colorem detrahas, ex nostris putari possint, sicuti observat D. Chrysost. hom. 4. epist. ad Titum, Acosta d. cap. 8. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 439. & 4. tom. colloq. 3. de hominum educatione per totũ, & exemplo canũ, quos Lycurgus educavit, probat Plutarch. in eius vitã,

Coel. Rhodig. lib. 20. lect. antiq. c. 26. & alia tradens Tiraquel. in lege septima connub. Anneus Robert. lib. 1. rer. iudic. cap. 9. Castill. de Bobadill. in Polit. lib. 2. cap. 13. ex numer. 62. & P. Ioan. Pineda de reb. gest. Salomon. lib. 1. cap. 19.

Atque huic nimirum doctrinæ, & politici defectui, & agrestis vitæ cõsuetudini adscribenda sunt, quæ supr. cap. proximo ex num. 27. pro Indorum barbarie exaggeranda consideravimus.
92 Neque † enim mirũ fuit, quòd primis adspectibus Hispanorũ navigia, equos, bombardas, & litteras mirarentur, ac formidarent, & Hispanos ipsos, his & alijs utentes, de coelo missos existimarent: cùm hæc omnia verè in se admiranda essent, & ab Indis nunquam visa, nec cogitata. Nam communiter ac-
93 cidit, ut † nova quæq;, etsi pusilla sint, admirationem incutiant, & ut ea, quæ repentè, & ex inopinato videntur, tanquam de coelo missa credamus, ut scriptum reliquit Seneca lib. 7. nat. quæst. in princip. sic inquiens: *Nam quamdiù solita decurrunt, magnitudinem rerum cõsuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, ut nos quotidiana, etiam si admiratione digna sunt, transeant: contrà minimarũ quoque rerum, si insolita prodierunt, spectaculum dulce fiat.* Adeò † *naturale est, ma-*
94 *gis nova quam magna mirari*, & Tertul. in Apol. cap. 10. *Ex consuetudine humana ignoti, vel ex inopinato apparentes, de cœ o superveniss. dicuntur: proinde Saturno repentino adventu ubique Cœlitem contigit dici.*
95 Mirandum etiam non fuit, † quòd omnes Occidentales Indi litterarum usu caruerent; nam idem Orientalibus, & alijs nationibus commune fuit, ut tradit Alex. ab Alex. lib. 2 Genial. cap. 30. qui res gestas, & memoratu digna Pythagorico more memoriâ tenuêre, illasque à parentibus traditas per manus posteris dedêre, qui tamen haud multò pòst in syndonibus scribere inceperunt, totasque paginas monumẽtis rerum gestarum impleverunt.

Quod de Phœnicibus tradit etiam Lucanus, & in Mexicanis † nostris ex- 96
perti fuimus, qui si non litteris, imaginibus tamen, & figuris ea omnia, quæ sibi memoranda videbantur, significabant, & conservabant. Et in Peruanis, † qui mirabili modo chordis 97
versicoloribus, multisque nodis insignitis; & artificio singulari contextis, quarum domus sunt perplenæ, multorum sæculorum res gestas solerter involvunt, & ubi opus est, sine ulla hæsitatione explicant, & declarant, ut cũ Ioan. Merello, & Petr. Zieza refert Theatr. vitæ hum. volum. 6. lib. 2. pag. 1593. & volum. 5. lib. 3. pag. 1275. Ioseph. Acosta lib. 1. histor. Ind. cap. 24. & lib. 6. cap. 2. & sequentib. Garcilas. Inca de Incarum histor. lib. 2. capite 22. & 23. & libro 6. capite 8. & alij, quos citavimus sup. libro 1. cap. 9. numer. 31.

Idemque in Arithmetica contingebant, quam suo more, ac modo, certis lapillis adhibitis, peritissimè callent, ut testatur Acosta dict. lib. 6. cap. 8. Et ut essent alij, qui ultra quinque, vel decem numerare nescirent, id valdè culpandum non fuit. Nam Bonfinius lib. 1. rer. Vng. decad. 1 scribit, † Albanis, 98
Caspij maris accolis, simplex ingeniũ fuisse, mercaturæ, & cupiditatis expers: & quod numerum supra centenarium non noverant; ponderum, mensurarũ, urbanitatis, agriculturæque ignari. Et de † Thracibus refert Alex. lib. 2. Ge- 99
nial. capite 25. quòd ad quatuor usque numerare didicêre: & quod † Mele- 100
tides adeò vecors fuit, ut vix toto ingenij captu ad quinque numerare disceret.

Pari etiam ratione excusari potest, quod de Hispanis saltantibus diximus, quos Indi furiosos putabant. Nam idẽ Vettones † Hispaniæ nostræ populi 101
fecisse dicuntur, cùm primùm Romanorum castra inruentes quosdam Centuriones, deambulationis causâ in via

pro-

progredientes, reflecti cernerent, insanire quippè homines suspicati sũt, atq; ita eis viam ad tabernacula commonstrabant, quasi semper aut quiescere, aut pugnare necessarium arbitrarentur, ut refert Strabo lib. 3. & post eum Theat. vit. hum. vol. 7. lib. 6. pag. 2024. & vol. 15. lib. 1. pag. 2956.

102 Et longè minus, † quod de eclypsi Xamaicensium retulimus, barbariem, & ignorantiam Indorum demonstrat, cùm Romanis militibus, apud quos totius Orbis Imperium, & gubernatio residebat, idem fermè contigisse ostẽdat Cornel. Tacitus lib. 1. annal. Dum
103 legiones † Pannonicas iamiam ad seditionem, & alia sævissima scelera prorumpentes, alio Lunari eclypsi turbatas, & a Druso sedatas, his verbis scripsit: *Noctem minacem, & in scelus erupturam, fors lenivit. Nam Luna claro repentè cœlo visa languescere. Id miles rationis ignarus omen præsentium accepit, ac suis laboribus defectionem syderis adsimulans, prosperèque cessura quæ pergerent, si fulgor, & claritudo Deo redderetur. Igitur aris sono, tubarum, cornuumq; concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve lætari, aut mœrere. Et postquàm ortæ nubes offecere visui, creditumque conditam tenebris (ut sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes) sibi æternũ laborẽ portendi, sua facinora aversari Deos lamentatur. Vtendum inclinatione ea Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiã vertẽda ratus, circumiri tẽtoria iubet, &c.*

Similiter in consideratione non est,
104 quod † quidam de sordidis, & spurcis Indorum moribus circa corporis cultum objiciunt. Nam licèt plures ita comperti fuerint, alij tamen, ut Mexicani & Peruani magis compti, & po-
105 litici erãt. Ita † ut Huainacapac Inca, Peruanorum Imperator, cum fœlicissimis expeditionibus plurimas nationes sibi subiecisset, in eam tandem perveniens, quę cum tractum incolit, quem hodie CABO DE PASSAOS appellamus, ab indigenis debellandis, & imperio suo aggregandis, abstinuerit, quòd eos sordidos valdè, & squalidos esse, comperisset, ut refert Garcil. Inca in suis commentarijs, 1. tom. lib. 9. cap. 8. in fine.

Et idem Auctor lib. 7. cap. 20. scriptum reliquit, † alium eorundem Pe- 106
ruanorũ Regẽ, nomine Incalupanqui, Chilensium ferocitate conspectâ, qui imperio suo facilè colla submittere noluerunt, exercitũ ab illorũ finibus eduxisse; eò quòd diceret, nullo graviori supplicio eorum proterviam afficere posse, quàm si illos Imperij, gubernationisque suę moribus, & legibus non donaret.

Etsi antiquitatis monumenta requirimus, fortè non minorem spurcitiem in † nostris Hispanis, maximè Iberis, 107
& Cantabris reperiemus, cùm de illis narret Cœl. Rhodig. lib. 18. lect. antiq. cap. 22. ferinos prorsus ac depravatos mores habuisse, quandò non abnuebant ex lotio, quod intra cloacas asservatũ diutiùs fuisset, lavacra comparare: rettimentisque contusis, dentifricia sibi, atque coniugibus quærere, & humi cubitare. Et idem scribit Ravis. Textor in officina, 1. tom. tit. de divers. motib. popul. pag. 370. & 372. addens, quòd res minimas plurimi faciebant, & avaritię studio semel tantùm inter diu cibum capiebant, hydropotæque erant: & quòd oblectabantur capillorum † longitudine, crinemque 108
sibi, sine ullo artifice formosi, quatiebant, non aliter quàm iubam generosa animalia. ¶ Barbæ † etiam, & pilorũ 109
abrasio, & corporum † ad effectus va- 110
rios picturа, & tinctura non Indis tantùm, verùm & pluribus alijs nationibus communis fuit, ut ipse Rhodig. prodit d. lib. 18. cap. 21. & Maluenda lib. 8. de Antichrist. cap. 20. Theatr. vitę hum. vol. 2. lib. 2. ex pag. 298. Fr. Alphons. de Mendoza in quodlibet, q. 5. positivâ, & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. capit. 14. & præcipuè † Britannis, qui teste 111

Iulio

Iolio Cæsare lib.5. commentr. de bello Gallico, capillo utentes promissiore, cæterum corpus curiosius abradebāt, præter labrū superius, & glasto, quod (ut Cæsar inquit) cæruleum exhibet colorem, se totos inficiebant, ut eā ratione horridiores hostibus se in prę-
112 lijs ingererent. Vnde aliter quā † veteres interpretes acceperunt, interpretandi sunt Martial. versiculi lib. 11. epigram.54.

Claudia cæruleis quū sit Rufina Britannis Ædita, cur Latiæ pectora plebis habet?

Et idem de eisdem Britannis docet Gētianus Hervetus in notis ad Clem. Alex. lib.3. Pędagog. cap.3. pag.259. & Petr. Fab. lib.1. semest. cap.20. pag.
113 137. qui † Cæsaris verba diligenter explicat, & emendat, post Petrum Victorium lib.19. var. lect. cap.3. & eodem lib.1. cap.6. pag.36. notat ipso-
114 rum † etiam Romanorum Imperatorum triumphantium corpora minio illini solita, sieq; Camillū triumphasse, ut memorat Plin. lib.33. cap.7.

Quò respiciens, narrat Anton. Panorm. de rebus gest. Alphonsi, quòd cū
115 Alphonsus † Aragonū Rex triūphalē currum ascenderet, non defuerunt, qui admonērent, ut triumphantium Romanorum more vultū minio illiniret. Quibus ille respondisse, fertur, minium Baccho soli convenire; qui non solùm triumphi, sed vini etiam repertor ex-
116 titisset. Zigantes † etiam Afri, qui simijs tantùm vescuntur, corpus minio inficiunt, teste Herodoto lib.4. & Hyperborei Æthiopiæ populi, atri coloris, tota corpora rubricā illinunt, & Daci, & Sarmatæ ea succis herbarum inscribebant, ut testatur Theatr. ubi sup. pag.301. & de Cathainis, sive Sinēsibus, quod naturā imberbes sint, litteris mandavit Ioan. Boēm. lib.2. de morib. gent. cap.8. pag.112.

Qvintò, pro eiusdem sententię cō-
117 firmatione considerari potest, † id, quod sup. cap. proximo, ex num.52. pro contraria perpendimus, naturā scilicet secundùm sententiam Philosophi, & aliorum, quos ibi retulimus, quosdā servos esse, hoc est, barbaros, & rudes homines naturā sapientioribus subiectos esse debēre, nō eò spectare, ut verè servi sint, & ob hanc causam libertate, & dominio bonorum suorum publicè, aut privatim spoliari possint, alioqui idem de infantibus, & pupillis, & multo magis de perpetuò furiosis affirmari debēret, † quos tamen ne- 118
mo dubitat, verè liberos, & rerum suarum dominos esse, ut post alios, quos refert, concludit Victoria in relect. 1. de Indis, num.21. & 22. Greg. Lop. in l.2. tit.23. part.2. gloss.2. col.5. versic. *Et postea quàm*, & Michaël Salon de iust. & iure, q.2. attic.1. vers. *Offert se hic dubium*, & insinuat Iustinian. in §. 1. instit. de tutelis, ibi: *Tutela est vis ac potestas in capite libero, &c.* & ut Vlpianus in l. qui furere 20. D. de stat. hom. ubi dicit furiosum statum, dignitatem, & magistratum, ac potestatem, in qua fuit, retinēre videri. Ex quo ibidem Bartol. Bald. & Mornacius inferunt, iurisdictionem æquè ac dominium retineri à furioso: sola enim administratio aufertur, quamdiù animus deest, cohibetque inumbratę quietis timor. Sed id tantùm significare voluit Philosophus, huiusmodi barbaris & ignorātibus † hominibus naturā necessita- 119
tem & indigentiam quandam inesse, ut ab alijs, qui prudentiores, sapiētiores, ac magis politici sunt, regantur, & gubernentur, oportereque, ut eis hac de causa subijciantur, sicut filios ante adultam ætatem parentibus, & uxores viris subijci convenit. Atque hoc sanè, non ut prudentiores pro suo cōmodo in illos tanquam in servos dominationem exerceant, sed potius ut hebetioribus consulentes, illorum utilitatem omni modo curent, miserijs & imbecillitati provideant, & voluntarijs obsequijs utentes, absque omnis laboris molestia, cūm gaudio, cordisque lætitia ad observationem naturalis.

lis,& Divinę legis, ad ampliorem sapientiam, disciplinam, iustitiam & providentiam dirigant: & denique ad reliqua omnia, quę observant cæteri homines liberi, prudentes, atque politici.

Quam expositionem verba Philosophi, si adamussim perpendantur, nō obscurè recipiunt, & expresśiùs idem ostendit lib.3. Politic. cap.10. & lib.7.
120 cap.14. D. † Thom. 1. part. quęst.96. artic.3. & 4. & 2.2. quæst. 57. artic.3. ad 2. dicens: *Quòd hunc hominem esse servum absolutè considerando magis quàm alium, non habet rationem naturalem, sed solùm secundùm aliquam utilitatem consequentem, in quantum utile est huic, quòd regatur à sapientiori, illi, quòd hoc iuvetur: ut dicitur in 1. Polit. Et ideò servitus pertinens ad ius gentium est naturalis secundo modo, sed non primo modo*: hactenus Thomas. Qui optimè aperit, quò tendat hæc servitus minus prudentis ad sapientiorem, & quamvis eam ad ius gentium referre videatur, idem tamen quæst. 96. artic. 3. & 4. à natura institutam, & statui innocentię convenisse docet, ut sic magis distingua tur à vili, abiecta, & miserabili servitutis conditione, quæ posteà iure gentium ob bella, & captivitates inducta fuit. Et hoc idem tradit eàdem 1. part. quæst.92. artic.1. ad 2. his verbis: *Duplex est subiectio, una servilis, secundùm quam præsidens utitur subiecto ad sui ipsius utilitatem, & talis subiectio introducta est post peccatum: Alia œconomica, vel civilis, secundùm quam utitur subiectis ad eorum utilitatem; & ista fuit etiam ante peccatum. Defuisset enim bonum ordinis in humana multitudine, si quidam per alios sapientiores gubernati non fuissent.*

121 Eandem doctrinam † probavit etiam Cardin. Turrecrem. in cap. ius gentium, art.4. dist.1. Cepola in tract. de servitut. tit. de servit. person. cap. 1. Sotus lib.4. de iust. & iur. q.2. art. 2. Victoria ubi sup. num.23. vers. *Superest respondere*, Ioan. Driedon. de libertat. Christ. lib.1. pag.8. cuius elegantisśima verba refert & sequitur Covarr. in regul. peccatum, 2. part. §.11. num.5. Ioseph Acosta, omnino videndus lib. 2. de procur. Ind. sal. cap.5. Navar. in cap. ira quorundam, de Iudęis, notab. 2. gloss. penult. num. 5. Menchaca controvers. illustr. in præfat. ex num.5. & lib.1. cap. 10. num. 4. 11. & 12. M. Bañez in 2.2. quęst. 10. art. 10. vers. *Arguitur tertiò*, col.533. Salon in d. tract. de dominio, q.2. art.1. in 3. conclus. & q.3. art.1. per tot. Greg. de Valentia in 3. tom. disp.1. q.10. pūct.7. col.417. & sequenti, Molina de iust. & iure, tract. 2. disp.32. in princip. & disp.35. & Nos infr. cap. seq. & num.21. & seqq. & lib. 3. cap. penult.

Neque † obstat, quod ex eodē Philosopho, & alijs sup. tradidimus, posse 122
nempè huiusmodi barbaros, & feroces homines coërceri, & etiam obtorto collo, ac reluctantes sub iugum mitti, imò & ut feras venari, ut rectè, & innoxiè vivere discant. Nam hoc falsum, & absurdum esse, multis argumentis præcitati Auctores evincunt; & si aliquatenus verum esse posset, de illis tantùm debêre intelligi aiunt, qui sunt prorsus veluti furiosi, aut amentes, vel ferarum more viventes, nullis legibus, vel institutis adducti, per alienas provincias præliando, latrocinando, & invadendo, grassantur, & divagantur, quales olim Gothi, Scythę, & Alani fuisse, & hodie in Asia, & Africa Arabes, & Alarabes esse dicuntur. Cuiusmodi nusquam totam ullam Indorum Rempublicam inventam esse cōtendunt, cùm neque amentes sint, & in totum rationis expertes, ut suprà probavimus: neque nobis, aut alijs aliqua damna, vel iniurias intulerint, ob quæ ferarum instar venari, & occidi posśint, aut suis provincijs, & pagis privati, in quibus ipsi quietisśimè, mansuetisśimèque vivebant.

Qui-

Quibus addere licet, quodutcunq; 123 Aristot.verba accipiantur, † eis standum non est, si Christianæ disciplinæ legibus,& moribus adversentur: cũ ille ethnicus fuerit, & in inferno sepultus,ut acriter coramCAROLO V.IMP. OPT.MAX. Chiapensis Episcopus declamavit apud Ant.de Herrer. in hist. gen.Ind.decad.2.lib.4.cap.5.pag.119. & in replicat.contra Sepulvedam: & non obscurè sentiunt Sotus, Acosta, 124 Mēchaca,& Bañez ubi sup. † qui docēt,fortassis Aristotelem assentari voluisse Alexandro Magno, qui eius discipulus erat, & tunc temporis totum Orbem sibi subijcere,his,&alijs coloribus,ac mentitis rationibus conabatur;quas tamen merā potius tyrannidem,rapinam,& violentiam appellare possemus,sicuti facit D. August. lib.4. de Civitat.Dei, cap.6. & diximus sup. cap.6.num. 56. & sequentibus.

125 SEXTÒ,pro eādē opinione facit, † ei contrarium non esse,quod similiter in cap.præcedenti ex num. 66. cum Plutarc. D. August. Thoma, & alijs de Alexandri Magni, & Romanorũ laudibus diximus, dum ob id eorum imperium extollere & legitimum, ac volũtate Dei quęsitum docēre videntur, quòd feras,& barbaras nationes bellis domuerint, & optimis legibus ac moribus cultas,& mansuetas reddiderint.Etenim si attentè istorum Auctorum verba considerentur, proculdubio cōstabit,longè aliam mentem habuisse, & id tantùm in illis commendasse,quòd subiectorum disciplinę, & rectę institutioni,ac gubernationi sedulam operā dabant, & præclaris monitis, atque institutis ad politicam vivendi formam reducere conabantur, ut benè ultra alios observat Ioseph. Acosta dict.cap. 5. sic enim Augustin. scribit dict.lib.5.de Civitat. Dei, cap. 17: *An verò aliquid nocuerunt Romani gentibus, quibus subiugatis imposuerunt leges suas, nisi quia id factum est ingenti strage bellorum, quod si concorditer fieret,id ipsum fieret meliore successu: sed nulla esset gloria triumphantium.*

Bella igitur, & bellorum strages,ac damna,iniurias, & spolia innoxijs nationibus quantumvis barbaris irrogata, non laudat, nec probat August. prout verè laudare, imò vel excusare non poterat,cùm fuerint iuri,& naturali rationi contraria, quæ † non patitur alterum cum alterius iactura locupletari,vel in alios facere, quod nobis ipsis fieri nollemus,l.1.§.iuris præcepta,D.de iustit.& iure, l. 1. D.quod quisque iuris,l.nam hoc natura, D. de condict.indeb.cum alijs, quæ adducit Rebuff.in l. unica, C. de senrent. quæ pro eo quod interest,num.130.& eruditissimus Petr. Fab. in l. iure naturæ 206.D.de regul.iur. ubi illud Cicer.allegat lib. 3. offic. *Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera, quæ possunt, aut corpori accidere, aut rebus externis.* 126

Cui conveniunt similia verba Lactant. in epit. Divin. instit. cap. 4. & Cassiodor. lib.9. var. epist. 3. Et addi potest illa altera, satisque efficax ratio, † quòd non sunt facienda mala, 127 quamvis inde bona evenire posse sperentur, de qua in cap. forte 24.quęst. 5.cap.sic non sunt 32.quęst.4.cap.ult. 32.quęst.8.cap.super eo de usuris,cap. 3. ne clerici, vel monachi, cum alijs, quæ tradit Claud. Pratus Gnos.gener. iur.lib.5.tit.1. cap.3. pag.282.& latè Dom. Regens Valençuela in monit. contra Veneros,5. part. num. 200.& seqq.Atque etiā † quòd bellorũ stre 128 pitus,& damna,quę ex illis contingere solent,non videntur aptum mediũ illis pręstare posse,qui agrestes homines,& incultos meliores & politiores efficere volunt, & ad iustitię cognitionem & observationem suadēre, iuxta ea,quæ diximus sup.hoc cap. n. 85. & de bellorum damnis alio in loco

dicemus, & in nostris terminis observat Acosta dict. lib. 2. cap. 4. & 5. & Menchaca dict. cap. 10. num. 6. & sequentibus.

129 Atque ita † de ipsis Romanorum bellis aptè quidam scripsit:

Non ius arma dedit, potius ius arma dedere.

Et quod per vim sedes alienas occuparunt, & Orbis Imperium assequuti sunt, apertè concludit Innocēt. in cap. quod super his, de voto, Bald. & Alber. in l. 1. num. 20. C. de summa Trinit. Ioan. Fab. in §. sed quod Principi, inst. de iure natur. Angel. in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, & alij relati à Castaldo in tract. de Imp. q. 4. num. 3. & Zevall. in tract. de violentijs, gloss. 18. num. 130. & sequenti.

SVMMARIVM Capitis IX.

1 Indi nullo modo belluarum numero haberi debent.

2 Indi nulli in Novo Orbe reperti sunt, qui omnino luminis rationis careāt, aut monstrosas formas habeant.

3 Indi etiam illi, qui magis politici reperti sunt, nostrorum comparatione eo tempore barbari appellari potuerunt.

4 Indi alij ab alijs in plurimis, & plurimum differunt.

5 Homo homini praestat.

6 Arabum quidam nimis barbari, alij nimis sapientes, & politici sunt.

7 Lex inter artifices 31. D. de solution. exornatur.

8 Indi Occidentales ad tres classes optimè ubi de eorum capacitate agitur, redigūtur à Ioseph. Acosta, & alijs.

9 Indi primae classis censeri possunt Sinenses, Iaponij & alij Orientales.

10 Indi secundae classis vocari possunt Mexicani, Peruani, & alij ex provincijs Novae Hispaniae.

11 Indi tertiae classis illi vocantur, qui sylvestrem, & omnino feram, ac barbaram vitam agebant, quorum plures nationes recensentur.

12 Indos, qui omnino barbaros, & brutis similes affirmabant, de quibus intelligēdi sunt?

13 Indi primae classis, praetextu sui barbarismi licitè debellari non possent.

14 Sinenses putant, se caeteris mortalibus prudentia, sapientia, & artium subtilitate antecellere.

15 Sinensis cuiusdam Doctoris dictum.

16 Indi secundae classis ob solam barbariem non possunt debellari, & spoliari.

17 Reges nostri nunquam permiserunt, Indos secundae classis debellari, vel servos fieri.

18 Indorum Mexicanorum, Peruanorum, & aliorum similium capacitas, & conditio magnum fructum in Fide Catholica, & politicis moribus, si benè instituantur, promittit.

19 Indorum secundae classis barbaries, & status exegit, ut plantata inter eos Fide Reges nostri supremam eorum gubernationem acciperent.

20 Auctorum nomina, & verba recensentur, qui Indis secundae classis, semel ad Fidem conversis, Regum Catholicorum supremam saltim dominationem concedunt.

21 Dominatio suprema Reg. Cathol. respectu Indorum, qui noviter ad Fidem Catholicam conversi sunt, qualis esse debeat?

22 Praelatio quae inducitur ob utilitatem subditorum magis his, quàm illis utilis & proficua esse debet cum D. Thom. & August.

23 Aristotelis sententia de barbaris natura servis, quo pacto in Indis secūdae classis practicari debeat? & qualiter in tertiae? num. 25.

24 Indis tertiae classis, hoc est, omnino barbaris, & sylvestribus omnimoda coactio, iurisdictio, & gubernatio Regibus Catholicis competit.

26 Auctorum sententiae recensentur, &

expenduntur, qui Indos omnino barbaros, & feros debellari, & suis imperijs spoliari posse concedunt.

27 *Inferior ratio debet servire fortiori.*

28 *Ratione qui excellunt, dominatione excellere debent. Et num. 35.*

29 *Plato sex causas dominandi alijs, eleganter constituit, & inter eas, ignorantium subiectionem respectu prudentiorum.*

30 *Indorum & Hispanorum Respublica ubi iuncta esse cœpit, eorum gubernatio multis de causis Regibus Hispanis concedi debuit. Et num. 42.*

31 *Stulti non debent esse melioris conditionis, quàm sapientes.*

32 *Regum eligendorum inter varias formas illa usitatior fuit, ut ex prudentioribus, & sapientioribus eligeretur.*

33 *Magi olim vocabantur Reges, idest sapientes, & quare?*

34 *Ezechiel. locus cap. 27. illustratur.*

36 *Doctrina Moralis vocatur in l. 13. tit. 2. lib. 7. ordinam. sapientiorum gubernatio & dominatio.*

37 *Plato dicebat, tunc Respublicas beatas esse futuras, quum à sapientioribus regerentur.*

38 *Diomedes cur sibi Vlyssem in socium apud Homerum deposcat?*

39 *Tutela, & cura cur à iure inventa sit?*

40 *Regna qua de causa introducta fuerint?*

41 *Oppidis ab ope mutua nomen inditum fuit.*

43 *Mentis infirmitas semper in iure sublevatur.*

44 *Menti humana totius animi Regnum à natura tribuitur.*

45 *Mentis languor damnum in bonis solet afferre.*

46 *Amentibus quaecumque pietatis opera conferenda sunt.*

47 *Pupillorum, furiosorum, minorum, aut prodigorum tutelam, vel curam suscipere, inter pracipua opera charitatis connumeratur.*

48 *Res & persona minorum, & furiosorum multis periculis, & captionibus exposita sunt.*

49 *Tutela est munus publicum, & de tutorum potestate & dominatione.*

50 *Parvuli & furiosi nihil à servis differre videntur, iuxta sententiam D. Pauli.*

51 *Furiosi ex lege 12. tab. administratione, & veluti dominio rerum suarum privabantur.*

52 *Proverbiũ,* Ad agnatos deducatur, *unde originem sumpserit?*

53 *Homines barbari, & ignorantes semper pueri sunt, & ut tales tractandi.*

54 *Ecclesiastes locus cap. 10:* Vę tibi terra, cuius Rex puer est, *explicatur.*

55 *Reges Catholici obligati erant ad recipiendam gubernationem Indorum.*

56 *Apostolici muneris ratio, ius quoque regendi, & gubernandi animas, complecti videtur.*

57 *Regibus Indorum gubernatio relinqui non potuit, cùm eisdem vitijs, quibus Indi cæteri laborarent.*

58 *Regni aut Imperij hæreditarij, vel alio modo quæsiti, gubernationi, si non sit aptus is, qui illud habere cœpit, qualiter provideri debeat?*

59 *Populus, qui habet facultatem magistratus sibi creandi, debet illa privari, si malè ea uti cœperit.*

60 *Rerum suarum dominio abutens, ipso privari meretur.*

61 *Gubernare alios non debet, qui se ipsum regere nescit.*

62 *Lex in quæstione, §. minori, C. de sent. passis, expenditur.*

63 *Rex insipiens perdet populum suum, & qualis ille tales subditi eius.*
Dom. Licent. Ioannes Ortiz de Cervantes Senaor meritissimus in Cancellaria Navi Regni Granatensis laudatur, ibidem.

64 *Indi omnino barbari, & efferati iustè coërceri, & imperio privari possunt.*

65 *Furiosi & amẽtes non solũ suarũ rerũ administratione privari, verùm & puniri, & in vinculis contineri possunt.*

66 *Humanum genus imperijs regi debet.*

67 *Regibus qui non parent, nec politicè vivunt, sordidi esse censentur, & Belial in sacris Litteris appellantur.*

68 Gubernator ubi non est, populus corruet.
69 Proverb. locus cap. 26. exponitur cum D. Ambros.
70 Insipientis & ebrij comparatio, & quòd illis servitus conveniat, & libertas recidenda est.
71 Liberum aliquem relinqui ad malefaciendum potius est imperfectio, quàm libertas.
72 Reges nostri non solùm potuerunt, sed omnino debuerunt barbarorum à se detectorum, & conversorum gubernationem accipere.
73 Charitas, quæ erga proximos haberi iubetur, etiam Iudæis & infidelibus impendenda est.
74 Charitas nulla maior Indis barbaris impendi potuit, quàm illos ad bonos mores, & Fidem convertere & Christianis rectoribus gubernare.
75 Reges Hispaniæ Indos omnes etiam impense barbaros summa charitate prosequuti sunt, & liberos esse iusserunt.

CAPVT IX.

De superioris quæstionis resolutione, & Indorum in tres classes distributione: & quantum oporteat, quòd rudes, & insipientes à prudentioribus, & sapientioribus gubernentur.

HÆc planè sunt, quæ in superiori articulo ad utramque partem disputari posse videntur. In quo ego, ut meam tandem sententiam libero & Christiano, ut decet, iudicio proponam. Primò quidem agnosco,
1 Indos † omnes, qui huius Occidui, & Meridionalis Orbis plagas incolere hucusque reperti sunt, nullo prorsus modo belluarum numero aggregari debere, ut contra imprudentem aliquorum opinionem, de qua egimus in capit. 7. defendunt cæteri auctores in capit. præcedenti relati, & egregiâ suâ constitutione Paul. III. meritò definivit. Etenim licèt aliqui Indi alijs barbariores, & efferatiores existant,
nullos † tamen invenimus, qui ad 2
monstrosas illas formas declinent, de quibus agunt D. August. Isidor. & alij in eisdem capitibus allegati, vel qui aliqualem mentis, rationis, & sermonis usum non habeant. Atque quoad hoc absque dubio verior, & securior est eorum sententia, qui pro Indorum capacitate asserenda, & à brutalitatis specie vindicanda declamant.

Secvndò constituo, † quòd etsi 3
Indi belluę non sint, neque belluarum more tractandi, verè tamen negari nō potest, nostrorum & aliorum Europæorum comparatione Barbaros eos omnes vocari posse, quos Hispani, & Lusitani suis classibus, & terrestribus expeditionibus invenerunt, utpotè non solùm ab Evangelica luce alienos, verùm ab humanis quoque institutis in plurimum abhorrêres. Quamvis adhuc firma aliqua, & perpetua regula de illis tradi non possit, † cùm 4
eorum provinciæ, & nationes plurimæ sint, atque inter se diversos mores, & ordines habeant, & Indus ab Indo, Barbarus à Barbaro ingenio, natura, doctrinâ, & institutione longè,
latèque differat, ut † aliâs generaliter de omnibus hominibus à Comico 5
dicitur, & de † Arabis à Bernard. Aldrete in antiq. Hispan. lib. 1. capit. 41. 6
& de artificibus ab Vlpiano † in l. inter artifices 31. D. de solution. & in 7
nostris terminis benè observat Ioseph. Acosta in procem. ad lib. de procur. Ind. salu. quem meritò referunt, & cum laudis approbatione sequuntur Ant. Possevin. in Biblioth. 1. part. lib 9. capit. 15. & seqq. Ioan. Botet. in relat. univers. 4. part. lib. 3. ex pag. 65.

Fr.

Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch.
Ind. lib. 14. cap. 28. & 29. & Fr. Thom.
à IESV de procur. omnium gent. salu.
lib. 11. 2. part. capit. 1. pag. 819. & se-
quentib. † Vbi rectè concludunt, ad
8 tres veluti classes Indicas istas gen-
tes, & nationes redigi posse.

In quarum † prima eos constituūt,
9 qui à recta ratione, & consuetudine
generis humani non ita multum rece-
dunt, sed constantes Respublicas ha-
bent, leges scriptas, civitates muni-
tas, & operum magnificentiâ conspi-
cuas, magistratus insignes, certa, at-
que opulentia commercia, littera-
rum celebrem usum, & studiorum flo-
rentes Academias, quales Sinenses
& Iaponij esse reperiuntur, & pleræ
que aliæ Indiæ Orientalis provinciæ,
ad quas Asiatica, atque Europæa in-
stituta olim pervenisse dubitari non
potest.

In secunda classe † eos Barbaros
10 numerant, qui quamvis, neque litte-
rarum usum noverint, neque leges
scriptas, neque Philosophica, aut ci-
vilia studia habeant; habent tamen
suos certos Reges, aut Magistratus,
habent Rempublicam, habent fre-
quentes & certas sedes, ubi politiam
suam servant, habent militiæ duces, &
ordinem, & religionis suæ celebrita-
tem, ac denique ratione quadam hu-
manâ reguntur. In quo genere collo-
cant Mexicanos, & alias Novæ His-
paniæ provincias, & Peruenses no-
stros, ac etiam Chilenses, quorum Im-
peria, Respublicas, leges & instituta,
& numerandi, ac res & historias suas
retinendi rationem meritò admirari
in multis possemus, nisi plurima alia
haberent, & à recta ratione, & à con-
suetudine generis humani prorsus alie
na, & tot morum, rituum, & superstí-
tionum monstra, & tantam in subdi-
tos sæviendi licentiam, ut vix pleno
humani iudicij lumine affulsi videren-
tur.

11 Tertiam verò, † atque extremam
Barbarorum classem ex innumeris
alijs huius Novi Orbis nationibus, &
regionibus componunt, qui sylve-
stres, & feris similes repertæ sunt, &
vix quicquam humani sensus haben-
tes, sine lege, sine Rege, sine fœdere,
sine certo Magistratu, & Republica
sedes identidem commutantes, aut
ita fixas habentes, ut magis ferarum
specus, aut pecudum caulas imiten-
tur. Et huc, inquiunt, imprimis perti-
nent quicumque à Nostris CARYBES
dicuntur, nihil aliud, quàm sanguino-
lentiam exercentes, in hospites om-
nes sævi, qui humanâ carne vescun-
tur, nullâ veste, vix ipsa virilia tegen-
ges, & similiter Chunchi, Chirigua-
ni, Moxi, Iscaycingæ, plerique ex
Floridis & Brasiliensibus, & alij etiam
Barbari, qui etsi atroces non sunt,
neque tigrides, aut pantheræ, tamen
à pecudibus parum distant, nudi ip-
si & timidi, fœdissimæ veneri, aut
etiam Adonidi vulgò dediti, quales
esse ferunt, quos Nostri Moscas vo-
cant in Novo Regno, quale Cartha-
ginis, omnisque eius oræ promiscuum
vulgus, & qui per magnos Paraguai
fluvij maximi campos incolunt. Tum
etiam plurimæ gentes, quæ infinitum
utriusque Oceani medium tenent,
nondum à nobis satis exploratæ, sed
famâ certæ. In Orientali quoque In-
dia insulares permulti eius generis
esse videntur, ut Malachiani.

Huc etiam spectat aliud Barbaro-
tum genus mansuetum, sed sensu val-
dè exiguo, qui nō nihil superiores ex-
cellere videntur, quandam Reipub.
imaginem præseferentes, sed nugarum
persimiles & leges & cultus gerētes,
cuiusmodi esse narrantur, qui apud
insulas Salomonis dictas innumerabi-
les habitant, & maximæ continenti
hærêre dicuntur.

Quorum † Indorum huius tertiæ 12
classis consideratione habitâ, illorum
scriptorum dicta accipienda viden-
tur, qui nimis generaliter omnium

Indorum barbariem & feritatẽ exag-
gerant, & eos brutis similes faciunt,
de quibus egimus dicto capit.7.ex nu-
mero 27.

Qvibvs ita præiactis, si de Indis
13 prioris classis ageremus, † dubitan-
dum non esset, nullum iustum, & legi-
timum titulum ad illos subiugandos,
& gubernandos, ex eorum barbarie,
& ruditate prętendi posse, quia quam-
vis barbari aliquatenus sint, & à recta
& naturali lege plerisque in rebus dis-
crepent, ut ostendunt auctores statim
citandi, adhuc tamen non aliter iudi-
candi sunt, quàm Græci & Romani,
cæterique Asiæ, aut Europæ populi.
Nam & potentiâ (ut diximus) præ-
stant, & nonnullâ humanâ sapientiâ,
atque suâ ipsi ratione politicam vitam
agere comperiuntur.

14 Ita ut † Sinæ persuasum habeant,
se præ cæteris mortalibus artiũ subti-
litate, & sciẽtiâ longè antecellere, &
magno ingenij acumine, sed iactan
tiâ maiori affirmare audeant se solos
hominum duobus oculis cernere, re
liquos mortales nullo, vel uno dun-
taxat, ut latiùs tradunt Ioan. Boëm.
de moribus omnium gentium libro 3.
cap.8.pagina 112.Fr.Hieronym.Ro-
man in Repub.Sinarum, Maginus in
Geograph. 2.part. capit.262. Ioan.
Gonçal. à Mendoça in histor. Sinar.
Nicol. Trigautius in elegantissimis
commentarijs de Christi in Sinas ex-
peditione, Ferdinand. Mendez Pinto
in suis admirandis ad Sinas, & alias
gentes peregrinationibus; ex quorum
libris plurima sumpsit Licent. Fran-
cisc. de Herrera in epit. histor. Sina-
rum. Et idem Trigautius libro 4. ca-
15 pit.5.refert † Sinensem quendam Do-
ctorem, cùm à nostris aliqua acce-
pisset, quæ anteà ignorabat, gravi-
ter doluisse, eâ ratione redditâ, quòd
putaret, nos in ea classe Sinas om-
nes numerare, in quam ipsi Tarta-
ros exleges, ac cæteros Barbaros re-
digunt.

In Indis verò secundæ classis, qui
proprius ad nostram disputationem
spectant, † idem planè dicendum vi- 16
detur, quoad hoc, ut ob solam barba-
riei causam, quæ in illis prætenditur,
non possint, nec potuerint, liberta-
te, & dominio rerum suarum exui,
quas vel privatim, vel publicè possi-
debant, quemadmodum † nunquam 17
ex nostrorum Regum voluntate exu-
ti, aut privati sunt. Qui potius eo-
rum favori, defensioni, & conserva-
tioni summis semper votis, & labori-
bus studuerunt, ut in alio loco proba-
vimus, & optimè advertit Ioseph. A-
costa dict.lib.1.de procur. Ind. salute
capit.15. ad finem. Eiusmodi † quip- 18
pè Indorum non talis, nec tanta esse
feritas, & ruditas reperitur, ut si pa-
tientiâ, & pio labore cum illis aga-
mus, sperari non possit, quòd Chri-
stianis, & politicis moribus imbuan-
tur, & Catholicæ Fidei semine in eo-
rum cordibus ritè & religiosè diffu-
so, maximi & uberrimi fructus quo-
tidie colligantur, prout iam collectos
esse experimur, & in posterum ube-
riores etiam colligendos dubitare
non licet. Erunt namque eorum na-
ti, ut verosimile est, parentibus poli-
tiores & suaviores, omni vetustatis &
feritatis sapore abolito: erunt fidei
magis idonei, paternis superstitioni-
bus minus imbuti, & religioni, ac bo-
nis artibus diligentius innutriti, ut gra
viter etiam, atque eleganter advertit
idem Acosta dict.lib.1.per totũ, præ-
cipuè capit.17.& 18.& reliqui aucto-
res sup.citati.

Cæterùm, quia adhuc negari non
potest † Indos istos eo tempore, quo 19
primùm à nostris reperti sunt, eo-
rum respectu & comparatione, velut
amentes iudicari potuisse, sive ea in-
spiciamus, quæ œconomicam, sive
quæ politicam spectabant, & multa
observasse, quæ à recta ratione, &
à consuetudine generis humani valdè
abhorrebant, ac reverâ in plurimis;

ut plurimùm Barbaros, incultos, sordidos,& inhumanos mores profiteri, & cruenta, atque exectanda sacrificia, Satanicis illusionibus & suasionibus obcæcatos, multisque alijs vitijs laborasse,quæ perpendit idem Acosta in præfat.ad dict.lib.de procur. Ind.salu.& lib.1.capit.2.& alij auctores,quos retulimus sup.hoc lib.cap.7. & referemus infrà capit.12. Necessarium fuisse arbitror, & à iuris Divini, Naturalis,& Civilis regulis non alienum,ut Pienrissimi & Catholicissimi Hispaniæ nostræ Reges, mediantibus ministrorum & vassallorum suorum personis,qui inter Indos habitare, & fidem propagare cœperunt, ac unum veluti Reipubl. corpus cum ipsis Indis constituere, supremam eorum iurisdictionem ac gubernationem,& reliqua,quæ his adnexa sunt, sibi vindicarent & exercêrent,quæ postea magis libera & absoluta, & verè Regia reddi potuit, proprijs istarum provinciarũ dominatoribus deficiẽtibus,atque alijs & alijs titulis concurrẽtibus, quos in hac tractatione discutimus.

20 Quam † docendi rationem nõ obscurè insinuavit Ioan. Maior. 2.Sentent.distinctio.44.quæst.3. & optimè prosequitur, & defendit Episcopus Chiapensis in tractat. comprob.Imp. Ind.folio 56.& 57.& licèt sub dubio proponit Victoria in dict. relect.1.de Indis,num.23.in fine,& in relectio.2. num.18.& Gregorio Lopez, qui eius verba transcribit,in l.2.tit.22.part.2. glos.2.col.14.vers. *Alius titulus*,& apertè tradit Ioseph.Acosta in d. præfat. quem sequitur Anton. Possevin. in d. Biblioth.1.part.lib.9.cap.15. Vbi docent,rem ipsam deposcere,& Ecclesiæ auctoritatem præcipere,ut his Indis, cùm ad vitam Christianam transierint,Christiani Principes & Magistratus præficiantur,quorum superiore potentiâ, & auctoritate regantur, quia alioqui, vix aut Evangelij lucem, aut dignam homine ingenuo vitam accipere poterunt,aut si semel acceperint non facilè in ea perseveraturi intelliguntur.Sed ita tamen,ut facultatibus fortunisque suis,& legibus,nec naturę nec Evangelio contrarijs uti liberè permittendi sint.

Acostę verba Italico sermone trãscribit,& ampliat Ioan.Boter.in relatio.univers.4.par.lib.3.pag.72. ita inquiens: *Ma perche ne gli uni ne gli alteri perseverano nella fede una volta ricevuta soto i Prencipi loro naturali, & perche i Prencipi, è i subditi ritornano facilmente all' idolatria,è ail vomito, percio eglisa cimeslieri, Chestiano soto il governo, è la superiorita de un Prencipe Christiano.Chene prenda quasi tutela è cura,è tenga in officio,è in fede i populi,è i signoriloro immediati.Per che unicuique datum est de proxima suo.Ne io vego incio materia di dubbio, o di scropolo pur che da tal impresa è tutela si esclùda lambitione, e l'avaritia.*

Idem etiam sequitur M.Aragon. in 2.2.quæst.10.art.8.pag.292.vers. *Tertia conclusio*,M.Salon de iustitia & iure tom.1.tract.de dom.q.3. artic.1. pag. 347.& M.Fr.Pet.de Lorca in 2.2.sectio.3.quæst.49.disput.52.art.4.num. 12.pag.970.& sequentib. Qui tamen
rectè subijciunt, † hanc dominatio- 21
nem,sive gubernationem,quę ob prędictam causam inducitur, non despoticam,sed politicam esse debêre, hoc est,nõ talem,quæ Indos servituti subijciat, cùm sint naturâ liberi,sed quæ suaviter eorum, qui gubernandi sunt commodum,& utilitatem respiciat,& ad meliorem,& politiorem vitæ,& religionis ipsorum institutionem dirigatur.Quod etiam observarunt Chiapẽsis & Acosta ubi suprà,& Nos tetigimus in capit.præced.num.78.& dicemus infrà lib.3.cap.penult.

Conducitque sententia D.Thom. 2.Sentent.distinct.44.q.1.art.3.ad 1.
& q.2.artic.2.ad 1.ubi ait: † *Quòd illa* 22
prelatio, quæ est ad utilitatem subditorum, libertatem subditorum non tollit,

nec ullum praeiudicium affert libertati, dum subditi ad bonum Praepositi non ordinantur, sed è converso regimen Praepositi ad bonum subditorum: unde non incongruè se eorum servos appellant, D. etiam August. in. lib. 4. de Civitat. Dei, cap. 3: *Vtile est*, inquit, *ut boni longè, latèque diu regnent. Neque hoc tam ipsis, quàm illis utile est, quibus regnant*, & eleganter D. Gregor. Nazianz. in Apologetic. multum in nostris terminis ait: *Hic enim omnis spiritualis imperij finis est, ubique privata utilitate neglecta, aliorum commodis consulere.*

23 Atque hoc modo, † & quoad hunc effectum in eo genere Barbarorum huius secundae classis, de qua nunc agimus, intelligenda est illa Aristotel. doctrina saepe relata, quae, si generalius accipiatur, ut eos vere servos, & irrationabiles faciat, aut dominij suarum rerum experres, periculosa quidem, aut potiùs falsà censeri debebit, iuxta ea, quae in d. cap. praecedenti ex num. 117. notavimus.

24 In reliquis autem † Indis, quos suprà in tertia classi constituimus, & omnino feros, sylvestres, antropophagos, & sine certa lege, certóve Rege vitam agere diximus, & per campos palantes ferarum more oberrare, laxius quidem, aut latiùs procedi posse arbitror, ita ut non solùm circa eos concedatur ius illud supremae gubernationis, quod in Indos secundae classis concedi tradidimus; sed etiam per vim capi, domari, & in servitutem redigi possint, imò & reluctantes occidi, si alijs medijs adhibitis ad eorum barbariem minuendam, & immanitatem cohibendam, fidemque introducendam, nihil proficere valeamus, ut sic suam feritatem, & stoliditatem deponant, & bonis moribus perpoliti, naturalem & Evangelicam legem

25 suscipere queant, iuxta † ea, quae latè cum Aristotel. & alijs notavimus sup. capit. 7. ex num. 52. Quae in hoc Barbarorum genere accepta valdè probabiliter affirmari posse videntur.

Pro qua sententia stat † Ioan. Maior. in 2. Sentent. distinctio. 44. quaestione 3. apertè docens in his Barbarorum terris, in quibus regimen Regale non erat, sed vaga tantùm, & irregularis administratio, posse capientem, ipsorum politiam in melius mutare & dignum esse, ut pro plantatione Fidei ipse Regnum accipiat. Mag. quoque Victoria & Gregorio Lopez ubi suprà in eandem sententiam, licet sub aliqua haesitatione, propendent; tradunt namque tali hebetudine supposità, posse Catholicos Principes eiusmodi Barbarorum administrationem suscipere, & constituere illis per oppida praefectos & gubernatores. Imò, quia semper manet ista causa, constituere etiam illis novos dominos, dummodo constaret, hoc illis expedire. 26

Idem probat Acosta in d. procem. ad lib. de procur. Ind. salu. quem sequuntur, & transcribunt Possevinus. d. lib. 9. cap. 15. & Fr. Thom. à Iesu v. d. lib. 12. part. capit. 1. Vbi seriò affirmant, ad hos nimirum Barbaros tertiae classis Aristotelis serviturem, & venationem omni modo pertinere.

Quod etiam sequitur Ioan. Borer. dict. lib. 3. 4. part. pag. 71. ubi Italico sermone sic habet: *Ma per che non tutti i popoli sono d' una dispositione, & capacita, non è anco bene l' ammaestrarli, è l' insegnarli tutti a un modo Co Canibali divoratori di huomini, è con altri che mangiano indifferentemente carne humana, si puo procedere come contra nemici del genero humano, ò come contra matti furiosi, è si debbono render prima capaci di raggione, è de humanita è poi addotrinare è instruire nella virtu, è nella via de Dio. Ne disconviene usare con esso loro de la forza, è delle arme affin che si riconoschino per huomini, è poi si annontij loro l' Evangelio Anche Aristotele dize, che simil gente si debono tratar come fiere, è domar per forza, &c.*

Idem

Idem concludit M. Bañez 2. 2. quæst.10.art.1.verſ. *Ex hac concluſione*, pag.535. reſolvens,quòd Barbari, qui more ferarum carnibus humanis vitam propagant, poſſunt debellari, neque opus eſt admonitione, eſſet enim otioſa;ſed poſſunt occidi, etiam à Principibus non proprijs,pro defenſione innocentium,quia illi actu ſunt invaſores generis humani. Sed ſi ſperetur,quòd aliâ viâ abſtinerent ab hac immanitate,non poſſunt occidi, quia hoc eſſet punire non ſubditos.

Aragonius etiam in eâdem 2. 2. quæſt.10.art.8.pag.292. verſ. *Tertia concluſio*,apertiſsimè docet,quòd ſi qui infideles ſint adeò barbari, ut vivant more ferarum, & ſit illis pro lege ſui animi libido, vi, & armis poterunt compelli à quocunque Principe,ut feritate depoſitâ,vivant humano more. Nam talis vivendi modus neceſſariò debet eſſe coniunctus cum plurimorum innocẽtum iniuria,quibus opem ferre unuſquiſque pro ſua virili & poteſt & debet.

Salonius item dict. tractat. de domin.quæſt.3.artic.1.pag.347.eandem ſervitutem,ac ſubiectionem in huiuſmodi Barbaris probat, monet tamen cum Victoria ubi ſup.ſuavem eſſe debère,& quæ maximè ad eorum ſalutem,& utilitatem reſpiciat.

Idem probat Mag.Lorca in d.2.2. ſectio.3. quæſt.49.diſputat.52.artic. 4. adijciens,hanc ſervitutem,& coactionem cedere in magnam eorundem Barbarorum utilitatem,cùm ſint inſufficientes, ut ſeipſos benè gubernent in politica & rationali vita,poſſeque hac de cauſa bellum illis movère eum, cui primo, occurrat,& ſuppetat facultas, & auctoritatem Summi Pontif. multum iuvare, tanquam indicentis, & mãdantis opus pietatis.

Neque abeſt eruditiſsimus Pat.Ludovic.Molina de iuſtitia & iure tract. 2.diſputat.106.in fine,ubi tradit plerumque uſu evenire, ut poſsit Princeps Catholicus integrum dominium earum regionum aſſumere,quas anteà feri,& crudeles Barbari poſsidebant, nempe ſi id ad innocentum defenſionem,illiuſque Reipub.bonum ſpectet.

Et noviſsimè eandem ſententiam tenet Fr.Ioan.à Torquemada in Monarch.Ind.lib.14.cap.29.pag.630. in Barbaris Chichimecis Novæ Hiſpaniæ exemplum apponens, & idem expreſsè concludens de omnibus, qui agreſtem, & incivilem vitam traducunt. Quos ait naturâ ſervos ſapientiorum eſſe,ut Philoſophus tradit, & venari,& capi uti feras non immeritò poſſe.

Addere poſſumus P. Franc.Suarez in tract.de Charit.diſputat.3.de bello ſect.5.num.5.Vbi concludit, quòd licèt hic titulus debellandi infideles ob ſolam barbariem, parum ſecurus ſit, dato tamen,quòd aliqua natio ita ingenij,& intellectus inops reperiretur, ut regulariter potius ferarum more, quàm hominum viveret,quales dicuntur ij, qui nullam habent humanam politiam,& nudi prorſus incedũt,carnibus veſcuntur humanis,&c.Etſi qui tales ſunt debellari poterunt, non ut interficiantur, ſed ut humano modo inſtituantur,& iuſtè regantur.

Pro quarum opinionum cõfirmatione, dum in Barbaris ſecũdæ claſsis aliqualem,in tertiæ pleniorem, & abſolutiorem dominationẽ conſtituunt. Primò conſiderari poteſt, † quòd ſecundùm doctrinam D.Auguſtin. ſup. Geneſ. quem refert Covarru. in reg. peccatum 2.part.§.11.num.5. hæc in dominationibus,& ſervitutibus clara iuſtitia eſt,ut inferior ratio ſerviat fortiori,& † qui excellunt ratione,excellant dominatione. Vnde Plato Dial. 3. de legib. cuius dicta recoluit Ioan. Stobęus ſerm.42. † ſcribit,primã dignitatis rectam rationẽ eſſe,ut genitores ubiq; natis imperẽt:ſecundã,ut ignobilibus generoſi: tertiã,ut iunioribus ſeniores:quartã,ut domini ſervis: 27 28 29

quintam,ut potentioribus imbecilliores seruiāt;sextam autem, & omnium maximam esse,quā secūdùm naturam ignorantes sequi iubentur, prudentiores autem ducere,ac dominari.

30 Ergo ubi semel hæc † Indorum & Hispanorum Respubl.iuncta esse cœpit,& ad Christianum, & verè politicum viuendi modum institui, induci etiam oportuit & debuit,ut illi à nobis, non verò nos ab illis gubernaremur,cùm Indi omnes,ut diximus,non solùm tertiæ, verùm etiam secundę clasis,etsi aliquali iudicio præstarēt, longè tamen Hispanis imbecilliores, & imprudentiores existerent, & hoc fini prædicationis, & propagationis Euangelij,quæ desiderabatur,omnino
31 expediret, † quæ docet, non debêre stultos melioris cōditionis esse,quàm sapientes & peritos. De qua loquitur Pontifex in cap.eum cui de præb.lib. 6.capit.legi epistolam 16.quæstione 1.l.nam & Seruius, D. quod vi, aut clam.l.regula, §.antepen. D.de iur.& fact. ignor.l.non solùm, D.de noxal. action.

32 Quapropter inter varias † eligendorum Regum causas & formas, quibus variæ nationes utebātur, quas latè recenset Alexand.ab Alex. & eius addition.Tiraquel.lib.4. Genial.cap. 23.de Ægyptijs legimus, primos Reges, ex magnis semper Sacerdotibus & Philosophis eligere solitos fuisse, ut tradit Diod.Sicul.lib.1.cap.2.& Guardiola de nobilit.cap.15.fol.40.quos à
33 Persis eādem ratione † Magos,idest, sapientes vocatos agnoscimus, teste Cicerone de diuinatione, ubi ait,Regem Persarum esse non potuisse, qui non ante Magorum disciplinam, atque sciētiam percepisset,&Illustr.Cardinal.Baron.anno Christi 1.num.24. Vbi agit de Magis, qui ad Christum adorandum venerunt, & an Reges Persarum fuerint?

34 Et inde † Ezech.capit.27. meritò dicitur, *Sapientes tui Tyri facti sunt gubernatores tui*,ubi D.Hieronym.addit: *ad sapientes enim propriè pertinet gubernatio*;& idem † concludit text.in cap. 35
Porrò 84.distinct.l.2.§. post originē, D.de orig.iur.& alia,quæ congerit Simancas lib.9.de Republ.cap.10.Lancelot.Conrad.in temp.iud.lib.1.capit. 1.§.3.num.8.& capit.2.§.2. num.5.& innumeri alij relati per Bobadilla in Politic.lib.1.cap.9.num.32. & nouissimus Fr.Ioan.Marquez in Gubernat. Christ.lib.1.cap.4.Atque hæc est do-
ctrina † moralis, cuius apud nos meminit lex Henric.IV. quæ extat in l. 36
13.tit.2.lib.7.ordin. dum ait: *Porque segun dotrina moral los omes de buen entendimiento deven de ser hechos señores, è regidores de los otros: è quando estos tales los rigen y goviernan, entonces la Republica se llama bien aventurada.* Ad illud nimirum Platon.respiciens libro 5.de
Republ. † qui docêre solitus erat,tum 37
denique Respublicas beatas fore futuras,cùm aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent,omne suum studium in doctrina,ac sapientia collocarent; cuius dictum maximè commendat Plutarch. in eius vita, M.Tul.ad Quint.frat. Valer.Maxim.lib.7.de dict.sapient.Boëtius lib.3.de consolatione,Simancas dict.lib.9.capit.9. & alij plures apud Bobadilla dict.capit.9.num.28. & se-
quentib.Eo autem & spectat † quod 38
scripsit Homerus Iliad. K. Vbi Diomedem inducit, anxiè deposcentem, Vlyssem sibi in socium adscribi: *Praecellit enim* (inquit) *ingenio & consilio.* Quibus alia adijcimus infrà lib.3.cap. 4.num.5.

SECVNDÒ facit,quòd ut † tutela, 39
& cura inuēta fuit,ut liberi homines, qui propter ætatem,aut iudicij,& rationis defectum se commodè tueri nō possent, ab alijs maioribus, & prudentioribus tuerentur,& gubernarentur, l.1.D.de tutel.princip. instit. eod. Ita Regnum, Regnique prudens, & politica administratio in id inducta con-

ſpicitur, ut potentiorum, ac ſapientio-
rum manu, & conſilio tueri, & dirigi
cæteri valeant, qui quavis corporis,
aut animi imbecillitate, ſibi ac ſuis
minus aptè conſulere poſſent. Huma-
nis neceſsitatibus id exigentibus, quę
hanc mutuam inter homines opem,
& ſocietatem expoſcunt, ut præclarè
concludit Iuſtinus in principio ſuæ hi
ſtoriæ, Bald. in l. ex hoc iure, D. de iuſt.
& iure, & in ſuo conſ. Schiſmat. Al-
phonſ. Guerrero in Theſau. Religion.
Chriſt. cap. 54. in princip. Menchaca
in præfat. ad lib. controver. illuſt. num.
120. & Rutil. Benzon. de anno Iubil.
lib. 5. cap. 9. in princip. pag. 529.

40 Quibus adiicio † Sophoclem in
Aiace, qui Græcè in hunc ſenſum ele
gãter ſcribit: *Parvi, ſine magnorum au-
xilio, dubium ſibi conſtituunt, quaſi in ar-
ce præſidium. Optima enim illa ſocietas
qua qui divitior eſt, pauperiorem ſibi ad-
iungit, & qui minor eſt, maiorem induſtria*
41 *ſua erigit.* Inde † & urbibus factum
fuiſſe nomen oppidi, nempe ab ope
mutua tradit non modò Pompon. l.
C. in l. pupillus, D. de verbor. ſignificat.
ſed & D. Chryſoſt. ad cap. 13. epiſt. 1.
Corinth. homil. 34. cuius verba refert
Anto. Motnacius in l. 5. D. pro ſocio,
& alia congerit Alciat. Bræchens &
Fornet. in d. l. pupillus, & Ioan. Fun-
ger. in etymolog. verb. *Oppidum*, pa-
gina 710.

42 Quo fit, † ut quamvis Indi ſecundæ
claſsis, de quibus locuti ſumus, liberi,
& rerum ſuarum domini relinqui de-
beant, ut ſup. reſolvimus, cùm tamen
ſe ipſos, & ſuas Reſpublicas non ſatis
commodè, ac politicè gubernare com
perti fuerint, etſi in libera ſua poteſta-
te relinquerentur, nec barbaros mo-
res deponere, nec humanis & civili-
bus aſſuefieri, nec in Fide quicquam
proficere poſſent, ut obſervant Aco-
ſta, & alij ex ſuprà relatis, permitten-
dum noſtris Regibus fuit, pro commu-
ni ipſorum Indorum utilitate, eorun-
dem adminiſtrationem ſuſcipere, &
ſupremam iuriſdictionẽ ad illos tuen-
dos, & imbuẽdos in his partibus exer-
cêre, quã ſimul, ſuos etiam Hiſpanos
inter Indos commorantes, guberna-
re, & compeſcere poſſent.

Semper enim † infirmitas mentis à 43
iure ſublevatur, l. 3. D. de teſtament. l.
3. C. qui teſtam. fac. poſſ. l. ſanum men-
te, C. de tranſaction. Quia cùm ei reg-
num † totius animi à natura tributum 44
ſit, cavendum eſt, ne eius † languor 45
damnum etiam in bonis adferat, l. 4.
D. de privil. credit. l. iuſto, §. eum qui,
D. de uſucap. Atque eapropter † amẽ 46
tibus, quæcunque pietatis opera con-
ferenda eſſe docet text. in cap. qui re-
cedunt cum ſequentib. 26. quæſt. 6. &
inter præcipua opera charitatis con-
numeratur, † ſi quis pupillorum, vel fu 47
rioſiorum patrocinium, & curam ſuſ-
cipiat, aut etiam adoleſcentium, vel
prodigorum, qui licèt mentis & ratio-
nis capaces ſint, adhuc tamen propter
ætatis, vel iudicij lubricum, ſuarum
rerum adminiſtratione prohibentur,
quia † multis captionibus, dolis & in- 48
ſidiis expoſiti ſunt, l. 1. D. de tutelis, l.
1. D. de minor. l. 1. & per totum, D. &
C. de curat. furioſi vel prodigi, l. 1. §. ſi
quis tutor. D. quando appell. ſit, l. qui
fundum, §. ſi tutor. D. pro empt. l. ad ea
quæ non habent, D. de regul. iur. l. is
cui bonis, D. de verbor. obligat. princ.
inſt. de excuſat. tut. §. 1. inſt. de curat.
Quibus † in locis munus hoc publi- 49
cum eſſe docemur, & talibus tutori-
bus vel curatoribus ratione admini-
ſtrationis, quam exercent, quædam
veluti poteſtas & dominatio in eos,
quos gubernant, cõcedi videtur, prout
& † D. Paulus expreſsit ad Galat. 4: 50
Quanto tempore (inquit) *hæres parvulus
eſt, nihil differt à ſervo, cùm ſit dominus
omnium, ſed ſub tutoribus & curatoribus
eſt*, & Cicer. 3. Tuſcul. ubi † de furioſo 51
loquens: *Qui ita ſit* (inquit) *affectus eum
dominum eſſe rerum ſuarum, vetant duo-
decim tabulæ*, illâ nimirum lege, quæ bis
erat verbis concepta: *Si furioſus eſſe*

inci-

incipit, agnatorum gentiliumque in eo, pecuniaque eius potestas esto. De qua idem Cicer. lib. 2. de invẽtione, & plura tradens Balduin. ad leg. 12. tab. capit 23. & 24. Hotman. & Revard. capit. 13. Prateius cap. 27. Anton. August. cap. 11. pag. 229. & Budæus in notis ad leg. 2. D. de ædilit. edicto. Atque hinc
52 natum † est proverbium illud, cùm veteres, quem insanire, vel furere significantes, dicebant, ad agnatos, & gentiles deducendum esse, ut ostẽdit Varro lib. 1. de re rust. cap. 2. ibi: *Qui salubrem loci neglexerit, mentecaptus est, atque ad agnatos, & gentiles deducendus*, & Horat. 2. serm. satyr. 3:

Interdicto huic omne adimat ius
Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.

53 Porrò † homines Barbaros & ignorantes semper esse pueros, & licèt annis excedant, puerorum adhuc more tractari debẽre, elegãter docuit Plato in Thimæo, Lucret. lib. 1. de natur. rer. & post eum Seneca epistol. 4. Vbi ait, quod quotidie vivere incipiunt, cùm plus quàm infantes non assequantur, & Strabo. lib. 1. Geograph. Vbi inquit, omnes Idiotæ, & doctrinarum expertes quodammodo pueri sunt appellãdi. Eòque magis in terminis spectat
54 illud † Ecclesiast. cap. 10. vers. 16. *Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt.* Nam ut ibi benè advertit Par. Ioan. Pineda non solùm de Rege verè puero Salomon intelligi debet, sed de quocunque, qui sensu, & moribus etiam in maiori ętate laborat. Is enim planè stultescit, & repuerascit, qui puerilibus vitijs, immaturo de rebus iudicio, petulanti sensu, & effrænatâ libidine omnia moderatur.

Tertiò considero, quòd eiusmodi superioris gubernationis cura in Indis secundæ classis, aut etiam absoluta, & omnimoda in alijs magis Barbaris, quos in tertia collocavimus, nõ debuit à Christianis nostris Principibus aliena censeri: † tenebãtur quippe ex charitatis præcepto, & iniuncto sibi, & fœliciter inito Apostolicæ prædicationis officio, ea omnia disponere, quibus id melius, securius, & durabilius consequi posset, iuxta doctrinam D. August. ad Macedon. epist. 52. relatam in cap. debet 53. 23. quæst. 4. ubi ait: *Debet homo diligere proximum tanquam seipsum, ut quem potuerit hominem, vel beneficentia consolatione, vel informatione doctrina, vel disciplina coërcitione adducat ad colendum Deum.* Et ad perfectam rationem † muneris Apostolici, ius quoque regendi, & gubernandi animas, propriè spectare videtur, ut optimè tradit D. Thom. in 1. ad Corinth. cap. 12. & Rutil. Benzon. lib. 2. de anno Iubil. cap. 23. pag. 150. 55

56

Nec † Regibus aut iudicibus, quos Indi eâ tempestate habuerunt fidelis, ac conveniens tanti muneris expeditio committi potuit, qui tyranni & crudeles ut plurimùm erant, & eisdem ac reliquum vulgus, barbaris moribus & ignorantiæ tenebris involuti. Vnde succedit altera iuris ratio, quæ habet quòd † quoties incidit casus, in quo populorum gubernationi non potest per eos provideri, quibus electione, hę reditate, vel alijs modis usus iurisdictionis concessus est, ea ad populos, à quibus exierat, redit, vel aliter debet publicis necessitatibus subveniri, ut apertè docuit Bald. in capit. 1. colum. 2. lectio. 2. de iudicijs, & in tit. de allodijs, Iacob. Almain. in lib. de auctorit. Papæ, & alij, quos refert & commendat doctiss. Navarrus in cap. novit, notab. 3. num. 120. pag. 108. & in nostris terminis affirmat Episcop. Chiapens. in d. tractat. comprob. Imp. Ind. fol. 22. vers. *Lo sexto*, ubi adducit optimum locum D. August. lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. Qui † cùm docuisset, quòd licèt populo, qui benè & moderatè procedit permitti possit creare sibi magistratus, per quos sua res, id est publica, administretur, statim subdit: *Porrò si* 57

58

pau-

paulatim depravatus idem populus rem privatam Reipublicæ præferat, habeat venale suffragium, corruptusque ab eis, qui honores amant, regimen in se flagitiosis, sceleratisque committat, nonne item rectè si quis tunc extiterit vir bonus, qui plurimum possit, adimat huic populo potestatem dandi honores, & in paucorum, vel unius redigat arbitrium?

60 Eâ nimirum ratione, quia † rerum suarum dominio abutens, ipso privari meretur, l. 1. D. de ijs qui sunt sui, cum alijs, quæ tradit Bald. in cap. 1. qualiter dom. feud. prive. Peralta in l. 3. § qui fideicommissariam, num. 45. D. de hæred. instit. Palac. Rub. in tractat. de iusta obtent. Reg. Navarræ 5. part. §. 2. & plures cumulans doctissimus, mihique amicissimus D. Ioan. Bapt. Valençuela Velazquez in monitor. contra Venet. 4. part. num. 274. & sequen

61 tib. Neque iustum est, † ut in aliorum gubernatione persistat, qui seipsum regere nescit, iuxta ea, quæ diximus sup. hoc lib. capit. 7. ex num. 85. & latè exornat & prosequitur Bart. Philip. de Consiliar. discurs. 9. §. 6. fol. 68. Simancas de Republic. lib. 5. capit. 14. & Bobadilla in Polit. lib. 1. capit. 1. num. 29. P. Franc. Suarez in defens. fidei lib. 3. cap. 23. num. 22. & facit text. opti-

62 mus † in l. in quæstione, §. minori, C. de sent. pass. Vbi furioso, dementi, prodigo, libidinum omnium vitiorumque servo non esse committendam filij, vel minoris administrationem docemur, cùm sua gubernare non possit. Vnde Eccles. 10. dicitur: *Rex insipiens perdet populum suum, & civitates inhabitabuntur per sensum prudentium. Iudex sapiens iudicabit populum suum, & principatus sensati stabilis erit: secundùm iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est civitatis, tales & inha-*

63 *bitantes in ea.* Et in † nostrorum Indorum terminis rectè novissimè adnotavit eruditissimus Licentia. Ioan. Orticius Cervantes, nunc pro meritis Senatoris munere in Cancellaria Novi Regni Granatensis cohonestatus in allegatione typis excussa pro perpetuandis Indorum commendis numero 42.

Qvartò, quia non debet novum, aut mirum videri, quod † Indi omni- 64
no feri & immanes, & sine certo Rege, aut lege viventes, quales sunt illi, quos in tertia clasi cõnumeravimus, suarum provinciarum gubernatione, & iurisdictione absolute priventur, & debellari, ac subiugari possint, donec vitæ humaniori, & Christianæ disciplinæ assuefiant. Nam idem contingere videmus in illis, qui prorsus † furio- 65
si, aut amentes existunt, quibus etiam iustè & licitè suarum rerum administratione interdicitur, & sub vinculis, & severiori disciplina contineri iubentur, quousque sanam mentem recipiant, l. 4. §. fin. cum legib. sequentib. D. de privileg. cred. l. 1. §. fin. cum quatuor sequent. D. de postulan. l. his qui, §. Divus Pius, D. de tutor. & curator. dat. ab his, auth. ut qui obligat. se perhib. habe. §. 1. in fin. collat. 6.

Et cùm † humanum genus, ipso 66
communi omnium gentium iure ita dictante, imperijs regi, præstantique aliquâ auctoritate, & potestate moderari necesse sit, ut ex Philosophorũ doctrinis resolvit Petr. Fab. lib. 3. semest. capit. 14. Rutil. Benzon. d. lib. 5. de ann. Iubil. cap. 9. & Mag. Fr. Anton. Perez Benedictin. in Laurea Salmantina certam. 5. exposit. de hominum præfectura nu. 20. pag. 273. Vbi ostẽdit, † quàm infimæ notæ in sacris lit- 67
teris habeantur, qui Regibus non parent, & iugum societatis politicę non patiuntur, & quòd hac de causa dicuntur Belial, idest, inutiles, temerarij, & iugi, ac disciplinæ expertes. Meritò prædicti Barbari, qui eiusmodi ferinis, & incultis moribus utebantur, Christiani Principis Imperio frænari, & auctoritate protegi, & gubernari debuerunt. Nam ut Salom. Proverb. 11. sapientissimè dixit: † *Vbi non est gu-* 68

ber-

bernator populus corruet, & ut D. Ambros. notat lib. 2. epistol. 7. exponens alium locum eiusdem Salomon. Proverb. cap. 26: ✝ *Recidenda insipienti potestas, non adijcienda libertas est, servitus enim ei convenit.* Ideòque adiecit Salomon: *Spinæ nascuntur in manu inebriosi, hoc est valdè ebriosi, servitus autem in manu imprudentis*, ✝ *quia sicut ille suis vulneratur poculis, ita insipiens suis factis. Ille bibendo se peccato inserit, iste operando se culpa adiudicat, & factis suis trahitur in servitutem.* Liberum ✝ quippe aliquem relinqui ad malefaciendum, potiùs est imperfectio, & defectus libertatis, ut optimè in simili probat Pat. Ferdinand. Rebellus de obligat. iustitiæ lib. 2. quæst. 14. sect. 1. num. 9. pag. 293.

69

70

71

72 Imò, quod plus est, ✝ citra peccatum, & præcepti charitatis iacturam, tales Barbari à nobis detecti in sua feritate, & cœcitate relinqui non potuerũt, cùm ✝ omnes rationales creaturæ, quamvis Iudæi & infideles sint, humanitatis ratione fovendi, & naturæ nostræ participes, & proximi nostri esse dicantur capit. proximos, & cap. charitas, de pœnitent. distinct. 2. cum traditis per Abbatem in cap. Iudæi de testibus, Pat. Suarez in tract. de Charitate disputat. 1. sectio. 1. num. 3. & novissimè per Doctor. Martam in tractat. de iurisdictio. 1. part. capit. 24. num. 43. Vbi multum in nostris terminis tradit: *Quòd hæc* ✝ *charitas procedit reducendo Barbaros infideles ad bonos mores, & vitam æternam, ut idem text. ostendit in vers.* Proinde. *Et quia charitas unicuique est impendenda secundùm eius conditionem, iuxta gloss. ibidem verb.* Participes, *& infidelium Regna, & iurisdictiones translata sunt in Christum, & eius Vicarium, summa charitas est dare illis rectorem, qui defendat prædicatores Verbi Dei illosque reducat ad Fidem.*

73

74

75 In quibus omnibus quantum effulserit ✝ Regum nostrorum pietas, & fovendorum Indorum zelus & charitas, nemo planè ignorare poterit: nam etsi secundùm prædictorum auctorum opinionem, plures ex illis, propter eximiam barbariem & feritatem, quâ pręditi esse dicebãtur, debellare, & ut servos habère & vendere posset, atque ita aliquando permissum fuerit contra Caribes, Canibales & alios, ut cõstat ex his, quæ tradit Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 8. capit. 10. & decad. 2. lib. 1. cap. 8. & lib. 10. cap. 5. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. posteà tamen id abrogatum fuit, & omnium pariter Indorum libertati, doctrinæ & suavi gubernationi multifariam consultum, ut ostendit idem Herrera decad. 2. lib. 10. cap. 5. & decad. 4. lib. 6. capit. 11. & lib. 10. cap. 7. & ex alijs quæ tetigimus suprà cap. 8. num. 78. & inferiùs lib. 3. capit. penult. latiùs, Deo dante, dicemus.

SVMMARIVM
Capitis X.

1 *Indi ante adventum Hispanorum omnino infideles erant.*
2 *Infideles ob solum vitium infidelitatis, verum dominium suarum rerum, & provinciarum non habere, & licitè eis spoliari posse Hostiensis, & alij plurimi, & gravissimi Doctores scribunt.*
3 *Hostiensis fuit Divini, & humani iuris peritissimus, & alia de eius laudibus & auctoritate.*
4 *Infideles debellari licitè possunt, maximè si interveniat auctoritas Papæ.*
5 *Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt.*
6 *Iudæi servi sunt Christianorum, licèt ex pietate sustineantur in libertate.*
7 *Idololatræ & Pagani nullam unquam habuerunt iurisdictionem.*
8 *Iudicem qui quærit, debet eum eligere Catholicum.*
9 *Iudæi & infideles habent bona, ut peculium, & inde licitè eis auferri possunt à Christianis.*

10 Opi-

10 *Opinio quæ absolutè imperium, & dominium infidelium negat, magis communis, vera, & Catholica appellatur à Doct. Marta, & alijs.*
11 *Anton. Scappus probat opinionem Hostiensis, si infideles dominium Ecclesiæ recognoscere nolint.*
12 *Auctores recensentur, qui specialiter probant, Indos ob solum vitium infidelitatis debellari potuisse.*
13 *Christi post adventum omnis principatus, & iurisdictio ad fideles transferri cœpit.*
14 *Christus Dominus omnium creaturarum universalis Rex constitutus fuit.*
15 *Psalm. 8. in illis verbis,* Oves & boves, &c. *expositio.*
16 *Christus Dominus Petro, & eius successoribus, gentibusque fidelibus sui sacerdotij, & imperij potestatem communicavit.*
17 *Infideles cùm extra ovile Christi reperiantur, nullum legitimum dominium, neque iurisdictionem habere possunt.*
18 *Constantinus Magnus Imper. cur ensem resignaverit in manibus Pontificis?*
19 *Ecclesiæ Catholicæ dominatio supra infideles in Sara & Agar significatur.*
20 *Infideles sunt servi, & filij ancillæ, & sic dominij incapaces.*
21 *D. Bernardi verba expenduntur pro supremo dominio Christi in Ecclesiam translato.*
22 *Innocentius etiam sentire videtur infideles ad Papæ iurisdictionem pertinere.*
23 *Papa omnes mortales habet subditos, & est omnia & super omnia.*
24 *Catholici videntur licitè auferre posse bona infidelium.*
25 *Iudæi Ægyptiorum bona citra peccatum abstulerunt, & exportarunt.*
26 *Cap. si de rebus, & cap. quemadmodum 23. quæst. 3. expenditur & exornatur.*
27 *Infideles ex sententia D. Augustini, & Clementis non videntur habere posse veram Rempublicam, neque bona.*
28 *Infidelitatis peccatum cæteris gravius reputatur.*
29 *Cap. quid in omnibus 32. quæst. 7. expenditur.*
30 *Omne quod nō est ex fide, peccatum esse, qualiter accipiatur?*
31 *Iniqui apud D. Paul. sumuntur pro infidelibus, & sancti pro fidelibus.*
32 *Infidelium omnes actiones esse peccata concludere videtur D. Augustin. & alij sancti Patres, & Gregor. Ariminens. Infideles cur in Evangelio deserti nomine significentur, ibidem.*
33 *Infidelium opera omnia ideò peccata esse dicuntur, quia in Deum non referuntur.*
34 *Concilij Arausicani locus expenditur.*
35 *Infidelitas Deo maximè invisa est.*
36 *Bona non sunt opera, quæ non innituntur Fidei fundamento.*
37 *Ecclesia potest iustè ex sententia D. Thomæ infideles meritò suæ infidelitatis iure domnij, & prælationis supra fideles privare.*
38 *Infideles non debent habere fideles sibi subiectos hodie aucta Ecclesiæ potestate, sed potius è converso. Et num. 40.*
39 *Divi Pauli locus 1. Corinth. cap. 6. explicatur.*
41 *Infideles ob solam infidelitatem suis Regnis, & dominijs privari non posse, multis rationibus, & auctoritatibus suadetur.*
42 *Innocentij IV. auctoritas qualis & quanta sit?*
43 *Innocentius IV. noluit sua commentaria iuris decisivi auctoritatem habere.*
44 *Auctores plurimi referuntur, qui cum Innocentio tenent, ob solam infidelitatem suis bonis privari non posse.*
45 *Princeps infidelium etiam sibi subditorum bona, sine causa auferre non potest.*
46 *Indorum Occidentalium debellationem, & spoliationem prætextu infidelitatis multi auctores specificè negant.*
47 *Pauli III. Bulla Indis, quamvis infidelibus, sua bona conservanda esse statuit.*
48 *Dominia rerum, & provinciarum in-*

CAPUT X.

De quinto titulo, qui ad debellandos, & subiugandos Indos ex eorum infidelitate à multis desumitur, in quo latè aientis, & negantis sententiæ auctores, & argumẽta referũtur, & illustrãtur.

QVINTVS & firmior quidem titulus, pro stabilienda, & defendenda huius Novi Orbis occupatione, & subiugatione, ex eo à multis deduci solet, quòd omnes Indi, eius regio-

giones incolentes, non solùm barbari, & obtusi erant, ut in superioribus
1 diximus, verùm † omnino infideles, & ita à Christiana, & Orthodoxa nostra Religione seiũcti, ut ne vestigium quidem illius apud eos repertum fuerit, sicuti in lib. 1. cap. 13. manifestavimus.
2 Quam † ob causam ipso iure fidelibus Principibus subiectos esse inquiunt, & posse rectè bellis lacessiri, & dominio ac iurisdictione rerum, & provinciarum suarum privatim, & publicè spoliari, tanquam iniquos & iniustos illarum detẽtatores, si requisiti fidem, & imperium sanctæ Catholicæ Romanę Ecclesiæ non accipiant, & recognoscant.

Quæ sententia generaliter in omnibus infidelibus, & quòd ij post adventum Christi nihil proprium habère, nec iustè possidère potuerint, apertè proponitur & probatur ab Henrico Cardinali Hostiensi in capit. quod
3 super his de voto; qui † humani, diviniq; Iuris peritissimus fuit, floruitque anno Christi 1255. & Alex. Pontifice suadente super Decretalibus commẽtarios scripsit, & summam etiam composuit, ut refert Catel. Cotta in memorab. iur. verb. *Iurisperiti*, & Valent. Forsterus in histor. iur. civil. lib. 3. pag. 232. Vbi addit, quòd hoc proprium sibi sumpsit, ut Innocentij opiniones duras reprobaret.

Et post Hostiens. eandem opinionem sequi videntur Abb. Panormit. & Ant. de Butrio in eod. cap. quod super, Bald. cons. 389. incipit, *Consuetudo est*,
4 num. 10. lib. 1. Vbi ait, † quòd contra Reges & Principes infideles auctoritas suscipiendi belli maximè residet penes Papam. D. Antonin. in sum. 3. p. tit. 3. cap. 2. col. 5. Oldrad. cons. 72. incip. *Contra Saracenos*, ubi ait, quòd saluâ reverentiâ Innocentij videtur, quòd opinio Hostiensis sit verior. Idẽ Oldra. cons. 54. idem Bald. in l. fin. C. de captivis, & Franc. Aretin. in auth.
5 navigia, C. de furtis, ubi docent † infideles esse hostes Christianorũ, & etiã in Ecclesia capi posse, idem Abb. & latiùs Ioan. de Annania per text. ibi in cap. etsi Iudæos de Iudæis, Anchar. & Præposit. in capit. qui sincera, 45. dist. Henric. Boic in cap. sicut col. 2. de Iudæis, & novissimè Phil. Paschalis in tract. de virib. patr. potest. part. 1. cap. 7. num. 13. Vbi ex hac ratione concludunt, † Iudęos servos esse Christianorum, licèt in libertate sustineantur ex pietate, Albertin. in rub. de hęret. in 6. 6
q. 8. concl. 1. Vbi dicit, † Idololatras & Paganos nullam unquam habuisse iurisdictionem, & ideò Regna illorum omnia pertinère ad Ecclesiam Christianam, & per consecutionem ad Papam, qui præfectus est illi, Alvar. Pelagius de p'anctu Ecclesiæ lib. 1. art. 13. & 37. litt. l. Vbi multis rationibus ex Theologia, & Iurisprudentia petitis Hostiensis assumptum verum esse defendit Pett. Belluga in specul. Princip. rub. 27. §. miles, num. 23. Vbi inquit, quòd † quicumque aveat habère, vel quærere iudicẽ, debet habère Catholicum, quia apud infideles nulla est iurisdictio, vel dominium. Et iterũ rub. 39. §. novissimè num. 3. ubi concludit, bona † Iudæorum, & aliorum infidelium ab eis auferri licitè posse per Principes Christianos, cùm illa solùm habeant, ut peculiũ, ut notat Archidiac. in cap. fraternitatem, 54. distinct. 7
8
9

Idem ex eâdem ratione resolvunt Alex. de Ales in 3. par. summę tract. de septem præcept. Decal. q. 5. & novissimè Simon Maiol. in dieb. Canic. colloq. 1. de perfidia Iudæor. docentes quòd Iudæi possunt spoliari à Principibus Christianis omnibus prætet necessarijs. Quod pariter affirmant, & ad omnes infideles extendunt Doctores in cap. cui est, 50. dist. Card. Turrecremata in cap. dispat. 23. q. 8. Mart. Laudens. & Ioã. de Fantuc. in c. si de rebus 23. q. 7. idẽ Laudens. in tract. de Principe, versic. 49. incip. *Italia alias fuit*, Ioan. Maior. in 2. sentent. dist. 44. q. 3.

Matth.de Afflictis in rub.quæ sint Re-
galia,num.26.vers. *Et pro ista opinione*,
col.4.Marquard.de Susannis in tract.
de Iudæ.& Infidel.1.par.cap.14. & la-
tiùs 2.par.cap.6.ex num.26. & noviss-
simè & latissimè Doct.Marta de iuris-
dict.1.par.cap.24.ex num.10. qui cō-
10 stanter tradunt † hanc opinionem nō
solùm magis communem, sed etiā ma-
gis Catholicam & Christianæ Fidei
magis utilem esse. Quod etiam admit-
11 tit † Ant.Scappus de iure non script.
lib.2.cap.1. Vbi licèt primò dixisset,
dominia rerum iure naturali, & gen-
tium inspecto, æquè infidelibus, ac fi-
delibus comperere, posteà tamen sub-
dit cum Hostien. Oldrad.& alijs, quòd
post adventum Christi hæc omnia mu-
tata & translata sunt, ita ut Infideles
hodie, nec iurisdictionem, nec domi-
nium, nec honorem, nec potestatem
habêre possint, & his omnibus licitè
spoliari valeant, si dominium Ecclesiæ
non recognoscant.

12 Et specialiter † de ipsis Indis Occi-
dentalibus & Australibus, de quibus
tractamus, & eorum infidelitate lo-
quentes, & quòd propter illam iustè
debellari, & spoliari possint, & potue-
rint, & iure optimo nostris potentissi-
mis Regibus quæri, latè olim disputa-
vit Ginesius Sepulveda in Apologia,
quam de hac re scripsit ad Episcopum
Segoviensem, & in responsione ad ob-
iectiones Episcopi de Chiapa, & absq;
ulla hæsitatione resolvunt Marquard.
& Marta in locis sup.relatis, Pet.Mal-
feritus, qui ad hoc integrum, & satis
copiosum cōsilium elucubravit, quod
est 769.inter consilia Mandelli Alba-
ni, vol.2.ex num.40. Alphons.Guerre-
rus in Specul.Princip.cap.31. & Pet.
Bellinus in tract. de bello. 2.part.tit.
12.num.5. Vbi, quod plus est, conclu-
dit, eiusmodi Indos hac de causa ab
Hispanis bello subactos, meritò ab
eisdem in servitutem redigi potuisse.

Pro cuius sententiæ confirmatione, & illustratione, primò, cum Ho-
stiensi & alijs auctoribus sup.relatis,
considerari potest, † post adventum 13
Christi omnem Principatum, domi-
nium, & iurisdictionē ex iustis causis
translatam fuisse ab infidelibus ad fi-
deles, arg.cap.translato, ubi Doct. de
constit.Ecclesiast.cap.10. ibi; *Regnum
à gente in gentem transfertur propter in-
iustitiam, & iniurias & diversos dolos*; &
Matth.21. ibi; *Ideò dico vobis, quia aufe-
retur à vobis Regnum Dei, & dabitur gē-
ti facienti iustitiam*, cum similibus. Quia
Christus Dominus † propter suā pas- 14
sionem, humilitatem & obedientiam
æterni Patris, & ob immensam chari-
tatem erga genus humanum, non Sa-
cerdos tantùm cōstitutus fuit, verùm
& Rex universalis omnium hominum
& Angelorum, & reliquarum creatu-
rarum, quæ sunt in cœlo & in terra
& inferno, & eius imperio & obedien-
tiæ Pater omnia subiecta esse voluit,
iuxta illud Psalm.71.versic.11: *Omnes
Reges terræ adorabunt eum, & omnes gen-
tes servient ei*, de quo in cap.displicet.
23.q.4. Isaiæ 60: *Gens & Regnum, quod
non servierit tibi, peribit*, Psal.23. *Domi-
ni est terra, & plenitudo eius*, de quo in
capit.quo iure 8.dist. cum multis alijs
similibus, quæ adducit Salon in 2.2.
tract.de dom.q.2.art.1. concl.2.pag.
113.& melius † Psal.8. ibi: *Omnia sub- 15
iecisti sub pedibus eius oves, & boves uni-
versas insuper & pecora campi*. Quo loci,
per oves Christiani, per boves & pe-
cora infideles intelliguntur, ut cum
Afflictis & alijs advertit Mart. d.cap.
24.num.12. & ad eum respiciens, D.
Paul.ad Hebræos cap.2. inquit: *In eo
enim, quod omnia subiecit, nihil dimissum
est, quod ei subiectum non fuerit.*

Et † hanc talem, ac tantam huius 16
sacerdotij, & imperij dignitatem, &
potestatē ipse Christus Dominus Pe-
tro, & successoribus eius, gentique
Christianæ concessisse, & commun-
casse videtur, ut probatur in capit. in
scripturis 8.q.1. & expressiùs in cap.
1.distinct.22.capit. per venerabilem,

§.ra-

ſ. rationibus, qui filij ſint legit. cap. pro humani, de homicid. lib. 6. cum a lijs, quæ dilucidè de hac tranſlatione, & conceſsione loquens tradit Præ poſ. Mediolan. in cap. cùm ad verum 96. diſtinct. & in capit. 1. 15. diſtinct. col. 3. in fine, Malferitus dict. conſil. 769. ex n. 46. & exactè proſequitur Paramus de orig. Inquiſit. lib. 3. q. 1. opin. 3. n. 26. Valéçuela in monit. cõtra Vener. 4. par. n. 177. & ſeq. & noviſsimè plurimos referens Camil. Borrel. in ſum. deciſ. tit. 4. de ſumm. Pontif. num. 1. 2. & 3.

17 Quo fit, † ut infideles cùm extra ovile CHRISTI, & Eccleſiæ reperiantur, & ab hoc limpidiſsimo fonte dominium, & iuriſdictionem ſuorum Regnorum non ducãt, neq; CHRISTVM, & eius Vicarium recognoſcãt, ſed potius offendãt; meritò iudicari poſsint iniuſti, & intruſi eorum detentatores, & non veri, & legitimi poſſeſſores ac

18 domini, prout & † Magnus ille Conſtantinus Imp. ſignificavit, de quo refert Bald. in 1. conſt. Cod. & in l. cùm multa, C. de bon. quæ liber. quòd in reſignatione Regalium, quam poſt Baptiſmum fecit in manibus B. Sylveſtri R. P. inter alia enſem illi reſignavit, oſtendens, ſe illuc uſque gladij poteſtate legitimè uſum non fuiſſe, nec iuſtè imperium, & iuriſdictionem exercuiſſe, quod etiam refert Matth. de Afflict. in dict. tub. quæ ſint Regalia num. 6. & Maſtrill. de Magiſtratib. lib. 1. cap. 9. num. 9.

Quibus addere poſſumus aliam cõſiderationem Alfonſi Guerreri ubi ſuprà, dum ait, de † Eccleſia Catholica

19 intelligi poſſe illud Geneſ. 16. quod Abraham uxori ſuę Sarę, conquerenti de illa infideli ancilla Agar, dixiſſe, memoratur: *Ecce ancilla tua in manu tua, utere ea.* Per Saram enim noſtra ſancta Catholica Eccleſia ſignificatur: per ancillam ſecta infidelium. Vti ergo poteſt domina ancillã, prout Sara fecit, illam affligendo, &, ut præcepit Dominus, eijciendo, & expellendo filios eius ab hæreditate & poſſeſsione, ne partem habeant cum filijs liberæ. Nam † cùm ſint filij ancillæ, & ſic ſervi, non ſunt capaces 20 dominij, iuriſdictionis, vel honoris.

Et pro eadem tranſlatione nõ abs re erit, † verba D. Bernardi ad Eugenium referre cum Præpoſ. in ſum. diſt. 21 15. col. 15. & Malferito d. conſ. 769. num. 53. quæ talia ſunt: *Tu, qui es Sacerdos Magnus, Pontifex ſummus, Princeps Epiſcoporum, hæres Apoſtolorum, primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchiſedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyſes, iudicatu Samuel, poteſtate Petrus, unctione Chriſtus.*

Conducunt † etiam mirum in modum verba Innocentij in cap. licet, de 22 foro competent. qui, quamvis contrariè ſententiæ Dux, & Anteſignanus eſſe videatur, ut ſtatim dicemus, hanc non obſcurè probat, cùm dicat, quòd tempore Noë cœpit Deus creaturas regere per miniſtros, quorum primus fuit Noë, cui ſucceſſerunt in hac Vicaria Patriarchæ, Iudices, Reges, Sacerdotes, & alij, qui pro tempore fuerunt in regimine populi Iudæorum, & ſic duravit uſque ad CHRISTVM, qui fuit naturalis Dominus, & Rex noſter, ut habetur in Pſalm. 71: *Deus iudicium tuum Regi da.* Et ipſe IESVS CHRISTVS Vicarium ſuum conſtituit Petrum, & ſucceſſores ſuos, quando ei dedit claves Regni cœlorũ, & quando ei dixit *Paſce oves meas*; quibus verbis inſinuavit, etiam Iudæos, Saracenos, Gentiles, atque Schiſmaticos quoque modo ad Papę iuriſdictionem pertinère.

Et idem ſentire, & docère videtur Ludov. Gomeçius ſup. regul. Cãcellar. de infir. reſign. q. 5. verſ. *Sed prædictis*, dum tradit, † quòd Papa omnes mor- 23 tales habet ſubditos, & in cap. 1. de conſtitut. lib. 6. num. 28. 36. & 37. ubi poſt Bald. & alios ſcribit, quòd Papa eſt unus omniũ Princeps, & Rex Regũ,

& Causa causarum, & Dominus dominantium, & maior omnibus sanctis, excepto Petro: Afflictis etiam decis. 265. num. 14. concludit, quòd Papa est omnia, & super omnia, & Iul. Clar. lib. 5. recept. §. fin. q. 35. vers. *Videndum*, quòd Papa in terris vices Dei gerit, & est maior omnibus hominibus, de quo articulo infr. cap. 23. & 24. latiorem disputationem inibimus.

24 SECVNDÒ, nec minus urgenter, pro eâdem opinione perpenditur, adeò certum videri, impios infideles verum & legitimum dominium rerum, quas possident, non habêre, ut † ab eis citra ullius peccati labem, & restitutionis obligationem capi, & auferri à Catholicis possint, ut probatur Exo-

25 di capite 3. & 12. ubi † Iudæi exeuntes de Ægypto secum Ægyptiorum bona ex Domini præcepto exportarunt, quod licitè & sine peccato ab eis fieri potuisse affirmat Nicol. de Lyra ibidem, & sequitur D. Thom. in 1. 2. quæst. 10. artic. 8. ad 3. & in 2. 2. quæst. 66. artic. 5. ad 1. & D. August. in lib. quæst. Exod. quęst. 3. cuius verba habentur in cap. dixit Dominus 12. 14. quæst. 5. idem August. lib. 2. advers. litt. Petilia. cap. 43. cuius verba

26 referuntur in † cap. si de rebus 23. quęst. 3. ubi cùm heretici quererentur, ablatas sibi à Catholicis eas Ecclesias fuisse, quas ipsi ædificaverant, & alia bona, quę suo labore, & industriâ congesserant, sic respondit: *Si de rebus; & locis Ecclesiasticis, quæ tenebatis, & non tenetis, querimini, possunt & Iudæi se iustos dicere, & iniquitatem nobis obijcere, quia locum, in quo impiè regnaverunt, modò Christiani possident. Quid ergo indignum, si ea quæ tenebant haretici, secundùm pari Domini voluntatem Catholici tenent? Ad omnes enim similes, idest, ad omnes impios, & iniquos illa vox Domini valet: Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti iustitiam. An frustra scriptum est, Labores impiorum iusti edent? quapropter magis mirari debetis, quòd adhuc tenetis aliquid, quàm quòd aliquid amisistis*: hactenus Augustin. cuius verba in nostrę quæstionis terminis multum commendat Abbas in dict. cap. quod super, col. 2.

Et conducunt etiam alia, quæ scripsit in epist. ad Bonifac. relata in cap. quemadmodum eâd. caus. & quæst. ubi citat illud Sapient. 10: *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum*, & illud, quod legitur Proverb. cap. 13: *Custoditur iusto substantia peccatoris*, sive secundùm versionem Septuaginta Interpretum: *Thesaurizantur autem iustis divitiæ impiorum.*

Quibus adsentiens Cardin. Turrecrem. in. d. cap. si de rebus, sic illud idē caput paraphrasticè, & his, quę probare intendimus, valdè consequenter exponit: *Auferetur Regnum, non solùm spirituale, & æternum, sed temporale. Et dabitur genti facienti iustitiam in populo Christiano, quia infideles utuntur dominio, & iurisdictione ad offensam Dei, & voluit Christus, ut omnis homo esset Christianus, ut constat per totam Evangelicam doctrinam.*

Neque abest elegans alia † eiusdem Augustini disputatio lib. 19. de Civit. Dei cap. 21. ubi ex prędictis, & alijs argumentis concludit, apud infideles ius aut iustitiam, vel verum populum, sive Rempublicam esse non posse, & D. Clem. Alex. lib. Pędag. 3. cap. 6. ubi post alia, hæc elegātissima verba subnectit: *Bona solùm possideri possunt à bonis: boni autem Christiani sunt, homo autem insipiens, vel intemperans, nec boni sensum habet, nec passionis à solis ergo Christianis bona possunt haberi.* 27

TERTIÒ facit, quòd mirùm videri non debeat, si infideles ex Dei voluntate rerum dominio carêre dicantur, & licitè eo à fidelibus spoliari possint, cùm † infidelitatis peccatum cæteris alijs, quę contra virtutes morales committuntur, gravius reputetur, ur probat D. Thom. 2. 2. quęst. 10. 28

artic.3. & ibi communiter Theologi, præcipuè novissimus Pater Ludovic. Turrian. disp. 50. dub. 2. col. 627. & Pat.Suar.post hæc scripta in tract. de Fide,disp.16.sect.1.ex num. 1. & sect. 2.ex num.2.

29 Quibus ego adijcio nobilem † text. in cap. quid in omnibus 16.32. q.7. ibi:*Quoniam quidem in pœnis primum illi obtinent locum,qui aberrant à Deo,etiam si sobriè vixerint*,& D.Paul. Hebræor. 11.ibi: *Sine fide impossibile est placere*

30 *Deo*,& ad Roman.14.dum † ait: *Omne,quod non est ex fide, peccatū est*,quem etiam locum de fide,quâ credimus,& Christiani sumus, interpretatur August.lib.1.contra duas epistol. Pelagij capit. 3. Fulgent. lib. de incarnat. & gratia CHRISTI, cap. 24. & D. Prosper.in epistol.ad Ruffin. de grat. & liber.arbitr. Vnde † Divus Paulus 1.

31 Corinth.6.iniquos sumit pro infidelibus,& sanctos pro fidelibus,ut statim dicemus.

Et D.August. lib.4. contra Iulian.

32 cap.13.concludere videtur, † omnes infidelium actiones esse peccata, nullasque in eis virtutes consistere, quia sine fide CHRISTI rectè vivere nō possint,& ad nihil aliud liberum arbitriū sine gratia CHRISTI valeat, nisi ad peccandum. Cui simile est, quod in eodem argumento scriptum reliquit D.Gregor.lib.3. Moral.capite 33. D. Bernard, serm. 23. in Cantica, Beda in lib.de substant. D. Prosper, ad excerp.Genuens. respons.3. & 8. & melius in disputat. contra Cassian. dum ait:*Nihil operis ex mortuis, nihil iustitiæ procedit ex impijs*:& deinde: *Nullus est bonæ voluntatis motus, nisi quem creaverit diffusa per Spiritum sanctum charitatis affectus, sine fide enim impossibile est placere Deo.* Quo fortè sensu eosdem infideles deserti nomine in Evangelio significari, Magnus Aurelius Cassiodorus his verbis scribit: *Sæpè enim desertum ponitur, ubi infideles populi convenire noscuntur. Sicut in Evangelio dicitur: vox clamantis in deserto: ubi desertum appellati sunt,qui adhuc necdum fidei dona perceperunt.*

Divus quoque Hieronymus ad Galatas 3. explicans illa verba: *Quia iustus ex fide vivit*,sic inquit:*Faciamus & nos aliquid simile huic, quod dicitur iustus ex fide vivit, & dicamus, castus ex fide vivit, fortis ex fide vivit, & à ceteris virtutum partibus vicinam sententiam proferamus adversus eos,qui inChristum non credentes, fortes & sapientes, temperantes se putant esse, vel iustos: ut sciant,nullum absque Christo vivere, sine quo omnis virtus in vitio est.* Et eandem sententiam mordicùs tenent, & latè defendunt ex Theologis Scholasticis Gregor.Arimin.in 2. Sentēt.distinct. 39. quæst. 1. art. 2. corol.3. Michaël Bayus assert. 26. & Cathetin. in lib. Genes. cap. 2. asseverantes, infideles etiam, dum parentes venerantur, ac de se benemeritis gratias agunt, habentque, cùm indigentibus opitulantur, pacta servant, promissa exolvunt, deposita reddunt, & in alijs similibus operibus peccare. Non † quòd hæc opera sint ex re obiecta, vel fine, vel aliquâ adiectâ circunstantiâ, peccata, 33
sed eò quòd circunstantia debita careant; fieri enim causâ, & amore Dei deberent, & proinde cùm in Deum minimè referantur, sunt mala. Vnde Concilium † Arausicanum secundum, 34
Can.17.inquit: *Fortitudinem Gentiliū mundana cupiditas, fortitudinem Christianorum Dei charitas facit.* Quod decretum desumptum est ex D. August. lib.2. de patientia, capit. 17. Atque hæc omnia eâ nimirum ratione nituntur,quam sup.retulimus, nempè quòd infidelitas † Deo maximè sit invisa, 35
& bonis careat operationibus. Bona † enim non sunt opera, quæ non 36
innituntur firmissimo, & stabilissimo fidei fundamento, ut præclarè tradit Gentian. Hervet. exponens & exornans verba D.Clement. Alexandr. in epist.adhortat.ad gētes,pag.14.& tra-

dit alia pro eâdem assertione novissimè Pat. Suar. in d. tract. de Fide, disp. 17. sect. 3. num. 1.

QVARTO, & ultimò eidem sententiæ artidere videntur verba D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 10. dum expressè docet,
37 † posse iustè per sententiam, vel ordinationem Ecclesiæ, quę Dei auctoritatem habet, ius dominij, vel prelationis ab infidelibus tolli, quia infideles meritò suę infidelitatis merentur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei. Et enim licèt secundùm eundem Angelicum Doctorem ibidem, ante † divi-
38 sionem fidelium ab infidelibus nō cessasset fidelium prelatio in totum, propter conversionem limitatam aliquorum ad Fidem, non sequitur quòd idē sit, auctâ pòst multitudine fidelium.
39 Ideoque D. † Paul. 1. ad Corint. cap. 6. in princip. reprehendit fideles Corinthios, quòd audêrent provocare proximos suos coram iudicibus infidelibus, dicens: ***Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, iudicare apud iniquos*** (idest, infideles) ***& nō apud Sanctos***, idest fideles, ut interpretatur Cardin. Turrecrem. in summ. de Eccles. lib. 2. cap. 96. vers. *Licèt enim*, Atevalus de correction. fraterna, conclus. 4. vers. *Adhac*, Valençuela in monit. contra Venet. 4. part. num. 179. & sequent. Pat. Suatez in defens. Fidei, lib. 3. cap. 4. numer. 6. & idem advertit Marta dict. cap. 24. num. 42. & 44. allegans insignem D. August. locum in epistol. 204. ad Donatum, qui habetur in cap. displicet 23. q. 4. de quo latiùs agemus infr. cap. 16. ex num. 96.
40 & proinde infideles † debent subijci fidelibus, & non è converso ex notatis in cap. 1. cap. multorum, & cap. si iudex de Iudæis.

SED licèt superior sententia tot au-
41 ctoribus & rationibus fulciatur, † cōtraria tamen à pluribus alijs non minoribus argumentis probari, & defendi solet; qui seriò affirmant, nullos infideles, atque adeò multominus Indos istos, de quibus sermonem habemus, ob solam infidelitatis causam bellis infestari posse, aut dominio, & iurisdictione suarum rerum, & provinciarum privari.

Pro qua imprimis laudatur Innocentius in d. cap. quod super, de voto, cuius † auctoritas talis ac tanta esse 42
fertur, ut non solùm Hostiensem, sed & alios omnes iuris Canonici professores excellat, & pater, & organū veritatis dicatur, ita quòd eius doctrina pro cōmuni sententia prevaleat, neq; adversus eam disputare fas sit, ut tradit additio ipsius Innocentij in procemio Decretaliū, in princ. Felin. in cap. cùm olim, num. 9. de re iudic. Alex. Iasl. Calcan. & alij, quos adducit Catel. Cotta in memorab. iur. ver b. *Iuris Civilis*, pag mihi 384. Valētin. Forstet. in hist. iur. Civil. lib. 3. pag. 231. Everard. loco 48. ab auctoritate, seu exēplo maior. Petr. Malferit. apud Mandellū d. consf. 769. num. 44. ubi eius additio, Vivius decis. Neapol. 370. num. 2. lib. 2. & noviss. Cæsar Batzius decis. Bononiensi 107. n. 5. Quinimo ipse idem Hostiensis fatetur in cap. solet, de senrent. excom. in 6. se multoties † ab eodem Inno- 43
cētio audijsse, nolle, ut sua cōmētaria ius facerent, quasi aliàs, tanquā à Pontifice scripta, & tali, ac tantâ eruditione suffulta, non tam opinionum, quàm decisionū robur habitura essent, ut post alios refert Forsterus ubi sup. P. Ioan. de Salas in tractat. de legib. disp. 8. sect. 13. pag. 170. & novissimè Christoph. de Anguiano in eod. tract. lib. 2. controverss. 29. num. 24.

Post Innocentium autē † eandem 44
opinionem defendunt, & sequuntur Ioan. Andr. Cardin. & cōmunis Doct. in eod. cap. quod super, Oldrad. consil. 87. & 263. idem Ioannes Andr. in addition. ad Speculat. in tit. de Iudæis, Petr. de Anchartan. in reg. peccatum, in 3. quæst. & in reg. sine possessione, quæst. 2. lib. 6. Baldus in l. cunctos

populos in princip. C. de sum. Trinir.
& Bartol. in l. hostes, D. de captivis &
postlim. revers. Abbas num. 22. Felin.
& Decius num. 109. Berojus n. 134.
in cap. quę in Ecclesiarum, de constit.
ex quorum doctrina securè concludit
Carol. Tapia in rub. de constit. Prin-
45 cip. cap. 1. num. 54. quòd † Princeps
infidelium etiam sibi subditorum bo-
na, sine causa auferre non potest. Do-
minicus cons. 96. idem Domin. & Ar-
chidiaçon. in cap. si quis viduam in fi-
ne, 50. distinct. & in cap. cui est 11. q.
3. idem Archidiac. in cap. ult. 3. quæst.
7. Cardin. Turrecrem. in cap. dispar.
23. quęst. 8. & in cap. qui nos 24. quęst.
4. D. Thom. 2. 2. quæst. 12. artic. 2. Du-
randus in 2. distinct. 44. quęst. 3. Syl-
vest. verb. *Infidelitas*, quęst. 7. Caietan.
2. 2. q. 66. art. 8. Florent. 3. part. tit. 22.
cap. 5. §. 8. Petr. de Ferraria in praxi,
tit. de form. libelli in act. reali, verb.
Veris & legitimis, col. 7. vers. *Sed hic
quæro*, Ant. Corsetus, qui plura consi-
derat in tract. de potest. Regia, part.
ultim. quæst. 82. ex num. 20. Fräc. To-
pius in tract. de potest. Princip. sæcul.
§. 7. num. ult. ubi resolvit, quòd infide-
les sunt veri, & supremi Principes suo-
rum Regnorũ, & allegat D. Thom. de
regim. Princip. lib. 3. cap. 9. Sotus in 4.
distinct. 5. quæst. unic. art. 10. elegãter
doctiss. Covarrub. in reg. peccatum,
2. part. §. 10. num. 2. illustriss. Cardin.
Bellarm. lib. 5. de Roman. Pontif. cap.
2. Petr. Arag. 2. 2. quæst. 10. artic. 10.
vers. *Secunda conclusio*, pag. 311. & se-
quent. Ioan. Azorius lib. 8. moral. inst.
cap. 24. vers. *Sextò quæritur*, col. 1276.
Balthas. Ayala de iure & offic. belli,
lib. 1. cap. 2. num. 29. Pat. Lorca in 2.
2. sect. 1. disp. 52. num. 10. pag. 970.
ubi de causis belli iusti agens, resolvit,
communem & certam resolutioné es-
se, solam infidelitatem non esse cau-
sam iusti belli, quia Ecclesia non ha-
bet iurisdictionem super infideles, &
ideò non potest eos propter peccatum
infidelitatis punire. Idé concludit Pat.
Ludov. Turrianus de Fide, disput. 52.
dub. 1. col. 645. Gregor. Sayrus in cla-
vi Regia, 2. par. lib. 9. cap. 4. ex num.
10. Pat. Fr. Ioan. Pineda Franciscan.
in Monarch. Eccles. lib. 16. cap. 34. §.
17. & novissimè eruditiss. & laudatiss.
P. Franc. Suarez in defens. Fidei con-
tra sect. Anglican. lib. 3. cap. 4. num. 8.
& in tract. de legib. lib. 3. cap. 10. Pat.
Ioan. Salas in eod. tract. disp. 7. sect. 15.
num. 72. & per totum, & D. Garsias
Mastrill. de Magistrat. lib. 1. cap. 9. idẽ
Pat. Suar. in tract. de charitate, disp.
13. sect. 5. ex num. 1.

Et specialiter de nostris Indis agẽ-
tes † Episcopus de Chiapa in tract. cõ- 46
prob. suprem. dom. Ind. fol. 36. & 37. &
sequent. & in Apolog. contra Sepul-
ved. in replication. ad obiect. eiusdem,
ubi latè in hoc argumẽto diffunditur,
& opinionem contrariam erroneam
esse, & falsò Hostiensi tribui, probare
conatur. Idem sequuntur Victoria in
dict. 1. relect. de Indis, ex num. 7. usque
ad 18. & de potestate civili num. 9.
Gregor. Lop. in d. l. 2. tit. 23. part. 2.
gloss. 2. Fr. Anton. de Cordoba in quę-
stionario lib. 1. quęst. 57. dub. 4. ex pag.
497. Menchac. lib. 1. controvers. illust.
cap. 24. ex num. 2. usque ad n. 11. ele-
gãtiss. Ioseph. Acosta lib. 2. de procur.
Ind. sal. cap. 2. ubi hoc verum esse de-
fendit, quamvis Indorum infidelitas
omnino pertinax reperiatur, Domin.
Bañez 2. 2. q. 10. art. 10. col. 530. vers.
Quinta conclusio, optimè Navar. in cap.
novit, notab. 3. corol. 7. num. 58. & se-
quent. pag. 101. ubi reprehendit Al-
var. Pelagium, & alios contrariæ par-
tis sectatores, & ait, eorum errorem in
causa fuisse, ut multi nostrâ ætate in
hoc Novo Orbe suis provincijs spolia
ti sint: clarissimè Michaël Salon 2. 2.
1. tom. tract. de domin. q. 2. art. 2. per
totum, Gregor. de Valentia 3. tom.
disp. 1. quęst. 10. pũct. 7. col. 413. vers.
Nunc his constitutis, Molin. de iustit. &
iure, tract. 2. disp. 27. in fin. cum nové
alijs pręcedentibus, & rursus disp. 105.

Hieron. Zevallos 1. tom. commun. q. 735. & latiùs, & copiosiùs in 4. tom. q. ult. ex num. 188. & rursus ex n. 237. & ex num. 266. Fr. Eman. Roder. 2. tom. quæst. regul. q. 99. art. 4. pag. 292. ubi etiam multum queritur de damnis, sub prætextu contrariæ opinionis, missis Indis illatis, & pro eis † expedit
47 illam sanctionem, sive Bullã Pauli III. fœlicis recordationis, de qua egimus sup. cap. 8. num. 79. ubi expressè decidirur, prædictos Indos, & omnes alias gentes, ad notitiam Christianorum in posterum deventuras, licèt extra Fidem CHRISTI existant, suâ libertate, ac rerum suarum dominio privatos, seu privandos non esse, imò libertate, & dominio huiusmodi uti, & potiri, & gaudêre liberè, & licitè posse: idem etiam novissimè tractat Aug. Barbosa in Pastorali, 1. part. tit. 3. cap. 2. num. 32. & sequentib. & Doct. Melchior de Valét. illust. tract. iuris, tract. 2. cap. 5. num. 22. & seq. Incognitus in lib. Maris liberi, cap. 2. & 4. & Seraph. Freitas, doctè contra eum scribens, de iust. Imp. Asiat. cap. 3. num. 4. & cap. 9. per totum.

Pro cuius sententiæ comprobatione: PRIMÒ, cum prædictis auctoribus
48 considero, † dominia rerum, provinciarum, & regionum, naturali, & communi omnium gentium iure, primis eatum possessoribus comperere, absque ulla distinctione fidelium, & infideliũ, l. 1. §. ius naturale, l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. cap. ius naturale, 1. dist. cũ alijs, quę latè congessimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 61. & tradunt Innoc. & Abbas supra Scappus lib. 2. de iure non scripto, cap. 1. num. 10. cam
49 rationem reddêres, † quòd Deus subiecit Orbem rationabili creaturę, & nullam inter homines distinctionem fecit, ad quos pariter pertinet illud: *Quidquid calcaverit pes tuus, tuum erit*, & doctrina Arist. lib. 1. Polit. dum ait,
50 ordinem † principandi unius super alterum esse beneficium naturæ, hoc est

DEI OPT. MAX. qui ob id † tantùm, 51
quòd homines ad sui imaginem fecit, menteque, & facultate liberi arbitrij donavit, omnibus rebus inferioribus dominari voluit, iuxta illud Genes. 1: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs terræ, &c.* Et infr. *Replete terram, & subijcite eam, & dominamini.* Quod assecutus idẽ Philosoph. lib. 2. Ethic. † Inquit: *Nos* 52
sumus finis quodammodo omnium, & utimur tanquam propter nos omnibus, quæ sunt. Quæ omnia non minus militant, & reperiũtur in paganis, & infidelibus, qui nunquã Fidẽ receperunt, quàm in Christianis, & fidelibus: ac proinde nõ minus illi, quàm isti veri dominij rerũ suarum participes sunt.

Quam consequentiam, & Divinæ, ac naturalis iustitiæ inter omnes homines distributionem, proposuisse videtur † Dionys. lib. 8. de Divin. nomin. 53
relatus per Episcopum de Chiapa in d. tract. comprob. fol. 37. sic inquiens: *Oportet videre in hoc veram Dei esse iustitiam, quòd omnibus tribuit propria, secundũ uniuscuiusque existentium dignitatem. Et uniuscuiusque naturam in proprio salvat ordine & virtute*: & expressiùs D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 10. ubi de eâdem quæstione agens scribit: *Quòd dominiũ, & prælatio introducta sunt ex iure humano, distinctio autem fidelium, & infidelium est ex iure Divino. Ius autem Divinũ, quod est ex gratia, non tollit ius humanum, quod est ex naturali ratione.*

SECVNDÒ considero, † quòd etsi 54
nõnulli olim existimaverint, gratiã, & charitatem esse fundamentum dominij, iurisdictionis, & potestatis tum Ecclesiasticę, tum civilis, atq; adeò solos iustos, existentes in gratia, suorum bonorũ dominos esse, eâ verò per mortale peccatũ amissâ, continuò etiã omne dominium, omnemq́ue potestatem amitti. In qua opinione fuerunt D. Bernardi temporibus quidam hæretici, qui † se Apostolicos vocabant, ut ipse 55

refert ſerm.66. in Cantica, & poſt à
Vvaldenſes, qui alio nomine voca-
bantur Pauperes de Lugduno, à Vval-
denſi quodam, cive Lugdunēſi, tempo-
ribus Alex. Papę III. de quibus legen
dus eſt Æneas Sylvius de orig. Boë-
mor. cap. 33. & 35. Eamque deinde ſe-
quuti ſunt Ioan. Vviclef. & Ioan. Hus,
& Armachanus, vir alioqui Catholi-
cus lib. 10. quęſt. Armen. cap. 2. & 4.
& in Dialog. inſcripto Defenſorium
56 pacis. Hęc tamen opinio † meritò dã-
nata fuit in Concilio Conſtantienſi
ſeſſ. 8. & ſeſſ. 15. & inter alias hæreſes
cõnumeratur, & multis rationibus, &
argumentis convincitur à pijs & Ca-
tholicis Scriptoribus, qui de hac mate
ria tractarunt, ut conſtat ex D. Ber-
nardo ubi ſup. D. Hieronym. in epiſt.
ad Titum, D. Irenęo lib. 4. adverſus
hęreſ. cap. 70. Tertul. in Apolog. cap.
31. D. Thom. 1.2. q. 98. art. 4. Ioan. Ma
ior. 2. Sentent. diſtinct. 42. Iacob. Al-
main in 4. diſtinct. 15. q. 2. col. 10. Ger-
ſon. de vita ſpirit. lect. 3. Caſtro adver
ſus hæreſes, verb. *Poteſtas*, Epiſcopo
Chiapenſ. Victor. Covarrub. Bañez,
Navarr. Bellarm. Valentia, Molina, A-
iala, & Sayro ubi ſup. eodem Bellarm.
1. to. controv. 8. de laicis, lib. 3. in prin-
cip. eodem Bañez in præamb. ad tract.
de domin. q. 1. in fine, Petr. Navarr. lib.
3. de reſtitut. cap. 1. in princ. Soto lib.
4. de iuſt. & iur. q. 1. & 2. Thom. Vval-
denſ. lib. 2. doctr. fid. cap. 81. cum ſeqq.
Martin. de Ledeſma 2.4. q. 18. art. 1.
dub. 9. fol. 224. Zevall. d. q. fin. ex num.
266. & P. Suar. in. d. defenſ. Fidei, lib.
6. cap. 4. num. 3.
57 Quo fit, † ut pariter prædicti Au-
ctores cavendum moneant ab opinio-
ne Hoſtienſ. & ſequacium, qui infide-
libus negant dominium, & iuriſdictio-
nem rerum, & provinciarum ſuarum,
quam communi omnium gentium iu-
re, & ante legem Evangelicam conſe-
quuti ſunt. Hæc enim opinio in ſupe-
riorem errorem incidere videtur; nam
nulla eſt ratio, ob quam infideles do-
minio privari poſſint, niſi peccatum
mortale infidelitatis, quod eos extra
Dei gratiam conſtituit. Concilium
autem Conſtantienſe, nullam ſpeciem
peccati mortalis excipiens, quoslibet
peccatores, atque adeò etiam infide-
les, verum & legitimum rerum ſuarum
dominium habere rectiſsimè defini-
vit. Illud † quippè, ut ſuprà diximus, 58
non ſolùm pro iuſtis, & fidelibus Deus
induxit, ſed pro omni rationabili crea
tura. Qui, ut ipſe Innocent. ſubdit in d.
cap. quod ſuper, Solē ſuum oriri facit
ſuper bonos, & malos, ſuper iuſtos, &
iniuſtos, & volatilia paſcit, & dat eſcā
omni carni, ut habetur Matth. 5. &
6. & Pſalm. 135. Et ut ſuprà etiam te-
tigimus, fides, aut gratia non eſt fun-
damentum dominij, ſed natura, & ra-
tio hominis, quæ † etiam in peccato- 59
ribus, & infidelibus reperitur, licèt ca-
reant gratiâ.

Quod egregiè confirmari poteſt ex
inſigni loco D. Auguſtini in Pſalm.
67. ubi huius doctrinæ rationem ſcri-
bens, ſic eleganter † ediſſerit: *Non* 60
*enim ſoli boni plenas habent domos re-
bus neceſſarijs, aut ſoli boni ſalvi ſunt,
vel ab ægritudine convaleſcunt, aut ſo-
li boni filios habent, ſoli boni pecuniam,
ſoli boni cætera bona apta huic vitæ tem-
porali, aut tranſeunti. Habent hæc &
mali, & aliquando deſunt bonis, ſed de-
ſunt & malis, & plerumque illis ma-
gis, quàm iſtis, aliquando illis potius
quàm iſtis abundant. Permixta tempo-
ralia voluit eſſe Deus, quia ſi ſolis bo-
nis ea daret, putarent & mali, propter
hæc colendum Deum. Rurſus ſi ea ſolis ma-
lis daret, timerent boni infirmi converti,
ne illa illis deeſſent.*

Tertiò, pro eâdem opinione fa-
cit, quod, ut ijdē Doctores obſervant,
& ante eos D. Auguſt. lib. 5. de Civit.
Dei, cap. 1. non ſolùm naturali, & cō-
muni omniū gentiū iure, † ſed Divino 61
etiam atque Evangelico, non tantum
privata dominia, verùm Regna quo-
que, & Imperia hominibus impijs,

& infidelibus, & quod magis est, ido-
lolatris concedi videntur, eisque pa-
rendum & obsequendũ esse docemur,
62 ut apparet † ex Psalm. 2: *Adstiterunt*
Reges terræ, & Principes convenerunt in
unum. Ierem. 27. & Ezech. 26. ubi Na-
63 buchodonosor † Rex erat, nõ solùm
malus, & in peccato mortali; sed etiam
idololatra & infidelis, & tamen, teste
ipso Deo, dominium habuit super gen-
tes, & Regna: & Deus eis, non solùm
illum, verùm filium, & nepotem eius
præfecit. Vnde Daniel. 2. dixit ei Da-
niel: *Tu es Rex Regum, & Deus cœli de-*
dit tibi Regnum, & idem dicitur de Cy-
ro peccatore, & infideli, Isaię 45: *Hæc*
dicit Dominus Christo meo Cyro: Cuius
apprehendi dexteram, ut subÿciam ante fa-
ciem eius gentes, & dorsa Regum rever-
tam, & dabo tibi thesauros absconditos, &
arcana secretorum. Et Genes. 47. Ioseph,
qui † fidelis erat, suo consilio totam
64 Ægyptum Pharaoni Regi infideli tri-
butariam fecisse dicitur: in quo procul
dubio peccasset, si Pharao verus Rex,
& dominus esse non posset. Et † To-
65 bię 2. ubi Tobias iubebat reddi hœdũ
à Gentilibus captum, tanquam fur-
tivum; quod non esset, si Gentiles do-
miniũ non habêrent. ¶ Matth. † quo-
66 que 22. ait Dominus: *Reddite quæ sunt*
Cæsaris Cæsari, & Luc. 22: *Reges Gen-*
tium dominantur eorum, & D. Paul. Ro-
man. 13: *Omnis anima potestatibus subli-*
mioribus subdita sit, & 1. Petr. 2: *Subiecti*
estote omni humanæ creaturæ propter Deũ,
sive Regi quasi præcellenti, sive Ducibus
tanquam à Deo missis: & statim: *Servi*
subditi estote in omni timore dominis, nõ
tantùm bonis, & modestis, sed etiam disco-
lis. Quæ loca, † & alia similia adducta
67 per Auctores suprà relatos, præcipuè
Sayrum dict. lib. 9. cap. 4. num. 11. sa-
tis ostendunt, vera dominia, & princi-
patus in peccatoribus, & infidelibus
reperiri, cùm Principes, de quibus lo-
quuntur, infideles essent: & † habẽtur
68 in cap. non frustra, & in cap. Regum
23. q. 5. ex quibus expressè deducit
Cardin. Turrecrem. in cap. indignitate
distinct. 3. quæst. 3. vers. *Respondeo,* etiã
Principibus infidelibus obediendum
esse.

Atque ad ea respiciens August. lib.
5. de Civit. Dei † cap. 21: *Non tribua-* 69
mus (inquit) *dandi Regni, vel Imperÿ po-*
testatem, nisi vero Deo, qui dat fœlicitatẽ
Regni cœlorum solis pÿs: Regnum verò ter-
renum & pÿs, & impÿs, sicut ei placet, cui
nihil iniustè placet: & infrà: *Ille verè u-*
nus Deus, qui nec iuditio, nec adiutorio de-
serit genus humanum; quando voluit, &
quantum voluit Romanis Regnum dedit,
qui dedit Assyrÿs, vel etiã Persis. Qui Im-
perium dedit Mario, ipse etiam dedit Caio
Cæsari: qui Augusto, ipse & Neroni: qui
Vespasianis vel patri, vel filio suavissimis
Imperatoribus, ipse etiam Domitiano cru-
delissimo: & ne per singulos ire necesse sit,
qui Constantino Christiano, ipse aposta-
tæ Iuliano, cuius egregiam indolem dece-
pit amore dominandi sacrilega, & detestã-
da curiositas.

Quod idem pulchrè ostendunt D.
Chrysost. Ambros. Origen. Epiphan.
Iustin. Ignat. Optatus, Tertullian.
Prosper. & alij relati à Petr. Aragon.
in 2. 2. pag. 609. & à doctiss. P. Suar. in
d. defens. Fidei, lib. 1. cap. 4. per totum.
Quibus addere possumus eiusdem Am-
brosij locum lib. 2. de Cain & Abel.
c. 4. relatũ à Gratiano † in cap. remit- 70
tuntur, vers. *Per scientes* 23. q. 5. ubi ait,
per Israëlitarum manus Deum punire
voluisse peccata Amorrhęorum, &
Chananæorum, & aliarum Gentium,
quarum terram Israëlitis possidendam
dedit. Quibus verbis ostendit, apud
prædictas gentes, quamvis infideles, &
idololatras, non solùm possessionem,
verùm & proprietatem illarum provin
ciarum stetisse. Nam ille † genitivus, 71
Quarum, propriè dominium significat,
ex doctrina Bartol. quem sequuntur
Alex. Ias. & alij in rub. de novi oper.
nuntiat. & plures alij relati à Mandel-
lo de Alba conf. 151. num. 7. Menoc.
de recup. poss. remed. 1. num. 51. & latè

Cat-

Cardin. Tuschus pract. cõclus.litt. G. conclus. 37.

Qvarto, supradictę sententię favet
72 optimus † text.in l. Christianis 6. C. de Paganis, ubi Honor. & Theodos. Imp. specialiter prohibent Christianis, qui verè sunt, vel esse dicuntur, ne Iudęis, aut Paganis quietè degentibus, nihil tentantibus turbulentum, legisque cõtrarium, manus inferre audeãt, religionis auctoritate abusi, & si cõtra securos fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint, non solùm ea, quæ abstulerint, sed convicti, in duplum, quę rapuerint, reddere compellãtur. ¶ Et
73 idem † de illorum molestijs vitandis, & bonis conservãdis habetur in l. nullus 6. C. de Iudæis, cap. sicut extrà eodem, & per Apost. 1 Corinth. 10. in fine, ibi: *Sine offensione estote Iudæis, & Gentibus*, de quorum praxi, & interpretatione plura tradit Marquard. in tract. de Iudæis, & infidel. 1. p. cap. 2. & Roland. à Valle cons. 25. vol. 3. & Phil. Paschal. de virib. pat. potes. 1. par. cap. 7. num. 14. Nos infr. lib. 3. cap. 6. num.
74 47. & seqq. & extat † Motus proprius Pauli III. de ann. 1542. cuius mentionem facit Possevin. in Bibliot. 1. tom. lib. 9. cap. 5. pag. 391. quo conceditur, ut Iudæi, cæterique infideles, ad agnitionem Catholicę fidei venientes, bona patrimonialia, maternaliaque, & omnia eorum consuetudine acquisita, seu quæ verum dominium habere reminiscuntur, etiam vivis, & invitis parentibus habere, tenere, & possidere valeant. Eodemque diplomate iubetur, quâ charitate quisque venientes ad lumen Christi fovère, contumelias ab alijs prohibere debeat: quin & ut civitate, privilegijs, immunitatibus, libertatibus fruantur, quandoquidem per gratiam Baptismi cives Sanctorũ, & domestici Dei efficiuntur.

Et non solùm in Iudæis, & Paganis,
75 verùm & † in Saracenis, qui nobis magis infesti sunt, eandem sententiam probat Alex. Papa II. ad Hispanię Episcopos scribens in cap. dispar. 23. q. 8. dum docet, tunc demum adversus eos iustè pugnari, ubi Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt, sic manifestè demonstrans, ob id tantùm, quòd Saraceni, aut infideles essent, iustè bello infestari non posse, aut suarum rerum dominio, & possessione privari. De cuius dicti veritate, dum de Saracenis loquitur, alio loco tractabimus.

Qvinto, & magis in Indorum nostrorum terminis facit, quòd si, infidelitatis tantùm contemplatione habitâ, hi debellari, & suis bonis spoliari possent, utique sine fraude, & culpa pœnam, & quidem gravissimam, sustinêrent, † quod iura neutiquam patiuntur, l. aliud est fraus, cum simil. ib. 76
D. de verb. signif. optimus text. in cap. cognoscentes, cum allegatis ibi per gloss. de constitut. Etenim cùm ad eos nulla prorsus lux veræ, & Evangelicę Fidei pervenerit usque ad Hispanorum adventum, ut sup. lib. 1. cap. 14. luculenter probavimus, & vel ipse Malferitus agnoscit d. cons. 796. num. 17. omni prorsus culpâ, & peccato infidelitatis caruerũt, quàvis in Christvm non crederent: sive ut apertiùs loquar cum D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. † infi 77
delitas in eis non habebat rationem peccati, sed magis pœnę. Talis quippè ignorantia Divinorũ, ex peccato primi parẽtis sequuta est. Vnde Ioan. 15. Dominus inquit: *Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent*, quod exponẽs D. Aug. de illo peccato intelligendum tradit, quo non crediderunt in Christvm. Et idem docere videtur S. Thom. 2. 2. q. 10. art. 6. & q. 34. art. 2. ad 2. Caiet. Valentia, & alij moderni expositores ibidem, & in nostra specie probat Victoria d. relect. 1. de Indis insul. num. 32. reprobatâ opinione Altisiodorens. Guiller. Paris. Hugon. Gerson. Adrian. & aliorum, qui contendebant, in † his, quę 78
fidei, & iuris Divini sunt, invencibi-

lem

lem ignorantiam in neminem cadere, cùm facienti quod in se est, Deus semper assistat, paratus illustrare mentem quantum oportebit ad salutem, & erroris evitationem. Hoc enim est contra D. Thom. & auctoritatem suprà relatam, & expressiùs contra illud † D. Pauli ad Rom. 10: *Quomodo credent, nisi audiant? quomodo audient sine prædicãte?* & latissimè & doctissimè prosequitur Pat. Gab. Vazquez in 1. tom. cóment. 1.2.q.76.art.2. disp. 120. per totam, Vega lib. 6. in Concil. Trident. cap. 18. Soto in 4. distinct. 1. q. 1. art. 2. Canus in relect. de Sacram. in genere 2. parr. Maluenda de Antichrist. lib. 3. cap. 32. vers. *Sed hic opportunè*, Azor tom. 1. lib. 1. cap. 13. q. 2. Sanchez in summ. lib. 1. cap. 16. num. 32. Raphaël de la Torre, qui de eiusdem loci D. Pauli explicatione optimè tractat in 2. tom. de Religione, q. 94. art. 2. disp. 3. vers. *Ad secundum respondetur*, & novissimè Pat. Franc. Suar. in tract. de Fide, disp. 17. sect. 1. per totam; & Nos infr. cap. 15. num. 29. Quibus adstipulantur, quæ contra Basilidem, & Valentinũ egregiè disputat Clemens Alexand. lib. 5. Strom. in princip. docens, † neminem solâ naturâ fidelem, & salvum esse posse, nisi ei Divini Verbi aliquis splẽdor effulgeat. De quo vide quę optimè cõgerit Covarrub. in cap. Alma mater, 1. par. §. 4. num. 3. Et conducunt alia, quæ supr. hoc lib. cap. 4. num. 14. post alios tradidimus, ad infideles excusandos, qui fidem sibi minus sufficienter propositam & annuntiatam, nullisq; evidentibus signis, aut rationibus cõmunitam, credere & recipere nolunt.

79 (margin, beside "latam, & expressiùs contra illud † D.")

80 (margin, beside "Strom. in princip. docens, † neminem")

SVMMARVM Capitis X.

1 *Problematicè disputari potest in quæstione de infidelibus ob solam infidelitatem debellandis.*

2 *Hostiensis opinio ab Ecclesia recipitur, & practicatur secundùm Martam, & alios.*

3 *Christiani Scriptores non deberent opinionem Hostiensis veneno afficere.*

4 *Innocentij opinio reiecta esse, aliquibus videtur, & quòd ipse sibi contrarius fuerit.*

5 *Dominatio unius hominis super alterum non fuit ex iure naturali.*

6 *Dominia & imperia licèt infideles habere possint, ea tamen illis Rom. Pontifex adimere potest.*

7 *Infidelium Regna ad fideles ex iusta causa auctoritate Pontificis transferri possunt.*

8 *Charitas unicuique secundùm eius conditionem est impendenda.*

9 *Oratio, quam Ecclesia pro infidelibus facit, arguit eos verum dominium non habere.*

10 *Ecclesia errare non potest.*

11 *Imperia & dominia illa tantùm legitima sunt, quæ à Deo dantur, vel ab Ecclesia confirmantur.*

12 *Nabuchodonosoris, Cyri, & aliorum tyrannorum Imperium iniustum fuit, & cur à Deo permissum?*

13 *Deus ex peccatis hominum multa bona operari, & dirigere solet.*

14 *Imperia ad tyrannos, crudeles, & impios aliquando Deus transferre solet in punitionem peccatorum. Et numero 18.*

15 *Cap. audacter 18.8.q.1. & cap. ex merito 6.q.1. exornantur.*

Saul fuit electus per extortam à Deo voluntatem, ibidem.

16 *Iob locus cap. 34. de Regno Hypocritæ explicatur.*

17 *Cap. his itaque, 6. distinct. explicatur.*

19 *Proverb. locus, cap. 8. ibi:* Tyranni per me tenent terram, *explicatur.*

20 *Tertulliani elegãs locus refertur de his, quæ à Deo veluti invito permittuntur, & non approbantur.*

21 *Permittimus quod non approbamus, aliudque est præcipere, aliud permittere.*

22 *D. Pauli, & alia Scripturæ loca, quæ Dominis, & Principibus infidelibus*

obe-

obediendum esse dicunt, qualiter accipiantur?
23 Ecclesia hodie, cùm magis aucta sit, multa facere potest, quæ olim non expedirent.
24 Omnia suis conveniunt temporibus.
25 Papa maior est administratione Paulo: & contra eum rectè dispensat in ijs, quæ Fidei non sunt.
26 Genitivus iuxta subiectam materiam aliquando solam possessionem, vel detentationem significat.
27 Lex Christianis 6. C. de Paganis, explicatur.
28 Infideles apud Christianos degentes Ecclesia suaviter tractari præcipit. Et quare?
29 Christus B. Petro terreni simul, & cœlestis Imperij iura concessit.
30 Cap. solitæ de maiorit. & obed. exornatur.
31 Tolerantia Ecclesiæ circa dominia, & imperia infidelium, qualiter procedat?
32 Puniri quis aliquando, & re sua privari potest, sine culpa sua, non tamen sine causa.
33 Religionis favor, & ampliatio est causa causarum, & omnibus rebus præponitur.
34 Voluntate ex mera quod dependet, ex eadem adimi potest.
35 Innocentij sententia auctori verior, & communior videtur.
36 Hostiensis opinio, quæ infidelibus dominium adimit, debet intelligi de Saracenis.
37 Ecclesiæ, & eius Pontificis summa, & universalis potestas debet intelligi in spiritualibus.
38 Isaiæ locus cap. 60. & alia, quæ loquuntur de dominio Christi, qualiter sint accipienda?
39 Infideles non solùm habent dominia, & Imperia ex permissione Dei, sed etiam ex eius concessione, & approbatione.
40 Scripturæ sacræ plura loca expenduntur, ad probandam veram dominationē, & iurisdictionem infidelium.
41 Dare verbum significat dominiū transferre.
42 Iudæi potuerūt licitè auferre bona Ægyptiorum, quia Dei mandatum habuerunt, & in compensationem damnorū. Et num. 44.
43 Dei auctoritate quæ fiunt, omni vitio, & scrupulo carent.
45 Captivi Christiani possunt licitè fugere à Saracenis, à quibus iniustè capti sunt, & secum bona eorum asportare.
46 Cap. si de rebus 23. quæst. 3. vera interpretatione donatur.
47 Hæretici, & apostatæ à Catholicis puniri, & spoliari possunt.
48 Scripturæ loca, quibus Deus impijs bonorum amissionem, & imperiorum trāslationem comminatur, qualiter accipienda sint?
49 Deus licèt possit quoslibet impios & infideles punire; homines tamen ob hāc solam causam debellare, & deprædari nō possunt.
50 Infideles multa opera præstare possunt, quæ sint undecunque bona.
51 Concil. Trident. sess. 6. de iustif. canon. 7. exponitur.
52 Infidelium omnia opera qui peccata esse dicunt, qualiter accipiendi sunt?
53 D. Pauli ad Roman. 14. locus, Omne quod non est ex fide, &c. explicatur.
54 Cap. omne 28. q. 1. & cap. quoniam omne, & cap. ult. de præscript. explicantur.
55 Infideles qui, & quando privari possint dominio quod habent supra fideles? Et num. 58.
56 Lex 1. & similes, C. ne Christ. mancip. explicatur & illustratur.
57 Uxorem conversam potest Papa eximere à potestate mariti infidelis.
59 D. Thom. verba difficilia 2. 2. q. 10. art. 10. qualiter accipi debeant?
60 Infideles indirectè possunt privari dominio supra fideles.

CAP.

CAPVT XI.

In quo vera prædictæ quæstionis resolutio proponitur, & problematicè utranque partem defendi posse monstratur, utriusque argumentis peculiari responsione solutis.

HÆC planè sunt potiora, & urgentiora argumenta, quę in prędicta quęstione ad utranque partem adduci, & expédi posse videntur, levioribus alijs omissis, quæ ab utriusque sectatoribus congeruntur. Et quidem
1 in re † adeò ambigua, & quę tot, ac tátis rationibus, & auctoritatibus hinc & inde corroboratur, nullum piaculū admittet, qui pro hac, vel pro illa opinione pugnaverit, aut se utriusque problematicum assertorem obtulerit. Nā
2 prior † Hostiensis, & sequacium, quæ absolutè infidelibus dominium, & iurisdictioné adimit, à sancta quoq; Romana Ecclesia amplexatur, & ubi expediens videtur, practicari & exerceri solet, ut seriò affirmat D. Marta in d. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. in fine, adijciens, quòd † non debérent
3 Christiani Scriptores illam veneno afficere, & † quòd contraria Innocentij reiecta iam est. Et idé testatur Petr.
4 Malferitus apud Mandellum d. cons. 769. num. 93. lib. 4. addens, eundé Innocent. directò contrarium docuisse in cap. licèt, de foro compet. & quòd illius opinio, & auctoritas in dict. cap. quod super, Scripturę, & Canonum, & gravissimorum Doctorum auctoritatibus est reprobata.

Cuius argumentis, si quis respondere voluerit; ad primum de iuribus, & auctoribus, quibus probavimus, dominia rerum naturali iure indistinctè fidelibus, & infidelibus quęri, dicere possumus cum eodem Malferito num. 95. & Marta num. 34. & sequentib. id, † quoad dominationem unius hominis super alterum, locum non habêre, cùm potiùs Natura initio omnes homines liberos procreaverit, l. manumissiones, D. de iustitia & iure, cap. ius naturale, 1. distinct. cum traditis à D. August. lib. 19. de Civitat. Dei, capit. 14. & D. Thom. 1. part. quæst. 69. art. 4. & à nobis infr. lib. 3. cap. 6. ex numer. 1. Aut quod planius, pleniusque est, † verum quidem esse, dominium rerum, & iurisdictionis propter infidelitatem nequaquam excludi, posse tamen Romanum Pontificem, ex potestate sibi à CHRISTO communicata, illud ab infidelibus ad fideles ex iusta causa transferre, ubi Ecclesiæ convenire videbitur, & spolia impiorum pijs applicare iuxta text. in dict. cap. translato de constitut. cum alijs sup. pro confirmatione opinionis Hostiensis adductis. 5 6

Secundum autem, quo evicimus, dominia & imperia rerum, Regnorum, & provinciarum, non fundari precise in gratia & charitate Dei, sed in libero arbitrio & ratione, ac proinde verum dominium etiam in peccatoribus, & infidelibus dari; eodem fermè modo dissolvi potest. Hoc enim non tollit, quin † summus Ecclesię Romanæ Pontifex, ustâ causâ interveniente, prædictâ potestate uti valeat, infidelium Regna, & iurisdictiones ad CHRISTI ovile transferendo, illisque rectorem assignando, qui Verbi Divini prædicatores defendat, & eosdé infideles ad bonos mores, Catholicā Fidem, & vitā æternā reducat. Charitas quippè, † quâ proximos quoslibet naturæ nostræ participes, atque ita etiā infideles, & Saracenos, sicut nos ipsos diligere debemus, de qua agitur in cap. charitas, de pœnitent. distinct. 2. 7 8

& di-

& diximus sup.cap.9.num.74. unicui-
que secundùm eius conditionem est
impendenda, ut ibidem testatur gloss.
verb. *Participes*, & in terminis nostræ
quæstionis observat Marta dict. cap.
24.num. 32. subjiciens in n. 45. quòd
9 oratio † sanctæ Matris Ecclesiæ quã
facit contra infideles, & Saracenos,
satis ostendit, penes ipsos iustum & ir-
revocabile dominium non consistere;
habet enim in hunc modum: *Deus, in
cuius manu sunt omnium potestates, &
omnium iura Regnorum, respice in auxi-
lium Christianorum, ut gentes Paganorũ,
quæ in sua feritate confidunt, dextera tuæ
potentia conterantur.* Et quòd hæc sola
oratio ad hoc probandum sufficeret,
10 quia † Ecclesia errare nõ potest, cap.
sancta Romana, 15. distinct. & cap. 1.
§.quibus 19.distinct.

Tertiò verò argumento, ex locis
sacræ Scripturæ deducto, quibus do-
minia, Regna, & Imperia non solùm
humano, verùm & Divino iure in pec-
catoribus & infidelibus dari, & reve-
reri, sive agnosci debere, probavimus,
11 responderi potest, ea † solùm domi-
nia iusta, & legitima appellari posse,
quę sunt à Deo data, vel ab Ecclesia
confirmata: illa verò Nabuchodono-
soris, Cyri, & aliorũ, de quibus in præ-
dictis locis Scripturæ fit sermo, iusta
non fuisse, neque ex Divina voluntate
12 concessa, sed † tantũ in illis tyrannis,
& iniquis usurpatoribus permissa, ut
ex malis bonum aliquod eliceret, &
supplicia, quæ operari decreverat, his
13 veluti flagellis implêret. Est † enim
Deus tam bonus, ut velit, tam potens,
ut possit, tam sapiens, ut sciat peccata
hominum, quæ nec ipse fecit, nec fieri
vult, in bonum convertere, & ad ali-
quid, quod facturus est, mirabiliter di-
rigere, vel ad suam misericordiam, &
clementiam demonstrandam, vel ad
rectitudinem & rigorem iustitiæ suæ
ostendendum, dum illa temporalibus,
aut æternis supplicijs castigat, ut co-
piosè ostendit D.August. lib. 1. de Ci-
vitat. Dei, cap. 8. 9. & 10. Euseb. lib. 3.
de præpar. Evãg. cap. ult. Seneca in lib.
cur bonis mala, & malis bona eveniãt,
si est providẽtia? Peterius lib. 4. in Ge-
nes. to. q. 4. & Rutil. Benzon. de ann.
Iubil. lib. 6. pag. 665.

Et ita videmus † ad pessimos inter 14
dũ, & crudelissimos tyrannos imperia
transferri, non quòd Deus illos eligat,
sed quòd in sui Numinis ultionẽ illo-
rum electionem, & dominationem per
mittat, scelera sceleribus puniens, & a-
trocia delicta atrocibus pœnis etiam
per manus suorum inimicorum repen-
dens, ut pluribus exemplis probatur in
cap. remittuntur 23. q. 5. & in alijs lo-
cis congestis à Simon. Maiol. in diebus
Canicul. tom. 2. colloq. 2. pag. 109. &
tom. 3. colloq. 2. pag. 371. Et Fr. Ioan.
à Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 6.
cap. 8.

Et hoc est, quod D. Hieronymus in-
quit in † cap. audacter 18. 8. q. 1. iudi- 15
ces nempè, & Principes iniquos non
per Dei arbitriũ dari, sed prout nostra
merita deposcunt, ut in Saule conti-
git, qui secundũ Archidiac. ibidẽ, fuit
electus per extortã à Deo voluntatẽ,
nõ spontaneã, ut probatur 1. Reg. c. 8.
& idẽ traditur in cap. ex merito 6. q. 1.
ibi: *Ex merito populi nonnunquã Episco-
pi depravantur, quatenus proclivius ca-
dant, qui sequuntur*, & † Iob cap. 34. dũ 16
inquit: *Facit Deus regnare hypocritam
propter perversitatem populi*, ubi subin-
telligitur, puniendam, vel vindicandã,
ut advertit additio Hugonis, & Laurẽ-
tij in d. c. audacter, & † text. iunctã gl. 17
in cap. his itaq; 6. dist. quæ illa verba:
*Vnde in Genesi legitur, Nẽbroth robustus
venator corã Domino*, interpretatur, id-
est: *Hominũ oppressor permittẽte Domino.*

Quod in nostris terminis observat
Petr. Malferit. dict. cons. 769. num. 66.
& 67. Marta dict. cap. 24. ex num. 37.
Marquar. de Susanis in tractat. de Iu-
dæis & infidel. part. 3. cap. 1. num. 4. &
sequentib ubi latè † tradit causas, cur 18
Deus imperia, & victorias infidelium,

& hę.

& hæreticorum aliquando permittat;
& tetigit Matienz.in Dialog. Relator.
3.pat.cap.6.num.5. Pet. Mexia in ſyl-
va,1.par. cap. 35. Alfonſ. Guerret. in
ſpecul.Princip.cap.54. Méchac.lib.1.
controverſ. illuſtr.cap. 21. num. 10.&
ſeqq. Petr. Gregor. de Repub. lib. 21.
cap.3.num.29.pag.238. Maluend.latè
explicans illud Iob.d.cap.34. in tract.
de Antichriſt. lib.6.cap.1. pag.314. P.
Pineda latiſsimè in commentar. ſup.
Iob eod.cap.34. Madera de excellent.
Monarch.Hiſp, cap.1. fol.3. Torque-
mad.in. d. Monarch.Ind. lib.11.cap.6.
pag.338. Garcias Maſtrillus de magi-
ſtrat.lib.3.cap.1.num.100. pag. 142.
Et pulchre præſenſit D. Auguſt.lib.19.
de Civit.Dei cap.14.ſic legens, & ex-
19 ponens † illud Proverb. cap. 8: *Per
me Reges regnant, & tyranni per me te-
nent terram*, & Tertullian. in lib. de ex-
hortat. ad caſtitatem ſub initium, ubi
20 ſic † ait: *Nam ſi quædam videntur volū-
tatem Dei ſapere, dum à Deo permittūtur,
non ſtatim omne quod permittitur, ex me-
ra, & tota voluntate procedit eius, qui per-
mittit. Ex indulgentia eſt, quodcunq; per-
mittitur, quæ etſi ſine voluntate non eſt,
quia tamen aliquam habet cauſam in loco,
cui indulgetur, quaſi de invita venit volū-
tate, paſſa cauſā ſui, quæ cogit voluntatem.*
21 Aliud namque eſt † precipere, aliud
permittere, & id, quod permittimus,
non approbamus, cap. nec mirum 26.
q.5. cap. hac ratione 31. q.1. cum tra-
ditis à Præpoſito in cap. qui ſincera,
col.ult.45.diſtinct. Malſerit. Guetrer.
Menoch. & alijs ubi ſupr. & illuſtriſs.
Cardin. Bellarm. omnino videndus lib.
3. de laicis cap.6. per totum.
22 Neque obſtabit, ſi quis † loca D.
Petri, & Pauli in eodē tertio argumē-
to relata, nobis objiciat, quibus, obe-
diendum eſſe dominis, & Principibus,
admonemur. Nam imprimis reſpon-
det Marta ubi ſup. numero 38. & ſe-
quentibus, ibi de Ethnicis, & infideli-
bus non tractari. Et ut hoc excluda-
mus ex rationibus & argumentis, quę
in contrarium perpendit Pater Sua-
rez in defenſ. Fidei, lib.3. capite 4. nu-
mer.5. reſponderi etiam poterit, mo-
nitiones illas ad iuſtum dominium in
perſonis infidelium fundandum ne-
quaquam ſufficere, cùm ab Apoſto-
lis traditæ fuerint pullulantis Eccle-
ſiæ temporibus, quibus verendum fuit,
ne Gentibus ſcandalum præberetur, ſi
ſuis bonis, aut ſervis ſpoliarentur, ut
idem D. Petrus expreſsè ſubiungit.
Quod non † excludit, quin poſteà Ec- 23
cleſia magis auctâ, & extenſâ, aliud
ſtatuatur, & Romanus Pontifex, qui
non ſolùm Dei Vicarius dicitur, ſed
Deus vivens in terris ſecundùm Ioan.
de Annania in cap. quod olim de Iu-
dæis, laudatum à Malſerito dict. conſ.
769. numer. 51, & 52. ex facultate,
quam ſibi à CHRISTO conceſſam eſſe
retulimus, dominia, & imperia infide-
lium auferre, & ad fideles transferre
poſsit. Omnia quippè † ſuis conve- 24
niunt temporibus, ut eleganter pro-
bat D. Auguſt. in cap. ſi Eccleſia 23.
q.4. Malſerit. ſup. n.79. Anaſtaſ. Ger-
mon.lib.3. de Sacr. immun. cap.13. n.
107.& ſeqq. Bobadilla in Polit. lib.2.
cap.17. num.7. pag. 766. Corduba in
quæſt. lib.1. q.53. dub.5. pag. 502. &
503. & Nos infrà lariùs trademus. Et
Pontificis, manus illis Pauli conſilijs
alligari non potuerūt; Papa † quippè 25
maior eſt adminiſtratione Paulo cap.
1. diſt. 20. cap. ſacroſancta, diſtinct. 22.
& contra Apoſtolum rectè diſpenſat
in ijs, quę non concernunt Articulos
Fidei, ut docet gloſſ. in cap. ſunt quidā
25. q.1. Hoſtienſ. in ſumm. tit. de biga-
mis, verſ. *Et an cum bigamo*, Præpoſit. in
cap. lector. diſtinct. 33. Marta ubi ſupr.
num.40. & gloſſ. & cæteri Canoniſtę
in cap. propoſuit, de conceſ. præbend.
Neque etiam obſtabit ponderatio
tex. in cap. remittuntur, verſ. *Perſcien-
tes* 23. q.5. Nam † licèt genitivus, de 26
quo ibi, plerumque dominium, & pro-
prietatem ſignificet, aliquando tamē,
iuxta ſubiectam materiam, ſolā admi-

nistrationem possessionem, aut unum fructum, imò & violentā detentationē designat, ut in cap. pro illorum gloss. 2. de preben. l. in venditione, in princip. de bon. auct. iud. cum alijs, quę congerit Malferit. sup. num 100. Menoch. de recuper. possess. remed. 1. num. 51. & Cardin. Tuschus concl. 37. litt. G.

Ad quartum argumentum constructum ex l. Christianis 6. C. de Pagan. & alijs iuribus, & auctoritatibus, quibus Iudæis, Paganis, & alijs infidelibus quietè degentibus nullam iniuriā in personis, vel bonis faciendum esse
27 decernitur. Responderi † potest cum eod. Malferit. num. 88. ea iura de Iudæis dūtaxat, & infidelibus agere, qui apud fideles existunt, & commorātur, quos nostris monitionibus, & prædicationibus ad Fidem suscipiendā pos-
28 sumus exhortari. Quamobrē † voluit Ecclesia ita blandè, & suaviter cum illis procedere, & in quantum fieri potest, eos, eorūque ritus permittere, ac tolerare, ut per huiusmodi consortium valeamus, eos CHRISTO lucrifacere cap. infideles 24. q. 4. & cap. ad mēsam 1. q. 8. Nostram autem quæstionem de illis infidelibus agere, qui non apud nos, sed in suis provincijs degunt, numero, & divitijs potentes: quos potest Ecclesia, ut sæpè diximus, si opportunum esse censuerit, suis Regnis, & do-
29 minijs privare, cū † CHRISTVS B. Petro ęternæ vitæ clavigero terreni simul, & cœlestis imperij iura concesserit. Vt expressè dicitur in cap. 1. dist. 22. & de eius suprema potestate intelliguntur illa verba Ierem. 1: *Ecce constitui te super gentes & Regna, ut evellas, dissipes, ædifices, & plantes.* Secundūm explicationem, & applicationem, quā
30 facit † text. in cap. solitę, de maior. & obed. & alia, quę de potestate Romani Pontificis in concedendis, & gubernandis Regnis temporalibus fidelium, & infidelium alio loco tradimus. Quibus adijcit Marta d. cap. 24. num. 55.
31 tolerantiam, † sive permissionem, quā Ecclesia in ijs infidelibus facit, veluti à nolente procedere, quia malam voluntatem in totum cohibere non potest dict. cap. hac ratione 31. q. 1. quòd in dominio, imperio, & iurisdictione istorum non semper tolerandum fuit, cùm sint eorum incapaces, & esset nimia, ac longa tolerantia in prejudiciū fideliū, ad quos ex pręcepto Domini, Ecclesiā iubente omnium Regnorum iura translata esse intulimus.

Ad quintum ex eo desūmptū, quòd Indi infideles, si ob solam infidelitatē Regnis, & dominijs suis spoliari possent, sine culpa utique punirentur, respondet idem Malferit. sup. numer.
91. quòd licèt verum sit, † neminem 32
regulariter sine culpa puniri, aut re sua privari debēre, ut probant iura, & Doctores in argūmento relati; multoties tamen contigit, ut quis privetur iure suo sine culpa sua, non tamen sine causa, ut notanter dicit glossa cōmuniter recepta in dict. cap. cognoscentes, de constit. & in cap. fin. schol. 2. de eo qui cognov. consang. uxor. suę, Rebuf. in d. l. aliud est fraus, pag. 688. & latè Petr. Pechius per text. ibi in cap. sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus, de reg. iur. in 6. Quo fit, ut in quęstione proposita, securè & licitè dicta translatio fieri possit, cum tot causæ & rationes interveniāt, ut supra tradidimus. Et † Christianæ 32
Religionis favor, & utilitas ad idem impellat, quæ causa omnium causarum appellari solet, & est res incomparabilis, & hominum vitę, cæterisq; rebus anteponenda, l. sunt personę, l. si quis sepulcrum, D. de relig. & sump. funer. l. sancimus, C. de sacros. Eccles. cap. recipimus 12. q. 2. ubi gloss. verb. *Religionis*, de dolo & contum. cū latè traditis à Ias. in l. 1. lect. 1. num. 18. C. de sacros. Eccles. & in auth. si qua mulier, n. 14. eod. tit. Mar. Mantua in Enchirid. cap. 242. Marc. Ant. Marsil. in tract. de Eccles. redit. orig. 3. p. cap. 13. num. 23. & 65. Berol. q. 14. num. 2.

& Rebuff. in concord. tub. de Regia ad prelat. nomin. §. 1. gloss. consanguineis in fin. Præsertim, quia, si (ut supponimus) hæc ademptio, & translatio ex Divina voluntate procedit, ubi per Põtifices declaratur, nihil est, de quo infideles querantur, aut se insontes puniri
34 causentur: † cùm id, quod ex mera & absoluta alterius voluntate dependet, ex eâdem tolli, & adimi possit, l. iudicium solvitur 58. D. de iudicijs, l. 1. §. 2. l. & habet 15. D. de precario, l. 21. tit. 4. part. 3. cum alijs.

Si quis autem pro Innocentij sententia stare malit, quæ in infidelibus veram dominationẽ, & iurisdictionem
35 agnoscit, † quam ego veriorem existimo, & frequentiori scribentium calculo receptã invenio. Ad Hostiensis, & sequacium argumenta ita satisfacere poterit. Ad primum, satis probabile esse, quod Episcopus Chiapensis advertit in d. tract. comprobat. fol. 42. &
36 45. Hostiensem † scilicet nõ generaliter de omnibus infidelibus esse locutum, sed de Saracenis dumtaxat, qui Christianos infestãt, & bona, quæ quõdam illorum fuerint, iniustè detenrãt, in quibus diversa ratio, quàm in alijs infidelibus militat, ut infrà dicemus.

Et ut concedamus, illum indistin-
37 ctè procedere, parum † tamen firmũ, & securum esse quod asserit de dominio, & translatione Sacerdotij, & reliquis, quæ in CHRISTO, & eius Ecclesia, & Vicarijs post adventũ CHRISTI cõsiderat, ut ob hæc infideles suis bonis, & potestatibus à fidelibus spoliari possint, cùm ea de spiritualibus tantùm intelligi debeant, ita ut iam extra Ecclesiam non sint Sacramenta, nec sacrificia; nec ulla via ad salutem, ut habetur in cap. firmiter de sum. Trinit. & in nostris terminis post alios observat Salon dict. tract. de domin. q. 2. art. 2. Sayrus in d. clavi Regia 2. part. lib. 9. cap. 4. in fine, & latiùs disputabimus infr. cap. 17.

Et hoc est, † quod tradere voluit 38
Isaias in d. cap. 60. gentem, & Regnũ, quod CHRISTO non servierit, periturum; & reliqua loca, quæ ad CHRISTI Domini potestatem asserendam adduximus: spiritualem namque dominationem & iurisdictionem respiciũt, ut prædicti Auctores defendunt, non verò temporalẽ, quã ante, & post adventum CHRISTI, infidelibus sartam, & illibatam mansisse, tot utriusque testamenti, & iuris locis probatum reliquimus. Quæ non † ad solam Dei per- 39
missionem referenda sunt, ut Marquard. Malferit. Marta, & alij opinantur; verùm etiam expressam Dei concessionem, & approbationem ostendunt, ut benè advertit Sayrus ubi sup. & P. Mag. Fr. Ant. Perez in Laurea Salmant. certam. 5. exposit. c. 2. pag. 269. num. 11. Nã † & Ierem. 27. *Ego*, inquit, 40
Dominus dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor Regis Babylonis servi mei, insuper & bestias agri dedi ei, ut serviant illi, & servient ei omnes gentes. Et Ezech. 29. de eodem loquens, ait: *Dedi & terram Ægypti, pro eo quod laboravit mihi, ait Dominus Deus*, & Daniel. 2: *Tu es Rex Regum, & Deus cœli dedit Regnum tibi*, & Sapient. 6: *A Domino data est potestas nobis, & cùm essetis ministri Regni illius, non rectè iudicastis*, & Ioan. 18. Dominus sermonem habens cum Pilato, qui impius, & infidelis erat, inquit: *Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper*, & Matth. 23; *Super Cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite, secundùm opera verò eorum nolite facere.*

Verbũ † aurẽ *dare*, quod sępè Scri- 41
ptura in prædictis auctoritatibus reperit, plenam, & irrevocabilem dominij translationem significare solet., l. ubi autem non apparet 75. §. fin. D. de verbor. obligat. ubi Ias. & alij, numer. 2. l. quod quis 49. D. de condict. indeb. l. 1. ubi Cynus, & Salic. C. de fundo dotali,

cum

cum alijs latè traditis ab Ant. Gomez 2. tom. variar. capit. 10. num. 22. Ioan. Gæd. in tractat. de contrah. stipul. cap. 9. concl. 4. ex num. 17. & Card. Tusch. pract. concl. iur. lit. D. concl. 17.

Ad secundum verò respondetur,
42 spolia, † quæ Iudæi fugientes ab Ægyptijs abstulerunt, non ob id à peccati, & iniustitiæ labe defendi, quòd Ægyptij infideles essent, sed quòd expressum Dei mandatum præcesisit, qui
43 id facere præcipiebat: † cuius auctoritas, ubi intervenit, omne vitium eluit, & omne crimen purgat, ut aliàs de præscriptione longissimi temporis dicitur in l. sicut, & in l. omnes, C. de longi temp. præscript. & de lege in l. Gracchus, C. de adulter. & in nostris terminis eleganter notavit D. Augustin. relatus à Gratiano in cap. Dominus noster 23. q. 2. cum alijs, quæ adduximus sup. cap. 2. ex num. 25.

44 Præsertim † cùm illud præceptum eo magis rationi cōsonum videretur, quòd Ægyptij Hebræos per tot annos durissimâ servitute compresserãt, cuius vindicta maiori quidem compensatione digna videri potuit, ut bene observat Abulensis in quæstio. sup. Exod. cap. 3. & 12. & ante eum B. Irenæus lib. 4. cap. 49. Vbi vide adnotationem Fevardentij, qui similes allegat B. August. Theodoreti, & Alcimi Viennensis locos, & elegantissimè Tertullian. lib. 2. contra Marc. c. 20. Vbi inquit, quòd etsi solo iniuriarum iudicio Hebræi Ægyptios reconvenirent, & scapulas suas, flagellorum contumeliosâ atrocitate laceratas, ostenderent, non paucis lancibus, & scyphis pauciorum utique divitum, sed totis, & ipsorum facultatibus, & popularium collationibus, eis satisfieri nõ posset. Et lib. 4. advers. eund. Marcionem capit. 24. eandem sententiam non minùs eleganter reposuit, sic inquiens: *Christus dignos pronuntians mercede operarios, excusavit præceptum illud creatoris de vasis aureis, & argenteis Ægyptiorum auferendis, qui enim villas, & urbes operati fuerint Ægyptijs, digni utique operarij mercede, non ad fraudem sunt instincti, sed ad mercedis compensationem, quam aliàs à dominatoribus exigere non poterant.*

Et eodem exemplo ac ratione defenduntur etiam † Christiani, qui 45
Saracenos, à quibus iniustè capti sũt, evadentes, non solùm proprio ipsorum servitio, sed bonis, quibus possunt, spoliant, & secum in provincias Christianorum adsportant, ut contra Ancharranũ in cap. peccatum, de regulis iuris in 6. tradit glossa & Doct. in cap. ius gentium 1. distinctio. Innocent. in capit. olim el 1. de restitutione spoliatorum, communis apud Martam dicto capit. 24. ex numero 46. P. Sà in summa, verb. *Bellum*, numero 1. Pat. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disputat. 37. in princip. & novissimè Anton. Naldus in pract. quæstio. verbi *Christianus*, verb. *Infidelis*, & verb. *Servus*.

Quâ solutione pariter respondere possumus ad auctoritatem D. Augustini † in dicto cap. si de rebus. Appa- 46
ret namque de hæreticis agere, qui Catholicis ipso iure subduntur, † ab 47
eisque puniri, coërceri, & bonis omnibus spoliari possunt, quousque ad veram, & puram religionem redeant, à qua, semel promissa & professa, proterve, & iniustè desciverant, ut docet D. Thom. 2. 2. quæst. 10. artic. 12. Alphons. à Castro de iusta hæret. punit. cap. 12. & 14. per totum, Victor. dict. relect. 1. de Indis, num. 8. & seq. & Nos latiùs prosequimur infrà capit. 19. ex num. 47. & idem in reliquis infidelibus apostatis concludit glos. quam ibi sequitur Archidiac. in sum. 23. quæst. 6. dicens, quòd non sunt compellendi ad bonum non susceptum, sed ad bonum susceptum.

Et licèt † Scripturæ loca, à Divo 48
August. in suæ sentẽtiæ comprobationem expensa, generaliùs loqui videantur,

tur,& omnes impios, & infideles indistinctè comprehēdere,quibus Deus imperiorum,& bonorum translationem, & amissionem comminatur, intelligenda tamen sunt quoad bona spiritualia,non quoad temporalia, ut advertit Menchac.dict.cap.21. num. 5.vel meliùs,& elegantiùs ad punitionem Divinæ Maiestatis referri debent,ut rectè notat Covarru.in dict. reg. peccatum 2.part. §.10. num.2.
49 vers. *Non obstat primum*,quæ licèt † ob scelera, & crimina infidelium ab eis tollere possit Principatus & Regna, ut multoties ablata,& de gente in gētem translata esse ostendimus sup.capit.2.ex num.5. Nos tamen ob id iustè eiusmodi homines ob hanc solam infidelitatis causam punire, bellari, & deprædari non possumus, nec à peccato, & restiruendi necessitate excusamur,interim dum illa Divina voluntas sufficienter nobis revelata non fuerit,ut sup.etiam capit.6.ex num.2. cum eod.Covarru.& alijs animadvertimus.

Deinde tertio argumento fit satis, si consideremus,eam assertionem,quę docet,omnia opera infideliū esse peccata,etsi à multis recipiatur, quos ibi retulimus,magis tamen communiter à reliquis Theologis Scholasticis im-
50 pugnari, † quia multa præstare possunt,quæ in genere moris, & virtutis bona undecunque sint, ut deciditur in Concilio Arausicano 2. circa finē, & post D.Thom.2.2.quæst.10. art.4. probat Caietan.& alij Scribentes ibidem,& in 1.Senrent.distinct.41. Sotus lib.1.de natura & gratia, cap.19. 20.& 21.Medina in 1.2.quæst. 109. artic.2.pag.984.vers. *Ad 5.respondetur*, Aragon.in 2.2.quæst.10. art.10. pag. 310.vers. *His tamen non obstantibus*,& latiùs art.4.per totum,Bellarm.tom. 3.lib.5.de gratia & liber.arbitr.ex capit.9. Bened.Pereira ad Roman.14. disputat.5. Valencia 3.tom. disputat. 1.quæst.10.punct.2. Vega libro 6. in Trident.capit.34.& 40.Navarrus de finib. hum.act. §.2.num.15.pag.356. Covarru.loquens generaliter de operibus extra charitatem factis,in cap.t. Alma mater 1.part.§.4.num.7. Ioan. Azor lib.3.instit.Moral.cap.29. quæstio.6.& lib.4.cap.25.quæst.14. Par. Gabr.Vazquez sup.1.2.tom.2. disputat.191.num.7.& sequentib. P.Lorca in 2.2.sect.1. disputat.35. per totam, P. Ludovic. Torres de Fide, Spe,& Charitate disputat.50. dub.3. colum. 628.& sequentib.P.Suarez in tractat. de Fide disputat.17.sectio.3. ex num. 2.& eruditissimus P.Ioan. Maldonarus in commentar.sup. Matth. cap.7. colum.176. Vbi ait, meritò contrariam opinionem nuper esse damna-
tam † in Concil. Trident.sess.6.de iu- 51
stificat.can.7. Vbi ita cavetur, *Si quis dixerit,opera omnia,quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut quantò vehementiùs quis nititur se disponere ad gratiam,tantò eum gravius peccare,anathema sit.* Et quod D.Augustin. Gregor.Prosper.& alij in contrarium
definire videntur, † dum in Ethnicis 52
veras virtutes reperiri inficiantur, eò respicit secundùm auctores sup. relatos,quòd illas steriles iudicabant, & absque cœlesti,& æterno præmio, & fructu,ac plerumque studio, & gratiâ humanæ laudis,honoris,vel gloriæ, & quia qui Fidem non habent,charitate quoque vacant, quæ sine fide in hac vita esse non potest.

Neque his adversatur † Aposto- 53
lus ad Roman.14.dum ait: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Nam licèt aliqui ex sanctis Patribus, ut in argumento diximus, id de Fide, quā in Deum credimus,explicent, communior tamen sensus est, & Apostoli verbis conformior, ut fides ibi pro conscientia accipiatur,quasi Apostolus dicat, omne,quod fit cōtra conscientiam,aliquid suadenrē,esse peccatū,ut cū Orig.Chrysost. Ambros.Theodor.

Theophylact. Æcumen. Anselmo,& alijs resolvit Azorius dict. capit.29. quæst.6.in fine,& latiùs lib.2.capit.8. quæst.3.Mag.Lorca dict. disputat.35. Et in hunc sensum prædicta Pauli auctoritas sæpè à nostris Pontificibus
54 allegatur † in capit.omne 28.quæst. 1.cap.quærat aliquis de pœnitent. distinct. 3.cap. per tuas 2. de simonia, cap. per litteras,de restitut.spol.capit. quoniam omne 9. & cap. ult. de præscript. cum alijs,quæ benè notat Didac.Covarru.in Reg. possessor.2.par. §.6.num.1.de reg.iur.in 6.

Denique quarto ar gumento ex verbis D.Thom.deducto. responderi potest cum Mag.Bañez in 2.2.quæst.10. artic.10. in fine,col.536. Angelicum
55 Doctorem intelligendum esse † de infidelibus, qui habent repugnantiam ad fidem; hi enim causâ talis infidelitatis indigni sunt, ut fidelibus dominenrur,eorumque dominio, & prelatione ab Ecclesia iustis de causis privari, & spoliari possunt,maximè si in fideles in terris fidelium degant, aut fidelium numerus augeri incipiat, illorumque cõversioni infidelium prælatio impedimẽto esse censeatur. Nefas quippe iudicatum est,religiosa mãcipia impijssimorum inquinari dominio, ut ait † l.ult. ne Christian. man-
56 cip. in C.Theodos.l.1.& per totum, C. eodem cap. cùm sit nimis, cap. multorum,capit.ad hæc, cap. nulli de Iudæ. cap. mancipia. 54.distinct. capit. etsi,cap. præsenti, cap.multos, capit.Iudas 17.quæst.4.l.fin.tit.21.part. 4.l.13.titul.9.part.6.l.10. titulo 24. part.7.

Et quemadmodum potest Papa
57 uxorem † conversam eximere à potestate viri pagani, iuxta doctrinam D.Pauli 1.ad Corinth.7.capit.gaudemus de divortijs, ita potest fideles baptizatos à iure,& obediẽtia infidelium, & paganorum Principum liberare, si Christianismum impediant, ut observant & resolvunt D.Thom. in additiõn.459.DD.in 4.distinct.39. Caietan.2.2.quæst.66.artic.8. Bertachin. in repertor.verb.*Iudaus*,num.56.Gregor.de Valentia 3. tom. quæstio.10. punct.fin.Aragon in 2. 2. quæstio.10. artic.10.conclus.1.pag.310.Salon in 2.2. tractat.de dominio, quæst.3. artic.1. & Ioan.Azor. in summa lib.8. capit.26.vers. *Duodecimò quaritur*,col. 1278.Cardin.Bellarmin.lib.5. de Roman.Pontif.cap.7.Fr.Eman.Roderic. in quæst.Regular.tom.3.quæst.32. artic.4.& doctis. Pat.Suarez in defens. Fidei,lib.3.capit.4.num.5. & sequentibus,& cap.23. num.22. pag.340. & novissimè in tractat.de Fide disputat. 18.sectio.5.à num.6. Vbi etiam post D.Thom.& alios suprà relatos ex eisdem principijs deducit,non licère fidelibus sibi de novo Regem infidelem creare.

His autem non intervenientibus verior, & communior sententia est, infideles † ob solam infidelitatis cau- 58
sam non posse regulariter privari dominio,quod habent supra fideles, ut concludit D.Thom. Caietan. Bañez, Aragon,& alij ubi suprà,Sylvester verbo *Infidelitas*,quæst.4.Driedon. libro 3.de liber.Christian. capit.9. in fine, Victor.dict.relectione 1.de Indis numero 6.& 7. Sotus in 4. distinctio.5. quæst.1.artic.10.ad 5. & lib.4. de iustitia & iure, quæst.2. artic.2. Bellarmin.1.tom.controvers.3.lib.5. capit. 2.Salmeron Actor.13. tractat.37. & 38.Pat.Torres de Fide, Spe,&Charit. disput.52.dub.1.col.645. Anton.Perez in dict.Laurea Salmant.certam.5. exposit.cap.ult.pag.296.num.61.latè & optimè Pater Suarez.d.lib.3.capit. 3.per totum, & d.sect.5. num.3. & 4. ubi fundamenta huius opinionis adducit,& P.M.Lorca in 2.2.q.10.art.10. ex pag.235.Vbi admonet,quòd licèt
verba † D.Tho.in argum.relata difficilia sint,nã Ecclesia nõ habet aliquã 59
iurisdictionẽ supra infideles nõ subditos Christianis,reducẽda sũt ad bonũ

sensum, ut dicatur, per ordinationem
60 Ecclesiæ posse tolli ius dominij † indirectè, præcipiendo Christianis, ne infidelibus serviant, & hoc iustè fieri; quia infideles propter infidelitatẽ occasionem præbent, ut iustè fideles ab eorum dominio subtrahâtur, quia inconveniens est, fideles infidelibus dervire. Et hoc esse inquit, quod D. Tho. tradit: *Meritò infidelitatis merentur privari dominio super fideles.*

Et eandem expositionẽ, licèt alijs verbis, præsensit Aragon d. q. 10. art. 10. in fin. vers. *Vltima conclusio*, dicens, quòd quia regulariter, & ut plurimùm fideles, serviẽtes infidelibus, versantur in maximo periculo amittendæ Fidei; propterea Ecclesia, quæ respicit ea, quæ magis frequenter contingunt, sine alio maiori examine potest condere legem, quâ tales servi à servitute liberentur, cùm possit, & debeat, ea omnia prævenire & disponere, quæ con-
8? veniunt ad salutẽ spiritualem. Et idẽ in effectu concludit, & latiùs probat P. Suarez in d. lib. 3. defens. cap. 23. n. 21. & d. sect. 5. num. 6. & seqq.

SVMMARIVM Capitis XII.

1 *Indi, & alij infideles an possint debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam?*
2 *Auctores plurimi recensentur, qui generaliter affirmãt, licitè debellari posse infideles non servantes legem naturæ.*
3 *Auctores plurimi recensentur, qui specialiter de Indis agentes, eos ob idololatriam, & crimina contra naturam debellari posse docuerunt.*
4 *Indorum omnium Principes, & Reguli tyranni erant: & quomodo?*
5 *Reges Indorum, præsertim Peruani & Mexicani, quàm tyrannicè & crudeliter vassallos suos vexarent, & gubernarent?*
6 *Indi inter alia durissima, quæ à suis Regibus patiebantur, servilibus semper, & laboriosis operibus exerceri solebãt ne usquam requiescere possent.*
7 *Ædificiorum, & aliorum ingentium operum, quæ olim Indi fecerunt, hodie plura vestigia manent, quæ remissivè recensentur.*
8 *Pyramides, & Mausolea Ægyptiorum & lateres à populo Israelitico facti, tyrannidem, & crudelitatem iubentium, & eximium laborem ædificantium ostendunt.*
9 *Tyrãnorum vitia, & proprietates quæ?*
10 *Lex 10. tit. 1. par. 2. quæ apponit definitionem tyranni illustratur.*
11 *Princeps rectus, & iustus magis subditorum commodis, quàm proprijs studet, & qualiter à tyranno differat?*
Reges infideles ut plurimùm tyrannicè dominantur, ibid.
12 *Tyrannis quàm grave peccatum sit.*
13 *Tyranni citò pereunt, & Regnorum brevi amissione & translatione puniuntur.*
14 *Sapientiæ locus cap. 16. vers. 10. expenditur.*
15 *Iob verba cap. 15. vers. 10. explicãtur.*
16 *Ecclesiastes cap. 8. vers. 9. explicatur.*
17 *Isaiæ locus cap. 16. vers. 4. explicatur.*
18 *Potentia nulla scelère quæsita potest esse diuturna.*
19 *Tyranni pauci sicca morte pereunt, vel ad posteros suos Regna transmittũt cum Iuvenali, & Æliano.*
20 *Indorum tyranni rarò in suis Imperijs consenuerunt.*
21 *Indi Peruani fassi sunt ob tyrannidem Atabualpæ se à Deo sub iugum Hispanorum missos.*
22 *Viracochas cur dicantur Hispani ab Indis Peruanis?*
23 *Indi omnes plurima, & fœdissima peccata contra legem naturalem committebant.*
24 *Auctores plures citantur, qui de vitijs Indorum latissimè tractant.*
25 *Motezuma simul centum quinquaginta uxores ex se gravidas habuit.*
26 *Filios sexcentos ex se genuit quidam Rex Indus, alius 650. alius, 325.*

27 In-

27 Indorum præcipua vitia aliquibus Regijs schedulis comprehenduntur.
28 Masculæ veneris usus apud omnes ferè Indos frequentabatur.
29 Indorum in templis asservabantur, qui præpostera libidine uterentur.
30 Indi adeò erant dediti sodomiæ, ut pædiconis imaginem pro amuleto gestarent.
31 Sodomia peccatum quàm execrandum, & detestabile sit.
32 Sodomia antonomasticè appellatur peccatum contra naturam.
33 Sodomitarum quorundam Indorum provincia Esquaraguæ notabilis punitio, & historia.
34 Indi omnes Occidentales, ut plurimùm antropophagi erant, etiam Mexicani, Brasilienses & Peruani, num. 39.
35 Canibales & Caribes Indi præ alijs, humanis carnibus vescebantur. Et n. 38.
36 Indus quidam Canibalis tercentum homines efitaverat.
37 Indi qualiter humanas carnes condirent & asservarent, & mirabantur, quòd eis non vesceremur.
40 Indi qualiter se erga senes, & ægrotos haberent?
41 Indi plurimi proprios filios, aut parentes epulantur.
42 Indi filios procreabant & incrassabãt, ut posteà illis vescerentur.
43 Antropophagia vitium monstrosum, & detestabile est.
44 Pythagoras non solùm ab humanis, verùm ab aliorum animalium carnibus abstinendum esse docebat.
45 Carnibus quibuslibet vesci, magis ferarũ, quã hominũ esse dicebat Pythagoras.
46 Iuvenalis & Ovidij loca expenduntur de esu carnium agentia.
47 Paul. Orosius explicatur, dum infames escas humanæ carnis esum appellat.
48 Humanis carnibus vesci Barbarum & Scythicum esse tradit Strabo.
49 Carnibus humanis obsidionum necessitate urgente plures gentes usæ sunt.
50 Carnium humanarum esum, nullius necessitatis prætextu excusari posse tradit Valer. Maxim.
51 Indos carnibus humanis vescentes Hispani occidere, & captivare solebant.
52 Elisabetha Regina Catholica Indis alioqui pijssima, vehementer in illos escandescebat, qui humanis carnibus vescebantur.
53 Ferdinand. Cortesius crudelissimus fuit in Indos, quos humanis carnibus vesci comperiebat.
54 Sacrificia varia, & hominum mactationes horrenda ab Indis exercebantur.
55 Auctores plurimi recensentur, qui agũt de cruentis sacrificijs Indorum.
56 Mexici plerumque mille homines singulis diebus immolabantur, & aliquando quinque mille, & quot annis plusquàm septuaginta millia.
57 Carolinæ Insulæ Indi qualiter infantes suis Idolis sacrificarent.
58 Indorum omnium crudelissima, & cruẽtissima hominum, & infantium sacrificia ex relatione P. Acosta.
59 Peruani Indi etiam post Incarum Imperium utebantur sacrificijs hominum, virginum & infantium, præsertim in Regum inauguratione, aut sepultura.
60 Vxores & famulos vivos simul cum defunctis regulis sepeliebant Peruani.
61 Schedula Regia ad litteram recensetur, quæ vivos famulos, aut uxores cum mortuis Indis tumulari prohibet.
62 Hominum immolatio præceptis legis naturalis repugnat.
63 Sacrificia hominum non Christianis tantùm, verùm & Ethnicis execrabilia videbantur.
64 Senatusconsf. laudatur, quo hominũ immolationes à Romanis prohibita fuit.
65 Busiris infamis habitus, & graviter ab Hercule punitus dicitur, quòd hospites Iovi immolaret.
66 Illaudatus & monstris dignus, cur dicatur Busiris apud Virgiliũ & Statium?
67 Busiris in aris, quas hospitibus paravit, mactatus fuit, ex Claudiano.
68 Busiridis aræ adagium quid significet?
69 Imilcis uxor Annibalis qualiter queratur de sacrificio filij sui, apud Sil. Italicum?

fuit, & plurima alia de eius nomine differentijs & effectibus remissiuè.
120 Idololatria ad flagitium obstupescunt cœli, & porta eius desolantur.
111 Auctores innumeri adducuntur, qui idololatria crimen exaggerant.
112 Simulacrorũ cultus extrema impietas & stultitia omnibus maior appellatur.
113 Idololatra omnis hæreticus est & sedus
114 Idololatria crimen ignorantia non excusatur.
115 Idolum unde dictum?
116 Idololatria continet odium Dei, & blasphemiã, & est gravior infidelitate.
117 Antichristus idola auferet.
118 Idololatria semel extincta, an iterum sit sub finem mundi reditura?
119 Idololatria appellatur à Iob iniquitas maxima, & de alijs varijs nominibus quibus in eam invehitur sacra Pagina.
120 Carmina Sibyllæ, & Sedulij Paschalis in detestationem idololatriæ.
121 Deus semper occasiones idololatriæ vitare curavit,
122 Serpentem aneum à Moyse in deserto levatum, cur contriverit Ezechias?
123 Moysi cur denegatum in terram Promissionis ingredi? & cur eius sepulchrũ occultum esse Deus voluerit?
124 Terram, & alia elementa cur post diluviũ Deus minus perfecta reliquerit?

CAPVT XII.

De sexto titulo, qui ad eosdem Indos iustè debellandos, & subigendos ab alijs frequẽter adstruitur, quòd plurima, fœdissimaque peccata contra legem naturæ committerẽt, tyrannidem exercerent, antropophagi essent, & idololatriæ, cruentisque hominũ sacrificijs immanissimè dediti.

PERGAMVS verò ulterius, & instituti nostri rationem prosequentes sedulò disquiramus, an Indis, de quibus agimus, bellum iustius inferri potuerit; quòd non solùm Barbari, & infideles simpliciter essent, ut in superioribus capitibus demonstravimus, † sed eorum Principes impiè, & 1
tyrannicè dominarẽtur, & universi ut plurimùm Indorum populi ferissimis, & fœdissimis moribus contra naturæ legem multifariam peccarent, humanis carnibus vescerẽtur, & quod peius est, execrabili idololatriæ cultui mirum in modum dediti, falsis & portentosis simulacris, quæ sibi adoranda dæmonis suasione confinxerant, crudelissimis, & infandis hominum sacrificijs, & varijs alijs ritibus litare, & immolare solerent.

Et planè has † causas, non pias tãtùm, sed omnino iustas, & legitimas esse, ut infideles bello infestari, & suarum rerum, & provinciarum dominio, & iurisdictione privari possint, maximè si ad id Summi Pontificis auctoritas interveniat, intrepidè affirmavit Innocent. in cap. quod super, de voto, num. 4. & 9. quem ibidem sequuntur Hostiens. Petr. de Anchatran. & Abb. Panormitan. idem Anchatran. & Hẽric. de Boich. in capit. gaudemus, de divortijs, Ioannes Andreas in reg. peccatum, de regulis iuris libro 6. Batcol. in extravagant. ad reprimendum, Cardin. Zavatela in Clement. 1. de testibus num. 6. glossa in extravagant. si fructum, ne sede vacant. Anchattan. consilio 15. Caldetin. consil. 2. sub tit. de Iudæis, August. de Ancona, & Florentin. in summa 2. part. tit. 12. cap. 3. §. 1. & 3. part. tit. 22. capit. 5. §. 8. Sylvester verb. *Iudæus*, numero 4. verb. *Infidelitas*, quæst. 8. & 9. & verb. *Papa*, q. 7. sum. Armilla in eod. verb. *Infidelitas*, summ. Tabiena verb. *Inquisitor*, n. 32. & 33. Locatus in iudicial. Inquisit.

verb. *Inuocare* à num, 2. Marquard. in
tractar. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap.
14. Albertin. in rub. de hæretic. quæst.
8. Brunus in eod. tract. cap. 2. & Zan-
chinus, & eius additionator Campe-
gius cap. 36. Ioan. de Lignano in tra-
ctat. de bello capit. 9. Alvar. Pelagius
de planct. Eccles. lib. 1. art. 37. colum.
5. Ioan. Maior in 2. Sentent. distinct.
1 44 quæst. 3. & in 4. distinct. 15. quæst.
20. Gabr. in 4. distinct. 15. quæst. 4. art.
1. Caietan. 2. 2. quæst. 10. artic. 8. & 9.
Nicol. de Lyra sup. Num. cap. 31. Abu-
lens. ibidem, quæst. 6. Turrecremat. de
potest. Eccles. lib. 2. capit. 114. Hol-
coth. in Sapient. lect. 65. Honcala in
peculiari huius argumenti tract. Petr.
Belluga in Specul. Princip. rub. 39. §.
novissimè, num. 1. Director. Inquisit.
Eimerici 2. part. quæst. 46. ubi Franc.
Peña in comment. 71. idem Repertor.
verb. *Iudæus*, §. item quod Iudæi, Ro-
2 jas de hæreticis 1. par. num. 557. &
singul. 211. num. 1. Simancas in Ca-
thol. institution. tit. 35. nu. 10. & 11.
& in Enchirid. tit. 17. nu. 2. Paramus
obiter rem attingens, & solum Syl-
vestr. allegans de orig. Inquisit. lib. 2.
quæst. 1. opinio. 4. num. 144. & D. Gar
cias Mastrillus de Magistrat. lib. 1. ca-
pit 9. num. 10.

3 Et in specie & quæstione † istorum Indorum Occidentalium eandem doctrinam expressè defendunt, & copiosè illustrant Ginés. Sepulveda in Apolog. ad Episcop. Segoviens. & in responsione ad obiection. Episcopi de Chiapa, ferè per totum, Ioan. Maior d. quæst. 20. Lucas de Penna in l. unica, C. ut armor. usus lib. 11. colum. 4. vers. *Prima est*, & vers. *Tertiadecima*, & col. 6. in princip. Vbi quæstionem movens, utrum Indi, qui in Occidente Regna, & terras non ab Imperatore habêre reperti sunt, eas licitè, an illicitè possideant? & iustè ob prædicta peccata puniantur? & quid supra illos Roman. Pontifex discernere possit? se remittit ad sententiam Innocentij in dict. cap. quod super, & inter alia resolvit, tyrannidem præsidentium, iustam bellandi causam præstare, argum. eorum, quæ habētur 1. Machab. & apud Policraticum de Curialium nugis lib. 3. cap. ult.

Doctissimus etiam Alphonsus à Castro lib. 2. de iusta hæretic. punitione capit. 14. fol. 127. post longam disputationem cõcludit, iustum esse bellum, & Divini testimonij auctoritatibus niti, quod Catholici Hispaniarum Reges contra Barbaras gentes & Idololatras, quæ Deum ignorabant, versus Occidentem & Austrum inventas, ante aliquot annos gesserunt, & nunc etiam gerunt, ob tollendam idololatriam, & alia crimina contra legem naturæ, dummodo prius blandè moneantur, ut falsorum Deorum cultum relinquant, & ab illis delictis abstineant.

Idem nõ minus apertè docet Marquard. dict. cap. 14. Vbi absque aliqua difficultate resolvit, quòd etsi concederemus, bellum infidelibus indici nõ posse ob solam infidelitatem, secus tamen esset, si etiam legem naturæ non servarent, & idola colerent peccando cõtra legem naturalem, contemnendo verum Deum, & immolando innocentes, & hac ratione Bullam Alex. VI. defendit, & concessionem ac debellationem Novi Orbis eius virtute Hispaniæ Regibus factam.

Idem tradit, & latiùs prosequitur Petr. Malferit. apud Mandellum dicto consil. 769. ex num. 70. lib. 4. Vbi refert aliqua scelera, quæ ab Indis ferino more, & cõtra legem, & rationem naturalem perpetrabantur, & concludit, ad ea punienda, & extirpanda, non solùm potuisse; sed debuisse à Romano Pontif. & nostris pijssimis Regibus illis bellum indici.

Insignis etiam noster Senator Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. part. 2. glossa mag. col. 16. eius glossæ, vers. *Ego verò submittens me*, usque ad finem, eandem

sen-

sententiam contra Victoriam multis argumentis defendit,& ait,communiter esse receptam à Doctoribus Canonistis & Legistis, & placêre etiam multis Theologis,neque videri ab ea recedendum,cùm non habeat contra se aliquam sacræ Paginæ auctoritatem, ex qua convincatur.

Hoc etiam probant absque aliqua hæsitatione Alphons.Guerrer.in Specul.Princip.cap.31. & Franc.Vargas in tractat.de Episcop.iurisdictio.confirm.10.non solùm excusantes,verùm eximiè quoque laudantes Reges Catholicos, quòd Barbaros Indos,contra tot naturæ præcepta peccantes, & idolorum cultui ita pertinaciter deditos,ad meliorem vitæ, & religionis formam adduxerint.

Extat quoque de eodem articulo optima disputatio apud Fr.Anton. à Corduba in quæstionario, quæst. 57. dub.5.per totum,ubi utriusque partis argumenta recenset. Quibus subscribens D.Marra in tractat.de iurisdict. 1.part.cap.24.num.28.29. 30.& 32. mordicùs defendit, posse Romanum Pontificem istorum infidelium Indorum Regna,dominia & iurisdictiones ab eis auferre,& alicui Principi Christiano concedere,prout Alexand.VI. insulas Occidentales mundi Novi Regibus nostris concesit,ob id,quod illi idololatræ essent,& contra naturę legem peccarent,quæ qui puniunt,Deo servire dicuntur cap.fin.23.q.5.

Et in hac eâdem sententia,licèt sub quadam distinctione, residêre videtur P.Ioan.Azorius 1.tom. institut.Moral.lib.8.cap.24.quem refert & sequitur Fr.Thom.à IESV de procur.omn.genr.salu.lib.5. part.1.dub.4.pagina 207.Plura item circa eundem articulum congessit magis quàm digessit Hieron.Zevallos lib.4. practic.commun.quæst.fin.ex num.229. usque ad 324. Vbi licèt de alijs titulis dubitet, hunc tamen vitandorum criminum contra naturam,& idololatriæ extirpandæ,sufficientissimum putat ad Indos,de quibus loquimur,& alios quoslibet infideles debellandos, si licentia & auctoritas Pontif.Maxim.ad id côcurrat.Et novissimè P.Mag.Fr.Pet.de Lorca in 2.2.sect.3.disput.52. num.2. pag.968.Vbi causas iusti belli recensens,inter eas ponit innocentium defensionem & liberationem, & in nostris Indis exemplum adducit, sic inquiens: *Et ex hoc capite potuit esse bellum iustum contra Indos Barbaros, apud quos frequenter in usu erant cades hominum innocentium ad sacrificia, & ad vescendum humanis carnibus.* Et ex historicis idem probat Ioan.Boterus in relat.universal.4.part.lib.2.pag.59.Anton.Herrera decad.1.lib.2. capite 4. pag.51.Ludovic.Cabrera in vita Reg. Philip.II. pag.420. & Thom.Bozius omnino videndus in tractat. de Italiæ statu,lib.4.cap.ult.pag.445. ubi citat D.Antonin.& Cardin.Toletum,quorum verba adducimus infrà capit. 23. num.60.

PRO qua sententia tam in facto, quàm in iure fulcienda,& comprobãda à tyrannidis peccato initium capessentes, primò considerare possumus, † Principes & Regulos Indorum,de quibus tractamus, in omnibus 4 provincijs hucusque detectis, & præcipuè in Mexicanis & Peruanis, quæ magis politicæ erant, tyrannos procul dubio fuisse, non solùm quod sua imperia metu magis, & crudelitate, quàm iure & legibus, ac subditorum consensu constabilierant, verùm etiã, quia in eorum gubernatione nihil nisi per fraudem, violentiam, & tyrannidem agere solebant, ut abundè constare poterit ex ijs,quæ Gundisalv. de Oviedo,Franc. Lopez Gomara, Perr. Cieza,Ioseph.Acosta,Anton.de Herrera & alij huius Novi Orbis historici passim in suis commentarijs scribunt, quos pleniùs connumeravimus supr. lib.1.capit.5.num.47.& ultra eos Fr. Hieron. Roman in Republic.Mundi

3.par.

3.part.lib.1.de Republ.Indiana.Ioan. Boter.in dict.relat.univerf. 4.par.lib. 2.ex pag.25. ipse Anton. de Herrera decad.2.lib.7.capit.12. & Ioan.Arce ab Oralora in tractat.de Nobilitat.1. part.capit.2.num.13.pag.11. Vbi re-
5 censent, † subditos ab illis non ut homines, sed ut bestias tractatos, & servitijs,tributis,angarijs,& parangarijs oneratos fuisse.

Pro dijs namque coli,& adorari volentes, omne ius vitæ & necis sibi in vassallos usurpabant,nec solùm de bonis & prædijs,verùm de filijs quoque, & uxoribus ipsorum pro libito disponebant, tertiam fructuum partem tributorum nomine vindicabant,& pœnis gravissimis exigebant:auro argento, alijsque metallis fodiendis, pannis fabricandis,thesauris cumulandis, sine ulla requie,aut intermissione cōpellebant, plurimos pro victimis immolabant,vel maiorum suorum templis,& sacrificijs in perpetuum devovebant,alios etiam ex alijs levissimis causis in magnum numerum occidebant, vel ex natalibus sedibus in remotas,& incultas provincias transferebant,& sæpè, ob unius culpam,omnes,qui illum vel remotissimo sanguinis gradu contingerent,sine spe veniæ trucidabant.

6 Ac † præterea ne unquam requiescere possent,aut aliquid pro sua libertate moliri,servilibus semper,& laboriosissimis operibus mancipabant,veluti montibus excidendis,vallibus cōplanandis, vijs sternendis, ingentibus lapidibus extrahendis,& congerendis mansionibus, quas Peruani *Tambos*, monumentis,quæ *Huacas* vocabant, & alijs ædificijs, quomvis parum, aut nihil utilibus extruendis. Quorum ve-
7 stigia † hodie quoque in pluribus locis reperiuntur,eximium ac prolixum laborem & sudorem ædificantium, & vanitatem simul, ac crudelitatem iubentium, satis ostendentia, ut præter alios observat Ioseph. Acosta lib.6.histor.Ind.cap.14.& Fr.Gregor.Garcia lib.3.de Ind.orig.cap.3.§.1. pag.221. & lib.4.cap.19.§.8.pag.459. Garcilass. Inca de Incarum orig.lib.9. capit. 13.Ioan.Boter.in relatio.pag.388. & Maiolus 1.tom.colloq.pag.379. Pro-
ut in † antiquis etiam illis Ægyptiorum Regum Pyramidibus, & Mausoleis, & in lateribus ab Israëlitico populo,simili ratione, & tyrannide per Pharaonem exactis, egregiè adnotavit Ioseph. lib.2. antiquit. cap.5. Genebr.lib.1.chronogr.& ante eos Aristot.lib.5.Polit.cap.11. Strab.lib.17. Herodot. & Diodor. Sicul. lib. 2. & Plin.lib.36.cap.12. 8

Quæ omnia quàm sint † Tyrannorum propria, manifestè colligitur ex ijs,que de tyranni Principis indicijs,& diffinitione tradit Arist. lib. 8. Ethic. cap.10.& lib.4.Polit.cap.10.Plutarc. in lib.de doct.Princip.D. Gregor. lib. 12.Moral. cap.18. D. Thom.in tract. de regim. Princ. ferè per totum, gloss. verb. *Regum*,in Clem.1. de baptis.Bartol.in tract.de tyrannide,Alberic.in l. decernimus, C. de sacrosanct.Eccles. Roland.à Valle cons. 3. ex num. 104. Capicius decis.130.num.35.Pet.Gregor.lib.6.de Repub. cap. 18. Bodinus in methodo hist. cap. 6. Theatr. vitæ hum.vol.11.lib.1.pag.1613.& plures alij relati à Petr.Andr.Canonherio in aphor. Hippocrat. polit. pag.277. & sequentibus, & de iure nostro Hispano † celebris text. & omnino legendus in l.10.tit.1.part. 2. ubi Gregor. 9
Cùm contrà, is, † qui iustè, rectèque dominatur, magis subditorum commodis,quàm proprijs studeat, & tunc tantū ad supplicia,ac neces (& id quidem cum dolore) descendat, ubi aliquem puniri publica utilitas suadet, neque sævitiam, ut tyrannus, cordi habeat,qui ad eam ex voluptate potius, quàm ex causa, ac necessitate movetur, ut graviter scripsit Seneca lib. 1. de Clemēt.cap.12. Fr. Barthol.à Medina in 1.2. q.90. art. 2. pag. 822. & 10 11

co-

copiosè,& eleganter prosequitur Ste-
phan. Iunius in vindic. contra tyran.
quæst.3.quem refert & transcribit Ca
nonherius ubi supr.pag.801.&alia tra
dit Mag.Fr.Ant.Perez in Laur. Salmã
ti.certam.5.exposit. de homi. præfect.
cap.4.num.36.pag.282.Petr.Fernan-
dez Navarrete in discurs.Polit. cap.2.
& illustris.Cardin.Bellarm.lib.5.deRo
mano Põtif.cap.ult.§.*Dico secundò*,ubi
ex his cõcludit,Reges ignorãtes Deũ,
id est infideles, tyrannos potiùs esse,
quàm Reges : quod explicat in recog-
nitionibus ad illud cap.quoad modum
dominãdi,sive quoad usum potestatis.
12 Porrò † tyrannidem gravissimum
peccatum esse,& quasi seminariũ cru-
delitatis,omnes hominũ iniurias, sce-
leraque complecti,præclarè ultra Au-
ctores sup. relatos tradit Polybius lib.
2.histor. ac eapropter brevem semper
13 & execrabilem fuisse, † & a Deo ip-
sorum tyrannorum mortẽ,& Regno-
rum,quæ tyrannicè invaserunt, vel gu
bernarunt, brevi amissione ac transla
tione,alijsque supplicijs punitam,aper
14 tè constat † ex illo Sapient. 16. vers.
10: *Oportet illis sine excusatione quidem
supervenire interitum,exercentibus tyran-*
15 *nidem*: & ex simili loco † Iob vers. 10.
& seqq. *Cunctis diebus impius superbit:
& numerus annorum incertus est tyranni-
dis eius.Non ditabitur,neque perseverabit
substantia eius,neque mittet in terram ra-*
16 *dicem suam,&c.* † Eccles cap.8.vers.9:
*Interdũ dominabitur homo homini in ma-
lum suum.*Vbi novissimus & diligentis-
simus P.Ioan. Pineda plura congessit,
& alia tradunt Seneca.d.lib. 1.de Cle-
ment.cap.12.D.August.lib.4. de Civ.
Dei,cap.3.& 4. D.Thom.de regimine
Princip.lib.1.cap.10. Policraticus de
Curial.nugis lib.3. cap. ult. Petrarcha
de prosp.& adversa fortun. dialog.95.
Petr.Gregor.lib.6.de Republ.cap.19.
& lib.21.cap.1.& seqq. Stephan. Iun.
in d.tract.vindic.cont.tyran. & Marr.
Delrius in adag.sacr. to.1. adag. 718.
17 pag.310. qui sic explicat illud † Isaiæ
cap.16.vers.4:*Finitus est pulvis, consum
matus est miser,defecit qui conculcabat ter
ram.*
Quibus adsentiẽs Q.Curtius,† nul- 18
lam inquit potentiam scelere quæsitã,
cuiquam esse diuturnam. Et Iuvenal.
Satyra 10:
Ad generum † Cereris sine cæde & vulne- 19
*re pauci
Descendunt Reges,& sicca morte tyranni.*
Et Ælianus lib.6.de var. hist. cap.13:
*Pulcherrimè a Dijs immortalibus compa-
ratum est, ut nullam tyrannidem usque ad
tertiam generationem propagent :sed aut
confestim tyrannos tanquam proceras pi-
ceas perdant,& extirpent,aut liberos eorũ
viribus denudent,ac spolient.*Et Constan
tinus Manasses annal.pag.79:*Accidere
plerumque solet, ut Imperia non diù ma-
neant apud illos,qui ea rapuerũt;sed avo-
lent citò, quasique aufugiant, tanquam si
paulatim dominos ipsos incipiant agnos-
cere.*
Atque hinc factũ est, † ut prædicti 20
Indorum tyranni rarò in suis Impetijs
consenuerint,vel illa ad liberos & ne-
potes transtulerint,ut ex eorum histo-
rijs,& monumentis observant Aucto-
res suprà citati. Ipsiq; † Peruani Indi 21
profitebantur, se iusto Dei iudicio ab
Hispanis,ita numero paucis,sub iugũ
missos,quòd tyrannidem & fratricidiũ
Atahualpæ Ingæ eorum medio punire
voluerit: quapropter & tunc, & hodie
Hispanos † Viracochas appellant, eo 22
nomine gentem à Cœlo missam signi-
ficantes,ut præter alios commemorat
Ioseph.Acosta in histor.moral.Indiar.
lib.6.cap.22.Hieron.Bẽzo lib.4. cap.
21.pag.73.in 4.par.histor.Amer. Ant.
Herrera in histor.gener.Ind. decad.5.
lib.2.cap.12.pag.59.Michaël Balboa
Cabello inMiscel. Austr.3.par.cap.14.
Henric.Martinez in Reper.Mexican.
pag.238.Ioan.Boter.in relat. univers.
4.par.lib.2.pag.39. Garcilas. in histor
Incar.lib. 5. cap. 21. & novissimè Fr.
Alphonsus Ramos in historia Beatæ
Virginis de Copacavana lib. 1. cap.3.

in

in fine, & tetigimus suprà hoc lib. cap. 7. num. 50.

23 SECVNDÒ considero, † eosdem Indos ultra vitium tyrannidis, alijs multis, fœdißimisque peccatis naturalem legẽ violare, & ipsum naturæ auctorẽ Deum Opt. Max. graviter offendere consuevisse. Nam etsi Episcopus Chiapensis in tract. comprob. Imp. Ind. fol. 96. & 67. illos pro maiori parte his criminibus aspersos fuisse inficietur: reliqui tamen auctores graviter probãt, & exprobrant communem eorum ignaviam, stoliditatem, ingratitudinem, crudelitatem, nuditatem, ebrietatem, poligamiam, promiscuam libidinem, quam cum matribus, & sororibus exercebant, & plura alia vitia, quibus Indi ferè omnes dediti erant; de quibus ali-

24 qua † tetigimus sup. hoc lib. cap. 7. & latè agunt Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 2. lib. 4. cap. 3. pag. 115. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. & decad. 4. lib. 6. cap. 11. Fr. Hieronym. Roma. d. lib. 1. de Repub. Ind. cap. 2. cum seqq. Fr. Ludo. Legionẽs. in comment. sup. Abdiam pag. 669. Ioseph. Acosta de procu. Indor. salu. in procem. & in hist. Ind. lib. 6. cap. 18. Fr. Greg. Garcia de Ind. origin. lib. 3. cap. 2. 3. & 4. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 7. cap. 4. 5. & 6. lib. 8. cap. 5. lib. 10. cap. 13. lib. 21. cap. 3. Maluenda de Antichr. lib. 6. cap. 22. pag. 347. Torquemad. in monarch. Ind. lib. 2. cap. 28. pag. 250.

25 Vbi inter alia, de plurimis † Morezumę Mexicani Imperatoris uxoribus meminerunt, & quòd simul centum quinquaginta ex se gravidas ha-

26 buit. Quod † mirari nõ debemus, cùm Ant. Pigafeta tradat de Rege insulæ Gilolo, sexcentos filios ex se genuisse, eosque viventes omnes sibi obsequi solitos: quin addit, & alium Regẽ sexcentos & quinquaginta suo è corpore filios procreasse, eosq; vivẽtes vidisse. Et Marc. Polus lib. 3. capit. 6. prodit, Ziambæ Indiæ Orientalis Regi fuisse filios tercentos viginti quinque, quod & recolit Simon Maiolus in diebus Canicular. tomo 1. colloquio 4. pag. 101.

Extatque inter Regias schedulas 4. volu. pag. 269. summarium quoddam, quo † præcipua Indorum vitia prænotantur, & Christianis prædicatoribus iniungitur, ut eos ab illis dimovère totis viribus pugnent: & idem habetur, & cavetur in instructione data Ferdinando Cortesio anno 1523. eod. vol. pag. 248. & in Epistola Caroli V. Imper. ad Occidentales, & Meridionales Regulos missa ann. 1543. pag. 221. Vbi adijcitur, quòd in pluribus provincijs masculam † quoque venerem publicè & turpiter exercebant; prout etiam testantur multi ex auctoribus suprà relatis, præcipuè Anton. de Herrera decad. 1. lib. 3. cap. 4. pag. 88. Vbi loquitur de insula Hispaniola, & decad. 4. lib. 6. cap. 1. ubi de insula Coro, & decad. 2. lib. 4. cap. 3. pag. 115. ubi de alijs in communi, Garcilas. Inca in suis comment. 1. par. lib. 6. cap. 11. ubi tradit, Incarum tempore apud Peruanos hoc vitium puniri cœpisse; & Thom. Bozius d. lib. 7. cap. 4. Vbi ait, † quòd asservabantur in plurimis inaniũ Deorum templis, qui præposteræ libidinis usibus nefandißimis publicè, & quidẽ, ut putabatur, religioso decreto servirent: sanctumq; & pium reputabatur, tam immane facinus cũ ijs admisisse. 27 28 29

Et hoc adeò verum erat, ut ex Bodino libr. 3. dæmon. capit. 15. narret Theat. vitæ hum. volum. 17. lib. 1. pag. 3114. † quòd cùm ab Hispanis America subigeretur, compertum fuit, pederastiæ imaginem, pediconis inquam & cinædi, ab insulanis, suspensam collo, gestari pro amuleto, turpißimo instituto. *Etenim circumfluebant* (inquiũt) *gentes illæ sodomiæ turpißimis, & detestãdis sceleribus, magicisque artibus omnis generis: ideoque omnes ferè sunt ab Hispano profligatæ.* 30

Quod † peccatum quàm detestandum, & execrabile sit, satis constare 31

poterit ex ijs,quæ congessit Gratian. in Decreto causa 23.q.4.& 5.cap.flagiria.32.q.7.D.Thom.2.2.q.154.art. 11.l.cum vir,C.ad leg.Iul.de adulter. authent.ut non luxurien. contra nat. cap.Clerici,de excessib.Prælar.cap.si gens Anglorum,56.distinct.Vbi dicitur,quòd iram Dei,pestilentias, & tépestares inducit,l.1.& 2.tit.21.part. 7.ubi Gregor Lop.l.2.tit.9.lib.4.fori, ubi Montalvus,lib.1.tit.21.lib.8.Recop.ubi Azeved. & plurimi alij relati ab Ægid.Bossio in praxi crimi. tit.de stupro detestab.in masculos,pag.339. Menoch. de arbitrar. casu 286. Mascard. de probation. concl. 1313. Iul. Clar.& Baiard. §. sodomia, Bermon. Choværoneo de publ. concubin. rub. de peccato sodom.pag.17.Salzedo in addition.ad praxim Bern. Diaz, cap. 86.D.Ioã.Vela de delict.cap.33. Pet. Cened.in collectan. ad Decret. 130. num.1.& seq.Bobadilla lib.2.cap.14. num.20.& Farinac.in praxi criminal. q.10.num.414.Vnde

32 † antonomaricè appellari solet peccatum cōtra naturam, ut prærer suprà dictos Auctores, observat Fr. Barthol. de Medina in 1.2.q.71.arr.2.pag.624.

33 Er exrat † notabilis historia apud Perr. Martyr.decad.3.cap.1.Gomar. in d. histor.gener.Ind.cap.62.& additionator.Benzonis lib.1.cap.23. pag. 109.de Blasco Nuñez Balboa, qui cū provinciam Escaraguam, supetato & cæso eius Regulo,& alijs Indis, occupasset,invenit Reguli fratrem,& alios quosdam, muliebri vestitu ornatos: quod valdè admiratus,cùm causam ab incolis sciscitarerur,respōderunt, cæsum Regulum, & omnes eius aulicos nefando hoc peccato,naturę adverso, infectos; ideoque Reguli fratrem, & omnes eius comites muliebri ornatu amictos incedere, quibus neq; arcus, neque sagittas rractare licêret;ut reliquis viris, sed in servilibus officijs, in quibus aliàs fœminæ solêrent esse occupatæ, vitam rraducere necesse esse. Quam relationem Balboa ferè attonitus audiens,& ægrè dolens, adeò detestabile scelus ad istos Barbaros penetrasse,corripi statim omnes illos sodomitas iussit, numero ferè quadraginta,& canibus, quos circūducebat, lacerandos obiecit. Pagi incolæ conspectâ castigatione à Balboa factâ,cōprehenderunt etiam quotquot huic crimini obnoxios cognoverant, & illorum conspuentes faciem ad Balboā adducunt,ipsum orantes,ut provinciā eâ peste liberet. Atque inter reliquos, senex quidam, sublaris ad Cœlum manibus,& oculis,& converso ad Solem vultu,inquit;meritò adversus illos iratum esse,ob nefandum hoc scelus: cuius rei causa, tam horrenda tonitrua, tam frequenria fulgetra & fulmina in eam provinciam iacere, tam crebras aquarum illuvies ex mōtibus cadere, quæ ipsorum agros eluerent, & Maizum corrumperēt,unde fames per universam regionem subsequeretur. Nūc autem his monstris sublatis, sperandū esse,Solem iram mitigarurū, & se fruges sine noxa aliqua collecturos: omnesque Christianos,tanquam è Cœlo delapsos,venerati cœperunt.

Tertiò perpendo,† quòd ijdē Indi anrropophagi ut plurimùm erant, 34
hoc est, humanis carnibus vesci solebāt,& ad hoc hostes,& caprivos quærebant,& rrucidabant, ur referūt auctores,& schedulæ suprà citaræ, & ultra eos Pet. Malferir.d.consi. 769. nu. 72.& 76.Abraham.Ortel.in Thesaur. Geograph.verb. *Antropophagi*, & Sebastian.Covarr. in Thes.ling. Hispan. eod.verb.ubi dicunt,eos hodie passim reperiri in Novo Orbe, Pett. Bemb. lib.6.hist.ubi † de Canibalibus & Caribibus agit, Christoph. Columbus in 35
relat.suar.navigat.cap.92. pag.96. & cap.111.pag.118.quem refett Simon Maiol.in dieb.Canicul.tom.2.colloq. 1.pag.79. ubi de eisdem Canibalibus tradunt, aliquãdo longa metiri itinera supra mille milliaria, ut carnibus

ves-

vescătur humanis, Alberic. Vespucius in relar. suar. navigat. cap. 117. pagina 125. Vbi ait, se vidisse in insulis Barlo-
36 venti † quendam Indum Canibalem, qui pro gloria non mediocri iactabat, se esitavisse supra tercentum viros, &
37 urbem, † ubi in conrignarione huma nas carnes, easdemque salitas, persiles habebant, uti nos carnes aprinas sole, vel fumo siccatas, appendimus in culina trabibus, & in primis insitia, & id genus alia. Imò mirabantur plurimum, quod nos non vesceremur hostibus, quorum carnes aiebant, appetentiam cibi facere, & miri saporis esse.

Idem tradit Americus Vespuc. de Indis Hispaniolæ in sua navigatio. 1. pag. 161. & navigat. 2. pag. 170. & na-
38 vigat. 3. pag. 178. dicens, † quòd alijs carnibus præter quàm humanis rarò vescebantur, & quòd in his vorandis sic erant inhumani, & immansueti, ut omnem feralem, ac bestialem modum superarent. Omnes enim (inquit) hostes suos, quos aut perimunt, aut captos detinent, tam viros, quàm fœminas indistinctè cum ea feritate deglutiunt, ut nihil ferum, nihilve brutum magis dici, vel inspici queat. Indos
39 quoque † Novæ Hispaniæ, quamvis magis politicos, in hoc idem vitium antropophagiæ delapsos, & quando id originem habuerit, latè recenset Fr. Ioan. Torquemada in Monarch. Ind. rom. 2. lib. 14. cap. 26. Et quando, & quomodo Motezuma illorum Imperator his cibis uteretur, tradit idem auctor. 1. tom. lib. 2. cap. 18. pag. 249. Et de simili Brasiliensiũ feritate Herrera decad. 4. lib. 8. capit. 13. pag. 218 Et de Peruanis Petrus Cieza 1. parte capit. 26. & latè Garcilas. Inca in suis commentarijs 1. par. lib. 1. cap. 12. licèt post Incarum Imperium hoc desijsse tradat lib. 2. cap. 7.

Et quod peius est, non solùm in hostes, & captivos sævire solebant, ut eorum carnibus vescerentur, verùm & senes † quoque parentes, & pro- 40
pinquos interficere, & edere consueverunt, tanquam inter senes, & mortuos nullum esset discrimen, ut refert Ludovic. Gomezius in reg. Cancellar. de infirm. resign. quæst. 7. colum. 1. & ægrotantes, & moribundos in sylvas deducere, ibique solos relinquere, aquâ, & cibo ad pauculos dies erga illos apposito, ut recolit Americ. Vespucius in d. sua navigat. 1. pag. 160. Et de Bactrianis, & alijs Indis Orientalibus tradidit Cicero lib. 1. Tusculan. quæst. Valer. lib. 2. cap. 1. Alexand. ab Alex. lib. 3. Gen. cap. 2. Cœl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. capit. 28. & Theatr. vitæ humanæ vol. 19. lib. 2. pag. 3606.

Quinimo (quod adhuc magis mirandum videtur) adeò huic nefario vitio dediti erant, † ut sæpè pater filios 41
epularetur, & vicissim nati parentem, prout sors tulisset, aut eventus, ut narrat Alber. Vespucius ubi suprà, pagina 125. & Petr. Martyr, Ferdinand. Lupecius, & alij relati à Bozio dict. lib. 7. cap. 4. 5. & 6. in fine, & lib. 10. cap. 13. & lib. 21. cap. 3. post medium, & Garcilassus dict. cap. 12. Vbi his Indorum nationibus commune esse dicunt, ut sese mutuò homines ederent, † & ut 42
multas concubinas haberent, ex quibus plurimos filios suscipiebãt, & huic uni rei operam dabant, ut ij pinguibus alimentis infarcirentur, & adipe repleti, ad ætatem paulò adultiorẽ pervenirent, quam simul atque attigissent, in frusta eos discerpabant, & assos, vel coctos (quod vel cogitatu horrendum videtur) proprios natos summa cum voluptate ipsimet genitores crudelissimè comedebant.

Quod † antropophagiæ vitium 43
Plin. lib. 7. natur. histor. cap. 2. meritò incredibile, & monstri instar videri ait; & portentosum, ac immane vocat Clemens Alexand. lib. 2. Pędag. capit. 1. & lib. 3. cap. 3. & lib. 7. Stroma. cap. 3. Vbi eius additionator Gentianus Hervetus † Pythagoricũ illud dogma 44

pro-

ftoicquitur,quo non solùm ab humanis, verùm ab aliorum etiam animalium carnibus abstinêre docebat:quia
45 carnibus † vesci,magis esse ferarum, quàm hominum reputabat,ex ratione,quam in eius vita tradit Laërtius, & Erasm.in adag. *Amicitias silentium perdidit.* Et eòdem respiciens Iuvenal.satyr.ultima, utrumque his elegantibus carminibus comprehendit:

Adspicimus populos, quorum non sufficit ira
Occidisse aliquem, sed pectora, brachia, vultum
Crediderant genus esse cibi, quid diceret ergo,
Vel quò non fugeret, si nunc hæc monstra videret
Pythagoras? cunctis animalibus abstinuit, qui
Tanquam homine, & ventri indulsit non omne legumen.

Neque abest Ovid.qui lib.15. Metamorph. de eodem Pythagoræ præcepto loquens,sic canit:

Heu quantum scelus est in viscere viscera condi,
Congestoque avidum pinguescere corpore corpus,
Alteriusque animantem animantis vivere letho:
Ergo ne pietas sit victa cupidine ventris,
Parcite vaticinor cognatas cæde nefanda
Exturbare animas, nec sanguine sanguis alatur.

47 Paulus † etiam Orosius humanæ carnis esum infames escas appellat; sic enim accipiendum est illud, quod lib. 5.cap.23.de Calaguris obsidione scriptum reliquit: *Uxamam Pompeius evertit, Calagurim Afranius iugi obsidione confectam, atque ad infames escas miseranda inopia coactam, ultima cæde incendioque delevit.*

Et Strabo lib.4. Geograph.pagina
48 139. † Barbarum & Scythicum esse refert,carnibus humanis vesci,licèt id
49 inquit, usurpasse, † obsidionum necessitatibus urgentibus Galli etiam, Hispani,aliique complures feruntur. De quibus plura exempla commemorat Theatr. vitæ humanæ volum.14. lib.3.pag.2939. & est valdè memorabile illud,quod habetur lib.4. Reg.capit.6.quamvis Valer.Maxim.lib.7.capit.6. † etiam cuiuslibet necessitatis 50
facto,hoc tam infandum crimen excusare non audeat. Sic enim de Numantinis scribit: *Numantini à Scipione vallo, & aggere circundati, cùm omnia, quæ famem eorum trahere poterant, consumpsissent, ad ultimum humanorum corporum dapibus usi sunt: quapropter capta iam urbe, complures inventi sunt, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes: nulla est in his necessitatis excusatio; nam quibus mori licuit, sic vivere necesse non fuit.*

Et hac de causa narrat Anton. de Herrera in dict. histor.gen.Ind.decad. 1.lib.6.cap.10.& decad.2.lib.1.cap. 8.& lib.9.cap.8. † primis temporibus 51
detectionis huius Novi Orbis, hanc feritatem humanorum ciborum urgentissimam inter alias rationes reputatam fuisse,ut Indi eis vescentes debellari,& in servitutem redigi possent.

Pijssimâque † & Indis alioqui mirum in modum favêtem Elisabetham 52
Reginam Catholicam, ubi audiebat, aliquos eorum hominivoros esse, sic excandescere solitam, ut ad internecionem usque deleri iuberet.

De insigni quoque illo Duce † Ferdinand.Cortesio narrat idem Herrera 53
decad.3.lib.3.cap.8.pag.282.quòd cùm Mexici existens,indigenam quêdam videret, alterius occisi cruta mandentem, ita rei feritate, & illius abominandi vitij extirpandi desiderio commotum,ut Indum statim abduci, & vivum cremari iusserit. Et decad.2. lib.6.capit.14. refert quantum cum Tlascaltecis pugnaverit,ut eos ab humanarum carnium esu diverteret. Et decad.3.lib.3.capit.ult.pag.137. scribit, eundem Cortesium Panucenses,

& Chi-

& Chilanos Novæ Hispaniæ funditus
subvertisse, quòd huic vitio nimis de-
diti essent.

QVARTÒ facit, quòd præter supra
dictam feritatem, & crudelitatem,
alias, & quidem longè graviores, usi-
54 tabant; † occasione sacrificiorum,
quæ dæmonis astu cæcati, varijs mo-
dis in varijs provincijs peragebant,
innumera innocẽtium hominum cor-
pora, non solùm hostium, aut extra-
neorum, verùm propinquorum, atque
etiam filiorum, nefarijs & cruentis ri-
tibus suis idolis immolantes. De qui-
55 bus † ultra ea, quæ habentur in dicto
Sũmario pro extirpandis vitijs Indo-
rũ, & in instructione Corresij, & episto-
lâ Caroli V. quorum mentionem fe-
cimus sup. hoc cap. num. 27. sigillatim
tractant Petr. Martyr omnino viden-
dus in decadibus Novi Orbis pag. 58.
Fr. Hieron. Roman. dict. lib. 1. de Re-
publ. Ind. capit. 11. & sequentib. Mar-
quard. in dict. tract. de Iudæ. & infidel.
1. part. cap. 14. fol. 57. Pet. Malferit.
apud Mandel. dict. cons. 769. ex num.
76. Acosta in histor. Moral. Ind. lib. 5.
cap. 19. ubi de Peruanis, & cap. 20. &
21. ubi de Mexicanis, Ioan. Boter. in
dict. relat. univers. 4. part. lib. 1. pagina
22. & lib. 2. pag. 28. Fr. Augustin. Da-
vila in histor. Mexic. Ordin. Prædicat.
lib. 1. cap. 24. & 25. Fr. Ludovic. Gra-
narens. in Symbol. Fidei 4. par. cap. 10.
§. 1. pag. 461. Ioan. Magin. Paravin. in
tab. Geograph. 2. part. tab. 32. Anton.
Possevinus in Bibliothec. 1. tom. pag.
431. Vbi agit de varijs sacrificijs Ia-
poniorum, & unde originem habue-
rint, Fr. Alphons. Ferdinand. in histor.
Ecclesiast. nost. temp. lib. 1. per to-
tum, ubi cap. 1. & 2. agit specialiter de
sacrificijs Indorum insulæ S. Domini-
ci, & ex cap. 9. ad 36. de Mexicanis,
cap. 42. & 43. de Guathemalensibus,
cap. 46. 47. & 48. de Novo Regno
Granatæ, cap. 50. & 51. de Peruanis,
& cap. 55. ex pag. 188. de Chilensibus,
Fr. Ioan. à Torquemada in dict. Mo-
narch. Ind. lib. 6. cap. 33. & lib. 7. per
totum, præcipuè capit. 17. ubi agit de
Nova Hispania, Garcilassus Inca lib.
1. commentar. cap. 9. & sequentib. &
lib. 2. per totum, ubi de sacrificijs Pe-
ruanorum, Anton. de Herrera decad.
2. lib. 6. cap. 15. ubi de Tlascaltecis, &
lib. 7. cap. 12. & 18. & decad. 3. lib. 1.
cap. 15. 16. 17. & 20. & lib. 2. cap. 11.
& sequentib. ubi de Mexicanis, & lib.
7. cap. 9. pag. 285. ubi de sacrificijs mul-
tarum virginum, & decad. 4. lib. 10. ca-
pit. 3. & 4. ubi de Iucatanis decad. 5.
lib. 1. per totũ, ubi de Peruanis, Lau-
rent. Surius in commentar. anno Do-
mini 1558. Simon. Maiol. in dieb. Ca-
nicul. tom. 2. colloq. 1. pag. 79. & tom.
1. colloq. 23. Vbi inter alia tradunt,
mille † plerũque homines uno die in 56
civitate Mexicana dæmonibus immo-
lari solitos, & aliquando quinque mil-
le, diemque extitisse, in quo diversis
locis plusquàm viginti hominum mil-
lia immolata fuerunt.

Et communiter in sola Mexicana
urbe quot annis septuaginta millia
hominum sævissimum in modum im-
molari, scriptis suis mandavit Thom.
Bozius dict. lib. 7. de sign. Eccles. cap.
4. in fine, & lib. 12. cap. 21. in fine, ubi
alia miranda de eisdem mactationi-
bus tradit; & Pat. Ribadeneira lib. 2.
de Princip. Christian. capit. 35. & Pat.
Marquez in Gubernat. Christian. lib.
2. cap. 30. pag. 333. Lilius quoque Gi-
raldus in histor. Deor. syntag. 17. pa-
gina 529. & Ludovic. Vives in annot.
ad D. August. lib. 7. de Civitate Dei,
cap. 19. pag. 362. se legisse tradunt,
paucis ante annis ab Hispanis nautis
Orbem lustrantibus insulam reper-
tam, quam ipsi à Carolo Carolinam
dixere, † in qua frequentes visebãn- 57
tur statuæ æneæ suorum numinũ, quæ
intrinsecùs cavæ, manibus iunctis,
pansisque fuerant, in quibus infantes,
& puerulos, quos dijs illis suis immo-
labant, includere solebant, & crudelis-
simè incendebant in caveis statuarũ,

& simul acrorum igne accenso, & æte
calorum concipiente, Ioseph etiam
Acosta idem omnibus ferè nostris In-
dis commune fuisse repetit libro 2. de
de procur. Ind. salu. capit. 3. in fine, sic
58 inquiens: †. *Manifestum verò est inter
istos innumerabiles innocentium cædes per-
petrari, cùm & obvios quosque rapiunt,
& trucidant, & in suos quoque immani-
ter sæviunt, pueros, fœminas, & miserabi-
le genus necè dantes, adeò ut cruore huma-
no, macelli cuiusdam instar, per multa lo-
ca redundare comperta sint. Quorum te-
stis locuples esse potest Mexicana Provin-
cia.*

Et licèt Garcilassus Inca lib. 2. cap.
59 7. ex relatione Patris Valera † affir-
met, Indos Peruanos post Incarũ Im-
perium his hominum sacrificijs usos
non fuisse: contrarium tamen verius
est, ut ex prædictis Scriptoribus con-
stat, & præcipuè ea exercebant, ubi
Rex inaugurandus erat, vel ubi sepe-
liendus: quo tempore plus mille infan-
tes masculi, & fœminæ à quadrien-
nio usque ad decennium devovebant-
60 tur: & † prætereà uxores & famulos,
adhuc viventes, cum viris, aut domi-
nis vita functis, in idem sepulchrum in-
trare cogebant, ut testantur relatio-
nes Novi Orbis cap. 76. pag. 72. & cap.
139. pag. 151. Ioan. Boëm. de moribus
omn. gent. pag. 110. 117. & 208. Aco-
sta d. lib. 5. hist. Ind. cap. 19. Ioan. de Be-
tanzos in hist. Incarum, Gomara 1. p.
hist. Ind. fol. 41. Fr. Gregor. Garcia de
Ind. orig. lib. 3. cap. 3. §. 4. & Fr. Hiero-
nym Roman. d. lib. 1. de Rep. Ind. cap.
7. & 9. ubi etiam apud Mechoacanos
hoc magno cum excessu usitatum fuis-
se commemorat.

Et adeò in omnibus ferè Indiarum
regionibus, præcipuè Peruanis, mos
idem increbuit, ut etiam post Chris-
ti Fidem disseminatam, vix Indi ab
61 hac superstitione desisterent; † unde
emanavit Regia schedula Philippi Se-
cundi, quæ id in posterum fieri sub gra-
vissimis pœnis interdicit, & habetur
in volum. 4. pag. 351. data Tauri die
18. Ianuarij anno 1552. in hæc ver-
ba: *El Principe. Presidente i Oidores
de la Audiencia Real de las Provincias
del Perù, à Nos se ha hecho relacion, que
los Gaziques de essa tierra han tenido por
costumbre al tiempo que mueren, mandar
matar Indios, è Indias para enterrar con
ellos, i yà que ellos no lo mandan, se haze.
I comoquiera que no es de creer que cosa
semejante se haga al presente en essa tier-
ra: i que si se oviesse hecho, ò hiziesse des-
pues que vosotros estais en ella, lo avriades
mandado castigar i remediar como convi-
niesse: Por ser el negocio de la calidad que
es, he acordado de mandar dar esta mi ce-
dula para vos: por la qual vos mando, que
esteis mui advertidos de no consentir, ni
dar lugar que en ninguna manera, ni por
ninguna via se haga lo susodicho: i si por
caso alguno lo hiziere, lo hagais castigar cõ
todo rigor, como convenga. Fecha en Toro
à diez i ocho dias del mes de Enero de mil
i quinientos i cincuenta i dos años,* Yo EL
PRINCIPE. *Por mandado de su Alteza.
Francisco de Ledesma.*

Hæc autem † talis ac tanta tot sa- 62
crificiorum humanorum feritas, & bar
baries satis constet, quàm sit contra-
ria præceptis legis naturalis, quæ ho-
mines ab hominibus iuvari, filios a pa-
rentibus procreari, atque educari, non
autem trucidari desiderãt; & quod no-
bis nolumus, alijs fieri prohibent, l. 1.
§. ius naturale, & §. iuris præcepta, §.
ut vim, D. de iust. & iure, cap. 1. & cap.
ius naturale, cum alijs, 1. distinct. Atq;
ita † eiusmodi sacrificia, non solùm 63
nobis, qui piam, & Christianam re-
ligionem Dei beneficio colimus, ve-
rùm ipsis quoque Ethnicis, & infide-
libus execrabilia, & abominabilia vi-
sa sunt, ut tradit Petr. Malferit. dict.
cons. 769. num. 76. & Simon Maiolus
in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. ex
pag. 79.

Indeq; Gn. Cornel. Lentulo, & Pub.
Licin. Crasso Coss. † S. C. cantũ fuit, 64
ne novam inducere religionem, nove

hominem immolare, aut humano sanguine litare liceret. Quod laudās Plin. lib. 30. cap. 1: *Non satis, inquit, astimari potest, quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum, mandi verò, etiam saluberrimum*, & Cicer. in oratione pro Fonteio, quem refert Thom. Bozius lib. 7. de sign. Eccles. capite 4. immanem ac barbaram hanc consuetudinem immolandorum hominum vocat, & alia adducit Alex. ab Alex. lib. 6. Genial. cap. 26. ubi Tiraq. in addit. plura congessit, & Pat. Pradus in Ezechiel. cap. 20. vers. 26. Lilius Girald. d. syntag. 17. in fine, Martin. Delrius in Troad. Senecę vers. 297. Servius, Cerda, & Pontanus in illud Virgilij 3. Georg.

—— Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras.

65 Vbi Busiridem, & eius aras eximiè reprehendit, quòd iste crudelissimus Ægypti tyrannus, hospites omnes Iovi immolabat, quousque ab Herculo unà cum Amphidamante filio, & reliquis aræ ministris interfectus fuit. Vt præter alios refert Agell. lib. 2. noct. Attic.
66 cap. 6. ubi † adiectivum, *Illaudati*, finem, & extremitatem malitię denotare inquit. Statius quoque Papin. lib. 12. Thebai. ob idem scelus, eundem Busiridem trucibus monstris dignum vocat:

Non trucibus monstris Busirim infandũque dedisti
Cercyona.

67 Et Claudian. libro 1. in † Eutrop. inventorem adeò infandi sacrificij meritas luisse pœnas, sic eleganter scribit:

Quàm benè dispositum terris, ut dignus iniqui
Fructus consilij primis auctoribus instet.
Sic multos fluvio vates arente per annos
Hospite qui caeso monuit placare Tonantem
Inventas primum Busiridis imbuit aras,
Et occidit saevi, quod dixerat, hostia sacri.

Quod locum fecit † Adagio, *Busiridis ara*, de quo Ald. Manuti. in adagijs, & Martin. Delrius in adag. sacris, 1. tomo, adag. 861. pag. 464. & 2. tomo, adag. 30. pag. 36. & latè Pat. Serarius super Esther cap. 7. vers. 10. Atque hùc etiam respicit † elegans illa querela Imilcis, uxoris Annibalis, quæ cùm Aspar, eius filius, esset mactandus, sic dolens ait apud Silium Italic. in calce quarti libri Punicor. 6

Quæ porrò hæc pietas delubra aspergere tabo?
Heu prima scelerum causa mortalibus ægris
Naturam nescire Deum: iusta ite precari
Thure pio, cadisque feros avertite ritus:
Mite & cognatum est homini Deus, hactenus oro,
Sit satis ante aras caesos vidisse iuvencos.
Aut si velle nefas superos, fixumq; sedetq;
Me me, quæ genui, vestris absumite votis
Cur spoliare iuvat Lybicas hac indole terras?

Et † Quintil. in Fanatico eadem hominum sacrificia non minus graviter dolens, quàm reprehendens: *Istud*, inquit, *si Deus cogit, iratus est. Etiam ne hæc sacrificia sunt? Nonne satius est pecudum more vivere, quàm Deos tam impios, tam profanos, tam sanguinarios colere?* Nimirum, quia ut præclarè tradit Clem. Alex. lib. 3. Strom. cap. 3. in fin. oportet, Deo † offerre sacrificia non sumptuosa, nec splendida, sed quę sint pia, & ei accepta, & suffitũ illum in lege cōpositum, qui constat ex multis linguis, & vocibus in oratione, vel potius, qui ex diversis gentibus, & sexibus per donũ testamentorum constituitur in unitatem fidei, & in laudibus congregatur, mente quidem purâ, iustâ autem, & rectâ vitæ institutione, ex sanctis operibus, & iustâ oratione. Nam quis tam stultus, ut ait Lepor Poëticus, & tam ignavi est animi:

Tam credulus est vir quisquam, ut speret Deos,

Quæ

Quæ non habens carnem offibus, tosta &
bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere.

72 Quod præsentiens † Cato, sive quis-
quis ille est, qui vulgata Disticha, certè
Catone digna, composuit, de quibus,
& eorum Auctore plura tradit Martin.
Delr. in pręfat. ad cōment. sup. Thren.
Ierem. & Tiraquel. de nobilit. cap. 31.
num. 386. pag. 302. nō solùm hominū,
verum, & pecudum victimas Deo in-
fensas esse, his verbis ostendit:

Thure Deum placa; vitulum sine crescat
aratro,
Ne credas placare Deum, dum cæde lita-
tur.

73 Et graviter † Arnobius lib. 7. contra
Gent. dum ait: *Postremò, quod gaudium*
est innoxiorum animantium mactatione
lætari, miserabiles sæpè exaudiri gemi-
tus, rivos sanguinis fluere, & semiferinos
homines, quinimo feri, quos infœlix ne-
cessitas, & malus usus docuit, cibos ex
his capere. Miseratione interdum commo-
vemur illorum, arguimusque nos ipsi,
penitusque re visa atque inspecta damna-
mus, quòd humanitatis iure deposito, natu-
ralis instij consortia reperimus.

74 Augebaturque † prędicta istorum
Indorum feritas, & impietas ex eo,
quòd ingentem etiam, ut diximus vir-
ginum, & infantium filiorum nume-
rum immolare solerent, quod scelus,
etsi ab Hebræis quoque, & alijs natio-
nibus aliquando usitatum fuerit, ut
colligitur ex 4. Reg. 3. & 17. & Sapient.
75 cap. 14. Semper † tamen Deo infe-
stum, & hominibus nefarium reputa-
tum fuit: & de eo queritur David
Psalm. 105. vers. 37. & sequent. dum
ait: *Et immolaverunt filios suos, & filias*
suas dæmonijs: & effuderunt sanguinē in-
nocentem: sanguinem filiorum suorum, &
filiarum suarum, quas sacrificaverunt
sculptilibus Chanaan, Ierem. capite 19.
ubi cùm multa mala habitatoribus Ie-
rusalem comminatus fuisset, hoc sce-
lus inter alia, ut gravissimum, memo-
rat: *Et repleverunt locum istum sangui-*
ne innocentum, & ædificaverunt excelsa
Baalim, ad comburendos filios suos igni
in holocaustum Baalim, quæ non præ-
cepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in
cor meum. † Sapient. 12. vers. 5. & 6. 76
ubi refertur supplicium, quod Deus
Chananæis pro huiusmodi criminibus
irrogavit: *Et filiorum suorum* (inquit)
necatores sine misericordia, & comesto-
res viscerum hominum, & devoratores
sanguinis à medio sacramento tuo, & au-
ctores parentes animarum inauxiliata-
rum perdere voluisti per manus parentum
nostrorum. Quibus in locis plura de hoc
sacrificij genere, & de illius forma, &
ratione tradūt Expositores, pręcipuè
Genebrard. Iansen. Bellarm. & Ioan.
Lorinus, idem Lorin. sup. Acta Apost.
cap. 7. vers. 43.

Inauxiliatę † verò vocatur animæ, 77
idest, corpora filiorum, qui à parenti-
bus immolabantur, & comedebātur,
quòd omni ope, & auxilio destitueren-
tur: cū nec cæsi se defendere possent,
nec parentes, qui ipsi cæsores, & co-
mestores erant, tueri eos vellent, mul-
tò bestijs peiores, quæ nō † modò suos 78
occidere fœtus non sustinent, verùm
etiam pro illis, dum pugnant, sępè mor-
ri se offerunt, ut latius dixi in tract. de
crim. parric. lib. 2. cap. 10. & inde Can-
tacuzenus loco illius verbi: *Auctores,*
reponit, *Solutos,* quippè qui inquit, vin-
cula naturæ perruperint, ut genito-
res desijsse viderentur eorum, quorum
erant interfectores.

Prætexebant † autem Hebræi A- 79
braham, & Iephte exemplum Genes.
22. & Iudic. 11. 31. & sequentib. quo-
rum prior † aggressus est sacrificare 80
filium, & perfecisset, nisi Deus, qui prę-
ceperat, progressum inhibuisset. Poste-
rior devotam filiam re ipsâ immola-
vit. Quod tamen quàm parum eis pro-
desset, satis apparet; nam Abraham,
Auctore Deo, id tentavit, qui tamen
perfici noluit, contentus pręparatione
mentis ad obediēdum; Iephte † verò 18

factum nonnulli vel non excusant, vel animum dumtaxat, & ignorantiam admittunt, ut advertit Lorin. sup. d. cap. 12. Sapient. pag. 424. Ioan. Azorius 1. part. instit. Moral. lib. 11. cap. 14. q. 2. & Doctor Ribera in epist. ad Hebr. cap. 11. num. 89.

82 Gentiles quoque, etsi idem sacrificium in † Saturni memoriam frequẽtarent, quem infantes filios suos devorasse, fabulę narrant: & apud eos etiam celebretur Iphigenię filię Agamemnonis mactatio, & filiarum Erichthaei Attici, filij Creontis; gravissimis tamen poenis, & edictis (ut diximus) ne id fieret, cautum est; ut preter Plin. & alios suprà relatos ostendit Plu-

83 tarch. in Apophteg. dum † scribit, Gelonem tyrannum Siciliae, cùm Carthaginenses vicisset, eis iussisse, ne homines immolarent, alioqui se illis bellum facturum. Et Quint. Curtius lib. 4. dum ait: *Sacrum, quod quidem Dijs minimè cordi esse crediderim, nostris saeculis intermissum, repetendi Auctores quidam erant, ut ingenuus puer Saturno immolaretur.*

84 *Quod † sacrilegium veriùs, quàm sacrum, &c.* & tradit alia D. August. sup. Iud. q. 49.

Et inde legimus, quòd cùm in Africa Saturno infantes palàm à parentibus immolarentur, blandirijs, & osculo comprimente vagitum, ne flebilis

85 hostia offerretur, † Tiberius, cùm ibi Procõsulem ageret, hoc graviter vindicavit, eosdem Sacerdotes in ijsdem arboribus templi sui, obumbratricibus scelerum, votivis crucibus exponens, ut scribit Tertul. in Apolog. cap.

86 3. Qui † tamen dolebat, suo tempore in occulto hoc sacrum facinus perseverare, prout refert etiam Lactan. Firmian. lib. 1. Divin. inst. cap. 25.

Et ad huius cruenti, & infandi sacrificij pravam consuetudinem puniẽdam, & penitus extirpandam, respicere putat (& meo iudicio rectè) Iacob. Revard. lib. 3. coniectaneorum cap. 1. quod ab Imperatoribus Valente, Valentiniano, & Gratiano ad Probum rescriptum est in † l. si quis penult. C. 87
ad leg. Cornel. de sicarijs; dum inquiunt: *Si quis necandi infantis piaculũ aggressus, aggressave sit; sciat se capitali supplicio esse puniendum.* Nam quod Cuiacius existimat lib. 6. observat. cap. 21. nempè ibi legem Corneliam extendi, ut licet de homine tantùm loqueretur, ad infantis occisionẽ traharetur, eo argumento diluitur, † quòd in- 88
fans homo est, & eius occisio lege Corneliâ vindicabatur, non solũ postquàm in lucem editus erat, verùm & dum visceribus vis infertur, ut abrogatur, l. si mulierem 8. D. ad l. Cornel. de sicar. l. Cicero, D. de poenis, cum alijs, quę Ego pleniùs congessi dict. lib. 2. de crim. parric. cap. 12.

Atque hinc est, quòd † piaculi mẽ- 89
tionem faciũt Impp. in d. l. penult. quę vox etsi pro quolibet irreligioso scelere saepè sumatur, l. 7. §. ult. D. de iure deliber. ibi: *Ea, quae sine piaculo non possunt praeterire,* Iul. Paul. lib. 1. Sentent. tit. 23. ibi: *Piaculum admittit, qui corpus sepulturae traditum nudaverit, & Solis radijs ostenderit,* peculiariter tamen ad hoc impium, & triste sacrificiũ significandum, eâ utitur Lanctantius sup. ibi: *Itaque ut diligentius piaculum solverent ducentos nobilium filios immolasse,* & ad alia similia refertur à Virgilio lib. 6. Aeneid.

Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.

Et † piacularis hostia ea vocabatur, 90
quam pro exolvendis populi peccatis devovebãt, precibus solemnibus à Saga, sive Sacerdotissa conceptis, ut malum omne in eam converteretur. Quã eâdem ratione piatricem, sive expiatricem vocabant, ut ex Barrone, Festo Pompeio, & alijs doctè observat Girald. d. syntagm. 17. pag. 472. & Anton. Clarus Silvius in commẽt. ad leg. Reg. cap. 14.

Et de his † infantibus, ante septimũ 91
diẽ necari solitis, alia notat Per. Fab.

lib.

lib. 1. Semestr.cap.6. pag. 34.docens, ideò apud Græcos receptum, ut septimo die pueris imponerentur nomina, tanquam saluti,& incolumitati eorum hoc pacto magis consuleretur, ut observat Aristot.lib.7.de histor. animal. ad finem.

Eratque huic errori, & impietati si-
92 milis alia † Cataphrigarum,& præputiatorum,qui infantis sanguinē, quem de toto eius corpore minutis punctionum vulneribus extorquebant, farinā miscebant, panemque inde facientes, quasi Eucharistiam suam confecisse perhibentur.Quod fortitan dedit cau-
93 sam, † ut infanticidia Christianis olim a Paganis obijcerentur.Quod doleo, & omnino falsum fuisse, convincit Eusebius lib.4.histor. Ecclesi. cap. 6.Tertull.in dict. Apolog. Marquard. in tractat.de Iudæ.& Infidel. 3. parte, capit. 11. numer.7.& 8. & Martin. Delrius lib. 3. disquisit. magic. part.1. quæst. 2. pag. 188. & quæst.3.sect.2. pag.207.

Neque mirum est, Romanos omnium nationum prudentissimos, & politissimos eo tempore habitos,cruenta hæc, & feralia sacrificia abhorruis-
94 se:cùm † & ipsos barbaros Indos, de quibus agimus,iam eorum tæderet, & maximopere ab illis eximi cuperent, atque aliam legem,& ceremonias amplecti,quamvis Sacerdotum metu, & reverentiâ cohiberētur.Et hæc in causa fuit,ut fidem nostram ita facilè, & voluntariè reciperent, ut ex aliorum relatione testatur Acosta dict. lib. 5. cap.22.Ioan.Boter.d.4.par.lib.2.pag. 30.& 35.& Anton.de Herrera decad. 3.lib.2.cap.16.pag.91.ubi narrat,Hi-
95 spanos † diris istorum sacrificiorum spectaculis motos,& quasi Divinis impulsibus percitos,setiò deliberasse,usq; ad mortem pugnare, ut execrandas illas innocentium cædes in posterum impedirent.

Præsertim cùm die quadam, nimis ob socios ab Indis immolatos, com-
motì, quemdam † eximiæ formæ ado- 96
lescentem Indum mactari viderent; qui, extracto iam corde, ubi per templi gradus de more iactus fuit, quasi Hispanorum opem implorans, patrio sermone clamavit:Heu Equites,miserè me miserum occiderunt.

Quod non est cur alicui incredibi-
le videatur, cùm † naturaliter con- 97
tingere potuerit,iuxta ea, quæ tradit Galen.lib.2.de Hippocrat.& Platon. placit.cap.4.referens, aliquoties in animalium sacrificijs accidisse, ut extracto eorum corde, iamque super aram, & rogum coniecto, respirarent, validèque mugirent, & tantisper hàc & illàc decurrerent, ut omittam alia, quæ de quibusdam, qui post mortem locuti sunt, tradit Martin. Delrius
lib.2.disquisit.mag.q.19. 01

Sed & alia expressiora argumenta præcesserunt, quibus manifestiùs constitit,quantum hæc infausta sacrificia Dei ultionem provocassent. Nam ut pretereā illud, quod ex Cardano, & alijs retulimus suprà hoc li-
bro capit.2.numer. 52. de † Angelo, 98
qui cuidam immolandò adstitit, & brevi desiturum hoc genus sacrificij, Deumque vindictam pro eo sumpturum, significavit. Extat quóque aliud mirandum, & portentosum testimonium apud Acostam lib.7.cap.23.pag. 511.Boter.dict.lib.2.pag.36. & Herreram decad. 3.lib.2.capit.8.pag.70.
qui † narrant, quòd cùm Motechu- 99
mà, Mexicanorum Imperator, multis, & tristibus augurijs anxius esset, quæ vitæ, & imperij eius interitum prænuntiabant,Deorum iram placare conatus,ingentem lapidem ad templum afferre curavit, ut supra illum plures, & frequentiores solito, hominum victimas immolaret : cùmque primò lapis, multis licèt urgentibus, & funes validissimos adhibentibus, loco vel tantillum dimoveri non posset,& rursus maioribus hominum copijs & validioribus vectibus urgeretur, vox

prope illum intonuit, quæ eos, frustrà laborare, commonuit: quoniam iam cœli, & terræ Dominus eiusmodi sacrificia summopere haberet exosa: Quo audito, Morechuma, ibidem victimas secari, & immolari præcepit: sed iterum vox personuit, quę Domini prohibitionem repetijt; & ut certam, inquit, esse credatis, me paululum moveri sinam, sed posteà vires, & conatus vestros irritos reddā. Cùmque hoc ità contigisset, & posteà multis, & enixis Regis, & populi precibus, veluti persuasus usque ad Mexici portas ferri pateretur; ibi tandem in aquæ canalem subitò cadens, penitus disparuit, & ad locum, unde prius evolutus erat, confusis, & paventibus omnibus, remeavit.

100 His addo † notabilem considerationem Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. 1. tom. lib. 4. in prolog. pag. 374. ubi inquit, anno 1485. quo Ferdinand. Corresius Hispanię natus fuit, Mexici octuaginta hominum millia solemnis cuiusdam festi occasione, uno die immaniter idolis sacrificata fuisse. Quasi Deus Omnipotens tanti, & tam diri facinoris vindicem, & punitorem eodem illo anno, quo admissum fuit, & forsitan eâdem ipsa die, pararet, nec impium illud scelus, & gementis populi afflictionem ultra progredi vellet, ut in simili habetur Exod. 3. ibi: *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audivi. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum filios Israël de Ægypto, &c.*

Quintò facit, quòd Indi non solū prędicta scelera committebant, quæ adeò gravia esse ostendimus, & naturali legi contraria: verùm & aliud adhuc peccatum, & quidem gravius, cōmuniter frequentabant, † idololatriā 101 scilicet varijs, vanis, & interdum portentosis ritibus exercentes, & cultū, quem vero & soli Deo exhibere homines debent, falsis & spurcis idolis deferentes. Etenim † non Solē tantùm, 102 Lunam, aut Stellas colebant, quod alijs multis gentibus commune fuisse, doctè ostendit Per. Fab. lib. 3. Semestr. cap. 1. pag. 11. sed arbores quoque, montes, fluvios, fontes, lapides, tritos, leones, tigres, angues, & vilissima quæque sibi obvia animalia, mortuorumq; cadavera, & sepulchra, atque horrifica dęmonum simulachra sub diversis, & planè ridendis, aut veriùs lugendis figuris, venerabantur: quibus ingentia templa construxerant, & superstitiosis cæremonijs, cruentisque sacrificijs, ut abundè ostendimus; immolabant.

De † quo pessimo idololatriæ Indorum vitio latè agunt Pet. Martyr in 103 suis Novi Orb. decad. Christ. Colūb. Amer. Vespuc. Franc. Lop. Gomara, Gonzal. Overus. Petr. Cieza, & Ioan. Bapt. Ramusius in eiusdem Orbis relationibus, & navigationib. & reliqui Auctores, quos sup. hoc cap. n. 55. citavimus; pręsertim Roman. lib. 1. & 2. de Rep. Ind. Hieron. Bezon. in hist. Ind. lib. 1. cap. 26. & seq. ubi eius Addition. & lib. 2. cap. 20. Acosta in hist. moral. Ind. lib. 5. per totum, & de procur. Ind. salu. lib. 5. cap. 10. & 11. Boter. dict. 4. par. relat. lib. 1. August. Davila in dict. hist. provin. Mexic. lib. 1. cap. 24. & 25. Fr. Alfons. Ferdin. in histor. Eccles. lib. 1. per totum, Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 6. per totum, & lib. 8. 9. & 10. Garcilas. libro 1. capit. 9. & lib. 2. capit. 4. & sequentibus, & passim Anton. de Herrera in sua histor. gener. Ind. pręcipuè decad. 2. lib. 7. cap. 18. pag. 253. Ubi † Mexici duo millia idolorum diversorum fuisse commemorat, & de eis, & eorum Sacerdotibus aliqua tangit Bodinus lib. 1. dęmonomaniæ, relatus à Theatr. vitæ 104 human. volum. 27. lib. 4. pag. 4189. ubi ita inquit: *In America antequàm Hispani illa potirentur, † Sacerdotes ieiunia maxima, preces, & supplicationes celebrasse constat; labaris idola circumgestasse* 105

eorum-

eorumque bonores decantasse : tum occupa-
tos à spiritibus malignis, res mirabiles
pronuntiavisse. Illis uxores non erant, præ
terquàm ijs, qui peccata audiebant, pœni-
tentiam temperabant, & confessionem sub
gravi pœna non audebant retegere. Om-
nes persæpè ieiunabant, maximè si quando
facienda messis, aut bellum, aut Deus ipso-
rum, id est diabolus consulendus. Vt autem
vehementiùs raperentur, oculos occludebãt
aut eruebant sibi, cùm sacrificandi essent bo-
mines, & omne genus animalia idolis suis:
Multa puellarum babebant monasteria,
quas homines castrati, naso, labijsque præ-
cisiis, asservabant, indicta adversus incestũ
capitali pœna. Qui ambibant Sacerdotiũ,
cum Sacerdotibus se in sylvas, albis vesti-
bus indutos abdebant, ubi annos quatuor,
aut quinque transigebant. Hoc facto cum
litteris testimonialibus (syllabos Impera-
tores vocant) abire solebant: Maximum
Deum adorabant Solem, quem vocabant
Guaca, & Pacbacamac Solis & Lunæ fi-
106 *lijs, &c.* Nimirũ † quia dęmõ, infestissi-
mus semper hostis generis humani, his,
& alijs erroribus Barbaros obcæca-
bat, & ambiguis responsis illudebat, ut
non solùm sibi Divinos honores usur-
paret, verùm & ritus, quibus Deus co-
litur, emularetur, ut benè advertit A-
costa ubi sup. & Raph. de la Torre in
2.2. quæst. 85. art. 3. disput. 1. pag. 418.
1. tom. Eratque illis adeò familiaris,
& socius, ut legamus apud Petr. Cie-
zam, 2. par. cap. 27. & Hieron. Benzo-
nom, & eius additionatorem, dict. lib.
107 1. cap. 26. pag. 124. in insula † Hispa-
niola Crocoton dæmonem misceri so-
litũ mulieribus, & ex eo natos bicor-
nes nasci: cuius dictum refert Martin.
Delrius lib. 2. disquisit. magic. quęst. 15.
& eius epitomator Franc. Torreblãca
lib. 2. de Magia cap. 31. num. 40.
108 Quod † idololatriæ scelus ita ab-
surdè apud omnes Indos, & pertinaci-
ter frequentatum, eorum ruditatẽ im-
primis coarguit: nã ut rectè, de Ægy-
ptijs loquens, scribit Cęl. Rhodig. lib.
16. lect. antiq. cap. 4. *Vt bebetissimus*
quisque est, ita facillimè superstitionum va-
nitatibus mancipatur, quas ingenium ve-
getũ, doctrina vitore defæcatum, excultũ-
que, præcipuè aversatur, allidit que.
Quàm verò idẽ istud idololatriæ cri
men execrabile, & † Deo Opt. Max. 109
semper infensum fuerit, apertè constat
ex maledictionibus, & supplicijs, quæ
adversus illud perpetrantes minatur
Isai. 41. & 42: Deuter. 27. Exod. 22.
Psal. 96: Ierem. 2. 11. Sapient. 14. 17.
ubi dicitur, † quòd ad tantum flagitiũ 110
obstupescunt cœli, & portæ eius de-
solantur vehementer, Apocal. 18. 1.
Corinth. 6. & in alijs plurimis locis
diligenter congestis à Petr. Nanio in
Poliãthęa, verb. *Idololatria*, quæ † la- 111
tè exornant, & prosequũtur D. Au-
gustin. lib. 19. de Civit. Dei cap. 21. &
23. Tertullian. in peculiari libro de
idololatria, Lactan. Firmian. lib. 1. Di-
vin. instit. cap. 3. D. Clement. Alexand.
in Orat. adhort. ad Gentes pag. 52. &
rursùs pag. 108. ubi † cultum simula- 112
chrorũ manifesta probra ac dedecora,
& impietatẽ extremã appellat, & Gẽ-
tian. Hervetus ibidem, stultitiam om-
nibus maiorem, D. Cyprian. in orat.
contra idola, D. Athanas. in tract. de
vanitate idolorum, Iustinus Martyr in
Oratione Parænetica, D. Gregor. lib.
12. Moral. cap. 12. D. Thom. 2. 2. q.
94. art. 1. & sequentib. D. Antonin. 1.
part. cap. 3. tit. 2. §. 7. ubi inquit, quòd
idololatria habuit initium Babylo-
nię, tempore Beli, quamvis Suidas in
dictionario aliam originem tradat, di-
cens: *Seruch defunctos præstantes viros*
quot annis adorari iussit, tanquam adhuc
viventes, & memoriam eorum celebrari,
& in sacros commentarios referri, & Deos
iudicari, tanquam benefactores. Hinc or-
ta est idololatria, & multitudo Deorum,
atque usque ad Tharram Abrahami pa-
trem duravit, Abulensis cap 1. in Exod.
quæstion. 7. Pereira ibidem disput. 7.
ubi tradunt, Hebræos propter idolo-
latriam, quam inter Aegyptios di-
dicerant, & exercuerant, tot divinis

supplicijs afflictos, Marquard.d.tract.
de Iudę.& Insi.3.part.cap.1.num.23.
& seqq. Petr. Crespecius in summa fi-
dei,verb.*Idololatria*,Fr. Ant.à Cordu-
ba dict.lib.1.q.57.dub.5.pag.500.An-
ton.Possevin.in Biblioth. 1. tom. lib.
10.cap.5.pag.431. & Anton.de Her-
rera in.d. hist.gen. Ind.decad.3. lib.2.
cap.15.pag.85.ubi docet,quid sit ido-
lolatria,unde provenerit,& quos effe-
ctus operetur; & aliqua de idololatria
nostrorum Indorum subiungunt Mar
ta dict.tract.de iurisdict.1. par.cap.24.
ex num.29.ubi quòd licitum sit,idolo-
latras debellare,Simancas in Cathol.
instit. tit.32. ubi de materia, & pœnis
113 idololatrię.Et † quòd omnis idolola-
tra hęreticus est censendus, Gregor.
de Valencia tom.3. disp.6. q.11. To-
let. de instruct. Sacerd. lib.4. cap.14.
rubr. de superstit.num. 2.vers. *Est igi-
tur idololatria*, Fr. Lud. Granatens. in
Sym.Fidei,4.par. cap.10.&5.par.cap.
26. Lælius Zechus in summa, part.1.
tit.de Fide, cap.14. rubr.idololatria,
per tot.Leonar.Lessius de iust. & iure
lib.2.cap.43.dub.3.& 4.P.Frāc.Suar.
de statu Relig. lib.2.cap.3. ubi,quid sit
idololatria,&cap.4.ubi quotuplex sit,
& cap.5. ubi de eius origine, & cap.6.
ubi de eius gravitate, & pœna, Ioan.
Azorius instit.Moral.par.1.lib.9.cap.
11.& seqq. ubi quid sit idololatria: &
114 quod † eius crimen ex ignorantia nō
excusatur Thom.Sanchez in præcep.
Decalog.lib. 2.cap. 37. Martin. Delr.
in adag.sacris,1. tom. adag. 855. pag.
115 462.ubi † concludit, idolum inde di-
ctum,quòd cultoribus nihil nisi dolo-
rem, & turbelam adferat, & Deum ad
iram provocet.Ludovic.à Paramo de
orig.Inquisit. lib.1.tit.3.cap.2.per to-
tum ubi curiosè recenset, eos omnes,
qui idololatriæ crimen in mundo cō-
miserunt,Fr.Raph.de la Torre in 2.2.
D.Thom. tom.2. q.94. artic. 3. & ex
116 pag.98.usque ad pag.124.ubi † quòd
idololatria continet odium Dei, &
blasphemiam,& est gravior infidelita-
te, & de eius causis, & initijs, & alia
plura de ea Thom. à Iesu de procur.
omn.gent.sal.lib.11. cap.10. pag.787.
& sequent. ubi quàm fuerit vana isto-
rum Indorum, & aliorum idololatro-
rum secta,Fr.Thom.Maluenda de An-
tichristo,lib.1. cap.3. pag. 6. & 7. ubi
quòd Belial fuit Princeps idolorum,
& quid significet, & lib.7. cap.3.pag.
349. ubi † quòd Antichristus idola 117
auferet,& alia plura de gravitate huius
criminis,Torquem. in Monarch. Ind.
lib.6. cap.5.& c.33.ubi de idololatria
diversarum nationum, & Indorum,&
quando cœperit,Simon Maiol.in die-
bus Canicul.tom.2.colloq. 1. per tot.
præcipuè pag.22.& 23.ubi de varieta-
te, & abominatione idolorum, Petr.
Opmeerus in opere Chronograph.
pag. 20.ubi quid sit idolum, & de ini-
tio idololatrię,Illustriss.Bellar.lib.1.de
Verb.Dei, cap. 13. pag. 17. ubi idem
tractat,& lib.4.de Roman.Pontif.cap.
19.pag.340. ubi de idolatriæ punitio-
ne,Franc. Torreblanca de magia lib.
1.cap.17. & 18.Ioan.Funger.in Ety-
mol.verb.*Idololatria*,pag.448.& 449.
Basil.Pontius 1.part.var.disp.q.expo-
sit.6.& 7. ubi plura tradit de materia
idololatrię,& an illa cœperit ante di-
luvium,tempore Henos? & † an se- 118
mel extincta, sit iterum sub finem mū-
di reditura,Fr.Ioan.à Ponte in cōven.
utr. Monarch.lib.3. cap.12.§.2.& se-
quentib. ubi plura omnino videnda
de eâdem idololatria,& eius initio, &
quando in Ægypto, & in Hispania
ortum habuerit,& qualiter à Deo pu-
nita fuerit? eruditiss. Pat.Ioan.Pineda
in commentar.sup. Iob, cap.31.vers.
26.27.& 28.ubi pòst quàm de hoc cri-
mine multa satis curiosè congessit,os-
tendit,meritò † a Iob in illo loco ap- 119
pellari: *Maximam iniquitatem*, & quòd
vix de alia tam graviter conqueritur
Deus,atque de idololatria: vix alicu-
ius improbitatis tam multæ, tamque
graves appellationes; iam enim appel-
lantur idola: *Offensiones, & dolores ocu-*

lorum,

lorum, ut quæ Deus non sustineat videre: etiam *abominationes*, ut quas non fine ingenti nausea coram se videat: iam *odium*, *spurcitia*, *immunditia*, *sordes*. Denique nihil esse immundum, cum quo maxima hæc iniquitas non comparetur. Circa quod plura alia etiam congetit, & considerat Dom. Valençuela in discurs. stat. & belli, 2. part. consid. 2. num. 17. & 18. & novissimus P. Mendoça sup. lib. 1. Reg. cap. 2. vers. 25. n. 12. pag. 503.

120 Quam reprehendens † etiam Sibylla relata à Lactan. d. lib. 1. cap. 5. sic scripsit:

Gratia quid confidis in viros Principes?
Ad quid dona inania mortuis ponis?
Immolas idolis, quis tibi in mentem dolorem
Imposuit, ut hæc perficias, magni Dei ore Relicto?

Et Sedulius Paschalis, vetus & Christianus Poëta, eandem cæcitatem, & stultitiam his elegantissimis versibus carpit, qui istorum Indorum in hac parte vitia, & mores denotare videntur:

Heu miseri, qui vana colunt, qui corde sinistro
Religiosa sibi sculpunt simulacbra, suumque
Factorem fugiunt, & quæ fecere verentur.
Quis furor est! quæ tanta animas dementia ludit!
Vt volucrem, turpemque bovem, torvumque draconem,
Semihominemque, canis supplex homo pronus adoret.
Ast alij Solem, cæcatis mentibus, acti
Affirmant verum esse patrem, quia ritè videtur,
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare Polum, cùm constet ab istis
Motibus, instabilem rapidis decursibus ignem
Officium non esse Dei.

Et est summè notandum Concilium Illiberritanum, Canone 1. ubi hoc crimen capitale, vel principale dicitur, & ibidem plura in eius detestationem graviter & eruditè congessit Nobilis noster D. Ferdinand. Mendoça, cap. 4. & 5. citans inter alia Tertul. d. lib. de idololatr. in principio dum ait, *Principale crimen generis humani; summus sæculi reatus, totà causa iudicij idololatria*.

Talisque, ac tanta fuit †. Dei Opt. Max. cura in idololatriæ occasione vitanda, ut ob hanc causam æneum illum Serpentem, quē Moyses iussu Domini in deserto levavit, Ezechias religiosa potestate, Deo serviens, cum magna pietatis laude contriverit, †. ne ab Israëlitis tanquam idolum coleretur, ut tradit D. August. lib. 10. de Civit. Dei, cap. 8. & eidem Moysi in terram Promissionis populum introducere denegatum, illiusque sepulchrū occultum hominibus fuerit, ne † Iudæi omnia beneficia, quę a Deo recepetant, illi prorsus tribuerent, & Divinis honoribus inservirent, ut optimè considerat Abulensis, Gagneius, & Montan. sup. Canon. Epist. Iud. Apostoli, & insinuat Chrysost. homil. 5. in Matth. D. August. vel quisquis ille est, qui de mirabil. sacr. Scriptur. conscripsit, lib. 1. cap. ult. gloss. Lyran. & Caietan. sup. Deuteron. 34. Theodoret. q. 43. in Deuter. & novissimè prosequitur P. Franc. Suarez in defens. Fidei contra sect. Anglican. cap. 13. n. 9. & 10. P. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. c. 32. pag. 201. Quibus addo elegantissimū locū eiusdem Theodor. lib. 3. de curat. Gręcar. affect. ubi, † ob eandē vitādę idololatriæ rationem, Deū post diluviū in terra, & alijs elementis aliquid minus undequaque perfectū reliquisse, his verbis ostendit: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiēs, nonnullos defectus elementis adiunxit, ut illorū quidē species ac magnitudo, intuētes homines ad Opificē demirandū attolleret, ipsæque vicissim labes ac patientiæ, homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adorandos, censerent.*

121
122
123
124

SVM-

SVMMARIVM
Capitis XIII.

1 Indorum vitia, & scelera summatim cõgeruntur verbis Pat. Ioseph. Acosta.

2 Bellum rectè videtur inferri Indis, qui moniti desistere nolunt à vitijs contra naturam.

3 Pontifex Romanus habet potestatem in infideles peccantes contra naturam.

4 Dei facta nobis exemplaria esse debent.

5 Pius Quintus statuit, ut omnes Indi ad legem naturalem servandam compellerentur.

6 Princeps quilibet Christianus, data sibi opportunitate, potest compellere infideles ad servanda naturæ præcepta.

7 Divinam in legem, vel naturalem quæ cõmittuntur peccata, in omnium iniuriam tendunt.

8 Respublica aliqua si vergat ad Idololatriã, vel innocentes afficiat iniuria, quilibet ei adversari potest.

9 Peccata contra naturam qui extirpant, Deo servire dicuntur.

10 Bella iusta dicuntur, per quæ victis ad pietatis & iustitiæ societatẽ consulitur, ex D. August.

11 Cap. flagitia 32. q. 7. expenditur.

12 Homo hominem vel sola humanitatis rationi iuvare debet, & ad bonũ dirigere.

13 Lex ut vim, D. de iustit. & iure, & l. nõ tantùm, de appellation. & similes exornantur.

14 Pater infidelis si velit occidere filium parvulum, ne baptizetur, quilibet ei resistere potest.

15 Cap. fortitudo, cap. non inferenda 23. q. 3. exornantur.

16 Iniuriam, & peccatum alterius qui nõ excusat, cùm possit, tã est in vitio, quàm ille, qui facit.

17 Cap. qui potest 23. q. 3. perpenditur.

18 Proverb. locus cap. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, &c. *explicatur.*

19 Moysis facinus AEgyptium propria auctoritate occidentis, qui iniustè Iudæũ vexabat, qualiter excusetur?

20 Psal. 81. Eccles. cap. 17. & Iob 29. verba expenduntur, de oppressorum liberatione tractantia.

21 Cap. non est, & cap. Regum officiũ 23. q. 5. illustratur.

22 Idololatriam compescere, quilibet tenetur, si id facere possit.

23 Deus sæpissimè facultatem debellandi, & puniendi idololatras concessisse comperitur.

24 Deuteronomij loca cap. 12. & 20. expenduntur, & explicantur.

25 Filijs Israël qualiter præceperit Dominus, Amorrhæis, & alijs idololatris bellum inferre.

26 Idololatriam qui extirparunt Reges, plurimum in sacra Scriptura laudãtur.

27 Cap. qui vult, & cap. non invenitur 23. q. 3. illustratur.

28 Nicolaus de Lyra, & alij inter iustas belli causas idololatriæ punitionem apponunt.

29 Asa matrem suam Maacham ob idololatriam Regno privavit.

30 Mathathias idololatram interfecit.

31 D. Paul. 1. ad Roman. dignos morte esse dicit eos, qui idololatriam non vindicant.

32 Romanam urbem ob reliquias idololatriæ tot cladibus fuisse punitam, plurimi tradunt.

33 Legis antiquæ præcepta de puniendis idololatris post Christi adventum magis stringunt.

34 Cap. si nõ audieris 23. q. 5. explicatur.

35 Christi post adventum idololatriã cessaturam, omnes ferè Prophetæ prænuntiarunt; quorum plura loca expenduntur.

36 Idola plura Christi adventu corruerũt, & obmutuerunt.

37 Colossus Rhodius Christi adventu dissipatus fuit.

38 Oracula aliqua recensentur testantia, Christi adventu Gentium idola obmutuisse.

39 Idololatria maius crimen est, quàm blasphemia.

40 Blas.

40 Blasphemiae ratione possunt Christiani infidelibus bellum indicere.
41 Blasphemia peccatum gravissimum est, & de eius poenis.
Dom. Petr. Pantoja de Aiala citatur & laudatur, ibid.
42 Subditos contra proprium Regem iniustè rebellantes, quilibet etiam extraneus coërcere potest.
43 Christiani, praecipuè Pontifices, & Reges, debent Dei honorem tueri.
44 Mali sunt probibendi ad malo, & cogendi ad bonum.
45 Vindicta, quae tendit ad peccantium correctionem, est actus misericordiae.
46 Cap. ea vindicta, cap. mali 23.q.4. & cap. Dominus noster 23.q.2. expenduntur & illustrantur.
47 Lex 35. tit. 2. part. 3. quae vocat amicos Dei eos, qui illius inimicos quomodolibet occidunt, perpenditur & illustratur.
48 Cap. si is qui 23.q.4. illustratur.
49 Peccata, quae in Dei iniuriam, & contemptum tendunt, nō possumus impunita relinquere.
50 Dei iudicia pro virili sequi, & imitari debemus.
51 Deus propter tyrannidem, idololatriā, & peccata cōtra naturam plura Regna subvertit. Et num. sequentib.
52 Regna transferri ob iniustitiā, & peccata pluribus Scripturae locis probatur, quorum praecipūa perpenduntur. Et numer. 54.
53 Capit. si de rebus, & capit. quemadmodum 23. quaest. 7. exponuntur & exornantur.
55 Auctores plurimi recensentur, qui subversiones, & mutationes Regnorū peccatis attribuunt.
56 Regna sine virtutibus instabilia esse Seneca tradit.
57 Africanorum, & Sodomorum scelera qualiter Dei iram excitaverint! cum Salviano.
58 Peccata videntur clamorem habere, quo Deum ad punitionem vocant.
59 Regnorum mutationes, & declinationes non proveniunt ex vi Astrorum, sed peccatorum.
60 Religionem, & pietatem servare est fulcrum Imperiorum.
61 Dei vindicta lenta, sed certa.
62 Habacuc verba capit. 23. expenduntur.
63 Iusti Lipsij elegantissima verba de Dei vindicta referuntur.
64 Peccata numerantur, quae Deus acerbissimè punire solet, etiam si ea usque ad certam metam, vel periodum dissimulaverit, cum Benedicto Pererio.
65 Amorrhaeorum iniquitates quando cōpletae dicantur in Scriptura!
66 Indorum ob maximas, & inveteratas iniquitates, & ut via aperiretur Evāgelio, Deus Hispanorum victorias, & dominationem dispēsuit.
67 Ignorantia non videntur excusari posse Indi, qui contra legem naturae peccabant.
68 Lex naturalis est lumen rationis bumanae, natura ipsa omnium hominum mentibus insitum
69 Indis, quantumvis Barbaris, non denegavit Deus lumen rationis naturalis.
70 Lex Divina, & naturalis omnibus hominibus intrinsecùs à Deo communicata videtur, ex D. Paulo, Augustino & Cassiano.
71 Ignorantia invencibilis non admittitur in puris ac primis praeceptis naturalibus, & exempla eorum.
72 Cap. turbatur 1.q.1. explicatur.
73 Rusticitatis excusatio non admittitur in his, quae naturali ratione suadentur.
74 Consuetudo non excusat ab implemento praeceptorum naturalium, & eò est peior, quò diuturnior.
75 Natio nulla ita bebes, & Barbara est, cui permitti possit, ut Deum saltim generalitir non agnoscat, & revereatur.
76 Deum aliquem esse, cuius providentia regatur hoc omne, quod cernimus, nemo ignorare potest; & Auctores plurimi, qui de hoc argumento tractant.

hominem immolare, aut humano san-
guine litare licêret. Quod laudãs Plin.
lib. 30. cap. 1: *Non satis*, inquit, *æstimari potest, quantùm Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum, mandi verò, etiam saluberrimum*, & Cicer. in oratione
pro Fonteio, quem refert Thom. Bozius lib. 7. de sign. Eccles. capite 4. immanem ac barbaram hanc consuetúdinem immolandorum hominum vocat, & alia adducit Alex. ab Alex. lib.
6. Genial. cap. 26. ubi Tiraq. in addit.
plura congessit, & Pat. Pradus in Ezechiel. cap. 20. vers. 26. Lilius Girald. d.
syntag. 17. in fine, Martin. Delrius in
Troad. Senecę vers. 297. Servius, Cerda, & Pontanus in illud Virgilij 3.
Georg.

—— Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras.

65 Vbi Busiridem, & eius aras eximiè reprehendit, quòd iste crudelissimus Ægypti tyrannus, hospites omnes Iovi
immolabat, quousque ab Hercule unà
cum Amphidamante filio, & reliquis
aræ ministris interfectus fuit. Vt præter alios refert Agell. lib. 2. noct. Attic.
66 cap. 6. ubi † adiectivum, *Illaudati*, finem, & extremitatem malitię denotare inquit. Statius quoque Papin.
lib. 12. Thebai. ob idem scelus, eundem
Busiridem trucibus monstris dignum
vocat:

Non trucibus monstris Busirim infandũque dedisti
Ceryona.

Et Claudian. libro 1. in † Eutrop.
67 inventorem adeò infandi sacrificij meritas luisse pœnas, sic eleganter scribit:

Quàm benè dispositum terris, ut dignus iniqui
Fructus consilij primis auctoribus instet.
Sic multos fluvio vates arente per annos
Hospite qui caeso monuit placare Tonantem
Inventas primum Busiridis imbuit aras,
Et cecidit saevi, quod dixerat, hostia sacri.

Quod locum fecit † Adagio, *Busiridis ara*, de quo Ald. Manuti. in adagijs, & Martin. Delrius in adag. sacris, 1. tomo, adag. 861. pag. 464. & 2. 68
tomo, adag. 30. pag. 36. & latè Pat.
Serarius super Esther cap. 7. vers. 10.
Atque hùc etiam respicit † elegans 69
illa querela Imilcis, uxoris Annibalis, quæ cùm Aspar, eius filius, esset
mactandus, sic dolens ait apud Silium Italic. in calce quarti libri Punicor.

Quæ porrò hæc pietas delubra aspergere tabo?
Heu prima scelerum causa mortalibus ægris
Naturam nescire Deum: iusta ite precari
Thure pio, caedisque feros avertite ritus:
Mite & cognatum est homini Deus, hactenus oro,
Sit satis ante aras caesos vidisse iuvencos,
Aut si velle nefas superos, fixumq; sedetq;
Me me, quæ genui, vestris absumite votis
Cur spoliare iuvat Lybicas hac indole terras?

Et † Quintil. in Fanatico eadem ho- 70
minum sacrificia non minus graviter
dolens, quàm reprehendens: *Istud*, inquit, *si Deus cogit, iratus est. Etiam ne hæc sacrificia sunt? Nonne satius est pecudum more vivere, quàm Deos tam impios, tam profanos, tam sanguinarios colere?* Nimirum, quia ut præclarè tradit Clem. Alex. lib. 3. Strom. cap. 3. in fin. oportet,
Deo † offerre sacrificia non sumptuo- 71
sa, nec splendida, sed quę sint pia, & ei
accepta, & suffitũ illum in lege cõpositum, qui constat ex multis linguis, &
vocibus in oratione, vel potius, qui ex
diversis gentibus, & sexibus per donũ
testamentorum constituitur in unitatem fidei, & in laudibus congregatur,
mente quidem purâ, iustâ autem, & rectâ vitæ institutione, ex sanctis operibus, & iustâ oratione. Nam quis tam
stultus, ut ait Lepor Poëticus, & tam
ignavi est animi:

Tam credulus est vir quisquam, ut speret Deos,

Qua

Quæ non habent carnem ossibus, tosta, &
bile,
Quæ esurientes neque ipsi ederent canes,
Lætarier, munus sibique hoc poscere.
72 Quod prælentiens † Cato, sive quis-
quis ille est, qui vulgata Disticha, certè
Catone digna, composuit, de quibus,
& eorum Auctore plura tradit Martin.
Delr. in præfat. ad coment. sup. Thren.
Ieren. & Tiraquel. de nobilit. cap. 31.
num. 386. pag. 302. nõ solùm hominũ,
verum, & pecudum victimas Deo in-
fensas esse, his verbis ostendit:
Thure Deum placa, vitulum sine crescat
aratro,
Ne credas placare Deum, dum cæde lita-
tur.
73 Et graviter † Arnobius lib. 7. contra
Gent. dum ait: *Postremò, quod gaudium*
est innoxiorum animantium mactatione
lætari, miserabiles sæpè exaudiri gemi-
tus, rivos sanguinis fluere, & semiferinos
homines, quinimo fieri, quos infælix ne-
cessitas, & malus usus docuit, cibos ex
his capere. Miseratione interdum commo-
vemur illorum, arguimusque nos ipsi,
penitusque re visa atque inspecta damna-
mus, quòd humanitatis iure deposito, natu-
ralis initij consortia reperimus.
74 Augebaturque † prædicta istorum
Indorum feritas, & impietas ex eo,
quòd ingentem etiam, ut diximus vir-
ginum, & infantium filiorum nume-
rum immolare solèrent, quod scelus,
etsi ab Hebræis quoque, & alijs natio-
nibus aliquando usitatum fuerit, ut
colligitur ex 4. Reg. 3. & 17. & Sapient.
75 cap. 14. Semper † tamen Deo infe-
stum, & hominibus nefarium reputa
tum fuit: & de eo queritur David
Psalm. 105. vers. 37. & sequent. dum
ait: *Et immolaverunt filios suos, & filias*
suas dæmonijs: & effuderunt sanguinẽ in-
nocentem: sanguinem filiorum suorum, &
filiarum suarum, quas sacrificaverunt
sculptilibus Chanaan, Ierem. capite 19.
ubi cùm multa mala habitatoribus Ie-
rusalem comminatus fuisset, hoc sce-
lus inter alia, ut gravissimum, memo-
rat: *Et repleverunt locum istum sangui-*
ne innocentum, & ædificaverunt excelsa
Baalim, ad comburendos filios suos igni
in holocaustum Baalim, quæ non præ-
cepi, nec locutus sum, nec ascenderunt in
cor meum. † Sapient. 12. vers. 5. & 6. 76
ubi refertur supplicium, quod Deus
Chananæis pro huiusmodi criminibus
irrogavit: *Et filiorum suorum* (inquit)
necatores sine misericordia, & comesto-
res viscerum hominum, & devoratores
sanguinis à medio sacramento tuo, & au-
ctores parentes animarum inauxiliata-
rum perdere voluisti per manus parentum
nostrorum. Quibus in locis plura de hoc
sacrificij genere, & de illius forma, &
ratione tradũt Expositores, præcipuè
Genebrard. Iansen. Bellarm. & Ioan.
Lorinus, idem Lorin. sup. Acta Apost.
cap. 7. vers. 43.
Inauxiliatæ † verò vocatur animæ, 77
idest, corpora filiorum, qui à parenti-
bus immolabantur, & comedebãtur,
quòd omni ope, & auxilio destitueren-
tur: cũ nec cæsi se defendere possent,
nec parentes, qui ipsi cæsores, & co-
mestores erant, tueri eos vellent, mul-
tò bestijs peiores; quæ nõ † modò suos 78
occidere fœtus non sustinent, verùm
etiam pro illis, dum pugnant, sæpè mor-
ti se offerunt, ut latius dixi in tract. de
crim. parric. lib. 2. cap. 10. & inde Can-
tacuzenus loco illius verbi: *Auctores,*
reponit, *Solutos*, quippè qui inquit, vin-
cula naturæ perruperint, ut genito-
res desijsse viderentur eorum, quorum
erant interfectores.
Prætexebant † autem Hebræi A- 79
braham, & Iephte exemplum Genes.
22. & Iudic. 11. 31. & sequentib. quo-
rum prior † aggressus est sacrificare 80
filium, & perfecisset, nisi Deus, qui præ-
ceperat, progressum inhibuisset. Poste-
rior devotam filiam re ipsâ immola-
vit. Quod tamen quàm parum eis pro-
desset, satis apparet; nam Abraham,
Auctore Deo, id tentavit, qui tamen
perfici noluit, contentus præparatione
mentis ad obediẽdum; Iephte † verò 18

factum nonnulli vel non excusant, vel
animum dumtaxat,&ignorantiam ad-
mittunt,ut advertit Lorin. sup. d.cap.
12. Sapient. pag. 424. Ioan. Azorius
1.part.instit.Moral.lib.11. cap.14. q.
2.& Doctor Ribera in epist. ad Hebr.
cap.11.num.89.

Gentiles quoque, etsi idem sacrifi-
82 cium in † Saturni memoriam freque-
tarent,quem infantes filios suosdevo-
rasse,fabulę narrant:&apud eos etiam
celebretur Iphigenię filię Agamemno-
nis mactatio, & filiarum Erichthæi
Attici, filij Creontis; gravissimis ta-
men poenis, & edictis(ut diximus) ne
id fieret, cautum est; ut pręter Plin.
& alios suprà relatos ostendit Plu-
83 tarch. in Apophteg. dum † scribit,
Gelonem tyrannum Siciliæ,cùmCar-
thaginenses vicisset,eis iussisse, ne ho-
mines immolarent, alioqui se illis bel-
lum facturum. Et Quint.Curtius lib.4.
dum ait: *Sacrum,quod quidem Dijs mini-
mè cordi esse crediderim, nostris sæculis
intermissum,repetendi Auctores quidam e-
rant,ut ingenuus puer Saturno immolare-
84 tur. Quod † sacrilegium veriùs,quàm sa-
crum,&c.*& tradit alia D. August. sup.
Iud.q.49.

Et inde legimus,quòd cùm in Afri-
ca Saturno infantes palàm à parenti-
bus immolarentur,blanditijs, & oscu-
lo comprimente vagitum, ne flebilis
85 hostia offerretur, † Tiberius, cùm ibi
Procõsulem ageret, hoc graviter vin-
dicavit, eosdem Sacerdotes in ijsdem
arboribus templi sui, obumbratrici-
bus scelerum, votivis crucibus expo-
nens,ut scribit Tertul.in Apolog.cap.
86 3. Qui † tamen dolebat, suo tempore
in occulto hoc sacrum facinus perse-
verare,prout refert etiam Lactan.Fir-
mian.lib.1.Divin.inst.cap.25.

Et ad huius cruenti, & infandi sa-
crificij pravam consuetudinem punie-
dam,& penitus extirpandam, respice-
re putat (& meo iudicio rectè) Iacob.
Rȩvard. lib.3.coniectaneorum cap.1.
quod ab imperatoribus Valente, Va-
lentiniano, & Gratiano ad Probum
rescriptum est in † l. si quis penult. C. 87
ad leg. Cornel. de sicarijs; dum in-
quiunt: *Si quis necandi infantis piaculũ
aggressus, aggressave sit; sciat se capitali
supplicio esse puniendum.* Nam quod Cu-
iacius existimat lib. 6. observat. cap.
21. nempè ibi legem Corneliam ex-
tendi, ut licèt de homine tantùm lo-
queretur,ad infantis occisionẽ traha-
tur,eo argumento diluitur, † quòd in- 88
fans homo est; & eius occisio lege
Corneliâ vindicabatur,non solũ post-
quàm in lucem editus erat, verùm &
dum visceribus vis infertur, ut abiga
tur,l.si mulierem 8. D.ad l. Cornel.de
sicar.l.Cicero,D.de poenis, cum alijs,
quę Ego plenius congessi dict.lib.2.de
crim.parric.cap.12.

Atque hinc est,quòd † piaculi mẽ- 89
tionem faciũt Impp.in.d.l.penult.quę
vox etsi prò quolibet irreligioso scele-
re sæpè sumatur, l.7.§.ult. D. de iure
deliber.ibi: *Ea, quæ sine piaculo non pos-
sunt præterire,* Iul. Paul. lib.1.Sentent.
tit.23.ibi: *Piaculum admittit, qui corpus
sepulturæ traditum nudaverit, & Solis
radijs ostenderit,* peculiariter tamen ad
hoc impium,& triste sacrificiũ signifi-
candum,eâ utitur Lanctantius sup.ibi:
*Itaque ut diligentius piaculum solverent
ducentos nobilium filios immolasse*, & ad
alia similia refertur à Virgilio lib. 6.
Æneid.

*Duc nigras pecudes, ea prima piacula
sunto.*

Et † piacularis hostia ea vocabatur, 90
quam pro exolvendis populi peccatis
devovebãt,precibus solemnibus à Sa-
ga,sive Sacerdotissa conceptis, ut ma-
lum omne in eam converteretur. Quã
eâdem ratione piatricem, sive expia-
tricem vocabant, ut ex Barrone, Fe-
sto Pompeio, & alijs doctè observat
Girald.d.syntagm.17.pag.472.& An-
ton.Clarus Silvius in commẽt.ad leg.
Reg.cap.14.

Et de his † infantibus,ante septimũ 91
diẽ necari solitis, alia notat Pet. Fab.

lib.

lib. 1. Semestr. cap. 6. pag. 34. docens,
ideò apud Græcos receptum, ut septi-
mo die pueris imponerentur nomina,
tanquam saluti, & incolumitati eorum
hoc pacto magis consuleretur, ut ob
servat Aristot. lib. 7. de histor. animal.
ad finem.

Eratque huic errori, & impietati si-
92 milis alia † Cataphrigarum, & præpu-
tiatorum, qui infantis sanguinē, quem
de toto eius corpore minutis punctio-
num vulneribus extorquebant, farinā
miscebant, panemque inde facientes,
quasi Eucharistiam suam confecisse
perhibebantur. Quod fortitan dedit cau-
93 sam, † ut infanticidia Christianis o-
lim a Paganis obijcerentur. Quod do-
let, & omnino falsum fuisse; convin-
cit Eusebius lib. 4. histor. Eccles. cap.
6. Tertull. in dict. Apolog. Marquard.
in tractat. de Iudæ. & Infidel. 3. parte,
capit. 11. numer. 7. & 8. & Martin.
Delrius lib. 3. disquisit. magic. part. 1.
quæst. 2. pag. 188. & quæst. 3. sect. 2.
pag. 207.

Neque mirum est, Romanos om-
nium nationum prudentissimos, &
politissimos eo tempore habitos, crué
ta hæc, & feralia sacrificia abhorruis-
94 se: cùm † & ipsos barbaros Indos, de
quibus agimus, iam eorum tæderet, &
maximopere ab illis eximi cuperent,
atque aliam legem, & ceremonias am-
plecti, quamvis Sacerdotum metu, &
reverentiâ cohiberetur. Et hoc in cau
sa fuit, ut fidem nostram ita facilè, &
voluntariè reciperent, ut ex aliorum
relatione testatur Acosta dict. lib. 5.
cap. 22. Ioan. Boter. d. 4. par. lib. 2. pag.
30. & 35. & Anton. de Herrera decad.
3. lib. 2. cap. 16. pag. 91. ubi narrat, Hi-
95 spanos † diris istorum sacrificiorum
spectaculis motos, & quasi Divinis im
pulsibus percitos, seriò deliberasse, usq;
ad mortem pugnare, ut execrandas il-
las innocentium cædes in posterum
impedirent.

Præsertim cùm die quadam, nimis
ob socios ab Indis immolatos, com-
moti, quemdam † eximiæ formę ado- 96
lescentem Indum mactari viderent;
qui, extracto iam corde, ubi per tem-
pli gradus de more iactus fuit, quasi
Hispanorum opem implorans, patrio
sermone clamavit: Heu Equites, mise-
rè me miserum occiderunt.

Quod non est cur alicui incredibi-
le videatur, cùm † naturaliter con- 97
tingere potuerit, iuxta ea, quæ tradit
Galen. lib. 2. de Hippocrat. & Platon.
placit. cap. 4. referens, aliquoties in a-
nimalium sacrificijs accidisse, ut ex-
tracto eorum corde, iamque super a-
ram, & rogum coniecto, respirarent,
validèque mugirent, & tantisper hàc
& illàc decurrerent, ut omittam alia,
quæ de quibusdam, qui post mortem
locuti sunt, tradit Martin. Delrius
lib. 2. disquisit. mag. q. 19. 01

Sed & alia expressiora argumen-
ta præcesserunt, quibus manifestiùs
constitit, quantum hæc infausta sacri-
ficia Dei ultionem provocassent.
Nam ut prætereā illud, quod ex Car
dano, & alijs retulimus suprà hoc li-
bro capit. 2. numer. 52. de † Angelo, 98
qui cuidam immolando adstitit, &
brevi defiturum hoc genus sacrificij,
Deumque vindictam pro eo sumptu-
rum, significavit. Extat quoque aliud
mirandum, & portentosum testimo-
nium apud Acostam lib. 7. cap. 23. pag.
511. Boter. dict. lib. 2. pag. 36. & Her-
reram decad. 3. lib. 2. capit. 8. pag. 70.
qui † narrant, quòd cùm Motechū- 99
ma, Mexicanorum Imperator, multis,
& tristibus augurijs anxius esset, quæ
vitæ, & imperij eius interitum præ-
nunciabant, Deorum iram placare co-
natus, ingentem lapidem ad templum
afferre curavit, ut supra illum plures,
& frequentiores solito, hominum vi-
ctimas immolaret: cùmque primò la-
pis, multis licèt urgentibus, & funes
validissimos adhibentibus, loco vel
tantillum dimoveri non posset, & rur-
sus maioribus hominum copijs & va-
lidioribus vectibus urgeretur, vox

prope illum intonuit, quæ eos, frustrà laborare, commonuit: quoniam iam cœli, & terræ Dominus eiusmodi sacrificia summopere haberet exosa: Quo audito, Motechuma, ibidem victimas secari, & immolari præcepit: sed iterum vox personuit, quę Domini prohibitionem repetijt; & ut certam, inquit, esse credatis, me paululum moveri sinam, sed posteà vires, & conatus vestros irritos reddã. Cùmque hoc ità contigisset, & posteà multis, & enixis Regis, & populi precibus, veluti persuasus usque ad Mexici portas ferri pateretur; ibi tandem in aquæ canalem subitò cadens, penitus dispatuit, & ad locum, unde prius evolutus erat, confusis, & paventibus omnibus, remeavit.

100 His addo † notabilem considerationem Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Ind. 1. tom. lib. 4. in prolog. pag. 374. ubi inquit, anno 1485. quo Ferdinand. Cortesius Hispaniç natus fuit, Mexici octuaginta hominum millia solemnis cuiusdam festi occasione, uno die immaniter idolis sacrificata fuisse. Quasi Deus Omnipotens tanti, & tam diri facinoris vindicem, & punitorem eodem illo anno, quo admissum fuit, & forsitan eàdem ipsa die, pararet, nec impium illud scelus, & gementis populi afflictionem ultra progredi vellet, ut in simili habetur Exod. 3: ibi: *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audivi. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum filios Israël de Ægypto, &c.*

Qvinto facit, quòd Indi non solũ predicta scelera committebant, quæ adeò gravia esse ostendimus, & naturali legi contraria: verùm & aliud adhuc peccatum, & quidem gravius, cõ-

101 muniter frequentabant, † idololatriã scilicet varijs, vanis, & interdum portentosis ritibus exercentes, & cultũ, quem vero & soli Deo exhibere homines debent, falsis & spurcis idolis deferentes. Etenim † non Solẽ tantùm, 10
Lunam, aut Stellas colebant, quod alijs multis gentibus commune fuisse, doctè ostendit Pet. Fab. lib. 3. Semestr. cap. 1. pag. 11. sed arbores quoque, montes, fluvios, fontes, lapides, ursos, leones, tigres, angues, & vilissima quæque sibi obvia animalia, mortuorumq; cadavera, & sepulchra, atque horrifica dęmonum simulachra sub diversis, & planè ridendis, aut veriùs lugendis figuris, venerabantur: quibus ingentia templa construxerant, & superstitiosis cæremonijs; cruentisque sacrificijs, ut abundè ostendimus; immolabant.

De † quo pessimo idololatriæ Indorum vitio latę agunt Pet. Martyr in suis Novi Orb. decad. Christ. Colũb. Amer. Vespuc. Franc. Lop. Gomara, Gonzal. Ovetus. Petr. Cieza, & Ioan. Bapt. Ramusius in eiusdem Orbis relationibus, & navigationib. & reliqui Auctores, quos sup. hoc cap. n. 55. citavimus; prętertim Roman. lib. 1. & 2. de Rep. Ind. Hieron. Bezon. in hist. Ind. lib. 1. cap. 26. & seq. ubi eius Addition. & lib. 2. cap. 20. Acosta in hist. moral. Ind. lib. 5. per totum, & de procur. Ind. salu. lib. 5. cap. 10. & 11. Botet. dict. 4. par. relat. lib. 1. August. Davila in dict. hist. provin. Mexic. lib. 1. cap. 24. & 25. Fr. Alfons. Ferdin. in histor. Eccles. lib. 1. per totum, Torquemad. in Monarch. Ind. lib. 6. per totum, & lib. 8. 9. & 10. Garcilas. libro 1. capit. 9. & lib. 2. capit. 4. & sequentibus, & passim Anton. de Herrera in sua histor. gener. Ind. pręcipuè decad. 2. lib. 7. cap. 18. pag. 253. Vbi † Mexici duo millia idolorum diversorum fuisse commemorat, & de eis, & eorum Sacerdotibus aliqua tangit Bodinus lib. 1. demonomaniæ, relatus à Theatr. vitæ human. volum. 27. lib. 4. pag. 4189. ubi ita inquit: *In America antequàm Hispani illa potirentur, † Sacerdotes ieiunia maxima, preces, & supplicationes celebrasse constat; labaris idola circumgestasse,* 10; 104 105

eorumque honores decantasse: tum occupatos à spiritibus malignis, res mirabiles pronuntiavisse. Illis uxores non erant, præterquàm iis, qui peccata audiebant, pœnitentiam temperabant, & confessionem sub gravi pœna non audebant retegere. Omnes persæpè ieiunabant, maximè si quando facienda messis, aut bellum, aut Deus ipsorum, id est diabolus consulendus. Vt autem vehementiùs raperentur, oculos ocelis debilit aut eruebant sibi, cùm sacrificandi essent homines, & omne genus animalia idolis suis: Multa puellarum habebant monasteria, quas homines castrati, naso, labiisque præcisiis, asservabant, indicta adversus incestū capitali pœna. Qui ambibant Sacerdotiū, cum Sacerdotibus se in sylvas, albis vestibus indutos abdebant, ubi annos quatuor, aut quinque transfigebant. Hoc facto cum litteris testimonialibus (syllabos Imperatores vocant) abire solebant. Maximum Deum adorabant Solem, quem vocabant Guaca, & Pachacamac Solis & Lunæ filii, &c.

106 Nimirū † quia demū, infestissimus semper hostis generis humani, his, & alijs erroribus Barbaros obcæcabat, & ambiguis responsis illudebat, ut non solùm sibi Divinos honores usurparet, verùm & ritus, quibus Deus colitur, emularetur, ut benè advertit Acosta ubi sup. & Raph. de la Torre in 2.2.quæst.85.art.3.disput.1.pag.418. 1.tom. Eratque illis adeò familiaris, & socius, ut legamus apud Petr. Ciezam, 2.pat.cap.27. & Hieron. Benzonum, & eius additionatorem, dict. lib.

107 1.cap.26.pag. 124. in insula † Hispaniola Crocoton dæmonem misceri solitū mulieribus, & ex eo natos bicornes nasci: cuius dictum refert Martin. Delrius lib.2.disquisit.magic.quæst.15. & eius epitomator Franc. Torreblāca lib.2.de Magia cap.31.num.40.

108 Quod † idololatriæ scelus ita absurdè apud omnes Indos, & pertinaciter frequentatum, eorum ruditatē imprimis coarguit: nā ut rectè, de Ægyptijs loquens, scribit Cęl. Rhodig. lib. 16. lect. antiq. cap. 4. *Vt hebetissimus quisque est, ita facillimè superstitionum vanitatibus mancipatur, quas ingenium vegetū, doctrinæ nitore defæcatum, excultūque, præcipuè aversatur, abditque.*

Quàm verò idē istud idololatriæ crimen execrabile, & † Deo Opt. Max. semper infensum fuerit, apertè constat ex maledictionibus, & supplicijs, quæ adversus illud perpetrantes minatur Isai. 41. & 42. Deuter. 27. Exod. 22. Psal. 96. Ierem. 2.11. Sapient. 14. 17. 109

ubi dicitur, † quòd ad tantum flagitiū obstupescunt cœli, & portæ eius desolantur vehementer, Apocal. 18. 1. Corinth. 6. & in alijs plurimis locis diligenter congestis à Petr. Nanio in Poliāthęa, verb. *Idololatria*, quæ † latè exornant, & prosequūtur D. Augustin. lib. 19. de Civit. Dei cap. 21. & 23. Tertullian. in peculiari libro de idololatria, Lactan. Firmian. lib. 1. Divin. instit. cap. 3. D. Clement. Alexand. in Orat. adhort. ad Gentes pag. 52. & rursùs pag. 108. ubi † cultum simulachrorū manifesta probra ac dedecora, & impietatē extremā appellat, & Gētian. Hervetus ibidem, stultitiam omnibus maiorem, D. Cyprian. in orat. contra idola, D. Athanas. in tract. de vanitate idolorum, Iustinus Martyr in Oratione Parænetica, D. Gregor. lib. 12. Moral. cap. 12. D. Thom. 2. 2. q. 94. art. 1. & sequentib. D. Antonin. 1. part. cap. 3. tit. 2. §. 7. ubi inquit, quòd idololatria habuit initium Babyloniæ, tempore Beli, quamvis Suidas in dictionario aliam originem tradat, dicens: *Seruch defunctos præstantes viros quot annis adorari iussit, tanquam adhuc viventes, & memoriam eorum celebrari, & in sacros commentarios referri, & Deos iudicari, tanquam benefactores. Hinc orta est idololatria, & multitudo Deorum, atque usque ad Tharram Abrahami patrem duravit*, Abulensis cap. 1. in Exod. quæstion. 7. Pereira ibidem disput. 7. ubi tradunt, Hebræos propter idololatriam, quam inter Aegyptios didicerant, & exercuerant, tot divinis 110 111 112

supplicijs afflictos, Marquard.d.tract. de Iudę.& Infi.3.part.cap.1.num.23. & seqq. Petr. Crespecius in summa fidei, verb. *Idololatria*, Fr. Ant.à Corduba dict.lib.1.q.57.dub.5.pag.500. Anton. Possevin.in Biblioth. 1. tom. lib. 10.cap.5.pag.431. & Anton.de Herrera in.d. hist.gen. Ind.decad.3. lib.2. cap.15.pag.85.ubi docet, quid sit idololatria, unde provenerit, & quos effectus operetur; & aliqua de idololatria nostrorum Indorum subiungunt Marta dict.tract.de iurisdict.1. par.cap.24. ex num.29.ubi quòd licitum sit, idololatras debellare, Simancas in Cathol. instit. tit.32. ubi de materia, & pœnis
113 idololatrię. Et † quòd omnis idololatra hęreticus est censendus, Gregor. de Valencia tom.3. disp.6. q.11. Toller. de instruct. Sacerd. lib.4. cap.14. rubr. de superstit.num. 2.vers. *Est igitur idololatria*, Fr. Lud. Granatens. in Sym.Fidei, 4.par. cap.10.&5.par.cap. 26. Lælius Zechus in summa, part.1. tit.de Fide, cap.14. rubr.idololatria, per tot.Leonar.Lessius de iust. & iure lib.2.cap.43.dub.3.& 4.P.Frãc.Suar. de statu Relig. lib.2.cap.3. ubi, quid sit idololatria, & cap.4.ubi quotuplex sit, & cap.5. ubi de eius origine, & cap.6. ubi de eius gravitate, & pœna, Ioan. Azorius instit. Moral.par.1.lib.9.cap. 11.& seqq. ubi quid sit idololatria: &
114 quod † eius crimen ex ignorantia nõ excusatur Thom.Sanchez in præcep. Decalog.lib. 2.cap. 37. Martin. Delr. in adag.sacris, 1. tom. adag. 855. pag.
115 462.ubi † concludit, idolum inde dictum, quòd cultoribus nihil nisi dolorem, & turbelam adferat, & Deum ad iram provocet. Ludovic.à Paramo de orig. Inquisit. lib.1.tit.3.cap.2.per totum ubi curiosè recenset, eos omnes, qui idololatriæ crimen in mundo cõmiserunt, Fr. Raph. de la Torre in 2.2. D. Thom. tom.2. q.94. artic. 3. & ex
116 pag.98.usque ad pag.124.ubi † quòd idololatria continet odium Dei, & blasphemiam, & est gravior infidelitate, & de eius causis, & initijs, & alia plura de ea Thom. à Iesu de procur. omn.gent.sal.lib.11. cap.10. pag.787. & sequent. ubi quàm fuerit vana istorum Indorum, & aliorum idololatrorum secta, Fr. Thom. Maluenda de Antichristo, lib.1. cap.3. pag. 6. & 7. ubi quòd Belial fuit Princeps idolorum, & quid significet, & lib.7. cap.3.pag. 349. ubi † quòd Antichristus idola 117
auferet, & alia plura de gravitate huius criminis, Torquem. in Monarch. Ind. lib.6. cap.5.& c.33.ubi de idololatria diversarum nationum, & Indorum, & quando cœperit, Simon Maiol.in diebus Canicul.tom.2.colloq. 1. per tot. præcipuè pag.22.& 23.ubi de varietate, & abominatione idolorum, Petr. Opmeerus in opere Chronograph. pag. 20. ubi quid sit idolum, & de initio idololatrię, Illustriss. Bellar.lib.1.de Verb.Dei, cap. 13. pag. 17. ubi idem tractat, & lib.4.de Roman.Pontif.cap. 19.pag.340. ubi de idolatriæ punitione, Franc. Torreblanca de magia lib. 1.cap.17. & 18. Ioan. Funger.in Etymol.verb. *Idololatria*, pag.448.& 449. Basil.Pontius 1.part.var.disp.q.exposit.6.& 7. ubi plura tradit de materia idololatrię, & an illa cœperit ante diluvium, tempore Henos? & † an semel extincta, sit iterum sub finem mũdi reditura, Fr. Ioan.à Ponte in cõven. utr. Monarch.lib.3.cap.12.§.2.& sequentib. ubi plura omnino videnda de eâdem idololatria, & eius initio, & quando in Ægypto, & in Hispania ortum habuerit, & qualiter à Deo punita fuerit? eruditiss. Pat. Ioan. Pineda in commentat. sup. Iob, cap.31.vers. 26.27.& 28.ubi pòst quàm de hoc crimine multa satis curiosè congessit, ostendit, meritò † à Iob in illo loco appellari: *Maximam iniquitatem*, & quòd vix de alia tam graviter conqueritur Deus, atque de idololatria: vix alicuius improbitatis tam multæ, tamque graves appellationes; iam enim appellantur idola: *Offensiones, & dolores oculorum*,

lorum, ut quæ Deus non sustineat videre: iam *abominationes*, ut quas non sine ingenti nausea coram se videat: iam *odium, spurcitiæ, immunditia, sordes*. Denique nihil esse immundum, cum quo maxima hęc iniquitas non comparetur. Circa quod plura alia etiam congerit, & considerat Dom. Valençuela in discurs. stat. & belli, 2. part. consid. 2. num. 17. & 18. & novissimus P. Mendoça sup. lib. 1. Reg. cap. 2. vers. 25. n. 12. pag. 503.

120 Quam reprehendens † etiam Sibylla relata à Lactan. d. lib. 1. cap. 3. sic scripsit:

Græcia quid confidis in viros Principes?
Ad quid dona inania mortuis ponis?
Immolas idolis, quis tibi in mentem dolorem
Imposuit, ut hæc perficias, magni Dei ore Relicto?

Et Sedulius Paschalis, vetus & Christianus Poëta, eandem cæcitatem, & stultitiam his elegantissimis versibus carpit, qui istorum Indorum in hac parte vitia, & mores denotare videntur:

Heu miseri, qui vana colunt, qui corde sinistro
Religiosa sibi sculpunt simulacbra, suumque
Factorem fugiunt, & quæ fecere verentur.
Quis furor est! quæ tanta animas dementia ludit!
Vt volucrem, turpemque bovem, torvumque draconem,
Semihominemque, canē supplex homo pronus adoret.
Ast alij Solem, cæcatis mentibus, acti
Affirmant verum esse patrem, quia ritè videtur,
Clara serenatis infundere lumina terris,
Et totum lustrare Polum, cùm constet ab istis
Motibus, instabilem rapidis decursibus ignem
Officium non esse Dei.

Et est summè notandum Concilium Illiberritanum, Canone 1. ubi hoc cri-men capitale, vel principale dicitur, & ibidem plura in eius detestationem graviter & eruditè congessit Nobilis noster D. Ferdinand. Mendoça, cap. 4. & 5. citans inter alia Tertul. d. lib. de idololatr. in principio dum ait, *Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, tota causa iudicij idololatria.*

Talisque, ac tanta fuit † Dei Opt. 121
Max. cura in idololatriæ occasione
vitanda, ut ob hanc causam æneum il-
lum Serpentem, quē Moyses iussu Do-
mini in deserto levavit, Ezechias reli-
giosa potestate, Deo serviens, cum ma-
gna pietatis laude contriverit, † ne 122
ab Israëlitis tanquam idolum colere-
tur, ut tradit D. August. lib. 10. de Ci-
vit. Dei, cap. 8. & eidem Moysi in ter-
ram Promissionis populum introduce-
re denegatum, illiusque sepulchrū oc-
cultum hominibus fuerit, ne † Iudęi 123
omnia beneficia, quę a Deo recepe-
rant, illi prorsus tribuerent, & Divinis
honoribus inservirent, ut optimè con-
siderat Abulensis, Gagneius, & Mon-
tan. sup. Canon. Epist. Iud. Apostoli, &
insinuat Chrysost. homil. 5. in Matth.
D. August. vel quisquis ille est, qui de
mirabil. sacr. Scriptur. conscripsit, lib. 1.
cap. ult. gloss. Lyran. & Caietan. sup.
Deuteron. 34. Theodoret. q. 43. in Deu-
ter. & novissimè prosequitur P. Franc.
Suarez in defens. Fidei contra sect. An-
glican. cap. 13. n. 9. & 10. P. Fr. Ioan.
Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. c. 32.
pag. 201. Quibus addo elegantissimū
locū eiusdem Theodor. lib. 3. de curat.
Grecar. affect. ubi, † ob eandē vitādę 124
idololatriæ rationem, Deū post dilu-
viū in terra, & alijs elementis aliquid
minus undequaque perfectū reliquisse,
his verbis ostendit: *Hominum errorem sapientissimus Deus multò antè præsentiēs, nonnullos defectus elementis adiunxit, ut illorū quidē species ac magnitudo, intuētes homines ad Opificē demirandū attolleret, ipsæque vicissim labes ac patientiæ, homines cohiberent, quominus ea, tanquam Deos adorandos, censerent.*

SVM-

SVMMARIVM Capitis XIII.

1 Indorum vitia, & scelera summatim cō-gruntur verbis Pat. Ioseph. Acosta.
2 Bellum rectè videtur inferri Indis, qui moniti desistere nolunt à vitijs contra naturam.
3 Pontifex Romanus habet potestatem in infideles peccantes contra naturam.
4 Dei facta nobis exemplaria esse debent.
5 Pius Quintus statuit, ut omnes Indi ad legem naturalem servandam compellerentur.
6 Princeps quilibet Christianus, data sibi opportunitate, potest compellere infideles ad servanda naturæ præcepta.
7 Divinam in legem, vel naturalem quæ cō mittuntur peccata, in omnium iniuriam tendunt.
8 Respublica aliqua si vergat ad idololatriā, vel innocentes afficiat iniuria, quilibet ei adversari potest.
9 Peccata contra naturam qui extirpant, Deo servire dicuntur.
10 Bella iusta dicuntur, per quā victis ad pietatis & iustitiæ societatē consulitur, ex D. August.
11 Cap. flagitia 32. q. 7. expenditur.
12 Homo hominem vel sola humanitatis ratione iuvare debet, & ad bonū dirigere.
13 Lex ut vim, D. de iustit. & iure, & l. nō tantùm, de appellation. & similes exornantur.
14 Pater infidelis si velit occidere filium parvulum, ne baptizetur, quilibet ei resistere potest.
15 Cap. fortitudo, cap. non inferenda 23. q. 3. exornantur.
16 Iniuriam, & peccatum alterius qui nō excusat, cùm possit, tā est in vitio, quàm ille, qui facit.
17 Cap. qui potest 23. q. 3. perpenditur.
18 Proverb. locus cap. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, &c. explicatur.
19 Moysis facinus AEgyptium propria au ctoritate occidentis, qui iniustè Iudæū vexabat, qualiter excusetur?
20 Psal. 81. Eccles. cap. 17. & Iob 29. verba expenduntur, de oppressorum liberatione tractantia.
21 Cap. non est, & cap. Regum officiū 23. q. 5. illustratur.
22 Idololatriam compescere, quilibet tenetur, si id facere possit.
23 Deus sæpissimè facultatem debellandi, & puniendi idololatras concessisse comperitur.
24 Deuteronomij loca cap. 12. & 20. expenduntur, & explicantur.
25 Filijs Israël qualiter præceperit Dominus, Amorrhæis, & alijs idololatris bellum inferre.
26 Idololatriam qui extirparunt Reges, plurimum in sacra Scriptura laudātur.
27 Cap. qui vult, & cap. non invenitur 23. q. 3. illustratur.
28 Nicolaus de Lyra, & alij inter iustas belli causas idololatriæ punitionem apponunt.
29 Asa matrem suam Maacham ob idololatriam Regno privavit.
30 Mathathias idololatram interfecit.
31 D. Paul. 1. ad Roman. dignos morte esse dicit eos, qui idololatriam non vindicant.
32 Romanam urbem ob reliquias idololatriæ tot cladibus fuisse punitam, plurimi tradunt.
33 Legis antiquæ præcepta de puniendis idololatris post Christi adventum magis stringunt.
34 Cap. si nō audieris 23. q. 5. explicatur.
35 Christi post adventum idololatriā cessaturam, omnes ferè Prophetæ prænuntiarunt, quorum plura loca expenduntur.
36 Idola plura Christi adventu corruerūt, & obmutuerunt.
37 Colossus Rhodius Christi adventu dissipatus fuit.
38 Oracula aliqua recensentur testantia, Christi adventu Gentium idola obmutuisse.
39 Idololatria maius crimen est, quàm blasphemia.

40 Blasphemiæ ratione possint Christiani infidelibus bellum indicere.

41 Blasphemia peccatum gravissimum est, & de eius pœnis.

Dom. Petr. Pantoja de Aiala citatur & laudatur, ibid.

42 Subditos contra proprium Regem iniustè rebellantes, quilibet etiam extraneus coërcere potest.

43 Christiani, præcipuè Pontifices, & Reges, debent Dei honorem tueri.

44 Mali sunt probibendi à malo, & cogendi ad bonum.

45 Vindicta, quæ tendit ad peccantium correctionem, est actus misericordiæ.

46 Cap. ea vindicta, cap. mali 23. q. 4. & cap. Dominus noster 23. q. 2. expenduntur & illustrantur.

47 Lex 35. tit. 2. part. 3. quæ vocat amicos Dei eos, qui illius inimicos quomodolibet occidunt, perpenditur & illustratur.

48 Cap. si is qui 23. q. 4. illustratur.

49 Peccata, quæ in Dei iniuriam, & contemptum tendunt, nõ possumus impunita relinquere.

50 Dei iudicia pro virili sequi, & imitari debemus.

51 Deus propter tyrannidem, idololatriã, & peccata cõtra naturam plura Regna subvertit. Et num. sequentib.

52 Regna transferri ob iniustitiã, & peccata pluribus Scripturæ locis probatur, quorum præcipüa perpenduntur. Et numer. 54.

53 Capit. si de rebus, & capit. quemadmodum 23. quæst. 7. exponuntur & exornantur.

55 Auctores plurimi recensentur, qui subversiones, & mutationes Regnorũ peccatis attribuunt.

56 Regna sine virtutibus instabilia esse Seneca tradit.

57 Africanorum, & Sodomorum scelera qualiter Dei iram excitaverint? cum Salviano.

58 Peccata videntur clamorem habere, quo Deum ad punitionem vocant.

59 Regnorum mutationes, & declinationes non proveniunt ex vi Astrorum, sed peccatorum.

60 Religionem, & pietatem servare est fulcrum Imperiorum.

61 Dei vindicta lenta, sed certa.

62 Habacuc verba capit. 23. expenduntur.

63 Iusti Lipsij elegantissima verba de Dei vindicta referuntur.

64 Peccata numerantur, quæ Deus acerbissimè punire solet, etiam si ea usque ad certam metam, vel periodum dissimulaverit, cum Benedicto Pererio.

65 Amorrhæorum iniquitates quando cõpletæ dicantur in Scriptura?

66 Indorum ob maximas, & inveteratas iniquitates, & ut via aperiretur Evãgelio, Deus Hispanorum victorias, & dominationem disposuit.

67 Ignorantia non videntur excusari posse Indi, qui contra legem naturæ peccabant.

68 Lex naturalis est lumen rationis humanæ, natura ipsa omnium hominum mentibus insitum

69 Indis, quantumvis Barbaris, non denegavit Deus lumen rationis naturalis.

70 Lex Divina, & naturalis omnibus hominibus intrinsecùs à Deo communicata videtur, ex D. Paulo, Augustino & Cassiano.

71 Ignorantia invincibilis non admittitur in puris ac primis præceptis naturalibus, & exempla eorum.

72 Cap. turbatur 1. q. 1. explicatur.

73 Rusticitatis excusatio non admittitur in his, quæ naturali ratione suadentur.

74 Consuetudo non excusat ab implemento præceptorum naturalium, & id est peior, quò diuturnior.

75 Natio nulla ita hebes, & Barbara est, cui permitti possit, ut Deum saltim generaliter non agnoscat, & revereatur.

76 Deum aliquem esse, cuius providentia regatur hoc omne, quod cernimus, nemo ignorare potest; & Auctores plurimi, qui de hoc argumento tractant.

CAPVT XIII.

De eodem titulo, & alijs varijs rationibus, & argumentis, quibus magis ac magis probari videtur, ad observandam legem naturæ, & idololatriam relinquendā, Indos, & quoslibet alios infideles rectè vi & armis compelli posse.

HÆC quidem † omnia, & alia gravissima, & fœdissima Indorum scelera, ultra Auctores suprà relatos, non solùm cōmemorat, verùm & re ipsâ comperisse restatur, & dolet diserrissimè Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 3. dicens, longum esse ea recēsere; quoniam preter idololatriā, nefaria sacra, dæmonū frequentes collocutiones, concubitum masculorum, incestuosam pollutionem sororū, ac matrū, & reliqua id genus flagitia: alij alios indictâ causâ enecabant: compotationes ac temulentias suas cruore miscebāt: humanis multi carnibus pro summis delicijs vescebantur: alij pueros innoxios simulachris mactabant: alij suorum inferias aliorum sanguine peragebant: plerique potentiā ad nihil aliud, quàm ad nocendum, & sæviēdum, sibi datam arbitrabantur, perinde atque immanes feræ, quæ naturali- 1

ter gradu inferiores ac viribus imbe-
cilles pecudes, prædę suæ vendicant:
ut idem sit apud istos dominari, & prædari: nihil aliud subditum esse, quàm potentioris libidini obnoxium esse, ita ut iustū volumen impleri oporteret, si exactè referre vellemus, quanta essent eorum vitia, & quàm latè patens, hæc feritas barbarorum in hoc vastissimo Orbe, qui ritus portentosi; & quę denique legum, ac dominorum tyrannis.

Quæ cùm ita se habeant, prædictorumque criminum gravitas, & atrocitas adeò magna sit, ut abundè probatum reliquimus: dubitandum non vi-
2 detur, † quin nostri Catholici Reges bellum adversus Indos movêre potuerint, ut ab his sceleribus abstinêre, & legem naturæ servare compellerentur. Interveniente præsertim auctori-
3 tate Romani Pontificis, qui † hoc in casu adversus omnes infideles iurisdictionem habet, tanquam generalis CHRISTI Vicarius, cap. 1. & 2. de trāslat. Episcop. & eos, sidetur facultas, pu-
4 nire potest, ad † Dei facta imitanda, quę nobis exemplaria esse debent, ut apertè tradit Innocent. Hostiens. Ancharran. Florentin. Sylvest. & reliqui Doctores, quos in præcedentis capitis initio retulimus, & in nostris terminis definiisse videtur Piissimus ille, & omni ævo venerandus, Pius Quin-
5 tus † Rom. Eccles. P. M. qui cū multa præclarè pro Indorum spirituali & tēporali salute providisset, illud etiā expressè sanxit, ut omnes Indi, quamvis Ethnici, ad legem naturalē observandam compellerentur, ne pravo exemplo alijs Indis iam conversis officerent, vel Hispanis inter eos degentibus scandalum generarent, ut tradunt Hieron. Cater. in eius vita, pag. 105. Anton. à Fuenmaior. in lib. 4. & Fr. Alfons. Ferdinand. in histor. Eccles. nostr. tempor. lib. 1. cap. 52. pag. 182.
6 Quinimo † etiam sine speciali licentia Romani Pontificis quēlibet Christianum Principem hoc idem officium

datā sibi opportunitate exercere debere, optime docet & probat Fr. Ant. à Corduba lib. 1. quæstionarij, q. 57. dub. 5. in princip. pag. 498. & sequitur Pat. Molina dict. disp. 106. vers. *Tertia conclusio.*

Pro cuius sententię maiori comprobatione, & illustratione, ultra ea, quæ in cap. præcedenti retulimus, rursus primò considerari potest, † quòd id, 7
quod in legem Divinam, & naturalem committitur, in omnium tendit iniuriam, l. Manichęos, vers. *Ac primum*, C. de hæretic. l. 40. tit. 5. lib. 16. C. Theodos. Bartol. in l. Gallus, §. ille casus, numer. 3. de liber. & posthum. cap. urgentis, ubi gloss. de hæretic. Iust. Lips. lib. 4. civil. doct. cap. 3. Salvian. de Gubernat. Dei lib. 4. Melchior Iunius quęst. Polit. p. 3. q. 94. Annæ. Robert. lib. 1. rerum iudicat. cap. 12. Lælius Zech. in tract. de Princip. cap. 5. n. 1. Ioan. Baptist. Valençuela in monitor. contra Venetos, 7. part. num. 117. & Petrus de Aragon in 2. 2. quęst. 10. artic. 3. vers. *Secunda conclusio*: ubi ait,
quòd † quotiescunque aliqua Respu- 8
blica vergit ad idololatriam, vel in ea innocentes efficiuntur iniuriā, licitum est unicuique, illos bello & armis defendere, lege naturæ id ordinante, ut eius observantia salva, & libera maneat. Et idem latiùs in nostra specie sequuntur, & probant reliqui Auctores suprà relati, pręcipuè Caietan. 2. 2. quęst. 40. artic. 1. Gregor. Lopez. in dict. l. 2. tit. 23. par. 2. gloss. magna, versic. *Alium titulum*, & vers. *Quinta conclusio.* Marquard. dict. tract. de infidel. 3. par. cap. 1. num. 39. Covarrub. in regu. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. versic. *Tertiò*, in fine, Corduba ubi suprà pag. 499. & Doct. Marta dict. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 28. & se-
quentib. docentes, † quòd qui talia 9
crimina impediunt, vel puniunt, Deo servire dicuntur, argum. cap. ult. 23. q. 5. cap. pararus, cap. apud 24. q. 1. ubi
licita ea bella dicuntur, per † quæ 10

ad

ad pietatis, & iustitiæ societatem vi-
ctis faciliùs consulitur, prout & D. Au-
gustin. ostendit epistol. 5. dum ait: *Agen-
da sunt multa etiam cum invitis benig-
na quadam asperitate plectendis; quorum
potius utilitati consulendum est, quàm
voluntati. Nam cui licentia iniquitatis
eripitur, utiliter vincitur: quoniam nihil
est infœlicius fœlicitate peccatorum, qua
pœnalis nutritur impunitas, & mala
voluntas, velut hostis interior, robora-
tur*, & lib. 3. confess. capite 8. relatus
11 in † cap. flagitia 13. 32. quæst. 7. sic
inquiens: *Flagitia, quæ sunt contra na-
turam, ubique & semper detestanda, atque
punienda sunt, qualia Sodomitarum fue-
runt; quæ si omnes gentes facerent, eodem
criminis reatu Divina lege tenerentur: quæ
non sic fecit homines, ut se illo uterentur
modo. Violatur quippè illa societas, quæ
cum Deo nobis esse debet, cum eadem natu-
ra, cuius ipse auctor est, libidinis perversi-
tate polluitur.*
12 Debent namque † homines, vel so-
lâ humanitatis, & cognationis natura-
lis ratione cogente, aliorum hominum
mores ad bonum dirigere, insignia sce-
lera, & facinora vindicare, & iniurias,
atque oppresiones, quas sub tyranno-
rum iugo patiuntur, pro viribus impe-
dire, ut optimis exemplis ostenditur in
lib. Machabæ. cap 1. 3. & 4. Zachariæ
cap. 14. & Oseæ cap. 10. & communi-
ter notant Bart. & Doctores per text.
13 ibi † in l. ut vim, D. de iustit. & iure, l.
1. D. de ijs, qui sunt sui, l. si servus eâ
lege, D. de servis exportand. l. metum
9. §. sed licèt, D. quod met. caus. l. non
tantum 6. ibi: *Humanitatis ratione*, D.
de appellat. l. culpâ caret, D. de regul.
iuris, l. 1. §. sed in eo, D. ad Syllanian.
cap. quantæ, de sentent. excommun.
cap. dilecto, eodem tit. in 6. iunctis alijs,
quæ observant D. Ambros. lib. 3. offic.
cap. 3. D. August. lib. de moribus, cap.
27. Marc. Mantua lib. 4. observat. 36.
Tiraquell. de pœn. temper. caus. 24.
Menchaca in præfat. controvers. il-
lustr. num. 2. & sequētib. & lib. 1. cap. 8.
ex num. 18. & cap. 16. num. 10. & cap.
21. num. 29. & sequentibus, Pinelus in
rubr. C. de rescindend. vendit. 1. p. cap.
2. num. 26. Cuiacius in recit. posthum.
ad dict. l. ut vim, Bobadilla in Politic.
lib. 5. cap. 2. num. 2. litter. D. dixi Ego
in meo tractat. de crimin. parric. lib. 2.
cap. 2. & in eleganti casu resolvit Do-
minic. Soto in 4. dist. 5. q. 1. art. 10. inde
concludens, † quòd si pater infidelis 14
velit occidere filium parvulū, ne bap-
tizetur, licitè id ei prohiberi posset, &
ab eius manibus filius abduci; quod e-
tiam sequitur Gabriel in 4. distinct.
4. quæst. 2. artic. 3. Victoria in 2. re-
lect. de Indis num. 15. & omnes Theo-
logi communiter secundùm Cordubā
ubi suprà.
Atque eapropter D. Ambros. lib. 1.
offic. capit. 27. & 36. relatus in † cap. 15
fortitudo, & in cap. non inferenda 23.
quæst. 3. hanc veram fortitudinem &
plenam iustitiæ vocat, quæ à latroni-
bus defendit infirmos. Qui † enim non 16
repellit à socio iniuriam, si potest, tam
est in vitio, quàm ille, qui facit; quæ
verba mutuatus videtur à Cicerone
lib. 1. offic. dum ait: *Qui enim non defen-
dit, neque obsistit iniuriæ, si potest, tam
est in vitio, quàm si parentes, aut patriam,
aut socios deserat.* Et à D. Anastas. &
Damascen. relatis in † capite qui po- 17
test 23. quæst. 5. dum inquiunt: *Qui po-
test obviare, & perturbare perversos, &
non facit, nihil aliud est, quàm favere eo-
rum impietati. Nec enim caret scrupulo
societatis occultæ, qui manifesto facinori
desinit obviare.* Quibus arridet Iustus
Lipsius lib. 5. civil. doctr. cap. 4. ubi in-
quit: *Nec similis ratio in oppressis, quos
si gravior aliqua vis, aut extrema ty-
rannis urget, videtur cogere te communis
societatis vinculum, ut adiutes.*
Et melius † Salomon Proverb. ca- 18
pite 24: *Erue eos, qui ducuntur ad mor-
tem, & qui trahuntur ad interitum, li-
berare ne cesses*; quem locum exponens
Glossa in dict. capite non inferenda:
Erue, inquit, *per vim si iniustè ducan-*

tur,

tur, vel per supplicationem si iustè, &
eius auctoritate Div. Ambros. ibidem,
Div. Augustin. quęst. 2. in Exod. tomo
4. Hieronym. in quæstion. Hebrai.
sup. lib. 1. Regum, in fine, Div. Thom.
2. 2. quæst. 61. articul. ultim. Burgens.
sup. capite 2. Exod. Pererius ibidem
disput. 10. primum illud Moysis faci-
19 nus, † non solùm Divinæ inspiratio-
nis titulo liberant, sed iustitiæ etiam
ratione commendant: qui cùm vidis-
set Hebræum ab Ægyptio iniuriam
accipientem, illum defendit, ita ut
Ægyptium prosterneret; atque in a-
rena absconderet. Nimirum, quia de-
buit Moyses vim vi repellere; & pau-
perem & egenum oppressum de ma-
20 nu peccatoris liberare, ut † habetur
Psalm. 81. & Eccles. 17: *Vnicuique
mandavit Deus de proximo suo*, & Iob
29. vers. 17. ubi gloriatur, quòd semper
se se his iniquitatibus opponebat: *Cō-
terebam molas iniqui, & de dentibus illius
auferebam prædam.*

Potest etiam ad idem adduci insig-
nis alter Div. Augustini locus ad Ma-
21 cedon. epistol. 54. relatus † in capite
non est 23. quęst. 5. ubi ait: *Non est ini-
quitatis, sed potius societatis humanita-
te devinctus, qui propterea est criminis
persecutor, ut sit hominis liberator*; &
Div. Hieronym. sup. Ierem. capite 2.
relatus in capite Regum officium, eâ-
dem caus. & quæst. ubi scribit: *Pro-
prium Regum officium esse, vi oppressos li-
berare, & contra potentes innocentibus,
& imbecillis auxilium præbere, & ne qui-
dem per conniventiam pati, ut ab alijs con-
tristentur*, & Pelagius Papa In cap. om-
nis 7. quæst. 1. ubi ait, quòd qui ne-
gant misericordiam, & oppressis fa-
vorem debitum, videntur negare
CHRISTVM. Circa quorum iurium il
lustrationem, & praxim in materia
vitandi violentias, quas iudices Ec-
clesiastici sæcularibus faciunt, plura
novissimè congessit Hieronym. Ze-
vallos in tractat. de violentijs, 1. part.
gloss. 5. ex numer. 27. & magis in no-
stris terminis Azevedo consil. 37. nu-
mer. 13. & Valençuel. in discurs. sta.
& bell. parte 2. consid. 2. ex numer. 99.
idem Valençuela contra Venet. 7.
parte, numer. 62. Petr. Gregor. lib. 11.
de Repub. cap. 11. num. 3. & sequentib.
& Nos infr. lib. 3. cap 3. num. 15. & se-
quentibus.

SECVNDÒ facit, quia si defensio, &
vindicta, de qua suprà locuti sumus,
ita iustè permittitur, ut iniurię homi-
nibus illatæ cessent, & vindicentur,
multò † magis iustū, & licitum esse vi- 22
detur, infidelibus pro eorum idolola-
tria compescenda, & castiganda, bel-
lum inferre, cùm per eam ipsi Deo ita
gravis iniuria irrogetur, & talis sit,
ac tanta (ut videmus) huius deli-
cti gravitas, & impietas, † cuius pu- 23
niendi, & cohibēdi ratione ipse DEVS
OPTIM. MAXIM. hanc bellandi adver-
sus idololatras facultatem sæpenu-
mero permisisse, imò & præcepisse
comperitur, ut apparet ex pluribus lo-
cis expensis à Corduba dict. quęst. 57.
dub. 5. versic. *Tertiò*, pag. 500. & præ-
cipuè ex Levit. capit. 18. & † Deuter. 24
capite 12. ubi filijs Israël, antequàm
terram Promissionis intrarent, hoc
veluti primum, & pręcipuum man-
datum iniunxit: *Subvertite omnia loca,
in quibus coluerunt gentes, quas possessu-
ri estis, Deos suos super montes excelsos &
colles, & subter omne lignum frondosum.
Dissipate aras eorum, & confringite sta-
tuas, lucos igne comburite, & idola commi-
nuite: disperdite nomina illorum de locis
illis.* Et infrà: *Omnes enim abominatio-
nes, quas aversatur Dominus, fecērūt Dijs
suis, offerentes filios, & filias, & combu-
rentes igni.* Et eiusdem Deuteron. cap.
20. ubi † ex promissis civitatibus om- 25
nes omnino in ore gladij interficien-
dos esse, Dominus iubet, Hethæum
videlicet, & Amorrhęum, & Chana-
næum, Pherezęum, & Hevæum, & Ge-
busęum, ne fortè docerent populum
facere cunctas abominationes, quas
ipsi operati sunt Dijs suis. In alijs au-

tem civitatibus non promissis eas belli conditiones apponit, ut si pacem
prius oblatam accipere noluissent, sed
bello se defendere, omnes mares occiderent, omnem prędam exercitui
dividerent, & de spolijs hostium comederent: *Sic facies* (inquit) *cunctis civitatibus, quæ à te procul valdè sunt, & non
sunt de his urbibus, quas in possessionem
accepturus es*: quò loci Glossa Interlinearis, verba: *Quæ à te procul sunt*,
interpretatur, idest: *Religione diversæ*,
sic apertè ostendens; ob solam idololatriam urbes illas debellari permissas,
& non ratione alterius iniuriæ populo
Israëlitico illatæ.

26 Et propter † hanc idolorũ, & idololatrarum debellationem, & dissipationem, multum laudari videmus Ezechiam, Iosiam, & Nabuchodonosorum
lib. 4. Reg. capite 18. & 23. & Daniel.
cap. 14. quorum exemplo D. August.
epist. 48. & 50. ad Bonifacium Comitem, Christianos Principes ad prœliũ contra idololatras adhortatur. *Omnes*, inquiens, *Reges, qui in populo Dei
non prohibuerunt, nec everterunt idola,
& alia, quæ contra Dei præcepta fuerant
instituta, culpantur: & qui prohibuerunt, & everterunt, super aliorum merita laudantur*: quod recoluit Gratianus
27 in † capite qui vult, & in capite non
28 invenitur 23. quæst. 3. Et † Nicolaus
de Lyra sup. Numer. capit. 31. eorundem locorum auctoritate permotus:
Vna, inquit, *belli iusta causa est contra
terram, in qua Deus per idololatriam
blasphematur*. Idemque expressè affirmãt Marquard. Lucas de Penna, Malferitus, Alfons. à Castro, Guerrerus,
Marta, & plurimi alij utriusque cẽsurę
Doctores, quos initio capitis præcedentis retulimus.

29 Quibus addere licet, quod † in lib.
3. Reg. capite 15. legimus de Asa Iudæorum Rege, qui matrem suam
Maacham, Absalonis filiã, propter ædificatum Pani sacellum Regno pri-
30 vavit. Et 1. Machab. 2. † de Mathathia,
qui dicti, pręcepti, & vigoris memor,
interfecit eũ, qui ad aras sacrificaturus
accesserat.

Conducit etiam auctoritas † Divi 31
Pauli 1. ad Roman. ubi cùm seriò idololatriam, & alia obscœna crimina infidelium connumerasset, & supplicia,
quę pro illis passuri erant, concludit:
*Quoniam qui talia agunt, digni sunt
morte: non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, ubi D.
Ambros. exponit, idest: *Qui non vindicant*.

Romanam † quoque urbem ob reliquias idololatriæ ingentibus cladi- 32
bus, & excidijs Alarici, Genserici, Odoacris, & Totilæ Divino iudicio affectam fuisse, quousque tandem Imperium
Orbis in varios Reges, Regnaque distractum, atque divulsum, ipsa penitus
amiserit, piè & eleganter insinuat, &
lacrymatur Paul. Oros. lib. 7. cap. 37. &
39. D. August. in opusc. de excid. urb.
& passim in libris de Civit. Dei. & lib.
2. retract. cap. 43. Sozomen. lib. 9. hist.
Eccles. cap. 6. Salvian. in septem libris
de vero iudicio, & providentia Dei,
S. Gelas. in epist. cõtra Andromachũ,
tom. 1. epistolar. Roman. Pont. & alij,
refert Maluenda lib. 4. de Antichristo
cap. 6.

Neque dixerit aliquis † ea legis an- 33
tiquæ pręcepta, post Novi Testamẽti
promulgationem, exolevisse; nã contrarium, & meritò quidem affirmat
D. Cyprian. lib. de exhortat. martyr.
cap. 5. relatus à Gratian. in † cap. si 34
non audieris 32. 23. q. 5. ubi postquàm
prædicta Deuteronomij, & Mathathię
exempla commemoravit, hæc elegantissima verba subnectit: *Quod si
ante adventum Christi circa Deum colendum, & idola spernenda, hæc præcepta
servata sunt, quantò magis post adventum
Christi servanda sunt, quando ille veniens
non verbis tantùm nos adhortatus est, sed
& factis?*

Etenim † omnes ferè Prophetæ 35
prædixerunt, post adventum Christi

ido-

idolalatriam exterminandam fore, ut constat ex illo Isai. 2. *Elevabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur.* Et Zachariæ 13: *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & menstruatæ. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum: Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà.* Idem etiam habetur Isaiæ 31. Ezech. 6. & 30. Oseæ. 10. Miche. 1. Daniel. & Sophon. 2. & latè observant Marquard. d. tract. de Iudæ. & Infid. 3. par. cap. 1. num. 24. Bellarmin. lib. 1. cõtroverf. cap. 8. de Christ. pag. 105. lit. D. Gaspar Sanctius sup. Isai. in locis suprà relatis, & Fr. Lud. Granarens. in Symb. Fid. part. 4. cap. 10. pag.
36 458. Et pluribus exemplis † idolorum, quæ Romæ, & in Ægypto, & alibi adveniente Christo corruerunt, & Oraculorum, quæ responsa ampliùs reddere non valuerunt, luculenter confirmant Nicephor. lib. 1. cap. 17. Porphirius, licèt ipse fuerit magnus idolorum cultor, in lib. de deficientia Oraculorum, Pat. Ioan. Pineda sup. Iob, tom. 2. pag. 634. & 1071. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 1. pag. 307. & sequentib. & tom. 2. colloq. 1. pag. 78. & tom. 1. colloq. 21. pag. 476. Thom. Bozius lib. 14. de sign. Eccles. cap. 3. & 4. & lib. 23. cap. 1. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utr. Monarch. lib. 3. cap. 5. pag. 32. ubi ad
37 hanc causam refert † ruinam, & dissipationem magni illius idôli, Rhodij olim erecti, quod Colossum appellarunt, & inter ingentia mundi miracula connumeratũ fuit, & Nos alia congessimus sup. hoc libro, cap. 4. ex num. 81.

Suntque valdè notatu digna ipso-
38 rum † Oraculorum responsa, quæ de hac re apud prædictos auctores circumferuntur, quorum unũ sic habet:

Puer Hebræus iubet me Dijs beatis imperans,
Has ædes relinquere, & statim Orcũ abire.
Cæterum abi tacitus à nostris aris.

Aliud sic.

Tripodes congemiscite, abijt Apollo,
Abijt, quia flammeum me cogit cœleste Numen.
Erat Iupiter, & nunc est, & erit, ô magne Iupiter.
Hei mihi oraculorum defecit me claritas.

Et Sacerdoti, qui ultimus Apollinem de vera religione consuluit, respondisse narratur.

Ne me extremum, & ultimum velis ipse rogare,
Infœlix Sacerdos, de Divino genitore,
Deque charo, & unico Filio celeberrimi Regis,
Et Spiritu, qui omnia circum affatim continet.
Mentes, terram, fluvios, mare, Tartara, aërem, ignem.
Hei me etiam nolẽtẽ Spiritus ille his adibus expellet.
At tutumque desertum linquetur limen hoc fatidicum.

Vt omittam vulgatum Virgilij locum Æneid. 6. quem in eundem sensum plures auctores accipiunt, dum canit:

Huius in adventum iam nunc & Caspia Regna
Responsis horrent Divum, & Mæotica tellus.

Tertiò, in maiorem suprà dictorum fidem, & comprobationem, illud etiam addere possumus, quod † ido- 39
lolatria, & infidelitas maiora, & graviora crimina sunt, quàm blasphemia, & eam in se includunt, in quantum subtrahunt Deo, singularitatem dominij, & fidem opere ipso impugnant, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 3. & q. 94. art. 3. ad 2. Fr. Raph. de la Torre ibidem, ex pag. 98. Pet. de Aragon in eâd. 2. 2. q. 13. art. 4. pag. 369. & Ant. a Corduba dict. q. 57. dubit. 5. pag. 500. ubi aiunt, quòd idololatria ipsi fidei unius veri Dei, & Christi Redemptoris magis directè, quàm alia peccata, ipso facto contrariatur, & fundamentum Christianæ Religionis evertit. Sed sic est, quòd propter † blasphemiam 40

poteſt bellum adverſus infideles indici, quoties hi fidem blaſphemijs, pravíſque perſuaſionibus impediunt, vel legis Evangelicę prædicatores etiam in eorum Provincijs infeſtant, ut colligitur ex D.Thom. 2.2.q.10. articul. 8.& 11. & Caietan. ibîdem, & notat Albertin. in rubr.de hæretic. q.8. Albert. Pius Campenſis contra Eraſm. cap.21. de bello. Covarru. in d. regu. peccatum, 2.p.§.1.num.3.verſ. *Quartò licitum*, & Victoria in releƈt. 1.de Indis n.31. & Gaſpar Sanƈtius ſup. Iſai. cap. 52. verſ.7. pag.544. ubi probat, quàm ægrè ferat Deus ſuum nomen blaſphemari: ergo multo magis propter idololatriam, adeò gravem, cruentam, & pernicioſam Indis, de quibus agimus, bellum iuſtè moveri potuit. Quod argumentum fortiſsimum reputat, & appellat Sepulveda in Apolog. contra Epiſcop.de Chiapa, & confir-
41 mari poteſt † ex his, quæ de pœnis cõ
tra blaſphemos, & huius criminis gravitate referunt Caſtro de iuſtà hæretic. punit. lib. 1.cap.12. Domin. Bañez d.2.2.q.10.art.10.verſ. *Dubitatur*, Iul. Clarus, & Baiard. lib.5.Sentent.§. blaſphemia, Tiber.Decian.lib.6.crimin.cap.1. & ſequentib. Director. Inquiſit. 2. part. q.41. commentar. 66. pag. 333. Aragon. ubi ſup. pag. 369. Azor lib.3. inſtit. moral. cap. 38. D. Ioan. Vela in traƈt.de pœnis deliƈtor. cap.4. & innumeri alij relati a Farin. in praxi crimin.tom.1.q.20. Bobadilla in Polit.lib.3.cap.15.num.11.&lib. 5.cap.1.num.108. cum ſequentib. & lib.2.cap.17.num.77. Parlador.lib.3. rer.quotid.cap.18. Per. Matthæus in notis ad ſummam conſtit. Pontif. circa conſtit. Iul.III. contra blaſphem. pag.355. Simon Maiol. in colloq. de perfidia Iudæ.pag.54. & ſeqq. Camillus Borrel. de Magiſtrat. ediƈt. lib. 3. cap.1. & conſ.43. per totum cent.1. & noviſsimè Licentiat. Barnuevus de Moſquera in peculiari traƈt. de blaſphemia, & eius pœnis, & eruditus pariter ac nobilis D. Petr. Pantoja de Aiala in commentar.ad leg. fin. C. de alearoribus, numer.10. fol.137. & ſequent.

QVARTÒ, ſuprà diƈtis non incongruenter adijcio, quòd ſecundùm eun-
dem D.Thom.2.2.q.40.art.1. † iuſta 42
cauſa bellandi contra aliquos eſt, quã do hoc illi merentur propter aliquam culpam, quapropter ſi ſubditi negarent honorem ſuo Regi, poſſent etiam ab extraneis puniri, ut omnes cum Angelico Doƈtore concludunt, & expreſsè reſolvit Caietanus 2. 2. quæſt. 10.articul.8.& 9. Quod cùm ita ſe ha-
beat, longè † magis ex charitate, ſive 43
pietate, quinimo & ex lege iuſtitiæ, Chriſtiani tenemur, & illi præſertim, qui Pontificali, aut Regali auƈtoritate præfulgent, unici & veri Dei, ac Domini noſtri honorem tueri, & iniurias, quas infideles Idololatræ ei quotidie ferunt, prohibere, ac vindicare.

Mali † quippe ſunt prohibendi à 44
malo, & cogendi ad bonum, eaque
vindiƈta, † quæ valet ad correƈtio- 45
nem, non ſolùm non reprobatur, ſed imò ad miſericordiam pertinet, & ſi ea, de quibus Deus vehementer offenditur, inſequi, vel ulciſci deſerimus, ad iraſcendum utique Divinitatis patiẽtiam provocamus; ut ex varijs D. Au-
guſt. ſententijs recoluit Gratian. † in 46
cap. ſi ea 50.cap. ea vindiƈta 51. cap. mali.54. 23. q.4. & docet idem Auguſt.lib.6. quæſt. q.10. relatus in cap. Dominus noſter 23.q.2.

Quam eandem ſententiam latiùs proſequitur D.Hieron.in cap. qui malos 23.q.5.D. Chryſoſt. ſup. Matthæ. 5.q.324.ad 4.& q.338. Gabriel. in 4. diſt. 15.q. 4. Corduba in quæſtionar. lib. 1.quæſt. 57. dub. 5. pag. 499. & poſt hæc ſcripta D.Ioan. Bapt.Valençuela in diſcurſ. ſtatus & belli part.2. conſid.2. ex numer.99.& conſider.3.
num.41. Et conducunt † elegantiſsi- 47
ma verba legis 55. titul. 2. part. 3. ubi ex antiquorũ ſapientium doƈtrina

hoc proverbium deducitur: *Amigo de*
Dios es, quien enemigo de Dios mata en
tiẽpo qualquier. Quod prosequitur Ab-
bas in cap. 1. de ferijs; Albericus in l.
provinciarum, C. eodem, & latè exor-
nat Bobadilla in Polit. lib. 2. cap. 13.
num. 38. & sequentib. ubi etiam alle-
48 gat opt. text. † in cap. si is qui 23. q.
4. vbi dicitur: *Et licèt ea, quæ nobis com-*
mittuntur, facilè possimus indulgendo di-
49 *mittere,* † *ea tamen, quæ in Deum com-*
missa sunt, cum magna districtione, nec si-
ne pœnitentia possumus relaxare.

QVINTÒ considero, quòd Inno-
cent. & Doctores suprà citati, iure op
timo tradere potuerunt, hanc vindi-
ctam, quæ de tyrannis, idololatris, &
alijs peccatoribus sumitur, qui contra
legem naturalem delinquunt, ex Dei
50 imitatione descendere, † quia iudicia
Dei debent esse exemplaria iudicio-
rum nostrorũ, ut docet August. in cap.
1. cap. qui peccant, cap. quoniam, cap.
quando, cap. non invenitur 23. q. 3. &
in terminis tradit Corduba dict. dub.
5. vers. *Maior autem*, pag. 500. ubi ad
idem D. Thom. Caietan. & alios alle-
gat. Et videmus Deum ipsum, qui in
sua potestate, & voluntate habet om-
nium iura Regnorum, ut latè ostendi-
51 mus in cap. 2. huius libri, † propter
eiusmodi peccata, præcipuè ubi diu-
turna, & iterata sunt, imperia everte-
re, mutare, & ab alijs in alios transfer-
re, solitum esse: eosumque Principes,
& Respublicas, etiam tunc, cùm maxi-
mè florent, opprimere, & extraordina
rijs modis punire, ubi ordinarij nõ suf-
ficiunt, ut præter sacræ Scripturæ lo-
ca, & exempla, quorum sup. memini-
mus, satis constat † ex illo Eccles.
52 cap. 10. vers. 8: *Regnum à gente in gentẽ*
trãsfertur propter iniustitias, & iniurias,
& contumelias, & diversos dolos, Sapiẽt.
10. *Ideò iusti tulerunt spolia impiorum*,
& Proverb. 13. *Thesaurizantur autem*
iustis divitiæ impiorum. Matthæi 21.
Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabi-
tur genti facienti iustitiam.

Quas Domini voces ad omnes im-
pios, & iniquos valère, graviter docet
D. Augustin. adversus litt. Perilia. cap.
43. & in epist. 50. ad Bonifac. cuius
verba referuntur † in cap. si de rebus; 53
& in cap. quemadmodum 23. q. 7. Et
re ipsâ ostendit historia † Nabucho- 54
donosor, & Balchasaris Regis, Daniel.
cap. 4. & 5. Saulis 1. Reg. cap. 15. A-
morrhæorum, Deuteron. cap. 21. & Pa
rabola vineæ, de qua apud Matthæ.
d. cap. 2. Marc. cap. 12. & translatio
Imperij, quæ de Græcis facta est ad
Germanos, de qua in cap. per venera-
bilem 34. de electione, & alia innu-
mera testimonia, & exempla, quæ ab
omni antiquitate petita † recolunt 55
Nicolaus de Lyra, & alij noviores scri
bẽtes in dictis locis, Doctores in cap.
trãslato de cõstitut. Oldrad. consl. 69.
& 72. Martin. Laudẽs. in tract. de Prin
cipe, q. 155. Lãcellot. Conrad. in tẽplo
iudicũ, lib. 1. cap. 1. §. 2. q. 2. n. 16. fol.
14. Ioan. Salisberiensis in Policratico,
sive de Curialium nugis, lib. 4. cap. 12.
Pet. Greg. lib. 18. Syntagma. cap. 1. &
lib. 5. de Repub. cap. 2. & lib. 21. cap. 1.
Gaspar Sanctius sup. Isai. cap. 6. num.
1. pag. 74. & cap. 27. num. 6. pag. 276.
& cap. 28. num. 46. pag. 290. Palac. Ru
beus de obren. Navar. part. 5. §. 4. & 9.
Thom. Bozius de sign. Eccles. in præ-
termis. ad lib. 24. cap. 3. pag. 627. & de
ruinis Gent. lib. 2. cap. 15. pag. 199. &
in integro tract. de imperio virtutis,
Pet. Fab. lib. 3. Semestr. cap. 8. pag. 101.
& cap. 20. pag. 308. Simancas lib. 3. de
Repub. cap. 9. n. 11. Iust. Lips. lib. 2. Po
liticæ, sive civil. doctr. cap. 7. & 10. Pat.
Ribadeneira in Princip. Christ. lib. 2.
cap. 4. pag. 513. Rutil. Benzon. de an-
no Iubil. lib. 6. cap. 17. Pat. Ioan. Pine-
da commẽtar. in Iob. cap. 34. vers. 24.
& de rebus Salom. lib. 7. cap. 2. num. 1.
pag. 482. Calistus Remirez in tract. de
lege Regia, §. 8. n. 22. Simón. Maiol.
in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. de
bellorũ eventib. pag. 341. Petr. Andr.
Canonh. in Aphorism. pol. Hippocrat.

pag.643. & sequentib. Valençuela in
dict.monitor.contra Venetos,part.5.
n. 196. Bobadilla in Polit. lib.2.cap.
2.num.11.& 12.Fr.Ioan.Marquez in
Gubernat. Christ. lib.2. cap. 26. pag.
318. & Fr. Ioan. Torquemad.in Mo-
narch.Ind.lib.4.cap.106.

Et ante eos hoc idem optimè præ-
sensit Demosthenes in Oratione Olyn
56 thiaca 2. † & Seneca in Tyeste, actu.
2. scena 1. dum ait:

——— Vbi non est pudor,
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile Regnum est.

Et Salvianus lib.7. de providen. Dei,
57 ubi † cùm Afrorum gravissima scele-
ra recensuisset, eà Deum quasi relu-
ctantem ad illorum internecionẽ mo-
visse, his gravissimis verbis ostendit:
Et cùm hac omnia fierent, quid aliud ta-
lis populus agebat, nisi ut cùm eum Deus
perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse
exigeret, ut periret? Vnde & quòd Vvan-
dali ad Africam transierunt, non est Di-
vinæ severitati, sed Afrorum sceleri depu-
tandum: gravi enim eos antequàm illuc
pergerent, ac longâ iniquitate craxerunt,
& lib. 1. de Sodomę, & Gomorrhæ
peccatis sic inquit: *Clamor Sodomorum,*
58 *& Gomorrhæ multiplicatus est.* † *Pul-*
chrè clamorem, dixit, in se habere pecca-
ta: Grandis absque dubio peccantium cla-
mor est, quia terrâ ascendit ad cœlum: Qua-
re autem peccata hominum quasi clamare
testatur? Scilicet, quia cadi aures suas,
Deus dicit, clamoribus peccatorum, ut non
differatur pœna peccantium. Et verè cla-
mor, & grandis clamor est, quando pietas
Dei peccatorum clamoribus vincitur; ut
peccantes punire cogatur. Ostẽdit ergo Do-
minus, quàm invitus puniat etiam gravis-
simos peccatores, dicens, quòd clamor Sodo
morum ad se ascenderit, hoc est, misericor-
dia quidem mea mihi suadet, ut parcam:
sed tamen peccatorum clamor cogit, ut pu-
niam.

59 Et ad hanc causam † (non ad astro
rum vim, sydérumque influxus) muta-
tiones, & declinationes Regnorũ re-
ferendas esse, piè, & doctè advertit
Marquez ubi sup. & Simon Maiol.
quem transcribit Canonherius in lo-
cis citatis, ubi sic ait: *Cùm ergo causas*
periodorum, & mutationum in Imperijs
quærimus, non procul vagemur animis,
nec ad sydera evolemus, sed quid in Eccle-
sia politijs, & œconomijs fiat, consideremus.
Si regnant in Ecclesia falsæ, impiæ, fanati-
cæ, blasphemæ opiniones, aut idola, & con-
flictantur inter se docentes: si in politijs
impunè grassantur tyrannides, sedisiones,
latrocinia, imposturæ, fraudes, & licet
cuilibet, quod libet: si dissident coniu-
ges, & vagis ac prohibitis libidinibus
contaminantur œconomiæ, & adulte-
rantur familiæ: non dubitemus, impen-
dere tristes, atroces, & propinquas pœ-
nas.

Etenim, ut præclarè inquit Iust. Lip
sius in præfar. ad Poliorcert. † fulcrũ 60
Imperiorum est, servare religionem &
pietatem, & qui secus faciunt, rarò
Dei vindictam effugiunt, † quæ certa 61
semper est, licèt aliquando lentis, &
laneis pedibus, ut est in adagio, ince-
dere videatur, ut dixit Horatius lib.3.
Ode.2.

Rarò antecedentem scelestum
Deseruit pœna pede claudo.

Et † Habacuc cap.23: *Licèt visus sit* 62
procul, tamen apparebit in finem, & non
mentietur. Si moram fecerit, expecta il-
lum; quia veniens veniet, & non tarda-
bit: Vigilat quippe Divinus ille ocu-
lus, † ut ait Iustus Lipsius lib.2. de cõ- 63
stant. cap.15: *Et cùm dormire eum cen-*
ses, connivet. Atque ut in uno, eodemque
homine iure in senecta ætate delictum
aliquod punitur admissum in iuventa:
sic Deus in imperijs, aut Regnis pec-
cata vetera; quia externa communio-
nis ratione unum quiddam Deo sunt, &
coniunctum. Et sicut in homine cùm ma-
nus furto, penis libidine, venter ingluvie
peccavit, totum corpus id luit: sic in
communi aliquo cœtu paucorum delictum
expetere, sæpe in omnes, præsertim si ij, qui
peccant, velut digniora quædam membra

sunt,

sunt, ut Reges, Principes, Magistratus. Tradunt plura alia Caietan. & alij Patres, exponentes illud Genes. 15. *Nec dum completa sunt iniquitates Amorrhaeorum.*

Inter quos Benedict. Pererius, cùm tres causas doctè admodum expressisset, ob quas solet Deus † peccata punire, quæ usque ad certam aliquam metam, vel temporis periodum impunita reliquit, nempe multitudinem, inverecundiam, & consuetudinem, sive incorrigibilitatem peccantium, quartã tandem causam, & valdè ad rem nostram convenientem, his elegantissimis verbis scribit: *Quando improbitas, & impietas alicuius gentis eò usque processit, ut sit admodum exitialis humanæ societati, ipsam hominum communitatem, & societatem pervertens, ac destruens. Humana verò societas tribus maximè rebus, & initio coalescit, & deinceps continetur, atque conservatur: ante omnia Religione, pietateque adversus Deum, tum erga homines æquitate, ac iustitia, ac demum rectâ vivēdi disciplina, & rationabili quadam morum institutione, & compositione. Contra primum facit atheismus, & fœda ac pestilens idololatria, qualis fuit olim quarundã gentiũ, quibus vel proprios suos filios, aut iugulãdo, aut igne cõburẽdo, Dijs immolare moris erat. Quòd si hæc scelera in ipsum etiã Dei populum invaserint, mirum dictu! quantum iram Dei provocent, & contra se vindictam eius accelerent. Huius criminis sæpè accusatos esse Iudæos à Prophetis, legimus in sacris Litteris. Alterum humanæ societatis vinculum, iustitiam dico, planè dissolvunt frequentes, & immodicæ bonorum rapinæ, tyrannicæ oppressiones, frequentes bonorum, & innocentium cædes: tale fuisse legimus peccatum Ægyptiorum adversus Hebræos: idem crimen sæpènumero Hebræis ipsis exprobrarunt Prophetæ, extrema eis mala ob eam causam comminantes. Contra tertium humanæ societatis caput faciunt promiscuæ, atque indifferentes virorum, atque mulierum coniunctiones, nulli distinctione, ac respectu cognationis, vel affinitatis, ut patris & filiæ, filij & matris, fratris & sororis, & quod multò detestabilius est, nefandæ commixtiones marium cum maribus, & hominum cum iumentis: atque † hoc fuisse complementum iniquitatum Chananæorum, ad quod ubi pervenêre, punitos esse eos à Deo, & eiectos de terra sua, nec obscurè, nec uno tantùm loco docet Scriptura.*

Et in specie † istorum Indorũ Occidentalium, de quibus loquimur, similiter cõtigisse, antiquaque eorum Regna, & Imperia ob gravissima, quæ cõmittebãt, peccata, tunc, cùm maximè florebant, concidisse, & Deum Opt. Max. tum ut illa puniret, cùm etiam ut Divini Verbi prædicationem inter ipsos Indos disseminaret, Hispanorum adventum, & dominationem disposuisse, apertè docet, & multis argumentis ostendit Ioseph. Acosta lib. 7. de hist. moral. Ind. cap. 24. & sequentib. & Fr. Ioan. Torquemad. in Monarch. Indian. lib. 4. cap. 105. & 106. Secreta Dei iudicia laudantes, qui simul his gẽtibus & supplicium, & salutem paravit, iuxta dictum D. Pauli ad Roma. cap. 11. vers. 11. & 12. & idem observat Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 24. cap. 3. & Ioan. Botet. in relat. universal. 4. part. lib. 1. ex pag. 25. ubi tyrannides, & alia scelera Indorum recenset, & ea in causa fuisse, tradit, ut Regnis suis spoliarentur, & Divinæ voluntatis decreto ad Hispanos transirent. Quod ipsi quoque Peruani Indi sibi persuaserunt, ut diximus suprà cap. 12. num. 21.

Neque obstabit, si suprà dictis obiecerit quispiam, † Indos istos, ut plurimùm, rudes, & barbaros fuisse, ut suprà hoc lib. cap. 8. latè probavimus: ac proinde ob ingenij hebetudinem, & morum feritatem excusari, si Deum, ut oportebat, non agnoverint, nec coluerint, & alijs delictis, & sceleribus legis naturalis præcepta fœdaverint. Etenim cùm † lex naturalis sit lumen

64 65 66 67 68

rationis humanæ, quod Deus naturæ
conditor unà cum natura inſeruit mẽ
tibus hominum ad aliquid faciendum,
vel nou faciendum, ut obſervãt Theo-
logi poſt D. Thom. 1.2.q.94. ubi Me-
dina artic. 1. Raphaël de la Torre tom.
1. de Religione, q.85. artic. 1. diſput. 2.
Suarez de legib. lib. 2. cap. 5. cum ſeqq.
Sayrus in Theſaur. 3. par. cap. 2. a num.
6. & plures alij relati à Salas in eod.
tract. diſput. 5. per tot. non eſt cre
69 dendum, † Indis quantũvis barbaris,
cùm verè homines ſint, hoc lumen à
Deo negatum fuiſſe, nec ea ignoraſſe,
ad quæ natura ipſa inclinat, & ample-
ctenda, vel fugienda eſſe docet, etiam
nullâ inſtitutione, aut ordinatione
70 præmiſſâ, † iuxta illud D. Pauli ad Ro
ma. 2: *Gentes, quæ legem non habent, na-
turaliter ea, quæ legis ſunt faciunt*, D. Au
guſt. lib. 2. confeſſ. cap. 4. *Lex tua, Do-
mine, in cordibus hominum ſcripta eſt,
quam nec ulla unquam delet iniquitas*,
quod exponens Caſsianus collat. 8.
cap. 23. Sic excellentiſsimè inquit:
*Deus hominem creans, omnem naturali-
ter ei ſcientiam legis inſeruit, quæ ſi fuiſ-
ſet ab homine ſecundùm propoſitum Domi-
ni, ut cœperat, cuſtodita, non utique
neceſſarium fuiſſet, aliam dari, quæ per
litteram poſteà promulgata eſt: erat e-
nim ſuperfluum extrinſecùs offerri reme-
dium, quod adhuc intrinſecùs tenebatur in
ſertum.*
71 Atque ita † in eiuſmodi putis, ac
ptimis præceptis naturalibus, qualia
ſunt, Deum colere, bonum ſequi, ma-
lum fugere, quod tibi non vis, alteri nõ
facere, & ſimilia, non cadere, nec ad-
mitti ignotantiam invencibilem, tra-
dunt Alex. de Ales. 2. par. q. 153. nu. 3.
Durandus in 3. diſtinct. illat. 25. q. 1. ad
1. Alfonſ. de Caſtro lib. 2. de lege pœ-
nal. cap. 14. Cardin. Tolet. in ſumma.
lib. 4. cap. 6. num. 9. & plures alij, quos
tefert Pat. Gabr. Vazquez in 1. 2. 1.
tom. q. 76. art. 2. diſpu. 122. pag. 1049.
Ioan. Azor. tom. 1. lib. 1. inſtit. moral.
cap. 13. q. 1. Valentia tom. 2. diſput. 6.
quæſt. 6. puncto 1. corol. 7. Sanchez
lib. 1. Decalog. cap. 16. num. 33. & poſt
hæc ſcripta P. Fran. Suarez in tract. de
Spe, diſput. 17. ſect. 2. num. 7. & expreſ-
ſe probat Gratian. † in cap. turbatur 72
12. 1. q. 1. ubi naturalis iuris ignoran-
tiam omnibus adultis damnabilem eſ-
ſe, docet. Quem locum exponẽs gloſ-
ſa ibidem, allegat text. & gloſ. in l. 2.
C. de in ius vocan. † ubi quod plus eſt, 73
non ſolùm in his, quæ merè iuris na-
turalis ſunt, verùm in his quoque, quæ
naturali tantùm ratione ſuadentur, ve
luti benefacientibus benefacere, ruſti-
citatis excuſationem admittendam
non eſſe docemur. Quemadmodum
neque † conſuetudinis excuſatio ad- 74
mittetur, quæ reatum potiùs auget,
quàm minuit, & cùm mala ſit, & ſa-
cris ac naturalibus inſtitutis contra-
ria, nullo tempore convaleſcit, & nul-
lius momenti debet iudicari, l. capita-
lium, §. ſolent, D. de pœnis, cap. ex lit-
teris, cap. cùm venerabilis, cap. fin. ubi
gloſ. de cõſuetud. cap. mala. 8. diſtinct.
cum multis alijs, quæ de perfidia, &
blaſphemijs Iudæorum loquens, tradit
Simon Maiol. 3. tom. dier. Caniculat.
colloq. 1. pag. 55. & 56.
Et generaliter tam de Indis, quàm
de alijs gentibus, & nationibus tra-
ctantes, † nullam ita rudem, & hebe- 75
tem fuiſſe, cui permitti poſsit, ut labo-
ret ignorantiâ invencibili unius Dei,
cùm ad illum ſaltim generaliter cog-
noſcendum, ac colendum, tanquàm
principium omnium rerum, excedens
omnia, & à quo omnia dependent, &
gubernantur, omnes ſolo lumine natu
rali ducantur, & teneantur, latè † poſt 76
Epicurum comprobat Cicero. lib. 1.
de nat. Deor. Ariſtot. lib. de cœlo, &
lib. 8. Phyſicor. Ælian. lib. 2. de varia
hiſt. Plutarc. de placitis Philoſoph.
cap. 6. & 9. Lactan. Firmian. lib. 3. Di-
vin. inſtit. cap. 11. & lib. 1. cap. 2. ubi
ait: *Nemo eſt enim tam rudis, tam feris
moribus, qui non oculos ſuos in cœlum tollens,
tametſi neſciat, cuius Dei providentia*

regatur hoc omne quod cernitur, non aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia utilitate, pulchritudine, temperatione? nec posse fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio maiori aliquo sit instructũ Boëtius lib.3. prosa 10. D. Cyprian. lib. de idol. vanitate, ubi ait: *Hanc esse summam delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis.* D. Gregorius Naziãzenus orat.34. concludens, hoc adeò verum esse, ut vel oculis corporeis videri posſit, D. Thom. & post eũ Theologi, lib.3. contra Gentes, & in 1. par. summæ, quæst.2. & 2. 2. quæst. 85. & plures alij, quos refert Mag. Medina lib.4. de rect. in Deum fide, cap.8. August. Eugubinus de perenni Philosophia lib.3. Cæsar Baronius lib.1. Annal. anno CHRISTI 82. num. 40. & seq. Petrus Malferitus loquens in nostris terminis, inter consilia Mandelli, volum.2. consf.769. num. 72. Torquemada in Monarch. Ind. lib. 6. in Prologo, & cap.1. & 2. Fr. Lud. Granatens. in Symb. Fidei, 1. part. cap.3. pag.9. Fr. Ioan. Marquez in Gubern. Christ. lib.2. cap.23. pag.294. & 295. & doctè Raphaël de la Torre de Religione tom.2. quæst.94. art. 2. disp.
77 3. ubi ex hoc concludit, † idololatras non excusari per ignorantiam ab idololatriæ crimine, cùm neque a cognitione unius veri Dei excusentur.

78 Et † quòd Deus sit ultimus finis hominis, & ad id homo creatus, & de rationibus, quibus tenetur Deum colere Fr. Thomas a IESV de procuran. omnium gent. salute, lib.11. cap.3. 4. 5. 6. & sequentib. ex pag.761. ad 797. Tradit etiã alia novissimè circa hoc Caldas Pereira de emptione & venditione, cap.1. num.1. Et optimis car-
79 minibus exposuit † Prosperus Aquitanicus lib. de providentia Dei in hæc verba:

Quà iacet extremo tellus circundata põto:
Et quà gens hominum diffusa est corpore mundi:
Seu nostros annos, seu tempora prisca revolvas,
Esse omnes sensere Deum: nec defuit ulli
Auctorem natura docens, etsi impius error
Amisit, multis tribuens quod debuit uni:
Innatum est cunctis genitorem agnoscere verum;
Hic auctore carens, & tempore permanet idem
Semper, & immensum nec sæcula, nec loca claudunt.
Hic nullis mundi causis extantibus in se
Quidquid vellet habens, cùm visum est, omnia solus
Condidit ut voluit formas, numerosque, modosque,
Et genera, & vitas statuens, & semina rebus,
Quidquid inest cælo, quidquid terraque, marique,
Quidquid quocunque est in corpore, sive animatum,
Sive expers anima, calida, humida, frigida, sicca,
Uno extant auctore Deo: qui divite Verbo
(Quod Deus est) rerum naturas, atque elementa
Protulit, & summis opifex intentus, & imis.
Est igitur Deus, & bonus est, & quidquid ab illo
Effectum est, culpa penitùs vacat, atque reatu,
Omnem autem hanc mundi molem, qui condidit ipse.

RVRSVS nõ obstabit, huiusmodi infideles, de quibus agimus, prorsus à nobis & fide, & solo, & imperio extraneos fuisse, † atq; ita tanquã foris po- 80
sitos Christianorũ disciplinã cõpesci non potuisse, quanrũvis prædicta crimina perpetrarent, sed Dei iudicio reservari debêre, iuxta locũ Pauli. 1. Corint. 5: *Quid mihi de hìs, qui foris sunt,* de quo statim latiùs tractabimus. Nã cũ scelera illa in adeò magnã Divinæ, & naturalis offensionẽ, & innocẽtũ oppressionem prolaberẽtur, & ut suprà latè probavimus, commune societatis

humanæ vinculum eorum vindictam, & liberationem expostularet, etiā ad exrraneos & infideles exrendi poreſt, & debet,ut expreſsè affirmant omnes Doctores,quos pro hac opinione citavimus,& tetigimus ſupr. cap. 11. in fine,& graviſsimis verbis illuſtrat Acoſta lib.2.de procur.Ind.ſalu. cap.6. pag.232.

81 Quoniam † exiſtēti in exrrema neceſsitate quilibet tenetur opem ferre, ut docet gloſ.verb.*Esuriētium*, in cap. ſicut,47.diſtinct.& plures referens Petr.Cenedo in collect.27.ad Decretū, num.1.Pet.Roicius deciſ.Lituanica 3 n.296. Corduba de Lara in l. ſi quis à liberis,§.etſi impubes, num.37. D. de liber.agnoſcend & Caliſtus Remirez de lege Regia,§.30.num. 23.

Et non ſolùm infideles extraneos,
82 verùm ǂ &inimicos(quod plus eſt)diligere & auxiliari debemus;& eis eleemoſynas præbēre, cùm ſint naturæ noſtræ participes,iuxta doctrinam D. Clem. Alexandr.lib.2.Strromarū, cap. 9. D. Proſperi lib.3.de vita contempl. qui refertur † in cap. charitas 5. de
83 pœnitent. diſtinct.2. ubi gloſ. verbo, *Participes*,Alexan.conſ.130.ſuper eo, num.3.lib.7.ubi loquuntur de Iudæis, Saracenis,&alijs Infidelibus,ſequitur Abbas in cap.Iudæi,de teſtib. Decius & Cagnolus in l.culpâ caret,de regul. iur.Sylveſter in ſumma,verb.*Charitas*, §.5.Marra de iuriſdict. 1.par. cap.24. num.49.Cardin. Tuſch.pract. concl. iur.lit.I.concl. 125.pag.491. & exornat Menchaca lib.1.controverſ. illuſtri.cap.2.num.29.Pat.Franc.Suarez in noviſsimo tract. de Charit. diſp. 5. ſect.5.per totam,Mag.Pet.de Aragon in 2.2.quæſt.10.art.8. pag. 292. verſ. *Tertia conclusio*,art.9.pag.625. & in q.
84 33.art.2.pag.788. Vbi ait, quòd † tenemur infideles corrigere , quādo adeſt ſpes emendæ: & quòd quamvis nō ſit ſpes, quòd infidelis corrigetur quātum ad fidem falſam,quam habet, ſi tamē eſt ſpes,quòd ceſſabit ab alijs peccatis, quæ contra naturam committit,adhuc tenemur, illum de illis corrigere.

Et conveniunt verba Ciceron. lib. 1.Offic.dum inquit:† *Homines hominis* 85
cauſa ſunt generati, ut ipſi inter ſe alij alijs prodeſſe poſſent;& lib.3: *Hoc Natura præſcribit,ut homo homini, quicunque ſit, ob eam ipſam cauſam tantùm, quod is homo ſit,conſultum velit*,& lib.5.& ult. de Finibus,ubi hanc coniunctionem hominum inter homines, ſive ſocietatē, communicarionem, & chariratem generis humani à primo ſtatu natā , eleganrer philoſopharur. Ita † enim legē 86
dum eſt, non *ſtatu*, ut vulgò corruptè legirur,ut benè advertit Tiraquel. de pœn.temper.cauſ.24.num.3.

Ac re verâ , ut air D. Clemens ubi ſupr. † *Dei eſt imago homo benè faciens,* 87
qua in re ipſe etiam beneficio afficitur ,ſicut gubernator ſimul ſervat, & ſervatur. Vnde ſemper † turpe ,& indecorum 88
iudicarum eſt, miſeris auxilium denegare,& talionis pœnâ punitum,ut eleganter canebat Ovidius lib. 13. Metamorphoſ.

Et eget auxilio, qui non tulit, utque reliquit,
Sic linquendus erit , legem enim ſibi dixerat ipſe.

Deniqve non obſtabit,ſi replicerur, † hos Indos Hiſpanorum opem, 89
auxilium,vel vindictam nunquam expoſtulaſſe,quin poriùs ſuâ ſorte contētos, in Reges , ſive Tyrannos, quibus ſuberār,ritus & leges,ſive mores, quā tumvis feros,aut fœdos,quibus gubernabantur, & cruenta ac immania ſacrificia , quæ exercebant , volunrariè conveniſſe,& conſenſiſſe videri,ut ait Epiſcop.de Chiapa in Apolog.contra Sepulved.fol.15.& ſequen.& in reſpōſion. ad obiectiones eiuſdem , replic. 11.fol.45.Ac proptereà ſub prærextu liberationis, & inſtructionis eorum, bello & armis compeſci non potuiſſe, cùm ſecundùm Caſsiodor. lib. 1. var. epiſt.38.& lib.5.epiſt.39.non † ſit be- 90
nefi-

neficium, aut defensio, quæ præstatur invitis, nec cuiquam videatur utile, quod adversâ voluntate conceditur, suspectumque reddatur, quod patiuntur nolentes. Vnde Horatius in Arte Poëtica rectissimè inquit:

Invitum qui servat, idem facit occidenti. Et Lesbonius apud Plaut. in Trinum. act. 3. scen. 2. *Nullum beneficium esse duco id, quod cui facias, non placeat.* De quo extat egregia regula iuris in l. invito 69. D. de regul. iur. & optimum exem-
91 plum † in l. ult. D. de usu, & habita. ubi in perniciem meam id omne fieri dicitur, quod fit contra meam voluntatem, etiam si in meliorem statum res cõmutetur, cum latè adductis ab Alexand. in l. eùm quid, num. 1. D. si cert. petatur, & cons. 55. in fin. vol. 2. Iaf. in l. 2. num. 99. C. de iur. emphyteut. Tiraquel. in præfat. de retract. n. 25. & Sarmiento lib. 3. selectar. cap. 7. n. 3.

92 Nam † huic argumenro responderi potest cum Victoria. d. relect. de Indis 2. par. num. 15. in fine; Gregor. Lop. in dict. l. 2. part. vers. *Alium titulum*, in fin. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. vers. *Tertia conclusio*, col. 535. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 52. num. 2. pag. 968. & Molina de iust. & iure tract. 2. disp. 106. vers. *Ter-*
93 *tia conclusio*, Indos † non ita sui iuris fuisse, ut se ipsos, vel filios suos morti tradere possent, vel tyrannis vexanti-
94 bus, & occidentibus consentire: † cùm nemo sit dominus vitæ alterius, nec etiam propriæ, nisi ad custodiendum illam, l. liber homo 13. D. ad leg. Aquiliam, cap. displicet 22. q. 4. cum alijs, quæ tradunt Theologi post D. Thom. in 1. 2. q. 73. art. 9. ad 2. & in 2. 2. q. 59. art. 3. Victor. in relect. de homic. num. 23. Soto lib. 4. de iust. & iure q. 2. art. 3. Corduba dict. lib. 1. q. 57. dub. 3. vers. *Neque valet dicere*, pag. 499. Gregor. de Valencia, Michael Salon, Aragon, & plures alij, quos plenè congessit Gomez de Amescua in tract. de potestate in seipsum lib. 1. cap. 1. & 5.

Ac propterea voluntas Indorum pium & debitum humanitaris officiũ non potuit excludere, † quod exigit, 95
ut proximis in periculis, ærumnis, & necessitatibus positis, licèt invitis, & reluctantibus, subveniamus; ut in eo contigit, qui laqueo aut alio modo vult sibi ipsi manus inferre, mortemque conciscere: & in eleganti exemplo ab Vlpiano relato † in l. non tan- 96
tum. 6. D. de appellat. & ab Impp. in l. addictos, C. eod. ubi humanitatis ratione omnis pro altero provocans in capitali supplicio, audiendus esse dicitur, etiam si adversus provocationem damnatus resistat, eamq; admitti nolit, perire festinans. Tradunt alia his similia Decius Mayner. Cagnol. Pet. Faber, Ræyard. & cæteri in d. l. invito: inter quæ illud † de capto ab hosti- 97
bus, quẽ etiam invitum redimere possumus, & compellere, ut contractum de hac re gestum ratũ habeat, Auth. si captivi, ubi Cynus & Salicet. C. de Episcop. & Cler. Alexand. num. 7. in l. fin. C. de negot. gest. Decius cons. 691 num. 6. Carrocius de locato in tit. de Medico, quæst. 2. num. 5. Et idem obtinet in eo, qui non patitur, se à servitute, vel carcere liberari, & generaliter in omnibus, qui suam personam, vitam, libertatem, aut etiam civitatẽ defendere negligunt, ut arg. l. 1. & 2. D. de liberal. caus. concludit Bald. in dict. l. fin. Bart. in l. Stichus num. 1. D. de pecul. legat. Decius num. 2. Mayner. in. d. l. inviro num. 15. Ioan. Andr. & Franeus in cap. cùm C. laicus, de fot. compet. lib. 6. Imola in cap. ex litteris, de pignor. Tiraquel. de nobilit. cap. 6. num. 39. Carrocius de locato, tit. de locat. ad long. temp. quæst. 6. n. 145. fol. 62. & Gomez de Amescua in d. tract. de potestate in seipsum lib. 1. cap. 16. num. 10. & seq.

Quibus arridet alia doctrina, quæ habet, † quòd si dominus subditum 98
enormiter, & atrociter oneraret, quilibet alter Princeps, viribus, & auctoritate superior, posset, & deberet talẽ

vas-

vassallum omnino à crudelis domini potestate, & iurisdictione eximere, etiam tacente ipso subdito, & nihil petente, ut argum. tex. in l. 1. D. de his qui sunt sui, vel alieni iur. §. sed & maior instit. eodem, loquentium in servis a dominis malè tractaris resolvit Ioan. Faber ibidem. Guido Pap. decis. 62. incipit, *Si quis Baro*. Thom. Grammat. in addition fin. ad Matth. de Afflict. decis. Neapol. 265. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 8. nu. 18. & lib. 3. de success. creat. §. 26. nu. 47. & elegantis. Fr. Ioan. Marq. in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 6. pag. 31. & lib. 2. cap. 15. in fine. Etenim † ut ait Seneca lib. 2. de benefic. cap. 14. *Pulcherrimum opus est, etiam invitos, nolentesque servare*. Et eleganter Cassiodor. lib. 1. var. epist. 5. sic inquiens: *Cogi enim debet ut sit quietus, qui suo vitio renuit esse pacificus. Nam & medendi peritus invitum frequenter salvat ægrotum: dum voluntas recta in gravibus passionibus non est, sed potiùs illud appetitur, quod a salutis iudice gravare posse sentitur.*

99

His addere possumus, quod, ut ego considero, non potest securè affirmari Indos † prædictis malis voluntariè consensisse, cùm vel cæcitate & ignoratione suâ, vel tyrannorum metu ira oppressi essent, ut non possent ad meliorem statum aspirare; cùm tamen re verâ plurimi ipsorum tyrannidis dominantium, & legum, & sacrificiorum crudelitatis, & asperitatis maximè pertæsi reperirentur, cuperentque, si possibile eis fuisset, adeò gravi onere liberari, ut refert, & testatur Par. Ioseph. Acosta lib. 5. hist. Ind. cap. 22. affirmans, se ita à multis antiquis Indis audivisse, atque hac præcipuè de causa ita facilè Indos in omnibus ferè huius Novi Orbis provincijs sanctissimam & mitissimam CHRISTI Domini legem recepisse, neq; magis gravatè Hispanorum dominationem, & gubernationem subijsse. Quod eã iustiorem reddere potest, ut tradit Victoria. d. relectione de Indis, 2. parte, num. 16. & Nos alio in loco diligentiùs examinabimus.

100

SVMMARIVM Capitis XIV.

1 *Homines ad dissentiendum, & variè opinandum faciles sunt.*
2 *Infideles non posse debellari ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam, multi Doctores affirmant.*
3 *Auctores plurimi referuntur, qui titulum debellationis Indorum ob tyrannidem, idololatriam, & peccata contra naturam admittere nolunt.*
4 *Bellum, ut sit iustum, debet esse defensivum, vindicativum, aut punitivum.*
5 *Indi non videntur iustè debellari posse ex causa defensionis, vindicationis, aut punitionis.*
6 *Bellum punitivum propriè ad executionem imperij, & iurisdictionis spectat, & inter subditos exercetur.*
7 *Princeps nullus, etiam Papa, & Imperator, in alienis Regnis temporalem iurisdictionem exercere potest. Et nume. 18.*
8 *Civis unus non habet potestatem puniendi alium, quantumvis vitiosum.*
9 *Respublica una nõ acquirit potestatem in aliam sibi non subditam ratione scelerum, quæ in ea committuntur.*
10 *Iurisdictionem nemo habet extra suum territorium.*
11 *Territorium quid sit, & unde dicatur?*
12 *Siculi Flacci locus refertur, & emendatur.*
13 *Imperij, & iurisdictionis propria terminos excedere etiam charitatis, aut pietatis ratione non licet.*
14 *Bonum, & rectum excedere nullatenus licet, etiam propter salutem alterius.*
15 *Mendacium quantumvis leve dicere non licet pro totius mundi conservatione.*
16 *Pontifex Roman. ex sententia D. Bernardi se in temporalibus Principum*

sa-

nendis rebus, quas adorabant.

99 *Iuvenali locus expenditur de vana idololatria Ægyptiorum.*

100 *Dij, sive idola diversarum nationum qualia?*

101 *Hebræi quàm varia idola coluerint.*

102 *Abrahamum aliquando idololatram fuisse, aliqui tradunt, qui ab alijs reprobantur, remissivè.*

103 *Contumelia, & Impudentia pro Deabus ab Atheniensibus colebantur.*

104 *Morti, Senectuti, & Paupertati Lacedæmonij sacrificabant.*

105 *Romani adversæ Fortunæ, Pallori, febri, & Rubigini peculiaria templa, & sacrificia erexerunt.*

106 *Arbores, & serpentes cur olim pro Dijs ab aliquibus gentibus colerentur?*

107 *Indi Zeilani Simiæ dentem adorant.*

108 *Christianos quosdam accusat D. Paulus, quòd simul cū Christo idola colerēt.*

109 *Auctores plurimi recensentur, qui de idolalatria diversarum nationum latissimè agunt.*

110 *Blasphemia, quæ in idolalatria inest, qualis sit, & quòd ob eam tantùm infideles debellari non possint?*

111 *Blasphemia vera, & propria requiritur, ut infideles ob eam puniri possint.*

112 *Idolalatriæ in sacra Scriptura punita exempla quatenus imitanda sint?*

113 *Legis veteris exempla admiranda interdum potius quàm sequenda.*

114 *Israelitæ quibus rationibus potuerint debellare, & spoliare Amorrhæos, Chananæos, & alios?*

115 *Amorrhæorum, & Chananæorum tēpla, & idola cur Deus ab Israelitis subverti præceperit?*

116 *Deuteron. locus cap. 20. de civitatibus procul positis explicatur.*

117 *Infideles idolalatræ qualiter convincendi, sive expugnandi sint, iuxta glossam Interlinealem?*

118 *D. August. & Cypriani loca de punitione idolalatrarum, qualiter accipienda?*

119 *Idololatras qui punientes laudantur, de subditis intelligendi sunt.*

CAPVT XIV.

De auctoribus, & argumentis, quæ in superiore articulo pro negativa sententia urgere videntur, & contrariorum solutione.

LVCVLENTER satis, ut opinor, ostendimus, quàm multis ac magnis auctoribus, & argumentis nitatur titulus iste debellationis Indorum, qui ex peccatis contra naturam, cruētisque sacrificijs, & idololatrijs eorum colligi solet. Verumautemverò † cùm
nihil ita certū sit inter homines, quod
dubitationem aliquam, & opinionum
discrimina non recipiat, ut præclarè 1
inquit Iustinian. in authen. de tabellionib. collat. 5. Vlpian. in l. itē si unus 19. §. principaliter, D. de arbitris, & in l. 1. & 2. D. de acqui. poss. glos. verb. *Diversas*, in cap. super litteris, de rescript. Terent. in Phorm. act. 2. scen. 4. ibi: *Quot homines, tot sententiæ*, Horat. saty. 2. ibi:

Tres mihi convivæ prope dissentire videntur,

Quintilianus declamatione 9. in Gladiat. Polybius lib. 4. ibi: *Vsque adeò natura hominum non solùm corpora, verum etiā animos dissimiles finxit.* Ioan. Sambucus in suis Emblemat. pag. 63. ubi hoc etiam ad mortuos, sub lepida quadam anus fabella, extendit, sic inquiens:

Quædam anus in Sacrum portabat crania collem.
Ossibus humanis ne minuatur honos:
Sed titubans ægris pedibus cùm verticem adiret,
Concidit, ac varium crania versat iter.
Illa videns labi diversè cuncta retrorsum,
Quodq; adeò discors semita ferret onus:

Quid

Quid mirum si tot sensus, quot in orbe figuræ

Sunt, ait, invivis, nũ ossibus una via est? Cum alijs, quę tradit Edmun. Meril. lib. 1. obs. cap. 2. Seraphinus de virt. iuramen. privil. 71. num. 4. Fran. Connan. lib. 1. commen. iur. civi. cap. 1. Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 21. num. 144. Antonius Faber. in Iurisprud. Papin. pag. 4. & Hieronym. Zevallos in præfat. comm. opin. ex num. 113. novissimè Alphonsus Carrança de partu human. cap. 9. num. 79. Plurimi alij, gravissimique Doctores reperiuntur, qui non minus validis argumentis, & considerationibus moti, contrariam sententiam veriorem, & tutiorem esse
2 contendunt; expresè docentes, † infidelibus, qui Principibus Christianis subiecti non sunt, etiam cum auctoritate Pontificis, bellum moveri non posse, quantumvis sub tyrannorum imperio detineantur, idolis inserviant, & pessima, ac nefanda crimina contra legem, & rationem naturalem admittant: & etiam si prius admoniti, ut ab his sceleribus abstinerent, id facere recusaverint.

3 Quam sententiam † in primis probasse videtur Caietan. 2. 2. q. 66. art. 8. & nervosè defendit Episcop. de Chiapa in Apolog. contra Sepulved. & in tract. comprobatorio fol. 66. & 67. Victoria in 1. relect. de Indis, num. 40. & sequentib. Soto in 4. distinct. 5. q. 1. art. 10. pag. 266. Covarru. in regul. peccatum, 2. part. §. 10. num. 4. & 5. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 24. & licèt sub dubio, in ea magis residère videtur Gregor. Lop. in d. l. 2. tit. 22. part. 2. glossa magna, col. antepen. ad medium, Corduba in quæstionar. 1. part. q. 57. dub. 5. per totum, & sequitur Mag. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 531. vers. *Sexta conclusio*, & sequent. ubi illam confirmat, & respondet argumentis, quæ in contrariũ adducuntur; docetque, eam secutos fuisse omnes Magistros Theologos in Cathedris suis usque ad nostra tempora. Idē latè probat Ioseph. Acosta de procur. Ind. salu. lib. 1. cap. 5. & lib. 2. cap. 3. 4. 5. & 6. Gregor. de Valencia, 3. tomo, disput. 1. q. 10. puncto 7. versicul. *Nihilominus contraria*, col. 414. Molina de iust. & iure, tract. 2. disput. 106. per totam, Ioan. Azorius lib. 8. instir. moral. cap. 26. versicul. *Octavò quæritur*, col. 1276. in fine, Fr. August. Davila in hist. Mexicana lib. 1. cap. 24. & 25. pag. 95. & 96. Pat. Ludovic. Turrianus de fide, articul. 11. disput. 52. dub. 2. colum. 646. & 647. multa tamen commiscens, quæ sigillatim tractari, & expendi debuissent Fr. Thomas à Iesu de procur. omn. gent. salute lib. 4. part. 1. dub. 4. pag. 207. Eadem in eandem opinionem magis inclinare videtur Hieron. Zevallos 4. tom. commun. q. fin. num. 189. cum sequentib. videndus, ex num. 129. & novissimè post hæc scripta Pat. Suarez in tract. de Charit. disput. 13. sect. 5. num. 1. & sequentibus, & Auctor libri Maris Liberi cap. 2. quem refert. Seraph. Freiras de Imp. Asiatico, cap. 3. num. 4. & idem Freitas magis ex professo de hoc titulo disputans. eod. lib. cap. 12. & Ant. Ricciullus de iur. person. lib. 2. cap. 31.

Pro qua sententia hæc potissima argumenta considerari posse videntur. Primum, † quòd cùm ea bella 4
dumtaxat iusta & legitima esse definiãtur, quæ defensiva, vindicativa, aut punitiva sunt, hoc est, quæ iniurias, & damna, quæ nobis inferuntur, propulsant, vel illatas vindicant & resarciunt, aut subditorum proterviam, delicta, & excessus compescunt, & puniunt, iuxta ea, quæ tradunt Doctores in l. ut vim, & in l. ex hoo iure, D. de iust. & iure, Doct. Melchior de Valencia, tract. 2. cap. 5. num. 15. & sequentib. & Nos latè exornavimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 52. Non videtur ullo modo † bellum, quod infidelibus 5
infertur, licitum esse posse, cùm ipsi

nihil in nostrum damnum, & offensio-
nem meditarentur, neque aliquid u-
surpassent, quod ab eis repetere, & re-
cuperare possemus. Nec non etiam
cum tertium illud genus belli punitivi
6 deficiat, quod propriè † ad executio-
nem imperij, & iurisdictionis spectat,
ut præter alios observant Covarru. &
Soto ubi sup. & Molina d. disput. 106.
vers. *Sit prima conclusio*, atque ita inter
subditos duntaxat exerceri debet, &
ad extraneos, quantumvis impios & in-
7 fideles, extendi non potest, † adversus
quos nullus Princeps, quamvis sit Im-
perator, imò nec etiam Summus Pon-
tifex, iurisdictionem temporalem ha-
bent, neque item spiritualem, nisi qua
tenus ea necessaria est ad Christianæ
Reipublicæ quietem, & utilitatem,
prout idem Covarru. ubi suprà resol-
vit, & Acosta d. lib. 2. cap. 4. & Moli-
na d. tract. 2. disput. 110. de quo Nos
in capitibus sequent. plenius agemus.
8 Et † sicut unus civis potestatem pu-
niendi alium civem quantumvis vitio
sum nō habet: ita † similiter una Res-
9 publica nullū ius in aliam sibi nō subdi
tā ob id acquirere potest, quòd in illa
gravissima quævis scelera perpetrētur.

Etenim discretis gentibus, & Reg-
nis conditis, ut in d. l. ex hoc iure, iu-
risdictiones quoque, & imperia di-
10 stingui cœperunt, † ultra quæ nemo
alijs ius dicere potuit, l. ult. D. de iu-
risdict. omn. iudic. cap. novit de iudi-
cijs, cap. si duobus de appellation. cap.
causam el 2. qui filij sint legiti. cap. quo
niam, distinct. 10. cap. duo, distinct. 96.
cap. celebritatem in fine de consecrat.
11 distinct. 3. Et inde † territoria dicta,
esse scribit Pompon. I. C. in l. pupillus
239. §. territorium, D. de verb. signif.
quòd magistratus intra fines cuiusque
civitatis, sive universitatis, terrendi,
idest, submovendi, & puniendi ius ha-
12 beat. Quod † Siculus Flaccus in lib. de
conditionib. agrorum his verbis ex-
pressit: *Bellis enim gestis victores popu-
li terras omnes, ex quibus victos eiece-
runt publicè atque universaliter territo-
rium dixere, intra quos fines ius dicen-
di esset.* vbi malim legere: *Iuris dicun-
di ius esset*, cum Brissonio & Ioanne
Calino de verb. signif. verb. *Territo-
rium.*

Hanc autem † naturalem, & le- 13
gitimam imperiorum divisionem tur-
bare, & in alienos & extraneos homi-
nes iurisdictionem exercere, etiam
sub prætextu charitatis, seu pietatis,
non oportet, cap. cùm ad verum, cap.
si Imperator 96. distinct. cum nota-
tis à Baldo in l. 1. in princip. colum. 2.
D. de constitut. Princip. Decio in dict.
cap. novit. 2. notab. & in nostris ter-
minis à Ioseph. Acosta dict. lib. 2. cap.
4. Quia nullatenus est † à bono, & 14
recto ne taurulum quidem discedem-
dum, vel propter salutem alterius,
cap. 1. versicul. *Septimum genus*, cap.
mihi autem, cap. ne quis, cap. faciat,
& cap. si quis ad te 22. q. 2. & tradunt
Theologi omnes in 3. Sentent. distinct.
38. & Tiraquel. de pœnis temper. cau-
sa 24. in princip.

Et conducit, † quod de levi men- 15
dacio, etiam ob conservationem to-
tius mundi non excusando, piè, &
graviter docet D. August. lib. de men-
dacio ad Consentium cap. 3. Alexan.
III. in cap. super eo de usuris, Theo-
logi communiter in 3. distinct. 37. &
38. Lessius lib. 2. de iust. & iure cap.
47. dubit. 6. num. 37. Castrus adversus
hæreses, verb. *Mendacium*, Canus lib.
2. de locis Theol. cap. 2. Corduba lib.
1. quæstionatij, q. 29. Suarez in tract.
de bonit. & malitia, disput. 7. sect. 1. &
lib. 2. de legibus, cap. 16. num. 12. & in
tractat. de Fide, disput. 3. sect. 5. num.
8. & Par. Fr. Ioan. Marquez in Guber-
nat. Christ. lib. 1. cap. 14. & lib. 2.
cap. 7.

Qua ratione D. Bernard. lib. 1. de
considerat. ad Eugenium † etiā Sum- 16
mum Pontificem notat, ubi se civili-
bus & sæcularibus negotijs immiscet,
& temporalium Principum iurisdictio

nem

nem assumit: *In criminibus, inquiens, non in possessionibus potestas vestra: propter illa siquidem, & non propter has, claves accepistis Regni coelorum, praevaricatores exclusuri, non possessores. Habent haec infima, & terrena iudices suos, Reges & Principes terrae. Quid fines alienos invaditis? Quid falcem vestram in alienam messem extenditis?* Et lib. 2. *Vicario Christi non dominatus in orbem, sed Apostolatus convenit. Nam Principes gentium dominantur eorum, at non ita inter vos.* Et praetensit † D.Paul.ad Roma. 14. dum ait: *Tu quis es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit*: quo in loco D.Hieronymus paraphrasticè inquit: *Cuius tu auctoritatis es, ut iu-*
18 *dices eum, quem lex non iudicat?* † Sic apertè insinuantes, nullam potestatē, quantumvis Regiam, aut Pontificiam, infidelibus sibi non subditis, & invitis, leges, & praecepta morum dare posse, & longè minus ad eorum punitionem procedere, vel ob hanc causam adversus illos bellum inferre.

Secundò pro eadem opinione cōsiderari potest, quòd licet fateamur, ratione tyrannidis, idololatriae, sacrificiorum, & aliorum criminum contra naturam, quae Indi committere prohibentur, Divinae Maiestati iniuriam in-
19 ferri: † Haec tamen quo ad nos sufficiens causa belli iudicari non potest, neque ob eam vindicandam nobis adversus infideles saevire permittitur, cū Deus ipse facillimè valeat, si velit, eas iniurias avertere, sceleratosque homines pro meritis coercere, prout multoties fecisse, pluribus exemplis ostendimus suprà hoc lib. cap. 2. ex num er. 5. & cap. 11. num. 49. & latè prosequitur Simon Maiol. in dieb. Canic. 1. tom. colloq. 19. pag. 433. & 2. tom.
20 colloq. 1. † Et manifestiùs doceri videtur in illo Deuter. 32. vers. 35. Paul. ad Romanos 12. & ad Hebraeos 10: *Mihi vindictam, & ego retribuam*, &
21 meliùs atque expressiùs, † 1. ad Corinth. 5. ubi sic urgentissimè inquit: *Si is, qui frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? Nonne de ijs, qui intus sunt, vos iudicatis? nam eos, qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.*

Quem locum exponens D. Hieronymus ibidem, & in epist. ad Oceanum, eam fuisse Apostoli mentem, ostendit, ut ratione dictorum criminum liceat, in fratres, hoc est, in eos, qui semel Christo, & Ecclesiae nomen dederunt, competenter animadvertere. † Alieni autem & qui 22
foris, idest, extra Ecclesiam sunt, veluti Iudei, Haeretici, atque Gentiles, Divino iudicio puniendi relinquantur, & D. Anselmus sic inquit: *Quid mihi attinet iudicare de ijs, idest, infidelibus, qui sunt foris, idest, extra Ecclesiam? His enim blandiendum est, ut per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari. Nam eos, qui foris sunt, non commisit vobis Deus iudicandos, sed ipse iudicabit eos in futuro secundùm districtionem iustitiae suae.* Et D. Athanas. super eundem Pauli locum sic non minùs expressè, & eleganter scribit: *Neminem equidem nunc eorum, qui exteriores sunt, alloquor, id enim leges meas excederet. Super vacaneè igitur Christi praecepta illis iniungerē, qui extra Christi aulā divagantur; quaecunque enim lex dissorit, his qui sub lege sunt, disserit.*

In quem sensum eandē auctoritatē citant † Pontifices in cap. maiores, 23
de baptism. cap. gaudemus, de divortijs, cap. qui sincera, cap. de Iudaeis 45. distin. cap. si quis inquit 1. q. 1. cap. inter verba 11. q. 3. cap. multi 24. q. 1. ubi etiam Turrecremata concludit, de infidelibus esse intelligendam, qui nunquam fidem agnoverunt, & ideò Divino iudicio reservantur. Et idem docent D. Thom. sup. eand. epist. Pauli & Ricard. de Mediavilla in 4. Sen-

ten.

ren.distinct.7.q.2.art.1.& distinct.17.
quæst.4.art. 2. & novissimè post hęc
scripta Pat. Suarez in tract. de Fide,
disp 18.sect.3.num.5.pag.288. dicen-
24 tes, quòd Vicario † CHRISTI, cęterisq;
Prælatis non fuit directè concessa po-
testas super his, qui Sacramentũ Bap-
tismi non susceperunt, quod est ianua,
quâ intratur in Ecclesiam Militantē:
sed super eos tantũ, qui se Fidei Chri-
25 stianæ subdiderant. Theodoret. † etiã
exponens alium locum eiusdem Pauli
ad Colos.4. in illis verbis: *In sapientiâ
ambulate ad eos, qui foris sunt*, sic inquit,
*Hoc est, ad eos, qui nondum crediderunt,
nullam damni occasionem eis date, pro ipsó-
rum salute omnia molimini.* Neque ab-
26 est † Trident. Synodus sess.14.cap.12.
ubi assignãs discrimen inter ministros
Baptismi, & Pœnitentiæ, ait: *Constat
certè Baptismi ministrum iudicem esse, nõ
oportere, cum Ecclesia in neminem iudiciũ
exerceat, qui non prius in ipsam per Bap-
tismi ianuam fuerit ingressus. Quid enim
mihi, inquit Apostolus, de ijs, qui foris sunt,
iudicare? Secus est de domesticis Fidei, quos
Christus Dominus lavacro Baptismi sui
corporis membra semel effecit.*
27 Atque † in eundem fermè sensum
tendere, & respicere videntur alię plu-
res eiusdē loci interpretationes, quas
referunt Alvar. Pelagius de planctu Ec-
cles.lib.1.art.37. Episcop. de Chiapa
in disp.contra Sepulv.fol.9. Melchior
Canus de locis Theolog. lib.4. cap.2.
Navarr.in cap.ita quorundam, de Iu-
dæis notab.8.numer.4. Ioseph. Acosta
d.lib.2.de procur.Ind.salu.cap.2. Ara-
gon in 2.2.q.10.art.8.pag.291. Moli-
na d.disp.106. vers. *Sit tamen prima con-
clusio*, Valençuela in. d. monitor. con-
tra Venetos, 4.pat.num.181.& 182.
Zevall.in 4.tom.pract.q.ult.num.109.
& Pat.Suar.ubi sup. easque omnes ele-
ganti paraphrasi comprehendisse, &
28 exornasse videtur † D. August.in lib.
de Verbis Domini, serm. 6. de Puero
Centurionis, ubi exponens locũ Deut.
cap.7. in illis verbis: *Cũ data fuerit vo-
bis terra in potestatē, &c.* sic inquit, *prius
dixit, in potestatem, & sic ait, quæ facienda
sunt: Aras eorum destruetis, lucos eorum
cōminuetis, & omnes titulos eorũ cōfringe-
tis. Cũ acceperitis potestatē hoc facite. Quid
enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare?
ipse Apostolus ait: Vbi non est nobis data
potestas, non facimus: ubi data est, nõ per-
mittimus: multi pagani habent istas abo-
minationes in fundis suis. Num quid accedi-
mus & confringimus? priùs enim agimus,
ut idola eorum cordibus confringamus.
Quando Christiani, & ipsi facti fuerint,
aut invitant nos ad tam bonum opus, aut
præveniunt nos: modò orandum est pro il-
lis, non irascendũ illis; ut audiant veritatē
in vobis resecanda putredo est.*
Vnde † quod D.Thom. docet 2.2. 29
q.10.art.11. ritus scilicet infideliũ nõ
esse aliqualiter ab Ecclesia tolerãdos,
intelligendũ est de ritibus infidelium
habitantium inter Christianos in pro-
vincijs ipsorum Christianorum, vel cũ
tales ritus, & idolorum templa, & sa-
crificia Christianę Religioni aliquod
impedimentũ præstant, ut optimè dis-
putat Covarr.d.regul.peccatũ, 2.pat.
§.11.num.5.vers. *Quod autem*, Gregor.
de Valencia 3.tom.disp.1.q.10.punct.
7.per tot. Pat.Lud.Turrianus in tract.
de Fide, disput.51.art.11.col.644. &
P.Mag. Lorca in 2.2. art.11.q.10.n.
2. Alioqui si extranei, & liberi sint à
Christianorum Principum imperio, &
iurisdictione, nihil potest ea de causa
adversus illos statui.
Quinimò & subditorum † infideliũ 30
ritus in quantum Fidei, & Religioni
nostræ non adversentur, tolerandi e-
runt, ut sic faciliùs CHRISTO eos lu-
crari possimus, & ne alia damna, &
graviora scandala generentur, cap.in-
fideles 24.q.4.cap.ad mensam 11. q.3.
cum traditis a D. Thom. d.art. 11. &
Azorio.1.pat.instit.Moral.lib.8.c.24.
vers. *Vndecimò quæritur*, & cap.25.ver-
sic. *Duodecimò quæritur*, Covarrubias
& alijs suprà relatis, & in nostrorum
Indorum terminis eleganter tradit

Ioſeph. Acoſta lib. 3. de procur. Ind. ſa-
lu. cap. ult. & Lic. Ferdin. Zurita in li-
be lo de quæſt. concernentibus mate-
rias Indorum, Matriti excuſſo anno
1586. q. 25.
Tertiò, huius opinionis Auctores
31 eâ conſideratione nituntur, † quòd
ſecundùm Innocent. & ſequaces, infi-
deles lege tantùm naturę reguntur, &
ideò ſi contra illam delinquant, per
Pontificem puniri poſſe aiunt, & eius
auctoritate a Principibus Chriſtianis.
Quod ſi ita eſt, univerſaliter affirma-
re debemus, non ſolùm puniri, & de-
bellari poſſe pro peccatis contra na-
turam, de quibus D. Thom. 2. 2. quæſt.
154. artic. 1. 2. & 12. verùm & pro re-
liquis, quæ contra legem naturalem
committuntur, ut pro furto, fornica-
tione, adulterio, homicidio, & genera-
liter pro quibuslibet alijs peccatis ſi-
32 milibus: cùm † omnia legi, ſive ratio-
ni naturali repugnent, ideoque contra
naturam eſſe videantur, ut docet D.
Thom. in 1. 2. q. 71. art. 6. & q. 94. art.
3. ad 2. D. Damaſcen. lib. 2. de Fide
orth. c. 30. D. Auguſt. lib. 12. de Civit.
Dei cap. 1. Gregor. de Valēcia 1. tom.
diſp. 7. q. 4. punct. 4. & Ioan. de Salas
de legib. diſp. 5. ſect. 12. pag. 95. Hoc
autem abſurdū eſſe contendunt, cùm
33 his † de cauſis nec poſsit, nec debeat
Pontifex, bellum inferre, non ſolùm
barbaris, & infidelibus, quibus nō faci-
lè poteſt oſtendi, hæc omnia peccata
contra legem naturæ eſſe; ſed ne Chri-
ſtianis quidem, quamvis in eis ratione
ſcientiæ graviora ſint. Alioqui ſi prop-
ter hoc terras Chriſtianorum publica
ret, & alijs Principibus concederet,
quotidie poſſet Regna mutare, cùm in
omni provincia multi peccatores exi-
ſtant, ut graviter, & erudite præter a-
lios conſideravit Victoria d. relect. 1.
de Indis num. 40. & Aragon. d. art. 8
pag. 291. & ſequenti.
34 Quibus adijcio, plures † Theologos
tenuiſſe, aliquam iuris naturalis igno-
rantiam eſſe omninò inculpabilē, &
invencibilē, præſertim in iunioribus,
hebetioribus, & idiotis; maximè ubi
non de primis ipſis, ac puris principijs
naturalibus agitur, quale eſt illud; quod
tibi nō vis, alteri ne feceris, & ſimilia;
ſed de alijs pręceptis, quæ ab illis pau-
lò remotiora ſunt, & obſcuriores ali-
quas concluſiones habent, ut colligi-
tur ex D. Thom. in 1. 2. q. 94. art. 6. &
ex cap. obijciūtur 7. 32. q. 4. & latè pro
ſequitur Ant. à Corduba in quæſt. lib.
2. q. 4. per tot. Dominic. Soto lib. 1. de
iuſtit. & iure, q. 4. art. 4. Aragon d. q.
10. art. 1. pag. 254. Gabr. Vazq. in 1. 2.
q. 76. diſp. 122. cap. 1. & 2. Gabr. de
Valencia, Zumel, Medina, & alij, quos
refert, & ſequitur Ioan. Salas in d. tra-
ctat. de legibus, diſp. 5. ſect. 5. & 6. pag.
76. & 80. & noviſsimè P. Franc. Suar.
in tract. de Fide, diſp. 17. ſect. 2. ex nu-
mero 5.
Quartò, † pro eâdem opinione 35
perpenditur, in prædicatione Fidei
contineri etiam prædicationem pœ-
nitentię, & remiſsionem peccatorum,
ut habetur Luc. ult. ibi: *Quoniam ſic ſcri-
ptum eſt, & ſic oportuit, Chriſtum pati
& reſurgere à mortuis tertia die, & præ-
dicare in nomine eius pœnitentiā in remiſ-
ſionem peccatorū in omnes gentes.* Et hoc
fuit † propoſitum prędicationis Di- 36
vi Ioannis, & Christi Domini,
quod generaliter ad omnes gentes
ſpectat, ſecundùm D. Paul. ad Roman.
10. & ad Gal. 3. unde cōtraria inter ſe,
& repugnantia eſſe videntur, † infide- 37
libus illis Fidem ſuadere, quæ omniū
pręteritorum peccatorum remiſsionē
indulget, & eos ob eadem peccata, quæ
commiſerunt, punire, & vi & armis de-
bellare. Non enim Christus † ve- 38
nit, ut iudicet mundū, ſed ut ſalvetur
mundus per ipſum; & ita Propheta in-
ſinuavit, dum dixit. *Ecce Rex tuus venit
tibi manſuetus ſedens ſupra aſinam.* Præ-
dictæque † Indorum vitia, quamvis 39
gravia, & illis innata eſſent, Religio-
nis, ac doctrinæ Chriſtianę inſinua-
tione, & conſuetudine, magis quàm

ar-

armorum terrore, & violenter ab eo-
rum animis removeri, & ablegari de-
40 buerunt. Nam, † ut præclare tradit
Plutarch. in vita Pompeij: *Homo suapte
natura neque efferum est, neque quod do-
mari non possit animal; sed vitijs contra na-
turam utendo, degenerat. Disciplina porrò,
locorumque, & victus mutatione etiam fe-
ræ cicurantur, sævitiamque sub cultui mã-
suetiori addicta, exuunt*: unde Horatius:
*Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit
Si modò culturæ patientem accommodet
aurem.*

41 Et multis experimentis † compertũ
est, nihil Religione Christianâ piè, &
suaviter hominum cordibus insinuatâ,
potentius, atque efficacius esse, ad tuẽ-
da naturæ iura, ad barbariem, & feri-
tatem deponendam, & benefaciendũ
omnibus, ad lædendum neminem, ad
vitam quietissimè traducendam, ut piè
42 & eleganter prosequitur † Clemens
Alexand. in epist. exhortat. ad Gentes,
pag. 2. docens, quòd Deus veræ Fidei,
& Religionis canticis, & carminibus,
longè melius, quàm Thracius ille Or-
pheus, & Thebanus, & Methymnæus:
*Difficillimas feras homines mãsuefecit. Vo-
lucres quidem, eos, qui ex ipsis sunt leves:
serpentes verò, eos qui deceptores: & leones,
eos qui sunt animosi, & ad iram concitati:
sues autẽ, eos, qui sunt voluptati dediti: lu-
pos autẽ, eos, qui sunt rapaces: lapides autẽ,
& ligna sunt insipientes; vide quantũ po-
tuerit novum canticũ homines ex lapidi-
bus, & homines fecit ex feris*, Thom. Boz.
de sign. Eccles. lib. 7. c. 6. pag. 282. lib.
10. cap. 16. & lib. 22. c. 2. Acosta om-
nino legendus de procur. Ind. salut.
lib. 4. cap. 4. pag. 396. Balthas. Chava-
sius de notis veræ Religion. lib. 4. §. 2.
in fine, pag. 907. Gaspar Sanctius sup.
Isai. capite 11. numer. 14. Fr. Ludovic.
Granatens. in Symb. Fidei, 4. part. cap.
43 1. 2. & 5. par. cap. 25. & ante eos † La-
ctantius lib. 3. de falsa sapien. capit. 26.
ubi sic ait: *Dei præcepta quantum valeãt
in animis hominum quotidiana experimẽ-
ta demonstrant. Da mihi virum, qui sit
iracundus, maledicus, effrænatus, paucissi-
mis Dei verbis tam placidum, quam ovem
reddam. Da cupidum, avarum, tenacem,
iam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam
tibi plenis manibus largientem. Da ti-
midum doloris ac mortis, iam cruces, &
ignes, periculum omne, & taurum con-
temnet. Da libidinosum, adulterũ, ganeo-
nem, iam sobrium, castum, continentẽ vi-
debis. Da crudelem, & sanguinis appeten-
tem, iam in veram clementiam furor illius
mutabitur. Da iniustum, insipientem, pec-
catorem, continuò æquus, prudens, & in-
nocens erit; uno enim lavacro malitia om-
nis abolebitur.*

Idem non minus eleganter notavit
Iust. † Lips. in monit. ad Polit. cap. 2. 44
sic scribens: *Nulla res magis animos, &
mores componit, quàm religio: & illa, ubi
in pectus demissa, virtutum agmẽ sequitur.
In primis mansuetudo quædam animi, &
trãquillitas, bona imperantibus, & quæ fa-
ciles, obnoxiosque præceptis reddit.* Quod
sumere potuit à Clem. † Alex. lib. 4. 45
Strom. cap. 6. pag. 527. ubi ait, Spiritũ
sanctum, quo Christiani ungũtur, red-
dere mentem benè compositã, & Deo
gratam, & ei talem indere qualitatem,
ut perpetuâ fruatur lętitiâ, cùm in se
inhabitantem habeat Spiritum San-
ctũ, qui est lucidus, & abstergit ac ex-
pellit omnes vitiorum sordes, & ma-
culas.

Quam opinionem si quis defende-
re velit, ad argumenta, quæ pro con-
traria retulimus, respondere poterit.
Non obstare primum † ex tyranni- 46
dis vitio desumptum, quo Indorum
Reges, ut plurimùm, uti probavimus.
Nam omissâ solutione Episcopi Chia-
pensis in Apolog. contra Sepulved.
fol. 15. & sequentib. & in respons. ad
obiect. eiusd. replicat. 11. fol. 45. qui res-
pondet, hanc causam sufficientẽ non
esse: cùm Indi sub illorum imperiũ pa-
cificè viverent, & Hispanorum opem
non implorarent, de qua egimus sup.
cap. præcedenti n. 89. & seq. perpendi
etiam potest, duos † Principes, quorũ 47

unus sit fidelis, & alter infidelis, eo
modo se habère inter se se, quo duo ho
mines privati, ut considerat Aragon
d.2.2.q.10.art. 8.pag.291.& Acosta d.
lib.2.cap.4. pag.221.
48 Vnde † ubi Indorum Reges legiti-
mè suo more, ac modo imperio potie-
bantur, non potuerunt eo ab Hispa-
nis privari, & multo minus debellari,
aut interfici, quamvis crudeliter & ty-
49 rannicè dominarentur: cũ † iuxta ve-
riorem, & receptiorem sententiã ne-
mo possit privatã auctoritate spolia-
re, vel occidere tyrannum, titulo iusto
regnantem, adeò ut contrarium asse-
50 rere hæreticum sit, ut post D. † Thom.
lib.1.de regim. Princip. cap.6.& Con-
cil. Constantiense sess.15. resolvit Ca-
ietan.2.2.q.64.art. 3. Castrus lib. 13.
advers. hæres. verb. *Subditus*, & lib.14.
verb. *Tyrannus*, Sylvester in sum. eod.
verb. Gregor. Lopez in l.10.tit.1. par.
2. Sepulved. lib.1. de Regno, Castal-
dus in tract. de Imperatore, q. 82. &
plures alij, quos refert, & sequitur Gi-
gas in tract. de crim. lęsę Maiest. q. 65.
per tot. Covar. in 4. 2. par. cap.3.§.4.
num.6. Sotus de iust. & iure lib.5. q.1.
art.3. Menchaca lib.1. controvers. il-
lust. q.8.n.33. Menoch. de recup. poss.
remed.10.num.83. Petr. Gregor. lib.
26.de Repub. cap.5.num.24. Gregor.
de Valencia 2.2.disp.5.quæst.8.punct.
3. Lessius lib.2.de iustit.& iure, cap.9.
dub.4. Ioan. Mariana lib. 1. de Rege
cap.6. Franc. Vivius in commu. opin.
conclus.310. Molina tom. 4. tractat.
3. disput.6. Azorius part. 1. lib 8. cap.
12. quæst.17.& capite 26. quęst. 7. &
part.3. lib.2. cap.2. quæst.1. & cap.7.
q. 30. Balthas. Ayala de iure & offic.
belli, lib.1. cap.2. num.25. & sequẽtib.
Ioan. Garcia in tract. de nobilit. gloss.
2. numer.28. & latissimè & novissimè
Pat. Suarez in defens. Fidei lib. 6. cap.
4. per totum, Mag. Marquez in Gu-
bernat. Christ. lib.1. cap.8. Pert. Andr.
Canonherius in Aphoris. moral. Hip-
51 pocrat. pag.335. & novissimè † Pat.
Iacob. Gordon. in sua Chronograph.
anno 1589. pag.478. ubi cùm narret
necẽ illatam Regi Galliç Henrico III.
cui similis altera contigit in Henrico
IV. ann. 1610. sic elegãtissimè inquit:
Sed parce Lector quisquis es, facere nõ pos-
sum, ut hoc malè feriati hominis, & iniqui
percussoris facinus temerarium vehemen-
ter non damnem. Scribant exterarum na-
tionum homines, quæ velint: ego nullo un-
quam Divino, vel humano iure permissum
puto, subdito privato aut cuivis personæ, his
artibus in Principem insurgere, quamvis
ille hæreticus foret, ne dum si legitimus, si
Catholicus est, si Rex Christianissimus, in
scelere nulla religio est, & malis artibus
Divinum Numen nunquam benè colitur.

Secundo verò argumẽto ex multi-
tudine, & gravitate aliorũ delictorum
desumpto, quæ Indi isti cõtra legẽ, &
rationẽ naturalẽ perpetrare solebant,
& ex eo, quòd humanas carnes ede-
bãt, respõderi etiã potest, negãdo hoc
sufficiens † esse, ut Christiani possint 52
adversus infideles sibi non subiectos
animadvertere, neque ad id Romani
Pontifices interventionem quicquam
proficere, quem infideles recognosce-
re non tenentur, ut huius opinionis
Auctores affirmant. Præsertim cùm re
verà eadem † sint, vel etiam minus 35
gravia eorundem Indorũ crimina, quã
quæ olim, & hodie de alijs nationibus
memorantur; quibus tamen nunquam
legimus ob hanc causam bellum indi
ctum, ut observat Ioseph. Acosta d. lib.
2. cap.5.& Fr. August. Davila in d. hist.
Mexican. lib.1. cap.30.

Nefariæ † namq; libidinis vitiũ fre- 54
quentissimum olim fuit etiam Iudæis
Divinâ lege institutis, & Romanis re-
rum dominis, plurimisque alijs genti-
bus, & usque adeò non fastiditum, ut
etiã in media Roma antiquitùs essent
publica, apertissimaque obsoletorum
loca, & gravissimi Philosophi publi-
cos habuerint concubinos, & † Adria 55
nus Imperator Ganymedi suo Divi-
nos honores indulserit, temploque

urbe,

urbe, & publicis sacrificijs honestandū curaverit: & in Stellam cœlestem cōversum asseruerit, ut pluribus tradunt Dio Cassius, & Spartian. in Adriano, Pausanias in Arcadicis lib. 8. D. Hieronym. lib. 20. advers. Iovin. Nicol. Leonic. de var. histor. lib. 2. cap. 19. & Constant. Landus in explicat. veter. numismat. pag. 91.

56 Ierosolymis † etiam circa Templū, omnium eo sęculo sanctissimum, effœminatorum ædiculę, lupanaris instar, structæ fuerunt, ut constat ex 4. Reg. cap. 24. & 2. Machab. cap. 4. & ex alijs, quæ latè prosequitur D. Hieron. explicans illud Isaiæ cap. 2: *Et pueris alienis adhæserūt*, Thom. Boz. de signis Eccles. lib. 7. cap. 4. & Gaspar Sanctius ibidem num. 12.

57 De † Amorrhęis quoque, & cęteris Palestinis tot, & tam immania scelera facta Scriptura recenset, ut non videantur horribiliora Indis objiei posse, etiam ijs, quos *Caribes* vocant, qui sunt omnium truculentissimi, ut constat ex illo loco Sapient. 12. vers. 5. & 6. cuius sup. cap. 12. num. 76. meminimus. Et tamen nō ob hęc ab Hebræis bellari potuissent, nisi expressū Domini præceptum intervenisset, cui imputari non potest, si delère iubeat nationes, quas fecit; novit enim quid cuiq; fieri debeat, ut subjicitur in dict. c. 12. Sapient. vers. 12. & seq. Et præterea alię quoq; causæ illius belli fuisse perhibentur, de quibus infrà in responsione quinti argumenti fusius agemus.

58 Afrorum † item vitia adeò extollit Salvian. lib. 7. de provident. ut Indos suâ turpitudine vincere videatur: sic enim de illis scribit: *Omnes nationes habent, sicut peculiaria mala; etiam quadā bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malū? Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt: si ebrietas, ebriosi sunt: si falsitas, fallacissimi: si dolus, fraudulentissimi. si cupiditas, cupidissimi: si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorum, atque blasphemia his omnibus admiscenda non sunt. quia illis supra diximus malis aliarū gētiū, his autem etiam sua ipsorum vicerunt. Ac primū, ut de impuritate dicamus, quis nescit, Africā totā obscœnis libidinū tadis semper arsisse, nō ut terrā, ac sedē hominū, sed ut Ætnā putes impudicarū esse flammarū? &c.* Et post alia: *Nā sicut in sentinā profunda colluviones omniū sordium, sic in mores eorum, quasi ex omni mundo vitia fluxerunt.*

Carpocratiani † etiam heretici, qui alio nomine Gnostici dicti sunt, adeò 59
turpem, & flagitiosum vivendi modum profitebantur, ut nefando concubitu mares, & sorores violarēt, uxores cōmunes haberent, omnē speciē virilis coitus, ac libidinosæ ad mulieres consuetudinis in singulis corporis mēbris exercerent. Incantationes quoq;, veneficia, ac idololatrias perficiētes, abortus procurantes, & ipsam suam finaxim, ac communionē turpitudine multiplicis coitus polluentes: comedētes, ac contingentes tū humanas carnes, tum alias immunditias. Et quod peius fuit, has tā nefandas, & scelestas actiones Religionis Christianæ velo persuasione diabolicâ contegentes, ita ut turpē ignominię notā universæ Christianorum multitudini suo tēpore inussérint, ut graviter narrat, & dolet Epiphan. hęresi. 26. & 27. Irenę. lib. 2. cap. 24. Tertul. de præscript. advers. hæres. cap. 48. Clem. Alexand. & eius addition. Gentian. Hervet. lib. 3. Strom. cap. 1. & in notis collectan. pag. 807. Euseb. Cæsariēs. lib. 4. hist. Eccles. c. 7. & alij, quos refert Cardin. Baron. in annal. Eccles. tom. 2. ann. CHRISTI 120. num. 21. & 22. & Martin. Delr. lib. 3. disquis. magic. par. 1. q. 1. pag. 188. & quæst. 3. sect. 2. pag. 207.

De † Lestrigonibus quoque narrat 60
Homer. Odiseæ K, quòd antropophagi erāt, unde in veteri glossario ita cog nominantur Striges, & magi nostri tēporis, qui pueros maximè adhibent ad sacrificia, eorumque sanguinem lambunt, & carnes vorant.

61 Plures † item alię gẽtes olim fuisse commemorantur, quę profana convivia humanarum carnium exercebant, ita ut nec parentibus parcerent, ut cõstare poterit ex traditis à Tertulliano lib.1. contra Marcion. D. Hieron. lib. 2. cõtra Iovinian. D. Chrysost. hom. 10. in Matth. Euseb. lib. 1. de præpara t. Evang. cap. 3. Alex. ab Alexan. lib. 3. Genial. cap. 1. ubi eius additionator Tiraq. quā solet diligentiā plura congessit. Et de † Britannis & Polonis idẽ
62 scribit Plinius lib. 30. cap. 1. D. Hieronym. d. lib. 2. advers. Iovini. Radevicus lib. 3. hist. cap. 1. Bap. Fulgos. lib. 9. memorab. cap. 2. fol. 314. Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 22. cap. 2. in fine.

63 Et † de Brasiliensibus, Æthiopibus, & alijs Orientalibus Maffæius lib. 15. hist. Ind. pag. 360. & Molina de iustit. & iure, tract. 2. disp. 34. pag. 167. ubi aiunt, maximum fuisse Christianis Prędicatoribus laborem apud Brasilienses in cohibenda huius funesti ac
64 feralis cibi consuetudine: † quo illi nullum palato gratius edulium norãt, atque ob id ipsum gravia non semel adiere discrimina. Et quòd aiebãt Barbari, intinctis sacro baptismate carnibus, multum de pristina saporis gratia deperire.

Ut sic interim omittamus turpitu-
65 dines, quas † Romani in festis Floralibus, Bacchanalibus, & Venereis admit-
66 tebant, & præsertim † in Lupercalibus, in quibus tanta erat stultitia, ut superstitiosæ fœminę, quę fœcunditatem suam desperabant, ministris tam infamis ac execrandę solemnitatis se exponerent, & dorso, ventre ac palmis scuticæ verbera acciperẽt. De quibus Ovid. lib. 2. Fast. sic loquitur.

Nupta quid expectas? non tu pollentibus herbis
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fœcunda patienter verbera dextra
Iam socer optatum nomen habebit avi.
Iussa sua terga puella
Pellibus exsectis percutienda dabant
Luna resumebat decimo nova cornua mẽse
Virque pater subitò, fœmina mater erat.

Assyrij † quoque, & Lydij vetustis, 67
& spurcis moribus, virginum nuptias non aliter celebrabant, quàm si priùs in honorem Veneris alicui peregrino sui corporis copiam fecissent, aut dotem scortando coadunassent.

Varios item alios nõ minus fœdos, 68
quàm feros, ac tyrannicos vivendi ritus, hodie Turcę exercent, & olim plures aliæ gentes exercuerunt: de quibus multa tradunt † Solinus lib. 5. cap. 43. 69
Iustin. Athenagor. Tertul. Origen. August. Cyprian. Arnob. Clem. Alexand. Prudentius, Nazianz. & alij, qui apologias, & orationes contra Gẽtes scripserunt, Ioan. Boëm. in lib. de morib. omn. Gent. Tiraq. in suis legib. connubial. Ioan. Boter. in relat. univers. Th. Boz. omnino legendus de sign. Eccles. lib. 7. cap. 4. & lib. 2. cap. 10. & in tract. de iure stat. Eccles. lib. 2. cap. 15. Simõ Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 1. per tot. & tom. 4. colloq. 4. de origine humanę societ. ex pag. 1. Petei. sup. D. Paul. ad Roman. 2. disp. 11. 12. & 13. Lilius Girald. in sua histor. Deor. & in nostris ferè terminis Acosta, & Fr. August. Davila ubi suprà; Gregor. de Valencia disput. 7. quæst. 4. punct. 1. Alphons. à Castro lib. 2. de leg. pœnal. cap. 14. Sotus lib. 1. de iust. & iure, q. 4. art. 4. Azor 1. p. inst. Moral. lib. 6. cap. 60. & seqq. & par. 2. lib. 3. cap. 14. q. 3. & 4. & Pat. Ioan. Salas, qui plurima cõgerit in dict. tract. de legib. disp. 5. sect. 6. pag. 79.

Ad tertium argumentum de cruentis Indorum sacrificijs, & horrendis innocentum mactationibus; respondetur, id † quoque sufficiens non esse, ut 70
infidelibus bellum iustè inferatur; quia moraliter loquendo, si per viã belli eiusmodi scelerum extirpatio, & innocentiũ defensio quærenda est, plures tali bello absumentur, quàm ulla Barbarorum tyrannide, aut sacrificiorum immolatione perire potuissent. Et ita

omni prorsus ratione extare videtur,
eos velle defendere, quorum graviorē
perpetrēs cęiem, ut advertit Acosta
dict. lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 6.
pag. 232. & Mag. Bañez disp. 2. 2. q. 10.
artic. 10. pag. 535. versio. *Tertia con-
clusio.*

Quibus ego non incongruè etiam adijcio,
71 eio, † Ecclesiam tolerare solêre ritus
Paganorum etiam nobis subiectorū,
ob maiora damna, & scandala vitāda,
ut sup. n. 30. probavimus: unde multò
magis in non subditis idem ob eandē
rationem tolerare debebit, saltem pro
eiusmodi peccatis, quæ ante exactam
fidei nostræ intelligentiam & suscep-
72 tionem commiserunt: cùm † consue-
tudo eorum, etiam improba, à tempo-
rali pœna eos excusare videatur, iuxta
ea, quæ latè tradit Glossa & Anchar.
in cap. cùm venerabilis, de consuetud.
Roman. singul. 19. & cōs. 283. Oldrad.
cons. 9. Ias. in l. de quibus, n. 8. D. de le-
gibus, Cremēsis singul. 149. D. Covar-
rub. in cap. quamvis pactū, 1. part. §. 7.
n. 12. de pact. lib. 6. Aviles in c. 18. Prę-
tor. num. 28. Hippol. de Mars. in prax.
crim. § ulterius num. 9. & §. quoniam,
n. 97. & 98. Tiraq. de pœn. tēper. caus.
42. & eo non relato Pet. Pechius in
cap. sine culpa 18. de regul. in 6. n. 4.
Vbi multum in nostris terminis tradūt
ex Plutarch. problem. capite 83. quod
73 cum † Romani olim Barbaros quosdā
Dijs immortalibus hominem immo-
lasse accepissent, Magistratus eorum
accersendos, puniendosq; putaverunt.
Quos tamen posteà cùm id consuetu-
dine quadam fecisse accepissent, im-
punitos dimiserūt, aliasque id posthac
facere prohibuerunt.

Præterea responderi etiam poterit
iuxta mentem Episcopi de Chlapa, Vi-
ctoriæ, & aliorum, quos suprà citavi-
74 mus, † seclusâ omni lege positivâ, Di-
vinâ, vel humanâ, non facilè demon-
strari posse, ab eiusmodi hominum sa-
crificia naturali iure prohibita sint, cū
videamus olim in usu fuisse apud om-
nes ferme nationes, non solum barba-
ras, verum & eas, quæ maiori scientiâ,
& prudentiâ pollere videbantur, ut de
Hebræis passim deplorat Scriptura,
Deuteronom. 12. 4. Regum 3. Sapient.
14. & in alijs locis, quę retulimus sup.
cap. 12. nūm. 76. Vbi † inter alia men- 75
tio fit Idoli Moloch, de cuius initio, &
significatione, & qualiter illi humanæ
victimę immolarentur, & an Salo-
mon ei proprium filium sacrificaverit?
& etiam de alijs idolis Hebræorum
plura post alios, quos refert, tradit di-
ligentiss. Pat. Ioan. Pineda de reb. ge-
stis Salomon lib. 7. cap. 11. per totum,
Pat. Ludovici Ballester. in Onomato-
graph. verb. *Gehenna*, pag. 157. Fr. Ioan.
à Ponte in convenient. Monarch. lib.
3. cap. 16. §. 4. pag. 108. & Bernar. Al-
drete de antiq. Hispan. lib. 2. cap. 22. ex
pag. 184. ubi etiā de Arabis, Palęstinis,
& alijs nationibus agunt.

Africanos † quoque, & pręcipuè 76
Carthaginenses, huic sceleri valde de-
ditos fuisse, comperimus. Nam non
captivos tantùm, & extraneos homi-
nes, verùm & proprios filios spōtè Sa-
turno immolare solebant; & qui libe-
ros non habebant, à patribus emptos,
ipsis adstantibus, & lacrymas, & gemi-
tum cōprimentibus, immanissimè tru-
cidabant: ut ultra ea, quæ d. cap. 12. cō-
memoravimus, latè probant Dionys.
Halicarnas. lib. 1. Plutarch. in lib. de su-
perstitionib. Lact. in. Firmian. lib. 1. Di-
vin. inst. cap. 21. D. August. lib. 7. de Ci-
vit. Dei capit. 19. & 26. Nizephor. lib.
18. cap. 13. Minutius Fœlix in Octa-
vio, Quint. Curt. lib. 4. ubi de Tyrij ob-
sidione, Simon Maiol. tom. 2. colloq. 1.
pag. 74. Petr. Fab. lib. 3. Semest. cap. 2.
pag. 26. Thom. Bozius de sign. Eccles.
lib. 22. cap. 2. & novissimè Fr. Raph. de
la Torre in 2. 2. q. 93. art. 5. pag. 37. &
Franc. Torreblanca de Magia divina-
trice lib. 1. cap. 17. & 18. unde Silius
Italicus inquit:

*Mos fuit in populis, quos condidit advena
Dido*

Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris,

Infandum dictu, parvos imponere natos.

77 Romani † etiam eâdem cæcitate, & feritate laborarunt, antequàm S.C. id severè prohibuissent, ut suprà cum Plinio, & alijs tradidimus, & constat ex Suetonio in Claud. cap. 24. & in
78 Octavio cap. 15. ubi † agens de obsidione Perusij, inquit: *Scribunt quidam trecentos ex dedititijs electos utriusq; ordinis, ad aram Divo Iulio structam, Idibus Martij ostiarum more mactatos.* Et condeunt † carmina Virgilij lib. 2. Æ-
79 neid.

Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa.

Et lib. 10. ubi Æneam inducit, octo iuvenes uno sacrificio immolantem:

—— Sulmone creatos

Quatuor hic iuvenes, totidem, quos educat Vfens,

Viventes rapit, inferias quos immolet Vmbris,

Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.

Quibus in locis Servius, Pontanus, & Cerda plura de eisdem sacrificijs notarunt, & Tertul. in lib. de spectacul. cap. de munere, & Petr. Fab. lib. 2. Semestr.
80 cap. 10. pag. 139. docentes, in † sepulchris virorum fortium captivos necari à Romanis solere, quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat. Quod postquam
81 crudele visum est, † placuisse gladiatores ante sepulchra dimicare; qui à bustis bustuarij dicti sũt. Sic impietatẽ voluptate adumbrantes. Atque hinc gladiatorum munera, & spectacula originem habuisse.

82 Quibus planè (ut rectè advertit Thomas Bozius d. lib. 7. cap. 4.) nihil † atrocius fingi potuit, cùm pro ludo, atque adeò honore existimarent, homines conducere, qui se mutuis vulneribus cõfoderent, ut alijs essent oblectamento. Quod sępius quotannis fiebat. Et laudi Traiano datur, quem vocant Optimum Imperatorem, quòd uno munere decem millia gladiatorum populo exhibuisset. Quousque † cruenta 83
hæc spectacula à pijssimo Imperatore Constantino prohibita sunt in l. unica, C. de gladiatorib. lib. 11. ad cuius illustrationem prędicta adnotasse iuvavit, & plura alia, quę observat Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 22. Pet. Fab. dict. cap. 10. & in Agonistico, Observat. Divini, & human. iur. pag. 196. Casaubonus in vit. Cæsar. pag. 146. Brissonius, verb. *Ludus gladiatorius*, Revard. lib. 2. coiectan. cap. 8. & Iacob. Duran. Cassellius lib. 1. var. cap. 8.

Eandem etiam Romanorum inhumanis immolationibus consuetudinẽ exemplo suo gravius adhuc ostendit Marius, † Dijs Averruncanis, seu ma- 84
lorum depulsoribus, filias suas sacrificans, ut ex Doroth. lib. 4. rer. Italic. refert Clemen. Alexand. in lib. adhortat. advers. Gent. pag. 46. non aliter atque 85
Achaz † Hebræorum Rex. proprium filium inimicorum suorum idolo simili ratione immolasse refertur lib. 4. Reg. cap. 16. & lib. 2. Paralipom. cap 28. Ioseph. Iudæus lib. 9. antiquitat. cap. 12. & post alios tradit Ioan. Lorinus sup. Sapient. cap. 12. pag. 428. & Didac. Matut. de prosap. CHRISTI in 4. ętate mundi, cap. 5. §. 5. fol. 216.

Qua de causa ego aliquando existimabam, hostiarum † victimarũq; no- 86
men, quod Romani posteà pro animalibus in sacrificium oblatis, & cæsis usurparunt, inde originẽ habuisse, quòd antiquitus illis erat in more, ipsos hostes victos, & ad id servatos, sacrificare; licèt D. Isidor. lib. 6. Etymol. capit. 19. pag. 115. & lib. 1. different. pag. 44. doceat, quòd hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant, antequàm ad hostem pergerent: victimæ verò, quę post victoriam devictis hostibus immolabantur; cui conveniunt aliæ etymologiæ, quas ex Agelio, Festo Pompeio, & alijs refert Lilius Girald. de Dijs Gent. syntagm. 17. pag 464. Blondus de Roma. triumph. lib. 1. pag.

23. &

123.& 49.& Ioan. Funget. in Etymologico, verb. *Hostia*, & verb. *Victima*, & ita explicant illud Ovidij 1. Fastor. dũ inquit:

Victima, quæ cecidit dextra victrice vocatur,
Hostibus à cæsis hostia nomen habet.

87 Neque † mirum videri debet, Romanos his cruentis mactationibus aliquando indulsisse, cùm seipsos occidere, & devovere, vel occidendos vẽdere facile, & gloriosum existimarent, prout & Thebanis, & alijs in more fuisse, multis probat Alciat. lib. 4. Parergon, capit. 4. Tiber. Decian. lib. 9. cap. 2. Iust. Lipl. lib. 2. Saturnal. cap. 5. & Gomez de Amesc. in tract. de potestate in se ipsum lib. 1. cap. 3. ex n. 16.

88 De † Tauris item, Thessalis, Cretensibus, Lesbijs, Focensibus, Albanis, Sardis, Scythis, Leucadibus, Liceis, & Pergęis, multisque alijs populis, qualiter humanis victimis dæmonibus suis libarent, plura tradunt Herodot. in Melpom. Strabo lib. 11. D. August. lib. 18. de Civit. Dei cap. 53. & in lib. ad quod vult deum num. 26. & 27. to. 6. Clem. Alexand. Simon Maiol. & Torteblanca ubi suprà, Lilius Girald. dict. syntag. 17. pag. 529. Marquard. d. tract. de Iudæis, & infidel. 3. par. cap. 1. num. 16. & Lorin. in dict. cap. 12. Sapient. pag. 425.

89 De Gallis, † Francis, Germanis, Britãnis, Lithuanis, Northmanis, Dãnis, & alijs Borealibus idem tradunt Plin. lib. 30. cap. 1. Titus Livius lib. 2. decad. 3. Iul. Cæsar de bello Gallico lib. 6. Cornel. Tacit. in lib. de morib. German. Strabo lib. 4. in fine, Lactan. lib. 1. Divin. instit. cap. 8. Euseb. lib. 4. de preparat. Evangel. Procop. lib. 2. belli Got. Diethmar. lib. 1. hist. Northman. Cromerus lib. 15. de reb. Lituan. Giraldus syntag. 9. pag. 295. & Thom. Bozius dict. lib. 22. cap. 2. ubi referunt, apud has gentes hunc ferum morem non ita pridem desijsse. Quem in Gallis, & Germanis notavit etiam Lucan. † libro 1. Pharsal. dum ait: 90

Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrensque feris altaribus Hesus.

Theutatem † enim illi, Mercurium, & Martem, Hęsum appellabant, ut docet nos Livius lib. 6. decad. 3. Cęl. Rhodig. lib. 22. lect. antiq. cap. 16. Lilius Giral. & Bozius ubi sup. & Carol. Stephan. in dictionar. verb. *Theutates*, addens ex Strabone, † ad hæc sacrificia Gallos Druidibus ministris usos fuisse: & quòd alij immani magnitudine simulachra habebant, quorum, contexta viminibus membra, vivis hominibus complebant; quibus succensis, circunventi homines flammâ exanimabantur: quosdam sagittis configebant, & intra sacras ędes patibulo suffigebant. 91 92

In quod vitium tandem † nostros etiam Hispanos, Phœnicum, Græcorum, Carthaginensium, & aliarum nationum imitatione, & communicatione delapsos, innumeros homines, & plerumque proprios liberos immolare solitos fuisse, testis est Strabo lib. 3. de situ Orb. Euseb. in orat. in laud. Cõstantini Magni, Florian. de reb. Hisp. lib. 2. cap. 18. Zamalloa lib. 5. capit. 5. Ludovic. Nonius in Hispan. capit. 66. Ambros. Morales lib. 6. cap. 10. & post eos Fr. Ioan. à Ponte in dict. conven. utri. Monarch. lib. 3. cap. 16. §. 4. & 5. ubi in hunc morem adducit, & illustrat Concilium † Illiberitanum cap. 2. & 3. ubi de pœna flaminum, sive Sacerdotum tractatur, qui cruenta hęc sacrificia peragebant. 93 94

Tantum † religio potuit suadere malorum, 95
Quæ toties peperit scelerata atque impia facta.

QVARTI verò argumenti vis, quæ ex gravissimo & Deo semper infesto idololatriæ crimine sumitur, quod Indorum gentes ita turpiter, & enormiter exercuisse probavimus, nõ difficulter evitari poterit, si cum Auctoribus

huius ultimæ opinionis negaverimus,
96 infidelibus † nobis non subiectis ob eam tantùm rationem bellum iustum inferri posse, quemadmodum nunquã ab Ecclesia illatum legimus, quamvis ubique gentium hoc scelus multifariam frequentatum fuisse reperiamus.
97 Quis enim hac in parte † antiquorum Romanorum cæcitatem, & stoliditatem ignorat? qui in id stultitię prolapsi sũt, ut spurcissimâ impuritate Venerem, Cupidinem, pudendaque etiam membra cœlo dignarentur, & Divino honore colerent. Et ut refert D. August. lib. 2. de Civit. Dei cap. 25. & lib. 4. cap. 8. & 16. præter propria idola, quæ colebant, omnes Gręcię, & aliarum subactarum nationum superstitiones in patriam transtulerunt, & singulis actibus, imò & singulis motibus Deos diversos præfecerunt.

Cui consentiens Leo Papa serm. 1. de Petr. & Paul. ait: *Cùm penè omnibus Roma dominaretur gentibus, omnium gẽtium serviebat erroribus: & magnam sibi videbatur assumpsisse religionem, quia nullam respuebat falsitatem*; ita ut plusquàm triginta Deorum millia Roma triumphans coluerit, & trecenti loves extiterint, atque ut canit Virgilius Æneid. 8.

Maxima tercentum totam delubra per Vrbem.

Vt ex Marco Varrone, & alijs prodit D. August. ubi sup. Blond. de Roma. triumph. lib. 1. per totum, Lilius Giral. in sua hist. de Dijs Gent. & alij relati à Ioan. Pineda de reb. Salomon. lib. 5. cap. 5. sect. 1. num. 4. pag. 307. & lib. 7. cap. 10. num. 8. pag. 508. Maiol. in diebus Canicul. 1. tom. colloq. 2. pag. 51. Thom. à Iesu de procur. omniũ gent. salut. lib. 11. part. 1. cap. 1. pag. 761. & seqq. & Bern. Aldrete de antiq. Hisp. lib. 3. cap. 6.

98 Ægyptij † quoque, ad quos omnes profani Scriptores initium idololatrię referunt (unde Clem. Alexan. in epist. exhortator. contra Gentes, pag. 22. Ægyptum impietatis, & superstitionis magistram appellat) non solùm cœli Astra, Solem, Lunam, & Stellas, reliquaque elementa, ut Deos adorarunt, & obscœnos, & iniuriosos homines, perditosq; latrones, ut Iovem, Saturnum, Martem, Mercurium, Venerem, Isidem, & Osirim, & aliorum scelestorum turbam; sed etiam Nilum fluvium, & crocodyllos in eo nascentes, & vix aliquod animal utile, aut nocivũ reliquerunt, quod eâdem veneratione non prosequerentur, ut canes, boves, oves, hircos, catos, ibices, vulpanilares, fenices, anguillas, & similia; & multa item herbarum, & leguminum genera, ut post Herodot. Diodor. Sicul. Plin. Solin. Strabon. & alios, tradit D. Aug. dict. lib. 2. cap. 22. Clem. Alexand. & eius additionator Hervetus in epistol. contra Gent. Euseb. de præparat. Evang. lib. 8. cap. 26. Theodoret. de Evang. cognit. lib. 13. D. Epiphan. in Anchorat. & novissime Gaspar. Sanctius sup. Isai. cap. 2. vers. 27. pag. 37. Vnde Anaxandrides Rhodius Poëta eos lepidissimè irridet, & etiam † Iuvenal. 99
satyr. 15. dum inquit:

——— Quis nesciat qualia demens
Ægyptus portenta colat? crocodyllon adorat,
Pars hæc: illa pavet saturam serpentibus Ibim,
Effigies sacri nitet aureâ Circopitheci,
Illic cæruleos, hic piscem fluminis, illic
Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam;
Porrum, & cepe nefas violare, ac frangere morsu.
O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis
Numina!

Habebant † alię nationes peculiares Deos, quos in hac, aut illa imagine 100
sibi adorandos proponebant, utpotè Babylon Belum, Africa Neptunum, Mauritania Iubam, Rhodus Solem, Samos Iunonem, Lemnos Vulcanum, Paphos Venerem, Delphos Apollinẽ,

Roma Quirinum, Latini Faunum, A-
thenæ Minervam, Syria Arergatin,
Arcadia Panẽ, Ammonitę Molochũ,
Persia Cœlum & Iovem, Arabia Iovẽ
& Bacchum, Gallia, pręter Mercuriũ,
Theutatem, & Hæsum Et ut Sibylla
canit de Græcis, ἔργα δὲ χειροποιητὰ γε-
ρὰ ρομεν ἄφρονι μύθῳ, ut refert Ioan. Fũ-
ger. in Etymol. verb. *Idololatria*, pag.
mihi 489.

101 Ad † Hebræos item, & Chaldæos
hoc crimen fœdissimè prorepsisse, &
varia idola sub varijs formis, & nomi-
nibus coluisse, veluti Miplezet, Ta-
muz, Beel, & Baal (quod erat quasi cõ-
mune omnium idolorum nomen, &
Iovem significabat) Dagon, Astaroth,
Melecheth, Moloch, & alijs similibus,
passim Scriptura sacra testatur, ut cõ-
stat ex 1. Reg. 15. Ezech. 8. Ierem. 7. &
50. Amòs 5. Iudic. 2. & 16. Samuel. 5.
Deuter. 7. & tradit Funger. ubi supra,
verb. *Idolum*, & plenissimum Catalo-
gũ congerens Polyanthęa, verb. *Idolo-
latria*, pag. 610. & P. Pineda d. lib. 7. de
102 reb. Salom. cap. 3. Ita † ut quidam, A-
brahamũ, qui posteà fuit dictus, *Pater
credentium*, aliquando idololatriæ in-
servisse, doceant, ut cõstat ex traditis à
Clem. Alexand. lib. 1. recognit. Suida,
verb. *Abrahã*, Philon. in lib. de Abrahã,
Genebrat. in Chronograph. anno mũ-
di 2049. Cedren. in compend. histor.
Andr. Masio in comment. sup. Iosue
cap. 24. Gasp. Sanctio in Isai. cap. 43.
n. 51. pag. 460. & Didaco Matute de
prosap. CHRISTI, 3. ętate, cap. 1. §. 3.
licèt contrarium verius, & certius esse
videatur ex ijs, quę observat Mag. Fr.
Raph. de la Torre de vitijs opposit. Re-
lig. tom. 2. q. 94. art. 4. pag. 115.

Et, ut ad rem redeamus, Scythę Aci-
nacem, Arabes lapidem, Persæ fluvios,
& ligna, Thessali formicas, & Athe-
103 nienses (quod plus est) † Contumeliã,
& Impudentiam Deas effecerunt, pro
prijs fanis, & sacrificijs institutis, ut no-
tavit Tullius lib. 2. de legib. Clem. A-
lex. & Hervetus ubi sup. Erasmus in
Proverbio: *Dea impudentia*. Sicuti &
Lacedęmonij † Morti, Senectuti, & Pau 104
pertati: Romani † adversæ Fortunæ, 105
Pallori, Febri, & Rubigini, tẽpla & pe-
culiaria sacrificia destinarunt, ut obser
vat Plin. lib. 2. cap. 7. Abulens. sup. Eu-
seb. Alex. ab Alex. & eius additionat.
Tiraq. lib. 1. Genial. cap. 13. Valer. Max.
lib. 1. cap. 1. Columel. de re rustic. lib.
10. & Matute ubi suprà §. 1.

De † arboribus quoque, & serpen- 106
tibus, & cur olim ab alijs nationibus
pro Dijs coli solêrent, & hodie etiam
colantur, plura congerit Thom. Boz.
lib. 1. de signis Eccles. cap. 4.

Et † Zeilanos Indos Simiæ dentem 107
magno pretio emisse, ut eum adora-
rent, Simon Maiol. recenset in dieb.
Canicul. colloq. 7. de quadrupedibus,
pag. 174. tom. 1.

Quinimò † & inter Christianos 108
quosdã, hanc olim corruptelã viguisse,
ut simul cum CHRISTO idola colerẽt,
apertè ostendit D. Paul. 1. Corint. 5. &
ibidem expressiùs D. Chrysost. & D.
Greg. lib. 7. epistol. 20. & lib. 8. epist. 5.
quos refert Alanus Copus dialog. 4.
cap. 7. in fine.

Et possem quidem innumera alia
de idololatria omnium nationum ex-
plorare simul & deplorare, & quàm
varios, ridendos, & portentosos Deos
coluerint, & quàm impijs, obscœnis,
& detestandis sacrificijs illos prosecu-
ti fuerint, nisi de hoc argumento latis-
simè scripsissent † Auctores suprà ci 109
tati, pręcipuè D. August. Clem. Alex.
Arnob. Tertul. Cyprian. Lactan. Fir-
mian. Iustin. D. Thom. & alij, qui apo-
logias adversus Gentiles ediderũt. Li-
lius Giral. in integro, & eruditissimo
lib. de Dijs Gent. Alex. ab Alexand. &
eius additionat. Tiraq. lib. 6. dier. Ge-
nial. cap. fin. lib. 2. cap. 22. lib. 3. cap. 12
& lib. 4. cap. 14. Thom. Boz. lib. 2. dę
sign. Eccles. cap. 10. & lib. 12. cap. 15.
& lib. 22. cap. 2. Pet. Fab. lib. 3. Semest.
cap. 1. cũ quatuor seqq. Ioan. Funger.
in Etymol. verb. *Idololatria*, & *idolum*,

Ioan.

Ioan.Bohem.de morib.Gent. pag.33. & 57.Simon Maiol. tom.2. colloq.1. per tot.Ioseph. Acosta in hist. Moral. Ind.lib.5.in procem.& de procur.Ind. falu.lib.1.cap.2.3.4. & 5. Fr. August. Davila in hist.Mexic. lib.1.cap.24. & 25.Simon Maiol. in diebus Canicul. tom.2.colloq.1.Torquem.inMonarc. Ind.tom.2.in procem.& lib.6.cap.1.2. 3.& 4.Raph.de la Torre ubi sup.q.94. per plures disputationes, Franc. Torreblanca de Magia divinatr.lib.1.cap. 17.& 18.Fr.Ioan.dela Puente in convenien.utr.Monarch.lib.3.cap. 12. & 13.ubi etiam agit de antiquorum Hispanorum idololatria,& quando apud illos initium habuit: & Bern. Aldrete d.lib.3.de antiq. Hisp.cap.6.

110 Et ad illud, † quod de blasphemiæ crimine addidimus, quæ in idololatria virtualiter inest, & ob quam bellum iustè infidelibus inferri posse, ex communi opinione probavimus, responderi etiam potest cum Doctoribus suprà citatis, & præcipuè cum Gregorio de Valencia dict. disp. 1. q. 10.punct.6.vers. *Illud autem*, blasphemiam, quæ in idololatria inest, materialem esse, & in facto consistere; quia reipsâ idololatræ CHRISTVM DEVM verum suis superstitionibus negant. Hanc autem non sufficere ad hoc, ut illis bellum legitimum inferatur, alioqui omnes Infideles, Paganos, & Iu-
111 dæos debellare licêret; sed illam † tantùm, quæ verè & propriè blasphemia appellatur, scilicet quæ in verbis consistit, & nostræ Religioni, ac Christianæ Reipublicæ iniuriam, & scandalũ irrogat: ut tradit D.Thom.2.2. quæst. 13.art.1. Etenim in idololatria, etsi blasphemiam contineat, & maius peccatum esse videatur, nulla nostræ Religioni, sed soli Deo iniuria fit, cuius vindictam, ut sup.diximus, ipse sibi reservat.

112 AD quintũ autẽ argumentũ † de locis, & exemplis sacræ Scripturæ, D. Augustini, Cypriani, & aliorum Patrum, quibus, solam idololatriam, legitimam bellandi causam præbêre, contendimus, responderi potest, † veteris 113
legis exempla, maximè quę ad delictorum punitionem spectant, admirari à nobis potius, quàm imitari debêre, ut multis argumentis ostendit Gratian. in cap.nos si incompetenter 41. vers. *His ita respondetur*, 2.q.7.D. August. in cap.dixit Dominus 12. 14.q. 5. & in cap.si quis 19.22.q.2.

Et prætereà, nunquam † populũ Israël, auctoritate propriâ, Chananæorum, Amorrhæorum, & aliorum Gentium provincias occupasse, ob id tantùm, quòd infideles, aut idololatræ essent, vel alijs criminibus contra naturam operam darent; sed propter specialem, & expressam Dei iussionem, & donationem, qui eis illas terras ad habitandum promiserat: vel quia eis transitum impediebant; aut aliter infensi erant: vel quia ut ait D. August.lib.6.quæst.q.10.in Iosue, & lib. 44. quęst.4. sup. Numer.cap.20. serm.105.de tempore, tom.10. & Cassian.collat.5. cap. 24. Sem filius Noë illarum dominus fuerat; & postea per vim & arma, Chananæi, filij Cham, eas sibi usurparunt: unde cùm filij Abrahę à Sem originem ducerent, illas repetendi & vindicandi, ius prætendere potuerunt. 114

Quibus rationibus alias addit D. Thom.in 4. distinct.39. artic. 1. ad 1. ob quas bella illa non iniquè ex iure gentium gesta declarat, & prosequitur Sotus lib. 5. de iustit.& iure, quæst. 3.artic. 3. in fine, Acosta de procur. Ind. salu.lib.2. cap.5. Bañez d. art.10. col.532.Aragon in 2.2.q.10. artic.8. pag. 292. vers. *Respondetur*, novissimè Mag. Marquez in Gubernat. Christ. lib.1.cap.27. pag.159. & sequent. & Par.Franc. Suar. post hæc scripta in tract.de Charitat. disp.13.sect.5.n.2.

Licèt verum sit, in hortum consequentiam, † Deum etiam Israëlitis præcepisse, ut idolorum templa destruerent, 115

&

& radicitus dissiparent, ne prædicta-
rum nationum exemplo dilectus sibi
populus contaminaretur, quem nimis
his superstitionibus deditum esse scie-
bat.

Et eodem modo accipiendus est lo-
116 cus ille † alter Deuter. cap. 20. quo
civitates procul positas deleri Domi-
nus iusserat. Etenim non ob diversita-
tem Religionis, sed ob alias causas, &
iniurias bellum illis indici, eiusdem ca-
pitis initium demonstrat, ubi aperto
ore eos hostes appellat: *Si exieris ad
bellum contra hostes tuos.* Etsi ratio-
ne idololatriæ, & aliorum criminum
contra naturam, puniendi essent, non
exciperet Dominus fœminas, quę &
ipsę eisdem peccatis tenerentur, ne-
que cum illis pacem, & fœdus inire
permitteret, quod cum alijs septē na-
tionibus terrę Promissionis strictè ve-
tuerat in cap. 7. 9. & 12. eiusdē Deut.
ut benè advertunt Abulens. & Lyran.
ibidem, idem Abulens. 2. Paralipom.
cap. 8. Magist. Histor. cap. 11. sup. Deu
ter. Episcop. Chiapens. in Apolog. cō-
tra Sepulved. & Mag. Bañez ubi supr.
Vt omittam Glossam Interlinealem,
quæ, *Gentes procul positas*, interpreta-
tur, idest, *Religione diversas* (cuius ver-
bis Sepulveda nimis exultat) in sensu
allegorico & morali accipiendam es-
se, & de hęreticis, & spiritui adversan-
tibus hominibus, non de idololatris,
aut infidelibus textum illum expone-
117 re: † quos etiam in pace, & Scriptu-
rę testimonijs, & in ore gladij, quod
est Verbum Dei, expugnandos esse te-
statur. Similemque expositionem ad-
118 mittunt † loca Divi Augustini, & Di-
vi Cypriani in argumento relata: nam
ut advertit Gregor. de Valencia dict.
disp. 7. col. 413. vers. *Ad tertium*, loquū-
tur de idololatris à fide apostatis,
ut ex eorum verbis apparet, vel secun-
dùm Bañez ubi suprà, quando bellum
idololatris, & facinorosis infligitur ab
his, quibus ipsi subiecti sunt, quod om-
118 ni iure licēre, iam diximus, ut † osten-
dunt exempla Ezechię, & Nabucho-
donosor, ab eisdem Sanctis considera-
ta, & Mathathię, qui interfecit Iudęū,
qui ad aram sacrificaturus accesserat,
1. Machab. 2.

SVMMARIVM
Capitis XV.

1 *Opinio affirmativa, & negativa in articu-
lo debellationis Indorū ob idololatriā,
& vitia cōtra naturam, anceps & pro-
blematica est.*

2 *Infideles nobis non subiecti, dubium est,
ān propter solam idololatriam debellā-
ri possint?*

3 *Infideles subditi Principibus Christia-
nis absque dubio cōpelli possunt ad de-
serendam idololatriam, & alia vitia
contra naturam.*

4 *Infideles omnes indistinctè debellari
possunt, si tyrannidem exerceant, & in-
nocentes opprimunt, vel sacrificant, aut
edunt.*

5 *Auctorum verba peculiariter recensen-
tur, qui ob defensionem innocentum, in-
fideles debellari posse concedunt.*

6 *Sanguis innocentum iniquè effusus, cla-
mat, à proximis auxilium petens.*

7 *Iusti Lipsij peculiaris sententia de debel-
latione Barbarorum infidelium.*

8 *Infideles debellari possunt, ob immola-
tionem, aut comestionem hominum, quā-
vis ij, qui immolantur aut eduntur, sint
delinquentes, & aliàs ad mortem dam-
nati.*

9 *Bellum iustum non solùm infertur pro
defensione propria, sed etiam pro libe-
randis innocentibus, etiam auxiliū no-
strum non postulantibus.*

10 *Abraham in liberationem Lot iustè
quinque Reges Amorrhæos percussit.*

11 *Pat. Franc. Suarez apertè affirmat,
bellum indici posse infidelibus, ad tol-
lenda hominum sacrificia, & innocētes
defendendos.*

12 *Bellum, quod suscipitur pro defenden-
dis innocentibus, & tollendis humanis
sa-*

sacrificiis, monitio praecedere debet.
13 *Remediis severioribus nemo uti debet priusquàm mitiora experiatur.*
14 *Iudex quando possit uti manu militari?*
15 *Doli praesumptionem cōtra se habet iudex, qui utitur remediis duris, ubi blanda sufficerent.*
16 *Bellum quacunque ex causa, & piâ praesertim, illatum, regulariter monitio praecedere debet.*
17 *Romanorum mos in bellis per Feciales indicendis, & denuntiandis.*
18 *Bellum non requirit praeviam monitionem, ubi infertur Turcis, haereticis, & aliis Fidei hostibus.*
19 *Bellum ubi infertur pro defensione innocentium, & immolandorum, mitissimè quantum fieri potest exercendum est.*
20 *Opinio Iosephi Acostae, & Dom. Bañez examinatur.*
21 *Belli propositum, quod esse debeat?*
22 *Innocentes per accidens, in bello iustis de causis suscepto, sine peccato occiduntur.*
23 *Bellum suscipientes pro defendendis innocentibus, quid ab illis recipere, aut exigere possint, ex opinione P. Molinae?*
24 *Imperium quando licitè auferri possit infidelibus, ob defensionem innocentium, debellatis?*
25 *Reges nostri quid semper sanxerint, & cupierint, in debellationibus Indorum?*
26 *Indos, & alios infideles debellari posse propter peccata contra naturam, probabiliter affirmari potest.*
27 *D. Marta piaculum esse dicit, dubitare de debellatione infidelium, ob peccata contra naturam.*
28 *Ioan. Azorius & alii, qualiter distinguant in articulo debellationis infideliū ob peccata contra naturam?*
29 *Error in cognitione, & cultu veri Dei, & fidei, invincibili ignorantia aliquando in infidelibus excusatur.*
30 *Numen aliquod superius esse, quo haec inferiora regantur, nemo sanus negare potest.*
31 *Dei veri cognitio res maxima, & obscurissima est.*
32 *Simonides quid responderit Hieroni roganti de Deo, & eius natura?*
33 *Praecepta naturalia primae classis non admittunt ignorantiae excusationem.*
34 *Infideles ob peccata contra naturam subiiciuntur punitioni cuiuslibet Principis Christiani.*
35 *Lex 1. C. quando liceat unicuique sine iud. se vind. expenditur, & exornatur.*
36 *Iudex ubi deficit, & in mora periculum inest, omnis homo iudex, & miles est adversus latrones, & facinorosos.*
37 *Fures nocturnos, & agrestes quatenus quis possit propria auctoritate punire?*
38 *Forum alienum sortitur quis ratione delicti.*
39 *Delictum dat iurisdictionem ei, qui aliàs eam non haberet.*
40 *Cap. in Archiepiscopatu, de raptorib. explicatur.*
41 *Infideles, & Saraceni crimen sodomiae committentes puniri possunt à iudice Ecclesiastico.*
42 *Vindictam scelerum Deo relinquendā esse, quo modo & sensu in Deuter. & apud D. Paulum dicatur? & num. seq. & tibus*
43 *Delicta in Deum, & homines commissa, etiam in hoc saeculo ab hominibus puniri debent.*
44 *Haeretici aliqui falsò tenuerunt, delicta non esse à Magistratibus punienda.*
45 *Vindicta Magistratuum, est vindicta Dei.*
46 *Auctoritas D. Pauli 1. Corinth. 5:* De his qui foris sunt, *multis solutionibus & expositionibus illustratur.*
47 *Ecclesia qualiter directè, aut indirectè poena excōmunicationis, & aliis, infideles punire possit.*
48 *D. Pauli series, & paraphrasis epistolae 1. ad Corinth. proponitur.*
49 *Trident. synodus, quae infideles ad Ecclesiae iudicium spectare negat, quāliter accipiatur?*
50 *Augustini locus in serm. 6. de puero Centurion. exponitur.*
51 *Ecclesia cur saepiùs usa non fuerit iurisdictione, quam habet in infideles?*

52 In-

52 *Infideles priusquàm debellentur, de suis erroribus admonendi sunt.*
53 *Infideles ubi puniri, & debellari posse dicimus, ob peccata contra naturam, intelligendum est de his, quæ committunt postquã moniti sunt, ut ab illis desistãt, non de præteritis.*
54 *Malum, cùm sine punitione perseverat, augetur.*
55 *Infideles licèt de præsenti turbentur, vel indignentur, ob id quod eos compellamus ad observandam legem naturæ, perseverandum tamen est propter spem boni futuri.*
56 *Pœnarum, & suppliciorum impositio quo fine, & intentione fieri debeat?*
57 *Pœna omnis non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum.*

CAPVT XV.

De tituli, sive articuli præcedentis resolutione: & quid verius, aut probabilius in conflictu dictarum pugnantium opinionum videatur?

VIDIMVS, & bonâ quidẽ fide sigillatim propalavimus, & communi vim us omnes auctoritates, atq; argumenta, quæ in hoc cõtroverso iuris articulo, pro affirmativa, & negativa sententia stare, & urgere videntur. De † quibus non immeritò illud
1 Lucani. I. Pharsal. dicere possumus:

—— *Quis iustiùs induat arma*
Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur.

Atque ita non est mirum, si Auctores modò in hanc, modò in illam opinionem propendeant, & eorum aliqui, veluti problematicè, prò utraque decernent. Inter quos præcipuè caput extare Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 55. dub. 5. pag. 498. & sequentib. Quod ego nullatenus reprehenderem, ubi † de infidelibus nobis non subiectis sermo esset, qui solo idololatriæ vitio laborarent, & quæreretur, an ob hoc illis bellum inferri posit? 2

3 Ideò autem de infidelibus non subditis dixi, † quoniam in illis, qui Principibus Christianis subiacent, omnes communiter utriusque partis assertores consentiunt, vi, & armis, aliisque suppliciis compelli posse, ut ab idololatriæ crimine abstineant, & Divini, & naturalis iuris præcepta sequantur, ut constat ex relatis a Mag. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 505. vers. *Dubitatur secundò*, Atagon. ibidem art. 8. versic. *Quinta conclusio*, pag. 292. Molina de iust. & iure, tractat. 2. disput. 106. col. 436. vers. *Secunda conclusio*, & in materia de Fide, quæst. 10. art. 11. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 4. 1. parte, dub. 4. pag. 208. & 209. & novissime Pat. Francisc. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 4. ex n. 6.

Si verò † non solùm idololatria in infidelibus reperiatur, sed sæva quoq; & effrenata tyrannis, humanæ carnis ingluvies, & cruenta, & execranda innocentium sacrificia, qualia ea esse supra probavimus, quæ nostri Indi, ut plurimùm, frequentabant: tunc veriorem & probabiliorem eorum sententiam existimo, qui, ob has iniurias, & oppressiones tollendas, bellum adversus omnes infideles permittunt, quamvis nobis subiecti non sint, & procul positi auxiliũ nostrũ nõ exigant, & suâ sorte contenti vivere dicantur. Hoc enim urgentissimè convincunt rationes, & testimonia quæ in eiusdem sentẽtiæ comprobationem adduximus. 4

Neque omninò reiicere audent, qui contrariam sequuntur, ut patet † ex Victoria in relect. 2. de Indis, num. 15. Greg. Lop. in d. l. 2. tit. 22. par. 2. gloss. mag. col. antepenult. & col. ult. vers. 5

septima conclusio, elegantissimo Ioseph.
Acosta lib. 2. de procur. Indor. salur.
cap. 6. & Covarrub. in regul. peccatū,
2. part. §. 10. num. 5. vers. *Vnde ad sub-
veniendum*, ubi, licèt acerrimè defen-
disset, infidelibus, qui nobis nihil no-
cuerunt, bellum iustè moveri non pos-
se; concludit tamen, quòd si isti infide-
les in subditos tyrannicè agerent, &
innocentium sanguinem idolis funde-
rent, iustè bello lacessiri poterunt, nō
solùm auctoritate Divinâ, sed etiā hu-
6 manâ, & publicâ: quia † sanguis, in-
quit, innocentium, qui iniquissimè oc-
cidebantur, clamare eo casu videtur, à
proximis auxilium petens.

Idem etiam resolvit Mag. Bañez d.
art. 10. col. 535. vers. *Tertia conclusio*,
apertè docens, infideles, etiam nō sub-
ditos, posse compelli, ne homines im-
molent idolis, etiam volentes immo-
lari, & Molina d. disp. 106. vers. *Tertia
conclusio*, ubi ait, fas esse movère bellum
adversus infideles, iuraq; illius perse-
qui, etiā absque ulla summi Pontificis
auctoritate, si innocentes immolent,
aut eos interficiant, ut eorū carnibus
vescantur, aut quovis alio modo iniu-
stè perimant. vel si subditos tyrannicis
legibus opprimant, aut aliâ simili ra-
tione divexēt. Neque necesse esse ex-
pectare, ut innocentes ad mortem du-
cantur, sed cogi posse, ut statim cesse-
tur à pessimo ritu, aut consuetudine, &
ut iniquæ, & pessimę leges abrogen-
tur, inferendo, si ad id opus fuerit, bel-
lum, iuraque illius prosequendo, ac
deponendo Principes iniquos, aliosque,
si opus fuerit, creando, quantum-
vis barbari, ac subditi ipsi velint, eos
mores, & sacrificia retinère, nolint-
que, extraneos ea de causa bellum in-
ducere.

7 His † proximè accedit Iust. Lipsius
in Polit. lib. 5. cap. 4. ubi inquit: *Iam &
invasio quædam legitima videtur, etiam si-
ne iniuria, ut in barbaros, & moribus aut
religione prorsus à nobis abhorrentes: ma-
ximè si potentes ij, & aliena ipsi invaserūt,
aut invadunt. Causa enim hic est coërtio,
& in malo repressio.*

Eisdem assentitur Ioan. Azor. lib. 8.
inst. Moral. cap. 24. vers. *Decimò quæri-
tur*, col. 1278. quem sequitur, & transcribit
Fr. Thom. à Iesu de proc. omn.
gent. salu. lib. 4. dub. 4. pag. 208. cōclu-
dens, adeò licitum esse bellum, ob vi-
tandas has hominum immolationes,
aut mactationes, ut eorum carnibus
vescantur more ferarum, ut procedat
etiamsi sontes homines, alioqui capi-
tis pœnâ dānati, Dijs immolari apud
infideles soleāt, aut mactari, ut eorum
carnes edātur. Sontes † enim (inquit) 8
iure quidē capite puniuntur, nefariè
tamē, & impiè Dijs immolātur, aut ob
humanatū carniū esum necātur. Quod
ultimum eo notabilius videtur, quo-
niam Mag. Bañez ubi sup. & Suar. sta-
tim citandus, contrarium expressè
affirmant, docentes, non possę com-
pelli infideles, ne eos immolent, qui a-
liàs à Republica iustè erant ad mor-
tem damnati: quia tali in casu magis
idololatrę, quā homicidæ esse cēsen-
tur, & non contra iustitiā, sed tantùm
contra Religionem peccāt, & ita ces-
sat defensio innocentum.

Pat. quoque Mag. Lorca in 2. 2.
sect. 3. disp. 52. num. 2. pag. 968. cùm
iustum † esse bellum asseruisset, quod 9
defensivum appellatur, eandem con-
clusionem ampliat, ut non solùm in
propria defensione procedat, sed &
in alterius cuiuslibet innocentis, etiā
auxilium nostrum non postulantis,
vel liberari renuentis: & ideò, in-
quit, iustum fuit bellū, quo † Abraham 10
in liberationem Lot percussit quin-
que Reges Amorrhæorum, Genesis
14. Et ex eodem capite potuit esse
bellum iustum cōtra Indos barbaros,
apud quos frequenter in usu erant cę-
des hominum innocentium ad sacri-
ficia, & ad vescendum humanis car-
nibus.

Et tandem † eidē opinioni hac in 11
parte assentitur eruditis. P. Fran. Suār.

in dict.tract.de Fide,disput.18.sect.4. numer.2. & 4. & in tract. de Charitate disput. 13. sect.5. ex numer. 5. ubi ait, ad defendendos innocentes licitum esse vim inferre his infidelibus, ne sacrificent infantes Dijs suis, quia hoc iuxta ordinem charitatis licet: imò præceptum est, si commodè fieri potest. Addirque etiam, id fieri posse, non solùm ad liberandos infantes, sed etiam adultos, etiam si ipsi consentiant, & velint sacrificari idolis, quia in hoc peiores quàm amentes sunt, & quia non sunt domini propriæ vitæ, propter quod quilibet potest ab alio cogi, ne se occidat.

Bene tamen verum est, quod, ut suprà dicti auctores advertunt, præsertim Anton. à Corduba dict.quæst.57. dub.6.per totum, pag.505.& sequen-
12 tibus, † ad iustitiam huius belli, quod pro innocentium defensione, & liberatione adversus barbaros irrogatur, necessarium esse videtur, ut priùs blandè, & sufficienter moneantur, ut à suis cruentis sacrificijs, tyrannicis oppressionibus, & fetalibus convivijs
13 abstineant. Nemo † etenim prudens remedijs durioribus, & severioribus uti debet prius quàm mitiora, & faciliora experiatur, iuxta illud Ovid. 1. Metamor.

Cuncta prius tentanda sunt, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars syncera trahatur.

Ex doctrinam Vlpiani in l.3. vers. *Sed*
14 *melius*, D.ne vis fiat ei, ubi tradit, † nõ aliter posse iudicẽ decreta sua per manum militarem defendere, quàm si iure suæ potestatis id exequi nequeat; quod latè exornat Bart. & Doct. ibidẽ, & in l. sed si possessor de iur.iuran. Andr. Gail. lib.2. observat. 6. num.2. & Menoch.cons.221.num.7.lib.1.ubi
15 resolvit, † doli præsumptionem cõtra se habère eos, qui aliter faciunt, & cõducit illud Cicer. lib.1. offic. dùm ait: *Nam cùm sint duo genera decertandi, unũ per disceptationem, alterum per vim; cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendũ est ad posterius, si uti non liceat superiore.*

Ac quemadmodum in alijs causis, quæ bellum iustũ reddere solent, † ad- 16
monitio, & requisitio adversæ partis præcedere debet, ut ab iniurijs, quas ferre parat, abstineat, vel quæ intulit damna compenset, ut præclarè ostendit D. August. relatus in cap. Dominus noster 23.q.2.& alij auctores, quos adduximus sup.cap.12.num.3.Bald.in l. si manumissor, C.de obseq.patron.præstand. idem Bald.in l.2.num.71.C.de servit. & aqua, Angel.cons.14.col.1. Martin. Laud. de bello, §.37.& §.39. Lancelotus Conrad. in temp. iudic. lib.1.cap.1. §.3. in verb. *Bellum*, numer.5. ita & in hac, quæ pietatis causâ suscipitur, longè maiori ratione nihil impium, & crudele intervenire oportet, nisi priùs seria hæc animadversio præcedat, illiusque effectus irriti esse videantur, ut repetimus infrà cap. seq. ex num. 5. & infrà hoc eodem cap. num. 52. Et exemplo suo ostendebant † Romani, qui per Fe- 17
ciales, iam inde à Numa Pompilio constitutos, ita demum bellum comminabantur, ac decernebant, si præmoniti hostes, res ablatas non redderent, & iusta facere recusassent, ut insinuat Cicero dict.lib.1.offic. *Bella* (inquiens) *non nisi iustis de causis suscipiantur, nec inferantur, nisi rebus repetitis, ne sæviatur ultra modum in victos*; ut latè tradunt Dionys. Halicar. Livi. Fenestel. Plutarc.& alij, quos refert Rosin. de antiq. Roman.lib.10.cap.1.& 2.latissimè Alexan.& eius additionat. Tiraq. lib.5. Genial.c.3. Zasius in l.2.§. & ita leges, D.de orig.iur. Andr. Gail. de pignorationib. sive repræsalijs cap. 2. Balthasar Ayala de iure, & officio belli lib.1.cap.1.& Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap.32.num.15. & sequentib. † qui tamen n.107. hoc 18
non requiri docet, ubi de inferendo

bello Turcis, infidelibus, & hæreticis, & alijs fidei hostibus agitur.
Ex eodem quoque fonte dimanat,
19 eximiè † curare debêre Principes, qui
hæc bella pro innocentium defensio-
ne suscipiunt, ut defensio ista cum mi-
nimo infidelium damno adhibeatur,
ita ut neque dominio, neque vitâ spo-
lientur, si possunt terrore, aut subie-
ctione aliquâ contineri. Et cùm pri-
mis caveatur, ne plures innocentes
eiusmodi bellorum occasione absu-
mantur, quàm ipsorum barbarorum
tyrannide, & cruentis sacrificijs, aut
mactationibus perire potuissent.
Quod optimè advertit, & parum in
his Indicis bellis curatum fuisse, dolet
Ioseph Acosta dict. lib. 2. de procur.
Ind. salu. cap. 6. pag. 232. & Bañez
d. quæst. 10. art. 10. pag. 535. vers. *Ter-*
20 *tia conclusio*, in fine. † Nimis tamen ab
solutè docentes, ab hoc bello absti-
nendum, si ex eo sequeretur mors plu-
rium innocentium, quàm esset nume-
rus immolandorum. Nam supposito,
quòd propter hanc causam iustè pug-
natur, ut cum ipsis, & alijs auctori-
21 bus asseruimus, omnia quoque licè-
re, affirmare debemus, quæ ad com-
parandam victoriam, & compescen-
dos barbaros necessaria, & commo-
da fuerint: & licèt ex intentione nul
lum damnũ innocentibus inferri pos-
21 sit, † quia semper bellum eo proposi-
to fieri debet, ut malum vitetur, & bo-
num promoveatur, cap. militare 23. q.
22 1. † Per accidens tamen, & ex con-
sequenti, contra eos quoque præliari
potest, præsertim, ubi ab alijs inter-
pugnandum distingui nequeunt, vel
cum ipsis nocentibus, ut semper fie-
ri assolet, arma sumunt, impediunt-
que, ne victoria pareatur, & finis præ-
dictis sacrificijs, & mactationibus ho-
minum imponatur, ut perspicuè colli-
gitur ex ijs, quæ in materia de bel-
lo communis omnium Theologo-
81 rum, & Iurisconsultorum opinio, & re
solutio testatur, de qua per Victoriam
in relat. de bello ex num. 15. Covarru.
in reg. peccatum, 2. part. §. 11. Syl-
vest. verb. *Bellum*, quæst. 9. & 10. Ca-
ietan. eod. verb. Adrian. quæst. de bel-
lo, §. *Sed an*, Castro lib. 2. de iusta hæ-
ret. punit. cap. 14. Ayala de iure, & of-
fic. belli, lib. 1. cap. 5. Molina de iust. &
iure tract. 2. ex disput. 117. usque ad
122. Lorca in 2. 2. sect. 3. disput. 53.
membr. 1. pag. 981.
Atque ita † Molina dict. disputat. 23
106. in fine, quamvis in his bellis, quæ
ad subveniendum innocentibus infe-
runtur, illis multum consulendum esse
suadeat, in quorum gratiam pugna-
tur, quorumque partes aguntur: fas
tamen esse, inquit, bellantibus, ex-
pensas belli de bonis adversariorum,
etiam innocentium, sibi usurpare, &
recompensationem iniuriarum, &
damnorum, si quę ab adversarijs in-
terbellandum acceperunt, necnon iu-
stum præmiũ sui laboris, & industrię:
Neque enim gratis tenentur, se expo-
nere periculis, suamque operam, &
industriam collocare. Ipsi quoque
hostes tenentur, hęc omnia solvere,
qui causa iniusta fuerunt, ut bellum
iustum adversus eos susciperetur. Qui-
nimo † & imperium ab eis auferri 24
posse resolvit, si ad innocentum,
illiusque Reipublicę bonum specter,
ut bellantes dominium integrum ea-
tum regionum assumant. Id quod
plerumque usu, inquit, eveniet, &
in his Indiarum Occidentalium pro-
vincijs contigisse videmus, tum ip-
sorum barbarorum factis, & fatis,
tum bellorum eventibus, Ducum-
que, & militum facinoribus ita de-
siderantibus. † Licèt semper nostris 25
pijssimis Regibus curæ fuerit, &
inviolabili lege sanxerint, ut in om
nibus expeditionibus, quę fiunt, fa-
ciendæque sunt, sive ad novas gen-
tes quęrendas, sive ad iam quæ-
sitas pervestigandas, Indi omnes
liberi maneant, suisque rebus, & do-
minijs liberè uti relinquantur, neque

nostri milites illos aggrediantur, vexent, aut cædant non lacessiti: neque undecunque captos servire compellant, de quo aliqua tradit Ioseph. Acosta d.lib.2.de procur. Ind. salu.cap. 7.& Nos suprà sæpè tetigimus,& pluribus inferiùs agemus.

SUPEREST, ut de tertio membro dispiciamus, scilicet de peccatis, quæ ab istis Indis passim perpetrari probavimus, Deum verum non colentes, nec cognoscentes, & fœdis suis, ac spurcis moribus omnia naturalis iuris præcepta turbantes, & transgredientes. Et in hoc, quamvis auctores, ut vidimus, maximopere digladientur, facis
26 cis † probabilem tentio Innocentij, & sequacium opinionem, qui propter hæc crimina puniri, & debellari posse à Christianis Principibus de licentia Summi Pontificis tradunt, si moniti ab illis non desistant: quod tenuit, & latè contra Victoriam defendere conatus fuit insignis noster Gregor. Lupus in l.2.titul.23.part.2. glos. magn. colum.16.vers. *Ego verò*, dicens, hanc sententiam esse communem omnium Canonistarum, & Legistarum, & aliquo-
27 rum Theologorum. Et † adeò certum esse concludit Marta in tractat. de iurisdictione 1.part. cap.24. ut piaculũ ducat de ea dubitare, & Marquard.in tract.de Iudęis & Infidel.lib.3.par.cap. 1.num.39.ubi apertè inquit, quòd non peccarunt Hispani, qui punierunt Indos delinquentes contra naturam.

Et licèt idem Gregor. Lupus in eâdem glos.colum.ultim.vers. *Sexta conclusio*, in angustia, ut ipse inquit, decidendi positus, consulere ad præsens ausus non fuerit, quòd in acquisitione istorum Indorum illâ doctrinâ Innocentij utamur: eam tamen sub quadam distinctione novissimè admit-
28 tunt † Ioan. Azorius dict.lib.8.instit. mora.cap.24.quæst.9.& eam sequens, & trãscribens Fr.Thom. à Iesu de procur. omni.gent. salu. lib.5.dub.4.pag. 207.dicẽtes, quòd licèt infideles iustè puniri nequeant, ubi id ius naturæ nõ servant, quod debitum Deo cultum, & honorem tribuendum præscribit. Si verò illud aliud ius eiusdem naturæ dissolvant, perrumpant, & negligant, quod cuique homini reddendum, quod suum est, iubet, & alijs non fieri, quod nobis fieri nollemus, tunc iure optimo puniri possent, ut si furta, latrocinia, adulteria, homicidia, falsa testimonia, incestus, stupra aut ipsi perpetrarent, aut liberam facultatem, huiusmodi mala perpetrandi, concederent, vel passim in subditis sine ulla pœna ac supplicio permitterent. His etenim legibus naturæ violatis, planè consequitur, ut innocentes multis damnis, incommodis, & malis afficiantur, communisque humanę Reipublicæ salus, pax, & tranquillitas in tuto consistere nequeat. Pro quibus defendendis licitum est, vi, & armis adversus quoslibet infideles certare, ut iam suprà probatum reliquimus.

Quæ distinctio in utraque sui parte
verà esse videtur. Nam † errorem in 29
Dei cognitione, & cultu, ac mysterijs fidei, etiam quæ ad salutem sunt necessaria, omnes auctores magis communiter in infidelibus excusare solẽt, & invencibilem, sive inculpabilem ignorantiam admittere tradunt, si illis talia mysteria proposita non fuerint, nec per eos steterit, quominus proponerentur, ut constat ex D.Thom.2.2. quæst.10. artic.1. Durand.in 3.distin. 25.q.1.ad 1. Victoria in relect.de Indis, conclus.1. & sequentib. Conrad. de contract.quæst.100.Almain.tract. 1. moral.cap.4.propos.2. Vega lib.6. de iustificat. cap. 18. Alphons. de Castro lib.2.de lege pœnali,cap.14.Pet. de Soto in tract.de tation.meden.peccat.lect.2.post medium, Gabriel Vazquez in 1.2.q.76.artic.2.disput.120. Pat.Suarez in tract.de fide, disput.17. sect.1.& 2.per totam, & diximus suprà hoc lib. cap.10. num.79.

30 Etenim † licèt nihil esse posit tam apertum, tamque perspicuum, quàm esse aliquod Numen præstantissimum, quo inferiora hæc, & superiora regantur: ita ut qui neget, vix sanæ mentis existimari debeat, ut ait Aristot. lib. 1. Topic. cap. 9. Cice. lib. 2. de nat. Deor. Arnob. lib. 1. advers. Gent. & sup. cap. 13. ex num. 75. in argumentis contrariæ sententiæ retulimus, & novissimè adversus Atheistas eleganter cõcludit Pat. Fr. Ioan. Marquez in Gubernatore Christ. lib. 2. cap. 23. ex pag. 294.

31 Res tamen † maxima, & obscurissima est Dei veri cognitio, & quæ nec doceri, nec exprimi satis sine fide ab hominibus potest; quia non est cognitio sine fide, neque fides sine cognitione. Estque Deus res quædam captu, ac venatu difficilis, semper recedens, atque a persequente procul se removens, ut præclarè prosequitur Clemens Alexand. lib. 2. Stromat. cap. 1. & 5. & lib. 5. cap. 1. & lib. 7. cap. 4. & D. Augustin. in alijs locis relatis à Vazquez dict. cap. 3. & præsensit Plato in Timeo, dum dixit, Genitorem universitatis tam difficile est invenire, quàm inventum impossibile dignè pro

32 fari. Et † Simonides, qui ut refert Cicero lib. 1. de nat. Deor. cùm quæsitus fuisset à Hierone Tyranno, quid aut qualis esset Deus? deliberandi causâ sibi unum diem postulavit, cùm idem ex eo postridie quæreret, biduum petijt; cùm sæpius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret? Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto res mihi vi-

33 detur obscurior. Atverò, † si de præceptis naturalibus agamus, & præsertim illis, quæ prioris classis esse dicuntur, & hominibus, eo ipso quòd homines sint, natura præscribit: planè constat, nullam in eorum transgressione ignorantiam, vel excusationem admitti, ut communiter docet omnes Theologi post D. Thom. in 2. 2. quæst. 94. art. 6. & plures alij, quorum mentionem fecimus sup. cap. proximo, num. 34. & eruditissimus, & illustriss. Cardin. Toletus in summa lib. 4. cap. 6. num. 9.

Quâ sententiâ, & resolutione retentâ, non erit difficile respondere ad argumenta, quæ pro contraria consideravimus. Nam circa primum dicere possumus, quòd etsi verum sit, bellum punitivum regulariter inter subditos exerceri, & etiam si cõcedamus infideles, extra imperium, iurisdictionem, aut territorium Romani Pontificis, & aliorum Christianorum Principum reperiri, † ubi tamen prædictis vitijs, & sceleribus 34
inquinantur, & moniti, ut ab illis desistant, id facere nolunt, statim incipiunt sub illius Principis imperio, & coërtione constitui, qui naturalis iustitiæ vindictam, & innocentum defensionem suscipiens, eos compescere, & punire voluerit; ut satis evincunt rationes, & auctoritates, quas suprà in favorem huius opinionis expendimus, & insinuat Anto. a Corduba d. quæst. 57. dub. 5. vers. *Sed certè*, pag. 501.

Quibus addere possumus † elegantem Impp, Valent. Theod. & Arcad. 35
constitutionem in l. 1. C. quando liceat unicuique sine iudice se vindicare, ubi tradunt, in publicos hostes, latrones, & pacis, ac quietis publicæ turbatores, † omnes homines, quantumvis privatos, iudices, & ultores esse: *Nam quod ferum est punire iudicio, subiugamus edicto*. Cui conveniunt verba Tertull. in Apolog. quem refert Iacob. Durantius Cassellius lib. 1. var. cap. 1. *In reos maiestatis, & publicos hostes omnis homo miles est*, Catonis apud Salluft. in Catil. *Nam catera maleficia tum persequare, ubi facta sunt, hoc nisi provideris, ne accidat, ubi evenerit, frustra iudicia implores*: & alia, † quæ de 37
nocturnis, & agrestibus furibus, & latronibus occidẽdis, & iure sibi propriâ auctoritate dicendo, ubi iudex deficit,

vel

vel in mora periculum inest, docet text. in l. itaque, D. ad leg. Aquil. l. furem, D. ad leg. Cornel. de sicar. l. si pignore, §. furem, D. de furt. l. de pupillo, §. si quis rivos, D. de oper. novi nunciat. l. quæsitum, D. de pignor. l. ait Prætor. §. si debitorē, D. quæ in fraud. cred. l. ult. C. in quib. caus. in integr. rest. cum alijs, quæ latè cumulant Alberic. in dictionar. verb. *Vindicta*, Hippolit. de Marsil. in l. uni. numer. 4. C. de rapt. virgin. Fuscus in sing. verbo, *Occidere*, numer. 3. Tiber. Decian. in tract. criminal. lib. 6. cap. 28. numer. 2. & lib. 9. cap. 29. Cuiacius lib. 14. observation. cap. 15. Forcatulus in necyom. dialog. 96. n. 11. & 12. & Guiller. Fornerius lib. 1. selectar. cap. 22.

Neque longè abest alia iuris regu-
38 la, quâ docemur, † ratione delicti reos forum alienum sortiri, & à iudice, aliàs non suo, puniri posse, de qua in l. 1. & auth. qua in provincia, C. ubi de crimin. agi oport. l. 1. C. ubi Senat. vel Clariss. l. si cui, §. idem Imper. & l. ultim. D. de accusat. cap. 1. de raptor. cap. postulasti, cap. ultim. de for. compet. ubi glos. verbo, *Ratione delicti*, ita inquit: *Nota, quòd ratione delicti efficitur quis de iurisdictio-*
39 *ne alterius*; † *& ita delictum dat iurisdictionem ei, qui aliàs eam non habebat*: idem probat l. 32. titul. 2. part. 3. l. 15. tit. 1. part. 7. ubi Gregor. alia plurima congerit, & latè prosequitur Covar. in pract. cap. 11. Maranta de ord. iudic. 4. part. distinct. 8. ex num. 1. Dueñas regula 378. Clar. & eius addition. Baiard. in prax. crimin. §. fin. q. 38. Bobadilla, qui plures refert in Polit. lib. 2. cap. 13. ex num. 71. & cap. 16. n. 154. & novissimè Barbosa in l. hæres absens, §. proinde, D. de iudicijs.

Quibus ego magis in terminis no-
40 stræ quæstionis adijcio † celebrem text. in cap. in Archiepiscopatu, de raptor. ubi cùm summus Pontifex tradat, Saracenos, crimen sodomiæ committentes, ab Archiepiscopo Panormitano puniri posse, advertunt Abbas, & Ioan. de Annania ibidē, ideò illud crimen mixti fori effectum, & puniri potuisse, non solùm à iudice sæculari, verùm etiam ab Ecclesiastico: † quia in- 41
fideles illi contra legem naturæ peccarunt, & ad hoc probandum allegant doctrinam Innocent. & Ioan. Andr. in d. cap. quod super, & idem latiùs tradit Tiber. Decian. lib. 4. crimin. cap. 27. num. 2. & Bobadilla d. lib. 2. cap. 17. num. 67. Inquit tamen Decianus, hoc intelligendum esse in defectum iudicis sæcularis, & sic mediatè: immediatè enim subsunt sæculari, & legibus Imperialibus, nō Canonicis, cap. gaudeamus, ubi omnes, de divortijs, & toto tit. C. de Iudæis. Et posteà prosequitur alios casus, in quibus Ecclesiastici iudices contra Iudæos, & infideles procedere possunt.

Ad secundum autem argumentum, ex sacræ Paginæ auctoritatibus sumptum, quibus probavimus, prædictorum scelerum ultionem, & vindictam Deo relinquendam esse: Respondetur, † loca illa Deuter. 35. Paul. ad 42
Roman. 12. & ad Hebræ. 10. non eam mentem habêre, ut humanam punitionem excludant, quâ mediante, solet Deus sua iudicia exercêre. Alioqui (ut ait Corduba dict. dub. 5. pag. 504. vers. *Sed certè*) sequeretur, nullum compelli posse, ut à peccato vel errore, aut hæresi recedat, modò Christianus sit, modò non. Quod haud dubiè esset cōtra † doctrinam Sanctorum, & Ec- 43
clesiæ, ut patet ex cap. nimirum, cap. displicet, cap. si duo, cap. si Ecclesia, cap. qui peccat 23. quæst. 3. cap. ea vindicta 23. quæst. 4. & ex traditis à D. Thom. 2. 2. quæst. 3. articul. 2. ad tertium. Quapropter Caietan. in dict. epist. ad Hebræ. cap. 10. sic illum locum exponit: *Nullus enim iustè vindicat, nisi Deus, aut Divina auctoritate.* Et Cornel. à Lapide d. cap. 12. ad Roman. num. 156. postquàm communem illius loci expositionem esse tradidit,

ut ibi D. Paulus loquatur de propria iniuria remittenda, eiusque vindicta
44 Deo relinquenda, ita subiungit: † *Ex hac Mosis, & Pauli sententia Manichei, Anabaptistæ, Lutherus, & Erasmus docent, apud Christianos nō licere Magistratui bello, aliovè modo vindicare Respublicæ iniurias, & improborum peccata: sed*
45 *errant gravissimè: † Nam vindicta Magistratus est vindicta Dei, ut probatur cap. seq. initio. Privata ergo vindicta hic tantùm prohibetur, non autem illa, quæ fit per iustitiam, & potestatem publicam, &c.*

Idem auctor in Comment. sup. Deuter. d. cap. 32. vers. 35. ultionem hanc, quam sibi Deus reservare dicit, per mala, & plagas, in quæ corruere solent, impleri notavit, & præsertim per manus hostium, Deo ita ordinante, puniri. Et Nicol. de Lyra in postilla. 11. dict. cap. 10. ad Hebræ. iuxta eundem sensum observat, quòd etsi per iudices, & alias humanas potestates dicta scelera sæpesæpius puniri contingat: ideo tamen illorum vindicta Deo servari dicitur: *Quia etsi iudices vindicent, hoc tamen non convenit eis, nisi in quantum sunt Dei ministri.* Quam eandem humanorum iudicum, seu Principum potestatem agnovit etiam Paul. Burgens. in 2. addit. ad d. postillam Lyrani, nisi quòd hic verba illa: *Mihi vindictam* magis exponenda esse, inquit, supplendo defectum iudicum, qui multa mala relinquunt impunita, quasi dicat: *Etsi iudices huius sæculi talia non vindicent; tamen mihi vindictam, & ego reddam.*

Quod autem ex alio testimonio eiusdem D. Pauli 1. Corinth. 5. evincebamus, dum nobis de his, qui foris sunt, iudicare, inhibêre videtur, difficilius quidem est; quoniam id de infidelibus accipiunt plurimi ex SS. Patribus, & alij Doctores, quos in argumento retulimus. Sed † ad-
46 huc plures, & satis quidem congruas solutiones habet, quas exactè prosequuntur Alvar. Pelag. lib. 5. de planct. Eccles. cap. 37. vers. *Licèt enim*, Navar. in cap. ita quorumdam, de Iudæis notab. 8. num. 4. Corduba dict. dub. 5. pag. 502. vers. *Sed certè neque hæc auctoritas*, Marta dict. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 24. ex num. 56. Valençuela in monit. contra Vener. part. 4. ex num. 181. & Simon Maiolus de perfidia Iudæor. pag. 72. Inter quas receptior, & Apostoli verbis congruentior esse videtur, ut neutiquam neget Ecclesiæ potestatem cohibendi, & puniendi infideles, si prædictis sceleribus inquinati reperiantur. † Sed tantùm dicat, non posse 47
adversus illos directè Ecclesiasticum gladium distringere, hoc est, maiori, vel minori excommunicationis sententiâ uti, cùm foris, idest extra Ecclesiæ gremium positi sint. Vnde verbum illud, *iudicare*, explicat Hugo Cardin. ibidem, idest: *Non debeo eos excommunicare*, vel ut ait S. Thom. *In eos sententiam condemnationis ferre.* Benè autem ex causa legitima, monitione debitâ præcedente, & iudicat, & iudicare potest de eisdem infidelibus iudicio punitivo indirectè, eos pœnâ spirituali excommunicationis puniendo, veluti cùm fideles prohibet, ne cum illis communicent, ut habetur in cap. sæpe 28. quæst. 1. Et etiam pœnâ temporali, & corporali directè, ut dicitur in eod. cap. sæpè, & in cap. Iudæi, cap. postulasti, & cap. consuluit, de Iudæis, cap. Iudæi, de testibus, cap. post miserabilem, de usuris, & cap. in Archiepiscopatu, de raptorib. & in multis alijs casibus, & exemplis à nobis suprà relatis, & à Sylvestr. verbo, *Iudæus*, q. 4. & 5.

Quam expositionem tradit, & probat D. Thom. in eod. cap. 5. lect. ult. & 2. 2. quæst. 10. articul. 9. 10. & 11. & latiùs Caietan. ibidem, Alexand. de Ales part. 2. q. 160. membr. 1. glos. in cap. Iudæi, de Iudæis, & in cap.

multi. 2. q. 1. & in cap. constituit, 22. q. 4. Turrecremata in summ. de Eccles. lib. 2. cap. 114. proposit. 13. Florentin. 2. part. tit. 12. cap. 13. §. 1. Innocent. in d. cap. quod super, de voto, Calderin. consi. 2. de Iudæis in fine, Dominic. in dict. cap. multi, & Navarr. Cordub, Valençuela, & Marta ubi suprà.

48 Egoque, † ut hæc interpretatio manifestior reddatur, cum eod. Divo Thom. Ambros. Ansel. Dionysio, & alijs animadverto, D. Paulum aliam scripsisse Epistolam, quam Corinthijs priùs miserat, quæ modò non extat in Canone, in qua (ut apparet) illos admonerat, ut à se quemdam peccatorem separarent. Quod cùm Corinthij facere distulissent, ex prava intelligentia cuiusdam verbi in eâdem Epistola contenti, Apostolus hanc iterum ad eosdem scripsit, in cuius capite quinto, primò eos graviter increpat, quòd incestum hominem in suo cœtu tolerarent, asseritque, tradendum esse Satanæ in interitum carnis, id est, excommunicandum esse maiori excommunicatione: secundò, alios quoque palàm criminosos fratres Christianos vitari præcipit, ita ut cum eis nec cibum sumere liceat, quasi dicat, huiusmodi peccatores Christianos excommunicandos esse. Et non loquor (inquit Paulus) de peccatoribus Gentilibus, fornicarijs, avaris, ebrijs, &c. Sed de Christianis, quia de his, qui foris sunt, idest, extra Ecclesiam, quid mihi iudicare? idest, non habeo potestatem, illos excommunicandi, etiam minori excommunicatione. Vel iuxta sensum Abulens. sup. Matthæ. cap. 19 quæst. 63. quem etiam suprà relati auctores admittunt, quænam utilitas mihi est, illos excommunicare, qui ad meam curam, & solicitudinem non pertinent? Nam neque illi obedient, neque excommunicationis sententia in alios ferenda est, quàm fideles, ut sic Paulus, non tam Ecclesiæ potestatem, quàm utilitatem, & opportunitatem in puniendis infidelibus neget, & ut Claud. Guilland. & Titelman. ibidem advertunt, quasi supervacaneum censeat, illis Christi leges imponere, qui nolunt eum recognoscere; & Divino iudicio secundùm opera eorum iudicandi servantur, vel eo ipso quo non credunt, iam iudicati sunt, ut dicitur Ioan. 3. & optimè cõsiderat Abulens. ubi sup.

Neque huic expositioni repugnat Trident. Concilij auctoritas dict. sess. 14. cap. 2. dum ex eodem loco Apostoli probat, Ecclesiam in neminem exercêre iudicium, qui non sit per ianuam Baptismi in eam † ingressus. 49
Nam apertè constat, quòd de iudicio spirituali Sacramenti Pœnitentiæ loquitur, de quo ibi sermo habebatur; de alio autem iudicio temporali nihil decidit: & secundùm Cordub. dict. dub. 5. pag. 502. vers. *Concilium autem*, Ecclesiæ potestatem non negat, sed quòd de facto illud non exercet supra infideles, quia eis non prodest, neque expedit regulariter, & præcipuè tunc, tempore Beati Pauli, quando erant pauci credentes, & parva potestas temporalis de facto in Ecclesia, ut probat idem Abulens. sup. Matthæ. cap. 20. q. 96.

Et hoc etiã est, † quod D. August. 50
tradere voluit in sermon. 6. de puero Centurion. in argumẽto relato; debet enim intelligi, quòd Ecclesia non habet hanc potestatem, non quidem iuris, sed facti tantùm, vel exercitij: vel quòd non expedit eam nisi in Christianos regulariter exercêre, & eapropter utitur illis verbis: *Vbi non est nobis data potestas, non facimus, ubi data est, non permittimus*, quæ sic exponit Corduba suprà, pag. 504. vers. *Sed certè*, quamvis aliter accipiat Domin. Soto in 4. distinct. 5. q. 1. articul. 10.

Ad tertium argumentum respondeo, quòd ubicunque infideles talia, & tam nefaria crimina contra naturalē legem, & rationem committunt, qualia hos Indos commisisse probavimus, aut alia, quæ etiam si leviora sint, eisdem adhuc principijs iuris naturalis repugnent, affirmare possumus, Ecclesiam, & Christianos Principes pro illis extirpandis suam auctoritatem interponere posse, & si ab eis, sufficienter moniti, non desistant, bello & armis eorum proterviam, & incorrigibilitatem punire, ut probant iura, auctores, & rationes, quas suprà pro hac opinione perpendimus. Neque obstare,
51 † quòd Ecclesia rarò, aut nunquā hoc iure usa reperiatur, quia id non tam ex defectu iurisdictionis, quàm potentiæ, voluntatis, aut opportunitatis processit, vel ne maiora, & graviora damna, & scandala sequerentur, ut sup. insinuavimus, & in terminis nostræ quæstionis advertit Malferit. dict. cons. 769. num. 79. Marta dict. cap. 24. num. 42. 44. & 58. & Corduba d. dub. 5. pag. 503. & 504. de quo articulo latiùs in cap. sequenti tractabimus.

Et ad illud, quod in eod. argumento addidimus, adnotantes, aliquando dari invencibilem ignorantiam in præceptis naturalibus, respondetur, id nō procedere in his, quæ prioris classis dicuntur, qualia hæc sunt, quæ Indi cōmuniter infringebant, ut diximus sup.
52 hoc cap. num. 32. Præsertim † cùm præsupponamus, eos, antequàm hac de causa bello infestentur, sufficienter, & pacificè priùs de suis erroribus admonendos esse. De cuius monitionis requisitis plura doctè congessit Victoria in d. relect. 1. de Indis insulanis ex num. 34. Corduba dict. q. 57. dub. 6. & nos latiùs infrà hoc lib. cap. seq. trademus.

Denique non obstat quartum, & ultimum argumentum, & ex eo deductum, quòd non possunt infideles ob prædicta peccata puniri, cū id repugnet Evangelicæ prædicationis effectui, quæ anteacta delicta potius purgat, & delet, quàm vindicat, & magis per pacem, & mansuetudinem, quam per bella, cædes, & supplicia operatur.
Respondetur namque, † falsum esse, 53
supponere, quòd infideles ob peccata antiqua puniantur, cùm potius illa illis Divino, & humano iudicio remittenda, & condonanda esse dicamus, si Christianorum fidei, & monitionibus acquiescant, veteresque, spurcos, crudeles, & sceleratos vivendi mores, ac ritus deponant. Cæterùm si adhuc in eis protervè persistere malint, neque spes sit, quod aliā viā se ad meliorem frugem convertent: tunc, ne damnum impunitum manens, in posterum protrahatur, ad ultionem, & punitionem etiam bello illato procedi posse proponimus: † *Malū enim* (ut ait Cassiod. 54
lib. 3. variar.) *cùm perseverat, augetur, & remediabile bonum est in peccatum, accelerata correctio.*

Neque est curandum † de præsenti 55
infidelium indignatione, ut benè advertit Corduba dict. quæst. 57. dub. 5. pag. 504. vers. *Sed certè*, sed de maiori fructu eorum, vel posterorum, rationabiliter sperato, sicut Doctores communiter dicunt de correctione fraterna. Nam fieri potest, ut ipsi posteà edocti, vel illustrati de suo errore, placentur, & libenter antiqua vitia, & idololatriā relinquant: vel saltem, ut eorum posteri extra eiusmodi scelera nati, id libentiùs faciant, & sanctioribus moribus instituti salventur.

Quod † valdè consonum est fini, 56
& intentioni, quæ generaliter haberi solet in cuiuslibet delinquentis punitione. Teste enim Senecā lib. 1. de Ira circa fin. *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur*, & lib. 1. de Clemētia cap. 21: *In iniurijs vindicandis hac tria lex sequuta est, quæ Principes quoque sequi debent, aut ut eum, quem puniunt, emendent, aut ut pœna eius cæteros meliores reddat, aut sublatis malis securiores*

res cæteri vivant. Et secundùm Quin-
57 tilia. declama.274: † *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet, quàm ad exemplum*. Quam sententiam optimè etiam exprimit Pōtifex in extravag. de pœn. dum ait, compescendam esse malorū audaciam, ut saltem pœnæ formidine retrahantur à noxijs, sicque boni sectando virtutem meliores effecti, non cogantur cum illis perire.

Quod qui facere differunt, ignoscēdo malis, bonos perditum eunt, ut docet Sallust. in Iugurt. & nocentes absolvendo, innocentes exitio tradunt, iuxta sententiam D. Ambros. lib. 1. offic. & plura alia, quæ ad hoc expendunt Ioan. Nevizan. in Sylva nupt. lib. 1. à num. 71. Guillel. Benedict. in cap. Raynutius de testamen. verb. *Mortuo*, el 1. & Ego in meo tract. de crim. parricid. lib. 1. cap. 1. Ac prætereà incidunt in suspicionem, quàm Salvian. lib. 7. de gubernat. Dei, his verbis eleganter exponit: *Potestas quippe magna, & potentissima, quæ inhibere scelus maximum potest, quasi probat, debere fieri, si sciens patitur perpetrari*. De qua etiam loquitur text. in cap. consentire 83. distinct. cap. ult. 23. q. 3. cap. prætereà 23. q. 8. Cassiodor. lib. 5. var. epist. 39. & Iulius Cæsar Roman. in libello de regimine Princip. cap. 7. pag. 61.

SVMMARIVM
Capitis XVI.

1 *Fidei propagandæ causa infidelibus bellum indici posse multi opinantur; quorum dicta sigillatim expenduntur.*
2 *Indi, ex doctrina Ioan. Maioris & aliorum, prius cōprimendi sunt, ut fides inter eos seminari possit.*
3 *Fidei, & Religionis introducendæ negotium non ubique eodem modo tractandum.*
4 *Barbaris ex sententia Alphonsi à Castro iustè bellum infertur, si sufficienter moniti suos errores non deponant.*
5 *Armis non debet sapiens uti, nisi cùm alia remedia non proficiunt.*
6 *Monitio, & suasio blanda punitionem præcedere debet.*
7 *Remedijs severioribus uti nō debet Princeps, nisi priùs alia tentaverit, ex Seneca & alijs.*
8 *Monitio canonica præcedens, iustificat excommunicationem sequentem.*
9 *Reges Catholici summo studio curarūt, & curant, ut Indi priùs moneantur, quàm puniantur.*
10 *Protestatio, seu requisitio, quæ ordinata fuit ad Indos ad fidem suadendos, & quòd eius auctor fuit Doct. de Palacios Rubios.*
11 *Ecclesia, & eius alumni possunt, & debent fidem per totum orbem dissiminare.*
12 *Christi præceptum, de Fide ubique prædicanda, quomodo implendum sit?*
13 *Verbum Domini non esse alligatum, quo sensu scribat D. Paulus.*
14 *Evangelij, & Ecclesia per omnem orbem dilatationem, multi ex Prophetis annuntiarunt.*
15 *Fidei ingens, & indesinens propagatio est unùm ex signis veræ Ecclesiæ Dei.*
16 *Fidem inter Indos quantumvis barbaros, & remotos esse dilatandam, multis vaticinijs prædictum fuit.*
17 *Infideles non minus obligati sunt ad Fidem sibi propositam accipiendam, quàm fideles ad eam prædicandam, & extendendam.*
18 *Fides est medium simpliciter necessariū ad salutem animarum.*
19 *Infidelitatis peccatum gravissimum est, & quare?*
20 *Fides non potest à Christianis extendi, nec ab infidelibus audiri, nisi plures Prædicatores ad hoc mittantur, sufficienti auxilio muniti.*
21 *D. Pauli locus ad Rom. 10. expenditur.*
22 *Infideles, qui nihil de vera fide audierunt, qualiter excusentur?*
23 *Reges Hispaniæ, & eorū vassalli magnam laudem merentur ob curam dilatanda*

tandę Fidei Catholicæ per Novum Orbem.

24 Principes sunt ministri, & vindices Dei contra eos, qui male agunt, vel eius nomen, & Fidem recipere nolunt.

25 Bellum iustè moveri potest contra eos, qui suis Principibus non obediunt, & multo magis contra rebelles Deo.

26 Causa Dei non debet esse peioris conditionis, quàm hominum.

27 Deo proximus ille habetur, qui eius Maiestatem vindicat.

28 Malos qui punit, & percutit in eo, quod mali sunt, Deo gratissimus est.

29 Cap. si Ecclesia, cap. duo ista 23. q. 4. & cap. quod sicut de elect. explicantur.

30 Charitas est proprium Christianorum bonum.

31 Animarum convertendarum zelus Deo gratissimus est, & in quibus potissimũ eminere debet.

32 Isaiæ locus cap. 24. vers. 27. exponitur.

33 Deum in Doctrinis & in Insulis maris glorificat, qui Fidem per varias, & remotas Orbis plagas extendit.

34 D. Chrysostomi verba expenduntur, quibus super omnia curandam esse infidelium conversionem enixè suadet. Et num. 36.

35 Christus ascendens in cœlum, praeceptum propagandi Evangelij tanquam ultimum, & omnino servandum, & implendum Apostolis iniunxit.

37 Testatorum morientium ultima verba, fideicommissa vocantur, & magis hæredes obligare videntur.

38 Fideicommissa, commendationesq́; morientium, naturali iure, & pudore implementum expostulant.

39 S. Franciscus Xaverius quàm anxiè pro Fide propaganda, & animabus Indorum convertendis laboraverit, & laborari ab omnibus debere, censuerit.

40 Infideles convertendi cura praecipuè tãgit Romanum Pontificem, & Christianos Reges, ac Principes.

41 Regum Christianorum summam fœlicitatem in dilatatione, & exaltatione cultus divini collocat D. Augustin.

42 Reges Catholici Hispaniæ non tantùm ex charitate, sed ex obligatione iustitiæ tenentur Fidem inter Indos pro viribus propagare, & conservare.

43 Fides, & Religio Christiana inter Indos, ob varias rationes sine aliquo militari apparatu, & terrore, prædicari & conservari potuisse, non videtur.

44 Alexand. VI. R. P. Bulla concessionis Indiarum, earumdem debellationem, & conquisitionem permittit, ad meliorem Fidei prædicationem, & propagationem.

45 Indos non aliter potuisse ad Fidem converti, quàm si priùs domarentur, & debellarentur, multi auctores expressè testantur.

46 Hispanos excusat Thomas Bozius, & Calistus Remirez, quòd aliquando in Indos sævierint, quoniam ob feritatem eorum, aliter ad Fidem, & meliorem vivendi normam reduci non poterant. Et num. 49.

47 Religionis negotium non est omnibus temporibus, & locis eodem modo tractandum.

48 Ioan. Boterus quid sentiat de ingenio Indorum, & de modo prædicationis, & conversionis eorum.

50 Novi Orbis conquisitionem Divina providentia per Hispaniæ Reges factam agnoscit Benzonius, quoniam Indi aliter ad Evangelij doctrinam disponi nõ possent.

51 Cura cui competit de spiritualibus, temporalia, quæ ad ea ordinantur, disponere potest.

52 Potestas, ad quam pertinet finis, potest etiam curare, & disponere de medijs.

53 Consequenti concesso tam in spiritualibus, quàm in temporalibus actionibus, ea omnia concessa videntur, sine quibus ad illud perveniri non potest.

54 Finem ad aliquem, quæ sunt instituta, secundùm ea, quæ ille exigit, ordinari & extendi debent.

55 Fi-

55 *Finis prior est intentione, & intellectione, licèt posterior in executione.*

56 *Fine adepto non est multum curandum de medijs ad illum requisitis.*

57 *Architectus qualiter se habeat in domus dispositione, & constructione?*

58 *Reges nostri ad modum Architecti omnia necessaria ad Indorum meliorem conversionem disposuerunt.*

59 *Religionis observatio, & amplificatio est summum hominum bonum, & Regnorum fulcrum, & præcipua Regum, & Imperatorum cura. Et num. 61.*

60 *Theodosius Imper. Religionis curam, & augmentum filijs suis moriens præ omnibus commendavit.*

61 *Novella Theod. & Valent. notabilia verba expenduntur.*

62 *Romani ob curam, & cultum Religionis ad summum tanti Imperij fastigium pervenisse dicuntur.*

63 *Bella, quæ Reges Religionis tuendæ, aut propagandæ causa suscipiunt, valdè pia, & laudabilia iudicantur.*

64 *Guiller. Benedict. notabilia verba referuntur de laude bellorum contra infideles, & idololatras.*

65 *Vrbano II. R. P. orationem pro bello contra infideles habētे, audita fuit vox de cœlo, quæ illud approbavit.*

66 *Reges potentes potenter fidem introducere debent.*

67 *Bellum pro Fide, aut contra excommunicatos, qualiter fieri posse dicat Fran. Arias.*

68 *D. Ioan. Bapt. Valẽçuela in explicatione loci Ciceronis, de bello pro fide suscipiendo, notatur.*

69 *Fides solùm apud Christianos pro Religione accipitur, propriè tamen fœdera, & dictorum, promissorumque constantiam significat.*

70 *Romani fœdera, & conventiones etiã cum hostibus initas religiosissimè observabant.*

71 *Iustus Lipsius indistinctè probare videtur bellum, quod infertur Barbaris à nostra Religione abhorrentibus.*

72 *Reges Divinæ potentiæ famulari debent, ad Dei cultum maximè dilatandum, ex Valerio, & D. Augustino.*

73 *Mœcenatis notabile consilium ad August. Cæsarem circa Religionem extendendam, & peregrinarum Religionum sectatores debellandos.*

74 *Religionem propriam defendere, & pro ea contra alias bella suscipere, communis omnium gentium natura, & conditio esse videtur Ciceroni, cuius verba referuntur.*

75 *D. Eulogij testimonium de pietate bellorum contra impios, & infideles expenditur.*

76 *Iustinian. Imper. se ipsum laudat ob bella, quæ pro Religione amplianda suscepit.*

77 *Lex. 2. tit. 23. part. 2. primam causam iusti belli in eo constituit, quod pro amplianda Fide, & Religione suscipitur.*

78 *Cap. si non ex fidei 23. q. 4. expenditur, ubi D. Gregor. valdè commendat bella à Gennadio pro Religione dilatanda suscepta.*

79 *Gennadius Exarchus Africæ quis fuerit, quo tempore vixerit, & qualiter sæpius à D. Gregorio laudari meruerit?*

80 *Cap. dispar. 23. q. 8. inducitur, & expenditur pro iustitia belli contra infideles, qui Fidem sibi prædicatam recipere nolunt.*

81 *Ecclesia hodie, cùm maiorem potestatẽ, & auctoritatem habeat, quàm olim, maiori etiam vi contra infideles procedere potest. Et num. 90.*

82 *Fines sæculorum, de quibus D. Paul. agit. 1. Corinth. 10. iam devenerunt.*

83 *Prædicatores nostri temporis cur virtutibus, & miraculis non sint paris potentiæ cum antiquis.*

84 *Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet. 23. q. 4. in quibus D. August. agit de differentia status, & potestatis Ecclesiæ, ponderantur, & illustrãtur. Et num. sequentib.*

85 *Nabuchodonosoris historia, duo tempora Ecclesiæ designat, secundùm D. Augustinum.*

87 *Ecclesia hodie, quia maiores vires habet,*

bet, non tolerat ritus infidelium, quos olim tolerabat.

88 *Apostolorum tempore sola patientia, & humilitate voluit Christus mundum cōvertere.*

89 *Pontifices Romani olim sub Ethnicis Imperatoribus constituti potestate sua plenè non utebantur.*

91 *Hæreticos, & Schismaticos hodie flāmis, & alijs supplicijs punit Ecclesia, cùm olim communione privaret.*

92 *Communionis Sacramentalis privatio, quæ pœna olim esset? remissivè.*

93 *Temporibus suis omnia conveniunt, & secundùm eorū varietatem statuta quoque humana varianda, & accommodanda sunt.*

94 *Evangelium ipsum secundùm differentiam temporum varia præcepta dedit circa conversionem infidelium.*

95 *Parabola Evangelij Lucæ 14. de patre familias, non solùm vocantis, sed etiam compellentis, designat coactionem, qua Ecclesia hodie uti potest in conversione infidelium.*

96 *Cap. displicet. 23. q. 4. & cap. 1. 23. q. 6. expenduntur.*

97 *Gentes qualiter Deus vocaverit ad Ecclesiam, ex sententia Thom. Boeij, & aliorum?*

98 *Indorum, & aliorum barbarorum conversio quia aliqua coactione eget, refertur ad tertiam legationem Parabolæ D. Lucæ. Et num. 100.*

99 *Mag. Fr. Lud. Legionens. qualiter exponat tres vocationes, seu legationes Parabolæ D. Lucæ.*

101 *D. Paulus ad Ecclesiam Dei venire coactus est, & plus cæteris in ea profuit.*

102 *Cap. quis nos 23. q. 1. cap. 1. 23. q. 6. cap. displicet 24. q. 3. ubi D. August. agit de coactione D. Paul. perpendūtur, & exornantur.*

103 *Conversio ad Fidem, sive Fidei receptio per aliquam vim indirectā, vel causativam elicita, non est reprobanda.*

104 *Cap. vides 23. q. 6. & cap. quid faciet, 23. q. 4. & alia similia expenduntur.*

105 *Rationis forma in vi appetitiva solet imprimi ex actibus voluntarijs.*

106 *Infideles gravioribus tributis, & pensionibus onerari possunt, ut ad Fidem alliciantur.*

107 *Conversio infidelium per vim causativam facta, magnum fructum saltem in eorum filijs, & posteris operabitur, qui voluntariè Fidem recipient.*

108 *Constantinus & alij Impp. pluribus præmijs, & pœnis infideles ad Fidem profitendam adduxerunt.*

109 *Leges, quibus Impp. Romani hæreticos, & infideles ad Fidem adigebant, B. August. valdè commendat.*

110 *Carolus Magnus plura bella movit adversus infideles idololatras, hortatu Hadriani R. Pontificis.*

111 *Iustinianus Imp. Paganos, & hæreticos ex suo Imperio eiecit.*

112 *Iudæos qualiter Sisebutus Rex Hispaniæ, & Dagobertus Galliæ, & plures alij Reges à suis Regnis, si baptizari nollent, eiecerint?*

113 *Iudæos à suis Regnis non tantùm Reges Christiani, verùm & Tiberius Imp. exulare iussit.*

114 *Hispaniæ Reges olim peculiare iuramentum præstabant, de Iudæis in suis Regnis non permittendis.*

115 *Concilium Toletanum, quod induxit iuramentum de Iudæis expellendis, à multis laudatur.*

116 *Reges Catholici Hispaniæ Ferdinandus & Elisabeth, & Emanuel Lusitaniæ, qualiter Iudæos, & Mauros à suis Regnis eiecerint?*

117 *Baiacetes Turcarū Imp. qualiter succensuerit expulsionem Iudæorum per Reges Catholicos factam.*

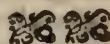

CAPVT XVI.

De septimo titulo, qui ex causa prædicandæ, & propagãdæ Christianæ Religionis desumitur, & de auctoribus, & argumentis, quibus Indorum, & aliorum infidelium debellatio hoc prætextu facta probatur.

EPTIMVM quidem titulum ad debellationem, & acquisitionem huius Novi Orbis iustius adhuc, & efficacius nostris Regibus asserendam, ex eo alij sumere solent, quòd ubi eius notitiam habêre cœperunt, & gentium, quæ ibidem sub dæmonis mancipio, & cæca tot errorũ caligine pererrabant, debuerunt utique totis nervis intendere, ut Christiana, & Catholica fides, atq; religio, ad eumdẽ Orbem, quantumvis dissitum,
1 & remotum, extenderetur: † & quoslibet barbaros infideles, qui illam recipere nollent, competenti severitate compescere, quousque ad Christi caulas adigerentur, & sacro baptismate perlustrati, sanctæ Romanæ Ecclesiæ dominium agnoscerent: summoq; eius Pontifici, Christi in terris Vicario, debitam obedientiam præstarent.

Quam opinionem præter Hostiensem, & plurimos alios, quos suprà cap. 10. ex num. 2. retulimus, qui generaliter docent, omnes infideles debellari, & bonis suis spoliari posse, ob id solùm, quòd infideles sint, & dominium, ac iurisdictionem Ecclesiæ Romanæ non recognoscant. Magis specificè in terminis nostræ quæstionis sequi videtur Lucas de Penna in l. unica, C. ut armor. usus, vers. *Est ergo iustissima*, lib. 11. & in l. devotissimos, C. de Metat. & Epidemit. lib. 12. ubi inter septem causas iusti belli, quas latè prosequitur, eam primo loco constituit, quæ propagandæ Fidei Christianæ zelo fundatur. Quod & facit, & eximiè in Regibus Christianis cõmendat Guillelm. Bened. in cap. Raynuntius, verbo, *Duas habens filias*, num. 112. fol. 21. de testament.

Et idem † apertiùs & enixiùs, de nostris hisce Indis specialiter agens, tuetur Ioan. Maior. in 2. Senten. distin. 44. quæst. 3. docens, barbariem & feritatem eorum exigere, ut priùs aliquo modo comprimerentur, & Regibus, quibus anteà parebant, privarentur, ut sic posteà Christianorum moribus assuescerent, & Verbi Divini prædicatores faciliùs, ac securiùs inter eos versari possent, & comparatâ linguarum peritiâ suum munus implêre. 2

Quâ auctoritate, & ratione suffulti, eandem sententiam probant Ginesi. Sepulveda in Apolog. ad Episcop. Segoviens. fundam. 3. & in respons. ad Episcop. de Chiapa, Pet. Malferitus in sæpè allegato cons. 769. apud Mandellum lib. 4. ex num. 79. usque ad 92. Marquardus in tract. de Iudæ. & Infidel. 1. part. cap. 14. vers. *Non obstat*, ubi expressè tradunt, ultimis hisce Ecclesiæ temporibus licitum fuisse, & esse, ob Fidem prædicandam, & propagandam, Indis & alijs infidelibus bellum inferre, & Regna ita debellata à fidelibus occupari.

Neque abest Gregor. Lupus in l. 2. titul. 23. part. 2. glos. magn. col. 1. & sequentib. ubi cũ D. Thom. & alijs quæstionem ad partes examinans, in hanc ferè inclinare videtur, prout & facit Hieronym. Zevallos in pract. commu. 2. part quæst. 735. num. 28. ubi relatis verbis Ioan. Maior. & alijs Iosephi Anglesij, quæ ipse cõsiderat, defendi posse inquit titulum, & dominium, quod ab antiquo obtinuerunt Reges nostri

Hispaniæ in Regnis Indorum, ex eo quòd illos reduxerunt ad Fidem Catholicam. Et idem tradit in 4. part. quæst. ultim. num. 114. licèt posteà id in disputationem adducat ex n. 168.

Possunt quoque pro eiusdem opinionis patrocinio laudari eruditissimus Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 7. cap. 5. & lib. 10. cap. 13. & 14. Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 8. & 9. & 12. Ant. Possevin. 1. tom. Biblioth. lib. 9. cap. 15. & 24. pag. 402. Fr. Lud. Legionensi. in comment. super Cantic. cap. 8. pag. 431. Ioan. Boterus in relation. univers. part. 4. lib. 3. pag. 55. 56. & 71. cum sequentib. Fr. Thom. à Iesu lib. 2. de procur. omn. gent. sal. cap. 8. pag. 55. & lib. 4. 1. par. cap. 1. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. Fr. Ant. de S. Româ. in hist. Ind. Orient. lib. 4. c. 26. Calist. Remirez in tract. de lege Regia, §. 32. n. 6. pag. 346. & Ludovic. Cabrera in vita Phil. II. lib. 7. cap. 8. pag. 420.
3 Quibus in locis † seriò affirmant, Fidei & Religionis ampliandæ, & introducendæ negotium, non ubique eodē modo tractandum, ac propterea cum Barbaris istis ferro, & virgis interdum agi potuisse, & debuisse, ut priùs se esse homines discerent, & posteà prædicatam sibi Evangelicæ veritatis lucem admitterent.

Eisdem etiam assentiri videtur Alfons. a Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. fol. 127. Vbi † eiusmodi
4 bellum iustū esse tradit, si Barbari isti, priùs moniti, ut falsorū Deorum cultum deserant, & Deum verum, qui est cunctorū Creator & Rector, adorent, id facere noluerint, nec talibus monitionibus obtemperaverint, sed obstinati in suo errore perstiterint, & præsertim si Verbi Dei prædicationem impediant.

Sub qua cautione reliqui etiam auctores suprà relati accipiendi sunt, ut & sup. cap. præced. ex num. 13. tetigimus. Nam, † ut rectè Terentius scrip-
5 sit: *Omnia prius experiri verbis, quàm armis sapientem decet.* Et secundùm Cicer. lib. 1. de officijs: *Cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim: cùmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.*
Quò † respiciens Theodor. Rex apud 6
Cassiodorum lib. 4. epist. 29. ad nimiā districtionem Principes, & Magistratus processuros nō esse dicebat: *Quàm lenis patientia non præcedat, quia non habet venia locum, qui delinquit admonitus.* & Seneca lib. 1. de Clemen. cap. 14. relatus ab Annæo Rober. lib. 2. rerum iudicat. cap. 9. Principes, † ut parentes, 7
non priùs verberibus, quàm verbis, & blandis suasionibus uti debêre, his elegantissimis verbis scribit: *Numquid aliquis sanus filium à prima offensa exhæredat? Nisi magna, & multæ iniuriæ patientiam evicerint: nisi plus est quod timet, quàm quod damnat, non accedit ad decretorium stylum. Multa antè tentat, quibus dubiam indolem, & peiori loco iam positam, revocet; simul deplorata est, ultima experitur. Nemo ad supplicia exigenda pervenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum est, quem appellamus Patriæ Patrem, non adulatione vana adducti.*

Et inde dicimus, † quòd Canonica 8
monitio præcedens, iustificat prolationem excommunicationis sequentis, cap. omnes decimæ 17. quæst. 8. cap. de presbyterorum 17. quęst. 3. cap. illicita 24. quæst. 3. cap. statutum de sent. excom. in 6. cum alijs, quæ latè adducit Ioan. de Lignia. in tract. de cēsur. Eccles. §. 24. num. 4. Covarru. in cap. Alma mater, 1. par. relect. §. 9. numer. 4. & 7. Paul. Borgasius in tract. de irregular. 6. part. quæst. 8. num. 3. & 7. Greg. Sayrus de censur. lib. 1. cap. 12. per totū, Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 3. ex num. 1. & Molina de iust. & iure, disput. 29. col. 147.

Neque hoc latuit † Pijssimos, & 9

Ca-

Catholicissimos Hispaniæ nostræ Reges,qui semper summâ curâ, & studio Ducibus, quos ad has expeditiones mittebant,hunc modum procedẽdi in Indorum cõversionibus iniunxerunt, & specialẽm huius monitionis, sive requisitionis formulã scribi mandarunt;
10 cuius † litteram infrà cap.24.subiungimus, & extat apud Ant. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1.lib.7.cap. 14.pag.249.qui refert, eam ab insigni illo sui temporis Doctore Ioan.dePalacios Rubios ordinatam fuisse, eadẽ decad.1.lib.10.cap.17.pag.348.

Pro qua sententia primò considerari potest,certissimum, & vulgatissi-
11 mum esse, † apud Ecclesiam,& eius alumnos non solùm ius, & potestatem esse, Fidei per universum Orbẽ prædicandæ, & disseminandæ, verùm præcisam quoque huius muneris obeundi necessitatem, & obligationem re-
12 petiri;cùm aliter † Christi verbum impleti non possit: qui omnes homines salvos fieri cupiens, & unũ esse, atque in unum ovile reduci, ad omnes quoque,suæ lucis radios perventuros, significavit, & ubiq; terrarum Evangeliũ suum prædicari mandavit,ut cõstat Ioan.7.& 10.Matthæi.24.& ult. Marci ult. Act.1. 2.Petr.3. Paul.1.Corinth.5.& 9. ad Ephes. & Thessalonicen.4. 1.ad Timoth.2. & 2. 2. ubi in-
13 quit: † *Verbum Domini non esse alligatum.* Et 1. Corinth. 16: *Si non Evangelizavero, væ mibi est: necessitas enim mibi incumbit*: ad hanc nimirum eius extensionem, & propagationem res-
14 piciens: quam Prophetæ † etiã innumeris penè locis prænuntiasse videntur, quorum aliqua retuli suprà lib.1. cap.15.& plurima alia usque ad satietatem congerunt,de hac potestate, & dilatatione Fidei latissimè disputantes, eamq;
15 inter † alia signa veræ Ecclesiæ Dei recensentes,D.Thom.2.2.q.10.art.5. ubi Caietan. & alij & in 2.Senten.distinct.41.Ioan.Maior distinct.44.q.3. Ricard.& Durand.in 4.distinct.4.Sotus distinct.5.q.unic.art.10.Victor.in relect.de Indis,2.part.n.9.Nicol.Sanderus de visib. Monarch. lib.4.cap.5. ex pag.143. & lib. 8. cap.50. ex pag. 795.Fr.Lud.Granatens.inSymbol.Fidei.1.part.cap.36. & 2.part. cap. 13. & 4.part.cap.11.& 5.part.cap.1.Pat. Ioan.Pineda de rebus Salomon.lib.6. cap.20.§.8.& seqq. & §.19.pag.479. Malvend.de Antichrist.lib.3. cap.32. Rutil.Benzo.de anno Iubil.lib.2. cap. 4.Thom.Bozius de sign.Eccles.lib.1. cap.3.& 5.lib.4. cap.3.5.6.& 7. lib.7. cap.28.lib.17.cap.1.& lib.20.cap.1. 3.& 6.Balthas. Chavas. de notis veræ Religionis, pag.809.825. & 858. novissimè post hęc scripta eruditissimus Pat.Fran.Suarez in tract. de Fide disput.18.sect.1.

Et in nostris terminis † de prædica 16
tione facta,& faciẽda Indis & alijs infidelibus,quantũvis barbaris & remotis Ioseph Acosta lib.1.de procur.Ind. sal. cap.6.Ant. Possevin. in Biblioth. 1.tom lib.9.cap.15.& seqq.pag.398. Fr.Tho. à Iesu de procur. omn. gent. sal.in prologo pag.1.& 2. & lib.11.in præfat.pag.75.& Fr.Ioan.à Torque. in Monar.Indian.lib.18.cap.4.& 5.

Cui necessitati,& obligationi, quæ fidelibus,ut diximus,iniuncta conspicitur, alia,eadẽ ratione,ex parte infide-
liũ respondet; nempe, † ut Catholicã 17
nostram Fidẽ sibi sufficienter annũtiatam,& prædicatam, sub peccato mortali admittere, & profiteri debeant,ut docet D.Thom.2.2.q.10.art.1.Covar. in regula peccatum,2.part. §.10.n.1. vers.*Tertiò licet*,& Pat.Suarez d.tract. de Fide,disput.16.sect.1.& 2. Non est enim aliud nomen datũ hominibus,in quo oporteat nos salvos fieri, ut habetur Act.4. Et qui crediderit,&baptizatus fuerit,salvus erit;qui verò nõ crediderit,cõdemnabitur,Marci ult.& qui non credit,iam iudicatus est,Ioan.3.

Est enim † Fides simpliciter me- 18
diũ necessarium ad salutem, ut tradit

D.Thom.

D.Thom.2.2.quæst.2.art.3.& ibi omnes Expositores, scholastici cum Mag. in 3.Senten.distinct.23.Sotus in 4.distinct.5.art.1.Fr.Lud. Granaten. in d. Symb.Fidei.2. part. cap.1. Suarez disput. 12. sect. 1. numer.2. Concil. Tiden.sess.6. cap.7. unde dicit Apostol. ad Hebræ.11: *Sine fide impossibile est placere Deo*, & D.Thomas d.art.3. In-
19 fidelitatis † peccatum esse gravissimũ inter alia, quæ contingunt in perversitate morum, quia directè Fidei opponitur, & tollit principium conversionis in Deum. De quo latiùs egimus suprà, hoc lib.cap.10.& plura tradit Suarez d.disput.18.sect.2.

Quæ cùm ita se habeant, & hæc fi-
20 des, † de qua agimus, neque à fidelibus extendi, & propagari, neque ab infidelibus recipi, & admitti posset, si ingens Prædicatorum copia, sufficientibus auxilijs fulcita, ad has adeò populosas, barbaras, & remotas natio-
21 nes non mitteretur, clamante † Apostolo ad Roman.10: *Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem, Evangelizantium bona. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi*; iun-
22 ctis alijs, † quæ de excusandis infidelibus, qui nullum omnino auditum sensibilem Fidei habuerunt, diximus sup. hoc lib.cap.10. ex num.77. & novissimè tradit Pat. Suarez dict.tract. de Fide, disput.17.sect.4.num.7. Meritò laudandi, & extollendi videntur
23 Hispaniæ † nostræ Pijssimi Reges, eorumque fidelissimi subditi, quatenus prædicationis, & extensionis Fidei Catholicæ munus, & præceptum, tot curis, laboribus, & expensis, in vastissimis huius Novi Orbis regionibus implêre curarunt, & interdum
24 ultricibus armis contra eos usi sunt, qui propositam sibi Fidem audire, vel recipere contumaciter noluerunt.

Sunt † enim Principes Dei mini- 24
stri, & vindices in iram eis, qui male agunt, ut docet D.Paul.ad Rom.13.Et ad eorum officium pertinet curare, & præstare, ut sicut unus est Regum & populi Rex Deus immortalis, ita nulla alia religio, & veneratio, nisi unius Dei reneda sit, ut præclarè scripsit Lactan. Firmian.lib.1.Divin.instit.cap.20.

Quòd si licitum est bellum, † quod 25
adversus aliquam nationem movetur, ut suis Principibus obediat, & pateat, etiam si is, qui bellũ movet, extraneus sit, ut dixi sup.hoc lib.cap.13.num.42. multo magis moveri potuisse videtur adversus barbaros, Deo vero sibi annuntiato, credere, & parêre nolentes; cùm † peioris conditionis Dei, 26
quàm hominum causa esse nõ debeat, ut dixi sup.cap.9. num.33. & egregiè probat l.3. vers. *Proinde*, ibi: *Præferenda humanitati religio est*, C.de his, qui ad Eccles. confug. auth. Gazaros, C. de hæret. cap.urgentis, eodem, ibi: *Gravius est æternam, quàm temporalem lædere Maiestatem*, optimus textus in authen. ut non luxur.contra nat. col. 6. ibi: *Si enim contra homines facta blasphemiæ impunitæ non relinquuntur, multo magis, qui ipsum Deum blasphemat, dignum est supplicia sustinere*: Et secundùm Iustin. histor.lib.8. † Deo 27
proximus ille habeatur, qui eius Maiestatem vindicaverit. Quod & Pelagius Papa scriptum reliquit in cap. de Liguribus 23. quæst.5. & D. Hieronym. sup. Ezech. lib.3. cap.9. relatus in cap. qui malos, ead. causa, & quæst. inquiens, quòd † percutiens 28
malos in eo quod mali sunt, & habens vasa interfectionis, ut occidat pessimos, minister est Domini; & D. August. in Epist.ad Bonifac. dum ait: *Quomodo Reges serviunt Domino in timore, nisi ea, quæ contra iussum Domini fiunt, religiosa severitate puniendo, atque plectendo?* Cuius dictum refertur † in 29
cap. si Ecclesia, cap. duo ista 23. q.4.

cap.

cap. quod sicut, de elect. & pluribus illustrat Rolandus Valle consil. 20. numer. 2. volum. 2. Ioan. Nevizan. lib. 5. Sylvæ nupt. numer. 97. & sequentibus, Iust. Lipl. lib. 4 civil. doctr. cap. 2. Elias Reusner. lib. 1. artis stratag. capite 10. pag. 37. & Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat. & bell. 2. parte, consider. 2. ex numer. 100. & consider. 3. ex num. 40.

30 Quibus accedit, † quòd charitas, quam proprium Christianorum bonum meritò appellavit Clemens Alexandr. libro 2. Pædago. capite 1. & Gentian. Hervet. ibidem pagin. 179. & Pat. Suarez in tractat. de Charitat. disputat. 5. sect. 1. per totam. Nulla in re melius, atque utilius exerceri posset,
31 quàm † in hoc animarum infidelium convertendarum zelo, qui semper Deo gratissimus fuit, & præcipue Summis Pontificibus, & Ecclesiæ Præsulibus, Christianis Principibus, religiosisque alijs, & Apostolicis viris, & reliquis præterea fidelibus, pro captu, & statu cuiusque, summopere commendatus, ut plurimis sacræ Scripturæ locis, & gravissimis Sanctorum Patrum testimonijs, & exemplis ostendunt Salmeron tomo 12. super Act. Apostolor. tractat. 38. Suarez de Fide, dict. disput. 18. sect. 1. numer. 5. 6. & 7. Ioseph. Acosta de procuran. Ind. salut. lib. 1. capite 3. & 4. Balthas. Chavatius de notis veræ Religion. ex pag. 501. Torquemada in Monarchia Ind. lib. 18. capite 4. & 5. & copiosè, & diligenter Fr. Thom. à Iesu omnino legendus de procur. omn. gent. salute, lib. 1. capite 1. 2. 3. & 9. & lib. 2. per totum, & lib. 11. in præfat. ubi specialiter de zelo, & cura convertendorum Indorum pertractat.

32 Quibus Ego adijcio † illud Isaiæ 24. vers. 27: *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen Domini.* Quibus verbis Glossa Interlineal. Div. Thom. Lyra, Dionys. & alij, quos refert Gaspar Sanctius ibidem, † admoneri viros Apo- 33
stolicos docent, ut glorificent Deum in doctrinis, id est, docendo gentes, percurrendo aridam, & insulas, cœleste hanc lucem omnibus irradient.

Idque ipsum D. † Chrysost. homil. 34
4. in cap. 1. epist. 1. ad Corinth. super omnia curari à nobis debere, his verbis strictè suadet: *Nos, Ethnicos, mulieri, vel etiam maiori ululatu deploremus, quoniam communem salutem non intelligunt, neque enim adeò uxorem virum suum amare oportet, ut nos universum genus humanum, idq; ad salutem allicere, sive Ethnicus sit, sive quivis alius.*

Et Div. Augustin. serm. 6. lib. 16.
egregiè considerat, † hoc fuisse ultimum præceptum CHRISTI ascendentis in cœlum, & veluti testamentum scribentis, ut sic maiori, & ardentiori desiderio hæredes eius illud implere 35
teneantur. Quod D. etiam † Chrysost. tom. 9. in 1. Canon. Ioan. eleganti prosopopœiâ patris languentis, ac filijs aliquid commendantis exornat, & tandem ita concludit: *Fratres, cogitate visceribus Christianis, si hæredibus sunt tam dulcia, tam grata, tam magni ponderis verba patris ituri in sepulchrum: hæredibus Christi qualia debent esse verba novissima.* 36

Quæ suprema, † novissimaque verba fideicommissa vocantur à Tertullian. lib. ad uxor. in princ. & ad ea refert Plutarc. in vita Homeri Andromachę lacrymas, quam Homerus ipse in fine Iliad. flentem super Hectoris cadaver inducit, quòd moriens manus ei è lecto nō porrexerit, neq; aliquod prudens verbū, cuius recordaretur, dixerit. Cato item Stoicus ex naturali animorū affectione testamenta, commendationesque mortuorū natas, ait, apud Tullium 3. de finibus. Quarū im- 37
plementum † vel solo naturali pudore eorum, qui rogabantur, contineri, Iustin. scribit in princ. inst. de fideic. hæred. & Seneca lib. 1. de tranquill. vitæ, 38

cap. 11. & alij, quos refert Claudius Chifletius de iure fideicommissorum, lib. 1. pag. 217.

39 Sed non possum † citra piaculum præterire verba illius viri Apostolici, etiam meritò inter divos relati, S. Francisc. Xavierij, qui, ut narrat Thomas à Iesu ubi supra lib. 1. capite 1. pag. 4. Hanc mortalium salutis universalem, ac incredibilem necessitatem magna ex parte non tam in tabulis depictam, quàm factis ipsis expressam, cùm cognovisset, ita ad suos in Europa commorantes scripsit: *Mihi verò persæpè venit in mentem circum Europæ Academias, ac præcipuè Parisiensium, cursare, ac insani rictu vociferari, eosque qui doctrina plus habent, quàm charitatis, his compellare verbis. Heu quàm ingens animarum numerus, vestro vitio, exclusus cœlo, deturbatur ad inferos.*

40 SECVNDÒ facit, † quòd cùm in reliquis Regibus, & Principibus Christianis maxima, ut diximus (post Romanum Pontificem) cura esse debeat, ut quoad possint Ecclesiæ Regnum amplificent, & non solùm conatibus universis enitantur, ut Religionis cultus, ubi coaluit, altas mittat radices, sed ut protendatur eò, quò fortè anteà nunquam pertigerat, ac deinde, ut suo labore, & industriâ ijs, qui iacent in tenebris, & in umbra mortis, candidissimum Fidei Catholicæ lumen perferatur: ut præclarè ostendit D. Augustin. lib. 5. de Civitat. Dei, ca-
41 pite 24. ubi inquit, † eos demũ Christianos Reges & Imperatores esse fœlices, qui iustè imperant, & inter honores & obsequia non extolluntur, sed se homines esse meminerunt: quique *Suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestati eius famulam faciunt, &c.* & alia tradens Thomas à Iesu dicto libro 2. capite 8. ex
42 pag. 53. In † nostris tamen Catholicis Hispaniæ Regibus, ut idem Auctor ibidem observat, & Pat. Suarez dict. disput. 18. sect. 1. num. 7. non charitatis tantùm, sed & iustitiæ obligatio concurrit, cogitque ut nihil prætermittere debeãt, quod ad Indos CHRISTO lucrãdos, Fidemque in his vastissimis regionibus promulgandam pertineat, eò quòd ab Alexandro Sexto, & alijs Romanæ Ecclesiæ Pastoribus, delatum eis, & commissum specialiter fuerit, ut hoc munus tanquam propriũ & peculiare agnoscerent, & curarent, Indosque tuerentur, & de Fide per idoneos ministros instruerent, instructosque bonis, & politicis moribus informarent. Quod † cùm non posset 34
aliter effectum sortiri, quàm si crebris, & magnis classibus, ingentique apparatu, & terrestribus, ac navalibus expeditionibus uterentur: tum propter immensam Oceani navigationẽ, terrarum intervalla, gentium, morum, & idiomatum varietates, provinciarum amplitudinem, & commerciorum difficultatem: tum etiam quia barbari, naturâ efferati, & insolentes, prædicatores parùm tuto hospitio excipiebant, fœdera, atque amicitias nihil curantes, rationem quamlibet facilè cõtemnentes, sylvaticamque, & agrestẽ vitam ducentes, ut dixi sup. cap. 7. ex num. 27.

Et similiter cùm Fides in tot populis recens, & tenera non posset aliter permanẽre, nisi nostrorum Principum patrocinio, fide, potentiâ adversus Barbarorum, & aliorum inimicorum CHRISTI iniurias defenderetur; permittendum illis utique fuit, quòd militaribus interdum copijs conversionem eorumdem infidelium disponerent, & supremam eorum tuitionẽ, & dominationem reciperent, ut sic ad politicam, & sociabilem vivendi formam redacti, melius, & faciliùs Fidem sibi prædicandam audire, prædicatam recipere, receptam retinẽre, & inter veros CHRISTI cultores numerari possent.

Quæ argumentandi ratio † ipsâ 45

Bullâ Alexandri Sexti efficaciter cōprobatur, quæ priùs expeditionem, & dominationem harum provinciarum Regibus Catholicis hac de causa concedit, & quidem repetitis, & geminatis verbis, & clausulis, quę, ut vulgare est, maiorem in qualibet re voluntatem, & deliberationem ostendunt, l. Balista, D. ad Trebellian. cum latissimè adductis à Catel. Cota in memorab. iur. verb. *Geminatio*, & Cardinal. Tuscho in practicar. conclus.iur.eodem verb. ut constat ex tota eiusdem Bullę decisione, quę incipit in versic. *Nos igitur*, & ex narratione, ibi: *Ac Barbaræ nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur:* & ibi: *Aliquas insulas, & terras firmas remotas, & incognitas quærere, & invenire ut illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem nostrum, & Fidem Catholicam profitendum reducere eu*: & ibi: *Terras firmas, & insulas prædictas, illarumque incolas, & habitatores, vobis Divina favente clementia subijcere, & ad Fidem Catholicam reducere proposuistis.* Et hanc fuisse potissimam causam bellorum, quæ in his Occidentalibus Indijs intervenerunt, recte advertit Gregor. Lopez in dict. l. 2. par. gloss. magn. col. 4. in princip. & in versi. *Quid ergo.*

45 Et impossibile fuisse, † Indos ab Hispanis converti, nisi priùs fuissent debellati, aut aliquà vi, & terrore armorum perdomiti; quia eorum feritas, & occisiones prædicantium, & aliæ difficultates suprà relatę, aliter superari non poterant, expressè affirmat Marquard. dict. tractat. de infidel. 1. part. cap. 14. versic. *Non obstat* Malferitus dict. consil. 769. ex numer. 90. Ioseph. Acosta, Anton. Possevin. Thom. à Iesu, & alij, quos suprà num 2. & cap. 7. ex num. 27. citavi, & infrà capit. 18. ex num. 1. diligentiùs expendam. Inter quos † Thomas Bozius de

46 sign. Eccles. Dei, lib. 7. capite 5. in fine, agens de nimia charitate Catholicorum, exponit exemplum in ijs, qui zelo convertendarum animarum ad has Occidentales Indias navigarunt. Et inquit, quòd licèt plures Indorum sint afinis domiti, non tamen omnes, nam quidam Religione, & beneficijs nostrorum deliniti, ad meliorem vivendi normam concessère: *Vt mirum non sit, si cum belluis istis, humana effigie contectis, Hispani interdum asperius egerint.* Et lib. 10. cap. 13. versic. *Hinc ut legimus*, agens de efferatis gentibus, per Catholicos ad humanitatem perductis, eorundem Indorum exemplum adducit, docens, quòd belluinis factis belluas omnes superabant; & tantâ erant immanitate, ut ad humanæ naturæ studia vix, & ne vix quidem ullo modo revocati possent, nisi aliquando Hispani aliqui eos supplicijs & terroribus cohibuissent, & ab hoc crimine nostram nationem excusat.

Ioannes etiam Boter. in relationib. univers. 4. par. lib. 3. ex pag. 65. ad 75. latè in eodem argumento diffunditur, docens, † Religionis negotium non esse omnibus temporibus, & locis, sive apud omnes gentes æquâ lance tractandum, apponensque exemplum in Indis huius Novi Orbis, contra quos, inquit, † quia barbari erant, & interdum bestiales, non tam miraculis, aut rationibus, & argumentis utendum fuit, prout in conversione Iudæorum, Græcorum, & Romanorum contigisse videmus: sed omnino curandum, ut priùs rationis, & humanitatis capaces efficerentur, procedendumque cōtra eos tanquam contra furiosos: *E si dibbono* (inquit) *render prima capaci di ragione è d' humanità, è poi adoltrinare, è instruire nella virtu, è nella via di Dio Ne disconvienne usare con eso loro de la forza è dell' arme, affinche si riḋuchino prima buomini, è poi s' annontij loro l' Evangelio. Pone eis Domine Legislatorem, à Chè sine! ut sciant, quoniam homines sunt.* 47 48

Idé novissimè † tradit Calist. Remi 49

in tract. de lege Regia, §. 32. numer. 6. pag. 346. relatis verbis Thom. Bozij ubi sup. & adijciens, initio efferas istas gentes, ferarum more viventes, instar ferarum fuisse interdū necessariò tractandas: *Atque ita* (inquit) *fiebat, ut quos amor virtutis non poterat, saltem acerbioris supplicij metus, intra cancellos humanitatis consistere, & cohibere valeret.*

50 Rutilius quoque † Benzon. de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10. pag. 53. agnoscit Divinā dispositionem in eo, quod Novus hoc Orbis fuerit sub unius Principis potestatem redactus, ut hoc modo, & maiori pace, & idiomatum uniformitate, populorumque hinc inde sparsim degentium coadunatione, & barbariei depositione aptius hę gentes ad Evangelicam doctrinam disponerentur; & ut per Catholicos hic Orbis acquisitus fuerit, ut evanescerent conatus hęreticorum, qui illum occupare tentarunt.

51 Et arridet valdè doctrina † D. Tho. lib. 3. de regimin. Princip. cap. 13. & in 2.2. q. 40. art. 2. ad 3. & in 3. par. q. 2. art. 4. tradentes, eum, cui cura aliqua in rebus spiritualibus commendatur, temporalia quoque, quæ ad illam ordinantur, disponere posse, quia † potestas, ad quam pertinet finis, debet etiam de his, quę ad finem pertinent, potestatem habere, & iuxta provinciam sibi commissam idoneis medijs, & qualitatibus operari; ad quod probandum, allegat inter alia illud Divi Pauli 2. Corinth. 3: *Idoneos nos fecit ministros novi Testamenti*: & potuit allegare l. officium 12. D. de re militari, & nobile consilium Oldrad. 161. incip. *Orta materia*, numero 2. in fine, ubi dicit, quòd Architectus de omnibus curat.

(52 in margin beside "dinantur, disponere posse, quia † po-")

53 Et idem D. Thom. lib. 4. summæ cōtra Gent. cap. 74. addit, ad † Divinam liberalitatem pertinêre, ut cui confertur potestas ad aliquid operandum, conferantur & ea, sine quibus huiusmodi operatio convenienter exerceri non potest.

Quod etiam nostri iuris Auctores plurimis in locis constituerunt, ut cōstat ex l. 2. D. de iurisd. omn. iud. l. ad rem mobilem, l. ad legatum, D. de procur. l. 3. §. qui habet, D. de servit. rustic. cap. prudentia, cap. præterea, & cap. suspicionis, de offic. delegat. cum mille alijs latè congestis ab Everard. de locis argument. cap. à concessione consequentis, Claud. Prato Gnosecon. generalad. iur. lib. 3. titul. 1. capite 2. & 4. Cardinal. Tuscho practicar. conclus. iur. verb. *Consequens*, conclus. 757. Prosp. Farinacio in fragm. 1. part. verbo, *Extensio*, numer. 229. & in nostris ferè terminis Ludov. Paramo de origin. Inquis. lib. 3. q. 1. opin. 3. ex numero 35.

Et inde etiam dicimus, † quòd ea, 54 quæ ad aliquem finem sunt instituta, secundùm ea, quæ ille finis exigit, ordinantur, extenduntur, & contrahuntur, cap. prodest 23. q. 5. quem ad hoc citat Archidiac. in cap. si peccaverit 2. q. 1. docet Barr. in l. ambitiosa, num. 17. & sequentib. D. de decretis ab ord. faciendis, ubi ait, finem † priorem 55 esse in intentione, & intellectione, licèt sit posterior in executione, & illud dici finem esse principaliter, ad quod consequendum intellectus finaliter tendit, atque adeò † fine adepto, non 56 esse multum curandum de medijs, quę requiruntur ad finem, l. 1. §. fin. D. de dot. pręlegata, iunctâ l. non cogendū, §. Sabinus, de procurat. & l. hæc stipulatio, §. Divus, D. ut legator.

Quam doctrinā ante Bartol. ex posuit Philosoph. lib. 2. Physic. qui citatur in hanc rem à D. Thom. 2.2. q. 1. art. 1. post 3. argumen. & in fnm. in 1.2. q. 20. art. 1. ad 2. & 1. part. q. 77. art. 3. ad 1. argument. Rodolph. Agricol. lib. 1. invent. dialect. cap. 4. & sequitur & exornat Aymon Craveta cons. 137. n. 14. & cons. 304. num. 3. Covar. lib. 1. var cap. 20. Navarr. in cap. novit. notab. 3.

num.97.de iudicijs, & in tractat.de finibus humanorum actuum, numer.27. Menchac.lib.1.controversiil.illustr.cap. 28.num.7. Ioan. Garcia in tractat.de nobilitat.in divisione, num.9.& erudi-tissimè Petr. Fab. in l. nihil dolo 129. §.cùm principalis, & in l. cùm principalis 178. D. de regul. iur. & in lib. 3. Semestr.cap.9.pag.120. & sequenti, ubi allegat insignem locum Salvian. lib.4.de provident. qui Aristotelis e-
57 xemplum de † Architecto, finem domus, quam constituere parat, ante ipsius domus constructionē animo concipiente, ita eleganter expressit: *Et qui domum ædificat, vel fundamentum locat, etsi necdum habitationem paratam habeat (quam scilicet animo præcepit) iam tamen ipsa, quæ adhuc facere molitur, spe futuræ habitationis amplectitur. Propter hanc autem qui parat cætera, ipsum construendi operis effectum, atque consummationem, ut animi affectu, & consideratione longè antea præceperit necesse est. Atque ita effectu effectum prio-*
58 *rem esse convenit.* Quod idem † nostri Reges mente etiam versare debuerunt, & ut finem conversionis Indorum, quem præcipuè intendebant, consequerentur, iam inde ab initio ea omnia (ut diximus) pensare, disponere, & ordinare, quæ illos pacatos, dociles, sociabiles, & in Fide semel recepta securos reddere possent.

59 TERTIÒ † considero, nullum maius, & magis desiderandum bonum in hominibus reperiri posse, quàm Religio, & exacta eius observatio, & amplificatio, utpotè in qua præcipuum omniū Rerumpublicarū, & Imperiorum fulcrum, atque stabilimentum cōsistat, ut tetigi suprà lib.1. capite ult. ex numer.89.& latissimè prosequuntur Aristotel.lib.7.Polit.cap.8. Cicero lib.1.de nat. Deorum, Plin.lib. 14. nat.hist.Valer.Maxim.lib.1.& lib.4. cap.1.Lactan.Firmian.lib.3.Divin.instit.cap.10. & de ira cap.12. & de vera sapientia cap.28.D.August.lib. 19. de Civit.Dei cap.24.& epist.48.50.& 165.lib.3.epistol.32 lib.5.epist. 63. & lib.7.epist.5. Iustinian.Imp.in epist.inter claras, C. de summ. Trinitat. & in procem. Digestorum, Clemens Papa lib.1.const. Apost. Constantin.Magn. Imp.apud Sozomen.lib.1.hist. Eccles. c.8. Theodos. † Imp.filijs suis hoc præ- 60
ceptum in agone mortis relinquens apud Nicephor.lib.13. histor. Eccles. cap.1.& Evagrium lib.1. cap. 1. idem Imp. Theodosius, & Valentinian. in epist.ad Dioscorum, & in epist.17. inter Cyrilli epistolas, & melius in Novellis tit.2.ubi † inquiunt: *Inter cæte-* 61
ras sollicitudines, quas amor publicus pervigili cogitatione nobis indixit, præcipuam Imperatoria maiestatis curam esse perspicimus, vera Religionis indaginem, cuius si cultū tenere potuerimus, iter prosperitatis humanis aperimus inceptis. Et plurimi alij, quos referunt Hieronym. Osorius lib.1.& 4. de Reg. instit. Simancas lib.3. de Repub. cap.8. Petr. Gregor. lib. 2. de Repub. capite 2. & lib.8.capite 2.sect.1. Cardin. Bellarmin.lib.1.de Principe Christ. cap.11. Iustus Lipsius lib.1.& 4.civil.doctrin. cap.2.& 3.& adversus Dialogist cap. 2.& in monitis,& exemp.Polit.lib. 1. capite 2. Hieron. Fracheta lib. 1. de Principe, cap. 3. pag. 24. Balduin. in Prolegom.de iure civili, pag.75. & sequenti, Pat.Ribadeneira de Principe Christ.lib. 1.cap.16.& lib.2. capite 5. Tiber.Gamba in discurs.Polit cap. de Religione, pag.39. Chericus in Coronid.quest.Polit.§.1.Ioan.Boter.de ratione status, lib.2.cap. penult. de Relig.Pat.Lud. Torres lib. 4. Philosoph. Moral.Princip.libro 7.capite 2. Thomas Bozius in integris tractat. Imperia pendere à virtutib. & de antiquo, & novo Italiæ statu, quos advers'us Machiavel.scripsit, Petr. Andr. Canonherius in Aphorism.Polit. Hippocratis, vol.1. lib. 5. aphorism.25. pag. 799.& seqq. Pat. Fr. Ioan. Marquez

in Gubernat. Christ. lib. 2. capite 34. Doctiss. Ioan. Baptist. Valençuela in monitu contra Venetos, ex numero 178. & novissimè in discurs. stat. & belli, 2. part. consid. 2. ex numer. 89. & consid. 9. ex num. 34. & consider. 22. per totam, Francisc. Torreblanca lib. 3. de Magia, cap. 2. & Rutilius Benzon. lib. 3. de ann. Iubil. capite 7. pag. 340. & sequenti, qui cum Tertulliano in Apolog. cap. 24. & Div. August. lib. 5. de Civit. Dei, capit. 15. & 16. præsumptio-
62 nem quorundam refert, † dicentium, Romanos pro merito Religiositatis diligentissimæ, in tantum sublimitatis elatos, ut Orbem occuparint, & adeò gratos Deos habuisse, ut præter cęteros floreant, qui illis officium prę cęteris faciant, scilicet ista merces, Romanis à Dijs pro gratia expensa est. Quemadmodum è contrario semper puniti, & perpetuò infelices fuisse videntur, qui Ecclesiam, & Religionem contemnunt, ut pluribus ostendit Palac. Rub. de obtent. Navarr. par. 4. §. 6. & Calist. Remirez de lege Regia, §. 8. num. 22.

63 Vnde iure, ac meritò † pia, & laudabilis eorum Regum, & Principum cura videri debet, qui pro eâdem vera Religione tuenda & propaganda, totius potentiæ suę nervos intendunt, & armis, ac bellis, ubi ad id opus est, infidelium, & Barbarorum regiones, & falsas Religiones invadunt, ut colligitur ex doctrina Lucæ de Penna suprà numer. 1. relata; qui causas iusti belli proponens, hanc quidem primo loco constituit, & ex Guillelm. Bened. ibìdem citato, qui ita scrip-
64 tum † reliquit: *Inter laudabilia omnia Catholicæ Fidei opera, quæ Rex explere debet pro suæ dignitatis, ac totius Religionis Christianorum salute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum denique gratius Deo offerri potest, quàm barbaras gentes, & Turcarum perfidiam, cæterosque populos, qui falsos ritus, ac Deos colũt alienos, expugnare, atque in frana submittere sub Christi Fide, prout talià sancta exercitia apud Francos Reges semper floruerunt.*

Quod idem in nostris terminis docuit Pet. Malferitus dict. consil. 769. num. 15. ubi ait; hoc adeò verum esse, ut Divinò veluti testimonio confirmatum fuerit. Nam cùm † Vrbanus 65
Secundus P. Rom. in Claramontensi Conventu orationem habuisset pro bello infidelibus inferendo, audita fuit vox de cœlo: *Deus vult, Deus vult*; de qua historia latiùs agit Anton. Sabellicus Enead. 9. lib. 3. pag. mihi 354. Et consentit Tuccius Lucens. in annotat. super Cantic. fol. ult. relatus à Pat. Magist. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2. capite 26. pag. 322. dum tradit, † quòd Reges potentes, po- 66
tenter Fidem introducere debent. Et Franc. Arias in tract. de bello, & eius iustitia, num. 145. cõcludens, Prę- 67
latorum † auctoritate posse fieri bellum, præcipuè pro Fide, vel cõtra eos, qui excommunicati pro mortali, parēre nolunt, & pro subditorum suorum iniuria.

Quem referens † Ioan. Bapt. Valēçuela in dict. monit. contra Venet. p. 7. 68
numer. 60. pag. 448. ait, simile ei esse, quod Cicero tradit lib. 3. de Repub. dicens: *Nullum bellum a civitate optima suscipitur, nisi aut pro fide, aut pro salute.* In quo tamen animadvertere debuit, Ciceronem ibi non de fide loqui, quatenus idem cum Religione sonat, hoc † enim sensu solùm apud 69
Christianos accipitur; sed fidem intelligere, initum cum socijs fœdus, cũius observatio plurimum † Romanis 70
commendabatur, l. conventionum 5. D. de pactis, cum ibi præter alios notatis à Ferdinand. Mendoça libro 2. capite 9. Conano lib. 5. comment. capit. 1. Guiberto Costano quæst. iur. capite 3. Rȩvard. lib. 4. varior. capite 1. & Vincentio Cabotio lib. 2. disputation. cap. 10. & sequentib. & in specie advertit D. August. ita Ciceronem

in-

intelligens lib. 22. de Civit. Dei cap. 6.
& Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind.
salu. cap. 4. pag. 223.
71 Insistit † etiam Lipsius lib. 5. Po-
lit. capite 4. eiusdem sententiæ fuisse
videtur, dum tradit, quòd Invaso quę-
dam legitima est, etiam sine iniuria:
Vt in Barbaros, & moribus, aut religione
prorsus à nobis abhorrentes, maximè si
potentes ij, & aliena ipsi invaserunt, aut
invadunt.
Pro quibus ego expẽdere soleo ver-
ba Valerij Maximi lib. 4. cap. 1. §. de
72 Lucio Furio, dum † de extra extenden-
dæ Religionis antiquorum Romano-
rum pertractans, scribit: *Non dubitave-*
runt sacris imperia servire, ita se rerum
humanarum futura regimen existimantia,
si Divinæ potentiæ benè, & constanter
fuissent famulata. Quem loquendi mo-
dum sequi videtur D. August. d. lib. 5.
de Civit. Dei, capite 24. eos Reges, ut
sup. diximus, laudans, qui suam pote-
statem ad Dei cultum maximè dila-
tandum, maiestati eius famulam fa-
ciunt.
73 Et conducit valdè, notabile † illud
Mœcenatis prudentissimi viri consi-
lium ad Octaviam August. quod re-
fert Dio Cassius lib. 52. hist. Simanc.
in Cathol. instit. titul. 46. numer. 21.
& Petr. Greg. lib. 33. Syntagm. cap. 7.
num. 8. & lib. 8. de Repub. cap. 2. num.
14: *Deum semper, & ubique cole, ut mo-*
ribus patrijs est receptum, ad eundemque
cultum alios compelle. Peregrinarum verò
religionum auctores odio, & supplicijs pro-
sequere.
74 Et hanc † esse veluti certam, & cõ-
munem omnium gentium naturam,
& conditionem, apertè docêre vide-
tur Marcus Tullius in Orat. pro M.
Fonteio, ubi ideò Gallos execratur,
quòd ut cæteræ nationes bella pro re-
ligione sua non suscipiebant; dicens:
An istas nationes (scilicet Gallorum)
religione iurisiurandi, ac metu Deorum
immortalium in testimonijs dicendis com-
moveri arbitramini, quæ tantum à cæ-
terarum gentium more, ac natura dissen-
tiunt, quòd cæteræ pro religionibus sua
bella suscipiunt, istæ contra omnium reli-
giones.
Divus quoque † Eulogius expres- 75
siùs adhuc, eiusmodi belli iustitiam cõ-
probat, & commendat in memorab.
Sanct. lib. 1. ità scribens: *Magni meriti*
esse credo, subversione impiæ, & Ecclesiæ
hostibus contraire bellum, & stare, in integ-
ris.
Et Iustin. Imp. idem † non obscurè 76
demonstrat, dum in auth. ut liberti de
cætero, §. hoc similiter, collat. 6. scri-
ptum reliquit, se desiderio augendæ
Reipublicę, & pro recta ad Deum re-
ligione, & subiectorum pariter liber-
tate in Lybia, & in Hesperia multa
bella suscepisse.
Eòdem ‡ etiam respicit nobilis il- 77
la Hispani nostri septem partiri iuris,
l. 2. titul. 23. part. 2. Scholijs quidem e-
ruditissimi viri Gregor. Lopez nobi-
lior reddita, quibus hanc quæstionem
acquisitionis Novi Orbis curâ, quâ
potuit, maxima pertractavit. Qua in
lege Rex noster Alphonsus, cùm cau-
sas exponere vellet, ob quas bel-
lum iustum, & legitimum fiat, de qui-
bus latè agunt Auctores, quos su-
prà hoc libro 2. capite 6. numero 51.
congessi, hanc, de qua agimus, pri-
mo loco proponit his verbis: *La pri-*
mera, por acrecentar el pueblo su Fé, é
para destruir los que la quisieren contra-
llar.
Cui decisioni ansam fortè præbuit
auctoritas Div. Gregor. Magn. libro
epistol. 7. ad Gennadium, quæ refer-
tur à Gratiano in capite si non ex Fi-
dei 49. 23. quæst. 4. Vbi † bella illi 78
eo frequenter gesta, & Divinis auxi-
lijs prosperata; multis laudibus ornat,
quia non desiderio fundendi sangui-
nis agebantur: *Sed dilatandæ causa Rei-*
publicæ, in qua Deum coli conspicimus,
quatenus Christi nomen per subditas gen-
tes Fidei prædicatione circumquaque
discurrat. Fuit autem ‡ iste Gennadius 79

Exarchus Africę anno Domini 591. quem alibi etiam laudat idem Greg. lib. 1. epist. 59. indict. 9. dicens: *Vos Dei pro oculis indefinenter habere timorem, ac sectari iustitiam submissa hostium colla testantur*, & epist. 72. quę habetur in cap. sicut excellentiam 23. q. 4. & in pluribus alijs epistolis; de quibus plenam mentionem facit illustr. Cardin. Baron. in Annal. Eccles. anno CHRISTI 591. num. 9. 28. & 29. & anno 593. num. 30. & 596. num. 18. & Bernard. Aldrete de antiq. Hispan. lib. 4. cap. 25.

80 Potestque in eiusdem doctrinæ cõfirmationem expendi celebris † text. in cap. dispar 23. q. 8. iuxta inductionẽ Gregor. Lop. in dict. l. 2. gloss. magn. col. 4. in princ. Nam cùm ibi Alexand. II. omnibus Episcopis Hispaniæ rescribat: *Disparem esse Saracenorum, & Iudaeorum causam: in illos enim, qui Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt, iustè pugnatur: Hi verò ubique servire parati sunt.* A cõtrario indicare videtur, quòd si Iudæi, & quilibet alij infideles admoniti, & requisiti CHRISTI, & Ecclesię supremum dominium non agnoscerent, eique servire parati non essent, iustè in eos, sicut in Saracenos, bellum indiceretur.

81 QVARTÒ, pro eodem titulo cõmuniendo multi ex Auctoribus sup. relatis perpendunt, † Ecclesiam olim, cũ inermis esset, & auxilio Catholicorum Principum destituta, inermibus quoq; prædicatoribus usam fuisse, qui verbis tantùm, & miraculis, Apostolico more, ac modo, CHRISTI Fidem per diversas mundi regiones disseminarũt.

82 Hisce autem posterioribus † temporibus, cùm iam fines sæculorum devenerint, ut inquit D. Paul. 1. Corint. 10. relatus à D. Hieron. in c. quis ignorat

83 32. q. 4. & † Ecclesia Prædicatores nõ habeat, qui paris potentię esse possint in virtutibus, & miraculis cũ antiquis Apostolis, & Martyribus ob defectum nostrorum temporum, in quibus corpora, & merita defecerunt, ut ait text. in cap. fraternitas 34. distinct. & Abb. in cap. Deus qui, de vita & honest. cler. habeat autem tum in se, tum in plurimis, & pijssimis Imperatoribus, Regibus & Principibus eius alumnis, plus roboris, & auctoritatis, quàm olim obtinuit, rectè potest utrumq; gladium adversus infideles distringere, ut Evangelij legem audiant, & recipiant, & ipsi Romanæ Ecclesiæ debitum obsequium exhibeant.

Quo argumento, ex hac temporum distinctione deducto, in simili specie usus est † D. August. in epist. 50. ad Bonifacium Comitem, quę habetur apud Gratian. in cap. si Ecclesia 42. 23. q. 4. docens, Ecclesiam hodiè benè posse à Principibus Catholicis impetrare, ut eius iura defendant, & impios, atq; hæreticos persequātur; & statim subdẽs: *Quod autem dicunt, qui contra suas impietates leges iustas institui nolunt, non petijsse à Regibus terræ Apostolos talia: non considerant, aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat Imperator? qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo serviret, &c.* quem text. omnes huius articuli scrupulos tollere affirmat Mal ferit. dict. consl. 769. num. 79. 84

Et ei similis est text. in cap. non invenitur 41. eâd. causâ & quæst. ubi ipse D. August. idem argumentum alijs verbis prosequitur, & exemplo Nabuchodonosoris illustrat; in † quo utrumque tempus figuratum esse inquit, & quod sub Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia: *Temporibus enim Apostolorum, & Martyrum illud implebatur, quod figuratum est, quando Rex memoratus pios, & iustos cogebat adorare simulacrum, & recusantes in flammas mittebat. Nunc autem illud impletur, quod paulò pòst in eodem Rege figuratum est: cùm conversus ad honorandum verũ Deũ, decrevit in Regno suo, ut quicunque blasphemaret Deum Sidrach, Misaac, & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius* 85

ergo

ergo tempus illius Regis significabat prio-
ra tempora Regum infidelium, quos patie-
bantur Christiani pro impijs. Posterius ve-
rò tempus eiusdem, significabat tempora po-
steriorum Regum iam fidelium; quos patiun-
tur impij pro Christianis, &c.

86 Et rursus † in cap. displicet 38. ea-
dem caus. & q. ad Donatum presbyte-
rum scribens, & multis rationibus pro
bans, quòd hæretici ad salutem, etiam
inviti, sunt trahendi: *Repetis*, inquit, *si-*
cut audio, quod in Evangelio scriptum est
recessisse a Domino LXX discipulos, & ar-
bitrio sua mala, atque impia discessionis
fuisse permissos: cæterisque duodecim, qui
remanserunt, fuisse responsum: Numquid
& vos vultis ire? Et non attendis, quia
tunc primum Ecclesia novello germine pul-
lulabat, nondumque in illa fuerat comple-
ta illa prophetia: Et adorabunt eum omnes
Reges terræ; omnes gentes servient illi;
quod utique quanto magis impletur, tanto
maiore utitur Ecclesia potestate, ut non so-
lum invitet, sed etiam cogat ad bonū. Hoc
tunc Dominus significare volebat; cui quā-
vis haberet magnam potestatem: prius ta-
men elegit commendare humilitatem.

Quam sententiam ultra D. August.
probare videtur D. Thom. 2. 2. q. 10.
art. 8. & 11. & Gabr. in 4. dist. 4. q. 2.
quos in nostris terminis refert, & se-
quitur Palacios Rubios de obtent.
Regni Navarræ 2. part. §. 8. ad finem,
Corduba in quæstion. lib. 1. q. 57. dub.
87 5. pag. 503. dum † docent, hodie ritus
infidelium, & idololatrarum non esse
aliqualiter tolerandos: *Quia si alicubi,*
& aliquando eos tolerabat Ecclesia, ideò
est, quia tunc non habebat tantum robur,
ut de facto prævalere posset tantæ multi-
tudini infidelium, sine maiori iactura, aut
scandalo, aut quia habebat spē eos dulcius
convertendi ad Fidem per prædicationem
eius.

88 Et ad idem est † Abulens. Matth.
20. q. 96. dicens, quòd diversa est ratio
potestatis quoad factum, vel exercitiū
in coërtione corporali per gladium
materialem in hæreticos, & infideles
tempore Apostolorum, à tempore præ-
senti. Nam tunc humilitas, & mansue-
tudo, & patientia CHRISTI, atque fi-
delium ostendenda erat, dum implebā-
tur illud principium Psalm. 2: *Quare*
fremuerunt gētes, & populi meditati sunt
inania? & illud Psalm. 43. & Roman. 8:
Propter te mortificamur tota die, &c. Nūc
autem non est prætermittendum, ut
etiam impleatur, quod sequitur ibidē:
Reges eos in virga ferrea, &c. Psalm. 17:
Persequar inimicos meos, &c.

Pater quoque Franc. Suarez eandē
temporum Ecclesię differentiam ag-
noscit in defensione Fidei contra sect.
Anglican. lib. 4. cap. 6. ex num. 4. pag.
400. † docens, olim Pontifices Roma- 89
nos, cùm sub Ethnicis Imperatoribus
constituti fuissent, suâ potestate, aut
immunitate plenè usos non esse, & no-
vissimè in tract. de Fide, disp. 18. sect.
1. num. 10. pag. 285. tradens, aliquo
modo infideles hodie coërceri posse, si
prædicationi Fidei locum non dede-
rint, hæc verba subnectit: † *Quod si* 90
in principio Ecclesiæ hic etiam modus co-
actionis non fuit usitatus, nō ideò fuit quia
non liceret: sed quia tunc Ecclesia non ha-
bebat temporales vires ad resistendum ho-
stibus Fidei, voluit etiam Christus Domi-
nus in principio vincere mundum efficacia
verbi, & miraculorum, ut potentiam suā,
& veritatem suā doctrinæ magis osten-
deret.

Quod etiā ex fonte † descendere vi- 91
demus, quòd licèt Ecclesia olim adver
sus hæreticos, apostatas, aut schisma-
ticos nullis pœnis, aut coërcitionibus
corporalibus uteretur, habitâ dumta-
xat ratione, quâ potius admonerentur
ab errore discedere, quàm pro scelere
punirentur, ut docet D. August. in d.
cap. non invenitur 23. q. 4. in fine, &
constat ex Concil. Arelatens. cap. 23.
& Concil. Elibertin. Can. 1. & 3. ubi
propter hęc delicta lapsis solùm impo
nebatur perpetua Sacramentalis cō-
munionis privatio, ita ut etiam in ar-
ticulo mortis eis non daretur, quam

vis

92 vis resipiscerent, iunctis alijs, † quæ ad huius pœnæ explicationem, & qualiter deinceps fuerit immutata, doctè congerit Ferdin. Mend. in notis ad idē Concil. Eliber. & novissimè Suar. dict. tract. de Fide, disp. 21. sect. 4. ex num. 3. Posteà tamen, ubi eiusdem Ecclesiæ auctoritas, & potestas magis aucta, & corroborata fuit, iure optimo potuit, & cœpit, prædicta crimina capitalibus supplicijs, & ignis, atque flammarum combustione compescere, & adversus eiusmodi delinquentes, & eorum bona, possessiones, & regna bella movere, si moniti non resipiscerent, & ad Fidem, & Religionem non redirent, quam prius voluntariè professi fuerāt, ut constat ex toto tit. & de Decret. de hæretic. tota causa 23. & 24. & ex alijs, quæ cap. 19. ex num. 45. trademus.

93 Nimirum, † quia, ut sup. diximus, omnia suis conveniunt temporibus, & ex eorum distinctione Scripturæ, & iura ipsa concordari solent, cap. 1. 2. & 3. distinct. 29. cap. quod scripsi 35. q. 3. cap. si peccaverit 2. q. 1. & pro varietate temporum varia invenitur dispēsatio conditoris, & statuta mutantur humana, ut pluribus exemplis, docemur in cap. resurgat 32. q. 4. cap. 1. & per totum, dist. 31. cap. fraternitatis, cap. vidua, distinct. 34. Clement. 1. de iudicijs, cap. non debet, de consang. & affinit. cum alijs traditis à Claudio Prato lib. 3. Gnoscon, sive regul. gen. iuris, tit. 2. cap. 3. & Petr. Gregor. de Repub. lib. 10. cap. 5. num. 10. ubi singulariter inquit; *Unumquodque tempus suos mores adfert, quibus accōmodāda sūt leges, sicuti aliæ leges in antiquo Testamēto Divino, aliæ in novo, aliæ priscæ Romanorum inter rudem populum, aliæ posterioribus seculi probatæ, reiectis, vel emendatis primis, aliæ, quæ sint senibus, quam fuerint iuvenibus, infantibus, & viris. Sic accidit in Rebuspublicis, quibus non eadē est facies, non vigor, non imperium, nec alia plura, quæ bis viguerunt.*

94 Quintò facit, quòd non solum sanctorum Patrum auctoritatibus, hæc temporum differentia, & potestas Ecclesiæ ad reducendos infideles insinuata videtur; verùm & ipsa quoque sacri Evāgelij doctrina. In quo videmus, quòd in prima missione Discipulorum à Christo, Luc. 19. quamvis dict. iussit, ut irent sine baculo, & pera; postea tamen tempore persecutionis, ut eiusd. Lucæ 22. dictum est eis, ut tollerent sacculum, & peram ad provisionem victus, & gladium ad defensionem, si expediret, & prius Matth. 10. & Luc. 10. permissum est Apostolis, ut, si eos persequerentur, fugerent, ut conservarentur, ad prædicandū gentibus post P. assionem Christi. Posteà verò Matth. 10. & 24. dictum est ipsis iam factis Episcopis, quod tradendi essent ante Reges, & Præsides, &c. Et tunc certè non deberent fugere, si inde periculū Fidei in ovibus immineret, sed ut boni pastores persistere, & animam suā ponere pro ovibus suis, ut habetur Ioan. 10. Quæ loca in hanc rem considerat Corduba d. lib. 1. quæstion. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Ad quod etiam.*

Sed longè compendior, atque expressior est locus † alter D. Lucæ cap. 14. ubi sub parabola illa Patris familias ad magnam cœnam ipam multos convivas convocari iubentis, mirabiliter triplex legatio Dei ad homines destinata videtur, ut ad Evangelij veritatem amplectendam adducerentur. 95
Quatenus, primò servis suis duntaxat mandavit, ut convivas vocarent. Secundò, ut eos introducerent. Tertiò, ut venire tardantes, & recusantes, intrare compellerent. Hoc enim significant illa verba: *Compelle eos intrare*, quę absque dubio de compulsione intrandi ad Ecclesiam omnes S. Doctores accipiunt, ut constat ex D. Gregor. homil. 39. in Evang. Chrysost. hom. 14. in Luc. & ex alijs citatis à Franc. Luca, & Ioan. Maldonat. ibidem, & P. Franc. Suar. d. disp. 18. sect. 3. num. 1. Et ante omnes luculenter, & multū in nostræ

quæ-

quæstionis terminis expoluit D. Aug. in epist. 204. ad Donatum Presbyterum, quæ refertur in d. † cap. displicet
96 23. q. 4. sic inquiens: *Hoc & in illa convivij similitudine satis evidenter ostendit, ubi misit ad invitatos, & venire noluerūt; & ait servo. Exi in plateas, & vicos civitatis, & pauperes, ac debiles, cæcos, & claudos introduc huc. Et ait servus Domino: Factum est, ut imperasti, & adhuc locus est. Et ait Dominus servo: Exi in vias & sepes, & cōpelle intrare, ut impleatur domus mea. Vide nunc, quemadmodum debiis, qui prius venerunt, dictum est: Introduc eos: nunc dictum est: Compelle. Ita significata sunt Ecclesiæ primordia adhuc crescentis, ut essent vires etiam compellendi:* idem rursus expendit ipse D. August. epistol. 50. ad Bonifac. relatus in cap. 1. 23. quæst. 6. hæc in verba prorumpens: *Vnde & ipse Dominus ad magnam cœnam suam prius adduci iubet convivas, posteà cogi. Nam cùm ei servi sui respondissent: Domine, factum est, quod iussisti, & adhuc locus est: Exite, inquit, in vias, & sepes, & quoscunque inveneritis, cogite intrare. In illis ergo, qui primò leniter adducti sunt, completa est prior obedientia: in istis autem, qui coguntur, inobedientia coërcetur.*

97 Eandem † prædicti loci expositionem facit, & specificè ad ipsos Indos, de quibus tractamus, accommodat Thom. Boz. Eugub. de signis Eccles. Dei, lib. 4. cap. 7. 8. & 9. quem transcribit Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. gent. sal. lib. 4. part. 1. cap. 1. pag. 122. & sequitur Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 16. cap. 4. Nam ad primam legationem pertinêre, inquit, homines divites, qui in suis sedibus, & medijs civitatibus habitabant, & ut subiungit D. Matth. cap. 22. eandem parabolam referens, nuntios contemnebant, & occidebant, quales olim Romani fuerunt, dum Imperium eorum florebat, in quo tot Martyrum millia trucidata sunt: & hos tantùm vocandos esse, Evangelista testatur. Ad secūdam verò spectant inopes, cæci, claudi, debiles, qui habitant in plateis, & vicis civitatum, quales fuisse, inquit, Paganos & Gentes in Romani Imperij confinibus, quasi in suburbibus, plateis, & vicis apertis degentes, qui non solùm vocari, verùmetiam ad convivium adduci iussi sunt. Ad tertiam denique † legationem referendos esse 98
constituit populos maximè omnium barbaros & efferos, qui ad CHRISTVM cultumque Divinum non solùm vocati sunt, & beneficijs adducti, sed quibusdam etiam licitis modis veluti cōpulsi, & coacti. Quales fuisse videmus hos barbaros, rudes, & incultos Indorum populos, in sylvis, & horridis locis habitantes, apud quos Evangelicæ prædicationis munus absque vi aliqua, & humanis præsidijs exerceri non potuit.

Invenio quoque † eruditissimum 99
Mag. Fr. Lud. Legionens. Augustinian. sacræ Scripturæ apud Salmanticenses olim professorem Primarium, melius adhuc & expressiùs in favorem prædictæ opinionis eandem parabolam explicuisse. Nam in cōmentarijs ad Abdiam cap. ult. pag. 661. omnē cursum divulgationis Evangelij in illa comprehendi docet, & tres esse vocationes, sive tria hominum genera, qui ad nuptiale illud convivium invitati, atq; vocati sunt. Primò enim inquit, vocati dicūtur ij, quibus iam anteà per servos suos triclinij magister fore ut, vocarentur, prædixerat. Quā vocatione Iudæos intelligi tradit. Secūdo loco ij vocati sunt, & in triclinium introducti, quos per urbis vias, atque plateas vagos atque palantes ijdem servi invenerunt; quod de Romanis, & alijs Romano Imperio subditis Gētibus accipiendum notat. Tertio, & ultimo loco, non vocati modò, sed † ut in triclinium etiam ingrederentur, coacti sunt 100
ij, qui extra urbem per agros vagabantur, quique tuti vitam degebant. Quo, inquit, declaravit CHRISTVS, futurū,

ut ultimo mundi tempore, quidam extra Orbem Romanum egressi, progressique ultra notas, & semper pro ultimis habitatas mundi metas, alium Orbem invenirent, agrestibus cultum, & planè feris hominibus. Quos ipsi homines, partim vi, partim doctrinâ ingredi in Ecclesiam facerent, & à feritate, & immanitate, cultuque idolorum vanissimo, ad mansuetudinem paulatim, & ad vitæ magis humanum cultum emollirent, denique efficerent huius ut convivij cœlestis participes esse vellent, prout his postremis temporibus in istorum Occidentalium Indorum ad CHRISTVM conversione contigisse videmus: in qua, vis quædam est adhibita, non enim Evangelium illis annunciatū est, ut olim annunciabatur, per inermes homines, sed armati, aut certè ij, quibus armati prę sidio erant, pietatis doctrinam ipsis tradiderunt.

Hactenus Legionensis, qui rursus eandem alicuius violentiæ necessitatem in hac conversione cognoscit, in comment. super Cantic. cap. 8. pag. 435. in differentia illatum duarum sororum, quę ibi proponitur, de qua Ego etiam aliqua dixi sup. lib. 1. capit. 15. num. 39. & idē probat Acosta de procur. Ind. salut. lib 3. capit. 13. pag. 329. docens, quòd hi barbari, quia impetu magis, quàm iudicio ferūtur, severitate quadam salutari in Ecclesiam intrare compellendi sunt.

Quibus auctoritatibus congruentissimè & urgentissimè addere possumus aliam, † ex Divi Pauli exemplo
101 petitam, qui, ut habetur Act. 9. cùm Ecclesiam Dei persequeretur, in itinere excęcatus, tremens, atque stupens, dixit: Domine, quid me vis facere? & ad Deum converti coactus est. Vnde rectè argumentatur D. Augustin. † in dict. capite quis nos 23.
102 quęst. 4. & in dict. cap. schismatici 1. 23. q. 6. quòd cùm legamus à CHRISTO Paulum esse coactum, benè potest, & debet Ecclesia malos, & infideles sub hac imitatione Domini sui ad bonum, & Fidem adigere. Et quod mirandum est, quomodo ille, qui pœnâ corporis ad Evangelium coactus intravit, plus illis omnibus, qui solo verbo vocati sunt, in Evangelio laboravit. Et quem maior timor compulit ad charitatem, eius perfecta charitas foras misit timorem.

Eandem argumentationem urget idem August. dict. capit. displicet 24. quęst. 3. docens, quòd etsi homines liberum arbitrium habeant, non tamen ideò malæ suę voluntati impunè, & crudeliter permittendi sunt; sed ubi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi: *Quare enim Paulus non est permissus uti pessima voluntate, qua persequebatur Ecclesiam; sed prostratus est, ut excæcaretur: excæcatus, ut mutaretur: mutatus, ut mitteretur: missus, ut qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur.* Et hoc etiam sequitur D. Gregor. homil. 16. sup. dict. cap. 14. D. Lucę: *Compelle eos intrare.*

SEXTÒ, & ultimò, in favorem eiusdem tituli & sententiæ cōsidero, quòd etsi coactione absolutâ, & præcisâ nullus ad Fidem recipiendam compelli possit, ut infrà dicemus, † non 103
ideò tamen improbanda videtur illa receptio Fidei, quæ tandem voluntariè suscipitur, quamvis metus, & timor belli præcedentis, aut imminentis, vel quælibet alia vis indirecta, & causativa ei fortitan occasionem prębuerit, ut notanter insinuat D. Augustin. in epistol. 48. ad Vincent. relatus in † cap. vides 23. quęst. 6. ubi con- 104
cludit, eiusmodi coactiones licitas esse, & interdum efficere, ut quis timendo, quod nō vult pati, vel relinquat impedientem animositatem, vel ignoratam agnoscat veritatem: ut timens, vel respuat falsum, de quo contendebat, vel quærat verum, quod nesciebat, & volens iam teneat, quod nolebat.

Idem

Idem docet in epist. 167. ad Festū, quæ refertur in cap. quid faciet 23. q. 4. docens, Ecclesiam, quæ salutem omnium maternâ charitate conquirit, tanquàm inter phreneticos, & lethargicos æstuans, medicinali semper severitate curare, ut mali, quamvis inviti, ad bonum cogantur; quia licèt illis, quamdiu ęgri sunt, medicina molesta sit, postea tamen sanati gratulantur.

Et melius in epist. 48. ubi prędictos terrores probat, si ad melioris disciplinæ viam aperiendam dirigantur, sic inquiens: *Si terrerentur, & non docerentur, improba quasi dominatio videretur: & rursus si docerentur, & non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurarentur, & ad capessendam viam salutis priùs moverentur.*

Quibus similis est text. in dict. cap. displicet, cap. quis nos, cap. non invenitur 23 quæst. 4. & cap. Schismatici 23. quæst. 6. in quorum specie resolvit Archidiac. ibidem, Ioan. Andr. in cap. 2. de hęret. in 6. & Marquard. dict. tractat. de infidel. cap. 14. num. 1. pag. 57. vim talem non esse vitio vertendam,
105 quia † ex eo quòd multoties agitur secundùm rationem, etiam contra nolentes, imprimitur forma rationis in vi appetitiva, quę impressio nihil aliud est, quàm virtus moralis. Et ad eā respiciens D. Gregor. Magn. lib. 3. epistol. 26. ad Ianuar. Episcop. Carali-
106 tan. quę habetur in † cap. iam verò 23. quæst. 6. docet, homines rusticos, & ignaros, qui tantæ perfidiæ, & obstinationis sunt, ut ad Deum minimè venire consentiant, tanto pensionis onere gravandos esse, ut ipsa exactionis suæ pœna compellantur ad rectitudinem festinare. Et lib. 4. epistol. 6. in-
107 quit, † ex tali coactione magnum cōmodum sperari posse. Nam, licèt fortasse illi, qui coguntur, minus fideliter, aut fictè convertantur: eorum successores, qui multo plures erunt, faciliùs credent, & multi parvuli innocentes per Baptismum salvabuntur. Quod etiam considerat Ioseph. Acosta de procur. Ind. sal. lib. 1. cap. & Pat. Suar. dict. tract. de Fide, disp. 18. sect. 3. n. 1. & 3. in fine.

Neque deficiunt exempla, quibus hoc satis commodè comprobetur. Nā de † Constantino Cæsare, Theo- 108
dosio Magno, & alijs Romanis Imperatoribus legimus, plurima bella adversus Paganos, hęreticos, apostatas, Iudęos, Cœlicolas, & alios infideles suscepisse, ut Romanum Imperium a perversis erroribus, & idolorum cultibus liberarēt, & Domino nostro IESV CHRISTO, eiusque sanctæ & Apostolicæ Fidei, omnes sub eo degētes adijcerent. Quę bella plenè commemorat hist. Eccles. lib. 10. ex cap. 9. & Illustr. Cardin. Baron. in Annal. Eccles. ann. CHRISTI 326. & seq.

Et similiter ijdem Imperatores plures leges tulerunt, ut prędicti errores cessarent, & subditi sui, pœnis, & præmijs propositis, ore, atque humero uno, Dei veri veram, & puram Religionem, piè, purè, & verè, ut oportebat, ubique profiterentur. De quibus legibus agitur in titulis C. de sum. Trinit. & Fide Cathol. de Hęreticis, & Manichæis, & Samaritis: de Apostatis, de Iudæis & Cœlicolis, de Paganis, & sacrificijs, & templis: & in l. 2. 4. 6. & 7. eodem tit. de Paganis in C. Theodosian. Quas † leges eximiè laudat, & ex- 109
tollit D. August. in dict. cap. non invenitur, vers. *Quis nostrum*, & in cap. ad Fidem 23. q. 5. & in dict. cap. vides 23. q. 6. ibi: *Ad unitatem Catholicam timore legum Imperialiū conversa est*, D. Ambros. epist. 30. & Ioan. Azor. 1. tom. institut. Moral. lib. 8. cap. 24. q. 5.

Et in cap. hortatu 23. q. 8. legimus, hortatu, & precibus Adriani Romanæ urbis Episcopi, Carolum † Magnū, 110
Francorum Regem, bellum contra Lōgobardos suscepisse, ut eorum impietates, & idololatrias cohiberet; cuius text. meminit D. Thom. in 2. 2. q. 40.

art.

art. 2. versic. *Tertiò præterea.* Eâdêque de causa Saxones etiam debellavit, ut tradit Marquard. dict. cap. 14. vers. *Nõ obstat*, & Eguinar. Paul. Æmilius, Aimoinus, Gaguinus, & Massonius in eius vita.

111 Hinc † & Iustinianus Imperator, ut Paulus Diaconus in eius vita recẽset, tertio sui Imperij anno legem tulit, quâ ex suę ditionis terris Paganos, & hęreticos exclusit, datis inducijs triũ mensium, ut si vellent, ad CHRISTVM converterentur.

112 Sisebutus † quoque Hispaniæ Rex anno Domini circiter 616. Iudęos omnes in Hispania degentes, ad suscipiẽdum Baptismum, sub gravissimarum pœnarum interminatione, coëgit, eaque re nonaginta millia hominum aversa à pestifera illa secta referuntur, ut constat ex Concil. Tolet. 4. cap. 56. relato in cap. de Iudæis 45. distinct. & in cap. maiores, vers. *Item quæritur*, de Baptismo: ubi tamen nihilominus Rex idem Religiosissimus appellatur.

Cuius actionem imitati Dagobertus, Philippus Pulcher, & alij Galliæ, & Angliæ Reges, & Sabaudiæ, & Mediolani Duces, idem in suis Regnis, & dominijs iussetunt, ut scribunt Iacob. Meyerus histor. Oland. lib. 1. Camillus Botrell. de pręstan. Reg. Cathol. cap. 69. num. 43. Iustus Lipsius in lib. de una Relig. adversus Dialogist. versic. *Divinum illud*, Guillerm. Bened. in capit. Raynuntius, de testam. verbo, *Duas habens filias*, numer. 97. Maiol. in colloq. de perfid. Iud. pag. 33. & 60. Vincentius in speculo histotiali, lib. 2. capite 25. Ab exea in repertit. capit. Canonũ statuta, de constit. num. 254. & sequenti, Carol. Tapia in 1. lib. iut. Regni sup. prag. 2. de Iudæis, numer. 1. & sequent. Stephan. Gratian. qui de his, & alijs Iudęorum ex varijs provincijs expulsionibus agit in 4. parte, discept. forens. cap. 658. & alij, quos citabimus infrà cap. 18. num. 51. & novissimè Anton. Motnacius in notis ad leg. 4. D. de ferijs, & ad l. 33. C. de Episcop. & Cler. pag. 94. & Fr. Iacob. Bleda in histor. Mauror. lib. 1. capite 12.

Quod non est mirandum à Christianis Principibus factum, † cùm de Tiberio Cæsare memoret Tacitus lib. 2. Annal. eosdem Iudæos Vrbe Româ expulisse, illorumque sacrificia interdixisse. 113

Sed hæc tamen cura, Hispanorum Regum magis propria fuisse † videtur, cùm sub ipsis regnãdi auspicijs, hac ce re Sacramentum præstarent, ut patet ex Cõcil. Tolet. 6. cap. 3. cui S. Eugenius Toletan. Archiepiscopus præfuit, ubi hoc ita constitutum reperitur: *Inspiramine summi Dei, excellentissimus, & Christianissimus Princeps, ardore Fidei inflammatus, cum Regni sui Sacerdotibus prævaricationes, & superstitiones Iudæorum eradicare voluit funditus, nec sivit degere in Regno suo eum, qui non sit Catholicus: & ut quisquis succedentium temporum Regni sortitus fuerit apicem, nõ antè conscendat Regiam sedem, quàm inter reliqua conditionum Sacramẽta pollicitus fuerit, nullum non Catholicum in Regno suo se permissurum.* Cuius † Canonis, cum summa eius laude, & commẽdatione meminerunt Albertin. in rubr. de hæret. in 6. q. 3. n. 6 & seq. Lucius Marin. Sicul. de reb. Hispan. lib. 19. Simanc. in Cathol. instit. tit. 35. num. 9. Azor. d. cap. 24. q. 4. & Illustr. Garsias à Loaisa in notis eruditissimis, quas ad Hispaniæ Concilia vulgavit, Bleda in d. hist. Maurot. lib. 8. cap. 2. pag. 873. & novissimè atque elegantissimè Pet. Fern. Navarrete in discurs. Politicis, cap. 7. Et cùm illius implemẽtum lapsu, & malitiâ temporum obliterari cœpisset, tandem renovatum fuit per celebratissimum illud † edictum Regũ Catholicorum Ferdinandi, & Elisabeth; qui ut habetur in l. 2. 3. & 4. tit. 2. lib. 8. Rẽcopil. plus quàm octoginta Iudęorum, & Maurorum millia è toto suo Regno intra quadrimestre exulare 114 115 116

iusse-

iusserunt, quia Baptismi optionem sibi oblatam recipere recusarunt, & ut Emanuel Lusitaniæ Rex, eorum gener, idem faceret, obrinuerunt. Quod factum referunt, & tanquam pientissimũ laudant plurimi Auctores, quos infrà cap. 18. num. 51. reperies, Picus Mirandulan. lib. 5. adversus Astronom. Valera, Nebrissens. Tarapha, Mariana, & alij in vita Regum Cathol. Zurita ibidem lib. 1. cap. 6. idem Zurita lib. 2. Annal. cap. 2. anno 1492. Albertin. & Simancas ubi suprà, numer. 8. Illescas in histor. Pontif. 2. parte, lib. 6. cap. 20. §. 2. & plurimi alij congesti per Cenedum in collectan. 15. ad Decretal. numer. 2. Didac. Valdes de Dignit. Reg. Hispan. capite 19. numer. 68. fol. 171. eruditiss. Dom. Greg. Lopez Madera in Monarchia Hispa. cap. 6. fol. 41. Simon Maiol. in colloq. de perfidia Iudęorum, pag. mihi 188. Pat. Gordonus in Chronograph. ann. 1492. pag. 441. Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 1. cap. 8. pag. 47. & 50. & lib. 3. cap. 3. pag. 21. & 22. Fr. Iacob. Bleda in histor. Maurot lib. 5. cap. 27. Pet. Aznar. in histor. expuls. Morisc. 2. part. cap. 5. & 6. Bernard. de Aldrete de antiq. Hispan. lib. 3. cap. 28. pag. 464. & Camillus Borrell. dict. capit. 69. per totum, & præcipuè num. 44. & Petr. Ferdin. Navarrete dict. discurs. 2. ubi refe-
117 runt † Baiacetem Turcarum Imperatorem, Iudęos à Regibus Catholicis, & Emanuele expulsos, in suo Imperio alacriter recepisse, & barbaro ingenio suo, præclarum illud facinus succensentem, eorum stolidiratem, sive imprudentiam mirari dixisse, quòd se tantis viribus voluntariè privaverint. Quod longè magis mirari potuisset in novissima Maurorum expulsione anni 1610. de qua infrà cap. 19. num. 92. sermonem habebimus.

(?§?)

SVMMARIVM

Capitis XVII.

1 *Infideles nullo modo, ob fidem propagãdam, & recipiendam, debellari, aut cõpelli posse, plurimi Auctores sentiunt, quorum dicta latè expenduntur.*

2 *Indos Occidentales causa Fidei introducendæ, & propagandæ, debellari non posse, qui specialiter tractent?*

3 *Iudæi etiam ubi tolerantur, non sunt per vim ad Fidem cogendi, imò neque facilè admittendi.*

4 *Baptismi Character non imprimitur, ubi quis ad illum recipiendum per vim, & metum absolutè compellitur.*

5 *Vim, & metum longè abesse debere à conversione Iudæorum, & aliorum infidelium etiam Christianis subditorum, passim admonent sancti Patres.*

6 *Cap. ad Fidem 23. q. 1. cap. qui sincera, distinct. 46. & cap. sicut, de Iudæis perpenduntur, & illustrantur.*

7 *D. Gregor. qualiter aliquos Prælatos monuerit, & reprehenderit, qui Iudæos etiam Christianis contumeliosos, puniebant, & Fidem profiteri cogebant.*

8 *Cap. de Iudæis 45. dist. & alia Conciliorũ decreta, quæ Iudæos invitos baptizari vetant, commemorantur.*

9 *Conversionem, sive receptionẽ Fidei per vim extortam, damnosam, & illicitam esse, plurimi Auctores tradunt, qui recensentur.*

10 *Vocationibus Divinis parere, aut non parere, Deus in nostra voluntate reliquit.*

11 *Velle credere est munus animæ, & ad id nemo cogi potest, nec debet.*

12 *Homo cætera potest nollens, credere nõ, nisi volens, proverbialis sentẽtia D. Augustin.*

13 *Religio imperari non potest, quia voluntaria esse debet, & nemo cogitur, ut credat invitus, ex Lactant. Cassiodor. & alijs.*

14 *Fides suadenda est, non imperanda ex*

Div. Bernard. Athanas. Ambros. & Chrysost.

15 Psalm. 33. vers. 12. exponitur.

16 Milites voluntarios vult Deus.

17 Nemo potest venire ad Fidem, nisi Deus traxerit eum, Ioan. 6.

18 Fides ratione naturali non est demonstrabilis, & requirit spontaneam voluntatem, Divinitus per gratiam motam.

19 D. Paul. ad Galat. 4. dum inquit, eos, qui ad novam legem pertinēt, filios libera esse, qualiter accipiatur?

20 Liberum arbitrium Deus hominibus dedit, & in eo ipsorum conversionē, vel damnationem reliquit.

21 Amicus nemo invitus fieri debet.

22 Victimam involuntariam, vel reluctantem à sacrificijs reijciebant Romani.

23 Filij parvuli Iudaeorum, & aliorum infidelium, etiam nobis subditorum, invitis parentibus, baptizari non debent. Et quare?

24 Auctores plurimi ex Theologis, & Iuristis recensentur, qui indistinctè tenēt, filios parvulos infidelium, invitis parētibus baptizari non debere.

25 Ecclesia nunquam consuevit, parvulos infidelium, parentibus invitis, baptizare.

26 Iulius III. specialiter sanxit, ne parvuli infidelium à parentibus auferrentur, vel eis invitis baptizarentur.

27 Infideles secundùm veriorem, & cōmuniorem opinionem habent iura, & effectus patriae potestatis.

28 Filijfamilias ex lege duodecim tab. sacra, & religionem parentum sequi debebant.

29 Filij sub patria potestate constituti, cur in sacris paternis esse dicerentur?

30 Pater filio venerandum quoddam simulacrum videri debet.

31 Matres non habent filios in potestate.

32 Pater infidelis, si moriatur, an possit eius filius parvulus baptizari, invita matre, vel invitis tutoribus, & quid si adsit avus paternus?

33 Filij parvuli Iudaeorum, ubi parentes longè ab eis absunt, benè possunt citra eorum voluntatem baptizari.

34 Filij parvuli servorum nostrorum an parentibus invitis baptizari possint?

35 Concilium Toletanum 17. cap. 8. agens de baptismo parvulorum ex nostris servis vel ancillis natorum, expenditur.

36 Filios parvulos servorum nostrorum an liceat alienare, ut fiant Christiani, remissivè.

37 Filij infidelium mētis capaces benè possunt, si ipsi velint, invitis parentibus baptizari.

38 Mater si fidelis sit, & pater infidelis, sufficit consensus matris, ut filius, etiam invito patre, baptizari possit.

39 Filij parvuli haereticorum, vel in extremo vitae periculo constituti, benè possunt invitis parentibus baptizari.

40 Baptismus, licèt parvulis infidelium parentibus invitis conferri non debeat, semel tamen collatus valet, & tenet, & amplius parentibus tradendi non sunt.

41 Multa facta tenent, quae ab initio fieri prohibentur.

42 Infideles, qui ipsi baptizari nolunt, an suaderi possint, ut filios suos offerāt baptizandos?

43 Ecclesia nunquam videtur concessisse fidelibus potestatem cogendi infideles ad Fidem, aut eos propter Fidem debellandi.

44 D. Paul. 1. Corint. 5. & ad Thessal. 4. de his qui foris sunt, id est, infidelibus, iudicare vetat.

45 Christi omnis actio nostra est institutio.

46 Apostoli, in quorum locum Praedicatores succedunt, qualiter à Christo missi, & instructi fuerint ad praedicandum?

47 Evangelistarum loca de missione Apostolorum loquentia cum D. Hieronym. Ambros. & alijs explicantur.

48 Coactio infidelium ad Fidem Christianae Religioni adversatur.

49 Cap. quid autē 45. distinct. explicatur.

50 Prædicationem, quæ minis, & verberibus fit, novam & inauditam vocat D. Gregor.
51 Prædicatores, qui non procedunt more, mansuetudine, & humilitate Apostolorum, qualiter reprehendant D. Chrys. sost. & Ambros.
52 Apostoli non cogendo, sed docendo, non terrendo, sed patiendo Ecclesiam plantarunt, & dilatarunt.
53 Martyrum sanguinis, & Sanctorum patientia, & afflictiones Ecclesiæ Dei semina fuerunt.
54 D. Petrus qualiter miserit Martialē, & socios ad prædicandum in Germaniam, & D. Gregorius, Melitum, Augustinum, & Ioannem in Angliam.
55 Angli in Fidei Catholicæ receptione, Hispanis, & Gallis se antiquiores esse contendunt.
56 Argumentum, quod sumitur ex actionibus, & exemplis Christi, vel Apostolorum, aut ex antiquo Ecclesiæ usu, & traditione urgentissimum est.
57 Ecclesia nūquam reperitur infideles nolentes per vim sibi subiecisse, vel ad Fidem coëgisse.
58 Deum fuisse mutatum, aut aliam nunc formam prædicationis, quàm olim, exerceri velle, credendum non est.
59 Schedulæ aliquæ Regiæ expenduntur, quibus iubetur, ut in prædicatione, & conversione Indorum Apostolico more procedatur.
60 Fidem per metum, & armorum terrorem inducere, & propagare, quamvis licitum esset, adhuc tamen his mediis uti non expediret.
61 Infideles, qui nihil de Fide audierunt, infidelitatem negativam inculpabilem habent.
62 Scandala maxima ex bellis, ratione Fidei suscipiendæ, illatis orirentur.
63 Scandali vitandi ratione, plura excusari debent, quæ alioqui legitimè fierent.
64 Princeps non punitur, ubi timetur de scandalo.
65 Excommunicandus aliàs, excommunicari non debet, si de scandalo timeatur.
66 Ritus infidelium aliquando tolerat Ecclesia, maioris mali, vel scandali vitandi causa.
67 Fidei prædicationi, & suasioni nihil magis officere potest, quàm bellum, & violentia.
68 Christi legem annuntiantes charitate niti debent.
69 Charitas perfecta foras mittit timorem.
70 Indi, & alij infideles, Christi legem odio habebunt, & blasphemabunt, & apostatabunt, si violenter prædicetur, & introducatur.
71 Indi Nova Hispaniæ excessum habuerunt nomen Christianorum, propter damna, quæ ab aliquibus eorum acceperant.
72 Matrimonia coacta difficiles exitus generare solent.
73 Fidem qui simulant, cùm eam verè non receperint, immane sacrilegium admittunt, & qui eos ad id compellunt.
74 Christi lex, & Fides, in mansuetudine, & suavitate prædicationis, differt à lege Machometi, & verba D. Vincentij circa hoc, num. 78.
75 Fides Catholica, sola mansuetudine, & veritatis energia, vicit mundum.
76 Fides nostra, quia in aliquibus Indiarum partibus more Apostolico prædicata non fuit, plura mala contigerunt, & Hispani ab exteris notati sunt.
77 B. Fr. Michael Benavides Archiepiscopus de Manila qualiter doleret de modo conversionis Indorum?
79 Deus semper ubi Fidem suam propagari voluit, media, & tempora pacifica elegit.
80 Pax summa erat in toto Orbe tempore Nativitatis Christi, & ad hoc Prophetiæ aliquæ Oseæ, Michææ, & Isaiæ expenduntur.
81 Iani Templum clausum fuit tempore Nativitatis Christi, quod non nisi in summa pace claudi solebat.

82 Virgilij carmina de Templo Iani claudendo illustrantur.

83 Pacis descriptio ab Isaia tradita de gladijs, & lanceis in vomeres, & falces conversis elegantissima est, & alijs locis similibus exornatur.

84 Martialis epigr. 34. lib. 14. cui titulus: Falx ex ense, *explicatur.*

85 Evangelij lex hominee non ad bellum, & sanguinis effusionem inflammat, sed potius ad pacem adducit.

86 Arnobij elegans locus de suavitate legis Christi, & pace per illam in Orbem allata, perpenditur.

87 Zacbariæ locus cap. 14: Quod super frænum equi est Sanctum Domino, *explicatur.*

88 Constantinus Magnus unum ex clavis Crucis Christi in fræno equi sui posuit.

89 Ingenia hominum melius suavi, & facili fræno reguntur, ex Seneca.

90 Lex Christi maximam libertatem, & suavitatem in sui introductione requirit.

91 Vis, & metus multum minuunt de voluntario, imò consensum excludunt.

92 Fidei in propagatione, qui se plus vi, & armis, quàm suavitate, & patientia profuturos putant, graviter errant.

93 Infidelibus ut ad Fidem alliciantur, blandiendum, non irascendum, multis Sanctorum Patrum testimonijs probatur.

94 Prædicatorum bona, & exemplaris vita plus movet infideles ad Fidem amplectendam, quàm vis, & metus armorum.

95 Gentiles veritatem dogmatum Fidei magis ex rebus, & exemplis, quàm ex verbis iudicare solent.

96 Prædicatores Fidei quantum moneant ad benè vivendum D. Petr. Paul. Hieron. Chrysosto. & alij, qui referuntur.

97 Prædicatores Apostolici quibus virtutibus eminere debeant, remissivè.

98 D. Chrysost. locus de signis boni Prædicatoris.

CAPVT XVII.

De auctoritatibus, & argumentis, quibus præcedens titulus debellationis Indorum ob solam causam Fidei, & Ecclesiæ propagandæ, reprobari, & infirmari videtur.

PRAEDICTIS quidem argumentis, & auctoritatibus superior titulus ita probatus, & fulcitus relinquitur, ut vix contrariæ sententiæ aditus patère videatur. Sed nihilominus, sunt etiam in hoc, ut & in alijs, plurimi, & gravissimi viri, qui lõgè veriùs, & Catholicæ Fidei, quam profitemur, cõgruẽtiùs esse cõtendunt, † etiã ob prædicandã, & propagandã Christi Fidẽ, nullos omnino infideles, quãvis Principibus Christianis subditi sint, bello, & armis lacessiti posse, aut suarũ rerũ, & provinciarũ dominio ac iurisdictione privari. Nec sufficere ad hoc belli genus iustificandum, quòd prius blãdis verbis, monitionibus, & obtestationibus suasi, & requisiti fuerint, ut eãdem Fidẽ sibi oblatam, & seriò prædicatam recipiant, & sanctę Apostolicę Ecclesiæ dominium, & iurisdictionem agnoscant; cùm ad hæc ipsi inviti, & reluctantes, nullâ humanâ potestate, & auctoritate cogi, ac compelli possint. Quam opinionem post D. Thom. in 2. 2. q. 10. art. 8. & 12. expressè sequitur communis Theologorũ, quam resolvit Caietan. ibidem, & Gabriel in 4. Sent. distinct. 4. q. ult. idem Caietan. quæst. 66. art. 8. vers. *Circa primum*, D. Anton. 2. par. tit. 12. cap. 2. Ricard. in 4. distinct. 6. art. 3. q. 3. Durand. eâd. dist. q. 6. Paludan. q. 4. à num. 3. Alfons. à Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Sotus dist. 5. q. uni. art. 10. pag. 266. & seqq. & distinct. 9. q. 1. art. 3. 1

Abu-

Abulenſ. lib. 1. Reg. cap. 8. quæſt. 34. 182. & 183. Sylveſter verb. *Baptiſmus*, 4. q. 6. Salmerõ tom. 12. tract. 37. Henriquez lib. 2. de Baptiſmo, cap. 4. num. 8. Et de Indis noſtris ſpecialiter diputantes Epiſcopus de Chiapa in Apolog. adverſ. Sepulved. fundam. 3. & in replicat. 9. ad obiect. eiuſdem, fol. 41. & ſequentib. Victor. in relect. de Indis 1. part. num. 31. verſ. *Et ideò quartus titulus*, & de iure belli, quæſt. 3. Bañez in 2.2. quæſt. 10. art. 10. col. 526. verſ. *Eſt ergo quarta dubitatio*, Aragon ibidem ex pag. 287. Ioſeph. Acoſta lib. 2. de procur. Ind. ſalu. cap. 2. & 3. Ioan. Arboreus lib. 1. Theoſoph. cap. 36. Gregor. de Valencia 3. tom. diſput. 1. q. 10. punct. 6. verſ. *Tertiò certum eſt*, & q. 16. ubi affirmat, hanc opinionem non habêre contradictorem, & adeò certam eſſe, ut videatur inniti Eccleſiaſticâ traditione, Molina de iuſt. & iure tract. 2. diſput. 105. verſ. *Cùm ſuprà*, Cardin. Bellarmin. lib. 5. de Roman. Ponrif. cap. 2. in fine, Beccanus in ſum. Theolog. 2. tom. cap. 13. q. 4. Fr. Eman. Roderic. in qq. regul. 3. tom. q. 32. art. 4. Vbi nè admittit quidem, ut intuitionem Prædicatorum milites aſſocientur, Pat. Lud. de Torres de Fide, diſput. 51. dub. 1. col. 638. Fr. Thom. à Ieſu de procur. omn. gent. ſalu. lib. 4. 1. part. cap. 1. pag. 123. verſ. *At hiſce*, Ioan. Azor 1. part. inſtit. Moral. lib. 8. cap. 26. verſ. *Secundò quæritur*, & Pat. Mag. Lorca in 2.2. ſect. 3. diſp. 52. num. 10. ubi intrepidè tradit, Fidei receptionem, vel obſervantiam, ſolùm contra hæreticos iuſtam cauſam belli præſtare, & ſect. 1. diſput. 36. num. 5. & 6. ubi ait, nullo modo licêre ſuſcipiendæ Fidei ratione, infidelibus bellum inferre, & contrarium iuri naturali adverſari. Et noviſsimè, poſt hæc ſcripta, eandem ſententiam tuetur eruditiſſ. Par. Fran. Suarez in tract. de Fide, diſput. 18. ſect. 1. n. 9. & ſect. 3. ex num. 4.

Et ex noſtris iuris Interpretibus, idem docet celebris gloſſa in cap. debet. 53. 23. q. 4. & in cap. de Iudæis, verbo, *Coacti*, 45. diſtinct. Innocent. in cap. maiores de baptiſ. ubi ait, nullum compellẽdum eſſe, ut fiat Chriſtianus, Marquard. ſibi contrarius d. tract. de infidel. lib. 1. part. cap. 6. num. 10. Vbi etſi adverſus Saracenos, & alios Fidei hoſtes bellum indiſtinctè concedat, notandum tamen eſſe inquit, non poſſe ſimpliciter indici contra infideles, quia ſint infideles, vel ut fiant Chriſtiani. Quod etiam poſt alios, quos refert, ſequitur Covarruvias in reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 1. verſ. *Tertiò licèt infideles*, latè Menchaca lib. 1. controverſ. illuſtr. cap. 21. & cap. 24. num. 5. Ayala de iure belli lib. 1. cap. 2. num. 28. & plurimi alij relati à Petro Cenedo in collectan. 59. ad Decretal. ¶ Et tandẽ † in noſtrorum Indorum quæſtione magis in hanc partem inclinare videntur, Chiapa, Victoria, & Acoſta, & alij ex ſuprà relatis, Gregor. Lopez in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. col. 20. & noviſsimè Hieron. Zevallos in pract. commun. tom. 4. quæſt. fin. ex num. 184. cum multis ſequentibus, & Seraphin. Freitas de iuſto Imp. Aſiatico cap. 9. num. 5. & 6. & cap. 12. per totum. Et eſt omnino videndus Paul. Pariſ. conſ. 2. ex num. 17. lib. 4. & Steph. de Gaeta in repet. cap. ad limina. 30. quæſt. 1. §. 1. num. 63. & 67. † ubi pleniſsmè probant, quòd in locis, ubi Iudæi tolerantur, nullo modo cogi debent ad Fidem ſuſcipiendam per vim: quin potius, etiam volentes, non ſtatim ſunt baptizandi, ſed per aliquod tempus ſunt benè inſtruendi, ne facilè ad vomitum perfidiæ revertantur. De quo etiã noviſsimè, & latiſsimè integrum caput ſcripſit Anto. Ricciul. in tract. de iure perſon. extra Eccl. conſt. lib. 1. cap. 31. ubi probat hac de cauſa nõ eſſe bonis, neque iure ſuccedendi, aut dote privandos, neque gabellis extraordinarijs gravandos.

2

3

Pro cuius sententiæ confirmatione primò considerari potest, vim, metum, armorum terrorem, & quamlibet aliam violentiam, adeò à Christianæ Fidei receptione abesse debere, ut certissimum sit, † eos, qui
4 his medijs, ac modis absolutè coguntur, characterem baptismi nequaquam accipere, ut pro regula traditur in cap. maiores, §. item quæritur de baptismo, cap. in sacris de his quæ vi, cap. ubi. & cap. fin. iunctâ glos. verbo, *Coactio*, 74. distinct. cap. gratia de consecrat. distinct. 4. cum alijs, quæ congerit glossa in cap. contra Christianos, verb. *Absoluti*, de hæret. in 6. Innocent. & Anton. de Butrio in dict. cap. maiores, & cap. quod super his, de voto, Malferitus dict. cons. 769. num. 8. Paul. Parif. dict. cons. 2. num. 21. & seqq. lib. 4. optimè Lofredus cons. 48. Aragon. in 2.2. pag. 287. & sequentibus, Cenedus, qui plurimos refert dict. collectan. 59. ad Decretal. num. 1. Ioseph. Acosta lib. 6. de procur. Indor. salu. cap. 3. & novissimè Simon Maiol. 3. tom. dier. Canicul. in colloq. de perfid. Iudæor. pag. 185. & Pat. Suarez d. tract. de Fide dispur. 18. sect. 3. num. 5. & 7.

Vnde meritò, ac passim à sanctis Patribus Christianos Principes admo
5 neri videmus, † ne in Iudæorum, vel aliorum infidelium cõversione, etiam si suis imperijs temporalibus subsint, vim aliquam interponant, cùm ad Fidem nullus sit cogendus invitus: sed per severitatem, imò per misericordiam Dei, tribulationum flagellis soleat perfidia castigari, ut constat
6 ex doctrina D. Augustini, † relata in cap. ad Fidem 32. quæst. 1. & D. Gregor. in cap. qui sincera 3. distinct. 45. ubi ait: *Qui sincera intentione extraneos à Christiana Religione ad Fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis, non asperitatibus debent studere, ne quorum mentem reddita ad planum ratio poterat revocare, pellat procul adversitas. Nam quicumque aliter agunt, & eos sub hoc velamine à consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi magis, quàm Dei causas probantur attendere.*

Quibus adsentiens Clemens III. in cap. sicut. 9. de Iudæis, *Statuimus,* inquit, *ut nullos invitos, vel nolentes Iudæos ad baptismum venire compellat, quippe Christi fidem habere non creditur, qui ad Christianorum baptismum non spontaneus, sed invitus cogitur pervenire.*

Et † ipse D. Gregorius lib. 1. epist. 34. & 45. ubi Petrum Terracinensem, Vigliumque, & Theodorum Episcopos Massilienses, qui Iudæorum Synagogas disturbarant, graviter reprehendit, iuberque, ut admonendo, & suadendo, potiusquàm persequendo, & cogendo, ad Fidem eos deinceps traducere laborent; quoniam inviti ad Baptismum pertrahendi non sunt. Et lib. 7. epist. 5. ubi refertur, Petrum quemdam Iudæum, ad Christianismum conversum, sequenti die baptismatis sui, ipso Paschate, imaginem Christi, & Virginis unà cum cruce, & birro alvo, quo de fonte surgens, indutus fuerat, quorundam petulantium catervâ stiparum, in Synagogam Iudæorum, quæ Caralis sita erat, intulisse. Quod punire volens Ianuarius eiusdem civitatis Episcopus, graviter in Iudæos, & eorum Synagogam animadvertere cœperat. De quo à Iudæis monitus D. Gregor. eidem Episcopo scripsit, zelum hunc sine scientia esse: in eo potius elaborandum, ut à Iudæis obtineatur velle non reniti, quàm ut adducantur inviti: quia scriptum sit, Psalm. 53: *Voluntariè sacrificabo tibi,* idest, ex voluntate mea confitebor tibi. Proinde iubet, ut sublatis imaginibus, & Cruce, Synagoga libera Iudæis restituatur. Cuius loci meminit Theat. vitæ human. vol. 17. lib. 5. pag. 3093.

Et

Et idem ſtatutum fuit in Cõcil.To-
8 let.4.cap.56. cuius verba † habentur
in cap.de Iudæis,d.diſtinct.45.genera
liter præcipientia: *Nemini deinceps ad*
credendũ vim inferri;cui enim vult Deus,
miſeretur,& quem vult,indurat,& invi-
ti ſalvandi non ſunt,ſed volentes, ut inte-
gra ſit forma iuſtitiæ.

Concilium quoque Chalcedonen-
ſe quartum actione prima,eandem aſ-
ſertionem defendit,ut bis repetitur in
Concilio Conſtantinopolitano ſub
Flaviano,actione 7.& tradit Pet.Greſ
petius in ſum.Eccl.diſcip. verb. *Fides*,
9 pag.409.illamque † latè illuſtrant,&
proſequuntur Alvar.Pelagius lib.1. de
planct.Eccleſ.cap.37.verſ. *Licet enim*,
Pariſius dict. conſ. 2. Petr. Gregor.
lib.12. de Repub. cap.4. num. 11. Ti-
ber.Decian.lib.5.crimin.cap.11.num.
ult. Anaſtaſ. Germon.lib.3. de ſacror.
immunit.cap.13.num.13.Iuſt.Lipſius
lib.4. Polit. cap. 4. Didac. Valdes de
dignit.Reg.Hiſpan. cap.19.n.5. & 6.
Simon Maiol.3.tom.colloq.de perfid.
Iudæor.ex pag.185.& Valençuela in
monit. contra Venet. part.4. num.
181.

10 Et eâ ratione ſubnititur, † quòd
Deus,ut præclarè docet Clemens Ale
xand. lib. 2. Stromatum. cap.3. pag.
399.vocationibus Divinis parêre, &
non parêre, in noſtra voluntate reli-
11 quit.Eſt autem † velle quidem munus
animæ, cui ad hoc nulla unquam vis
inferri poteſt, nec debet. Quod inſi-
nuavit D.Auguſt. in lib. de utilit. cre-
den. & in tract. 16. in Ioan. dum di-
12 xit: † *Cætera poſſe hominem etiam nolen-*
tem, credere non niſi volentem, quæ ver-
ba proverbij loco uſurpari poſſe; alia
ad hoc conſiderans, tradit Ioſeph. A-
coſta de procurand. Ind. ſalut. lib. 1.
cap. 13. & luculentiùs expreſsit La
ctan. Firmian.lib.5. Divin.inſtit.cap.
14. ſic inquiens; *Quis enim imponat mi*
hi neceſsitatem, vel credendi quod nolim,
13 *vel quod velim non credendi?* † *Nihil*
tam voluntarium, quàm Religio eſt, in
qua ſi animus averſus eſt, iam ſublata,
*iam nulla eſt.*Conducitque illud Quin-
ti Curtij lib.8: *Nemo Rex perinde ani-*
mis poteſt imperare, ac linguis, & quod
multum in noſtris terminis, dixit
Theodoricus Rex apud Caſsiodor.
lib.2. var. epiſt.27: *Religionem impera-*
re non poſſumus: quia nemo cogitur ut
credat invitus, & iterum Theodaha-
dus Rex lib. 10. epiſt. 26: *Nam cùm*
Divinitas patiatur multas Religiones eſ-
ſe, nos unam non audemus imponere: Re-
tinemus enim legiſſe, voluntariè ſacrifi-
candum eſſe Domino, non cuiuſquam co-
gentis imperio, & D. Bernard.ſerm.66.
in Cantic: † *Fides ſuadenda eſt, non* 14
imperanda. Cui conveniunt aliæ ſimi-
lia verba D. Athanaſij in Epiſtola
ad ſolit. vit. agentes: *Pia Religionis*
proprium eſt, non cogere,ſed ſuadere. Et
D. Ambroſ. in 2. ad Corint. cap.1. ad
calcem, ubi exponens illud: *Non*
quia dominamur fidei veſtræ, ait, *Quo-*
niam fides non neceſsitatis, ſed volunta-
tis res eſt: ideò dicit. Non quia domi-
namur fidei veſtræ: dominatus enim ne-
ceſsitatis cauſa eſt. & Ioan. Chryſoſt.
opere 2. in Matth. homil.30: *Nequè*
enim eſt Fides,quæ ex neceſsitate timoris
procedit, aut deſiderio muneris terreni.
Atque hoc eſt, † quod Regius Pſaltes 15
enuntiat Pſalm. 33. dum inquit: *Ve-*
nite filij, audite me, timorem Domini do-
cebo vos. Quis eſt homo, qui vult vitam?
&c. Quaſi oſtendat,ab ipſo Deo hanc
vocationem fidelium ordinari, † il- 16
lumque voluntarios tantùm, & ſpon-
taneos milites cupere, ut ait D.Am-
broſ. lib. 1. de Iacob. & vita beata,
cap. 3. relatus in cap. non eſt, quod
cuiquam 15. quæſt.1. Vnde Ioan. 6.
docemur: † *Nemo poteſt venire ad me,* 17
niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum.
Quem locum exponens D. Auguſt.
tract. 26. rectiſsimè ſubdit: *Nemi-*
nem à Deo invitum trahi, ſed ſponta-
neo amore. Et D. Thom.2. 2. quæſt.2.
art. 9. & quæſt.4. art.1. quem refert,
& ſequitur Sotus in 4. diſtinctio. 5.

quæst.uni.art.10.pag.267.verf.*Tertia conclusio*,ex eodem principio deducit,
18 Fidem † suapre naturâ ob id.quod supra naturalis existit, non esse hominibus in hoc sæculo demonstrabilem,ut posśit intellectus ad ipsam amplectendam convinci, iuxta illud Eccles. 3: *Altiora te ne quæsieris*, id est, ratione naturali ne Fidei mysteria perscruteris, atque inde consequi, non nisi per spontaneum voluntatis obsequiũ, Divinitus per gratiam motæ, acquisibilem esse, iuxta verba Pauli 2. Corinth. 10: *In captivitatem reducentes omnem intellectum in obsequium Fidei.*
19 Et secundùm testimonium † eiusdem Pauli ad Galat. 4: *Hi, qui ad novam legem pertinent, filij liberæ sunt*, idest, ut ibi Sancti Patres exponunt, nullo servitutis, aut timoris spiritu ad Fidem, & Religionem Christianam compellendi sunt, sed gratâ, rectâ, & liberâ voluntate ducendi, & amore, ut dicitur filiali. Quo enim modo placere poterit Deo, in-
20 fidelis coacti conversio. † Cùm ipse omnes homines in hoc, ut in alijs, sub suo libero arbitrio relinqui voluerit, & per suam solam gratiam ad Fidem revocari desideret. Atque ut homo ex suo libero arbitrio perijt, ita etiam ex libero arbitrio convertatur, ut benè considerat text. in dict. cap. de Iudæis, dict. cap. gratia, & dict. cap. ad Fidem, & D. Thom. Alvar. Pelagius, & Decianus ubi suprà. Ma-
21 ximè, si animadvertamus, † quod vel in amicis requirit Arist. lib. 8. Ethicor. Tertul. in lib. ad Scapul. & D. Isidor. lib. 2. de sum. bono cap. 2. ut nemo invitus amicus fiat. Nec-
22 non etiam, † quòd victima, quæ aliquo modo se invitam ad aram, & cultum trahi significabat, ut si ab ara profugisset, aut nimis esset reluctata, aut percussa mugitus ederet, à Romanorum, & aliarum gentium sacrificijs reijciebatur, quia putabatur, ingrata esse Deo, ut tradit Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 5. Plin. lib. 8. cap. 45. Plato lib. 5. Sympos. cap. 8. Tiraquel. in notis ad Alex. ab Alex. lib. 3. Genial. cap. 16. Brisson. lib. 1. de formul. pag. 17. & Gaspar Sanctius in Isaiam cap. 53. num. 37. Vnde illud Virgil. 2. Georg.

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

ubi Servius, Pontanus, & Cerda plura alia notarunt.

Secundò pro eâdem sententia perpendo, adeò verum esse, Iudæos, & alios quoslibet infideles natu maiores, & intellectu aliquali pollentes, per vim, & metum ad Fidem compelli non posse, ut Ecclesiasticis etiam præceptis, traditionibusque † repugnet, 23
parvulos ipsorum filios per Principes sæculares, aut Ecclesiasticos ab illis abducere, ut ipsis parentibus invitis baptismum recipiant, quamvis tales parentes eisdem Principibus subditi sint, imò & sub nostra privata servitute, & mancipio constituti. Nam cùm voluntarios milites, ut suprà diximus, eligat Christus, & parvuli isti intellectum non habeant, ut ea, quæ sibi utilia sunt, prospicere, & eligere posśint, in ipsorum parẽtum voluntate, & fide persistere creduntur, argum. text. & eorum, quæ ibi notantur in d. cap. maiores, vers. *Itẽ quæritur*, de baptism. cap. quæris, cap. parvuli de consecrar. distinct. 4. cap. quanto de divortio.

Quâ ratione, † & alijs, hanc sen- 24
tentiam expressè defendit D. Thom. in 2. 2. quæst. 10. art. ult. & 3 par. q. 68. art. 10. & communis Theolog. quam resolvit Caietan. ibidem, Bañez 2. 2. q. 10. art. 11. Aragon. pag. 312. Duran. Ricard. Palud. & alij in 4. dist. 5. & 6. Sotus eâd. distinct. 5. quæst. uni. art. 10. Acosta d. lib. 6. de procu. Ind. salu. cap. 3. pag. 574. Henriq. de baptismo lib. 2. cap. 25. Ant. Possevinus in Biblioth. 1. tom. lib. 9. cap. 7. pag. 392. Cardin. Tolet. in sum. lib. 2. cap. 21. num. 2.

doctè,

doctè, & eleganter Pat. Suarez in 3. tom.3.part.disput.25.sect.3.4. 5. & 6. ad quas se remittit, novissimè in tractat. de Fide, disput.18.sect.5. num. 11. & 15. Gabr. Vazquez tom. 2. 3. part. disput. 155. cap.5. Azorius dict. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 25. quæst. 11. Lud.de Torres de Fide, art. 12. disput. 53. dub.1. col. 648. Mag. Lorca in 2. 2. sect. 1. disput. 37. Fr. Thom.à Iesu de procur. omn.gen.sal. lib.5.part.1.dub.6.pag.210.Mag.Marquez in Gubernat.Christ.lib.1.cap.2. pag.8.Ant.Naldus in quæst.pract.verbo, *Baptismus*,quæst.6.

Et ex nostri iuris Interpretibus idem docent glossa in cap. Iudæorum 28. quæst. 1.dum tradit, quòd sicut adulti, ita nec parvuli ad Fidem sunt trahendi per vim, Ioan. Andr. Abb. Annanias,&Felinus in d.cap. sicut,de Iudæis, Cardinal. clem. 1. eod. tit. Calderin. cons.3. in fine, sub eodem tit. Marquar. de Susanis in tract. de Iudæ.:& Infid.§. part. cap. 2. num. 6. Paris. cons.2. num.17. & 34. Natta cons.434.per totum,lib.2. plenè Bursat. cons. 152. num. 11. volum.2. & cons.231. per totum, lib. 1. Lælius de Zanchis de privileg. Eccles. privileg. 142.num. 10. & 13. Borgnin. Cavalcan. decis. 21. num. 14. part.2. Simancas in Cathol. institut.tit.29. num. 51. & sequentib. Did. Perez in l. 3. titul.4.lib.8. ordin. & plurimi alij relati à Matth. de Afflict. decis. Neapol. 151. Emanuel. Suarez in Thesaur. commun.opinio. verb. *Iudaeorum liberi*, Vivio lib.2.opin.151.& Petro Cenedo in collectan.59.ad Decretal.numer.1. & ultra eos Menchaca lib.1. controvers.illustr. cap.8.num.12. Sebast. Ximenez in collectan. ad d. cap. Iudæorum,ubi refert hanc opinionem Salmanticæ publicè disputasse, & probasse, insignem illũ Doctorem Decretorum, & iuris Canonici Primarium, Didacum à Vera, Hierony. Zevallos in pract. comm. tom. 2. quæst. 753. num.1.& 7.& 4. tom. quæst.fin. num. 188. Anton.Cardosus in Report.Advocat. verb. *Sacramentum*, num. 22. Steph.Gratian.4.part. discept.forens. cap.114.& Philippus Paschalis in novissimo tract.de virib.patr.potest.cap. 7.per totum,& plenè Anton.Ricciullus in dict.tract. de iur.pers. extra Eccles. grem. const. lib.2.cap.32.per totum,ubi plures ampliationes,& declarationes adducit.

Pro quibus facit generalis † Ecclesiæ usus,& consuetudo,quæ nunquam 25 talem vim parentibus intulit, & specialis cõstitutio † Iulij Tertij data die 26 9. Iunij anno 1551. incipit, *Cùm sicut accepimus*, quam adducit Naldus ubi suprà, num. 20. ubi expressè inhibet sub pœna suspensionis à Divinis, & mille ducatorum auri, ipso facto incurrenda, ne quælibet persona Ecclesiastica, aut sæcularis, filios Iudæorum in locis status Ecclesiastici habitantium, tam masculos, quàm fœminas, invitis parentibus violenter auferre, seu subducere, nec præter formam sacrorum Canonum quomodolibet baptizare debeat, vel præsumat,&c.

Est namque verior, & receptior 27 opinio, † infideles iuribus, & effectibus patriæ potestatis tam in spiritualibus, quàm in temporalibus gaudère, ut probat text.in cap.2.de convers. in fidel.& contra Afflict.dict.decis.151. num.8.& alios,quos refert & sequitur Æmil. Ferretus cons.76. & Zevallos d.quæst.735.num.12. optimè docent reliqui omnes auctores suprà citati, præcipuè Vazquez, Torres, & Marquez,Lorca d.disput.37.n.13.& 18.& plurimi alij congesti per Ascaniũ Clementinum in tract. de patria potest. effectu 7.num.6.Paris.d.cons.2. num. 40. lib.4. Tiraquel. de primog. quæst. 66.num.2. Chassan. in consuet. Burgun.rub.6.§.3.num.22.Palac. Rubeu. in repet.rubr. de donat.inter. §.35. n. 6.Vivium d.lib.2.commun.opin.150.

Bursarum cons. 21. volum. 1. num. 5. & cons. 152. vol. 2. num. 7. Rolandum cons. 35. num. 28. volum. 2. Vrsillis in addit. ad Afflict. d. decis. 151. num. 6. Riminald. Iunior. cons. 275. num. 24. & Perr. Cenedum in collecta. 72. sup. Decretales num. 2.

Inter quos effectus, ille unus esse vi-
28 detur, iam inde à duodecim tabularũ legibus ductus, † ne filijfamilias aliã religionẽ, aliàve sacra colerent, quàm eorum parentes. Vnde & ipsi filij sub
29 patria potestate constituti in † sacris paternis esse dicebantur, l. si vivâ matre, C. de bonis quæ liber. l. cùm oporter in princip. C. eod. tit. l. filiæ licet in sacris, C. de collation. cum alijs, quæ latè observat Duaren. ad tit. solut. matrimon. cap. de nuptijs in principio, Alciat. lib. 1. prætermiss. verb. *Sacra*, Balduin. in rub. inst. de patr. potest. Sylvest. Aldobrandinus in §. 1. inst. eod. num. 33. Brisson. & Calijus de verb. iuris, verb. *In sacris*; Rævardus lib. 2. coniectan. cap. 11. Arias Pinel. in rub. C. de bon. matern. 2. part. num. 4. & in nostris terminis Ascanius Clementinus, & Philipp. Paschalis ubi sup. num. 1. Quamvis Fran. Connau. lib. 2. comment. cap. 13. num. fin. Inde id dictum
30 patet, † quòd filio pater, in cuius potestate est, sacrum quoddam, & venerandum simulacrum videri, & iudicari debeat; quod ego pluribus ornavi in meo tract. de crimine parric. lib. 2. cap. 2. pag. 109. Et sentire etiam videtur Foreat. in Necioman. dial. 15. num. 1.

Quinimo, etiam semotâ patriæ po-
31 testatis consideratione, † quæ in matribus, & in servis non reperitur, l. illud, §. ad testamenta, D. de bon. poss. cõtra tabul. l. nulla fœmina, D. de suis & legit. §. fœminę, inst. de adoption. §. 1. inst. de patr. potest. princip. inst. de nupt. adeò parentum voluntati in parvulorum baptismate standum esse, tradit doctis. Navarrus in cons. 4. sub tit.
32 de convers. infidel. in 1. part. lib. 3. † ut si parrem infidelem mori contingat, non possit infans eius filius baptizari, reluctante matre, quãvis superstit eius avus paternus ad Christianã Fidẽ conversus, qui instet, nepotem penes eum educari, & baptizari debêre.

Idemque observandum esse docet eod. cons. num. 17. & 18. utroque parente defuncto, ut non possit parvulus Iudæus baptizari invitis tutoribus, etiam si sit spurius ancillę filius: quia tales pueri, inquit, Divinæ providentiæ relinquendi sunt, argument. text. in d. cap. de Iudæis, 45. distinct.

Quæ tamen opinio Navarri in utroque casu difficultate non caret. Nam in primo, ipse in calce eiusdem consilij fatetur, contra suam opinionem latam fuisse sententiam & infantem avo Christiano traditum, & baptizatum. In secundo verò, † quia cõ- 33
munis est Theologorum sententia, quòd ubi parentes infideles longè à suis filijs parvulis absunt, benè tales filij à Christianis baptizari possunt, ut resolvit Azorius d. lib. 8. cap. 25. quęst. 11. & Fr. Thom. à Iesu d. lib. 5. dub. 6. pag. 211. Vnde multo magis parentibus mortuis idem fieri poterit, etiam spretâ tutorum contradictione. Nam licèt Paludan. in 4. distinct. 4. quæst. 4. articul. 3. doceat, ad eos parentum officium, & curam transire: Sotus tamẽ in eod. 4. distinct. 5. quæst. 1. articul. 10. bene concludit, non esse ita magnam iniuriam, si invitis tutoribus, filij infidelium baptismare donarentur. Et tur-
sus, quia † quod Navarrus de filijs an- 34
cillarum adiecit, supponens, eos invitis parentibus baptizari nõ posse: etsi conveniat cum opinione D. Thom. & aliorum, quos suprà citavimus: plures tamen oppositam sententiam in hoc casu magis admittunt, affirmantes, filios parvulos Iudæorum, & aliorum infidelium, qui in servitutẽ Christianorum redacti sunt, posse à parentibus auferri, & eis invitis baptizari, ut constat ex Soto in 4. distinct. 4. q. 9.

& ex

& ex multis alijs citatis à Simancas,
d.titul.29. num.51.Pat.Lud. de Tor-
res dict. diſput.53.dub.2. colum.652.
Ricciullo d.num.29. & Paſchali dict.
cap.7. num.12. ubi ad hoc conſiderãt
patriæ poteſtatis in ſervis defectum,
35 & expreſſum decretum † Concilij To
let.17.cap.8. ubi ita cavetur: *Qui Iu-
daeos in ſervitutem acceperint, in nullo eos
permittant rituum ſuorum ceremonias ce-
lebrare, aut colere, & filios eorũ à ſeptimo
anno, nullam cum parentibus ſuis habita-
tionem, aut ſocietatem habere permittant;
ſed fidelisſimis Chriſtianis nutriendos tra-
dant, & filios eorum, & filias Chriſtia-
nis in matrimonium tradant, ne infideliũ
patrum ſuorum ſemitas quibuſlibet occaſio-
nibus iterare poſsint.*

Iuxta quam ſententiam, ſi vera eſt,
inutilis erit labor Pet. Aragon.in dict.
36 2. 2. pag.309. † dum in quæſtionem
adducit, an homini Chriſtiano liceat,
alijs ſuorum mancipiorum parvulos
dare, ut alienati à parentibus, fiant
Chriſtiani? Cùm domini ipſi, ut dixi-
mus, id ſuo iure facere poſsint.

Planè, ſecundùm omnes, prædictæ
patriæ poteſtatis effectus, & parentũ
reluctatio, & contradictio nullatenus
37 attendetur, † ubi filij Iudæorum, vel
aliorum infidelium mentis compotes,
& pubertati proximi, ſacri baptiſma-
tis lavacrum ſpõtè petierint, & Chri-
ſtianam Fidem amplecti velint; quia
eo ipſo quòd rationis uſum attingunt,
ſui iuris effecti ſunt, in his, quæ ad ſuã
ſalutem ſpiritualem ſpectant, ex do-
ctrina D. Thom.3.part.quæſt.108.ar-
ticul.10. & ad hoc decem annos cum
dimidio ad minus requiri, benè obſer-
vat Burſatus dict.conſ.231.numer.4.
& ſeq. & Natta dict. conſ.434. num.
16.

38 Idemque erit, † ſi mater ad Fidem
converſa, voluntariè filium parvulum
baptizandum obtulerit. Hoc etenim
caſu, favòre Religionis, potiùs matri
fideli, quàm patri infideli defertur, ar-
gum. text.& eorum, quæ ibi gloſſa, &
DD. adducunt in d.cap.2.de converſ.
infidel.& in cap.Iudæorum 28. quæſt.
1. & eſt elegans conſ. 57. Barbatiæ,
volum. 3. ubi plenè hanc quęſtionem
examinat, quem refert & ſequitur Vr-
ſillis, dict.deciſ.151.num.8. Bertazo-
lus conſ.250.num.8. Paſchalis d.cap.
7.num.8.& ſequentibus, & Ant. Ric-
ciullus d.cap.132.num.14. ubi ſuffice-
re docet, quòd unus tantùm parens cõ
ſentiat, & num.29. ubi probat, quòd
ſi unus parens eſt fidelis, poterit filius
eius parvulus baptizari, etiam ſi diſ-
ſentiat tam pater fidelis, quàm infide-
lis.

Limitatur etiam prædicta conclu-
ſio † in filijs hæreticorum, & ubi par- 39
vuli in extremo vitæ periculo reperiũ
tur, ut præter alios obſervat Suarez
dict.3.tom.3.partis, quæſt.68.articul.
10.diſpu.25.ſect.3.Azorius d.cap.25.
quæſt.11. & Fr.Thom.à Ieſu d.dub.6.
pag.211. & Ricciul. ſup. num.31. &
33. Et generaliter ſub ea cautione ac-
cipienda eſt, ut quamvis baptiſmum
parvulis infidelium, parentibus invi-
tis, conferendum non eſſe, dicamus,
valeat † tamen, & teneat, ſi de facto 40
collatus fuerit, neque amplius ſuis pa
rentibus ſint tradendi, ut argum.text.
in d.cap.Iudæorũ 28.quęſt.1.& cap.2.
de converſ. infidel. docet Caietan. d.
3.part.quæſt.68.articul. 10. Sylveſter
verb. *Baptiſmus* 4.quæſt.7. Angles, So-
tus in 4.diſtinct.5. quæſt.1.articul.10.
& communis Theologorum, quam re-
ſolvit Thom. à Ieſu ubi ſup. verſ. *An
filij*, concluſ.6.& ex noſtris Æmil.Fer-
retus d.conſ.76.num.6. Zevallus d. q.
735.num.2.& 22. Paſchalis d. cap. 7.
num.11.& Ricciullus dict.tract. lib.2.
cap.34. Quia † multa fieri prohiben- 41
tur, quæ tamen facta tenent, l. patre
furioſo, ubi Iaſ.D.de his qui ſunt ſui, l.
1.§.quamvis, de poſtulando, cap.ſi vir,
diſtinct.23.cap.ad Apoſtolicam de re-
gularib.cap.2. de verbor.ſign. cum la-
tè traditis à Iaſon. ibidem num. 11.
Lud. Gomecio in cap.1. de iudicijs ex

num.88. Niconicio in rub. solut. matrim.num 11.& Claudio Ptaro lib.4. Gnoseon.general.iut.tit.8.cap.4.pag. 195. & à nobis infrà lib.3.cap.1.

Quibus addere licet quæstionem à prædictis non valdè distantem, & in his Indiarum partibus sępè contingentem, quam movet Ferdinan.Zurita in suis quæstion. Theolog. quęst. 17. An
42 scilicet † suaderi licitè possint infideles,qui ipsi baptizati nolunt, ut saltem filios suos offerant baptizãdos? In qua ipse benè respondet, pium hoc,& licitum esse; quia quamvis infidelis malè agat, & graviter peccet, tradendo filium legi, cui non adhærear; benè tamen exhortari potest, ut filium suum baptizari permittat, & cum Christianis educari; in hoc etenim illi non tam peccatum suadetur, quàm pium opus erga infantem exercetur, ex traditis à D.Thom. in 2.2.quæst.10. art.12. & quæst.78.art.4.& in 3.part. quęst.64. art.6.& quęst.68. art.10.Et an oblati baptismo à parentibus infidelibus sanitatis causâ, sint cogẽdi ad fidem? plenè post alios, disputat, & affirmativè resolvit Ricciullus d.cap.32. num.32.

43 Tertiò, † eiusmodi bellorum, quæ Fidei, & Religionis propagandæ causâ inferri dicuntur, iustificationem impugnat, quòd sive sacræ Scripturæ testimonia, sive Ecclesiæ traditiones, vel antiquum usum,& observationem consideremus, nunquam inveniemus potestatem cogendi infideles ad Fidẽ, aut belli sub hac occasione illis infligendi, fidelibus concessam fuisse. Cùm
44 potiùs † D.Paul. dicat.1. Corinth.5: *Quid mihi de ijs, qui foris sunt? nam eos Dominus iudicabit*; de quo loco,& alijs similibus plura diximus suprà hoc lib. cap.14. ex num.21. Et ad Thessal.4: *Rogamus vos fratres, ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis, & ut honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis.*
45 .1. Et Christus ipse, † cuius omnis actio nostra debet esse institutio, cap. significasti, ubi Abb. de electiõn. cap. qualiter & quando el 2. de accusatio-
nib. † Apostolis per universum mun- 46
dum ad Evangelium prædicandum dimissis, in quotum locum hodie Prædicatores succedunt, cap. in novo 21. distinct. se eos tanquam oves, aut agnos in medio luporum mittere dixit, & pacem tantùm,humilitatem, mãsuetudinem,prudentiam serpentũ & simplicitatem columbarum commendaverit,& ut baculum, virgam, aut gladium non ferrent, sed incredulorum, fidem non recipientium,pœnas Divino iudicio reservarent, pulveremque de pedibus excutientes, ab illorum domibus & civitatibus exirent, ut constat Matth.10.Mar.16.Lucæ 9. &
10.& Ioan.3. Quæ † verba exponens 47
ibidem D.Hieron.notat,omnia instrumenta coactionis Dominum prohibuisse, & pacem docuisse; & melius D.Ambros.lib.6.in Lucã: *Qualis* (ait) *debeat esse, qui Evangelizat Regnum Dei, præceptis Evangelicis designat, ut sine virga, sine pera, sine calceamentis, sine pane, sine pecunia, hoc est subsidij sæcularis adminicula non requirens, fideque tutus, putet sibi quominus ea requirat, magis posse suppetere.*

Vnde in d.cap.maiores,de baptism.
dicitur, † eiusmodi coactiones Chri-
stianæ Religioni adversari, quod etiã 48
sentit Gregor. Papa lib.1.epistola 91. & lib.11.epist.15.& melius lib.2.epist.
52. relatus † in cap. quid autem 45. 49
distinct.ubi similia bella damnans,quę sub Religionis prætextu suo tempore aduersus infideles peragebantur, sic in-
quit: † *Nova verò, & inaudita est ista* 50
prædicatio, quæ verberibus exigit fidem, cùm Christus id primum dicere Apostolis iusserit, ubicumque ingressi fuissent, Pax vestra revertetur ad vos.

D. quoque Chrysost.homil.34.sup.
d.cap.10.Matth. ita eandem † Apo- 51
stolorum missionem exponit: *Omnem mansuetudinem eos habere iubet, nec id solùm; sed columbæ quoque simplicitatem.*

Ma-

Magis certè, atq; mirabilius est mentem, atque animum adversariorum commutare, quàm gladios ipsos superare. Erubescant igitur qui contra facientes, quasi lupi adversarios suos persequuntur, cum videant innumeros lupos; hoc est Gentiles ab ovibus vinci paucissimis, videlicet à discipulis. Et certè quousque sumus oves, facilè hostes vincimus: cùm verò in naturam luporum transimus, tunc superamur: tunc enim nullum à pastore nobis patrocinium adest, qui non lupos, sed oves poscit habere.

Et D. Ambros. lib. 2. sup. Luc. cap. 54: *Humilis, inquit, magistri officium exequantur, eos enim misit ad seminandam Fidem, qui non cogerent, sed docerent, nec vim potestatis exercerent, sed doctrinam humilitatis attollerent. Quo loco humilitati putavit etiam patientiam copulandam, quia ipse iuxta testimonium Petri, cùm male diceretur, non maledicebat, cùm percuteretur, non percutiebat. Et cùm Apostoli ignem de cœlo petere vellent, ut consumeret Samaritanos, qui Iesum intra civitatem suam recipere noluerunt, conversus, increpans illos, ait; Nescitis, cuius spiritus estis: filius hominis non venit animas perdere, sed salvas facere.*

Quibus attidens D. Paul. 1. Corint.
52 1. & 2. 10. † non in nobilitate, sapientia, aut potentia fundamentum Apostolicæ vocationis, & prædicationis constituit, neque in armis carnalibus, & temporalibus, sed in sola Fide, & Verbo Dei. Cuius scuto muniti Apostoli, & eorum successores totius Orbis conversionem tentarunt, & non inferendo Regibus bella, non præsidijs militaribus stipati, non invadendo Principum civitates, non occupando per vim alienas terras, nō mortem minitando, non tormenta inferendo, Ecclesiam plantarunt, ac per Orbem terrarum longè, latèque propagarunt: sed obediendo, patiēdo supplicia, martyria, mortes tolerando, & sanguinem suum fundendo, sancta, stabiliaque Ecclesiæ Christi initia dederunt. † Qui
53 hanc vim, & efficaciam sanguini Martyrum, Sanctorumque afflictionibus dedit, ut multorum bonorum semina essent, & sicut ex grano frumēti, quod in terram cadit, & mortuum est, multus fructus consequitur: ita ex morte Martyrum magna sementis novorum Christianorum copia succresceret.

De quo, historię plenissimæ sunt, & plurima tradit Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 2. cap. 11. & lib. 7. cap. 3. & in nostris terminis Thom. à Iesu d. lib. 4. pag. 123. & habetur in cap. 1. de reliq. & vener. Sanct. & cap. 1. iunctâ glos. penult. de sacra unct. ubi refertur, qualiter D. † Petrus, Christum Dominum imitatus, Martialem & socios in Germaniam misit, ut Evangelium prædicarent: & extat simile exemplum D. Gregorij, Melitum, Augustinum & Ioannem ad Britannorum, sive Anglorum, conversionem mittentis, in cap. si gens Anglorum 56. distinct. & apud Bedam in hist. Anglica, lib. 1. cap. 25. Polid. Virgil. in eâdem hist. lib. 4. ex pag. 63. & Thom. Bozium de sign. Eccles. Dei lib. 4. cap. 1. vers. *Gallijs adiacet.* Qui etiam † antiquiorem aliam in eâdem Anglia prædicationem cōmemorant, quam indigenæ ab Arimathia, temporibus Regis Lucij, factam affirmant, adeò ut se prius, quàm Hispania, & Gallia Fidem suscepisse contendere velint; quorum tamen errorē convincit Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 7. num. 15. 54 55

Quæ cùm ita se habeant, parum tuta, & secura videtur prædicatio, & cōversio, quæ minis & terroribus Fidem inducit. Nam apud omnes † constat, 56 urgentissimum, & efficacissimum esse illud argumentum, quod ex Divinis actionibus, atq; Scripturis, Sanctorum Patrum testimonijs, & exemplis, vel ex longævo Ecclesiæ usu, auctoritate, aut traditione deducitur, sive affirmativè, sive negativè sumatur, ut patet Matth. 12. Ioan. 8. Paul. ad Ephes. 5. & ad Philip. 3. cap. consuetudine, cap.

tidi-

ridiculum, cap. Ecclesiasticarum, distinct. 12. cum alijs, quæ latè adducit D.Thom. 2.2. quæst. 10. art. 12. Canus de locis Theologicis lib. 3. & 7. Simancas in Cathol. instit. tit. 22. & tit. 24. num. 16. & 26. Valdes ubi sup. cap. 2. in princ. eruditiss. Senator. Madera in discurs. mont. Sanct. Granat. cap. 22. & 38. Pineda in Ecclesiast. cap. 12. vers. 11. pag. 1204. Valençuela in monit. contra Venetos 6. part. num. 240. & seqq. & in discurs. status, & belli 2. part. consider. 12. per totam, & alia in nostræ quæstionis specie adijciens Episcopus Chiapens. in Apolog. contra Sepulved. fol. 12. 13. & 42. Sotus in 4. distinct. 5. quæst. unica, art. 10. vers. *Quartò, id evidentissimè*, Malferitus d. cons. 769. num. 8. & Ioseph. Acosta d. lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 2. & 3.
57 ubi inquit, † quòd Ecclesia per mille & quingentos annos nullum iurisdictionis actum exercuit in infideles, nec eos bonis spoliavit, vel sibi subijci nolentes coëgit, & idem novissimè concludit, eodem argumentationis genere usus, Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 18. sect. 1. num. 9. & iterum sect. 3. num. 5: *Quia in traditione*, inquit, *Ecclesia nullum est talis potestatis indicium, neque in usu eius, neque in scriptura: imò est contra morem, & praxim Ecclesiæ. Nam Apostoli, & successores eorum profectò non illo modo prædicarunt Evangelium*: & Fr. Thom. à Iesu ubi
58 sup. qui addit, † existimandum non esse, Deum esse mutatum, eiusque sapiẽtiam aliam nunc formam in hominum conversione sequi, quàm anteà sequi solita fuerit, & prædicationem Evangelij militari custodiâ, & strepitu armorum munitam à Christi schola ita discrepare, ut incredibile appareat, eo prædicationis genere insignem aliquem proventum expectari posse, licèt fortuitò aliqui per insinuationem convertantur.
59 Extatque sæpesæpius † Regijs schedulis & instructionibus cautum, ut expeditiones, quæ in his Indiarum partibus ad Fidem propagandam, & spiritualem Indorum salutem curandam, aguntur, Apostolico more, ac modo omnino procedant, & ab eis militum, atque armorum manus, & terror longissimè absint, ut præcipuè constat ex quadam schedula, data en el Pardo 10. die Februar. anno 1609. ad Excellentiss. Marchionem Montesclariũ directa, quę de conversione Indorum Chiriguanensium agens, ita habet: *I que estas entradas se hagan sin intervenciõ de armas i soldados, como lo tengo ordenado*. Et postea: *I no consentireis, que en estos descubrimientos, i conversiones intervenga gente de guerra*. Idem disponitur in alia schedula, Matrit. 30. Ianua. anno 1607. ad eundem Marchionẽ missa, & in alia 2. Octobr. eiusdem anni, ibi: *Porque aunque en la instrucciõ de nuevos descubrimientos se previno todo lo necessario para que esto se haga por el orden q̃ conviene, i està determinado, entrãdo por medio de la doctrina, i suavidad del Evangelio sin ruido, ni estrepito de armas, &c.* Quod idem repetitur, & pręcipitur in alia epistola Matrit. 5. Decembr. & schedul. ult. eiusdem mẽsis ann. 1608. ad eundem Marchionem directa, de quibus infrà lib. 3. cap. 5. num. 33.

QUARTÒ adversus superiorem titulum facit, † quòd etsi, licitum esse, 60
concederemus, infidelibus, & barbaris gentibus eâ de causa bellum movère, ut Christi Fidem eis prædicatam vel prędicandam reciperent: adhuc tamẽ Christianos Principes hoc iure uti nõ expedirent. Tum quia † infideles, qui- 61
bus anteà Fides sufficienter annunciata non fuit, infidelitatem negativam inculpabilem habent, atque ita sine aliquo suo crimine punirentur, ut diximus sup. hoc lib. 2. cap. 10. ex num. 76. Tum etiam, † quia gravia, & in- 62
gentia scandala eiusmodi bellorum ratione inter ipsos infideles generarentur, quæ Fidei nostræ receptioni magnum impedimentum afferrent; cùm

notissimum sit, nullam in bellis clementiam repetiri, sed potius omnia damnis, iniurijs, & calamitatibus subiacere; quæ latè enumerat D. Augustinus epist. 186. & lib. 3. de civit. Dei, cap. 24. & cap. 30. D. Hieronym. lib. 1. epist. 3. & Nos infrà lib. 3. cap. 5. num. 42. prosequemur.

63 Scandali † autem vitandi ratione, plura excusanda esse, quæ alioqui legitimè fierent, multis exemplis, & argumentis probatur in cap. 1. & 2. de novi oper. nunt. cap. 3. de iure patron. cap. quia circa, de consang. & affinitate, cap. 1. de offic. delegat. lib. 6. cap. unusquisque 22. quæst. 4. cap. si ergo, ubi glossa verb. *Clamoribus*, 8. quęst. 1. l. qui cædem, D. ad leg. Cornel. de sicarijs, D. Thom. 2. 2. q. 8. art. 1. in fine, ubi
64 dicit, † quòd Princeps nō punitur, ubi timetur de scandalo, glossa ult. in cap. si quis ordinatus 90. distinct. ubi in-
65 quit, † quòd aliàs excōmunicādus excōmunicati non debet, si scandalū timeatur, iunctis alijs, quæ latissimè adducit Abbas, & notanter eius additio, in cap. consideravimus, in fine, de electione, Romanus in repet. l. si verò, §. de viro, fallen. 7. D. solut. matrimon. Barbat. cons. 11. lib. 1. & cons. 20. lib. 2. Felin. in cap. 2. de præscript. Decius cons. 151. col. 3. Tiraquel. de pœn. temper. causa 46. per totam, & de primog. quæst 4. in fine, Paris. cons. 68. num. 132. vol. 4. Mar. Mantua cons. 121. n. 64. Quintil. Mandos. in tract. de signat. gratię, tit. dispensation. mattim. vers. *Ad evitandum*, pag. 38. Covar. in Reg. peccatum, 1. part. ex num. 1. & 6. Sebastian. a Ximenez in remission. ad cap. qui scandalizaverit de regul. iuris, Bobadilla in Politica lib. 3. cap. 7. num. 55. & novissimè Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. litt. S. conclus. 51. & 52. Gabriel Vazquez in opusculo de scandalo, & Pat. Suarez in tract. de charit. disput. 10. sect. 1. & 2.

Et hoc nimirum est, quod in simili quæstione tradit D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 11. docens, † ritus infidelium, 66
etiam nobis subditorum, tunc tolerādos esse, quando, si de eis aufetendis ageretur, aliquod scandalum, vel dissidium provenire posset, vel aliquod impedimentum salutis eorum, qui paulatim sic tolerati, converterentur ad Fidem. Propter quod, inquit, etiam hæreticorum, & paganorum ritus aliquando Ecclesia toleravit, quando erat magna infidelium multitudo.

Vnde in nostra eàdem quæstione concludit Azorius d. lib. 8. instit. Moral. cap. 26. quæst. 11. multo maiori ratione adversus infideles non subditos, bella ob solam Fidei receptionem inferenda non esse, quia esset potius illam impedire, & retardare, quàm promovère.

Quod etiam probant, & latiùs prosequuntur Sotus in 4. distinct. 5. quęst. unica, art. 10. pag. 267. Victor. in 1. relect. de Indis, num. 39. Chiapa in Apolog. contra Sepulved. fol. 12. 13. & 42. Acosta de procur. Ind. salu. lib. 2. cap. 13. Fr. August. Davila in histor. Mexicana Ord. Prædicat. lib. 2. cap. 53. & 54. Thom. à Iesu d. lib. 4. pag. 123. & 124. & Pat. Suarez d. tract. de Fide dispu. 18. sect. 1. num. 9. & sect. 3. num. 6. pluribus demonstrantes, † damna, 67
strepitus, & scandala, quæ ex bellis oriuntur, omnino Evangelij prædicationi, & introductioni adversari, & nihil Fidei magis, quàm violentiam officere.

Nam, † cùm ij, qui Christi legem 68
annuntiant, & in ea proficere student, in charitate vivere debeāt, finis enim omnium præceptorum est charitas, ut inquit D. Paul. in epist. ad Titum cap. 1. Perfecta † autē charitas foras mit- 69
tat timorem, ut habetur 1. Ioan. 4. non poterunt infideles utilissima hæc charitatis rudimenta percipere, si ab illis, qui ea prædicant, primo ingressu terrentur, & se debellari, bonis spoliari, & occidi conspiciunt. Neque ullo modo eiusdem legis mansuetudinem, sua-

vita-

vitatem, & æquitatem agnoscant, si
illius professores ac magistros omnia
per sævitiam, duritiem, avaritiam, &
iniquitatem facere vident. Quin po-
70 rius † illam blasphemabunt, & detesta-
buntur, existimantes, nostram legem
dare licentiam violandi iura gentium,
imò & ius naturæ, occupando res alie-
nas invitis dominis, & inferendo bel-
lum sine titulo iusto. Vnde duriores
etiam fient, & magis indispositi ad Fi-
dem suscipiendam, & Christiani infe-
stissimi hostes Barbaris ipsis redden-
tur, atque de eorum numero erunt; de
quibus Michæas Propheta cap. 2. præ
dixit: *Et eos, qui transibant, simpliciter
convertistis in bellum.*
71 Prout † re ipsâ contigisse tradit Fr.
August. Davila dict. cap. 54. pag. 219.
narrans, Indos aliquos Novæ Hispa-
niæ, ob militum nostrorum scelera, &
sævitiam, ita nomen Christi, & Chri-
stianorum exossum habuisse, ut Reli-
giosis viris, qui posteà ad eos conver-
tendos, furiori, & ardentiori Fidei
zelo accesserunt, necessarium fuerit,
illis suadere, se non Christianos, ut il-
los milites, sed patres Christianorum
esse, & licèt sub eadem Fide, aliud ta-
men vitæ institutum, & veræ Christia-
næ religionis officium profiteri.

Et ut daremus, huius timoris ratio-
ne infideles ad Fidem devinctis mani-
bus pervenire: adhuc tamen posteà ex
hac cõversione plura quidem damna,
& scandala nasci, & timeri potuissent,
prout advertit, & exemplis ostendit
Episcopus Chiapens. ubi sup. & Mar-
quard. in tract. de Iudæis, & infidel. 3.
72 part. cap. 2. num. 5. Nam † quemad-
modum coacta matrimonia difficiles
solent exitus generare, ut aliàs dicitur
in cap. requisivit 17. de sponsal. ita &
spirituale connubium, quod in baptis-
matis susceptione contrahitur, si me-
tu, vel terrore fiat, aut quavis alia ani-
mi concussione, in blasphemiam, apo-
stasiam & alios errores degenerat, &
frequentiùs, non tam infideles ad cre-
dendum movet, quàm ad fingendum
se credere, & Fidem Christianam re-
cipere, ut multis exemplis ex historijs
petitis cum Sigiberto, Cranzio, & a-
lijs probat Maiolus de perfid. Iudæor.
pag. 186. & sequentib. quod † imma- 73
ne sacrilegium est, ut rectè docet Vi-
ctor. sup. d. num. 39. Et ante eum Ca-
ietan. 2. 2. quæst. 10. art. 8. qui hoc ar-
gumento convincit eos, qui metu pœ
næ ad Fidei professionem infideles in-
ducunt, qui illam priùs voluntariè, sal-
tem indirectè non susceperunt, & ad
sacrilegium concurrere docet, & se-
quitur Gregor. de Valencia d. punct.
6. col. 409. rectiùs agitur, & Sotus d.
quæst. unic. art. 10. pag. 269. ubi refert,
quòd † in hac mansuetudine, & sua- 74
vitate prædicationis Fides, nostra dif-
fert à perfidia Machometi; nam illa
tanquam quæ nullâ ratione persuade-
ri poterat, vi, & armis in mundum ob
truta est; nostra † verò per homines 75
inermes, & mites, solâ veritatis ener-
giâ mundum vicit, iuxta illud Ioan. 1.
5: *Hæc est victoria, quæ vicit mundum,
fides nostra.*

Quod quia exactè aliquãdo servatũ
nõ est, † plura mala conrigerũr, quæ re 76
ferũr Chiapa, Acosta, & Avila ubi sup.
& Hispani homines, qui primis illis
harum Indiarum expeditionibus mili-
tarunt, malè apud nostros, & exteros
audire cœperunt, quòd hoc Religio-
nis prætextu, magis tamen divitiarũ,
quàm animarum, lucro inhiantes, plu-
res Indos deleverint, quàm converte-
rint, ut ex Petro Zieza, Ioan. Metel-
lo, & alijs narrat Theatr. vitæ hum. vo
lum. 12. lib. 3. pag. 2739. & 2753. & di-
ximus sup. lib. 1. cap. 16. ex num. 94. &
lib. 2. cap. 3. num. 60. & repetimus in-
frà lib. 3. cap. 5.

Et hoc dolens Fr. Ioan. à Ponte in
conven. utriusq; Monarch. lib. 2. cap.
5. §. 2. pag. 108. in margine, refert se au-
disse † à B. Fr. Michaële de Benavi-
des Archiepiscopo de Manila, quòd in 77
aliquibus partibus Indiarum Macho-

metani suam sectam Indis iuxta legẽ, & normamEvangelicã proponebant, & prædicabant:at Catholici nostram, iuxta regulas,& præcepta Machometis: væ autem,inquit,Theologis,qui talia consulunt.

78 Et † conducunt verba D.Vincentij lib. 1.quem refert Chiapensis ubi sup. fol.13. ubi illud Machometis reprehendens, qui dicebat, se in terrore gladij,& vi armorũ missum fuisse: *Adverte* (inquit)*si huiusmodi prædicatio ad DeiProphetam debeat pertinere,in quibus nihil est aliud,quàm fraus & violētia, & humani sanguinis effusio, & quidquid prorsus latrones & viarij insidiatores faciunt, agebatur.*

Quibus addere licet cum Rutilio Benzonio lib.5. de ann.Iubil.cap.10.
79 pag.131.& seq. Tantùm abesse, † ut Deus mediantibus bellis fidem suam extendi desideret, quòd pacem potius sæpè, tanquam medium opportunum. elegerit, vel ad Evangelium prædicandum, vel ad Divinas, Canonicasque leges promulgandas, vel denique
80 ad Religionem tuendam. Sic † enim Oseæ 2. dicitur: *Et arcum, & gladium & bellum conteram de terra.* Et Michęç 4. atque etiam Isaiæ 2: *Concident gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Quæ loca ad litteram intelliguntur de summa pace temporali, quæ in universo Orbe tempore Nativitatis Christi vigebat,ut commodior via Evangelio per totum illum prædicando patêret, ut constat ex D. Hierony. ibidem, qui adnectit, tunc impletum esse illum Angelorum concentum: *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: & in diebus eius orta est iustitia, & multi-*
81 *tudo pacis.* Tunc etiam † Templum Iani Quirini clausum fuit, quòd non nisi in summa tranquillitate fiebat, ut prodit Suetonius in Augusto cap. 22. & in Nerone cap. 14. Orosius lib. 6. cap. 22. Eutrop. lib.9. in Gordiano, Euseb.lib.9.demonstr.Evang.cap.17. Cardin. Baron.tom.1. annal. Martyrol.Roman. in die Natalicio Domini,
ibi:*Toto Orbe in pace composito.*Et † Vir 82
gilius ita de Augusti tempore canens lib.1.Æneid.

Aspera tunc positis mitescent sæcula bellis.
—— Diræ ferro compagibus arctis,
Claudētur belli portæ:furor impius intus,
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Est † autem elegans descriptio pacis, 83
quã Isaias proponit,ab eventu nimirũ sumta. Nã ut belli tẽpore agri vastantur,agricultura cessat,& rustica instrumenta in arma bellica cõvertuntur,ut bellè ostendit Virgil.1.Georg.& 7.Æneidos,Ovid.1.Fastor.& habetur Ioëlis 3. Sic regnante pace contraria vigent studia,& quæ Martis anteà,Cereris posteà ministerijs arma deserviunt,
iuxta illud † Martialis lib. 14. epigr. 84
34.cuius titulus: *Falx ex ense*:

Pax me certa ducis placidos conflavit in enses
Agricolæ nunc sum,militis antè fui.

Neq; minus appositè nostro instituto favet alia expositio,quã ad prędicta loca tradit post alios Gasp. Sãctius sup.
d.cap.2.Isaiæ n.9.vers.*Sed ego*; † nem- 85
pè Prophetarũ sensum esse,illam futuram esse Christi œconomiam,& illam Evangelij lęgẽ,ut homines nõ ad bellũ inflamment, sed ad pacẽ adducant.
Pro qua Ego ultra illum expẽdo † in- 86
signem locum Arnobij lib. 1. contra Gentes,ubi ostendens,quantum mundus hac in parte legi Evangelicæ debeat,sic eleganter scribit:*Cùm magisterijs Christi acceperimus,ac legibus,malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti, quàm irrogare esse præstantius, suum potius fundere, quàm alieno polluere manus,& conscientiã cruore.Habet à Christo beneficium iamdudum Orbis ingratus, per quem feritatis mollita est rabies,atq;hosti-*

les

les manus cobibere à sanguine cognati animantes accepit.

Et utramque etiam interpretationem accipere poterit † illud Zachariæ cap. 14: *In die illa erit, quod super frænum equi est Sanctum Domino*, idest, ut D. Hierony. & Cyrillus exponunt, tunc summa pax erit (scilicet nascētis Christi, vel legis gratię temporibus) nec indigebunt equis, qui ad pugnam apti sunt, Proverb. 12. ac propterea omnia eorum ornamenta Domino consecrabuntur. Quamvis D. Ambros. in Oratione de obitu Theodos. Imperatoris, Theodor. lib. 1. historiæ Ecclesiat. cap. 18. Sozomen. lib. 2. cap. 1. Nicephor. lib. 8. cap. 29. & idem D. Cyrillus in eūdem locū Zachariæ supra dicta eius verba interpretentur † de fræno Cōstantini Magni, in quo unus ex clavis Crucis Christi ab eo positus fuit, ut per factarum rerum venerationem victoriam in prælijs obtinêret, atque eiusdem clavi præsidio, pericula belli evitaret; licèt hæc expositio ridicula D. Hieronymo videatur.

87

88

Qvintò & ultimò, superioribus inhærendo, cōsidero, quòd si, ut assertores contrariæ sententię perpendunt, ideò armatis militum manibus, & bellorum concussionibus, in conversione Indorum utendum fuit, quoniā media suis finibus convenire debent, & potestati, cui competit finis, competit etiā cura de medijs: longè maiori ratione affirmare debemus, hæc omnia, hdem prædicare, suadêre, & propagare volentibus, summopere fugienda esse. Nā cùm in omnibus multum valeat † illud Senecæ dictū lib. 1. de Clementia: *Ingenia nostra, ut nobiles, & generosi equi, melius facili fræno reguntur.* In hoc tamen munere animarum ad Fidem convertendarum, plurimum quidem id observari debebit: † quoniam lex Christi maximam libertatem, voluntatem, & suavitatem in sui introductione, & suasione requirit, ut docet D. Thom. 2.2. quæst. 10. art. 8. Rainerius in Panteologia 1. par. cap. de infidelibus, & Nos suprà in primo, & tertio huius capitis argumento latissimè probatum reliquimus. Vis † autem, timor, aut metus multum minuit de voluntario, ut docet Aristot. lib. 5. Ethic. ad Nichom. imò nihil voluntari, & consensui tam contrarium est, quàm vis, atque metus, ut ait Vlpian. in l. nihil cōsensui 116. D. de reg. iuris, ubi Petr. Faber. & Rævard. plura alia in eiusdē sententiæ comprobationem adducūt. Atque adeò in medijs † errare videntur, & igniculos fidei opprimire, quos fovere desiderant, qui verberibus, loco verborum utuntur, & dum voluntatem quærunt, voluntarium excludunt, & Apostolorum officium contra morem Apostolicum exercentes, plus se per minas, bella, & armorum terrorem profuturos sperant, quam per pacem, mansuetudinem & prudentiam, ita enixè à Christo Domino commendatam, & per exemplum puritatis, & sanctitatis vitæ ab omni avaritia, & turpitudine liberæ. Quibus dumtaxat armis in hac militia procedendum esse, Christus ipse Ioan. 6. & D. Paul. 1. Corinth. 1. & 2. 10. † & omnes Ecclesiæ Patres passim scribunt.

89

90

91

92

93

Inter quos Gregor. relatus in d. cap. quid autem, & cap. qui sincera 45. distinct. novam, & inauditam illam prædicationem appellat, quæ verberibus exigit fidem, & blandimentis, non asperitatibus prædicandam animadvertit. Et iterum lib. 1. epist. 34. sic ait: *Eos enim, qui à Religioni Christiana discordant, mansuetudine, benignitate admonendo, suadendo ad unitatem Fidei, necesse est congregare. Ne quos dulcedo prædicationis, & prætentus futuri iudicij terror ad credendum invitare poterat, minis, & terroribus repellantur. Oportet ergo, ut ad audiendum de vobis verbum Dei benignè conveniant, antequàm austeritatem, quæ supra malum extēditur, expavescant.*

Et Div. Athanas. in epistol. ad solitariam vitam agentes, quem refert Balthas. Chavassius de notis veræ religionis, pag. 845. hoc veluti signo religionem nostram ab hæreticorum perfidia distinguit, sic inquiens: *Nova ista, & execrabilis hæresis, quos non potuit verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere annititur; atque ita vel se ipsam, quàm non sit pia, & Dei cultrix manifestat. Piæ enim religionis proprium est, non cogere, sed suadere, siquidem Dominus non cogens, sed libertatem voluntati permittēs dicebat: Si quis vult venire post me, &c.*

Chrysost. quoque & Ambros. quorum verba retulimus suprà hoc capite numer. 14. mansuetudine, exemplo, & doctrinâ, non coactione, aut terrore ministerium istud peragendū esse testātur; & tunc in eo Prædicatores proficere, cùm oves sunt, tunc verò retrocedere, & superari, cùm in naturā luporum transierint.

Et hoc etiam est, quod docuit Div. Augustin. in sermon. de puero Centurion. *Infidelibus blandiendum est, nō irascendum, ut per amorem, & dulcedinem possint Christo lucrari.* Et Div. Dionysius in epistol. ad Denophil. in fine, ita scribens: *Doceri quippè ignaros decet, non supplicijs affici; sicut & cæcos non cruciamus, sed ad manum ducimus. Ingentis enim horroris est, quòd is, quem Christus summè bonus errantem in montibus requirit, fugientemque revocat, & vix repertum sacris humeris revehit, abs te affligitur, repudiatur, abijcitur.*

94 Planè enim, qui † his passibus ambulant, & quæ verbis suaviter docent, factis ipsis exemplariter implent, faciliùs, & securiùs infideles, quantumvis barbaros, movent, & sibi, & Deo, quem prædicant, majorem Fidem, amorem, & auctoritatem conciliant; cuius è contrario blasphemiā, aut vilipendium illi, ut suprà diximus, suscitare noscuntur, qui armis, & terroribus Evangelij legem extendere volunt, & adversam disciplinæ suæ vitam agere non verentur. Etenim, ut præclarè inquit Div. Chrysostom. in homil. 4. sup. 2. ad Titum,
non † ex verbis dogma verum, sed ex 95
ipsis rebus, atque vitâ Gentiles iudicare consueverunt. Et S. Leo serm. de S. Laurentio: *Facilis ad cohortandum fit oratio, efficax ad suadendum: validiora tamen sunt exempla, quàm verba, & plenius est, opere docere, quàm voce.*

Et ita Paul. ad Philip. 2. † Prædi- 96
catores cōmonefacit, ut sine reprehēsione vivant in medio nationis pravæ, atque perversæ, & modestia eorum nota sit omnibus hominibus, & 1. Petr. 2: *Conversationē vestram inter gētes habentes bonam, & in eo quod detrectant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.* Idem etiam disertè docet Div. Hieronym. sup. capite 5. Matth. inquiens;
Prædicatores verbi, auri, & argenti 97
cupidos esse non debēre, ne infideles existiment, ea de causa prædicare, & ne incurramus in illud Pauli, qui prædicas non furandum, furaris, qui prędicas non mœchandum, mœcharis, execraris idola, & sacrilegium facis.

Et non minus aptè, & eleganter Div. Chrysostom. in homil. 1. Imperfect. super idem cap. Matthæi: *Per illos quidem* (inquit) *qui dicunt, & non faciunt, blasphematur Deus: utpotè, si benè doceant, & melius vivant, videntes Gētiles dicunt: Benedictus Deus, qui tales habet servos. Verè enim illorum est Deus verus: nisi enim ipse esset iustus, nunquam populum suum circa iustitiam sic teneret. Nam scientia Domini ex moribus familia demonstratur. Si autem benè doceant, & malè conversentur, videntes Gentiles dicunt: Qualis est Deus eorum, qui talia agunt? Numquid sustineret eos talia facientes, nisi consentiret operibus eorū? Vide quomodo Deus per malos Christianos blas-*

phematur, nec potest dominus bonam opinionem habere, qui malam familiam habet. Vnde Paul. ad Roman. 2. unum dictum est ad populum Dei: Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes. His concordat D. Augustin. in lib. de vita Christi, dum inquit: *Sanctum esse populum suum Deus voluit, & ab omni contagione iniustitiæ & iniquitatis alienum, ut nihil in eo gentes, quod redarguerent, invenirent, sed quod admirarentur, & dicerent: Beata gens, cuius Dominus Deus eorum, populus, quem elegit hæreditatem sibi.* Et D. Polycarpus Martyr, unus ex S. Ioannis Discipulis, in epistol. quam ad Philip. scripsit, ita ait: *Omnes vos invicem subiecti estote, conversationem vestram considerantes irreprehensibilem in gentibus, ut ex bonis operibus vestris, & vos laudem accipiatis, & Dominus in vobis non blasphemetur. Vae autem illi, per quem nomen Domini blasphematur. Sobrietatem ergo docete omnes, in qua & vos conversamini.*

97 De quo argumento, & † vitę eorũ, qui inter infideles Evangelium propagare desiderant, integritate, oratione, fiduciâ in Deum, ferventi charitate, beneficentiâ, prudentiâ, castitate, paupertate, patientiâ, labore, longanimitate, scientiâ, exemplo, & alijs, quæ in operarijs Evangelicis requiruntur, plura quidem dicere possem, nisi ea alij multis in locis sigillatim propusuissent, & illustrassent: & pręcipuè, de Indis nostris loquens, Ioseph. Acosta de procur. Ind. salute, lib. 1. capit. 14. lib. 2. cap. 16. & sequent. & lib. 4. cap. 5. Anton. Possevin. in Biblioth. 1. tomo, lib. 9. capite 19. & sequentib. Thomas à Iesu de procuranda omn. gent. salut. lib. 4. part. 2. per totum, & Pat. Ioan. Pineda de reb. Salom. lib. 5. cap. 4. §. 6. num. 5. pag. 283. ubi inquit, Verbi Dei ministrum instar politæ, & acutę sagittę instructum esse debêre doctrinæ splendore, acuminis subtilitate, velocitatis pennis, & fervore discurrendi, neque in alium scopum ferri debêre, quàm in corda mortalium collimanda.

Sed omittere nolo alia verba D. Chrysostom. homil. 44. in Matth. ubi ex vita, & moribus Evangelizantium sumi posse, inquit, argumentũ an virtutis zelo, vel avaritiæ, aut inanis glorię cupiditate ducantur: *Si Magister, aut Doctor in sanctitate versatur, cognosce, quòd propter Deum errantem corrigere vult. Si autem in malis versatur, quomodo alium propter Deum corrigere valet ad bonum? Numquid enim aliquis magis misericors potest esse alteri, quã sibi?*

SVMMARIVM
Capitis XIIX.

1 *Indorũ, & aliorum infideliũ conversio, si more, & modo Apostolico fieri potest, absque dubio utilior, & laudabilior erit.*

2 *Praxis, & experientia quotidiana ostẽdit, Apostolicum prædicandi modum inter Indos exactè servari non posse. Et num. sequentibus.*

3 *Præceptum annuntiandi, & propagandi Evangelij semper, & ubique pro viribus impleri debet.*

4 *Deum tentare, vel miracula expectare nemo debet, dum humana, & rationabili via incedere potest.*

5 *Cap. quæritur 22. q. 2. & cap. si nulla 23. q. 8. expenduntur.*

6 *Ioannes Metellus deridet eos, qui voluit inter Indos sine armis prædicare, & historiam circa hoc enarrat.*

7 *Iosephi Acosta elegans testimonium expenditur de causis difficultatis, aut impossibilitatis prædicandi Apostolico modo inter Indos.*

8 *Indi, qui barbari sunt, & agrestes, severitate salutari compelli possunt, in Ecclesiæ gremium intrare.*

9 *Anton. Possevin. apertè sentit, hodie inter Indos, considerata eorum feritate, varietate, & distantia Apostolicũ prædicandi modum servari non posse.*

10 *An-*

10 *Antonij Cordubensis sententia de modo conversionis Indorum.*

11 *Prædicatores ut sint tuti inter Barbaros, de quorum conversione agunt, benè possunt secum aliquos milites ducere, & arces munitas extruere, ex sentētia Ioannis Maioris, & aliorum.*

12 *Ioseph. Acosta quæ auxilia, quasve militares expeditiones admittat, ut Fides tutò inter Barbaros prædicari possit.*

13 *Fr. Thom. à Iesu præsidia militaria cōcedit ad frænandos Indos, & prædicatores tuendos.*

14 *Pat. Franc. Suar. Prædicatores Indorum cùm præsidio, & exercitu sufficienti mitti posse, resolvit.*

15 *Schedulæ plures Regiæ expenduntur, quibus opinio Ioan. Maior. in modo prædicationis Indorum probatur.*

16 *Indos infideles vi præcisa, & absoluta per bellum, aut alio modo ad Fidē convertere, nunquam Hispani voluerunt, nec cogitarunt.*

17 *Schedulis, & instructionibus Regijs semper cautum fuit, ut Indi, quà maxima fieri posset suavitate, & humanitate, ad Fidem allicerentur.*

18 *Indis, ob Fidem recipiendam, vel ex alijs causis, quæ gravissimæ & urgentissimæ non essent, nunquam Reges nostri bellum fieri permiserunt.*

19 *Schedulæ, & instructiones plures referuntur, quæ violentias, & iniurias, Indis illatas, graviter puniri iusserunt.*

20 *Bella per Hispanos Indis illata, ut plurimùm, legitima fuerunt.*

21 *Fidei receptio voluntariè facta, post bella, quæ ad eam directò ordinata non sunt, violenta appellari non potest.*

22 *Coactio indirecta ad Fidem non est per se, & intrinsecè mala.*

23 *Infideles licèt expugnari non possint, ut credere compellantur, expugnati tamen, benè hortari possunt ad credendum.*

24 *Bellum & armorum terrorem inter Indis Fidem introduxisse, qualiter intelligendum sit.*

25 *Fidei, & Ecclesiæ propagationem multoties Deus bellis & alijs ærumnis mediantibus, ordinavit.*

26 *Percussio Christianorum Ierosolymis facta, causa fuit, ut faciliùs per totum Orbem Evangelium diffunderetur.*

27 *Gothorum, & aliarum nationum barbararum bella, & incursiones, eisdem, & alijs multis gentibus aditum ad Fidem disposuerunt.*

28 *Armenij à Tiridate subacti ad Christi Fidem devenerunt.*

29 *Burgundiones propter Hunnorum incursiones Christo se devoverunt.*

30 *Franci cum Alemanis bella suscepturi, Religionem Christianam profiteri cœperunt.*

31 *Constantini Magni Imper. conversio ob belli causam facta fuit.*

32 *Saxones, Bohemi, Slavini, & Rugiani, qualiter occasione bellorum ad Fidem pervenerint.*

33 *Prussis Boleslaus pepercit sub conditione, ut Fidem acciperent.*

34 *Heraclius, Sisebutus, & Dagobertus Iudæos omnes in suis Regnis degentes baptismum recipere coëgerunt.*

35 *D. Isidorus quid senserit de facto Sisebuti, Iudæos sui Regni baptizari cogentis.*

36 *D. Paul. ad Philip. 1 vers. 18. quid senserit, dum ait, se gaudere, sive per veritatem, sive per occasionem Christus annuntietur.*

37 *Infideles degentes in terris Christianorum licitè possunt secundùm sententiam aliquorum directò ad Fidē Christianam compelli, quæ tamen non probatur.*

38 *Infideles subditi, vi indirecta & causativa benè possunt ad Fidem deduci.*

39 *Cap. debet, & cap. ult. 23. q. 4. ubi D. August. docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonum, qualiter sit explicandum?*

40 *Infideles possunt pecunijs, donis, & muneribus ad Fidem allici.*

evidentes de Fide credenda persuasiones percipere nequeat.

71 Fides Christi, sicut neque per vim, ita nec per mendacium, aut fallaciam introducenda, & suadenda est.

72 Deus non indiget mendacijs hominum ex Iob, & D. Paulo.

CAPVT XIIX.

De dictarum opinionum concordia, & explicatione. Et qualis demum vis, aut coactio Fidei propagandæ causa infidelibus licitè inferri possit?

HIS Argumentis, & considerationibus affirmativa, & negativa suprà dictæ quæstionis, sive tituli pars, ita muniri, & corroborari videtur, ut mirum non sit, utramque tot, ac tantis sectatoribus placuisse. Sed ego, ut eas, quatenus fieri posit, ad cōcordiam redigam, & certa ab incertis separem. Primò constituo, posteriorē istam, quæ nullo modo coactā, & violentam Fidei prędicationem, & propagationem admittit, in puncto quidem iuris veriorem, & securiorem videri, solidioribusque rationibus niti.

1 Quis † enim negare poterit, conversionem Gentium omni militari apparatu remoto, & more & instituto Apostolico factam, magis laudabilem esse? & officij, atque ęquitatis plenam, cùm exemplo, & doctrinâ ipsius CHRISTI Domini, & Discipulorum eius confirmata reperiatur, qui pace, ac patiētiâ suâ, & eximiâ paupertate, & humilitate potentiam mundi vicerunt, ut concludunt rationes, & auctoritates pro eâdem opinione toto capite præcedēti perpensæ, & Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. capite 8. pag. 236. in actu tamen † practico, supposità omnium fermè Indorum, qui olim reperti sunt, & hodie etiam reperiuntur, feritate, & stoliditate, & innumeris alijs difficultatibus, quas suprà capite 16. ex numero 43. consideravimus; vix quidem esse arbitror, ut progressus aliquis in Fide apud eosdem seminandâ, & promovendâ fieri potuerit, aut posit, si vis aliqua non misceatur, quâ & Barbari ipsi ad humanitatis officia priùs redigi valeant, & Divini Verbi prædicatores securè inter eos versari, atque iniunctum sibi Evāgelizandi munus explēre. 2

Et hoc sensu acceptæ prioris opinionis auctoritates, & argumentationes, non usquequaque reijciendę, aut contemnendæ videntur. Nam † cùm præceptum annuntiandi, & propagandi Evangelium, omnibus tempori bus, & in omnibus nationibus vigeat, his se accommodare Catholici nostri Reges, & Prædicatores ab illis missi, debuerunt, & non † Deum tentare, vel miracula expectare, aut sub specie perfectionis Evangelicæ, temerè se Barbarorum arbitrio committere; sed viâ potius humanâ incedentes, rationabili consilio id facere, quod tempus, occasio, convertendorum conditio, & intentio suscepti muneris exigebat, argument. text. in † capit. quæritur 22. quæst. 2. ibi: *Et in hoc ostenditur, quòd nemo debet tentare Deum suum, dum habet, quod rationabili consilio faciat:* & in cap. si nulla 23. quęst. 8. ibi: *Ne videlicet Deum videatur homo tētare, si habet, quod faciat, & sua, ac aliorum saluti consulere non procurat: & sanctæ Religionis detrimenta non præcavet.* 3 4 5

Quorum iuriū, in specie nostra, meminit Malferirus dict. cons. 769. apud Mandellū, num. 14. & seq. & Gregor. Lop. in d. l. 2. partitę, col. 4. vers. *Et id quod Caietanus.*

Quā sententiā, ultra Auctores, quos

retulimus d. cap. 26. num. 2. & seqq. expressè agnoscit † Ioan. Metellus in e-
6 pist. procemiali, quam ad historiã Hieron. Ossorij Episcop. Siluẽs. scripsit, & ex eo resolvit, Theatr. vitæ humanę, volum. 27. lib. 3. pag. 4090. tradens, diu quidem in Hispania disceptatum, num Indi bello, an solâ Divini Verbi Christiani promulgatione, prædicationéve ad nostra sacra, & ritus traducendi forent? obtinuisseque (reclamãtibus tamen multis) aliquorum Dominicanorum sententiam, qui benevolentiâ potius, & persuasione, quàm ferro, ad Christianam Religionẽ convertendos esse putarent. Cùm autem ex ijs quidam sese inermes in Floridam, hoc nomine, contulissent, statim a Barbaris fuisse trucidatos, stultitięque suæ pœnas dedisse. Atabalibamque Peruanorum Regem Fidei notitiam, & librum sibi à nostris ante bellum oblatum, in terram, tanquam ridiculum, proiecisse: *Necessariò igitur* (inquit prædictus Auctor) *usus alteram sententiam, nimirum vi, armisque Indos ad Christianam Fidem esse deducendos, compellendosque comprobavit.*

7 Idem quoque, piùs, & † elegantiùs tradit Ioseph. Acosta dict. lib. 2. cap. 8. pag. 238. ubi ait, quòd si veterem illam, & Apostolicam Evangelizandi rationem in plerisque huius Occidentalis Orbis gentibus adamulsim tenère quis pergat, nihil aliud, quàm amentiæ extremę damnandus erit: neque immeritò, cùm experientia ipsa, omni exceptione superior testis, rem abundè monstraverit. Nam in multis expeditionibus, & præcipuè in illis, quę semel, atque iterum, & tertiò ad Floridam factæ sunt, prędicatores, qui pacificè, & Evangelico modo ad Indos ingressi sunt, inauditi, indictâ causâ, miserè, & absque ullo animarum fructu trucidati fuerunt; quod & Dominicani probarunt, & alij Religiosi viri plus satis experti sunt. Propterea quòd hæ gentes, sicut bestiarum moribus utuntur, ita humanitatis patum permittant, sine fœdere, sine misericordia, prout quidvis collibitum est, ita temerè agentes: in hospites, & externos nullum gentium iùs observantes, cùm ne inter se quidem naturæ leges sciant. Quamobrem qui horum se ratione, & arbitrio commiserit, poterit is cùm apris, & crocodillis amicitiam inire. Neque verò ab istis martyrium expectandum est, quæ fortassis spes tantum discrimen levaret: non enim pro Fide, pro CHRISTO, pro Religione moriendum est: sed vel ut suaviores epulas de te præbeas, quod Brâsiliensibus, & toti Septentrionali oræ huius Orbis vulgare est, vel spolium prębeas barbaris elegans, vel denique quia visus es nunquam, & quid in te sibi liceat, experiri iuvat. Vnde non est prudentię, specie iustitiæ sanctioris committere, ut salutem ipse abijcias, & alienam nihilo amplius compares.

Hactenus Iosephus Acosta, qui iterum lib. 3. cap. 13. pag. 329. † docet, 8
infideles, qui se in recipienda Fide duriores prębent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis (cuiusmodi barbari pene omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuetudine impulsi) hos certè severitate quadã salutari in Ecclesiæ gremium intrare, compellẽdos esse.

Acostę vestigia premens † Anton. 9
Possevin. in Bibliot. 1. tom. lib. 9. cap. 24. pag. 402. ita, non minùs eleganter scribit: *Verùmtamen, quoniam non desunt, qui specie perfectioris boni cogitent, nihil aliud esse curandum ijs, qui ad Indias pro Evangelio navigant, & adeò reliquis, qui Christiani sunt, quàm ut illuc in baculo, & perâ proficiscantur: uni Deo absque alijs præsidijs innixi. Certè non omnino omnibus in locis ita pensanda res est: quin secundò addendum, non solùm destrui finem, cùm media tolluntur, sed*

di-

diversa quædam pro diversis mundi quasi ætatibus requiri. Potuisse quidem illud ab Apostolis præstari, quibus varia charismata, linguarum donum, & peculiaris à Deo concessa facultas fuerat, donec grandesceret, quæ plantabatur Ecclesia. Ac irrigatio cessat (inquit Gregorius Magnus) ubi arbor egit radices. Et quod non valet Sacerdos efficere per Doctorum sermonem (ait Isidorus) iam potestas hoc debet implere per disciplinæ terrorem. Sanè verò plurimi, qui sub Regum patrocinio, atque imprimìs à Sede Apostolica ad Indias transmiserunt, si naucleri, naves, remiges, milites, commeatus, vestes, libri, portus, domicilia, defuissent, ecquid inter illas truces gentes sine miraculorum & linguarum dono efficere potuissent? Aut quomodo sine magistratu, præsidijsve ullis salvi fuissent? Et verò qui absque his medijs, specie quidem zeli, sed non integra fortasse scientia impulsi, in easdem gentes aliquando procurrerunt, paucissimi fuere, qui aut re infecta, aut omnino non redierint, non perseveraverint, aut denique miserè trucidati non sint in Florida, in Nova Hispania, in Brasilia, in Peruano tractu, in Philippinis, in Malucis, in Macano, Malaca, & in reliqua India. Ac contrà reliqui Divinum negotium benè gessere, qui pristinam viam institerunt in eadem Florida, Chichimecis, California, Nova Mexico, multis tractibus Perù, Brasiliæ, in plurimis item insulis Archipelagi Philippinarum, Babuyanæ, Lequijs, China, Cochinchina, Cāboxa, Ciana, Iava, Burniyo, & plerisq; alijs insulis. Hæc Possevinus.

Cui attident verba Anton. Cordubens. in quæst. lib. 1. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Non est ergo*, ex eisdem ratio-
10 nibus concludentis; non + esse nunc Fidem prædicandam, neque gentes, & idololatras ad Fidem convertendos omnino codē modo sicut in Ecclesia primitiva, ubi sæpè miracula fiebant, quando paucissimi fideles Christiani erant, quia non est eadem ratio, & causa, ut dictum est.

Et iuxta hanc sententiam benè potest admitti, & securè defendi doctrina Ioan. Maioris in 2. Sentēt. dist. 44.
quæst. 2. dum † ait; posse hodie Prin- 11
cipes Christianos ad convertendos Barbaros mittere prędicatores cum sufficienti exercitu, non ut bellum inferant, sed ut prædicatores securi incedant, turresque & arces munitas in terminis provinciarum infideliũ construere, ut facilior, & securior aditus, & exitus fidelibus pateat; quod, licèt reijciant, imò & irrideant Victoria, Bañez, Eman. Rodericus, & Pat. Lud. de Torres in locis sup. cap. prox. numer. 1. relatis: rectè tamen & prudenter probat, & laudat Gregor. Lopez in d. l. 2. partitæ, gloss. magn. col. 2. & col. 16. vers. *Tertia conclusio*, & Ioseph. Acosta, istarum Indicarum rerum, & expeditionum oculatissimus, & expertissimus testis, dict. lib. 2. cap. 11. 12. &
13. docens, quòd † ut in militari disci- 12
plina non rectè provincia aliqua expugnatur, & in ditionem redigitur, nisi deductâ coloniâ, & præsidio imposito, gradus figatur; ita profectò in horum infidelium conversione nihil sperandum est lucri, nisi obfirmato animo, ijs corripiendis, instituendis, atque ad profectum usque promovendis, consilia, curæ, conatusque omnes admoveantur. Neque enim repentè quicquam legitima incremēta suscipit. Et ad hoc commodè faciendum, simul proficisci oportère viros militares, necessaria humanæ vitæ præsidia in tam longa, tamque periculosa peregrinatione ferentes, simul vitæ ęternæ præcones Castris CHRISTI militantes, ut diabolicâ tyrannide captas animas Deo expugnent. Hocque ita coniunctò officio fieri oportère, non solùm rationem docuisse, verùm ipsam iam longo usu comparatam experientiam. Et quòd si quà spes est salutis Barbarorum, in his certè expeditionibus posita est. Nam si prędicatione Evāgelij cōmonendi,

 exci-

excitādique sunt, neque id fieri unius,
& alterius Sacerdotis peregrinatione
permittit, vel ipsorum ingeniū ferox,
vel tegionum immensa distantia, ne
cessario pręsidio destituta, perspicuum
est complurium hominum cœtu, & re-
rum opportunarum apparatu opus es-
se: quę sanè duo in harum expeditionū
ratione continentur.

Idem disertè docet Possevinus ubi
13 sup. & † Fr. Thom. à Iesu lib. 2. de pro-
cur. Ind. salut. cap. 8. pag. 55. ubi ait, ad
propagandam, & defendendam Fidē,
quę inter hos Barbaros prædicatur,
necessatium esse Christianotum Prin-
cipum patrocinium, & porentiam, &
ut Barbari ipsi, naturâ efferati, vim no-
strorum pertimescant, & aliquo fręno
fœdera, & amicitias, quas parum cura-
re solent, observare coganrur. Et ite-
rum lib. 4. par. 1. cap. 1. pag. 120. ubi
item ait: *Et quod sine controversia esse vi-
detur, possunt ministri, qui inter Barba-
ros versantur, suæ vitæ indemnitati con-
sulere, & præsidijs illis, quæ defensionis sūt
propria, ut sunt præsidia militaria, & a-
lia, quæ Barbaros ipsos, quorum natura est
maximè constans, & infida, in officio ter-
rore, ac metu contineat, muniri.*

Eruditissimus quoque Pat. Franc.
Suar. in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1.
14 num. 10. mitti † posse Prædicatores
cum præsidio, & exercitu sufficienri
proptet rationes suprà factas admit-
tit; requirit tamen, ut priùs infideles
blandè & pacificè de audienda & re-
cipienda prędicarione moneantur.

15 Quibus conveniunt † plurimè no-
strorum Regum schedulæ, & instru-
ctiones, curam istam Ducibus ad has
expeditiones missis præcisè iniungē
tes. Et pręcipuè cavetur in provisione
Caroli V. Imp. dat. Granat. 17. No-
vemb. ann. 1526. quæ extat in 4. tom.
sched. impr. pag. 224. ibi: *Otrosi man-
damos, que despues de hecha, è dada a en-
tender la dicha amonestation i requerimiē-
to a los dichos Indios, si vieredes que con-
viene i es necessario para servicio de Dios
nuestro Señor, i nuestro, i seguridad vues-
tra, i de los que adelante huvieren de vivir
i morar en las dichas islas, i Tierrafirme,
de hazer algunas fortalezas, ò casas fuer-
tes, ò llanas para vuestras moradas, procu-
raràn con mucha diligencia i cuidado de
las hazer en las partes i lugares donde es-
ten mejor, i se puedā conservar i perpetuar,
procurando que se hagan con el menos da-
ño, i perjuizio, que ser pueda, sin los herir,
i matar por causa de las hazer, i sin les to-
mar por fuerça sus bienes, i hazienda: an-
tes mandamos, que les hagan buen trata-
miento, è buenas obras, i les animen, i ala-
guen, i traten como a Christianos, i proxi-
mos: demanera, que por ello, è por exemplo
de sus vidas de los dichos Religiosos, ò Cle-
rigos, è por su dotrina, predicacion, è ins-
truccion vengan en conocimiento de nue-
stra Fè, i en amor i gana de ser nuestros
vassallos, &c.*

Et novissimè idem expressiùs dispo
nitur in alia epistola dat. Matr. 17. Mar
tij anno 1619. ad Excellentissimum
Proregem Principem Esquilacensem
scripta; cui cùm ibidem iniungeretur,
ut pro viribus faveret expedirionem,
& prædicationem, quam Gundisalvus
de Solis ad Indos Toxococies, novi-
ter repertos, facere destinabat, statim
præcipitur: *I pues el principal intento es
la predicacion del Evangelio, i lo demas
secundario, os ençargo con particulares ve-
ras, è instancia, que procureis con buen cō-
sejo, i medios a proposito, proseguilla, i fe-
necella, pues serà obra de tanta estima: i
porque serà caso feo entrar en tierra tan
populosa sin las fuerças necessarias, procu-
rareis autorizarlas, demanera que la gen-
te se acredite, i no se aventure, i que se va-
yan siempre assegurando las espaldas con
buenos bastimentos, i algunos abrigos, ò
fuertes, demavera que en caso repentino i
de impetu de gente, tengan abrigo i reparo,
procurando, que pues en aquella tierra no
se ha visto gente de acavallo, ni armas de
fuego, que desto aya el mejor recaudo que se
pueda. I sobre todo os encargo afectuosa-
mente el buen tratamiento de los Indios, i*

el

el regalo i caricias, con que es justo atraer los, conservando la autoridad que conviene entre barbaros, pues sabeis, que la conquista de las voluntades es la vitoria preciosa en el acatamiento de Dios, i la mas acepta al bien publico, i a mi servicio.

16 SECVNDÒ constituo, † nostrā quęstionem in eo non versari, an vi præcisâ per bellum, aut alio modo, infideles ad Fidem, & baptismū recipiendū, compelli possint? Certissimum namque est, hoc casu characterem baptismi non imprimi, & reliquas rationes, & auctoritates militare, de quibus in primo argumento capitis præcedentis meminimus. Neque existimari debet, Hispanos aliquo modo id ullibi tentasse, vel ignotasse, cùm viros pios & religiosos secū semper in omnibus expeditionibus ducerent, quos hoc vulgatissimum Christiani iuris, & in-
17 stitutionis principium latêre non potuit. Præsertim, cū † id satis animadversum in Regijs codicillis, & instructionibus reperirent; quibus seriò, & graviter cavebatur, qualiter se cum Indis in Fidei prædicatione, & introductione habere deberent in omnibus expeditionibus, quę factę, faciendæve sunt, sive ad novas gentes quęrendas, sive ad iam quęsitas pervestigādas, districtè præcipiendo, ut Barbari humanissimè, quantum fieri posset, & suavissimè tractarentur, blandisque verbis, assiduis prędicationibus, & Christianę vitæ exemplo, commercijs quoque, donis, & muneribus ad Fidem suaderentur, & allicerentur, non autem vi,
18 & armorum, ac bellorum terrore; † ad quæ nunquam nostris pervenire concessum fuit, nisi priùs graviter ab Indis aggressi, & lacessiti fuissent, & omnibus alijs medijs, requisitionibusq; tentatis, vitę, & incolumitati suæ aliter consulere non valerent.

Quod optimè in nostræ quæstionis terminis advertit Gregor. Lop. in d. l. 2. tit. 23 part. 2. gloss. magn. col. 4. versic. *In modo tamen bellandi*, Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 7. & manifestè colligitur ex † schedulis sup. re- 19
latis, & ex prima, & pijssima illa instructione Christophoro Columbo à Regibus Catholicis data, quam refert Episcop. Chiapēs. in replicat. ult. ad obiection. Sepulvedæ fol. 52. Anton. de Herrera in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 1. & lib. 3. & ex alijs, quę posteà Nicolao de Ovando, Licentiato Figueroa, Ferdinando Cortesio, & alijs Ducibus successivè traditę sunt, quatū passim meminit idem Herrera in dict. histor. gen. Ind. præcipuè decad. 1. lib. 4. cap. 11. & 12. lib. 5. cap. 1. lib. 6. cap. 19. lib. 9. cap. 5. & 14. & decad. 2. lib. 3. cap. 8. decad. 3. lib. 5. cap. 1. lib. 9. cap. 2. lib. 10. cap. 9. & 10. & deced. 4. lib. 1. cap. 8. lib. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 10. & lib. 6. cap. 11.

Et ad idem tendūt plures aliæ schedulæ, & instructiones, quæ extant inter impressas, 4. tom. pag. 221. & multis sequētib. Pręsertim nobilis illa provisio Philipp. II. quæ vocatur: *Del bosque de Segovia*, 13. Iulij ann. 1573. & reperitur dict. 4. tom. pag. 245. in qua hoc gravissimis verbis, & pœnis cautum fuit. Et in alia schedula, data Guadalupi 1. April. ann. 1580 dict. 4. tom. pag. 246. Gubernatori Philippinarū præcipitur: *Que proceda severamente cōtra los descubridores, que no guardan las instruociones, porque ai algunos que pięsan que por ser los Indios infieles pueden ser conquistados i sujetados por fuerça de armas, &c.*

Quod igitur nostri fecerunt, fuit, 20
post bella varijs de causis, & plerumq; legitimis, & aliquibus Indiarum regionibus exantlata, & alijs provincijs, diversis rationibus, & evētibus in nostrorum Regum supremum dominiū, & gubernationem redactis, ut ex serie historiarum apparet, per religiosos viros, & prędicatores enixè curare. ut Indi Christianam Fidem, & religionē agnoscerent, & ad eam recipiendam blandis, & suavibus medijs adducerētur.

tur. Quod cùm innumeri eorum liben-
tissimè, & cum maxima animi alacri-
tate fecissent, iuxta ea, quæ sup. cap. 4.
21 ex num. 20. tradidimus, non † potest
ullo modo hæc Fidei receptio violen-
ta appellari, ad quam bella, & armorũ
strepitus directo ordinata non sunt, li-
cèt per indirectum videri possit, ipsis
bellis mediantibus, prædicationi, &
receptioni eiusdem Fidei faciliorem
viam, atque aditum præparatum fuis-
se. Constãs quippè apud omnes Theo-
22 logos opinio est, † coactionem indi-
rectam non esse per se, & intrinsecè
malam, si debitis circunstantijs fiat, &
finis conversionis prudenter, & cum
spe perseverantiæ intendatur, ut teti-
gimus sup. cap. 16. ex n. 103. & egre-
giè docet gloss. in cap. debet 53. 23. q.
4. D. Anton. 2. par. tit. 12. cap. 2. Gabr.
Angelus, & plurimi alij, quos refert, &
sequitur Gregor. de Valencia tom. 3.
disp. 1. punct. 6. Thom. Sanchez lib. 1.
de matrim. disp. 36. Tiber. Decian. in
tract. crimin. lib. 5. cap. 14. num. 1. A-
zorius tom. 1. initit. Moral. lib. 8. cap.
24. Fr. Thom. à Iesu de procur. omn.
gent. sal. lib. 5. par. 1. dub. 2. pag. 204. &
novissimè P. Suarez in d. tract. de Fi-
de, disp. 18. sect. 3. ex num. 8. & Didac.
Valdesius de dignit. Reg. Hispan. cap.
23 19. num. 6. ubi ita † ait: *Igitur infideles hi non baptizati expugnandi sunt, non ut credere compellantur, sed ut hortentur ad verè credendum*, & allegat illud Taciti lib. 3. Annal. *Vt rei agi possint, acie vincendi sunt.*

24 Et hoc sensu † accipiendũ est, quod
tradit Thom. Bozius, statim citandus, cap. 9. in fine, Ioan. Boter. in relat. universal. par. 4. lib. 3. pag. 55. & 56. Ant. Herrera in. dict. hist. gen. Ind. decad. 2. lib. 5. cap. 4. pag. 167. & Fr. Ioan. à Põte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 3. §. 3. pag. 19. in margine: bellũ scilicet, & armorum favorem Christianam Religionem inter Indos Occidẽtales introduxisse. Non enim loquuntur de coactione precisa, & directa, sed de indirecta, & causativa, quę, ut diximus, licita est, & permissa, & in Dei Ecclesia multoties visa, & observata.
Cuius † propagationem, & dilatatio- 25
nem per omnia ferè sæcula in plurimis gentibus, & nationibus, Deus ipse nõ solâ Evangelij voce disposuit, sed plerumque mediantibus bellis, & alijs persecutionibus, vel rerum pręsentiũ beneficijs, aut depulsione malorum, quæ CHRISTI Fide nõ receptâ timeri potuissent, ut latè, & copiosè prosequitur Thom. Boz. lib. 4. de sign. Eccl. Dei, ferè per totum, & præcipuè cap. 8. & 9. Theatr. vitæ humanæ omnino legendũ, volum. 16. lib. 1. pag. 3004. & seq. & Medina in C. de restitut. q. 27.

Ecce enim † persecutio illa Iero- 26
solymis CHRISTI, & Apostolorum eius discipulis facta, causam præbuit, ut quindecim & plus Christianorum millia per omnem Orbem spargerentur, & omnia regna ad Fidem traducerent, ut ait D. Lucas in Acta Apostol. cap. 8. & 11. & prosequitur Cardinal. Baron. in Annal. Eccl. 1. tom. ann. 35. ex num. 1.

Gothi † quoque, Hunni, Suevi, 27
Vandali, Alani, in Occidentales Europæ partes glomeratis examinibus irruentes, eas gravissimis bellis, & calamitatibus affecerunt, & labefactarunt. In quo tamen Paul. Orosius scribit lib. 7. cap. 14. laudandam, & attollendã Dei misericordiam videri, quãdoquidem hoc modo, per Orientem, & Occidentem, Ecclesiæ CHRISTI, innumeris eorundem Barbarorũ credentium populis replete fuerunt, & tantæ gentes agnitionem veritatis acceperunt, quam invenire anteà illę nisi hac occasione non possent.

Quibus exemplis, adhuc magis in
specie, cum Bozio ubi † sup. Arme- 28
niorum historiam subijcere possumus;
qui à Tiridate subacti, eiecto ad CHRI-
STVM addicti sunt. Et † Burgundio- 29
num; quorum gens, cùm incursionem
Hunnorum timeret, CHRISTO se de-

vo-

vovit, si profligaret hostes; quod illi Divinitus est concessum. Idem conti-
30 git multò pòst † Francis, qui Gallias occupârant, & eorum Regi Clodoveo, cùm prælium commissurus esset adversus Alemanos, & eorum robur, & innumeram multitudinem maximè formidaret.

31 Constantinus † quoque Magnus CHRISTO se adiunxit ob victoriam, quam retulit de Maxentio per Crucis signum, aliaque beneficia cœlitus illi concessa, ut post alios enarrat Baronius tom. 3. ann. 312. ex num. 56.

32 Saxoniæ † etiam incolas Carolus Magnus undecim prælijs diverso tempore domitos, Christianæ Religioni, quam se ultrò accipere professi fuerant, & decies abiecerāt, integrè adiecit anno 785. ut Rheginus, Eguinart. & Aimoinus scribunt. Borivoius item, & Otho Magnus armorum vi inter Bohemos Fidem instituerunt, & restituerūt, ut testatur Dubravius lib. 5. & 6. Et Slavini, ut refert Helmodius lib. 6. cap. 9. 16. 19. & 24. cùm Othonis Magni punitionem timērent, qui eos bello delère volebat ob quędam latrocinia, & incursiones in Christianos factas, illam CHRISTI cultum complectendo redemerunt: à quo cùm postea perfidè discessissent, ab Henrico I. & Conrado eius successore, prælijs fracti, ad Fidem redire coacti sunt.

Rugiani quoque, eodem Helmod. teste lib. 1. cap. 43. & lib. 2. cap. 12. & 13. Ludovico Imperante, CHRISTO nomen dare cœperunt: mox ab eo defecerunt, donec Vvaldemarus Danno rum Rex, exercitu ducto, illos devicit, & gentem rudem, & belluinâ rabie sęvientē, partim prędicatione assiduâ, partim minis, ab innata sibi feritate, ad novę religionis conversionem perduxit, anno 1186.

33 Boleslaus † item Polonorum Rex, ut tradit Arnold lib. 7. cap. 9. Prussos, qui ob plurimas Christianorū cædes erant pœnæ capitali obnoxij, bello, ferro, & incendijs punire decreverat: illi supplices pacem postularunt, & eâ conditione obtinuerunt, si CHRISTI legem admitterent; quod statim, ut sibi erat imperatum, fecerunt, demolitique sunt fana, & simulacra falsæ superstitionis.

Heraclius † etiam Imperator, & Sisebutus Hispaniæ, & Digobertus Galliæ Reges, Iudæos omnes in suis ditionibus degentes, baptismum recipere coēgerunt, ut latiùs patebit infrà cap. 19. num. 38. Quod factum † licèt non valdè probet D. Isidor. in histor. Goth. Æra. 650. inquit tamen, scriptū esse, CHRISTVM sive per occasionem, sive per veritatem annuntiandum, alludēs nimirum ad illud † D. Paul. ad Philippens. 1. vers. 18: *Dum omni modo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur: & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.* 34 35 36

Quem locum exponens D. Thom. ibidem, docet, per occasionem annūtiare CHRISTVM, qui non intēdit hoc principaliter, sed propter aliud, putà lucrum, vel gloriam. Per veritatem autem, quando ex recta intētione. Vtroque autem modo hoc fieri ad utilitatem Ecclesię, dummodo verè CHRISTVS annuntietur, & falsa doctrina nō misceatur. Quia ut ait D. August. in Pastor, qui propter veritatem annuntiat, est amandus; mercenarius, qui propter lucrum, est tolerādus, qui falsus, expellendus. Et eòdem tendit Tertull. qui 5. contra Marcionem sic verrit: *Nihil mea, sive causatione, sive veritate Christus annuntietur, quia unus annuntiabatur, sive ex causatione sive ex veritate Fidei.* Glossa quoque Ordinaria, & D. Anselmus ibidem, eos ab Apostolo notari tradunt, qui temporalibus lucris, & commodis inhiantes, prędicationem suscipiunt, quos, quamvis mercenarios, non prohibet Apostolus, sed permittit, quia & ipsi utiles sunt ad aliqua. Neque abest D. August. in serm. 49. in Ioan. ubi cùm hunc locum per transen-

nam

nam incidisset, sic ait: *Sunt homines in Ecclesia, de quibus dicit Apostolus ad Philip. 1. Qui ex occasione Evangelizãt quaerentes ab hominibus commoda sua, sive pecuniaria, sive honorum, vel laudis humana, quomodolibet volentes accipere munera Evangelizant, & non tam salutem eius quaerunt, cui annuntiant, quàm commodũ suum*: Brevius Oecumenius: *Quid mihi cura est, quo quis scopo pradicet, qui interim rectè pradicet? sive per occasionẽ propter invidiam adversum me, sive per veritatem Christus annuntietur*, Dionysius verò Carrhusianus, & Caietan. ut alios recentiores omittam, verba illa: *Sive per occasionem*, interpretãtur, id est: *Incidentaliter*, scilicèt, ex invidia, seu cõrétione, seu alio quovis praetextu. Pro quibus Graeca versio stare videtur, quę ubi Vulgata dixit: *Occasionem*, apponit: *Prophasim*, quod idem est ac pretextus, occasio, excusatio, vel simulatio, quasi sensus sit, predicationem veram quolibet colore, aut intentione operatam, ijs quidem utilem esse, qui eius occasione cõversi sunt, quamvis praedicantibus potius noceat, quàm prosit. Vt tandẽ D. August. non minus eleganter expressit Psal. 115. sic inquiens: *Qui nõ ex charitate, sed ex occasione pradicabant Verbum Dei, aliud sentiebant, quod in eorum moribus apparebat: & aliud pradicabant, ut sancto nomine placerent hominibus. Quos tamen Christum annuntiare permittit, quamvis enim ea potius crederent, qua ipsi faciebant, ut morerentur, ea tamen praedicabant, qua si alij credẽtes facerent, salvarentur. Terrenis namque cupiditatibus consulentes, Regnum caelorum annuntiabant, habẽtes in pectore falsitatem, in lingua veritatem.*

37 Tertiò cõstituo, quòd † si de illis infidelibus loquamur, qui Principibus Christianis subditi sunt, & in eorũ terris, & imperijs habitant, plures Auctores reperiemus, qui gravibus argumẽtis & rationibus ducti, affirmare audent, religiosè, & utiliter eosdẽ Christianos Principes facere, ubi eiusmodi sibi subditos infideles, etiam invitos, & reluctantes compellunt, ut Fidem, & Religionem Christianam suscipiant, postquàm sufficientẽ illius propositionem habuerint. Hanc enim sententiã expressè tenuit, & probavit Scotus in 4. dist. 4. q. ult. & sequitur Gabr. ibid. q. 2. dub. 5. circa finẽ, Alfons. à Castro de iust. haer. et. punit. lib. 2. cap. 14. & nõ esse improbabilem tradit Mag. Lorca in 2. 2. sect. 1. disp. 36. num. 7.

Et licèt cõtraria verior sit, ex rationibus, & auctoritatibus cap. precedẽt. relatis, quae nõ minus in subditis, quàm in non subditis militãt, & ex alijs, quae contra Scotum cum magis communi Theologorũ Schola post D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. & 11. docet Caiet. ibid. D. Antonin. in summ. 2. p. tit. 12. cap. 2. § alud. in 4. dist. 4. q. 4. Durãd. q. 6. Soto dist. 9. q. 1. art. 3. Victor. in relect. 1. de Indis, Hẽric. lib. 2. de Baptism. cap. 4. num. 8. Greg. de Valenc. d. 3. tomo, disp. 1. punct. 6. Torres de Fide, art. 7. disp. 51. dub. 1. col. 638. Thom. à Iesu de procur. omn. gẽt. sal. lib. 5. in princ. pag. 204. & Doctiss. P. Suar. qui alios allegat, in eod. tract. disp. 18. sect. 3. ex n. 4. Vbi tamen † non agitur de coactione directa, & pręcisa, sed de indirecta, & causativa, ijdem Auctores resolvunt, licitũ esse, omnia media quęrere, & tentare, per quae ad Fidem suscipiendã, & capessendam alliciantur. 38

Atq; ita D. Aug. in epist. 204. ad Donatũ, quae refertur à Gratian. in † cap. ult. 23. q. 4. meritò docet, malos esse prohibendos à malo, & cogendos ad bonũ, nimirũ per hanc coactionẽ, quae iustis, & opportunis medijs irrogatur, ut ibi explicant Glos. & Doct. & idem Aug. in epist. 52. ad Macedon. relatus in cap. deber 53. eãd. caus. & q. ubi inquit: *Debet homo diligere proximũ tanquã se ipsum: ut quem potuerit hominem, vel beneficientia consolatione, vel reformatione doctrina, vel disciplina coërtione adducat ad colendum Deum.* 39

Ex quo text. gloss. argumentum de-

du-

40 ducit, quòd † pecunijs, donis, & muneribus rectè possumus infideles ad Fidē allicere, prout eos invitat August. in cap. quod autem 23. q. 7. ibi: *Vtinã Catholici fiant, & non solùm quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobiscum & charitate possideant*: & sequuntur Archid. in d. cap. debet homo, & in cap. qui sinceta 45. dist. glos. in cap. quã pio, verb. *Interventu*, & ibi Turrecrem. col. 2. 1. q. 2. Aloisius Leo in l. 1. num. 57. C. de Iudæis, & noviss. Anton. Ricciullus in tract. de iur. pers. lib. 2. c. 36. n. 5. & 6.
41 Nam quamvis alioqui † omnes pactiones, & nũdinationes, quę in rebus spiritualibus fiunt, prohibitæ sint, & simonię labem videantur habere, cap. quàm pio 1. q. 2. cap. primum 22. q. 2. cap. ult. de transact. cum notatis à D. Thom. 2. 2. q. 189. art. 9. ubi ex eo, inquit, simoniã contrahi, si detur aliquid pretio æstimabile alicui sub pacto expresso, ut ingrediatur religionem. At tamen ubi pecunia non datur sub tali pacto, neque in vim pretij, & emptionis rei spiritualis, sed in modum cõditionis, si infidelis voluerit ad Fidē cõverti, nulla simonia committitur; quoniam temporale commodum pro re spirituali non datur, sed muneribus, blãdimentis, & officijs pagani voluntatē, & animum conciliamus, ut consulat suæ saluti, & ad id, quod alioqui iure Divino prestare deberet, nobis devincimus. Quod nullam in se turpitudinē habet, sed potius magnum charitatis,
42 & pietatis officium. Cùm † Deus ipse sæpè promittat bona temporalia sub conditione, si benè operentur illi, quibus fit promissio, ut vidēre est Genes.
43 17. & ut omnes fatentur, licitum † sit legatum fœminæ relictum sub conditione, si ingrediatur religionem, ex notatis à Thom. Sanch. de matrim lib. 1. disp. 33. & seqq. & Perez de Lara, qui alios plurimos refert, de anniversar.
44 lib. 1. cap. 21. ex num. 24. Et † quod magis est, vitam infidelibus donare eâ conditione, ut baptizentur: quod esse usu receptum, testatur Medina in C de restitut. q. 27. & Azotius statim citandus.

Et similiter possit † fidelis fœmina, 45
remoto quolibet iure humano, cum infideli de matrimonio contrahendo convenire, eâ conditione, si fiat Christianus, cap. cave, & cap. non oportet, 28. q. 1. & gloss. in d. cap. debet, & in cap. qui sincerã, verb. *Blandimentis*, 45. distinct. cum qua post alios, quos referunt, ita optimè distinguũt, & resolvũt Sylvest. verb. *Iudæus*, quæst. 6. Thom. Sanchez lib. 1. de matrimon. disput. 36. Ioan. Azotius dict. 1. tom. institut. Moral. lib. 8. capite 24. versic. *Quæres*, col. 2274. & Fr. Thom. à Iesu dict. lib. 5. de procur. omn. gent. sal. par. 1. dub. 2. pag. 205.

Quibus Ego adijcio, quòd etsi re
verâ daremus, infideles † ad baptismũ 46
suscipiendum primò, & principaliter ob temporale commodum, vel excusandam pœnam mortis adductos fuisse, ipsi quidem sic suscipiendo peccarent, licet non tantum, quantum si prorsus baptismum renuerent; invitantes tamen non ita: cùm licitum sit invitare ad minus peccatum, ut singulariter sentit Div. Augustin. lib. 2. de adulter. coniug. cap. 15. & habetur in cap. si quod verius 33. q. 2. & sequuntur Adrian. quodlibeto 9. litt. E. Caietan. in 2. 2. q. 78. art. 8. Navarr. in Manual. cap. 17. num. 263. & in cap. inter verba 11. quæst. 3. conclus. 5. num. 14. & Ant. Naldus in quæst. pract. verb. *Baptismus*, num. 8. & verb. *Infidel.* numer. 6.

Quâ etiam ratione subsistit † do- 47
ctrina D. Gregor. relatã in dict. capite iam verò 23. q. 6. & probatã post glos. in d. cap. debet; quæ habet, posse Chri-
stianos † Principes, Iudęos & alios in- 48
fideles sibi subditos ad Fidem inducere, eos à tributis & oneribus aliquatenus relevando, si converti voluerint, vel maiora eis tributa, & servitia imperando, atque iniũgendo, si in sua perfi-

dia

dia pertinaciter maneāt, quod sequūtur, & ad privationem etiam honorū & aliorum favorum, & privilegiorum extendunt gloss. & Prępofit. in d. cap. de Iudæis, 45. distinct. Abbas in d. cap. maiores, §. item quæritur, de Baptismo, Marquard. in tract. de Iudæ. & Infidel. 3. par. cap. 2. num. 8. & 1. par. cap. 14. pag. 57. Acosta de procur. Ind. sal. lib. 3. cap. 13. Gregor. de Valencia 3. tom. disp. 1. q. 10. art. 6. col. 410. Azor. d. vers. *Quæres*, Ricciullus d. lib. 2. cap. 36. num. 7. & 8. & Suar. d. disp. 18. sect. 3. num. 8. & 9. Vbi tamen advertit, in huiusmodi servitiorum, vel tributorū impositione iustitiam, & terminum, quem vocant rigorosum, excedi non posse. Nam servitijs, vel exactionibus insolitis gravari non debet, ex doctrina text. in cap. sicut, de Iudęis, Div. Thom. in epist. ad Ducissam Lotharingiæ, Ioan. Andr. in addition. ad Specul. tit. de Iudæis, sup. rubr. & Innocent. & Panormit. in d. cap. quod super his, de voto.

Et est videndus Simon Maiol. dict. colloq. de perfid. Iudæ. pag. 256. & sequent. ubi addit, Iudęos in vilioribus, & sordidioribus officijs, & laboribus occupari posse, & debêre, cùm sint veluti servi Christianorum, & hoc multum ad eorum conversionem proficiat. Quod Regius Vates orasse vi-
49 detur † Psalm. 32. dicens: ***Imple facies eorum ignominia, ut humilientur, & tunc requirant nomen tuum, Domine.*** Et Isaias cap. 26: ***Domine, in angustia requisierunt te, & in tribulatione murmuris doctrina tua eis.***

Idem novissimè tradit Steph. Gratian. in discept. forens. tom. 4. capite
50 658. pag. 114. pluribus probās, † Iudęis, ob prędictam rationem, non debere servari ęquitatem, de quo etiam agit Ricciullus d. lib. 2. cap. 20. & Petr. Cenedus in collect. 59 ad Decretales,
51 pag. 198. num. 3. ubi † ait, Iudæos à Christianis habitu distingui debêre, per text. in cap. in nonnullis 15. de Iudęis, & alia, quę tradit Guillel. Bened. in cap. Raynuntius, verb. *Raynuntius de Clara*, num. 64. Palac. Rub. in repet. rub. §. 70. num. 19. & Did. Perez in l. 8. 37. & 38. tit. 3. lib. 8. ordin. & Tiber. Decian. dict. lib. 5. criminal. cap. 12. num. 16. Ricciullus ubi sup. cap. 43.

Vtrum autem † prędicti Iudæi, vel 52
infideles, Christianis Principibus subditi, ab eorum Regnis expelli, & bonis spoliari possint, si Evangelij Fidē amplexari noluerint, maiorem quidem difficultatem habet, propter aientes, & negantes Doctorū sententias, quæ in hoc articulo reperiuntur: quarum Auctores, & argumenta latè adducit Camill. Borrell. de præstā Reg. Cath. cap. 69. per totum, Cened. in collect. 15. ad Decretal. num. 2. pag. 122. Decian. ubi sup. cap. 11. num. 1. & seqq. & cap. 13. num. 2. & Simon Maiol. in d. tractat. de perfid. Iudæ. ex pag. 40. ubi inserit consilium circa hoc à Doctoribus Mediolanensibus factum, quādo Iudæi ab illo Ducatu expulsi fuerunt, & novissimè Ricciullus dict. lib. 2. cap. 51. per totum.

Sed verior, & communior opinio est, quâ etiam contrariæ ad concordiam redigi possunt, ut regulariter, si quietè, & pacificè inter Christianos degant, nullumque ab eis incommodū religioni, & saluti publicæ timeatur, tolerari debeant, & ab omnibus iniurijs defendi, & sic resipiscere possint, & voluntariè ad Fidem converti, dict. cap. dispar 23. q. 8. cap. Iudæi, de testibus, dict. cap. qui sincerā 45. distinct. cap. quiescamus 42. distinct. cap. non satis 86. dist. cap. si cupis 16. q. 1. l. nullus, C. de Iudæis, cap. etsi Iudęos, cap. sicut, eod. tit. Gloss. Bart. & Doct. in l. multum interest, D. de verbor. obligat. Præposit. in d. cap. qui sincerā, col. 2. Oldrad. cons. 87. & 264. Alex. cons. 71. vol. 2. & cons. 99. vol. 6. Paris. cons. 11. vol. 4. Marquard. de Susanis d. tract. de Iudę. & Infidel. 1. part. cap. 7. Roland. cons. 25. vol. 3. & Ioan. Bapt. Ferretus

cons.

consil.37.& consil.381. per tot. Vbi tamen protervia, & ingratitudine sua Christianorum gratiam,&charitatem demeruerint, vel aliquid in eos moliti sint, aut pravo suo exemplo, & superstitiosis ritibus Christianum populum turbare, aut fœdare potuerint, aut aliæ similes causæ intervenerint, quæ iustum religiosi Principis animũ moveant, tunc rectè expelli,& bonis privari posśint, ut sæpesæpius cum magno consilio, & Catholicę pietatis, & Religionis exemplo factũ videmus in casibus sup. c.16.ex n.113. relatis, & in plurimis alijs,quos, hanc sententiã sub hac distinctione sequentes, commemorant Oldrad. Alexand. Paris. Roland.Decian.Borrell. & reliqui ubi sup.Socin.cons.86. lib.4. Corsetus de potestat.Regia,quæst.81.Pet.Malferit.cons.769. num.90. apud Mãdel. vol.4.Albertin.de hæretic.lib.6. q.7. Hermes Lethmatius de instaurata relig.lib.2.capit.12. Conrad. in templo omn.Iud.lib.1. c.1. §. 3. verb. *Vsuras*, ex n.12.Didac.Perez in l.4. tit.3. lib. 8.ordin.Simancas in Cathol.institut. titul. 35.num.5.& sequentibus, Andr. ab Egea in cap.Canonum statuta, numer.154.& seq.de constitut. Aviles in cap.Prætor.verb. *Servitio*,num.5.Rojas de hæret, 1. part, ex num. 565. & singular. 37. vers. *Et ita*, Simon. Maiol.dict.colloq.de perfid.Iudę. ex pag. 48.& 188. & 203. ubi agit de Iudæis iustè spoliandis, Carol. Tapia in 1. lib. iur.Regn.Neapol. sup. prag. 2. de Iudęis,num.1.& sequenti, Philipp. Paschalis de virib. patriæ potestat.1.part. cap. 7. num. 14.& 15. Thom. à Iesu dict.lib.5.de procur.omn. gent. salut. dub.5.pag.209.Ricciullus dict.cap.51 num. 11. & seqq. & alij, quos cap.sequenti,num.89.citabimus. Proquibus facit Motus proprius Pij V.incip. *Hebræorum gens*,dat.ann.1568.4.Kalend. Martij,&alia plura,quę novissimè cõgerit Fr. Iacob. Bleda in defensione Fidei pro expulsione Moriscorũ,tract. 2.cap.1.§.2.& in hist. Mauror. lib. 1. cap.12.pag.37.

53 QVARTÒ constituo,quòd † etsi in eiusmodi indirecta, & causativa Fidei introductione & receptione aliquis fortè excessus intervenerit,cuius prætextu infideles ipsi magis coacti,quàm suasi, aut verius compulsi, quàm impulsi videri posśint; adhuc tamen illis permitti nõ debet a Fide semel ita receptà desciscere. Quia quamvis disciplina Christiana hunc modum conversionis graviter prohibeat, & detestetur: eadem tamen, Religionem ipsam semel sive iure,sive iniuriâ susceptam nullo modo deserendam esse decernit, ex rationibus, de quibus in Concilio Tolet. IV. cap.56. † relato 54 in cap. de Iudæis 45. distinct. ubi ita habetur: *Qui autem iam pridem ad Christianitatem coacti sunt venire (sicut factum est temporibus religiosissimi Principis Sisebuti) quia iam constat eos, Sacramentis Divinis sociatos, baptismi gratiam suscepisse, & chrismate unctos esse, & corporis, & sanguinis Domini extitisse participes, oportet,ut Fidem,quam etiam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur,ne nomẽ Domini blasphemetur, & Fides, quam susceperunt, vilis, & contemptibilis habeatur.* Quod latè probat Lofred. consil.48. sub num. 3. versic. *Alia verò*, Henric. de Boic. in cap. 1. num.7.de baptismo, Stephan.de Gaeta in repet.cap.ad limina 30. quæst.1. §.1.num.15. Philip. Paschal.de virib. patr. potest. 1.par.cap.7.num.20.Ricciullus d.lib.2.de iure person. cap. 35. per totum.

Et in nostris terminis considerat Ioseph. Acosta dict. lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 11. pag. 252. ubi allegat Div. Augustin. epistol. 50. ad Bonifac.dicentem: *Plus enim habet iuris, quod in eis Dominicus character agnoscitur*:& potuit allegare id, quod in simili de filijs parvulis infidelium,de facto cõtra parentum voluntatem baptizatis, diximus sup. cap. præcedenti

num.

num. 40. & Ricciullus ubi sup. cap. 34. Et spem integrioris, & putioris Fidei in filijs, & successoribus infideliũ prędicto modo conversorum, quam etiã cum D. Gregor. & alijs cõsideravimus cap. 16. num. 108.

55 Et facit † text. in cap. cõtra Christianos, de hæret. lib. 6. ubi hoc procedere dicitur, etiam si infideles metu mortis, aut corporis cruciatus, baptizari se permiserint, modò absolutè nõ fuerint coacti, puta ligati, vel vi aquâ baptismali abluti, & chrismate illiniti.

Quorum iurium argumento rectè resolvit Tiber. Decian. lib. 5. crimin.
56 cap. 10. numer. 21. quòd si † infidelis philocaptus amore alicuius puellæ Christianæ, simulatè factus sit Christianus, ut illam sibi copularet, & baptismum receperit: si posteà reversus sit ad pestem infidelitatis, cogendus est in Fide perseverare, & uti Christianus Apostata punietur, & valebit matrimonium, neque illa mulier poterit alteri nubere, & verè dicetur character baptismi impressus, cap. sicut ficti 1. quæst. 1. cap. solet, & capite quamvis, de consecrat. distinct. 4. Quæ tamen, ut idem Decianus advertit, intelligenda sunt quoad forum contentiosum, secus in foro conscientię, ut per Innocent. in cap. 1. circa finem, de baptismo, & Abbat. in cap. ultim. eodem; quia cùm Ecclesia ignoret intentionem, & quilibet præsumatur bonus, poterit illum cogere, ut perseveret, & punire nolentem: & ita etiam in terminis tenuit Marquard. de Iudæis, 3. part. cap. 2. num. 8. Beroius q. 2. incip. *Ex facto quærebatur*, Paschalis dict. cap. 7. num. 21. Ricciullus dict. lib. 2. cap. 31. num. ult.

57 Quinimò, † etsi per ludum cum intentione tamen baptizandi, pueri Iudæorum, vel infidelium se ipsos invicem baptizarent, servatis verbis, & formâ baptismi, dicerentur verè baptizati, & cogerentur perseverare, prout factum fuit ab † Alexandro Alexandrino Episcopo; qui cùm per viam incedens, vidisset puerum Iudęum, Athanasium nomine, in ludo puerorum se pro Episcopo gerentem, & baptizantem alios pueros, coëgit omnes perseverare in Fide Christiana. Quo factũ fuit, ut Athanasius maximus evaderet Fidei propugnator, ut refert hist. Eccles. lib. 10. & Tiber. Decian. d. lib. 5. cap. 12. num. 28. 58

Et, quod plus est, sufficere, quod infidelis suâ sponte petierit baptizari, ad hoc ut ad baptismum suscipiendũ cõpelli possit, licèt posteà poeniteat, & reluctetur, tenet Marquard. d. 3. part. cap. 3. num. 1. quem refert & sequitur Ricciull. dict. cap. 31. num. 26.

Quinimò, † si Iudæus, vel Saracenus ętate maior per vim præcisã coactus sit sacrum baptisma recipere, & 59
per longum temporis spatium nihil in contrarium dixisset, sed per aliquos actus illum baptismum tacitè approbasset; tunc characterẽ impressum remanere, absque dubio existimat Marquard. d. cap. 2. n. 9. Paul. Paris. cõs. 2. num. 26. lib. 4. & Ricciull. d. lib. 2. cap. 35. n. 3. cùm illa precisa coactio per actus sequentes videretur purgata, preterquam si perpetuò durasset eadem causa coactionis, iuxta ea, quæ in simili tradit Decius consil. 219. n. 7. & sequent. & in proprijs terminis allegant Henric. Boic. in cap. maiores, de baptismo. Qui tamen re verâ hoc non dicit, sed potiùs contrarium; quia cùm nihil receptum sit, non invenitur, quod ratificetur, & ita adversus Paris. benè resolvit Paschalis ubi sup. num. 19.

Idem etiam erit dicendum in quæstione, quam movet Licentiatus Zurita in suis quæst. Theolog. cap. 40. de
Indis, nimirum, † qui ob eam causam 60
Christianam Religionem susceperunt, ut suum Regem imitentur, alioqui ipsam non suscepturis. Nam etsi verum sit, quòd qui hac tantùm sui

Principis auctoritate, & exemplo ducti ad Fidem,& baptismum accedunt, admitti non debêrent, ex doctrina D.Thom. 1. 2. quæst.109. art.6. quia id facientes, non modò irreligiosi,verùm & impij sunt, ut docet idem D. Thom. 2. 2. quæst.5. art.2. semel tamen admissi,disciplinam Christianam servare compelluntur, ex dict. cap. de Iudæis.

61 Imò nullatenus spetni debebit in hac conversionis infidelium, præsertim Barbarorum, expeditione, Principum eorum auctoritas, † quę, ubi Indis tantùm servit in modum prævię dispositionis, licita est, & admodum necessaria, ut faciliùs ad Fidem alliciantur, iuxta doctrinam eiusdem D. Thom. 2. 2. quæst.27.art.3. & quæst. 100.art.3. Nam ut Cicero in epist. inquit, quales in Republica Principes sunt, tales reliqui cives esse solent, & cū Claud.reste, totus componatur Orbis Regis ad exemplum, ubi Rex boni, & honesti curam habuerit, subiectos sibi cives eandem viam amplecti docebit, ut Velleius Paterc. lib. 2.& Seneca in Thieste dixerunt.

62 Et in specie receptionis Fidei ostendunt † plures Regiæ schedulæ, quæ hanc curam conquisitoribus, & Prædicatoribus Indorum iniungunt, ut eorum Regulos, TECLES, sive CACIQVES, primùm ad Fidem allicere studeant, ut deinceps pronior,& facilior aditus reliquis aperiatur, quæ extant in 4. tom.impress.ex pag. 221. & præsertim in instructione data Ferdin. Cortesio Vallisoleti 26.Iunij an.1523. pag.248.ibi: *I porque como sabeis de causa de ser los dichos Indios tan sujetos a sus Teeles i señores, i tan amigos de seguirlos en todo, parece, que seria el principal camino para esto comēçar a instruir a los dichos señores principales, &c.*

63 Quibus etiam cavetur, † ut omnia alia media excogitentur, & exequantur, per quæ Fides, & Religio Catholica faciliùs, & commodiùs Barbaris suaderi posse videatur. Et inter cætera animadvertitur in instructione: *Del Bosque de Segovia*, ann.1573. dict. tom. pag. 245. vers. *Aunque de paz*, ut † Prædicatores ornatiori, quantum fieri possit, cultu, in primis ad Indos concionibus incedant, albis saltem stolis, & superpelliceis induti, & ut musicis etiam instrumentis, atque concentibus, ubi oportuerit, utantur, quo maiorem in animos Indorum venerationem, & admirationem incutiant. Quod mirè convenit cum quæstione, quam proponit Zurita ubi suprà cap.32. † an scilicet, si qua Indorum gens minus ædificaretur, pauperi Evangelizantium cultu, & tenui victu, propterea Prædicatores splendidiorem ornatum assumere, lautioremque mensam instruere debêrent? Et resolvit, quòd poterunt, si id tendit ad dignitatem religionis inducendam, vel augendam ex doctrina D. Thom. 2.2.quæst. 129.art.8.& quęst. 87.art.1.& q.186.art.3. dum hic ornatior splendidiorque cultus, cum gravi pauperum vexatione, & eleemosynæ detractione non fieret, ut idem D. Doctor insinuat in ead. 2.2.q.30. art. 4.& quæst.185.art.7. 64 65

Et † à sanctissimo illo Indiarum Orientalium Apostolo B. Francisco Xaviero factum videmus; qui cùm aliàs paupertatis, & humilitatis observantissimus fuisset, ubi tamen prædicando ad Iaponios pervenit, cultiorem vestem assumpsit, & maiori comitatu, atque exteriori ornatu usus est, quia id, iuxta illarum gentium mores, necessarium esse cognovit, ut referunt Horat. Turselinus, & Ioan. Lucena in eius vita, Ioan.Maffæus histor. Indic. lib.14. pag.335. Fr. Ant. de San Roman. in hist.Ind. Orien. lib.4. cap. 10, pag.664. & melius Ferdin. Mendez Pintus, qui se oculatū teste fuisse affirmat, in suis peregrin. cap.109. Et idē fecit † B.Par. Matthęus Riccius in suis Christianis inter Sinas expeditionibus, 66 67

ut narrat Nicol. Trigaultius in historia, quam de eis eleganti stylo composuit, lib. 3. cap. 11. Novum † quippe nō est, sed multis retrò exemplis, & sæculis comprobatum, ut honor vestibus pretiosioribus, vel ornatioribus adhibeatur, atque eàpropter illis quilibet citra vanitatis, & luxus notam secundùm dignitatem, quam gerit, vel officium & legationem, quam exercère studet, uti potest, & debet, ut latè probat Chassan. in Catal. glor. mundi 1. part. consid. 23. in princip. & part. 7. consid. 44. & part. 12. consid. 96. Speculat. loquens de iudicibus, & advocatis, tit. de advocat. §. *Sequitur videndum de vestibus*, colum. 2. & Stephan. Gratian. discept. forens. cap 284. num. 39. & seq.

68

Quinimò licitum etiam esse, infideles, exemplo & sanctimoniâ Prædicatorum inducere, quamvis aliquando in his falli auditores contingat, idem Zurita docet cap. 8. motus auctoritate, & argumentis D. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 2. & in 1. 2. q. 54. & 57. art. 2.

Et ibidem in quæstionem deducit,
69 utrum † si Indus non intelligat graviora, & firmiora argumenta, quibus ad Fidem adduci posset, liceat levibus alijs & imbecillis rationibus illū attrahere? Et non licère resolvit, quin potius graviter peccare, qui solidas rationes omittit, & falsis, levibus, aut sophisticis rem adeò gravem pertractat, & in qua vix quisquam prudenter credere possit, qui causas credendi sufficientes non habuerit, secundùm D. Thom. 1. 2. quęst. 100. art. 5. & 2. 2. q. 189. art. 9. & quęst. 4. art. 1. Maximè
70 eùm † nemo ita rudi, & barbaro ingenio esse possit, ut capere non valeat evidentes quasdam de Fide credenda persuasiones, ex traditis ab eodem D. Thom. 1. 2. q. 58. art. 4. & q. 65. art. 3. & in 2. 2. q. 45. art. 5.

Et faciunt, quæ in simili tradit Tiber. Decian. lib. 5. crimin. cap. 10. num. 18. docens, † quòd quemadmodum 71
minis, & timore infideles ad Fidem allicere nō permittitur, ita nec fallacijs aut deceptionibus, ex dict. cap. qui sincerâ, cum alijs suprà relatis. Et Simon Maiolus d. tract. de perfidia Iudęorū, pag. 220. ubi resolvit, nemini permissum esse, se defendere, aut Fidem suam adstruere cum iniuria Christi, & contumelia Ecclesiæ. Vnde † Iob. 13. di- 72
citur: *Nunquid Deus indiget vestro mendacio?* Et D. Paul. ad Roman. 3: *Si enim veritas Dei in meo mendacio abundat in gloriam ipsius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor, & non sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam, nos dicere, faciamus mala, ut inde eveniāt bona, quorum damnatio iusta est?*

SVMMARIVM
Capitis XIX.

1 *Auctores, qui ad Fidem introducendam vim aliquam permittunt, qualiter sunt accipiendi, & defendendi.*
2 *Apostolicum modum in prædicando observare, ubi illud commodè fieri potest, congruentissimum est.*
3 *Indorum Novi Orbis conversio media quadam via curanda fuit.*
4 *Fidei in negotio, inter Barbaros & proterves, levem aliquam compulsionem & severitatem salutarem admittit D. August. & alij, quorum verba referuntur.*
5 *Auctores, qui nullam omnino vim, nec armorum terrorem in conversione infidelium admittunt, securiorem opinionē sequuntur, & quàliter argumentis contrariæ respondeant.*
6 *Fidei prædicationem, & propagationem quamvis Christiani curare teneantur, non tamen debent hac causa Apostolicos prædicandi canones transilire.*
7 *Sancta quæ sunt, sanctè tractari debent.*
8 *Finis bonus non iustificat actum, nisi per iusta media exequatur.*

9 *Intentio bona non excusat eum, qui illicita facit.*
10 *Infideles quamvis peccent non recipien do Fidem, non tamen possunt à fidelibus hoc prætextu puniri.*
11 *Præceptum de prædicanda Fide non obligat ad transgrediendum aliud, quo insontes puniri, & debellari vetantur.*
12 *Conversionem aliorum nemo curare debet, si se exponat periculo peccandi.*
13 *Peccatum quantumvis veniale quis cōmittere non debet, etiam propter lucrandas omnes animas mundi.*
14 *Principes licèt sint Divinæ legis, & Fidei custodes, illam tamen debitis modis tueri debent, no autem illicitis & violentis.*
15 *Natio nulla est, ex qua aliqui non sint prædestinati.*
16 *Ecclesia Dei omnes gentes promissa sunt, non tamen omnes homines omnium gentium.*
17 *Reges Hispaniæ curam cōversionis Indorum sibi à Sede Apostolica demandatam, qualiter exercere debeant.*
18 *Finis curam qui habet, licèt possit disponere media, intelligitur de medijs permissis, & ad illum finem proportionatis.*
19 *Arma, quibus Christiani milites, & Prædicatores in conversione Indorum uti debent, qualia sint?*
20 *Ministri, si idonei fuerint, etiam hodie, Apostolico more prædicando, multum inter barbaras nationes proficient.*
21 *Apostoli olim inter nationes non minus feras, & barbaras, quàm Indorum, soli, & inermes prædicarunt.*
22 *S. Fran. Xavierus modo, & fructu suæ prædicationis ucile, & recens dedit nostris temporibus Apostolicæ imitationis exemplar.*
23 *Indorum salus desperanda non est, quos iam Deus ad Evangelium vocare videtur.*
24 *Prædicatoribus Fidei certissimū auxilium Deus, Isaiæ 55. & Psal. 67. promittit.*
25 *Linguarum varietas, & ignorantia veros prædicatores Fidei à cōversione Indorum terrere non debet.*
26 *Prudentia caret, qui quod cœlesti virtute vacuum est, humanis cōsilijs explere intendit.*
27 *Apostoli magis virtutibus, quàm miraculis, Orbem converterunt.*
28 *Infideles hodie etiam magis virtutibus, quàm signis Prædicatorū movebuntur, & quare? cum D. Chrysost.*
29 *Miracula nō defuerunt hoc sæculo prædicantibus inter Indos.*
30 *Regula de concessione antecedentis ad positionem consequentis, fallit, quando hoc fine illo exerceri potest.*
31 *Zelus extendendæ Christianæ religionis tunc laudari debet, cùm eiusdem Religionis præcepta non frangit.*
32 *Cap. si non ex Fidei 23. quæst. 4. vera explicatione donatur.*
33 *Intentio recta in bellis semper requiritur, & laudatur.*
34 *Infidelibus quibus, & quando bellum licitè inferri possit?*
35 *Cap. Dispar. 23. quæst. 8. explicatur. Et num. 38. & 41.*
36 *Saraceni, & alij infideles, qui sunt hostes Fidei, & occupāt Provincias Christianorum semper debellari possunt.*
37 *Bellum à Christianis cōtra Turcas licitè moveri nō posse, fuit hæresis Lutheri & Erasmi, quæ reprobatur.*
38 *Argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo resultat absonus intellectus, vel aliorum iurium correctio.*
39 *Relativum* quis *vel* qui *aliquando restrictivè, aliquando declarativè, & generaliter ponitur.*
40 *Lex 2. tit. 23. part. 2. explicatur.*
42 *Ecclesia licèt hodie maiorem auctoritatem, & potestatem habeat, quàm anteà; non tamen ea utitur adversus simplices infideles quietè & pacificè degentes.*
43 *Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet 23. quæst. 4. vera expositione donantur. Et num. 53.*
44 *Deus semper vult, ut infidelium*

re olim Gentilibus datum fuerit, latè discutitur.

77 *Pagani in iure dicuntur, quotquot à militia erant immunes, & liberi.*

78 *Infideles, sibi subditos, à suis Regnis Princeps Christianus ex iustis tantùm causis expellere potest.*

79 *Sisebutus Hispaniæ Rex, & Dagobertus Galliæ, an præcisè, vel causativè Iudæos sui Regni ad baptismum recipiendum coëgerint?*

80 *Heraclij Imperatoris Constantinopolitani notabilis historia refertur, ob quam omnes Iudæos sui Imperij baptizari coëgit, & ut in Hispania & Gallia cogerentur, curavit.*

81 *Sisebuti actionem tanquam iniustam Concilium Tolet. IV. pro parte rescidit. Et plures alij Auctores apertè damnãt. Et num. 83. & 85.*

82 *Concilio Tolet. IV. factum Sisebuti circa conversionem Iudaorum reprobanti, ipsum Sisebutum interfuisse, docet Episcopus Palentin. Qui reprobatur.*

84 *D. Isidorus Hispalens. qui floruit temporibus Sisebuti, eius factum etiã tunc prudentioribus non fuisse probatum, affirmat.*

86 *Reges Catholici Ferdinan. & Elisabeth, Iudæos, & Mauros ab Hispania expellentes, iustissimis rationibus moti sunt, & eis vim directam non intulerunt. Et num. 90.*

87 *Iudæos, & infideles inter Christianos morari periculosum est. Et num. 94.*

88 *Oculi dum spectant læsos, læduntur & ipsi, ex Ovidio.*

89 *Dissimilibus non conversari salutare est.*

91 *Status, & Religionis tuendæ ratio, efficit, ut infideles iam baptizatos à suis Regnis Princeps expellere possit.*

92 *Philippus III. Rex noster pijssimus, & invictissimus laudatur, ob expulsas à suis Regnis Maurorum reliquias.*

93 *Mauri, sive Morisci ultimò ab Hispania per Philippum III. expulsi, quot fuerint? & historia huius expulsionis remissivè.*

Dom. Petrus Fernandez Navarrete Regius Secretarius citatur, & laudatur ibidem.

95 *Pepecornus Iudæus conversus multa flagitia admisit, & carmina de eo Vlrichi ab Huten.*

CAPVT XIX.

In quo de solutione argumentorũ, quæ in prædicta quæstione ad utramque partem expensa sunt, specialiter agitur.

QVIBVS ita præhabitis, & constitutis, prior opinio in quæstione, sive titulo, de quo agimus, iuxta modum suprà dictum accepta, nõ ineptè defendi poterit, cùm pro ea militẽt rationes, & auctoritates adeò lato calamo perorataæ. Et † ad cõtrarias respõderi potest. Primum, & secundum argumentũ non obstare, quia loquuntur de vi directa, & absoluta, quã verum est, neminem ad Fidem compellendum esse, cùm hæc sit suadenda, nõ imperanda, aut cogenda: Nos tamen, non de eiusmodi vi, sed de indirecta, & causativa tractare, quæ, ut diximus, non reprobatur, & sæpè per medium bellorũ, & comminationẽ inducitur. 1

AD tertium verò, quartũ, & quintum respondemus, † fatendo, verissimum quidem, & certissimũ esse, Christi Fidem suaviter, & pacificè, atque Apostolico more, & instituto cõgruẽtiùs, & citra aliquod damnum, & scandalum prædicari, & ubi illud teneri commodè potest, nihil prius, neque melius reperiri, ut sæpè retulimus, 2

in istis autem Novi Orbis regionibus ob rationes suprà cõsideratas, exactè
3 observari nõ posse, nec potuisse, † ac propterea aliâ mediâ viâ, horum barbarorum conversionem curãdam fuisse, qui in sua infidelitate relinqui non debuerunt.

Quam solutionem, ultra Auctores sup. cap. præced. ex num. 5. allegatos, expressis, & elegantibus verbis tradidisse videtur D. August. epist. 1. ad Bo-
4 nifacium ita inquiens: † *Melius quidem esse quis dubitaverit, ad Deum colendum homines doctrina duci, quàm timore pœnæ, vel dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt, ideò illi, qui tales non sunt, negligendi sunt. Multis enim profuit, prius timore, vel dolore cogi, ut possint postea doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere sectari.* Cuius loci mentionem faciens Iust. Lipsius advers. Dialog. vers. *Divinum illud*, in fine, se non veteri, ait, in Fidei negotio, *Levem aliquam, & cum spe fructus compulsionem admittere, minantem tamen magis, quàm cogentem.*

Nec dissentit Ioseph. Acosta, qui ultra ea, quæ ab ipso mutuavimus suprà prox. cap. num. 7. iterum lib. 3. cap. 13. pag. 229. docet, infideles, qui se in recipienda Fide duriores præbent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis, cuiusmodi Barbari penè omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuedine impulsi, hos certè severitate quadam salutari in Ecclesiæ gremium intrare compellendos esse.

5 SI QVIS autem adhuc posteriorem † opinionem defendere voluerit, quæ nullam coactionem, nec armorum interventionem in Fidei prædicatione, & propagatione permittit, quamque in puncto iuris veriorem & securiorem esse tradidimus, & novissimè probat Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 9. num. 5. argumentis contrarijs ita suo ordine satisfacere poterit.

Non obstare primum, inde cõstructum, quòd Ecclesia, & eius alumni nõ solùm habeant potestatem, verùm & præcisam necessitatem Fidei per Orbem universum disseminandæ, prout & infideles illam recipiendi; & in hoc magis, quàm in cæteris omnibus rebus charitatis officium ac præceptum impleri. Nam † respondetur, hæc qui- 6
dem omnia verissima esse; ita tamen infidelium conversionem disponi debète, ut nulla violentia eis hac de causa inferatur, nec doctrinæ Apostolicæ limites excedantur, sed potiùs res adeò pia, † & sancta, piè quoque, & 7
sanctè tractetur, ut aliàs dicitur de matrimonio in Concilio Trident. sess. 24. de reformat. matr. cap. 10.

Finis † quippe bonus alicuius actio- 8
nis non facit eam bonam, aut legitimam, nisi per iustos, & legitimos tramites fiat, princip. procem. inst. ibi: *Et per legitimos tramites*, D. Paul. ad Rom. 3. vers. 8. cap. qui sine Salvatore 26. q. 2. cap. admoneant, cap. non observetis 26. quæst. 7. Navarrus in tract. de finib. human. act. num. 8. Quemadmodum neque † bona intentio, etiã cum 9
vincibili ignorantia coniuncta, eum à peccato excusat, qui facit, quod scire debuit, sibi non licere, ut probatur Act. 3. vers. 7. & per D. Thom. Medinam, & alios in 1. 2. q. 74. art. 5. & q. 76. art. 2. communi Tholog. in 2. distinct. 22. & ex alijs relatis à Gregor. de Valencia disput. 2. q. 3. punct. 6. & quæst. 5. & Mart. Delrio in disquisit. Magic. lib. 4. cap. 4. quæst. 5. sect. 2. pag. 334. & lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. pag. 486. ubi tractat, an liceat, remedium petere à maleficis?

Et quamvis † infideles, prædicatam 10
sibi, & sufficienter propositam Christi Fidem non recipientes, graviter peccent: non tamen possunt Christiani, eos sub hoc prætextu punire, aut debellare, cùm id sibi nequaquam permissum, sed potius prohibitum reperiatur Matth. 10. Marc. 6. & Lucæ 9.

Quia

11 Quia † præceptum illud affirmativum de Fide prædicanda, & disseminanda, & de idololatria vitanda, nequaquam fideles constringit, ut ad illud implendum alterum fortius, & potentius præceptum, negarivè cōceptum, trāsgrediantur, quo insontes, & innocentes non esse occidendos, nec bello, & iniurijs lacessendos docemur, ut habetur Exodi cap. 23. & Matth. cap.
12 19. Cùm † nemo teneatur aliorum conversionem curare, si se exponat periculo peccandi. Quia non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona,
13 & † etiam ob lucrandas omnes animas mundi, nō potest quis peccatum, quantumvis veniale, committere, ut in nostræ quæstionis terminis benè observant, & probant Ioan. Andr. in reg. peccatum in Mercurialibus, Ant à Corduba dict. lib. 1. quæstionarij, quæst. 57. Eman. Roder. in quæst. regular. 3. tom. quæst. 32. Ferdin. Rebellus de oblig. iust. lib. 1. quæst. 14. sect. 8. num. 58. pag. 123. Beccanus in sum. 2. tom. cap. 13. quæst. 4. Simon Maiol. de perfid. Iudæor. pag. 103. Pat. Fran. Suarez in tract. de Charitate, disput. 9. sect. 1. ex num. 2. & alia adducens Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Veneros, 5. part. num. 200. & Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 25. pag. 132. & seqq. & cap. 28. pag. 171.

14 Neque hoc excusat, † quòd Christiani Principes, ut in argumento subiecimus, esse debeant Divinæ legis custodes, & vindices: nam, ut rectè advertit Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. col. 407. vers. *Ad secundum*, id sic intelligendum est, ut debeant rectâ ratione, modoque consentaneo illius observationem tueri, ac promovère. Non est autem in proposito recta ratio ea, quæ est per vim, cùm potiùs hoc alienum sit ab ipsa lege Divina, & modo quo Christus Evangelium suum prædicari voluit; qui, ubi sibi visum fuerit oportere, illorum conversionem disponet. Cùm † nulla natio sit, ex qua non sint 15
aliqui prædestinati, Apocal. 7. Et secundùm doctrinam D. Augustini epistol. 80. † in omnibus gentibus, ubi 16
nondum est Ecclesia, oportet, ut aliquando sit, licèt non oporteat, vel necessarium sit, ut omnes, qui ibi fuerint, credant: quia omnes gentes promissæ sunt, non omnes homines omnium gentium: non enim omnium est fides. Quod, Augustino non citato, cum Lyrano, & Hadriano Fino rectè advertit P. Ribera in Michæam cap. 4. num. 23. docens, non omnes omnium gentium homines venturos esse ad Christum, & ad Ecclesiā; venturos tamē esse multos ex singulis nationibus, & optimè probat, & prosequitur Pat. Fran. Suarez in 3. par. D. Tho. tom 4. 59. art. 6. disput. 56. sect. 1. pag. 661.

Secundo verò † argumento respon- 17
deri potest cum Episcopo Chiapens. in replic. 5. & 12. ad obiect. Sepulvedæ, & Dom. Soto in 4. distinct. 5. quæst. unic. art. 10. pag. 270. vers. *Alij verò*. Quod, etsi Reges nostri non solùm ex communi charitatis præcepto, verùm & ex præcisa obligatione, sibi per Bullam Alexan. VI. iniuncta, conversionem Indorum curare debuerint, & sic etiam ad eos pertinère videatur cura de medijs, ad eandem conversionem tendentibus, cùm ordinaria non sufficiant, propter difficultates, feritatem, & barbariem Indorum, & alia impedimenta, quæ in eodem argumento, & suprà cap. proximo ex num. 2. consideravimus. Hoc tamen † intelligi debet, quate- 18
nus ea, quæ sunt ad finem, eidem fini proportionantur, & ad eius consecutionem permissa, utilia, & conducibilia censentur, argumento l. legata inutiliter 5. D. de adimend. legat. Et eorum, quæ tradit Covarru. lib. 1. variar. cap. 1. vers. *Medium autem*. Secus verò contingit, quando

talia media prohibita ſunt,& finem,ad
quem diriguntur, potius impediunr,
retardant, aut deſtruunr;qualia ea om
nia eſſe dicunt,quæ violentiam aliquã
& bellorum, atque armorum rerrorẽ
includunt,& ab antiquo Apoſtolorum
inſtituro diſcedunr, ex rationibus, &
auctoritatibus toto cap.17.perpenſis.
Tũc enim melius eſſe inquiunt,à præ-
dicatione, & converſione deſiſtere,
quàm lege Dei perfractâ, eiuſdem le-
gis obſervationem prohibitis, & re-
pugnantibus medijs,inducere velle.

19 Arma † etenim, quibus Chriſtiani
milites in hac expeditione uti debenr,
ut ſæpè conſideravimus, & benè ad-
vertit Hieron. Zevallos dict. 4. tom.
pract.commun.quæſt.ult.num.200.&
ſeqq.illa duntaxat ſunt, de quibus D.
Paul. loquirur 6. ad Epheſ. *Eſtote ſuc-
cincti lumbis mentis veſtræ in veritate,
& induite loricam iuſtitiæ,& calceate pe-
des in præparatione Evangelij pacis.* Qui-
bus mediantibus, ſi parum, aut nihil
profecerint, & exitus votis non reſ-
ponderit, omni prorſus culpâ vaca-
bunt.

20 Præterquàm † quòd abſurdum eſſe
putanr, exiſtimare, ob difficultates &
impedimenta ſuprà relara, Evangelij
curſum, more, & exemplo Apoſtolo-
rum ſervato,hodiernis,ut antiquis tẽ-
poribus,etiam inter feras, & barbaras
nationes, ingentem progreſſum non
habiturum, ſi idonei miniſtri eligãtur,
qui Dei cauſam magis quàm ſuam age
re curent, & patientiâ,labore,ac vitæ
puritare ſuſceptum miniſterium,prout
rei gravitas, ac dignitas poſtulat,exe-
21 quantur. Nam † ipſi Apoſtoli olim ad
alias gentes non minus barbaras pro-
mulgandi Evangelij cauſâ, humanis
prorſus ſuppetijs deſtituti, deſtinati
ſunt, ut latè memorant Auctores,
quos citavimus ſuprà lib. 1. cap. 14.
num.81. & Thom. à Ieſu ſtatim alle-
gandus.

22 Et tempeſtate noſtrâ † ſanctus
Fran.Xaverius,& alij eius ſocij Evan-
gelium Evangelicè cum magno fructu
in India Orientali prædicaſſe legũtur
Indis, Perſis, Arabibus, Æthiopibus,
Malabaribus, Iapponenſibus, Sinen-
ſibus, & infiniris alijs. De quo, ulrra
alios, ſolitâ eloquentiâ plura ſcribit
Maffæius in ſua Ind. Orient. hiſt. lib.
12. & 14. ubi inrer alia air: *Huius mi-
bi profectionem viri paulò fuſius perſequi
eſt animus: ut promulgandi Evangelij
ſtudioſis hominibus recens propoſitum ſit
Apoſtolica peregrinationis exemplar.*

In qua ſententia exornanda, & cõ-
probanda plura eleganrer expendunt
Ioſeph Acoſta dict.lib.1.& 2. de pro-
cur.Ind.ſalu.per totum,Corduba dict.
lib.1. quæſtionar.quæſt.57.dub.6.co-
lum.507. & Fr. Thom. à Ieſu de pro-
cur.omn.genr.ſalu.lib.4.1.part.cap.1.
ex pag.123. dicenres, † nullo modo 23
ſpirirualem Indorum ſalutem deſperã
dam eſſe,aut ab eius cura à viris Apo-
ſtolicis deſiſtendum, cùm Indos iam
Deus ad Evangelium vocare videatur,
ſperandumque ſit, quòd paulatim,&
ſucceſſivè convertentur; tum ex eorũ
docilitate,tum eriam † ex auxilio Di- 24
vino Prædicatoribus Fidei promiſſo
Iſaiæ 55: *Quomodo deſcendit imber, &
nix de cœlo,& inebriat terram, & germi
nare eam facit; ſic erit verbum meum,quod
egredietur de ore meo, paulatim producet
fructum ſuum.* Et Pſalm. 67: *Dominus
dabit voci ſuæ vocem virtutis: Dominus
dabit verbum Evangelizantibus virtute
multa.*

Quod efficit, † ut nec propter lin- 25
guarum varietates diffidere oporteat;
ſcriptum eſt enim Matth.& Lucæ 10:
*Nolite cogitare, quomodo, aut quid loqua-
mini: dabitur enim vobis in illa hora quid
loquamini: non enim eſtis vos, qui loqui-
mini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loqui-
tur in vobis.*

Neque obſtare, quod Chriſtus, A-
poſtolique omnes miraculis Orbẽ fle-
xerint,vel ſubiugarint,ætaſque noſtra
eiuſmodi viros non ſit adepta, † quia 26
non eſt prudentiæ genus, quod cœle-

ſti

ſti virture vacuum eſt, humanis con-
27 ſilijs explêre: † & quia maior verarum virtutum, quàm miraculorum gloria in Orbis converſione reſplenduit. Etenim, ut præclarè docet D. Chryſoſt. ho
28 mil. 46. ſuper Matth. † *Non ita ſignis adducuntur Gentiles ad Fidem, ut bona vita, & exemplo Prædicatorum: qui enim miracula faciunt ſine vita ſtudioſa, ſæpè deceptores ab eis æſtimantur.* Et homil. 6. in 1. epiſt. ad Corinth. de eâdem re agens, inquit: *Quod etſi in præſentia ſigna viderentur, quis tamen perſuaderet? quis externorum aures nobis accommodaret, cùm tantopere increbreſcat malitia? Etenim probata Chriſtianorum vita, maiorem apud multos auctoritatem ſibi vindicabit, quàm ſigna: ſiquidem hæc apud impudentes, & malos homines malam conciſant opinionem. Vita autem pura etiam ipſum diaboli os maiorem in modũ obſtruere poterit.*

Vt omittam, compettũ etiam hoc
29 ipſo ſæculo eſſe, † apertis miraculis Deum præſentiſsimum non modò viris Apoſtolicis, verùm & militibus, Fidei Catholicæ cauſam, utcunque agẽtibus, affuiſſe, quemadmodum conſiderat Thom. à Ieſu d. lib. 4. pag. 125. Et Ego lariſsimè oſtendi ſup. hoc lib. cap.
30 4. & ſequent. Quo ſuppoſito † ceſſat regula illa, quam pro contraria ſententia perpẽdimus, de conceſsione antecedentis conſequenti conceſſo; non enim procedit, ubi conſequens ſine tali antecedenti exercerl, & ſubſiſtere poteſt, ut patet ex exemplo l. 1. §. igitur, D. de exercit. act. & eruditè oſtendit Romanus conſ. 451. num. 1. & cũ eo Felin. in cap. prætereà n. 4. de officio delegat. Everardus in loco à conceſsione conſequentis, limit. 2. Didac. Perez nihil allegans in l. 1. tit. 5. lib. 8. ordin. fol. 177. col. 2. & Tuſchus pract. concluſ. iur. verb. *Conſequens*, concluſ. 757. ex num. 71.

Ad tertium argumentum, dum generaliter laudat curam, & zelum defendendæ, & extendendę Chriſtianæ Religionis, reſpondetur, † id quidem 31
certiſsimum, & ſanctiſsimum eſſe, dũ modo, ut diximus, legitimè fiat, & iuxta eiuſdem Religionis præcepta. Quod ſupponendum, ũve ſupplendum eſt in omnibus locis, & auctoritatibus in argumento relatis. Er præcipuè † in d. 32
cap. ſi non ex Fidei 23. quæſt. 4. in quo maior vis argumenti conſiſtit. Nam, ut benè advertunt Sotus in 4. diſtinct. 5. quæſt. uni. art. 10. pag. 271. verſ. *Quartum argumentum*, Epiſcop. Chiapenſ. in dict. Apolog. contra Sepulvedam, & in 3. replicar. ad obiect. eiuſdem, Covar. in Reg. peccatum 2. par. §. 10. numer. 2. verſ. *Quartum*, Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. verſ. *Iam verò*, col. 529. Gregor. de Valentia dict. 3. tom. diſput. 1. quæſt. 10. punct. 6. verſ. *Secundò certum eſt*, Zevallus d. quæſt. fin. ex num. 170. Torres dict. diſpur. 51. dub. 1. & noviſſimè Par. Suarez dict. tract. de Fide, diſpur. 18. ſect. 3. num. 5. Divus Gregor. ibi intelligendus eſt de bello, quod Gennadius, Africæ Exarchus, Fidei cauſâ adverſus Hæreticos, & Apoſtatas geſsir, qui, ut ſtatim trademus, non ferendi, ſed feriendi ſunt, ubi adverſus Eccleſiam, cui ſemel nomen dederunt, colla ſubrigere audenr, veramque Evangelieæ legis doctrinam prędicari impediunr, aut Fidem volunt Chriſtiani nominis inclinare.

Quæ ſolutio colligitur ex epiſt. 72. eiuſdem D. Gregorij ad eundem Gennadium ſcripta, cuius etiam meminit Gratianus in cap. ſicut, eâd. cauſâ, & quæſ. Er ſi cui forrè nõ probetur propter generalitatem verborum D. Gregor. in dict cap. ſi non ex Fidei, quæ de alijs bellis agere inſinuant, quæ Gennadius adverſus Infideles nõdum Eccleſiæ, & Romano Imperio ſubditos gerebat, dilatandæ Fidei cauſâ, & ut Chriſti nomen per ſubdiras gentes, Fidei prædicatione circũquaque diſcurreret. Omiſſâ, aut ſi mavis reiectâ, aliâ ſolutione Gregor. Lop. in dict. l. 2. part. glo. mag. col. 6. dicentis, Divum

Gre-

dia pertinaciter maneât, quod sequũtur, & ad privationem etiam honorũ & aliorum favorum, & privilegiorum extendunt gloss.& Prӕposit.in.d. cap. de Iudӕis, 45.distinct. Abbas in.d.cap. maiores, §. item quӕritur, de Baptismo, Marquard.in tract.de Iudӕ.& Infidel.3.par.cap.2.num.8.& 1.par.cap. 14.pag.57. Acosta de procur. Ind. sal. lib.3.cap.13. Gregor. de Valencia 3. tom.disp.1.q.10.art.6.col.410. Azor. d.vers. *Quares*, Ricciullus d. lib.2. cap. 36.num.7.& 8.& Suar.d.disp.18 sect. 3.num.8.& 9. Vbi tamen advertit, in huiusmodi servitiorum, vel tributorũ impositione iustitiam, & terminum, quem vocant rigorosum, excedi non posse. Nam servitijs, vel exactionibus insolitis gravari non debet, ex doctrina text.in cap. sicut, de Iudęis, Div. Thom.in epist.ad Ducissam Lotharingiӕ, Ioan.Andr.in addition.ad Specul. tit.de Iudӕis, sup. rubr. & Innocent. & Panormit.in.d.cap. quod super his, de voto.

Et est videndus Simon Maiol.dict. colloq.de perfid.Iudӕ.pag.256. & sequent.ubi addit, Iudęos in vilioribus, & sordidioribus officijs, & laboribus occupari posse, & debêre, cùm sint veluti servi Christianorum, & hoc multum ad eorum conversionem proficiat. Quod Regius Vates orasse vi-
49 detur † Psalm.32.dicens: *Imple facies eorum ignominia, ut humilientur, & tunc requirant nomen tuum, Domine.* Et Isaias cap.26: *Domine, in angustia requisierunt te, & in tribulatione murmuris doctrina tua eis.*

Idem novissimè tradit Steph. Gratian. in discept. forens. tom. 4. capite
50 658.pag.114. pluribus probâs, † Iudęis, ob prӕdictam rationem, non debere servari ęquitatem, de quo etiam agit Ricciullus d.lib.2.cap.20.& Petr. Cenedus in collect.59 ad Decretales,
51 pag.198.num.3. ubi † ait, Iudӕos à Christianis habitu distingui debêre, per text.in cap.in nonnullis 15.de Iudęis, & alia, quę tradit Guillel.Bened. in cap.Raynuntius, verb. *Raynuntius de Clara*, num. 64. Palac. Rub. in repet. rub.§.70.num.19.& Did.Perez in l.8. 37.& 38.tit.3. lib.8. ordin. & Tiber. Decian.dict. lib. 5. criminal. cap. 12. num.16. Ricciullus ubi sup.cap.43.

Vtrum autem † prӕdicti Iudӕi, vel 52
infideles, Christianis Principibus subditi, ab eorum Regnis expelli, & bonis spoliari possint, si Evangelij Fidẽ amplexari noluerint, maiorem quidem difficultatem habet, propter aientes, & negantes Doctorũ sententias, quӕ in hoc articulo reperiuntur: quarum Auctores, & argumenta latè adducit Camill.Borrell. de prӕstã Reg. Cath. cap.69.per totum, Cened. in collect. 15.ad Decretal.num.2.pag.122. Decian.ubi sup.cap.11.num.1. & seqq. & cap.13. num.2. & Simon Maiol. in.d. tractat.de perfid.Iudӕ.ex pag.40. ubi inserit consilium circa hoc à Doctoribus Mediolanensibus factum, quãdo Iudӕi ab illo Ducatu expulsi fuerunt, & novissimè Ricciullus dict.lib.2.cap. 51.per totum.

Sed verior, & communior opinio est, quâ etiam contrariӕ ad concordiam redigi possunt, ut regulariter, si quietè, & pacificè inter Christianos degant, nullumque ab eis incommodũ religioni, & saluti publicӕ timeatur, tolerari debeant, & ab omnibus iniurijs defendi, & sic resipiscere possint, & voluntariè ad Fidem converti, dict. cap.dispar 23.q.8. cap.Iudӕi, de testibus, dict. cap. qui sincerâ 45.distinct. cap.quiescamus 42. distinct. cap. non satis 86.dist. cap.si cupis 16.q.1.l.nullus, C.de Iudӕis, cap.et si Iudęos, cap. sicut, eod.tit. Gloss. Bart.& Doct. in l. multum interest, D.de verbor.obligat. Prӕposit.in.d.cap.qui sincerâ, col. 2. Oldrad.cons.87.&264. Alex.cons.71. vol.2.& cons.99.vol.6. Paris.cons.11. vol.4. Marquard.de Susanis d.tract.de Iudę.& Infidel.1.part. cap.7. Roland. cons.25.vol.3.& Ioan.Bapt. Ferretus

consil.37.& consil.381. per tot. Vbi tamen protervia, & ingratitudine sua Christianorum gratiam,& charitatem demeruerint, vel aliquid in eos moliti sint, aut pravo suo exemplo, & superstitiosis ritibus Christianum populum turbare, aut foedare potuerint, aut aliae similes causae intervenerint, quae iustum religiosi Principis animū moveant, tunc rectè expelli, & bonis privari possint, ut saepesaepius cum magno consilio, & Catholicę pietatis, & Religionis exemplo factū videmus in casibus sup. c.16.ex n.113. relatis, & in plurimis alijs, quos, hanc sententiā sub hac distinctione sequentes, commemorant Oldrad. Alexand. Paris. Roland. Decian. Borrell. & reliqui ubi sup. Socin. cons. 86. lib.4. Cofrectus de potestat. Regia, quaest. 81. Pet. Malferit. consil. 769. num. 90. apud Madel. vol.4. Albertin. de haeretic. lib.6. q. 7. Hermes Lethmatius de instaurata relig. lib. 2. capit. 12. Conrad. in templo omn. Iud. lib. 1. c. 1. §. 3. verb. *Vsuras*, ex n.12. Didac. Perez in l.4. tit. 3. lib. 8. ordin. Simancas in Cathol. institut. titul. 35. num. 5. & sequentibus, Andr. ab Egea in cap. Canonum statuta, numer. 254. & seq. de constitut. Aviles in cap. Praetor. verb. *Servitio*, num. 5. Rojas de haeret. 1. part. ex num. 565. & singular. 37. vers. *Et ita*, Simon. Maiol. dict. colloq. de perfid. Iudę. ex pag. 48. & 188. & 203. ubi agit de Iudaeis iustè spoliandis, Carol. Tapia in 1. lib. iur. Regn. Neapol. sup. prag. 2. de Iudeis, num. 1. & sequenti, Philipp. Paschalis de vitib. patriae potestat. 1. part. cap. 7. num. 14. & 15. Thom. à Iesu dict. lib. 5. de procur. omn. gent. salut. dub. 5. pag. 209. Ricciullus dict. cap. 51 num. 11. & seqq. & alij, quos cap. sequenti, num. 89. citabimus. Proquibus facit Motus proprius Pij V. incip. *Hebraeorum gens*, dat. ann. 1568. 4. Kalend. Martij, & alia plura, quę novissimè cōgerit Fr. Iacob. Bleda in defensione Fidei pro expulsione Moriscorū, tract. 2. cap. 1. §. 2. & in hist. Mauror. lib. 1. cap. 12. pag. 37.

Qvarto constituo, quòd † etsi in eiusmodi indirecta, & causativa Fidei introductione & receptione aliquis fortè excessus intervenerit, cuius praetextu infideles ipsi magis coacti, quàm suasi, aut verius compulsi, quàm impulsi videri possint; adhuc tamen illis permitti nō debet a Fide semel ita recepta desciscere. Quia quamvis disciplina Christiana hunc modum conversionis graviter prohibeat, & detestetur: eadem tamen, Religionem ipsam semel sive iure, sive iniuriâ susceptam nullo modo deserendam esse decernit, ex rationibus, de quibus in Concilio Tolet. IV. cap. 56. † relato in cap. de Iudaeis 45. distinct. ubi ita habetur: *Qui autem iam pridem ad Christianitatem coacti sunt venire. (sicut factum est temporibus religiosissimi Principis Sisebuti) quia iam constat eos, Sacramentis Divinis sociatos, baptismi gratiam suscepisse, & chrismate unctos esse, & corporis, & sanguinis Domini extitisse participes, oportet, ut Fidem, quam etiam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomē Domini blasphemetur, & Fides, quam susceperunt, vilis, & contemptibilis habeatur.* Quod latè probat Lofred. consil. 48. sub num. 3. versic. *Alia verò*, Henric. de Boic. in cap. 1. num. 7. de baptismo, Stephan. de Gaëta in repet. cap. ad limina 30. quaest. 1. §. 1. num. 15. Philip. Paschal. de virib. patr. potest. 1. par. cap. 7. num. 20. Ricciullus d. lib. 2. de iure person. cap. 35. per totum.

Et in nostris terminis considerat Ioseph. Acosta dict. lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 11. pag. 252. ubi allegat Div. Augustin. epistol. 50. ad Bonifac. dicentem: *Plus enim habet iuris, quod in eis Dominicus character agnosci tur:* & potuit allegare id, quod in simili de filijs parvulis infidelium, de facto cōtra parentum voluntatem baptizatis, diximus sup. cap. praecedenti num.

53

54

num.40.& Ricciullus ubi sup. cap.34.
Et spem integrioris, & purioris Fidei
in filijs,& successoribus infideliũ prę-
dicto modo conversorum, quam etiã
cum D.Gregor. & alijs cõsideravimus
cap.16.num.108.

55 Et facit † text.in cap. cõtra Chri-
stianos,de hæret.lib.6. ubi hoc proce-
dere dicitur, etiam si infideles metu
mortis, aut corporis cruciatus,bapti-
zari se permiserint,modò absolutè nõ
fuerint coacti, puta ligati, vel vi a-
quâ baptismali abluti, & chrismate il-
liniti.

Quorum iurium argumento rectè
resolvit Tiber. Decian. lib. 5. crimin.
56 cap.10. numer.21. quòd si † infidelis
philocaptus amore alicuius puellæ
Christianæ, simulatè factus sit Chris-
tianus, ut illam sibi copularet, & bap-
tismum receperit: si posteà reversus
sit ad pestem infidelitatis, cogendus
est in Fide perseverare, & uti Chris-
tianus Apostata punietur, & valebit
matrimonium, neque illa mulier po-
terit alteri nubere, & verè dicetur
character baptismi impressus, cap. si-
cut ficti 1.quæst.1.cap.solet,& capite
quamvis,de consecrat.distinct.4.Quæ
tamen,ut idem Decianus advertit,in-
telligenda sunt quoad forum conten-
tiosum, secus in foro conscientię, ut
per Innocent. in cap. 1. circa finem,
de baptismo, & Abbat. in cap. ultim.
eodem; quia cùm Ecclesia ignoret in-
tentionem,& quilibet pręsumatur bo-
nus,poterit illum cogere, ut perseve-
ret, & punire nolentem: & ita etiam
in terminis tenuit Marquard. de Iu-
dæis,3.part.cap.2.num.8. Beroius q.
2. incip. *Ex facto quærebatur*, Pascha-
lis dict.cap.7.num.21. Ricciullus dict.
lib.2.cap.31.num.ult.

57 Quinimò, † etsi per ludum cum in-
tentione tamen baptizandi,pueri Iu-
dæorum, vel infidelium se ipsos invi-
cem baptizarent,servatis verbis,& for
mâ baptismi,dicerentur verè baptiza-
ti,& cogerentur perseverare,prout fa-
ctum fuit ab † Alexandro Alexandri- 58
no Episcopo;qui cùm per viam ince-
dens,vidisset puerum Iudęum, Atha-
nasium nomine, in ludo puerorum se
pro Episcopo gerentem, & baptizan-
tem alios pueros,coëgit omnes perse-
verare in Fide Christiana. Quo factũ
fuit,ut Athanasius maximus evaderet
Fidei propugnator, ut refert hist. Ec-
cles.lib. 10. & Tiber. Decian. d.lib.5.
cap.12.num.28.

Et,quod plus est,sufficere,quod infi
delis suâ sponte petierit baptizari, ad
hoc ut ad baptismum suscipiendũ cõ-
pelli possit, licèt posteà pœniteat, &
reluctetur,tenet Marquard. d.3.part.
cap.3.num.1. quem refert & sequitur
Ricciull.dict.cap.31.num.26.

Quinimò, † si Iudæus, vel Sarace- 59
nus ętate maior per vim præcisã co-
ctus sit sacrum baptisma recipere, &
per longum temporis spatium nihil in
contrarium dixisset, sed per aliquos
actus illum baptismum tacitè appro-
basset;tunc characterẽ impressum re-
manêre, absque dubio existimat Mar-
quard. d. cap.2.n.9.Paul.Parif. cõs.2.
num.26.lib.4 & Ricciull. d.lib.2.cap.
35. n. 3. cùm illa pręcisa coactio per
actus sequentes videretur purgata,
pręterquam si perpetuò durasset ea-
dem causa coactionis,iuxta ea, quæ in
simili tradit Decius consil. 219. n. 7.
& sequent. & in proprijs terminis al-
legant Henric. Boic. in cap. maiores,
de baptismo. Qui tamen re verâ hoc
non dicit,sed potiùs contrarium; quia
cùm nihil receptum sit, non inveni
tur,quod ratificetur, & ita adversus
Parif.benè resolvit Paschalis ubi sup.
num.19.

Idem etiam erit dicendum in quæ-
stione, quam movet Licentiatus Zu-
rita in suis quæst.Theolog. cap.40. de
Indis, nimirum, † qui ob eam causam 60
Christianam Religionem suscipiunt,
ut suum Regem imitentur, alioqui
ipsam non suscepturis. Nam etsi ve-
rum sit, quòd qui hac tantùm sui

Prin-

Principis auctoritate, & exemplo ducti ad Fidem, & baptismum accedunt, admitti non debèrent, ex doctrina D. Thom. 1. 2. quæst. 109. art. 6. quia id facientes, non modò irreligiosi, verùm & impij sunt, ut docet idem D. Thom. 2. 2. quæst. 5. art. 2. semel tamen admissi, disciplinam Christianam servare compellentur, ex dict. cap. de Iudæis.

61 Imò nullatenus sperni debebit in hac conversionis infidelium, præsertim Barbarorum, expeditione, Principum eorum auctoritas, † quę, ubi Indis tantùm servit in modum prævię dispositionis, licita est, & admodum necessaria, ut faciliùs ad Fidem alliciantur, iuxta doctrinam eiusdem D. Thom. 2. 2. quæst. 27. art. 3. & quæst. 100. art. 3. Nam ut Cicero in epist. inquit, quales in Republica Principes sunt, tales reliqui cives esse solent, & cũ Claud. teste, totus componatur Orbis Regis ad exemplum, ubi Rex boni, & honesti curam habuerit, subiectos sibi cives eandem viam amplecti docebir, ut Velleius Paterc. lib. 2. & Seneca in Thieste dixerunt.

62 Et in specie receptionis Fidei ostendunt † plures Regiæ schedulæ, quæ hanc curam conquisitoribus, & Prædicatoribus Indorum iniungunt, ut eorum Regulos, TECLES, sive CACIQVES, primùm ad Fidem allicere studeant, ut deinceps promior, & facilior aditus reliquis aperiatur, quæ extant in 4. tom. impress. ex pag. 221. & præsertim in instructione data Ferdin. Cortesio Vallisoleti 26. Iunij an. 1523. pag. 248. ibi: *I porque como sabeis de causa de ser los dichos Indios tan sujetos a sus Tecles i señores, i tan amigos de seguirlos en todo, parece, que seria el principal camino para esto començar a instruir a los dichos señores principales, &c.*

63 Quibus etiam cavetur, † ut omnia alia media excogitentur, & exequantur, per quæ Fides, & Religio Catholica faciliùs, & commodiùs Barbaris suaderi posse videatur. Et inter cætera animadvertitur in instructione: *Del Bosque de Segovia*, ann. 1573. dict. tom. pag. 245. vers. *Aunque de paz*, ut † Prædicatores ornatiori, quantum fieri possit, cultu, in primis ad Indos concionibus incedant, albis saltem stolis, & superpelliceis induti, & ut musicis etiam instrumentis, atque concentibus, ubi oportuerit, utantur, quo maiorem in animos Indorum venerationem, & admirationem incutiant. Quod mirè convenit cum quæstione, quam proponit Zurita ubi supra cap. 32. † an scilicet, si qua Indorum gens minus ædificaretur, pauperi Evangelizantium cultu, & tenui victu; propterea Prædicatores splendidiorem ornatum assumere, lautioremque mensam instruere debèrent? Et resolvit, quòd poterunt, si id tendit ad dignitatem religionis inducendam, vel augendam ex doctrina D. Thom. 2. 2. quæst. 129. art. 8. & quęst. 87. art. 1. & q. 186. art. 3. dum hic ornatior splendidiorque cultus, cum gravi pauperum vexatione, & eleemosynæ detractione non fieret, ut idem D. Doctor insinuat in ead. 2. 2. q. 30. art. 4. & quæst. 185. art. 7. 64 65

Et † à sanctissimo illo Indiarum Orientalium Apostolo B. Françisco Xaviero factum videmus; qui cùm aliàs paupertatis, & humilitatis observantissimus fuisset, ubi tamen prædicando ad Iaponios pervenit, cultiorem vestem assumpsit, & maiori comitatu, atque exteriori ornatu usus est, quia id, iuxta illarum gentium mores, necessarium esse cognovit, ut referunt Horat. Turselinus, & Ioan. Lucena in eius vita, Ioan. Maffæius histor. Indic. lib. 14. pag. 335. Fr. Ant. de San Roman. in hist. Ind. Orien. lib. 4. cap. 10. pag. 664. & melius Ferdin. Mendez Pintus, qui se oculatũ testẽ fuisse affirmat, in suis peregrin. cap. 109. Et idẽ fecit † B. Pat. Matthęus Ricciusin suis Christianis inter Sinas expeditionibus, 66 67

9 *Intentio bona non excusat eum, qui illicita facit.*

10 *Infideles quamvis peccent non recipiendo Fidem, non tamen possunt à fidelibus hoc prætextu puniri.*

11 *Præceptum de prædicanda Fide non obligat ad transgrediendum aliud, quo insontes puniri, & debellari vetantur.*

12 *Conversionem aliorum nemo curare debet, si se exponat periculo peccandi.*

13 *Peccatum quantumvis veniale quis cõmittere non debet, etiam propter lucrandas omnes animas mundi.*

14 *Principes licèt sint Divinæ legis, & Fidei custodes, illam tamen debitis modis tueri debent, no autem illicitis & violentis.*

15 *Natio nulla est, ex qua aliqui non sint prædestinati.*

16 *Ecclesiæ Dei omnes gentes promissæ sunt, non tamen omnes homines omnium gentium.*

17 *Reges Hispaniæ curam cõversionis Indorum sibi à Sede Apostolica demandatam, qualiter exercere debeant.*

18 *Finis curam qui habet, licèt possit disponere media, intelligitur de medijs permissis, & ad illum finem proportionatis.*

19 *Arma, quibus Christiani milites, & Prædicatores in conversione Indorum uti debent, qualia sint?*

20 *Ministri, si idonei fuerint, etiam hodie, Apostolico more prædicando, multum inter barbaras nationes proficient.*

21 *Apostoli olim inter nationes non minus feras, & barbaras, quàm Indorum, soli, & inermes prædicarunt.*

22 *S. Fran. Xavierus modo, & fructu suæ prædicationis utile, & recens dedit nostris temporibus Apostolicæ imitationis exemplar.*

23 *Indorum salus desperanda non est, quos iam Deus ad Evangelium vocare videtur.*

24 *Prædicatoribus Fidei certissimũ auxilium Deus, Isaiæ 55. & Psal. 67. promittit.*

25 *Linguarum varietas, & ignorantia veros prædicatores Fidei à cõversione Indorum terrere non debet.*

26 *Prudentia caret, qui quod cœlesti virtute vacuum est, humanis cõsilijs explere intendit.*

27 *Apostoli magis virtutibus, quàm miraculis, Orbem converterunt.*

28 *Infideles hodie etiam magis virtutibus, quàm signis Prædicatorũ movebuntur, & quare? cum D. Chrysost.*

29 *Miracula nõ defuerunt hoc sæculo prædicantibus inter Indos.*

30 *Regula de concessione antecedentis ad positionem consequentis, fallit, quando hoc sine illo exerceri potest.*

31 *Zelus extendendæ Christianæ religionis tunc laudari debet, cùm eiusdem Religionis præcepta non frangit.*

32 *Cap. si non ex Fidei 23. quæst. 4. vera explicatione donatur.*

33 *Intentio recta in bellis semper requiritur, & laudatur.*

34 *Infidelibus quibus, & quando bellum licitè inferri possit?*

35 *Cap. Dispar. 23. quæst. 8. explicatur. Et num. 38 & 41.*

36 *Saraceni, & alij infideles, qui sunt hostes Fidei, & occupãt Provincias Christianorum semper debellari possunt.*

37 *Bellum à Christianis cõtra Turcas licitè moveri nõ posse, fuit hæresis Lutheri & Erasmi, quæ reprobatur.*

38 *Argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo resultat absonus intellectus, vel aliorum iurium correctio.*

39 *Relativum* quis *vel* qui *aliquandò restrictivè, aliquando declarativè, & generaliter ponitur.*

40 *Lex 2. tit. 23. part. 2. explicatur.*

42 *Ecclesia licèt hodie maiorem auctoritatem, & potestatem habeat, quàm antea; non tamen ea utitur adversus simplices infideles quietè & pacificè degentes.*

43 *Cap. si Ecclesia, cap. non invenitur, cap. displicet 23. quæst. 4. vera expositione donantur. Et num. 53.*

44 *Deus semper vult, ut infidelium*

conversio sua divinæ dispositioni, & nō humanis medijs tribuatur.
45 Fides semper spontanea esse debet.
46 Deo non placent servitia coacta, & hilarem datorem diligit.
47 Hæreticos, Schismaticos, & Apostatas non posse ab Ecclesia puniri, aliqui censuerunt, quorum error convincitur, & damnatur. Et numeris sequentibus.
48 Infideles quamvis Ecclesia non puniat, benè tamen punire potest, & debet, Hæreticos, Schismaticos, & Apostatas, & quare?
49 Inquisitores causarum Fidei non puniunt infideles non baptizatos, sed eos tantùm, qui a Fide semel professa recesserunt.
50 Hæretici non solùm puniri, verùm si opus fuerit, aperto Marte ab Ecclesia debellari, & funditus deleri possunt.
51 Auctores plurimi recensentur, qui de iustitia punitionis, & debellationis Hæreticorum, latissimè disputant.
52 Hæretici, & Schismatici, Saracenis, & cæteris infidelibus, imò & lupis, deteriores sunt, & magis puniendi.
53 Ecclesiæ auctoritas, & potestas post Constantinum maior esse cœpit, & magis publicè, ac liberè exerceri.
54 Parabola Patrisfamilias invitantis ad nuptias, & intrare compellentis, quos ultimo loco vocaverat, multifariè cum SS. Patribus explicatur.
55 Cap. Schismatici 23. quæst. 6. explicatur.
56 Cogi quodammodo dicitur, qui importunis precibus suadetur.
57 Infideles licitè possunt ad fidem per efficacem & importunam etiam suasionem compelli.
58 D. Paul. locus 2. ad Timoth. & Ierem. 1. 24. de instantia prædicationis Fidei expenditur.
59 Cap. Maiores de baptismo ponderatur, & illustratur.
60 Conversio coacta D. Pauli humanis regulis metiri non debet.
Miraculosè quæ à Deo facta sunt, in exemplum vel consequentiam adduci non debent, ibidem.
61 Deus res, quas condidit, suos cursus agere sinit.
62 Sacræ Scripturæ exempla, quæ à communibus Theologiæ regulis exorbitant, veneranda sunt, non imitanda.
63 Deus animas hominum multis modis invitat, etiam stupefaciendo, ex D. Thom.
64 Cap. vides 23. q. 6. & cap. quid facies 23. q. 4. explicantur.
65 Coactio infidelium ad Fidem etiam si vi indirectà fiat, reprobata est.
66 Voluntas prorsus libera non reperitur in eo, qui etiam causativè, aut conditionatè ad baptismum compellitur. Et quatenus voluntas coacta, voluntas sit?
67 Velle eius est, qui potest & nolle, & aliorum imperio non obsequitur.
68 Res imperiosa est timor.
69 Voluntatem liberam qualiter diffiniat D. Augustin.
70 Bella per Constantinum, & alios Christianos Principes adversus infideles non ob id solum gesta fuerunt, ut Fidem reciperent, sed ex alijs causis, quæ referuntur.
71 Carolus Magnus qua de causa Longobardis bellum intulerit?
72 Leges, quas Constantinus, Theodos. & alij Imp. contra Paganos, & eorum sacrificia tulerunt, de infidelibus, eisdem Imperatoribus subditis, accipiēda sunt.
73 Princeps quilibet potestatem habet in eos, qui sibi politicè subsunt, ut quæ sibi expedire videbitur, custodiant, etiam si diversa religionis sint.
74 Athanasij notabilis historia, & prophetia de templis Paganorum lege Constantini claudendis.
75 Lex 1. C. de Paganis illustratur.
76 Paganorum nomen unde, & quare

re olim Gentilibus datum fuerit, latè disceptatur.

77 Pagani in iure dicuntur, quotquot à militia erant immunes, & liberi.

78 Infideles, sibi subditos, à suis Regnis Princeps Christianus ex iustis tantùm causis expellere potest.

79 Sisebutus Hispaniæ Rex, & Dagobertus Galliæ, an præcisè, vel causativè Iudæos sui Regni ad baptismum recipiendum coëgerint?

80 Heraclij Imperatoris Constantinopolitani notabilis historia refertur, ob quam omnes Iudæos sui Imperij baptizari coëgit, & ut in Hispania & Gallia cogerentur, curavit.

81 Sisebuti actionem tanquam iniustam Concilium Tolet. IV. pro parte rescidit. Et plures alij Auctores apertè damnāt. Et num. 83. & 85.

82 Concilio Tolet. IV. factum Sisebuti circa conversionem Iudæorum reprobanti, ipsum Sisebutum interfuisse, docet Episcopus Palentin. Qui reprobatur.

84 D. Isidorus Hispalens. qui floruit temporibus Sisebuti, eius factum etiā tunc prudentioribus non fuisse probatum, affirmat.

86 Reges Catholici Ferdinan. & Elisabeth, Iudæos, & Mauros ab Hispania expellentes, iustissimis rationibus moti sunt, & eis vim directam non intulerunt. Et num. 90.

87 Iudæos, & infideles inter Christianos morari periculosum est. Et num. 94.

88 Oculi dum spectant læsos, læduntur & ipsi, ex Ovidio.

89 Dissimilibus non conversari salutare est.

91 Status, & Religionis tuendæ ratio, efficit, ut infideles iam baptizatos à suis Regnis Princeps expellere possit.

92 Philippus III. Rex noster pijssimus, & invictissimus laudatur, ob expulsas à suis Regnis Maurorum reliquias.

93 Mauri, sive Morisci ultimò ab Hispania per Philippum III. expulsi, quot fuerint? & historia huius expulsionis remissivè.

Dom. Petrus Fernandez Navarrete Regius Secretarius citatur, & laudatur ibidem.

95 Pepecornus Iudæus conversus multa flagitia admisit, & carmina de eo Vlrichi ab Hutten.

CAPVT XIX.

In quo de solutione argumentorū, quæ in prædicta quæstione ad utramque partem expensa sunt, specialiter agitur.

QVIBVS ita præhabitis, & constitutis, prior opinio in quæstione, sive titulo, de quo agimus, iuxta modum suprà dictum accepta, nō ineptè defendi poterit, cùm pro ea militēt rationes, & auctoritates adeò lato calamo peroratæ. Et † ad cōtrarias respondere potest. Primum, & secundum argumentū non obstare, quia loquuntur de vi directa, & absoluta, quā verum est, neminem ad Fidem compellendum esse, cùm hæc sit suadenda, nō imperanda, aut cogenda: Nos tamen, non de eiusmodi vi, sed de indirecta, & causativa tractare, quæ, ut diximus, non reprobatur, & sæpè per medium bellorū, & comminationē inducitur. 1

AD tertium verò, quartū, & quintum respondemus, † fatendo, verissimum quidem, & certissimū esse, Christi Fidem suaviter, & pacificè, atque Apostolico more, & instituto cōgruētiùs, & citra aliquod damnum, & scandalum prædicari, & ubi illud teneri commodè potest, nihil prius, neque melius reperiri, ut sæpè retulimus, 2

in istis autem Novi Orbis regionibus ob rationes suprà cõsideratas, exactè
3 observari nõ posse, nec potuisse, † ac propterea alia mediâ viâ, horum barbarorum conversionem curãdam fuisse, qui in sua infidelitate relinqui non debuerunt.

Quam solutionem, ultra Auctores sup. cap. præced. ex num. 5. allegatos, expressis, & elegantibus verbis tradidisse videtur D. August. epist. 1. ad Bo-
4 nifacium ita inquiens: † *Melius quidem esse quis dubitaverit, ad Deum colendum homines doctrina duci, quàm timore pœnæ, vel dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt, ideò illi, qui tales non sunt, negligendi sunt. Multis enim profuit, prius timore, vel dolore cogi, ut possint postea doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere sectari.* Cuius loci mentionem faciens Iust. Lipsius advers. Dialog. vers. *Divinum illud*, in fine, se non vereri, ait, in Fidei negotio, *Levem aliquam, & cum spe fructus compulsionem admittere, minantem tamen magis, quàm cogentem.*

Nec dissentit Ioseph. Acosta, qui ultra ea, quæ ab ipso mutuavimus suprà prox. cap. num. 7. iterum lib. 3. cap. 13. pag. 229. docet, infideles, qui se in recipienda Fide duriores præbent, rusticitate magis animi, quàm electione rationis, cuiusmodi Barbari penè omnes sunt, iudicij vix sententiam sequentes, sed impetu, aut consuedine impulsi, hos certè severitate quadam salutari in Ecclesiæ gremium intrare compellendos esse.

SI QUIS autem adhuc posterio-
5 rem † opinionem defendere voluerit, quæ nullam coactionem, nec armorum interventionem in Fidei prædicatione, & propagatione permittit, quamque in puncto iuris veriorem & securiorem esse tradidimus, & novissimè probat Seraph. Freitas de iusto Imper. Asiat. cap. 9. num. 5. argumentis contrarijs ita suo ordine satisfacere poterit.

Non obstare primum, inde cõstructum, quòd Ecclesia, & eius alumni nõ solùm habeant potestatem, verùm & præcisam necessitatem Fidei per Orbem universum disseminandæ, prout & infideles illam recipiendi; & in hoc magis, quàm in cæteris omnibus rebus charitatis officium ac præceptum impleri. Nam † respondetur, hæc qui- 6
dem omnia verissima esse; ita tamen infidelium conversionem disponi debète, ut nulla violentia eis hac de causa inferatur, nec doctrinę Apostolicæ limites excedantur, sed potiùs res adeò pia, † & sancta, piè quoque, & 7
sanctè tractetur, ut aliàs dicitur de matrimonio in Concilio Trident. sess. 24. de reformat. matr. cap. 10.

Finis † quippe bonus alicuius actio- 8
nis non facit eam bonam, aut legitimam, nisi per iustos, & legitimos tramites fiat, princip. procem. inst. ibi: *Et per legitimos tramites*, D. Paul. ad Rom. 3. vers. 8. cap. qui sine Salvatore 26. q. 2. cap. admoneant, cap. non observetis 26. quæst. 7. Navarrus in tract. de finib. human. act. num. 8. Quemadmodum neque † bona intentio, etiã cum 9
vincibili ignorantia coniuncta, eum à peccato excusat, qui facit, quod scire debuit, sibi non licère, ut probatur Act. 3. vers. 7. & per D. Thom. Medinam, & alios in 1. 2. q. 74. art. 5. & q. 76. art. 2. communi Tholog. in 2. distinct. 22. & ex alijs relatis à Gregor. de Valencia disput. 2. q. 3. punct. 6. & quæst. 5. & Mart. Delrio in disquisit. Magic. lib. 4. cap. 4. quæst. 5. sect. 2. pag. 334. & lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. pag. 486. ubi tractat, an liceat, remedium petere à maleficis?

Et quamvis † infideles, prædicatam 10
sibi, & sufficienter propositam Christi Fidem non recipientes, graviter peccent: non tamen possunt Christiani, eos sub hoc prætextu punire, aut debellare, cùm id sibi nequaquam permissum, sed pòtius prohibitum reperiatur Matth. 10. Marc. 6. & Lucæ 9.

Quia

11 Quia † præceptum illud affirmativum de Fide prædicanda, & disseminanda, & de idololatria vitanda, nequaquam fideles constringit, ut ad illud implendum alterum fortius, & potentius præceptum, negarivè cõceptum, trãsgrediantur, quo insontes, & innocentes non esse occidendos, nec bello, & iniurijs lacessendos docemur, ut habetur Exodi cap. 23. & Matth. cap.
12 19. Cùm † nemo teneatur aliorum conversionem curare, si se exponat periculo peccandi. Quia non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona,
13 & † etiam ob lucrandas omnes animas mundi, nõ potest quis peccatum, quantumvis veniale, committere, ut in nostræ quæstionis terminis benè observant, & probant Ioan. Andr. in reg. peccatum in Mercurialibus, Ant à Corduba dict. lib. 1. quæstionarij, quæst. 57. Eman. Roder. in quęst. regular. 3. tom. quæst. 32. Ferdin. Rebellus de oblig. iust. lib. 1. quæst. 14. sect. 8. num. 58. pag. 123. Beccanus in sum. 2. tom. cap. 13. quæst. 4. Simon Maiol. de perfid. Iudæor. pag. 103. Pat. Fran. Suarez in tract. de Charitate, disput. 9. sect. 1. ex num. 2. & alia adducens Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venetos, 5. part. num. 200. & Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 2. cap. 25. pag. 132. & seqq. & cap. 28. pag. 171.

14 Neque hoc excusat, † quòd Christiani Principes, ut in argumento subiecimus, esse debeant Divinæ legis custodes, & vindices: nam, ut rectè advertit Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. col. 407. vers. ***Ad secundum***, id sic intelligendum est, ut debeant rectâ ratione, modoque consentaneo illius observationem tueri, ac promovêre. Non est autem in proposito recta ratio ea, quæ est per vim, cùm potiùs hoc alienum sit ab ipsa lege Divina, & modo quo Christus Evangelium suum prædicari voluit; qui, ubi sibi visum fuerit oportere, illorum conversionem disponet.
Cùm † nulla natio sit, ex qua non sint 15
aliqui prædestinati, Apocal. 7. Et secundùm doctrinam D. Augustini epistol. 80. † in omnibus gentibus, ubi 16
nondum est Ecclesia, oportet, ut aliquando sit, licèt non oporteat, vel necessarium sit, ut omnes, qui ibi fuerint, credant: quia omnes gentes promissæ sunt, non omnes homines omnium gentium: non enim omnium est fides. Quod, Augustino non citato, cum Lyrano, & Hadriano Fino rectè advertit P. Ribera in Michęam cap. 4. num. 23. docens, non omnes omnium gentium homines venturos esse ad Christum, & ad Ecclesiã; venturos tamẽ esse multos ex singulis nationibus, & optimè probat, & prosequitur Pat. Fran. Suarez in 3. par. D. Tho. tom 4. 59. art. 6. disput. 56. sect. 1. pag. 661.

Secundo verò † argumento respon- 17
deri potest cum Episcopo Chiapens. in replic. 5. & 12. ad obiect. Sepulvedæ, & Dom. Soto in 4. distinct. 5. quęst. unic. art. 10. pag. 270. vers. ***Alij verò.*** Quod, etsi Reges nostri non solùm ex communi charitatis præcepto, verùm & ex pręcisa obligatione, sibi per Bullam Alexan. VI. iniuncta, conversionem Indorum curare debuerint, & sic etiam ad eos pertinêre videatur cura de medijs, ad eandem conversionem tendentibus, cùm ordinaria non sufficiant, propter difficultates, feritatem, & barbariem Indorum, & alia impedimenta, quæ in eodem argumento, & suprà cap. proximo ex num. 2. consideravimus.
Hoc tamen † intelligi debet, quate- 18
nus ea, quæ sunt ad finem, eidem fini proportionantur, & ad eius consecutionem permissa, utilia, & conducibilia censentur, argumento L. legata inutiliter, ff. de adimend. legat. Et eorum, quæ tradit Covarru. lib. 1. variar. cap. 1. vers. ***Medium autem***. Secus verò contingit, quando

talia media prohibita sunt,& finem,ad quem diriguntur, potius impediunt, retardant, aut destruunt;qualia ea omnia esse dicunt,quæ violentiam aliquã & bellorum, atque armorum terrorẽ includunt,& ab antiquo Apostolorum instituto discedunt, ex rationibus, & auctoritatibus toto cap.17.perpensis. Tũc enim melius esse inquiunt,à prædicatione, & conversione desistere, quàm lege Dei perfractã, eiusdem legis observationem prohibitis, & repugnantibus medijs,inducere velle.

19 Arma † etenim, quibus Christiani milites in hac expeditione uti debent, ut sæpè consideravimus, & benè advertit Hieron. Zevallos dict. 4. tom. pract.commun.quæst.ult.num.200.& seqq.illa duntaxat sunt, de quibus D. Paul. loquitur 6. ad Ephes. *Estote succincti lumbis mentis vestra in veritate, & induite loricam iustitiæ, & calceate pedes in præparatione Evangelij pacis.* Quibus mediantibus, si parum, aut nihil profecerint, & exitus votis non responderit, omni prorsus culpâ vacabunt.

20 Præterquàm † quòd absurdum esse putant, existimare, ob difficultates & impedimenta suprà relata, Evangelij cursum, more, & exemplo Apostolorum servato, hodiernis, ut antiquis tẽporibus, etiam inter feras, & barbaras nationes, ingentem progressum non habiturum, si idonei ministri eligãtur, qui Dei causam magis quàm suam agere curent, & patientiâ, labore, ac vitæ puritate susceptum ministerium, prout rei gravitas, ac dignitas postulat, exequantur. Nam † ipsi Apostoli olim ad

21 alias gentes non minus barbaras promulgandi Evangelij causâ, humanis protsus suppetijs destituti, destinati sunt, ut latè memorant Auctores, quos citavimus suprà lib. 1. cap. 14. num. 81. & Thom. à Iesu statim allegandus.

22 Et tempestate nostrâ † sanctus Fran. Xaverius, & alij eius socij Evangelium Evangelicè cum magno fructu in India Orientali prædicasse leguntur Indis, Persis, Arabibus, Æthiopibus, Malabaribus, Iapponensibus, Sinensibus, & infinitis alijs. De quo, ultra alios, solitâ eloquentiâ plura scribit Maffæius in sua Ind. Orient. hist. lib. 12. & 14. ubi inter alia ait: *Huius mihi professionem viri paulò fusius persequi est animus: ut promulgandi Evangelij studiosis hominibus recens propositum sit Apostolica peregrinationis exemplar.*

In qua sententia exornanda, & cõprobanda plura eleganter expendunt Ioseph Acosta dict. lib. 1. & 2. de procur. Ind. salu. per totum, Corduba dict. lib. 1. quæstionar. quæst. 57. dub. 6. colum. 507. & Fr. Thom. à Iesu de procur. omn. genr. salu. lib. 4. 1. part. cap. 1. ex pag. 123. dicentes, † nullo modo spiritualem Indorum salutem desperã dam esse, aut ab eius cura à viris Apostolicis desistendum, cùm Indos iam Deus ad Evangelium vocare videatur, sperandumque sit, quòd paulatim, & successivè convertentur; tum ex eorũ docilitate, tum etiam † ex auxilio Divino Prædicatoribus Fidei promisso Isaiæ 55: *Quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & inebriat terram, & germinare eam facit; sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo, paulatim producet fructum suum.* Et Psalm. 67: *Dominus dabit voci sua vocem virtutis: Dominus dabit verbum Evangelizantibus virtute multa.* 23 24

Quod efficit, † ut nec propter linguarum varietates diffidere oporteat; scriptum est enim Matth. & Lucæ 10: *Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* 25

Neque obstare, quod Christus, Apostolique omnes miraculis Orbẽ flexerint, vel subiugarint, ætasque nostra eiusmodi viros non sit adepta, † quia non est prudentiæ genus, quod cœle- 26

sti virtute vacuum est, humanis con-
27 silijs explere: † & quia maior verarum virtutum, quàm miraculorum gloria in Orbis conversione resplenduit. Enim, ut præclarè docet D.Chrysost.ho-
28 mil.46. super Matth. † *Non ita signis adducuntur Gentiles ad Fidem, ut bona vita, & exemplo Prædicatorum: qui enim miracula faciunt sine vita studiosa, sæpè deceptores ab eis æstimantur.* Et homil.6. in 1.epist.ad Corinth. de eâdem re agens, inquit: *Quod etsi in præsentia signa viderentur, quis tamen persuaderet? quis externorum aures nobis accommodaret, cùm tantopere increbrescat malitia? Etenim probata Christianorum vita, maiorem apud multos auctoritatem sibi vindicabit, quàm signa: siquidem hac apud impudentes, & malos homines malam concilient opinionem. Vita autem pura etiam ipsum diaboli os maiorem in modū obstruere poterit.*

Vt omittam, compertū etiam hoc
29 ipso sæculo esse, † apertis miraculis Deum præsentissimum non modò viris Apostolicis, verùm & militibus, Fidei Catholicæ causam, utcunque agētibus, affuisse, quemadmodum considerat Thom. à Iesu d.lib.4.pag.125. Et Ego latissimè ostendi sup.hoc lib.cap.
30 4. & sequent. Quo supposito † cessat regula illa, quam pro contraria sententia perpēdimus, de concessione antecedentis consequenti concesso; non enim procedit, ubi consequens sine tali antecedenti exerceri, & subsistere potest, ut patet ex exemplo l. 1. §.igitur, D.de exercit.act.& eruditè ostendit Romanus cons.451. num.1. & cū eo Felin. in cap. prætereà n.4. de offic.delegat. Everardus in loco à concessione consequentis, limit.2. Didac. Perez nihil allegans in l.1. tit.5.lib.8. ordin.fol.177.col.2.&Tuschus pract. conclus.iur.verb.*Consequens*, conclus. 757.ex num.71.

Ad tertium argumentum, dum generaliter laudat curam, & zelum defendendæ, & extendendę Christianæ Religionis, respondetur, † id quidem 31
certissimum, & sanctissimum esse, dū modo, ut diximus, legitimè fiat, & iuxta eiusdem Religionis præcepta. Quod supponendum, sive supplendum est in omnibus locis, & auctoritatibus in argumento relatis. Et præcipuè † in d. 32
cap.si non ex Fidei 23.quæst.4.in quo maior vis argumenti consistit. Nam, ut benè advertunt Sotus in 4.distinct.5. quæst.uni.art.10.pag.271. vers. *Quartum argumentum*, Episcop.Chiapens.in dict.Apolog. contra Sepulvedam, & in 3. replicat.ad obiect. eiusdem, Covar.in Reg. peccatum 2.par.§.10.numer.2.vers. *Quartum*, Bañez in 2.2. q. 10, art.10.vers.*Iam verò*, col.529. Gregor. de Valentia dict.3.tom.disput.1. quæst.10.punct.6. vers. *Secundò certum est*, Zevallus d.quæst.fin. ex num.170. Torres dict.disput.51.dub.1.& novissimè Par.Suarez dict.tract.de Fide, disput.18. sect.3.num.5. Divus Gregor. ibi intelligendus est de bello, quod Gennadius, Africæ Exarchus, Fidei causâ adversus Hæreticos, & Apostatas gessit, qui, ut statim trademus, non ferendi, sed feriendi sunt, ubi adversus Ecclesiam, cui semel nomen dederunt, colla subrigere audent, veramque Evangelicæ legis doctrinam prædicari impediunt, aut Fidem volunt Christiani nominis inclinare.

Quæ solutio colligitur ex epist. 72. eiusdem D.Gregorij ad eundem Gennadium scripta, cuius etiam meminit Gratianus in cap. sicut, eâd. causâ, & quæst. Et si cui fortè nō probetur propter generalitatem verborum D. Gregor. in dict. cap.si non ex Fidei, quæ de alijs bellis agere insinuant, quæ Gennadius adversus infideles nōdum Ecclesiæ, & Romano Imperio subditos gerebat, dilatandæ Fidei causâ, & ut Christi nomen per subditas gentes, Fidei prædicatione circūquaque discurreret. Omissâ, aut si mavis reiectâ, aliâ solutione Gregor. Lop. in dict. l. 2. part. glo. mag. col. 6. dicentis, Divum

Gregorium ibi, bella, quæ Gennadius
33 gerebat, nō approbare, † sed tantùm rectam eius intentionem laudare, quę semper in bellis plurimum commendatur, iuxta doctrinam D. Thom. 2. 2. quęst. 40. art. 1. & alia, quæ tradit Covar. dict. reg. peccatum, 2. part. §. 9. num. 1. & 2. Possumus quidem secundo modo cum eisdem Auctoribus respondere; de illis infidelibus loqui, qui ditiones, & provincias Christianorum infestabant, aut occupabant, aut Fidei prædicationem suis blasphemijs, pravisque persuasionibus impediebāt, ut colligitur ex illis verbis: *Plurima enim pro pascendis ovibus Beati Petri Apostolorum Principis excellentiam vestrā præstitisse didicimus, ita ut non parva loca patrimonij eius, proprijs nudata cultoribus, largitis Dacorum habitationibus*
34 *restauraverit*. Quibus, † & similibus casibus, Infidelibus iustè bellum inferri potest, cùm non sint solùm infideles, verùm & Fidei, & Christianorum hostes, iuxta differentiam, quam inter eos facit Marquard. in tract. de Iudæ. & Infid. part. 1. cap. 5. fol. 21. atque ita militēr adversus illos omnes rationes iusti belli, defensivi, & vindicativi, de quibus egimus sup. hoc lib. cap. 6. ex num. 49. & doctrina Bald. cons. 149. in fine lib. 4. quem refert Cardinalis Tuschus in pract. conclus. verb. *Hostes Fidei*, conclus. 173. ubi tradit, quòd hostes Fidei impunè possunt prædari à fidelibus. Et Michaëlis Salon in 2. 2. tom. 1. quæst. 66. art. 8. ubi probat, quòd infidelium bona, & personæ subditæ sunt Christianis de iure, quando occupant ea, quæ aliquando fuerunt Christianorum.

Alioqui autem, si infideles quietè, & pacificè viverent, & nihil occuparent, quod aliquando Christianorum fuisset, non posset eis iustè bellum ob solam infidelitatis causam moveri, iuxta ea, quæ latè disputavimus suprà cap. 15. etiam si Saraceni essent, ut per argumentum à cōtrario sensu proba-

re videtur Alex. P. II. † in cap. dispar. 35
23. quæst. 8. dum docet, iustè pugnari adversus Saracenos, qui Christianos persequuntur, & ex urbibus, & proprijs sedibus pellunt: cuius tex. auctoritate idem expressè probavit glos. ibidem, & consuluit Oldrad. cons. 264. incip. *Illa videtur probabilior*.

Quamvis in hoc contraria sentētia verior videatur, †. scilicet advers.us 36
Saracenos, quamtumvis in pace degentes, semper, & quolibet modo, sine aliqua nova causa iure optimo bellum indici, quoniam sunt perpetui, & infesti Christiani nominis hostes, & detinent provincias, quæ olim Christianorum fuerunt, & pręcipuè terrā Ierusalem, & terram Promissionis, quam Dominus Abrahæ, & semini eius promisit, & Catholicis debetur, quia semen Abrahæ sunt, secundùm Apostolum ad Roma. 9. vers. 7. & ad Corinth. 11. vers. 22. quod tenet idem Oldrad. sibi contrarius cons. 72. incip. *Contra Saracenos*, & sequitur Calderin. cons. 95. num. 2. aliàs 1. de tregua, & pace, Geminian. cons. 96. incip. *Pro huius dubij*, num. 5. & seqq. Alex. cons. 130. incip. *Super eo*, num. 4. & 5. lib. 7. & eos referens Cardin. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus*, conclus. 124. & verb. *Bellum*, conclus. 36. num. 14. latissimè Marquardus ubi sup. cap. 6. ex num. 10. fol. 30. Victoria in relect. de Indis, 1. part. num. 7. in fine, Gregor. Lop. in l. ult. tit. 18. part. 2. verb. *En la conquista*, ubi dicit, quòd Papa approbat hæc bella, & quotidie dat indulgentias, & Cruciatam contra illos Saracenos Africæ in favorem Regis Hispaniæ, Anton. Gam. decis. Lusit. 335. Boërius decis. 178. num. 10. Cacheran. in disput. inserta post decis. Pedemon. num. 19. Gail. lib. 1. de pace pub. cap. 2. num. 40. Molina de iust. & iur. tract. 2. disput. 99. & disput. 105. Bellarmin. lib. 3. de laicis cap. 16. Zevallos dict. quæst. fin. ex num. 210. Marta de iurisd. 1. par. cap. 24. ex num.

22.P.Mag.Lorca in 2.2.sect.3.dispu. 52.num.8. & Fr. Iacob. Bleda in hist. Maur.lib.8. & novissimè Seraph.Freitas de Iust.Imp.Asiat.cap.9. num.10. & 11. ubi plures alias causas recensent, ob quas bellum contra Saracenos iustificatur.

37 Et † hæresim Lutheri notantes, qui asseruit, non licere Chistianis bellare in Turcas, optimè prosequuntur Alfons.à Castro, & Sebast. Medices adversus hæreses, verb. *Bellum*, Covat. d.reg.peccatum 2.part.§.10. ex prin. Lancellot.Conrad.in temp. omn. iud. lib.1.§.3. verb. *Infidelibus in auxilium*, quos citat Petr. Cenedus in collect. 59.ad Decretum,pag.84.num.1.in fine, & contra Erasmum idem advertit Anton. Rubeus in assertion. Cathol. lib.2. err.2. & Nos suprà cap. 6.num. 49. & Mag.Lorca sup. D.Thom.sect. 3.disput.49.num.1.

38 Neque his refragatur † d. cap. dispar, quoniam argumentum à contrario sensu non valet, quando ex eo absurdus, vel absonus intellectus resultat, aut aliorum iurium correctio, l. nemo,D. de iurisd.omn.iud.glos.celebris in l. conventicula, C. de sacros. Eccles. cum notatis ab Everardo loco 4. pag.58. Canciuncula loco 13. Bellon.de argum.leg.cap.11.Mantua singul.541. Corras.lib.5. Miscel. cap. 9.num.9. & Ioan.Gutierr. in repet. l. nemo potest, num.288. de legat.1. Et Pontifex ibi nullo modo voluit aliquã differentiã Saracenorũ facere, quoad hoc, ut his magis, quàm illis bellum iustè inferri posset; sed illa verba: *Qui Christianos persequuntur, &c.* generaliter, vel causativè apposuit, quasi diceret, omnes Saracenos esse, & fuisse perpetuos Christianorum hostes, persecutores, & spoliatores, & ideò in

39 eos iustè pugnari. Nam † relativum *quis* vel *qui*, non ponitur ibi restrictivè, sed generaliter & declarativè; cùm qualitas, quæ per illũ explicatur, cuilibet de genere competat, iuxta doctrinam Bart. per text.ibi in l.omnes populi, D.de iust.& iure, l.1.C.de sum. Trinit. l.iubemus, C. ad Trebel.quam sequuntur communiter Doct.in eisdẽ iuribus, Paul.Castrens.cons.84. num. 3. & cons.418. lib.1. & Cardin. Tuschus pract.conclus.iur.litt.R.conclus. 127. num. 28. & 38.

Et iuxta hanc expositionem textus in d.cap.si non ex Fidei, possumus etiã accipere † text.in dict.l.2.tit.23.part. 40
2. dum probat iustam causam bellandi esse: *Por acrecentar el pueblo su Fè.* Nõ enim simpliciter loquitur de bello qui buslibet infidelibus ob solã infidelitatẽ, vel diversitatẽ Religionis illato, sed de eo, quod augẽdæ, & defendẽdæ Fidei ratione legitimè infertur, nimirum cõtra Saracenos, Hæreticos, Apostatas, & alios eiusdem Fidei hostes, qui eam impedire, aut impugnare conantur, & ideo cum mysterio adiecit illa verba: *E para destruir los que la quisieren contrallar*, ut benè advertit Zevallos ubi sup. num.171.

Ad ponderationem autem † dict. 41
cap.dispar, in finalib.verbis, quam cũ Grego. Lop.fecimus sup.cap.16.num. 80. potest etiam ex suprà dictis facilè responderi. Quoniam illatio, quæ ex eo per argumentum à contrario desumitur, vincere non debet tot, & tam apertas decisiones, & Sanctorum auctoritates, quibus probatur, neque Iudæos, neque alios infideles bellorum terroribus ad Ecclesiæ Fidem, & obedientiam cogendos. Et Pontifex ibi de Iudæis tantùm, inter Christianos degentibus, sermonem habuit, eo sque bello lacessendos non esse, inquit, quià ubique servire parati sunt, id est, non audent cõtra nos bellare; aut expressè, & apertè, sicut Saraceni, & alij infideles, Ecclesiæ adversari. Cæterùm si hi cõtra Ecclesiæ, & Christianorum quietem, & servitium aliquid moliantur, iustè bello compesci possent, sicut & Saraceni. De alijs verò infidelibus Ecclesiæ in temporalibus non subiectis, nihil

nihil disposuit, nec utrū ij ad eius obsequium, & servitium inviti adducendi essent? sed aliorum Canonum auctoritate definiendum reliquit, ut constat ex his, quæ tradunt Atchidiac. Turrecrem. Domin. & alij ibîdem, & Simon Maiol. d. colloq. de perfid. Iudæorum pag. 221.

42 Ad quartum argumentum, † quod sumpsimus ex maiori auctoritate, & potestate, quam Ecclesia hodiernis temporibus habet, quâ mediante ad debellationem, punitionem, & coactionem quorumlibet impiorum procedere potest, ut habetur † in d. cap.
43 si Ecclesia, cap. nōn invenitur, cap. displicet 23. quæst. 4. & in alijs locis, & exemplis in argumento relatis, facilè respōdetur, iura illa de Hæreticis, Apostatis, Schismaticis, & alijs impijs hominibus agere, qui Ecclesiæ Fidem semel promissam, & obsequium debitum negant, aut alio modo ei advertsantur: non autem de simpliciter infidelibus, quietè, & pacificè degētibus, in quorum prædicatione, & conversione Ecclesia ipsa tam hodie, quàm olim nullâ potestate, aut coactione uti vult, ut sæpè probavimus, Deo Opt. Max. eorum vocationem re-
44 linquens, † qui semper desiderasse videtur, ne rei adeò perfectæ laus, in homines, aut hominum vires, præsidiaque transferatur, sed quod omnino Divinum est, ipsi Deo cum gloria tribuatur, iuxta illud Apost. 1. Corinth. 2: *Ne glorietur omnis caro, & sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis*, cum alijs, quæ adducit Fr. Thom. à Iesu d. lib. 4. de procur. Ind. sal. 1. part. cap. 1. pag. 123.

Neque refragatur, quòd idem de hæ-
45 reticis, & Apostatis dici debêret, † cū Fides spontanea esse debeat, non solùm quando à principio credit homo,
46 sed etiā quotiescunque credit, † quia servitia coacta Deo non placent, qui hilarem datorem diligit, & ex necessitate Evangelizantibus gloriam non tribuit, 2. Corinth. 9. Nam licèt non defuerint, qui, hoc argumento moti, malè putarūt, † Hæreticis, Schismati 47
cis, & Apostatis, sicut neque infidelibus, vim inferri non posse, à quibus nō multum distare videtur opinio Marsilij Paduani relata, & meritò reiecta à Navarro in cap. novit, notab. 3. pag. 105. num. 98. de iudicijs, & Valençuela in monit. contra Venetos part. 7. Qui in suo pacis defensorio omnem coërcitionem, & iurisdictionē Ecclesiæ aufetebat. Hic tamen error ab omnibus Catholicis Doctoribus plurimis rationibus damnari, & convinci solet, † quia infideles, cùm nusquā bap- 48
tismum receperint, neque Ecclesiæ Fidem de servandis præceptis Evangelicis dederint, ab eâdem Ecclesia, & Christianis Principibus puniti, aut debellari hac de causa nō possunt, quod in Hæreticis, Apostatis, & Schismaticis contrà observatur, qui cùm semel voluntariè crediderint, eo ipso quòd baptizantur, Ecclesiæ subijciuntur, quæ custos est Religionis Christianæ, ac proinde potest pœnis spiritualibus, & corporalibus usque ad pœnam ignis, & confiscationem bonorum, eos ad Dei legem servandam compellere, & ut Fidem impleant semel in baptismo promissam, atque professam, quia nisi hanc iurisdictionem, & potestatē habêret, parum potens esset ad inducendum finem, quem ipsius Sponsus Christvs Opt. Max. prætendit, arg. cap. 1. 2. & 3. 24. q. 3. & eorum, quæ tradit Navar. d. num. 98. Valençuela d. part. 7. num. 56. & seqq.

Vnde † in sacris Fidei apud Hispa- 49
nos prætorijs non puniuntur infideles non baptizati, sed solùm Apostatæ, & Hæretici baptizati, qui negant, & deficiūt in fide, quam semel professi sunt, ut præter alios observat Didac. Valdes de dignit. Reg. Hisp. cap. 19. num. 6. pag. 162.

Quinimò † si numerus, & potentia 50
hæreticorū id expostulet, poterit quo-

que adversus illos bellum indicere, ut
funditus extirpentur,& ne eorũ pessi-
mo exemplo, pravisque suasionibus
Christiana Respublica maius in dies
nocumentum accipiat.

Quam sententiam expressè defini-
re videtur August. in d. cap. si Eccle-
sia, & simil. D. Hieronym. à Gratiano
relatus in cap. resecandæ 24. quæst. 3.
& text. in l. 4. C. de hæret. cap. ferrum,
cap. cùm secundùm leges eod. tit. lib.
6. l. 1. & per tot. C. de Apostat. &
Schismat. l. 1. tit. 26. part. 7. l. 1. & 2.
tit. 1. lib. 4. fori. l. 1. & per tot. tit. 4.
lib. 8. ordin. Tertu. adversus Gnosticos
cap. 11. dum ait: *Ad officium Hæreticos
compelli, non allici dignum est, duritia vin
cenda est, non suadenda heresis.* Et latis
51 simè † probant, & ab hereticorum ar
gumẽtis, & calumnijs defendũt Theo-
logi omnes post D. Thom. 2. 2. quæst.
10. art. 12. Alfons. a Castro de iusta
hæret. punit. cap. 12. & 14. Victoria
dict. relect. de Indis 1. part. num. 8. &
seq. Conrad. de contract. lib. 1. quæst.
7. conclus. 2. & 3. Director. Inquisit.
lib. 3. tit. 9. Bodius in collect. tit. de Hę
reticis, Didac. Perez in l. 3. dict. tit. 4.
lib. 8. ordin. col. 115. Palac. Rub. in
allegat. in mat. hęresis, & in tract. de
52 obten. Reg. Navarræ, part. 4 §. 4. † ubi
probat, magis damnandos esse Hære
ticos. & Schismaticos, quàm Sarace-
nos, Villadiegus in tract. de hæret. q. 6.
Albertus Brunus in eod. tract. lib. 3.
cap. 3. Covar. lib. 2. varia. cap. 10. num.
fin. Pet. Gregor. lib. 33. Syntag. cap. 6.
num. 4. Decian. lib. 5. crim. cap. 11. n.
16. Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1.
tom. colloq. 20. pag. 449. & seqq. ubi
aiunt, quòd sunt deteriores cæteris in-
fidelibus, & colloq. 7. pag. 191. ubi
quòd sunt deteriores lupis, Simancas
in Cathol. instit. tit. 45. & 46. & plu-
res alij relati à Petr. Cenedo in colle.
55. ad Decretal. num. 3. & ultra eos
Navarrus, & Valdes ubi sup. Ioan.
Azor. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap.
13. quæst. 8. Bañez in 2. 2. quæst. 10.
art. 10. col. 525. Aragon ibidem, pag.
294. & 297. Gregor. de Valencia 3.
tom. disput. 1. quæst. 10. punct. 6. in
princip. & vers. *ad* 4. col. 407. D. Ioan.
Vela de delictis cap. 2. de Apostasia,
& cap. 14. de Hæreticis, Lorca 2. 2.
sect. 3. disput. 52. ex num. 10. Iust. Lip-
sius lib. 4. civil. doct. cap. 4. & advers.
Dialogist. cap. 2. Pet. Herodius lib. 1.
rerum iudicar. tit. 6. cap. 13. Simõ Ma-
iol. de perfid. Iudæorum, pag. 186. Pet.
Cened. qui alios refert in collect. 59.
ad Decretal. pag. 198. num. 2. Mag.
Marquez in Gubernat. Christ. lib. 2.
cap. 33. ubi ait, Hæreticos puniri pos-
se, etiam si ad id nulla ipsorum frater-
na correctio præcesserit, Pet. Andreas
Canonherius in Aphorismis polit. &
moral. Hippocratis vol. 2. ex pag. 248.
Farinac. plurimos congerens in tract.
de hæret. quæst. 198. Martin. Delrio
lib. 6. disquisit. magic. cap. 2. sect. 3. q. 3.
pag. 509. & iterum pag. 537. Et novis-
sime, & eruditissimè P. Fran. Suarez
in tract. de Fide, disput. 20. sect. 3. ex
num. 9. ubi loquitur de Hæreticis, &
disput. 16. sect. 5. ex num. 1. ubi de A-
postatis, Ioan. Bapt. Valençuela in d.
monit. contra Venetos, part. 7. per
totam, & in discursu status, & belli,
part. 2. considerat. 6. num. 17. & con-
sid. 9. ex num. 23. & novissimè Anton.
Ricciullus in tract. de iur. person. ex-
tra Eccles. grem. existen. lib. 5. cap. 12.
ubi cum veriori Bellarm. opinione ad-
versus Alph. à Castro defendit, Hære-
ticos non esse in Ecclesia, quia ad eam
nemo pertinet nisi per Fidẽ, licèt eius
iurisdictioni, & punitioni subiaceant,
ex rationibus suprà citatis.

Quibus congruenter addere possu-
mus, † id, quod Augustinus in prædi- 53
ctis locis commemorat de maiore vi,
& auctoritate, quam Ecclesia suis tem
poribus habebat, eo fine dici, ut pro-
bet, post Constantini, & aliorum Prin
cipum Christianorum favorem, Chri-
sti Fidem prevaluisse, & non in occul-
to, ut anteà, sed publicè doceri, coli,

& defendi cœpisse, ut ex multis locis
eiusdem Augustini, quâ solet eruditio-
ne, ostendit Pat. Fran. Suarez in de-
fens. Fidei contra sect. Anglican. lib.
1. cap. 16. num. 11. & seqq.

Ad quintum argumentum ex Para-
bola Patrisfamilias invitantis ad nup-
tias, & compellentis intrare eos, quos
54 ultimo loco vocaverat, † multitariè
respondeti potest cum D. Tho. & reli-
quis Theologis in 2.2. quæst. 10. art. 8.
Soto in 4. distinct. 5. quæst. un. art. 10.
pag. 270. vers. *Tertiò argumentantur*,
Covar. in d. reg. peccatum, 2. part. §.
10. num. 1. Gregor. de Valencia dict.
disp. 1. q. 10. punct. 6. vers. *Ad primum*,
col. 407. & alijs relatis à Suarez dict.
disput. 18. sect. 3. num. 12.

Primò, locum illum, & coactionē,
quæ in eo permittitur, non esse intel-
ligendum de his, qui nunquam Fidem
susceperunt, quales sunt Indi, de qui-
bus tractamus. Sed de illis, qui semel
Christianam Fidem professi, ab ea di-
vertunt, quales sunt Hæretici, Aposta
tæ, & Schismatici, ut suprà retulimus:
quemadmodum expressis verbis osten
dit D. Augustin. in epist. 50. ad Bonifa
55 cium, de qua in † dict. cap. Schisma-
tici 23. quæst. 6: *Si per potestatem, quam
per religionem, ac Fidem, Regum tempo-
re, quo debuit, Divino munere accepit Ec-
clesia, ÿ, qui inveniuntur in viÿs, & sepi-
bus, idest, in Hæresibus, & Schismatibus
coguntur intrare; non quia coguntur repre
hendant, sed quo cogantur attendant.*

Secundò, quòd, ut demus, sub para-
bola illa etiam vocationem, & com-
pulsionem infidelium designari, nullo
modo debemus de ea coactione intel-
ligere, quæ vi, & metu armorum fit,
sed de ea tantùm, quæ blandis verbis,
ac suasionibus, & argumentorum, &
rationum pondere fit, docendo magis,
quàm iubendo, monendo, quàm minā-
do, ut utar verbis D. Augustini epist.
56 65. † Nam & hoc modo aliquando
quis cogi, & compelli dicitur, l. fin. D.
& C. si quis aliquem testari prohib. l.
26. & 27. tit. 1. part. 6. cum alijs latè
traditis ab Hippol. de Marsil. sing. 526.
Palac. Rub. in repet. rubr. de donat.
inter, §. 81. num. 11. Menchaca de suc-
cess. creat. lib. 2. §. 17. ex num. 4. Me-
nochio de arbitrarijs, casu 395. num.
42. Vincent. Carrocio decis. 15. num.
23. & Hartman. Pistor. 1. par. Miscel.
quęst. q. 29. Quæ tamen coactio † in 57
re, de qua agimus, sancta, & licita est,
ut pluribus probat Ioan. Arboreus
lib. 1. Theosoph. cap. 36. & ad exposi
tionem directæ parabolæ D. Chrysost.
in Imperfect. homil. 41. D. Thom. in
disput. de verit. quæst. 22. art. 9. ubi in
quit, ibi mentionem fieri de compul-
sione, non quæ est coactionis, sed effi-
cacis persuasionis, vel per aspera, vel
per lenia, prout & † D. Paulus insi- 58
nuat. 2. ad Timoth. 4: *Prædica verbum,
insta opportunè, importunè, argue, obsecra,
increpa*, & ad Tit. 2. & Ieremiæ 1. 24:
*Nunquid non verba mea sunt sicut ignis,
& malleus conterens petras.* Et idem di-
cit Deus Angelis Custodijs, & Prælа-
tis, ut per Dionys. Eccles. Hierarch.
cap. 9. Eandemque solutionem tenuit
Innocent. † in cap. maiores de bap- 59
tism. ubi ita inquit: *Nec obstat, quòd ser-
vo dicitur, ut ad nuptias invitatos com-
pellat intrare; quia intelligitur de com-
pulsione facta per instantiam rationis, non
per severitatem gladij materialis, vel vio-
lentiam temporalem, quia executio mate-
rialis gladij, est isti servo, idest ordini Præ
dicatorum, vel Apostolis in persona Petri,
& Domini interdicta.*

Ad exemplum autem † de conver- 60
sione D. Pauli, respondeti potest cum
Hostiensi, & Zabarella in cap. quod
super his, de voto, Azone in summa, C.
de Iudæis in fine, Marquard. d. tract.
de Iudæis, & Infidel. 3. par. cap. 2. num.
5. Soto ubi sup. pag. 271. Suarez dict.
sect. 3. num. 12. Ea, quæ Deus per
miraculum facit, suam voluntatem a-
pertè significans, humanis nostris le-
gibus ac regulis obnoxia non esse, ne-
que in consequentiam adduci debêre,

ut ait glos. in cap. maiores de baptism. l. 1. D. de constit. Princip. cap. quæ exorbitant, de regul. iuris in 6. Etenim ut habetur ad Roman. 9: *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat, & voluntati eius quis resistit? aut quis tu es homo, qui respondeas Deo?* Atque ita cùm D. Paulus, iuxta hanc Divinam voluntatem inter ipsa flagella mutatus fuerit, & de nolente factus sit volens, ut Ecclesiam iuvaret, quam anteà persequebatur, fœlix illa necessitas appellanda fuit, quæ ad meliora compellit, ut inquit D. August. in d. cap. displicet 23. q. 4. Sed non in exemplum ad alios trahenda, quos, ut ait Sotus ubi suprà, non licet sic ad Fidem compellere, nisi quatenus disciplinæ norma permittit; cùm regulariter Divina providentia, quæ in sui dispositione nõ fallitur, arbitrium nostrum in Fide recipienda, suâ semper, ut diximus, libertate potiri decreverit.

61 Vnde † præclarè dixit idem Augustin. lib. 10. de Civit. Dei cap. 30: *Sic Deus res, quas condidit, administrat, ut suos cursus agere sinat.* Et Simon. Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 8. pag.
62 211. Sacræ † Scripturæ exempla, quæ à communibus & receptis Theologię regulis deviant, veneranda esse, non imitanda. A quibus non abest D. Tho. 3. part. quæst. 44. art. 3. ubi exemplum huius conversionis D. Pauli, & Magdalenæ, & Matthæi adducens, con-
63 cludit, Deum † Divinâ virtute animas hominum invitare, non solùm iustificando, sed sapientiam infundendo, vel stupefaciendo. Cui benè addit Gregor. de Valencia ubi sup. vers. *Ad tertium*, quòd si Deus metum incutiat, ipse quoque simul potest inclinare cor hominis ad Fidem, ut voluntariè prorsus eam suscipiat, tametsi à metu excitatus: hoc verò non perinde sperare possumus, si metus ab hominibus incutiatur; cùm potius infideles eo ducti magis durè, & difficulter credere soleant, ut suprà retulimus.

Denique ad sextum argumentũ de coactione causativa, & legibus, & edictis aliquorum Impp. & Regum, qui infideles à suis Regnis exire iusserunt, vel alijs modis gravarunt, si ad Fidem Catholicam non converterẽtur. Responderi potest, † D. Augusti- 64
ni auctoritates relatas in d. cap. vides 23. quæst. 6. & in d. cap. quid faciet 23. quæst. 4. loqui de Hæreticis puniẽdis, & mediante pœnarum terrore, ad FidemCatholicam revocandis. Quorum iam diximus longè aliam esse rationẽ, quàm infidelium. † In quibus quidem 65
convertendis, licèt in ratione baptismalis characteris aliquod possit esse discrimẽ inter vim præcisam, & eam, quam vocant causativam, sive conditionatam, ut probat text. in dict. cap. maiores, §. item quæritur, de baptismo, & alia iura, & auctores, de quibus sup. cap. 17. num. 4. & cap. 18. num. 16. Quod tamen attinet ad iniustitiam, sive iniuriam bellorum, & damnorum, quæ eis ob prætextum seminandæ, & introducẽdæ Christianæ religionis inferuntur, nihil planè inter utramque referre videtur, cùm blandè, & suaviter prædicari, & suaderi iubeatur, ut sæpè retulimus. Et secundùm doctrinã Dominici in cap. de Iudæis 45. distin. num. 2. & in d. cap. qui sincerà, num. 1. & 2. Abb. in cap. sicut de Iudæis num. 3. quam refert, & sequitur Marquard. d. tract. de Iudæ. & Infid. 3. part. cap. 2. num. 8. & Cavalcanus decis. 21. numer. 16. 2. part. prohibita sit in Fidei materia omnis illa coactio, quæ fit per violentiam illatam personæ, vel per ablationem rerum suarum, ut per indirectum baptizari, & ad Fidem cõverti cogantur. Quoniam, ut in nostra eâdem quæstione egregiè considerant Dom. Sotus in 4. distinct. 5. quæst. un. art. 10. pag. 270. & Emanuel Roder. lib. 3. quæst. Regul. quæst. 32. art. 4. si nativa fidei conditio admonet, nullam coactionem esse medium licitum ad eius persuasionem, nulla

quo-

quoque coactio adhiberi, neque tanquam necessaria probari debebit. Mirabile enim est, quod mihi non liceat, Ethnicum cogere, ut fit Christianus, & tamen ad eum finem liceat illum cogere, ut mihi sit subditus.

66 Quibus ego addo, † liberam illam voluntatem, quam Ecclesia in Fidei receptione desiderat, in hac, quæ bellorum, & armorum interventione, atque subactione extorquetur, minimè reperiri videri. Nam etsi volũtas, quæ causativè, aut cõditionaliter cogitur, voluntas dicatur, ut vulgò circumferri solet, quia maluit quis facere, quàm talia pati, ut tradit Aristotel. lib. 3. Ethic. cap. 1. l. si mulier, §. si metu, D quod met. causa, l. si patre cogente, D. de ritu nupr. cap. meritò 15. quæst. 1. cum alijs latè congestis à Tiraquel. de pœn. tempet. causa 36. Simancas in Catholic. instit. tit. 27. num. 30. & Cuiacio lib. 16. observat. cap. ult. Eadem tamen iura testantur, quod, qui ita cõsentit, si liberum esset, noluisset, ut in

67 d. §. si metu. † Et sic, eius est velle, qui potest nolle, & velle non creditur, qui aliorum imperio obsequitur, sub quorum potestate constitutus est: ut diserte scribit Vlpian. in l. 3. & 4. de regul. iur. Aristot. lib. 3. Ethicor. ad Nicomach. cap. 5. Seneca lib. 2. de benef. cap. 18. ad finem: *Si vis scire an velim, effice, ut possim nolle*, & lib. 3. cap. 19. Vbi de illo agens, possit, necne servus domino beneficium dare? multum ad rem, de qua agimus, inquit: *Omnia tamen ista, quæ alio præstante beneficia dicerentur, præstante servo ministeria sunt. Beneficium enim est, quod quis dedit, cùm illi liceret, & non dare: servus autem non habet negandi potestatem: ita non præstat, sed paret, neque id se fecisse iactat, quod nõ facere non potuit*: idem docet idem Seneca epist. 97. lib. 16: *Paret potius quã assentitur, qui alieno subest imperio, nec tã illum ex animo, quàm quia necesse est, sequitur*, Cornel. Tacit. lib. 14. annal. de Nerone scribens: *Suasio, imò donum, & mentes ab eo, qui iubere potest, vim necessitatis affert.* Res † quippe imperiosa est 68 timor, secundùm Martial. lib. 2. epigr. cui consonat illud Quintil. dec. amat. 181: *Abdicatus, inquit, in solitudine est, locus opportunus insidijs: habes gladium instrumentum parricidij, accedis ad patrem, manuque sublata, rogo dicit, imò iubet: Non sunt enim preces, ubi negandi libertas non est.* Et meliùs D. August. in lib. de duab. animab. † qui volũtatem 69 ita definit: *Voluntas est animi motus cogente nullo, ad aliquid vel non amittendum, vel adipiscendum. Vnde omnis, qui volens facit, non cogitur; Et ideò qui metu illato rogat, non tam rogat, quàm imperat, qui metu perculsus promittit, non intelligitur voluisse obligari, cùm id spontè non fecerit.*

Neque his adversatur, quod in eodẽ argumento consideravimus, de bellis à Constantino Magno, Theodosio, & alijs Impp. Romanis adversus Paganos & Infideles illatis, ut tandem Christianam Religionem admitterent. † Nam 70 etsi hoc, ut certum, affirmet Sepulveda in d. Apolog. & Marquard. d. tract. de Infidel. 1. part. cap. 14. nullâ tamen securâ auctoritate subnititur, & potius contrariũ apparet ex traditis à Dom. Soto d. art. 10. pag. 270. & ex cap. quã pio 10. quæst. 2. ubi constat, multa potius temporalia commoda infidelibus contulisse, ut sic faciliùs, & suaviùs ad Fidem adducerentur. Et bella, quæ narrat hist. Tripart. lib. 10. ex cap. 6. aliam quidem considerationem habebant, nempe quòd Gothi, Sarmatæ, & aliæ gentes, contra quas gesta sunt, totum Orbem latrocinijs, & invasionibus infestabant, & sæpius ipsos etiam Romanos aggredi ausæ, atque Arrianâ item labe maculatæ fuerant, ut scribit Paul. Orosius lib. 7. & D. August. ad Heliodorum. Et eadem hist. Trip. lib. 8. cap. 13. Vnde iusta utique & sancta censeri debuerunt; & ubi à prædictis damnis inferendis Barbari illi cessabant, à bello

quo-

quoque Romani abstinebant, quamvis in sua idololatria manerent, ut paulò antè eadem historia Ecclesiastica
71 tradit. Idemque de bello gesto † per Carolum Magnum adversus Longobardos affirmare debemus, quod suadente Adriano Pontif. illatum dicitur in dict. cap. hortatu 23. quæst. 8. Erant quippè hi etiam acerrimi hostes Ecclesiæ, & in Arrianam hæresim declinaverant, & multa damna Christianis intulerant, ut ex Paulo Diacono lib. 1. cap. 1. hist. Longobard. & ex alijs Scriptoribus constat.

72 Neque magis urget quod diximus de † legibus Constantini, Theodosij, & aliorum Cęsarum adversus Paganos, & alios infideles, & eorum sacrificia severiter latis, quas tantopere laudat Div. Augustin. in dict. capit. non invenitur 23. q. 4. cap. ad Fidem 23. quæst. 5. cap. vides 23. quæst. 6. & D. Ambros. epist. 30. Nam leges illæ non sunt simpliciter, & absolutè de omnibus infidelibus accipiendæ, sed dumtaxat de Paganis, qui Romanorum Imperio subditi erant, & inter fideles commorantes, eis scandalum movebant, vanisque ritibus, & sacrificijs turbabant, & idololatriæ dediti, leges, & præcepta iuris naturalis transgrediebantur. Quos meritò Imperatores suis legibus compescere potuerunt, & sub illarum prohibitionibus, comminationibus, & interdictis saltem causativè ad Fidem amplectendam, & idola, & templa sua delerenda perducere. Nam † ut pręter alios
73 observat Greg. de Valencia ubi supr. vers. *Ad quartam*, P. Torres in tract. de Fide, art. 11. disput. 3. dub. 2. Ioan. Azor. instit. Moral. lib. 8. cap. 24. q. 5. col. 1275. & Fr. Thom. a Iesu de proc. omn. gent. salut. lib. 4. dub. 4. pag. 209. quilibet Princeps potestatē habet erga eos, qui sibi politicè subsunt, ut quę sibi expedite visa fuerint, ad Reipublicæ bonū custodiant, ac proinde in primis unius ac veri Dei cultū, & leges naturæ, quarū præcipuus custos, & vindex esse debet, ut late diximus sup. cap. 16. num. 24. Et hoc præcipuè legibus illis curarum fuisse passim ostendit D. Aug. in dictis locis, & præsertim epist. 48. ubi sic ait: *Pagani magis non blasphemare possunt de legibus, quas contra Idolorum cultores Christiani Imperatores tulerunt. Et tamen ex eis multi correcti, & ad Deū vivum, verumque conversi sunt, & quotidie convertuntur.*

Neque omitti potest † notabilis historia, quā Cassiod. & Sozomenus in hist. Tripar. lib. 5. cap. 27. & Alciat. lib. 74
1. Parerg. cap. 13. contigisse † narrant 75
circa d. l. 1. C. de Paganis, quæ eorū tēpla concludi iubet, & sub capitali supplicio, & bonorū publicatione à sacrificijs abstinere. Nā cùm Athanasius ob multa mira, quæ fecerat, & prędixerat, à Paganis, & hæreticis magus, & aruspex crederetur: qua de causa à Synodo Antistitū aliquando condemnatū fuisse scribit Ammian. Marcellin. lib. 15. inter iurgandū quadā die supervolitavit cornix, quę cùm clarius crocitaret, adstans multitudo Paganorum, velut mago derogantes, ab Athanasio petebant, ut eis aperiret quid cornicula illa significaret. Ille verò fertur ad eos dixisse subridēs, Scitis, quid vox oscinis prædicat? Cras Latinâ linguâ dies ventura significatur, hoc ergo clamās cornicula, tristē vobis crastinum diem portēdit, Imperatoris Romani iussione, ut de vestris tēplis eijciamini. Nec fefellit Divinū hominē expectatio, sed potius ita contigit, ut eius sermo, licèt derisus, veniret ad effectum; sequenti namq; die allatæ sunt ad iudices Constantini Imperatoris litterę, iubentes, ut Pagani sua ingredi non permitterētur ad templa, neque solemnes superstitiones, festivitatesque celebrare, sed sub gladij pœna universos Gentilium sacrificijs abstinēre.

Paganorum † autem nomē, ut hoc obiter advertamus, à pagis originem 76
traxit, quę Gręcis villę sunt, ita à fonti-

bus, sive ut alij malunt, à montibus dictę, circa quos semper villæ condi cõsueverunt, ut ex Servio, & alijs tradũt Prateius, Brisson. Betiucius, Hotmanus, & Calinus de ver. iur. verb. *Paganus*, Beda in Cantic. lib. 6. cap. 30. & in Marc. cap. 15. & in Luc. lib. 6. cap. 23. & hom. in Feriam 3. Hal. Ioan. Iũger. in Etymol. sub eod. verb. Stephan. de urbib. Lorin. in Acta cap. 17. vers. 19. & Gasp. Sanct. in Isai cap. 42. nũm 45. pag. 445. Quamvis Philaster lib. de hęresib. cap. 3. eos dictos fuisse putet à Pagano quodam huius nominis, quẽ, ait, fuisse filiũ Deucalionis & Pyrrhæ, Regemque potentem & inclytum, & proinde tanquam Deum habitũ. ¶ Sed cur Deorum falsorũ cultores hoc nomine vocare usitatum fuerit, secundũ D. August. lib. 2. retract. cap. 43. difficilioris quidem indagationis esse videtur. Cùm in hoc tot, & tã variæ Scriptorum sententiæ reperiantur. Nam D. Isidor. lib. 8. Etymol. cap. 70. eos ita dictos existimat ex pagis Athenienfibus, ex quibus orti. Ibi enim in locis agrestibus, & villis, gentiles lucos, idolaque sua, & delubra constituerunt, & ideò idolorum cultor cœpit appellari Paganus. Alciatus autẽ d. lib. 1. Parerg. cap. 13. & Connan. lib. 9. commentar. cap. 13. eam rationem cõminiscuntur, quia Christi milites non sint, neque eius Ecclesiæ Militanti nomina dederint.
77 Scimus † enim in iure dictos esse Paganos quotquot à militia erant immunes, & liberi, l. quædam, D. de poen. l. ius nostrum, de reg. iur l. 1. C. de militari testam. cum alijs. Paul. autẽ Orosius, & Beda ubi sup. quos refert, & sequitur Cuiacius in Parat. C. de Paganis, quasi ex agrestium locorum compitis, & pagis longè distent à superna, & cœlesti civitate, ab eaque sint alieni, sive ut ait Dionys. Gotthofr. in notis ibidẽ, in contemptum, quasi diversos à Christianis, & eis ignobiliores, sicut & Ethnici, Gentiles, & nationes dicti sunt, cõparatione habitâ ad Christianos, qui eo tempore paucissimi erant. Vvesenb. autem in eâd. Paratitla tradit, Gẽtiles, & Infideles Paganorũ nomen sortitos, quia diutius Gentilica superstitio in pagis, quàm in civitatibus perduraverit, propter rudiora Paganorũ ingenia. Pet. Opmeer. in Chronol. an. Christi 411. pag. 307. quia Gentiles, & illa hominũ colluvies, qui cùm non mererent stipendia, suis ptis armis, Romæ restaurari Gentilium sacra volebant, ex pagis, cæterisque agrestibus locis exurrexerunt. Gaspar Sanct. ubi sup. quia qui Evangelicis legibus exculti non sunt, extra Evangelium tanquam in pagis, & desertis habitant, & varijs abducti erroribus incerti vagantur.

Mihi verò, his reiectis, magis probatur sententia Illustriss. Cardin. Baronij in notis ad Martyrolog. Roman. ad diem 11. Ianuarij, qui putat, à temporibus Christianorum Imperatorum, Gentiles Paganos vocari cœpisse, eò quòd, ut proximè diximus, Imperatorijs legibus claudi cœperant idolorũ fana, & delubra, & sacra Gentilium prohiberi in oppidis: quare urbibus exclusi, pagos, villas, & agros adire cogebantur, & illic suos inanes Deos colere, & superstitiosa sua sacra facere, unde & Pagani dicti sunt. In pagis autem & villis superstitionum cultum frequenter usitatum fuisse, iam olim ostendit Cicero lib. 2. de legibus, & usque ad tempora Honorij Imperatoris, quæ erat idololatria in pagis residua fuisse videtur. Vnde S. August. qui ijsdem temporibus vixit, serm. de verb. Domin. inquit: ***Multi Pagani habent istas abominationes in fundis, &c.*** Quam rationem luculenter idem Auctor prosequitur, & eo non citato Ioan. Azorius dict. lib 8. cap. 24. quęst. 1. col. 1273. & multum probat, & laudat Ant. Mornacius in observation. ad lib. 1. Cod. sub dict. titul. de Paganis, pag. 95.

Denique non obstant exempla in

eodem sexto argumento perpensa, de
Regibus, qui Iudæos, & alios infide-
les, si intra præfixum tempus baptiza-
ri nollent, morte mulctari, vel a suis
78 Regnis exulare iusserunt. † Quoniam
hoc procedit in infidelibus, qui Chri-
stianis Principibus subditi sunt, quos,
iustis, ac magnis causis suadentibus,
prędicto modo punire possint, ut la-
tiùs diximus sup. cap. præcedenti, ex
num. 37.

79 Et quidem factum illud † Sisebuti
non ad vim præcisam, sed ad conditio-
nalem referre videtur text. in dict. cap.
maiores, vers. *Item quæritur*, de baptis-
mo, & Genebrard. in Chronolog. ann.
623. a quo non abest Ioan. Gothus
in hist. Goth. lib. 16. cap. 14. tradens,
ob ardentem Fidei zelum Sisebuti, piâ
eius exhortatione, nonaginta Iudæo-
rum millia in Hispania conversa fuis-
se. Quod si ita contigit, nihil in eo est,
quod notare possimus.

Sed verior opinio est, Regem illum
nullâ conditione, aut optione obla-
tâ, Iudæos ad baptismum recipiendũ
metu, & pœnis propositis coëgisse
ann. 616. Cuius factum postea sequu-
tus fuit Dagobertus in Gallia an. 631.
diem Iudæis præstituens, intra quam,
nisi Religionem nostram susciperent,
hostes iudicarentur, pertinaciamque
80 capite luerent. Vterque † autem id
precibus, & hortatu Heraclij Impera-
toris fecisse narratur. Qui itẽ omnes
sui Imperij Iudæos baptizari coëgit,
quoniam à circumcisis hominibus ei
excidium imminere, vanâ astrorum
observatione cõpererat; quod posteà
in Saracenis, sive Mahometanis im-
pletum fuit, ut latiùs produnt Aimoi-
nus lib. 4. histor. Francor. cap. 22. Pla-
tina de vitis Põtif. in Adeodato, Ioan.
Mariana lib. 6. de reb. Hisp. cap. 3. Za-
malloa in compend. hist. Hisp. lib. 25.
cap. 25. & Iacob. Bleda in histor. Mau
ror. lib. 1. cap. 12. pag. 36.

81 Vnde respondendum est, † Sisebu-
ti actionem tanquam iniustam, & Ec-
clesiæ disciplinæ contrariam Conci-
lium Tolet. IV. Can. 56. relatum in. d.
cap. maiores, & dict. cap. de Iudæis 45.
distinct. pro parte rescindisse, decernẽs,
ut qui iam sacro lavacro tincti essent,
cogerentur ad servandam Fidem, quã
acceperant, sed ne posteriùs Iudæi ad
baptismum compellerentur. Cui Con-
cilio, † eundem Sisebutum assensisse, 82
tradit Roder. Sanctius Episcopus Pa-
lentinus in eius vita, eò quòd cerne-
ret, multos ex Iudæis, à se per vim cõ-
pulsos, recidivisse, & Iudaizasse. Sed
mihi hoc falsum videtur, quoniam
Concilium illud, ut ex eius initio ap-
paret, anno tertio Regni Sisenan-
di, Æra 681. celebratum fuit circa
Pontificatum Honorij I. atque adeò
Sisebuti religiosissimi Principis tem-
pora, tanquam iam lõgè præterita, no-
minat.

Ioannes etiam † Mariana ubi sup. 83
& ante eum Episcop. Tudens. Tara-
pha, & alij rerum Hispanicarum Au-
ctores, coactionem illam succensent,
quòd in Christianorum moribus ne-
fas est, quemquam malo cogi ad pro-
fessionem veræ pietatis. Neque † tũc 84
quoque Sisebutus factum illud temerè
usurpatum, prudentioribus illius sęcu-
li viris probavit, & pręsertim D. Isido-
ro, qui in histor. Gotthor. pag. 161. sic
scriptũ reliquit: *Æra Dei anno Imp. He-
raclij II. Sisebutus Christianissimus post
Gundemarũ ad Regale fastigiu evocatur.
Regnat ann. IIX. mẽses VI. qui initio Reg
ni Iudæos ad Fidẽ Christianã permovens,
æmulationem quidem habuit, sed non se-
cundùm scientiam, potestate enim compu-
lit, quos provocare Fidei ratione oportuit.*

Idem † quoque in terminis nostræ 85
quæstionis tradunt cõmuniter Theo-
logi omnes, & pręcipuè Caiet. post D.
Thom. in 2.2. q. 10. art. 8. dicentes, fa-
ctum illud Sisebuti, & Dagoberti, fer-
ventioris quidem fidei, & animi,
quàm iustitiæ exemplum pręstare pos-
se, & zelum eius, bonamque intentio-
nem in dicto Concilio laudari, factum

autem non laudari. Quod etiam probat, & sequitur Gregor. de Valencia dict.3.tom.disp.1.q. 10. punct. 6. col. 410.Iust. Lipsius in lib. de una Relig. sive adversus Dialogist. vers. *Divinum illud*,& Madera in Monarch. Hispan. cap.6.fol.41.

86 Expulsio † autem Iudęorum, & Maurorum à Ferdinando & Elisabetha Catholicis Hispaniæ Regibus facta,longè minorem,aut planè nullam difficultatem habet, cùm in subditis infidelibus, & ex rationibus suprà relatis,processerit.Et ne in Regnis adeò Catholicis,alia Religio, quàm una fides,& unum baptisma haberetur, aut

87 ex † fece,& sentina eorum, aliquâ labe Christiani macularētur.Quod semper summo studio curandum,& vitandum esse iura testantur, cap. omnes, cap.sępè,& cap.nullus, cum alijs 28. q.1.cap.etsi Iudęos 13.ibi: *Mus in pera*,de Iudæis.Nam,ut inquit Ovid.lib. 2.de remed. amor.

88 *Dum † spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,*
Multaque corporibus transitione nocent.

89 Et Senec.ad Lucill. † epist.82: *Salutare est,non conversari dissimilibus.*

Quibus alia addit (de eisdem expulsionibus agens) Camill.Borrel. de præstan.Reg. Cathol. cap. 69. ex numer.21.& in addition. ad Bellug.rub. 11.in princ.litt. C. & relati a Cenedo dict.collectan.15. num. 1.& Madera dict.cap.6.fol.45.

90 Neque in hoc facto † vis simpliciter infidelibus inferri videtur,sed libera optio datur, ut vel Christianorum provincias deserant intra certum tēpus, vel Christiani fiant. Quod sanè non esse prohibitum constat ex d.cap. maiores,vers.*Item quæritur*,& ad alios infideles non subditos (quales erant Indi,de quibus tractamus)tam ex disparitate rationis, quàm ex causę, & potestatis defectu, applicari non potest, ut in specie nostræ quæstionis ad prędicti argumenti solutionem benè considerāt Dom.Bañez in 2. 2. quęst. 10.artic.10.col.525. versic. *Ad secundum respondetur*, Arag. ibidem artic.8. pag.290.vers. *Ad aliud de Regibus*,Gregor.de Valencia ubi suprà, vers. *Ferdinandus*, Azorius dict. lib. 8.institut. cap.26. vers. *Quartò quæritur*, Torres de Fide,disput.51.dub.1.& novissimè Suarez in eod. tract. d. sect.3. num. 5. & plures alij, quos refert Petrus Cenedus in dict.collectan.15. ad Decretal. num.2.

Estque adeò potens prædicta † status,& religionis tuendę ratio, ut non 91
solùm Iudæos, & infideles subditos nō baptizatos expellere liceat, verùm & iam baptizatos, si de illorum moribus, perfidia, aut prod tione, aliqua incōmoda, vel pericula Christianis im-
mineant, † ut Pio pariter ac Magnanimo, & omnibus sæculis admirando 92
exemplo nobis ostendit Catholicus, & ardens Fidei zelus Amantissimi, & Desideratissimi Regis nostri Philippi Tertij,qui prędictis rationibus motus, & re (ut oportebat) maturè consultâ,ac perpensâ,anno 1610. ex tota Hispania, quamvis summâ hominum inopiâ laborante, exire, & in perpetuum exulare iussit spurcas, & nunquam satis quietas, vel a suis erroribus defęcatas Maurorum reliquias, licèt omnes iam baptismali inundatione lustratas; quarum † numerus ad 93
quingenta,vel sexcenta, sive (ut alij tradunt)ad novies cētena millia pervenisse narratur, ut constat ex peculiaribus commentarijs, quos de historia,iustitia,& laudibus huius expulsionis scripserūt Fr. Iacob Bleda, Marc. Guadalajara,& Petr.Aznarius, & ex Mercurio Gallo in hist. sui temporis, tom.2.Philip. Paschali in tract.de virib.patr.potest.1.par.cap.7. num. 25. qui dicta Regia in hanc rem prolata ad litteram referunt, Fr. Thom. à Iesu de procur. omn.gent. salut. lib. 10. in præfatione,pag.643.ubi discrimen,

in quo Hispania vexabatur ob has reliquias Arabum, narrat Iacob. Gordon. in suaChronolog. ann. 1610. pag. 494. Magist. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 3. pag. 16. Calist. Remirez de lege Regia, §. 32. numer. 12. & 13. Bernard. Aldret. de antiquit Hispan. lib. 4. cap. 18. pag. 570. D. Didac. Guzman in lib. de vita, & exitu Margaritę Reginæ Cathol. 2. parte, cap. 20. Salazar de Mendoça de orig. dignit. Hispan. lib. 4. cap. ult. §. 6. fol. 183. & novissim. Dom. Matt. Carrillo in suis elaboratissimis annalib. Chronol. ann. 1610. fol. 419. Fr. Ioan. de Salazar in Politica Hispana, proposit. 2. §. 2. pag. 32. & eruditissimus omnique laude ob prudentiam, & morum suavitatem dignissimus Dom. Petrus Fernandez Navarrete Regum nostrorum Secretarius in suis Politicis, & eximiè politis Discursibus, de conservatione Monarchiarum, cap. 7.

94 Vnde † recenti hoc exemplo admoneri possumus, quantum damni nobis à consortio Iudęorum, vel Saracenorum immineat, licèt fidem nostram profiteri videantur, & aptè hîc accommodari possunt carmina Vlrichi ab Hutten, de † quodam Pepecorno Iudęo, qui postquàm baptismum accepit, in omne flagitiorum genus portentosè prorupit, quæ refert Simon Maiol. in colloq. de perfid. Iudæor. pag. 30. & inter alia sic habent:

Merserat indignum Christi baptismate corpus,
Dissimulatq; errore patrum. Ne tingite cives,
Si tinxisse nocet, ac nostro adsciite pericla,
Stirpis inhumanæ sobolem, sinite esse sepultam
Nocte sua, diramque iterum ne admittite gentem
In patrios ritus: Poterit seiuncta caveri,
Quæ coniuncta nequit.

SVMMARIVM Capitis XX.

1 *Infideles quamvis cogi non possint ad Fidem recipiendam, cogi tamen possunt ad eam audiendam, & eius prædicationem, & propagationem non impediendam.*

2 *Iudæis in provincijs Christianorum habitantibus, licitè mandari potest, ut Prædicatores Fidei admittant, & audiant.*

3 *Auctores plurimi referuntur, qui bellum permittunt contra Indos, & alios infideles, Prædicatores recipere, & Fidem audire nolentes, & maximè ubi eam impediunt.*

4 *Ecclesia ius habet ubique prædicandi, & impedientes removendi, & puniendi.*

5 *Constitutiones Nicol. III. & Gregor. XIII. expenduntur, quæ certis diebus, Iudæos ad Fidei prædicationem audiendam, convenire præcipiunt.*

6 *Cap. Episcopus nullum, de consecrat. distinct. 1. illustratur.*

7 *Concilium Basiliense quid statuerit circa Iudæos cogendos ad audiendam prædicationem Fidei?*

8 *Concilium Basiliense an fuerit approbatum?*

9 *Prædicandi per totum Orbem præceptum, quod Ecclesiæ Christus iniunxit, inutile esset, si non posset ad audiendum Evangelium infideles compellere.*

10 *Fidei doctrina sine auditu esse non potest, ex D. Paul. ad Rom. 10.*

11 *Fidem definiunt B. Basil. & Clem. Alex. ut sit assensio indubitata ad ea, quæ audiuntur.*

12 *Doctrina Dei, Verbum Divinum, & Evangelium appellatur, quia ex annuntiatione, & auditione dependet.*

13 *Consequens qui vult, vult & antecedens. Correlativorum uno concesso, alterum concedi necesse est, ibidem.*

14 *Confessionis peccatorum præceptum, ex eo colligit Ecclesia, quòd Christus po-*

testatem ea remittendi Apostolis dedit.

15 Fidei prædicationem qui audire nolũt, ei resistere videntur.

16 Infideles ad Fidem audiendam compelli posse negat Sotus, Valencia, & alij, ex eo quòd ad illam recipiendam compelli non possunt.

17 Apostoli ex præcepto Domini, Lucæ 3. & Matth.10. solùm spontè audire volentibus Fidem annuntiasse videntur.

18 Fidem audire qui cogitur, non ob hoc ad eam credendam, & recipiendam cõpellitur.

19 Ecclesia sicut potest cogere infideles sibi subditos ad audiendam Fidem, ita & non subditos.

20 Apostolorum tempore Ecclesia in multis suo iure non utebatur.

21 Matth. verba cap.10: Neque audierit sermones vestros, *qualiter exponantur?*

22 Apostoli pulverem excutiendo de pedibus, ubi ab aliqua rebelli civitate exibant, eam anathematizabant.

23 Pulveris pedum iactatio adversus aliquam civitatem erat signum bellum indicentis, & eius eversionem minantis.

24 Prædicatores sunt legati Christi Domini ex D.Paul. 2. Corinth. 5. & ad Ephes.6.

25 Legatos etiam ab hostibus missos audire, & benevolè tractare omnes gentes naturali iure tenentur.

26 Legati cur Sancti dicerentur?

27 Lex ult. D .de legation. & lex sanctũ 7. de rerum divis. explicantur.

28 Dion. Chrysost. elegantia verba circa immunitatem legatorum expenduntur.

29 David ob derisos legatos intulit bellũ Ammonitis.

30 Legatis iniuria facta, cẽsetur fieri Principibus, a quibus mittuntur.

31 Ecclesia ius habet tuendi, & defendendi suos Prædicatores.

32 Indi nulla ignorãtia excusari possunt, si Prædicatores, & legatos ad se pacificè missos interficiant.

33 Schedulæ plures citantur, & expendũtur, quæ Indorum debellationem permittunt, si Prædicatores non recipiãt, aut alijs modis malitiosè Fidei propagationem impediant.

34 Commercia innoxia qui negant, iure gentium inspecto, puniri possũt.

35 Littorum apulsum, & suarum provinciarum hospitium qui peregrinis iniustè denegant, iniuriarũ tenentur, & contra omnes leges humanitatis peccare censentur.

36 Lex iniuriarum, §. si quis, D.de iniurijs, & §.littorum, instit. de rer. divis. cum similibus illustrantur.

37 Ciceron. Ovid. Virgil. & Paul. Orosij elegantissima loca expenduntur, littorũ commune refugium, & hospitalitatis officium iuri naturali tribuentia.

38 Hospitalitatis, & promiscui commercij usus sæpè in sacra Pagina cõmendatur.

39 Lot & Abraham, quia hospitales erant Angelos hospitio recipere meruerunt, ex D.Paulo 13. ad Hebræ.2.

40 Cap. offerebatur 32. q.7. exponitur.

41 Hospitalitatis virtutem diffinit, & cõmendat Clemens Alexandrin.

42 Sara Angelis paravit panes subcinericios, & Cleobuli filia paternorum hospitum pedes lavit.

43 Romani erant valdè hospitales, & qualiter Iovem Xenium, sive Hospitalem colerent.

44 Hospitalitatis & commerciorum utilitatem, & necessitatem plures Auctores tractant, qui referuntur.

45 Hispani semper fuerunt hospitibus perhumani.

46 Commerciorum, & hospitalitatis usus summopere conducit ad Fidem propagandam.

47 Hospites olim simul & Doctores erant, ex Luciano, & alijs.

48 Abrahã, dũ fuit hospes in Ægypto, viros, & Sara fœminas in lege Dei instituit.

49 Sinæ non admitunt exterorum commercia,

mercia, & ideò Fides apud eos difficile propagatur.

50 *Nationes aliquæ remissivè referuntur, quæ hospites, & peregrinos admittere prohibent.*

51 *Lacedæmonij, Derinoxeni, quasi fallentes hospites, dicebantur.*

52 *Commercia cum Indis infidelibus, bona fide, & secundùm iuris naturalis principia instituì, qualiter Reges nostri curarint?*

53 *Schedula, sive epistola elegans Caroli Quinti refertur, & illustratur, commercia cùm Indis, & hospitalitatis iura requirens.*

54 *Commercia, ut inter homines diversarum nationum essent, Deus non omnia ubique nasci permisit: ex Div. Chrysostomo.*

55 *P. Lud. Molinæ opinio notatur, qui indistinctè, nullam Rempublicam teneri peregrinos recipere docet.*

56 *Homo ille verè dicitur esse humanus, qui alios hospitio exhibet: ex Div. Augustino.*

57 *Infideles, si fidelibus transitum negent ad alias provincias, in quibus prædicare velint, licitè possunt debellari.*

58 *Moyses bella gessit contra Amorrhæos ob denegationem transitus ad terram Promissionis, secundùm D. August. & alios.*

59 *Cap. ult. 23. q. 2. exornatur.*

60 *Iudas Machabæus urbem Efron debellavit, quia transitum sibi dare nolebat, Machab. 1. 5.*

61 *Ammonitis, & Moabitis templo Domini interdictum fuit, quia Dei populum fatigatum itinere non foverunt.*

62 *Ecclesia potest licitè bellum indicere contra eos, qui ei transitum impedierint ad recuperationem Terræ-Sanctæ.*

63 *Navarræ Regnum, tum alijs causis, tum ratione transitus denegati, iustè à Ferdinando Rege Catholico captum fuit.*

64 *Genebrardus & Bodinus notantur, qui obtentionem Regni Navarræ temerè calumniantur.*

65 *Anton. Mornatius circa obtentionem, & retentionem Regni Navarræ multa contra historiæ fidem commentus est.*

66 *Doct. Navarrus testatur se nunquam scripsisse contra iustitiam obtentionis Regni Navarræ.*

67 *Regnum Navarræ restitui nunquam Reges nostri suis testamentis iusserunt, ut perperam Mornasius affirmat.*

68 *Galliæ Reges ad Navarræ Regnum semper aspirant.*

69 *Excellentiss. Dominus D. Petrus à Toleto Villa-Francæ Marchio laudatur: & magnanimum eius factum, & dictũ coram Rege Galliæ super Navarræ obtentione, & defensione, refertur.*

70 *Iob locus cap. 15. vers. 19. explicatur.*

71 *Cap. 1. 1. distinct. explicatur. Et numer. 75.*

72 *Transitus per alienas provincias, ubi necessarius, & innoxius est, nullo iure negari potest.*

73 *Hostes, antiqui, omnes alienos, & peregrinos homines appellabant, & reputabant.*

74 Transire *verbum hostiles grassationes aliquando significat.*

75 *Div. Isidorus Divinæ legi tribuere videtur innoxij transitus concessionem.*

76 *Fas est lex Divina.*

77 *Virgilius 1. Æneid. exponitur.*

78 *Lex Divina nulla hominum conditione, aut consuetudine abrogari potest.*

79 *Ius naturale non mutatur, nec commune esse desinit, etiam si aliquæ gentes barbaræ eius transgressores non puniãt.*

80 *Lacedæmonijs furta impunita erant, sed non ideò furtum desinit esse contra Ius naturale omnium gentium.*

81 *Fidem qui impediunt, blasphemant, aut deludunt, absque dubio puniri, & debellari possunt.*

82 *Lex 1. 2. & aliæ, C. de Paganis, explicantur. Et num. 88.*

83 *Gregor. XIII. constitutio expenditur, quæ casus enumerat, in quibus Iudæi, & alij infideles per quæstores Fidei puniri possunt.*

84 *Iudæi plura detestanda exempla in odium & blasphemiam Christi, & Christianorum ubique ediderunt.*

85 *Infantes in ludibrium Passionis Christi sæpè Iudæi crucifixerunt, & de illo oppidi de la Guarda, & altero urbis Cæsaraugustanæ.*

86 *Iudæi cuiusdam Vitriarij notabilis historia refertur, filium suum in furnum immittentis, quia cum Christianis agebat.*

87 *Infidelium, maximè Indorum, templa, & idola, an & quando liceat Christianis Prædicatoribus, qui inter eos ambulant, destruere, & demoliri? Et numer. 92.*

88 *Sancti Patres non solùm laudarũt, sed suaserunt leges Imp. de templis idola, & infideles expelli iubentes.*

89 *Concilij Illiberit. & Carthaginẽs. Canones referuntur de tollendis, & diruendis templis, & idolis Paganorum.*

90 *Circumcelliones vocat August. eos, qui passim infidelium idola frangunt.*

91 *Concil. Illiberit. locus expenditur, ubi martyrij palmam ei denegat, qui occiditur propter subversionem idolorum.*

93 *Religio vera ut plantetur inter Indos, multum expedit eis prius idola tollere.*

94 *D. August. & Concilij Illiberitani loca, quæ idola confringi prohibent, qualiter explicari debeant.*

95 *Apostoli, & alij Sancti solo verbo, statu, aut Crucis signo idola etiam area confringebant.*

96 *D. Ioannes Evangelista templum Dianæ Ephesinæ sola oratione destruxit.*

97 *S. Procopij, Fœlicis, & aliorum plurium insignia miracula in subvertendis idolis infidelium referuntur.*

98 *Ioannes Boterus ob licentiam militum in destruendis idolis Indorum, eosdem Indos faciliùs ad nostram Religionem adductos tradit, & quare?*

CAPVT XX.

De octavo titulo, qui ex obligatione deducitur, qua Indi, & reliqui infideles ad Fidem audiendam, & Prædicatores tuto hospitio excipiendos, tenentur, & ad cōcedendum liberum trãsitũ in alias provincias, in quibus Evangelium annunciare voluerint. Et an, & quatenus cõtra eos, qui hæc negant, vel impediunt, iustè pugnetur?

VERVM autem verò, licèt hæc, quæ ita lato sermone in superioribus disputavimus, admitti quidem possint, aut debeant, cùm de vi & coactione differitur, quæ mediatè, vel immediatè infidelibus irrogatur, ut Fidem, & Baptismum suscipiant, ubi † tamen coactio ad hoc non dirigitur, sed eò tantùm tendit, ut infideles ipsam Fidem, sibi à Catholicis Prædicatoribus annuntiandam, & proponendam, quietis, & attentis animis, atque auribus audiant, & serio de ea recipienda, vel respuenda deliberent, nostrosque, hoc tam utile & salutare commercium erga illos exercere volentes, tuto, & fido hospitio recipiant, vel liberum transitum ad alias provincias concedant, in quibus Evangeliũ annuntiare, & propagare desiderent. Frequentissima, & verissima est omnium ferè Theologorum, & Iurisperitorum opinio, quæ docet, talem coactionem licitam esse, atque adeò iure optimo posse his de causis infidelibus 1

bel-

bellum inferri, qui protervè Fidē audire recusant, vel eiusmodi pias, & laudabiles expeditiones impediunt; dum tamen priusquàm ad illud deveniatur, omnia alia media tententur, quę ad munus Apostolorum Apostolicè, & pacificè obeundum conducere potuerint, & in eiusdē belli illatione inculpatæ tutelæ moderamen servetur, eaque cautio adhibeatur, ne ulterius progrediatur supplicium, quàm reperiatur commissum, ut aliàs dicitur in l. 1. C. unde vi, & in l. sancimus, C. de pœnis, & in simili notavimus, & ornavimus sup. hoc lib. cap. 16. num. 5. & 6.

2 Quam sententiam † de Iudæis loquens, qui in terris Romani Pōtificis, aut aliorum Christianorum Principū degunt, apertè tradit Innocēt. in cap. quod super, col. ult. vers. *Item licèt*, de voto, relatus a Bertachin. in repertor. verb. *Infideles*, fol. 28. docens, quòd infideles, licèt non debeant cogi ad Fidem, tamen Papa potest eis mandare, quòd admittant Prædicatores Evangelij in terris suæ iurisdictionis, & si eos non admittant, peccant, & ideò puniri debent. Idemque, re ad utramque partem disputatā, resolvit Borgnin. Cavalcan. in decis. 21. num. 13. & sequentib. 2. par. Ioan. Azor. 1. tom. instit. Moral. lib. 8. cap. 26. vers. *Tertiò quæritur*, & novissimè Philip. Paschal. in tract. de virib. patr. potest. 1. par. cap. 7. num. 17. Bañez, Torres, Suarez, & alij in locis infrà relatis, & novissimè Ant. Ricciullus in tract. de iur. person. extra Eccles. grem. exist. lib. 2. cap. 37.

3 Et generaliter † in quibuslibet infidelibus, etiam Principibus Christianis nō subditis: & in specie ipsorum Indorū, de quibus sermonem habemus, eandē opinionem sequuntur Theologi omnes communiter post D. Thom. in 2. 2. q. 10. artic. 8. Ioan. Maior. in 2. dist. 44. q. 2. & 3. Albertinus in rub. de hæreticis lib. 6. q. 8. Ginés Sepulveda in obiect. 10. contra Episcop. de Chiapa, Doctiss. Alfons. à Castro de iusta hæret. punit. lib. 2. cap. 14. vers. *Prima igitur*, ubi asserit, quòd licèt infideles ad Dei veri cultum, & sacri baptismatis susceptionem inviti compelli nō possint: attamen si monitionem hanc recipere recusent, & maximè si prædicationem sancti Evangelij propulsent, erit iustum bellum, quod contra eos motum fuerit.

Mag. Victoria in relect. 1. de Indis, ex num 36. & in relect. 2. ex num. 1. ad 12. ubi ex Divini præcepti auctoritate concludit, Indos, & quoslibet infideles ad Fidem audiendam teneri, ac proinde à peccato mortali non excusari, si rogari, & admoniri, ut audiant pacificè loquentes de rebus spectantibus ad Religionem, ac de ea maturè deliberent, id facere nollent; quia tenentur, inquit, saltem audire, & consultare, & si hoc impediant, & Hispanos inter se ad commercia, & prædicationem securè non admittant, neque aliter Religionis negotium procurari valeat, hic titulus iustissimus est ad eos debellandos, & conquirendos, terrasque, ac provincias eorum occupādas, novos dominos creandos, & antiquos deponēdos, & ad reliqua alia iura belli prosequenda, quę in alijs bellis iustis licitè fieri possunt.

Gregor. Lupercius in l. 2. tit. 23. par. 2. col. 11. & 12. & col. 20. vers. *3. 4. & 8. conclusio*, & Hieron. Zevall. in pract. commun. lib. 4. q. fin. num. 172. & sequentib. & rursus, & melius num. 295. & sequentib. ubi verba Victorię sequētes, & transcribentes, iustitiam eiusdē belli contra impedientes Fidem audire, & Christianos à suis provincijs removentes, enixè tuentur.

Eruditissimus D. Præses Covarruv. in reg. peccatum. 2. par. §. 10. num. 13. vers. *Quartò licitū*, & §. 11. n. 5. vers. *Fateor planè*, ubi cū D. Tho. & alijs Theologis docet, Christianos nō posse, nec debēre iustè impediri in prædicatione Christianæ Fidei, & quòd si impediantur, eis fit iniuria, ad quam propulsan

dam possunt iustum bellũ movêre, vel quando infideles moniti ab idolorum vano cultu non abstinent, ubi is impedimentum affert Religioni Christianæ, & legis Evangelicæ prędicationi.

Dom. Soto in 4. distinct. 5. q. un. artic. 1. pag. 267. vers. *Secunda conclusio*, & in summario disputationis, sive Apologiæ Episcopi Chiapensis contra Sepulved. pag. 14. & 15. Et in consil. quod ann. 1550. dedit circa Indiarum conquisitionem, versic. *La segunda cabeça*, Salmeron tom. 12. tract. 38. vers. *Deinde*, pag. 323. Card. Bellar. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 7. Beccan. in sum. 2. tomo, cap. 13. q. 4. num. 12. & seq. Fr. Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. q. 57. dub. 4. vers. *Tertia pars*, & dub. 6. vers. *Quartum dictum*, Gabriel de Valencia 3. tom. disp. 1. q. 10. punct. 6. col. 410. post Caietan. 2. 2. q. 10. art. 8. P. Gabr. Vazquez in 1. 2. q. 76. disp. 120. cap. 3. & cap. 5. in initio, Petr. de Aragon. in 2. 2. q. 10. art. 8. col. 254. Toletus in sum. lib. 4. cap. 2. num. 2. Petr. Ledesm. 2. tom. sum. tract. 1. cap. 5. Torres de Fide, art. 8. disp. 51. dub. 2. Thom. Sanchez in summa lib. 2. cap. 1. num. 4. & novissimè Pat. Suarez de Fide, disput. 18. sect. 2. num. 8. & Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 9. numer. 6. & 7. ubi licet infidelium debellationem nõ omnino probent, ob id tantum, quòd Fidem audire recusent; benè tamen admittunt, quòd si nobis prædicationem impedirent, aut alios volentes illam audire, & forsan Fidem suscipere, ad nos accedere prohiberent, nec sinerent prædicatores loqui Verbum Dei sine vi, ac fraude volentibus audire; iure possemus eorum violentiam etiam armis propulsare, & bello, si opus esset, illato, acriter coërcere; quia omnino

4 † semper manet ius integrum Ecclesiæ ad prędicandum in quolibet Regno, & ad defendendum innocentes, ut sic dicam; id est, particulares personas, quæ voluerint audire verbũ, & ita nulla fit tali in casu coactio ad audiendam Fidem, sed solùm ad non impediendum prędicationem Evãgelij, nec eos, qui voluntariè illud audire voluerint.

Idem sentit Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. salut. cap. 13. ubi elegãter, & generaliùs ait, hoc ius ab ipso omnium conditore conditum videri, ut quę Christiani à Deo didicerunt, doceant ipsi cæteros mortales, quorum salutem optare, & quęrere debẽt. Qui enim dixit: *Ite in mundum universum, & prædicate Evangelium omni creaturæ*; certè aditum liberũ quocunque terrarum aperuit, quem qui nobis præcludere velint, & summi Dei pręcones, ac legatos inauditos à se relegant, cõtra ius Divinum, & naturale, & contra salutem suam facere putandi sunt.

Mag. Domin. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. col. 528. vers. *Tertia, & quarta conclusio*, & col. 534. vers. *Ex his sequitur*. Ubi licèt primò in quæstionẽ vocasset, an infideles subditi, & etiam nõ subditi, ad Fidem audiendam compelli possent: posteà tamen concludit, infideles non subditos iure compelli, nec ullo modo CHRISTI Fidem impediãt. Et ex hoc sequi, quòd si nuntius Evangelij perveniat ad exteras, & barbaras nationes, & impediatur prędicare populis à Principibus illarũ nationum, tunc potest Princeps Christianus, ut minister Pontificis, debellare illos Principes, ne impediant Prędicatorem. Hoc enim non est compellere ad audiendum, sed defendere innocentes, quosdam quidem ad prædicandum ius habentes, quosdam verò quia ius habent ad audiendum, si velint.

Pat. Lud. Molina de iust. & iur. tract. 2. disp. 105. & in materia de Fide, q. 10. art. 8. ubi concludit, quòd cùm Christiani ius habeamus denuntiandi Evangelium ubique terrarum, pariter quoque potestatem habemus concionatores, ad quoscunque infideles deferendi, eos protegendi, & infideles

ipsos cogendi, non quidem ut Evāgelium suscipiant, sed ne impedimento sint, tum concionatoribus, quominus illud denuntient, tum etiam suis, quominus illud audiant, suscipiant, & iuxta illud vivant. Et quòd hoc fine, etiā vel invidis, & inviris ipsis infidelibus, possumus cum navibus ad eos accedere, tandiuque, & cū ea potentia in eorum portubus, & terris commorari, quamdiu, & quantum necesse fuerit, ut hæc tutò fiant, eâque ratione cōmercium aliquod cum ipsis exercere. Quòd si gentes aliquę, aut Reges, & Dynastę resistant, & impediant, fas nobis est, bello illos coërcere, iniuriamque Fidei, & Evangelio in ea parte illatam punire.

Mag. Salon in 2. 2. tom. 1. tract. de domin. q. 3. art. 1. ubi, postquam illam quæstionem tractavit, liceatne unum hominem alteri dominari? Et quo iure, ac quibus de causis iusta servitus inducatur? subdit, Indos & Æthiopes, qui à Lusitanis, & Hispanis capiuntur, turā conscientiâ capi, & ad nos deferri, ac vendi, si volentibus Evangelium in illis regionibus prædicare, ipsi resistant; quia resistentibus prædicationi Evangelicę legitimè bellum infertur.

Pat. Ioan. Azor. dict. lib. 8. cap. 26. vers. *Septimò quæritur*, quem sequitur, & ad verbum transcribit, Fr. Thom. à Iesu lib. 5. de procur. omn. gent. salut. 1. p. dub. 3. pag. 206. ubi resolvunt, non solùm infideles Christianis subditos, verùm & quoslibet Paganos, & Barbaros, etiam non subditos, ad audiendum CHRISTI Evangelium compelli posse, quia non ideò dici debet, quòd ad credendum etiam compellantur, & quia negari non potest, quin si viri probatæ vitę, & spectatę virtutis mitterentur ad CHRISTI Evangeliū Paganis annuntiandum, iure naturali digni essent, qui audirentur, nec iure ullus Paganorum Princeps, aut prohiberet, quominus, Pagani qui vellent Evangelium audirent; aut idoneos CHRISTI nuntios, aut præcones, & interpretes impediret, ne illud annuntiarent. Alioqui enim his, aut illis vim, & iniuriam manifestam afferret.

Mag. Petr. Lorca in 2. 2. artic 8. q. 11. sect. 3. ubi pluribus probat, omnes infideles indistinctè compelli posse, ut Fidei, & eius prædicationi iniuriam, & impedimentum non inferant. Et conducunt alia quæ tradimus infrà lib. 3. cap. 3. ex num. 1. & novissimè Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, cap. 3. num. 16. ubi pluribus probat, summum Pontificem posse mittere Prædicatores in mundum, & subijcere alicui Principi Christiano eos, qui Prędicatores non acceperint, vel male affecerint, ad quod allegat Bellarmin. lib. 1. de Rom. Pontif. cap. 9. & seq. & Pat. Suarez lib. 3. contra sect. Angl. cap. 10.

5 Pro † qua sententia dum docet, infideles, & præsertim eos, qui Principibus Christianis subditi sunt, ad Fidei prædicationem audiendam compelli posse, apertæ sunt hodie Romanorum Pontificū constitutiones, præsertim Nicolai III quæ incipit *Vineā*, & Gregor. XIII. quę incipit: *Sancta Mater Ecclesia*, quas ad litteram invenies apud Laërtium Cherubinum in suo Bullario, Anton. Naldum in quæst. on. pract. verb. *Iudæus*, fol. 305. Paul. Pialecium in praxi Episcop. 2. parte, cap. 4. pag. 254. & Thom à Iesu de procur. omn. gent. salut. lib. 9. par. 1. in fin. pag. 373. & earum summam recensent Azor, Suarez, Riccinllus & alij ex sup. citatis; quibus cavetur, ut Iudæi semel in hebdomada ad Fidem prædicationem audiendam accedere compellātur, pœnâ impositâ his, qui audire recusant. Quarum vim non satis effugiunt illi, qui hanc non esse pœnam respondent, sed quoddam tributum, quod illis infidelibus tanquam subditis potest iustè imponi; cùm hoc à verbis, & mēte Pontificū alienissimū sit,

ut bene advertit Pat. Suar. dict. sect. 2. num. 3. & ostenditur in d. Bulla Gregor. ibi: *Ad quos sermones, & lectiones volumus universos & singulos utriusque sexus Iudaeos à duodecim annis supra, infirmitate, aut alia legitima causa, de qua Ordinarios docere debeant, non impeditos, in civitate, & locis, ut praefertur habitantes, vel aliunde obvenientes; etiam si inibi domicilium non habeant, ita per circuitũ cõvenire, ut tertia saltem eorum pars, nec unquam minor, semper adsit. Quod si facere neglexerint, interdicti tum fidelibus commercij, & alijs poenis arbitrio Ordinarij pro contumacia modo imponendis, donec satisfecerint competenter, ad ipsos sermones audiendos compellãtur.* ¶ Idemq; ante prędictas constitutiones statutum fuisse
6 videtur: † nam in cap. Episcopus nullum, de consecrat. dist. 1. ad templa, & missas cathecumenorum hac de causa
7 accedere non prohibebantur, & † in Concilio Basiliensi sess. 19. quod extat in 4. tom. Concil. pag. 57. idem ferè quod Gregor. statuit, his verbis cautum reperitur: *Sancta Generalis Synodus in primis statuit, ut omnes Dioecesani, quosdam in litteris Divinis benè eruditos; aliquot vicibus annuatim deputent, in locis ubi Iudaei; aut alij infideles degunt, ad praedicandum & explanandum taliter Catholicae Fidei veritatem, ut ipsi infideles, qui audiunt, suos valeant errores recognoscere. Ad quam praedicationem sub poenis tam commercij per fideles illis interdicendi, quàm alijs ad hoc opportunis, ipsos infideles cuiuscunque sexus in annis discretionis constitutos accedere cõ-*
8 *pellant.* ¶ Et † quãvis de hoc Concilio, & an fuerit legitimum, & approbatum, plura tradant Doctores, quos refert Marquard. de Susan. in tract. de Iudae. & Infidel. 3. part. cap. 8. & Cavalcan. dict. decis. 21. num. ult. tamen idem ibidem resolvit, quoad hoc ubique in Italia observari, & ita in Senatu Fivizanensi, & Papiensi decisum fuisse. Et in Aragonia quoque iamdudum cautum reperiri edicto Regis Iacob, ann. 1242. quod fuit confirmatũ per Innoc. IV. tradit Ricciullus dict. cap. 37. num. 5.

SECVNDÒ, pro eàdem sentẽtia, quatenus generaliter probat, licitum esse eandem compulsionem ad Fidem audiendam in omnibus infidelibus, etiãsi Christianis subditi non sint, ex mente praedictorum Auctorum perpendo.
Quòd † cùm Ecclesia, ut saepè diximus, non solùm potestatem, verùm & necessitatem habeat, Evangelium per universum Orbem docendi, ac disseminandi, inutilis quidem, aut impossibilis haec potestas, & obligatio redderetur, si infideles omnes ad eiusdem Evangelij praecones audiendos com- 9
pelli non possent; quia † doctrina sine auditu esse non potest, ut inquit Div. Paul. Rom. 10: *Quomodo credent ei, quẽ non audierunt? Quomodo autẽ audient sine praedicante? Quomodo verò praedicabũt, nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem! Evangelizantiũ bona! Sed nõ omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autẽ per Verbũ Christi.* 10
Quamobrem † D. Basilius in Asceticis sic Fidem definit: *Fides est assensio indubitata ad ea quae audiuntur, certa veritatis persuasione ad ea, quae praedicantur per Dei gratiam*, & Clemens Alex. lib. 1. Paedagog. *Catechesis*, inquit, *seu quae per auditum deducitur institutio ad* 11
Fidem deducit. Ipsamque † Dei doctrinam totam, nomine *Evangelij*, & *Verbi Divini* communiter appellamus. At Evangelium nihil aliud significat; nisi annuntiationem; verbũ autem, id, quod ore profertur, et, prę ter alios, in specie nostra optimè advertit, & prosequitur Thom. Bozius de sign. Eccles. lib. 3. cap. 2. primum hoc signum verae, & Catholicae Ecclesiae nostrae constituens, quòd eius fides ex auditu dependeat. 12
Vnde † consequenti concesso, vel uno ex correlativis, alterum, sine quo 13

illud

illud esse nō potest, necessariò concedere debemus, l. 2. D. de iurisdict. omn. iud. l. 3. §. qui habet, D. de servit. rust. præd. ibi: *Qui habet haustum, iter quoque habere videtur ad hauriendum, & si quis tantum haustum cesserit, nihil agit*, l. qui fundum 40. §. 1. D. de contrah. empt. l. 6. tit. 31. part. 3. cum alijs, quę notāt Bart. & Doct. in l. si fideiussor. 52. D. de fideiuss. Ripa in l. 1. num. 103. D. de vulgar. Ludovic. Vital. lib. 2. variar. cap. 9. Pat. Suarez de legib. lib. 8. cap. 11. & diximus sup. cap. 16. ex num. 52.

Cuius rationis vis à simili confirmatur per aliquos ex suprà relatis. Nam
14 quia † CHRISTVS dixit Apostolis suis, Ioan. 20: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.* optimè colligit Ecclesia, pręcepisse fidelibus, ut peccata sua confiteantur, quia non possunt remitti, nisi audiantur, & cognoscantur. Ergo similiter, si dedit Ecclesię potestatem docendi infideles, consequenter dedisse videtur, ut possit illos ad audiendum compellere. Præsertim
15 cū † eo ipso quòd audire nolunt, prædicationi Fidei resistere, & impedimētum ex parte sua apponere videantur, quod ubi faciunt, Auctores omnes iuste debellari posse concedunt.

16 Neque † huic sententiæ adversatur consideratio Soti, Valenciæ, Bañez, Atag. Torres, Suarez, Beccani, Freitas, & aliorum, qui in hoc articulo compulsionis, & debellationis ob id tantùm, quòd Fidem audire nolint, contrariam defendunt, dicentes, quòd cùm non possint cogi ad credēdum, ad audiendum etiam compelli non debent, & quod ijs tantùm est prædicandum, qui sponte suâ prędicatores au-
17 dire, & recipere volunt, † Apostolorum exemplo, quibus hoc ita CHRISTVS Dominus commendasse videtur, Lucæ 3. & Matth. 10: *Et quicunque non receperint vos, neque audierint sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel de civitate, excutite pulverem de pedibus vestris.* Nam rectè respondet Azorius dict. lib. 8. cap. 24. q. 3. & 7. † coactio- 18
nē in receptione Fidei expresè prohibitam esse, quia libertati, quæ in ea requiritur, directò repugnat, ut latè ostendimus sup. cap. 17. num. 4. Atvertò, in compulsione audiendi Fidem, hanc prohibitionem nō reperiri, quin potius ex præcepto prædicandi, & Evangelizandi deduci videri, quoniam eo facto tantùm curatur, & efficitur, ut sacris Divini Verbi concionibus intersint, & posteà sponte, ac liberè audita credant, vel respuant. Non enim consequens est, ut si ad audiendum adigantur, eo ipso compellantur ad credendum, sicut potest quis cogi, ut audiat prædicationem consiliorum Evangelicorum, vel de concessione indulgentiarum, & non propterea cogitur, vel ad sequenda consilia, vel ad lucrandas indulgentias.

Et † quemadmodum Ecclesia non 19
errat, dum infidelibus subditis hāc audiendi necessitatem iniungit, ut ipsi ijdem Auctores tandem agnoscunt, & in primo argumento probavimus: ita non errabunt, qui idem ad non subditos protrahunt, cùm in omnibus eadē prorsus militet ratio, eademque in receptione Fidei libertas desideretur, possitque hodie Ecclesia ubique suum munus, & officium implêre, & competenti auctoritate, & severitate defendere. Quod † tempore Apostolorum 20
secus se habebat, & ideò suo iure in multis non utebatur, ut abundè satis ostendimus sup. cap. 16. ex num. 82. & in terminis docet Pat. Suarez d. tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. num. 10.

Præterquā † quòd verba illa Mat- 21
thęi: *Neque audierit sermones vestros*, magis de contempta, quàm de non audita prædicatione intelligi debēt, ut ibidem Franc. Lucas advertit. Et quod subdit † de excussione pulveris pedū, 22
inter varias significationes, quas ibi ex Sanctis Patribus idem Franc. Lucas, & Maldonatus adducunt, anathematis, maledictionis, atque condem-

nationis signum importat, ut D. Hilarius ostendit, dum inquit: *In eos, qui audita Regni cælestis prædicatione, Apostolorum præcepta respuerint, signo pulveris ex pedibus excussi, æterna maledictio relinquatur.* Et sic Apostoli, eis, quibus tunc poterant, pœnis, non auditam, vel spretam prædicationem, vindica-
23 bant. Quinimò † & bellum ea de causa indicebant; iactatio quippè pulveris pedum adversus aliquam civitatē, videtur esse signum denuntiantis bellū, & eversionem minitantis, ut rectè advertit, & pluribus illustrat Par. Ioan. Pineda de rebus Salom. lib. 6. cap. 20. §. 9. num. 19. pag. 473.

TERTIÒ, pro eàdem sententia facit, quòd infideles ubilibet constituti, non possunt à culpa excusari, si Divini Verbi nuntios, & prædicatores recipere, & Evangelium pacis, aliaque sibi convenientia ab illis proponenda, audire
24 recusent: † cùm hi non solùm censendi sint Regum Christianorum, aut Romani Pontificis legati, quorum curâ, & auctoritate ad hoc pium, & Apostolicum munus mandari solent, verùm & ipsius CHRISTI Domini, pro quo legatione funguntur, iuxta illud D. Pauli 2. Corint. 5: *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.* Et ad Ephes. 6: *Pro quo legatione fungimur in catena ista,* ubi D. Thom. exponit, id est: *Sumus legati Christi.*

25 Legatos † autem, etiam ab hostibus missos, fido, & securo hospitio recipi debere, & grato, ac benevolo vultu audiri, & expediri, constans est omnium gentium consuetudo, ac velut religio, ex ipsius naturæ humanæ legibus hausta, quæ ubi violatur, legitimam belli causam adversus violantes
26 inducit. Quâ ratione † legati ipsi Sancti appellari solebant, cap. ius gentiū, 1. distinct. ibi: *Legatorum non violando-*
27 *rum religio,* † l. ultim. in princip. D. de legation. ibi: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia Sancti habentur legati,* l. sanctum 7. D. de rer. division. l. 15. tit. 28. par. 3. iunctis alijs, quæ, ultra Scribentes in his iuribus, latissimè tradunt Duaren. lib. 1. disput. cap. 37. Conan. lib. 3. comment. iur. civil. cap. 1. num. 6. & 7. Emanuel Suarez lib. 1. observat. cap. 10. & 15. Sigon. lib. 1. de iudicijs, cap. 4. Per. Crinitus de honest. discip. lib. 7. cap. 3. Alban. Spinalatus lib. 2. Polit. cap. 5. Petr. Faber. lib. 2. Semest. cap. 1. pag. 10. Pet. Gregor. lib. 33. Syntag. cap. 14. num. 4. Tiber. Decian. in praxi crim. lib. 2. capite 20. numer. 4. & lib. 7. cap. 5. à num. 11. Durant. Cancell. lib. 1. var. cap. 1. Balthas. Ayala de iure, & officio belli, lib. 1. cap. 9. Mag. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. cap. 27. & lib. 2. cap. 37. pag. 376. Par. Salas in tractat. de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 2. num. 19. Christophor. Besoldus in dissertat. iurid. polit. de legatis, & eorum iure, cap. 5. & Carol. Paschalis in peculiari, & satis docto tractatu, quem novissimè de legatis scripsit, quem secutus, aliū non minus doctū in Hispanā nostrâ linguā elucubravit Dom. D. Ioan. à Vera & Zuñiga, nūc titulo Comitatus *de la Roca*, pro meritis insignitus, & maioribus quotidie honoribus, pro eximia quâ pollet nobilitate, prudentiâ, & eruditione, condecorandus: ubi discursu 1. hunc articulum eleganter exor-
nat. Unde † Dio Chrysost. inquit: *Le-* 28
gatos nudos, legatione fungi ad armatos, pro pace, neque illorum, quemquam iniuria afficere licere, ut qui Deorum sint ministri, quicunque amicitiæ nuntij sunt. Et
David † lib. 2. Reg. cap. 10. intulisse 29
dicitur bellum Regi Ammonitarum, propter derisos legatos suos: † iniu-
ria enim facta legatis, censetur facta 30
Principi, vel Reipublicæ, cuius legatione funguntur, cap. accusatio, in fin. 2. quæst. 7.

Ex quibus principijs rectè post alios de-

d educit Pat. Suar. dict. tract. de Fide,
31 disp. 18. sect. 1. ex num. 1. ad 4. † Ecclesiam habere ius tuendi, & defendendi suos prędicatores. Et Ferdin. Zurita in suis quæstion. Theolog. cap. 21. de ipsis nostris Indis pertractans, con-
32 cludit, nullâ † ratione, aut ignoratione excusari posse, si legatos ad se missos interficiant, à quibus, aut eorum socijs nullum damnum, vel iniuriam priùs accepissent, cùm hoc commune omnium gentium ius, & totius mundi utilitas execretur: cuius ignoratio, transgresio, aut violatio nemini est condonanda ex doctrina D. Thom. in 1. 2. quæst. 10. art. 8. & quæst. 76. artic. 2. & q. 94. art. 2. 4. 5. & 6. & in 1. part. q. 17. art. 3.

33 Quod idem † cautum videmus pluribus Regijs schedulis & instructionibus, quę olim ad novas expeditiones dari solebant, & reperiuntur in tom. 4. ex pag. 220. ubi dicitur: *Que si los Indios maliciosamente pusieren impedimento, ò dilacion en admitir las personas que les van a tratar de la enseñança de la Fè, ò en estorvar que esten entre ellos, i no se passe adelante cō la predicacion, è instruccion de buenos usos i costumbres, ò q̄ no se reduzgan i conviertan los que de los suyos, ò de los vezinos buenamente lo quisierē hazer, ò si se armaren, ò vinieren de guerra à matar, robar, ò hazer otros daños a los dichos descubridores, i predicadores: en tales casos se les pueda hazer guerra con la moderacion que conviene, i consultando primero la justificacion i forma della con los Religiosos i Clerigos que se hallaren presentes, ò con las Reales Audiencias, si huviere comodidad para ello, i haziendo los demas autos, protestaciones, i requerimiētos que se entendiere convenir.*

QVARTÒ, in confirmationem, & extensionem eiusdē tituli cōsiderari potest, mirū non esse, si adversus infideles, qui Evangeliū prædicari, & propagari prohibent, bellū moveri posse, affirme-
34 mus: cùm † idē plurimi, & gravissimi Auctores cū Victoria ubi suprà, licère concedant, naturali, ac cōmuni omniū gentiū iure con siderato, ob id solùm quod innoxia commercia, & negotiationes in suis provincijs nobis inhibeāt, & littorū, ac terrarū suarū appulsum, & aditū intercludant. Etenim qui
hac † faciunt, iniuriarū tenētur, quasi 35
qui in publica cōmoda peccent, & humanam societatem, & cognationē dissolvent, qua hi quasi vinculis commerciorū, & mutuę hospitalitatis cōnecti, & sustineri videtur, l. ut vim, l. ex hoc iure, D. de iust. & iure § jus autem gentiū, instit. de iure naturali, l. penult. & ibi cōmuniter Scribentes, D. de pa-
ctis, † l. iniuriarū 13 §. si quis me pro- 36
hibeat, vers. *At si quis*, D. de iniurijs, l. nemo igitur, D. de rer. divis. §. riparū, & §. littorū instit. eod. l. littora 51. D. de contrah. empt. l. mercatores, C. de commerc. l. 66. tit. 28. part. 3.

Eòque alludēs † Cicero in Topicis: 37
Littora (inquit) *omnia publica esse vultis*, & lib. 3. Offic. *Est enim hominis natura, quā sequi debemus, maximè inimica crudelitas. Malè etiam qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pœnus apud patres nostros, Papius nuper. Nā esse pro cive, qui civis non sit rectū est non licere, quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus, & Scævola. Usu verò Urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanū est.* Et Ovid. 7. Metamorph.

— Litusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque, auramque patentem.

Et Virgil. 1. Æneid.

Quod genus hoc hominum, quęve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ,
Bella cient, primaque vetant consistere terra.

Paulus item Oros. lib. 5. cap. 2. sic ait: *Nune me ista Africa excepit, pace simplici, sinu proprio, iure communi, ac quā aliquando dictum, & verè dictum, hospitio prohibemur arena, &c.* Cui attidet Cassiod. lib. 11. epist. 17. dum ait: *Hinc est,*

quòd

quòd sapientes mortale genus unum hominem esse testati sunt: quoniam omnes à cũctis casibus suis indivisos esse voluerũt: & idẽ solitâ eloquentiâ expresit Plin. in Panæg. ad Traian. eũ eximiè laudans, quòd ita cõmercia miscuerit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natus videretur.

38 Vnde in sacra † Pagina hoc humanitatis, hospitalitatis, & promiscui commercij ius sæpissimè commendatur, Deuteron. 10. & 19. Isai. 58. Ecclesi. 17. 1. Petr. 4. 1. ad Timothæ. 3. Roman. 12. Matth. 25. Lucæ 14. & melius 13. ad Hebræ. 2. in illis verbis: *Hospitalitatis nolite oblivisci, per hanc enim patuerunt quidam Angelis hospitio*
39 *recepti*. Quibus † Divus Paulus Lot, & Abraham historiam respexit, Genes. 18. & 19. & Ioseph. lib. 1. antiquit. Iudai. cap. 19. qui ob id, quòd recipere hospites assueverant, Angelos sub figura hominum hospites habère meruerunt. De quo loquens D. Ambros. in li-
40 bro de Patriarch. † relatus in cap. offerebatur 32. quæst. 7: *Praferebat* (inquit) *Sanctus Lot domus sua verecundia hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inviolabilem.*

41 Neque abest † Clemens Alexandrin. lib. 2. Strom. capite 4. ubi charitati hospitalitatem adhærère tradit, eamque diffinit: *Artificium amicitia circa usum hospitum*. Cui addit Gentian. Hervet. quanta autem esset virtus hospitalitatis ex hoc est perspicuũ, quòd inter cæteras virtutes, quas Episcopo tribuit Div. Paul. 1. Timot. 3. eum quoque velit esse hospitalem. Et lib.
42 4. cap. 7. pag. 538. ubi † ait, Saram Angelis panes subcinericios parasse, & Cleobuli sapientis, & Lyndiorum Monarchæ filiam non puduisse lavare pedes paternorum hospitum.

43 Romani † etiam tantum huic iuri, & virtuti deferebant, ut in eis significationem & commendationẽ Iovem Xenium, sive Hospitalem maximâ veneratione colerent, & nationes quasdam hospitalitati dedicatas celebrarent: contrà verò, alias hospitibus invisas, crudelitatis, & infamiæ notâ prosequerentur, ut latissimè constare poterit ex his, quę eleganter de commerciorum, & hospitalitatis iure, & utilitate cõgesserunt † Servius, 44
Pontan. & Cerda in illud Virgilij 1. Æneid.

Iupiter hospitibus nam te dare iura loquuntur.

Budæus in notis posterior. ad Pandectas ad l. 5. D. de captivis, pagina mihi 194. Alexand. ab Alex. & eius addition. Tiraquel. lib. 4. dier. Genial. cap. 10. Cęl. Rhodigin. lib. 19. lect. antiq. cap. 26. & lib. 18. cap. 5. Doct. Ribera super dict. epistol. ad Hebrę. ex num. 3. ad 16. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 23. cap. 14. circa finem, Tiberius Decian. respons. 66. num. 37. vol. 3. Petrus Cenedus, qui plures refert in collectan. 118. ad Decretales, num. 1. Rutilius Benzon. de ann. Iubil. lib. 6. cap. 6. ex pag. 622. Ioan. Bussæus in viridar. Christ. virtut. verb. *Hospitalitas*, Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christian. libro 1. capite 27. pag. 161. & plura exempla adducens Marullus de memorab. lib. 1. capite 7. Ant. Sabellicus lib. 7. capite 6. & Theatr. vitæ hum. vol. 14. lib. 1. ex pag. 2897.

Quo in numero recẽsere potuissent Hispanos † nostros, quorum eximiam 45
in hospitibus admittendis, & excipiẽdis humanitatem, iam olim testatam reliquit Diodor. Sicul. lib. 6. Biblioth. capite 3. Macrob. lib. 3. Saturn. capite 13. & alij relati à Bernard. Aldrete lib. 1. de antiquit. Hispan. capite 17. & Fr. Ioan. à Ponte de convenien. utriusque Monarch. lib. 3. capite 21. §. 3. pag. 139. & cap. 24. §. 2. pag. 156.

Estque ista † commerciorum, & 46
hospitalitatis vicissitudo, tum ad alia, tum maximè ad Fidem introducendã, & propagandam, summopere necessaria. Nam † hospites simul olim & 47
Doctores erant, ut testatur Lucian. in

Dea

Dea Syria, dicens, in sacra civitate fuisse publicos hospites, qui ab Assyrijs appellabantur Doctores, quoniam ipsis omnia exponebant, & enarrabāt, & melius Ioseph. de antiquit. Iud. lib. 1. cap. 16. & Eusebius lib. 9. de præparat.
48 Evang. cap. ult. ubi tradunt, † Abrahā, dum fuit hospes in Ægypto, viros, Saram verò, eius uxorem, fœminas in veri Dei cultu instituisse. Quod referens Pineda de rebus Salom. lib. 3. cap. 27. num. 8. *Porro*, inquit, *hospitalitas ipsa Abrahami indicat, illum fuisse Doctorem.*

Et ob hanc causam Fr. Ant. de San Roman. in hist. Ind. Orient. lib. 2. cap.
49 15. pag. 280. † meritò reputat difficilem Evangelij propagationē inter Si-
50 nas, & alias nationes, † quæ ex patrijs legibus peregrinorū, & advenatū hospitia & cōmercia strictis legibus prohibent, de quibus aliqua cōgerit Alex. Cælius, & alij suprà relati, Theat. vitæ huma. vol. 1. lib. 1. pag. 59. Puente omnino videndus d. cap. 21. §. 3. Nicolaus Cragius, de Spartanis loquēs, in tract. de Repub. Lacedæmo. lib. 3. tab. 3. inst.
51 3. † qui Derinoxeni, quasi fallētes hospites dicebantur, Pat. Ludov. Cerda in notis ad lib. 1. Æneid. pag. 103. & Ioan. Lorinus in Acta cap. 10. vers. 23. pag. 490. Et Nos plura diximus sup. lib. 1. cap. 16. num. 15.

Plurimis quoque schedulis & instru-
52 ctionibus Regijs cautū invenimus, † ut hæc cōmercia cū Indis iuxta iuris naturalis principia, bonâ fide, ut oportet, instituātur, ipsique, ut nos securè excipere velint, admoneantur, & si contrarium fecerint, bellum eis denuntietur, ut patet ex his, quę citavimus sup. hoc
53 cap. n. 33. † Et præcipuè ex eleganti illa Imper. Caroli V. epistola ad Reges Meridionales, & Occidentales missa, data Barchinon. 1. Maij anno 1543. quę extat dict. 4. tom. pag. 222. ubi inter alia hæc verba reperiuntur: *Vna de las cosas que mas comun parece entre todas las gentes, es el uso de los comercios i contrataciones que tienen entre si: Porque como la suma Sabiduria de Dios en todas las partes del mundo cria cosas de mucho provecho para los hombres, las quales en otras no se hallan, mediante la continuacion de los tratos y rescates, se buscan, i adquieren, i se vienen a conocer i hermanar unas provincias con otras, &c.* Et ibi: *Sino admitieren las personas que desto les fueren a tratar, o estorvaren, que esten entre ellos.* Quæ verba † à D. Chrysost. mutuata videntur, qui in cap. 13. epist. 1. 54
ad Corinthios homilia 34. scriptum reliquit; summâ providentiâ Deum omnia ubique gigni non permisisse, ut inde homines commerciorum causa cogeret commisceri, de quo etiam diximus alia suprà lib. 1. cap. 7. numer. 5.

Quæ omnia faciunt, † ut non 55
satis probemus opinionem Pat. Lud. Molinæ dict. tractat. 2. de iustit. & iure, disput. 105. colum. 433. dum contra Victoriam contendit, nullam Rempublicam tenêri cum periculo sui, vel etiam sine periculo, hospitalitatem, vel commercia cum peregrinis, & extraneis exercēre, neque eos intra proprios portus, & limites, nisi gravi imminente necessitate recipere. Nam contrarium ex suprà dictis verius esse videtur, ubi nihil est quod de extraneis veteri posimus, & ita Nazianzenus Orat. 1. contra Iulian. Gregor. Nissen. dialog. 2. & Philostratus in epistolis plurima congerunt adversus nationes inhospitales, quas hac de causa feras, & barbaras vocant, † & D. Au- 56
gust. de verb. Apostoli, inquit: *Ille homo dicitur esse humanus, qui se exhibet esse hominem, & maximè hospitio suscipit hominem.*

Qvinto, superior titulus evidentiùs confirmari, aut etiam ampliari poterit, † si constituamus, infideles 57
eò procedere, ut non solùm prædicatores audire recusent, verùm eisdē quoq; impe-

impedimento sint, ne per suas prouincias transitū faciant ad alias, inquibus Fidei mysteria annūtiare, & proponere velint. Hoc enim casu omnes suprà dicti Doctores uno ore fatentur, legitimū bellum illis indici posse; quoniam aliter Euangelij aditus præcluderetur, quod Christus Dñs per universum terrarū Orbem prędicari, & propagari præcepit, arg.d.l.3. §.qui habet, D. de
58 seruit.rust. & eorū, † quę de bellis per Moysen aduersus Amorrhæos illatis, tradit D. Aug.q.44.in Numer. relatus
59 à Gratian. † in c.ult.23.q.2.ubi illorū iustificationem in eo constituit, quòd filios Israël, ad terrā sibi à Deo promissam, per regiones suas transire nō paterentur, sic inquiens: *Notandum est sanè quemadmodum iusta bella gerebantur à filijs Israel contra Amorrhæos: innoxius enim transitus negabatur, qui iure societatis humanæ æquissimo patere debebat.*

Quod idem admittit, & benè probat Glos.Ordin.Numer.21.Rupert.Abbas lib.2.in Numer.cap.14.D.Tho. lib.2. de regim.Princip.c.12.Abulen.&Caietan.2.Deut.q.6.Sylvest.in sum.verb. *Gabella*, q.3.n.12.& 13.Victoria in 2. relect.de Indis, concl.1. Alfons. à Castro lib.2.de iusta hæret.punit.c.4.Couar. in reg.peccatū, 2.p §.9.n.4. vers. *Quintò etiā*, Fr.Dom.Soto lib.5.de iust, & iur.q.3.art.5.in fine, Lucas de Pēna in l.1.col.3.C.ut armorum usus lib.11. Molina d. tract.2.disput.104.Greg.de Valenç.2.2.disp.3.q.16.punct.2. Balthas. Ayala de iure & offic. belli lib.1. cap.2.n.11.in fine, & novissimè Card. Bellarm. in respons.ad Apolog. Regis Angliæ pro iurament.fidelit.pag. mihi 316.Mag.Marquez in Guber. Christ. lib.1.cap.27.ex pag.160.Carol.Sigonius lib.ult.de reb.Ital. ubi scribit hac ratione Genuenses Venetis bellum fecisse, & novissimè Seraph. Freitas de iust. Imp. Asiat. cap.1. & 2. ubi tradit qualiter hoc accipiendum sit: & respondet argumētis Incogniti in tract. Maris liberi, cap.1. prout Nos etiam facimus infrà hoc lib.cap.25.ex n.63.

Et consonat aliud exemplum quod habetur 1.Machabæ.cap.5. † ubi Iu- 60
das cùm victor, & triūphans de Ammonitis in domum rediret, ad urbem Effren peruenit, & quia eius incolæ transitum, quem petierat, sibi denegarunt, eandem urbem, & masculos omnes illā habitantes deleuit. Et † Deu- 61
ter.23.3. ubi ex Diuinæ legis præcepto à Templo Domini Ammonitæ, & Moabitæ, etiam post decimam generationem, excludebantur, quia in exitu Israël de Ægypto, populo fatigato non occurrerunt, neque ei panem, & aquam, ad prosequēdum iter, dare voluerunt.

Vnde colligunt Bartol.in l.1. C.de Pagan. Ias.in l.ex hoc iure, num.25 de iust.& iure, Albertin. in rub. de hæret. q.8.num.12.Palac.Rubeus in tract.de obtent.Reg.Navarræ,5.p. § 3.& Couar.ubi sup.vers. *Quam causam.* † Quòd 62
cū Ecclesia licitè possit indicere bellum contra Saracenos, tenentes, & occupantes Terram sanctam Ierusalē, idem quoque indicere poterit contra omnes alios infideles intermedios, impedientes, vel non permittentes Christianos ire, vel transire ad illam sanctā expeditionem.

Et † eâdem ratione, ultra plures a- 63
lias, defenditur titulus, quo Catholicus Hispaniæ Rex Ferdinādus V. Navarræ Regnum debellavit, & occupavit; quia nimirum sibi innoxius transitus ad Ducatum Guianę in Gallia denegatus fuit, quem Pontificiā auctoritate debellare intendebat, cùm alius locus aptus ad transeundum nō esset, ut latè cōcludit Palacius Rub. Bellarmin.& Marquez in locis suprà relatis, Nebrissens. lib.1. de bello Navar. c.1. Hieron. Zurita in suis annal. lib. 10. cap. 9. & 10. ann. 1512. Illescas in histor. Pontif. 2. tom. pag. 205. Camil.Borrell.de præst.Reg.Cathol.cap. 46.ex num.10.& cap.47. ex num.69. Fran.Guiciardinus lib.11.suę historię,

fol.307.pag.2.Gregor.Lopez Madera
de Monar.Hisp.cap.9.pag.66. Nos in
fra cap.21.n.57: & novisimè Ludov.
Cabrera in hist.Reg.Philip.II.lib.5.c.
64 16. Vt sic † caveamus à Genebrar.in
Chronolog.ann.1513. & Ioan. Bodi-
no lib. .de Repub.c.6. dum inquiunt:
Ferdinandus Hispaniæ Rex nullo meliori
iure, quàm quod sibi utile, & commodum
esset, Regnum Navarræ, expulso Ioanne
Albreto, occupat anno 1513. & Regnis
Castellæ associat, quos benè notat, & ma
nifestè convincit Mag. Marquez ubi
65 sup.pag.162.¶ Et † eodé modo nota-
re & damnare possumus Ant. Motnac.
in notis ad l.1.C.de summ.Trinit.pag.
11. ubi eâ libertate, quâ Gallici scrip
tores quidquid ad sui Regni præstan-
tiã spectat, effutiunt, asserere ausus est
Toto adversante iure naturali, & gentiũ
Navarram invasisse centum abhinc annis
Ferdinandum, qui tandem sibi conscius, re-
stitui eam iussit moriens, posteaq; Carolus
V. filius, & post Carolũ, Philippus; ita ut
per inexplicabiles ferè iniustissimæ deten-
tionis nodos, impleatur nunquam ultimi in
re aliena decessoris voluntas. Hoc Ioannes
Lopez, hoc Doctor Navarrus, ac Nebris-
sensis, qui cùm Hispani sint, tanto maiorẽ
rei fidem afferunt, quãto & accuratius ex-
ploratum ab eis fuerat, invasisse Ferdinan
dum, quod alienum sciret, &c.

In quibus omnibus mera commen-
ta ex suo tantùm capite profert. Nam
plures, & iustissimæ causæ ad prædicti
Regni obtẽtionẽ intervenerunt, quas
peculiaribus historijs, & commẽtarijs
recensent, & defendunt auctores su-
prà relati, & præcipuè ijdem illi, Ioan-
nes Lopez de Palacios Rubios, & Ne-
brissensis, quos ipse suas partes agere
66 inquit. Et † Navarrus in epist.ad Du
cem Alburquecium, quam præfixit in
comment. ad cap.cùm minister.23.q.
5. in fine, enixè affirmat, se nunquam
contrarium scripsisse, & retẽtionis il-
lius Regni iustitiam in dubium vocari
non posse.

67 Neque † uspiam lecta, aut visa sunt
testamenta nostrorum Regum, quibus
restitutio fieri iubeatur, quam Morna-
cius adeò intrepidè comminiscitur: li-
cèt † Galli id ubique diffundant, & se 68
Navarram recuperaturos minentur.
Qua de re videri potest historia Vãdo-
mæ, quam refert Ludov. Cabrera ubi
sup. & optimũ exemplũ adducit Dom.
D. Ioan. à Vera in dict.lib. de legato,
discurs.2.pag.146. Nam cùm † Hen- 69
ricus IV. Galliæ Rex cum Excellen-
tiss. & celeberrimo Duce Domino D.
Petro à Toleto Ossorio Villæfrancæ
Marchione, Catholici nostri Regis
Philippi III. extraordinario legato,
colloqueretur, sermonem de Navarræ
Regno permiscuit, illudque iniustè u-
surparum, iniustiùs à Philippo retine-
ri conquestus est; se tamen, si viveret,
brevi recuperaturum. Cui Petrus res-
pondit, Regnum hoc, inter plura alia
à suis gloriosis progenitoribus parta,
hæreditario iure Regi nostro delatum
fuisse, & iustitiam, quâ illud posside-
bat, eiusdem conservationi, & tuitio-
ni opem, ubi opus esset, absque dubio
laturam. Tunc Rex, benè, ô, inquit,
benè, rationem admitto, at ubi Pam-
pilonem meo exercitu obsideam, quis
mihi illam defendat, videbimus. Quo
audito Petrus, Rege, quâ oportuit ur-
banitate, resalutato, velocior solito
ad cubilis fores pergere cœpit: cùm-
que eũ Rex, quò ita celeri gressu iret,
interrogaret: Pampilonem inquit, ut
tuam ibi Maiestatem operiar, urbem-
que illi pro virili defendam.

Neque his obstat † illud Iob.15. 70
vers.19: *Quibus solis data est terra, &*
non transibit alienus per eos, & auctori-
tas D. Isidori lib.5.Etymol. cap.2.re-
lata à Gratian. † in cap.1. distinct.1. 71
dum ait: *Transire per agrum alienum fas*
est, ius non est. Nam, ut rectè advertunt
glossa in d.cap. ult.23. quæst.2. Pala-
cius Rub.dict. 5.part.§.3.& Pat.Mar-
quez d.lib.1.cap.27.pag.166. hoc nõ
est intelligendum, † ubi transitus ne- 72
cessarius est, & sine aliquo incõmodo,

vel periculo extraneis præberi potest. Nam tunc, quod tibi non nocet, & mihi prodest, reddere mihi tenêris, l. 3. §. item Varus, D. de aqua pluvia arcen. & nemo prohibetur viâ publicâ uti, l. per agrum, C. de servit. & aqua. Cæterùm si quis hostiliter per alienas provincias transire, & grassati vellet, hoc ei iustè denegari posset, & ita accipienda sunt illa verba Iob: *Et non*
73 *trăsibit alienus per eos.* † Veteres enim, ut ibidem ex Varrone, Cicerone, & alijs ostendit Pineda, alienos omnes, & peregrinos, perduelles, & hostes appellabant, & reputabant: & idem docet Caius I.C. in l. quos nos hostes 234. D. de verbor. signif. ubi Alciat. Bræcheus, & Forner. plura notarunt.
74 Transireque, † aut pertransire apud eosdem, habitum hostis incurrentis, excurrentis, proculcantis, depopulantis regionem aliquam significabat.
75 Div. † verò Isidor. in d. c. 1. tantum abest, ut innoxium transitum neget, quòd imò illum ex Divina lege conce-
76 dendum esse fateatur. Fas † enim, ut ibidem scribit, lex Divina est, cuius, in eâdem materia transitus, meminisse vi-
77 detur † Virgilius lib. 1. Æneid.

Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.

78 Quæ † lex Divina nullâ hominum cŏtrat â constitutione, vel consuetudine abrogari potest, §. sed naturalia,
79 instit. de iure natur. cùm † videamus ipsum etiam ius naturæ, sive gentium non immutari, ex eo quòd aliquæ Barbaræ nationes illius præcepta impu-
80 nè transgrediantur, † ut exemplo Lacedæmoniorum, quibus furta licita erant, ostendit Agell. lib. 11. noct. Attic. cap. ult. & Ioan. Borcolthen. in princ. instit. de furt. num. 10. & 11.

Sextò, prædicta omnia longè planius procedent, & magis iusta, & legitima infidelium punitio, & debellatio
81 reddetur, † si constiterit, eos, non solùm Fidei audiendæ, vel recipiĕdæ adversari, verùm & receptam deserere, aut Fidem, & fideles, qui eam prædicant, vel recipiunt, suis blasphemijs, pravis exemplis, sacrificijs, ac suggestionibus, vel alijs quibuslibet modis, iniurijs, aut opprobrijs deludere, & impedire, ut sæpius in his Christianis Indiarum expeditionibus, & missionibus cŏtigisse, ipsi earum Historici passim enarrant. Quam doctrinam apertè probant omnes auctores suprà n. 2. relati, præcipuè Covar. in d. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 3. vers. *Quintò*, Aragon. pag. 293. Lorca in 2. 2. articul. 8. quæst. 11. sect. 3. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. 2. & 3. ¶ Et pro ea faciunt † text. in l. 1. 2. & l. nemo, 82
C. de Paganis, l. Iudæis la 2. C. de Iudæis, cap. contra Christianos de hæretic. lib. 6. cap. de Iudæis 45. distinct. cap. sæpè 28. quæst. 1. cap. sicut inquit, 2. quæst. 8. cap. & si Iudæos de Iudæis, cum multis alijs, quæ latè considerant Oldrad. cons. 36. Baldus cons. 100. volum. 2. & cons. 315. volum. 1. Petr. de Anchart. cons. 15. Calderin. cons. 2. sub titul. de Iudæ. Socin. cons. 102. volum. 1. & cons. 119. volum. 4. Alex. cons. 15. vol. 3. cons. 119. volum. 4. & cons. 223. vol. 6. & plures referens Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 5. cap. 10. num. 30. & 31. & cap. 12. ex num. 4. Navarrus cons. 7. titul. de hæreticis, & Simon. Maiol. in tract. de perfid. Iudæ. ferè per tot. ¶ Extatq; † ad 83
hoc expressa constitutio Greg. XIII. incip. *Antiqua Iudæorum improbitas*, quam præter alios refert Anton. Naldus in pract. quæst. verb. *Iudæus*, pag. 306. & Fr. Tho. à Iesu de procur. omn. gent. salu. lib. 9. part. 2. cap. 4. ubi per Inquisitores hæreticæ pravitatis adversus Iudæos procedi posse cŏstituit, si unum, & verum Deum esse negaverint, fidemones invocaverint, vel quævis impietatis obsequia eis præstiterint. Si Christianos ad hæc perducere attĕtaverint, vel à fide semel recepta,

aut recipienda retrahere, si in Christum, & eius Matrem, vel in Christianæ Fidei ignominiam, redemptionisq; nostræ hostiam salutarem in Ara Crucis immolatam, aut sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum aliquas blasphemias, verbo, vel facto proruletinr. Quæ omnia meritò Gregorianâ sanctione animadversa repetiuntur; quoniam gravissima, & impijssima crimina & sacrilegia quotidie circa hæc à
84 Iudæis committebantur. † Quorum detestanda exempla reperies apud Decian. & Maiol. sup. & in Fortalitio fidei, 1. part. & in Specul. exempl. verb. *Iudæi*, & verb. *Eucharistia*, Camillum Borellum de præst. Reg. Cathol. cap. 69. ex num. 32. latè Iacob Gretserus in libris de Cruce, tom. 2. lib. 1. cap. 98. & in Horto S. Crucis 1. part. pag. 92. & seq. ubi inter alia referunt, propter sacrilegia in Crucem
85 à Iudæis illata, † & infantes in ludibrium passionis Christi Domini in illa mactatos, gravissimas pœnas de eis sumpsisse Philippum Augustum Regẽ Galliæ, & Benedictum Papam. De quo in Castellæ Regno habemus etiam memorabilem historiam Sancti Innocentis, oppidi de la Guardia, cuius seriem integro volumine prosecutus est Fr. Didac. de Yepes. Et in Regno Aragoniæ in urbe Cæsaraugusta sancti Dominguiti, de qua plenè etiam scripsit Fr. Didacus Murillo in histor. Virg. del Pilar, & excellentijs urbis Cæsaraugustæ tract. 2. c. 27. pag. 231. Et apud Sigebertum in Chronico, & Evagrium lib. 4. cap. 36. quos refert Theat. vitæ huma. lib. 5. vol. 16.
86 pag. 393. memoriæ traditum † est, fuisse sub Iustiniano Constantinopoli Iudæum quemdam Vitriatium, cuius filius cum Christianorum pueris in templo corpus, & sanguinem Christi acceperat: ob eam rem pater puerum in furnum ardentem coniecit: ibi per triduum illæsus, & ab igne intactus est conservatus. Hoc cum Iustiniano Impetatori narratum esset, filium quidem, & matrem lavacro regenerationis illuminatos servavit, parentem verò in Sycis tanquam parricidã filij capire multavit.

Vtrum † autem licitum sit, infidelium fana, simulacra, aut idola demoliri, & si id impediant, illis bellum inferre, hic pro coronide non incongruè tractari potest. Et planè si infideles nobis subditi sint, res sine dubitatione procedet; quia quamvis non liceat, eos per vim ad baptismũ, Christianamque professionem compellere, ut sæpè retulimus, licet tamen, imò & expedit ab idolis colendis, etiam invitos revocare, & illis confractis, diabolicas eorum superstitiones extrudere, quæ non solùm Evangelij gratiam impediunt, verùm etiam naturæ legem infestant, quam ut serveut, compelli posse, latè etiam probavimus suprà cap. 12. & 13. & in specie quæstionis, de qua agimus, tesolvit Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Ind. salut. cap. 13. & lib. 5. cap. 10. in fine. Pro quo faciunt dict. l. 1. & dict. l. nemo, C. de Paganis cum alijs, quibus Paganorum templa claudi, & idola confringi iubentur. Quas mirificè 87
Sancti † Patres collaudarunt, neque laudatores modò, sed impulsores, auctoresque se præstiterunt, ut patet ex D. Cypriano in exhorrat. ad Martyr. cap. 5. ubi alia citat Pamelius, & ex Euseb. lib. 2. de vita Constantini, cap. 43. & 44. & lib. 4. cap. 23. Ruffin. lib. 2. hist. cap. 19. Niceph. lib. 7. hist. Eccles. cap. 46. & lib. 8. cap. 33. lib. 10. cap. 39. lib. 12. cap. 25. D. Ambros. lib. 5. epist. 30. contra relarionem Symmachi, ubi Fortunę aram à Curia Romana eiectam magnis viribus eloquẽtiæ defendit. D. Augustin. lib. 1. contra epist. Parmen. cap. 7. & epist. 48. & 50. & Concil. Illiberitanum can. 41. 88

Extatque † decretũ Concilij quinti Carthaginẽsis, can. 15. quo cavetur, ut Patres peterẽt ab Imperatore, ut quę 89

cunque residuæ essent superstitiones Gentilium, omnino delerentur, sive in lucis, sive in arboribus, sive in simulacris: & idem pluribus alijs Concilijs decretum fuit, quæ congerit Pat. Suarez d. tract. de Fide, disput. 18. sect. 4. num. 6. pag. 291.

Inter barbaros autem infideles, qui nobis subiecti non sunt, maior quidem difficultas versatur. Nam D. Augustin. in lib. de verb. Domini in sermon. 6. de puero Centurion. apertissimè scriptum reliquit, blandiendo magis quàm puniendo, cum eis agendum esse, ut audiant, & si non consentiant veritati nostræ, erubescant
90 falsitatis suæ. Et posteà † subdit: *Nec aras, aut idola eorum confringatis, quandiu in potestate non est, ut faciatis illa; pravorum hominum est, furiosorum, & circumcellionum, ubi potestatem non habent, sævire, & velle mori. Nam & Deut. 7. legitur; cùm data vobis fuerit terra in potestatem, tunc aras eorum destruetis. Vbi nobis non est data potestas, non facimus, ubi data est, non permittimus, &c.* Ad quam Augustini auctoritatem respexisse † videtur
91 Cõcilium Illiberitanum Can. 60. dum ait: *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occisus, quia in Evangelio nõ est scriptum, nec invenitur ab Apostolis unquam factum, placuit, eum in numerum non recipi Martyrum.*

92 Sed ego † nihilominus arbitror, quòd licet hac de causa infideles non subditi puniri, aut debellari nõ debeât, non tamen usquequaque damnandi erunt Christiani Prædicatores, & eorũ socij, qui datâ opportunitate, quorumlibet infidelium templa, & simulacra demoliuntur, dummodo ad hoc, eo, quo oportet, zelo & iudicio procedant, nec temerè infideles commoveant, quos docendo, & exhortando maximè à vano Idolorum cultu avocare deberent. Plurimum
93 quippe † expedit ad veram Religionem illorum cordibus imbuendam, ut de ipsorum quoque oculis, atque usu idola removeantur, ut exemplis Moysis, Asę, & Iosiæ Deuteron. 7. & 12. & 3. Reg. 15. & 4. 23. sacra Historia suadet, iunctis alijs, quæ adducit Acosta dict. lib. 5. cap. 10. & 11. & Nos suprà cap. 13. & 14. † ¶ Neque 94
D. Augustini, & Concilij Illiberitani loca hunc zelum excludunt; quoniam ultra plures alias explicationes, quas circa ea congessit D. Ferdin. Mendoça lib. 3. de confirm. Concil. Illiber. cap. 45. eos tantùm taxare videntur, qui intempestivè, & inconsideratè idolorum demolitionem aggrediuntur, & imprudenti pietatis, & Religionis desiderio permoti, eã potius impediunt, quàm promovent, & se vitæ discrimini imprudenter objiciunt, ipsosque infideles concitant, & perturbant. Etenim si eis superiores viribus essent, & tutò, ac securè idola subvertere possent, licitum id, ac laudabile iudicarent, iuxta illud Deuter. 7: *Aras eorum destruite, lucosq; succidite.* ¶ Quemadmodum † multoties ab Apostolis, & a- 95
lijs primitivæ Ecclesiæ discipulis factum videmus: qui Divinâ virtute cõfisi, inter medias armatorum infidelium turbas, soli ipsi, & inermes idola prosternebant, & conculcabant, & aliquando solo verbo, vel crucis signo, imò & solo afflatu, durissimas æris statuas omnifariam conterebant, quas nulla mallei ferri vis confringere potuisset: ut de † D. Ioanne 96
Evangelista, qui famigeratum illud Dianæ Ephesinę templum unâ prece subvertit, ac veluti plateæ lutum diluit, observat Metaphrastes, & Grego. Turonens. lib. de gloria Martyr. n. 30. quorũ traditionem defendit Fr. Ioan. à Ponte in convent. utriusq; Monarq. lib. 2. cap. 25. §. 3. & † de Sancto Pro- 97
copio, qui in Pancade in Apollinis tẽplo, solâ oratione triginta ex ære statuas contrivit, eoque miraculo binas cohortes militares ad Christi Fidem convertit, idem Metaphr. in vita ipsius

San-

Sancti 8. Iulij. Et de sancto Felice, qui cùm in delubrum ingrederetur, ubi plurimæ prostrabant statuæ, moxque eas Divinâ virtute demoliretur, tandem ad æteas Serapidis, cui sacrificium exhibêre iubebatur, adductus, exufflans in eam, deiecit, ob eamque tem, cùm præstigijs id opus tribueretur, ne CHRISTO iniuria irrogaretur, propalam eius virtute id factum contestatus est, ut ex Adone Treverensi 3. Kalend. Septembr. recolit Simon Maiol. in dieb. Canicul. 1. tom. colloq. 19. pag. 437. Quibus exemplis alia similia addi possunt, S. Satyri in Acaia ex Pet. de Natalib. lib. 2. cap. 66. & Martyrol. Romano. 12. Ianuarij, S. Iuliani in Sora ex Martyrolog. 27. Ianuarij, S. Porphirij in Gaza, ex Metaphras. apud Surium, tom. 1. & Lippomanum tom. 5. ¶ Et idem Martyrologium 15. Septembr. narrat. de S. Meliteña, quòd semper idola ad eius conspectum prosternebantur, ubi in eorum templa ingrediebatur, & de S. Pelino 5. Decembr. quòd aliud Idolorum templum Brundusij destruxit, & de S. Marino 26. Decembr. quòd eodem modo Romæ falsorum Deorum plura fana contrivit, quod tradunt etiam Mombutus tom. 2. & Vincen. lib. 13. cap. 38. & 40.

98 Et in his ijsdem † Occidentalibus Indijs, de quibus sermonem habemus, licentiam militum, qui eorum delubra, & simulacra primis congressibus destruebant, multum prædicatoribus profuisse ad ipsorum Barbatorum convertionem, latè probat Ioan. Boterus in relation. universͣ. 4. part. lib. 3. pag. 56. & 57. quoniam cùm illi (inquit) maximè superstitiosi, & cultui suorum Idolorum dediti essent, illis sublatis, facilius in veram Dei nostri cognitionem, & sanctarum imaginum adorationem perducti fuerunt, Fidemque, & Religionem Christianam, ad quam per nostros Prædicatores invitabantur, alacriùs receperunt, præsertim cùm illam longè iustiorem, & suaviorem esse conspicerent, quàm idololatria, cui anteà ita cruentis, & spurcis ritibus, & immolationibus inserviebant.

SVMMARIVM
Capitis XXI.

1 Imperatoriæ concessionis titulus ad iustificandam Indiarum conquisitionem à quibusdam expenditur.

2 Imperator Carolus V. fuit simul Hispaniæ Rex, & qualiter Indiarum acquisitionem probasse, & confirmasse videatur?

3 Voluntas non minus declaratur rebus & factis, quàm verbis.

4 Antecedentia probat, qui ad ulteriora procedit.

5 Indiarum Occidētaliū provincias Regno Castellæ, & Legionis annexas esse debere, & ab eo nullo tempore separandas, pluribus schedulis, & provisionibus declaravit, & promisit Imperator Carolus V.

6 Actio & passio, & datio & acceptio in eodem subiecto esse nequeunt. Et quando hoc fallit, num. 10.

7 Persona una, quæ habet duas, vel plures dignitates, & iurisdictiones distinctas, vices diversarum personarū gerere potest: & exempla huius doctrinæ, num. 9.

8 Lex tutorem 22. D. de his, quæ ut indign. & similes expenduntur, & illustrantur.

11 Officia duo quando invicem coniunguntur, utrumque retinet iura sua.

12 Personæ duæ quādo repræsentantur in eodē subiecto, una potest iuvare alteram.

13 Rex, qui simul est Dux, consideratur in his, quæ facit ratione Ducatus, tanquā Dux, & non ut Rex.

Prælatus quomodo possit venire adversus contractum, quem ipse fecit, suæ Ecclesiæ damnosum, ibid.

14 Imperator Romanus an habeat potestatem disponendi de bonis, & provin-

eius infidelium. Et num. 38. & 60.
15 Imperator Romanus secundùm multorum opinionem omnia potest in temporalibus, & est immediatus Deo.
16 Cap. solitæ de maioritate, & obedientia, & Lucæ 22: Ecce duo gladij, expenduntur. Et num. 40.
17 Imperatoris potestatem circa terras, & prouincias infidelium concedendas, Abbas, & alij pleniorem quàm Pontificis faciunt.
18 Imperator Romanus in multis iuribus totius mundi Dominus dicitur.
19 Lex deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu expenditur. Et rursus latiùs explicatur, num. 52.
20 Imperialis fortuna omnes alias supereminet.
21 Romanæ Vrbis, & Orbis appellatio synonima erat, & quare?
22 Lex in Orbe de stat. hom. & l. Roma ad municipal. & aliæ similes illustrantur. Et num. 50.
23 Roma communis sedes, & patria omnium gentium sæpè appellatur.
24 Romanos omnem ferè Orbem subiugasse, Polybius scribit, qui notatur, n. 46.
25 Cap. futuram 12. q. 1. & cap. in apibus 7. quæst. 1. expenduntur.
26 Romani Imperij per totum Orbem dominatio pluribus Scripturæ locis probatur: & præcipuè Lucæ 2. & 20. Matt. 22. Marc. 12. Ioan. 19.
27 Regnum gentium apud Aggæum Prophet. cap. 2. de Romano intelligitur.
28 Pilatum tanquam Præsidem Imperatoris Romani legitimâ iudicandi Christum potestatem habuisse, Anton. de Rosellis affirmat, sed malè.
29 Romani Imperij variæ mutationes, & translationes referuntur.
30 Romanos Imperatores, etiam hodie Imperio ad Germanos translato, multi totius Orbis Dominos, aut saltem vniuersales moderatores appellant.
31 Imperatorem, non esse Orbis Dominum affirmare, contra Euangelium, & fortè hæreticum esse, Bart. & alij dixerunt.
32 Imperatorem Romanum de terris, & prouincijs Infidelium disponere posse, ex quibus, & à quibus probetur? Et numer. 34.
33 Vtilitatis publicæ, & Religionis augendæ ratio plura contra ordinarias iuris regulas operari solet.
35 Imperatorem esse dominum rerum singularium, vbilebet consistentium, Hostiensis, & alij opinantur.
36 Lex benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. quæ ait, omnia Principis esse intelligi, illustratur.
37 Imperatorem Solem mundi, rerum omnium dominum, caput, & fontem, & dispensatorem omnium regnorum, & dignitatum, quidam esse dicunt, & quòd totum Orbem habet pro territorio.
38 Imperator Romanus, secundùm veriorem, & receptiorem sententiam, de rebus & Regnis infidelium disponere non potest.
39 Imperatoris Romani auctoritas, & iurisdictio, quàmvis maxima sit, non extenditur vltra terras Imperij.
41 Potestas Ecclesiastica, quod sit vna in vniuerso Orbe, non sequitur, idem dicendum esse de temporali, & quare?
42 Imperia, & Regna diuersa, commodiùs per diuersos Principes, quàm per vnum gubernantur.
43 Imperator Romanus nunquam fuit totius Orbis dominus, & hoc multis ipsorum Imperatorum legibus comprobari.
44 Nationes plures ab Imperio Romano liberas tàm de facto, quàm de iure extitisse, verius est.
45 Auctores plurimi referuntur, qui ridiculum esse probant, asserere, Imperatorem totius Orbis dominum fuisse, aut esse.
47 Lucani locus expenditur.
48 Roma latius multo extendit imperium suum Religione Diuina, quàm dominatione terrena.
49 Imperatorem esse mundi dominum, iura, & auctores qui dicunt, qualiter intelligi debeant?
51 Scriptura sacra sæpè vtitur hyperbolicis, & alijs figuratis loquendi modis.

53 *Imperatores Romani superbè se Deos, & Dominos Orbis appellari faciebant: & Divinos honores usurpabant.*
54 *Domitiani superbia in titulis Dei, & Domini affectandis.*
55 *Domini appellatio terroris magis quā reverentia esse videtur.*
56 *Augustus Cæsar, statim post Christum natum se Dominum appellari vetuit, & quare?*
57 *Tiberius, & Traianus ægrè ferebant, se Dominos appellari.*
58 *Cap. in apibus 7. quæst. 1. vera expositione donatur.*
59 *Regum creandorum præcipua causa, quæ fuerit?*
61 *Imperatorum, & Regum potestas, & iurisdictio, quantumvis ampla, & absoluta sit, non extenditur ad non subditos.*
62 *Imperator non potest disponere de bonis subditorum, nisi ex magna causa, & cum congrua satisfactione.*
63 *Lex Lucius, D. de evict. l. 5 §. item si forte, D. de rei vind. explicantur.*
64 *Lex benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. explicatur.*
65 *Principis omnia esse, qualiter intelligēdum sit?*
66 *Dominium Imperatorum, & Principū qualiter distinguat Bartol. & alij?*
67 *Imperator secundùm Senecam omnia habet in Imperio, in patrimonio propria.*
68 *Lex 3. D. ne quid in loco pub. exponitur.*
69 *Littora maris, quæ iure gentium communia sunt, quo respectu Pop. Rom. esse dicantur?*
70 *Hispaniæ Reges, neque Imperatorē Romanum, neque ullum alium in temporalibus superiorem agnoscunt.*
71 *Auctores plurimi referuntur, qui Regū Hispaniæ ab Imperio omnimodam exēptionem defendunt.*
72 *Reges Hispaniæ, & alij quilibet, qui superiorem non recognoscunt, in suo Regno sunt Monarchæ & Imperatores.*
73 *Reges liberi in suis Regnis potentius, & antiquius ius habent, quàm Imperator in Imperio.*
74 *Caroli V. Imperatoris protestatio de exemptione Regni Hispaniæ ab Imperio tuenda.*
75 *Lex 8. tit. 1. lib. 6. Recopil. exponitur.*
76 *Privilegia nobilitatis, & exemptionis, quæ Imperator, ut Imperator, concedit, ultra terras Imperij non extenduntur.*
77 *Leges Imperatorum Rom. allegare, & sequi, an & quatenus in Regnis Hispaniæ licitum sit?*

CAPVT XXI.

De nono titulo, qui ex auctoritate, & potestate desumitur, quam aliqui Romano Imperatori in elargiēdis, & debellandis quorumlibet infideliū provincijs concedunt, quod an verum sit? latissimè disputatur: & de Imperij iuribus obiter plura traduntur.

Vnt etiam qui putēt, hanc Occidentalium, & Meridionalium regionum acquisitionē, quæ per Catholicos Hispaniæ Principes facta est, † illo etiam titulo communiri, quòd Imperatoris Romani auctoritas, & potestas, eam non tantùm cōfirmasse, verùm & iussisse, ac iuvisse, videatur; cui omne ius, & arbitrium in elargiendis, & debellandis quorumlibet infidelium provincijs concessum esse, contendunt, ut constare poterit ex ijs, quæ in ipsis nostræ tractationis terminis latè disputavit Ginesius Sepulveda in sua Apologia, & post eum in quęstionem deduxerunt, Victoria in 1. relect. de Indis, ex num. 24. Greg. Lopez in d. l. 2. tit. 23. part. 2. glos. mag. 1

col.

col.7. Did. Covar. in reg. peccatum 2.
par. relect. §.9. num.5. cum sequentib.
Menchaca cõtroversf. illustr. lib.1. cap.
24. Dom. Soto de iust. & iure, lib.4. q.
4. art.2. Anton. à Corduba in quæstio.
lib.1. q.57. dub.2. pag.491. Domin. Ba
ñez in 2.2. q.10. art.10. vers. *Arguitur
quartò*, col.531. Balthas. Ayala de iure
& officio belli, lib.1. cap.2. n.29. Moli
na de iust. & iure, tract.2. disput.30. &
Pat. Fran. Suarez in tract. de Charita-
te, dispu.13. sect.5. n.4. ¶ Hanc verò
2 Imperatoriam † confirmationem, &
opem, atque operam in prædicta ac-
quisitione interfuisse, eo argumẽto de
ducunt, quòd cùm in persona Caroli
V. Cæsaris Opt. Max. Romani simul
Imperij, & Hispani Regni potestas, &
moderatio cõcurrerit, & hic invictissi
mus Imperator detectionem, & cõqui
sitionem Indiarum à suis gloriosissimis
avis Regibus Catholicis cœptam, non
solùm notam, & ratã habuerit, verùm
& ulterius progredi sub Hispaniæ Re-
gum vexillis, & auspicijs voluerit, tot
in id classibus magnis sumptibus expe
ditis, tot etiã legibus, & sanctionibus
summo pariter studio, ac pietate prola
tis, affirmare necesse est, Imperatoriã
quoque, quã pollebat, auctoritate in
hac parte usum fuisse, & huius Novi
Orbis subiugationem, & dominationẽ
eisdem Hispaniæ Regibus cõfirmasse.
3 Nihil † enim interest, utrum quis, ex-
pressis verbis voluntatem suam decla
ret, an rebus ipsis & factis, l. de quibus,
D. de legib. l. Paulus 4. D. rem ratã ha-
beri, l. recusari 74. D. de acquir. hæred.
melior text. in l. si tamen, §. ei qui, D.
de ædilit. edicto, cum alijs, quę ultra
DD. in his iuribus latè cõgerunt, Gui-
do Pap. singu.337. Niconitius in rubr.
de novi oper. nunt. num.239. Marc.
Mantua in Enchiridion. rer. singul.
4 c.246. ¶ Et † qui ad ulteriora proce-
dit, & quod est consequens vult, ante-
cedẽtia velle, & quantum in se est, ap-
probare videtur, l. ad rem mobilẽ 56.
l. ad legatum 62. D. de procurat. cum
alijs traditis à Iasone in l. Gallus nu-
mer.4. D. de liber. & posth. Menoch.
de recuper. possess. remed.6. n.43. &
Ioan. Gratia. reg.79. ¶ † Præsertim 5
cùm plures etiam extent eiusdem Im-
peratoris schedulæ, Regiaq; diploma-
ta anni 1519. 1520. 1523. 1535. in 1.
vol. impress. pag.58. & seqq. quibus
apertè idẽ Carolus Imperator declarat,
omnes earumdẽ Indiarum provincias
detectas & detegẽdas Castellæ, & Le-
gionis Regno, atq; demanio annexas,
&, ut vulgò dicunt, incorporatas cen-
seri deberẽ, neq; ullo tempore ab eãdẽ
Corona in totũ, vel in partẽ alienari,
aut segregari posse. ¶ Cui declaratio-
ni & concessioni non obstat, † quòd 6
idẽ Imperator sibi, & suis istud ius in-
dulsisse videatur, cũ tamẽ actio & pas-
sio in eodẽ subiecto stare nõ possit, &
inter dantem & accipientem debeat
esse discretio, l. debitori, C. de pact. l.2.
D. de stipul. serv. l. Vranius, D. de fide-
iussor. cap. ult. de institution. unde Se
neca lib.5. de Benef. cap.9: *Nemo sibi
donat nõ magis quàm credit, dat nemo ni-
si alteri, debet nemo nisi alteri, id intra u
num non potest fieri, quod toties duos exi-
git.* Nam † cùm duplici potestate, & 7
auctoritate fungeretur, duplicis quoq;
personæ vices subire potuit, & distin-
ctã, atque separatã iurisdictione uti vo
luisse censendus est; ita ut, quod tan-
quam Imperator præstabat, tanquam
hæres, & successor Hispaniæ Regni sus
ciperet, & suis in eodẽ Regno successo
ribus quæreret, argum. † text. in l. tu-
torem 22. D. de his quæ ut indign. ibi: 8
*Discreta sunt enim iura, quamvis plura in
eãdem personam devenerint, aliud tutoris,
aliud legatarij* iunctis alijs plurimis exẽ
plis, † quæ deducũtur ex l.1 §. solet in
fine, D. quando appell. sit, l. duorum, 9
D. de oper. libert. l. procuratores, §.
si plures, D. de tribut. act. l. cùm quæ-
dam, C. de administr. tut. cap. ex litte-
ris de probation. cap. cùm in Ecclesijs,
& cap. postulasti de concess. præben.
lib.6. cap. a collatione de appella. eod

lib.ubi DD.alia notarunt,& latè Lap-
pus allegat.99. Calderin.conſ.229.in
fine,alias 7.tit.de præb.Bartol.quæſt.
15. in princ. verſ. *Quartò probo*, Abbas
in cap.quamvis de offic.delegat.Bald.
conſ. 167. lib.1. Paul. Caſtrenſ. conſ.
250.& 313. lib.1. Roman. conſ.422.
& in ſing.76. incip. *Scholaris*, & in l.
1.D.de verb.oblig. Fulgoſ. conſ.118.
Socin.conſ.87.vol.1. Decius in l. ro-
gaſti,in princip.num.7.D.ſi cert.petat.
Rebuſ. in concordat.tit.de collation.
§. ſi quis verò, in verſ. *Diſpoſitiones*,
Chaſſaneus in Catalogo glor. mund.
part.11.conſid.12.in fine,Menoch.de
recuper.rem.1.num.36.& conſ.902.
num.71.Stephan.Gratian.diſcept.fo-
renſ.cap.111.num.13.& iterum cap.
298.num.20.cum multis ſeqq. & Car
din.Tuſchus pract. concluſ.iur.litt.P.
verb. *Perſona*, concluſ.317. ubi reſol-
10 vunt, † quòd quando in una perſona
concurrunt diverſa iura, quibus me-
diantibus diverſas perſonas repræſen
tat, non eſt iudicandus tãquam unus,
ſed tanquam plures, & quòd actio, &
paſsio in tali ſubiecto cadere poteſt,
quia non corporalis,ſed intellectualis
eius conſideratio habetur, de quo ple
nè etiam innumeros citans, agit Ti-
raquel.in tract.de nobili.cap.28.num.
11.& ſeqq. & de retract. lignag. §. 1.
gloſ.18.num.21.& ſeqq. ¶ Et arridet
doctrina gloſ. & aliorum in cap.1.ne
ſede vacante, & in l.1. D. de legat.1.
11 Quòd † quando adinvicem iungun-
tur duo officia, utrumque retinet iura
ſua; quam ſequitur Bartol. in l.ſi con-
venerit, §.nuda,de pignorat.act.Ioan.
Bapt. Ferretus cõſ.242. num.13.vol.
2. & Ioan.Bapt. Valençuela conſ.69.
num.32. ubi etiam num. 37. reſolvit,
12 quòd † quando conſiderãtur duæ per
ſonæ in eodem ſubiecto,poteſt una iu-
vare alteram, & ſupplêre quod in ſe
non habebat,argum.l.2. C.de omn. a-
gro deſert. lib.11. quemadmodum &
unus homo poteſt ſe iuvare altero,qui
per ſe ſolus prævalêre non poſſet, l.ſi
pariter,ubi Bened.de Plumbino num.
2. D.de libe.cauſa,l.ſi plures, ubi DD.
D.de pact.l.alimenta §.Baſilicæ,de a-
limen. & cibar.legat.cap.auctoritate,
§.licèt enim, de conceſ.præb.lib.6.cũ
alijs traditis a Rota deciſ.23. ſub tit.
de re iudic.in noviſ.num.3.& Hieron.
Gonçalez ad regul.8.Cancellar.de al-
ternat. menſ.gloſ.18. n. 105.† ¶ Et 13
poteſt etiam apponi exemplum in Re-
ge,qui eſt ſimul Dux. Nam in Ducatu
conſideratur Dux, ut Dux, & non ut
Rex,ſecũdùm Fed.de Senis conſ.220.
col.fin. Gabri. conſ.195.num. 9. vol.
2. Surd.conſ.19.num.33. Ideoque ſi
Rex iudicat ut Dux, appellatur ad ſu-
periorem in Ducatu,non attentâ Re-
giâ dignitate, ut dixit Bartol. in l. ſi
quando,C.de appellat. Igneus in l.ne-
ceſſarios,§. non alias,num.428. D.ad
Syllanian.Minſynger.cent.5.obſer.5.
Aponte deciſ.2.& alij relati à Maſtril-
lo de Magiſtrat. lib.3. cap.8. ex num.
32. & Gratiano d. cap.298. num.49.
ubi huius rei rationem redit, nempe
quòd unaquæque dignitas retinet ſuã
priſtinam naturam,& ſecundùm actũ,
quem gerit,conſideratur, neque in eo
ulla alterius perſonæ vel dignitatis ra-
tio habetur, ut probatur in l.3. ubi
Bald. D.de offic. Conſul. idem Bald.
conſ.167.num.1.lib.1. Paril.de reſig.
benef lib. 12. quæſt. 10. num. 14. &
15. Menoch. conſ.58.num. 7.Surd.
conſ.91. num.19. & conſ.183. num.
42.& 43. & conſ.365. ex num.22.ad
27. ubi hoc pluribus exemplis confir-
mat, & inter alia tradit, quòd ſi Præ-
latus fecit aliquem contractum, qui
Eccleſiæ ſit damnoſus, ipſemet po-
teſt nomine Eccleſiæ contravenire,
cùm duplicem repræſentet perſonam,
per gloſ.in cap.1. verſ. *Contractum*,de
in integ.reſtit.lib.6. ¶ Quæ cùm ita ſe
habeant, tota vis huius tituli in illius
quæſtionis examinatione conſiſtit, an
Romano † Imperatori talis ſit ac tan 14
ta poteſtas in provincias, & perſonas
infidelium, qui nũquam Romano Im-

pecio subditi fuerunt, ut eos possit licitè debellare, & ad eiusdem imperij recognitionem compellere, vel alijs Principibus Christianis ita debellandos, ac subigendos concedere, ut supremum eorum dominium & iurisdictionem adipiscantur. In qua quæstione licèt plurima plurimi dixerint, non tamé gravabor, solito more, præcipua utriusque partis argumenta ob oculos ponere, & quid tenendum sit, verè, & breviter explicare.

15 Et in primis, † pro affirmativa pugnare videtur communis omnium ferè Legistarum opinio, qui Romanum Imperatoré in temporalibus omnia posse contendunt, & immediatè à Deo concessam totius Orbis iurisdictioné, & dominationem habére, iuxta text. in auth. quomodo oport. Episcop. ordina. quemadmodum & Papa in spi-
16 ritualibus, iuxta † illud Lucæ 22: *Ecce duo gladij hic*, quibus duas tantùm esse in Orbe potestates, unam spiritualem, alteram temporalem Christus Salvator noster significavit, ut dicitur in cap. solitæ, de maiorit. & obedient. Vnde quemadmodum potestas spiritualis, quoad totum & universum Orbem lege Divinâ ab ipso Salvatore uni tantùm commissa est, sic & temporalem eodem iure uni Principi delegatã esse, quidam argumentantur, prout refert Covar. in reg. peccatum, 2. part. §. 9. num. 5. vers. *Quartò*, & plurima novissimè cumulans Matta in tract. de iurisd. 1. part. cap. 20. & cap. 21. num. 27. Et magis in nostris terminis Abb. Panormitan. in cap. quod super num. 7. de voto, & Alphons. Guerterus in Specul. Princip. cap. 55. ex eodem fon-
17 te deducunt, † quòd si Romano Pontifici licet terras & provincias infidelium, Christianis Principibus debellandas & occupandas, concedere, multo magis id Romano Imperatori licebit, cuius potestatem in temporalibus pleniorem esse fatentur. Quod etiam probat Gilkenius in auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. cap. 9. num. 13. docens, quòd etiam inspectâ opinione Canonistarum Imperator habet iurisdictionem temporalem totius Orbis habitu, & actu, & Pontifex duntaxat habitu: de quibus omnibus in cap. sequenti plura dicemus.

Secundò facit, quia imperiali digni-
tate inventâ, & constitutâ, † Roma- 18
ni Principes eam sibi potestatem adrogarunt, ut totius Orbis dominationi, & imperio præfecti videantur. Atque eapropter Imperator Antoninus ab Eudæmone de quadam naufragij quæstione consultus, † in l. deprecatio, 19
D. ad leg. Rhod. de iactu, in illa vulgatissima verba prorupit: *Ego quidem mũdi dominus, lex autem maris*. Iustinianus etiam in auth. ut omnes obediant. iudi. provinc. vers. *Hæc considerantes*, Imperij sui ditionem ab Oriéte ad Occidentem, & à Meridie ad Septentrionem extédi gloriatur, & in l. cùm multa, C. de bonis quæ liber. † imperialẽ 20
fortunam omnes alias supereminêre; circa quod plura notât Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 2. colloq. 6. de varijs vitę gener. ex pag. 491. & Bulengerus de Imperat. lib. 1. c. 33. & 34.

Et † Iurisconsulti passim Roma- 21
næ urbis, & Orbis appellationem synonimam faciebant, & sub Romanis legibus & iuribus comprehendebant, ut constat † ex l. in Orbe Romano, 22
D. de statu homin. l. si duas, §. 1. vers. *Universo Orbi*, D. de excusat. tut. l. Roma. 33. D. ad municipal. l. 1. C. de rapt. virgin. l. 2. C. de iuram. calum. l. rem nõ novam, C. de iudicib. l. iubemus, C. de testamen. l. 1. §. cùm autem, C. de usucap. transfor. l. fin. D. de interdict. & relegat. cum alijs, quæ circa eas tradunt Alcia. lib. 2. dispunct. cap. 21. Forner. lib. 1. select. cap. 13. Pinel. in rub. C. de bonis matern. 2. part. num. 11. Brissonius de verb. signif. verb. *Roma*, Cæl. Rhodig. lib. 18. antiq. lect. cap. 25. in fine, Rutil. Benzonius de anno Iubil. lib. 3. cap. 37. pag. 339. & Bernard

Aldrete omnino videndus lib.1.de o-
tig.ling. Hisp.cap.4.& 5. & Fran. Iu-
retus in notis adSymmach.lib.6.epist.
92.pag.184. Vnde Cassiodor.lib.11.
23 epist.2. inquit, † Romam sedem esse
mūdo generaliter præstitã, & Sidon:
Apolin.lib.8.epist.6. ait, in ea totius
Orbis civitate unica solos barbaros,
& servos peregrinari,& Rutilius Clau
dius in itinerario lib.1:

Fecisti patriam diversis gentibus unam,
Profuit iniustis te dominante capi,
Dumque offers victis proprij consorcia iu-
ris,
Vrbem fecisti, qui prius Orbis erat.

Et D. Augustin.Psalm.58.part.1. sub
fin. *Quis suas non cognoscit gentes subie-*
ctas Imperio Romano? quæ quidem erant,
quando omnes Romani facti sunt, & om-
nes Romani dicuntur. Et Claudianus in
Panæg.3.de laud. Stilich. *Quod cuncti*
24 *gens una simus.* Nimirum,quia, † ut in-
quit Polybius lib.1.hist.in princip.Ro
mani non aliquam Orbis partem; sed
universum fere Orbem subiugarunt.

Quod non tantùm ipsorum Roma-
norum Imperatorum, & Scriptorum
auctoritate inniti & comprobari vide
25 tur, † sed etiam Melchiadis Papæ in
cap. futuram 12: quæst.1.ibi: *Romani*
Principes, qui penè totius Orbis Monar-
chiam tenebant. Et ibi: *Per universum*
Orbem suo degentibus Imperio. Et D.Hie
ron. in cap.in apibus 7.quęst.1. dum
ait: *In apibus unus est Rex, & grues unã*
sequuntur ordine litterario, Imperator u-
nus, iudex unus provinciæ, &c. Vnde
glossa argumentum deducit, omnes
Reges ab Imperatore coronandos.

26 Et multis item Sacræ † Scripturæ
locis,quæ pręter alios doctè,& gravi-
ter prosequitur Covarruvias ubi sup.
§.9.num.5. vers. *Ex Divino iure.* Sic
27 enim dicitur † Aggæi.2: *Fortitudinem*
Regni gentium conteram, quod de Ro-
mano Imperio omnes Expositores ac-
cipiunt, ut testatur D.Rib.ibidẽ num.
71.& 72. eò quòd omnes gentes sub-
iectas haberet, & Lucę 2. edictum
exijsse à Cæsare Augusto, ut describe-
retur universus Orbis: quod non scri-
beret Evangelista, nisi illum universo
quoque Orbi dominari sentiret. Et
Lucæ 20. Matth.22. Marc.12. Chri-
stus Dominus hoc universale Romano
rum Imperium magis ostendisse, imò
& approbasse videtur, dũ ea; quę sunt
Cæsaris, Cęsari reddi iussit, & Ioan:
cap.19. dum se Pilato tanquam Præ-
sidi Romani Imperatoris submittit, di
cens: *Non haberes potestatem adversus*
me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Cu-
ius † loci auctoritate motus Anton. 28
de Rosellis ubi sup.col.5.veritus non
fuit affirmare, Pilatum, tanquam Ti-
berij Cęsaris Præsidem, habuisse iuris-
dictionem ordinariam, & potestatem
legitimam, & coactivam iudicandi
Christum; quod tamen multis ratio-
nibus meritò notat, & reprehendit
Doct. Navarrus in dict.cap.novit.no-
tab. 3. num. 70. cum seqq. pag. 102:
veram illorum verborum expositionẽ
adducens.

Tertiò facit, † quòd licèt maie- 29
stas, & latitudo, quam Imperium Ro-
manum circa adventum Christi Do-
mini possidebat, posteà valdè angusta-
ta, & immutata reperiatur, cùm ex hi-
storiarum monumentis appareat, Cõ-
stantinum Magnum, Romanâ Vrbe
Ecclesię donatâ, Imperij Romani se-
dem in Græciæ, sive Thraciæ urbem
Constantinopolim transtulisse; & de-
inceps temporibus Stephani secundi,
sive, ut alij malunt, Leonis tertij R.P.
idem Imperium à Græcis ad Gallos
transferit anno salutis 800.vel 801. &
randem extinctâ Gallorum Imperato
rum virili sobolé, ad Germanos trans-
latum fuerit; quorum primus Impera-
tor fuisse perhibetur Conradus, tem-
pore Anastasij Tertij R. P. circa an-
num 912. ut post text.& glos. in cap.
venerabilem de elect. & in cap. Apo-
stolicæ de sent.& re iud.lib.6.& in Cle
ment. Romani verb. *Vestigijs*, de iure
iur. plenè tradunt Blondus, Platina,

Genebr. & alij, quos refert Molina de iustit. & iure tract. 2. disput. 24. Bolateran. lib. 3. commentar. Ioan. Srunica in lib. de viris Pontif. sub Stephano II. & Leone III. Cæsar Baron. in annal. Eccles. in dictis annis, Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 1. cap. 4. §. 3. & 4. Thom. Bozius de signis Eccl. Dei, lib. 24. cap. penult. & ult. Bellarmin. lib. 7. de Roma. Pontif. cap. 8. & in integro tract. quem de translatione Imperij Romani cōscripsit.

30 Adhuc † tamē in his Imperijs, quia Romani nominis, dignitatis, & splendoris vestigia conservabant, ea opinio perduravit, ut sub Imperiali culmine, & ditione universus Orbis contineretur, ut passim testatur glos. in dict. cap. venerabilē, verb. *Transtulit*, & in cap. per venerabilē, qui filij sint legit. cap. convenior. 23. quæst. 4. cap. ult. 50. distin. Bartol. & DD. in l. 1. §. per hanc, D. de rei vend. idem Barto. in procem. Digest. & in extravag. ad reprimendū, verb. *Totius Orbis*, Bartol. Bald. Paul. Salicet. & Ias. in l. 1. C. de summ. Trinit. Nicol. Bellon. cons. 2. num. 2. Iulius Ferret. in tract. de bello, num. 24. fol. 27. Hippolyt. Riminald. in §. 1. ex n. 52. inst. quibus alien. licet, Mandellus, & eius additio cons. 62. num. 20. 1. part. Maranta in quæstion. legalib. fol. 444. n. 27. & innumeri alij, quos refert Castald. in dict. tract. de Imper. quæst. 52. Petr. Cenedus in collectan. 64. ad Decretum, num. 2. Hieron. Zevallos lib. 1. pract. commu. quæst. 576. & lib. 4. quæst. ultim. num. 31. & seqq. Marta in tract. de iurisdict. 1. par. cap. 20. & cap. 21. ex num. 23. Cardinal. Tuschus verb. *Imperator*, conclus. 33. Sebast. Medicis in tract. de legib. 1. p. quæst. 18. num. 6. & 7. & receptissimā sententiam esse tradit Alphons. Guerrerus dict. Specul. Princip. cap. 55. in princ. & ab omnibus Italis Doctoribus sequi. Dom. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 4. art. 2.

Et quòd omnes ferè gentes, quæ obediunt S. Matri Ecclesiæ Romanæ sint etiā de populo, sive Imperio Romano. Et † quòd si quis diceret, Impe- 31
ratorē non esse Orbis Dominum, diceret contra text. Evangelij, expressè affirmat Ioan. de Lignano Mediolanensis in tract. de bello cap. 9. ad finē, & Bartol. in l. hostes, num. 7. D. de captivis, ubi, eò tandem progressus est, ut asseruerit, affirmare contrarium, fortè hæreticum esse, quod & tradit Bellon. dict. cons. 22. num. 2. & pluribus confirmare conatur Per. Gilkenius in d. auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles. cap. 9. ex num. 7. & in l. properandum, num. 3. C. de iudicijs, docens, negari non posse, Imperatorem, si non dominum, saltem moderatorem totius Orbis intelligi debêre, sive ius Divinum, sive naturale, sive etiam leges, & canones intueamur.

Qvartò perpendi potest, quòd si concedimus, Imperatorem Romanū totius Orbis dominationem habêre, ut superioribus argumētis probari videtur, † necesse est etiā ut fateamur, 32
eundem posse Regna, & provincias, quas infideles possident, eisdem auferre, & illas Pijs, & Catholicis Regibus applicare, arg. text. in l. 1. C. de vend. rer. fiscal. lib. 10. l. 1, C. de Curial. rer. alien. l. Lucius, D. de evictiōn. l. item si verberatum, §. item si fortè, D. de rei vend. l. 1. C. ex quib. causis servi pro præm. lib. accip. l. quæris, D. de natal. restituen. l. 2. tit. 1. part. 2. cum multis alijs, quæ circa hunc articulum, & prædictorum iurium illustrationem congerit Menoch. cons. 156. num. 48. & cons. 147. num. 26. vol. 2. Menchaca lib. 1. controvers. illustr. cap. 5. num. 1. Loazes de iusta reten. Regni Navarr. pag. 188. & novissimè Zevallos d. quæst. fin. per totā. † Vtilitatis præ- 33
sertim publicę, & religionis favore exigente, cui favendæ, & augendæ semper invigilare debemus, l. sunt personæ, D. de religios. & sumpt. funer. Kita

vul-

vulneratus, verf. *Multa*, D. ad leg. Aquil. l. Barbarius, ff. de offic. Præt. l. utilitas, C. de Primipilo, cap. Abbate, §. ultim. verf. *Præsertim*, de sent. & re iud. lib.6. cum latè traditis ab Hippolyt.de Marsil.in pract. §.aggredior, à num.71. usque ad 74. & Zevallos sup.ex num.327.

34 Et ita in specie, † ultra ea, quæ suprà num.17. cum Abbate Panormit. & Alph. Guerrero notavimus, circa potestatem Imperatoris in terris, & provincijs infidelium gubernandis, & concedendis, allegari etiam potest celebris doctrina Cardin. Hostiensf. in sum. tit.de præscrip. §. quæ autem, ubi

35 ait, † Imperatorem Dominum etiam esse rerum singularium, in omnibus & quibuslibet mundi partibus consistentium; quod rursus docuit idem Hostiens.in cap.per venerabilem, qui filij sint legit.num.37. & Richardus Malumbr. relatus ab Alber. in procem. Digest. num.9.& 10. Abbas, Parisius, Anton.de Butrio, & alij relati à Petr. Gilkenio in l.properandum, C. de iu-

36 dic.num.4.& conducit † text.in l.benè à Zenone, C.de quadr. præscrip. & in cap. convenior.23.quæst.8. & cap. quo iure, distin.8. ubi omnia Impera-

37 toris esse dicuntur. Et † Cæsarius lib. 10.illust.miracul.& histor.cap.24. ubi scribit: *Sol videtur hoc loco designare Romanum Imperium: sicut enim Sol magnitudine, & splendore præcellit universa sydera cœli, sic idem Imperium augustius fulget cæteris Regnis mundi, ut sicut Stellæ lumen habent à Sole, ita Reges, ut regnare possent, haberent ab Imperatore.*

Quod ostendit etiam Zonaras in Claudio, dum ait; quòd Imperatores aliena largiri quasi Domini omnium poterant, Lat. Pacatus in Panegyr. ad Theodos. ubi illum hac de causa vocat terrarum hominumque Dominum, Sidon. Apolin.lib.2.epist.13. ubi inquit, esse rerum Principem, & plura alia, quæ congerit Tuschus dict. conclus.34. ex num.18. ubi ex Baldo, & alijs resolvit, quoad Imperatorem in temporalibus totum mundum esse unicum territoriū, & quòd est naturalis Dominus totius Orbis, & potest dividere, & unire atque assignare territoria, & pertinentias, sicut potest testator de re sua disponere, & conclus.56. num.4. & seq. ubi, quòd potest novos Reges creare, & removere, infringere, & transferre omnes dignitates, quia est Deus in terris, & omnes dignitates sicut scabellū pedum Imperatoris, & ab eo essentiā, & statum recipiunt; & ad idem respiciens Sebastian. Medicis ubi sup. concludit, ab Imperatore, tanquam à capite, in omnes inferiores, honores, & munera infundi, c. ita Dominus 19. distin. cap. fundamēta de elect. §.1. quia ipse est superior, & Dominus omnium provinciarum, cap. Adrianus 63. distinct. d.l.benè à Zenone, Cardin. in Clemen. 1. de sum. Trinit. & Ias. in l.1. lect.1. num.6.C.eod.tit.

Sed licèt his rationibus, & argumentis suprà dictā sententia nō ineptè defendi posset, maximè cùm tot, ac tantos habeat sectatores, adhuc tamē nobis † lōgè verior, & securior est alio- 38
rum opinio, qui negant, Romanū Imperatorē ullum ius in terris, & provincijs infidelium habere posse, & præsertim in Barbaris istis ab Hispanis detectis, quarum ipsi Romani Cæsares nullam unquam possessionem, nec notitiā habuerunt, ut fusè ostendimus sup.lib. 1.cap.11. Cui sentētiæ apertè subscribunt Victor. Gregor. Lop. Covar. Menoch. Soto, Corduba, Ayala, Molina, & Suarez sup.n.1. relati, minus iustum, & solidum eum titulum reputātes, qui ex hac sola Imperatoris concessione deducitur: neque sufficienter prædictis argumentationibus confirmari. Quibus ut satisfaciam, & simul fundamenta huius opinionis, quam defendo, proponam.

Primò considero, maximè inter DD. disputari solere, an tēporalis Imperatoris Romani potestas à Deo immedia-

mediate emanent, vel ab spirituali dependeat, quæ per Summum Pontificē exercetur, (de quo articulo plenius in c. seq. tractabimus. Sed quod ad quæstionem, de qua nūc agimus, pertinet, etiam si demus has iurisdictiones distinctas esse, ita ut temporalis ab spirituali non pendeat, & absque ulla Pontificis translatione penes ipsum Imperatorem, Reipublicæ electione, & consensu populorum intercedente, consi-
39 stat, † id tamen non efficiet, ut Romanus Imperator inter alias personas, vel in alijs Regnis, & provincijs dominationem exercere possit, quam in illis, quæ ipsius Romani Imperij limitibus concluduntur, & ad quarum temporalem gubernationem à Deo ipso vocatus, & constitutus videtur, ut rectè observat Covar. d. §. 9. num. 5. vers. *Primum*, Navarrus in d. cap. novit, notab. 3. num. 41. Ioan. Salas d. tract. de legibus, q. 95. disput. 7. sect. 7. & ostendit doctrina I. C. in l. ult. D. de iurisd. omn. iud. ibi: *Extra territorium ius dicenti impunè non paretur*, cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. cap. 14. num. 10. eòque respicit D. Chrysost. Psalm. 44. dum ait: *Imperator Romanorum non potest Persis legem ferre.*

40 Neque est † in consideratione æquiparatio illa utriusque potestatis, ex verbis Evangelij: *Ecce duo gladij hic*, & ex d. cap. solitæ, sumpta; quā multi probare nituntur, ita laicam, sicut Ecclesiasticā per universum Orbem diffundi. Nam licèt hoc argumento valdè prematur Ioan. Igneus, & alij, quos refert, & sequitur Marta d. cap. 20. facilè tamen ei respondent Covar. d. §. 9. num. 5. vers. *Quartò ratione*, & Navar. dict. notab. 3. num. 41. 88. 94. & 153.
41 docentes, † id nullo iure, nec ratione naturali, aut civili probari, quia potestas Ecclesiastica ideò per unam personam in universo Orbe Christiano exercetur, quoniam non ipsis populis, & rebus publicis, sed Petro, & eius successoribus immediatè à Deo concessa est, ut latissimè probat Cardin. Turrecrem. lib. 2. de Eccles. cap. 54. cum sequentib. Albert. Pighius lib. 3. & 4. de Eccles. Hierarch. At temporalis potestas tota, & suprema penes ipsos populos fuit, & inde ad Reges & Principes derivata. Et cùm totus Orbis in unum Principem nec consenserit unquam, nec reverà cōsentire possit, vel ab eo regi, & administrari, sequitur, Imperatorem totius Orbis Dominum esse nō posse, & temporalem potestatem cum spirituali eo sensu comparari in d. cap. solitæ, quòd utraque à Deo instituta sit, & utraque veneranda, & suscipienda videatur, licèt usus, & exercitium illarum longè diversam rationem, & executionem recipiat.
Adeò, † ut Aristot. lib. 7. Polit. cap. 42
4. & D. Augusti. lib. 4. de Civit. Dei cōcludant, potestatem uniuscuiusque civitatis naturalem esse, & magis politicam, Imperium verò in multos nō ità, & maiore cum pace Regi solita fuisse Regna, cùm unūquodque eorum suæ patriæ terminis finiebatur; à quo argumento non satis se expedit Marta, d. cap. 21. num. 5. 6. & 20.

SECVNDÒ considero, ac pariter secundæ, & tertiæ contrariæ partis argumentationi respondeo; quòd licèt multi, quos ibi retulimus, malè tenuerint, Imperatorem Romanum totius
Orbis Dominum esse, † longè tamen 43
verior, & communior est contraria aliorum sententia, qui asserunt, neque olim cùm Roma florebat, neq; postea Romano Imperio ad Græcos, Gallos, & Germanos translato, talem fuisse, aut esse Romanis Imperatoribus potestatem, & dominationem; quin potius illam intra subiectos sibi populos contineri, qui licèt plures fuerint, plurimi tamē adhuc restabant, ad quos Romanæ Aquilæ nullatenus pervenerunt, & Imperatoriæ Maiestatis sceptrum nequaquam extendebatur, ut ipsimet Imperatores ingenuè testantur in l. cunctos populos, iunctā glos. ibi, C. de sum.

Trinitat. & in procem. D gest. & institut. §. quarum utramque viam, l. post liminium, & l. non dubito, D. de capt. l. omnibus, D. ad Trebellian. l. mercatores, C. de commerc. & mercat. l. 1. C. de officio præfect. Africæ, l. Romanæ, C. de Eunuchis, l. ult. C. de ędif. privat. auth. ut defuncti seu funera eorum, §. si verò, auth. de non alienandis, seu permutand. reb. Eccles. §. finimus igitur. Quæ iura examussim expendit Covarruv. dict. §. 9. numer. 5. & numer. 7. vers. *His tandem*, ubi futilem, & levem quorundam solutionem irridet, qui de facto potius, quàm de iure Persarum Reges, & alias nationes in illis relatas a Romano Imperio exemptas esse affirmant; quoniam † verius, & certius est de iure quoque liberas fuisse, & nec iustum, nec conveniens, aut possibile esse, ut tota mundi moles sub uno & eodem Rectore, ac Moderatore in humanis consistat, ut suprà tetigimus.

44

45 Quam opinionem, † ultra eundem Covarr. latissimè probant, & sequuntur Iacob. de Ravenna, Ioan. Fab. Fulgos. Alciat. & alij in dict. l. 1. C. de summ. Trinitat. & in dict. l. benè à Zenone, C. de quadrien. præscript. Oldrad. cons. 69. Alex. cons. 218. vol. 2. & cons. 24. volum. 5. Bald. cons. 327. in fine, & cons. 328. n. 8. lib. 1. & cons. 159. num. 7. vers. *Illud etiam*, lib. 3. ubi resolvit, quòd ut daremus, olim florēte Imperio Romano, Imperatorē possedisse Dominū Orbis, secus posteà, & plurimi alij, quos referūt Chassaneus in Catal. glor. mund. 5. p. consid. 28. Pet. Greg. lib. 12. Syntagm. cap. 2. n. 6. Anton. Gabr. lib. 5. commun. tit. de acq. rer. dom. concl. 3. Greg. Lop. in d. l. 21. par. glos. 2. Victoria in d. relect. de Indis insulan. 1. par. ex n. 24. Bañez in 2. 2. quęst. 10. art. 10. vers. *Arguitur quarto*, col. 531. Menchaca dict. lib. 1. controvers. illust. cap. 20. & 21. Sotus lib. 4. de iust. & iur. q. 4. art. 1. Cenedo dict. collect. 64. ad Decretū, n. 2. Palador. lib. 2. rer. quotid. cap. 21. Navar. in d. cap. novit, notab. 3. ex n. 155. Corduba in quæst. lib. 1. q. 57. dub. 2. Menoc. cons. 1. num. 99. vol. 1. Molina Theolog. de iust. & iur. tract. 2. disp. 24. 29. & 30. ubi contrariam sententiam planè ridiculam appellat, prout & facit Lud. Vives in notis ad D. August. de Civit. Dei lib. 5. cap. 25. Pat. Suarez in defens. Fidei contr. sect. Anglic. lib. 3. cap. 5. num. 7. & in tract. de Charit. disput. 13. sect. 5. num. 4. P. Salas in tract. de legib. q. 95. tract. 14. disp. 7. sect. 7. num. 42. pag. 128. & seq. P. Gabr. Vazquez disp. 153. cap. 2. num. 12. & novissimè Calistus Remirez in tract. de lege Regia, §. 3. num. 2. Ioan. Baptista Lupus in tractat. de illegitimis comment. 3. §. 3. num. 6. & seqq. & plures alij relati à Marta dict. cap. 21. licèt ipse aliam opinionem sequatur, & Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 2. cap. 2. §. 3. pag. 92. & cap. 17. §. 1. pag 189. ubi † inquit, quòd si 46
Polybius ita magnus Cosmographus, ut Historicus esset, Romanos totū Orbem subiugasse non affirmaret.

Quibus Ego adijcio † Lucanū lib. 47
1. Pharsal. dum queritur, ob bella civilia plures gentes restasse, quæ sub iugū Imperij Romani missæ non fuerunt:

Heu quantū terra potuit, pelagique parari
Hoc, quē civili fuderunt sanguine dextra
Subinga iam Seres, iam Barbarus isset Araxes
Et genus, si qua iacet, nascentis cōscia Nili.

Et Prosperum Aquitanum lib. 2. de vocat. Gent. cap. 6. ubi † ait: *Gratia Christiana non contenta est eosdem limites habere, quos Roma, multosq; populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit.* 48

Vnde est & illud, quod Leo Papa in serm. 1. Apost. de Roma ad Pontificum potestatem translata scriptū reliquit, latiùs scilicet possidere, Religione Divinâ, quàm dominatione terrenâ, & Stanislaus Orichovius de funesta

Regni Poloniæ secta, relatus à Petro
Andr. Canonhetio in Aphoris. Polit.
Hippocr. pag. 357. Romanum Imperiū
vere per Evangelij prædicationē to-
tū Orbem possidère: *Non illud antiquū,
& vetus quod ostio Oceani partem aliquā
clauditur, sed hoc novum, & recens latissi-
mum, amplissimumque, quod extra ipsum
etiam Oceanum propagatum astris termi-
natur: quod non Romulum fratricidam, sed
Christum servatorem fratrum suorum ha-
bet Auctorem.*

Neque obstāt iura, & Sacræ Scrip-
turæ loca pro contraria opinione per-
pensa; quibus varijs modis respondent
49 Auctores suprà relati, † quorum sum-
ma eò tendit, ut hyperbolicè, & lar-
go quodam loquendi genere Impera-
tores Romani totius Orbis Domini
dicerentur; aut per figuram Synedo-
chen, eò quòd, cùm tot, ac tantæ na-
tiones iam tunc Romano Imperio pa-
rerent, partes illas, quas subiecerant,
prò toto sumebant, & absolutè Orbis
50 appellatione donabant, ut † in d. l. in
Orbe Romano, D. de stat. homin. quā
ita legendā, & intelligendā esse, & nō
in urbe, ut in vulgatis codicibus circū-
fertur, optimè probat Alciat. lib. 2. dis-
punct. cap. 21. Covar. d. num. 5. Anton.
Mornacius in notis ad eamdem legē,
& alij, quorum mentionem fecimus
sup. hoc cap. num. 24.

51 Et † conducit doctrina D. Hiero
nymi sup. Isai. cap. 13. D. Prosperi lib.
2. de vocat. Gent. qui tradunt, Sacram
quoque Scripturam sæpè sæpius se his
vulgaribus, sive communibus loquen-
di modis accōmodare, & sub illis ver-
bis: *Omnem terram*, illam tantùm pro-
vinciam, de qua est sermo, significare,
quod etiam ad explicationem cap. 2.
Daniel. ubi Nabuchodonosor Rex to-
tius mundi appellatur, rectissimè ani-
madvertit Glos. Interlinearis ibidem;
& alia similia notantes Covarr. & Na-
var. ubi sup. P. Salas d. sect. 7. pag. 229.
& P. Maldonat. & Franc. Lucas super
illud Lucæ 2. *Exijt edictum à Cæsare Au-
gusto, ut describeretur universus Orbis*, &
Nos sup. lib. 1. cap. 14. num. 78.

Quam † expositionem æquè con 52
gruenter recipit text. in d. l. depreca-
tio, D. ad leg. Rhod. ut interim varias
alias prætermittamus, quas ultra DD.
ibidem congerit Riminald. in §. 1. ex
num. 51. inst. quibus alien. licet, Soto
lib. 4. de iustitia & iur. q. 4. art. 1. Alfa-
nus collect. 4. Portius lib. 5. conclus.
concl. 14. Ioan. Horozcius in l. 2. num.
12. D. de rer. divis. Lancellot. in temp.
iud. lib. 1. cap. 1. Aleiat. lib. 4. dispunct.
cap. 5. Boërius decis. 195. Chassaneus
d. Catalog. glor. mundi, consid. 28. &
sequentib. Menchaca in præfat. con-
trovers. illustr. num. 25. & lib. 1. cap.
20. Mandellus cons. 62. num. 20. vol.
1. Vivius in commun. opin. verb. *Impe-
ratores*, Roland. cons. 88. num. 7. vol. 1.
Mantua in Enchirid. rer. singul. lib. 9.
cap. 220. Petr. Gregor. de Repub. lib.
6. cap. 13. num. 14. & sequentib. Vaco-
nius lib. 2. declarat. cap. 106. Mendo-
ça de pactis lib. 1. cap. 5. num. 25. Na-
varr. dict. notab. 3. num. 156. & 157.
Anton. Roscius lib. 1. memorab. cap. 3.
num. 5. Pinel. in rub. C. de rescind.
vend. 1. par. cap. 2. num. 25. Covarr. d.
num. 5. vers. *Secundò adducitur*, & lib. 3.
variar. cap. 6. num. 8. Sarmient. lib. 1.
select. cap. 8. num. 20. Cuiacius lib. 15.
observat cap. 30. & lib. 2. Sent ad Paul.
Andr. Gaill. lib. 2. observat. cap. 55. &
56. Dom. Gregor. Lopez Madera de
excell. Hisp. Monarch. cap. 2. fol. 10. &
Zevall. dict. quæst. ult. num. 25. & seqq.

Quibus † addere possumus Anto- 53
ninum in dict. l. deprecatio, dum se ab-
solutè mundi dominum vocat, arro-
gantiam, & elationem quandam præ
seferre, quâ Romani Principes ita a-
liquando turgebant, ut se non so-
lùm Orbis Dominos appellarent, &
appellari sinerent, ac iuberent, ve-
rùm Deos etiam, Divinos sibi hono-
res, & cultos temerè deferentes, & u-
surpantes: unde Ovid. lib. 1. Fast. de
Cæsare cecinit:

Si

Si petat à victis, tot sumet nomina Cæsar,
Quot numero gētes maximus Orbis habet.
Et Lucanus:
Victrices Aquilas aliū laturus in Orbem.
Propertius:
Bella Deus Cæsar dites meditatur ad Indos.
Horatius od. 1. lib. 1:
Terrarum Dominos evehit ad Deos.
Ammianus Marcellinus lib. 19: *Nostris virtutes Constantii extollentibus, ut Domini rerum, & Mundi.* Et lib. 39: *Comes Valentiniani sum, Orbis terrarum Domini.* Et lib. 23: *Saracenorum reguli genibus supplices nixi, tanquā mundi, nationumque suarum Dominum adorarunt Iulianum.* Et Evagrius lib. 3:
54 *Divinissimum Dominum Orbis.* Et † de Domitiano scribit Suetonius in eius vita c. 13: *Acclamari etiā in Amphitheatro epulari die libenter audit Domino, & Dominæ fœliciter. Pariquè arrogantia cū procuratorum suorū nomine formalē dictaret epistolam, sic cœpit, Dominus & Deus noster sic fieri iubet:* eaquepropter Martiali, ei quamdiu vixit sæpè his nominibus blanditus est, ut cōstat ex varijs epigra. Amphitheatri, & lib. 1. epigr. 5:
Contigeris nostros Cæsar, si forte libellos
Terrarum Dominum pone supercilium.
Et lib. 5. epigr. 8.
Edictum Domini, Deique nostri.
Iunctis plurimis alijs, quæ circa hęc noranter congerit Cœl. Rhodigin. lib. 21. antiq. lect. cap. 31. Brissonius de verbor. signif. verb. *Divi*, Iust. Lipsius in notis secundis ad lib. 2. Annal. Taciti, pag. 509. Petr. Gregor. dict. lib. 6. de Repub. cap. 13. Thom. à Maluenda de Antichrist. lib. 7. cap. 11. ex pagina 369. & cap. 13. ex pag. 375. & novissimè Iulius Cæsar Bulengerus, omnino legendus, de Imperatore Romano lib. 1. ex cap. 5. ad 12. & cap. 32. & P. Ioan. de Salas de legibus, quęst. 95. tract. 14. disp. 7. sect. 6. num. 12. pag. 111. Ioan. Bapt. Lupus d. tract. de illegit. comment. 3. §. 3. num. 7.
55 Cùm tamen † prædicta vocabula exterioris magis, quàm reverentię esse viderentur, & potius ad tyranuidis quàm ad dignitatem honorisque potestatem pertinerent, ut colligitur ex cap. ult. 94. distinct. cap. esto, post princip. 95. distinct. & tradit Lucas de Pēna in l. 1. C. de capitat. civium cens. exim. lib. 11. Chassane. in consuetud. Burg. in procem. verb. *Signeur*, col. 16. optimè Alciat. lib. 7. Parerg. cap. 13. & Onufr. Panvinus in interpr. vocum obscur. Eccles. verb. *Dominus*.
Quapropter † Augustus Cæsar, ut testatur Sueton. in eius vita, cap. 53. Dominum se appellari nè à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel serio, vel ioco passus fuit. Quod statim post Christi nativitatem contigisse Auctores cōmemorant, quoniam iride inclusum à Sibylla Tiburtina ostensum fuisse ferunt, ei CHRISTVM simul cū sanctissima eius Genitrice, ac dixisse, illū verū Dominum, & Imperatorem totius Orbis fore futurum, ut post Tertullian. in Apolog. cap. 34. recolit Polidor. Virg. lib. 4. de invent. rer. cap. 1. vers. *Item Orosius*, Valençuela in monit. contra Venetos. 4. part. numer. 151. Calistus Remirez de lege Regia Aragonię, §. 22. n. 11. pag. 182. & novissimè P. Mendoça sup. 1. lib. Reg. c. 2. pag. 526. 56
Tiberius † etiam, Dominus appellatus à quodā, denūciavit, ne se amplius contumelię causā nominaret, ut ait idem Sueton. in Tiber. cap. 27. Et Traianus, licèt passim Dominus appelletur à Plin. lib. 10. epist. eamdem appellationem ęgrè admodū tulit, ut ostendit Martial. lib. 10. Epig. 71. ad Traian. 57
Frustrà blanditiæ venitis ad me
Attritis miserabiles labellis
Dicturus Dominum, Deumque non sum,
Non est hic Dominus, sed Imperator.
Quemadmodum & Alexander Imper. adorationis cęremoniam ab alijs Principibus usitatam, respuisse narratur à Lampridio in eius vita, his verbis: *Ipse adorari se vetuit, cū iā cœpisset Heliogabalus adorari, more Regum Persarum,*

& idem tradit de Maximino Seniori Capitolinus in Maximinis, notans superbiam filij eius Maximini Iunioris, sic inquiens: *In salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, & genua sibi osculari patiebatur: nonnunquã etiam pedes. Quod nunquã passus est Senior Maximinus, qui dicebat: Dij prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.*

58 Neque his advefatur † auctoritas Divi Hieronymi dict. cap. in apibus, quam in eodem argumento perpendimus, dum docet, unum tantùm Imperatorem esse debêre. Nã id nõ arguit, hunc toti Orbi dominaturum, nec ea fuit, aut esse potuit D. Hieronym. mẽs, ut rectè observãt Covarr. d. §. 9. num. 5. vers. *Ad idem facit*, Navarr. dict. cap. novit, notabil. 3. num. 155. pag. 112. & Madera d. cap. 2. quidquid aliud dicat Marta dict. cap. 20. num. 22. Sed imò apum, & gruum exemplo, quo utitur, apertè significat, quòd quemadmodũ in quolibet apũ examine unus est Rex; & agmina gruum, dum volant, unum rectorem ordine litterato sequuntur; ita convenit in qualibet benè constituta Republica, Regno, vel Provincia, aliquem Imperatorem, Principem, vel Rectorem constitui, qui æquã lance inter subiectos sibi populos iura reddere possit, & imbecilles à potentiorum iniurijs defendere. Quam fuisse † præcipuam Regum creandorum

59 causam, optimè scripsit Iustinus hist. lib. 1. in princip. Aristotel. lib. 3. Polit. cap. 11. & lib. 5. cap. 10. Cicer. lib. 2. Offic. Div. August. lib. 4. de Civit. Dei cap. 6. Div. Thom. de regim. Princip. lib. 1. cap. 14. D. Irenæ. lib. 5. adversf. hæreses, & Alfonf. Guerrer. Nicol. Boër. & alij, quos refert Menchac. in d. ct præfat. ad controvers. illustr. num. 102. & seqq. & numer. 120. & lib. 1. capit. 1. numer. 10. & 24. Episcop. Chiapens. in tractat. comprobat. fol. 51. Guillel. Benedict. in cap. Raynutius, verb. *Condidit*, el 1. num. 34. in fine, vers. *Propter quos*, & num. 35. cum seq. & Iustus Lipsius lib. 2. civil. doctrin. cap. 11. Matthæus Lopez Bravo in suo aureo libello de Rege, & regendi ratione lib. 1. fol. 8. & Doct. Melchior de Valencia illustr. tract. iuris, tract. 2. cap. 5. num. 5. & seqq. & Ægid. Benedict. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom. 1. cap. 3. num. 7. & 8.

Denique † quarto loco perpendo, & ad quartum adversæ partis argumẽtum respondeo: quòd cùm probatũ reliquerimus, Imperatorem Romanum toti Orbi neutiquam dominari, & multo minus Barbaris infidelibus, qui ad eiusdem Imperij notitiam nullatenus pervenerunt, pariter quoq; probari videtur, nihil usquam circa eorumdẽ infideliũ personas, bona, & provincias licitè disponere posse. Ampla † quippè illa, & absoluta potestas, quam Imperatori, ut supremo Principi, tribuunt iura, & Auctores in argumento relati, respectu subditorum intelligẽda, & restringẽda est, ut sup. probavimus: qui a erga eos, qui Imperio subiecti nõ sunt, quemadmodũ nullã iurisdictionem exercêre potest, d. l. ult. de iurisd. omn. iud. ita nec dominia rerũ, nec terrarũ ab illis auferre, ut tradunt Innocent. n. 6. Abb. n. 24. & 25. Felin. n. 9. in dict. cap. novit, de iudicijs, Paul. Castrens. cons. 216. & 181. & in specie de bonis infideliũ nõ subditorũ, Beroi. in cap. quę in Ecclesiarũ, num. 134. de cõstit. Oldrad. cons. 87. & 91. Carolus Tapia in rub. de cõst. Princip. num. 50. & 53. & Hieron. Zevallos d. q. fin. num. 356. 60 61

Pręsertim, † cũ longè verior opinio sit, etiam inter subditos non posse Imperatorem, neque alium Principem, quantũvis superiorẽ nõ recognoscat, bona eorũ auferre, nisi ubi contrariũ urgens aliqua & necessaria causa sua serit; & tunc id quod aufertur, competenti satisfactione pensandum esse, ut ad expositionem † text. difficilis in d. l. Lucius, D. de evictión. l. itẽ si verbe ratũ, §. itẽ si forte, D. de recived. & aliorũ 62 63

iu-

iurium, quę in argumento retulimus, latè obſervant,& proſequuntur innumeri ex antiquis, & recentioribus utriuſq; iuris Doctoribus, quos recēſet Ant.Gabr. lib.3. com.opin,tit.de iur. quæſito,q.1.Portius lib.5.cōmun. cōcluſ.15. Covarr.lib.3.var.cap.6. n. 6. Menchaca lib.1.cōtroverſ.illuſtr.c.4. 5.& 6.Andr.Gaill.lib.2 obſervat.practic.cap. 56. Hieron. Francus in reg. id quod noſtrū,num.12. D. de reg.iur. Tiraq.in l.ſi unquam, verb. *Donatione largitus*, num.4. C.de revocan.donat. Zevallos d. q. fin. per totam, Caſtillo de Bobadilla in Polit lib.5.cap.5. numer.11.D.Ioan.del Caſtillo lib.2. controverſ.cap.38.& ultra eos Alciat.lib. 1.Parerg.cap.38.Duarenus lib.2.diſp. anniverſ.c.35.Forcat. in Necyoman. dialog.18.num.5. Adrian. Pulvæus in tract.de rei alienæ diſtract.cap.2.Ant. Faber lib.2.coniecturarum cap.4.Vincent.Cabotius lib.1. diſp. iur.cap.25. & Guidus Pancitol.in Theſaur.variar. lib.3.cap.23.pag.359.& noviſsimè ac latiſsimè Ant.Petra in tract.de poteſt. Princip.cap.24.& ſequentibus.

64 Quibus non adverſatur d.l. † benè
à Zenone, C.de quadrien.præſcrip.& ſimilia iura,&auctoritates,quę omnia bona,ubique conſiſtētia, Imperatoris eſſe intelligi probant. Nā ad provincias ſibi ſubiectas reſtringenda etiam
65 ſunt,& † eâ interpretatione tēperanda,ut nō ita plenū,&abſolutum dominiū Imperatori tribuāt,ut de ſubditis ſibi hominibus,eorumque bonis,& rebus ad libitū diſponere poſsit;ſed tantùm ut ſupremam in illis iuriſdictionē exerceat, ſeu dominiū quoddam univerſale, quod magis in gubernatione, & protectione ſubditorum,quā in eorum ſpoliatione,aut expilatione cōſi-
66 ſtit,iuxta † dominiorū diſtinctionem, quam tradit Bart.in.d.l.1.§.per hanc, D.de rei vend.&in extravag.ad reprimendum,verb.*Totius Orbis*,Paul. Caſtrenſ.conſ.56.n.2.vol.2.Alex.conſ.1. num.46.vol.5. Abb.in cap.ſignificaſti, 2.notab.de præſcript. Socin.in l. 1. in princ.col.3.& 4.D.de acq.poſſ.Iacob. de ſanctoGeorg.in inveſtit.feud.verb. *Inveſtitura*,Guido Papæ deciſ.551.Mādellus conſ.62.lib.1.n.21. Covarr. in reg.poſſeſſor.2.p.§.2.num.1.Cuiacius lib.15.obſervat. cap.30. & plures alij relati à Pet. Gilken.in l. properandū, C.de iudicijs,num.4.& Cardin. Tuſc. d.verb. *Imperator*, concl.33.num.3. & 5.& Maſtril.de Magiſtrat. lib. 1.cap.
3.num.5.& 9.Ad quod † alludēs Se- 67
neca lib.7.de beneſ. optimè inquit:*Cæſar omnia habet,fiſcus eius privata tantū, ſua,& univerſa in Imperio eius ſunt, in patrimonio propria*,Plin. Iunior in Panęgyr.ad Traian.*Ecquid Cæſar non ſuū videas? Tandemque Imperiū Principis,*
quàm patrimoniū maius eſt. Et idē † de 68
littoribus maris ſenſit Celſus I. C. in l. 3.ne quid in loco pub.dum ea populi Romani eſſe dixit,& eius Imperio ſubiecta,iuxta expoſitionem Accurſ.ibid.
verb.*Arbitror*,qui ait, † hoc (ne alijs 69
iuribus adverſetur, in quibus littora maris publica, ſive cōmunia omnium eſſe dicuntur)de prædicta generali, & ſuprema tuitione,& gubernatione accipiendum eſſe; quâ mediante Romanus Imperator legē,ac modū impone-re poteſt,quatenus eiſdē ripis & littoribus ſit utendū,& cavêre, ne quilibet pro ſuo arbitrio,& cum damno Reipublicę uſum eorum ſibi vindicet.Quam gloſſ.poſt antiquiores ibîdem ſequuntur Balduin. Vveſemb. & alij in §. & quidem, inſtitut. de rerum diviſ. Bræchęus in l.bona 15.numer.1. de verb. ſignif. & Everard. Broncorſt. cent.1. antinom.cap.13.

Iuxta quæ omnia ſatis apparet, parum aut nihil Imperatoriam conceſſionem, vel confirmationem profuiſſe, ad iuſtitiam dominationis Indiarum fulciendam, cùm hæ regiones ab Imperio exemptę,ac liberæ eſſent:
necnon † etiam cum Catholici Hiſ- 70
paniæ Reges,ac Domini noſtri,eiuſmodi confirmatione nō indigerēt;qui, ut no-

notiſsimum eſt, non ſolùm poſtquàm
Hiſpaniam Maurorum invaſione pe-
nè vaſtaram, propriâ virture & labo-
re recuperarunr, verùmetiam ab ip-
ſis Gorthici Regni primordijs nullum
alium Principem, atque adeò ne ip-
ſum quidem Imperatorem in tempo-
ralibus ſuperiorem agnoſcunr, ut do-
71 cer † gloſſa celebris, & vulgaris in ca-
pir. Adrianus, diſtinct. 63. cap. & ſi ne-
ceſſe, de donat. inter. cap. 1. in princ.
de pace tenenda in uſib. feud. & de iu-
re noſtro l. 8. tit. 1. parr. 2. ubi Gregor.
Lopez, & poſt Doct. communirer in
cap. per venerabilem, & in cap. cauſam
quæ, qui filij ſinr legirimi, & plures a-
lios anriquiores, quos referunr, latè
probant, & proſequuntur Palac. Rub.
& eius additionator Barahona in in-
troduct. rub. de donat. inter num. 18.
Segura & Didac. Perez in l. Impera-
tor, num. 5. D. ad Trebellian. idē Did.
Perez in procem. ad leg. ordin. quęſt. 3.
Burgos de Paz in procem. leg. Tauri,
num. 31. & ſeqq. Avendañ. in cap.
Prætor. 1. parr. cap. 4. num. 5. Covarr.
in pract. quæſt. cap. 9. & in. d. reg. pec-
carum, 2. par. §. 9. num. 5. Navarr. in. d.
cap. novit. 3. notab. n. 32. 116. & 161.
Caſtald. in tractat. de Imper. quęſt. 53.
Menchaca lib. 1. quæſt. illuſtr. cap. 1.
& cap. 22. num. 11. Olanus in præf. an-
tin. n. 2. & 12. Redin. de Maieſt. Princ.
verb. *Imperatoriam*, ex num. 35. Anton.
Gabr. lib. 5. cōmun. tit. de acquir. rer.
dom. concl. 3. ex num. 3. Parlador. lib.
2. quorid. cap. 3. num. 7. & cap. 21. Per.
Cenedus in collect. 64. ad Decrerum,
num. 3. Ioan. Garcia de expenſis cap.
9. num. 68. & 69. de nobilitat. in in-
ſcriptione, num. 25. Humada in addi-
tion. ad Gregor. Lopez in l. 49. tit. 6.
part. 1. Camill. Borrell. de præſt. Reg.
Carhol. cap. 47. 48. & 53. Angel. Mat-
thæacius de via, & rarione Iuris, lib. 1.
cap. 30. n. 13. Lafarte de decima empt.
& vend. in ſcholijs ad l. 1. n. 1. & ſeqq.
fol. 6. Dom. Greg. Lop. Madera in ex-
cell. Monarch. Hiſp. cap. 2. per torum,
Zamalloa lib. 11. hiſt. Hiſp. cap. 8. Zu-
rita lib. 12. Annal. in Rege Ferdin. ann.
1455. cap. 37. 48. & 51. Mariana de
rebus Hiſp. lib. 9. cap. 5. Didac. Valdes
de dignit. Reg Hiſpan. cap. 18. Boba-
dilla in Polit. lib. 3. cap. 2. num. 5. Gil-
ken. in. dict. auth. quas actiones, cap.
9. num. 16. verſ. *Quartò*, & noviſsimè
poſt hæc ſcripta Ioſeph. de Ruſticis in
comment. ad leg. cùm avus, de cond it.
& demonſtr. lib. 5. cap. 10. num. 33. &
34. Garcias Maſtrillus de Magiſtratib.
lib. 1. cap. 4. ex num. 15. & lib. 6. cap.
12. ex num. 5. Molinus de pactis nup-
tial. lib. 1. cap. 2. num. 8. Fr. Ioan. à Pō-
re in convenien. utriuſque Monarch.
lib. 3. cap. 12. §. 4. pag. 79. Hieronym.
Zevallos in tractat. de violenrijs, gloſ.
18. ex numer. 3. 21. 31. & 80. & idem
ſimul de Regibus Galliæ, Anglię, &
Portugalliæ tradonres Carolus Graſ-
ſal. lib. 1. Regal. Franc. cap. 6. Rhe-
nar. Choppinus de donar. Franc. lib.
2. rirul. 1. num. 3. Chaſſane. in Catal.
glor. mundi, 5 part. conſid. 24. n. 179.
& conſiderar. 27. & 28. Thom. Cro-
merus lib. 7. iuris Rom. & Gallici tit.
1. cap. 2. col. 155. Ioan. Azorius 2. to-
mo inſtit. Moral. lib. 11. cap. 5. Pater
Vazquez diſput. 153. cap. 2. Par. Salas
de legibus, quæſt. 95. tract. 14. diſput. 7.
ſect. 8. Ioan. Bapt. Lup. in. d. tractat. de
illegirimis comment. 3. §. 3. num. 8. &
ſeqq. & noviſsimè Ludovic. Rudolf. in
tract. de orig. dignit. & poreſt. Ducum
Italię, num. 59. cum ſeqq. & Ant. Petr.
de poreſt. Princip. cap. 3. q. 4. num. 15.
ubi perperam docer, hanc Regū Hiſ-
paniæ exemptionē ab Imperio, de fa-
cto magis, quàm de iure procedere, &
Marta dict. cap. 21. num. 13.

Quo fit, ut hanc Novi Orbis cōqui-
ſitionem abſque ulla Imperatoris au-
ctoritate iure proprio facere porue-
rint, † cùm ipſi in ſuo Regno Monar- 72
chæ ſint, & eadem, quę de Imperato-
re dicuntur, in quolibet Rege, eum
non recognoſcente, procedant, ut
poſt Petr. de Bellapertica, & Bald.

numer.4.in l. exemplo, C. de probat. Andr. de Isernia in cap. 1. §. si qui. de manso, col. penult. num. 19. de controvers. invest. & plurimos alios, quos referunt, latè docent Roland. à Valle consil 66. num. 20. lib. 2. & consil. 86. numer. 20. lib. 1. Menchaca dict. lib. 1. quæst. illustr. cap. 22. numer. 13. Borrellus dict. cap. 53. Mastrillus dict. cap. 4. num. 4. & 25. Rusticis dict. cap. 10. num. 35. cum sequentib. & latiùs num. 45. & Zevall. dict. gloss. 18. num. 4. & 5. & 47.

73 Quinimò † & potentius, dignius, & antiquius esse ius, ac dominium, quod Reges liberi habēt in suo Regno, quàm quod Imperator habet in Imperio, apertis verbis testatur d. l. 8. tit. 1. par. 2. ubi Gregor. Lopez, Andr. de Isernia in cap. 1. de vassallo decrep. ætat. Bald. in l. 1 C. de summ. Trinit. Purpurat. in rub. de iurisdict. omn. iud. num. 12. & in l. Imperium, num. 123. Petr. Belluga in Specul. Princip. rub. 14. §. veniamus, num. 11. Redinus ubi sup. num. 9. Marius Freccia de subfeudis, lib. 1. tit. de orig. Baronum, num. 36. Corsetus de potest. Regis quæst. 104. Petr. Gregor. 3. par. Syntag. lib. 47. cap. 20. numer. 3. & de Repub. lib. 26. cap. 5. num. 7. Alexand. ab Alex. lib. 1. dier. Genial. cap. 2. vers. *Nomen verò Imperatoris*, ubi Tiraquel. in addit. Suarez in quæst. maioratus à num. 23. usque ad 31. Matth. de Afflictis in prælud. ad constitut. Regn. Neapol. quæst. 13. per totam, Boërius decis. 178. num. 9. Burgos de Paz in d. procem. leg. Tauri, num. 143. cum seqq. Borrellus d. cap. 48. num. 8. Azeved. in l. 1. num. 17. tit. 1. lib. 4. Recopilation. Villalobos in antinom. iur. Civil. & Regij, cap. 1. per tot. Bobadilla in d. Polit. lib. 5. cap. 5. num. 7. pag. 902. Valdes in dict. cap. 18. num. 33. Mastrillus dict. cap. 4. num. 5. & novissimè Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia, §. 2. num. 41. & cap. 4. num. 2. & alij relati à Petr. Gilkenio dict. auth. quas actiones, cap. 9. num. 10. & Petra cap. 34. quæst. 4. num. 33.

Quæ omnia in terminis quæstionis, de qua agimus, longè certius atque apertius procedent, si animadvertamus, † ipsum Carolum Quintum 74 Imper. Augustum, simulatque Imperij coronam accepit, solemni sacramento præstito promisisse, se libertatem, atque exemptionem ab Imperio, quam Hispaniæ Regnum habebat, nullo modo tetragaturum, & generaliter protestatum fuisse, ea omnia, quæ ad eiusdem Hispani Regni gubernationem facturus esset, Regio tantùm, non Imperatorio iure censeri, ac iudicari debere. Cuius protestationis verba ad litteram refert Valdes dict. cap. 18. num. 4. & Zevallos dict. gloss. 18. num. 34.

Et est simile † quod ab eodem Im- 75
peratore deciditur in l. 8. titul. 1. lib. 6. Recop. nēpè † privilegia nobilitatis, 76 & exemptionis, quę aliquibus Hispani Regni subditis, & vassallis tāquàm Imperator concessit, solùm in terris Imperij, vires, & effectum sortiri debêre: circa cuius legis iustitiam, & praxim plura utiliter congessit Ioan. Gutierr. lib. 4. pract. q. 11. per totam.

Vnde illud etiam nascitur, † quod 77 dixit Oldrad. cons. 69. num. 6. Hispanos scilicet legem habère, per quam capite puniūt eos, qui in iudicio leges Imperatorum allegant; quod quamvis certum non sit, ut advertit Zevall. d. q. ult. num. 41. attamen certissimum est, quod saltim prohibemur, eas in vim legum allegare, sed tantùm in vim rationis, ut constat ex l. 1. Tauri, & traditis à Burgos de Paz ibîdem â num. 59. Palac. Rub. in introduct. rub. de donat. inter. Didac. Perez in procem. leg. ordin. q. 3. Greg. Lop. in l. 5. verb. *De otra les*, gloss. 2. tit. 1. part. 1. Matiēzo in l. 2. gloss. 1. num. 15. titul. 5. lib. 5. Recopil. & plures alij, quos novissimè refert Pat. Vazquez dict. disp. 153. capit. 2. & Pater Salas dict. disput. 7. sect. 9.

SVMMARIVM
Capitis XXII.

1 Pontificiæ concessionis titulus in quæstionem deducitur.

2 Pontifex Summus an sit totius mundi supremus Monarcha in spiritualibus, & temporalibus? ardua est, & antiqua quæstio.

3 Labor suus unicuique prodesse debet.

4 Papæ nullam omnino iurisdictionem temporalem haeretici concedunt, qui damnantur, & convincuntur.

5 Constantini Augusti donatio Ecclesiæ facta pluribus comprobatur.

6 Iurisdictionem nullam temporalem extra terras Ecclesiæ Pontificem Romanum exercere posse, multi asseverant.

7 Imperia, & Regna temporalia ab Ecclesia non pendere plures affirmant.

8 Deum verum, & immediatum Imperij, & temporalis iurisdictionis Auctorem quidam constituunt.

9 Lex 1. & 7. tit. 1. port. 2. illustratur.

10 Auctores plures citantur, qui temporalem iurisdictionem Pontifici negant, in terris Imperij, vel aliorum Principum sæcularium.

11 Dantes, Poeta Florentinus, scripsit librum pro imperij Monarchia.

12 Antonius de Rosellis hæreticos vocare audet eos, qui dicunt, Imperium pendere ab Ecclesia.

13 Lud. Bavarus Imp. legem condidit contra asserentes, Imperium pendere ab Ecclesia.

14 Pontificis Romani eligendi potestas aliquando Imperatori commissa dicitur. Et num. 35.

15 Philippus Pulcher Galliæ Rex imprudentes contentiones habuit cum Bonifacio IIX. eū in temporalibus recognoscere nolens.

16 Galliæ Reges multum detrectant Papam in temporalibus recognoscere, & [illegible], & lege ab eis super hoc [illegible].

17 Pontifex Romanus supremam universalem in spiritualibus, & temporalibus iurisdictionem & dominationem habet ex multorum sententia.

18 Regna omnia, & Imperia mediatè ab Ecclesia derivari, plurimi docent.

19 Auctores plurimi utriusque Scholæ citantur, qui indistinctè utrumque gladium Pontifici tribuunt.

20 Pontifex appellatur totius mundi Dominus.

21 Imperium potest Summus Pontifex de Germanis ad Hispanos, si velit, transferre.

22 Iurisdictionem temporalem Ecclesiæ tentans auferre, in sua iniquitate confunditur.

23 Gotthifridus Viterbiensis Auctor antiquus universalem, & temporalē Ecclesiæ iurisdictionem agnoscit.

24 Papæ qui negant exercitium temporalis iurisdictionis, vel Imperium ab Ecclesia pendere, hæretici à multis censentur.

25 Dantes Poeta quare fuerit de hæresi post mortem damnatus?

26 Ludovici Bavari Imp. gesta omnia cōtra Ecclesiam damnata sunt.

27 Ioan. Hus error affirmantis, Imperium non pendere ab Ecclesia in Concilio Cōstantiensi damnatus fuit.

28 Philippi Pulchri superbia per Extravagan. unam sanctam correcta fuit.

29 Bavariæ Duces Religiosissimi, & sedis Apostolicæ devotissimi sunt.

30 Lotharius Cæsar Romæ pictus inspicitur à Pontifice Imperij coronam recipiens.

31 Henricus Quartus Galliæ Rex qualiter Ecclesiæ auctoritatem, & temporalem iurisdictionem agnoverit.

32 Imperatorum, & Regum exempla plura, quæ Romanæ Ecclesiæ maximam reverentiam, & obedientiam habuerunt, remissivè.

33 Pietas in Deum, & Ecclesiam est præcipuum Regnorum fundamentum.

34 Cap. Adrianus, distinct. 63. exponitur, & falsam historiam continere ostenditur num. 39.

CAPUT XXII.

De decimo, & efficacissimo titulo, qui ex Romani Pontificis donatione, & concessione deducitur. Et an, & quatenus verum sit, illum circa personas, bona, & Regna fidelium & infidelium tā in spiritualibus, quàm in tēporalibus disponere posse?

SUPEREST modò, ut quando in concessionis, sive confirmationis Impe-

rarorię iure parum roboris esse ostendimus, ad Indorum infidelium provincias occupandas, & adquirendas, diligenti disputatione examinare conemur, † an iustior, ac validior ille alret titulus iudicari debeat, qui ex vi, & auctoritate donationis Alexandri VI. Summi Romanæ Ecclesiæ Pontificis peti solet, quâ apertis, & bullaris (ut dicunt) litteris, gloriosissimis, & re ur nomine Catholicissimis Hispanię nostræ Regibus Ferdināndo, & Elisabeth, eorumque hęredibus, & successoribus omnes insulas, & terras firmas pleno iure donavit, concessit, & assignavit, quę versus Occidentem, & Meridiem detectæ, & in posterum detegendę essent, & per alium Christianum Principem actualiter tūc temporis possessæ non invenirentur.

1

2 Cuius quæstionis decisio ex ea dependet, an † Summus Pontifex, tanquā CHRISTI in terris Vicarius, omnibus, & in omnibus pręesse, & dominari videatur, & de Regnis, & provincijs fidelium, & infidelium non solùm in spiritualibus, verùm etiam in temporalibus disponere possit? Quę quidem, ita multis & magnis, antiquis, & recentibus utriusque censurę Auctorū tractatibus, & lecturis passim disputata conspicitur, ut imprudens planè, aut etiam impudens videri possem, si eam ex professo, atque ad longum repetere vellem, & doctis aliorum lucubrationibus expilatis, paginas nostras onerare potius quàm honorare.

3 Quare, † quoniam testante Cassiodoro lib. 2. var. epist. 33: *Æquum est, ut unicuique proficiat labor suus, & sicut laborando agnovit incommoda, ita perfectis rebus consequatur augmenta*; ea dumtaxat brevi stylo perstringam, quæ ad huius articuli veritatem aperiendam, sive enodandam magis conducere videbuntur. In eo namque, ut rectè in simili scribit Navarr. in cap. novit de iudic. notab. 3. in princip.

Longævam fecit discordia litem,
Assimilemque iugi loris, quæ Gordius olim
Nexuit, atque Iovis Phrygij suspendit ad aras.

PRIMÒ, etenim † quidam existimarunt, Summum Pontificem ex iure Divino nullam prorsus temporalem potestatem, & iurisdictionem habere, neque ullo modo Principibus sæcularibus fidelibus, & multò minus infidelibus imperare posse, nedū eos Regnis, & dominijs privare, etiam si illi aliqua peccata commiserint, quæ hanc, vel alias pœnas mereantur. Quoniā pugnare inquiunt cum verbo Dei, quòd unus homo sit Princeps Ecclesiasticus & politicus simul. Et in duabus illis clavibus Petro concessis, per alteram significari potestatem Ecclesiasticam, sive spiritualem: per alteram verò scientiam, seu discretionem. 4

Sed hæc opinio, quę Calvinum, Pet. Martyr. Brentium & alios huius temporis sectarios habet Auctores, meritò, ut hæretica, iampridem damnata est in cap. omnes 22. distinct. cap. violatores 25. q. 1. extravag. unam sanctā, de maiorit. & obedien. & validissimis alijs rationibus, & testimonijs convincitur ab Illustr. Cardin. Bellarm. tom. 1. suar. controvers. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 1. & 9. Lancelot. Conrad. in templo omn. iud. lib. 2. cap. 1. §. 1. verfic. *Claves autem*, Lælio Iordano in d. extravag. unam sanctam, & in tract. de Roman. sed. orig. cap. 8. num. 36. & seq. Pat. Ioanne Salas de legibus, quæst. 95. disp. 7. sect. 6. Paramo de orig. Inquisit. lib. 3. ubi latissimè agit de Sommi Pontificis potestate, q. 1. opin. 1. Marra de iurisdict. 1. part. cap. 11. & sequentib. & Calisto Remirez in tract. de lege Regia, Aragon. §. 2. num. 30 qui hæreticorum argumenta, sive sophismata facili negotio convellunt & doctissimè Valençuela in monit. contra Venetos, 7. part. ex num. 34. & part. 3. ex num. 50. ubi † pluribus cō- 5

pro-

probat,&eorumdem hereticorum calumnijs defendit, donationis Occidentalis Imperij à Constantino Imperatore Beato Sylvestro Papæ, & eius successoribus factam, de qua etiã plenissimè agit Paramus dict. opin. 1. ex numer.40. Hieronym. Albin. de immunit.Eccles.numer.72.in tract.at. de donat. Constan. Marta ubi supr. cap. 20.Iodocus Coccius in Thesaur.Cath. 1.tom.lib 7. de Hierarch. Eccles. art. 10.ubi plures alias donationes Ecclesiæ Romanæ factas adducit, Molina de iustitia & iure,tractat.2.disput. 25. & Illustrissimus Cardin. Baronius in Annal. Eccles.tom.3. anno CHRISTI 324.ex numer.117.& Camill.Borrel. de præstan. Reg. Cathol. capit.47. ex num.20.

Alij verò, licèt in persona Romani Pontificis utrumque gladium concedant,temporalis tamen usum,& exercitium ad terras Ecclesiæ dumtaxat
6 restringunt.Cæterùm † in terris Imperij,& in alijs Regnis, quę temporaliter Ecclesiæ non subsunt,& circa ipsos Imperatores & Reges, nihil in temporalibus per Pontificem disponi, aut decerni posse asseverant;quoniam eo-
7 rum † dignitas,& potestas ab spiritua li,& Pontificia non pendeat, sed potius distincta sit, nec invicem confundenda,cùm utraque a Deo immedia-
8 tè originem ducat, † quem verum,& unicum totius Imperij, & iurisdictionis fontem, atque Auctorem constituũt,de quo etiam Nos aliqua diximus sup. hoc lib. cap. 2. ex num. 1. & plura congerit Castellus à Bobadilla in Politica lib.2. cap. 17. numer. 2. Valençuela ubi suprà,5.parte, num. 225.Et
9 potest † expendi lex 1.in fine,& l. 7. tit. 1.part.2.ibi: *E otro si dixeron los Sabios que el Emperador es Vicario de Dios en el Imperio para fazer justicia en lo temporal, bien assi como lo es el Papa en lo espiritual*:quod idem ad Regiam potestatem extenditur in l.5.6.& 7.eodem tit.& in Proverb. cap.8. *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*,& ad Roman.13:*Non est potestas nisi à Deo:quæ autem sunt à Deo,ordinata sunt.*

Quam opinionẽ † proponit Bald. 10
in procem.Digest. col. penult. ubi ait, omnes Legistas eam tenêre pro maxima,Cynus,& Iacob. de Aretio relati ab Alberico in l.benè à Zenone,num. 16.C.de quadr. præscript. Oldrad.cõsil.83. Iacob.de Belvis.in auth.de fide instrum. §.1. Iacob. Almain. in tract. de potest.Eccles.& sæcul. 1. part.cap. 9 & plurimi alij quos refert Restaurus Castaldus in tract.de Imper. quæst.4. & 5.Michaël Vleurronus in tract.de regim.mundi,2.part. quæst.2.princip. Navarrus dict.cap.novit, notab.3.ex num.21. Menchac. lib.1. controvers. illustr.cap.21.num.21. Paramus d.lib. 3.q.1. opinion.2.ubi eam communem Legistarum appellat,Zevall. in 4.tom. pract.comm.q.ult.ex num.240 Ossascus Cacheranus decis.Pedem. 30. numer.4.Ioan.Azor.tom.2.inst. Moral. lib.10.cap.2.Marta de iurisdict.1.pat. cap. 17. num. 23. Petr. Gilkenius in auth.quas actiones, C. de sacrosanct. Eccles.cap.9.ex num.7.

Et in eius defensionem † Dantes 11
Poëta Florentinus in libro, cui Monarchię titulum fecit,integram disputationem scripsit, an Imperium depẽdeat ab Ecclesia? & viginti fundamẽta consideravit Bermondus Choveronęus in tract.de publ.cõcubin.verb. *Etiam si Regali*, ex pag. 376. & adeò probatur † ab Anton. de Rosellis in 12
tract.de potest.Pap.& Imper. in principio,& in §. ne prolixius, ut ausus fuerit affirmare,hęreticum esse,asserere Romanum Pontificem temporalem potestatem à Deo habuisse,& habêre, eamque Imperatori tradere. Circa quod plura etiam novissimè molitur Gerard. Mainard. omnino videndus, lib.4.decis.Tholos.decis.100. per tot.

Unde ut ijdem Auctores recensent, & Fulvius Pacian.in tract. de probat

13 lib.2.cap.35.n.34. † Ludovic. Bavarus Imperator simul cum Imperij Electoribus legem condidit, quâ declaravit, potestatē Imperatoriam esse immediatè à Deo, & Maiestatis reatum eos omnes incurrere, qui dicerēt, electum ad Imperium ante coronationē
14 verum Imperatorē non esse. ¶ Et † in cap. Adrianus, 2. dist. 63. aliquādo cautum ab Adriano Papa, & universa Synodo legimus, ut apud Imperatorem Carolum Magnum ius, & potestas eligendi Romanum Pontificē, & ordinādi sedem Apostolicam resideret, circa quod plura congessit Pet. Cenedus in collect. ad Decretū, c.64.n.1.pag.93.

15 Philippus † quoq; Galliç Rex, cognomento Pulcher, magnam cum Bonifacio IIX. super hoc contentionem habuit, beneficiorum, & prębendarū occasione, quarum collationem sibi Regio iure pertinêre dicebat: & cū ad eum Pōtifex scripsisset, út ab hoc deinceps supersederet, sciretque, quòd in spiritualibus & temporalibus ubi suberat; Rex his litteris indignatus, eas in suo palatio coram pluribus comburi fecit, & liberè nimis, respondit, se in temporalibus alicui non subesse, & mandatis eius circa collationem præbendarum parêre noluit, ut constat ex his, quæ Platina, Massonius, Stunica, Illescas, & alij in eiusdē Bonifacij vita scripserunt, & ex Bermon. Choveron. ubi sup. num.9. Mainard. num.23. Marta n.14. Ioan. Lup. de Palac. Rub. in tract. de obtēt. & retent. Reg. Navar. 2.p. §.6. Pet. Bellefo. rest. in Annal. Fran. lib.4. cap. 43. ubi dictarum epistolarum verba ad litterā referunt, & ex Robert. Gaguino in vita eiusdem Philippi Pulchri, ubi ait, quòd Bonifacius: *Christi praeceptorum minimè recordatus, adimere, & conferre Regna pro suo arbitrio conabatur. Cùm nō ignoraret eius se loco versari in terris, cuius Regnum non de hoc mundo, & terrenis rebus, sed de cœlestibus esset.*

16 Quod † factum (licet novissimè excularе teneret, & prædictas epistolas ab hæreticis confictas esse, Michaël Mauclerus in tract. de Monarch. 4. p. lib.7.c.18.) ita reliqui Galliæ Auctores, imò & Reges probasse videtur, ut in ipsa in auguratione iurare soleāt, defensuros se se iura statutaque antiqua Ecclesię Gallicæ; priscisque in hunc diem litteris Sacramentum Philippi Valesij legatur, sub eius statua, pro foribus Fani Senonensis, hoc disticho:

Regnantis veri, cupiens ego cultor haberi
Iuro rem cleri, libertatemque tueri.

Vt præter alios novissimè tradit Ant. Mornacius in observat. ad l. 2. C. de sum. Trinit. & in l.4. cod. tit. ubi addit, in Codice libertatis Ecclesiæ Gallicæ, legem quamdam, his verbis conceptā haberi: *Regnum Franciæ dare in prædam Papa non potest, neque eo Regem privare, aut alio quovis modo disponere.*

Verùm hæc sententia meritò etiam damnatur, & multis argumentis convincitur ab innumeris alijs, & gravissimis sacræ Theologiæ, & iuris Pontificij Doctoribus, qui tertiam opinionem præcedenti omnino contrariam cōstituentes, † absolutè, & indistinctè 17
resolvunt, in Romanum Pontificem tanquam Petri successorem, & CHRISTI in terris Vicarium, per traditionē duarum clavium, non solùm spiritualem, verùmetiam temporalem universi Orbis dominationem & iurisdictionem translatam fuisse, superiorem utrique, & ubique potestate sæculari Imperatorum, & Regum, & etiam in ipsorum Regnis, & personis, ubi opus fuerit, exercendam. Quoniam licèt negari non possit, omne Regnum, & Imperium immediatè à Deo † procedere, 18
mediatè tamen, & tanquam à causa secunda ab Ecclesia, & eius Vicario derivari inquiunt, & in Imperatores, Reges, Principes, & alias sæculares potestates ex Divina ordinatione, & dispēsatione transferri. Quam † sententiā 19
ex Theologis probant D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap.10.15. & 19.

Dionyſ.Carthuſian.2.Sentẽt.diſtinct. 44.q.5.Alexand.de Ales in ſumma, 4. par.q.10.part.2.§.2. in verb. *Pro Rege noſtro*,& in 3.part.quæſt.40.membr.5. Hugo de Sancto Victore lib.2. par.2. cap.4.S.Bonavẽtura in 4.diſtinct.37. in expoſit. litteræ, dub.4. & in lib. de Eccleſ.Hierarch.par.2. & in opuſculo de auctoritate Papæ, ubi affirmat, idem ſentire Hubertinum de Caſale, & Petr. de Tarantaſia, Rainer. Piſanus in ſua ſumma,verb.*Dominium*, capit.5.B.Ioan.à Capiſtrano tractat.de auctorit.Pap.part 1.2.p. num.4. & 5. Gabriel Biel.in expoſit. Canon, lect. 23 Ægidius Romanus in lib.de poteſtat.Eccleſ.cap.7. Alexand.de Sancto Elpidio eod.tract.cap.6.Iacob.de Virerbo,Guiller.Cœmonenſ. D.Bernar, lib.4. de conſiderat.ad Eugen. Alvar. Pelagius de planctu Eccleſ.lib 1. cap. 13. Sylveſter in ſumma verb. *Papa*, §. 10.& 11. Ioan. Seleſtadienſis in quadrivio, par.1.Tartaretus in 4.diſtinct. 18.quæſt.unica, Naclanrus lib.de poteſtat. Papę, Henricus Gandavenſis quodlibet.6.quęſt.23.Div.Antoninus in ſumm.titul.3.de domin.Regn. cap. 2.Auguſtinus Anconitanus in ſumma de poreſtat. Eccleſ. q. 1. artic. 1. 7.8. & 9. & alibi ſæpè, & quęſt.23. art.1. & 4. Franciſcus de Sylveſtris Ferrarienſis lib.4. adverſus Gentes, cap.76. larè probanr, & magis communiter ſequuntur,DD. in. d.cap.novir de iudic.cap.ſolitæ de maiorat. & obediẽr. cap.cau ſam quæ,el 2.cap. per venerabilem,qui filij ſint legit. Bart. in l.1.§. 1.num.4.D.de requir.reis,Oldrad.cõſ. 180.num.15.& conſ.191. Alex.conſ. 2.num,8.vol.1.& conſ.24.in fine,vol. 5.Alvarotus in cap.1.in princ.num.6. quis dicarur Dux, Zabarela conſ.154. Caraldin.in tract.de poteſtat.Papæ in addition.num.3. Hugo in tract. de officio quatuor prælat.1.part.tit. de duplici poteſt.Papæ,num.1.& ſeq. Ioan. Lup.de Palac.Rub.in rract. de libert. Eccleſ.q.13.& de obtent. Regn. Navarræ,2.par.per totam, Cardin. Iacobatius lib.6.de Cõcilio,art.5.num.19. & lib.10. art.8. num. 5. Marquard.de Iudę.& Infidel.1. par. cap. 14. Alciat. in epiſt.inter claras, C.de ſumma Trinir.Petr.Malferitus inter conſilia Mã delli conſil.769.vol.4.num.40. & 86. Lælius Zechus in tractatibus Theologicis loco 5.Bertrandus conſ.331.numer.6.vol.4.Hieronym.de Monte in tract.de fin ib.regundis,cap.4.num.2. & cap.11.num.5. Ioan. Garcia in tractat.de nobilir.gloſſ.9.num.29. & 53. & gloſſ.48.§.3.à num.4.Spino in ſpecul.teſtam.gloſſ.28. num. 23. & ſeqq. larè, & optimè Anaſtaſ. Germonius de ſacror. immunir. lib.3. cap.13. per tot. Hieron. Balbus in lib. de coronat. Imper. Caroli Quinti, Ioan. Boterus in relation.univerſ.2.part.lib.4. ex pag.228 ad 240. Camil. Borrel.de præſtan. Reg. Cathol. cap. 47. ex numer. 57. & in ſumma deciſion. lib. 1. tit.4.fol. 10.Petr. Cenedus in collect. 167.ad Decretales, num. 1. Cardin. Tuſchus,qui plurimos refert,pract.cõcluſ.iur.verb.*Imperator*,concl. 31. 32. & 39.& verb. *Papa*, concl. 41. Marc. Anton. Peregrin. in tract. de iure Fiſci,lib.1.tit.2.per totum, præcipuè numer.2.& 20. Thom.Boz.de temporali Eccleſ.Monarc.& iuriſdict.lib.1. cap. 1.pag.13.& cap.23.pag.231.& de iure ſtar.Eccleſ. lib. 2. cap. 9. & ſeq. & de Iralię ſtatu adverſus Machiavel.lib.4. cap.5.pag.42.ubi ſecutè affirmat, cõmunem opinionem Theologorum, & Canoniſtarum eſſe, quòd Papa ſit abſolutus Dominus ſpiritualium,& temporalium,& de ruinis Gentium, lib. 1. cap.18.pag.106.& 107.ubi quod Dominium ſpirituale ſubordinat ſibi temporale:& de ſign. Eccleſ. Dei, lib.17. cap.3.l.b.18.cap.1. & 2. ubi multa ad eamdem rem eruditè conſiderat, & initium,& progreſſum Pontificiæ digniratis illuſtrat:Caſtellus à Bobadilla dict.cap.17.numer. 3.& 9. ubi eam ſecuriorem, & receptiorem appellat,

Andr. Fachin. lib. 5. controverf. iuris civil. cap. 89. ubi defendens dictam epistolam inter claras ab impugnationibus Hotmani, & aliorum hæreticorum, plura circa eamdem temporalem Pontificum potestatem congessit, & melius, & copiosius cæteris eruditissimus D. Ioan. Bapt. Valençuela in dict. monit. contra Venet. 4. part. ex num. 178. & p. 5. num. 226. & par. 7. ex numer. 12. 34. & 40. Camill. Borrell. de præstan. Reg. Cathol. cap. 47. ex num. 42. novissimè Marta de iurisdict. 1. p. cap. 17. cum multis sequentib. Franc. Torreblanca lib. 3. de Magia, cap. 4. per totum, & cap. 26. num. 31. & sequentibus, & lib. 4. cap. 1. Anton. Catdosus in repertorio iudicum, & advocat. verb. *Papa*, num. 2. & 3. Paleotus de sacro Consistorio in concl. operis, membr. 5. pag. 363. litt. B. D. Garcia Mastrillus de Magistrat. lib. 1. cap. 2.
20 per totum, præcipuè n. 18. ubi † quòd Summus Pontifex totius mundi Dominus appellatur, & est Summus Princeps, omnem habens plenitudinē potestatis, & quòd hoc est plus quàm luce clariùs, & licèt aliqui contrariū teneant, nihilominus sine ratione loquūtur, nec allegari merentur, Petr. Andreas Canonherius in Aphorism. Polit. Hippocrat. lib. 1. pag. 319. & sequētib. & Fr. Ioan. à Ponte de conven. utr. Monarch. lib. 1. cap. 5. in princip. pag. 23. & cap. 6. §. 1. pag. 30. ubi eandem Pontificum potestatem indistinctè tuetur, † & resolvit, eos posse, si
21 velint, imperium à Romanis ad Hispanos transferre, & Seraph. Freitas de Imper. Asiat. cap. 6. qui latè & eruditè loquitur, ac rem ex suis primordijs deducens, argumentis Incogniti in tract. *Maris liberi*, plenè respondet.

Et licèt hanc opinionem in totum non probet, viginti tamen argumenta pro ea considerat Bermond. Choveron. in dict. tractat. de public. concubin. verb. *Etsi Regali*, ex num. 8. & latè de eadem agit Navarr. in dict. cap. novit, notab. 3. ex num. 147. Covarr. in dict. reg. peccatum, 2. part. §. 9. numer. 5. versf. *Primum an verum*, & num. 7. & Menchaca lib. 1. controverf. illustr. capite 20. numer. 2. versic. *Contrariam*, & latissimè Ludovic. à Paramo dict. lib. 3. q. 1. opin. 3. per tot. ubi communem Canonistarū esse testatur.

Quibus addere licet Guillelm. Benedict. in cap. Raynuntius de testam. verb. *Et uxorem*, decis. 1. num. 8. ubi, quamvis natione Gallus, doctè eandē sententiam prosequitur, & num. 21. addit, † quòd iurisdictionem Ecclesiæ 22
temporalem tentās auferre, in sua iniquitate confunditur.

Et † Gothifredum Viterbiensem, 23
Auctorem cęteris antiquiorem, qui, ut refert Cardin. Baronius anno Christi 1186. num. 22. eodem anno suam historiam vulgavit, quam ob rerum universalitatem Pantheon appellavit, Eamque Vrbano Tertio obtulit, & licèt fuerit Friderici Impetatoris, & Henrici eius filij Notarius, qui maximas cum sede Apostolica contentiones habuerunt, minimè tamen destitit, quin liberè sæpè professus sit, Imperatores, & Reges debère subditos esse Papæ, eiusque auscultare mandatis. Quod præcipuè testatur in præfatione eidem operi præfixa, ubi sic exorditur: *Dum sacrosanctæ Matris nostræ Romanæ Ecclesiæ culmen inspicio, & eius eminentiæ considero maiestatem: illud ante omnia necessarium esse intueor, ut sicut ipsa omnibus noscitur præesse Principibus: ita omnes Reges, & Principes, & universa Orbis Ecclesia, doctrina eius, & regimine adornentur, & ab ea tanquam à fonte iustitiæ, totius sapientiæ regula instruantur, &c.*

Vnde non malè dixisse videtur Bartol. in dict. l. 1. §. 1. de requir. reis, negantes † in Papa temporalis gladij 24
potestatem, & exercitium, vel quòd Imperium non dependeat ab Ecclesia, hæreticos esse: & Dantē † Poëtam 25
post mortem suam quasi propter hoc

de

de hæresi fuisse damnatam. Nam licet
id audaciæ tribuat Covarr. ubi suprà
nu n.7.vers. *Quartò*, & vers. *Ex qua re-
solutione*, & Navarrus dict. notabile 3.
numero 39. eò quòd usque adhuc cer-
ta huius articuli definitio ab Eccle-
sia data non sit: expresè tamen idem
docet, & sequitur Bellamera in dict.
cap. novit, num. 18. Augustinus de An-
cona de potest. Eccl. q. 6. 36. 39. & 46.
Specul. vitæ hum. 2. par. cap. 1. Alvar.
Pelagius de planctu Eccles. lib. 1. cap.
37 56. & 59. Albanus in l. fin. num. 3.
& 4. de iurisdict. omn. iud. Cardin. Al-
ban. de potest. Papæ, 2. p. num. 17. Abb.
cons. 28. lib. 1. Aretinus cons. 59. Car-
din. Iacob. d. lib. 10. de Concil. art. 8.
num. 17. Lælius Iordanus de maior. E-
pi cop. caus. cap. 8. num. 16. Thom. Bo-
zius dict. lib. 4. de Italiæ statu cap. 5.
Anastas. Germon. dict. cap. 13. n. 21. &
22. ubi ait, votis frequentioribus, iuris
utriusque Interpretes tenere, Pontifi-
cem Maximum utriusque gladij po-
testatē habere, atque adeò ipsum quo-
que Imperium ab Ecclesia dependere.
& ita de necessitate salutis credi, &
teneri firmiter oportere, Marta dict.
cap. 19. num. 5. Morla in emporio iu-
ris, 1. part. tit. 2. quæst. 4. num. 9. Valē-
çuela dict. 7. par. num. 49. & 50. Mas-
trillus dict. cap 21. n. 18. ubi ait, quòd
sentientes contrarium sine ratione lo-
quuntur, nec allegari merentur, cùm
eorum dicta sint novissimè in hoc ex-
purgata per sanctissimam Inquisitio-
nem Hispaniæ.
26 Qua etiam † de causa reijci, & dā-
nari debet illud decretum Ludovici
Bavari Imp. cuius sup. num. 13. memi-
nimus, quemadmodum re ipsâ damna-
tum fuisse cum reliquis eius gestis, quia
Romanæ Ecclesiæ magnus persecu-
tor fuit, memorat Baldus cons. 204.
numer. 3. lib. 3. & Oldrad. cons. 85. ad
medium, quos refert & sequitur Tus-
chus litt. B. conclus. 21. & Marta d. cap.
19. num. 13. & 14. ubi graviter Alberi-
cum reprehendit, quòd illud defende-
rit, ut † similem errorem Ioan. Hus 27
in Concilio Constantiensi damnatum
commemorat, & multo magis reprehē-
dere posset Heervuartum Germanū,
qui pro eiusdem Ludovici defensione
nuper contra Bzovium integrum tra-
ctatum vulgavit cuius mentionem fa-
cit novissimus Christoph. Besoldus in
dissertat. iuridico politica, de præce-
dentia, & sessionis prærogativa, cap.
2. pag. 130.
Et eodem modo explossa, & damna-
ta fuit † dicti Philippi Pulchri, Regis 28
Galliæ, protervia per d. Extravag. unā
sanctam, de maiorit. & obedien. ut re-
fert Palac. Rub. ubi sup §. 6. eam nimis
salubrem, & necessariā fuisse inquiens,
ad convincendos plures inobediētes,
& rebelles Reges, & Principes sæcula-
res, qui nolunt subesse Ecclesiæ Ro-
manæ, nec Romano Pontifici.
Possumusque, edicto Ludovici Ba-
vari Imp. † eximiam successorum e- 29
ius in Ducatu Bavariæ pietatem, Reli-
gionem, & in Romanam Ecclesiā pro-
pensionem opponere, cùm nulla sit tē-
poribus nostris, post Imperialem fami-
liam Austriacam, quæ magis eam tue-
ri, ac promovêre conetur, ut benè ob-
servat Tuschus ubi sup. num. ult.
Et † Lotharium Cæsarem, atque 30
Imp. Augustum (ut alios Intersim rā-
ceam, de quibus latè agit Marta dict.
1. part. cap. 18. & Camill. Borrell. de
præstan. Reg. Cathol. cap 47. ex num.
46.) qui pietatis, & venerationis ergò,
quam in Romanā Ecclesiam exhibuit,
in Lateranensi Basilica depictus habe-
tur, quasi vassallus ad Innocentij II.
Pōtificis pedes postratus, Imperij co-
ronam ab ipso recipiens, his versibus,
rem magis ostendētibus, ibidē scriptis,
*Rex venit ante fores, iurans priùs urbis
honores;*
Pòst homo fit Papæ, sumit quo dāte coronā.
Vt habetur apud Radevicū lib. 1. n. 9.
& 10. Fran. Hotman. in disp. de feud. c.
8. Marta de iurisd. cap. 18. num. 22. &
Valençuela ubi sup. par. 5. num. 106.

31 Philippo verò Pulchro † Henricū IV. eiusdem Galliç Regem opponere etiam licebit, apud quem, in hæresim lapsum, & ob hoc à Romano Pontifice anathematis, & privationis Regni sententiâ damnatum, cùm rabulæ forenses coaxarent, & varijs libellis scriberent, nullam in Regno Franciç Summi Pontificis auctoritatem esse, nec posse Regno privare hæreticum, qui iure agnationis ad sceptrum vocaretur, nec Catholicos iuramento fidelitatis absolvere, quod ipsi Henrico præstiterant, nec ullâ ratione de rebus temporalibus illius Regni statuere; ipse se ad meliorem frugem cōvertit, & verè confiteri cœpit, maiorem Summi Pontificis auctoritatem quàm suam esse, cùm videret anno 1593. ex eiusdem Pontificis iussu omnes Regni ordines ad electionem Regis orthodoxi progredi velle, ut benè observat, & recolit Paramus ubi sup. q. 1. opin. 4. n. ult. & Rutilius Benzon. de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10. pag. 57. & seqq. ubi addit, hunc Regem Ecclesiæ reconciliatum, & à Clemente IIX. absolutum, & benedictione Apostolicâ donatum fuisse 17. Septembr. ann. 1595. & de eius conversione multum Ecclesiam Catholicam exultasse, & quemdam Poëtam rectè sic cecinisse:

Quem tota armatum mirata est Gallia Regem,
Mirata est etiam Roma Beata Pium.
Magnum opus est armis stravisse tot agmina, maius
Pontificis pedibus procubuisse sacris.

32 Et qui † plura alia exempla vo uerit Regum, & Imperatorum, qui maximam reverentiam, & obedientiam Apostolicę Romanę sedi in spiritualibus, & tēporalibus exhibuerūt, legere poterit Ioan. Stapletoniū in tract. de admir. magnitud. Eccles. Rom. lib. 2. cap. 4. Pet. Gregor. Tholosan. lib. 12. de Repub. Lælium Zechum lib. 2. Polit. capit. 5. numer. 1. Thom. Bozium lib. 5. de iur. natur. & Divino Eccl. libert. cap. 4. & 5. & de sign. Eccles. lib. 20. cap. 5. Henric. Farnes. de perfect. Principe, tom. 3. de Relig. in princ. & c. 3. 20. & 24. Camil. Borrel. de præst. Reg. Cathol. cap. 47. ex n. 75. Ioseph. Stephan. de adoratione pedum Pontificis, cap. 7. & 8. Iodoc. Coccium omnino videndum in Thesaur. Cath. tom. 1. lib. 7. de Hierarch. Eccles. artic. 8. & novissimè Pat. Suarez in defensione Fidei lib. 3. cap. 21. num. 7. pag. 322.

Quod tantum abfuit, ut qui lquam eorum gloriæ, & existimationi detraxerit, ut potius inde pluris habiti, & maioribus imperijs potiri fuerint, ut tetigimus sup. lib. 1. cap. ultim. num. 88 & pluribus probat Valençuel. contra Veneros, 3. p. num. 89. 5. p. n. 207. & 7. par. n. 126. & novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus in tract. de Monarch. lib. 8. per tot. nimirum, quia ut præclarè inquit D. Cyrill. lib. de recta in Deum fide: *Gloriosa † est in Deum* 33
pietas, & in Regijs honoribus immobile fundamentum. Et teste Valerio Maximo lib. 4. capite 1. §. de Lucio Furio, tunc Romani, se mundi regimē habēre, putarūt, cū sacris imperia servirēt, & Divinæ potentiæ benè, & constanter fuissent famulata.

Quibus non obstat, quod sup. num. 14. † ex dict. cap. Adrianus retulimus. 34
Nam licèt sine præiudicio veritatis concedamus, quòd tunc Ecclesia, quia magnis vexabatur Longobardorū perturbationibus, se Caroli Magni protectioni commiserit, & ei eligendi Romanum Pontificem, atque ordinandi Apostolicam sedem auctoritatem detulerit; † non tamen ob id eadem sedes ius suæ prælationis, & iurisdictionis amisit, sed potius Caroli pietate, & 35
protectione mediante, illud conservare studuit. Quod ipse Imperator satis agnovit, dum † dixit: *In memoriā Beati Petri honoremus sanctam Romanam,* 36
& Apostolicam sedem; ut quæ nobis Sacerdotalis mater est dignitatis, esse debeat

ma-

magistra Ecclesiastica rationis. Quare servanda est cum mansuetudine humilitas, ut licèt vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, tamen feramus, & pia devotione toleremus. Quæ verba ex capitulis Caroli refert Gratianus in cap.3. distin.19. & Naucletus volum. 2.genet. 28. dicit esse unum ex viginti tribus capitulis, quæ Carolus ad suos subditos misit. Et receptum est à Patribus in Concilio Triburiensi canone 30. Vnde etiam dixit Symmach. Papa in sexta Synodo Romana: *Non licet Imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, quidquam, quod Apostolicis regulis obviet, agere*, ut refert idem Gratianus in cap.2. distin. 10. ubi similia verba ex Calixto, Marcellino, & Adriano Papa recenset. Imò idem Adrianus relatus ab eodem Gratiano in cap. generali 25. quæst.1: *Generali* (inquit) *decreto constituimus, ut exsecrandum anathema sit, & veluti prævaricator Catholicæ Fidei semper apud Deum reus existat, quicunque Regum, vel Potentum deinceps Romanorum Pontificum decretorum censuram in quocunque crediderit, vel permiserit violandam.*

37 Quapropter † Ludovicus Pius, eiusdem Caroli in Regno, & Imperio successor, posteà rebus Ecclesiæ magis auctis, & constitutis, eidem privilegio renuntiavit in persona Paschalis Primi, ut patet

38 † ex cap.ego Ludovicus 63.distin. & tradit Ioan. de Selva de benefic. 2. pat.quæst.23.num.31.Cened.collect. 64.ad Decretum,num.1.

39 Quæ † omnia, ut diximus, sine præiudicio veritatis notari possunt. Nam si Illustriss. Cardin. Baronij censuram sequamur, in annal. Eccles. tom.9. ann. Christi 774. num.10.& sequentibus, & anno 964. à num. 22. Bellarmin. in Apolog. pro responsione sua ad libr. Regis Angl. cap.6.in tom. 7. suor.oper.colum.737. & seq. & novissimè P. Franc. Suarez in defensione fidei contra sect. Anglican. lib.3. cap.29. num.7. pag. 365. & Seraph. Freitas d.cap.6.num.101. falsum utique esse constabit, quod de prædicta concessione in d. cap. Adrianus refertur, & in cap. in Synodo, statim sequenti, ut ibidem evidentissimis argumentis ostendunt. Etenim solus Sigebertus Monachus in suis historijs, quas anno 1112. scripsit 342. post Caroli Magni exitum, nimis dolosè, & fraudulenter hanc fabulam confinxit, & suis scriptis intexuit, in gratiam Henrici Imperatoris Schismatici, cuius partes impensè fovebat, qui simile privilegium desiderabat, ut saltem aliquis, quamvis commentitius, extaret titulus, quo adversus Romanũ Põtificem Imperator Schismaticus iure agere videri posset. Quã imposturam non advertens Gratianus, nec de re adeò gravi diligentiori examine habito, eam suæ rapsodiæ decretorum imprudenter inseruit, & alijs occasionem præbuit, credendi, verum fuisse, quod à Sigeberto esset quàm mendacissimè affirmatum. Et tantum abfuit, ut Carolus Magnus sibi arrogare voluerit, quod asseritur, ut suo potius promulgato decreto, non solùm Pontificis, verùm & reliquorum Episcoporum electiones liberas esse statuerit, atque ex sacrorum Canonum præscripto decerni, ut constat ex capitularibus, quæ ipse collegit lib.1. cap. 84. & habetur apud Gratianum in cap.sacrorum 34.eàd.distinctione 63.cuius hęc sunt verba: *Sacrorum Canonum non ignari, ut Dei nomine S. Ecclesia suo liberius potiretur honore: assensum ordini Ecclesiastico præbuimus, ut scilicèt Episcopi per electionem Clericorum, & populi, secundùm statuta Canonum de propria diœcesi, remota personarum, & munerum acceptione, ob vitæ meritum, & sapientiæ donum eligantur, ut exemplo, & verbo sibi subiectis usquequaque prodesse valeant.*

Sed licèt suprà dicta opinio com-

munis sit, & multis iuribus, & Sacræ Scripturæ, ac sanctorum Patrum auctoritatibus à præfatis auctoribus cõfirmetur, ut in cap. seq. ostẽdemus. Sũt
40 tamen † alij, qui ad vitanda, & fugienda argumenta, quæ contra eam expendi solent, quorum aliqua infra etiam considerabimus, mediâ viâ incedentes,
41 † herciscundorum more, ut in simili inquit Cuiacius lib. 10. observat. cap. 4. & in cap. litteras de testit. spoliar. affirmandum esse docent, Summũ Pontificem absque dubio utrumque gladium habère, & supremam atque amplissimam potestatem spiritualem, & temporalem super omnes Reges, Imperatores, & Principes sæculares:
42 eâ † tamen distinctione, quòd spiritualis actu, & habitu apud eum resideat, & semper, & ubique per ipsum exerceri possit, & debeat; sæcularis autem habitu tantùm, & quasi in vagina cõstricta, quia eius exercitium, sive ordinaria executio ad Principes sæculares spectat; cui Pontifex se immiscere, aut præiudicium irrogare non debet, nisi ex magna, & gravi causa, & in quantum id finis supernaturalis exegerit, hoc est, Fidei, Religionis, & universalis Ecclesiæ necessitas, & utilitas, ad quam potestas spiritualis primò, & principaliter ordinatur. Tunc †
43 enim benè posse concedunt, supremam illam iurisdictionẽ temporalem (sive verius spiritualem, cùm Ecclesiæ causam, & conservationem respiciat) ex habitu in actum deducere, & in Reges, Imperatores, ac Principes Hæreticos, Apostatas, aut Schismaticos rebelles, & contumaces, materialem gladium distringere, illosque deponere, & suis Regnis, ditionibusque privare, & non solùm per censuras Ecclesiasticas, sed etiam pœnis externis, hoc est, vi, & armis procedere. Quamvis †
44 maximè congruat Summum Pontificem, ubi ad hoc deveniendum fuerit, id per se ipsum minimè exequi, sed alijs principibus sæcularibus, benè de Ecclesia, & Sede Apostolica meritis, exequendum cõmittere.

Quam † sententiam magis tandem 45
probare videtur Glos. Innocent. Ioan. Andr. Abbas, Felin. Decius, & alij DD. in d. cap. quod super de voto, & in d. cap. novit, ubi Navarr. notab. 3. ex num. 39. idem Abb. in cap. quoniã 13. num. 5. de constitut. & in cap. sicut 6. col. 3. de iur. iur. Bellamera, & alij in d. cap. causam quæ, & d. cap. per venerabilem num. 18. qui filij sint legitimi, Ioan. Parisiens. in tract. de potest. Papæ, cap. 6. & 7. Hugo de sancto Victore lib. 2. de Sacram. pag. 2. cap. 4. quem sequitur Alexand. Alensis 3. p. sum. quæst. 40. num. 5. & 4. part. quæst. 10. S. Bonavent. in lib. de Eccles. Hierarch. part. 2. cap. 1. Gabriel Biel in explicat. Canonis Missæ, lect. 23. latè Aufrerius in Clement. 1. ex num. 23. de offic. ordin. D. Antonin. in 3. part. summæ tit. 22. cap. 5. §. 8. Sylvester in summa verbo *Papa*, quæst. 7. & 10. & seqq. Henric. quodlib. 6. quæst. 23. Pet. de Palud. in lib. de potest. Eccles. Vvaldens. in doctr. Fid. lib. 2. articul. 3. cap. 76. & seqq. Turrecremata in summa de Ecclesia cap. 113. & 114. & in cap. cùm ad verum 96. distinct. Ioan. Theutonus in scholijs ad eum text. & ad cap. quoniam 8. distinct. Durand. de orig. iurisdictio. quæst. 3. Caietan. in opuscul. 1. tom. tract. 2. cap. 13. ad octavum argum. & in 2. 2. quæst. 43. art. 8. Ioan. Driedon. de libert. Christ. lib. 1. cap. 15. & 16. & lib. 2. cap. 2. Almain. de potest. Eccles. 1. part. cap. 7.
ubi † asserit, Gersonem absolutam 46
potestatem Papæ concedentem, eius adulatorem esse, Iacobatius de Concilio lib. 7. art. 7. num. 50. & 51. & lib. 10. articul. 8. num. 17. Augustin. Beroius consl. 147. num. 22. volum. 3. Alphons. Alvarez Guerrerus in speculo Princip. cap. 16. Albanus de potest. Papæ 2. p. num. 17. Maranta de ordin. iudic. 3. part. num. 30. vers. *Qua potestas*,

Bermond. Choveron. d. tract. de publ. concubin. verbo *Et si Regali*, ex num. 20. Anton. Corset. in tract. de potest. Regia, quæst. 85. Albert. Pighius lib. 6. Eccles. Hierarch. Fortun. Garcia in tract. de ult. fine, vers. *Iustitiæ*, num. 385. Ioan. Blasius de sacro. Eccles. Princip. lib. 2. cap. 12. Bursatus cons. 90. num. 23. & sequentibus, volum. 2. Victoria in relect. 1. & 2. de potest, Eccles. & in relect. 1. de Indis insul. num. 26. Episcop. Chiapens. in tract. comprobat. supremi dominij Indiarum fol. 10. cum multis sequentib. ubi plura congerit, & in hanc sententiam omnes convenire asseverat, Domin. Sotus de iust. & iure lib. 4. quæst. 4. art. 1. & 2. Nicol. Sanderus de visib. Monarch. lib. 2. cap. 4. Fran. Duarenus de sacris Eccles. minist. c. 4. Fran. Vargas in tract. de potest. Pontif. & Episcop. confir. 10. Covar. d. reg. peccatum 2. part. §. 9. num. 6. in fine, & num. 7. & in pract. cap. 1. num. 2. Gregor. Lopez in d. l. 2. titul. 23. glos. mag. colum. 8. part. 2. idem Gregor. per text. ibi in l. 1. titul. 1. part. 2. Avilès in capit. Prætor. verb. *Vsurpan*, num. 4. Anton. Gomez in l. 40. Tauri num. 3. Menchaca in præfat. quęstion. illustr. num. 106. & cap. 20. n. 2. Conrad. in templo iudic. lib. 1. cap. 1. §. 2. quęst. 2. in princip. & num. 8. & 18. Pet. Gregor. 3. part. Syntagm. lib. 31. cap. 30. num. 30. Anastas. Germon. d. lib. 3. de sacror. immun. cap. 13. ex numer. 27. Ioan. Garcia de nobilit. dict. glos. 9. num. 4. & seq. Cardin. Reginal. Polus in defens. Eccles. unit. lib. 1. pag. 88. Nicol. Serarius 2. tom. opusc. Theolog. disput. de legibus, articul. 36. pag. 37. Sebastian. Medices in eodem tractat. de legib. part. 1. quæst. 8. in fine, Simancas in Catho. instit. titul. 45. de Papa, num. 25. Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 6. vers. *Sexta pars*, Domin. Bañez in præfat. ad tract. de domin. quæst. 4. dub. 2. & in 2. 2. quæst. 20. art. 10. & quæst. 40. art. 1. vers. *Ad quintum*, Aragon. in eád. 2. 2. quęst. 63. art. 2. dub. penult. vers. *Et ut argumentis*, Lud. Molin. de iust. & iure, tom. 1. tract. 2. quæst. 28. & 29. Eman. Rodericus in quæstion. Regular. lib. 1. quæst. 43. art. 16. vers. *Tertia conclusio*, Michaël Salon de iust. & iure, quæst. 4. de dominio art. 5. colum. 429. Osascus decis. Pedemon. 30. numer. 4. Borrellus d. tract. de præst. Reg. Cathol. cap. 47. num. 43. & seqq. Bobadill. in Polit. d. lib. 2. cap. 17. num. 5. Ioan. Azorius 2. tom. instit. Moral. lib. 10. cap. 6. vers. *Ad hæc omnia*, & lib. 11. cap. 5. vers. *Octavò quæritur*, Morla in Empor. iur. 1. part. tit. 2. quæst. 4. num. 9. latissimè Paramus, qui post longam disputationem hanc opinionem ut veriorem admittit, & inter discipulos D. Thomæ communem esse ait d. lib. 3. quæst. 1. opin. 4. per totam, Zevallos d. 4. tom. pract. commun. quæst. ultim. ex num. 102. & in tract. *De las fuerças*, in prologo num. 8. & 79. & novissimus Calistus Remirez d. tract. de lege Regia Aragon. §. 2. ex n. 30.

Et † idem sequitur Illustr. Car- 47
din. Bellarmin. in controvers. de Romano Pontific. lib. 5. per totum, præcipuè cap. 1. 4. & 6. & de translat. Imperij adversus Illiricum, & de temporali Ecclesiæ potestate adversus Barclaium, nisi quòd rem alijs vocabulis explicans, inquit, directam potestatem temporalem circa Reges, & Principes seculares Romano Pontifici non competere, indirectam autem, & supereminentem, hoc est, in ordine ad spiritualia competere; quod etiam passim tradit, & docet eruditiss. Pat. Franc. Suarez in 3. part. tom. 1. disputat. 42. sect. 2. in fine, dicens, oppositum non habêre fundamentum, & lib. 3. de legibus, cap. 6. cum sequentibus, & in defens. Fidei contra sect. Anglic. lib. 3. cap. 5. & cap. 11. num. 5. & cap. 21. cum multis sequentibus, & novissimè in tract. de Fide, disput. 20. sect. 3. à num. 21. & disputat. 22.

sect. 6. num. 2. & 7. & in tract. de charitare, disput. 13. sect. 2. num. 5. & sect. 5. ex num. 4. & Pat. Ioan. Salas omnino videndus in dict. tract. de legibus, quaest. 95. disput. 7. sect. 1. num. 7. in fine, & sect. 4. num. 29. & seqq. & sect. 5. per totam, & post haec scripta Gabriel Pereira in tract. de manu Regia, lib. 1. cap. 3. August. Barbosa in Pastorali, sive de offic. & potest. Episcop. 1. part. titul. 3. cap. 2. Ægid. Benedict. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom. 1. cap. 3. num. 16. & Seraph. Freitas de iusto Imperio Asiatico cap. 6. ex num. 58.

48 Iuxta † quem loquendi, & docendi modum, intelligi deber eorumdem auctorum assertio, dum communiter tradunt, potestatem temporalem vere
49 distinctam esse ab spirituali. † Et Reges, & Principes saeculares Romano Pontifici in temporalibus non subesse, & in suis titulis affirmare posse, se solius Dei gratiâ regnare, ut praeter alios, de Catholicis nostris Hispaniae Regibus loquentes, observant Navarr. dict. notab. 3. num. 99. Borrellus, Zevallos, & Calistus Remirez ubi sup. idem Zevallos dict. tract. *De las fuerças*, glos. 18. num. 29. pag. 117. Petr. Cenedus in d. collect. 64. ad Decretum, num. 3. Et Nos tetigimus sup.
50 hoc lib. 2. cap. 2. ex num. 5. Id † erenim ad directam & ordinariam potestatem temporalem referendum est, non autem ad supremam, supereminentem, sive indirectam, quae, ut di-
51 ximus, cum spirituali † coniungitur, & legitimâ causâ existente, saeculares Principes & eorum Regna, & Imperia sibi subordinat.

Atque ita iidem ipsi, & plures alij
52 Doctores resolvunt, † Papam esse iudicem Principum non recognoscentium superiorem, maximè ubi materia peccati, vel aliquid spirituale concernens intervenit, ut probat Felinus per text. ibi in d. cap. novit num. 4. de iudicijs, cap. per venerabilem, qui filij sint legit. Guido Pap. in tract. de appellation. num. 7. & 81. Barrol. in l. si Imperialis num. 4. C. de legibus, Laelius Iordanus in tract. de Rom. sed. orig. cap. 12. num. 21. Petr. Gregor. lib. 13. de Repub. cap. 1. num. 20. Peña in director. Inquisit. 3. par. commen. 158. pag. 661. vers. *Praeterea Romanus.*

Et eum † praecipuum Caesarem appellar Baldus in l. 1. vers. *Tertiò nota*, D. de offic. Procur. Caesar, & in l. cùm in antiquioribus, num. 19. C. de iure deliber. inquit, quòd Papa non est sicut homines terreni, sed Princeps Regum terrae, & idem refert, & sequitur Gregor. Lop. in l. 4. tit. 5. part. 1. glos. 2. Petr. Gregor. lib. 47. Syntag. cap. 4. num. 11. & plures alij congesti à Valençuela d. monit. part. 5. num. 95. cum multis sequentib. & ex num. 232. ubi inquiunt, quòd est Dominus dominantium, & supremum culmen omnium dignitatum, & super omnes iurisdictiones, d. cap. solitę de maiorit. & obedient. cap. venerabilis, de praebend. cap. duo sunt, cap. si Imperator 96. distinct. cum alijs, quę latiùs tractemus in cap. sequenti ex num. 71. & expressius celebris text. in d. Extravag. unam sanctã de maiorit. & obed. ibi: *Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatẽ spirituali subijci potestati, &c.* 53

Quo iure saepèsaepius usa videtur sancta Romana Ecclesia, & Pontifices Summi, qui illam pro tempore gubernarunt. Nam ubi sibi expedire visum fuit, adversus Imperatores, Reges, & alios Principes sęculares, non solùm censuras Ecclesiasticas, sed materialem etiam gladium evaginarunt, illosque suis Regnis, & Imperijs privarunt, vel eorum administratione, & iurisdictione, quousque resipiscerent, prohibuerunt, ut apertè constat ex † multis exemplis, quae deduci possunt ex cap. Valentinianus, 55
cap. Adrianus 63. distin. d. cap duo, & cap. Constantinus 69. distin. c. Sacer-

doti-

dotibus 11. quæst. 1. glos. in cap. nullus, eâdem causa, & quæst. & in dict. cap. si Imperaror, verbo *Divinitus*, cap. si quis deinceps 17. quæst. 4. cap. alius 15. quæst. 6. cap. hortatu 23. quęst. 8. cap. scelus 2. quæst. 1. cap. nos si incompetentet 2. quæst. 1. cap. venerabilem de elect. dict. cap. novir, de iudicijs, cap. per venerabilem, & cap. causam quæ, el 2. qui filij sint legit. cap. grandi de supplend. neglig. Prælar. cap. ad Apostolicæ de re iudic. cap. unico de Schismat. lib. 6. glossa verb. *Vrbano*, in Clement. 1. de reliq. & venerat. Sanctor. & ex innumeris alijs, quę non gravaremur ex omnimoda historia, & chronologicis observationibus promere, & lato calamo recensere, † nisi id ante
56 Nos diligentissimè præstitissent omnes ferè auctores suprà relati, & præcipuè Ioan. Lop. Palac. Rub. dict. tractat. de obten. Reg. Navar. 2. part. §. 6. & 7. Bermond. Choveron. dict. tractat. de publ. concubin. verb. *Et si Regali* ex num. 4. Turrecremata in sum. de Eccles. lib. 2. cap. 114. per totum, Albertus Pighius lib. 5. Hierarch. Eccles. cap. 14. & 15. Pert. Gregor. dict. lib. 15. Syntagm. cap. 1. ex num. 11. & lib. 26. de Republ. cap. 4 & 5. Pat. Molin. dict. tractat. 2. de iust. & iure, disput. 29. vers. 3. colum. 137. Illustriss. Cardinal. Bellarmin. lib. 2. de Rom. Pontific. cap. 19. & lib. 3. cap. 3. vers. *Hac opinio*, lib. 4. cap. 13. vers. *Deinde*, ubi latè agit de depositione Henrici IV. Imper. per Gregor. VII. factâ, & latius lib. 5. cap. 8. per totum, ubi duodecim insignia exempla proponit, Simancas dict. titul. 45. ex num. 25. Ayala de iure & officio belli, lib. 1. cap. 2. num. 27. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 17. cap. 3. & 4. per totum, & in dict. tractat. de iure Ecclesiast. libert. & potest. lib. 6. cap. 12. & de Italiæ statu contra Machiavel. lib. 3. cap. 5. & 6. Anastas. Germon. dict. lib. 3. de sacrot. immunit. cap. 13. ex num. 27. ad 50. Ioan. Botetus in relat. univers. 2. part. lib. 4. ubi agit de Romano Pontifice, ex pag. 234. Rutilius Benzonius de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10. pag. 57. & 58. Salas dict. tractat. de legibus, quęst. 95. disputat. 7. sect. 4. Angel. Matthæacius de via, & ratione iuris, lib. 1. cap. 34. num. 28. Valençuela dict. 5. part. ex num. 236. ad 258. Bobadilla dict. lib. 2. Polit. cap. 17. num. 5. Camill. Bortell. dict. tract. de præstan. Reg. Cathol. cap. 46. ex num. 110. & dict. cap. 47. ex num. 46. Peregrinus de iure fisci lib. 1. titul. 2. ex num. 5. larissimè Paramus omnino videndus, dict. lib. 3. de orig. Inquisit. quæst. 1. opin. 3. ferè per totam, ubi plurima exempla laboriosè congessit, Marta de iurisdict. 1. part. cap. 5. ex num. 15. & cap. 18. ex num. 5. & cap. 22. ex numer. 11. & cap. 23. per totum, Pat. Suarez in dict. defens. Fidei lib. 3. cap. 23. ex num. 1. & lib. 6. cap. 4. num. 17. & sequentibus, & in tractat. de Fide, dispur. 20. sect. 3. à num. 21. & disput. 22. sect. 8. num. 2. & 7. Calistus Remirez dict. tractat. de lege Regia, §. 2. ex num. 44. & novissimus Seraph. Freitas d. cap. 6. ex num. 45. ubi post Bellarm. optimè refert, & refellit argumenta, quibus in contrarium pugnare videtur Guiller. Barclaius.

Estque † inter alia exempla illud 57
Iulij II. Roman. Pontific. valdè notandum, qui Ioannem Navarræ Regem, & ipsius coniugem Schismaticos declaravit, & Regno privavit. Quâ occasione, & alijs à Catholico Rege Ferdinando Quinto occupatum fuit, ut ad longum recensent Platina, Illescas, & alij in vita eiusdem Iulij, Antonius Nebrissens. de bello Navarriensi lib. 1. cap. 2. & 3. Palacius Rub. dict. tractat. de obtent. Reg. Navarr. Garibai in compend. histor. 2. part. lib. 20. cap. 15. & 3. part. lib. 29. cap. 4. & sequentibus,

Pineda in Monarch. lib. 27. cap. 8. §. 3. Borrellus d. cap. 46. ex num. 102. & dict. cap. 47. num. 69. Valençuela sup. num. 255: & Nos latiùs sup. hoc lib. 2. cap. 20. num. 63.

58 Et † memoriâ nostrâ Pius V. fœlicis recordationis anno 1569. per suã constitutionem, quæ incipit: *Regnans in excelsis*, Angliæ Regnum, ob Isabellę Reginæ detestabiles hæreses, & errores, ab ea ademit, & Christianis Principibus illud debellandi, & occupandi potestatem fecit. Et posteà Sixtus Quintus anno 1588. de eodem Regno, ac Brittonum, Philippum II. Regem Hispaniæ Catholicum investivit, ut tradunt Sanderus de orig. & progress. Schism. Ang. lib. 1. Germon. ubi suprà num. 41. Bobadilla num. 5. vers. *I en estos tiempos*, & Camill. Borrell. dict. cap. 46. num. 189. & seqq.

59 Neque † Pij, & Christiani Principes iniquo animo hanc Romanæ Ecclesię supremam auctoritatem fer-
60 re debent, cùm † Aurelianus Imperator, licèt à Religione Christiana abhorrens, Romani Pontificis prærogativam agnoverit, ut tradit Euseb. Cæsariens. lib. 7. hist. Eccles. cap. 26. Ruffin. lib. 7. cap. 30. Alanus Cop-
61 pus dialog. 1. cap. 8. pag. 53. Et † reverâ maius imperio sit submittere legibus Principatum, l. digna vox, C. de legibus, ipsaque temporalis dignitas hoc modo maiora incrementa recipiat, ut terigimus sup. num. 33. & latè prosequitur Tho. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 20. c. 8. & seqq. & lib. 21. per totum, & in tract. imperia pendere à virtutibus.

62 Præsertim, † cùm propter malitiam temporum, experientia clamet, non solùm utiliter, sed etiam necessariò, & ex singulari Dei providentia, hac temporali iurisdictione, & coërtione donatos esse Pontifices, ut præclarè advertit Bellarmin. dict. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 9. qui

ita † respondet dubitationi Othonis 63
Frisingensis in prologo ad lib. 4. Chronic. suorum, dum dixit: *Utrùm Deo magis placeat Ecclesiæ suæ, quæ nunc cernitur exaltatio, quàm prior humiliatio, prorsus ignorare me profiteor: videtur quidem status ille fuisse melior; iste fœlicior; assentior tamen Romanæ sedi, quam super firmam petram ædificatam non dubito, credenda, quæ credit, licitè possidenda, quæ possidet, &c.*

Idem † quoque pluribus exemplis 64
ostendit Bapt. Fulgosus lib. 1. memorab. cap. 1. de cultu Religionis, in cuius initio sic habet: *Huc accedit, quòd multi Reges, Imperatoresque ipsi, Regno, atque Imperatorio honore digni non creduntur, quos Religiosè Sacerdotes non unxerint, quin posteà quàm assumpto diademate in Regno, aut Imperio confirmati fuere, si Ecclesiam hæresi, aut alio modo læserint, à Pontificibus regnandi, imperandique iure priventur, plurisque apud Christianos populos Religio, Pontificiaque voluntas, quàm arma ipsa, atque Regum Maiestas habita est, &c.* Et alia adducit lib. 6. cap. 3. de severitate, fol. 200. & sequentibus. Quæ eò magis adnotanda sunt, quòd ipse idem auctor lib. 2. cap. 1. de priscis institutionibus, fol. 60. sui veluti immemor, eosdem Pontifices Romanos taxare videtur, quòd opibus & maiestate præfulgeant: *Studiumque principalis nominis, sanctissimæque appellationis, item pedum deoscalationes, etiam à Regibus, & Augustis, factas, admittant, & prima nomina, à satis humilibus primordijs incœpta, in militarem, atque tyrannicam potestatem transtulerint, quæ Principum ignavia diu ferendò incorrigibilia effecit.* Et alia similia habet lib. 9. cap. 5. de superbia, fol. 329. quæ vel delenda sunt, vel cautè legenda.

(.†.)

SVMMARIVM Capitis XXIII.

1 Pontifex an possit de provincijs infidelium disponere, iterum in disputationem adducitur.

2 Papæ potestatem non extendi ad infideles, qui nunquam de Ecclesiæ gremio fuerunt, multi Doctores tenent, qui latissimè recensentur.

3 Infideles per Papam quibus in causis puniri, & iudicari possint, ex sententia Covar. & aliorum.

4 Ambrosius Catherinus vocat nimis simplices, & adulatores Papæ eos, qui illũ totius Orbis dominum faciunt.

5 Alexander VI. ex sententia Episcopi Chiapensis, Acosta, Caietani, Soti, Victoriæ, Cordubæ, Bellarmin. Bañez, Valenciæ, Molinæ, & aliorum, quorum dicta specialiter ponderantur, solùm cõcessit Regibus Catholicis curam cõversionis, & protectionem Indorum Novi Orbis. Sed contrarium ex num. 63.

6 Alexandri VI. bullam, & concessionem erroris nota sugillat Gregorius de Valencia.

7 Pat. Fran. Coello ex quæstore Limẽsi, Societatis Iesu Presbyter admodum religiosus, & eruditus, laudatur.

8 Pat. Ioan. de Salas summarium, in Indice parum cautè scriptum, notatur.

9 Michaël Salon nunquam dixit, Reges nostros NovumOrbem tyrannicè possidere.

10 Hæretici passim rident, & mordent Alexandri VI. concessionem.

11 Atabaliba Peruanorum Rex quid respondisse dicatur legatis Caroli V. Imp. ei Alexand. VI. donationẽ intimãtibus?

12 Alexandri VI. donationem hæreticus quidam umbratilem appellat.

13 Auctor libri, cui titulus: Mare liberũ *latè, & liberè in eandem Alexãdri VI. donationem debacchabatur, & quàm iustè idem liber prohibitus sit.*

14 Hæreticorum deliria notanda sunt, ut illis respondeatur.

15 Papæ iurisdictionem temporalem in toto Orbe nullibi pobari, plures affirmant.

16 Infidelium personæ, & bona ex sententia multorum non solùm in temporalibus, verùm neque in spiritualibus Papæ subduntur.

17 Ovium nomine, quæ Petro à Christo commissæ sunt, fideles tantùm intelliguntur.

18 Infidelium respectu Christus Petro, & eius successoribus solùm curam prædicationis præcepisse videtur.

19 Papa diverso modo officio suo uti debet inter fideles, & inter infideles.

20 D. Paul. 1. Corinth. 5. nullam omnino iurisdictionem Ecclesiæ adversus infideles concedere videtur.

21 Ecclesiæ membra sunt soli viatores fideles.

22 Baptismus est ianua, qua Ecclesiam ingredimur, & Christi, & Ecclesiæ membra efficimur.

23 Pontificis auctoritas, & potestas non potest esse maior quàm Christi, cuius Vicarius est.

24 Subrogatus non potest esse maioris potentiæ, quàm is, in cuius locum subrogatur.

25 Christus Dominus in quantum homo non habuit temporalem totius mundi dominationem, ex communi multorum sententia, qui referuntur, num. 30.

26 Ieremiæ locus cap. 22. vers. 3. de Regno Ieconiæ loquens, perpenditur. Et num. 32.

27 Christus noluit exercere officium divisoris inter fratres.

28 Regnum suum non esse de hoc mundo, quo sensu Christus Pilato responderit. Et num. 33. & 41.

29 Christus, & Apostoli paucarum rerum dominium habuisse dicuntur.

31 Divi Augustini, Hieron. Ambros. Basilij, Bernardi, & Theophylati loca expẽduntur, temporale dominium Christi negantia.

34 Christo ut homini, excellens quoddam

dominium temporale, quidam ex dono, sive virtute unionis attribuunt.

35 Christus nō transtulit in Ecclesiam, & eius Vicarium ea, quae sibi excellenter, sive eminenter concessa fuerunt.

36 Consequentia haec nō semper valet: Hoc potuit Christus in quantum homo, ergo & eius Vicarius.

37 Pontifices etsi haberent temporalem iurisdictionem, ea uti non deberent.

38 Christus Dominus non abstulit dominia hominum, etiam peccatorum, & tyrannorum.

39 Christus iussit, tributa Caesari solvi, Principibus obediri, & materiali gladio uti noluit.

40 Sedulij Paschalis Hymnus expenditur, in Epiphania ab Ecclesia cantari solitus.

41 Divus Augustinus eleganti paraphrasi ostēdit Regnum Christi non esse de hoc mundo.

42 Pontifices ipsi spiritualem potestatem à temporali saepè secernunt, & illam tantùm sibi competere tradunt.

43 Cap. quo iure, & cap. quoniā 8. distin. expenduntur.

44 Cap. cùm ad verum, & cap. duo sunt, dist. 96. & cap. nos si incompetenter 2. q. 7. ponderantur, & illustrantur.

45 Cap. solitae de maiorit. & obed. cap. per venerabilem, & cap. causam quae, qui filij sint legit. cap. novit de iudicijs, & cap. tuam de ordin. cognit. cap. si duobus, §. denique de appellation. perpenduntur.

46 Appellatio ad Papam non fit in causis temporalibus ex consuetudine totius Christianismi.

47 Cap. convenior 23. q. 8. cap. inter haec 33. quaest. 2. cap. Imperium distinct. 10. expenduntur.

48 Hosius Cordubensis qualiter Imperatorum, & Pontificum potestatem distinguat?

49 D. Bernard. temporalem iurisdictionem Regibus terrae relinquendam docet, & alienam à Romano Pontifice vocat.

50 Opinionem affirmativam in proposita temporalis potestatis Romani Pontificis quaestione Auctor ut veriorem, & communiorem amplectitur.

51 Pontifex Romanus de omnibus Regnis, etiā ab infidelibus possessis, ex iusta causa disponere potest.

52 Bartoli doctrina refertur, & probatur, qui Pontifici tribuit facultatem concedendi terras, & insulas infidelium.

53 Auctores plurimi referuntur, & expenduntur, qui Papae dominium, & iurisdictionem etiam in Provincijs & Regnis infidelium agnoscunt.

54 Infideles, Iudaei, & Idololatrae non habent verum dominium, & eorum bona pertinent ad Ecclesiam, quae ratione publica utilitatis potest illos privare iure suo, quia illa habent ut peculium.

55 Belli contra infideles suscipiendi auctoritas maximè penes Pontificem residet.

56 Doct. Marta graviter invehitur contra negantes absolutam Papae iurisdictionem in temporalibus, & eorum argumentis respondet.

57 Thom. Bozius Eugubinus constantissimè defendit absolutam Papae iurisdictionem in temporalibus, & hanc sententiam communem Theologorum appellat.

58 D. Thomae verba notabilia adducūtur pro asserenda temporali dominatione Pontificis.

59 Henricus de Gandavo utramque iurisdictionem Papae concedit, & spiritualē architectonicam facit.

60 D. Antoninus iurisdictionem Papae ad puniendos, & deponendos infideles violantes legem naturae, ut rem indubitatam agnoscit.

61 Rodericus Sanctius Episcop. Zamorensis apertè tribuit Papae universalem potestatem in spiritualibus, & temporalibus, & eam pluribus Scripturae locis confirmat.

62 Calistus Remirez supremam potestatem Papae in temporalibus, etiam

ad

acceperit Iosephus Iudaeus, ibid.
100 Sibyllae agnoverunt dominiū, & Regnum Christi.
101 Virgilius, quod de dominio, seu Regno Christi Sibyllae praenuntiarant, ad Augustum Caesarem adulatoriè tradu-xit.
102 Christus in quantum homo, an, & qualiter omnipotens dici potuerit?
103 Christi dominatio temporalis non solùm creationis, verùm & redemptionis titulo nititur.
104 Christus Regnum suum temporale Ecclesiae, & Pontifici communicavit.
105 Christi, & Ecclesiae idem est Regnum.
106 Ecclesia sancta Dei sponsa est.
107 Sponsae negandum non est quod sponso conceditur.
108 Christus, & Ecclesia unum corpus, & unam vocem constituunt, & insignis ad id Divi Augustini locus.
109 Papa ex opinione Scoti Vicarius est Christi, etiam in quantum fuit Dominus mundi.
110 D. Petr. Chrysolog. omnem Christi potestatem, & dominationem in Ecclesiam translatam fatetur.
111 Ecclesiae gubernatio perfectè ordinata non esset, si Pontifici omnes Principes non subessent.
112 Monarchicum Imperium omnium optimum, & convenientissimum semper est iudicatum.
113 Pontificis universalis potestas in temporalibus multis iuribus comprobatur.
114 Ieremiae vaticinium cap. 1: Ecce constitui te, &c. de Pontifice Romano omnes Patres accipiunt, & eius interpretatio.
115 Infideles etiam ad Ecclesiae gubernationem spectant. Et num. 141.
116 Cap. 1. distinct. 21. cap. omnes 22. distinct. & alia similia expenduntur.
117 Cap. solitae de maiorit. & obed. explicatur.
118 Cap. per venerabilem qui filij sint leg. ponderatur, & illustratur.
119 Extravag. unā sanctam, de maior. & obed. latè explicatur, & exornatur.
120 Gladium spiritualem, & materialem Ecclesiae competere, quibus rationibus Bonifacius IIX. evincat.
121 Bonifacius IIX. magnam partem extravag. unam sanctam ex dictis D. Augustini, & Bernardi desumpsit.
122 Papa ex sententia D. Thomae utriusque potestatis apicem tenet.
123 B. Ignatius à Loyola plura piè, & doctè notavit de utraque potestate Pontificis in epistola ad Regem Abyssinorum.
124 Eliachim fuit typus Romani Pontificis.
125 Clavium traditio est signum pleni, & absoluti dominij.
126 Extravagans Meruit, de privilegijs edita per Clemen. V. an in aliquo derogaverit extravag. unam sanctam.
127 Lex, etiam si corrigatur, rationes tamen eius aeternae, & immutabiles sunt.
128 Bella quemadmodum iusta censeri solent, si à Deo, ita si à Pontifice praecipiantur.
129 Pontificis auctoritate bellum iustè moveri potest adversus infideles, & in eo capta licitè retinentur.
130 Apostolica Sedes solita est, infidelium provincias Principibus Christianis cōquirendas, & possidendas concedere.
131 Baldi notabilis doctrina refertur circa concessionem terrarum infidelium.
132 Infidelium provincias, non solùm ubi anteà Christianorum fuerunt, sed etiam noviter repertas, & nunquam à Catholicis occupatas, Pontifex concedere potest sub ea conditione, si capiantur.
133 Hostium terras, aut bona ante victoriam dividere, imprudentiae tribui solet.
134 Conditionem victoriae, & spoliationis hostium expectare, nullam turpitudinem continet.
135 Cap. Abbate sanè de re iudicata, lib. 6. expenditur, & illustratur.
136 Ecclesia, quae nondū constructa est, benè potest donari, collata cōditione in tēpus, quo iam fuerit aedificata.

137 *Anastas. Germonij, & Franc. Vargas notabilia verba referuntur circa magnam Pontificis potestatem, in concedendis quibuslibet infidelium provincijs.*

138 *Pontificis temporalem potestatẽ nullo certo testimonio niti, falsum est.*

139 *Infideles, ob solam infidelitatem, & idololatriam, ad iudicium Ecclesiæ pertinere, plures tradunt.*

140 *D. Paul. locus 1. Corinth. 5:* De ijs qui foris sunt, *explicatur.*

141 *D. Ioan. locus:* Pasce oves meas, *exponitur cum Innocen. Roffensi, Leontio, Bernard. Theophyl. & alijs, quorũ verba citantur. Et num. seqq.*

142 *Ovium nomine apud D. Ioan. infideles etiam designantur: & qualiter ij ad Ecclesiæ curam pertineant?*

143 *Pascere in sacra Scriptura sæpè idem significat, quod gubernare.*

144 *Reges Pastores populorũ sæpè appellantur, & quare?*

145 *Psalm. 77. & 79. versus exponitur.*

146 *Christum in quantum hominem temporale dominium habuisse, verius est, quamvis eo uti noluerit.*

147 *Christus Dominus aliquibus in casibus temporalem iurisdictionem exercuit.*

148 *Regnum suum non esse de hoc mundo, quo sensu Christus Pilato responderit? Et num. 160.*

149 *Christus se Regem appellari sæpè passus est.*

150 *Christus Lucæ 12. cur noluerit esse iudex inter fratres de hæreditate certantibus?*

151 *Extravaganti Cùm inter nonnullos, & quia quorumdam, & exijt, qui seminat de verb. signif. explicantur.*

152 *Christus paupertatem in se, & Apostolis affectavit, & eâ sola mundum vincere voluit.*

153 *Ecclesiæ communicavit Christus potestatem temporalem, quam habuit, etiam si excellenter in eo consideretur. Et quare.*

154 *Finis ultimi cura ad quem pertinet, subijciuntur reliqui, qui curam habent finium antecedentium.*

155 *Potestas temporalis à Christo in Ecclesiam translata non fuit nuda, & inefficax.*

156 *Apocalypsis cap. 2. verba exponuntur cum Divo Augustino, & Baronio.*

157 *D. Epiphanius quibus verbis explicet Regiam dignitatem in Ecclesiam simul cum Sacerdotio translatam.*

158 *Christus post resurrectionem magis plenè, & absolutè vocari potuit Dominus temporalis totius mundi.*

159 *Christus post resurrectionem D. Petro clavium potestatẽ, & Ecclesiæ oviũ curam commisit.*

161 *Iurisdictio temporalis regulariter distincta est ab spirituali, & una alteram iuvare debet.*

162 *Iura, quæ docent potestatem temporalem ab spirituali distingui, non negant, quin utraque in Pontifice dari possit.*

163 *Summus Pontifex secundùm Baldum est iudex ordinarius totius mundi, & concurrit cum quolibet ordinario.*

164 *Appellare ad Papam à sententijs iudicum, vel Principum sæcularium, an, & quando liceat?*

165 *D. Bernardus benè concedit Papæ sæcularem iurisdictionem; monet tamen, ut eam per alios exerceat.*

166 *Gladij duo, Christo ab Apostolis oblati, quid designarint, secundùm D. Bernard. & alios.*

167 *Papa regulariter etiam in temporalibus habet auctoritatem; Imperatores verò, & Reges potestatem, & exercitium.*

168 *Solis & Lunæ similitudo qualiter applicetur potestati Pontificiæ, & Regiæ.*

169 *Ecclesia Monarchiam propriam constituit, quæ dicitur Regnum Apostolorum.*

170 *Iuribus, quæ Papæ negare videntur potestatem temporalem, qualiter respon deri possit? remissivè.*

171 *Cap. Novit de iudicijs, historia & explicatio, remissivè.*

172 *Feudalis causæ cognitio, & iurisdictio*

feudi domino competit, etiam contra personas Ecclesiasticas.

173 *Feudum, qui ab altero habet, & recognoscit, etiam si sit supremus Princeps, ab eo super feudalibus debet iudicari, & quare?*

CAPVT XXIII.

De eodem titulo, & magis peculiari Pontificiæ potestatis in concedendis Regnis, Provincijs, & bonis infidelium disputatione.

His ITA breviter, & generaliter (sed opportunè, ut arbitror) de temporali dominatione, & potestate Romani Pontificis prænotatis, superest adhuc, ut specialibus, & magis in nostræ quęstionis terminis inquiramus, † an etiam illam exercère possit in Regnis, personis, & provincijs infidelium, qui nunquam Ecclesiæ nomen dederunt? Video quippe in hoc alteram litem consurgere ex litis primæ materia, ut aliàs dicitur in l. terminato, C. de fruct. & lit. expens. Nam omissis duabus illis prioribus absurdis, & damnatis eorum sententijs, qui nullam temporalem iurisdictionẽ Pontifici tribuunt, vel eam ad Ecclesiæ terras dumtaxat restringunt; si tertię opinionis auctores sequamur, sub absoluta illa, & universali potestate, quam in eius persona constituunt, nihil planè exclusum videtur. Si verò quartę sectatores audiamus, qui solã indirectam, sive supremam, & spiritualì deservientem agnoscunt; magis cõmuniter sentiunt, non posse eum Reges, & populos infideles suis Regnis, bonis, & dominijs privare, vel alijs Principibus Christianis, etiam sub prętextu Religionis, absolutè concedere, ut eosdem infideles bello subijciant, & in suam ditionem, & potestatem deducant. Sed præstat, ut utriusque partis fautores, & præcipua argumenta, quibus nituntur, breviter expẽdamus, & quænam magis probari debeat, exactiori iudicio consideremus.

ET † à negativa initium dicendi capientes, eam sequi videntur Innocent. Ioan. Andr. & plurimi alij, quos sup. hoc lib. cap. 10. ex num. 41. citavimus, dum docent, infideles ob solam infidelitatem, vel quòd de Ecclesiæ gremio non sint, suarum rerum dominio privatos, vel privandos non esse. Et expressè de Papæ potestate, & dominatione loquentes, & quòd non extendatur ad provincias infidelium, neque in eis, vel de eis quidquam disponere possit, Ancharran. in dict. reg. peccatum, vers. *Sed hic quæro*, Ioan. Parisiens. de potest. Regia, & Pap. cap. 12. & seqq. Turrecremata in sum. de Eccles. lib. 2. cap. 113. Caietan. in 2. 2. quæst. 66. art. 8. vers. *Circa primum*, Anton. Cordub. de potest. Reg. quæst. 85. Henric. quodlibeto 6. quæst. 23. Driedon. de libert. Christ. lib. 1. cap. 15. & 16. & lib. 2. cap. 2. VValdens. Durand. Sanderus, Sebastian. Medices, & alij in cap. præced. num. 45. relati. Victoria in relect. 1. de potest. Eccles. quæst. penult. proposit. 5. Albert. Pighius lib. 5. Eccles. Hierarch. cap. 7. & 14. Maior in 4. distinct. 24. quæst. 3. Sotus in eod. 4. distinct. 1. quæst. unica, art. 10. pag. 272. Navarr. qui Alvarum Pelagium contrarium asserentem graviter notat, in cap. novit de iudicijs notab. 3. num. 58. & sequentib. Covar. dict. reg. peccatum, §. 9. num. 6. vers. ult. & §. 10. num. 4. vers. *Nec item*, † ubi apertè docent, in eos, qui nondum Catholicam Fidem per baptismum susceperunt, id solum ius habere summũ Pontificem, ut illis prædicari faciat legem Evangelicam, non tamen iurisdictionem nec spiritualem, nec temporalem nisi ea ex parte, qua earum

Marginal numbers: 1 (left, beside "mus, † an etiam illam"); 2 (right, beside "ET † à negativa"); 3 (right, beside "ult. & §. 10.")

usus necessarius sit, ne Christianæ religioni iniuria ab infidelibus fiat, Menchaca lib. 1. controvers. illust. cap. 21. num. 2. & cap. 24. Balthas. Ayala de iure & offic. belli lib. 1. cap. 2. num. 29. Cardin. Bellarmin. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. & seqq. Molina de iust. & iure tract. 2. disput. 29. Pat. Suarez in 3. part. tom. 1. disput. 48. sect. 2. & in defens. fidei lib. 3. cap. 8. num. 4. & in tract. de charit. disput. 13. sect. 5. num. 4. Paramus dict. lib. 3. de orig. Inquisit. quæst. 1. opin. 2. num. ult. & opin. 4. num. 4. & 16. Ioan. de Salas, qui alios plures recenset in tract. de legib. quæst. 95. disput. 7. sect. 4. num. 30. &

4 32. Et † adeò securus in ea residet Ambros. Catherin. in comment. epist. ad Roman. ut scribere ausus fuerit, nimis simplices, vel Papæ adulatores esse, qui aiunt, ad eum de iure pertinêre omnem totius Orbis dominationem, etiam temporalem.

5 Et specialiter † de hac concessione Indiarum Occidentalium tractantes, quam Alexan. VI. Hispaniæ Regibus fecit, & quòd eius virtute plenũ & absolutum Imperium in provincijs Barbarorum acquirere nõ potuerint, sed tantùm ius quoddam, ut eosdem ad Fidem Catholicam, & mores Orthodoxos per idoneos Evangelij ministros adducerent, adductos protegerent, apostatantes, vel turbantes punirent, & reliqua ad hunc finem conducentia superiori curâ, & administratione dirigerent, simulque alios Principes in eisdem novis regionibus negotiari volentes expellerent, post longã disputationem resolvunt Episcopus de Chiapa in peculiari huius argumenti libello, cuius inscriptio est: *Tratado cõprobatorio del Imperio soberano, i Principado universal, que los Reyes de Castilla i Leon tienen sobre las Indias.* Et in Apologia contra obiectiones Sepulvedæ, replicat. 12.

Caietanus, & Domin. Sotus ubi sup. Mag. Victoria in 1. relect. de Indis ex num. 26. & in 2. ex num. 1. Gregor. Lopez in dict. l. 2. titul. 23. part. 2. glos. magna, col. 5. & 6. qui, licèt dubius, & anceps, Victoriæ verba transcribit, & tandem in hanc partem inclinare videtur.

Ioseph. Acosta lib. 3. de procur. Indor. salut. cap. 2. & 3. ubi inquit, non oportere falsos titulos comminisci; & Catholicis nostris Regibus, respectu Indorum, solùm ius curę, & administrationis spiritualis competere, ita ut Indi de commoditatibus, ac dominatu suo non pellantur, nisi quatenus iniurij fidei, & suis perniciosi deprehẽdantur.

Anton. à Corduba in quæstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 4. per totum, Domin. Bañez in 2. 2. quæst. 8. art. 10. vers. *Arguitur tertiò*, col. 531. ubi concludunt, quòd Alex. VI. non potuit dare Regibus Catholicis amplius, quã ipse habebat super eas nationes. Ac proinde cùm Papa non sit dominus temporalis totius Orbis, nisi in ordine ad gubernationem spiritualem, id tantùm eis concessit, ut essent executores, temporali quadam potestate à se concessâ, non ad destruendos Indos, & spoliandos, sed ut amoverent impedimenta, quæ Barbaræ nationes opponerent contra Evangelij prædicationem, & similiter concessit, & potuit concedere, ut si converterentur ad Fidem Barbari illi homines, Reges Hispaniæ essent illorum tutores, & haberent erga illos Cæsaream quandam potestatem, quam habet Imperator modò circa quosdam Principes, & Reges. Non autem dedit potestatem, ut deponerent Reges Indorum, & alios de novo crearent, nisi fortè in casu, quo Reges iniquè agerent contra fideles subditos sibi.

Bellarmin. dict. cap. 2. in fine, ubi cùm docuisset, Papam non habêre aliquam potestatem in infideles, neque unquam eâ usum esse, subdit, quòd si adversarij urgeant, dicentes Alexan-

drum

drum VI. divisisse Orbem nuperrime
inventum Regibus Hispaniæ, & Lusi-
taniæ: *Respondendum est, non eo consilio
id factum, ut Reges illi proficiscerentur ad
debellandos Reges infideles Novi Orbis,
& eorum Regna occupanda, sed duntaxat,
ut eò adducerent Fidei Christianæ prædi-
catores, & protegerent, ac defenderent,
tum ipsos prædicatores, tum Christianos
ab eis conversos. Et simul ut impedirent con
tentiones; & bella Principum Christia
norum, qui in illis novis Regionibus nego-
tiari volebant.*

Gregor. de Valencia 3. tom. con-
trovers. Theolog. disput. 1. quæst. 10.
punct. 7. col. 398. vers. *Ad secundum,*
6 ubi, † quod amplius est, sic scribere au
det: *Alexander autem VI. (si in eo facto
particulari ad Reges illos tantùm, & ad
insulas illas pertinente non erravit) solùm
concessit illis Regibus ius quoddam super-
intendentiæ & patrocinij in infideles il-
los, postquàm debito modo essent ad Fidem
conversi. Nec enim potuit infideles illos do
minio suo privare, propterea solùm; quòd
essent infideles, &c.*

Et idem eisdem ferè verbis obser-
vant Molina d. disput. 29. col. 140. &
disput. 35. col. 191. vers. *Illud dicam,*
Eman. Roder tom. 1. quæst. Regulat.
quæst. 45. art. 2. Ludov. Torres de fide
quæst. 10. art. 11. disput. 52. dub. 1. col.
646. Pat. Suarez in eod. tract. disput.
18. sect. 2. num. 7. col. 284. Ludo. Para
mus d. opin. 4. num. 20. & 21. novissi-
mus Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap.
7. & cap. 9. n. 2. & c. 12. ex n. 1. ad 8.

7 Et † eruditissimus pariter, ac reli-
giosissimus vir Pat. Franciscus Coe-
llus, qui postquàm in Academia Sal-
manticensi togâ nobilissimi Collegij
maioris Conchensis cõdecoratus fuit,
& publici antecessoris munus exer-
cuit, in hoc gravissimo Senatu Limen
si pluribus annis summa cum laude, &
approbatione integerrimum quæsto-
rem criminum egit, & tandem sibi vi-
vere cupiens, vanis mundi curis, & ho
noribus libello repudij dato, Religio-
ni Societatis IESV se piè devovit, &
consecravit, ubi anno 1622. fœliciter
requievit, in tract. manu scripto, quem
pio, & gravi stylo contra alium Fr. Mi-
chaëlis ab Agia in favorem, & defen-
sionem Indorum elucubravit, n. 118.
& num. 158. & seqq. ubi hanc etiam
fuisse, & esse Regum nostrorum mentẽ
ex aliquibus eorum provisionibus, &
schedulis coniectatur.

Pat. quoque Ioan. de Salas d. tract.
de legib. quæst. 95. disput. 7. sect. 4. n.
29. & num. 31. vers. *Ad illud*, pag. 123
eandem sententiam tanquam veriorẽ
admittit. Qui † etiam, quòd magis 8
est, in indice eiusdem tractatus verb.
Indi insulani, ita scripsisse comperitur:
*Indi insulani per tyrannidem sunt redacti
ad dominium Regis Hispaniæ.* Sed id cau
te legendum est, & ab aliquo Gallo
typographo, parum Hispanis affecto,
adiectum esse videtur. Nam auctor id
neutiquam dicit in loco, qui ibi cita-
tur, nempe quæst. 96. disput. 10. sect. 3.
num. 14. pag. 227. Sed potius † Mi- 9
chaëlem Salonem reprehendit, eò
quòd in 2. 2. quæst. 60. art. 6. assertion.
4. vers. *Denique*, supposuisse videatur,
Regem Hispaniæ etiam nunc tyranni
de Regna illa obtinere. Quod quidem
ipse etiam Salon minimè tradit; sed
imò contrarium sentiendo, quærit:
*Vtrum si ita res haberet, ut Indi insulani
per tyrannidem essent redacti ad dominiũ
Regis Hispaniæ, legibus eius obedire tene-
rentur?*

Hæretici † autem non verentur 10
passim in suis scriptis, impudentissi-
mis verbis, prædictam donationem ex
defectu potestatis ridere. Nam Hie-
ronym. Benzo in lib. 3. hist. Novi Orb.
cap. 3. qui habetur in 2. tom. histor. A-
mericæ, part. 6. pag. 12. narrat, † Ata- 11
balibam, Peruanorum Regem, cùm ei
ab Hispanis Alexandri VI. concessio
nota fieret, respondisse: *Pontificem in-
signiter fatuum, & impudentem esse, eo fa-
cilè prodi, quòd aliena tam liberaliter lar-
giatur*, ubi Hæreticus eius additiona

tor adiecit: *Quo iure, hæc dare potuit Papa, in qua nullum ius unquam habuit? Nisi forte, quia Christus cœli, & terræ hæres est, cuius bonus iste Pater Vicarius*
12 *est scilicet.* Et † in eadem parte, pag. 64. extat relatio expeditionis à Gallis in Floridam factæ, cui præfigitur argumentum, ubi hæc verba ponuntur: *Etsi enim nullo iure Hispani latissimas illas in Occidēte tum insulas, tum Indiæ continentis provincias, nisi forte umbratili Pontificis donatione, cuius ea*
13 *non sunt, possident, &c.* Auctor † quoque libri, cui titulus: *Mare liberum, sive de iure, quod Batavis competit ad Indicana commercia*, quem refert Freitas ubi supra, plura (ut audio) in eiusdem donationis, & Romanę Ecclesiæ contemptum inverecundè conscripsit: absolutè negans, cap. 3. & 4. ullam ei in terris, vel bonis infidelium potestatem competere; quæ tamen omnia meritò deleri iussa sunt in Catalogo librorum prohibitorum Illustriss. Cardinalis à Sandoval, anno 1612. in primo indice, pag. 77. & in secundo, pag. 55. & tetigi sup. hoc lib. cap. 1.
14 num. 48. Sed † hîc omittenda non fuerunt, ne quis (ut ille dixit) patientiam nostram in conscientiā ducat, & ut commodiùs illis obviam ire possimus, si tela, quibus petimur, agnoscamus. Nam iuxta D. Leonem in 1. concione Parænetica ad Fideles: *Magna est pietas prodere latebras impiorum, & ipsum in eis, cui serviunt, diabolū debellare.*

Pro cuius sententiæ cōfirmatione, omissis alijs levioribus argumentis, quę à prædictis auctoribus expenduntur, & præcipuè a Navarro, qui decem & septem, Marta, qui viginti duo congessit in d. tractat. de iurisdictio. 1. part. cap. 17. per totum. Primò cum
15 eisdem considero, † quòd cùm nullo iure, aut testimonio, vel sufficienti Ecclesię traditione probetur universalis Romani Pontificis per totum Orbem in temporalibus dominatio, vel iurisdictio, ut latè ostendunt Turrecremata, Victoria, Bellarmin. & alij ex sup. relatis: † ea quidem circa provincias, 16
& personas infidelium multo planius deneganda videtur, de quibus non solùm in [illegible]ralibus, verùm neque in spiritu[illegible]us cognoscere potest; cùm Petro, † & successoribus eius à Christo Domino ovium tantùm cura commissa fuerit, iuxta illud Ioan. ult. *Pasce oves meas*, quod de fidelibus omnes Ecclesiæ Patres interpretantur; nam infideles, oves non sunt, ut inquit Bellarmin. dict. cap. 2. in princip. Baronius in Parænesi ad Remp. Venetam, pag. 30. & Salas dict. sect. 4. numer. 29. Quorum † respectu solùm 18
dixisse, & præcepisse Apostolis Christus videtur Matth. 28. & Marci. ult. ut euntes, omnes gentes docerent, & baptizarent. Quæ verba non continent vim coactivam, vel dominativam illorum, sed divinæ tantùm institutionis, & pręcepti de baptismo recipiendo denuntiationem, cuius causâ, vel etiam ob solam infidelitatem dominio suarum rerum, quod naturali, & communi gentium iure eis competit, privati non possunt, ut latiùs disputavimus supra hoc lib. cap. 10. & seqq.

Vnde † D. Thomas, & communis 19
discipulorum eius schola, quam refert Paramus d. opin. 4. num. 4. & Molina d. cap. 29. col. 140. in fine, asserit, Papam, quod attinet ad spiritualia, habere amplissimam potestatē, à Christo sibi traditam, cuius vices gerit in terris; in Christianos quidem, ut sanctis legibus eos instituat, & iudicet, in infideles verò, ut illis Evangelium prædicet, vel prædicari curet; non autem, ut in illos aliquam dominationem, vel iurisdictionem exerceat.

Quam † Ecclesiæ expressè negat 20
Apostolus 1. Corinth. 5: *Quid enim mihi de his, qui foris sunt iudicare?* quod habetur, & de infidelibus, & Paganis, qui foris, id est, extra Ecclesiam sunt, intelligitur in c. omnis Christianus 11.

quæst.

quæſt.3.cap. multi. 2. quæſt.1. cap.1.
de conſtit.cap.gaudemus de divortijs,
cap.1. de homi.in 6.Concil.Trid.ſeſſ.
14.cap.12.cum multis alijs,quæ con-
geſsimus ſup.hoc lib.cap.14. ex num.
21. & in noſtris terminis expenditur
à Doctoribus ſuprà citatis, & à Gre-
gor. Lopez d. gloſ. magn. colum. ult.
verſ. *Sexta concluſio*, Navarro d. cap.
novit, notab.3.num.41.Covar.d.reg.
peccatum 2.part §.9.num.6. verſ.ult.
Salas dict. ſect. 7. num. 25. Paramo
opin.2. num.ult. & Suarez dict.tract.
de Fide, diſput.9.ſect.1.num.5.& 17.
21 ubi pluribus probat, † quòd Eccleſiæ
membra ſunt ſoli viatores fideles, &
baptizati.
22 Vnde † Eugenius IV. in Concilio
Florentino vocat baptiſmum ſpiritua
lem ianuam: *Per ipſum enim*, inquit, *mē-
bra Chriſti, ac de corpore efficimur Eccle-
ſia*, & D.Hieronym.in epiſt.ad Ocea-
num, alieni & extra Eccleſiam ſunt
Iudæi, Hæretici, atque Gentiles; de
quo etiam plura tradit Canus de locis
Theologicis lib.4.cap.2.

Secundò conſidero, quòd etſi
Romani Pontificis poteſtas, & au-
ctoritas maxima ſit, & toto animo
veneranda, totiſque viribus defen-
23 denda: † non tamen maior, & validior
eſſe poteſt eâ, quam Chriſtus Domi-
nus habuit, & exercuit, cuius Vicarius
& Petri ſucceſſor ipſemet Pontifex
appellatur, cap. licèt, & cap. quanto
de translat. Epiſcop. cum alijs tradi-
tis à Navarro d. notab.3. num.12. &
24 ſeqq. † iunctâ l.nemo plus iuris, l.ne-
mo plus commodi, l. in ijs 136.§. non
debeo, D.de regul.iuris, l.ſi eum, §.qui
iniuriarum, D.ſi quis caution.& pluri-
mis alijs, quæ de ſubrogatorum natu-
ra, & ſimilitudine congerit Tiraq. de
25 primogen. quæſt.40. ex num. 43. E-
verardus loco 93. Catellian. Cotta in
memorab.iur.verb. *Subrogatum*, Clau-
dius Pratus Gnoſeon general. iuris
lib.6.tit.9.cap.2.& Cardi. Tuſchus in
pract. concluſ.iur.litt.S.concluſ.756.

Atverò † Chriſtum Dominum ſe- 25
cundùm humanitatem, ſive in quan-
tum hominem, totius mundi Regem
non fuiſſe, neque temporalem eius
dominationem, aut iuriſdictionem ha-
buiſſe, & exercuiſſe, apertè probari
videtur † ex illo Ieremiæ cap. 22. 26
verſ.30. ubi loquens de Iechonia, ex
cuius ſemine Chriſtum fuiſſe D. Mat-
thæus cap.1.teſtatur, ait: *Hæc dicit Do-
minus, ſcribe virum iſtum ſterilem, virum,
qui in diebus ſuis non proſperabitur, nec
enim erit de ſemine eius vir, qui ſedeat ſu-
per ſolium David, & poteſtatem habeat
ultra in Iudà.*

Lucæ 12.verſ. 13. ubi, † cùm qui- 27
dam de turba Chriſto dixiſſet: *Ma-
giſter, dic fratri meo, ut dividat mecum
hæreditatem, ille dixit ei: Homo, quis me
conſtituit iudicem, aut diviſorē ſuper vos?*

Ioan.18. verſ.36. † ubi idem Chri- 28
ſtus à Pilato rogatus, an Rex Iudæo-
rum eſſet? Reſpondit: *Regnum meum
non eſt de hoc mundo: ſi ex hoc mundo eſſet
Regnum meum, miniſtri mei utique decer-
tarent, ut non traderer Iudæis: nunc autē
Regnum meum non eſt hinc.*

Et † extravagantibus Cùm inter 29
nonnullos, Quia quorumdam, & Exijt
qui ſeminat de verbor.ſignific. ubi ex-
preſsè affirmatur, Chriſtum, & Apoſto
los paucarum rerum dominium ha-
buiſſe.

Quibus & alijs teſtimonijs & argu-
mentis hanc opinionē defendūt, † & 30
magis cōmuniter à ſacræ Theologiæ,
& iuris Pontificij Doctoribus recipi,
tradunt Abulenſis ſup.Numer. cap.4.
q.11.& ſup.Matth. c.20.q.63. & cap.
21.q.3. Vvalden.lib.2.doctr.fid.art.3.
cap.76.& 77. Driedonus de dogmat.
Sacræ Script.lib.3.tract.1.cap.4. A-
dria.Finus lib.5.flagelli cōtra Iudęos,
cap.5.& 6.Iacob. Nanclārus in tract.
de Reg. Chriſti, titul.4. Ianſenius lib.
4.concord. cap.3. & 141. Franc. à
Chriſto in 3.Sent. diſt.4. quæſt. 6. de
Regno Chriſti, Alfonſ. à Caſtro lib.
4. contra hęreſes, verbo *Beatitudo*,

hæresi 3. Salmeron 3. rom. tractat. 10. num. 26. Victoria in d. relect. 1. de Indis num. 6. & 27. & de potest. Ecclesf. q. penult. à num. 15. Soto in 4. distinct. 25. q. 2. art. 1. & 4. de iust. & iure lib. 4. quæst. 4. art. 1. Ioan. Parisiensf. de auct. Reg. Pap. cap. 8. & 9. Menchaca lib. 1. controversf. illustr. cap. 21. numer. 2. Barthol. à Medina in 3. part. D. Thom. quæst. 59. art. 4. Domin. Bañez in 2. 2. in preambul. de dominio ad quæst. 62. quæst. 4. dub. 1. & seqq. Corduba d. q. 57. dub. 1. Cardin. Toletus in. d. cap. 28. Ioan. annot. 26. & 27. Benedict. Pererius lib. 8. in Daniel, non longè à fine, Bellarmin. dict. lib. 5. de Romano Pontifice cap. 4. & 5. Molin. dict. disput. 28. Fr. Alfons. de Mendoça Augustinianus in suis quodlibetis relect. de dominio CHRISTI, §. 14. & seqq. & esse veram, & magis piam, Sacræ Scripturæ, Patribus, & rationi cōsentaneam, seriò affirmat Gregor. de Valencia 4. tom. disput. 1. quæst. 22. punct. 6. & 3. tom. disput. 5. quæst. 1. punct. 1. versf. *Vbi tamen*, Pat. Suarez in 1. rom. 3. par. disput. 48. sect. 2. & in defensf. Fidei lib. 3. cap. 5. num. 15. & 16. & latissimè Michael Salon in 2. 2. quæst. 4. art. 4. Paramus de orig. Inquisir. dict. lib. 3. quæst. 1. opin. 4. ex num. 70. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utriusque Monarch. lib. 4. cap. 15. §. 4. & 5. & novissimè alios referens, & optimè hunc articulum tractans Par. Salazar in comment. Proverb. cap. 8. & Pat. Franc. Mendoça in comment. sup. lib. 1. Reg. cap. 2. num. 10. annot. 15. sect. 3. ex num. 1. ad 16. ubi differrè ostenduntur, neque hereditario, neque belli, aut electionis iure CHRISTVM in quātum hominem temporalem mundi dominum fuisse.

31 Quod † inter plures alios ex antiquis Ecclesiæ Doctoribus, quos latè recenset Bellarm. in recognit. ad lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 4. pag. 510. & seq. benè etiam ostendit D. Augustin. lib. 17. de Civit. Dei cap. 7. ubi inquit: *Populi Israël personam figuratè gerebat Saul, qui populus Regnum fuerat amissurus, Christo Iesu Domino nostro per novum testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.* Et tractat. 115. in Ioan. ubi explicās illud Psalm. 2: Ego autem constitutus sum Rex super Siō, ait: *Sed Sion illa, & mons ille non sunt de hoc mundo; quod est Regnum eius, nisi credentes in eum?*

D. Hieronym. lib. 4. sup. dict. cap. 2. Ierem. ubi † quærit, quomodo ibi nullus de stirpe Iechoniæ regnaturus pronunciétur, cùm tamē CHRISTVS, quē D. Matthæus Iechoniæ filium facit, dicatur ab Angelo habiturus sedem David? Et respondit: *Potest solvi; non sedebit quidem super thronum David vir, & homo, sed sedebit Deus, Regnumque eius non terrenum erit, & breve, sed perpetuum, & cœleste.* 32

Quod item eādem quæstione, licèt brevius expressit, D. Ambrosius lib. 3. sup. cap. penult. D. Lucæ ad finem, inquiens: *Non sæculari honore regnavit Christus, nec in Iechoniæ sedibus.* Et eod. lib. † cap. 3: *Qui dicit, non esse de hoc mundo Regnum suum, ostendit se esse supra mundum, ita Regnum eius erat in sæculo, sed suprà sæculum erat.* 33

Et D. Basilius in illud Luc. 1: Regnabit in domo Iacob, ait: *Nō in materiali sede David Dominus sedebit, sed sedem David appellat, in qua residet Dominus indissolubile Regnum.*

Cui mirè convenit D. Bernard. homil. 4. in Missus est, inquiens: *Dabit ei Dominus sedem David Patris sui, non typicam, sed veram, non temporalem, sed æternam, non terrenam, sed cœlestem*, & Theophylactus Lucæ 1. dum ait: *Sicut David sensibile Regnum suscepit, ita Christus spirituale*, & Lucæ 24. super illud Nos sperabamus, quia ipse esset redempturus Israël: *Expectabāt* (inquit) *Christum salvaturum, & redempturum populum Israël ab ingruentibus malis, & à servitute Romanorū, ipsum quoque credebant terrenum Regem fieri.* Et sup. illud

Matth. 20. ubi discipulis à CHRISTO priores sedes in Regno suo petêtibus respondit: Nescitis quid petatis, ait: *Quasi dicat, non est hoc, quod credistis, quòd sim corporaliter in Ierusalem regnaturus; sed omnia hac quæ scilicet ad Regnum meum pertinent, supra intellectum sunt.*

Et Nicol. de Lyra exponens illud Ioan. 28. Nunc autem Regnum meum non est hinc: *Id est* (inquit) *quantum ad temporalia ista quærenda. Nec obstat illud Psalm. 46. Rex omnis terræ Deus: nam dicendum est, quòd secundùm veritatẽ Divinitatis omnia sunt subiecta Christo: tamen quantum ad humanitatem in primo adventu suo non venit ad dominandum tẽporaliter, sed magis ad serviendum, & patiendum.*

34 TERTIÒ † facit, quia etsi aliorum Theologorum opinionem sequamur, qui mediâ viâ gradientes, negant quidem, CHRISTVM in quantum hominẽ habuisse Regnum temporale, propriũ, & humanum, sive interioris ordinis, quale est illud, quod singuli Reges formaliter habent: affirmant tamen, eminenter habuisse aliud Regnum excellens, & superioris ordinis, sibi à Deo super omnia creata plenè, & absolutè ex dono unionis concessum, quo caput hominum, & Angelorum ex natura rei eo ipso est constitutus; quoniam id dignitas, & excellentia CHRISTI hominis postulabat, ut constabit ex traditis à D. Antonin. 3. par. tit. 3. cap. 2. Almaino in tractat. de potest. Eccles. cap. 4. Turrecrem lib. 2. sum. de Eccles. cap. 116. & ex alijs, quos infrà

35 num. 90. citabimus. Adhuc † tamen negare possemus, hanc talem potestatem in Petrũ, & eius successores pertransijsse, cùm certissimum sit, dona illa, quæ in CHRISTO Domino excellenter, & eminenter considerantur, non solùm ubi temporalia, & naturalia respiciunt, verùmetiam ubi Ecclesiasticam, & spiritualem potestatem concernunt, in Pontificem translata non esse, ut in facultate instituendi Sacramenta, operandi miracula propriâ virtute, & in alijs exemplis ostẽdit D. Thomas lib. 3. de regim. Princ. cap. 10. in fine, & 3. part. cap. 64. art. 4. ad primum, Hostiens. in sum. de pœnit. & remission. quem ad hoc refert Gregor. Lop. d. l. 22. tit. 23. par. 2. glos. magn. col. 6. in princ. Navarr. d. notab. 3 num. 126. & 130. ubi † concludit, 36
hanc consequentiam non semper veram, & legitimam esse: Hoc potuit CHRISTVS, quatenus homo; ergo potest & Papa, quatenus eius Vicarius.

Et de eodem dono excellentiæ dominij temporalis super totum Orbem specialiter loquentes, Victoria de potest. civili 2. propos. in princ. Bellarm. d. cap. 4 §. adde, Sotus in 4. distinct. 1. quæst. 5. art. 4. dub. ult. Bañez d. art. 4. dub. 1. Molina dict. disp. 29. col. 141. Alfons. Mendoça dict. relect. de dom. CHRISTI, art. 2. Paramus d. opin. 3. num. 31. & opin. 4. num. 62. Ioan. Azorius 2. tom. institut. Moral. lib. 4. cap. 19. vers. *Quartò quæritur*, Suarez in defensione Fidei lib. 3. cap. 5. num. 17. & novissimus Calist. Ramirez de lege Regia Arag. §. 2. num. 25. & Seraph. Freitas d. tract. de Imp. Asiat. cap. 6. num. 67.

QVARTÒ † perpenditur, quòd etiã si daremus in Romanos Pontifices, 37
tanquam CHRISTI Vicarios, prædictam potestatem, & generalem dominationem temporalium Regnorum translatam fuisse, adhuc tamen eã uti non deberent, cũ † videamus CHRI- 38
STVM ipsum, cuius omnis actio, nostra est institutio, cap. significasti, ubi Abbas de elect. cap. qualiter & quando, el 2. de accusation. iura, & dominia Regnorum, & cæterarum rerum proprijs & antiquis possessionibus, etiam incredulis, peccatoribus, aut tyrannis neutiquam abstulisse, sed imò ea, quę obtinebant, singulis reliquisse, perinde ac si in hunc mundum non venis-

39 fet. Sic enim † Matth. 22. ea, quę erát
Cæsaris, Cęsari reddi præcepit, & Luc.
22. dixit: *Principes Gentium dominãtur
eorum, vos autem non sic*, & Ioan. 1. *Sicut
misit me vivens Pater, & ego mitto vos*,
& Ioan. 18. & Matth. 26. materiali gla
dio uti noluit, sed potius Petro iussit,
ut illum in vaginam converteret, ut
considerat glos. in cap. causam quæ,
qui filij sint legitimi. Et D. Paul. Rom.
13. Principibus vectigal, & tributum
esse reddendum admonuit, Titumque
docuit, Tit. 3. ut suadeat Christianis,
subditos esse Principibus, & potesta-
tibus; quod & Petrus præcepit, 1. Pet.
2. cùm dicit: *Subditi estote omni humanæ
creaturæ propter Deum; sive Regi, quasi
præcellenti; sive Ducibus tanquam ab eo
missis*; & paulò pòst: *Deum timete; Regẽ
honorificate*: iunctis alijs, quæ optimè ad
hoc idem congerunt, & expendũt Mo
lina d. disp. 28. col. 132. litt. E. Navar. d.
notab. 3. n. 63. pag. 101 in fine, Bellar-
mi. d. lib. 5. c. 2. & 3. Paramus d. opin.
4. n. 24. & alij relati à Freitas d. cap. 6.
40 num 60. Vbi † adducunt illud Sedulij
in Hymno Epiphaniæ ab Ecclesia sę-
pè repeti solitum:

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui Regna dat Cœlestia.

41 Quod † expressiùs etiã dixit D. Au-
gust. sup. Ioan. d. c. 28. relatus à Greg.
Lop. glos. mag. col. 5. in fin. dum scribit:
*Audite ergo Iudæi & Gentes, audi circũ-
cisio, audi præputium, audite omnia Regna
terrena, non impedio dominationem vestrã
in hoc mundo, Regnum meum nõ est de hoc
mũdo. Nolite metuere metu vanissimo, quo
Herodes ille maior, cùm Christus natus an-
nunciaretur, expavit, & tot infantes, ut ad
eum mors perveniret, occidit, timendo ma-
gis quàm irascendo crudelior. Regnũ, in-
quit, meum non est de hoc mundo. Quid vul
tis amplius? Venite ad Regnum, quod non
est de hoc mundo: venite credendo, & no-
lite sævire metuendo.*

QVINTÒ & ultimò considerari po-
test; † ipsosmet Romanos Pontifices, 42
& sanctos Ecclesiæ Patres, non solum
ubi de Regnis & Imperijs infideliũ tra
ctatur, sed etiam ubi de fidelibus con-
trovertitur, spiritualem potestatem à
temporali secernere, & apertè proba-
re videri, illam tantùm apud Pontificẽ
residêre, hanc verò liberè, immediatè,
& privativè Regibus, & Principibus
sęcularibus ex Dei ordinatione com-
petere. Sic enim † D. Aug. in cap. quo 43
iure, distinct. 8. humana iura Impera-
torum esse inquit; *quia Deus per Impe-
ratores & Rectores sæculi humano generi
iura humana distribuit.*

Et Leo ad. in epist. 38. & in multis a-
lijs, quas ad Theodosium, Martianum
& Leonem Impp. scripsit, ipsos à Deo
ad Imperium electos fatetur, prout &
D. Gregor. lib. 2. epist. 61. scribens ad
Mauriciũ, affirmat his verbis: *Potestas
super omnes homines dominorum meorum
pietati cœlitus data est.*

Et D. Cyprian. in cap. quoniam, d.
distinct. 8. eandem sententiam magis
exprimens, ait: *Mediator Dei & hominũ
Christus Iesus sic utriusque potestatis offi-
cia discrevit, ut Imperatores pro æterna vi
ta Pontificibus indigerent, & rursus Pon-
tifices pro temporalium tantummodo cursu
Imperatorum legibus uterentur.*

Nicolaus etiam Papa † in cap. cùm 44
ad verum, 96. distinct. luculenter scri-
bit: *Cùm ad verum perventum est, ultra si
bi nec Imperator iura Pontificatus arri-
puit, nec Pontifex nomen Imperatorium
usurpavit. Quoniam idẽ mediator Dei &
hominum homo Christus Iesus, actibus pro-
prijs, & dignitatibus distinctis, officia po-
testatis utriusque discrevit.*

Cui convenit Gelasius Papa in cap.
duo sunt, eâd. dist. sic inquiẽs: *Duo sunt,
Imperator Auguste, quibus hic mundus re-
gitur, auctoritas sacra Pontificũ, & Rega-
lis potestas*: ubi cum Bellarm. d. c. 3. no-
tandum est; Gelasiũ non solùm de exe
cutione loqui, sed de ipsa potestate &
iurisdictione temporali, quam a tota
Papæ potestate distinguit.

Quod non minus apertè ostendit Leo Papa in cap. nos si incompetenter 2.quæst.7.§. sed notandum dū ait: *Duæ sunt personæ, quibus mundus iste regitur, Regalis videlicet, & Sacerdotalis, sicut Reges præsunt in causis sæculi, ita Sacerdotes in causis Dei*:&paulò pòst:*Sicut Ozias à Domino percussus est, quia Sacerdotum officia usurpare non debuit, sic Sacerdotibus,& Prophetis Regum officia usurpare non licuit.*

45 Idem † tradit Innocent. III. in cap. solitæ,de maiorit.&obed.ubi postquā Soli, & Lunæ has duas potestates æquiparavit,sic addit: *Et non negamus, quin præcellat Imperator in temporalibus illos, qui ab eo temporalia suscipiunt, sed Pontifex in spiritualibus antecellit, quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto anima præfertur corpori, ut quanta est inter Solem,& Lunam,tanta inter Pontifices,& Reges differentia cognoscatur.*

Et in cap.per venerabilem, qui filij sint legitimi,ubi ait:*Cùm Rex superiorē in temporalibus minimè recognoscat, &c.* & in dict.cap.novit,de iudicijs,ibi:*Nō putet aliquis,quòd iurisdictionem illustris Regis Francorum perturbare, aut minuere intendimus;cùm ipse iurisdictionem nostram: nec velit, nec debeat impedire.* Et infrà : *Non enim intendimus iudicare de feudo,cuius ad ipsum spectat iudicium:& cùm iurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam usurpare vellemus:* ubi Pontifex usurpationem alienæ iurisdictionis appellat, si temporalem iurisdictionem in Regno Francorum tentaret assumere.

Quod in simili etiam probat Honorius III.in cap.tuam, de ordin.cognit.ubi pro comperto habet,se nō esse legitimum iudicem in causa de successione Reginę Cypri, sed Regem Francorum, cùm tamen causam natalium eiusdem Reginæ ad Apostolicam Sedem pertinere affirmet: *Vtpotè* (inquit) *quæ ad forum Ecclesiasticum pertinet.*

Cui consentit Alexand.III.in cap. lator,& cap. causam el 2. qui filij sint legitimi.ibi:*Nos attendentes,quòd ad Regem pertinet,non ad Ecclesiam de talibus possessionibus iudicare.*Et in cap. si duobus,§.denique, de appellat. ubi † rogatus, an appellatio à iudice sæculari ad Papam teneret? respondit : *Tenet quidem in ijs, qui sunt temporali nostra iurisdictioni subiecti: in alijs verò secundū iuris rigorem credimus non tenere, etsi de consuetudine Ecclesia teneat.* Quam tamen consuetudinem abrogatam iam esse experimur,ut ibidē adverrit gloss. verb.*Credimus*,& Navarr.d.cap.novit, num.25.ubi ait, quòd hoc totus servat Christianismus. 46

Et in † hoc ipsum respiciens Div. Ambros.relatus in cap.convenior 23. quęst.8.ad Imperatores palatia,id est, res sæculares,ad Sacerdotes Ecclesiā, id est,res spirituales pertinere docet. & Nicolaus Papa in cap.inter hæc 6. 33.q.2:*Sancta*(inquit)*Dei Ecclesia mūdanis nunquam constringitur: gladiū non habet nisi spiritualem,non occidit, sed vivificat*: & in cap. Imperium, distinct. 10:*Nolite praiudicium Dei Ecclesiæ irrogare:illa quippè nullum Imperio vestro præiudicium infert.* 47

Hosius † item Episcopus Cordubensis in Epistol.Athanasij ad solitariam vitam agentes,Imperatori dixisse narratur: *Tibi Deus Imperium: nobis autem ea, quæ sunt Ecclesiæ Christus commisit.* 48

Et D.† Bernard.lib. 1. de consid. ad Eugen.hanc spiritualis, & temporalis potestatis distinctionem sic exprimit:*Habent hæc infima,& terrena iudices suos,Reges,& Principes terræ; quid fines aliorum invaditis? Quid falcem vestram in alienā messem extenditis?*Et lib. 2: *Quid tibi aliud dimisit Petrus Apostolus?Quod autē habeo, inquit, hoc tibi do, argentum,& aurum non est mihi: Esto ut alia ratione hoc tibi vendices,sed nō Apostolico iure. Planè Apostolis interdicitur dominatus,quomodo tu tibi audes usurpare?* & lib.3:*Ita tu hæres,& Orbis hæreditas?* 49

dispensatio tibi credita est, non data possessio: non tu ille, de quo Propheta, & erit omnis terra possessio eius.

Hæc sunt potiora argumenta, & planè satis urgentia, quibus superior negativa opinio maximè adstrui, & confirmari videtur.

50 Sed † Ego adhuc, illis non temorantibus, contrariam affirmativam longè veriorem, & communiorem existimo, quę in Romano Pontifice utriusque gladij, spiritualis scilicet, & temporalis, auctoritatem, & potestatem, non tantùm indirectam, verùm etiam directam, constituit; atque adeò eidem supremam in omnibus Regnis, & provincijs fidelium, & infidelium dominationem, & iurisdictionem, iustà causà exigente, cocedit. Quam securè & absolutè admittũt omnes Auctores, quos in cap. pręcedenti num. 19. pro tertia opinione citavi.

51 Et † specialiter de infidelibus loquentes Hostiens. & alij, quorum sup. cap. 10. ex n. 1. meminimus, qui post adventum CHRISTI omne dominiũ, & imperium in Ecclesiam translatum fuisse dixerunt; resideréque in Romano Pontifice, ut in summi, & veri Regis CHRISTI Vicario, & ideò posse, infideliũ Regna, quibus voluerit, iure suo donare; eosq; compellere, ut Romanę sedis auctoritatem agnoscant.

52 Et † ultra eos, expressè eandem sententiam cõprobat Bart. in l. liber homo 103. D. de verb. oblig. & in tract. de insula, verb. *Nullius*, num. 7. & in Extravag. ad reprimendum, verb. *Totius Orbis*, num. 9. ubi hinc deducit, SũmumPontificem non solùm concedere posse Regna infidelium, quæ aliquãdo Christianorum fuerunt, sed etiam terras, & insulas noviter detectas, quæ ab aliquibus gentibus habentur, & detinentur, & hoc pluries à Papa factum esse.

53 Idem sequitur † Oldrad. cons. 72. Henricus Boic, & Petr. Ancharran. in cap. gaudemus, de divortijs, idem Ancharran. in d. cap. quod super, de voto, Ioan. de Lignano in tract. de bello, cap. 9. Sylvester in sum. verb. *Papa*, quęst. 2. 7. 10. & sequentibus, & verb. *Infidelitas*, q. 7. & verb. *Legitimus*, q. 4. August. de Ancona de potest. Eccles. q. 1. art. 1. 7. & seqq. & q. 23. art. 1. & q. 4. & q. 46. art. 2. in solut. tertij, Ioan. Lupi de Palac. Rubios d. tract. de obtent. Reg. Navarræ, par. 2. per tot. præcipuè §. 6. & 7. & plures alij relati à Navarr. in. d. cap. novit, notab. 3. num. 19. & 20. Franc. Thaisonus cognomẽto Doctor Illuminatus in 4. dist. 19. q. 4. ubi Papam unicum, & supremũ mũdi Monarcham esse inquiunt, & per consequens etiam ad infideles eius iurisdictionem extendunt.

Alvarus Pelagius lib. 1. de planctu Eccles. art. 13. litt. D. ubi † Ecclesiæ, & Pontificis potestatẽ summè ampliãs resolvit, Infideles, Idololatras, & Paganos nullam unquam iurisdictionem habuisse, & ideò Regna illorum omnia pertinere ad Ecclesiam Christianam, & per consecutionem ad Papam, qui præfectus est illi. 54

Pręposit. Mediolanens. in cap. apud misericordem 32. q. 5. fol. 240. col. 4. quem sequitur Sylvester d. verb. *Papa*, num. 7. & seq. & Paramus dict. opin. 4. num. 141. ubi docet, quòd ratione utilitatis publicæ, potest Papa etiam infideles privare iure suo.

Petr. Belluga in Speculo Princip. rub. 39. §. novissimè, ubi ait, quòd Iudæi, & alij infideles bonis suis auctoritate Pontificis spoliari possunt, & illa habent ut peculium.

Bald. cons. 389. *Consuetudo est*, in fine, num. 10. lib. 1. quem refert, & sequitur Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. litt. B. conclus. 36. num. 3. ubi ait, † auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Summum Pontificem residere. 55

Hugo in tract. de officio quatuor Prelat. 1. p. tit. de duplici potest. Papę,

num.1. & seqq. Anastas. Germon. de sacror.immun.lib.3.cap.13. per totũ, Bobadilla dict.lib.2.Polit.cap. 17. n. 3. & num.9.ubi plurimos citat,litt.D. Celsus Mancinus in tractat. de iurib. Principat.lib.3.per totum,& lib.4. ex
56 cap. 1. ad 9. Doct. † Marra omnino videndus in dict. tractat. de iurisdict. 1.part. cap.17. & 19. cum multis sequentibus,præcipuè cap.24.cuius argumentum est : *Papam posse concedere Regna infidelium alicui Christiano.* Vbi num.fin.concludit, quòd, cùm hanc opinionem amplectatur sancta Mater Ecclesia, & quando viderit expediens, illam exerceat, non deberent Christiani Scriptores illam veneno afficere. Et cap. seq. eorum argumentis plenè respondet,qui,Papam solùm indirectam temporalem iurisdictionem, & ratione peccati habere contendũt.
57 Quod idem latè, & † nervosè ostendere,& defendere conatus est Th. Bozius Eugubin.de sign.Eccles.lib.17. sign.76.cap.4.vers.*Ioanni Primo*, & in peculiari tractatu de temporali Eccles.Monarch.& iurisdict.lib.1.cap.1. pag.13.& cap.23.pag.231. & ferè per totum,& in alio tract.de iure naturali,& Divino Ecclesiasticę potestatis, & libertatis lib. 2. cap. 9. cum multis sequentibus,& in tract.de antiquo, & novo Ital.statu contra Machiavellum lib.4. cap. 5. & 6. ubi constantissimè affirmat, hanc esse Theologorum cõmunem sententiam, Papam non modò esse Pontificem Summum,sed etiã Regem summum totius Orbis terrarum;sive numerum Theologorum,qui de hac re scripserunt,consideremus,sive auctoritatem, doctrinam, aut dignitatem
58 Et pro † ea (inter alia) sigillatim expendit verba D. Thomæ lib. 3. de regim.Princip.cap. 10.15.& 19. ubi concludit,omne dominium, quodcũque est,non modò in Italia,sed in Orbe toto,habere principium,virtutem, & operationem à dominio Papæ, non solùm spirituali, sed etiam temporali, quod dedit,ac dat illi CHRISTVS, qui temporaliter est Dominus Orbis,& directè ad spiritualem vitam suum ordinavit Principatum.

Henrici † Gandavensis quodlibeto 6.q.23.ubi resolvit, quòd de iure Divino, & naturali Sacerdotium supereminet Imperio,& penes Pontificem residet utraque iurisdictio, & super spiritualia,& super temporalia, & similiter eius immediata executio. Et secundùm hoc Sacerdos Apostolicus se habet ad Reges, & Principes, tanquam Architecti ad artifices,eis leges, & regulas dando, secundùm quas debent iurisdictionem suam exequi, & populos regere. 95

Sancti Antonini † in sum.tit.3. de domin. Regn.cap. 2.ubi ait:*Credimus, imò scimus,quòd Papa est generalis Vicarius Iesu Christi,& non solùm habeat potestatem, sed plenitudinem potestatis etiã super infideles, qui etsi non habent legem nisi naturæ, si tamen cõtra legẽ ipsam naturæ faciãt,licitè per Papã puniri possũt.* 60

Et † Roderici Sãctij Episcopi Zamorensis in lib.de orig.ac differẽtia Princip.p.1.ubi ait,quòd nemo nisi CHRISTVS,vel eius Vicarius in terris potest dicere illud,quod Propheta de CHRISTO dixerat : *Mihi alienigenæ subditi sunt.* Nam propter universale dominiũ nullus mortalium est ei alienus,& non subditus;quia scriptum est de eo: *Data est mihi omnis potestas in cœlo,& in terra.* Et iterum:*Omnes gentes servient ei,& dominabitur à mari usque ad mare,& omnis terra possessio eius.* Quę auctoritates loquũtur de Romano Põt.qui vice Christi principatur in universo Orbe in spiritualibus, & temporalibus; & habet verum, unicum, & immediatum totius mundialis machinæ Imperium, cui Imperator deservit,& subministrat, ita ut ad iussum Principatus Papalis, sit amobilis,revocabilis,corrigibilis,& punibilis. 61

Idem † etiam novissimè probat 62

Calistus Remirez dict. tractat. de lege
Regia Aragon. §. 1. num. 44. ubi con-
cludit, quòd in finem supernaturalem
ubique terrarum Romanus Pontifex
utrumque gladium habet, & non so-
lùm Ecclesiasticam, sed etiam sæcula-
rem supremam potestatem, quā, quan-
tùm finis supernaturalis postulabit,
super omnes Principes fideles, quin
imò, & infideles exercere poterit.
Quòd in provincijs & Regnis Sara-
cenorum securè post alios, quos re-
fert, admittere videtur Freitas de Im-
perio Asiar. cap. 8. num. 42.
63 Et magis præcisè, in † terminis ip-
siusmet quæstionis, de quā sermonem
habemus, quòd Alex. VI. potuerit In-
diarum Occidentalium Inquisitionē,
& conquisitionem Regibus nostris
concedere, & quòd illi hoc titulo ful-
ti (præter alios, quos suprà retulimus)
iustè easdem acquirere, & retinère
possint, integro tract. probasse, & de-
64 fendisse videtur † Ioan. Lup. Palac.
Rubios, cui titulum fecit: *Insularū ma-
ris Oceani*, ad quem se remittit in dict.
tract. de obtent. Navarr. 2. par. §. 1. in
fine.
Ginesius Sepulveda in Apologia
pro eâdem Indiarum conquisitione ad
Episcopum Segoviensem.
65 Petr. Malferitus † l. C. Baleatis in
sæpè allegato consilio 769. apud Mā-
del. vol. 4. ex num. 40. & ex num. 86. &
num. ult. ubi intrepidè concludit, hāc
Alex. VI. concessionem validam, & li-
citam fuisse, & Reges nostros eius vir-
tute in utroque foro has Novi Orbis
regiones securissimè possidere.
66 Marqnard. † de Susanis in tract.
de Iudæ. & Infidel. 1. par. cap. 14. ubi
inquit, quòd contrariū dicere saperet
hæresim; & quòd dictę concessionis
virtute iustè bella mota fuerunt Indis
noviter repertis per gentes Hispano-
rum, & eodem titulo legitimè possessi
sunt, & possidentur.
67 Greg. Lop. † licèt parū sibi constās
in d. l. 2. tit. 23. p. 2. glos. magn. col. 3. &
magis secure in l. ult. tit. 18. p. 2. glos. 7.
verb. *En la conquista*, ubi quęrens, quę-
nam Regna hodię possint dici de con-
quæsta Regis Hispaniæ, cùm iam, Deo
favente, omnis eius terra, quę olim à
Saracenis occupata erāt; ab illis abla-
tà fuerit? respōdet; *Potest dici, quòd tūc
erunt de conquæsta Regis Hispaniæ omnes
insulæ, & terra firma maris Oceani, iuxta
concessionē Alexandri: multū enim Papæ
concessiō in his operatur, iuxta notata per
Bartolum in tract. de insula, verb.* Nul-
lius; *col. 2. & 3. & si Papa voluit, potuit;
& de eius potestate dubitandū nō est; licèt
istæ terræ nunquā fuerint in potestate no-
stra. Cū Papa sit Vicarius Christi, cui om-
nia sunt subdita.* Et in l. 29. tit. 28. p. 3.
verb. *Poblarē*, ubi illū text. ponderans,
& multū commendās doctrinā. Bart.
in d. tract. de insula, verb. *Nullius*, in-
quit: *Quæ applicare sum solitus concessioni
factæ per Summum Pontificem Alexan-
drum Catholicis Regibus Hispaniæ de in-
sulis, & terra firma Indiarū maris Oceani.*
Idô † sequuntur, eandē Alexād. VI. 68
donationem laudantes, & utilem, ac
validam fuisse probantes, Franc. Var-
gas in tract. de Episcop. iurisdict. con-
firm. 10. Anastas. Germon. omnino le-
gendus d. cap. 13. num. 34. & seqq. Ioā.
Metellus relatus in Theat. vitæ hum.
volum. 28. lib. 2. pag. 4236. Camillus
Borrellus de præstan. Reg. Cath. cap.
46. num. 224. Ioan. Boterus in rela-
tion. univers. 4. par. lib. 2. pag. 49. Ru-
til. Benzon. de ann. Iubil. lib. 1. cap. 10.
pag. 53. ubi refert Sanderum de visib.
Monarch. lib. 7. Bobadilla in dict. cap.
17. num. 7. Marta d. cap. 24. num. 31.
Paramus d. lib. 3. de orig. Inquis. t. q. 1.
opin. 4. num. 145. ubi refert quemdam
Doctorē nomine Vazquez consil. 8. de
eâdem donatione agentem, quē Ego
invenire non potui, Zevall. d. 4 tom.
cōmun. q. fin. ex n. 309. ubi tandem re-
solvere videtur, quòd licèt Principes
per se non possent terras infideliū de-
bellare, benè tamen possunt ex licētia
& facultate Pōtificis; & quòd hæc fuit

ratio, propter quam Reges Catholici, & eorum successores possident hæc Regna Indiarum, quę Alex. VI. eis addixit hac conditione, & lege, ut ad Christianam Religionem eos reducẽdos studerent; & quòd ita succedit regula l. iustè possidet, D. de acquirend. possess.

Pat. Ferdin. Rebellus de oblig. iust. lib. 18 quæst. 23. per totam, ubi loquitur de alijs similibus aliorum Pontificum donationibus, Regibus Lusitanię factis, ad conquisitionem Indiarum Orientalium.

Antonius de Herrera omnino legẽdus in sua hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. & seq. ubi Hispano sermone de eadem Pontificis potestate plenissimè agit, & de causis, & rationibus, quę Alex. VI. movêre potuerunt, ut supremum huius Novi Orbis Imperium Regibus Castellæ, & Legionis, eorumque successoribus pleno iure concederet.

69 Et melius † Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 10. cap. 13. & lib. 17. c. 4. & de Italiæ statu lib. 3. cap. ultim. pag. 342. & seq. & lib. 4. cap. ult. pag. 445. ubi ita scribit: *Huiaddi posset, quod suprà diximus, ab Alex. VI. Indias Occidentales, & Orientales æquis partibus inter Castellanos, ac Lusitanos fuisse divisas. Quod cùm multis de causis efficere posset ille, tum verò ea quam S. Antoninus tradidit, quia scilicet Pontifex, Christi, Deique Vicarius quodcunque voluerit in terris, ligat, ac solvit ob publicum bonum; usq; ipse est infideles punire, cùm iuxta lumen naturæ nequaquam vivunt, atque omni dominio privare. Atque ita non modò hæc potest, quatenus est necessarium ad salutem animarum, sed etiam quatenus est utile ad bonum publicum. Nam cùm Christus Petro dixit: Pasce; iussit, ut subditos aleret omni subsidio spirituali, ac temporali, ut, post clarissimos Doctores, adnotavit omni virtutum genere florentissimus Cardinal. Toletus.*

70 Ille quoque † Chiapensis Episcopus Fr. Barthol. de las Casas, licèt Indiarum debellationi parum in suis opusculis faverit, earum tamen acquisitionem hoc Pontificiæ concessionis titulo, saltem quoad dominium supremum, inconcussam manêre resolvit in dict. tract. comprobatorio, ubi cũ multis medijs Papæ potestatem in gubernandis, restringendis, aut etiam tollẽdis infidelium dominijs, & provincijs asseruisset, tandem fol. 66. hæc in verba prorumpit: *I este es, i no otro el fundamento fortissimo mas que todas las dutas i firmes peñas; sobre el qual tienen los dichos Catolicos Reyes de Castilla i Leon assentado i colocado cerca de aquel universo, amplissimo i estendido Orbe de aquellas Oceanas Indias, su ministerial Principado, i Real señorio; conviene a saber, en el Divino poder del Papa, comunicado al Papa de Christo, i del Papa à los Reyes, i assi les compete por autoridad del Derecho Divino. Por tanto de aqui adelante ninguno debe poner duda en esta justicia, i tampoco deben vaguear fingiendo varios titulos.*

Eamdem etiam sententiam novissimè probat, & sequitur August. Barbosa in Pastorali, 1. par. tit. 3. cap. 2. n. 41. & sequentibus, & Nos prosequimur infrà cap. seq. ex num. 19. & lib. 3. cap. 1. ex num. 13.

Pro cuius sententiæ confirmatione, ex innumeris argumentis, & auctoritatibus, quibus eam fulciunt, & defendunt Doctores suprà relati, præsertim Germon. dict. cap. 13. Paramus d. opin. 3. ex num. 26. & Marta d. 1. par. ex cap. 18. ad 23. Primò considerari potest, quòd † cùm Romanus Pontifex, ex concordi, & necessaria ad salutem, omnium Catholicorum assertione, officium Dei gerat in terris, & Christi Domini Vicarius esse dicatur, unumque cum eo tribunal constituat, cap. licèt, cap. quanto, cap. inter corporalia, de translatione Episcop. cap. 1. vers. *Porrò*, ut Eccles. benef. quin imò & sit Deus vivens in terris, iuxta 71

ele-

elegans dictũ Ioani de Anania in cap.
quod olim de Iudæis, quod refert, &
multum extollit Socin. Iunior conſil.
72 31.n.51.& 52. Sacrilegij † inſtar eſſe
videtur, eximiam eius, & omnimodam
poteſtatem, & auctoritatem in dubiũ
vocare, arg. l. 2. C. de crimin. ſacrileg.
& Solem (quod aiunt) facibus adiuva-
re, in ea comprobanda, aut commẽdã-
da, verba conſumere, cùm ſe ipſam la-
tis oſtendat, ut aliàs dicitur in l. 1. D.
de in integ. reſtit. & in cap. ſi omnia 6.
73 q. 1. Et de † hoc extent integri, & lo-
cupletiſsimi tractatus, & commenta-
rij Ioan. Pariſienſ. Auguſtini de Anco-
na, Barthol. de Spina, B. Ioan. à Ca-
piſtrano, Hieronym. Albani, Franc. de
Vargas, Steph. Aufrerij, Petr. Albinia-
ni, Petr. à Monte, Lęlij Iordani, Alfon-
ſi Alvarez Guerrero; Ioan. Stephani
de adorat. pedũm Põtif. & alij, qui ha-
bentur inter tract. DD. tom. 13. par. 1.
& 2. Albertus Pighius in tract. de Ec-
cleſ. Hierarch. & Ioan. Stapletonius
in tract. de magnit. Eccleſ. Rom. ultra
quos, plurima etiam congeſſerunt Pa-
lac. Rubeus dict. tract. de obtent. Na-
varræ, 2. par. per totam, Malferitus, &
eius additio dict. conſ. 769. Afflict. de-
ciſ. Neapol. 265. num. 14. Ludov. Go-
mezius in cap. 1. de conſtit. lib. 6. ex
numer. 28. Chaſſaneus in Catal. glor.
mundi, 4. part. conſid. 7. Paulus Fuſcus
de viſitat. lib. 1. cap. 2. num. 2. & 21. &
alibi paſsim. Pet. Bertrand. in tractat.
de orig. iuriſdict. q. 4. num. 1. & 5. & de
iuriſdict. Eccleſ. q. 2. n. 12. Riminald.
conſ. 57. num. 22. Guillel. Redoanus
de ſpolijs, q. 7. §. his præſuppoſitis, per
totum, Iulius Clar. recept. ſent. §. fin.
q. 35. verſ. *Videamus*, Pet. Gregor. lib.
15. Syntag. cap. 3. num. 1. & ſeqq. Pere-
grin. de iure Fiſci lib. 1. tit. 2. ex num. 1.
ad 37. Anaſtaſ. Germon. lib. 3. de ſacr.
immunit. cap. 13. ex num. 4. Petr. Ce-
nedo, qui plures alios recenſet in col-
lect. 47. ad Decretum, n. 2. & 3. & col-
lect. 24. num. 18. pag. 33. Paramus d.
lib. 3. q. 1. per totam, & dict. q. 1. num.
31. cum multis ſequentibus, Camill.
Borrellus in ſum. deciſ. tit. 4. & de prę-
ſtan. Reg. Cathol. cap. 47. n. 45. Card.
Paleot. de ſacro Conſiſtorio Cardinal.
in concluſ. oper. membr. 5. pag. 363.
Hier. Zevallos pract. commun. q. 645.
num. 2. Petr. Beltranus à Guevara in
propugnaculo contra Venetos, aſſert.
2. §. 1. pag. 143. & 144. Ioan. Baptiſt.
Valençuela in monit. contra eoſdem
Venetos, 5. part. ex num. 99. & 6. par.
ex num. 50. Anton. Cardoſ. in repert.
verb. *Papa*, num. 5. & noviſsimè Ioan.
Pineda in cõmentar. ſup. Eccleſ. pag.
1203. & ſeq. Pat. Suar. in defenſ. Fidei
lib. 3. cap. 14. & 29. & in tract. de Fide,
diſput. 10. ſect. 1. Ponte in convenien.
utriuſque Monarch. lib. 1. cap. 4. pag.
18. Fr. Petr. Ramon. de primatu Petri,
Caliſt. Remirez de lege Regia Arag.
§. 2. num. 19. 20. & 48. & Garſias Maſ-
trillus de Magiſtrat. lib. 1. cap. 2. ubi
concludunt, quòd † Papa inter om- 74
nes mundi Principes ſupremum obti-
net Principatum, & Monarchiam, &
eſt maior omnibus hominibus, & unus
omnium Princeps, conſtitutus ſuper
Reges, & Regna, cauſa cauſarum, Do
minus Dominantium, vertex omnium
dignitatum, omnia, & ſuper omnia: &
quòd † nullus ei poteſt dicere: Cur ita 75
facis? nec de eius facto iudicare, iuxta
gloſſam in dict. cap. quanto, & in cap.
cuncta per mundum 9. q. 5. & tradita
ab Innocẽt. in cap. inquiſitioni, num.
3. & 4. de ſentent. excommun. & So-
cin. ſup. ubi addit, quòd † quidquid a- 76
git Papa, agit tanquam Deus, cùm e-
ius poteſtas ex Deo ſit, eò quòd con-
tra poteſtatem Clavium, quin Papa
omnia poſsit, diſputandum non eſt.

Vnde gloſſa ſingularis in cap. ſer-
pens, de pœnit. diſtinct. 1. ſcriptum re-
liquit, † quòd qui Papæ mentitur, per 77
inde ſacrilegium committit, ac ſi Deo
mentiretur. Et D. Antonin. in 3. part.
ſum. tit. 22. cap. 5. §. 1. & §. 11. & alij
quos refert, & ſequitur Peregrin. d. tit.
12. num. 2. maiorem † eſſe, inquit, iu- 78

risdictionem Papæ, quàm Angelorum, cùm iuxta sententiam D. Paul. 1. Corinth. 6. ipsos etiam Angelos iudicare possit; quod in specie expendit Innocent. in cap. per venerabilem, circa finem, vers. *Paulus etiam*, qui filij sint legitimi, & Alex. III. in cap. relatum 2. q. 1. & qualiter accipiendum sit, bene explicat Thom. Bozius, plura alia ad nostrum propositum referens in lib. 5. de iure natur. & Divin. Ecclesiast. libert. & potest. cap. 10. & Paramus d. opin. 4. ex num. 59.

Tertullian. quoque lib. 1. ad uxorem,
79 Pontificem † Maximum, Regem sæculi appellat, & Ecclesia de eo canit: *Tu es Pastor ovium, Princeps Apostolorum; Tibi tradidit Deus omnia Regna mundi.*

80 Et D. † Bernard. lib. 3. de consider. ad Eugen. sic elegantissimè scribit: *Tu, qui es Sacerdos magnus, Pontifex summus, Princeps Episcoporum, hæres Apostolorum, primatu Abel, gubernatu Noë, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moysis, iudicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus, &c.* Et in fine libri 4. eum nominat: *Christianorum Ducem, pastorem plebium, ultorem scelerum, malorum metum, malleum tyrannorum, Regum patrem, legum moderatorem, Canonum dispensatorem, sal terræ, Orbis lumen, Sacerdotem altissimi, Vicarium Christi, Christum Domini, Deum Pharaonis.*

81 Et in hoc idem respiciens † D. Augustinus in sermone quodam Apost. Petr. & Paul. incip. *Fortis & humilis*; non minus efficaciter, & eleganter eamdem universalem Ecclesiæ potestatem in spiritualibus, & temporalibus, brevi hoc verborum compendio exposuisse, & constrinxisse videtur: *O mira potentia, & ineffabilis gratia Salvatoris! quis plebeium piscatorem Apostolorum facilè crederet Principem? & Regibus obsidere? Reges sanctificare? Regnis omnibus imperaret? mundum refrænaret legibus? dæmonem calcare pedibus? iubere virtutibus? cœlum hominibus aperire? claudere* velit, claudere, cùm placeret? conversis donare, negare perversis? merita mundi cognoscere? culpas, & crimina hominibus relaxare?*

Quod etiam ante eum † agnoscit B. 82
Ignatius, qui vixit temporibus Apostolorum, dum in epistola ad Smyrnenses scribit, post Deum secundo loco, & ante omnes Reges, Pontificem honorandum: *Ut Principem Sacerdotum, imaginem Dei ferentem, Dei quidem propter Principatum, Christi verò propter Sacerdotium.*

Et † Petrus Blesiensis luculentis- 83
simus sui temporis Scriptor, relatus & laudatus ab Illustriss. Cardin. Baronio in Parænesi ad Remp. Venet. pag. 6. qui Cœlestinum Pontificem his verbis alloquitur: *Princeps Apostolorum adhuc in Apostolica sede regnat, & imperat, & in medio est constitutus iudiciarius rigor: illud quæ restat, ut exeratis in maleficos, Pater, gladium Petri, quem ad hoc constituit super gentes & Regna, Christi crux antecellit Cæsaris aquilas, gladius Petri gladio Constantini, & Apostolica sedes præiudicat Imperatoria potestati. Vestra potestas à Deo est, an ab hominibus? Nonne Deus Deorum locutus est vobis in Petro Apostolo, dicens: Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis? &c.*

Quapropter † quidam Anglicus 84
relatus à Gloss. in proœm. Clement. Episcopo Chiapensi in dict. tract. cõprobator. fol. 63. & à Navarro d. cap. novit. notab. 3. num. 12. hanc amplissimam Pontificis potestatem venerans, & admirans, sic eum alloquebatur:

Papa stupor mundi, qui maximè rerum
Nec Deus est, nec homo, quasi neuter inter utrumque.

Quod † vel ex ipsis etiã Papæ, aut 85
Põtificis nominibus, quibus hæc summa dignitas nuncupari solet, benè significatur. Nam iuxta veriores eorum etymologias, & acceptiones, Pontifex à summa quam habet faciendi, & ope-

randi

randi potestate appellatur; & Papa,
quasi omnium Pater, sive quasi stupē-
dus, venerandus, & admirandus, ut cō-
stat ex his, quæ observant Brisson.
Hotman. Berru. Pratteius, Ioan. Ca-
linus, & reliqui, qui de verbis Iuris scri-
pserunt, Alciat. lib. 2. Parergon. cap. 6.
Corras. in l. 2. §. deinde ex his, D. de o-
rig. iur. num. 17. & 18. & lib. 5. miscel-
lan. cap. 15. & lib. 3. cap. 22. Ioan. Fun-
gerus in Etymol. Græco-Lat. in eisdē
verbis, Gilbert. Regius lib. 1. enātioph.
cap. 24. Ant. Cardosus in d. verb. *Papa*,
num. 1. & Sebast. Covarr. in Thesaur.
ling. Hisp. verb. *Papa*, fol. 577. & verb.
Pontifice, fol. 592.

86 Et † licèt olim Papæ nomen alijs
etiam inferioribus Episcopis tribue-
retur, ut latè observat Hieronym. Sa-
varo in comment. ad Sidon. Apol. e-
pist. 1. lib. 6. & alibi passim, & Corras.
d. cap. 15. posteà tamen circa annum
850. Episcopis tribui desijt, & pecu-
liare solius Romani Pontificis ob emi-
nentiam dignitatis factum fuit, ut cō-
stat ex Concil. Chalcedon. act. 16. &
testatur Baronius in Martyrolog. ad
diem 10. Ianuarij, Anton. Mornacius
in observat. super Cod. ad l. 4. C. de
summa Trinit. pag. 14. & novissimè
Mauclerus in epistola dedicator. ad li-
bros de Monarch.

Neque hoc mirū videri debet, cùm
87 apud † Hebræos, Athenienses, Lace-
dæmonios, Ægyptios, Persas, Gallos,
Germanos, Romanos, & sapiētissimas
alias nationes, id commune fuerit, ut
ijdem forent Pontifices Maximi, ac
Reges, sive in sacra, & profana simul
summum ius Sacerdotes haberent, ut
habetur Deut. cap. 17. & apud Ioseph.
lib. 14. antiq. cap. 16. & 17, Xenophōt.
in lib. de Rep. Lacedæmoniorum, Ae-
lian. lib. 14. de varia hist. cap. 34. Stra-
bon. lib. 17. Euseb. in Chronic. Aga-
thiam lib. 2. Cæsar. lib. 6. de bello Gal-
lico, Tacit. de morib. German. Cicer.
lib. 2. de legib. Valer. Maxim. lib. 1. cap.
1. & latè prosequitur Cæsar Baronius
dict. anno Christi. 57. numer. 33. &
seqq. & eo translato, & nō relato Th.
Bozius lib. 4. de Ital. statu cap. ult. &
de ruinis Gent. lib. 3. cap. 6. Paranus
dict. opin. 3. ex num. 53. & Marta dict.
1. par. de iurisdict. cap. 22. num. 7. & 8.
& cap. 25. ex num. 50. Petr. Greg. lib.
15. Syntagm. cap. 1. Bobadill. d. cap. 17.
n. 3. & 10. & tx. in cap. Cleros, 21. dist.

Et † conducit, quod magis in spe- 88
cie nostra de Hebræorum Sacerdoti-
bus tradit Boz. d. lib. 3. de ruinis Gēt.
cap. 2. pag. 234. quòd ad eos præcipuè
spectabat, terram Promissionis divi-
dere, & eam quisque partē sortiebatur,
quam illi assignassent, ut habetur Io-
sue 14. qui etiam, eadem de causa, ut
idē Auctor advertit lib. 1. cap. 1. pag.
128. in superhumerali vestis Sacerdo-
talis, quæ *Poderis* appellabatur, totum
Orbem contextum gerebat, quasi totū
illum suis humeris gestari, & ex præs-
cripto suo gubernari, significaretur.

Secundò facit, quòd licèt plures
Auctores in ea opinione fuerint, ut in
Christo, ut homine, nullum tempo-
rale Regnum, nec dominiū constituāt,
ut vidimus suprà in 2. arg. contrariæ
assertionis: verior † tamen, & magis 89
communis esse videtur aliorum sentē-
tia, qui Christo omnia creata subie-
cta fuisse dicunt, & à Christo guber-
nari, non modò uti Deo, sed etiam uti
homine, quia sibi hæc omnia habuit.
Quam ita † constāter à sanctis Patri- 90
bus teneri affirmat Thom. Boz. de rui-
nis Gentium, lib. 6. cap. 1. ut ab ea re-
cedere, hæreticum esse dicat. Sic enim
tradunt S. Irenæus lib. 4. adversus hæ-
reses cap. 37. Iustinus q. 140. Athanas.
lib. 5. cap. 4. Basil. Psalm. 2. Cyril. Ie-
rosolymit. catech. 10. Chrysost. cap.
1. ad Ephes. & ad Hebræ. Ambros. in
eâdem epistol. ad Hebræ. Hieron. par.
7. August. lib. 2. de concup. pag. 109.
Hilarius lib. 2. sup. Matth. in princip.
Cyril. Alexandrin. lib. 2. in Ioan. cap.
13. & Theologi communiter in 4. di-
stinct. 48. q. 1.

A qui-

91 A quibus † in substantia non valdè dissentiunt, qui alia consideratione utẽtes, resolvũt, CHRISTVM ab instãti suæ conceptionis ex dono Patris, & Hypostaticæ unionis virtute, absolutam, & universalem totius Orbis Monarchiam, & iurisdictionem tam in temporalibus, quàm in spiritualibus habuisse, ita ut absque cuiusquam iniuria, usurpare sibi potuerit, & possit omnia mundi Regna, Reges deponere, ac denique de rebus omnibus temporalibus ad libitum statuere, tanquam illi simpliciter, ac plenè subiectis.
92 Quamvis † hoc dominium non tollat ab alijs hominibus iura, & dominia Regnorum, cęterarumque rerũ, quas Deus illis concesit; neq; CHRISTVS ipse eo unquam in eorum damnum uti voluerit, qui propter eximiam suam humilitatem, & mansuetudinem magis venit ministrare, quàm ministrari, & spiritualia, quàm temporalia tractare, ut ipse dicit Matth. 20. & Marc. 10.

93 Quam opinionem † absque ullo ęnigmate amplectitur D. Bernard. lib. 3. de consid. ad Eugen. dum ait: *Dispositio tibi super Orbem credita est, non data possessio. Non tu ille, de quo Propheta ait: Et erit omnis terra possessio eius. Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat & iure creationis, & merito redemptionis, & dono Patris. Cui enim alteri dictum est: Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

94 Et † ultra D. Antonin. Almain. & Turrecremar. suprà num. 34. relatos, latè, & optimè probat, & defendit Burgens. in addit. 2. ad Matth. capit. 2. Roffensis contra Luther. artic. 25. Nicolaus Grandis in illud ad Hebræ. 1. quem constituit hæredem universorum. Alvar. Pelagius de planct. Eccles. lib. 2. Episcopus Chiapens. in dict. tractat. comprobatorio, fol. 20. Malferitus dict. cons. 769. numer. 47. & sequentibus, Marquard. de Iudæis, 2. part. cap. 2. num. 3. Augustin. de Ancona in summ. de potest. Eccles. quęst. 1. art. 1. Ant. Corsetus de potest. Regia 5. par. num. 32. Albert. Pighius lib. 1. Hierarch. Eccles. cap. 3. Navarrus, qui plures alios recenset in dict. cap. novit, notab. 3. num. 8. & seqq. Durand. de origin. iurisdict. q. 3. Sotus in 4. dist. 25. q. 2. art. 1. & 4. Angelus Rocha in Bibliotheca Vaticana pag. 185. & seq. Bañez de iust. & iur. quæst. 4. de dom. dub. 1. conclus. 1. col. 138. Aragon q. 67. art. 1. § cæterum, Salon quæst. 4. art. 4. vers. *Tertia opinio*, Alfons. Mendoça in quodlibet. de dom. CHRISTI, §. 1. & seqq. Cæsar Baron. in Annal. Eccles. anno CHRISTI 57. num. 28. & seqq. Molina omnino videdus d. tract. 2. q. 28. vers. *Quinta conclusio*, Paramus d. q. 1. opin. 3. in princip. & opin. 4 ex num. 61. & num. 90. ubi plurimos Auctores cumulat, expresse tenẽtes, nullà ratione denegari posse CHRISTO prædictam temporalem potestatem, saltem in habitu, Zevall. in pract. commun. quęst. 283. & 739. Valençuela in monitor. contra Venetos, 3. par. num. 69. fol. 78. Pat. Suarez in 3. par. 1. tom. disp. 48. Gabriel Vazquez in eâdem 3. par. disput. 87. cap. 2. Pat. Salazar in comment. Proverb. cap. 8. & novissimè Franc. Mendoça in comment. ad cap. 2. Reg. annot. 15. sect. 3. num. 22. pag. 665. Thom. Bozius de ruin. Gentium lib. 6. cap. 1. & Marta dict. tract. de iurisdict. 1. part. cap. 22. & in appendice eiusdem capitis, pag. 46. & 47. & novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus de Monarchia, 1. parte, lib. 3. cap. 3. & sequentibus, & Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap. 6. num. 56. & 66.

Quibus † apertè Regius Psaltes favere videtur, dum Psalm. 2. & 23. prę- 95
nuntiat, CHRISTVM à mari usque ad mare dominaturum, Reges cum insulis munera illi oblaturos, gentesque in hæreditatem suam habiturum, & in possessionem suam terminos terræ.

Necnon illud Psal.109.ubi CHRISTI Sacerdotium secundum ordinē Melchisedech futurum prædicit, quem cōstat simul Regem, & Sacerdotē fuisse.
96 Quod † D.Paul.ad Hebr.6.vers.7.dilucidius interpretatur, scribens, quòd sicut Melchisedech dictus est Rex iustitię, itemque Rex Pacis, & ab Abrahā decimas accepit, cui & benedixit, ita CHRISTVS, cuius est nomen à Regno, tam in hoc mundo, omnia sibi subijciēs, quàm in cœlo esset perpetuò regnaturus.

Ipsi quoque Davidi Psal.88. pollicitus est olim Deus, ex eius semine per-
97 petuum Regem nasciturum. Et † ante eum hoc ipsum prævideret Iacob Genes.49. dum dixit, non defuturū sceptrum de Iudà, nec Ducem de fœmore eius, donec veniret, cui repositū esset, nempè CHRISTVS, ut omnes interpretantur.

Singulariter tamen audiendum est illud Apocal.cap.19. *Et habet in vestimento, & in fœmore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium:* ibi enim sermo procedit de CHRISTO, in quo, cùm per vestimētū humanitas, ut vult D.Gregor.hom.3.in Ezech.& per fœmur Divinitas, quæ secundùm eundem Gregor. est tota Dei firmitudo, & fœcunditas, intelligatur, satis ostenditur, quòd CHRISTVS Dominus non solum est Rex, & Regum radix quantum ad naturam Divinam, sed etiam quantum ad naturam humanam, prout latiùs explicat M. Fr. Ant. Perez in Laurea Salmant.certam.5.de homin.præfect. cap.2 num.11.

Et in idem tendit illud Isaiæ cap.9: *Et factus est Principatus super humerum eius* (scilicet CHRISTI) *& vocabitur nomē eius Admirabilis, Consiliarius Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps Pacis: multiplicabitur eius Imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & Regnum eius sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia amodo, & usque in sempiternum.*

Quod † Regnum, non solùm super 98
Iudæos datum fuisse, quis putet, cùm ad omnes gentes extendatur, dum dicitur: *Omnes Reges terræ adorabunt eū, & omnes gentes servient ei*, cap.displicet 23.q.4.& supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem in hoc sęculo, & in futuro fuisse, scribat D.Paul.ad Ephes.Colossens. Philipp.& Hebræ.1. Et † omnia, quæ 99
Pater habuit, manibus, imò & pedibus eius subiecta dicantur, Psal.8. Matth. ult.Ioā.5.12.13.& 16.cap. tua nobis, de decimis, cap. fundamenta, in princ. de elect.lib. 6. & Paul. 1. Corinth.5. ubi concludit, hoc Regnum CHRISTI omnem principatum, potestatem, & virtutem evacuaturum: *Deus enim, cùm illud ei tradidit, omnia subiecit sub pedibus eius; cùm autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio, præter eum, qui subiecit ei omnia, &c.*

His non incongruè addi posse existimo insignem Ioseph.locum ab alijs nequaquam animadversum, lib. 7. de bello Iudai.cap.12.in fine, ubi apertè testatur, in sacris libris terrenum hoc totius Orbis Imperium, cuidam ex Iudæorum finibus prænūciari. Nisi quòd ipse, ut Vespasiani gratiam iniret, de eo temerè vaticinium exponit, sic inquiens: *Sed quòd maximè eos ad bellum excitaverat, responsum erat ambiguū, itidem in sacris libris inventum, quòd eo tēpore quidam esset ex eorum finibus Orbis terræ habiturus Imperium. Id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapientes interpretatione decepti sūt. Hoc autē planè responso Vespasiani designabatur Imperiū, qui apud Iudæā creatus est Imperator. Sed enim homines fatū vitare non possunt, etiam si praeviderint, &c.*

Neque hoc † ignoraverunt Sibyllę, à quibus accepit Virgilius Eclogā 4. quamvis more suo, ut ait Bozius ubi sup. fabulas audeat immiscere, & aliò rem detorqueat, dum † canit: 100
Ultima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorū nascitur ordo.

Iam

Iã redit & Virgo, redeũt Saturnia Regna,
Iam nova progenies cœlo demittitur alto,
Pacatumq; reget patrijs virtutibus Orbẽ.
Et paulò pòst, cuncta illius potestati tradita agnoscens, & ab ipso pendêre:
Aggredere, ô magnos, aderit iam tempus, honores
Chara Deũ soboles, Magni Iovis incrementum.
Aspice convexo nutantẽ pondere mundũ,
Terrasque, tractusque maris, cœlumq; profundum;
Aspice, venturo lætentur ut omnia sæclo.

Quibus Ego adijcio, quod in simili
102 quæstione ✝ de omnipotentia CHRISTI Theologi disputant. Etenim quãvis CHRISTVS, ut homo, absolutè loquendo, omnipotens nõ fuerit, ut docet D.Thom.3.p.q.13.art.1. & seqq. Caietan. Medin. & Suar. ibid. & Alex. de Ales, 3.p.q.14. cæteriq; Theologi cũ Magistro in 3. Senten. dist. 14. Ipsi tamen resolvunt, omnipotentiã Dei cõmunicatã fuisse humanitati CHRISTI, ut est instrumentũ coniunctũ Verbo, vel per communicationẽ idiomatum, ut dixit D.Thom.d.q. 13. art. 1. ad 1. vel proprius quoniam ipsa CHRISTI humanitas, ob talẽ unionẽ ad Verbũ, elevata & sublimata fuit, ut esset ad nutum suæ voluntatis, & ex suo arbitrio principium efficiens, & activum, instrumentale tamen, miraculorum, & operationum supranaturam, ut latiùs explicant D.Greg.hom.28.in Evang. D.Thom.3 p.q.56. art.1. ad 3. Caiet. in 3.p.q.13. art. 2. & plurimi Patres, quivatijs in locis de hac virtute omnipotenti humanitatis CHRISTI loquũtur, quos recenset Rutil. Benzonius de anno Iubilæi, lib. 2.cap.34.pag.208. & præsertim Euthymius lib. 7. in Lucam cap. 19. ubi sic ait: *Quemadmodum ferrum, quod in igne aliquo tempore permansit, habetque ignis rationes, ita quoque sancta ipsius caro Divinitati unita, quæ Divinitatis sũt, operabatur. Idcò manus quidẽ mortuũ, ac desertum corpus coniunxit, vox autem recedentem animam revocavit.*

TERTIÒ facit, quòd hæc dominatione in CHRISTI humanitate supposità, 103
quam ✝ non solùm creationis, verùm & redemptionis titulo ei concedunt plures ex Auctoribus suprà relatis, & præcipuè Marquard. dict. tract. de ludęis, 2.p.cap.2.num.3. Bermon. Choveron. in tract. de pub. concub. rub. de adulter. num.37. Marc. Anton. Marsilius in tract. de origine redit. Eccl.3 par.cap.23.num.94.& 95.& Valẽçu. d.monit.3.p.n.70. Piè ✝ credendũ, & 104
existimandum est, eundẽ CHRISTVM, hoc tale Regnum, sive dominium tẽporale, quod habuit & habet, Ecclesiæ, & Põtifici, qui eũ repræsentat, cõmunicare voluisse, sicut & cętera privilegia, quę in primo argumento retulimus, iuxta text. in d.cap. quanto, de translat. Episcop. cap. ut nostrum, ut Eccles. benef. cap. fundamenta, § decet, de elect. lib.6. cap. pro humani, de homicid. eod. lib. Clem. 1. §. de Magistris, & plura alia, quæ in specie nostra de hac translatione dominij tẽporalis notat D.Tho. lib.3. de regim. Princip. cap.10. Ioan. de Lignano relatus à Card. in Clem. ne Romani. § irritũ, col. 3. de electione, Episcop. Chiapens. in d.tract. cõprobator. fol. 19. & fol. 62. & seqq. ut benè Guillelm. Benedict. in cap. Raynuntius, verb. *Et uxorem*, decis. 1. n.8. Thom. Boz. omnino videndus lib. 16. de signis Eccl. Dei, cap. 1. per tot. ubi latè ostẽdit, CHRISTI, & 105
Ecclesiæ esse idem Regnum, Marta d. 1.par.cap.22. ex num. 1. & Valẽçuela ubi sup. num.72.

106 Etenim ✝ cùm Ecclesia sancta Dei Sponsa sit, ut colligitur ex illo Cantic. 4.& 5: *Veni de Libano Sponsa mea, &c.* Isaiæ cap.61. Psal.44. Apocalyps. cap. 12. Paul. ad Ephes. cap. 1. & expresse probat tex. in cap. 1. 97. dist. cap. nuptiarũ 27.q.1.cap. 1. §. sed ubi, de sacra unct. Clem. 1. §. & quod in hac, de sum. Trin. Clem. Romani, de iur. iurãd. D.Bernard. serm. 69. in Cantica, cum alijs traditis à Cosma Gumier. in Prag-

mat.

mat.sanct.tom.1 tit.de auct. Concil. general. cap. sacrosancta, § 1. verbo, *Christo*, Fevardentio sup. Ruth. cap. 1. sect. 6. vers. *Hicquoque*, & cap. 3. sect. 4. vers. 3. & Thom. Boz. ubi sup. sponsæ
107 quidem † negare non decet, quod in persona sponsi conceditur, l. Princeps legibus, vers. *Augusta*, D. de legibus, ibi: *Augusta autem licèt legibus soluta non sit, Princeps tamen eadem illi privilegia tri-*
108 *buit, quæ & ipse habet.* Vnum † quippè corpus, & unam vocem constituunt, ut præclarè expedit D. August. epist. 120. ad Honoratum, & lib. 3. Doctr. Christ. cap. 31. & tom. 10. serm. 234. sic inquiẽs circa expositionẽ Isai. d. cap. 61: *Sponsum & Sponsam Christum intelligimus & Ecclesiam, sed erunt duo in carne una, Sacramentum magnũ, inquit Apostolus, in Christo & Ecclesia, igitur iam non duo, sed una caro. Si igitur caro una competenter & vox una. Rursus idem Isaias alibi optimè meminit unum esse ipsos duos: loquitur enim in persona Christi, & dicit: Sicut Sponso imposuit mihi mitrã, & sicut Spõsã ornavit me ornamẽto: unus videtur loqui, & Sponsum se fecit, & Sponsam se fecit: quia non duo, sed una caro: quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: illi carni adiungitur Ecclesia, & fit Christus totus corpus, & caput.*
109 Vnde † doctissimus, & acutissimus Scotus in tract. de perfect. stat. q. 9. quẽ refert, & sequitur Troilus Malvis. in tract. de Canonizatione Sanct. dub. 2. inquit, quòd Papa est Vicarius Christi, non solùm in quantum CHRISTVS fuit Ecclesię Prelatus, sed in quantum fuit totius mũdi Dominus, & quòd de statu, & bonis hominũ potest ordinare.
110 Et † D. Cyrill. in lib. Thesaurorum eandem sententiã his verbis sequitur, & amplificat: *Dedit Filius Dei Petro plenè, & perfectè claves Regni cœlorum, quoniã sicut ipse accepit à Patre Ducatũ, & sceptrum Ecclesiæ gentium ex Israël egrediens super omnẽ Principatũ, & potestatẽ, & super omne quodcunque est (ut in eius nomine genua cuncta curventur) plenissimam potestatem sic & Petro, & eius Diadochis, hoc est, successoribus, non minus, sed plenissimè commisit, &c.*

Quod etiam ex eo magis suadetur, ut prædicti Auctores considerant, & Molina d. cap. 29. col. 135. & plures alij relati à Paramo d. opin. 3. n. 35. & 46. & meliùs Marta d. 1. p. cap. 16. n. 2. & seqq. Quia cũ † CHRISTVS Dominus Petro, & successoribus universalẽ potestatem concesserit ad dirigendos homines ad vitã, & fœlicitatẽ æternã, & sic ad ultimum finẽ, debuit etiã subijcere omnes alias potestates sæculares, ad quas spectat dirigere homines ad virtutẽ, & fœlicitatem temporalẽ, quæ servit tanquã mediũ ad adquirendam æternã. Ei quippè, ad quem ultimi finis cura pertinet, subiecti esse debent, habentes curã finiũ antecedentium, ex doctrina D. Thom. d. lib. 1. de regim. Princip. quã pluribus ornavimus sup. cap. 16. n. 56. & 57. Neq; satis perfectè instituta, & ordinata Respublica Ecclesię videri posset, si CHRISTVS in eã prędictã potestatẽ nõ trãstulisset, & sicut ipsa una est, & ipse unus omniũ Princeps, & Dominus extitit, ita reliquas omnes potestates Romano Pontifici non subijceret, & ad unum dumtaxat supremum & Monarchicũ imperiũ reduceret, quod † esse 111 112
omnium utilissimũ, & perfectissimum pluribus probat Paramus ubi sup. n. 47. & seqq. Pet. Greg. lib. 5. de Repub. cap. 3. Iust. Lips. lib. 2. Politicor. cap. 2. & Bobadilla lib. 1. Polit. cap. 1. n. 15. & novissimè & latissimè Michaël Maucler. de Monarch. 1. p. lib. 4. per tot. & in nostris terminis Seraph. Freitas de Imp. Asiat. cap. 6. num. 1.

QVARTÒ considero, quòd directa hæc, & generalis Summi Pontificis in temporalibus potestas, & dominatio, non solùm tot, tantorumque Patrum auctoritate, & asseveratione munitur, quos in hoc capite, & præcedẽti adeò longã serie congessimus: verùm † multis etiam Sacræ Scripturæ, & Põtifici- 113

iuris oraculis, quibus vix eſt, ut con-
gruum reſponſum à contrariæ partis
ſectatoribus aſsignari poſsit. Inter
114 quæ caput efferet † illa Ieremię vati-
cinatio cap. 1: *Ecce conſtitui te ſuper gē-
tes, & Regna, ut evellas, diſſipes, ædifices,
& plantes*, quam de ſuprema iſta pote-
ſtate ſignanter intelligit Div. Thom.
lib. 3. de regim. Princip. cap. 19. rela-
tus à Gregor. Lopez in dict. l. 2. gloſſ.
mag. col. 3. in fin. verſ. *Facit ad iſta*, ubi
advertit, ſub his verbis, non ſolùm pe-
culiarem iuriſdictionē in ſubditos ac-
cepiſſe videri, dum ait: *Super gentes*,
ſed etiam generale quoque dominiū,
& gubernationem Rerumpublicarū,
cùm adijciat: *Et Regna*, in quibus am-
plam poteſtatem Summi Pontificis
agnoſcit, ad plantandum, ędificandum
& diſsipandum quidquid pro bono u-
niverſalis Eccleſiæ iudicaverit con-
venire. Et quòd non ſolùm ad fideles,
verùm ad infideles etiam extendatur:
ex illo verbo: *Gentes*, deducit Baro-
nius dict. anno CHRISTI 57. numer.
115 28. Nam † & hi, ut diximus, ad Ec-
cleſiæ gubernationem ſpectant, ſi id
Fidei conſervatio, vel dilatatio po-
poſcerit, vel alia iuſta cauſa, quę ani
mum Pontificis moveat, ut obſervat
Epiſcop. de Chiapa d. tract. compro-
bator. fol. 19. & ſeqq. & fol. 46. & 47.
& Roffenſis contra Lutherum art. 25.
ubi inquit: Primatum Petri ſuper om
nes Reges, & Regna mundi iam imple
tam eſſe quoad donum, & ius poteſta
tis, quam traditam habet à CHRISTO,
vel quoad habitum in toto mundo, e-
tiam ſuper infideles, cùm CHRISTVS
Petro Ioan. 20. omnes generaliter o-
ves ei paſcendas commiſerit.

Quibus convenit illud, quod de B.
Petro canit Eccleſia, dum ait: *Tibi
tradidit Deus omnia Regna mundi.* Et
116 Nicolaus † Pōtifex in cap. 1. diſtinct.
21. ubi inquit: *Eccleſiam ſolus ille funda-
vit, & ſuper petram Fidei mox naſcentis
erexit, qui Beato Petro vitæ æternæ cla-
vigero iura terreni ſimul, & cæleſtis Impe
rij commiſit.* Quod etiā refertur in cap.
omnes 22. diſt. & conſonat tex. in cap.
tibi Domino 63. diſt. cap. alius, cap.
nos Sanctorum, cap. auctoritatem, in
fine 15. q. 6. cap. quia præſulatus 1. q.
4. & cap. duo 96. diſt. Extravag. ſi fra-
trū, §. ſanè in noſtrā, Ioan. XXII. cap.
licèt ex ſuſcepto, de foro compet. cap.
venerabilem, de electione, Clem. Pa-
ſtoralis de re iudicata, cap. ad Apoſto
licæ, eod. tit. lib. 6.

Innocentius etiam III. in † cap. ſo- 117
litæ, de maiorit. & obed. ex d. Ieremiæ
loco, & ex illo Ioannis: *Paſce oves meas*,
& altero Matth. cap. 16: *Quodcunque
ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in
cœlis, &c.* eandem ſupremam, & univer
ſalem Pontificiæ ſedis auctoritatem,
& poteſtatem oſtendit, quoniam Do-
minus, inquit, inter has oves, & alias
nequaquam diſtinxit, & nihil excepit:
qui dixit: *Quodcunque.*

Et idem † Innocent. in cap. per ve- 118
nerabilem 13. verſ. *Rationibus*, qui filij
ſint legitimi, ex eiſdem locis, & ex a-
lio Deuteron. cap. 17. ubi in cauſis ar-
duis, & difficilibus Sacerdotes adiri
iubentur, concludit, Romanum Pon-
tificem, non ſolùm in Eccleſiæ patri-
monio, ſuper quo plenam in tempora-
libus poteſtatem gerit, verùm etiam in
alijs regionibus, certis cauſis inſpectis,
temporalem iuriſdictionem caſuali-
ter exercēre. Quò forſitan reſpicit
text. in cap. quicunque litē, & in cap.
quæcunque contentiones 11. quæſt.
1. ubi omnes lites, & contentiones
tam ſpirituales, quàm temporales ad
iudicium Summi Pontificis pertinère
dicuntur.

Sed expreſsius, & urgentius cæteris
idem argumentum, eiſdem & alijs au-
ctoritatibus, & rationibus conſidera-
tis, proſequitur Bonifacius IIX. † in 119
celebri illa extravaganti unam ſan-
ctam, de maiorit. & obed. inter com-
munes. Vbi poſtquàm latè ſanctę Ca-
tholicæ & Apoſtolicæ Eccleſię unita-
tē probavit, & eiuſdē generalē poteſta

tem,

rem, & superioritatē in spiritualibus, & temporalibus probat, & unius ovilis unicum pastorem esse debêre, & quòd cùm Dominus ipse Petro Pasce oves, & quidem, *Meas*, dixerit, & generaliter, non singulariter has, vel illas, per hoc cōmisisse sibi intelligitur universas. Et posteà addit: *In hac ergo potestate* † *duos esse gladios, spiritualem videlicet, & temporalem Evangelicis dictis instruimur. Nam dicētibus Apostolis, ecce duo gladij hic: in Ecclesia scilicet, cùm Apostoli loquerentur, non respondit Dominus nimis esse, sed satis. Certè qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, malè verbum attendit Domini proferentis: Converte gladium tuum in vaginā. Vterque ergo est in potestate Ecclesiæ, spiritualis scilicet & materialis; sed is quidē pro Ecclesia, ille verò ab Ecclesia exercendus: ille Sacerdotis, is manu Regum, & militum, sed ad nutum, & patientiam Sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subjici potestati. Nam cùm dicat Apostolus ad Romanos 13. Non est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt; non autem ordinata essent, nisi gladius esset sub gladio, & tanquàm inferior reduceretur per alium in suprema. Nam secundùm Beatum Dionysium, lex Divinitatis est, infima per media in suprema reduci. Non ergo secundùm ordinem universi omnia æquè ac immediatè, sed infima per media, & inferiora per superiora ad ordinem reducuntur, spiritualem autem, & dignitate, & nobilitate terrenam quamlibet præcellere potestatem, oportet tātò clarius nos fateri, quantò spiritualia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, & benedictione, & sanctificatione, ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerū gubernatione claris oculis intuemur. Nam veritate testante, spiritualis potestas terrenam potestatē instituere habet, & iudicare, si bona nō fuerit. Sic de Ecclesia, & Ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Ieremiæ: Ecce constituite hodie super gentes, & Regna, & cætera, quæ sequūtur. Ergo si deviat terrena potestas, iudicabitur à potestate spirituali: sed si deviat spiritualis minor, à superiori: si verò suprema, à solo Deo, non ab homine poterit iudicari: testante Apostolo: Spiritualis homo iudicat omnia, ipse autem à nimine iudicatur. Est autem hæc auctoritas (etsi data sit homini, & exerceatur per hominem) non humana, sed potiùs Divina, ore Divino Petro data, sibique, suisque successoribus in ipso, quem confessus fuit petra, firmata: dicente Domino ipsi Petro: Quodcunque ligaveris, &c. Quicunque ergo huic potestati à Deo sic ordinatæ resistit, Dei ordinationi resistit, nisi duo (sicut Manichæus) fingat esse principia: quod falsum, & hæreticum iudicamus: quia testante Moyse, non in principijs, sed in principio cœlum Deus creavit, & terram. Porrò subesse Romano Pontifici omni humanæ creaturæ declaramus, dicimus, diffinimus & pronuntiamus omnino esse de necessitate salutis.*

120

Cui † textui, quatenus de duobus illis Apostolorum gladijs sermonē fecit, facem prætulit D. Bernard. lib. 5. de consid. ad Eugen. ubi eisdem ferè verbis eandem sententiam amplectitur. Quam etiam reperit D. August. in pluribus locis relatis ab Ivone Carnotensi in Decret. part. 10. cap. 59. & 75. & D. Thom. sup. 2. Sent. distinct. ultim. in exposit. text. ad 4. ubi dicit, † quòd spirituali potestati sæcularis in Papa coniungitur, qui utriusque potestatis apicem tenet, hoc eo disponente, qui est Rex, & Sacerdos; & tradit alia Paramus dict. opin. 3. per totam, Anastas. Germon. d. cap. 13. num. 18. Fr. Marc. Anton. de Camos in sua Microcosmia 3. part. dialog. 4. pag. 44. Et † elegantissima, ac pijssima illa epistola B. Ignatij de Loyola ad Claudium Regem Abyssinorū Romę scripta 7. Kalend. Martias ann. 1555. cuius verba ad literam refert Per. Maffeius histor. Ind. lib. 16. pag. 389. & seq. & Fr. Anton. de SanRoman lib. 4. hist. Ind. Orient. cap. 26. pag. 767. ubi plura de Ecclesiæ unitate, & universali potestate notantur

121 122 123

& qualiter hoc olim per Isaiam Dominus adumbrasse videatur, cùm loquẽs
124 de † Eliachim Pontifice Maximo dixit: *Et dabo clavem domus David super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiat.* Quo videlicet typo figuratus est
125 Petrus, eiusque successores, † quibus datam integram potestatem declarãr claves, consuetum utique symbolum, & insigne pleni, atque absoluti dominij, l. clavibus 74. D. de contrahen. empt. cum alijs traditis à Covar. lib. 3. variar. cap. 16. num. 11. Tiraquel. de constit. 3. par. limit. 6. num. 4. & ampliat. 3. num. 3.

126 Et † licèt hæc insignis, & nobilis Extravagans unam sanctam videatur posteà aliquo modo correcta, sive temperata per Clementem V. Bonifacij successorem; quatenus in favorem Philippi Regis Francorum declaravit in Extravag. meruit, de privileg. per illam nullum Regi, & Regno Galliæ præiudicium generari, nec amplius Ecclesiæ Romanæ subiectos esse, quàm anteà existebant: hoc tamen (ut benè advertit Germon. suprà num. 51. & 67. & Marta d. tractat. de iurisdict. 1. part. cap. 25. num. 30.) Ecclesiæ iuribus neutiquam deroga-
127 vit. Et † quantumvis dispositionem Pontificiam correxisset, rationes tamen, quibus nitebatur, revocare, & enervare non potuit, quæ æternæ, & immutabiles sunt, l. eas obligationes, D. de capit. minut. & notat Abb. in cap. non debet, de consang. & affin. Anton. de Butrio, & Ioan. de Imola in cap. 1. de constit. & Ioan. Andr. & Geminianus in cap. 1. §. illum autem de restit. spoliat.

QUINTÒ & ultimò perpendi po-
128 test, † quòd quemadmodum ea bella iusta censeri solent, quæ Dei præcepto, vel auctoritate peraguntur, iuxta text. in c. illud 23. quæst. 2. & alia, quæ diximus suprà hoc lib. cap. 2. num. 25. Ita communi omnium Doctorum cõsensu receptum est, illa quoque iusta cẽseri debère, quæ ab eius Vicario ob religionis augmentum, vel ex alijs legitimis causis adversus infideles indici iubẽtur. Atque adeò, † quæ in eius- 129
modi bellis capiuntur, iustè, & legitimè possideri, & retineri posse, quamvis nunquam anteà Christianorum fuissent, & infideles ipsi quietè & in pace vivere vellent, ut communiter resolvunt Doctores, præcipuè Anto. de Butrio, & Ioan. de Annania in cap. quod olim, de Iudæis Oldrad. cons. 72. Hostiens. Innocent. Anchar. & alij in d. cap. quod super de voto, Bartol. in l. 1. C. de Pagan. idem Annania in cap. 1. col. 2. de sagittarijs, idem Innocent. in cap. olim de restit. spolia. Calderin. cons. 95. n. 3. vers. *De Papa*, aliàs cons. 1. de tregua, & pace, ubi ait, tenentes contrarium ab hæresi non distare, Bald. cons. 389. incipit: *Consuetudo est*, in fine, num. 10. lib. 2. ubi notabiliter inquit, auctoritatem suscipiendi belli contra Reges, & Principes infideles maximè penes Pontificem residêre, Alex. cons. 130. super eo, num. 4. & 5. lib. 7. Marquard. omnino videndus in tract. de Iudæis, & Infid. 1. part. cap. 6. & cap. 14. vers. *Præterea*, Malferitus dict. cons. 769. apud Mandell. num. 78. Georgius Cabedus decis. Lusitan. 2. part. decis. 47. num. 1. & alios congerens Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus*, conclus. 124. & verb. *Bellum*, conclus. 36. & Nos suprà hoc lib. 2. cap. 19. num. 36. & post hæc scripta Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 9. num. 10. & 11.

Cuius † potestatis, & auctoritatis 130
ratione, ijdẽ ipsi Auctores cõcludunt, licitũ, & usu receptissimum esse Apostolicæ sedi, terras, & provincias taliũ infidelium, aut hæreticorũ aliquibus Christianis Principibus debellandas, occupandas, & pleno iure possidẽdas concedere, etiã antequã ab ipsorũ infidelium manibus sive faucibus ereptæ

fuerint, ut in Regno Ierusalem, Carolo Magno concesso, tradidit Bartol. in l. liber homo, la 2. D. de verb. oblig. l. fin. D. de action. empti, & in l. id quod apud hostes, ubi latè Iason. D. de leg. 1. Oldrad. cons. 268. Martin. Laudens. in tract. de Principe, §. 246. & generaliter in quibuslibet alijs terris, & insulis Infidelium, Paganorum, & Hæreticorum, idem Bartol. in dict. l. 1. C. de Paganis, & in tract. de insula, verb. *Nullius*, num. 7. & in Extravag. ad reprimendum, verb. *Totius Orbis*, num. 9.
131 Bald. † in l. 1. C. de iure liber. col. 5. ubi inquit: ***Hodie, ubicunque iurisdictiones vacant, ut in Regnis infidelium, apud quos non est vera dignitas, nec naturalis dignitas, nec naturalis iurisdictio, occupanti conceditur Catholico, ut fuit in Regno Hispaniæ, ut notat glossa Decreti.*** Quæ glossa, ut advertit Episcopus Chiapens. in d. tract. comprobat. fol. 31. forsitan est cap. Adrianus, verb. *Per singulas*, dist. 63. idem tradunt Domin. & Phil. Francus per text. in cap. Abbate sanè, §. & allegabatur de re iudic. lib. 6. Angel. disput. incip. *Renovata guerra*, Ioan. de Lignanis in tract. de bello, 1. part. Franc. Vargas in tract. de auct. Pontif. confir. 10. n. 4. & 5. & Anastas. Germon. dict. lib. 3. cap. 13 à num. 27.

132 Et † licèt Episcopus Chiapensis ubi suprà hoc restringere velit ad provincias, quæ olim Christianorum fuerunt, & iniustè ab infidelibus detinentur, & differentiam inter Saracenos, Hæreticos, aliosque Fidei hostes, & inter simpliciter infideles, constituat, quam etiam admittere videtur Petrus de Ravena sing. 585. Bartolus tamen, & reliqui auctores suprà relati, generaliter, & indistinctè loquũtur, & expressius Malferitus, & Marquard. ubi sup. Marta d. 1. part. cap. 24. num. 10. & sequentib. ubi de hac Indiarum donatione specialiter agẽtes, resolvunt, quòd omnes Doctores indifferenter tenẽt, etiam res, & provincias, quæ semper infideliũ fuerint, posse relinqui, ac donari sub conditione, si ab hostibus capiantur. Quia † licèt aliàs imprudens 133
& temerarium consiliũ censeri soleat, hostium bona, & provincias ante victoriam dividere, ut ostendit Ausonius epig. 20. Philip. Comineus lib. 5. com ment. post medium, ubi periucundum exemplum adducit, & Mag. Marquez in Gubernat. Christiano lib. 2. cap. 31. pag. 340. & seq. Adhuc † tamen ex- 134
pectatio talis conditionis honesta reputatur, iuxta ea, quæ notant scribentes per text. ibi in d. l. liber homo, & in d. l. id quod apud hostes: quibus addere possumus tex. in l. si quid mater, C. de don. quæ sub modo, & in l. si servitus, §. futuro, D. de servit. urb. præd. cũ notaris a glossa in cap. ad dissolvendum verb. *Accusari* ad fin. de desponsat. impub. Bart. in l. servos num. 4. D. de alim. & cib. legat. Et † tex. in d. cap. 135
Abbate sanè, vers. *Et allegabatur*, ubi Rex Aragonum donavit Hospitalarijs sancti Ioannis castrum Curvariæ cũ suis finibus, inter quos erat locus de Rossellis, quæ ab infidelibus possidebantur, & nunquam Christianorũ fuerant, sub ea conditione, si Rex illa ab eisdẽ hostibus caperet, & talem donationem valuisse Summus Pontifex ibi apertè supponit, & prosequitur Philip. Francus, & Domin. ibidem num. 40.

Qui ex eodem principio deducũt, quòd † licèt Ecclesiæ, quæ nondum 136
constructa est, nihil donari regulariter possit, cap. ad audientiam, el 2. de Eccles. ædific. & in eod. cap. Abbate sanè, ubi tamen talis donatio sub ea conditione fit, quam sit honestũ expectare, vel non agitur, ut eidem Ecclesiæ statim acquiratur, sed postquàm iam ædificata, vel constructa fuerit, tunc iure optimo sustineatur, ut latiùs etiã notat & prosequitur Bart. cons. 26. nume. 1. lib. 1. Abbas in dict. cap. ad audientiam, n. 2. Guid. Papę decis. 267. & ibi eius additionator Ranchinus, Guil. Benedict. in cap. Raynuntius, de

testam. verb. *Et soboles, quam gestabat in utero*, num. 15. Lambertin. de iure patron. 1. part. lib. 1. quæst. 5. art. 10. Menochius cons. 29. num. 59. & 60. vol. 1. & Nicol. Garcia de beneficijs, 5. part. cap. 9. num. 49. & 50.

137 Sed † præstat, ut in specie nostra loquẽtes audiamus Franc. Vargas ubi sup. num. 5. & 6. & Anastas. Germoniũ num. 29: *Qui securè docent, Summum Pontificem virtute huius supremæ potestatis temporalis, de qua loquimur, non modò civitates, provincias, & Regna, quæ antea Christianam Religionem profitebantur, & deinde fuerunt ab infidelibus usurpata, posse, cui libuerit, indubitanter concedere, ut illa recuperet, suaque faciat: sed ea etiam addicere posse, quæ Christianorum nunquam fuerunt, ad Christianæ Fidei & Evangelij propagationem, & idololatriæ extirpationem: Et quòd his rationibus motus Alex. VI. amplas istas Indiarum Occidentalium regiones Catholicis Regibus, Ferdinando & Isabellæ, eorumque successoribus addixit; qui ex illa acquisitione omnem omnino iurisdictionẽ, ac omne imperium earundem provinciarũ sibi iure vendicant; non ipso iure, nec iure belli, sed Romani Pontificis auctoritate, quare iustè dicuntur possidere, arg. l. iustè possidet, D. de acquir. poss.*

Qua sententiâ, ut veriori & receptiori, retentâ, argumentis pro contraria consideratis, breviter responderi
138 potest. Ad primũ, † falsum esse, quod in eo supponitur, nullo scilicet certo iure, vel Ecclesiæ testimonio probari tẽporalẽ Romani Põtificis potestatẽ; cùm pro ea tot, & tam aperta reperiãtur, ut suprà consideravimus; quæ suâ vi, & ratione tam infideles quàm fide-
139 les comprehendunt. Ut † omittamus eorum opiniones, qui ob solam infidelitatem, barbariem, idololatriam, vel mores contra naturam, ad iudicium Ecclesiæ pertinere putarunt, de quibus latè disputavimus suprà hoc libro ex cap. 7. & post D. Antoninum in summa titul. 3. de dom. Reg. cap. 2. latè agit Thom. Bozius in tract. de Ital.
stat. lib. 4. cap. 5. & 6. Quibus † non 140
obstat ille Pauli locus 1. Corinth. 5: *Quid enim mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare?* de cuius vera, & varia interpretatione plura congessimus, d. cap. 14. ex num. 21.

Et † eodem modo responderi po- 141
test ad illud Ioan. ult. *Pasce oves meas*; etenim licèt infideles, dum in sua infidelitate persistunt, propriè de Christi, & Ecclesiæ ovili non sint, ut concludunt Auctores in argumento relati: verius tamen est, quòd ad Ecclesiæ curam, & gubernationem spectant, ut tetigimus sup. n. 115. & expressè docet
Innocent. † in c. licèt de foro comp. 142
resolvens: *Quòd quando Christus dixit Petro: Pasce oves meas, & dedit ei claves Regni cœlorum, aliquo modo eius iurisdictioni subiecit Saracenos, Gentiles, & Schismaticos.* Et Roffens. contra Luth. articul. 25. ubi inquit: *Primatum Petri super omnes Reges, & Regna mundi iam impletum esse, quoad dominum, & ius potestatis, quam traditam habet à Christo, vel quoad habitum in toto mundo, etiam super infideles, qui sunt oves Christi, quamvis extra ovile Ecclesiæ errantes: non tamen omnino quoad executionem, vel actum potestatis. Quia scilicet ad Papam pertinet cura omnium ovium Christi, Ioan. 20. Pasce oves meas, non solùm eas, quæ sunt intra, sed quæ sunt extra ovile Ecclesiæ à fide aberrantes, de quibus Ioann. 10. Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, illas oportet me adducere; scilicet per me, & per meos ministros, maximè per Papam, ad quem pertinet de prædicatione nunc illis providere, ut qui voluerint liberè, non coactè ad Fidem Christi convertantur, &c.* Leontius quoque tradit sub illis verbis, Ioan. 10: *Alias oves habeo, &c.* Christum ostendere voluisse, se non tantùm Iudæorum, quibus cum loquebatur, sed etiam omnium gentium Regem esse, atque pastorem; & in eâdem expositione Sancti

omnes unanimi consensu cõveniunt. Et D. Bernard. lib. 2. de consid. cap. 8. verba illa: *Pasce oves meas*, explicans, inrerrogat: *Quas? illius, aut illius populi, civitatis, aut regionis, aut certi Regni? Oves meas inquit: cui nõ planũ nõ designasse aliquas, sed adsignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.* Cui convenit Theophylactus, dum inquit: *Cùm prandendi finem ipse fecisset, totius Orbis ovium præfecturam Petro commisit*: Et idem sentiunt Orig. cap. 6. epist. ad Rom. Cyprian. de unit. Eccles. Arnob. Psalm. 138. Chrysost. homil. 1. de pœniten. & reliqui Græci, & Latini Patres Ecclesiæ, quorum dicta latè perpendit Thom. Bozius lib. 18. de sign. Eccles. Dei, cap. 1. in

143 sexto argumento. Pascere † enim illo in loco ex natura ipsius verbi idem significat quòd regere, & gubernare. Vnde fit, ut ad Reges quoque, & Princi-

144 pes gẽtium pertineat hæc vox, † quos passim ethnici Scriptores, sed inprimis Homerus, pastores populorum appellare solent, ut idem Bozius ostẽdit, & latiùs Paramus d. opin. 3. num. 29. Nam quemadmodum pastores ovium commodis diligenter invigilant, ita quoque Principes, atque Reges, non tam suæ utilitatis studiosi esse debent, quàm gentium, & populorum, qui sibi subduntur, ut eleganter in eisdem terminis exposuit D. August. tract. 123. dicens: *Nam quid est aliud: Si diligis me, pasce oves meas, quàm si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oves meas, sicut meas pasce, non sicut tuas; gloriam meam in eis quære, non tuam, dominium meum,*

145 *non tuum.* Et hac de causa † in illo versu, Psal. 79: *Qui regis Israël, intende*, in lingua Originali Hebræa legitur: *Qui pascis.* Et in Psalm. 77. ubi in Vulgata legitur: *Et elegit David servum suum, & sustulit eum de gregibus ovium, de post fœtantes accepit eum, pascere Iacob servũ suum*, in Chaldaica dicitur: *Vt dominaretur in Iacob populo suo.* Qui locus eò pluris faciendus est, quia illum de CHRISTO Domino omnes intelligũt, & D. Hieronym. etiam D. Petro, de cuius nunc potestate agimus, accommodari posse fatetur.

SECVNDÒ verò, argumento cõtrariæ partis respondere possumus, affirmando, † veriùs esse in CHRISTO Domino, etiam ut homine, temporale regnum, & dominium constitui, & concedi debêre ex rationibus, & auctoritatibus, quas sup. ex num. 89. perpẽdimus. 146

Neque obstare ea, quæ pro adversa opinione considerantur, & dominium duntaxat spirituale in CHRISTO concedere, & assignare videntur. Nam, si benè inspiciantur, solùm ostendunt, CHRISTVM in quantum hominem se mundi Regno non immiscuisse, neque dominia rerum, quæ liberaliter hominibus indulserat, usurpasse, id verò ex voluntatis potiùs, quàm potestatis defectu processisse, quia huiusmodi tẽporalia contempsit, & humilem vitam agere destinavit. Et † ita, ubi sibi oportere visum fuit, exercitium temporalis 147 iurisdictionis accepit: Matth. namque 8, dæmonibus poscẽtibus: *Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum*, dixit: *Ite*, & suffocati sunt, & 12. permisit Discipulos per aliena sata vellere spicas, & manducare. Et apud eundem Matth. cap. 21. Ioan. 2. Marc. 11. maledixit ficulneæ, & aruit: & flagello eiecit ementes & vendentes de tẽplo; & adulteram, quia nemo eam accusabat, absolvit; prout etiam habetur in cap. ex multis, & cap. vendentes 1. q. 3. cap. accusatio, el 1. 2. q. 7. glos. in cap. quoniã verb. *Sic*, distin. 10. & in cap. cùm ad verum, distin. 96. In quibus omnibus CHRISTVS nullã iniustitiã cõmisit, sed iure suo, & potestate usus est, ut benè advertũt omnes Doctores pro hac opinione relati, & præcipuè Molina d. disp. 28. Marta d. c. 22. Paramus, qui alios refert, d. lib. 3. q. 1. opin. 2. num. 8. & opin. 4. ex n. 79. & n. 127. Baronius d. an. CHRISTI 57.

num.28.& 29.Anastas.Germon.dict.
lib.3.de sacror.immun.c.15. ex num.
18. Bobad.d.lib.1.Polit.cap.13. num.
4.& sequentib.& Pat.Franc.Mendo-
ça d.cap.2. lib.1.Reg.num.10. annor.
15.sect.3.num.27. & novissimus Mi-
chaël Mauclerus de Monarch.1.part.
lib.5. cap.4. & 5. qui specialiter res-
pondet omnibus testimonijs in con-
148 trarium adductis: & præsertim † ad
illud Ioan. 18: *Regnum meum non est*
de hoc mundo. Vbi CHRISTVS nulla-
tenus se Regem temporalem esse ne-
gavit, sed sibi id potiùs curati, ut huma
num genus redimeretur, & peccatores
salvi fierent, iuxta ea, quæ notant Au-
gustin. & Chrysosto. ibidem, & illud
Ioan.3: *Non misit Deus Filium suum in*
mundum, ut iudicet mundum, sed ut salve
149 *tur mūdus per ipsum.* Et ita † aliàs apud
eundem Ioan.d.cap.18.interrogatus:
Rex es tu? non negavit, sed dixit: *Tu*
dicis, quia Rex sum ego. Nec redarguit
Nathanaëlem sibi dicentem Ioan. 1:
Tu es Rex Israël. Nec obiurgavit, imò
& defendit turbam clamantem, & di-
centem Ioan.12: *Hosannà Benedictus*
qui venit in nomine Domini Rex Israël.
150 Quibus non obstat † illud Lucæ
12. ubi dixit fratribus de hæreditate
certantibus: *Quis me constituit iudicem,*
aut divisorem super vos? Nam illud simi-
liter solùm probat, Christum non as-
sumpsisse munus, & officium iudicis
temporalis: non tamen concludit, il-
lum caruisse potestate, ut id, si vellet,
efficeret. Et ideò hoc nequaquam ne-
gavit, sed solùm innuit, se à nemine
ad id munus subeundum fuisse consti-
tutum, ac deputatum, ut benè post
alios observat Molina dict. cap. 28.
col.135.vers. *Ad tertium*, Marta d.cap.
22.num.4.& in append.eiusd.cap.cir-
ca finem, & Paramus d.opi.4. n.124.
vers. *Nam ad primum.* Et hoc est quod
voluit dicere D. Ambros. relatus ab
Albert.Pighio lib.5.Eccles.Hierarch.
cap.1.vers. *Rursus: Terrena declinat, qui*
propter Divina descenderat.

Et tandem † ad illud, quod dedu- 151
ximus ex Extravag. cùm inter non-
nullos, & similibus respondetur, ibi
de dominio proprietatis rerum in par
ticulari sermonem haberi, quo inspe-
cto, certissimum est, CHRISTVM, &
Apostolos paucissimarum rerum do-
minium habuisse, † cùm paupertatis 152
amantissimi fuerint, & eâ solâ mundū
vincere destinaverint, ut habetur Za-
char.9.num.9. Psal.39.n.18. Psal.68.
n.30.Matth.8.vers.20. & 2.Corinth.
8.vers.9.ibi: *Scitis gratiam Domini no-*
stri Iesu Christi, quoniam propter vos ege-
nus factus est, cùm esset dives, ut illius ino-
pia divites essetis, de quo etiam agitur
in cap.Dominus distin.93. & in pluri-
bus alijs locis, quæ cōgerit Pat.Franc.
Mendoça in d.sect.3.num.5.

AD tertium autem, & quartū res-
pondeo, absque dubio probandū esse,
illud † idem dominium, & imperium 153
temporale, quod Christus habuit, in
Petrum, & successores eius transla-
tum fuisse, ut cum D. Thom. & alijs
suprà ex num.104. resolvimus. Nam
licèt CHRISTI potestas, quam vocāt
excellentiæ, quoad alias res in Eccle-
siam non transierit: hæc tamen domi
nij temporalis, etiam si excellenter in
CHRISTO fuisse dicatur, omnino trās-
ferri debuit, cùm necessaria fuerit ad
universale ipsius Ecclesiæ regimen,
quod, ut diximus, aliter nec constare,
nec sibi sufficere posset; quia † illi, ad 154
quem cura finis ultimi pertinet, subij-
ci debent reliqui, ad quos pertinet cu-
ra finium antecedentium, quę est tem
poralis potestas, ut probat D. Thom.
d.lib.1.de regim.Princi.c.14. qui etiā
eod. lib.cap.1.& 6.sic ait: *Romano Pon*
tifici Vicario Christi oportet omnes Prin-
cipes populi Christiani esse subiectos, sicut
ipsi Domino Iesu Christo, qui non solū Sa
cerdos, sed etiam Rex est vocatus, &c.
Et quod hæc † potestas à CHRISTO 155
in eius Vicarios translata, nomine te-
nus cēsēda nō sit, nec inefficax iudicā
da, benè etiā probat Baronius ubi sup.

num.28. ex ijs, quæ CHRISTVS ipse
156 liberaliter profitetur, † apud Ioan. in Apocal.cap.2.sic dicens: *Qui vicerit & custodierit, usque ad finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.* Quem locũ exponens D. August. in homil.2.sup. Apocal. hæc in eandẽ sententiam profert: *In Christo habet Ecclesia hanc potestatem: sicut dicit Apostolus ad Rom.8. cum illo nobis omnia donata fuisse. Sic virgam ferream,dixit Ioãnes propter iustitiam, & propter rigorem: cum virga corrigantur boni,mali verò cõfringantur.*

157 Idem † quoque de hac Regia dignitate unà cũ Sacerdotio ad posteros in Ecclesiam per Dominum transmissa, eruditè his verbis Epiphanius testatur: *Rex alienigena Herodes advenit, & nõ amplius successores David diadema imponebant, translapsa Regia sede inChristo ad Ecclesiã. Et à domo quidem carnali Iudà,& Israël Regia dignitas translata est: firmiter autẽ sedet Thronus in sancta Dei Ecclesia in æternũ,ex duplici origine dignitatem habens,Regia, ac Sacerdotali. Et Regiam quidẽ à Domino nostro Iesu Christo iuxta duos modos,& quia est ex semine David Regis secũdùm carnem: & quia est Rex maior à sæculo secundùm Deitatem. Sacerdotalem verò, quia ipse est Pontifex, & Pontificum præfectus, &c.*

158 Neque his refragatur, † quòd cùm CHRISTVS raro, aut nunquam hanc temporalem potestatem, ex habitu in actum deduxerit, Pontifices etiam ab eius exercitio abstinêre debebunt. Nã secundùm Mattam d.cap.22. num.4. & 5. & Bobadill. d.cap.17.num.3. & 4. & ea, quæ tangit Paramus d. opin. 4. num.67. in fine, duo tempora circa dominium CHRISTI consideranda sunt, alterum ante passionem, & tunc propter humilitatem iudicare recusavit, ut ostendunt testimonia, quæ pro hac parte citantur. Alterum verò post resurrectionem,& tunc procedunt plenè, & planè reliqua loca,quæ ei datam fuisse omnẽ potestatẽ in cœlo,& in terra significant. Vnde sequitur, † quòd cùm post resurrectionem Petro clavium potestatem, 159
& ovium omnium curam commiserit, ut constat Matth.cap.ult.& 16. ex potestate Domini,potestatem sui Vicarij metiri debemus,& ei supremam, & universalem iurisdictionem concedere,in spiritualibus semper & ubique,& in temporalibus, ubi id ad commune Ecclesiæ bonum expedire censuerit. Et hoc, † secundùm eundem Mar 160
tam d.cap.22.in fine appendicis,significare voluit CHRISTVS Ioan. d. cap. 18. ubi postquàm dixerat,Regnũ meũ non est de hoc mundo,subdit: *Nunc autem Regnum meum non est hinc*, id est, nunc cùm patior,& Regnum,quod habeo, voluntariè relinquere volo, sed post resurrectionem, & redemptionẽ hominum factam, cùm iam gloriosus, impassibilis, & immortalis existam, omnem Regni mei potestatem atque usum assumam,cuius contemplatione se esse verum Regem eidẽ Pilato respondèrat,& ne prædictis repugnet,sic exponendum videtur, prout & latiùs expendit Mendoça dict. cap.2. lib.1. Regum num.10.annot.15.sect.3.numer.18.

DENIQVE non obstat quintum, & ultimum argumentum, ex multorum iurium auctoritate desumptum, quibus temporalis potestas à Pontificia, & spirituali distinguitur, & ipsimet Pontifices affirmare videntur, sibi illam nequaquam competere. † Nam 161
generaliter cum eisdem Auctoribus responderi potest, verum quidem esse duas istas potestates regulariter distinctas esse, neque invicem confundi,sed potiùs se iuvare debêre,no aliàs ordo Hierarchicus pervertatur, ut sup.sæpè retulimus,& latè probat Turrecremata in summa de Eccles.lib.1. cap.87.cum duob.seqq.Soto de iust.& iure lib.4. quæst.4. art.1. Bobad.dict.

cap. 17. à num. 1. & cap. 18. à num. 2. Anton. Fab. in Cod. Sabaud. lib. 3. tit. 12. de iurisdict. omn. iud. definit. 4. Morla in empor. iur. 1. part. tit. 2. num. 125. Zevallos 4. tom. pract. commun. quæst. ult. à num. 112. & plurimi alij, quos novissimè refert Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragoniæ,
162 §. 2. num. 1. Non tamen † in illis iuribus denegatur, quod in Romano Pontifice, ut in vero, & supremo totius Ecclesiæ capite, & mundi Monarcha utriusque gladij potestas non resideat, & ab eo mediatè totius iurisdictionis spiritualis fons, & origo dimanet, & utráque uti possit, cùm sibi necessarium visum fuerit, ut apertè disponunt reliqua iura, quæ in ultimo argumento huius ultimæ partis considerauimus.

163 Vnde † dicere potuit Baldus in cap. 1. in princip. qui feud. dare poss. quòd Summus Pontifex est iudex ordinarius omnium hominum totius mundi, & concurrit cum quolibet alio iudice ordinario. Et glos. in cap. ex trās-
164 missa, de foro compet. Quòd † licèt regulariter à iudicibus laicis non appelletur ad Papam, quia non sunt de eius iurisdictione tēporali, cap. si duobus, §. denique de appellat. ubi Abb. num. 5. & Francus num. 12. Vbi tamen iniustitia Imperatoris, vel Regis, aut aliorum Principum, nō recognoscentium superiorem, esset notoria, & in caussis, & casibus arduis versaremur: tunc per viam extraordinarij recursus ad Papam appellati posset. Quam doctrinam latiùs prosequitur Innocent. in cap. licet ex suscepto de foro compet. Decius in d. cap. si duobus ex num. 10. Afflictis in procem. consti. Regni, quęst. 21. num. 7. Marc. Ant. Petra in tract. de potest. Princ. cap. 6. num. 94. Et adeò probat Marta d. tract. de iurisdict. 4. part. casu 56. num. 5. & 6. ut asserere audeat, hoc procedere non solùm ratione peccati commissi propter notoriam iniustitiam, vel quia eius causâ posset turbari pax universalis; sed etiam ratione propriæ tēporalis iurisdictionis, quam Summus Pontifex habet in universo.

Et hoc idem sentit † D. Bernard. 165
lib. 1. de consid. ad Eugen. quatenus inquir, Pontifices in criminibus, non in possessionibus temporalibus potestatem habêre, & infima hæc, & terrena Regibus, & Principibus terræ relinquenda esse. Non enim affirmare voluit, extra potestatem Summi Pontificis esse, ubique de temporalibus iudicare, quando necessitas finis spiritualis, vel alia iusta causa illud expostulat. Sed, quod vult, est, ut id, quoad fieri possit, exequatur per alios: per se autem non nisi incidenter, aut quando aliud fieri non potest, & ideò subiungit: *Non quia indigni vos, sed quia indignum vobis talibus insistere: quippe potioribus occupatis. Denique ubi necessitas exigit, audi quid censeat, non ego sed Apostolus: Si enim in vobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis; sed aliud est incidenter excurrere in ista, causa quidem urgente: aliud ultrò incumbere istis, tanquam magnis, dignisque tali, & talium intentione rebus.*

Quod etiam † melius expressit lib. 166
4. duos illos gladios exponens, quos Apostoli Christo obtulerunt, de quibus, mutuatis verbis ab ipso D. Bernardo, latè loquitur text. in dict. extra vag. unam sanctam, vers. *In hac ergo*, de maiorit. & obed. sup. num. 121. relata, & plures alij ex sanctis Patribus, quos refert B. Ioan. à Capistrano in tracta. de potest. Papæ part. 2. num. 194. & 225. Ioseph. Stephan. de potest. coactiva cap. 8. num. 9. cum seqq. Anastas. Germon. dict. lib. 3. de sactor. immun. cap. 13. ex num. 17. Et sequitur Præposit. in dict. cap. cùm ad verum distin. 96. docens, prædictas iurisdictiones, quoad exercitium esse distinctas. Nā hoc regulariter in temporalibus prohibitum est Papæ, cui dictum est: *Pone gladium tuum in vagina*, & Innocent.

in dict.cap. solitæ de maior. & obed. ubi eandem distinctionem respiciens,
167 Papæ † attribuit auctoritatē, Imperatori verò potestatem: Papæ ius faciēdi, Imperatori actum; ita tamen, ut ex hoc nō sequatur, quòd una iurisdictio alteri non subsit, & temporalis ab spi-
168 rituali non pendeat Nam † duo luminaria magna distincta sunt in cœlo, & tamen Luna habet lumen a Sole, & ut dicitur in eodem cap. solitæ: *Quanta est inter Solem & Lunam, tanta est inter Papam, & Imperatorem differentia*, quod novissimè prosequitur Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiatico cap.6.num.39. & 40.

Idem etiam post alios probat, & sequitur Ioan. Bapt. Valençuela d. monit. contra Venet. part.4. num.178. ubi concludit, quòd CHRISTVS transtulit omnimodam potestatem in Petrum, & successores, etiam quoad temporalium administrationem. Sed ut reliqui Sacerdotes liberius Divinis vacarent, & Summus Sacerdos saluti animarum intenderet, permissa est Imperatori eorumdem temporalium administratio, d. cap. cùm ad verum 96.
169 dist. & similibus. Unde † Ecclesia, sic à CHRISTO renovata, Monarchiam fuit propriam adepta, quæ dicta est Regnum Apostolorum, cap. ita Dominus 19. distinct. 22. cap. in novo 21. distinct. cap. 2. distinct. 22. cap. loquitur 24. quæst. 1.
170 Quę omnia † latiùs explicat Ioan. de Turrecremata in summa de Eccles. lib.1. cap.29. vers. *Ad quartum*, Anastas. Germon. d. cap.13. ex num.17. & 69. Paramus d. opin.4. ex n.121. & Marta d.1. part. cap.25. per totum, qui sigillatim omnia iura in argumento relata percurrunt, & eis speciales, & evidentes solutiones assignant, quas brevitatis causâ hìc transcribere supersedeo, cùm apud eos videri possint.
171 Et de historia † textûs in d. cap. novit pluribus agit Ioan. Igneus in repetit. l.5. §. non alias, num.415. D. ad Sylanian. & in disput. an Rex Franciæ recognoscat Imperium? num. 42. Cuiacius in recitat. posthum. ad Decret. Remundus Ruffus in defensione pro Pontif. Max. totoque ord. Sacerdo. & Germon. sup. ex num.55.

Quibus addere possumus, Pontificē ibi non dixisse, quòd non poterat, sed quòd non intendebat iudicare de feudo, cuius † cognitio, & iurisdictio ex 172
magis communi, & recepta Doctorū sententia, feudi domino regulariter relinquenda est, etiam si contra Ecclesiasticas personas agatur, cap. cæterū de iudicijs cap. verum, cap. ex transmissa de foro compet. Bald. in cap. quæ in Ecclesiarum, num.21. de constitutionibus, Andr. de Isernia in cap. 1. §. item si Clericus, colum. 2. de capitul. Conradi, Menoch. de retinenda possess. remed. 3. ex num. 396. Iulius Clarus in §. feudum, quæst. 90. Nam quilibet † ab altero feudum recognos- 173
cens, etiam si sit Summus Pontifex, Imperator, Rex, vel alius Princeps, super feudalibus controversijs debet iudicari à directo domino feudi; Socin. d. cap. ex transmissa num. 36. Marta de iurisdiction. 4. par. cent. 1. casu 89. num. 5. cum seqq. ubi rationem adducit, quia propter feudalem investituram semper censentur esse inferiores directò domino; Bald. in l. sed si hac, §. si liberta, D. de in ius vocando, Zasius de feudis part. 7. num. 19. Henricus Rosental. in eodem tractat. cap. 12. conclus. 1. num. 10. ubi plurimos alios allegat litt. K. & contrarijs respondet litt. L. & Marta loquens in terminis eiusdem cap. novit, d. cap. 25. ex num. 2. usque ad num. 15.

SVMMARIVM Capitis XXIV.

1 *Pontificis temporalis potestas qualiter à Catholicis auctoribus accipiatur.*
2 *Papa non nisi ex iusta, & gravi causa*

exercere solet, & debet potestatem temporalem, quam habet supra Reges, & Principes etiam infideles. Et num. 6.
3 Causa ubi requiritur tanquam fundamẽtum iurisdictionis, necessariò discuti & praecedere debet.
4 Papa, vel quilibet alius Princeps supremus, non possunt auferre, nec mutare dominia iure gentium quaesita, sine iusta causa.
5 Infidelium bona sine causa Papa non tollit.
7 Anastasij Germonij verba expenduntur, circa modum, quo Pontifices uti solent potestate temporali.
8 Paramus iustam causam, & prudentum arbitrio discussam requirit ad exercitium temporalis iurisdictionis Papae.
9 Thomas Bozius eleganter loquitur de modo, & ratione usus temporalis potestatis Romani Pontificis.
10 Dominia temporalia cùm Papa mutat, vel aufert, ea ad Dominum dominorum reducit, & ius gentium potius conservare studet, quàm frangere.
11 Causae plurimae, & urgentissimae inceruenerunt ad concedendam conquisitionem Novi Orbis.
12 Evangelij propagatio inter Indos facienda, desiderabat, eos alicui Principi Christiano submitti.
13 Orbis Novi iusta acquisitio, concurrente cum alijs titulis concessione Pontificis, in dubium vocari non potest.
14 Catholici Reges Ferdin. & Elisabeth qualiter Roman. Pontif. certiorem fecerint detectionis Novi Orbis, & illius conversionem, & conquisitionem expostulaverint.
15 Alex. VI. ingens gaudium ob detectionem Novi Orbis accepit, & qualiter Apostolicis litteris, eius conquisitionem Regibus Catholicis concesserit?
16 Bulla Alexandri VI. qua Regibus Catholicis Novum Orbem concessit, ad litteram refertur. Et num. 24. alia duo, quibus eandem concessionem confirmavit, & ampliavit.
17 Bullam Alex. VI. qua Novum Orbem Regibus Catholicis donavit, qui referant, & laudent?
18 Alex. VI. qualiter sedaverit controversiam inter Castellae, & Lusitaniae Reges super Novi Orbis partitione subortam.
19 Alex. VI. non solùm administrationem, sed etiam plenum dominium Novi Orbis Regibus Catholicis indulsit, cum onere, ut Indorum conversionem curarent.
20 Orbem Novum pleno iure Catholicis Hispaniae Regibus à Pontifice datum, qui tradant?
Iacobi Mainoldi verba de pleno dominio Indiarum recensentur, ibidem.
21 Alex. VI. sequutus fuit opinionem eorum, qui Pontifici tribuunt temporalẽ dominationem in Regnis, & bonis infidelium.
22 Bellarminus. Cardinalis Illustriss. se ipsum retractare videtur, & inspecta bulla Alex. VI. plenum dominium Orbis Novi concessum esse agnoscit.
23 Thomas Bozius passim agnoscit per Bullam Alexandri VI. plenum dominium Indiarum Regibus Catholicis datum fuisse, & dari potuisse.
24 Alexandri VI. vitia, si quae habuit, ingenti bono & dono detectionis, & conversionis Novi Orbis pensantur.
25 Pontifices Romani saepèsepius concessisse reperiuntur terras infidelium Principibus Christianis cum onere conversionis.
26 Hiberniae Regnum Adrianus IV. Henrico II. Angliae Regi subiugandum, & convertendum concessit.
27 Adriani IV. memorandum diploma de concessione Regni Hiberniae ad litterã recensetur.
28 Martinus V. Nicolaus V. & Calistus III. & alij Romani Pontifices Lusitaniae Regibus, ut regna infidelium debellare, & occupare possent, concesserunt.
29 Calixti III. & Nicolai V. bulla de concessione Indiarum Orientalium Lusitanis facta, referuntur.

fitanis facta, referuntur.
30 Pontificis concessione multum innixi fuerunt Reges Catholici ad occupanda, & possidenda Regna Indiarum.
31 Ioan. Lupus de Palacios Rubios fecit generalem quandam requisitionem, sive protestationem, qua Indis pracipuè intimabatur, ut Romani Pontifices obedientiam, & potestatem agnoscerent.
32 Requisitionis sive protestationis forma refertur, qua Indis olim intimari iubebatur.
33 Iustè possidet, qui auctore legitimo iudice possedet.
34 Sententia à iudice legitimo lata, tribuit dominium.
35 Sententijs, & declarationibus Papa non est negandum, quod aliјs inferiorū iudicum concedi solet.
36 Papa una sola sententia, & declaratio generaliter prolata facet ius in similibus causis.
37 Calixti III. Bullæ verba expenduntur.
38 Opinio qua magis favet Ecclesia, & pia causa in dubio sequenda est.
39 Opinio, qua favet potestati clavium pravalet non faventibus.
40 Pontifex potest in dubijs opinionibus declarare, qua sit verior & sequenda.
41 Papa pro sententijs, & declarationibus semper prasumendum est.
42 Papa est fons iustitia, & in eo inest sūma perfectio, & sapientia.
43 Papa decisionibus & declarationibus stare debemus, licèt totus mundus sentiat contra eum.
44 Sententia, & opinio Papa pravalet opinionibus omnium Episcoporum. Et num. 46.
45 Papa quod approbat, vel reprobat, omnes sequi tenentur.
47 Principes auctoritate qui contrahunt, vel aliquid recipiunt, decipi nō debent.
48 Beneficio iuvari nos oportet, nō decipi.
49 Pontificia dignitas reliquas superemine t.
50 Papa appellatur Imperator, & Princeps Principū, & culmen omniū dignitatū.
51 Ecclesia est tutrix iustitia, & contra eam aliquid fieri non permittit.
52 Papa facta in dubium vocari non debent.
53 Papa auctoritati, & potestati detrahere iniustum est.
54 Pontifex Summus ubi aliquid magnū & insoletū facit, admirari potius, quàm notare debemus.
55 Apostolica Sedis potestas in infinitum prò meliori Ecclesia statu ampliari potest.
56 Casus ubi accidit à Principe non pravisus, omnia, qua ipse posset facere, potest is, qui eius vices habet.
57 Mandati fines, aut limites non videtur excedere qui ea facit, qua dominus faceret, si prasens esset.
58 Papa quòd aliquid inutiliter, aut frustratoriè faciat, asserere temerariū est.
59 Deus, & natura nihil frustra operātur.
60 Gesta auctore Deo, vel eius Vicario, convenientissime iudicanda sunt.
61 Ecclesia nec decipere, nec decipi potest.
62 Ecclesia non solùm est expers erroris in articulis Fidei, sed etiam ubi de concernentibus ad mores universales dispo nit.
63 Papa recusari non potest, nec ab eius sententia appellari.
64 Papa quod facit, videtur facere ut Deus.
65 Exemplis non est iudicandum, sed legibus, & quare?
66 Exempla pauca reperiri possunt in causis iudicialibus, qua in omnibus circunstantijs similia sint.
67 Exempla supremorum iudicum, & tribunalium multum attēdi, & venerari debent.
68 Exempla sanctorum Patrum in iudicādo sequi debemus.
69 Maiorum actus, & mores pro lege accipiuntur.
70 Papa quod unus fecit, & multo magis quod plures facere consueverunt, probare debemus.
Papa auctoritas maior est quàm Sanctorum, ibid.

77 Con-

71 *Consuetudo ex communi Pontificū confessione, & stylo desumpta, in similibus causis ius, & formam induit.*

72 *Ecclesia contra frequentem usum dispu tare insolentissima insania est, secūdùm Divum Augustin.*

73 *Cap. per venerabilem, vers.* Quod autem, *qui filij sint legitimi, expenditur, & illustratur.*

74 *Haretici negantes in Ecclesia esse potestatem concedendi Iubilaeos, & Indulgentias, & Sanctos esse invocandos, ex contrario, & communi eiusdem Ecclesia usu convincuntur.*

75 *Ecclesiam posse dispensare cum monachis in voto castitatis, ut matrimonium contrahant, ex eo quòd id pluries fecit, probant Caietanus, & alij.*

76 *Papam posse temporalem dominationē, & iurisdictionem in Regnis infidelium exercere, inde multi probāt, quòd sæpius ea usus sit.*

77 *Pontificem Romanum esse verum caput universalis Ecclesia, ex eiusdem communi observatione colligitur.*

78 *Argumentum ab usu, & observatione Ecclesia validissimum est.*

79 *Præsumendum est pro ijs, qua diu in Ecclesia Dei agitata sunt.*

80 *Consuetum fieri, non dicitur arbitrarium, sed necessarium.*

81 *Consuetudo etiam irrationabiliter, & cum peccato introducta, excusat à pœnis, & censuris legis contraria.*

82 *Argumentum à solitis, & consuetis fieri, tunc efficacius est, cùm antiquioribus & gravioribus exemplaribus nititur.*

83 *Praxis est vera legum interpres.*

84 *Observantia subsecuta habetur pro lege, & plura de viribus, & effectibus observantia.*

85 *Lex de quibus, D. de legibus, l. 2. C. qua sit longa cōsuetudo, & similes exornantur.*

86 *Observatū quod diu fuit, cēsetur prius ita dispositum, & ordinatum fuisse.*

87 *Virginius suam filiam necavit, quòd in eius persona Appius iuris observantiā non custodivit.*

88 *Observantia declaratoria non requirit præscriptionem, nec plures actus.*

89 *Solitum dicitur quid ex sola una vice.*

90 *Consuetudinis, & observantia auctoritas, etiam in alienationis materia plurimum operatur.*

91 *Alienatio, vel infeudatio quorumlibet bonorum etiam Ecclesiasticorum à Regibus, Principibus, vel Prælatis iuxta consuetudinem facta, impediri non debet.*

92 *Pontifex Summus dubia, & ardua negotia nunquam expedire solet, sine consilio Cardinalium, & aliorum peritissimorum virorum.*

93 *Papa, etiā cùm utitur plenitudinis potestate, Cardinalium consilium requirere solet.*

94 *Pontifices Summi qualiter olim insiurandum præstarent de petendo in rebus arduis Cardinalium consilio.*

95 *Ecclesiastici locus cap. 12. vers. 11. exponitur.*

96 *Pontificis Romani decretorum certitudinem qualiter expresserit Salomon.*

97 *Pontifices, & Principes superiores omnia iura in scrinio pectoris habere dicūtur, propter consilia peritorum, quos semper secum habere solent.*

98 *Pontificum Romanorum, & Collegij Cardinalium dexteritatem, & certitudinem in declarandis rebus dubijs, multis probat, & extollit Thomas Bozius.*

99 *Alexandri VI. Bulla etsi non faciat mentionē consultationis Cardinalium, credendum tamen est, eam intervenisse.*

100 *Bulla sæpè expediri solent sub solo nomine Papa, quamvis Cardinales ad earum expeditionem consilium, & consensum præstiterint.*

101 *Actus semper denominari solet à principali eius auctore.*

102 *Papa, si nolit, non tenetur de necessitate, Cardinalium consilium petere.*

103 *Cardinalium consilium ut Papa necessariò petere debeat, nulla consuetudine induci potest, & quare?*

104 Pa-

104 Papæ contra supremam potestatem nulla currit præscriptio.

105 Clausula, Ex certa scientia, quid præsupponat, & operetur in Bullis Pontificum.

106 Clausula De plenitudine potestatis, nunquam uti solet Pontifex, nisi cum causæ cognitione, & plena negotij informatione.

CAPVT XXIV.

De eadem temporali Sedis Apostolicæ potestate: & qualiter Alex. VI. & alij Romani Pontifices ea usi reperiantur; quorum Bullæ specialiter referuntur, & de vi argumenti, quod ex auctoritate, consuetudine, seu observatione Ecclesiæ desumitur.

1 AEC igitur cùm ita se habeant, † satis quidẽ apparet, Romanum Põtificẽ ex concordi omniũ Catholicorũ scriptorum doctrina, ut minimum dominationem, iurisdictionem & potestatem temporalem habêre super omnes Principes tã fideles, quàm infideles, saltem quantum postulare vi debitur finis supernaturalis, ad quem potestas spiritualis ordinatur, cuius ipsum Pontificem supremum caput, & dominum esse, necessariò secundùm fidem affirmare debemus. Et iuxta aliã magis receptam plurimorum Theologorum, & Canonistatum sententiam, quam veriorem, & securiorẽ esse probavimus; maius etiam & absolutius imperium erga eorundem Principum, præsertim infidelium, Regna, & provincias exercêre posse, Reges nimirũ, & gubernatores earum mutando, & alios Catholicos præficiendo, quoties id sibi expedire videbitur. In quo tamen † non ex solo arbitrio, aut liberæ voluntatis intuitu procedere de- 2
ber, ut suprà tetigimus, & novissimè tradit Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap. 6. num. 48. sed iustâ aliquâ causâ, & bono publicæ utilitatis suadente, & tanquam Deus, qui est veritas, ut præclarè scriptum reliquit Baldus in tit. de pace constantiæ, §. in nomine Christi, ubi allegat doctrinam Innocentij in cap. cùm sit generale de for. compet. & in cap. super litteris de rescript. & in cap. cùm super Abbatia de offic. deleg. qui tradit, † quòd quan- 3
do causa requiritur tanquam fundamentum iurisdictionis, oportet, eam inesse, & veram, & discussam esse, aliàs iudicium est nullum ipso iure.

Quod etiam lariùs prosequitur Felinus in cap. quæ in Ecclesiarum col. 9. declarat. 3. de constit. glos. & Doctores in cap. 1. si de investit. feud. inter domin. & vasall. Roder. Zamorens. in tract. de orig. & differen. Princip. part. 2. Et in simili probant Bart. in l. fin. C. si contra ius vel utilit. pub. & in l. 1. C. de fund. patrimon. lib. 11. Paul. Castrens. cons. 156. in fine, Ancharran. cons. 178. 229. 252. & 287. vol. 1. Decius d. cap. quę in Ecclesiarum, num. 31. & cons. 361. col. penult. vers. *Secundò respondetur*, & cons. 588. col. 3. Iason in l. Barbarius, col. 6. vers. *Circa duas*, D. de offic. Prætor. Ctaveta cõs. 5. num. 2. Hyppolitus Riminald. cons. 74. num. 43. & cons. 467. num. 105. & 106. lib. 4. Carolus Tapia in rub. de constit. Princip. cap. 1. per totum, & Mar. Anton. Petra de potest. Princip. cap. 24. num. 56. & 90. ubi resolvunt, quòd † Papa, vel Imperator iuri natu- 4
rali, vel gentium, prout est dominium, sine causa derogare nõ potest, & quòd Papa non recipit à Deo potestatem peccandi, sed iustè & licitè ligandi, & solvendi. Et quòd ubi vellet id ex causa facere, oporteret, quòd illa respice-

rerutilitatem publicam principaliter.

5 Quod † etiam in bonis infidelium docuerunt Innocent. & Abb. in cap. quod super, de voto, Præposit. in cap. 1. 1. distinct. Oldrad. cons. 87. & 264. Abb. num. 22. Decius 109. Beroius 134. in cap. quæ in Ecclesiarum de constitut. Tapia d.cap.1.n.54. & Nos suprà cap.21. ex num.62.

6 Et in terminis † nostræ quæstionis idē docet Episc. Chiapens. in d. tract. comproba. fol.46. Cardin. Bellarmin. d.lib.5. de Romano Pontif. cap.6. Sotus, Victoria, & alij, quos refert & sequitur Molina d.tract.2. de iust. & iure, disput.29. col.141. & 146. vers. *Ex dictis*, Anastasius Germon. d.lib.3. de sacror. immunit. cap.13. num.38. Vbi
7 inquit, † neminem sanę mentis dubitare debêre, quin Pontifex Maximus, nec præter eum alius quisquam, Imperatores, Reges, aliosque magnos Principes Principatu, Regno, atque Imperio privare possit, nec non alios, cùm libet, & opus sit, in eorum locū sufficere, & subrogare, ac gladio, non solùm spirituali, sed & materiali stricto, vice Christi, suo munere fungi: *Licèt id non agat, nisi gravissimis de causis, atque urgentissimis, fidem Catholicam, aut Rempublicam Christianam concernentibus, magnaque & prudenti, an expediat, & quando, & quomodo, & per quem faciendum sit deliberatione habita.* Paramus d.lib.3. de orig. Inquis. quæst. 1. opin.4. num 2. & num.118. Vbi con-
8 cludit, † in exercitio huius temporalis iurisdictionis, non solùm ex animi sententia, sed ex iusta causa prudentium arbitrio inducta Summum Pontificem procedere debêre.

9 Et melius † Thom. Bozius d.lib.1. de ruinis Gent. cap.18. pag.106. ubi ita eleganter scribit: *Quamobrem Pontifex Summus vera Religionis iure poterit imperare quibuslibet mortalibus, quoad singulas eorum res, & actiones: ac proinde omnium temporalium dominus erit, non ut pro libito cuncta verset, immutet, distribuat, auferat; sed ut ad virtutes, ad Religionem, sapientiam, Deique amicitiam dirigat, iis modis, qui videbuntur, pro varietate rerum, quas præ manibus habebit, magis esse necessarij, utiles, & convenientes ad hunc finem; & omnes homines erunt illi obligati parere: ad virtutes enim nati sunt, ac producti à Deo, magisque ac minus erunt obligati parere, quo magis aut minus erit necessarius, utilis, & conveniens modus pro conditione rerum, quæ contingunt; quod ad ipsum iure spectabit iudicare.* Et post alia: *Dominiū † quip-* 10
pe Pontificis Summi disponit, atque ut loquuntur, subordinat sibi reliqua dominia, non auferens illa dominis, verùm stabiliēs, cùm reducat ad primum dominum dominorum, per quem sunt alij domini. Quod si quando aufert, aufert ne maximè imminuantur ac pereant alijs eiusdem gentis, aut Regni, tum illa, tum cætera, sicut multoties periere. Nam vastitates, ac ruinæ temporalium nascuntur ob defectum virtutum, virtutum defectus ob defectum religionis, sapientiæ, & amicitiæ Dei, à quo sunt, moventur, conservantur, augentur cuncta; ut ipsum, quantum fert eorum natura, participent, & idcirco reducantur ad ipsum, à quo omnis boni multiplicatio & perpetuitas emanat.

VNDE † cùm eiusmodi iustæ, & 11
legitimæ causæ nusquam cumulatius, & urgentius militasse, & concurrisse videantur, quàm in Barbaris istis Occidentalibus, & Meridionalibus Novi Orbis nationibus: rectè potuit Alexander VI. Pontifex Maxim. prædicto iure, & potestate utens, Catholicis nostris Hispaniæ Regibus, non solùm earum ad Fidem convertendarum curam committere, ut prioris opinionis auctores existimant, quorum dicta latè recensuimus in cap. præcedenti ex num.2. Sed simul etiam plenum, & supremum dominium, ac iurisdictionem concedere, & ubi opus fuisset, debellationem, & conquisitionem, iuxta magis receptam aliorum sententiam, de qua etiam diximus in eodem cap. ex

num. 53. quoniam, ut præclarè, & multum in nostris terminis tradit idem Thom. Bozius dict. lib. 4. de Ital. statu, cap. 5. & 6. & de temp. Eccles. Monar. lib. 1. cap. 1. & cap. 23. & de iure lib. Eccles. lib. 2. cap. 9. cum sequentib. Fran. de Vargas in d. tract. de Episcop. iurisd. confir. 10. num. 4. & sequent. Anastas. Germon. d. cap. 13. num. 29. & 30. & alij suprà in favorem eiusdem opinio-
12 nis citati, † hoc Christianæ fidei, & Evangelij propagatio necessariò desiderabat, & ipsorum Barbarorum remota, inaccessa, & nusquam vel de nomine nota colluvies, ferinique, crudeles, & inhumani mores, tyrannides, superstitiones, idololatriæ, cruëta sacrificia, & alia fœdissima, & spurcissima crimina, quibus Deum graviter offendebant, & ipsam humanam naturam miserè deturpabant, de quibus latissimè egimus in hoc libro ex cap. 12. ad 16.

13 QVAE † omnia, licèt per se tantùm considerata, ad infideles debellandos, subijciendos, & suis bonis, ac dominijs privandos, aliquibus nō omnino sufficere videantur: alijs tamen coniuncta, imò & singularim considerata, iustissimam causam debellationis, & plenissimum, & securissimum acquisitionis titulum Regibus nostris præbère potuisse, constantissimè placet, ut in dictis capitibus copiosè tractavimus. Et accedente hac Pontificiá concessione, in dubium vocari nō posse, ultra Auctores suprà cap. præced. ex num. 63. relatos, expressè affirmat Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christ. lib. 1. cap. 27. pag. 164. & Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. & sequent. Ubi elegātissimè loquitur, & ex histo-
14 riæ fide recenset, † qualiter Catholici Reges Ferdinādus, & Elisabeth Romanam Sedem Orbis Novi, à se nuper Columbi industriâ detecti, certiorem fecerint, & ab ea donationem, sive cōfirmationē illius expostulaverint, quo tutiùs, & securiùs inventis potiri, & invenienda occupare, & possidère valèrent, licèt plures eruditissimi eius temporis viri hanc concessionem nullatenus necessariam ad iustitiam huius cōquisitionis existimarent.

Quo † Nuntio, ut idē Herrera subiungit, Alexander VI. Pontifex Max. qui tūc Petri Cathedram occupabat, non minorem admirationem, quàm lætitiam recepit, ob ingentem Ecclesiæ, & Christianę fidei propagationē, quam inde eventuram consideravit, & post maturam sacri Cardinalium Collegij consultationem, & approbationem, iustis, ac pijs Regum Catholicorum precibus inclinatus, quartâ die mens. Maij, ann. 1493. eisdē, & eorum in Regno Castellæ, & Legionis hæredibus, & successoribus, omnes insulas, & terras firmas versus Occidentem, & Meridiem eo usque ipsorum curâ, & expensis detectas, & in posterum detegendas, auctoritate Omnipotentis Dei sibi in Beato Petro cōcessa, & Vicariatus Iesu Christi, quā in terris fungebatur, motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, in perpetuum pleno iure donavit, concessit, & assignavit. Ita tamen, ut linea quędam à Polo Arctico ad Antarcticum duceretur, quæ centum leucis versùs Occidentem, & Meridiem à Gorgonum sive Hesperidum insulis, quæ vulgò vocantur: *De los Azores, & de Cabo Verde*, distaret, & pars Orbis, quæ in Oceano ad Occidentem Solem iacèret, ea Catholicis Regibus cederet, quæ verò ad Orientem spectaret, iuris Regum Lusitanię censeretur, ne occasione huius novæ gratiæ præiudicium aliquod fieret, alijs sibi prius circa Indiæ Oriētalis navigationē, & conquisitionem indultis, de quibus etiam statim agemus. Sed præstat ipsius Bullæ verba ad litteram recensere, utpotè in quā unū ex præcipuis nostræ tractationis fundamentis consistit. Ea igitur sic habent. 15

16 *ALEXANDER † Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinãdo Regi, & Charissimae in Christo filiae Isabellae Reginae Castellae, Legionis, Aragonum, Siciliae & Granatae illustribus: salutem, & Apostolicam benedictionem. Inter caetera Divinae Maiestati beneplacita opera, & cordis nostri desiderabilia, illud profectò potissimum existit, ut Fides Catholica, & Christiana Religio, nostris praesertim tẽporibus exaltetur, ac ubilibet amplietur, & dilatetur, animarumq; salus procuretur, ac barbaricae nationes deprimantur, & ad Fidem ipsam reducantur. Vnde cùm ad hanc sacram Petri Sedem, Divina favẽte clementia (meritis licèt imparibus) evecti fuerimus, cognoscentes vos tanquam veros Catholicos Reges, & Principes, quales semper fuisse novimus, & à vobis praeclarè gesta, toti penè iam Orbi notissima, demonstrant, ne dum id exoptare, sed omni conatu, studio, & diligentia, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundendo, efficere, ac omnem animum vestrum, omnesque conatus ad hoc iam dudum dedicasse, quemadmodum recuperatio Regni Granatae à tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos, cum tanta Divini nominis gloria, facta testatur, dignè ducimus non immeritò & debemus illa vobis etiam sponte, & favorabiliter concedere, per quae huiusmodi sanctum, & laudabile ab immortali Deo coeptum propositum indies ferventiori animo ad ipsius Dei honorem, & Imperij Christiani propagationem, prosequi valeatis.*

Sanè accepimus, quòd vos, qui dudum animo proposueratis aliquas insulas, & terras firmas, remotas, & incognitas, ac per alios hactenus non repertas quaerere, & invenire, ut illarum incolas & habitatores ad colendum Redemptorem nostrum, & Fidem Catholicam profitendum reduceretis, hactenus in expugnatione, & recuperatione ipsius Regni Granatae plurimum occupati, huiusmodi sanctum, & laudabile propositum vestrum ad optatum finem perducere nequivistis; sed tandem sicut Domino placuit, Regno praedicto recuperato, volentes desiderium adimplere vestrum, dilectum filium Christophorum Columbum, virum utique dignum, & plurimum commendandum, ac tanto negotio aptum, cum navigijs, & hominibus ad similia instructis, non sine maximis laboribus, & periculis, ac expensis destinastis, ut terras firmas, & insulas remotas, & incógnitas huiusmodi, per mare, ubi hactenus navigatum non fuerat, diligenter inquireret; qui tandem (Divino auxilio, facta extrema diligentia, in mare Oceano navigantes) certas insulas remotissimas, & etiam terras firmas, quae per alios hactenus repertae non fuerant, invenerunt, in quibus quamplurimae gentes pacificè viventes, & ut asseritur, nudi incedentes, nec carnibus vescentes, inhabitant, & ut praefati Nuntij vestri possunt opinari, gentes ipsae in insulis, & terris praedictis habitantes, credunt, unum Deum Creatorem in coelis esse, ac ad Fidem Catholicam amplexandum, & bonis moribus imbuendum, satis apti videntur, spesque habetur, quòd si erudirentur, nomen Salvatoris Domini nostri Iesu Christi in terris, & insulis praedictis faterentur: ac praefatus Christophorus in una ex principalibus insulis praedictis, iam unam turrim satis munitam, in qua certos Christianos, qui secum iverant, in custodiam, & ut alias insulas, ac terras firmas remotas, & incognitas inquirerent, posuit, construi, & aedificari fecit: in quibus quidem insulis, & terris iam repertis, aurum, aromata, & alia quamplurima res pretiosae diversi generis, & diversae qualitatis reperiuntur. Vnde omnibus diligenter, & praesertim Fidei Catholicae exaltatione & dilatatione (prout decet Catholicos Reges, & Principes) consideratis, more progenitorum vestrorum clarae memoriae Regum, terras firmas, & insulas praedictas, illarumque incolas, & habitatores vobis, Divina favente clementia, subijcere, & ad Fidem Catholicam reducere proposuistis.

Nos igitur huiusmodi vestrum sanctum,

& laudabile propositum plurimum in Domino commendantes; ac cupientes, ut illud ad debitum finem perducatur, & ipsum nomen Salvatoris nostri in partibus illis inducatur, hortamur vos quamplurimum in Domino, & per sacri lavacri susceptionẽ, qua mandatis Apostolicis obligati estis, & viscera misericordiæ Domini nostri Iesu Christi atentè requirimus, ut cum expeditionibus huiusmodi omnino prosequi, & absumere proba mente orthodoxæ Fidei zelo intendatis, populos in huiusmodi insulis, & terris degentes, ad Christianam Religionem suscipiendum inducere velitis, & debeatis, nec pericula, nec labores ullo unquam tempore vos deterreant, firma spe, fiduciaque conceptis, quòd Deus omnipotens conatus vestros fœliciter prosequetur.

Et ut tanti negotij provinciam Apostolicæ gratiæ largitate donati, liberius, & audacius assumatis, motu proprio, non ad vestram, vel alterius pro vobis super hoc Nobis oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine, omnes insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegẽdas versus Occidentẽ, & Meridiẽ fabricando, & construendo unam lineam à Polo Arctico, scilicet Septentrione, ad Polum Antarcticum, scilicet Meridiem, sive terra firma, & insulæ inventæ & inveniendæ sint versus Indiam, aut versus aliam quamcunque partem; quæ linea distet à qualibet insularum, quæ vulgariter nuncupatur de los Azores, e Cabo-verde, centum leucis versus Occidentem, & Meridiem: ita quòd omnes insulæ, & terræ firmæ repertæ, & reperiendæ, detectæ, & detegendæ, à præfata linea versus Occidentem, & Meridiem per alium Regem, aut Principem Christianum non fuerint actualiter possessæ usque ad diem Nativitatis Domini nostri Iesu Christi proximè præteritum, à quo incipit annus præsens millesimus quadringentesimus nonagesimus tertius, quando fuerunt per nuntios, & capitaneos vestros inventæ aliquæ prædictarum insularum, auctoritate omnipotentis Dei nobis in Beato Petro concessa, ac Vicariatus Iesu Christi, qua fungimur in terris; cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, & villis, iuribusque, & iurisdictionibus, ac pertinentijs universis, vobis, hæredibusque, & successoribus vestris (Castellæ, & Legionis Regibus) in perpetuum tenore præsentium donamus, concedimus, & assignamus, vosque, & hæredes, ac successores præfatos illarum dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione, facimus, constituimus, & deputamus. Decernentes nihilominus per huiusmodi donationem, concessionem, & assignationem nostram nulli Christiano Principi, qui actualiter præfatas insulas, & terras firmas possiderit usque ad dictum diem Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, ius quæsitum sublatum intelligi posse, aut auferri debere.

Et insuper mandamus vobis in virtute sanctæ obedientiæ (ut sicut pollicemini, & non dubitamus pro vestra maxima devotione, & Regia magnanimitate vos esse facturos) ad terras firmas, & insulas prædictas viros probos, & Deum timentes, doctos, peritos, & expertos ad instruendum incolas & habitatores præfatos in Fide Catholica, & bonis moribus imbuendum, destinare debeatis, omnem debitam diligentiam in præmissis adhibentes, ac quibuscunque personis cuiuscunque dignitatis, etiam Imperialis, & Regalis status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam eo ipso, si contrà fecerint, incurrant, districtius inhibemus, ne ad insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, detectas, & detegendas versus Occidentem, & Meridiem, fabricando, & construendo lineam à Polo Arctico ad Polum Antarcticum, sive terra firma, & insulæ inventæ, & inveniendæ sint versus Indiam, aut versus aliam quamcunque partem, quæ linea distet à qualibet insularum, quæ vulgariter nuncupantur de los Azores è Cabo-verde, centum leucis versus Occidentem, & Meridiem, ut præfertur, pro mercibus habendis, vel

quavis alia de causa accedere præsumant absque vestra, ac hæredum, & successorum vestrorum prædictorum licentia speciali: non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrarijs quibuscunque. In illo, à quo imperia, & dominationes, ac bona cuncta procedunt, confidentes, quòd dirigente Domino actus vestros, si huiusmodi sanctum & laudabile propositum prosequamini, brevi tempore eum fœlicitate, & gloria totius populi Christiani vestri labores & conatus exitum fœlicissimum consequttur. Dat. Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri anno primo.

Hactenus Alexander VI. cuius Bulla originalis in Regijs Archivis servatur,
17 & † eam refert, quibusdam notis adiectis, Summarium Constitutionũ Pontificum Petri Matthæi pag. 150. Idem Pet. Matthæus in septimo volumine Decretalium lib. 1. tit. 9. de infid. lis Novi Orbis, & Laërtius Cherubinus in 1. tom. Bullarij, pag. 392. Et de eâdem, tanquam de re admodum notabili,
18 & † de nova controversia, quæ rursus cum Lusitaniæ Regibus intercessit, & ab eodem Alexandro composita fuit, prædictis centum à linea leucis, ad trecentesimam ferè, & quadragesimam leucam extensis, ducto à Septentrionibus ad Australem Polum circulo, atque ita toto terrarum Orbe ex æquo bifariam diviso, latè etiam meminerunt Auctores, quos plenè congessimus supra lib. 1. cap. 6. numer. 73. & in cap. præcedent. ex num. 63. & 137. & Alphonsus Alvarez in Specul. Roman. Pontif. cap. 31. Ioan. Laurentius Annania in fabrica mundi, tract. 4. Lucius Marinæus Siculus in histor. Hispan. lib. 19. cap. 16. Francisc. Lopez Gomara in histor. Ind. Occident. 1. par. in princip. Ioan. de Barros in suis commentar. lib. 1. Petrus de Cieza in histor. Regni Perù, 1. part. in princ. Alan. Cop. dialogo 6. cap. 9. Ioan. Bodin. lib. 1. de Repub. cap. 9. Ioan. Nicolaus Dolionus in compend. histor. lib. 4. Gaudentius Merula in sylva variæ lect. lib. 5. per totũ, Petr. Mesia in sua sylva, par. 4. cap. 1. Pett. Martyr in suis decadibus Novi Orbis, decad. 1. elegantissimus Petr. Ioan. Maffeius histor. Ind. lib. 1. pag. 18. & novissimus Pat. Ferdinandus Rebellus de oblig. iustitiæ, 2. part. lib. 18, quæst. 23. sect. 2. num. 7. & novissimè post hæc scripta alios referens August. Barbosa in Pastorali, 1. par. tit. 3. cap. 2. num. 41. & seqq. & Seraphin. Freitas de Imp. Asiar. cap. 7. ex num. 1.

Ex cuius Bullæ tenore, † & ex his, 19
quæ circa eã prædicti Scriptores observant, & Nos in cap. præcedenti retulimus, num. 63. & sequentib. & lib. 3. cap. 1. ex num. 13. referemus, satis quidem colligitur, Romanum Pontificem plenum, & integrum dominium, & iurisdictionem harum Novi Orbis regionum, & infidelium in illis habitantium Catholicis Regibus concedere voluisse, sub eo onere, & conditione, ut de Fide, ac Religione Christiana inter eosdem prædicanda, propaganda, & conservanda, sedulam operam exhiberent.

Quod † idem differrè etiam tradit 20
Germonius d. cap. 13. num. 30. Rutil. Benzon. lib. 1. de anno Iubilæi cap. 10. pag. 53. ubi ait, Alexan. VI. ut agnovit Novi Orbis notitiam, indies exercescere, & Hispaniarũ Reges eo animo esse, ut non minus temporale ipsorũ Regnum, quàm, imò præcipue, Regnum Dei amplificarent, hoc illisdem ádasse, eosque adstrinxisse, ut maximâ, quâ possent diligentiâ, in illorum populorum conversionem incumberer, quod ut fortius exequeretur, ipsis quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit.

Et Ioan. Metellus apud Theat. vitæ humanæ vol. 28. lib. 2. pag. 4236. ubi præfatam Bullam in compendium deducens, ita scribit: *Alexander VI. PP.*

Ferdinando Regi, & eius posteris Castellæ, Legionisque Regibus, Cardinalibus adprobantibus, in perpetuum plenè; concessit, donavit, & attribuit omnes insulas, continentisque provincias, repertas, & quæ in posterum à suis reperirentur, Occidentem & Meridiem versus: ducta ab Arctico, Borealive Polo ad Antarcticum, hoc est, Australem Polum linea; quæ centum milliaribus (lege leucis) distaret, Occidentē Meridiemque versus, ab ea insula, quæ vulgò Hispanis Azores à falconibus dicitur: & ab altera; quam nunc illi Viridi caput, antiqui autem Hesperides appellabant. Quarū omnium insularū, & continētis provinciarū quæsitarū, & quærendarū, idem Pontifex eundem Regem, & eius successores dominos cum libera omnimodaque in ijsdem potestate constituit.

Relatu etiam digna videntur verba Iacobi Mainoldi in tractat. de titulis Regis Catholici, fol. 3. qui postquàm latissimas & ditissimas Novi Orbis provincias connumeravit, & earū côquisitionē, sic concludit: *Ex quibus omnibus satis quisque intelligere potest,* PHILIPPE REX, *Maiestatē vestram nō immeritò huius Novi Orbis dominatum tenere; cum auspicijs, atque armis Hispaniæ Regū fuerit in Christianorū potestatē adductus. Nam & sub Ferdinando Catholico, & Carolo V. Imperatore patre vestro Hispaniæ Regibus hæ omnes Novæ Regiones fuerūt additæ, atque armis subactæ. Cùm autem multa, maximaque Regna contineant Maiestas vestra tribus dumtaxat Regnorū titulis omnia complectitur; quando nimij esset laboris, illa omnia Regna numerando percensere. Quæ quidē Hispanis Regibus ingētem gratiam habere debent, quòd post multa tandem sæcula, abrogatis idolorum superstitionibus, veram Christi religionē nunc susceperint, & perpetuâ civili pace fruātur. Cum invictæ gentis præsidio terrâ, marique munitissima, nihil amplius à quoquam finitimo hoste vim & arma extimescant.*

21 A quibus ✝ non absunt plures doctissimi Theologi, quos refert P. Ioan. de Salas in tract. de legib. q. 95. disp. 7. sect. 4. n. 31. vers. *Ad illud*, pag. 123. qui quamvis sentiant, Pontificē non posse provincias infideliū plenè, & absolutè concedere; inspectis tamen, & consideratis prædictæ Bullę verbis, fatentur, Pontificem ibi plenam, atq; omnimodā donationem fecisse, & absq; dubio eorum opinionē sequutum fuisse, qui Romanæ sedi hanc potestatem, & auctoritatem concedunt.

In qua etiam sententia ✝ tandem residere videtur Illustr. Card. Bellarm. Nam licèt d. lib. 5. de Roman. Pontif. cap. 2. §. ult. affirmasset, Alexand. VI. solùm côcedere voluisse Regibus Hispaniç ius mittendi Prædicatores ad has provincias noviter repertas, & eos, & infideles, qui converterentur, tuēdi, ut latiùs diximus sup. cap. prox. n. 5. Postcà tamē in recognitionibus, sive retractationibus ad eundē librū, & caput, pag. 508. ita scriptū reliquit: *Quod attinet ad Bullā Alexandri VI. de divisione Orbis nuper inventi, & debellatione Indorum Occidentaliū, cùm ea scriberem, Bullam non videram, & ideò sequutus sum doctrinā Cardinalis Caiet. in 2. 2. q. 66. art. 8. Fran. Victor. in 2. relect. de iure belli, & Dom. à Soto in 4 sentēt. dist. 5. q. unica, art. 10. ad 5 arg. tū propter eorum rationes, tum quia Caiet. vixit tēpore Alex. VI. & supervixit, proinde facilè scire potuit, quid sibi voluerit Alexāder Pontif. cùm Orbē recèns inventū divisit.* Quibus verbis satis ostendit Bellarminus, quòd postquàm vidit Bullam, cognovit suam, & prædictorum patrū expositionem illius menti, & verbis non convenire. 22

Quod etiam ✝ plenius, ac planius supponit Tho. Boz. lib. 10. de sign. Eccles. Dei cap. 13. & lib. 17. cap. 4. & de Italię stat. lib. 3. cap. 5. pag. 342. & 343 & lib. 4. cap. ult. pag. 445. & alibi passim in omnibus suis operibus, ubi huiusOrbi Novi detectionē, & Alexādri VI. donationē extollit, & qualiter per illā Hispanorum Imperiū provectū, & 23

amplificatum fuerit, quia tanquã Vicarius CHRISTI, cui data est omnis potestas in cœlo, & in terra, partitus est inter Castellanos, & Lusitanos quęcunque illi ignota loca invenissent in Occidente, & Oriente, neque ullus posset interturbare acquirendas ab ipsis terras, sibiq; ullo modo parare.

Et iterum lib. 7. de sign. Ecclesi. cap. 6. ad finem, Lutheri, Calvini, & aliorũ hæreticorum calumnijs satisfaciens, qui Ecclesiam Dei aliquâ notâ inurere
24 volunt, quod † hunc Alexandrum VI. Pontificem habuerit, quem pluribus vitijs deditum fuisse contendunt (in quibus etiam enatrandis nimis excedit Franc. Guicciardinus in sua historia Italiæ lib. 1. pag. 3.) respondet, hæc vitia, quę illi opponuntur, multis alijs virtutibus, quibus enituit, & rebus, quę prçclarè gelsit, longo intervallo superasse; & vel hanc concessionem Novi Orbis, quam Regibus Catholicis fecit, & curam, quam adhibuit, ut Occidentales Indi ad humanitatem, & CHRISTI cultum adducerentur, tantum boni peperisse, quantum neque omnium hæreticorũ auctoritate ab Orbis constitutione unquam proficisci potuerit.

Sed verò pręteriri iustè non possũt aliæ duæ eiusdẽ Alexand. VI. constitutiones, quæ licèt omnes præfatos Auctores latuerint, ad rẽ tamẽ de qua agimus valdè pertinere vidẽtur, & Rom. Pontificis voluntatem, & potestatẽ in concessione harum Provinciarũ enixius, & geminatius ostendunt. Prior, eodẽ ipso die edita, quâ superior, Catholicis Regibus, ea omnia privilegia concedit, quæ Lusitanis in Guineæ & Indiæ Orientalis conquisitione concessa fuerant, & ita se habet.

ALEXANDER Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinãdo Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionẽ. Eximiæ devotionis sinceritas, & integra Fidei, quibus Nos, & Romanam reveremini Ecclesiam, non indignè merentur, ut illa vobis favorabiliter concedamus, per quæ Sanctum, & laudabile propositum vestrũ, & opus inceptum in quærendis terris, & insulis remotis, ac incognitis indies melius & facilius ad honorem Omnipotentis Dei, & Imperij Christiani propagationem, ac Fidei Catholicæ exaltationem prosequi valeatis. Hodie siquidem omnes, & singulas terras firmas, & insulas remotas & incognitas, versus partes Occidentales, & mare Oceanum consistentes, per vos, seu nuntios vestros, ad id propterea non sine magnis laboribus, periculis, & impensis destinatos, repertas; & reperiendas in posterum, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent, cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, villis, iurisdictionibus universis, vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ, & Legionis Regibus in perpetuum, motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concessimus, & assignavimus, prout in nostris inde confectis litteris plenius cõtinẽtur. Cùm autẽ alias nonnullis Portugalliæ Regibus, qui in partibus Africæ, Guineæ, & Mineræ auri, ac alias insulas etiam ex similibus concessione, & donatione Apostolica eis facta repererunt, & acquisiverunt, per sedem Apostolicam diversa privilegia, gratiæ, libertates, immunitates, exẽptiones, facultates, litteræ & indulta concessa fuerint. Nos volentes etiam (prout dignum & conveniens existit) vos, hæredesque & successores vestros prædictos, non minoribus gratijs, prærogativis, & favoribus prosequi. Motu simili, non ad vestram, vel alterius pro vobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, ac eisdem scientia, & Apostolicæ potestatis plenitudine, vobis, & hæredibus & successoribus vestris prædictis, ut in insulis, & terris per vos, seu nomine vestro hactenus repertis huiusmodi, & reperiendis in posterum, omnibus, & singulis

gratijs, & privilegijs, exemptionibus, libertatibus, facultatibus, immunitatibus, litteris, & indultis Regibus Portugalliæ concessis huiusmodi, quarum omnium tenores ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, & insertis, uti, potiri, & gaudere liberè, & licitè possitis, & debeatis in omnibus & per omnia, perinde ac si illa omnia vobis ac hæredibus & successoribus vestris præfatis, specialiter concessa, auctoritate Apostolica tenore præsentium de speciali dono gratiæ indulgemus, illaque in omnibus & per omnia ad vos, hæredesque, ac successores vestros prædictos extendimus pariter, & ampliamus; ac eisdem modo & forma perpetuò concedimus. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis: necnon omnibus illis, quæ in litteris Portugalliæ Regibus concessis huiusmodi, concessa sunt non obstare, cæterisque contrarijs quibuscunque. Verùm quia difficile foret, præsentes litteras ad singula quaque loca, in quibus expediens foret, deferri, volumus, ac motu & scientia similibus decernimus, quòd illarum transumptis manu publici Notarij inde rogati subscriptis, & sigillo alicuius personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ, seu Curiæ Ecclesiasticæ munitis, ea prorsus Fides in dubia, in iudicio, & extra, ac aliàs ubilibet adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostrorum indulti, extensionis, ampliationis, concessionis, voluntatis, & decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius, se noverit incursurum. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri anno primo.

Posterior autem Bulla, sive constitutio eiusdem Alexand. VI. eodem anno, vj. Kalend. Octobris expedita, eisdem Regibus alias etiam terras cōcedit, quę fortè versus Orientem navigando à suis nuntijs, & vassallis detegerentur, dummodo prius ab alijs Principibus Christianis occupatæ nō fuissent: cuius verba sic habent.

ALEXANDER *Episcopus servus servorum Dei. Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionem. Dudum siquidem omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas & inveniendas versus Occidentē & Meridiem, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ & Legionis Regibus in perpetuum motu proprio, & de certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concessimus, & assignavimus: vosque ac hæredes, & successores præfatos de illis investivimus: illarumque dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione constituimus, & deputavimus, prout in nostris inde confectis litteris, quarum tenorem, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, plenius continetur. Cùm autem contingere posset, quòd Nuntij, & Capitanei, aut vassalli vestri versus Occidentem, & Meridiem navigantes, ad partes Orientales applicarent, ac insulas, & terras firmas, quæ inde fuissent, vel essent, reperirent, Nos volentes etiam vos favoribus prosequi gratiosis, motu, & scientia, ac potestatis Apostolicæ plenitudine similibus, donationem, concessionem, assignationem, & litteras prædictas, cum omnibus & singulis in eisdem litteris contentis clausulis ad omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, ac detectas, & detegendas, quæ navigando, aut itinerando versus Occidentem, aut Meridiem huiusmodi, sint, vel fuerint, aut apparuerint, sive in par-*

tibus Occidentalibus, vel Meridionalibus, & Orientalibus, & India existant, auctoritate Apostolica tenore præsentium in omnibus, & per omnia, perinde ac si in litteris prædictis de eis plena & expressa mentio facta fuisset, extendimus, pariter & ampliamus. Vobis ac hæredibus, & successoribus vestris prædictis per vos, vel alium seu alios corporalem insularum, ac terrarum prædictarum possessionem propria auctoritate liberè apprehendendi, ac perpetuò retinendi, illasque adversus quoscunque impedientes, etiam defendendi, plenam & liberam facultatem concedentes, ac quibuscunque personis etiam cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, quam contra facientes eo ipso incurrant, districtius inhibentes, ne ad partes prædictas ad navigandum, piscandum, vel inquirendum insulas, vel terras firmas, aut quovis alio respectu, seu colore, ire, vel mittere quoquomodo præsumant, absque expressa vel speciali vestra, ac hæredum & successorum prædictorum licentia. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quibusvis donationibus, concessionibus, facultatibus, & assignationibus per Nos, vel prædecessores nostros quibuscunque Regibus, vel Principibus, Infantibus, aut quibusvis aliis personis, aut Ordinibus, & Militiis de prædictis partibus, maribus, insulis, atque terris, vel aliqua eorum parte, ex quibusvis causis, etiam pietatis, vel Fidei, aut redemptionis captivorum, & aliis quantumcunque urgentissimis, & cum quibusvis clausulis etiam derogatoriarum derogatoriis, fortioribus, efficacioribus, & insolitis, etiã quascunq; sententias, censuras, & pœnas in se continentibus, quæ suũ per actualẽ & realem possessionem non essent sortita effectum, licèt forsan aliquando illi quibus donationes & concessiones huiusmodi factæ fuissent, aut eorum Nuntii ibidem navigassent. Quas tenores illarum etiam præsentibus pro sufficienter expressis & insertis habentes, motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus omnino revocamus, ac quoad terras, & insulas per eos actualiter nõ possessas pro infectis haberi volumus, necnon omnibus illis, quæ in litteris prædictis voluimus non obstare, cæterisque contrariis quibuscunque. Dat. Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, sexto Kalend. Octobris, Pontificatus nostri anno secundo.

Neque existimet quispiam solùm Alexandrum VI. hac dumtaxat occasione prędictã potestate usum fuisse: cùm † sępèsæpius alii plures Romani Pontifices variis temporibus, & occasionibus idem fecisse reperiantur, quoties sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac Christianæ Religioni expedire censuerunt, ut pręter alios ex suprà relatis, novìssimè ostendit Marta dicto tractatu de iurisdict. 1. part. cap. 24. num. 32. & ultra ea, quę ipse tradit, † melius constare poterit ex exemplo Regni Hiberniæ, quod eãdem fermè ratione ac istud Indiarum Occidentalium Adrianus Papa IV. Henrico II. Anglorum Regi, & successoribus eius concessit, & alii subsequentes Pontifices confirmarunt, certo tributi genere adiecto, quod Romanę Ecclesiæ, veluti in feudi recognitionem penderetur, ut constat ex his, quę refert Illustrissimus Cardin. Baronius in Annal. Eccles. tom. 12. anno Christi 1159. num. 21. & 22. & ann. 1171. num. 12. & 1186. numer. 16. Matth. Parisiens. in hist. Angl. sub Henrico II. ann. 1155. Polidor. Virgil. Neobrigens. Genebrard. Orlãdus Rogerius, & Ribadeneira in cãd. hist. Anglię ann. 1171. Cardin. Bellarmin. in Apologia contra Iacob. Reg. Angliæ c. 3. & in Chronic. ann. 1154. Pat. Iacob. Gretserus in alia Apologia contra eundem Regem capit. 5. & 7. Sanderus de Schism. Angl. lib. 1. ann. 1542. & Marta d. 1. par. cap. 26. num. 39. & sequentibus.

25

26

Ad

27 Ad quod † Adrianus Pontifex diploma quoddam expediri mandavit, quod ex Vaticano Codice descripsit Baronius dicto anno 1159. num. 21. & quoniam elegantissimum est, & huic Alexandr. VI. de quo agimus, valdè consentaneum, hic illud inserere opportunum existimamus. Illud igitur sic se habet:

ADRIANVS Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio illustri Anglorum Regi, salutem, & Apostolicam benedictionem.

Laudabiliter, & fructuosè de glorioso nomine propagando in terris, & æternæ fœlicitatis præmio cumulando in cælis, tua magnificentia cogitat, dum ad dilatandos Ecclesiæ terminos, ac declarandam indoctis, & rudibus populis Christianæ Fidei veritatem, & vitiorum plantaria de agro Dominico extirpanda, sicut Catholicus Princeps, intendis, & ad id convenientius exequendum, consilium Apostolicæ sedis exigis, & favorem. In quo facto, quanto altiori consilio, & maiori discretione procedis, tanto in eo fœliciorem progressum te, præstante Domino, confidimus habiturum, eò quòd ad bonum exitum semper, & finem soleant attingere, quæ de ardore Fidei, & de Religionis amore principium acceperunt. Sanè Hiberniam, & omnes insulas, quibus Sol iustitiæ Christus illuxit, & quæ documenta Fidei Christianæ cæperunt, ad ius Beati Petri, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ (quod tua & nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Vnde tanto in eis libentius plantationem fidelem, & germen gratum Deo inserimus, quanto id à nobis interno examine districtius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis, fili in Christo Charissime, te Hiberniæ insulam, ad subdendum illum populum legibus, & vitiorum plantaria inde extirpanda, velle intrare, & de singulis domibus annuam unius denarij Beato Petro velle solvere pensionem, & iura Ecclesiarum illius terræ illibata, & integra conservare. Nos itaque pium, & laudabile desiderium tuum cum favore congruo prosequentes, & petitioni tuæ benignum impendentes assensum, gratum, & acceptum habemus, ut pro dilatandis Ecclesiæ terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus, & virtutibus inserendis, pro Christianæ religionis augmento, insulam illam ingrediaris, & quod ad honorem Dei, & salutem illius terræ spectaverit, exequaris: & illius terræ populus honorificè te recipiat, & sicut Dominum veneretur: iure nimirum Ecclesiastico illibato, & integro permanente, & salva Beato Petro, & sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ de singulis domibus annua unius denarij pensione. Si ergo quod concepisti animo, effectu duxeris complendum, stude, gentem illam bonis moribus informare, & agas tam per te, quàm per illos, quos adhibes, quos fide, verbo, & vita idoneos esse perspexeris, ut decoretur ibi Ecclesia, plantetur, & crescat Fidei Christianæ Religio, & quæ ad honorem Dei, & salutem pertinent animarum, per te taliter ordinentur, ut à Deo sempiternæ mercedis cumulum consequi merearis, & in terris gloriosum nomen valeas in sæculis obtinere. Hucusque in Codice Vaticano.

Posterioribus etiam † temporibus, 28
ut tetigimus sup. lib. 1. capite 3. numero 21. cùm Henricus Portugalliæ Infans, Alphonsi Quinti Regis patruus, fœlicibus ausis, & auspicijs, novas ac periculosas per vastum Oceani æquor navigationes instituisset, illisque mediantibus plures insulæ, nunquam antiquis cognitæ, inventæ essent, & Christianæ Fidei ad Hesperios Æthiopas, aliasque inaccessas anteà nationes aditus patefactus, ne conquirendi ardor in posteris refrigesceret, anno demum à partu VIRGINIS 1420. à Martino V. Pôtifice Max. impetravit, ut quidquid à Ganariæ promontorio, vulgò dicto, ad ultimam usque Indiam patefieret, id quàm optimo iure, & cõditione Lusitanicæ ditionis esset. Quod ipsum ab alijs deinde Pontificibus, nempè Nicolao V. & Calixto III. confir-

matum est, & ad plures alias Africæ, & Asiæ oras, ac regiones extensum, quas Serenissimi Lusitaniæ Reges virtute, & industriâ bellicâ, & navali invenerunt, ac subiugarũt, & ditioni suæ adijciendas curarunt, ut latiùs cõmemorat Pet. Ioan. Maffæius histor. Ind. lib. 1. pag. 5. Petrus Damatiz in variæ historiæ dialogo 4. cap. 4. Fr. Anton. de San-Roman in histor. Ind. Orient. lib. 1. capite 3. pagina 10. & cap. 6. pagina 27. Rebellus de obligat. iust. dict. 2. p. lib. 18. quæst. 23. sect. 2. ubi prolixitatis vitandæ causâ, solùm quædam capita, ex Bulla Calixti III. decerpta, recensuit, in qua etiam inserta est Bulla Nicolai Quinti, quæ, quoniam maximè ad nostrum pertinent institutũ, Nos quoque hic transcribere nõ gravabimur.

29 *CALIXTVS † servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam, &c. Dudũ siquidem fœlicis recordationis Nicolaus Papa Quintus prædecessor noster litteras concessit tenoris subsequentis. Nicolaus Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam, &c. Romanus Pontifex Regni cœlestis claviger, omniumque nationum in illis degentium qualitates paterna consideratione discutiens, ac salutem quærens, & appetens, &c.*

Ad nostrum siquidem nuper non sine ingenti gaudio pervenit auditum, quòd dilectus filius nobilis vir Henricus, Infans Portugalliæ, Charissimi in Christo filij Alfonsi Portugalliæ, & Algarbij Regnorũ Regis illustris patruus, &c. cùm olim ad ipsius Infantis pervenisset notitiam, quòd nunquam, vel saltem à memoria hominum non consuevisset, per huiusmodi Oceanũ mare ad Meridionales, & Orientales plagas navigari, illudque nobis Occiduis foret incognitum, ut nullam de partium illarum gentibus certam notitiam haberemus, credens, se maximum in hoc Deo præstare obsequium, si eius opera, & industria mare ipsum usque ad Indos, qui Christi nomen colere dicuntur, navigabile fieret, sique cum eis participare, & illos in Christianorum auxilium adversus Saracenos, & alios eiusmodi Fidei hostes commovere posset, ac nonnullos Gentiles, & Paganos nefandissimæ Mahometicæ sectæ nomine infectos populos, inibi in medio existentes, continuò debellare, eisque incognitum sacratissimi Christi nomen prædicare, ac facere prædicari, regia tamen semper auctoritate munitus, à viginti quinque annis citra, exercitum ex dictorum Regnorũ Gentibus, maximis cum laboribus, periculis, & expensis in velocissimis navibus, ad perquirendum mare, & provincias maritimas, versus Meridionales partes, & Polum Arcticum annis singulis ferè mittere non cessavit, &c.

Cum autem sicut accepimus, licèt Rex, & Infans præfati, qui cum tot tantisque periculis, laboribus, & expensis, necnon perditione tot naturalium Regnicolarum huiusmodi, &c. Provincias illas lustrare fecerunt, & portus, insulas, & maria huiusmodi acquisiverunt, & possederant, ut præfertur, ut veri earum Domini, timẽtes, ne aliqui cupiditate ducti ad partes illas navigarent, & operis eiusmodi perfectionem, fructum, & laudem sibi usurpare, vel saltem impedire cupientes, prætereà seu lucri commodo, aut malitia ferrum, arma, lignamina, aliasque res, & bona ad infideles deferri prohibita, portarent, vel transmitterent, aut ipsos infideles navigãdi modum edocerent, propter quæ eis hostes duriores ac fortiores fierent; & huiusmodi prosecutio impediretur, vel forsitan cessaret, non absque offensa Dei magna, & ingenti totius Christianitatis opprobrio, ad obviandum præmissis, ac pro suorũ iuris, & possessionis conservatione, sub certis tunc expressis gravissimis pœnis prohibuerint, & generaliter statuerint, quòd nullus nisi cum suis nautis, & navibus, & certi tributi solutione, obtentaque prius desuper expressa ab eodem Rege, vel Infante licentia, ad dictas provincias navigare, aut in earũ partibus contractari, seu in mari piscare præsumeret; tamẽ successu temporis evenire posset, quòd aliorum Regnorum, seu nationum personæ invidia, malitia, aut cupi-

ditate ducti, contra prohibitionem prædictam, absque licentia, & tributi solutione huiusmodi, ad dictas provincias accedere, & sic in acquisitis provincijs, portubus, insulis, ac mari navigare, contractare, & piscari præsumerent, & ex inde inter Alfonsum Regem, ac Infantem, qui nullatenus se in his deludi paterentur, & præsumētes, quòd inter prædictos quàm plurima odia, rancores, dissensiones guerræ, & scandala in maximam Dei offensam, & animarum periculum verisimiliter subsequi possent, & subsequerentur.

Nos præmissa, & singula, debita meditatione pensantes, quòd cùm olim præfato Alfonso Regi quoscunq; Christi inimicos, ubicunq; constitutos, ac Regna, Ducatus, Principatus, dominia, possessiones, & mobilia bona quæcunq; per eos detenta, ac possessa, invadendi, conquirendi, expugnādi, debellandi, & subiugandi, illorumq; personas in perpetuam servitutē redigendi, ac Regna, Ducatus, Comitatus, Principatus, dominia, possessiones, & bona, sibi, & successoribus suis applicandi, appropriādi, ac in suos suorumq; usus, & utilitatē convertēdi, alijs nostris litteris plenā, & liberā inter cætera cōcesserimus facultatē. Dictæ facultatis obtentu idē Alfonsus Rex, seu eius auctoritate prædictus Infans, iustè, & legitimè insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet, aliasque res quæ ad eundem Alfonsum Regem, & ipsius successores de iure spectant, & pertinent, nec quivis alius Christi fidelis, absque ipsorum Alfonsi Regis, & successorum suorum licentia speciali, de illis se hactenus intromittere potuit, neque potest quoquomodo, ut ipse Alfonsus Rex, eiusque successores, & Infans eò ferventius huic tam pijssimo operi, in quo cum illo animarum salus, Fidei augmentum, & illius hostium depressio procurentur, &c.

De præmissis omnibus, & singulis informati pleniseimè, motu proprio, &c. auctoritate Apostolica, &c. & ex certa sciētia, de Apostolicæ potestatis plenitudine, litteras facultatis præfatas, quarum tenores de verbo ad verbum præsentibus litteris volumus pro insertis, &c. quæcunque etiam alia ante data dictarum facultatum acquisita, & ad ea, quæ in posterum nomine dictorum Alfonsi Regis suorumque successorum, & Infantis in ipsis, ac circumvicinis, & ulterioribus ac remotioribus partibus de Infidelium, ac Paganorum manibus acquiri poterunt, provincias, insulas, portus, & maria quæcunque extendi, & illa sub eisdem facultatis litteris comprehendi, ipsarumque facultatis, & præsentium litterarum vigore iam acquisita, & quæ in futurum acquiri contigerit, postquàm acquisita fuerint, ad præfatos Regem, & successores suos, ac Infantem, ipsamque conquestam, quam à capitibus de Boiador, & de Nem, usque per totā Guineam, & ultra versus illam Meridionalem plagam extendi, harum serie declaramus etiam ad ipsos Alfonsum Regem, & successores suos, ac Infantem, & non ad aliquos alios spectasse, & pertinuisse, ac in perpetuum spectare, & pertinere de iure, &c.

Hęc Calistus III.

Vltimò in eâdem Bulla rogat, & exortatur Summus Pontifex omnes personas cuiuscumque qualitatis, etiā si Imperatores sint, vel Reges, &c. & districtè prohibet omnibus, ne ad præfatas provincias, portus, & loca deferant, nec deferre faciant merces ullas absq; speciali licētia præfati Regis, vel Infantis, vel eorum ad quos ipsa conquisitio pertineat, nec ullâ ratione se intromittant in præfata maria, vel regiones; quòd si contrà fecerint, si fuerint personæ particulares, ipso iure sententiam excōmunicationis incurrant; si verò fuerit civitas, vel universitas, sive communitas, ipso iure subiaceant interdicto Ecclesiastico, à quibus censuris nullâ Apostolicâ auctoritate valeant absolvi ante satisfactionem, vel compositionem cum præfatis Rege, Infante, vel successoribus factā. Quæ omnia fideliter ex Bulla Calisti Tertij decerpsimus.

Et adeò † securus hic concessio- 30
nis Pontificiæ titulus eo tempore vi-

sus fuit, ut Catholici Reges Ferdinādus & Elisabeth ex consilio doctissimorum virorum, quos semper se-
31 cum habebant, & præcipuè † magni illius sæculi Iurisconsulti Ioannis Lupi de Palacios Rubios (si credimus Anton. de Herrera in historia genereli Indiarum, decada 1. libro 10. capite 17. pagina 348.) generalem quandam protestationem, sive requisitionem ordinari mandaverint, quæ per eorum Duces Barbaris infidelibus, ubi primum ad eos appulissent, intimaretur, in qua nihil magis enixè, & expressè continebatur. Cuius exemplar extat apud eundem Antonium de Herrera dicta decada 1. libro 7. capite 14. pagina 249. & sequenti, & iterum decada 2. lib. 1. capite 14. pagina 27. & decad. 4. libro 1. capite 8. pagina 18. Et eadem formula data est ab Imperatore CAROLO QVINTO, Francisco Pizarro anno 1533. ubi ad conquisitionem huius Regni Peruani missus fuit, & cæteris subinde Ducibus, qui ad eiusmodi expeditiones delegabantur, ut constat ex 4. tom. schedul. impress. pagina 226. & sequenti, cuius copiam his etiam nostris scriptis inserere, ut necessarium, ita lectoribus valdè gratum futurum existimamus.

32 *Yo † N. criado de los mui altos, i mui poderosos Reyes de Castilla, i de Leon, Domadores de las gentes barbaras, su mensagero i Capitan, vos notifico i hago saber, como mejor puedo, que Dios nuestro Señor, Vno i Eterno, criò el cielo, i la tierra, i un hombre, i una muger, de quien vosotros i nosotros, i todos los hombres del mundo fueron, i son decendientes procreados, i todos los que despues de nosotros vinieren: mas por la muchedumbre de generacion que destos ha procedido desde cinco mil i mas años, que ha que el mundo fue criado, fue necessario que los unos hombres fuessen por una parte, i los otros por otra, i se dividiessen por muchos Reinos i provincias, porque en una sola no se podian sustentar i conservar. De todas estas gentes Dios nuestro Señor dio cargo à uno, que fue llamado san Pedro, para que de todos los hombres del mundo fuesse Señor i Superior, à quien todos obedeciessen, i fuesse cabeça de todo el linage humano, do quier que los hombres estuviessen, i viviessen, i en qualquier lei, secta, ò creencia: i diole à todo el mundo por su servicio i jurisdicion: i comoquiera que le mandò, que pusiesse su silla en Roma, como en lugar mas aparejado para regir el mundo: tambien le prometio, que podia estar, i poner su silla en qualquier otra parte del mundo, i juzgar i governar todas las gentes, Christianos, Moros, Indios, Gentiles, i de qualquier otra secta, ò creencia que fuessen. A este llamaron Papa, que quiere dezir, Admirable, Mayor, Padre, i Guardador, porque es Padre, i Governador de todos los hombres. A este santo Padre obedecieron, i tomaron por Señor, Rei i Superior del universo los que en aquel tiempo vivian: i assimesmo han tenido à todos los otros, que despues de èl fueron al Pontificado elegidos: i assi se ha continuado hasta agora, i se continuarà hasta que el mundo se acabe.*

Vno de los Pontifices passados, que he dicho, como Señor del mundo, hizo donacion destas islas i tierra firme del mar Oceano a los Catolicos Reyes de Castilla, que entonces eran Don Fernando, i Doña Isabel, de gloriosa memoria, i à sus successores, nuestros señores, con todo lo que en ellos ai, segun se contiene en ciertas escrituras que sobre ello passaron, segun dicho es (que podeis ver, si quisieredes.) Assi que su Magestad es Rei, i Señor destas islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion, i como à tal Rei i Señor algunas islas, i casi todas, à quien esto ha sido notificado, han recebido à su Magestad, i le han obedecido i servido, i sirven, como subditos lo deben hazer, i con buena voluntad, i sin ninguna resistencia, luego sin ninguna

lacion como fueron informados de lo susodicho; obedecieron a los varones Religiosos que les embiava, para que les predicassen, i enseñassen nuestra santa Fè: i todos ellos de su libre, i agradable voluntad, sin premio, ni condicion alguna se tornaron Christianos, i lo son: i su Magestad los recibiò alegre, i benignamente, i assi los mandò tratar como a los otros sus subditos i vassallos: i vosotros sois tenidos, i obligados a hazer lo mesmo. Porende, como mejor puedo, vos ruego, i requiero, que entendais bien esto que os he dicho, i tomeis para entenderlo, i deliberar sobre ello el tiempo que fuere justo, i reconozcais a la Iglesia por señora, i superiora de el universo mundo, i al Summo Pontifice, llamado Papa, en su nombre, i à su Magestad en su lugar, como superior i señor, Rei de las islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion: i consintais, que estos Padres Religiosos os declaren, i prediquen lo susodicho. I si ansi lo hizieredes, hareis bien, i aquello que sois tenidos i obligados, i su Magestad, i yo en su nombre, vos recibiran con todo amor, i caridad, i vos dexaràn vuestras mugeres, i hijos libres, sin servidumbre, para que dellas, i de vosotros hagais libremente todo lo que quisieredes, i por bien tuvieredes, como lo han hecho casi todos los vezinos de las islas: i aliende desto su Magestad vos darà muchos privilegios, i exempciones, i vos harà muchas mercedes. Si no lo hizieredes, ò en ello dilacion maliciosamente pusieredes, certificoos, que con el ayuda de Dios yo entrarè poderosamente contra vosotros, i vos harè guerra por todas las partes, i manera que yo pudiere, i vos sujetarè al yugo, i obediencia de la Iglesia, i de su Magestad, tomarè vuestras mugeres, i hijos, i los harè esclavos, i como tales los vendere, i dispondre de ello como su Magestad mandare: i vos tomarè vuestros bienes, i vos harè todos los males, i daños que pudiere, como à vassallos que no obedecen, ni quieren recibir à su señor, i le resisten, i contradizen. I protesto que las muertes, i daños que de ella se recrecieren, sea à vuestra culpa, i no de su Magestad, ni nuestra, ni de estos Cavalleros que conmigo vinieron; i de como os lo digo i requiero pido al presente escrivano, que me lo dè por testimonio signado.

IVXTA quæ omnia suprà dictus titulus magis ac magis communiri, imò
& inconcussus reddi videtur. Nam si
iustè † possidet, qui Auctore iudice 33
possidet, l. iustè possidet, D. de acquirenda possessione: & † sententia 34
à quolibet legitimo, & competenti
iudice lata, sufficit ad verum dominium uni tollendum, & in alium transferendum, ut voluit glossa in l. ex hoc
iure, D. de iustitia & iure, verbo,
Dominia, & ibidem Bartolus numero 6. & plenius in l. Pomponius, §.
si iussu, D. de acquirenda possessione,
glossa in §. ultimo, verbo, *Cui adiudicatum*, institutionum de officio iudicis, & in capite proposuisti, verbo,
Vacare, de concessione præbendæ, &
notat Innocentius in cap. quia plerique; post principium, de immunitate Ecclesiarum, Divus Thomas in 2.
2. quęstione 62. articulo 3. Baldus in
l. id quod pauperibus, quæstione 7.
C. de Episcopis & Clericis; Petrus
de Ancharranis in regula possessor, de
regulis iuris, lib. 6. col. 36. versic. *Tertiò quæro*, Iaso ex numero 4. Lancellotus Decius colum. 3. in dict. l. ex hoc
iure, Cumanus, & Ias. numero final.
Ripa numero 1. in rubr. D. de re iud.
Bertachinus in repertorio, verbo *Dominium transfertur*, numero 3. & alij,
quos in similibus nostræ quæstionis
terminis loquens, nempè de adiudicatione Regni Navarrę per Iulium Secundum eisdem Regibus Catholicis
facta, refert & sequitur Palac. Rubios
in tractat. de obtent. Regni Navarrę,
5. parte, §. 3. post medium: longè † ma- 35
gis hoc in concessione, & declaratione Romani Pontificis admittere

debemus, qui est supremus, & competens omnium fidelium, & infidelium iudex in spiritualibus, & etiam in temporalibus, iustâ causâ existente, ut suprà probavimus. Et † cuius vel una sola sententia faceret ius, & in similibus causis vim, & auctoritatem legis haberet, iuxta text. vulgarem, & summè notandum in l. final. C. de legibus, & in l. apud Iulianum 11. in fine, D. ad S.C. Trebellian. capit. in causis, de sentent. & re iudicata, cap. unico, in fine, quæ fuerit prima causa benef. amitten. in usib. feud. l. 14. titul. 1. part. 1. l. 14. titul. 22. part. 3. ubi Gregor. Lopez, cum alijs, quæ observat idem Palac. Rubius in eâdē 5. part. §. 2. circa finem, Ioan. Fab. in §. sed quod Principi, instit. de iut. natur. Felin. in cap. cum olim, col. 10. de re iudicata, Ias. in l. 1. col. 4. C. de edendo, Decius consil. 191. Roman. singul. 668. Afflict. decis. 96. num. fin. idem Afflict. post Andr. de Iernia in cap. 1. §. prætereà Ducatus, de proh. feud. alien. Guillerm. de Perno consil. 14. num. 17. fol. 246. inter consil. feudal. Roder. Xuarez in l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. testament. in declar. ad leg. Regias, lim. 1. dub. 2. numer. 13. Molin. de primogen. lib. 4. cap. 8. num. 3. Menoch. consi. 501. vol. 6. ubi loquitur de nobili illa causa Comitatus de Palma, Gama decisio 33. numer. 2. 1. par. ubi eius additio, Did. Perez in l. 8. titul. 4. lib. 2. ordin. col. 405. versic. *Neque obstat*, Boërius consil. 8. numer. 10. Bursatus consil. 56. lib. 2. num. 4. & 5. Covarr. in 4. 2. part. cap. 7. §. 4. num. fin. & Pat. Gabr. Vazquez in 1. 2. disput. 157. cap. 5. apud quos communis sententia est, id, quod Pontifex, aut Princeps in aliquo negotio decernit, non per viam sententiæ particularis, sed veluti per modum legis generalis, vel eius praxis, aut interpretationis, ius utique in similibus facere, & ad causarum decisionem rectè allegari posse. Et † hùc

36

37

nimirum rendere videntur verba illa Bullæ Calixti Tertij suprà relatæ, ibi: *Dicta facultatis obtentu, idem Alfonsus Rex iustè, & legitimè insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet.*

Rursus, quia etsi circa potestatem Romani Pontificis in hoc articulo diversæ sint Doctorum sententiæ, & dicendi modi, ut ex suprà dictis appatet. Ea † quidem, quæ pro Ecclesia, & eius auctoritate facit, magis probanda, & admittenda est, argum. text. in cap. fin. de re iudicata, & in l. sunt personę, D. de Religios. & sumpt. funer. l. Titia 40. §. Seia testamento, D. de auro & argen. legato, l. lege Iulià, D. de manumissionib. cum notatis à Decio in l. semper in obscuris, la 1. numer. 3. D. de regulis iuris, Sarmiento lib. 3. select. cap. Petr. Pechio de Eccles. separan. cap. 1. Petr. Surdo de aliment. quæst. 10. numer. 17. Tiraquel. de privileg. pię causę, privileg. 146. & sequentibus: & † eorum, quę magis in specie notat Hostiensis, & Ioan. Andreas in capit. rursus, qui cleric. vel voventes, & eos referens Felinus in cap. 1. de constitution. num. 104. Marta de iurisdict. 2. part. cap. 6. num. 7. & Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 2. num. 55. qui docent, quòd opinio, quæ favet potestati clavium, prævalet non faventibus.

38

39

Pręsertim † cùm expressè decisum extet a Clemente Tertio in capit. Capellanus, de ferijs, posse Summum Pontificem in dubijs opinionibus declarare, quæ sit verior, & sequenda, quod in hoc casu, de quo sermonem habemus, toties, ut vidimus, non solùm verbis, verùm & factis ipsis, in negotijs gravissimis declaravit, l. de quibus, vers. *Quid enim interest*, D. de legibus, l. Paulum, D. rem ratam haberi, cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. cap. 21. num. 3. 40

Vnde nemini permittendū videtur, hoc

hoc amplius in dubium revocare, quia
41 semper † præsumere debemus, Papæ
sententias, & declarationes esse iu-
stas, & legitimè, ac canonicè promul-
gatas, ut ait text. in cap. cùm interdos,
§. final. de sent. & re iudic. cap. absit 11.
quæst. 3. & alia congerens Alvar. Pe-
lagius de planctu Eccles. lib. 1. cap. 26.
42 Quoniam † est fons iustitiæ, Clemēt.
unic. de probation. gloss. notab. in l.
relegati, verb. *Reliqua*, de pœnis, cum
alijs traditis à Gailio lib. 2. pract. ob-
servat. cap. 55. & in eo inest summa
perfectio, & sapientia, ut probat Car-
din. Paleotus in tractat. de sacro Con-
sistorio, part. 2. quæst. 2. pag. 59. Et ideò
43 licèt † totus mundus sentiret contra
Papam, standum esset eius sententiæ,
& declarationi, iuxta ea, quæ latè, &
copiosè tradit Cardinal. Iacobat. de
Concil. lib. 3. art. 1. n. 36. & lib. 6. art.
2. num. 45. DD. per text. ibi, in cap. hæc
est Fides 24. quæst. 1. Philip. Probus in
44 addition. ad Ioan. Monach. in cap. su-
per eo, numer. 29. de hæret. ubi † di-
cit: *Papæ sententiam prævalere sententiæ
omnium Episcoporum*, quæ fuit opinio
gloss. in cap. in istis, distinct. 4. quam
pluribus ornat Ioan. Baptist. Valen-
çuela in monitor. contra Venet. part.
6. ex numer. 91. qui etiam in parte 7.
ex num. 122. alia de hac re brocardica
45 congerit, nempè, † quod Papa appro-
bat, vel reprobat, omnes approbare,
vel reprobare tenentur, & qui nō est
cum Papa, est contra CHRISTVM, &
qui non est CHRISTI, Antichristi est,
& quòd gravissimè peccat, qui Eccle-
siā, quam defendere debet, impugnat.
Cui addo Navarr. lib. 3. cōsil. tit. de ijs
quæ fiunt a maiori parte Capit. num.
46 1. pag. 169. ubi † probat, Papę solius
sententiam præferri sententiæ omniū
aliorum Episcoporum, & Doctorum,
qui in Concilio generali congregati
sint, & eo testagante, nihil fieri pos-
se, argument. cap. significasti, de ele-
ctione, ubi Ioan. Andr. & Panormit.
notab. 7. & aliorum, quæ latiùs conge-
rit Anton. Rosellis in tractat. de Con-
cilijs, quæst. 17.

Tertiò † considero, quòd si ij, qui 47
auctoritate cuiuslibet Principis con-
trahunt, vel ab eo aliquid recipiunt,
decipi non debent, neque aliquā mo-
lestiam, aut vexationem subire, l. 2. l.
benè à Zenone 3. C. de quadrien. præ-
script. l. 1. C. de his, qui veniam ætat.
impetraver. cum pluribus alijs, quæ
congerit Dueñas regul. 238. Peregrin.
de iure Fisci lib. 6. tit. 4. num. 15. cum
sequentibus, Cavallinus in tractat. de
evictione. §. 5. num. 88. & latissimè D.
Ioan. del Castillo lib. 2. controvers.
quotidian. cap. 5. Iuvari † quippè nos 48
beneficio oportet, non decipi, l. in
commodato 17. §. sicut, in fine, D. de
commodat. cap. un. eod. tit. & iniuriæ
occasiones inde nasci non debent, un
de iura nascuntur, l. meminerint, C.
unde vi. Multò planius idem illis ser-
vari oportebit, qui donatione, & cō-
cessione Pontificiā muniti, has infide-
lium provincias tot periculis, expen-
sis, & laboribus detexerunt, conver-
terunt, & subiugarunt; Pontificalis
quippè † dignitas & maiestas reliquas 49
alias supereminet, ut aliàs de Imperia-
li dicitur in l. cùm multa, C. de bonis
quæ liber. & † ita Papa Imperator ap- 50
pellatur in cap. Constantinus, 96. di-
stinct. & per Præposit. in cap. per ve-
nerabilem, num. 136. qui filij sint legit.
& Princeps Principum mundi, aliàs
superiorem non recognoscentium, &
culmen omnium dignitatum, capit.
corpora, de consecrat. distinct. 1. ca-
pit. venerabilis, de præbend. cap. soli-
tæ, de maiorit. & obed. cum latè tra-
ditis à Valençuela dict. monitor. 5.
par. ex num. 100. & 6. part. ex num. 80.
& à Nobis sup. cap. proximo, ex num.
50. Et † Ecclesia, quę est nutrix, & 51
cultrix iustitiæ, non patitur aliquid
fieri contra iustitiam, capite 1. §. di-
versum, de alienat. feudi, Baldus cons.
24. in fine, lib. 2. Anchatran. consil.
231. num. 3. Romanus cons. 298. n. 2.

Castrensis consil. 116. numer. 2. in fine, lib. 1. & Decius consil. 329. in fine.
52 Quapropter † Papæ facta in dubiū vocari non debere, docet text. in cap. in memoriam, 19. distinct. Anton. de Butrio in cap. 2. num. 60. de translat. Prælat. Franc. de Curte inter consilia Martianesij consil. 10. num. 6. & alij apud Valençuel. sup. 5. parte ex num.
53 146. Neque quisquam † iustè eius potestati & auctoritati detrahere debet, ut ait Hieronym. Alban. in tractat. de potest. Papæ, 1. pat. num. 123. & 2. par. num. 237. & 249. & Lælius Iordanus in tractat. de Romanę sedis origine,
54 cap. 12. num. 23. Quin † potius ubi aliquid magnum, & insolitum, & quod ordinarias iuris regulas excedat, à Pōtifice fieri videamus, præsertim si in Ecclesiæ augmentum, & Fidei propagationem, aut conservationem dirigatur, id magis admirari, quàm reprehendere, aut notare debemus, ut optimè in nostris terminis advertit Episcopus Chiapens. in dict. tractat.
55 comprobat. fol. 65. Quia † potestas sedis Apostolicę, cùm in se maxima, & amplissima sit, tum tamen magis extendi, & usque in infinitum, ut aiunt, ampliari potest, quoties SūmusCHRISTI Vicarius universalis Ecclesię cōmodiori, & perfectiori statui id viderit convenire, ut tradit D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 19.
56 Et idē Chiapensis probat † ex simili à Bart. Bald. & alij Doctoribus tradito in l. si hominem 30. D. manda. per text. ibi Ias. in l. non solùm, §. morte, col. 21. D. de novi oper. nuntiat. & in l. 1. C. de precib. Imper. offeren. Panormit. in cap. at si clerici, §. de adulterijs, col. 5. de iudicijs, & in cap. final. col. 14. de consuetudine, Felin. in cap. 1. numer. 48. & sequentibus, de constitution. dum docent, quòd quoties aliquis casus occurrit, à Principe non cogitatus, vel à lege nō prævisus, potest is, qui vices eiusdē Principis gerit, vel aliàs generale mandatum habet, ea omnia facere, quæ præsens causę utilitas, vel necessitas exigit, etiamsi mandati fines excedat, vel eidem aliquatenus contraveniat.

Quibus addere etiam possumus tex. in † l. ult. §. fin. D. mandati, & in l. 4. 57
§. ult. D. de re militari, & tradita à Iasone in l. Barbarius, D. de offic. Prætor. ex numer. 24. & in l. nemo potest, col. 1. de legat. 1. Hippol. de Marsilijs in l. 1. §. fin. num. 29. D. de quæstionib. Tiraquel. de pœn. tempet. in præfat. numer. 25. & in l. si unquam, verb. *Libertis*, num. 48. C. de revocand. donat. Pinel. in l. 1. C. de bonis matet. 3. part. ex numer. 23. & in rub. C. de rescind. vendit. 2. parte, capit. 2. numer. 6. & Caldas Pereira de nomin. emphyt. q. 15. num. 19. ubi eum minimè mandari fines excedere notant, qui facit aliquid vicinum, & annexum mandato.

Qua de causa † magnæ audaciæ, & 58
temeritatis, imò & impietatis esse videtur, asserere, vel attentare, quòd Pontifices non possunt prædictas donationes facere, vel quòd eas frustratoriè fecerunt, & tanquā aërem verberantes. Nam † ut Deus, & natura, 59
ut inquit Philosophus, ex possibilibus faciunt, quod melius est; nec unquam aliquid frustra efficiunt; ita † quod 60
Deo Auctore, vel eius Vicario fit, licitum, & convenientissimum esse, dicendum est, ut ait Clemens Alexand. lib. 6. Stromat. D. August. lib. 3. de libero arbitr. cap. 5. & lib. 1. contr. adversl. leg. & Proph. cap. 14. & eos referens Rutil. Benzon. de anno Iubilęi, lib. 2. cap. 1. pag. 62. & c. 21. pag. 142. Ecclesia † quippè nec decipere, nec 61
decipi potest, ut multis probat Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. & 8. Pat. Fran. Suarez de defens. Fidei lib. 1. cap. 3. & in tract. de Fide, disput. 5. sect. 6. per totam.

Et † non solùm erroris est expers, 62
ubi de rebus, & articulis Fidei decernit, ut in dict. cap. hæc est Fides 24.

quæst. 1. verumetiam, ubi de temporalibus, & concernentibus ad mores universales disponit, ut est commune dogma omnium Theologorum, & copiosè probat Turrecremata in summa de Ecclesia, Cardin. Bellarminus in controvers. de Conciliorum auctoritate, lib. 2. cap. 2. & lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 5. Gregor. Lopez in l. 22. tit. 4. par. 3. Avendañ. in cap. Prætor. 2 par. cap. 23. num. 13. Rebuff. in conft. 3. tit. de recusat. Roland. cons. 19. vol. 3. Benzonius dict. cap. 21. pag. 142. vers. *Nam Ecclesia*, & Menoch. de arbitrar. cent. 5. casu 458. ex num. 28. & latissimè, & elegantissimè Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. & Nos iterum infrà lib. 3. cap. 2.

63 Vnde † nascitur, quòd Papa recusari non possit, neque ab eius sententia appellari, ut resolvunt Abbas in capit. querelam, num. 14. de electione, Felinus in capit. inquisitionis, num. 14. de accusation. & in capit. in causis, numer. 4. de sent. & re iudicata, & alij plures, quos refert, & sequitur Menoch. ubi suprà, num. 58. & Valençuela dict. monitor. 6. par. n. 89. &

64 90. Quia quod † ipse Papa facit, videtur facere ut Deus, iuxta notata in c. si quando, & cap. cùm à Deo, de rescript. cap. proposuit, de concess. præben. Præpositus in dict. cap. per venerabilem, num. 145. qui filij sint legit. Bald. in cap. 1. de nova forma fidel. in usib. feud. & in l. fin. num. 2. C. sententiam rescindi non posse, Paul. Castrēs. consil. 415. num. 1. part. 1. Ioan. de Salas cons. 68. nu. 14. Et cùm † Dei Vicarius, eius facta Deo attribuuntur, cap. quanto, de translat. Episcopi, ubi Anton. de Butrio num. 5. Ioan. Nevizan. in Sylva nuptiali lib. 1. verb. *Non est nubendum*, num. 155. neque præsumitur, quòd aliter iudicet, vel faciat, quàm Deus ipse esset iudicaturus, ut argum. cap. novit 43. de appellat. & l. unicæ, D. de offic. Præfect. Prætorio, optimè notat Ioan. Andr. in cap. cùm venissent 12. num. 7. de iudicijs, & tacit text. in cap. non nos, 40. distinct. & alia, quę cumulat Valençuela d. 6. par. ex num. 86.

Qvarto † ad eiusdem tituli comprobationē non minus efficaciter cōsiderari potest, quòd etsi regulariter non exemplis, sed legibus iudicandum sit, l. nemo 13. C. de sentent. & interlocut. omnium iud. cum similibus ibi allegatis à gloss. Bart. Baldo, Saliceto, & Castrensi, & à Zepola cons. crimin. 8. Afflict. decis. 383. num. 8. Menoc. cōs. 507. num. 3. lib. 6. & de præsumpt. lib. 1. quæst. 1. num. 19. quia ut prudenter advertit idem Menoch. consil. 57. numer. 11. lib. 1. si exemplis iudicandum esset, semper res inter alios acta alijs præiudicaret, & rei iudicatæ exceptionem produceret, contra totum titulum, C. res inter alios acta, l. sæpe, D. de re iudicata, l. de eadem, cum sequentibus, D. de except. rei iudicatę. Quibus alia addit Anton. Thesaur. in præfat. ad decision. Pedem. ent. num. 65

33. inquiens, † quòd Curtius Iunior dicere solebat, se, quamvis a tare provectum, ex pluribus exemplaribus, quę ad decisiones occurrentium causarum allegari audierat, pauca, vel nullum vidisse, quod in omnibus simile esset, & æquales circumstantias haberet, de quo etiam optimè tractat Anton. Merenda in observation. ad l. 38. D. de legibus, pag. 30. & 31. 66

At tamen † quando exempla supremorum iudicum sunt, & in magnis tribunalibus usurpata, multum ponderis, & auctoritatis habent, ut eadem forma in similibus casibus procedatur ut in l. filius, D. ad legem Corneliam, de falsis, l. 1. §. similiter, D. ad Syllanianum, l. 1. C. quę sit longa consuetudo, l. 3. C. de ædificijs privat. ibi: *Probatis ijs, qui in oppido frequenter in eodem genere controversiarum iure ata sunt*, cum traditis ab Afflictis d. decisione 45. 67

amplificatum fuerit, quia tanquã Vicarius CHRISTI, cui data est omnis potestas in cœlo, & in terra, partitus est inter Castellanos, & Lusitanos quęcunque illi ignota loca invenissent in Occidente, & Oriente, neque ullus posset interturbare acquirendas ab ipsis terras, sibiq; ullo modo parare.

Et iterum lib. 7. de sign. Eccles. cap. 6. ad finem, Lutheri, Calvini, & aliorũ hæreticorum calumnijs satisfaciens, qui Ecclesiam Dei aliquâ notâ inurere
24 volunt, quod † hunc Alexandrum VI. Pontificem habuerit, quem pluribus vitijs deditum fuisse contendunt (in quibus etiam enarrandis nimis excedit Franc. Guicciardinus in sua historia Italiæ lib. 1. pag. 3.) respondet, hæc vitia, quę illi opponuntur, multis alijs virtutibus, quibus enituit, & rebus, quę preclarè gessit, longo intervallo superasse; & vel hanc concessionem Novi Orbis, quam Regibus Catholicis fecit, & curam, quam adhibuit, ut Occidentales Indi ad humanitatem, & CHRISTI cultum adducerentur, tantum boni peperisse, quantum neque omnium hæreticorũ auctoritate ab Orbis constitutione unquam proficisci poterit.

Sed verò pręteriri iustè non possũt aliæ duæ eiusdẽ Alexand. VI. constitutiones, quæ licèt omnes præfatos Auctores latuerint, ad rẽ tamẽ de qua agimus valdè pertinere videntur, & Rom. Pontificis voluntatem, & potestatẽ in concessione harum Provinciarũ enixius, & gem natius ostendunt. Prior, eodẽ ipso die edita, quâ superior, Catholicis Regibus, ea omnia privilegia concedit, quæ Lusitanis in Guineæ & Indiæ Orientalis conquisitione concessa fuerant, & ita se habet.

ALEXANDER Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio Ferdinãdo Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionẽ. Eximia devotionis sinceritas, & integra Fides, quibus Nos, & Romanam reveremini Ecclesiam, non indignè merentur, ut illa vobis favorabiliter concedamus, per quæ Sanctum, & laudabile propositum vestrũ, & opus inceptum in quærendis terris, & insulis remotis, ac incognitis indies melius & facilius ad honorem Omnipotentis Dei, & Imperij Christiani propagationem, ac Fidei Catholicæ exaltationem prosequi valeatis. Hodie siquidem omnes, & singulas terras firmas, & insulas remotas & incognitas, versus partes Occidentales, & mare Oceanum consistentes, per vos, seu nuntios vestros, ad id propterea non sine magnis laboribus, periculis, & impensis destinatos, repertas; & reperiendas in posterum, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent, cum omnibus illarum dominijs, civitatibus, castris, locis, villis, iurisdictionibus universis, vobis, heredibusque, & successoribus vestris Castellæ, & Legionis Regibus in perpetuum, motu proprio, & ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concessimus, & assignavimus, prout in nostris inde confectis litteris plenius cõtinetur. Cùm autẽ aliâs nonnullis Portugalliæ Regibus, qui in partibus Africæ, Guineæ, & Mineræ auri, ac alias insulas etiam ex similibus concessioni, & donatione Apostolica eis facta repererunt, & acquisiverunt, per sedem Apostolicam diversa privilegia, gratiæ, libertates, immunitates, exẽptiones, facultates, litteræ & indulta concessa fuerint. Nos volentes etiam (prout dignum & conveniens existit) vos, heredesque & successores vestros prædictos, non minoribus gratijs, prærogativis, & favoribus prosequi. Motu simili, non ad vestram, vel alterius pro vobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, ac eisdem scientia, & Apostolicæ potestatis plenitudine, vobis, & heredibus & successoribus vestris prædictis, ut in insulis, & terris per vos, seu nomine vestro hactenus repertis huiusmodi, & reperiendis in posterum, omnibus, & singulis

gratijs, & privilegijs, exemptionibus, libertatibus, facultatibus, immunitatibus, litteris, & indultis Regibus Portugalliæ concessis huiusmodi, quarum omnium tenores ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, & insertis, uti, potiri, & gaudere liberè, & licitè possitis, & debeatis in omnibus & per omnia, perinde ac si illa omnia vobis ac hæredibus & successoribus vestris præfatis, specialiter concessa, auctoritate Apostolica tenore præsentium de speciali dono gratiæ indulgemus, illaque in omnibus & per omnia ad vos, hæredesque, ac successores vestros prædictos extendimus pariter, & ampliamus, ac eisdem modo & forma perpetuò concedimus. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis: necnon omnibus illis, quæ in litteris Portugalliæ Regibus concessis huiusmodi, concessa sunt non obstare, cæterisque contrarijs quibuscunque. Verùm quia difficile foret, præsentes litteras ad singula quæque loca, in quibus expediens foret, deferri, volumus, ac motu & scientia similibus decernimus, quòd illarum transumptis manu publici Notarij inde rogati subscriptis, & sigillo alicuius personæ in Ecclesiastica dignitate constitutæ, seu Curiæ Ecclesiasticæ munitis, ea prorsus Fides in iudicio, & extra, ac aliàs ubilibet adhibeatur, quæ præsentibus adhiberetur, si essent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostrorum indulti, extensionis, ampliationis, concessionis, voluntatis, & decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum eius, se noverit incursurum. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, quarto Nonas Maij, Pontificatus nostri anno primo.

Posterior autem Bulla, sive constitutio eiusdem Alexand. VI. eodem anno, vj. Kalend. Octobris expedita, eisdem Regibus alias etiam terras cōcedit, quę fortè versus Orientem navigando à suis nuntijs, & vassallis detegerentur, dummodo prius ab alijs Principibus Christianis occupatæ nō fuissent: cuius verba sic habent.

ALEXANDER Episcopus servus servorum Dei. Charissimo in Christo filio Ferdinando Regi, & Charissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ, Legionis, Aragonum, & Granatæ, illustribus, salutem & Apostolicam benedictionem. Dudum siquidem omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas & inveniendas versus Occidentē & Meridiem, quæ sub actuali dominio temporali aliquorum dominorum Christianorum constitutæ non essent vobis, hæredibusque, & successoribus vestris Castellæ & Legionis Regibus in perpetuum motu proprio, & de certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine donavimus, concessimus, & assignavimus: vosque ac hæredes, & successores præfatos de illis investivimus: illarumque dominos cum plena, libera, & omnimoda potestate, auctoritate, & iurisdictione constituimus, & deputavimus, prout in nostris inde confectiis litteris, quarum tenorem, ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro sufficienter expressis, plenius continetur. Cùm autem contingere posset, quòd Nuntij, & Capitanei, aut vassalli vestri versus Occidentem, & Meridiem navigantes, ad partes Orientales applicarent, ac insulas, & terras firmas, quæ inde fuissent, vel essent, reperirent, Nos volentes etiam vos favoribus prosequi gratiosis, motu, & scientia, ac potestatis Apostolicæ plenitudine similibus, donationem, concessionem, assignationem, & litteras prædictas, cum omnibus & singulis in eisdem litteris contentis clausulis ad omnes, & singulas insulas, & terras firmas inventas, & inveniendas, ac detectas, & detegendas, quæ navigando, aut itinerando versus Occidentem, aut Meridiem huiusmodi, sint, vel fuerint, aut apparuerint, sive in par-

cibus Occidentalibus, vel Meridionalibus, & Orientalibus, & India existant, auctoritate Apostolica tenore præsentium in omnibus, & per omnia, perinde ac si in litteris prædictis de eis plena & expressa mentio facta fuisset, extendimus, pariter & ampliamus. Vobis ac hæredibus, & successoribus vestris prædictis per vos, vel alium seu alios corporalem insularum, ac terrarum prædictarum possessionem propria auctoritate liberè apprehendendi, ac perpetuò retinendi, illásque adversus quoscunque impedientes, etiam defendendi, plenam & liberam facultatem concedentes, ac quibuscunque personis etiam cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, vel conditionis sub excommunicationis latæ sententia pœna, quam contra facientes eo ipso incurrant, districtius inhibentes, ne ad partes prædictas ad navigandum, piscandum, vel inquirendum insulas, vel terras firmas, aut quovis alio respectu, seu colore, ire, vel mittere quoquomodo præsumant, absque expressa vel speciali vestra, ac hæredum & successorum prædictorum licentia. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quibusvis donationibus, concessionibus, facultatibus, & assignationibus per Nos, vel prædecessores nostros quibuscunque Regibus, vel Principibus, Infantibus, aut quibusvis alijs personis, aut Ordinibus, & Militijs de prædictis partibus, maribus, insulis, atque terris, vel aliqua eorum parte, ex quibusvis causis, etiam pietatis, vel Fidei, aut redemptionis captivorum, & alijs quantumcunque urgentissimis, & cum quibusvis clausulis etiam derogatoriarum derogatorijs, fortioribus, efficacioribus, & insolitis, etiã quascunq; sententias, censuras, & pœnas in se continentibus, quæ sub per actualẽ & realem possessionem non essent sortita effectum, licèt forsan aliquando illi quibus donationes & concessiones huiusmodi factæ fuissent, aut eorum Nuntij ibidem navigassent. Quas tenores illarum etiam præsentibus pro sufficienter expressis & insertis habentes, motu, scientia, & potestatis plenitudine similibus omnino revocamus, ac quoad terras, & insulas per eos actualiter nõ possessas pro infectis haberi volumus, necnon omnibus illis, quæ in litteris prædictis voluimus non obstare, cæterísque contrarijs quibuscunque. Dat. Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ, millesimo quadringentesimo nonagesimo tertio, sexto Kalend. Octobris, Pontificatus nostri anno secundo.

NEQVE existimet quispiam solùm
Alexandrum VI. hac dumtaxat occasione
prędictâ potestate usum fuisse:
cùm † sępèsæpius alij plures Roma- 25
ni Pontifices varijs temporibus, &
occasionibus idem fecisse reperiantur,
quoties sanctæ Romanæ Ecclesiæ,
ac Christianæ Religioni expedire
censuerunt, ut pręter alios ex suprà
relatis, novissimè ostendit Marta
dicto tractatu de iurisdict. 1. part.
cap. 24. num. 32. & ultra ea, quę ipse
tradit, † melius constare poterit ex 26
exemplo Regni Hiberniæ, quod eâdem
fermè ratione ac istud Indiarum
Occidentalium Adrianus Papa IV.
Henrico II. Anglorum Regi, & successoribus
eius concessit, & alij subsequentes
Pontifices confirmarunt,
certo tributi genere adiecto, quod
Romanę Ecclesiæ, veluti in feudi recognitionem
penderetur, ut constat
ex his, quę refert Illustrissimus Cardin.
Baronius in Annal. Eccles. tom.
12. anno CHRISTI 1159. num. 21. &
22. & ann. 1171. num. 12. & 1186. numer.
16. Matth. Parisiens. in hist. Angl.
sub Henrico II. ann. 1155. Polidor.
Virgil. Neubrigens. Genebrard. Orlãdus
Rogerius, & Ribadeneira in eâd.
hist. Anglię ann. 1171. Cardin. Bellarmin.
in Apologia contra Iacob. Reg.
Angliæ c. 3. & in Chronic. ann. 1154.
Pat. Iacob. Gretserus in alia Apologia
contra eundem Regem capit. 5. & 7.
Sanderus de Schism. Angl. lib. 1. ann.
1542. & Marta d. 1. par. cap. 26. num.
39. & sequentibus.

27 Ad quod † Adrianus Pontifex diploma quoddam expediri mandavit, quod ex Vaticano Codice descripsit Baronius dicto anno 1159. num. 21. & quoniam elegantissimum est, & huic Alexandr. VI. de quo agimus, valdè consentaneum, hic illud inserere opportunum existimamus. Illud igitur sic se habet:

ADRIANVS Episcopus servus servorum Dei, Charissimo in Christo filio illustri Anglorum Regi, salutem, & Apostolicam benedictionem.

Laudabiliter, & fructuosè de glorioso nomine propagando in terris, & aeternae fœlicitatis praemio cumulando in coelis, tua magnificentia cogitat, dum ad dilatandos Ecclesiae terminos, ac declarandam indoctis, & rudibus populis Christianae Fidei veritatem, & vitiorum plantaria de agro Dominico extirpanda, sicut Catholicus Princeps, intendis, & ad id convenientius exequendum, consilium Apostolicae sedis exigis, & favorem. In quo facto, quanto altiori consilio, & maiori discretione procedis, tanto in eo fœliciorem progressum te, praestante Domino, confidimus habiturum, eò quòd ad bonum exitum semper, & finem soleant attingere, quae de ardore Fidei, & de Religionis amore principium acceperunt. Sanè Hiberniam, & omnes insulas, quibus Sol iustitiae Christus illuxit, & quae documenta Fidei Christianae coeperunt, ad ius Beati Petri, & sacrosanctae Romanae Ecclesiae (quod tua & nobilitas recognoscit) non est dubium pertinere. Unde tanto in eis libentius plantationem fidelem, & germen gratum Deo inserimus, quanto id à nobis interno examine districtius prospicimus exigendum. Significasti siquidem nobis, fili in Christo Charissime, te Hiberniae insulam, ad subdendum illum populum legibus, & vitiorum plantaria inde extirpanda, velle intrare, & de singulis domibus annuam unius denarij Beato Petro velle solvere pensionem, & iura Ecclesiarum illius terrae illibata, & integra conservare. Nos itaque pium, & laudabile desiderium tuum cum favore congruo prosequentes, & petitioni tuae benignum impendentes assensum, gratum, & acceptum habemus, ut pro dilatandis Ecclesiae terminis, pro vitiorum restringendo decursu, pro corrigendis moribus, & virtutibus inserendis, pro Christianae religionis augmento, insulam illam ingrediaris, & quod ad honorem Dei, & salutem illius terrae spectaverit, exequaris: & illius terrae populus honorificè te recipiat, & sicut Dominum veneretur: iure nimirum Ecclesiastico illibato, & integro permanente, & salva Beato Petro, & sacrosanctae Romanae Ecclesiae de singulis domibus annua unius denarij pensione. Si ergo quod concepisti animo, effectu duxeris complendum, stude, gentem illam bonis moribus informare, & agas tam per te, quàm per illos, quos adhibes, quos fide, verbo, & vita idoneos esse perspexeris, ut decoretur ibi Ecclesia, plantetur, & crescat Fidei Christianae Religio, & quae ad honorem Dei, & salutem pertinent animarum, per te taliter ordinentur, ut à Deo sempiternae mercedis cumulum consequi merearis, & in terris gloriosum nomen valeas in saeculis obtinere. Hucusque in Codice Vaticano.

Posterioribus etiam † temporibus, 28 ut tetigimus sup. lib. 1. capite 3. numero 21. cùm Henricus Portugalliae Infans, Alphonsi Quinti Regis patruus, fœlicibus ausis, & auspicijs, novas ac periculosas per vastum Oceani aequor navigationes instituisset, illisque mediantibus plures insulae, nunquam antiquis cognitae, inventae essent, & Christianae Fidei ad Hesperios Aethiopas, aliasque inaccessas anteà nationes aditus patefactus, ne conquirendi ardor in posteris refrigesceret, anno demum à partu VIRGINIS 1420. à Martino V. Pótifice Max. impetravit, ut quidquid à Ganariae promontorio, vulgò dicto, ad ultimam usque Indiam patefieret, id quàm optimo iure, & conditione Lusitanicae ditionis esset. Quod ipsum ab alijs deinde Pontificibus, nempè Nicolao V. & Calixto III. confir-

ditate ducti, contra prohibitionem prædictam, absque licentia, & tributi solutione huiusmodi, ad dictas provincias accedere, & sic in acquisitis provincijs, portubus, insulis, ac mari navigare, contractare, & piscari præsumerent, & ex inde inter Alfonsum Regem, ac Infantem, qui nullatenus se in his deludi paterentur, & præsumētes, quòd inter prædictos quàm plurima odia, rancores, dissensiones, guerræ, & scandala in maximam Dei offensam, & animarum periculum verisimiliter subsequi possent, & subsequerentur.

Nos præmissa, & singula, debita meditatione pensantes, quòd cùm olim præfato Alfonso Regi quoscunq; Christi inimicos, ubicunq; constitutos, ac Regna, Ducatus, Principatus, dominia, possessiones, & mobilia bona quæcunq; per eos detenta, ac possessa, invadendi, conquirendi, expugnādi, debellandi, ac subiugandi, illorumq; personas in perpetuam servitutē redigendi, ac Regna, Ducatus, Comitatus, Principatus, dominia, possessiones, & bona, sibi, & successoribus suis applicandi, appropriādi, ac in suos, suorumq; usus, & utilitatē convertēdi, alijs nostris litteris plenā, & liberā inter cætera cōcesserimus facultatē. Dicta facultatis obtentu idē Alfonsus Rex, seu eius auctoritate prædictus Infans, iustè, & legitimè insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet, aliasque res quæ ad eundem Alfonsum Regem, & ipsius successores de iure spectant, & pertinent, nec quivis alius Christi fidelis, absque ipsorum Alfonsi Regis, & successorum suorum licentia speciali, de illis se hactenus intromittere potuit, neque potest quoquomodo, ut ipse Alfonsus Rex, eiusque successores, & Infans eò ferventius huic tam pijssimo operi, in quo cum illo animarum salus, Fidei augmentum, & illius hostium depressio procurantur, &c.

De præmissis omnibus, & singulis informati plenissimè, motu proprio, &c. auctoritate Apostolica, &c. & ex certa scientia, de Apostolicæ potestatis plenitudine, litteras facultatis præfatas, quarum tenores de verbo ad verbum præsentibus litteris volumus pro insertis, &c. quæcunque etiam alia ante data dictarum facultatum acquisita, & ad ea, quæ in posterum nomine dictorum Alfonsi Regis, suorumque successorum, & Infantis in ipsis, ac circum vicinis, ac ulterioribus ac remotioribus partibus de Infidelium, ac Paganorum manibus acquiri poterunt, provincias, insulas, portus, & maria quæcunque extendi, & illa sub eisdem facultatis litteris comprehendi, ipsarumque facultatis, & præsentium litterarum vigore iam acquisita, & quæ in futurum acquiri contigerit, postquàm acquisita fuerint, ad præfatos Regem, & successores suos, ac Infantem, ipsamque conquestam, quam à capitibus de Boiador, & de Nom, usque per totā Guineam, & ultra versus illam Meridionalem plagam extendi, harum serie declaramus etiam ad ipsos Alfonsum Regem, & successores suos, ac Infantem, & non ad aliquos alios spectasse, & pertinuisse, ac in perpetuum spectare, & pertinere de iure, &c. Hęc Calistus III.

Vltimò in eàdem Bulla rogat, & exortatur Summus Pontifex omnes personas cuiuscunque qualitatis, etiā si Imperatores sint, vel Reges, &c. & districtè prohibet omnibus, ne ad prę̄fatas provincias, portus, & loca deferant, nec deferre faciant merces ullas absq; speciali licētia præfati Regis, vel Infantis, vel eorum ad quos ipsa conquisitio pertineat, nec ullâ ratione se intromittant in præfata maria, vel regiones; quòd si contrà fecerint, si fuerint personæ particulares, ipso iure sententiam excōmunicationis incurrant; si verò fuerit civitas, vel universitas, sive communitas, ipso iure subiaceant interdicto Ecclesiastico, à quibus censuris nullâ Apostolicâ auctoritate valeant absolvi ante satisfactionem, vel compositionem cum prętatis Rege, Infante, vel successoribus factā. Quæ omnia fideliter ex Bulla Calisti Tertij decerpsimus.

Et adeò †, securus hic concessionis Pontificiæ titulus eo tempore vi- 30

ſus fuit, ut Catholici Reges Ferdi-
nãdus & Eliſabeth ex conſilio doctiſ-
ſimorum virorum, quos ſemper ſe-
31 cum habebant, & præcipuè † mag-
ni illius ſæculi Iuriſconſulti Ioannis
Lupi de Palacios Rubios (ſi credi-
mus Anton. de Herrera in hiſtoria ge-
nerali Indiarum, decada 1. libro 10.
capite 17. pagina 348.) generalem
quandam proteſtationem, ſive requi-
ſitionem ordinari mandaverint, quæ
per eorum Duces Barbaris infideli-
bus, ubi primum ad eos appuliſſent,
intimaretur, in qua nihil magis eni-
xè, & expreſsè continebatur. Cu-
ius exemplar extat apud eundem An-
tonium de Herrera dicta decada 1.
libro 7. capite 14. pagina 249. & ſe-
quenti, & iterum decada 2. lib. 1. capi-
te 14. pagina 27. & decad. 4. libro 1.
capite 8. pagina 18. Et eadem formu-
la data eſt ab Imperatore CAROLO
QVINTO, Franciſco Pizarro anno
1533. ubi ad conquiſitionem huius
Regni Peruani miſſus fuit, & cæte-
ris ſubinde Ducibus, qui ad eiuſmo-
di expeditiones delegabantur, ut con-
ſtat ex 4. tom. ſchedul. impreſſ. pagina
226. & ſequenti, cuius copiam his e-
tiam noſtris ſcriptis inſerere, ut neceſ-
ſarium, ita lectoribus valdè gratum fu-
turum exiſtimamus.

32 *Yo † N. criado de los mui altos, i mui poderoſos Reyes de Caſtilla, i de Leon, Domadores de las gentes barbaras, ſu menſagero i Capitan, vos notifico i hago ſaber, como mejor puedo, que Dios nueſtro Señor, Uno i Eterno, criò el cielo, i la tierra, i un hombre, i una muger, de quien voſotros i noſotros, i todos los hombres del mundo fueron, i ſon decendientes procreados, i todos los que deſpues de noſotros vinieren: mas por la muchedumbre de generacion que deſtos ha procedido deſde cinco mil i mas años, que ha que el mundo fue criado, fue neceſſario que los unos hombres fueſſen por una parte, i los otros por otra, i ſe dividieſſen por muchos Reinos i provincias, por que en una ſola no ſe podian ſuſtentar i conſervar. De todas eſtas gentes Dios nueſtro Señor dio cargo à uno, que fue llamado ſan Pedro, para que de todos los hombres del mundo fueſſe Señor i Superior, à quien todos obedecieſſen, i fueſſe cabeça de todo el linage humano, do quier que los hombres eſtuvieſſen, i vivieſſen, i en qualquier lei, ſecta, ò creencia: i diole à todo el mundo por ſu ſervicio i juriſdicion: i comoquiera que le mandò, que puſieſſe ſu ſilla en Roma, como en lugar mas aparejado para regir el mundo: tambien le prometio, que podia eſtar, i poner ſu ſilla en qualquier otra parte del mundo, i juzgar i governar todas las gentes, Chriſtianos, Moros, Indios, Gentiles, i de qualquier otra ſecta, ò creencia que fueſſen. A eſte llamaron Papa, que quiere dezir, Admirable, Mayor, Padre, i Guardador, porque es Padre, i Governador de todos los hombres. A eſte ſanto Padre obedecieron, i tomaron por Señor, Rei i Superior del univerſo los que en aquel tiempo vivian: i aſsimeſmo han tenido à todos los otros, que deſpues de èl fueron al Pontificado elegidos: i aſsi ſe ha continuado haſta aora, i ſe continuarà haſta que el mundo ſe acabe.*

Uno de los Pontifices paſſados, que he dicho, como Señor del mundo, hizo donacion deſtas islas i tierra firme del mar Oceano a los Catolicos Reyes de Caſtilla, que entonces eràn Don Fernando, i Doña Iſabel, de glorioſa memoria; i à ſus ſucceſſores, nueſtros ſeñores, con todo lo que en ellos ai, ſegun ſe contiene en ciertas eſcrituras que ſobre ello paſſaron, ſegun dicho es (que podeis ver, ſi quiſieredes.) Aſſi que ſu Mageſtad es Rei, i Señor deſtas islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion, i como à tal Rei i Señor algunas islas, i caſi todas, à quien eſto ha ſido notificado, han recebido à ſu Mageſtad, i le han obedecido i ſervido, i ſirven, como ſubditos lo deben hazer, i con buena voluntad, i ſin ninguna reſiſtencia, luego ſin ninguna

di-

lacion como fueron informados de lo susodicho: obdecieron a los varones Religiosos que les embiava, para que les predicassen, i enseñassen nuestra santa Fè: i todos ellos de su libre, i agradable voluntad, sin premio, ni condicion alguna se tornaron Christianos, i lo son: i su Magestad los recibiò alegre, i benignamente, i assi los mandò tratar como a los otros sus subditos i vassallos: i vosotros sois tenidos, i obligados a hazer lo mesmo. Porende, como mejor puedo, vos ruego, i requiero, que entendais bien esto que os he dicho, i tomeis para entendello, i deliberar sobre ello el tiempo que fuere justo, i reconozcais a la Iglesia por señora, i superiora de el universo mundo, i al Summo Pontifice, llamado Papa, en su nombre, i à su Magestad en su lugar, como superior i señor, Rei de las islas, i tierra firme, por virtud de la dicha donacion: i consintais, que estos Padres Religiosos os declaren, i prediquen lo susodicho. I si ansi lo hizieredes, hareis bien, i aquello que sois tenidos i obligados, i su Magestad, i yo en su nombre, vos recibiran con todo amor, i caridad, i vos dexaràn vuestras mugeres, i hijos libres, sin servidumbre, para que dellas, i de vosotros hagais libremente todo lo que quisieredes, i por bien tuvieredes, como lo han hecho casi todos los vezinos de las islas: i aliende desto su Magestad vos darà muchos privilegios, i exempciones, i vos harà muchas mercedes. Si no lo hizieredes, ò en ello dilacion maliciosamente pusieredes, certificoos, que con el ayuda de Dios yo entrarè poderosamente contra vosotros, i vos harè guerra por todas las partes, i manera que yo pudiere, i vos sujetarè al yugo, i obediencia de la Iglesia, i de su Magestad, tomarè vuestras mugeres, i hijos, i los harè esclavos, i como tales los vendere, i dispondre de ello como su Magestad mandare: i vos tomarè vuestros bienes, i vos harè todos los males, i daños que pudiere, como à vassallos que no obedecen, ni quieren recibir à su señor, i le resisten, i contradizen. I protesto que las muertes, i daños que de ello se recrecieren, sea à vuestra culpa, i no de su Magestad, ni nuestra, ni de estos Cavalleros que conmigo vinieron; i de como os lo digo i requiero pido al presente escrivano, que me lo dè por testimonio signado.

IVXTA quæ omnia suprà dictus titulus magis ac magis communiri, imò & inconcussus reddi videtur. Nam si
iustè † possidet, qui Auctore iudice 33
possidet, l. iustè possidet, D. de acquirenda possessione: & † sententia 34
à quolibet legitimo, & competenti iudice lata, sufficit ad verum dominium uni tollendum, & in alium transferendum, ut voluit glossa in l. ex hoc iure, D. de iustitia & iure, verbo, *Dominia*, & ibidem Bartolus numero 6. & plenius in l. Pomponius, §. si iussu, D. de acquirenda possessione, glossa in §. ultimo, verbo, *Cui adiudicatum*, institutionum de officio iudicis, & in capite proposuisti, verbo, *Vacare*, de concessione præbendæ, & notat Innocentius in cap. quia plerique, post principium, de immunitate Ecclesiarum, Divus Thomas in 2. 2. quęstione 62. articulo 3. Baldus in l. id quod pauperibus, quæstione 7. C. de Episcopis & Clericis, Petrus de Ancharranis in regula possessor, de regulis iuris, lib. 6. col. 36. versic. *Tertiò quæro*, Iaso ex numero 4. Lancellotus Decius colum. 3. in dict. l. ex hoc iure, Cumanus, & Ias. numero final. Ripa numero 1. in rubr. D. de re iud. Bertachinus in repertorio, verbo *Dominium transfertur*, numero 3. & alij, quos in similibus nostræ quæstionis terminis loquens, nempè de adiudicatione Regni Navarrę per Iulium Secundum eisdem Regibus Catholicis facta, refert & sequitur Palac. Rubios in tractat. de obtent. Regni Navarrę,
5. parte, §. 3. post medium: longè † ma- 35
gis hoc in concessione, & declaratione Romani Pontificis admittere

de-

debemus, qui est supremus, & competens omnium fidelium, & infidelium iudex in spiritualibus, & etiam in temporalibus, iustâ causâ existente, ut suprà probavimus. Et † cuius vel una sola sententia faceret ius, & in similibus causis vim, & auctoritatem legis haberet, iuxta text. vulgarem, & summè notandum in l. final. C. de legibus, & in l. apud Iulianum 11. in fine, D. ad S. C. Trebellian. capit. in causis, de sentent. & re iudicata, cap. unico, in fine, quæ fuerit prima causa benef. amitten. in usib. feud. l. 14. titul. 1. part. 1. l. 14. titul. 22. part. 3. ubi Gregor. Lopez, cum alijs, quæ observat idem Palac. Rubius in eadẽ 5. part. §. 2. circa finem, Ioan. Fab. in §. sed quod Principi, instit. de iur. natur. Felin. in cap. cum olim, col. 10. de re iudicata, Ias. in l. 1. col. 4. C. de edendo, Decius consil. 191. Roman. singul. 668. Afflict. decis. 96. num. fin. idem Afflict. post Andr. de Iernia in cap. 1. §. præterea Ducatus, de proh. feud. alien. Guillerm. de Perno consil. 14. num. 17. fol. 246. inter consil. feudal. Roder. Xuarez in l. quoniam in prioribus, C. de inoffic. testament. in declar. ad leg. Regias, lim. 1. dub. 2. numer. 13. Molin. de primogen. lib. 4. cap. 8. num. 3. Menoch. consl. 501. vol. 6. ubi loquitur de nobili illa causa Comitatus de Palma, Gama decisio 33. numer. 2. 1. par. ubi eius additio, Did. Perez in l. 8. titul. 4. lib. 2. ordin. col. 405. versic. *Neque obstat*, Boërius consil. 8. numer. 10. Bursatus consil. 56. lib. 2. num. 4. & 5. Covarr. in 4. 2. part. cap. 7. §. 4. num. fin. & Pat. Gabr. Vazquez in 1. 2. disput. 157. cap. 5. apud quos communis sententia est, id, quod Pontifex, aut Princeps in aliquo negotio decernit, non per viam sententiæ particularis, sed veluti per modum legis generalis, vel eius praxis, aut interpretationis, ius utique in similibus facere, & ad causarum decisionem rectè allegari posse. Et † hùc

36

37

nimirum tendere videntur verba illa Bullæ Calixti Tertij suprà relatæ, ibi: *Dictæ facultatis obtentu, idem Alfonsus Rex iustè, & legitimè insulas, terras, portus, & maria huiusmodi acquisivit, & possedit, ac possidet.*

Rursus, quia etsi circa potestatem Romani Pontificis in hoc articulo diversæ sint Doctorum sententiæ, & dicendi modi, ut ex suprà dictis apparet: Ea † quidem, quæ pro Ecclesia, & eius auctoritate facit, magis probanda, & admittenda est, argum. text. in cap. fin. de re iudicata, & in l. sunt personę, D. de Religios. & sumpt. funer. l. Titia 40. §. Seia testamento, D. de auro & argen. legato, l. lege Iuliâ, D. de manumissionib. cum notatis à Decio in l. semper in obscuris, la 1. numer. 3. D. de regulis iuris, Sarmiento lib. 3. select. cap. Petr. Pechio de Eccles. reparan. cap. 1. Petr. Surdo de aliment. quæst. 10. numer. 17. Tiraquel. de privileg. pię causę, privileg. 146. & sequentibus: & † eorum, quę magis in specie notat Hostiensis, & Ioan. Andreas in capit. rursus, qui clerici vel voventes, & eos referens Felinus in cap. 1. de constitution. num. 104. Marta de iurisdict. 2. part. cap. 6. num. 7. & Beltranus à Guevara in propugnaculo contra Venet. assert. 2. §. 2. num. 55. qui docent, quòd opinio, quæ favet potestati clavium, prævalet non faventibus.

38

39

Præsertim † cùm expressè decisum extet a Clemente Tertio in capit. Capellanus, de ferijs, posse Summum Pontificem in dubijs opinionibus declarare, quæ sit verior, & sequenda, quod in hoc casu, de quo sermonem habemus, toties, ut vidimus, non solùm verbis, verùm & factis ipsis, in negotijs gravissimis declaravit, l. de quibus, vers. *Quid enim interest*, D. de legibus, l. Paulum, D. rem ratam haberi, cum alijs, quæ adduximus sup. hoc lib. cap. 21. num. 3.

40

Vnde nemini permittendũ videtur,

hoc

hoc amplius in dubium revocare, quia
41 semper † præsumere debemus, Papæ
sententias, & declarationes esse iu-
stas, & legitimè, ac canonicè promul-
gatas, ut ait text. in cap. cùm inter vos,
§. final. de sent. & re iudic. cap. absit 11.
quęst. 3. & alia congerens Alvar. Pe-
lagius de planctu Eccles. lib. 1. cap. 26.
42 Quoniam † est fons iustitiæ, Clemēt.
unic. de probation. gloss. notab. in l.
relegati, verb. *Reliqua*, de pœnis, cum
alijs traditis à Gailio lib. 2. pract. ob-
servat. cap. 55. & in eo inest summa
perfectio, & sapientia, ut probat Car-
din. Paleotus in tractat. de sacro Con-
sistorio, par. 2. quæst. 2. pag. 59. Et ideò
43 licèt † totus mundus sentiret contra
Papam, standum esset eius sententiæ,
& declarationi, iuxta ea, quæ latè, &
copiosè tradit Cardinal. Iacobat. de
Concil. lib. 3. art. 1. n. 36. & lib. 6. art.
2. num. 45. DD. per text. ibi, in cap. hæc
est Fides 24. quæst. 1. Philip. Probus in
addition. ad Ioan. Monach. in cap. su-
44 per eo, numer. 29. de hæret. ubi † di-
cit: *Papæ sententiam prævalere sententiæ*
omnium Episcoporum, quæ fuit opinio
gloss. in cap. in istis, distinct. 4. quam
pluribus ornat Ioan. Baptist. Valen-
çuela in monitor. contra Venet. part.
6. ex numer. 91. qui etiam in parte 7.
ex num. 122. alia de hac re brocardica
45 congerit, nempè, † quod Papa appro-
bat, vel reprobat, omnes approbare,
vel reprobare tenentur, & qui nō est
cum Papa, est contra CHRISTUM, &
qui non est CHRISTI, Antichristi est,
& quòd gravissimè peccat, qui Eccle-
siā, quam defendere debet, impugnat.
Cui addo Navarr. lib. 3. cōsil. tit. de ijs
quæ fiunt a maiori parte Capit. num.
46 1. pag. 169. ubi † probat, Papę solius
sententiam præferri sententiæ omniū
aliorum Episcoporum, & Doctorum,
qui in Concilio generali congregati
sint, & eo refragante, nihil fieri pos-
se, argument. cap. significasti, de ele-
ctione, ubi Ioan. Andr. & Panormit.
notab. 7. & aliorum, quæ latiùs conge-
rit Anton. Roscellis in tractat. de Con-
cilijs, quęst. 17.

TERTIÒ † considero, quòd si ij, qui 47
auctoritate cuiuslibet Principis con-
trahunt, vel ab eo aliquid recipiunt,
decipi non debent, neque aliquā mo-
lestiam, aut vexationem subire, l. 2. l.
benè à Zenone 3. C. de quadrien. præ-
script. l. 1. C. de his, qui veniam ætat.
impetraver. cum pluribus alijs, quæ
congerit Dueñas regul. 238. Peregrin.
de iure Fisci lib. 6. tit. 4. num. 15. cum
sequentibus, Cavallinus in tractat. de
evictione. §. 5. num. 88. & latissimè D.
Ioan. del Castillo lib. 2. controvers.
quotidian. cap. 5. Iuvari † quippe nos 48
beneficio oportet, non decipi, l. in
commodato 17. §. sicut, in fine, D. de
commodat. cap. un. eod. tit. & iniuriæ
occasiones inde nasci non debent, un
de iura nascuntur, l. meminerint, C.
unde vi. Multò planius idem illis ser-
vari oportebit, qui donatione, & cō-
cessione Pontificiā muniti, has infide-
lium provincias tot periculis, expen-
sis, & laboribus detexerunt, conver-
terunt, & subiugarunt; Pontificalis
quippe † dignitas & maiestas reliquas 49
alias supereminet, ut aliàs de Imperia-
li dicitur in l. cùm multa, C. de bonis
quæ liber. & † ita Papa Imperator ap- 50
pellatur in cap. Constantinus, 96. di-
stinct. & per Præposit. in cap. per ve-
nerabilem, num. 136. qui filij sint legit.
& Princeps Principum mundi, aliàs
superiorem non recognoscentium, &
culmen omnium dignitatum, capit.
corpora, de consecrat. distinct. 1. ca-
pit. venerabilis, de præbend. cap. soli-
tæ, de maiorit. & obed. cum latè tra-
ditis à Valençuela dict. monitor. 5.
par. ex num. 100. & 6. part. ex num. 80.
& à Nobis sup. cap. proximo, ex num.
50. Et † Ecclesia, quę est nutrix, & 51
cultrix iustitiæ, non patitur aliquid
fieri contra iustitiam, capite 1. §. di-
versum, de alienat. feudi, Baldus consil.
24. in fine, lib. 2. Anchartan. consil.
231. num. 3. Romanus consil. 298. n. 2.

Castrensis consil. 116. numer. 2. in fine, lib. 1. & Decius consil. 329. in fine.
52 Quapropter † Papæ facta in dubiũ vocari non debêre, docet text. in cap. in memoriam, 19. distinct. Anton. de Burrio in cap. 2. num. 60. de translat. Prelat. Franc. de Curte inter consilia Marrianesij consil. 10. num. 6. & alij apud Valençuel. sup. 5. parte ex num.
53 146. Neque quisquam † iustè eius potestati & auctoritati detrahere debet, ut ait Hieronym. Alban. in tractat. de potest. Papæ, 1. par. num. 123. & 2. par. num. 237. & 249. & Lælius Iordanus in tractat. de Romanę sedis origine,
54 cap. 12. num. 23. Quin † potius ubi aliquid magnum, & insolitum, & quod ordinarias iuris regulas excedat, à Pôtifice fieri videamus, præsertim si in Ecclesiæ augmentum, & Fidei propagationem, aut conservationem dirigatur, id magis admirari, quàm reprehendere, aut notare debemus, ut optimè in nostris terminis advertit Episcopus Chiapens. in dict. tractat.
55 comprobat. fol. 65. Quia † potestas sedis Apostolicę, cùm in se maxima, & amplissima sit, tum tamen magis extendi, & usque in infinitum, ut aiunt, ampliari potest, quoties SũmusCHRISTI Vicarius universalis Ecclesię cõmodiori, & perfectiori statui id viderit convenire, ut tradit D. Thom. lib. 3. de regim. Princip. cap. 19.
56 Et idẽ Chiapensis probat † ex simili à Barr. Bald. & alij Doctoribus tradito in l. si hominem 30. D. manda. per text. ibi Ias. in l. non solùm, §. morte, col. 21. D. de novi oper. nuntiat. & in l. 1. C. de precib. Imper. offeren. Panormit. in cap. at si clerici, §. de adulterijs, col. 5. de iudicijs, & in cap. final. col. 14. de consuetudine, Felin. in cap. 1. numer. 48. & sequentibus, de constitution. dum docent, quòd quoties aliquis casus occurrit, à Principe non cogitatus, vel à lege nõ prævisus, potest is, qui vices eiusdẽ Principis gerit, vel aliàs generale mandatum habet, ea omnia facere, quæ præsens causę utilitas, vel necessitas exigit, etiamsi mandati fines excedat, vel eidem aliquatenus contraveniat.

Quibus addere etiam possumus tex. in † l. ult. §. fin. D. mandati, & in l. 4. 57
§. ult. D. de re militari, & tradita à Iasone in l. Barbarius, D. de offic. Prætor. ex numer. 24. & in l. nemo potest, col. 1. de legar. 1. Hippol. de Marsilijs in l. 1. §. fin. num. 29. D. de quæstionib. Tiraquel. de pœn. temper. in præfat. numer. 25. & in l. si unquam, verb. *Libertis*, num. 48. C. de revocand. donat. Pinel. in l. 1. C. de bonis mater. 3. part. ex numer. 23. & in rub. C. de rescind. vendit. 2. parte, capit. 2. numer. 6. & Caldas Pereira de nomin. emphyt. q. 15. num. 19. ubi eum minimè mandati fines excedere notant, qui facit aliquid vicinum, & annexum mandato.

Qua de causa † magnæ audaciæ, & 58
temeritatis, imò & impietatis esse videtur, asserere, vel attentare, quòd Pontifices non possunt prædictas donationes facere, vel quòd eas frustratoriè fecerunt, & tanquã aërem verberantes. Nam † ut Deus, & natura, 59
ut inquit Philosophus, ex possibilibus faciunt, quod melius est; nec unquam aliquid frustra efficiunt; ita † quod 60
Deo Auctore, vel eius Vicario fit, licitum, & convenientissimum esse, dicendum est, ut ait Clemens Alexand. lib. 6. Stromat. D. August. lib. 3. de libero arbitr. cap. 5. & lib. 1. contr. advers. leg. & Proph. cap. 14. & eos referens Rutil. Benzon. de anno Iubilei, lib. 2. cap. 1. pag. 62. & c. 21. pag. 142.
Ecclesia † quippè nec decipere, nec 61
decipi potest, ut multis probat Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei, lib. 6. cap. 7. & 8. Pat. Fran. Suarez de defens. Fidei lib. 1. cap. 3. & in tract. de Fide, disput. 5. sect. 6. per totam.

Et † non solùm erroris est expers, 62
ubi de rebus, & articulis Fidei decernit, ut in dict. cap. hæc est Fides 24.

quęst.

quæst. 1. verumetiam, ubi de temporalibus, & concernentibus ad mores universales disponit, ut est commune dogma omnium Theologorum, & copiosè probat Turrecremata in summa de Ecclesia, Cardin. Bellarminus in controvers. de Concilior. auctoritate, lib. 2. cap. 2. & lib. 4. de Rom. Pontif. cap. 5. Gregor. Lopez in l. 22. tit. 4. par. 3. Avendañ. in cap. Prætor. 2 par. cap. 23. num. 13. Rebuff. in constit. 3. tit. de recusar. Roland. cons. 19. vol. 3. Benzonius dict. cap. 21. pag. 142. vers. *Nam Ecclesia*, & Menoch. de arbitrar. cent. 5. casu 458. ex num. 28. & larissime, & elegantissimè Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. & Nos iterum infrà lib. 3. cap. 2.

63 Vnde † nascitur, quòd Papa recusari non possit, neque ab eius sententia appellari, ut resolvunt Abbas in capit. querelam, num. 14. de electione, Felinus in capit. inquisitionis, num. 14. de accusation. & in capit. in causis, numer. 4. de sent. & re iudicata, & alij plures, quos refert, & sequitur Menoch. ubi supra, num. 58. & Valençuela dict. monitor. 6. par. n. 89. &

64 90. Quia quod † ipse Papa facit, videtur facere ut Deus, iuxta notata in c. si quando, & cap. cùm à Deo, de rescript. cap. proposuit, de conceß. præben. Præpositus in dict. cap. per venerabilem, num. 145. qui filij sint legit. Bald. in cap. 1. de nova forma fidel. in usib. feud. & in l. fin. num. 2. C. sententiam rescindi non posse, Paul. Castrēs. consil. 415. num. 1. part. 1. Ioan. de Sallas cons. 68. nu. 14. Et cùm sit Dei Vicarius, eius facta Deo attribuuntur, cap. quanto, de translat. Episcopi, ubi Anton. de Burrio num. 5. Ioan. Nevizan. in Sylva nuptiali lib. 1. verb. *Non est nubendum*, num. 155. neque præsumitur, quòd aliter iudicet, vel faciat, quàm Deus ipse esset iudicaturus, ut argum. cap. novit 43. de appellat. & l. unicæ, D. de offic. Præfect. Prætorio, optimè notat Ioan. Andr. in cap. cùm venissent 12. num. 7. de iudicijs, & tacit text. in cap. non nos, 40. distinct. & alia, quę cumulat Valençuela d. 6. par. ex num. 86.

QVARTÒ † ad eiusdem tituli comprobationē non minus efficaciter considerari potest, quòd etsi regulariter non exemplis, sed legibus iudicandum sit, l. nemo 13. C. de sentent. & interlocut. omn. iud. cum similibus ibi allegatis à gloss. Bart. Baldo, Saliceto, & Castrensi, & à Zepola cons. crimin. 8. Afflict. decis. 383. num. 8. Menoc. cōs. 507. num. 3. lib. 6. & de præsumpt. lib. 1. quæst. 1. num. 19. quia ut prudenter advertit idem Menoch. consil. 57. numer. 11. lib. 1. si exemplis iudicandum esset, semper res inter alios acta alijs præiudicaret, & rei iudicatæ exceptionem produceret, contra totum titulum, C. res inter alios acta, l. saepè, D. de re iudicata, l. & in eadem, cum sequentibus, D. de except. rei iudicatę. Quibus alia addit Anton. Thesaur. in præfat. ad decision. Teden ent. num. 65

33. inquiens, † quòd Curtius Iunior dicere solebat, se, quamvis a tate provectum, ex pluribus exemplaribus, quę ad decisiones occurrentium causarum allegari audierat, pauca, vel nullum vidisse, quod in omnibus simile esset, & æquales circumstantias haberet, de quo etiam optimè tractat Anton. Merenda in observation. ad l. 38. D. de legibus, pag. 30. & 31. 66

At tamen † quando exempla supremorum iudicum sunt, & in magnis tribunalibus usurpata, multum ponderis, & auctoritatis habent, ut eadem forma in similibus casibus procedatur, ut in l. filius, D. ad legem Corneliam, de falsis, l. 1. §. fin. D. ad Syllanianum, l. 1. C. quę sit longa consuetudo, l. 3. C. de ædificijs privat. ibi: *Probatis ijs, qui in oppido frequenter in eodem genere controversiarum iure ata sunt*, cum traditis ab Afflictis decisione 43. 67

&

& 190. Gama decis. 33. numer. 2. & decis. 228. per totam, ubi eius additio Vincent. de Franchis decis. 81. num. 2. & decis. 91. num. 16. 1. parte, Osaschana decis. Pedemont. 22. Anton. Thesaur. decis. 21. Petr. Herodio in præfat. ad lib. rerum iudicat. Pinel. in l. 2. C. de rescindend. 2. par. cap. 4. numer. 2. Parlador. lib. 2. quotidian. cap. fin. 5. parte, §. 10. num. 7. Perez de Lara de anniversar. & capellan. lib. 1 cap. 10. num. 43.

68 Et hac de causa exempla † sanctorum Patrum sequenda esse, & secundùm ea iudicandum, docet text. in cap. de quibus 20. distinct. cap. qui de mensa 37. distinct. cap. legimus, 81. distinct. cap. omnes 7. quæst. 1. cap. ult. 9. quæst. 3. cap. non est culpandus 32. q. 2. Et † maiorum actus pro lege accipiuntur, l. capitalium, §. ult. D. de pœnis, l. minimè, D. de Religios. & sumpt. funer. l. 2. D. de vulgar. l. more 8. D. de adquir. hæred. & de iurisd. omn. iudic. l. non omnium 20. D. de legibus, cum multis alijs, quæ circa eas observat Lud. Gomez in reg. de trien. possess. quæst. 2. pag. 672. Fredericus Nausea in princ. inst. quibus ex caus. manum. non licet, Mantua in Enchirid. rer. sing. c. 163. Menoch. de arbitrar. casu 82. numer. 2. Cuiac. lib. 8. observat. cap. 12. & lib. 17. cap. 15. & relati ab Alfano collect. 740.

69

70 Vnde multo † fortius auctoritas supremi Principis, prout est Papa, sequēda, & veneranda est: maior enim est quàm auctoritas Sanctorum, ut tetigimus sup. hoc lib. cap. 11. num. 25. & tradit gloss. in cap. de libellis, 20. dist. Baldus in l. rescripta, numer. 7. C. de precib. Imp. offeren. latè Felin. in cap. quæ in Ecclesiarum, num. 29. de constit. Alvarot. in titul. Episcop. vel Abbat. num. 5. & Peregrinus de iur. Fisci, lib. 1. tit. 2. num. 2.

Et omnino tenendum, credendumque est licitum, & validum esse, quod non solùm unus Pontifex, sed plures in aliquo genere causarum fecerunt, & declararunt. Nam † tunc videtur 71
inducta quædam consuetudo, quæ similiter ius in negotijs similibus facit, l. de quibus, l. si de interpretatione, l. minimè sunt mutanda, l. in ambiguitatibus 38. D. de legibus, gloss. fin. in dict. l. nemo, C. de sentent. & interlocutionibus, Palacios Rubios, in nostris terminis loquens, in dict. tractat. de obtent. Reg. Navarr. 5. parte. §. 2. ad finem.

Et hac ratione † utens Divus Augustinus epist. 118. ad Ianuarium: *Si quid horū (inquit) per Orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit disputare, insolentissima insania est.* Et † Innocēt. III. in cap. per venerabilem, in princ. vers. *Quod autem*, qui filij sint legit. inde probat, Sedem Apostolicam habēre potestatem dispensandi cum illegitimis, non naturalibus tantùm, sed etiā adulterinis, tam ad spiritualia, quàm ad temporalia, quòd illud, diversis causis inspectis, sæpè fecisse comperiatur. 72 73

Eodemque † argumento post Div. Thomam utitur Rutil. Bēzonius dict. lib. 2. de anno Iubil. cap. 21. pag. 142. ad convincendos hæreticos, qui per fidè negant, Ecclesiam posse Iubilæos, & Indulgentias concedere. Nam usus inquit, Pontificum, qui per tot annos eas uniformiter concesserunt, absque dubio probat, in Ecclesia esse hāc potestatem. 74

Et Pat. Leonard. Lessius de iustit. & iure lib. 2. cap. 37. num. 30. vers. *Quarto idem*, pag. 506. eodem modo cōvincit aliam aliorum hæreticorum hæresim, qui dicebant, Sanctos non esse invocandos, nec ad eos preces fundendas.

Caietanus † quoq; in 2. 2. q. 88. art. 11. cōtra S. Thom. constāter asseruit, posse Ecclesiam cū monachis dispēsate, ut non obstante Religionis, & castitatis voto, matrimonium contrahere valeant, & hoc præcipuè ratione 75

de-

defendit, quòd Ecclesia sæpè eiusmodi dispensationes côcesserit: quod novissimè etiam recenset, & pluribus exemplis probat D. Ioan. Briz Martinez in historia S. Ioannis de la Peña, lib. 5. cap. 31. pag. 818.

76 Et in † nostro casu, de temporali potestate Pontificis loquens, idem argumentum expendit Ancharranus in dict. regula peccatum, Ægidius Bellamera in cap. futuram 12. quæst. 1. Præposit. in cap. cùm ad verû 96. distinct. col. 3. Paramus lib. 3. de origin. Inquis. quæst. 1. opin. 3. ex num. 67. & magis in specie circa eandem Alex. VI. donationem Episcop. Chiapensis in d. tract. comprobat. fol. 30. Gregorius Lupus in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. magn. col. 3. vers. *Standum ergo*, Fran. Vargas in tract. de aucto. Episcop. confir. 10. num. 5. Anastas. Germonius lib. 3. de sacror. immunit. cap. 13. num. 30. Anton. à Corduba in quęstionar. lib. 1. q. 57. dub. 5. pag. 503. vers. *Tertiò principaliter.*

77 Et ad probandum, quòd † Romanus Pontifex, ut verus D. Petri successor, est caput universalis Ecclesiæ, Marta de iurisdict. 1. p. cap. 12. n. 3. & 4. & cap. 24. num. 32. & 35. Qui omnes

78 concludunt, † validissimum, & urgentissimum esse hoc argumentum: *Ecclesia fecit, ergo potest fieri.*

79 Præsumendum † est enim pro his, quę diu in Ecclesia Dei agitata sunt, cap. constitutus, ubi Abbas de Religios. domib. Et ut Baldus notabiliter inquit in l. quicunque, C. de servis fu-

80 gitivis, notab. 4. Id, † quod consuetum est fieri, non dicitur arbitrarium,

81 sed necessarium. Et † consuetudo paulatim vires legum, earumque pœnas & censuras abrogat, & enervat, etiam si ab initio irrationabiliter, & cum peccato fuerit introducta, iuxta doctrinam Panormit. in cap. 1. de tregua, & pace, Sylvestri, verb. *Consuetudo*, quęst. 6. Caietani 1. 2. quæst. 97. art. 3. Soti lib. 1. de iust. & iur. quæst. 7. art. 2. ad 2. Avila de censuris, 1. part. dub. 8. & colligitur ex cap. cùm venerabilis, de consuetud. ubi gloss. Ioan. Andr. & Panormit. num. 5. Ias. in l. de quibus, num. 8. D. legibus, Ancharranus, Hostiens. Alexand. & alij plures, quos refert, & sequitur Covarruv. in cap. quamvis pactum, 1. par. §. 7. num. 12. Tiraquel. de pœn. temperan. causa 42. num. 1. & sequentibus, Anton. Gabr. lib. 7. common. conclus. tit. de maleficijs, conclus. 8. num. 16. & Ioan. Gutier. cons. 38. num. 1. & tetigi sup. cap. 14. num. 72. & Cardin. Tuschus, verbo, *Consuetudo*, concl. 848.

Atque ita utriusque iuris DD. multum † semper huic argumento defer- 82
re solent, quod à solitis, sive consuetis desumitur, & tanto efficacius illud esse censent, quanto consuetudo est antiquior, & universalior, aut à magnis viris inducta, ut constat ex l. certi condictio 9. §. si nummos, ibi: *Cû quotidie*, D. si cert. petatur, ubi Bart. Angel. Alexan. Ias. & reliqui Legistę cômuniter, & ex Canonistis in cap. cùm M. Ferrariens. de constitut. ubi Butrius, Immola, Panormit. Felin. & alij, & ex plurimis alijs, quæ latissimè in candê rem congerit Everardus in locis argumêtorum, loco 10. & 63. Est enim † pra- 83
xis vera legum interpres, ut ait Bald. in cap. 1. num. 2. de feud. sine culp. non amitten. Natta cons. 167. n. 7. & cons. 147. num. 17. Roland. cons. 2. num. 7. & sequenti, vol. 2. Et † observantia insub- 84
secuta, & uniformiter continuata, ius ęquale ac lex ipsa constituit, dict. l. de quibus, D. de legibus, l. nulli 3. D. quod cuiusque universit. nomi. l. prohibere 3. §. si quis, D. quod vi aut clam, l. observare 4. §. 5. D. de officio Proconsul. Et non † minus quàm lex custodien- 85
da est, l. 1. C. quæ sit longa consuetudo, ibi: *Nam & consuetudo præcedens, & ratio, quæ consuetudinem suasit, custodienda est, & ne quid contra longam consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam revocabit Præses provinciæ.* Creditur enim à

Rt titulo

titulo præcedenti, ac sufficienti fluxisse, ita † ut dispositū censeatur, quod
86 fuit observatum, l. quædam mulier, D. de rei vend. l. si à te, D. si serv. vind. l. prædia, D. de acquir. possess. Alexander consil. fin. lib. 4. ex num. 9. Tusch. verb. *Consuetum*, conclus. 959. & dubieras, si quæ in eo erat, vel opinionū diversitas ex eventu, & observatione subsecuta optimè declaretur, ita ut deinceps illa sit tenenda, quæ fuit observata, non obstante iuris dispositione, l. 1. circa finem, C. de imponen. lucrat. descrip. lib. 10. ibi: *A primordio enim tituli posterior formatur eventus*, l. sed & Iulianus, §. penult. D. ad Macedon. l. si servus plurium, §. fin. D. de legat. 1. l. constitutionibus, in fine, D. ad municipal. ibi: *Cui consequens, ut ne in futurum à forma observata recedatur*, d. l. minimè, & l. si de interpretatione, & l. in ambiguitatibus, D. de legibus, iunctis alijs, quæ norant DD. in cap. cùm dilectus, de consuetudine, Roman. cons. 61. num. 1. & cons. 271. num. 4. Fulgosius cons. 121. num. 3. Bald. cons. 235. lib. 2. Angel. cons. 99. num. 5. & cons. 345. num. 4. Corneus cons. 83. num. 11. lib. 4. Socin. Senior cons. 145. num. 2. lib. 1. Socinus Iunior consil. 2. num. 24. & 28. lib. 1. Laurent. Sylvan. consil. 88. num. 28. lib. 2. Ioan. Zephal. cons. 28. num. 32. vol. 1. & cons. 320. num. 37. & sequentibus, vol. 3. Aymon Cravet. in tract. de antiq. temp. 1. par. num. 15. & cons. 10. cons. 101. num. 7. & consil. 118. Riminaldus in l. 1. num. 110. D. de offic. eius, Vldaric. Zasius cons. 14. à num 86. lib. 1. Ioan. Gutierr. cons. 2. n. 10. Burgos de Paz in proœm. leg. Tauri ex num. 226. & in l. 3. à n. 212. usque ad 217. Roder. Suarez in l. post rem iudicatam, in princ. D. de re iudic. ex num. 18. Redin. de maiestat. Princip. verb. *Sed etiā*, per legit. tram. num. 166. Rolandus cons. 70. num. 12. vol. 1. Ioseph. Ludovicus, qui hos, & plures alios notabiles effectus observantiæ latè congessit conclus. 38. per totam, & decis. Perusin. 29. num. 32. Molina de Hispan. primog. lib. 2. cap. 6. num. 58. Molina de Medrano in allegatione Proregis extranei Regni Aragoniæ ex numer. 174. ad 180. Zevallos practic. commun. tom. 3. quæst. 762. num. 16. Hieron. Gonçal. ad Reg. 8. Cancel. gloss. 5. §. 7. num. 87. Cæsar de Graffis decis. 2. de elect. num. 3. & decis. unica, de Magistris, num. 5. & 6. & novissimè Anton. Mornacius in observat. ad d. l. minimè, & ad l. 2. de constitut. Princip. & ad l. 2. §. Appius, D. de orig. iur. Vbi † Virginius indignatus, quòd vetustissima iuris observantia in persona filiæ suę defecisset, eam necasse narratur. Leander Galganetus in tractat. de condit. & demōstr. 1. par. cap. 8. num. 60. & sequentibus, Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 7. ex numer. 7. & cap. 10. numer. 36. & Ioan. Baptist. Valençuela consil. 52. num. 49. & sequentibus, & cons. 53. ex numer. 8. & cons. 63. num. 196. 87

Quod adeò verum est, ut † in ista 88
observantia declaratoria non requiratur præscriptio, sed sufficiat ita aliquādo fuisse observatū, ut expressè docēt Zas. Molina de Medrano, Gutierrez, & Ioseph. Ludovic. ubi suprà, Burgos de Paz dict. l. 3. Tauri, num. 215. ubi aiunt, hoc absque dubio procedere, si per decem annos ita fuerit observatum, Beroius cons. 94. num. 13. lib. 2. & Valençuela dict. cons. 53. num. 11. ubi tradunt, hanc consuetudinem, sive observantiam induci ex unico actu, etiam si super ipsa iudicatum non fuerit; nam † solitum dicitur quid ex sola 89
una vice, l. Mella, §. sed si alimenta, D. de alim. & cibar. legat. ubi Bart. Curtius Iunior cons. 19. num. 4. Angel. & Paul. de Castro in l. consentaneum, C. quomodo & quando iudex, Gozadin. cons. 23. num. 5. & Zephal. d. cons. 28. num. 31. vol. 1.

Cuius † cōsuetudinis, & observātiæ, 90
etiā in alienationū materia, magnam vim, & auctoritatē esse Doctores fa-

91 tentur,inde † communiter deducentes,Reges vel Barones, aut Ecclesiæ Prælatos,qui iuxta consuetudinē cōtrahunt, vel alienant, aut in feudum concedunt,rectè facere, & impediri non posse,cap.1.ubi omnes, qui feud. date posśint,gloss.& D D.in cap. 2. de feudis,gloss.in cap.2.24.quęst. 1. Guido Papæ decis.560.Natta cons. 367. num.6. Socin. Iunior cons. 94. num. 29.vol.2.Calderin.cons. 11. in tit. de feudis,col.1.Alex.cons. 40.col. fin. & cons.92.col.2. vol.6. Paul. de Castro cons.146.col.2.& plures alij,quos refert,& sequitur Roland. à Valle omnino videndus consil.1.ex num.31.ad 87.vol.1.Et vide alia plura quæ de hac consuetudine, sive observantia interpretativa tradimus infr. lib. 3. cap. 1. num.25.

Qvinto,& ultimò facit,quòd cùm Romani Pontificis dignitas,& sapientia per se,ut diximus, maxima, & potētissima sit,ut eius factis, & decisionibus stare debeamus; tum verò ex eo
92 illis † magis securè assentiri tenemur, quod certum sit ardua,dubia, vel gravia negotia nunquam sine illustrissimorum Cardinalium, & aliorum sapientissimorum virorum consilio discernere, expedire, aut declarare solere,quos ad hoc sibi tanquam coadiutores assumit,cap.per venerabilem, §.sunt autem, qui filij sint legit. cap. fundamenta, de elect.lib.6. ubi Ioan. Monachus,Dominicus, Ioan. Andr. & alij,Abbas in cap. quæsivit, num.3. de ijs,quæ fiunt à maior.par. Capituli, Paul.Castrens.in l.1.num. 5. D. de legibus,& plures alij,quos refert, & sequitur Riminald. cons. 689. num.72. & cons.738.num.9.Rolandus à Valle cons.2.num. 101. vol. 1. Benincasius in tractat.de constit. quęst.7. per tot. Anton.Cardosus in Repert. verb. *Papa*,num.5.Ioan. Garcia in tractat. de nobilit.glos.24.num.2.& glos.48. numer.52.Menchaca lib. 1. controvers. illustr.cap.23. Zevallos 1. tom. pract. commun.q.645.num.1.Morla in emporio iuris 1.par.q.1. & 2. & Cardin. Paleotus omnino videndus d.tract.de sacr.Consistor.1.par.q.3. ubi conatur ostendere,† Summum Pontificem e- 93
tiā cùm potestatis plenitudine utitur, Cardinalium consilium in eiusmodi rebus requirere debêre,idque iure Divino,naturali,& gentium probari, & in libro cæremoniali, sive rituum Ecclesiasticorum S.R.E. pasśim adverti: ac pręterea † de hac re olim ab ipsis
Romanis Pōtificibus simul cum Fidei 94
professione iusiurandum præstari solitum fuisse,quod hac formâ concipiebatur: *Si quæ verò emerserint contra Canonicam disciplinam,ego cum filiorū meorum S.R.E.Cardinalium cōsilio,directione, & rememoratione ministerium meum geram,& emendare curabo*: & conducūt alia quæ de eorundem Cardinaliū officio,& dignitate notamus infr. lib. 3. cap.2.num.27.& seq.

Vnde hìc inferere licet † illud Ec- 95
clesiastès cap.12.vers.11: *Verba sapientum quasi stimuli, & quasi clavi in altum defixi,quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore uno*.Quo in loco Bellarmin.tom.1. controvers. lib. 3. cap. 4.quod est de iudice controversiarum Ecclesiæ, Summi Ecclesiæ Pastoris, & Pontificis munus significari inquit, & auctoritatem regendi, & docendi,
quam habet. Cui † Salomon penitus 96
acquiescendum tradit, quando sentētia data est à Summo Pastore, adiūcto præsertim consilio sapientū,& eo quidem Pastore,qui amplisśimas à Christo promisśiones accepit. Quam expositionem admittit etiam & defendit Gretserus adversus Novatores lib. 3. cap.4.& Pat.Ioan.Pineda in cōment. sup.Ecclesf.ad illum locum, num. ult. pag.1204.

Et cùm hoc consilium in prędicta Alexand.donatione,de qua agimus,& similibus intervenerit,par est,ut in eis Pontifices nullatenus errasse credamus,qui † omnia Divina, & humana 97

iuta in scrinio pectoris sui habere dicuntur, cap. 1. de cõstitut. lib. 6. l. omnium, C. de testament. l. penult. C. de ijs, quibus ut indign. habitâ nimirum consideratione ad dictorum Cardinalium, & sapientum consultationem, quos semper secum habere solent, ut notatur in dict. cap. 1. & in l. humanum, C. de legibus, & per Panormit. in cap. tum ex litteris, de in integr. restit. col. 5. & in nostris terminis per Episcop. Chiapens. dict. tractat. comprob. fol. 30. & Ioan. Garcia, & alios sup. relatos.

98 Quibus addere † possumus Thom. Bozium lib. 6. de sign. Eccl. cap. 8. ubi nimis extollit, & multis testimonijs, exemplis, & rationibus probat eximiã scientiam, prudentiam, dexteritatem, & certitudinem, quâ Maximi Romani Pontifices, & sacrorum Cardinalium Collegiũ, privilegio Divinitus cõcesso, in declarandis rebus dubijs, & arduis usi fuerint, & quid verum, quid falsum, quid bonum, quid malũ discernendo.

99 Quibus † non adversatur, quòd in dicta Bulla Alexandri VI. nulla mentio de consilio, aut consensu Cardinalium habetur, quæ in alijs Bullis inferi solet; nam † frequentius est, ut etiam adhibito Cardinalium consensu, & suffragio, solùm sub nomine Papæ, & non aliorum Bulla expediatur, ut resolvit Quintil. Mandos. sup. reg. 8. Cancell. q. 5. num. 5. & 6. eam rationem adducens, quòd † actus denominatur ab eo, qui principalis est, & principaliter facit, non autem à consensu, seu consilium præstante, l. si patet, in fine, D. de manumiss. vind. l. aliud est vẽdere, D. de regul. iur. Bald. in l. 2. quæst. 20. num. 24. C. de rescind. venditione. Præsertim, quia † ut benè advertit Paul. Castrẽs. ubi sup. Panormit. in cap. 2. num. 3. de cleric. non residens. & plures alij relati ab Anton. Perez de potest. Princip. cap. 15. num. 83. & Valençuela d. monitor. contra Venet. p. 6. num. 97. & 98. pag. 367. Papa si nolit, non teneatur de necessitate, fratrum Cardinalium consiliũ petere; neque † contrarium præcisè consuetudine induci posset, quia esset præscribere contra supremam potestatem Papę; contra † quam, ut ijdẽ Doctores advertunt, nulla currit præscriptio, iuxta text. & ibi notata in cap. cùm non liceat, de præscript. & doctrinam Innocentij communiter receptã in cap. bonæ, el 2. de postulat. Prælator. Franc. Marc. 2. par. decis. 1297. num. 5. & 6. Balbum de præscript. 2. pat. 5. princip. q. 2. num. 3.

100

101

102

103

104

105 Necnon † etiam, quia in dicta Bulla apponitur clausula, *Ex certa scientia*, quæ virtualiter præcedentem includit, & Pontificem certioratum esse præsupponit de omnibus, quæ illum movêre possunt ad negandum, aut concedendum; aliter enim non diceretur concedere ex certa scientia, sed per ignorantiam, & subreptionẽ, cap. nihil, de electione, cap. Pastoralis, §. prętereà, ubi Abbas num. 4. de offic. delegati, cap. cùm olim, de sent. & re iudicata, l. 1. C. si servus, aut libertus ad Decurionat. cũ plurimis alijs, quæ latè congerit Vital. de Cambanis in tract. clausularũ, pag. 23. & Cardinal. Tuschus pract. concl. iur. litt. C. concl. 340. & seq. Quod etiã † importat clausula altera; *De plenitudine potestatis*, quæ in eâdẽ Bulla proponitur, quâ nũquã uti Pontifex solet, nisi cum causæ cognitione, neque aliter quàm si plenè de negotio fuerit informatus, ut tradit Aretin. cõs. 163. n. 13. Felin. in cap. quæ in Ecclesiarũ, num. 66. vers. *Sextò limita*, de constitution. Tiraq. in tract. res inter alios acta, limit. 7. ad finem, & plures alios allegans Ferretus cõs. 31. num. 31. vol. 1. Cravet. cons. 241. vers. *Quartò respondeo*, Molin. de primogen. lib. 2. cap. 7. num. 26. & seq. Menoch. cons. 1. num. 426. Tuschus sup. conclus. 342. & Marta de clausulis, 2. pat. clausula 259. num. 13. & 14.

106

SVMMARIVM Capitis XXV.

1 *Alexandri VI. donatio à calumnijs invidorum defenditur.*
2 *Ecclesia est columna & fundamentum veritatis.*
3 *Pontifex Summus per se ipsum provincias Novi Orbis conquirere, & convertere non potuit, nec debuit. Et quare?*
4 *Ecclesiastici regulariter se militaribus expeditionibus immiscere non debent.*
5 *Principes Christiani Dei, & Ecclesiæ ministri sunt.*
6 *Cap. Principes 23. quæst. 5. & similia exornantur.*
7 *Pontifex gladium materialem habet nutu, Imperator iussu, miles usu, ex D. Bernardo.*
8 *Pontifex potest infidelium conversionem, & conquisitionem Principibus sæcularibus non solùm comittere, sed & præcipere.*
9 *Regibus Catholicis potius quàm alijs conversio, & conquisitio Novi Orbis ab Ecclesia committi debuit, & quare? & Auctores, qui de hoc agunt: & num. 11.*
10 *Hispaniæ Reges præ cæteris potentiâ, & commoditatibus pollent ad Novi Orbis regiones conquirendas, & convertendas.*
12 *Dei summa providentia intervenit in Novi Orbis conversione, Regibus Hispaniæ potius quàm alijs concedenda. Et quare?*
13 *Hispani Reges, & homines præ cæteris zelo, puritate, & cultu Christianæ Religionis flagrare noscuntur.*
14 *Reges Galliæ, & Angliæ cur à Deo vocati nõ fuerint ad Novi Orbis conquisitionem, & conversionem?*
15 *Hæreticorum omnes conatus circa Novum Orbem turbandum, & occupandũ hactenus evanuerunt.*
16 *Infideles plures ab Hispanis in Novo Orbe ad Fidem redacti sunt, quàm in omni Europa per hæreticos ab ea alienati.*
17 *Hæretici Deo valdè exosi sunt, & a Fidei propagatione semper exclusi.*
18 *Hæretici labruscas potius, quàm veras vites novis Ecclesiæ plantationibus inferunt.*
19 *Hæretici solùm valent ad corrumpendas, & perimendas animas, non ad salvandas.*
20 *Hæreticos cur omnibus infidelibus deteriores esse dicat D. Hieronymus?*
21 *Hispaniæ Reges deputati videntur ad Fidem defendendam, & extendendam.*
22 *Genebrardus agnoscit Hispanorum opus esse expugnare Infideles & Paganos.*
23 *Stanislai Osij ingens encomium de Fide, & Religione Hispanorum.*
24 *Reges Hispaniæ, etiam volentes, invitandi essent ab Ecclesia ad Novi Orbis conversionem.*
25 *Reges Hispaniæ iam pridem Christianissimorum nomine gaudent.*
26 *Galliæ Reges ratiõne Imperij, quod olim habuerunt, dicũtur Christianissimi.*
27 *Catholicorum titulus quando ab Ecclesia Hispaniæ Regibus dari cœperit?*
28 *Hæretici vocem,* Catholicam, *in Ecclesia ferre non possunt.*
29 *Reges Hispaniæ appellantur Orthodoxi, & Defensores Fidei.*
30 *Reges Catholici Hispaniæ gaudent virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum.*
31 *Reges Galliæ, & Angliæ habere dicuntur virtutem curandi strummas.*
32 *Angliæ Reges annulos benedicunt, qui morbum comitialem depellunt.*
33 *Reges Hispaniæ etiã habent virtutem curandi strummas, ut Reges Galliæ & Angliæ.*
34 *Reges Hispaniæ sacrõ oleo tempore coronationis inungi solent.*
35 *Unctionis ius passim omnes Reges Christiani sibi usurpant.*
36 *Hæretici negant potuisse Pontificem à conquisitione & conversione Novi Orbis alios Reges excludere.*
37 *Principes omnes Christiani curare debent Fidei propagationem.*

38 *Commercium de iure gentium inter omnes commune est.*
39 *Maris usus, & navigatio cuilibet cõmunis, & liberá esse videtur.*
40 *Hispani iniustè videntur alios navigatione maris Indici prohibere. Sed contrarium num. 63.*
41 *Indi videntur damnũ pati ex eo quòd alij præter Hispanos ad eos accedere prohibeantur.*
42 *Terra omnium communis mater est, & esse debet secundùm Apollonium.*
43 *Summum Pontificem rectè potuisse alios Reges præter Catholicos ab Indiarum conquisitione excludere, verior sententia est, & qui eam probent?*
44 *Animarum conversionis cura præcipuè spectat ad Summum Pontificem.*
45 *Papa potest pro arbitrio suo disponere modum & formam conversionis infidelium.*
46 *Papa est velut præcipuus motor conversionis infidelium: & Reges sunt velut organa, & instrumenta.*
47 *Pax inter Principes quantumvis pios, & Christianos conservari non posset, si promiscuè in eandem conversionem, & conquisitionem intenderent.*
48 *Reges Castellæ, & Lusitaniæ ob conquisitionem Indiarum plures simultates habuerunt.*
49 *Apostoli proprias, & distinctas provincias sortiti sunt, & unusquisque, Divo Paulo excepto, in sua dumtaxat prædicavit.*
50 *Diœceses, & Parochiæ distinctos limites habent.*
51 *Multitudo ubi est, ibi & confusio.*
52 *Hominum ad dissentiendum facilitas naturalis est.*
53 *Indi non possent congruenter in Fide edoceri, si diversarum nationum gentes hoc ministerio fangerentur.*
54 *Provincia unaquæque abundat in sensu suo, & habet peculiares conditiones, & affectiones.*
55 *Communio solet discordias generare.*
56 *Nationes diversæ aliæ alijs opposita sunt.*
57 *Negotia pluribus commissa segnius expediuntur.*
58 *Multido ministrorum onerosa potius, quàm utilis esse solet.*
59 *Negligitur quod cõmuniter possidetur.*
60 *Lex 2. C. quãdo, & quibus quarta pars debeatur lib. 10. exornatur.*
61 *Communionem rerum omnium qui in Republica utilem esse putant, reprehenduntur.*
62 *Pontificis prohibitione interveniente, non est licitum in alienis terminis prædicare.*
63 *Commercium non est commune, ubi ab alijs prius legitimè præventum est.*
64 *Ecclesiæ, & Fidei bonum quæ generaliter respiciunt, cæteris præferuntur, quæ specialiter quibusdam utilia sunt.*
65 *Præceptum Divinum curandi animarum conversionem præfertur alijs, quæ à iure gentium dimanant.*
Dom. Doct. Ant. Picbardus Vinnesa Primarius Salmant. & Pinsianus Senator, laudatur, ibid.
66 *Feræ, & pisces licèt iure gentium capientium fiant, fallit tamen ubi capiuntur in loco ab alio præscripto, vel legitimè possesso.*
67 *Mercatores extranei, & peregrini benè possunt ingressu, & commercio nostrarum provinciarum probiberi.*
68 *Indorum maior utilitas in externis mercibus comparandis non est considerabilis, respectu damnorum, quæ ex cõmertio extraneorum recipere possent.*
69 *Commercia, & armorũ transportatio cum Barbaris, & Infidelibus probibẽtur, ubi aliquod damnum timetur.*
70 *Probiberi quis potest ne accedat ad locum in quo timetur, quòd iniuriosus vel tumultuosus existet.*
71 *Excommunicationis censura, quæ imponitur in Bulla Alexand. VI. transeuntibus ad Novum Orbẽ, vel eius maria navigantibus sine licentia Regum Catholicorum, iusta est, & legitima.*
72 *Excommunicatio, ut licitè, & validè ferri possit, quæ requirantur?*
73 *Excommunicatio ut liget, necessarium est,*

est, quòd authenticè promulgata sit, & quòd non possit invincibiliter ignorari.

74 Excommunicationis pœna contra extraneos transeuntes vel navigantes ad Indias, omnibus nota est.

75 Schedulis plurimis alienigenæ omnes, atque etiam Hispani sine Regis licentia ad Novum Orbem transire prohibētur.

76 Hispani ad Novum Orbem sine licentia transeuntes non incurrunt censuram Bullæ Alex. VI. & quare?

77 Censurarum rigor, & vigor abrogari, & enervari solet per contrariam consuetudinem.

78 Schedula novissima triremium pœna damnat eos, qui ad Novum Orbem sine licentia transierunt.

79 Extraneorum quælibet commercia, & negotiationes etiā per interpositas personas in Novo Orbe prohibentur.

80 Navigia, & merces extraneorum, quæ in mari, vel portubus Novi Orbis reperiuntur apprehendi, & confiscari iubentur.

81 Pyratæ sunt, qui suis navigijs maria, vel littora Novi Orbis infestant, & de pœnis Pyratarum.

82 Pyratæ ex ore Pontificis quotannis excommunicantur.

83 Philippi IV. Regis ac Domini nostri zelus, & pietas commendatur, & qualiter initio regnandi treguas cum rebellibus solverit.

84 Schedula Regia de solvendis inducijs cum Holandis refertur.

85 Holandorum classis, quæ anno 1624. ad oras Regni Peruani pervenit, quem exitum habuerit?

86 Dominus Don Didacus Fernandez de Corduba excellentissimus Regni Peruani Prorex laudatur.

87 Holandi falsò se victores evasisse in expeditione Limana & Brasiliensi confingunt.

88 Brasiliæ urbe ab Holandis intercepta, qualiter à nostris recuperata fuerit?

89 D. Thomas Tamaio de Vargas Historiographus Regius, citatur & laudatur.

CAPUT XXV.

De iuribus, ac rationibus, quibus Apostolica Sedes curam, & facultatem convertendi, & acquirendi Novi Orbis Hispaniæ Regibus potius, quàm alijs indulserit: & cur etiam quoscunque alios Reges, Principes, aut privatos ad eundem Orbem accedere, vel eius maria navigare vetuerit?

HIS Ergo † adeò validis 1
fundamentis, & robustis tibicinibus fulta Alexandri VI. donatio, securè poterit adversantium hæreticorum impetum sustinere, & aliorum malevolorum invidiam, & latratus contemnere, Romanæ quippè Sedis auctoritas, & potestas, tot iuribus exemplis, rationibus, & auctoritatibus hac in parte communiri videtur, ut nullus deinceps piè, & rectè sentientibus dubitandi locus remaneat; præsertim si
animadverterint, ipsam † Ecclesiam, 2
quę hoc iure in elargiendis infidelium dominationibus utitur, columnam, & fundamentum veritatis à Divo Paulo appellari, 1. Timot. 3. doctāque à Spiritu Sancto omnem veritatem, Ioan. 14. & 16.

Cùm autē † Summus Pontifex hāc 3
ita piam, utilem, & laudabilem Novi Orbis inquirendi, & convertendi provinciā per se cōmodè exercēre nō posset, quia multos ac magnos sumptus, crebras, & ingentes classes propter immensam Oceani navigationem, & terrestres etiam expeditiones, militaresque apparatus desiderabat, quibus Sacerdotalis † ordo, Ecclesiasticusq;

ſtatus ſe regulariter immiſcere non
debet, ut multis Sanctorum Patrum
teſtimonijs adductis, latè probat Gra-
tianus in cap. 1. & ſeqq. 23. q. 7. cap.
quicunque 1. & 2. cap. Clerici, cum plu
rimis alijs 23. q. 8. & Gregor. de Valē-
cia 3. tom. diſp. 3. q. 16. de bello, pun-
cto 4. per totum, columna 726. debuit
utique illam aliquibus Principibus ſę-
5 cularibus Chriſtianis † committere,
qui Dei, & Eccleſię miniſtri ſunt, ut
inquit D. Paul. in epiſt. ad Roman. cap.
13. & pluribus oſtendunt Anton. Cor
ſet. in tract. de poteſtate Regia, q. 1.
num. 2. Ioan. Igneus in l. neceſſarios,
§. non alias, num. 660. D. ad Syllanian.
Petr. Gregor. lib. 35. Syntagmat. cap.
1. num. 1. Fevardentius ſup. Ruth. cap.
2. ſect. 11. & ut præclarè docet D. Iſi-
6 dorus ab eod. Gratiano relatus † in
cap. Principes 23. q. 5: *Nonnunquam
intra Eccleſiam poteſtatis adeptæ culmina
tenent: ut per eandem poteſtatem diſcipli-
nam Eccleſiaſticam muniāt, & quod non
prævalet Sacerdos efficere per doctrinæ
ſermonem, poteſtas hoc impleat per diſci-
plinæ terrorem, atque ita per Regnū ter-
reſtre, cœleſte proficiat.*
Quò etiam reſpicit text. in cap. pro-
deſt, cap. Regum officium, cap. admi-
niſtratores, cap. de Liguribus, c. qua
li nos, eàd. cauſa & q. cap. diſplicet,
cap. non invenitur, cap. quando, cum
alijs 23. q. 4. & D. Bernard. lib. 2. de
conſiderat. ad Eugen. quē citant Ab-
bas, Andr. Siculus, & alij DD. cōmu-
7 niter in cap. novit, de iudicijs, † ubi
inquit: *Gladiū materialem Pontifex ha-
bet, nutu, Imperator iuſſu, miles uſu, vel
manu.* Et in noſtræ quęſtionis terminis
8 rectè † advertit Palacios Rub. de ob-
tent. Regni Navarræ, 4. par. §. 2. verſ.
Principes autem, Epiſcopus Chiapenſ.
in tract. comprobat. fol. 29. & 47. Io-
ſeph. Acoſta lib. 3. de procur. Ind. ſalu-
te cap. 2. pag. 218. Ioan. Maior, Mag.
Victor. & alij, quos noviſsimè refert,
& ſequitur P. Franc. Suarez in tractat.
de Fide, diſp. 18. ſect. 1. num. 7. pag.
284. ubi concludunt, Summum Pon-
tificem poteſtatem habere, hanc con-
verſionem, & reliqua ad eius execu-
tionem neceſſaria, temporalibus Prin-
cipibus committendi, eiſdemq; præci-
piendi, ut talem curam aſſumant.

Porrò, ſi alicui Chriſtiano Principi
hoc opus iniungendum, & demandan-
dum fuit. Sanè † nemo ſanus negare 9
poterit, optimo, ac veluti præcipuo iure,
Catholicis Hiſpaniæ Regibus cōmitti
debuiſſe, tum quia ipſi primùm has
adeò remotas, & antiquis ignotas No-
vi Orbis regiones explorare, & occu-
pare cœperunt, ut fusè oſtendimus ſu-
prà hoc lib. 2. cap. 6. per totum. Cùm
etiam, quia littorum, ac marium domi
ni erant, quæ magis ad prædictas re-
giones accedere videbantur, & † po- 10
tentiâ, divitijs, navigiorum copiâ, nau
tarumque peritiâ & Imperij amplitu-
dine, præ cęteris, eâ tempeſtate polle-
bant, & nunc magis pollere noſcūtur,
ut diximus ſup. hoc eod. lib. cap. 16. ex
num. 43. & latè probat Fr. Ioan. à Pō-
te in conven. utriuſque Monarch. lib.
1. cap. 5. per totum, & noviſsimè Fr.
Ioan. à Salazar in Politica Hiſpana
propoſit. 1. Quæ omnia quàm fuerint
huic muneri neceſſaria, ſatis apparet,
ut † pluribus oſtendunt idē Epiſcop. 11
Chiapenſ. ubi ſup. fol. 29. & ſeqq. &
fol. 46. & 52. Acoſta d. cap. 2. verſ. *Cur
verò*, ibi: *Cur verò Hiſpaniæ Regibus po-
tiùs, aut ſolis, ſi modò abſit invidia, res
tanta commiſſa fuerit, non eſt ab æquitate
alienum, cùm & illorum auſpicijs, atque
ope primùm inventa utraque India ſit, &
navigationi Oceani opportuniſſima Hiſpa-
nia ſit. Denique primi illi eam provinciā
& petiverunt, & ſtudioſè curarunt.* Ioā.
Boterus omnino legendus in relation.
univerſ. 4. part. lib. 2. per totum, Ant.
de Herrera in hiſtor. gener. Ind. decad.
1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. Rutil. Benzon.
de anno Iubilæi lib. 1. cap. 10. pag. 53.
Thom. Bozius de ſign. Eccleſ. Dei lib.
10. cap. 13. verſ. *Atque hæc ſuprema*, Fr.
Thom. à Ieſu de procuran. omn. gent

salute,lib.2.cap.8.pag.55. & 56. Lu-
dovic.Cabrera in histor.Regis Philip-
pi II.lib.7. cap.8. pag.419.Fr.Ioan. à
Torquemada in Monarch. Indiana
lib.15.ex cap.3.ad 9.lib.17.cap.19.&
20.& lib.18.cap.2.& 3.Fr. Ioan.à Pō-
te in dict. convenien. utriusque Mo-
narch.lib.3.cap.3. pag.21. & in simili
de Indijs Orientalibus,Lusitanis con-
cessis Pat.Ludovic.Molina de iust. &
iure,tract.2.quæst. 35. col. 191. vers.
Illud,& Pat.Ferdin.Rebellus de obli-
gat.iust.lib.18. q.ult. sect.1.in fine, &
sect.4.per totam,& novissimè August.
Barbosa in Pastorali,1.part.tit.3.cap.
2.num.44.& Seraph. Freitas de iusto
Imper. Asiat.cap.8.num.1.& seqq.

Qui etiam inter alia considerant,
12 miram † Dei providentiam interve-
nisse in hac Regum, & ministrorum
Hispanorum ad opus ita arduum, &
pium electione,ac destinatione,prop-
13 ter † Fidei puritatem, & ardentem
Divinę Religionis zelum, & cultum,
quo semper flagrasse noscuntur, ut
præter alios ostēdit Lucius Marineus
Siculus de reb.Hisp.lib.5.cap.de His-
pan.sobriet. ibi: *Quare quidem meo iudi-
cio in Orbe toto terrarum nulla gens est
hodie Hispana,ut ita dicam,Christianior.*
Ioan.Vasæus Belga lib.1.Chron.His-
pan.cap. 9.ibi: *Fuit profectò Hispania
Christianæ Religionis semper observan-
tissima, & Fidem Catholicam, quā semel
imbuta,sincerissimè usque coluit, hæreticis
infestissima*, Odofred.in l. 2. C. de hæ-
ret.his verbis: *Puniuntur suspecti hære-
tici in religiosissimis Hispaniæ Regnis,
vel hoc maximè hac tempestate triumphā-
tibus, & singulari laude dignis, quòd nul-
la non solùm planè hæresis,verùm nec sus-
picio quidem, sine digna vel momento ma-
net nota*,& latè prosequitur Simancas
de Catholic.instit.tit.3.num.3. & 14.
Camill. Borrell. de præstan. Reg. Ca-
thol. cap.81. Valdesius de dignit.Reg.
Hisp.cap.20. à num.19. Gregor. Lop.
Madera in Monarch.Hisp.cap.6. fol.
46.& cap.112.à n. 3.& novissimè Fr.
Ioan.à Salazar in d. Polit. Hisp. pro-
posit.3. & eruditissimus Petr.Ferdin.
Navarrete in præclaro tract. de con-
servatiōne Monarch.discurs.7.

Quod in † Angliæ,& Galliæ Regnis, 14
quibus idem negotium committi pos-
set,contra se haberet, quorum gentes
varijs,& nefarijs. hæreticorum errori-
bus ut plurimùm deturpatæ, loco ve-
ri,ac puri Evangelici seminis, infelix
lolium,pravam, ac perfidam Lutheri,
aut Calvini doctrinam, sive mavis zi-
zaniam , & steriles avenas inter ru-
des, & inermes Indos disseminarent.
Vnde Deus permisit, ut prædicti Re-
ges Columbi promissis,qui ad eos pri-
mùm accessit,non assentirent;& † ut 15
ipsorum,atque omnium hęreticorum
conatus,qui in has Novi Orbis regio-
nes toties audactèr ingredi tentarunt,
hactenus,Deo opitulante,evanuerint,
nihilque profecerint. Quod idem piè
quoque & elegāter advertit Fr.Thom.
à Iesu ubi sup. pag. 56. inquiens,hoc
ex eo provenisse, quòd benedictione
Romanorum Pontificum caruerint.
Simon Maiol.in dieb.Canicul.1.tom.
colloq.20.de herbis,pag.mihi 449. &
sequenti,ubi † ait,ex ingenti hac infi- 16
delium conversione,quę in Novo Or-
be per Hispanos Catholicos facta est,
plures ibi CHRISTO nomen dedisse,
quàm sit hæreticorum eorū numerus,
qui in omni Europa à Fide Catholica
defecerunt. Ac propterea patēre, Deo
vero magis hærēre nos, qui Catholicā
Fidē sequimur,quàm hæreticos, † quos 17
Deū exosos habère, & ab ovibus suis
seiunctos,inde probari potest,quòd in
sua propaganda Fide dedignatus est,
quempiam sibi esse ministrum, qui ali-
quâ hęresi fuerit contaminatus.

Sūt enim ij adeò † perfidi,ut labrus- 18
cas potius,quàm veras vites novis Ec-
clesię plantationibus inserere curent,
nullamque unquā regionē ad CHRI-
STI Fidem converterint,sed potius iā
conservos suā perfidiā corruperint, ut
ita † valeant tantummodo ad peri- 19

mendas animas, ad salvandas autem
nulla illis vis, nulla sit concessa facul-
tas.

De quo argumento plura alia con-
gerit Thom. Bozius lib. 2. de sign. Ec-
cles. Dei cap. 11. vers. *Quamvis sextò*, &
lib. 4. cap. 1. & cap. 3. & 9. in fine, &
lib. 10. cap. 13. Pat. Franc. Suarez in
defens. Fidei contra sectam Anglican.
lib. 1. cap. 16. numer. 22. & ante eos
Tertull. lib. 1. de præscript. cap. 42. di-
cens: *De verbi administratione quid dicã?*
cùm hoc sit negotium illis, non Ethnicos
convertendi, sed nostros evertendi, ruinas
quippè potius operantur stantium ædifi-
ciorum, quàm structionem iacentium rui-
20 *narum*. Et D. Hieron. qui † hac de cau
sa hæreticos deteriores omnibus infi-
delibus esse, in hęc verba testatur: *Fa-*
cilius est furori Gentilium occurrere, rap-
tosque populos à bestiali scientia ad Fidei
pietatem prædicando convertere, quàm
hæreticum quemlibet sui perfidia dogmatis
confidentem, ad fidem rectam revocare.

Quibus addere possumus, gloriosis-
21 simos † Hispaniæ Reges, quodammo-
do ab Ecclesia deputatos videri, ad
Fidei defensionem, & convertendas,
& protegendas novas insulas, & infi-
delium nationes, ac Sanctum CHRI-
STI Evangelium per diversa mundi
climata, & extremas, atque ignotas
provinciarum plagas disseminandum,
ut tradit Borrell. ubi sup. cap. 41. num.
56. in fine, & cap. 44. per totum, Ge-
22 nebrard. lib. 4. Chron. ann. 1492. † ibi:
Quo anno bellum Hispanum perfectum est
contra Mauros, eorumdem expeditio ad-
versus Indos Occidentales cœpit, quasi Hi-
spanorum opus sit expugnare Infideles &
23 *Paganos*. Et † Stanislaus Osius Car-
dinal. Varmiensis lib. 3. adversus pro-
legom. Brentij, ibi: *Nullum Regnum est*
hoc nostro infœlici sæculo magis ab hæresi-
bus intactum, quàm sit, vel hoc solo nomine
fœlicissimum, Hispaniarum Regnum, cui
propter hanc in Fide Catholica constan-
tiam, & eius tuendæ diligentiam, alias
præterea multas fœlicitates Deus largi-
tur. Quod ipse etiam Alexander VI. in
Bulla concessionis sępè testatur.

Vnde † non potuit eisdem Regibus 24
hoc munus à Sede Apostolica dene-
gari, ad quod ipsi se ultrò offerebant,
& multis ac magnis periculis, sumpti-
bus, & expensis iam factis, novas in
dies se facturos pollicebantur, cùm e-
tiam nolentes invitandi, imò & com-
pellendi essent.

Maximè † cùm Christianissimorũ 25
nomine iã inde ab Alfonsi temporibus
gaudeant, ad quem Ioannes IIX. Põ-
tifex Maximus anno 853. duas cum
hac inscriptione epistolas misit, quas
ad litteram refert Roder. Archiepisc.
Toletan. in hist. Hispan. lib. 5. cap. 17.
& citat Camill. Borrel. dict. cap. 41.
num. 43. Palac. Rub. de obtent. Regn.
Navarræ, 4. par. §. 5. in fine. Vbi † ad- 26
dit Galliæ Reges, qui hunc titulum si
bi solis præsumunt, non fuisse ratione
Regni Christianissimos appellatos,
sed propter imperium, quod olim ha-
buerunt: unde posteà, exuti Imperio,
illud relinquere debuissent, nisi à Pio
Secundo posteà in persona Ludovici
XI. confirmatum fuisset, ut in eius vi-
ta Philip. Commin. scriptum reliquit,
& Mariana de reb. Hispan. lib. 26. cap.
12. in fine.

Et † Catholici etiam (titulo velut 27
hæreditario) ipsimet nostri Reges di-
cantur, non solùm à temporibus Fer-
dinandi, & Elisabeth, quibus hũc titu-
lum Idem Alexander VI. Summus Põ-
tifex ob Mauros demum ab Hispania
expulsos meritò renovavit, sed à tem-
pore Recaredi Gothorum Regis, qui
in Concilio Nationali Toletano ita
appellatus fuit; eò quòd primus Fidẽ
Catholicam inviolabiliter custodivit,
& totam Hispaniam ab Arriana hæ-
resi liberavit, sive, ut alij magis cõmu-
niter putant, à tempore Alfonsi Regis
Oveti, huius nominis Primi, qui fuit
gener Pelagij; & hoc Catholici co-
gnomine ab Ecclesia appellari cœpit
anno 734. & 740. Quo nihil aliud sig-

nificatur,quàm Catholicę,id est , universalis Ecclesiæ , & Christianæ Fidei conservandæ,& propagandæ zelus, & amor,quo semper flagrasse conspiciūtur; hæreticis ; & schismaticis adver-
28 santes, qui † hanc vocē : *Catholicam,* in Ecclesia ferre non possunt,ut observat Alanus Copus dial. 6. cap. 21. pag. 884.

Et de prędicto titulo , plurima ex authenticis historijs tradētes Archiepisc.Tolet.lib.2.cap.15.& lib. 4. cap. 5.historia Palentina in Alph. I. Lucas Tudensis in eod. Æra 776.hist.gener. Hisp.3.par.cap.4. Vasæus in Chroni. Hisp.1.tom.ann.589.&ann.737.Ambrosi.Moral.3.p.hist.Hisp.lib.53.c.12. Mariana de reb. Hispan. lib.7. cap.4. & d.lib.26.cap.12.in fin. Hieron.Zurita 3.p.Annal.lib.2.cap.40. Raphaël Volaterran.lib.2.cap.*Saracenorum initium belli*,ad finem , & innumeri alij, quos diligenter congessit Camil.Borrell.d.cap.41.ex num.48. & cap. 42. per totū,Did.Valdes d. lib. de dignit. Reg.Hisp.cap.13. per totum, Mader. in.d.Monarch. Hisp. c.52.Fr. Roder. de Yepes in Genealog. Reg. Hisp.in Alphonso I.Valençuela in monit. cōtra Venet.7.p.num.106.Iacob.Gualther. in Chronogr.8. sęculo,pag.567. qui eundem titulū Galliæ quoqueRegibus datum contendit,sæcul.54.pag. 697.& novissimè Simō Maiol. in diebus Canicul.4.tom.colloq.5.pag.mihi 362.ubi disputat,an hic titulus maior, & antiquior sit,quàm Christianissimi, de quo FrancięReges gloriātur? Doct. Salazar de Mendoça de orig. Dignit. Hisp.lib.5.cap.6.pag.7.Fr.Ioan.à Pōte in convenien.utriusq; Monarch.in epist.ad Regnum , & lib.1.cap.3.pag.
29 14.Vbi † probat etiam appellari orthodoxos,& defensores Fidei (de quo titulo speciale caput fecit Borrell. ubi sup.cap.44.)& Pet. Aznarius in tract. de Mauror.expulsion.2.p.c.25. & 26.

30 Ob quem Fidei Catholicæ † zelū, eosdem Catholicos Hispaniæ Reges virtute expellendi dæmones à corporibus obsessorum , Divinitus sibi concessa,gaudēre , apertè testatur Catol. Tapia in rubr. D. de constit. Princip. cap.1.n.3. Chassaneus in Catal. glor. mund.5.p.cōsid.1.vers.*Provisum*, Camill.Borrel.d.tract. de prestant. Reg. Cathol.cap.55.n.2. Valdes ubi suprà cap.16.num.13.& Fr.Ioan.à Ponte in d.cōven.utriusq; Monarch.lib.1.cap. 6.pag.553.Vt † sic Galliæ,& Angliæ 31
Regibus non invideant, qui iuxta eosdē Auctores, Polidorum Virgiliū lib. 8.hist. Angl. & plures alios , quos ipsi recensent, & AlanumCopum dialogo 3.cap.28.pag.434. & seq. strummas (vulgò *lamparones*) curare solent, † & 32
annulos benedicunt,qui morbum comitialem depellunt.

Præsertim † cùm & hoc idem sanā- 33
di strummas Divinum privilegiū,etiā nostris Hispaniæ Regibus concessum videatur,si credimus Pet. Ant.Beuter lib.2.hist.Hisp.cap.50. quem referunt Valdes,& Puente ubi sup.qui Auctor est,Reges Aragoniæ ægrotis prædicto strummarum morbo sępè salutem cōtulisse:sicut & illud aliud † unctionis 34
sacri olei,de quo etiam prædicti Gallię,& Angliæ Reges nimis gloriantur, ut latissimè,adductis pluribus exēplis Regum Hispaniæ,qui solemniter inūcti fuerunt,probant Valdesius , & alij ex suprà relatis , Ambrosi. Moral. lib. 12.cap.41.53.& 57.Perr.Anton.Beuter.lib.2.cap.8.Hieron.Zurita 1. par. Annal. lib.5. cap. 17. Garibai lib.26. cap.1.& lib.27.cap.1. & 4. Garsias de Loaisa , qui narrat hanc factam unctionē in Ecclesia Toletana recipere solitos fuisse,in SynodoTolet.subGūdemaro fol.277. & alia referens Simō Maiol.d.colloq.5.pag.375.Vbi † hoc 35
ius unctionis passim omnibus Regibus Christianis cōmune fuisse ostēdit ex cap.1.de sacra unctione,Clem.1.de iur.iurand.cap.venerabilem. de elect. & ex traditis à Lactantio Firmiano lib.4.de vera sap.cap.7.

Sed

36 Sed quoniam hic † hæretici insurgunt,& dato quòd Summus Pontifex potuerit Reges Hispaniæ ad hãc Novi Orbis conversionẽ,& cõquisitionẽ præficere,eum tamen impudẽter irrident,quòd alios,ad has regiones accedere,& per hæc maria navigare vetuerit. Videamus oportet,an hac in parte aliquid adferant,quod magis ipsorum procaciam excuset. Et quidem iuxta mentem P.Ferdin.Rebelli d.lib.18. q. ult.sect.1.quem novissimè referunt,& sequuntur August.Barbosa ubi sup.n. 44.& seq.& Benedict.Ægidius in l.ex hoc iure,D.de iust.& iur.c.3. ex n. 13. & Freiras de Imper. Asiat. cap.8. hęc pro illis argumenta considerari posse videntur.

37 Primò,quia † ex CHRISTI facultate omnibus Principibus Christianis fas esse videtur, procurare infidelium nationum per se,aut per suos subditos conversionẽ ad Fidẽ,ut habetur Marci ult.& latiùs ostendimus suprà hoc lib. cap.16.ex num.11. Ergo non potuit,nec debuit hæc cura solis Catholicis Regibus cum aliorum inhibitiõne,& exclusione committi.

38 Secundò, quia † commercium de iure gentiũ cum quibusvis nationibus videtur esse cõmune,ut etiã fusè probavimus sup.hoc lib.cap.20. ex n. 34.

39 Et † idẽ in maris usu,& navigationibus probat celebris tex.in §.1. inst.de rer.divis.l.2.D.eodem l.3.§.ult. D.ne quid in loco pub.ibi: *Littora,in quæ populus Romanus imperiũ habet, populi Romani esse arbitror, maris autẽ communem usum omnibus hominibus*,cum alijs, quę tradit Angel.ibid. n.1. Benedict. Bonius in tract.de censib.n.40. Francisc. Marcus q.Delphina.110.n.11.p.2. & Camil. Borrel.in tract. de præst. Reg. Cath.cap.10.n.4.unde Traian.à Plin. in Panægyr. *Laudari videmus, quòd reclusit vias,portus patefecit,itinera terris, littoribus mare,littora mari reddidit, diversasq; gẽtes ita cõmercio miscuit,utquod genitũ esset usquã,id apud omnes natũ esse videretur*:cõtra verò Romanos à Germanis accusatos apud Tacitũ 4. hist. quòd *colloquia congressusque gentiũ arcerent,flumina,terras, & cælũ quodammodo ipsum clauderent*.

40 Iniustè † ergo Hispani alijs gentibus prohibere vidẽtur, ne cum Indis sua commercia,& negotiationes exerceant;non minus quàm si Galli Italis prohiberẽt,ne cum Hispanis commercium haberent,aut per eorum maria navigarent.

41 Tertiò, quia si prædicta Alexand. VI.concessio ad infidelium favorẽ,& utilitatem dirigitur,non debuit, adiectâ hac prohibitione, in eorũ damnũ retorqueri.Nam quò plures ad Indos navigarent,eò facilius doctrinâ,& moribus Catholicis, & politicis imbuerentur,& plus mercium peregrinarum haberent,viliusque eas emerẽt,& suas etiam merces cariùs externis venderent.Ergo non potuerunt Summi Põtifices solis Hispanis præfatam Indiarum conquisitionem, conversionẽ,& negotiationem donare.

42 Et huc † trãsferri posse videtur illud Apollonij apud Philostrat.lib.1.cap.12. *Ubi terra* (inquit) *cõmunis omniũ mater est, propterea quod iusta, vos autẽ iniusti, qui vestrã dumtaxat matrem eam esse voluistis.*

43 Cęterùm † his argumentis non obstantibus, longè verior, & receptior contraria opinio videtur,quæ in eiusmodi casibus talẽ prohibitionẽ nõ solùm iustã,& utilẽ, verùm omnino negotio,de quo agimus, necessariã esse supponit.Eamq; omnes Catholici Auctores absque ulla hæsitatione sequũtur,ut cõstat ex Episc.Chiap.in d.tract. comprobat.fol.29. & seqq. & fol. 46. & seqq. Marquard.in tract.de Iudæ.& Infidel.1.p.cap.14.Pet.Malfer. d.cõt. 769.apud Mandell.num.fin.Soto in 4. dist.5.q.unica, art. 10. M. Victoria in 2.relect.de Indis,ex n.10.& eum referens Greg.Lop.in d.l.2. tit.23. par.2. gloss.mag.col.5. & 6. Card.Bellar. lib. 5.de Sũmo Põt.cap.2.vers. *At inquiẽs*, Ioseph.Acosta d.lib.3.de procur. Ind.

salute, cap. 2. Franc. Vargas in tract. de Episcop. iurisd. & auctorit. confir. 10. num. 5. & 6. Anastas. Germon. lib. 3. de sact. immunit. cap. 13. n. 30. & seqq. Molin. de iust. & iur. tract. 2. q. 35. vers. *Illud*, Rebell. ubi sup. sect. 4. per totam; Ant. de Herrera d. hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 51. Alphōs. Alvarez in specul. Rom. Pontif. cap. 31. col. 2. Pet. Navarr. de restitut. ablator. lib. 4. cap. 2. n. 85. p. 2. Camil. Borrel. de prestan. Reg. Cath. cap. 46. n. 229. Zevallos pract. comm. tom. 4. q. ult. num. 324. & seqq. & novissimè P. Frāc. Suarez in tract. de Fide, disp. 18. sect. 1. n. 7. Georgius Cabedus decis. Lusit. 195. n. 2. 1. par. & decis. 47. per tot. par. 1. & novissimus Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iur. 1. tom. cap 3. n. 15. & 16. & Seraph. Freitas d. tract. de Imp. Asiat. cap. 7. & c. 8. n. 18. & seqq.

44 Qui omnes † cōcludunt, quòd cùm hæc cura conversionis animarū, & errantiū oviū ad CHRISTI ovile dedu cendarū, præcipuè ad Summū Ecclesiæ Pastorē spectet, rectissimè potest,
45 pro † arbitrio suo, ea omnia disponere, & ordinare, quę ad hunc finē cōsequendū magis conducere iudicaverit, & interChristianos Principes eandem curam dividere, atque unicuiq; certos terminos pręfigere, & assignare; quos postea sine iniuria aliorum transgredi non poterunt, & non solùm pręnica tionem, sed etiā commerciū in eisdem terminis interdicere, si hoc ita ad Religionis Christianę propagationē ma-
46 gis expediat. Hoc enim totū † ad Pōtificem pertinere inquiunt, tanquā ad principalem (ut sic dicā) motorē. Nam Reges sunt veluti organa, & instrumēta eius, & ideò nullus potest trāsgredi terminos sibi pręscriptos; quia non potest moveri, nisi motus.

Pro cuius sententiæ confirmatione
47 primò considerari potest, quòd † pax inter Principes Christianos, & eorum ministros conservari nō posset, si promiscuè in eandem curam intenderet, quantumvis pio animo, & ab omni divitiarum cupiditate libero, duceretur, ut † constare poterit ex ipso Castellanorum, & Lusitanorum exemplo, qui, 48
quamvis ita Catholici essent, & maximis amicitię, & necessitudinis vinculis iuncti, intestinis tamen odijs, & bellis flagrare cœperunt, ob id, quòd alter alterū suos intrasse terminos querebatur, ut diximus sup. lib. 1. cap. 6. ex num. 68.

Et multo melius † ex Apostolorum 49
imitatione, qui licèt facultatem sibi à CHRISTO concessam haberent, Evāgelij per universum terrarum Orbem prædicandi, iuxta illud Marci ultim. *Euntes in universum mundū, prædicate Evangelium omni creaturæ*. Et Lucæ 10. *Misit discipulos suos binos ante faciē suam in omnem civitatē, & locum, quò erat ipse venturus*. Adhuc tamen ex historia, & traditione Ecclesię novimus, post passionem Domini, Apostolos ipsos inter se omnes Orbis provincias sortitos, & partitos esse, & unumquemque in ea, quæ sibi obtigerat, prædicasse, neque unum (D. Paulo excepto) in provinciam alterius intrasse, ut pluribus ostēdimus sup. lib. 1. cap. 14. n. 81. & latè prosequitur Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusq; Monarch. lib. 2. per totū, & Fr. Ioan. Baptista in adverten. Confessor. 2. par. fol. 412. num. 11.

Et † idem postea universalis Ecclesia in divisione Diœceseon, & Paro- 50
chiarum cōstituit, eam semper cautionem adijciens, ne unus Episcopus, sive Parochus alterius fines, etiam pretextu Religionis, ingrederetur cap. 1. & per tot. 9. q. 2. cap. 1. 13. q. 1. cap. licèt 16. q. 3. cap. 1. de præscrip. cap. Pastoralis, de his quæ fiūt à Prælat. cū alijs.

Etenim † ubi multitudo, ibi plerū- 51
que confusio est, l. 2. C. quando, & quib. quarta pars, Bart. in l. si tamē, §. si arbiter, de recep. arbitr. Bald. in l. solā, C. de testib. & in l. data opera, C. qui accusat. non poss. & Panorm. in cap. 1. de iudic. Et cū † naturalis sit inter ho- 52

mines

mines ad dissentiendum facilitas, l. item si unus 19. §. principaliter, D. de recep. arbitr. cũ alijs, quę adduximus sup. hoc lib. 2. cap. 14. num. 1. Satis cõ-
53 stat, quàm † varijs, & interdum contrarijs opinionibus, & moribus Indi imbuerentur, si adversarũ nationum, & provinciarum homines, & sub diversis Regibus, ac legibus vitam agentes, etiamsi omnes Catholici essent, ad eorundem Indorum conversionem & gubernationem delegarentur. † Nam
54 unaquæq; provincia abundat in sensu suo, cap. ius Quiritum, 1. dist. cap. utinã, dist. 76. l. observare, D. de off. Proconf. & varijs corporis, & animi affectionibus, & inclinationibus ducitur, l. quod si nolit, § qui mancipia, D. de ædil. edicto, iunctis alijs, quæ eleganter notat Aristot. lib. 3. Polit. cap. 10. Cicer. in orat. de Provinc. Consular. Euphorus in Iconibus omnium nation. Ioan. Boëm. de morib. omnium gent. Tiraq. in l. 7. connub. num. 12. & de nobilit. cap. 12. Mantua in glossario, classi. 17. cap. 32. num. 1. & Claud. Pratus Gnos. gener. iur. lib. 3. tit. 4. cap. 3.

55 Et † cùm communio etiam inter propinquos discordias generare soleat, l. cùm pater, §. dulcissimis, D. de legat. 2. cũ alijs, quę adduximus suprà hoc lib. 2. cap. 6. n. 70. planum est, longè maiores inter diversas gentes, & na-
56 tiones futuras, quibus semper † aliqua æmulatio, & naturalis veluti repugnãtia insita esse cognoscitur.

57 Secundò † facit, quòd experientiâ comparatum sit, segnius ea geri, & curari solere, quę pluribus commendantur, ut inquit text. iunctâ gloss. in l. si plures, D. de administr. tutor. ubi illud vulgatum eatmen adducit:

Segniùs expediunt cõmissa negotia plures;
Quisque enim culpam reijcit in socium.

58 Multitudo † enim onerosa nihil habet honestum, quoniam in paucis ex multis, quæ secundùm virtutẽ est, vita salvatur, auth. de referẽd. sacr. Palac. §. 1. vers. *Multitudo*, cap. 2. & ibi glos. de re-
script. in 6. & melius est, Domini Sacerdotium paucos habêre ministros, qui possint dignè opus Dei exercêre, quã multos inutiles, qui onus grave ordinatori adferant, can. tales, dist. 23. cap. 1. de prileg. ibi: ***Nam curiosè prospiciendũ est, ne honor, cui debent excellentiora committi, sui numerositate vilescat.***

Pręsertim † cùm naturale etiã vi- 59
tium sit, id negligi, quod communiter possidetur, utque se nihil habêre, qui non totum habeat, arbitretur, deniq; suam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienę, ut eisdem verbis tradunt Impp. Theodos. & Valentinian. † in l. 2. C. quãdo & quib. quar- 60
ta pars debeatur lib. 10. Quibus alia similia habet Arist. lib. 2. Polit. cap. 1. communionis † regulã introductam 61
à Socrate in sua Republica reprehendens, & eadem, adversus Anabaptistas, Valdenses, & alios hæreticos cõmunionis rerum patronos, rectè usur pari posse, benè observat Gothofred. in notis ad d. l. 2. & Albanus Spinasat. in Politismo lib. 1. cap. 12.

Neque ita tenendo, quidquam obstabunt argumenta suprà in favorem contrariæ partis considerata. Nã † ad 62
primum responderi potest, fatendo, omnibus quidem Christianis hominibus, & pręcipuè Principibus, licitum esse, infidelium nationũ conversionẽ curare: id tamen limitari, nisi à Sũmis Pontificibus, propter ipsummet bonũ conversionis earundẽ nationũ, prohibiti fuerint, ad quos propriè ex officio spectat eiusmodi missionum distributio, & ea omnia (ut diximus) benè disponere, quæ ad hunc finem magis expedire censuerint, ac per consequens prohibere, ut quando alteri Principi ea cura prius commissa est, reliqui ab eadẽ arceãtur, ne mutuò se impediãt, & alia damna, & inconvenientia sequantur, de quibus suprà loquuti sumus; & præsertim ubi pravi, & corrupti hæreticalis seminis timor intervenire posset, quod quantum fugi, & vi-

vitari debeat sup. ex n. 16. probavimus.

Ad secūdum autem, & tertium pari fermè ratione respondeo, † libertatē
63 quidem in commercijs, & maris navigationibus ex naturali, & communi omnium gentiū iure originē ducere: Id verò locum habêre, antequā ab alio Principe ex iustis, & legitimis causis hæc iura præventa, vel ab Apostolica sede concessa non fuerint. Tunc enim
64 ea, quæ † generalē Ecclesiæ, & Indorū favorē respiciunt, ijs, quæ specialiter quibusdā utilia sunt, præponimus, ut in simili dicitur in auth. res quæ, C. cōm. de legat. & in l. unica, §. penult. C. de caduc. toll. jūctis alijs, quæ latè observat Ias. in l. Barbarius, n. 32. D. de off. Prętor. & in l. cętera, §. sed & si quis, n. 2. D. de legat. 1. Decius in l. id quod nostrū, n. 3. D. de regul. iur. Ioā. Corras. de iuris arte, 1. p. cap. 23. & Andr. Gail. lib. 2. pract. observat. 56. n. 3 & seqq.
65 Et præceptum † Divinū, animarum conversionē curādi, illud aliud vincit, & superat, quod à iure gentiū inductū maris navigationē, omnibus liberam facit, & cōmercia extranearū gentiū cum Indis, & quibuslibet nationibus admittit. Quod nemo mirari debet, cū frequentissimū fit, ut vel ipsa Cardinalia, sive primordialia iuris naturalis præcepta aut cedant, aut cessent & obliquentur, quoties cū alijs ex accidēti collidunt, in quibus maior & urgentior cōmunis boni ratio, necessitas, vel utilitas reperitur, ut pluribus exēplis ostendunt DD. in §. sed naturalia inst. de iur. nat. princ. Inst. de usucap. l. eas, D. de cap. minut. l. Stichum 95. §. naturalis, D. de solution. & Pet. Gregor. omnino videndus Syntag. iur. p. 2. lib. 11. cap. 1. num. 7. & 8. & erudissimus Dom D. Ant. Pichard. Vinuesa ex primario Salmāticēsis scholæ Iuris Civilis Antecessore, nūc meritissimus Pinciani Prætorij Senator in repetit. ad l. 3. C. de murilegul. lib. 11. n. 69. & seqq.
66 Et ita † in simili casu videmus, quòd licèt aves, & alia fera animantia iure gentium omnium cōmunia esse dicantur, & primò capientibus quæri l. 1. D. de acq. rer. dom. si tamen quis ius venandi, vel piscandi in certo loco sibi concessum, vel præscriptum habuerit; & alius ibi piscari, vel venari voluerit, eū prohibere potest, & his, quę cepit, privare, quia non efficiuntur sua, sed illius, cui ius venādi competebat, l. Divus, & ibi Bart. D. de servit. rustic. l. 2. D. de acq. rer. dom. §. ferè, instit. de rer. divis. & Cepola in tract. de servit. cap. de aucupatione, quem vide.

Et licèt mercatores extranei, qui in aliquo loco diu morati sunt, ab eo sine 67
causa expelli non possint, quia mūdus communis omniū patria esse videtur: antè tamen quā ad dictū locum accedant, iustè, & liberè eius ingressu arceri, & prohiberi possunt, ex sola domini voluntate, aut commoditate, ut post alios, quos refert, resolvit Stracha de mercatura 2. p. num. 33. & 34. Rebuff. ad leg. Gallic. 2. tom. tit. de mercatur. art. ult. glos. un. num. 28. & Matienzus in l. 1. glos. 1. n. 5. tit. 12. lib. 5. Recop.

Parumque considerabile est, ac veluti se per accidens habet, quòd † Indi 68
aliquo maiori lucro in emptione externarum merciū, & venditione suarū fraudentur. Nam forsitan omnibus gētibus ad commerciū admissis, ab eisdē expilarentur; & ut concedamus minorē quæstū ex sola nostrorum negotiatione facturos, eo contenti esse debēt, ob alia ingentia cōmoda, quę prętextu nostræ detectionis, & cōmunicationis, tot sumptibus, & laboribus reseratæ, habere cœperunt: Et ne hæreses, aut aliæ perversæ sectæ inter eos seminentur, vel arma, & aliæ dānosæ, & prohibitæ merces per extraneos ad illos asportentur.

Cuius † incommodi, & aliorū simili- 69
liū vitandi causā, sępissimè solet, & potest commerciū cum Barbaris, & infidelibus prohiberi, l. unica, C. de littor. lib. 12. l. 1. & 2. C. quæ res export. non poss. l. 2. C. de cōmer. & mercat. cap. ita

quo-

quorundã, c. quod olim, c. significavit,
c. ad liberandũ, de Iudæis, extravag. ita
quorundã, & extravag. mulra eod. tit.
& Bulla in cœna Domini §. 22. cũ alijs
latè traditis ab Alex. cõs. 137. per tot.
vol. 7. Boër. decis. 177. & 178. Gerard.
sing. 59. Marquar. de Iudæ. 1. p. c. 5. ex
n. 1. Navar. in Manuali, c. 27. per tot.
prçcipuè n. 63. Stracca de mercatura,
p. 4. n. 10. cũ seqq. Borrel. de prçst. Reg
Carh. c. 9. ex n. 48. & Cabedus decis.
195. n. 2. 1. par. & decis. 47. n. 1. p. 1. Et
70 conducit † tex. in l. ult. D. de off. proc.
Cæsar. ubiquis prohiberi potest, ne ac-
cedat ad locum, in quo timeri potest
quod tumultuosus, vel iniuriosus exi-
stet. Quod notat etiã Bart. & alij DD.
per texr. ibi in l. æquissimũ 17. alias in-
cipit si usus fructus 13. §. si inter duos,
D. de usufruct. & sequitur Speculat. in
tit. de libelli cõcept. §. nunc dicendũ,
n. 14. Paul. Castrens. cons. 3. n. 2. lib. 2.
Curtius Sen. cons. 60. Felin. in rub. de
tregua & pace, limit. 4. Guid. Papæ, &
eius additio, decis. 578. Ant. Capicius
decis. 13. per tot. & decis. 96. n. 10. &
Card. Tuschus. pract. concl. iur. litt. S.
concl. 215. n. 3. Quæ prohibitio simili-
ter in mari & navigationis usu ex eis-
dẽ causis concedi potest, & præscrip-
tione acquiri, ut contra eos, qui hoc
negant, & novũ atq; insolẽs esse dicũt,
latiori sermone lib. seq. probabimus.
71 Ex quibus † descendit iustè potuis-
se Alex. VI. in prædicta Bulla sub pœ-
na excõmunicationis latæ sententiæ,
ipso facto incurrenda; prçcipere, ut
nulla persona, cuiuscunque dignitatis,
etiã Imperialis, & Regalis status, gra-
dus, & conditionis, pro mercibus ha-
bendis, vel quavis alia de causa, ad
Indiarũ Occidentaliũ terras, iurisdi-
ctioni Regũ Hispaniæ subiectas, & sub-
ijciendas, & inventas, & inveniendas,
absq; speciali eorundẽ Regum licẽtia
accedere posset. Etenim cũ huius cẽsu-
rç districtio, nõ ex sola volũtate Pon-
tificis imposita fuerit; sed exigente le-
gitimâ causâ conversionis Indorũ &
conservationis iuris nostris Regibus
per Ecclesiç donationẽ quæsiri, iure
optimo adversus contumaces, & in o-
bedientes irrogari potuit, † iuxta ea, 72
quæ de requisitione causç, & peccati
ad censuræ validitatẽ, tradit text. in c.
nemo, c. nullus 11. q. 1. Concil. Trid.
sess. 25. c. 3. de reform. Navar. cons. 20.
de sent. excom. n. 3. Covarr. in c. Alma
mater, 1. p. §. 9. eod. tit. lib. 6. Doct. Fre
chilla in tract. de excõm. 2. p. art. 3. &
plures alij relati à Sayro in eodẽ tract.
lib. 1. cap. 9.
Et in terminis dictæ Bullæ Alex. VI.
observat Veracruz in cõpendio, Re-
bell. de oblig. iust. lib. 18. q. 24. sect. 1.
Ægid. Bened. in d. l. ex hoc iure, c. 3. n.
18. & Fr. Emanuel Roder. in quçst. re-
gular. 2. tom. q. 99. art. 7. Qui † tamen 73
ad hoc, quòd hçc excommunicatio li-
get, eius authenticã promulgationem
secũdùm formã iuris exposcit, & quòd
non possit invincibiliter ignorari, arg.
tex. in c. fin. de Fide instrum. c. si vero,
el 2. de constit. lib. 6. cap. in istis, 4. dist.
& eorũ, quæ congerit Sotus lib. 1. de
iust. & iur. q. 1. art. 4. Dueñas reg. 125.
Covar. in c. Alma mater, 1. p. §. 10. n. 7
& Navar. in Man. c. 27. n. 2. 54. & 55.
Quod † quidem † in nostro casu ad 74
effugiendũ prædictç censurç rigorem
obijci non valebit, cùm eius series, ac
tenor satis toti Orbi innotuerit, ut be-
nè observat Freitas d. c. 8. n. 21. & seq.
teste enim Cassiodor. lib. 11. var. epist.
7: *Penè quidẽ terrarũ oculis offertur, quod*
in Romana civitate peragitur. Et quò ma-
gis innotescat, quotidie Reges nostri
potentissimi curent, hanc Alexandri
concessionem, & censuram alijs Regi-
bus & nationibus intimari, & † innu-
75 meris schedulis, sub gravissimis pœnis,
& interminationibus caveant, ne cu-
iuslibet sexus, ætatis, aut conditionis
personç, non solùm alienigenæ, verùm
neque in Hispania ortæ, ad has pro-
vincias absque expressa, & speciali li-
centia transire audeant.
Quamvis † quod ad Hispanos atti- 76

net, probabilius mihi videatur, eos in prædictā censurā nequaquā incidere, etiam si absq; licentia transierint, cùm alijs pœnis puniri possint: & licèt Bullæ verba generalia sint, paulatim tamē hac in parte eius vigor remissus fuerit, imò & totaliter abrogatus, Hispanis omnibus cōmuniter reputantibus, se eiusmodi excommunicatione nō irretiri, & nostris Regibus, & eorū ministris illius executionē non procuranti-
77 bus. Quod † sufficiens esse ad vitandū legum rigorē, quæ continent pœnas censurarū ipso facto incurrendas, aperte docet Abb. Panormit. in c. 1. de treg̃ua & pace, Sylvester in summa verb. *Consuetudo*, q. 6. & alij, quos refert, & sequitur Avila de cēsuris 1. p. dub. 8. pag 1 ſ. & Card. Tusch. pract. concl. iur. litt T. verb. *Tolerantia*, conclus. 324.
78 Quarū † schedularū plurimæ reperiuntur in 1. to. impres. ex pag. 396. & 440. & novissimè expedita est alia data Matriti 20. Iulij anni 1624. quā stricte iubetur, ut omnes, qui sine licentia transierint, inquirantur, & ad galeas, sive triremes, absque aliqua dispēsatio-
79 ne aut remissione mādētur. † Quibus conveniūt l. 12. tit. 10. lib. 5. & l. 5. tit. 18. lib. 6. recop. quæ disertè prohibēt, ne ullus alienigena in his Indiarū Regionibus per se, aut per interpositas personas negotiari, & cōmercia exercēre valeat. De quarum legum, & schedularum ratione & praxi, plura alio loco trademus.
80 Et in † eisdē schedulis similiter disponitur, ut quęlibet navigia, & merces extraneorū, qui ad hæc Indiarū maria, eorūq; oras, & portus accesserint, apprehēdātur, & fisci iuribus applicērur,
81 ipsis † transgressoribus aliàs Pyratarū pœnis puniendis, qui hostibus Fidei, & Principis æquiparātur, & tanquā latrones, & publicorū commerciorū turbatores, ipso iure diffidati sunt, & impunè à quolibet deprædari, & occidi
82 possunt. Et † ex ore Pontificum quot annis in die Iovis Sancti excommunicari solent, ut constat ex l. 3. §. Labeo, D. de incendio, ruin. naufr. authē. cassa & irrita, C. de sacros. Eccles. auth. navigia, C. de furtis, c. excōmunicationi de raptorib. c. 1. de milite vassallo, qui contumax est, cū alijs, quę ibidē cōgerūt Bald. & cæteri, Bart. Soc. cōs. 262. col. 2. vol. 2. Ias. cons. 170. col. 2. vol. 2. Angel. cōs. 290. Cepola in auth. sed novo iure, C. de servis fugi. Andre. Sicul. in c. cùm sit generale, n. 240. de foro cōmp. Læl. Zanch. de Milite sacro, & sæcul. lib. 2. c. 26. n. 6. cū seqq. Stracca de mercatura, tit. de navibus, p. 2. n. 16. Pet. Santer. de spons. merc. p. 4. n. 52. & seqq. Camill. Borrel. de præst. Reg. Cath. c. 75. n. 29. cū multis seqq. Tiber. Dec. in tract. crim. li. 9. c. 29. per totū.
Quibus consequenter † potentissimus Rex noster Philip. IV. quē Pia Numina sospitent, & multos annos incolumē servent, simulatq; defuncto patre Imperij habenas, inter alia plura, quæ pari simul pietate, ac prudētiā ad Regnorū suorū quietem, augmentum, & ornamentum, adlectis in consilium præstātissimis, atque incorruptissimis viris, statuit, illud primum fuit, ut indu- 83
cię cū rebellibus Belgij & Holandiæ populis initæ, quæ eo tēpore finiebantur, nullatenus protraherētur: & si quę illorum navigia in aliquibus Hispaniæ, aut Indiarum portubus hyemandi, vel negotiandi causâ manērent, protinus ab illis excederent, & ubique tanquā hostes publici tractarētur. Ad † quod 84
Regiā schedulam expediri iussit, dat. Matriti 30. Martij ann. 1621.
Cuius occasione † Batavi in antiqua perfidia manētes, validissimā clas- 85
sem, undecim præsidiarias & militares naves habentē, pararunt, quam Iacobo Chermitio generali Duci commissam, superato tandem freto, noviter ultra Magallanicum reserato, quod *de Mayre*, vel, *Divi Vincentij* vocāt, in has Peruani Regni oras superiore anno 1624. incolumem deduxerunt, & nonâ die Maij, repentino quodā incursu

portum *del Callao*, & hanc nobilissimam, & ditissimam Regum Vrbem, alio nomine *Lima*, vocatam, eiusdem Regni Metropolim expugnare, & occupare tentarunt. Sed Deus, eorũ conatus, irritos reddidit, ita ut licèt per quatuor, aut quinque menses eundem portum obsederint, & in alijs *de Pisco*, & *Guayaquil*, pedem figere nisi fuerint, semper tamen victi, & multis armis, ac militibus amissis recesserint: ultra alios, quos diuturnę navigationis tædium, & frustratæ spei dolor, & impatientia consumpsit. Inter quos, unus fuit ipse Chermitius Architalassus, quem sui, in insula Callao proxima, sepulturæ mandarunt, & nostri postea repertũ in cineres redegerunt.

86 In quibus omnibus, † mirè post Deum valuit, & enituit singularis cura, prudentia, ac vigilantia Excellentissimi Domini D. Didaci Fernandez à Corduba Marchionis de Guadalcazar, meritissimi eiusdem Regni Protegis, nunquam sine multis honoris, & laudis titulis nominandi. Is enim advenientem hostem securus excepit, invadentem strenuè fugavit, obsidentem, & ex sua classe minantem, multis ad hoc inventis machinis fœliciter impetivit, cùm nobis navigia navali prælio cõmoda defuissent, & cunctantem, ac portui nostro diutius hęrentẽ, pari cunctarione, ut alter Quintus Fabius, confregit, nullo ex nostris militibus in tot expeditionibus vel levissimo vulnere sauciato.

Quæ hic breviter adnotare necessariũ duxi, eò quòd nuper M. Gotthardus Arthusius tom. 15. Mercurij Gallo-Belgici lib. 1. † Hollandis forsitã

87 blandiens, vel extraneis alijs nationibus imponere cupiens, Chermitium falsò Limanæ urbis, & portus victorem enunciat. Pro solito scilicet istorum Hæreticorum more, qui ut tetigi sup. lib. 1. cap. 5. num. 48. & cap. 8. num. 41. & lib. 2. cap. 1. num. 49. cùm nullam Fidei, vel veritatis rationem habeant, quidquid sibi commodum, aut honorificum, vel Hispanæ gloriæ invidum & damnosum esse posse arbitrantur, non solùm scribunt, sed pingunt, & statim in vulgus spargunt.

Cuius rei expressius aliud eiusdem temporis testimonium adducere possum. Nam cùm universo planè Orbi notissimum sit, qualiter ijdem Hollandi, victricibus potentissimi nostri Regis armis, † à Brasiliensi provincia eiecti fuerint, cuius præcipuam urbem, 88
dictam, *del Salvador i Bahia de Todos Sanctos*, occupaverant, & munierant, anno proximè elapso 1625. omnibus navibus, tormentis, armis, reliquisque rebus, quas secum tulerant, & spolijs, quæ à nostris ceperant, penitus denudati, & vivẽdi, atque abeundi facultate humiliter petitã, & vix, nec nisi per insignẽ insignis, & Excel. Dñi D. Friderici de Toledo OssorioGeneralis Ducis humanitatẽ & benignitatẽ indultã: veriti non sunt affirmare in eodem Mercurio Gallo-Belgico, d. tom. 15. lib. 3. fol. 196. an. 1625. Hispanos nostros simulatã amicitiæ fraude, ad eorũ usque propugnacula penetrasse, eã autem ab Hollandis cognitã, atque ab omnibus circumiacentibus propugnaculis & castellis, incessabilibus tormentorum displosionibus, vehementer imperitos, hinc inde fugâ dilapsos, quatuor Hispanorum navibus submersis, cęteris admodum corruptis. Sed hoc † adeò insigne mendacium providè derexit, & verâ atque dilucidâ 89
huius expeditionis narratione typis excusâ, manifestè convincit D. Thomas Tamaio de Vargas Historiographus Regius, & ob hunc, & eruditos alios ingenij sui fœtus doctis omnibus commendatus.

IOAN-

IOANNIS DE SOLORZANO PEREIRA DE INDIARVM IVRE,

SIVE

De iusta Indiarum Occidentalium inquisitione, acquisitione & retentione

LIBER TERTIVS.

In quo tituli, qui ad retentionem pertinent, peculiari observatione discutiuntur & illustrantur.

SVMMARIVM CAPITIS PRIMI.

1 *Acquisitio Novi Orbis si iusta est, iustior erit retentio.*

2 *Facilius aliquid retinetur, quàm de novo inducitur. Et num. 7.*

Fieri multa prohibentur, quæ facta tenent, ibidem.

3 *Lex patre furioso, & aliæ similes illustrantur.*

4 *Actionem cui damus, multo magis exceptionem.*

5 *Ius quæsitum difficilius tollitur, quàm quærendum.*

6 *Retentionis, & conservationis causa favorabilis est.*

8 *Facilius aliquid prorogatur, quàm de novo conceditur.*

9 *Continuatio, & conservatio alicuius rei, est magis naturalis, quàm nova acquisitio.*

10 *Statutum quod prohibet acquisitionem, non prohibet acquisitorum retentionem.*

11 *Statutum loquens contra ingredientem possessionem, non habet locum cõtra retinentem. Et quare?*

12 *Dubijs in causis, vel opinionibus, post factum, quæ possessioni favet, sequenda est, ibidem.*

13 *Alex. VI. R. P. Regibus Castellæ, & eorum successoribus retentionem Novi Orbis donavit.*

14 *Regibus nostris Catholicis non solùm cura conversionis Indorum, sed plena eorum dominatio ab Alexandro VI. concessa fuit.*

15 *Prædicationis Evãgelicæ munus per se habet annexam curam, & protectionem Indorũ, absq; alia cõcessione Pontificis.*

16 *Romanus Pontifex benè potest concedere plenum ius ad terras infidelium.*

17 *Petr. Malferitus securè defendit Rom. Pont. posse pleno iure Christianis concedere terras infidelium.*

18 *Chiapensis Episcopus reprehenditur à Petro Malferito.*

19 *Marquardus de Susanis plenam do-*

minationem Indiarum nostris Regibus tribuit.

20 *Rutilius Benzonius, & alij referuntur, qui plenum dominium Novi Orbis agnoscunt.*

21 *Dominium plenum Indiarum virtute concessionis Alex. VI. semper sibi Hispaniæ Reges tribui censuerunt.*

22 *Tituli à primordio posterior formatur eventus.*

23 *Titulus præcedens talis præsumitur, qualem præsens possessio demonstrat.*

24 *Possessio subsequens est titulorum interpretativa, & declarat, quid venit in concessione.*

25 *Maioratus institutio dubia ex consuetudine, & modo succedendi in eo, recipit interpretationem.*

26 *Consuetudo decennalis est interpretatio legũ, privilegiorũ, ac scripturarum.*

Observantia interpretativa legum aut privilegiorum magnã vim habet, ibidem.

27 *Alex. VI. concessio, necessariò cum omnimoda iurisdictione, & dominatione intelligi debuit.*

28 *Ecclesiastica disciplina, & Religio non potest secura esse inter Indos, sine sæculari dominatione.*

29 *Status spiritualis non potest benè conservari sine temporali.*

30 *Monarchia qualibet constat ex Divino cultu, sapientia Theologica, & potentia sæculari.*

31 *Sermo idem ubi duas sententias exprimit, ea sumitur, quæ rei gerendæ aptior est.*

32 *Lex quoties 67. D. de reg. iur. explicatur, & illustratur.*

33 *Actus ut magis valeat, quàm pereat interpretatio sumenda est.*

34 *Intellectus rei gerendæ aptior ille dicitur, qui magis conducit ad meliorẽ, & faciliorẽ executionẽ rei, de qua agitur.*

35 *Concesso aliquo negotio, non solùm necessaria, & præcisa concedi videntur, sed & quæ ad illud commodius, vel facilius exequendum conducunt.*

36 *Mandatum qui habet ad quæcunq; necessaria, ad utilia etiam habere videtur.*

37 *Populi, qui se alicui Principi superiori in clientelam, vel protectionem dant, liberi esse non desinunt: nisi aliter convenerint.*

38 *Protectio in Regibus significat, sive importat iurisdictionem.*

39 *Ioan. Bodinus agnoscit plenum dominium Indiarum Occidentalium ab Alex. VI. Regibus Hispaniæ concessum.*

40 *Reges Hispaniæ quoad Indiarũ Occid. Regna esse feudatarios Ecclesiæ, Bodinus, & Marca testãtur: qui reprobãtur.*

41 *Ioã. Bodinus pluribus Regibus sine causa supremam dominationẽ negare solet.*

42 *Bulla Alex. VI. verba nihil Sedi Apostolicæ in provincijs Novi Orbis nomine feudi, vel alio reservant.*

43 *Feudum non inducitur, ubi donationis, & concessionis principalis verba absoluta sunt, & illud non reservant.*

44 *Donatio in dubio potius præsumitur, quàm feudum.*

45 *Hispanis scriptoribus falsò imponit Bodinus, quòd dixerint, Reges nostros ratione Indiarũ esse feudatarios Ecclesiæ.*

46 *Regnum, vel provincia, quæ accessoriè alteri unitur, & incorporatur, eisdem iuribus, & privilegijs gaudet, eisdemq; legibus gubernatur.*

47 *Reges Hispaniæ nunquam ullum feudũ Ecclesiæ, ratione Indiarũ, persolverunt, neque Ecclesia illud exegit.*

48 *Lis inter Lusitaniæ, & Castellæ Reges orta super terminis Indiarum à Rom. Pont. ex eorum compromisso sedata fuit.*

49 *Prædicationis munus iniũgere, & provinciis ad illud obeundũ assignare, propriè ad Romanum Pontif. pertinet.*

50 *Reges Hispaniæ cur Sedis Apostolicæ benedictionẽ, aut concessionem ad Novũ Orbem conquirendum expostulaverint?*

51 *Infidelium provincias à quovis Principe Christiano, etiam sine licentia Pontificis converti, & subiugari posse, multi tradunt.*

52 *Frustra precibus impetrat quis, quod proprio iure habet.*

53 *Reges Hispaniæ non præiudicarunt*

iuri suo, Pontificem adeundo.
54 Cap. veniens de praescrip. & lex si mulier, §. fin. de eo quod met. caus. cum similibus explicantur. Et num. 61.
55 Actum si quis propria auctoritate possit expedire, & iudicem adeat, an sibi praeiudicet, & ad viam facti redire prohibeatur? Et num. 63.
56 Ius proprium, & gratia, ac privilegii quando ad idem tendunt, benè possunt concurrere, & cumulari.
57 Cap. post electionem de concess. praeben. explicatur.
58 Lex forma, §. fin. de censib. & alia similes explicantur.
59 Inducta ad augmentum non debent operari diminutionem.
60 Abundans cautela non solet nocere.
61 Titulos plures cumulare, ad ius suum magis ac magis confirmandum, nemo probibetur.
63 Petitio sola gratiae, aut privilegii non inducit proprii iuris renuntiationem.
65 Pluribus remediis, defensionibus, aut actionibus quando quis uti possit?
66 Lex nemo 43. de reg. iur. & similes explicantur.
67 Andreae de Isernia de Sicilia Regno loquentis doctrina discutitur.
68 Siciliae in Regno quod ius hodie habeant Romani Pontifices, secundùm Iserniam.
69 Regnum Siciliae olim fuit de patrimonio Ecclesiae, & posteà variis Principibus in feudum dari coepit.
70 Argumentum sumi non potest de iuribus concessionis Regni Siciliae, ad concessionem Novi Orbis.
71 Siciliae Reges nullum in temporalibus superiorem agnoscunt.
72 Feudum, quod persolvitur Ecclesiae pro Regno Siciliae, Neapolis, & Corsicae, nihil officit eorumdem Regnorum Monarchiae, & supremae dominationi.
73 Papa subesse non minuit ius superioritatis, & ipse omnem, quam habet Ecclesia, transfert in Regnis, quae in feudum concedit.
74 Monarchiam Siculam in temporalibus, & spiritualibus qui asserant?
75 Reges Siciliae ex concessione Pontificis spiritualium cognitionem, tanquam Legatos Sedis Apostolicae se habere praetendunt.
76 Cardin. Baronius Monarchiam spiritualem Regum Siciliae vehementer execratur.
77 Cardinalis Baronii scriptis contra Monarchiam Siculam plures satisfaciunt, & Regiis edictis intercipi iussa sunt.
78 Excellentiss. Dominus ac Dñs Ioannes de Mendoça & Luna Montium-Clarorum Marchio laudatur.
79 Feuda omnia remissivè narrantur, quae Hispaniae Reges & alii totius Orbis, Ecclesiae persolvunt.
80 Hispaniae Regnum ab antiquis Gothis Ecclesiae Romanae quoad dominium directum concessum fuisse, aliqui tradunt.
81 Ecclesia Romana, si quod olim ius habuit in Regna Hispaniae, iam illud amisit, & quare?
82 Aragoniae quidam Reges feudum olim Ecclesiae pietatis ergò promiserunt, & qualiter illud sublatum fuerit?
83 Alphonsus Aragonum Rex cur de manu Pont. Romani Regni coronam accipere noluerit?
84 Lusitaniae Regnum Ecclesiae feudatarium esse, plures affirmant, & quare?
85 Hispaniae Reges dempta fidei causa, Pontificem in temporalibus superiorem non recognoscunt.
86 Reges Hispaniae, & alii, qui liberi dicuntur, minus dependent ab Ecclesia, quàm Imperator.
87 Imperatores coronantur à Rom. Pontifice. Et ei peculiare iuramentum praestare tenentur.
88 Imperator, qui Ecclesiae Romanae non praestat auxilium, est periurus, & schismaticus.
89 Reges Hispaniae non tenentur praestare speciale fidelitatis iuramentum Romano Pontifici, licèt tempore coronationis iurent, se Ecclesiam pro virili defensuros.
90 Reges Hispaniae per legatos obedien-

tiam piè præstare solent Pôtificibus noviter treatis.

91 *Reges Hispaniæ si (quod absit) haretici fuerint, ex lege in Concilio Toletano lata, deponi iubentur.*

92 *Ferdinandus V. Hispaniæ Rex, cognomento Catholicus, Tribunal Inquisitionis instituit, & ei, ipsos etiam Hispaniæ Reges, subiectos esse voluit.*

CAPVT PRIMVM.

De iustitia retentionis Novi Orbis, & an verũ sit, quod Bodinus tradit, Catholicos scilicet Hispaniæ Reges ob illius concessionem effectos fuisse sanctæ Romanæ Sedis vassallos, & feudatarios? & obiter nonnulla de feudis Ecclesiæ.

1

QVÆ † superioribus libris de iuribus, ac titulis, qui Novi Orbis inquisitionem, & acquisitionem iustam, & legitimã reddere possunt, adeò lato sermone discussimus, præiudicio quodam ostendunt, longè iustiorem, & tutiorem eiusdem retentionẽ, & possessionem iudicari debêre. Con-
2 stat namque † facilius aliquid retinêri, quàm de novo induci, & multa ab initio fieri prohiberi, quæ tamen facta tenêre, ac tolerari solent, l. patre furioso 8. D. de ijs qui sunt sui, l. 1. §. quãvis autem, D. de postul. l. favor. D. de sponsalib. l. ult. de ritu nuptiar. l. 1. C. de usu, & habit. cap. ad Apostolicam de Regulat. cap. 2. de verb. signif. cap. transfert, & cap. quemadmodum de iureiuran. cap. si vir. distin. 23. cap. nec illud 30. quæst. 5. cap. unico in fine de voto lib. 6. ubi in hãc sententiam citatur illud Ovidij lib. 5. de Tristib. eleg. 7.

Turpius eijcitur, quàm non admittitur hospes.

Ad † quotum adagiorum, sive brocardicorum confirmationem, & illustrationem plura alia adducit Iason omnino videndus in dict. l. patre furioso ex num. 8. ad 39. Alexan. in l. sæpè, col. 13. D. de re iud. Socin. Iunior cõs. 1. num. 57. lib. 1. Parisius cons. 28. numer. 11. lib. 1. Titaquel. de Iure consti. limit. 7. num. 43. Ludov. Gomecius in cap. 1. num. 88. de iudicijs lib. 6. Damasus reg. 99. & Claud. Pratus Gnesceon general. iur. lib. 4. tit. 8. cap. 4. pag. 165. & seq. Rebuff. 3. tom. ad leg. Gallic. tract. de mater. possessor. art. 2. glos. 2. num. 40. & in praxi benef. verb. *Nec non iuris patron.* num. 27. novissimè Ioan. Bap. Valençuela cons. 51. ex numer. 31. Et Nos tetigimus suprà lib. 2. cap. 17. num. 40. & 41. de parvulis infidelium tractantes, qui licèt invitis parentibus baptizandi non sint, baptizati tamẽ de facto, baptismus tenet, nec amplius illis tradendi sunt. 3

Quibus † simile est, quod ab Vlpiano pro regula constituitur in l. invitus 156. §. cui damus, D. de regul. iur. & in l. 1. §. is autem, D. de superficieb. eum scilicet, cui rem non habenti damus actionem, eidem possidenti exceptionem multò magis competere: circa quam plura congerunt Decius Maynericus, Cagnol. Ectratius, Pet. Faber, & Revard. ibidem. 4

Et ex † eodem principio descendit, ut faciliùs toleretur ius quæsitum, quàm acquirendum, l. 2. §. ex his, l. pluribus, §. ult. D. de verb. obligat. l. ut pomum, §. 1. D. de servit. Quemadmodum ex diverso facilius impeditur ius competiturum, quàm extinguatur acquisitum, l. Papinianus, §. si conditioni, & ibi glos. D. de inoff. testam. Est † enim retentionis, & conservationis causa favorabilior, quàm acquisitionis, l. purè, D. de doli except. l. militis codicillis, §. veteranus, D. de milit. testam. † Et ideò faciliùs cõceditur retentio, quàm 5 6 7

nova acquisitio, l. si repetendi, C. de cõdict. ob caus. l. per retentionem, C. de usuris, l. Paulus, D. de doli except. notat Baldus in l. licèt, num. 2. D. de acquir. poss. dicens, quòd iura promptiora sunt in retinendo, quàm in acquirẽdo, Cephal. cons. 68. n. 20. to. 1. & cõs. 151. n. 7. & cons. 289. n. 5. to. 2. Ruyn. cons. 66. n. 17. lib. 1. Craveta cõs. 6. n. 98. Pet. Surdus cons. 551. n. 21. Rota Roman. sacri Palatij decis. 295. n. 2. part. 2. Menoch. de retinen. possess. remed. 3. n. 979. Georg. Acatius lib. 2. de privileg. iur. civil. cap. 5. num. 79.

8 Unde etiam similiter † faciliùs aliquid prorogatur, quàm de novo conceditur, cap. cùm olim Abbas de offic. delegati, Craveta de antiq. temp. 5. p. n. 15. Rebuffus in tract. de caus. possessor. benef. art. 6. glos. 1. num. 15. Boër. decis. 283. num. 11. & decis. 294. num. 18. Cæsar. de Grass. decis. 46. num. 22. Qui etiam huius rationis ratione sub

9 iungunt, † quòd continuatio est naturalis, non verò nova acquisitio, ut tradit Abb. in cap. cùm venissent, num. 7. de restit. spol. Ripa in l. 1. num. 36. D. de acquir. poss. atque ita faciliùs aliquid cõtinuatur, & conservatur in esse, quàm amissum, aut extinctum recuperetur, d. l. 1. §. causam, D. de postula. l. usu retinetur, D. quemadmo. servit. amitt. l. sicut, §. fin. D. quod cuiusq; universit. cum alijs traditis à Craveta d. cons. 6. & 299. num. 12.

10 Et ideò † rectè docuisse videtur Abbas in c. Iudęi n. 2. de Iudæis, quem refert, & sequitur Valençuela cons. 4. n. 36. statutum, quod prohibet acquisitionem, non prohibere acquisitorum retentionẽ, & Alexander cons. 83. incip. *Visa facti narratione*, num. 4. lib. 2.

11 Ubi ait, † quòd statutũ loquens cõtra ingredientẽ possessionẽ, non habet locũ in retinente ipsam anteà sibi traditam; nam ingredi est, quando ab initio ingreditur, l. clàm possidere in princ. l. si id quod, §. 1. D. de acqui. poss. & qui nõ apprehendit de novo, sed cõtinuat possessionem, non dicitur eam ingredi, sed retinêre, ut in d. l. si id quod, & in l. 1. C. commun. de legatis, & in cap. ex litteris de despons. impuber. c. Monachũ 2. q. 1. glos. verb. *Innovare*, in Clemen. 2. ut lite penden. Ioan. Andre. in rub. eod. tit. & Bertrãd. cõs. 253. incip. *Testes*, n. 1. vol. 2. ¶ His addere † pos- 12
sumus, quod licèt vera, & vulgaris sit illa iuris regula, quâ docemur, in dubijs, quæ vel ex facto, vel ex iure proficiscantur, tutiorẽ partẽ sequendã esse, cap. illud de Cleric. excomm. c. ad audientiã, & c. significasti el 2. de homicid. cũ alijs. Hæc tamen ante factũ intelligi debet, nimirũ, ut nõ possit quis facere id, de quo est dubiũ an sit prohibitũ? Sed debeat abstinêre. Nã post factum quis in dubio spoliari, aut re possessâ privari non debet, vel facere actũ positivũ de cuius obligatione nõ constat. Quin potiùs tunc alia regula iuris succedit, quòd in dubio, & pari causâ melior est conditio possidentis, c. in pari de regul. iur. lib. 6. Quę procedit non solùm in materia iustitiæ, sed etiam aliatũ virtutũ, ut pluribus relatis resolvit Thom. Sanchez de matri. lib. 2. disp. 41. q. 3. & Nicolaus Garcia de beneficijs 7. p. cap. 2. n. 11. & seqq. ubi aliqua huius doctrinæ exẽpla prosequitur, & Dom. Covar. in Clem. si furiosus in princ. 1. part. n. 9. Salzedo in praxi cap. 14. litt. C. Avila de censuris 7. part. disp. 3. dub. 9. & Salas de legib. tract. 8. disput. unica, sect. 20. & seqq. Et idem consuluit in modo in practicandi duas opiniones contrarias Hostiensis, & Innocentij Ægid. Bellamera in cap. ex conquæstione, num. 12. de restit. spoliat. quem refert Pacianus de probation. lib. 1. cap. 69. num. 21.

Quę omnia in retẽtione huius Novi Orbis, de qua sermonẽ habemus, lõgè planius, & securius procedunt: cũ ipse idem † Pontifex Alexander VI. qui 13
illius conquisitionẽ Regibus Catholicis assignavit, eiusdẽ etiã retentionẽ, & possessionem ipsis, & eorũ posteris

in perpetuum concesserit, ut ex tota
Bullæ serie manifestè colligitur, cuius
verba suprà lib.2. cap.24. retulimus,
& præsertim ex illis: *Omnes insulas, &*
terras firmas inventas, & inveniendas, de-
tectas, & detegendas, &c. Cum omnibus
illarum dominijs, civitatibus, castris, locis,
& villis, iuribusque, & iurisdictionibus,
ac pertinentijs universis, vobis, haeredibusq;
& successoribus vestris (*Castellæ, & Le-*
gionis Regibus) *in perpetuũ tenore præsen-*
tium donamus, concedimus, & assignamus:
vosque, & haeredes ac successores præfatos
illarum Dominos cum plena, libera, & om-
nimoda potestate, auctoritate, & iurisdi-
ctione facimus, cõstituimus, & deputamus.
14 Quibus † verbis, eorum opinio a-
pertè convincitur, qui, ut sup. d.lib.2.
cap.23. ex num.5. ad 14. animadverti-
mus, solam curam conversionis infide-
lium Regibus nostris concessam existi-
marunt, & nudam protectionem, ad-
ministrationem, sive superintenden-
tiam, quæ ad id commodius exequen-
15 dum conduceret. Hoc † namque ip-
summet Apostolicum prædicandi mu-
nus suapte natura præsefert, quod se-
cundùm doctrinam Bellarmini lib. 1.
de Rom. Pontif. cap.23. annexam ha-
bet quandam amplissimam, atque à
Deo ipso delegatam iurisdictionem,
Imò & omnem potestatem, & aucto-
ritatem faciẽdi omnes spirituales fun-
ctiones, & regendi, ac gubernandi ani-
mas in spiritualibus, cæterisque omni-
bus, quæ ad salutem earum pertineãt,
ut optimè tradit D. Thom. in 1. ad Co-
rinth. cap.12. & alijs relatis Rutil. Ben-
zonius de anno Iubilæi lib.2. cap.24.
pag.154. Pontifex autem, ut prædicta
verba declarant, ulterius progredi vo-
luit, cùm non solùm prædicationis cu-
ram Regibus nostris iniunxerit, sed ut
eos ad hanc provinciam suscipiẽdam,
& exequendam magis promptos, ido-
neos, atque alacres redderet plenissi-
mum dominium, & omnimodam in
temporalibus utilitatem, potestatem,
ac iurisdictionem enixis, & geminatis
clausulis se illis, & eorum successori-
bus concedere voluisse profiteatur.
Quod iuxta † iuris regulas, & sanctæ 16
Romanæ Sedis usum, & consuetudi-
nem rectè facere potuit, ut resolvunt
Palac. Rub. Sepulveda, Franc. Var-
gas, Gregor. Lopez, Anastas. Ger-
mon. Thom. Bozius, Doct. Marta, Re-
bellus, & alij, quos in eod. cap.23. ex
num.63. citavimus, & iterum cap.24.
ex num.19.
Inter quos † Pet. Malferitus apud 17
Mandellum cons.769. num. ult. vol.4.
postquàm toto illo consilio iustitiam
huius conquisitionis pluribus argu-
mentis ostẽdere, & ab impugnationi-
bus Episcopi Chiapensis tueri cura-
vit, & quòd mediante prædictâ Ale-
xandri VI. concessione magis securè
procedat, ita concludit: *Ex quibus om-*
nibus constat, Maiestatẽ suam licitè nõ so-
lùm quoad ius Fori, sed quoad ius Poli, &
nõ solùm quoad iudiciũ Ecclesiæ, sed quoad
iudiciũ animæ, fecisse has terras sua ditio-
nis, & fore verum Regem istorum, pium,
& iustum, & non tyrannum, & † di- 18
ctum Episcopum falsò & non absque scan-
dalo dixisse, qua dixit: & licitè, & iustè
tos, qui habuerunt ex Regũ concessione bo-
na, magistratus, & dominatus in præmium
suorum laborum, possidere quæ possident.
Cui adsentiens † Marquardus de 19
Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. 1.
part. cap.14. similiter resolvit: *Quòd*
virtute dictæ concessionis Alex. Sexti, iu-
sti bella mota fuerunt Indis noviter reper-
tis per gentes Hispanorum, ut nomen Sal-
vatoris Domini nostri Iesu Christi in ter-
ris, & insulis prædictis facilè induceretur,
quod non poterat prædicari, nisi prius su-
peratis gẽtibus illis, natura barbaris, quod
rei exitus demonstravit: nam postquàm
fuerunt debellata, nomen Christi, & eius
Evangelium receperunt, & ita iure iusti
belli legitimè possessa sunt, & possidentur
per Hispanos.
Hoc idem † non minus apertè post 20
Sanderum, & Boterum, quos refert,
scriptum reliquit Rutilius Benzonius

de anno Iubilæi lib. 1. cap. 10. pag. 53. sic inquiens: *Hanc Novi Orbis conversionem inprimis complexus est Alexander VI. qui, ut cognovit illius notitiam in dies excrescere, & Hispaniarum Reges eo animo esse, ut non minus temporale ipsorũ Regnum, quàm, imò præcipuè Regnum Dei amplificarent, hoc illis demandavit, eosque adstrinxit, ut maxima, qua possent, diligentia, in illorum populorum conversionem incumberent, quod ut fortiùs exequerentur, ipsis, quidquid acquirerent, omni meliori modo concessit, &c.*

21 Et reverâ, † hoc plenum Novi Orbis dominium, quod hodie nostri Reges obtinent, & exercent, illis ab initio concessum fuisse, vel ex eo colligi potest, quòd semper ita Alexandri VI. donationem acceperint, & eius virtute atque auctoritate subnixi, has provincias per centum & triginta annorum discursum cum omnimoda potestate, & iurisdictione possederint.

22 Nam † quemadmodum à primordio tituli posterior formatur eventus, l. 11 circa fin. C. de impon. lucrat. descrip. cum alijs, quæ congerit Bartol. cons. 243. fuit quidam, n. 2. lib. 1. Alexand. cons. 90. in fine lib. 3. Craveta cons. 155. in fine, Card. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Titulus*, conclus. 314 & terigimus sup. lib. 2. cap. 24. num. 86.

23 ita † ex postfacto talis præsumitur titulus, qualẽ præsens, & præterita possessio demonstrat, cap. cùm dilectus de consuetud, ubi egregiè notant Abbas, Anton. & Imola, cap cùm venissent, ubi DD. de institutionibus, l. quædam mulier, D. de reivend. l. sicut, §. supervacuum, D. quib. mod. pign. vel hyp. sol. l. 4. titul. 33. part. 7. Bald. cons. 130. volum. 1. & in cap. 1. colum. 2. de Capitan. qui Curiam vendid. Vbi dicit,

24 † quod possessio subsequens, est titulorum interpretativa, idem Baldus cons. 420. vol. 1. & cons. 352. lib. 3. ubi tradit, quòd possessio, vel usus declarat, quid venerit in concessione, quem sequitur alia congerens Paulus Castrens. cons. 347. volum. 1. Craveta cons. 192. Socinus cons. 3. num. 5. vol. 1. & cons. 58. vol. 3. Curtius cons. 162. col. 3. Aretinus cons. 11. num. 6. Alciat. cons. 112. num. 11. lib. 4. Bald. Ias. Decius, & cæteri cõmuniter scribentes in l. si certis annis, C. de pactis, idem Decius cons. 156. in fine, Laurẽt. Sylvanus cons. 66. n. 20. & alios allegans Bertazolus in cõs. civili 97. num. 23. vol. 1. Parisius cons. 140. num. 25. vol. 1 & cons. 3. num. 10. vol. 4. Matth. de Afflictis decis. Neapol. 2. Camill. Borrellus de præstant. Reg. Cathol. cap. 53 n. 37. ¶ Et in materia † urli nostrorum maioratuũ Hispaniæ ad interpretationem l. 41. Tauri, quod verba dubia scripturæ institutionis maioratus, illum in perpetuum inducant, si concurrat consuetudo, saltem per decennium observata, ut in bonis in ea contentis iure primogenituræ succedatur, optimè resolvunt Roder. Suarez in l. quoniam in prioribus, ampliat. 10. à num. 11. Didac. Perez in l. fin. tit. 13. lib. 3. ordini verb. *Cien años*, vers. *Vtrum ius primogenituræ*, Mieres de maiorat. 4. par. quæst. 20. à num. 56. late Burgos de Paz cons. 9. num. 3. Molina de Hispan. primogen. lib. 2. cap. 6. num. 58. & 59. alter Molina de maiorat. disput. 596. ubi ex prædictis, & alijs iuribus, & auctoribus probant, consuetudinem † esse interpretativã legum, privilegiorum, & scripturarũ, quæ ex decennij lapsu interpretantur atq; declarantur. ¶ Et quòd non requiratur, quòd sit præscripta, sed sufficiat spatio quantumcunque brevi illius usum invaluisse, Tiber. Decia. cons. 44. per totum, maximè num. 6. volum. 2. Surd. cons. 335. num. 26. & 27. vol. 3. Menochius cons. 163. num. 8. vol. 2. Burgos de Paz cons. 23 num. 5. ubi addit, quòd talis observãtia declarativa extenditur etiã ad casus nõ expressos, quàvis non respondeant proprietati verborũ, sed aliquantulum naturali eorũ significationi adversetur. Et etiã in

25 (right margin at "Et in materia † urli")

26 (right margin at "consuetudinem †")

odio-

odiosis, & ubi ius commune resistit, ut latè per Ioseph. Ludovic. de consuet. conclus. unica, illat. 13. 36. 40. 154. cũ pluribus alijs. Et quamvis mala appareat, ut cõstat ex Rota Romana apud Nicol. Gate. de benefic. 5. p. c. 1. n. 137. & seq. & tradit alia Seraph. decis. 454. n. 3. Tiber. Dec. cons. 31. à n. 151. vol. 1. Mascar. de probat. concl. 145. Card. Tusch. tom. 2. concl. 878. & Nos sup. lib. 2. cap. 24. num. 86. & seqq.

27 Maximè, † cũ in casu, de quo loquimur, hanc interpretationem, etsi verba ita clara non essent, necessitas rei, quæ gerenda erat, extorquere debuisset. Quis enim nõ videt, parum securã
28 esse posse † Ecclesiasticã disciplinam, quam inter istas barbaras nationes seminare conabantur, si eam sæcularis potentia, & dominatio non comitaretur?
29 Status † quippe spiritualis conservari non potest sine temporali, ut pluribus ostendit Fr. Ioan. à Ponte in cõven. utr. Monarch. lib. 1. cap. 7. pag. 37. & 38. & historiarum monumentis do-
30 cemur, † quòd in qualibet Monarchia, ab initio sæculi, tria se invicẽ per ordinem comitata sunt, Divinus cultus, sapientia scholastica (id est Theologica) & sæcularis potentia, ut præclarè tradit D. Thom. lib. 2. de regim. Princip. cap. 16.

31 Vnde succedit † alia regula iuris, quę habet, quoties idem sermo duas sententias exprimit, eam potissimùm accipi debere, quæ rei gerendæ aptior
32 fit, l. quoties 67. D. de reg. iur. Quo † loci Dec. Mayner. Cagnol. Ferrar. Petr. Faber, & Rævardus sic Iulianũ exponunt, quasi docère voluerit, verba dubia iuxta subiectam materiã explican-
33 da esse. Vel † ut magis actus valeat, quàm pereat: resque, de qua agitur, in tuto sit, l. quoties, & l. ubi est verborũ in fine, D. de rebus dubijs, l. quoties in stipulationibus, D. de verb. obligat. l. non puto, D. fam. ercifcundæ, l. si uno, D. locati, l. insulam, de præscrip. verb. cum alijs, quę adducit Stepha. de Federicis in tract. de interpr. leg. part. 3. & Simon de Prætis de interpret. ult. volunt. lib. 2. fol. 176. solut. 2. num. 17. Ego verò sic etiam exponi posse arbitror, † ut intellectus rei gerendæ ap- 34
tior a I. C. ille dicatur, qui rei, de qua agitur, magis respondet, & ad eam magis promovendã, commodiusque exequendam dirigitur. Nam † cũ aliquid 35
alicui conceditur, non solùm quod ad illud expediendum, necessarium est, cõcessum videtur, l. 2. cum vulgatis, D. de iurisd. omn. iud. Sed & quod maiorem eiusdem negotij commoditatem, & facilitatem respicit, ex text. eleganti in cap. prætereà 5. de offic. delegati, l. penult. D. de usufruct. l. 1. §. si ei quę, vers. fin. D. de institor. l. 1. §. fin. D. de usufruct. legato, l. veteres in princ. D. de itinere actuque privat. cap. fin. de dolo, & contumac. per quem notat ibi Baldus, † quòd qui habet mandatum 36
ad quæcunque necessaria, videtur etiam habere ad ea, quæ utilia sunt, Franc. de Aretio in cap. de testibus, col. 3. de testib. Vbi tenet, † quod in 37
dispositione hominis uno concesso, veniunt non solùm ea, sine quibus actus explicari non posset; sed etiam ea, cum quibus facilius, & commodius expeditur, quem laudat, & sequitur Iason in dict. l. 2. de iurisd. omn. iud. num. 11. vers. *Istam regulam*, ubi reprobat opinionem Geminiani, aliter sentientis contra Dom. de Rota, decis. 379.

Quibus addere possumus, † quòd 38
licèt regulariter populi, qui se alicuius superioris potestati, & protectioni iure fœderis, vel clientelæ pro pacis medijs, vel aliã ratione, committunt, liberi esse non desinant, nec sibi aliquam subiectionem imponant, ut tradunt communiter Bartol. & DD. per text. ibi in l. non dubito 7. §. liber autem, D. de capt. & postlimin. reverf. Felin. in cap. cùm non liceat num. 9. & seq. de præscrip. Ioan. de Platea in l. 1. C. de excusat. lib. 10. Ioan.

Ce-

Cephalus conſ.328. Modeſt.in. Piſtorius conſ.43. num.30. deciſ. Cameræ Imper.1.tom.part.2.voto 27.num.10. fol.159.Ioan. Bodin. in tract. de Repub.lib.5. cap.6. Renat. Choppin. de demanio Franciæ lib.3.tit. 18.num.7. Pet. Gregor.lib.20. Syntag. cap.5. & plurimi alij relati ab Henric. Roſenthal.in epitom.feud.part.1.cap.4.concluſ.14.fol.124. Vbi tamẽ verba conceſsionis, vel conventionis ulterius progrediunrur,ſæpè ſolet ex illis ſuperioritatis, & dominationis ius induci, & acquiri, ut iſdemmet Auctores obſervant,& Everard.conſ.3.num.9.Goden.conſ.32.num.3.& Fulvius Pacianus de probat.lib.2.cap.43. num.16.

39 Præſertim † quãdo Regibus talis cliẽtela conceditur, in quibus protectio ſignificat iuriſdictionem,cap.ad audiẽtiam de appellation. ubi DD. & alij, quos refert, & ſequitur Guido Papæ deciſ.151.num.9.verſ. *Venio ad ſextũ*, Auguſt. Verolus conſ.65. num. 119. vol.1.& Didac.Perez in l.3. tit. 3. lib. 1.ordinam.col.2.

40 Et hanc † plenam Novi Orbis donationem Alexãdrum VI. Regibus Hiſpaniæ feciſſe, ultra ſuprà dictos auctores, apertè etiam fatetur Ioan. Bodinus lib.1.de Repub. cap.9. cuius verba refert Mag. Marquez in Gubernat.Chriſt.lib 1.c.27.pag.163. Addit

41 verò † Bodinus,eiuſdem conceſsionis virtute potentiſsimos Reges noſtros effectos fuiſſe Romanæ Sedis vaſſallos,& feudararios ligios,quoadinſulas maris Oceani, Regnum Peruanum,& reliqua,quæ in utraque India ex Pontificum conceſsione acquiſierunt, & in poſterum acquiſſerinr: quoniã hoc, inquit, inter ipſos pactum fuit, ut vel ipſi Hiſpani ſcriptores affirmãr.Quod etiam admittere videtur Marta de iuriſdict. 1.parr.cap.26.num.55. Sed falſum utique eſt, & nullo iure, ratione, vel auctoritate probatur, ſed ſolá Bo-

42 dini calumniá, † qui frequenter pluribus Regibus ſine cauſa ſupremam dominationem adimere ſolet, ut benè advertit Dom. Gregor.Lopez Madera in Monarch. Hiſpan.cap.2.fol.12.

Inprimìs namque † Bullæ Pontificiæ verba (ut ex illorum ſerie maniſeſtè conſtabit) nullam prorſus huiuſmodi feudi mentionem directè, aut indirectè fecerunt, neque aliquid Sedi Apoſtolicæ in his Novi Orbis provincijs ullo pacto reſervarunt; ſed totum ius, dominium, & iuriſdictionem earum plenè, & liberè cum ſolo onere prædicationis & converſionis Indorum Regibus Catholicis conceſſerunt. Vndè ſuccedit communis omnium Doctorum opinio,quę † habet, quòd quando Princeps,vel Imperator nihil ſibi reſervat,ſed utitur verbo, *Donamus*, *largimur*, *concedimus*, & alijs ſimilibus, non inducitur feudum, neque aliqua feudi reſervatio, ſed pura & abſoluta donatio, ut egregiè probat, & proſequitur Oldrad.conſ.159. Angelus conſ.242.incip.*Super puncto*, in fine, Decius conſ.32.& 498.col.2. num.11. Mandellus Albanus multum in noſtris terminis loquens, conſ. 64. num.29.& ſequent. & num.64. lib.1. idem Mandellus conſ.62. num.18.eodem lib.1.ubi rectè concludit, † in dubio potiùs prę́ſumi, & induci donationem,quàm feudum:quod etiam ſequitur, & communiter receptum eſſe teſtatur Socinus Iunior. conſ. 102. incip.*Non ſum*,n.9.& ſeqq.vol.2.Decius conſ.85.col.3.& cõſ.193.col.1.& cõſ. 208. col.2. & cõſ.269.col.2.& plures alij relati per Iulium Clar.& eius addition. Baiardum in §.feudũ, q. 17. & Henricum Roſenthalium de feudis 1. part.cap.6. cõcluſ.26.num.2.& ſeqq. ubi innumeros citat litt. B. & C. & hoc pugnã carère inquit. ¶ Et magis in terminis,quòd Papa dum Regnũ cõfert, dat omnem poteſtatis plenitudinem,& aliquem inveſtiens omnia Regalia liberè concedere videtur, pluribus,poſt alios,probat Barthol.Cæpolla de ſervit. urb. præd. cap. de portu, 43 44 45

colum. 1. & Camil. Borrell. de præstant. Reg. Cathol. cap. 48. num. 12. & 16. pag. 352.

46 SECVNDO, † quia pariter falsum est, quod idem Bodinus nostris Scriptoribus, rerumque Indicarum Historicis imponit: nam illi potius docent, quod quemadmodum quoad Castellæ, & Legionis Regna, Reges nostri nullum superiorē in temporalibus recognoscunt, ut latè probavimus suprà lib. 2. cap. 21. ex num. 70. ita & in provinciis Novi Orbis, quæ illis adiectæ sunt, eandem omnino exemptionem conservant, ut expressè præter alios advertit Domin. Sotus de iust. & iure, lib. 4. quæst. 4. art. 2. & Camill. Borrel. de præstan. Reg. Cath. cap. 46. ex num. 217. & cap. 47. ex n. 6. 7. & 14. ¶ Vul-

47 garis quippe doctrina est, † provincias de novo quæsitas, & alicui Regno accessoriè unitas, & auctas, atque (ut ita loquar) incorporatas, unum & idē Regnum censeri, eisdemque legibus, iuribus, & privilegiis gubernari, & gaudere debere, ut pluribus ostendunt Bartol. Bald. Castrens. & alij per text. ibi in l. si convenerit la 2. §. si nuda, D. de pignorat. act. idem Bald. in l. cunctos populos, num. 1. ad medium, C. de summa Trinit. idem Bartol. in l. damni, §. si is, qui ædes, D. de damno infecto, & in tract. Tiberiadis, Rub. de insula, col. 2. Ioan. de Platea in l. nemi nem, C. de Decurion. lib. 10. in fine, Angel. in l. de quibus, col. penult. D. de legibus, Barbacia in cap. Rodulphus num. 7. de rescriptis, Guido Pap. cons. 134. & decis. 265. ubi eius additio, Iason in §. in personam, num. 10. cum seqq. inst. de action. Gregor. Lopez per text. ibi in l. 4. titul. 12. & in l. 27. tit. 7. part. 1. & in l. 7. tit. 20. part. 3. glos. 3. & plures alij, quos refert & sequitur Matthæ. de Afflictis in tit. quæ sint Regalia, verb. *Portus*, num. 15. in usib. feud. Avilès omnino videndus in cap. Prætorii in procemio, verb. *Islas*, ex num. 1. ad 14. & in cap. 6. verb. *Isla tierra*, num. 5. Mieres de maiorat. 2. part. quæst. 5. à num. 11. Hierony. Gōçalez in reg. 8. Cancellar. glos. 5. §. 7. à num. 119. Fran. de Clappertijs decisionum caus. fiscal. causa 1. quæst. unica num. 14. & seqq. Lanarius cons. 76. num. 13. Vincent. de Franchis decis. Neapol. 506. num. 11. & in terminis de provinciis Novi Orbis agens Lasarte de decima empt. & vend. in præfat. num. 20. in addition. & novissimè Ioan. Bap. Valençuela cons. 82. num. 70. & cons. 79. num. 39. Quod secus est, quando æquè principaliter uniuntur, nam unumquodque retinet, & cōservat iura & privilegia sua, ut tradūt iidem Auctores suprà relati, & ultra eos de Regno Aragoniæ loquens Sesse decis. 113. num. 20. part. 2. de Neapolitano, & Siculo Gizarel decis. Neapol. 43. n. 23. 29. & Fran. Milanen. decis. 2. Borrel. in compend. decis. tom. 1. tit. 43. num. 158. de Regno Valentiæ, Leo. decis. 2. num. 34. 1. part. Portugalliæ, Aguirre in Apologia 4. part. à num. 55. Gabr. Pereira decis. Lusit. 2. à num. 2. & Did. à Brito in causa maior. Reg. Coronæ, quæst. 1. num. 13. & 20. & de Mediolani Ducatu Lancellot. Gallia ad consuet. Alexan. in præfat. num. 94.

DENIQVE † contra Bodinum facit, quia nullibi legitur, quòd Reges 48
nostri ob prædictam Alexandri Sexti concessionem se in temporalibus Ecclesiæ iurisdictioni quoad istas provincias subiecerint, vel quòd ullo tempore Romani Pontifices hoc iure, & potestate in illis usi fuerint, imò neque uti voluerint. Nam quod Bodinus, & Marta considerant, † de lite inter Lusitaniæ, & Castellæ Reges ortā, & ab Alexandro VI. terminorum divisione, & lineæ deductione compositā, de qua plura diximus sup. lib. 1. cap. 6. ex num. 69. & lib. 2. cap. 24. num. 18. ex communi ipsorum Regum consensu, ad vitandas, & sedandas discordias processit, ut egregiè tradit Thom. Bo-

zius de sign. Eccl. Dei lib. 17. cap. 4. vers. *Ioanni Primo*, & novissimè Seraph. Freitas de iusto Imp. Asiat. cap.
49 7. num. 5. Et quia cùm eo † tempore de prædicationis, & conversionis munere præcipuè tractaretur, eius descriptio, & assignatio cum primis ad Sedem Apostolicam pertinebat, ut benè observat Par. Fran. Suarez in tract. de Fide, dispu. 18. sect. 1. num. 7. & Nos suprà lib. 2. cap. 24. num. 18. resolvimus.

50 Quod etiam, † & eximia pietas, & Religio, quâ nostri Catholici Reges Romanam Ecclesiam semper prosequuti, & venerati sunt, eosdem induxit ad Pontificis concessionem, benedictionem, aut beneplacitum expostulandum, ut melius, & fœlicius detectionem, & conquisitionem Novi Orbis, quam præmanibus habebant, exequerentur. Quamvis † non deficiant
51 plures doctissimi viri, qui & nunc censent, & eâ tempestate censuerunt, Christianos Principes etiam absque aliqua Pontificis licentia, & cõcessione, quarumlibet Infidelium provincias cõvertere, & sibi subijcere posse, ut tetigi sup. lib. 2. cap. 13. num. 6. & alibi passim, & cõstat ex traditis à Petro Maferito d. cons. 769. apud Mandellum, vol. 2. Marquard. d. tract. de Iudæ. & infidel. 1. par. cap. 14. Fr. Anton. à Corduba in quæstionario, lib. 1. quæst. 57. dub. 5. Ant. de Herrera, qui rem, uti gesta fuit, ex historiæ monumentis recenset in histor. gener. Ind. Occid. decad. 1. lib. 2. cap. 4. & post hæc scripta probat, & sequitur Ægid. Benedict. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, cap. 3. num. 21.

Quod nõ eâ mente dictũ quispiam existimet, ut Pontificiæ concessionis vigorem, & effectum aliquatenus infringere velim, de cuius suprema, hac in parte potestate, & auctoritate, ita lato sermone in superioribus egi. Sed ut planiùs appareat, si prædictorum Auctorum sententiam admittimus, nullam fuisse causam prædicti feudi inducendi, & recognoscendi, cùm Pontifex † nihil de suo concesserit, 52
& Reges nostri id quod postulabant, iure proprio consequi possent, arg. l. Titia Seio in princip. de legat. 2. l. 1. C. de re iudicata, §. si res aliena, inst. de legatis. Vbi non videtur quis legitimè petere id, quod iam apud se habet, l. 1. in fine, D. ad municipal. l. quæ sub conditione, §. fin. D. de condit. instit. l. uni. c. 1. C. de thesaur. lib. 10. ibi: *Vt superfluum sit hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est*, cum alijs, quę tradit Greg. Lopez in l. 6. glos. 4 tit. 11. part. 6. glos. verb. *Componendum*, in cap. nuper de decimis, Surdus cõs. 215. num. 21. & in tract. de aliment. tit. 9. quæst. 35. num. 25. Menoch. de adipiscenda possess. remed. 4. num. 179. Hippolyt. Riminald. in l. qui se patris, num. 217. C. unde liberi, Navarr. cons. 1. num. 4. sub titul. de postulat. Prælat. & Valençuela cons. 69. num. 88. & 89. & cons. 74. num. 65.

Neque his obstat, † si replicetur, 53
quòd quamvis dicta conquisitio, solâ, & propriâ Regum nostrorum auctoritate fieri potuisset, ex eo tamen, quòd Pontificem adierunt, & eius interventionem, licentiam, & concessionem necessariam esse existimarunt, iam amplius absque ea nihil efficere potuerunt, & hoc totum ius, quod habent Apostolicæ concessioni & liberalitati acceptum ferre debent: † argum. 54
cap. veniens de præscrip. l. si mulier, §. fin. de eo quod met. caus. l. si cui, ubi glossa verb. *Mutanda*, D. de servit. l. de pupillo, §. meminisse, D. de novi oper. nuntiat. & aliorum, quæ in simili ad varios casus notari solent de eo, qui potest † actum expedire propriâ auctoritate, quod sibi præiudicat adeundo iudicem, nec ad viam facti redire potest, sed debet expectari iudicis auctoritas, ut tradit Bald. in l. ædem, n. 21. C. de locato, Gregor. Lopez in l. 6. glos. 1. vers. *Si tamen iudex*, tit. 8. par. 5. 55

Olaf-

Ofafcus decif. Pedemont. 164. num. 16. in fine, & num. 17. Valafcus conſultat. 88. à num. 7. lib. 1. & Lancellor. in tract. de attentat. cap. 4. in præfat. à num. 419. & ampliat. 1. per totam.

56 Nam † verior reſolutio eſt, quòd prædicta iura loquuntur, quando gratia, vel privilegium, quod petitur, & impetratur, omnino contrarium, & repugnans eſt iuri, quod aliàs precator habebat; tunc enim ab eo recedere, eique renuntiare velle videtur. At verò, quando hæc contrarietas, vel repugnantia non adeſt, etiam ſi quis gratiam aut privilegium impetret, ad id quod ſemoto eo facere poſſet, non inducitur proprij iuris renuntiatio, immutatio, diminutio, aut confuſio. Sed potius

57 unum † ius alterum confirmat, ac iuvat, & electivum manet, aut etiam ſimultaneum, ſi ſe invicem non impediant, cap. poſt electionem de conceſ. præbend. ubi Abb. num. 4. & in d. cap. veniens, num. 18. cap. auditis de præſcription. cap. cùm perſonæ, §. quod ſi tales de privileg. lib. 6. cap. cùm dilectus de conſuetud. † optimus text. in

58 l. forma, §. fin. D. de cenſib. ibi: *Si quis veniam petierit, ut cenſum ſibi emendare permittatur, deinde poſt hoc impetratum cognoverit, ſe non debuiſſe hoc petere, quia res emendationem non deſiderabat: nullum ei præiudicium ex eo quod petijt, ut cenſum emendaret, fore, ſæpiſsimè reſcriptum eſt*, ubi gloſ. verb. *Reſcriptum*, alios concordãtes allegat, l. fin. C. de repud. hæred. per quam ſolam, de cæteris oblitus, ſic in pulchra ſpecie, poſt Bald. Alex. & alios, quos refert, docet Molina de Hiſpan. primogen. lib. 2. cap. 10. num. 75. ibi: *Nam quoties concurrunt quoad aliquid ius commune, & privilegium, non confunduntur, ſed poteſt quis quoad id uti iure communi, & etiam privilegio.*

59 Vnde † Regibus noſtris nocère nõ debuit, quòd ad maiorem ſui iuris ſecuritatem, & corroborationem Pontificis aſſenſum, & beneplacitum requiſierint, arg. l. legata inutiliter, D. de legar. 1. & de adimen. legar. † abundans 60 quippe cautela non ſolet eſſe nociva, l. non ſolent 94. D. de regul. iur. l. teſtamentũ 17. cum vulgatis, C. de teſtam. quod eſſe veluti proverbium inter iurisperitos tradit D. Auguſtin. lib. 4. de Civit. Dei cap. 27.

Et † nemo prohibetur plura iura, 61 & titulos cumulare, tam ad ſui iuris confirmationẽ, cùm de eo certus eſt, quàm ad maiorem cautelam, quando de eo dubitat, l. 4. D. ad leg. Falci. cap. ſacrorum 12. quæſt. 2. d. cap. poſt electionem, cum alijs, quæ plenè notat Felinus in cap. in noſtra, num. 2. de reſcript. Ludovic. Roma. conſ. 350. num. 13. Paul. Caſtrenſ. in l. quidam, §. ſed cùm veteres, num. 2. C. de neceſſ. ſerv. hæred. inſtit. Zaſ. in l. 3. §. ex pluribus, num. 34. D. de acquir. poſſ. Loffredus conſ. 17. num. 57. Cavallinus milleloq. 773. num. 1. Molina d. lib. 2. cap. 2. num. 11. in fine, & num. 14. & cap. 7. n. 70. Menochius lib. 4. præſumpr. 4. per totam & Cervantès in l. 3. Tauri, num. 66. & 72. qui ita rectè † reſ- 62 pondet ad text. in d. cap. veniens. In cuius ſpecie meritò advertit Abbas ibidem, num. 19. ſolam gratiæ impetrationẽ nocère, etiam ſi quis eâ uſus non fuerit. Cæterùm † quando obtenta, & impetrata non fuit, ſed duntaxat petita, non inducitur renuntiatio iuris communis anteà competentis, & impetrans poterit ad illud redire, argum. celebris text. in l. ſi verò nõ habuit effectum petitio, 8. D. de bonis libert. l. filium, §. ſi quis contra, D. de legat. præſtand. & aliorum, quæ in ſpecie ſubtiliter expendit Oldradus cõſ. 313. num. 5.

63

Et idem † reſponderi, & notari po- 64 teſt circa illam doctrinam ſuprà relatam; quod qui ſemel iudicem adijt, ad viam facti redire non poteſt. Prætérquàm quòd in hoc plures alij contrarium defendunt, ex d. l. forma, de cenſibus & ſimilibus, & ut plurimùm, in iudicialibus tantùm procedere tradunt,

ad obviandum rixis, & ne iudiciorum auctoritas contemnatur, in quibus variare non licet: secus autem in actibus extraiudicialibus, ubi non requiritur citatio, vel quando iudex aditur sine figura iudicij, ut constat ex Lancelloto, & Valasco ubi sup. Alexan.cons.105.num.27.lib.3.Menoch. d. remed.4. de adipiscend. num.425. & plenius ex Vincent. Carrocio decis.57. ubi ferè omnes utriusque opinionis rationes, & sequaces adducũt.
65 A quibus † non multum distat vulgaris regula iuris, quæ docet, neminem prohiberi pluribus remedijs, & defensionibus uti, si ad eundem finem tendant, & dirigantur, de qua in l. nemo, & l. is, qui dicit, D. de exception. l. nemo ex his 43. D. de regul. iur. & in cap. nullus pluribus, eodem titul. lib.6. ubi Petr. Faber, & Petr. Pechius alia plurima congerunt. Quod licet in actionibus regulariter prohibeatur, † ut dicitur in eâdem l. nemo, & in l. quod in hæredem, §. eligere, D. de tributor. actio. l. cùm filius 76. §. varijs, de legat. 2. cum mille alijs adductis à glossa, & Doct. ibidem, & Dueñas reg. 14. adhuc tamen permitti videmus, quando invicem contrariæ non sunt, neque electione tolluntur, aut absolutoria lata in una, parit exceptionem rei iudicatę in alia, ut optimè post Plateam, & alios, observat Ioann. Oinotomus in §. si minus, num.17. & 18. instit. de action. vel quando quis incertus est, quæ potius actio teneat, vel de iure suo dubitat: tunc enim potest plures actiones non solùm habere, sed etiam ad maiorem iuris sui comprobationem, & consequutionem simul eas in iudicium deducere, ut ex altera victus, alteram exequatur, ex alia videlicet causa, ut benè notavit Ioan. apud Accurs. in d. §. eligere, Petrus Faber in d. l. nemo ex his, pag. mihi 192. in fine, & in optimis casibus insinuatur in l. 1. §. quia autem in fine, D. quod legat. l. contra maiores, C. de inoffic. testam.

66

RURSUS † non oberit, si quis pro Bodini sententia perpendat doctrinam Andreæ de Isernia in cap. 1. §. præterea, vers. *Ratione peccati*, num. 53. de prohib. feud. alienar. & in §. nec Dominus, vers. *Hoc casu*, num. 45. quê refert, & sequitur Hieron de Monte in tract. de fin. regund. cap.29. num. ult. Quatenus inquit, † Romanum Pontificem in Regno Siciliæ, quia ex eius concessione possidetur, proprietatis dominum mansisse, atque adeò in illo etiam in temporalibus iudicare posse, & declarare quòd Rex non alienet, quia interest eius ius proprietatis conservare, & ut afflicti subditi à gravaminibus releventur. Nam ut hanc sententiam veram esse concedamus, parum quidem ex ea supremæ Orbis Novi dominationi præiudicabitur. Etenim, † ut idem Andreas de Isernia ibidem apertè supponit, & colligitur ex cap. ad Apostolicæ de re iud. lib.6. Clement. Pastoralis eodem, Siciliæ Regnum olim tam in spiritualibus, quàm in temporalibus ad Ecclesiæ Romanæ patrimonium pertinebat ex antiqua illa Constantini donatione, & ab ea in feudum concessum fuit diversis Comitibus, ac Regibus, sub varijs pactionibus, & vectigalibus, ut refert Raphaël Volaterranus lib.5. côment. cap. Siciliæ, pag. 2. & lib. 2. Geograph. cap. 2. Facellus, Bernard. Corius, & Ioseph. Carnevalius in histor. Reg. Sicil. per totam, Forcatul. de Gallot. Imper. & Philosoph. lib. 2. pag. 118. Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib.5. 6. & 7. & plurimi alij; quos latè recenset Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap.46. & cap.47. ex num. 1313. Matta de iurisdict. 1. part. cap.5. num.8. & cap.26. ex num. 6. ad 34. Scaccia de appellat. quæst.7. num.76. & seqq. & quæst.8. num.110. Thom. Bozius de sign. Eccles. Dei lib. 17. c.4. & Marinus Freccia, qui omniũ 67 68 69

Re-

Regum, & investiturarum nomenclaturam, inchoando à Constantini donatione ordinatè recenset, in tract. de subfeudis tub. de antiq. stat. Reg. num. 51. & rub. de offic. Mag. Cancel. num.
70 25. Vnde † mirū non est, quòd Summi Pontifices in eo Regno suprà dicto iure aliquando usi fuerint, quod ad has provincias Indiarū Occidentaliū trāsferri non potest, nec debet, in quibus (ut diximus) nulla eiusmodi feudi reservatio invenitur, & id quod ab Ecclesia concessum fuit, ab ea antea non possidebatur; sed Regum nostrorum curâ, & expensis detectum, & acquisitum fuit.

71 Vt interim taceamus, † etiam in Regno Siciliæ omnimodam exemptionem ab Imperio agnoscere eũdem Iserniam, & alios, quos refert, & sequitur Camill. Borrellus dict. cap. 47. num. 5. & 13. & novissimè Ioseph. de Rusticis in cōment. ad leg. cùm avus, de condit. & demonstr. lib. 5. cap. 10.
72 num. 32. Et feudum, † quod pro eodem Regno, & Neapolitano, Corsico, & alijs à nostris Hispaniæ Regibus Ecclesiæ Romanæ persolvitur, nequaquam efficere, quin ipsi Reges omnino liberi, & Monarchæ in eisdem, & alijs suis Regnis esse, & appellari possint, & omnia Regalia habère, & exer-
73 cère. Quia † Papæ subesse nihil de iure huius superioritatis imminuit, ut benè concludit Borrellus suprà, cap. 48. num. 12. & ipse, dum prædicta Regna in feudum concedit, omnem Regiæ potestatis plenitudinem cum eisdem prærogativis, Regalijs, & superioritatibus confert, quæ erat apud Ecclesiam Romanam, ut post alios docet Cepola de servit. urban. præd. cap. de portu, col. 1. Paris de Puteo in tract. de syndicatu, verb. *Sententia*, cap. an si dictum capitulum, in fine, Ioan. Vincētius de Anna in rep. Const. constitutionem divinæ memoriæ, num. 7. Menoch. cons. 92. num. 32. & seqq. vol. 1.
74 Et plurimi alij, † quos ad eandē Monarchiam Siciliæ in temporalibus asserendam, congessit Marinus Freccia d. rub. de antiq. stat. Reg. num. 58. vers. *Hodie tamen*, ubi docet, quòd Ecclesia hodie in Regno Siciliæ nihil obtinet præter annuum censum, omnibus alijs iuribus in Regē, & eius hæredes trāslatis, & Camill. Borrelus d. cap. 48. per totum. Qui posteà cap. 53. & cap. 71. num. 7. latissimè probat, non solùm in temporalibus, verùmetiam in spiritualibus Reges nostros quoad illud Regnū Monarchas appellari posse; † quo- 75
niā in eo Legati de latere Sedis Apostolicæ cum plenissima super omnes Prælatos Ecclesiasticos eiusdem Regni potestate, ac iurisdictione constituti sunt, ex cōcessione Vrbani II. R. P. Rogerio Nortmanno, tunc Comiti Siciliæ & Calabriæ, eiusque filijs, hæredibus, & successoribus in perpetuū factâ, anno Domini 1099. tertio Nonas Iulij, cuius verba ibi ad litteram refert, & extant etiam apud Thom. Facellū rer. Sicul. decad. 2. lib. 7. cap. 1. Marianum de rebus Hispaniæ, lib. 10. cap. 5. Gaufredum Monachum de rebus à Nortmannis in Italia gestis, lib. 4. cap. 29. Ioseph. Carnevál. Siculum lib. 1. de histor. Sicil. Ioan. Lucam Barberium in capit. Brevium Sicil. Hieronym. Zurita lib. 3. Annal. Aragon. cap. 68. Francis. Maurolicum in compend. rer. Sicanicar. lib. 3. fol. 98. Cuius Bullæ virtute, ut ijdem Auctores recensent, Reges Siciliæ ex eo tempore ibi Tribunal tenēt, quod Monarchiæ appellatur, in quo introducūtur appellationes ab eius Regni Prælatis, & ad suos Regios Magistratus devolvuntur, ibique uti à Legatis de latere causæ deciduntur. Et idem novissimè tradit Marius Muta ad cap. 3. Regis Ferdin. num. 24. fol. 378. tom. 3. sup. cap. Reg. Sicil. inquiens, quòd Siciliæ Reges, per intermediam personam Comitis Rogerij, fuerunt à Summo Pontifice investiti de spiritualibus.

Eodemque modo in Regnis Valentiæ,

tiæ, & Aragoniæ Regem, habere ius cognoſcendi etiam ſuper Prælatos exemptos, antiquiſsimâ, & immemorabili conſuetudine, atque ita praxi ſervari, refert, & teſtatur Petrus Belluga in ſpeculo Principum, rubrica 11. §. videndum, ubi idem Borrellus in addition. verb. *Probamus*, plura in huius iuris, ac conſuetudinis confirmationem, & defenſionem adducit, poſt Doctores in cap. decernimus de iudicijs, & in cap. cùm contingat, de arbitris, gloſſam in cap. 1. 93. diſtinctione, & in cap. Mennam 2. quæſtion. 4. Paulum Borgaſium in tractatu de irregularitate, regula 7. numero 3. & 4. Beroium quæſtion. 7. num. 6. & 7. Gregorium Lopez in l. 13. titul. 13. partita 2. verb. *Coſtumbre*, Rolandum a Valle conſ. 12. num. 58. lib. 4. Menochium de retinenda poſſeſſ. remedio 3. num. 400. & Bobadilla in Politica lib. 2. cap. 18. num. 42.

76 Quæ omnia, † eo magis notare, & repetere volui, quoniam his temporibus maxime hic articulus Monarchiæ Siculæ in ſpiritualibus diſputatus, & exagitatus eſt, ob id, quòd Illuſtriſsim. Cardinal. Cæſar Baron. in ſuis Annal. Eccleſiaſt. tom. undecimo ann. Chriſti 1097. num. 18. cum multis ſequẽtibus, ſupra dictis Auctoribus, aut non viſis, aut inſuperhabitis, eam ſeriò improbat, & rigidis, atque aſperis verbis pijſsimos Reges noſtros, eâ urentes, ſuccenſet, Bullamque Vrbani II. commenticiam, vel nimis adulteratam eſſe oſtendere

77 nititur. Contra † quem tamen plures docti Viri peculiares apologias ſcripſerunt, & præcipuè Illuſtriſsimus, & Reverendiſsimus Dominus don Ioannes Beltranus à Guevara Archiepiſcopus Compoſtellanus, quę iam typis vulgata, licèt ſine Auctoris nomine, circumfertur. Quapropter Regijs edictis, & ſchedulis liber ille Baronij intercipi iuſſus eſt, ut tradit Iacobus Gordonus in ſua Chronograph. anno 1610. pag. 495. quarum quædam ad has Peruani Regni provincias expedita fuit, dat. en el Pardo 5. Ianuar. ann. 1611. cuius me executorem fecit † Excellentiſſ. Dominus D. Ioannes de Mendoça & Luna Montium-Clarorum Marchio, eiuſdẽ Regni eâ tempeſtate digniſsimus Prorex, & vigilantiſsimus Gubernator: de cuius quidem eximijs laudibus plura dicere poſſem, niſi iam utrique Orbi notiſsimæ eſſent. 78

De feudis † autem, quæ ab Hiſpaniæ Regibus ob aliqua Regna, & Provincias, quas poſsident, & ab alijs totius mundi Romanæ Eccleſiæ recognoſcuntur, plura tradit Camillus Borrellus dicto tractatu de præſtantia Regis Catholici, cap. 46. & 47. Thomas Bozius de ſignis Eccleſiæ lib. 17. cap. 4. Ioannes Azorius 2. part. inſtitutionum Moralium, lib. 11. cap. 2. verſ. *Secundò quæritur*, Ioan. Bapt. Lupus in tract. de illegitimis, commen. 3. §. 3. num. 18. cũ ſeqq. & lib. 4. cap. 34. pag. 512. & latiſsimè Matta dict. tractat. de iuriſdict. 1. par. cap. 5. & cap. 18. ex num. 11. & cap. 20. ex num. 17. & cap. 26. & ſequentibus. Et potuit † allegare Gregorij Septimi Romani Pontificis epiſtolas lib. 1. epiſtol. 7. & lib. 4. epiſtol tom. 3. epiſt. Rom. Pontif. quas refert Baron. tom. 8. annal. Eccleſiaſtic. anno 701. num. 15. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriuſq; Monarchiæ lib. 1. cap. 6. §. 4. quibus Hiſpaniæ Regnum ab antiquis Gothorum Regibus Romanæ Eccleſię quoad dominium directum conceſſum fuiſſe, oſtendit, & certâ annui tributi præſtatione gravatum. 79 80

Sed hoc † ut verum fuiſſe admittamus, ex ſola pietate, & veneratione, quam erga Apoſtolicam Sedẽ Reges illi oſtendere voluerunt, proceſsit. Poſteà autẽ Hiſpaniâ Maurorum invaſione occupatâ, & deinceps ab antiquis incolis abſq; ullo imperij, vel Põtificũ 81

Te au-

auxilio recuperata, pristinam libertatem accepit, & Ecclesia ius illud, quod habere potuit, amisit, iuxta tradita à glossa in cap. Adrianus 63. distinct. Chassaneo in Catalogo gloriæ mund. par. 5. consider. 27. & Zamalloa
82 lib. 11. c. 7. Et ita † licèt in Aragoniæ Regno Ramirus Primus, & post eum Petrus Secundus antiquum illud feudum agnoverint, & quo maiori honore CHRISTI Vicarium prosequerentur, fasces maiestatis Romano Pontifici submittentes, eius clientes, beneficiarios, seu feudatarios esse professi fuerint, ut tradunt Marta, Bozius, & Azorius ubi suprà, Zurita lib. 2. annal. cap. 5. à num. 1204. Mariana de reb. Hispan. lib. 6. cap. 7. & novissimè Ioan. Bricius Martinez in historia S. Ioan. de la Peña lib. 4. cap. 20. ex pag. 677. & pag. 525. Posteà tamen, cùm id factum (licèt ob piam mentem laudandum) Regni Proceres, & milites ægrè tulissent, Iacobus Rex eiusdem Petri filius, quamvis à Romano Pontifice Gregorio X. requisitus, censum à patre constitutum solvere renuit, asserens, illud invalidè, & illegitimè factum, Regnorumque suorum rationem, quæ suo, & maiorum robore, ac viribus, à faucibus Saracenorum fuerunt erepta, neminem in temporalibus debere in superiorem agnoscere, ut refert idem Zurita lib. 3. annal. cap. 87. anno 1274. & lib. 4. cap. 37. anno 1283. Gregor. Lopez Madera in Monarch. Hispan. cap. 2. fol. 12. Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragoniæ, §. 2. num. 37. & 38. Molinus de pact. nupt. lib. 1. cap. 2. num. 18. & Ioan. Bricius Martinez ubi suprà, ubi addit,
83 Alfonsum † Aragoniæ Regem de Pontificis manu Regni sui coronam accipere noluisse, ne in temporalibus se ei ullo modò subiectum esse crederetur.

84 Regnum † verò Portugalliæ, sive Lusitaniæ Romanæ Ecclesiæ feudum agnoscere absque aliqua hæsitatione affirmat idem Marta dict. cap. 26. ex num. 95. argument. text. in cap. grandi, de supplen. neglig. Prælat. Paramus de origine, & progress. Inquisit. lib. 3. quæst. 1. opin. 3. num. 113. & apertius probat Rodericus Archiep. Toletan. de reb. Hisp. lib. 7. cap. 7. ubi de Alphonso Henricio eiusdem provinciæ Comite loquens, ait: *Hic primus in Portugallia sibi imposuit nomē Regis, & ab Eugenio III. cui nomen suum constituit censuale, multa privilegia, & indulgentias impetravit.* Idem etiam memorat Genebrard. in sua Chronogr. citans Garibaium part. 4. lib. 34. cap. 16. nisi quòd pro Eugenio Alexandri nomen reposuit, inquiens: *Alexander III. Alphonsum Portugallensium novo, & primo Regi coronam per Albertum Cardinalem tradit, ea lege, ut quotannis Portugallenses Reges duas auri libras Ecclesiæ Romanæ persolverent.*

Est autem † adeò verum, Reges 85 Hispaniæ, absolutè loquendò, Ecclesiæ feudatarios non esse, & demptâ Fidei & Religionis causâ, Summum Pontificem in temporalibus superiorem non recognoscere, iuxta ea quæ diximus sup. lib. 2. cap. 22. num. 49. ut meritò dicere potuerit Pet. Gregor. lib. 26. de Repub. cap. 5. num. 7. † magis independētes ab ea esse, quàm Im- 86 peratores. Imperatores namque † recipiunt diadema à Summo Pontifice, 87 & ei speciale iuramentum fidelitatis præstant, de quo in cap. tibi Domino 63. distinctio. clement. 1. de iur. iurand. iunctis alijs, quę latè congerit Marta dict. 1. part. cap. 5. per totum, Paramus dict. opin. 3. num. 80. & Camillus Borrellus in summ. decis. 1. part. titul. 57. titul. 68. & in tract. de magistrat. edict. lib. 1. cap. 14. numer. 77. ita † ut Imperator, qui Ecclesiæ 88 non præstat auxilium contra schismaticos, periurus fit, ut probat Palacius Rubeus in tract. de Reg. Navar. 4. par. §. 3. in fine. At verò † Reges Hispa- 89

niæ, Galliæ, & alij, qui liberi sunt, hoc speciali iuramento non adiguntur, licèt verum sit, quòd pro eximia pietate, & religione, quâ pollent, tempore quo coronantur, iuramentum de Ecclesia pro virili defendenda præstare solent, ut tradit idem Palacius ubi suprà, 5.part.§.1.Ioseph.Steph.in tract. de osculat. ped. Summ. Pontifi. c.14. Ribadeneira de Principe Christiano lib.2.cap.17. & plura congerens Ioan. Bapt. Valençuela in monit. contra Venet. 7.part.num.96. & seqq. Et † per legatos suos eidem Romano Pontifici obedientiam præstare solent, cum noviter Reges creãtur, vel pro Regnis, aut provincijs, quas sibi de novo subijciunt, ut benè often dit Tho.Bozius de sign. Eccl. Dei lib. 17.cap.5. ad finem. Vbi etiam observat, † Catholicos Hispaniæ Reges iam inde à temporibus Concilij Toletani Sexti, eam sibi legem imposuisse, ut Rex, qui inciderit in hæresim, sit excommunicatus, & exterminandus. Quam † Ferdinandus V. renovavit anno 1492. eodem nimirum, quo Indiæ Occidentales sunt detectæ, instituitque severissimum Inquisitionis Tribunal, cui Reges etiam subiectos esse, ob dictum Canonem, sancivit. Quod Vasæus etiam testatur in Chronic. Hispan. & Marta dict. cap. 26. num.94. his verbis: *Item Rex Castella antequàm Rex fiat, iuramento speciali subijcit se, & totum suum dominium Sanctissimo severissima Inquisitionis Tribunali.*

90

91

92

SVMMARIVM Capitis II.

1 Orbis Novi conquisitio multis, ac magnis consilijs praecedentibus inita fuit.

2 Reges Hispania res arduas non nisi maximo consilio adhibito aggrediuntur.

3 Reges Hispania, licèt eis subiaceat omne, quod volunt, voluntatem tamen suã semper legi, & rationi submittunt.

4 Consilium peritiorum in omni re gravi, & dubia sumendum esse, multis iuribus comprobatur.

5 Consilia, & Consiliarij Principum, & plura de eorũ necessitate, utilitate, dignitate, & qualitate remissivè.

6 Dom. D. Laurentius Ramirez de Prado, Regij Consilij Indiarum Senator, laudatur.

7 Consilia, & Consiliarij Regum Hispania alia totius Orbis excedunt.

8 Reges Hispania omnes alios in suis Cõsiliarijs exhibendis, & remunerandis excedunt.

9 Dom. Licentiat. Ioannes Ortizius Cervantes in conventu Novi Regni Granatẽsis primùm Fisci Patronus, deinde Senator, librum peculiarem de supremis Consilijs Regum Hispania edere parat.

10 Consilij utilitas maxima.

11 Assuerus laudatur in sacra pagina propter consiliarios, quos semper secum habebat.

12 Persarum Reges nihil sine consilio sapientium faciebant.

13 Respublica qualibet benè constituta debet omnia cum consilio sapientium expedire.

14 Romani qualiter consilia exquirerent, & Deum Consum, sive Consiliarium celebrarent?

15 Afri, sive Carthaginenses Astartẽ Deã, idest, Consiliariam, valdè colebant.

16 Marcus Antonin. Imp. qualiter consilia peteret, & admitteret? ex Iulio Capitol.

17 Reges Hispania in bellis ineundis, & rebus religionis tractandis, maximo cõsilio ducuntur. Et num.20.

18 Proverb. locus de consilijs bellorum exponitur.

19 Bella nonnisi cum magno consilio indicēda, vel ineunda esse, multis probatur.

21 Reges Hispania propria auctoritate possunt bellum indicere, sed rarò id faciunt inconsulto Romano Pontifice.

22 Reges Hispania in bellis, qua gerunt, à Deo iuvantur. Et quare?

23 Belli causa ubi iusta est, pugnæ exitus malus esse non poterit.
24 Reges nostri ad conquisitionem Indiarum faciendam, Summum Pontificem consuluerunt.
25 Lege veteri in dubijs causis Summorum Sacerdotum iudicium exquirebatur.
26 Cap. per venerabilem, qui filij sint legit. expenditur.
27 Cardinalium prudentia, & in omni scientia peritia, commendatur.
28 Cardinales unde ita dicti? & alia de eorum origine & dignitate, remissivè.
29 Reges nostri absque ullo scrupulo retinent provincias Novi Orbis, cùm ad eas conquirendas tot consilia exquisierint.
30 Lex ult. C. de fideicom. lex hac consultissima, C. de testam. expenduntur.
31 Integrum est iudicium, quod plurimorum sententijs confirmatur.
32 Sapientum consilia qui inquirit, & sequitur, in utroque foro excusatur.
33 Maioratus possessor, qui rem eius alienavit de consilio sapientis, excusatur, & an alienatio valeat?
34 Viro gravi, & fidedigno qui credit, securus est.
35 Princeps non peccat, qui sequutus consilium sapientium, aliquid facit, lege humana prohibitum, vel etiam iniustum.
36 Papa, & Collegium Cardinalium etiã in ijs, quæ ad mores pertinet, errare posse non videntur.
37 Papa etiam ubi solus aliquid statuit in genere morum pro universa Ecclesia errare non potest.
38 Opinionum diversitas ubi adest, securè quis probabiliorem sequi potest, imò & probabilem, ut multi opinantur.
39 Opinio communis Doctorum ab Ecclesia sequuta sufficit ad dandam iurisdictionem, licèt falsa sit.
40 Rex, qui semel iustitiam belli exactè discussit, iustè retinet, quæ in eo cepit.
41 Consilio maturo legitimè facta, posteà in dubium vocari non debent, quia ex eo resultat veluti exceptio rei iudicatæ.
42 Belli iustam causam ab initio discussam esse sufficit, etiam si posteà aliqua dubia emergant.
43 Indiarum Occidentalium super iusta retentione amplius iam disputare non licet.
44 Regnorum antiquorum tituli, & initia repeti non debent.
45 Lex dubia, quæ à consuetudine aliquã interpretationem accepit, ita servanda est, licèt posteà constet, alium eius sensum fuisse.
Consuetudo, quæ recepit aliquam opinionem, licèt minus communem, servanda & sequenda est, ibidem.
46 Opinio antiqua, & generalis habetur pro veritate.
47 Ignorantia iuris dubij excusat, ubi diligens & studiosa eius inquisitio præcessit.
48 Bello publicè indicto parta, an & quãdo restitui debeant, si illud iniustum fuisse constiterit?
49 Alienum si quis bona fide accipiat à non domino, illud tenetur vero domino restituere, si postea sciat alienum esse.
50 Præscriptio longi, vel longissimi temporis bona fide perfecta omnem repetitionem excludit. Et num. 53.
51 Præscriptio quando, & quatenus impium præsidium, & improba temporis allegatio vocetur.
52 Titulum nullum allegare melius est, quàm invalidum, aut defectuosum.
53 Mala fides superveniens post præscriptionem legitimè completam non nocet.
54 Præscriptione completa, res præscripta amplius aliena dici non potest.
55 Iustè possidet, qui auctoritate iuris aliquid possidet.
56 Lex magis domina est rerum nostrarũ, quàm nos ipsi.
57 Cessante causa non cessat effectus, quando dispositio effectum suum iam sortita fuit.
58 Actus perfecti, & absoluti per impedimen-

mentum superveniens non vitiantur.
59 *Reges nostri semper bonam Fidem habuerunt in Novi Orbis acquisitione, etiam si aliqui eius causas postea in dubium vocaverint.*
60 *Iudicium proprium considerandum est, non alienum, in ijs quæ ad bonam Fidē pertinent.*
61 *Credulitas probabilis habet vim tituli.*
62 *Præscriptio triginta, vel quadraginta annorum titulum non requirit.*
63 *Titulus quilibet putativus, & illegitimus sufficit in præscriptione longissimi temporis, quamvis posteà de eius errore constet.*

CAPVT II.

De alio titulo, qui eiusdem Novi Orbis retentionem magis iustam, & legitimā reddit: Nempe, quòd Reges Catholici illius acquisitionem magno, & maturo consilio habito, ac probabili opinione ducti tētaverint: & quæ semel ritè discussa sunt, vel legitimè præscripta non debeant iterum in examen vocari.

1 EADEM porrò † huius Novi Orbis retentio, de qua nunc sermonē habemus, ex eo etiam iustior, & securior efficitur, quòd notissimum sit, Catholicos Reges Ferdināđum & Elisabeth, & posteà Carolum V. Imp. Opt. Max. illorum hæredem, ubi eius inquisitionem, & conquisitionem facere, ac prosequi destinarunt, peritissimos quoq; illius ætatis viros de iustitia huius debellationis consuluisse, & nihil planè prætermisisse, quod necessariū videretur, ut res tanta bonâ fide procederet, & securâ conscientiâ subnixâ, quàm tutissimo loco esset, ut aliàs dicitur in l. ubi est verborū in fine, D. de reb. dubijs, & testātur Petr. Malferitus in cons. 769. apud Mandellum, vol. 4. Mag. Victoria in 1. relect. de Indis insul. in princ. Anton. de Herrera in hist. gener. Indiar. decad. 1. lib. 2. c. 4. & alibi passim, & eruditiss. Senator Dom. Gregor. Lop. Madera de excellent. Hispaniæ cap. 8. fol. 66.

Semper † quippè pijssimi, & potentissimi Hispaniæ nostræ Reges in more habuerūt, res omnes, præsertim graves, & arduas, cum sapientiū cōsilio facere & expedire, & voluntatem suam de ratione, & præscripto legū metiri, licèt † eis favente Deo subiaceat omne quod volūt, iuxta l. Divi fratres, ubi Barr. D. de iure patro. l. ex imperfecto, C. de testam. l. humanum, l. digna vox, C. de legib. l. 1. tit. 21. p. 3. l. 2. tit. 9. p. 2. ibi: *Onde si todo ome debe trabajar de aver cōsejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey,* Cassiodor. lib. 1. variar. epist. 12. lib. 6. epist. 19. & lib. 8. epist. 9. D. Greg. lib. 11. epist. 29. quæ habetur in c. 1. dist. 84. cap. ult. distin. 20. cap. excellentissimus 11. q. 3. cap. visis 16. q. 2. 2 3

Quibus † conveniunt quatuor textus, quos benè observat Anton. Mornacius in notis ad leg. illud 40. D. de petit. hæred. ad probādum in qualibet re dubia, vel ubi lis instituenda est, cōsulendos semper esse peritiores. Primus est in l. si aviam 3. C. de ingen. manum. ibi: *Si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres.* Alter in l. 2. §. fin. D. quis ord. in bon. poss. serv. ibi: *Scilicèt consulendo prudentiores, ut diligentem patrem familias consulere dignum sit.* Tertius est in l. 5. C. de ijs, qui accusare possunt. Et quartus in vulgar. l. regula, D. de iuris & fact. ignoran. circa quæ iura videnda sunt, quæ copiosè notat Tiraquel. de pœn. temper. caus. 11. num. 21. Pax ab Scala in tractar. de consil. sapient. 4

lib.1.cap.10.Lud.Schrader.conf.2. 1. part.Menoch.de arbitr.lib.1.q.23.& Bobadilla in Polit.lib.2.cap.6.num.7.

Et magis in terminis plura alia,quę
5 de † Principum Cõsilio, & Consiliarijs, eorumque necessitate, utilitate, dignitate, & qualitate tradit Bart.in tract. de consilijs habendis in 3.tom.tract.DD.part.1.fol.330.Boërius in tract.de auctor.mag.Conf.Martin.Garatus Laudensis in tract.de cõsiliar. Princ.in tom.16.tract.DD.fol. 212.Barthol.Philip.in tract.de Consilio, & Consiliarijs, discurs.1. & seqq. Cælius Mancinus lib.8.de iurib.Principat. cap. 6. Ceriolanus in tract. de Conf.Princip.cap.1.Hippolyt.à Collibus ibidem, & cap.31. Petr. Magnus in tract. de cõsilio cap.1.& 2.Paleot. de sacr. Consist.consult.1. part.1. q.1. & 2.Marcus Mantua in Enchirid.rer. singul. lib.10. cap.243. Petr. Gregor. de Repub. lib. 24. cap. 1. cum seqq. Pet.Faber lib.3.Semestr.cap.18.ad finem, Simancas de Repub. lib.9. cap. 2. Auctor Politiæ de Regno contra Machiavel. lib.1. de Princip. consil. pag.47. Ioan. Cochier in thesaur. aphoris.Polit.lib.3.& 4. quem vulgari linguâ, sed non vulgari quidem eruditione transcripsit,& aureis notis, atq;
6 additionibus illustravit †Dom.D.Laurent.Ramirez à Prado, Regij Consilij Indiarum Senator dignissimus, & ob præclaros mores,& omnigenam eruditionem omnibus commendatus, Adam Chellerius lib.2.de offic.iurid.Polit.cap.1.Bobadilla d.lib.2.cap.6. Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom.2. colloq.5.de aul. & caula, pag.405. & seqq.Pat.Mag.Marquez in Guberna. Christ.lib.2.cap.18. Pat.Ribadeneira de Princ.Christ.lib.2.c.24. Fr. Ioan. à sancta Maria de Repub. & Polit. Christia.c.6. 7.& seqq. Petr. Andreas Canonherius in Aphor.Politi.1.tom. pag.374.& 469. Mastrillus de Magistrat.lib.2.cap.1.num.27.& cap.3. ex num. 56. Calistus Remirez de lege Regia Aragon. §.4. ex num.9. §.10. per tot.Patr.Ioan. Pineda de reb. Salom. lib.5.cap.13.pag.388. ubi Cõsiliarios oculos,atque aures Principũ esse probat, & novissimè,& latissimè D.Ioã. Bapt.Valençuela in monit.cõtra Venetos p.7.num.128.& in discurs. stat. & belli p.2.consid.20 per totam.

Et omnino videndus Camill. Borrellus,quem ipse nõ refert,de præstan. Reg. Cathol. cap.66. & de Magistratuum edictis lib.1.cap.8. ubi peculiariter de Consilijs Regũ Hispaniæ tractavit, † & apertè fatetur, eos in hoc 7
excedere non solùm Christiaui Orbis, sed totius mundi Principes alios;& in supremis, ac varijs Tribunalibus, & magistratuum conventibus, quos habent, spectatissimos Principes, virosque doctissimos semper existere,quorum iudicijs,ac virtutibus totus Orbis possit recto tramite gubernari, † plu- 8
raque stipendia, salaria, & alia donativa in illis exhibendis,& remunerandis Reges nostros expendere, quàm ullus alius Regum totius mundi huc usque impendisse legatur.Et idem novissimè tradit & illustrat Petr. Fern. Navarrete in discursibus Politicis de conservat. Monar.discurs.1. ubi plura congerit de utilitate consilij,& discursu 3. ubi optimè agit de auctoritate, & excellentia supremi Cõsilij Castellæ, referens inter alia verba Paleoti Cardinalis in tractatu de consult. sacri Consistorij. Et latiùs † dicere, & 9
prosequi parat D. Ioannes Ortizius à Cervantes,meritissimus nunc in Prætorio Novi Regni Granatensis Auditor, in peculiari tractatu de supremis Regis Hispaniarum Cõsilijs, cuius methodum,& elenchum mihi per litteras insinuavit.

Quod † quantum probari,& com- 10
mendari debeat, nemo non videt. Nã ut habetur in sacra pagina Proverb.11. 14. *Ibi salus,ubi multa consilia*,& Esther. 1.13.Assuerus † nimis laudatur, quia, 11
Interrogavit sapientes,qui ex more Regio

sem-

semper ei aderant, & illorum faciebat cũ-
12 *cta consilio.* Quod † reliquis Persarum Regibus solemne fuisse, ex eodem loco colligitur, & ex alijs, quæ erudirè observat Brissonius lib. 1. de Imperio Persarum, pag. 115. cum seqq. & iam
13 olim, † cuilibet benè constitutæ Reipublicæ nimis expedire, ostendit Aristoteles lib. 1. Ethicorum, Hesiodi carmina citans, quæ sic habent:

At qui ex se nescit, cuiquam neque porrigit aures,
Vt bona percipiat, demens & inutilis ille est.

Et Titus Livius lib. 23. in princ. dum Pacuvium Calabium laudat, quòd *Nullam Rempublicam incolumem, orbatam publico consilio, crederet.*

14 Erat apud † Romanos ita observabatur, ut peculiarem Deum haberent, Consum appellatum, qui consiliorum Deus putabatur, cui templum sub tecto circo constituerunt, ut ostenderent, rectum esse debere consilium, & annui festa, quę Consualia dicebantur, ut tradit Livius lib. 1. Plutarch. in
15 Romulo. Quibus similes † Afri, sive Carthaginenses AstartemDeam inter alia nomina βέλαι αρθεορ hoc est, Consiliariam appellitabant, numen ei Minervæ forsitan tribuentes, iuxta sentẽtiã Apulei, & Appiani, quos refert Pet. Faber d. lib. 3. Semest. cap. 2. pag. 25.

16 Et hâc petendi, & sequendi consilij virtute ita uti solebat † Marcus ille Antoninus, Magnus & Imperator, & Philosophus, ut de eo scribat Iul. Capitol. *Semper sanè cum optimatibus non solùm bellicas res, sed etiam civiles priusquàm faceret aliquid, contulit, denique sententia illius præcipua semper hæc fuit: Æquius est, ut ego tot, & talium amicorũ consilium sequar, quàm ut tot tales amici meam unius voluntatem sequantur.*

Quod verissimè, & congruentissimè † Regibus nostris applicare possu-
17 mus: qui cùm in cęteris rebus, tùm maximè in ijs, quæ ad bella ineũda, & Religionem defendendam, & extendendam spectant, semper magno consilio reguntur, memores illius doctrinæ D. Ambrof. lib. 5. epist. ubi ad Theodosf. Imperat. scribens, sic ait: *Si de causis pecuniarijs comites tuos consulis, quanto magis in causa Religionis Sacerdotes Domini æquum est cõsulas?* Et alterius, † quæ 18
habetur Proverb. 20. 18. & 24. 6: *Cogitationes consilijs roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella, quia cum dispositione initur bellũ: & erit salus ubi multa consilia sunt.*

Et quòd semper † tam in indicen- 19
dis, quàm in ineundis bellis magna, & matura consultatio, & deliberatio desideretur, necnon ut eorum causa, & iustitia per viros prudentissimos ventiletur, rectè tradit Salluſt. in Catil. *Nam priùs quàm incipias, cõsulto, & ubi consulueris maturè, opus est facto.* Et Claudian. qui eo nomine laudat Honoriũ Imp. quòd, *Spectarent Aquila decreta Senatus*; & pluribus probant Petrus Gregor. dict. lib. 24. de Repub. cap. 1. num. 1. Maiol. in dieb. Canicul. 3. com. colloq. 2. de bellor. event. Matq. dict. cap. 18. Valençuela dict. consid. 20. num. 37. & seqq. & in monit. contr. Venet. 7. par. num. 115. & seqq. Lancello. Contadus in temp. omn. iud. lib. 1. §. 3. verb. *Bella*, Petrus Navarra de restir. ablat. lib. 2. cap. 3. num. 258. par. 1. & remissivè plures alios allegans Pert. Cenedus in collect. ad Decretũ, cap. 50. num. 1. Camill. Borrellus de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. ex num. 88. Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 5. Covarr. in reg. possessor. 2. part. §. 7. Victoria in relect. de bello, Gregor. de Valenria 3. tom. disp. 3. q. 16. punct. 2. col. 711. Lorca in 2. 2. sect. 3. disp. 53. num. 1. & 5. Suarez in tract. de charitat. disp. 13. sect. 6. ex num. 1. novissimè post hæc scripta Michaël Mauclerus de Monarchia, part. 3. lib. 5. cap. 8. & seqq. & retigimus sup. lib. 2. cap. 6. num. 51.

In quo † Reges Hispaniæ multũ excel- 20
lere, benè observat idẽ Borre. in c. 67.

21 Nam † licet ius belli propriâ auctori-
tate indicendi habeant, quia nullum
in temporalibus superiorẽ agnoscũt,
ut concludit Oldrad. consl.70. incip.
An Princeps, Bartol. in l.hostes, num.
9. & 16. D.de captivis, Fulgos. in l.ex
hoc iure, D.de iust.& iure, Panormit.
in cap.sicut el 3. num.8. de iureiuran.
Thom. Grammat. decis. Neapol. 65.
num. 74. Covar. in reg. peccatum 2.
part. §. 9.num.2. & 9. Soto de iust. &
iure, lib.5. quæst.3. art.5. Sebastian.
Medicis in sum. decreti 23. quæst.2.
& Borrel.dict.cap.32.num.6.& num.
100.& d.cap.67.per totum: adhuc ta-
men, ut ibidem subdit num.12.& 13.
hac perpetuâ observantiâ uti solent,
ut non solùm apud se, & suos Consilia
rios bellorũ, quæ gerere tentant, oc-
casiones,& causas examinent;sed etiã
prius quàm bella moveant,coram Ro
mano Pontifice,& omnium Cardina-
liumCollegio easdem causas perorari,
ac referri faciant, & omnes debitas
monitiones, & solemnitates præmit-
22 tant. Et ob id † Dei Optimi Maximi
beneficio semper fœlicissimè omnia
23 eis cedere solent: quia † ubi bona fue
rit, & legitimè discussa causa pugnan-
di, pugnæ exitus malus esse non pote-
rit, ut cum D. Bernardo, & alijs pro-
bavimus suprà lib. 2. cap.4. num. 42.
& ostendit Lucan.lib.7. Pharsal. dum
ait:

Causa iubet superos melior sperare secun-
dos.

Propert.lib.4.eleg.6:

Frangit, & attollit vires in milite causa,
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pu-
dor.

Euripides: *Iniqua bellans bella salvus*
haud redit, & Tit. Livius lib.21: *Ple-*
rumque eventus belli, velut aequus iudex,
unde ius stabat, ei victoriam dedit: quam-
vis iustitia belli non ab exitu, sed à causa
venanda est, cum alijs, quæ congerit
Ioan.Boterus lib.2. de ratione status,
cap. de iustitia causæ, Simancas lib.9.
de Repub. cap.15.& 17.Iust.Lips.lib.
5.Politi. cap.3. Laurea Salmantina
certam.10.scholastico,num.101.pag.
576. & latè Valençuela d. monit. 7.
part. num.115. & in dict. discurs. 2.
par.consid.22. ex num.16. quibus de
iure nostro cõvenit text.in l.2.tit.23.
part.2.

Quæ omnia in detectione, & con-
quisitione Orbis Novi, de qua agi-
mus, uberrimè intervenerunt, † cùm 24
Reges nostri non solùm prudentissi-
mos, & eruditissimos Regnorum suo-
rum viros consuluerint, sed etiam ip-
sam Apostolicam Sedem, iuxta † id, 25
quod in veteri Testamẽto Deuteron.
17.præcipiebatur,& refertur † in cap. 26
per venerabilem, vers. *Rationibus*, qui
filij sint legitimi: *Si difficile, & ambiguũ*
apud te iudicium esse perspexeris inter san-
guinem & sanguinem, causam & causam,
lepram & lepram, & iudicium inter por-
tas videris variari, venies ad Sacerdotes
Levitici generis, & ad iudicem, qui fuerit
illo tempore: qui iudicabunt tibi iudicij
veritatem: & facies quæcunque dixerint,
qui præsunt loco, quem elegerit Dominus
Deus tuus, sequerisque eorum sententiam,
neque declinabis ad dextram, neque ad si-
nistram, &c. Quæ Apostolica Sedes eã-
dem expeditionem probavit, & ut su-
prà latissimè diximus, omnes has Oc-
cidentales, & Australes provincias,
detectas,& deregendas eisdem Regi-
bus cum consilio, & communi assensu
omnium Cardinalium concessit, &
assignavit.

Quorum † quanta sit,& esse soleat 27
sacræ Theologiæ, & utriusque Iurispe
ritia, & in rebus arduis agnoscendis,
& decidendis dexteritas, & prudẽtia,
fusè etiam animadvertimus suprà lib.
2.cap.24. ex num.92. & ipsorum no-
men † ostendit, cùm Cardinales di- 28
cantur, quasi in quibus totius Militan
tis Ecclesiæ cardo consistat, cuius e-
tiam columnæ esse dicuntur, cap.accu
satio 15.2.quæst.7. cum alijs traditis
à Tiber. Deciano cons.14. num.127.
vol.3.& Pontificis Maximi, supremi

eius

eius Rectoris partes, quæ ad putam identitatem cum ipsius persona reducuntur, cap. fœlicis de pœn. lib. 6. cum multis, quæ benè, & copiosè observat Turrecremata in summa Eccles. lib. 1. c. 80. Alvar. Pelagius lib. 2. de planct. Eccles. art. 16. August. de Ancona in sum. de potest. Eccles. quæst. 102. Vvaldens. lib. 2. doctrinal. fidei, art. 3. cap. 54. D. Antonin. 3. part. titul. 20. Ioan. Anton. Delphinus lib. 2. de Eccles. Isidor. Moscovius de potest. Militant. Eccles. Iacobatius lib. 1. de Concilijs, Andreas Barbacius, Martin. Laudensis, Hierony. Albanus, Gundisalvus Villadiego, & Augustin. Valerius in tractatibus, quos de Cardinalibus scripserunt, Monachus in cap. 1. de Schismat. lib. 6. Roman. cons. 498. n. 10. Decius cons. 150. col. 1. Anton. de Butrio in cap. antiqua num. 9. de privileg. Ioan. Azorius tom. 2. instit. moral. lib. 4. Rebuff. in concord. tit. de collation. §. si quis verò, Bologner. in tract. de indulgen. num. 31. Pet. Gregor. lib. 15. Syntagm. cap. 4. Lancellot. Conrad. in templ. iudic. lib. 2. cap. 2. §. 1. cum seqq. Octavian. Vestrius, & Gravatius in addition. ad eum, in praxi Curiæ Romanæ, lib. 1. cap. 1. Quintil. Mandos. ad regul. Cancellar. reg. 32. Cardin. Tuschus pract. cōclus. iur. litt. C. conclus. 95. & seqq. Hieron. Gōçalez in reg. 8. Cancellar. glos. 24. per totam, Camill. Bortellus in sum. decis. 1. part. tit. 5. Cardin. Bellarmin. in Apolog. contra Reg. Angl. cap. 4. Molina de Medrano in allegatione Proregis extranei Regni Arago. num. 73. & seqq. Fr. Ioan. à Ponte in convenien. utr. Monarch. lib. 1. cap. 3. §. 2. pag. 97. & novissimè post hæc scripta Michaël Maucleruss de Monarch. Eccles. 2. part. lib. 4. cap. 11. & 12. & alij, quos retulimus suprà lib. 2. c. 24. num. 92. ubi plurima de Cardinalium officijs, præstantia, & dignitate notarunt, & hoc munus non inventione humanâ, ut Rex Angliæ malè putavit, sed institutione Divinâ, & ad Ecclesiæ regimen necessaria, inductum esse demonstrant.

Qvibvs ita suppositis, † meritò affirmare debemus, nullum scrupulum in conquisitione, & retentione huius NoviOrbis ex parte Regum nostrorū cōsiderari posse, cùm putare nō debuerint id falsum esse, quod omnes, aut complures senserunt, dixerunt, & consuluerunt, ut docet Aristotel. lib. de divinat. per somnia cap. 1. Cui adijcere possumus † verba Imp. in l. ult. C. de fideicom. ibi: *Vt per ampliores homines perfectissimè veritas reveletur*, & in l. hac consultissimâ 8. C. qui testam. facere poss. ibi: *Sed ne locum quidem ullum relinquat insidijs, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot insuper in tuto locata manibus*. Integrum † quippe iudicium est, quod plurimorum sententijs confirmatur, cap. prudentiam 21. de offic. delegati, cap. licèt causam de probat. cap. extra conscientiam, 64. dist. & quod à pluribus sapientibus quæritur, facilius invenitur, cap. de quibus 20. distinct. 29

Vnde tritum est, ac certum in iure nostro proverbium, † sapientium, doctorumque hominum sententias, & opiniones sequendas esse, & ab omni culpa excusare tam in foro interiori, quàm exteriori, etiam si quis fortè eas sequutus erraverit, ut ex dict. l. si aviam, C. de ingen. manum. d. l. 2. D. quis ordo in bon. poss. ser. dict. l. regula, §. sed iuris ignorantiam, D. de iur. & fact. ignor. cum alijs, notat Bartol. per text. ibi in l. in bonorum, D. de bon. poss. Alex. in l. 2. D. quod quisque iuris, Baldus, & alij in l. iuris ignorantia, C. qui admitti, Ancharran. & alij in Clemen. ne Romanæ, de elect. Pax ab Scala d. tract. de consilio sapient. ferè per totum, Sylvester in summa, verb. *Dubium*, num. 4. & verb. *Ignorantia*, num. 5. Navarr. in Manuali Latino cap. 27. num. 289. Cardin. Toletus in summa lib. 5. c. 26. in fine, Saa verb. 32

Du-

Dubium, num. 3. Suarez de censur. disput. 4. sect. 8. num. 18. & latissimè Tiraquel. de pœn. temper. caus. 51. n. 26. Menoch. de arbitr. d. lib. 1. q. 23. & centur. 2. casu 177. num. 5. & in tract. de præsumpt. lib. 2. præsumpt. 71. & de recuperan. remed. 13. num. 34. & remed. 9. à num. 130. Alciat. reg. 3. præsumpt. 5. num. 1. & emblem. 16. & lib. 4. Parerg. cap. 8. & Ioan. Aurpachius singul. alleg. cap. 49.

Atque ita in pulchro casu consuluit Alexād. cons. 184. nu. 7. lib. 2. Se-
33 curum † esse possessorem maioratus, qui ex consilio alicuius insignis Iurisperiti alienavit res fideicommisso subiectas, & alienationem irrevocabiliter tenere: quod licèt ibi eius additionator reprehendat, & Menoch. suprà, duos sapientes requirat: confirmari tamen potest ex alia doctrina, quæ ha-
34 bet, † securum esse, & excusandum eum, qui alicui viro gravi, notabili, & fidedigno crediderit, & ab eo de suo iure, vel facto certior effectus fuerit, cap. de capitulis, ubi notat Dominic. distinct. 10. glos. in extravag. inter nōnullos, de verb. signif. §. 1. verb. *Deinceps*, & latiùs prosequitur Ias. in l. 1. in fine, D. de eo per quem fact. erit, Tiraq. d. caus. 51. ferè per totam; Corduba lib. 2. quęst. 1. vers. *Quod si homo*, & Sylva Nuptial. quę latissimè loquitur lib. 4. ex num. 55.

35 Principem † quoque non peccare, qui aliquid lege humanâ prohibitum fecerit, imò & iniustum, dum non sit contra legem Divinam, & naturalem, sequutus consilium virorum doctorū, apertè probat glos. per text. ibi in cap. Capellanus de ferijs, ubi Panormitan. num. 6. Innocent. in cap. per tuas el 2. de simonia, Felinus in cap. 1. de re iudic. num. 15. limitat. 7. Archiep. Florentin. in sum. 1. part. tit. 3. cap. 10. col. 6. Navarr. in Manuali, cap. 27. num. 284. & 288. & plura tradens Pat. Ribadeneira in Princip. Christ. lib. 2. cap. 24.

Quod magis certum erit, ubi non solùm uni, aut alteri, sed plurimis, & gravissimis creditur. Et † præsertim 36
Papę, & Collegio Cardinalium, qui non solùm in rebus, quæ Fidem concernunt, verùm & in alijs, quæ ad mores pertinent, & ut pia, & probabilia sequuntur, errare posse non videntur, ut resolvit Suarez in tract. de Fide, disput. 5. sect. 6. num. 8. & Thom. Bozius de signis Ecclesiæ lib. 16. cap. 8. & lib. 18. cap. 6. idem Suarez eād. disput. sect. 8. num. 7. ubi etiam docet, ipsum † Pontificem, etiam ubi solus aliquid decernit in præceptis, seu rebus 37
moralibus, quas tradit, vel approbat pro universa Ecclesia, errare non posse, nec approbare turpia pro honestis, vel è converso damnare honesta tanquam iniqua; quia hoc repugnat veritati, & sanctitati Ecclesiæ, & ideò in his etiam non potest errare Pontifex, ut probat, & de fide esse docet Antonin. 3. part. tit. 12. cap. 8. §. 2. quem cum aliqua moderatione sequuntur Canus lib. 5. de locis Theolog. cap. 5. Molina de iust. & iure, disp. 325. Bellarmin. lib. 4. de Romano Pontif. cap. 5. Mauclerus ubi suprà part. 2. lib. 4. cap. 6. cum alijs, quæ adduximus sup. lib. 2. cap. 24. num. 62.

Quinimò † etiam si concederemus 38
aliqua dubia in prædicta Novi Orbis debellatione legitimāda intervenisse, & auctores de ea consultos, diversas opiniones habuisse, ex eo tamen, quòd plures illam, quę debellationi favebat, ut veriorem, & probabiliorem proposuerunt, iustè, & legitimè sequi à nostris Regibus potuit, etiam ubi de invadendis alienis provincijs agebatur, ex communi omnium Doctorum sententia, quos suprà num. 31. retulimus, præcipuè Victoria in d. relect. de iure belli, Caietan. & Sylvester in summa verb. *Bellum*, 1. quæst. 1. Navar. in Manuali cap. 15. num. 15. & cap. 25. num. 4. Valentia d. disput. 3. q. 16. punct. 2. col. 714. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 5. ex col. 1183. Balthas. Ayala de

iure,

iure,& offic.belli lib.1.cap.2.num.31. Lorca d. disput.53. num.4. Suarez d. disput.13.sect.6.ex num.2. Molina de iust.& iure,tract.2. disp.103. vel 113. & plures alij, quos refert, & sequitur erudirisi. P.Mag. Fr.Anton. Perez in Laurea Salmantina certamin.10. Scho last.num.104. & seqq. pag.576.

Vt interim omittamus aliorum sen tentiam, qui in hoc, ut in alijs, existimant,secutos esse, qui opiniones dun taxat probabiles amplexantur, etiam si aliæ tutiores, & probabiliores exi stant, præsertim ubi non de facto, sed de iure dubio,& eius interpretatione, aut intelligentia tractatur, de quo videnda sunt,quæ latè & erudite tradũt Theologi recentiores post D. Thom. in 2.2.quæst.63. art.4.& quodlibero 8.art.3. D.Antonin.1.part.tit.3. cap. 10. §.10.circa finem,ubi citat Albet tum Magnum,& alios, Anton.à Cor duba in quæstionat. lib.1.q.39. Petr. Navarra de restitut. cap.1. num.277. Medina in 1.2.q.9.art.6. pag.307. & seqq. Armilla verb. *Opinio*, Navar. in Manuali cap.27. num. 277. Sotomayor,Manrius, Orellana, Bañez, & alij Salmanticenses Primarij, & Salon in d.2.2.quæst.63. art.4. cõtroverf.2. Laurea Salmantina d.certam.10.cap. 5. cum multis sequentibus, & latissimè Nicol.Garcia de beneficijs,7.par. cap.2.num.24. & part.11. cap.5. à n. 361.

39 Quibus † mirum in modum favet alia aliorum doctrina,qui tradunt,cõmunem opinionem Doctorum efficere, ut Ecclesia det iurisdictionem in multis casibus, etiam si fortè opinio illa sit falsa; cùm enim (inquiunt) licitum sit operari ex opinione probabili,si omnia illa essent irrita,gravissima incommoda sequerentur, de quo pluribus agit Enriquez de pœniten. lib. 2.cap.14.num.3.& 4.Thom.Sanchez de matrim.lib.3. disput.20. num.2. & Leonard. Lessius de iust. & iure lib.2. cap.29.num.68.

Vnde & illud descendit, quod huic quæstioni, de qua tractamus, maximè congruit, † Reges scilicet nostros iu- 40
ste, & securè posse retinere provincias, quas prævijs istis consultationibus debellarunt,& acquisierunt,etiam si fortè ex post facto dubitari posset, prædictas consultationes minus iuridicas, & legitimas fuisse. Nam † ubi 41
Princeps de consilio suorum procerũ, ac sapientum aliquid facit, omnia legitimè acta præsumuntur,& cum iusta causa, ita ut posteà impugnari, vel in dubium revocari non possit, obstante nimirum exceptione sententiæ, & rei iudicatę,quæ ex eiusmodi consultario nibus,assertionibus, & diligentijs oritur,ut in pulchris casibus latè docent, & probant Socinus Iunior cons. 95. num.9.& 10.vol.1. Matthæ. de Afflictis in cap. Domino Guerram. 2.notab.ex num.5.& 10.hic finitur lex Feder.Thom.Grammar.decis.Neap. 65. num.62.& 63. Tiber.Decia. cons.41. num.29.& 32.vol.2. Roland. cons.1. ex n.86.ad 94.vol.2.Ludolph.Schrader. cons.21. lib.2. num.111. Anton. Natta cons.487. ex num.43. ad 47. vol.3.fol.24.Menoch.cons.100.num. 26.& 27.& Prospe.Farinac.de delict. q.63.cap.3.num.181.Et de cõsultatione † bellorũ in cõmuni agentes, quòd 42
sufficiat iustam causam belli ab initio esse discussam, tradunt Valencia, Bañez, & alij ex supràcitatis.

Et in ipsis terminis nostræ quæstionis debellationis Indorum, Victoria d. relect.1. de Indis,num.3.ubi postquàm resolvit,Principem dubium in bellis,vel alijs rebus gerẽdis,ut sit tutus in cõsciẽtia,debère cõsulere illos, ad quos spectar,hæc docère,cõcludit: *Quòd si post consultationem rei dubiæ diffinitum sit à sapientibus illud esse licitum, qui sequitur illorum sententiam est tutus, etiam si aliàs sit illicitum.* A quo non dissentit † elegantissimus P. Ioseph. 43
Acosta de procur.Ind.sal.lib.2.cap.11. & lib.3.cap.3.ubi concludit,nõ oporrere

tere in hac causa amplius disceptare, sed veluti præscriptum iam sit, optimâ fide agi debêre. Et quod in communi
44 ni † de non repetendis antiquis Regnorum titulis, & initijs cum Balduino, & alijs tradidimus suprà lib.2.cap. 6.num.46.

Ponderari etiam potest celebris do-
45 ctrina † Abbatis in cap. cùm dilectus de consuetudine, quam refert, & sequitur Roder. Xuarez in procem. legum fori num.19. & Burgos de Paz in l.1. Tauri à num.214. cum multis sequentibus: qui resolvunt, legem dubiam ita à consuetudine interpretari, ut à tali consuetudine non sit recedendum, licèt posteà appareat, legem id non sensisse. Quò etiam respicit alia doctrina Panorm. consf.25. in quæst quæ ad præsens vertitur, col. fin. vol.2. quæ habet, consuetudinem efficere, ut ex duabus vel tribus opinionibus Doctorum inter se pugnantibus, illa magis sequenda sit, cui consuetudo suffragatur, licèt contraria sit communior; quam doctrinam repetit idem Panorm. in cap. at si clerici, in prin. num.25. de iudicijs, ubi Decius col.13. ex num. 166. in edit. Romana, Gregor. Lopez in l. 53. glos.1. in fine, tit.6. part.1. Ioan. Nevizan. in Sylva nupt. lib.5. num.64. & Parlad. lib.1. ter. quotid. cap.1. §.11.
46 num.40. Opinio † quippe generalis ab antiquo derivata, & convenientibus rationibus suffulta, habetur pro veritate, ut egregiè docet Bald. in l. conventicula, C. de Episcop. & Cleric. Cepola consf. civili 38. num.11. & Menoch. consf.152. num.14. vol.6.

47 Et ubi † in consultatione, & intellectu iuris obscuri, aut controversi studiosa inquisitio, & diligens electio præcedit, omnes fatentur eius ignorantiam à culpa excusare, & iustam usucapiẽdi causam præbere, ut nótat Innocent. per text. ibi in cap. cùm dilectus de consuetud. Ant. Butr. Imola & Panormit. ibidem, Baldus in procemio Digest. vers. *Sed contrà videtur*, Lud. Rom. consf.123. vers. *In casu proposito*, Barthol. Socinus consf.47. num. 11. vol.2. Cardinalis in Clement. fin. quæst.4. de regular. & in Clem.1. de rebus Eccles. quæst.25. & in Clem.1. §. sanè, de usuris in 4. opposit. Felin. in procem. Decretal. vers. *Et ideò ignorantis iuris*, & in cap. de quarta de præscrip. num. 27. Ias. in l. iuris ignorantia, G. qui admitti, & plures referens D. Covar. in reg. possess. 2.p. §. 7. n. 12. Pet. Gilken. de præscript. 2. par. mem. 1. cap.3. num.2. & 7. Ioan. Garcia de nobilit. in initio, num.17. Barthol. Medina in 1.2. quæst.74. art.5. & quæst. 76. art.2. & quæst. 94. art.2. Scho. in 2. dist.22. Valencia disput.2. quæst.3. punct.6. & q.5. & Mart. Delr. in disquisit. mag. lib.4. c.4. q.5. sect.2. pag.334

Quibus conveniunt, quæ tradit, & latè probat Menchac. lib. 1. controvers. illust. cap.9. num.19. & cap.10. num.2. † docens, ex bello etiam iniusto, si publice indictum sit, dominiũ 48
non solum captivorum, sed etiam reliquarum rerum Principibus quæri. Et quamvis posteà subdat, id omne plenè restituendum esse, si perperam acquisitum fuerit, quod etiam amplecti videtur Sylvest. verb. *Bellum*, quæst. 9. & 10. Caietan. in 2.2. quæst.16. art.1. Victoria in relect. de iure belli, num. 33. Sotus lib.4. de iust. & iure, quæst.7. art.2. Valencia 3. tom. disput.3. quæst. 16. punct.2. in fine, col. 718. & Mag. Lorca in 2.2. sect.7. disput.55. ex num. 1. cum seqq. tenentes, quòd si bellum fuerit per se quidem iniustum, per accidens autem iustum ob invencibilem ignorantiam, tunc posteà cognitâ veritate, ea solùm restituenda erunt, quæ supersunt adhuc salva, aut in quibus sit factus quis ditior: non autem ea, quæ bonâ fide destructa, aut consumpta sunt, de quibus etiam latè novissimè agit Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, 1. com. cap.1. ex n.9. Et † con- 49
ducit, quod in simili tradit Petr. Navarra de restit. lib.3. cap.4 à num.181

cum

cum seqq. ubi plures Theologos alle-
gans, concludit, quòd accipiens alie-
num bonâ fide, & titulo habili à non
domino, si posteà competiat, rem esse
alienam, efficitur malę fidei possessor
in foro conscientiæ, & peccat morta-
liter detinendo, & tenetur ad restitu-
tionem, quem ex nostris refert & se-
quitur Blasius Flores de Mena lib.un.
pract. qq. q.6. §.2.n.15. fol.57. Hæc
50 tamen † in nostro casu non procedūt,
qui valdè dissimilis est, cùm in eo præ-
dicta bona fides tot consilijs innixa,
& tot iuris utriusque titulis ac ratio-
nibus fulta, inconcussè per longum, &
longissimum tempus perseveraverit,
imò iam centenariam præscriptionē
excesserit, postquàm omne vitium e-
lui, & omnem prorsus actionem, vel re
petitionē sopiri, apertè docent Impp.
in l.sicut, & l.omnes, C. de præscript.
trig. vel quadr.ann. & Romani Ponti-
fices in cap.de quarta, cap.ad aures de
præscription. cap.1. & 2. cap. dilecto
51 15.quæst.3. Etenim † licèt præscrip-
tionem impium præsidium, & impro-
bam temporis allegationem appellet
Iustin. Imp. in Novell. constit. 9. §.1.
quam citat Petr. Gilkenius in tract.
de præscrip.1.part.cap.1.num.5.& E-
verard.Broncorst.cent.4.antinomiar.
52 assert.2. Et regulariter † meliùs sit
nullum titulum allegare, quàm invali-
dum, aut defectuosum, ex his, quæ latè
addocit Ægid. Bellamera decis.50.&
decis.113.& clariùs decis.287.& 393.
Felinus in cap. cùm ordinem de res-
cript.col.2.Osaseus decis.Pedem.101.
num.31.& alij relati à Cardinali Tus-
cho pract. conclus. iur. verb. *Titulus*,
conclus.312. Id quidem ubi mala fides
& titulus omnino iniustus, aut inep-
tus intervenit, intelligi debet. Ubi ta-
men præscriptio bonâ fide, & iustis ini
tijs inchoata, & perfecta est, nihil am-
plius ad legitimam rei possessæ reten-
53 tionem desideratur, ita ut † etiam si
mala fides post completam præscrip-
tionem superveniat, res præscripta
restitui non debeat, sive iuris civilis,
sive Canonici regulas attendamus, ut
cum magis vera, & communi opinio-
ne decidit glossa in cap. vigilanti, &
in cap. ult. verb. *Temporis*, de præscrip.
ubi Innocent. Hostiens. Abb. Baldus,
Felinus, Butrius, Collectarius, & alij,
Dynus, Ioan. Andre. Anchar. Philip.
Franeus, & Pet. Peckius in reg. posses-
sor de reg.iur.in 6. Didac. Covar. Ibi-
dem 3. part. §.2.num.1. Bart. in Extra
vag. ad reprimendum, verb. *Denuntia-
tionem*, Angel. in l.1.C.de iudicijs, nu-
mer.59. Ias. in l. post divisionem, C.de
iur. & facti ignor. & innumeri alij,
quos referunt & sequuntur Tiraquel.
in tract. cessante causâ limit.12.num.
16. Mencha. lib.2.controvers. illust.
cap.74.num.1. Franc. Balbus de pręs-
crip. 2. part. 3.part. princip. quæst.9.
num.1. Everard. Broncorst. antinom.
cent.4.assert.7. Hieron. Zevallos cō-
mun. contra comm.quæst.657.per to-
tam, & quæst.729.num.20. Ioan. Gar
cia de nobilit. glos.6. num.5. & no-
vissimè ac latissimè Pet. Gilkenius,
qui utriusque opinionis Auctores, &
argumenta recenset in eod. tract.2.p.
memb.2. c.8. per totum. Et ex Theo-
logis idem probant, & defendunt D.
Thom. quodlibeto 12.articul.24. Sco
tus, Paludanus, & Maior. in 4. Senten.
dist.15.quęst.11. Domin. de Soto lib.
4. de iust. & iure, quæst.5. art.4. Angel.
in summa verbo *Præscriptio*, §.26. &
Sylvester eodem verbo num.13.

Qui inter alias rationes eas præci-
pue considerant, quòd † cùm mala fi- 54
des sit scientia rei alienę, hæc post cō
pletam præscriptionem nocere non
potest, cùm iam ex iuris dispositione
res non aliena, sed propria usucapien-
tis effecta fuerit, quæ ab eo amplius
avocari non potest; cùm is, † qui au- 55
ctoritate iuris quid possidet, iustè, &
benè possideat secundùm D. August.
in c.quid dicam 14. q.4. l.iustè possi-
det, D.de acquit.poss. l.14.§.1. D. de
religios. & sumpt.fun. ibi: *Quia bona fi-*

deipossessor est, & dominium iustum habet, qui auctore iudice comparavit. Vnde sumpta est regula iuris, quæ habetur in l.qui auctore 137. D.de regul.iuris, ubi Pet.Fab. Ræward.& alij pluta notarunt.
56 Lex † namque magis nostrarum rerum domina cēsetur, quàm nos ipsi, vel ulli privati domini, cùm sit omnium Regina, l.2. D.de legib.

Et quamvis in multis casibus iuris regula militet, quâ docemur, quòd cessante causâ cessat effectus:
57 † illa tamē non obtinet, cùm dispositio suum effectum sortita est, l. sancimus, C.de ad min. tut. ibi: *Non enim debet, quod secundùm leges factum est, ex alio eventu retractari.*
58 Quia † actus perfecti, & absoluti per impedimentum superveniēs minimè vitiantur, l. inter stipulantem 83.§.sacram, ubi Ias.& cæteri de verbor.oblig.l.in ambiguis 186.§.non est novum, D. de regul. iur. ubi Decius, Maynetius, Cagnol.Ræward. & Petr. Faber. cap. factum legitimè, de regul. iur. in 6. cum innumeris alijs congestis a Petr.Pechio ibidem, Cotrasio in l.pro patre, num.10.D.de servit.& Anton. Gomez lib.2. var. cap. 10. num. 21. Tiraquel.ubi sup.limit.12. Claud. Prato Gnoseon general. iur.lib.6.tit. 7.cap.3.

59 Quibus non adversatur, † quod aliqui forsitan antiquis, vel modernis tēporibus hanc Indiarum conquisitionem in dubium vocaverint. Nam cùm Reges nostri suprà dictis consultationibus ducti, semper bonam fidem habuerint, ea duntaxat cōsideranda est,
60 quia † in his, quæ ad bonam fidem & animi sententiam pertinent, propriū iudicium spectandum est, non alienū, & magis facti quæstio, quàm iuris versatur, ut docet text. egregius in l.1. §. Iulianus, D.de itinere, actuque priva.& in l.bonæ fidei 48.§.per contrarium, D.de acquir.rer.dom.ubi id tanquam singulare notant Alber.num.1. & Bart. num.fin. & idem Bart. & Salicet.per text.ibi in l.penult.C.de eviction. cum alijs, quæ tradit Ioan. Garcia de nobilit.in initio, num.15.& 16.
Et † credulitas probabilis habet vim 61
tituli, ut notantet docet Aretin.conf. 42. in fine, Alex.conf.24. num.19. & seqq.vol.5. Mandellus conf.64. num. 57. & seqq.vol.1.

Præsertim ubi in præscriptione triginta, aut quadraginta annorum versamur, † in qua, cùm titulus necessariò non requiratur, d.l.sicut, & dict.l. 62
omnes, l. cùm notissimi, & l.penult. §.1.C.de pręscrip.trig.vel quadr.dict. c. de quarta, & cap. ad aures de præscrip. cap. cùm Ecclesia Suttina de caus. poss. cap. pervenit, de empt. & vend. ubi Iacob. Buttrius, & Imola, cum multis alijs, quæ latè adducunt Paul. de Castro conf. 152. Roman. conf.123.Craveta conf.165.num.13. & in tract.de antiq.§.materia, num.7. & Petr.Gilkenius de præscript.2.par. memb.1. cap.3.ex num.8. † Quilibet 63
etiam putativus, & illegitimus sufficit, & bonam fidem inducit, quamvis posteà invalidari possit, aut per errorem iniustum obrepsisse dicatur, ut benè post longam disputationem resolvunt Abbas in cap.auditis, num.8. de præscrip. Felinus in dict.cap.de quarta, num.17. & seqq. eod.tit. Balbus in tract. de præscrip.2.part.3.part.princip. & in repet.l.Celsus, num.12.D.de usucap.quam in calce eiusdem tractatus adiecit Mencha.lib.2. controver. illust.cap.77.à num.14. Covar.in reg. possessor.2. part.§.7. ex num.5. vers. *Secunda conclusio*, Burgos de Paz conf. 41. num.13. Molina de primog.lib.2. cap.6. à num.68. Osascus decis.Pedemon.160. num.10. & decis. 101. numer.31. Sarmient.lib.1.select.cap. 6. num.3. Menoch.conf.2. num.341. & plures alij relati à Franc.Vivio 1.com. commun. opin. verb. *Præscriptio*, & verb. *Titulus*, Pinelo, & eius additionatore in auth. nisi tricennale, num. 12. C. de bon.mater. & Petr. Gilkenius ubi suprà, & novissimus Ægidius

Benedictus, qui cùm hæc typis darem ad meas manus pervenit, in l. ex hoc iure, D. de iustitia & iure, 1. p. c. 3. num. 23. & 24 Quinimo, si titulus probabilis, & tolerabilis sit, & per errorem iuris, aut etiã facti dubij cõflatus, in qua cunq; præscriptione etiã ordinaria, & quæ titulũ desiderat, sufficere poterit, ut per tex. in c. cùm dilectus de cõsuetud. probant communiter omnes scribentes ibidem, & in dict. cap. de quarta de præscrip. post glos. ibi verbo, *Se posse tueri*, & resolvit Covar. vbi sup. n. 9. Molina n. 69. Menoch. num. 305. Vivius pag. 280. Pinel. d. num. 12. vers. *In iurisperito*, & in l. 2. C. de rescind. 2. p. cap. 4. num. 40. & Gilxenius, qui plurimos refert ubi suprà num. 2. & 3.

SVMMARIVM Capitis III.

1 *Præscriptio aliquandò sumitur pro vsucapione, & acquisitione.*

2 *Præscriptionis frequentior acceptio, exceptionem, & retentionem significat.*

3 *Præscriptionis variæ definitiones, remissive.*

4 *Vsucapio à Cicer. & I. C. appellatur finis litium.*

5 *L. 1. D. de usucap. & l. ult. D. pro suo illustrantur.*

6 *Præscriptio non est contra æquitatem naturalem.*

7 *Lites minui, & finiri maximè expedit Reip. propter earũ damna & dispẽdia.*

8 *L. 4. vers.* Non tamen, *& aliæ quæ de litium execratione agunt, referuntur, & exornantur.*

9 *Themistoclis notabile dictum circa litium detestationem.*

10 *Præscriptionẽ de iure civili esse, & ideò inter supremos Principes locum habere non posse, opinatur Menchaca, qui reprobatur.*

11 *Principes supremi nõ ligãtur iure civili, sed tantùm naturali, aut gentium.*

12 *Incognitus Auctor* Maris liberi, *argumento Menchaca nimis exultat.*

13 *Gloriosum victoriæ genus videtur, quod ex testimonio adversariorum elicitur, ex Claud. Mamertino.*

14 *Præscriptio iurisgentiũ hodie dici potest, cùm omnes nationes ea utantur. Et num. 17.*

15 *Iurigentium ea tribui possunt, quæ etiã iure civili inducta ab alijs gentibus cõmuniter recepta fuerunt.*

16 *Præscriptio attenta materia iuris gentium est, & ideò ius per eam quæsitũ à Principe tolli nõ potest, ex Ant. Petra.*

17 *Petrus Gilxenius Menchacæ opinionẽ ex professo impugnat, & damnat.*

18 *Præscriptionẽ cõtra, & inter supremos Principes & Respublicas liberas dari, & practicari debere pluraiura testãtur.*

19 *Principes suis pactis ligantur, & eorũ contractus habent vim legis.*

20 *Præscriptio habet vim pacti, & constituti, & habetur pro veritate.*

21 *Præscriptionis iura & effectus inter nullos magis observari convenit quàm inter supremos Principes. Et quare?*

22 *Regna omnia, & imperia sola antiquitatis tuitione subsistunt.*

23 *Præscriptionem si quis inter Principes tollat, bella gravissima in mũdũ inijciet.*

24 *Bellorum damna multa sunt, & graviora, quàm quæ ex litibus privatorũ oriri possunt.*

25 *Bellũ dicitur per antiphrasim quasi minimè bellum, & alia eius etymologia ex Cassiodoro.*

26 *Principes melius faciũt ubi ratione potius & iure, quàm armis & bellis suas lites componunt, & Cassiodori verba hoc graviter suadentia.*

27 *Incognitus quibus rationibus impugnet ius navigationis maris Indici, quod nostri Reges sibi præsumunt.*

28 *Mare & littora maris gentium iure communia omnium esse dicuntur.*

29 *D. Ambros. locus refertur, eos notantis qui maris sinus sibi applicare, aut acquirere cupiunt.*

30 *Ægid. Bened. & Seraph. Fritas Lusitani, qualiter novissimè respondeant argumentis Incogniti.*

31 *Ma-*

31 *Maris ut terra ius, cũ probibitione navigationis exterorum per Pontificem nostris Regibus concedi potuit.*
32 *Papa fecit, ergo potuit, valet cõsequẽtia*
33 *Pontifix Romanus repræsentat personã Noë, & Christi, qui babuerũt possessionem, & dominium maris.*
34 *Venetorũ Respublica babet ius maris Adriatici ex donatione Alex. III. R. Põt. & plenè de eius bistoria, & an certa sit?*
35 *Maris & littorũ proprietas licèt in universum à nemine occupari, vel acquiri possit, eorũ tamen protectio pertinet ad Principes, quorum territorijs adiacent. Principes supremi possũt exercere imperiũ collectas, & vectigalia imponere in mari, & portubus sui territorij, ibidem.*
36 *Maris varios sinus vel tractus proprio iure sibi vendicant plures Principes & Respublicæ liberæ, qui referuntur.*
37 *Mare venit sub nomine territorij.*
38 *Mare sæpè sumit nomẽ à terris finitimis & in eo summè oportet delicta cobibere.*
39 *Nautarũ & maritimorũ bominũ fera & improba natura est, & quare?*
40 *Princeps concesso castro, concedere videtur ius quod babet in mari, & in aquis ex doctrina Innocentij.*
41 *Maris iurisdictio an etiam ad loca remota extendatur?*
42 *Maris sicut & aridæ confines assignari possunt, & an proprius pertinentiæ vocentur?*
43 *Aëris elementum est cõmune omniũ, & nibilominus babemus ius in cœlo, quod est supra domus nostras vel fundos.*
44 *Immunitate Ecclesiastica gaudet qui in aere supra cœmeteriũ ex fenestra pẽdẽs apprebensus fuit.*
45 *Tributa pro aere & umbra aliqui Imperatores exegerunt.*
46 *Lex deprecatio ad l. Rbod. de iact. in il. lis verb.* Lex autem maris, *exponitur.*
47 *Leges ut quis in aliquo loco dare possit, eius Imperium babere debet.*
48 *Maris dominiũ nõ pertinere ad Imperatorẽ ridiculũ est secundùm Alciatum.*
49 *Leges Rbodiæ, & aliæ de mari, & rebus ad mare & navigationes pertinentes à diversis Principibus latæ arguunt eos in ipso mari imperium babere.*
50 *Mare, & maris littora bodie ex communi totius Orbis usu, in dominio & iure Principum esse videntur.*
51 *Maris Imperium in Romanis agnoscit Virg. Claud. & alij.*
52 *Ezechiel locus exponitur, ubi insulam Tyri, dominam maris esse dicit,*
53 *Tyria maria adagium unde natum?*
54 *Maris primũ dominum Minoëm facit Strabo, & Diodor. Neptunũ, & quare?*
55 *Navium inventores primi qui fuerint?*
56 *Reges Hispaniæ iustius quàm Neptunus se maris Oceani dominos vocare possunt, & quare?*
57 *Maris & littorũ usus omnibus cõpetit.*
58 *Cõmunia quæ sunt, præ occupãti cedũt.*
59 *Procuratores vel executores si duo aut plures insolidum fuerint nominati, qui praoccupaverit, solus aget.*
60 *Iurisdictionem qualiter quis acquirat, eam exercens in loco, quem non constat esse de alterius iurisdictione?*
61 *Praoccupatio loci cõmunis per Principem facta, ei dominium tribuit.*
62 *Præscriptio longi tẽporis sufficiens videtur ad obtinenda loca iure gentium publica vel communia.*
63 *L. si quisquam de divers. & temp. præscrip. & l. sanè si maris, D. de iniurijs expenduntur & illustrantur.*
64 *Principes supremi interdictis non indigent ad iura sua retinenda vel recuperanda, cùm ipsi sibi ius dicant.*
65 *L. fin. D. de usucap. explicatur, & conciliatur cum d. l. si quisquam.*
66 *Ius in mari vel alio loco publico longa possessione quæsitũ, interim durat, dum quis eo uti non desinit.*
67 *Maris vel alterius loci publici possessioni, longo tẽpore præscripta, qui insistit, alterum eodem iure uti probibet.*
68 *Piscandi & venandi ius an, & qualiter licitè in locis iure gentiũ communibus, quæri possit, & alijs probiberi?*
69 *L. 1. & 2. & alia tit. 8. lib. 7. recop. quæ de piscatione agunt, declarantur.*
70 *Navigatio maris Indici iustè à nostris*

Regibus alijs nationibus prohibetur.

71 Praescriptio 30. vel 40. annorum cum titulo confessionis Pontificiae sufficit ad quaerendum ius maris Indici.

72 Praescriptio Imperij & navigationis Indiarũ non solùm est quadragenaria, sed plus quàm centenaria & immemorialis.

73 Centenaria praescriptio est potentior quàm immemorialis.

74 Praescriptio immemorialis est sufficiens ad acquirendum non solùm usum, sed & dominium maris, & littorum publicorum.

75 Veneti praescriptione immemorabili defendunt dominium, & gabellae maris Adriatici.

76 Praescriptio immemorialis habet vim tituli & privilegij, & operatur plures alios effectus.

77 Praescriptio immemorabilis nunquam censetur exclusa.

78 Bona fides requiritur etiã in praescriptione immemorabili.

79 Reges nostri semper bonam fidem habuerunt in conquisitione & retentione Imperij Indiarum.

80 Bonae fidei possessor est etiam ille, qui habet conscientiam dubiam.

81 Possessor in dubio potiùs debet sibi ipsi favere, quàm dissuadere, ex notabili doctrina Baldi.

CAPVT III.

In quo specialius de eodē praescriptionis titulo agitur, eiusque virtute etiam maris tractus, & littora quaeri, & aliorum in illis navigationes, & negotiationes prohiberi posse, probatur.

SED quando de vi, & effectu praescriptionis circa hanc Indiarum retentionem, de qua loquimur, agere coepimus, operepretium erit eundem titulum specialius adhuc, & diligentius examinare, & à vanis quibusdam Novatorum calumnijs defendere. Est enim † tum ad acquirendum usitatissimus, quatenus praescriptio sumi solet pro usucapione, sive modo acquisitionis, qui ex longa possessione procedit, ut in l. ei a quo 21. & l. fin. D. de usucap. l. si duo 23. §. 1. D. de iur. iurand. l. 3. D. de requir. reis, l. qui alienam 54. D. de evict. l. quinque pedum, C. fin. regund. cum alijs traditis à Connano lib. 3. comment. cap. 11. numer. 2. Prateio, Brisson. & Calino de verbor. sign. verb. *Praescriptio*, Cuiac. & Hotman. in principio institution. de usucap. ubi etiam Vulteius numer. 6. & 10. 1

Tum † verò, maximè efficax ad retinendum, cùm praescriptio propriùs, & frequentiùs pro exceptione sumatur, quę ex definito tempore substantiam capiens, possessorem dominum efficit, & plenam ei in posterum securitatem indulget, ut constare poterit ex l. 1. D. de usucap. l. ult. D. pro suo, l. cùm notissimi, C. de pręscript. 30. vel 40. an. l. 1. C. de commun. rerum alien. cap. vigilanti, de praescript. Et † ex varijs ipsius praescriptionis definitionibus, quas tradit gloss. in cap. in summa 4. quaest. 3. Panormit. Felin. Alciat. & alij in rub. de praescrip. Dom. Covarruvias in regul. possessor. 2. part. relect. cap. un. numer. 4. Connan. Brisson. & alij ubi suprà. Parlador. lib. 1. quotid. §. 1. Donel. lib. 5. comment. cap. 4. & lib. 22. cap. 1. ubi Osuald. qui alios adducit, & Petr. Gilken. in tract. de praescription. 1. par. cap. 2. num. 21. & sequentibus. 2 3

Vnde † meritò Cicero in Orat. pro Cecina usucapionem appellat finē solicitudinis à periculo litium, & I. C. in dict. l. 1. D. de usucapion. l. ultim. D. pro suo, princ. inst. de usucap. bono publico inductam esse testantur, ne rerum dominia sint in incerto, & ut ali- 4

5 quis litium finis esset, quę loca † latè exornant DD. præcipuè Alciat. & Beroius in dicta rubrica de præscription. Theologi omnes in 4. distinct. 5. Summistæ, verb. *Præscriptio*, Fortun. Garsia in l. 1. D. de iustitia & iure, Balbus in tractat. de præscript. 1. part. quæst. 5. Covarruvias ubi supr. 3. part. in princip. Pinel. in authent. nisi tricennale num. 39. C. de bon. matern. Menoch. de arbitrar. quæst. 49. Petr. Gregor. lib. 40. Syntag. cap. ultim. Rævard. ad leg. Scribon. capit. 3. Donel. dict. lib. 5. cap. 3. Angel. Matthæacius de via & ratione iuris, lib. 1. cap. 11. num. 10. Everar. Broncorst. cent. 4. antinom. cap. 2. & plures alij relati à Gilken. ubi supr. 1. part. cap. 1. ubi ostendunt,
6 præscriptionis † beneficium non esse contra æquitatem naturalem, reprobatâ Accurs. sententiâ, qui secus existimavit in dict. l. 1. D. de usucap. cùm ex ea, inter alia, prędictum commodũ finiendarum, vel minuendarum litium resultet.

7 Quod vel ad ostendendam eius utilitatem & necessitatem sufficeret, cùm nihil magis providi quique Legislatores, & Rerumpublicarum gubernatores curare debeant, & soleant, quàm ut litibus finis imponatur, propter dãna, incommoda & dispendia, quæ ex
8 illis resultant, & generantur, ut † constat ex text. in l. 4. versic. *Non tamen*, D. de alienat. iud. l. 3. §. tametsi, D. de recep. arb. l. servus 19. versic. *Sed si*, D. de obligat. & action. l. 1. C. de novo Cod. faci. cap. finem litibus, de dolo & contum. Clement. dispendiosam, de iudicijs, cum alijs latè congestis à Luca de Penna in l. litibus, C. de agricol. & cẽsit. Cattel. Cota in memor. verb. *Lites citò*, Sylva nupt. lib. 6. num. 8. cum sequẽti, Tiraquel. de retract. lignag. §. 8. gloss. 7. ex num. 20. Tiber. Decian. responf. 70. numer. 39. vol. 3. Histor. fori Roman. lib. 5. cap. 17. Balduin. in prolegom. ad tit. inst. de action. Brisson. verb. *Litibus teri*, Radulphus Forner. lib. 3. rer. quotid. cap. 1. Gilken. dict. cap. 1. num. 38. & Cardin. Tuscho practic. conclus. iur. litt. L. conclus. 383. & 384.

Quibus addo † Themistoclẽ, qui, ut refert Ælianus lib. 9. de var. hist. pag. 9
mihi 152. dicere solebat, quòd si duæ sibi monstrarentur viæ, una quæ ad tribunal, altera, quæ ad inferos tenderet, libentiùs multò hanc, quàm illam ingrederetur. Quamvis hoc dictũ Demostheni tribuat Pet. Nannius in Polyanthea, verb. *Regnum*, ad finem, pag. mihi 714.

Neque † his aliquid officiet, aut tituli, de quo agimus, vires & auctoritatem comminuet, nova opinio Ferdin. 10
Menchacæ lib. 1. controvers. illustr. cap. 55. num. 28. & cap. 89. num. 32. ubi probare intendit, præscriptionem inter Supremos Principes locum habere non posse, eò quòd iure civili inventa dicatur, dict. princ. inst. de usu cap. quo † eiusmodi Principes non ligantur, l. Princeps, D. de legib. sed tantùm naturali, aut gentium, secundùm doctrinam Baldi in l. 1. D. de const. Princip. Alex. cons. ult. lib. 4. col. 7. & Anton. de Butrio in cap. quæ in Ecclesiarum, col. penult. de constit. 11

Nam † licèt hoc argumento nimis exultet Incognitus in tractat. *Mare liberum*, ut refert Seraph. Freit. de Impet. Asiat. cap. 13. numer. 2. quasi, qui nos auctoritate Hispani Doctoris cõvincat, ut enim dixit † Claud. Mamertinus lib. 11. cap. 10. relatus à Iusto Lipsio advers. Dialogist. cap. 22: *Gloriosum victoriæ genus est, ab eo cum quo decertem, arma capere, quæsitumque adversario testem, illinc stare & istbinc dicere.* Facilè tamen ei respondetur ab eodem Freitas cap. 14. numer. 1. præscriptionem † etsi fortè civili Romanorum iure originem, & temporis prę- 12 13 14
finitionem acceperit, cùm tamen ab aliquibus nationibus anteà etiam cognita fuisset, & posteà ab omnibus cõmuni consensu recepta reperiatur, iu-

15 ris gentium reputari debere, ex † latè traditis à Ias. in l. ex hoc iure, num. 46. & sequentib. D. de iust. & iure, Dom. Covarr. in d. reg. possessor. 1. part. §. 1. num. ult. & lib. 1. var. cap. 5. ad fin. Pinel. in rubr. C. de rescind. vend. 1. part. cap. 1. Alvar. Valasc. de iure emphyr. q. 3. num. 2. D. Ant. Pichard. in rubr. inst. de empt. & vend. num. 19. & novissimè Ægid. Bened. in d. l. ex hoc iure, cap. 8. à num. 6.

16 Vltra quos † eandem sententiam tenet Pet. Ant. Petra in tract. de potest. Princip. cap. 25. num. 34. ubi adversus Rebuf. defendit, præscriptionē, attentā materiā iuris gentium esse, atgum. l. adeò, §. præterea, vers. *Planè si lõgiori tempore*, D. de acq. rer. dom. atque adeò ius per eam quæsitum, per Principem tolli non posse.

17 Et magis in † nostris terminis Petr. Gilken. d. tract. de præscript. 3. p. c. 11. ubi exprofessò contra prędictā Menchacę opinionē scribens, ac disputās, rectè concludit, nullam sub toto Christiano nomine regionem esse, quæ usucapionis, vel præscriptionis iura, falrē propriā lege, aut consuetudine nō admiserit. Et nedum † unam, verū infinitas penè leges extare, quibus edocemur, contra Principes, præscriptionis

18 vires locum habere, sive ius Civile, sive ius Canonicū intueamur, sive spectemus personam Imperatoris, sive Romani Pontificis, ut constat ex l. in omnibus, l. intra quatuor, D. de diverf. & tempor. præscript. l. 2. C. de vectigal. & commiss. l. querelam, D. de falsis, l. fin. C. de fund. patrimon. lib. 11. cap. cum nobis, capit. ad audientiam, capit. diligenti, de præscription. iunctis alijs, quæ latè congerit Abbas cōsil. 82. lib. 1. & cons. 62. lib. 2. Socin. regul. 28. & Cardinal. Tuschus littera P. conclus. 534. num. 13. & sequentibus. Hocque admitti etiā, & probari debere, ubi inter Reges, civitates, aut provincias liberas, contentio aliqua orta sit, quæ immemorabilis temporis suffragio sublata dicatur, sive lis sit de rebus privatis, sive de publicis, aut Regalibus, vel confinibus.

Etenim si † pactum, aut contractus Principes obligat, l. Cæsar, D. de publican. cap. 1. de probar. imò & vim legis habere dicitur, l. donationes, quas Divus 26. C. de donat. inter. cum innumeris, quæ refert ipse idem Mēchaca lib. 3 de success. creat. §. 26. ex num. 2. Cened. in collect. 167. ad Decretal. sup. dict. cap. 1. de probation. DD. in l. 1. & in l. conventionum, D. de pact. ubi Duarenus, & Ioan. Horozcus, & elegantissimus Ferdin. Mēdoça, 1. part. cap. 5. Pinel. in rubrica, C. de rescind. 1. par. cap. 2. Dom. Greg. Lopez Madera lib. singul. animadvers. iur. civil. c. 35. Morla in empor. iur. super titul. de pactis, quæst. 1. ex numer. 67. Everard. Bronc. antinom. centur. 1. cap. 11. & Vincent. Cabotius lib. 2. variar. disput. cap. 10. Cur non dicemus antiquitatis prærogativam, utrique populo, vel Principi competere? 19

Cùm † vetustas habeat vim pacti, & constituti & legis, l. hoc iure, §. ductus aquæ, D. de aqua quotidiana, & æstiva, l. in summa, in principio, & §. 1. & l. ultima, D. de aqua pluvia arcenda, l. quominus, D. de fluminib. ubi Bartolus numero 99. Antonius Gabriel commun. opinion. titulo de præscription. conclus. 1. numer. 76. & plurimi alij, quos refert & sequitur Brunorus à Sole in locis communib. verbo, *Præscriptio*, pagina 874. Imò & pro veritate habeatur, secundùm gloss. in l. 1. C. de servit. & aqua, l. si pupillus, §. fin. de adm. tut. Bald. in l. cùm causam, numer. 5. de probar. Felin. in rubrica de præscription. num. 3. vers. *Fallit*, & in cap. cùm accessissent, num. 48. de constit. Paris. cons. 27. num. 33. vol. 1. Bald. consil. 13. lib. 4. Socin consil. 86. num. 12. lib. 1. & 166. num. 12. lib. 2. & Peregr. de iure fisci, lib. 8. num. 12. 20

Quibus † (& sanè nō minus afficaciter) addere possumus tātū abesse ut iu 21

rii civilis regulis, hoc est boni & æqui rationibus advertetur, quòd inter supremos Principes præscriptionum iura serventur, ut potius inter nullos alios magis custodiri & observari debeant. Nam si ratio excusandarum vel minuendarum litium inter privatos præscriptionem induxit, ut supra retulimus, longè fortius ad Principum causas eandem porrigere convenit: cùm
22 omnes † ipsorum ditiones, hac solâ, ut plurimum, antiquitatis tuitione subsistant, ut diximus sup. lib. 2. cap. 6. n. 43. & seq. & cum Bellarm. Molina, & alijs probabimus infr. cap. seq. ex n. 36. & de Indijs nostris loquens Ioseph. Acosta lib. 2. de procur. Ind. sal. cap. 11. & lib. 3. cap. 3. & Seraph. Freit. de Imp. Asiat.
23 c. 14. n. 1. 6. & 7. ¶ Cuius † vim, & effectū si quis temerariâ doctrinæ novitate convellat, nihil aliud quàm bello-
24 rum semina, quibus totus mundus ardeat, in Orbem iniiciet, quorū † quāta sint damna, & quàm exitialia, privatorumque litibus graviora, latè, aliud agentes, prosequimur infr. hoc lib. cap. 6. num. 42. & seqq. & novissimè ostendit Balth. Chavas. lib. 2. de perfect. prudon. cap. 8. §. 1. pag. 365. ubi proinde bellum solis inexpertis dulce appella-
25 ti, inquit: † & ita vocatum esse per antiphrasim, quòd minimè Bellum sit; sicut Parcæ, quòd minimè parcant, & lucus, quòd minimè luceat, & montes quòd minimè moveātur, quā etymologiam, licèt inter alias probet Ioan. Funger. in etymolog. Græco Latino, verb. *Bellum*, Cassiodor. tamen lib. 1. variar. epistol. 30. à Belo Assyriorum Rege dictum existimat, quòd is primus ferreum gladium produxerit, cùm anteà, inter ipsos quoque adversarios, non essent armata certamina: sed pugnis se lacesserent, unde & pugna nomen accepit; atque ea propter statim bellum vocat: *Consilium atrox, crudele præsidium, ferinam certationem.*
26 Et † longè melius pios Principes facturos inquit, si per legitimos tramites persequantur, quæ ad se pertinêre contendunt: *Quid enim discrepat à peccante, qui se per excessum nititur vindicare? Impœnitenda est ultio, quæ de legibus venit, & excellenter videtur depulsato triumphasse, qui victor pronuntiatur à iudice.* Et lib. 7. epistol. 3: *In causa possint iura non brachia, nam cur eligāt quærere violenta, qui præsentia probantur habere iudicia.*

Sed adhuc (ut audio) Incognitus urget, & † eiusdē Menchacæ vestigijs 27
insistens, probare contendit, neq; Pōtificiæ concessionis, neque occupationis vel præscriptionis titulos nostris Regibus proficere posse, saltem quoad acquirendum, vel retinendū maris, & littorum maris dominium, quod in his Occidentalibus regionibus sibi vendicant, & multo minus ad navigationes, & commercia extraneorum ad illas, & in illis interdicendas & impediendas. Eò quòd, ut ipsi inquiunt, hæc omnia † iure gentium cōmunia sint, 28
& sine eius violatione, ac transgressione à nemine concedi, occupari, præscribi, vel alijs prohiberi possint, iuxta text. in l. nemo igitur, D. de rer. divis. l. venditor, D. commun. præd. l. usucapionem 9. & l. fin. D. de usucap. l. quod in littore, D. de acquir. rerum domin. l. littora 51. D. de contrah. empt. l. 2. §. si quis in mari, & l. littora 3. D. ne quid in loco pub. l. iniuriarum 13. §. si quis me prohibeat, D. de iniurijs, §. & quidem, instit. de rer. divis. l. 7. tit. 29. part. 3. ibi: *No lo pueda ningun ome ganar por tiempo*, cum alijs, quæ ex Cicerone, Virgilio, Ovid. Plin. & alijs retulimus sup. lib. 2. cap. 20. num. 34. & sequentibus, & cap. 25. ex num. 37. usque ad finem. Quibus † adridens D. Ambrosius lib. 29
5. Hexam. cap. 10. nimiā hâc superbiā, sive cupiditatem aliquorum Principū, qui etiā ad maris spatia suæ dominationis terminos extendere volunt, his verbis notare videtur: *Spatia maris sibi vindicant iure mancipij, pisciumque iura, sicut vernacularum, conditione servi-*

tū sibi subiecta commemorant: *Iste, inquit, Sinus maris meus est, ille alterius. Dividunt elementa sibi potentes.* Et de Nabuche cap. 3: *Induciemare intra pradia tua, ne desint bellua, producis finem terra, ne possis habere finitimum.* Ex eodem respicit Balduin. in dict. §. & siquidem, numer. 5. inquiens: *Quo nunc ergo iure nostri Principes, quod natura voluit esse liberum & commune, servum propriumque faciunt? Quo iure Venetis mare Adriaticum, Genuensibus Ligusticum servit?*

30 Verùm † his argumẽtis plenè, postquam hęc scripseram, respondisse reperio Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, 1. par. cap. 3. ex num. 13. & plenius Seraph. Freit. de Imp. Asiat. ex cap. 10. ad 15. dũ Lusitanorũ navigationes ad Indiam Orientalem defendere curant, Lusitani ambo, ambo quidem eruditione florentes, & ut cum Virgil. loquar Æneid. 6:

Et cantare pares, & respondere parati.

Sed nos, qui de Occidentalibus agimus, ut circa eas aliquid etiam præstitisse videamur, ultra ea, quę ab illis tradita sunt, breviter respõdemus. Primò

31 non † facile concedendũ esse Incognito, quòd Romani Pontificis donatio Hispaniæ Regibus facta, hoc ius Indici maris, & navigationum, ac littorum eius, etiam cum prohibitione aliorum concedere nõ potuerit. Nam etsi hoc admittat Seraph. ubi sup. cap. 12. Nos tamen pluribus hâc Romanæ sedis tẽporalem in totum Orbẽ potestatẽ adstruximus sup. lib. 2. cap. 23. 24. 25. ubi ipsas etiam Alex. VI. Calixti III. Nicolai V. & aliorum R. Pont. Bullas retulimus, quibus expressis verbis, maria quoque Indiarum, & ius aliorum navigationes in eisdem prohibendi, Castellæ & Lusitaniæ Regibus concessa vidimus. Vnde ut ibidem sæpè probavimus, amplius apud Catholicos inquirendũ non est, cùm valeat consequen-

32 tia, Papa † fecit, ergo potuit, de quo etiã plenè agit Redoanus in tract. de spoliis Eccles. q. 7. §. occurrit, n. 51. & seqq. & Ant. Petra de potest. Princip. cap. 3. q. 4. n. 8. Et in specie, quòd ad maris etiã dominiũ concedendũ extẽdatur, probat Martà de iurisd. 1 par. cap. 26. num. 55. & magis expressè ac dissertè Camill. Borrell. de præst. Reg. Cathol. cap. 46. num. 230. & seqq. do-

cens † Romanum Pontificẽ Noë, & 33
CHRISTI Domini personã repræsentare, quorũ ille per arcã, hic per lignũ Crucis mundũ servavit, & ex investitura sibi à Deo facta, maris dominium, ac corporalẽ possessionẽ accepit, iuxta illud Matth. 8. & Marc. 5: *Quis est hic, quia venti, & mare obediũt ei?* Et Lucæ 8: *Hinc surgens imperavit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna, & ambulavit supra mare.*

Neque hoc † novũ videri debet, vel 34
solo exemplo donationis Alex. VI. aut Calisti III. subsistere, cùm Serenissima Venetorum Respublica, ex simili alia alterius Pontificis Alex. III. cõcessione, & longa quasi possessione, Adriatici maris dominiũ sibi præsumat, & in eo iurisdictionẽ exerceat, & vectigaliũ cõmoda exigat. Inquiunt enim eiusdẽ Reipublicæ historici, & alij, qui ab ipsis acceperunt, quòd cùm prædictus Põtifex, furorem irati Friderici Aenobarbi Imperatoris fugiens, sese Venetias contulisset, ibi Sebastiano Zanæ Duci XL. à bello, quod in favorẽ Põtificis contra Imperatorẽ gesserat, victori reverso, victoriã gratulatus, annulũ aureũ porrexit: *Accipe* (inquiens) *Ciane, me Auctore ipsum mare hoc tibi pignore obnoxium reddito, quod tu, tuique successores quot annis statuto die servabitis, ut omnis posteritas intelligat maris possessionẽ iure belli vestrã esse quandoque factam, atq; uti uxorẽ viro, ita illud vestro subiacere imperio.* Cuius tam memorãdi facinoris solẽnia à Principe Venetorum, à Senatu, & universo Magistratuum ordine, purpurâ & ostro induto, maximâ pompâ solemnique apparatu, ingenti civium, ac multarum cymbarum frequentiâ, apud littora

maris singulis annis Ascensionis Dominicæ die peraguntur, & aureo annulo Neptunum, maréve ipsum, ut uxorem viro sibi despondent, & subarrhant, ut latè recensent Anton. Sabell. decad. 1. histor. lib. 7. Villamontius lib. 1. suæ peregrinat. cap. 34. Pet. Iustin. & Gabr. Simeon lib. 2. hist. Venet. Gaspar Contaren. lib. 1. de rep. Venet. Nicol. Dolionus in compend. histor. par. 3. Vannoz. 3. par. Politic. numero 8090. Ludov. Grotus Cæcus Adriæ, oratione 7. fol. 38. pagina 2. Martin. Delrius disquisit. Magic. lib. 4. cap. 2. quæst. 6. sect. 3. & novissimè eum trãscribẽs Balth. Chavas. de perfect. prud. lib. 1. cap. 9. pag. 211. Qui tamen tres ultimi Auctores concessionis verba paulò aliter referunt, & Imperatorẽ, Pontifici adversum, non Fridericum, sed Othonem eius filium fuisse perpetrã tradunt ¶ Et ex nostris iuris Interpretibus, eiusdem donationis mentionem faciunt Petr. Gregor. lib. 3. Syntag. cap. 3. numer. 1. Marc. Mantua in Enchirid. rer. singul. cap. 104. Angel. Matthæacius de via & ratione iur. cap. 36. num. 18. fol. 72. Thadęus Piso Soacius in §. & siquidem inst. de rer. divis. qui allegat gloss. in l. usum aquæ, C. de aquæ ductu, lib. 11. & latiùs Camill. Borrell. dict. cap. 46. num. 233. Peregrinus de iure fisci lib. 8. numer. 18. & seq. Ioan. Bapt. Lupus in tract. de illegit. comment. 3. §. 3. numer. 12. Seraphin. dict. cap. 10. numer. 32. Cardin. Tusch. practic. conclus. iur. tom. 8. verb. *Venetiarum*, conclus. 78. & seq. & melius Ioan. Franc. à Ponte in tract. de potest. Proreg. tit. de triremib. numer. 41. & seqq. & eruditissimus & nunquam satis laudatus Dom. Regens Ioan. Bapt. Valenç. Velazquez consl. 100. num. 56. ubi benè advertunt, & notant, mirum videri, quòd huius cõcessionis, nec à Romoaldo, Othone Frisingensi, Gothifrid. Viterbiensi illius tẽporis scriptoribus, neque à Platina in vita dicti Alex. III. aut à recẽtioribus Chronologis mentio aliqua facta fuerit. Et Ego addo, apud Illustr. etiam Cardin. Baron. nullarenus repertiri, quamvis totum ferè duodecimum tomum Annal. Eccles. in vita & gestis huius Alexand. III. consumat, & anno 1177. §. 6. & §. 18. de eius fuga in Venetias agat, & de Rosa aurea, & alijs gratijs & indulgentijs Sebastiano Zãno, & Reip. Venetorum ab eodem Põtifice concessis.

Secundò respondeo, † regulariter quidem verum esse, quod Incognitus tradit, mare nimirùm & maris littora, & navigationum, ac commerciorum iura omnibus communia esse, nullùmque sibi harum rerum dominium, vel proprietatem usurpare, vel occupare posse. Neque enim tam latum & immensum æquor integram possessionem, vel occupationem privatorum admittit, ut benè observat Vvesemb. in §. 1. numer. 4. instit. de rerum divis. Hoc tamen non impedire, quin Imperatores, Reges & alij supremi Principes, protectionem & iurisdictionem marium & littorum, suis imperijs adiacentium, habeant, & cum inhibitione etiam aliorum exerceant, inibique leges statuant, vectigaliaque & portagia, prout sibi iustum visum fuerit, imponant & exigant. Quo respectu, nihil magis frequens, aut vulgare inter utriusque iuris Doctores esse videtur, quàm ut maris imperium, ad illum supremum Principem pertineat, qui in continenti proxima imperat, ut etiam tetigi dict. lib. 2. cap. 6. num. 22. ubi plures ad hoc Auctores adduxi, & ultra eos, idẽ graviter & doctè prosequitur Baldus consil. 51. *Quæritur an Florentini?* num. 2. lib. 4. probans mare dici de districtu illius civitatis, vel loci, qui confinat cum mari, in quantum se extendit territorium terræ prope mare. Et hoc etiam prosequitur idem Bald. in l. cùm proponas, de nautico fœnore, ubi de collectis & vectigalibus loquitur. Et absque dubio in mari

35

Mediterraneo procedere docet gloſſa & Bartol. in l. ſanè ſi maris, D. de iniurijs, Iaſ. in dict. l. ex hoc iure, num. 27. ubi loquitur de Gulpho Venetorum, Hippolyt. de Marſilijs in l. fin. de iuriſdict. omn. iud. num. 183. Marthæ. de Afflict. in titul. quæ ſint Regalia, verb. *Vectigalia*, numer. 101. Belloga in Speculo Princip. rubric. 30. Anton. Corſetus ſingul. 154. verbo *Iuriſdictio*, Ioannes Garcia de expenſ. cap. 21. num. 34. & 35. Cancer. 1. part. variar. cap. 13. num. 256. Raudenſ. deciſ. 8. num. 2. Vveſemb. in §. inſula, inſtit. de rerum diviſ. Sixtinus Regnerus de Regalib. lib. 2. cap. 4. Cabedus deciſ. Luſitan. 2. part. deciſ. 46. & 47. Caliſtus Remirez de leg. Reg. Aragon. §. 30. num. 21. & 22. Peregrin. dict. lib. 8. de iure fiſci, num. 4. & ſeqq. Valençuela plures alios recenſens dict. conſ. 100. num. 55. & latè Oſaſcus deciſ. Pedemont. 155. ubi loquitur de Duce Sabaudię, qui impoſuit pedagia, & vectigalia in ſuo mari, & cum prohibitione aliorum ibidem iu-
36 riſdictionē exercet. Prout † & faciūt, & facere poſſunt, iuxta ſententiam eorundem auctorū Veneti, in mari Adriatico, Genuenſes in Ligurico, Romani in Tyrrheno, Gręci in Iovio & Ægeo, Galli in Narbonenſi, & Hiſpani in In-
37 dico Oriētali & Occidētali: quia † mare & aquæ veniūt ſub nomine territorij, arg. tex. in l. venditor, D. com. præd. l. inſulæ Italię, cum ibi notaris, D. de iudicijs, l. inter eos cū ſeqq. D. de acq. rer. dom. l. notionem, §. 1. & l. portus, D. de verb. ſign. l. 1. §. ſtatio, D. de flumin. l. 1. §. fin. D. de rer. diviſ. cap. licèt ubi gloſ. & Bald. num. 2. de ferijs, cap. unic. quæ ſint Rega. in uſib. feud. & eorum quę tradit gloſ. verb. *Territorium*, & poſt eam Geminian. & alij in cap. ubi periculum, de elect. lib. 6. cap. ex litteris, ad finem, de probat. cap. accedens el 2. ad fin. ubi etiam Bald. in fin. ut lite non conteſt. Felinus in cap. Rodulphus num. 12. & ſeq. de reſcrip. Deeius in d. l. fin. de iuriſd. num. 9. Bald. in l. beneficium col. 2. de conſtit. Princip. Ruinus conſ. 18. num. 16. lib. 1. Roder. Xuarez allegat. 17. per totam, Anton. Vacca in l. 2. D. de rerum diviſ. Menchaca lib. 2. controverſ. illuſt. cap. 9. Marin. Freccia de ſubfeud. lib. 2. tit. quis dicatur Dux vel March. num. 4. & 5. fol. 119. Camill. Borrel. de præſt. Reg. Cathol. cap. 9. ex num. 45. & cap. 46. ex n. 227. & in ſum. deciſ. tit. 41. de iuriſd. omn. iud. num. 125. fol. 158. Benvenut. Stracca de navigat. num. 6. Ponte ubi ſup. num. 41. & ſeqq. Sixtin. Cabedus, & Valençuela ubi ſup. Bobad. in Politic. lib. 4. cap. 2. num. 69. & cap. 5. num. 6. Matthæac. dict. cap. 36. num. 11. & 14. & latiſsimè Peregrin. d. tit. 8. num. 9. cū ſeqq. Ægid. Bened. & Seraph. Freitas in locis ſuprà relatis, & Pet. Greg. omnino videndus lib. 9. de Repub. c. 1. n. 27. & lib. 1. Syntag. cap. 3. n. 5. & lib. 3. cap. 14. num. 7. ubi huius rei elegantes rationes adducit, & † mari ſemper a vicinis locis nomi- 38
na tribui probat, & nulla in parte oportere ſeverius & accuratius legū aculeis delinquētium peccata compeſcere, quàm in mari, & maritimis regionibus, propter † gravia & frequētia nau- 39
tarum, & incolentium facinora, & inhumanam ac feram eorum naturam, quæ veluti ex ſalſuginoſo humore cōtracta, quā in illis dominatur, mentem obnubilat, atque ad noxia quæq; impellit, prout etiā animadvertit Levin. Lemnius lib. 5. de occul. nat. mirac. c. 16. Quibus † mirè convenit Innocen. 40
in cap. cùm ad ſedem, de reſtit. ſpol. cuius doctrinā refert & ſequitur Tiber. Decia. reſponſ. 123. num. 25. vol. 3. ubi ait, quòd ſi Princeps cōcedit caſtrum, intelligitur concedere & territorium, & omnia emolumēta, quæ ex eis quoquomodo capere poterat, tā in terra, quàm in mari, & in aquis.

Et hoc † nō ſolùm ad propinquam 41
maris regionem, vel intra cētum milliaria contrahendum eſt, ut ſentire videtur

detur Bartol.in tract.de insula, §.nullius,num.1.Paul.Castrens. in l. Cæsar de publi.& vectiga.& Hieron. de Mõte in tract.de fin.regund.c.9.n.3.quos sequitur Gomez deLeon alleg.12.n.2. verumetiam ad valdè remotam, si tamen nulli alij propinquior sit, ut benè ostẽdit Roder.Xuar.d.allegat.17.col. 2. & Cabed.d.decis.47.num.3.argum. text. in l.unica, C. de classicis lib.11. quam non esse alibi inquit Bart. ibid. & eius notanter meminit Angel.in d. l.sanè si maris,D.de iniurijs, idem Bartol. in d.l.Cæsar, de vectig. & Cepola in tract. de servit.tit.de mari, cap.26.

42 Qui † inde subinferunt, non solùm in arida,sed etiam in mari fines reperiri, & terminos assignari posse, iuxta doctrinam Bald.in l. ultima in fine,C.de instit. & subst. & aliorum quos refert Ægid.in d.l.ex hoc iure, 1.part.cap.5. num.9. Quamvis Corneus cons.273. num.22.vol.1.quem sequitur Hieron. de Monte in d. tract. de finib.cap.39. num. 2. in mari non esse confines, sed pertinentias doceat,quia aqua cõmuniter uniformis est,& quid pertinẽtiarum nomine veniat,latius exponat, c. 80. per tot. & cap.90. num.ult.

Possumusque in prædictorum confirmationem,optimum aliud exemplũ

43 adducere † ex aëris elemento petitũ, quod licèt naturali etiam iure commune omnium esse dicatur, in §. & siquidem,instit. de rerum divis. cum similibus,unde Ovid. lib.6. Metam. inquit:

Nec Solem proprium natura, nec aëra fecit.

Et alibi:

Omnia si teneat, non possidet aëra Minos.

Nihilominustamen omne cœlũ quod est supra nostras domus, vel fundos, quasi occupatione nostrum quoque esse censetur, l. fin. D. de servitutib. l. altius, C. eodem, l. penult. & l.fin. §. penult.D. quod vi aut clàm,& ideò prohibere possumus eos, qui nos huiusmodi iure uti impediũt,vel in agros nostros, etiam spatiandi, aut aëris capiendi gratiâ, ingredi volunt, l.per agrum 11.C. de servit.& aqua,l.ut pomum,D.eod.& post Connan.quem refert,observat Osuald. in notis ad Donel.lib.4.cap.2.litt.C. & Freitas dict. cap.10.num.44.& 45. ubi hinc † notabiliter infert, iustè Neapoli decisum fuisse,Ecclesiasticâ immunitate quendam delinquentem gaudère debère, qui in aëre ex fenestra pendens, quæ supra Ecclesiæ cœmeterium erat, cõprehensus fuit. Ac proinde legimus, aliquos † Imperatores pro aëre etiam &pro umbra tributa à subditis exegisse, ut tradit Cuiac. lib. 10. observat. cap.7. & Petr. Greg. d.lib.3. Syntag. cap.10.num.fin. 44 45

Et in hunc sensum accipi potest, quod Imperator Antoninus † scripsit in l. deprecatio, D. ad leg. Rhod. de iactu, dum se mundi Dominum, & maris legem appellat, ad quam ferendam, certum † est iurisdictionem & imperium loci,cui promulgatur,desiderari, ut post alios docent Suarez de legib. lib.1. cap.8. & Salas disput. 7. sect. 1. Quod doctè advertens Alciat. lib.2. dispunct. cap.5. † perridiculum esse inquit, quod ibidem aliqui ex antiquioribus tradiderunt, nempè maris impetium non spectare ad Imperatorem. Et Petr. Gregor.dict. lib.1. Syntag. cap.3. num.5. † Vltra leges antiquas de mari & navigatione à Rhodijs latas, qui maximè freta sulcabant, de quibus ibi loquitur Anton. & Divus Isidor. in cap. Rhodiæ leges,2.distinctione,posteà & has approbatas, & alias plures de naufragio, & rebus maritimis à Romanis Nomothetis promulgatas, ostendit in l. quo naufragium 3. D. de incend. ruin. naufrag. l.fin. C.de furt. & in titulis C. de naufrag. de navicular. de nautis Tiberinis, de classicis, & alibi passim. 46 47 48 49

Et hac † propter, iam ex communi totius Orbis observatione, mare, & 50

litto-

littora maris, quodammodo in dominio & iure Principum & Magistratuū haberi cœpisse, optimè advertit Hubert. Giphanius in l. 50. num. 4. D. de acquir. rer. dom. Ioan. Bodin. lib. 1. de Repub. cap. 12. pag. 267. Rebuff. in l. litus 96. D. de verb. signif. Pet. Gregor. dict. lib. 3. Syntag. cap. 14. num. 7. Osuald. ad Donel. lib. 4. cap. 2. litt. E. & Peregrinus omnino videndus dict. lib. 8. n. 2. & sequent. & n. 11. & 16. ubi probat, quòd mare possidet, qui in eo iurisdictionem & imperium habet, ut per Bartol. in tract. de alveo, in §. publicæ, Cepol. in tract. de servit. cap. de mari, num. 9. & Iacobin. de feud. verb. *Et cum fluminibus*, n. 10. Et quòd in mari potest dari imperium, & iurisdictio sicut in terra, cùm fundatum sit in suo alveo, & ideò in terra, cùm terra sit inferior Sphæra, ut tradit Bald. in dict. rub. de rer. divis. num. 2.

51 Quod antiquitus † etiam invaluisse satis ostendit D. Ambros. in loco sup. num. 29. relato, dum inquit: *Dividunt elementa sibi potentes.* Neque abest Virgil. lib. 1. Æneid. ubi Romanos maris imperium habituros, his verbis vaticinatur:

Certè hinc Romanos olim volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à sanguine Theucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Et Augusto Cæsari blandiens 1. Georgicor.

——— Tua nauta
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Thetis emat omnibus undis.

Cui similis est Claudia. in 4. panegyr. de Consulatu Honorij, cuius, & aliorū mentionem fecimus sup. lib. 1. cap. 6. num. 6.

Subdidit Oceanū sceptris, & margine cæli Clausit opes.

52 Et his certior, † & antiquior testis Ezechiel. c. 27. vers. 4. ubi de Tyro insula loquens, eam in maris corde sitam inquit, & quòd se eiusdem maris dominā esse gloriabatur. Vnde & † adagium 53 natum est; *Tyria maria*; quod explicās Fest. Pompeius lib. 19. de verb. signif. inde deductum esse ait: *Quòd Tyro oriūdi Pœni, adeò potentes maris fuerunt, ut omnibus mortalibus navigatio esset periculosa.* Refert etiam † Strabo lib. 10. 54 Geograph. primū mari imperasse Minoëm. Quod Diod. Sicul. lib. 6. Neptuno tribuit, quem, ob id solùm, quòd primus navigādi arte inventâ, per mare classem induxit, eius Dominum, & Imperatorem fuisse antiquitas fabulatur, prout etiam adnotat Servius in illud Virg. 1. Æneid.

Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
Sed mihi sorte datum.

Et Silius Italic. lib. 7.

Talibus alloquitur Regem maris,

Quamquam alij aliter sentiant, † & 55 navium inventionē, quibusdam Noacho iunioribus tribuant, ut refert Polyd. Virgil. lib. 3. de invent. rer. cap. 15. & Petr. Gregor. dict. lib. 1. cap. 3. num. 5. Quæ omnia † cùm in alijs 56 Principibus ita se habeant, longè planius & securius in Catholicis nostris Regibus admitti & probari debebūt, ut benè observat Camill. Borrell. dicto cap. 46. num. 227. cum solido illo Pontificiæ concessionis iure nitantur, de quo sæpè loquuti sumus, & ob primas, & antiquis ignoratas, continuisque classibus repetitas per vastum Oceani æquor navigationes, eius Domini, & Imperatores, melius quàm Neptunus, appellari potuerunt, de quo etiam diximus alia dicto lib. 1. cap. 16. & lib. 2. cap. 4. ex num. 30.

Tertiò respondeo, quòd licèt demus mare, & littora maris quoad proprietatē in nullius bonis esse, neq; esse posse, ut cōcludūt iura pro contraria parte citata, usus † tamen eorū omnibus 57

homi-

hominibus communis est, ut inquit I. C. in l. 4. D. ne quid in loco publ. Iust. in §. 1. inst. de rer. divis. latè Cepola d. tract. de servit. rust. cap. 26. & 27. & Rebuff. in dict. l. littus 96. D. de verbor. sign. vers. 3.

58 Ea autem † quæ sunt communia, prævenienti, & præoccupanti cedunt, reg. qui prior, de regul. iur. in 6. ubi Petr. Pech. §. flumina, instit. de rerum divis. cum alijs. Vnde cùm Reges nostri hanc Oceani Indici navigationem, & in ipsis Indorum regionibus prædicationem, & negotiationem primi occupaverint, & tot sumptibus, ac per tot annorum curricula, privativè, atque etiam cum inhibitione aliorum Principum exercuerint, meritò in eâdem tuendi, & præferēdi sunt, ut diximus suprà lib. 2. cap. 25. num. 63. & sequentibus, & pluribus prosequitur Lud. Roman. cons. 47. visis necessarijs, ubi probat in bonis ad quæ plures ius æquale habent, eum qui prævenit, vel præoccupavit præferri.

59 Et idem † in duobus, vel pluribus procuratoribus, vel executoribus testamenti insolidum datis, quòd is, qui præoccupat, ius sibi quærat, & cæteris exclusis solus agere possit, latè etiam tradit Federic. de Senis cons. 124. in fine, & cons. 130. in princip. quos refert & sequitur Cardin. Tuschus littera P. verb. *Præoccupatio*, conclus. 517. Et potest non minus aptè subiungi celebris doctrina Innocent. in cap. dilecto, ad fin. de offic. Archidia. cuius in terminis nostræ quæstionis meminit Ægid. Bened. dict. cap. 3. num. 15.

60 Qui docet, † ex eo solo, quòd quis solitus fuerit aliqua iura exercere in loco, quem non constet esse de alterius iurisdictione, videri acquirere locum, ut sit eius iurisdictionis, & ut ibi omnia iura acquirat de cætero.

61 Quod † certius esse, ubi præoccupatio fit per supremum aliquem Principem, benè observat Donel. lib. 4. comment. cap. 2. Vvesemb. & Claudius Canciuncula in dict. §. 1. & §. flumina Inst. de rer. divis. quos refert & sequitur Freitas dict. cap. 11. num. 5. & urgenter comprobat textus in l. littora, D. ne quid in loco public. ibi: *Littora maris, in quo Populus Romanus imperium habet, Populi Romani esse arbitror*, ponderando genitivum, qui ex sui natura dominium, & proprietatem arguit, ex plenè traditis à Doct. in rub. D. de novi oper. nuntiat.

Et multo magis certum ubi præs-
criptio † longi temporis post eandem occupationem accesserit, cùm 62
hæc etiam in privatis ad usum in aliquibus ipsius maris partibus acquirendum, & alios prohibendos sufficiat, esto quòd totum ob sui immensitatem possideri & occupari nō possit, & ijdemmet Auctores adverrunt,
& expressè ostendit Marcian. † I. C. 63
in l. si quisquam 7. D. de divers. & temp. prescrip. sic inquiens: *Si quisquam in fluminis publici diverticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure uti prohibebet*, & Paul. in l. sanè si maris 14. D. de iniurijs, ubi sic ait: *Sanè si maris proprium ius ad aliquem pertineat, uti possidetis interdictum ei competit, si prohibeatur ius suum exercere*: ubi glossa explicans illud verbum, *Pertineat*, inquit, *Per privilegium, vel per longam consuetudinem*; & allegat dict. l. si quisquam. Et idem observat Bartol. ibidem, Balbus de præscript. 4. part. 5. principal. quæst. 6. numer. 6. Gregor. in l. 2. titul. 7. part. 3. glos. 2. & in l. 11. titul. 18. part. 5. glos. 4. Covarruvias dict. reg. peccatum, 2. parte, §. 8. num. 10. Mantua lib. 1. locorum cap. 19. & Freitas dict. cap. 10. ex numer. 21. ubi num. 29. rectè no-
tavit, † illo interdicto, de quo loqui- 64
tur Paulus, quoad Principes eiusmodi iure occupantes, & præscribentes opus non esse, cùm ipsi ius sibi in proprijs causis dicere soleant, ex traditis à Molina de iust. & iur. tract. 2. disput. 103. vers. *Quare*.

65 Quibus non obstat † difficile,& ex diametro oppositum Papiniani responsum in l.ultim. D. de usucap. quâ maximè Incognitus pugnat,dũ inquit: *Praescriptio longae possessionis ad obtinenda loca iure gentium publica concedi non solet,&c.*

Nam inter varias solutiones, quas pro hac antinomia componenda refert Curtius Brugens. lib. 1. coniect. cap. 54. Conan. lib. 3. comment. capit. 15. numer. 1. Ioan. Robert. lib. 1. recep. sentent. cap. 17. Charondas lib. 1. verosim. cap. 21. Fachin. lib. 11. controvers. cap. 1. Dom. Anton. Pichard. in § flumina, instit. de rer. divis. & in §. sed aliquando, inst. de usucapion. Genoa Passera in conciliat. leg. pag. 303. & sequentibus, novissimè Seraphin. Freitas ubi suprà, cap. 11. num. 16. & capit. 13. ex numer. 15. & 37. & Nos Salmanticę viginti quatuor,& plus ab hinc annis in frequentissimo & florẽtissimo Gymnasio dictavimus. Respõ-
66 deri potest, Papinianum † ibi eo in casu accipiendum esse, quo quis, quaesitum semel longâ possessione ius, & exercitium piscandi, illud iterum non utendo amisit. Nam id nullâ actione recuperare poterit, quia postquàm eo iure uti,& piscari in mari vel in flumine desijt, locus ad causam publicam redijt, & rursus occupantis fieri coepit, iuxta l. quod in littore 14. D. de acquir. rerum dominio,& in l. in tantũ, D. de rer. divis. Quod apud Marcian. in † dict. l. si quisquã, contra
67 se habet, cùm de eo loquatur, qui & pluribus retrò annis piscatus erat, & in actu & possessione piscandi non interrupta morabatur. Hic enim propter naturalem, & permissam iure gentium occupationem loci, iuxta dictũ §. flumina,& iura similia, alios rectè prohibere poterit. Quam interpretationem ex Ioanne refert, & probat Accurs. in dict. iuribus, Bartol. in l. quominus, numer. 30. Ias. 99. Ripa 101. D. de flumin. Cepola de servitut. rust. capite 42. numer. 4. Balbus de praescript. 4. part. 5. part. princip. quaestion. 6. Decius consil. 271. numer. 11. Ægid. Bellamer. consil. 7. per totum, Roderic. Xuar. allegat. 16. & 17. Costanus quaest. iur. cap. 17. numer. 36. Cuiac. & Gothofred. in dict. l. final. Zas. in 2. part. antinom. Theodorus Straitman. antin. 3. Craveta de antiquit. tempor. par. 4. cap. 5. numer. 80. Avendañ. de exequend. mand. cap. 12. numer. 16. Dom. Covarruvias in regula peccatum, §. 8. numer. 10. Everard. Broncorst. cent. 4. antinom. 30. & Genoa ubi supr. numer. 34. Qui om-
nes † latè pertractant, an haec pis- 68
candi possessio, facti, & actualis esse debeat? An verò quasi possessio aliqua huius iuris constituatur? & quo tempore, & quibus actibus ius alterum prohibendi acquiratur? Et docent iu-
stissimam esse † legem primam, se- 69
cundam,& similes, titul. 8. lib. 7. novę Recopil. quae propter bonum publicum certis casibus venationem, aut piscationem prohibent. Et similiter pacto; aut privilegio Principis posse prohibitionem induci, iuxta dictam l. venditor 14. D. comm. praedior. gloss. receptam in dict. l. si quisquam, & in dicta l. sanè si maris. De quibus est etiam videndus Zoanetus in tractat. de duplici venat. ex numer. 36. Sotus lib. 4. de iustitia & iure, quęst. 6. artic. 5. Tuschus practic. conclus. iur. littera V. conclus. 41. & littera P. verb. *Piscandi ius*, conclus. 358. & verb. *Princeps*, conclus. 678. Andr. Gail. lib. 2. practic. observ. cap. 68. & latè Peregrin. dict. lib. 8. de iure fisci, versic. *Piscationes*, numer. 34. & sequentibus, Tiraquel. de nobilitate, cap. 37. num. 150. Petr. Heig. miscellan. quęst. 1. par. quaest. 15. numer. 44. & 45. Rosenthal. in tractat. de feud. 1. par. conclus. 24. cap. 5. Menoch. consil. 498. num. 30. vol. 4.

Iuxta † quae omnia pariter conclu- 70
dendum videtur, non esse mirũ si Prin-

ceps posſit huius Indici maris navigationes & negotiationes exteris prohibere, cùm privati, ſimilia iura, longâ ſibi poſſeſsione quæſita, interdictis, & alijs actionibus defendere poſsint, de quo alia diximus ſup. lib. 2. cap. 25. & obiter probat Caliſtus Remirez de lege Regia Aragon. §. 30. numer. 21. & Freitas dict. cap. 13. & in ſimili Peregrin. dict. lib. 8. num. 14. ubi loquens de iure maris Adriatici Venetis pari præſcriptione quæſito, inquit, quòd ratione ſuperioritatis, & iuriſdictionis, quam ibi habent, poteſt Princeps Venetus naviganribus per mare Adriaticum indicere gabellas, leges præſcribere, navigationes permittere, & prohibere, & ſi adverſus pręſcripta factũ fuerit, merces confiſcare, ex doctrina Rainerij, & Angeli in dict. l. ſanè ſi maris, & latiùs eiuſdem Angeli conſil. 289. Bald. in dicta rubrica de rerum diviſ. numer. 2. Angel. Aretin. in §. 1. inſtit. eodem, Cepol. dict. titul. de mari, numer. 10. Iaſ. in l. ex hoc iure, num. 27. de iuſtitia & iure, & in l. quominus, num. 41. de flumin. Quâ etiam ratione Salicet. in l. 3. C. de naut. fœnore, eleganter dixit valère decretum Venetorum, quòd navigantes per mare Adriaticum præſentare debeant Venetijs merces, & ibi ſolvere datia, quem ſequitur Bertachin. in tract. de Gabellis, 1. par. num. 20. & Ripa in l. ſi inſulã numer. 22. D. de verb. eâ nimirum ratione utentes, quia ſunt Domini maris.

Quartò & ultimò reſpõdeo, quòd licèt ſuperiora deficerent, non poſſet, nec deberet hic Regum noſtrorum titulus amplius in dubium vocari, cùm ad hoc ius, de quo agimus, ſibi querendum non tantùm longi, aut longiſsimi triginta, vel quadraginta annorũ præſcriptionem allegare poſſent, quæ ſola
71 eis † ſufficere poſſet, præſertim titulo Pontificiæ conceſsionis innixa, etiam in caſibus in quibus ius reſiſtit, iuxta tex. in cap. 1. ubi gloſ. de pręſcription. lib. 6. iunctis alijs, quæ congerit Balb. in dict. tractat. de præſcription. 4. par. 5. princip. quæſt. 6. numer. 6. & Molina de primogen. lib. 2. cap. 6. numer. 52.
Sed † per ſpatium plus quàm centum 72
& triginta annorum, in continua, & indeſinenti quaſipoſſeſsione & conſuetudine eſſe reperiantur, ut ſoli per hæc maria ad Regiones utriuſque Indię navigarent, & exteros ad earum portus accedere volentes, arcerent.
Centenaria † quippè præſcriptio eſt 73
potentior, quàm immemorabilis, ex communiori opinione, quam refert & ſequitur Covarruvias dicta regula poſſeſſor, 2. parte, §. 3. numer. 7. Anton. Gabriel in titul. de præſcription. concluſ. 1. num. 71. & 73. Gregor. Lopez in l. 15. titul. 31. par. 3. verb. *Puede*, Molina ubi ſuprà, numer. 44. Maſcard. de probat. concluſ. 429. & Craveta de antiquitate tempor. 4. parte, §. abſolutis, num. 1. ¶ Porrò, per immemorabilem non † ſolùm uſum, verùm & do- 74
minium maris, & littorum publicorum acquiri, & præſcribi poſſe, communis etiam eſt Doctorum opinio per text. & gloſſ. in l. diligenter, & in l. uſum aquæ, C. de aquæ duct. lib. 11. & in dict. l. final. D. de uſucap. & in l. hoc iure, §. ductus aquæ, D. de aqua quotid. cap. ſuper quibuſdam, §. præterea, de verbor. ſignif. quam poſt alios ſequitur Bartol. in l. filijs, D. de Decurionib. Balbus dicta quęſt. 6. Paulus Fuſcus in ſingul. utriuſque iur. littera A. num. 81. fol. 24. Frãc. Marcus deciſ. Delph. 2. par. quæſt. 110. numer. 12. & Ioan. Oinotomus in dict. §. 1. inſt. de rerum diviſ. ubi ait † Venetos in mari Adria- 75
tico iuriſdictionem huiuſmodi præſcriptione conſequutos fuiſſe, unde & novas gabellas tranſeuntibus per eorum mare imponere poſſunt, ſecundũ Bartol. & Angel. in dict. l. iniuriarum, §. ſi quis, D. de iniurijs, & quod ita etiã in Boruſsia non licet omnibus legere ſuccinũ in littore maris, ſed ſoli Principi, & idem reſolvit Peregrin. dict. lib.

8.num.10. inquiens, quòd ubi datur inveterata iam,& immemorialis eiusdem maris libera possessio, ex hac sola concedunt Auctores Iurisprudentes, superioritatem, & iurisdictionem in mari,& littoribus maris à Principibus liberis acquiri posse, iuxta glossam celebrem in d.l.sanè si maris, D. de iniurijs,ex qua Ruinus, Bartolus & Angel. speciatim notarunt,quòd Domini Veneti per inveteratam consuetudinem sibi quęsierunt potestatem, superioritatem,& iurisdictionem maris Adriatici. Quibus conveniunt alia, quę ipse idem Peregrinus anteà tradiderat lib. 1.tit.1.num. 17.& 18.& quæ posteà magis notabiliter subdit d.lib.8. num. 23 ubi in quæstionem vertens,anPrincipes possidendo per inveterata tempora mare in universum, acquirant sibi proprietatem maris, tandem concludit: *Quòd licèt verum dominium, vel possessio maris, per viam naturalem dari non possit, quia materia est liquida fluxibilis,& refluxibilis. Quia autem in mari duo occurrunt, quæ humano usui serviunt, navigationes & piscationes, quorum respectu considerari possunt iurisdictionalia & Regalia,quæ in terrenis exercentur,veluti creare Magistratus,ius dicere,belligerare, vetare, permittere, gabellas indicere, pœnas inobedientibus infligere,& alia huiusmodi:hæc quidem omnia Principes in mari superioritatem habentes, exercent, & per immemoriale tempus, etiam privativè ab alijs quærere possunt.*

76 Habet enim † præscriptio immemorialis vim tituli, & specialis privilegij, ut in d.§.ductus aquę,& in l.2.§.idem Labeo, D. de aqua pluvia, & ideò in illa non requiri tituli ostensionem,nec probationem quasipossessionis, aut scientiæ & patientiæ adversarij, probat latissimè Ias.cōs.208.& 209. Decius cons.85.num.2.Roland.cons.66. num.43.vol.1. Anton.Gabr. d. concl. 1.n.59.& 62.Bald.d.tract. de præscripri.2.par.3.princip.q.6.nu.25. & 26. Peregri.ubi sup.n.12.& innumeri alij, quos refert Paul.Fuscus in sing. verb. *Tempus*,n.3.fol.341 Ludolph.Schrad. cons.3.n.222. Camil. Borrel. cons. 3. num.29.& Brun. a Sole in locis communib.verb.*Præscriptio*,n.5.col.874.

Et hęc † præscriptio immemorabilis,vel centum annorum, nunquā censetur exclusa,aut remora,quamvis lex vel statutum per verba universalia negativa loquatur,& caveat, quòd nulla currat præscriptio,ut benè docet Angel.per tex.&glos.ibi,verb.*Præscriptio*, in authent.ut de cætero cōmutat.non fiant, Alexand. in l. nemo potest, col. ult.de legat.1.Felin.in rubr.de pręscripti.col.fin..Decius cons.271.& cons. 496.Abbas cons.26.lib.2. & Brunor. ubi supr.num.4. 77

Quibus † non obstabit alia oppositio,quam facit Incognitus, dicens, in nostris Regibus bonam fidem defuisse,quę de iureCanonico in omni præscriptione etiam centenaria, aut immemoriali secundùm magis communem opinionem desideratur, cap.vigilanti,& cap.ult.de præscript. d.regula possessor,de regul. iur. in 6. cum latè traditis a Craveta de antiq.tempor.§. materia,num.19.Covar. in d. reg. possessor, 2.p.relect.§.8.n.5.Fachin.lib.8 controvers.cap.26.& 33. Mascard.de probation.lib.3.concl.1213.n.46.& Pet.Gilken.d.tract.de præscript. 2. p. memb.2.cap.1.n.6. Nam non desunt plures Auctores haud contemnendę eruditionis & nominis, qui in eiusmodi pręscriptione illam minimè requiri constituunt, ut constat ex Saliceto in l.2.C.de servit.& aqua n.8.Bald.cons. 352.col.2.Deci.cons.496.n.5.& in l. traditionibus n.12. C.de pact. Nicol. Boer.decis.39.n.7.cum alijs relatis ab Anton.Gabr. lib.5.commun.opin.tit. de præscript.concl.1. 78

Ac prætereà † negamus, prædictos Reges ac Dominos nostros, ullo tempore malam fidem habuisse, cùm contrarium certius & evidentius sit,ex titulis & rationibus, quas totâ hac tra- 79

ctatione discusimus, & in eisdem nostris terminis probât & prosequuntur Ægid. Bened. d. cap. 3. n. 25. & seq. & Seraph. Freit. d. cap. 13. ex n. 43. & cap. 14. ex n. 38. ¶ Quæ rationes ut etiã suprà tetigimus in fine capitis præcedẽtes, licèt usque adeò certæ, & securæ non essent, sufficere tamen possent, ad hoc ut ex illis bona fides induceretur, argum. text. in l. igitur, D. de liberali causa, ibi: *Iustis rationibus ductus, vel nõ iustis*, & eorum quæ notat Bartol. in l. Celsus, num. 13. D. de usucap. Menoc. de recuper. poss. rem. 13. numer. 34. & Mascard. conclus. 224. num. 17. Maximè cùm bona fides semper intervenire præsumatur, cap. si diligenti, & cap. ultim. de præscript. Covarr. d. §. 8. num. 2. Petr. Surdus cons. 73. num. 50. lib. 1. præserrim concurrente præscriptione immemoriali, quæ efficit, ut de tali bona fide amplius disputari non possit, nec probatio in contrariũ admittatur, ex Salicet. ubi sup. & Gabr. num. 50. Burgos de Paz cons. 15. num. 33. Bursat. consil. 48. num. 8. Menoch. de præsumpt. lib. 3. præsump. 131. num. 50. & Gilken. d. cap. 1. num. 11. & seqq. qui ita in concordiam cõtrarias Doctorum opiniones adducit.

80 Quibus † adijcio, quòd etiã si dubiã conscientiam haberent, adhuc bonæ fidei possessores iudicandi essent, ex his, quæ post longam disputationem resolvit idem Gilken. d. 2. par. memb. 2. cap. 2. ex num. 132. & ultra relatos ab eo magistraliter Baldus cons. 298. vol. 1. ubi † ait: *Quòd conscientia dubia non dicitur conscientia, nec producit dolũ, quia non habet ubi figat pedem intellectus, & in dubio possessor potius debet sibi ipsi favere quàm dissuadere.* Et ibìdem num. 9. & 10. subiungit: *Quòd dubitans semper interpretatur bona fidei, si quam habet occasionem dubitandi; quoniam aequiparatur ei qui ignorat rem alienam, l. manifestissimi, §. si autem dubium, C. de furtis.* Cui simile est etiam quod tradit in l. 1. num. 16. C. de falsa causa adiect. leg. nempè: *Quòd error, & titubatio differunt, quia error ns figit intellectum suum in falso, sed dubitans est aequalis inter contrarias presumptiones, ut notatur D. de testam. l. de statu, & l. fin. C. de condict. indeb.* Circa quem articulum aliqua item notat Craveta cons. 412. num. 7. & Nos infr. cap. 5. num. 29. & sequentibus.

Ad alia autem argumenta quæ ab eodem Incognito expendi videntur de leg. ult. D. de usucap. & doctrina Paul. Castrens. ibìd. & de l. 7. titul. 29. par. 3. rectè respondet Freitas dict. cap. 14. Et ad illud quod additur, hãc præscriptionem immemorialẽ dici nõ posse, cùm in historijs extẽt, & passim legãtur & repetantur initia, & progressus detectionis, & conquisitionis Indiarũ, satisfacit Ægid. Ben. d. c. 3. n. 25. & seq. probans, non requiri ad immemorialẽ quòd rei, de qua agitur, non extet memoria, sed quod non sint homines, qui initij recordari possint. Vnde cũ pauci sint, qui ultra centũ annos excedãt, ut in l. an ususfructus, D. de usufr. & in l. fin. C. de sacrosanct. Eccles. iam cõstat immemorabilem esse hanc, quæ ut diximus, plus quàm centum & triginta annorum curriculo innititur, cum indefinenti quasi possessione, qua simul præscriptum est, ut alij prohiberi possint, ut in simili probat Gilken. d. tract. par. 1. cap. 6. num. 122. & in eisdẽ nostris terminis Balbus de præscrip. par. 5. quæst. 6. num. 10. inquiens: *Quòd prohibere possumus, ne quis intret locum nobis invitis, unde prohibere possumus ratione possessionis navigationem, & piscationem maris & fluminis, quæ aliàs nobis communia sunt de iure gentiũ.* Et ad hoc nõ fuisse necessariã peculiarẽ aliorum Regũ prohibitionẽ, sed sufficere notitiã quã de titulis & navigationibus Hispanorũ habuerũt, benè etiã observat Freitas d. cap. 14. n. 33. ex traditis à Iacobin. de feud. verb. *Et eti venationibus*, n. 2. Dec. cõs. 197. Menoc. cas. 160. n. 11. & Frãsc. Marc. decis. 529. num. 16. par. 1. 82

81

SVMMARIVM Capitis IV.

velle publicis instrumentis testati sunt.

35 *Consensus superveniens purgat metum, aut tyrannidem praecedentem.*

36 *Tyranni ex cursu temporis, & diuturna populorum tolerantia, & concessione efficiuntur veri & legitimi Reges.*

37 *Reges Hispaniae, data voluntaria Indorum electione, Indias Occidentales legitimè retinent.*

38 *Indos hodie gratam, & ratam habere Regum Hispaniae dominationem, multis probat Ioan. Matienzus.*

39 *Indorum proprij, & antiqui domini cũ hodie non extent, rectè possunt Reges nostri, extante praecipuè concessione Pōtificis, eorum regna possidere.*

40 *Initio quod nullum, vel vitiosum est, tractu temporis non firmatur, & quando hoc fallat? num. 43.*

41 *Originem Regnorum inspiciendam esse, & vitiosam semper nocere aliqui dicunt, & qualiter intelligendi sint? Et num. 42.*

44 *Acquisitio à principio nulla tanquam facta per forensem, ex postfacto convalidatur, si forensis civis fiat.*

45 *Iudicium à principio nullum, ex iure superveniente interdum firmari solet.*

46 *Alienatio à minore inutiliter facta cōfirmatur, si post legitimam aetatem eam ratam habuerit.*

47 *Causa confirmans ubi supervenit, actus initio nullus, convalidatur.*

48 *Regni ad legitimam occupationem sufficit, quòd plures, vel praecipuae eius provinciae iusto aliquo titulo occupari possint.*

49 *Occasio in tempore arrepta, omnia ferè mundi Imperia peperit.*

50 *Austriaca familia varijs occasionibus varia Regna, quibus hodie fruitur, coadunavit.*

51 *Occasione diligenter utendum Politici docent, & eam Aquilae similē Nicephor. facit.*

52 *Carolum V. Imper. totius mūdi Imperium consequi potuisse, si oblata sibi occasione uti sciret, Campanela testatur.*

CAPVT IV.

De alijs titulis, & rationibus quae eandem retentionē iustiorem efficiunt, & praecipuè de bellis cōtra Indos perduelles, vel apostatantes illatus, vel causa sociorum initis, & de voluntario populorum in Regni translatione consensu.

VNT quoque † plures alij tituli, qui eandem retentionē confirmāt, quos recēset Mag. Victoria in 2. relect. de Indis ex num. 1. Gregor. Lopez in l. 2. tit. 23. par. 2. Fr. Alfons. à Castro de iusta haeret. punit. lib. 2. cap. 14 & Ioan. Azorius 1. tom. instit. Moral. lib. 8. capite 26. versic. *Septimò quaeritur.* Sed praecipui eò reducuntur, ut absque ulla dubitatione Pijssimi Reges nostri eas provincias retineant, 1
quarum † Indi Fidem sibi pacificè, & 2
sufficienter annuntiatam, nec recipere, nec audire voluerunt; vel receptam deseruerunt, blasphemarunt, vel impedierunt, aut Hispanos ad se praedicationis, ac commerciorum causa accedētes, vel ad alias regiones innoxium transitum postulantes, hostiliter adorti sunt, vel simulato hospitio receptos, postea perfidis, & subdolis invasionibus enecarunt, prout saepè cōtigisse narrat Ant. de Herrera in hist. gen. Ind. decad. 3. lib. 1. c. 18. pag. 126. & lib. 9. cap. 2. & lib. 7. c. 7. & decad. 4. lib. 6. cap. 11. & Ioan. Boter. in relat. univers. 4. par. lib. 3. pag. 63. & 64. Etenim cū in his casibus iustè, ac legitimè adversus infideles bellum inferri possit, iuxta ea, quae plenè disputavimus sup. lib. 2. cap. 20. longè iustius, eiusmodi bello parta, retinebuntur, aut iterū,

si opus fuerit, pro eorum conservatione, ac retentione bellari poterit, ex regula l. patre furioso, D. de ijs qui sunt sui, cum latè traditis sup. hoc lib. cap. 1. ex num. 1.

Quam traditionem multis comprobat Episcop. Chiapēs. in tract. domin.
3 Ind. fol. 21. cum seqq. docens, † quòd ubi prædicta contingunt, infideles efficiuntur de dominio & iurisdictione Papæ, vel Principis Christiani, cui eorum convertendorum cura commissa est, ac propterea ab illo puniri posūt, & imperio & gubernatione suarū provinciarum propter eius abusum privari, iuxta sententiam D. Augustini lib. 1. de liber. arbitr. cap. 6. & alia, quę cōgessimus sup. lib. 2. cap. 10. num. 59. & seqq.

4 Quia † omnis Princeps potest, & debet subditorum sibi hominum personas, bona, & iura defendere, l. nam salutem, D. de officio præfect. vigilum, cap. 2. de ordin. cognit. cap. 1. de restitut. spol. cap. dilectis, de appellat. ubi Innocent. & Hostiens. cap. Dominus noster 23. q. 2. cap. scire vos oportet 23. q. 8. idē Hostiens. in cap. 1. de treg. & pace, Gregor. Lopez per text. ibi in l. 1. tit. 23. part. 2. & in l. 3. tit. 19. part. 3. And. Gail. lib. 1. de pace publ. cap. 1. & 4. Bobadilla in Politica lib. 2. c. 16. num. 49. Valençuela in monit. contra Venet. par. 7. ex num. 56. Avendan. in cap. 1. Prætor. num. 12. Et excessus & delicta infidelium efficiunt, ut etiam si extranei sint, nostrę iurisdictioni subdantur, argum. cap. 1. de offic. delegati,
5 & † l. 3. D. de offic. Pręsid. ibi: *Habet interdum imperium & adversus extraneos homines, si quid malum commiserint. Nam & in mandatis Principum est, ut curet is, qui provinciæ præest, malis hominibus purgare provinciam, nec distinguitur, unde sint.* Cuius legis in optima, & simili quęstione meminit Avendan. de exequen. mand. lib. 2. cap. 6. num. 12. & alia circa eam notantes DD. in l. unic. C. ubi de crim. agi oport. Socin. reg. 120. Do n. l. & Osuald. lib. 17. coment. iur. cap. 16. Liber. Decian. in tract. crimin. lib. 4. cap. 16. num. 9. & 17. & Prosp. Farinac. in praxi crimin. lib. 1. quæst. 7.

Et ex his rationibus concludit Ioā. Matienzus in tract. manu scripto de moderamine Regni Peruani lib. 2. c. 9. † iustè adversus Indos Chiriguanēses bellum indici posse, eò quòd sæpius a fide nobis data defecerint, & alias Indorum nationes, quæ Evangelium receperūt, vel facilè recepturæ essent, suis minis, & crudelitatibus terreant, & maximam captivorum partem incredibili voracitate, & ferocitate deglutiant. 6

Idemque † de Chichimecis Novæ Hispaniæ, & Caribibus, ac Canibalibus Terręfirmæ, & adiacentium insularum sępè in Supremo Indiarum Cōsilio statutum fuisse, & ut servi capientium fierent, passim in sua historia generali Indiarum Ant. de Herrera scriptum reliquit, & pręcipuè decad. 1. lib. 6. cap. 10. & lib. 8. cap. 12. decad. 2. lib. 1. cap. 8. pag. 15. & cap. 22. pag. 72. & lib. 10. cap. 5. pag. 328. & decad. 4. lib. 7. cap. 6. pag. 169. 7

Neque absunt exempla Lusitanorū qui eisdem de causis plures Indorum Occidentalium ditiones iustis bellis imperio suo adiecerunt, ut testatur Navar. in cap. novit, notab. 3. num. 158. de iudicijs, Molina de iustitia & iure, tract. 2. disp. 104. vers. *Sextò*, & novissimè Seraphi. Freitas de iust. Imp. Asiat. cap. 9. ex n. 9. ad 15. ubi refert ad idem elegātissima verba Hier. Osorij lib. 3. de reb. Eman. pag. 96. & li. 6. pag. 248.

Quod etiā nostris hisce temporibus de † Indis Chilensibus multi graves & Religiosi viri cōsulere solent, eò quòd hi magna ex parte Christo nomen dederunt, & ab eo desciscentes, se posteà alijs infidelibus sociarunt. Omnesque, cùm iam ob assiduam nostrorum prædicationem, & communicationem, sufficientem Fidei, ac Religionis Christianæ notitiam habuerint, 8

non solùm eam non amplectantur, sed quotidianis potius incursibus, & invasionibus tum Hispanos nostros, tum maximè alios Indos conversos, & amicos perimant, & disturbent, urbesque aliquas, & arces Hispanorum satis munitas deleverint, atque egregium illum virum Martinum Garciam à Loyola Calatravensis Ordinis equitem, eiusdem Regni gubernatorem, per insidias interceptum, occiderint.

Quod attendens Rex noster Pijssimus Philippus III. schedulam quandã expediri mãdavit, datã Ventosillæ 26. Maij an. 1608. quã iussit, ut prędictis Indis aperto Marte bellũ infligeretur, & capti, decennio maiores, in servitutem redigerentur. Cuius tamen schedulę rigorem posteà alijs anni 1610. temperavit, aliquorum Religiosorum enixis libellis, & arrestationibus motus, † & pręsertim Reverendi Patris Ludovici de Valdivia Societatis Iesv, qui Indos illos adhuc nequaquam eam pœnam mereri profitebantur, securiusque, ac commodius ad Fidem Christianam, & clientelam nostram reduci posse, si nullis bellis offensivis per quadriennium impeterentur, & per viros pios ac Religiosos, alijsque suavibus, & pacificis medijs, eorum conversio, & reductio procuraretur. Quibus † cùm Rex noster, & Regium eius Indiarum Consilium annuisset, (pro solita nimirum benignitate, & dilectione, quã semper Indorum causas prosequi, & moderari consuevit) ipsummet Patrem, & alios eius socios, honestissimis codicillis donatos, huic expeditioni præfecit. Qui tamen † rebelles Chilensium provincias ingressi, non solùm per quadriẽnium, verùm nec per decennium quidquam, quod iustum & honestum esset, ab illis consequi potuerunt, & aliquibus a Barbaris trucidatis, re infectã redierunt: imò & in peius redactã. Nam Indorum ferocia & protervia succrevit,

9 10 11 (margin numbers at the three † marks above, in order)

dum blanditiem nostram metum existimarent, & assiduis, ut solebant, bellis non lacessiti, numerosiores, & expeditiores ad bella, & alia damna nobis inferenda, reperirentur. De quibus † iterum Rex ac dominus noster PHILIPVS IV. qui nunc piè, & fœliciter regnat, & per multos annos maiori semper pietate, ac fœlicitate, ò utinam regnet, commonefactus, 12
aliam schedulam novissimè 13. Aprilis anno 1625. expediri præcepit, quã Excellentissimo sui Peruani Regni Proregi Marchioni de Guadalcazar ordinat, & iniungit, ut si opportunum factu sibi visum fuerit, Chilensibus Indis, omnibus quibusfieri posset modis, bellum inferatur, sive illud defensivũ, sive offensivum, punitivum, aut vindicativum appelles, & ut captivi servi capientium efficiantur. In cuius schedulæ consultatione, inter plures præstantissimos & prudentissimos Viros, ac Proceres nobilissimos, quorum sententiæ rogatæ sunt, unus fuit, qui multorum instar esse potuit, Excellentiss. Dominus Don Franciscus à Borgia Princeps Esquilacensis, qui proximè Peruani Proregis munus non minus laudabiliter, quàm fœliciter egerat, & eorundem Indorum mores expertus fuerat. De cuius Magni Herois encomijs, egregijsque animi & corporis dotibus, cum eximia omnium litterarum cognitione coniunctis, plura dicere supersedeo, donec per adeò latum campum latiori, vel laxiori calamo discurrere possim.

Visum quippe est, nihil amplius expectari debere, ut omnia iura belli in eos Indos exequãtur, qui toties moniti, & benignè tractati, in sua rebellione & obstinatione persistũt, & Hispanos nostros, atque alios Indos, qui pacem dederunt, & baptizati sunt, quietè & securè vivere non patiuntur, ex † cõmuni omnium Theologorum sententia, quam prætet alios, quos adduximus dict. lib. 2. cap. 20. eruditè probat 13

Victo-

Victoria in dict. relect. 2. de Indis numer. 5. & 7. proposit. 6. & §. 12. conclus. 4. & in relect. de iure belli, num. 56. & 59. Bañez 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 10. & 11. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 117. conclus. 4. Gabriel Vazquez in 1. tom. sup. 1. 2. quæst. 76. art. 2. disput. 120. cap. 5. ubi concludit, quòd infideles, qui sufficiēter sibi annuntiatis, & propositis Fidei mysterijs, eis credere nolunt, infidelitatis peccatum committunt, & eam impedientes, aut susceptam deserentes puniri possunt, & meliùs Anton. à Corduba in quæstion. lib. 1. q. 57. dub.
14 6. vers. *Quintum dictum*, ubi † inquit: *Quòd si Christiani verosimiliter timeant Barbarorum fraudes sive fallacias, & instabilitatem in verá Fide, vel Religione semel suscepta, vel suscipienda, quodque habita opportunitate in mortem Christianorum moliantur, ità quòd non sunt, neq; erunt tuti inter eos etiam Christianos effecti, nisi illis dominentur, & habeant arces, & oppida fortia, ad quæ confugiat tempore necessitatis ad se, & sua omnea, & iā conversos in vera Religione tuendum: tūc certè iustè possunt illos bello subijcere, & eis dominari. Ita quod omnibus tentatis, ut suprà dictum est si Christiani non possunt consequi securitatem, neque esse tuti inter Barbaros, prædicando volentibus audire Fidem, vel post eius prædicationem, & susceptionē, nisi illos debellā do, & subijciendo, & civitates eorum occupando, hoc utique iustè facere possunt, & antiquos dominos deponere, & novos instituere, & prosequi iure belli ea omnia, quæ in alijs bellis iustis iustè, & licitè fieri possunt, quia finis belli est pax & securitas, ut ait August. ad Bonifacium. Ergo postquàm licitum est Christianis bellum suscipere, & etiam si necesse sit inferre, etiam licitum est facere necessaria ad finem belli, scilicet ad securitatem, & pacem obtinendam.*

15 Pro quo etiam facit † D. Augustini sententia super Iosue lib. 6. quęstion. quæst. 6. relata in dict. cap. Dominus 23. quęst. 2. ubi inquit: *Iusta bella solent definire, quæ ulciscuntur iniurias: si qua gens, vel civitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est, vel reddere, quod per iniurias ablatum est.* Cui mirè † conveniũt ver- 16
ba Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 5. nostræ legis 1. tit. 23. part. 2. & Cassiodori lib. 3. var. epist. 1. ubi asserit: *Utile tunc esse ad arma concurrere, cùm locum apud adversarium iustitia nō potest invenire.* Eòdemque respiciēs Polybius lib. 4. hist. pag. 351. prudentissimè dixit: *Ita existimo, fugiendum quidem esse bellum: non tamen ita fugiendum, ut omnia, ne in id incidamus, sustinere, perpetique velimus: quid enim vel æquabilitatem in Republica, vel fiduciam, vel libertatis iucundissimum nomen laudaremus, si nihil omnino esset paci antepónendum? Pax enim si iusta & bona sit, res est certè omnium pulcherrima, atque optima. Nihil tamen est, aut faciendum iniustè, aut patiendum turpiter, ut pace frui valeamus.* Et D. Chrysost. tom. 1. homil. in Psalm. 134. sic scriptum reliquit: *A Deo habemus dexteras, ut & nobis ipsis, & alijs iniuria affectis opem feramus, ut scelera de medio tollamus, ut ijs, quibus vis & damnum affertur, simus portus, & refugium.* Et meliùs homil. 36. in Matth. ex cap. 10. tom. 2. explicans illa verba: *Non veni mittere pacem, sed gladium*, inquiens, *Tunc enim pax præstatur, quando quod tabe, & saniæ corruptum est, abijcitur, & abscinditur; quando factiosa, & improba pars repellitur, aut omnino destruitur: sic enim cœlis terra coniungi potest. Nam & hoc modo reliquum corpus conservat medicus facilè, si quod reduci ad sanitatem non potest, absciderit, & proiecerit. Et militia Dux ad solvendam conspirationem, alterū in alterum concitat, &c.* Quibus † con- 17
veniũt verba text. in cap. in Canonibus 16. q. 1. & cap. vergētis, de hæretic. ubi dicitur: *Quòd convenit, ut ferro abscindātur vulnera quæ fomentum non recipiunt disciplinæ*, Senecæ in Agamemn. act. 2. scen. 1.

Et ferrū, & ignis sæpè medicinæ loco est.

Et Sophoclis in Aiace flagellif. act. 2. in fine.

_______ Haud profectò esse medici
Sapientis arbitror; ubi sectionibus
Morbus eget, incantationibus utier.

Cum multis alijs, quæ circa hanc rem cumulant, & exornant Theologi omnes post D. Thom. in 2. 2. q. 40. iuris Interpretes in l. ut vim, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Did. Covarr. in reg. peccarum, 2. par. relect. §. 9. Alvar. Pelag. lib. 2. de planct. Eccles. cap. 46. Paris de Puteo de re militari lib. 1. cap. 14. Petr. Gregor. lib. 11. de Repub. cap. 11. Nicol. Moronus in tract. de fide, rregua, & pace, q. 5. & alij, quos plenè retulimus sup. lib. 2. cap. 6. num. 49. & sequentibus.

18 Præstat † quoque, ut acquirendi, ita longè magis, & retinendi iustissimum titulum, quòd Hispani nostri, Fidei propagandæ causâ, plures Barbarorũ provincias adierunt, in quibus ab indigenis benignè suscepti sunt, & in auxilium contra alios convicinos vocati, cum quibus ipsi ijdem Barbari iustis de causis antiqua, & intestina bella gerebant, eâ lege, & conditione fœdus, & amicitiam ineuntes, ut quidquid ex hostilibus provincijs eiusmodi expeditionibus caperetur, id Hispanorum iuribus, & commodis cederet, ut in Nova Hispania per Tlascathecas contra Mexicanos factum fuisse passim omnes Indiarum Occidentalium historici narrant, & præcipuè Anton. de Herrera in d. hist. gen. Indiar. decad. 2. lib. 6. per totum, & alibi sæpè, & Ioan. Borer. in relat. univers. 4. par. lib. 2. & 3.

19 Quod ubi † intervenit, Theologi omnes conveniunt, legitimam acquisitionem, & retentionem induci, ut in nostris terminis latè probat Victoria dict. 2. relect. de Indis numer. 17. ubi hunc septimum, & ultimum titulum vocat, quo potuerunt, aut possent venire Barbari, eorumque provinciæ in possessionem, & dominium Hispanorum, & Gregor. Lopez eius verba trãscribens in dict. l. 2. titul. 23. part. 2. gloss. magn. col. 14. Dom. Bañez in 2. 2. quæst. 40. de bello, art. 1. vers. *Dubitatur* 3. col. 1181. Gregor. de Valencia 3. tom. disput. 3. quæst. 16. de bello, punct. 2. versic. *Quartò certum est*, Ioan. Azor. 1. tom. instit. moral. lib. 8. cap. 25. quæst. 13. Pat. Lud. Molina de iustit. & iure, tractat. 2. disput. 105. ubi ultra exemplum Tlascathecarum, alia similia in India Orientali contigisse commemorat, quibus mediantibus Lusitani varias occasiones habuerũt, nonnulla iure belli occupandi, quod etiam novissimè tangit Seraphin. Freitas dict. cap. 9. numer. 16. & generaliter resolvunt Caietan. & cæteri post Div. Thom. in 2. 2. dict. quæst. 40. art. 1. Sylvest. verb. *Bellum*, el 1. quæst. 8. conclus. 3. Ioan. Maior. in 4. distinct. 15. quæst. 15. Alfons. à Castro de iust. hæret. punit. lib. 2. cap. 14. causa 10. vers. *Ecce omnes*, Simon Maiol. in dieb. Canicul. 3. tom. colloq. 2. pag. 326. & 364. & sequentibus, & novissimè Par. Suarez in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. num. 25.

Etenim † licèt regulariter Christiani infideliũ auxilio uti nõ possint, neq; se eorũ actibus, & cõmunicationibus immiscere, maximè ubi contra alios Christianos præliandũ est, nisi id iustitia belli, & præcisa defensionis necessitas extorquear, ut præter Auctores suprà relatos tenet Oldrad. cõs. 71. Nũquid Christianus? Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in rub. de Iudæ. vers. *Cõvertendo*, Abb. in cap. quod super, vers. *Ultimò vis quæritur*, de voto, Annania, & Felin. in cap. ad liberandum, de Iudæis, Corsetus in tract. de potest. Regia, 4. par. princip. q. 83. Marquard. de Susanis in tract. de Iudæ. & Infidel. par. 1. cap. 6. Tiber. Decian. in tractat. crimin. lib. 5. cap. 10. num. 4. P. Lud. Torres de Fide, disp. 51. artic. 9. col. 642. Cardinal. Tuschus pract. conclus. iur. verb. *Infidelibus*, concl. 123. pag. 490. 20

Ca-

Camill.Borrellus de prçstan.Reg. Cathol.cap.32.à num.88.& 181.Valençuela in monit.adversus Venet.7.par. ex numer.56.& 65. Osascus in peculiari disputatione huius articuli,quam post suas decisiones Pedemontanas attexuit, Ioan. Cochier in Thesaur. Polit.lib.2. Petr. Binsfeldius de iniurijs &damno dato,cap 8.quæst.1.conclus. 17.pag. 528. Petr. Heingius in miscellan.quæst.1.par.quęst.11. Frãc. Mingon. ad consuetud. Andegavens. fol.mihi 67.cum multis alijs congestis per Iulium Ant.Brancalasum in compend.art.Cathol.Regnan.lib.3.deReligione.pag.52.& 53.Sandoval.1.par. histor.Caroli V.lib.25.§.48. fol. 242. & Calist.Remirez in tract.de lege Regia Aragon.§.26. num. 65. pag. 264.

21 Quorum † plures hac de causa Franciscum PrimumRegemGalliæ notare solent,eò quòd Turcas in subsidiũ cõtra Carolum V.Imperatoremvocaverit;sicut † etiam, ob eandem fortè ra-
22 tionem,2.Paralipom. 16. reprehensus est Rex Asa, eò quòd accersiverit in auxilium exercitum Syrię contra Regem Israël.Nisi forte ideò potius,quia magis confidit in eo exercitu,quàm in Domino,qui tamen ipsum paulò antè liberaverat ab exercitu Æthiopum,2. Paralipom.14.ut notavit D.Ambros. in oratione de obitu Theod. Abulens. q.17.in dict.cap.16.Bañez, & Valencia ubi suprà.

23 Atverò † in bello iusto cõtra alios infideles, nihil prohibet, Christianos cum infidelibus militare,si scandalũ,& periculum Fidei absit, eosque iuvare, ac defendere, & in suam tutelam, & clientelam recipere, atque huius auxilij, & confœderationis causã,hostiũ spolijs, ac provincijs, ex pactis conventis, vel ob laboris, & periculi suscepti remunerationem potiri,ut constat ex text.in cap.quid culpatur 23. quęst.1.& cap.Iulianus 11.q.3.Tiber. Decian.ubi sup.num.3. Mag.Marq.in Gubernatore Christ.lib.2.cap.25.pag. 311.& seqq.& reliqui omnes suprà relati.Qui eà consideratione ducuntur, quòd † Christiani, qui eiusmodi iustis 24 infideliũ bellis opitulantur, nihil iniuſtũ,aut illicitum perpetrant, cũ nihil aliud faciant,quàm acceptã auctoritate ab eo,qui illam potest conferre, ad bonum cooperari,& socijs, atq; amicis,cum quibus pro uno,& eodẽ reputantur,contra extraneos, & inimicos malefactores auxilium præstare. Et sicut † exercere opus bonũ non potest 25 nisi bonum esse, ita etiam adiuvare in bono opere, quale est iustum bellum, etiã si quis pro hoc labore aliquã mercedem, & remunerationem accipiat, ut † eleganter cum Pomponio scribit 26 Vlpian.l.C.in l.metum 9. §.sed licèt, D.quod met.causa,ubi glos.verb.*Mea*, rectissimè addit,æquũ † esse, ut si habes bonum propter me, ut & ego ha- 27 beam propter te,ad quod probandum allegat l.idem,§.fin.de cõdict.ob turp. caus.l.2.§.æquissimum, ad leg. Rhod. de iactu,l.si pater, §. si quis, D.de donat.& conducunt,quę in simili notat Bart.in l.ut vim,n.8. D.de iust. & iur. August.in addit.ad Angel. de malefic. verb. *Che me hai adulterato*, sup. num. 64.Beroius in cap.1.num.51.de offic. delegati,Matth.de Afflict.decis. 149. & alij,quos novissimè refert Flores de Mena practic.quæstionũ, quæst. 18.à num.14.& P. Suarez in tract.de charit.disp.1.sect.2.ex n.6.ubi exactè disputat,an & qualiter liceat opera bona virtutis operari propter mercedem temporalem?

Quã ratione † Abraham Genes. 14. 28 ad vindicandum Regem Salẽ,& alios, qui cum eo fœdus percusserant, iustè pugnasse dicitur contra quatuor Reges illius regionis, à quibus ipse nullã iniuriam acceperat,& in gratiam fratris Lot, quem illi spoliaverant, & captivum ducebant. Et † Iosaphat 4. 29 Reg.3.contra Messam Regem Moab pro Ioram,quia nolebat ei reddere tributum agnorum,& arietum,quod pẽ-

dere quot annis debebat ex antiquo fœdere cum Achab patre Ioram, & quidem prius consulto Domino.

30 Machabæos † quoque à Romanis in fidelibus auxiliũ petijsse Machab. 1. c. 8. docemur. Quibus exemplis alia addit Marquard. ubi sup. latè concludẽs,
31 ex † iustis causis posse fieri pacem, & fœdera cum infidelibus, etiam inconsulto Summo Pontifice, dũmodo contra eum, & Ecclesiam non fieret, neque eo tẽpore, quo ab universis Christianis eisdem infidelibus bellum indictum esset.

32 Ipsi quoque † Romani, quorum iustitia, & Imperiũ valdè à D. Augustin. & alijs laudatur, ut diximus sup. lib. 2. cap. 7. num. 72. & seqq. nullâ profectò ratione illud maxime dilatarũt, quàm socijs, atque amicis auxiliares copias præstando, & alias provincias aliarum vicinarum robore subigendo, ut observat Victoria ubi sup. & constat ex Strabone lib. 6. Tacito lib. 5. Annalium, Paulo Orosio lib. 5. cap. 8. Ambr. de Morales lib. 7. cap. 14. & lib. 8. cap. 2. & 53. Fr. Ioan. à Ponte in conveniẽn. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 17. Iulio Cæs. Bulengero de Roman. Imper. lib. 3. cap. 5. & ex l. postliminij §. l. non dubito 7. D. de capt. & postlimin. reverf. ubi DD. hanc materiam confœderationum pertractant, & Sebast. Nævius, qui ibidem plurimos colligit. Eòque respicit Cicero pro lege Manilia, dũ ait: *Propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti, maiores vestri cum Antiocho, cum Ætolis, cum Pœnis bella gesserunt.*

33 Illud † etiam, & quidem urgentius, pro eiusdem Novi Orbis legitima retentione perpendi potest, quòd in omnibus ferè illius provincijs Indi antiquis dominis, & Regulis, varijs bellorum eventibus, & alijs modis carère cœperunt, & cognitâ Regum nostrorum Religione, potentiâ, & gubernandi prudentiâ, ac mansuetudine, se eorum imperio, gubernationi, & iurisdictioni summâ voluntate, atque alacritate dediderunt, & quotidie dedunt, & devovent, ut de Mexicanis, Peruntinis & alijs passim, refert Anton. de Herrera, & alij rerum Indicarum Auctores. Et † extant in Archivis huius 34
Regij Limani Conventus quædã publica, & authentica monumenta anno 1562. confecta de mandato excellentissimi Proregis Comitis de Nieva, & aliorum, qui cum eo missi fuerunt, ut in hoc Regno Peruano de perpetuandis Indorum commendis tractarent. Ex quibus constat, quòd cùm hi peritissimum, & prudentissimum virũ Licentiatum Paulum Ondegardum ad omnes ferè eiusdem Regni provincias misissent, ut Indorum ea in re voluntatem exquireret: illi, suis comitijs habitis, & rogatis, seriò semper, & unanimiter responderunt, se nullum alium dominum universalem, vel particularem habere, neque in posterum sortiri, aut agnoscere velle, præter nostrũ Hispaniæ REGEM OPT. MAX. cui se, & sua humiliter & hilariter submittebant. Quo mediante † etiam si fortè 35
aliquis excessus, aut iustitiæ defectus in primæ conquisitionis exordijs notari potuisset, iam omnino cessasse, ac purgatus esse videtur.

Communis † enim populorum in 36
Regis electione, vel adprobatione cõsensus, sive is expressè, sive paulatim cursu temporis exhibeatur, etiam tyrannidem in Monarchiam perfectam, & legitimam vertit, ut probat text. in l ex hoc iure, ibi: *Regna condita*, D. de iust. & iure, l. 1. D. de constit. Princip. l. 2. §. novissimè, D. de orig. iur. §. sed quod Principi, instit. de iur. nat. iunct. l. 2. & 4. D. de eo quod met. caus. cap. ad id, de sponsalibus, cum alijs, quę latè cumulat Albericus in l. cunctos populos num. 20. C. de summa Trinitat. Navarr. in cap. novit, de iudicijs 3. notab. num. 158. Molina de iustit. & iur. tract. 2. dispur. 24. in fine, Covarr. in pract. cap. 1. num. 9. Illustrissim. Card.

Bellarm.lib.3.de laicis cap. 6. in fine, pag.209.Salas de legib.disp.7.sect.12. n.67.in fin.Leonard.Lessius de iust.& iure lib.2. cap.3.num. 41.& cap.29. dub.9.Laurea Salmant.certam. 5. de hominum præfectura.cap. 2.num. 12. Pat. Franc. Suarez omnino videndus in defens.Fidei contra sect. Anglic.lib. 3.cap.2. num. 19. Marta de iurisdict. 1.par.cap.8. num.19. Calist.Remirez de lege Regia Aragoniæ, §.4.num.8. Freitas ubi suprà, capite 12. in fine, & Bobadilla in Polic. lib. 1. cap.2.numer.14. litt. I. ubi exemplum Romanorum adducit, qui teste Cicer. lib.3. Rhetor.cap.3.partim ense,partim cōsensu potentium, & dominationē totius ferè Orbis adquisierunt.

37 Et in † nostræ quæstionis terminis idem probant Victoria in relect.1.de Indis,num.40.vers. *Restat alius*, & securius in 2.relect.num.16. vers. *Alius titulus*,& eum transcribens Greg. Lopez in dict.l.2.par.col.11. vers. *Afferit etiam*,& col.14.vers. *Alius titulus*, ubi concludunt, omni iure inspecto certissimum esse, per veram, & voluntariam Indorum electionem Reges Hispaniæ iustè has provincias retinere posse,puta, si omnes ipsi Barbari, aut maior eorum pars, intelligentes prudentem administrationem,&humanitatem Hispanorum,ultrò vellent accipere in PrincipemRegem Hispaniæ, Ioan.etiam Matienz.eandem sententiam dissertissimè sequitur in tractat. manu scripto de moderatione Regni

38 Perù,lib.1.cap.3.ubi † multa beneficia commemorat,quæ Indi ex Regum nostrorum tuitione acceperunt,&alia argumenta,ex quibus hodie grata, & volūtaria eorum subiectio colligi potest.

A quibus non abest Franc. Vargas in tract.de auctor.Papæ, & Episcop. confirm.10.n.4.& 5. ubi hunc ipsum titulum ex eo magis communit, quòd

39 cùm † inter Indos nullus iam reperiatur,qui eorum dominatū iure sanguinis potere valeat, meritò possint Reges nostri ex Romani Pont. fi. is concessione harum regionum imperium habere,& exercere, ex celebri doctrina Oldrad. consil. 69. Ancharran. in reg.peccatum,3.q. principali, & aliorum, quos refert & sequitur Caietan. in 2.2.q.10. quibus convenit Bald. in l.unica,C.de iur.deliber.col.5. relatus ab Episcop. Chiapens.in tract. cōprobat.dom.Ind.fol.31. ubi tradit, quòd hodie ubicunque iurisdictiones vacāt, ut in Regnis infidelium,apud quos non est vera,nec naturalis dignitas, & iurisdictio, occupanti Catholico conceditur.

Neque † his adversatur vulgaris iuris regula,quâ docemur, id, quod ab initio nullum,vel vitiosum est, tractu temporis non convalescere, l. quod initio,D.de reg.iur.cap.non firmatur, eod.tit.lib.6.cuius argumento docuisse videtur Ioan. Igneus in quæst. an Rex Franciæ recognoscat superiorem num.21. originem † nactæ possessionis in iure acquirendorum Regnorum inspiciendam esse,l.clàm possideri, in princip.D.de acquir.possess. l. nam origo,D.quod vi,aut clàm:&quod si est violenta,non potest opitulari,l.auctoritatem,C.unde vi,cap.vigilāti,&cap. fin.de præscription. sed imò hoc vitiū transit in successores,l.anvitium,D.de divers. & temp. præscription. l. Pomponius,in princ.D. de acquir. possess. l.hæres,D.de usucapion.§.fin.inst. eodem.Nam,ut † benè considerat Marta d.1.part.cap.8.num.15.& 16. postquàm tale ius,vel præscriptione legitimâ acquisitum,vel voluntario subditorum consensu confirmatum est, iuridicè omnia facta fuisse fingūtur,arg. l.mulier, §. penult. de condi. instit & eorum,quæ benè notat Alexand. post Bald.Cuman.Castrens.Salicet.&alios in l.extraneum num.8.C.de hæred.instituend. 40 41 42

Et † prædicta regula,quod ab initio, ita accipienda est,ut nullum à princi- 43

pio, per solum lapsum temporis non convalescat. Contrà verò probandum sit, si præter temporis cursum, aliæ quoque circunstantiæ, vel qualitates accedant, ut notant DD. in dictis iuribus, & glossa celebris, verb. *Terminetis*, in cap. ex tenore, de foro compe-
44 tent. ¶ Vnde † acquisitionē à principio nullam, tanquam factam per forēsem, cui acquirere per statutum prohibitum erat, benè recōvalescere, si posteà forensis civis fiat, latè & optimè fundat, & resolvit Andr. Barbacia cōs.
45 70. lib. 3. col. 2. Et † iudicium, quod à principio nullum erat, ex iure supervenienti confirmari posse, probatur in exēplo l. si rē alienā, §. fin. D. de pignor. act. l. conficiuntur, §. si ei servo, D. de iure codicill. l. servum filij 46. de legat. 1. iunctis alijs, quę tradit Barr. in l. 1. num. 12. D. de regula Catoniana, Alexand. conf. 27. viso libello, col. 2. lib. 1. Felin. in cap. inter dilectos, n. 6. de fi-
46 de instr. ¶ Quod † idem in alienatione à minore sine decreto facta intercedit. Nam etsi invalida sit, confirmatur tamen superveniente maiore ætate, l. final. C. si maior factus. Etenim
47 quādo † causa confirmans supervenit, convalidatur id, quod à principio nullum est, iuxta celebrem doctrinamDyni in d. cap. non firmatur, l. per fundū, D. de servit. rustic. & ibi Bart. num. 3. & text. optimi in l. iure nostro, §. ult. D. de restam. tutela, Clem. 1. ut lite pēdente, & in l. quædam, D. de reb. dub. cuius verba sunt: *Quædam sunt, in quibus res dubia est, sed ex postfacto retroducitur, & apparet, quid actum sit.*

Rursus non obstabit, si quis fortè obijciat, hos titulos, de quibus hoc in capite egimus, iustę scilicet acquisitionis, & retentionis ob defensionē Fidei, vel causa sociorum, aut voluntariæ electionis in aliquibus huius Novi Orbis provincijs nō intervenisse, quæ alijs, atque alijs modis in potestatem, & dominium Hispanorum redactæ
48 comperiuntur. Nam † ad iustam, & legitimam alicuius Regni occupationē sufficit, quòd plures, & pręcipuæ eius provincię bello iusto, aut alio legitimo modo occupari possint, ut reliquæ eâdem formâ debellari, & possideri valeant, ut post D. Thom. & alios cōcludit Petr. Arag. in 2. 2. q. 10. art. 1. pag. 312. ver. *In quo fit quarta conclusio.*

Vt omittam † mirum, aut novum 49
non fuisse, quòd Reges nostri labi non paterentur oblatam sibi tot vijs, & rationibus regnandi, & imperandi in hoc Novo Orbe occasionem (quamvis hoc, ut sæpè diximus, ab eorum mente & pietate alienum fuerit) cùm certum sit, eam, omnia ferè mūdi Imperia peperisse, ut Gręci, Romani, & alij à nostra ętate remoti testes esse
possunt, & vel † ipsa familia Austriaca, de qua Auctor tractatus de occasione, relatus à Petr. Andr. Canonher. in Aphor. Polit. Hipo. lib. 1. pag. 249. sic sctiprū reliquit: *Quæ hodie familia in universa Europa plura Regna, plures regiones, ac ditiones possidet, quàm Austriaca? Atqui eorum pleraque connubijs, tutela, & similibus fortunæ beneficijs sunt quæsita: unus quidem Belgicas provincias suo adiecit imperio, alter Hispanias addidit. Tertius ne quid ad summum illustrissimæ familiæ deesset fastigium, Lusitaniam quoque, & immensas utriusque Indiæ regiones acquisivit, imperiumque suum ÿsdem, quibus Solis cursum finibus terminavit.* 50

Vnde † Politici docent occasionem 51
rerum gerendarum summa cum diligentia aucupandam esse, quia secundùm Niceph. lib. 16. cap. 12: *Celerrima Aquila est temporis opportunitas, & occasio, quæ ad pedes advolans, capi à quopiam potest: sin aufugiat in altum aërem, eos, qui se persequuntur, ridet, neque ut ad eos redeat, in animum inducit.* De quo plura alia cumulat Canonherius ubi sup. & novissimè Ioan. Baptist. Valençuela in discurs. stat. & belli, 1. par. consid. 3. ex numer. 8. Iustus Lipsius lib. 5. civil. doctr. cap. 16. Pat. Ioannes David in lib. de occasione arrepta, aut

neglecta per totum,& Fr.Ioan.à Sala-
52 zar in Polit. Hispan. propos. 11. §. 5. ubi † respondet obiectionibus Campanelę,qui invictum illum & magnanimum Imper.Carolū V. perperā suggillavit,quòd mūdi dominus esse desierit,quia oblatis sibi à fortuna occasionibus,opportunè uti noluit,vel nesciję

SVMMARIVM
Capitis V.

1 Retentio Novi Orbis hodie secundùm omnes sine scrupulo ac difficultate procedit.

2 Orbis Novi dominatio hodie à nostris Regibus sine peccato deseri non poterit.

3 Sententia Victoria,Soti,Gregor. Lop. Matienzi, Bañez, Corduba, Acosta, Molina,& aliorum circa iustam retētionem Novi Orbis, sigillatim expenduntur.

4 Indi semel conversi sua gubernationi relinqui non debent,& quare?

5 Ignorantes secundùm Platonem & Aristotelem sequi debent, & prudentes ducere, ac dominari.

6 Stulti secundùm D.August.melius vlverent, si sapientium servi essent.

7 Indi si suæ potestati,ac gubernationi relinquantur, facilè in apostasiam,& antiqua crimina prolabentur.

8 Infidelibus semel conversis, si apostasiæ crimen timetur, potest Papa Principes fideles assignare.

9 Cap.de Iudæis, vers. Qui autem, *45. dist.expenditur.*

10 Vxor fidelis quando à viro infideli separari possit?

11 Cap quanto, de divortijs expenditur, & illustratur.

12 Filij baptizati à patrum infidelium potestate liberantur.

13 Matrimonium, quod fieri tractabatur inter Sereniss.Mariā Hispaniæ Infantem,& Carolum,Regis Angliæ filium, quibus rationibus dilatum fuerit?

14 Matrimonium inter Catholicam, & hæreticum qualiter,& quare prohibitū sit? Et num.16.

15 Dispensatio Pontificis necessaria est ad matrimonium inter Catholicam,& hæreticum,& hæc,nō nisi cessante periculo perversionis,& magnis alijs causis intervenientibus concedi solet.

17 Fideli cum infideli nulla potest esse societas.

18 Servus Christianus liberatur à dominio domini Iudæi,vel infidelis.

19 Lex 1.C.ne Christian.mancip. hæreticus,vel Iudæ.& c.cum similibus explicatur,& illustratur.

20 Catholicus esse debet, qui multitudini præficiatur.

21 Papa potest Principes apostatātes privare dominio quod habēt supra fideles.

22 Principū peccata perniciosissima sunt, præsertim in materia Fidei.

23 Principes,quia gravius, quàm subditi peccant,gravius puniendi sunt.

24 Papa,ut bonus Pastor, debet omnia, quæ impediunt Fidei conservationem, & progressum submovere.

25 Indorum, & Hispanorum Respublica hodie una est,& mutuò se iuvat.

26 Regnum unum,etiam iniustè occupatū restitui non debet cum notabili aliorum Regnorum,& statuum iactura.

27 Restitutionem rerum alienarum quando excuset necessitas,vel difficultas?

28 Navarrensis Regni restitutionem quo argumento excuset Navarrus?

29 Reges nostri hodie ex sententia multorum non solùm iustè retinere possunt Indias Occidentales,verùm & rebellantes denuò subiugare.

30 Cap.1.23.q.8.& cap.pudenda 24.q. 1.expenduntur.

31 Restitutionis in materia multa tolerātur,quæ corrigi non possunt.

32 Æmilij Probi elegans locus pro retentione Indiarum expenditur.

33 Agrariæ legis effectus, quamvis iniustos, ob maiora damna vitanda Romanus Popul.toleravit, ex Divo Augustino.

34 Commendas Indorum quâ ratione cō-

ti-

tinuandas censuerit Fr. Alfonsus à Castro.

35 *Indiæ Occidentales si hodie à Regibus nostris relinquerentur, aut restituerentur, multa damna, & absurda resultarent.*

36 *Bona inferioris ordinis restituenda nō sunt cum iactura superioris.*

37 *Religionis conservandæ ratio multum præponderat.*

38 *Animarum salus cunctis rebus præfertur.*

39 *Lex sancimus 17. C. de sacrosanct. Eccles. expenditur, & illustratur.*

CAPVT V.

De ultimo, & efficacissimo eiusdem retentionis titulo, qui ex difficultate, aut verius impossibilitate restitutionis descendit, Indis iam ad Fidem conversis, & eorum, & Hispanorum rebus mutuis inter se nexibus complicatis.

SED etsi, absque veritatis præiudicio, concederemus, in huius Novi Orbis cōquisitione, & Barbarorum ad Fidem cōversione, aliquid primis illis temporibus intervenisse, quod Regum nostrorum occupationem, & dominationem minus iustam, & legitimam redderet. Illud † tamen apud
1
omnes exploratum esse videtur, hodie post tot in eodem Orbe detegendo, & Catholicis præceptis imbuendo exantlatos labores, & postquàm Hispanorum, atque Indorum gubernatio & conservatio tot inter se nexibus, ac vinculis copulata conspicitur, iustè, & absque ulla peccati labe ab eisdem retineri: imò, † quod magis est, citra 2
grave peccatum deseri, ac relinqui nō posse. Quod benè insinuavit Episcop. Chiapens. in tractat. comprobat. imperem. dom. Ind. fol. 2. & seqq. & in proposit. 19. & in replicat. 12. ad obiect. Sepulvedæ, fol. 54. & † signanter, atq; 3
eruditè probat Mag. Victoria in 2. relect. de Indis insulanis, num. 13. & 14. & in finalibus verbis, ubi ita cōcludit: *Tertiò patet, quòd iam postquam ibi facta est conversio multorum Barbarorum, neque expediret, nec liceret Principi omnino dimittere administrationem illarum provinciarum.* Et sequuntur, atque illustrant Dom. Soto in 4. dist. 5. q. 1. art. 10. Gregor. Lopez in dict. l. 2. tit. 23. part. 2. gloss. magn. col. 13. vers. *Alium titulum,* Matienzus in tract. manuscripto de moderatione Regni Perù, lib. 1. cap. 3. in fine, ubi dicit, se circa hoc plura alia notasse in stylo Cancellariç tit. 1. præeminent. 17. casu 20. declarat. 9. §. 1. gloss. 1. num. 46. Dom. Bañez in 2. 2. q. 10. art. 10. pag. 536. in fine, ubi concludit, hunc esse potissimum titulum, quo Hispaniarum Rex gubernat gentem Indorum ad Fidem iam conversam, Francisc. Vargas in tractat. de iurisdict. Pontif. & Episcop. confirm. 11. num. 13. ubi ait Papam in provincijs infidelium ad Fidem conversis, Episcopatus, cęteraque munia erigere, & creare secundùm Bald. & Angel. in l. id quod apud hostes; de legat. 1. & eam quam putat iurisdictionem profuturam concedere, Anton. à Corduba in quęstionar. lib. 1. quæst. 57. dub. 6. vers. *Quòd si maior*, pag. 507. ubi signanter inquit: *Quod si maior pars Indorum esset iam conversa, aut converti parata, tunc si sine dispendio, sive periculo Papa, vel Princeps aliquis Christianus auctoritate Papæ etiam per bellum tollere posset illos dominos infideles, & illis præficere Principē, aut Principes Christianos, qui gubernarent iam fideles effectos, aut cōverti paratos, & ipsos in vera Religione ab infidelium persecutione tuerentur,*

certè ita fieri licitè posset, atque deberet, ad conservationem Religionis, & ad tollendū impedimentum eius, & Fidei, & tyrannidem dominiorum infidelium supra Christianos. Et hoc modo Reges Hispaniæ dominātur insulanis per suos Hispanos expugnatis, Iosephus Acosta de procur. Ind. salut. lib. 2. cap. 11. ubi eleganter scribit. *Certè gráviter errant quidam specie fortassis pietatis, ius Regium, & administrationem vocantes in dubium, quærentes interdum, quo titulo, & iure Hispani dominentur Indis? Nū hæreditario iure ad nos devolūti sint, an bello iusto subiecti? Quæ sanè disputatio eò pertinet, ut administrationis Indicæ, vel tollatur, vel certè debilitetur auctoritas, quæ semel si gradus fiat, quāta sit futura pernicies, quæ perturbatio rerum omnium cōsequatur, dici vix potest. Atque ideò illud religiosè, & utiliter moneo, non oportere in hac causa amplius disceptare: sed veluti præscriptum iam sit, optima Fide agere debere Christi servum. Neque aliam subtiliorem causa evictionē petendam esse, quàm quod ut demus, quàm maximè peccatum esse in usurpatione dominatus Indici: tamen neque restitui iam potest, cui enim, aut quibus modis, neque si maximè posset Fidei Christiana semel susceptæ evidens iniuria, & periculum id ullo modo pateretur, &c.* Et inferiùs: *Igitur sive iniuria usurpatus sit dominatus Indicus, sive quod magis existimandū & prædicandum est, quantum attinet ad Regum administrationem iure, & ordine, nequaquam expedit Indorum administrationem, quæ illis utilissima est ad salutem æternā, Christianis Principibus derogare.* Idem non minus disertè probat ipsemet Auctor lib. 3. cap. 3. sic inquiens: *Verùm cùm de communi ac certo titulo disputatur Ecclesiæ auctoritatem, Fidei periculum, ipsorum Barbarorum salutem, Rempublicam Indicanam administrandi, & æquissimum ius præbere Principibus Christianis, & illud per se abūdare, certo nobis persuadet cum ratione valdè experientia ipsa consentiens. Quamobrē sive alij tituli etiam sint, sive nō sint, constat ad Regum Catholicorum curam maximè pertinere salutem Indorum, cui procurandæ, & Religionis præceptores, & disciplinæ civilis ad ministros lectissimos mittāt oportet, ut Deo, atq; Ecclesiæ, iniūcto sibi munere perfungentes, ut & ipsos decet, & causa tāta exigit, satisfaciāt.* A quibus non multum distat, quod in eisdē terminis resolvit P. Lud. Molin. de iust. & iur. tract. 2. disp. 106. in fin. docens; plerumque usu evenire, ut in terris Barbarorum de novo inventis, & subactis, ad eorundem bonū, & innocentium defensionem oporteat, ut bellantes integrum dominium earum Regionum assumant.

Pro cuius sententiæ confirmationē, ut prædicti Auctores animadvertunt. Primò † ipsorum Indorum natura, facilitas, & imperitia considerari potest, quæ nullo modo permittit, ut suæ potestati, & gubernationi relinquantur, maximè postquàm Christianæ Religioni nomen dederunt; atque ideò supremo Hispanorum imperio regi, & tueri debent, ex ijs, quæ latè congessimus sup. lib. 2. cap. 9. num. 29 cum sequentibus, & eleganter disserit Plato lib. 3. de Repub. dial. 3. col. 9. in fine. 4
Vbi inter † alias causas, quibus homines hominibus imperare solent, sextam quidem, & omnium maximam eā esse inquit, quâ secundùm naturā ignorantes sequi iubentur, prudētes autem ducere, ac dominari. De quo etiā plura tradit Aristotel. lib. 1. Polit. cap. 3. & 4. & lib. 7. cap. 14. D. Thom. 1. p. quæst. 6. art. 4. ubi ait, quòd si unus homo haberet super alium supereminentiam scientiæ, & iustitiæ, inconveniēs fuisset, nisi hoc exequeretur in utilitatem aliorum, & in nostris terminis docet Victoria dict. relect. 1. de Indis, num. 23. Covar. in reg. peccatum. 2. p. § 11. num. 5. & Ioan. Matienzus dict. lib. 1. de moderat. Regni Perù cap. 4. ubi se remittit ad ea, quæ lariùs dixit in stylo Cancellariæ tit. 1. præemin. 17 casu 20. declar. 9. §. 1. glos. 1. num. 39. & 40. Et conducit illud D. August. in 5

lib.

lib. de utilit. creden. contra Manichæ. cap. 12. dum † inquit: *Si hominibus nō peccare, quàm peccare melius est, melius profectò stulti omnes viverent, si servi possent esse sapientium.*

7 SECVNDÒ † considerant, quòd suppositâ eorundem Indorum barbarie, & cæcitate, facilè contingere posset, ut amoto Hispanorum Imperio, & gubernatione, si sub antiquis dominis, ac Regulis relinquerentur, in apostasiæ crimen, & pristinę idololatrię consuetudinem recidivarent, & Evangelium Fidei, & veritatis, quod inter ipsos non modò annunciatum est, sed Dei gratiâ, ut plurimùm, persuasum, & introductum, oblivioni traderetur, vel blasphemijs, & contumelijs illuderetur. Quo † periculo interveniente, concors est omnium Theologorū sententia, infideles sive iure, sive iniuriâ ad CHRISTVM cōversos, id est, minis, aut terroribus, vel aliàs non servatis servandis, baptizatos, dummodo veri Christiani sint, nullatenus à fidelibus deserendos esse, & posse Romanum Pontificem in favorem Fidei, ipsis petentibus, vel non petentibus dare illis Principem Christianum, & auferre alios Principes infideles, ut cum Div. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 10. eleganter probant, & resolvunt Turrecremat. in summa de Eccles. lib. 2. cap. 114. circa finem, Victoria, Gregor. Lopez, Corduba, & alij ex suprà relatis, & Domin. Bañez d. art. 10. pag. 536. ubi inquit, meritò Pontificem apud Indos Occidentales hâc potestate uti, dando gubernatores fideles Indis ad Fidem cōversis, quoniam antiqui Caciques infideles eos abducerent à Fide. Et in eâdem sententia generaliter de omnibus infidelibus loquens, & quòd ratione vitādi periculi apostasię, possit eis per Pontificem novus dominus assignari, novissimè etiam resident eruditissimus P. Franc. Suar. omnino legendus in defens. Fidei contra sect. Anglican. lib. 3. cap. 4. num 7. & latiùs cap. 23. n. 24. ubi refert D. Thom. in addit. 459. & DD. in 4. distinct. 39. & idem sequitur Bellarm. lib. 5. de Rom. Pontif. cap. 7. Eman. Roder. lib. 3. quæst. regul. q. 32. artic. 4. & Valençuela in monit. cōtra Venet. par. 7. num. 53.

8

9 TERTIÒ, pro eâdem doctrina communienda expendi potest, & solet exemplū † celebris text. in cap. de Iudęis, vers. *Qui autem*, 45. distinct. ubi Iudæi in Fide semel, quamvis involuntariè, susceptâ, perseverare coguntur, ne vilis & contemptibilis habeatur, prout latiùs animadvertimus sup. lib. 2. cap. 18. num. 53. Cui exemplo simile est alterum, quod de filijs parvulis infidelium, invitis parentibus, baptizatis, in eod. lib. cap. 18. proposuimus ex n. 23. Et aliud † de uxore, quæ licèt tantum, vel plus viro adstricta sit, sicut subditus domino, cùm illud vinculum sit iuris Divini, hoc autem non, in favorem tamen Fidei liberatur uxor fidelis à viro infideli; si maritus ei Religionis causâ molestus esse incipiat, vel aliquod circa eius puritatem, & observationem periculum moveat, ut patet ex Apost. 1. ad Corinth. 7. & cap. † quanto, de divortijs, & ex ipso Ecclesiæ usu, in qua nunc consuetum est, ut ipso facto quod alter coniugum convertitur ad Fidem, fit liber ab alio infideli. Quemadmodum † ex eâdem ratione filij baptizati à patrum infidelium potestate, & consortio liberātur, ne illorum iterum involvantur erroribus, ut dicitur in Concilio Toletan. 4. cap. 59. & in cap. Iudæorum 28. q. 1. & resolvūt Victoria, Acosta, Bañez, Suarez & alij ubi suprà. 10 11 12

Quo argumento † valdè hac tempestate in Hispania dubitatum est, an matrimonium inter Serenissimā Mariam Catholici nostri Regis PHILIPPI Quarti sororem, & Carolum Stuardum Principem de Gales, Iacobi magnæ Britanniæ Regis filium, & hæredem, licitè & securè contrahi posset; eò quòd † inter Catholicam, & hæreti- 13 14

ticum ob Fidei,& cultus disparitatem impedimentum irritans intervenire multi consueverunt, post gloss. in capit. final. de condit. appos. quam Hostiens. & Ancharran. ibidem sequi videntur, & expressè probat l. 15. tit. 2. par. 4. & canon 72. sextæ Synod. gener. Trullanę. Quod licèt alij magis frequenter reijciant, & non irritans, sed dumtaxat impediens esse, cum veriori opinione resolvant, ut constat ex innumeris Theologis, & Canonistis, quos latissimè refert, & sequitur Thomas Sanchez de matrimon. lib. 7. disput. 72. num. 2. & Nicolaus Serarius in opusculo de Catholicorũ cum hæreticis matrimonio, capit. 1. & 2. & novissimè Anton. Ricciullus in tractat. de iur. pers. extra Eccles. grem. exist. lib. 2. cap. 2. Omnes tamen in eo
15 conveniunt, † non nisi ex dispensatione Pontificis contrahi posse, & periculum, ne Catholicus pervertatur, cessare debere, atque alias urgentes, & graves Reipublicæ utilitates attendendas esse, quæ ad id permittendum nimis adstringant, ut tradit idem Sanchez dict. lib. 7. disputat. 71. nu-
16 mer. 10. † Alioqui enim eiusmodi matrimonia prohibita sunt, & difficiles solent exitus generare. Vnde in Conc. Agath. can. 67. quod refertur in capit. non oportet 28. quæst. 2. apertè monemur, non oportere cum hominibus hæreticis miscere connubia, & anteà in Concil. Illiberitano, can. 16. ubi habetur: *Hæreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, neque ipsis Catholicas dandas puellas, neque Iudæis pla-*
17 *cuit, ex quo nulla † possit esse societas fidelis cum infideli.* Et in Concil. Chalcedon. can. 13: *Non debet copulari nuptura Hæretico, Iudæo, vel Pagano, nisi fortè promittat orthodoxam Fidem. Si quis hanc definitionem transgressus fuerit, correctioni Canonicæ subiacebit.* Idem traditurà Div. Ambros. lib. 1. de Abraham, cap. 9. relato in cap. cave 28. quæst. 1. & latè docet Navarrus in Manuali cap. 32. num. 30. Bellarmin. de matrimon. lib. 1. cap. 23. Sotus in 4. distinct. 39. art. 2. ad 3. & Sanchez, & Serarius ubi suprà.

Qvartò facit, quia nulli mirum videri debet, quòd Ecclesia ob Fidei favorem, subditos recentèr ad Fidē conversos, à potestate dominorum infidelium, vel Neophitorum eximat, & Christianis Principibus tribuat: cum eodem favore attento, id, quod longè plus est, edicere soleat, nempè † ut 18
omnes servi Christiani, qui sub infidelium dominorum mancipio reperiuntur, ab eorum nexu solvantur, & liberentur, quamvis aliàs legitimi captivi reperiantur, & etiam si postquàm capti sunt, conversi fuerint, ut constat † ex toto titul. C. ne Christianum 19
mancip. Hæreticus, vel Iudę. vel Paganus habeat, vel possideat, vel circuncidat, & ex l. ultim. eodem titul. in C. Theodos. & cap. cùm sit nimis, de Iudæis, ubi nefas esse dicitur, religiosa mancipia impijssimorum inquinari dominio, cap. Iudæis 17. quęst. 4. cap. mancipia 54. distinct. cap. multorum, cap. ad hæc, & cap. nulli, de Iudæis, l. final. tit. 21. part. 4. l. 13. tit. 9. part. 6. l. 22. titul. 11. part. 5. l. 10. titul. 24. part. 7. cum alijs, quę latè notant Doctores in eisdem iuribus, Innocēt. in cap. quod super, de voto, D. Thom. & Theologi omnes in 2. 2. quæst. 10. artic. 10. Marquard. de Susanis in tractat. de Iudæ. & Infidel. 2. parte, cap. 5. numer. 19. Molina dict. tractat. 2. disput. 110. col. 437. Pat. Suarez, & alij in locis sup. relatis, Michaël Vlcurrunus in tractat. de regim. mundi, 2. quæst. princip. numer. 82. ubi generaliter concludit, eum, qui † præesse habet multitudini Christianorum, de- 20
bère esse Catholicum, & membrum utile corporis mystici fidelium; quem refert, & sequitur Valençuela dict. pat. 7. n. 98. & idem colligitur ex cap. absolutos, de hæretic. cap. nos sancto. rum, & cap. iuratos 15. quęst. 6. Ioan

de Ligniano in tract. de bello cap. 15. & ex D. Thom. dict. 2. 2. quæst. 12. art.
21 ult, ubi ostendit, posse † Papam Principes à Fide apostatantes privare dominio temporali, quod habent supra fideles, quia contrarium vergere posset in magnam Fidei corruptionem, quia ut dicitur Proverb. cap. 6. Homo apostata in corde suo machinatur malum, & iurgia seminat, intendens homines separare a Fide.

Et ut subiungit Suarez dict. lib. 3.
22 cap. 23. num. 22. Principū † peccata, præsertim contraria Fidei, & Religioni, perniciosissima sunt; facilè enim subditos ad sui imitationē pertrahūt, vel exemplo, vel beneficijs, ac promissionibus, vel etiam minis ac terroribus, ut diximus dict. cap. 9. num. 63. & Philosophi ipsi, ratione & experiētiâ ducti, docuerunt, ut constat ex Platone relato à Cicerone lib. 1. epist. & ex eodem Cicerone lib. 3. de legibus, ubi inquit, vitiosos Principes, non solùm vitia in se ipsis concipere, sed etiam ea in civitatem infundere. Vnde
23 gravius, † quàm cęteri delinquunt, & ideò gravius per pastores suos puniēdi sunt, ut ait text. in cap. pręcipue 11.
24 quæst. 3. Et † cùm ad Pastorem spectet, non solùm oves errantes corrigere, vel ad ovile revocare, sed etiam lupos arcère, & ab hostibus defendere, ne extra ovile trahantur, & pereāt: ita ad Pontificem pertinet, pericula apostasiæ, & alia quæcunque Fidei cōservationem, & progressum impedientia, submovère, & novos, & Christianos dominos in provincijs infidelium, præsertim Barbarorum, de quibus agimus, constituere. Ac propterea concludit idem Suarez ubi suprà lib. 6. cap. 4. numer. 1. pag. 716. inter Christianos, maximè in tyrannorum nomine, & ordine numerandum esse Principem, qui subditos suos in hæresim, vel aliud apostasię genus, vel publicum schisma inducit.

25 Qvintò, † & ultimò considerari potest, quòd quamvis prædicta omnia deficerent, cùm tamen hodie, ut suprà tetigimus, temporis lapsu Hispanorum, & Indorum Religio, & Respublica una esse cœperit, & sub eiusdem Hispani nostri Regis tuitione, & gubernatione constitui, atque utriusque Regni status, vires, & nervi ita commixti, & complicati sint, ut alterum ab altero sine magno, & evidenti amborum periculo, & dispendio separari non possit. Certa est, & † cōmunis 26
probatissimorum Auctorem traditio, qui Regem, etiam iniustè possidentem, à restitutionis necessitate excusari, restantur, imò & quemlibet privatum, qui status sui periculum, seu decentiæ eius notabilem iacturam veretur: ut constat ex Div. Thom. in 2. 2. quęst. 66. art. 8 Archiepiscop. Florent. in summ. 2. par. titul. 2. cap. 8. & 3. par. tit. 4. cap. 1. Soto distinct. 15. quæst. 2. §. ult. Palac. Rubios in tract. de obten. Regni Navarræ, 4. par. §. 3. col. penult. Henrico quodlibero 6. quæst. 24. Medina in Cod. de restitut. quęst. 2. dub. 4. Covarr. in reg. peccatum, 1. par. num. 2. Mich. Salon. de iust. ritia & iure, 1. tom. controvers. 8. pag. 280. Lessio eodem tractat. lib. 2. cap. 16. numer. 21. Rebello de obligat. iust. lib. 2. quęst. 17. sect. 4. pag. 131. & optimè Navarr. in Manual. cap. 17. numer. 57. & 60. quem novissimè refert, & sequitur Pat. Fr. Ioan. Marquez in Gubernat. Christian. lib. 1. capit. 27. pag. 164. ubi † resolvit, restitutionem 27
alienarum rerum non esse faciendam, quando per eam consequerentur maxima damna publica, ob idque, non esse facilè damnandos Reges, qui tenent aliqua aliena, etiamsi scirent, non esse sua, modò probabiliter scirent, eorum restitutionem consequutura gravissima suorum Regnorum incommoda.

Cuius doctrinæ argumento † idem 28
Navarrus in comment. ad text. in capit. cum minister 23. quæst. 1. ubi tra-

ctat

ctat de finibus humanorum actuum, in epistola, quam huic tractatui præmisit ad Ducem Alburquerquensem, vers. *Ad primum igitur*, pag. 368. defendit retentionem Regni Navarræ, quod nunc etiam nostri Reges Catholici possident: nam per restitutionem præfati Regni, certum est (inquit) apertum iri ostium Gallis, inferendi maxima damna in alia Regna Hispaniæ per montes Pyrenæos: ut interim alios titulos illius Regni obtinendi omittamus, de quibus egimus suprà lib. 2. cap. 20. nume. 63. & seqq.

29 Et † in terminis retentionis huius Novi Orbis, eâdem doctrinâ & consideratione utuntur Episcopus Chiapensis dict. tractatu comprobat. fol. 30 Magister Victoria in dict. relectione 2. de Indis insulanis ad finem, Acosta dicto lib. 2. de procuranda Indorum salute, cap. 11. pag. 252. & lib. 3. cap. 3. pag. 286. Ioannes Matienzus dict. lib. 1. de moderat. Reg. Peru, cap. 2. ubi refert, se hoc latius probasse in Stylo Cancellariæ tit. 1. præeminent. 17. declarat. 9. §. 1. glossa 1. num. 33. & Ioannes Boterus in relation. universal. parte 4. lib. 2. ex pag. 65. ad 77. Ubi adeò securè hanc retentionem probat, ut addat, posse hodie Reges Hispaniæ easdem Indiarum provincias, si fortè rebellarēt, vel antiquos, aut alios novos dominos proclamarent, aperto Marte debellare.

Quibus consentiunt, de retentione Indiarum Orientalium loquentes Rebellus de obligationib. iustitiæ, 2. part. lib. 18. quæst. 23. num. 26. ad finem, & novissimus Freitas de iust. Imper. Asiatic. cap. 13. nume. 46. & sequentibus, ubi probat, Principes supremos, qui bonâ fide rem possidêre cœpêre, & à fortiori illorum successores, non tenêri eam dimittere, & seipsos spoliare, aut consortium pati, vel in arbitros consentire, tametsi res dubia sit: quin potius gravissimè eo in casu peccare quemcunque alium Principem, qui cōtra talem possessorem arma moveret, & ad damna resarcienda tenêri, cùm melior sit conditio possidentis, ut resolvunt Victoria de iure belli num 27 & 30. Molina de iustitia & iure, tract. 2. disputat. 103. vers. *In primo*, & vers. *Quare*, Vazquez 1. 2. tom. 1. disputat. 64. cap. 3. a num. 11. Salas in eâdem 1. 2. tomo 1. tract. 8. disputat. unica, nu. 121. & 132. & Antonius Perez in Laurea Salmantina, certam. 10. num. 105. cum seq.

Pro quibus Ego expendo † celebrem textum in cap. 1. 23. quæst. 8. ubi in eâdem materia retentionis rerum 30
alienarum † multa tolerari inquit D. Augustinus, quę corrigi, vel puniri nō possunt: quod idem alio in proposito dixit Pelagius Papa in capit. pudenda 31
33. 24. quæstio. 1. Et arridet † Æmilij Probi sententia, quam ad explicationem textus in cap. ult. de restitut. spoliator. expendit Cuiacius ibidē, qui de bello civili adversus Lepidum scribēs, ait: *Ea, quæ hostes sibi invicem eripuerunt, licèt malè capta sint, iure tamen eorum repetitionem non esse, quia civitate iam sedata, & composita, & re labefactata, expediret Reipublicæ, quasi ægra & saucia requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescindantur.* Et melius, ac congruentius locus altet Divi Augustini lib. 3. de Civitate Dei, cap. 24. ubi loquens † de lege Agraria, inquit, quod fuit initium civilium bellorum, & seditionum: *Volebant enim Gracchi legibus Agrarijs agros populo dividere, quos nobilitas perperam possidebat, sed eis tam vetustam iniquitatem audere convellere periculosissimum, imò verò, ut ipsa res docuit, perniciosissimum fuit. Neque enim legibus, & ordine potestatum, sed turbis, armorumque conflictibus nobiles, ignobilesque necabantur.* 32 33

Quo loco, & exemplo motus † eruditis. Fr. Alfonsus a Castro in quodam consilio manu scripto, quod circa cōservandas, vel tollendas commendas Indorum in Anglia edidit die 13. mē- 34

fis

sis Novembris ann. 1558. ad instantiã Imp. Caroli V. defendit, prædictas cõmendas, quamvis aliqua damna generasse dicerentur, conservandas, & tolerãdas esse: quinimò & vendi, & perpetuari posse, si Hispaniæ Regibus id utile videretur, ex traditis a D. Thoma in opusculo 21. ad Ducissam Bravantiæ. De quo articulo alibi plenius agemus.

35 Et planè nemo non videt, † quàm absurdum esset, si Hispani, qui hodie inter Indos commorantur, illis parerent, eorumque gubernationi subijcerentur; qualiaque & quanta damna & incommoda sequerentur, si Catholici Reges nostri has Novi Orbis provincias desererẽt, quæ eis magni steterũt, ut inquit Ant. de Herrera in histor. generel. Ind. decad. 3. lib. 8. c. 4. pag. 299. & in quibus insigni, & indesinenti eorumdem Regum curâ, ac pietate, tot infidelium myriades ad Christi fidem, & Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ obsequium deductæ sunt, & quotidie deducuntur, ut latè ostendimus suprà libro 1. cap. ultimo, ex num. 99. & lib. 2. cap. 4. num. 17. Vnde magis securè procedit prædicta opinio, quæ eiusdẽ Orbis retentionem iustificat, & restitutionem excusat. Nam † bona inferioris ordinis restituenda non sunt cũ

36 iactura, & detrimento notabili bono rum etiam temporalium superioris ordinis, ut egregiè resolvunt, & exemplis illustrant Caietanus in 2. 2. quæst. 62. art. 6. Navarrus in Manuali capit. 17. num. 56. & 89. Sotus de iustitia & iure, lib 4. quæst. 6. art. 3. & quæst. 7. art. 2. & alij, quos refert & sequitur Ferdinandus Rebellus de obligatio. iustitiæ

37 lib. 4. quæst. 13. Vnde † multo magis idem probandum est, ubi imminet iactura, & periculum bonorum spiritualium, Religionis scilicet, cuius consideratio summa esse debet, l. sunt personæ 43. D. de Relig. & sumpt. funer. ibi: *Nam summam esse rationem, quæ pro Religione facit*, cum alijs, quæ ad eius illustrationem congerit Marcus Mãtua in Enchiridione rerum singulariũ cap. 244. & Ioann. Baptista Valençuela in monit. contra Venetos, 1. parte, num. 15. Et † salutis animarum, quę 38
cunctis rebus præponderat, cap. præcipimus 12. quæst. 1. † l. sancimus 17. 39
in fine, C. de sacrosanctis Ecclesijs, ibi: *Quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque vasis, vel vestimentis preferri*. Quò loci Accursius *Animas* pro animatis corporibus, non malè iuxta subiectam materiam exponit. Sed nihil vetat, etiam de spiritibus intelligere, prout facit Felinus, plura similia, quæ pro animarum favore, ac salute constituta reperiuntur, enumerãs in cap. in pręsentia, quæst. 4. de probation. Abbas cons. 63. lib. 1. Socinus cons. 39. col. penult. lib. 2. & latè Catellianus Cotta omnino videndus in memorab. iuris, verb. *Anima*, & Cardinal. Tuschus eodem verb. concl. 333.

SVMMARIVM
Capitis VI.

1 Auctor quid in hoc opere ultra alios præstiterit, eruditorum iudicio relinquit.
2 Invidi, & novatores Indiarum retentionem mordent, quorum calumniæ referuntur, & refelluntur. Et num. sequentibus
3 Initium cuiuslibet rei semper inspici solet.
4 Fundamentum ubi est erroneum, aut vitiosum, omnia corruunt.
5 Cupiditatis vitium, non Religionis zelum Hispanos ad Novum Orbem perduxisse aliqui cavillantur.
6 Cupiditas est omnium malorum radix iuxta sententiam D. Paul. 1. ad Timoth. 6.
7 Hispanorum avaritiæ, & cupiditatis, initio detectionis Indiarum, aliqua exempla referuntur.
8 Aurum esse Hispanorum Deum, Indi existimarunt, & de festis ei hac de cau-

sa à quodam Regulo Cuba factis.

9 *Ensisus Baccbalarius aurum in provincia Darienis retibus piscari publicavit.*

10 *Zenu in fluvio auri gleba gallinacei ovi magnitudine retibus expiscari solent.*

11 *Divitias Novi Orbis nimis extollit Maiolus.*

12 *Atabaliba Peruanorũ Imperator immensas divitias pro sua libertate promisit.*

13 *Hispanis accõmodari potest, quod olim T. Livius de Romanis in Africam traycientibus scriptum reliquit.*

14 *Senecæ elegans locus refertur, & ad Hispanorum in Orbem Novum adventum accommodatur.*

15 *Charitas aurum optimum, Dei verbũ argentum præstantissimum.*

16 *Hispanos milites divitiarum desiderio in expeditionibus Indicis permoveri, mirandum non est.*

17 *Pecuniæ obediunt omnia.*

18 *Aurum omnia scindit, & superat.*

19 *Aurum bella, & alia plura scelera, & damna in mundum invexit, ex Virgil. & aliis Poëtis.*

20 *Pax non potest placere iis, quibus immodica cupiditas est.*

21 *Hispani propter auri cupiditatem crudeliter Indos tractasse, ac ferè delesse, dicuntur.*

22 *Damna, & iniurias Indis ab Hispanis illatas qui recenseant, & succenseant?*

23 *Christiani, etiam cùm iustis bellis operã navant, mites & tẽperati esse debẽt.*

24 *Clementis Alexand. elegans locus ad suadendam Christianorum mansuetudinem ponderatur.*

25 *Auctor non intendit absolutè excusare excessus, & turbines bellorum olim Indis illatorum.*

26 *Peccatum si quid fuit in primis ad Indos expeditionibus, Regibus nostris imputari non debet.*

27 *Reges Catholicos Hispaniæ semper piè ac providè ea omnia ordinasse, quæ ad bonã conversionem, & tractationẽ Indorum conveniebant, multis ostenditur.*

28 *Christophoro Columbo quid primum Reges Catholici circa Indorum curam dederint in mandatis?*

29 *Nicolao de Ovando summè iniungitur à Regibus Catholicis cura conversionis, & bona tractationis Indorum.*

30 *Clausula testamẽti Elisabetha Reginæ Catholicæ de Indorum conversione, & tuitione enixè agens, refertur.*

31 *Carolus V. Imperator Licentiato Figueroa, & aliis plurimum Indorum causas, & patrocinium commendavit.*

32 *Ferdinando Cortesio multũ pacifica Indorum conversio, & tutela præcipitur.*

33 *Schedulæ, & instructiones plures remissivè congeruntur de cura conversionis, & defensionis Indorum multa piè, & utiliter præcipientes.*

34 *Schedula quædam Philipi II. refertur, quæ iniurias Indis illatas graviter dolet, & à Regũ nostrorũ mente, & voluntate valde alienas esse demonstrat.*

35 *Schedula Regis Philippi III. expẽditur, quæ Indorum prædicationem omnino Evangelico modo fieri iubent.*

36 *Reges nostros ab iniuriis Indis illatis plures auctores excusant.*

37 *Leges quantumvis iustæ improborum temeritate violantur.*

38 *Damna omnia Indis illata, insolentiæ, & avaritiæ militum tribuit Ioan. Boterus, cuius verba referuntur.*

39 *Consilium Regium Indiarum semper Indorum damnis, & oppressionibus obviam ire curavit.*

40 *Leges, & præcepta Regum, ubi illi longè absunt, facilè contemnuntur. Et hoc in Indiis contigisse ex Eman. Roder. Acosta, & aliis, quorum verba referuntur.*

41 *Lusitanorum Regum sanctas ordinationes qualiter, & quare in Indiis Orientalibus elusas fuisse tradat Maffeius?*

42 *Bella semper plura damna, & calamitates adducunt.*

43 *Milites vix pii esse possunt.*

44 *Leges inter arma non exaudiuntur.*

45 Arma non servant modum, ex Seneca.
46 Bellum, & eius damna multoties cohibere non potest Princeps ipse, qui illud incipit. Ex Sallust.
47 Michaëlis Hospitalis elegantia carmina de damnis bellorum adducuntur.
48 Victi semper solent à victoribus calcari, & spoliari.
49 Militaris disciplina à Romanis maximè observabatur.
50 Lex postliminium, §. filius, D. de captivis illustratur.
51 Romani milites non solùm hostibus, verùm & socijs, ac confœderatis multa damna, & iniurias inferebant.
52 Procopij elegans locus expenditur de excessibus militum Romanorum.
53 Miseri, & pauperes semper potentiorum iniurijs, & spolijs subiacent, ex Iuvenali.
54 Ludovici XII. Galliæ Regis apophthegma refertur.
55 Ferdinan. Davalos Marchio Piscariæ milites, Marti simul, & Christo servire, difficile reputabat.
56 Milites Hispani in Indijs aliquando iustis ex causis in Barbaros sævierunt.
57 Hispani à multis auctoribus excusantur de crudelitatibus, quas olim in Indos exercuisse dicuntur.
58 Thomæ Bozij elegantissima verba referuntur, pro excusanda Hispanorum adversus aliquos Indos asperitate.
59 Christophori Columbi cum Fr. Builo Catelano contentio super modo, quo Indos adigi conveniebat.
60 Milites Hispani, quibus rationibus suam adversus Indos sævitiam excusare solebant.
61 Theodori de Bry notabilia verba referuntur, quibus Hispanorum excessus excusat.
62 Nationes omnes multa quotidie peccata propter avaritiam committunt, præsertim in militaribus expeditionibus.
63 Indorum plurimi nō ob sævitiam Hispanorum, sed pestiferis morbis, & alijs varijs causis perierunt.
64 Peruanorum Indorum magna pars variolarum lue miserè perijt.
65 Novæ Hispaniæ Indi magna ex parte duabus pestibus absumpti sunt.
66 Deus occulto suo iudicio Indos varijs calamitatibus affligere solet.
67 Indos brevi prorsus absumēdos esse quidam vaticinati videntur.
68 Indorum pro salute, & conservatione quæ statuuntur, eis plerumque nociva esse solent, quod eorum peccatis aliqui tribuunt.
69 Romanæ urbis in excidio sub Alarico, multa contigisse narrat Sozomenus, Indorum vastationi similia.
70 Indos quantumvis malos & tyrannos suis rebus spoliari non potuisse, multi asseverant.
71 Rem alterius etiam si quis à prædone capiat, legitimus eius dominus non efficitur.
72 Pontificiæ concessionis titulum hæretici in dubium vocare nituntur.
73 Papa auctoritas non potest peccatū permittere, neque ab eo excusare.
74 Finis bonus solus non facit actum bonum, si per media illicita procuretur.
75 Peccare quis potest faciendo bona intentione rem licitam, quæ sibi non competit, aut in ea excedendo.
76 Excessus punitur, etiam si aliàs actus esset permissus.
77 Mandans, vel permittens delictum fieri, illud facere videtur, etiam si mandatarius excedat.
78 Eventus regulariter tribui solet causæ proximæ, & immediatæ, & quādo hoc fallat?
79 Actus non tribuitur exequenti, sed ordinanti.
80 Dominus teneri solet de factis, & delictis famulorum, & ministrorum, quos alicui negotio præposuit, maximè si viles sint. Et num. 85. & 107.
81 Magnates non excusantur à restitutione damnorum, quæ famuli inferunt, eorum potentia confisi.
82 Damni occasionem dans etiam ex levissima causa, ad damnum tenetur.

84 Damnum debet refici ab ijs, quorum contemplatione causatur.

85 Bello imprudenter illato, quæ obligationes oriantur, remissivè.

86 Ratum qui habet delictum, vel excessum ab alijs commissum, qualiter teneatur.

87 Nobiles, qui in suo famulatu, vel satellitio habent homines sceleratos, ex delictis eorum tenentur.

88 Milites si aliquod damnum popularibus faciant, Magister militum illud reficere debet.

89 Princeps graviter punire debet milites, qui absque eius licentia bella, vel damna inferunt.

90 Maiestatis læsæ tenentur, qui sine licētia Principis bellum movent, & etiam in hostes & alienos grassantur.

91 Regum nostrorum iustitia à calumnijs hæreticorum facilè vindicatur.

92 Finis sanctus, & rectus ubi consequitur, non multum curare solemus de medijs. Et num. 97.

93 Principia in omni negotio longè absunt à perfectione.

94 Incrementa regulariter habere non solent, quæ illicitè incipiunt.

95 Principia sinistra sæpè ad fœlices exitus perveniunt.

96 Operis deformitas non attenditur, quādo fuit recta intentio, & finis operātis.

98 Finis contemplatione omne agens operatur, & dicitur causa causarum.

99 Novi Orbis in acquisitione multa multi sanctè & religiosè operati sunt.

100 Malorum interventio bonis aliorum operibus nocere non debet.

101 Ministri Dei esse solent, etiam qui mali sunt.

102 Causa iustior, & potentior prævalet, & attendi debet.

103 Causa quæ prodest, ubi concurrit cum ea, quæ nocet, illa attendi debet, nō hæc.

104 Christianorum fæx quod facit, non est spectandum, sed quod boni Christiani ex D. Augustino.

105 Excessus, & abusus rerum earum utilitatem non tollit.

106 Dominus de excessibus, & delictis famulorum, & ministrorum regulariter non tenetur.

108 Reges nostri semper optimos Duces, ac probatos ministros ad Novum Orbem mittere procurarunt.

109 Domino absenti, ignoranti, vel aliàs impedire non valenti, non imputantur ministrorum suorum delicta.

110 Dominus in dubio præsumitur ignorare excessus, & delicta suorum famulorum.

CAPVT VI.

Reges nostros piè semper, & sanctè ea omnia ordinasse, quæ in detegendis, & cōvertendis Indis fieri conveniebat, & excessus, atque iniurias à Ducibus & militibus irrogatas, nihil eorū pietati, & iustificationi nocere.

Actenus de iustis, & legitimis, vel etiā probabilibus titulis, & rationibus acquirendi & retinendi huius Novi Orbis dixisse sufficiat.
In quibus † quidē exponendis, asseren 1
dis, & illustrādis, quid Nos ultra alios
præstiterimus, eruditorū iudicio relin
quimus. Nunc autem, ut nihil omnino
maneat intactū, superest, ut † calum- 2
nijs, & obiectionibus novatorū, & in-
vidorū respōdere curemus, qui prædi-
cta omnia importunis latratibus per-
turbare, & lividis ac Theoninis denti
bus mordere conātur, & Hispano no-
mini Infensi, quotidie curiosulas quæ-
stiones circa Indiarū dominiū move-
re nō desinūt, ut benè observavit Pet.
Matthæus in notis ad constitut. Pon-
tif. pag. 153.
Et in primis nobis obijciunt, quòd
cùm † initiū cuiuslibet rei semper in- 3

spiciendum, & considerandum sit, l. 3. §. scio, D. de minor. l. tutor, D. de fideiussor. l. 3. D. de tutelis, l. qui id quod, D. de nonat. l. vetus, cum seq. D. de trit. vino, & oleo legato, l. uxorem, §. agri plagam, D. de legat. 3. l. 1. C. de im pon. lucrat. descrip. lib. 10. cum multis alijs, quæ latè congerit Bald. in l. 1. num. 11. D. de orig. iur. Rolandus à Valle cons. 78. num. 2. vol. 4. Riminal. in l. ut vim, num. 38. D. de iust. & iure, & in l. posthumo num. 311. C. de bonor. poss. contr. tab. Pet. Gregor. lib. 2. synrag. cap. 18. num. 1. & seq. Petrus Surd. de alim. tit. 7. quæst. 34. num. 4. Ioan. Salisberiens. in Policrat. sive de Curialium nugis, lib. 9. cap. 20. Claud. Pratus Gnoseon general. iur. lib. 3. tit. 1. cap. 2. & novissimè Ioan. Bapt. Valençuela cons. 4. ex num. 28. & cons. 19. ex num. 1. & cons. 33. num. 117.
4 & cons. 88. num. 2. Et ubi † fundamentum erroneum, ac vitiosum est, omnia corruant, neque ullus validus effectus resultare possit, quia totus ordo destruitur, si principium legitimum non servatur, & qui primitiva in ficit, derivata vituperat, ut post Aristotel. lib. 1. de cœlo & mundo ostendit l. C. in l. egi tecum, D. de except. rei iudic. cap. Principatus 1. quæst. 1. cap. cùm Paulus 1. quæst. 2. Bald. in l. nominationis, num. 2. C. de iudic. Paul. Castrens. cons. 5. num. 22. vol. 3. cum plurimis alijs adductis à Tiber. Decian. cons. 8. num. 208. lib. 1. Nevizan. in Sylva nuptial. lib. 1. num. 64. Claud. Prat. dict. titul. 1. cap. 6. & Valençuela cons. 69. num. 129. & seqq. Non potest hæc Indiarum Occidentalium acquisitio, & retentio iusto aliquo titulo communiri, cuius initia
5 vitiosa fuerunt, † utpote non tam Religionis zelo, quàm auri, & argenti illecebris, & divitiarum execrabili cu-
6 piditate subnixa, † quam omnium malorum radicem meritò appellavit D. Paul. 1. ad Timoth. 6. dum inquit: *Nã qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas.*

Ad quod probandum † multa de 7
Hispanorum cupiditate notarũt Hierony. Benzo, Honoratus Fascitellus, Traianus Bocalinus, & alij, quorum dicta retulimus suprà lib. 1. cap. 16. num. 95. & seqq. Et potest addi, quod ex nostris, post Episcopum Chiapensem, tradit Fr. Augustin. Davila in histor. Mexican. Ordin. Prædicat. lib. 1. cap. 8. & 9. tantam scilicet auri sitim primis illis conquisitoribus fuisse, ut nihil aliud nisi aurum à Barbaris pe terent, illosque pacificè Evangelij promulgationem suscipere iudicarẽt, qui auri plurimùm offerebant, in neganres verò crudeliter desævirent. Quo factum esse inquit, † ut Indi, au- 8
rum, Hispanorum Deum esse putarẽt, cui, Hatuey Cubensis insulæ regulus, publicas hac de causa choreas, & sal tationes indixit. Quam historiam nar rat etiam Anton. de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 1. lib. 10. cap. 15.

Qui idem † quemdam Bacchalariũ 9
Encisum plures secum homines ex Hispania ad Dariensis provincias adduxisse commemorat, eius suasione pellectos, quòd auri ingentem copiã, retibus ubique in illius regionis flumi na iactis, expiscari affirmaret. Quod etiam de † Zenu fluvio, non pro- 10
cul à Carthaginis Occidentalis urbe labente, ubi auri glebæ retibus sæpè expiscari solent gallinacei ovi mag nitudine, seriò tradit Petr. Mexia in Sylva variæ lection. 5. part. cap. 12. & 13. & ex eo recolit Simon. Maiolus in diebus canicul. 1. p. colloq. 11. ad finem, pag. mihi 298. & colloq. 19. pag. 47. Ubi † alia quoq; mirã 11
da de ingentibus Novi Orbis divitijs recẽset, & cum Surio comm. ann. Domini 1558. Frãcisci Pizarri, & sociorũ avaritiã notat, qui † Atabalipã Pe- 12

rua-

ruaum Regem violentâ morte necarunt, non parvâ Caroli Cæsaris iacturâ, cùm ille pro libertate suâ septies quadragintra auri vasa appendisset, & intra septuagesimum diem septuaginta milliones aureorum Carolinorum, ideſt, septuagies decem centena millia aureorum se appensurum spopondisset.

13 Possumusque † Hispanorum turmis eâ tempestate in hunc Novum Orbem confluentibus illud Livij applicare lib. 29: *Tantus omnibus ardor erat in Africam traijciendi, ut non ad bellum duci viderentur, sed ad certa victoriæ*
14 *præmia*. Et melius, elegantissima † Senecæ verba lib. 5. natur. quæst. ad finé, qui veluti hæc iam tunc præsagiens & enuntiáns, sic inquit: *Hoc verò quid aliud quis dixerit, quàm insaniam, circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine iniuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est: nos sine ulla parsimonia nostri, alieniique sanguinis, movemus maria, & navigia ducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum fœlicitas est, ad bella perferri. Quousque nos malos mala nostra rapuere? Parum est intra Orbem suum furere? Sic Persarum Rex stolidissimus in Græciam traijcit, quam exercitus non vincet, cùm impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris, & Indis volet quærere, quid sit ultra magnum mare, & indignabitur, aliquid esse ultimum sibi. Sic Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit revocantis diras Tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem præsaga fulmina, & Deos resistentes. Per hominum, Deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immeritò quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuisse nobiscum, si ventos flare vetuisset, & inhibito discursu furentium, in sua quemq; terra stare iussisset. Magna pars erat pacis humanæ maria precludi, &c.*

Sed huic calumniæ, & obiectioni plenè respondimus suprà d. lib. 1. cap. 16. ex num. 99. usque ad 113. quæ hic lector repetere poterit. Addique possunt, quæ in simili de Lusitanorum ad Indiam Orientalem navigationibus & lucris, vix sumptus pro extendenda & conservanda fide factos, æquantibus, novissimè observat Seraphin. Freitas de Imperio Asiat. cap. 17. per torum. Et quamvis non † negemus, 15
quin charitas aurum optimum, Dei Verbum argentum præstatissimum sit, & his omnino medijs ac telis hanc Orbis Novi conversionem, & acquisitionem peragi longè præclarius, & convenientius fuisse: † mirandum tamen 16
non est, nec usquequaque succensendum, quòd milites, & alij vulgares, & sæculares homines, aliquo divitiarum desiderio permoti, pias Regum nostrorum leges, & sinceram aliorum Religiosorũ virorum curam, atque incorruptam prædicandi rationem suâ cupiditate fœdaverint, † cùm pecuniæ 17
obediant omnia, ut habetur Eccles. cap. 10. vers. 19. ubi Martinus Delrius in adagijs, & Ioan. Pineda in comment. plura notarunt, & secundùm Diphilum relatum ab Stobæo, sermon. 89. aurum † longè validissi- 18
mum sit, per ipsum enim omnia scinduntur, & conficiuntur. Quod † & 19
bella, parricidia, legum transgressionem, & plurima alia scelera in mundum invexisse, eleganter ostendit Virgil. lib. 3. Æneid.

Fas omne abrumpit Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur, quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra fames?

Ovid. lib. 1. Metamorph.

Effodiuntur opes irritamenta malorum,
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat, prodijt bellum, quod pugnat utroque:

Lucanus lib. 3. Pharsal.

Usque adeò solus ferrum, mortemq; timere

Auri nescit amor? pereunt discrimine nullo
Amissa leges; & pars vilissima rerum
Certamen movistis opes.

Et lib.7:

Impulit amentes aurique cupidine caecos,
Ire super gladios, superque cadavera patrum
Et caesos calcare Duces.

Propertius lib.3.eleg.11:

Aurum omnes victa iam pietate colunt,
Auro pulsa fides, auro venalia iura,
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Tibullus eleg.10.lib.1:

Divitis hoc vitium est auri: nec bella fuerunt,
Faginus astabat cũ scyphus ante dapes,
Non arces, non vallus erat, somnumque petebat,
Securus varias Dux gregis inter oves.

Balbus Poeta:

Aurum bella gerit, mucronibus imperat aurum,
Aurum ventosis vela dat aequoribus,
Evertitq; urbes, & moenia diruit aurum,
Delet & extructis oppida celsa rogis.

Et pleniùs Iacob. Philomusus, dum canit:

Aurũ destructor vitae, princepsq; malorũ,
O quam difficiles nectis ubique dolos:
O utinam natum nunquam mortalibus esses:
Dulcia suppeditas, quae nocumenta viris.
Te propter pugnae fiunt, & bella moventur,
Ad praedam, & caedes corpora nostra trahis.
Prosternis gentes, & totum destruis Orbẽ:
Nulla fides homini, te duce, stare potest.
Foederatu Regum, & falsos iungis amicos,
Imperio servit & genus omne tuo.

20 SECUNDÒ novatores nobis obijciunt, † pacem non posse ijs placère, quibus immodica cupiditas est, ut eleganter, de Sylla loquens, inquit Velleius Paterculus volum.2. relatus à Pet. Fab. lib.1. Semest. cap.7. pag.42. in fine his verbis: *Tentavitque iustis legibus, & aequis conditionibus bellũ cõponere. sed ijs, quibus & pessima, & immodica cupiditas erat, nõ poterat pax placere.* Quod in hac detectione & cõquisitione Indiarũ cõpetijsse aiunt, † cùm Hispani prop- 21
ter divitiarum cupiditatem, quâ (ut inquiunt) ducebantur, pacis, mãsuetudinis, & praedicationis Apostolicae nullã curam habuerint, sed bellis, armis, & terroribus omnia turbantes, aspere, nimis, & crudeliter Indos tractaverint, ac ferè deleverint, & ubique plurima damna, & iniurias eorum rebus, & personis tyrannicè, & violenter intulerint. In quibus † recensendis, & 22
succensendis totam suam Indiarũ historiam Hieronym. Benzo. & eius additionator clausisse videntur, & nimis dolent, & invehunt Episcopus Chiapens. in suis apologijs contra Sepulvedam, & in peculiari libello, cui nomen indidit: *Brevissima relacion de la destruicion de las Indias*, Caietan. 2.2. quaest. 66. art.8. ad 2. Victoria in relect. de Indis, §.4. conclus.2.5.6.&7. Fr. August. Davila in dict. histor. Mexic. lib.1. cap.100. & sequentib. ubi aliqua miracula, & supplicia recenset, quae Deus pro eiusmodi crudelitatibus vindicandis operatus est, Ioan. Boterus in relat. univers.4. part. lib.3. pag.59. & sequentib. Ioseph. Acosta lib.3. de procuran. Ind. salu. cap.4. & 5. Fr. Eman. Roder. in quaest. regular. tom.2. quaest.99. art.4. Petr. Zicza tom.2. cap.33. & alij historiae Indiarum scriptores varijs in locis. Et latè Ioann. Metellus in epistola, quae Osorij operibus praefixa est, à quibus habuit Theatrum vitae humanae, volum.12 lib.3. pag.2739. & iterum pag.2753.

Porrò † Christianos, etiã cùm iustis 23
bellis operã navant, mites, atq; in parcendo, quantum fieri possit, faciles esse debère, multis argumentis, ultra alios, novissimè probat Fr. Ioan. Marquez in Gubern. Christ. lib.2. cap.28.

& seqq. ubi citat illud Arnobij lib. 1. contra Gentes, cuius verba retulimus
24 sup. lib. 2. cap. 17. num. 86. Et † potuit allegare Clem. Alex. lib. 2. Strom. cap. 8. ubi legem Deuter. cap. 20. commendar, quæ etiam in agris ostium redundanti quadam humanitate pomiferas arbores succidi prohibuit, allegoricè ostendens, ut addit Gentian. Hervetus ibidem, ex hostibus eos solùm esse interimendos, qui nobis possunt nocere, non eos, qui sunt innoxij.

25 Sed ego † licèt absolutè excusare non possim, nec debeam bella omnia, bellorumq; gestorum excessus, atque omnes illos superiorum temporum turbines, & quæ in Indos parratæ dicuntur, crudelitates. Illud tamen
26 certe, &, intrepidè moneo, † sicubi in his peccatū fuit, id planè nullatenus, ut sæpè diximus, Regū nostrorum pietati, & iustificationi nocère: quorum
27 ea † semper fuit cura, & solicitudo erga Indorum conversionem religiose, & suaviter disponendam, libertatem asserendam, bonam tractationem, atque instructionem curandam, damna, & iniurias, quæ miseris illis irrogabantur, vindicandas, & depellendas, & viros probos, doctos, ac religiosos, ad hæc omnia commodius exequenda, undecumque quætendos, consulendos & delegandos, ut iniuncto sibi à Sede Apostolica muneri absque dubio satisfecisse videantur, ut constat ex ijs quæ diximus suprà lib. 1. cap. ult. num. 106. & sequentibus, & lib. 2. cap. 8. num. 78. cap. 9. num. 17. cap. 15. num. 25. cap. 17. num. 59. & præcipuè cap. 18. numer. 15. cum quinque sequentibus.
28 Ita enim videmus † in primo capite primæ illius instructionis, quam Catholici Reges Christophoro Columbo dederunt, ubi ad insulas à se repertas, cum Almiralij, & Gubernatoris titulo remeavit; cuius verba, ultra alios, refert Episcopus de Chiapa in replicat. ult. adversus obiection. Sepulvedę pag. 52. sic pijssimè, & prudentissimè cautum fuisse: *Por ende sus Altezas, deseando, que nuestra santa Fè Catolica sea aumentada, i acrecentada, mandan i encargan al dicho Almirante, Visorey i Governador, que por todas las vias i maneras que pudiere, procure i trabaje atraer a los moradores de las dichas Islas i tierra firme, a que se conviertan à nuestra santa Fè Catolica, i para ayuda dello sus Altezas embian al devoto Padre Frai Buil, juntamente con otros Religiosos, que el dicho Almirante consigo ha de llevar, los quales por mano, è industria de los Indios, que acà vinieron, procuren, que sean bien informados de las cosas de nuestra santa Fè, pues ellos sabran i entenderan mucho de nuestra lengua, è procurando de los instruir en ella lo mejor que ser pueda. I porque esto mejor se pueda poner en obra, despues que en buena hora sea llegada allà la armada, procure, i haga el dicho Almirante, que todos los que en ella van, e los que mas fueren de aqui adelante, traten muy bien, è amorosamente a los dichos Indios, sin que les hagan enojo alguno; procurando, que tengan los unos con los otros conversacion i familiaridad, haziendose las mejores obras que ser puedan. I ansimismo el dicho Almirante les dè algunas dadivas graciosamente de las cosas de mercaduria de sus Altezas, que lleva para el rescate, i los honre mucho: i si caso fuere, que alguna, ò algunas personas trataren mal a los Indios en qualquiera manera que sea, el dicho Almirante como Visorei, è Governador de sus Altezas lo castigue mucho por virtud de los podres de sus Altezas que para ello lleva.*

Er posteà, cùm ijdem met Catholici Reges † nobilem, & prudentem virum Nicolaum de Ovando Alcantatensis Militiæ Equitem ad earumdem insularū regimē mitterēt anno 1501. hoc ei præcipuè in mādatis dederunt: 29
Que procurasse cō grā vigilācia i cuidado, que todos los Indios de la Española fuessen libres de servidumbre, i que no fuessen molesta-

lestados de alguno, sino que viviessen como vassallos libres, governados i conservados en justicia, i que procurasse que en la santa Fè Catolica fuessen instruidos; porque su intencion era, que fuessen tratados con mucho amor i dulçura, sin consentir, que nadie les hiziesse agravio, porque no fuessen impedidos en recibir nuestra santa Fè, i porque por sus obras no aborreciessen a los Christianos. I que para que mejor pudiessen ser dotrinados, se procurasse, que se comunicassen con los Castellanos, tratando con ellos, i ayudando los unos a los otros: ut refert latiùs Anton. de Herrera in dict. hist. gener. Indiar. decad. 1. lib. 4. cap. 11. & 12. & lib. 5. cap. 11. qui etiã eâdem decad. 1. lib. 6. cap. 19. & lib. 9. cap. 5. & 14. alia decreta recenset, quę eorundem Catholicorum Regum piã hac in parte solicitudinem, & studium commendant.

Sed hoc gravius, & luculentius ostẽ-
30 ditur † ex clausula quadam testamenti ipsius Elisabeth Reginæ Catholicæ, quam refert Episcopus de Chiapa ubi suprà, & idem Herrera dict. decad. 1. lib. 7. cap. 12. ubi ita cavetur: *Item, por quanto al tiempo que nos fueron concedidas por la santa Sede Apostolica las islas i tierra firme del mar Oceano, descubiertas i por descubrir: nuestra principal intẽcion fue al tiempo que lo suplicamos al Papa Sexto Alexandro de buena memoria, que nos hizo la dicha concession, de procurar de induzir i traer los pueblos dellas, i los convertir a nuestra santa Fè Catolica, i embiar a las dichas islas i tierra firme, Prelados, i Religiosos, i Clerigos, i otras personas doctas, i temerosas de Dios, para instruir los vezinos, è moradores dellas en la Fè Catolica, è los enseñar, i dotar de buenas costumbres, è poner en ello la diligencia devida, segun mas largamente en las letras de la dicha concession se cõtiene. Porende suplico al Rei mi señor muy afectuosamente, encargo i mando a la dicha Princesa mi hija, i al dicho Principe su marido, que assi lo hagan i cumplan, è que este sea su principal fin, i que en ello pongan mucha diligencia, i no consientan ni den lugar, que los Indios vezinos, è moradores de las dichas islas, è tierra firme, ganadas, è por ganar reciban agravio alguno en sus personas ni bienes: mas manden, que sean bien i justamente tratados; i si algun agravio han recibido, lo remedien i provean, por manera que no excedan cosa alguna de lo que por las letras de la dicha concession nos es inyungido, i mandado.*

Ipsis quoque Catholicis Regibus
vitâ iam functis, † & invictissimo 31
Cæsare ac Rege nostro Carolo V. Regni habenas suscipiente, Licenciatus de Figueroa ad easdem insulas missus fuit ann. 1518. eique peculiariter iniunctum, sicuti refert idem Herrera decad. 2. lib. 3. cap. 8. ut quoniam diversis opinionibus agitatum erat, utrũ Indi, si in sua libertate, & arbitrio relinquerentur, Fidei suscipiendæ, & retinendæ capaces essent? ipse super hoc vocatis in consilium prudentibus, & integrioribus earum insularum viris, maturè deliberaret: *Teniendo sobre todo respeto a que los Indios fuessen Christianos para la salvacion de sus almas, i para que pudiessen aprender a vivir como hombres de razon, sin darse a vicios, i malas costumbres, i la holgasania que usavan, i fuessen mantenidos en justicia, sin recibir daños ni opresiones. Para lo qual procurasse de formar las mejores ordenes que pudiesse, aprovechandose de las ordenanças para esto dadas por el Rei Catolico, acrecentandolas, i disminuyendolas como le pareciesse, i haziendo otras de nuevo, con lo que mas provechoso pareciesse para la intencion que se llevava, poniendo penas a los transgressores, i dando salarios a los executores dellas de la hazienda Real.*

Et postmodum anno 1523. ut ipse quoque Herrera recenset decad. 3. lib.
5. cap. 1. † cùm Ferdinandus Corte- 32
sius Mexicani Imperij, quod detexerat, & gentium, rerumque in illo repertarum eundem Imperatore Caroli V. certiorem suis nuntijs, & litteris

re-

reddidisset, hoc responsum accepit: *Que sobre todas cosas avia holgado su Magestad del descubrimiẽto de la Nueva-España, i avia dado gracias a Dios, por aver entendido, que aquellos Indios eran mas habiles i capazes que los demas, basta entonces descubiertos, para ser instruidos en la santa Fè como Christianos para salvarse, que era su principal intencion: i que pues todos estavan obligados a los ayudar, i trabajar en este proposito, le encargava quanto podia, que tuviesse especial cuidado con la conversion i dotrina dellos, i que con todas sus fuerças, pospuestos todos intereses, trabajasse quanto en el mundo fuesse posible, como se convirtiessen à nuestra santa Fè Catolica, para que viviessen como Christianos, i se salvassen, procurando reduzir, è instruir primero a sus señores i Caciques, i ponerlos en buenas costumbres, i toda orden de vivir, i desterrando sus vicios, idolatrias, i sacrificios, i darles buen exemplo: i que fuessen acariciados, i bien tratados, para que tuviessen amistad i contratacion con los Castellanos, defendiendo i castigando severa i rigurosamente a los que sin orden i causa justa les enojassen, biziessen guerras, o malos tratamientos, o les tomassen con violencia cosa alguna contra su voluntad, sino con limpia i libre contratacion i rescate, que era la paga, porque este era el mejor camino para traerlos al conocimiento de la santa Fè Catolica, que era el principal fin que se pretendia, i mas segura cosa convertir ciento por esta via, que cien mil por otra. I que en caso, que por este camino no quisiessen obedecer, sin que se les huviesse de hazer guerra: esta por ningun caso se les biziesse, sino es siendo ellos los agressores, i aviendo becho daño a los Christianos. I que aun quando los Indios huviessen cometido algun excesso: todavia antes de romper con ellos, se les biziessen primero los requerimientos que estavan ordenados, &c.*

33 Quem † ardentẽ Fidei & Religionis Christianæ suaviter, & pacificè inter eosdem Indos prędicandæ, & propagandæ zelum, & indesinentem Regum nostrorum curam in illis instruẽdis, defendendis, & benè tractandis, non minus efficaciter exprimunt aliæ instructiones, ordinationes, & schedulæ annis subsequentibus, diversis Ducibus, Conquisitoribus, & Gubernatoribus datæ, quæ extant apud eundem Herreram d. decad. 1. lib. 6. cap. 1. decad. 3. lib. 9. cap. 2. & lib. 10. cap. 9. & 10. & decad. 4. lib. 1. cap. 8. & lib. 2. cap. 3. & lib. 4. cap. 10. & lib. 6. cap. 11. & alibi passim, & in 4. tom. schedularum impressarum, pag. 221. & multis seqq. de quibus aliqua diximus sup. lib. 2. cap. 17. num. 59. & cap. 18. ex num. 15.

Sed omitti non potest † notabilis quædam schedula Pijssimi ac Prudentissimi Regis nostri Philippi II. Vlissipone 27. Maij ann. 1582. ad Archiepiscopum Limanũ scripta, in qua damna, & vexationes Indis illatas graviter recenset, & dolet, queriturque, quòd ea, quæ ad hoc tollendum, & puniendum statuta fuerant, ut oportebat, servata non fuerint, sic inquiens: 34
I porque aviendose proveido tan cumplidamente lo que ha parecido convenir al bien espiritual è temporal, i conversion de los dichos Indios, teniendo tanto cuidado de procurar q̃ fuessen dotrinados, è instruidos en las cosas de nuestra santa Fè Catolica, mantenidos en justicia, i amparados en su libertad, como subditos i vassallos nuestros: entendiamos, que nuestros ministros cumplian lo que les aviamos ordenado: i de no averlo becho ni cumplido, i llegado a estado de tanta miseria i trabajos, nos ha dolido como es razon. I fuera justo que vos, i vuestros antecessores, como buenos i cuidadosos pastores, huvierades mirado por vuestras ovejas, solicitando el cumplimiento de lo que en su favor està proveido, ò dandonos aviso de los excessos que huviesse, para que los mandassemos remediar, i se cumpliesse nuestra voluntad, que es de que estos pobres gozen de descanso i quietud, i conozcan a nuestro Señor, para

que mediante su Divina gracia, i la predicacion del santo Evangelio, puedan salvar se, &c.

35 Extant † quoque aliæ schedulæ 5. & ult. Decemb. ann. 1608. ad Excellentiss. Proregem Marchionem Mõtisclarium directæ, quibus scriò deciditur: *Item ha parecido ordenaros, como lo hago, que si estos Indios no son rebeldes ò enemigos de los vassallos mios, ò concurrieren en esta conquista otros de los titulos que lo pueden justificar, no se intente por fuerça de armas, sino por medio de Religiosos, i predicacion del Evangelio, ni se consientan malocas en las provincias de Indios, que aun no se huvieren levantado, siendo vassallos mios, ò infestaren los confines, i vassallos mios: i que si a estos tales quisieren los Religiosos entrar a convertir los, no lleven consigo soldados, aunque las instrucciones antiguas lo permitan, por aver mostrado la experiencia, que los soldados no se contentan con atender a la defensa de los Predicadores, sino que excediendo de los limites de las instrucciones, hazen siempre grandes violencias, vexaciones, i demasias a los naturales.*

Qvae omnia attendentes, & pio, quo decet, affectu considerantes, me-
36 ritò † Reges nostros Catholicos, hac in parte non solùm excusant, verùm etiam laudant, sanctasque, & providas eorum leges, ac ordinationes cõmendant Ioseph Acosta lib. 2. de procur. Ind. salu. cap. 7. & lib. 3. cap. 5. vers. *Ad quas accedit*, & cap. 15. ubi inquit, semper Indos omnes Regijs legibus liberos esse, & suis rebus liberè uti, declaratum fuisse, & ut neque nostri milites aggrederentur non lacessiti ad vexandos, cædendósve Barbaros, neque illos undecunque captos servire compellerent, gravissimis pœnis propositis, ijs, qui cõtrarium fecissent: ita ut quæ Indis incõmoda acciderunt, hominũ magis nequitiæ, quàm administrationis vitio referenda sint:
37 *Quamvis † enim* (inquit) *rectè, & sapienter constituta Respublica, quamvis æquis legibus temperata, facilè improborum temeritate violatur, cùm sit nihil, quod non humana perversitas, si relinquatur sibi, evertat in peius.*

Frat. August. Davila in dict. historia Mexic. lib. 1. cap. 8. pag. 35. ubi inquit, leges iustissimas, & sanctissimas fuisse, quæ tamen ab improbis, & militaribus hominibus malè acciperẽtur & exequerentur.

Ioan. Boterus ubi sup. pag. 59. & sequentibus, ubi † idem tradens, damna 38
omnia, & excessus insolentiæ, & avaritiæ militum tribuit: *Che è di natura sua smisurata, irrationale, è inhumana, è dispietata, è cruda: non la tengono à freno le leggi humane, non le divine, non la tema de la morte, non dell' inferno: Hor che farà ella ne gli animi di soldati, alla cui discretione siano rimessi populi im belli, è di niuno potere? Non è fiera al mondo piu indomita, è piu crudele, che il soldato, hor che farà egli, ove lungi dal suo Principe, si vegga padrone, è signor di ogni cosa?*

Eman. Roder. dict. quæst. 99. art. 4. † ubi ait, prædictis damnis, & op- 39
pressionibus indesinenti curâ Regum nostrorum, & supremi Consilij Indiarum semper obviam itum fuisse: *In quo illustrissimo Senatu id Christianissimè tractatur, & media ad eas oppressiones extirpandas summa consultatione adhibita ordinantur;* † *quæ si in illis tam remotis* 40
partibus non omnino executioni mandantur, non est mirandum, cùm multa in his Hispaniarum partibus contra iustitiam, contra expressam Regis, & sui supremi Senatus voluntatem moliantur, ratione quorum non possumus Catholicum, & Christianissimum Regem nostrum, nec eius supremum Senatum arguere de peccato.

Idem non minus dissertè ostendit, & fatetur Fr. Ioan. à Torquemada in Monarch. Ind. lib. 1. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. & Hierony. Benzo. eiusque additionator, quamvis parum nostris rebus affecti, lib. 4. hist. Ind. cap. 17. & 18. in 4. p. Americæ ex pag. 78. & ite-

rum Ioseph Acosta dict. lib.3. cap.4.
pag.290. causam huius inobedientiæ
distantiæ locorum attribuens: *Nam*
tùm remotissimæ(inquit)*regiones hæ sint,*
caputque huius universæ Reipublicæ, sive
Regiam, sive Pontificiam Maiestatem spe-
ctes, longissimè dissitum, licentiæ, ac libi
dini Præfectorum campus latè patens ostē
ditur, ut quicquid collibeat, licere sibi etiā
opinentur. Quod enim longè distat, quasi
nihil ad se pertineat, facilè temeritas hu-
mana contemnit. Hinc seditiosa consilia.
tumultus etiam, atque adeò totius Reipu
blicæ perturbatio: remedium verò oppido
serum, atque incertum. Itaque ut medici
pulmonum, si ægrotare cœperint, curando-
rum perdifficilē esse rationem, docent, quòd
ad traducendum eo usque medicamentum
longa, & valdè clausa via sit per stoma-
chum, ut pharmaci vis iam debilitata per
veniat, aut ne perveniat quidem, ita pla-
nè longinquitas supremæ potentiæ, atque
auctoritatis huius Reipublicæ ægritudini
levandæ remedia opportuna vix plerum-
que expectare permittit. Quamobrem quic-
quid in rebus Indicis à Præfectis peccatur,
sine emendatione peccabitur, &c.

Et conducunt verba Petr. Maffæij
lib.12. hist. Ind. Orient. circa finem,
41 pag. 303. † ubi pari ratione sanctas
quoque leges à Lusitanis Regibus pro
Indis Orientalibus latas, similiter elu
sas fuisse, sic inquit: *Cæterum salutaria*
Principis mandata, itemq; Prætoris edicta
non quantum par fuerat ponderis habue-
re observata, & exhausta fermè facillima
quæque, reliqua, partim quod privatis
obstarent commodis, haud æquo animo ac-
cepta: partim, nondum maturis ad agen-
dum rebus in aliud tempus dilata.

Quod valdè mirandum non est pri-
mis illius temporibus, in his regioni-
bus, nullam adhuc certam Reipublicæ
formam habentibus, & inter homines
militares, bellis, sævitiæ, & avaritiæ
ut plurimùm deditos, accidisse. Nam
42 bella † semper plures calamitates, in-
43 iurias, & damna producunt, & † mili-
tes vix pij, & clementes esse possunt,
ut latè, & eleganter, præter alios, ostē
dit Marcus Tullius in Orat. pro lege
Manilia, Vlpian. in l. ex conducto 15.
§. si vis, D. locati, l. illicitas, §. ne te-
nuis, D. de offic. Præsid. l.2. l. cum affi-
nibus 5. C. de metat. & epidem. lib. 12.
Iustini. in Novella 130. de transf. milit.
D. August. lib.19. de Civit. Dei cap.7.
Erasmus in adagio Dulce bellū in ex-
pertis, & in pacis querimonia, Men-
chaca lib.1. quæst. illust. cap.10. Petr.
Gregor. lib.11. de Repub. cap.1. num.
5. Rævard. lib.3. coniectan. cap.6. Ra-
dulphus Forner. lib.1. ref. quotid. cap.
21. Andreas Gail. de pace publ. lib.1.
cap.4. ex num.34. Pet. Faber lib.3. Se-
mest. cap.13. pag.187. Rutil. Benzo-
nius de anno Iubil. lib.5. cap.10. pag.
532. Simon Maiolus in dieb. Canicul.
tom.3. colloq.2. de bellorum eventi-
bus, ferè per totum, Thom. Bozius de
sign. Eccl. Dei, lib.2. cap.9. Petr. An-
dr. Canonherius in Aphorism. Polit.
Hippocr. lib.1. pag.555. & seqq. Mar-
quez in Gubernat. Christ. lib.2. cap.14.
& 31. Theat. vitæ humanæ vol.7. lib.
4. pag.1925. Bobadilla, qui plurimos
refert, in Polit. lib.1. cap.10. num.34.
& lib.4. cap.1. num.10. cum seqq. &
Cardin. Tuschus verb. *Bellū mala mul-*
ta operatur, conclus.38.

Inter quæ, illud maximum est, † ut 44
leges inter arma non exaudiantur, ne-
que modus servetur, & ut ipse Prin-
ceps, qui bellum cœpit, sæpè ab eius
iniurijs milites suos cohibere nō pos-
sit, ut præclarè canit Lucanus d. lib.
3. Pharsal. suprà relatus, & lib.10. dum
ait:

Nulla fides, pietasque viris, qui castra se-
quuntur,
Venalesque manus, ibi fas ubi plurima mer
ces.

Seneca in Hercule furente tragœd.1:

Arma † non servant modum, 45
Nec temperari facilè, nec reprimi po-
test
Strictus ensis ira, bella delectat cruor.

Salluſtius in Iugetth. *Omne † bellum* 46

sumi-

sumitur facilè, cæterum ægerrimè definit, nec eiusdem potestate initium, eius & finis est. Eleganter Cassiodor. lib. 1. variar. epist. 12. in fine: *Militaribus officijs assueti, ciuilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc iustitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt: dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morũ custodire mensuram.* Tradunt alia auctores suprà relati, & Menoch. de arbitr. casu 95. n. 28. Ioan. Garcia de nobilit. glos. 2. num. 4. & 7. Hieron. Zevallos pract. commu. tom. 4. quæst. 906. num. 6. & 166. & plenius omnibus † Michaël Hospitalis
47 lib. 5. suarum Poët. epist. in epist. ad Carolum Cardinal. Lotharenum, ubi inter alia sic ait:

Nemo unquam bello melior fit, sive secunda,
Sive mala infelix commiserit alite pugnam,
Bella docent homines peccare, metumque Deorum
Excutiunt, pœnas, infernaq; Tartara ridens,
Hi quorum Solis fiducia nititur armis,
Propositæ esse bonis in cœlo præmia ridet,
Tolle metum legum, rigidi legumque ministri
Emicat, & nullo retinetur fita pudore,
Imbellem timidumque valĕtior exuit armis
Et vita, zonaque, &c.

48 Et semper † victos à victoribus calcatos, & imbelles, ac timidos à potentioribus spoliatos, multis alijs Sacræ Scripturę, & bonorũ Auctorum testimonijs comprobat Gaspar Sanctius in Isaiam cap. 51. num. 71. & cap. 63. num. 13. Et vel ipsorum Romanorum
49 exemplo satis ostendi potest, † quibus licèt militaris disciplina magnæ curæ fuerit, & filiorum charitate antiquior,
50 atque potentior, † l. postliminium 19. §. filius, D. de captivis & postlim. reverſ. Valer. Maximus lib. 2. cap. 7. Quintilian. in milite Marian. Veget. lib. 1. de re milit. iunctis alijs, quæ doctè & copiosè congerit Petr. Faber lib. 1. Semest. cap. 19. pag. 127. & Balthas. Ayala de iure, & officio belli, lib. 3. cap. 1. Adhuc tamen † eò lasciviæ & petulantiæ procedebant, ut 51
nõ solùm hostibus, verùm neq; socijs, & confœderatis parcerent, ut tradit Procopius lib. 3. de bello Goth. his verbis † *Romani exercitus Principes, & simul* 52
milites ipsi res subditorũ diripere, cõtumelijs, & sceleribus nihil reliquum facere, adamatasque habere in præsidijs fœminas, luxui, ac temulentiæ operam dare. Sed milites ipsi, quamsi præfectis inobedientes, contumacesque exhiberent, in omnem absurditatis, & flagitij speciem incidebant, &c. De quo etiam multum dolet, & queritur Salvianus lib. 4. & 7. de providen. & alia congerens Bernard. Aldrete lib. 4. de antiquit. Hispan. cap. 28. Eòque alludens † Iuvenal satyr. 8. 53
inquit:

Curandum inprimis, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miseris tollas licet omne quod usquam est
Auri, atque argenti.

Et † Ludovicus XII. Galliæ Rex, ut 54
eius annales referunt, dicere solebat, plebem, & rusticos esse pascua tyrannorum & militum: tyrannos autem, & milites pascua esse diabolorũ. † Et 55
Ferdinandus Davalos Piscarię Marchio, ut refert Paul. Iovius in eius vita lib. 2: Nihil ijs, qui in bello versarentur esse difficilius, quàm Martem simul & Christum pari disciplinâ coluisse, quãdo mos bellicus in hac corruptela militiæ, à iustitia & religione penitùs aversus esse videretur.

VLTRA quę, notare etiam possumus, † quòd etsi Duces ac milites à 56
nostris Regibus missi, diligenter & exactè traditum sibi ordinem servare voluissent, ubi tamen ad has provincias pervenerant, multa sese illis offerebant, quæ vel omnino ab incœpto desistere suaderẽt, vel aliquid amplius audere, quàm in mãdatis accepissent.

Nam

Nam aliquando Indorum feritas, & barbaries, domanda prius, & ad politicam, ac sociabilem vivendi formam reducenda videbatur, ut sic posteà cũ illis de Fidei, & Religionis negotijs seriò, & utiliter agi posse. Interdum etiam alij, nostros ad eos quietis, pijs, & tranquillis animis accedentes, ad hospitium, & commercium, vel ad Fidei legationem, & prædicationem exponendam, admittere recusabant: sæpè quoque admissos, & initio benevolè exceptos, posteà sine iusta causa per insidias adoriebantur. Quæ omnia, omni iure inspecto, ut in superioribus latè probavimus, legitimã bellandi occasionem Hispanis Ducibus ac militibus præstare potuerunt. Et
57 pariter efficiunt, † ut minus notandi, & suggillandi videantur, si quos fortè Barbarorum his rationibus debellaverint, vel alijs supplicijs affecerint, ut tetigimus suprà lib. 2. cap. 16. num. 46. & sequentibus, & expressè observat Ioseph. Acosta in hist. moral. Ind. lib. 7. cap. 27. in fine, Ioan. Boterus in d. relat. univers. 4. part. lib. 3. ex pag. 65. & eleganter Thom. Bozius lib. 7. de sign. Eccl. cap. 5. in fine, & lib. 10. cap. 13. vers. *Hinc ut legimus*, quem novissimè refert & sequitur Calistus Remirez in tract. de lege Regia Aragon. §. 32. num. 6. ubi scriptum † reliquit:
58 *Mirum non fuisse, si cum belluis istis humana effigie contectis Hispani interdum asperius egerint. Belluinis namque factis belluas omnes superabant. Nam quæ bestiæ sui generis bestias devorant, ut illæ mutuò sese comedebãt: quæ bestiæ filios suos alunt, ut pinguiores, & adultiores effecti, sint parentibus (horrendum dictu!) pro cibo? Quo circa ut aliquis Hispanus fuerit aliquando in illas crudelis, tanta certè quidẽ immanitas erat illorum populorum, ut ad humana natura studia revocari nullo modo possent, nisi edita fuissent in illos exempla illustrissima suppliciorum atrocissimorum; quæ tamen Episcopi, Religiosiq; nostri cohibuerunt. Non benè igitur quidam scriptores invehuntur in Hispanos, quòd adeò fuerint diri in Indos. Aliquos ex Hispanis fuisse in aliquos Indos haud negandum, vix tamẽ erat, ut aliter fieri posset. Peccatum est ab aliquo: non totius est notionis id crimen, &c.*

Idem tradit Pet. Martyr in decad. 59
Novi Orb. decad 1. ubi refert, † sæpè inter Christophorum Columbum, & frat. Builum Catelanum, Monachum Benedictinum, quem Præsulis Ecclesiastici nomine ac potestate Alex. VI. Papa ad Indias misit, contentiones honestas exoriri, quòd Builus nimirũ contendebat, ne in gentes illas à nostris aliquo modo sæviretur: Columbus autem, & alij, multoties convenire, ut supplicia de illis sumerentur, asseverarent.

Antonius quoque de Herrera in hist. gener. Ind. decad. 4. lib. 6. cap. 11.
Rationes † militum, ac priorum Or- 60
bis huius cõquisitorum commemorat, quibus subactionem Indorum excusabant, & defendebant.

Sed prestat, ut † Theodori de Bry 61
verba subijciamus, qui in epistola quadam, quam historiæ Hieronymi Bezoni præfixit in quarta parte historiæ Americæ, etsi Hispanorum avaritiam, & sævitiam adversus Indos, mutuasq; inter se cædes damnet, & ploret: posteà ita concludit: *Verumtamen ne quis in Hispanica gentis ignominiam trahat, expendat unusquisque quid ab alijs aliarũ*
nationum hominibus fiat. An † non simi- 62
lia quotidie à nobis perpetrantur? Frumẽtum, & vinum coëmimus, & in cellas ac horrea condimus, ut pauperes tempore famis, aut annonæ caritatis iugulemus. Fraudibus, usuris, & imposturis fratres nostros facultatibus suis spoliamus, & exhaurimus. In mutuas cædes ambitione, & avaritia abrepti quotidie ruimus, nec modus est ullus, aut finis nostræ cupiditati, & crudelitati. Ne simus ergo tam præcipites in damnandis Hispanis, quin prius nos ipsos seriò examinaverimus, num ipsis meliores simus? Multos enim inter Hispanos novi

viros pios, & probos, non minus quàm in
nulla alia gente, quod absque ullius praiu-
dicio dictum sit. Si quae saevè, crudeliter,
avarè, & iniquè gesta sunt ab Hispanis in
India, ea genti imputanda non sunt, sed
potius militari licentiae, quae in alijs gen-
tibus non minus efferata comperietur. Quis
enim ignorat, quàm multa crudeliter pa-
trata sint, atque etiam num hodie patren-
tur à militibus Gallis, Germanis, Italis,
& alijs in omnibus ferè expeditionibus ac
bellis? Quis tamen aequus iudex has toti
genti imputabit, &c.

His accedit, quòd licèt verum sit,
plures Indos bellorum occasione, &
aliquorum Hispanorum saevitiâ, atque
63 avaritiâ consumptos esse: † plurimi
tamen ex ijs, qui hodie in varijs insu-
lis, & provincijs, vel omnino, vel ex
magna parte desiderantur, quarum in
gentem vastationem ita dolent, &
exaggerant Episcopus Chiapensis, &
alij ex suprà relatis, non Hispanorum
causâ, sed varijs, & pestiferis morbis
ingruentibus, perierunt, necnon etiã
terrae motibus, quinimò & proprijs
vitijs, praesertim ebrietatis, & herbae
Coca, usu, cui supra modũ dediti sunt,
ut latiùs recenset Pet. Zieza 2. tom.
rer. Ind. cap. 29. Ioan. Boter. d. 4. part.
lib. 3. pag. 99. & seqq. Ioseph Acosta
in hist. natur. & moral. Ind. lib. 3. cap.
21. Fr. August. Davila in hist. Mexica
na lib. 1. cap. 33. & cap. 39. Fr. Ioan. à
Torquemada in Monarch. Indian. lib.
5. cap. 22. & Theat. vitae humanae vol.
2. lib. 4. pag. 339. Vbi specialiter refe-
64 runt, qualiter † plurimi Indi Perua-
ni variolarum morbo miserrimè perie
65 rint: & in † Nova Hispania anno
1545. lue quadam octingenta Indo-
rum millia defecisse: & anno 1576.
alteram contagionem exortam, quae
sola duos Indorum milliones absump-
sit, idest, bis decem centena millia.
65 Quibus † calamitatibus Deus alias
quotidie clades occultis suis iudicijs
in eorundem Indorum perniciem vi-
detur adijcere, ita ut plures pij, & re-
ligiosi viri eos † in totum brevi absu- 67
mendos esse, praenuntiasse dicantur,
ut referunt Avila, & Acosta ubi suprà.
Maximè cùm experiendo compere-
rint, † nihil in eorum salutem, & uti- 68
litatem curari, aut statui, quod eisdem
maius damnum ac detrimentum non
generet.

Vnde vindicis Dei irã magis, quàm
Hispanorum saevitiam in istorum Bar
barorum diminutione, & internecio-
ne supra dicti Auctores agnoscũt, for-
tè propter ipsorum ingentia scelera
& antiquam idolotatriam, † ut in si- 69
mili excidio, & eversione urbis Roma
nae, & Romanorum, quae sub Alarico
contigit, considerant Socrates lib. 7.
hist. Eccles. cap. 10. Nicephorus lib.
13. cap. 35. & Sozomenus lib. 9. cap.
6. qui ita scribit: *Cordatis verò haec ob*
indignationem Dei Romanis evenire vide
bantur, ad eorum poenam, quae ipsi quon-
dam prae nimia protervia, ac petulantia
in ipsos, & pauperes iniquè deliquissent.
Fertur itaque probus aliquis Monachus ex
his, qui in Italia erant, Romam cum festi-
natione profectus, Alarico consuluisse, ut
urbi parceret, nec se tantorum malorum
auctorem constitueret. Cui & Alaricus
respondisse dicitur, se non volentem hoc
tentare, sed esse quemdam, qui se obtunden
do urgeat, ac praecipiat, ut Romam ever-
tat, quòd ille tandem fecit. Et diximus
alia suprà lib. 2. cap. 13. num. 52. & 63.

Tertiò † tandem calumniantes 70
insistunt, & iustitiam acquisitionis, &
retentionis huius Novi Orbis eâ ad-
huc argumẽtatione convellunt, quòd
etiam si Indi mali, & tyranni fuissent,
non potuerunt, nec debuerũt ab His-
panis puniri, & spoliari, cùm certum
sit, † quòd etiam si à praedone rem al- 71
terius aliquis capiat, non ideò magis
iustum eius titulum capiens acquire-
re possit, iuxta text. in l. qui re, §. si
quis alteri, D. de furtis, l. navigia, l. in
civile, C. eod. l. superempti. C. de evi-
ction. l. si mancipia, C. de rei vind. &
in nostris terminis advertit Ioseph

Acosta

Acosta lib. 3. de procur. Indor. salute,
72 cap. 3. Neque † titulum concessionis, sive confirmationis Romani Pontificis aliquid prodesse contendunt: eius enim auctoritatem in dubium vocare nituntur, de quo latè egimus suprà lib. 2. ex cap. 22. ad 25. & ut aliquam esse
73 concedant, † ab excessibus, & peccatis excusare non posse inquiunt, quę Hispani contra ipsius Pontificis mentem, & intentionem in eiusdem Orbis debellatione, & subactione patrarũt, argumento eorum, quæ latè notant Innocent. & Abbas num. 3. in cap. inquisitioni de senten. excom. Marta de iurisdict. 3. p. cap. 8. num. 31. & 32.

74 Rursus † neque finem bonum prædicationis, & conversionis Indorum admittunt; quia finis bonus solus non facit actum esse bonum, aut legitimũ, si per modum illicitum fiat, ut exemplo medici, qui ægro sanitatem conferre tentat per maleficium, aut fornicationem, benè ostendit Martin. Delrius in disquis. mag. lib. 4. cap. 4. quæst.
75 5. sect. 2. pag. 333. Et † peccare quis potest faciendo bonã intẽtione etiam rem licitam, quæ sibi non competat, ut similiter docet, & probat idem Delrius ubi suprà pag. 335. & lib. 3. part. 2. quæst. 4. sect. 8. pag. 241. vel ubi in modo exercendæ rei sibi competentis, &
76 permissæ excedere reperitur. † Unde dicimus, excessum puniri, etiam si aliàs factum esset licitũ, & permissum, ut notant DD. in l. ab executore, C. quorum appellat. & plures alij, quos refert Zevallus pract. commun. tom. 4. quæst. 1. aliàs 897. num. 928. & sequentib. & Calistus Remitez in tract. de lege Regia Aragon. §. 20. num. 65.

Denique minus probant, quòd Reges nostri culpas, & excessus, qui in his regionibus conquitẽdis intervenerũt Ducum, & militum vitio, & cupiditati tribuere velint, † quoniam is facere
77 videtur, qui iubet, etiam si mãdatarius excedat, & ad restitutionem damnorũ tenetur, quæ inde fuerint subsequuta, cap. qui per alium 72. de regul. iur. in 6. ubi Petr. Pechius plura notavit, l. si quis id quod, l. si familia, D. de iurisd. omn. iud. l. 1. §. deiecisse, D. de vi, & vi arm. l. 1. & per tot. si familia furt. fecisse dicatur, cap. mulieres de sent. excom. cap. fin. de homicid. Nam † li- 78
cèt aliàs eventus causæ tribui soleat causæ proximæ & immediatæ, l. si mulier, D. rer. amot. hoc tamen locũ non habet, quando causa illa immediata ex prima dependet, quæ & ipsam inducit, ut latè prosequitur Tiraquel. in tract. cessan. causa, limit. 10. Hippolyt. de Marsilijs cons. 607. Pechius ubi su-
prà num. 13. Et ita † actum nõ tribui 79
exequenti, sed ordinanti meritò docet Cons. in l. item eorum, §. si Decuriones, D. quod cuiusq; univers. cap. cum aliquibus de rescrip. lib. 6. cum notatis à Petr. Surdo in tract. de aliment.
tit. 8. privil. 59. n. 88. ¶ † Quinimo, 80
etiam citra mandatum, dominum teneri de facto famulorum, & officialiũ suorum, qui in officio deliquerunt, cui à domino præpositi sunt, quia eorum conditionem explorare debuit, apertè ostendit text. in l. ult. §. servorum, D. nautæ caupon. l. ne quid, ubi Bart. Baldus, & alij, D. de incend. ruin. naufr. l. 1. §. familiæ, D. de publican. & vectigal. l. si servus, §. si fornacarius, & §. Proculus, D. ad leg. Aquil. l. qui insulam, §. ult. D. locati, cum multis alijs quæ latè in varijs causis adducunt, & expendunt Calcaneus cons. 40. col. 2. Annania cons. 71. num. 3. Gozadinus cons. 63. n. 14. & seqq. Roland. cons. 95. num. 11. & seqq. vol. 2. Caravita cau. sar. crimin. divers. cons. 116. lib. 2. Ioseph. Ludovic. decis. Perus. 25. num. 18. Farinac. cons. crimin. 63. num. 1. & in praxi crimin. 1. tom. q. 24. num. 49. & seqq. Ferdin. Rebellus de oblig. iustit. ę lib. 2. q. 11. & q. 14. sect. 4. num.
42. ubi † quòd magnates non excusan- 81
tur à restitutione, cùm famuli, eorũ potentiæ fidentes, damna inferunt, Menoch. de arbitrat. casu 390. num. 19. &

cons.

cont.53.num.2. & seq.& cons.1105.
num.2.& 1188.num.15.& 1194.nu-
82 mer.4.& 33. Vbi addit, † quòd dam-
ni occasionem dans, etiam ex levissi-
ma causa tenetur ad damnum, Felinus
in cap.Petrus num.7.de homicid. Al-
ciatus in l.pronuntiatio,§.servientiũ,
num.34 D.de verb. signif. & de præ-
sumpt reg.1.præs.40. n.4. Fr. Eman.
Roder.in summa,q.425.n.6. fol.121.
83 Vbi † quòd dominus habens servos,
vel ministros viles, tenetur ex delicto
eorum, nec potest allegare propriam
ignorantiam, Cardin. Tuschus pract.
conclus.iur.verb. *Damnum*, conclus.7.
84 8.& 15. Vbi † quòd damnum debet
refici ab illis, quorum contemplatio-
ne causatur, Stephan.Gratian.discep.
forens.part.4.cap.625.& Mag.Lorca
in 2.2.sect.7.disput.55. ex num.1. ubi
85 tractat, quæ † obligationes oriantur
ex bello imprudenter illato. Et in eo,
86 qui † ratum habuit, ut perinde sit, ac
si ipse fecisset, tã in cõtractibus, quàm
in delictis, l.1.§.quoties, D.de vi,& vi
armat glos. in d.cap.mulieres, plenissi-
mè Salicet.in l.non ideó, C.mandati,
& Pechius in d.cap.qui facit ampl.11.
& in cap. ratihabitio de reg.iur.in 6.

Quibus addere possumus, quæ mul-
tum in terminis, & copiosè more suo
persequitur Tiraq.in tract.de nobilit.
87 cap.37.n.134.docens, † nobiles, qui
in satellitium, & famulitium suum si-
carios, lenones, cæterosque id genus
admittunt, aut retinent, ex eorum de-
lictis arbitratu iudicis plectendos esse.
Præsumi enim eorum cõditionem no-
88 tam habuisse. Vnde † resolvit Chassa-
neus ad consuet. Burgun.rub.1.§.6.in
verb. *En mesusage*, num.2. reficiendum
esse à Magistro militum, si damni ali-
quid milites prædijs dederint, citatq;
in id. l.2. C.de pascuis publ.lib.12. Et
hoc ita ex facto, celebri Galliæ Arre-
sto, pronuntiatum fuisse, tradit Ant.
Mornacius in notis, sive observat. ad
Pandect.ad d.l. si familia, D.de iurisd.
89 omn.iud. Nimirum, quia † Principes,
& Magistri militum eos punire, & gra-
viter coërcere debent, qui sine ipso-
rum licentia bellum inferunt, vel in
terris proprijs, aut alienis hostiliter
grassantur: cùm † in hoc crimen læsæ 90
Maiestatis committant, l.3. D.ad leg.
Iul.Maiest.l.si alium, §.est & alia, D.
quod vi aut clàm, l. Papinianus, §.rei
perduellionis, D. de acquir. hered. l.
furem, D. ad leg. Cornel.de sicar. l.1.
C. ut armor. usus lib.11. ubi DD. &
in l. ex hoc iure, D.de iust.& iure, Bar-
tol. in l.hostes, D. de captivis, Inno-
cent. in cap. olim, el 1. de restit. spol.
& in cap.sicut de iur.iuran.& Oldrad.
Andreas de Isernia, Afflictis, & alij,
quos refert, & sequitur Marta de iu-
risd.1.part.cap.39.num.1. & sequen-
tibus.

Verum autem verò † ab his quo- 91
que argumentis, & sophismatibus, fa-
cilè Regum nostrorũ iustitiam, & ma-
iestatem liberabimus, si prout sæpè fe-
cimus, piam, & exactam illorum curã
in Indis convertendis, & idoneis me-
dijs, ac ministris ad id deligendis, con-
sideraverimus, & concessioni Ponti-
ficiæ, & alijs titulis, sigillatim à nobis
in tota hac tractatione perpensis, eam
vim, quam habent, tribuamus. Non
enim solo occupationis iure nitun-
tur, ut argumentum videtur suppone-
re: neque dici possunt Iniunctum sibi
à Sede Apostolica prædicationis mu-
nus pro virili nõ adimplesse, cùm tot,
ac tales progressus Christiana Reli-
gio in his regionibus fecerit, quot, ac
quales suprà, multis etiã in locis post
gravissimos Auctores enumeravimus,
& quotidianâ præsentiâ, & experien-
tiâ cognoscimus. Quod ubi consequu-
tum est, † & rectus ac sanctus finis, 92
qui intendebatur ad effectum perdu-
ctus, parum eius iustitiæ, & utilitati
officit, quod aliquid per militarem las-
civiam, avaritiam, aut petulantiam in
eius initijs, aut medijs disponendis,
vel exequendis excessum sit; licèt non
negemus excedentes peccasse, ut au-

ctoritates in argumento relatæ con-
93 cludunt. Principia † enim in omni negotio longè semper à perfectione abfuerunt, nec ulla res consummata potest esse, dum incipit, ut benè inquit Petr. Faber lib. 1. Semest. cap. 16. in princip. & ante eum Cassiodor. lib. 2. var. epist. 3. dum ait: *Solent enim initia portendere meliora, dum à parvis inchoãt, quæ insequentibus magna se admiratione sublimant.*

94 Et † quamvis regulariter incremẽta habère nõ possint, quæ illicitè cœperint, sed statim cũ sua prava æmulatione deficiant, capite Novatianus 8.
95 quæst. 1. sæpè tamen contingit, ut † sinistra principia ad fœlices perveniant exitus, ut Iacob Genes. 27. per supplãtationem pervenit ad benedictionẽ, ut seges, quæ leprosâ manu seritur, munda tamen metitur, ut ex adulterino concubitu pulchra soboles nascitur, quæ sunt exempla text. in cap. nũ-
96 quam 241. quæst. 1. Et † deformitas operis non attenditur, quando fuit recta intentio, & finis operantis, ut docet Rebellus de obligat. iust. lib. 3. q.
97 19. sect. 3. Quia † finis facti cõsideratur potius, quàm modus ducens ad finem; & ut vulgò dici solet, ubi habemus effectum, non multum curamus de modo, l. quæritur, D. de bon. libert. l. fin. C. mand. l. si mater 3. ubi Bald. C. de instit. & subst. l. continuus. §. cùm ita, D. de verbor. obligat. idem Bald. in l. si adrogator, numer. 14. D. de adopt. Tuschus practic. conclus. verb. *Effectus*, conclus. 51. & Ioan. Baptista Valençuela cons. 85. numer. 28. Nam ut ait Probus in addition. ad Monach. in cap. cùm in aliquibus, n. 15. de rescript. in 6. post Bald. in l. eã quã, circa princ.
98 C. de fideicomm. omne † agens agit propter finẽ, & finis dicitur causa causarum, & ab eo denominantur omnia; quod sequuntur plurimi alij relati per Tiraquel. de retract. lignag. §. 1. glos. 7. num. 45. & Molina de Hispan. primogen. lib. 1. cap. 5. num. 15. ubi inquit, hoc esse, quod Philosophi dicere solẽt, in omnibus rebus agendis finem principium esse.

Maximè, quia in dictis principijs, & medijs, ut † sæpè etiã diximus, & probavimus, multa rectè, & salubriter non solùm instituta, sed operata sunt; 99
& plures viri pij, & religiosi Apostolicam prædicandi formam tenuerunt, & suis virtutibus, miraculis, & martyrijs hunc Novum Orbem illuminarunt. Vnde † interventio aliorum, qui 100
aliter se habuerunt, nocère non debet. Nam † & ministri Dei esse solẽt, 101
etiam qui mali sunt, ut pluribus probat Gaspar Sanctius sup. Isai. cap 10. num. 3. Et semper † causa iustior, & 102
potentior prævalet, inspiciendaque est, l. si quis neque causam, cum ibi notatis, D. si cert. pet. Bald. in l. reos, col. 5. C. de accusat. Ioan. Zephal. consil. 141. num. 5. vol. 1. Ripa in l. ex facto, num. 14. D. de vulgar. Ioã Gutier. lib. 3. pract. quæst. 1. num. 11. & Molinus de pact. nuptial. lib. 1. c. 13. n. 40.

Et quando † causa, quę prodesse po- 103
test, concurrit cum ea, quæ potest nocère, illa attendi debet, non hęc, maximè ubi utilior & favorabilior est, l. 3. §. si quis palàm, D. de iure fisci, l. multũ interest, ubi Ias. notab. 2. D. de verb. obligat. l. 2. §. si à pupillo, D. de usucap. pro empt. idem Ias. numer. 3. Aretin. & Decius num. 11. in l. si Rufinus, C. de testament. Bartol. in Extravag. ad reprimendum, verb. *Non obstantibus*, Bald. in l. hac consultissimã, in princ. num. 1. vers. *In contrarium*, C. de testam. cum alijs, quæ notat Ioan. Garcia in tract. de nobilit. gloss. 12. num. 42. & Valençuel. cons. 92. num. 222. & sequenti. Et magis in nostris terminis D. Augustin. epist. 49. quę refert, & explicat Alan. Cop. dial. 5. c. 23 pag. 720. ubi † docet, non esse spectã- 104
dũ, quod fœx Christianorum, sed quid perfecti Christiani faciant, sic inquiẽs: *Nolite consectari turbas imperitorum, qui vel in ipsa religione superstitiosi sunt,*

vel ita libidinibus dediti, ut obliti sint, quid promiserint, &c. & Ioseph. Acosta dict. lib. 3. de procut. Ind. salut. cap. 11. in fine, ubi de ipsorum Indorum commodis loquens, sic ait: *Verùm vitio hominum non causa hoc fit. Neque verò pravorum perversitas bonis detrahere debet.*
105 Quod † etiam generalius ad reliquarum rerum excessus, & abusus transtulit Seneca lib. 5. nat. quæst. in fine, dum inquit: *Si beneficia natura utentium pravitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Nihil invenies tam manifestæ utilitatis, quod non in cõtrariũ transferat culpa.*

Neque his quicquam officit, quod de damnis Ducum, & militum nostris Regibus imputandis in eodem argu-
106 mento prætexitur. Nam † verior, & generalior iuris traditio est, dominum regulariter de suorum famulorum delictis, & excessibus non teneri, ut probat text. in l. 1. §. deiecisse, & §. quoties, & in l. 3. D. de vi, & vi arma. l. 1. de eo per quem fact. erit, l. 2. D. de noxal. action. & in cap. cùm ad Sedem, de restit. spol. cum multis alijs, quæ congerit Felinus in cap. Petrus, num. 2. de homicid. Ias. in l. 1. in princip. D. ne quis eum, qui in ius voc. Curtius Iun. in l. 1. post numer. 13. C. de serv. fugit. Afflict. decis. 82. numer. 2. Alciat. de præsumpt. regul. 40. numer. 2. Curtius Sen. consil. 41. col. 1. Franc. Marcus decis. Delphin. 423. num. 11. & sequentibus, & decis. 425. 1. part. Iul. Clarus, qui de communi restatur in praxi crimin. quæst. 86. versic. *Hinc infertur*, Farinac. in eadem prax. 1. tom. quæst. 24. num. 48. & Alexand. Ambrosinus decis. Perus. 48. nu-
107 mer. 25. 2. par. Et licèt † hoc secũdùm ipsos, & alios, quos sup. retulimus, limitari soleat, in dominis, qui delicta mandant, aut rata habent, vel qui ministros viles, aut minus idoneos officijs, & negotijs gerendis tam togæ,
108 quàm belli præficiunt. Satis † tamen constat, quantum hoc genus culpæ à Catholicis Regibus nostris semper abfuerit, quibus, ut sæpè diximus, & probavimus, nihil charius, & antiquius fuit quàm pias, & opportunas eiusmodi expeditionum leges edicere, idoneos earum executores diligenter inquirere, & flagitiosam transgredientium petulantiam severissimè coërcere. Cui si aliquando sufficienter, atque efficaciter obviam iri non potuit, id sanè ingenti locorum distantiæ, militum avaritiæ, Indorum ruditati, & feritati, & alijs causis tribuendum est, quarum suprà meminimus. ¶ † Vnde 109
succedit alia non minus certa, & communis Doctorum admonitio, quæ habet, dominum absentem, ignorantem, vel prohibentem nullatenus de suorum famulorum, ministrorum, sive officialium delictis teneri, idemque esse, si eis plenè resistere, quamvis cuperet, non valuerit, ut constat ex traditis à Felino, Curtio Sen. & Afflict. ubi suprà, gloss. in cap. 1. verb. *Archidia.* de offic. Archid. Specular. in titul. de legat. §. iuxta, versic. *Quid si amici*, Baldo consil. 222. lib. 2. Castrens. in l. videamus, D. locati, Decio in l. 3. numer. 8. C. de pact. Sylvest. in summa, verb. *Dominus*, numer. 7. Calcan. consil. 64. numer. 6. Ruin. consil. 21. num. 1. lib. 4. Grammat. decis. 47. num. 1. Anton. Gabriel conclus. 8. num. 62. lib. 7. Farinac. dict. quæst. 24. ex num. 55. Ambros. dict. decis. 48. numer. 26. & in nostra specie probat Ioã. Boter. in dict. relat. univers. 4. parte, lib. 3. pag. 59. & sequentibus, Ioã. Matienzus in tract. manu scripto de moderar. Reg. Perù, lib. 1. cap. 2. & 3. ubi se remittit ad ea, quæ latiùs dixerat in altero tractat. de stylo Cancellar. tit. 1. præeminent. 17. casu 20. declarat. 9. & rangit Fr. Emanuel Roder. in quæst. regulat. 3. tomo, quæst. 32. art. 4. vers. *At contraria.* Et in dubio † semper 110
præsumi dominum ignorare ea, quæ malitiosè, & flagitiosè à suis famulis, vel servis geruntur, docet tex. in cap

quia præsulatus 12.q.4. Alex.consil.45. num.5.lib.1.Boër.decis. 277. num. 7. Ripa in tract.de peste, tit.de remed.ad conservan.ubert.num.131.& Ambro sin.supr.num.25. Et in ipsis nostrorum Indorum terminis novissimus Seraphin. Freitas de iusto Imper. Asiat.cap. 12.numer. 12. ubi concludit, quòd licèt per Ducum & militum vim, & tyrannidem contra Pontificis, & Regum Hispaniæ mentem, voluntatem, ac ordinationes Indi bonis suis spoliati fuerint, Regemque Hispaniæ ut superiorem cognoverint, hoc tamen nihil iustæ eiusdem Regis possessioni, retentioni, & administrationi nocêre, ex traditis à Salmeron. tom. 12. tract. 38. ad fin. Acosta lib. 2. de proc. Ind. salut. cap. 2. ad finem, & cap. 3. & Salon. 2. 2. quæst. 60. art. 6. controversi. 1. versic. *Denique*.

SVMMARIVM Capitis VII.

1 *Indi Occidentales an servi sapientium effici possent? olim dubitatum fuit.*
2 *Opinio erronea aliquorũ, qui Indos servos effici posse putarunt, plura damna generavit.*
3 *Libertas naturali iure inspecto omnibus hominibus competit.*
4 *Servitus communi omnium gentium iure ex iustis bellis induci cœpit. Et quare?*
5 *Servi non tam à serviendo, quàm à servando dicuntur.*
6 *Servitutis diffinitio, & qui de eius origine, causis, & differentijs scripserint? Et num. 32.*
7 *Servitus non est contra aliquod expressum præceptum iuris naturalis.*
8 *Bodini opinio damnatur, qui nunquam servitutem licitam, vel utilem esse contendit.*
9 *Cyrus apud Xenophont. & Horatius quid de hominum captivitate sentiant?*
10 *Servi Græcè Sosiæ dicuntur quasi servati.*
11 *Adagium, Quot servi, tot hostes, qualiter invertat Festus Pompeius?*
12 *Captivitatem iustam etiam ex iniustis bellis oriri posse, putat Menchaca. Contrarium num. 75.*
13 *Servus quis eius fit, à quo superatur.*
14 *Servitutes hominum instar pecudũ admissas, & locus D. Augustini.*
15 *Bellum ex utraque parte iustum reperiri, vix possibile est. Et num. 76.*
16 *Militari usu etiam capti in bello iniusto, ut servi detinentur.*
17 *Captivitas etiam citra belli causam exerceri posse videtur.*
18 *Lex postliminij 5. §. 1. D. de captivis expenditur, & declaratur. Et numero 83.*
19 *Romani qualiter captivitatis, & postliminij ius exercuerint?*
20 *Pet. Bellinus Indos Occidentales servos effici potuisse, opinatur. Contrarium num. 89.*
21 *Infideles sunt hostes Christianorum, & etiam in Ecclesia capi possunt.*
22 *Hominibus quibusdam natura stannũ dumtaxat infudit. Ex Platone.*
23 *Barbaros servos effici eorum, à quibus excoluntur, aliqui putant.*
24 *Æthiopum captivitas, qua ratione ab aliquibus defendatur. Et 27. & 108.*
25 *Fortuna multis parcit in pœnam, ex Plinio.*
26 *Indi rebelles, apostatæ, vel se ipsos voluntariè vendentes, servi fieri possunt. Et num. 60.*
28 *Iustitiam bellorum, quæ inter se Barbari, & Infideles gerunt, Christiani anxiè indagare non debent.*
29 *Infideles, & Barbari suis legibus tam in pace, quàm in bello reguntur, & nostrarum laqueis non innodantur.*
30 *Cap. 1. dist. 7. & Exodi auctoritas cap. 12. ponderatur.*
31 *Legis veteris auctoritates an, & quatenus possint à Christianis allegari ad decisionem causarum?*
32 *Vendere quis se ipsum potest, ob pretiũ participandum.*

CAPUT VII.

Indos, & reliquos infideles, qui Fidei prædicandæ, & conservandæ causa Christianis Principibus subijciuntur, naturale libertate privandos non esse: idque summo semper studio à Catholicis nostris Regibus cautum.

Haec, quæ adeò latè de titulis acquirendi, & retinendi huius Novi Orbis in superioribus disputavimus, præiudicio quodam ostendere possent, quid in ea quæstione probemus, quæ olim diu ac multum agitata comperitur. Vtrum ✝ scilicet Indi, qui prædictis modis Hispanorum Regum Imperio, & ditioni accesserunt, servi cẽsendi sint, & servorum iure tractandi, vel potiùs in sua naturali libertate remaneant, ita ut à cæteris eorumdem Regum vassallis in nihilo differant? Sed quoniam gravis admodum, atque utilis est, & in his provincijs, primis illis temporibus, plures rixas, & contentiones excitavit, pluresque etiam Regij Senatus consultationes ac declarationes extorsit, operęprecium duxi, illam nunc specialius examinatam pro coronide huius libri subtexere, ut veritas dilucidior appareat: cuius ✝ ignorantia, vel tergiversatio tot olim Hispanos in periculum gehennæ deduxit, & tot Indorum millia miserabili strage consumpsit, quam passim multi pij, & docti viri suis scriptis deplorant, & precipuè Episcopus Chiapens. in peculiari libello, cui destructionis Indiarum titulum fecit. 1 2

Et in primis, qui eiusmodi Indorum captivitatem, & servitutem tueri conantur, eâ argumentatione ducuntur; quòd ✝ etsi libertas res naturalis sit, & naturali iure inspecto omnibus hominibus competat, l. manumissiones 4. D. de iustitia & iure, l. libertas 4. D. de statu hom. l. quod attinet 32. D. de regulis iuris, l. si id quod 64. D. de condiction. indeb. §. libertas institut. de iure person. l. 1. tit. 22. part. 4. cum alijs, quæ eruditè post Ciceron. lib. 1. de offic. tradit Connanus lib. 2. cõment. cap. 1. Alexand. lib. 1. Genial. cap. 10. ubi Tiraquel. idem Tiraquel. de nobilir. cap. 6. numer. 4. & Vaconius lib. 1. declarat. iur. cap. 10. & sequentibus. Vnde meritò dixit Quintilian. lib. 3. cap. 10: *Liberos natura omnes, & ijsdem constare elementis, & fortàssis antiquis etiam* 3

no-

nobilibus ortos dici potest. Adhuc tamen cum Barbari, & infideles ob id solùm quòd tales reperiantur, bello domari, & subiugari possint, ex doctrina Aristotel. Ioan. Maior. & aliorum, de qua latè egimus sup. lib. 2. cap. 7. & 10. cum sequentibus, & aliæ etiam causæ intervenerint, propter quas iustis bellis puniri potuerunt, ut in eodem libro probavimus, non debet novum aut insolens iudicari, si eos captivitatis, & servitutis legibus subij-
4 ciamus: cùm † ex communi omnium gentium iure descendat, ut naturalem illam libertatem amittant quicunque bello, & armis subacti sunt, & ut capti in potestatem, & servitutem victorum redigantur, qui cùm eos occidere potuissent, iustius multo eorumdem operis, & ministerijs uti, & ad hoc custodire, & servare
5 potuerunt. Propter † quod servi, non tam à serviendo, quàm à servando,
6 appellari cœperunt, & † ipsa servitus definitur, cõstitutio iuris gentium, quâ quis dominio alieno contra naturam subijcitur, dict. l. manumissiones, versic. *Sed posteà quàm*, & dict. l. libertas, versic. *Servitus*, l. pupilli 239. §. 1. D. de verborum significatione, §. ius autem gentium, institut. de iure natur. §. servitus, & §. servi autem, instit. de iur. person. cap. si quis servum 1. & 2. 17. quęst. 4. dict. l. 1. tit. 21. par. 4.

Circa quarum rationem, & interpretationem, & de origine, causis, &
7 differentijs servitutis, & † quòd non sit contra aliquod expressum præceptum, aut prohibitionem iuris naturalis, latè ultra ordinarios in his locis, scribit Div. Augustin. lib. 19. de Civitat. Dei cap. 15. & sequentibus, D. Isidor. lib. 5. Etymol. cap. 27. Clemens Alexandr. & eius additionator Gentian. Hervetus lib. 2. Strom. cap. 8. & lib. 4. cap. 2. Alexand. ab Alexandro lib. 3. Genial. cap. 20. ubi Tiraquel. idẽ Tiraq. de iure constit. limitat. 30. Covarr. in regula peccatum, 2. par. §. 11. ex numer. 2. Sotus lib. 4. de iustitia & iure, quæst. 2. artic. 4. Menchaca controvers. illust. cap. 9. Forcat. dialog. 26. & in sub. D. de servit. ex num. 4. Corras. in eâdem sub. ex num. 13. Connan. dict. lib. 2. comment. cap. 1. 2. & 3. Vaconius dict. cap. 12. Anton. Roscius lib. 2. memorab. iur. cap. 8. numer. 80. Claudius Cotereus lib. 2. de iure milit. cap. 24. Petr. Gregor. lib. 6. de Repub. cap. 12. & lib. 11. Syntag. capit. 1. per totum, Simancas in Cathol. instit. titul. 61. de servis, Ræward. lib. 1. var. cap. 9. idem Rævard. & Petr. Faber in l. quod attinet, & in l. libertas 122. D. de regul. iur. & lib. 2. Semest. cap. 3. pag. 35. & lib. 3. cap. 16. Hieronym. Savarus in notis ad carmin. Sidon. Apollin. pag. 36. Ioan. Fungerus in Etymol. verb. *Servus*, pag. 1069. Bañez, & reliqui Theologi post Divũ Thom. in 2. 2. q. 40. art. 1. Michaël Salon in eâd. 2. 2. quæst. 3. de domin. art. 1. per totum, Cardinal. Bellarmin. tom. 1. controvers. lib. 3. de laicis cap. 7. Navarrus in cap. ita quorundam, de Iudæis, notabili 11. gloss. penult. numer. 12. Molina de iustitia & iure, tractat. 2. disput. 32. & 33. Salas de legib. disput. 2. sect. 5. Lessius in eodem tractat. lib. 2. cap. 5. dub. 4. Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 2. sect. 3. numer. 16. & quęst. 9. & sequentib. Vazquez in 1. 2. disp. 157. cap. 4. & novissimè Ægid. Bened. in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, tom. 1. cap. 1. num. 6. & 8. Mag. Marquez in Gubern. Christ. lib. 1. cap. 2. ubi † adversus Bodinum, 8
servitutem iustis bellis inductam licitam & utilem esse eleganter ostendit. Et huc respiciens † Cyrus apud Xe- 9
noph. lib. 3. dicebat: *Apud omnes homines peculiarem legem esse, ut capta hostium civitate, victoribus cedant & capita, & in civitate opes*, & Horatius epistol. 16. in fine:

Vendere cùm possis, captivũ occidere noli,
Serviet utiliter, sine pascat durus aretq;

Naviget ac medijs hiemet mercator in undis,
Annona prosit, portet frumenta, penusque.
10 Vnde † Græcè servi *Sosia*, quasi serva-
ri, & libetari dicebantur, ut constar ex
notis ad Terent. in princip. & Festus
Pompeius de verb. sign. pag. 201. ada-
11 gium † illud: *Quot servi, tot hostes*, con-
versis verbis legendum esse, inquit:
Quot hostes, tot servi, nimirum, quòd ad
serviendum servarentur.

Secundò, ad eandem Indorum ser-
vitutem generaliter inducendam, ex-
pendi potest opinio Menchacæ d. lib.
1. controvers. illust. cap. 9. num. 14. &
seqq. ubi communem Doctorum tra-
ditionem reprehendens, quæ solum ex
iustis bellis captivitatis ac servitutis
12 iura concedit, affirmare audet, † idem
ius ex iniustis etiã acquiri, cùm leges,
de hac re loquentes, nullum inter bel-
lum iustum, aut iniustum discrimē cō-
stituant, & ubi ad prælium ventum est,
victi victoribus ex communi omnium
gentium consuetudine subijciantur,
ut duriora, atque immitiora dãna vi-
tarentur, nempè neces, cruentaq; cap-
tivorum dilaniatio, quæ non minus in
bello iniusto, quàm iusto timeri pos-
sent, ii mancipia capientium non fie-
rent. Ad quod probandum, ultra illud
Cyri, quod suprà retulimus, considera-
13 ri potest † generale illud axioma, quod
habetur 1. Petr. 2. & refertur à Salone
sup. col. 350: *A quo quis superatur, eius
servus est*, & conducunt verba D. Au
gustini lib. 3. de liber. arbitr. cap. 10.
14 ubi † servitutes hominum, ferè instar
pecudum, admissas esse inquit, æquita-
tique consonum putat, ut qui aliquem
ceperit, ei dominetur, sic etenim ha-
bet: *Nam & illud appensum est æquita-
tis examine, ut nec ipsius diaboli potestati
negaretur homo, quem sibi malè suadendo
subiecerat. Iniquum enim erat, ut ei, quem
15 ceperat, non dominaretur.* Et † cùm bellū
ex utraque parte iustum invenire, vix
possibile sit, ut advertit idem Mēcha.
sup num. 15. & disputat Sotus lib. 5. de
iust. & iur. q. 1. art. 7. Covarruv. in dict.
reg. peccatum, 2. par. §. 10. num. 6. &
alij, quos infrà num. 76. citamus, si su-
prà dictum discrimen admitteretur,
ex nullo ferè unquam bello capti ab
uno ex victoribus, iniustam causam
fovēte, servi effici † possent, quod nus- 16
quam militaris usus admisit, l. 1. D. de
Senat. ibi: *Quod nusquam relatum est, nec
usquam receptum.*

Tertiò † facit, quia etiã citra bel- 17
li causam servitutis iura exerceri posse
videntur, quotiescunque quis hominē
capit, cum quo suis nulla sunt hospitij,
neque amicitiæ fœdera, qualitercun-
que in eius potestatem pervenerit, ut
docet † Pōponius in l. postliminij 5. 18
§. 1. D. de captivis, cuius hæc sunt ver-
ba: *In pace quoque postliminium datum
est. Nam si cum gente aliqua neque amici-
tiam, neque hospitium, neque fœdus amici-
tiæ causa factū habemus, hi hostes quidem
non sunt, quod autē ex nostro ad illos per
venit, illorum fit: & liber homo ab eis cap-
tus, fit servus eorum. Idemque est, si ab il-
lis ad nos aliquid perveniat. Hoc quoque
igitur casu postliminium datum est*: quem
textum ita generaliter intelligit, & e-
legantem appellat Covarr. in dict. reg.
peccatum, 2 par. § 11. num. 8. versic.
Imò & Romani, dicens, † Romanos 19
ius captivitatis, & postliminij etiam
cum ijs observandum constituisse, qui
nec latrones, nec pyratæ, nec hostes
publici essent, modò cum eis nullam
amicitiam, nullum hospitij ius contra-
xissent: & sequitur Per. Gregor. lib. 11.
de Repub. cap. 15. num. 2. Et † ad In- 20
dos nostros, cùm quibus nobis olim
nulla neque amicitia, imò neque cog-
nitio erat, specialiter accommodat
Petr. Bellinus in tract. de bello, & re
militari, 2. par. tit. 12. num. 5. qui est in
16. tom. tract. ubi sic scriptū reliquit:
*Meritò igitur Hispani Indos illos Occi-
dentales ab Orbe nostro divisos, & Græcis,
ac Latinis incognitos, periculosâ, atque au
daci navigatione nostro ævo inventos, au-
spicijs quidem Hispanicis, & Ferdinandi,*

atque Isabellæ Regum, demumque Caroli V. huius nominis Cæsaris, ac Regis, opera tamen, & labore Italici viri Christophori Columbi Ianuensis, meritò inquam Hispani Indos illos in servitutem trahebant, lege illa postliminij ita concedente. Maximè cū prædicti Indi infideles essent, quos
21 per † consequens Christianorū hostes esse constat ex l.fin. & ibi Bald. C. de capt. adeò ut in Ecclesia capi possint, ut per Oldrad.cons. 54. & per Franc. Aretin.in auth.navigia, C.de furtis.

QVARTÒ, nonnulli eâ consideratione moventur, quòd cùm Barbari isti
22 ex illis hominibus essent, quibus † naturam stannum dumtaxat infudisse, nihil autem auri, vel argenti, tradit Plato lib.3.de Repub.col. penult. relatus à Matienzo in Dialogo Relat.5. part. cap.4.num.10. cui convenit Aristot.
23 lib.1.Polit.cap.3.in fin. Et à † Nostris exculti fuerint, & insigni eo beneficio affecti, ut in veri Dei cognitionem, & Evangelij lucem venirent, non fuit multum, ut in præmium sibi eos servos
24 efficerent, quemadmodū † in Æthiopum captivitate contingit, quæ à Lusitanis frequentatur, quam hoc titulo & colore, à quibusdam defendi testatur Sotus in 4.dist.5.q un.art.10.pag. 270. Salon sup.col.352. vers. *Nec valet*, Molina qui se ita accepisse ab Æthiopum mercatoribus, inquit de iust. & iure, tract.2.disp.34.col.167. Marquez in Gubernat.Christ. lib.1. cap.2. pag.10.& diximus sup.lib.2.cap.7.nu-
25 mer.69.& 70. Quibus † addo Plinium lib.15.cap.1. ubi de miserabili sorte loquens, quâ gens Cauchorum in suis provincijs utitur, subdit: *Et hæ gentes si vincantur hodiè à populo Romano, servire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit, in pœnam*, & Claudian. carm.43. in 3: *Nunquam libertas gratior ulla*
Est sub Rege Pio.

Præsertim cùm multi ex his infidelibus, qui in Nostrorum mancipium &
26 servitutem deducebantur, in † eos rebellassent, apostatassent, vel citra aliquam bellorum iniuriam ab alijs Indis emerentur, ac permutarētur; qui cùm inter se intestinis, ut plurimum, bellis arderent, quos ex hostibus capiebant, Hispanis vendebant, aut permutabāt, vel se ipsos, ob pretium participandū, venundari patiebantur. In quibus saltem, & in illis, qui ab his fuissent procreati, dubium non est, quin Nostri iustum titulum iure gentiū acquirerent, Levitic.cap.25. Exod.21.& 22.d.l.ex hoc iure, dict.§.ius autem gentium, & dict.§.servitus, & §.servi, instit.de iure person.cum similibus suprà relatis, iūctâ l. alienatio 67. D. de contrahend. empt.l.traditio cum alijs, D.de acquir. rer.domi.

Quâ etiam † ratione dictorum Æ- 27
thiopum, & Iapponiorum vēditio, servitus, ac commercium, quod inter nos usitatissimum est, à viris pijs & doctis defendi, & excusari solet, ut constat ex Navarro in Manuali cap.23.num.96. ubi ita inquit: *Quæritur autem hîc novè, an peccent, cum obligatione restituendi, ementes Æthiopes, Indos, vel alios delatos è suis terris in alias? Respondeo, quòd non: si sciunt, aut probabiliter credunt, eos fuisse à se, vel ab alijs cum consensu eorum venditos, vel in bello iusto captos, aliàs secus.* Et idem in effectu sentit Molina ubi sup.disp.33.& seqq. & Rebell. dict. lib.1.de obligat.iust.q.9.& seqq. & licèt sub dubio Fr.Thom.à Mercado in sum.contract.cap.20. Non † enim vi- 28
detur, quòd Hispani dum eiusmodi servos emunt, teneantur, nimis anxiè inquirere, & indagare qualiter, aut quo iure in venditorum servitutem devenerint, cùm ipsi quantumvis Barbari suas leges, & consuetudines habeant,
quibus † tam in bello, quàm in pace 29
reguntur, l.omnes populi, D.de iust. & iure, & nostrarum legum auctoritate non censeantur, neque earum laqueis innodentur, ut post Bart.num.24. docent communiter scribentes in l.cunctos populos, C.de summ.Trinit.& in nostris terminis, Indorum servitium

de-

defendens, quos *Yanaconas* vocamus, adversus Navarr. & Molinam sup. defendit Dom. Petr. Bejaranus Advocatus quondam facundissimus, & posteà Argentinæ Cancellariæ Senator dignissimus in quodā manuscripto prædicti argumenti libello, circa finem.

30 Et manifestiùs probari potest † ex auctoritate iuris Divini, quę extat Exod. 12. & refertur à Gratiano in c. 1. dist. 7. ubi videmus, non extraneos modò, verùm & ipsos Hebræos ab extraneis fortè captos, & posteà alijs Hebręis venditos, iustam servitutem servire, nec nisi post tempus ibi relatū manumitti posse. Qui locus potest optimè ad huius rei confirmationem expendi: nam † & aliā similem legis veteris auctoritatem in iudicialibus allegat Rom. Pōtifex in cap. 1. de iniurijs, & in cap. afferte, de præsumpt. & alibi sæpè.

31

Et quòd auctoritas Scripturæ possit allegari ad litium decisionem, tenet Abbas num. 4. per text. ibi in cap. 1. de officio deleg. eo tamen moderamine, & distinctione, quam doctè tradit Covarruv. lib. 1. var. cap. 17. num. 1. in his scilicet, quę iudicialia fuerunt, quatenus à lege positiva approbata sunt, & in moralibus, quatenus à CHRISTO Domino in lege Evangelica, & a natura instituta, non tamen ex auctoritate veteris legis, ut benè explicat Sotus lib. 2. de iust. & iure, art. 4. conclus. 2. Petr. de Aragon in 2. 2. q. 87. art. 1. & Ioan. de Salas de legib. disp. 23. per totam, ubi ponunt discrimen inter præcepta cæremonialia, & iudicialia illius veteris legis, post D. Thom. 2. 2. quæst. 37. art. 1. & in 1. 2. q. 104. art. 3.

32 Et conducunt † alia, quæ de ijs, qui se vendunt ad pretium participandū, & de alijs varijs titulis servitutem legitimam inducentibus tradunt I.C. in l. 1. & 4 D. de liberali causa, l. nō ideo, l. si ministerium, C. eod. l. & servorum, l. homo liber, D. de stat. hom. Iustinian. in §. penult. instit. de iure person. D. Antonin. in summ. 3. par. tit. 3. §. 5. Sylvester, & Angelus in summ. verb. *Servitus*, & latè Ludov. Molina dict. 1. tomo de iust. & iur. tract. 2. disp. 36. vers. *Tertius titulus*, col. 160. & sequentib.

Sed his † non obstantibus, contraria sententia ut verior, & longè securior amplectenda est. Nam cùm ratio, ob quam istis Barbaris, & infidelibus Christiani Principes dominari possint, † eorum conversionem, ac meliorem gubernationem respiciat, ut constat ex his, quæ lib. 2. cap. 9. & alibi sępè retulimus. Et hoc idem in concessione Alexandri Sexti expressè, atque enixè cautum reperiatur, ubi Reges nostros pijssimos, & per consequens vassallos ab eis missos hortatur, ut pro ipsorum Indorum conversione, & salute, omni conatu, studio, & diligentia invigilent, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis, etiam proprium sanguinem effundēdo, apertè consequitur, in antiqua, & naturali sua libertate relinquendos esse: nam † suavitas magis ad Fidei receptionem, & perfectionem conducit, ut latiùs probavi dict. lib. 2. cap. 14. ex num. 39. & cap. 17. num. 88. cum seqq. & secundùm doctrinam Aristotel. D. Thomæ, & Augustini, & aliorum plurium, quam etiam adduxi eodem lib. 2. cap. 8. num. 119. & sequentibus, & cap. 9. num. 22. prælatio, quę inducitur ob maiorem subditorum utilitatem, non tam dominantium augmentum, quàm dominandorum commodum respicere debet. 33 34 35

Et idem eruditè observat Michaël Salon in dict. 2. 2. q. 3. de dom. art. 1. col. 348. & melius Covarr. in dict. reg. peccatum, 2. par. §. 11. num. 5. versic. *Hac tamen*, ubi ad hoc refert elegantissima verba Ioan. Driedoni de libert. Christian. lib. 1. pag. 8. ubi docet prædictum dominium à coacta & vili subiectione, & servitute abesse debere, & cum gaudio, cordisque lætitia voluntatijs obsequijs exercendum esse,

quem-

quemadmodum & iusti Præsides nunc imperant, non cupiditate dominandi, sed officio consulendi, & dirigendi.
36 Quo † fit, ut idem D. Thom. in 1. 2. quæst. 105. art. 1. ad 2. meritò eos Principes notet, qui populos ditioni suæ recenter adiectos, non tanquam filios amore paterno, sed tanquam privignos, & advenas vitricali, sive novercali odio prosequi solent. † Victores
37 quippè cum victis (nisi contumaces & refractarij sint) clementer, & leniter agere debent, & ne victoriæ gloria, sævitiæ maculâ obfuscetur:

Vna gerat bellum manus pacem, altera reddat.

38 Quia, ut præclarè inquit † Ammian. Marcellin *Perniciosi isti ferocia flatus mitigandi sunt: omninoque cogitandū est, non illum vinci hostem solum, qui cadit in acie armis oppressus & viribus, sed multò tutius etiam tuba tacente, sub iugum mitti voluntarium, qui ipsa re sensit, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in supplices victori deesse.* Quem locum, & plura alia in hanc rem optimè expendit Simon Maiol. in dieb. Canicul. tom. 3. colloq. 2. de bellor. eventib. pag. mihi 459. & seqq. Pet. Fab. d. lib. 2. Semest. cap. 3. pag. 24. & Pat. Franc. Suarez in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. ex num. 6. & disp. 5. sect. 5. num. 1. & seqq. ubi quòd ex præceptocharitatis tenemur, non odisse inimicos.

Et est videndus D. August. ad Bo-
39 nifac. epist. 207. relatus in † cap. noli 23. q. 1. ubi bellatores monet, ut sint etiam in bellando pacifici, utque eos, quos expugnant, ad pacis utilitatē vincendo perducāt: & posteà subdit: *Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas, sicut rebellanti, & resistenti violentia redditur; ita † victo, vel capto*
40 *misericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur.*

Quod præcipuè servandum est ijs, qui Fidei, & Religionis Christianæ susceptæ, vel suscipiendæ causâ nobis ad-
41 iecti sunt: cùm † hi statim velut filij, & vassalli legitimi fiant, iuxta ea, quæ tradit Clem. Alexandrinus, & eius additionator lib. 1. Stromat. cap. ult. pag. 383. neque liceat amplius illis tanquā servis, aut iumentis uti, ut idem Clemens ostēdit lib. 3. Pædagogi cap. 11. ex D. Paul. ad Colossens. 4. ubi ita dominis præcepit: *Domini, quod iustum est, & aquum servis præstate, scientes quòd & vos Dominum habetis in cælo*: & certè, ut benè ibidem subiungit Gentian. Hervetus ex eod. D. Paul. ad Colos. 3. & ad Galat. 2. cùm ibi est novus homo, novus, inquā, qui in baptismo veterem exuit hominem, non sit masculus & fœmina, Gentilis & Iudæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber: sed omnia, & in omnibus CHRISTUS, & omnes unum simus in CHRISTO, † æquū est, ut do- 42
mini se mitius non tantū in subditos, verùm & in servos gerant, recordantes, quòd & servi, & domini unum, & eundem habent Dominum. Atq; huc
etiā † referri potest illud Matth. cap. 43
17: *Ergo liberi sunt filij*, quod latè explicans Lessius lib. 4. de iustitia & iure,
cap. 2. dub. 5. inquit, quòd † Fidei sus- 44
ceptione mediante à quintuplici servitute liberamur. Primò, à servitute peccati. Secundò, à tyrānide diaboli, cui propter peccatū eramus subiecti. Tertiò, à servitute concupiscētiæ, cui gratiâ destituti serviebamus. Quartò, à servitute legis moralis. Quintò, à servitute legis veteris, præsertim cæremonialis, cuius iugum erat valdè grave, & quasi importabile, ut constat ex verbis D. Petr. Act. 15.

Quapropter D. Augustin. lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 19. relatus à Mornacio in l. iustissimè, de ædil. edict. *Nō oportere*, inquit, *Christianum † sic possidere servum, quomodo equū* 45
aut argentum, quanquam fieri possit, ut maiore pretio valeat equus, quàm servus, & multò magis aliquod aurum, vel argentum: hominem enim homo tanquam semetipsum diligere debet. Et Pat. Ferdin.

Re-

Rebellus lib. 18. de oblig. iust. quæst. 23. sect. 5. utiliter resolvit, Romanum
46 Pontificem † non solùm posse favore Fidei legem ferre, sed imò ut ferat expedire, ut quicunque ex infidelitate ad Fidem CHRISTI conversus, & baptizatus fuerit, omni humanâ ser-
47 vitute fiat liber. Quod † pro Iudæis à pluribus Romanis Pontificibus iam dudum sancitum esse, ostendimus sup. lib. 2. cap. 10. ex numer. 73. & cap. 17.
48 num. 3. & satis † constat ex Extravag. 2. de Iudæis in communibus, ubi Papa statuit, eos molestandos non esse, nec suis bonis privandos, præcipitque Rectoribus, & singulis officialibus, ne ullam illis molestiam inferant, nec ab alijs inferri permittant, sed ipsos ab iniurijs & molestijs protegant, & defendant: ut sic de servitute ad libertatem transijsse percipiant, nec redire prætextu mendicitatis horribilis ad dimissam perfidiam compellantur, quę allicere debent Iudęos ad Fidē Chri-
49 stianam sumendam. Quamvis † hoc parum servari tradat, & iustè doleat Petr. Surd. in tract. de sententijs provision. art. 3. gloss. ult. vers. *Decimoquarto*. Quia ex usurpatione tyrannorum, & Principum, in quorum territorijs convertuntur, omnibus bonis spoliari solent, & multis iniurijs, & ludibrijs affici; quod in causa esse inquit, ut pauci
50 convertantur; necnon etiam † ut qui de novo ad Fidem nostram conversi sunt, miserabilium personarum numero haberi soleant, eorumque privilegijs uti debeant, ex doctrina Innocent. in cap. Iudæi, de Iudæis, Barbat. in cap. significantibus, de offic. deleg. in fine, & Palac. Rubeus in cap. per vestras, notab. 2. numer. 11.

Et generaliter, quoscunque Servos, quos Esclavos dicimus, Romæ Baptismum suscipientes, & ad conservatores urbis pro petenda libertate confugientes, eā ex antiqua eiusdem urbis consuetudine donari solitos, apertè constat ex constitutionibus Pauli III. & alijs Rom. P P. quas refert Pet. Matthæus in sua summa, pag. 536. ubi illā consuetudinem reintegrari & observari iubent.

Quam sententiam iuvat etiā, quòd cùm Indi subacti Christiani sint, imò & ad eum finem subigantur, ut Christianam Religionem recipiant, servi effici nullatenus possunt. Nam † re- 51
cepta iam, communi omnium Christianorum iure, consuetudo introduxit, ut Christiani à Christianis capti, servi non efficiantur: cùm omnes sub uno Crucis signo militent, unicamque Rempublicam constituant, & eiusdem Dei urbis cives, & participes sint, atque adeò inter eos legis Corneliæ, & postliminij fictiones non observātur, ut docent Bartol. & reliqui communiter scribentes in l. hostes, D. de captivis, Abbas Panorm. & alij in cap. sicut 3. de iur. iurand. Ioan. de Terrarubea contra Rebell. tractat. 1. artic. 10. versic. *Decimaseptima conclusio*, fol. 93. col. 4. & plures alij, quos refert, & sequitur Covar. in dict. regul. peccatū 2. par. §. 11. numer. 6. Boërius decil. 178. Lælius Zecchi. de Princip. lib. 1. cap. 5. numer. 4. pag. 90. Petr. Vinsteldi de iniur. cap. 8. quæst. 2. conclus. 10. pag. 550. Anton. Costanus var. quæst. iur. cap. 4. ex num. 20. Petr. Matthæus ubi sup. pag. 537. Salon dict. art. 1. col. 350. versic. *Circa hanc ultimam*, Bañez dict. 2. 2. quæst. 40. artic. 1. dub. 12. in princip. Victoria de iure belli, numer. 42. Pat. Franc. Suarez in tract. de legib. lib. 2. cap. 20. num. 8. pag. 115. & in tract. de charit. disp. 13. sect. 7. ex num. 13. Pat. Salas in tract. de legib. disp. 2. sect. 3. num. 22. & disp. 20. sect. 3. num. 12. P. Molina de iustitia & iure, tract. 2. disput. 33. col. 158. & disp. 117. col. 461. Ioseph. Gonçalez var. quæst. cap. 38. num. 40. Calistus Remirez de lege Regia Arag. §. 30. num. 56. Simon Maiolus dict. colloq. 2. de bellor. event. pag. 28. & 430. Marquez in dict. lib. 1. cap. 2. & novissimè Ægid. Bened. in l.

ex hoc iure, de iust. & iure, tom. 1. cap. 1. num. 7. & sequenti, quod in Gallia ita observatur, ut non solùm ibi nulli homines servi efficiantur, verum ubi semel eius finibus exteræ gentis servus pedem intulerit, ex peculiaribus eius legibus, liber constituatur, ut docet Bodinus lib. 1. de Republica capit. 5. Rebell. de obligat. iust. lib. 1. q. 13. n. 7. & Anton. Mornacius in l. vetus, quæst.
52 75. D. de usufr. Et † hunc morē Christianos in servitute non detinendi, sed acceptâ interdū pecuniâ aliquâ, quasi in capientium præmium, facilè dimittendi, iustissimum & sanctissimum esse agnoscunt DD. suprà citati, quamvis eum damnet Balduinus in §. servi autem, n. 12. & 13. inst. de iure person.

Sed ne longè petitis argumentis, & emendicatis, quod aiunt, suffragijs uti
53 videamur, in † nostrorum Indorum specie, omnimodam eorum libertatē agnoscunt, & defendūt Episcop. Chiapens. in tract. comprob. suprem. dom. Ind. fol. 74. & in tractat. de las Encomiendas, ratione 11. Petr. Malferitus in consf. 769. apud Mandell. lib. 4. numer. 25. & 101. Victoria passim in 1. relect. de Ind. insulan. num. 23. in fine, & relect. 2. num. 6. & ult. Banez in 2. 2. q. 10. art. 10. per totum, & præcipuè col. 534. vers. *Ex his sequitur*, Salō ubi sup. col. 551. vers. *Ex his sequitur*, Gregor. Lop. in l. 5. tit. 14. part. 3 verb. *Que si el señor*, Molina dict. tract. 2. disput. 35. & disp. 106. in fine, Rebellus d. lib. 18. quæst. 23. sect. 5. Ioan. Matienzus in l. 12. tit. 19. lib. 5. Recop. gloss. 1. numer. 3. Fr. Emm. Roder. in quæst. Regular. 2. tom. q. 99. art. 4. Fr. Ioan. à Torquemad. in Monarchia Indiana lib. 5. cap. 14. & lib. 17. cap. 19. Hieron. Benzo, & eius additionat. lib. 4. histor. Americæ cap. 17. & 18. Matienzus & Azevedus in l. 12. tit. 10. lib. 5. Recop. idem Azeved. in l. 8. tit. 9. lib. 3. Recop. & elegantissimus Pat. Ioseph. Acosta de procuran. Ind. salute, lib. 2. cap. 7. pag. 235. ubi ita concludit: *Atque illud tanquam totius actæ causæ firmamentum adijcimus, quòd cùm in omnibus Regnis Indiarum tam multa prælia commissa sint, & tot nationes subactæ, nullum tamē genus Indorum servituti subiecit Regia lex, quin potius Indos omnes & liberos esse, & suis rebus liberè uti declaravit, gravissimis pœnis propositis, ijs, qui veluti iure belli captos sibi mancipparent.*

Quod etiam Nos, aliud agētes, tetigimus & probavimus suprà lib. 2. cap. 8. num. 78. & cap. 9. num. 17. & 74. ubi inter alia meminimus † piæ illius, & 54
elegantis Pauli III. R. P. decisionis, quâ Indos omnes utriusque Indiæ, Orientalis scilicet, & Occidentalis veros homines esse, declaravit, & licèt extra CHRISTI Fidem existerent, libertate tamen ac rerum suarum dominio privatos, & privandos non esse, sed esse verè liberos, & non servos, & ad Fidem Christianam verbi Dei prædicatione, & exemplo bonę vitæ invitandos esse, ac secus quidquid fieri contigerit, irritum & inane.

Quod ut melius impleri posset, & aliæ simul iussiones Regum nostrorum ad eundem finem tendentes, huius rei curam & executionem Illustriis. Cardinali Taveræ Archiep. Tolet. his pijssimis verbis iniunxit: *Paulus Papa III. &c. Dilecte fili noster, salutem & Apostolicam benedictionem. Pastorale officium erga oves nobis cælitus creditas, solerti studio exercentes, sicut earum perditione affligimur, ita promotione lætamur, & non solùm illorum bona opera laudamus, sed ut votivis perfruantur eventibus Apostolicæ meditationis curas diffusius interponimus. Ad nostrum siquidem pervenit auditum, quòd Charissimus in Christo filius noster Carolus Rom. Imperator semper Augustus, qui etiam Castellæ, & Legionis Rex existit, ad reprimendos eos, qui cupiditate æstuantes, contra humanum genus inhumanū gerunt animum, publico edicto omnibus sibi subiectis prohibuit, ne quisquam Occidentales, aut Meridionales Indos in servitutem redigere, aut eos bonis suis privare*

præsumat. Nos igitur attendentes Indos ipsos, licèt extra gremium Ecclesiæ existant, non tamen sua libertate, aut rerum suarum dominio privatos, vel privandos esse, & cùm homines, ideoque fidei & salutis capaces sint, non servitute delendos, sed prædicationibus, & exemplis ad vitam invitandos fore, ac propterea etiam Nos talium impiorum tam nefarios ausus reprimere; & ne iniurijs, & damnis exasperati, ad Christi Fidem amplectendam duriores efficiantur, providere cupientes, Circumspectioni tuæ, de cuius rectitudine, providentia, pietate, & experientia in his, & alijs specialem in Domino fiduciam obtinemus, per præsentes committimus, & mandamus, quatenus per te, vel alium, seu alios, præfatis Indis omnibus in præmissis efficacis defensionis præsidio assistens, universis & singulis cuiuscunque dignitatis, status, conditionis, gradus, & excellentiæ existentibus sub excommunicationis latæ sententię pœna, si secus fecerint, ipso facto incurrenda, à qua non nisi à Nobis, vel Romano Pontifice pro tempore existente, præterquàm in mortis articulo constituti, & satisfactione prævia absolvi nequeant, districtius inhibeas, ne præfatos Indos quomodolibet in servitutem redigere, aut eos bonis suis spoliare, quoquomodo præsumant: ac contrà non parentes ad declarationem incursus excommunicationis huiusmodi, ac ulteriora procedas, & alia in præmissis, & circa ea necessaria, seu quomodolibet opportuna statuas, ordines, & disponas, prout prudentiæ, probitati, & religioni tuæ videbitur expedire. Super quibus tibi plenam & liberam facultatem concedimus per præsentes, in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscunque. Dat. Romæ apud S. Pet. sub annulo Piscatoris die XXIIj. Maij, M.D.XXXVIj. Pontificatus nostri anno tertio. Blosius.

55 Et idem sensisse, ac iussisse † videtur Clemens IIX. dum in alio Brevi Apostolico, ad has provincias misso, sic exorditur: *Nos igitur etiam ad partes à Curia Romana longo terrarum, mariumque intervallo distantes, aciem nostræ Maiestatis reflectentes, ac Christi fideles illarum partium, tanquam teneros novæ plantationis palmites suavi mansuetudinis imbre irrigare volentes.*

Sed in hoc dici vix † potest, quan- 56
tum Regum Catholicorum cura, piusque & solicitus labor splendeat, cùm tam vivi, quàm morientes nihil prius, aut antiquius habuerint, quàm Indorum spirituali & temporali saluti consulere, & eorum audaciam compescere, qui illos in servitutem, quovis colore quæsito, ducere præsumebant. Quod satis ostendit clausula testamenti Elisabethæ Reginę Catholicę, & enixæ iussiones, quas in cap. præcedenti ex numer. 28. congessimus; & plurimæ alię, quarum luculentam narrationem facit Anton. de Herrera in dict. histor. gener. Ind. decad. 1. lib. 1. cap. 7. 11. & 12. & lib. 7. cap. 12. & decad. 2. lib. 1. cap. 3. ex quibus constat, summo semper studio curasse, & omnibus Ducibus, Gubernatoribus, ac militibus sub gravissimis pœnis in mãdatis & instructionibus præcepisse, ut Indos in sua naturali libertate relinquerent, eodemque iure, ac cæteros ipsorum Regum vassallos censerent;
serioq; † & nimis asperè Christopho- 57
ro Columbi excessum reprehendisse, quòd tercentos Indos ex insula Sãcti Dominici in Hispaniã miserat, & inter amicos, tanquàm servos, per procuratores suos distribui mandaverat, eosque in patriam reduci & libertate donati sub mortis interminatione iussisse.

Posteà quoque, cùm † sub Impe- 58
ratore, ac Rege nostro Carolo Quinto, petulantes aliqui milites quàmplures Barbaros ex diversis insulis caperent, & in alias traductos, tanquàm servos, imò verius tanquam pecudes venderent, & auro, margaritisque legendis, metallis fodiendis, & alijs laboriosis operibus mancipatos, absumerent: aliæ plurimæ, & severissimæ

leges editæ sunt, quibus omnes generaliter Indi suæ libertati restitui, in eaque tueri iubentur, causis, & rationibus, quæ in contrarium prætexebantur, insuper habitis. Quarum legum, & ordinationum curam ac pietatem meritò referunt, & extollunt Acosta, Molina, Rebellus, & alij Auctores suprà relati, easque his commentarijs inserere, non gravarer, nisi omnes ferè iam typis excussæ reperirentur in 4. vol. sched. ex pag. 361. ad 381. ubi etiam Indos Brasilienses, vel ex India Orientali ad has Occidētales adductos, aut Maurorū infectione perversos, eodem iure censendos esse præcipitur.

Historiam verò earumdem legum, & crebras, ac singulis fermè diebus repetitas, ad eas ferendas, & efficaciùs exequendas consultationes, passim, ultra alios, in suis decadibus narrat, & colligit Anton. de Herrera in d. hist. gener. Ind. decad. 3. lib. 9. cap. 2. & lib. 10. cap. 10. & decad. 4. lib. 4. cap. 3. & 10. lib. 5. cap. 2. lib. 6. cap. 9. lib. 9. cap. 14. lib. 10. cap. 5. & alibi sæpè.

59 Et licèt † aliquando bellum geri, & servitutis iure uti permissum fuerit adversus nonnullos Indos Canibales, Caribes, & Chichimecas vocatos, & adversus alios, qui nimis Barbari, & rebelles esse dicebantur, vel antropophagi, aut omnino efferati, & inhospitales, Regibus, Regijsque Consiliarijs, sinistris quibusdam relationibus deceptis, veriùs quàm informatis, ut refert idem Herrera decad. 1. lib. 6. cap. 10. lib. 8. cap. 12. lib. 9. cap. 13. lib. 10. cap. 16. & decad. 2. lib. 1. cap. 8. lib. 2. cap. ultim. lib. 10. cap. 5. & decad. 3. lib. 8. cap. 10. & decad. 4. lib. 7. cap. 6. Postmodum tamen securius, & congruentius visum fuit, ut prædictis permissionibus non obstantibus, hi quoque Indi naturali suæ libertati restituerentur, & suavioribus, quibus fieri posset, medijs ad CHRISTI caulas, & voluntariam nostrorum Regum obedientiam adducerentur, ut constat ex l. 21. Indiar. quam refert, & laudat Matienzus in l. 12. titul. 10. lib. 5. Recop. gloss. 1. num. 3. & ex alijs plurimis, quæ habentur in dict. 4. vol. schedul.

Etenim, † etsi inficiandum non sit, aliquando Indos apostatas, contumaces, & nostris insidiantes, aut rebellantes, bello puniri, & servitutis iugo compesci posse, ut de Indis Chilensibus, & alijs diximus suprà hoc libro cap. 4. num. 6. & sequentibus. Cùm tamen † primis illis temporibus nimis à Ducibus & militibus in capiendis, & vendendis quovis colore Indis, excessum fuisset, ut probat, & plorat Episcop. Chiapensis in peculiari tractat. de Indis, qui effecti sunt servi, & Anton. de Herrera decad. 1. lib. 8. cap. 9. sanctè, & prudenter omnes indistinctè propter dubium libertate donari nostri Reges statuerunt, ut benè consideraverat idem Episcopus Chiapens. & Molina de iustitia & iure, dict. tractat. 2. q. 35. in princip. ubi adducit simile † de filijs parvulis Granatensium rebellium, qui à Pijssimo Rege nostro Philippo II. liberi etiam declarati sunt propter opinionum varietate, licèt eidem Auctori verè servos esse probabilius videatur, in quo eandem historiam referens, contrariam sententiā, & sic dictos parvulos liberos esse, alijs relatis, probat, & sequitur Mag. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 12. col. 1122. 60 61 62

Et facit † quod in simili casū de mercatore gregis Æthiopum, qui dubitat, an aliqui ex illis iustè servi effecti sint, nec potest eos ab alijs distinguere, tradit Rebellus de oblig. iust. lib. 1. quæst. 10. sect. 1. num. 4. vers. *Addunt aliqui.* 63

Est enim † libertas res inæstimabilis, ac propterea cunctis rebus favorabilior, & cui semper in dubijs causis deferre tenemur, l. libertas, l. quoties dubia, D. de regul. iur. l. lege Iulia, D. de 64

ma-

rantur, servi iudicari debeant, l. moveor, C. de servis exportan. Illisque ad libertatem proclamare volentibus, eius probandæ necessitas incumbat, l. liberis 7, §. fin. D. de liber. caus. l. non ideò in fine, C. eod. l. vis eius, C. de probat. l. 27. titul. 14. part. 7. cum alijs traditis ab Azone in summa, C. ubi causa stat. ubi hoc firmiter tenendum dicit. Vbi tamen qui ita possidentur, facto potius quàm iure, & per vim, ac dolum se in servitutem deductus, & detentos allegant, atque queruntur, possessor quoque, sive detentor suæ possessionis titulos & causas probare tenetur, ne aliàs fraudem suam fateri videantur, ut eisdem illis iuribus admonemur: quibus consonat text. in l. filius in fine, l. circa eum, l. si quis, D. de probat. & l. eam quæ, C. de liberali causa: quia ut rradit Bartol. in dict. l. liberis, §. fin. post glos. ibi verb. *Dolo malo*, & Paul. de Castro in l. ad probationem, la 2. C. de probat.

69 possessio † vitiosa non relevat quem ab onere probationis, l. sive possidetis, C. de probat. optimus text. in cap. ad decimas, de restitut. spoliat. melior textus, & in quo hæc praxis magis quàm in superioribus declaratur,

70 † in l. 5. titul. 14. part. 3. ubi Gregor. Lupus, verb. *Que si el señor*, ita in nostris terminis notabiliter inquit: *Et ex hoc patet iustitia illius legis editæ contra tenentes Indos in possessione servitutis, quæ pronuntiata fuit anno 1543. in oppido de Madrid, licèt prius data Barchinonæ anno proximo præcedenti.*

Et idem in similibus casibus resolvit Otalora de nobil. cap. 2. 2. par. 3. partis principal. num. 4. Fulvius Pacianus de probation. lib. 2. cap. 19. à num. 1. & num. 9. & Zevallus pract. comm. tom. 4. quæst. 900. à num. 121. Maximè quando contra possidentem

71 extat iuris naturalis † constitutio, quæ omnes homines liberos, ut diximus, fecit, & nisi peculiari aliquo, & iusto titulo in servitutem devenisse probetur, eos in primitivo illo, & naturali statu manère præsumit, ut pluribus probat Bursatus cons. 8. num. 17. & cons. 46. num. 23. lib. 1. Tiber. Decianus cons. 33. num. 50. & 53. vol. 1. & latè Mascard. de probation. vol. 2. conclus. 977.

QVIBVS ita suppositis, & probatis, parum aut nihil obstabunt argumenta, quæ in contrarium pro Indorum servitute perpendimus. Nam ad primum respondetur, fatendo quidem ex iustis, & legitimis bellis servitutem induci, † Indos tamen nun- 72
quam, aut rarò ea intentione, & iustificatione impetitos fuisse, ut capti servitutis iugo submitti deberét, cùm potius, ut sæpè diximus, & probavimus, pro eorum commodo, & utilitaté Catholicorum Regum expeditiones ordinarentur, & eorum barbaries aut hebetudo non sufficeret, ut in numero servorum civilium haberi possent, ut præter alios tradit Victoria dict. relect. 1. de Indis, num. 23. in fine, & in 2. relect. num. ultim. Neque etiam † si aliquando in Hispa- 73
nos irruisse, aut rebellasse prætexatur. Tali enim in casu, ut inquit idem Victoria in dict. 2. relect. num. 6. liceret quidem Hispanis se defendere & servato moderamine inculpatæ tutelæ, aggredientes, aut rebellantes compescere, non tamen alia belli iura in eos exercère, quæ diversa esse debent adversus homines verè noxios, & iniurios, & adversus innocentes, & ignorantes, & iusto aliquo timore, vel terrore, sibi caventes. Sicut etiam aliter vitandum est scandalum Pharisæorum, aliter pusillorum, & infirmorum. Et quia † nunquam 74
potest iustum esse bellum, ubi nulla eo digna præcessit iniuria, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 4. art. 1. & latè Pat. Suarez in tract. de charit. tract. 3. disp. 13 sect. 4. à num. 1.

SECVNDÒ † non obstat secun- 75
dum argumentum ex opinione Men-

chacæ deductum, qui etiam ex iniusto bello iustam captivitatem induci posse, contendit. Nam hæc sententia manifestè convincitur ex iuribus, & auctoribus suprà num. 6. citatis. Nec eam iuvat, quod Menchaca supponit, bellum scilicet ex utraque parte iustum dari non posse. Nam † licèt id quoad veritatem procedat, opinione tamen hominum, quæ ex proprijs affectionibus suas iniurias metitur, benè potest utrimque iustis, vel saltem apparentibus rationibus decertari, ut præclarè docet Victoria in relect. de iure belli, num. 32. & sequentibus, Covar. dict. reg. peccatum, 2. part. §. 10. num. 6. Sotus lib. 5. de iust. & iur. quæst. 1. art. 7. Gregor. de Valencia tom. 3. Comment. Theol. disput. 3. quæst. 16. de bello, punct. 2. vers. *Nonò certum est*, & Pat. Suarez ubi sup. sect. 6. ex num. 1. & Mag. Marquez in Gubernat. Christ. pag. 313. Vnde qui nullam veram, aut saltem verosimilem, ac probabilem causam ex sua parte habet, iustè bellare non poterit, & longè minus tali bello captos sibi servos efficere. 76

Præterquàm quòd ut daremus simpliciter, ex quovis bello etiam iniusto
77 captivitatem induci posse: id † tamen procederet, si auctoritate Principis, superiorem non recognoscentis, tale bellum indictum esset, & forma ab ipso tradita in bellando servata fuisset. Quod omnino in quovis bello inferendo desideratur, ut constat ex l. 1. C. ut armor. usus lib. 11. cap. quid culpatur 23. quæst. 1. cap. 1. 23. quæst. 2. Bart. in l. hostes num. 9. D. de captivis, Doct. communiter, præcipuè Paul. Castrens. Iason. & Fortun. Garcia in dict. l. manumissiones, & in l. ex hoc iure, D. de iust. & iure, Andr. de Isernia in titul. quæ fuit prima causa benef. amitt. §. item si inter cætera, Petr. Bellin. in tract. de re militari 1. part. tit. 5. & 2. part. titul. 12. Franc. Arias in tract. de bello, & eius iustitia, num. 58. & seqq. Covar. dict. reg. peccatum 2. part. §. 11. num. 8. vers. *At hæ leges*, eod. Mēchac. dict. lib. 1. controvers. cap. 9. num. 15. Castro lib. 2. de iusta hæret. punit. cap. 14. Victoria in relect. de iure belli, numer. 53. Bañez in 2. 2. quæst. 40. art. 1. vers. *Dubitatur quartò*, col. 1182. optimè Molina, qui alios allegat d. tract. 2. de iust. & iure, disput. 100. & seqq. Camillus Borrel. de præstan. Reg. Cathol. cap. 32. ex num. 3. & num. 98. & sequentib. & novissimè D. Melchior de Valencia illust. tract. iur. tract. 2. cap. 5. num. 16. Vnde † antiquâ Au- 78
gustali lege ita cavebatur: *Si quis privatim sine publico scito pacem bellumve fecerit, capitale esto*. Reique † Maiesta- 79
tis dicuntur, qui invito, aut inconsulto Principe, quovis modo audent bellum inferre, ut dixi in c. præcedenti n. 90.

Quapropter cùm ad debellandos Indos Principis auctoritas, & licentia regulariter non intervenerit, sed imò cõtrarium sæpèsæpius edixerint, ut passim provavimus, † non potue- 80
runt ex eiusmodi bellis in legitimam servitutem deduci, non magis, quàm si à pyratis, aut latrunculis caperentur, l. postliminium, §. à pyratis, l. hostes 24. l. latrones 27. D. de captivis, l. hostes, D. de verb. sign. l. qui à latronibus, D. de testam. cum alijs, quæ tradit Bellinus dict. tit. 12. num. 6. Covar. dict. num. 8. vers. *Ipsi denique*, Gregor. Lop. Madera lib. singul. animad. cap. 18. num. 4. Alber. Gentilis tract. de legation. lib. 2. cap. 9.

Et hinc † meritò dixit Baldus in 81
cap. 1. hic finitur lex Conradi num. 6. in usib. feudor. iniusta bella esse manifesta latrocinia: & magis in terminis Pat. Molina ubi supra, disputat. 101. Quod etiam ubi † bellum iu- 82
stum, & legitimum est, si tamen milites contra expressam, aut præsumptam voluntatem supremi Principis, qui bellum indixit, aut Ducum, à quibus reguntur, etiam dum sunt

In

in ipso bello, aliquid excedunt, & audent, utique sine legitima auctoritate id efficere iudicantur, ac proinde peccatum committunt, & ad restitutionem damnorum, quæ dederunt, tenētur, iuxta distinctiones quas ibidem subiungit, apponens exemplū in excessu belli Lusitanici sub Albano Duce. Et idem in specie servitutis ipsorum Indorum, de quibus tractamus, concludit Episcop. de Chiapa in dict. tract. de Indis servis effectis, fol. 2.

AD TERTIVM verò argumentum,
83 † quod ex l. postliminij 5. §. in pace, D. de captivis, & Petri Bellini opinione deduximus, facilè respondetur, Pomponij verba, ad tuendam Indorum servitutem, nullo modo conduce-
84 re. Nam † quamvis citra bellum, & hostilem causam, extraneas gētes capi posse, & servos fieri tradat; intelligi tamen debet de ijs, qui nobis inimici erant, & semper ad nocendum parati, licèt actu adversus eos bellum non
85 exerceretur, † neque hostes verè appellari possent, quia nō erat eis solemni more bellum indictum, iuxta dict. l. hostes 24. eodem tit. & l. hostes 118. & l. quos nos hostes 234. D. de verb.
86 signific. l. 7. tit. 33. part. 7. Et ea † quæ de clarigatione, & belli apud Romanos indicēdi formā tradunt Alciatus, Brechæus, Fornerius, Rebuf. & Gœddeus ibidē, Brissonius lib. 2. select. cap. 6. & 7. Alexan. ab Alexand. lib. 1. genial. cap. 12. & Petr. Gregor. lib. 19. Syntagmat. cap. 12. D. Valencia ubi supra num. 17. & 18.

Et hoc est quod ad interpretationem eiusdem textus adnotare voluit Accursius ibidem, verb. *Hospitium*, quem sequuntur Odofredus, Alberic. & alij, & idem Albericus post Ioan. Fabr. in l. cùm cognatum, C. de ingen. manumissis. Cæterùm si Pomponio proponeretur gens aliqua, quæ nec us, quam nobis infesta fuit, nec esse cogitabat, qualis hæc Indorum esse cōperitur, dubitandum non est, quin contrarium respondisset. Nam † sola ratio, quòd gens illa extranea esset, & 87
nullo nobis fœdere, aut amicitiâ coniuncta, sufficiens esse non poterat, ad capiendos, & servos efficiendos illos, qui ex ea natione ad nos securi, & pacifici bonâ fide adventassent, cùm natura ipsa inter omnes homines cognationem, & necessitudinem quandam constituat: & consequenter alios alijs insidiari nefas sit, l. ut vim, D. de iust. & iure, cum alijs, quæ congessi sup. lib. 2. cap. 13. num. 12. & 85. Præsertim cùm eodem naturali iure dictante, hominibus per regiones quantumvis extraneas & remotas peregrinandi ius sit, eoque citra iniuriam privari non possint, ut plenè etiam observavi eod. lib. 2. cap. 20. num. 34. & sequentibus.

Et eodem modo respondēre possumus ad text. in l. mulier 6. D. eodem titul. de captivis, ubi mulierem a latrunculis exteræ gentis captam, & iure commercij venditam, verè servam effectam, & postliminij ius in ea observari Pomponius ostendit, quamvis aliter explicet Valencia ubi sup. num. 12.

Quibus adijcio, quòd quamvis admitteremus casu aliquo, verum, & iustum esse posse illud Pomponij responsum, simpliciter, & absolutè prolatum: intelligendum planè esset in extero capto dum vadit ad extraneos: † non 88
autem in extraneis, alieno Orbe quæsitis, & in proprijs laribus quietè, & securè degentibus, inopinatisque nostrorum classibus impetitis: quales fuisse constat hos Indos, de quibus tractamus: hi enim ob id tantùm quòd extranei essent, nullo iure, aut ratione servi effici possent: prout † tan- 89
dem agnoscit Pet. Bellinus dict. titul. 12. subijciens, hac fortè de causa motos Reges Hispaniæ, pro Christiana pietate, quam summè colunt, iussisse, illas gentes, si Christo initiarētur, suis legibus liberas vivere. Quibus anteà

nobis, nec de nomine cognitis, nihil nec nos, nec Romani ipsi (si eorum tempore detegerentur) imputare possent, cur ad offerendam amicitiã, percutiẽdum fœdus, & ius hospitij ineundum non accessissent. Quæ † singula
90 qualiter à Romanis peragerentur, pulchre ad interpretationẽ, & illustrationem illius textus (quem Accursius hac in parte non intellexit) observat Guillelmus Budæus in annot. posteriorib. ad Pandect. pag. mihi 194. & sequent. Pet. Heigius miscell. q. 1. p. q. 11. Renat. Choppin. de doman. Franciæ lib. 3. tit. 26. à num. 19. & plures alij relati per Sebastian. Nævium in sistemat iur. ad eand. l. 5. & ad l. non dubito 7. eod. tit. de captivis, & diximus aliqua sup. lib. 2. cap. 15. num. 17.
91 Denique † quarto argumento ex similitudine Æthiopum servorum deducto, respondeo, magnum quidem bonum Barbaris istis in Fidei, & aliarum rerum communicatione ab Hispanis collatum fuisse, hoc tamen servitutis irrogatione pensari non debere, quæ directo eidem bono repugnat.
92 Nam † quamvis certum sit, eos, qui iure gentium verè sunt servi, per baptismi susceptionẽ iure Civili, vel Canonico inspecto, nequaquam liberos effici, cap. si quis servum 1. & 2. 17. q. 4. Cæsar Ursilis in addit. ad Afflict. decis. 151. num. 9. Baeza de inope debit. capit. 17. num 31. & 32. Brun. à Sole in quæstion. legalib. quæst. 17. num. 35. & quæst. 18. per tot. Decius cõs. 130. de pœna temporali loquẽ., Tiraquel. de pœn. temp. causa 25. Pacianus de probation. lib. 2. cap. 14. num. 20. & Calist. Remirez de lege Regia, §. 32.
93 num. 14. Eos † tamen qui naturâ suâ liberi sunt, Sacramentum illud fortius in sua libertate confirmat. Quod Deus vult semper liberè recipi, & suavibus atque opportunis medijs ac modis tractari, non verò per captivitatem, aut deceptionem, ut sup. num. 35. & seqq. latius consideravimus.

Unde meritò post Victoriam, Sotũ, & alios, concludit Michaël Salon in 2. 2. 1. tom. quęst. 3. de domin. art. 1. col. 351. vers. *Ex his sequitur*, & col. seq. nõ aliter † Indos, & Æthiopes, qui 94
à Lusitanis & Hispanis capiuntur, servos effici posse, quàm si volentibus Evangelium in illis regionibus prædicare, ipsi resistant, & ut resistentibus prædicationi Evangelicæ bellum inferatur: vel si ipsi existentes maiores viginti quinque annorum, se ipsos suâ sponte vendant, vel filios suos compulsi necessitate. Quod idem probat etiam Domin. Bañez in 2. 2. quæst. 10. art. 10. col. 534. vers. *Ex his sequitur*, ubi ne resistẽtiam quidem admittit, si postea Barbari resipiscant, quia hoc bellum cederet in scandalum Evangelij recipiendi. Et magis dissertè Ludov. Molina dict. tract. 2. disput. 106. in fine, ubi ait, † quòd quando bellum in- 95
fertur, ad liberandum, & subveniendum innocentibus, ut in nostro casu, & ob bonum eorum, nõ autem ad recuperandum aliquid proprium, neque ad vindicandam propriam iniuriam, nõ plus fas est bellantibus de bonis adversariorum sibi sumere, & usurpare, quàm expensas belli, & recompensationem iniuriarum, & damnorum, si quæ ab adversarijs inter bellandum acceperunt: reliqua verò debentur ijs, in quorum gratiam pugnatur.

Neque magis hoc servitutis ius respectu illorum Indorum iust ficabitur, quos aliqui iure emptionis se possidere dicebant, eò quòd vel ipsi se vendidissent, vel ab alijs, qui eos bellis iustis ceperant, venditi essent. Nam etsi verum sit, his modis legitimam servitutem induci, ut probant iura in argumento relata † in his tamen Indiarum 96
Occidentalium provincijs nunquam, aut rarò eiusmodi bella, & iura servitutis exercebantur, ut benè probat Episcop. Chiapens. in d. tract. de Indis servis effectis, licèt Indorum mãgones hos & alios colores prętexerẽt, ad eos

capiendos, sive furandos, & servorum more vendendos, aut possidendos, atque ex alijs provincijs in alias transportados. Quas cautelas, & damna ex illis sequuta sigillatim enumerat, & reprehendit Chiapens. ubi sup. Ant. de Herrer. in hist. gen. Ind. decad. 1. lib. 8. cap. 9.

97 Estque † eis simile, quod de Phoenicibus in Hispaniæ nostræ historijs cōperimus apud Flotianū lib. 2. cap. 11. & Fr. Ioan. à Ponte in conven. utriusque Monarch. lib. 3. cap. 15. §. 5. qui non solùm ab ea aurum, & argentum,
98 & pretiosa alia furati sunt, † quibus Tyrus, ipsorum Phoenicum Metropolis, ditissima, & potentissima inter reliquas Orbis nationes eo tempore habita fuit, ut constat ex Isaia cap. 23. Ezechiel cap. 26. & sequentib. Oseæ cap. 9. Verùm incautos quoque Hispanos, varijs technis, & simulationibus furabantur, & in Phoeniciam, aliasque provincias deductos tanquàm servos vilissimos distrahebant. Vn-
99 de † à Tago, insigni, & aurifero Hispaniæ fluvio, Tagormæ; sive Thogormæ nomen manasse, putat Dom. Gregor. Lop. Madera in Monarch. Hisp. cap. 3. fol. 19. cuius mentionem fecit Ezechiel dict. cap. 27. dum inquit: *Di domo Thogormæ equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum.* Sed quoniam Thogormæ nomen Hispaniæ non convenit, sed cuidam Phrygiæ Asiæ Minoris provinciæ, ut docent interpretes super cap. 10. Genes. Ioseph. lib. 1. antiquit. cap. 6. & Pontanus ubi suprà, congruentius, imò expressius de ea accipi pote-
100 runt verba, † quæ idem Propheta statim subnectit: *Græcia, Thubal, & Mosoch, ipsi institores tui, mancipia, & vasa ærea adduxerunt populo tuo*, certum est namque *Thubal*, appellationem, pro Hispania in sacris litteris, & in alijs antiquis auctoribus usurpati, ut diximus sup. lib. 1. cap. 15. num. 51.
101 Porrò, † qui ita homines liberos capiunt, aut rapiunt, eorum iustam servitutem non adipisci; sed gravissimum plagij crimē committere, eiusque poenis teneri, apertè constat ex Deuter. cap. 24. l. 1. & per totū, D. & C. ad leg. Flav. de plagiatijs, l. 22. tit. 14. par. 7. 102
Alciato lib. 1. Parerg. cap. 13. † Qui 103 multùm laborat in exponendis verbis l. ult. C. ad leg. Flav. de plagiar. quæ sibi contraria esse videntur; sed rectè ex C. Theodos. restituuntur à Duaren. lib. 2. disput. cap. 20. ubi aliqua de eodem delicto commemorat; & plura Iul. Clar. & Baiard. in prax. crim. §. fin. q. 68. verb. *Plagiarius*, Menoch. de arbitrar. casu 536. & Pet. Gregor. lib. 36. Syntag. cap. 31.

Et ut concederemus, aliqua bella, & servitutis iura inter hos Indos Occidentales cognita, & usitata † fuisse, 103
ut inter Mexicanos usitari solita, tradit Chiapa ubi suprà, fol. 10. Anton. de Herrera decad. 3. lib. 4. cap. 17. in fine, & Fr. Ioan. à Torquem. in Monarch. Indianā lib. 14. cap. 15. & seqq.
Adhuc † tamen ut idem Chiapa prosequitur, multùm dubitari posset, an Indi à nostris hoc colore possessi, servi esse deberent, cùm sibi de illorum bellorum iustificatione non satis constaret: maximè postquàm omnes ad Fidem conversi sunt: † cùm ea restitui 105 soleant, quæ modò, vel tempore infidelitatis illicitè acquisita erant, ut dicimus in habente plures uxores, & in usuratio, cap. gaudemus de divortijs, cap. post miserabilem de usuris, cap. Iudæi de consecr. dist. 4. cap. 1. & per tot. dist. 11. & 12. & tractat optimè D. Augustinus lib. 19. de Civit. Dei, cap. 17. & 19. Tenemur † quippe 106 Christiani ex præcepto Divino ad tollendas, & evitandas malas leges infidelium, vel saltem ad non operandum secundùm eas, ne videamur, illas approbare, ut inquit D. Paul. 1. ad Corinth. cap. 8. & ad Rom. 10. D. Thom. 2. 2. quæst. 124. art. 5. & quæst. 3. art. 2. Et † qui à latronibus comparasse so- 107

lliti sunt, latrones iudicari solent, l. in civile, C. de furtis ibi: *Caveto igitur cautius negotiari, ne non tam in damna huiusmodi, sed & criminis suspicionem incidatis.*

108 Qvibvs etiam rationibus † difficilem, & cœnosam, milleque scrupulis plenam reputat Lud. Molina dict. tract. 2. disput. 35. & 36. Æthiopum mancipiorum nundinationem, quæ à Lusitanis plurimum frequentatur, dicentibus, se illos ab alijs Æhiopibus emisse, qui inter se intestinis bellis digladiantur. Additque, paucos ex mangonibus visos esse, quibus hæc negotiatio profecerit, & plura infortunia non adduxerit, quamvis
109 nimis quæstuosa videatur: † ementes tamen ab illis in utroque foro securos esse, modò non sciant, vel dubitent, quòd illi servi, qui sibi venduntur, sunt iniustè, & illicitis modis quæsiti. Quod idem tandem post longam disputationem resolvunt Sotus lib. 4. de iust. & iure, quæst. 2. articul. 2. Ledesmius in 2. 2. quæst. 18. articul. 1. dub. 11. post secundam conclusionem, & novissimè August. Barbosa in Pastorali, 1. part. titul. 3. cap. 2. num. 37. Maximè si verum est, ut fama fert, quod iocalibus ad naves usque pelliciuntur, & ad nos, velint nolint, exportantur, vel quòd plurimi parvo pretio comparantur, quod etiam efficit servitutem iniustam. Nã
110 ad hoc, † ut quis possit effici servus in perpetuum, debet pretium esse æquale servituti, ut per Navar. in Manuali cap. 23. num. 95. & Molinam disput. 33. col. 163. Quibus consentit Mercatus lib. 2. de contract. cap. 20. & Rebellus de obligat. iust. lib. 1. quæst. 10. sect. 1. & 2. Vbi ex num. 23. cum Molina dict. disput. 35. conclus.
111 1. & 3. de illis † mancipijs agere incipit, quæ ex India Orientali adducuntur; & concludit, iustè ibi à mercatoribus, & ubique emi, si ex illis Regnis sint, quibus cum bellum iustum Lusitani gerunt, & eodem belli tempore exportentur. Iapponienses autem, aut Sinas servos effici nõ posse, idque sæpè Regijs Lusitaniæ ordinationibus cautum, nisi fortè se ipsos, aut filios suos causâ famis, vel urgentis necessitatis vendiderint, quod sæpè facere solent.

Quæ omnia notatu dignissima censeo, † proptereà quòd hisce ultimis 112
annis plurimæ lites à dictis Orientalis Indię mancipijs ad libertatem proclamantibus in hoc Regio Limano Conventu institutæ sunt, & variantibus iudicum sentẽtijs terminatæ. Quidam enim eos statim liberos declarabant, illarum schedularum seriem ac tenorem sequuti, quarum sup. ex num. 56. meminimus, & † cuiusdam episto- 113
læ Caroli V. Imper. ann. 1550. ad Prętorium Insulæ S. Dominici missæ, quæ habetur in 4. tom. sched. impres. pag. 373. & expressè iubet, ne aliqui Indi servi in his Occidentalibus regionibus efficiantur, etiam si ad eas ex Orientalibus adsportentur, his verbis: *Nos tenemos mandado, que no se hagan esclavos ningunos Indios en sus tierras, i ansi no avemos de permitir, ni dar lugar a que Indios algunos lo sean, sino libres, aunque sean de la demarcacion del serenissimo Rei de Portugal.* Et alterius ann. 1570. ad Proregem Mexicanum, & Michaëlem Legaspium Philippinarum gubernatorem directæ, eod. tom. pag. 374. Quæ etiam in Indis illis in regionibus Machometis perfidiâ deceptis, idem servandum esse, his verbis edicit: *Estareis advertido; que si los tales Moros son de su nacion, i naturaleza Moros, i vinieren a dogmatizar su secta Mahometica, ò a hazer guerra a vosotros, ò a los Indios, que estã a Nos sujetos, ò a nuestro Real servicio; los podreis hazer esclavos: mas a los que fueren Indios, i huvieren tomado la secta de Mahoma, no los hareis esclavos por ninguna via, ni manera que sea, sino procurareis de los convertir*

i persuadir por buenos i licitos medios a nuestra santa Fè Catolica.

114 Alij verò iudices cùm † viderent leges Castellani, & Lusitani Regni diversas esse, & utrumque proprijs suis ordinationibus & cõsuetudinibus gubernari, licèt iam sub eodem Rege esse cœperit, non audebant facilè pro Orientalium Indorum libertate sententiam ferre, si eorum possessores iustos, & legitimos titulos exhiberent, iuxta illarum regionum praxim, & consuetudinem Episcoporum, & Regiorum Auditorum auctoritate munitos. Neque prædictis schedulis horum servorum ius olim & nunc in Orientali India, & in Lusitania & Nova Hispania servatum, temerè immutandum esse dicebant, l. minimè, D. de legibus, l. si quando, C. de inoff. testam.

115 In quo opinionum, & argumentorum conflictu, Ego † Imperatoris consilium sequutus in l. si aviam, C. de ingen. manum. *Si eum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres*, per litteras de hac quæstione consului præstantissimum, & eruditissimum virum Dom. D. Antonium de Morga, Quitensis nunc Senatus meritissimum Præsidem, qui in Philippinis insulis, & alijs adiacentibus, pluribus annis Gubernatoris officio functus, quæ ibidem cum his mancipijs Orientalibus servarentur, melius, & penitius intelligere poterat. Qui mihi, ultimæ opinioni adhærens, respondit, aliquas esse Orientalis Indiæ provincias Maurorum, ut plurimùm, colluvione, & infectione permixtas, Iavos nempe, Malaios, Bengalas, Macazares, Buzatates, Endes, & similes, cum quibus Lusitani iustis, & legitimis bellis quotidie decertant. Et mancipia, quæ in illis capiuntur, Lusitanis legibus, & Cõciliorum Provincialium declarationibus capientibus cedere, & ab eis vendi, atque ab emptoribus ubique legitimè possideri, dummodo iustæ captivitatis titulos habeant, iuxta formam ab eisdem Concilijs præscriptam; cum alijs verò Regnis, seu provincijs, Lusitanis fœdere iunctis, illorumque, ut dicunt, in armis, socijs, utpote Cambaya, Pegù, & quibusdam alijs, servitutis iura neutiquam exerceri: neque † etiam 116
cum Sinis, & Iapponiensibus, nisi fortè istorum aliqui se, aut filios suos propter famem, aut aliam urgentem necessitatem, ob pretium participandum voluntariè vendiderint; quod patrijs eorum legibus ac moribus licitum, & usitatum est: quo tamen in casu perpetuæ servituti non mancipãtur, sed temporali famulitio, eatenus duraturo, quatenus ad acceptum pretium compẽsandum, iudicibus, qui de hoc inquirũt, sufficiens esse videbitur.

SVMMARIVM Capitis IIX.

1 *Gubernationem Indiarum, quæ contingunt, Auctor in altero volumine edere parat.*
2 *Fas est operi in longo, somnum obrepere.*
3 *Gustus emptorem vocat.*
4 *Auctor tractatum gubernationis Indiarum quinque libris divisum habet, & quid in illis agere intendat, breviter aperit.*
5 *Auctoris parænesis, sive admonitio pro Indis diligenter in Fide instruendis, & humaniter pertractandis.*
6 *Fidei propagatio in suavitate, non in atrocitate consistit, ut & patria potestas.*
7 *Conversorum primordia blandis refovenda sunt modis.*
8 *Iugum Christi suave est, ex D. Matth. cap. 11. & Psal. 33.*
9 *Indi si post Christianam Religionem susceptam gravius opprimantur, eius suavitatem non credũt.*
10 *Deuteron. locus cap. 28. pro Indorum querimonijs expenditur.*

CAPVT IIX, ET VLTIMVM.

In quo Auctor volumen alterum de peculiari Indiarum iure, sive de iusta earum gubernatione promittit: & quid in eo tractare intẽdat, Laconica brevitate recẽset. Et parænesim sive admonitionem subnectit adversus eos, qui miseros Indos iniurijs, & molestijs afficiunt.

AEC hactenus habui, quæ de Indiarum iusta inquisitione, acquisitione, & retétione dis-
1 ſſererem. Nunc † autem ex ordine ad ea, quæ earumdem gubernationem concernunt, transitum facere, nostra pro-
2 perabat oratio. Sed † quoniam fas est in longo opere somnum obrepere, huiusque voluminis moles nimis excrevit, & amphora exijt urceolus, quē initio mente conceperam: opportunum duxi, hic paulisper calamum con-
3 tinēre, & † quę in illo clauduntur disputationes, prius quasi gustandas dare, iuxta illud Vlysis apud Euripidem in Cyclope, qui cum Sileno vinū vendi-turus esset, ita eum alloquitur:

Vin tu prius gustare quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita convenit, nam gustus emptorem vocat.

Ac posteà renovatis viribus arduas, & non minus utiles, quàm peculiares eiusdem Indiarū iuris quæstiones, separato volumine (si Deus nobis hæc otia fecerit) in lucem emittere. Quod
4 nunc † in privatis schedis quinque libris divisum habemus.

IN QVORVM primo de statu, & conditione Indorū agere destinamus, & an, & quatenus oneribus, & servitijs adstringi possint, quæ vicissim subire coguntur in Hispanorum famulatu, ædificijs publicis, agrorum cultură, pascendis, & custodiendis pecudū & armentorum gregibus, gynæcijs, sive textrinis, & lanificijs vulgò, *Obrajes*, angarijs, & parangarijs, cursu publico, veredis, & paraveredis, metallis, & eorum effosione & operatione, & quæ tributa præstare teneantur, & qualiter ea dividantur, taxentur, & exigantur. Et demum quantùm oporteat, eos in certa municipia, & politicam, ac sociabilem vivendi formam reduce re, idololatriæ, ebrietati, & alijs eorū vitijs occurrere: bonis gubernatoribus, vulgò *Curacas, ò Caziques*, providere. Et quæ sit istorum potestas, & qualis succesio: & de privilegijs, quibus Indi, tanquàm rustici, aut minores, & omni respectu miserabiles personæ fruuntur.

SECVNDO verò libro de commendis, sive feudis Indorum exactam, & peculiarem tractationem inimus; earum nomen; originem, & rationem tradentes: & quid iuris in illis acquirant Patroni, sive Commendatarij, & de pensionibus, quæ super eis constitui solent. Quis commendas, & sub quibus legibus, & conditionibus possit conferre: quibúsve personis conferri valeant, & qui in illis pręferri debeant, si de anterioritate schedularū, vel de meritis certent: vel alter à Rege provisus cum altero prius à Prorege investito concurrat. An pluribus eadem commenda assignari posit, & in ea ius accrescendi, vel non decrescendi admittatur. An commendæ à possessoribus vendi, alienari, permutari, vel renuntiari possint. Et an pater gaudeat usufructu commendæ, quę filio, in eius sacris constituto, concedi tur. Quando, & quomodo in commēdis Indorum ius succesionis inductū fuerit, & in quibus conveniat, vel differat cum successione primogeniorū. An filij illegitimi, vel legitimati, filiæ, uxores, sponsæ, mariti in eisdem succedant: & de tertia, vel quarta vita, quæ in Nova Hispania conceditur: & de prohibita plurium commendarum cū mulatione. De oneribus, quæ commendatarij subire tenentur, iuramento, militia, & residentia, quam facere debent; & quando ab ijs excusentur: & qualis eorū sollicitudo esse debeat in spirituali, & temporali Indorum sibi commendatorum salute curandá. Et denique de earundem commendarum extinctione, & ad Regiam coronā devolutione: & an eas deinceps in perpetuum dari conveniat. Et de litibus & quæstionibus, quæ tam super com-

commendarum possessione, & spolijs, quam super proprietate oriri solet; & apud quos sint iudices agitandę, & de meritorum, sive servitiorum informatione, & consultatione, quæ ad eas, & alia Ecclesiastica, vel civilia harum regionum commoda, Regijs ordinarionibus fieri iubetur.

Tertius verò liber de rebus Ecclesiasticis, & earum gubernatione, Regioque patronatu tractabit, & quibus is rationibus fulciatur; quanti à nostris Regibus æstimetur ac commēdetur: & quo iure, & onere decimas huius Novi Orbis sibi præsumant. Quam enixa, & assidua eorum cura fuerit in Ecclesijs Indiarum erigēdis, dotandis, & promovendis. Qualiter Archiepiscopos, Episcopos, & alios Præbendarios præsentent, & alios Hispanorum, aut Indorum beneficiarios sęculares, vel regulares: & de aliquibus dubijs, quæ in eorum receptione, & novorum Episcopatuum divisione contingere solent. An hodie expediens sit, doctrinas Indorū regularibus adimi: & quatenus ij iurisdictioni, & visitationi Prælatorum sæcularium subijciātur. De dignioribus, & indigenis, atque in idiomate Indorum magis peritis anteferendis: De iurisdictione Episcoporum, & Archiepiscoporum in subditos: & de Brevi Gregorij XIII. quo nova prosequendis appellationibus forma præscribitur. De Ecclesijs ædificandis & reparādis, & quibus expensis id faciendum sit. De decimis, & primitijs, & usu, & iure quartę Canonicæ & funeralis, & aliarum oblationum. De Inquisitorum & Cōmissariorum Bullæ Cruciatę tribunali, ac iurisdictione, & aliarum Bullarum retentione. De Religiosorum Vicarijs generalibus, Visitatoribus, & cōservatoribus. Et an, & quando sæculares Magistratus Clericos, vel Religiosos seditiosos ab his provincijs expellere possint?

Liber quartus de gubernatione sęculari tractabit, & specialiter Prætorū Gubernatorū Fiscaliū criminū quęstorū, Auditorū Cancellariarū, Proregū, supremi Consilij Indiarū, & omniū denique tam maiorum, quàm minorū Magistratuum officium, potestatem, & iurisdictionem prosequetur, qui eidem gubernationi præpositi sunt, & multas utiles quæstiones subiunget, quę in eorum receptione, visitatione, & rerum gerēdarum expeditione occurrere solent. Et peculiariter de iudice aget, qui colligendis defunctorū intestatorum bonis designatur; & de schedulis, quæ districtè prohibent Regios Auditores, ministros, & illorum liberos in suis provincijs negotiari, vel matrimonia contrahere. Ac tandem de proprio, & veluti municipali iure, quo res Indicę gubernantur, & per Regias schedulas, provisiones, ordinationes, & epistolas expeditur: & quando rescriptum Principis, ad unā provinciam missum, in alijs servandum sit.

Quintus denique liber de Regalibus, sive Regio Indiarū fisco, & eius iuribus, & redditibus sermonem instituet. In quo sigillatim de huius Novi Orbis diuitijs agemus: De tributis, & vectigalibus, & duobus decimarum novenis, quæ in eo Regi penduntur: De pœnis Cameræ, & commissis mercium prohibitarum, vel in regestris nō professarum ad fiscum spectantibus. De auro, & argento, alijsque metallis, smaragdis, margaritis, salinis, argento vivo, thesauris, & monumētis, & quota horum pars ad fiscum pertineat. De mercatura, & mercatoribus Indiarū, eorumque iudicibus, sive consulibus, & varijs quęstionibus, quæ circa eorū iurisdictionem, & mercatorum stylū quotidie nascuntur. De alio rei dominicæ membro, quod ex venditionibus & renuntiationibus officiorum colligitur. Circa quod plurimæ, utilissimæque quæstiones excitantur, & resolvūtur. Et de iudicibus, sive officiarijs Regijs,

gijs, qui in his partibus rei dominicæ
exigendæ, & administrandæ præficiun-
tur, eorumque munere, potestate, iu-
risdictione, & rationum redditione.
Et ultimò de alijs maioribus computa-
toribus, sive rationalibus noviter cō-
stitutis, & de eorum tribunali, officio
& iurisdictione.

5 INTERIM † verò dum hæc ultimā
manum recipiunt, & exoptatam lu-
cem respiciunt, non potui non Regē
nostrum Potentissimum, & Christia-
nissimum summis votis, ac precibus
exorare, ut quā solet curā, & pietate
Indorum conversioni, & conservatio-
ni provideat, paternis hac in re, & avi-
tis ac proavitis vestigijs insistens, ido-
neosq; & fideles tanti operis admini-
stros in spiritualibus & tēporalibus eli-
gēs, quos etiā, & reliquos pariter His-
panos, aut alienigenas, qui in his regio-
nibus cōmorantur, moneo, atq; obte-
stor, ut se cū eisdē Indis humanè, & sua-
viter gerant, & ab iniurijs, molestijs, &
vexationibus, quæ miseris illis inferri
solent, abstineant; prędicationis, ac
propagationis Fidei ministerium super
omnes divitias attendentes, & procu-
6 rantes; quam † certum est non in atro-
citate, sed in suavitate, & pietate con-
sistere, ut de patria potestate loquens
dixit I.C. in l. Divus, D. ad leg. Pomp.
de parricid. & Nos pluribus suprà lib.
2. cap. 17. & cap. 9. num. 21. & 22.

7 Primordia † enim conversorum,
ut D. Isidor. inquit lib. 2. sent. cap. 8. &
D. Gregor. lib. 24. moral. cap. 7. blan-
dis refovenda sunt modis, ne si ab as-
peritate incipiant, exterriti ad prio-
res lapsus recurrant. Qui enim con-
versum sine lenitate erudit, exaspera-
8 re potius, quàm corrigere novit. † Iu-
gum quippe Christi suave est, & onus
eius leve, ut habetur Matth. cap. 11.
in fine, eaque propter ibidem subiun-
gitur: *Venite ad me omnes, qui labora-
tis, & onerati estis; & ego reficiam vos.
Tollite iugum meum super vos, & disci-
te ad me, quia mitis sum, & humilis cor-
de, & invenietis requiem animabus ve-
stris.* Et Psal. 33. & 1. Petri 2: *Gustate
& videte, quoniam suavis est Dns: Beatus
vir, qui sperat in eo.* Quod † Indi haud
quaquam credere poterūt, si post sus-
ceptam Christianam Religionem, ma-
ioribus ac gravioribus oneribus, & la-
boribus, quàm olim sub infidelibus do-
minis opprimantur. Quin potius vere-
ri possumus, ne in se ipsis experiri, &
in nos contorquere valeant † verba 10
illa Deuteron. cap. 28: *Servies inimi-
co tuo, quem immittet tibi Dominus in fa-
me, & siti, & nuditate, & omni penuria:
& ponet iugum ferreum super cervicem
tuam, donec te conterat. Adducet Domi-
nus super te gentem de longinquo, & de ex-
tremæ terræ finibus in similitudinem Aqui-
læ volantis cum impetu; cuius linguam
intelligere non possis, gentem procacissi-
mam, quæ non deferat seni, nec misereatur
parvuli.*

Etenim † peiori hodie, & duriori 11
conditione Indi ab iniustis aliquibus,
& sævis hominibus tractari reperiun-
tur, quàm olim Iudæi, dum in Ægyp-
to captivi fuerunt; de quibus inquit
Philo lib. 1. de vita Moysis: † *Quos* 12
*belli iure captivos, aut emptos de lapide co-
gebat eos ad opera servilia.* Et strictiùs
Scriptura Exodi cap. 1: *Ad amaritu-
dinem perducebant eos operibus duris lu-
ti, & lateris, omnique famulatu, quo in
terræ operibus premebantur: oderantque
filios Israel Ægyptij, & affligebant illu-
dentes eis, &c.* Nā † in Iudæis videmus, 13
non obstantibus laboribus, & miserijs
illius captivitatis, quæ octuaginta
quinque annis durasse dicitur, ut pro-
bat Pererius in comment. sup. Exod.
cap. 5. disput. 6. supra modum auctos,
& multiplicatos fuisse: Unde dicit
Scriptura Exodi dict. cap. 1: *Quantoq;
opprimebant eos, tanto magis multiplica-
bantur, & crescebant*; ita ut sexcenta
millia hominum exierint de Ægypto
præter pueros, & fœminas. Et hoc est
quod † Deus inter alia voluit significa- 14
re in rubo, ubi Moysi apparuit, qui ar-

debat,

debat, & non consumebatur, ut communiter Doctores exponunt. Exodi 3. & Ioseph lib. 2. antiquit. Iudaic. cap.
15 12. Indi † verò, eodem fermè tempore, ut plurimū deleti, & extincti sunt, ita ut Deo possint dicere, quod Danielis 3. Iudęorum nomine legitur: *Domine, imminuti sumus plusquàm omnes gentes: sumusque humiles in universa terra hodie.* Et illud Martialis in Distichis:

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum,
Imbelles damæ; quid nisi præda sumus?

Vel cum D. Paulo 2. Corinth. 1. *Supra modum gravati sumus, supra virtutē,*
16 *ita ut tæderet nos etiam vivere.* † Aut cum Ierem. lamentat. 5: *Recordare Domine, quid acciderit nobis: intuere, & respice opprobrium nostrum: hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostra ad extraneos, pupilli facti sumus absque patre, matres nostræ quasi viduæ. Aquam nostram pecunia bibimus, ligna nostra pretio comparavimus, cervicibus nostris minabamur, lassis non dabatur requies.*

17 Quæ omnia † Christiani, qui se Evāgelij ministros, & præcones vocant, non solùm ab Indis, quantum possibile sibi esset, arcère, verùm & in se ipsis potius suscipere ferventi charitate debuissent, ne quod illis scandalum in Fidei susceptione, aut impedimentum in eius progressu, & meditatione ge-
18 neraretur: quę † corporis requiem, & vacuum ab alijs curis, & anxietatibus animum, absque dubio desiderat, iuxta illud Psal. 45: *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus*, quod ita exponit D. Augustin. in Psalm. 70. fol. 310. col. 2. tom. 8. Et ne in illud
19 inciderent, † quod Matthæ. cap. 23. reprehenditur: *Alligant autem onera gravia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Sed potius omnes
20 ore uno † Davidicum carmen occinere possent, Psalm. 118. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis*
scandalum. Vel † cum Divo Paulo 2. 21
Corinth. 11. 29: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?*

Certè enim idem Paul. 1. Corinth. 4. se prædicationis causâ non alijs labores intulisse, sed in se ipso gravissimè passum, his verbis ostendit: *Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.*

Et † licèt 1. Reg. cap. 8. cùm Israë- 22
litæ à Samuele Regem sibi dari petijssent, qui more gentium, & nationum sibi imperaret, hoc ius illius futurum Scriptura recenseat: *Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis, sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, ut det Eunuchis & famulis suis. Servos etiam vestros, & ancillas, & iuvenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi, & clamabitis in die illa à facie Regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petijstis vobis Regem.* Quæ omnia similia ijs esse videntur, quæ à malis Christianis passim cum Indis pauperibus fiunt.

Eo † tamen in loco de Rege Ty- 23
ranno & iniquo tractatur, eiusque mores effigiantur, ut boni, & iusti Principes quid vitare debeant, animadvertant. Quorum exemplum, ubi non à populo, sed à Deo electi sunt, prædi-

ctis

ctis in omnibus contrarium, apponitur in eod. Deuter. cap. 17. num. 14.
& sequent. ut præclarè admonuit D.
Gregor. lib. 4. cap. 1. in 1. Reg. cap. 8.
Isernia in procem. feud. tit. de Capit.
qui curiã vend. Chassaneus in Catal.
glor. mund. 5. part. consider. 24. regal.
162. & seq. & consider. 35. vers. *Quid
autem*, Petr. Gregor. lib. 7. de Repub.
cap. 19. pag. 491. Basilius Pontius var.
disput. 1. part. relect. 1. de mutatione
monetæ, pag. 506. & Mag. Marquez
in Gubernat. Christian. lib. 1. cap. 16.
pag. 87.

Veh igitur illis, per quos eiusmodi
iniuriæ, & scandala Indis irrogantur.
24 Et † lignum fumigans, quod iuxta verbum Isaiæ cap. 42. & Matth. cap. 12.
posuit Dominus in manibus eorum, ne
extingueretur, in cinerem convertetunt. Lignum namque illud D. Hierony. in quæst. Aglasiæ, quæst. 2. circa
fin. populum de gentibus congregatũ
exponit, qui extincto legis naturalis
ardore, fumi amarissimi, & qui noxius
oculis est, tenebrosęque caliginis involvebatur erroribus, quem Deus nõ
extingui voluit, sed de parva scintilla,
& penè moriente, maxima suscitari
incendia, ita ut arderet igne Domini
Salvatoris, quem venit mittere super
terram, & in omnibus ardere desiderat.

25 Quod, † videant multi, an cum Indis sua ex parte curaverint? vel potius
de illis sint, de quibus inquit Isaias c.
48. num. 17: *Venerunt structores tui, destruentes te*, avaritiã nimirum, & sævitiã suã Indos ita prementes, ut iustè
miseri illi dicere possint illud Psal. 68.
in princ. & Exod. 9. num. 25. & 31: *Intraverunt aquæ usque ad animam meam,
& tempestas demersit me, & grando confregit lignum, cùm iam folliculos germinaret.* Et ut occasio exteris gentibus
præbeatur, nostrum in convertendis
infidelibus zelum calumniandi, ut diximus sup. lib. 1. cap. 16. num. 94. & sequent. & lib. 2. cap. 17. num. 76. & hoc
lib. 3. cap. 6. ex num. 5. & illud Christi
Dom. apud Matthę. cap. 23. objiciendi: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam, ut faciatis unum proselytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filiũ gehennæ duplo quàm
vos.*

In quibus planè † acriter, & 26
exactè non corrigendis, emendandis,
atque puniendis, licèt omnes in culpa simus: illi tamen præcipuè, qui Ecclesiastici sunt, & Prelati, & Indorum
curæ ac protectioni præpositi. Etenim † ut benè cũ D. Leone in epist. 86. 27
ad Nicetã, quæ habetur in c. inferiori
bus, 86. dist. advertit Ioseph Acosta lib.
3. de procur. Ind. salut. c. 16. inferiorũ
ordinum culpę ad nullos magis referendæ sunt, quàm ad desides, negligentesque Rectores, qui multam sæpè nutriunt pestilentiam, dum austeriorem
dissimulant adhibere medicinam. Nullumque remedium sperare licebit, cũ
inde pernicies proficiscitur, unde salus
maximè petebatur. Quocirca † eos 28
iterum moneo, ut super commissum sibi gregem diligenter invigilent, &
prædictis iniurijs, dolis, ac sceleribus,
quibus Indi turbantur, & affliguntur,
providenter occurrant, quo loco virus insideat pervestigantes, ferroque
resecantes, imò & igni, si opus esse censuerint; cùm in lethali, profundoque
ulcere severiora medicamenta tutiora sint, & in hac cura præcipua Regũ,
ac Magistratuum vis, auctoritasque
consistat, † ut præclarè docet Osso- 29
rius lib. 4. de Reg. inst. *In studium* (inquiens) *iustitiæ omnis Regis cura, & cogitationes, omnes labores, atque vigiliæ,
omnia denique studia consumenda sunt.*
Et de quodam Eborensi Archiepiscopo † scribit & laudat B. Bernardus e- 30
pistol. 95. sic inquiens: *Maximè claruit
zelus iustitiæ, eminuit, & invaluit Sacerdotii vigor, in defensionibus videlicet pauperis, & pauperũ, quibus non erat adiutor.*

Caveant igitur omnes, & Indorum conditione miserti, eos deinceps
hu-

31 humanè & suaviter tractet, nec † pax, quæ erga illos exerceetur, cum bello de crudelitate certare, & vincere videatur, ut aliud agens dixit D. Augustin. lib. 3. de civit. Dei c. 28. ¶ Quod
32 si † fortè leges ac pœnas à Regibus nostris circa hoc piè, & prudenter latas, & severè statutas, parum verêtur, vel per locorum distantiam, aut Magistratuum incuriam effugerint: sciant tamen pervigilem, atque insomnem Dei Omnipotentis oculum, cui nihil non, quantumlibet occultum sit, patere potest, effugere non posse, ut aliàs dicitur in illa condemnatoria sententia in iudices ab Imperator. Leone, & Alexan. pronuntiata, quam Cōstant. Harmenop. in initio sui promptuarij, & Monach. tract. de arbitrar. præfixerūt. Is enim, etsi ab insipientibus circa cœli cardines perambulare, nec nostra considerare credatur, ut habetur
33 Psal. 13. & Iob. 2. 14. Omnia † vigilanter attendit, & iniurias humilibus, atque imbecillis illatas, certâ semper, quamvis interdum serâ, punitione compescit. Vnde in Eccles. 4. scriptum reliquit: *Vidi calumnias, quæ sub cœlo geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem, neque posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilijs destitutos; & laudavi magis mortuos, quàm viventes, & feliciores utroque iudicavi, qui necdum natus est.* Et Exod. cap. 3: *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto & clamorem eius audivi, propter duritiā eorum, qui præsunt operibus: & sciens dolorem eius descendi, ut liberem eum.* Et aptissimè ad institutum, de quo agimus, Genes. 15: *Subijcient eos servituti & affligent quadrigentis annis: verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego iudicabo.*

34 Quod † sæpè factum his in Regnis videmus, cùm gravissimis, ac miraculosis supplicijs à Deo plures puniti legantur, qui Indis damnosi, & iniurij fuerunt, ut constat ex historijs relatis a Iosepho Acosta lib. 3. de proc. Ind. salute cap. 9. & Fr. August. Davila in histor. Mexican. lib. 1. cap. 102. pag. 393.

Et † vel ipsæ divitiæ, quas iniusto 35
Indorum sudore, & alijs malis artibus acquirunt, eis exitio fuerint, ac brevi tempore evanuerint, † ut ipse Acosta 36
ibidem notavit, & de Auro Tolosano, & Equo Seiano, quorum possessio dominis exitialis fuit, antiqui per proverbium dixerunt, ut refert Aul. Gellius lib. 3. noct. Attic. cap. 9. Erasm. sive Ald. Manutius in adagijs, & Martin Delrio in adag. sacr. tom. 2. adag. 187. pag. 190. ubi eodem sensu exponit illud † Proverb. 12. 27: *Non inveniet fraudulentus lucrum, & substantia hominis erit auri pretium.* Quasi dicat, per 37
fraudem comparata, prius peribunt, quàm qui comparavit partis uti frui queat: si utatur, erunt illi damno, & cap. 13. vers. 11. *Substantia festinata minuetur.* Vbi Septuaginta, & Chaldæa Paraphrasis: *Opulentiam iniquitate possessoris acquisitam*, interpretantur.

Circa quod plura ex Græcis Poëtis cōgerit Stobæus sermon. 8. 92. & 95. P. Iustus Gaillardus de instit. histor. cap. 1. & idem Martin Delrio ubi sup. Et Nos multa etiam cōgessimus sup. lib. 2. cap. 13. num. 51. & sequent. non solùm † de privatorum hominum, verùmetiam de magnorum Regnorum 38
punitione, subversione, vel translatione ob similia peccata, & iniustitias, quæ cum Indis communiter in his regionibus frequentantur. In quarum mutationum exemplis referendis, multus est Salvianus in libris de providentia Dei, ubi lib. 7. de † vitijs Hispanorum agit, ob quæ Vandalorum cladem meruerunt: & est videndus Rodericus Archiep. Toletanus lib. 3. capit. 16. ubi de Arabum invasione pertractans, sic inquit: *Tanta igitur temporibus facinorum alluvio inundavit, ut ferè Gothorum strenuitas, quæ consueverat Regnis, & gentibus imperare, in vitiorū altitudine iam submersa, omnibus abomi-* 39

natio-

nationibus subiaceret. Et quoniam humani generis inimicus, humano generi non desinit invidere, seminavit in potestate superbiam, in religione accidiam, in pace discordiam, in abundantia luxuriam, in solertia ignaviam, adeò, ut sicut populus, sic & Sacerdos, sicut impij, sic & Princeps. Alluvione ergo voluptatum in tota Hispania inundante. Vitiza Principe maiestatis oculos provocante, repleta est terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam suam, & qui optimus quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe: & Polybius lib. 1. histor. ubi quęrens, quare Hispaniæ amissæ fuerint à Car-
40 thaginensibus, inquit: † *Atverò illud clarum, testatumque exemplis est, quod homines adsequantur fœlicitatem benignitate in alios, & bona de se opinione, ijdem cum adepti, quæ voluerant ad iniurias, & impotentiam in imperijs delabuntur, sit meritissimè, ut unà cum imperantium mutatione, ipsi subditi se, & affectus mutent.*

Neque omitti debent plura alia quæ de eosdem supplicijs & mutationibus, solitâ elegãtiâ scripsit Iust. Lipsius lib. 1. de constantia cap. 16. & lib. 2. cap. 13. cum seqq. ubi cap. 22. graviter plorat ingentes Indorum vastationes in vasto hoc & attrito altero Orbe, primis illis tẽporibus factas: *Quem vidisse* (inquit) *magnum sit, non dicam vicisse*: de quarum relatione & excusatione egimus etiam sup. hoc lib. cap. 6. num. 20. & seqq.

SED † Deus hoc à nobis omen 41
avertat, & Hispanorum pariter ac Indorum causam, & sortem misertus, utramque Rempublicam iuvet, & societ, atque à peccatis, iniurijs, & scandalis liberam, in sua sancta Fide, & Religione conservet, ut secundùm Divum Paulum Ephes. 4. in Ecclesia Catholica sint unum corpus, & unus spiritus, sicut vocati sunt in una spe vocationis suæ.

Amen.

(.·.)

[illegible] res. Et [illegible] in religione [illegible] [illegible] Sanctitas [illegible] ergo [illegible] Princip[illegible] proponente [illegible] inquisitio, (fuit quippe [illegible] paraverunt [illegible] qui [illegible] quasi [illegible] de [illegible] lib. [illegible] ubi [illegible] causa [illegible] Hispaniæ [illegible] [illegible] 40
[illegible] bona de se opinione, eadem [illegible] voluerant ad [illegible] [illegible] [illegible] debet [illegible]

q[illegible]æ de eodem [illegible] & mutationibus, solita diligentia se opposuit ipsis lib. 1. de confessi[illegible] cap. 16. & lib. 2. cap. 13. cum seqq. usque ad cap. 22. inter florentes [illegible] dotes [illegible] in vasto hoc & tertio altero Orbe, primi illis temporibus fuerat: Quem [illegible] maximus fit, non dictam [illegible] quarum relatione & exclamatione egimus etiam sup. hoc lib. cap. [illegible] num. 20. & seqq.

41 Sed † Deus hoc à nobis avertat, & Hispanorum pariter ac Indorum causam, & sortem uniformiter [illegible] Rempublicam iuvet, & tollat, atque a peccatis, iniuriis, & scandalis liberam, in sua sancta Fide, & Religione conservet, ut secundum D. Paulum Ephes. 4. in Ecclesia Catholica sint unum corpus, & unus spiritus, sicut vocati sunt in una spe vocationis suæ.

Amen.

(∴)

INDEX RERVM, SENTENTIARVM, LEGVM, CAPITVM, ET LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR, EXPLICANTVR, AVT ILLVSTRANTVR.

Prior numerus librum, Secundus caput, Tertius capitis numerum signat.

A

Agros,

Ani-

Fi-

Au-

31 humanè & suaviter tractêt, ne † pax,
quæ erga illos exercetur, cum bello
de crudelitate certare, & vincere vi-
deatur, ut aliud agens dixit D. Augu-
stin. lib. 3. de civit. Dei c. 28. ¶ Quod
32 si † fortè leges ac pœnas à Regibus
nostris circa hoc piè, & prudenter la-
tas, & severè statutas, parum verêtur,
vel per locorum distantiam, aut Magi-
stratuum incuriam effugerint: sciant
tamen pervigilem, atque insomnem
Dei Omnipotentis oculum, cui nihil
non, quantumlibet occultum sit, pare-
re potest, effugere non posse, ut aliàs
dicitur in illa condemnatoria senten-
tia in iudices ab Impetator. Leone, &
Alexan. pronuntiata, quam Cõstant.
Harmenop. in initio sui promptuarij,
& Monach. tract. de arbitrat. præfixe-
rũt. Is enim, etsi ab insipientibus circa
cœli cardines perambulare, nec no-
stra considerare credatur, ut habetur
33 Psal. 13. & Iob. 2. 14. Omnia † vigi-
lanter attendit, & iniurias humilibus,
atque imbecillis illatas, certâ semper,
quamvis interdum serâ, punitione com
pescit. Vnde in Eccles. 4. scriptum re-
liquit: *Vidi calumnias, quæ sub cœlo ge-
runtur, & lachrymas innocentum, & ne-
minem consolatorem, neque posse resistere
eorum violentia cunctorum auxilijs desti-
tutos; & laudavi magis mortuos, quàm
viventes, & fœliciores utroque iudicavi,
qui necdum natus est.* Et Exod. cap. 3:
*Vidi afflictionem populi mei in Ægypto
& clamorem eius audivi, propter duritiã
eorum, qui præsunt operibus: & sciens do-
lorem eius descendi, ut liberem eum.* Et
aptissimè ad institutum, de quo agi-
mus, Genes. 15: *Subijcient eos servituti
& affligent quadrigentis annis: verum-
tamen gentem, cui servituri sunt, ego iudi-
cabo.*
34 Quod † sæpè factum his in Regnis
videmus, cùm gravissimis, ac miracu-
losis supplicijs à Deo plures puniti le-
gantur, qui Indis damnosi, & iniurij
fuerunt, ut constat ex historijs relatis
a Iosepho Acosta lib. 3. de proc. Ind.
salute cap. 9. & Fr. August. Davila in
histor. Mexican. lib. 1. cap. 102. pag.
393.
Et † vel ipsæ divitiæ, quas iniusto 35
Indorum sudore, & alijs malis artibus
acquirunt, eis exitio fuerint, ac brevi
tempore evanuerint, † ut ipse Acosta 36
ibidem notavit, & de Auro Tolosano,
& Equo Seiano, quorum possessio do-
minis exitialis fuit, antiqui per prover
bium dixerunt, ut refert Aul. Gellius
lib. 3. noct. Attic. cap. 9. Erasm. sive
Ald. Manutius in adagijs, & Martin
Delrio in adag. sacr. tom. 2. adag. 187.
pag. 190. ubi eodem sensu exponit il-
lud † Proverb. 12. 27: *Non inveniet* 37
*fraudulentus lucrum, & substantia homi-
nis erit auri pretium.* Quasi dicat, per
fraudem comparata, prius peribunt,
quàm qui comparavit partis uti frui
queat: si utatur, erunt illi damno, &
cap. 13. vers. 11. *Substantia festinata mi-
nuetur.* Vbi Septuaginta, & Chaldæa
Paraphrasis: *Opulentiam iniquitate pos-
sessoris acquisitam,* interpretantur.

Circa quod plura ex Græcis Poëtis
cõgerit Stobæus sermon. 8. 92. & 95.
P. Iustus Gaillardus de instit. histor.
cap. 1. & idem Martin Delrio ubi sup.
Et Nos multa etiam cõgessimus sup.
lib. 2. cap. 13. num. 51. & sequent. non
solùm † de privatorum hominum, ve- 38
rùm etiam de magnorum Regnorum
punitione, subversione, vel translatio
ne ob similia peccata, & iniustitias,
quæ cum Indis communiter in his re-
gionibus frequentantur. In quarum
mutationum exemplis referendis, mul
tus est Salvianus in libris de providen
tia Dei, ubi lib. 7. de † vitijs Hispa- 39
norum agit, ob quæ Vvandalorum cla
dem meruerunt: & est videndus Ro-
dericus Archiep. Toletanus lib. 3. ca-
pit. 16. ubi de Arabum invasione per-
tractans, sic inquit: *Tanta igitur tempo
ribus facinorum alluvia inundavit, ut fe-
rè Gothorum strenuitas, quæ consueverat
Regnis, & gentibus imperare, in vitiorũ
altitudine iam submersa, omnibus abomi*

nationibus ſubiaceret. Et quoniam humani generis inimicus, humano generi non deſinit invidere, ſeminavit in poteſtate ſuperbiam, in religione accidiam, in pace diſcordiam, in abundantia luxuriam, in ſolertia ignaviam, adeò, ut ſicut populus, ſic & Sacerdos, ſicut impij, ſic & Princeps. Alluvione ergo voluptatum in tota Hiſpania inundante. Vitiza Principe maieſtatis oculos provocante, repleta eſt terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam ſuam, & qui optimus quaſi paliurus, & qui rectus quaſi ſpina de ſepe: & Polybius lib. 1. hiſtor. ubi quęrens, quare Hiſpaniæ amiſſæ fuerint à Car-
40 thaginenſibus, inquir: † *Atverò illud clarum, teſtatumque exemplis eſt, quod homines adſequantur fœlicitatem benignitate in alios, & bona de ſe opinione, ijdem cum adepti, quæ voluerant ad iniurias, & impotentiam in imperijs delabuntur, ſit meritiſsimè, ut unà cum imperantium mutatione, ipſi ſubditi ſe, & affectus mutent.*

Neque omitti debent plura alia quæ de eoſdem ſupplicijs & mutationibus, ſolità elegãtià ſcripſit Iuſt. Lipſius lib. 1. de conſtantia cap. 16. & lib. 2. cap. 13. cum ſeqq. ubi cap. 22. graviter plorar ingentes Indorum vaſtationes in vaſto hoc & attrito altero Orbe, primis illis tẽporibus factas: *Quem vidiſſe* (inquit) *magnum ſit, non dicam vicisse*: de quarum relatione & excuſatione egimus etiam ſup. hoc lib. cap. 6. num. 20. & ſeqq.

SED † Deus hoc à nobis omen 41
averrat, & Hiſpanorum pariter ac Indorum cauſam, & ſortem miſertus, utramque Rempublicam iuvet, & ſociet, atque à peccaris, iniurijs, & ſcandalis liberam, in ſua ſancta Fide, & Religione conſervet, ut ſecundùm Divum Paulum Epheſ. 4. in Eccleſia Catholica ſint unum corpus, & unus ſpiritus, ſicut vocati ſunt in una ſpe vocationis ſuæ.

Amen.

(.:.)

INDEX RERVM, SENTENTIARVM, LEGVM, CAPITVM, ET LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR, EXPLICANTVR, AVT ILLVSTRANTVR.

Prior numerus librum, Secundus caput, Tertius capitis numerum signat.

A

Ani-

Au-

Auctores referuntur, qui Orbis Novi detectionem & conversionem in sacris Scripturis insinuari tradunt, 1.15.2.

Auctores, qui laudant, & extollunt Novi Orbis ad Fidem conversionem, 1.16.72.

Auctores plures congeruntur, qui de natura, & diffinitione hominis agunt, 2.7.18.

Auctores plurimi referũtur, qui bellum permittunt contra Indos, & alios infideles, Prædicatores recipere, & Fidem audire nolentes, & maximè ubi eam impediũt, 2.20.3.

Auctores recẽsentur, qui summè laudant Hispanos ob detectionem, & conversionẽ Novi Orbis, 1.16.8.

Auctores plures referuntur, qui exempla adducunt Regnorum ambitiosè, & per bella captorum, 2.6.45.

Auctores Philosophi, Theologi, & Iurisperiti, qui tractant de gentium, imperiorum, & dominiorum distinctione, 2.6.74.

Auctores recensentur, qui generaliter tractant de dominio infidelium, & an ab illis auferri possit, 2.1.19.

Auctores plurimi referuntur, qui agunt de excessu dæmonum, & defectu Oraculorum in Novo Orbe post adventum Hispanorum, 2.4.86.

Auctores recensentur, qui agunt de materia tituli C. de omni agro deserto, lib. 11. 2.6.107.

Auctores recensentur, qui narrant, & extollunt miraculosum incrementũ Christianitatis Novi Orbis, 2.4.25.

Auctores citantur, qui hunc titulum barbarismi, & feritatis Indorum probare vidẽtur, 2.7.2.

Auctores, qui agunt de linea, quæ ducta fuit iussu Alex. VI. ad assignandos limites Lusitanis, & Castellanis, 1.6.73.

Auctores plurimi recensentur, qui Novum Orbem veteribus cognitum dicunt, 1.12.2.

Auctores, qui tenent Orbis Novi nullã antiquis notitiam fuisse, latè recensentur, 1.11.

Auctores plurimi recensentur, qui de Zonis Orbis scribunt, 1.11.38.

Auctores plurimi referuntur, qui disputant, an & quando liceat Tyrannum privatã auctoritate interficere, 2.14.50.

Auctores recensentur, qui Indos Occidentales terristri itinere ad eas regiones pervenisse dicunt, 1.10.5.

Auctores plurimi recensentur, qui agunt de cruentis sacrificijs Indorum, 2.12.55.

Auctores plurimi recensentur qui de iustitia punitionis, & debellationis hæreticorum latissimè disputant, 2.19.51.

Auctores, qui nullam omnino vim, nec armorum terrorem in conversione infidelium admittunt, securiorem opinionem sequuntur, & qualiter argumentis contrariæ respondeant, 2.19.5.

Auctores plures citantur, qui temporalem iurisdictionem Pontifici negant in terris Imperij, vel aliorum Principum sæcularium, 2.22.10.

Auctores multi citantur, qui agunt de varijs valdè feris ac fœdis variarum gentiũ moribus, & ritibus, 2.14.69.

Auctores plurimi recensentur, qui de idololatria diversarum nationum latissimè agunt, 2.14.109.

Auctores enumerantur, qui agunt de miraculis Sanctæ Crucis in Novo Orbe, 2.5.15.

Auctores plurimi utriusque Scholæ citantur, qui indistinctè utrumque gladium Pontifici tribuunt, 2.22.19.

Auctores recensentur, qui specialiter probant, Indos ob solum vitium infidelitatis debellari potuisse, 2.10.12.

Auctores plurimi pro opinione citãtur, quę solam indirectam temporalem iurisdictionem Pontifici tribuit, 2.22.45.

Auctores plurimi referuntur, qui ridiculum esse probant, asserere, Imperatorem totius Orbis Dominum fuisse aut esse, 2.21.45.

Auctores innumeri adducuntur, qui idololatriæ crimen exaggerant, 2.12.111.

Auctores plures citantur, qui de vitijs Indorum latissimè tractant, 2.12.24.

Auctores plurimi recẽsentur, qui speciali ter de Indis agentes, eos ob idololatriam, & crimina contra naturam debellari posse docuerunt, 2.12.3.

Auctores plurimi referũtur, qui cum Innocent. tenent, ob solam infidelitatem suis bonis privari non posse, 2.10.40.

Auctores plurimi recensentur, qui generaliter affirmant, licitè debellari posse infideles non servantes legem naturæ, 2.12.2.

Auctores plures adducũtur, qui negant, infidelibus ob solam barbariem bellum inferri posse, 2.8.2.

Auctores plurimi recensentur, qui agunt de naturali servitute Barbarorum ab Aristotele considerata, 2.8.121.

B

Bar-

Cap.

Chi-

D

I

Im-

In-

Lit-

Ma-

Ma-

N

Orient,

Q

R

quo-

sum

de,

T

V

X

Z

MATRITI,

Ex Officina Francifci Martinez,

Anno cIↃ IↃc xx ix.